

वे०
३०८

Vinay Avasthi Sahib Bhuvan Vani Trust Donations

ऋग्वेद - संहिता

: संपादक :

पद्मभूषण ब्रह्मर्षि पं. श्रीपाद दामोदर सातवलेकर

Rs. 125-00

पारसी [जि. पल्लवार]

70-205

ब्रह्मवेदसंहिता

सम्पादक :

पं० श्रीपाद दामोदर सातवलेकर

स्वाध्याय-मण्डल

Rs. 185-00

पारडी

(जि० बलसाड)

प्रकाशक :
Vinay Avasthi Sahib Bhuvan Vani Trust Donations

स्वाध्याय मण्डल

पारडी नगरम्,
बलसाढ प्रदेशे, गुजरात प्रान्ते

चतुर्थ संस्करणम्

मुद्रक :

दिल्लीस्थ पाणिनी मुद्रणालय एवं प्रकाशक द्वारा ज्ञान आफ्रिसेट मुद्रणालये मुद्रितम्

ऋग्वेदमुद्रणस्य प्रस्तावः ।

तस्माद्यज्ञात्सर्वद्वुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।
छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥

(ऋग्वेदे १०।९०।९; यो० यजुर्वेदे ३।१।७; अथर्ववेदे १९।६।१३)

यस्मादृचो अपातक्षन् यजुर्यस्मादपाकषन् ।
सामानि यस्य लोमान्यथर्वाङ्गिरसो मुखम्
स्कम्भं तं ब्रूहि कतमः स्विदेव सः ॥

(अथर्ववेदे १०।७।२०)

अस्य महतो भूतस्य निःश्वसितमेतद्
यद्ग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथर्वाङ्गिरसः ॥

(बृ० उ० २।४।१०)

वेदानां सर्वाङ्गमुन्दरं स्खलनरहितं निर्दोषं मुद्रणं कर्तव्यमिति विचारोऽस्माकं मनसि चिरकालात्समुत्पन्नः । तदनुसारेणैकदा श्रीमतां औन्धराज्याधिपतीनां श्रीभवानीरायाभिधानां पण्डितप्रतिनिधीनां सक्रमशे वेदमुद्रणविषयकः प्रस्तावोऽस्माभिः संस्थापितः । तदा तत्रभवद्भिः शुक्लयजुर्वेदसंहिताया मुद्रणार्थं पञ्चसहस्रपरिमिता मुद्राः प्रादायिषत । तेन धनेन शुक्लयजुर्वेदीय-माध्यन्दिन-संहिताया मुद्रणं कृतं, वेदाध्ययनशालानां पुरस्तात् तत्पुरतः प्रकाशितं च ।

शुक्लयजुर्वेदप्रकाशनानन्तरमीशप्रेरणया श्रीस्वामी-हरिप्रसाद-वैदिकमुनीनां प्रोत्साहनेन डाक्टरेत्युपपदधारिभिः लालचन्द्रामिधैः शोभारामपुत्रैः सखूजाकुलभूषणैः, पञ्चनदप्रदेशान्तर्गत-सरगोधास्थानीय-शाहुपुरनिवासीभिः, साम्प्रतं हरिद्वारसमीपे ज्वालापुरक्षेत्रे वानप्रस्थाश्रमं स्वीकृत्य निवसद्भिर्वैदिकधर्मानुयायिभिर्द्विसहस्रपरिमिता रौप्यमुद्रा ऋग्वेदमुद्रणार्थं प्रदत्ताः । एतेन दानेन प्रोत्साहितः स्वाध्यायमण्डलस्थप्रबन्धकगणः ऋग्वेदस्य मुद्रणार्थमयतत ।

ऋग्वेदस्यान्तिमं संशोधनं केन कथं वा कर्तव्यमिति चिन्तायां भाग्यान्महाराष्ट्रीया वेदमूर्तयो घनपाठिनो ब्राह्मणाः पुण्येऽस्मिन् संशोधनकर्मणि स्वाध्यायमण्डलस्य साहाय्यार्थं समागताः । ते वेदमूर्तयः सखारामभट्ट-येडूरकरप्रमुखाः श्रुतिमहोदधयो वेदभास्कराः सर्वथात्र धन्यवादार्हाः संमानार्हाश्च । विशेषतया यैः पुण्यमूर्तिभिः ऋग्वेदीयपत्रसंशोधनं व्यधायि, तेषां पुण्यश्लोकानामेतानि नामधेयानि—

वैदिकाः ।

- १ वेदमूर्तयः सखारामभट्ट-बालकृष्णभट्ट-येडूरकराः,
वेदाचार्या नृसिंहवाटिकास्थाः ।
- २ वेदमूर्तयो गोविन्दभट्ट-भिकंभट्ट-फाटकाः,
वेदाचार्या वेदपाठशालाप्रधानाः, एकाः पुण्यपत्तनस्थाः ।
- ३ वेदमूर्तयः कृष्णभट्ट-रामचन्द्रभट्ट-प्रभुणे,
वेदाचार्या याज्ञिकभूषणाः पुण्यपत्तनीयाः ।
- ४ वेदमूर्तयो बालभट्ट-वासुदेवभट्ट-माणगांवकराः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापका इचलकरंजीयाः ।
- ५ वेदमूर्तयः शङ्करभट्ट-गङ्गारामभट्ट-कशालीकराः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः सावन्तवाडीयाः ।
- ६ वेदवाचस्पतयः शास्त्रपञ्चानना महर्षि-गोपाळभट्ट-पुरोहिताः,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः मलकापुरदेशीयाः ।
- ७ वेदमूर्तयः काशीनाथभट्ट-नारायणभट्ट-केळकराः,
वैदिकचूडामणयो वेदपाठशालाप्रधानाध्यापकाः साङ्गलीयाः ।
- ८ वेदमूर्तयो गोविन्दभट्ट-रामकृष्णशास्त्री-माण्डवगणे,
वेदपाठशालाध्यापकाः साङ्गलीयाः ।
- ९ वेदमूर्तयो गणेशभट्ट-नारायणभट्ट-आठल्ये,
वेदाचार्याः साखर्पेनिवासीया रत्नागिरीयाः ।
- १० वेदमूर्तयः केशवभट्ट-कृष्णभट्ट-दामले,
वेदपाठशालाप्रधानाध्यापका रत्नागिरीयाः ।

शास्त्रिणः ।

११ वेदशास्त्रसम्पन्ना अनन्त-यज्ञेश्वरभट्ट-धूपकरा विद्यालङ्काराः,
विद्याविहारमन्दिरसंस्थापका, मासौल-गोमान्तकीयाः ।

संशोधकाः ।

१२ श्रीयुता नारायण-श्रीपाद-सोनटके,
चिन्तामणि-गणेश-काशीकराः
ति०- सु०- वरदराजशर्माणश्च
वैदिक-संशोधनमण्डलस्थाः, सभाध्ये ऋग्वेदमुद्रणे कृतपरिश्रमाः
पुण्यपत्तनीयाः ।

अध्यापकाः ।

१३ श्रीयुता दत्तात्रेय-गोविन्द-पाध्ये
संस्कृताध्यापकाः पुण्यपत्तनीयाः ।
एते सर्वेऽपि विद्वांसो धन्य-गार्हाः । एभिः स्वाध्यायमण्डलस्थैः पण्डितैश्च संशोधित एष ऋग्वेदः पाठकानां पुरस्तात्स्थाप्यते ।

आदर्श-ग्रन्थाः ।

(१) अस्य ऋग्वेदस्य मुद्रणसमये शर्मण्यदेशोद्भवैः पण्डितमोक्षमुल्लरभट्टैः आक्सफोर्डप्रदेशीये यन्त्रालये मुद्रितं ऋग्वेदपुस्तकं अतीवपरिशुद्धं समीचीनतया मुद्रितं चेति प्रमुखतयाऽस्माकमालम्बनीयमासीत् । अस्य पुस्तकस्य प्रथमं द्वितीयं च संस्करणमत्र आदर्शरूपत्वेनास्माभिः स्वीकृतम् ।

(२) मुम्बय्यां निर्णयसागराख्ये यन्त्रालये मुद्रितं वेदशास्त्रज्ञैर्वासुदेव-लक्ष्मण-पणशीकरैः संशोधितं पुस्तकं वैदिक-पाठदृष्ट्या अतीव-शुद्धम् । तत्रैव मुद्रितः पदपाठः कुम्भकोणप्रकाशितः परिशुद्ध एव । तथा च पं० मोक्षमुल्लरभट्टप्रकाशितं युरोपमुद्रितं, ऋग्वेदस्य पदपाठयुतं पुस्तकमपि समीचीनमासीत्, महामहोपाध्यायै राजारामशास्त्री-बोडसैः संशोधितं गणपति-कृष्णाजी-यन्त्रालय-मुद्रितं ऋग्वेदपुस्तकं च । मुद्रितेषु ग्रन्थेष्वेत एव ग्रन्थाः समीचीना इत्यस्माभिराहता आसन् ।

(३) लिखितेषु कतिपयेषु काशी-नासीक-त्र्यम्बकेश्वर-पुण्यपत्तन-वाई-मिरज-साङ्गली-तृप्तिहवाटिका-सावन्तवाडी-गोमान्तकादि-स्थानेभ्य आनीतानि वैदिकब्राह्मणैः कुलपरम्परया परिशोधितानि वर्षशतकात्पूर्वं लिखितानि ऋग्वेदस्यातीवशुद्धानि पुस्तकानि सम्प्राप्त-वतामस्माकं ऋग्वेदपरिशोधनरूपं कर्म अतीव सुकरं जातम् । यैरेतानि पुस्तकानि दत्तानि ते सर्वेऽपि धन्यवाद्गार्हाः ।

ऋग्वेदस्य मुद्रणसमये पं० मोक्षमुल्लरभट्टमुद्रिते पुस्तके निर्धारिता मन्त्रपाठाः प्रयत्नविशेषेणानेकविधेषां साहाय्येन च निश्चिता इति मत्वाऽस्माभिः प्रथमं तदेव पुस्तकं अन्तिमप्रमाणत्वेन स्वीकृतमासीत् । परन्तु यथा यथा स्वाध्यायमण्डले ऋग्वेदसंशोधनं मुद्रणं च प्रावर्तत, तथा तथा तत्रापि पं० मोक्षमुल्लरीय पुस्तके कतिपयानि स्थलितानि, कतिपये च मुद्रणदोषाः, कतिपयान्यक्षराणि मुद्रणयन्त्रवेगवशात्त्रुटितानि च सन्तीति सुस्पष्टमभूत् । पं० मोक्षमुल्लरभट्टस्वीकृतः पाठ ऋग्वेदे सर्वत्र 'स्यन्द्' इत्येवासीत्, परन्तु वैदिकानामभिमतः पाठः सर्वत्र, 'स्पन्द्' इत्येवास्ति, तथा 'मथा रजांस्यश्विना' (ऋ० १।१८।१५) इत्यत्र 'मथा' इति पाठस्तैः स्वीकृतः । यथा—

मोक्षमुल्लरपाठः ।

‘ स्यन्द्रा ’

१ महिना रथस्य प्र स्यन्द्रा

(मं० ११९८०१९)

२ ते स्यन्द्रासो नोक्षणो०

(५१५२१३)

३ ते शुभे नरः प्र स्यन्द्राः

(५१५२१८)

४ प्र स्यन्द्रासो धुनीनाम् ।

(५१८७१३)

५ सद्यो यः स्यन्द्रो विषितो०

(६१९२१५)

६ धनं न स्यन्द्रं बहुलम् ।

(१०१४२१५)

‘ मथना ’

१ मथना रजांस्यश्विना वि घोषैः ।

(११९८११५)

शुद्धो वैदिकः पाठः ।

‘ स्पन्द्रा ’

महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा

ते स्पन्द्रासो नोक्षणो०

ते शुभे नरः प्र स्पन्द्राः

प्र स्पन्द्रासो धुनीनाम् ।

सद्यो यः स्पन्द्रो विषितो०

धनं न स्पन्द्रं बहुलम् ।

‘ मथ्रा ’

मथ्रा रजांस्यश्विना वि घोषैः ।

ऋग्वेदे सर्वत्र शुद्धो वैदिकः पाठः ‘ स्पन्द्र० ’ इत्येव वर्तते, परन्तु पं० मोक्षमुल्लरभट्टैः ‘ स्यन्द्र० ’ इत्येव सर्वत्र स्वीकृतः । ‘ मथ्रा रजांस्यश्विना ’ ((ऋ० ११९८११५) इत्यस्य स्थाने ‘ मथ्रा ’ इति पाठस्तैरनुमोदितः । अग्रतो गत्वा ‘ मथ्रा नेमि ’ (ऋ० ८१४६१२३) इत्यत्र च तैः शुद्धः पाठो ‘ मथ्रा ’ इत्येव स्वीकृतः, परन्तु प्रथमं (ऋ० ११९८११५ इत्यत्र) ‘ मथ्रा ’ इति अशुद्धः पाठो रक्षितः । तथाविधपाठस्वीकरणे च प्रमाणानि तैः स्वकीयप्रस्तावनायां वाऽन्यत्र वा कुत्रापि न दत्तानि ।

पं० मोक्षमुल्लरानुयायिभिः पं० ब्लूमफील्डमहोदयैः स्वकीये (Vedic Concordance) वैदिकपादानुक्रमणीग्रन्थे मोक्षमुल्लराणामपपाठा एव शुद्धा इति मत्वा स्वीकृताः । पं० विलसनमहोदयैः स्वकीये कोशेऽपि शुद्धम् ‘ स्पन्द्रा ’ इति पाठं दत्त्वा ऋग्वेदे ‘ स्यन्द्रा ’ एव दृश्यत इत्युक्तम् ।

यूरोपीया भट्टमोक्षमुल्लराः, अमेरिका-पातालनिवासिनो भट्टब्लूमफील्डाः, गीर्वाणाङ्ग्लकोशकाराः विलसनाः, एते सर्वेऽपि वेदसंशोधनकर्मणि कुशलतमाः कथं नामैवं प्रमाद्येयुरिति मनस्यस्माकं महान् संदेहः प्रथमं संजातः । सर्वाण्येव वैदिकानां हस्त-लिखितानि, सर्वाणि वैदिकैर्मुद्रितानि च ऋग्वेदपुस्तकानि खल्वैकमत्येन ‘ स्पन्द्र ’ इत्येव पाठमुररीकुर्वन्ति, नैकमपि वैदिकस्य पुस्तकं ‘ स्यन्द्र ’ इति पाठं स्वीकरोतीति पश्यन्तो, नूनं वयं जानीमः ‘ स्यन्द्र ’ इति पाठो न सन्धिगतिः ।

‘स्पन्द’ इत्यस्य च शुद्धपाठस्य विनिश्चयार्थमस्माभिर्भारतवर्षे आ-काशि-रामेश्वरं विविधेषु नगरेषु निवसद्भ्यः शतादयः केभ्यो वेदपाठिभ्यो माननीयब्राह्मणेभ्यः पत्राणि लिखितानि । तेषामध्ययनपरम्परायां कः पाठोऽभिमत इति च पृष्ठास्ते सर्वेऽपि एकमत्येन ‘स्पन्द’ इत्येव पाठः प्राचीनवैदिकपरम्पराभिमत इत्यत्र न कोऽपि व्युत्क्रमं कर्तुं शक्नोतीत्येवावोचन् । वैदिकानां पुस्तकेषु वैदिकानां पठनपाठनपरम्परासु च ‘स्पन्द’ इति पाठस्याभावात्, ‘स्पन्द’ इत्यस्य सद्भावाच्च, ‘स्पन्द’ इति भट्टमोक्षमुद्धरादिभिरभिमतः पाठः सर्वथा अशुद्धोऽवैदिकोऽपपाठ इति, नास्त्यत्र सन्देहः । विद्वद्वरिष्ठैर्भट्टमोक्षमुद्धरैः कथं नाम सोऽपपाठः स्वीकृत इतीदानीं नैव ज्ञातुं शक्यते ।

एक एव पाठभेदः ।

ऋग्वेदे वैदिकैः सर्वैरपि वेदपाठिभिरकं एव पदं पाठभेदेन स्वीक्रियते नान्यत्, यत्—

‘ब्रध्नं माँश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं’

इति वा

‘ब्रध्नं माँश्चतोर्वरुणस्य बभ्रुं’

(ऋ० ७।४।३)

इति वा । पाठद्वयेऽपि ‘माँश्च नोः’ इति पाठो बहुसम्मत इति कृत्वास्माभिः स एव पाठोऽस्मिन् ऋग्वेदे स्वीकृतः । सम्पूर्णे ऋग्वेदे नान्यः कोऽपि पाठभेदो वा ते इति सर्ववैदिकैरैकमत्येन मन्यते । वस्तुतस्तु नैषोऽपि पाठभेदः किन्तु कम्पस्यैव सानुनासिकस्य अकारस्य विवृतसंवृत-भेदेनोच्चारणद्विचित्र्यमात्रमिति ।

विस्तरशो विवरणम् ।

अस्मिन् ऋग्वेदे ऋषि-देवता-छन्दांसि कात्यायनीयसर्वानुक्रमणीं शौनकीयबृहदेवतां चानुसृत्य मुद्रितानि । अन्यत्रोल्लिखितानि ऋषिदैवतादीनि भाष्यकारादिभिः स्वीकृतानि च सर्वाण्यपि परिशिष्टविभागे विस्तरशः प्रदर्शयिष्यामः । अस्मिन्विषये, ऋग्वेदस्य शाखाभेदादिविषये च यत्किंचिदपि विशेषेण द्रष्टव्यं विचारयितव्यं चास्ति, तत्सर्वं वयं ‘ऋग्वेदस्वाध्याय’-नामके ग्रन्थे विस्तरशो विशदीकरिष्यामः ।

सादरं निवेदनम् ।

वैदिकधर्मिणां पुरस्तादेष ऋग्वेदः सादरं समवस्थाप्यते । यावच्छक्यं तावत्संयत्यात्र स्खलनाभावः साधितः । तथापि मानवस्य स्खलनशीलत्वाद्यदि कुत्रापि केचन प्रमादा भवेयुः, ते ‘पुस्तकं संशोध्यं ब्रणिनोऽङ्गवादिति’ न्यायेन संशोध्य संशोध्य, पाठकैर्निवेदनीयाः । अस्य मुद्रणविषयेऽपि यदि किञ्चिदपि विशेषेण सूचनीयं स्यात्, तदपि निवेद्य चानुग्राह्योऽयं स्वाध्यायमण्डलस्थो जनः सर्वैरपि पाठकप्रवरैरिति सविनयमुक्त्वा विरमामः ।

प्रकाशकाः

श्रीपाद-दामोदरभट्ट-सान्तबलेकर-प्रमुखाः ।

मण्डलानुक्रमणिका ।

१ प्रथमं मण्डलम्	पृष्ठसंख्या	१-१४८
२ द्वितीयं मण्डलम्	,,	१४९-१८४
३ तृतीयं मण्डलम्	,,	१८५-२३२
४ चतुर्थं मण्डलम्	,,	२३३-२७८
५ पञ्चमं मण्डलम्	,,	२७९-३३४
६ षष्ठं मण्डलम्	,,	३३५-३९२
७ सप्तमं मण्डलम्	,,	३९३-४६०
८ अष्टमं मण्डलम्	,,	४६१-५६०
९ नवमं मण्डलम्	,,	५६१-६२६
१० दशमं मण्डलम्	,,	६२७-७६६

अष्टकानुक्रमणिका ।

१ प्रथमोऽष्टकः	पृष्ठसंख्या	१- ९९
२ द्वितीयोऽष्टकः	,,	९९-१९१
३ तृतीयोऽष्टकः	,,	१९१-२८५
४ चतुर्थोऽष्टकः	,,	२८६-३८१
५ पञ्चमोऽष्टकः	,,	३८१-४७८
६ षष्ठोऽष्टकः	,,	४७८-५७६
७ सप्तमोऽष्टकः	,,	५७६-६६५
८ अष्टमोऽष्टकः	,,	६६५-७६६

ऋग्वेदमन्त्राणामृषिदेवता-सूची ।

सूक्तं ।	मन्त्रसंख्या ।	ऋषिः ।	देवता ।	मन्त्रसंख्या ।	सूक्तं ।	मन्त्रसंख्या ।	ऋषिः ।	देवता ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथमं मंडलम् ।					१२	१२	मेधातिथिः काण्वः १-५	अग्निः	५
१	९	मधुच्छंदा	१-९	अग्निः	९			६ निर्मथ्याहव-	
		वैश्वामित्रः						नीयावग्नी	१
२	९	"	१-३	वायुः	३	१३	१३	७-१२ अग्निः	६
			४-६	इन्द्रवायू	३			१ समिद्धोऽग्निः*	१
			७-९	मित्रावरुणौ	३			२ तनूनपात्	१
३	१२	"	१-३	अश्विनौ	३			३ नराशंसः	१
			४-६	इन्द्रः	३			४ इलः	१
			७-९	विश्वे देवाः	३			५ बर्हिः	१
			१०-१२	सरस्वती	३			६ देवीद्वारः	१
४	१०	"	१-१०	इन्द्रः १०	२३			७ उपासानक्ता	१
५	१०	"	१-१०	" १०				८ दैव्यौ होतारौ	
६	१०	"	१-३	" ३				प्रचेतसौ	१
			४	मरुतः	१			९ सरस्वतीळा-	
			५	इन्द्रमरुतः	१			भारत्यः	१
			६	मरुतः	१			१० खष्टा	१
			७	इन्द्रमरुतः	१			११ वनस्पतिः	१
			८-९	मरुतः	२	१४	१२	१२ स्वाहाकृतयः	१
			१०	इन्द्रः १	५१	१५	१२	१-१२ विश्वे देवाः+	१२
७	१०	"	१-१०	" १०				१ इन्द्रः *	१
८	१०	"	१-१०	" १०				२ मरुतः	१
९	१०	"	१-१०	" १०				३ खष्टा	१
१०	१२	"	१-१२	" १२				४ अग्निः	१
११	८	जेता	१-८	" ८				५ इन्द्रः	१
		माधुच्छंदसः						६ मित्रावरुणौ	१
								७-१० द्रविणोद् अग्निः ४	

ॐ (१।१३।१) इधमो वा ।

+ (१।१४।१-१२) (१-२) अग्निः २, (३) विश्वे देवाः १, (४-१२) अग्निः ९, एवं द्वादश । अत्र विशेषः-अस्य सूक्तस्य विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निर्देवता । (३) इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः १। (१०) विश्वदेवास्तो-न्द्रवायुमित्राधामानि १; (११) अग्निः १।
* (१।१५।१-१२) प्रत्येकं ऋतुसहितदेवताः ।

११	अश्विनौ	१	२४	१५ शुनःशेष आजीगर्तिः	१	कः	१
१२	अग्निः	१			२	अग्निः	१
१६	९ मेधातिथिः काण्वः	१-९	इन्द्रः	९	३-५	सविता	३
१७	९	"	१-९	इन्द्रावरुणौ	९	६-१५	वरुणः १० ३१
१८	९	"	१-३	ब्रह्मणस्पतिः	३	१-२१	" २१
			४	इन्द्रब्रह्मणस्पति- सोमाः	१	१-१०	अग्निः १० २२
			५	ब्रह्मणस्पति सोमेन्द्रदक्षिणाः	१	१-१२	" १२
			६-८	सदसस्पतिः	३	१३	देवाः १
			९	नराशंसः	१	१-४	इन्द्रः ४
१९	९	"	१-९	अग्निरुतः	९	५-६	उल्लुखलं २
						७-८	उल्लुखलमुसले २
						९	प्रजापतिर्हिरश्चन्द्रः+ १
						१-७	इन्द्रः ७ २३
						१-१६	" १६
२०	८	"	१-८	ऋभवः	८	१७-१९	अश्विनौ ३
२१	६	"	१-६	इन्द्राग्नी	६	२०-२२	उषसः ३
२२	२१	"	१-४	अश्विनौ	४		
			५-८	सविता	४	१८	हिरण्यस्तूप
			९-१०	अग्निः	२	आङ्गिरसः	१-१८ अग्निः १८
			११	देव्यः	१	१-१५	इन्द्रः १५ ३०
			१२	इन्द्राणीवरुणा- न्यम्राचयः	१	१-१५	" १५
			१३-१४	द्यावापृथिव्यौ	२	१-१२	अश्विनौ १२
			१५	पृथिवी	१	१	अग्निमित्रवरुण- रात्रीसवितारः १
			१६-२१	विष्णुः	६	२-११	सविता १०
२३	२४	"	१	वायुः	१	१-१२	अग्निः १२
			२-३	इन्द्रवायू	२	१३-१४	यूपः २
			४-६	मित्रावरुणौ	३	१५-२०	अग्निः ६
			७-९	मरुतः+	३	१-१५	मरुतः १५ ४०
			१०-१२	विश्वे देवाः	३	१-१५	" १५
			१३-१५	पूषा	३	१-१०	" १०
			१६-२२	ऋषयः	७	१-८	ब्रह्मणस्पतिः ८
			२३	अग्न्यापः	१	१-३	वरुणमित्रार्यमणः ३
			२४	अग्निः	१	४-६	आदित्याः ३

× (१।१८।६-९) चतुर्णामपि वा सदसस्पतिः । • (१।२२।१६) देवा वा । + (१।२३।७-९) मरुत्वानिन्द्र इति केचित् । × (१।२४।१-१५) शुनःशेष आजीगर्तिः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरात ऋषिः । • (१।२४।५) भगभक्त्येत्थल भगो वा । + (१।२८।९) अश्विषवणचर्म वा देवता । सोमो वा ।

		७-९ वरुणमित्रार्यमणः ३	६३	९ नोधा गौतमः १-९	" ९
४२	१०	कण्वो घोरः १-१० पूषा १०	६४	१५ " १-१५ मरुतः १५	
४३	९	" १-९ रुद्रः २	६५	१० पराशरः शाक्यः १-१० अग्निः १० १३२	
		३ रुद्रमित्रवरुणाः १	६६	१० " १-१० " १०	
		४-६ रुद्रः ३	६७	१० " १-१० " १०	
		७-९ सोमः ३	६८	१० " १-१० " १०	
४४	१४	प्ररूपवः १-२ अग्न्यङ्ग्युषसः २	६९	१० " १-१० " १०	
		काण्वः	७०	११ " १-११ " ११	
		" ३-१४ अग्निः १२ २१	७१	१० " १-१० " १०	
४५	१०	" १-९ " ९	७२	१० " १-१० " १०	
		१० अग्निदेवाः १	७३	१० " १-१० " १०	
४६	१५	" १-१५ अश्विनौ १५ २५	७४	९ गोतमो राहूगणः १-९ " ९	
(इति प्रथमाष्टके तृतीयोऽध्यायः)			७५	५ " १-५ " ५	
४७	१०	" १-१० " १०	७६	५ " १-५ " ५	
४८	१६	" १-१६ उपसः १६ २०	७७	५ " १-५ " ५	
४९	४	" १-४ " ४	७८	५ " १-५ " ५	
५०	१३	" १-१३ सूर्यः १३	७९	१२ " १-१२ × " १२	
५१	१५	सव्य आगिरसः १-१५ इंद्रः १५ ७२	८०	१६ " १-१६ इन्द्रः १६ ५७	
५२	१५	" १-१५ " १५	(इति प्रथमाष्टके पंचमोऽध्यायः)		
५३	११	" १-११ " ११	८१	९ " १-९ " ९	
५४	११	" १-११ " ११	८२	६ " १-६ " ६	
५५	८	" १-८ " ८	८३	६ " १-६ " ६	
५६	६	" १-६ " ६	८४	२० " १-२० " २०	
५७	६	" १-६ " ६	८५	१२ " १-१२ मरुतः १२ ३४	
५८	९	नोधा गौतमः १-९ अग्निः ९	८६	१० " १-१० " १०	
५९	७	" १-७ वैश्वानरोऽग्निः ७	८७	६ " १-६ " ६	
६०	५	" १-५ अग्निः ५	८८	६ " १-६ " ६	
६१	१६	" १-१६ इंद्रः १६ ३८	८९	१० " १-१० + विश्वे देवाः १० १९	
(इति प्रथमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)			९०	९ " १-९ " ९	
६२	१३	" १-१३ " १३			

० (१।७।१९) सूर्यो मित्रावरुणौ च । × (१।७।१-३) मध्यमोऽग्निर्वा । (१।८।१६) अथर्वामनुर्दध्यङ्च ।
 + (१।८।१-४) विश्वे देवाः ४, (५) इंद्रापूर्वणौ १, (६-९) विश्वे देवाः ४, (१०) अदितिः १, (१।९।०।९) विश्वे देवाः ९ (एवं १९) (१।८।१-१०) अथवा (१-२, ८-९) देवाः किंवा (१) ऋतुदेवाः १, (२) देवाः १, (३) भगमित्रादिति-
 दक्षार्यमवरुणसोमाश्विनरस्वत्यः १, (४) वातपृथिवीद्युमावाश्विनः १, (५) इंद्रापूर्वणौ १, (६) इन्द्रपूषाताक्षर्यबृहस्पतयः १,
 (७) मरुतः १, (८-९) देवाः २, (१०) अदितिः १।

(१।९।०।१-९) (१-३) वरुणमित्रार्यमणः ३, (४) इन्द्रमरुपूषभगाः १, (५) पूषाविष्णू १, (६) वातसिन्धोषधयः १,
 (७) नक्तोषारजोद्यावः १, (८) वनस्पतिर्भूयगावः १, (९) मित्रवरुणार्यमैन्द्रबृहस्पतिविष्णवः १।

९१	२३	गोतमो राहुगणः १-२३	सोमः	२३	१००	१९	ऋजाश्वांवरीष-		
९२	१८	" १-१५	उषसः	१५			सहदेवभय-		
		१६-१८	अश्विनौ	३			मानसुराधसो		
९३	१२	" १-१२	अग्निषोमौ	१२			वार्षागिराः १-१९	इन्द्रः	१९ ५८
९४	१६	कुत्स आंगिरसः १-७	अग्निः	७	१०१	११	कुत्स अंगिरसः १-११	"	११
		८	देवाम्नी	१	१०२	११	" १-११	"	११
		९-१५	अग्निः	७	१०३	८	" १-८	"	८
		१६	अग्निमित्रवरुणा-		१०४	९	" १-९	"	९
			दितिसिंधु-		१०५	१९	त्रित आपत्यः,		
			पृथिवीद्यावः+	१			कुत्स आंगि-		
(इति प्रथमाष्टके षष्ठोऽध्यायः।)							रसो वा १-१९	*विश्वे देवाः १९ २९	
९५	११	" १-११	औषसोऽग्निः	११	१०६	७	कुत्स आंगिरसः १-७	"	७
९६	९	" १-९	द्रविणोदा अग्निः	९	१०७	३	" १-३	"	३
९७	८	" १-८	शुचिरग्निः	८	१०८	१३	कुत्स आंगिरसः १-१३	इन्द्राग्नी १३ २१+	
९८	३	" १-३	वैश्वानरोऽग्निः	३	१०९	८	" १-८	"	८
९९	१	कश्यपो मारीचः १	जातवेदा अग्निः	१	११०	९	" १-९	ऋभवः ९ १४	
					१११	५	" १-५	"	५

+ (१।९४।१६) यद्देवस्य वा सूक्तमिति पक्षेऽग्निरेव देवता ।

× द्वे विरूप (१।९५) इत्यारभ्य जातवेदस (१।९९) इत्यंतं शुद्धोऽग्निर्विकल्पेन ।

✱ (१।१००।१-१९) इन्द्रो मरुत्वान् १८। (१९) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०१।१-११) इन्द्रो मरुत्वान् १०। (११) मरुदिन्द्रमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०२।११) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः ।

(१।१०३।११) " "

* (१।१०५।१-१९) (१) रोदसीभ्यां सहिताश्चन्द्ररश्मयः १, (२) रोदसी १, (३) देवाः १, (४) अग्निः १, (५) देवाः १। (६) देववरुणार्थगणः १, (७) देवाः १, (८) इन्द्रः १, (९) रश्मयः १, (१०) इन्द्रवरुणाग्न्यर्थमसवितारः (पञ्च उक्षणः) १, (११) सुपर्णाः (रश्मयः) १, (१२) देवाः १, (१३) अग्निः १, (१४) अग्निः १, (१५) वरुणः १, (१६) आदित्यः १, (१७) बृहस्पतिः १, (१८) अरुणः चन्द्रः १, (१९) इन्द्रमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०६।१-७) (१) इन्द्रमित्रवरुणाग्निमरुददितयः १, (२) आदित्या देवाः १, (३) पितृयावापृथिव्यः, १ (४) नरांससपूजौ १, (५) बृहस्पतिः १, (६) इन्द्रः १, (७) अदितिदेवतवितृमित्ररुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १। (सर्वे वसुभिः सहिताः) (१।१०७।१-३) (१) आदित्याः १, (२) इन्द्रमरुददितयः १, (३) इन्द्रवरुणाग्न्यर्थमसवितृमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १।

* पक्षान्तरे (१।१०५) (१) विश्वे देवाः १, (२) रोदसी १, (३) विश्वे देवाः १, (४) अग्निरोदसी १, (५-९) विश्वे देवाः ३, (८) इन्द्रोदसी १, (९) सूर्यरश्मीरोदसी १, (१०) विश्वे देवाः १, (११) सूर्यरश्मीरोदसी १, (१।१०६) (१) विश्वे देवाः १, (२-३) रोदस्यौ २, (४) वरुणरोदसी १, (५-६) विश्वे देवाः २, (७) रोदसी १, (१।१०७।१-३) विश्वे देवाः ११ (एवं २९)

+ (१।१०८।१-१३) (१३) इन्द्राग्नीमित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः १।

(१।१०९-१।१५) सर्वेषामेषां सप्त सूक्तानां अन्तिमस्य मन्त्रस्य मित्रवरुणादितिसिंधुपृथिवीद्यावः ।

११२	२५	कुम्भ आंगिरसः	१	यावापृथिव्य- ग्न्यधिनः	१
		२-२५	अश्विनौ	२४	
(इति प्रथमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)					
११३	२०	"	१	उपोरात्री	१
		२-२०	उषसः	१९	
११४	११	"	१-११	रुद्रः	११
११५	६	"	१-६	सूर्यः	६
११६	२५	कक्षीवान् औशिजो			
		दैर्घतमसः	१-२५	अश्विनौ	२५ ८३
११७	२५	"	१-२५	"	२५
११८	११	"	१-११	"	११
११९	१०	"	१-१०	"	१०
१२०	१२	"	१-१२	"	१२
१२१	१५	"	१-१५	इन्द्रः	१५
(इति प्रथमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)					
[इति प्रथमोऽष्टकः]					
१२२	१५	"	१-१५	विश्वे देवाः X	१५
१२३	१३	"	१-१३	उषसः	१३ २६
१२४	१३	"	१-१३	"	१३
१२५	७	"	१-७	स्वनयः	७
१२६	१-५	"	१-५	भावयव्यः	५
	६	भावयव्यः	६	रोमशा	१
	७	रोमशा ब्रह्म- वादिनी	७	भावयव्यः	१
१२७	११	परुच्छेपो			
		दैवोदासिः	१-११	अग्निः	११ १९

१२८	८	परुच्छेपो	१-८	"	८
		दैवोदासिः			
१२९	११	"	१-५	इन्द्रः	५
			६	इन्द्रः	१
			७-११	इन्द्रः	५ २७
१३०	१०	"	१-१०	"	१०
१३१	७	"	१-७	"	७
१३२	६	"	१-५	"	+५
			६	इन्द्रापरवर्तेन्द्राः	१
१३३	७	"	१-७	इन्द्रः	७
१३४	६	"	१-६	वायुः	६ ९
१३५	९	"	१-३	"	३
			४-८	इन्द्रवायू	५
			९	वायुः	१
१३६	७	"	१-५	मित्रावरुणौ	५
			६	सूर्यरोदसीमित्र-X वरुणरुद्रेन्द्राग्न्य- यमभगसोमाः	१
			७	देवमरुदग्निमित्र- वरुणमघवानः	१
(इति द्वितीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः)					
१३७	३	"	१-३	मित्रावरुणौ	३
१३८	४	"	१-४	पूषा	४
१३९	११	"	१	विश्वे देवाः	१
			२	मित्रावरुणौ	१
			३-५	अश्विनौ	३
			६	इन्द्रः	१
			७	अग्निः	१
			८	मरुतः	१

X (१।१२२) (१) रुद्रामरुतः १, (२) उषासानके १, (३) विश्वे देवाः १, (४) अश्विनौ १, (५) विश्वे देवाः १, (६) मित्रावरुणसिन्धवः १, (७-८) विश्वे देवाः २, (९-१०) मित्रावरुणौ २, (११-१५) विश्वे देवाः ५ (एवं १५)
 X यद्वा (१।१२२) (१) रुद्रामरुतः १, (२) उषासानके १, (३) अग्नि- (आदित्य)-वातेन्द्रपरवर्तेन्द्राः १, (४) अपो-
 नपादहोरात्राणि १, (५) देवपूषग्नयः १, (६) मित्रवरुणसिन्धवः १, (७) वरुणमित्रदेवाः १, (८) देवसङ्घः १, (९-१०)
 मित्रावरुणौ २, (११-१४) विश्वे देवाः ४, (१५) मित्रावरुणौ १।

(१।१३२) ६ प्रथमार्धस्य इन्द्रापरवर्तौ, मध्यमस्य वज्रः, अन्त्यस्य इन्द्रः ।

X (१।१३६) (६) सूर्यरोदसीमित्रवरुणरुद्राग्न्ययमभगसोमाः १, (७) देवेन्द्रमरुदग्निमित्रवरुणाः १। (१-५) देवाश्च ५।

(१।१३९) (९) दध्यङ्ङङ्गिरःप्रियमेधकृणवाग्निमनवः १।

		९ इंद्राग्नी	१	१४४	७ दीर्घतमाः	१-७	"	७
		१० बृहस्पतिः	१	१४५	५	१-५	"	५
		११ विश्वे देवाः	१	१४६	५	१-५	"	५
१४०	१३ दीर्घतमा			१४७	५	१-५	"	५
	औचध्यः	१-१३ अग्निः	१३	२६	१४८	५	१-५	"
१४१	१३ "	१-१३ "	१३		१४९	५	१-५	"
१४२	१३ "			१५०	३	१-३	"	३
		१ समिद्धोऽग्निः	१	१५१	९	१ मित्रः		१
		२ तनूनपात्	१			२-९ मित्रावरुणौ	८	१९
		३ नराशंसः	१	१५२	७	१-७	"	७
		४ इळः	१	१५३	४	१-४	"	४
		५ बर्हिः	१	१५४	६	१-६ विष्णुः	३	६
		६ देवीद्वारः	१	१५५	६	१-३ इंद्राविष्णू		३
		७ उषासानक्ते	१			४-६ विष्णुः	३	८
		८ दैव्यौ होतारौ		१५६	५	१-५	"	५
		प्रचेतसौ	१	१५७	६	१-६ अश्विनौ	६	१२
		९ सरस्वतीळा-				(इति द्वितीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः)		
		भारत्यः	१	१५८	६	१-६	"	६
		१० त्वष्टा	१	१५९	५	१-५	द्यावापृथिवी	५ १०
		११ वनस्पतिः	१	१६०	५	१-५	"	५
		१२ स्वाहाकृतयः	१	१६१	१४	१-१४ ऋभवः		१४
		१३ इंद्रः	१	१६२	२२	१-२२ अश्वः	२२	३५
१४३	८ "	१-८ अग्निः	८	४३	१६३	१३	१-१३	" १३

॥ (११५४) १-६ वैष्णवानि गृहाणि वा ।

७ (११६२) (१) मित्रावरुणार्यमवाचिवन्द्रप्रजापतिमरुतः १, (२) अजेन्द्रापूर्वणः १, (३) छागः, त्वष्टा १, (४) अजः १, (५) होत्रध्वर्यमोद्वावस्तुच्छंस्तृत्रह्माणः १, (६) यूपसंस्कृताद्या ऋत्विजः १, (७) ऋषयो ऋत्विजश्च १, (८) अश्वदामपादबंधनखलीनघासाः १, (९) अश्वक्रविः १, (१०) अश्वोदर्यतृणानि १, (११) अश्वाङ्गरसः १, (१२) अश्वसंस्कृताः १, (१३) मांसपचनपात्रछेदनशस्त्रादीनि १, (१४) अश्वनिषदनादीनि १, (१५) देवाः १, (१६) वासोऽधिवासपात्रबन्धनादीनि १, (१७) अश्वः १, (१८) स्वधितिः विशास्तारः १, (१९) विशास्तुनियन्तृकृतुद्यावापृथिव्याः १, (२०) स्वधितिः विशास्तासिः, २१ देवाः, २२ अदितिः । (एते अश्वेन सहिता देवाः)

(११६३) (२) यमवाचिवन्द्रगंधर्ववसवः १, (३) यमादित्यसोमाः १, (१०) नीयमाना अश्वः १, (१२) अज ऋत्विजः ।

(११६४) (१) अग्निवायुसूर्याः १, (२-३) सूर्यरथः २, (४) ईश्वरः १, (५-८) आदित्यरूप आत्मा ४, (९) द्यावापृथिव्यौ, वृष्टिः १, (१०) आदित्यः १, (११) आदित्यचक्रम् १, (१२-१४) संवत्सरचक्रम् ३, (१५) सप्तर्तवः १, (१६) किरणाः शानी वा १, (१७) गौ १, (१८) विद्वान् १, (१९) सोमसूर्यौ १, (२०) जीवपरमात्मानौ १, (२१) आदित्यमण्डलम्, आत्मा वा १, (२२) वृक्षरूप आदित्य आत्मा वा १, (२३) सवनत्रयच्छन्दस्यविधानम् १,

१६४	५२	दीर्घतन्त्राः	१-४१	विश्वे देवाः	४१	१७२	३	अगस्त्यः	१-३	मरुतः	३
			४२	वाक्समुद्राक्षरापः	१	१७३	१३	"	१-१३	इन्द्रः	१३ ४५
			४३	शकधूमसोमौ	१	१७४	१०	"	१-१०	"	१०
			४४	अग्निवायुसूर्याः	१	१७५	६	"	१-६	"	६
			४५	वाचः	१	१७६	६	"	१-६	"	६
			४६-४७	सूर्यः	२	१७७	५	"	१-५	"	५
			४८	कालचक्रम्	१	१७८	५	"	१-५	"	५
			४९	सरस्वती	१	१७९	६	१-२ लोपासुद्रा	१-६	रतिः	६
			५०	साध्याः	१			३-४ अगस्त्यो			
			५१	सूर्यः+	१			मैत्रावरुणः			
			५२	सरस्वान्	१			५-६ अगस्त्यशिष्यो			
१६५	१५		१-१५	मरुत्वानिन्द्रः	१५			ब्रह्मचारी			
	१, २, ४, ६	इन्द्रः				१८०	१०	अगस्त्य	१-१०	अश्विनौ	१० ३९
	८, १०-१२	"				१८१	९	"	१-९	"	९
	३, ५, ७, ९	मरुतः				१८२	८	"	१-८	"	८
	१३-१५	अगस्त्यो				१८३	६	"	१-६	"	६
		मैत्रावरुणः						(इति द्वितीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः।)			
(इति द्वितीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः)						१८४	६	"	१-६	"	६
१६६	१५	अगस्त्यो				१८५	११		१-११	द्यावापृथिवी+	११
		मैत्रावरुणः	१-१५	मरुतः	१५	१८६	११	"	१-११	विश्वे देवाः	११
१६७	११	"	१	इन्द्रः	१	१८७	११	"	१-११	अन्नं	११
			२-११	मरुतः	१० २०	१८८	११	"	१	समिद्धोऽग्निः	१
१६८	१०	"	१-१०	"	१०				२	तनूनपात्	१
१६९	८	"	१-८	इन्द्रः	८ १३				३	इलः	१
१७०	५ १, ३, ४, इन्द्रः	१-५	"		५				४	बर्हिः	१
	२, ५, अगस्त्यो								५	देवीद्वारः	१
		मैत्रावरुणः							६	उषासानके	१
१७१	६	"	१-२	मरुतः	२				७	दैव्यौ होतारौ	१
			३-६	मरुत्वानिन्द्रः	४					प्रचेतसौ	१

(१११६४) (२४) अक्षरम् १, (२५) जागततरन्तरगायत्रसामानि १, (२६) धेनुसवितारौ १, (२७-२९) सबत्सा गौः ३, (३०) शरीरं जीवश्च १, (३१) आदित्यः १, (३२) मध्यस्थानवाद्यत्रादियौ, आत्मा वा १, (३३) पुष्टिध्यादित्यवृष्टयः १, (३४-३५) वेदियज्ञसोमब्रह्माणः २, (३६) आदित्यरश्मयः, महदहंकारपञ्चतन्मात्ररूपाणि सप्ततत्त्वानि वा १, (३७) आत्मज्ञानम् १, (३८) देहोऽत्मजीवात्मनौ १, (३९) अक्षरज्ञानिनः १, (४०) गौः १, (४१) माध्यमिका वाक्, गौरी वा १।
 × (४८) संवत्सरः कालः । + (५१) पर्जन्याप्ती वा । ✱ (५२) सूर्यो वा । ✱ १११६९।१-८ मरुत्वानिन्द्रः ।
 + १११८५।९ देवाश्च । ✱ (११८६) (१-४) विश्वे देवाः ४, (५) अहिर्बुध्न्यः १, (६) त्वष्टा १, (७) इन्द्रः १, (८-९) मरुतः २, (१०-११) विश्वे देवाः २ (एवं ११) ✱ (११८७।१-११) ९ सोमः, १० करम्भः ।

		८ सरस्वतीका-	१०	६ गृत्समदः शौनकः १-६	११	६
		भारत्यः १	११	२१	१-२१	इंद्रः २१ १२६
		९ त्वष्टा १	१२	१५	१-१५	१५
		१० वनस्पतिः १	१३	१३	१-१३	१३
		११ स्वाहाकृतयः १	१४	१२	१-१२	१२
१८९	८ अगस्त्यः १-८	अग्निः ८	१५	१०	१-१०	१०
१९०	८ " १-८	बृहस्पतिः ८	१६	९	१-९	९
१९१	१६ " १-१६	अप्तृणसूर्याः १६	१७	९	१-९	९
इति प्रथमं मंडलम्।			१८	९	१-९	९
अथ द्वितीयं मंडलम् ।			१९	९	१-९	९
१	१६ गृत्समदः		२०	९	१-९	९
	शौनकः X १-१६	अग्निः १६ २९	२१	६	१-६	६
२	१३ " १-१३	" १३	२२	४	१-४	४
३	११ " १	समिद्धोऽग्निः १	२३	१९	१	ब्रह्मणस्पतिः १
		२ नराशंसः १			२-४	बृहस्पतिः ३
		३ इलः १			५	ब्रह्मणस्पतिः १
		४ बर्हिः १			६-८	बृहस्पतिः ३
		५ देवीद्वारः १			९	ब्रह्मणस्पतिः १
		६ उषासानवते १			१०	बृहस्पतिः १
		७ दैव्यौ होतारौ १			११	ब्रह्मणस्पतिः १
		प्रचेतसौ १			१२-१६	बृहस्पतिः ५
		८ सरस्वतीका-			१७	ब्रह्मणस्पतिः १
		भारत्यः १			१८	बृहस्पतिः १
		९ त्वष्टा १			१९	ब्रह्मणस्पतिः १
		१० वनस्पतिः १	(इति द्वितीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः)			
		११ स्वाहाकृतयः १	२४	१६	१	बृहस्पतिः १
४	९ सोमाहुतिर्भागवः १-९	अग्निः ९ ४९			२-९	ब्रह्मणस्पतिः ८
५	८ " १-८	" ८			१०	बृहस्पतिः १
६	८ " १-८	" ८			११	ब्रह्मणस्पतिः १
७	६ " १-६	" ६			१२	इंद्राब्रह्मणस्पति १
८	६ गृत्समदः शौनकः १-६	" ६			१३-१६	ब्रह्मणस्पतिः ५ १३
(इति द्वितीयाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)			२५	५	१-५	५
९	६ " १-६	" ६	२६	४	१-४	४

• (१।१९१) (२) विषज्योषधिः १, (३) दर्भादयस्तृणविशेषाः १, (८-१०) सूर्यः ३, (११) कपिजली १, (१२) चटिका १, (१३) नद्यः १, (१४) मयूर्यो नद्यश्च, (१५-१६) नकुलः १। X (२।२) जातवेदा अग्निः ।
 • (२।१-३) गृत्समद (आंगिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भागवः शौनकः ।

२७	१७	गृत्समदः शौनकः	१-१७	आदित्याः+	१७	३६	६	गृत्समदः शौनकः	१	इन्द्रः×	१
२८	११	"	१-११	वरुणः×	११				२	मरुतः	१
२९	७	"	१-७	विश्वे देवाः॥	७				३	त्वष्टा	१
३०	११	"	१-५	इन्द्रः	५				४	अग्निः	१
				६	इन्द्रासोमौ	१			५	इन्द्रः	१
				७	इन्द्रः	१			६	मित्रावरुणौ	१
				८	सरस्वतीद्वौ	१					
				९	बृहस्पतिः	१					
				१०	इन्द्रः	१					
				११	मरुतः	१					
३१	७	"	१-७	विश्वे देवाः॥	७				१-४	द्रविणोदाः	४
३२	८	"	१	द्यावापृथिव्यौ	१	३७	६	"	५	अश्विनौ	१
			२-३	इन्द्रः	२				६	अग्निः	१
			४-५	राका	२	३८	११	"	१-११	सविता	११
			६-७	सिनीवाली	२	३९	८	"	१-८	अश्विनौ	८
			८	गुंगूसिनीवाली-		४०	६	"	१-५	सोमापूषणौ	५
				राकासरस्वती-					६	सोमापूषणा-	
				द्राणीवरुणानीः	१					द्वितयः	१
३३	१५	"	१-१५	रुद्रः	१५	४१	२१	"	१-२	वायुः	२
३४	१५	"	१-१५	मरुतः	१५				३	इन्द्रवायू	१
३५	१५	"	१-१५	अपानपात्	१५				४-६	मित्रावरुणौ	३
									७-९	अश्विनौ	३
									१०-१२	इन्द्रः	३
									१३-१५	विश्वे देवाः	३

(इति द्वितीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः)

+ (२।२७) (१) मित्रार्यमभगवरुणदक्षांशाः १, (२) मित्रार्यमवरुणादित्याः १, (७-८) अदितिश्च २, (१०) वरुणः १, (१४) इन्द्रः १, (१७) वरुणः १। (२।२७-२९) कूर्मो गार्त्समदो वा ऋषिः ।

× (२।२८) (३) आदित्याः १, (९) ऋणनाशिनी १।

॥ (२।२९) (१-६) विश्वे देवाः ६, (७) वरुणः १, (एवं ७) अथवा (१) आदित्यमित्रावरुणाः १, (३) वसुमित्रवरुणादितिन्द्रमरुतः १, (७) वरुणः १।

(२।३०) (१) मध्यमा वाक् १।

७ (२।३१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) विश्वे देवाः १, (३-४) विश्वे देवाः २, (५) उपासानक्ता १, (६) द्यावापृथिवी १, (७) इन्द्रः १ (एवं ७)

यद्वा (२।३१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) देवाः १, (३) इन्द्रः १, (४) स्वष्टिर्लाभगरोदः पूषाश्विनः १, (५) उपासानक्ता द्यावापृथिव्याः १, (६) अहिर्बुध्न्याजैकपादिन्द्राः १।

(२।३३) ११ मृगरूपो रुद्रः, १३ मरुतः ।

(२।३७) १ द्रविणोदा इषश्च, २ द्रविणोदा ऊर्जश्च, ३ द्रविणोदा सहश्च, ४ द्रविणोदा सहस्यश्च, ५ अश्विनौ तपश्च, ६ अग्निस्तपस्यश्च इति केचित् । × (२।३६) इन्द्रमित्यादिनां षण्णामृतुर्विशेषणं वा ।

	१६-१८	सरस्वती	३
	१९-२१	द्यावापृथिव्यौ+	३
४२	३	गृहसमदः शौनकः १-३	शकुंतः ३ ६
४३	३	" १-३	" ३

(इति द्वितीयं मंडलम् ।)

अथ तृतीयं मंडलम् ।

१	२३	विश्वामित्रो	
		गायिनः १-२३	अग्निः २३
२	१५	" १-१५	वैश्वानरोऽग्निः १५ २६
३	११	" १-११	" ११
४	११	" १	समिद्धोऽग्निः १
		२	तनूनपात् १
		३	इळः १
		४	बर्हिः १
		५	देवीर्द्वारः १
		६	उषासानक्ता १
		७	दैव्यो होतारौ
			प्रचेतसौ १
		८	सरस्वतीळा-
			भारत्यः १
		९	त्वष्टा १
		१०	वनस्पतिः १
		११	स्वाहाकृतयः १

५	११	विश्वामित्रो	
		गायिनः १-११	अग्निः X ११ ३३
६	११	" १-११	" + ११

(इति द्वितीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः)

[इति द्वितीयोऽष्टकः]

७	११	" १-११	अग्निः ११
८	११	" १-५	यूपः ५
		६-१०	यूपाः ५
		११	व्रश्चनः १
९	९	" १-९	अग्निः ९ २७
१०	९	" १-९	" ९
११	९	" १-९	" ९
१२	९	" १-९	इंद्राग्नी ९
१३	७	ऋषभो वैश्वामित्रः १-७	अग्निः ७ ४२
१४	७	" १-७	" ७
१५	७	उत्कीलः कात्यः १-७	" ७
१६	६	" १-६	" ६
१७	५	कतो वैश्वामित्रः १-५	" ५
१८	५	" १-५	" ५
१९	५	गाथी कौशिकः १-५	" ५

+ (२।४।१९-२१).हविर्धाने वा । ॐ (३।१) (६) अपः १, (७) अपो द्यावापृथिव्यौ च १। (३।२) युस्थानोऽग्निः ।
X (३।५) प्रत्यग्निः (३।६) प्रकारवो इति सूक्तयोरन्यासां द्यावापृथिव्यादीनां निपाता दृश्यन्ते अतस्तयोर्लिङ्गोक्ता
देवताः पाक्षिकाः ।

(३।५) (१-२) उषाः २, (३-४) मित्र २, (६) अपः १, (७) द्यावापृथिवी १, (८) पितरौ १, (९) देवाः १ (बृ०) ।
+ (३।६) (१) सक् १, (२-५) मध्यस्थानोऽग्निः ४, (६-९) विश्वेदेवाः ४, (१०) रोदसी । अत्र निपातिनः = २-५,
१० द्यावापृथिव्यौ देवाश्च ।

ॐ (३।७) निपातिनः- (१) द्यावापृथिव्यौ १, (२) अग्न्यश्वाः, मध्यमा वाक् १, (३) अग्न्यश्वाः १,
(४-६) देवाः १, (८) पार्थिवमध्यमौ १, (९) देवाः रोदसी १ (भा०) । ॐ (३।७) अत्र सूक्तेऽष्टम्या विश्वे देवा वा ।
(३।९) आप्योऽग्निः, ८ ऋत्विजः ।

(३।११) जातवेदाः ।

(३।१३) अग्निः प्रदाता ।

(३।१५) रक्षोहामिः ।

२०	५	गाथी कौशिकः १ विश्वे देवाः	१	४, ६, ८, १० नदी	
		२-४ अग्निः	३	ऋषिका ४ विश्वामित्रः	१
		५ विश्वे देवाः	१	५ नदी	१
२१	५	" १-५ अग्निः ५	८	६-७ इंद्रः	२
२२	५	" १-३ " ३		८ विश्वामित्रः	१
		४ पुरीष्यामिः	१	९ नदी	१
		५ अग्निः १	१४	१० विश्वामित्रः	१
२३	५	देवश्रवा देववातश्च		११-१३ नदी	३
		भारतौ १-५ " ५		३४ ११ विश्वामित्रो गाथिनः १-११ इन्द्रः	११ १५३
२४	५	विश्वामित्रो गाथिनः १-५ " ५		३५ ११ " १-११ " ११	११
२५	५	" १-३ " ३		३६ ११ " १-११ " ११	११
		४ अग्नीद्वौ	१	३७ ११ " १-११ " ११	११
		५ अग्निः	१	३८ × १० " १-१० " १०	१०
२६	९	" १-३ वैश्वानरोऽग्निः	३	३९ ९ " १-९ " ९	९ ३
		४-६ मरुतः	३	(इति तृतीयाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)	
		७-८ आत्मा +	२	४० ९ विश्वामित्रो गाथिनः १-९ " ९	९
		९ उपाध्यायः	१	४१ ९ " १-९ " ९	९
२७	१५	" १-१५ अग्निः १५	३७	४२ ९ " १-९ " ९	९
२८	६	" १-६ " ६		४३ ८ " १-८ " ८	८
२९	१६	" १-१६ " १६		४४ ५ " १-५ " ५	५
		(इति तृतीयाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)		४५ ५ " १-५ " ५	५
३०	२२	" १-२२ इंद्रः २२	६१	४६ ५ " १-५ " ५	५
३१	२२	" १-२२ " २२		४७ ५ " १-५ " ५	५
३२	१७	" १-१७ " १७		४८ ५ " १-५ " ५	५
३३	१३	१-३, ५, ७, ९, ११-१३ विश्वामित्रो		४९ ५ " १-५ " ५	५
		गाथिनः १-३ नदी	३	५० ५ " १-५ " ५	५
				५१ १२ " १-१२ " १२	१२
				५२ ८ " १-८ " ८	८

(३।२०) (१) अग्न्युषोऽश्विदधिक्रादेवाः १ (५) दधिक्राग्न्युषोबृहस्पतिसवित्रश्चित्रमित्रवरुणभगवसुरुद्रादित्याः १ ।
(३।२२) (१) आहवनीयः १, (२-३) द्युस्थानः २ । (३।२३) (१-३) निर्मथ्यः ३; (४) आहवनीयः १ ।
(३।२४) (५) अग्निर्दाता १ । (३।२५) मध्यस्थानोऽग्निः । + (३।२६) ७ ब्रह्म वा अग्निर्वा ।
॥ (३।२७) प्र वो वाजा इत्यस्य आद्याया (३।२९।१०) अयं ते योनिरित्यस्याश्च ऋत्विजो वा । (३।२७)
ऋतवो वा । ऋतुर्वा । (३।२८) जातवेदोऽग्निः । (३।२९।५) ऋत्विजो वा । (३।३१) (१-२) दुहिता २,
(३) अग्निश्च १ । (३।३१) कुशिक ऐषीरथिर्वा ऋषिः । (३।३२) मरुत्वानिन्द्रः । (३।३३।६) इन्द्रसवितारौ ।
(३।३५) मरुत्वानिन्द्रः । ॥ (३।३६।१०) घोर आङ्गिरसो वा ऋषिः । × (३।३८) प्रजपतिर्वैश्वामित्रः प्रजापतिर्वाच्यो
वा, तावुभावपि वा । (३।४७) (१-२, ४-५) मरुत्वानिन्द्रः ४, (३) ऋतवः १ । (३।५१) मरुत्वानिन्द्रः ।

५३	२४	१	इन्द्रापर्यंतौ	१	१	इति तृतीयं मंडलम् ।	
		२-१४	इन्द्रः		१३	अथ चतुर्थं मण्डलम् ।	
		१५-१६	ससर्परी वाक्		१	१	२० वामदेवो गौतमः १ अग्निः १
		१७-२०	रथांगानि		४	२-५	अग्निवरुणौ ४
		२१-२४	इन्द्रोऽभिशापो वा।		४	६-२०	अग्निः १५ ३५
५४	२२	प्रजापतिर्वैश्वामित्रः १-२२	विश्वे देवाः २२	×	५८	२	२०
५५	२२	१-२२	२२			३	१६
(इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)							१ रुद्रः १
५६	८	१-८	८			४	१५
५७	६	विश्वामित्रो गाथिनः १-६	६			(इति तृतीयाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)	
५८	९	१-९	अश्विनौ		९	५	१५
५९	९	१-९	मित्रः		९	६	११
६०	७	१-४	ऋभवः		४	७	११
		५-७	इन्द्रर्भूः		३	८	८
६१	७	१-७	उषसाः		७	९	८
६२	१८	१-३	इन्द्रावरुणौ		३	१०	८
		४-६	बृहस्पतिः		३	११	६
		७-९	पूषा		३	१२	६
		१०-१२	सविता		३	१३	५
		१३-१५	सोमः		३	१४	५
		+ १६-१८	मित्रावरुणौ		३	१५	१०
							१-६ ६

(३।५३) १७-१८ अनडुहौ च । × (३।५४) (१) अग्निः १, (२-३) विश्वे देवाः २, (४) द्यावापृथिवी १, (५) विश्वे देवाः १, (६) सूर्यद्यावापृथिव्यः १, (७-८) द्यावापृथिवी २, (९) द्यौः १, (१०) विश्वे देवाः १, (११) सविता १, (१२-१३) विश्वे देवाः २, (१४) विष्णुः १, (१५) इन्द्रः १, (१६) अश्विनौ १, (१७-२१) विश्वे देवाः ५, (२२) अग्निः १ । यद्वा (३।५४) (२) द्यावापृथिव्यौ १, (१०) द्यावापृथिव्यौ १, (१२) त्वष्टृभवः १, (१३) मरुतः, सरस्वती १, (१७) देवेन्द्रर्भवः १, (१८) अर्यमादितिदेववरुणाः १, (१९) अग्निपृथिवीद्वयस्सूर्यान्तरिक्षाणि १, (२०) पर्वतादित्यादितिमरुतः १, (२१) देवाः अश्विः १, (२२) अग्निः १ ।

(३।५५) (१) उषासाहनी १, (२-१०) अग्निः २, (११) अहोरात्रे १, (१२-१४) रोदस्यौ ३, (१५) अहोरात्रे रोदस्यौ वा १, (१६) दिशः १, (१७-१८) इन्द्रो वर्षन् २, (१९) त्वष्टृसवितारौ १, (२०-२२) इन्द्रः ३ ।

(३।५६) (१ ३) संवत्सरादित्याः ३, (४) सिंधुः १, (५) सविता १ । यद्वा (३।५६) (१) देवाः १, (२-३) संवत्सरः २, (४) संवत्सरादित्याः १, (५) सिंधुसंवत्सरेकासरस्वतीभारत्यः १, (६) सवितृधिपणे १, (७) सवितृ-मित्रवरुणाप्रोदांसि १, (८) अग्निवायुसूर्याः १ । (३।५७) (१-४) विश्वे देवाः ४, (५-६) अग्निः २ । यद्वा

(३।५७) (१) इन्द्राग्निदेवाः १, (२) इन्द्रपूषाश्विविश्वेदेवाः १, (३) ओषधयः सूर्यमरीचयो वा १, (४) रोदोऽग्निदीप्तयः १, (५-६) अग्निः १ (एवं ५८) (३।६०) ३-४ इन्द्रश्च । + (३।६२।१६-१८) जमदग्निर्वा ऋषिः ।

(४।१) (१३-१६) अङ्गिरसः, १८ विश्वेदेवमित्रवरुणाः । (४।२) (४) अर्यमवरुणमित्रेन्द्राविष्णुमरुदश्विनः (१५) वामदेवस्यांगिरोभिः संवादः (१७) अग्नीन्द्रांगिरसः (भा० ।) (४।३) (१४) रक्षोहामिः ।

+ (४।१३) (१) अग्निरश्विनौ च १, (२) सवितृवरुणमित्राः १, (३) सूर्यः १, (४) रश्मयः १, (५) सूर्यः १,

७-८ सोमकः २				२३-२४ इंद्राश्वौ २			
९-१० अश्विनौ २				(इति तृतीयाष्टके षष्ठोऽध्यायः ।)			
१६	२१	१-२१ इंद्रः	२१ ४२	३३	११	वामदेवो गौतमः १-११ ऋभवः	११ ४८
१७	२१	१-२१	२१	३४	११	१-११	११
१८	१३ (२-३१, ८-१३			३५	९	१-९	९
	वामदेवो गौतमः)	१ वामदेवः	१	३६	९	१-९	९
	(१ इंद्रः)	२-३ इंद्रः	२	३७	८	१-८	८
	४ (उत्तरोऽर्धर्चः			३८	१०	१ यावापृथिवी	१
	७ अदितिः)	४ इंद्रवामदेवौ	१			२-१० दधिका	९ १९
		५-७ वामदेवः	३	३९	६	१-६	६
		८-१३ इंद्रः	६ ८०	४०	५	१-४	४
(इति तृतीयाष्टके पञ्चमोऽध्यायः ।)						५ सूर्यः	१
१९	११	वामदेवो गौतमः १-११	११	४१	११	१-११ इंद्रावरुणौ	११
२०	११	१-११	११	४२	१०	त्रसदस्युः	
२१	११	१-११	११			पौरुकुत्स्यः १-६ त्रसदस्युः X	६
२२	११	१-११	११			७-१० इंद्रावरुणौ	४
२३	११	१-११	११	४३	७	पुरुमीळहाज-	
२४	११	१-११	११			मीळहौ सौहोत्रौ १-७ अश्विनौ	७ २१
२५	८	१-८	८	४४	७	१-७	७
२६	X ७	१-३ इंद्रात्मानौ	३	४५	७	१-७	७
		४-७ इयेनः	४ ९	४६	७	१ वायुः	१
२७	५	१-५	५			२-७ इंद्रवायू	६
२८	५	१-५	५ १८	४७	४	१ वायुः	१
२९	५	१-५	५			२-४ इंद्रवायू	३
३०	२४	१-८ इंद्रः	८	४८	५	१-५ वायुः	५
		९-११ इंद्रोषसौ	३	४९	६	१-६ इंद्रावृहस्पती	६
		१२-२४ इंद्रः	१३ ५०	५०	११	१-९ वृहस्पतिः	९
३१	१५	१-१५	१५			१०-११ इंद्रावृहस्पती	२
३२	२४	१-२२	२२	(इति तृतीयाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)			

(४।१४) (१) उषा १, (२) सविताद्यावापृथिविसूर्यान्तरिक्षसूर्यरश्मयः १ । (३) उषासूर्यरश्मयः १, (४) उषसः १, (५) दिवः स्कन्धः सूर्यः १, (४।१३-१४) प्रथग्नीतिसूक्तद्वयेऽत्रायं पाक्षिको देवताविभागः । (४।१३) (१) अग्न्युषोऽश्विनः १, (२) सवित्रवरुणमित्रदेवाः १, (३) देवसूर्याः १, (४-५) सूर्यः २ । (४।१४) (१) अग्न्युषोऽश्विनः १, (२) सूर्यः १, (३) उषाः १, (४) अग्न्युषसः १, (५) सूर्यः १ । X (४।२३) कथामहामिति सूक्तं-त्यतिसृणां कृतं वा देवता । X (४।२६) १-३ इंद्रो वा ऋषिः । • इयेन देवताया अर्चत्वे (४।२७।५) अधश्चेत-मित्यस्यां इंद्रदेवता पाक्षिकी । + अत्र (४।२८) त्वायुजेति पंचर्चे सूक्ते इंद्रासोमौ वा देवते । (४।३१) १५ सूर्यः (वृ०) । X (४।४२) (अहं राजा वरुणः ।) आत्मा वा । (४।५०) ७-९ पुरोहितकर्म ।

५१	११	वामदेवो गौतमः १-११ उषाः	११	१८	९	त्वष्टा	१
५२	७	" १-७ "	७		१०	वनस्पतिः	१
५३	७	" १-७ सविता	७	१३	११	स्वाहाकृतयः	१
५४	६	" १-६ "	६		६	१० वसुश्रुत आत्रेयः १-१०	अग्निः १० १२७
५५	१०	" १-१० विश्वे देवाः *	१०		७	१० ह्य आत्रेयः १-१०	" १०
५६	७	" १-७ धावापृथिवी	७		८	७ " १-७	" ७
५७	८	" १-३ क्षेत्रपतिः	३		(इति तृतीयाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)		
		४ शुनः	१		९	७ गय आत्रेयः १-७	" ७
		५ शुनासीरौ	१		१०	७ " १-७	" ७
		६-७ सीता	२		११	६ सुतंभर आत्रेयः १-६	" ६
		* ८ शुनासीरौ	१		१२	६ " १-६	" ६
५८	११	" १-११ अग्निः x	११	३७	१३	६ " १-६	" ६
		(इति चतुर्थं मण्डलम् ।)			१४	६ " १-६	" ६
अथ पंचमं मण्डलम् ।					१५	५ धरुण आङ्गिरसः १-५	" ५
१	१२	बुधगविष्टिरावात्रेयो १-१२	"	१२	१६	५ पुरुरात्रेयः १-५	" ५
२	१२	कुमार आत्रेयः,			१७	५ " १-५	" ५
		वृशो वा जानः,			१८	५ द्वितो मृक्तवाहा	
		उभौ वा, १-१२	"	१२		आत्रेयः १-५	" ५
		२, ९ वृशो जानः			१९	५ वज्रिरात्रेयः १-५	" ५
३	१२	वसुश्रुत आत्रेयः १-२	"	२	२०	४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः १-४	" ४
		३ मरुद्भविष्णवः	१		२१	४ सस आत्रेयः १-४	" ४
		४-१२ अग्निः	९	२०	२२	४ विश्वसामा आत्रेयः १-४	" ४
४	११	" १-११ "	११		२३	४ शुम्भो विश्वचर्षणि-	
५	११	" १ समिद्धोऽग्निः +	१			रात्रेयः १-४	" ४
		२ नराशंसः	१		२४	४ बन्धुः सुबन्धुः	
		३ ईळः	१			श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुश्च	
		४ बर्हिः	१			क्रमेण गोपायना	
		५ देवीर्द्वारः	१			लौपायना वा १-४	" ४
		६ उषासानकता	१		२५	९ वसूयव आत्रेयाः १-९	" ९
		७ दैव्यौ होतारौ			२६	९ " १-८	" ८
		प्रचेतसौ	१			९ विश्वे देवाः	१
		८ सरस्वतीळाभारत्यः	१		२७	६ त्र्यरुणस्त्रैवृष्णः,	
						त्रसदस्युः पौरुकुत्सः,	

* (४।५५) (१-७) विश्वे देवाः ७, (८) अग्निः १, (९) उषाः १, (१०) विश्वे देवाः १, (एवं १०)

* (४।५७।८) कृषिः, कृषिजीविनः, पर्जन्यः, धनं (शुनं) च (पादशो देवताः) ।

x (४।५८) सूर्यो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा आदित्यो वा । + (५।५।१) इध्मो वा ।

अश्वमेधश्च		३८	५ अग्निर्भौमः	१-५	"	५
भारता राजानः +	१-५ अग्निः	५	३९	५	"	५
"	६ इंद्राग्नी	१	४०	९	"	४
२८ ६ विश्ववारात्रेयी	१-६ अग्निः	६			५ सूर्यः	१
२९ १५ गौरिवीतिः शाश्वतः	१-१५ इंद्रः X १५	२६			६-९ अग्निः	४
३० १५ बभ्रुरात्रेयः	१-११ " ११		४१ २०	"	१-२० विश्वे देवाः	२० ३०
	१२-१५ ऋणचयेंद्रौ	४	४२ १८	"	१-१० " १०	
३१ १३ अवस्युरात्रेयः	१-८ इंद्रः *	८			११ रुद्रः	१
	९ इंद्राकुत्सौ ॐ	१			१२-१८ विश्वे देवाः	७ ५६
	१०-१३ इंद्रः	४ ६८	४३ १७	"	१-१७ " १७	
३२ १२ गातुरात्रेयः	१-१२ " १२		४४ १५ अवत्सारः			
(इति चतुर्थाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)				काश्यपः *	१-१५ " १५	
३३ १० संवरणः प्राजापत्यः	१-१० " १०		४५ ११ सदापृष्ण आत्रेयः	१-११ " ११		
३४ ९ " १-९ " ९			४६ ८ प्रतिक्षत्र आत्रेयः	१-६ " ६		
३५ ८ प्रभूवसुराङ्गिरसः	१-८ " ८				७-८ देवपत्नी	२
३६ ६ " १-६ " ६					(इति चतुर्थाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)	
३७ ५ अग्निर्भौमः	१-५ " ५					

+ (५।२७) अग्निर्भौम इति केचित् । X (५।२९।९) प्रथमपादस्य उशना वा । (५।३०) १२-१५ मध्यमोऽग्निर्वा (वृ०) । ॐ (५।३१।८) तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा ।

(५।४१) (१) मित्रावरुणौ १, (२) विश्वे देवाः १, (३) अश्विनौ १, (४) विश्वे देवाः १, (५) मरुतः १, (६) विश्वे देवाः १, (७) उषासानक्ता १, (८-९) विश्वे देवाः २, (१०) अग्निः १, (११-१२) विश्वे देवाः २, (१३) मरुतः १, (१४) विश्वे देवाः १, (१५) भूमिः १, (१६-१८) विश्वे देवाः ३, (१९) भूमिरिहळा १, (२०) विश्वे देवाः १, (एवं २०) ।

(५।४२) (१४) इहस्पतिः, पर्जन्यामी, पूषा, इन्द्रो, वैश्वानरो वा १ (वृ०) । यद्वा (५।४२) (१-२) विश्वे देवाः २, (३) सविता १ (४) इंद्रः १, (५) विश्वे देवाः १, (६) इंद्रः १, (७-९) बृहस्पतिः ३, (१०) मरुतः १, (११) रुद्रः १, (१२) विश्वे देवाः १, (१३-१४) पर्जन्यः २, (१५) मरुतः १, (१६-१७) विश्वे देवाः २, (१८) अश्विनौ १, (एवं १८) । (५।४३) ९ वायुः, (१०) अग्निर्देवाः १, (११) मध्यमा वाक् १, (१२) बृहस्पतिः १ । यद्वा (५।४३) (१) नदी १, (२) धावापृथिवी १, (३) वायुः १, (४) सोमः १, (५) इंद्रः १, (६) अग्निः १, (७) घर्मः १, (८) अश्विनौ १, (९-१०) विश्वे देवाः २, (११) सरस्वती १, (१२) बृहस्पतिः १, (१३-१५) अग्निः ३, (१६) विश्वे देवाः १, (१७) अश्विनौ १ (एवं १७) ।

(५।४४) (१-२) इंद्रः २, (३) अग्निः १, (४) सूर्यः १, (५) अग्निः १, (६) विश्वे देवाः १, (७) सूर्यः १, (८) अग्निः १, (९-१०) सूर्यः २, (११-१२) विश्वे देवाः २, (१३) सुतंभरः १, (१४-१५) अग्निः २ (एवं १५) । यद्वा (५।४४) १२ अवत्सारेण सह सदापृष्ण-यजत-बाहुवृक्त-भुतवित्-तर्याः वा ऋषयः १३ सुतंभरश्च । यद्वा (१०) क्षत्र-मनस-एवावद-यजत-सग्नि-अवत्साराः १, (११) विश्ववार-यजत-मायी-अवत्साराः १ ।

(५।४५) (१) इंद्रसूर्यौ १, (२-३) विश्वे देवाः २, (४) इंद्रामी १, (५-१०) विश्वे देवाः ६, (११) आपः १ एवं (११) । (५।४६) (१-६) विश्वे देवाः ६, (७-८) देवपत्नी २ (एवं ८) ।

४७ + ७ प्रतिरथ आत्रेयः १-७ विश्वे देवाः + ७ २५	६५ ६ रातहव्य आत्रेयः १-६ ,, ६
४८ ५ प्रतिभानु आत्रेयः १-५ ,, ५	६६ ६ ,, १-६ ,, ६
४९ ५ प्रतिप्रभ आत्रेयः १-५ ,, ५	६७ ५ यजत आत्रेयः १-५ ,, ५
५० ५ स्वस्त्यात्रेयः १-५ ,, ५	६८ ५ ,, १-५ ,, ५
५१ १५ ,, १-३ ,, ३	६९ ४ उरुचक्रिआत्रेयः १-४ ,, ४
४ इंद्रवायू १	७० ४ ,, १-४ ,, ४
५ वायुः १	७१ ३ बाहुवृक्त आत्रेयः १-३ ,, ३
६-७ इंद्रवायू २	७२ ३ ,, १-३ ,, ३
८-१५ विश्वे देवाः ८	७३ १० पौर आत्रेयः १-१० अश्विनौ १० ४८
५२ १७ इयावाश्च आत्रेयः १-१७ मरुतः १७ ९१	७४ १० ,, १-१० ,, १०
५३ १६ ,, १-१६ ,, १६	७५ ९ अवस्युरात्रेयः १-९ ,, ९
५४ १५ ,, १-१५ ,, १५	७६ ५ अत्रिभौमः १-५ ,, ५
५५ १० ,, १-१० ,, १०	७७ ५ ,, १-५ ,, ५
५६ ९ ,, १-९ ,, ९	७८ ९ सप्तवधिरात्रेयः १-९ ,, * ९
५७ ८ ,, १-८ ,, ८	७९ १० सत्यश्रवा आत्रेयः १-१० उषा १० १६
५८ ८ ,, १-८ ,, ८	८० ६ ,, १-६ ,, ६
५९ ८ ,, १-८ ,, ८	८१ ५ इयावाश्च आत्रेयः १-५ सविता ५ १४
६० ८ ,, १-८ अग्नमरुतः X ८	८२ ९ ,, १-९ ,, ९
६१ १९ ,, १-४ मरुतः ४	८३ १० अत्रिभौमः १-१० पर्जन्यः १०
५-८ तरंतमहिषी	८४ ३ ,, १-३ पृथिवी ३
शशीयसी ४	८५ ८ ,, १-८ वरुणः ८
९ पुरुमीळहः १	८६ ६ ,, १-६ इंद्राग्नी ६
१० तरंतः १	८७ ९ एवयामरुदात्रेयः १-९ मरुतः ९
११-१६ मरुतः ६	इति पंचमं मंडलम् ।
१७-१९ रथवीतिः ३	अथ षष्ठं मण्डलम् ।
६२ ९ श्रुतविदात्रेयः १-९ मित्रावरुणौ ९ ५९	१ १३ भरद्वाजो
(इति चतुर्थीष्टके तृतीयोऽध्यायः)	बार्हस्पत्यः १-१३ अग्निः १३ ५४
६३ ७ अर्चनाना आत्रेयः १-७ ,, ७	(इति चतुर्थीष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)
६४ ७ ,, १-७ ,, ७	२ ११ ,, १-११ ,, ११

+ (५।४७) (१) उषाः १, (२) सूर्यरश्मयः १, (३-५) सूर्यः ३, (६) विश्वे देवाः १, (७) मित्रावरुणाग्रयः १, (एवं ७) । (५।४८) (१) वैष्णुतोऽग्निः १, (२) उषाः १, (३) इन्द्रसूर्यौ १, (४-५) अग्निः २, (एवं ५) । (५।४९) (१) विश्वे देवाः १, (२) सूर्यः १, (३-५) विश्वे देवाः ३ (एवं ५) । (५।५०) (१-२) सविता २, (३) विश्वे देवाः १, (४-५) सविता २, (एवं ५) । (५।५१) (१-२) अग्निः २, (३) विश्वे देवाः १, (४) इंद्रवायू १, (५) वायुः १, (६-७) इंद्रवायू २, (८-१५) विश्वे देवाः ८ (एवं १५) X (५।६०) मरुतो वा । (८) पार्थिवमध्यमावप्ती मरुतश्च १ । * (५।७८।५-९ गर्भस्त्राविण्युपनिषद्) (७-९) गर्भः ।

[illegible]

× (६।३) मित्रावरुणौ निपातिनौ (वृ०) ।

+ (६।१५) वीतहव्य आङ्गिरसो वा ।

(६।३।७।३) इन्द्रवायू, वायुर्निपातभाक्वा (बृ०) (६।४४।२२-२४) सोमो वा । (बृ०) (६।४५।३३) शंयोः पिता । (बृ०) (६।४७) (५) इन्द्रः सोमो निपातभाक् १, (२०) (ऋमेणपादाः) देवः, भूमिः, बृहस्पतिः, इन्द्रः १, (६।४७।२२-२५) सार्जयस्य प्रस्तोकस्य दानस्तुतिः । ४ (३१) (उत्तरार्धस्य) इन्द्रः । (बृ०)

४८	२२ शंयुर्बाहस्पत्यः १-१० अग्निः १०	६८	११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-११ इन्द्रावरुणौ ११
	११-१५ मरुतः ५	६९	८ " १-८ इन्द्राविष्णू ८
	१६-१९ पूषा ४	७०	६ " १-६ छावापृथिवी ६
	२०-२१ मरुतः २	७१	६ " १-६ सविता ६
	२२ छावाभूमिर्वा १	७२	५ " १-५ इन्द्रासोमौ ५
	पृथिवी १	७३	३ " १-३ बृहस्पतिः ३
४९	१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः १-१५ विश्वे देवाः + १५ ६३	७४	४ " १-४ सोमारुद्रौ ४
५०	१५ " १-१५ " १५	७५	१९ पायुर्भारद्वाजः १ वर्म १
५१	१६ " १-१६ " १६		२ धनुः १
५२	१७ " १-१७ " १७		३ ज्या १
५३	१० भरद्वाजो बार्हस्पत्यः १-१० पूषा १० ३२		४ धनुष्कोटिः १
५४	१० " १-१० " १०		५ इषुधिः १
५५	६ " १-६ " ६		६ सारथिरश्मिः १
५६	६ " १-६ " ६		७ अश्वः १
५७	६ " १-६ इन्द्रावृषणौ ६		८ रथः १
५८	४ " १-४ पूषा ४		९ रथगोपाः १
५९	१० " १-१० इन्द्राग्नी १० २५		१० ब्राह्मणपितृसोम- छावापृथिविपूषाणः १
६०	१५ " १-१५ " १५		११-१२ इषवः २
६१	१४ " १-१४ सरस्वती १४		१३ प्रतोदः १
(इति चतुर्थ्याष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)			१४ हस्तत्राणः १
६२	११ " १-११ अश्विनौ ११ २२		१५-१६ इषवः २
६३	११ " १-११ " ११		१७ युद्धभूमिकवच- ब्राह्मणस्पत्यादयः १
६४	६ " १-६ उषाः ६ १२		१८ वर्मसोमवरुणाः १
६५	६ " १-६ " ६		१९ देवब्रह्माणि १
६६	११ " १-११ मरुतः ११		
६७	११ " १-११ मित्रावरुणौ ११		

[इति षष्ठं मंडलं ।]

(६।४८) (१३-१५) लिंगोक्ताः ३, (१३) धेनुः १ (१४) इन्द्र-वरुण-वर्म-विष्णवः १ (१५) मरुतपूषाः १ (ऋषिः शंयुर्बाहस्पत्यः, वृणपाणिः) ।

(६।४९) (१) अग्निमित्रावरुणाः १ (१४) सविता १, + यद्वा (६।४९) (१) विश्वे देवाः १, (२) अग्निः १, (३) अहोरात्रे १, (४) वायुः १, (५) अश्विनौ १, (६) विश्वे देवाः १, (७) सरस्वती १, (८) पूषा १, (९) अग्निवष्टारौ १, (१०) रुद्रः १, (११-१२) मरुतः २, (१३) विष्णुः १, (१४-१५) विश्वे देवाः २ (एवं १५) ।

(६।५०) (१) विश्वे देवाः १, (२) सूर्यः १, (३) छावापृथिवी १, (४-५) रोदसी, मरुतः २, (६) इन्द्रः १, (७) अपः १, (८) सविता १, (९) अग्निः १, (१०) अश्विनौ १, (११-१५) विश्वे देवाः ५ (एवं १५) (६।५१) (१-२) सूर्यः २, (३-१२) विश्वे देवाः १०, (१३) अग्निः १, (१४) सोमः १, (१५-१६) विश्वे देवाः २, (एवं १६) । (६।५२) (१-२) विश्वे देवाः २, (३) सोमः १, (४-११) विश्वे देवाः ८, (१२) अग्निः १, (१३-१५) विश्वे देवाः ३ (१६) अग्निपर्जन्यौ १, (१७) विश्वे देवाः १, (एवं १७) ।

अथ सप्तमं मण्डलम् ।				१६	१२ वसिष्ठो मैत्रावरुणः १-१२	अग्निः १२
१	२५	वसिष्ठो मैत्रावरुणः १	अग्निः २५	१७	७ " १-७	" ७
(इति पंचमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)				१८	२५ " १-२१	इंद्रः २१
२	११	" १	समिद्धोऽग्निः १		२२-२५	सुदाः पैजवनः ४
		२	नराशंसः १	१९	११ " १-११	इंद्रः ११ १२२
		३	इलः १	(इति पंचमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)		
		४	बर्हिः १	२०	१० " १-१०	" १०
		५	देवीद्वारः १	२१	१० " १-१०	" १०
		६	उषासानक्ते १	२२	९ " १-९	" ९
		७	दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ १	२३	६ " १-६	" ६
		८	सरस्वतीकाभारत्यः १	२४	६ " १-६	" ६
		९	त्वष्टा १	२५	६ " १-६	" ६
		१०	वनस्पतिः १	२६	५ " १-५	" ५
		११	स्वाहाकृतयः १	२७	५ " १-५	" ५
३	१०	" १-१०	अग्निः १० २०	२८	५ " १-५	" ५
४	१०	" १-१०	" १०	२९	५ " १-५	" ५
५	९	" १-९	वैश्वानरोऽग्निः ९ १६	३०	५ " १-५	" ५
६	७	" १-७	" ७	३१	१२ " १-१२	" १२
७	७	" १-७	अग्निः ७ ३३	३२	२७ " १-२७	" २७
८	७	" १-७	" ७	३३	१४ १-९ १-९	वसिष्ठपुत्राः ९
९	६	" १-६	" ६	१०-१४ वसिष्ठपुत्रः १०-१४ वसिष्ठः ५		
१०	५	" १-५	" ५	३४	२५ वसिष्ठो मैत्रावरुणः १-१५	विश्वे देवाः X १५
११	५	" १-५	" ५		१६	अहिः १
१२	३	" १-३	" ३		१७	अहिर्बुध्न्यः १
१३	३	" १-३	वैश्वानरोऽग्निः ३		१८-२५	विश्वे देवाः ४८ ४०
१४	३	" १-३	अग्निः ३७	३५	१५ " १-१५	" १५
१५	१५	" १-१५	" १५	(इति पञ्चमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)		

(६।७५) (१) वर्मी १, (८) आयुधागारं १, (१२) कवचं १, (१५) [प्रथमपादे] दिग्धइषुः, [द्वितीयपादे] अयोमुखी, [उत्तरार्धे] वारुणास्त्रं १, (१६) धनुर्गुक्त इषुः १, (१७) कवचं १, (१८) युयुत्सुः १ ।

✽ [७।३२] २६ ऋषिः- पूर्वाधेयः शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे), २६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्ड्यब्राह्मणे) ।

✽ (७।३३।१-९) इन्द्रो वा । X (७।३४) (१) देवाः १, (२) अपः १, (३-४) इंद्रः २, (५-७) यज्ञः ३, (८-९) देवाः २, (१०) वरुणः १, (११-१३) देवाः ३, (१४) अग्निः १, (१५) अपांनपात् १, (१६) अहिः १, (१७) अहिर्बुध्न्यः १ (१८-१९) देवाः २, (२०) देवपत्नीत्वष्टारौ १, (२१) त्वष्टा १, (२२-२५) विश्वे देवाः ४ (एवं २५)

✽ (७।३४।१८-२५) यद्वा (१८-२०) विश्वे देवाः ३, (२१) त्वष्टा १, (२२) रोदसी १, (२३) आपः १, (२४) वरुणन्द्र-मरुतः १, (२५) इन्द्रवरुणमित्राभिरबोषभिमरुतः १ ।

३६	९	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-९	विश्वे देवाः ९	५८	६	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-६	मरुतः ६
३७	८	" १-८	" ८	५९	१२	" १-११	" ११
३८	८	" १-६	सविता ६			१२	रुद्रः १
		७-८	वाजिनाः २	(इति पंचमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)			
३९	७	" १-७	विश्वे देवाः ७ १४	६०	१२	" १	सूर्यः १
४०	७	" १-७	" ७			२-१२	मित्रावरुणौ ११ १८
४१	७	" १	अग्नीद्रमित्रावरुणा- श्विभगपूषब्रह्मण- स्पतिसोमरुद्राः १	६१	७	" १-७	७
		२-६	भगः ५	६२	६	" १-३	सूर्यः ३
		७	उषाः १			४-६	मित्रावरुणौ ३
४२	६	" १-६	विश्वे देवाः ६ ११	६३	६	" १-४	सूर्यः ४
४३	५	" १-५	" ५			५	सूर्यमित्रावरुणाः १
४४	५	" १	दधिक्षाद्र्युषोऽग्नि- भगोऽविष्णुपूषब्रह्म- णस्पत्यादित्यद्यावा- पृथिव्यापः १	६४	५	" १-५	" ५
		२-५	दधिक्षाः ४	६५	५	" १-५	" ५
४५	४	" १-४	सविता ४	६६	१९	" १-३	" ३
४६	४	" १-४	रुद्रः ४			४-१३	आदित्यः १०
४७	४	" १-४	आपः ४			१४-१६	सूर्यः ३
४८	४	" १-४	ऋभवः ४			१७-१९	मित्रावरुणौ ३
४९	४	" १-४	आपः ४	६७	१०	" १-१०	अश्विनौ १० ५६
५०	४	" १	मित्रावरुणौ १	६८	९	" १-९	" ९
		२	अग्निः १	६९	८	" १-८	" ८
		३	विश्वे देवाः १	७०	७	" १-७	" ७
		४	नदी १	७१	६	" १-६	" ६
५१	३	" १-३	आदित्याः ३ ६	७२	५	" १-५	" ५
५२	३	" १-३	" ३	७३	५	" १-५	" ५
५३	३	" १-३	द्यावापृथिवी ३	७४	६	" १-६	" ६
५४	३	" १-३	वास्तोष्पतिः ३ ४	७५	८	" १-८	उषाः ८ ४०
५५	८	" १	" १	७६	७	" १-७	" ७
		२-८	प्रस्थापिनी (इन्द्रः) ७	७७	६	" १-६	" ६
५६	२५	" १-२५	मरुतः २५ ४९	७८	५	" १-५	" ५
५७	७	" १-७	" ७	७९	५	" १-५	" ५
				८०	३	" १-३	" ३
				८१	६	" १-६	" ६
				(इति पंचमाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)			

* (७।३८।६ उत्तरार्धः) भगो वा । * (७।४९।४) विश्वे देवाः वा ।

८२	१०	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-१०	इन्द्रावरुणौ १० ३०
८३	१०	" १-१०	" १०
८४	५	" १-५	" ५
८५	५	" १-५	" ५
८६	८	" १-८	वरुणः ८ २७
८७	७	" १-७	" ७
८८	७	" १-७	" ७
८९	५	" १-५	" ५
९०	७	" १-७	वायुः ७
९१	७	" १-७	इन्द्रवायू ३
		१ वायुः १	
		२ इन्द्रवायू १	
		३ वायुः १	
		४-७ इन्द्रवायू ४	
९२	५	" १ वायुः १	
		२ इन्द्रवायू १	
		३ वायुः १	
		४ इन्द्रवायू १	
		५ वायुः १	
९३	८	" १-८	इन्द्राग्नी ८ २०
९४	१२	" १-१२	" १२
९५	६	" १-२ सरस्वती २	
		३ सरस्वान् १	
		४-६ सरस्वती ३ ६	
९६	६	" १-३	" ३
		४-६ सरस्वान् ३	
९७	१०	" १ इन्द्रः १	
		२ बृहस्पतिः १	
		३ इन्द्राग्रहणस्पती १	
		४-८ बृहस्पतिः ५	
		९ इन्द्राग्रहणस्पती १	
		१० इन्द्राबृहस्पती १	
९८	७	" १-६ इन्द्रः ६	
		७ इन्द्राबृहस्पती १	

९९	७	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-३	विष्णुः ३
		४-६ इन्द्राविष्णू ३	
		७ विष्णुः १ ८	
१००	७	" १-७	" ७
(इति पंचमाष्टके षष्ठोऽध्यायः)			
१०१	६	" १-६ पर्जन्यः ६ ९	
१०२	३	" १-३	" ३
१०३	१०	" १-१० मंदाकाः १०	
१०४	२५	" १-७ इन्द्रासोमौ ७	
		८ इन्द्रः १	
		९ सोमः १	
		१० अग्निः १	
		११ विश्वे देवाः १	
		१२-१३ सोमः २	
		१४ अग्निः १	
		१५ इन्द्रासोमौ १	
		१६ इन्द्रः १	
		१७ प्रावाणः १	
		१८ मरुतः १	
		१९-२२ इन्द्रः ४	
		२३ वसिष्ठाग्नीः पृथि- व्यंतरिक्षाणि १	
		२४-२५ इन्द्रासोमौ २	

(इति सप्तमं मंडलं ।)

अथाष्टमं मण्डलम् ।

१ ३४	१-२	प्रगाथः काण्वः	
	३-२९	मेधातिथि-	
	मेधातिथी १-२९	इन्द्रः २३	
	३०-३३	आसङ्गः	
	प्रायोगिः ३०-३३	आसंगमामा ४	
	३४	शश्वती आङ्गिरसी	
	ऋषिका ३४	आसंगः १	
२ ४२	१-४०	मेधातिथिः	
	काण्वः प्रियमेध-		
	आङ्गिरसः १-४०	इन्द्रः	

× (७१०१, १०२) वैसिष्ठो मैत्रावरुणिः (वृष्टिकामः) कुमार आमेयो वा । (७१०३) पर्जन्योः वा ।

४१-४२ मेधातिथिः				१९	३७ सोमरिः काण्वः १-३३	अग्निः	३३
काण्वः ४१-४२ विभिंदुः २					३४-३५	आदित्याः	२
३	२४ मेधातिथिः काण्वः १-२०	इंद्रः	२०		३६-३७	वसुदेवस्यः पौरुषस्यः २	
	२१-२४ पाकस्थामा	४	२०	२६	१-२६	मरुतः	२६
४	२१ देवातिथिः काण्वः १-१८	इंद्रः X	१८	(इति षष्ठाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)			
	१९-२१	कुरुंगः	३	२१	१८	१-१६	इंद्रः १६
(इति पंचमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)					१७-१८	चित्रः	२
५	३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः १-३६	अश्विनौ	३६	२२	१८	१-१८	अश्विनौ १८
	३७	अश्विनशुः	१	२३	३०	विश्वमना	
	३८-३९	कशुः	२		वैश्वः	१-३०	अग्निः ३०
६	४८ वसः काण्वः १-४५	इंद्रः	४५	२४	३०	१-२७	इंद्रः २७
	४६-४८	तिरिदिरः	३		२८-३०	वरुः सौषाग्निः ३	
७	३६ पुनर्वसुः काण्वः १-३६	मरुतः	३६	२५	२४	१-९	मित्रावरुणौ ९
८	२३ सध्वंसः काण्वः १-२३	अश्विनौ	२३ ५०		१०-१२	विश्वे देवाः ३	
९	२१ शशकर्णः काण्वः १-२१	"	२१		१३-२४	मित्रावरुणौ १२	
१०	६ प्रगाथो घौरः काण्वः १-६	"	६	२६	२५	१-१९	अश्विनौ १९
११	१० वसुः काण्वः १-१०	अग्निः	१०		२०-२५	वायुः ६	
(इति पंचमाष्टके अष्टमोऽध्यायः ।)				२७	२२ मनुर्वैवस्वतः १-२२	विश्वे देवाः २२ ४१	
१२	३३ पर्वतः काण्वः १-३३	इंद्रः	३३ १२१	२८	५	१-५	" ५
१३	३३ नारदः काण्वः १-३३	"	३३	२९	१०	१-१०	" १०
१४	१५ गोपूज्यश्वसूक्तिनौ			३०	४	१-४	" ४
	काण्वायनौ १-१५	"	१५	३१	१८	१-२	यज्ञः २
१५	१३ " १-१३	"	१३		३-४	यजमानः २	
१६	१२ हरिम्बिठिः				५-९	दंपती ५	
	काण्वः १-१२	"	१२		१०-१८	दंपत्याशिषः ९	
१७	१५ " १-१५	"	१५	(इति षष्ठाष्टके द्वितीयोऽध्यायः ।)			
१८	२२ " १-३	आदित्याः	३	३२	३० मेधातिथिः काण्वः १-३०	इंद्रः	३० ६७
	४	अदितिः	१	३३	१९	१-१९	" १९
	५	आदित्याः	१	३४	१८ नीपातिथिः काण्वः १-१५	"	१५
	६-७	अदितिः	२		१६-१८ सहस्रं वसु-		
	८	अश्विनौ	१		रोचिषोऽङ्गिरसः १६-१८	"	३
	९	अग्निसूर्यानिताः	१		२४ श्यावाश्व आत्रेयः १-२४	अश्विनौ	२४
	१०-२२	आदित्याः	१३	३५			

X (८१४।१५-१८) पूषा वा । (८१२-१७) शौनकीयमते तु इंद्रः ११९, (८१७) (१४) वास्तोष्पतीर्द्वौ १, (१५) इंद्रः १, इति विशेषः (एवं १२१) । (८१७।१४) वास्तोष्पतिर्वा । (८१२६) व्यश्वो वाङ्गिरसः । (८१२९) कश्यपो मारीचो वा ।

३६	७ श्यावाश्व आत्रेयः १-७	इन्द्रः	७ १४
३७	७ ,, १-७	,,	७
३८	१० ,, १-१०	इन्द्राग्नी	१०
३९	१० नाभाकः काण्वः १-१०	अग्निः	१०
४०	१२ ,, १-१२	इन्द्राग्नी	१२
४१	१० ,, १-१०	वरुणः	१० १३
४२	६ ,, १-३	,,	३
	४-६ अश्विनौ		३
४३	३३ विरूप आङ्गिरसः १-३३	अग्निः	३३ ६३
४४	३० ,, १-३०	,,	३०
४५	४२ त्रिशोकः काण्वः १	अग्नीद्वौ	१
	२-४२ इन्द्रः	४१ ६१	
(इति षष्ठाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)			
४६	३३ वशोऽश्वः १-२०	,,	२०
	२१-२४ पृथुश्रवाः कानीतः ४		
	२५-२८ वायुः	४	
	२९-३१ इन्द्रः	३	
	३२ वायुः	१	
	३३ इन्द्रः	१	
४७	१८ त्रित आप्यः १-१३	आदित्याः	१३
	१४-१८ आदित्योषसः	५	
४८+	प्रगाथो घोरः		
	काण्वः १-१५	सोमः	१५
६०	२० भर्गः प्रागाथः १-२०	अग्निः	२०
६१	१८ ,, १-१८	इन्द्रः	१८ ४१
६२	१२ प्रगाथः काण्वः १-१२	,,	१२
६३	१२ ,, १-११	,,	११
	१२ देवाः	१	
६४	१२ ,, १-१२	इन्द्रः	१२ ३९

६५	१२ प्रगाथः काण्वः १-१२	इन्द्रः	१२
६६	१५ कलिः प्रागाथः १-१५	,,	१५
६७	२१ मत्स्यः साम्मदः,		
	मान्यो मैत्राव-		
	रुणिः, बहवो वा		
	मत्स्या जालनद्धाः १-९	आदित्याः	९
	१०-१२	अदितिः	३
	१३-२१	आदित्याः	९
(इति षष्ठाष्टके चतुर्थोऽध्यायः ।)			
६८	१९ प्रियमेध		
	आङ्गिरसः १-१३	इन्द्रः	१३
	१४-१९ ऋक्षाश्वमेधौ	६	
६९	१८ ,, १-१०	इन्द्रः	१०
	११ विश्वदेववरुणाः	१	
	१२ वरुणः	१	
	१३-१८ इन्द्रः	६ २१	
७०	१५ पुरुहन्मा		
	आङ्गिरसः १-१५	,,	१५
७१	१५ सुदीतिपुरुमीळहौ १-१५	अग्निः	१५ ३३
७२	१८ हर्यतः प्रागाथः १-१८	,,	१८
७३	१८ गोपवन आत्रेयः		
	सप्तषवभिर्वा १-१८	अश्विनौ	१८
७४	१५ गोपवन आत्रेयः १-१२	अग्निः	१२
	१३-१५ श्रुतर्वा आर्क्षः	३	
७५	१६ विरूप		
	आङ्गिरसः १-१६	अग्निः	१६
७६	१२ कुरुसुतिः काण्वः १-१२	इन्द्रः	१२ ३३
७७	११ ,, १-११	,,	११
७८	१० ,, १-१०	,,	१०

× अत्र २७ विश्वश्रोत्रं बभ्रुसूक्ते भेदपक्षे (८।२९) (१) सोमः १, (२) अग्निः १, (३) त्वष्टा १, (४) इन्द्रः १, (५) रुद्रः १, (६) पूषा १, (७) विष्णुः १, (८) अश्विनौ १, (९) मित्रावरुणौ १, (१०) अश्विनौ १, (एवं १०) (८।३१) (१-२) इन्द्रः २, (३-४) यजमानः २, (५-९) दंपती ५, (१०) यजमानपत्न्यादिभिः १, (११-१२) पूषा २, (१३) मित्रार्यमावरुणाः १, (१४) अग्निः १, (१५-१८) यजमानः ४ (एवं १८) ।

(+ अत्र वालखिल्यसूक्तानि सू० ४९-५९ न संगृहीतानि) ✽ (८।४२) अर्चनानां वात्रेयः ।

+ अत्रैकादशसूक्तात्मकवाल्खिल्याध्यायस्य देवतान्वाधानुसूत्यायां (८।४९-५४) इन्द्रः ५०, (३-४) विश्वे देवाः २, (५-८) इन्द्रः १३, अग्निसूर्यौ १, अश्विनौ ४, विश्वे देवाः ३, इन्द्रावरुणौ ७, इति क्रमः । परमभियुक्ताः स्वाहाकारे नेममुपयुजन्ति । (८।७१) सुदीतिपुरुमीळहावाङ्गिरसौ तयोर्वान्यतरः । (८।७२) हवींषि वा ।

७९	९ कृत्तुर्भागवः	१-९	सोमः	९	९८	१२ नृमेध आङ्गिरसः	१-१२	इन्द्रः	१२
८०	१० एकधूनीधसः	१-९	इन्द्रः	९	९९	८	"	१-८	"
		१०	देवाः	१	१००	१२	१-३, ६-१२		
८१	९ कुसीदी काण्वः	१-९	इन्द्रः	९	१८	नेमो भार्गवः			
(इति षष्ठाष्टके पंचमोऽध्यायः ।)						४-५	इन्द्रः	१-७	"
८२	९	"	१-९	"	९	८-१२	नेमः	८	सुपर्णः
८३	९	"	१-९	विश्वे देवाः	९			९	वज्रः
८४	९ उशना काण्वः	१-९	अग्निः	९		१०-११	वाक्		२
		६४	इन्द्रर्भवः	१		१२	इन्द्रः		१
८५	९ कृष्ण				१०१	१६ जमदग्निर्भागवः	१-४	मित्रावरुणौ	४
	आङ्गिरसः	१-९	अश्विनौ	९		५	मित्रावरुणादित्याः		१
८६	५	"	१-५	"	५	६	आदित्याः		१
८७	६	"	१-६	"	६	७-८	अश्विनौ		२
८८	६ नोधा गौतमः	१-६	इन्द्रः	६	९-१०	वायुः		२	२
८९	७ नृमेध-पुरुमेधा-				११-१२	सूर्यः		२	२
	वाङ्गिरसौ	१-७	"	७	१३	उषाः		१	१
९०	६	"	१-६	"	१४	पवमानः		१	१
९१	७ अपाला आत्रेयी	१-७	"	७	१५-१६	गौः		२	२
९२	३३ श्रुतकक्षः	१-३३	"	३३	१०२	२२ प्रयोगो भार्गवः	१-२२	अग्निः	२२ ३५
९३	३४ सुकक्ष				१०३	१४ सोभरिः काण्वः	१-१३	"	१३
	आङ्गिरसः	१-३३	"	३३		१४	अग्न्यामरुतः		१
	३४	इन्द्र-ऋभवश्चः	१		[इति अष्टमं मंडलं ।]				
९४	१२ विन्दुः पूतदक्षो				अथ नवमं मंडलम् ।				
	वा आङ्गिरसः	१-१२	मरुतः	१२	१	१० मधुच्छंदा	१-१०	पवमानः	१० ४०
९५	९ तिरश्चिराङ्गिरसः	१-९	इन्द्रः	९	२	वैश्वामित्रः		सोमः	
९६	२१	"	१-२३	"	३	१० मेधातिथिः काण्वः	१-१०	"	१०
		१४	इन्द्रामरुतौ	१	२	१० शुनः शेषः आजी-			
		१५	इन्द्रावृहस्पती	१	३	गर्तिः	१-१०	"	१०
		१६-२१	इन्द्रः	६ ४८	४	१० हिरण्यस्तूप			
९७	१५ रेभः काश्यपः	१-१५	इन्द्रः	१५		आंगिरसः	१-१०	"	१०
(इति षष्ठाष्टके षष्ठोऽध्यायः ।)									

(८१८३) (१-३) विश्वे देवाः ३, (४) अर्यमावरुणौ १, (५-९) विश्वे देवाः

(८१८६) विश्वको वा कार्ष्णिः । (८१८७) शुक्लीको वा वासिष्ठः प्रियमेध आङ्गिरसो वा ।

(८१९२) सुकक्षो आङ्गिरसोः वा । (८१९६) शुतानो मारुतो वा । (८१९०२) पावकोऽग्निर्वाहस्पत्यो वा, गृहपति-यविष्ठौ सहसः पुत्रान्यवतरो वा ।

५	११ असितः	१ समिद्धोऽग्निः	१	१६	८ असितः	१-८ पवमानः सोमः	८
		२ तनूनपात्	१	१७	८	"	"
		३ इलः	१	१८	७	"	"
		४ बर्हिः	१	१९	७	"	"
		५ देवीद्वारः	१	२०	७	"	"
		६ उवासानक्ते	१	२१	७	"	"
		७ दैव्यौ होतारौ	२२	७	"	"	"
		प्रचेतसौ	१	२३	७	"	"
		८ सरस्वतीलाभारत्यः	१	२४	७	"	"
		९ त्वष्टा	१	२५	६ इलश्च्युत		
		१० वनस्पतिः	१		आगस्थः	१-६	"
		११ स्वाहाकृतीः	१	२६	६ इधमवाहो		"
६	९	"	१-९	पवमानः		दार्ढ्युतः	१-६
		सोमः	९ ५१५	२७	६ नृमेध आङ्गिरसः	१-६	"
७	९	"	१-९	"	२८	६ प्रियमेध	
८	९	"	१-९	"		आङ्गिरसः	१-६
९	९	"	१-९	"	२९	६ नृमेध आङ्गिरसः	१-६
१०	९	"	१-९	"	३०	६ विन्दुराङ्गिरसः	१-६
११	९	"	१-९	"	३१	६ गोतमो राहूगणः	१-६
१२	९	"	१-९	"	३२	६ श्यावाश्व आत्रेयः	१-६
		(इति षष्ठाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)		३३	६ त्रित आप्यः	१-६	"
१३	९	"	१-९	"	३४	६	"
१४	८	"	१-८	"	३५	६ प्रभूवसुराङ्गिरसः	१-६
१५	८	"	१-८	"	३६	६	"

(१।५-२४) काश्यपो देवलो वा ।

(९) अस्मिन्नवमे मण्डले सर्वा देवताः पवमानगुणविशिष्टाः । प्रायः सर्वत्र सोमो देवता, निपातभाजस्तु लिख्यन्ते ।

(१।१) १.९-१० इन्द्रः, ४ देवाः, ६ श्रद्धा । (१।२) १.९ इन्द्रः, ६ सूर्यः । (१।३) ९ देवाः । (१।४) ४ इन्द्रः, ५-६ सूर्यः । (१।५) ९ इन्द्रप्रजापती, ११ विश्वे देवाः, वायुवृहस्पतिसूर्यामीन्द्राः । (१।६) ४, ७, ९ इन्द्रः । (१।७) ७ वायुवृहस्पतिः, ८ मित्रावरुणभगाः, ९ रोदसी । (१।८) १, ३, ९ इन्द्रः, २ वायवृहस्पतिः, ५ देवाः । (१।९) ३ छावापृथिव्यौ, ५ इन्द्रः । (१।१०) ५ इन्द्रोषोभगाः, ९ सूरः । (१।११) ६, ८, ९ इन्द्रः । (१।१२) १-२ इन्द्रः । (१।१३) १, ८ इन्द्रः । (१।१४) ३ विश्वे देवाः । (१।१५) १ इन्द्रः । (१।१६) ३, ५ इन्द्रः । (१।१७) २ इन्द्रः, ५ सूर्यः । (१।१८) ३ विश्वे देवाः, ५-६ रोदसी । (१।१९) २ इन्द्रः । (१।२१) १ इन्द्रः । (१।२३) ६ इन्द्रदेवाः, ७ इन्द्रः । (१।२४) २, ३, ५ इन्द्रः । (१।२५) १ देवमरुद्वायवः, २ देवाः, ५-६ इन्द्रः । (१।२६) ६ इन्द्रः । (१।२७) २ इन्द्रवायू, ५ सूर्यः, ६ इन्द्रः । (१।२८) ५ सूर्यः । (१।२९) १ देवाः । (१।३०) ५-६ इन्द्रः । (१।३२) २ इन्द्रः । (१।३३) ३ इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः । (१।३४) २ इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः ।

३७	६	रहूगण आङ्गिरसः१-६	पवमानः सोमः६
३८	६	" १-६	" ६
३९	६	बृहन्मति- राङ्गिरसः १-६	" ६
४०	६	" १-६	" ६
४१	६	दमेध्यातिथिः काण्वः१-६	" ६
४२	६	" १-६	" ६
४३	६	" १-६	" ६
(इति षष्ठाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः)			
४४	६	अयास्य आङ्गिरसः१-६	" ६
४५	६	" १-६	" ६
४६	६	" १-६	" ६
४७	५	कविर्भागवः १-५	" ५
४८	५	" १-५	" ५
४९	५	" १-५	" ५
५०	५	उचध्य आंगिरसः १-५	" ५
५१	५	" १-५	" ५
५२	५	" १-५	" ५
५३	४	अवत्सारः काश्यपः १-४	" ४
५४	४	" १-४	" ४
५५	४	अवत्सारः काश्यपः१-४	" ४
५६	४	" १-४	" ४
५७	४	" १-४	" ४
५८	४	" १-४	" ४

५९	४	अवत्सारः काश्यपः१-४	पवमानः सोमः४
६०	४	" १-४	" ४
६१	३०	अमहीयुराङ्गिरसः१-३०	" ३०
६२	३०	जमदग्निर्भागवः१-३०	" ३०
६३	३०	निधुविः काश्यपः१-३०	" ३०
६४	३०	कश्यपो मारीचः१-३०	" ३०
(इति सप्तमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)			

६५	३०	भृगुर्वारुणिर्जम- दग्निर्भागवो वा१-३०	" ३०
६६	३०	शतं वैखानसाः१-१८	" १८
		१९-२१	अग्निः पवमानः ३
		२२-३०	पवमानः सोमः ९ ३१
६७x	३२	१-३ भरद्वाजो १-२२	" २२
		बार्हस्पत्यः४-६	
		कश्यपो मारीचः	
		७-९ गोतमो राहूगणः,	
		१०-१२ अग्निर्भौमः	
		१३-१५ विश्वामित्रो	
		गाथिनः १६-१८,	
		जमदग्निर्भागवः	
		१९-२१, वसिष्ठो	
		मैत्रावरुणिः	
		२२-३२, पवित्र २३-२७	अग्निः पवमानः ५
		आंगिरसो वा २८-३०	पवमानः सोमः ३
		वसिष्ठो वा । ३१-३२	पवमानाध्येता २

(१।३७) ६ इन्द्रः । (१।३८) २ इन्द्रः । (१।३९) ५ इन्द्रः । (१।४२) ४-५ देवाः । (१।४३) २ इन्द्रः । (१।४४) १, ३ देवाः, ५ भगवायुदेवाः । (१।४५) १ इन्द्रः, २ इन्द्रदेवाः । (१।४६) ३, ६ इन्द्रः । (१।४८) ३-४ सुपर्णः । (१।५०) ४ देवाः, ५ इन्द्रः । (१।५१) १-२ इन्द्रः, ३ देवाः । (१।५३) ४ इन्द्रः । (१।५६) २ इन्द्रः, ४ इन्द्राविष्णू । (१।६०) ३-४ इन्द्रः । (१।६१) ७ आदिष्याः, ८ इन्द्रवायुसूर्यरश्मयः, ९ भगवायुपूषवरुणाः, १२ इन्द्रवरुणमरुतः, १४-२५ इन्द्रः, १६ वैश्वानरः । (१।६२) ८, १४-१५, २९ इन्द्रः, २०-२१ देवाः । (१।६३) २-३, ५-६, ९-१०, १५, १७, १९, २२ इन्द्रः । (१।६४) १२, १५, २२ इन्द्रः, २४ मित्रार्यमवरुणमरुतः । (१।६५) ३ देवाः, ८, १०, १४ इन्द्रः, २० इन्द्रवायुवरुणमरुद्विष्णवः । (१।६६) ७, १५, २९ इन्द्रः, २६ मरुतः । (१।६७) २, ७-८, १६ इन्द्रः ।

×यद्वा [१।६७] (१-९) पवमानः सोमः ९, (१०-१२) पवमानः पूषा वा ३, (१३-२२) पवमानः सोमः ११, (२३-२४) पवमानोऽग्नि ३, (२५) पवमानः सविता वा १, (२६) पवमानाग्नि सवितारः १, (२७) विश्वे देवाः वा १, (२८-३०) पवमानः सोमः ३, (३१-३२) पवमानाध्येता २।

६८	१० वत्सप्रिर्भालन्दनः १-१० पवमानः		
	सोमः १० ४९८		
६९	१० हिरण्यस्तूप		
	आङ्गिरसः १-१० ,, १०		
७०	१० रेणुवैश्वामित्रः १-१० ,, १०		
७१	९ ऋषभो वैश्वामित्रः १-९ ,, ९		
७२	९ हरिमन्त आङ्गिरसः १-९ ,, ९		
७३	९ पवित्र आङ्गिरसः १-९ ,, ९		
७४	९ कक्षीवान्दैर्घतमसः १-९ ,, ९		
७५	५ कविर्भागवः १-५ ,, ५		
	(इति सप्तमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः)		
७६	५ ,, १-५ ,, ५		
७७	५ ,, १-५ ,, ५		
७८	५ ,, १-५ ,, ५		
७९	५ ,, १-५ ,, ५		
८०	५ वसुभारद्वाजः १-५ ,, ५		
८१	५ ,, १-५ ,, ५		
८२	५ ,, १-५ ,, ५		
८३	५ पवित्र आङ्गिरसः १-५ ,, ५		
८४	५ प्रजापतिर्वाच्यः १-५ ,, ५		
८५	१२ वेनो भार्गवः १-१२ ,, १२		
८६	४८ १-१० अकृष्टा भावाः,		
	११-२० सिकता निवावरी,		
	२१-३० पृश्नियोऽजाः,		
	३१-४० (अकृष्टाभाषादयः) त्रयः,		

४१-४५	अत्रिर्भौमः,		
४६-४८	गृत्समदः शौनकः ।		
	१-४८ पवमानः सोमः ४८		
८७	९ उशना काव्यः १-९ ,, ९		
८८	८ ,, १-८ ,, ८		
८९	७ ,, १-७ ,, ७		
९०	६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः १-६ ,, ६		
	(इति सप्तमाष्टके तृतीयोऽध्यायः)		
९१	६ कश्यपो मारीचः १-६ ,, ६		
९२	६ ,, १-६ ,, ६		
९३	५ नोधा गौतमः १-५ ,, ५		
९४	५ कण्वो घौरः १-५ ,, ५		
९५	५ प्रस्कण्वः काण्वः १-५ ,, ५		
९६	२४ प्रतर्दनो दैवोदासिः १-२४ ,, २४		
९७	५८ १-३ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः		
	४-६ इंद्रप्रमतिर्वासिष्ठः		
	७-९ वृषगणो वासिष्ठः		
	१०-१२ मन्युर्वासिष्ठः		
	१३-१५ उपमन्युर्वासिष्ठः		
	१६-१८ व्याघ्रपाद्वासिष्ठः		
	१९-२१ शक्तिर्वासिष्ठः		
	२२-२४ कर्णश्रुद्वासिष्ठः		
	२५-२७ भृळीको वासिष्ठः		
	२८-३० वसुक्रो वासिष्ठः		
	३१-४४ पराशरः शाक्यः		

(९।६८) १० छावापृथिव्यौ (तृ.) देवाः (च) । (९।६९) ६ इन्द्रधाम, १० इन्द्रः, छावापृथिव्यौ देवाः (च) । (९।७०) ८ मित्रवरुणवायवः, ९-१० इन्द्रः । (९।७२) ४-५ इन्द्रः । (९।७३) २ इन्द्रः, ७ वाक्, मरुतः । अग्नीरक्षोहा (वृ० दे०) (९।७४) २ छावापृथिव्यौ, ३ इन्द्रः, ५ आदितेर्गर्भः, ९ इन्द्रः । (९।७५) ५ इन्द्रः । (९।७६) इन्द्रः । (९।७७) १ इन्द्रः । (९।७८) २ इन्द्रः । (९।८०) २, ३, ५ इन्द्रः, ४ विश्वेदेवाः । (९।८१) १ इन्द्रः, ४, पूषामित्रवरुणवृहस्पतिमरुद्वायवश्चित्त्वष्टृ-सवितृसरस्वत्यः, ६ द्युपृथिव्यर्यमादितिधातृभगविश्वेदेवाः । (९।८३) १ ब्रह्मगस्पतिः, ३ सोमः, सूर्यात्मा, (वृ० दे०) (९।८४) १ इन्द्रावरुणौ, ३ इन्द्रः । (९।८५) १, ४-६ इन्द्रः, ६ इन्द्रमित्रवरुणवायुवृहस्पतयः, १२ आदित्यः । (९।८६) २, ९, १३, १६, १९, २२-२३, ३५, ४१ इंद्रः, २० इंद्रवायु । (९।८७) ३ उशनाः, (द्वि.) (वृ० दे०) ; ४, ९ इंद्रः । (९।८८) १ इंद्रः । (९।८९) ७ इंद्रः । (९।९०) १ इंद्रः, ५ वरुणमित्रेन्द्रविष्णुमरुदेवाः । (९।९४) ५ देवाः । (९।९५) ५ इंद्रः । (९।९६) ३, ८-९, १२, २१ इंद्रः, ११ पितरः सोमवन्तः (आश्वः ०।) (९।९७) १, ४, ७, १२, २०, देवाः, ५-६ इंद्रदेवाः, २५ इंद्रवायु, १२, १४, ३२, ३६, ४४, ४६ इंद्रः, २७ रोदसी, ४२ वायुमित्रवरुणमरुदेवद्युपृथिव्यः, ४९ वायुमित्रवरुणाश्विन्द्राः, ५८ मित्रवरुणादितिस्त्रिधुप्रथिवीद्यावः ।

४५-५८	कुत्स आङ्गिरसः	१-५८	प० सोमः ५८
९८	१२ अम्बरीषो वार्षागिरः,		
	ऋजिश्वा भारद्वाजश्च	१-१२	,, १२
९९	८ रेभसून् काश्यपो	१-८	,, ८
१००	९ ,,	१-९	,, ९
	(इति सप्तमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)		
१०१	१६ १-३ अन्धीगुः श्यावाश्विः		
	४-६ ययातिर्नाहुषः		
	७-९ नहुषो मानवः		
	१०-१२ मनुः सांवरणः		
	१३-१६ प्रजापतिर्वैश्वामित्रो		
	वाच्यो वा ।	१-१६	,, १६
१०२	८ त्रित आपत्यः	१-८	,, ८
१०३	६ द्वित आपत्यः	१-६	,, ६
१०४	६ पर्वतनारदौ काण्वौ,		
	शिखण्डिन्यावप्सरसौ		
	काश्यपो वा	१-६	,, ६
१०५	६ पर्वतनारदौ काण्वौ	१-६	,, ६
१०६	१४ १-३, १०-१४ अग्निश्वाक्षुषः		
	४-६ चक्षुर्मानवः		
	७-९ मनुराप्सवः	१-१४	,, १४
१०७	२६ सप्तर्षयः		
	१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः,		
	२ कश्यपो मारीचः,		
	३ गोतमो राहूगणः,		

४	अग्निर्भौमः,		
५	विश्वामित्रो गाथिनः,		
६	जमदग्निर्भार्गवः,		
७	वसिष्ठो मैत्रावरुणिः ।)	१-२६	प० सोमः २६
१०८	१६ १-२ गौरिवीतिः शाक्यः,		
	३, १४-१६ शक्तिर्वासिष्ठः,		
	४-५ ऊरुराङ्गिरसः,		
	६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः,		
	८-९ ऊर्ध्वसन्ना आङ्गिरसः,		
	१०-११ कृतयशा आङ्गिरसः		
	१२-१३ ऋणचयो राजर्षिः	१-१६	,, १६
१०९	२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वराः	१-२२	,, २२
११०	१२ व्यरुणस्त्रैवृष्णः,		
	त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः	१-१२	,, १२
१११	३ अनानतः पारुच्छेपिः	१-३	,, ३
११२	४ शिशुराङ्गिरसः	१-४	,, ४
११३	११ कश्यपो मारीचः	१-११	,, ११
११४	४ ,,	१-४	,, ४
	(इति नवमं मंडलं समाप्तम् ।)		

अथ दशमं मंडलं ।

१	७ त्रित आपत्यः	१-७ अग्निः	७ ५५
२	७ ,,	१-७ ,,	७
३	७ ,,	१-७ ,,	७
४	७ ,,	१-७ ,,	७
५	७ ,,	१-७ ,,	७
	(इति सप्तमाष्टके पञ्चमोऽध्यायः)		

(१।९८) ६, १० इंद्रः, ७ विश्वे देवाः । (१।९९) ३, ८ इंद्रः, ७ देवाः । (१।१००) ५ इंद्रमित्रवरुणाः, ६ इंद्रदेव-
विष्णवः । (१।१०१) ४ इंद्रदेवाः, ५, १६ इंद्रः । (१।१०२) ४ विश्वे देवाः । (१।१०३) ५ इंद्रः, ६ देवाः । (१।१०४) ३
मित्रवरुणौ । (१।१०५) ३ देवाः । (१।१०६) १-५ इंद्रः, ६ देवाः, ८ इंद्रदेवाः । (१।१०७) १५ मित्रावरुणौ, १७ इंद्रः,
१८, २२, २३ देवाः । (१।१०८) १-२, १५, इंद्रः, १४ इंद्रमरुदर्यमभगमित्रवरुणाः, १६ इंद्रमित्रवरुणवायवः ।
(१।१०९) १ इंद्रमित्रपूषभगाः, २ इंद्रविश्वदेवाः, ४ देवाः, ५ देवद्युपृथिव्यः, १२ देवाः, १३ इंद्रः, १५ विश्वदेवाः,
१८-२० इंद्रः । (१।११०) ८, ११ इंद्रः । (१।१११) ३ इंद्रः । (१।११२) इंद्रः । (१।११३) इंद्रः । (१।११४)
इंद्रः, ३ दिक्सूर्यास्विगादिभ्यः ।

दशमं मण्डलम् ।

(१०।१) १ अग्निर्ज्योतिष्मान् (आश्व. सू० ३, १२), ३ विष्णुः, ५ अग्निरतिथिः, ६-७ अग्निदेवाः । (१०।२) १-५ अग्नि-
देवाः, ३ अग्निः पथिक्त् (आ. श्रौ. ३, १०), ४ अग्निर्वतपतिः (आश्व. ६, १), (१०।४) ७ अग्निर्वृषजान् (आश्व. ३, १) ।
(१०।५) ५ अग्निपूषणौ (उद्गी. भा.) ।

६ ७ त्रित आप्यः १-७ पवमानः सोमः ७		१३-१६ यमः	४
७ ७ " १-७ " ७		१५ १४ राज्ञो यामायनः १-१४ पितरः	१४
८ ९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः १-६ " ६		१६ १४ दमनो यामायनः १-१४ अग्निः	१४
७-९ इंद्रः	३	१७ १४ देवश्रवा यामायनः १-२ सरण्युः	२
९ ९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः		३-६ पूषा	४
सिंधुद्वीप आम्बरीषो वा १-९ आपः	९	७-९ सरस्वती	३
१० १४ १ यमी १ यमः	१	१०-१४ आपः	५
२ यमः २ यमी		१८ १४ संकुसुको	
३ यमी ३ यमः	१	यामायनः १-४ मत्युः	४
४ यमः ४ यमी	१	५ धाता	१
५-७ यमी ५-७ यमः	३	६ स्वष्टा	१
८-१० यमः ८-१० यमी	३	७-१४ पितृमेधाः	८
११ यमी ११ यमः	१	(इति सप्तमाष्टके षण्डोऽध्यायः ।)	
१२ यमः १२ यमी	१	१९ ८ मथितो यामायनः, १ अग्नीषोम	१
१३ यमी १३ यमः	१	२-८ आपः	७
१४ यमः १४ यमी	१	२० १० विमद ऐन्द्रः, १-१० अग्निः	१० १८
११ ९ हविर्धान आङ्गिः १-९ अग्निः	९ १८	२१ ८ " १-८ "	८
१२ ९ " १-९ "	९	२२ १५ " १-१५ इंद्रः	१५ २५
१३ x ५ हविर्धान आङ्गिः १-५ हविर्धानः	५	२३ ७ " १-७ "	७
१४ १६ यमो वैवस्वतः १-५ यमः	५	२४ ६ " १-३ "	३
६ अंगिरःपित्रथर्व-		४-६ अश्विनौ	३
भृगुसोमाः	१	२५ ११ " १-११ सोमः	११
७-९ यमः	३	२६ ९ " १-९ पूषा	९
१०-१२ यमश्चानौ	३	२७ २४ वसुक ऐन्द्रः १-२४ इंद्रः	२४

(१०१७) १ अग्निः स्वस्तिमान् (आश्व. २, ८,) ६ अग्निदेवाः । (१०१८) ६ अग्निर्मूर्धन्वान् (आश्व. २, १०,) । (१०१११) ९ अग्निदेवरोदस्यः । (१०११२) १. ४ अग्निरोदस्यः, ४ अग्निदेवाः, ८ अग्निः । वरुणः । (१०११३) ३ यमपितृदेवाः । (१०११४) ६ पितरोऽङ्गिरोऽथर्वभृगवः । ७-९ प्रेतात्मा, १०-११ यमश्चानौ, १२ यमदूतौ, १५ यमः । पूर्वे ऋषयः । (१०११५) १. ५ पितरः सोमवन्तः (आश्व. २-१९,) २-४ पितरो बर्हिषदः ९, १२, १३ अग्निः कव्यवाहनः, १० पितृदेवेन्द्राग्रयः, ११ पितरोऽग्निदेवात्ताः, । (१०११६) ३, ७ प्रेतः, ६ मृतशरीरम्, ९, ११ अग्निः कव्यवाहनः, १४ पृथिवी । (१०११९) १ अपः अग्नीषोमौ, २ ऋषेरात्मा, इन्द्रः, अग्निः, ३ अग्निः (तृ), ६ इन्द्रः, ७ देवाः । (१०१२०) १ मनः (उद्गी०) ६ अग्निदेवाः । (१०१२७) १३-१४, २४ इन्द्र आदित्यारामा, १४ इन्द्रो विशुदपः (उद्गी०) १५ इन्द्रः प्रजापतिरूपः मरुतः (बृ. दे.) । १६ पर्जन्यः (बृ. दे.) । १७ अग्नीन्द्रसोमाः पर्जन्यवायू (बृ. दे.) । १८ प्रजापतिः सविता, अग्निः (बृ. दे.) । १९ सूर्यः, २१ वज्रः, २२ ऐन्द्रं धनुः, २३ पर्जन्यानिलसूर्याः, सूर्यानिलौ (च) (बृ. दे.) । २४ इन्द्रोऽन्तरात्मा, इन्द्रः सूर्यो वा (बृ. दे.) ।

x (१०११३) विवस्वानादित्यो वा ऋषिः । ॥ (१०११४१५-९) लिङ्गोक्तदेवताः पितरो वा । (१०११७१११-१३) सोमो वा । (१०११८११४) प्रजापतिर्वा । (१०११९) भृगुर्वारुणिर्वा, च्यवनो भार्गवो वा ऋषिः । गावो वा । (१०११९-१) उत्तरार्धर्चस्य अग्नीषोमौ वा देवते । (१०१२०-२६) प्राजापत्यो वा, वसुकृद्वा वासुकः ऋषिः ।

२८	१२	१	इन्द्रस्तुषां	१	इन्द्रः	१	२५	३४	१४	,	१	अक्षाः	१
			वसुकपत्नी	२	वसुकः	१					२-६	अक्षकितवः	५
			ऋषिका, २, ६, ८,								७	अक्षाः	१
			१०, १२ इन्द्रऋषिः ३-५ इन्द्रः			३					८	अक्षकितवः	१
			३, ४, ५, ७, ९, ११								९	अक्षाः	१
			वसुकऋषिः	६	वसुकः	१					१०-११	अक्षकितवः	२
				७	इन्द्रः	१					१२	अक्षाः	१
				८	वसुकः	१					१३	कृषिः	१
				९	इन्द्रः	१					१४	अक्षकितवः	१
				१०	वसुकः	१	३५	१४	लुशो धानाकः	१-१४	विश्वे देवाः	१४	२८
				११	इन्द्रः	१	३६	१४	,	१-१४	,	१४	
				१२	वसुकः	१	३७	१२	अभितपाः सौर्यः	१-१२	सूर्यः		१२
२९	८	वसुक ऐन्द्रः	१-८ इन्द्रः	८			३८	५	इन्द्रो मुष्कवान्	१-५ इन्द्रः			५
३०	१५	कवष ऐल्लषः	१-१५ आपः	१५			३९	१४	घोषा काक्षीवती	१-१४ अश्विनौ	१४	३१	
३१	११	,	१-११ विश्वे देवाः	११			४०	१४	,	१-१४	,	१४	
३२	९	,	१-९ इन्द्रः	९			४१	३	सुहस्यो घोषेयः	१-३	,	३	
			(इति सप्तमाष्टके सप्तमोऽध्यायः ।)				४२	११	कृष्ण आङ्गिरसः	१-११ इन्द्रः	११	३३	
३३	९	,	१ विश्वे देवाः	१			४३	११	,	१-११	,	११	
			२-३ इन्द्रः	२			४४	११	,	१-११	,	११	
			४-५ कुरुश्रवण-				४५	१२	वत्सप्रिर्भालन्दनः	१-१२ अग्निः	१२	२२	
			आसदस्यवः	२					(इति सप्तमाष्टकेऽष्टमोऽध्यायः ।)	,			
			६-९ उपमन्वाः	४			४६	१०	,	१-१०	,	१०	
							४७	८	सप्तगुरागिरसः	१-८ इन्द्रो वैकुण्ठः		८	

(१०।२८) ८, ११-१२ इन्द्रदेवाः । (१०।२९) १ अश्विनौ वा ! (१०।३०) १ अपः मित्रावरुणौ, ७, १३ इन्द्रापः, १० अप आवृताः (कौ. ब्रा. १२, १,) १३ अपः प्रतिख्याताः (कौ. ब्रा. १२, १,) १४ अल्पः साद्यमानाः, १५ आपः सन्तः (कौ. ब्रा.) । (१०।३१) ४ सवितृभगार्यमदेवाः ५, देवर्भवः, ७-८ हिरण्यगर्भः, ९ आदित्यवातप्रजापतिमित्रवरुणाः, १० शमी गोत्वेन रूपिता, ११ कण्वः । (१०।३२) २ इन्द्रः प्रजापतिर्वा । (१०।३४) १, ८-९, १२ अक्षाः, २-५, १०-११ कितवनिन्दा, ६ कितवाक्षनिन्दा, ७, १४ अक्षनिन्दा, १३ कृषिः । (१०।३५) १ अग्निपृथिवीदेवाः, २ पृथिवीसिन्धुपर्वत सूर्योषःसोमाः, ३ पृथिव्युषोऽग्नयः, ४-५ उपासाग्नयः, ६ उषोऽग्नयश्चिनः, ७ सविता, धिष्यणा, अग्निः, ८ देवप्रवाचनम् । सूर्यः, अग्निः । ९, १२ आदित्याग्नी, १० देवेन्द्रमित्रवरुणभगाग्नीत्, ११ आदित्याः । बृहस्पतिपुषाश्चिभगाग्नयः, १३ मरुद्ब्रह्मदेवाः, १४ देवाः । (१०।३६) १ उषोनक्तपृथिवीवरुणमित्रार्यमेन्द्रमरुत्पर्वतावादित्यान्तरिक्षस्वर्गोः, २ द्यावापृथिवी । निर्ऋतिः, ३ आदितिः । देवाः, ४ ग्रावा । देवाः, ५ इन्द्रेन्द्राबृहस्पतिदेवाः, ६ अश्विनौ, ७ मरुद्गणः, ८ सोमः, ९-११ देवाः, १२ अग्निमित्रवरुणसवितारः, १३ देवाः, १४ सविता । (१०।३७) ५ सूर्यदेवाः, ६ पृथिव्यविन्द्रमरुत्सूर्याः, ११-१२ देवाः । (१०।४०) १० पतयः । (१०।४२) १ अश्विरथः, ११ बृहस्पतिः । इन्द्रः । (१०।४३) ९ वज्रः । वाक् । इन्द्रः । (१०।४५) ४ अग्निर्दावरूपः, अग्निः क्षामवान् (ऐ. ब्रा. ३२।५,) १२ अग्निर्वैश्वानरः । द्यावापृथिव्यौ, देवाः । (१०।४७) ६ सप्तगोः, स्ववर्णनम्, ८ द्यावापृथिव्यौ ।

४८	११	इंद्रो वैकुण्ठः	१-११ इंद्रः	११	२९	५९	१०	बन्धुः	१-३ निर्ऋतिः	३
४९	११	,,	१-११ ,,	११					४ निर्ऋतिसोमो	१
५०	७	,,	१-७ ,,	७					५-६ असुनीतिः	१
५१	९	१ देवाः	१ अग्निः	१					७ पृथिवीद्यावंतरिक्ष-	
		२ अग्निः	२ देवाः	१					सोमपूपपथ्या-	
		३ देवाः	३ अग्निः	१					स्वस्तयः	१
		४ अग्निः	४ देवाः	१					८-९ द्यावापृथिवी	२
		५ देवाः	५ अग्निः	१					१० इंद्रद्यावापृथिव्यः	१
		६ अग्निः	६ देवाः	१		६०	१२	,,	१-४ असमातिः	४
		७ देवाः	७ अग्निः	१					५ इंद्रः	१
		८ अग्निः	८ देवाः	१					६ असमातिः	१
		९ देवाः	९ अग्निः	१					७-११ जीवः	५
५२	६	अग्निः सौचीकः	१-६ विश्वे देवाः	६					१२ हस्तः	१
५३	११	देवाः,	१-३ अग्निः	३		६१	२७	नाभानेदिष्टो		
		४-५ सौचीकोऽग्निः	४-५ देवाः	२				मानवः	१-२७ विश्वे देवाः	२७ ३४
			६-११ अग्निः	६					(इत्यष्टमाष्टके प्रथमोऽध्यायः ।)	
५४	६	बृहदुक्थो वामदेव्यः	१-६ इन्द्रः	६	१४	६२	११	,,	१-७ ,,	७
५५	८	,,	१-८ ,,	८					८-११ सविर्णिः	४
५६	७	,,	१-७ विश्वे देवाः	७	१३	६३	१७	गयः क्लृप्तः	१-१४ विश्वे देवाः	१४
५७	६	बन्धुः श्रुतबन्धु-	१-६ ,,	६					१५-१६ पथ्यास्वस्तिः	२
		विप्रबन्धुर्गोपायनाः							१७ विश्वे देवाः	१ ४८
५८	१२	,,				६४	१७	,,	१-१७ ,,	१७
		,,	१-१२ मनः	१२						

(१०।४८) ११ आदित्यवसुरुद्रे (मरुत्) न्द्राः । (१०।५०) ४ इंद्रो ज्येष्ठः (आश्वः ४, १३.) । (१०।५०) २ मित्रावरुणौ, ४, ६ वरुणः । (१०।५२) २ मरुदक्षिचन्द्राः । (१०।५३) २ अग्निदेवाः, ३ अग्निः सुरभिमान् (ऐ. ब्रा. ३२, ८.) ५ देवाः । पृथिव्यन्तरिक्षे, ६ प्रजापतिः अग्निस्तन्तुमान् (ऐ. ब्रा. ८.), अश्मन्वती नदी, ९ त्वष्टा, १० त्वष्टृशिष्यः । (१०।५५) ३ इंद्रः सूर्यात्मकः, ४ उषाः, ५ इंद्रः कालात्मकः, सूर्याचन्द्रमसौ (बृ. दे.) ६ इंद्रः सुपर्णात्मा, ७ इंद्रमरुतः । (१०।५६) १ अग्निवायुसूर्याः, प्राण आत्मा वा, २ पृथिवीदेवसूर्याः, ३ बुधर्मदेवादित्याः, ४ अङ्गिरसः ऋषेः पितरः, ७ बृहदुक्थः । (१०।५७) १ इंद्रः, २ तन्तुरग्न्याख्यः ३-५ पितरः मनआवर्तनम्, ६ सोमः । (१०।५९) ६ अनुमतिः (च.) (बृ. दे.) । (१०।६१) १-२ रुद्रः, ३-४ अश्विनौ, ५-६ रुद्रसृष्टिः, ७-८ रुद्रोवास्तोष्पतिः, ९ वास्तोष्पत्यनी, १० अङ्गिरसः ११-१३, २२, इंद्रः, १४, २० अग्निः, २५ नास्त्येन्द्रौ, १६ सोमः, १७ अग्निमित्रवरुणार्थमाणः, १८ आदित्यद्यावौ, १९ माध्यामिकावाक्, नाभानेदिष्टश्च, २१ इंद्राग्नी, २३, २५ मित्रावरुणौ, २४-२६ वरुणः, २७ देवाः । (१०।६२) गाराशराम् (नृणां स्तुतिः) कौ. ब्रा. २३, ८, ७ विश्वे देवाः । (१०।६३) ९ इंद्राग्निमित्रवरुणभगद्युपृथिविमरुतः, १० द्यौः, अदितिः (बृ. दे.) १४ इंद्र देवाः, १७ विश्वदेवादितयः । (१०।६४) ३ नराशंसपूषाग्निः सूर्यचन्द्रभोयमेन्द्रवायुवोरात्र्यश्विनः, ४ अग्निबृहस्पत्यजैकपादहि-र्बुध्न्याः, ५ आदित्यर्थमाणौ, ६ देवाश्वाः, ७ वान्धिन्द्रपूषाणः, ८ एकविंशतिनदीवनस्पतिपर्वताग्निः कृशान्वस्तुतिष्यरुद्राः, ९ एकविंशतिनद्यः, १० देवमातृ (देवदेवपत्नी) त्वष्टिन्द्रवाजभगमरुतः, ११ मरुतः, १२ मरुदिन्द्रवरुणमित्राः, १३ मरुतः । अदितिः, १४ द्यावापृथिव्यौ, १५ होत्रायज्ञौ, १६ गयः, १७ विश्वदेवादितयः ।

६५	१५ वसुकर्णो वासुकः १-१५	१५	७२	९ बृहस्पतिलौक्यः,	
६६	१५ " १-१५	१५		बृहस्पतिराङ्गिरसो	
६७	१२ अयास्य आङ्गिरसः १-१२	१२ २४		वा, अदिति-	
६८	१२ " १-१२	१२		दाक्षायणी वा १-९ देवाः	९
६९	१२ सुमित्रो		७३	११ गौरिवीतिः	
	वाध्यश्वः १-१२ अग्निः	१२		शाक्यः १-११ इन्द्रः	११ २७
७०	११ " १ समिद्धोऽग्निः	१	७४	६ " १-६ "	६
	२ नराशंसः	१	७५	९ सिंधुक्षिप्यैयमेधः १-९ नदी	९
	३ इळः	१	७६	८ जरत्कर्णः सर्प	
	४ बर्हिः	१		ऐरावतः १-८ प्रावाणः	८
	५ देवीद्वारः	१	७७	८ स्यूमरश्मिर्भागवः १-८ मरुतः	८ १६
	६ उपासानक्ते	१	७८	८ " १-८ "	८
	७ दैव्यौ होतारौ		७९	७ अग्निः सौचीको,	
	प्रचेतसौ	१		वैश्वानरो वा,	
	८ सरस्वतीळा-			ससिर्वाजंभरो वा १-७ अग्निः	७ १४
	भारत्यः	१	८०	७ " १-७ "	७
	९ त्वष्टा	१	८१	७ विश्वकर्मा भौवनः १-७ विश्वकर्मा	७ १४
	१० बृहस्पतिः	१	८२	७ " १-७ "	७
	११ स्वाहाकृत्यः	१	८३	७ मनुयुस्तापसः १-७ मनुयुः	७ १४
७१	११ बृहस्पति-		८४	७ " १-७ "	७
	राङ्गिरसः १-११ ज्ञानं	११	८५	४७ सूर्या सावित्री	
	(इत्यष्टमाष्टके द्वितीयोऽध्यायः) ।			ऋषिका १-५ सोमः	५

(१०।६५) १ अग्नीन्द्रवरुणामित्रार्यमवायुपूषसरस्वत्यादित्यविष्णुमरुत्वः सोमरुद्रादितिब्रह्मणस्पतयः, २ इन्द्राग्नि-सोमाः, ५ मित्रावरुणौ, ६ गौः, वाक् वृ. दे., ८ द्यावापृथिव्यौ, ९ पर्जन्यवातेन्द्रवायुवरुणामित्रार्यमादित्यादितिपार्थिवदिव्या-न्तरिक्षदेवाः, १० ऋभुसोमाः, १२ अश्विनौ, १३ माध्यमिकवागजैकंपात् सिन्ध्वन्विश्वदेवसरस्वत्यः । (१०।६६) १ देवा इन्द्रज्येष्ठाः (मरुतः), २ मरुतः, ३ इन्द्रवस्त्रादित्यादितिरुद्रमरुत्वष्टुदेवपत्नयः, ४ अदितिद्युपृथिव्यग्नीन्द्रविष्णुमरुद्रादित्य-वसुरुद्रसवितारः, ५ सरस्वद्वरुणपूषवायवश्चिनः, ६ यज्ञदेवस्विगंधर्वर्वादिद्युपृथिवीन्द्राः, ७ अग्नीषोमौ, १० देववात पर्जन्यायोषभिभगार्यमवाजिनः, ११ सिन्ध्वन्तरिक्षाजैकपान्मेधाहिर्बुध्न्यदेवाः, १२ देवादित्यवसुरुद्राः, १३ अग्न्यादित्यक्षेत्र-पतिदेवाः । (१०।६७) ६ इन्द्रः (भा. कः), ७ ब्रह्मणस्पतिः, ११ देवरोदस्यः, १२ इन्द्रः, देवद्यावापृथिव्यः (च.), ३ बृहस्पतिर्वाचस्पतिः (आश्व. ४. १३) । (१०।७०) ११ अग्निवरुणेन्द्रमरुद्विश्वदेवाः । (१०।७१) १ बृहस्पतिर्वाचस्पतिः (आश्व. ४. १३) । १० सोमः (ऐ. ब्रा. ३, २) । ११ होत्रादिकृत्विक्कर्माणि ।

(१०।७२) ५ अदितिः आश्व. सू. । (१०।७३) इन्द्रोमरुत्वान् कौ. ब्रा. १५. ३ । ३-४ इन्द्राश्विनः । (१०।७४) २-३ इन्द्रदेवाः । (१०।७५) । (१०।७५) १ प्राच्याः प्रतीच्या दाक्षिणात्याश्रमसप्ततनयः २-४, ६ सिन्धुः, ५ गङ्गायमुना-सरस्वतीशुतुद्रिरुक्पयसिक्ली मरुद्वृधावितस्तार्जकीयासुषोमाः, ६ सिन्धुतृष्टामयासुसर्तुरसाश्वत्यातिकुभाभमेहत्सुगोमत्यः, ७-८ सिन्धुः, ९ सिन्धुसिन्धुरथौ । (१०।७६) १ प्रावेन्द्रमरुद्रोदस्यः । (१०।७७) ७ मरुदेवाः । (१०।७९) ४ अग्निरोदस्यः । (१०।८४) ७ वरुणमनुयु । (१०।८५) १ सत्यसूर्यर्तसोमाः, २-४ सोमाओषधि, ५ चन्द्रमाः, १४-१५ अश्विनौ, १६ सूर्या सूर्यः । चन्द्रमाः, २० सूर्य, पत्यूरथमास्तेग्नी, २१-२२ विश्वावसुः, २३ दम्पतीयान्तौ (अर्यमभगदेवाः, २४ वधूः, २५

६-१६ सूर्याविवाहः	११	९४ अर्बुदः काद्रवेयः	
१७ देवाः	१	सर्पः	१-१४ ग्रावाणः १४
१८ सोमाकौ	१	(इति अष्टमाष्टके चतुर्थोऽध्यायः)	
१९ चंद्रमाः	१	९५ १८ १, ३, ६, ८-१०,	
२०-२८ सूर्यासावित्री आग्नीः ९		१ पुरुरवाः	१ उर्वशी १
२९-३० वधूवासः संस्पर्शनिंदा २		२ उर्वशी	२ पुरुरवाः १
३१ दंपतीराजयक्षमहा १		३ पुरुरवाः	३ उर्वशी १
३२-४७ सूर्यासावित्री १६		४-५ उर्वशी	४-५ पुरुरवाः २
(इत्यष्टमाष्टके तृतीयोऽध्यायः ।)		६ पुरुरवाः	६ उर्वशी १
८६ २३ १, ८, ११-१२, १४,		७ उर्वशी	७ पुरुरवाः १
१९-२२ इंद्रः,		८-१० पुरुरवाः	८-१० उर्वशी ३
७, १३, २३ वृषा		११ उर्वशी	११ पुरुरवाः १
कपिरिन्द्रः, २-६,		१२ पुरुरवाः	१२ उर्वशी १
९-१०, १५-१८		१३ उर्वशी	१३ पुरुरवाः १
इंद्राणी १-२३ इंद्रः	२३	१४ पुरुरवाः	१४ उर्वशी १
८७ २५ पायुर्भारद्वाजः १-२५ रक्षोहाग्निः	२५	१५-१६ उर्वशी	१५-१६ पुरुरवाः २
८८ १९ मूर्धन्वानाङ्गिरसो,		१७ पुरुरवाः	१७ उर्वशी १
वामदेव्यो वा १-१९ सूर्यवैश्वानराः	१९	१८ उर्वशी	१८ पुरुरवाः १
८९ १८ रेणुवैश्वामित्रः १-४ इंद्रः	४	९६ १३ वरुणाङ्गिरसः, ११-१३ इंद्रः (हरिः)	१३ १३
५ इंद्रासोमौ	१	९७ २३ भिषगाथर्वणः १-२३ ओषधयः	२३ २३
६-१८ इंद्रः	१३	९८ १२ देवापिराष्टिषेणः	
९० १६ नारायणः १-१६ पुरुषः	१६	(वृष्टिकामः) १-१२ देवाः	१२ १२
९१ १५ अरुणो वैतहव्यः १-१५ अग्निः	१५	९९ १२ वज्रो वैश्वानसः १-१२ इंद्रः	१२ १२
९२ १५ शार्यातो मानवः १-१५ विश्वे देवाः १५	३०	१०० १२ दुवस्युर्वान्दनः १-१२ विश्वे देवाः १२	२४ २४
९३ १५ तान्वः पार्थ्वः १-१५ ,, १५			

इंद्रः, २६ पूषाश्विनः), २४-२८ वधूरुहान्प्रपद्यमाना (वृ. दे.), ३६ भगार्यमसवितृपूषाणः, ३७ पूषा, ३८-३९ अग्निः, ४०-४१ सोमगन्धर्वोऽग्निः, ४३ प्रजापत्यार्यमाणौ, ४५ इंद्रः, ४७ विश्वदेवाऽमातरिश्वाधातृसरस्वत्यः । (१०।८६) ६-१३ इंद्राणी । (१०।८७) १५ देवाः, १८ सविता । (१०।८८) अग्निः सूर्यवैश्वानराः (वृ. दे.) । (१०।८९) सोमेन्द्रौ, सोम एव वा (वृ. दे.) । (१०।९०) १६ यज्ञोपास्तिः ।

(१०।९२) २-४ अग्निः, ५ अम्मरुदिन्द्रपर्जन्याः, ६ मरुद्रुणमित्रार्यमेन्द्राः, ७ इन्द्रास्यौ, ८ इंद्रः, ९ रुद्रः, १० बृहस्पतिः सोमजाभ्यथर्वदेवभृगवः, ११ पुष्टिर्वीनराशंसयमादितित्वष्ट्रविणोदः ऋभुरोदसीमरुद्विणवः, १२ अहिर्बुध्न्यः सूर्यचन्द्रमोऽपुष्टिव्याः । (१०।९२) १३ पूषापांनपाद्वाश्विनः, १४ अग्निदेवपत्न्यदितिचन्द्रसूर्येन्द्राः, १५ अङ्गिरोऽग्रावेन्द्रवस्त्रदितयः । (१०।९३) १ यावापृथिव्यौ, ४ अर्यममित्रवरुणरुद्रमरुत्यूपभगाः, ५ अश्विसूर्यचन्द्रमोऽहिर्बुध्न्याः, ६ अश्विमित्रवरुणाः, ७ अश्विपूषभुविश्वदेवभुक्ष्णः, ८, ११ इंद्रः, ९ सवित्रिन्द्रमरुतः, १० यावापृथिव्यौ, १२-१४ देवस्तुतिः, १५ गोयाञ्जा । (१०।९४) १, ४, ९ इन्द्रग्रावाणः । (१०।९६) इन्द्रास्यौ । (१०।९८) १-३, ७ बृहस्पतिः, ४-६ देवाः, ८-१२ अग्निः । (१०।१००) १ इन्द्रदेवसवित्रदितयः (सर्वत्रादितिरस्येवात्र सूक्तं), २ इन्द्रवायू, ३ सवितृदेवाः, ४ इन्द्रसोमौ, ५ इन्द्रबृहस्पतियज्ञमनुप्रमतयः, ६ इन्द्राग्नियज्ञाः, ७ देवाः, ९ सवितृग्रावाणः, १० गावः, ११-१२ इंद्रः ।

१०१ १२ बुधः सौम्यः १-१२ ,, १२	४ बर्हिः १
१०२ १२ मुद्रलो भार्यश्वः १-१२ द्रुघणः १२	५ देवीद्वारः १
१०३ १३ अप्रतिरथ ऐन्द्रः १-३ इंद्रः ३	६ उषासानक्ते १
४ बृहस्पतिः १	७ दैव्यौ होतारौ १
५-११ इंद्रः ७	प्रचेतसौ १
१२ आपोदेवी १	८ सरस्वतीळाभारत्यः १
१३ मरुतः १	९ त्वष्टा १
१०४ १२ अष्टको वैभामित्रः १-११ इंद्रः ११ २२	१० वनस्पतिः १
१०५ ११ दुर्मित्रः (सुमित्रो वा) कौस्तः १-११ ,, ११	११ स्वाहाकृतिः १
१०६ ११ भूतांशः काश्यपः १-११ अश्विनौ ११	१११ १० अष्टादंष्ट्रो वैरूपः १-१० इंद्रः १० ३०
१०७ ११ दिव्य आङ्गिरसः १-११ दक्षिणा ११	११२ १० नभःप्रभेदनो वैरूपः १-१० ,, १०
१०८ ११ १, ३, ५, ७, ९	११३ १० शतप्रभेदनो वैरूपः १-१० ,, १०
१ पणयः (असुराः) १ सरमा १	११४ १० सप्रिवैरूपः १-१० विश्वे देवाः १०
२ सरमा २ पणयः १	११५ ९ उपस्तुतो वार्हिहस्यः १-९ अग्निः ९
३ पणयः ३ सरमा १	११६ ९ अग्नियुतः १-९ इंद्रः ९
४ सरमा ४ पणयः १	११७ ९ भिक्षुराङ्गिरसः १-९ धनाज्ञदानं ९
५ पणयः ५ सरमा १	११८ ९ उरुक्षय आमहीयवः १-९ रक्षोहऽग्निः ९
६ सरमा ६ पणयः १	११९ १३ लव ऐन्द्रः १-१३ ऐन्द्रो लवः (आत्मा) १३
७ पणयः ७ सरमा १	(इत्यष्टमेऽष्टके षष्ठोऽध्यायः)
८ सरमा ८ पणयः १	१२० ९ बृहद्विवाथर्वणः १-९ इंद्रः ९
९ पणयः ९ सरमा १	१२१ १० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः १-१० कः (प्रजापतिः) १०
१०-११ सरमा १०-११ पणयः २	१२२ ८ चित्रमहा वासिष्ठः १-८ अग्निः ८
१०९ ८ जुहुर्ब्रह्मजाया १-९ विश्वे देवाः ७	
११० ११ जमदग्निर्भागवः १ समिद्धोऽग्निः १	
२ तनूनपात् १	
३ हलः १	

(१०।१०१) १ दक्षिणाग्न्युषहन्त्रस्विजः, १२ हन्त्रस्विजः । (१०।१०२) १, ३, ७, १२ हन्त्रः । (१०।१०३) ८ हन्त्रबृहस्पतिदक्षिणायज्ञसोममरुतः, ९ हन्त्रवरुणादित्यमरुतः । देवाः, ११ हन्त्रः, इषवः, वीराः, देवाः । (१०।१०४) ८ हन्त्रापः । (१०।१०७) ८-११ भोजाः, (वृ. दे.) ।

(१०।१०८) ११ पणिगोबृहस्पतिसोमप्रावर्षयः । (१०।१०९) आदित्यवरुणवायवग्निः सोमापः, २ सोमवरुणमित्राः, ३ देवब्रह्मजायाः, ४ देवसप्तर्षिबृहस्पतिब्रह्मजाया, ५ देवबृहस्पतयः, ६ देवमनुष्यराजानः, ७ देवाः । (१०।१११) ७ हन्त्रः सूर्यात्मा (उषसः), ८-१० हन्त्रापः । (१०।११३) १ हन्त्रगुपुथिवीविश्वदेवाः, २ विष्णुदेवेन्द्राः, ३ हन्त्रामरुतः, ८ हन्त्र-विश्वेदेवाः । (१०।११४) १ अग्न्यादित्यवायुसूर्यरश्मयः, २ अग्निवायुसूर्याः, ३ वेदिवम्पती (यजमानब्रह्माणौ वा) देवाः, ४ अग्निर्मध्यमः (वृ. दे.), ५ अग्निच्छन्दांसि, कवयो वा, ६-७ यज्ञः, ८ ब्रह्मसर्वरूपा वाक्, ९ छन्दोयोगादिवेत्तृप्रभः, १० सप्ताथसूर्याः । (१०।११६) अग्निर्जातवेदाः (कौ. ब्रा. २१, ३) । १९ हन्त्राग्निदेवाः । (१०।१२०) ३ आप्त्याः (नि.) (वृ. दे.), ९। नद्यः । (१०।१२२) अग्निर्जातवेदाः (कौ. ब्रा. २२, ९) ।

१२३	८ वेनो भार्गवः	१-८ वेनः	८	१३५	७ कुमारो यामायनः	१-७ यमः	७
१२४	९ १-४ अग्निः १, ५-९ अग्निवरुण -सोमाः	१-४ अग्निः ५ वरुणः ६ सोमः ७-८ वरुणः ९ सोमैन्द्रौ	४ १ १ २ १	१३६	७ १ जूतिः, २ वात- जूतिः, ३ विप्रजूतिः ४ वृषाणकः, ५ करिकतः, ६ एतशः, ७ ऋष्यशृङ्गः, एते वातरशना मुनयः	१-७ केश्यमिसूर्यवायवः ७	
१२५	८ वागाभृणिः	१-८ आभृणीवाक्	८	१३७	७ १ भरद्वाजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामित्रः, ६ जम-		
१२६	८ कुलमलबर्हिषः शैलूषिः	१-८ विश्वे देवाः	८	१३८	६ अङ्ग औरवः	१-६ इन्द्रः	६
१२७	८ कुशिकः सौभरः	१-८ रात्रिः	८	१३९	६ विश्वावसुर्देवगंधर्वः	१-३ सविता ४ देवगंधर्वः	३ १
१२८	९ विहव्य आंगिरसः	१-९ विश्वे देवाः	९		५-६ विश्वावसुः		२
१२९	७ प्रजापतिः परमेष्ठी	१-७ भाववृत्तम्	७ १४	१४०	६ अग्निः पावकः	१-६ अग्निः	६
१३०	७ यज्ञः प्राजापत्यः	१-७ "	७	१४१	६ अग्निस्तापसः	१-६ विश्वे देवाः	६
१३१	७ सुकीर्तिः काक्षीवतः	१-३ इन्द्रः ४-५ अश्विनौ ६-७ इन्द्रः	३ २ २	१४२	८ १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिसृकः, ७ ८ स्तम्बमित्रः (एते शाङ्गाः) १-८ अग्निः (इति अष्टमाष्टके सप्तमोऽध्यायः)		
१३२	७ शकपुतो नार्मेधः	१ शुभ्रम्यश्विनः २-६ मित्रावरुणौ	१ ६	१४३	६ अत्रिः सांख्यः	१-८ अश्विनौ	६
१३३	७ सुदाः पैजवनः	१-७ इन्द्रः	७ ११	१४४	६ सुपर्णस्ताक्षर्यः	१-६ इन्द्रः	६
१३४	७ (१-५) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ पूर्वार्धः मान्धाता यौवनाश्वः ६ (उत्तरार्धः), ७ गोधा ऋषिका	१-४ " ४ ५-७ गोधेन्द्रः	४ ३	१४५	६ इन्द्राणी	१-६ सपत्नीनाशनम्	६
				१४६	६ देवमुनिरैरम्भदः	१-६ भरण्यानी	६

(१०।१२३) इन्द्रः (कौ. ब्रा. ६, ५) प्रजापतिः (ऐ. ब्रा.) । (१०।१२४) सोमः, इन्द्रः (च) (बृ. दे.) ।
 (१०।१२६) १ देवार्थममित्रवरुणाः, २-४, ६ वरुणमित्रार्थमाणः, ५ आदित्यवरुणमित्रार्थममरुद्रेन्द्राग्रयः, ७ वरुण-
 मित्रार्थमादित्याः, ८ अग्निः (च) । (१०।१२८) १, ६ अग्निः, २ देवेन्द्रविष्णुमरुदग्न्यन्तरिक्षवायवः, ५ पङ्कदेवी (शुपृथि-
 व्यहोराग्र्यबोधि) देवसोमाः, ७ सवित्र (इन्द्रो वा) श्विबृहस्पतिदेवाः ८ इन्द्रः, ९ इन्द्राग्निवरुणरुद्रादित्याः । (१०।१२९)
 परमेष्ठी, (बृ० दे०) परमात्मा । (१०।१३०) परमेष्ठी (बृ० दे०) परमात्मा । (१०।१३४) ७ विश्वेदेवाः (बृ० दे०) । (१०।१३५)
 आदित्यो वा, ३-४ नचिकेतः, ७ यमगृहम् । (१०।१३६) २-३ वातरशनाः, ४ वृषाणकः । (१०।१३७) २ वातौ, ३ वातः,
 ४ स्तोता, ५ देवमरुदूतानि, ६ आपः, ७ हस्तजिह्वे । (१०।१४१) १ अग्निः, २ अर्यमभगबृहस्पतिदेववारदेव्यः, ३ सोमा-
 ग्न्यादित्यविष्णुसूर्यब्रह्मबृहस्पतयः, ४ इन्द्रवायुवृहस्पतयः, ५ अर्यमबृहस्पतीन्द्रवातविष्णुसरस्वतीः सवितारः । (१०।१४५)
 १ ओषधिखननम्, २-५ ओषधिः (पा०), ६ पतिः । (१०।१४६) २ अपानपासवितारौ, ३ सवितृसुपर्णौ ।

१४७	५ सुवेदाः शैरीषिः १-५	इन्द्रः	५	५	१६७	४ विश्वामित्र-जमदग्नी १-२	इन्द्रः	२
१४८	५ पृथुर्वैन्यः १-५	"	५	५		३ सोमवरुणबृहस्पत्यनु-		
१४९	५ अर्चन् हरेण्यस्तुपः १-५	सविता		५		मतिधानुविधाताः १		
१५०	५ मृत्कीको वासिष्ठः १-५	अग्निः		५		४ इन्द्रः	१	
१५१	५ श्रद्धा कामायनी १-५	श्रद्धा		५	१६८	४ अनिलो वातायनः १-४	वायुः	४
१५२	५ शासो भारद्वाजः १-५	इन्द्रः	५	१०	१६९	४ शबरः काक्षीवतः १-४	गौवः	४
१५३	५ देवजामय				१७०	४ विश्राट् सौर्यः १-४	सूर्यः	४
	इन्द्रमातरः १-५	"		५	१७१	४ इटो भार्गवः १-४	इन्द्रः	४
१५४	५ यमी वैवस्वती १-५	भाववृत्तम्		५	१७२	४ संवर्त आङ्गिरसः १-४	उषाः	४
१५५	५ शिरिम्बिठो				१७३	६ ध्रुव आङ्गिरसः १-६	राजा	६ ११
	भारद्वाजः १	अलक्ष्मीनाशनम्	१		१७४	५ अभीवर्त आङ्गिरसः १-५	"	५
	२-३	ब्रह्मणस्पतिः	२		१७५	४ ऊर्ध्वग्रावा आर्जुनिः		
	४	अलक्ष्मीनाशनम्	१			सर्पः १-४	ग्रावाणः	४
	५	विश्वे देवाः	१		१७६	४ सूनुर्भवं १	ऋभवः	१
१५६	५ केतुराग्नेयः १-५	अग्निः	५			२-४	अग्निः	३
१५७	५ भुवन आप्त्यः १-५	विश्वे देवाः	५		१७७	पतङ्गः प्राजापत्यः १-३	मायाभेदः	३
१५८	चक्षुः सौर्यः १-५	सूर्यः	५		१७८	३ अरिष्टनेमिस्ताक्षर्यः १-३	ताक्षर्यः	३
१५९	६ शची पौलोमी १-६	शची	६		१७९	३ १ शिविरौशीनरः,		
१६०	५ पूरणो वैश्वामित्रः १-५	इन्द्रः	५			२ प्रतर्दनः काशिराजः,		
१६१	५ यक्षमनाशनः					३ वसुमना रौहिदश्वः १-३	इन्द्रः	३ ६
	प्राजापत्यः १-५	इन्द्राग्नी	५		१८०	३ जय ऐन्द्रः १-३	"	३
१६२	६ रक्षोहा ब्राह्मः १-६	प्रजापतिः	६		१८१	१ प्रभो वासिष्ठः,		
१६३	६ विवृहा काश्यपः १-६	यक्षमनाशनम्	६			२ सप्रथो भारद्वाजः		
१६४	५ प्रचेता आङ्गिरसः १-५	दुःस्वप्ननाशनम्	५			३ घर्मः सौर्यः १-३	विश्वे देवाः	३
१६५	५ कपोतो नैर्ऋतः १-५	विश्वे देवाः	५		१८२	३ तपुर्ध्वा बार्हस्पत्यः १-३	बृहस्पतिः	३
१६६	५ ऋषभो वैराजः १-५	सपत्ननाशनम्	५		१८३	३ प्रजावान् प्राजापत्यः १	यजमानः	१
						२	यजमानपत्नी	१
						३	होता	१

(१०१५०) १ अग्न्यादित्यरुद्रवसवः, ३ अग्निदेवाः । (१०१५४) विश्वे देवाः (बृ०दे०) त्रियमाणा यजमानादयः (सा०) ।
 (१०१५५) ४ इन्द्रः (बृ०दे०) (१०१५७) १ इन्द्रदेवाः, २ इन्द्रादित्याः, इन्द्रादित्यमरुतः । (१०१५८) १ सूर्यवाताग्नयः,
 ३ सवितृपर्वतधातारः । (१०१६१) ४ इन्द्रामिसवितृबृहस्पतयः । (१०१६२) १-२ ब्रह्माग्नी । (१०१६३) इन्द्रोऽग्निश्च
 (बृ०दे०), ३ अग्निः, ४ इन्द्राब्रह्मणस्पती । (१०१६५) ४ यमः । (१०१६६) १-२ इन्द्रः, ३ वाचस्पतिः, ४-५ सपत्नाः ।
 (१०१६९) १ रुद्रगाः, २ पर्जन्यगाः, ३ इन्द्रगाः, ४ प्रजापतिदेवपितृगाः । (१०१७३) ३ इन्द्रसोमब्रह्मणस्पतयः, ४
 शुपृथिवीपर्वतराजानः, ५ वरुणबृहस्पतीन्द्राग्नयः, ६ इन्द्रः । (१०१७४) १ ब्रह्मणस्पतिः, ३ सवितृसोमविश्वभूतानि, ४ देवाः ।
 (१०१७६) अग्निः प्रणीयमानः (ऐ० ब्रा०, ५-२) । (१०१७७) वायुः (कौ० ब्रा० ८.४) सूर्यः (बृ०दे०) । (१०१७७)
 २ वाक्, ३ आदित्यः । (१०१८०) १ इन्द्रो ज्येष्ठः (आश्वः श्रौ० ४.१३) । (१०१८१) १ धातृसवितृविष्णवः, २ धातृ-
 सवितृविष्णवग्नयः, ३ धातृसवितृविष्णुसूर्याः । (१०१८२) यजमानाशिषः (बृ०दे०) । २ अग्निबृहस्पती । (१०१८३)
 १ पुत्रकामः, २ पुत्रकामा, ३ प्रजावान् ।

१८४	३ त्वष्टा गर्भकर्ता	१ विष्णुत्वष्टप्रजापति- धातारः	१	१८७	५ वत्स आग्नेयः	१-५ अग्निः	५
		२ सिनीवालिसरस्वत्य- श्विनः	१	१८८	३ इयेन आग्नेयः	१-३ जातवेदोमिः	३
		३ आश्विनौ	१	१८९	३ सारपराज्ञी	१-३ सूर्यः	३
१८५	३ सत्य धृतिर्वोरुणिः	१-३ आदित्यः	३	१९०	३ अघमर्षणो माधुच्छन्दसः	१-३ भाववृत्तम्	३
१८६	३ उलो वातायनः	१-३ वायुः	३	१९१	४ संवनन आङ्गिरसः	१ अग्निः	१
					२-४ संज्ञानम्	३	३

(इति अष्टमाष्टके अष्टमोऽध्यायः)

इति दशमं मण्डलम् ।

(१०।१८५) मित्रार्यमवरुणाः (बृ० दे०) । (१०।१८७) अग्निर्जातवेदाः (ऐ० ब्रा०) । (१०।१८९) १ क्षितिस्थाना वाक्, २ अन्तरिक्षस्थाना वाक्, ३ द्यस्थाना वाक् (बृ० दे०) । (१०।१९०) १ ऋतसत्यतपोरात्रि-समुद्राः, २ समुद्र-संवत्सराहोरात्रविधातारः, ३ सूर्यचन्द्रमोधातृदिवपृथिव्यन्तरिक्षस्वः । (१०।१९१) २-४ स्तोतारः ऋषिर्वज्रो वा ।

अनुक्रमणिकानुक्तदेवतामूचिका मिता । कृता धूपकरेण्यं प्रीणानु परमेश्वरम् ॥

ऋग्वेदीयसर्वानुक्रमण्यनुक्तदेवता-तद्विशेष-सूची ।

नामाक्षराणि कथमप्यधिगम्य यस्मिन् । स्वीयान्यहमप्रथमिकामवलम्ब्य देवाः ॥
धावन्यधीतिजनवाञ्छितपूरणाय । तं वेदमादिममनादिमुपाश्रितोऽस्मि ॥
कात्यायनेन मुनिना नानुक्रान्ताः कुतोऽपि याः । देवतास्ताः प्रदर्शयन्ते सायणोक्त्यनुसारतः ॥
कौषीतक्यैतरेयाख्ये ब्राह्मणारण्यके तथा । आश्वलायनसूत्रं च बृहद्देवतया सह ॥
कचिरुद्रस्वामिभाष्यमौद्वीथमपि च क्वचित् । दृष्ट्वार्थमनुसन्धाय लिख्यन्त इह देवताः ॥

अनन्तयज्ञेश्वरशर्मा, धूपकरः महाशालीक्षेत्रम्, गोवा; १८६२ शकाब्दे, ऋषिपञ्चमी

प्रथमं मण्डलम् ।

(१) १ अग्निराहवनीयः, ५ अग्निर्देवैः सहितः । (४) १ प्रजापतिः (ऐ० ब्रा० १३।६), ४ (यजमानः, इंद्रः), ५ (ऋषिर्वज्रः, इंद्रः), ७ (यजमानः, इंद्रः) । (५) १ (ऋषिर्वज्रः, इंद्रः), ५ सोमाः । (६) १ आदित्याग्निवायुनक्षत्ररूपीन्द्रः २ इंद्राश्वौ हरी, ३ आदित्यरूपीन्द्रः, ६ (ऋषिर्वज्रः), ८ मरुतः, इन्द्रश्च । (८) ८ इन्द्रवाक् । (१२) ६ अग्निरग्निवान् (ऐ० ब्रा० ३२।६), अग्निः समिद्धमानः (कौ० ब्रा० ८।१), ९ अग्निर्वीतिः (ऐ० ब्रा० ३२।६), १० अग्निः पावकः (कौ० ब्रा० २।१), देवाः । (१३) इध्मादिरूपोऽग्निरेव (बृ० दे०), १२ विश्वे देवाः (ष० शि०) (१४) १-२ देवैः सहितोऽग्निः, ३-४ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्राग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः, ५ अग्निः, ६-९ अग्निः देवाश्च, १० देवाग्नीन्द्र-वायुमित्राः, ११ अग्निः, १२ अग्निर्देवाश्च । (१५) १ ऋतुनासहेन्द्रः, २ ऋतुना मरुतः, ३ ऋतुना त्वष्टा, ४ ऋतुनाग्निः,

५ ऋतुभिरिन्द्रः, ६ ऋतुना मित्रावरुणौ, ७-१० ऋतुभिर्द्विविणोदाः, ११ ऋतुनाश्विनौ, १२ ऋतुना गार्हपत्यः । (१८)
 ७-८ अग्निः (स० भा०) । (१९) मध्यमस्थानैर्मरुद्भिः पार्थिवोऽग्निः । (२२) ९ अग्निदेवपत्नीत्वष्टारः (कौ० ब्रा० २८।२),
 १० अग्निदेवपत्नीधिषणाः, १७-१८ विष्णुस्त्रिविक्रमः, २०-२१ विष्णोःपदम् । (२३) १०-१२ मरुतः, १३-१५ पूषा-
 आघृणिः (बृ० दे०), २२ उ० धं० अग्निः पयस्वान्, २४ देवाः, ऋषिभिरिन्द्रः । (२५) ६ मित्रावरुणौ, (२६) ४ वरुण-
 मित्रार्यमाणः, १० विश्वैरग्निभिः सहितोऽग्निः । (२७) ४ अग्निर्देवाश्च, १० मध्यमोऽग्निः सूर्यः (बृ० दे०) । (३१) अग्नि-
 र्जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२-५), १८ अग्निर्ब्रह्मणवान् (श्रौ० सू० ३-१) । (३४) ११ त्रयस्त्रिंशद्देवैः सहाश्विनौ, (३५) ५
 इयावाः=सवितुरश्वाः । ७ सूर्यः, (३७) ७ मरुतः क्रीळिनः (आ० श्रौ० २।१९) । (३८) ६ निर्ऋतिः, १३-१७ मरुत्सोता
 ऋत्विगणः । (४०) १ ब्रह्मणस्पतिर्मरुदिन्द्रश्च, २ ब्राह्मणस्पतिर्मरुतश्च, ३ ब्राह्मणस्पतिर्वाग्देवाः, ४ यजमानब्रह्मणस्पतीत्या
 ६ देवाः । (४३) ३ मित्रवरुणरुद्राविश्वे देवाः (बृ० दे०) । (४४) ६-७, ९ अग्निर्देवाः, ८ अग्निमित्रोषोऽश्विभगाः,
 १३ अग्निमित्रार्यमप्रातर्वाणः, १४ मरुद्गुणान्युषसः । (४५) १ अग्निवसुरुद्रादित्याः (बृ० दे०), २ अग्निस्त्रयस्त्रिंश-
 द्देवाश्च, १० देवाः (बृ० दे०) । (४६) १, १४ उषाः अश्विनौ च, ४ आदित्यः (बृ० दे०) । (५०) ३ सूर्यरश्मयः, ६ सूर्यो
 वरुणस्वरूपः, वरुणः (भाक्ताः) । (५८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२।२) । (५९) ६ वैष्टतोऽग्निः, (६०) यज्ञियोऽग्निः । (६१)
 ७ विष्णुः (भाक्ताः) । (६२) ८ रात्र्युषसी, १० हस्ताङ्गुल्यः । (६४) ३ रुद्राः (भाक्ताः), ६ मरुदिन्द्रविष्णवः
 (ऐ० ब्रा० १२।७) । (७१) २ (अंगिरसः), ९ सूर्यो मित्रावरुणौ । (७३) ६ धेनवो नद्यश्च । (७४) ६ अग्निर्देवाः । (७५) ५
 मित्रावरुणदेवयज्ञाग्नयः । (७६) २ अग्निरोदस्यः, ३ अग्नीरक्षोहा, ४ अग्निदेवाः । (७७) ५ अग्निर्जातवेदाः । (७८) १
 अग्निर्जातवेदाः । (७९) १-२ अग्निर्हिरण्यवान् (ऐ० ब्रा० ३२।८), ३ अर्यममित्रवरुणमरुतः, ४ अग्निर्जातवेदाः, ११-१२
 अग्निर्द्विषद्भरक्षोहा वा । (८२) ६ इन्द्रःपूषणवान् । (३) २ वसतीवरीरेकधनाश्वापः (ऐ० ब्रा० ८।२) होतृचमसेऽवनीयमाना
 आपः (कौ० ब्रा० १२।१) ४ अङ्गिरसः, ५ अथर्वा, सूर्यरूपीन्द्रः, उषानाकाव्यः । (८४) १०-१२ इन्द्रस्य गावः १५ चन्द्रमा,
 आदित्यरश्मयश्च, १६-१८ कः प्रजापतिः (आ० श्रौ०) । (८५) २ रुद्राः (भाक्ताः), ६ ऋभवः (ऐ० ब्रा० २८।४) ९ त्वष्टा
 इन्द्रश्च । (८६) १ इन्द्रामरुतः (ऐ० ब्रा० २८।२), अग्निर्मरुवान् (ऐ० ब्रा० ३२।८) । (८९) १ ऋतुदेवाः, २ देवाः, ३ भग-
 मित्रादितिदक्षमरुदर्यमवरुणसोमाश्विसरस्वयः, ४ वातपृथिवीद्युग्नावाश्विनः, ५ इन्द्रः पूषा, ६ (१ इन्द्रः, २ पूषा, ३ ताक्ष्यः
 ४ बृहस्पतिः), ७ मरुतः, ८-९ देवाः, १० अदितिः । (९०) १-३ वरुणमित्रार्यमणः, ४ इन्द्रमरुत्पूषभगाः, ५ पूषाविष्णु-
 मरुतः, ६ वातसिन्ध्वोरधयः, ७ नक्तोषाःपृथिवीद्यावः, ८ वनस्पतिसूर्यगावः, ९ मित्रवरुणार्यमेन्द्रबृहस्पतिविष्णवः ।
 (९१) १, २० सोमः पितृमान् (आ० श्रौ० २।१९), ६ सोमोवनस्पतिः (आ० श्रौ० ४।३) । (९४) जातवेदाः (कौ० ब्रा०
 २३।८), इन्द्रर्भवः (ऐ० ब्रा० २८।१२) । (९५) १ अहोरात्रे, अदित्याग्नी, ५ अग्निर्वावापृथिव्यौ च, ११ अग्निमित्र-
 वरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः । (९६) ५ नक्तोषसी । (१००) इन्द्रो मरुवान् (आ० श्रौ०) ८।१, विव०), १६ इन्द्रस्याश्व-
 पङ्क्तिः, १९ इन्द्रमित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावः । (१०१) इन्द्रो मरुवान् (स० वि०), ७ रुद्राः (भाक्ताः), ११ इन्द्र-
 मित्रवरुणा०... । (१०२) २ [सूर्याचन्द्रमसौ, इन्द्रश्च] ११ इन्द्रमित्र०... । (१०३) ८ इन्द्रमित्र०... । (१०४) २। १ यजमानाः
 २ इन्द्रः, ७ देवाः, ३-५ कुयवाख्यासुरनाशक इन्द्रः । (१०५) १ चन्द्ररश्मिः (अस्मिन् सूक्ते सर्वत्र रोदसी देवते अनुवर्तते)
 २ रोदसी, ३ देवाः, ४ अग्निः, ५ देवाः, ६ देवाः वरुणः, अर्यमा, ७ देवाः, ८ इन्द्रः, ९ सूर्यरश्मयः १० इन्द्र-
 वरुणाग्न्यर्यमसवितारः, अग्निवायुसूर्यश्चन्द्रविद्युतो वा ११ सूर्यरश्मयः, १२ देवाः, १३-१४ अग्निः, १५ वरुणः, १६
 आदित्यः, १७ बृहस्पतिः, १८ चन्द्रः, १९ इन्द्रमित्र०... । (१०६) १ इन्द्रमित्रवरुणाग्निमरुददितः (वसवः सर्वमन्त्रेष्व-
 धिकाः), २ आदित्याः, ३ पितरः, छावापृथिव्यौ, ४ नराशंसपूषणौ, ५ बृहस्पतिः, ६ इन्द्रः ७ देवादितिसवितृमित्र०...
 (१०७) १ आदित्याः, २ देवाः, इन्द्रमरुदादित्यादितयः, इन्द्रवरुणाग्न्यर्यमसवितृमित्र० । (१०८) १३ इन्द्रामित्र० ।
 (१०९) ७ इन्द्राग्निः, सूर्यरश्मयः, ८ इन्द्राग्निमित्र० । (११०) ७ ऋभ्विन्द्रौ, देवाः, ८ ऋभुमान्, इन्द्रमित्र० ।
 (१११) ४ इन्द्रर्भुमरुन्मित्रवरुणाश्विनः, ५ ऋभुयः मित्र० । (११२) १ छावापृथिव्यौ, २ अग्निः, अश्विनौ, २५ अश्विनौ
 मित्र० । (११३) २-३ रात्र्युषसी, २० उषोः मित्र० । (११५) ३ सूर्यस्याश्वाः, ५ सूर्यः सूर्याश्वा रश्मयो वा ६ सूर्यः, मित्र०

(११९) १-३ अश्विनः । (१२०) १०-११ अश्विनः । (१२२) रुद्रः, मरुतः, २ उषासानक्ते, ३ अग्निरादित्यौ वा, वातः । इन्द्रापूर्वतौ, देवाः, ४ अश्विनौ, अपां नपात्, अहोरात्रे, ५ अश्विनौ, पूषा, अग्निः, ६ मिथानरुणौ, सिन्धुः, ७ वरुणमित्रौ, देवाः, ८ देवसङ्गः, ९-१०, १५ मित्रावरुणौ । (१२३) ११ दक्षिणा, ३ सविता । (१२९) १ इन्द्रो मरुत्वान् ३ इन्द्रयुक्त्रमित्रवरुणाः, ११ इन्द्रो रक्षोहा । (१३०) ९ सूर्यो वा । (१३२) ६ इन्द्रापूर्वतौ, वज्रः, इन्द्रः । (१३६) ३, ५ मित्रावरुणौ, अर्यमा च निपातभाक्, ४ मित्रावरुणौ, विश्वे देवाः (नि०), ६ युरोदसीमित्रवरुणरुद्रेन्द्राभ्यर्च्यमभगतोमाः । ७ देवेन्द्रमरुदमित्रवरुणाः । (१३९) ९ दध्यङ्कुक्षिः प्रियमेधकणात्रिमनवः (बृ० दे०) । (१४०) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २५।३), ३ अरण्यौ, ४, ७-८ अग्नेर्ज्वाला, ५ स्फुलिङ्गाः, ९ दावाग्निः । (१४१) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २५।८) । (१४३) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २२।१) । (१४४) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २०।२) । (१४६) ३ पत्नीयजमानौ । (१५२) ४ आदित्यः । ६ धेनवः अदितिः (बृ० दे०) । (१५४) १-५ विष्णुस्त्रिविक्रमः, ६ इन्द्राविष्णू (बृ० दे०), ६ विष्णोर्गृहाणि (बृ० दे०) । (१५५) विष्णुस्त्रिविक्रमः, ६ विष्णुरादित्यात्मा । (१५६) ४-५ विष्णुर्ज्वाला । (१५७) १ अश्विनौ, सविता, ३ अश्विनः । (१५८) ६ दीर्घतमाः । (१५९) ५ (पू०) सविता । (१६०) १ सूर्यः (पे० ब्रा० १७।४) । (१६१) १ अग्निः, अश्विनः । (१६२) १ मित्रवरुणार्यमवाचिवन्द्रप्रजापतिमरुद्वाजिनः, ५ होत्रध्वर्युप्रतिप्रस्थात्रप्तीद्वावस्तुप्रसा- स्तृब्रह्माणः, ६ अश्वयूपकर्तारः, १२ अश्वमांसकामा देवाः, १५ देवाः (नि०), २ इन्द्रापूर्वणौ (नि० बृ० दे०) ३ पूष- विश्वेदेवत्वष्टारः (नि०) ४ पूषा (नि०) । (१६३) २ वसवः, १० अश्वः (बृ० दे०) । (१६४) १ आदित्यवाटश्मयः, २ सूर्यरथचक्राश्वाः, ३ आदित्यमण्डलश्मयः, सावयवं संवत्सरचक्रं वा, ४-६ दुर्जयमादित्यसत्यम् ७ आदित्यस्तदश्मयश्च, ८ पृथिव्यादित्यौ, ९ युपृथिवीवृष्टयः, १० आदित्यदेवाः, संवत्सराख्यकालो वा, ११ आदित्यचक्राग्नी, १२-१४ संवत्सरचक्रम्, १५ सप्तर्तवः, १६ सूर्यश्मयः तत्त्वचिद्वा, १७ गोरूपिण्याहुतिः, १८ अग्न्यादित्ययोर्ह्यतिहारेणोपासकः, १९ सोमसूर्यचक्रभ्रमणानि, २० जीवपरमात्मानौ, २१ परमात्मा, आदित्यतश्मयो वा, २२ परमात्मा, आदित्यो वा वृक्ष- रूपः, २३ अग्निवाय्वादित्यपदाधानवेत्तारः, २४ अक्षरम्, २५ सूर्यगात्रसामनी, २६ गोसवितारौ, मेघवायू वा २७-२८ गौः, २९ वत्सगावौ, ३० शरीरजीवौ, ३१ आदित्यः, परमात्मा, ३२ संसारः, ३३ युपृथिवीन्द्रवृष्टयः, ३४ अश्वमेधकर्ता- यजमानः (प्रश्नाः), ३५ होत्रादयः (प्रतिवचनानि), ३६ आदित्यश्मयः, विष्णुर्वा (भाक्ताः), ३७ अनात्मज्ञः (तत्परिदेवनम्) ३८ देहात्मपरमात्मनौ, ३९ आत्मज्ञानाज्ञाने, ४० गौः, ४१ वाक् माध्यमिका । (१६६) २ रुद्राः (भाक्ताः) । (१६७) ३ ऋष्टिः, ८-९ रोदसी-मरुत्पत्नी, १० इन्द्रः । (१६८) १ मरुतः रोदसी, ९ पृथिवीरुक्माता (पू०) । (१६९) इन्द्रो मरुतश्च (निपातिनः) (बृ० दे०) । (१७०) २, ५ इन्द्रो मरुतश्च, ४ ऋत्विजः । (१७३) ३ अग्निः, ११ इन्द्रयज्ञमागानभिज्ञः, १२ इन्द्रो मरुतश्च । (१७४) १ इन्द्रदेवाः । (१७९) ५ सोमः, ६ अगस्त्यः । (१८०) १० (अश्विनः), (१८१) २ (अश्विनः), ३ (अश्विनः), ४ चन्द्रादित्यौ । (१८६) १ इन्द्राग्निः सवितारः, २ मित्रार्यमवरुणदेवाः, ३ देवाग्निवरुणाः, ४ देवोषासानक्ताः (नि०) ५ अहिर्बुध्न्यः, सिन्धुः, अपां नपात्, ६ त्वष्टा, इन्द्रः, ७ इन्द्रः, ८-९ मरुतः, १० अश्विनौ, पूषा विष्णुवाचिवन्द्रदेवाः, ११ देवदीधितिः । (१८७) २ सोमः, १० करम्भः । (१९१) २ विषम्योषधिः, ३ नृगानि, ६-७ सर्पाः, ८-१० सूर्यः ।

द्वितीयं मण्डलम् ।

(१) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २१।४], अग्निर्देवतारूपः । (२) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २१।३] । (४) जातवेदाः [कौ० ब्रा० २२।९] । (५) अग्निर्ऋत्विग्रूपः । ५ अग्निपरिचारिका अङ्गुल्यः, ६ अध्वर्युः । (८) ६ अग्नीन्द्रसोमदेवाः । (९) १-२ अग्निः प्रणीयमानः [पे० ब्रा०], ६ अग्निनीकवान् [आश्व० सू० २१।८] । (११) इन्द्रो मरुत्वान् [कौ० ब्रा० २२।७] [आश्व० ७.११], ८ माध्यमिका वाक् । (१३) १ सोमरसः, २ नद्यः, इन्द्रः, ३ यजमानहोत्रध्वर्युमहोन्द्राः । (१८) १ इन्द्ररथः, यज्ञो वा, २ यज्ञः सोमो वा । (२३) १९ देवाः । (२४) ६-७ अक्षितः, १६ देवाः । (२६) २ ऋषेः संवत्सरी पुरुषः । (२७) मित्रार्यमभगतुविजातवरुणांशाः [बृ० दे०], ७ अदितिः [अ० पा०], १० वरुणः, १२-१३ आदित्यानां

परिचारको यजमानः, १५ (पूर्ववदेव), १४ इन्द्रः [तृ० पा० भाक्तः], १७ वरुणः । (२८) ३ आदित्याः । (२९) १ आदित्याः, वरुणमित्रेदेवाः, २ देवाः, ३ वसवः, मित्रवरुणादितीन्द्रमरुतः, ४-६ देवाः, ७ वरुणः । (३०) ४ बृहस्पतिः (भाक्तः) । (३१) १ आदित्यरुद्रवसुसहितौ मित्रावरुणौ, २ देवाः, (३१) ३ इन्द्रा मरुत्वान्, ४ त्वष्टा, इळाभगरोदः पूषाश्विनः, ५ उषासानक्ता, छावापृथिव्यौ, ६ देवाहिर्बुध्न्याजैकपादिन्द्रसवित्रपांनपातः, ७ देवाः । (३२) ८ गुङ्गूसिनीवालीराकासर-स्वतीन्द्राणीवरुणान्यः । (३३) ११ रुद्रो मृगरूपः, (३३) १३ मरुद्रुद्रा, (३४) १३ रुद्राः [भाक्ताः], (३५) ३ आपः समायतीः [कौ० ब्रा० १२।१], ५ तिस्रो देव्योऽपांनपाच्च, १५ अग्निः, देवाः, (३६) ३ ऋभवश्च (ऐ० ब्रा०), (३७) १ द्रविणोदा इषश्च, २ द्रविणोदा ऊर्जश्च, ३ द्रविणोदा सहश्च, ४ द्रविणोदा सहस्यश्च, ५ अश्विनौ तपाश्च, ६ अग्निः तपस्यश्च, (३८) ५ अग्निसवितारौ, ८ वरुणः, १० भगनराशंससवितारः

तृतीयं मण्डलम् ।

(१) अग्निरप्सुमान् (ऐ० ब्रा०) । (५) आग्नेये एतदादिसूक्तत्रये (वृ० दे०) मतेन भाग्यार्थपर्यालोचनेन च एता देवता निपातिन्यो दृश्यन्ते—, १-२ उषाः, ३-४ मित्रः, ७ छावापृथिव्यौ, ८ आपः, छावापृथिविमित्रवायुदेवाः । (६) १ कारवः, सुक्, २-५ छावापृथिव्यौ, ६-९ देवाः, १० रोदसी । (७) १, ६ पितरौ, ४ आपः, ७ देवाः, ८ दैव्यौ होतारौ, ९ देवरोदांसि, १० उषाः । (८) १, ३ वनस्पतिः (वृ० दे०), ६ यूपाः, वनस्पतिः, ७ यूपाः, ८ आदित्यरुद्रवसुपृथिव्यन्तरिक्षयूपाः, ११ वनस्पतिः । (९) १-२ अपांनपात् । ४ (१०) देवैः सहाग्निः । (११) ५ जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६।१७), ४ अग्निदेवाः । (१३) ३ अग्निर्दाता (आश्व० सू० ३।१३) । (१४) ३ अग्न्युषासानक्ताः, ४ अग्निः सूर्यश्च (भाक्तः) । (१७) अग्निदेवाः । (२०) १ अग्न्युषोऽश्विदधिकाः, ५ दधिकाग्न्युषो बृहस्पतिसवित्रश्च मित्रवरुणभगवसुरुद्रादित्याः । (२२) ४ अग्नयो धिष्ण्याः (वृ० दे०) । (२३) १-३ अग्निर्मथितः । (२४) ५ अग्निर्दाता (आश्व० सू० ३।१३) । (२५) २ अग्निदेवाः, ३ अग्निच्छावापृथिव्यः । (२६) ९ विश्वामित्रोपाध्यायरोदस्यः । (२८) अग्निः पुरोळाशादः । (२९) १, ३ अग्न्यध्वर्यू, ५-६ अग्निरध्वर्याणा ऋत्विजश्च, ७-९ अग्निदेवाः, १० अग्न्यरणी, १२ अग्निदेवाः, १३ ऋत्विगग्नयः, १५ अग्निकुशिकाः, १६ होता (भाक्तः) । (३०) इन्द्रसूर्यौ, १५-१७ इन्द्रो रक्षोहा । (३१) १ पुत्रिकाकरणम्, २ पुत्रिकायाः पितृरिक्थाभागिवस्, ४ इन्द्रमरुदुषसः, ५ इन्द्राङ्गिरसः, ६ सरमेन्द्रौ, ११ इन्द्रः, गौः । १६ इन्द्रापः, १७ इन्द्रणावा-पृथिव्यः, २० अविन्द्राः । (३२) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२।९), २-३ इन्द्रमरुद्रुद्राः । (३३) १-३ विपाक्षुतुष्टौ, ६ इन्द्र-सवितारौ (वृ० दे०) । (३५) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१।४) । (३८) ५-६ इन्द्रावरुणौ, ७ इन्द्रयष्टारः, ८ सविता ९ इन्द्रावरुणौ । (३९) १-२ इन्द्रस्तववाक्, ३ अग्न्युषसः, ४-५ इन्द्राङ्गिरसः, ७ इन्द्रः सूर्यात्मा, ८ सूर्यवसवः । (४०) ३ विश्वेदेवैः सहेन्द्रः । (४७) इन्द्रो मरुत्वान् । (५०) इन्द्रो मरुत्वान् । (५१) ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्, (आश्व० श्रौ० ८।९) (५२) इन्द्रः पुरोळाशादः । (५३) ३ अध्वर्युरिन्द्रश्च, ७ भोजाङ्गिरोमरुतः, ९ विश्वामित्रेन्द्रौ, १० देवकुशिकाः, ११ कुशिकसुदासाः, १२ रोदसीन्द्राः, १७, १९ अनङ्गेन्द्रौ, २० वनस्पतिः, कौशिकस्यात्मश्रेय आशंसा । (५४) १ अग्निः, २, ४-८ छावापृथिव्यौ, ३ छावापृथिव्यग्नयः, ९ द्यौः, १० रोदोमित्रवरुणादित्याः, ११ सविता, १२ स्वष्टृषर्भवः, १३ मरुत्सरस्वत्यः, १४ विष्णुः, १५ इन्द्रः, १६ अश्विनौ, १७ देवेन्द्रर्भवः, १८ अर्यमादितिदेववरुणाः, १९ अग्निपृथिवीध्वर्यूसूर्यान्तरिक्षाणि, २० पर्वतादित्यादितिमरुतः, २१ अग्निदेवाः, २२ अग्निः । (५५) १ उषसः, (अस्मिन् सूक्ते सर्वत्र देवाः सन्त्येव), २-५ अग्निः, ६ सूर्यमित्रावरुणाः, ७ अग्निः सूर्यात्मा, ८ अग्निः, ९ अग्निसूर्यौ, १० विष्णवग्नी, ११ अहोरात्रे, १२-१३ छावापृथिव्यौ, १४ भूम्यादित्यौ, १५ अहोरात्रे, छावापृथिव्यौ वा, १६ दिशः, मेघा वा १७ इन्द्रो वर्धन्, १८ इन्द्रः कालात्मा, १९ त्वष्टा, २०-२१ इन्द्रः, २२ इन्द्रः पजेन्यात्मा । (५६) १ देवाः, २-३ संवत्सरः, ४ संवत्सरादित्यापः, ५ सिन्धुसंवत्सर (सूर्य) तिस्रो देव्यः, ६ सवितृधिषगे, ७ सवितृमित्रावरुणाब्रोदांसि, ८ अग्निवायुसूर्याः । (५७) १ इन्द्राग्निदेवाः, २ इन्द्रपूषाश्विदेवाः, ३ ओषधीन्द्राः, ४ रोदसी, अग्निदीप्तयः, ५ अग्नि-जिह्वा विश्वे देवाः, ६ अग्निप्रमथौ । (५९) २-३ मित्रः सत्यः (आश्व० सू० ४।११-१२) । (६०) ३-४ ऋभवः,

इन्द्रश्च (नि० बृ० दे०) । (६१) ६ उपोऽग्नी । (६२) २ इन्द्रावरुणौ मरुद्भिर्द्यावापृथिवीभ्यां च सहितौ, ३ इन्द्रवरुणमरु-
द्देवपत्नीभारत्यः, ७ पूषा आघृणिः, १८ मित्रावरुणावृतावृधौ ।

चतुर्थं मण्डलम् ।

(१) १६ अङ्गिरसः, १७ प्रातःकालः, १८ विश्वेदेवमित्रवरुणाः । (२) ३ अग्नेरश्वौ । अग्निः, ४ अग्निः (अर्यम-
वरुणमित्रेन्द्रविष्णुमरुदश्वितः, नि.), १४-१८ अग्न्याङ्गिरसः, १६ अग्निः क्षामवान् (ऐ० ब्रा० ३२।५), १९ अग्न्युपसः ।
(३) १० सूर्यः (च० पा०), ११ अग्न्याङ्गिरसः, १२ अग्निनद्यः, १४ अग्नी रक्षोहा । (४) ८ अग्निः क्षत्रभृत् (आश्व०
सू० ४-१), १० अग्नी रथवान् (कौ० ब्रा० ८, २), १२-१३ अग्निरश्मयः । (५) १३ उपसः । (६) ३ सुक्स्वरु-
स्वधितयः, ४ यज्ञकर्म, ९ अग्न्यश्वः, १० अग्निरश्मयः । (८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६।१३) । (११) ६ अग्निः
स्वास्तिमान् (आश्व० सू० २.८) । (१२) ३ अग्निः क्षत्रभृत् (आ० सू० ४-१) । (१३) १ अग्न्युपसः, अश्विनौ, सूर्यः,
२ सविता, वरुणमित्रदेवाः, ३ देवसूर्याः, ४ सूर्यः, सूर्यरश्मयः, ५ सूर्यः । (१४) १ अग्न्युपसी, अश्विनौ, २ सूर्यः,
३ उषाः, ४ अश्विनौ, ५ सूर्यः । (१५) १-३ अग्निर्हवींषि परितः क्रियमाणः । (१६) ५ स्वर्गः, सूर्यः । (१८) ६ नद्यः,
११ विष्णुः । (२१) ३ इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२-१ आ. सू. ७.१), ९ इन्द्रः प्रदाता (आ० सू० ३-१३) ।
(२४) ९ क्रयविक्रयव्यवहारनियमः, १० वामदेवस्य इन्द्रविचिक्रीषया प्रश्नः । (२५) ३ देवादित्यादित्यश्वीन्द्राग्नयः,
४ अग्निर्न्द्रौ । (३०) ७ इन्द्रस्य मन्युदूरीकरणम् (पू०) (बृ० दे०), २४ इन्द्रार्यमपूषभगाः । (३१) १ कः
(आश्व० २-२७), ५-६ इन्द्रः ससूर्यः, १५ सूर्यः (बृ० दे०) । (३२) १९-२१ इन्द्रो भूरिदाः । (३४) ६ ऋभव
इन्द्रवन्तः, ७ इन्द्रो वरुणमरुदुपमास्पर्त्तीसहितः, ८ ऋभव आदित्यपर्वतसवितृसिन्धुसहिताः, ११ ऋभव इन्द्रमरुदेवो-
पेताः । (३५) १, ७ इन्द्रर्भवः (सर्वा० भा०) । (३७) ६ इन्द्रर्भवः, ८ ऋश्विन्द्राश्विनः । (३९) १ उपसः, २
मित्रावरुणौ, ३ अदितिमित्रवरुणाः (नि०), ४ वरुणमित्रानीन्द्राः, ५ दधिक्रामित्रवरुणाः । (४०) १ दधिक्राः,
उपसः । अवग्न्युषःसूर्यवृहस्पत्याङ्गिरसजिष्णवः (नि०), ५ अग्निवायुसूर्याः (बृ० दे०) । (४२) १-६ त्रसदस्युः,
८ सप्त ऋषयः । (४३) १ कः, २ अश्विरथः । (५०) ७-९ पुरोहितप्रशंसा (बृ० दे०), १० ऋभवः (ऐ० ब्रा०-
२८-४) । (५१) ११ उपसः, द्यावापृथिव्यौ । (५४) ४ सविता सत्यप्रसवः (आश्व० सू० ४-१३), ६ सविता,
इन्द्रद्युष्टिविशिन्ध्रादित्यादितयः (नि०) । (५५) १ देवद्युभूमिवरुणमित्राः, २ देवाः, ३ अदितिस्त्रिन्धुस्वस्त्युषासानक्ताः,
४ अर्यमवरुणाग्नीन्द्रविष्णवः, ५ पर्वतमरुद्भगवरुणमित्राः, ६ रोदस्यहिर्बुध्न्याः, ७ देवादित्येन्द्रमित्रवरुणाग्नयः, ८ अग्निः,
९ उषाः, १० सवितृभगवरुणमित्रार्यमेन्द्राः । (५७) ७ सीतेन्द्रपूषणः, ८ कृषिः, कर्षकाः, पर्जन्यः, धान्यप्रार्थना
(बृ०) । (५८) आदित्यो वा ।

पञ्चमं मण्डलम् ।

(१) ६ अग्निः सुरभिमान् (ऐ० ब्रा० ३२.८), ११ अग्निदेवाः । (२) ७ अग्निराहवनीयः (ऐ० ब्रा० ७-१७) ।
(४) २ अग्निर्गृहपतिः (आश्व० सू० १-१३), ४ अग्निदेवाः, १० अग्निः पुत्रीदः (आश्व० सू० २-८) । (५) ११ अग्नि-
वरुणेन्द्रमरुदेवाः । (८) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २०-४), ३ अग्निर्विविचिः (ऐ० ब्रा० ३२.५) । (११) जातवेदाः
(कौ० ब्रा० २१-२) । (१३) जातवेदाः (कौ० ब्रा० २६-१०) । (१४) १ अग्निर्बुद्धिमान् (कौ० ब्रा० ३.४) । (२२)
१ अग्निदेवाः । (२५) ५-६ अग्निः पुत्रदः । (२६) १ अग्निः पावकः (आश्व० सू० २-१), १-२ अग्निः सदेवः, ४-५ अग्निः,
सदेवः । (२७) १-२ अरुणाग्नी, ३ अरुणत्रसदस्यवज्रयः, ४-६ अश्वमेधो राजा । (२८) अग्निः समिद्धः । (२९)
इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २२-४), ७ अग्नीन्द्रौ । (३०) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१-३), १२-१५ ऋणञ्जयेन्द्राग्नयः
(बृ० दे०), (३१) इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २०-२) । (३३) ८ त्रसदस्योर्दानम्, ९ विदथस्य दानम्, १० ध्वन्यस्य
दानम् । (३४) ९ शत्र्यग्नी (शत्रीन्द्रौ) । (३६) ६ श्रुतरथस्य दानम्, मरुतः । (३७) १ इन्द्राग्न्युपसः, २ यजमानाध्वर्युः

३ इन्द्राग्निन्द्रौ, ४-५ इन्द्रयष्टस्तुतिः । (३८) ३ इन्द्रमरुतः । (३९) ५ इन्द्राग्नी (वृ० दे०) । (४१) १ मित्रावरुणौ, २ मित्रवरुणार्थमवायिविन्द्रमरुद्राः, ३ अश्विनौ, रुद्रः, ४ वाताग्निपूषभगाः, ५ मरुतः, ६ वायुः, देवपत्न्यः, ७ उषासानक्ते, ८ वासोष्पतिवृष्टिपूषणवनस्पत्योषधयः, ९ पर्वताः, आपः (मेवादित्यौ), १० अपां नपात्, अग्निः, ११ मरुद्गगात्रोषधिचुवनगिरयः, १२ वायुः, आपः, १३ मरुतः, १४ मरुद्ग्रीर्नद्यः, १५ मही, १६ मरुतः, अहिर्बुध्न्यः, १७ देवाः, निर्रक्तः, १८ इन्द्र, १९ इलोर्वइयौ, २० देवसङ्घः, उर्वशी, मरुद्गणो वा, (४२) १ वरुणमित्रभगादितयः, वायुः, २ अदितिः, मित्रावरुणौ, ३ सविता (वृ० दे०), ४ इन्द्रः, ५ भगसवित्रंशेन्द्राः, ६ इन्द्रो मरुत्वान्, ७-९ बृहस्पतिः (वृ० दे०), १० मरुतः, ११ रुद्रः (वृ० दे०), १२ ऋभिवन्द्रपशनीनदीसरस्वतीराकाः, १३ इन्द्रः पर्जन्यो वा, १४ इक्ष्स्पतिः पर्जन्याग्नी पूषा इन्द्रः, वैश्वानरो वा (वृ० दे०), १५ मरुतः (वृ० दे०), १६ पृथिव्यन्तरिक्षवनस्पत्योषधयः, १७ देवाः, १८ अश्विनौ (वृ० दे०) । (४३) १ एरुधना आपः (ऐ० ब्रा० ८-२), २ द्यावापृथिव्यौ, ३ वायुः (वृ० दे०), ४ सोमः (वृ० दे०) इन्द्रो वा, ५ इन्द्रः (वृ० दे०), ६ अग्निः (वृ० दे०) मा वा, ७ घर्मः, अज्यमानो महावीराख्यः पात्रविशेषः (ऐ० ब्रा०) ८ अश्विनौ (वृ० दे०), ९ पूषवायू (वृ० दे०), १० अग्निः, देवाः (वृ० दे०), मरुतः, ११ सरस्वती (वृ० दे०), १२ बृहस्पतिः (वृ० दे०), १३-१४ अग्निः, १५ अग्निः, पृथिवी (च० पा०), १६ देवाः, १७ अश्विनौ । (४४) १ सोम-इन्द्रो देवाः प्रजापतिर्वा (वृ० दे०), २ इन्द्रः, ३ अग्निः, ४ अग्निरादित्यो वा, ५ अग्निः, ६ देवाः, ७-९-१० सूर्यः, ८ अग्निः सूर्यो वा, ११ मरुतः, १२ सदापृणयजतबाहुवृक्तश्रुतवित्तर्धदेवाः, १३ सुतम्भरः, १४-१५ अग्निः । (४५) १ इन्द्रोष-आदित्याः, २ सूर्यः, उषाः, नद्यः, द्यौः, ३ पर्वतद्वयङ्गिरसः, ४ इन्द्राग्नी (मरुतश्च), ५-६ अङ्गिरसः, ७-८ अङ्गिरः परमाः, ९-१० सूर्यः, ११ देवाः । (४६) १ प्रतिक्षत्रानार्यामिणौ, २ अग्नीन्द्रवरुणमित्रदेवमरुद्विष्णुनासत्यरुद्रमा-पूषभगसरस्वत्याः, ३ इन्द्राग्निमित्रवरुणादित्यस्वः पृथिवीद्युमरुपर्वताद्विष्णुपूषब्रह्मणस्पतिभगसवितारः, ४ विष्णुवातसोम-अश्विःवष्टारः, ५ मरुद्बृहस्पतिपूषवरुणमित्रार्यमाणः, ६ पर्वताः, नद्यः, भगः, अदितिः, ७-८ देवपत्न्यः (वृ० दे० ८), इन्द्राण्यग्नायश्विनीरोदसीवरुणान्यः । (४७) १ उषाः, २ सूर्यरश्मयः, ३-५ सूर्यः, ६ सूर्य-सूर्यरश्मयः, ७ मित्रावणा-ग्नयः । (४८) १ अग्निर्वैद्युतः, २ उषसः, ३ इन्द्रः, इन्द्रात्मादित्यः, ४ अग्निः, ५ अग्निवरुणसवितारः, (४९) १ सवितृभगाश्विनः, २ सविता, ऋषेरात्मा, ३ पूषभगादित्यसूर्येन्द्रविष्णुवरुणमित्राग्नयः, ४ सवितृनदीः, ५ देवमित्रवरुणाः । (५०) १-२ नेता (सविता), ३ देवदेवपत्नीः, ४ अग्नासवितारौ, ५ नेता (सविता) । (५१) १-३ अग्निदेवाः, ८ देवाश्च्युषोऽग्नयः, ९ मित्रावरुणसोमविष्णवग्नयः, १० आदित्यवस्विन्द्रवायवग्नयः, ११ अश्विभगादि-तिपूषद्यावापृथिव्यः, १२ वायुसोमबृहस्पत्यादित्याः, १३ देवाग्न्यभुरुद्राः, १४ मित्रवरुणपथ्यास्वस्तीन्द्राग्न्यदितयः, १५ प्रवसतां तद्वन्धूनां चाशंसा (पन्थाः) । (५६) ८ मरुद्वयत्रसदस्यौ (वृ० दे०), ९ मरुन्मीळुष्यौ । (५७) १ रुद्राः (भाक्ताः) । (५८) ५ अग्निर्मरुत्वान् । (ऐ० ब्रा० ३२.८) । (५९) ८ द्वयदित्युषोमरुतः । (६०) १, ६-८ अग्नमरुतः । ८ पार्थिवमध्यमाग्निमरुतः । (६१) १-४ ऋषेर्मरुद्विषयिणी जिज्ञासा, १७-१८ रात्री (वृ० दे०) । (६२) ७ मित्रावरुण-यो रथः । (६३) ४ मित्रवरुणसूर्यपर्जन्याः, ५, ६ मरुन्मित्रवरुणाः । (६४) ३ मित्रः । (६५) ४ मित्रः । (६६) ५ पृथिवी । (६७) १, ३, ४ वरुणमित्रार्यमणः । (६९) २ वरुणमित्रधेनुसिन्ध्वमिवायवादित्याः, ३ अदितिमित्रवरुणाः, ४ मित्रवरुणदेवाः । (७५) ९ उषोऽग्न्यश्विनः । (७६) १ उषोऽग्न्यश्विनः, ७-९ गर्भः । (८२) १-३ भगो वा, ४-५ सविता दुःस्वप्नः, ६ अदितिसवितारौ, ७ सविता सत्यप्रसवः (आश्व० सू० ४-१३) । (८३) ६ मरुत्पर्जन्याः । (८४) भूमिर्मध्यस्थाना । (८७) १ इन्द्रो विष्णुर्वा मरुत्वान्, मरुतः, ७ रुद्राः (भाक्ताः);

पष्ठं मण्डलम् ।

(१) १३ अग्निः क्षत्रवान् । (आश्व० सू० ४-१) । (२) ९ अग्निर्धामच्छत्, ११ अग्निदेवाः । (३) १ अग्निः मित्रावरुणौ (नि. प्र.) । (४) १ अग्निदेवाः । (७) ७ अग्निः क्षत्रवान् । (आश्व० सू० ४-१) । (८) २ अग्निर्नृत्तपाः । (९) १ अहोरात्रे, द्यावापृथिव्यौ, २ यज्ञस्य वस्त्रात्मना रूपकम्, २-३ यज्ञस्य जगत्सृष्टेर्वा दुर्ज्ञेयत्वम् । (११) १

अग्निमरुन्मित्रवरुणाश्विद्युपृथिव्यः, ४ अग्निरुदस्यः । (१२) १ अग्निरुदस्यः । (१३) ३ अग्निरपां नपाच्च । (१४)
६ अग्निदेवाः । (१५) अग्निर्जातवेदाः (कौ० ब्रा० २३-३), १३, १९ अग्निर्गृहपतिः, १६ प्रणीयमानः (ऐ० ब्रा०
५-२), १८ अग्निदेवाः । (१६) अग्निर्होता, ३ अग्निः पथिकृत् । (आश्व० ३-१०), १० अग्निर्वीतिः, १३-१५ अग्नि-
र्मथितः, १६ अग्निरसुरग्नः (ऐ० ब्रा० १६-५), २४ मित्रवरुणादित्यमरुद्रोदस्यगनयः, ४० अग्निर्जायमानः, ४१ अग्निः
प्रहियमाणः (ऐ० ब्रा० ३-६), ४४ अग्निदेवाः । (१९) १ इन्द्रो मरुत्वान् (कौ० ब्रा० २१-४) । (२१) इन्द्रो मरुत्वान्
(कौ० ब्रा० २०-३; आश्व० ८, ८), ९ वरुणमित्रेन्द्रमरुत्पूषविष्णवसिन्धुविश्वोषधिपर्वताः, ११ इन्द्रदेवाः । (२४) ५
इन्द्रमित्रवरुणपूषसवितारः (सा० भा०) । (२६) ८ इन्द्रक्षत्रश्रियो । (२७) ८ अग्निः । (२८) १ इन्द्रगाः, २
इन्द्रः, ५, ८ इन्द्रगाः । (३६) १-३ इन्द्रं प्रति प्रश्नाः (३७) २ इन्द्रासोमौ, ३ इन्द्रवायू (बृ० दे०) । (४०) १२ इन्द्रो
मरुत्वान् । (४४) १२-२४ सोमः (बृ० दे०) । (४६) ३३ शंयोः पिता । (च० पा०) (बृ० दे०) । (४७) १-५
इन्द्रः (ऐ० ब्रा०), सोमो निपाती वा (बृ० दे०), ११ इन्द्रस्नाता (आश्व० सू० २.१०) २० देवाः, भूमिः, बृहस्पतिः,
इन्द्रः (बृ० दे०), १२-१३ इन्द्रः सुत्रामा, १८ परमात्मा वा । (४८) ११-१२ धेनुः (मरुतः), १३ धेनुः, इन्द्र (च०)
१४ इन्द्रवरुणार्यमविष्णवः, १७ वनस्पतिः । (४९) १ मित्रवरुणाग्निदेवाः, २ अग्निः, ३ अहोरात्रे, ४ वायुः
५ अधिरथाश्विनः, ६ पर्जन्यवातौ, मरुतः, ७ सरस्वती (ऐ० ब्रा० १३-१३ वाक्), ८ पूषा, ९ स्वष्टा, १० रुद्रः,
११ मरुतः, १२ मरुद्गणः, १३ विष्णुः, १४ अहिर्बुध्न्यपर्वतसवितृदेवभगाः, १५ विश्वे देवाः । (५०) १ देवादितिवरुण-
मित्राग्न्यर्यमसवितृभगाः, २ सूर्यादेवाः, ३ द्यावापृथिव्यौ, ४-५ मरुतः, ५ रोदसी (बृ० दे०), ६ इन्द्रः, ७ अपः,
८ सविता, ९ अग्निदेवाः, १० अश्विनौ, ११ आदित्यवसुमरुद्राः, १२ रुद्रसरस्वतीविष्णुवायुभुवाजविधातृपर्जन्यवाताः,
१३ सवितृभगापांनपास्वष्ट्युपृथिव्यः (देवसमुद्राः), १४ अहिर्बुध्न्याजैकपात्पृथिवीसमुद्रविश्वदेवाः, १५ देवदेवपत्नयः ।
(५१) १-२ सूर्यः, ३ अदितिमित्रवरुणार्यमभगाः, ४ आदित्यादितयः, ५ द्युपृथिव्यग्निवस्वादित्यादितयः, ६-९ देवाः,
१० वरुणमित्राग्नयः, ११ इन्द्रपृथिवीपूषभगादितिपञ्चजनाः, १२ देवाः, १३ अग्निः, १४ सोमः, १५ देवा इन्द्रज्येष्ठाः,
१६ पत्न्याः । (५२) १ अतियाजछागः (तक्षिराकृतिः), २ मरुह्यावः, ३ सोमः, ४ उपाः, सिन्धवः, पर्वताः, पितरः,
५ देवसूर्याग्नयः, ६ इन्द्रसरस्वतीपर्जन्यौषध्यग्नयः, ७-१० विश्वे देवाः, ११ इन्द्रमरुत्पृथिवीमित्रार्यमणः, १२ अग्निः, १३
विश्वे देवाः, १४ विश्वे देवाः रोदस्यपांनपाताः, १५ देवाः, १६ अग्निपर्जन्यौ, १७ विश्वे देवाः । (५६) २ पूषेन्द्रौ ।
(६०) १० अग्निः । (६१) १ सरस्वती देवतारूपा, २ सरस्वती नदीरूपा । (६२) ८ रोदस्यादित्यवसुमरुतः,
९ मित्रवरुणाश्विनः । (६६) १, ३ पृथिवीमरुतः, ९ अग्न्यामरुतः । (६८) ४ मित्रवरुणद्युपृथिव्यः । (७५) ८ आयुधा-
गारम् (बृ० दे०), १२ कवचम् (बृ० दे०), १५ दिग्धा इषुः, अयोमुखी इषुः, वारुणास्त्रम्, १६ धनुर्मुक्ता इषुः (बृ० दे०),
१७ योद्धुः कवचबन्धः (बृ० दे०), १८ युयुत्सुस्तुतिः (बृ० दे०), १९ क्रुरेरात्मन आसीः (च० पा०) (बृ० दे०) ।

सप्तमं मण्डलम् ।

(१) अग्निर्जातवेदाः (ऐ० ब्रा० २१-५) । (५) ८ औरसपुत्रप्रशंसा । (६) ९ अग्निः मरुद्रवसुः । (७) ५
विश्वदेवसरस्वतीमरुदादित्यग्नयः । (१०) २ अग्निर्विचित्रिः । (ऐ० ब्रा० ३२-५) ४ अग्नीन्द्ररुद्रादित्यबृहस्पतयः,
(११) १-५ अग्निः सदेवः । (१४) ३ अग्निः सदेवः । (१५) ११ अग्निर्भगी (आश्व० सू० २-८), भगाः,
(निपा.), १२ अग्निसवितृभगादितयः । (१६) ४ अग्निदेवाः । (१७) २ अग्निर्द्वादिदेवाः, ३, ४, ६ अग्निर्देवाः । (१९)
७ इन्द्रस्नाता (आश्व० सू० २-८) । (२१) ३ सोमाभिववग्नावाणः । (३०) ३ इन्द्राग्निदेवाः । (३१) ८ इन्द्र-
वाण्यौ । (३२) १० इन्द्रो मरुत्वान् (ऐ० ब्रा० २१-१) (श्री० सू० ७-१), २२ सूर्यः (ऐ० ब्रा०) । (३४)
१ देवाः, २ अपः, ३-४ इन्द्रः, ५, ७ यज्ञः, ८-९ देवाः, १०-११ वरुणः, १२-१३ देवाः, १४ अग्निः, १५ अग्नानपात्, १६
अहिः, १७ अहिर्बुध्न्यः, १८-१९ देवाः, २० देवपत्नीत्वष्टारः, २१ स्वष्टा, २२ देवपत्नीरोदसीवरुणानीत्वष्टारः, २३ पर्वता-
ब्देवपत्न्योषधिद्युवनस्पत्यन्तरिक्षद्यावापृथिव्यः, २४ द्युपृथिवीवरुणमरुतः, २५ इन्द्रवरुणमित्राग्न्योषधिद्युक्षमरुतः ।

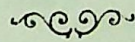
(३५) १ इंद्राग्नी, इंद्रावरुणौ, इंद्रासोमौ, इंद्रापूषणौ, २ भगनराशंसपुरंधिरैसत्यार्यमणः, ३ धातृधर्तृपृथिवीरोदस्यादि-
देवस्तुतयः, ४ अग्निमित्रावरुणाश्विसुकृतवाताः, ५ द्यावापृथिव्यौ, अन्तरिक्षम्, ओषधिवृक्षाः, इंद्रः, ६ इंद्रवस्वादिदिव्यवरुणरुद्र-
त्वष्ट्रेदवपत्नयः, ७ सोमब्रह्मप्रावयज्ञयूपमित्योषधिवेदयः, ८ सूर्यः, चतस्रो दिशः, पर्वताः, सिन्धुवापः, ९ अदितिमरुद्विष्णु-
सवित्रवायवः, १० सविता, उषसः, पर्जन्यः, क्षेत्रपतिः, ११ देवसरस्वतीध्यमिषाड्रातिषाट्दिव्यपार्थिव्याप्यान्, १२ सत्य-
पतयः, अर्वागावः, ऋभवः, पितरः, १३ अजैकपादहिर्बुध्न्यसमुद्रापांनपात्पृथ्वरः, १४ आदित्यरुद्रवसुदेवाः, १५ देवदेवाः ।
(३६) १ ब्रह्म, सूर्यः, पृथिवी, अग्निः, २ मित्रावरुणौ, ३ वातः, धेनवः, पर्जन्यः, ४ इंद्रः, अर्यमा, ५ रुद्रः, ६ सर-
स्वती, नद्यः, ७ मरुद्वाचः, ८ मही, पूषा, भगः, वाजः, ९ मरुद्विष्णवः । (३७) १-२ ऋभवः, ३-७ इंद्रः, ८-सविता,
पर्वतः, इंद्रः देवाः । (३८) ५ सवित्रहिर्बुध्न्यवरुण्येकधेनवः, ६ सवितृभगौ । (३९) १ अग्निः उषाः, परतीयजमानौ, होता,
२ बर्हिर्वीयुषणः, ३ वसुमरुतः, ४ विश्वदेवाग्निभगाश्वीन्द्राः, ५ मित्रवरुणेन्द्राग्न्यर्यमादिति विष्णुसरस्तीमरुतः, ६ देवाः,
७ रोदसीवरुणमित्राग्निदेवाः । (४०) १ देवाः, सविताः, २ मित्रवरुणरोदसीन्द्रार्यमादिति वायुभगाः, ३ मरुद्विष्णु-
स्वत्यः, ४ वरुणमित्रार्यमादितयः, ५ विष्णुः, रुद्रः, अश्विनौ, ६ पूषसरस्वतीदेवपत्नीवायवः, ७ रोदसीवरुणमित्राग्निदेवाः ।
(४१) ४-५ भगदेवाः, ६ भगोषसी । (४२) १ अङ्गिरसः, पर्जन्यः, नद्यः, परतीयजमानौ, २ अग्निदेवाः, ३ देवाः,
होता, यजमानः, ४ अग्निः, ५ अग्निमरुदिन्द्ररात्र्युषोमित्रवरुणाः, ६ अग्निदेवाः । (४३) १ देवद्यावापृथिव्यः, २ देव-
र्विगमनयः, ३ देवागनयः, ४ देवाः ५ अग्निः, देवाः । (४४) १ दधिक्राः इत्युषोऽग्निभगेन्द्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यु-
पृथिव्यप्सूर्याः, २ दधिक्राः, यज्ञः, इळा, अश्विनौ, ३ दधिक्रावाग्न्युषः सूर्यगोवरुणाश्वदेवाः, ४ दधिक्रावोषः सूर्यादित्य-
वस्वाङ्गिरसः, ५ दधिक्राग्निविश्वेदेवाः । (४५) २ सवितृसूर्यौ, ४ सवितृदेवाः । (४६) २-३ ऋभिवद्राः । (५१)
३ आदित्यमरुद्देवर्षिवेन्द्राग्न्यश्विनः । (५२) १ आदित्यमित्रावरुणद्यावापृथिव्यः, २ मित्रवरुणादित्याः, ३ सवितृवरुण-
(प्रजापति) विश्वेदेवाः । (५३) २ द्यावापृथिव्यौ दैव्यजनसहिती । (५५) २-४ सारमेयः, ५-६ वारुणो जनः, ७ सूर्यः
वारुणजनाश्च, ८ वारुण्यः स्त्रियः । (५६) १६ मरुतः क्रीळिनः । (आश्व. श्रौ. २-१९), २५ इन्द्रवरुणमित्राग्न्योषधि-
वृक्षमरुतः । (५९) १ देवाग्निवरुणमित्रार्यममरुतः, २ देवाः, ६-९ मरुतः सान्तपनाः । (आश्व० सू० २-१८-१०)
मरुतो गृहमेधाः, ११ मरुतः स्वतवसः । (६०) १ अर्यमा (उ०), २-३ सूर्यमित्रवरुणाः, ४-११ मित्रार्यमवरुणाः ।
(६१) मित्रवरुणसूर्याः, ४ यज्वा (उ०) । (६२) २ मित्रवरुणार्यमागनयः (नि०), ३ वरुणमित्रागनयः, ४ द्यावाभूमी-
वरुणवायुमित्राः । (६३) ६ मित्रवरुणार्यमणः । (६४) १३-५ मित्रवरुणार्यमणः । (६५) २ मित्रवरुणाहोरात्राणि ।
(६६) ४-६ मित्रार्यमसवितृभगाः, ७ मित्रवरुणार्यमणः, ९ वरुणमित्रौ, १० सूर्यः, (ऐ० ब्रा० ११-१२), मित्रवरुणार्यमणः ।
(६७) २ अग्निः, सूर्यः । (७२) ३ अश्व्युषोरोदस्यः, ४ अश्व्युषः सवित्रग्न्ययः । (७६) ४-५ अङ्गिरसः । (७७)
१ अग्न्युषसी । (७८) १ अग्न्युषसी । (७९) १ सूर्योषसी । (८१) २ सूर्योषसी । (८२) १० इंद्रवरुणमित्रार्य-
मादितिसवितारः । (८३) ७ देवाः । (८७) ७ वरुणदेवाः । (८८) २ अग्निवरुणौ । (९०) ४ अङ्गिरसः । (९१)
३ वायुर्नियुत्वान् (आश्व० सू०) । (९२) ५ वायुर्नियुत्वान् । (आश्व० सू०) । (९३) ७ अग्निमित्रवरुणेन्द्रार्यमादि-
तयः, १६ अग्निन्द्रविष्णुमरुतः । (९९) ७ विष्णुः शिपिविष्टः (आश्व० सू० ३-१३) । (१००) ५ विष्णुः शिपिविष्टः
(आ० सू० ३-१३) । (१०४) वशिष्ठस्य शपथः ।

अष्टमं मण्डलम् ।

(१) ९ सोमः, १८ देवाः । (५) १ उषाः । (६) २९-३० इंद्रः सूर्यात्मा । (९) १६-१८ उषोऽश्विनः ।
(१०) २ बृहस्पतिविश्वदेवेन्द्रविष्णवश्विनः । (११) १ अग्निर्व्रतपतिः (आश्व० सू०) । (१३) २० रुद्रः, २८ इंद्र-
रुद्रमरुतः । (१७) १० इंद्रः प्रदाता (आश्व० सू० ३-२३) । (१८) ३ सवितृभगवरुणमित्रार्यमणः, १६ पर्वताद्यु-
पृथिव्यः, २० इन्द्राश्विमित्रवरुणाः, २१ मित्रार्यमवरुणमरुतः । (१९) ३५ वरुणमित्रार्यमणः । (२१) १७ इंद्रसरस्वती-
चित्राः (बृ० दे०) । (२३) ३० मित्रावरुणौ (नि०) । (२४) २८-३० उषाः (बृ० दे०) । (२५) १०

अदित्यश्चिमरुतः, ११ मरुतः, १२ विष्णुः, १३ मित्रवरुणार्यमणः, १४-१५ पर्जन्यमरुदइवीन्द्रविष्णवः, १६-१७-१८ मित्रः, २१ सूर्यरोदस्यः, २२-२४ वरोदानम् । (२६) ११ अश्विवरुणमित्रार्यमणः, १८ अश्विश्वेतयावर्यौ । (२७) १ अग्नि-मरुद्वह्मणस्पतिदेवाः, २ अग्निः, विश्वे देवाः, ३ यज्ञादित्यवरुणमरुतः, ४ विश्वे देवाः, ५ देवमरुददितयः, ६ मरुन्मित्रेन्द्र-वरुणादित्याः, ७ वरुणाद्या देवाः, ८ मरुद्विष्णवश्विपूषाणः, इंद्रः, ९-११ देवा (वसवः), १२ मरुत्सवितारः, १३-१४ विश्वे देवाः, १५ वरुणमित्रदेवाः, १६ देवाः, १७ अर्यममित्रवरुणाः, १८-२२ देवाः । (२८) १ त्रयस्त्रिंशद्देवाः, २-३ वरुणमित्रार्पमाग्निदेवपत्नयः, ४ देवाः, ५ मरुतः । (२९) १ सोमः, २ अग्निः, ३ त्वष्टा, ४ इंद्रः, ५ रुद्रः, ६ पूषाः, ७ विष्णुः, ८ अश्विनौ, ९ मित्रावरुणौ, १० अन्नयः । (३१) १-२ यजमानेन्द्रो (वृ० दे०), ३ यजमानः, ४ इज्या, ११ पूषा, १२ पूषा, आदित्याः, १३ मित्रार्यमवरुणाः, १४ अग्निः (वृ० दे०) । (३२) २९-३० इंन्द्रेन्द्राश्वौ । (३३) १९ प्लायोगिः, स्त्रीरूप इंद्रः (वृ० दे०) । (३५) [सूक्तेऽत्र, २१ पर्यन्तं उषःसूर्यसहितावश्विनौ, तन्मध्ये निपातिन्यस्तु दश्यन्ते,] १ अग्नीन्द्रवरुणविष्णवादित्यरुद्रवसवः, २ विश्वधीभुवनद्युधिष्यद्रयः, ३ त्रयस्त्रिंशद्देवान्मरुदभृगवः, १३ मित्र-वरुणधर्ममरुतः, १४ अङ्गिरोविष्णुमरुतः, १५ मरुतः । (३६) इंद्रो मरुत्वान् (आश्व० सू० ७-१) । (३८) १० इन्द्राग्नी सरस्वतीवन्तौ । (४०) ९-११ इंद्रः । (४२) २ वरुणः, यावापृथिव्यौ । (४३) ९ अग्निरप्सुमान् (ऐ० ब्रा० ३२-७-१४) अग्निरग्निमान् (ऐ० ब्रा० ३२-५ २८), अग्निरप्सुमान् (आश्व० सू० ३-१३) । (४४) १ अग्नि-रतिथिः । (ऐ० ब्रा० ३-६) ३-१४ अग्निदेवः, १६ अग्निमूर्धन्वान् (आश्व० सू० २-११), १७ अग्निः शुचिः (ऐ० ब्रा०), अग्निज्योतिष्मान् (आश्व० सू० ३-१२), २१ अग्निः शुचिः (ऐ० ब्रा० ३२-७) । (४६) ४-५ मरुदर्यममित्राः (वृ० दे०), ११-३३ पृथुश्रवसो दानप्रशंसा, ३३ कानीतदत्ता स्त्री, (२९-३१-३३ इंद्रः इति केचित्) (४७) १ वरुणमित्रादित्याः, ५ इन्द्रादित्याः, ९ अदितिः (वृ० दे०) । (४८) १० सोमोन्द्रौ, १३ सोमः पितृमान् (आश्व० सू० २-१९), १४ देवसोमाः । (६१) १३ इन्द्रोऽभयंकरः । (६३) १० इन्द्रो मरुत्वान् । (६५) १०-१२ इंद्रदेवाः विश्वे देवा वा (वृ० दे०) । (६६) १५ कलयः । (६७) २, ४ वरुणमित्रार्यमणः, १०-११ अदितिः (वृ० दे०) १४-१८ आदित्यादित्याः । (६८) इन्द्रो मरुत्वान्, १४ ऋतवः (वृ० दे०) । (६९) २ इंद्रः सूर्यपर्जन्यादिरूपी, ३ गावः, ११ इन्द्राग्निविश्वदेववरुणापः । (७१) ३ अग्निविश्वदेवाः । (७२) ३ रुद्रः (भाक्तः), १२-१४ गावः, इन्द्राग्नी, १६ वायुसूर्यवाचः, १७ मित्रावरुणौ । (७३) १६ उषाः, १८ सप्तवभिः । x

x अवशिष्टा नवमदशममण्डलयोरेवाऽनुक्तदेवताधूची (पूर्वत्र ३२-४५ पृष्ठेषु) नवमदशममण्डलयोरधस्तादेव द्रष्टव्या ।

ऋषिसूची ।

[संग्राहकः- श्रीपण्डितः अनन्तशर्मा दिनकरसुनु रास्ते इत्युपाह्वः पुण्यपत्तनस्थः]

अंहोमुक् वामदेव्यः x १०।१२६ । (८) । [८]

अकृष्ट (ष्टः) माषाः, 'माषाः' अकृष्टाः । पश्य ।

अक्षो मौजवान् १०।३४ । (१४) । [१४]

अगस्त्यो मैत्रावरुणः १।१६५ । १३-१५ (२); १६६-१६९ । (४४); १७० । २, ५ (२); १७१-१७८ । (५४); १७९ । ३, ४ (२); १८०-१९१ । (१५) । [२२०]

अगस्त्यशिष्यो ब्रह्मचारी १।१७९ । ५, ६ । [२]

अगस्त्यस्वसा ऋषिका १०।६० । (६) । [६]

अग्निः १०।१२४ । २, ३, ४ । [३]

" चाक्षुषः ९।१०६ । १-३, १०-१४ । [८]

" तापसः १०।१४१ । (६) । [६]

" पावकः ८।१०२ । (२२) । १०।१४० । (६); [२८]

" बार्हस्पत्यः ८।१०२ । (२२) [२२]

" वैश्वानरः १०।७९-८० । (१४) । [१४]

" सौवीकः १०।५१ । २, ४, ६, ८ (४); ५२ । (६); ५३ । ४, ५ (२) । ७९-८० । (१४) । [२६]

अग्नयः शिष्याः ऐश्वराः ९।१०९ । (२२) । [२२]

अग्नियुतः स्थौरः १०।११६ । (९) । [९]

अग्नियूपः स्थौरः १०।११६ । (९) [९]

अग्निवरुणसोमाः १०।१२४ । १, ५-९ । [६]

अघमर्षणः माधुच्छन्दसः १०।१९० । (३) । [३]

अङ्ग औरवः १०।१३८ । (६) । [६]

अंगिरसः सहस्रं वसुरोचिषः ८।३४ । (१६-१८) [३]

अजमीन्धः सौहोत्रः ४।४३ । (७); ४४ (७) । [१४]

अजाः पृश्निनयः, 'पृश्निनयः अजाः' पश्य ।

अत्रिः १०।१३७ । ४ [१]

अत्रिः भौमः ५।२७ । (६); ३७-४३ । (७९); ७६ । (५); ७७ । (५); ८३-८६ । (२७); ९।६७ । १०-१२ (३); ८६ । ४१-४५ । (५) । [१३०]

अत्रिः भौमः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः (४) अत्रिः भौमः ।

अत्रिः सांख्यः १०।१४३ । (६) । [६]

अदितिः ऋषिका ४।१८ । ७ । [१]

" दाक्षायणी १०।७२ । (९) । [९]

अनानतः पारुच्छेपिः ९।१११ । (३) । [३]

अनिलः वातायनः १०।१६८ । (४) । [४]

अग्नीगुः श्यावाक्षिः ९।१०१ । १-३ । [३]

अपाला आत्रेयी ८।९१ । (७) । [७]

अप्रतिरथः ऐन्द्रः १०।१०३ । (१३) । [१३]

अप्सरसौ शिखण्डिन्यौ 'शिखण्डिन्यौ अप्सरसौ'

अभितपाः सौर्यः १०।३७ । (१२) । [१२]

अभीवर्तः आंगिरसः १०।१७४ । (५) । [५]

अमहीयुः आंगिरसः ९।६१ । (३०) । [३०]

अम्बरीषः वार्षांगिरः १।१०० । (१९); ९।९८ । (१२) । [३१]

अयास्यः आंगिरसः ९।४४-४६ । (१८); १०।६७ । (१२); ६८ । (१२) । [४२]

अरिष्टनेमिः तार्क्ष्यः १०।१७८ । (३) । [३]

अरुणः वैतहव्यः १०।९१ । (१५) । [१५]

अर्चन् हिरण्यस्तूपः १०।१४९ । (५) । [५]

अर्चनाना आत्रेयः ५।६३ । (७); ६४ । (७); ८।४२ । (६) । [२०]

अर्जुनः काद्रवेयः (सर्पः) १०।९४ । (१४) । [१४]

अवत्सारः काश्यपः ५।४४ । (१५); ९।५३-६० । (३२) ४७

अवस्युः आत्रेयः ५।३१ । (१३); ७५ । (९) । [२२]

अश्वमेधः भारतः राजा ५।२७ । (६) । [६]

अश्वसूक्ती काण्वायनः ८।१४ । (१५); १५ (१३) [२८]

अश्व्यः वसः 'वसः अश्व्यः'

अष्टकः वैश्वामित्रः १०।१७४ । (११) । [११]

अष्टादंष्ट्रः वैरूपः १०।१११ । (१०) । [१०]

असितः काश्यपः ९।५-२४ । (१६४) । [१६४]

(काश्यपः देवलः ?)

x अत्र प्रथमं मण्डलाङ्कः, तदुपरि सूक्ताङ्काः, अनन्तरं सूक्तस्था ( ) मन्त्रसंख्या, तत्पश्चात् तत्सर्वमन्त्राणां सर्वयोगस्य [ ] संख्यास्ततीति बोद्धव्यम् ।

असुराः पणयः	पणयः असुराः
आगस्त्यः दृढहृद्युतः	दृढहृद्युतः आगस्त्यः
आग्नेयः कुमारः	कुमारः आग्नेयः
" केतुः	केतुः "
" वरसः	वरसः "
" इयेनः	इयेनः "
आंगिः हविर्धानः	हविर्धानः आंगिः
आंगिरसः अभीवर्तः	अभीवर्तः आंगिरसः
" अमहीयुः	अमहीयुः "
" अयास्यः	अयास्यः "
" उचध्यः	उचध्यः "
" ऊरुः	ऊरुः "
" ऊर्ध्वसन्ना	ऊर्ध्वसन्ना "
" कुत्सः	कुत्सः "
" कृतयशाः	कृतयशाः "
" कृष्णः	कृष्णः "
" घोरः	घोरः "
" तिरश्चीः	तिरश्चीः "
" दिव्यः	दिव्यः "
" धरुणः	धरुणः "
" ध्रुवः	ध्रुवः "
" नृमेधः	नृमेधः "
" पवित्रः	पवित्रः "
" पुरुमीळहः	पुरुमीळहः "
" पुरुमेधः	पुरुमेधः "
" पुरुहन्मा	पुरुहन्मा "
" पूतदक्षः	पूतदक्षः "
" प्रचेताः	प्रचेताः "
" प्रभूवसुः	प्रभूवसुः "
" प्रियमेधः	प्रियमेधः "
" वरुः	वरुः "
" बिन्दुः	बिन्दुः "
" बृहन्मतिः	बृहन्मतिः "
" भिक्षुः	भिक्षुः "
" मूर्धन्वान्	मूर्धन्वान् "
" रङ्गणः	रङ्गणः "

आंगिरसः विरूपः	विरूपः आंगिरसः
" विहव्यः	विहव्यः "
" वीतहव्यः	वीतहव्यः "
" व्यभयः	व्यभयः "
" शिशुः	शिशुः "
" शौनहोत्रः (भार्गवः)	शौनहोत्रः "
" श्रुतकक्षः	श्रुतकक्षः "
" संवननः	संवननः "
" संवर्तः	संवर्तः "
" सप्तगुः	सप्तगुः "
" सव्यः	सव्यः "
" सुकक्षः	सुकक्षः "
" सुदीतिः	सुदीतिः "
" हरिमन्तः	हरिमन्तः "
" हिरण्यस्तूपः	हिरण्यस्तूपः "
आंगिरसी शश्वती (ऋषिका)	शश्वती आंगिरसी ।
आजीगर्तिः शुनःशेषः	शुनःशेषः आजीगर्तिः ।
आत्रेयः अर्चनाना	अर्चनाना आत्रेयः ।
" अवस्युः	अवस्युः "
" इषः	इषः "
" उरुचक्रिः	उरुचक्रिः "
" एवयामरुत्	एवयामरुत् "
" कुमारः	कुमारः "
" गयः	गयः "
" गविष्ठिरः	गविष्ठिरः "
" गातुः	गातुः "
" गोपवनः	गोपवनः "
" शुम्भः विश्वचर्षणिः	शुम्भः विश्वचर्षणिः "
" द्वितः मृक्तवाहाः	द्वितः मृक्तवाहाः "
" पुरुः	पुरुः "
" पौरः	पौरः "
" प्रतिक्षत्रः	प्रतिक्षत्रः "
" प्रतिप्रभः	प्रतिप्रभः "
" प्रतिभानुः	प्रतिभानुः "
" प्रतिरथः	प्रतिरथः "
" बभ्रुः	बभ्रुः "
" बाहुवृक्तः	बाहुवृक्तः "

ऋषभः वैश्वामित्रः ३।१३।(७), १४।(७), २।७१।(९)। [२३]

" शाकाः १०।१६६।(५)। [५]

ऋषिः इन्द्रः इन्द्रः ऋषिः ।

" पुरुरवाः ऐलः पुरुरवाः ऐलः "

ऋषिः यमः वैवस्वतः यमः वैवस्वतः (ऋषिः)

" वसुक्रः वसुक्रः (ऋषिः)

ऋषयः सप्त ९।१०७।(२६) [२६]

ऋषिका अगस्त्यस्वसा अगस्त्यस्वसा (ऋषिका)

" अदितिः अदितिः "

" इन्द्रस्तुषा इन्द्रस्तुषा "

" उर्वशी उर्वशी "

" गोधा गोधा "

" नदी नदी "

" यमी वैवस्वती यमी वैवस्वती "

" शश्वती आंगिरसी शश्वती आंगिरसी (ऋषिका)

" सरमा देवशुनी सरमा देवशुनी "

" सूर्या सावित्री सूर्या सावित्री "

ऋष्यशृंगः (वातरशनः) १०।१३६।७। [१]

एकधूः नौधसः ८।८०।(१०)। [१०]

एतशः (वातरशनः) १०।१३६।६। [१]

एरम्भदः देवमुनिः देवमुनिः एरम्भदः ।

एवयामरुत् आश्रयः ५।८७।(९)। [९]

एवावदः ५।४४।१०। [१]

ऐन्द्रः अप्रतिरथः अप्रतिरथः ऐन्द्रः ।

ऐन्द्रः जयः जयः ऐन्द्रः

" लवः १०।११९।(१३) [१३] लवः "

" वसुक्रः वसुक्रः "

" विमदः विमदः "

" वृषाकपिः वृषाकपिः "

" सर्वहरिः सर्वहरिः "

ऐरावतः जरत्कर्णः (सर्पः) जरत्कर्णः ऐरावतः (सर्पः)

ऐलः पुरुरवाः (ऋषिः) पुरुरवाः ऐलः (ऋषिः)

ऐल्लषः कवषः कवषः ऐल्लषः ।

ऐश्वराः धिष्ण्याः अन्नयः ऐश्वराः धिष्ण्याः ।

ऐषीरथिः कुशिकः कुशिकः ऐषीरथिः ।

औचथ्यः दीर्घतमाः दीर्घतमाः औचथ्यः ।

औरवः अङ्गः अङ्गः औरवः ।

औशिजः दैर्घतमसः

कक्षीवान् औशिजः

कक्षीवान्

दैर्घतमसः

औशीनरः शिबिः

शिबिः औशीनरः

कक्षीवान् औशिजः दैर्घतमसः १।११६-१२५।(१४६)
१२६।१-५ (५)। [१५१]

कक्षीवान् दैर्घतमसः ९।७४।(९) [९]

कण्वः घोरः १।३६-४३ (९६), २।९४।(५)। [१०१]

कतः वैश्वामित्रः ३।१७।(५), १८।(५) [१०]

कपोतः नैर्ऋतः १०।१६५।(५) [५]

करिऋतः (वातरशनः) १०।१३६।५। [१]

कर्णश्रुत् वासिष्ठः ९।२७।२२-२४।३। [३]

कलिः प्रागाथः ८।६६।(१५)। [१५]

कवषः ऐल्लषः १०।३०-३४।(५८)। [५८]

कविः भार्गवः ९।४७-४९।(१५), ७५-७९।(२५)। [४०]

कश्यपः मारीचः १।९९।(१), ८।२९।(१०); ९।६४।

(३०), ६७।४-६ (३), ९१।(६), ९२।

(६), ११३।(११), ११४।(४)। [७१]

मारीचः १०।१३७।२। [१]

" (सप्तर्षीणां एकः)

सप्तर्षयः-कश्यपः मारीचः ।

काक्षीवतः शबरः

शबरः काक्षीवतः ।

" सुकीर्तिः

सुकीर्तिः "

काक्षीवती घोषा

घोषा काक्षीवती ।

काण्वः आयुः

आयुः काण्वः

" हरिम्बिठिः

हरिम्बिठिः "

" कुसीदी

कुसीदी "

" कुरुसुतिः

कुरुसुतिः "

" कृशः

कृशः "

" त्रिशोकः

त्रिशोकः "

" देवातिथिः

देवातिथिः "

" नाभाकः

नाभाकः "

" नारदः

नारदः "

" नीपातिथिः

नीपातिथिः "

" पर्वतः

पर्वतः "

" पुनर्वत्सः

पुनर्वत्सः "

" पुष्टिगुः

पुष्टिगुः "

" पृषधः

पृषधः "

" प्रगाथः

प्रगाथः "

काण्वः प्रगाथः (घौरः)	प्रगाथः (घौरः) काण्वः ।
„ प्रस्कण्वः	प्रस्कण्वः काण्वः ।
„ ब्रह्मातिथिः	ब्रह्मातिथिः „
„ मातरिश्वा	मातरिश्वा „
„ मेधातिथिः	मेधातिथिः „
„ मेध्यः	मेध्यः „
„ मेध्यातिथिः	मेध्यातिथिः „
„ वत्सः	वत्सः „
„ शशकर्णः	शशकर्णः „
„ श्रुष्टिगुः	श्रुष्टिगुः „
„ सध्वंसः	सध्वंसः „
„ सुपर्णः	सुपर्णः „
„ सोभरिः	सोभरिः „

काण्वायनः अश्वसूक्ती	अश्वसूक्ती काण्वायनः ।
काण्वायनः गोषूक्ती	गोषूक्ती काण्वायनः ।
कात्यः उत्कीलः	उत्कीलः कात्यः ।
काद्रवेयः अर्बुदः (सर्पः)	अर्बुदः काद्रवेयः (सर्पः) ।
कामायनी श्रद्धा	श्रद्धा कामायनी ।
कार्णिः विश्वकः	विश्वकः कार्णिः ।
काव्यः उशना	उशना काव्यः ।
काशिराजः प्रतर्दनः	१०।१७९ । २ [१] प्रतर्दनः काशिराजः ।

काश्यपः अवत्सारः	अवत्सारः काश्यपः ।
„ असितः	असितः „
„ देवलः	देवलः „
„ निधुविः	निधुविः „
„ भूतांशः	भूतांशः „
„ रेभः	रेभः „
„ विवृहा	विवृहा „

काश्यपौ रेभसून्	रेभसून् काश्यपौ ।
„ शिखण्डिन्यौ	शिखण्डिन्यौ „

कुत्सः आंगिरसः	१।९४-९८ । (४७), १०१-११५ (१६५), ९।९७।४५-५८ । (१४) । [२२६]
कुमारः आग्नेयः	७।१०१ । (६), १०२ । (३) । [९]
„ आग्नेयः	५।२ । (१२) । [१२]
„ यामायनः	१०।१३५ । (७) । [७]

कुरुसुतिः काण्वः	८।७६ । (१२), ७७ । (११), ७८ । (१०) । [३३]
कुलमलबर्हिषः शैलुषिः	१०।१२६ । (८) । [८]
कुशिकः ऐषीरथिः	३।३१ । (२२) । [२२]
„ सौभरिः	१०।१२७ । (८) [८]
कुसीदी काण्वः	८।८१ । (९), ८२ । (९), ८३ । (९) । [२७]
कूर्मः गार्त्समदः	२।२७ । (१७), २८ । (११), २९ । (७) । [३५]
„ गृत्समदः	२।२७ । (१७), २८ । (११), २९ । (७) । [३५]
कृतयशाः आंगिरसः	२।१०८ । १०, ११ । (२) । [२]
कृत्तुः भार्गवः	८।७९ । (९) । [९]
कृशः काण्वः	८।५५ [७] । (५) । [५]
कृष्णः आंगिरसः	८।८५ (९), ८६ । (५), ८७ । (६), १०।४२ । (११), ४३, (११), ४४ । (११) । [५३]
केतुः आग्नेयः	१०।१५६ । (५) । [५]
कौत्सः दुर्मित्रः	दुर्मित्रः कौत्सः ।
„ सुमित्रः	सुमित्रः „
कौशिकः गाथी	गाथी कौशिकः ।
क्षत्रमनसः	५।४४ । १० । [१]
गयः आग्नेयः	५।९ । (७), १० (७) । [१४]
„ प्लातः	१०।६३ । (१७), ६४ । (१७) । [३४]
गर्गः भारद्वाजः	६।४७ । (३१) । [३१]
गर्भकर्ता त्वष्टा	त्वष्टा गर्भकर्ता ।
गविष्ठिरः आग्नेयः	५।१ । (१२) । [१२]
गातुः	„ ५।३२ । (१२) । [१२]
गाथिनः विश्वामित्रः	विश्वामित्रः गाथिनः ।
गाथी कौशिकः	३।१९-२२ । (२०) । [२०]
गार्त्समदः कूर्मः	कूर्मः गार्त्समदः ।
गृत्समदः	२।२७ । (१७), २८ । (११), २५। (७) । [३५]
गृत्समदः शौनकः	(आंगिरसः शौनहोत्रः) भार्गवः २।१-३ । (४०), ८-२६ । (१८८), ३०-४३ । (१३५), ९।८६ । ४६-४८ (३) । [३६६]
गृहपतिः सहस्रपुत्रः	८।१०२ । (२२) । [२२]

गौतमः (सप्तर्षीणां एकः) १०।१३७।३ [१]
 " राहूगणः १।७४-९३।(२०४), ९।३१।(६),
 ६७।७-९।(३)। [२१३]
 " " (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः गौतमो
 राहूगणः
 गोधा (ऋषिका) १०।१३४।६ उत्तरार्धः-७। [१॥]
 गोपवनः आत्रेयः ८।७३।(१८), ७४।(१५)। [३३]
 गोपायनः बन्धुः बन्धुः गोपायनः।
 " विप्रबन्धुः विप्रबन्धुः "
 " श्रुतबन्धुः श्रुतबन्धुः "
 " सुबन्धुः सुबन्धुः "
 गोपूक्ती काण्वायनः ८।१४।(१५), १५।(१३)। [२८]
 गौतमः नोधा नोधा गौतमः।
 " वामदेवः वामदेवः "
 गोपायनः बन्धुः बन्धुः गोपायनः।
 " विप्रबन्धुः विप्रबन्धुः "
 " श्रुतबन्धुः श्रुतबन्धुः "
 गौरिवीतिः शाकल्यः ५।२९।(१५), ९।१०८।१-२(२),
 १०।७३।(११), ७४।(६)। [३४]
 घर्मः तापसः १०।११४।(१०)। [१०]
 " सौर्यः १०।१८१।३। [१]
 घोरः आंगिरसः ३।३६।१०। [१]
 घोषा काक्षीवती १०।३९।(१४), ४०।(१४)। [२८]
 घौरः कण्वः कण्वः घौरः।
 घौरः काण्वः प्रगाथः प्रगाथः काण्वः घौरः।
 घोषेयः सुहस्त्यः सुहस्त्यः घोषेयः।
 चक्षुः मानवः १।१०६।४-६ (३)। [३]
 " सौर्यः १०।१५८।(५) [५]
 चाक्षुषः अग्निः अग्निः चाक्षुषः।
 चित्रमहा वासिष्ठः १०।१२२।(८)। [८]
 च्यवनः भार्गवः १०।१९।(८)। [८]
 जमदग्निः ३।६२।१६-१८ (३); १०।१३७।६
 (१)। [४]
 " भार्गवः ८।१०१।(१६); ९।६२।(३०); ६५।
 (३०), ६७।१६-१८ (३)। [७९]
 जमदग्निः भार्गवः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः
 (६ जमदग्निः भार्गवः)

जमदग्निविश्वामित्रौ १०।१६७।(४)। [४]
 जयः ऐन्द्रः १०।१८०।(३)। [३]
 जरस्कणः ऐरावतः (सर्वः) १०।७६।(८)। [८]
 जरिता (शार्ङ्गः) १०।१४२।१-२। [२]
 जानः वृशः वृशः जानः।
 जामदग्निः परशुरामः परशुरामः जामदग्निः।
 जामदग्न्यः रामः रामः जामदग्न्यः।
 जुहुः ब्रह्मजाया १०।१०९।(७)। [७]
 जूतिः (वातरशनः) १०।१३६।१। [१]
 जेता माधुच्छन्दसः १।११।(८)। [८]
 तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः १०।१८२।(३)। [३]
 तर्ह्यः ५।४४।१२ [१]
 तान्वः प्रार्थ्यः १०।९३।(१५)। [१५]
 तापसः अग्निः अग्निः तापसः।
 " घर्मः घर्मः "
 " मन्युः मन्युः "
 ताक्ष्यः अरिष्टनेमिः अरिष्टनेमिः ताक्ष्यः।
 " सुपर्णः सुपर्णः "
 तिरश्रीः आंगिरसः ८।९५।(९), ९६ (२१)। [३०]
 तृणपाणिः ५।४९।५ (१), ६।४८।(२२)। [२३]
 त्रसदस्युः पौरुक्त्स्यः ४।४२।(१०), ५।२७।(६),
 ९।११०।(१२)। [२८]
 त्रितः आप्यः १।१०५।(१९); ८।४७।(१८), ९।३३।
 (६), ३४।(६), १०।२।(८); १०।१-७।
 (४९) [१०६]
 त्रिशिराः त्वाष्ट्रः १०।८।(९), ९ (९)। [१८]
 त्रिशोकः काण्वः ८।४५।(४२)। [४२]
 त्रैवृष्णः व्यरुणः (भारतः राजा) व्यरुणः त्रैवृष्णः।
 व्यरुणः त्रैवृष्णः (भारतः राजा) ५।२७।(६),
 ९।११०।(१२)। [१८]
 त्वष्टा गर्भकर्ता १०।१८४।(३)। [३]
 त्वाष्ट्रः त्रिशिराः त्रिशिराः त्वाष्ट्रः।
 दक्षिणा प्राजापत्या १०।१०७।(११)। [११]
 दमनः यामायनः १०।१६ (१४)। [१४]
 दाक्षायणी अदितिः अदितिः दाक्षायणी।
 दार्ढ्युतः इधमवाहः इधमवाहः दार्ढ्युतः।
 दिव्यः आंगिरसः १०।१०७।(११) [११]

दीर्घतमाः औचथ्यः १।१४०-१६४। (२४२)। [२४२]

दुर्मित्रः कौत्सः १०।१०५। (११)। [११]

दुवस्युः वान्दनः १०।१००। (१२)। [१२]

दुलहच्युतः आगस्यः ९।२५। (६)। [६]

देवगन्धर्वः विश्वावसुः विश्वावसुः देवगन्धर्वः।

देवजामयः इन्द्रमातरः १०।१५३। (५)। [५]

देवमुनिः ऐरम्मदः १०।१४६। (६) [६]

देवरातः वैश्वामित्रः (शुनःशेषः आजीगर्तिः)

१।२४। (१५) [१५]

देवलः काश्यपः ९।५-२४। (१६४)। [१६४]

देववातः भारतः ३।२३। (५)। [५]

देवशुनी सरमा(ऋषिका) सरमा देवशुनी(ऋषिका)

देवश्रवाः भारतः ३।२३। (५)। [५]

" यामायनः १०।१७। (१४)। [१४]

देवाः १०।५१। १,३,५,७,९ (५);
५३।१-३, ६-११(९)। [१४]

देवातिथिः काण्वः ८।४।२१। [२१]

देवापिः आर्षिषेणः (वृष्टिकामः) १०।९८। (१२) [१२]

दैर्घतमसः कक्षीवान् कक्षीवान् दैर्घतमसः।

दैर्घतमसः कक्षीवान् कक्षीवान् औशिजः

औशिजः दैर्घतमसः।

दैवोदासिः परुच्छेपः परुच्छेपः दैवोदासिः।

" प्रतर्दनः प्रतर्दनः "

द्युतानः मारुतः ८।९६। (२१)। [२१]

द्युमनः विश्वचर्षणिः आग्नेयः ५।२३। (४)। [४]

द्युम्नीकः वासिष्ठः ८।८७। (६)। [६]

द्रोणः (शार्ङ्गः) १०।१४२। ३,४ (२)। [२]

द्वितः आप्यः ९।१०३। (६)। [६]

द्वितः सृक्तवाहाः आग्नेयः ५।१८। (५)। [५]

धरुणः आंगिरसः ५।१५। (५)। [५]

धानाकः लुशः लुशः धानाकः।

धिष्ण्याः ऐश्वराः अग्नयः अग्नयः धिष्ण्याः ऐश्वराः।

ध्रुवः आंगिरसः १०।१७३। (६)। [६]

नदी ऋषिका ३।३३। ४,६,८,१०। (४)। [४]

नभः प्रभेदनः वैरूपः १०।११२। (१०)। [१०]

नरः भारद्वाजः ६।३५। (५), ३६। (५)। [१०]

नहुषः मानवः ९।१०१। ७-९ (३)। [३]

नाभाकः काण्वः ८।३९ (१०), ४० (१२), ४१ (१०),

४२ (६)। [३८]

नाभानेदिष्ठः मानवः १०।६१ (२७), ६२ (११)। [३८]

नारदः काण्वः ८।१३ (३३), ९।१०४ (६), १०५ (६)।

[४५]

नारायणः १०।९०। (१६)। [१६]

नार्मेधः शकपूतः शकपूतः नार्मेधः।

नाहुषः ययातिः ययातिः नाहुषः।

निधुविः काश्यपः ९।६३ (३०)। [३०]

निवावरी सिकता सिकता निवावरी।

नीपातिथिः काण्वः ८।३४। १-१५। [१५]

नृमेधः आंगिरसः ८।८९ (७), ९० (६), ९८ (१२),

९९ (८); ९।२७ (६), २९। (६)। [४५]

नेमः भार्गवः ८।१०० (१-३, ६-१२)। [१०]

नैर्ऋतः कपोतः कपोतः नैर्ऋतः।

नोधा गौतमः १।५८-६४ (७४), ८।८८। (६),

९।२३। (५)। [८५]

नौधसः एकधूः एकधूः नौधसः।

पणयः असुराः १०।१०८। १, ३, ५, ७, ९। [५]

पतङ्गः प्राजापत्यः १०।१७७। (३)। [३]

परमेष्ठी प्रजापतिः प्रजापतिः परमेष्ठी।

पराशरः शाक्यः १।६५-७३। (९१),

९।९७। ३१-४४ (१४)। [१०५]

परुच्छेपः दैवोदासिः १।१२७-१३९। (१००)। [१००]

पर्वतः काण्वः ८।१२। (३३), ९।१०४। (६),

१०५। (६), [४५]

पवित्रः आंगिरसः ९।६७। २२-३२ (११)। ७३। (९)

८३। (५)। [२५]

परशुरामः जामदग्निः १०।११०। (११)। [११]

[निर्णयसागरोक्तः पाठः]

पायुः भारद्वाजः ६।७५। (१९), १०।८७। (२५)। [४४]

पारुच्छेपिः अनानतः अनानतः पारुच्छेपिः।

पावकः अग्निः ८।१०२। (२२), १०।१४०। (६)। [३८]

पुनर्वत्सः काण्वः ८।७। (३६)। [३६]

पुरुमीळहः आंगिरसः ८।७१। (१५)। [१५]

" सौहोत्रः ४।४३। (७), ४४। (७)। [१४]

पुरुमेधः आंगिरसः ८८९ । (७), ९० । (६) । [१३]
 पुरुवाः ऐलः (ऋषिः) १०१५ । (१, ३, ६, ८-१०, १२, १४, १७) । [९]
 पुरुहन्मा आंगिरसः ८७० । (१५) । [१५]
 पुष्टिगुः काण्वः ८५० [२] । (१०) । [१०]
 पूनदक्षः आंगिरसः ८१४ । (१२) । [१२]
 पूरणः वैश्वामित्रः १०१६० । (५) । [५]
 पूरुः आत्रेयः ५१६ । (५), १७ । (५) । [१०]
 पृथुः वैश्वः ११४८ । (५) । [५]
 पृथिव्यः अजाः ९८६ । (२१-३०, ३१-४०) । [२०]
 पृथग्धः काण्वः ८५६ [८] । (५) । [५]
 पैजवनः सुदाः सुदाः पैजवनः ।
 पौरः आत्रेयः ५७३ । (१०), ७४ । (१०) । [२०]
 पौरकुत्स्यः असदस्युः असदस्युः पौरकुत्स्यः ।
 पौलोमी शची १०१५९ । (६) । [६]
 प्रगाथः काण्वः ८६३ । (१२), ६४ । (१२), ६५ । (१२) । [३६]
 प्रगाथः घौरः काण्वः ८१ । १, २ (२), १० । (६), ४८ । (१५), ६२ । (१२) । [३५]
 प्रचेताः आंगिरसः १०१६४ । (५) । [५]
 प्रजापतिः परमेष्ठी १०१२९ । (७) । [७]
 प्रजापतिः वाण्यः ३३८ । (१०), ५४ । (२२), ५५ । (२२), ५६ । (८), ९८४ । (५), १०१ । १३-१६ (४) । [७१]
 , वैश्वामित्रः ३३८ । (१०), ५४ । (२२), ५५ । (२२), ५६ । (८), ९१०१ । १३-१६ (४) । [६६]
 प्रजावान् प्राजापत्यः १०१८३ । (३) । [३]
 प्रतर्दनः काशिराजः १०१७९ । [१]
 , देवोदासिः ९१९६ । (२४) । [२४]
 प्रतिक्षत्रः आत्रेयः ५४६ । (८) । [८]
 प्रतिप्रभः , ५४९ । (५) । [५]
 प्रतिभानुः , ५४८ । (५) । [५]
 प्रतिरथः , ५४७ । (७) । [७]
 प्रथः वासिष्ठः १०१८१ । (१), [१]
 प्रभूतसुः आंगिरसः ५३५ । (८), ३६ । (६), ९३५ । (६), ३६ । (६) । [२६]

प्रयस्वन्तः आत्रेयाः ५१२० । (४) । [४]
 प्रयोगः भार्गवः ८१०२ । (२२) । [२२]
 प्रस्कण्वः काण्वः ११४४-५० । (८२), ८४९ [१] । (१०), ९१५ । (५) । [९७]
 प्रागाथः कलिः कलिः प्रागाथः ।
 , भार्गः भार्गः प्रागाथः
 , हर्यतः हर्यतः ,
 प्राजापत्यः पतङ्गः पतङ्गः प्राजापत्यः ।
 , प्रजावान् प्रजावान् ,
 , यक्षमनाशनः यक्षमनाशनः ,
 , यज्ञः यज्ञः ,
 , विमदः विमदः ,
 , विष्णुः विष्णुः ,
 , संवरणः संवरणः ,
 , हिरण्यगर्भः हिरण्यगर्भः ,
 प्राजापत्या दक्षिणा दक्षिणा प्राजापत्या ।
 प्रार्थ्यः तान्वः तान्वः प्रार्थ्यः ।
 प्रियमेधः आंगिरसः ८११२-४० (४०), ६८ । (१९), ६९ । (१८), ८७ । (६), ९१८ । (६) । [८९]
 प्रैयमेधः सिन्धुक्षित् सिन्धुक्षित् प्रैयमेधः ।
 प्लातः गयः गयः प्लातः ।
 प्लायोगिः भासंगः भासंगः प्लायोगिः ।
 बन्धुः गोपायनः ५१२४ । १ । [१]
 , गौपायनः १०५७-६० । (४०) । [४०]
 , लौपायनः ५१२४ । (१) । [१]
 बभ्रुः आत्रेयः ५३० । (१५) । [१५]
 बरुः आंगिरसः १०१९६ । (१३) । [१३]
 बार्हस्पत्यः (अग्निः) ८१०२ । (२२) । [२२]
 , तपुर्मूर्धा तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः ।
 , भरद्वाजः भरद्वाजः ,
 , शंयुः शंयुः ,
 बाहुवृक्तः (आत्रेयः) ५४४ । १२ (१), ५७१ । (३), ७२ । (३) । [७]
 बिन्दुः आंगिरसः ८१९४ । (१२), ९३० । (६) । [१८]
 बिभ्राट् सौर्यः १०१७० । (४) । [४]
 बुधः आत्रेयः ५११ । (१२) । [१२]
 , सौम्यः १०१०१ । (१२) । [१२]

बृहदुक्थः वामदेव्यः १०।५४।(६), ५५।(८),
 ५६।(७), [२१]
 बृहद्विवः आथर्वणः १०।१२०।(९)। [९]
 बृहन्मतिः आंगिरसः ९।३९।(६), ४०।(६),
 १०।७१।(११), ७२।(९)। [३२]
 बृहस्पतिः लौक्यः १०।७२।(९)। [९]
 ब्रह्मचारी अगस्त्यशिष्यः अगस्त्यशिष्यः ब्रह्मचारी।
 ब्रह्मजाया जुहुः जुहुः ब्रह्मजाया।
 ब्रह्मवादिनी रोमशा रोमशा ब्रह्मवादिनी।
 ब्रह्मातिथिः काण्वः ८।५।(३९)। [३९]
 ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा ऊर्ध्वनाभा ब्राह्मः।
 ब्राह्मः रक्षोहा रक्षोहा ब्राह्मः।
 भयमानः वार्षागिरः १।१००।(१९)। [१९]
 भरद्वाजः बार्हस्पत्यः ६।१-३०।(३१६), ३७-४३।
 (३३), ५३-७४।(१८०), ९।६७।
 १-३(३)। [५३२]
 भरद्वाजः १०।१३७।(१)। [१]
 भरद्वाजः बार्हस्पत्यः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः (१
 भरद्वाजो बार्हस्पत्यः)
 भर्गः प्रागाथः ८।६०।(२०), ६१।(१८)। [३८]
 भारतः देववातः देववातः भारतः।
 भारतः राजा अश्वमेधः अश्वमेधः भारतः राजा।
 " " प्रसदस्युः प्रसदस्युः " "
 " " ज्यरुणः ज्यरुणः " "
 भारद्वाजः क्रजिश्वा क्रजिश्वा भारद्वाजः।
 भारद्वाजः गर्गः गर्गः भारद्वाजः।
 " नरः नरः "
 " पायुः पायुः "
 " वसुः वसुः "
 " शासः शासः "
 " शिरिम्बिठः शिरिम्बिठः "
 " शुनहोत्रः शुनहोत्रः "
 " सप्रथः सप्रथः "
 " सुहोत्रः सुहोत्रः "
 भारद्वाजी रात्रिः रात्रिः भारद्वाजी।
 भार्गवः इटः इटः भार्गवः।
 " कविः कविः "

भार्गवः कृत्तुः कृत्तुः भार्गवः।
 ,, गृत्समदः शौनकः गृत्समदः शौनकः भार्गवः।
 ,, आंगिरसः शौनहोत्रः ,,
 च्यवनः च्यवनः भार्गवः।
 ,, जमदग्निः जमदग्निः ,,
 ,, नेमः नेमः ,,
 ,, प्रयोगः प्रयोगः ,,
 ,, वेनः वेनः ,,
 ,, सोमाहुतिः सोमाहुतिः ,,
 ,, स्यूमरश्मिः स्यूमरश्मिः ,,
 भार्गवः मुद्रलः मुद्रलः भार्गवः।
 भालन्दनः वत्सप्रिः वत्सप्रिः भालन्दनः।
 भावगव्यः १।१२६।६। [१]
 भिक्षुः आंगिरसः १०।११७।(९)। [९]
 भिषक् आथर्वणः १०।९७।[२३]। (२३)
 भुवनः आप्यः १०।१५७।(५)। [५]
 भूतांशः काश्यपः १०।१०६।(११)। [११]
 भृगुः वारुणिः ९।६५।(३०), १०।१९।(८)। [३८]
 भौमः अत्रिः अत्रिः भौमः।
 भौवनः विश्वकर्मा विश्वकर्मा भौवनः।
 ,, साधनः साधनः ,,
 मत्स्यः साम्मदः ८।६७।(२१)। [२१]
 मत्स्याः (जालनद्धाः बहवः) ८।६७।(२१)। [२१]
 मथितः यामायनः १०।१९।(८)। [८]
 मधुच्छन्दाः वैश्वामित्रः १।१-१०।(१०२),
 ९।१।(१०)। [११२]
 मनुः आप्सवः ९।१०६।७-९। [३]
 ,, वैवस्वतः ८।२७-३१।(५९)। [५९]
 ,, सांवरणः ९।१०१।१०-१२(३)। [३]
 मन्युः तापसः १०।८३।(७), ८४।(७)। [१४]
 ,, वासिष्ठः ९।९७।१०-१२(३)। [३]
 मरुतः १।१६५।३, ५, ७, ९(४)। [४]
 मातरिश्वा काण्वः ८।५४[६]।(८)। [८]
 माधुच्छन्दसः अघमर्षणः अघमर्षणः माधुच्छन्दसः।
 ,, जेता जेता ,,
 मानवः चक्षुः चक्षुः मानवः।
 ,, नहुषः नहुषः ,,

मानवः नाभानेदिष्ठ नाभानेदिष्ठः मानवः
 ,, शार्यातः शार्यातः ,,
 मान्धाता यौवनाश्वः १०।१३४। १-५, ६ पूर्वाधः । [५॥]
 मान्यः मैत्रावरुणिः ८।६७ । (२१) । [२१]
 मायी ५।४४ । ११ । [१]
 मारीचः कश्यपः कश्यपः मारीचः ।
 मारुतः द्युतानः द्युतानः मारुतः ।
 माषाः अकृष्टाः ९।८६ । १-१०, ३१-४० (२०) [२०]
 मुद्रलः भार्गवः १०।१०२ । (१२) । [१२]
 मुष्कवान् इंद्रः इंद्रः मुष्कवान् ।
 मूर्धन्वान् आंगिरसः १०।८८ । (१९) । [१९]
 ,, वामदेव्यः १०।८८ । (१९) । [१९]
 मृक्तवाहाः आत्रेयः द्वितः द्वितः मृक्तवाहाः आत्रेयः ।
 मृलीकः वासिष्ठः ९।९७ । २५-२७ (३);
 १०।१५० । (५) । [८]
 मेधातिथिः काण्वः १।१२-२३ । (१४३); ८ । १ ।
 ३-२९ (२७); २ । १-४२ (४२) ।
 ३२ । (३०); ९।२ । (१०),
 ४१ । (६), ४२ । (६),
 ४३ । (६) । [२७०]
 मेध्यः ,, ८।५३ [५] । (८), ५७ [९]
 (४), ५८ [१०] । (३) । [१५]
 मेध्यातिथिः ,, ८।१ । ३-२९ (२७); ३ । (२४);
 ३३ । (१९), [७०]
 मैत्रावरुणः अगस्त्यः अगस्त्यः मैत्रावरुणः ।
 मैत्रावरुणिः मान्यः मान्यः मैत्रावरुणिः
 ,, वासिष्ठः वासिष्ठः ,, ।
 यक्षमनाशनः प्राजापत्यः १०।१६१ । (५) । [५]
 यजतः ५।४४ । १०-१२ (३) । [३]
 यजतः आत्रेयः ५।६७ । (५), ६८ । (५) । [१०]
 यज्ञः प्राजापत्यः १०।१३० । (७) । [७]
 यमः वैवस्वतः (ऋषिः) १० । १०।२, ४, ६, ८, ९, १०,
 १२, १४ (८); १४। (१६) । [२४]
 यमी वैवस्वती (ऋषिका) १०।१० । १, ३, ५, ७,
 ११, १३ (६), १५४ । (५) । [११]
 ययातिः नाहुषः ९।१०१ । ४-६ । [३]
 यविष्ठः सहसः पुत्रः ८।१०२ । (२२) । [२२]

यामायनः ऊर्ध्वकृशनः ऊर्ध्वकृशनः यामायनः ।
 ,, कुमारः कुमारः ,,
 ,, दमनः दमनः ,,
 ,, देवश्रवाः देवश्रवाः ,,
 ,, मथितः मथितः ,,
 ,, शंखः शंखः ,,
 ,, संकुसुकः संकुसुकः ,,
 यौवनाश्वः मान्धाता मान्धाता यौवनाश्वः ।
 रक्षोहा ब्राह्मः १०।१६२ । (६) [६]
 रङ्गणः आंगिरसः ९।३७ । (६), ३८ । (६) [१२]
 राजर्षिः ऋणचयः ऋणचयः राजर्षिः ।
 रातहव्यः आत्रेयः ५।६५ । (६), ६६ । (६) [१२]
 रात्रिः भारद्वाजी १०।१२७ । (८) [८]
 रामः जामदग्न्यः १०।११० । (११) [११]
 राङ्गणः गौतमः गौतमः राङ्गणः ।
 रेणुः वैश्वामित्रः ९।७० । (१०), १०।८९ । (१८) [२८]
 रेभः काश्यपः ८।९७ । (१५) [१५]
 रेभसूनुः काश्यपः ९।९९ । (८); १०० । (९) [१७]
 रेभसूनुः काश्यपौ ९।९९ । (८), १०० । (९) [१७]
 रोमशा ब्रह्मवादिनी १।१२६ । ७ । [१]
 रौहिदश्वः वसुमनाः वसुमनाः रौहिदश्वः ।
 लवः ऐन्द्रः १०।११९ । (१३) [१३]
 लुशः धानाकः १०।३५ । (१४), ३६ । (१४) [२८]
 लोपामुद्रः १।१७९ । १, २ । [२]
 लौक्यः बृहस्पतिः बृहस्पतिः लौक्यः ।
 लौपायनः बन्धुः बन्धुः लौपायनः ।
 ,, विप्रबन्धुः विप्रबन्धुः ,,
 ,, श्रुतबन्धुः श्रुतबन्धुः ,,
 ,, सुबन्धुः सुबन्धुः ,,
 वरसः आत्रेयः १०।१८७ । (५) [५]
 ,, काण्वः ८।६ । (४८), ११ । (१०) [५८]
 वरसप्रिः भालन्दनः ९।६८ । (१०), १०।४५ । (१२),
 ४६ । (१०) [३२]
 वसुः वैखानसः १०।९९ । (२२) [२२]
 वरुणः अग्निः सोमः १०।१२४ । (१, ५-९) [६]
 वन्निः आत्रेयः ५।१९ । (५) [५]
 वशः अश्व्यः ८।४६ । (३३) [३३]

वसिष्ठः मैत्रावरुणिः ७।१-३२। (२९२), ३३। १-९
 (९), ३४-१०४। (५३५); ९।६७।
 १९-२१ (३), ९०। (६), ९७।
 १-३ (३)। [८४८]
 वसिष्ठः ९।६७। २२-३२ (११);
 १०-१३७। ७ (१)। [१२]
 वसिष्ठः मैत्रावरुणिः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः।
 वसिष्ठपुत्राः ७।३३। १०-१४ (५)। [५]
 वसुः भारद्वाजः ९।८०। (५), ८१। (५),
 ८२। (५)। [१५]
 वसुकर्णः वासुकः १०।६५। (१५), ६६। (१५)। [३०]
 वसुकृत् वासुकः १०।२०-२६। (६६)। [६६]
 वसुकः ऋषिः १०।२८। ३, ४, ५, ७, ९, ११। [६]
 ,, ऐन्द्रः १०।२७। (२४), २९। (८)। [३२]
 ,, वासिष्ठः ९।९७। २८-३० (३)। [३]
 वसुकपत्नी इन्द्रस्तुषा (ऋषिका) १०।२८। १। [१]
 वसुमनाः रौहिदश्वः १०।१७९। ३। [१]
 वसुरोचिषः अंगिरसः सहस्रम् ८।३४। १६-१८। [३]
 वसुश्रुतः आत्रेयः ५।३। (१२), ४। (११), ५।
 (११), ६। (१०)। [४४]
 वसुयवः आत्रेयाः ५।२५। (९), २६। (९)। [१८]
 वाक् आम्भृणी १०।१२५। (८)। [८]
 वाच्यः प्रजापतिः प्रजापतिः वाच्यः।
 वाजम्भरः सतिः सतिः वाजम्भरः।
 वातजूतिः (वातरशनः) १०।१३६। २। [१]
 वातरशनाः (१ ऋष्यशृङ्गाः, २ एतशाः, ३ करिकृतः, ४
 जूतिः, ५ वातजूतिः, ६ विप्रजूतिः, ७ वृषा-
 णकः।) १०।१३६। (७)। [७]
 वातायनः अनिलः अनिलः वातायनः।
 ,, उलः उलः ,,
 वाध्यश्वः सुमित्रः सुमित्रः वाध्यश्वः
 वान्दनः दुवस्युः दुवस्युः वान्दनः।
 वामदेवः गौतमः ४।१-१७। (२०६), १८। २-३॥,
 ८-१३ (८॥), १९-४१। (२३९),
 ४५-५८। (१०७)। [५६०॥]
 वामदेव्यः अंहोमुक् अंहोमुक् वामदेव्यः।
 ,, वृहदुक्थः वृहदुक्थः ,,

वामदेवः मूर्धन्वान् मूर्धन्वान् वामदेव्यः।
 वारुणिः भृगुः भृगुः वारुणिः।
 ,, सत्यधृतिः सत्यधृतिः ,,
 वार्षागिरः अम्बरीषः अम्बरीषः वार्षागिरः।
 ,, ऋज्ज्वाश्वः ऋज्ज्वाश्वः ,,
 ,, भयमानः भयमानः ,,
 ,, सहदेवः सहदेवः ,,
 ,, सुराधाः सुराधाः ,,
 वाष्टिहव्यः उपस्तुतः उपस्तुतः वाष्टिहव्यः।
 वासिष्ठः इन्द्रप्रमतिः इन्द्रप्रमतिः वासिष्ठः।
 ,, उपमन्युः उपमन्युः ,,
 ,, कर्णश्रुत् कर्णश्रुत् ,,
 ,, चित्रमहाः चित्रमहाः ,,
 ,, धुम्नीकः धुम्नीकः ,,
 ,, प्रथः प्रथः ,,
 ,, मन्युः मन्युः ,,
 ,, मृलीकः मृलीकः ,,
 ,, वसुकः वसुकः ,,
 ,, वृषगणः वृषगणः ,,
 ,, व्याघ्रपाद् व्याघ्रपाद् ,,
 वासुकः वसुकर्णः वसुकर्णः वासुकः।
 ,, वसुकृत् वसुकृत् ,,
 विप्रजूतिः (वातरशनः) १०।१३६। ३। [१]
 विप्रबन्धुः गोपायनः ५।२४। (४)। [४]
 ,, गौपायनः १०।५७-६०। (४०)। [४०]
 ,, लौपायनः ५।२४। (४)। [४]
 विमदः ऐन्द्रः १०।२०-२६। (६६)। [६६]
 ,, प्राजापत्यः १०।२०-२६। (६६)। [६६]
 विरूपः आंगिरसः ८।४३। (३३), ४४। (३०),
 ७५। (१६)। [७९]
 विवस्वान् आदित्यः १०।१३। (५)। [५]
 विवृहः काश्यपः १०।१६३। (६)। [६]
 विभ्राट् सौर्यः १०।१७०। (४)। [४]
 विश्वकः कार्ष्णिः ८।८६। (५)। [५]
 विश्वकर्मा भौवनः १०।८१। (७), ८२। (७)। [१४]
 विश्वचर्षणिः आत्रेयः धुम्नः धुम्नः विश्वचर्षणिः आत्रेयः।
 विश्वमनाः वैश्वः ८।२३-२६। (१०९), [१०९]

विश्ववारः ५।४४।११। [१]
 विश्ववारा आत्रेयी ५।२८।(६)। [६]
 विश्वसामा आत्रेयः ५।२२।(४)। [४]
 विश्वामित्रः गाथिनः ३।१-१२ (१४०), २४-३२
 (११७), ३३।१-३, ५, ७, ९, ११-
 १३। (२), ३४। (११)। ३५।
 (११), ३६। १-९, ११। (१०),
 ३७-५३ (१४४)। ५७-६२।
 (५६)। ९। ६७। १३-१५
 (३)। [५०१]

विश्वामित्रः गाथिनः (सप्तर्षीणां एकः) सप्तर्षयः ।
 विश्वामित्रः १०।१३७। ५। [१]
 विश्वामित्रः जमदग्निः १०।१६७। (४)। [४]
 विश्वामित्रः देवगन्धर्वः १०।१३९। (६)। [६]
 विश्वः प्राजापत्यः १०।१०४। (३)। [३]
 विश्वः आंगिरसः १०।१२८। (९)। [९]
 वीतहव्यः " ६।१५। (१९)। [१९]
 वृशः जानः ५।२। (१२)। [१२]
 वृषगणः वासिष्ठः ९।९७। ७-९ (३)। [३]
 वृषाकपिः ऐन्द्रः १०।८६। ७, १३, २३ (३)। [३]
 वृषाणकः वातरशनः १०।१३६। ४। [४]
 वेनः भार्गवः ९।८५। (१२); १०।१२३। (८)। [१०]
 वैकुण्ठः इन्द्रः इन्द्रः वैकुण्ठः।
 वैखानसः वज्रः वज्रः वैखानसः।
 वैखानसाः (शतम्) ९।६६। (३०)। [३०]
 वैतहव्यः अरुणः अरुणः वैतहव्यः।
 वैम्यः पृथुः पृथुः वैम्यः।
 वैश्वः विश्वमनाः विश्वमनाः वैश्वः।
 वैराजः ऋषभः ऋषभः वैराजः।
 वैरूपः अष्टादंष्ट्रः वैरूपः।
 " नभःप्रभेदनः नभःप्रभेदनः "
 " शतप्रभेदनः शतप्रभेदनः "
 " सभिः सभिः "
 वैवस्वतः मनुः मनुः वैवस्वतः।
 " यमः यमः "
 वैवस्वती यमी यमी वैवस्वती।

वैश्वानरः अग्निः अग्निः वैश्वानरः।
 वैश्वामित्रः अष्टकः अष्टकः वैश्वामित्रः।
 " ऋषभः ऋषभः "
 " कतः कतः "
 " देवरातः देवरातः "
 " पूरणः पूरणः "
 " प्रजापतिः प्रजापतिः "
 " मधुच्छन्दाः मधुच्छन्दाः "
 " रेणुः रेणुः "

व्यश्वः आंगिरसः ८।२६। (२५)। [२५]
 व्याघ्रपाद् वासिष्ठः ९।९७। १६-१८ (३)। [३]
 शंयुः बार्हस्पत्यः ६।४४। (२४), ४५। (३३), ४६
 (१४), ४८। (२२)। [९३]
 शकपूतः नामधेयः १०।१३२। (७)। [७]
 शक्तिः वासिष्ठः ७।३२। २६। २७ (२), २। ९७। १९-२१
 (३) १०। ३३, १४-१६ (४)। [९]
 शंखः यामायनः १०।१५। (१४)। [१४]
 शची पौलोमी १०।१५९। (६)। [६]
 (शतम्) वैखानसाः वैखानसाः (शतम्)।
 शतप्रभेदनः वैरूपः १०।१२३। (१०)। [१०]
 शवरः काक्षीवतः १०।१६९। (४)। [४]
 शशकर्णः काण्वः ८।९। (२१)। [२१]
 शश्वती आंगिरसी (ऋषिका) ८।१। ३४। [१]
 शाक्यः गौरीवीतिः गौरीवीतिः शाक्यः।
 " पराशरः पराशरः "
 शाकरः ऋषभः ऋषभः शाकरः।
 शाङ्गः जरिता १-२
 " द्रोणः ३-४ १०।१४२। (८) [८]
 " सारिस्तुः ५-६
 " स्तम्भमित्रः ७-८

शार्यातः मानवः १०।९२। (१५)। [१५]
 शासः भारद्वाजः १०।१५२। (५)। [५]
 शिखण्डिन्यौ अप्सरसौ १।१०४। (६)। [६]
 " काश्यपौ
 सिबिः भौशीनरः १०।१७९। (१)। [१]
 शिरिम्बिठः भारद्वाजः १०।१५५। (५)। [५]

शिष्टः आंगिरसः १।११२। (४) । [४]
 शुनःशेषः आजीगर्तिः १।२५-३० (८२) ; १। ३। (१०) ।
 [९२]
 शुनःशेषः आजीगर्तिः कृत्रिमः देवरातः वैश्वामित्रः वा-
 १।२४। (१५) । [१५]
 शुनहोत्रः भारद्वाजः ६।३३। (५) । ३४। (५) ; [१०]
 शैरीषिः सुवेदाः सुवेदाः शैरीषिः ।
 शैलूषिः कुर्मलबर्हिषः कुर्मलबर्हिषः शैलूषिः ।
 शौनकः गृत्समदः गृत्समदः शौनकः ।
 शौनहोत्रः आंगिरसः आंगिरसः शौनहोत्रः ।
 इयावाश्वः आत्रेयः ५।५२-६१। (११८) ; ८१। (५) ,
 ८२। (९) , ८।३५-३८। (४८) ,
 ९।३२। (६) । [१८६]
 इयावाश्विः अन्धीगुः अन्धीगुः इयावाश्विः ।
 इयेनः आत्रेयः १०।१८८। (३) । [३]
 अद्वा कामायनी १०।१५१। (५) । [५]
 श्रुतकक्षः आंगिरसः ८।९२। (३३) । [३३]
 श्रुतबन्धुः गोपायनः १०।५७। (६) , ५८। (१२) , ५९। (१०) ,
 ६०। (१२) । [४०]
 " गोपायनः ५।२४। (३) । [३]
 " लौपायनः ५।२४। (३) । [३]
 श्रुतवित् ५।४४। १२ । [१]
 " आत्रेयः ५।६२। (९) । [९]
 श्रुष्टिगुः काण्वः ८।५१। (३) । (१०) । [१०]
 संवननः आंगिरसः १०।१२१। (४) । [४]
 संवरणः प्राजापत्यः ५।३३। (१०) ; ३४। (२) । [१९]
 संवर्तः आंगिरसः १०।१७२। (४) । [४]
 संकुसुकः सामायनः १०।१८। (१४) । [१४]
 सत्यधृतिः वारुणिः १०।१८५। (३) । [३]
 सम्यभवाः आत्रेयः ५।७९। (१०) । ८०। (६) । [१६]
 सत्राष्टगः " ५।४४। १२ (१) , ४५। (११) । [१२]
 सध्वंसः काण्वः ८।८। (२३) । [२३]
 सभिः " ५।४४। १०। [१]
 सभिः वैरूपः १०।११४। (१०) । [१४]
 ससर्वयः धुअत्रिः भौमः
 एकद्वयः मारीचः
 इतोवसः राहुगणः

दंजमदभिः भार्गवः
 १भरद्वाजः बार्हस्पत्यः
 ७वसिष्ठः मैत्रावरुणिः
 ५विश्वामित्रः गाथिनः ९।१०७। (१६) । [१६]
 सप्तगुः आंगिरसः १०।४७। (८) । [८]
 सप्तवभिः ८।७३। (१८) । [१८]
 " आत्रेयः ५।७८। (९) । [९]
 सप्तिः वाजम्भरः १०।७९। (७) , ८०। (७) । [१४]
 सप्रथः भारद्वाजः १०।१८१। २। [१]
 सरमा देवशुनी (ऋषिका) १०।१०८। २, ४, ६, ८, १०,
 ११, (६) । [६]
 (सर्पः) अर्बुदः काद्रवेयः अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः ।
 " ऊर्ध्वग्रावा अर्बुदिः ऊर्ध्वग्रावा अर्बुदिः "
 " पुरावतः जरत्कर्णः पुरावतः जरत्कर्ण "
 सर्वहरिः ऐन्द्रः १०।९६। (१३) । [१३]
 सव्यः आंगिरसः १।५१-५७। (७२) । [७२]
 ससः आत्रेयः ५।२१। (४) । [४]
 सहदेवः वार्षांगिरः १।१००। (१२) । [१२]
 सहसःपुत्रः गृहपतिः गृहपतिः सहसःपुत्रः ।
 " " यविष्ठः यविष्ठः " "
 सहस्रम् वसुरोचिषः आंगिरसः ८।३४। १६-१८। (३) । [३]
 सांवरणः मनुः मनुः सांवरणः ।
 सांख्यः अत्रिः अत्रिः सांख्यः ।
 साधनः भौवनः १०।१५७। (५) । [५]
 साम्मदः मत्स्यः मत्स्यः साम्मदः ।
 सारिस्तुक्तः शार्ङ्गः १०।१४२ । ५, ६ (२) । [१]
 सार्षपाजी १०।१८९। (३) । [३]
 सावित्री सूर्या (ऋषिका) सूर्या सावित्री ऋषिका ।
 सिकता निवावरी ९।८६। ११-२०, ३१-४० २०। [२०]
 सिन्धुक्षित् प्रियमेघः १०।७५। (९) । [९]
 सिन्धुद्वीपः आम्बरीषः १०।९। (९) । [९]
 सुकक्षः आंगिरसः ८।९२। (३३) , ९३। (३४) । [६७]
 सुकीर्तिः काक्षीवतः १०।१३१। (७) । [७]
 सुतंभरः ५।४४ । १३ । [१]
 सुतंभरः आत्रेयः ५।११। (६) , १२। (६) , १३। (६) ,
 १४। (६) । [१४]

सुदाः पैजवनः १०।१३३। (७)। [७]
 सुदासः " १०।१३३। (७)। [७]
 सुदीतिः आंगिरसः ८।७१। (१५)। [१५]
 सुपर्णः काण्वः ८।५९ [११]। (७)। [७]
 " ताक्ष्यः १०।१४४। (६)। [६]
 सुबन्धुः गोपायनः ५।२४। २। [१]
 " लौपायनः ५।२४। २। [१]
 सुमित्रः वाप्रयश्वः १०।६९। (१२), ७०। ११। [२३]
 सुमित्रः कौत्सः १०।१०५। ११। [११]
 सुराधाः वार्षागिरः १।१००। १९। [१९]
 सुवेदाः शैरीषिः १०।१४७। (५)। [५]
 सुहस्यः चौषेयः १०।४१। (३)। [३]
 सुहोत्रः भारद्वाजः ६।३१। (५), ३२। (५)। [१०]
 सूनुः आर्भवः १०।१७६। (४)। [४]
 सूर्या सावित्री ऋषिका १०।८५। (४७)। [४७]
 सोभरिः काण्वः ८।१९-२२। (९९), १०३। (१४)। [११३]
 सोमः अग्निः वरुणः १०।१२४। १, ५-९. (६)। [६]
 सोमाह्वतिः भार्गवः २।४। (९), ५। (८), ६। (८),
 ७। (६)। [३१]

सौचीकः अग्निः अग्निः सौचीकः।
 सौभरिः काण्वः काण्वः सौभरिः।
 सौम्यः बुधः। बुधः सौम्यः।
 सौर्यः अभितपाः अभितपाः सौर्यः।
 " धर्मः धर्मः "।
 " चक्षुः चक्षुः "।
 " विश्राट् विश्राट् "।
 सौहोत्रः अजमीकहः अजमीकहः सौहोत्रः।
 " पुरुमीकहः पुरुमीकहः "।
 सत्त्वमित्रः शार्ङ्गः १०।१४२। ७, ८ (२)। [२]
 स्यौरः अमियुतः अमियुतः स्यौरः।
 " अमियूपः अमियूपः "।
 स्वस्वपात्रेयः ५।५०। (५), ५१। (१५)। [२०]
 हरिमन्तः आंगिरसः ९।७९। (९)। [९]
 हर्यतः प्रागाथः ८।७२। (१८)। [१८]
 इविधानः आग्निः १०।११। (९), १२। (९), १३। (५)। [२३]
 हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः १०।१२१। (१०)। [१०]
 हिरण्यस्तूपः आंगिरसः १।३१-३५। (७१), ९।४। (१०),
 ६९। (१०)। [९१]
 हिरण्यस्तूपः अर्चन् अर्चन् हिरण्यस्तूपः।

॥ अनुवाकसूत्रम् ॥

अग्निमीळे, सुरुपकृतु, —मैद्रं सानसि, —मग्निं द्रुतं, सोमानं स्वरणं, कैस्य नूनं, त्वमग्ने
 प्रथमः, प्र वो यद्वा, —मग्ने विवस्व, —कुंभि त्वं मेघं, नू चित्सहोजाः, पश्वा न तायु, —मुपप्र-
 यंतः, प्र ये शुभंते, इमं स्तोम, —मिन्द्रं मित्रं वरुणं, नोसत्याभ्यां, क्विथ्या, —ग्निं होतार,
 —मां त्वा जुवो, वेद्विषदे, ऽबोधयग्निः, कैया शुभा, युवो रजांसि, त्वमग्ने द्युभि, —यो जात
 एव, गुणानां त्वा, ऽऽते पितुः, सोमस्य मा, प्र वो देवाये, —च्छतित्वं, —द्रं मतिरि, —मं महे;
 त्वां हग्ने, मैद्रं ते, यं हग्ने, प्र ऋभुभ्यो, —ऽग्रं पिबा, —ऽबोधयग्निः, प्र वेधसे, महि महे,
 विदी विव, ओ रुद्रासो, यं द्यु स्थ, —स्त्वं हग्ने प्रथम, —स्त्वमग्ने यज्ञानां, वृषां मद्रो, यो
 रयिषो, कुंवे वः, स्तुवे नरा, —ग्निं नर, —स्त्वे ह यत्, प्र शुक्रैतु, कं इ व्यक्ता, अप स्वसुः,

१ वीर्या; मां चिदुन्य, ^{५९}महा इन्द्र, इन्द्रः सुतेषु, वयमु त्वां, यो यजाती, ^{६१}मै विप्रस्या, ^{६२}मै आ याहि, यो राजा, ^{६५}ऽऽतू न इन्द्र क्षुमंतं, ^{६६}गोधैयति; ^{६७}स्वादिष्ठया, ^{६८}पर्वस्व दक्षसाधनो, ^{६९}यौ वीती, ^{७०}देवमच्छा, ^{७१}त आशवो, ^{७२}ऽस्य प्रेषा, ^{७३}सखायऽआ निर्षावता; ^{७४}ऽमै बृहन्, ^{७५}त्वष्टा बुहित्रे, ^{७६}देवत्रा, ^{७७}ऽच्छा म इन्द्रमि, ^{७८}दमित्था, ^{७९}मैद्रा अग्नेः, ^{८०}संत्येनोत्तमिता, ^{८१}स जागृवद्भि, ^{८२}रिद्धि दह्य, ^{८३}तमस्य द्यावापृथिवी, ^{८४}नोसंदासीत्, ^{८५}छोस इत्थेत्यनुवाकाः पंचाशीतिः
॥८५॥

अनुवाकानुक्रमणी ।

अनु- वाकः	प्रारंभः	सूक्तानि	मंत्र- संख्या	मंडलानां मंत्रसंख्या	अनु- वाकः	प्रारंभः	सूक्तानि	मंत्र- संख्या	मंडलानां मंत्रसंख्या
१	अग्निमीळे	३(१-३)	३०		२३	कया शुभा	१५(१६५-१७९)	१२४	
२	सुरूपकुरुमुतये	४(४-७)	४०		२४	युवो रजांसि	१२(१८०-१९१)	११५	
३	एन्द्र सानसि	४(८-११)	४०				१९१		
४	अग्निं दूतं	६(१२-१७)	६६						प्रथम-मंडलस्य मंत्रसंख्या २००६
५	सोमानं स्वरणं	६(१८-२३)	७७		२५(१)	त्वमग्ने शुभिः	११(१-११)	११०	
६	कस्य नूनं	७(२४-३०)	९७		२६(२)	यो जात एव	११(१२-२२)	१०५	
७	त्वमग्ने प्रथमो	५(३१-३५)	७१		२७(३)	गणानां त्वा	१०(३३-३२)	१०५	
८	प्र वो यद्वा	८(३६-४३)	९६		२८(४)	आ ते पितः	११(३३-४३)	१०९	
९	अग्ने विवस्वद्	७(४४-५०)	८२				४३		
१०	अग्निं त्वं मेवं	७(५१-५७)	७२						द्वितीय-मंडलस्य मंत्रसंख्या ४९९
११	नू चित् स होजा	७(५८-६४)	७४		२९(१)	सोमस्य मा	१२(१-१२)	१४०	
१२	पश्वा न तायुं	९(६५-७३)	९१		३०(२)	प्र वो देवाय	१७(१३-२९)	११८	
१३	उपप्रयन्तो	११(७४-८४)	९८		३१(३)	इच्छन्ति त्वा	९(३०-३८)	१२८	
१४	प्र ये शुभमन्ते	९(८५-९३)	१०६		३२(४)	इन्द्रं मतिह्व	१५(३९-५३)	१२३	
१५	इमं स्तोममर्हते	१२(९४-१०५)	१२५		३३(५)	इमं महे	९(५४-६२)	१०८	
१६	इन्द्रं मित्रं	१०(१०६-११५)	१०७				६२		
१७	नासत्वाभ्यां	५(११६-१२०)	८३						तृतीय-मंडलस्य मंत्रसंख्या ६१७
१८	कदित्था नूः	६(१२१-१२६)	७०		३४(१)	त्वां ह्यग्ने	१०(१-१०)	१३२	
१९	अग्निं होतारं	७(१२७-१३३)	६०		३५(२)	अग्ने ते अग्ने	११(११-२१)	१२०	
२०	आ त्वा जुवो	६(१३४-१३९)	४०		३६(३)	यज्ञ इन्द्रो	११(२२-३२)	१२६	
२१	वेदिषदे	१७(१४०-१५६)	११९						
२२	अबोध्यग्निं उर्मि	८(१५७-१६४)	१२३						

अनुवाकः प्रारंभः सूक्तानि मंत्र- मंडलानां
संख्या मंत्रसंख्या

३७(४) प्र ऋभुभ्यो १३(३३-४५) १११
३८(५) अग्रं पिबा १३(४६-५८) १००
५८
चतुर्थ-मंडलस्य मंत्रसंख्या ५८९

३९(१) अन्नोप्यग्निः १४(१-१४) १२३
४०(२) प्र वेधसे १८(१५-३२) १३०
४१(३) महि महे १२(३३-४४) १२७
४२(४) विदा दिवो १२(४५-५६) १२३
४३(५) आ रुद्रासः १६(५७-७२) ११०
४४(६) यदद्य स्थः १५(७३-८७) ११४
८७

पंचम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ७२७

४५(१) त्वं ह्यग्ने १५(१-१५) १२५
४६(२) त्वमग्ने यज्ञानां ८(१६-२३) १३७
४७(३) वृषा मदः २०(२४-४३) ११७
४८(४) यो रयिवो ६(४४-४९) १३९
४९(५) हुवे वो १२(५०-६१) १२९
५०(६) स्तुवे नरा १४(६२-७५) ११८
७५

षष्ठ-मंडलस्य मंत्रसंख्या ७६५

५१(१) अग्निं नरो १७(१-१७) १४५
५२(२) त्वे ह यत् १६(१८-३३) १६१
५३(३) प्र शुक्रैतु २२(३४-५५) १४६
५४(४) क ई व्यक्ता १५(५६-७०) १४४
५५(५) अप स्वसुः १९(७१-८९) ११९
५६(६) प्र वीरया १५(९०-१०४) १२६
१०४

सप्तम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ८४१

५७(१) मा चिद्वन्यद् ५(१-५) १६०
५८(२) महौ इन्द्रो ७(६-१२) १७७
५९(३) इन्द्रः सुतेषु ८(१३-२०) १७३
६०(४) वयमु त्वाम् १०(२१-३०) १८६
६१(५) यो यजाति १२(३१-४२) १७१
६२(६) इमे विप्रस्य ६(४३-४८) १७१

अनुवाकः प्रारंभः सूक्तानि मंत्र- मंडलानां
संख्या मंत्रसंख्या

६३(७) अग्न आ १०(६०-६९) १५९
६४(८) यो राजा ११(७०-८०) १४९
६५(९) आ तू न १३(८१-९३) १४९
६६(१०) गौर्धयति १०(९४-१०३) १४१
९२ १६३६

[वालखिल्यस्य सूक्तानि (४९-५९) ११ मंत्रसंख्या ८०]
१०३

अष्टम-मंडलस्य मंत्रसंख्या १७१६

६७(१) स्वादिष्ठया २४(१-२४) २०४
६८(२) पवस्व दक्ष ३६(२५-६०) १९४
६९(३) अया वीती ७(६१-६७) २१२
७०(४) प्र देवमच्छा १८(६८-८५) १२८
७१(५) प्र त आदावः ११(८६-९६) १२९
७२(६) अस्य प्रेषा ७(९७-१०३) ११७
७३(७) सखाय आ ११(१०४-११४) १२४
११४

नवम-मंडलस्य मंत्रसंख्या ११०८

७४(१) अग्ने वृहन्तु १६(१-१६) १४८
७५(२) त्वष्टा दुहित्रे १३(१७-२९) १४६
७६(३) प्र देवत्रा १३(३०-४२) १४५
७७(४) अच्छा म १८(४३-६०) १६८
७८(५) इदमिस्था ८(६१-६८) १२६
७९(६) भद्रा अग्नेः १६(६९-८४) १३५
८०(७) सत्येनोत्तमिता ६(८५-९०) १४२
८१(८) सं जागृवद्भिः ९(९१-९९) १४३
८२(९) इन्द्र दद्या १३(१००-११२) १४२
८३(१०) तमस्य यावा १६(११३-१२८) १४६
८४(११) नासदासीन्नो २३(१२९-१५१) १४४
८५(१२) शास इथा ४०(१५२-१९१) १६९
१९१

दशम-मंडलस्य मंत्रसंख्या १७५६

सूक्तानि १०२८ दशानां मंडलानां मंत्रसंख्या १०५५६

अध्यायानुक्रमणी ।

अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां संख्या मंत्रसंख्या
यः			
१ अग्निमीळे	३७	१९(१-१९)	१९४
२ अयं देवाय	३८	१३(२०-३२)	१८९
३ एतायामोष	३५	१४(३३-४६)	१७३
४ अयं वां मधु	२९	१५(४७-६१)	१५२
५ प्र मन्महे	३१	१९(६२-८०)	१८५
६ इन्द्रो मदाय	३२	१४(८१-९४)	१६३
७ द्वे विरूपे	३७	१८(९५-११२)	१७९
८ इदं श्रेष्ठं	२६	९(११३-१२१)	१३५
	२६५	१२१	

प्रथमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १३७०

९ प्र वः पान्तं	२६	१५(१२२-१३६)	१३७
१० सुषुमा यातम्	२७	२१(१३७-१५७)	१४३
११ वसु रुद्रा	२६	८(१५८-१६५)	१३२
१२ तन्नु वोचाम	२९	१८(१६६-१८३)	१४२
१३ ता वामघ	२९	१६(१८४-१९९)	१५९
		२१(१-८)	१५९
१४ नि होता	३२	१५(९-२३)	१५७
१५ सेमामविड्दि	२५	१३(२४-३६)	१३७
१६ मन्दस्व होत्रा	२७	१३(३७-४३)	१४०
		३१(१-६)	

२२१ ११९

द्वितीयाष्टकस्य मंत्रसंख्या ११४७

१७ प्र य आरुः	३४	२३(७-२९)	१७६
१८ इच्छन्ति त्वा	२६	१०(३०-३९)	१३७
१९ इन्द्र त्वा	३१	१६(४०-५५)	१५८
२० न ता मिनन्ति	२५	११(५६-६६)	१३५
		४१(१-४)	१३५
२१ वैश्वानराय	२६	१४(५-१८)	१४८
२२ एवा त्वा	३०	१४(१९-३२)	१५२
२३ प्र मधुसूतो	२७	१८(३३-५०)	१४४

अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां संख्या मंत्रसंख्या
यः			
२४ इदमुत्थ	२६	१६(५१-५८)	१५२
		५१(१-८)	
	२२५	१२२	

तृतीयाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२०९

२५ त्वामग्ने हवि	३३	२४(९-३२)	१६८
२६ महि महे	२८	१४(३३-४६)	१४६
२७ प्रयुज्यती	३१	१६(४७-६२)	१६४
२८ ऋतस्य गोपादे	२६	२६(६३-८९)	१७७
२९ त्वं हि क्षैत	३०	१५(९-१६)	१६०
३० पिबा सोम	२५	१२(१७-२८)	१३२
३१ इन्द्रं वो	३५	१९(२९-४७)	१७६
३२ यज्ञा यज्ञा	३२	१४(४८-६१)	१६६
	२५०	१४०	

चतुर्थाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२८९

३३ स्तुषे नरा	२७	१५(६२-७५)	१४३
३४ जुषस्व नः	३०	१८(२-१९)	१६६
३५ उग्रो जज्ञे	३०	१६(२०-३५)	१५५
३६ प्र ब्रह्मैतु	३०	२४(३६-५९)	१५६
३७ यदद्य सूर्य	२७	२१(६०-८०)	१५०
३८ प्रत्यु	२५	२०(८१-१००)	१४५
३९ तिलो वाचः	३३	८(१०१-१०८)	१६५
		८१(१-४)	१६५
४० कूरादिहेव	३६	७(५-११)	१८३
	२३८	१२९	

पंचमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२६३

४१ य इन्द्र	४०	९(१२-२०)	२०६
४२ वयमु त्वाम्	४०	११(२१-३१)	२०४
४३ प्र कृतान्यु	४९	१४(३२-४५)	२५८
४४ त्वावतः	५४	२२(४६-६७)	२६८

अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां	अध्या- प्रारंभः	वर्गः	सूक्तानि	मंत्र- अष्टकानां
यः			संख्या मंत्रसंख्या	यः			संख्या मंत्रसंख्या
४५ आत्वा रथं ३८		१४(६८-८१)	१९५	५६ प्र मा युयुजे २९		१३(३३-४५)	१४४
४६ आ प्र द्रव ३८		१६(८२-९७)	१९७			२४८ ११६	
४७ हम्नाय साम ३९		१८(९८-१०३)					सप्तमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२६३
		९११-१२)	१९८				
४८ सोमः पुनानो ३३		३१(१३-४३)	२०४	५७ प्र होता ३०		१६(४६-६१)	१६१
		३३१ १३५		५८ ये यज्ञेन २४		१०(६२-७१)	१३३
			षष्ठाष्टकस्य मंत्रसंख्या १७३०	५९ देवानां जु २८		१४(७२-८५)	१४८
४९ प्र ण हन्तो ४१		२१(४४-६४)	२००	६० वि हि सोतोः ३१		९(८६-९४)	१६०
५० हिन्वन्ति ३३		११(६५-७५)	१६३	६१ ह्ये जाये २७		११(९५-१०५)	१४९
५१ धर्ता दिवः २६		१५(७६-९०)	१३५	६२ उभा उ नूनं २७		१४(१०६-११९)	१४०
५२ असर्जि वक्ता २८		१०(९१-१००)	१३८	६३ तदिदास ३०		२३(१२०-१४२)	१७२
५३ पुरोजिती वो ३३		१९(१०१-११४)		६४ त्वं चिदन्निम् ४९		४९(१४३-११९)	२१८
		१०११-५)	१८९			२४६ १४६	
५४ अयं स यस्य २८		१३(६-१८)	१४१				अष्टमाष्टकस्य मंत्रसंख्या १२८१
५५ नि वर्तध्वं ३०		१४(१९-३२)	१५३				अध्यायाः ६४, वर्गाः २०२४, सूक्तानि १०२८, मन्त्राः १०५५२।

अथ ऋग्वेदीयः सांख्यायन-सांहिताक्रमः ।

अग्निमीले० (ऋ० १।१।१)...वा पुरस्तात् ॥ [ऋ० ८।४८।१५]

अभि प्र वः० [ऋ० ८।४९।१]...न आयुः ॥ [ऋ० ८।५९।७]

अस्र आ याह्य० [ऋ० ८।६०।१] सुसहासति ॥ ऋ० १०।१९।१४

संज्ञातमुशना० ॥१॥ [परिशिष्टं. ३६]

संज्ञानं वः० ॥२॥ "

यत् कक्षीवाँ० ॥३॥ "

सं वो मनोसि० ॥४॥ "

तच्छंयोरा वृणीमहे० ॥१५॥ [१] "

नैर्हस्यं सेनावरणं० ॥५॥ "

परिवर्त्तान्येषा० ॥६॥ "

ऐषु नष्टवृषा० ॥७॥ [२] "

प्राध्वराणां० ॥८॥ "

गोकामो अन्नकामः० ॥९॥ "

यदक्षरं भूतकृतं० ॥१०॥ "

जमदग्निराप्यायते ० ॥११॥ [परिशिष्टं. ३६]

शिवा नः प्रदिशः सत्या नः प्रदिशो दिशः ॥१२॥ [३] "

अजो यत्तेजो ददशे शुक्रं ज्योतिः परो गुहा ॥१२॥ "

यदधिः कश्यपः० ॥१३॥ "

यदेवानां ज्यायुषं० ॥१४॥ "

तच्छंयोरा वृणीमहे० ॥१५॥ [४] "

इति सांख्यायनीयसंहिता ।

[१] शांख्यायनीये ऋग्वेदे वालखिल्यसूक्तानि संहितान्त-
गतान्येव सन्ति । अतोऽत्र 'अथ वालखिल्यं । इति
वालखिल्यं ।' इत्यादिमान्तसूचकं न विधत्ते ।

[२] 'संज्ञानमुशना' इति शाकलकेऽन्ते उत्परिशिष्टं
वर्तते, तत्तु शांख्यायनीय-संहिताया अन्ते एव
संहितांगभूतं वर्तते, तस्य चत्वारो वर्गास्ते त्वत्र
यथाक्रमं वर्णिताः ।

अथ ऋग्वेदीयो बाष्कलसंहिताक्रमः ।

गौतमादाशिजः कुत्सः परच्छेपादयेः परः । कुत्सादीर्घतमा इत्येष तु बाष्कलकः क्रमः ॥२१॥
(अनुवाकानुक्रमणी)

ऋषयः	प्रारंभाः	अन्ताः	ऋषयः
(मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः)	अग्निमीळे ११११—	श्रुष्टिमन्तम् ११९३१२	(गौतमो राहूगणः)
(कक्षीवान् औशिजः)	नासत्याभ्यां० ११११६१—	जुषध्वम् ११२९१११	(परच्छेपो वैवोदासिः)
(कुत्स आंगिरसः)	इमं स्तोमम्० ११९४११—	उत द्यौः ११११५६	(कुत्स आंगिरसः)
(दीर्घतमा औचध्यः)	वेद्विषदे प्रिय० १११४०१—	हरिश्चिरम् ८१५०१०	(पुष्टिगुः काण्वः)
(भर्गः प्रागाथः)	अग्न आ याह्य० ८१६०११—	सोमस्य पीतये ८१९४१२	(बिन्दुराङ्गिरसः)
(श्रुष्टिगुः काण्वः)	यथा मनौ सां० ८१५१११—	चन संनशे ८१५५१५	(कृशः काण्वः)
(तिरश्चिरांगिरसः)	आ त्वा गिरो ८१९५११—	विद्वने कम् १०१८८१८	(मूर्धन्वानाङ्गिरसः)
(मेध्यः काण्वः)	एक एवाग्नि० ८१५८१२—	सर्वम् ८१५८१२	(मेध्यः काण्वः)
" "	यमृत्विजो ८१५८११—	संवित् ८१५८११	" "
(मूर्धन्वानाङ्गिरसः)	यावन्मात्रमुषसो १०१८८१९—	सुसहासति १०१९९१४	(संघनन आङ्गिरसः)
	संज्ञानमुशना० —	चतुष्पदे [१५ ऋचः (परिशिष्टं ३६)]	

॥ इति ऋग्वेदीया बाष्कलसंहिता ॥

(३७) परिशिष्टम् ।

[७ निविदुपनिषदौ ब्रह्मवादिन्यौ । अश्विनौ, ७ इन्द्रावरुणौ । अष्टिप, ६ द्विपदा ।]

प्रधारयन्तु मधुनो घृतस्य	यद्विन्दथुः सुरी उस्त्रियायाः ।	
मित्रावरुणौ भुवनस्य कारू	तावश्विना जुषतां समीके	१
आवां रथं शतयावानमाशुं	प्रातर्यावाणं सुषदं हिरण्ययम् ।	
अतिष्ठद्यत्र दुहिता विवस्वतस्	तं मामर्वाञ्चमवसे करामहे	२
आवामश्वासो रथिरा विपश्चितो	वाग्धुषजः सुयुजो घृतश्रुतः ।	
येभिर्याथोप सूर्या वरेयं	तेभिर्नो दस्माववतं समत्सु	३
यद्वा रेतो अश्विना पोषयितु	यद्रासभो वधिमत्यै सुदानू ।	
यस्माज्जज्ञे देवकामः सुदक्षस्	स्तदस्यै दत्तं भिषजावभिद्यु	४
यन्नासत्या भेषजं चित्रभानू	येनावथुस्तोककामां च घोषाम्	
तदस्यै दत्तं त्रिषु पुंसुवधै	येनाविन्दुत्तनयं सा सुहस्त्यम्	५
वर्षद् वा दस्मावस्मिन् सुतो	नासत्या होता कृणोतु वेधाः	६
इन्द्रावरुणा सौमनसमहेतं	रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् ।	
प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं	दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं तु आरुः	७

ऋग्वेद-संहिता ।

प्रथमं मण्डलम् ।

॥ प्रथमोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ वर्गाः १-३७]

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सूक्तानि १-३]

(१)

९ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

॥ॐ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् १
अग्निः पूर्वेभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स देवाँ एह वक्षति २
अग्निना रयिमश्नवत् पोषमेव दिवेदिवे । यशसं वीरवत्तमम् ३
अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि । स इदं देवेषु गच्छति ४
अग्निर्होता कविक्रतुः सत्यश्चित्रश्रवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ५ [१]

यदुङ्क्त दाशुषे त्वमग्ने भद्रं करिष्यसि । तवेत् तत् सत्यमङ्गिरः ६
उप त्वाग्ने दिवेदिवे दोषावस्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि ७
राजन्तमध्वराणां गोपामृतस्य दीदिविम् । वर्धमानं स्वे दमे ८
स नः पितेर्वसून्वे ऽग्ने सूपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ९ [२] (९)

(२)

९ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ वायुः ; ४-६ इन्द्र-वायूः ;

७-९ मित्रा-वरुणौ । गायत्री ।

वायवा याहि दर्शते मे सोमा अरंकृताः । तेषां पाहि श्रुधी हवम् १
वायं उक्थेभिर्जरन्ते त्वामच्छा जरितारः । सुतसोमा अहर्विदं २
वायो तव प्रपृश्चती धेना जिगाति दाशुषे । उरुची सोमपीतये ३
इन्द्रवायू इमे सुता उप प्रयोभिरा गतम् । इन्द्रवो वामुशन्ति हि ४
वायविन्द्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप द्रवत् ५ [३]
वायविन्द्रश्च सुन्वत आ यातमुप निष्कृतम् । मक्षि॑त्था धिया नरा ६ (१५)

मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं धृताचीं साधन्ता ७	
ऋतेन मित्रावरुणा वृतावृधावृतस्पृशा । ऋतुं बृहन्तमाशाथे ८	
कवी नो मित्रावरुणा तुविजाता उरुक्षया । दक्षं दधाते अपसम् ९ [४](१८)	

(३)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ अश्विनौ; ४-६ इन्द्रः; ७-९ विश्वे देवाः; १०-१२ सरस्वती; गायत्री ।

अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरुभुजा चनस्यतम् १	
अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया । धिष्ण्या वनतं गिरः २	
दसा युवाकवः सुता नासत्या वृक्तबर्हिषः । आ यातं रुद्रवर्तनी ३	
इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः । अण्वीभिस्तना पूतासः ४	
इन्द्रा याहि धियेपितो विप्रजुतः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः ५	
इन्द्रा याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ६ [५]	
ओमांसश्वर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गत । दाशवांसो दाशुषः सुतम् ७	
विश्वे देवासो अप्तुरः सुतमा गन्त तूर्णयः । उसा इव स्वसराणि ८	
विश्वे देवासो अग्निध एहिमायासो अद्भुहः । मेधं जुपन्त वह्नयः ९	
पावका नः सरस्वती वाजैभिर्वाजिनीवती । यज्ञं वटु धियावसुः १०	
चोदयित्री सूनृतानां चेतन्ती सुमतीनाम् । यज्ञं दधे सरस्वती ११	
महो अर्णः सरस्वती प्र चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति १२ [६](३०)	

(४)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ४-७]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

सुरूपकृतुमूतये सुदुर्घामिव गोदुहे । जुहूमसि द्यविद्यवि १	
उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः पिब । गोदा इद् रेवतो मदः २	
अथा ते अन्तमानां विद्याम सुमतीनाम् । मा नो अति ख्य आ गहि ३	
परेहि विग्रमस्तृत मिन्द्रं पृच्छा विपश्चितम् । यस्ते सखिभ्य आ वरम् ४	
उत भुवन्तु नो निदो निरन्यतश्चिदारत । दधाना इन्द्र इद् दुवः ५ [७]	
उत नः सुभगा अरि वोचेयुर्दस्म कृष्टयः । स्यामेदिन्द्रस्य शर्माणि ६	
एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नृमादनम् । पतयन् मन्दुयत्सखम् ७	
अस्य पीत्वा शतक्रतो घनो वृत्राणामभवः । प्रावो वाजेषु वाजिनम् ८	

(३८)

तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये ९
 यो रायोऽवनिर्महान् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत १० [८] (४०)

(५)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वेता नि षीदृतेन्द्रमभि प्र गायत । सखायः स्तोमवाहसः १
 पुरुतमं पुरुणा मीशानं वार्याणाम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते २
 स घानो योग आ भुवत् स राये स पुरंध्याम् । गमद्राजेभिरा स नः ३
 यस्य संस्थे न वृण्वते हरीं समत्सु शत्रवः । तस्मा इन्द्राय गायत ४
 सुतपात्रे सुता इमे शुचयो यन्ति वीतये । सोमासो दध्याशिरः ५ [९]

त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्र ज्यैष्ठ्याय सुक्रतो ६
 आ त्वा विशन्त्वाशवः सोमास इन्द्र गिर्वणः । शं ते सन्तु प्रचेतसे ७
 त्वां स्तोमा अवीवृधन् त्वामुक्था शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः ८
 अक्षितोतिः सनेदिमं वाजमिन्द्रः सहस्रिणाम् । यस्मिन् विश्वानि पौंस्या ९
 मा नो मर्ता अभि दुहन् तनूनामिन्द्र गिर्वणः । ईशानो यवया वधम् १० [१०] (५०)

(६)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । १-३ इन्द्रः, ४, ६, ८, ९ मरुतः,

५, ७ मरुत इन्द्रश्च, १० इन्द्रः । गायत्री ।

युञ्जन्ति ब्रध्नमरुषं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना द्विवि १
 युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्णू नृवाहसा २
 केतुं कृण्वन्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भिरजायथाः ३
 आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम यज्ञियम् ४
 वीळु चिदारुजत्नुभिर्गुहां चिदिन्द्र वह्निभिः । अविन्द उस्मिया अनु ५ [११]

देवयन्तो यथा मति मच्छा विदद्रसुं गिरः । महामनूषत श्रुतम् ६
 इन्द्रेण सं हि दृक्षसे संजग्मानो अबिभ्युषा । मन्द्रू समानवर्चसा ७
 अनवद्यैरभिद्युभिर्मखः सहस्वदर्वति । गुणैरिन्द्रस्य काम्यैः ८
 अतः परिज्मन्ना गहि द्विवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नृक्षते गिरः ९
 इतो वा सातिमीमहे द्विवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा रजसः १० [१२] (६०)

(७)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रमिन्द्राथिनो बृह	दिन्द्रमर्केभिरर्किणः	।	इन्द्रं वाणीरनूषत	१
इन्द्र इन्द्रयोः सचा	संमिश्र आ वचोयुजा	।	इन्द्रो वज्री हिरण्ययः	२
इन्द्रो दीर्घाय चक्षस	आ सूर्य रोहयद् द्विवि	।	वि गोभिरिन्द्रमैरयत्	३
इन्द्र वाजेषु नोऽव	सहस्रप्रधनेषु च	।	उग्र उग्राभिरूतिभिः	४
इन्द्र वयं महाधन	इन्द्रमर्भे हवामहे	।	युजं वृत्रेषु वज्रिणाम्	५ [१३]
स नो वृषन्नमुं चरुं	सत्रादावन्नपा वृधि	।	अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः	६
तुञ्जेतुञ्जे य उत्तरे	स्तोमा इन्द्रस्य वज्रिणः	।	न विन्दे अस्य सुष्टुतिम्	७
वृषा यूथेव वंसंगः	कृष्टीरियत्योर्जसा	।	ईशानो अप्रतिष्कृतः	८
य एकश्चर्षणीनां	वसूनामिरुज्याति	।	इन्द्रः पञ्च क्षितीनाम्	९
इन्द्रं वो विश्वतस्परि	हवामहे जनेभ्यः	।	अस्माकमस्तु केवलः	१० [१४] (७०)

(८)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ८-११]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

एन्द्र सानसिं रयिं	सजित्वानं सदासहम्	।	वर्षिष्ठमूतये भर	१
नि येन मुष्टिहत्यया	नि वृत्रा रुणधामहै	।	त्वोतासो न्यर्वता	२
इन्द्र त्वोतास आ वयं	वज्रं घना ददीमाहि	।	जयेम सं युधि स्पृधः	३
वयं शूरेभिरस्तुभि	रिन्द्र त्वया युजा वयम्	।	सासह्याम पृतन्यतः	४
महाँ इन्द्रः परश्च नु	महित्वमस्तु वज्रिणे	।	द्यौर्न प्रथिना शवः	५ [१५]
समोहे वा य आशत	नरस्तोकस्य सनितौ	।	विप्रासो वा धियायवः	६
यः कुक्षिः सोमपातमः	समुद्र ईव पिन्वते	।	उर्वीरापो न काकुदः	७
एवा ह्यस्य सनुता	विरण्शी गोमती मही	।	पक्वा शाखा न दाशुषे	८
एवा हि ते विभूतय	ऊतय इन्द्र मावते	।	सद्यश्चित् सन्ति दाशुषे	९
एवा ह्यस्य काम्या	स्तोम उक्थं च शंस्या	।	इन्द्राय सोमपीतये	१० [१६] (८०)

(९)

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्रेहि मत्स्यन्धसो	विश्वेभिः सोमपर्वभिः	।	महाँ अभिष्टिरोजसा	१
एमेनं सृजता सुते	मन्दिमिन्द्राय मन्दिने	।	चक्रिं विश्वानि चक्रये	२ (८२)

मत्स्वा सुशिप्र मन्दिभिः स्तोमैर्भिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सर्वनेष्वा ३
 असृग्रमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं पतिम् ४
 सं चोदय चित्रमवर्गि राधे इन्द्र वरेण्यम् । असदित ते विभु प्रभु ५ [१७]
 अस्मान्सु तत्र चोदयेन्द्र राये रभस्वतः । तुविद्युम्न यशस्वतः ६
 सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे पृथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेहाक्षितम् ७
 अस्मे धेहि श्रवो बृहद् द्युम्नं सहस्रसातमम् । इन्द्र ता रुथिनीरिषः ८
 वसोरिन्द्रं वसुपतिं गीर्भिर्गुणन्तं ऋग्मियम् । होम गन्तारमूतये ९
 सुते सुते न्योकसे बृहद् बृहत एदुरिः । इन्द्राय शूपमर्चति १० [१८] (१०)

(१०)

१२ मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

गायन्ति त्वा गायत्रिणो ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद वंशमिव येमिरे १
 यत् सानोः सानुमारुहद् भूर्यस्पष्ट कर्त्तव्यम् । तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णिरेजाति २
 युक्ष्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा । अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ३
 एहि स्तोमो अभि स्वरा ऽभि गृणीत्या रुव । ब्रह्म च नो वसो सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ४
 उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरुनिष्पिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो रारणत् सख्येषु च ५
 तमित् सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः शक्रदिन्द्रो वसु दयमानः ६ [१९]

सुविवृतं सुनिरजमिन्द्र त्वादातमिद्यशः । गवामप व्रजं वृधि कृणुष्व राधो अद्रिवः ७
 नहि त्वा रोदसी उभे ऋधायमाणमिन्वतः । जेषः स्वर्वतीरपः सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ८
 आश्रुत्कर्ण श्रुधी हवं नू चिदधिष्व मे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वा युजश्चिदन्तरम् ९
 विद्मा हि त्वा वृषन्तमं वाजेषु हवनश्रुतम् । वृषन्तमस्य हूमह ऊतिं सहस्रसातमाम् १०
 आ तू न इन्द्र कौशिक मन्दसानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सूतिर कृधी सहस्रसामृषिम् ११
 परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः । वृद्धायुमनु वृद्धगो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः १२ [२०]

(१०२)

(११)

८ जेता माधुच्छन्दसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्त समुद्व्यचसं गिरः । रथीतमं रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिम् १
 सख्ये तं इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्पते । त्वामभि प्र णौनुमो जेतारमपराजितम् २
 पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न वि दस्यन्त्युतयः । यदी वाजस्य गोमतः स्तोतृभ्यो मंहते मघम् ३
 (१०५)

पुरां भिन्दुर्युवा कवि—रमितौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुष्टुतः ४
 त्वं वलस्य गोमतो ऽपावरद्विवो बिलम् । त्वां देवा अबिभ्युषस् तुज्यमानास आविषुः ५
 तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिन्धुमावदन् । उपातिष्ठन्त गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ६
 मायाभिरिन्द्र मायिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिरास् तेषां श्रवांस्युत्तिर ७
 इन्द्रमीशानमोजसा—भि स्तोमा अनूषत । सहस्रं यस्य रातय उत वा सन्ति भूर्यसीः ८ [२१]
 (११०)

(१२)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १२-१७]

१२ मेधातिथिः काण्वः । अग्निः, ६ प्रथमपादस्य [निर्मथ्याहवनीयौ] अग्नी । गायत्री ।

अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् १
 अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विस्पतिम् । हव्यवाहं पुरुप्रियम् २
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानो वृक्तबर्हिषे । असि होता न ईड्यः ३
 ताँ उशतो वि बोधय यदग्ने यासि दूत्यम् । देवैरा सत्सि बर्हिषि ४
 घृताहवन दीदिवः प्रति ष्म रिपतो दह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ५
 अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाङ् जुहास्यः ६ [२२]
 कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवममीवचातनम् ७
 यस्त्वामग्ने हविष्पति दूतं देव सपर्यति । तस्य स्म प्राविता भव ८
 यो अग्निं देववीतये हविष्माँ आविवांसति । तस्मै पावक मृळय ९
 स नः पावक दीदिवो ऽग्ने देवाँ इहा वह । उप यज्ञं हविश्च नः १०
 स नः स्तवान् आ भर गायत्रेण नवीयसा । रग्निं वीरवतीमिषम् ११
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः १२ [२३] (१२२)

(१३)

१२ मेधातिथिः काण्वः । (आप्रीसुक्तं, अग्निरूपा देवताः=) १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः,
 ४ इलः, ५ बर्हिः, ६ देवीर्द्वारः, ७ उषासानक्ता, ८ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो
 देव्यः सरस्वतीलाभारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः । गायत्री ।

सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्मते । होतः पावक यक्षि च १
 मधुमन्तं तनूनपाद् यज्ञं देवेषु नः कवे । अद्या कृणुहि वीतये २
 नराशंसमिह प्रिय मस्मिन् यज्ञ उप ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतम् ३
 अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित आ वह । असि होता मनुर्हितः ४
 स्तुणीत बर्हिरानुषग् घृतपृष्ठं मनीषिणः । यन्नामृतस्य चक्षणम् ५ (१२७)

वि श्रयन्तामृतावृधो द्वारो देवीरसश्चतः	। अद्या नूनं च यष्टवे ६ [२४]
नक्तोषासा सुपेशसा ऽस्मिन् यज्ञ उप ह्वये	। इदं नो बर्हिःसदे ७
ता सुजिह्वा उप ह्वये होतारा देव्या कवी	। यज्ञं नो यक्षतामिमम् ८
इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः	। बर्हिः सीदन्त्वसिधः ९
इह त्वष्टारमग्रियं विश्वरूपमुप ह्वये	। अस्माकमस्तु केवलः १०
अव सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः	। प्र दातुरस्तु चेतनम् ११
स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनो गृहे	। तत्र देवाँ उप ह्वये १२ [२५] (१३४)

(१४)

१२ मेधातिथिः काण्वः । विश्वे देवाः (विश्वैर्देवैः सहितोऽग्निः), ३ इन्द्रवायुबृहस्पतिमित्रा-
ग्निपूषभगादित्यमरुद्गणाः, १० विश्वदेवाग्नीन्द्रवायुमित्रधामानि, ११ अग्निः । गायत्री ।

ऐभिर्गन्ने दुवो गिरो विश्वेभिः सोमपीतये	। देवेभिर्याहि यक्षि च १
आ त्वा कण्वा अहूपत गृणन्ति विप्र ते धियः	। देवेभिर्गन् आ गहि २
इन्द्रवायू बृहस्पति मित्राग्नि पूषणं भगम्	। आदित्यान् मारुतं गणम् ३
प्र वो भ्रियन्त इन्द्रवो मत्सरा मादयिष्णवः	। वृप्सा मध्वश्चमूषदः ४
ईळते त्वामवस्यवः कण्वासो वृक्तबर्हिषः	। हविष्मन्तो अरुक्तः ५
घृतपृष्ठा मनोयुजो ये त्वा वहन्ति वह्नयः	। आ देवान्तसोमपीतये ६ [२६]
तान् यजत्राँ कृतावृधो ऽग्ने पत्नीवतस्कृधि	। मध्वः सुजिह्व पायय ७
ये यजत्रा य ईड्यास् ते ते पिबन्तु जिह्वया	। मधोर्गन्ने वर्षकृति ८
आकीं सूर्यस्य रोचनाद् विश्वान्देवाँ उपबुधः	। विप्रो होतेह वक्षति ९
विश्वेभिः सोम्यं मध्व-ऽग्न इन्द्रेण वायुना	। पिबा मित्रस्य धामभिः १०
त्वं होता मनुर्हितो अग्ने यज्ञेषु सीदसि	। सेमं नो अध्वरं यज ११
युक्ष्वा ह्यरुषी रथे हरितो देव रोहितः	। तार्भिर्देवाँ इहा वह १२ [२७] (१४६)

(१५)

१२ मेधातिथिः काण्वः । [प्रतिदैवतं क्रतुसहितम् =] १ इन्द्रः, २ मरुतः, ३ त्वष्टा, ४ अग्निः,

५ इन्द्रः, ६ मित्रावरुणौ, ७-१० द्रविणोदाः, ११ अश्विनौ, १२ अग्निः । गायत्री ।

इन्द्र सोमं पिब क्रतुना ऽऽ त्वा विशन्तिवन्दवः	। मत्सरास्तदौकसः १
मरुतः पिबन्त क्रतुना पोत्राद् यज्ञं पुनीतन	। यूयं हि षा सुदानवः २
अभि यज्ञं गृणीहि नो ग्नावो नेष्टः पिब क्रतुना	। त्वं हि रत्नधा असि ३
अग्ने देवाँ इहा वह सादया योनिषु त्रिषु	। परि भूष पिब क्रतुना ४ (१५०)

ऋग्वेदः । अ० १, अ० १, व० २८]

[८]

[मं० १, सू० १५, मं० ५]

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः पित्रा सोममृतैरनु	। तवेद्वि सख्यमस्तृतम्	५
युवं दक्षं धृतवत मित्रावरुण दूळभम्	। ऋतुना यज्ञमांशाथे	६ [२८]
द्विणोदा द्विणसो ग्रावहस्तासो अध्वरे	। यज्ञेषु देवमीळते	७
द्विणोदा ददातु नो वसूनि यानि शृण्वरे	। देवेषु ता वनामहे	८
द्विणोदाः पिपीपति जुहोत प्र च तिष्ठत	। नेष्ट्राहृतुभिरिण्यत	९
यत् त्वा तुरीयमृतुभिर्द्विणोदो यजामहे	। अर्धस्मा नो दुर्दिर्भव	१०
अश्विना पित्रं मधु दीद्यग्नी शुचिवता	। ऋतुना यज्ञवाहसा	११
गार्हपत्येन सन्त्य ऋतुना यज्ञनीरासि	। देवान् देवयते यज	१२ [२९] (१५८)

(१६)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ त्वा वहन्तु हरयो वृषणं सोमपीतये	। इन्द्रं त्वा सूरचक्षसः	१
इमा धाना घृतस्नुवो हरी इहोप वक्षतः	। इन्द्रं सुखतमे रथे	२
इन्द्रं प्रातर्हवामह इन्द्रं प्रयत्यध्वरे	। इन्द्रं सोमस्य पीतये	३
उप नः सुतमा गहि हरिभिरिन्द्र केशिभिः	। सुते हि त्वा हवामहे	४
सेमं नः स्तोममा गृह्येदं सर्वनं सुतम्	। गौरो न तृषितः पित्र	५ [३०]
इमे सोमास इन्द्रवः सुतासो अधि बर्हिषि	। ताँ इन्द्र सहसे पित्र	६
अयं ते स्तोमो अग्रियो हृदिस्पृगस्तु शन्तमः	। अथा सोमं सुतं पित्र	७
विश्वमित्सर्वनं सुतमिन्द्रो मदाय गच्छति	। वृत्रहा सोमपीतये	८
सेमं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो	। स्तवाम त्वा स्वाध्यः	९ [३१] (१६७)

(१७)

९ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । गायत्री, ४-५ पादनिचृत् (५ हसीयसी वा) गायत्री ।

इन्द्रावरुणयोरुहं सम्राजोरव आ वृणे	। ता नो मृळात ईदृशे	१
गन्तारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य मावतः	। धर्तारा चर्षणीनाम्	२
अनुकामं तर्पयेथा मिन्द्रावरुण राय आ	। ता वां नेदिष्ठमीमहे	३
युवाकु हि शचीनां युवाकु सुमतीनाम्	। भूयाम वाज्रदानाम्	४
इन्द्रः सहस्रदानां वरुणः शस्यानाम्	। क्रतुर्भवत्युक्थ्यः	५ [३२]
तयोरिद्वसा वयं सनेम नि च धीमहि	। स्यादुत प्ररेचनम्	६

(१७३)

अ० १, अ० १, व० ३३]

[९]

[ऋग्वेदः । मं० १, सू० १७, मं० ७]

इन्द्रावरुण वामहं हुवे चित्राय राधसे	। अस्मान्सु जिग्युषस्कृतम् ७
इन्द्रावरुण नू नु वां सिपांसन्तीषु धीष्वा	। अस्मभ्यं शर्म यच्छतम् ८
प्र वामश्चोतु सुष्टुतिरिन्द्रावरुण यां हुवे	। यामुधार्थे सधस्तुतिम् ९ [३३] (१७६)

(१८)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० १८-२३]

१ मेधातिथिः काण्वः । १-३ ब्रह्मणस्पतिः, ४ इन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः सोमश्च, ५ ब्रह्मणस्पतिः सोम इन्द्रो
दक्षिणा च, ६-८ सदसस्पतिः, ९ सदसस्पतिर्नराशंसो वा । गायत्री ।

सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते	। कक्षीवन्तं य औशिजः १
यो रेवान् यो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः	। स नः सिपक्तु यस्तुरः २
मा नः शंसो अरुणो धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य	। रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ३
स घा वीरो न रिग्यति यमिन्द्रो ब्रह्मणस्पतिः	। सोमो हिनोति मर्त्यम् ४
त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इन्द्रश्च मर्त्यम्	। दक्षिणा पात्वहंसः ५ [३४]
सदसस्पतिमजुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्	। सनि मेधामयासिपम् ६
यस्माहते न सिध्यति यज्ञो विपश्चितश्चन	। स धीनां योगमिन्वति ७
आहधोति हविष्कृतिं प्राश्नै कृणोत्यध्वरम्	। होत्रा देवेषु गच्छति ८
नराशंसं सुधृष्टम् मर्त्यं सप्रथस्तमम्	। दिवो न सन्नमस्वसम् ९ [३५] (१८५)

(१९)

१ मेधातिथिः काण्वः । अग्निर्मरुतश्च । गायत्री ।

प्रति त्वं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे	। मरुद्भिरग्न आ गंहि १
नहि देवो न मर्त्यो महस्तव क्रतुं परः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि २
ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवासो अदुहः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ३
य उग्रा अर्कमानुचु रनाधृष्टास ओजसा	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ४
ये शुभ्रा घोरवर्षसः सुक्षत्रासो रिशादसः	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ५ [३६]
ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवास आसते	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ६
य ईह्वयन्ति पर्वतान् तिरः समुद्रमर्णवम्	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ७
आ ये तन्वन्ति रश्मिभिस् तिरः समुद्रमोजसा	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ८
आभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं मधु	। मरुद्भिरग्न आ गंहि ९ [३७] (१९४)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३८]

(२०)

८ मेधातिथिः काण्वः । ऋभवः । गायत्री ।

अयं देवाय जन्मने	स्तोमो विप्रेभिरासया	।	अकारि रत्नधातमः	१
य इन्द्राय वचोयुजा	तक्षुर्भनसा हरी	।	शमीभिर्यज्ञमाशत	२
तक्षन् नासत्याभ्यां	परिज्मानं सुखं रथम्	।	तक्षन् धेनुं सवर्द्धुर्धाम्	३
यथा ना पितरः पुनः	सत्यमन्त्रा ऋजूयवः	।	ऋभवो विष्टयक्रत	४
स वो मदासो अगमते	न्द्रेण च मरुत्वता	।	आदित्येभिश्च राजभिः	५ [१]
उत त्यं चमसं नवं	त्वष्टुर्वेवस्य निष्कृतम्	।	अकर्त चतुरः पुनः	६
ते नो रत्नानि धत्तन्	त्रिरा सातानि सुन्वते	।	एकमेकं सुशस्तिभिः	७
अधारयन्त बह्व्यो	ऽभजन्त सुकृत्यया	।	भागं देवेषु यज्ञियम्	८ [२] (२०२)

(२१)

६ मेधातिथिः काण्वः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इहेन्द्राग्नी उप ह्वे	तयोरित् स्तोममुश्मसि	।	ता सोमं सोमपातमा	१
ता यज्ञेषु प्र शंसते	न्द्राग्नी शुम्भता नरः	।	ता गायत्रेषु गायत	२
ता मित्रस्य प्रशस्तय	इन्द्राग्नी ता हवामहे	।	सोमपा सोमपीतये	३
उग्रा सन्ता हवामह	उपेदं सर्वनं सुतम्	।	इन्द्राग्नी एह गच्छताम्	४
ता महान्ता सदस्पती	इन्द्राग्नी रक्ष उज्जतम्	।	अप्रजाः सन्त्वत्रिणः	५
तेन सत्येन जागृत	मधि प्रचेतुने पदे	।	इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्	६ [३] (२०८)

(२२)

२१ मेधातिथिः काण्वः । १-४ अश्विनौ; ५-८ सविता; ९-१० अग्निः ११ देव्यः; १२ इन्द्राग्नी-
वरुणान्यग्नाद्यः; १३-१४ द्यावापृथिव्यौ; १५ पृथिवी; १६ विष्णुर्देवा वा;
१७-२१ विष्णुः । गायत्री ।

प्रातर्युजा वि बोधया	श्विनावेह गच्छताम्	।	अस्य सोमस्य पीतये	१
या सुस्था रथीतमो	भा देवा दिविस्पृशा	।	अश्विना ता हवामहे	२
या त्रां कशा मधुमन्य	श्विना सूनृतावती	।	तया यज्ञं मिमिक्षतम्	३
नहि वामस्ति दूरके	यत्रा रथेन गच्छथः	।	अश्विना सोमिनो गृहम्	४
हिरण्यपाणिमृतये	सवितारमुप ह्वे	।	स चेत्ता देवता पदम्	५ [४]
अपां नपातमवसे	सवितारमुप स्तुहि	।	तस्य वतान्युश्मसि	६ (२१४)

विभक्तारं हवामहे वसंश्चित्रस्य राधसः ।	सवितारं नृचक्षसम्	७
सखाय आ नि धीदत सविता स्तोम्यो नु नः ।	दाता राधांसि शुम्भति	८
अग्ने पत्नीरिहा वह देवानामुशतीरुप ।	त्वष्टारं सोमपीतये	९
आ ग्ना अग्ने इहावसे होत्रा यविष्ठ भारतीम् ।	वरुत्रीं धिषणां वह	१० [५]
अभि नो देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः ।	अच्छिन्नपत्राः सचन्ताम्	११
इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरुणानीं स्वस्तये ।	अग्न्यां सोमपीतये	१२
मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् ।	पिपृतां नो भरीमभिः	१३
तयोरिद् धृतवत् पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः ।	गन्धर्वस्य ध्रुवे पदे	१४
स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी ।	यच्छा नः शर्म सप्रथः	१५ [६]
अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।	पृथिव्याः सप्त धामभिः	१६
इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।	समूहमस्य पांसुरे	१७
त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।	अतो धर्माणि धारयन्	१८
विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ।	इन्द्रस्य युज्यः सखा	१९
तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।	द्विविव चक्षुराततम्	२०
तद् विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।	विष्णोर्यत् परमं पदम्	२१ [७] (२२९)

(२३)

२४ मेधातिथिः काण्वः । १ वायुः; २-३ इन्द्रवायुः; ४-६ मित्रावरुणौ; ७-९ इन्द्रो मरुत्वान्; १०-१२ विश्वे देवाः; १३-१५ पूषा; १६-२२, २३ (पूर्वार्धस्य) आपः; २३ (उत्तरार्धस्य); २४ अग्निः ।
१-१८ गायत्री, १९ पुरउष्णिक्, २१ प्रतिष्ठा; २०, २२-२४ अनुष्टुप् ।

तीवाः सोमांस आ गह्या शीर्वन्तः सुता इमे ।	वायो तान् प्रस्थितान् पिब	१
उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।	अस्य सोमस्य पीतये	२
इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये ।	सहस्राक्षा धियस्पती	३
मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।	जज्ञाना पूतदक्षसा	४
ऋतेन यावृतावृधा वृतस्य ज्योतिस्पृपती ।	ता मित्रावरुणा हुवे	५ [८]
वरुणः प्राविता भुवन् मित्रो विश्वाभिरुतिभिः ।	करतां नः सुराधसः	६
मरुत्वन्तं हवामह इन्द्रमा सोमपीतये ।	सजूर्गणेन तृम्पतु	७
इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।	विश्वे मम श्रुता हवम्	८
हत वृत्रं सुदानव इन्द्रेण सहसा युजा ।	मा नो दुःशंस ईशत	९
विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमपीतये ।	उग्रा हि पृश्निमातरः	१० [९] (२३०)

जयतामिव तन्यतु—मरुतामेति धृष्णुया । यच्छुभं याथना नरः ११
हस्काराद् विद्युतस्पर्श—ऽतो जाता अवन्तु नः । मरुतो मृळयन्तु नः १२
आ पूषश्चित्रबर्हिष—माधृणे धरुणं दिवः । आजानष्टं यथा पशुम् १३
पूषा राजानमाधृणि—रपंगूहं गुहा हितम् । अविन्दच्चित्रबर्हिषम् १४
उतो स मह्यमिन्दुभिः पद् युक्ता अनुसेषिधत् । गोभिर्यवं न चकृपत् १५[१०]

अम्बयो यन्यध्वभि—जामयो अध्वरीयताम् । पृश्नतीर्मधुना पयः १६
अमूर्या उप सूर्ये याभिर्वा सूर्यः सह । ता नो हिन्वन्त्वध्वरम् १७
अपो देवीरुप ह्वये यत्र गावः पिबन्ति नः । सिन्धुभ्यः कर्वी हविः १८
अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषज—मपामुत प्रशस्तये । देवा भवत वाजिनः १९
अप्सु मे सोमो अब्रवी—दुन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुव—मापश्च विश्वभेषजीः २०[११]

आपः पूणीत भेषजं वरूथं तन्वेदं मम । ज्योक् च सूर्यं दृशे २१
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि । यद् वाहमभिदुद्रोह यद् वा शेष उतानृतम् २२
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि । पयस्वानग्न आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा २३
सं मार्गने वर्चसा सृज सं प्रजया समायुषा । विद्युर्मे अस्य देवा इन्द्रो विद्यात् सह ऋषिभिः २४[१२]

(२४)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० २४-३०]

१५ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृतिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १ कः (प्रजापतिः); २ अग्निः, ३-५ सविता,
५ भगो वा, ६-१५वरुणः । १,२,६-१५ त्रिष्टुप्, ३-५ गायत्री ।

कस्य नूनं कृतमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
को नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च १
अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु देवस्य नाम ।
स नो मह्या अदितये पुनर्दात् पितरं च हृशेयं मातरं च २
अभि त्वा देव सवित—रीशानं वार्याणाम् । सदावन् भागभीमहे ३
यश्चिद्धि त इत्था भगः शशमानः पुरा निदः । अद्वेषो हस्तयोर्वुधे ४
भगभक्तस्य ते वय—मुदंशेम तवावसा । मूर्धानं राय आरभे ५[१३]

नहि तै क्षत्रं न सहो न मन्युं वयश्चुनामी पतयन्त आगुः ।
नेमा आपो अनिमिषं चरन्ती—र्न ये वार्तस्य प्रमिनन्त्यभ्वम् ६
अबुध्ने राजा वरुणो वनस्यो—ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः ।
नीचीनाः स्थरुपरि बुध्न एषा—मस्मे अन्तर्निहिताः केतवः स्युः ७

७ (२६०)

उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पन्थामन्वेतवा उ ।
 अपदे पादा प्रतिधातवेऽक—रुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ८
 ज्ञातं ते राजन् भिषजः सहस्र—मुर्वी गभीरा सुमतिष्टे अस्तु ।
 बाधस्व दूरे निर्कृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ९
 अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा नक्तं ददृशे कुहं चिद् दिव्येयुः ।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशच्चन्द्रमा नक्तमेति १० [१४]

तत् त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस् तदा शास्ते यजमानो हविर्भिः ।
 अहेळमानो वरुणेह बोध्यु—रुशंस मा न आयुः प्र मोषीः ११
 तदिन्नक्तं तद् दिवा मह्यमाहुस् तदयं केतो हृद् आ वि चष्टे ।
 शुनःशेषो यमहृद् गृभीतः सो अस्मान् राजा वरुणो मुमोक्तु १२
 शुनःशेषो ह्यहृद् गृभीतस् त्रिज्वादित्यं द्रुपदेषु बद्धः ।
 अर्वेनं राजा वरुणः ससृज्याद् विद्वाँ अदब्धो वि मुमोक्तु पाशान् १३
 अव ते हेळो वरुण नमोभि—स्व यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः ।
 क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि १४
 उदुत्तमं वरुण पाशमस्म—दवाधमं वि मध्यमं अथाय ।
 अथा वयमादित्य व्रते तवा—नागसो अदितये स्याम १५ [१५] (२६८)

(२५)

२१ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । वरुणः । गायत्री ।

यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतम् ।	मिनीमसि द्यविद्यवि	१
मा नो वधाय हतवे जिहीलानस्य रीरधः ।	मा हृणानस्य मन्यवे	२
वि मृळीकाय ते मनो रथीरश्वं न संदितम् ।	गीर्भिर्वरुण सीमहि	३
परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यदृष्टये ।	वयो न वसतीरुप	४
कदा क्षत्रश्रियं न—मा वरुणं करामहे ।	मृळीकायोरुचक्षसम्	५ [१६]
तदित् समानमाशाते वेनन्ता न प्र युच्छतः ।	धृतव्रताय दाशुषे	६
वेदा यो वीनां पद—मन्तरिक्षेण पतताम् ।	वेद नावः समुद्रियः	७
वेद मासो धृतव्रतो द्वादश प्रजावतः ।	वेदा य उपजायते	८
वेद वातस्य वर्तनि—मुरोर्ऋष्वस्य बृहतः ।	वेदा ये अध्यासते	९
नि पसाद् धृतव्रतो वरुणः पस्त्यादृस्वा ।	साम्राज्याय सुकतुः	१० [१७] (२७८)

अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वाँ अभि पश्यति ।	कृतानि या च कर्त्वा ११
स नो विश्वाहा सुक्रतुं रादित्यः सुपथा करत ।	प्र ण आयूषि तारिषत् १२
बिभ्रद् द्वापिं हिंरण्ययं वरुणो वस्त निर्णिजम् ।	परि स्पशो नि पैदिरे १३
न यं दिप्सन्ति दिप्सवो न द्रुह्वाणो जनानाम् ।	न देवमभिमातयः १४
उत यो मानुषेष्वा यशश्चक्रे असाम्या ।	अस्माकमुदरेष्वा १५ [१८]
परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।	इच्छन्तीरुचक्षसम् १६
सं नु वोचावहै पुनर्यतो मे मध्वाभृतम् ।	होतैव क्षदसे प्रियम् १७
दर्शं नु विश्वदर्शतं दर्शं रथमधि क्षमि ।	एता जुषत मे गिरः १८
इमं मे वरुण शुधी हवमद्या च मृळय ।	त्वामवस्युरा चके १९
त्वं विश्वस्य मेधिर दिवश्च गमश्च राजसि ।	स यामनि प्रतिं शुधि २०
उदुत्तमं मुमुग्धि नो वि पाशं मध्यमं चूत ।	अवाधमानि जीवसे २१ [१९] (२८०)

(२६)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । अग्निः, गायत्री ।

वसिष्ठा हि मियेध्य वस्त्राण्यूर्जा पते ।	सेमं नो अध्वरं यज १
नि नो होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मभिः ।	अग्ने दिवित्मता वचः २
आ हि ष्मा सूनवे पिता पिर्यजत्यापये ।	सखा सख्ये वरेण्यः ३
आ नो बर्ही रिशादसो वरुणो मित्रो अर्यमा ।	सीदन्तु मनुषो यथा ४
पूर्व्यं होतरस्य नो मन्दस्व सख्यस्य च ।	इमा उ पु शुधी गिरः ५ [२०]
यच्चिन्द्रि शश्वता तना देवदेवं यजामहे ।	त्वे इद्धयते हविः ६
प्रियो नो अस्तु विस्पतिर्हीता सुन्द्रो वरेण्यः ।	प्रियाः स्वग्नयो वयम् ७
स्वग्नयो हि वार्य देवासो दधिरे च नः ।	स्वग्नयो मनामहे ८
अथा न उभयेषा ममृत मर्त्यानाम् ।	मिथः सन्तु प्रशस्तयः ९
विश्वेभिरग्ने अग्निभिर्गमं यजामिदं वचः ।	चनो धाः सहसो यहो १० [२१] (२९९)

(२७)

१३ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-१२ अग्निः १३ देवाः । १-१२ गायत्री, १३ त्रिष्टुप् ।

अश्वं न त्वा वारवन्तं वन्दध्या अग्निं नमोभिः ।	सम्राजन्तमध्वराणाम् १
स धा नः सूनुः शर्वसा पृथुप्रगामा सुशेवः ।	मीढाँ अस्माकं बभूयात् २

(३०१)

स नो दूराच्चासाच्च नि मर्त्यादद्यायोः । पाहि सङ्गमिद् विश्वायुः ३
 इमम् पु त्वमस्माकं सनिं गांयत्रं नव्यासम् । अग्ने देवेषु प्र वोचः ४
 आ नो भज परमेष्वा वाजेषु मध्यमेषु । शिक्षा वस्त्रो अन्तमस्य ५ [२२]

विभक्तासि चित्रभानो सिन्धोरुर्मा उपाक आ । सद्यो द्राशुषं क्षरसि ६
 यमग्ने पृत्सु मर्त्यमवा वाजेषु यं जुनाः । स यन्ता शश्वतीरिषः ७
 नकिरस्य सहन्त्य पर्येता कयस्य चित् । वाजो अस्ति श्रवाय्यः ८
 स वाजं विश्वचर्षणि रवीन्द्रिस्तु तरुता । विप्रैभिरस्तु सनिता ९
 जराबोध तद् विविद्धि विशेविशे यज्ञियाय । स्तोमं रुद्राय दृशीकम् १० [२३]

स नो महां अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ११
 स रेवां इव विश्रुतिर्यैव्यः केतुः गृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः १२
 नमो महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः ।
 यजाम देवान् यदि शक्रवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः १३ [२४] (३१२)

(२८)

९ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । १-४ इन्द्रः, ५-६ उलूखलं, ७-८ उलूखलमुसले,
 ९ प्रजापतिर्हरिश्चन्द्रः, (अधिषवण-) चर्म सोमो वा । १-६ अनुष्टुप्, ७-९ गायत्री ।

यत्र ग्रावा पृथुबुध ऊर्ध्वो भवति सोतवे । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः १
 यत्र द्वाविंश जघनाधिषवण्या कृता । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः २
 यत्र नार्यपच्यवमुपच्यवं च शिक्षते । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः ३
 यत्र मन्था विचक्षते रश्मीन् यमित्वा इव । उलूखलसुताना मवेद्विन्द्र जलगुलः ४
 यच्चिद्धि त्वं गृहेगृहे उलूखलक युज्यसे । इह द्युमत्तमं वदु जयतामिव दुन्दुभिः ५ [२५]

उत स्म ते वनस्पते वातो वि वात्यग्रमित् । अथो इन्द्राय पातवे सुनु सोममुलूखल ६
 आयजी वाजसातमा ता ह्युच्चा विजभृतः । हरी इवान्धांसि बप्सता ७
 ता नो अद्य वनस्पती ऋष्यावृष्वेभिः सोतुभिः । इन्द्राय मधुमत सुतम् ८
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर सोमं पवित्र आ सृज । नि धेहि गोरधि त्वचि ९ [२६] (३२१)

(२९)

७ आजीगर्तिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

यच्चिद्धि सत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।
 आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ १ (३२२)

शिप्रिन् वाजानां पते	शचीं वस्तव दुंसना ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	२
निष्वापया मिथुहशा	सस्तामबुध्यमाने ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	३
ससन्तु त्या अरातयो	बोधन्तु शूर रातयः ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	४
समिन्द्र गर्दभं मृण	नुवन्तं पापयामुया ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	५
पताति कुण्डूणाच्या	दूरं वातो वनादधि ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	६
सर्वं परिक्रोशं जहि	जम्भया कृकदाश्वम् ।	
आ तू न इन्द्र शंसय	गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ	७ [२७] (३२८)

(३०)

२२ आजीगतिः शुनःशेषः स कृत्रिमो वैश्याभिन्नो देवरातः । १-१६ इन्द्रः, १७-१९ अश्विनौ, २०-२२ उषाः । १-१०, १२-१५, १७-२२ गायत्री, २१ पादनिचृद्गायत्री, १६ त्रिष्टुप् ।

आ व इन्द्रं क्रिविं यथा	वाजयन्तः शतक्रतुम् ।	महिष्ठं सिञ्च इन्दुभिः	१
शतं वा यः शुचीनां	सहस्रं वा समाशिराम् ।	एदुं निम्नं न रीयते	२
सं यन्मदाय शुष्मिणं	एना ह्यस्योदरे ।	समुद्रो न व्यचो दधे	३
अयमुं ते समतसि	कपोत इव गर्भधिम् ।	वचस्तच्चिन्न ओहसे	४
स्तोत्रं राधानां पते	गिर्वाहो वीर यस्य ते ।	विभूतिरस्तु सूनृता	५ [२८]
ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये	ऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।	समन्येषु ब्रवावहै	६
योगेयोगे तवस्तरं	वाजेवाजे हवामहे ।	सखाय इन्द्रमूतये	७
आ घां गमद्यद्वि श्रवत्	सहस्रिणीभिस्तृतिभिः ।	वाजेभिरुप नो हवम्	८
अनुं प्रत्नस्यौकसो	हुवे तुविप्रतिं नरम् ।	यं ते पूर्वं पिता हुवे	९
तं त्वा वयं विश्ववारा	ऽऽ शास्महे पुरुहूत ।	सखे वसो जरितृभ्यः	१० [२९]

अस्माकं शिप्रिणीनां	सोमपाः सोमपात्राम् ।	सखे वज्रिन्सखीनाम्	११
तथा तदस्तु सोमपाः	सखे वज्रिन् तथा कृणु ।	यथा त उश्मसीष्टये	१२
रेवतीर्नः सधमादु	इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः ।	क्षुमन्तो याभिर्मदेम	१३

(३४१)

आ घ त्वावान् त्मनातः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं न चक्रयोः १४
 आ यद् दुर्वः शतक्रतुवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शचीभिः १५ [३०]

शश्वदिन्द्रः पोषुथद्भिर्जिगाय नानदद्भिः शाश्वसद्भिर्धनानि ।

स नो हिरण्यस्थं दुंसनावान् त्स नः सनिता सनये स नोऽदात् १६
 आश्विनावश्ववावत्येपा यातं शर्विरया । गोमद् दस्रा हिरण्यवत् १७
 समानयोजनो हि वां रथो दस्रावर्मत्यः । समुद्रे अश्विनेयते १८
 न्यध्न्यस्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परि ग्रामन्यदीयते १९
 कस्तं उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्ये । कं नक्षसे विभावरी २०
 वयं हि ते अमन्मह्याऽऽन्तादा पराकात । अश्वे न चित्रे अरुषि २१
 त्वं त्येभिरा गहि वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयि नि धारय २२ [३१] (३५०)

(३१)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ३१-३५]

१८ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अग्निः । जगतीः ८, १६, १८ त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः शिवः सखा ।
 तव व्रते कवयो विद्वानापसो ऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टयः १
 त्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः कविर्देवानां परि भूषसि व्रतम् ।
 विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे २
 त्वमग्ने प्रथमो मातरिष्वन आविर्भव सुकृतूया विवस्वते ।
 अरेजेतां रोदसी होतृवूर्ये ऽसंघोभारमयजो महो वसो ३
 त्वमग्ने मनवे ग्रामवाशयः पुरुषवसे सुकृते सुकृत्तरः ।
 श्वात्रेण यत् पित्रोर्मुच्यसे पर्या ऽऽ त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ४
 त्वमग्ने वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतसुचे भवसि श्रवाय्यः ।
 य आहुतिं परि वेदा वर्षद्रुतिमेकायुरग्रे विश आविवांससि ५ [३२]

त्वमग्ने वृजिनवर्तनि नरं सक्रमन् पिपर्षि विदथे विचर्षणे ।
 यः शूरसाता परितक्म्ये धने कुभ्रेभिश्चित् समृता हंसि भूर्यसः ६
 त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे मर्तं दधासि शर्वसे दिवेदिवे ।
 यस्तातृषाण उभयाय जन्मने मर्यः कृणोषि प्रय आ च सूरये ७ (३५७)

त्वं नो अग्ने सनये धनानां यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः ।	
ऋध्याम कर्मापसा नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	८
त्वं नो अग्ने पित्रोरुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः ।	
तनुकृद् बोधि प्रमतिश्च कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोर्पिषे	९
त्वमग्ने प्रमतिस्त्वं पितासि नस् त्वं वयस्कृत तव जामयो वयम् ।	
सं त्वा रायः शतिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाभ्य	१० [३३]
त्वमग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन् नहुषस्य विशपतिम् ।	
इळामकृण्वन् मनुषस्य शासनीं पितुर्यत् पुत्रो ममकस्य जायते	११
त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य ।	
त्राता लोकस्य तनये गवामस्यनिमेषं रक्षमाणस्तव व्रते	१२
त्वमग्ने यज्यवे पायुरन्तरो ऽनिषङ्गाय चतुरक्ष इध्यसे ।	
यो रातहव्यो ऽवृकाय धार्यसे कीरेश्चिन् मन्त्रं मनसा वनोषि तम्	१३
त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते स्पार्हं यद् रेक्णः परमं वनोषि तत् ।	
आधस्य चित् प्रमतिरुच्यसे पिता प्र पाकं शास्ति प्र दिशो विदुष्टरः	१४
त्वमग्ने प्रयतदक्षिणं नरं वर्मेव स्यूतं परि पासि विश्वतः ।	
स्वादुक्षद्वा यो वसतौ स्योनकृज् जीवयाजं यजते सोपमा दिवः	१५ [३४]

इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं यमगाम दूरात् ।	
आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यृषिकृन् मर्त्यानाम्	१६
मनुष्वदग्ने अङ्गिरस्वदङ्गिरो ययातिवत् सदेने पूर्ववच्छुचे ।	
अच्छ याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियम्	१७
एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व शक्तीं वा यत् ते चकृमा विदा वा ।	
उत प्र णेय्यभि वस्यो अस्मान् त्सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या	१८ [३५] (३६८)

(३२)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि वज्री ।
अहन्नहिमन्वपस्तर्दु प्र वक्षणा अभिनत् पर्वतानाम्

१

(३६९)

- अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मै वज्रं स्वयं ततक्ष ।
 वाभा इव धेनवः स्यन्दमाना अर्जः समुद्रमव जग्मुरापः २
- वृषायमाणो ऽवृणीत सोमं त्रिकेदुकेष्वपिबत् सुतस्य ।
 आ सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेन प्रथमजामहीनाम् ३
- यद्विन्द्राहन् प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः प्रोत मायाः ।
 आत् सूर्यं जनयन् द्यामुपासीतादीना शत्रुं न किला विवित्से ४
- अहन् वृत्रं वृत्रतरं व्यसमिन्द्रो वज्रेण महता वधेन ।
 स्कन्धासीव कुलिशेना विवृक्णाऽहिः शयत उपपृक् पृथिव्याः ५ [३६]
- अयोद्धेव दुर्गद आ हि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीपम् ।
 नातारीदस्य समृतिं वधानां सं रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः ६
- अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
 वृष्णो वधिः प्रतिमानं बुभूषन् पुरुत्रा वृत्रो अशयद् व्यस्तः ७
- नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अतिं यन्त्यापः ।
 याश्चिद् वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत् तासामहिः पत्सुतः शीर्षभूव ८
- नीचावया अभवद् वृत्रपुत्रेन्द्रो अस्या अव वधर्जभार ।
 उत्तरा सूरधरः पुत्र आसीद् दानुः शये सहवत्सा न धेनुः ९
- अतिष्ठन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् ।
 वृत्रस्य निण्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः १० [३७]
- वासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन् निरुद्धा आपः पणिनेव गावः ।
 अपां बिलमपिहितं यदासीद् वृत्रं जघन्वा अप तद् वेवार ११
- अश्वयो वारो अभवस्तदिन्द्र सुके यत् त्वा प्रत्यहन् देव एकः ।
 अर्जयो गा अर्जयः शूर सोममवासृजः सतवे सप्त सिन्धून् १२
- नास्मै विद्युन्न तन्यतुः सिंवेध न यां मिहमकिरद् ध्रादुनि च ।
 इन्द्रश्च यद् युयुधाते अहिश्चोतापरीभ्यो मघवा वि जिग्ये १३
- अहेर्यातारं कर्मपश्य इन्द्र हृदि यत् ते जघ्नुषो भीरगच्छत् ।
 नव च यन् नवति च सर्वन्तीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि १४ (३८२)

इन्द्रो यातो ऽवसितस्य राजा शमस्य च शृङ्गिणो वज्रबाहुः ।
सेदु राजा क्षयति चर्षणीना मरान् न नेमिः परि ता बभूव

१५ [३८] (३८३)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३५]

(३३)

१५ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एतायामोषं गव्यन्त इन्द्रं मस्माकं सु प्रमतिं वावृधाति ।

अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमावर्जते नः

१

उपेदुहं धनं दामप्रतीतिं जुष्टां न श्येनो वसतिं पतामि ।

इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिरकैर्यः स्तोतृभ्यो हव्यो अस्ति यामन्

२

नि सर्वसेन इषुधीरसक्त समर्यो गा अजति यस्य वष्टि ।

चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध

३

वधीर्हि दस्युं धनिनं घनेनै एकश्चरन्नुपशाकेभिरिन्द्र ।

धनोरधि विषुणक् ते व्यायन्नयज्वानः सनकाः प्रेतिमीयुः

४

परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रा ऽयज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।

प्र यद् द्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रतां अधमो रोदस्योः

५ [१]

अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेना मयातयन्त क्षितयो नवग्वाः ।

वृषायुधो न वधयो निरष्टाः प्रवद्धिरिन्द्राच्चितयन्त आयन्

६

त्वमेतान् रुदुतो जक्षतश्चायोधयो रजस इन्द्र पारे ।

अवाद्दहो द्विव आ दस्युमुच्चा प सुन्वतः स्तुवतः शंसमावः

७

चक्राणासः परीणहं पृथिव्या हिरण्येन मणिना शुभ्रमानाः ।

न हिन्वानासंस्तिरुस्त इन्द्रं परि स्पशो अदधात् सूर्येण

८

परि यदिन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीर्महिना विश्वतः सीम् ।

अमन्यमानां अभि मन्यमानैर्निर्विह्वाभिरधमो दस्युमिन्द्र

९

न ये द्विवः पृथिव्या अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् ।

युजं वज्रं वृषभश्चक्र इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत्

१० [२]

अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्या ऽवर्धत मध्य आ नाव्यानाम् ।

सधीचीनेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मनाहन्नभि द्यून्

११

(३९४)

न्याविध्यदिलीविशस्य हृक्का वि शृङ्गिणामभिनच्छृणामिन्द्रः ।

यावत्तरो मघवन् यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः पृतन्युम् १२

अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून् वि तिग्मेन वृषभेणा पुरोऽभेत ।

सं वज्रेणासृजद् वृत्रमिन्द्रः प्र स्वां मतिमतिरच्छाशदानः १३

आवः कुत्समिन्द्र यस्मिञ्चाकन् प्रावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।

शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्या मुच्छैत्रेयो नृपाह्याय तस्थौ १४

आवः शर्म वृषभं तुग्न्यासु क्षेत्रजेषे मघवन्निष्ठ्यं गाम् ।

ज्योक् चिदत्र तस्थिवांसो अकञ्छन्नूयतामधरा वेदनाकः १५ [३] (३९८)

(३४)

१२ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । अश्विनौ । जगती; ९, १२ त्रिष्टुप् ।

त्रिश्चिन् नो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत रातिरश्विना ।

युवोर्हि यन्त्रं हिम्येव वासंसो ऽभ्यायंसेन्या भवतं मनीषिभिः १

त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य वेनामनु विश्व इद् विदुः ।

त्रयः स्कम्भासः स्कभितास आरभे त्रिर्नक्तं याथस्त्रिर्वाश्विना दिवा २

समाने अहन् त्रिरवद्यगोहना त्रिर्य यज्ञं मधुना मिमिक्षतम् ।

त्रिर्वाजवतीरिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतम् ३

त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिरनुव्रते जने त्रिः सुप्राव्ये त्रेधेव शिक्षतम् ।

त्रिर्नान्द्यं वहतमश्विना युवं त्रिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्वतम् ४

त्रिर्नो रयिं वहतमश्विना युवं त्रिर्देवताता त्रिरुतावतं धियः ।

त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत श्रवांसि नस् त्रिष्ठं वां सूरिं दुहिता रुहद् रथम् ५

त्रिर्नो अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थिवानि त्रिरु दत्तमन्त्र्यः ।

ओमानं शंयोर्ममकाय सूनवे त्रिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ६ [४]

त्रिर्नो अश्विना यजता दिवेदिवे परि त्रिधातु पृथिवीमशायतम् ।

तिस्रो नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतम् ७

त्रिरश्विना सिन्धुभिः सप्तमातृभिस् त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतम् ।

तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षथे शुभिरक्तुभिर्हितम् ८ (४०६)

क१ त्री चक्रा त्रिवृतो रथस्य क१ त्रयो बन्धुरो ये सनीळाः ।	
कदा योगो वाजिनो रासभस्य येन यज्ञं नासत्योपयाथः	९
आ नासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभिः ।	
युवोर्हि पूर्वं सवितोषसो रथमृताय चित्रं घृतवन्तमिष्यति	१०
आ नासत्या त्रिभिरैकादशैरिह देवेभिर्यातं मधुपेयमश्विना ।	
प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	११
आ नो अश्विना त्रिवृता रथेनाऽर्वाञ्च रयिं वहतं सुवीरम् ।	
शृण्वन्तां वामवसे जोहवीमि वृधे च नो भवतं वाजसातौ	१२ [५] (४१०)

(३५)

११ हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । १ (पादानां क्रमेण) अग्निः, मित्रावरुणौ, रात्रिः, सविता च ।
२-११ सविता । त्रिष्टुप्, १, ९ जगती, ।

हवाम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये हवामि मित्रावरुणाविहावसे ।	
हवामि रात्रीं जगतो निवेशिनीं हवामि देवं सवितारमृतये	१
आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च ।	
हिरण्ययेन सविता रथेनाऽऽ देवो याति भुवनानि पश्यन्	२
याति देवः प्रवता यात्युद्रता याति शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्याम् ।	
आ देवो याति सविता परावतो ऽप विश्वा दुर्गिता बार्धमानः	३
अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपं हिरण्यशम्यं यजतो बृहन्तम् ।	
आस्थाद् रथं सविता चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः	४
वि जनाञ्छयावाः शितिपादो अख्यन् रथं हिरण्यप्रउगं वहन्तः ।	
शश्वद् विशाः सवितुर्देव्यस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थुः	५
तिस्रो द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थाँ एका यमस्य भुवने विराणाद् ।	
आणिं न रथ्यममृताधि तस्थुः रिह ब्रवीतु य उ तच्चिकेतत्	६ [६]
वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यद् गभीरवेपा असुरः सुनीथः ।	
केऽदानीं सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या ततान	७
अष्टौ व्यख्यत कुकुभः पृथिव्यास् त्री धन्व योजना सप्त सिन्धून् ।	
हिरण्यक्षः सविता देव आगाद् दधद्रतां दाशुषे वार्याणि	८ (४१८)

हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणि—रुभे द्यावापृथिवी अन्तरीयते ।

अपामीवां बाधते वेति सूर्य—मभि कृष्णेन रजसा द्यामृणोति ।

९

हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृलीकः स्ववां यात्वर्वाङ् ।

अपसेधन् रक्षसो यातुधाना—नस्थाद् देवः प्रतिद्वेषं गृणानः

१०

ये ते पन्थाः सवितः पूर्यासो ऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे ।

तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव

११ [७] (४२१)

(३६)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ३६-४३]

२० कण्वो घौरः । अग्निः, १३-१४ यूपो वा । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः,

समाः सतोबृहत्यः (१३ उपरिष्ठाद्बृहती । ऐ० ब्रा० २।२ चरणच्छेदः)

प्र वो यद्वं पुरुणां विशां देवयतीनाम् ।

अग्निं सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदुन्य ईळते

१

जनासो अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मन्तो विधेम ते ।

स त्वं नो अद्य सुमना इहाविता भवा वाजेषु सन्त्य

२

प्र त्वा दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् ।

महस्ते सतो वि चरन्त्यर्चयो द्विवि स्पृशन्ति भानवः

३

देवासस्त्वा वरुणो मित्रो अर्यमा सं दूतं प्रत्नमिन्धते ।

विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते वृदाश मर्त्यः

४

मुन्द्रो होता गृहपति—रग्ने दूतो विशामसि ।

त्वे विश्वा संगतानि व्रता ध्रुवा यानि देवा अकृण्वत

५ [८]

त्वे इदग्ने सुभगे यविष्ठय विश्वमा हूयते हविः ।

स त्वं नो अद्य सुमना उतापरं यक्षि देवान्सुवीर्या

६

तं धेमिन्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

होत्राभिरग्निं मनुषः समिन्धते तितिर्वासो अति सिधः

७

मन्तो वृत्रमतरन् रोदसी अप उरु क्षयाय चक्रिरे ।

मुवत् कण्वे वृषा युम्याहुतः क्रन्दुदश्वो गर्विष्टिषु

८

सं सीदस्व महौ असि शोचस्व देववीतमः ।

वि धूममग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रशस्त दर्शतम्

९

यं त्वा देवासो मनवे दुधुरिह यजिष्ठं हव्यवाहन ।

यं कण्वो मेध्यातिथिर्धनस्पृतं यं वृषा यमुपस्तुतः

१० [९] (४३१)

यमग्निं मेध्यातिथिः कण्व ईध ऋतादधि ।

तस्य प्रेषो दीदियुस्तमिमा ऋचस् तमग्निं वर्धयामसि ११
रायस्पूधिं स्वधावोऽस्ति हि ते ऽग्ने देवेष्वप्यम् ।
त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य राजसि स नो मृळ महाँ असि १२

ऊर्ध्व ऊ पु ण ऊतये तिष्ठा देवो न सविता ।

ऊर्ध्वो वाजस्य सनिता यदुस्त्रिभिर्वाघन्दिर्विह्वयामहे १३
ऊर्ध्वो नः पाह्यंहसो नि केतुना विश्वं समत्रिणं दह ।
कृधी न ऊर्ध्वाश्चरथाय जीवसे विदा देवेषु नो दुवः १४

पाहि नो अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तेररावणः ।

पाहि रीषत उत वा जिघांसतो बृहद्भानो यविष्ठय १५ [१०]

घनेव विष्वग्वि जह्यरावणस् तपुर्जम्भ यो अस्मधुक् ।

यो मर्त्यः शिशीति अत्यक्तुभिर्मा नः स रिपुरीशत १६

अग्निर्वित्रे सुवीर्यमग्निः कण्वाय सौभगम् ।

अग्निः प्रावन् मित्रोत मेध्यातिथिमग्निः साता उपस्तुतम् १७

अग्निना तुर्वशं यदु परावत उग्रादेवं हवामहे ।

अग्निर्नयन्नववास्त्वं बृहद्रथं तुर्वीतिं दस्यवे सहः १८

नि त्वामग्ने मनुर्दधे ज्योतिर्जनाय शश्वते ।

वीदथ कण्व ऋतजात उक्षितो यं नमस्यन्ति कृष्टयः १९

त्वेषासो अग्नेरमवन्तो अर्चयो भीमासो न प्रतीतये ।

रक्षस्विनः सदुमिद् यातुमावतो विश्वं समत्रिणं दह २० [११] (४४१)

(३७)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । गायत्री ।

क्रीळं वः शर्धो मारुत मनर्वाणं स्थेशुभम् । कण्वा अभि प्र गायत १

ये पृषतीभिर्क्रुष्टिभिः साकं वाशीभिरुस्त्रिभिः । अजायन्त स्वभानवः २

इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद् वदान् । नि यामश्चित्रमृक्षते ३

प्र वः शर्धीय घृष्वये त्वेषद्युम्नाय शुष्मिणे । देवत्तं ब्रह्म गायत ४

प्र शंसा गोष्वङ्ग्यं क्रीळं यच्छर्धो मारुतम् । जम्भे रसस्य वावृधे ५ [१२] (४४६)

को वो वर्षिष्ठ आ नरो दिवश्च रमश्च धूतयः । यत् सीमन्तं न धूनुथ ६
 नि वो यामाय मानुषो दुध उग्राय मन्यवे । जिहीत पर्वतो गिरिः ७
 येषामज्मेषु पृथिवी जुंजुवाँ इव विरपतिः । भिया यामेषु रेजते ८
 स्थिरं हि जानमेघां वयो मातुर्निरेतवे । यत् सीमन्तु द्विता शवः ९
 उदु त्ये सूनवो गिरिः काष्ठा अज्मेष्वत्तत । वाश्वा अभिजु यातवे १० [१३]

त्यं चिद् घा दूर्ध्वं पृथुं मिहो नपातममृधम् । प्र च्यावयन्ति यामभिः ११
 मरुतो यद्धं वो बलं जनाँ अचुच्यवीतन । गिरिरँचुच्यवीतन १२
 यद्ध यान्ति मरुतः सं हं ब्रुवतेऽध्वन्ना । शृणोति कश्चिदेषाम् १३
 प्र यात शीर्भमाशुभिः सन्ति कण्वेषु वो दुवः । तत्रो पु मादयाध्वे १४
 अस्ति हि प्मा मदाय वः स्मसि प्मा वयमेषाम् । विश्वं चिदायुर्जिवसे १५ [१४] (४५६)

(३८)

१५ कण्वो घोरः । मरुतः । नायत्री ।

कद्ध नूनं कंधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । दधिध्वे वृक्तवर्हिषः १
 कं नूनं कद् वो अर्थं गन्ता दिवो न पृथिव्याः । कं वो गावो न रणयन्ति २
 कं वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः कं सुविता । क्रोडं विश्वानि सौभगा ३
 यद् यूयं पृथिमातरो मर्तासः स्यातन । स्तोता वो अमृतः स्यात् ४
 मा वो मृगो न यवसे जरिता भूदजोप्यः । पथा यमस्य गादुष ५ [१५]

मो पु णः परापरा निर्रक्तिर्दुर्हणा वधीत । प्रदीष्ट तृष्ण्या सह ६
 सत्यं त्वेषा अमवन्तो धन्वाश्चिदा रुद्रियासः । मिहं कृण्वन्त्यवाताम् ७
 वाश्वेव विद्युन्मिमाति वत्सं न माता सिपक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि ८
 दिवा चित् तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत् पृथिवी व्युन्दन्ति ९
 अधं स्वनान्मरुतां विश्वमा सद्वा पार्थिवम् । अरेजन्त प्र मानुषाः १० [१६]

मरुतो वीळुपाणिभिश्च चित्रा रोधस्वतीरनु । यातेमखिद्रयामभिः ११
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो रथा अश्वास एषाम् । सुसंस्कृता अभीशवः १२
 अच्छा वदा तना गिरा जराये ब्रह्मणस्पतिम् । अग्निं मित्रं न दर्शतम् १३
 मिमीहि श्लोकमास्ये पर्जन्य इव ततनः । गायं गायत्रमुक्थ्यम् १४
 वन्दस्व मरुतं गुणं त्वेषं पनस्युमर्किणम् । अस्मे वृद्धा असन्निह १५ [१७] (४७१)

(३९)

१० कण्वो घौरः । मरुतः । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

प्र यद्वित्था परावतः शोचिर्न मानमस्यथ ।

कस्य कत्वा मरुतः कस्य वर्षसा कं याथ कं ह धूतयः १

स्थिरा वः सन्त्वायुधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कभे ।

युष्माकमस्तु तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः २

परा ह यत् स्थिरं हथ नरो वर्तयथा गुरु ।

वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वतानाम् ३

ब्रहि वः शत्रुर्विविदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः ।

युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृपे ४

प्र वैपयन्ति पर्वतान् वि विश्वन्ति वनस्पतीन् ।

प्रो आरत मरुतो दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ५ [१८]

उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः ।

आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रो दबीभयन्त मानुषाः ६

आ वो मक्षू तनाय कं रुद्रा अवो वृणीमहे ।

गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरे तथा कण्वाय बिभ्युषे ७

युष्मेपितो मरुतो मर्त्येपित आ यो नो अभ्व ईपते ।

वि तं युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकाभिरूतिभिः ८

असामि हि प्रयज्यवः कण्वं वृद प्रचेतसः ।

असामिभिर्मरुत आ न ऊतिभिर्गन्ता वृष्टि न विद्युतः ९

असाम्योजो बिभृथा सुदानवो ऽसामि धूतयः शवः ।

ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं न सृजत द्विषम् १० [१९] (४८१)

(४०)

८ कण्वो घौरः । ब्रह्मणस्पतिः । प्रगाथः= विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वमहे ।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा १

त्वामिद्वि सहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते ।

सुवीर्य मरुत आ स्वश्व्यं दधीत यो व आचके २

(४८३)

- प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र वेव्येतु सूनृता ।
 अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः ३
 यो वाचते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।
 तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम् ४
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिमन्त्रं वदत्युक्थ्यम् ।
 यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे ५ [२०]
 तमिद् वोचिमा विदथेषु शंभुवं मन्त्रं देवा अनेहसम् ।
 इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद् वामा वो अश्रवत् ६
 को देवयन्तमश्रवज् जनं को वृक्तबर्हिषम् ।
 प्रप्रं दाश्वान् पस्त्याभिरस्थिताऽन्तर्वावत् क्षयं दधे ७
 उप क्षत्रं पृश्नीत हन्ति राजभिर्भये चित् सुक्षिति दधे ।
 नास्य वर्ता न तरुता महाधने नाभे अस्ति वज्रिणः ८ [२१] (४८२)

(४१)

९ कण्वो घौरः । वरुणमित्रार्यमणः, ४-६ आदित्याः । गायत्री ।

- यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित् स दभ्यते जनः १
 यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्व एधते २
 वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ३
 सुगः पन्था अनृक्षर आदित्यास क्रतुं यते । नात्रावखादो अस्ति वः ४
 यं यज्ञं नयथा नर आदित्या क्रजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ५ [२२]
 स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं तोकमुत त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ६
 कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यमणः । महि प्सरो वरुणस्य ७
 मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुमैरिद् व आ विवासे ८
 चतुरश्चिद् ददमानाद् बिभीयादा निधातोः । न दुरुक्ताय स्पृहयेत् ९ [२३] (४९८)

(४२)

१० कण्वो घौरः । पूषा । गायत्री ।

- सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सक्ष्वा देव प्र णस्पुरः १
 यो नः पूषन्नधो वृको दुःशेव आदिदेशति । अर्प स्म तं पथो जहि २ (५००)

अप॒ त्यं परि॒पन्थिनं॑ मु॒णीवाणं॑ दुर॒श्चितम् । दूर॒मधि॑ सु॒तेरज॑ ३
 त्वं तस्य॑ द्वा॒यवि॒नो ऽध॒शंस॑स्य कस्य॑ चित् । प॒दाभि॑ तिष्ठ॒ तपु॑षिभ् ४
 आ तत् ते॑ दस्र॒ मन्तु॑मः पू॒षन्न॑वो वृ॒णीम॑हे । येन॑ पि॒तृन॑चोदयः ५ [२४]

अधा॑ नो वि॒श्वसौ॑भग॒ हिर॑ण्यवा॒शीम॑त्तम । धना॑नि सु॒पणा॑ कृधि ६
 अति॑ नः स॒श्रव॑तो नय सु॒गा नः सु॒पथा॑ कृणु । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ७
 अ॒भि सु॒यव॑सं नय न न॑वज्ज्वरो अध्व॑ने । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ८
 श॒ग्धि पू॒धि प्र य॑सि च शि॒शीहि॑ प्रा॒स्युद॑रम् । पू॒षन्नि॑ह क्रतुं विदः ९
 न पू॒षणं॑ मे॒थाम॑सि सू॒क्तैर॑भि गृ॒णीम॑सि । वसू॑नि दु॒स्ममी॑महे १० [२५] (५०८)

(४३)

१. कण्वो घौरः । रुद्रः, ३ रुद्रः, मित्रावरुणौ च, ७-९ सोमः ।
 गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

कद॒ रुद्रा॑य प्रचे॒तसे मी॒ळुष्ट॑मा॒य तव्य॑से । वो॒चेम॒ शत॑तमं हृ॒दे १
 यथा॑ नो अदि॒तिः क॑रत् प॒श्वे नृ॒भ्यो यथा॑ गवे । यथा॑ तोका॒य रु॒द्रिय॑म् २
 यथा॑ नो मि॒त्रो वरु॑णो यथा॑ रु॒द्रश्चि॑के॒तति । यथा॑ वि॒श्वे स॒जोष॑सः ३
 गा॒थर्प॑ति मे॒धर्प॑ति रु॒द्रं जला॑पभे॒पज॑म् । तच्छं॑योः सु॒ममी॑महे ४
 यः शु॒क्र इ॒व सूर्यो॑ हिर॑ण्यमि॒व रो॑चते । श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ वसुः ५ [२६]

शं नः॑ क॒रत्य॑र्वते सु॒गं मे॒पाय॑ मे॒ष्ये । नृ॒भ्यो ना॒रिभ्यो॑ गवे॑ ६
 अ॒स्मे सोम॑ श्रिय॒मधि॑ नि धे॒हि श॒तस्य॑ नृ॒णाम् । महि॑ श्रव॒स्तुवि॑नृ॒णाम् ७
 मा नः॑ सोम॒परि॑बाधो मा॒रा॒तयो॑ जुहु॒न्त । आ न॑ इन्द्रो वा॒जे भज॑ ८
 यास्ते॑ प्र॒जा अ॒मृत॑स्य पर॒स्मिन् धाम॑नृ॒तस्य॑ ।
 मूर्धा॑ नाभा॑ सोम वेन आ॒भूव॑न्तीः सोम वेदः ९ [२७] (५१७)

(४४)

(नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ४४-५०)

१४ प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १-२ अग्निः, अश्विनौ, उषाश्च ।
 प्रगाथः= विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

अग्ने॑ वि॒वस्व॑दुपसं॒शू चि॒त्रं राधो॑ अमर्त्य ।

आ वृ॒शुषे॑ जा॒तवे॑दो वहा॒ त्वम॒द्या दे॒वाँ उ॑र्बुधः

१

(५१८)

जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनो ऽग्ने रथीरध्वराणाम् ।
सजूरश्विभ्यामुपसा सुवीर्यमस्मे धेहि श्रवो बृहत्

२

अद्या दूतं वृणीमहे वसुमग्निं पुरुप्रियम् ।
धूमकेतुं भाक्रजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियम्
श्रेष्ठं यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनाय दाशुपे ।
देवाँ अच्छा यातवे जातवेदसमग्निमीळे व्युष्टिषु

३

४

स्तविष्यामि त्वामहं विश्वस्यामृत भोजन ।

अग्ने त्रातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवाहन

५ [२८]

सुशंसो बोधि गृणते यविष्ठ्य मधुजिह्वः स्वाहुतः ।

प्रस्कण्वस्य प्रतिरन्नायुर्जीवसे नमस्या दैव्यं जनम्

६

होतारं विश्ववेदसं सं हि त्वा विश इन्धते ।

स आ वह पुरुहूत प्रचेतसो ऽग्ने देवाँ इह द्रवत्

७

सवितारमुपसमश्विना भगमग्निं व्युष्टिषु क्षपः ।

कण्वांसस्त्वा सुतसोमास इन्धते हव्यवाहं स्वध्वर

८

पतिर्ह्यध्वराणांमग्ने दूतो विशामसि ।

उषर्बुध आ वह सोमपीतये देवाँ अद्य स्वर्दशः

९

अग्ने पूर्वा अनूपसो विभावसो दीदर्थ विश्वदर्शतः ।

असि ग्रामेष्वविता पुरोहितो ऽसि यज्ञेषु मानुषः

१० [२९]

नि त्वा यज्ञस्य साधनमग्ने होतारमृत्विजम् ।

मनुष्वद् देव धीमहि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यम्

११

यद् देवानां मित्रमहः पुरोहितो ऽन्तरो यासि दूर्यम् ।

सिन्धोरिव प्रस्वनितास ऊर्मयो ऽग्नेर्भ्राजन्ते अर्चयः

१२

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिर्देवैरग्ने सयावभिः ।

आ सीदन्तु बर्हिषि मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरम्

१३

शूण्वन्तु स्तोमं मरुतः सुदानवो ऽग्निजिह्वा कृतावृधः ।

पिबन्तु सोमं वरुणो धृतवतो ऽश्विभ्यामुपसा सजूरः

१४ [३०] (५३१)

(४५)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अग्निः, १० (उत्तरार्धस्य) देवाः । अनुष्टुप् ।

त्वमग्ने वसूरिह रुद्राँ आदित्याँ उत । यजाँ स्वध्वरं जनं सनुजातं घृतपुषम् १
श्रुधीवानो हि दाशुषे देवा अग्ने विचेतसः । तान् रोहिदश्व गिर्वणम् त्रयस्त्रिंशत्मा वह २
प्रियमेधवदत्रिवज् जातवेदो विरूपवत् । अङ्गिरस्वन्महिषत प्रस्कण्वस्य श्रुधी हवम् ३
महिकैरव ऊतये प्रियमेधा अहूषत । राजन्तमध्वराणाँ मग्निं शुक्लेण शोचिषा ४
घृताहवन सन्त्ये—मा उ पु श्रुधी गिरः । याभिः कण्वस्य सूनवो हवन्तेऽवसे त्वा ५

[३१]

त्वां चित्रश्रवस्तम् हवन्ते विश्व जन्तवः । शोचिष्केशं पुरुप्रिया—ऽग्ने हव्याय वोह्वे ६
नि त्वा होतारमृत्विजं दधिरे वसुवित्तमम् । श्रुक्लेणं सप्रथस्तमं विषाँ अग्ने दिविष्टिषु ७
आ त्वा विषाँ अचुच्यवुः सुतसोमा अभि प्रयः । बृहद् भा बिभ्रतो हवि—रग्ने मर्ताय दाशुषे ८
प्रातर्याव्णाः सहस्कृत सोमपेयाय सन्त्य । इहाद्य दैव्यं जनं बर्हिषा सादया वसो ९
अर्वाञ्च दैव्यं जन—मग्ने यक्ष्व सहूतिभिः । अयं सोमः सुदानवस् तं पात तिरोअह्वयम् १०

[३२] (५४१)

(४६)

१५ प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । गायत्री ।

एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः । स्तुषे वामश्विना बृहत् १
या दुस्त्रा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया देवा वसुविदा २
वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि । यद् वां रथो विभिष्पतात् ३
हविषाँ जारो अपां पिपिर्ति पपुर्निरा । पिता कुटस्य चर्षणिः ४
आद्वारो वाँ मतीनां नासत्या मतवचसा । पातं सोमस्य धृष्णुया ५ [३३]

या नः पीपरदश्विना ज्योतिष्मती तमस्तिरः । तामस्मे रासाथामिषम् ६
आ नो नावा मतीनां यातं पाराय गन्तवे । युञ्जाथामश्विना रथम् ७
अरित्रं वां दिवस्पृथु तीर्थे सिन्धूनां रथः । धिया युयुञ्ज इन्द्रवः ८
दिवस्कण्वास् इन्द्रवो वसु सिन्धूनां पदे । स्वं वत्रिं कुहं धित्सथः ९
अभूदु भा उ अंशवे हिरण्यं प्रति सूर्यः । व्यस्यज्जिह्वासातः १० [३४]

अभूदु पारमेतवे पन्थाँ क्रतस्य साधुया । अदर्शिं वि सुतिर्दिवः ११
तत्तादिदुश्विनोरवो जरिता प्रति भूषति । मदे सोमस्य पिप्रतोः १२

(५५३)

वावसाना विवस्वति	सोमस्य पीत्या गिरा ।	मनुष्वच्छंभू आ गतम्	१३
युवोरूपा अनु श्रियं	परिज्मनोरूपाचरत् ।	ऋता वनथो अक्तुभिः	१४
उभा पिबतमश्विनो	भा नः शर्म यच्छतम् ।	अविद्रियाभिरूतिभिः	१५ [३५] (५५६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(४७)

१० प्रस्कण्वः काण्वः । अश्विनौ । प्रगाथः=विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः ।

अयं वां मधुमत्तमः	सुतः सोमं ऋतावृधा ।	
तमश्विना पिबतं तिरोअह्वयं	धत्तं रत्नानि द्वाशुषे	१
त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा	रथेना यातमश्विना ।	
कण्वांसो वां ब्रह्म कृण्वन्त्यध्वरे	तेषां सु शृणुतं हवम्	२
अश्विना मधुमत्तमं	पातं सोममृतावृधा ।	
अथाद्य दसा वसु बिभ्रता रथे	द्वाश्वासमुप गच्छतम्	३
त्रिषधस्थे बर्हिषि विश्ववेदसा	मध्वा यज्ञं मिमिक्षतम् ।	
कण्वांसो वां सुतसोमा अभिद्यवो	युवां हवन्ते अश्विना	४
याभिः कण्वमभिष्टिभिः	प्रावतं युवमश्विना ।	
ताभिः प्वस्माँ अवतं शुभस्पती	पातं सोममृतावृधा	५ [१]
सुदासे दसा वसु बिभ्रता रथे	पृक्षो वहतमश्विना ।	
रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पत्यस्मे	धत्तं पुरुस्पृहम्	६
यन्नासत्या परावति	यद् वा स्थो अधि तुर्वशे ।	
अतो रथेन सुवृता न आ गतं	साकं सूर्यस्य रुश्मिभिः	७
अर्वाश्वा वां सप्तयोऽध्वरश्रियो	वहन्तु सवनेदुषं ।	
इषं पृश्नन्ता सुकृते सुदानव	आ बर्हिः सीदतं नरा	८
तेन नासत्या गतं	रथेन सूर्यत्वचा ।	
येन शश्वद्बृहथुर्वाशुषे वसु	मध्वः सोमस्य पीतये	९
उक्थेभिर्वागवसे पुरुवसू	अकैश्च नि ह्वयामहे ।	
शश्वत् कण्वानां सदासि प्रिये हि कं	सोमं पृथुरश्विना	१० [२] (५६६)

(४८)

१६ प्रस्कण्वः काण्वः । उपाः । प्रगाथः = विषमा बृहत्याः, समाः सतोबृहत्याः ।

- सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
 सह द्युम्नेन बृहता विभावरि राया देवि दास्वती १
 अश्वावतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे ।
 उदीरय प्रति मा सूनृता उषशू चोद राधो मघोनाम् २
 उवासोषा उच्छाच्च नु देवी जीरा रथानाम् ।
 ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुद्रे न श्रवस्यवः ३
 उषो ये ते प्र यामेषु युञ्जते मनो दानाय सूरयः ।
 अत्राह तत् कण्व एषां कण्वतमो नाम गृणाति नृणाम् ४
 आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रभुञ्जती ।
 जरयन्ती वृजनं पद्वदीयत उत्पातयति पक्षिणः ५ [३]
 वि या सृजति समनं व्युत्थिनः पदं न वेत्योदती ।
 वयो नकिंष्टे पन्तिवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ६
 एषायुक्त परावतः सूर्यस्योदयनादधि ।
 शतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि यात्यभि मानुषान् ७
 विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज् ज्योतिष्कृणोति सूनरी ।
 अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छदष सिधः ८
 उष आ भाहि भानुना चन्द्रेण दुहितर्दिवः ।
 आवहन्ती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छन्ती दिविष्टिषु ९
 विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि ।
 सा नो रथेन बृहता विभावरि श्रुधि चित्रामघे हवम् १० [४]
 उषो वाजं हि वंस्व यश्चित्रो मानुषे जने ।
 तेना वह सुकृतो अध्वरो उष ये त्वा गृणन्ति बह्वयः ११
 विश्वान् देवा आ वह सोमपीतये ऽन्तरिक्षादुषस्त्वम् ।
 सास्मासु धा गोमदश्वावदुक्थ्य मुषो वाजं सुवीर्यम् १२
 यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अहक्षत ।
 सा नो रयि विश्ववारं सुपेशस मुषा ददातु सुगम्यम् १३ (५७९)

ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वं ऊतये जुहुरेऽवसे महि ।

सा नः स्तोमाँ अभि गृणीहि राधसो—षः शुकेण शोचिषा

१४

उषो यदुद्य भानुना वि द्वारावृणवो दिवः ।

प्र नो यच्छतादवुकं पृथु च्छर्दिः प्र देवि गोमतीरिपः

१५

सं नो राया बृहता विश्वपेशसा मिमिक्ष्वा समिळाभिरा ।

सं युञ्जेन विश्वतुरोषो महि सं वाजैर्वाजिनीवति

१६ [५] (५८२)

(४९)

४ प्रस्कण्वः काण्वः । उषाः । अनुष्टुप् ।

उषो भदेभिरा गहि दिवश्चिद् रोचनादधि । वहन्त्वरुणप्सव उप त्वा सोमिनो गृहम् ?

सुपेशसं सुखं रथं यमध्यस्था उपस्त्वम् । तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य दुहितर्दिवः २

वर्यश्चित् ते पतत्रिणो द्विपच्चतुष्पदजुनि । उपः प्रारचतूरनु दिवो अन्तेभ्यस्परि ३

व्युच्छन्ती हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनम् । तां त्वामुपर्वसूयवो गीर्भिः कणा अहूपत ४ [६]

(५८६)

(५०)

१३ प्रस्कण्वः काण्वः । सूर्यः (११-१३ रोगघ्न्य उपनिषदः, १३ अन्त्योऽर्धर्चः द्विपद्मश्च) ।

गायत्री, १०-१३ अनुष्टुप् ।

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । हृशे विश्वाय सूर्यम् १

अप त्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यकुभिः । सूराय विश्वचक्षसे २

अहृश्रमस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु । भ्राजन्तो अग्रयो यथा ३

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य । विश्वमा भासि रोचनम् ४

प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ्कुदेषि मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्हृशे ५ [७]

येना पावक चक्षसा भुरण्यन्तं जनाँ अनु । त्वं वरुण पश्यसि ६

वि द्यामेषि रजस्पृथ्वहा मिमानो अकुभिः । पश्यञ्जन्मानि सूर्य ७

सप्त त्वा हरितो रथे वहन्ति देव सूर्य । शोचिष्केशं विचक्षण ८

अयुक्त सप्त शुन्ध्युवः सूरौ रथस्य नपत्यः । तार्भिर्याति स्वयुक्तिभिः ९

उद् वयं तमसस्पृति ज्योतिष्पश्यन्त उत्तरम् । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म ज्योतिरुत्तमम् १०

उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्तुरां दिवम् । हृद्गो मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ११

(५९७)

शुकेषु मे हरिमाणं रोपणाकासु दध्मसि । अथो हारिद्वेषु मे हरिमाणं नि दध्मसि १२
उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषन्तं मह्यं रन्धयन् मो अहं द्विषते रधम् १३

[८] (५९९)

(५१)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० ५१-५७]

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृग्मिय—मिन्द्रं गीर्भिर्मदता वस्वो अर्णवम् ।
यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे महिष्ठमभि विप्रमर्चत १
अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमूतयोऽन्तरिक्षप्रां तविषीभिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत् २
त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरपो—तात्रये शतदुरेषु गातुवित् ।
ससेन चिद् विमदायावहो वस्वा—जावद्विं वावसानस्य नर्तयन् ३
त्वमपामपिधानावृणोरपा—ऽधारयः पर्वते दानुमद् वसु ।
वृत्रं यदिन्द्र शवसावधीरहि—मादित् सूर्यं दिव्यारोहयो हृशे ४
त्वं मायाभिरप मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये अधि शुप्तावजुह्वत ।
त्वं पिप्रोर्नृमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजिश्वानं दस्युहत्येष्वाविथ ५ [९]

त्वं कुत्सं शुष्णहत्येष्वाविथा—ऽरन्धयोऽतिथिग्वाय शम्बरम् ।
महान्तं चिदबुधं नि क्रमीः पदा सनादेव दस्युहत्याय जज्ञिषे ६
चे विश्वा तविषी सध्वग्विषता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।
तव वज्राश्रिकिते बाह्वोर्हितो वृश्वा शत्रोरव विश्वानि वृणया ७
वि जानीह्यार्यान् ये च दस्यवो बर्हिष्मते रन्धया शासद्व्रतान् ।
शाका भव यजमानस्य चोद्विता विश्वेत् ता ते सधमादेषु चाकन ८
अनुव्रताय रन्धयन्नपव्रता—नाभूमिरिन्द्रः श्रथयन्ननाभुवः ।
वृद्धस्य चिद् वर्धतो द्यामिनक्षतः स्तवानो वज्रो वि जघान सुदिहः ९
तक्षद् यत् त उशाना सहसा सहो वि रोदसी मज्जमना बाधते शवः ।
आ त्वा वार्तस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्नभि श्रवः १० [१०]

मन्दिह यदुशने काव्ये सचाँ इन्द्रो वङ्कू वङ्कूतराधि तिष्ठति ।

उग्रो ययिं निरपः स्रोतसासृजद् वि शुष्णस्य हंहिता ऐरयत् पुरः

११

(६१०)

अ० १, अ० ४, व० ११]

[३५]

[ऋग्वेदः । मं० १, सू० ५१, मं० १२]

आ स्मा रथं वृषपाणेषु तिष्ठसि शार्यातस्य प्रभृता येषु मन्दसे ।

इन्द्र यथा सुतसोमेषु चाकनो ऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे द्विवि १२

अर्दुवा अभी महते वचस्यवे कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुन्वते ।

मेनाभवो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या १३

इन्द्रो अश्रायि सुध्यो निरेके पञ्जेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः ।

अश्वयुगन्वू रथयुर्वसूयु—रिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता १४

इदं नमो वृषभार्य स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि ।

अस्मिन्निन्द्र वृजने सर्ववीराः स्मत् सूरिभिस्तव शर्मन्त्स्याम १५ [११] (६१४)

(५२)

१५ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १३, १५ त्रिष्टुप् ।

त्यं सु मेघं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुभ्वः साकमीरते ।

अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथ—मेन्द्रं ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः १

स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूतिस्तविषीषु वावृधे ।

इन्द्रो यद् वृत्रमवधीन्नदीवृतं मुजन्नणींसि जर्हपाणो अन्धसा २

स हि द्रो द्विषु वज्र ऊधनि चन्द्रबुधो मद्वृन्द्रो मनीषिभिः ।

इन्द्रं तमहे स्वपस्यया धिया मंहिष्ठारातिं स हि पप्रिरन्धसः ३

आ यं पूणन्ति द्विवि सन्नर्बहिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः ।

तं वृत्रहत्ये अनु तस्थुरुतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहूतप्सवः ४

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रध्वीरिव प्रवणे संसुरुतयः ।

इन्द्रो यद् वज्री धृषमाणो अन्धसा भिनद् वलस्य परिधीरिव त्रितः ५ [१२]

परीं घृणा चरति तित्विषे शवो ऽपो वृत्वी रजसो बुध्रमाशयत् ।

वृत्रस्य यत् प्रवणे दुर्गृभिश्चनो निजघन्थ हन्वोरिन्द्र तन्यतुम् ६

हृदं न हि त्वा न्युषन्त्यूर्मयो ब्रह्माणीन्द्र तव यानि वर्धना ।

त्वया चित् ते युज्यं वावृधे शवस्ततश्च वज्रमभिभूत्योजसम् ७

जघन्वाँ उ हरिभिः संभृतकत—विन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः ।

अयच्छथा बाहोर्वज्रमायस—मधारयो दिव्या सूर्यं दृशे ८

(६२२)

बृहत् स्वर्चन्द्रममवद् यदुक्थ्यः ।—मकृण्वत् भियसा रोहेणं दिवः ।

यन्मानुषप्रधना इन्द्रमूतयः स्वनृषाचो मरुतोऽमदृन्ननु ९

द्यौश्चिदुस्यामवो अहेः स्वना—दयोयवीद् भियसा वज्र इन्द्र ते ।

वृत्रस्य यद् बद्धधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिर्नच्छिरः १० [१३]

यदिन्विन्द्र पृथिवी दशभुजि—रहानि विश्वा ततनन्त कृष्टयः ।

अत्राह ते मघवन् विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा भुवत् ११

त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा अवसे धृषन्मनः ।

चक्रुषे भूमिं प्रतिमानमोजसो ऽपः स्वः परिभूरेष्या दिवम् १२

त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋण्वरीरस्य बृहत् पतिर्भूः ।

विश्वमाप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्धा नकिरन्यस्त्वावान् १३

न यस्य द्यावापृथिवी अनु व्यचो न सिन्धवो रजसो अन्तमानशुः ।

नोत स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चक्रुषे विश्वमानुषक् १४

आर्चन्नत्र मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे देवासो अमदृन्ननु त्वा ।

वृत्रस्य यद् भृष्टिमता वधेन नि त्वमिन्द्र प्रत्यानं जघन्थ १५ [१४] (६२९)

(५३)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

न्यूडे पु वाचं प्र महे भरामहे गिर इन्द्राय सदनं विवस्वतः ।

नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदु—न्न दुष्टतिर्द्विषिणेदेपु शस्यते १

दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः ।

शिक्षानुरः प्रदिवो अकासकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि २

शचीव इन्द्र पुरुकृद् द्युमत्तम् तवेदिदमभितश्चेकिते वसु ।

अतः संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममूनयीः ३

एभिर्द्युभिः सुमना एभिरिन्दुभि—निरुन्धानो अमतिं गोभिरश्विना ।

इन्द्रेण दस्युं दुरयन्त इन्दुभि—युतद्वेषसः समिषा रभेमहि ४

समिन्द्र राया समिषा रभेमहि सं वार्जेभिः पुरुश्चन्द्रैरभिर्द्युभिः ।

सं देव्या प्रमेत्या वीरशुम्भया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ५ [१५] (६३४)

ते त्वा मदा अमदन् तानि वृष्ण्या ते सोमांसो वृत्रहत्येषु सत्पते ।

यत् कारवे दश वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ६

युधा युधमुप घेदैषि धृष्ण्या पुरा पुरं समिदं हंस्योजसा ।
नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो नमुचिं नाम मायिनम् ७

त्वं करञ्जमुत पर्णयं वधी स्तेजिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी ।
त्वं शता वङ्गदस्याभिनत् पुरो ऽनानुदः परिपूता ऋजिश्वना ८

त्वमेताञ्जनराजो द्विर्दशा ऽबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः ।
षष्टिं सहसा नवतिं नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ९

त्वमाविथ सुश्रवसं तवोतिभिस्तव त्रामभिरिन्द्र तूर्वयाणम् ।

त्वमस्मै कुत्समतिथिग्वमायुं महे राजे यूने अरन्धनायः १०

य उहचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असांम ।

त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ११ [१६] (६४०)

(५४)

११ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; ६, ८-९, ११ त्रिष्टुप् ।

मा नो अस्मिन् मघवन् पूत्स्वंहसि नहि ते अन्तः शवसः परीणशे ।

अक्रन्दयो नद्योऽरुरुवद् वना कथा न क्षोणीर्भियसा समारत १

अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते शृण्वन्तमिन्द्रं महयन्नभि ष्टुहि ।

यो धृष्णुना शवसा रोदसी उभे वृषा वृषत्वा वृषभो न्यूञ्जते २

अर्चा दिवे बृहते शृण्यं वचः स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः ।

बृहच्छ्रवा असुरो बर्हणा कृतः पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ३

त्वं दिवो बृहतः सानु कोपयो ऽव त्मना धृषता शम्बरं भिनत् ।

यन्मायिनो व्रन्दिनो मन्दिना धृषच्छितां गभास्तिमशानि पृतन्यसि ४

नि यद् वृणाक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शुष्णास्य चिद् व्रन्दिनो रुरुवद् वना ।

प्राचीनेन मनसा बर्हणावता यदुद्या चित् कृणवः कस्त्वा परि ५ [१७]

त्वमाविथ नयं तूर्वशं यदु त्वं तूर्वीति वयं शतक्रतो ।

त्वं रथमेतशं कृत्वये धने त्वं पुरो नवतिं दम्भयो नव ६ (६४६)

स घा राजा सत्पतिः शूशुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति ।
उक्था वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दिवः

७

असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा सन्तु नेमे ।

ये त इन्द्र दुदुषो वर्धयन्ति महि क्षत्रं स्थविरं वृष्ण्यं च

८

तुभ्येवेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इन्द्रपानाः ।

व्यश्रुहि तर्पया काममेषा मथा मनो वसुदेयाय कृष्व

९

अपामतिष्ठद्गुरुणाहरं तमो ऽन्तर्वृत्रस्य जठरेषु पर्वतः ।

अभीमिन्द्रो नद्यो वविणा हिता विश्वा अनुष्ठाः प्रवणेषु जिघ्रते

१०

स शेवृधमधि धा द्युम्नमस्मे महि क्षत्रं जनाषाळिन्द्र तव्यम् ।

रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरीन् राये च नः स्वपत्या इषे धाः

११ [१८] (६५१)

(५५)

८ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

दिवश्चिदस्य वरिमा वि पप्रथ इन्द्रं न महा पृथिवी चन प्रति ।

भीमस्तुर्विष्माश्चर्षणिभ्य आतपः शिशीति वज्रं तेजसे न वंसंगः

१

सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः प्रति गृभ्णाति विश्रिता वरीमभिः ।

इन्द्रः सोमस्य पीतये वृषायते सनात् स युध्म ओजसा पनस्यते

२

त्वं तमिन्द्र पर्वतं न भोजसे महो नृम्णस्य धर्मेणामिरज्यसि ।

प्र वीर्येण देवतार्ति चेकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः

३

स इद् वने नमस्युर्भिर्वचस्यते चारु जनेषु प्रब्रुवाण इन्द्रियम् ।

वृषा छन्दुर्भवति हर्यतो वृषा क्षेमेण धेनो मघवा यदिन्वति

४

स इन्महानि समिथानि मुज्मना कृणोति युध्म ओजसा जनेभ्यः ।

अधा चन श्रद् दधति त्विषीमत् इन्द्राय वज्रं निघनिघ्नते वधम्

५ [१९]

स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् ।

ज्योतीषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवे ऽवं सुक्रतुः सतवा अपः सृजत

६

वानाय मनः सोमपावन्नस्तु ते ऽर्वाञ्चा हरी वन्दनश्रुदा कृधि ।

यमिष्ठासः सारथ्यो य इन्द्र ते न त्वा केता आ दभ्नुवन्ति भूर्णयः

७ (६५८)

अप्रक्षितं वसुं विभर्षि हस्तयो—रषां सहस्तन्वि श्रुतो दधे ।
आवृतासोऽवतासो न कर्तृभि—स्तनूषु ते कर्तव इन्द्र भूरयः

८ [२०] (६५९)

(५६)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

एष प्र पूर्वीरिव तस्य चम्रिषो ऽत्यो न योषामुदयंस्त भुवणिः ।
दक्षं महे पाययते हिरण्ययं रथमावृत्या हरियोगमृभ्वसम् १
तं गूर्तयो नेमात्रिषः परीणसः समुद्रं न संचरणे सनिष्यवः ।
पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना अधि रोह तेजसा २
स तुर्वणिर्महौ अरेणु पौंस्ये गिरेर्भूष्टिर्न भ्राजते तुजा शवः ।
येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध आभूषु रामयन्नि दामनि ३
देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इन्द्रं सिपकत्युपसं न सूर्यः ।
यो धूष्णुना शवसां बाधते तम इयति रेणु बृहदर्हरिष्वणिः ४
वि यत् तिरो धरुणमच्युतं रजो ऽतिष्ठिपो दिव आतासु बर्हणा ।
स्वर्मीह्ये यन्मद इन्द्र हर्ष्याहन् वृत्रं निरपामौजो अर्णवम् ५
त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या इन्द्र सदेनेषु माहिनः ।
त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृत्रस्य समया पाप्यारुजः ६ [२१] (६६५)

(५७)

६ सव्य आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती ।

प्र महिषाय बृहते बृहद्रथे सत्यशुष्माय तवसे मतिं भरे ।
अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धरं राधो विश्वायु शवसे अर्णवृतम् १
अध ते विश्वमनु हासद्विष्टय आपो निम्नेव सर्वना हविर्मतः ।
यत् पर्वते न समशीत हर्यत इन्द्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः २
अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे ।
यस्य धाम श्रवसे नामेन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे ३
इमे तं इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो ।
नहि त्वदन्यो निर्विणो गिरः सघत क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तद् वचः ४ (६६९)

भूरि त इन्द्र वीर्यं तव स्मस्य—स्य स्तोतुर्मघवन् काममा पृण ।

अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इयं च ते पृथिवी नैम ओजंसे

त्वं तमिन्द्र पर्वतं महामुरुं वज्रेण वज्रिन् पर्वशश्वकतिथ ।

अवांसृजो निवृताः सर्तवा अपः सत्रा विश्वं दधिषे केवलं सहः

५ [२२] (६७१)

[एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० ५८-६४]

(५८)

९ नोधा गौतमः । अग्निः । जगतीः ६-९ त्रिष्टुप् ।

नू चितं सहोजा अमृतो नि तुन्दते होता यद् दूतो अभवद् विवस्वतः ।

वि सार्धिष्ठोभिः पृथिभी रजो मम आ देवताता हविषा विवासति

आ स्वमघा युवमानो अजर—स्तृष्वविष्यन्नतसेषु तिष्ठति ।

अत्यो न पृष्ठं प्रुषितस्य रोचते दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्रदत्

क्राणा रुद्रेभिर्वसुभिः पुरोहितो होता निषत्तो रयिषाळमर्त्यः ।

रथो न विक्ष्वत्स्रान आयुषु व्यानुषग्वार्या देव ऋण्वति

वि वार्तजूतो अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्या तुविष्वणिः ।

तृषु यदग्ने वनिनो वृषायसे कृष्णं त एम रुशदूर्मे अजर

तपुर्जम्भो वन आ वार्तचोदितो यूथे न साह्वो अव वाति वंसंगः ।

अभिवजन्नक्षितं पार्जसा रजः स्थातुश्चरथं भयते पतत्रिणः

५ [२३]

वृधुष्वा भृगवो मानुषेष्वा रयिं न चारुं सुहवं जनेभ्यः ।

होतारमग्ने अतिथिं वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने

होतारं सप्त जुहोऽयजिष्ठं यं वाघतो वृणते अध्वरेषु ।

अग्निं विश्वेषामरतिं वसूनां सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्

अच्छिद्रा सूनो सहसो नो अद्य स्तोतृभ्यो मित्रमहः शर्म यच्छ ।

अग्ने गुणन्तमहंस उरुष्यो—जो नपात् पूर्भिरायसीभिः

भवा वरूथं गृणते विभावो भवा मघवन् मघवच्च्यः शर्म ।

उरुष्याग्ने अहंसो गुणन्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

९ [२४] (६८०)

(५९)

७ नोधा गौतमः । अग्निर्वैश्वानरः । त्रिष्टुप् ।

वया इदं अग्रयस्ते अन्ये त्वे विश्वे अमृता मादयन्ते ।	
वैश्वानर नाभिरसि क्षितीनां स्थूणेव जना उपमिद ययन्थ	१
मूर्धा दिवो नाभिरग्निः पृथिव्या अथाभवदरती रोदस्योः ।	
तं त्वा देवासोऽजनयन्त देवं वैश्वानर ज्योतिरिदारीय	२
आ सूर्ये न रश्मयो ध्रुवासो वैश्वानरे दधिरेऽग्रा वसूनि ।	
या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु या मानुषेष्वसि तस्य राजा	३
बृहती इव सूनवे रोदसी गिरो होता मनुष्योऽन दक्षः ।	
स्वर्वते सत्यशुष्माय पूर्वी वैश्वानराय नृतमाय यक्षीः	४
दिवश्चित् ते बृहतो जातवेदो वैश्वानर प्र रिरिचे महित्वम् ।	
राजा कृष्टीनामसि मानुषीणां युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	५
प्र नू महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते ।	
वैश्वानरो दस्युमग्निर्जघन्वा अधूनोत् काष्ठा अव शम्बरं भेत्	६
वैश्वानरो महिम्ना विश्वकृष्टिर्भरद्वाजेषु यजतो विभावा ।	
शातवनेये शतिनीभिरग्निः पुरुणीथे जरते सूनृतावान्	७ [२५] (६८७)

(६०)

५ नोधा गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वह्निं यशसं विदथस्य केतुं सुप्राव्यं दूतं सद्योऽर्थम् ।	
द्विजन्मानं रयिमिव प्रशस्तं रातिं भरद् भृगवे मातरिश्वा	१
अस्य शासुरुभयासः सचन्ते हविष्मन्त उशिजो ये च मर्ताः ।	
दिवश्चित् पूर्वो न्यसादि होता ऽऽपृच्छ्यो विशपतिर्विक्षु वेधाः	२
तं नव्यसी हृद् आ जायमान मस्मत् सुकीर्तिर्मधुजिह्वमश्याः ।	
यमृत्विजो वृजने मानुषासः प्रयस्वन्त आयवो जीजनन्त	३
उशिक् पावको वसुर्मानुषेषु वरेण्यो होताधायि विक्षु ।	
दमूना गृहपतिर्दम आ अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणाम्	४ (६९१)

तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र शंसामो मतिभिर्गोतमासः ।
आशुं न वाजंभरं मर्जयन्तः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

५ [२६] (६९२)

(६१)

१६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हिमिं स्तोमं माहिनाय ।

१

ऋचीपमायाधिगव ओह मिन्द्राय ब्रह्माणि राततमा

अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराभ्याङ्गुषं बाधे सुवृक्ति ।

२

इन्द्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयन्त

अस्मा इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्याङ्गुषमास्येन ।

३

महिष्ठमच्छोक्तिभिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधध्वै

अस्मा इदु स्तोमं सं हिनोमि स्थं न तष्टेव तत्सिनाय ।

४

गिरिश्च गिर्वाहसे सुवृक्तीन्द्राय विश्वमिन्वं मेधिराय

अस्मा इदु सतिमिव श्रवस्येन्द्रायार्कं जुह्वाडु समञ्जे ।

५ [२७]

वीरं दानौकसं वन्दध्वै पुरां गूर्तश्रवसं दुर्माणम्

अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद वज्रं स्वपस्तमं स्वयं रणाय ।

६

वृत्रस्य चिद विदद येन मर्मं तुजन्नीशानस्तुजता कियेधाः

अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो महः पितुं पपिवाश्चार्वन्ना ।

७

मुषायद विष्णुः पचतं सहीयान् विध्यद वराहं तिरो अद्रिमस्ता

अस्मा इदु ग्राहिचिद देवर्षत्नीरिन्द्रायार्कमहिहत्य ऊवुः ।

८

परि द्यावापृथिवी जभ्र उर्वी नास्य ते महिमानं परि दः

अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् ।

९

स्वराळिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिमत्रो ववक्षे रणाय

अस्येदेव शवसा शुषन्तं वि वृश्चद वज्रेण वृत्रमिन्द्रः ।

१० [२८]

गा न ब्राणा अवनीरमुश्च दुभि श्रवो दावने सचेताः

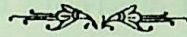
अस्येदु त्वेपसा रन्त सिन्धवः परि यद वज्रेण सीमयच्छत् ।

ईशानकृद द्वाशुषे दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः

११ (७०३)

अस्मा इदु प्र भरा तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेधाः ।	
गोर्न पर्व वि रदा तिरश्चे—व्यन्नर्णस्यपां चरधै	१२
अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्वाणि तुरस्य कर्माणि नव्य उक्थैः ।	
युधे यदिष्णान आयुधा—न्यूघायमाणो निरिणाति शत्रून्	१३
अस्येदु भिया गिरयश्च हृह्णा द्यावा च भूमा जनुपस्तुजेते ।	
उपो वेनस्य जोगुवान ओणिं सद्यो भुवद् वीर्याय नोधाः	१४
अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषा—मेको यद् वत्रे भूरीशानः ।	
प्रेतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुष्विमावदिन्द्रः	१५
एवा ते हारियोजना सुवृक्ती—न्द्र ब्रह्माणि गोतमासो अक्रन् ।	
ऐषु विश्वपेशसं धियं धाः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	१६ [२९] (७०८)

पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३१]

(६२)

१३ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र मन्महे शवसानाय शूष—माङ्गुषं गिर्वणसे अङ्गिरस्वत् ।	
सुवृक्तिभिः स्तुवत क्रग्मियाया—ऽर्चामार्कं नरे विश्रुताय	१
प्र वो महे महि नमो भरध्व—माङ्गुष्यं शवसानाय साम ।	
येना नः पूर्वे पितरः पवृजा अर्चन्तो अङ्गिरसो गा अविन्दन्	२
इन्द्रस्याङ्गिरसां चेष्टौ विदत् सरमा तनयाय धासिम् ।	
बृहस्पतिर्भिन्नदद्रि विदद् गाः समुस्त्रियाभिर्वावशन्त नरः	३
स सुदुभा स स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेणाद्रिं स्वय्योऽ नवगवैः ।	
सरण्युभिः फलिगभिन्द्र शक्र वलं रवेण दरयो दशगवैः	४
गृणानो अङ्गिरोभिर्दस्म वि व—रुषसा सूर्येण गोभिरन्धः ।	
वि भूम्या अप्रथय इन्द्र सानु दिवो रज उपरमस्तभायः	५ [१]
तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दुस्मस्य चारुतममस्ति दंसः ।	
उपह्वरे यदुपरा अपिन्वन् मध्वर्णसो नद्यश्चतस्रः	६
द्विता वि ववे सनजा सनीळे अयास्यः स्तवमानेभिरुक्तेः ।	
भगो न मेने परमे व्योम—न्नधारयद् रोदसी सुदंसाः	७

(७१५)

सनाद् दिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा युवती स्वेभिरैवैः ।	
कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्वपुर्भिरा चरतो अन्यान्या	८
सनेमि सख्यं स्वपस्यमानः सुनुर्दाधार शवसा सुदंसाः ।	
आमासु चिद् दाधिषे पक्रमन्तः पर्यः कृष्णासु रुशद् रोहिणीषु	९
सनात् सनीळा अवनीरवाता व्रता रक्षन्ते असृताः सहोभिः ।	
पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्द्वयस्यन्ति स्वसारो अह्याणम्	१० [२]
सनायुवो नमसा नव्यो अर्केर्वसूयवो मतयो दस्म दद्रुः ।	
पतिं न पत्नीरुशतीरुशन्तं स्पृशन्ति त्वा शवसावन् मनीषाः	११
सनादेव तव रायो गभस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म ।	
द्युमाँ असि क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः	१२
सनायते गोतम इन्द्र नव्यमर्क्षद् ब्रह्म हरियोजनाय ।	
सुनीथाय नः शवसान नोधाः प्रातर्मक्षु धियावसुर्जगम्यात्	१३ [३] (७२१)

(६३)

९ नोधा गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्वं महाँ इन्द्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी अमे धाः ।	
यद्ध ते विश्वा गिरयश्चिदभ्वा मिया हृल्लासः किरणा नैजन्	१
आ यद्धरी इन्द्र विवता वेरा ते वज्रं जरिता बाह्वोर्धात् ।	
येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान् पुर इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः	२
त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान् त्वमभुक्षा नर्यस्त्वं पाद् ।	
त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणौ यूने कुत्साय द्युमते सवाहन्	३
त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृत्रं यद् वज्रिन् वृषकर्मभुक्ताः ।	
यद्ध शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्युर्योनावकृतो वृथापाद्	४
त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन् हृल्लस्य चिन्मर्तानामजुष्टौ ।	
व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्धनेव वज्रिञ्छथिह्यमित्रान्	५ [४]
त्वां ह त्यदिन्द्रार्णसातौ स्वर्मिह्नि नर आज्ञा हवन्ते ।	
तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वाजेष्वतसाय्या भूत्	६
त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन् पुरो वज्रिन् पुरुकुत्साय दर्दः ।	
बर्हिर्न यत् सुदासे वृथा वर्गहो राजन् वरिदः पूरवे कः	७ (७२८)

अ० १, अ० ५, व० ५]

[४५]

[ऋग्वेदः । मं० १, सू० ६३, मं० ८

त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रा—मिषमापो न पीपयः परिज्मन् ।
 यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि त्मनमूर्जं न विश्वध क्षरध्वै
 अकारि त इन्द्र गोतमेभि—ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् ।
 सुपेशंसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

८

९ [५] (७३०)

(६४)

१५ नोधा गौतमः । मरुतः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा मरुद्भ्यः ।
 अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समञ्जे विदथेष्वाभुवः
 ते जज्ञिरे दिव ऋष्वास उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या असुरा अरेपसः ।
 पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्वानो न द्रप्सिनो घोरवर्षसः
 युवानो रुद्रा अजरा अभोग्धनो ववक्षुरधिगावः पर्वता इव ।
 हृत्वा चिद् विश्वा भुवनानि पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्मना
 चित्रैरञ्जिभिर्वपुषे व्यञ्जते वक्षःसु रुक्मा अधि येतिरे शुभे ।
 अंसेष्वेषां नि मिमृक्षुर्ऋष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः
 ईशानकृतो धुनयो रिशादसो वातान् विद्युतस्तविषीभिरक्रत ।
 दुहन्त्यूर्ध्वदिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पर्यसा परिज्रयः

१

२

३

४

५ [६]

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पर्यो घृतवद् विदथेष्वाभुवः ।
 अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिन—मुत्सं दुहन्ति स्तनयन्तमाक्षितम्
 महिषासो मायिनश्चित्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुप्यदः ।
 मृगा इव हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविपीरयुग्ध्वम्
 सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशो विश्ववेदसः ।
 क्षपो जिन्वन्तः पृषतीभिर्ऋष्टिभिः समित् सबाधः शवसाहिमन्यवः
 रोदसी आ वदता गणभ्रियो नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः ।
 आ वन्धुरेष्वमतिर्न दर्शता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः
 विश्ववेदसो रयिभिः समोकसः संमिश्लासस्तविषीभिर्विरप्तिनः ।
 अस्तार इषुं दधिरे गर्भस्त्यो—रनन्तशुष्मा वृषखादयो नरः

६

७

८

९

१० [७] (७४०)

हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्नन्त आपथ्योऽ न पर्वतान् ।	
मखा अयासः स्वसृतो ध्रुवच्युतो दुधकृतो मरुतो भ्राजहृष्टयः	११
घृषु पावकं वनिनं विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि ।	
रजस्तुरं तवसं मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये	१२
प्र नू स मर्तः शवसा जना अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।	
अवीर्द्धिर्वाजं भरते धना नृभि रापृच्छयं क्रतुमा क्षेति पुष्यति	१३
चकृत्यं मरुतः पूत्सु दुष्टरं द्युमन्तं शुष्मं मघवत्सु धत्तन ।	
धनस्पृतमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम तनयं शतं हिमाः	१४
नू छिरं मरुतो वीरवन्त मृतीषाहं रयिमस्मासु धत्त ।	
सहस्रिणं शतिनं शूश्रुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्	१५ [८] (७४५)

(६५)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० ६५-७३]

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

पश्वा न तायुं, गुहा चतन्तं नमो युजानं, नमो वहन्तम्	१
सजोषा धीराः, पदैरुं गमच्छुप त्वा सीदुन्, विश्वे यजत्राः ॥१॥	२
ऋतस्य वेवा, अनु व्रता गुर्भुवत् परिष्टिद्यौर्न भूम	३
वर्धन्तीमर्षः, पुन्वा सुशिश्वि मृतस्य योना, गर्भे सुजातम् ॥२॥	४
पुष्टिर्न रणवा, क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म, क्षोदो न शंभु	५
अत्यो नाज्मन्, त्सर्गप्रतक्तः सिन्धुर्न क्षोदुः, क ई वराते ॥३॥	६
जामिः सिन्धूनां, भ्रातेव स्वस्रा मिभ्यान्न राजा, वनान्यत्ति	७
यद् वातजूतो, वना व्यस्था कुग्रिहं दाति, रोमा पृथिव्याः ॥४॥	८
श्वसित्यप्सु, हंसो न सीदुन् क्रत्वा चेतिष्ठो, विशामुषर्भुत्	९
सोमो न वेधा, ऋतप्रजातः पशुर्न शिश्वा, विभुर्दूरेभाः ॥५॥	१० [९] (७५५)

(६६)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

रयिर्न चित्रा, सरो न संह गायुर्न प्राणो, नित्यो न सूनुः	१
तक्त्वा न भूर्णिर्वना सिषक्ति पयो न धेनुः, शुचिर्विभावा ॥१॥	२
वाधार क्षेममोको न रणवो यवो न पको, जेता जनानाम्	३ (७५८)

ऋषिर्न स्तुभ्वा, विक्षु प्रशस्तो वाजी न प्रीतो, वयों दधाति ॥२॥	४
दुरोकशोचिः, क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं विश्वस्मै	५
चित्रो यदभ्राद्, द्वेतो न विक्षु रथो न रुक्मी, त्वेषः समत्सु ॥३॥	६
सेनेव सृष्टामं दधात्यस्तुर्न विद्युत्, त्वेषप्रतीका	७
यमो ह जातो, यमो जनित्वं जारः कनीनां, पतिर्जनीनाम् ॥४॥	८
तं वश्वराथा, वयं वसत्यास्तं न गावो, नक्षन्त इन्द्रम्	९
सिन्धुर्न क्षोदुः, प्र नीचीरैर्नोन्नवन्त गावः, स्वर्हर्षीके ॥५॥	१०[१०](७६५)

(६७)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराद् ।

वनेषु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं, राजेवाजुर्यम्	१
क्षेमो न साधुः, क्रतुर्न भद्रो भुवत् स्वाधी, हर्ता हव्यवाद् ॥१॥	२
हस्ते दधानो, नृम्णा विश्वा न्यमे देवान् धाद्, गुहा निषीदन्	३
विदन्तीमत्र, नरो धियंधा हृदा यत् तद्वान्, मन्त्रां अशंसन् ॥२॥	४
अजो न क्षां, वृधार् पृथिवीं तस्तम्भ द्यां, मन्त्रेभिः सत्यैः	५
प्रिया पदानि, पश्वो नि पाहि विश्वायुरग्ने, गुहा गुहं गाः ॥३॥	६
य ई चिकेत, गुहा भवन्त मा यः ससाद्, धारामृतस्य	७
वि ये चूतन्त्युता सर्पन्त आदिद् वसूनि, प्र ववाचारस्मै ॥४॥	८
वि यो वीरुत्सु, रोधन्महित्वो त प्रजा, उत प्रसूयन्तः	९
चित्तिरपां, दमे विश्वायुः सन्नेव धीराः, संमाय चक्रुः ॥५॥	१०[११](७७५)

(६८)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । द्विपदा विराद् ।

श्रीणन्नपं स्थाद्, दिवं भुरण्युः स्थातुश्चरथमकून् व्यूणीत्	१
परि यदेष्टामेको विश्वेष्टां भुवद् देवो, देवानां महित्वा ॥१॥	२
आदित ते विश्वे, क्रतुं जुषन्त शुष्काद् यद् देव, जीवो जनिष्ठाः	३
भजन्त विश्वे, देवत्वं नाम क्रतं सर्पन्तो, अमृतमेवैः ॥२॥	४
क्रतस्य प्रेषा, क्रतस्य धीति विश्वायुर्विश्वे, अपांसि चक्रुः	५
यस्तुभ्यं दाशाद्, यो वा ते शिक्षात् तस्मै चिकित्वान्, रयिं दयस्व ॥३॥	६

(७८)

होता निषत्तो, मनोरपत्ये	स चित्रवासां, पती रयीगाम्	७
इच्छन्त रेतो, मिथस्तनूषु	सं जानत स्वैर्दक्षैर्मूराः ॥४॥	८
पितुर्न पुत्राः, कर्तुं जुषन्त	श्रोषन् ये अस्य, शासं तुरासः	९
वि राय और्णोद, दुरः पुरुक्षुः	पिपेश नाकं, स्तुभिर्दमूनाः ॥५॥	१० [१२] (७८५)

(६९)

१० पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

शुक्रः शुशुक्रौ, उषो न जारः	पुत्रा समीची, दिवो न ज्योतिः	१
परि प्रजातः, कृत्वा बभूथ	भुवो देवानां, पिता पुत्रः सन् ॥१॥	२
वेधा अहंसो, अग्निर्विजान	नूधर्न गोनां, स्वाध्मा पितृनाम्	३
जने न शेव, आहूर्यः सन्	मध्ये निषत्तो, रण्वो दुरोणे ॥२॥	४
पुत्रो न जातो, रण्वो दुरोणे	वाजी न प्रीतो, विशो वि तारीत्	५
विशो यदह्वे, नृभिः सनीळा	अग्निर्देवत्वा, विश्वान्यश्याः ॥३॥	६
नकिष्ट एता, व्रता मिनन्ति	नृभ्यो यदेभ्यः, श्रुष्टिं चकर्थ	७
तत् तु ते दंसो, यदहन्तस्मानै	नृभिर्यद् युक्तो, विवे रपांसि ॥४॥	८
उषो न जारो, विभावोस्रः	संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै	९
त्मना वहन्तो, दुरो व्यृण्वन्	नवन्त विश्वे, स्वर्हृशीके ॥५॥	१० [१३] (७९५)

(७०)

११ पराशरः शाक्यः । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

वनेम पूर्वीर्यो मनीषा	अग्निः सुशोको, विश्वान्यश्याः	१
आ दैव्यानि, व्रता चिकित्वा	ना मानुषस्य, जनस्य जन्म ॥१॥	२
गर्भो यो अपां, गर्भो वनानां	गर्भश्च स्थातां, गर्भश्चरथाम्	३
अद्वौ चिदस्मा, अन्तर्दुरोणे	विशां न विश्वो, अमृतः स्वाधीः ॥२॥	४
स हि क्षपावाँ, अग्नी रयीणां	दाशद् यो अस्मा, अरं सूक्तैः	५
एता चिकित्वा, भूमा नि पाहि	देवानां जन्म, मर्ताश्च विद्वान् ॥३॥	६
वर्धन्यं पूर्वीः, क्षपो विरूपाः	स्थातुश्च रथमृतप्रवीतम्	७
अराधि होता, स्वर्निषन्तः	कृण्वन् विश्वान्यपांसि सत्या ॥४॥	८
गोषु प्रशस्ति, वनेषु धिषे	भरन्त विश्वे, बलिं स्वर्णः	९

(८०४)

वि त्वा नरः, पुरुत्रा सपर्यन् पितुर्न जिघ्रेर्वि वेदो भरन्त ॥ ५ ॥

१०

साधुर्न गृध्नुरस्तेव शूरो यातेव भीमस्त्वेषः समत्सु ॥ ६ ॥

११ [१४] (८०६)

(७१)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उप प्र जिन्वन्नुशतीरुशन्तं पतिं न नित्यं जनयः सनीळाः ।

स्वसारः श्याव्रीमरुषीमजुषूञ् चित्रमुच्छन्तीमुषसं न गावः

१

वीळु चिद् दृह्ला पितरो न उक्थै—रदि रुजन्नाङ्गिरसो रवेण ।

चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः स्वर्विविदुः केतुमुसाः

२

दधन्तुतं धनयन्नस्य धीति—मादिदुर्यो दिधिष्वोऽ विभृत्राः ।

अतृप्यन्तीरपसो यन्त्यच्छा देवाञ्जन्म प्रयसा वर्धयन्तीः

३

मथीद् यदीं विभृतो मातरिश्वा गृहेर्गृहे श्येतो जेन्यो भूत् ।

आदीं राजे न सहीयसे सचा सन्ना दूत्यं भृगवाणो विवाय

४

महे यत् पित्र ई रसं दिवे क—रव त्सरत् पृशन्त्यश्चिकित्वान् ।

सृजदस्तां धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि त्विषिं धात

५ [१५]

स्व आ यस्तुभ्यं दम आ विभाति नमो वा दाशादुशतो अनु द्यून् ।

वधो अग्ने वयो अस्य द्विवर्हा यासद् राया सरथं यं जुनासि

६

अग्निं विश्वा अभि पृक्षः सचन्ते समुद्रं न स्रवतः सप्त युहीः ।

न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा देवेषु प्रमतिं चिकित्वान्

७

आ यद्विषे नृपतिं तेज आनद्र ह्युचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीकै ।

अग्निः शर्धमनवद्यं युवानं स्वाध्वं जनयत् सुदयच्च

८

मनो न योऽध्वनः सद्य एत्ये—कः सत्रा सूरौ वस्व ईशे ।

राजाना मित्रावरुणा सुपाणी गोषु प्रियममृतं रक्षमाणा

९

मा नो अग्ने सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिष्ठा अभि विदुष्कविः सन् ।

नभो न रूपं जरिमा मिनाति पुरा तस्या अभिशस्तेरधीहि

१० [१६] (८१६)

(७२)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि काव्या वेधसः शश्वतस्क—हस्ते दधानो नर्या पुरुणि ।

अग्निर्भुवद् रयिपती रयीणां सत्रा चक्राणो अमृतानि विश्वा

१

(८१७)

अस्मे वृत्सं परि षन्तं न विन्द—ञ्छिच्छन्तो विश्वे अमृता अमूराः ।

श्रमयुवः पदव्यो धियं धा—स्तस्थुः पदे परमे चार्वग्नेः

२

तिस्रो यदग्ने शरदुस्त्वामि—च्छुचिं धृतेन शुचयः सपर्यान् ।

नामानि चिद् दधिरे यज्ञियान्य—सूदयन्त तन्वः सुजाताः

३

आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया जग्निरे यज्ञियासः ।

विदन्मर्तो नेमधिता चिकित्वा—नग्निं पदे परमे तस्थिवांसम्

४

संजानाना उप सीदन्नभिजु पत्नीवन्तो नमस्यं नमस्यन् ।

रिरिकांसस्तन्वः कृण्वत स्वाः सखा सख्युर्निमिषि रक्षमाणाः

५

[१७]

त्रिः सप्त यद् गुह्यानि त्वे इत् पदाविदुन्निहिता यज्ञियासः ।

तेभी रक्षन्ते अमृतं सजोषाः पशूश्च स्थातृश्चरथं च पाहि

६

विद्वान् अग्ने वयुनानि क्षितीनां व्यानुषक् हुरुधो जीवसे धाः ।

अन्तर्विद्वान् अध्वनो देवयाना—नतन्द्रे दूतो अभवो हविर्वाद्

७

स्वाध्वो दिव आ सप्त यही रायो दुरो व्यृतज्ञा अजानन् ।

विदद् गव्यं सरमा हृल्लमूर्वं येना नु कं मानुषी भोजते विद्

८

आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।

महा महद्भिः पृथिवी च तस्थे माता पुत्रैरदितिर्धार्यसे वेः

९

अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन् दिवो यदुक्षी अमृता अकृण्वन् ।

अध क्षरन्ति सिन्धवो न सृष्टाः प्र नीचीरग्ने अरुषीरजानन्

१० [१८] (८२६)

(७३)

१० पराशरः शाक्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो न शासुः ।

स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतेव सद्य विधृतो वि तारीत्

१

देवो न यः सविता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति वृजनानि विश्वा ।

पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिषाय्यो भूत्

२

देवो न यः पृथिवीं विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो न राजा ।

पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या पतिजुष्टेव नारी

३

(८२९)

तं त्वा नरो दम आ नित्यमिन्द्र—मग्ने सचन्त क्षितिषु ध्रुवासु ।
 अधि द्युम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन् भवा विश्वायुर्धरुणो रयीणाम्
 वि पृक्षो अग्ने मघवानो अश्व—वि सूरयो ददतो विश्वमायुः ।
 सनेम वाजं समिथेष्वर्यो भागं देवेषु श्रवसे दधानाः

४

५ [१९]

ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः पीपयन्त द्युभक्ताः ।
 परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिन्धवः समया ससुरदिम्
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा द्विवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः ।
 नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णमरुणं च सं धुः ।
 यान् राये मर्तान्सुषूदो अग्ने ते स्याम मघवानो वयं च ।
 ह्यायेव विश्वं भुवनं सिसक्ष्या—पप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम्
 अवीन्द्रिग्ने अर्वतो नृभिर्नृन् वीरैर्वीरान् वनुयामा त्वोताः ।
 ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि सूरयः शतहिमा नो अश्वुः
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि सन्तु मनसे हृदे च ।
 शकेम रायः सुधुरो यमं ते ऽधि श्रवो देवभक्तं दधानाः

६

७

८

९

१० [२०] (८३६)

(७४)

[त्रयोदशोऽनुवाकः ॥१३॥ सू० ७४-८४]

९ गोतमो राहृगणः । अग्निः । गायत्री ।

उपप्रयन्तो अध्वरं मन्त्रं वोचेमाग्रये । आरे अस्मे च शृण्वते १
 यः स्नीहितीषु पूर्यः संजग्मानासु कृष्टिषु । अरक्षद् दाशुषे गयम् २
 उत ब्रुवन्तु जन्तव उदग्निर्वृत्रहाजनि । धनंजयो रणरणे ३
 यस्य दूतो अग्नि क्षये वेपि हव्यानि वीतये । दस्मत् कृणोष्यध्वरम् ४
 तमित्र सुहव्यमाङ्गिरः सुदेवं सहसो यहो । जना आहुः सुबर्हिषम् ५ [२१]

आ च वहासि तां इह देवाँ उप प्रशस्तये । हव्या सुश्रन्द्र वीतये ६
 न योरुपब्दिश्वयः शृण्वे रथस्य कच्चन । यदग्ने यासि दूत्यम् ७
 त्वोतो वाज्यह्रयो ऽभि पूर्वस्मादपरः । प्र दाश्वो अग्ने अस्थात् ८
 उत द्युमत् सुवीर्यं बृहदग्ने विवाससि । देवेभ्यो देव दाशुषे ९ [२२] (८४५)

(७९)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । गायत्री ।

जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तमम् । हव्या जुह्वान आसनि	१
अथा ते अङ्गिस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियम् । वोचेम ब्रह्म सानसि	२
कस्ते जामिर्जनानाग्ने को दाश्वध्वरः । को ह कस्मिन्नसि श्रितः	३
त्वं जामिर्जनानाग्ने मित्रो असि प्रियः । सखा सखिभ्य ईड्यः	४
यजा नो मित्रावरुणा यजा देवाँ ऋतं बृहत् । अग्ने यक्षि स्वं दमम्	५ [२३] (८५०)

(७६)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

का त उपैतिर्मनसो वराय भुवदग्ने शंतमा का मनीषा ।	
को वा यज्ञैः परि दक्षं त आप केन वा ते मनसा दाशेम	१
एह्यग्र इह होता नि षीदा दध्धः सु पुरेता भवा नः ।	
अवतां त्वा रोदसी विश्वमिन्वे यजा महे सौमनुसाय देवान्	२
प्र सु विश्वान् रक्षसो धक्ष्यग्ने भवा यज्ञानामभिशस्तिपावा ।	
अथा वह सोमपतिं हरिभ्या मातिथ्यमस्मै चकृमा सुदात्रे	३
प्रजावता वचसा वहिरासा ऽऽ च हुवे नि च सत्सीह देवैः ।	
वेषि होत्रमुत पोत्रं यजत्र बोधि प्रयन्तर्जनितर्वसूनाम्	४
यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिर्देवाँ अयंजः कविभिः कविः सन् ।	
एवा होतः सत्यतर त्वमद्याग्ने मन्द्रया जुह्वा यजस्व	५ [२४] (८५५)

(७७)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

कथा दाशेमाग्रये कास्मै देवजुष्टोच्यते भामिने गीः ।	
यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा होता यजिष्ठ इत् कृणोति देवान्	१
यो अध्वरेषु शंतम ऋतावा होता तमू नमोभिरा कृणुध्वम् ।	
अग्रिर्यद् वेर्मतीय देवा न्तस चा बोधाति मनसा यजाति	२
स हि क्रतुः स मर्यः स साधु मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः ।	
तं मेधेषु प्रथमं देवयन्ती विशि उप ब्रुवते दुस्ममारीः	३ (८५८)

स नो नृणां नृतमो रिशादा अग्निगिरीऽवसा वेतु धीतिम् ।

तना च ये मघवानः शविष्ठा वाजप्रसूता इषयन्त मन्म

४

एवाग्निर्गोतमैर्भिर्कृतावा विप्रैर्भिरस्तोष्ट जातवेदाः ।

स एषु द्युम्नं पीपयत् स वाजं स पुष्टिं याति जोषमा चिकित्वान्

५ [२५] (८६०)

(७८)

५ गोतमो राहूगणः । अग्निः । गायत्री ।

अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः १

तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्क्रामो दुवस्यति । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः २

तमु त्वा वाजसातम मङ्गिरस्वद्ध्वामहे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ३

तमु त्वा वृत्रहन्तमं यो दस्यूरवधुनुषे । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ४

अवौचाम रहूगणा अग्नये मधुमद् वचः । द्युम्नैरभि प्र णोनुमः ५ [२६] (८६१)

(७९)

१२ गोतमो राहूगणः । १-३ अग्निः मध्यमोऽग्निर्वा; ४-१२ अग्निः । १-३ त्रिष्टुप्;

४-६ उष्णिक्; ७-१२ गायत्री ।

हिरण्यकेशो रजसो विसारे ऽहिर्धुनिर्वात इव धर्जीमान् ।

शुचिभ्राजा उपसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न सत्याः १

आ ते सुपर्णा अमिनन्त एवैः कृष्णो नोनाव वृषभो यदीदम् ।

शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात् पतन्ति मिहः स्तनयन्त्यभ्रा २

यदीमृतस्य परसा पियानो नयन्नृतस्य पथिभी रजिष्ठैः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृश्नन्त्युपरस्य योनौ ३

अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहसो यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ४

स ईधानो वसुष्कवि रग्निरीळेन्यो गिरा । रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ५

क्षपो राजन्त त्मनाग्ने वस्तोरुतोपसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो दह प्रति ६ [२७]

अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि । विश्वांसु धीषु वन्द्य ७

आ नो अग्ने रयिं भर सत्रासाहं वरेण्यम् । विश्वांसु पृत्सु दुष्टरम् ८

आ नो अग्ने सुचेतुना रयिं विश्वायुपोपसम् । मूर्द्धिकं धेहि जीवसे ९

(८७४)

प्र पुतास्तिग्मशोचिषे वाचो गोतमाग्रये । भरस्व सुम्नयुर्गिरः १०
 यो नो अग्नेऽभिदासत्यन्ति दूरे पंढीष्ट सः । अस्माकमिदं वृधे भव ११
 सहस्राक्षो विचर्षणि रग्नी रक्षांसि सेधति । होता गृणीत उक्थ्यः १२ [२८] (८७७)

(८०)

१६ गोतमो राहगणः । इन्द्रः, १६ इन्द्रः, (अथर्वा, मनुः दध्यङ् च) । पंक्तिः ।

इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनम् ।
 शर्विष्ठ वज्रिन्नोजसा पृथिव्या निः शशा अहि मर्चन्ननु स्वराज्यम् १
 स त्वामदुद वृषा मदुः सोमः श्येनाभृतः सुतः ।
 येना वृत्रं निरुद्धयो जघन्थ वज्रिन्नोजसा चर्चन्ननु स्वराज्यम् २
 प्रेह्यभीहि धृष्णुहि न ते वज्रो नि यंसते ।
 इन्द्र नृम्णं हि ते शवो हनो वृत्रं जया अपो चर्चन्ननु स्वराज्यम् ३
 निरिन्द्र भूम्या अधि वृत्रं जघन्थ निर्दिवः ।
 सृजा मरुत्वतीरव जीवधन्या इमा अपो चर्चन्ननु स्वराज्यम् ४
 इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीळितः ।
 अभिक्रम्याव जिघ्रते ऽपः समीय चोदय चर्चन्ननु स्वराज्यम् ५ [२९]
 अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शतपर्वणा ।
 मन्दान इन्द्रो अन्धंसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु स्वराज्यम् ६
 इन्द्र तुभ्यमिदं द्विवो ऽनुत्तं वज्रिन् वीर्यम् ।
 यद्ध त्वं मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ७
 वि ते वज्रासो अस्थिर च्चवातिं नाव्याऽनु ।
 महत् त इन्द्र वीर्यं बाहोस्ते बलं हित मर्चन्ननु स्वराज्यम् ८
 सहस्रं साकमर्चत परि द्योमत विंशतिः ।
 शतैनमन्वन्नोनवु रिन्द्राय ब्रह्मोद्यत मर्चन्ननु स्वराज्यम् ९
 इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं निरहन्त्सहसा सहः ।
 महत् तदस्य पौंस्यं वृत्रं जघन्वा असृज चर्चन्ननु स्वराज्यम् १० [३०]
 इमे चित् तव मन्यवे वेपेते भियसा मही ।
 यदिन्द्र वज्रिन्नोजसा वृत्रं मरुत्वा अवधी चर्चन्ननु स्वराज्यम् ११ (८८८)

न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृत्रो वि भीभयत् ।	
अभ्येनं वज्र आयसः सहस्रभृष्टिरायता चर्चन्ननु स्वराज्यम्	१२
यद् वृत्रं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः ।	
अहिमिन्द्र जिघांसतो द्विवि ते बद्धधे शवो ऽर्चन्ननु स्वराज्यम्	१३
अभिष्टने ते अद्रिवो यत् स्था जगच्च रेजते ।	
त्वष्टा चित्र तव मन्यव इन्द्र वेविज्यते भिया चर्चन्ननु स्वराज्यम्	१४
नहि नु यादधीमसीन्द्रं को वीर्या परः ।	
तस्मिन्मृण्मृत क्रतुं देवा ओजांसि सं दधुर चर्चन्ननु स्वराज्यम्	१५
यामथर्वा मनुषिता दुध्यङ् धियमन्तत ।	
तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समगमता चर्चन्ननु स्वराज्यम्	१६ [३१] (८९३)

— १०८ —

(८१)

पष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

९ गोतमो राहगणः । इन्द्रः । पंक्तिः ।

इन्द्रो मदाय वावृधे शर्वसे वृत्रहा नृभिः ।	
तमिन्महत्स्वाजिषू तेमर्भे हवामहे	स वाजेषु प्र नोऽविपत् १
असि हि वीर सेन्यो ऽसि भूरि परादृदिः ।	
असि दुभ्रस्य चिद् वृधो यजमानाय शिक्षसि	सुन्वते भूरि ते वसु २
यदुदीरित आजयो धृष्णवे धीयते धना ।	
युक्ष्वा मदच्युता हरी कं हनः कं वसौ दधो	ऽस्मौ इन्द्र वसौ दधः ३
क्रत्वा महां अनुष्वधं भीम आ वावृधे शर्वः ।	
श्रिय ऋष्व उपाकयो नि शिप्री हरिवान् दधे	हस्तयोर्वज्रमायसम् ४
आ पप्रौ पार्थिवं रजो बद्धधे रोचना द्विवि ।	
न त्वावा इन्द्र कश्चन न जातो न जनिष्यते	ऽति विश्वं ववक्षिथ ५ [१]
यो अर्यो मर्तभोजनं पराददाति दाशुषे ।	
इन्द्रो अस्मभ्यं शिक्षतु वि भजा भूरि ते वसु	भक्षीय तव राधंसः ६
मदेमदे हि नो दुदि र्यूथा गवामृजुक्रतुः ।	
सं गृभाय पुरु शतो भयाहस्त्या वसु	शिशीहि राय आ भर ७ (९००)

मादयस्व सुते सचा शवसे शूर राधसे ।

विद्वा हि त्वा पुरुवसु—मुप कामान्त्ससृज्महे ॽथा नोऽविता भव

८

एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुण्यन्ति वार्यम् ।

अन्तर्हि ख्यो जनाना—मर्यो वेदो अदाशुषां तेषां नो वेदु आ भर

९ [२] (१०२)

(८२)

६ गोतमो राहूगणः । इन्द्रः । पंक्तिः; ६ जगती ।

उपो षु शृणुही गिरो मघवन् मातथा इव ।

यदा नः सूनृतावतः कर आदुर्थयास इद् योजा न्विन्द्र ते हरीं

१

अक्षन्नमीमदन्त ह्य—व प्रिया अधूषत ।

अस्तोषत स्वभानवो विप्रा नविष्ठया मती योजा न्विन्द्र ते हरीं

२

सुसंहशं त्वा वयं मघवन् वन्दिषीमहि ।

प्र नूनं पूर्णवन्धुरः स्तुतो याहि वशां अनु योजा न्विन्द्र ते हरीं

३

स घा तं वृषणं रथ—मधि तिष्ठाति गोविदम् ।

यः पात्रं हारियोजनं पूर्णमिन्द्र चिकेतति योजा न्विन्द्र ते हरीं

४

युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतक्रतो ।

तेन जायामुप प्रियां मन्दानो याह्यन्धसो योजा न्विन्द्र ते हरीं

५

युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः ।

उत त्वा सुतासो रभसा अमन्दिषुः पूषण्वान् वज्रिन्त्समु पत्न्यामदः

६ [३] (१०८)

(८३)

६ गोतमो राहूगणः । इन्द्रः । जगती ।

अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिन्द्र मर्त्यस्तवोतिभिः ।

तमित पृणक्षि वसुना भवीयसा सिन्धुमापो यथाभितो विचेतसः

१

आपो न देवीरुपं यन्ति होत्रिय—मवः पश्यन्ति विततं यथा रजः ।

प्राचैर्देवासः प्र णयन्ति देवयुं ब्रह्मप्रियं जोषयन्ते वरा इव

२

अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचो यत्सुचा मिथुना या संपर्यतः ।

असंयत्तो व्रते ते क्षेति पुष्यति भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते

३

(१११)

आदङ्गिराः प्रथमं दधिरे वयं इन्द्राग्रयः शम्भ्या ये सुकृत्यया । सर्वं पुणेः समविन्दन्त भोजनं मश्वावन्तं गोमन्तमा पशुं नरः	४
यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि । आ गा आजदुशना काव्यः सचा यमस्य जातममृतं यजामहे	५
बर्हिर्वा यत् स्वपत्याय वृज्यते ऽर्को वा श्लोकमाघोपते दिवि । ग्रावा यत्र वदति कारुरुक्थ्यः—स्तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रणयति	६ [४] (९१४)

(८४)

२० गोतमो राहगणः । इन्द्रः । १-६ अनुष्टुप्; ७-९ उष्णिक्; १०-१२ पंक्तिः;
१३-१५ गायत्री; १६-१८ त्रिष्टुप्; (प्रगाथः=) १९ बृहती; २० सतोबृहती ।

असावि सोम इन्द्र ते शविष्ठ धृष्णवा गहि । आ त्वा पृणक्त्विन्द्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः	१
इन्द्रमिन्द्रो बहूतो ऽप्रतिधृष्टशवसम् । ऋषीणां च स्तुतीरुपं यज्ञं च मानुषाणाम्	२
आ तिष्ठ वृत्रहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी । अर्वाचीनं सु ते मनो ग्रावा कृणोतु वग्नुना	३
इममिन्द्र सुतं पिब ज्येष्ठममर्त्यं मदम् । शुक्रस्य त्वाभ्यक्षरन् धारां क्रतस्य सादने	४
इन्द्राय नूनमर्चतो—कथानि च ब्रवीतन । सुता अमत्सुरिन्दवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः	५ [५]

नकिष्ट्वद् रथीतरो हरी यदिन्द्र यच्छसे । नकिष्ट्वानु मज्मना नकिः स्वश्वं आनशे	६
य एक इदं विदयते वसु मर्ताय द्वाशुषे । ईशानो अप्रतिष्कृत इन्द्रो अङ्ग	७
कदा मर्तमराधसं पदा क्षुम्पामिव स्फुरत् । कदा नः शुश्रवद् गिर इन्द्रो अङ्ग	८ (९२२)

यश्चिद्धि त्वा बहुभ्य आ सुतावाँ आविवासति ।

उग्रं तत् पत्यते शव इन्द्रो अङ्ग

९

स्वादोरित्था विषूवतो मध्वः पिबन्ति गौर्यः ।

या इन्द्रेण सयावरी वृष्णा मदन्ति शोभसे वस्वीरनु स्वराज्यम्

१० [६]

ता अस्य पृशनायुवः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।

प्रिया इन्द्रस्य धेनवो वज्रं हिन्वन्ति सार्यकं वस्वीरनु स्वराज्यम्

११

ता अस्य नमसा सहः सपर्यन्ति प्रचेतसः ।

व्रतान्यस्य सश्रिरे पुरुणि पूर्वचित्तये वस्वीरनु स्वराज्यम्

१२

इन्द्रो दधीचो अस्थभि वृत्राण्यप्रतिष्कृतः । जघान नवतीर्नव

१३

इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः पर्वतेष्वपश्रितम् । तद् विदच्छर्यणावति

१४

अत्राह गोरमन्वत् नाम त्वष्टरपीच्यम् । इत्था चन्द्रमसो गृहे

१५ [७]

को अद्य युङ्क्ते धुरि गा क्रतस्य शिमीवतो भामिनो दुर्हणायून् ।

आसन्निपून् हृत्स्वसो मयोभून् य एषां भृत्यामृणधत् स जीवात्

१६

क ईषते तुज्यते को बिभाय को मंसते सन्तमिन्द्रं को अन्ति ।

कस्तोकाय क इभायोत राये ऽधि ब्रवत् तन्वेऽ को जनाय

१७

को अग्निमीडे हविषा घृतेन सुचा यजाता क्रतुभिर्ध्रुवेभिः ।

कस्मै देवा आ वहानाशु होम को मंसते वीतिहोत्रः सुदेवः

१८

त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् ।

न त्वदन्यो मघवन्नस्ति मर्दितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः

१९

मा ते राधांसि मा त ऊतयो वसो ऽस्मान् कदा चना दभन् ।

विश्वा च न उपमिमीहि मानुष वसूनि चर्षणिभ्य आ

२० [८] (९३४)

(८५)

[चतुर्दशोऽनुवाकः ॥१४॥ सू० ८५-९३]

१२ गोतमो राहूगणः । मरुतः । जगती; ५, १२ त्रिष्टुप् ।

प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तयो यामन् रुद्रस्य सूनवः सुदंससः ।

रोदसी हि मरुतश्चक्रिरे वृधे मदन्ति वीरा विदथेषु घृष्वयः

१

त उक्षितासो महिमानमाशत दिवि रुद्रासो अधि चक्रिरे सदाः ।

अर्चन्तो अर्कं जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो दधिरे पृश्निमातरः

२

(९३६)

गोमातरो यच्छ्रुभयन्ते अस्त्रिभिस्तनूषु शुभ्रा दधिरे विरुक्मतः ।
 बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप वत्मान्येषामनु रीयते घृतम् ३
 वि ये भ्राजन्ते सुमखास क्रुष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजसा ।
 मनोजुवो यन्मरुतो रथेष्वाम वृषवातासः पृषतीरयुग्धवम् ४
 प्र यद् रथेषु पृषतीरयुग्धं वाजे अर्द्धि मरुतो रंहयन्तः ।
 उतारुषस्य वि प्यन्ति धाराश्रमेवोदभिर्युन्दन्ति भूमं ५
 आ वो वहन्तु सप्तयो रघुपत्यदो रघुपत्वानः प्र जिगात बाहुभिः ।
 सीदता बर्हिर्रु वः सदस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो अन्धसः ६ [९]

तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं तस्थुरु चक्रिरे सदः ।
 विष्णुर्यद्वावद् वृषणं मदच्युतं वयो न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये ७
 शूरा इवेद् युयुधयो न जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे ।
 भयन्ते विश्वा भुवना मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंहशो नरः ८
 त्वष्टा यद् वज्रं सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् ।
 धत्त इन्द्रो नर्यपांसि कर्तवे ऽहन् वृत्रं निरपामौजदर्णवम् ९
 ऊर्ध्वं नुनुद्रेऽवतं त ओजसा दादृहाणं चिद् बिभिदुर्वि पर्वतम् ।
 धमन्तो वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रण्यानि चक्रिरे १०
 जिह्मं नुनुद्रेऽवतं तया दिशा सिञ्चन्तुसं गोतमाय तृणजं ।
 आ गच्छन्तीमवसा चित्रभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त धामभिः ११
 या वः शर्म शशमानाय सन्ति त्रिधातूनि दाशुषे यच्छ्रुताधि ।
 अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो धत्त वृषणः सुवीरम् १२ [१०] (९४६)

(८६)

१० गोतमो राहूगणः । मरुतः । गायत्री ।

मरुतो यस्य हि क्षये पाथा द्विवो विमहसः । स सुगोपातमो जनः १
 यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनाम् । मरुतः शृणुता हवाम् २
 उत वा यस्य वाजिनो ऽनु विप्रमर्तक्षत । स गन्ता गोमति व्रजे ३
 अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो दिर्विष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते ४
 अस्य श्रोषन्त्वा भुवो विश्वा यश्चर्षणीराभि । सूरं चित्र समुषीरिषः ५ [११] (९५१)

पूर्वाभिर्हि ददाशिम	शरद्धिर्मरुतो वयम् । अवोभिश्चर्पणीनाम्	६
सुभगः स प्रयज्यवो	मरुतो अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्पथ	७
शशमानस्य वा नरः	स्वेदस्य सत्यशवसः । विदा कामस्य वेनतः	८
यूयं तत् सत्यशवस	आविष्कृतं महित्वना । विध्यता विद्युता रक्षः	९
गूहता गुह्यं तमो	वि यात विश्वमत्रिणम् । ज्योतिष्कर्ता यदुश्मसि	१० [१२] (९५६)

(८७)

६ गोतमो राहूगणः । मरुतः । जगती ।

प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरज्जिनो	ऽनानता अविथुरा ऋजीपिणः ।	
जुष्टतमासो नृतमासो अश्विभिर्व्यानज्रे	के चिदुस्रा इव स्तृभिः	१
उपहरेषु यदचिध्वं ययिं	वयं इव मरुतः केन चित् पथा ।	
श्रोतन्ति कोशा उप वो रथेष्वा	घृतमुक्षता मधुवर्णमर्चते	२
प्रेषामज्मेषु विथुरेव रेजते	भूमिर्यामेषु यद्ध युञ्जते शुभे ।	
ते क्रीळ्यो धुन्यो भ्राजदृष्टयः	स्वयं महित्वं पनयन्त धूर्तयः	३
स हि स्वमृत पृषदश्चो युवा गणोऽ	ऽया ईशानस्तविषीभिरावृतः ।	
असि सत्य ऋणयावानेद्यो	ऽस्या धियः प्राविताथा वृषा गणः	४
पितुः प्रतस्य जन्मना वदामसि	सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा ।	
यदीमिन्द्रं शम्यृकाण आशता	दिन्नामानि यज्ञियानि दधिरे	५
श्रियसे कं भानुभिः सं मिमिक्षिरे	ते रश्मिभिस्त ऋकाभिः सुखादयः ।	
ते वाशीमन्त इष्मिणो अभीरवो	विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः	६ [१३] (९६२)

(८८)

६ गोतमो राहूगणः । मरुतः । त्रिष्टुप्; १, ६ प्रस्तारपंक्तिः; ५ विराड् रूपा ।

आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के	रथोभिर्यात ऋष्टिमद्भिश्चर्पणैः ।	
आ वर्षिष्ठया न इषा	वयो न पतता सुमायाः	१
तेऽरुणोभिर्वरमा पिशङ्गैः	शुभे कं यान्ति रथतूभिर्भिर्यैः ।	
रुक्मो न चित्रः स्वर्धितीवान्	पृथ्वा रथस्य जङ्घनन्त भूमि	२ (९६४)

श्रिये कं वो अधि तनूषु वाशीं—मेधा वना न कृणवन्त ऊर्ध्वा ।

युष्मभ्यं कं मरुतः सुजाता—स्तुविद्युन्नासो धनयन्ते अद्रिम् ३

अहानि गृध्राः पर्या व आगु—रिमां धियं वार्कार्या च देवीम् ।

ब्रह्म कृण्वन्तो गोतमासो अर्के—रुर्ध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्वै ४

एतत् त्यन्न योजनमचेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः ।

पश्यन् हिरण्यचक्रानयोदंष्ट्रान् विधावतो वराहून् ५

एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्त्री प्रति द्योमति वाघतो न वाणी ।

अस्तोभयद् वृथासा—मनु स्वधां गर्भस्त्योः ६ [१४] (९६८)

(८९)

१० गोतमो राहूगणः । विश्वेदेवाः; (१-२, ८-९ देवाः, १० अदितिः) । जगती;

६ विराट्-स्थाना; ८-१० त्रिष्टुप् ।

आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतो ऽदब्धासो अपरीतास उद्भिदः ।

देवा नो यथा सदमिद् वृधे अस—न्नप्रायुवो रक्षितारो दिवेदिवे १

देवानां भद्रा सुमतिर्ऋजूयतां देवानां रातिरभि नो नि वर्तताम् ।

देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं देवा न आयुः प्र तिरन्तु जीवसे २

तान् पूर्वया निविदा हूमहे वयं भगं मित्रमदिति दक्षमसिधम् ।

अर्यमणं वरुणं सोममश्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ३

तन्नो वातो मयोभु वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत् पिता द्यौः ।

तद् ग्रावाणः सोमसुतो मयोभुव—स्तदश्विना शृणुतं धिष्ण्या युवम् ४

तमीशानं जगतस्तस्थुषस्पतिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयम् ।

पूषा नो यथा वेदसामसद वृधे रक्षिता प्रायुरदब्धः स्वस्तये ५ [१५]

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ६

पृषदश्वा मरुतः पृश्निमातरः शुभ्रयावानो विदथेषु जग्मयः ।

अग्निजिह्वा मनवः सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ७

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांसस्तनूभि—र्व्यशेम देवहितं यदायुः ८ (९७६)

शतमिन्नु शरंदो अन्ति देवा यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनाम् ।
पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो मध्या रीरिषितायुर्गन्तोः
अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स पुत्रः ।
विश्वे देवा अदितिः पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्

९

१० [१६] (९७८)

(९०)

९ गोतमो राहृगणः । विश्वेदेवाः । गायत्री; ९ अनुष्टुप् ।

ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्यमा देवैः सजोषाः १
ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महोभिः । व्रता रक्षन्ते विश्वाहा २
ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता मर्त्येभ्यः । बाधमाना अप द्विषः ३
वि नः पथः सुविताय चियन्तिवन्द्रो मरुतः । पूषा भगो वन्द्यासः ४
उत नो धियो गोअग्राः पूषन् विष्णवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमतः ५ [१७]

मधु वाता क्रतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्त्वोषधीः ६
मधु नक्तसुतोषसो मधुमत् पार्थिवं रजः । मधु द्यौरस्तु नः पिता ७
मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः । माध्वीर्गावो भवन्तु नः ८
शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भवत्वयमा ।

शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्रमः ९ [१८] (९८७)

(९१)

२३ गोतमो राहृगणः । सोमः । त्रिष्टुप्; ५-१६ गायत्री; १७ उष्णिक् ।

त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् ।
तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः १
त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुभूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः ।
त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेभिर्द्युमन्यभवो नृचक्षाः २
राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद् गभीरं तव सोम धाम् ।
शुचिष्ठमसि प्रियो न मित्रो दृक्षाग्यो अर्यमेवासि सोम ३
या ते धामानि द्विवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेल्लन् राजन्त्सोम प्रति हव्या गृभाय ४

(९९१)

त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः ५ [१९]

त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ६
 त्वं सोम महे भगं त्वं यून् क्रतायते । दक्षं दधासि जीवसे ७
 त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नवायतः । न रिण्येत् त्वावतः सखा ८
 सोम यास्ते मयोभुव ऊतयः सन्ति दाशुषे । ताभिर्नोऽविता भव ९
 इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि । सोम त्वं नो वृधे भव १० [२०]

सोम गीर्भिर्द्वा वयं वर्धयामो वचोविदः । सुमृच्छीको न आ विश ११
 गयस्फानो अमीवहा वसुवित् पुष्टिवर्धनः । सुमित्रः सोम नो भव १२
 सोम रारन्धि नो हृदि गावो न यवसेष्वा । मर्यं इव स्व ओक्ये १३
 यः सोम सख्ये तव शरणं देव मर्त्यः । तं दक्षः सचते कविः १४
 उरुण्या णो अभिशस्तेः सोम नि पाह्यंहसः । सखा सुशेव एधि नः १५ [२१]

आ प्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णयम् । भवा वाजस्य संगथे १६
 आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वेभिर्गुभिः । भवानः सुश्रवस्तमः सखा वृधे १७
 सं ते पयांसि समु यन्तु वाजाः सं वृष्णान्यभिमातिषाहः । १८
 आप्यायमानो अमृताय सोम द्विवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व १९
 या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् । २०
 गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम दुर्यान् २१
 सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुं सोमो वीरं कर्मण्यं ददाति । २२
 सादुन्यं विदुश्यं सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै २३ [२२]

अषाहं युत्सु पृतनासु पथि स्वर्षामप्सां वृजनस्य गोपाम् । २४
 भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु मदेम सोम २५
 त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः । २६
 त्वमा ततन्थोर्वृन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ २७
 देवेन नो मनसा देव सोम रायो भगं सहसावन्नभि युध्य । २८
 मा त्वा तनदीशिषि वीर्यस्योभयेभ्यः प्र चिकित्सा गर्विष्टौ २९ [२३] (१०१०)

(९२)

१८ गोतमो राहृगणः । उपाः, १६-१८ अश्विनौ । १-४ जगती;
५-१२ त्रिष्टुप्; १३-१८ उष्णिक् ।

- एता उ त्या उपसः केतुमकत पूर्वे अर्धे रजसो भानुमञ्जते ।
निष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः १
- उदपत्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत ।
अकृन्नुपासो वयुनानि पूर्वथा रुशन्तं भानुमरुषीरशिश्रयुः २
- अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः ।
इषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ३
- अधि पेशांसि वपते नूतुरिवापोर्णुते वक्ष उस्त्रेव बर्जहम् ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युपा आवर्तमः ४
- प्रत्यर्ची रुशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते बाधते कृष्णमश्वम् ।
स्वरुं न पेशो विदथेवञ्ज चित्रं दिवो दुहिता भानुमश्नेत् ५ [२४]
- अतारिष्म तमसस्सारमस्योपा उच्छन्ती वयुना कृणोति ।
श्रिये छन्दो न स्मयते विभाती सुप्रतीका सौमनसायाजीगः ६
- भास्वती नेत्री सूनृतानां दिवः स्तवे दुहिता गोतमेभिः ।
प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुषो गोअग्रा उप मासि वाजान् ७
- उषस्तमश्या यशसं सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यम् ।
सुदंसा श्रवसा या विभासि वाजप्रसूता सुभगे बृहन्तम् ८
- विश्वानि देवी भुवनाभिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति ।
विश्वं जीवं चरसे बोधयन्ती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ९
- पुनःपुनर्जयमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुभमाना ।
श्वशीव कृत्नुर्विज आमिनाना मर्तस्य देवी जरयन्त्यायुः १० [२५]
- व्यूष्वती दिवो अन्ता अबोध्यप स्वसारं सनुतर्युयोति ।
प्रमिनती मनुष्या युगानि योषा जारस्य चक्षसा वि भाति ११
- पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिन्धुर्न क्षोद उर्विया व्यश्नैत् ।
अमिनती दैव्यानि वतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दृशाना १२ (१०२२)

उपस्तच्चित्रमा भ्रा-स्मभ्यं वाजिनीवति । येन तोकं च तनयं च धामहे १३
 उपो अद्येह गोम-त्यश्वावति विभावति । रेवदुस्मे व्युच्छ सूनृतावति १४
 युक्ष्वा हि वाजिनीव-त्यश्वाँ अद्यारुणाँ उपः । अथा नो विश्वा सौमगान्या वह १५[२६]

अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद दस्त्रा हिरण्यवत् । अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतम् १६
 यावित्था श्लोकमादिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् १७
 एह देवा मयोभुवा दस्त्रा हिरण्यवर्तनी । उपबुधो वहन्तु सोमपीतये १८[२७](१०२८)

(९३)

१२ गोतमो राहगणः । अग्नीषोमौ । १-३ अनुष्टुप्; ४-७, १२ त्रिष्टुप्; ८ जगती त्रिष्टुप्वा;
 ९-११ गायत्री ।

अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवम् ।
 प्राति सूक्तानि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः १
 अग्नीषोमा यो अद्य वा-मिदं वचः सपर्यति ।
 तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्चर्यम् २
 अग्नीषोमा य आहुतिं यो वां दाशाद्भविष्कृतिम् ।
 स प्रजया सुवीर्यं विश्वमायुर्व्यश्नवत् ३
 अग्नीषोमा चेति तद् वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं पणिं गाः ।
 अर्वातिरतं बृसयस्य शेषो ऽविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः ४
 युवमेतानि द्विवि रोचना न्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् ।
 युवं सिन्धूरभिर्शस्तेरवद्या दग्नीषोमावमुश्चतं गृभीतान् ५
 आन्यं द्विवो मातरिश्वा जभारा मथनादन्यं परि श्येनो अद्रैः ।
 अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानो-रुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकम् ६ [२८]
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाम् ।
 सुशर्माणा स्ववसा हि भूत-मथा धत्तं यजमानाय शं योः ७
 यो अग्नीषोमा हविषा सपर्याद् देवद्रीचा मनसा यो घृतेन ।
 तस्य द्रतं रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ८
 अग्नीषोमा सवेदसा सहृती वनतं गिरः । सं देवत्रा बभूवथुः ९
 अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं बृहत् १० (१०३८)

अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतम् । आ यातमुप नः सचा ११

अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ प्यायन्तामुस्त्रिया हव्यसूदः ।

अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो अध्वरं श्रुष्टिमन्तम् १२[२९](१०४०)

(९४) [पञ्चदशोऽनुवाकः ॥१५॥ सू० ९४-१०५]

१६ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः (जातवेदाः) ; ८ (त्रयः पादाः) देवाः, १६ उत्तरार्धस्य अग्निः,

मित्रवरुणादितिसिन्धुपृथिवीद्यावो वा । जगती; १५-१६ त्रिष्टुप् ।

इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनीषया ।

भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १

यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यम् ।

स तूताव नैनमश्नोत्यंहतिरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव २

शकेम त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ।

त्वमादित्यां आ वह तान ह्युश्मस्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ३

भरामेधं कृण्वामा हवीषि ते चितयन्तः पर्वणापर्वणा वयम् ।

जीवातवे प्रतरं साधया धियो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ४

विशां गोपा अस्य चरन्ति जन्तवो द्विपच्च यदुत चतुष्पदकुभिः ।

चित्रः प्रकेत उपसो मह्यं अस्याग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ५ [३०]

त्वमध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशास्ता पोता जनुषा पुरोहितः ।

विश्वा विद्वां आत्विज्या धीर पुष्यस्याग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ६

यो विश्वतः सुप्रतीकः सदङ्कुसि दूरे चित् सन्तळिद्विवार्ति रोचसे ।

रात्र्यश्चिदन्धो अति देव पश्यस्याग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ७

पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथो ऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दूढ्यः ।

तदा जानीतोत पुष्यता वचो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ८

वधैर्दुःशंसो अप दूढ्यो जहि दूरे वा ये अन्ति वा के चिदुत्रिणः ।

अथा यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव ९

यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वार्तजूता वृषभस्येव ते रवः ।

आर्दिन्वासि वनिनो धूमकैतुना ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव १० [३१](१०५०)

अथ स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत् ते यवसादो व्यस्थिरन् ।	
सुगं तत् ते तावकेभ्यो रथेभ्यो ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	११
अयं मित्रस्य वरुणस्य धायसे ऽवयातां मरुतां हेळो अद्भुतः ।	
मृळा सु नो भूत्वेषां मनः पुनरग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१२
देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे ।	
शर्मन्त्स्याम तव सप्रथस्तमे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१३
तत् ते भद्रं यत् समिद्धः स्वे दमे सोमाहुतो जरसे मृळ्यत्तमः ।	
दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषे ऽग्नें सख्ये मा रिषामा वयं तव	१४
यस्मै त्वं सुद्रविणो ददाशो ऽनागास्त्वमदिते सर्वताता ।	
यं भद्रेण शर्वसा चोदयासि प्रजावता राधसा ते स्याम	१५
स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वानस्माकमायुः प्र तिरेह देव ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	१६ [३२] (१०५६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३२]

(१५)

११ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, औषसोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

द्वे विरूपे चरतः स्वर्थे अन्यान्या वत्समुप धापयेते ।	
हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्छुक्रो अन्यस्यां ददशे सुवर्चाः	१
दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भं मतन्द्रासो युवतयो विभृत्रम् ।	
तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं परिं धीं नयन्ति	२
त्रीणि जाना परिं भूषन्त्यस्य समुद्र एकं दिव्येकमप्सु	
पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून् प्रशासद् वि दधावनुष्टु	३
क इमं वो निण्यमा चिकेत वत्सो मातृर्जनयत स्वधाभिः ।	
बह्वीनां गर्भो अपसामुपस्था न्महान् कविर्निश्चरति स्वधावान्	४
आविष्ट्यो वर्धते चारुरासु जिह्वानामूर्ध्वः स्वयंशा उपस्थे ।	
उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात् प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते	५ [१]
उभे भद्रे जोषयेते न मेने गावो न वाथा उप तस्थुरेवैः ।	
स दक्षाणां दक्षपतिर्बभूवा ञ्जन्ति यं दक्षिणतो हविर्भिः	६ (१०६२)

उद् यंयमीति सवितेव बाहू उभे सिचौ यतते भीम ऋक्षन् ।
 उच्छृक्कमत्कमजते सिमस्मा—न्नवा मातृभ्यो वसना जहाति
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत् संपृश्चानः सदेने गोभिरन्दिः ।
 कृविर्बुध्नं परि मर्मृज्यते धीः सा देवताता समितिर्बभूव
 उरु ते जयः पर्येति बुध्नं विरोचमानं महिषस्य धाम ।
 विश्वेभिरग्रे स्वयंशोभिरिन्द्रो ऽदधेभिः पायुभिः पाह्यस्मान्
 धन्वन्त्स्रोतः कृणुते गातुमूर्मिं शुक्रैरूर्मिभिरभि नक्षति क्षाम् ।
 विश्वा सनानि जठरेषु धत्ते ऽन्तर्नवासु चरति प्रसूषु
 एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत् पावक श्रवसे वि भाहि ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

७

८

९

१०

११[२] (१०६७)

(९६)

९ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, द्रविणोदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

स प्रत्नथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बलधत्त विश्वा ।
 आपश्च मित्रं धिषणां च साधन् देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स पूर्वया निविदा कव्यतायो—रिमाः प्रजा अजनयन्मनूनाम् ।
 विवस्वता चक्षसा द्यामपश्च देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं विश आरीराहुतमृत्तसानम् ।
 ऊर्जः पुत्रं भरतं सूप्रदानुं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टि—विदद् गातुं तनयाय स्ववित् ।
 विशां गोपा जनिता रोदस्यो—देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नक्तोषासा वर्णमामेभ्यानि धापयेते शिशुमेकं समीची ।
 द्यावाक्षामा रुक्मो अन्तर्वि भाति देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम् ।

१

२

३

४

५ [३]

शयो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः ।
 अमृतत्वं रक्षमाणास एनं देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 नू च पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षाम् ।
 सतश्च गोपां भवतश्च भूरे—देवा अग्निं धारयन् द्रविणोदाम्
 द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य द्रविणोदाः सनरस्य प्र यंसत् ।
 द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो द्रविणोदा रांसते दीर्घमायुः

६

७

८ (१०७५)

एवा नो अग्ने समिधा वृधानो रेवत पावक श्रवसे वि भाहि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

१ [४] (१०७६)

(९७)

८ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, शुचिरग्निर्वा । गायत्री ।

अप नः शोशुचदुधमग्ने शुशुध्या रयिम् । अप नः शोशुचदुधम् १

सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च यजामहे । अप नः शोशुचदुधम् २

प्र यद् भन्दिष्ठ एषां प्रास्माकासश्च सूरयः । अप नः शोशुचदुधम् ३

प्र यत् ते अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयम् । अप नः शोशुचदुधम् ४

प्र यद्भ्यः सहस्वतो विश्वतो यन्ति भानवः । अप नः शोशुचदुधम् ५

त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अप नः शोशुचदुधम् ६

द्विषो नो विश्वतोमुखाति नावेव पारय । अप नः शोशुचदुधम् ७

स नः सिन्धुमेव नावयाति पर्पा स्वस्तये । अप नः शोशुचदुधम् ८ [५] (१०८४)

(९८)

३ कुत्स आङ्गिरसः । अग्निः, वैश्वानरोऽग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम् राजा हि कं भुवनानामग्निः ।

इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण १

पृष्टो द्विवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।

वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिपः पातु नक्तम् २

वैश्वानर तव तत् सत्यमस्त्वस्मान् रायो मधवानः सचन्ताम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ३ [६] (१०८७)

(९९)

१ कश्यपो मारीचः । अग्निः, जातवेदा अग्निर्वा । त्रिष्टुप् ।

जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति वेदः ।

स नः पर्यदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितान्यग्निः

१ [७] (१०८८)

(१००)

१९ वर्षागिराः ऋज्राश्वाम्बरीष-सहदेव-भयमान-सुराधसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- स यो वृषा वृष्ण्येभिः समौका महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट् ।
 सतीनसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १
- यस्यानाप्तः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृत्रहा शुष्मो अस्ति ।
 वृषन्तमः सखिभिः स्वेभिरेव मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती २
- दिवो न यस्य रेतसो दुर्धानाः पन्थासो यन्ति शवसापरीताः ।
 तरद्वेषाः सासहिः पौंस्येभि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ३
- सो अङ्गिरोभिरङ्गिरस्तमो भूद् वृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् ।
 ऋग्मिभिर्ऋग्मी गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ४
- स सुनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋग्वा नृषाह्ये सासह्ये अमित्रान् ।
 सनीळेभिः श्रवस्यानि तूर्वन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ५ [८]
- स मन्युमीः समर्दनस्य कर्ता ऽस्माकेभिर्नृभिः सूर्यं सनत् ।
 अस्मिन्नहन्तसत्पतिः पुरुहूतो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ६
- तमूतयो रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत त्राम् ।
 स विश्वस्य करुणस्येश एको मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ७
- तमप्सन्त शवस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय ।
 सो अन्धे चित् तमसि ज्योतिर्विदन् मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ८
- स सव्येन यमति वार्धतश्चित् स दक्षिणे संगृभीता कृतानि ।
 स कीरिणा चित् सनिता धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ९
- स ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्नृद्य ।
 स पौंस्येभिरभिभूरशस्ती मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १० [९]
- स जामिभिर्यत् समजाति मीळे ऽजामिभिर्वा पुरुहूत एवैः ।
 अपां लोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती ११
- स वज्रभृद् दस्युहा भीम उग्रः सहस्रचिताः शतनीथ ऋग्वा ।
 चम्प्रीषो न शवसा पाश्र्वजन्यो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १२ (११००)

तस्य वज्रः क्रन्दति स्मत् स्वर्षा दिवो न त्वेषो रुवथः शिमीवान् ।
 तं सचन्ते सनयस्तं धनानि मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १३
 यस्याजस्रं शर्वसा मानमुक्थं परिभुजद् रोदसी विश्वतः सीम् ।
 स पारिषत् क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १४
 न यस्य देवा देवता न मर्ता आपश्चन शर्वसो अन्तमापुः ।
 स प्ररिक्वा त्वक्षसा क्षमो दिवश्च मरुत्वान् नो भवत्विन्द्र ऊती १५ [१०]

रोहिच्छयावा सुमदंशुर्ललामीर्युक्षा राय ऋज्राश्वस्य ।
 वृषण्वन्तं बिभ्रती धूर्षु रथं मन्द्रा चिकेत नाहुषीषु विश्व १६
 एतत् त्यत् त इन्द्र वृष्णा उक्थं वार्षागिरा अभि गृणन्ति राधः ।
 ऋज्राश्वः प्रष्टिभिरम्बरीषः सहदेवो भयमानः सुराधाः १७
 दस्युञ्छिभ्यँश्च पुरुहुत एवै हत्वा पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत् ।
 सनत् क्षेत्रं सखिभिः श्वित्वेभिः सनत् सूर्य सनदुपः सुवज्रः १८
 विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्वपरिहृताः सनुयाम् वार्जम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [११] (११०७)

(१०१)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः (१ गर्भस्त्राविण्युपनिषद्) । जगतीः ८-११ त्रिष्टुप् ।

प्र मन्दिने पितुमर्दचता वचो यः णगर्भा निरहन्त्रजिह्वना ।
 अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वं तं सख्याय हवामहे १
 यो व्यंसं जाह्णणेन मनुया यः शम्बरं यो अहन् पिप्रुमव्रतम् ।
 इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणद् मरुत्वं तं सख्याय हवामहे २
 यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महद् यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः ।
 यस्येन्द्रस्य सिन्धवः सश्वति व्रतं मरुत्वं तं सख्याय हवामहे ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः ।
 वीळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वं तं सख्याय हवामहे ४
 यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतिर्यो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविन्दत् ।
 इन्द्रो यो दस्यूरधरो अवातिरन् मरुत्वं तं सख्याय हवामहे ५ (१११२)

यः शूरेभिर्हव्यो यश्च भीरुभि—र्यो धावन्निर्हूयते यश्च जिग्युभिः ।
इन्द्रं यं विश्वा भुवनाभि संदधु—मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

६ [१२]

रुद्राणामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषा तनुते पृथु जयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यर्चति श्रुतं मरुत्वन्तं सख्याय हवामहे

७

यद् वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद् वावमे वृजने मादयासे ।

अत आ याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्यराधः

८

त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः ।

अधा नियुत्वः सर्गणो मरुद्भि रस्मिन् यज्ञे बर्हिषि मादयस्व

९

मादयस्व हरिभिर्ये त इन्द्र वि प्र्यस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने ।

आ त्वा सुशिप्र हरयो वहन्तू शन् हव्यानि प्रति नो जुषस्व

१०

मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वार्जम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११ [१३] (१११८)

(१०२)

११ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; ११ त्रिष्टुप् ।

इमां ते धियं प्र भरे महो मही मस्य स्तोत्रे धिषणा यत् त आनजे ।

तमुत्सवे च प्रसवे च सासहि मिन्द्रं देवासः शर्वसामदुन्ननु

१

अस्य श्रवो नद्यः सप्त विभ्रति द्यावाक्षामा पृथिवी दर्शतं वपुः ।

अस्मे सूर्याचिन्द्रमसाभिचक्षे श्रद्धे कर्मिन्द्र चरतो वितर्तुरम्

२

तं स्मा रथं मघवन् प्राव सातये जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे ।

आजा न इन्द्र मनसा पुरुष्टुत त्वायद्भ्यो मघवच्छर्मं यच्छ नः

३

वयं जयेम त्वया युजा वृत् मस्माकमंशमुदवा भरेभरे ।

अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं कृधि प्र शत्रूणां मघवन् वृणया रुज

४

नाना हि त्वा हवमाना जना इमे धनानां धर्तृरवसा विपन्यवः ।

अस्माकं स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृतं मनस्तव

५ [१४]

गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मच्छतमूतिः खजंकरः ।

अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसा था जना वि ह्वयन्ते सिषासवः

६

(११२४)

उत् ते शतान्मघवन्नुच्च भूयस उत सहस्राद् रिरिचे कृष्टिषु श्रवः ।

अमात्रं त्वा धिषणां तित्विषे म ह्यधा वृत्राणि जिघ्रसे पुरंदर

७

त्रिविष्टिधातु प्रतिमानमोजस स्तिस्रो भूमीर्नृपते त्रीणि रोचना ।

अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथा शत्रुरिन्द्र जनुषा सनादसि

८

त्वां देवेषु प्रथमं हवामहे त्वं वभूथ पृतनासु सासहिः ।

सेमं नः कारुमुपमन्युमुद्भिद मिन्द्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः

९

त्वं जिगेथ न धनां रुरोधिता भेषवाजा मघवन् महत्सु च ।

त्वामुग्रमवसे सं शिशीम स्यथा न इन्द्र हवनेषु चोदय

१०

विश्वाहेन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्वपरिहृताः सनुयाम वाजम् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

११[१५](११२९)

(१०३)

८ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तत् तं इन्द्रियं परमं पराचै रधारयन्त कवयः पुरेदम् ।

क्षमेदमन्यद् दिव्यं न्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः

१

स धारयत् पृथिवीं प्रथच्छ वज्रेण हत्वा निरपः संसर्ज ।

अहन्नहिमभिनद्रौहिणं व्यहन् व्यसं मघवा शचीभिः

२

स जातूभर्मा श्रद्धधान ओजः पुरो विभिन्दन्नचरद् वि दासीः ।

विद्वान् वज्रिन् दस्यवे हेतिमस्याऽऽर्यं सहो वर्धया द्युम्नामिन्द्र

३

तद्वचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा नाम विभ्रत ।

उपप्रयन् दस्युहत्याय वज्री यन्द्रं सूनुः श्रवसे नाम दधे

४

तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं शदिन्द्रस्य धत्तन वीर्याय ।

स गा अविन्दुत् सो अविन्दुदश्वान् त्स ओषधीः सो अपः स वनानि

५[१६]

भूरिकर्मणे वृषभाय वृष्णे सत्यशुष्माय सुनवाम सोमम् ।

य आहत्या परिपन्थीव शूरो ऽयज्वनो विभजन्नेति वेदः

६

तदिन्द्र प्रेवं वीर्यं चकर्थ यत् ससन्तं वज्रेणाबोधयोऽहिम् ।

अनु त्वा पत्नीर्हृषितं वयश्च विश्वे देवासो अमदन्ननु त्वा

७

शुष्णं पिपुं कुर्यवं वृत्रमिन्द्र यदावधीर्वि पुरः शम्बरस्य ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

८[१७](११३७)

(१०४)

९ कुत्स आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

योनिष्ठ इन्द्र निषदे अकारि तमा नि षीद स्वानो नार्वा ।	
विमुच्या वयोऽवसायाश्वान् दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे	१
ओ त्ये नर इन्द्रमूतये गुनू चित् तान् त्सद्यो अध्वनो जगम्यात् ।	
देवासो मनुं दासस्य श्रमन् ते न आ वक्षन् त्सुविताय वर्णम्	२
अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् ।	
क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवणे शिफायाः	३
युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्ट्रि शूरः ।	
अञ्जसी कुलिशी वीरपत्नी पयो हिन्वाना उदभिर्भरन्ते	४
प्रति यत् स्या नीथादर्शि दस्यो रोको नाच्छा सदनं जानती गात ।	
अर्ध स्मा नो मघवश्चकृतादि न्मा नो मघेव निष्पपी परा दाः	५ [१८]
स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्स्व नागास्त्व आ भज जीवशंसे ।	
मान्तरां भुजमा रीरिषो नः श्रद्धितं ते महत इन्द्रियाय	६
अर्धा मन्ये श्रत ते अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय ।	
मा नो अकृते पुरुहूत योना विन्द्र क्षुध्यन्द्यो वय आसुतिं दाः	७
मा नो वधीरिन्द्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।	
आण्डा मा नो मघवञ्छक्र निर्भे न्मा नः पात्रा भेत् सहजानुषाणि	८
अर्वाडेहि सोमकामं त्वाहु रयं सुतस्तस्य पिबा मदाय ।	
उरुव्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि हूयमानः	९ [१९] (११४६)

(१०५)

१९ त्रित आप्त्यः, कुत्स आङ्गिरसो वा । विश्वे देवाः । पंक्तिः;

८ यवमध्या महाबृहती; १९ त्रिष्टुप् ।

चन्द्रमा अप्स्वन्तरा सुपर्णो धावते द्विवि ।	
न वो हिरण्यनेमयः पदं विन्दन्ति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी	१
अर्थमिद् वा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिम् ।	
तुञ्जाते वृष्ण्यं पर्यः परिदाय रसं दुहे वित्तं मे अस्य रोदसी	२ (११४८)

मो षु देवा अदः स्व॑—रव॑ पादि दिवस्पतिं ।

मा सोम्यस्य॑ शंभुवः॑ शूने॑ भूम॑ कदा॑ चन॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ३

यज्ञं पृच्छाम्यवमं॑ स तद् दूतो वि वोचति ।

कं ऋतं॑ पूर्य॑ गतं॑ कस्तद् बिभर्ति॑ नूतनो॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ४

अमी ये देवाः॑ स्थन॑ त्रिष्वा रोचने॑ दिवः ।

कद् व॑ ऋतं॑ कदनृ॑तं कं प्र॒त्ना व॑ आहुति॑—वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ५[२०]

कद् व॑ ऋतस्य॑ धर्ण॑सि कद् वरुणस्य॑ चक्षणम् ।

कदर्य॑ष्णो महस्प॒था—ति॑ क्रामेम॑ दूढ्यो॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ६

अहं सो अस्मि॑ यः पुरा॑ सुते वदामि॑ कानि॑ चित् ।

तं मा॑ व्यन्त्या॒ध्यो—इ॑ वृको॑ न तृष्णजं॑ मृगं॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ७

सं मा॑ तपन्त्य॒भितः॑ सपत्नी॑रिव पश॑वः ।

मूषो॑ न शि॒श्रा व्य॑दन्ति मा॒ध्यः॑ स्तो॒तारं॑ ते शतक्र॑तो वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ८

अमी ये स॒प्त र॒श्मय॑—स्तत्रा॑ मे नाभि॑रातता ।

त्रितस्तद् वे॒दाप्यः॑ स जा॒मित्वाय॑ रेभति॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ९

अमी ये प॒ञ्चोक्ष॑णो मध्ये॑ तस्थु॒र्महो॑ दिवः ।

देव॒त्रा नु॑ प्र॒वाच्यं॑ सध्री॒चीना॑ नि वावृ॒तु—वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १०[२१]

सु॒पर्णा ए॒त आ॑सते मध्य॑ आ॒रोधने॑ दिवः ।

ते सै॒धन्ति॑ प॒थो वृ॒कं तर॑न्तं य॒ह्वती॑रपो वित्तं मे अस्य॑ रोदसी ११

नव्यं॑ तदु॒क्थ्यं॑ हितं॑ देवा॑सः सु॒प्रवा॑चनम् ।

ऋतम॑र्षन्ति॑ सिन्ध॒वः स॒त्यं ता॑तान॒ सूर्यो॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १२

अग्ने॑ तव॒ त्यदु॒क्थ्यं॑ दे॒वेव॑स्त्याप्यम् ।

स नः॑ स॒त्तो म॑नुष्वदा॒ देवान् य॑क्षि वि॒दुष्ट॑रो वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १३

स॒त्तो हो॒ता म॑नुष्वदा॒ देवाँ अ॑च्छा वि॒दुष्ट॑रः ।

अग्नि॑र्हव्या सु॒षूद॑ति दे॒वो दे॒वेषु॑ मेधि॒रो वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १४

ब॒ह्ना कृ॑णोति॒ वरु॑णो गा॒तृवि॑तुं तर्मी॑महे ।

व्यू॒र्णोति॑ हृ॒दा म॒तिं नव्यो॑ जायतामृतं॑ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १५[२२]

अ॒सौ यः प॑न्था आ॒दित्यो॑ दि॒वि प्र॒वाच्यं॑ कृतः ।

न स दे॒वा अ॒तिक्र॑मे तं म॑र्ता॒सो न प॑श्यथ वित्तं मे अस्य॑ रोदसी १६ (११६२)

त्रितः कूपेऽवहितो देवान् हवत ऊतये ।

तच्छुश्राव बृहस्पतिः कृण्वन्नहरणादुरु वित्तं मे अस्य रोदसी १७

अरुणो मां सकृद्वृकः पथा यन्तं दुदर्श हि ।

उज्जिहीते निचाय्या तष्टेव पृष्ट्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी १८

एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रवन्तो ऽभि प्याम वृजने सर्ववीराः ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १९ [२३] (११६५)

(१०६) [षोडशोऽनुवाकः ॥१६॥ सू० १०६-११५]

७ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । जगती; ७ त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमूतये मारुतं शर्धो अदितिं हवामहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन १

त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत देवा वृत्रतूर्येषु शंभुवः ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन २

अवन्तु नः पितरः सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृधा ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ३

नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह क्षयद्वीरं पूषणं सुस्रैरीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ४

बृहस्पते सदमित्रः सुगं कृधि शं योर्यत् ते मनुर्हितं तदीमहे ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं शचीपतिं काटे निवाह्य ऋषिरह्वदूतये ।

रथं न दुर्गाद् वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ६

देवैर्नो देव्यादितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ७ [२४] (११७२)

(१०७)

३ कुत्स आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

यज्ञो देवानां प्रयेति सुन्न—मादित्यासो भवता मृळयन्तः ।

आ वोऽर्वाचीं सुमतिर्ववृत्या—दुंहोश्चिद्या वरिवोवित्तगसंत

१ (११७३)

उप नो देवा अवसा गमन्त्वङ्गिरसां सामभिः स्तूयमानाः ।

इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भि रारित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् २

तन्न इन्द्रस्तद् वरुणस्तदग्निस्तदर्यमा तत् सविता चनो धात् ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ३ [२५] (११७५)

(१०८)

१३ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । विष्टुप् ।

य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वासुभि विश्वानि भुवनानि चष्टे ।

तेना यातं सरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १

यावद्विदं भुवनं विश्वमस्त्युरुव्यचा वरिमता गभीरम् ।

तावा अयं पातवे सोमो अस्त्वरमिन्द्राग्नी मनसे युवभ्याम् २

चक्राथे हि सध्यङ्गाम भद्रं संधीचीना वृत्रहणा उत स्थः ।

ताविन्द्राग्नी सध्यश्चा निपद्या वृष्णः सोमस्य वृषणा वृषेथाम् ३

समिद्धेष्वाग्निष्वानजाना यतसुचा बहिरु तिस्रिराणा ।

तीव्रैः सोमैः परिषिक्तेभिरवागेन्द्राग्नी सोमनसाय यातम् ४

यानीन्द्राग्नी चक्रथुर्वीर्याणि यानि रूपाण्युत वृष्ण्यानि ।

या वां प्रत्नानि सख्या शिवानि तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ५ [२६]

यदब्रवं प्रथमं वां वृणानोदं ऽयं सोमो असुरैर्नो विहव्यः ।

तां सत्यां श्रद्धामभ्या हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ६

यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे दुरोणे यद् ब्रह्मणि राजनि वा यजत्रा ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ७

यदिन्द्राग्नी यदुषु तुर्वशेषु यद् द्रुह्युष्वनुषु पूरुषु स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ८

यदिन्द्राग्नी अवमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ९

यदिन्द्राग्नी परमस्यां पृथिव्यां मध्यमस्यामवमस्यामुत स्थः ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १० (११८५)

यदिन्द्राग्नी दिवि षो यत् पृथिव्यां यत् पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य ११

यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे ।

अतः परि वृषणावा हि यातमथा सोमस्य पिबतं सुतस्य १२

एवेन्द्राग्नी पपिवांसां सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः १३ [२७] (११८८)

(१०९)

८ कुत्स आंगिरसः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्दिन्द्राग्नी जास उत वां सजातान् ।

नान्या युवत् प्रमतिरस्ति मह्यं स वां धियं वाजयन्तीमतक्षम् १

अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां विजामातुरुत वां घा स्यालात् ।

अथा सोमस्य प्रयती युवभ्यामिन्द्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यम् २

मा च्छेद्म रश्मीरिति नाधमानाः पितृणां शक्तीरनुयच्छमानाः ।

इन्द्राग्निभ्यां कं वृषणो मदन्ति ता ह्यद्रीं धिषणाया उपस्थे ३

युवाभ्यां देवी धिषणा मदायेन्द्राग्नी सोममुशती सुनोति ।

तावश्विना भद्रहस्ता सुपाणी आ धावतं मधुना पृङ्क्ष्मप्सु ४

युवामिन्द्राग्नी वसुनो विभागे तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये ।

तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन् प्र चर्षणी मादयेथां सुतस्य ५ [२८]

प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च ।

प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ६

आ भरतं शिक्षतं वज्रबाहू अस्मां इन्द्राग्नी अश्वं अस्त्रीभिः ।

इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः सपित्वं पितरो न आसन् ७

पुंन्द्रा शिक्षतं वज्रहस्तास्मां इन्द्राग्नी अवतं भरेषु ।

तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ८ [२९] (११९६)

(११०)

९ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५, ९ त्रिष्टुप् ।

तत् मे अपस्तुतुं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिरुचथाय शस्यते ।
 अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समु तृणुत ऋभवः १
 आभोगयं प्र यद्विच्छन्त एतनापाकाः प्राञ्चो मम के चिदापयः ।
 सौधन्वनासश्चरितस्य भूमना गच्छत सवितुर्दाशुषो गृहम् २
 तत् सविता वोऽमृतत्वमासुव दगोह्यं यच्छ्रवयन्त एतन ।
 त्वं चिञ्चमसमसुरस्य भक्षण मेकं सन्तमकृणुता चतुर्वयम् ३
 विष्ठी शमी तरणित्वेन वाघतो मर्तासः सन्तो अमृतत्वमानशुः ।
 सौधन्वना ऋभवः सूरचक्षसः संवत्सरे समपृच्यन्त धीतिभिः ४
 क्षेत्रमिव वि ममस्तेजनेन एकं पात्रमृभवो जेहमानम् ।
 उपस्तुता उपमं नाधमाना अमर्त्येषु श्रव इच्छमानाः ५ [३०]

आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेव घृतं जुहवाम विद्वाना ।
 तरणित्वा ये पितुरस्य सश्चिर ऋभवो वार्जमरुहन् दिवो रजः ६
 ऋभुः इन्द्रः शर्वसा नवीया नृभुर्वाजेभिर्वसुभिर्वसुर्ददिः ।
 युष्माकं देवा अवसाहनि प्रियेऽभि तिष्ठेम पृत्सुतीरसुन्वताम् ७
 निश्चर्मण ऋभवो गार्मपिंशत सं वत्सेनामृजता मातरं पुनः ।
 सौधन्वनासः स्वपस्यया नरो जिब्री युवाना पितराकृणोतन ८
 वाजेभिर्नो वार्जसातावविड्वृ भुमो इन्द्र चित्रमा दर्षि राधः ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ९ [३१] (१२०५)

(१११)

५ कुत्स आङ्गिरसः । ऋभवः । जगती; ५ त्रिष्टुप् ।

तक्षन् रथं सुवृतं विद्वानापसस्तक्षन् हरीं इन्द्रवाहा वृषण्वसू ।
 तक्षन् पितृभ्यामृभवो युवद् वयस्तक्षन् वत्साय मातरं सचाभुवम् १
 आ नो यज्ञाय तक्षत ऋभुमद्रयः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीमिषम् ।
 यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तन्नः शर्धाय धासथा सिन्ध्रियम् २ (१२०७)

आ तक्षत सातिमस्मभ्यमृभवः सातिं रथाय सातिमर्वते नरः ।	
सातिं नो जैत्रीं सं महेत विश्वहा जामिमजामिं पृतनासु सक्षणिम्	३
ऋभुक्षणमिन्द्रमा हुव ऊतयं ऋभून् वाजान् मरुतः सोमपीतये ।	
उभा मित्रावरुणा नूनमश्विना ते नो हिन्वन्तु सातये धिये जिषे	४
ऋभुर्भराय सं शिशातु सातिं संमर्यजिद्वाजो अस्माँ अविष्टु ।	
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः	५ [३२] (१२१०)

(११२)

२५ कुत्स आङ्गिरसः । १ (आद्यपादस्य) द्यावापृथिव्यौ, १ (द्वितीयपादस्य) अग्निः,
१ (उत्तरार्धस्य) अश्विनौ; २-२५ अश्विनौ । जगती; २४-२५ त्रिष्टुप् ।

ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तये ऽग्निं घृयं सुरुचं यामन्निष्टये ।	
यामिर्भरे कारमंशाय जिन्वथ—स्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	१
युवोर्दानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं न मन्तवे ।	
यामिर्धियोऽवथः कर्मन्निष्टये ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	२
युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो अमृतस्य मज्जना ।	
यामिर्धेनुमस्वं पिन्वथो नरा ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	३
यामिः परिज्मा तनयस्य मज्जना द्विमाता तूर्पु तरणिर्विभूषति ।	
यामिस्त्रिमन्तुरभवद् विचक्षण—स्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	४
यामी रेभं निवृतं सितमद्भ्य उद् वन्दनमैरयतं स्वर्हो ।	
यामिः कण्वं प्र सिषासन्तुमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	५ [३३]

यामिरन्तकं जसमानमारणे भुज्युं यामिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः ।	
यामिः कर्कन्धुं वय्यं च जिन्वथ—स्ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	६
यामिः शुचन्ति धनसां सुषंसदं तप्तं घर्ममोभ्यावन्तमत्रये ।	
यामिः पृश्निगुं पुरुकुत्समावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	७
यामिः शचीर्भिवृषणा परावृजं प्रान्धं श्रोणं चक्षस एतवे कूथः ।	
यामिर्वर्तिकां ग्रसिताममुञ्चतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	८
यामिः सिन्धुं मधुमन्तुमसश्चतं वसिष्ठं यामिरजरावर्जिन्वतम् ।	
यामिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यमावतं ताभिर्ह पु ऊतिभिरश्विना गतम्	९ (१२१९)

याभिर्विशपलां धनसामथर्यं सहस्रमीह आजावर्जिन्वतम् ।
याभिर्विशमश्वं प्रेणिमावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १० [३४]

याभिः सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशो अक्षरत् ।
कक्षीवन्तं स्तोतारं याभिरावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् ११

याभी रसां क्षोदसोदः पिपिन्वथु रनश्वं याभी रथमावतं जिषे ।
याभिर्छिशोक उम्रिया उदाजत ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १२

याभिः सूर्य परियाथः परावति मन्धातारं क्षेत्रपत्येष्वावतम् ।
याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १३

याभिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शम्बरहत्य आवतम् ।
याभिः पूभिद्ये त्रसदस्युमावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १४

याभिर्विभ्रं विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
याभिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १५ [३५]

याभिर्नरा शयवे याभिरत्रये याभिः पुरा मनवे गातुमीपथुः ।
याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १६

याभिः पठर्वा जठरस्य मज्मनाग्निर्नादीदेचित इन्द्रो अज्मन्ना ।
याभिः शर्यातमवथो महाधने ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १७

याभिरङ्गिरो मनसा निरण्यथो उग्रं गच्छथो विवरे गोअर्णसः ।
याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १८

याभिः पत्नीर्विमदाय न्यूहथु रा घं वा याभिरूणीरशिक्षतम् ।
याभिः सुदास ऊहथुः सुदेव्यं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् १९

याभिः शंताती भवथो ददाशुषे भुज्युं याभिरवथो याभिरधिगुम् ।
ओम्यावतीं सुभरामृतस्तुभं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २० [३६]

याभिः कृशानुमसने दुवस्यथो जवे याभिर्यूनो अर्वन्तमावतम् ।
मधु प्रियं भरथो यत् सरङ्भ्यस्ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २१

याभिर्नरं गोषुयुधं नृषाह्ये क्षेत्रस्य साता तनयस्य जिन्वथः ।
याभी रथां अवथो याभिरवतस्ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २२

याभिः कुत्समार्जुनेयं शतक्रतु प्र तुर्वीतिं प्र च दूर्भीतिमावतम् ।
याभिर्ध्वसन्तिं पुरुषन्तिमावतं ताभिर्बु पु ऊतिभिरश्विना गतम् २३ (१२३३)

अप्रस्वतीमश्विना वाचमस्मे कृतं नो दस्रा वृषणा मनीषाम् ।
अद्युत्येऽवसे नि ह्वये वां वृधे च नो भवतं वाजसातौ
द्युभिरक्तुभिः परि पातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः ।
तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

२४

२५ [३७] (१२३५)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२६]

(११३)

२० कुत्स आङ्गिरसः । १ उषाः (उत्तरार्धस्य) रात्रिश्च; २-२० उषाः । त्रिष्टुप् ।

इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागा चित्रः प्रकृतो अजनिष्ट विश्वा ।

यथा प्रसूता सवितुः सवायं एवा रात्र्युषसे योनिमरैक

१

रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागा दारैर्गु कृष्णा सदनान्यस्याः ।

समानबन्धू अमृते अनूची द्यावा वर्णं चरत आमिनाने

२

समानो अध्वा स्वप्नोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो देवशिष्टे ।

न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा समनसा विरूपे

३

भास्वती नेत्री सूनृताना मचेति चित्रा वि दुरो न आवः ।

प्राप्या जगद्व्यु नो रायो अख्य दुषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

४

जिह्मश्ये चरितवे मघो न्याभोगय इष्टये राय उ त्वम् ।

दुभ्रं पर्यद्भ्य उर्विया विचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

५ [१]

क्षत्राय त्वं श्रवसे त्वं महीया इष्टये त्वमर्थमिव त्वमित्यै ।

विसदृशा जीविताभिप्रचक्ष उषा अजीगर्भुवनानि विश्वा

६

एषा द्विवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती युवतिः शुक्रवासाः ।

विश्वस्येशाना पार्थिवस्य वस्व उषो अद्येह सुभगे व्युच्छ

७

परायतीनामन्वेति पार्थ आयतीनां प्रथमा शश्वतीनाम् ।

व्युच्छन्ती जीवमुदीरय न्युषा मृतं कं चन बोधयन्ती

८

उषो यदग्निं समिधे चकथ वि यदावश्वक्षसा सूर्यस्य ।

यन्मानुषान् यक्ष्यमाणौ अजीगस्तद् देवेषु चकृषे भद्रमप्रः

९

कियात्या यत् समया भवति या व्युषुर्याश्च नूनं व्युच्छान् ।

अनु पूर्वाः कृपते वावशाना प्रदीध्याना जोषमन्याभिरेति

१० [२] (१२४५)

- ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुपसं मर्त्यासः ।
 अस्माभिरु नु प्रतिचक्ष्याभूदो ते यन्ति ये अपरीषु पश्यान् ११
 यावयद् द्वेषा क्रतुपा क्रतेजाः सुम्नावरीं सूनृतां ईरयन्ती ।
 सुमङ्गलीर्विभ्रती देववीति मिहाद्योषः श्रेष्ठतमा व्युच्छ १२
 शश्वत् पुरोषा व्युवास देव्यथो अद्येदं व्यावो मघोनी ।
 अथो व्युच्छादुत्तरां अनु द्यू नजरामृतां चरति स्वधाभिः १३
 व्युञ्जिभिर्दिव आतास्वद्यौ दप कृष्णां निर्णिजं देव्यावः ।
 प्रबोधयन्त्यरुणेभिरश्वैरोषा याति सुयुजा रथेन १४
 आवहन्ती पोष्या वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकिताना ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोषा व्युश्चैत् १५ [३]
 उदीर्ध्वं जीवो असुर्न आगा दप प्रागात् तम आ ज्योतिरेति ।
 आरैक पन्थां यातवे सूर्याया गन्म यत्र प्रतिरन्त आयुः १६
 स्यूमना वाच उदियति वह्निः स्तवानो रेभ उषसो विभातीः ।
 अद्या तदुच्छ गृणते मघो न्यस्मे आयुर्नि दिदीहि प्रजावत् १७
 या गोमर्तारुषसः सर्ववीरा व्युच्छन्ति द्राशुषे मर्त्याय ।
 वायोरिव सूनृतांनामुदुर्के ता अश्वदा अश्ववत् सोमसुत्वा १८
 माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य केतुर्बृहती वि भाहि ।
 प्रशस्तिकृद् ब्रह्मणे नो व्युच्छा नो जनै जनय विश्ववारे १९
 यच्चित्रमप्र उषसो वहन्ती जानाय शशमानाय भद्रम् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः २० [४] (१२५५)

(११४)

११ कुत्स आङ्गिरसः । रुद्रः । जगती; १०-११ त्रिष्टुप् ।

- इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयद्वीराय प्र भरामहे मतीः ।
 यथा शमसद् द्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम् १
 मूळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयद्वीराय नमसा विधेम ते ।
 यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु २ (१२५७)

अश्याम॑ ते सु॒मतिं॑ दे॒वय॒ज्या॑ क्षय॒द्वीर॑स्य तव॑ रुद्र॒ मीढ्वः॑ ।
 सु॒म्नाय॑न्नि॒दं वि॒शो अ॒स्माक॑मा च॒रा—रि॑ष्टवीरा जुहवाम ते ह॒विः ३
 त्वे॒षं व॒यं रु॒द्रं य॒ज्ञसा॑धं व॒हुं क॒विम॑वसे नि ह॒व्यामहे॑ ।
 आ॒रे अ॒स्मद् दै॒व्यं हे॒ळो अ॒स्यतु॑ सु॒मति॑मि॒दं व॒यम॑स्या वृ॒णीमहे॑ ४
 द्वि॒वो व॑रा॒हम॑रु॒षं क॑प॒र्दिनं॑ त्वे॒षं रू॒पं नम॑सा नि ह॒व्यामहे॑ ।
 ह॒स्ते बिभ्र॑द् भेष॒जा वा॒र्याणि॑ शर्म॒ वर्म॑ च्छ॒र्दि॒रस्म॑भ्यं यंसत् ५ [५]

इ॒दं पि॒त्रे म॒रुता॑मुच्यते वचः॑ स्वा॒दोः स्वा॒दी॒यो रु॒द्राय॑ वर्धनम् ।
 रा॒स्वा च॑ नो अ॒मृत॑ म॒र्तभो॑र्जनं त्मने॑ तो॒काय॑ तन॒याय॑ मृ॒ळ ६
 मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उक्ष॑न्तमु॒त मा न॑ उ॒क्षित॑म् ।
 मा नो॑ व॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ मा नः॑ प्रि॒यास्त॒न्वो रु॒द्र री॒रिषः॑ ७
 मा न॑स्तो॒के तन॑ये मा न॑ आ॒यौ मा नो॑ गोषु मा नो॑ अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑ ।
 वी॒रान् मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॒धी—ह॒विष्म॑न्तः स॒दुमि॑त् त्वा॑ हवामहे ८
 उप॑ ते स्तो॒मान् प॒शुपा॑ इ॒वाक॑रं रा॒स्वा पि॒तर्म॑रुतां सु॒म्रम॑स्मे ।
 भ॒द्रा हि ते॑ सु॒मति॑मृ॒ळय॑त्तमा॒था व॒यम॑व इ॒त् ते वृ॒णीमहे॑ ९
 आ॒रे ते॑ गो॒घ्नमु॑त पू॒रुष॑घ्नं क्षय॒द्वीर॑ सु॒म्रम॑स्मे ते॑ अस्तु ।
 मृ॒ळा च॑ नो अ॒धि च॑ ब्रूहि दे॒वा—धा॑ च नः॒ शर्म॑ यच्छ॒ द्वि॒र्वाहः॑ १०
 अ॒वो॒चाम॑ नमो॑ अ॒स्मा अ॒वस्य॑वः शृ॒णोतु॑ नो ह॒वं रु॒द्रो म॒रुत्वा॑न् ।
 तन्नो॑ मि॒त्रो व॑रु॒णो मा॑महन्ता॒ मर्दि॑तिः सि॒न्धुः पृ॒थि॒वी उ॒त द्यौः॑ ११ [६] (१२६६)

(११५)

६ कुत्स आङ्गिरसः । सूर्यः । त्रिष्टुप् ।

चि॒त्रं दे॒वाना॑मु॒दगा॑दनी॒कं चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्या॑ग्नेः ।
 आ॒प्रा द्या॒वापृ॑थि॒वी अ॒न्तरि॑क्षं सूर्यं॑ आ॒त्मा ज॑ग॒तस्त॑स्थुष॒श्च १
 सूर्यो॑ दे॒वीमु॑षसं रोच॒मानां॑ म॒र्यो न॑ योषा॒मभ्ये॑ति प॒श्चात् ।
 यत्रा॑ नरो॑ दे॒वय॑न्तो॒ युगा॑नि॒ वित॑न्वते प्र॒ति भ॒द्राय॑ भ॒द्रम् २
 भ॒द्रा अ॒श्वा हरि॑तः सूर्य॑स्य चि॒त्रा ए॒त॒ग्वा अ॒नुमा॑द्यासः ।
 न॒मस्य॑न्तो॒ द्वि॒व आ॑ पृ॒ष्ठम॑स्थुः प॒रि द्या॒वापृ॑थि॒वी य॑न्ति स॒द्यः ३ (१२६९)

तत् सूर्यस्य देवत्वं तन्महित्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभार ।
 यदेदयुक्त हरितः सधस्था—दादात्री वासस्तनुते सिमस्मै ४
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे ।
 अनन्तमन्यद् रुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्हरितः सं भरन्ति ५
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरवद्यात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः ६ [७] (१२७२)

(११६) [सप्तदशोऽनुवाकः ॥१७॥ सू० ११६-१२०]

२५ कक्षीवान् दर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

नासत्याभ्यां बर्हिर्वि प्र वृश्ने स्तोमो इयम्यभ्रियेव वातः ।
 यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्युहतू रथेन १
 वीळुपत्माभिराशुहेमाभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
 तद् रासभो नासत्या सहस्र—माजा यमस्य प्रधने जिगाय २
 तुग्रो ह भुज्युमश्विनोदमेधे रयिं न कश्चिन्ममृवां अवाहाः ।
 तमूहथुर्नोभिरात्मन्वतीभि—रन्तरिक्षप्रुद्धिरपोदकाभिः ३
 तिस्रः क्षपस्त्रिरहातिव्रजन्ति—नासत्या भुज्युमूहथुः पतङ्गैः ।
 समुद्रस्य धन्वन्नादस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः षळश्वैः ४
 अनारम्भणे तदवीरयेथा—मनास्थाने अग्रभणे संमुद्रे ।
 यदश्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारित्रां नावमातस्थिवांसम् ५ [८]
 यमश्विना वृद्धुः श्वेतमश्व—मघाश्वाय शश्वदित स्वस्ति ।
 तद् वां द्वात्रं महिं कीर्तेन्यं भूत् पैद्वो वाजी सदमिन्द्रव्यो अर्यः ६
 युवं नरा स्तुवते पञ्जियाय कक्षीवते अरदतं पुरंधिम ।
 कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुम्भो असिञ्चतं सुरायाः ७
 हिमेनाग्निं ग्रंसमवारयेथां पितुमतीमूर्जमस्मा अधत्तम् ।
 ऋबीसे अत्रिमश्विनावनीत—मुत्रिन्गथुः सर्वगणं स्वस्ति ८
 परावतं नासत्यानुदेथा—मुच्चाबुधं चक्रथुर्जिह्मवारम् ।
 क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृण्यते गोतमस्य ९ (१२८१)

- जुजुरुषो नासत्योत वृविं प्रामुञ्चतं द्वापिमिव च्यवानात् ।
 प्रातिरतं जहितस्यायुर्दसा—दित् पतिमकृणुतं कनीनाम् १० [९]
- तद् वां नरा शंस्यं राध्यं चा—भिष्टिमन्नासत्या वरूथम् ।
 यद् विद्वांसां निधिमिवापंगूह—मुद् दर्शतादुपथुर्वन्दनाय ११
- तद् वां नरा सनये दंसं उग्र—माविष्कृणोमि तन्यतुर्न वृष्टिम् ।
 वृध्यङ् ह यन्मध्वाथर्वणो वा—मश्वस्य शीष्णां प्र यदीमुवाच १२
- अजोहवीन्नासत्या कुरा वां महे यामन् पुरुभुजा पुरंधिः ।
 श्रुतं तच्छासुरिव वधिमत्या हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तम् १३
- आस्यो वृकस्य वर्तिकामभीकै युवं नरा नासत्यामुमुक्तम् ।
 उतो कविं पुरुभुजा युवं ह कृपमाणमकृणुतं विचक्षे १४
- चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि पर्ण—माजा खेलस्य परितक्म्यायाम् ।
 सद्यो जङ्गामायसीं विश्पलायै धने हिते सतवे प्रत्यधत्तम् १५ [१०]
- शतं मेषान् वृक्यै चक्षदान—मृज्जाश्वं तं पितान्धं चकार ।
 तस्मा अक्षी नासत्या विचक्ष आधत्तं दसा भिषजावनर्वन् १६
- आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य कार्पमेवातिष्ठद्वता जयन्ती ।
 विश्वे देवा अन्वमन्यन्त हृद्भिः समु श्रिया नासत्या सचेथे १७
- यदयातं दिवोदासाय वर्ति—भरद्वाजायाश्विना हयन्ता ।
 रेवदुवाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिशुमारश्च युक्ता १८
- रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमायुः सुवीर्यं नासत्या वहन्ता ।
 आ जहावीं समनसोप वाजै—स्त्रिरहो भागं दधतीमयातम् १९
- परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहथू रजोभिः ।
 विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वतां अजरयू अयातम् २० [११]
- एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनये सहस्रा ।
 निरहतं दुच्छुना इन्द्रवन्ता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः २१
- शरस्य चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः ।
 शयवे चिन्नासत्या शचीभि—र्जसुरये स्तर्य पिप्यथुर्गाम् २२
- अवस्यते स्तुवते कृष्णिनाय क्रजूयते नासत्या शचीभिः ।
 पशुं न नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय २३ (१२९५)

दश रात्रीरश्विना नव द्यू—नवनद्धं श्रथितमप्स्व॑न्तः ।

विप्रुतं रेभमुदनि प्रवृक्त—मुन्निन्यथुः सोममिव सुवेण

२४

प्र वां दंसांस्यश्विनाववोच—मस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः ।

उत पश्यन्नश्ववन् दीर्घमायु—रस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्याम्

२५ [१२] (१२९७)

(११७)

२५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रतो होता विवासते वाम् ।

बर्हिष्मती रातिर्विश्रिता गी—रिषा यातं नासत्योप वाजैः

१

यो वामश्विना मनसो जवीयान् रथः स्वश्वो विश आजिगाति ।

येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन नरा वर्तिरस्मभ्यं यातम्

२

ऋषिं नरावंहसः पाश्र्वजन्य—मृबीसादत्रिं मुश्रथो गुणेन ।

मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता

३

अश्वं न गूह्यमश्विना दुरेवै—ऋषिं नरा वृषणा रेभमप्सु ।

सं तं रिणीथो विप्रुतं दंसांभि—र्न वां जूर्यन्ति पूर्वा कृतानि

४

सुषुप्वांसं न निक्कतेरुपस्थे सूर्यं न दंसा तमसि क्षियन्तम् ।

शुभे रुक्मं न दर्शतं निखात—मुदूपथुरश्विना वन्दनाय

५

[१३]

तद् वां नरा शंस्यं पञ्जियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् ।

शफादश्वस्य वाजिनो जनाय शतं कुम्भां असिञ्चतं मधूनाम्

६

युवं नरा स्तुवते कृष्ण्याय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ।

घोषायै चित् पितृषदे दुरोणे पतिं जूर्यन्त्या अश्विनावदत्तम्

७

युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कण्वाय ।

प्रवाच्यं तद् वृषणा कृतं वां यन्नार्षिदाय श्रवो अध्यधत्तम्

८

पुरु वर्षास्यश्विना दधाना नि पेदव ऊहथुराशुमश्वम् ।

सहस्रसां वाजिनमप्रतीत महिहर्न श्रवस्यं तर्हत्रम्

९

एतानि वां श्रवस्या सुदानु ब्रह्माङ्गं सदनं रोदस्योः ।

यद् वां पञ्चासौ अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजम्

१० [१४] (१३०७)

सूनेमनिनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदन्ता ।
 अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विष्पलां नासत्यारिणीतम् ११
 कुह यान्ता सुष्टुतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुत्रा ।
 हिरण्यस्येव कलशं निखातं मुदूपथुर्दशमे अश्विनाहन् १२
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
 युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत १३
 युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना ।
 युवं भुज्युमर्णसो निः समुद्राद् विभिर्बृहथुर्ऋत्रेभिरश्वैः १४
 अजोहवीदश्विना तौद्यो वां प्रोह्लः समुद्रमव्यथिर्जगन्वान् ।
 निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा स्वस्ति १५ [१५]

अजोहवीदश्विना वर्तिका वा मास्नो यत् सीममुञ्चतं वृकस्य ।
 वि ज्युषा ययथुः सान्वद्रे जातं विष्वाचो अहतं विषेण १६
 शतं मेषान् वृक्ये मामहानं तमः प्रणीतमश्विने पित्रा ।
 आक्षी ऋज्राश्वे अश्विनावधत्तं ज्योतिरन्धाय चक्रथुर्विचक्षे १७
 शुनमन्धाय भरमहयत् सा वृकीरश्विना वृषणा नरेति ।
 जारः कनीन इव चक्षुदान ऋज्राश्वः शतमेकं च मेषान् १८
 मही वामुतिरश्विना मयोभूरुत स्रामं धिष्ण्या सं रिणीथः ।
 अथा युवामिदहयत् पुरंधि रागच्छतं सीं वृषणाववोभिः १९
 अधेनुं दस्त्रा स्तर्यं विषक्ता मपिन्वतं शयवे अश्विना गाम् ।
 युवं शचीभिर्विमदाय जायां न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषाम् २० [१६]

यवं वृकेणाश्विना वपन्ते धं दुहन्ता मनुषाय दस्त्रा ।
 अभि दस्युं बकुरेणा धमन्तो रु ज्योतिश्चक्रथुरार्याय २१
 आथर्वणायाश्विना दधीचे ऽश्व्यं शिरः प्रत्यैरयतम् ।
 स वां मधु प्र वोचदतायन् त्वाष्ट्रं यद् दस्त्रावपिकृक्ष्यं वाम् २२
 सज्ञा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो अश्विना प्रावतं मे ।
 अस्मे रयि नासत्या ब्रुहन्तं मपत्यसाचं श्रुत्यं रराथाम् २३
 हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा वधिमत्या अदत्तम् ।
 त्रिधा ह श्यावमश्विना विकस्तं मुज्जीवसं ऐरयतं सुदानू २४

एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र पूव्याण्यायवोऽवोचन् ।
ब्रह्म कृण्वन्तो वृषणा युवभ्यां सुवीरांसो विदथमा वदेम

२५ [१७] (१३२२)

(११८)

११ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा समृलीकः स्ववो यात्वर्वाङ् ।

यो मर्त्यस्य मनसो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा वार्तरहाः १

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाक् ।

पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विना वीरमस्मे २

प्रवद्यामना सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्वैः ।

किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा—हुर्विप्रांसो अश्विना पुराजाः ३

आ वां श्येनासो अश्विना वहन्तु रथे युक्तास आशवः पतङ्गाः ।

ये अप्तुरो दिव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति ४

आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुष्टी नरा दुहिता सूर्यस्य ।

परि वामश्वा वपुषः पतङ्गा वयो वहन्त्वरुषा अभीके ५ [१८]

उद् वन्दनमैरतं वृंसनाभि—रुद्रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः ।

निष्टौद्यं पारयथः समुद्रात् पुनश्च्यवानं चक्रथुर्युवानम् ६

युवमत्रयेऽवनीताय तप्त मूर्जमोमानमश्विनावधत्तम् ।

युवं कण्वायापिरिप्ताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा ७

युवं धेनुं शयवे नाधिताया पिन्वतमश्विना पूव्याय ।

अमुञ्चतं वर्तिकामहंसो निः प्रति जङ्घां विरपलाया अधत्तम् ८

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजुत महिहर्नमश्विनादत्तमश्वम् ।

जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीङ्मङ्गम् ९

ता वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नार्धमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातम् १०

आ श्येनस्य जवसा नूतनेनास्मे यातं नासत्या सजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया उपसो व्युष्टौ ११ [१९] (१३३३)

(११९)

१० कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ । जगती ।

- आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं जीवसे हुवे ।
 सहस्रकेतुं वनिनं शतद्वसुं श्रुष्टीवान् वरिवोधामभि प्रयः १
- ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयाम्—न्यधायि शस्मन्त्समयन्त आ दिशः ।
 स्वदामि घर्मं प्रति यन्त्युत आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत २
- सं यन्मिथः पस्पृधानासो अगमत शुभे मखा अमिता जायवो रणे ।
 युवोरहं प्रवणे चैकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरम् ३
- युवं भुज्युं भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ ।
 यासिष्टं वर्तिर्वृषणा विजेन्यं दिवोदासाय महि चेति वामवः ४
- युवोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्ध्यम् ।
 आ वां पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती ५ [२०]
- युवं रेभं परिषूतेरुह्यथो हिमेन घर्मं परितप्तमत्रये ।
 युवं शयोर्वसं पिप्यथुर्गवि प्र दूर्ध्वेण वन्दनस्तार्यायुषा ६
- युवं वन्दनं निर्रक्तं जरण्यया रथं न दस्त्रा करुणा समिन्वथः ।
 क्षेत्रादा विप्रं जनथो विपन्यया प्र वामत्र विधते दुंसना भुवत् ७
- अगच्छतं कृपमाणं परावर्ति पितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितम् ।
 स्वर्वतीरित ऊतीयुवोरहं चित्रा अभीके अभवन्नभिष्टयः ८
- उत स्या वां मधुमन्मक्षिकारण्—न्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्यति ।
 युवं दधीचो मन आ विवासथो ऽथा शिरः प्रति वामश्व्यं वदत् ९
- युवं पेदवे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः ।
 शर्यैभिद्युं पृतनासु दुष्टरं चर्कृत्यमिन्द्रमिव चर्षणीसहम् १० [२१] (१३४३)

(१२०)

१२ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । अश्विनौ (१२ दुःस्वप्ननाशनम्) । १ गायत्री,
 २ ककुप्, ३ का-विराट्, ४ नष्टरूपी, ५ तनुशिरा, ६ उष्णिक्, ७ विष्टार-बृहती,
 ८ कृतिः, ९ विराट्, १०-१२ गायत्री ।

का राधन्द्रोत्राश्विना वां को वां जोष उभयोः । कथा विधात्यप्रचेताः १ (१३४४)

विद्वांसाविद दुरः पृच्छे—दर्विद्वान्निथापरो अचेताः । नू चिन्तु मर्ते अक्रौ २
 ता विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य । प्रार्चद् दयमानो युवाकुः ३
 वि पृच्छामि पाक्याऽ न वेवान् वषट्कृतस्याद्भुतस्य दद्या । पातं च सहस्रो युवं च रभ्यसो नः ४
 प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पञ्जियो वाम् । प्रैषयुर्न विद्वान् ५ [२२]

श्रुतं गा॒यत्रं तर्क॑वानस्या—हं चि॒द्धि रि॒रेभा॑श्विना वाम् । आक्षी शु॒भस्पती॑ दन् ६
 युवं ह्यास्तं महो रन् युवं वा यन्निरतंतंसतम् । ता नो वसू सुगोपा स्यातं पातं नो वृक्षादघायोः ७
 मा कस्मै धातमभ्यमित्रिणे नो माकुत्रा नो गृहेभ्यो धेनवो गुः । स्तनाभुजो अशि॒श्वीः ८
 दुहीयन् मित्रा॒धितये॑ युवाकुं रा॒ये च नो मिमी॑तं वाज॒वत्यै । ए॒षे च नो मिमी॑तं धेनु॒मत्यै ९
 अ॒श्विनो॑रसनं रथ—मन्श्वं वा॒जिनी॑वतोः । तेना॒हं भूरि॑ चाकन १०
 अ॒यं स॑मह मा तन्—ह्याते जना॑ अनु । सोम॑पेयं सुखो रथः ११
 अध॒ स्वप्न॑स्य निर्विदे ऽभु॒ञ्जतश्च॑ रेवतः । उ॒भा ता ब॑सि नश्यतः १२ [२३] (१३५५)

(१२१) [अष्टादशोऽनुवाकः ॥१८॥ सू० १२१-१२६]

१५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । इन्द्रो विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

कवि॒त्था नूः पात्रं॑ देव॒यतां श्रव॑द् गिरो अ॒ङ्गिर॑सां तुर॒ण्यन् ।
 प्र यदान॑ङ्घ्रि॒श आ ह॑र्म्यस्यो—रु क्रै॒सते॑ अध्व॒रे यज॑त्रः १
 स्तम्भी॒द्ध द्यां स ध॑रुणं पुषाय—ह॒भुर्वाजा॑य दर्वि॒णं नरो॑ गोः ।
 अन॑ स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य परि॒ मातरं॑ गोः २
 नक्ष॒द्भ्रव॑मरुणीः पूर्वं राट् तुरो विशामङ्गिर॒सामनु॑ द्यून् ।
 तक्ष॑द् वज्रं नियु॒तं त॒स्तम्भ॑द् द्यां चतु॑ष्पदे न॒र्याय॑ द्वि॒पादे॑ ३
 अस्य॑ मदे स्व॒र्यं दा क्र॑ताया—पी॒वृत॑मु॒स्रिया॑णामनी॒कम् ।
 यद्ध॑ प्र॒सर्गे॑ त्रि॒ककु॑म्नि॒वर्त—दप॑ दुहो मानुषस्य दुरो वः ४
 तुभ्यं॑ पयो यत् पि॒तरा॑वनी॒तां राधः॑ सुरे॒तस्तुर॑णे भुर॒ण्यू ।
 शुचि॑ यत् ते रे॒क्ण आ॑र्यजन्त स॒वर्दु॑र्घा॒याः पय॑ उ॒स्रिया॑याः ५ [२४]
 अध॒ प्र ज॑ज्ञे तुर॒णिर्म॑मत्तु प्र रो॒च्यस्या॑ उ॒षसो॑ न सूरः ।
 इन्द्र॑र्येभिराष्ट स्वेदु॒हव्यैः सु॒वेण॑ सि॒ञ्चञ्ज॑रणाभि धाम ६
 स्वि॒ध्मा यद् व॒नधि॑तिरप॒स्यात् सूरौ॑ अध्व॒रे परि॑ रो॒धना॑ गोः ।
 यद्ध॑ प्र॒भासि॑ कृ॒त्व्यां अनु॑ द्यू—न॒नर्वि॑शे प॒श्विषे॑ तुरा॒य ७ (१३६२)

अष्टा महो विव आदो हरी इह द्युम्नासाहमभि योधान उत्सम् ।

हरिं यत् ते मन्दिनं दुक्षन् वृधे गोरभसमद्रिभिर्वाताप्यम्

८

त्वमायसं प्रति वर्तयो गो—दिवो अश्मानमुपनीतमृभ्वा ।

कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्व—ज्जुष्णामननैः परियासि वधैः

९

पुरा यत् सूरस्तमसो अपीति—स्तमद्रिवः फलिगं हेतिमस्य ।

शुष्णस्य चित् परिहितं यदोजो दिवस्पति सुग्रथितं तदादः

१० [२५]

अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे द्यावाक्षामा मदतामिन्द्र कर्मन् ।

त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु महो वज्रेण सिष्वपो वराहुम्

११

त्वमिन्द्र नयो याँ अवो नृन् तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् ।

यं ते काव्य उशना मन्दिनं दाद वृत्रहणं पार्यं ततक्ष वज्रम्

१२

त्वं सूर्यो हरितो रामयो नृन् भरच्चक्रमेतशो नायमिन्द्र ।

प्रास्यं पारं नवति नाव्यानामपि कर्तमवर्तयोऽयं ज्यून्

१३

त्वं नो अस्या इन्द्र दुर्हणायाः पाहि वज्रिवो दुरितादुभीके ।

प्र नो वाजान् रथ्योऽ अश्वबुध्या निषे यन्धि श्रवसे सूनृतायै

१४

मा सा ते अस्मत् सुमतिर्वि दसद् वाजप्रमहः समिषो वरन्त ।

आ नो भज मघवन् गोध्वर्यो मंहिष्ठास्ते सधमादः स्याम

१५. [२६] (१३७०)

॥ इति प्रथमोऽष्टकः ॥ १ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२६]

(१२२)

१५ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ५-६ विराड् रूपा ।

प्र वः पान्तं रघुमन्यवोऽन्धो यज्ञं रुद्राय मील्लुषे भरध्वम् ।

दिवो अस्तोष्यसुरस्य वीरै—रिषुध्येव मरुतो रोदस्योः

१

पत्नीव पूर्वहृतिं वावृध्या उषासानक्ता पुरुधा विदानि ।

स्तरीनात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य श्रिया सुदृशी हिरण्यैः

२

ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां वृषण्वान् ।

शिशीतमिन्द्रापर्वता युवं न—स्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः

३

उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यन्ता पान्तौशिजो हवध्वै ।

प्र वो नपातमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्पिनस्यायोः

४

(१३७४)

आ वो रुक्ण्युमौशिजो हुवधै घोषेव शंसमर्जुनस्य नशे ।
प्र वः पूष्णे दावन आ अच्छा वोचेय वसुतातिमग्नेः

५ [१]

श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमोत श्रुतं सदनं विश्वतः सीम् ।
श्रोतु नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिन्धुरद्भिः

६

स्तुषे सा वा वरुण मित्र रातिर्गवां शता पृक्षयामेषु पजे ।
श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं निरुन्धानासो अगमन्
अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः सचा सनेम नहुषः सुवीराः ।
जनो यः पजेभ्यो वाजिनीवा नश्वावतो रथिनो मह्यं सूरिः
जनो यो मित्रावरुणावभिधुगपो न वा सुनोत्यक्षण्याधुक् ।
स्वयं स यक्षं हृदये नि धत्त आप यदीं होत्राभिर्ऋतावा
स बाधतो नहुषो दंसजूतः शर्धस्तरो नरां गूर्तश्रवाः ।
विसृष्टरातिर्याति बाह्वसृत्वा विश्वासु पृतसु सदुभिच्छूरः

७

८

९

१० [२]

अध गमन्ता नहुषो हवं सूरः श्रोता राजानो अमृतस्य मन्त्राः ।
नभोजुवो यन्त्रिरवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते
एतं शर्धं धाम यस्य सूरैरित्यवोचन् दशतयस्य नशे ।
द्युम्नानि येषु वसुताती रारन् विश्वे सन्वन्तु प्रभूथेषु वाजम्
मन्दांमहे दशतयस्य धासे द्विर्यत् पञ्च विभ्रतो यन्त्यत्रा ।
किमिष्टाश्व इष्टरश्मिरेत ईशानासस्तरुष ऋञ्जते नृन्
हिरण्यकर्णं मणिग्रीवमर्णस्तन्नो विश्वे वरिवस्यन्तु देवाः ।
अर्यो गिरः सद्य आ जग्मुषीरो स्राश्वाकन्तूभयेष्वस्मे
चत्वारो मा मशशारस्य शिश्वस्त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः ।
रथो वा मित्रावरुणा दीर्घाप्साः स्यूमगभस्तिः सूरौ नाद्यौत

११

१२

१३

१४

१५ [३] (१३८५)

(१२३)

१३ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

पृथू रथो दक्षिणाया अयोज्यै न देवासो अमृतासो अस्थुः ।
कृष्णादुदस्थावुर्या विहाया श्रिकित्सन्ती मानुषाय क्षयाय

१

(१३८६)

पूर्वा विश्वस्माद् भुवनादबोधि जयन्ती वाजं बृहती सनुत्री ।	
उच्चा व्यस्यद् युवतिः पुनर्भू—रोपा अंगन् प्रथमा पूर्वहूतौ	२
यदुद्य भागं विभजासि नृभ्य उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते ।	
देवो नो अत्र सविता दमूना अनागसो वोचति सूर्याय	३
गृहंगृहमहना यात्यच्छा द्विवेदिवे अधि नामा दधाना ।	
सिपांसन्ती द्योतना शश्वदागा—दग्धमग्रमिद् भजते वसूनाम्	४
भगस्य स्वसा वरुणस्य जामि—रुषः सूनृते प्रथमा जरस्व ।	
पश्चा स दध्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिण्या रथेन	५ [४]
उदीरतां सूनृता उत् पुरन्धी—रुदग्रयः शुशुचानासो अस्थुः ।	
स्पर्हा वसूनि तमसापगूह्या—विष्कृण्वन्त्युषसो विभातीः	६
अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विषुरूपे अहनी सं चरेते ।	
परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाक—रद्यौदुषाः शोशुचता रथेन	७
सदृशीरद्य सदृशीरिदु श्वो दीर्घं संचन्ते वरुणस्य धाम ।	
अनवद्यास्त्रिंशतं योजना—न्येकैका क्रतुं परि यन्ति सद्यः	८
जानत्यहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णादजनिट—स्वस्तीजी ।	
क्रतस्य योषा न मिनाति धामा—हरहर्निष्कृतमाचरन्ती	९
कन्येव तन्वाइ शशदानां एषि देवि देवमियक्षमाणम् ।	
संस्मर्यमाना युवतिः पुरस्ता—द्वाविर्वक्षांसि कृणुषे विभाती	१० [५]
सुसंकाशा मातृमृष्टेव योषा—विस्तन्वं कृणुषे हृशे कम ।	
भद्रा त्वमुषो वितरं व्युच्छ न तत् ते अन्या उषसो नशन्त	११
अश्वावतीर्गोमतीर्विश्ववारा यतमाना रश्मिभिः सूर्यस्य ।	
परा च यन्ति पुनरा च यन्ति भद्रा नाम बहमाना उषासः	१२
क्रतस्य रश्मिमुपयच्छमाना भद्रंभद्रं क्रतुमस्मासु धेहि ।	
उषो नो अद्य सुहवा व्युच्छा—स्मासु रायो मघवत्सु च स्युः	१३ [६] (१३९८)

(१२४)

१३ कक्षीवान् दैर्घ्यतमस औशिजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषा उच्छन्ती समिधाने अग्रा उद्यन्तसूर्य उर्विया ज्योतिरश्रेत् ।
देवो नो अत्र सविता न्वर्थ प्रासावीद् द्विपत प्र चतुष्पदित्यै

१ (१३९९)

अमिनती दैव्यानि व्रतानि प्रमिनती मनुष्या युगानि ।
 ईयुषीणामुपमा शश्वतीनामायतीनां प्रथमोषा व्यद्यौत २
 एषा द्विवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिर्वसाना समना पुरस्तात् ।
 ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति ३
 उपो अदर्शि शुन्ध्युवो न वक्षो नोधा इवाविरकृत प्रियाणि ।
 अद्भ्यसन्न ससतो बोधयन्ती शश्वत्तमागात् पुनरेयुषीणाम् ४
 पूर्वे अर्धे रजसो अप्त्यस्य गवां जनित्र्यकृत प्र केतुम् ।
 व्यु प्रथते वितरं वरीय ओभा पृणन्ती पित्रोरुपस्था ५ [७]

एवेदेषा पुरुतमा हृशे कं नाजामिं न परि वृणक्ति जामिम् ।
 अरेपसा तन्वाइ शशदाना नार्भादीषते न महो विभाती ६
 अभ्रातेवं पुंस एति प्रतीची गर्तारुगिव सनये धनानाम् ।
 जायेव पत्य उशती सुवासा उषा हस्त्रेव नि रिणीति अप्सः ७
 स्वसा स्वस्त्रे ज्यायस्यै योनिमारैर्गर्पेत्यस्याः प्रतिचक्ष्येव ।
 व्युच्छन्ती रश्मिभिः सूर्यस्याऽऽज्यङ्के समनगा इव वाः ८
 आसां पूर्वासामहसु स्वसृणा मपरा पूर्वाभ्येति पश्चात् ।
 ताः प्रत्नवन्नव्यसीर्नूनमस्मे रेवदुच्छन्तु सुदिना उपासः ९
 प्र बोधयोषः पृणतो मघो न्यबुध्यमानाः पणयः ससन्तु ।
 रेवदुच्छ मघवद्भ्यो मघोनि रेवत् स्तोत्रे सूनृते जारयन्ती १० [८]

अवेयमश्वैद् युवतिः पुरस्ताद् युङ्क्ते गवामरुणानामनीकम् ।
 वि नूनमुच्छादसति प्र केतुर्गृह्णगृह्णमुप तिष्ठते अग्निः ११
 उत ते वयाश्चिद् वसतेरपप्तन् नरश्च ये पितृभाजो व्युष्टौ ।
 अमा सते वहसि भूरि वाममुषो देवि द्वाशुषे मर्त्याय १२
 अस्तोर्द्वं स्तोम्या ब्रह्मणा मे ऽवीवृधध्वमुशतीरुपासः ।
 युष्माकं देवीरवसा सनेम सहस्रिणं च शतिनं च वार्जम् १३ [९] (१४११)

(१२५)

७ कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः । स्वनयस्य दानस्तुतिः । त्रिष्टुप्, ४-५ जगती ।

प्राता रत्नं प्रातुरित्वा दधाति तं चिकित्वान् प्रतिगृह्या नि धत्ते ।
 तेन प्रजां वर्धयमान आयू रायस्पोषेण सचते सुवीरः १ (१४१२)

सुगुरसत् सुहिरण्यः स्वश्वो बृहदस्मै वय इन्द्रो दधाति ।	
यस्त्वायन्तं वसुना प्रातरित्वो मुक्षीजयेव पदिमुत्तिनार्ति	२
आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छन्निष्ठेः पुत्रं वसुमता रथेन ।	
अंशोः सुतं पायय मत्सरस्य क्षयदीरं वर्धय सूनृताभिः	३
उप क्षरन्ति सिन्धवो मयोभुव ईजानं च यक्ष्यमाणं च धेनवः ।	
पूणन्तं च पपुंरिं च श्रवस्यवो घृतस्य धारा उप यन्ति विश्वतः	४
नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः पूणाति स ह देवेषु गच्छति ।	
तस्मा आपो घृतमर्षन्ति सिन्धवस्तस्मा इयं दक्षिणा पिन्वते सदा	५
दक्षिणावतामिदिमानि चित्रा दक्षिणावतां द्विवि सूर्यासः ।	
दक्षिणावन्तो अमृतं भजन्ते दक्षिणावन्तः प्र तिरन्त आयुः	६
मा पूणन्तो दुरितमेन आरन् मा जारिषुः सूरयः सुव्रतासः ।	
अन्यस्तेषां परिधिरेस्तु कश्चिदपूणन्तमभि सं यन्तु शोकाः	७ [१०] (१४१८)

(१२६)

७ (१-५) कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः, (६) स्वनयो भावयव्यः, (७) रोमशा । १-५ स्वनयो भावयव्यः,
६ रोमशा, ७ स्वनयो भावयव्यः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

अमन्दान् त्स्तोमान् प्र भरे मनीषा सिन्धावधि क्षियतो भाव्यस्य ।	
यो मे सहस्रमर्मिमीत सुवानृतूर्तो राजा श्रव इच्छमानः	१
शतं राजो नार्धमानस्य निष्कात्र छतमश्वान् प्रयतान् त्सद्य आदम् ।	
शतं कक्षीवाँ असुरस्य गोनां द्विवि श्रवोऽजरमा ततान	२
उप मा श्यावाः स्वनयेन वृत्ता वधूमन्तो दश रथासो अस्थुः ।	
षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात् सनत् कक्षीवाँ अभिपित्वे अह्वाम्	३
चत्वारिंशद् दशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्रे श्रेणिं नयन्ति ।	
मदच्युतः कृशनावतो अत्यान् कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पज्जाः	४
पूर्वमनु प्रयतिमा देदे व स्त्रीन् युक्ताँ अष्टावरिधायसो गाः ।	
सुबन्धवो ये विश्या इव वा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पज्जाः	५
आगंधिता परिगंधिता या कशीकं व जङ्गहे ।	
वदति मह्यं यादुरी याशूनां भोज्यां शता	६ (१४१४)

उपोष मे परा मृश मा मे दध्राणि मन्यथाः ।
सर्वाहमस्मि रोमशा गुन्धारीणामिवाविका

७ [११] (१४२५)

(१२७) [एकोनविंशोऽनुवाकः ॥१९॥ सू० १२७-१३३]

११ परच्छेपो देवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः, ६ अतिधृतिः ।

अग्निं होतारं मन्ये दास्वन्तं वसुं सूनुं सहसो जातवेदसं विप्रं न जातवेदसम् ।
य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृपा ।
घृतस्य विभ्राष्टिमनु वष्टि शोचिषा ऽऽजुह्वानस्य सर्पिषः १

यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्रं मन्मभिर्विप्रेभिः शुक्रं मन्मभिः ।
परिजमानमिव द्यां होतारं चर्षणीनाम् ।
शोचिष्केशं वृषणं यमिमा विशः प्रावन्तु जूतये विशः २

स हि पुरु चिदोर्जसा विरुक्मता दीद्यानो भवति दुहन्तरः परशुर्न दुहन्तरः ।
वीळु चिद् यस्य समृतौ श्रुवद् वनेव यत् स्थिरम् ।
निष्पहमाणो यमते नायते धन्वासहा नायते ३

हृह्वा चिदस्मा अनु दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिरणिभिर्दृष्ट्यवसे ऽग्रये दृष्ट्यवसे ।
प्र यः पुरुणि गाहते तक्षद् वनेव शोचिषा ।
स्थिरा चिदन्ना नि रिणात्योर्जसा नि स्थिराणि चिदोर्जसा ४

तमस्य पृक्षमुपरासु धीमहि नक्तं यः सुदर्शितरो दिवातरा दप्रायुषे दिवातरात् ।
आवृस्यायुर्ग्रभणवद् वीळु शर्म न सुनवे ।
भक्तमभक्तमवो व्यन्तो अजरा अग्रयो व्यन्तो अजराः ५ [१२]

स हि शर्धो न मारुतं तुविष्वणि रप्रस्वतीपूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्टानिः ।
आदद्भ्यान्याकुदि र्यज्ञस्य केतुर्हणा ।
अध स्मास्य हर्षतो हर्षीवतो विश्वे जुषन्त पन्थां नरः शुभे न पन्थाम् ६

द्विता यदीं कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यन्त उपवोचन्त भृगवो मधन्तो द्वाशा भृगवः ।
अग्निरीशे वसूनां शुचिर्यो धार्णिरेषाम् ।
प्रियाँ अपिधीर्वनिषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट मेधिरः ७ (१४३२)

विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं दंपतिं भुजे सत्यगिर्वाहसं भुजे ।

अतिथिं मानुषाणां पितुर्न यस्यास्या ।

अमी च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेष्वा वयः

८

त्वमग्ने सहसा सहन्तमः शुष्मिन्तमो जायसे देवतातये रयिर्न देवतातये ।

शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युष्मिन्तम उत क्रतुः ।

अध स्मा ते परि चरन्त्यजर श्रुष्टीवानो नाजर

९

प्र वो महे सहसा सहस्वत उषर्बुधे पशुषे नाग्ये स्तोमो बभूत्वग्नये ।

प्रति यदीं हविष्मान् विश्वासु क्षासु जोगुवे ।

अग्ने रेभो न जरत ऋषूणां जूर्णिर्हीत ऋषूणाम्

१०

स नो नेदिष्ठं ददृशान् आ भ्राग्ने देवेभिः सचंनाः सुचेतुनां महो रायः सुचेतुनां ।

महिं शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्यै ।

महिं स्तोतृभ्यो मघवन् त्सुवीर्यं मथीरुग्रो न शवसा

११ [१३] (१४३६)

(१२८)

८ परुच्छेपो दैवोदासिः । अग्निः । अत्यष्टिः ।

अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशिजामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतम् ।

विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव श्रवस्यते ।

अदब्धो होता नि पदद्विळस्पदे परिवीत इळस्पदे

१

तं यज्ञसाधमपि वातयामस्युतस्य पथा नमसा हविष्मता देवताता हविष्मता ।

स न ऊर्जामुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति ।

यं मातरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः

२

एवेन सद्यः पर्येति पार्थिवं मुहुर्गी रेतो वृषभः कनिकदृद् दधद् रेतः कनिकदत् ।

शतं चक्षाणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः ।

सदो दधान उपरेषु सानुष्वग्निः परेषु सानुषु ।

३

स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमे ऽग्निर्यज्ञस्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति ।

क्रत्वा वेधा ईषूयते विश्वा जातानि पस्पशे ।

यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा अजायत

४

(१४४०)

क्रत्वा यदस्य तविषीषु पृथ्वते ऽग्नेर्वेण मरुतां न भोज्ये-पिराय न भोज्या ।

स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां च मज्मना ।

स नस्त्रासते दुरितादभिहृतः शंसावृषादभिहृतः

५ [१४]

विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न शिश्रथ-च्छवस्यया न शिश्रथत् ।

विश्वस्मा इदिषुध्यते देवत्रा हव्यमोहिषे ।

विश्वस्मा इत् सुकृते वारमृण्व-त्यग्निर्द्वारा व्यृण्वति

६

स मानुषे वृजने शंतमो हितोऽग्निर्यज्ञेषु जेन्यो न विश्रतिः प्रियो यज्ञेषु विश्रतिः ।

स हव्या मानुषाणा-मिळा कृतानि पत्यते ।

स नस्त्रासते वरुणस्य धूर्ते-र्महो देवस्य धूर्तेः

७

अग्निं होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्येरिरे हव्यवाहं न्येरिरे ।

विश्वार्युं विश्ववेदसं होतारं यजतं कविम् ।

देवासो रण्वमवसे वसूयवो गीर्भी रण्वं वसूयवः

८ [१५] (१४४४)

(१२९)

११ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः, ६ इन्द्रुः । अत्यष्टिः; ८-९ अतिशक्यौ; ११ अष्टिः ।

यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातये ऽपाका सन्तमिषिर प्रणयांसि प्रानवद्य नयांसि ।

सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च वाजिनम् ।

सास्माकमनवद्य तूतुजान वेधसा-मिमां वाचं न वेधसाम्

१

स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद् दृक्षाय्य इन्द्र भरहूतये नृभि-रसि प्रतूर्तये नृभिः ।

यः शूरैः स्वः सनिता यो विप्रैर्वाजं तरुता ।

तर्मीशानास इरधन्त वाजिनं पृक्षमत्यं न वाजिनम्

२

वृस्मो हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद् यावीररुं शूर मर्त्यं परिवृणाक्षि मर्त्यम् ।

इन्द्रोत तुभ्यं तद् द्विवे तद् रुद्राय स्वयंशसे ।

मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुमृत्नीकाय सप्रथः

३

अस्माकं व इन्द्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वार्युं प्रासहं युजं वाजेषु प्रासहं युजम् ।

अस्माकं ब्रह्मोतये ऽवा पृतसुषु कासु चित् ।

नहि त्वा शत्रुः स्तरति स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यम्

४

नि षू नमार्तिमतिं कयस्य चित् तेजिष्ठाभिरराणिभिर्नोतिभि-रुग्राभिरुगोतिभिः ।

नेषि णो यथा पुरा-ऽनेनाः शूर मन्यसे ।

विश्वानि पूरोरप पषि वह्नि-रासा वह्निर्नो अच्छ

५ [१६] (१४४९)

प्र तद् वोचेयं भव्यायेन्दवे हव्यो न य इषवान् मन्म रेजति रक्षोहा मन्म रेजति ।

स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिम् ।

अव सवेदुघशंसोऽवतर मव क्षुद्रमिव सवेत् ६

वनेम तद्धोत्रया चितन्त्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं रणवं सन्तं सुवीर्यम् ।

दुर्मन्मानं सुमन्तुभि रेमिषा पृचीमहि ।

आ सत्याभिरिन्द्रं द्युम्रहृतिभि र्यजत्रं द्युम्रहृतिभिः ७

प्रपा वो अस्मे स्वयंशोभिरूती परिवर्ग इन्द्रो दुर्मतीनां दरीमन् दुर्मतीनाम् ।

स्वयं सा रिष्यध्वे या न उपेषे अत्रैः ।

हतेमसन्न वक्षति क्षिप्ता जूर्णिर्न वक्षति ८

त्वं न इन्द्र राया परीणसा याहि पथाँ अनेहसा पुरो याह्यरक्षसा ।

सचस्व नः पराक आ सचस्वास्तमीक आ ।

पाहि नो दूरादारादुभिर्दिभिः सदा पाह्यभिर्दिभिः ९

त्वं न इन्द्र राया तरूषसो ग्रं चित् त्वा महिमा सक्षदवसे महे मित्रं नावसे ।

ओजिष्ठ त्रातरविता रथं कं चिदमर्त्य ।

अन्यमस्मद् रिषिः कं चिदद्रिवो रिरिक्षन्तं चिदद्रिवः १०

पाहि न इन्द्र सुष्टुत सिधोः ऽवयाता सदुमिद् दुर्मतीनां देवः सन् दुर्मतीनाम् ।

हन्ता पापस्य रक्षसं छाता विप्रस्य मारुतः ।

अधा हि त्वा जनिता जीजनद् वसो रक्षोहणं त्वा जीजनद् वसो ११[१७](१४५५)

(१३०)

१० परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः । १० त्रिष्टुप् ।

एन्द्र याह्युप नः परावतो नायमच्छा विदथानीव सत्पति रस्तं राजेव सत्पतिः ।

हवामहे त्वा वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा ।

पुत्रासो न पितरं वाजसातये मंहिष्ठं वाजसातये १

पिबा सोममिन्द्र सुवानमार्दिभिः कोशेन सिक्तमवतं न वंसंगस्तातृषाणो न वंसंगः ।

मदाय हर्यताय ते तुविष्टमाय धायसे ।

आ त्वा यच्छन्तु हरितो न सूर्य महा विश्वेव सूर्यम् २

(१४५७)

अविन्दद् द्विवो निहितं गुहा निधिं वेन गर्भं परिवीतमश्मन् न्यनन्ते अन्तरश्मनि ।

वज्रं वज्री गवामिव सिवासन्नद्धिरस्तमः ।

अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः परीवृताः ३

दाहृहाणो वज्रमिन्द्रो गर्भस्त्योः क्षदेव तिग्ममसनाय सं श्य दहिहत्याय सं श्यत् ।

संविव्यान ओजसा शवोभिरिन्द्र मज्जना ।

तथैव वृक्षं वनिनो नि वृश्वासि परश्वेव नि वृश्वासि ४

त्वं वृथा नद्य इन्द्र सतवे ऽच्छा समुद्रमसृजो रथा इव वाजयतो रथा इव ।

इत ऊतीरयुञ्जत समानमर्थमक्षितम् ।

धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय विश्वदोहसः ५ [१८]

इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो रथं न धीरः स्वपा अतक्षिषुः सुम्नाय त्वामतक्षिषुः ।

शुम्भन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनम् ।

अत्यमिव शवसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ६

भिनत् पुरो नवतिभिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि दाशुषे नृतो वज्रेण दाशुषे नृतो ।

अतिथिगवाय शम्बरं गिरुग्रो अवाभरत् ।

महो धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ७

इन्द्रः समत्सु यजमानमार्यं प्रावद् विश्वेषु शतमूर्तिराजिषु स्वर्मीह्वेवाजिषु ।

मनवे शासद्वतान् त्वचं कृष्णामरन्धयत् ।

दक्षन्न विश्वं ततृषाणमोषति न्यर्शसानमोषति ८

सूरश्चक्रं प्र वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायती शान आ मुषायति ।

उशना यत् परावतो ऽजगन्नूतये कवे ।

सुम्नानि विश्वा मनुषेव तुर्वणि रहा विश्वेव तुर्वणिः ९

स नो नव्येभिवृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दत्तः प्रायुभिः पाहि शग्मैः ।

द्विवोदासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः १० [१९] (१४६५)

(१३१)

७ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः । अत्यष्टिः ।

इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनमन्ते न्द्राय मही पृथिवी वरीमभि द्युम्नसांता वरीमभिः ।

इन्द्रं विश्वे सजोषसो देवासो दधिरे पुरः ।

इन्द्राय विश्वा सर्वनानि मानुषा रातानि सन्तु मानुषा १ (१४६६)

विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुञ्जते समानमेकं वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् ।
तं त्वा नावं न पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि ।

इन्द्रं न यज्ञैश्चितयन्त आयवः स्तोभेभिरिन्द्रमायवः

२

धि त्वा ततस्त्रे मिथुना अवस्यवो व्रजस्य साता गव्यस्य निसृजः सक्षन्त इन्द्र निसृजः ।
यद् गव्यन्ता द्वा जना स्वयन्ता समूहसि ।

अविष्कारिक्कद् वृषणं सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवम्

३

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः ।
शासस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते ।

महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः

४

आदित ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन् मर्देषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ ।
चकर्थ कारभेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे ।

ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत

५

उतो नो अस्या उषसो जुषेत ह्यर्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः ।
यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि ।

आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः

६

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुर्मित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम् ।
जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः ।

रिष्टं न यामन्नप भूतु दुर्मतिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः

७ [२०] (१४७१)

(१३२)

६ परुच्छेपो दैवोदासिः । इन्द्रः; ६ (१ अर्धर्चस्य) इन्द्रापर्वतौ । अत्यष्टिः ।

त्वया वयं मघवन् पूर्ये धन इन्द्रत्वोताः सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतः ।
नेदिष्ठे अस्मिन्नह न्यधि वोचा नु सुन्वते ।

अस्मिन् यज्ञे वि चयेमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतम्

१

स्वर्जेषे भरे आप्रस्य वक्म न्युपबुधः स्वस्मिन्नञ्जसि क्राणस्य स्वस्मिन्नञ्जसि ।
अहन्निन्द्रो यथा विदे शीर्ष्णाशीर्ष्णोपवाच्यः ।

अस्मन्ना ते सध्वयं सन्तु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः

२

(१४७४)

अ० २, अ० १, व० २१]

[१०३]

[ऋग्वेदः । मं० १, सू० १३२, मं० ३]

तत् तु प्रयः प्रत्नथा ते शुशुक्वनं यस्मिन् यज्ञे वारमकृण्वत क्षयं—मृतस्य वारसि क्षयम् ।

वि तद् वोचेरधं द्विता—ऽन्तः पश्यन्ति रश्मिभिः ।

स घां विदे अन्विन्द्रो गवेषणो बन्धुक्षिन्द्र्यो गवेषणः ३

नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदङ्गिरोभ्योऽवृणोरप ब्रज—मिन्द्र शिक्षन्नप ब्रजम् ।

ऐभ्यः समान्या विशा ऽस्मभ्यं जेषि योत्सि च ।

सुन्वद्भ्यो रन्धया कं चिद्व्रतं हृणायन्तं चिद्व्रतम् ४

सं यजनान् क्रतुभिः शूर ईक्षय—द्वने हिते तरुणन्त श्रवस्यवः प्र यक्षन्त श्रवस्यवः ।

तस्मा आयुः प्रजावदिद् बाधे अर्चन्त्योर्जसा ।

इन्द्र ओक्यं दिधिषन्त धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः ५

युवं तमिन्द्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप तंतमिन्द्रतं वज्रेण तंतमिन्द्रतम् ।

दूरे चत्तार्य च्छन्तस्वद् गहनं यदिर्नक्षत् ।

अस्माकं शत्रून् परि शूर विश्वतो दुर्मा दर्षीष्ट विश्वतः ६ [२१] (१४७८)

(१३३)

७ परुच्छेपो देवोदासिः । इन्द्रः । १ त्रिष्टुप्, २-४ अनुष्टुप्, ५ गायत्री, ६ धृतिः, ७ अष्टिः ।

उभे पुनामि रोदसी ऋतेन दुहो दहामि सं महीरनिन्द्राः ।

अभि्वलग्नं यत्र हुता अमित्रा वैलस्थानं परि तृह्णा अशैरन् १

अभि्वलग्नां चिदद्विवः शीर्षा यातुमतीनाम् ।

छिन्धि वटूरिणां पदा महावटूरिणा पदा २

अवासां मघवश्नहि शर्धो यातुमतीनाम् ।

वैलस्थानके अर्मके महावैलस्थे अर्मके ३

यासां तिस्रः पञ्चाशतो ऽभि्वलङ्गैरुपावपः ।

तत् सु ते मनायति तत् सु ते मनायति ४

पिशङ्गभृष्टिमम्भृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण ।

सर्वं रक्षो नि बर्हय ५

अघर्मह इन्द्र दाहहि श्रुधी नः शुशोच हि द्यौः क्षा न भीषाँ अद्विवो घृणान्न भीषाँ अद्विवः ।

शुष्मिन्तमो हि शुष्मिभिर्वधैरुग्रेभिरीयसे ।

अपूरुषघ्नो अप्रतीत शूर सत्वाभि—स्त्रिसप्तैः शूर सत्वाभिः ६ (१४८४)

वनोति हि सुन्वन् क्षयं परीणसः सुन्वानो हि ष्मा यजत्यव द्विषो देवानामव द्विषः ।

सुन्वान इत् सिंषासति सहस्रा वाज्यवृतः ।

सुन्वानायेन्द्रो ददात्याभुवं रयिं ददात्याभुवम्

७ [२२] (१४८५)

(१३४)

[विशोऽनुवाकः ॥२०॥ सू० १३४-१३९]

६ परच्छेपो दैवोदासिः । वायुः । अत्यष्टिः, ६ अष्टिः ।

आ त्वा जुवो रारहाणा अभि प्रयो वायो वहन्तिवह पूर्वपीतये सोमस्य पूर्वपीतये ।

ऊर्ध्वा ते अनु सूनृता मनस्तिष्ठतु जानती ।

नियुत्वता रथेना याहि दावने वायो मखस्य दावने

१

मन्दन्तु त्वा मन्दिनो वायविन्दवो ऽस्मत् क्राणासः सुकृता अभिद्यवो गोभिः क्राणा अभिद्यवः ।

न्द्र क्राणा इरध्यै दक्षं सचन्त ऊतयः ।

सधीचीना नियुतो दावने धिय उप ब्रुवत ई धियः

२

वायुर्युङ्क्ते रोहिता वायुररुणा वायू रथे अजिरा धुरि वोह्वे वहिष्ठा धुरि वोह्वे ।

प्र बोधया पुरंधिं जार आ संसतीमिव ।

प्र चक्षय रोदसी वासयोषसः श्रवसे वासयोषसः

३

तुभ्यमुषासः शुचयः परावतिं भद्रा वस्त्रा तन्वते दंसु रश्मिषु चित्रा नव्येषु रश्मिषु ।

तुभ्यं धेनुः संबर्दुषा विश्वा वसूनि दोहते ।

अर्जनयो मरुतो वक्षणाभ्यो द्विव आ वक्षणाभ्यः

४

तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तुरण्यवो मदेषुषा इषणन्त भुर्वण्यपामिषन्त भुर्वणि ।

त्वां त्सारी दसमानो भर्गमीद्वे तक्ववीर्ये ।

त्वं विश्वस्माद् भुवनात् पासि धर्मणा ऽसुर्यात् पासि धर्मणा

५

त्वं नो वायवेषामपूर्व्यः सोमानां प्रथमः पीतिमर्हसि सुतानां पीतिमर्हसि ।

उतो विहुर्मतीनां विशां ववर्जुषीणाम् ।

विश्वा इत् ते धेनवो दुह आशिरं घृतं दुहन्त आशिरम्

६ [२३] (१४९१)

(१३५)

९ परच्छेपो दैवोदासिः । १-३, ९ वायुः; ४-८ इन्द्रवायू । अत्यष्टिः; ७-८ अष्टिः ।

स्तीर्णं बहिरूपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिर्नीभिर्नियुत्वते ।

तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे ।

प्र ते सुतासो मधुमन्तो अस्थिरन् मदाय कृत्वे अस्थिरन् ।

१

(१४९२)

तुभ्यायं सोमः परिपूतो अद्रिभिः स्पर्हा वसानः परि कौशमर्षति शुक्रा वसानो अर्षति ।
तवायं भाग आयुषु सोमो देवेषु हूयते ।

वह वायो नियुतो याह्यस्मयु—जुषाणो याह्यस्मयुः २

आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुप याहि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
तवायं भाग ऋत्वियः सरश्मिः सूर्ये सचा ।

अध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ३

आ वां रथो नियुत्वान् वक्षद्वसे ऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वीतये ।
पिबतं मध्वो अन्धसः पूर्वपेयं हि वां हितम् ।

वायुवा चन्द्रेण राधसा गतं—मिन्द्रश्च राधसा गतम् ४

आ वां धियो ववृत्युरध्वरो उपे—ममिन्दुं मर्मजन्त वाजिनं—माशुमत्यं न वाजिनम् ।
तेषां पिबतमस्मयू आ नो गन्तमिहोत्या ।

इन्द्रवायू सुतानामद्रिभिर्युवं मदाय वाजदा युवम् ५ [२४]

इमे वां सोमा अप्स्वा सुता इहा—ध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत वायो शुक्रा अयंसत ।

एते वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाश्वः ।

युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमासो अत्यव्यया ६

अति वायो ससतो याहि शश्वतो यत्र गावा वदति तत्र गच्छतं गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् ।

वि सुनृता ददृशे रीयते घृतं—मा पूर्णया नियुता याथो अध्वर—मिन्द्रश्च याथो अध्वरम् ७

अत्राह तद् वहेथे मध्व आहुतिं यमश्चत्थमुपतिष्ठन्त जायवो ऽस्मे ते सन्तु जायवः ।

साकं गावः सुवते पच्यते यवो न ते वाय उप दस्यन्ति धेनवो नाप दस्यन्ति धेनवः ८

इमे ये ते सु वायो बाह्वोऽजसो ऽन्तर्नदी ते पतरन्त्युक्षणा महि बाधन्त उक्षणाः ।

धन्वाञ्चिद् ये अनाशवो जीराश्चिदगिरौकसः ।

सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियन्तवो हस्तयोर्दुर्नियन्तवः ९ [२५] (१५००)

(१३६)

७ परुच्छेपो देवोदासिः । १-५ मित्रावरुणौ, ६-७ लिङ्गोक्ताः । अत्यष्टिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता मृलयद्भ्यां स्वादिष्ठं मृलयद्भ्याम् ।

ता सम्राजा घृतासुती यज्ञेयज्ञ उपस्तुता ।

अथैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधृषे देवत्वं नू चिदाधृषे १ (१५०१)

अदांशि गातुरुवे वरीयसी पन्था ऋतस्य समयंस्त रश्मिभिः—श्वक्षुर्मगस्य रश्मिभिः ।

द्युक्षं मित्रस्य सार्दन—मर्यम्णो वरुणस्य च ।

अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वय उपस्तुत्यं बृहद् वयः २

ज्योतिष्मतीमदिति धारयत्क्षितिं स्वर्वतीमा संचेते द्विवेदिवे जागृवांसां द्विवेदिवे ।

ज्योतिष्मत् क्षत्रमाशाते आदित्या दानुनस्पती ।

मित्रस्तयोर्वरुणो यातयज्जनो ऽर्यमा यातयज्जनः ३

अयं मित्राय वरुणाय शंतमः सोमो भूत्ववपानेष्वभाभगो देवो देवेष्वभाभगः ।

तं देवासो जुषेरत् विश्वे अद्य सजोषसः ।

तथा राजाना करथो यदीमहे ऋतावाना यदीमहे ४

यो मित्राय वरुणाय विधज्जनो ऽनर्वाणं तं परि पातो अंहसो द्वाश्वांसं मर्तमंहसः ।

तमर्यमाभि रक्ष—त्यजूयन्तमनु व्रतम् ।

उक्थैर्य एनोः परिभूषति व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतम् ५

नमो द्विवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मील्लुषे सुमृळीकाय मील्लुषे ।

इन्द्रमग्निमुप स्तुहि द्युक्षमर्यमणं भगम् ।

ज्योग्जीवन्तः प्रजया सचेमहि सोमस्योती सचेमहि ६

ऊती देवानां वयमिन्द्रवन्तो मंसीमहि स्वयंशसो मरुद्भिः ।

अग्निमित्रो वरुणः शर्म यंसन् तदश्याम मघवानो वयं च ७ [२६] (१५०७)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ वर्गाः १-२७] (१३७)

३ परुच्छेपो दैवोदासिः । मित्रावरुणौ । अतिशकरी ।

सुषुमा यातमद्रिभिर्गोश्रीता मत्सरा इमे सोमासो मत्सरा इमे ।

आ राजाना दिविस्पृशा ऽस्मत्त्रा गन्तमुप नः ।

इमे वां मित्रावरुणा गवाशिरः सोमाः शुक्रा गवाशिरः १

इम आ यातमिन्द्रवः सोमासो दध्याशिरः सुतासो दध्याशिरः ।

उत वासुषसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ।

सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुर्ऋताय पीतये २

तां वां धेनुं न वासरी मंशुं दुहन्त्यद्रिभिः सोमं दुहन्त्यद्रिभिः ।

अस्मत्त्रा गन्तमुप नो ऽर्वाश्वा सोमपीतये ।

अयं वां मित्रावरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ३ [१] (१५१०)

(१३८)

४ परच्छेपो दैवोदासिः । पूषा । अत्यष्टिः ।

प्रप्रं पूष्णस्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो न तन्दते स्तोत्रमस्य न तन्दते ।
अर्चामि सुमन्यन्नहमन्त्यूतिं मयोभुवम् ।

विश्वस्य यो मन आयुयुवे मखो देव आयुयुवे मखः १

प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमेभिः कृण्व कृणवो यथा मृध उष्ट्रो न पीपरो मृधः ।
हुवे यत् त्वा मयोभुवं देवं सख्याय मर्त्यः ।

अस्माकमाङ्गणान् द्युम्निनस्कृधि वाजेषु द्युम्निनस्कृधि २

यस्य ते पूषन् तस्ये विपन्यवः क्रत्वा चित् सन्तोऽवसा बुभुजिर इति क्रत्वा बुभुजिरे ।
तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे ।

अहेळमान उरुशंस सरीं भव वाजेवाजे सरीं भव ३

अस्या ऊ षु ण उप सातये भुवो ऽहेळमानो ररिवाँ अजाश्व श्वस्यतामजाश्व ।
ओ षु त्वा ववृतीमहि स्तोमेभिर्दस्म साधुभिः ।

नहि त्वा पूषन्नतिमन्य आघृणे न ते सख्यमपह्वे ४ [२] (१५१४)

(१३९)

११ परच्छेपो दैवोदासिः । १ विश्वे देवाः, २ मित्रावरुणौ, ३-५ अश्विनौ, ६ इन्द्रः, ७ अग्निः, ८ मरुतः,

९ इन्द्राग्नी, १० बृहस्पतिः, ११ विश्वे देवाः । अत्यष्टिः, ५ वृहती, ११ त्रिष्टुप् ।

अस्तु श्रौषद् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छर्धो दिव्यं वृणीमह इन्द्रवायू वृणीमहे ।
यद्ध क्राणा विवस्वति नाभा संदायि नव्यसी ।

अध प्र सू न उप यन्तु धीतयो देवाँ अच्छा न धीतयः १

यद्ध त्यन्मित्रावरुणावृतादध्यादृदाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना ।
युवोरिस्थाधि सद्मस्वपश्याम हिरण्ययम् ।

धीभिश्चन मनसा स्वेभिर्क्षभिः सोमस्य स्वेभिर्क्षभिः २

युवां स्तोमेभिर्देव्यन्तो अश्विना ऽऽश्रावयन्त इव श्लोकमायवो युवां हव्याभ्याऽयवः ।

युवोर्विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्ववेदसा ।

पुषायन्ते वां पवयो हिरण्यये रथे दस्रा हिरण्यये ३

(१५१७)

अचेति दस्रा व्युनाकमृण्वथो युञ्जते वां रथयुजो दिविष्टि—वध्वस्मानो दिविष्टिषु ।

अधि वां स्थाम वन्धुरे रथे दस्रा हिरण्यये ।

पथेव यन्तावनुशासता रजो ऽञ्जसा शासता रजः

४

शचीभिर्नः शचीवसू दिवा नक्तं दशस्यतम् ।

मा वां रातिरुप दसत् कदा चना—स्मद् रातिः कदा चन

५ [३]

वृषान्निन्द्र वृषपाणास इन्दव इमे सुता अद्रिपुतास उन्द्रिव—स्तुभ्यं सुतास उन्द्रिदः ।

ते त्वा मन्दन्तु द्रावने महे चित्राय राधसे ।

गीर्भिर्गिर्वाहः स्तवमान आ गहि समृच्छीको न आ गहि

६

ओ पू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवासि यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः ।

यन्द्र त्यामाङ्गिरोभ्यो धेनुं देवा अदत्तन ।

वि तां दुहे अर्यमा कर्तरी सचा एष तां वेद मे सचा

७

मो पु वो अस्मदुभि तानि पौर्या सना भूवन् द्युमनानि मोत जारिषु—रस्मत् पुरोत जारिषुः ।

यद् वरिचित्रं युगेयुगे नव्यं घोषादमर्त्यम् ।

अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च दुष्टरम्

८

दुध्यद् ह मे जनुषं पूर्वं अङ्गिराः प्रियमेधः कण्वो अत्रिर्मनुर्विदु—स्ते मे पूर्वं मनुर्विदुः ।

तेषां देवेष्वायति—रस्माकं तेषु नाभयः ।

तेषां पदेन मह्या नमे गिरे—न्द्राग्नी आ नमे गिरा

९

होता यक्षद् वनिनो वन्त वार्य बृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारोभिरुक्षभिः ।

जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्वेध त्मना ।

अधारयदरिन्दानि सुक्रतुः पुरु सद्मानि सुक्रतुः

१०

ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्यामध्येकादश स्थ ।

अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो यज्ञमिमं जुषध्वम्

११ [४] (१५२५)

(१४०) [एकविंशोऽनुवाकः ॥ २१ ॥ सू० १४०-१५६]

१३ दीर्घतमा औचश्यः । अग्निः । जगती, १० त्रिष्टुप्वा, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

वेद्विपदे प्रियधामाय सुद्युते धासिमिव प्र भरा योनिमग्रये ।

वस्त्रेणैव वासया मन्मना शुचिं ज्योतीरथं शुक्रवर्णं तमोहनम्

१

(१५२६)

अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे जग्धमी पुनः ।
 अन्यस्यासा जिह्वया जेन्यो वृषा न्यन्येन वनिनो मृष्ट वारुणः २
 कृष्णप्रुतौ वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरेते अभि मातरा शिशुम् ।
 प्राचाजिह्वं ध्वसयन्तं तृषुच्युतमा साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ३
 मुमुक्ष्वोऽमनवे मानवस्यते रघुद्रुवः कृष्णसीतास ऊ जुवः ।
 असमना अजिरासो रघुष्यदो वार्तजूता उप युज्यन्त आशवः ४
 आदस्य ते ध्वसयन्तो वृथेरते कृष्णमभ्वं महि वर्षः करिंक्रतः ।
 यत् सीं महीमवानि प्राभि मर्मृश दभिश्वसन् तस्तनयन्नेति नानंदत् ५ [५]

भूषन् न योऽधि बभूषु नम्रते वृषेव पत्नीरभ्येति रोरुवत् ।
 ओजायमानस्तन्वश्च शुम्भते भीमो न गृह्णा दविधाव दुर्गुभिः ६
 स संस्तिरो विष्टिरः सं गृभायति जानन्नेव जानतीर्नित्य आ शये ।
 पुनर्वर्धन्ते अपि यन्ति देव्यमन्यद् वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ७
 तमगुर्वः केशिनीः सं हि रेभिर ऊर्ध्वास्तस्थुर्मृषीः प्रायवे पुनः ।
 तासां जरां प्रमुञ्चन्तेति नानंददसुं परं जनयञ्जीवमस्तृतम् ८
 अधीवासं परि मातू रिहन्नहं तुविश्रेभिः सत्वाभिर्याति वि ज्रयः ।
 वयो दधत् पट्टते रोहिहत् सदाऽनु श्येनीं सचते वर्तनीरहं ९
 अस्माकमग्रे मघवत्सु दीदिह्यध श्वसीवान् वृषभो दमूनाः ।
 अथास्या शिशुमतीरदीदे वमैव युत्सु परिजर्भुराणः १० [६]

इदमग्रे सुधितं दुर्धितादधि प्रियादु चिन्मन्मनः प्रयो अस्तु ते ।
 यत् ते शुक्रं तन्वोऽं रोचते शुचि तेनास्मभ्यं वनसे रत्नमा त्वम् ११
 रथाय नावमुत नो गृहाय नित्यारित्रां पट्टतीं रास्यग्रे ।
 अस्माकं वीरौ उत नो मघोनो जनांश्च या पारयाच्छर्म या च १२
 अभी नो अग्न उक्थमिज्जुगुर्या द्यावाक्षामा सिन्धवश्च स्वगूर्ताः ।
 गव्यं यव्यं यन्तो वीर्याहे पं वरमरुण्यो वरन्त १३ [७] (१५३८)

(१४१)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

बळित्था तद् वपुषे धायि दर्शतं देवस्य भर्गः सहसो यतो जनि ।
 यदीमुष ह्वरते साधते मति—र्कतस्य धेना अनयन्त ससुतः १ (१५३९)

पृक्षो वपुः पितुमान् नित्य आ शये द्वितीयमा सप्तशिवासु मातृषु ।
तृतीयमस्य वृषभस्य द्रोहसे दशप्रमतिं जनयन्त योषणः

२

निर्यदीं बुध्नान्महिषस्य वर्षस ईशानासः शर्वसा क्रन्त सूरयः ।
यद्वीमनु प्रदिवो मध्व आधवे गुहा सन्त मातरिश्वा मथायति

३

प्र यत् पितुः परमास्त्रीयते पर्या पृक्षुधो वीरुधो दंसु रोहति ।
उभा यदस्य जनुषं यदिन्वत आदिद् यविष्ठो अभवद् घृणा शुचिः

४

आदिन्मातृराविशद् यास्वा शुचि र्हिस्यमान उर्विया वि वावृधे ।
अनु यत् पूर्वा अरुहत् सनाजुवो नि नव्यसीष्ववरासु धावते

५ [८]

आदिन्द्रोतरं वृणते दिविष्टिषु भगमिव पपृचानास ऋक्षते ।
देवान् यत् क्रत्वा मज्मना पुरुष्टतो मत्तं शंसं विश्वधा वेति धार्यसे

६

वि यदस्थाद् यजतो वातचोदितो ह्वारो न वक्त्रा जरणा अनाकृतः ।
तस्य पत्मान् वृक्षुषः कृष्णजंहसः शुचिजन्मनो रज आ व्यध्वनः

७

रथो न यातः शिकभिः कृतो घामङ्गेभिररुषेभिरीयते ।
आदस्य ते कृष्णासो दक्षि सूरयः शूरस्येव त्वेषथादीषते वयः

८

त्वया ह्यग्ने वरुणो धृतव्रतो मित्रः शशद्रे अर्यमा सुदानवः ।
यत् सीमनु क्रतुना विश्वथा विभु ररात्र नेमिः परिभूरजायथाः

९

त्वमग्ने शशमानाय सुन्वते रत्नं यविष्ठ देवतातिमिन्वसि ।
तं त्वा नु नव्यं सहसो युवन् वयं भगं न कारे महिरत्न धीमहि

१०

अस्मे रयिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पपृचासि धर्णसिम् ।
रश्मीरिव यो यमति जन्मनी उभे देवानां शंसंमृत आ च सुक्रतुः

११

उत नः सुद्योत्मा जीराश्वो होता मन्द्रः शृणवच्चन्द्ररथः ।
स नो नेषन्नेषतमैरमूरो ऽग्निर्वामं सुवितं वस्यो अच्छ

१२

अस्ताव्यग्निः शिमीवन्द्रिर्कैः साम्राज्याय प्रतरं दधानः ।
अमी च ये मघवानो वयं च मिहं न सूरौ अति निष्टतन्युः

१३ [९] (१५५१)

(१४२)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । (आप्रीसूक्तं) = १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ नराशंसः, ४ इळाः, ५ बर्हिः, ६ देवीः द्वारः, ७ उषासानक्ता, ८ दैव्यो होतारौ प्रचेतसौ, ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळा-भारत्यः, १० त्वष्टा, ११ वनस्पतिः, १२ स्वाहाकृतयः, १३ इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

समिद्धो अग्र आ वह देवाँ अद्य यतसुचे । तन्तुं तनुष्व पूर्य सुतसोमाय द्वाशुषे १
घृतवन्तमुप मासि मधुमन्तं तनूनपात् यज्ञं विप्रस्य मावतः शशमानस्य द्वाशुषः २
शुचिः पावको अद्भुतो मध्वा यज्ञं मिमिक्षति । नराशंसस्त्रिरा द्विवो देवो देवेषु यज्ञियः ३
ईळितो अग्र आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम् । इयं हि त्वा मतिर्ममाच्छा सुजिह्व वच्यते ४
स्तृणानासो यतसुचो बर्हिर्यज्ञे स्वध्वरे । वृश्चे देवव्यचस्तममिन्द्राय शर्म सप्रथः ५
वि श्रयन्तामृतवृधः प्रये देवेभ्यो महीः । पावकासः पुरुस्पृहो द्वारो देवीरसश्रवतः ६ [१०]

आ भन्दमाने उपकि नक्तोषासां सुपेशासा । यही ऋतस्य मातरा सीदतां बर्हिरा सुमत ७
मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणी होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं सिधमद्य दिविस्पृशम् ८
शुचिर्देवेष्वर्पिता होत्रा मरुत्सु भारती । इळा सरस्वती मही बर्हिः सीदन्तु यज्ञियाः ९
तन्नस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरु त्मना । त्वष्टा पोषाय विप्यतु राये नाभा नो अस्मयुः १०
अवसृजन्नुप त्मना देवान् यक्षि वनस्पते । अग्निर्हव्या सुषूदति देवो देवेषु मेधिरः ११
पूषण्वते मरुत्वते विश्वदेवाय वायवे । स्वाहा गायत्रवेपसे हव्यमिन्द्राय कर्तन १२
स्वाहाकृतान्या गृह्युप हव्यानि वीतये । इन्द्रा गहि श्रुधी हवं त्वां हवन्ते अध्वरे १३ [११]
(१५६४)

(१४३)

८ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्रये वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे ।
अपां नपाद् यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीदहृत्वियः १
स जायमानः परमे व्योम न्याविरग्रिरभवन्मातरिर्वने ।
अस्य क्रत्वा समिधानस्य मज्जन्ता प्र द्यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् २
अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसंहशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
भात्वक्षसो अत्यक्तुर्न सिन्धवो ऽग्ने रेजन्ते असंसन्तो अजराः ३ (१५६७)

यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मुज्जना ।	
अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरुणो न राजति	४
न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनैव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।	
अग्निर्जम्भैस्तिगितैरति भवति योधो न शत्रून् त्स वना न्यूञ्जते	५
कुविन्नो अग्निरुचर्थस्य वीरसद् वसुष्कुविद् वसुभिः काममावरत् ।	
चोदः कुवित्तुतुज्यात् सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे	६
घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूर्षद् मग्निं मित्रं न समिधान ऋञ्जते ।	
इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यच्छ्रुक्वर्णामिदु नो यंसते धियम्	७
अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भिरग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः ।	
अदग्धेभिरहपितेभिरिष्टे ऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः	८ [१२] (१५७२)

(१४४)

७ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती ।

एति प्र होता व्रतमस्य माययो—धर्वा दधानः शुचिपेशसं धियम् ।	
अभि सुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य धाम प्रथमं ह निसंते	१
अभीमृतस्य दोहना अनूषत् योनौ देवस्य सदनं परीवृताः ।	
अपामुपस्थे विभृतो यदावस—दधं स्वधा अधयद् याभिरीयते	२
युयूषतः सर्वयसा तदिद् वपुः समानमर्थं वितरित्रता मिथः ।	
आदीं भगो न हव्यः समस्मदा वोह्नुर्न रश्मीन् त्समयंस्त सारथिः	३
यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समोकसा ।	
दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो मानुषा युगा	४
तमीं हिन्वन्ति धीतयो दश विशो देवं मतींस ऊतये हवामहे ।	
धनोरधि प्रवत् आ स ऋण्व—त्यभिव्रजद्भिर्वयुना नवाधित	५
त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य राजसि त्वं पार्थिवस्य पशुषा इव त्मना ।	
एनीं त एते बृहती अभिभिया हिरण्ययी वक्करी बर्हिर्शाशाते	६
अग्ने जुषस्व प्रति हर्य तद् वचो मन्द्र स्वधाव ऋतजात् सुकृतो ।	
यो विश्वतः प्रत्यङ्मुसि दर्शतो रणवः संहृष्टौ पितुमा इव क्षयः	७ [१३] (१५७२)

(१४५)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

- तं पृच्छता स जंगामा स वेदु स चिकित्वा ईयते सा न्वीयते ।
 तस्मिन् त्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्ठयः स वाजस्य शर्वसः शुष्मिणस्पतिः १
 तमिन् पृच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्रभीत ।
 न मृष्यते प्रथमं नापरं वचो ऽस्य कृत्वा सचते अप्रहृषितः २
 तमिद् गच्छन्ति जुह्वस्तमर्वती विश्वान्येकः शृणवद् वचांसि मे ।
 पुरुषैपस्ततुरिर्यज्ञसाधनो ऽच्छिद्रोतिः शिशुरादत्त सं रभः ३
 उपस्थायं चरति यत् समारत सद्यो जातस्तत्सार युज्येभिः ।
 अभि श्वान्तं मृशते नान्द्ये मुदे यदीं गच्छन्त्युशतीरपिष्ठितम् ४
 स ई मृगो अप्यो वनर्गु रूपं त्वच्युपमस्यां नि धायि ।
 व्यन्नवीद् वयुना मर्त्येभ्यो ऽग्निर्विद्रा कृतचिद्धि सत्यः ५ [१४] (१५८४)

(१४६)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- त्रिमूर्धानं सतरश्मिं गृणीषे ऽनूनमग्निं पित्रोरुपस्थे ।
 निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रौचनापप्रिवांसम् १
 उक्षा महां अभि ववक्ष एने अजरस्तस्थावितऊतिर्ऋष्वः ।
 उर्व्याः पदो नि दधाति सानौ रिहन्त्यूधो अरुषासो अस्य २
 समानं वत्समभि संचरन्ती विष्वग्धेनू वि चरतः सुमेके ।
 अनपवृज्यां अध्वनो मिमानि विश्वान् केतो अधि महो दधाने ३
 धीरासः पदं कवयो नयन्ति नाना हृदा रक्षमाणा अजुर्यम् ।
 सिषासन्तः पर्यपश्यन्त सिन्धु माविरेभ्यो अभवत् सूर्यो नृन् ४
 विहृक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्य ईळैन्यो महो अर्भीय जीवसे ।
 पुरुत्रा यदभवत् सूरहैभ्यो गर्भेभ्यो मघवा विश्वदर्शतः ५ [१५] (१५८९)

(१४७)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोर्ददाशुर्वाजेभिराशुषाणाः ।
 उभे यत् तोके तनये दधाना ऋतस्य सामन् उणयन्त देवाः १ (१५९०)

बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः ।
 पीयति त्वो अनु त्वो गृणाति वन्दारुस्ते तन्वं वन्दे अग्ने
 ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
 ररक्ष तान् त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः
 यो नो अग्ने अररिवाँ अघायु ररातीवा मर्चयति द्वयेन ।
 मन्त्रो गुरुः पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः
 उत वा यः सहस्य प्रविद्वान् मर्तो मर्तं मर्चयति द्वयेन ।
 अतः पाहि स्तवमान स्तुवन्त मग्ने मार्किनो दुरिताय धायीः

२

३

४

५ [१६] (१५९४)

(१४८)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

मथीद् यदीं विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सुं विश्वदेव्यम् ।
 नि यं दधुर्मनुष्यासु विश्व स्वर्णं चित्रं वपुषे विभावम्
 वृदानमिन्न ददभन्त मन्मा ग्निर्वरुथं मम तस्य चाकन् ।
 जुषन्त विश्वान्यस्य कर्मो पस्तुतिं भरमाणस्य कारोः
 नित्ये चिन्नु यं सद्ने जगृध्रे प्रशस्तिभिर्दधिरे यज्ञियांसः ।
 प्र सू नयन्त गृभयन्त इष्टा वश्वांसो न रथ्यो रारहाणाः
 पुरुषिं दुस्मो नि रिणाति जम्भै राद् रोचते वन आ विभावा ।
 आदस्य वातो अनु वाति शोचि रस्तुर्न शर्यामसनामनु द्यून्
 न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्भे सन्तं रेष्णा रेषयन्ति ।
 अन्धा अपश्या न दभन्नभिख्या नित्यांस ई प्रेतारो अरक्षन्

१

२

३

४

५ [१७] (१५९५)

(१४९)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । विराट् ।

महः स राय एषते पतिर्दन्नं इनस्य वसुनः पद आ ।
 उप धर्जन्तमर्द्रयो विधन्नित्
 स यो वृषा नरां न रोदस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः ।
 प्र यः संज्ञाणः शिश्रीत योनौ

१

२

(१६०१)

आ यः पुरं नार्मिणीमदीदे दत्यः कविर्नभन्योऽ नार्वा ।

सूरो न रुक्काञ्छतात्मा

३

अभि द्विजन्मा त्री रौचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात् ।

होता यजिष्ठो अपां सधस्थे

४

अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दुधे वार्याणि श्रवस्या ।

मर्तो यो अस्मै सुतुको वृदाश

५ [१८] (१६०४)

(१५०)

३ दीर्घतमा औचथ्यः । अग्निः । उष्णिक् ।

पुरु त्वा द्वाश्वान् वोचि ऽरिग्ने तव स्विदा । तोदस्येव शरण आ महस्य

१

व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररुषः । कदा चन प्रजिगतो अदेवयोः

२

स चन्द्रो विप्र मर्त्यो महो वार्धन्तमो दिवि । प्रप्रेत ते अग्ने वनुषः स्याम

३ [१९] (१६०७)

(१५१)

९ दीर्घतमा औचथ्यः । १ मित्रः, २-९ मित्रावरुणौ । जगती ।

मित्रं न यं शिष्या गोषु गव्यवः स्वाधयो विदथे अप्सु जीर्जनन् ।

अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रिय यजतं जनुषामवः

१

यद्ध त्यद् वां पुरुमीळहस्य सोमिनः प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः ।

अध क्रतुं विदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः

२

आ वां भूषन् क्षितयो जन्म रोदस्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे ।

यदीमृताय भरथो यदर्वते प्र होत्रया शिष्या वीथो अध्वरम्

३

प्र सा क्षितिरेसुर या महि प्रिय क्रतावानावृतमा घोषथो बृहत ।

युवं दिवो बृहतो दक्षमाभुवं गां न धुर्युप युञ्जाथे अपः

४

मही अत्र महिना वारमृण्वथो ऽरेणवस्तुज आ सन्नन् धेनवः ।

स्वरन्ति ता उपरताति सूर्यमा निमृच उषसस्तक्वीरिव

५ [२०]

आ वामृताय केशिनीरनूपत मित्र यत्र वरुण गातुमर्चथः ।

अव त्मना सृजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः

६

यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशति कविर्होता यजति मन्मसाधनः ।

उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वर मच्छा गिरः सुमतिं गन्तमस्मय

७ (१६१४)

युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिरञ्जत क्रतावाना मनसो न प्रयुक्तिषु ।
भरन्ति वां मन्मना संयता गिरो ऽहप्यता मनसा रेवदाशाथे
रेवद् वयो दधाथे रेवदाशाथे नरा मायाभिरितञ्जति माहिर्नम् ।
न वां द्यावोऽहभिर्नोति सिन्धवो न देवत्वं पणयो नानशुर्मघम्

८

१[२१](१६१६)

(१५२)

७ दीर्घतमा औचथ्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्वा मन्तवो ह सर्गाः ।
अवातिरतमनृतानि विश्वं ऋतेन मित्रावरुणा सचेथे
एतच्चन त्वो वि चिकेतदेषां सत्यो मन्त्रः कविशस्त ऋघावान् ।
त्रिराश्विं हन्ति चतुरश्विरुग्रो देवनिदो ह प्रथमा अजूर्यन्
अपादेति प्रथमा पद्वतीनां कस्तद् वां मित्रावरुणा चिकेत ।
गर्भो भारं भरत्या चिदस्य ऋतं पिपत्यनृतं नि तारीत्
प्रयन्तमित् परिं जारं कनीनां पश्यामसि नोपनिपद्यमानम् ।
अनवपृग्णा वितता वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम
अनश्वो जातो अनभीशुर्वा कर्निकदत् पतयदूर्ध्वसानुः ।
अचित्तं ब्रह्म जुजुषुर्यवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गूणन्तः
आ धेनवो मामतेयमवन्ती ब्रह्मप्रियं पीपयन् तस्मिन्नुधन् ।
पित्वो भिक्षेत वयुनानि विद्वा नासाविवांसन्नदिति मुरुष्येत
आ वां मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्याम् ।
अस्माकं ब्रह्म पृतनासु सहा अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा

१

२

३

४

५

६

७ [२२] (१६२३)

(१५३)

४ दीर्घतमा औचथ्यः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यजामहे वां महः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा नमोभिः ।
घृतैर्घृतस्नु अध यद् वामस्मे अध्वर्यवो न धीतिभिर्भरन्ति
प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्तिर्यामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
अनक्ति यद् वां विदथेषु होता सुन्नं वां सूरिवृषणाविर्यक्षन्

१

२

(१६२५)

पीपाय धेनुरदितिर्ऋताय जनाय मित्रावरुणा हविर्दे ।
 हिनोति यद् वा विदथे सपर्यन् त्स रातहव्यो मानुषो न होता ३
 उत वा विश्व मद्यास्वन्धो गाव आपश्च पीपयन्त देवीः ।
 उतो नो अस्य पूर्व्यः पतिर्दन् वीतं पातं पर्यस उस्त्रियायाः ४ [२३] (१६२७)

(१५४)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

विष्णोर्नु कै वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
 यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः १
 प्र तद् विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
 यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणे प्वधिक्षियन्ति भुव्नानि विश्वा २
 प्र विष्णवे शूषमेतु मन्म गिरिक्षित उरुगायाय वृष्णे ।
 य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थमेको विममे त्रिभिरित् पदेभिः ३
 यस्य त्री पूर्णा मधुना पदान्यक्षीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
 य उ त्रिधातु पृथिवीमुत द्यामेको द्वाधार भुव्नानि विश्वा ४
 तदस्य प्रियमभि पार्थो अश्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
 उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ५
 ता वां वास्तून्नुश्मसि गमध्वै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अत्राह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ६ [२४] (१६३३)

(१५५)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः, १-३ इन्द्राविष्णू । जगती ।

प्र वः पान्तमन्धसो धियायते महे शूराय विष्णवे चार्चत ।
 या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुर्वतेव साधुना १
 त्वेषमित्था समरणं शिमीवतो रिन्द्राविष्णू सुतपा वामुरुष्यति ।
 या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित् कृशानोरस्तुरसनामुरुष्यथः २
 ता ई वर्धन्ति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे भुजे ।
 दधाति पुत्रोऽवरं परं पितु नर्मि तृतीयमधि रोचने क्रिवः ३ (१६३६)

तत्तदितदिदस्य पौंस्यं गृणीमसी नस्य त्रातुरवृकस्य मीळिहुषः ।
 यः पार्थिवानि त्रिभिरिद विगामभि रुरु क्रमिष्टोरुगायाय जीवसे
 द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्दशो ऽभिरुग्याय मर्त्यो भुरण्यति ।
 तृतीयमस्य नकिरा दधर्षति वयश्चन पतयन्तः पतत्रिणः
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नामभि रचक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् ।
 बृहच्छरीरो विमिमान् क्रक्रभि र्युवाकुमारः प्रत्येत्याहवम्

४

५

६ [२५] (१६३९)

(१५६)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । विष्णुः । जगती ।

भवा मित्रो न शेव्यो घृतासुति विभूतद्युम्न एवया उ सप्रथाः ।
 अधा ते विष्णो विदुषा चिदर्थ्यः स्तोमो यज्ञश्च राध्यो हविष्मता
 यः पूर्याय वेधसे नवीयसे सुमज्जानये विष्णवे ददाशति ।
 यो जातमस्य महतो महि ब्रवत् सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत्
 तमु स्तोतारः पूर्य यथा विद क्रतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन ।
 आस्य जानन्तो नाम चिद विवक्तन महस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे
 तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचन्त मारुतस्य वेधसः ।
 दाधार दक्षमुत्तममहर्विदं ब्रजं च विष्णुः सखिवा अपोर्णुते
 आ यो विवार्य सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृतरः ।
 वेधा अजिन्वत् त्रिषधस्थ आर्य मृतस्य भागे यजमानमाभजत्

१

२

३

४

५ [२६] (१६४४)

(१५७) [द्वाविंशोऽनुवाकः ॥२३॥ सू० १५७-१६४]

६ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्विनौ । जगती, ५-६ त्रिष्टुप् ।

अबोध्यग्निर्म उदेति सूर्यो व्युषाश्चन्द्रा मह्यावो अर्चिषा ।
 आयुक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीद् देवः सविता जगत् पृथक्
 यद् युञ्जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना क्षत्रमुक्षतम् ।
 अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं धना शूरसाता भजेमहि

१

२

(१६४६)

अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाहनो रथो जीराश्वो अश्विनोर्यातु सुदृतः ।	
त्रिवन्धुरो मधवा विश्वसौभगः शं न आ वक्षद् द्विपदे चतुष्पदे	३
आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कश्या मिमिक्षतम् ।	
प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा	४
युवं ह गर्भं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।	
युवमग्निं च वृषणावपश्च वनस्पतीराश्विनावरयेथाम्	५
युवं ह स्थो भिषजा भेषजेभिरथो ह स्थो रथ्याऽ रथ्येभिः ।	
अथो ह क्षत्रमग्निं धत्थ उग्रा यो वा हविष्मान् मनसा वृदाश	६ [२७] (१६५०)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(१५८)

६ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

वसू रुद्रा पुरुमन्तू वृधन्ता दशस्यतं नो वृषणावभिष्टौ ।	
दत्ता ह यद् रेक्ण औचथ्यो वां प्र यत् सस्राथे अर्कवाभिरूती	१
को वां दाशत् सुमतये चिदस्यै वसू यद् धेथे नमसा पदे गोः ।	
जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामप्रेणेव मनसा चरन्ता	२
युक्तो ह यद् वां तौऽयाय पेरुर्वि मध्ये अर्णसो धायि पञ्चः ।	
उप वामवः शरणं गमेयं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः	३
उपस्तुतिरौचथ्यमुरुष्येन्मा मामिमे पतत्रिणी वि दुग्धाम् ।	
मा मामेधो दशतयश्चितो धाक् प्र यद् वां बद्धस्त्वनि खादति क्षाम्	४
न मा गरन् नद्यो मातृतमा दासा यदीं सुसमुन्धमवाधुः ।	
शिरो यदस्य त्रैतनो वितक्षत् स्वयं दास उरो अंसावपि गध	५
दीर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान् दशमे युगे ।	
अपामर्थं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ।	६ [१] (१६५६)

(१५९)

५ दीर्घतमा औचथ्यः । यावापृथिवी । जगती ।

प्र यावा यज्ञैः पृथिवी क्रतावृधा मही स्तुषे विदथेषु प्रचेतसा ।	
देवेभिर्ये देवपुत्रे सुदंससेत्या धिया वार्याणि प्रभूषतः	१ (१६५७)

उ॒त म॑न्ये पि॒तुर॒द्रु॒हो म॑नो॒ मा॒तु॒र्महि॑ स्व॒त॒व॒स्त॒द्भ॒वी॒मभिः॑ ।	
सु॒रे॒त॒सा पि॒तरा॑ भू॒मं च॑क्रतु॒रुरु॑ प्र॒जाया॑ अ॒मृतं॑ व॒री॒मभिः॑	२
ते सु॒नवः॑ स्व॒र्षसः॑ सु॒दं॒स॒सो म॒ही ज॑जु॒मा॒तिरा॑ पूर्॒वचि॑त्तये ।	
स्था॒तुश्च॑ स॒त्यं ज॑ग॒तश्च॑ ध॒र्मणि॑ पु॒त्रस्य॑ पा॒थः प॒द॒म॒द्व॒यावि॑नः	३
ते मा॒यि॒नो म॑मि॒रे सु॒प्र॒चे॒त॒सो जा॒मी स॒यो॒नी मि॒थु॒ना स॒मो॒क॒सा ।	
न॒व्यं न॒व्यं त॑न्तु॒मा त॑न्वते दि॒वि स॑मु॒द्रे अ॒न्तः क॒वयः॑ सु॒दी॒तयः॑	४
तद् रा॒धो अ॒द्य स॑वि॒तुर्व॑रेण्यं व॒यं दे॒वस्य॑ प्र॒सवे॑ म॒नाम॑हे ।	
अ॒स्मभ्यं॑ द्या॒वापृ॑थि॒वी सु॒चे॒तुना॑ र॒यि ध॑त्तं वसु॒मन्तं॑ शत॒ग्वि॒नम्	५ [२] (१६६१)

(१६०)

५ दीर्घतमा औचध्यः । द्यावापृथिवी । जगती ।

ते हि द्या॒वापृ॑थि॒वी वि॒श्वशं॑भुव ऋ॒ताव॑री रज॒सो धा॒रय॑त्क॒वी ।	
सु॒ज॒न्म॑नी धि॒षणे॑ अ॒न्तरी॑यते दे॒वो दे॒वी ध॑र्म॒णा सूर्यः॑ शु॒चिः	१
उ॒रु॒व्य॒च॒सा म॒हिनी॑ अ॒स॒श्च॒ता पि॒ता मा॒ता च॑ भुव॒नानि॑ रक्षतः ।	
सु॒धृष्ट॑मे वपु॒ष्ये॒ड न रो॑द॒सी पि॒ता यत् सी॑म॒भि रू॒पैर॑वा॒सय॑त्	२
स वह्निः॑ पु॒त्रः पि॒त्रोः प॒वि॒त्र॒वान् पु॒ना॒ति धी॒रो भुव॑नानि मा॒यया॑ ।	
धे॒नुं च॑ पृ॒श्निं वृ॒षभं॑ सु॒रे॒त॒सं वि॒श्वाहा॑ शु॒क्रं प॒यो अस्य॑ दु॒क्षत॑	३
अ॒यं दे॒वाना॑म॒पसा॑म॒पस्त॑मो यो ज॒जान॑ रो॒द॒सी वि॒श्वशं॑भुवा ।	
वि यो म॒मे रज॑सी सु॒क्रतू॑यया ऽज॒रे॒भिः स्क॑म्भ॒नेभिः॑ स॒मानृ॑चे	४
ते नो॑ गृ॒णाने॑ म॒हिनी॑ महि श्रवः॑ क्ष॒त्रं द्या॒वापृ॑थि॒वी धा॑सथो बृ॒हत् ।	
येना॑भि कृ॒ष्टी॒स्त॒तना॑म वि॒श्वहा॑ प॒नाय्य॑मो॒जो अ॒स्मे स॑मि॒न्वत॑म्	५ [३] (१६६६)

(१६१)

१४ दीर्घतमा औचध्यः । ऋभवः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

किमु॑ श्रेष्ठः किं यवि॑ष्ठो न आ॒र्ज॒गन् कि॒मी॒यते॑ दू॒त्यं क॒द् यदू॑चि॒म ।	
न नि॑न्दि॒म च॑म॒सं यो म॑हाकु॒लो ऽग्ने॑ भ्रा॒त॒र्द्रु॒ण इ॒द् भू॒ति॒मू॒दि॒म	१
एकं॑ च॒म॒सं च॒तुरः॑ कृ॒णो॒त॒न् तद् वो॑ दे॒वा अ॑नु॒वन् तद् व॒ आ॒र्ग॒मम् ।	
सौ॒ध॒न्व॒ना यद्ये॒वा क॑रिष्यथ॒ साकं॑ दे॒वैर्य॑ज्ञि॒यासो॑ भविष्यथ	२ (१६६८)

अग्निं द्रुतं प्रति यदब्रवीतना—श्वः कर्त्तव्यं रथं उतेह कर्त्तव्यः ।
 धेनुः कर्त्तव्या युवशा कर्त्तव्या द्वा तानि भ्रातरन्तु वः कृत्वयेमसि ३
 चक्रुवांसं ऋभवस्तदपृच्छत केदम्भूद यः स्य द्रुतो न आजगन् ।
 यदावाख्यच्चमसाश्चतुरः कृता—नादित् त्वष्टा ग्रास्वन्तन्यानिजे ४
 हनमैनाँ इति त्वष्टा यदब्रवी—च्चमसं ये देवपानमनिन्दिपुः ।
 अन्या नामानि कृण्वते सुते सचाँ अन्यैरेनान् कन्याँ नामभिः स्परत । ५ [४]

इन्द्रो हरीं युयुजे अश्विना रथं बृहस्पतिर्विश्वरूपामुपाजत ।
 ऋभुर्विश्वा वाजोँ देवाँ अंगच्छत स्वर्पसो यजिर्यं भागमेतन ६
 निश्वर्मणो गामरिणीत धीतिभि—र्या जरन्ता युवशा ताकृणोतन ।
 सौधन्वना अश्वादश्वमतक्षत युक्त्वा रथमुप देवाँ अयातन ७
 इदमुदुकं पिबतेत्यब्रवीतने—दं वा घा पिबता मुञ्जनेजनम् ।
 सौधन्वना यदि तन्नेव हर्यथ तृतीये घा सर्वने मादयाध्वै ८
 आपो भूयिष्ठा इत्येकोँ अब्रवी—दग्निभूयिष्ठ इत्यन्यो अब्रवीत ।
 वधर्यन्तीं बृहभ्यः प्रैकोँ अब्रवी—हता वदन्तश्चमसाँ अपिंशत ९
 श्रोणामेकं उदुकं गामवाजति मांसमेकं पिंशति सूनयाभृतम् ।
 आ निम्रुचः शकृदेको अपाभरत् किं स्वित्र पुत्रेभ्यः पितरा उपावतुः १० [५]

उद्वत्स्वस्मा अकृणोतना तृणं निवत्स्वपः स्वपस्यया नरः ।
 अगोह्यस्य यदसस्तना गृहे तदद्येदमृभवो नानु गच्छथ ११
 संमील्य यद् भुवना पर्यसर्पत कं स्वित्र तात्या पितरा व आसतुः ।
 अशपत् यः क्ररसं व आदुदे यः प्राब्रवीत् प्रो तस्मा अब्रवीतन १२
 सुषुप्वांसं ऋभवस्तदपृच्छता—गोह्य क इदं नो अब्रुवधत् ।
 श्वानं ब्रुतो बोधयितारमब्रवीत् संवत्सर इदमद्या व्यस्यत १३

द्विवा यान्ति मरुतो भूम्याऽग्नि—र्यं वातो अन्तरिक्षेण याति ।
 अद्भिर्याति वरुणः समुद्रे—र्युष्माँ इच्छन्तः शवसो नपातः

१४ [६] (१६८०)

(१६२)

२२ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्वः । त्रिष्टुप्; ३, ६ जगती ।

मा नो मित्रो वरुणो अर्यमायु—रिन्द्रं क्रभुक्षा मरुतः परिं ख्यन्त ।

यद् वाजिनो देवजातस्य सतेः प्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि

१

यन्निर्णिजा रेक्णासा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो नयन्ति ।

सुप्राङ्जो मेम्यद् विश्वरूप इन्द्रापूष्णोः प्रियमप्येति पार्थः

२

एष च्छागः पुरो अश्वेन वाजिना पूष्णो भागो नीयते विश्वदेव्यः ।

अभिप्रियं यत् पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जिन्वति

३

यद्धविष्यमृतुशो देवयानं त्रिमानुषाः पर्यश्वं नयन्ति ।

अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः

४

होताध्वर्युरावया अग्निमिन्धो ग्रावग्राभ उत शंस्ता सुविप्रः ।

तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पूणध्वम्

५ [७]

यूपवस्का उत ये यूपवाहा—श्चषालं ये अश्वयूपाय तक्षति ।

ये चार्विते पचनं संभरन्त्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु

६

उप प्रागात् सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वीतपृष्ठः ।

अन्वेनं विशा कर्षयो मदन्ति देवानां पुष्टे चक्रमा सुबन्धुम्

७

यद् वाजिनो दामं संदानमर्वतो या शीर्षिण्या रशना रज्जुरस्य ।

यद् वा घास्य प्रभृतमास्येऽतृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु

८

यदश्वस्य क्रविषो मक्षिकाश यद् वा स्वरो स्वर्धितौ रितमस्ति ।

यद्धस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु

९

यद्वर्धयमुदरस्यापवाति य आमस्य क्रविषो गन्धो अस्ति ।

सुकृता तच्छमितारः कृण्वन्तु—त मेधं शृतपाकं पचन्तु

१० [८]

यत् ते गात्रादग्निना पच्यमाना—वृभि शूलं निहतस्यावधावति ।

मा तद् भूम्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुशन्द्यो रतमस्तु

११

ये वाजिनं परिपश्यन्ति पृक्वं य ईमाहुः सुरभिर्निहरेति ।

ये चार्वितो मांसभिक्षामुपासत उतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु

१२ (१६९९)

यन्नीक्षं मांस्पचन्या उवाया या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि ।

ऊष्मण्यापिधानां चरुणा—मङ्गाः सूनाः परि भूपन्त्यश्वम् १३

निक्रमणं निषदनं विवर्तनं यच्च पङ्क्तिं शमवतः ।

यच्च पौ यच्च घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु १४

मा त्वाग्निध्वनयीद् धूमगन्धि—मोखा भ्राजन्त्यभि विक्त जघ्निः ।

इष्टं वीतमभिगूतं वर्षदूतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वम् १५ [९]

यदश्वाय वास उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै ।

सदानमवन्तं पङ्क्तिं प्रिया देवेष्वामयन्ति । १६

यत् ते सादे महसा शूकृतस्य पाण्या वा कश्या वा तुतोद ।

सुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि १७

चतुर्विंशद् वाजिनो देवबन्धो—वङ्कीरश्वस्य स्वधितिः समेति ।

अच्छिद्वा गात्रा वयुना कृणोत परुष्परुरुनुघुण्या वि शस्त १८

एकस्त्वष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यन्तारा भवतस्तथ ऋतुः ।

या ते गात्राणामृतुथा कृणोमि ताता पिण्डानां प्र जुहोम्यग्नौ १९

मा त्वा तपत् प्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तन्व आ तिष्ठिपत् ते ।

मा ते गृध्नुरविशस्तातिहाय छिद्वा गात्राण्यसिना मिथू कः २०

न वा उ एतन्धियसे न रिण्यसि देवा इदेषि पथिभिः सुगेभिः ।

हरीं ते युञ्जा पृषती अभूता—मुपास्थाद् वाजी धुरि रासभस्य २१

सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यं पुंसः पुत्रा उत विश्वापुषं रयिम् ।

अनागास्त्वं नो अदितिः कृणोत क्षत्रं नो अश्वो वनतां हविष्मान् २२ [१०] (१७०२)

(१६३)

१३ दीर्घतमा औचथ्यः । अश्वः । त्रिष्टुप् ।

यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यन् त्समुद्रादुत वा पुरीषात् ।

इयेनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महि जातं ते अर्वन् १ (१७०३)

यमेन' दूतं त्रित एनमायुन—गिन्द्र' एणं प्रथमो अध्यतिष्ठत् ।

गन्धर्वो अस्य रशनामगृभ्णात् सूरदश्वं वसवो निरतष्ट

२

असि' यमो अस्यादित्यो अर्व—न्नसिं त्रितो गुह्येन व्रतेन ।

असि सोमेन समया विपृक्त आहुस्ते त्रीणि द्विवि बन्धनानि

३

त्रीणि त आहुर्द्विवि बन्धनानि त्रीण्यप्सु त्रीण्यन्तः समुद्रे ।

उतेव मे वरुणश्छन्त्स्यर्वन् यत्रा त आहुः परमं जनित्रम्

४

इमा ते वाजिन्नवमार्जनानी—मा शफानां सनितुर्निधाना ।

अत्रा ते भद्रा रशना अपश्य—मृतस्य या अभिरक्षन्ति गोपाः

५ [११]

आत्मानं ते मनसारादजाना—मवो दिवा पतयन्तं पतङ्गम् ।

शिरो अपश्यं पृथिभिः सुगेभि—रेणुभिर्जेहमानं पतत्रि

६

अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं जिगीषमाणसिप आ पदे गोः ।

यदा ते मर्तो अनु भोगमान—ळादिद् ग्रसिष्ठ ओषधीरजीगः

७

अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्व—न्ननु गावोऽनु भगः कनीनाम् ।

अनु व्रातास्तव सख्यमीयु—रनु देवा ममिरे वीर्यं ते

८

हिरण्यशृङ्गोऽयो अस्य पादा मनोजवा अवरे इन्द्र आसीत् ।

देवा इदस्य हविरद्यमायन् यो अर्वन्तं प्रथमो अध्यतिष्ठत्

९

ईमन्तासुः सिलिकमध्यमासुः सं शूरणासो दिव्यासो अत्याः ।

हंसा इव श्रेणिशो यतन्ते यदाक्षिपुर्द्विव्यमजमश्वः

१० [१२]

तव शरीरं पतायिष्वर्वन् तव चित्तं वात इव धर्जीमान् ।

तव शृङ्गाणि विष्ठिता पुरुत्रा—रण्येषु जर्भुगणा चरन्ति

११

उप प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः ।

अजः पुरो नीयते नाभिरस्या—नु पश्चात् कवयो यन्ति रेभाः

१२

उप प्रागात् परमं यत् सुधस्थ—मर्वाँ अच्छा पितरं मातरं च ।

अद्या देवाश्शुष्टमो हि गुम्या अथा शास्ते दाशुषे वार्याणि

१३ [१३] (१७१५)

(१६४)

५२ दीर्घतमा औचध्यः । १-४१ विश्वे देवाः; ४२ आद्यर्धर्चस्य वाक्, द्वितीयस्य आपः; ४३

आद्यर्धर्चस्य शकधूमः, द्वितीयस्य सोमः; ४४ केशिनः (अग्निः सूर्यो वायुश्च;) ४५

वाक्; ४६-४७ सूर्यः; ४८ संवत्सरकालचक्रम्; ४९ सरस्वती; ५० साध्याः;

५१ सूर्यः; पर्जन्याग्नयो वा; ५२ सरस्वान्, सूर्यो वा । त्रिष्टुप्; १२,

१५, २३, २९, ३६, ४१ जगती; ४२ प्रस्तारपंक्तिः; ५१ अनुष्टुप् ।

अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो अस्त्यश्वः ।

तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विश्पतिं सप्तपुत्रम् १

सप्त पुंश्चन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।

त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वं यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्थुः २

इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः ।

सप्त स्वसारो अभि सं नवन्ते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ३

को ददर्श प्रथमं जायमानमस्थन्वन्तं यदनस्था बिभर्ति ।

भूम्या असुरसृगात्मा कं स्वित् को विद्रांसमुप गात् प्रष्टुमेतत् ४

पार्कः पृच्छामि मनसाविजानन् देवानामेना निहिता पदानि ।

वत्से बृष्कयेऽधि सप्त तन्तून् वि तन्तिरे कवय ओतवा उ ५ [१४]

अचिकित्वाञ्चिकितुषश्चिदत्र कवीन् पृच्छामि विद्वाने न विद्वान् ।

वि यस्तस्तम्भ षळिमा रजोस्यजस्य रूपे किमपि स्वदेकम् ६

इह ब्रवीतु य ईमङ्ग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः ।

शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गावो अस्य वृषिं वसाना उदुकं पदापुः ७

माता पितरमृत आ बभाज धीत्यग्रे मनसा सं हि जग्मे ।

सा बीभत्सुर्गर्भरसा निर्विन्द्रा नमस्वन्त इदुपवाकमीयुः ८

युक्ता मातासीद् धुरि दक्षिणाया अतिष्ठद् गर्भो वृजनीष्वन्तः ।

अमीमेद् वत्सो अनु गामपश्यद् विश्वरूप्यं त्रिषु योजनेषु ९

तिस्रो मातृस्त्रीन् पितृन् बिभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति ।

मन्त्रयन्ते दिवो अमुष्यं पृष्ठे विश्वविदुं वाचमविश्वमिन्वाम १० [१५]

द्वादशारं नहि तज्जराय वर्वर्ति चक्रं परि ग्रामृतस्य ।

आ पुत्रा अग्रे मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्थुः ११

(१७२६)

पञ्चपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरीषिणम् ।
 अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षष्ठर आहुरपितम् १२
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्थुर्भुवनानि विश्वा ।
 तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते सनाभिः १३
 सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां दश युक्ता वहन्ति ।
 सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्नापिता भुवनानि विश्वा १४
 साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं पळिद् यमा ऋषयो देवजा इति ।
 तेषामिष्टानि विहितानि धामशः स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः १५ [१६]

स्त्रियः सतीस्तां उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षणावन्न वि चेतदुन्धः ।
 कविर्यः पुत्रः स ईमा चिकेत यस्ता विजानात् स पितुष्पितासत् १६
 अवः परेण पर एनावरेण पदा वत्सं बिभ्रती गौरुदस्थात् ।
 सा कद्रीची कं सिवर्धं परागात् कं सिवत् सूते नहि यूथे अन्तः १७
 अवः परेण पितरं यो अस्या नुवेद पर एनावरेण ।
 रुवीयमानः क इह प्र वोचद् देवं मनः कुतो अधि प्रजातम् १८
 पे अर्वाश्चस्तां उ पराच आहु—र्ये पराश्चस्तां उ अर्वाच आहुः ।
 इन्द्रश्च या चक्रथुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो वहन्ति १९
 श सुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परि षस्वजाते ।
 तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्व—त्यनश्नन्नन्यो अभि चाकशीति २० [१७]

पत्रा सुपर्णा अमृतस्य भाग—मनिमेषं विदथाभिस्वरन्ति ।
 इतो विश्वस्य भुवनस्य गोपाः स मा धीरः पाकुमत्रा विवेश २१
 यस्मिन् वृक्षे मध्वदः सुपर्णा निविशन्ते सुवते चाधि विश्वे ।
 तस्येदाहुः पिप्पलं स्वाद्वे तन्नोन्नशद्यः पितरं न वेद २२
 यद् गात्रे अधि गात्रमाहितं त्रैष्टुभाद् वा त्रैष्टुभं निरतक्षत ।
 यद् वा जगज्जगत्याहितं पदं य इत् तद् विदुस्ते अमृतत्वमानशुः २३
 गात्रेण प्रति मिमीते अर्क—मर्केण साम त्रैष्टुभेन वाकम् ।
 गकेन वाकं द्विपदा चतुष्पदा ऽक्षरेण मिमते सप्त वाणीः २४
 तगता सिन्धुं दिव्यस्तभायद् रथंतरे सूर्यं पर्यपश्यत् ।
 गात्रस्य समिधस्तिष्ठ आहु—स्ततो मुह्ना प्र गिरिचे मुह्निवा २५ [१८] (१७४०)

उप ह्वये सुदुर्घां धेनुमेतां सुहस्तो गोधुगुत दोहदेनाम् ।
 श्रेष्ठं सवं सविता साविषन्नो ऽभीन्द्रो घर्मस्तदु घु प्र वोचम् २६
 हिङ्कृण्वती वसुपत्नी वसूनां वत्समिच्छन्ती मनसाभ्यागात् ।
 दुहामश्विभ्यां पयो अघ्नयेयं सा वर्धतां महते सौभगाय २७
 गौरमीमेदनु वत्सं मिषन्तं मूर्धानं हिङ्कृणोन्मातवा उ ।
 सूक्ताणं घर्ममभि वावशाना मिमाति मायुं पयते पयोभिः २८
 अयं स शिङ्गे येन गौरभीवृता मिमाति मायुं ध्वसनावधि श्रिता ।
 सा चित्तिभिर्नि हि चकार मर्त्यं विद्युद् भवन्ती प्रति वव्रिमौहत २९
 अनच्छये तुरगातु जीव मेजद् ध्रुवं मध्य आ पस्त्यानाम् ।
 जीवो मृतस्य चरति स्वधाभि रमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ३० [१९]

अपश्यं गोपामनिपद्यमान मा च परां च पृथिभिश्चरन्तम् ।
 स सुधीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३१
 य ईं चकार न सो अस्य वेदु य ईं ददर्श हिरुगिन्नु तस्मात् ।
 स मातुर्योना परिवीतो अन्त बहुप्रजा निर्कृतिमा विवेश ३२
 द्यौर्मे पिता जनिता नाभिरत्र बन्धुर्मे माता पृथिवी महीयम् ।
 उत्तानयोश्चम्बोर्द्वयोर्निरन्त रत्रा पिता दुहितुर्गर्भमाधात् ३३
 पृच्छामि त्वा परमन्तं पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ।
 पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ३४
 इयं वेदिः परो अन्तः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः ।
 अयं सोमो वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ३५ [२०]

सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विधर्मणि ।
 ते धीतिभिर्मनसा ते विणश्चितः परिभुवः परि भवन्ति विश्वतः ३६
 न वि जानामि यद्वेदमस्मि निण्यः संनन्द्रो मनसा चरामि ।
 यदा मार्गान् प्रथमजा क्रतुस्यादिद् वाचो अश्रुवे भागमस्याः ३७
 अपाङ् प्राडैति स्वधया गृभीतो ऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ।
 ता शश्वन्ता विषूचीना वियन्ता न्यूनं चिक्युर्न नि चिक्युरन्यम् ३८
 क्रुचो अक्षरे परमे व्योमन् यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः ।
 यस्तन्न वेदु किमृचा करिष्यति य इत् तद् विदुस्त इमे समासते ३९ (१७५४)

सूयवसाद् भगवती हि भूया अथो वयं भगवन्तः स्याम ।

अद्धि तृणमघ्न्ये विश्वदानीं पिब शुद्धमुदुकमाचरन्ती

४० [२१]

गौरीर्मिमाय सलिलानि तक्ष—त्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अष्टापदी नवपदी बभ्रुवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन्

४१

तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ।

ततः क्षरत्यक्षरं तद् विश्वमुप जीवति

४२

शक्रमयं धूममारादपश्यं विषूवता पर एनावरेण ।

उक्षाणं पृश्निमपचन्त वीरा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्

४३

त्रयः केशिनं ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत एकं एषाम् ।

विश्वमेको अभि चष्टे शचीभि—र्ध्राजिरेकस्य दृष्टो न रूपम्

४४

चत्वारि वाक् परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये मनीषिणः ।

गुहा त्रीणि निहिता नेङ्गयन्ति तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्ति

४५

इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहु—रथो दिव्यः स सुपर्णो गरुत्मान् ।

एकं सद् विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं मातरिश्वानमाहुः

४६ [२२]

कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति ।

त आववृत्रन् त्सदनादृतस्या—दिद् घृतेन पृथिवी व्युद्यते

४७

द्वादश प्रधर्यश्चक्रमेकं त्रीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत ।

तस्मिन् त्साकं त्रिंशता न शङ्कवो ऽपिताः षष्टिर्न चलाचलासः

४८

यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभू—र्येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि ।

यो रत्नधा वसुविद् यः सुदन्नः सरस्वति तमिह धातवे कः

४९

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा—स्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः

५०

समानमेतदुदुक—मुच्चैत्यव चाहभिः ।

भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति दिवं जिन्वन्त्यग्रयः

५१

दिव्यं सुपर्णं वायसं ब्रूहन्त—मपां गर्भं दर्शतमोर्षधीनाम् ।

अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयन्तं सरस्वन्तमवसे जोहवीमि

५२ [२३] (१७६७)

(१६५) [त्रयोविंशोऽनुवाकः॥२३॥ सू०१६५-१७९]

(१५) १, २, ४, ६, ८, १०-१२ इन्द्रः; ३, ५, ७, ९ मरुतः; १३-१५ अगस्त्यो
मैत्रावरुणिः । मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कया शुभा सर्वयसः सनीळाः समान्या मरुतः सं मिमिक्षुः ।

कया मती कुत एतास एते ऽर्चन्ति शुष्मं वृषणो वसूया १

कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ वर्वत ।

श्येनाँ इव ध्रजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम २

कुतस्त्वभिन्द्र माहिनः सन्नेको यासि सत्पते किं त इत्था ।

सं पृच्छसे समराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नो हरिवो यत् ते अस्मे ३

ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्म इयति प्रभृतो मे अद्रिः ।

आ शासते प्रति हर्यन्त्युक्थे मा हरी वहतस्ता नो अच्छ ४

अतो व्यमन्तमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शुभमानाः ।

महोभिरेताँ उप युज्महे न्विन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ५ [२४]

क्व स्या वो मरुतः स्वधासीद् यन्मामेकं समधत्ताहिहत्ये ।

अहं ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान् विश्वस्य शन्नोरनमं वधस्नैः ६

भूरि चकथ युज्येभिरस्मे समानेभिरवृषभ पौर्येभिः ।

भूरीणि हि कृणवामा शविष्ठेन्द्र क्त्वा मरुतो यद् वशाम ७

वधी वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन भामेन तविषो बभूवान् ।

अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः ८

अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्नु न त्वावाँ अस्ति देवता विदानः ।

न जायमानो नशते न जातो यानि करिष्या कृणुहि प्रवृद्ध ९

एकस्य चिन्मे विभ्वस्त्वोजो या नु दधूष्वान् कृणवै मनीषा ।

अहं ह्युग्रो मरुतो विदानो यानि च्यवमिन्द्र इदीश एषाम् १० [२५]

अमन्दन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः श्रुत्यं ब्रह्म चक्र ।

इन्द्राय वृष्णे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वे तनूभिः ११

एवेदेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो दधानाः ।

संचक्ष्या मरुतश्चन्द्रवर्णा अच्छान्त मे हृदयाथा च नूनम् १२

को न्वत्र मरुतो मामहे वः प्र यातन सखीरच्छा सखायः ।

मन्मानि चित्रा अपिवातर्यन्त एषां भूत नवेदा म क्रतानाम् १३ (१७८०)

आ यद् दुवस्याद् दुवसे न कारु—रस्माञ्चक्रे मान्यस्य मेधा ।

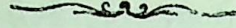
ओ पु वर्त्त मरुतो विप्रमच्छे—मा ब्रह्माणि जरिता वो अर्चत्

१४

एष वः स्तोमो मरुत इयं गी—मान्द्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्

१५ [२६] (१७८१)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२९]

(१६६)

१५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तन्नू वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृषभस्य केतवे ।

ऐधेव यामन् मरुतस्तुविष्वणो युधेव शक्रास्तविषाणि कर्तन

१

नित्यं न सूनं मधु बिभ्रत् उप क्रीळन्ति क्रीळा विदथेषु घृष्वयः ।

नक्षन्ति रुद्रा अवसा नमस्विनं न मर्धन्ति स्वतवसो हविष्कृतम्

२

यस्मा ऊमासो अमृता अरासत रायस्पोषं च हविषा ददाशुषे ।

उक्षन्त्यस्मै मरुतो हिता इव पुरु रजांसि पर्यसा मयोभुवः

३

आ ये रजांसि तविषीभिरव्यत प्र व एवासः स्वयतासो अधजन ।

भयन्ते विश्वा भुवनानि हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु

४

यत् त्वेषयामा नदयन्त पर्वतान् द्विवो वा पृष्ठं नर्या अचुच्यवुः ।

विश्वो वो अजमन् भयते वनस्पती रथीयन्तीव प्र जिहीत ओषधिः

५ [१]

यूयं न उग्रा मरुतः सुचेतुना ऽरिष्टग्रामाः सुमतिं पिपर्तन ।

यत्रा वो विद्युद् रदति क्रिविर्दती रिणाति पश्वः सुधितेव बर्हणा

६

प्र स्कम्भदेष्णा अनवभ्रराधसो ऽलातृणासो विदथेषु सुदृताः ।

अर्चन्त्यर्कं मन्दिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पौस्या

७

शतभुजिभिस्तमभिर्हुतेरघात् पूर्भी रक्षता मरुतो यमावत ।

जनं यमुग्रास्तवसो विरग्निनः पाथना शंसात् तनयस्य पुष्टिषु

८

विश्वानि भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्येव तविषाण्याहिता ।

अंसेष्वा वः प्रपथेषु खादयो ऽक्षो वश्चक्रा समया वि वावृते

९

भूरीणि भद्रा नर्येषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासो अश्रयः ।

अंसेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान् व्यनु श्रियो धिरे

१० [२] (१७९२)

महान्तो महा विभ्वोऽ विभूतयो दूरेदृशो ये दिव्या इव स्तुभिः ।	
मन्द्राः सजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिश्रा इन्द्रे मरुतः परिष्टुभः	११
तद् वः सुजाता मरुतो महित्वनं दीर्घं वो दात्रमदितेरिव व्रतम् ।	
इन्द्रश्चन त्यजसा वि हुणाति तज्जनाय यस्मै सुकृते अराध्वम्	१२
तद् वो जामित्वं मरुतः परं युगे पुरु यच्छंसममृतास आवत ।	
अया धिया मनवे श्रुष्टिमाव्या साकं नरो दुंसनैरा चिकित्रिरे	१३
येन दीर्घं मरुतः शूशवाम युष्माकेन परीणसा तुरासः ।	
आ यत् ततनन् वृजने जनास एभिर्यज्ञेभिस्तदुभीष्टिमश्याम्	१४
एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दुर्यस्य मान्यस्य कारोः ।	
एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्	१५ [३] (१७९.७)

(१६७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । १ इन्द्रः, २-११ मरुतः । त्रिष्टुप्, (१० पुरस्ताज्ज्योतिः ।)

सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः ।	
सहस्रं रायो मादुयध्यै सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः	१
आ नोऽवोभिर्मरुतो यान्त्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद् दिवैः सुमायाः ।	
अध यदेषां नियुतः परमाः समुद्रस्य चिद् धनयन्त पारे	२
मिम्यक्ष येषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न ऋष्टिः ।	
गुहा चरन्ती मनुषो न योषा सभावती विदुथ्येव सं वाक्	३
परा शुभ्रा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।	
न रोदुसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त वृधं सख्याय देवाः	४
जोषद् यदीमसुर्या सचध्यै विषितस्तुका रोदुसी नृमणाः ।	
आ सूर्येव विधृतो रथं गात् त्वेषप्रतीका नभसो नेत्या	५ [४]
आस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निमिश्लां विदथेषु पञ्चाम् ।	
अको यद् वो मरुतो हविष्मान् गायद् गाथं सुतसोमो दुवस्यन्	६
प्र तं विवक्त्रि वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।	
सचा यदीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः	७ (१८०४)

पान्ति मित्रावरुणाववद्या चयंत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।	
उत च्यवन्ते अच्युता ध्रुवाणि वावृध ईं मरुतो दातिवारः	८
नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताच्चिच्छवसो अन्तमापुः ।	
ते धृष्णुना शवसा शूशुवांसो ऽर्णो न द्वेषो धृषता परि हुः	९
वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समर्ये ।	
वयं पुरा महि च नो अनु द्यून् तन्न ऋभुक्षा नरामनु ष्यात्	१०
एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दुर्यस्य मान्यस्य कारोः ।	
एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	११ [५] (१८०८)

(१६८)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । जगती; ८-१० त्रिष्टुप् ।

यज्ञायज्ञा वः समना तुतुर्वणिर्धियं धियं वो देव्या उ दधिध्वे ।	
आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्यो महे ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः	१
ववांसो न ये स्वजाः स्वतवस इषं स्वरभिजायन्त धूतयः ।	
सहस्रियासो अपां नोर्मय आसा गावो वन्द्यासो नोक्षणः	२
सोमासो न ये सुतास्तृतांशवो हत्सु पीतासो दुवसो नासते ।	
ऐषामसेषु रम्भिणीव रारभे हस्तेषु खादिश्च कृतिश्च सं दधे	३
अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययु रमत्याः कशया चोदत त्मना ।	
अरेणवस्तुविजाता अचुच्यवु हृळहानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः	४
को वोऽन्तर्मरुत ऋष्टिविद्युतो रेजति त्मना हन्वेव जिह्वया ।	
धन्वच्युत इषां न यामनि पुरुषैषा अहन्योऽ नैतशः	५ [६]

क्व स्विदस्य रजसो महस्परं कावरं मरुतो यस्मिन्नायय ।	
यच्छ्यावयथ विशुरेव संहितं व्यद्विणा पतथ त्वेषमर्णवम्	६
सातिर्न वोऽमवती स्ववती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती ।	
भद्रा वो रातिः पृणतो न दक्षिणा पृथुञ्जयी असुर्येव जञ्जती	७
प्रति द्योमन्ति सिन्धवः पविभ्यो यदुभ्रियां वाचमुदीरयन्ति ।	
अव स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदीं घृतं मरुतः पुष्णवन्ति	८ (१८१६)

असूत पृथिर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकम् ।

ते सप्सरासोऽजनयन्ताभ्वमादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन्

९

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्द्वार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

१० [७] (१८१८)

(१६९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, २ चतुष्पदा विराट् ।

महश्चित् त्वमिन्द्र यत एतान् महश्चिदसि त्यजसो वरुता ।

स नो वेधो मरुतां चिकित्वान् त्सुम्ना वनुष्व तव हि प्रेष्ठा

१

अयुञ्जन्त इन्द्र विश्वकृष्टी विद्वानासो निष्पिधो मर्त्यत्रा ।

मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वर्मीळहस्य प्रधनस्य सातौ

२

अभ्यक् सा त इन्द्र ऋष्टिरस्मे सनेभ्यभ्वं मरुतो जुनन्ति ।

अग्निश्चिद्धिष्मातसे शुशुक्रा नापो न द्वीपं दधति प्रयांसि

३

त्वं तू न इन्द्र तं रयिं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम् ।

स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः

४

त्वे राय इन्द्र तोशतमाः प्रणेतारः कस्य चिद्वतायोः ।

ते पु णो मरुतो मृळयन्तु ये स्मा पुरा गातूयन्तीव देवाः

५ [८]

प्रति प्र याहीन्द्र मीळहुषो नृन् महः पार्थिवे सदनं यतस्व ।

अध यदेवां पृथुबुध्ना एता स्तीर्थे नार्यः पौंस्यानि तस्थुः

६

प्रति घोराणामेतानामयासां मरुतां शृण्व आयतामुपव्दिः ।

ये मर्त्ये पृतनायन्तमूर्मैर्ऋणावानं न पतयन्त सर्गैः

७

त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या रदा मरुद्भिः शुरुधो गोअग्राः ।

स्तवानेभिः स्तवसे देव देवैर्विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्

८ [९] (१८२६)

(१७०)

(५) १, ३, ४ इन्द्रः; (४) अगस्त्यो वा; (२, ५) अगस्त्यो मैत्रावरुणः । इन्द्रः । १ बृहती, २-४ अनुष्टुप्, ५ त्रिष्टुप् ।

न नूनमस्ति नो श्वः कस्तद् वेदु यदद्भुतम् ।

अन्यस्य चित्तमभि संचरेण्यमुताधीतं वि नश्यति

१

(१८२७)

किं न इन्द्र जिघांससि भ्रातरौ मरुतस्त्व ।	
तेभिः कल्पस्व साधुया मा नः समरणे वधीः	२
किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सन्नतिं मन्यसे ।	
विद्या हि ते यथा मनो ऽस्मभ्यमिन्न दित्ससि	३
अरं कृण्वन्तु वेदिं समग्निमिन्धतां पुरः ।	
तत्रामृतस्य चेतनं यज्ञं ते तनवावहै	४
त्वमीशिषे वसुपते वसूनां त्वं मित्राणां मित्रपते धेष्ठः ।	
इन्द्र त्वं मरुद्भिः सं वदस्वाध प्राशान क्रतुथा हवीषि	५ [१०] (१८३१)
(१७१)	

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः; ३-६ मरुत्वानिन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्रति व एना नमसाहमेमि सूक्तेन भिक्षे सुमतिं तुराणाम् ।	
र्राणता मरुतो वेद्याभिर्नि हेळो धत्त वि मुचध्वमश्वान्	१
एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् हृदा तद्यो मनसा धायि देवाः ।	
उपेमा यातु मनसा जुषाणा यूयं हि षा नमस इद वृधासः	२
स्तुतासो नो मरुतो मृळयन्तु त स्तुतो मघवा शंभविष्ठः ।	
ऊर्ध्वा नः सन्तु क्रोम्या वना न्यहानि विश्वा मरुतो जिगीषा	३
अस्मादुहं तविषादीषमाण इन्द्राद् भिया मरुतो रेजमानः ।	
युष्मभ्यं हव्या निशितान्यासन् तान्यारे चकृमा मृळता नः	४
येन मानासश्चितयन्त उस्मा व्युष्टिषु शवसा शश्वतीनाम् ।	
स नो मरुद्भिर्वृषभ श्रवो धा उग्र उग्रेभिः स्थविरः सहोदाः	५
त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् भवा मरुद्भिरवयातहेळाः ।	
सुप्रकेतेभिः सासहिर्दधानो विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम्	६ [११] (१८३७)
(१७२)	

३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । मरुतः । गायत्री ।

चिघ्नो वोऽस्तु यामश्चित्त ऊती सुदानवः । मरुतो अहिभानवः	१
आरे सा वः सुदानवो मरुत ऋञ्जती शरुः । आरे अश्मा यमस्यथ	२
तूणस्कन्दस्य नु विशः परि वृङ्क सुदानवः । ऊर्ध्वान् नः कर्त जीवसे	३ [१२] (१८४०)

(१७३)

१३ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्; ४ विरादस्थाना, विषमपदा वा ।

- गायत्र सामं नभन्यं यथा वे रर्चाम तद् वावृधानं स्वर्वत ।
 गावो धेनवो गर्हिष्यदब्धा आ यत् सद्मानं दिव्यं विवासान् १
- अर्चद् वृषा वृषभिः स्वेदुहव्यै मृगो नाश्रो अति यज्जुगुयात् ।
 प्र मन्द्युर्मनां गूर्त होता भरते मर्यो मिथुना यजत्रः २
- नक्षन्द्रोता परि सद्म मिता यन् भरद् गर्भमा शरदः पृथिव्याः ।
 क्रन्वुदश्वो नयमानो रुवद् गौ रन्तर्दूतो न रोदसी चरद् वाक् ३
 ता कर्मापतरास्मै प्र च्यौत्तानि देवयन्तो भरन्ते ।
- जुजोषदिन्द्रो दुस्मवर्चा नासत्येव सुगम्यो रथेष्ठाः ४
 तमु द्रुहीन्द्रं यो ह सत्वा यः शूरो मघवा यो रथेष्ठाः ।
- प्रतीचश्चिद् योधीयान् वृषण्वान् ववृषश्चित्तमसो विहन्ता ५ [१३]
- प्र यदित्था महिना नृभ्यो अस्त्यरं रोदसी कक्ष्ये न नास्मै ।
 सं विव्य इन्द्रो वृजनं न भूसा भर्ति स्वधावा ओपशमिव द्याम् ६
- समत्सु त्वा शूर सतामुराणं प्रपथिन्तमं परितस्यध्वै ।
 सजोषस इन्द्रं मदे क्षोणीः सूरिं चिद् ये अनुमदन्ति वाजैः ७
- एवा हि ते शं सर्वना समुद्र आपो यत् त आसु मदन्ति देवीः ।
 विश्वा ते अनु जोष्या भूद् गौः सूरिश्चिद् यदि धिषा वेषि जनान् ८
- असाम यथा सुषखाय एन स्वभित्तयो नरां न शंसैः ।
 असद् यथा न इन्द्रो वन्दनेष्टा स्तुरो न कर्म नयमान उक्था ९
- विष्पर्धसो नरां न शंसै रस्माकासदिन्द्रो वज्रहस्तः ।
 मित्रायुवो न पूर्पति सुशिष्टौ मध्यायुव उप शिक्षन्ति यज्ञैः १० [१४]
- यज्ञो हि ष्मेन्द्रं कश्चिद्वृन्ध अहुराणश्चिन्मनसा परियन् ।
 तीर्थे नाच्छा तातृषाणमोको वीर्यो न सिधमा कृणोत्यध्वा ११
- मो षू ण इन्द्रात्र पृत्सु देवै रस्ति हि ष्मा ते शुष्मिन्नव्याः ।
 महश्चिद् यस्य मीळहुषो यव्या हविष्मतो मरुतो वन्दते गीः १२
- एष स्तोम इन्द्र तुभ्यमस्मे एतेन गातुं हरिवो विदो नः ।
 आ नो ववृत्याः सुविताय देव विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् १३ [१५] (१८५३)

(१७४)

१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

त्वं राजेन्द्र ये च देवा रक्षा नृन् पाह्यसुर त्वमस्मान् ।	
त्वं सत्पतिर्मघवा नस्तरुत्र—स्त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः	१
दनो विश इन्द्र मृधवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्दत् ।	
ऋणोरपो अनवद्यार्णा यूने वृत्रं पुरुकुत्साय रन्धीः	२
अजा वृत् इन्द्र शूरपत्नी—द्यां च येभिः पुरुहूत नूनम् ।	
रक्षो अग्निमशुषं तूर्वयाणं सिंहो न दमे अपांसि वस्तोः	३
शेषेन नु त इन्द्र सस्मिन् योनौ प्रशस्तये पवीरवस्य मृहा ।	
सृजदर्णास्यव यद् युधा गा—स्तिष्ठद्धरी धृषता मृष्ट वाजान्	४
वह कुत्सामिन्द्र यस्मिन्वाकन् त्सूम्न्यू ऋज्रा वातस्याश्वा ।	
प्र सूरश्चक्रं वृहतादुभीके ऽभि स्पृधो यासिषद् वज्रबाहुः	५ [१६]
जघन्वाँ इन्द्र मित्रे—ओदप्रवृद्धो हरिवो अदाशून् ।	
प्र ये पश्यन्नर्यमणं सचायो—स्त्वया शूर्ता वहमाना अपत्यम्	६
रपत् कविरिन्द्रार्कसातौ क्षां द्रासायोपबर्हणीं कः ।	
करत् तिस्रो मघवा दानुचित्रा नि दुर्योणे कुर्यवाचं मृधि श्रेत्	७
सना ता त इन्द्र नव्या आगुः सहो नभोऽविरणाय पूर्वीः	
भिनत् पुरो न भिवो अदेवी—ननमो वधरदेवस्य प्रियोः	८
त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—ऋणोरपः सीरा न स्रवन्तीः ।	
प्र यत् समुद्रमति शूर पथि पारया तूर्वशं यदुं स्वस्ति	९
त्वमस्माकमिन्द्र विश्वध स्या अवृकतमो नरां नृपाता ।	
स नो विश्वासां स्पृधां सहोदा विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्	१० [१७] (१८६३)

(१७५)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । १ स्कंधोग्रीवी वृहती; २-५ अनुष्टुप्; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्स्यपायि ते महः पात्रस्येव हरिवो मत्सरो मदः ।

वृषां ते वृष्ण इन्दु—वाजी सहस्रसातमः

१

आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः । सहावाँ इन्द्र सानसिः पृतनाषाळमर्त्यः २

त्वं हि शूरः सन्निता चोदयो मनुषो रथम् । सहावान् दस्युमव्रत—मोषः पात्रं न शोचिषा ३
 मुषाय सूर्यं कवे चक्रमीशान् ओजसा । वह शुष्णाय वधं कुत्सं वातस्याश्वैः ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदो द्युम्निन्तम उत क्रतुः । वृत्रघ्ना वरिवोविदा प्रसीठा अश्वसातमः ५
 यथा पूर्वेभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृप्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ६ [१८] (१८६९)

(१७६)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ; ६ त्रिष्टुप् ।

मत्सि नो वस्य इष्टय इन्द्रमिन्दो वृषा विश ।
 ऋघायमाण इन्वासि शत्रुमन्ति न विन्दसि १
 तस्मिन्ना वेशया गिरो य एकश्चर्षणीनाम् ।
 अनु स्वधा यमुप्यते यवं न चर्कृपद् वृषा २
 यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च क्षितीनां वसु ।
 स्पाशयस्व यो अस्मधु—ग्दिव्येवाशनिर्जहि ३
 असुन्वन्तं समं जहि दूणाशं यो न ते मयः ।
 अस्मभ्यमस्य वेदनं दुद्धि सूरिश्रिदोहते ४
 आवो यस्य द्विवर्हसो ऽर्केषु सानुषगसत् ।
 आजो विन्द्रस्येन्दो प्रावो वाजेषु वाजिनम् ५
 यथा पूर्वेभ्यो जरितृभ्य इन्द्र मय इवापो न तृप्यते बभूथ ।
 तामनु त्वा निविदं जोहवीमि विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ६ [१९] (१८७५)

(१७७)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ चर्षणिप्रा वृषभो जनानां राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।
 स्तुतः श्रवस्यन्नवसोप मद्रि—ग्युक्त्वा हरी वृषणा याह्यर्वाङ् १
 ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र बह्वयुजो वृषरथासो अत्याः ।
 तां आ तिष्ठ तेभिरा याह्यर्वाङ् हवामहे त्वा सुत इन्द्र सोमे २
 आ तिष्ठ रथं वृषणं वृषा ते सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि ।
 युक्त्वा वृषभ्यां वृषभ क्षितीनां हरिभ्यां याहि प्रवतोप मद्रिक् ३ (१८७८)

अयं यज्ञो देवया अयं मियेधं इमा ब्रह्माण्ययमिन्द्र सोमः ।
स्तीर्णं बर्हिर्वा तु शक्र प्र याहि पित्रा निषद्य वि मुञ्चा हरीं इह
ओ सुष्टुत इन्द्र याह्यर्वा—दुप ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः ।
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विद्यामेपं वृजनं जरिदानुम्

४

५[२०](१८८०)

(१७८)

५ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यद्ध स्या त इन्द्र श्रुष्टिरस्ति यया बभूथ जरितृभ्य ऊती ।
मा नः कामं महयन्तमा धृ—ग्विश्वा ते अश्यां पर्याप आयोः
न घा राजेन्द्र आ दम्भत्रो या नु स्वसारा कृणवन्त योनौ ।
आपश्चिदस्मै सुतुका अवेपन् गमन्त इन्द्रः सख्या वयंश्च
जेता नृभिरिन्द्रः पूत्सु शूरः श्रोता हवं नाधमानस्य कारोः ।
प्रभर्ता रथं द्वाशुष उपाक उद्यन्ता गिरो यदि च त्मना भूत्
एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या प्रखादः पूक्षो अभि मित्रिणो भूत् ।
समर्थ इषः स्तवते विवाचि सत्राकरो यजमानस्य शंसः
त्वया वयं मघवन्निन्द्र शत्रू—नभि प्याम महतो मन्यमानान् ।
त्वं त्राता त्वमु नो वृधे भू—विद्यामेपं वृजनं जरिदानुम्

१

२

३

४

५[२१](१८८५)

(१७९)

(६) १-२ लोपामुद्रा; ३-४ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः; ५-६ अगस्त्यशिष्यो ब्रह्मचारी । रतिः । त्रिष्टुप्; ५ बृहती ।

पूर्वीरुहं शरदः शश्रमाणा द्रोषा वस्तोरुषसो जरयन्तीः ।
मिनाति श्रियं जरिमा तनूना—मप्यु नु पत्नीर्वृषणो जगम्युः
ये चिद्धि पूर्वं ऋतसाप आसन् त्साकं देवेभिरवदन्नुतानि ।
ते चिदवा सुर्नह्यन्तमापुः समू नु पत्नीर्वृषाभिर्जगम्युः
न मृपां श्रान्तं यदवन्ति देवा विश्वा इत् स्पृधो अभ्यश्नवाव ।
जयावेदत्रं शतनीथमाजिं यत् सम्यश्वा मिथुनावभ्यजाव
नदस्य मा रुधतः काम आग—न्तित आजातो अमुतः कुतश्चित् ।
लोपामुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसन्तम्

१

२

३

४

(१८८९)

इमं नु सोममन्तितो हृत्सु पीतमुपं ब्रुवे ।

यत् सीमागश्वकृमा तत् सु मृळतु पुलुकामो हि मर्त्यः

५

अगस्त्यः खनमानः खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः ।

उभौ वर्णावृषिरुग्रः पुपोष सत्या देवेष्वशिषो जगाम

६ [२२] (१८०.१)

(१८०) [चतुर्विंशोऽनुवाकः ॥२४॥ सू० १८०-१९१]

१-१० अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

युवो रजांसि सुयमांसो अश्वा रथो यद् वां पर्यर्णांसि दीर्यत् ।

हिरण्यया वां पवयः प्रुषायन् मध्वः पिबन्ता उपसः सचेथे

१

युवमत्यस्याव नक्षथो यद् विपत्मनो नर्यस्य प्रयज्योः ।

स्वसा यद् वां विश्वगूर्ती भराति वाजायेद्वै मधुपाविषे च

२

युवं पर्य उस्त्रियायामधत्तं पक्कमायामव पूर्व्य गोः ।

अन्तर्यद् वनिनो वामृतप्सू ह्वारो न शुचिर्यजते हविष्मान्

३

युवं ह घर्म मधुमन्तमत्रये ऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेपे ।

तद् वां नरावश्विना पश्वेद्वेष्टी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः

४

आ वां दानाय ववृतीय दस्रा गोरहेण तौड्यो न जित्रिः ।

अपः क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरहंसो यजत्रा

५ [२३]

नि यद् युवर्थे नियुतः सुदानू उप स्वधार्भिः सृजथः पुरंधिम् ।

प्रेषद् वेष्टद् वातो न सूरि रा महे ददे सुव्रतो न वाजम्

६

वयं चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि पणिर्हितावान् ।

अधा चिद्धि ष्माश्विनावनिन्द्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदेवम्

७

युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु द्यून् विरुद्रस्य प्रसवणस्य सातौ ।

अगस्त्यो नरां नृषु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत् सहस्रैः

८

प्र यद् वहेथे महिना रथस्य प्र स्पन्द्रा याथो मनुषो न होता ।

धत्तं सूरिभ्य उत वा स्वश्व्यं नासत्या रयिषाचः स्याम

९

तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यम् ।

अरिष्टनेमिं परि द्यामियानं विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

१० [२४] (१९०.१)

(१८१)

९ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

कदु प्रेष्ठाविषां रयीणा मध्वर्यन्ता यदुन्निनीथो अपाम् ।	
अयं वां यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुधित्ति अवितारा जनानाम्	१
आ वामश्वासः शुचयः पयस्पा वातरंहसो दिव्यासो अत्याः ।	
मनोजुवो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वराजो अश्विना वहन्तु	२
आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान् त्सुप्रवन्धुरः सुविताय गम्याः ।	
वृष्णः स्थातारा मनसो जवीया नहंपूर्वो यजतो धिष्ण्या यः	३
इहेह जाता समवावशीता मरेपसा तन्वा नमभिः स्वैः ।	
जिष्णुर्वामन्यः सुमखस्य सूरिर्दिवो अन्यः सुभगः पुत्र ऊहे	४
प्र वां निचेरुः ककुहो वशो अनु पिशङ्गरूपः सदनानि गम्याः ।	
हरी अन्यस्य पीपयन्त वाजैर्मध्रा रजस्यश्विना वि घोषैः	५ [२५]
प्र वां शरद्वान् वृषभो न निष्पाद् पूर्वोरिषश्चरति मध्व इष्णन् ।	
एवैरन्यस्य पीपयन्त वाजैर्वेषन्तीरुध्वा नद्यो न आगुः	६
असर्जि वां स्थविरा वेधसा गीर्बाळहे अश्विना त्रेधा क्षरन्ती ।	
उपस्तुतावतन् नाधमानं यामन्नयामञ्जृणुतं हव मे	७
उत स्या वां रुशतो वप्ससो गीर्स्त्रिबर्हिषि सदसि पिन्वते नृन् ।	
वृषा वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनुषो दशस्यन्	८
युवां पूषेवाश्विना पुरंधि रग्निमुषां न जरते हविष्मान् ।	
हुवे यद् वां वरिवस्या गृणानो विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्	९ [२६] (१९१०)

(१८२)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । जगती; ६, ८ त्रिष्टुप् ।

अभूदिदं वयुनमो षु भूषता रथो वृषण्वान् मदता मनीषिणः ।	
धियंजिन्वा धिष्ण्या विश्पलावसू दिवो नपाता सुकृते शुचिर्वता	१
इन्द्रतमा हि धिष्ण्या मरुत्तमा वृसा दंतिष्ठा रथ्या रथीतमा ।	
पूर्णं रथं वहथे मध्व आचितं तेन वृश्वांसमुप याथो अश्विना	२ (१९११)

किमत्र दत्ता कृणुथः किमासाथे जनो यः कश्चिदहर्विर्महीयते ।

अति क्रमिष्टं जुरतं पणेरसुं ज्योतिर्विप्राय कृणुतं वचस्यवे ३

जम्भयतमभितो रायतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना ।

वाचंवाचं जरितू रत्तिनीं कृतमुभा शंसं नासत्यावतं मम ४

युवमेतं चक्रथुः सिन्धुषु प्लवमात्मन्वन्तं पक्षिणं तौग्रयाय कम् ।

येन देवत्रा मनसा निरुहथुः सुपप्तनी पेतथुः क्षोदसो महः ५ [२७]

अवविद्धं तौग्रयमप्स्वन्तं रनारम्भणे तमसि प्रविद्धम् ।

चतस्रो नावो जठलस्य जुष्टा उदश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति ६

कः स्विद् वृक्षो निष्ठितो मध्ये अर्णसो यं तौग्रयो नाधितः पर्यपस्वजत् ।

पर्णा मृगस्य पतरोरिवारभ उदश्विना ऊहथुः श्रोमताय कम् ७

तद् वां नरा नासत्यावनु प्याद् यद् वां मानास उचथमवोचन् ।

अस्मादुद्य सदसः सोम्यादा विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ८ [२८] (१९१८)

(१८३)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं युञ्जाथां मनसो यो जवीयान् त्रिवन्धुरो वृषणा यस्त्रिचक्रः ।

येनोपयाथः सुकृतो दुरोणं त्रिधातुना पतथो विर्न पर्णैः १

सुवृद् रथो वर्तते यन्नभि क्षां यत् तिष्ठथः क्रतुमन्तानु पृक्षे ।

वपुर्वपुण्या संचतामियं गीर्द्विवो दुहितोपसां संचेथे २

आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथो वा मनु व्रतानि वर्तते हविष्मान् ।

येन नरा नासत्येषयधै वर्तिर्याथस्तनयाय तमने च ३

मा वां वृको मा वृकीरा दधर्षी न्मा परि वर्क्तमुत माति धक्तम् ।

अयं वां भागो निहित इयं गीर्दसाविमे वां निधयो मधूनाम् ४

युवां गोतमः पुरुमीळ्हो अत्रिर्दसा हवतेऽवसे हविष्मान् ।

दिशं न दिष्टामृजूयेव यन्ता मे हव नासत्योप यातम् ५

अतारिष्म तमसस्पाारमस्य प्रति वां स्तोमो अश्विनावधायि ।

एह यातं पथिभिर्देवयानैर्विद्यामेपं वृजनं जीरदानुम् ६ [२९] (१९२४)

[पञ्चमोऽध्यायः । ॥५॥ व० १-३१]

(१८४)

६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ता वा॑म॒द्य ताव॑परं हु॒वेमो॑ च्छन्त्या॑मु॒षसि॑ वहि॒रुक्थैः॑ ।

नास॑त्या कुहं चित् सन्ता॑व॒र्यो द्वि॒वो न॑पा॒ता सु॒दास्त॑राय १

अ॒स्मे ऊ पु वृ॑षणा मादयेथा॒मुत् पु॒र्णो॑र्ह॒तमु॒र्म्या म॑द॒न्ता ।

श्रु॒तं मे॒ अच्छो॑क्तिभिर्म॒तीना॑ मे॒ष्टा न॒रा नि॒चे॒तारा॑ च॒ कर्णैः॑ २

श्रिये॑ पू॒षन्नि॑षु॒कृते॑व दे॒वा नास॑त्या वह॒तुं सू॒र्यायाः॑ ।

व॒च्यन्ते॑ वां ककुहा अ॒प्सु जा॒ता यु॒गा जू॒र्णेव॑ वरु॒णस्य॑ भूरेः ३

अ॒स्मे सा वां॑ मा॒ध्वी रा॒तिर॑स्तु स्तोमं॑ हि॒नोतं॑ मा॒न्यस्य॑ का॒रोः ।

अनु॑ यद् वां श्रव॒स्या सु॒दानू सु॒वीर्या॑य च॒र्षण॑यो म॑द॒न्ति ४

एष॑ वां स्तोमो॑ अश्वि॒नाव॑का॒रि मा॒नेभिर्म॑घ॒वाना सु॒वृक्ति॑ ।

या॒तं व॒र्तिस्त॑न॒याय॑ त्मने॑ चा॒गस्त्ये॑ नास॒त्या म॑द॒न्ता ५

अता॑रिष्म॒ तम॑स॒स्पा॒रम॑स्य॒ प्रति॑ वां स्तोमो॑ अश्वि॒नाव॑धायि ।

एह॑ या॒तं प॒थिभिर्दे॒व्यानि॑ वि॒द्यामे॑षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम् ६

[१] (१९३०)

(१८५)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । द्यावापृथिव्यौ । त्रिष्टुप् ।

क॒तरा॑ पूर्वा॑ क॒तरा॑परा॒योः क॒था जा॒ते क॑वयः को वि वे॒द ।

वि॒श्वं त्मना॑ बिभृ॒तो य॒द्ध ना॒म वि॒र्वीते॑ अह॒नी च॒क्रिये॑व १

भूरि॑ द्वे अच॑रन्ती चर॒न्तं प॒द्वन्तं॑ गर्भ॑म॒पदी॑ द॒धाते॑ ।

नि॒त्यं न॒ सूनुं॑ पि॒त्रोरु॑प॒स्थे द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् २

अ॒नेहो॑ द्वात्र॑म॒र्दिते॑र॒नर्व हु॒वे स्व॑र्वद॒वधं॑ नम॑स्वत् ।

तद् रो॑दसी॒ जन॑यतं ज॒रित्रे॑ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ३

अत॑प्यमा॒ने अव॑साव॒न्ती अनु॑ ज्याम॒ रोद॑सी दे॒वपु॑त्रे ।

उ॒मे दे॒वाना॑मु॒भये॑भिर॒ह्नां द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ४

संग॑च्छ॒माने॑ यु॒वती॑ स॒मन्ते॑ स्व॒सारा॑ जा॒मी पि॒त्रोरु॑प॒स्थे ।

अ॒भिजिघ्र॑न्ती भु॒व॒नस्य॑ नाभिं॒ द्या॒वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अभ्वा॑त् ५

[२] (१९३५)

उर्वी सन्ननी बृहती ऋतेन	हुवे देवानामवसा जनित्री ।	
वृधाते ये अमृतं सुप्रतीके	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	६
उर्वी पृथ्वी बह्वले दूरेअन्ते	उप ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन् ।	
वृधाते ये सुभगे सुप्रतूर्ती	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	७
देवान् वा यच्चकृमा कच्चिदागः	सखायं वा सद्गमिज्जास्पतिं वा ।	
इयं धीर्भूया अवयानमेषां	द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात्	८
उभा शंसा नर्या मामविष्टा	मुभे मामूती अवसा सचेताम् ।	
भूरि चिदुर्यः सुदास्तराये	षा मदन्त इषयेम देवाः	९
ऋतं द्विवे तदवोचं पृथिव्या	अभिश्चावायं प्रथमं सुमेधाः ।	
पातामवद्याद् दुरितादुभीके	पिता माता च रक्षतामवोभिः	१०
इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु	पितृमर्तयर्दिहोपब्रुवे वाम् ।	
भूतं देवानामवमे अवोभि	विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्	११ [३] (१९४१)

(१८६)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ न इळाभिर्विदथे सुशस्ति	विश्वानरः सविता देव एतु ।	
अपि यथा युवानो मत्सथा नो	विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा	१
आ नो विश्व आस्क्रा गमन्तु देवा	मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः ।	
भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः	करन्त्सुषाहा विथुरं न शर्वः	२
प्रेष्ठो वो अतिथिं गृणीषे	ऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः ।	
असद् यथा नो वरुणः सुकीर्ति	रिषश्च पर्षदरिगूर्तः सूरिः	३
उप व एषे नमसा जिगीषो	षासानक्ता सुदुधेव धेनुः ।	
समाने अहन् विमिमानो अर्कं	विषुरूपे पर्यसि सस्मिन्नूधन्	४
उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमर्यस्कः	शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः ।	
येन नपातमपां जुनाम	मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति	५ [४]

उत न ई त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत् सूरिभिरभिपित्वे सजोषाः ।

आ वृत्रहेन्द्रश्चरणिप्रा स्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः

६

(१९४७)

उत न ई मृतयोऽश्वयोगाः	शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति ।	
तमीं गिरो जनयो न पत्नीः	सुरभिष्टमं नरां नसन्त	७
उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः	स्मद् रोदसी समनसः सदन्तु ।	
पृषदश्वासोऽवनयो न रथा	रिशार्दसो मित्रयुजो न देवाः	८
प्र नु यदेषां महिना चिकित्रे	प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति ।	
अध यदेषां सुदिने न शरु	विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः	९
प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं	प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति ।	
अद्वेषो विष्णुर्वीतं ऋभुक्षा	अच्छा सुम्राय ववृतीय देवान्	१०
इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा	अपिप्राणी च सदन्ती च भूयाः ।	
नि या देवेषु यतते वसूयु	विद्यामेघं वृजनं जीरदानुम्	११ [५] (१९५२)

(१८७)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अन्नं । १ अनुष्टुप्गर्भा उष्णिक्; २, ५-७, ११ अनुष्टुप्; ११ बृहती वा;
२, ४, ८-१० गायत्री ।

पितुं नु स्तोषं	महो धर्माणं तविषीम्	। यस्य त्रितो व्योजसा	वृत्रं विपर्वमर्दयत्	१
स्वादो पितो मधो पितो	वयं त्वा ववृमहे ।	अस्माकमविता भव		२
उप नः पितवा चर	शिवः शिवाभिरूतिभिः ।	मयोभुरद्विप्रेण्यः	सखा सुशेवो अद्वयाः	३
तव त्ये पितो रसा	रजांस्यनु विष्टिताः	। दिवि वाता इव श्रिताः		४
तव त्ये पितो ददत	स्तव स्वादिष्ट ते पितो	। प्र स्वाङ्मानो रसानां	तुविग्रीवा इवेरते	५ [६]
त्वे पितो महानां	देवानां मनो हितम्	। अकारि चारु केतुना	तवाहिमवसावधीत्	६
यदुदो पितो अजगन्	विवस्व पर्वतानाम्	। अत्रा चिन्नो मधो पितो	ऽरं भक्षाय गम्याः	७
यदुपामोषधीनां	परिशमारिशामहे	। वातापे पीव इद् भव		८
यत् ते सोम गवाशिरो	यवाशिरो भजामहे ।	वातापे पीव इद् भव		९
कुरम्भ औषधे भव	पीवो वृक्क उदारथिः ।	वातापे पीव इद् भव		१०
तं त्वा वयं पितो वचोभि	र्गावो न हव्या सुषुदिम ।			
देवेभ्यस्त्वा सधुमाद	मस्मभ्यं त्वा सधुमादम्			११ [७] (१९६३)

(१८८)

११ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । आप्रीसूक्तं = [१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्धारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । गायत्री ।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । द्रुतो हव्या कविर्वह १
तनूनपाहृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते । दधत् सहास्रिणीरिषः २
आजुह्वानो न ईड्यो देवा आ वक्षि यज्ञियान् । अग्ने सहस्रसा असि ३
प्राचीनं बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन् । यत्रादित्या विराजथ ४
विराट् सम्राड्भिः प्रभ्वी बर्हीश्च भूर्यसीश्च याः । दुरो घृतान्यक्षरन् ५ [८]

सुरुक्मे हि सुपेशसा ऽधि श्रिया विराजतः । उषासावेह सीदताम् ६
प्रथमा हि सुवाचसा होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ७
भारतीळे सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत श्रिये ८
त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून् विश्वान् त्समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ९
उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज । अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् १०
पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ११ [९] (१९७४)

(१८९)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यः स्मज्जुहुराणमेनो भूरिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम १
अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान् त्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बभ्रुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः २
अग्ने त्वमस्मद् युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः ।
पुनरस्मभ्यं सुविताय देव क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ३
पाहि नो अग्ने पायुभिरजस्रै रूत प्रिये सदन आ शुशुक्लान् ।
मा ते भयं जरितारं यविष्ठ नूनं विदुन्मापरं सहस्वः ४
मा नो अग्नेऽव सृजो अघाया ऽविष्यवे रिपवे दुच्छुनायै ।
मा कृत्वते दर्शते मादते नो मा रीर्यते सहसावन् परा दाः ५ [१०] (१९७९)

वि घ त्वावाँ ऋतजात यंसद् गृणानो अग्ने तन्वेड वरूथम् ।
 विश्वाद् रिरिक्षोरुत वा निनित्सो रभिहूतामसि हि देव विष्पद्
 त्वं ताँ अग्न उभयान् वि विद्वान् वेषिं प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।
 अभिपित्वे मनवे शास्यो भू—र्ममृजेन्य उशिग्भिर्नाक्रः
 अवोचाम निवर्चनान्यस्मिन् मानस्य सूनुः सहसाने अग्नौ ।
 वयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

६

७

८ [११] (१९८२)

(१९०)

८ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कैः ।
 गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशृण्वन्ति नवमानस्य मर्ताः
 तमृत्विया उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवयतामसर्जि ।
 बृहस्पतिः स ह्यश्रो वरांसि विभ्वाभवत् समृते मातरिश्वा
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत् सवितेव प्र बाहू ।
 अस्य कत्वाह्नयोड यो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षसस्तुविष्मान्
 अस्य श्लोको द्विवीर्यते पृथिव्या—मत्यो न यंसद् यक्षभृद् विचेताः ।
 मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायाँ अभि द्यून्
 ये त्वा देवोन्निकं मन्यमानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पञ्चाः ।
 न दूढयेड अनु ददासि वामं बृहस्पते चर्यस इत् पियारुम्

१

२

३

४

५ [१२]

सुप्रेतुः सूयवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।
 अनर्वाणो अभि ये चक्षते नो ऽपीवृता अपोर्णवन्तो अस्थुः
 सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।
 स विद्राँ उभयं चष्टे अन्त—बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः

६

७

एवा महस्तुविजातस्तुविष्मान् बृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः ।
 स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम्

८ [१३] (१९९०)

(१९१)

१६ अगस्त्यो मैत्रावरुणिः । अप्तृणसूर्याः (विपन्नोपनिषद्) । अनुष्टुप्, १०-१२ महापंक्तिः, १३ महावृहती ।

कङ्कतो न कङ्कतो ऽथो सतीनकङ्कतः ।

द्वाविति प्लुषी इति न्यहृष्टा अलिप्सत

१

अहृष्टान् हन्त्याय—त्यथो हन्ति परायती ।

अथो अवघ्नती ह—न्त्यथो पिनष्टि पिंप्ती

२

शरासः कुशरासो दुर्भासः सैर्या उत ।

मौञ्जा अहृष्टा बैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत

३

नि गावो गोष्ठे असवन् नि मृगासो अविक्षत ।

नि केतवो जनानां न्यहृष्टा अलिप्सत

४

एत उ ते प्रत्यहश्चन् प्रदोषं तस्करा इव ।

अहृष्टा विश्वहृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन

५ [१४]

द्यौर्वः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।

अहृष्टा विश्वहृष्टा—स्तिष्ठतेलयता सु कम्

६

ये अस्या ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।

अहृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत

७

उत् पुरस्तात् सूर्य एति विश्वहृष्टो अहृष्टहा ।

अहृष्टान् त्सर्वाश्चम्भयन् त्सर्वाश्च यातुधान्यः

८

उदपत्तदुसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वन् ।

आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वहृष्टो अहृष्टहा

९

सूर्ये विषमा संजामि हतिं सुरावतो गृहे ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १० [१५]

इयत्तिका शकुन्तिका सका जघास ते विषम् ।

सो चिन्नु न मराति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ११ (२००१)

त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गका विषस्य पुष्पमक्षन् ।

ताश्चिन्नु न मरन्ति नो वयं मरामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १२

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम् ।

सर्वासामग्रभं नामाऽऽरे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार १३

त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः ।

तास्ते विषं वि जधिर उदुकं कुम्भिनीरिव १४

इयत्तकः कुपुम्भकस्तकं भिनदयश्मना ।

ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः १५

कुपुम्भकस्तदब्रवीद् गिरेः प्रवर्तमानकः ।

वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषम् १६ [१६] (२००६)

॥ इति प्रथमं मण्डलं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-११]

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

- त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणि—स्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्पति ।
 त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्य—स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः १
- त्वमग्ने होत्रं तव योजनमृत्विष्यं तव नेष्टं त्वमग्निहृतायतः ।
 तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे २
- त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुगुगायो नमस्यः ।
 त्वं ब्रह्मा रयिविद् ब्रह्मणस्पते त्वं विधतः सचसे पुरन्ध्या ३
- त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रत—स्त्वं मित्रो भवसि दुस्म ईड्यः ।
 त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः ४
- त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव ग्रावो मित्रमहः सजात्यम् ।
 त्वमांशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरुवसुः ५ [१७]
- त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिव—स्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे ।
 त्वं वातैररुणैर्यासि शंगय—स्त्वं पूषा विधतः पांसि नु त्मना ६
- त्वमग्ने द्रविणोदा अरंकृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि ।
 त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ७
- त्वमग्ने दम आ विश्पतिं विश—स्त्वां राजानं सुविदत्रमृञ्जते ।
 त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ८
- त्वमग्ने पितरमिधिभिर्नर—स्त्वां भ्रात्राय शम्या तनुरुचम् ।
 त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत् त्वं सखा सुशेवः पास्यधृषः ९

(२)

त्वमग्ने ऋभुराके नमस्य॑—स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे ।
त्वं वि भास्यनु दक्षि व्रावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातनिः

१० [१८]

त्वमग्ने अदितिर्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा ।
त्वमिळा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती

११

त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वयस्त्वर्हं वर्ण आ संहशि श्रियः ।
त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः

१२

त्वमग्ने आदित्यास आस्यं॑ त्वां जिह्वां शुच्यश्चक्रिरे कवे ।
त्वां रातिषाचो अध्वरेषु सश्विरे त्वे देवा हविरदुन्त्याहुतम्

१३

त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो अद्भुह आसा देवा हविरदुन्त्याहुतम् ।
त्वया मतीसः स्वदन्त आसुति त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः

१४

त्वं तान् त्सं च प्रंति चासि मज्जना अग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे ।
पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे

१५

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशस मग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः

१६ [१९] (१६)

(२)

१३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । जगती ।

यज्ञेन वर्धत जातवेदस मग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा ।

समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम्

१

अभि त्वा नक्तीरुपसो ववाशिरे अग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः ।

दिव इवेदरतिमानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः

२

तं देवा बुध्ने रजसः सुदंसं दिवस्पृथिव्योररतिं न्येरिरे ।

रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिष मग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम्

३

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्यार आ दधुः ।

पृश्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उभे अनु

४

स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋत्रते गिरा ।

हिरिशिपो वृधसानासु जर्भुरद् द्यौर्न स्तृभिश्चितयद् रोदसी अनु

५ [२०] (२१)

स नो रेवत् समिधानः स्वस्तये संददुस्वान् रयिमस्मासु दीदिहि ।	
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये	६
दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृधि ।	
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्णं शुक्रमुपसो वि दिद्युतुः	७
स इधान उषसो राभ्या अनु स्वर्णं दीदेदरूपेण भानुना ।	
होत्राभिर्गन्धिर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चारुरायवे	८
एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्वं धीष्णीपाय बृहद् दिवेषु मानुषा ।	
दुर्हाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्मना शतिनं पुरुरूपमिषणि	९
वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनां अति ।	
अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिषु चा स्वर्णं शुशुचीत दुष्टरम्	१०
स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन् त्सुजाता इषयन्त सूरयः ।	
यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्ये तोके दीदिवांसं स्वे दमे	११
उभयांसो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।	
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूर्यसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः	१२
ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।	
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१३ [२१] (२९)

(३)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । आप्रीसूक्तं = [१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा,
२ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ
प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा,
१० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

समिद्धो अग्निर्निर्हितः पृथिव्यां प्रत्यङ् विश्वानि भुवनान्यस्थात् ।	
होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	१
नराशंसः प्रति धामान्यञ्जन् तिस्रो दिवः प्रति मृहा स्वर्चिः ।	
घृतप्रुषा मनसा हव्यमुन्दन् मूर्धन् यज्ञस्य समनक्तु देवान्	२
ईळितो अग्ने मनसा नो अर्हन् देवान् यक्षि मानुषात् पूर्वी अद्य ।	
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युत मिन्द्रं नरो बर्हिषदं यजध्वम्	३ (३२)

देव बहिर्विर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।	
घृतेनाक्तं वंसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियांसः	४
वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः ।	
व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम्	५ [२२]
साध्वपांसि सनता न उक्षिते उषासानक्ता वय्येव रणिवृते ।	
तनुं ततं संवर्यन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुधे पर्यस्वती	६
दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समुचा वपुष्टरा ।	
देवान् यजन्तावृतुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु	७
सरस्वती साधयन्ती धियं न इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः ।	
तिस्रो देवीः स्वधया बहिरेद मच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्य	८
पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः ।	
प्रजां त्वष्टा वि प्यतु नाभिर्मस्मे अथा देवानामप्येतु पार्थः	९
वनस्पतिरवसुजन्तुपं स्था दुग्निर्हविः सूदयाति प्र धीभिः ।	
त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन् देवेभ्यो दैव्यः शमितोषं हव्यम्	१०
घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिं घृते श्रितो घृतम्वस्य धाम ।	
अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम्	११ [२३] (४०)

(४)

१ सोमाहुतिर्भार्गवः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम् ।	
मित्र इव यो दिधिषाय्यो भूद् देव आदेवे जने जातवेदाः	१
इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्भृगवो विक्ष्वादेयोः ।	
एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निरतिर्जीराश्वः	२
अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु प्रियं धुः क्षेप्यन्तो न मित्रम् ।	
स दीदयदुशतीरुम्या आ दुक्षाय्यो यो दास्वते दम आ	३
अस्य रण्वा स्वस्येव पुष्टिः संहृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः ।	
वि यो भर्भिदोषधीषु जिह्वा मत्यो न रथ्यो दोधवीति वारान्	४ (४४)

आ यन्मे अर्धं वनदुः पनन्तो शिग्भ्यो नामिमीत वर्णम् ।
स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुर्वो यो मुहुरा युवा भूत

५ [२४]

आ यो वना तातृषाणो न भाति वार्ण पथा रथ्यैव स्वानीत् ।
कृष्णाध्वा तपू रण्वश्चिकेत यौरिव स्मरमानो नभोभिः
स यो व्यस्थादुभि दक्षदुर्वी पशुनैति स्वयुरगोपाः ।
अग्निः शोचिष्मा अतसान्युष्णन् कृष्णव्यथिरस्वदयन्न भूमं
नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्म शंसि ।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वाजं स्वपत्यं रयिं दाः
त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उपरां अभि प्युः ।
सुवीरासो अभिमातिषाहः स्मत् सूरिभ्यो गृणते तद् वयो धाः

६

७

८

९ [२५] (४९)

(५)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये ।
प्रयक्षश्चेन्यं वसु शकेम वाजिनो यमम्
आ यस्मिन् त्सम रश्मयस्तता यज्ञस्य नेतरि ।
मनुष्वद् दैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति
दुधन्वे वा यद्वीमनु वोचद् ब्रह्माणि वेरु तत् ।
परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्
साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि ।
विद्वो अस्य व्रता ध्रुवा वया इवानु रोहते
ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुः सचन्त धेनवः ।
कुवित तिसृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः
यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित ।
तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मोदते
स्वः स्वाय धार्यसे कृष्णतामृत्विगृत्विजम् ।
स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम्
यथा विद्वो अरं करद् विश्वेभ्यो यज्ञतेभ्यः ।
अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम्

१

२

३

४

५

६

७

८ [२६] (५७)

(६)

८ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

इमां मे अग्ने समिधं—मिमामुपसदं वनेः	। इमा उ पु श्रुधी गिरः	१
अया ते अग्ने विधेमो—जो नपादश्वमिष्टे	। एना सूक्तेन सुजात	२
तं त्वा गीर्भिर्गिर्वणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः	। सपर्येम सपर्यवः	३
स बोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुदावन्	। युयोध्य स्मद् द्वेषांसि	४
स नो वृष्टिं दिवस्पति स नो वाजमनर्वाणम्	। स नः सहस्रिणीरिषः	५
ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा	। यजिष्ठ होतरा गहि	६
अन्तर्ह्यग्र ईयसे विद्वान् जन्मोभया कवे	। दूतो जन्येव मित्र्यः	७
स विद्वान् आ च पिप्रयो राक्षि चिकित्व आनुषक् । आ चास्मिन् त्सत्सि बर्हिषि	८ [२७] (६५)	

(७)

६ सोमाहुतिर्भागवः । अग्निः । गायत्री ।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारता—ऽग्ने द्युमन्तमा भर	। वसो पुरुस्पृहं रयिम्	१
मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च	। पर्षि तस्या उत द्विषः	२
विश्वा उत त्वया वयं धारा उदुन्या इव	। अति गाहेमहि द्विषः	३
शुचिः पावक वन्द्यो ऽग्ने बृहद् वि रोचसे	। त्वं घृतेभिराहुतः	४
त्वं नो असि भारता—ऽग्ने वशाभिरुक्षभिः	। अष्टापदीभिराहुतः	५
द्वेन्नः सर्पिरासुतिः प्रतो होता वरेण्यः	। सहसस्पुत्रो अद्भुतः	६ [२८] (७१)

(८)

६ गुत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भागवः शौनकः । अग्निः । गायत्री; ६ अनुष्टुप् ।

वाजयन्निव नू रथान् योगाँ अग्रेरुप स्तुहि	। यशस्तमस्य मीळहुषः	१
यः सुनीथो देवाशुषे ऽजुर्यो जरयन्नरिं	। चारुप्रतीक आहुतः	२
य उ श्रिया दमेष्वा कुषोषसि प्रशस्यते	। यस्य व्रतं न मीर्यते	३
आ यः स्वर्णं भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा	। अञ्जानो अजरैरभि	४
अत्रिमनु स्वराज्यं मग्निमुक्थानि वावृधुः	। विश्वा अधि श्रियो दधे	५
अग्रेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम् । अरिण्यन्तः सचेमह्यभि प्याम पृतन्यतः	६ [२९]	

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३२]

(९)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीद्विवाँ असदत् सुदक्षः ।

अदब्धवतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रंभरः शुचिजिह्वो अग्निः १

त्वं दूतस्त्वमुं नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता ।

अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन् दीद्यद् बोधि गोपाः २

विधेम ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे ।

यस्माद् योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे ३

अग्ने यजस्व हविषा यजीया ऊर्ध्वी देव्यमभि गृणीहि राधः ।

त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता ४

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जायमानस्य दस्म ।

कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ५

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यथा देवाँ आयजिष्ठः स्वस्ति ।

अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद् दिदीहि ६ [१] (८३)

(१०)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवे लस्पदे मनुषा यत् समिद्धः ।

श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स वाजी १

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हव मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः ।

इयावा रथं वहतो रोहिता वो तारुणाह चक्रे विभृत्रः २

उत्तानायांमजनयन् त्सूतं भुवद्दग्निः पुरुपेशासु गर्भः ।

शिरिणायां चिदुक्तुना महोभि रपरीवृतो वसति प्रचेताः ३

जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा ।

पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नै रभसं दृशानं ४

आ विश्वतः प्रत्यश्रं जिघर्म्य रक्षसा मनसा तज्जुषेत ।

मय्यग्नीः स्पृह्यद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वाः जभुराणः ५ (८८)

जेया भागं सहसानो वरेण त्वाद्रूतासो मनुवद् वदेम ।
अनूनमग्निं जुहावचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि

६ [२] (८९)

(११)

१२ गृत्समद (आगिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । विराट्स्थानाः २१ त्रिष्टुप् ।

श्रुधी हवामिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते द्वावने वसूनाम् ।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः १
सूजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिधिता अहिना शूर पूर्वीः ।
अमर्त्यं चिद् दासं मन्यमानं मवाभिनदुक्थैर्वीवृधानः २
उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन् त्तोमेष्विन्द्र रुद्रीयेषु च ।
तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्र वायवे सिंस्रते न शुभ्राः ३
शुभ्रं नु ते शुभ्रं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाहोर्दधानाः ।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सह्याः ४
गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्स्वपीवृतं मायिनं क्षियन्तम्
उतो अपो द्यां तस्तभ्वांसमहन्नाहि शूर वीर्येण ५ [३]

स्तवा नु त इन्द्र पूर्वा महा न्युत स्त्वाम नूतना कृतानि ।
स्तवा वज्रं बाहोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू ६
हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं स्वारमस्वार्थम् ।
वि समना भूमिरप्रथिष्टाऽस्त पर्वतश्चित् स्रिष्यन् ७
नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् त्सं मातृभिर्वावशानो अक्रान् ।
दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेषितां धमनिं पप्रथन् नि ८
इन्द्रो मह्यं सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः ।
अरेजेतां रोदसी भियाने कनिकदतो वृष्णो अस्य वज्रात् ९
अरौरवीद् वृष्णो अस्य वज्रोऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात् ।
नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत् पपिवान् त्सुतस्य १० [४]

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः ।
पूणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्ति त्वा सुतः पौर इन्द्रमाव

११ (१००)

त्वे इन्द्रापर्यभूम विप्रा धियं वनेम क्रतया सर्पन्तः ।	
अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो वृवने स्याम	१२
स्याम ते त इन्द्र ये त ऊती अवस्यव ऊर्जं वर्धयन्तः ।	
शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवाऽस्मे रयिं रासि वीरवन्तम्	१३
रासि क्षयं रासि भिन्नमस्मे रासि शर्ध इन्द्र मारुतं नः ।	
सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम्	१४
व्यन्तिवन्तु येषु मन्दसानस्तुपत् सोमं पाहि ब्रह्मदिन्द्र ।	
अस्मान् त्सु पृत्स्वा तरुत्राऽवर्धयो द्यां बृहद्भिरर्केः	१५ [५]
बृहन्त इन्नु ये ते तरुत्रोऽकथेभिर्वा सुममाविवासान् ।	
स्तृणानासो बर्हिः पस्त्यावत् त्वोता इदिन्द्र वाजमगमन्	१६
उग्रेष्विन्नु शूर मन्दसानस्त्रिकुकेषु पाहि सोममिन्द्र ।	
प्रदोधुवच्छश्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम्	१७
धिष्वा शवः शूर येन वृत्रमवाभिनद दानुमौर्णवाभम् ।	
अपावृणोज्योतिरार्याय नि सव्यतः सादि दस्युरिन्द्र	१८
सनेम ये त ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून् ।	
अस्मभ्यं तत् त्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः साख्यस्य त्रितायं	१९
अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यबुदं वावृधानो अस्तः ।	
अवर्तयत् सूर्यो न चक्रं भिनद वलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान्	२०
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद वंदेम विदथे सुवीराः	२१ [६] (११०)

(१२)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १२-२२]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूषत् ।	
यस्य शुष्माद् रोदसी अभ्यसेतां नृमणस्य महा स जनास इन्द्रः	१
यः पृथिवीं व्यथमानामहं हृद यः पर्वतान् प्रकुपितो अरम्णात् ।	
यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात् स जनास इन्द्रः	२ (११२)

यो हत्वाहिमरिणात् सप्त सिन्धून् यो गा उदार्जदपथा वलस्य ।
यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक् समत्सु स जनास इन्द्रः ३
येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।
श्वघ्नीव यो जिगीवाँ लक्षमाद्वर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ४
यं स्मा पृच्छन्ति कुह सेतिं घोरमुतेमाहुर्नैषो अस्तीत्येनम् ।
सो अर्यः पृष्टीर्विज इवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः ५ [७]

यो रधस्य चोदिता यः कुशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरेः ।
युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ६
यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।
यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ७
यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः ।
समानं चिद् रथमातस्थिवासा नाना हवते स जनास इन्द्रः ८
यस्मान्न कृते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।
यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत् स जनास इन्द्रः ९
यः शश्वतो महेनो दधाना नमन्यमानाच्छर्वा जघान ।
यः शर्धते नानुददाति शूच्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः १० [८]

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत् ।
ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ११
यः सप्तरश्मिवृषभस्तुविष्मा नवासृजत् सतवे सप्त सिन्धून् ।
यो रौहिणमस्फुरद् वज्रबाहुर्धामारोहन्तं स जनास इन्द्रः १२
द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः १३
यः सुन्वन्तमवाति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती ।
यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः १४
यः सुन्वते पचते दुध आ चिद् वाजं दर्दधि स किलासि सत्यः ।
वयं ते इन्द्र विश्वहं प्रियासः सुवीरांसो विदथमा वदेम १५ [९] (१२५)

(१३)

१३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती; १३ त्रिष्टुप् ।

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मधू जात आविशद् यासु वर्धते ।
 तदाहना अभवत् पिप्युषी पयोऽशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् १
 सधीमा यन्ति परि बिभ्रतीः पयो विश्वप्स्यन्त्याय प्र भरन्त भोजनम् ।
 समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः २
 अन्वेको वदति यद् ददाति तद् रूपा मिनन्तदपा एक ईयते ।
 विश्वा एकस्य विनुदस्तिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिभिर्वपुष्ठं प्रभवन्तमायते ।
 असिन्वन् दंष्ट्रैः पितुरन्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ४
 अधाकृणोः पृथिवीं संहशे दिवे यो धौतीनामहिहन्नारिणक् पथः ।
 तं त्वा स्तोमेभिरुदभिर्न वाजिनं देवं देवा अजनन् त्सास्युक्थ्यः ५ [१०]

यो भोजनं च दयसे च वर्धनं मद्रादा शुष्कं मधुमद् दुदोहिथ ।
 स शेवधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युक्थ्यः ६
 यः पुष्पिणींश्च प्रस्वश्च धर्मणा ऽधि दाने व्यवनीरधारयः ।
 यश्चासमा अजनो दिद्युतो दिव उरुर्वी अभितः सास्युक्थ्यः ७
 यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षार्यं च दासवेशाय चावहः ।
 ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्य मुतैवाद्य पुरुकृत् सास्युक्थ्यः ८
 शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टौ यद्ध चोदमाविथ ।
 अरजौ दस्यून त्समुनब्धुभीतये सुप्राव्यो अभवः सास्युक्थ्यः ९
 विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृतवे धनम् ।
 षळस्तभ्रा विष्टिः पञ्च संहशः परि परो अभवः सास्युक्थ्यः १० [११]

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु ।
 जातूधिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकथ्य सेन्द्र विश्वास्युक्थ्यः ११
 अरमयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च सुतिम् ।
 नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन् त्सास्युक्थ्यः १२
 अस्मभ्यं तद् वसो दानाय राधः समर्थयस्व बृहु ते वसव्यम् ।
 इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १३ [१२] (१३८)

(१४)

१२ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामत्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः ।	
कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि	१
अध्वर्यवो यो अपो वविर्वासं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम् ।	
तस्मा एतं भरत तद्वशाय एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य	२
अध्वर्यवो यो हभीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः ।	
तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वल्लैः	३
अध्वर्यवो य उरणं जघान नवं चस्त्वासं नवतिं च बाहून् ।	
यो अबुधुमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भूथे हिनोत	४
अध्वर्यवो यः स्वश्वं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यसम् ।	
यः पिपुं नमुचिं यो रुधिकां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत	५
अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वीः ।	
यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद् भरता सोममस्मै	६ [१३]
अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपज्जघन्तान् ।	
कुत्सस्यायोरतिथिगवस्य वीरान् न्यावृण्णु भरता सोममस्मै	७
अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे ।	
गर्भस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत	८
अध्वर्यवः कर्तेना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम् ।	
जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मविरं जुहोत	९
अध्वर्यवः पयसोध्वयथा गोः सोमैभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।	
वेदाहमस्य निभृतं म एतद् दित्सन्तं भूयो यजुतश्चिकेत	१०
अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा ।	
तमूर्ध्वं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमैभिस्तदपो वो अस्तु	११
अस्मभ्यं तद् वसो वानाय राघः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम् ।	
इन्द्र यच्चित्रं श्वस्या अनु द्यून् बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१२ [१४] (१५०)

(१५)

१० गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम् ।

त्रिकटुकेष्वपिबत् सुतस्यास्य मदे अहिमिन्द्रो जघान १

अवंशे द्यामस्तभायद् बृहन्तमा रोदसी अपृणदुन्तरिक्षम् ।

स धारयत् पृथिवीं प्रथञ्च सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार २

सर्वे प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणान्दीनाम् ।

वृथासृजत् पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ३

स प्रवोळ्ळून् परिगत्या दूभीतिर्विश्वमधागायुधमिन्द्रे अगौ ।

सं गोभिरश्वैरसृजद् रथेभिः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ४

स ईं महीं धुनिमेतोररम्णात् सो अस्नातृनपारयत् स्वस्ति ।

त उत्ताय रयिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ५ [१५]

सोदञ्चं सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान् उषसः सं पिपेप ।

अजवसो जविनीभिर्विवृशन् त्सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ६

स विद्रां अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत् परावृक् ।

प्रति श्रोणः स्थाद् व्यननगचष्ट सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ७

भिनद् बलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दंहितान्यैरत् ।

रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ८

स्वप्नेनाभ्युप्या चुमुर्नि धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र दूभीतिमावः ।

रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मदु इन्द्रश्चकार ९

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो मार्ति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः १० [१६] (१६०)

(१६)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

प्र वः सुतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्राविव समिधाने हविर्भरे ।

इन्द्रमजुर्यं जरयन्तमुक्षितं सनाद् युवानमवसे हवामहे १

यस्मादिन्द्राद् बृहतः किं चनेमूते विश्वान्यस्मिन् त्संभुताधि वीर्या ।

जठरे सोमं तन्वीड सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम् २

(१६२)

न क्षोणीभ्यां परिभवे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैस्त्रिंशत् ते रथः ।
 न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना पुरु ३
 विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सश्र्वते ।
 वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना ४
 वृष्णः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।
 वृषणाध्वर्यु वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति ५ [१७]

वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरीं वृषभाणयायुधा ।
 वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमींशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृष्णुहि ६
 प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दाधृषिः ।
 कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिष दिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे ७
 पुरा संबाधावृभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वृत्सं यवसस्य पिप्युषी ।
 सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि ८
 नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो मातिं धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [१८] (१६९)

(१७)

१ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती; ८-९ त्रिष्टुप् ।

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्वत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते ।
 विश्वा यद् गोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य हंहितान्यैरयत् १
 स भूतु यो ह प्रथमाय धार्यस ओजो मिमानो महिमान्मातिरत् ।
 शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यत शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुश्रत २
 अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद् यदुस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।
 रथेष्ठेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिसते सध्यक् पृथक् ३
 अधा यो विश्वा भुवनाभि मज्जने शानकृत् प्रवया अभ्यवर्धत ।
 आद् रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत् सीव्यन् तमांसि दुर्धिता समव्ययत् ४
 स प्राचीनान् पर्वतान् हंहदोजसा ऽधराचीनमकृणोदुपामपः ।
 अधारयत् पृथिवीं विश्वधार्यस मस्तभ्रान्मायया दामवससः ५ [१९] (१७४)

सास्मा अरं दाहुभ्यां यं पिताकुणोद् विश्वस्मादा अनुषो वेदसस्परि ।

येन पृथिव्यां नि क्तिविं वषट्के वज्रेण हव्यवृणक् तुविष्वाणिः ६

अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये भगम् ।

कृधि प्रकृतमुप मास्या भर् वृद्धि भागं तन्वोद् येन मामहः ७

भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम वृद्धिभामेन्द्रापांसि दाजान् ।

अविर्द्धीन्द्र चित्रया न ऊती कृधि वृषान्निन्द्र वस्यसो नः ८

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२०] (१७८)

(१८)

१ मृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्राता रथो नवो योजि सस्नि—श्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तर्श्मिः ।

दशारित्रो मनुष्याः स्वर्गाः स इष्टिभिर्मतिभी रंध्यो भूत् १

सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयं—मुतो तृतीयं मनुषः स होता ।

अन्यस्या गर्भमन्य ऊं जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा २

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योज—मायै सूक्तेन वचसा नवेन ।

मो पु त्वामत्र बृहवो हि विप्रा नि रीरगन् यजमानासो अन्ये ३

आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र या—ह्या चतुर्भिरा षड्विह्वयमानः ।

आष्टाभिर्वृशभिः सोमपेयं—मयं सुतः सुमख मा मृधस्कः ४

आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वा—डा चत्वारिंशता हरिभिर्द्युजानः ।

आ पञ्चाशता सुरथैभिरिन्द्रा ५५ षट्श्या सप्तत्या सोमपेयम् ५ [२१]

आशीत्या नवत्या याह्यर्वा—डा शतेन हरिभिरुह्यमानः ।

अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इन्द्र त्वाया परिपिक्तो मदाय ६

मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य ।

पुरुत्रा हि विह्वयो बभूथा—स्मिञ्छूरं सवने मादयस्व ७

न म इन्द्रेण सख्यं वि योष—दुस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत ।

उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ८

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।

शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२२] (१८७)

(१९)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपाय्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः ।	
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओक्रो दुधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः	१
अस्य मन्दानो मध्वो वज्रहस्तो ऽहिमिन्द्रो अर्णोवृतं वि वृश्चत् ।	
प्र यद् वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त	२
स माहिन् इन्द्रो अर्णो अपां प्रैर्यदहिहाच्छा समुद्रम् ।	
अजनयत् सूर्यं विदद् गा अक्तुनाह्वां वयुनानि साधत्	३
सो अप्रतीनि मनवे पुरुणीन्द्रो दाशद् दाशुषे हन्ति वृत्रम् ।	
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत् पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातौ	४
स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा ऽऽ देवो रिण्डार्त्याय स्तवान् ।	
आ यद् रयिं गुहदेवद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन्	५ [२३]
स रन्धयत् सदिवः सारथये शुष्णमशुषं कुर्यवं कुत्साय ।	
दिवोदासाय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य	६
एवा त इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः ।	
अश्याम तत् सारमाशुषाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः	७
एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः ।	
ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूर्जं सुक्षितिं सुममश्रयुः	८
नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।	
शिक्षां स्तोतृभ्यो मार्तिं धग्भगो नो बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः	९ [२४] (१९६)

(२०)

९ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्; ३ विराड्रूपा ।

वयं ते वयं इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम् ।	
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुममियक्षन्तस्त्वार्वतो नृन्	१
त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान् ।	
त्वमिनो दाशुषो वरुते त्वाधीरभि यो नक्षति त्वा	२ (१९८)

- स नो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता ।
 यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेष्टत ३
- तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन् पुरा वावृधुः शशदुश्च ।
 स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ४
- सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान् ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् ।
 मुष्णन्नुषसः सूर्येण स्तवानश्रस्य चिच्छिन्नथत् पूर्वाणि ५ [२५]
- स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे वृस्मर्तमः ।
 अव प्रियमर्शसानस्य साह्या छिरो भरद् दासस्य स्वधावान् ६
- स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद् वि ।
 अर्जनयन् मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ७
- तस्मै तवस्य मनु दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ ।
 प्रति यदस्य वज्रं ब्रह्मार्धु हत्वी दस्युन् पुर आयसीर्नि तारित ८
- नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
 शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ९ [२६] (२०५)

(२६)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः । जगती । ६ त्रिष्टुप् ।

- विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते उर्वराजिते ।
 अश्वजिते गोजिते अजिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हर्यतम् १
- अभिभुवेऽभिभङ्गाय वन्वते ऽषाळ्हाय सहमानाय वेधसे ।
 तुविग्रये वह्नये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत २
- सत्रासाहो जनभक्षो जनसहश्च्यवनो युध्मो अनु जोषमुक्षितः ।
 वृत्तचयः सहुरिर्विश्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या ३
- अनानुदो वृषभो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो असमष्टकाव्यः
 रधचोदः श्रथनो वीळितस्पृथु रिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत् ४
- यजेन गातुमन्तुरो विविद्रे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।
 अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना ब्रविणान्याशत ५ (२१०)

इन्द्रं श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।

पोषं रयीणामरिष्टं तनूनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमह्नाम्

६ [२७] (२११)

(२२)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । इन्द्रः ।

१ अष्टिः; २-३ अतिशक्री; ४ अष्टिः अतिशक्री वा ।

त्रिकं द्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मं स्तुपत् सोममपिबद् विष्णुना सुतं यथावशत् ।

स ई ममाद् महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्द्रः १

अध त्विषीमां अभ्योजसाः क्रिविं युधाभन्तु दा रोदसी अपृणादस्य मज्जना प्र वावुधे ।

अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्द्रः २

साकं जातः क्रतुना साकमोजसा तवाक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः ।

दत्ता राधः स्तुवते कान्यं वसु सैनं सश्वद् देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्द्रः ३

तव त्यक्त्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूज्यं क्रिवि प्रवाच्यं कृतम् ।

यद् देवस्य शर्वसा प्रारिणा असुं रिणक्षपः ।

भुवद् विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूजं शतक्रतुर्विदादिवम्

४ [२८] (२१५)

(२३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २३-३२]

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । बृहस्पतिः; १, ५, ९, ११, १७, १९,

ब्रह्मणस्पतिः । जगती; १५, १९ त्रिष्टुप् ।

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।

ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीदु सार्दनम् १

देवाश्चित् ते असुर्य प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानसुः ।

उसा इव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि २

आ विबाध्यां परिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि ।

बृहस्पते भीमममित्रदम्भनं रक्षोहणं गोत्रभिर्दं स्वर्विदम् ३

सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमहो अश्रवत् ।

ब्रह्मद्विषस्तर्पनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत् ते महित्वनम् ४

न तमहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितरुर्न द्वयाविनः ।

विश्वे इदस्माद् ध्वरसो वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते

५ [२९] (२२०)

त्वं नो गोपाः पथिकृद् विचक्षणस्तव व्रताय मतिभिर्जरामहे ।	
बृहस्पते यो नो अभि हरो वृधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना हरस्वती	६
उत वा यो नो मर्चयादनागसो ऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः ।	
बृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि	७
त्रातारं त्वा तनूनां हवामहे ऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुम् ।	
बृहस्पते देवनिदो नि बर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्नमुन्नशन्	८
त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पर्हा वसु मनुष्या ददीमहि ।	
या नो दुरे तळितो या अरातयो ऽभि सन्ति जम्भया ता अनप्रसः	९
त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पप्रिणा सस्त्रिना युजा ।	
मा नो दुःशंसो अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिषीमहि	१० [३०]
अनानुदो वृषभो जग्मिराह्वं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः ।	
असि सत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद् दमिता वीळुहर्षिणः	११
अदेवेन मनसा यो रिपयति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।	
बृहस्पते मा प्रणक् तस्य नो वधो नि कर्म मन्यं दुरेवस्य शर्धतः	१२
भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनधनम् ।	
विश्वा इदुर्यो अभिदिप्स्वो मृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथो इव	१३
तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे हृष्टवीर्यम् ।	
आविस्तत् कृष्व यदसत् त उक्थ्यं बृहस्पते वि परिरापो अर्दय	१४
बृहस्पते अति यदुर्यो अहीद् द्युमद् विभाति क्रतुमज्जनेषु ।	
यद् दीदयच्छर्वस क्रतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्	१५ [३१]
मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि बृहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः ।	
आ देवानामोहते वि व्रयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः	१६
विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजनत् साम्नःसाम्नः कविः ।	
स ऋणचिह्णया ब्रह्मणस्पतिर्द्रुहो हन्ता मह क्रतस्य धर्तरि	१७
तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।	
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौजो अर्णवम्	१८
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य युन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।	
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१९ [३२] (२३४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२४)

१६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः; १, १० बृहस्पतिः;
१२ इन्द्राब्रह्मणस्पति । जगती; १२, १६ त्रिष्टुप् ।

सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषे ऽया विधेम नवया महा गिरा ।
यथा नो मीढ्वान् तस्तवते सखा तव बृहस्पते सीषधुः सोत नो मतिम् १
यो नन्त्वान्यनमृद्योजसोता दर्दमन्युना शम्बराणि वि ।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशद् वसुमन्तं वि पर्वतम् २
तद् देवानां देवतमाय कर्त्तुमश्रधन् हृत्हावदन्त वीळिता ।
उद् गा आजदभिन्द ब्रह्मणा वलमगूहत् तमो व्यचक्षयत् स्वः ३
अश्मांस्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत् ।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्हशो बहु साकं सिंसिचुरुत्समुद्रिणम् ४
सना ता का चिद् भुवना भवीत्वा मान्द्रिः शराद्धिर्दुशो वरन्त वः ।
अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद् या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ५ [१]

अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशु निधिं पणीनां परमं गुहा हितम् ।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन् तदुदीयुराविशम् ६
ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्थुः कवयो महस्पथः ।
ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जहुर्हि तम् ७
ऋतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वहि प्र तदश्रोति धन्वना ।
तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति नृचक्षसो हृशये कर्णयोनयः ८
स संनयः स विनयः पुरोहितः स सुष्टुतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः ।
चाक्ष्मो यद् वाजं भरते मती धना ऽऽदित् सूर्यस्तपति तप्यतुर्वथा ९
विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या ।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः १० [२]

योऽवरे वृजने विश्वथा विभु महामु रण्वः शर्वसा ववक्षिथ ।
स देवो देवान् प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूब्रह्मणस्पतिः ११
विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदा पश्चन प्र मिनन्ति वृतं वाम् ।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नो ऽह्नं युजेव वाजिना जिगातम् १२ (२४६)

उताशिष्टा अनु गृण्वन्ति वह्नयः सभेयो विप्रो भरते मती धना ।	
वीळुद्रेषा अनु वशं ऋणमावुदिः स ह वाजी सभिथे ब्रह्मणस्पतिः	१३
ब्रह्मणस्पतेरभवद् यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः ।	
यो गा उदाजत स दिवे वि चाभजन् महीत्रं शीतिः शर्वसासरत् पृथक्	१४
ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्योऽहं वयस्वतः ।	
वीरेषु वीराँ उप पृङ्क्ति नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेधि मे हवम्	१५
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।	
विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	१६ [३] (२५०)

(२५)

५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

इन्धानो अग्निं वनवद् वनुष्यतः कृतब्रह्मा शूशुवद् रातहव्य इत् ।	
जातेन जातमति स प्र संसृते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	१
वीरेभिर्वीरान् वनवद् वनुष्यतो गोभी रयिं पप्रथद् बोधति त्मना ।	
तोक्तं च तस्य तनयं च वर्धते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	२
सिन्धुर्न क्षेदुः शिमीवाँ क्रधायतो वृषेव वधौरभि वृष्टयोजसा ।	
अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	३
तस्मा अर्पन्ति दिव्या असश्चतः स सत्त्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति ।	
अनिभृष्टविषिर्हन्त्योजसा ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	४
तस्मा इद् विश्वे धुनयन्त सिन्धवो ऽच्छिद्वा शर्म दधिरे पुरुणि ।	
देवानां सुम्ने सुभगः स एधते ययं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः	५ [४] (२५५)

(२६)

४ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ब्रह्मणस्पतिः । जगती ।

ऋजुरिच्छंसो वनवद् वनुष्यतो देवयन्निददेवयन्तमभ्यसत् ।	
सुप्रावीरिद् वनवत् पृत्सु दुष्टं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम्	१
यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ।	
हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे	२ (२५७)

स इज्जनेत स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः ।
 देवानां यः पितरमाविवांसति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम्
 यो अस्मै हव्यैर्धृतवद्भिरविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः ।
 उरुप्यतीमंहसो रक्षती रिषोऽऽहोश्चिदस्मा उरुचक्रिरुजुतः

३

४ [५] (१५९)

(१७)

१७ कर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

इत्यग्निं आदित्येभ्यो घृतस्नूः सुनाद् राजभ्यो जुह्वा जुहोमि ।
 सुगोतु मित्रो अर्यमा भर्गो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः
 एवं स्तोत्रं सकृतादो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त ।
 आदित्यासः शुच्यो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः
 त आदित्यासं उरवो गभीरा अदब्धासो दिप्सन्तो भूर्यक्षाः ।
 अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति
 धारयन्त आदित्यासो जगद्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।
 दीर्घाधियो रक्षमाणा असुर्यमृतावानश्रयमाना ऋणानि
 विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन् भय आ चिन्मयोभु ।
 युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वश्र्वेव दुरितानि वृज्याम्

१

२

३

४

५ [६]

सुगो हि वो अर्यमन् मित्र पन्था अगृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
 तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म
 पिपर्तु नो अदिती राजपुत्रा ऽति द्वेषांस्यर्यमा सुगोभिः ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः
 तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून् त्रीणि व्रता विदथे अन्तरैषाम् ।
 ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन् वरुण मित्र चारु
 त्री रोचना विद्या धारयन्त हिरण्ययाः शुच्यो धारपूताः ।
 अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय
 त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
 इतं नो रास्व शरदो विचक्षे ऽश्यामायूषि सुधितानि पूर्वा

६

७

८

९

१० [७] (१६९)

न दक्षिणा वि चिकिते न सुव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा ।	
पाक्या चिद् वसवो धीर्या चिद् युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम्	११
यो राजस्य ऋतनिभ्यो वृदाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः ।	
स खान याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदधेभु प्रशस्तः	१२
शुद्धिः सूर्यवसा अदब्ध उप क्षेति वृद्धव्याः सुवीरः ।	
नक्रिष्टं घनन्त्यन्तितो न दूराद् र आदित्यानां भवति प्रणीतो	१३
अदितेभिन्न वरुणोत मृळ यद् वो वयं चक्रुमा कच्चिदाभाः ।	
उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नज्ञन्तमिषाः	१४
उभे अस्मै पीपयतः समीची द्विवो वृष्टिं सुभगो नाम पुण्यतः ।	
उभा क्षयावाजयन् याति पुत्सू भावधौ भवतः साधू अस्मै	१५
या वो माया अभिद्रुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विनृत्ताः ।	
अश्वीव तां अति येषं रथेना रिष्टा उरावा शर्मन् तस्याम	१६
माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदात्र आ विदं शूनमापेः ।	
मा रायो राजन् तस्यमादव रथां बृहद् वदेम विदये सुवीराः	१७ [८] (२७६)

(२८)

११ क्रमौ गात्सर्मदो, गुत्सर्मदो वा । वरुणः (१० दुःस्वप्नशिनी ।) त्रिष्टुप् ।

इदं कवेरादित्यस्य रवराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मन्त्रा ।	
अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरैः	१
तव व्रते सुभगांसः स्याम स्वाध्यां वरुण तुष्टुवांसः ।	
उपायन उषसां गोमतीना मग्नयो न जरमाणा अनु द्यून्	२
तव स्याम पुरुवीरस्य शर्म चुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः ।	
यूयं नः पुत्रा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः	३
प्र सीमादित्यो असृजद् विधृतां ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।	
न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पप्सू रघुया परिजमन्	४
वि मच्छ्रथाय रशनामिवागं ऋध्याम ते वरुण खामृतस्य ।	
मा तन्तुश्छेदि वयतो धिर्य मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः	५ [९] (२८१)

अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत् सम्राळ्तावोऽनु मा गृभाय ।
 दामेव वत्साद् वि मुमुग्ध्यहो नहि त्वदुरे निमिषश्चनेशे ६
 मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टा-वेनः कृण्वन्तमसुर भ्रीणन्ति ।
 मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि पू मृधः शिश्रथो जीवसे नः ७
 नमः पुरा ते वरुणोत नून-मुतापरं तुविजात ब्रवाम ।
 त्वे हि कं पर्वते न श्रिता-न्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि ८
 परं ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम् ।
 अव्युष्टा इक्षु भूर्यसीरुपास आ नो जीवान् वरुण तासु शाधि ९
 यो मे राजन् युज्यो वा सखा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाह ।
 स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद् वरुण पाह्यस्मान् १०
 माहं मघोनों वरुण प्रियस्य भूरिदान् आ विदुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ११ [१०] (२८७)

(२९)

७ कूर्मो गार्त्समदो, गृत्समदो वा । विश्वेदेवाः । त्रिष्टुप् ।

धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत् कर्त रहसूरिवागः ।
 शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वाँ अवसे हुवे वः १
 यूयं देवाः प्रमतिर्यूयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतयुयोत ।
 अमिक्षत्तारो अभि च क्षमध्व-मद्या च नो मृळयतापरं च २
 किम् नु वः कृणवामापरं किं सनेन वसव आप्येन ।
 यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात ३
 हुये देवा यूयमिदुपयः स्थ ते मृळत् नाधमानाय मह्यम् ।
 मा वो रथो मध्यमवाळुते भू-न्मा युष्मावत्स्वापिषु श्रमिष्म ४
 प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास ।
 आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव ग्रभीष्ट ५
 अर्वाश्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम् ।
 त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादवपदो यजत्राः ६
 माहं मघोनों वरुण प्रियस्य भूरिदान् आ विदुं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन् त्सुयमादव स्थां बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ७ [११] (२९४)

(३०)

११ गृत्समव (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद् भार्गवः शौनकः । इन्द्रः, ६ इन्द्रासोमौ, ८ (पूर्वाऽर्धर्चस्य)

सरस्वती, ९ बृहस्पतिः, ११ मरुतः । त्रिष्टुप्; ११ जगती ।

ऋतं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिघ्ने न रमन्त आपः ।
 अहरह्यात्यक्तुरपां कियत्या प्रथमः सर्ग आसाम् १
 यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत् प्र तं जनित्री विदुषं उवाच ।
 पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम् २
 ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षे ऽधा वृत्राय प्र वधं जभार ।
 मिहं वसान उप हीमदुद्रोत् तिमायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ३
 बृहस्पते तपुषाश्वेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् ।
 यथा जघन्य धृषता पुरा चि देवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ४
 अव क्षिप द्विवो अश्मानमुच्चा येन शत्रु मन्दसानो निजूर्वाः ।
 तोकस्य सातौ तनयस्य भूरे रस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ५ [१२]

प्र हि क्रतुं बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ ।
 इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्ट मस्मिन् भयस्थे कृणुतमु लोकम् ६
 न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम् ।
 यो मे पृणाद् यो ददुद् यो निबोधाद् यो मा सुन्वन्तमुप गोभिरायत् ७
 सरस्वति त्वमस्माँ अविद्धि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून् ।
 त्यं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम् ८
 यो नः सनुत्य उत वा जिघत्सु रभिरुयाय तं तिगितेन विध्य ।
 बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून् ब्रुहे रीषन्तं परि धेहि राजन् ९
 अस्माकैभिः सत्वाभिः शूर शूरैर्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्वीनि ।
 ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि १०

तं वः शर्धं मारुतं सुमन्युर्गिरो प ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम् ।

यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं दिवेदिवे

११ [१३] (३०५)

(३१)

७ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । विश्वे देवाः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

अस्माकं मित्रावरुणावतं रथं—मावित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।

प्र यद् वयो न पतन्वस्मन्स्पतिं श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः १

अथ स्मा न उदवता सजोषसो रथं देवासो अभि विश्व वाजयुम् ।

यद्वागावः पद्याभिस्तिव्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः २

उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्षणि—र्विवः शर्षेन मारुतेन सुक्रतुः ।

अनु नु स्थात्यवृकाभिरुतिभी रथं महे सनये वाजसातये ३

उत स्य देवो भुवनस्य स्रग्णि—स्त्वष्टा ग्राभिः सजोषा जूजुवद् रथम् ।

इळा भगो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पती ४

उत त्ये देवी सुभगे मिथूहशो—षासानक्ता जगतामपीजुया ।

स्तुषे यद् वां पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ५

उत वः शंसंमुशिजामिव इम—स्यहिर्बुध्न्योऽज एकपादुत ।

त्रित ऋभुक्षाः सविता चनो दधे ऽपां नपांशुहेमा धिया शमि ६

एता वा वश्युद्यता यजत्रा अतक्षत्रायवो नव्यसे सम ।

श्रवस्यवो वाजं चक्रानाः सप्तिर्न रथो अहं धीतिर्मह्याः ७ [१४] (३१२)

(३२)

८ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १ द्यावापृथिवी, २-३ इन्द्रस्त्वष्टा वा,

४-५ राका, ६-७ सिनीवाली, ८ लिङ्गोक्ताः । जगती, ६-८ अनुष्टुप् ।

अस्य मे द्यावापृथिवी क्रतायतो भूतमवित्री वचसः सिषासतः ।

ययोरारुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवा महो दधे १

मा नो गुह्या रिपं आयोरहन् दमन् मा न आभ्यो रौरवो कुज्जुनाभ्यः ।

मा नो वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुभ्रायता मनसा तत् त्वेमेहे २

अहेळता मनसा श्रुतिमा वह दुर्हानां धेनुं पिप्युषीमसश्चनेष ।

पद्याभिराशु वचसा च वाजिनं त्वं हिनोमि पुरुहूत विश्वहा ३

राकामहं सुहवां सुधुती हुवे शूणोतु नः सुभगा बोधतु त्वना

सिष्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया इदांतु वीरं शतदायभूक्थयम् ४

(३१६)

यास्ते राके सुमत्तयः सुपेक्षसो याभिर्ददासि दाशुपे वसूनि ।

ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा

५

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा ।

जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिङ्मि नः

६

या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुधूमा बहुसूवरी ।

तस्यै विष्पत्त्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतम

७

या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती ।

इन्द्राणीमह्व ऊतये वरुणानीं स्वस्तये

८ [१५] (३२०)

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३२-४३]

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पञ्चाद्) भार्गवः शौनकः । रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते पितर्मरुतां सुमन्मेतु मा नः सूर्यस्य संहशो युयोथाः ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः

१

त्वादत्तेभी रुद्र शन्तेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः ।

व्युस्मद् द्वेषो वितरं व्यहो व्यमीवाश्वातयस्वा विषूचीः

२

भेषो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो ।

पर्षि णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अर्भीती रपसो युयोधि

३

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहृती ।

उन्नो वीरौ अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तं त्वा भिषजां शृणोमि

४

हवीमभिर्हवन्ते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिषीय ।

ऋद्वरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिपो रीरधन्मनायै

५ [१६]

उन्मा समन्द वृषभो मरुत्वान् त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।

घृणीव च्छायामरपा अशीयाऽऽ विवासेयं रुद्रस्य सुमम्

६

कः स्य ते रुद्र मृळयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलापः ।

अप्रभती रपसो देव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः

७

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि ।

नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम

८ (३२८)

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशो हिरण्यैः ।
 ईशानादस्य भुवनस्य भूरे—र्न वा उ योषद् रुद्रादसुर्यम्
 अहंन् बिभर्षि सायकानि धन्वा—हंन् निष्कं यजतं विश्वरूपम् ।
 अहंन्निदं दयसे विश्वमभ्वं न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति

९

१० [१७]

स्तुहि श्रुतं गतंसकुं युवानं मृगं न भीममुपहतनुमुग्रम् ।
 मृळा जरित्रे रुद्र स्तवानो ऽन्यं ते अस्मान्नि वपन्तु सेनाः
 कुमारश्चेत् पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् ।
 भूरेर्द्वीतारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे
 या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शंतमा वृषणो या मयोभु ।
 यानि मनुखवृणीता पिता न—स्ता शं च योश्च रुद्रस्य वशिम
 परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात्र ।
 अव स्थिरा मधवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृळ
 एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि ।
 हवनभ्रुत्रो रुद्रेह बोधि बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः

११

१२

१३

१४

१५ [१८] (३३५)

(३४)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । मरुत् । जगती; १५ त्रिष्टुप् ।

धारावरा मरुतो धृष्णवोजसो मृगा न भीमास्तविषीभिरर्चिनः ।
 अग्रयो न शुशुचाना क्रज्जीषिणो भूमिं धमन्तो अप गा अवृण्वत
 द्यावो न स्तुभिश्चितयन्त खादिनो व्यभ्रिया न द्युतयन्त वृष्टयः ।
 रुद्रो यद् वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र ऊर्धनि
 उक्षन्ते अश्वौ अत्याँ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः ।
 हिरण्यशिपा मरुतो दविध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः
 पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सवमा जीरदानवः
 पृषदश्वासो अनवभ्रराधस क्रजिप्यासो न वयुनेषु धूर्षदः
 इन्धन्वभिर्धेनुमीं रुद्रादूधमि—रध्वस्मभिः पृथिभिर्भ्राजहृष्टयः ।
 आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन् मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः

१

२

३

४

५ [१९] (३४०)

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सर्वानानि गन्तन ।

अश्वामिव पिप्यत धेनुमूर्धनि कर्ता धियं जरित्रे वार्जपेशसम् ६

तं नो दात मरुतो वाजिनं रथं आपानं ब्रह्म चितयद् द्विवेदिवे ।

इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनि मेधामरिष्टं दुष्टं सहः ७

यद् युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसो ऽश्वान् रथेषु भग आ सुदानवः ।

धेनुर्न शिश्वे स्वसरेषु पिन्वते जनाय रातर्हदिषे महीमिषम् ८

यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्दधे वसवो रक्षता रिषः ।

वर्तयत तर्पुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्तना वधः ९

चित्रं तद् वो मरुतो याम चेकिते पृश्न्या यदूधरण्यापयो दुहुः ।

यद् वा निदे नवमानस्य रुद्रिया स्त्रितं जराय जुरतामदाभ्याः १० [२०]

तान् वो महो मरुत एवयात्रो विष्णोरिषस्य प्रभूथे हवामहे ।

हिरण्यवर्णान् ककुहान् यतसुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राध ईमहे ११

ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमूहिरे ते नो हिन्वन्तूपसो व्युष्टिषु ।

उषा न रामीररुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा १२

ते क्षोणीभिररुणेभिर्नाञ्जिभी रुद्रा क्रतस्य सदनेषु वावृधुः ।

निमेघमाना अत्येन पार्जसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे सुपेशसम् १३

तां इयानो महि वरूथमतय उप वेदेना नमसा गृणीमसि ।

त्रितो न यान् पञ्च होतृनभिष्टय आववर्तदवराञ्चक्रियावसे १४

यया रधं पारयथात्यंहो यया निदो मुञ्चथ वन्दितारम् ।

अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो पु वाश्रेव सुमतिर्जिगातु १५ [२१] (३५०)

(३५)

१५ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकाः । अपानपात् । त्रिष्टुप् ।

उपैमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे ।

अपां नपादाशुहेमा कुवित स सुपेशसस्करति जोषिषन्दि १

इमं स्वस्मै हृद आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत् ।

अपां नपादसुर्यस्य मृहा विश्वान्युर्यो भुवना जजान २

(३५२)

समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति ।

तमू शुचिं शुचयो दीदुवांसं मपां नपातं परि तस्थुरापः

३

तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः परि यन्त्यापः ।

स शुक्रोभिः शिक्वभी रेवदुस्मे दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु

४

अस्मै तिस्रो अव्यथ्याय नारीर्द्वेवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम् ।

कृता इवोप हि प्रसर्से अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम्

५ [२२]

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्वं—र्द्धो रिषः संपृचः पाहि सूरीन् ।

आमासु पूर्षु परो अप्रमृज्यं नारातयो वि नश्नानृतानि

६

स्व आ दमे सुदुघा यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुभवन्नमत्ति ।

सो अपां नपादूर्जयन्नस्वन्तर्वसुदेयाय विधते वि भाति

७

यो अस्वा शुचिना दैव्येन कृतावाजस उर्विया विभाति ।

वया इवुन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः

८

अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्वानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः ।

तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्ती—हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यद्वाहीः

९

हिरण्यरूपः स हिरण्यसंह—गपां नपात् सेदु हिरण्यवर्णः ।

हिरण्ययात् परि योनेर्निषद्या हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै

१० [२३]

तदस्यानीकमुत चारु नामा—पीच्यं वर्धते नप्तरुपाम् ।

यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य

११

अस्मै बहूनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।

सं सानु माजिर्म दिधिषामि बिल्मै—र्द्धाम्यन्नैः परि वन्द क्रग्भिः

१२

स ई वृषाजनयत् तासु गर्भं स ई शिशुर्धयति तं रिहन्ति ।

सो अपां नपादनभिम्लातवर्णो ऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष

१३

अस्मिन् पदे परमे तस्थिवांसं—मध्वस्मभिर्विश्वहा दीदुवांसम् ।

आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यद्वाहीः

१४

अयांसमग्ने सुक्षितिं जनाया—यांसमु मध्वद्भ्यः सुवृक्तिम् ।

विश्वं तद् भद्रं यदवन्ति देवा बृहद् वंदेम विदथे सुवीराः

१५ [२४] (३६५)

(३६)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १ इन्द्रो मधुश्च, २ मरुतो माधवश्च, ३ त्वष्टा शुक्रश्च, ४ अग्निः शुचिश्च, ५ इन्द्रो नभश्च, ६ मित्रावरुणौ नभस्यश्च । जगती ।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ गा अपो ऽधुक्षन् त्सीमविभिराद्रिभिर्नरः ।

पिबेन्द्वा स्वाहा प्रहुतं वर्षद्वृतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिषे १

यज्ञैः संमिश्राः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्-यामिन्द्रध्रासो अश्विषु प्रिया उत ।

आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः २

अमेव नः सुहवा आ हि गन्तन् नि बर्हिषि सदतना रणिष्टन ।

अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धस-स्त्वष्टदेवोभिर्जानिभिः सुमद्वृणः ३

आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चो-शन् होतारि पदा योनिषु त्रिषु ।

प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबामीधात् तव भागस्य तृष्णुहि ४

एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनः सह ओजः प्रदिवि ब्राह्मोर्हितः ।

तुभ्यं सुतो मधवन् तुभ्यमाभृत-स्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत् पिब ५

जुषेथाँ यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूर्या अनु ।

अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधु ६ [२५] (३७१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-२७]

(३७)

६ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । ऋतुदेवताः- १-४ द्रविणोदा ऋतवश्च, ५ अश्विनौ ऋतवश्च, ६ अग्निः ऋतुश्च । जगती ।

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसो ऽध्वर्यवः स पूर्णा वष्ट्यासिचम् ।

तस्मा एतं भरत तद्वशो दुदि-होत्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः १

यसु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो दुदिर्यो नाम पत्यते ।

अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः २

मेघन्तु ते वह्नयो येभिरीयसे ऽरिषण्यन् वीळ्यस्वा वनस्पते ।

आयूया धृष्णो अभिगूर्या त्वं नेष्ट्रात् सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ३

अपान्द्रोत्रादुत पोत्रादमत्तो-त नेष्ट्रादजुषत् प्रयो हितम् ।

तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्य द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः ४

(३७५)

अर्वाश्चमद्य ययं नृवाहणं रथं युञ्जामिह वां विमोचनम् ।
 पृङ्गं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू
 जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि सुष्टुतिम् ।
 विश्वेभिर्विश्वां क्रतुना वसो मह उशन् देवां उशतः पायया हविः

५

६ [१] (३७७)

(३८)

११ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सविता । त्रिष्टुप् ।

उदु प्य देवः सविता सवार्यं शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात् ।
 नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद् वीतिहोत्रं स्वस्तौ
 विश्वस्य हि श्रुष्ट्ये देव ऊर्ध्वः प्र बाहवां पृथुपाणिः सिसर्ति ।
 आपश्चिदस्य व्रत आ निमृशा अयं चिद् वातो रमते परिज्मन्
 आशुभिश्चिद्यान् वि मुचाति नूनमरीरमदतमानं चिदेतोः ।
 अह्यर्षूणां चिन्न्ययां अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात्
 पुनः समव्यद् विततं वयन्ती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छकम् धीरः ।
 उत् सहायास्थाद् व्यृत्तूरदधररमतिः सविता देव आगात्
 नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
 ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं सवित्रा

१

२

३

४

५ [२]

समाववर्ति विष्ठितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरताममाभूत् ।
 शश्वो अपो विकृतं हित्यागादनु व्रतं सवितुर्देव्यस्य
 त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
 वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति
 याद्वाध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जर्भुराणः ।
 विश्वो मार्ताण्डो व्रजमा पशुर्गात् स्थशो जन्मानि सविता व्याकः
 न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।
 नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः
 भगं धियं वाजयन्तः पुरंधि नराशंसो ग्रास्पतिर्नो अव्याः ।
 आये वामस्य संगथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम

६

७

८

९

१०

(३८७)

अस्मभ्यं तद् द्विवो अद्भ्यः पृथिव्या—स्त्वया कृतं काम्यं राध आ गात् ।
शं यत् स्तोतृभ्य आपये भवा—त्युरुशंसाय सवितर्जस्त्रे

११ [३] (३८८)

(३९)

८ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

ग्रावाणेव तदिदं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तुमच्छ ।
ब्रह्माणेव विदथे उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा १
प्रातर्यावाणा रथ्येव वीरा ऽजेव युमा वरमा सचेथे ।
मेने इव तन्वाऽ शुभमाने दंपतीव क्रतुविदा जनेषु २
शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाक् छप्ताविव जर्भुशणा तरोभिः ।
चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुस्त्रा ऽर्वाश्चा यातं रथ्येव शक्रा ३
नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।
श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः पातमस्मान् ४
वार्तेवाजुर्या नद्येव गीति—रक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।
हस्ताविव तन्वेऽ शंभविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ ५ [४]

ओष्ठाविव मध्वास्त्रे वदन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।
नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे ६
हस्तेव शक्तिमभि सँदुदी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।
इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्षणोत्रेणैव स्वधितिं सं शिशीतम् ७
एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अक्रन् ।
तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ८ [५] (३९६)

(४०)

६ गृत्समद् (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । सोमापूषणौ,
६ (अन्त्यार्धर्चस्य) अदितिः । त्रिष्टुप् ।

सोमापूषणा जनना रयीणां जनना द्विवो जनना पृथिव्याः ।
जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् १
इमौ देवौ जायमानौ जुषन्ते—मौ तमांसि गूहतामजुष्टा ।
आभ्यामिन्द्रः पृक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्त्रियासु २ (३९८)

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम् ।	
विष्वतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम्	३
विव्यन्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे ।	
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं वि ज्यतां नाभिस्मस्मे	४
विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति ।	
सोमापूषणाववतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम	५
धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु ।	
अवतु देव्यदितिरनर्वा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः	६ [६] (४०९)

(४१)

११ गुत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । १-२ वायुः, ३ इन्द्रवायू, ४-६ मित्रावरुणौ,
७-९ अश्विनौ, १०-१२ इन्द्रः, १३-१५ विश्वे देवाः, १६-१८ सरस्वती, १९-२१ द्यावापृथिव्यौ
हविर्धाने वाः (१९ तृतीयपादस्य अग्निर्वा) । गायत्री; १६-१७ अनुष्टुप् ; १८ बृहती ।

वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरा गहि ।	
नियुत्वान् त्सोमपीतये	१
नियुत्वान् वायवा गह्ययं शुक्रो अयामि ते ।	
गन्तासि सुन्वतो गृहम्	२
शुक्रस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः ।	
आ यातं पिबतं नरा	३
अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं क्रतावृधा ।	
ममेविह श्रुतं हवम्	४
राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे ।	
सहस्रस्थूण आसाते	५ [७]
ता सम्राजा घृतासुती आवित्या दानुनस्पती ।	
सचेते अनवह्वरम्	६
गोमदूषु नासत्याऽश्वोवद् यातमश्विना ।	
वृती रुद्रा नृपाय्यम्	७ (४०९)

न यत् परो नान्तर आकृधर्षद वृषण्वसू ।

दुःशंसो मर्त्यो रिपुः

ता न आ वोळ्हमश्विना रयिं पिशङ्गसंहशम् ।

धिष्ण्या वरिवोविदम्

इन्द्रो अङ्ग महद् भय मभी षदप चुच्यवत् ।

स हि स्थिरो विचर्षणिः

८

९

१० [८]

इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चादुघं नशत् ।

भद्रं भवाति नः पुरः

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् ।

जेता शत्रून् विचर्षणिः

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम् ।

एदं बर्हिर्नि षीदत्

तीव्रो वो मधुमाँ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः ।

एतं पिबत् काम्यम्

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः ।

विश्वे मम श्रुता हवम्

११

१२

१३

१४

१५ [९]

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति ।

अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितार्युषि देव्याम् ।

शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिङ्मि नः

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति ।

या ते मन्म गृत्समदा क्रतावरि प्रिया देवेषु जुह्वति

प्रेतां यज्ञस्य शंभुवा युवामिदा वृणीमहे ।

अग्निं च हव्यवाहनम्

द्यावा नः पृथिवी इमं सिधमद्य दिविस्पृशम् ।

यज्ञं देवेषु यच्छताम्

आ वामुपस्थमदुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः ।

इहाद्य सोमपीतये

१६

१७

१८

१९

२०

२१ [१०] (४२३)

(४२)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) । त्रिष्टुप् ।

कर्निकदज्जनुपं प्रब्रुवाण इर्यतिं वार्चमरितेव नारवम् ।

सुमङ्गलेश्व शकुने भवासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदत् १

मा त्वा श्येन उद् वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विदुर्दिपुमान् वीरो अस्ता ।

पित्र्यामनु प्रदिशं कर्निकदत् सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह २

अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते ।

मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [११] (४२६)

(४३)

३ गृत्समद (आङ्गिरसः शौनहोत्रः पश्चाद्) भार्गवः शौनकः । शकुन्तः (= कपिञ्जलरूपीन्द्रः) ।

जगती; २ अतिशक्री अष्टिर्वा ।

प्रदक्षिणिदुभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त क्रतुथा शकुन्तयः ।

उभे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति १

उद्रातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सर्वनेषु शंससि ।

वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद

विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद २

आवदुंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्भि नः ।

यदुत्पतन् वदसि कर्करिर्यथा बृहद् वदेम विदथे सुवीराः ३ [१२] (४२९)

॥ इति द्वितीयं मण्डलं समाप्तम् ॥२॥

मंत्रसंख्या—

प्रथममण्डलस्य मंत्रसंख्या २००६

द्वितीयमण्डलस्य मंत्रसंख्या ४२९

सर्वयोगः २४३५

अथ तृतीयं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१२]

२३ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- सोमस्य मा तवसं वक्षसि वह्निं चकथं विदथे यजधै ।
 देवाँ अच्छा दीद्यद् युञ्जे अग्निं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व १
- प्राश्नं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्धिरग्निं नमसा दुवस्यन् ।
 दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित् तवसे गातुमीषुः २
- मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषां पृथिव्याः ।
 अविन्दन्नु दर्शतमस्ववृन्त देवासो अग्निमपसि स्वसृणाम् ३
- अवर्धयन् त्सुभगं सप्त यहीः श्वेतं जज्ञानमरुधं महित्वा ।
 शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्निं जनिमन् वपुष्यन् ४
- शुक्रेभिरङ्गैः रजं आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः ।
 शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ५ [१३]
- वव्राजा सीमनदतीरदधा दिवो यहीरवसाना अनग्नाः ।
 सना अत्र युवतयः सयोनी रेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ६
- स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम् ।
 अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही वृस्मस्य मातरा समीची ७
- बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद् दधानः शुक्रा रभसा वर्षीषि ।
 श्रोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन ८
- पितुश्चिद्वर्धनुषां विवेद व्यस्य धारा असृजद् वि धेनाः
 गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यहीभिर्न गुहा बभूव ९

(९)

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वैरेको अधयत् पीप्यानाः ।
वृष्णे सपत्नी शुचये सर्वन्धू उभे अस्मै मनुष्येऽ नि पाहि

१० [१४]

उरौ महौ अनिबाधे ववर्धा—ऽऽपो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः ।
ऋतस्य योनावशयद् दमूना जामीनामग्निरपसि स्वसृणाम्
अक्रो न बाग्निः समिधे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाक्कजीकः ।
उदुस्रिया जनिता यो जजाना—ऽपां गर्भो नृतमो यद्वो अग्निः
अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपम् ।
देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन्
बृहन्त इद् भानवो भाक्कजीक—मग्निं संचन्त विद्युतो न शुक्राः ।
गुह्वं वृद्धं सदसि स्वे अन्त—रपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः
ईळे च त्वा यजमानो हविर्भि—रीळे सखित्वं सुमतिं निकांमः ।
देवैरवो मिमीहि सं जरित्रे रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः

११

१२

१३

१४

१५ [१५]

उपक्षेतास्तव सुप्रणीते ऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः ।
सुरेतसा श्रवसा तुञ्जमाना अभि प्याम पृतनायूरदेवान्
आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् ।
प्रति मतीं अवासयो दमूना अनु देवान् रथिरो यासि साधन् ।
नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदथानि साधन् ।
घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौ—दुग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान्
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभि—महान् महीभिरूतिभिः सरण्यन् ।
अस्मे रयिं बहुलं संतरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः
एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोचम् ।
महान्ति वृष्णे सर्वना कृतेमा जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदाः
जन्मन्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वाभिन्नेभिरिध्यते अजस्रः ।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्याम
इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो रराणः ।
प्र यांसि होतवृहतीरिषो नो ऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व
इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे

१६

१७

१८

१९

२०

२१

२२

२३ [१६] (२३)

(२)

१५ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

- वैश्वानराय धिषणांमृतावृधे घृतं न पूतमग्रये जनामसि ।
 द्विता होतांरं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति १
 स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत् पुत्र ईड्यः ।
 हव्यवाळग्निरजरश्चनोहितो दूळभो विशामतिथिर्विभावसुः २
 क्रत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्माणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
 रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महा—मत्यं न वाजं सनिष्यन्तुर्ब्रुवे ३
 आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्नयं वाजमृग्मियम् ।
 रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रतु—मग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ४
 अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जना वाजश्रवसमिह वृक्तवर्हिषः ।
 यतसुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साधदिष्टिमपसाम् ५ [१७]
 पावकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्यज्ञेषु वृक्तवर्हिषो नरः ।
 अग्ने दुर्व इच्छमानास आप्य—मुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ६
 आ रोदसी अपृणदा स्वर्मह—ज्जातं यदेनमपसो अधारयन् ।
 सो अध्वराय परि णीयते कवि—रत्यो न वाजसातये चनोहितः ७
 नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
 रथीक्रतस्य बृहतो विचर्षणि—रग्निर्देवानामभवत् पुरोहितः ८
 तिस्रो यह्नस्य समिधः परिज्मनो अग्नेरपुनन्नुशिजो अमृत्यवः ।
 तासामेकामदधुर्मत्ये भुज—मु लोकमु द्वे उप जामिमीयतुः ९
 विशां कविं विरपतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन् त्वविधिं न तेजसे ।
 स उद्वतो निवतो याति वेविषत् स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् १० [१८]
 स जिन्वते जठरेषु प्रजजिवान् वृषा चित्रेषु नानवृन्न सिंहः ।
 वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि द्वाशुषे ११
 वैश्वानरः प्रतथा नाकमारुहद् विवस्पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः ।
 स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः १२
 क्रतावानं यजियं विप्रमुक्थ्य—मा यं वृधे मातरिश्वा द्विवि क्षयम् ।
 तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुवीतिमग्निं सुविताय नव्यसे १३ (३६)

शुचिं न यामन्निपिरं स्वर्हं केतुं दिवो रोचनस्थामुष्वर्धम् ।
अग्निं मूर्धानं दिवो अग्रतिष्कृतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत्
मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दमूनसमुक्थयं विश्वचर्षणिम् ।
रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुहितं सदमिदं राय ईमहे

१४

१५ [१९] (३८)

(३)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती ।

वैश्वानराय पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त धरुणेषु गातवे ।
अग्निर्हि देवां अमृतो दुवस्य—त्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत्
अन्तर्दूतो रोदसी दुस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः ।
क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवेभिरग्निरिषितो धियावसुः
केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रांसो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
अपांसि यस्मिन्नधि संदधुर्गिरस्तस्मिन्सुम्नानि यजमान आ चके
पिता यज्ञानामसुरो विपश्चिता विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
आ विवेश रोदसी भूरिवर्षसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः
चन्द्रमाग्निं चन्द्ररथं हरिव्रतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वर्विदम् ।
विगाहं तूर्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः

१

२

३

४

५ [२०]

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुपेशसं धिया ।
रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः
अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुर्न्यूजा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः ।
वयांसि जिन्व बृहत्तश्च जागृव उशिग्देवानामसि सुकतुर्विषाम्
विशपतिं यद्वमतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम् ।
अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे
विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्बभूव शर्वसा सुमदथः ।
तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः
वैश्वानर तव धामान्या चके येभिः स्वर्विदभवो विचक्षण ।
जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना
वैश्वानरस्य दुंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः ।
उभा पितरा महयन्नजायता शिर्घावापृथिवी भूरिरेतसा

६

७

८

९

१०

११ [२१] (९४)

(४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । आप्रीसूक्तं [= १ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः,
४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उपासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः] । त्रिष्टुप् ।

समि॒त्समि॒त् सुम॑ना बोध्य॒स्मे शु॒चाशु॑चा सुम॒तिं रा॑सि वस्वः ।
आ दे॒व दे॒वान् य॒जथा॑य वक्षि सखा सखी॑न् त्सुम॑ना यक्षय॒ग्ने १
यं दे॒वास॒स्त्रिर॒ह॒न्नाय॑जन्ते दि॒वेदि॑वे वरु॒णो मि॒त्रो अ॒ग्निः ।
समं य॒ज्ञं मधु॑मन्तं कृ॒धी न॒स्तनू॑नपाद् घृत॒योनिं वि॑धन्त॒म् २
प्र दी॒धिति॑र्वि॒श्ववा॑रा जिगाति होतार॑मिळः प्रथ॑मं यज॒ध्वै ।
अच्छा॑ नमो॒भिर्वृष॑भं वन्द॒ध्वै स दे॒वान् यक्ष॑दि॒पितो य॑जीयान् ३
ऊ॒र्ध्वो वा॑ गा॒तुर॑ध्वरे अ॒का—र्यु॒र्ध्वा शो॒ची॑षि प्र॒स्थिता॑ रजा॑सि ।
दि॒वो वा॒ नाभा॑ न्य॒सादि॑ होता स्तृ॒णीम॑हि दे॒वव्य॑चा वि ब॒र्हिः ४
सप्त॑ होत्राणि मन॑सा वृ॒णाना॑ इन्व॒न्तो वि॒श्वं प्रति॑ यन्नृ॒तेन॑ ।
नृपे॑शसो वि॒दथे॑षु प्र जा॒ता अ॒भी॒र्द्धमं॑ य॒ज्ञं वि च॑रन्त पूर्वीः ५ [२२]

आ भ॒न्द्गाने॑ उष॒सा उपा॑के उ॒त स्म॑येते त॒न्वा॒र्द्ध वि॒रूपे॑ ।
यथा॑ नो मि॒त्रो वरु॑णो जुजोष—दि॒न्द्रो म॒रुत्वा॑ उ॒त वा॒ महो॑भिः ६
दै॒व्या हो॑तारा प्रथ॒मा न्यू॑ञ्जे सप्त॑ पृ॒क्षासः॑ स्व॒धया॑ मदन्ति ।
ऋ॒तं शंस॑न्त ऋ॒तमि॒त् त आ॒हु—रन्तु॑ व्रतं व्र॒तपा॑ दी॒ध्यानाः॑ ७
आ भार॑ती भार॒तीभिः॑ स॒जोषा॑ इळा॑ दे॒वैर्मनु॑ष्यैर्भिर॒ग्निः ।
सर॑स्वती सार॒स्वते॑भिर्वाक् तिस्रो॑ दे॒वीर्ब॒र्हिरे॑दं स॒दन्तु॑ ८
तन्न॑स्तुरी॒पम॑ध पोषयि॒न्तु दे॒व त्वष्टा॑र्वि र॒राणः॑ स्य॒स्व ।
यतो॑ वी॒रः क॑र्म॒ण्यः सु॒दक्षो॑ यु॒क्तग्रा॑वा जायते दे॒वका॑मः ९
वन॑स्पतेऽव॒ सृजोष॑ दे॒वा—न॒ग्निर्ह॑विः श॒मिता॑ सू॒दया॑ति ।
सेदु॑ होता स॒त्यत॑रो यजाति यथा॑ दे॒वानां॑ जनि॒मानि॑ वेदं १०
आ या॑ह्य॒ग्ने समि॑धानो अ॒र्वा—डि॒न्द्रेण॑ दे॒वैः सर॑थं तुरोभिः ।
ब॒र्हिर्न॑ आस्ता॒मदि॑तिः सु॒पुत्रा॑ स्वाहा॑ दे॒वा अ॒मृता॑ मादयन्ताम् ११ [२३] (६०)

(५)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानो ऽबोधि विप्रः पद्वीः कवीनाम् ।
 पृथुपाजा देवयज्ञिः समिद्धो ऽप द्वारा तमसो वह्निरावः १
 प्रेहृग्निरिवृधे स्तोमेभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।
 पूर्वीर्कृतस्य संहशश्चकानः सं दूतो अद्यौदुपसो विरोके २
 अधाय्यग्निरानुषीषु विश्व—पां गर्भो मित्र कृतेन साधन् ।
 आ हर्यतो यजतः सान्वस्था दभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ३
 मित्रो अग्निर्भवति यत् समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।
 मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ४
 पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति यद्वश्वरणं सूर्यस्य ।
 पाति नाभा सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ५ [२४]

ऋभुश्चक ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् ।
 ससस्य चर्म घृतवत् पदं वे—स्तदिदुग्नी रक्षत्यप्रयुच्छन् ६

आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थात् पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
 दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनःपुनर्मातरा नव्यसी कः ७

सद्यो जात ओषधीभिर्ववक्षे यद्वी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
 आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ८

उदु ष्टुतः समिधा यद्वो अद्यौद वर्धन् दिवो अधि नाभा पृथिव्याः ।
 मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा ऽऽ दूतो वक्षद् यजथाय देवान् ९

उदस्तम्भीत् समिधा नाकमृष्वोडे ऽग्निर्भवन्नृत्तमो रोचनानाम् ।
 यद्वी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे १०

इळामग्रे पुरुदंसं सुनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२५] (७१)

(६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र कारवो मनुना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः ।	
दक्षिणावाङ् वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्रये घृताचीं	१
आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो ।	
द्विवश्चिदग्रे महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वाः	२
द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियापो नि होतारं सादयन्ते दमाय ।	
यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळंते शुक्रमर्चिः	३
महान् त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तो ऽन्तर्यावा माहिने हर्यमाणः ।	
आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्द्धये उरुगायस्य धेनू	४
व्रता ते अग्रे महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ ।	
त्वं दूतो अभवो जायमान स्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम्	५ [२६]
ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व ।	
अथा वह देवान् देव विश्वान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः	६
द्विवश्चिदा ते रुचयन्त रोका उपो विभातीरनु भासि पूर्वीः ।	
अपो यदग्र उशध्रगवनेषु होतुर्मन्द्रस्य पुनयन्त देवाः	७
उरौ वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति द्विवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।	
ऊमा वा ये सुहर्वासो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्रे अश्वाः	८
रेभिरग्रे सरथं याह्यर्वाङ् नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः ।	
पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवा ननुष्वधमा वह मादयस्व ।	९
स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञं यज्ञमभि वृधे गृणीतः ।	
प्राची अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये	१०
इळामग्रे पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्रे सा ते सुमतिभूत्वस्मे	११ [२७] (८२)

॥ इति द्वितीयोऽष्टकः ॥ २ ॥

॥ अथ तृतीयोऽष्टकः ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥ व० १-३४ ॥]

(७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासे रा मातरा विविशुः सप्त वाणीः ।	
परिक्षितां पितरा सं चरेते प्र संस्रति वृधमायुः प्रयक्षे	१ (८३)

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वो देवीरा तस्थौ मधुमद् वहन्तीः ।
 क्रतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः २
 आ सीमरोहत सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वान् रयिविद् रयीणाम् ।
 प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासे—स्ता अवासयत् पुरुधप्रतीकः ३
 महिं त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतो वहन्ति ।
 व्यङ्गेभिर्द्विद्युतानः सधस्थ एकाभिव रोदसी आ विवेश ४
 जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेव—मुत ब्रध्नस्य शासने रणान्ति ।
 त्रिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः ५ [१]

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम् ।
 उक्षा ह यत्र परि धानमक्तो—रनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष ६
 अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।
 प्राश्नो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ७
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पूक्षासः स्वधया मदन्ति ।
 क्रतं शंसन्त क्रतमिह त आहु—रनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ८
 वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वी—वृष्णो चित्राय रश्मयः सुयामाः ।
 देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वान् महो देवान् रोदसी एह वक्षि ९
 पूक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उपसो रेवदूषुः ।
 उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य १०
 इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
 स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ११ [२] (९३)

(८)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । यूपः, ६-१० यूपाः, ८ विश्वेदेवा वा, ११ वरुचनः । त्रिष्टुप्; ३, ७ अनुष्टुप् ।

अजान्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन ।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद् यद् वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे १
 समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद् ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम् ।
 आरे अस्मदमतिं बार्धमान उच्छ्रयस्व महते सौभगाय २ (९५)

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्ष्मन् पृथिव्या अधि ।	
सुमिती मीयमानो वचो धा यज्ञवाहसे	३
युवा सुवासाः परिवीत आगात् स उ श्रेयान् भवति जायमानः ।	
तं धीरासः क्वय उन्नयन्ति स्वाध्योऽ मनसा देवयन्तः	४
जातो जायते सुदिनत्वे अह्नां समर्य आ विदथे वर्धमानः ।	
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देव्या विप्र उदियति वाचम्	५ [३]
यान् वो नरो देवयन्तो निमिष्युर्वनस्पते स्वधितिर्वा ततक्ष ।	
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदुस्मे दिधिषन्तु रत्नम्	६
ये वृक्षणासो अधि क्षमि निर्मितासो यतसृचः ।	
ते नो व्यन्तु वार्यं देवत्रा क्षेत्रसाधसः	७
आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।	
सजोषसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम्	८
हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः ।	
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद् देवा देवानामपि यन्ति पार्थः	९
शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं ददृशे चषालवन्तः स्वरवः पृथिव्याम् ।	
वाचन्निर्वा विह्वे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु	१०
वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम ।	
यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौमगाय	११ [४] (१०४)

(९)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । बृहती, ९ त्रिष्टुप् ।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये ।	
अपां नपातं सुभगं सुदीदिति सुप्रतूर्तमनेहसम्	१
कार्यमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः ।	
न तत् ते अग्ने प्रमृषे निवर्तेन यद् दूरे सन्निहाभवः	२
अतिं तृष्टं ववक्षिथाथैव सुमना आसि ।	
प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः	३
इयिवासमति सिधः शश्वतीरति सश्वतः ।	
अन्वीमविन्दन् निचिरासो अद्बुहो ऽप्सु सिंहमिव श्रितम्	४ (१०८)

ससृवांसमिव त्मना ऽग्निमित्था तिरोहितम् ।
ऐनं नयन्मातरिश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परि

५ [५]

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन ।
विश्वान् यद् यज्ञां अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठ्य
तद् भद्रं तव वृंसना पाकाय चिच्छदयति ।
त्वां यदग्ने पशवः समासन्ते समिन्द्रमपिशर्वरे
आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिषम् ।
आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत
त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।
औक्षन् घृतैरस्तृणन् बर्हिर्स्मा आदिन्द्रोतारं न्यसादयन्त

६

७

८

९ [६] (११३)

(१०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । उष्णिक् ।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम् । देवं मर्तास इन्धते समध्वरे १
त्वां यज्ञेष्वृत्विजं मग्ने होतारमीळते । गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे २
स घा यस्ते ददांशति समिधा जातवेदसे । सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ३
स केतुरध्वराणां मग्निर्वेदेभिरा गमत् । अञ्जानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ४
प्र होत्रे पूर्वं वचो ऽग्नये भरता बृहत् । विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे ५ [७]

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ६
अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान् देवयते यज । होता मन्द्रो वि राजस्यति सिधः ७
स नः पावक दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यम् । भवा स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ८
तं त्वा विप्रा विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते । हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ९ [८] (१२२)

(११)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निर्होता पुरोहितो ऽध्वरस्य विचर्षणिः । स वेद यज्ञमनुषक् १
स हव्यवाहमर्त्यं उशिग्दूतश्चनोहितः । अग्निर्धिया समृण्वति २
अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्यः । अर्थं ह्यस्य तरणि ३
अग्निं सूनुं सनश्नुतं सहसो जातवेदसम् । वह्निं देवा अकृण्वत ४

(१२६)

अदाभ्यः पुरेता विशामग्निमानुषीणाम् । तूर्णी रथः सवा नवः ५ [९]	
साह्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः । अग्निस्तुविश्ववस्तमः ६	
अभि प्रयांसि वाहसा द्वाश्वाँ अश्रोति मर्त्यः । क्षयं पावकशोचिषः ७	
परि विश्वानि सुधिताऽग्नेरश्याम मन्मभिः । विप्रसो जातवेदसः ८	
अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे । त्वे देवास एरिरे ९ [१०] (१३१)	

(१२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम् । अस्य पातं धियेषिता १	
इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् २	
इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृम्पताम् ३	
तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ४	
प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ५ [११]	
इन्द्राग्नी नवति पुरो दासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ६	
इन्द्राग्नी अपसस्पृष्युः प प्र यन्ति धीतयः । क्रतस्य पथ्याऽनु ७	
इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरप्तर्यं हितम् ८	
इन्द्राग्नी रोचना द्विवः परि वाजेषु भूषथः । तद् वां चेति प्र वीर्यम् ९ [१२] (१४०)	

(१३)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १३-२९]

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

प्र वो देवाग्रये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।	
गमद् देवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा सद्दत् १	
क्रतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।	
हविष्मन्तस्तमीळते तं सनिष्यन्तोऽवसे २	
स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।	
अग्निं तं वो दुवस्यत् दाता यो वनिता मघम् ३	
स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु शंतमा ।	
यतो नः प्रुष्णवद् वसु द्विवि क्षितिभ्यो अप्सवा ४	(१४४)

वीद्विवांसमपूर्व्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।

ऋक्काणो अग्निमिन्धते होतारं विशर्पति विशाम्

५

उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।

शं नः शोचा मरुद्वधो ऽग्ने सहस्रसातमः

६

नू नो रास्व सहस्रवत् तोकवत् पुष्टिमद् वसु ।

द्युमर्दग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम्

७ [१३] (१४७)

(१४)

७ ऋषभो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात् सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।

विद्युद्रथः सहस्रस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्रेत्

१

अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व कतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।

विद्वौ आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिस्तये यजत्र

२

द्रवतां त उपसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पृथ्याभिरच्छ ।

यत् सीमञ्चन्ति पूर्व्यं हविर्भि—रा वन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे

३

मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वो ऽग्ने विश्वे मरुतः सुम्रमर्चन् ।

यच्छोचिषा सहस्रस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन् त्सूर्यो नृन्

४

वयं ते अद्य ररिमा हि काम—मुत्तानहस्ता नमसोपसद्य ।

यजिष्ठेन मनसा यक्षि वेवा—नस्त्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने

५

त्वद्धि पुत्र सहसो वि पूर्वी—र्वेवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।

त्वं वैहि सहस्रिणीं रयिं नो ऽद्भोघेण वर्चसा सत्यमग्ने

६

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म ।

त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह

७ [१४] (१५४)

(१५)

७ कात्य उत्कीलः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बार्धस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः ।

सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्या—मग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ

१

(१५५)

त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः ।	
जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वा सुजात	२
त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुणो वि भाहि ।	
वसो नेषि च पर्षि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ	३
अषाळ्हो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा संजिगीवान् ।	
यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायो—र्जातवेदो बृहतः सुप्रणीते	४
अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरुणि देवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः ।	
स्थो न सस्त्रिभि वक्षि वाज—मग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके	५
प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजा—नग्ने त्वं रोदसी नः सुदोघे ।	
देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि ठात्	६
इळामग्ने पुरुदंसं सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा अग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	७ [१५] (१६१)

(१६)

६ कात्य उत्कीलः । अग्निः । प्रगाथः (= १, ३, ५ बृहती; २, ४, ६ सतोबृहती) ।

अयमग्निः सुवीर्यस्ये—शो महः सौभगस्य ।	
राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत् ईशे वृत्रहथानाम्	१
इमं नरो मरुतः सश्रुता वृधं यस्मिन् रायः शेवृधासः ।	
अभि ये सन्ति पृतनासु दृढ्यो विश्वाहा शत्रुमावृभुः	२
स त्वं नो रायः शिशीहि मीढ्वो अग्ने सुवीर्यस्य ।	
तुर्विद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतो ऽनमीवस्य शुष्मिणः	३
चक्रियो विश्वा भुवनाभि सासहि—श्चक्रिर्वृवेष्वा दुवः ।	
आ देवेषु यतत आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम्	४
मा नो अग्नेऽमृतये मावीरताये रीरधः ।	
मागोतयि सहसस्पुत्र मा निदे ऽप द्वेषास्या कृधि	५
शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतो अग्ने बृहतो अध्वरे ।	
सं राया भूर्यसा सृज मयोभुना तुर्विद्युम्न यशस्वता	६ [१६] (१६७)

(१७)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः ।	
शोचिष्केशो घृतनिर्णिक पावकः सुयजो अग्निर्यजथाय देवान्	१
यथार्यजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा विवो जातवेदश्चिकित्वान् ।	
एवानेन हविषा यक्षि देवान् मनुष्वद् यज्ञं प्र तिरेममद्य	२
त्रीण्यायूषि तव जातवेदस्तिष्ठ आजानीरुषसस्ते अग्ने ।	
ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शं योः	३
अग्निं सुवीतिं सुहृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।	
त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम्	४
यस्त्वद्धोता पूर्वी अग्ने यजीयान् द्विता च सत्ता स्वधया च शंभुः ।	
तस्यानु धर्मं प्र यजा चिकित्वो ऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ	५ [१७] (१७२)

(१८)

५ कतो वैश्वामित्रः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भवां नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।	
पुरुदुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः	१
तपो ष्वग्ने अन्तरां अमित्रान् तपा शंसमररुषः परस्य ।	
तपो वसो चिकितानो अचित्तान् वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः	२
इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।	
यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम्	३
उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद् वयः शशमानेषु धेहि ।	
रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्ममृज्मा ते तन्वं भूरि कृत्वः	४
कूधि रत्नं सुसनिर्तुर्धनानां स घेदग्ने भवसि यत् समिन्द्रः ।	
स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत् सुप्रा क्रस्ना दधिषे वपूषि	५ [१८] (१७७)

(१९)

५ गार्गी कौशिकः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वविदुममूरम् ।	
स नो यक्षद् देवताता यजीयान् राये वाजाय वनते मुघानि ।	१ (१७८)

प्र ते अग्ने हविष्मतीमिय—म्यच्छां सुद्युम्नां रातिनीं घृताचीम् ।

प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्नेत् २

स तेजीयसा मनसा त्वोत् उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः ।

अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः ३

भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीका ऽग्ने देवस्य यज्यवो जनासः ।

स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदुद्य दिव्यं यजासि ४

यत् त्वा होतारमनजन् मियेधे निपादयन्तो यजथाय देवाः ।

स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्य—धि श्रवांसि धेहि नस्तनूषु ५ [१९] (१८२)

(२०)

५ गायत्री कौशिकः । अग्निः, १, ५ विद्दे देवाः । त्रिष्टुप् ।

अग्निमुषसमश्विना दधिकां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः ।

सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः १

अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः ।

तिस्र उ ते तन्वो देववाता—स्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन् २

अग्ने भूरीणि तवं जातवेदो देवं स्वधावोऽमृतस्य नाम ।

याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः संदुधुः पृष्टबन्धो ३

अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव ऋतुपा ऋतावा ।

स वृत्रहा सनयो विश्ववेदाः पर्षद् विश्वातिं दुरिता गूणन्तम् ४

दधिक्रामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम् ।

अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून् रुद्रां आवित्यां इह हुवे ५ [२०] (१८७)

(२१)

५ गायत्री कौशिकः । अग्निः । १ त्रिष्टुप्, २-३ अनुष्टुप्, ४ विराड्रूपा, ५ सतोषृहती ।

इमं नो यज्ञममृतेषु धेही—मा हव्या जातवेदो जुषस्व ।

स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य १

घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्रोतन्ति मेदसः ।

स्वधर्मन् देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् २

(१८९)

तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतो ऽग्ने विप्राय सन्त्य ।	
ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव	३
तुभ्यं श्रोतन्त्यधिगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य ।	
कविशस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर	४
ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे ।	
श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान् देवशो विहि	५ [२१] (१९९)
(२२)	

५ गार्गी कौशिकः । अग्निः; ४ पुरीष्या अग्नयः । त्रिष्टुप् । ४ अनुष्टुप् ।

अयं सो अग्निर्यस्मिन् त्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः ।	
सहस्रिणं वाजमत्यं न सति ससवान् त्सन् त्सूयसे जातवेदः	१
अग्ने यत् ते विवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र ।	
येनान्तरिक्षमुर्वीततन्त्रं त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः	२
अग्ने विवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवा ऊचिषे धिष्ण्या ये ।	
या रोचने परस्तात् सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आर्षः	३
पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ।	
जुषन्ता यज्ञमद्बुहो ऽनमीवा इषो महीः	४
इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।	
स्यान्नः सुनुस्तनयो विजावा ऽग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे	५ [२२] (१९७)
(२३)	

५ देवश्च वा देववातश्च भारतौ । अग्निः । त्रिष्टुप्, ३ सतोबृहती ।

निर्मथितः सुधित आ सधस्थे युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।	
जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः	१
अमन्थिष्टां भारता रेवकुनि देवश्च वा देववातः सुदक्षम् ।	
अग्ने वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु द्यून्	२
वश क्षिपः पूर्वं सीमजीजनन् त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।	
अग्निं स्तुहि देववातं देवश्च वा यो जनानामसद वशी	३ (२००)

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अहाम् ।
हृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि

४

इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावा अग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे

५ [२३] (१०२)

(२४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । गायत्रीः । १ अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्व पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वचो धा यज्ञवाहसे ?

अग्न इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अध्वरम् २

अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत । एदं बर्हिः संदो मम ३

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्वेवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु य उ चायवः ४

अग्ने दा दाशुषे रथि वीरवन्तं परीणसम् । शिशिहि नः सूनुमतः ५ [२४] (२०७)

(२५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः ; ४ अग्नीन्द्रो । विराट् ।

अग्ने विवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः ।

ऋधग्देवाँ इह यजा चिकित्वः

१

अग्निः संनोति वीर्याणि विद्वान् त्सनोति वाजममृताय भूषन् ।

स नो देवाँ एह वहा पुरुक्षो

२

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजन्ये आ भाति देवी अमृते अमूरः ।

क्षयन् वाजैः पुरुश्चन्द्रो नमोभिः

३

अग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोष यातम् ।

अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा

४

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः ।

सधस्थानि महयमान ऊती

५ [२५] (२१२)

(२६)

९ गाथिनो विश्वामित्रः, ७ आत्मा । १-३ वैश्वानरोऽग्निः, ४-६ मरुतः, ७-८ आत्मा (अग्निर्वा),

९ विश्वामित्रोपाध्यायः । १-६ जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम् ।

सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासो हवामहे १

तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुक्थ्यम् ।

बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम् २

अश्वो न क्रन्दुञ्चनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे ।

स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः ३

प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्रयः शुभे समिश्लाः पृषतीरयुक्षत ।

बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतां अदाभ्याः ४

अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम् ।

ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः ५ [२६]

व्रातंव्रातं गुणंगणं सुशस्तिभि रग्रेभामि मरुतामोज ईमहे ।

पृषदश्वासो अनवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ६

अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन् ।

अर्कस्त्रिधातू रजसो विमानो ऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम ७

त्रिभिः पवित्रैरपुणोद्धचकं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन् ।

वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभि रादिद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत् ८

शतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम् ।

मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम् ९ [२७] (२२१)

(२७)

१५ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, १ ऋतवो वा । गायत्री ।

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या । देवास्त्रिगाति सुमन्युः १

ईळे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम् । श्रुष्टीवानं धितावानम् २

अग्ने शक्रे ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ३

समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केऽस्तमीमहे ४

(२२५)

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्	५ [२८]
तं सबाधो यतसुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमृतये	६
होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादिति मायया । विदथानि प्रचोदयन्	७
वाजी वाजेषु धीयते ऽध्वरेषु प्र णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः	८
धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तना	९
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येळा सहस्कृत । अग्ने सुदीतिमुशिर्जम्	१० [२९]
अग्निं यन्तुरमप्यतुरमृतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते	११
ऊर्जो नपातमध्वरे दीदृवांसमुप द्यवि । अग्निमीळे कविक्रतुम्	१२
ईळैन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषा	१३
वृषो अग्निः समिध्यते ऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईळते	१४
वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत	१५ [३०] (२३६)

(२८)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः । १-२, ६ गायत्री, ३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोळाशं जातवेदः । प्रातःसावे धियावसो	१
पुरोळा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घ्रा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्म	२
अग्ने वीहि पुरोळाशमाहुतं तिरोअह्वयम् । सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः	३
माध्यंदिने सर्वने जातवेदः पुरोळाशमिह कवे जुषस्व ।	
अग्ने यज्ञस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः	४
अग्ने तृतीये सर्वने हि कानिषः पुरोळाशं सहसः सूनवाहुतम् ।	
अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम्	५
अग्ने वृधान आहुतिं पुरोळाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्वयम्	६ [३१] (२४२)

(२९)

१६ गाथिनो विश्वामित्रः । अग्निः, ५ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप्;
१, ४, १०, १२ अनुष्टुप्, ६, ११, १४, १५ जगती ।

अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम् ।	
एतां विशपत्नीमा भराग्निं मन्थाम पूर्वथा	१
अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भं इव सुर्धितो गर्भिणीषु ।	
विवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरग्निः	२ (२४४)

उत्तानायामव भरा चिकित्वान् तस्यः प्रवीता वृषणं जजान ।

अरुषस्तूपो रुशंसस्य पाज इळायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट

३

इळायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि ।

जातवेदो नि धीम ह्यग्ने हव्याय वोळहवे

४

मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता सुशेवम्

५ [३२]

यदी मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचते ऽश्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा ।

चित्रो न यामन्नश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृणा दहन

६

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।

यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु

७

सीदं होतः स्व उं लोके चिकित्वान् त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ ।

देवावीर्देवान् हविषा यजास्यग्ने बृहद् यजमाने वयो धाः

८

कृणोत धूमं वृषणं सखायो ऽस्नेधन्त इतन वाजमच्छ ।

अयमग्निः पृतनाषाद् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून्

९

अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।

तं जानन्नग्न आ सीदाथा नो वर्धया गिरः

१० [३३]

तनूनपादुच्यते गर्भं आसुरो नराशंसो भवति यद् विजायते ।

मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत् सरीमणि

११

सुनिर्मथा निर्माथितः सुनिधा निहितः कविः ।

अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान् देवयते यज

१२

अजीजनन्नमृतं मर्त्यासो ऽस्नेमाणं तुरणिं वीळुजम्भम् ।

दश स्वसारो अयुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रंभन्ते

१३

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि ।

न नि मिषति सुरणो विवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत

१४

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिदं विदुः ।

द्युम्वद् ब्रह्म कुशिकास एरिर एकैको दमे अग्निं समीधिरे

१५

यवद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह ।

धुवमया धुवमुताशमिष्ठाः प्रजानन् विद्रां उप याहि सोमम्

१६ [३४] (२५८)

[द्वितीयोऽध्यायः॥२॥ व० १-२६]

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-३८]

२२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इच्छन्ति त्वा सोम्यासुः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि ।
 तितिक्षन्ते अभिशस्ति जनानां—मिन्द्र त्वदा कश्चन हि प्रकेतः १
 न ते दूरे परमा चिद् रजां—स्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम् ।
 स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्नौ २
 इन्द्रः सुशिप्रो मधवा तरुत्रो महाव्रातस्तुविकूर्मिकर्णवान् ।
 यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु क॑ त्या ते वृषभ वीर्याणि ३
 त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युता—न्येको वृत्रा चरसि जिघ्रमानः ।
 तव द्यावापृथिवी पर्वतासो ऽनु व्रताय निमितेव तस्थुः ४
 उताभये पुरुहूत श्रवोभि—रेको हृळहभवदो वृत्रहा सन् ।
 इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत् संगृभ्णा मधवन् काशिरित्ते ५ [१]

प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून् ।
 जहि प्रतीचो अनुचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ६
 यस्मै धायुरदधा मर्त्याया—भक्तं चिद् भजते गेह्य॑ सः ।
 भद्रा त इन्द्र सुमतिर्घृताचीं सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ७
 सहदानुं पुरुहूत क्षियन्त—महस्तमिन्द्र सं पिणक् कुणारुम् ।
 अभि वृत्रं वर्धमानं पियारु—मपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ८
 नि सामनामिधिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदाने ससत्थ ।
 अस्तभ्नाद् द्यां वृषभो अन्तरिक्ष—मर्षन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः ९
 अलातृणो वल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हन्तोर्भयमानो व्यार ।
 सुगान् पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन् वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः १० [२]

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पप्रौ पृथिवीमुत द्याम् ।
 उतान्तरिक्षादुभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वाजान् ११
 दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिष्टा द्विवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः ।
 सं यदानळध्वन् आदिदश्वै—विमोचनं कृणुते तत् त्वस्य १२
 दिदक्षन्त उषसो यामन्नक्तो—विवस्वत्या महि चित्रमनीकम् ।
 विश्वे जानन्ति महिना यदागा—दिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि १३ (२७१)

महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा—स्वामा पक्वं चरति विभ्रती गौः ।	
विश्वं स्वाद्भ्य संभृतमुस्रियायां यत् सीमिन्द्रो अदधाद् भोजनाय	१४
इन्द्र दृष्टं यामकोशा अभूवन् यज्ञाय शिक्षं गृणते सखिभ्यः ।	
तुर्मायवो दुरेवा मर्त्यासो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वांसः	१५ [३]
सं घोषः शृण्वेऽमैरमित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठाम् ।	
वृश्चेमधस्ताद् वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन् रन्धयस्व	१६
उद् बृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्वा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि ।	
आ कीवतः सल्लूकं चकर्थ ब्रह्माद्विषे तपुषि हेतिमस्य	१७
स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः ।	
रायो वन्तारो बृहतः स्यामा—ऽस्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान्	१८
आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देव्यस्य धीमहि प्ररेके ।	
ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पूण वसुपते वसूनाम्	१९
इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।	
स्वर्यवो मतिमिस्तुभ्यं विशा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्	२०
आ नो गोत्रा दृष्टहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः ।	
दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मो ऽस्मभ्यं सु मघवन् बोधि गोदाः	२१
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	२२ [४] (१८०)

(३१)

२२ कुशिक ऐषीरथिः, गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शासद् वह्निर्दुहितुर्नप्यं गाद् विद्रां ऋतस्य दीधितिं सपर्यन् ।	
पिता यत्र दुहितुः सेकमृञ्जन् तसं गग्म्येन मनसा दधन्वे	१
न जामये तान्वो रिक्थमरैक् चकार गर्भं सनितुर्निधानम् ।	
यवी मातरो जनयन्त वह्निं मन्यः कर्ता सुकृतोऽन्य ऋन्धन्	२
अग्निर्जज्ञे जुह्वाऽरेजमानो महस्पुत्रां अरुषस्य प्रयक्षे ।	
महान् गर्भो महा जातमेषां मही प्रवृद्धयंश्चस्य यज्ञैः	३ (१८३)

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन् ।
तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः
वीलौ सतीरभि धीरा अतुन्दन् प्राचाहिन्वन् मनसा सप्त विप्राः ।
विश्वामविन्दन् पथ्यामृतस्य प्रजानन्निता नमसा विवेश

४

५ [५]

विदद् यदी सरमा रुग्णमद्रे—महि पार्थः पूर्व्य सधयक्कः ।
अग्रं नयत् सुपद्यक्षराणा—मच्छा रवं प्रथमा जानती गात
अगच्छद्दु विप्रतमः सखीय—न्नसूदयत् सुकृते गर्भमाद्रिः ।
ससान मर्यो युवभिर्मखस्य—न्नथाभवदङ्गिराः सद्यो अर्चन्
सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू—विश्वा वेदु जनिमा हन्ति शुष्णाम् ।
प्र णो दिवः पद्वीर्गव्युरर्चन् त्सखा सखीरमुञ्चात्रिरवद्यात्
नि गव्यता मनसा सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम् ।
इदं चिन्नु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिषासन्नूतेन
संपश्यमाना अमदन्नभि स्वं पर्यः प्रतस्य रेतसो दुधानाः ।
वि रोदसी अतपद् घोष एषां जाते निःशामदधुर्गोषु वीरान्

६

७

८

९

१० [६]

स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यै—रुदुस्रिया अमृजदिन्द्रो अकैः ।
उरुच्यस्मै घृतवद् भरन्ती मधु स्वादा दुदुहे जेन्या गौः
पित्रे चिच्चकुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत् सुकृतो वि हि ख्यन् ।
विष्कभ्रन्तः स्कम्भेनना जनित्री आसीना ऊर्ध्व रभसं वि मिन्वन्
मही यदि धिषणा शिश्रथे धात् सद्योवृधं विभ्वं रोदस्योः ।
गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीची—विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः
मह्या ते सख्यं वस्मि शक्ती—रा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः ।
महि स्तोत्रमव आगन्म सुरे—रस्माकं सु मघवन् बोधि गोपाः
महि क्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं विविद्रा—नादित सखिभ्यश्चरथं समैरत् ।
इन्द्रो नृभिर्जनद् दीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम्

११

१२

१३

१४

१५ [७]

अपश्चिदेष विभ्वो इ दमूनाः प्र सधीचीरसृजद् विश्वश्चन्द्राः ।
मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रै—द्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः
अनु कृष्णे वसुधिते जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।
परि यत् ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्या ऋजिण्याः

१६

१७

(२९७)

पतिर्भव वृत्रहन् त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयोधाः ।	
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान् महीभिरुतिभिः सरण्यन्	१८
तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम् ।	
दुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन् त्सातये धाः	१९
मिहः पावकाः प्रतता अभूवन् त्स्वस्ति नः पिपृहि पारमांसाम् ।	
इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो र्षो मक्ष्मक्ष्म कृणुहि गोजितो नः	२०
अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णो अरुषैर्धामभिर्गात् ।	
प्र सुनृता विशमान क्रतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः	२१
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	२२ [८] (३०२)

(३२)

१७ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेम माध्यंदिनं सर्वनं चारु यत् ते ।	
प्रमुध्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन् विमुच्या हरीं इह मादयस्व	१
गवांशिरं मन्थिनामिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं ररिमा ते मदाय ।	
ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रेस्तृपदा वृषस्व	२
ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन्नर्चन्त इन्द्र मरुतस्तु ओजः ।	
माध्यंदिने सर्वने वज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र	३
त इन्वस्य मधुमदं विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन् ।	
येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदा मर्मणो मन्यमानस्य मर्म	४
मनुष्वदिन्द्र सर्वनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय ।	
स आ ववृत्स्व हर्यश्व यज्ञैः सरण्युभिर्पो अर्णां सिसर्षि	५ [९]
त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वाँ अत्याँ इव प्रासृजः सतवाजौ ।	
शयानमिन्द्र चरता वधेन वव्रिवांसं परि देवीरदेवम्	६
यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमुष्वमजरं युवानम् ।	
यस्य प्रिये ममतर्यज्ञियस्य न रोदसी महिमानं ममाते	७

(३०९)

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि व्रतानि देवा न मिनन्ति विश्वे ।	
वाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां जजान सूर्यमुषसं सुदंसाः	८
अद्वौघ सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम् ।	
न द्याव इन्द्र तवसस्त ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त	९
त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन् ।	
यद्ध द्यावापृथिवी आविवेशी रथाभवः पूर्यः कारुधायाः	१० [१०]
अहन्नहिं परिशयानमर्णं ओजायमानं तुविजात तव्यान् ।	
न ते महित्वमनु भूदध द्यौ र्यदन्यया स्फिग्याः क्षामवस्थाः	११
यजो हि त इन्द्र वर्धनो भूदुत प्रियः सुतसोमो मियेधः ।	
यज्ञेन यज्ञमव यज्ञियः सन् यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत्	१२
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वा गैर्न सुम्नाय नव्यसे ववृत्याम् ।	
यः स्तोमेभिर्वावृधे पूर्येभिर्यो मध्यमेभिर्नूतनेभिः	१३
विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः ।	
अहंसो यत्र पीपरद् यथा नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते	१४
आपूर्णो अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पिबध्यै ।	
समु प्रिया आववृत्रन् मदाय प्रदक्षिणिदुभि सोमास इन्द्रम्	१५
न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धु नर्द्रियः परि णन्तो वरन्त ।	
इत्था सखिभ्य इषितो यद्विन्द्राः ऽऽहृळ्हं चिदरुजो गव्यमूर्वम्	१६
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१७ [११] (३१९)

(३३)

१३ गाथिनो विश्वामित्रः; ४, ६, ८, १० नद्यः ऋषिकाः । नद्यः; ४, ८, १० विश्वामित्रः;
६, ७ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

प्र पर्वतानामुशती उपस्था दश्वे इव विषिते हासमाने ।	
गावेव शुभ्रे मातरा रिहाणे विपाद्वृत्तुद्री पर्यसा जवेते	१
इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः ।	
समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे	२ (३२१)

अच्छा सिन्धुं मातृतमामयासं विपाशमुर्वी सुभगामगन्म ।	
वत्समिव मातरां संरिहाणे समानं योनिमनु संचरन्ती	३
एना वयं पर्यसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।	
न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः कियुर्विप्रो नद्यो जोहवीति	४
रमध्वं मे वचसे सोम्याय कृतावरीरुपं मुहूर्तमेवैः ।	
प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषा स्वस्युरहे कुशिकस्य सूनुः	५ [१२]
इन्द्रो अस्माँ अरवृद् वज्रबाहु रपाहन् वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।	
देवोऽनयत् सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः	६
प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं तदिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्चत् ।	
वि वज्रेण परिषदो जघानाऽऽयन्नापोऽयनमिच्छमानाः	७
एतद् वचो जरितर्मापि मृष्टा आ यत् ते घोषानुत्तरा युगानि ।	
उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते	८
ओ षु स्वसारः कारवे शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन ।	
नि षु नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः	९
आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययाथ दूरादनसा रथेन ।	
नि ते नंसै पीण्यानेव योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते	१० [१३]
यदङ्ग त्वा भरताः संतरेयुर्गव्यन् ग्राम इषित इन्द्रजूतः ।	
अर्षादहं प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम्	११
अतारिषुर्भरता गव्यवः समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।	
प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीभम्	१२
उद् व ऊर्मिः शम्या हन्वापो योक्त्राणि मुञ्चत ।	
मादुष्कृतौ व्येनसाऽध्न्यौ शूनमारताम्	१३ [१४] (३३९)

(३४)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः पूभिर्दातिरद् दासमर्कैर्विदद् वंसुर्दयमानो वि शत्रून् ।	
ब्रह्मजुतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद् रोदसी उभे	१
मसस्य ते तविषस्य प्र जूतिमिर्यमि वाचममृताय भूषन् ।	
इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्वयावा	२

(३३४)

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद वर्पणीतिः ।

अहन् व्यंसमुशधग्वने ज्वाविर्धेना अकृणोद् राम्याणाम् ३

इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिष्टिः ।

प्रारोचयन्मनवे केतुमह्ना मर्विन्वुज्ज्योतिर्वृहते रणाय ४

इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद् दधानो नर्या पुरुणि ।

अचेतयद् धियं इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम् ५ [१५]

महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ।

वृजनेन वृजिनान् त्सं पिपेप मायाभिर्दस्यूरभिभूत्योजाः ६

युधेन्द्रो म्हा वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः ।

विवस्वतः सदाने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति ७

सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां संसवांसं स्वरपश्च देवीः ।

ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमा मिन्द्रं मदन्त्यनु धीरणासः ८

ससानात्याँ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम् ।

हिरण्ययमुत भोगं सरान हत्वी दुस्यून् प्रार्थ्य वर्णमावत् ९

इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतीरसनोदुन्तरिक्षम् ।

बिभेद वलं नुनुदे विवाचो ऽथाभवद् दमिताभिक्रतूनाम् १०

शूनं हुवेम मघवान् मिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [१६] (३४३)

(३५)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छ ।

पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिभा ते मदाय १

उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य धूर्वा युनज्मि ।

द्ववद् यथा संभृतं विश्वतश्चिदुपेमं यज्ञमा वहात इन्द्रम् २

उपो नयस्व वृषणा तपुणो तेमव त्वं वृषभ स्वधावः ।

ग्रसेतामश्वा वि मुचेह शोणा विवेदिवे सदृशीरद्वि धानाः ३

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि हरी सखाया सधमाद् आगू ।

स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन् प्रजानन् विद्राँ उप याहि सोमम् ४ (३४७)

मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये ।
अत्यायाहि शश्वतो वयं ते ऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः

५ [१७]

तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि ।
अस्मिन् यजे बर्हिष्या निषद्या दधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र
स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् ।
तदौकसे पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वते तुभ्यं राता हवींषि
इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमकन् ।

६

७

तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजानन् विद्वान् पथ्याऽनु स्वाः
याँ आभजो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धन्नभवन् गुणस्ते ।
तेभिरेतं सजोषा वावशानोऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र
इन्द्र पिब स्वधया चित् सुतस्या—ऽग्नेवीं पाहि जिह्वया यजत्र ।
अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र हस्ता—द्धोतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

८

९

१०

११ [१८] (३५४)

(३६)

११ गाथिनो विश्वामित्रः, १० घोर आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इमाम् पु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः ।
सुतेसुते वावृधे वर्धनेभि—र्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतो भूत्

१

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदाना ऋभुर्येभिर्वृषपवा विहायाः ।
प्रयम्यमानान् प्रति पू गृभाये—न्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः

२

पिबा वर्धस्व तव घा सुतास इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे ।
यथार्पिबः पूर्व्याँ इन्द्र सोमाँ एवा पाहि पन्योँ अद्या नवीयान्

३

महाँ अमत्रो वृजने विरप्स्युः—ग्रं शवः पत्यते धूष्णवोजः ।
नाहं विव्याच पृथिवी चनैनं यत् सोमासो हर्यश्वममन्दन्

४

महाँ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचक्रे वृषभः काव्येन ।
इन्द्रो भगो वाजदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः

५ [१९] (३५९)

प्र यत् सिन्धवः प्रसवं यथाय—न्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः ।	
अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान् यदीं सोमः पूणतिं दुग्धो अंशुः	६
समुद्रेण सिन्धवो यादमाना इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तः ।	
अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः	७
हृदा इव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याच सर्वना पुरूणि ।	
अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याश वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत सोमम्	८
आ तू भर माकिरेतत् परिं षाद् विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम् ।	
इन्द्र यत् ते माहिंनं दत्तम—स्त्यस्मभ्यं तद्वर्यश्च प्र यन्धि	९
अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीपि—न्निन्द्र रायो विश्ववारस्य भूरैः ।	
अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्र शिपिन्	१०
शुनं हुवेम मघवानिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु द्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	११ [२०] (३६५)

(३७)

११ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री, ११ अनुष्टुप ।

वार्त्रहत्याय शवसे पृतनाषाह्याय च	। इन्द्र त्वा वर्तयामसि	१
अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो	। इन्द्र कृण्वन्तु वाघतः	२
नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे	। इन्द्राभिमातिषाह्ये	३
पुरुषुतस्य धामाभिः शतेन महयामसि	। इन्द्रस्य चर्षणीधृतः	४
इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुप ब्रुवे	। भरेषु वाजसातये	५ [२१]
वाजेषु सासहिर्भेव त्वामीमहे शतक्रतो	। इन्द्र वृत्राय हन्तवे	६
द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृतसुतर्षु श्रवःसु च	। इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु	७
शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम्	। इन्द्र सोमं शतक्रतो	८
इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु	। इन्द्र तानि त आ वृणे	९
अगन्निन्द्र श्रवो बृहद् द्युम्नं दधिष्व दुष्टरम्	। उत ते शुष्मं तिरामसि	१०
अर्वावतो न आ ग—ह्यथो शक्र परावतः ।		
उ लोको यस्तै अद्रिव इन्द्रेह तत् आ गंहि	११ [२२] (३७६)	

(३८)

१० प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा, तावुभावपि वा गाथिनो विश्वामित्रो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अभि तष्टेव दीधया मनीषा—मत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।

अभि प्रियाणि मर्मशत पराणि कवीरिच्छामि संहृशे सुमेधाः १

इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत द्याम् ।

इमा उ ते प्रण्योऽर्धं वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्माणि गमन् २

नि भीमिदत्र गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।

सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुर्वी अन्तर्मही समृते धायसे धुः ३

आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूष—जिह्वयो वसानश्चरति स्वरोचिः ।

महत तद् वृष्णो असुरस्य नामा—ऽऽ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ४

असूत पूर्वी वृषभो ज्याया—निमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।

दिवो नपाता विदथस्य धीमिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ५ [२३]

त्रीणि राजाना विदथे पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।

अपश्यमत्र मनसा जगन्वान् व्रते गन्धर्वा अपि वायुकेशान् ६

तदिन्द्रस्य वृषभस्य धेनो—रा नामभिर्ममिरे सक्म्यं गोः ।

अन्यदन्यदसुर्यं वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ७

तदिन्द्रस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामाशिश्रेत् ।

आ सुष्टुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि ववे ८

युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद् दैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम् ।

गोपाजिह्वस्य तस्थुषो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ९

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् १० [२४] (३८६)

(३९)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३९-५३]

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं मतिर्हृद आ वच्यमाना ऽच्छा पतिं स्तोमं तष्टा जिगाति ।

या जागृविर्विदथे शस्यमाने—न्द्र यत् ते जायते विद्धि तस्य १

(३८७)

विवश्चिदा पूर्वा जायमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना ।

भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सनजा पित्र्या धीः २

यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात् ।

वपूषि जाता मिथुना संचेते तमोहना तपुषो बुध्न एता ३

नकिरेषां निन्दिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः ।

इन्द्र एषां दंहिता माहिनावा—नुद् गोत्राणि ससृजे दुंसनावान् ४

सखा ह यत्र सखिभिर्नवगवै—रभिश्वा सत्वभिर्गा अनुगमन् ।

सत्यं तदिन्द्रो दुशभिर्दशगवैः सूर्यं विवेदु तमसि क्षियन्तम् ५ [२५]

इन्द्रो मधु संभृतमुस्त्रियायां पद्रद विवेद शफवन्नमे गोः ।

गुहा हितं गुह्यं गूळहमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान् ६

ज्योतिर्वृणीत तमसो विजान—ज्ञारे स्याम दुरितादुभीकै ।

इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः ७

ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु—प्या—द्वारे स्याम दुरितस्य भूरैः ।

भूरि चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपागासो वसवो बर्हणावत् ८

शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शुण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ९ [२६] (३९५)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१ ॥]

(४०)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमे हवामहे । स पाहि मध्वो अन्धसः १

इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत । पिबा वृषस्व तातृपिम् २

इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः । तिर स्तवान विशपते ३

इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यान्ति सत्पते । क्षयं चन्द्रास इन्द्रवः ४

दुधिष्वा जठरं सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम् । तव द्युक्षास इन्द्रवः ५ [१]

गिर्विणः पाहि नः सुतं मधोधाराभिरज्यसे । इन्द्र त्वादातमिद यशः ६

अभि द्युम्नानि वनिन इन्द्र सचन्ते अक्षिता । पीत्वी सोमस्य वावृधे ७

अर्वावतो न आ गहि परावतश्च वृत्रहन । इमा जुषस्व नो गिरः ८

यदन्तरा परावत मर्वावतं च हूयसे । इन्द्रेह तत् आ गहि ९ [२] (४०४)

(४१)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र मद्यग्धुवानः सोमपीतये	। हरिभ्यां याह्यद्विवः	१
सुतो होता न ऋत्वियस्तिस्तिरे बर्हिरानुषक्	। अयुञ्जन् प्रातरद्वयः	२
इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद	। वीहि शूर पुरोळाशम्	३
रारन्धि सर्वनेषु ण एषु स्तोमेषु वृत्रहन्	। उक्थेष्विन्द्र गिर्वणः	४
मतयः सोमपामुरुं रिहन्ति शवसस्पतिम्	। इन्द्रं वत्सं न मातरः	५ [३]
स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे	। न स्तोतारं निदे करः	६
वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे	। उत त्वमस्मयुर्वसो	७
मारे अस्मद् वि मुमुचो हरिप्रियार्वाङ् याहि	। इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह	८
अर्वाञ्च त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना	। घृतस्नू बर्हिरासदे	९ [४] (४१३)

(४२)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । गायत्री ।

उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्र गवाशिरम्	। हरिभ्यां यस्ते अस्मयुः	१
तमिन्द्र मवुमा गहि बर्हिःठां ग्रावभिः सुतम्	। कुविन्वस्य तृष्णवः	२
इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः	। आवृते सोमपीतये	३
इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे	। उक्थेभिः कुविदागमत	४
इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतक्रतो	। जठरे वाजिनीवसो	५ [५]
विज्ञा हि त्वा धनंजयं वाजेषु दधुषं कवे	। अधा ते सुन्नमीमहे	६
इममिन्द्र गवाशिरं यवाशिरं च नः पिब	। आगत्या वृषभिः सुतम्	७
तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्येड सोमं चोदामि पीतये	। एष रारन्तु ते हृदि	८
त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे	। कुशिकासो अवस्यवः	९ [६] (४२३)

(४३)

८ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ याह्यर्वाङ्गुप वन्धुरेष्ठास्तवेदनु प्रदिवः सोमपेयम् ।
प्रिया सखाया वि मुचोप बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते

१

(४२३)

आ याहि पूर्वीरतिं चर्षणीरां अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम् ।	
इमा हि त्वा सतयः स्तोमंतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः	२
आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूर्यम् ।	
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि धृतप्रयाः सधमादे मधूनाम्	३
आ च त्वामेता वृषणा वहतो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गा ।	
धानावदिन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद् वन्दनानि	४
कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद् राजानं मघवन्नृजीपिन् ।	
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः	५
आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सधमादो वहन्तु ।	
प्र ये द्विता दिव ऋञ्जन्त्याताः सुसंमृष्टासो वृषभस्य मूराः	६
इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उशते जभारं ।	
यस्य मदे च्यावयसि प्र कृष्टीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थ	७
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	८ [७] (४३०)

(४४)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।	
जुषाण इन्द्र हरिभिर्न आ गृह्या तिष्ठ हरितं रथम्	१
हर्यन्नुषसमर्चयः सूर्यं हर्यन्नरोचयः ।	
विद्वांश्चिकित्वान् हर्यश्च वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः	२
द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवीं हरिर्वपसम् ।	
अधारयद्भरितोर्भूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत्	३
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम् ।	
हर्यश्चो हरितं धत्त आयुधमा वज्रं बाह्वोर्हरिम्	४
इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुक्रैर्भीवृतम् ।	
अपवृणोद्धरिभिरद्रिभिः सुतमुद् गा हरिभिराजत	५ [८] (४३५)

(४५)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । बृहती ।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्—र्याहि मयूरोमभिः ।

मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनो ऽति धन्वेव ताँ इहि १

वृत्रखादो वलरुजः पुरां दुर्मो अपामजः ।

स्थाता रथस्य हयोरभिस्वर इन्द्रो हृळ्हा चिदारुजः २

गम्भीराँ उदुधीरिव क्रतुं पुष्यसि गा इव ।

प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाशत ३

आ नस्तुजं रयिं भरां—शं न प्रतिजानते ।

वृक्षं पक्वं फलमङ्गीव धूनुही—न्द्रं संपारणं वसु ४

स्वयुरिन्द्र स्वराळसि स्मद्विष्टिः स्वयंशस्तरः ।

स वावृधान ओजसा पुरुष्टु भवां नः सुश्रवस्तमः ५ [९] (४४०)

(४६)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृण्वेः ।

अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याङ्गी—न्द्रं श्रुतस्य महतो महानि १

महाँ असि महिष वृष्ण्येभि—र्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान् ।

एको विश्वस्य भुवनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान् २

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः ।

प्र मज्मना द्विव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादृजीषी ३

उरुं गम्भीरं जनुषाभ्युग्रं विश्वव्यचसमवृतं मतीनाम् ।

इन्द्रं सोमासः प्रदिवि सुतासः समुद्रं न स्रवत आ विशन्ति ४

यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता विभूतस्त्वाया ।

तं ते हिन्वन्ति तमुं ते मृजन्त्य—ध्वर्यवो वृषभ पातुवा उ ५ [१०] (४४५)

(४७)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मरुत्वौ इन्द्र वृषभो रणाय पिब सोममनुवधं मदाय ।	
आ सिञ्चस्व जठरे मध्व ऊर्मि त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम्	१
सजोषा इन्द्र सर्गणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ।	
जहि शत्रूरप मृधो नुदस्वा—ऽथाभयं कृणुहि विश्वतो नः	२
उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहि सोम—मिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः ।	
याँ आभजो मरुतो ये त्वा ऽन्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः	३
ये त्वाहिहत्ये मधवन्नवर्धन् ये शाम्बरे हरिवो ये गविष्टौ ।	
ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र सोमं सर्गणो मरुद्भिः	४
मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान—मर्कवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् ।	
विश्वासाहमवसे नूतनायो—ग्रं सहोदामिह तं हुवेम	५ [११] (४५०)

(४८)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रभर्तुमावदन्धसः सुतस्य ।	
साधोः पिब प्रतिक्रामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य	१
यज्जायथास्तदहरस्य कामे—ऽशोः पीयूषमपिबो गिरिष्ठाम् ।	
तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिञ्चदग्रे	२
उपस्थाय मातरमन्नमैष्ट तिग्ममपश्यदुभि सोममूधः ।	
प्रयावयन्नचरद् गृत्सो अन्यान् महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः	३
उग्रस्तुराषाळभिभूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिभूया—ऽऽमुष्या सोममपिबच्चमूषु	४
शुनं हुवेम मधवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नूतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	५ [१२] (४५५)

(४९)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

शंसा महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कृष्टयः सोमपाः काममव्यन् ।

यं सुक्रतुं धिषणे विश्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः

१

यं नु नकिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम् ।

इनतमः सत्वाभिर्यो ह शूषैः पृथुजया अमिनादायुर्दस्योः

२

सहावा पृत्सु तरणिर्नार्वा व्यानशी रोदसी मेहनावान् ।

भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः

३

धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान् ।

क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिषणेव वाजम्

४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शूण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

५ [१३] (४६०)

(५०)

५ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोम आगत्या तुम्रो वृषभो मरुत्वान् ।

ओरुव्यचाः पूणतामेभिरन्नै रास्यं हविस्तन्वः काममृध्याः

१

आ ते सपर्यु जवसे युनजिम ययोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः ।

इह त्वा धेयुर्हरयः सुशिप्र पिबा त्वस्य सुषुतस्य चारोः

२

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।

मन्वानः सोमं पपिवां क्रीजिषिन् त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य

३

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पुप्रथश्च ।

स्वयवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन्

४

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।

शूण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्

५ [१४] (४६५)

(५१)

१२ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-३ जगती, १०-१२ गायत्री ।

चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यः ।—मिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूषत ।	
वावृधानं पुरुहूतं सुवृक्तिभि—रमर्त्यं जरमाणं दिवेदिवे	१
शतक्रतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।	
वाजसनिं पूभिर्दुं तूणिमप्लुरं धामसाचमभिषाचं स्वविदम्	२
आकरे वसोर्जस्ता पनस्यते ऽनेहसः स्तुभ इन्द्रो दुवस्यति ।	
विवस्वतः सदन आ हि पिप्रिये सत्रासाहमभिमातिहनं स्तुहि	३
नूणामु त्वा नृतमं गीर्भेरुक्थै—रभि प्र वीरमर्चता सबाधः ।	
सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिव एक ईशे	४
पूर्विरस्य निष्विधो मर्त्येषु पुरु वसूनि पृथिवी विभर्ति ।	
इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयिं रक्षन्ति जीरयो वनानि	५ [१५]
तुभ्यं ब्रह्माणि गिर इन्द्र तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुषस्व ।	
बोध्याऽपिरवसो नूतनस्य सखे वसो जरितृभ्यो वयो धाः	६
इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य ।	
तव प्रणीती तव शूर शर्म—न्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः	७
स वावशान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतं नः ।	
जातं यत् त्वा परि देवा अभूषन् महे भराय पुरुहूत विश्वे	८
अप्लुर्ये मरुत आपिरेषो ऽमन्दुन्निन्द्रमनु दातिवाराः ।	
तेभिः साकं पिबतु वृत्रखादः सुतं सोमं दाशुषः स्वे सधस्थे	९
इदं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्विणः	१०
यस्ते अनु स्वधामसत् सुते नि यच्छ तन्वम् । स त्वा ममत्तु सोम्यम्	११
प्र ते अश्रोतु कुक्ष्योः प्रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः । प्र बाहू शूर राधसे	१२ [१६] (४७७)

(५२)

८ गाथिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-४ गायत्री, ६ जगती ।

धानावन्तं करम्भिण—मपूपवन्तमुक्थितम् । इन्द्रं प्रातर्जुषस्व नः	१
पुरोळाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिंस्रते	२ (४७९)

पुरोळाशं च नो घसो जोषयासे गिरिश्च नः । वधूयुरिव योषणाम् ३
 पुरोळाशं सनश्नुत प्रातःसावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन् ४
 माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः पुरोळाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।
 प्र यत् स्तोता जरिता तूर्यर्थो वृषायमाण उप गीभिरीड्वै ५ [१७]

तृतीयं धानाः सर्वे पुरुष्टुत पुरोळाशमाहुतं मामहस्व नः ।
 ऋभुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः ६
 पूषण्वते ते चक्रमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः ।
 अपूपमद्भिः सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ७
 प्रति धाना भरत तूर्यमस्मै पुरोळाशं वीरतमाय नृणाम् ।
 विवेदिषे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ८ [१८] (४८५)

(५३)

२४ गायिनो विश्वामित्रः । इन्द्रः; १ इन्द्रापर्वतौ; १५, १६ वाक्, (ससर्परी); १७-२० रथाङ्गानि;
 २१-२४ अभिशपः । त्रिष्टुप्; १०, १६ जगती; १३ गायत्री;
 १२, २०, २२ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
 वीतं हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीभिरीळ्या मदन्ता १
 तिष्ठा सु कं मघवन् मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि ।
 पितुर्न पुत्रः सिचमा रभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः २
 शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।
 एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाऽथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम् ३
 जायेदस्तं मघवन् त्सेदु योनिस्तदित् त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।
 यदा कदा च सुनवाम सोममग्निष्वा दूतो धन्वात्यच्छ ४
 परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुभ्यत्रा ते अर्थम् ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य ५ [१९]
 अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरगं गृहे ते ।
 यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत् ६ (४९१)

इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।
 विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ७
 रूपंरूपं मघवा बोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं परि स्वाम् ।
 त्रिर्यद् दिवः परि मुहूर्तमागात् स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा ऋतावा ८
 महां ऋषिर्देवजा देवजूतो ऽस्तभ्नात् सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः ।
 विश्वामित्रो यदवहत् सुदास—मर्षियायत कुशिकेभिरिन्द्रः ९
 हंसा इव कृणुथ श्लोकमदिभि—मर्दन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा ।
 देवेभिर्विप्रा ऋषयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु १० [२०]

उप प्रेत कुशिकाश्चेतयध्व—मश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः ।
 राजा वृत्रं जङ्घनत् प्रागपागुङ्—गथा यजाते वर आ पृथिव्याः ११
 य इमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतुष्टवम् ।
 विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारत जनम् १२
 विश्वामित्रा अरासत् ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । करदिन्नः सुरार्धसः १३
 किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं दुहे न तपन्ति घर्मम् ।
 आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन् रन्धया नः १४
 ससर्परीरमतिं बार्धमाना बृहन्मिमाय जमदग्निदत्ता ।
 आ सूर्यस्य दुहिता ततान् श्रवो देवेष्वमृतमजुर्यम् १५ [२१]

ससर्परीरभरत् तूर्यमेभ्यो ऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु ।
 सा पक्ष्याः नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदुग्रयो दुदुः १६
 स्थिरौ गावौ भवतां वीळुरक्षो मेषा वि वह्नि मा युगं वि शारि ।
 इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतो—ररिष्टनेमे अभि नः सचस्व १७
 बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रासुलुत्सु नः ।
 बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असि १८
 अभि व्ययस्व खदिरस्य सार—मोजो धेहि स्पन्दुने शिंशपायाम् ।
 अक्ष वीळो वीळित वीळयस्व मा यामादुस्मादव जीहिपो नः १९
 अयमस्मान् वनस्पति—र्मा च हा मा च रीरिषत् ।
 स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात् २० [२२] (५०५)

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवञ्छूर जिन्व ।	
यो नो द्वेष्ट्यधरः सस्पदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु	२१
परशुं चिद् वि तपति शिम्बलं चिद् वि वृश्चति ।	
उखा चिदिन्द्र येषन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति	२२
न सार्यकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः ।	
नावाजिनं वाजिना हासयन्ति न गर्दभं पुरो अश्वान्नयन्ति	२३
इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् ।	
हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परि णयन्त्याजौ	२४ [२३] (५०९)

(५४)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५४-६२]

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमं महे विवृथ्याय शूषं शश्वत् कृत्व ईड्याय प्र जभुः ।	
शृणोतु नो दम्येभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजस्रः	१
महि महे विवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छश्चरति प्रजानन् ।	
ययोर्ह स्तोमे विदथेषु देवाः सपर्यवो मादयन्ते सचायोः	२
युवोर्ऋतं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविताय प्र भूतम् ।	
इदं विवे नमो अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम्	३
उतो हि वां पूर्वा आविविद्र ऋतावरी रोदसी सत्यवाचः ।	
नरश्चिद् वां समिथे शूरसातौ ववन्दिरे पृथिवि वेविदानाः	४
को अन्द्रा वेदु क इह प्र वोचद् देवाँ अच्छा पथ्याइ का समेति ।	
दद्वश् एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु ब्रतेषु	५ [२४]
कविर्नुचक्षा अभि षीमचष्ट ऋतस्य योना विधृते मदन्ती ।	
नाना चक्राते सदनं यथा वेः समानेन क्रतुना संविद्वाने	६
समान्या वियुते दूरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरूकै ।	
उत स्वसारा युवती भवन्ती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम	७
विश्वेदेते जनिमा सं विवित्तो महो देवान् बिभ्रती न व्यथेते ।	
एजद् ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत् पतत्रि विषुणं वि जातम्	८ (५१७)

सनां पुराणमध्यैम्यारा—न्महः पितुर्जनिर्तुर्जामि तन्नः ।

देवासो यत्र पनितार एवै—रुरौ पथि व्युते तस्थुरन्तः

९

इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवी—म्यदुदराः शृणवन्नग्निजिह्वाः ।

मित्रः सम्राजो वरुणो युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः

१० [२५]

हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्वा—क्षिरा द्विवो विदथे पत्यमानः ।

देवेषु च सवितः श्लोकमश्रे—रादुस्मभ्यमा सुव सर्वतातिम्

११

सुकृत् सुपाणिः स्ववाँ कृतावाँ देवस्त्वष्टावसे तानि नो धात् ।

पुष्पवन्तं ऋभवो मादयध्व—मूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमतष्ट

१२

विद्युद्गथा मरुतं ऋष्टिमन्तो द्विवो मर्याँ कृतजाता अयासः ।

सरस्वती शृणवन् यज्ञियासो धाता रथिं सहवीरं तुरासः

१३

विष्णुं स्तोमासः पुरुदुस्ममर्का भगस्येव कारिणो यामनि गमन् ।

उरुक्रमः कंकुहो यस्य पूर्वी—र्न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः

१४

इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।

पुरंदरो वृत्रहा धृष्णुषेणः संगृभ्या न आ भरा भूरि पश्वः

१५ [२६]

नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।

युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां द्वात्रं रक्षेथे अकवैरदब्धा

१६

महत् तद् वः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा भवथ विश्व इन्द्रे ।

सखं ऋभुभिः पुरुहूत प्रियेभि—रिमां धियं सातये तक्षता नः

१७

अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासो ऽदब्धानि वरुणस्य वृतानि ।

युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान् नः पशुमाँ अस्तु गातुः

१८

देवानां दूतः पुरुध प्रसूतो ऽनागान् नो वोचतु सर्वताता ।

शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम्

१९

शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळ्या मदन्तः ।

आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम्

२०

सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपृक्त ।

भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद् रायो अश्यां सदनं पुरुक्षोः

२१

स्वदस्व हव्या समिषो दिदी—ह्यस्मद्वाक् सं मिमीहि श्रवांसि ।

विश्वो अग्ने पृत्सु ताञ्जैषि शत्रू—नहा विश्वा सुमना दीदिही नः

२२ [२७] (५३१)

(५५)

२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

- उषसः पूर्वा अध यद् व्युषु—महद् वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः ।
 व्रता देवानामुप नु प्रभूषन् महद् देवानामसुरत्वमेकम् १
 मो षू णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पदज्ञाः ।
 पुराण्योः सन्नोः केतुरन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम् २
 वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूर्याणि ।
 समिद्धे अग्रावृतमिद् वदेम महद् देवानामसुरत्वमेकम् ३
 समानो राजा विभृतः पुरुत्रा शये शयासु प्रयुतो वनानु ।
 अन्या वत्सं भरति क्षेति माता महद् देवानामसुरत्वमेकम् ४
 आक्षित् पूर्वास्वपरा अनूरुत् सद्यो जातासु तरुणीष्वन्तः ।
 अन्तर्वतीः सुवते अप्रवीता महद् देवानामसुरत्वमेकम् ५ [२८]
 शयुः परस्तादध नु द्विमाता ऽबन्धनश्चरति वत्स एकः ।
 मित्रस्य ता वरुणस्य व्रतानि महद् देवानामसुरत्वमेकम् ६
 द्विमाता होता विदथेषु सम्रा—लन्वग्रं चरति क्षेति बुध्नः ।
 प्र रण्यानि रण्यवाचो भरन्ते महद् देवानामसुरत्वमेकम् ७
 शूरस्येव युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत् ।
 अन्तर्मतिश्चरति निषिधं गो—महद् देवानामसुरत्वमेकम् ८
 नि वैवेति पलितो दूत आ—स्वन्तर्महांश्चरति रोचनेन ।
 वपूषि बिभ्रदुभि नो वि चष्टे महद् देवानामसुरत्वमेकम् ९
 विष्णुर्गोपाः परमं पति पार्थः प्रिया धामान्यमृता दधानः ।
 अग्निष्ठा विश्वा भुवनानि वेद महद् देवानामसुरत्वमेकम् १० [२९]
 नाना चक्राते यम्यां वपूषि तयोरन्यद् रोचते कृष्णमन्यत् ।
 श्यावीं च यदरुषी च स्वसारौ महद् देवानामसुरत्वमेकम् ११
 माता च यत्र दुहिता च धेनू संवर्द्धये धापयेते समीची ।
 क्रतस्य ते सदसीले अन्त—महद् देवानामसुरत्वमेकम् १२
 अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरुधः ।
 क्रतस्य सा पर्यसापिन्वतेला महद् देवानामसुरत्वमेकम् १३ (५४४)

पद्या वस्ते पुरुषा वपूँष्यध्वा तस्थौ त्र्यविं रेरिहाणा ।

ऋतस्य सद्य वि चरामि विद्वान् महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१४

पदे इव निहिते दुस्मे अन्तस्तयोरन्यद् गुह्यमाविरन्यत् ।

सधीचीना पथ्याऽ सा विषूची महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१५ [३०]

आ धेनवो धुनयन्तामशिंश्वीः सबर्दुधाः शशया अप्रदुग्धाः ।

नव्यान्वया युवतयो भवन्ती महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१६

यदुन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन् यूथे नि दधाति रेतः ।

स हि क्षपावान् त्स भगः स राजा महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१७

वीरस्य नु स्वश्वं जनासः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः ।

षोळ्हा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१८

देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुषोषं प्रजाः पुरुधा जजान ।

इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद् देवानामसुरत्वमेकम्

१९

मही समैरच्चम्वा समीची उभे ते अस्य वसुना न्यूष्टे ।

शृण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद् देवानामसुरत्वमेकम्

२०

इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप क्षति हितमित्रो न राजा ।

पूरःसदः शर्मसदो न वीरा महद् देवानामसुरत्वमेकम्

२१

निष्पिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी बिभर्ति ।

सखायस्ते वामभाजः स्याम महद् देवानामसुरत्वमेकम्

२२ [३१] (५५३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२५]

(५६)

८ प्रजापतिर्वैश्वामित्रः, प्रजापतिर्वाच्यो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा व्रता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।

न रोदसी अद्भुता वेद्याभिर्न पर्वता निनमे तस्थिवासः

१

षड् भारौ एको अचरन् बिभर्त्युतं वर्षिष्ठमुप गाव आगुः ।

तिस्रो महीरुपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दश्येका

२

(५५५)

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान् ।	
त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान् त्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम्	३
अभीक आसां पदवीरबो ध्यादित्यानामहे चारु नाम ।	
आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग् व्रजन्तीः परि षीमवृञ्जन्	४
त्री पधस्था सिन्धवस्त्रिः कवीना मुत त्रिमाता विदथेषु सम्राट् ।	
ऋतावरीर्योषणास्तिमो अप्या स्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानाः	५
त्रिरा दिवः सवितर्वार्याणि दिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अहः ।	
त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भगं त्रातार्धिषणे सातये धाः	६
त्रिरा दिवः सविता सौषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी ।	
आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवाय	७
त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः ।	
ऋतावान इषिरा दूळभास स्त्रिरा दिवो विदथे सन्तु देवाः	८ [१] (५६१)

(५७)

६ गाथिनो विश्वामित्रः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र मे विविक्राँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम् ।	
सद्याश्चिद् या दुदुहे भूरि धासे रिन्द्रस्तदग्निः पनितारो अस्याः	१
इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः शशयं दुदुहे ।	
विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुम्नमश्याम्	२
या जामयो वृष्ण इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन् ।	
अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति विश्रतं वपूषि	३
अच्छा विवस्मि रोदसी सुमेके ग्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा ।	
इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः	४
या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरुची ।	
तयेह विश्वाँ अवसे यजत्रा ना सादय पायया चा मधूनि	५
या ते अग्ने पर्वतस्येव धारा सश्वन्ती पीपयद् देव चित्रा ।	
तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्याम्	६ [२] (५६७)

(५८)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहाना ऽन्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः ।
 आ द्यौतनिं वहति शुभ्रयासो षसः स्तोमो अश्विनावजीगः १
 सुयुग्ं वहन्ति प्रति वामूतेनो ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः ।
 जरेथामस्मद् वि पुणेर्मनीषां युवोरवश्चकृमा यातमर्वाक् २
 सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दत्ताविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः ।
 किमङ्ग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठा ऽऽहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः ३
 आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते ।
 इमा हि वां गोऋजीका मधूनि प्र मित्रासो न ददुरुसो अग्रे ४
 तिरः पुरु चिदश्विना रजां स्याङ्गपो वां मघवाना जनेषु ।
 एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दत्ताविमै वां निधयो मधूनाम् ५ [३]

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जहाव्याम् ।
 पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ६
 अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्धिश्च सजोषसा युवाना ।
 नासत्या तिरोअह्नयं जुषाणा सोमं पिबतमसिधा सुदानू ७
 अश्विना परि वामिषः पुरुची रीयुर्गीर्भिर्यतमाना अमृधाः ।
 रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ८
 अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे ।
 रथो ह वां भूरि वर्षः करिक्कत् सुतावतो निष्कृतमार्गमिधः ९ [४] (५७६)

(५९)

९ गाथिनो विश्वामित्रः । मित्रः । त्रिष्टुप्, ६-९ गायत्री ।

मित्रो जनान् यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 मित्रः कृधीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत १
 प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान् यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन ।
 न हन्येते न जीयेते त्वोतो नैनमहो अश्रोत्यन्तितो न दूरात् २ (५७८)

अनमीवास इळया मदन्तो मितज्ञो वरिमन्ना पृथिव्याः ।
 आवित्यस्य वतमुपक्षियन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ३
 अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
 तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ४
 महां आवित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
 तस्मा एतत् पन्यतमाय जुष्टमग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ५ [५]

मित्रस्य चर्षणीधृतो ऽवो देवस्य सानसि । द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् ६
 अभि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अभि श्रवोभिः पृथिवीम् ७
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिष्टिशवसे । स देवान् विश्वान् विभर्ति ८
 मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृक्तबर्हिषे । इष इष्टव्रता अकः ९ [६] (५८५)

(६०)

७ गाथिनो विश्वामित्रः । ऋभवः, ५-७ इन्द्र ऋभवश्च । जगती ।

इहेह वो मनसा बन्धुतां नर उशिजो जग्मुर्भि तानि वेदसा ।
 याभिर्मायाभिः प्रतिजूतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश १
 याभिः शचीभिश्चमसाँ अपिंशत यया धिया गामरिणीत चर्मणः ।
 येन हरी मनसा निरतक्षत तेन देवत्वमृभवः समानश २
 इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे ।
 सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे । विष्टी शमीभिः सुकृतः सुकृत्या ३
 इन्द्रेण याथ स्रथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।
 न वः प्रतिमै सुकृतानि वाघतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ४
 इन्द्रं ऋभुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गभस्त्योः ।
 धियेषितो मघवन् वाशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ५
 इन्द्रं ऋभुमान् वाजवान् मत्स्वेह नो ऽस्मिन् त्सर्वने शच्या पुरुष्टुत ।
 इमानि तुभ्यं स्वसराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मीभिः ६
 इन्द्रं ऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम् ।
 शतं केतैभिरिषिरेभिरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ७ [७] (५९२)

(६१)

७ गायिनो विश्वामित्रः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि ।	
पुराणी देवि युवतिः पुरंधि-रनु व्रतं चरसि विश्ववारे	१
उषो देव्यमर्त्या वि भाहि चन्द्ररथा सूनृता हरयन्ती ।	
आ त्वा वहन्तु सुयमांसो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपाजसो ये	२
उषः प्रतीची भुवनानि विश्वो-र्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः ।	
समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व	३
अव स्यूमेव चिन्वती मघो-न्युषा याति स्वसरस्य पत्नी ।	
स्वर्जनन्ती सुभगा सुदंसा आन्ताद् दिवः पप्रथ आ पृथिव्याः	४
अच्छा वो देवीमुषसं विभातीं प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिम् ।	
ऊर्ध्वं मधुधा द्विवि पाजो अश्रेत् प्र रोचना रुरुचे रणवसंदक	५
ऋतावरी द्विवो अर्केरबो-ध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थात् ।	
आयतीमग्न उषसं विभातीं वाममेधि द्रविणं भिक्षमाणः	६
ऋतस्य बुध उषसामिषण्यन् वृषा मही रोदसी आ विवेश ।	
मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुत्रा	७ [८] (५९९)

(६२)

१८ गायिनो विश्वामित्रः, १६-१८ जमदग्निर्वा । १-३ इन्द्रावरुणौ, ४-६ बृहस्पतिः, ७-९ पूषा,
१०-१२ सविता, १३-१५ सोमः, १६-१८ मित्रावरुणौ । गायत्री, १-३ त्रिष्टुप् ।

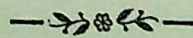
इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावते न तुज्या अभूवन् ।	
कृत्यदिन्द्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सखिभ्यः	१
अयमुं वां पुरुतमो रयीय-च्छ्वत्तममवसे जोहवीति ।	
सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्धि-र्दिवा पृथिव्या शृणुतं हवं मे	२
अस्मे तदिन्द्रावरुणा वसु ण्या-दुस्मे रुयिमरुतः सर्ववीरः ।	
अस्मान् वरुत्रीः शरणैरव-न्त्वस्मान् होत्रा भारती दक्षिणाभिः	३ (६०१)

बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य	। रास्व रत्नानि वाशुषे	४
शुचिमर्कैर्बृहस्पतिं मध्वरेषु नमस्यत	। अनाम्योज आ चंके	५ [९]
वृषभं चर्षणीनां विश्वरूपमदाभ्यम्	। बृहस्पतिं वरेण्यम् ।	६
इयं ते पूषन्नाघृणे सुष्टुतिर्देवं नव्यसी	। अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते	७
तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धियम्	। वधूयुरिव योषणाम्	८
यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पूषाविता भुवत्		९
तत् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि	। धियो यो नः प्रचोदयात्	१० [१०]

देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या	। भर्गस्य रातिर्मीमहे	११
देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृक्तिभिः	। नमस्यन्ति धियेषिताः	१२
सोमो जिगाति गातुविद् देवानामेति निष्कृतम्	। ऋतस्य योनिमासदम्	१३
सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे	। अनमीवा इषंस्करत्	१४
अस्माकमायुर्वर्धयन्नाभिर्मातीः सहमानः	। सोमः सधस्थमासदत्	१५
आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्	। मध्वा रजांसि सुक्रतू	१६
उरुशंसा नमोवृधा मह्ना दक्षस्य राजथः	। द्वाधिष्ठाभिः शुचिव्रता	१७
गृणाना जमदग्निना योनावृतस्य सीदतम्	। पातं सोममृतावृधा	१८ [११] (६१७)

॥ इति तृतीयं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

द्वितीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं २४३५

तृतीय-मण्डलस्य ६१७

सर्वयोगः- ३०५२

अथ चतुर्थं मण्डलम् ।

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१०]

(१)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः, १-५ अग्नीवरुणौ वा । त्रिष्टुप्, १ अष्टिः, २ अतिजगती, ३ धृतिः ।

त्वां ह्यग्ने सदुमित् समन्यवो देवासो देवमरतिं न्येरिर इति क्रत्वा न्येरिरे ।

अमर्त्यं यजत मर्त्येष्वाम देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचेतसम् ।

स भ्रातरं वरुणमग्न आ ववृत्स्व देवाँ अच्छा सुमती यज्ञवनसं ज्येष्ठं यज्ञवनसम् ।

ऋतावानमादित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम् २

सखे सखायमभ्या ववृत्स्वाशुं न चक्रं रथ्येव रंहास्मभ्यं दस्म रंहा ।

अग्ने मृळीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु ।

तोकायं तुजे शुशुचान शं कृध्यस्मभ्यं दस्म शं कृधि ३

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेळोऽव यासिसीष्ठाः ।

यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषीसि प्र मुमुग्ध्यस्मत ४

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ ।

अव यक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ५ [१२]

अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य संहग् देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु ।

शुचिं घृतं न तप्तमघ्न्यायाः स्पार्हा देवस्य मंहनेव धेनोः ६

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पार्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः ।

अनन्ते अन्तः परिवीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ७

स द्रुतो विश्वेदुभि वष्टि सद्मा होता हिरण्यरथो रंसुजिह्वः ।

रोहिदश्वो वपुष्यो विभावा सदा रण्वः पितुमतीव संसत् ८

स चेतयन्मनुषो यज्ञबन्धुः प्र तं मह्या रंशनया नयन्ति ।

स क्षेत्यस्य दुर्यासु सार्धन् देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ९

(९)

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजानन्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य ।

धिया यद् विश्वे अमृता अकृण्वन् द्यौष्पिता जनिता सत्यमुक्षन्

१० [१३]

स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुध्रे रजसो अस्य योनौ ।

अपादशीर्षा गुहमानो अन्ता ऽऽयोर्युवानो वृषभस्य नीले

११

प्र शर्धं आर्तं प्रथमं विपन्यां ऋतस्य योनां वृषभस्य नीले ।

स्पाहो युवा वपुष्यो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे

१२

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेंदुर्ऋतमाशुषाणाः ।

अश्मव्रजाः सुदुधा ववे अन्त रुदुसा आजन्मषसो हुवानाः

१३

ते मर्मजत दह्वांसो अद्रिं तर्देषामन्ये अभितो वि वोचन् ।

पश्वर्यन्त्रासो अभि कारमर्चन् विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः

१४

ते गव्यता मनसा हृधमुब्धं गा येमानं परि षन्तमद्रिम् ।

हृळ्हं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

१५ [१४]

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनो स्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।

तज्जानतीरभ्यनूषत् वा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः

१६

नेशत् तमो दुधितं रोचत् द्यौ रुद् देव्या उषसो भानुरर्त ।

आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्जो ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्

१७

आदित् पश्चा बुबुधाना व्यस्यन्नादिद् रत्नं धारयन्त द्युभक्तम् ।

विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु

१८

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठम् ।

शुच्यूधो अतृणन्न गवामन्धो न पूतं परिषिक्तमंशोः

१९

विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम् ।

अग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृलीको भवतु जातवेदाः

२० [१५] (२०)

(२)

२० वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।

होता यजिष्ठो महा शुच्यै हव्यैरग्निर्मनुष ईर्य्यै

१

(२१)

इह त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो जातो उभयाँ अन्तरंगे ।
 दूत ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान् वृषणः शुक्रांश्च २
 अत्या वृधस्नू रोहिता घृतस्नू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अन्तरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च देवान् विश आ च मर्तान् ३
 अर्यमणं वरुणं मित्रमेघा—मिन्द्राविष्णू मरुतो अश्विनोत ।
 स्वश्वो अग्रे सुरथः सुराधा एदु वह सुहविषे जनाय ४
 गोमाँ अग्रेऽविमाँ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदप्रमृष्यः ।
 इळावाँ एषो असुर प्रजावान् दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् ५ [१६]

यस्तं इध्मं जभरत् सिष्विद्वानो भूर्धानं वा ततपते त्वाया ।
 भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्ने विश्वस्मात् सीमघायत उरुष्य ६
 यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिषन्मन्द्रमर्तिथिमुदीरत् ।
 आ देवयुरिनर्धते दुशेणे तस्मिन् रयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान् ७
 यस्त्वा दोषा य उषसि प्रशंसात् प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मान् ।
 अश्वो न स्वे दम् आ हेम्यावान् तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ८
 यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् दुवस्त्वे कृणवते यतसुक् ।
 न स राया शशमानो वि योष—नैनमंहः परि वरदघायोः ९
 यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः ।
 प्रीतेदसन्द्रोत्रा सा यविष्ठा—ऽसाम यस्य विधतो वृधासः १० [१७]

चित्तिमचित्तिं चिनवद् वि विद्वान् पृष्ठेवं वीता वृजिना च मर्तान् ।
 राये च नः स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ११
 कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः ।
 अतस्त्वं दृश्याँ अग्न एतान् पङ्क्तिः पश्येरद्धताँ अर्य एवैः १२
 त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ ।
 रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथुश्चन्द्रमवसे चर्षणिप्राः १३
 अधा ह यद् वयमग्ने त्वाया पङ्क्तिर्हस्तेभिश्चकृमा तनूभिः ।
 रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजो—ऋतं येमुः सुध्य आशुषाणाः १४
 अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेधसो नृन् ।
 त्रिवस्पुत्रा अङ्गिरसो भवेमा—ऽद्वि रुजेम धनिर्न शुचन्तः १५ [१८] (३५)

अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्तासो अग्न क्रतमाशुषाणाः ।	
शुचीदयन् दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरप व्रन्	१६
सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तो ऽयो न देवा जनिमा धमन्तः ।	
शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्रं मूर्ध्वं गव्यं परिषदन्तो अगमन्	१७
आ युथेव क्षुमतिं पश्वो अरुयद् देवानां यज्जनिमान्त्युग्र ।	
मर्तानां चिदुर्वशीरकृपन् वृधे चिदुर्य उपरस्यायोः	१८
अकर्म ते स्वपसो अभूम क्रतमवसन्नपसो विभातीः ।	
अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मजतश्चारु चक्षुः	१९
एता ते अग्न उचथानि वेधो ऽवोचाम कवये ता जुषस्व ।	
उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि	२० [१९] (४०)

(३)

१६ वामदेवो गौतमः । अग्निः, १ रुद्रः । त्रिष्टुप् ।

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः ।	
अग्निं पुरा तनयितोरचित्ताद्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वम्	१
अयं योनिश्चकृमा यं वयं ते जायेव पत्य उशती सुवासाः ।	
अर्वाचीनः परिवीतो नि पीदे मा उ ते स्वपाक प्रतीचीः	२
आशृण्वते अहंपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृच्छीकाय वेधः ।	
देवाय शस्तिममृताय शंस ग्रावेव सोता मधुषुद् यमीळे	३
त्वं चिह्नः शम्या अग्ने अस्या क्रतस्य बोध्यतचित् स्वाधीः ।	
कदा त उक्था सधमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे ते	४
कथा ह तद् वरुणाय त्वमग्ने कथा द्विवे गर्हसे कन्न आगः ।	
कथा मित्राय मीळहुषे पृथिन्यै ब्रवः कदर्यग्ने कद् भगाय	५ [२०]
कद् धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद् वाताय प्रतवसे शुभये ।	
परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृग्ने	६
कथा महे पुष्टिभराय पूष्णे कद् रुद्राय सुमखाय हविर्दे ।	
कद् विष्णाव उरुगाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै	७

(४७)

कथा शर्धाय मरुतामुताय कथा सूरु बृहते पुच्छयमानः ।
 प्रति ब्रवोऽदितये तुराय साधा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ८
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गो—रामा सचा मधुमत् पक्रमग्ने ।
 कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पर्यसा पीपाय ९
 ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदुक्तः पुमाँ अग्निः पर्यसा पृच्छयेन ।
 अस्पन्दमानो अचरद् वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृश्निरूधः १० [२१]

ऋतेनाद्रिं व्यसन् भिदन्तः समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
 शुनं नरः परि षदन्नुपासमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ११
 ऋतेन देवीरमृता अमृक्ता अर्णोभिरापो मधुमन्दिरग्ने ।
 वाजी न सर्गेषु प्रस्तुमानः प्र सदमित् सवितवे दधन्युः १२
 मा कस्य यक्षं सदमिन्द्रो गा मा वेशस्य प्रमिनतो मापेः ।
 मा भ्रातुरग्ने अनृजोर्ऋणं वे—र्मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम १३
 रक्षां णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमख प्रीणानः ।
 प्रति ष्फुर वि रुज वीङ्महो जहि रक्षो महिं चिद् वावृधानम् १४
 एभिर्भव सुमना अग्ने अर्के—रिमान् त्स्पृश मन्मभिः शूर वाजान् ।
 उत ब्रह्माण्यङ्गिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्देववाता जरेत १५
 एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि ।
 निवर्चना कवये काव्या—न्यशांसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः १६ [२२] (५६)

(४)

१५ घामदेवो गौतमः । रक्षोहाऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इभेन ।
 तृष्णीमनु प्रसितिं दूणानो ऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः १
 तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः ।
 तपूँयग्ने जुह्वा पतङ्गा नसंदितो वि सृज विष्वगुल्काः २
 प्रति स्पशो वि सृज तूर्णीतमो भवा पायुर्विशो अस्या अर्द्धधः ।
 यो नो दूरे अघशांसो यो अ—न्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ३ (५९)

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्रा ओषतात् तिग्महेते ।
यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम्
ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्म द्वाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने ।
अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून्

४

५ [२३]

स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् ।
विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत्
सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानु र्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः ।
पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासङ्गिष्टिः
अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक् सं ते वावाता जरतामियं गीः ।
स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमाऽस्मे क्षत्राणि धारयेरन् द्यून्
इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन् दोषावस्तर्दीद्विवांसमनु द्यून् ।
क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाऽभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम्
यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन ।
तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुष्य जुजोषत्

६

७

८

९

१० [२४]

महो रुजामि बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्विषाय ।
त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतयविष्ठ सुकृतो दमूनाः
अस्वप्नजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः ।
ते पायवः सध्वश्चो निषद्याऽग्ने तव नः पान्त्वमूर
ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन् ।
रक्ष तान् सुकृतो विश्ववेवा दिप्सन्त इद रिपवो नाहं देभुः
त्वया वयं सध्वन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् ।
उमा शंसा सूदय सत्यताते ऽनुष्पुया कृणुह्यहयाण
अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।
ब्रह्मशंसो रक्षसः पाह्यस्मान् ब्रह्मो निदो मित्रमहो अवद्यात्

११

१२

१३

१४

१५ [२५] (७१)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२६]

(५)

१५ चामदेवो गौतमः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

- वैश्वानराय मीळहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्रये बृहद् भाः ।
 अनूनेन बृहता वक्षथेनोप स्तभायदुपमिन्न रोधः १
- मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं देवो दृदौ मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृतमो यत्नो अग्निः २
- सामं द्विर्वा महिं तिग्मभृष्टिः सहस्रेता वृषभस्तुविष्मान् ।
 पदं न गोरपगूळं विविद्रा नग्निर्मह्यं प्रेदु वोचन्मनीषाम् ३
- प्र तां अग्निर्बभसत् तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुराधाः ।
 प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ४
- अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिपो न जनयो दुरेवाः ।
 पापासः सन्तो अनुता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ५ [१]
- इदं मे अग्ने कियते पावकाऽमिनते गुरुं भारं न मन्म ।
 बृहद् दधाथ धृषता गभीरं यत्नं पृष्ठं प्रयसा सप्तधातु ६
- तमिन्वेष्टव समना समानमभि क्रत्वा पुनती धीतिरश्याः ।
 ससस्य चर्मन्नाधि चारु पृश्नेरग्रं रूप आरुपितं जवारु ७
- प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग् वदन्ति ।
 यदुस्त्रियाणामप वारिव ब्रन् पार्ति प्रियं रूपो अग्रं पदं वेः ८
- इदमु त्यन्महिं महामनीकं यदुस्त्रिया सचत पूर्य गौः ।
 ऋतस्य पदे अधि दीद्यानं गुहा रघुष्यद् रघुष्यद् विवेद ९
- अध द्युतानः पित्रोः सचासाऽमनुत गुह्यं चारु पृश्नेः ।
 मातुष्पदे परमे अन्ति षद् गोवृष्णः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा १० [२]
- ऋतं वोचे नमसा पूच्छ्यमानस्तवाशसा जातवेदो यद्वीदम् ।
 त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं त्रिवि यदु द्रविणं यत् पृथिव्याम् ११
- किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् ।
 गुहाध्वनः परमं यन्नो अस्य रेकु पदं न निद्वाना अगन्म १२ (८१)

का मर्यादा वयुना कद्ध वाम—मच्छा गमेम रघवो न वाजम् ।

कदा नो देवीरमृतस्य पत्नीः सूरौ वर्णेन ततननुषासः

१३

अनिरेण वचसा फल्ग्वेन प्रतीत्येन कृधुनातृपासः ।

अधा ते अग्ने किमिहा वदन्त्यनायुधास आसता सचन्ताम्

१४

अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम आ रुरोच ।

रुशद् वसानः सुदशीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्यौत्

१५ [३] (८६)

(६)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ पु णो अध्वरस्य होत॒रग्ने तिष्ठ देवताता यजीयान् ।

त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्म प्र वेधसश्चित् तिरसि मनीषाम्

१

अमूरो होता न्यसादि विश्वः—ग्निर्मन्द्रो विदथेषु प्रचेताः ।

ऊर्ध्व भानुं सवितेवाश्रे—न्मेतैव धूमं स्तभायदुप द्याम्

२

यता सुजूर्णी रातिनी घृताची प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः ।

उदु स्वरुर्नवजा नाक्रः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः

३

स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्रा ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात् ।

पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्ट्येति प्रदिर्व उराणः

४

परि त्मना मितदुरेति होता ऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा ।

द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका भयन्ते विश्वा भुवना यदभ्राद्

५ [४]

भद्रा ते अग्ने स्वनीक संहृग् घोरस्य सतो विषुणस्य चारुः ।

न यत् ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वीडे रेप आ धुः

६

न यस्य सातुर्जनितीरवारि न मातरापितरा नू चिद्विष्टौ ।

अधा मित्रो न सुधितः पावकोडे ऽग्निर्दीदाय मानुषीषु विश्व

७

द्विर्य पञ्च जीजनन् त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुषीषु विश्व ।

उषर्बुधमथर्योडे न दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न त्रिगमम्

८

तव त्वे अग्ने हरितो घृतस्ना रोहितास ऋज्वश्चः स्वश्चः ।

अरुषासो वृषण ऋजुमुष्का आ देवतातिमहन्त वृस्माः

९

(९५)

ये ह त्वे ते सहमाना अयासस्त्वेपासो अग्रे अर्चयश्चरन्ति ।

इयेनासो न दुवसनासो अर्थं तुविष्णसो मारुतं न शर्धः १०

अकारि ब्रह्म समिधान् तुभ्यं शंसात्युक्थं यजते व्यू धाः ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्नमस्यन्त उशिजः शंसमायोः ११ [५] (९७)

(७)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ जगती, २-६ अनुष्टुप् ।

अयमिह प्रथमो धायि धातुभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेण्वीड्यः ।

यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विश्वं विशेविशे १

अग्रे कदा त आनुपग भुवद् देवस्य चेतनम् ।

अथा हि त्वा जगृध्विरे मर्तासो विश्वीड्यम् २

क्रतावानं विचेतसं पश्यन्तो द्यामिव स्तुभिः ।

विश्वेषामध्वराणां हस्कृतां दमेदमे ३

आशुं द्रुतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि ।

आ जभ्रुः केतुमायवो भृगवाणं विशेविशे ४

तमीं होतारमानुषक् चिकित्वांसं नि षेदिरे ।

रण्वं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्त धामभिः ५ [६]

तं शश्वतीषु मातृषु वन आ वीतमश्रितम् ।

चित्रं सन्तं गुहा हितं सुवेदं कूचिदुर्थिनम् ६

ससस्य यद् वियुता सस्मिन्नूधं द्रुतस्य धामन् रणयन्त देवाः ।

महाँ अग्निर्मसा रातहव्यो वेरध्वराय सदुमिहतावा ७

वेरध्वरस्य द्रुत्यानि विद्रा नुभे अन्ता रोदसी संचिकित्वान् ।

द्रुत ईयसे प्रदिव उराणो विदुष्टो दिव आरोधनानि ८

कृष्णं त एम रुशतः पुरो भाश्चरिण्वर्चिर्वपुषामिदेकम् ।

यदप्रवीता दधते ह गर्भं सद्यश्चिज्जातो भवसीदु द्रुतः ९

सद्यो जातस्य ददृशानमोजो यदस्य वातो अनुवाति शोचिः ।

वृणक्ति तिग्मामतसेषु जिह्वां स्थिरा चिदन्ना दयते वि जम्भैः १० (१०७)

तृषु यदन्ना तृषुणा ववक्षं तृषु दूतं कृणुते यद्वो अग्निः ।
वातस्य मेळिं संचते निजूर्वं न्नाशुं न वाजयते हिन्वे अवां

११ [७] (१०८)

(८)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

दूतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहममर्त्यम् । यजिष्ठमृशसे गिरा	१
स हि वेदा वसुधितिं महाँ आरोधनं द्विवः । स देवाँ एह वक्षति	२
स वेद देव आनमं देवाँ कृतायते दमे । दाति प्रियाणि चिद् वसु	३
स होता सेदु दूत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते । विद्राँ आरोधनं द्विवः	४
ते स्याम ये अग्रये ददाशुर्हव्यदातिभिः । य ई पुष्यन्त इन्धते	५
ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो वि शृण्विरे । ये अग्रा दधिरे दुवः	६
अस्मे रायो द्विवेदिवे सं चरन्तु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजास ईरताम्	७
स विप्रश्चर्षणीनां शर्वसा मानुषाणाम् । अति क्षिप्रेव विध्यति	८ [८] (११६)

(९)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । गायत्री ।

अग्ने मूळ महाँ असि य ईमा देवयुं जनम् । इयेथ बर्हिषासदम्	१
स मानुषीषु दूळभो विक्षु प्रावीरमर्त्यः । दूतो विश्वेषां भुवत्	२
स सद्य परि णीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु । उत पोता नि षीदति	३
उत ग्रा अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे । उत ब्रह्मा नि षीदति	४
वेषि हाध्वरीयता मुपवक्ता जनानाम् । हव्या च मानुषाणाम्	५
वेषीद्वस्य दूत्यं यस्य जुजोषो अध्वरम् । हव्यं मर्तस्य वोळ्हवे	६
अस्माकं जोष्यध्वर मस्माकं यज्ञमङ्गिरः । अस्माकं शृणुधी हवम्	७
परि ते दूळभो रथो ऽस्माँ अश्रोतु विश्वतः । येन रक्षसि द्वाशुषः	८ [९] (११४)

(१०)

८ वामदेवो गौतमः । अग्निः । पदपंक्तिः; ४, ६, ७, उष्णिग्वा, ५ महापदपंक्तिः, ८ उष्णिक् ।

अग्ने तमद्या ऽश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हविस्पृशम् । क्रध्यामां तु ओहैः १
अधा हाग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीक्रतस्य बृहतो बभूथ २ (११६)

एभिर्नो अर्के—भवा नो अर्वाङ् स्वर्णं ज्योतिः । अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ३
 आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तो ऽग्ने दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ४
 तव स्वादिष्ठा ऽग्ने संदृष्टि—रिदा चिदहं इदा चिदुक्तोः । श्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ५
 घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम् । तत् ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ६
 कृतं चिद्धिष्मा सनेमि द्वेपो ऽग्ने इनोपि मर्तात् । इत्था यजमानाहतावः ७
 शिवानः सख्या सन्तु भ्रात्रा ऽग्ने देवेषु युष्मे । सा नो नाभिः सदेने सस्मिन्नूर्धन् ८ [१०] (१३२)

(११)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ११-२१]

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीक—मुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
 रुशद् दृशे दृशे नक्तया चि—दरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् १
 वि षाह्यग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविजात स्तवानः ।
 विश्वेभिर्यद् वावनः शुक्र देवै—स्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मन्म २
 त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषा—स्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि ।
 त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिये दाशुषे मर्त्याय ३
 त्वद् वाजी वाजंभरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः ।
 त्वद् रयिर्देवजूतो मयोभु—स्त्वदाशुर्जुवाँ अग्ने अर्वा ४
 त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्द्रजिह्वम् ।
 द्वेपोयुतमा विवासन्ति धीभि—र्दमूनसं गृहपतिममूरम् ५
 आरे अस्मदमतिमारे अंह आरे विश्वां दुर्मतिं यन्निपासि ।
 दोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित् सचसे स्वस्ति ६ [११] (१३८)

(१२)

६ वामदेवो गौतमः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यस्त्वामग्ने इनधते यत्सुक् त्रिस्ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्नहन् ।
 स सु द्युन्नैरभ्यस्तु प्रसक्षत् तव क्रत्वा जातवेदश्चिकित्वान् १
 इध्मं यस्ते जभरच्छ्रमाणो महो अग्ने अनीकमा संपर्यन् ।
 स इधानः प्रति दोषामुषासं पुष्यन् रयिं सचते ब्रह्ममित्रान् २ (१४०)

अग्निरीशे बृहतः क्षत्रियस्या—ऽग्निर्वाजस्य परमस्य रायः ।

दधाति रत्नं विधते यविष्ठो व्यानुषङ्गार्त्याय स्वधावान् ३

यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठा—ऽचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः ।

कृधी प्वस्माँ अदितेरनागान् व्येनांसि शिश्रथो विष्वगग्ने ४

महश्चिदग्न एनसो अभीक ऊर्वाद देवानामुत मर्त्यानाम् ।

मा ते सखायः सदुमिद् रिषाम यच्छा तोकाय तनयाय शं योः ५

यथा ह त्यद् वसवो गौर्यं चित् पदि पिताममुञ्चता यजत्राः ।

एवो प्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ६ [१२] (१४४)

(१३)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुपसामग्रमख्यद् विभातीनां सुमना रत्नधेयम् ।

यातमश्विना सुकृतो दुरोणमुत् सूर्यो ज्योतिषा देव एति १

ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अश्रेद् द्रुप्सं दविध्वद् गविषो न सत्वा ।

अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत् सूर्यं दिव्यारोहयन्ति २

यं सीमकृण्वन् तमसे विपृचे ध्रुवक्षेमा अनवस्यन्तो अर्थम् ।

तं सूर्यं हरितः सप्त यहीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति ३

वहिष्ठेभिर्विहरन्त्यासि तन्तु—मव्ययन्नसितं देव वस्म ।

दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो अप्स्वन्तः ४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।

कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ५ [१३] (१४९)

(१४)

५ वामदेवो गौतमः । अग्निः (लिङ्गोक्तदेवता इति एके) । त्रिष्टुप् ।

प्रत्यग्निरुपसो जातवेदा अख्यद् देवो रोचन्ता महोभिः ।

आ नासत्योरुगाया रथेने—मं यज्ञमुप नो यातमच्छ १

ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्रे—ज्ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वन् ।

आप्ता द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चेकितानः २ (१५१)

आवहन्त्यरूणीज्योतिषाणां नमही चित्रा रश्मिभिश्चेकिताना ।

प्रबोधयन्ती सुविताय देव्युः ॥ पा ईयते सुयुजा रथेन ३

आ वां वहिष्ठा इह ते वहन्तु रथा अश्वास उपसो व्युद्यौ ।
इमे हि वां मधुपेयाय सोमा अस्मिन् यज्ञे वृषणा मादयेथाम् ४

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कुत्तानोऽव पद्यते न ।
कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नार्कम् ५ [१४] (१५४)

(१५)

१० वामदेवो गौतमः । अग्निः, ७-८ सोमकः साहदेव्यः, ९-१० आश्विनौ । गायत्री ।

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन् परि णीयते । देवो देवेषु यज्ञियः १
परि त्रिविष्ट्वध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ देवेषु प्रयो दधत् २
परि वाजपतिः कवि रग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद् रत्नानि दाशुषे ३
अयं यः सृक्षये पुरो दैववाते समिध्यते । द्युमाँ अमित्रदम्भनः ४
अस्य घा वीर ईवतो ऽग्नेरीशीत मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीळहुषः ५ [१५]

तमर्वन्तं न सानसि मरुषं न दिवः शिशुम् । मर्मज्यन्ते दिवेदिवे ६
बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उदरम् ७
उत त्या यजता हरीं कुमारात् साहदेव्यात् । प्रयता सद्य आ ददे ८
एष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । दीर्घायुरस्तु सोमकः ९
तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम् । दीर्घायुषं कृणोतन १० [१६] (१६४)

(१६)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ सत्यो यातु मघवाँ ऋजीषी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः ।
तस्मा इदन्धः सुषुमा सुदक्ष मिहाभिपित्वं करते गृणानः १
अव स्य शूराध्वनो नान्ते ऽस्मिन् नो अद्य सर्वने मन्दधै ।
शंसात्युक्थमुशनेव वेधा श्रिक्रितुषे असुर्याय मन्म २
कविर्न निष्यं विदथानि साधन् वृषा यत् सेकं विपिपानो अर्चात् ।
दिव इत्था जीजनत् सप्त कारू नह्ना चिच्चकुर्वयुना गृणन्तः ३

(१६७)

स्वर्गं वेदिं सुहृत्कीर्णकैर्महि ज्योतीं रुरुचुर्यन्द्र वस्तोः ।

अन्धा तमांसि दुर्धिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ

४

ववक्ष इन्द्रो अमितमृजी ज्युभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।

अतश्चिदस्य महिमा वि रे च्यभि यो विश्वा भुवना बभूव

५ [१७]

विश्वानि शक्रो नयाणि विद्रा नपो रिरेच सखिभिर्निकामैः ।

अश्मानं चिद् ये बिभिदुर्वचोभिर्व्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः

६

अपो वृत्रं वविवांसं पराहन् प्रावत् ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।

प्राणांसि समुद्रियाण्यैनोः पतिर्भवच्छवसा शूर धृष्णो

७

अपो यदद्रिं पुरुहूत ददं राविर्भुवत् सरमा पूर्य ते ।

स नो नेता वाजमा दर्षि भूरि गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः

८

अच्छा कविं नृमणो गा अभिष्टौ स्वर्षाता मघवन्नार्धमानम् ।

ऊतिभिस्तमिषणो द्युम्रहूतौ नि मायावानब्रह्मा दस्युरर्त

९

आ दस्युष्मा मनसा याह्यस्तं भुवत् ते कुत्सः सख्ये निकामः ।

स्वे योनौ नि षदतं सरूपा वि वां चिकित्सद्वत्चिन्द्र नारी

१० [१८]

यासि कुत्सेन स्रथमवस्युस्तोदो वातस्य हर्योरीशानः ।

ऋज्वा वाजं न गध्यं युयूषन् कविर्यदहन् पार्याय भूषात्

११

कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अहः कुर्यवं सहस्रा ।

सद्यो दस्युन् प्र मृण कुत्स्येन प्र सूरश्चक्रं वृहतादुभीके ।

१२

त्वं पिपुं मृगं शूशुवांसं मृजिश्चने वैदथिनाय रन्धीः ।

पञ्चाशत् कृष्णा नि वपः सहस्रा ऽत्कं न पुरो जरिमा वि ददः

१३

सूर उपाके तन्वं दधानो वि यत् ते चेत्यमृतस्य वर्षः ।

मृगो न हस्ती तविषीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रत्

१४

इन्द्रं कामा वसूयन्तो अगमन् त्वर्मीळे न सर्वने चक्रानाः ।

श्वस्यवः शशमानास उक्थैरोको न रण्वा सुहृत्कीव पुष्टिः

१५ [१९]

तमिद् व इन्द्रं सुहवं हुवेम यस्ता चकार नयां पुरुणि ।

यो मावते जरित्रे गध्यं चिन्मक्षू वाजं भरति स्पर्हराधाः

१६

तिग्मा यवन्तरशनिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके जनानाम् ।

घोरा यदर्यं समृतिर्भवात्यधं स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः

१७

(१८१)

भुवोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाजसातो ।	
त्वामनु प्रमतिमा जगन्मो—रुशंसो जरित्रे विश्वधं स्याः	१८
एभिर्नृभिर्निद्र त्वायुभिर्द्वा मघवन्दिर्मघवन् विश्व आजौ ।	
द्यावो न द्युन्नैरभि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शरदश्च पूर्वीः	१९
एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम् ।	
नू चिद् यथा नः सख्या वियोष—दसन्न उग्रोऽविता तनूपाः	२०
नू द्युत इन्द्र नू गृणान इधं जरित्रे नद्योऽं न पीपेः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रुथ्यः सदासाः	२१ [२०] (१८५)

(१७)

२१ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १५ एकपदा विराट् ।

त्वं महाँ इन्द्र तुभ्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहना मन्यत द्यौः ।	
त्वं वृत्रं शर्वसा जघन्वान् त्सृजः सिन्धूरहिना जग्रसानान्	१
तव त्विषो जनिमन् रेजत द्यौ रेजद् भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः ।	
ऋघायन्तं सुभ्वः पर्वतास आर्दन् धन्वानि सरयन्त आपः	२
भिनद् गिरिं शर्वसा वज्रमिष्ण—न्नाविष्कृण्वानः सहसान ओजः ।	
वधीद् वृत्रं वज्रेण मन्दसानः सरन्नापो जर्वसा हतवृष्णीः	३
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौ—रिन्द्रस्य कर्ता स्वर्पस्तमो भूत् ।	
य इ जजान स्वयं सुवज्र—मनपच्युतं सदसो न भूम	४
य एक इच्छ्यावर्यति प्र भूमा राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।	
सत्यमेनमनु विश्वे मदन्ति रातिं देवस्य गृणतो मघोनः	५ [२१]

सत्रा सोमा अभवन्नस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मदिष्ठाः ।	
सत्राभवो वसुपतिर्वसूनां दत्रे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः	६
त्वमधं प्रथमं जायमानो ऽमे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः ।	
त्वं प्रति प्रवत आशयान—महिं वज्रेण मघवन् वि वृश्चः	७
सत्राहणं दार्धृधिं तुम्रमिन्द्रं महामपारं वृषभं सुवज्रम् ।	
हन्ता यो वृत्रं सनितोत वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः	८ (१९३)

अयं वृत्तश्चातयते समीचीन्य आजिषु मधवा शृण्व एकः ।

अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य प्रियासः सख्ये स्याम

९

अयं शृण्वे अध जयन्नुत धनत्रयमुत प्र कृणुते युधा गाः ।

यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रो विश्वं दृळ्हं भयत एजदस्मात्

१० [२२]

समिन्द्रो गा अजयत् सं हिरण्या समश्रिया मधवा यो ह पूर्वीः ।

एभिर्नृभिर्नृतमो अस्य शाकै रायो विभक्ता संभरश्च वस्वः

११

कियत् स्वदिन्द्रो अध्येति मातुः कियत् पितुर्जनितुर्यो जजान ।

यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनयन्दिश्रैः

१२

क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोतीर्यति रेणुं मधवा समोहम् ।

विभञ्जनुरशनिमां इव द्यौरुत स्तोतारं मधवा वसौ धात्

१३

अयं चक्रमिषणत् सूर्यस्य न्येतशं रीरमत् ससृमाणम् ।

आ कृष्ण ई जुहुराणो जिघर्ति त्वचो बुध्ने रजसो अस्य योनौ

१४

असिक्न्यां यजमानो न होता

१५ [२३]

गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः ।

जनीयन्तो जनिदामक्षितोतिमा च्यावयामोऽवृते न कोशम्

१६

त्राता नो बोधि दहशान आपि रभिरख्याता मर्दिता सोम्यानाम् ।

सखा पिता पितृतमः पितृणां कर्तेषु लोकमुशते वयोधाः

१७

सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः ।

वयं ह्या ते चकुमा सबाध आभिः शर्माभिर्महयन्त इन्द्र

१८

स्तुत इन्द्रो मधवा यद्ध वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति ।

अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्मन्नकिर्तुवा वारयन्ते न मर्ताः

१९

एवा न इन्द्रो मधवा विरण्शी करत् सत्या चर्षणीधृदन्वा ।

त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे अधि श्रवो माहिन्नं यज्रिन्ने

२०

नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

२१ [२४] (२०६)

(१८)

१३ वामदेवो गौतमः, १ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य), ७ अदितिः ।

१ वामदेवः, २-४ (पूर्वार्धर्चस्य), ८-१३ इन्द्रः, ४ (उत्तरार्धर्चस्य),

७ वामदेवः । त्रिष्टुप् ।

अयं पन्था अनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे ।

अतश्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः १

नाहमतो निरया दुर्गहितत् तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि ।

बहूनि मे अकृता कर्त्तानि युध्यै त्वेन सं त्वेन पृच्छे २

परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि ।

त्वष्टुर्गृहे अपिबत् सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य ३

किं स ऋधक् कृणवद् यं सहस्रं मासो जभारं शरदश्च पूर्वीः ।

नही न्वस्य प्रतिमानमस्त्यन्तर्जतिपूत ये जनित्वाः ४

अवद्यामिव मन्यमाना गुहाक—रिन्द्रं माता वीर्येणा न्यूष्टम् ।

अथोदस्थात् स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ५ [२५]

एता अर्धन्त्यललाभवन्ती—कृतावरीरिव संक्रोशमानाः ।

एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति कमापो अद्रिं परिधिं रुजन्ति ६

किमु प्विदस्मै निविदो भनन्ते—न्द्रस्यावद्यं दिधिषन्त आपः ।

ममैतान् पुत्रो महता वधेन वृत्रं जघन्वाँ असृजद् वि सिन्धून् ७

ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा जगार ।

ममच्चिदापः शिशवे ममृड्यु—ममच्चिदिन्द्रः सहस्रोदतिष्ठत् ८

ममच्चन ते मघवन् व्यंसो निविविध्वाँ अप हनू जघान ।

अधा निविन्द्र उत्तरो बभूवा—च्छिरो दासस्य सं पिणग्वधेन ९

गृष्टिः संसूव स्थविरं तवागा—मनाधृष्यं वृषभं तुभ्रमिन्द्रम् ।

अरीळ्हं वत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् १०

उत माता महिषमन्ववेन—कुमी त्वा जहति पुत्र देवाः ।

अथाब्रवीद् वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन् त्सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व ११

(२१७)

कस्ते मातरं विधवामचक्रच्छयं कस्त्वामजिघांसञ्चरन्तम् ।
कस्ते देवो अर्धं मर्द्धिकं आसीद् यत् प्राक्षिणाः पितरं पादुगृह्य
अवर्त्या शुनं आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्द्धितारम् ।
अपश्यं जायाममहीयमाना मर्धा मे श्येनो मध्वा जभार

१२

१३ [२६] (११९)

[पञ्चाध्यायः ॥६॥ व० १ ३०]

(१९)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः ।
महामुभे रोदसी वृद्धमुष्णं निरेकमिदं वृणते वृत्रहृत्ये
अवासृजन्त जिघ्रयो न देवा भुवः सम्राळिन्द्र सत्ययोनिः ।
अहन्नहिं परिशयान्मर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः
अतृण्णवन्तं वियतमबुध्य मबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र ।
सप्त प्रति प्रवत आशयान्महिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन्
अक्षोदयच्छवसा क्षामं बुधं वार्णं वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।
हृळ्हान्यौभ्रादुशमान ओजो ऽवाभिनत् ककुभः पर्वतानाम्
अभि प्र ददुर्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साक्रमदयः ।
अतर्पयो विसृत उज्ज ऊर्मीन् त्वं वृतां अरिणा इन्द्र सिन्धून्

१

२

३

४

५ [१]

त्वं मुहीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वय्याय क्षरन्तीम् ।
अरमयो नमसैजदर्णः सुतरणां अकृणोरिन्द्र सिन्धून्
प्रागुवो नभन्वो न वक्ता ध्वसा अपिन्वद् युवतीर्कितज्ञाः ।
धन्वान्यज्रा अपृणक् तृषाणां अधोगिन्द्रः स्तर्यो दंसुपतीः
पूर्वीरुषसः शरदश्च गूर्ता वृत्रं जघन्वां असृजद् वि सिन्धून् ।
परिष्ठिता अतृणद् बद्धधानाः सीरा इन्द्रः स्रवितवे पृथिव्या
वृषीभिः पुत्रमगुवो अद्वानं निवेशनान्दरिव आ जभर्थ ।
व्युन्धो अरुयदहिमादवानो निर्भूदुखच्छित् समरन्त पर्व
प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्रा ऽऽविद्धौ आह विदुषे करांसि ।
यथायथा वृण्यानि स्वगूर्ता ऽपांसि राजन् नर्याविविषीः
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सवृसाः

६

७

८

९

१०

११ [२] (१३०)

(२०)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ न इन्द्रो दूरादा न आसा—दंभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः ।
 ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून १
 आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्वच्छा—र्वाचीनोऽवसे राधसे च ।
 तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शी—मं यज्ञमनु नो वाजसातौ २
 इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत सनिष्यसि क्रतुं नः ।
 श्वघ्नीव वज्रिन् त्सनये धनानां त्वया वयमर्य आजिं जयेम ३
 उशन्तु षु णः सुमना उपाके सोमस्य नु सुपुतस्य स्वधावः ।
 पा इन्द्र प्रतिभृतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृथगेन ४
 वि यो ररप्श ऋषिभिर्नवेभि—र्वृक्षो न पक्वः सृण्यो न जेता ।
 मर्यो न योषामभि मन्यमानो ऽच्छा विवक्त्रि पुरुहूतमिन्द्रम् ५ [३]

गिरिर्न यः स्वतवां ऋष्व इन्द्रः सनादेव सहसे जात उग्रः ।
 आदर्ता वज्रं स्थाविरं न भीम उद्वेव कोशं वसुना न्युष्टम ६
 न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राधस आमरीता मघस्य ।
 उद्वावृषाणस्तविषीव उग्रा—ऽस्मभ्यं दद्वि पुरुहूत रायः ७
 ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीना—मुत वज्रमपवर्तासि गोनाम् ।
 शिक्षानरः समिधेषु प्रहावान् वस्वो राशिमाभिनेतासि भूरिम् ८
 कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिहृष्वः ।
 पुरु द्वाशुषे विचयिष्ठो अहो ऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ९
 मा नो मर्धिरा भरा वृद्धि तन्नः प्र द्वाशुषे दातवे भूरि यत् ते ।
 नव्ये कृष्णे शस्ते अस्मिन् त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः १०
 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [४] (२४१)

(२१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रोऽवस उप न इह स्तुतः सधमादस्तु शूरः ।
 वावृधानस्तविषीर्यस्य पूर्वी—द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुण्यात् १ (२४२)

तस्येद्विह स्तवथ वृष्ण्यानि तुविद्युन्नस्य तुविराधसो नृन् ।
यस्य कर्तुर्विदुष्योऽ न सम्राट् साह्वान् तरुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः २
आ यात्विन्द्रो विव आ पृथिव्या मक्षू समुद्रादुत वा पुरीषात् ।
स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदनानाहृतस्य ३
स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे तमुं द्रवाम विदथेऽप्विन्द्रम् ।
यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ ४
उप यो नमो नमसि स्तभाय क्लियति वाचं जनयन् यजध्वै ।
ऋञ्जसानः पुरुवार उक्थै रेन्द्रं कृण्वीत सदनेषु होता ५ [५]

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान् त्सदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे ।
आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान् त्संवरणेषु वह्निः ६
सत्रा यदीं भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति शुष्मः स्तुवते भराय ।
गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद् धिये प्रायसे मदाय ७
वि यद् वरांसि पर्वतस्य वृष्वे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि ।
विदद् गौरस्य गव्यस्य गोहे यदी वाजाय सुध्योऽ वहन्ति ८
भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र ।
का ते निषक्तिः किमु नो ममत्सि किं नोदुदु हर्षसे दातवा उ ९
एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राड् हुन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः ।
पुरुष्टुत क्त्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य १०
नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [६] (१५१)

(२२)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥ सू० २१-३२]

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वाष्टि तन्नो महान् करति शुष्म्या चित् ।
ब्रह्म स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अश्मानं शर्वसा बिभ्रदेति १
वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्य न्यग्रो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् ।
श्रिये परुष्णीमुपमाण ऊर्णा यस्याः पर्वानि सख्याय विव्ये २
यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।
दधानो वज्रं बाहोरुशन्तं द्याममेन रेजयत् प्र भूम ३ (१५५)

विश्वा रोधांसि प्रवतश्च पूर्वी—द्यौर्ऋषवाज्जनिमन् रजत क्षाः ।

आ मातरा भरति शुष्म्या गो—नृवत् परिज्मन् नोनुवन्त वार्ताः

ता तू तं इन्द्र महतो महानि विश्वेष्टित् सर्वनेषु प्रवाच्या ।

यच्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वा—नहिं वज्रेण शवसाविवेपीः

४

५ [७]

ता तू ते सत्या तुविनृम्ण विश्वा प्र धेनवः सिस्रते वृष्ण ऊध्रः ।

अधा ह त्वद् वृषमणो भियानाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त

अत्राह ते हरिवस्ता उ देवी—रवोभिरिन्द्र स्तवन्त स्वसारः ।

यत् सीमनु प्र मुचो बद्धधाना दीर्घामनु प्रसितिं स्यन्दुयध्यै

पिपीळे अंशुर्मद्यो न सिन्धु—रा त्वा शमी शशमानस्य शक्तिः ।

अस्मद्भ्यक् शुशुचानस्य यम्या आशुर्न रश्मिं तुव्योजसं गोः

अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्णानि सत्रा सहुरे सहांसि ।

अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि वर्धर्वनुषो मर्त्यस्य

अस्माकमित् सु शृणुहि त्वमिन्द्रा—ऽस्मभ्यं चित्रा उप माहि वाजान् ।

अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी—रस्माकं सु मघवन् बोधि गोदाः

नू हुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो—न पीपेः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः

६

७

८

९

१०

११ [८] (२६३)

(१३)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ८-१० ऋतं वा । त्रिष्टुप् ।

कथा महामवृधत् कस्य होतु—र्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः ।

पिबन्नृशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय

को अस्य वीरः संध्रमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य ।

कदस्य चित्रं चिकित्ते कदूती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः

कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद ।

का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहुः पपुर्णि जरित्रे

कथा सुबाधः शशमानो अस्य नशदुभि द्रविणं दीध्यानः ।

देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो जगृभ्वां अभि यज्जुजोषत्

कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्त्यस्य सख्यं जुजोष ।

कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन् कामं सुयुजं तत्से

१

२

३

४

५ [९] (२६८)

किमादमंत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम ।	
भ्रिये सुहृशो वपुस्स्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः	६
द्रुहं जिघांसन् ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका ।	
ऋणा चिद् यत्र ऋण्या न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो बबाधे	७
ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वी—ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।	
ऋतस्य श्लोको बधिरा ततर्दु कर्णा बुधानः शुचमान आयोः	८
ऋतस्य हृह्हा धरुणानि सन्ति पुरुणि चन्द्रा वपुषे वपूषि ।	
ऋतेन कूर्धमिषणन्त पृक्षं ऋतेन गावं ऋतमा विवेशुः	९
ऋतं येमान ऋतमिद् वनोत्यु—तस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः ।	
ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते	१०
न द्रुत इन्द्र न गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।	
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः	११ [१०] (२७४)

(२४)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १० अनुष्टुप् ।

का सुष्टुतिः शर्वसः सूनुमिन्द्र—मर्वाचीनं राधस आ वर्वर्त ।	
वृदिर्हि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निष्पिधां नो जनासः	१
स वृत्रहत्ये हव्यः स ईड्यः स सुष्टुत इन्द्रः सत्यराधाः ।	
स यामन्ना मघवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात्	२
तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिक्तांसस्तन्वः कृण्वत त्राम् ।	
मिथो यत् त्यागमुभयांसो अगमन् नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ	३
कृतूयन्ति क्षितयो योग उग्रा—ऽऽशुषाणासो मिथो अर्णीसातौ ।	
सं यद् विशोऽर्ववृत्रन्त युध्मा आदिन्नम इन्द्रयन्ते अभीके	४
आदिन्द्र नेम इन्द्रियं यजन्त आदित् पक्तिः पुरोळाशं रिरिच्यात् ।	
आदित् सोमो वि पपृच्यादसुष्वी—नादिज्जुजोष वृषभं यजध्वे	५ [११]
कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्थे—न्द्राय सोममुशते सुनोति ।	
सुभीचीनेन मनसाविवेनन् तमित् सखायं कृणुते समत्सु	६ (२८०)

य इन्द्राय सुनवत् सोममद्य पचात् पक्तीरुत भुज्जाति धानाः ।

प्रति मनायोरुचथानि हर्यन् तस्मिन् दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्रः ७

यदा समर्य व्यचेदधावा दीर्घं यदाजिमभ्यख्यदुर्यः ।

अर्चिक्रदुद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्धिः ८

भूर्यसा वस्नमचरत् कनीयो ऽविक्रीतो अकानिषं पुनर्यन् ।

स भूर्यसा कनीयो नारिरेचीद् दीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ९

क इमं दशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः ।

यदा वृत्राणि जङ्घन दथैनं मे पुनर्ददत् १०

नू ह्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपेः ।

अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ११ [१२] (२८५)

(२५)

८ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

को अद्य नर्यो देवकाम उशान्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।

को वा महेऽवसे पार्याय समिन्द्रे अग्नौ सुतसोम ईडे १

को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वी भवति वस्त उन्नाः ।

क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती २

को देवानामवो अद्या वृणीति क आदित्याँ अदितिं ज्योतिरीडे ।

कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यां ऽशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ३

तस्मा अग्निर्भारतः शर्म यंस ज्योक् पश्यात् सूर्यमुच्चरन्तम् ।

य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय नृत्तमाय नृणाम् ४

न तं जिनन्ति बहवो न दुभ्रा उर्वस्मा अदितिः शर्म यंसत् ।

प्रियः सुकृत् प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी ५ [१३]

सुप्रान्यः प्राशुषालेष वीरः सुष्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः ।

नासुष्वेरापिर्न सखा न जामि दुष्प्राव्योऽवहन्ते दवाचः ६

न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रो ऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीति ।

आस्य वेदः खिदति हन्ति नम्रं वि सुष्वये पक्तये केवलो भूत् ७

इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितास इन्द्रम् ।

इन्द्रं क्षियन्त उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ८ [१४] (२९३)

(२६)

७ वामदेवो गौतमः । १-३ इन्द्रो वा । १-३ इन्द्रः, आत्मा वा, ४-७ इयेनः । त्रिष्टुप् ।

अहं मनु॑रभवं सूर्य॑श्चा—ऽहं क॒क्षीवाँ ऋषि॑रस्मि विप्रः ।	
अहं कु॒त्स॑मार्जुनेयं न्यृ॒ञ्जे ऽहं क॒विरु॑शना पश्य॑ता मा	१
अहं भूमि॑मद्वामार्याया—ऽहं वृ॒ष्टिं द्वा॒शुषे म॒र्त्याय ।	
अहम॑पो अ॒नयं वाव॑शाना म॒म दे॒वासो अनु॑ के॒तमा॑यन्	२
अहं पुरो॑ म॒न्दसा॑नो व॒यैरं नव॑ सा॒कं न॒वतीः शम्ब॑रस्य ।	
शत॑तमं वे॒श्यं स॒र्वता॑ता दि॒वोदा॑समतिथि॒ग्वं यदा॑वम्	३
प्र सु ष वि॒भ्यो मरु॑तो वि॒रस्तु प्र इ॒येनः इ॒येने॒भ्य आ॑शुप॒त्वा ।	
अ॒चक्र॑या यत् स्व॒धया॑ सु॒पर्णो ह॒व्यं भर॑न्मन॒वे दे॒वजु॑ष्टम्	४
भर॑द् यदि वि॒रतो॑ वे॒विजानः॑ प॒थोरु॑णा भ॒नो॑जवा अ॒सर्जि॑ ।	
तूर्यं॑ ययौ म॒धुना॑ सो॒म्येनो॑—त श्र॒वो वि॒विदे॑ इ॒येनो॑ अत्र	५
ऋ॒जीपी॑ इ॒येनो॑ द॒र्दमा॑नो अ॒ंशुं प॑रा॒वतः॑ श॒कुनो॑ म॒न्द्रं म॑दम् ।	
सोमं॑ भर॑द् दा॒हहा॑णो दे॒वावा॑न् दि॒वो अ॒मुष्मा॑दु॒त्तरा॑दा॒दाय॑	६
आ॒दाय॑ इ॒येनो॑ अ॒भर॑त् सोमं॑ स॒हस्रं॑ स॒वाँ अ॒युतं॑ च सा॒कम् ।	
अत्रा॑ पु॒रंधि॑रजहा॒दरा॑ती—म॒दे सोम॑स्य मू॒रा अ॒मूरः	७ [१५] (३००)

(२७)

५ वामदेवो गौतमः । इयेनः, ५ इन्द्रो वा । त्रिष्टुप्, ५ शक्वरी ।

गर्भे॑ नु स॒न्नन्वे॑षामवे॒द—म॒हं दे॒वानां॑ जनि॑मानि वि॒श्वा ।	
शतं॑ मा पुर॒ आर्य॑सीरक्ष—न्न॒ध इ॒येनो॑ ज॒वसा॑ नि॒रदी॑यम्	१
न घा स मा॑मप॒ जोषं॑ ज॒भारा॑—ऽभी॑मा॒स त्व॒क्षसा॑ वी॒र्ये॑ण ।	
ई॒र्मा पु॒रंधि॑रजहा॒दरा॑ती—रु॒त वाताँ॑ अ॒तर॑च्छू॒शुवानः॑	२
अव॑ यच्छ॒येनो॑ अ॒स्वनी॑दध द्यो—र्वि यद् यदि वा॒त ऊ॒हुः पु॒रंधि॑म् ।	
सूज॑द् यद॒स्मा अव॑ ह क्षि॒पज्ज्यां॑ कृ॒शानु॑रस्ता म॒नसा॑ भुर॒ण्यन्	३
ऋ॒जिप्य॑ ई॒मिन्द्रा॑वतो न भु॒ज्युं इ॒येनो॑ ज॒भार॑ बृ॒हतो॑ अधि॒ष्णोः ।	
अ॒न्तः प॑त॒त् प॑त॒त्प्रस्य॑ पु॒र्ण—म॒ध या॑म॒न्ति प्र॑सि॒तस्य॑ तद् वेः	४ (३०४)

अध॑ श्वेतं कल॑शं गोभि॑रक्त—मापि॑ष्यान् म॒घवा॑ शुक्रमन्धः ।

अध्व॑र्युभिः प्रय॑तं म॒घ्वो अग्र॑—मिन्द्रो मदा॑य॒ प्रति धृ॑त् पिब॑ध्वै शूरो मदा॑य॒ प्रति धृ॑त् पिब॑ध्वै ५

[१६] (३०५)

(२८)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, इन्द्रासोमौ वा । त्रिष्टुप् ।

त्वा यु॒जा तव॑ तत् सोम॑ स॒ख्य इन्द्रो॑ अ॒पो मन॑वे स॒स्रुत॑स्कः ।

अह॑न्नाहिमरि॑णात् स॒प्त सि॒न्धू—नपा॑वृणो॒दपि॑हितेव॒ खानि॑ १

त्वा यु॒जा नि खि॑वृत् सूर्य॑स्ये—न्द्रश्च॑क्रं सह॑सा स॒द्य इन्द्रो॑ ।

अधि॑ ण्णुना॑ बृ॒हता॑ वर्त॑मानं म॒हो द्रु॒हो अप॑ वि॒श्वायु॑ धायि २

अह॑न्निन्द्रो अ॒दह॑दु॒ग्निरिन्द्रो॑ पु॒रा दस्यु॑न् म॒ध्यंदि॑नादु॒भीके॑ ।

दुर्गे॑ दुरो॒णे क॒त्वा न या॑तां पु॒रू सह॑स्रा शर्वा॑ नि ब॒र्हीत् ३

विश्व॑स्मात् सीम॑धमाँ इन्द्र॑ दस्यु॑न् वि॒शो दा॑सीर॒कृणो॑रप्र॒शस्ताः॑ ।

अबा॑धे॒थाम॑मृ॒णतं॑ नि शत्रू॑—नवि॑न्दे॒थाम॑प॒चितिं॑ वध॑त्रैः ४

ए॒वा स॒त्यं म॑घवाना॑ यु॒वं त—दिन्द्र॑श्च सोमो॑र्वम॒श्व्यं गोः॑ ।

आद॑र्ह॒तम॑पि॒हितान्य॑श्वा॑ रि॒रिच॑थुः क्षाश्चि॑त् त॒वृ॒द्वा॒ना ५ [१७] (३१०)

(२९)

५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नः॑ स्तु॒त उप॑ वा॒जेभि॑रू॒ती इन्द्र॑ या॒हि हरि॑भिर्मन्द॒सानः॑ ।

ति॒रिश्चि॑कुर्यः स॒र्वना॑ पु॒रूण्या॑—ङ्गुभे॑भिर्गृ॒णानः॑ स॒त्यरा॑धाः १

आ हि॑ ष्मा या॒ति नर्य॑श्चि॒कित्वा॑न् द्रु॒यमा॑नः सो॒तृभि॑रु॒प य॒ज्ञम् ।

स्व॒श्वो यो अ॑भीरु॒र्मन्य॑मानः सु॒ष्वाणे॑भिर्म॒दति॑ सं ह॒ वी॒रैः २

आ॒वये॑दस्य॒ कर्णा॑ वा॒जय॑ध्वै जु॒ष्टाम॑नु प्र दि॒शं म॑न्व॒यध्वै॑ ।

उ॒द्वावृ॑षा॒णो रा॑ध॒से तु॒विष्मा॑न् कर॑न्न इन्द्रः॑ सु॒तीर्था॑भयं च ३

अ॒च्छा यो ग॑न्ता॒ नाध॑मान॒मूती॑ इ॒त्था वि॑प्रं ह॒वमा॑नं गृ॒णन्त॑म् ।

उप॑ त्मनि॒ दधानो॑ धुर्या॑इ॒शून् त्स॑ह॒स्राणि॑ श॒तानि॑ व॒ज्रबा॑हुः ४

त्वो॒तासो॑ म॒घव॑न्निन्द्र॒ विप्रा॑ व॒यं ते॑ स्याम॒ सूरयो॑ गृ॒णन्तः॑ ।

भे॒जाना॑सो बृ॒हद्वि॑वस्य रा॒य आ॑क्रा॒र्यस्य॑ द्वा॒वने॑—पु॒रूक्षोः॑ ५ [१८] (३१५)

(१०)

२४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, ९-११ इन्द्रोषसौ । गायत्री, ८, २४ अनुष्टुप् ।

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा त्वम् १
सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः । सत्रा महाँ असि श्रुतः २
विश्वे चनेदुना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ३
यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ४
यत्र देवाँ ऋषायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूरहन् ५ [१९]

यत्रोत मर्त्याय क—मरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतशम् ६
किमादुतासि वृत्रहन् मघवन् मन्युमत्तमः । अत्राह दानुमातिरः ७
एतद् घेदुत वीर्यं—मिन्द्र चक्रथ पौंस्यम् । स्त्रियं यद् दुर्हणायुवं वधीर्दुहितरं दिवः ८
दिवश्चिद् घा दुहितरं महान् महीयमानाम् । उषासमिन्द्र सं पिणक् ९
अपोषा अनसः सरत् संपिष्टादह बिभ्युषी । नि यत् सीं शिश्रथद् वृषा १० [२०]

एतदस्या अनः शये सुसंपिष्टं विपाश्या । ससार सीं परावतः ११
उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमि । परिं ष्ठा इन्द्र मायया १२
उत शुष्णस्य धृष्णुया प्र मृक्षो अभिवेदनम् । पुरो यदस्य संपिणक् १३
उत वासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्निन्द्र शम्बरम् १४
उत वासस्य वर्चिनः सहस्राणि शतावधीः । अधि पञ्च प्रधीरिव १५ [२१]

उत त्वं पुत्रमगुवः परावृक्तं शतक्रतुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् १६
उत त्या तुर्वशायदू अस्नातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्रौ अपारयत् १७
उत त्या सद्य आर्या सरयौरिन्द्र पारतः । अर्णोच्चित्ररथावधीः १८
अनु द्वा जहिता नयो ऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन् । न तत् ते सुन्नमष्टिव १९
शतमश्मन्मर्यानां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । दिवोदासाय वाशुषे २० [२२]

अस्वापयद् वृभीतये सहस्रा त्रिंशत् हथैः । वासानामिन्द्रो मायया २१
स घेदुतासि वृत्रहन् त्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे २२
उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नकिष्टदा मिनत् २३

वामंवामं त आदुरे देवो ददात्वयमा । वामं पूषा वामं भगो वामं देवः कर्कळती २४

[२३] (३३९)

अ० ३, अ० ६, व० २४]

[२५९]

[ऋग्वेदः । मं० ४, सू० ३१, मं० १]

(३१)

१५ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः । गायत्री, ३ पादनिष्कृत ।

कया नश्चित्र आ भुव—दूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता १
 कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । हृळ्हा चिद्वारुजे वसु २
 अभी षु णः सखीना—मविता जरितृणाभू । शतं भवास्यूतिभिः ३
 अभी न आ ववृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्वतः । नियुद्धिश्चर्षणीनाम् ४
 प्रवता हि कर्तूना—मा हा पदेव गच्छसि । अर्भक्षि सूर्ये सचा ५ [२४]

सं यत् तं इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे । अध त्वे अध सूर्ये ६
 उत स्मा हि त्वामाहुरि—न्मघवानं शचीपते । दातारमविदीधयुम् ७
 उत स्मा सद्य इत् परि शशमानाय सुन्वते । पुरु चिन्महसे वसु ८
 नहि ष्मा ते शतं चन राधो वरन्त आमुर्ः । न च्यौत्नानि करिष्यतः ९
 अस्माँ अवन्तु ते शत—मस्मान् त्सहस्रमूतयः । अस्मान् विश्वा अभिष्टयः १० [२५]

अस्माँ इहा वृणीष्व सख्याय स्वस्तये । महो राये द्विविर्मते ११
 अस्माँ अविद्धि विश्वहे—न्द्र राया परीणसा । अस्मान् विश्वाभिरूतिभिः १२
 अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि व्रजाँ अस्तेव गोमतः । नवाभिरिन्द्रोतिभिः १३
 अस्माकं धृष्णुया रथो द्युमाँ इन्द्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते १४
 अस्माकमुत्तमं कृधि श्रवो देवेषु सूर्य । वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि १५ [२६] (३५४)

(३२)

१४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रः, २३-२४ इन्द्राश्वो । गायत्री ।

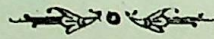
आ तू न इन्द्र वृत्रह—अस्माकमर्धमा गहि । महान् महीभिरूतिभिः १
 भूमिश्चिद् घासि तूतुजि—रा चित्र चित्रिणीष्व । चित्रं कृणोष्युतये २
 वृध्रेभिश्चिच्छशीयांसं हंसि वार्धन्तमोजसा । सखिभिर्ये त्वे सचा ३
 वयमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वाभि नोनुमः । अस्माँ अस्माँ इदुदव ४
 स नश्चित्राभिरद्विवो ऽनवद्याभिरूतिभिः । अनाधृष्टाभिरा गहि ५ [२७]

भूयामो षु त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये ६
 त्वं ह्येक ईशिष इन्द्र वाजस्य गोमतः । स नो यन्धि महीमिषम् ७

(३६१)

न त्वा वरन्ते अन्यथा यद् दित्ससि स्तुतो मघम् । स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्वणः	८
अभि त्वा गोतमा गिराऽनूषत् प्र दावने । इन्द्र वाजाय घृष्वये	९
प्र ते वोचाम वीर्याऽ या मन्दसान आरुजः । पुरो दासीरभीत्य	१० [२८]
ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चक्रथ पौस्या । सुतेष्विन्द्र गिर्वणः	११
अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः । ऐषु धा वीरवद् यशः	१२
यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम् । तं त्वा वयं हवामहे	१३
अर्वाचीनो वसो भवाऽस्मे सु मत्स्वान्धसः । सोमानामिन्द्र सोमपाः	१४
अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोम इन्द्र यच्छतु । अर्वागा वर्तया हरी	१५
पुरोळाशं च नो वसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम्	१६ [२९]
सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे । शतं सोमस्य खार्यः	१७
सहस्रां ते शता वयं गवामा च्यावयामसि । अस्मत्त्रा राध एतु ते	१८
दश ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि । भूरिदा असि वृत्रहन्	१९
भूरिदा भूरि देहि नो मा दुभ्रं भूर्या भर । भूरि घेदिन्द्र दित्ससि	२०
भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन् । आ नो भजस्व राधसि	२१
प्र ते बभ्रू विचक्षणं शंसामि गोषणो नपात् । माभ्यां गा अनु शिश्रथः	२२
कनीनकेव विदधे नवे दुपदे अर्भके । बभ्रू यामेषु शोभेते	२३
अरं म उन्नयाम्णे ऽरमनुन्नयाम्णे । बभ्रू यामेव्वसिधा	२४ [३०] (३७८)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२७]

(३३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ३३-४५]

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वार्चमिष्य उपस्तिरे श्वैतरीं धेनुमीळे ।	
ये वार्तजूतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसो बभ्रुवुः	१
यदारमक्रन्नभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा कुंसनाभिः ।	
आदिद् देवानामुप सख्यमायन् धीरासः पुष्टिमवहन् मनार्यै	२
पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेव जरुणा शयाना ।	
ते वाजो विभ्वां ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम्	३
यत् संवत्समृभवो गामरक्षन् यत् संवत्समृभवो मा अपिंशन् ।	
यत् संवत्समृभरन् मासो अस्यास्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः	४

(३८९)

अ० १, अ० ७, व० १]

[२६१]

[ऋग्वेदः । मं० ४, सू० ३३, मं० ५]

ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करोति कनीयान् त्रीन् कृण्वामेत्याह ।
कनिष्ठ आह चतुरस्करोति त्वष्ट ऋभवस्तत् पनयद् वचो वः

५ [१]

सत्यमूर्चुर्नर एवा हि चक्रुर्नु स्वधामुभवो जग्मुरेताम् ।

विभ्राजमानांश्चमसाँ अहेवाऽवेनत् त्वष्टा चतुरो ददृश्वान्

६

द्वादश द्यून् यदगोह्यस्याऽऽतिथ्ये रणन्नृभवः ससन्तः ।

सुक्षेत्राकृण्वन्ननयन्त सिन्धून् धन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः

७

रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् ।

त आ तक्षन्त्वृभवो रयिं नः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः

८

अपो ह्येषामजुषन्त देवा अभि कृत्वा मनसा दीध्यानाः ।

वाजो देवानामभवत् सुकर्भेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विश्वा

९

ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।

ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम्

१०

इदाहः पीतिमुत् वो मदं धुर्न ऋते श्रान्तस्य सख्याय देवाः ।

ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीये अस्मिन् त्सर्वे दधात

११ [२] (३८९)

(३४)

११ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

ऋभुर्विश्वा वाज इन्द्रो नो अच्छेमं यज्ञं रत्नधेयोप यात ।

इदा हि वो धिषणा देव्यह्नामधात् पीतिं सं मदा अगमता वः

१

विद्वानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम् ।

सं वो मदा अगमत् सं पुरंधिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम्

२

अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत् प्रदिवो दधिध्वे ।

प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुरभूत् विश्वे अग्नियोत् वाजाः

३

अभूद् वो विधत्ते रत्नधेयमिदा नरो द्राशुषे मर्त्याय ।

पिबत वाजा ऋभवो वृदे वो महि तृतीयं सर्वनं मदाय

४

आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः ।

आ वः पीतयोऽभिपित्वे अह्नामिमा अस्तं नवस्व इव गमन्

५ [३]

आ नपातः शवसो यातनोपेमं यज्ञं नमसा हूयमानाः ।

सजोषसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः

६

(३९५)

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ।	
अग्नेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषा ग्नास्पतीभी रत्नधाभिः सजोषाः	७
सजोषस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः ।	
सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः	८
ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं ततक्षुर्ऋभवो ये अश्वा ।	
ये असंत्रा य ऋधग्रोदसी ये विभ्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः	९
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धृत्य वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।	
ते अग्नेपा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति	१०
नापाभूत न वोऽतीतृषामाऽनिःशस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन् ।	
समिन्द्रेण मदथ सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः	११ [४] (४००)

(३५)

९ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप् ।

इहोष यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो माप भूत ।	
अस्मिन् हि वः सर्वने रत्नधेयं गमन्तिवन्द्मनु वो मदासः	१
आगन्ध्रभूणामिह रत्नधेयं मभूत् सोमस्य सुषुतस्य पीतिः ।	
सुकृत्यया यत् स्वपस्यया च एकं विचक्र चमसं चतुर्धा	२
व्यकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत ।	
अथैत वाजा अमृतस्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः	३
किमयः स्विच्चमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र ।	
अथा सुनुध्वं सर्वनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य	४
शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम् ।	
शच्या हरी धनुतरावतटे न्द्रवाहावृभवो वाजरत्नाः	५ [५]
यो वः सुनोत्याभिपित्वे अह्ना तीव्रं वाजासुः सर्वनं मदाय ।	
तस्मै रयिमृभवः सर्ववीरमा तक्षत वृषणो मन्दसानाः	६
प्रातः सुतमपिबो हर्यश्व माध्यंदिनं सर्वनं केवलं ते ।	
समुभुभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीर्या इन्द्र चकृषे सुकृत्या	७ (४०७)

ये वेवासो अभवता सुकृत्या श्येना इवेदधि विवि निषेव ।
ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतासः

८

पत्तुतीयं सर्वनं रत्नधेयु—मकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः ।
तदभवः परिषिक्तं व एतत् सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम्

९ [६] (४०९)

(३६)

९ वामदेवो गोतमः । ऋभवः । जगती, ९ अष्टुप् ।

अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽर्थश्चिचक्रः परि वर्तते रजः ।

महत तद् वो वेव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्च पुण्यथ

१

रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुचेतसो ऽविह्वरन्तं मनसस्परि ध्यया ।

ताँ ऊ न्वस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो वेदयामसि

२

तद् वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं वेवेषु विभवो अभवन्महित्वनम् ।

जिवी यत् सन्ता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ

३

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः ।

अथा वेवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवस्तद् व उक्थ्यम्

४

ऋभुतो रयिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासो यमजीजनन् नरः ।

विभवततो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः

५ [७]

स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः ।

स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभवाँ ऋभवो यमाविषुः

६

श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुजुष्टन ।

धीरासो हि धा कवयो विपश्चितस्तान् व एना ब्रह्मणा वेदयामसि

७

युयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्रांसो विश्वा नर्याणि भोजना ।

द्युमन्तं वाजं वृषशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः

८

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत् तक्षता नः ।

येन वयं चितयेमात्यन्यान् तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः

९ [८] (४१८)

(३७)

८ वामदेवो गौतमः । ऋभवः । त्रिष्टुप्, ५-८ अनुष्टुप् ।

उप नो वाजा अध्वरमृभुक्षा देवा यात पृथिभिर्देवयानैः ।
 यथा यज्ञं मनुषो विश्वाङ्सु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वहाम् १
 ते वो हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णिजो गुः ।
 प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षांय हर्षयन्त पीताः २
 त्र्युदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो हृदे वः ।
 जुह्वे मनुष्वदुपरासु विश्व युष्मे सचा बृहद्विषु सोमम् ३
 पीवोअश्वाः शुचद्रथा हि भुताऽयःशिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।
 इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातो ऽनु वश्चेत्यग्रियं मदाय ४
 ऋभुमृभुक्षणो रयिं वाजे वाजिन्तमं युजम् ।
 इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ५ [९]

सेहमवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
 स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्वता ६
 वि नो वाजा ऋभुक्षणः पथश्चितन यष्टवे ।
 अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरिषणि ७
 तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम् ।
 समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ८ [१०] (४२६)

(३८)

१० वामदेवो गौतमः । दधिका, १ घावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

उतो हि वां वात्रा सन्ति पूर्वा या पुरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे ।
 क्षेत्रासां ददथुरुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम् १
 उत वाजिनं पुरुनिष्विध्वानं दधिकामु ददथुर्विश्वकृष्टिम् ।
 क्रजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुमाशु चकृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् २
 यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पुरुर्मदति हर्षमाणः ।
 पङ्क्तिर्गुर्ध्वन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वार्तामिव धर्जन्तम् ३

(४२९)

यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन् ।
 आविर्कजीको विदथा निचिक्यत् तिरो अरतिं पर्याप आयोः
 उत स्मैनं वस्त्रमथिं न तायु—मनु क्रोशन्ति क्षितयो भैरुषु ।
 नीचार्यमानं जसुरिं न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमच्च यूथम्

४

५ [११]

उत स्मासु प्रथमः सरिष्यन् नि वेवेति श्रेणिभी रथानाम् ।
 स्रजं कृण्वानो जन्यो न शुभ्वा रेणुं रेहिहत् किरणं ददुश्वान्
 उत स्य वाजी सहुरिर्कृतावा शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्थे ।
 तुरं यतीषु तुरयन्नृजिप्यो ऽधि भ्रुवोः किरते रेणुमृञ्जन्
 उत स्मास्य तन्यतोर्वि द्यो—र्कधायतो अभियुजो भयन्ते ।
 यदा सहस्रमभि धीमयोधीद् दुर्वतुः स्मा भवति भीम क्रञ्जन्
 उत स्मास्य पनयन्ति जना जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः ।
 उतैनमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिका असरत् सहस्रैः
 आ दधिकाः शर्वसा पञ्च कृष्टीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।
 सहस्रसाः शतसा वाज्यवा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांसि

६

७

८

९

१० [१२] (४३६)

(३९)

६ वामदेवो गौतमः । दधिकाः । त्रिष्टुप्, ६ अनुष्टुप् ।

आशुं दधिकां तमु नु ष्टवाम दिवस्पृथिव्या उत चर्किराम ।
 उच्छन्तीर्माषसः सद्य—न्त्वति विश्वानि दुरितानि पर्षन्
 महश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रा दधिकाव्णः पुरुवारस्य वृष्णः ।
 यं पुरुभ्यो दीदृवांसं नाग्निं दुदथुर्मित्रावरुणा ततुरिम्
 यो अश्वस्य दधिकाव्णो अकारीत् समिन्द्रे अग्रा उषसो व्युष्टौ ।
 अनागसं तमादितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः
 दुधिकाव्ण इष ऊर्जो महो य—दमन्महि मरुतां नाम भद्रम् ।
 स्वस्तये वरुणं मित्रमाग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम्
 इन्द्रमिवेदुभये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
 दुधिकामु सूर्दनं मर्त्याय दुदथुर्मित्रावरुणा नो अश्वम्
 दुधिकाव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
 सुरभि नो मुखा करत् प्र ण आयूषि तारिषत्

१

२

३

४

५

६ [१३] (४४२)

(४०)

५ वामदेवो गौतमः । दधिकाः, ५ सूर्यः । जगती, १ त्रिष्टुप् ।

दुधिकाव्ण इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।	
अपामग्रेषसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः	१
सत्वा भरिषो गविषो दुवन्यस च्छवस्यादिष उपसस्तुरण्यसत्	
सत्यो द्रवो द्रवरः पतङ्गरो दधिकावेषमूर्ज स्वर्जनत्	२
उत स्मास्य द्रवस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः ।	
श्येनस्येव धजतो अङ्कसं परि दधिकाव्णः सहोर्जा तरित्रतः	३
उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि ।	
क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत् पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत्	४
हंसः शुचिषद् वसुन्तरिक्षस द्रोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ।	
नृषद् वरसद्वत्सद् व्योमस दृजा गोजा क्रतुजा अद्विजा क्रतम्	५ [१४] (४४७)

(४१)

११ वामदेवो गौतमः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रा को वां वरुणा सुन्नमाप स्तोमो हविष्माँ अमृतो न होता ।	
यो वां हृदि क्रतुमाँ अस्मदुक्तः पस्पशीदिन्द्रावरुणा नमस्वान्	१
इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सख्याय प्रयस्वान् ।	
स हन्ति वृत्रा समिथेषु शत्रू नवोभिर्वा महाद्भिः स प्र शृण्वे	२
इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्टे तथा नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता ।	
यवी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसां मादयैते	३
इन्द्रा युवं वरुणा विद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्रा नि वधिष्टं वज्रम् ।	
यो नो दुरेवो वृकतिर्दुभीतिस्तस्मिन् मिमाथामभिभूत्योजः	४
इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषभेव धेनोः ।	
सा नो दुहीयद् यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः	५ [१५]
तोके हिते तनय उर्वरासु सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।	
इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्याता मवोभिर्वृस्मा परितक्मयायाम्	६ (४५३)

युवामिन्द्रचर्वसे पूर्वाय परि प्रभूती गविषः स्वापी ।	
वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शंभू	७
ता वां धियोऽर्वसे वाजयन्तीं राजिं न जग्मुर्यवयूः सुदानू ।	
श्रिये न गाव उप सोममस्थु रिन्द्रं गिरो वरुणं मे मनीषाः	८
इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अगमन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।	
उपेमस्थुर्जोष्टार इव वस्वो रध्वीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः	९
अश्व्यस्य तमना रथ्यस्य पुष्टे नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।	
ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीभि रस्मन्त्रा रायो नियुतः सचन्ताम्	१०
आ नो बृहन्ता बृहतीभिरूती इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ ।	
यद् द्विद्यवः पृतनासु प्रकीळान् तस्य वां स्याम सनितार आजेः	११ [१६] (४५८)

(४९)

१० त्रसदस्युः पौरुकुत्स्यः । त्रसदस्युः, ७-१० इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः	१
अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।	
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य ववेः	२
अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वो र्वी गभीरे रजसी सुमेके ।	
त्वष्टेव विश्वा भुव्नानि विद्वान् त्समैरयं रोदसी धारयं च	३
अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन क्रतस्य ।	
क्रतेन पुत्रो अदितेऋतावो त त्रिधातुं प्रथयद् वि भूम	४
मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।	
कृणोम्याजिं मघवाहमिन्द्र इयमि रेणुमभिभूत्योजाः	५ [१७]

अहं ता विश्वा चकरं नकिर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।	
यन्मा सोमासो ममवृन्वदुक्थो भे भयेते रजसी अपारे	६
विदुष्टे विश्वा भुव्नानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।	
त्वं वृत्राणि शुण्विषे जघृन्वान् त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून्	७ (४६५)

अस्माकमत्र पितरस्त आसन् त्सत ऋषयो दौर्गहे बध्यमाने ।
त आर्यजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवम्
पुरुकुत्सानी हि वामदाश—द्व्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरर्धदेवम्
राया वयं संसवांसो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः ।
तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम्

८

९

१० [१८] (४६८)

(४३)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

क उ श्रवत् कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुषाते ।
कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहव्याम्
को मृळाति कतम आगमिष्ठो देवानामु कतमः शर्भविष्ठः ।
रथं कमाहुर्द्वदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत
मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतो द्यू—निन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम् ।
द्विव आजाता द्विव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा
का वां भूदुपमातिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना ।
को वां महश्चित् त्यजसो अभीक उरुण्यतं माध्वी दस्रा न ऊती
उरु वां रथः परि नक्षति द्या—मा यत् समुद्रादुभि वर्तते वाम् ।
मध्वा माध्वी मधु वां प्रुषायन् यत् सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्वाः
सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान् घृणा वयोऽरुषासः परि गमन् ।
तदू षु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः
इहेह यद् वां समना पंपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरता ।
उरुण्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक्

१

२

३

४

५

६

७ [१९] (४७५)

(४४)

७ पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

तं वां रथं वयमुद्या हुवेम पृथुज्यमश्विना संगतिं गोः ।
यः सूर्या वहति वन्धुराय—गिर्वीहसं पुरुतमं वसूयम्

१

(४७६)

पुष्पं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः ।	
युवोर्वपुरभि पृक्षः सचन्ते वहन्ति यत् ककुहासो रथे वाम	२
को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्कैः ।	
ऋतस्य वा वनुषे पूर्याय नमो येमानो अश्विना ववर्तत्	३
हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं यज्ञं नासत्योप यातम् ।	
पिबाथ्र इन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधते जनाय	४
आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन ।	
मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः सं यद् वृदे नाभिः पूर्या वाम	५
नू नो रथिं पुरुवीरं बृहन्तं दत्ता मिमाथामुभयेवस्मे ।	
नरो यद् वामश्विना स्तोममावन् त्सधस्तुतिमाजमीळ्हासो अगमन्	६
इहेह यद् वां समना पंपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना ।	
उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्विक	७ [२०] (४८९)

(४५)

७ वामदेवो गौतमः । अश्विनौ । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सानवि ।	
पृक्षासो अस्मिन् मिथुना अधि त्रयो हतिस्तुरीयो मधुनो वि रंशते	१
उद् वां पृक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु ।	
अपोर्णुवन्तस्तम आ परीवृतं स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः	२
मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभि रूत प्रियं मधुने युञ्जाथां रथम् ।	
आ वर्तन्ति मधुना जिन्वथस्पथो हतिं वहेथे मधुमन्तमश्विना	३
हंसासो ये वां मधुमन्तो अस्मिधो हिरण्यपर्णा उहुव उषर्बुधः ।	
उवृष्टतो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मक्षः सर्वनानि गच्छथः	४
स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्रय उस्मा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना ।	
यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमद्रिभिः	५
आकेनिपासो अहभिर्दिविध्वतः स्वर्णं शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।	
सूरश्चिदश्वान् युयुजान ईयते विश्वा अनु स्वधया चेतथस्पथः	६
प्र वामवोचमश्विना धियंधा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति ।	
येन सद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ	७ [२१] (४८९)

(४६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ४६-५८]

७ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । गायत्री ।

अग्रं पिबामधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु	।	त्वं हि पूर्वपा असि	१
शतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसारथिः	।	वायो सुतस्य तृम्पतम्	२
आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः	।	वहन्तु सोमपीतये	३
रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरम्	।	आ हि स्थार्थो दिविस्पृशम्	४
रथेन पृथुपाजसा वृश्वांसमुप गच्छतम्	।	इन्द्रवायू इहा गतम्	५
इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा	।	पिबतं वृशुषो गृहे	६
इह प्रयाणमस्तु वामिन्द्रवायू विमोचनम्	।	इह वां सोमपीतये	७ [२२] (४९६)

(४७)

४ वामदेवो गौतमः । इन्द्रवायू, १ वायुः । अनुष्टुप् ।

वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु ।	
आ याहि सोमपीतये स्पार्हो देव नियुत्वता	१
इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिर्महथः ।	
युवां हि यन्तीन्द्वो निम्नमापो न सध्यक्	२
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा सरथं शवसस्पती ।	
नियुत्वन्ता न ऊतय आ यातं सोमपीतये	३
या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो वृशुषे नरा ।	
अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम्	४ [२३] (५००)

(४८)

५ वामदेवो गौतमः । वायुः । अनुष्टुप् ।

विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अर्यः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	१
निर्युवाणो अशस्तीर्नियुत्वा इन्द्रसारथिः ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये	२ (५०१)

अनु कृष्णे वसुधिते	येमाते विश्वपेशसा ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	३
वहन्तु त्वा मनोयुजो	युक्तासो नवतिर्नव ।	
वायवा चन्द्रेण रथेन	याहि सुतस्य पीतये	४
वायो शतं हरीणां	युवस्व पोष्याणाम् ।	
उत वा ते सहस्रिणो	रथ आ यातु पाजसा	५ [२४] (५०५)

(४९)

६ वामदेवो गौतमः । इन्द्राबृहस्पती । गायत्री ।

इदं वामास्ये हविः	प्रियमिन्द्राबृहस्पती । उक्थं मदश्च शस्यते	१
अयं वां परि पिच्यते	सोम इन्द्राबृहस्पती । चारुर्मदाय पीतये	२
आ न इन्द्राबृहस्पती	गृहमिन्द्रश्च गच्छतम् । सोमपा सोमपीतये	३
अस्मे इन्द्राबृहस्पती	रयिं धत्तं शतग्विनम् । अश्वावन्तं सहस्रिणाम्	४
इन्द्राबृहस्पती वयं	सुते गीभिर्हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये	५
सोममिन्द्राबृहस्पती	पिबतं दाशुषो गृहे । मादयेथां तर्दोकसा	६ [२५] (५११)

(५०)

११ वामदेवो गौतमः । बृहस्पतिः, १०-११ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप्, १० जगती ।

यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान्	बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण ।	
तं प्रत्तासु ऋषयो दीध्यानाः	पुरो विप्रा दधिरे मन्द्रजिह्वम्	१
धुनेतयः सुप्रकेतं मदन्तो	बृहस्पते अभि ये नस्ततस्ते ।	
पृषन्तं सुप्रमदब्धमूर्ध्वं	बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम्	२
बृहस्पते या परमा परावदत	आ तं क्रतुस्पृशो नि षेदुः ।	
तुभ्यं खाता अवता अद्रिदग्धा	मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरण्शम्	३
बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो	महो ज्योतिषः परमे व्योमन् ।	
सप्तास्यस्तुविजातो रवेण	वि सप्तरश्मिरधमत् तमांसि	४
स सुष्टुभा स ऋक्वता गुणेन	वलं रुरोज फलिगं रवेण ।	
बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः	कर्निकदृद् वारवशतीरुदाजत्	५ [२६] (५१६)

एषा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः ।
 बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ६
 स इद राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण ।
 बृहस्पतिं यः सुभृतं बिभर्ति वल्गूयति वन्दते पूर्वभाजम् ७
 स इत् क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इळा पिन्वते विश्वदानीम् ।
 तस्मै विशः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजनि पूर्व एति ८
 अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्या ।
 अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः ९
 इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पते ऽस्मिन् यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू ।
 आ वां विशन्तिवन्दवः स्वाभुवो ऽस्मे रुयिं सर्ववीरं नि यच्छतम् १०
 बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमतिर्भूत्वस्मे ।
 अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधी र्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ११ [२७], ५११

— ❧ —

[अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ व० १-२६]

(५१)

११ वामदेवो गौतमः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

इवमु त्यत् पुरुतमं पुरस्ता ज्ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात् ।
 नूनं विवो दुहितरो विभाती गातुं कृणवन्नुषसो जनाय १
 अस्थुरु चित्रा उषसः पुरस्ता न्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु
 व्यू ब्रजस्य तमसो द्वारे च्छन्तीरव्रच्छुचयः पावकाः २
 उच्छन्तीरद्य चितयन्त भोजान् राधोदेयायोषसो मघोनीः ।
 अचित्रे अन्तः पणयः सस न्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ३
 कुवित स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुषसो वो अद्य ।
 येना नवगवे अङ्गिरे दशगवे सप्तास्ये रेवती रेवदूष ४
 पूयं हि देवीर्कतयुग्मिरश्वैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः ।
 प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम् ५ [१]
 क्वं स्विदासां कतमा पुराणी यया विधाना विदुधुर्कभूणाम् ।
 शुभं यच्छुभ्रा उषसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सदृशीरजुयीः ६

ऋग्वेदः । अ० ३, अ० ८, व० २]

[१७३]

[मं० ४, सू० ५१, मं० ७]

ता घा ता भद्रा उषसः पुरासु—रभिष्टिद्युम्ना ऋतजातसत्याः ।
यास्वीजानः शशमान उक्थैः स्तुवच्छंसन् द्रविणं सद्य आप
ता आ चरन्ति समना पुरस्तात् समानतः समना पप्रथानाः ।
ऋतस्य देवीः सदसो बुधाना गवां न सर्गा उषसो जरन्ते
ता इहवेइव समना समानी—रमीतवर्णा उषसश्चरन्ति ।
गूहन्तीरभ्वमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूभिः शुचयो रुचानाः
रयिं दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवीः ।
स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम
तद् वो दिवो दुहितरो विभाती—रुपं ब्रुव उषसो यज्ञकेतुः ।
वयं स्याम यशसो जनेषु तद् द्यौश्च धत्तां पृथिवी च देवी

७

८

९

१०

११ [२] (५३३)

(५२)

७ वामदेवो गौतमः । उषाः । गायत्री ।

प्रति व्या सूनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।
दिवो अदर्शि दुहिता
अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी ।
सखाभूवृश्विनोरुषाः
उत सखास्यश्विनो—रुत माता गवामसि ।
उतोषो वस्व ईशिषे
यावयद्वेषसं त्वा चिकित्वित् सूनृतावरि ।
प्रति स्तोमैरभुत्समहि
प्रति भद्रा अहक्षत गवां सर्गा न रुमयः ।
ओषा अप्रा उरु ज्रयः
आपप्रुषी विभावरि व्यावज्योतिषा तमः ।
उषो अनु स्वधामव
आ द्यां तनोषि रुदिमभि—रान्तरिक्षमुरु प्रियम् ।
उषः शुक्रेण शोचिषा

१

२

३

४

५

६

७ [३] (५४०)

(५३)

७ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती ।

तद् देवस्य सवितुर्वार्यं महद् वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः ।	
छर्दिर्येन दाशुषे यच्छति त्मना तन्नो महौ उदयान् देवो अक्तुभिः	१
दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्रापिं प्रति मुञ्चते कविः ।	
विचक्षणः प्रथयन्नापुणन्नूर्व जीजनत् सविता सुम्रमुक्थ्यम्	२
आप्ता रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे ।	
प्र बाहू अस्माक् सविता सर्वामानि निवेशयन् प्रसुवन्नक्तुभिर्जगत्	३
अदाभ्यो भुवनानि प्रचारकशद् व्रतानि देवः सविताभि रक्षते ।	
प्रासाग्बाहू भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अज्मस्य राजति	४
त्रिरन्तरिक्षं सविता माहित्वना त्री रजांसि परिभूस्त्रीणि रोचना ।	
तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिस्र इन्वति त्रिभिर्व्रतैरभि नो रक्षति त्मना	५
बृहत्सुम्रः प्रसवीता निवेशनो जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी ।	
स नो देवः सविता शर्म यच्छ त्वस्मे क्षयाय त्रिवरुथमंहसः	६
आगन् देवः क्तुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम् ।	
स नः क्षपाभिरहभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिमस्मे समिन्वतु	७ [४] (५४७)

(५४)

६ वामदेवो गौतमः । सविता । जगती, ६ त्रिष्टुप् ।

अभूद् देवः सविता वन्यो नु न इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः ।	
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत्	१
देवेभ्यो हि प्रथमं यजियेभ्यो ऽमृतत्वं सुवसिं भागमुत्तमम् ।	
आदिद् दामानं सवितर्व्यूण्षे ऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः	२
अर्चिती यच्चकूमा दैव्ये जने वीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता ।	
देवेषु च सवितर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः	३
न प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद् यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति ।	
यत् पृथिव्या वरिमन्ना स्वङ्गुरिर्वर्म्मन् दिवः सुवर्ति सत्यमस्य तत्	४ (५५१)

अ० ३, अ० ८, व० ५]

[२७५]

[ऋग्वेदः । मं० ४, सू० ५४, मं० ५

इन्द्रज्येष्ठान् बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः क्षयौ एभ्यः सुवासि पस्त्यावतः ।

यथायथा पतयन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः सुवार्य ते ५

ये ते त्रिरहन् तसवितः सुवासो विवेदिवे सौभगमासुवन्ति ।

इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुराद्रि—रादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ६ [५] (५५३)

(५५)

१० वामदेवो गौतमः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ८-१० गायत्री ।

को वस्त्राता वसवः को वरुता द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नः ।

सहीयसो वरुण मित्र मर्तात् को वोऽध्वरे वरिवो धाति देवाः १

प्र ये धामानि पूर्याण्यर्चान् वि यदुच्छान् वियोतारो अमूराः ।

विधातारो वि ते दधुरजस्रा ऋतधीतयो रुरुचन्त दुस्माः २

प्र पस्त्याऽमदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिभीळे सुख्याय देवीम् ।

उभे यथा नो अहनी निपात उपासानक्ता करतामदधे ३

व्यर्थमा वरुणश्चेति पन्था—मिषस्पतिः सुवितं गातुमग्निः ।

इन्द्राविष्णू नृवदुषु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद् वरुथम् ४

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुरात्रि भगस्य ।

पात पतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत् ५ [६]

नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः ।

समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो घर्मस्वरसो नद्योऽप वन ६

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन् ।

नहि मित्रस्य वरुणस्य धासि—मर्हामसि प्रमियं सान्वग्नेः ७

अग्निरीशे वसव्यस्या—ऽग्निर्महः सौभगस्य ।

तान्यस्मभ्यं रासते ८

उषो मघोन्या वह सूनृते वार्यी पुरु ।

अस्मभ्यं वाजिनीवति ९

तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रो नो राधसा गमत् १० [७] (५६३)

(५६)

७ वामदेवो गौतमः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप्, ५-७ गायत्री ।

मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयन्दिरकैः ।

यत् सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन् रुचद्भोक्षा पप्रथानेभिरेवैः १

देवी देवेभिर्यजते यजत्रै रमिनती तस्थतुरुक्षमाणे ।

ऋतावरी अद्भुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयन्दिरकैः २

स इत् स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान ।

उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत् ३

नू रोदसी बृहद्भिर्नो वरुथैः पत्नीवद्भिरिषयन्ती सजोषाः ।

उरुची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ४

प्र वां महि द्यवी अभ्युपस्तुतिं भरामहे ।

शुची उप प्रशस्तये ५

पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः ।

ऊह्यार्थे सनाहृतम् ६

मही मित्रस्य साधथ स्तरन्ती पिप्रती ऋतम् ।

परि यज्ञं नि षेदथुः ७ [८] (५७०)

(५७)

८ वामदेवो गौतमः । १-३ क्षेत्रपतिः; ४ शुनः; ५, ८ शुनासीरौ; ६-७ सीता ।

अनुष्टुप्; ५ पुर उष्णिक्; १, ३, ८ त्रिष्टुप् ।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि ।

गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे १

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मि धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व ।

मधुश्चुतं घृतमिव सुपूत मृतस्य नः पतयो मृळयन्तु २

मधुमतीरोषधीद्यावि आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् ।

क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान् नो अस्त्व रिण्यन्तो अन्वेनं चरेम ३

शुनं बाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् ।

शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्टामुदिङ्गय ४

(५७४)

शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद् द्विवि चक्रथुः पर्यः ।

तेनेमामुपं सिञ्चतम्

५

अर्वाचीं सुभगे भव सीति वन्दामहे त्वा ।

यथा नः सुभगासंसि यथा नः सुफलासंसि

६

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु ।

सा नः पर्यस्वती दुहा—मुत्तरामुत्तरां समां

७

शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहेः ।

शुनं पर्जन्यो मधुना पर्योभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम्

८ [९] (५७८)

(५८)

११ वामदेवो गौतमः । अग्निः, सूर्यो वाऽऽपो वा गावो वा घृतस्तुतिर्वा । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदार—दुपांशुना सममृतत्वमानद् ।

घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः

१

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्या—ऽस्मिन् यजे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुःशृङ्गोऽवमीद् गौर एतत्

२

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याँ आ विवेश

३

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः

४

एता अर्षन्ति हृद्यात् समुद्रा—च्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे ।

घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम्

५ [१०]

सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्दृदा मनसा पूयमानाः ।

एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः

६

सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वार्तप्रमियः पतयन्ति यद्वाः ।

घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्मूर्मिभिः पिन्वमानः

७

(५८५)

अभि प्रवन्तु समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम् ।

घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः

८

कन्या इव वहतुमेतवा उ अश्रुयञ्जाना अभि चाकशीमि ।

यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत् पवन्ते

९

अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजि मस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त ।

इमं यज्ञं नयत वृवता नो घृतस्य धारा मधुमत् पवन्ते

१०

धामन् ते विश्वं भुवन्मधि श्रित मन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि ।

अपामनीके समिधे य आभृत स्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम्

११ [११] (५८९)

॥ इति चतुर्थं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

तृतीयमंडलस्यान्तपर्यन्तं ३०५२

चतुर्थमंडलस्य ५८९

सर्वयोगः- ३६४१

अथ पञ्चमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१४]

१२ बुधगविष्टिरावात्रेयौ । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अबोधयग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुपासम् ।	
यद्वा इव प्र वयामुजिहानाः प्र भानवः सिद्धते नाकमच्छ	१
अबोधि होता यजथाय देवा—नूध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् ।	
समिद्धस्य रुशददर्शि णजो महान् देवस्तमसो निरमोचि	२
यदी गणस्य रशनामर्जीगः शुचिरङ्गे शुचिभिर्गोभिर्गग्निः ।	
आद् दक्षिणा युज्यते वाजय—न्युत्तानामूध्वो अधयज्जुह्वमिः	३
अग्निमच्छा देवयतां मनांसि चक्षूषीव सूर्ये सं चरन्ति ।	
यदी सुवाते उषसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अह्वाम्	४
जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अह्वां हितो हितेष्वरूपो वनेषु ।	
दमेदमे सप्त रत्ना दधानो अग्निर्होता नि षसादा यजीयान्	५
अग्निर्होता न्यसीदद् यजीया—नुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके ।	
युवा कविः पुरुनिष्ठ क्रतावा धर्ता कृष्टीनामृत मध्य इन्द्रः	६ [१२]
प्र णु त्यं विप्रमध्वरेषु साधु—मग्निं होतारमीळते नमोभिः ।	
आ यस्ततान रोदसी क्रतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन	७
मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः ।	
सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वो अग्रे सहसा प्रास्यन्यान्	८
प्र सद्यो अग्रे अत्येभ्यन्या—नाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ ।	
ईळेन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्	९
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्ने अन्तित ओत दूरात् ।	
आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत् ते अग्रे महि शर्म भद्रम्	१० (१०)

आद्य रथं भानुमो भानुमन्त—मग्रे तिष्ठ यजतोभिः समन्तम् ।

विद्वान् पथीनामुर्वन्तरिक्ष—मेह देवान् हविरद्याय वक्षि

११

अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे ।

गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुव्यश्चमश्रेत

१२ [१३] (१२)

(२)

१२ कुमार आत्रेयः, वृशो वा जानः, उभौ वा; १, ९ वृशो जानः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १२ शकवरी ।

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहा विभर्ति न ददाति पित्रे ।

अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरतौ

१

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेपी विभर्षि महिषी जजान ।

पूर्वीर्हि गर्भः शरदो ववर्धा—ऽपश्यं जातं यदसूत माता

२

हिरण्यदन्तं शुचिर्वर्णमारात् क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम् ।

वृकानो अस्मा अमृतं विपृक्वत् किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुकथाः

३

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद् यूथं न पुरु शोभमानम् ।

न ता अंगृभन्नजनिष्ट हि षः पलिकनीरिद् युवतयो भवन्ति

४

के मे मर्यकं वि यवन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदास ।

य ईं जगृभुरव ते सृजन्त्वाजाति पृथ्व उप नश्चिकित्वान्

५

वसां राजानं वसतिं जनाना मरातयो नि दधुर्मर्त्येषु ।

ब्रह्माण्यत्रेव तं सृजन्तु निन्वितारो निन्द्यासो भवन्तु

६ [१४]

शुनश्चिच्छेपं निर्दितं सहस्राद् यूपादमुञ्चो अशमिष्ट हि षः ।

एवास्मदग्रे वि मुमुग्धि पाशान् होतश्चिकित्व इह तू निषद्य

७

हृणीयमानो अप हि मदयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।

इन्द्रो विद्वो अनु हि त्वा चक्ष तेनाहमग्रे अनुशिष्ट आगाम्

८

वि ज्योतिषा बृहता भात्यग्नि राविर्विश्वानि कृणुते महित्वा ।

प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसि विनिक्षे

९

उत स्वानासो विवि पन्त्वग्रे स्तिग्मायुधा रक्षसि हन्तवा उ ।

मर्दे चिदस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः

१०

(१२)

एतं ते स्तोमं तुविजात विप्रो रथं न धीरः स्वपा अतक्षम् ।

यदीदृशे प्रति त्वं देव हर्षाः स्वर्वतीरप एना जयेम

११

तुविशीवो वृषभो वावृधानो ऽशञ्चर्यः समजाति वेदः ।

इतीममग्निममृता अवोचन् बहिष्मते मनवे शर्म यंस—द्विष्मते मनवे शर्म यंसत् १२[१५](२४)

(३)

१२ वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः, ३ मरुद्रुद्रविष्णवः । त्रिष्टुप्, १ विराट् ।

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत् त्वं मित्रो भवसि यत् समिन्द्रः ।

त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवा—स्त्वमिन्द्रो द्वाशुषे मर्त्याय

१

त्वमर्यमा भवसि यत् कनीनां नाम स्वधावन् गुह्यं बिभर्षि ।

अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभि—र्यद् दंपती समनसा कृणोधि

२

तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत् ते जनिम् चारुं चित्रम् ।

पदं यद् विष्णोरुपमं निधाय तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम्

३

तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरु दधाना अमृतं सपन्त ।

होतारमग्निं मनुषो नि षेदु—र्दशस्यन्त उशिजः शंसमायोः

४

न त्वद्भोता पूर्वी अग्ने यजीयान् न काव्यैः परो अस्ति स्वधावः ।

विशश्च यस्या अतिथिर्भवसि स यज्ञेन वनवद् देव मर्तान्

५

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः ।

वयं समर्ये विदथेष्वाह्वा वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान्

६ [१६]

यो न आगो अभ्येनो भरा—त्यधीदुघमघशंसे दधात ।

जही चिकित्वो अभिशस्तिमेता—मग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन

७

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वे द्रुतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः ।

संस्थे यदग्ने ईर्यसे रयीणां देवो मर्तेर्वसुभिरिध्यमानः

८

अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान् पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे ।

कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नो ऽग्ने कदा कृतचिद् यातयासे

९

भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वसो यद्वि तज्जोषयासे ।

कृविद् देवस्य सहसा चकानः सुममग्निर्वनते वावृधानः

१०

(३४)

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्रे दुरितातिं पर्षि ।

स्तेना अहश्नन् रिपवो जनासो ऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन्

११

इमे यामासस्त्वद्विगभूवन् वसवे वा तदिदागो अवाचि ।

ताहायमग्निरभिज्ञस्तये नो न रीषते वावृधानः परा दात

१२ [१७] (३६)

(४)

११ वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वामग्रे वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन् ।

त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाऽभि प्यम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम्

१

हव्यवाळग्निरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे ।

सुगार्हपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्याक् सं मिमीहि श्रवांसि

२

विशां कविं विस्पतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतपृष्ठमग्निम् ।

नि होतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वार्याणि

३

जुषस्वाग्र इळया सजोषा यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य ।

जुषस्व नः समिधं जातवेद आ च देवान् हविरद्याय वक्षि

४

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् ।

विश्वा अग्रे अभियुजो विहत्या शत्रूयतामा भरा भोजनानि

५ [१८]

वधेन दस्युं प्र हि चातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वेष्टे स्वायै ।

पिपेर्षि यत् सहसस्पुत्र देवान् त्सो अग्रे पाहि नृतम् वाजं अस्मान्

६

वयं ते अग्र उक्थैर्विधेम वयं हव्यैः पावक भद्रशोचे ।

अस्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि

७

अस्माकमग्रे अध्वरं जुषस्व सहसः सूनो त्रिषधस्थ हव्यम् ।

वयं देवेषु सुकृतः स्याम शर्मणा नस्त्रिवरुथेन पाहि

८

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिं पर्षि ।

अग्रे अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम्

९

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानो ऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि ।

जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्रे अमृतत्वमश्याम्

१०

(४६)

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम् ।

अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति

११ [१९] (४७)

(५)

११ वसुश्रुत आत्रेयः । आप्रीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इलः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः
६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री ।

सुसमिद्धाय शोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन	।	अग्नये जातवेदसे	१
नराशंसः सुषूदती मं यज्ञमदाभ्यः	।	कविर्हि मधुहस्त्यः	२
इलितो अग्र आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम्	।	सुखै रथेभिरुतये	३
ऊर्णम्रदा वि प्रथस्वाभ्यर्का अनूषत	।	भवा नः शुभ्र सातये	४
देवीर्द्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा न ऊतये	।	प्रप्र यज्ञं पूर्णीतन	५ [२०]

सुप्रतीके वयोवृधा यही ऋतस्य मातरा	।	दोषामुपासमीमहे	६
वातस्य पत्न्यन्नीलिता दैव्या होतारा मनुषः	।	इमं नो यज्ञमा गतम्	७
इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः	।	बर्हिः सीदन्त्वस्त्रिधः	८
शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना	।	यज्ञेयज्ञे न उदव	९
यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि	।	तत्र हव्यानि गामय	१०
स्वाहाग्नये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः	।	स्वाहा देवेभ्यो हविः	११ [२१] (५८)

(६)

१०. वसुश्रुत आत्रेयः । अग्निः । पङ्क्तिः ।

अग्निं तं मन्ये यो वसु—रस्तुं यं यन्ति धेनवः ।

अस्तमर्वन्त आशवो ऽस्तं नित्यासो वाजिन इधं स्तोतृभ्य आ भर १

सो अग्निर्यो वसुर्गुणे सं यमायन्ति धेनवः ।

समर्वन्तो रघुद्रुवः सं सुजातासः सूरय इधं स्तोतृभ्य आ भर २

अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः ।

अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्यमिधं स्तोतृभ्य आ भर ३

आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।

यद्ध स्या ते पर्नीयसी समिदं व्रीदयति द्यवी—धं स्तोतृभ्य आ भर ४ (६२)

आ ते अग्र ऋचा हविः शुक्रस्य शोचिषस्पते ।

सुश्वन्द्र दस्म विरुपते हव्यवाद् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतुभ्य आ भर

५ [२२]

प्रो त्ये अग्रयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।

ते हिंन्विरे त इन्विरे त इषण्यन्त्यानुष—गिषं स्तोतुभ्य आ भर

६

तव त्ये अग्ने अर्चयो महि वाधन्त वाजिनः ।

ये पत्वभिः शफानां व्रजा भुरन्त गोना—मिषं स्तोतुभ्य आ भर

७

नवां नो अग्र आ भर स्तोतुभ्यः सुक्षितीरिषः ।

ते स्याम य आनुचु—स्त्वाद्वासा दमेदम इषं स्तोतुभ्य आ भर

८

उभे सुश्वन्द्र सर्पिषो दवीं श्रीणीष आसनि ।

उतो न उत पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतुभ्य आ भर

९

एवाँ अग्निमर्जुर्यमु—गीर्भिर्यज्ञेभिरानुषक् ।

दधदुस्मे सुवीर्यं—मुत त्यदाश्वश्व्य—मिषं स्तोतुभ्य आ भर

१० [२३](६८)

(७)

१० इष आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, १० पङ्क्तिः ।

सखायः सं वः सम्यञ्च—मिषं स्तोमं चाग्रये ।

वर्षिष्ठाय क्षितीना—मूर्जो नप्त्रे सहस्वते

१

कुत्रां चिद् यस्य समृतौ गुणां नरो नृषदने ।

अहन्तश्चिद् यमिन्धते संजनयन्ति जन्तवः

२

सं यद्विषो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।

उत द्युमस्य शवस ऋतस्य रश्मिमा ददे

३

सः स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिद् दूर आ सते ।

पावको यद् वनस्पतीन् प्र स्मा मिनात्यजरः

४

अव स्म यस्य वर्षेण स्वेदं पृथिषु जुहति ।

अभीमह स्वजेन्यं भूमा पृष्ठेव रुरुहुः

५ [२४]

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद् विश्वस्य धार्यसे ।

प्र स्वादनं पितुना मस्ततातिं चिदायवे

६ (७४)

स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।

हिरिश्मश्रुः शुचिदं नृभुरनिभृष्टतविषिः

७

शुचिः ष्म यस्मा अत्रिवत् प्र स्वर्धितिव रीर्यते ।

सुषूरसूत माता क्राणा यदानशे भगम्

८

आ यस्ते सर्पिरासुते ऽग्ने शमस्ति धायसे ।

ऐषु द्युम्नमुत श्रव आ चित्तं मर्त्येषु धाः

९

इति चिन्मन्युमधिज—स्त्वादातमा पशुं ददे ।

आदग्ने अपृणतो ऽग्निः सासह्याद दस्यू—निषः सासह्यान्नृन्

१० [२५] (७८)

(८)

७ इष आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

त्वामग्ने कृतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नासं ऊतये सहस्कृत ।

पुरुश्चन्द्रं यजतं विश्वधायसं दमूनसं गृहर्षतिं वरेण्यम्

१

त्वामग्ने अतिथिं पूर्य विशः शोचिष्केशं गृहर्षतिं निषेदिरे ।

बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम्

२

त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदुं विविचिं रत्नधातमम् ।

गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्णुणसं सुयजं घृतश्रियम्

३

त्वामग्ने धर्णसिं विश्वधा वयं गीर्भिर्गृणन्तो नमसोप सेदिम ।

स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसा सुदीतिभिः

४

त्वामग्ने पुरुरूपो विशेर्विशे वयो दधासि प्रत्नथां पुरुष्टुत ।

पुरुण्यन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विषाणस्य नाधूषे

५

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ्य देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहनम् ।

उरुज्वर्यसं घृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति

६

त्वामग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे ।

स वावृधान ओषधीभिरुक्षितोऽभि जयांसि पार्थिवा वि तिष्ठसे

७ [२६] (८५)

[इति तृतीयोऽष्टकः ॥३॥]

॥ अथ चतुर्थोऽष्टकः ॥४॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३३]

(९)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप् ; ५, ७ पङ्क्तिः ।

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईळते ।

मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुषक् १

अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तबर्हिषः ।

सं यज्ञासश्चरन्ति यं सं वाजासः श्रवस्यवः २

उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्टारणी ।

धृतरिं मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम् ३

उत स्म दुर्गृभीयसे पुत्रो न ह्यार्याणाम् ।

पुरु यो दग्धासि वना ऽग्ने पशुर्न यवसे ४

अधं स्म यस्यार्चयः सम्यक् संयन्ति धूमिनः ।

यदीमहं त्रितो दिव्युप ध्मातेव धमति शिशीते ध्मातरीं यथा ५

तवाहमग्ने ऊतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः ।

द्वेषोयुतो न दुरिता तुर्याम मर्त्यानाम् ६

तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्व आ भर ।

स क्षेपयत् स पोषयद् भुवद् वाजस्य सातय उतैधि पृतसु नो वृधे ७ [१] (९१)

(१०)

७ गय आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप् ; ४, ७ पङ्क्तिः ।

अग्न ओजिष्ठमा भर द्युन्नमस्मभ्यमग्निगो ।

प्र नो राया परीणसा रत्ति वाजाय पन्थाम् १

त्वं नो अग्ने अद्भुत क्त्वा दक्षस्य मंहना ।

त्वे असुर्यमारुहत् क्राणा मित्रो न यज्ञियः २

त्वं नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वर्धय ।

ये स्तोमोभिः प्र सूरयो नरो मघान्यान्नुः ३

ये अग्ने चन्द्र ते गिरः शुम्भन्त्यश्वराधसः ।

शुष्मोभिः शुष्मिणो नरो विवश्चिद् येषां बृहत् सुकीर्तिर्बोधति त्मना ४

तव त्वे अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया ।

परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः

५

नू नो अग्न ऊतये सबाधसश्च रातये ।

अस्माकांसश्च सूरयो विश्वा आशास्तरिषणि

६

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान् आ भर ।

होतर्विभ्वासहं रथि स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पृत्सु नो वृधे

७ [२] (९९)

(११)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । जगती ।

जनस्य गोपा अंजनिष्ट जागृवि रग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे ।

घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद वि भाति भरतेभ्यः शुचिः

१

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं मग्निं नरस्त्रिषधस्थे समीधिरे ।

इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः

२

असंमृष्टो जायसे मात्रोः शुचिर्मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।

घृतेन त्वावर्धयन्नग्न आहुत धूमस्ते केतुरभवद् द्विवि श्रितः

३

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुया ऽग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे ।

अग्निर्दूतो अभवद्भव्यवाहनो ऽग्निं वृणाना वृणते कविक्रतुम्

४

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे ।

त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्महीरा पृणान्ति शर्वसा वर्धयन्ति च

५

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितमन्वविन्दञ्छश्रियाणं वनेवने ।

स जायसे मथ्यमानः सहो महत् त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः

६ [३] (१०५)

(१२)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्ये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म ।

घृतं न यज्ञ आस्येडे सुपूतं गिरं भरे वृषभार्य प्रतीचीम्

१

ऋतं चिकित्व ऋतमिच्चिकिन्द्वयुतस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः ।

नाहं यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं संपाम्यरुषस्य वृष्णाः

२

(१०७)

कया नो अग्न ऋतयन्तृतेन	भुवो नवेदा उचथस्य नव्यः ।	
वेदा मे देव ऋतुपा ऋतूनां	नाहं पतिं सनितुरस्य रायः	३
के ते अग्ने रिपवे बन्धनासः	के पायवः सनिषन्त द्युमन्तः ।	
के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति	क आसतो वचसः सन्ति गोपाः	४
सखायस्ते विपुणा अग्न एते	शिवासः सन्तो अशिवा अभूवन् ।	
अधूर्षत स्वयमेते वचोभिर्ऋजूयते	वृजिनानि ब्रुवन्तः	५
यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीदृ	ऋतं स पात्यरूपस्य वृष्णाः ।	
तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु	प्रसर्त्तणस्य नहुषस्य शेषः	६ [४] (१११)

(१३)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अर्चन्तस्त्वा हवामहे	ऽर्चन्तः समिधीमहि	। अग्ने अर्चन्त ऊतये	१
अग्नेः स्तोमं मनामहे	सिधमद्य दिविस्पृशः	। देवस्य द्रविणस्यवः	२
अग्निर्जुषत नो गिरो	होता यो मानुषेष्वा	। स यक्षद् दैव्यं जनम्	३
त्वमग्ने सप्रथा असि	जुष्टो होता वरेण्यः	। त्वया यज्ञं वि तन्वते	४
त्वमग्ने वाजसातमं	विप्रा वर्धन्ति सुष्टुतम्	। स नो रास्व सुवीर्यम्	५
अग्ने नेमिराँ इव	देवाँस्त्वं परिभूरसि	। आ राधश्चित्रमृत्तसे	६ [५] (११७)

(१४)

६ सुतंभर आत्रेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय	समिधानो अमर्त्यम्	। हव्या देवेषु नो दधत्	१
तमध्वरेष्वीळते	देवं मता अमर्त्यम्	। यजिष्ठं मानुषे जने	२
तं हि शश्वन्त ईळते	सुचा देवं घृतश्चुता	। अग्निं हव्याय वोळहवे	३
अग्निर्जातो अरोचत	घ्नन् दस्युः श्रयोतिषा तमः ।	अविन्दुद् गा अपः स्वः	४
अग्निमीळेन्यं कविं	घृतपृष्ठं सपर्यत	। वेतु मे शृणवद्ववम्	५
अग्निं घृतेन वावृधुः	स्तोमेभिर्विश्वचर्षणिम्	। स्वाधीभिर्वचस्युभिः	६ [६] (११३)

(१५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १५-३२]

५ धरुण आङ्गिरसः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यशसे पूर्वाय ।	
घृतप्रसक्तो असुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः	१
ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य शाके परमे व्योमन् ।	
दिवो धर्मेन् धरुणे सेदुषो नृ-आतैरजातां अभि ये ननक्षुः	२
अंहोयुर्वस्तन्वस्तन्वते वि वयो महद् दुष्टं पूर्वाय ।	
स रुवतो नवजातस्तुतुर्यात् सिंहं न क्रुद्धमभितः परि ष्टुः	३
मातेव यद् भरसे पप्रथानो जनैजन् धार्यसे चक्षसे च ।	
वयोवयो जरसे यद् दधानः परि त्मना विषुरुपो जिगासि	४
वाजो नु ते शर्वसस्पात्वन्तं—मुरुं दोर्धं धरुणं देव रायः ।	
पदं न तायुर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नत्रिमस्पः	५ [७] (१२८)

(१६)

५ पूरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

बृहद् वयो हि भानवे ऽर्ची देवायाग्रये ।	
यं मित्रं न प्रशस्तिभिर्मतीसो दधिरे पुरः	१
स हि द्युभिर्जनानां होता दक्षस्य बाह्वोः ।	
वि हव्यमग्निरानुष-ग्भगो न वारमृण्वति	२
अस्य स्तोमे मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः ।	
विश्वा यस्मिन् तुविष्वणि समये शुष्ममावृधुः	३
अथा ह्यग्न एषां सुवीर्यस्य मंहना ।	
तमिद् यद् न रोदसी परि श्रवो बभूवतुः	४
नू न एहि वार्यमग्ने गृणान आ भर ।	
ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचो तैधि पृत्सु नो वृधे	५ [८] (१३३)

(१७)

५ पूरुरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

आ यज्ञैर्देव मर्त्य इत्था तव्यांसमूतये ।

अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुरीळीतावसे १

अस्य हि स्वयंशस्तर आसा विधर्मन् मन्यसे ।

तं नाकं चित्रशोचिषं मन्द्रं परो मनीषया २

अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा ।

द्विवो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः ३

अस्य कृत्वा विचेतसो वृस्मस्य वसु रथ आ ।

अधा विश्वासु हव्यो ऽग्निर्विष्णु प्र शस्यते ४

नू न इद्धि वार्यमासा संचन्त सूरयः ।

ऊर्जो नपादुभिष्टये प्राहि शुग्धि स्वस्तय उत्तैधि पृत्सु नो वृधे ५ [९] (१३८)

(१८)

५ द्वितो मृक्तवाहा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ५ पंक्तिः ।

प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतातिथिः ।

विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति १

द्विताय मृक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना ।

इन्दुं स धत्त आनुषक् स्तोता चित् ते अमर्त्य २

तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोनाम् ।

अरिंष्टो येषां रथो व्यश्वदावन्नीयते ३

चित्रा वा येषु दीर्घिति रासन्नुक्था पान्ति ये ।

स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि ४

ये मे पञ्चाशतं दुदु रश्वानां सधस्तुति ।

द्युमदग्रे महि श्रवो बृहत् कृधि मघोनां नुवदमृत नृणाम् ५ [१०] (१४३)

(१९)

५ वविरात्रेयः । अग्निः । गायत्री, ३-४ अनुष्टुप्, ५ विराड् रूपा ।

अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र ववेर्वविश्विकेत । उपस्थे मातुर्वि चष्टे १
 जुहुरे वि चितयन्तो ऽनिमिषं नृम्णं पान्ति । आ हृळ्हां पुरं विविशुः २
 आ श्वेत्त्रेयस्य जन्तवो द्युमद् वर्धन्त कृष्टयः ।
 निष्क्रीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः ३
 प्रियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा ।
 घर्मो न वाजजठरो ऽदब्धः शश्वतो दभः ४
 क्रीळन् नो रश्म आ भुवः सं भस्मना वायुना वेविदानः ।
 ता अस्य सन् धूषजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः ५ [११] (१४८)

(२०)

४ प्रयस्वन्त आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

यमग्ने वाजसातम् त्वं चिन् मन्यसे रयिम् ।
 तं नो गीर्भिः श्रवाय्यं देवत्रा पनया युजम् १
 ये अग्ने नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शर्वसः ।
 अप द्वेषो अप हरो ऽन्यव्रतस्य सश्विरे २
 होतारं त्वा वृणीमहे ऽग्ने दक्षस्य साधनम् ।
 यज्ञेषु पूर्वं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे ३
 इत्था यथा त ऊतये सहसावन् द्विवेदिवे ।
 राय क्रताय सुक्रतो गोभिः प्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः ४ [१२] (१५२)

(२१)

४ सस आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

मनुष्वत् त्वा नि धीमहि मनुष्वत् समिधीमहि । अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान् देवयते यज १
 त्वं हि मानुषे जने ऽग्ने सुप्रीत इध्यसे । सुचस्त्वा यन्त्यानुषक् सुजात सर्पिरासुते २
 त्वां विश्वे सजोषसो देवासो दूतमकत । सपर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीळते ३
 देवं वो देवयज्यया ऽग्निमीळीत मर्त्यैः ।
 समिद्धः शुक्र दीदित्स्य योनिमासदः ससस्य योनिमासदः ४ [१३] (१५६)

(२२)

४ विश्वसामा आत्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

प्र विश्वसामन्नत्रिव दर्चा पावकशोचिषे । यो अध्वरेष्वीड्यो होता मन्द्रतमो विशि १
न्यग्निं जातवेदसं दधाता देवमृत्विजम् । प्र यज्ञ एत्वानुष गद्या देवव्यचस्तमः २
चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तास ऊतये । वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अमन्महि ३
अग्ने चिकित्त्व्यस्य न इदं वचः सहस्य ।

तं त्वा सुशिप्र दंपते स्तोमैर्वर्धन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ४ [१४] (१६०)

(२३)

४ द्युम्नो विश्वचर्षणिरात्रेयः । अग्निः । अनुष्टुप्, ४ पंक्तिः ।

अग्ने सहन्तुमा भर द्युम्नस्य प्रासहा रयिम् । विश्वा यश्चर्षणीरभ्याऽसा वाजेषु सासहत १
तमग्ने पृतनाषहं रयिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः २
विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो वृक्तबर्हिषः । होतारं सन्नसु प्रियं व्यन्ति वार्या पुरु ३
स हि ण्मा विश्वचर्षणि रभिमाति सहो दुधे ।

अग्रे एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत् पावक दीदिहि ४ [१५] (१६४)

(२४)

४ गौपायना लौपायना वा बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुश्च । अग्निः । द्विपदा विराट् ।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः १
वसुरग्निर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः ॥१॥ २
स नो बोधि श्रुधी हव मुरुष्या णो अघायतः समस्मात् ३
तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥२॥ ४ [१६] (१६८)

(२५)

९ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः । अनुष्टुप् ।

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः ।

रासत् पुत्र ऋषूणा मृतावा पर्षति द्विषः १

स हि सत्यो यं पूर्वं चिद् देवासाश्चिद् यमीधिरे ।

होतारं मन्द्रजिह्वमित् सुवीतिभिर्विभावसुम् २

(१७०)

स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुमत्या ।

अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य

३

अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मतेष्वाविशन् ।

अग्निर्नो हव्यवाहनो ऽग्निं धीभिः संपर्यत

४

अग्निस्तुविश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम् ।

अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति द्वाशुषे

५ [१७]

अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो युधा नृभिः ।

अग्निरत्यं रघुष्यद्वं जेतारमपराजितम्

६

यद् वाहिष्ठं तदुग्रये बृहदर्चं विभावसो ।

महिषीव त्वद् रयिस्त्वद् वाजा उदीरते

७

तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत् ।

उतो ते तन्यतुर्यथा स्वानो अर्तं त्मना दिवः

८

एवाँ अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्दिम ।

स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेव सुक्रतुः

९ [१८] (१७७)

(२६)

९ वसूयव आत्रेयाः । अग्निः, ९ विश्वे देवाः । गायत्री ।

अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्या । आ देवान् वक्षि यक्षि च १

तं त्वा घृतस्रवीमहे चित्रभानो स्वर्दशम् । देवाँ आ वीतये वह २

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ३

अग्ने विश्वेभिरा गंहि देवेभिर्हव्यदातये । होतारं त्वा वृणीमहे ४

यजमानाय सुन्वत आग्ने सुवीर्यं वह । देवैरा सत्सि बर्हिषि ५ [१९]

समिधानः सहस्रजिदग्ने धर्माणि पुष्यसि । देवानां दूत उक्थ्यः ६

न्यग्निं जातवेदसं होत्रवाहं यविष्ठ्यम् । दधाता देवमृत्विजम् ७

प्र यज्ञ एत्वानुषगद्या देवव्यचस्तमः । स्तूणीत बर्हिरासदे ८

एदं मरुतो अश्विना मित्रः सीदन्तु वरुणः । देवासः सर्वया विशा ९ [२०] (१८६)

(२७)

६ त्रैवृष्णस्वरुणः, पौरुकुत्सस्त्रसदस्युः, भारतोऽश्वमेधश्च राजानः; (अत्रिभौम इति केचित्) । अग्निः ६ इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अनस्वन्ता सत्पतिर्माहे मे गावा चेतिष्ठो असुरो मघोनः ।

त्रैवृष्णो अग्ने वृशभिः सहस्रैर्वैश्वानर त्र्यरुणाश्चिकेत १

यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति ।

वैश्वानर सुष्टुतो वावृधानो ऽग्ने यच्छ त्र्यरुणाय शर्म २

एवा ते अग्ने सुमतिं चकानो नविषाय नवमं त्रसदस्युः ।

यो मे गिरस्तुविजातस्य पूर्वीर्युक्तेनाभि त्र्यरुणो गृणाति ३

यो म इति प्रवोचत्यश्वमेधाय सूरये ।

ददद्वा सनिं यते ददन्मेधामृतायते ४

यस्य मा परुषाः शतमुद्धर्षयन्त्युक्षणाः ।

अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव ज्याशिरः ५

इन्द्राग्नी शतदात्र्यश्वमेधे सुवीर्यम् ।

क्षत्रं धारयतं बृहद् विवि सूर्यमिवाजरम् ६ [२१] (१९२)

(२८)

६ विश्ववारात्रेयी । अग्निः । १, ३ त्रिष्टुप्, २ जगती, ४ अनुष्टुप्, ५-६ गायत्री ।

समिद्धो अग्निर्विवि शोचिरश्रेत् प्रत्यङ्कुषसंमुर्विया वि भाति ।

एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्देवाँ ईळाना हविषा घृताचीं १

समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वन्तं सचसे स्वस्तये ।

विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्वस्यातिथ्यमग्ने नि च धत्त इत् पुरः २

अग्ने शर्धं महते सौमगाय तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु ।

सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महांसि ३

समिद्धस्य प्रमहसो ऽग्ने वन्वे तव श्रियम् ।

वृषमो द्युम्नवाँ असि समध्वरेष्विध्यसे ४

समिद्धो अग्न आहुत देवान् यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ५

आ जुहोता दुवस्यता ऽग्निं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनम् ६ [२२] (१९८)

(२९)

१५ गौरिवीतिः शाक्त्यः । इन्द्रः, ९ (प्रथमपादस्य) उशना वा । त्रिष्टुप् ।

त्र्यर्यमा मनुषो देवताता त्री रोचना दिव्या धारयन्त ।
 अर्चन्ति त्वा मरुतः पूतदक्षा—स्त्वमेषामृषिरिन्द्रासि धीरः १
 अनु यदीं मरुतो मन्दसान—मार्चन्निन्द्रं पपिवांसं सुतस्य ।
 आदत्त वज्रमभि यदहिं ह—न्नपो यद्दीरसृजत् सर्तवा उ २
 उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्ये—न्द्रः सोमस्य सुषुतस्य पेयाः ।
 तद्धि हव्यं मनुषे गा अविन्दु—दहन्नाहिं पपिवां इन्द्रो अस्य ३
 आद् रोदसी वितरं वि ष्कभायत् संविन्यानश्चिद् भियसे मृगं कः ।
 जिगर्तिमिन्द्रो अपजर्गुराणः प्रतिं श्वसन्तमव दानवं हन् ४
 अध क्रत्वा मघवन् तुभ्यं देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयम् ।
 यत् सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरुपरा एतशे कः ५ [२३]

नव यदस्य नवतिं च भोगान् त्साकं वज्रेण मघवा विवृश्वत् ।
 अर्चन्तीन्द्रं मरुतः सधस्थे त्रैष्टुभेन वचसा बाधत द्याम् ६
 सखा सख्ये अपचत् तूयमग्नि—रस्य क्रत्वा महिषा त्री शतानि ।
 त्री साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिबद् वृत्रहत्याय सोमम् ७
 त्री यच्छता महिषाणामघो मा—स्त्री सरांनि मघवा सोम्यापाः ।
 कारं न विश्वे अहन्त देवा भरमिन्द्राय यदहिं जघान ८
 उशना यत् सहस्यैर्यातं गृहमिन्द्र जूजुवानेभिरश्वैः ।
 वन्वानो अत्र सरथं ययाथ कुत्सेन देवैरवनोर्ह शुष्णाम् ९
 प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य कुत्सायान्यद् वरिवो यार्तवेऽकः ।
 अनासो दस्यूरमृणो वधेन नि दुर्योण आवृणङ् मृधवाचः १० [२४]

स्तोमासस्त्वा गौरिवीतेरवर्ध—न्नरन्धयो वैदधिनाय पिप्रुम् ।
 आ त्वामृजिश्वा सख्याय चक्रे पचन् पत्तीरपिबः सोममस्य ११
 नवगवासः सुतसोमास इन्द्रं दशगवासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 गव्यं चिदूर्वमपिधानवन्तं तं चिन्नरः शशमाना अय वन् १२
 कथो नु ते परि चराणि विद्वान् वीर्या मघवन् या चकर्थ ।
 या चो नु नव्या कृणवः शविष्ठ प्रेदु ता ते विदथेषु ब्रवाम १३ (२११)

एता विश्वा चकृवाँ इन्द्र भूर्य—परीतो जनुषा वीर्येण ।

या चिन्नु वज्रिन् कृणवो दधुष्वान् न ते वर्ता तविष्या अस्ति तस्याः १४

इन्द्र ब्रह्म क्रियमाणा जुषस्व या ते शविष्ठ नव्या अकर्म ।

वस्त्रेव भद्रा सुकृता वसू रथं न धीरः स्वपा अतक्षम् १५ [२५] (११३)

(३०)

१५ बभ्रुरात्रेयः । इन्द्रः, १२-१५ ऋणंचयेन्द्रौ । त्रिष्टुप् ।

कस्य वीरः को अपश्यदिन्द्रं सुखरथमीयमानं हरिभ्याम् ।

यो राया वज्री सुतसोममिच्छन् तदोको गन्तां पुरुहूत ऊती १

अवाचचक्षं पदमस्य सस्व—रुग्रं निधातुरन्वायमिच्छन् ।

अपृच्छमन्याँ उत ते म आहु—रिन्द्रं नरो बुबुधाना अशेम २

प्र नु वयं सुते या ते कृतानी—न्द्र ब्रवाम यानि नो जुजोषः ।

वेवुदविद्वाञ्छृणवच्च विद्वान् वहतेऽयं मघवा सर्वसेनः ३

स्थिरं मनश्चकृषे जात इन्द्र वेषीदेको युधये भूर्यसश्चित् ।

अश्मानं चिच्छवसा दिद्युतो वि विदो गवामूर्वमुस्त्रियाणाम् ४

परो यत् त्वं परम आजनिष्ठाः परावति श्रुत्यं नाम बिभ्रत् ।

अतश्चिदिन्द्रादभयन्त देवा विश्वा अपो अजयद् वासपत्नीः ५ [२६]

तुभ्येवेते मरुतः सुशेवा अचैन्त्यर्कं सुन्वन्त्यन्धः ।

अहिमोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सक्षदिन्द्रः ६

वि षू मृधो जनुषा दानमिन्व—न्नहन् गवा मघवन् त्संचकानः ।

अत्रा वासस्य नमुचेः शिरो य—दवर्तयो मनवे गातुमिच्छन् ७

युजं हि मामकृथा आदिदिन्द्र शिरो वासस्य नमुचेर्मथायन् ।

अश्मानं चित् स्वर्यं वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरुद्भ्यः ८

स्त्रियो हि वास आयुधानि चक्रे किं मां करन्नबला अस्य सेनाः ।

अन्तर्ह्यर्ह्यदुभे अस्य धेने अथोप प्रैद् युधये दस्युमिन्द्रः ९

समत्र गावोऽभितोऽनवन्ते—हेह वत्सैर्वियुता यदासन् ।

सं ता इन्द्रो असृजदस्य शाकै—र्यदीं सोमांसः सुषुता अमन्दन् १० [२७]

यदीं सोमा बभ्रुधूता अमन्दु—न्नरोरवीद् वृषभः सादनेषु ।

पुंरुः पपिवाँ इन्द्रो अस्य पुनर्गवामददादुस्त्रियाणाम् ११ (२१४)

भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रा ।	
ऋणंचयस्य प्रयता मघानि प्रत्यग्रभीष्म नृतमस्य नृणाम्	१२
सुपेशसं माव सृजन्त्यस्तं गवां सहस्रै रुशमासो अग्ने ।	
तीवा इन्द्रमममन्दुः सुतासो ऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः	१३
औच्छ्रत् सा रात्री परितक्म्या याँ ऋणंचये राजनि रुशमानाम् ।	
अत्यो न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत् सहस्रा	१४
चतुःसहस्रं गव्यस्य पश्वः प्रत्यग्रभीष्म रुशमेष्वग्ने ।	
घर्मश्चित् ततः प्रवृजे य आसीदयस्मयस्तम्वादां विप्राः	१५ [२८](२२८)

(३१)

१३ अवस्युरात्रेयः । इन्द्रः, ८ तृतीयपादस्य कुत्सो वा, चतुर्थपादस्य उशना वा, ९ इन्द्राकुत्सौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति यमध्यस्थान्मघवा वाजयन्तम् ।	
यूथेव पश्वो व्युनोति गोपा अरिष्टो याति प्रथमः सिषासन्	१
आ प्र द्रव हरिवो मा वि वेनः पिशङ्गराते अभि नः सचस्व ।	
नहि त्वदिन्द्र वस्यो अन्यदस्त्यमेनाँश्चिज्जनिवतश्चकथं	२
उद्यत् सहः सहस्र आजनिष्ट देदिष्ट इन्द्र इन्द्रियाणि विश्वा ।	
प्राचोदयत् सुदुघा ववे अन्तर्वि ज्योतिषा संववृत्वत् तमोऽवः	३
अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् त्वष्टा वज्रं पुरुहूत द्युमन्तम् ।	
ब्रह्माण इन्द्रं महयन्तो अर्के रवर्धयन्नहये हन्तुवा उ	४
वृष्णे यत् ते वृषणो अर्कमर्चा निन्द्र ग्रावाणो अदितिः सजोषाः ।	
अनश्वासो ये पवयोऽरथा इन्द्रेषिता अभ्यवर्तन्त दस्यून्	५ [२९]

प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं प्र नूतना मघवन् या चकथं ।	
शक्तीवो यद् विभरा रोदसी उभे जयन्नपो मनवे दानुचित्राः	६
तदिच्छु ते करणं दस्म विप्राऽहिं यद् भन्नोजो अत्रामिमीथाः ।	
शुष्णस्य चित् परि माया अगृभ्णाः प्रपित्वं यन्नप दस्यूरसेधः	७
त्वमपो यदेव तुर्वशायाऽरमयः सुदुघाः पार इन्द्र ।	
उग्रमयातमवहो ह कुत्सं सं ह यद् वामुशनारन्त देवाः	८ (२३६)

इन्द्राकुत्सा वहमाना रथेनाऽऽ वामत्या अपि कर्णे वहन्तु ।

निः पीमज्यो धर्मथो निः षधस्थान् मघोनो हृदो वरथस्तमीसि

वातस्य युक्तान् त्सुयुजश्चिदश्वान् कविश्चिदेषो अजगन्नवस्युः ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सखाय इन्द्र ब्रह्माणि तविषीमवर्धन्

९

१० [३०]

सूराश्चिद रथं परितक्म्यायां पूर्वं करदुपरं जूजुवांसम् ।

भरच्चक्रमेतशः सं रिणाति पुरो दधत् सनिष्यति क्रतुं नः

आयं जना अभिचक्षे जगामेन्द्रः सखायं सुतसोममिच्छन् ।

वदन् प्रावाव वेदिं भ्रियाते यस्य जीरमध्वर्यवश्चरन्ति ।

ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते मतीं अमृत मो ते अंह आरन् ।

वावन्धि यज्यूरुत तेषु धेह्यो जो जनेषु येषु ते स्याम

११

१२

१३ [३१] (२४१)

(३२)

१२ गातुरात्रेयः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अदर्वुरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान् बद्धधानाँ अरम्णाः ।

महान्तमिन्द्र पर्वतं वि यद् वः सृजो वि धारा अव दानवं हन्

त्वमुत्साँ क्रतुभिर्बद्धधानाँ अरंह ऊधुः पर्वतस्य वज्रिन् ।

अहिँ चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ इन्द्र तविषीमधत्थाः

त्यस्य चिन्महतो निर्मृगस्य वर्धर्जघान तविषीभिरिन्द्रः ।

य एक इदप्रतिर्मन्यमान आदस्मादुन्यो अजनिष्ट तव्यान्

त्यं चिदेषां स्तुधया मदन्तं मिहो नपातं सुवृधं तमोगाम् ।

वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि जघान शुष्णाम्

त्यं चिदस्य क्रतुभिर्निषत्तम मर्मणो विददिदस्य मर्म ।

यदीँ सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्म्ये धाः

त्यं चिद्वित्था कत्पयं शयान मसूर्ये तमसि वावृधानम्

तं चिन्मन्दानो वृषभः सुतस्यो चैरिन्द्रो अपगूर्यौ जघान

१

२

३

४

५

६ [३२]

उद् यदिन्द्रो महते दानवाय वधर्यमिष्ट सहो अप्रतीतम् ।

यदीँ वज्रस्य प्रभृतौ वृदाभ विश्वस्य जन्तोरधुमं चकार

७

(२४८)

त्यं चिदणीं मधुपं शयानमसिन्वं वधं मह्याददुग्रः ।	
अपादमत्रं महता वधेन नि दुर्योणि आवृणद् मृधवाचम्	८
को अस्य शुष्मं तविषीं वरात एको धना भरते अप्रतीतः ।	
इमे चिदस्य जयसो नु देवी इन्द्रस्यौजसो भियसा जिहाते	९
न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीत इन्द्राय गातुरुशतीव येमे ।	
सं यदोजो युवते विश्वमाभिरनु स्वधात्रे क्षितयो नमन्त	१०
एकं नु त्वा सत्पतिं पाश्र्वजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु ।	
तं मे जगृभ्र आशसो नविष्ठं दूषा वस्तोर्हवमानास इन्द्रम्	११
एवा हि त्वामृतुथा यातयन्तं मघा विप्रैभ्यो ददंतं शृणोमि ।	
किं ते ब्रह्माणो गृहते सखायो ये त्वाया निदधुः काममिन्द्र	१२[३३](२५३)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-२८]

(३३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३३-४४]

१० प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महिं महे तवसे दीध्ये नृनिन्द्रायेत्था तवसे अतव्यान् ।	
यो अस्मै सुमतिं वाजसातौ स्तुतो जने समर्यश्चिकेत	१
स त्वं न इन्द्र धियसानो अकैर्हरीणां वृषन् योक्त्रमश्रेः ।	
या इत्था मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान्	२
न ते त इन्द्राभ्यस्मृष्ट्वाऽयुक्तासो अब्रह्मता यदसन् ।	
तिष्ठा रथमधि तं वज्रहस्ताऽऽ रश्मिं देव यमसे स्वश्वः	३
पुरु यत् त इन्द्र सन्त्युक्था गवै चकथोर्वरासु युध्यन् ।	
ततक्षे सूर्याय चिदोर्कसि स्वे वृषा समत्सु दासस्य नाम चित्	४
वयं ते त इन्द्र ये च नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः ।	
आस्माञ्जगम्यादहिशुष्म सत्वा भगो न हव्यः प्रभूथेषु चारुः	५ [१]

पपृक्षेण्यमिन्द्र त्वे ह्योजो नृम्णानि च नृतमानो अमर्तः ।	
स न एनीं वसवानो रयिं दाः प्रार्यः स्तुषे तुविमघस्य दानम्	६
एवा न इन्द्रोतिभिर्व पाहि गृणतः शूर कारुन् ।	
उत त्वचं ददतो वाजसातौ पिप्रीहि मध्वः सुषुतस्य चारोः	७ (२६०)

उत त्वे मा पौरुकुत्स्यस्य सूरैः सवस्योर्हिरणिनो रराणाः ।
 वहन्तु मा दश श्येतासो अस्य गैरिक्षितस्य क्रतुभिर्नु सश्वे
 उत त्वे मा मारुताश्वस्य शोणाः क्रत्वामघासो विदथस्य रातौ ।
 सहस्रा मे च्यवतानो ददान आनूकमर्यो वपुषे नार्चत्
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः ।
 महा रायः संवरणस्य ऋषेर्वजं न गावः प्रयता अपि गमन्

८

९

१० [२] (१६३)

(३४)

९ प्राजापत्यः संवरणः । इन्द्रः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

अजातशत्रुमजरा स्वर्वित्यनु स्वधार्मिता दुस्ममीयते ।
 सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन
 आ यः सोमेन जठरमापिप्रताऽमन्दत मघवा मध्वो अन्धसः ।
 यदी मृगाय हन्तवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत्
 यो अस्मै घ्नस उत वा य ऊर्धनि सोमं सुनोति भवति द्युमाँ अह ।
 अपाप शक्रस्ततनुष्टिमूहति तनूशुभ्रं मघवा यः कवासखः
 यस्यावधीत् पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते ।
 वेतीद्वस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीषते वस्व आक्रः
 न पञ्चभिर्दशभिर्विष्टारभं नासुन्वता सचते पुण्यता चन ।
 जिनाति वेदमुया हन्ति वा धुनि रा देवयुं भजति गोमति ब्रजे

१

२

३

४

५ [३]

वित्वक्षणः समृतौ चक्रमासजो ऽसुन्वतो विषुणः सुन्वतो वृधः ।
 इन्द्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं नयति दासमार्यः
 समी पणेरजति भोजनं मुषे वि द्वाशुषे भजति सूनरं वसु ।
 दुर्गे चन धियते विश्व आ पुरु जनो यो अस्य तविषीमचुकुधत्
 सं यजनौ सुधनौ विश्वशर्धसा ववेदिन्द्रो मघवा गोषु शुभिषु ।
 युजं ह्यन्यमकृत प्रवेप न्युक्तीं गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः
 सहस्रसामाग्निवेशिं गृणीषे शत्रिमग्न उपमां केतुमर्यः ।
 तस्मा आपः संयतः पीपयन्त तस्मिन् क्षत्रममवत् त्वेषमस्तु

६

७

८

९ [४] (१७९)

(३५)

८ प्रभूवसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ८ पङ्क्तिः ।

यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्टमा भर ।
 अस्मभ्यं चर्षणीसहं सस्मिन् वाजेषु दुष्टरम् १
 यदिन्द्र ते चतस्रो यच्छूरं सन्ति तिस्रः ।
 यद् वा पञ्च क्षितीनामवस्तत् सु न आ भर २
 आ तेऽवो वरेण्यं वृषन्तमस्य हूमहे ।
 वृषजूतिर्हि जजिष आभूभिरिन्द्र तुर्वणिः ३
 वृषा ह्यसि राधसे जजिषे वृष्णि ते शवः ।
 स्वक्षत्रं ते धूषन्मनः सत्राहमिन्द्र पौंस्यम् ४
 त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयन्तमद्रिवः ।
 सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसस्पते ५ [५]

त्वामिद् वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः ।
 उग्रं पूर्वीषु पूव्यं हवन्ते वाजसातये ६
 अस्माकमिन्द्र दुष्टरं पुरोयावानमाजिषु ।
 सयावानं धनेधने वाजयन्तमवा रथम् ७
 अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरंध्या ।
 वयं शविष्ठ वार्यं द्विवि श्रवो दधीमहि द्विवि स्तोमं मनामहे ८ [६] (२८०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ३ जगती ।

स आ गमदिन्द्रो यो वसूनां चिकेतद् दातुं दामनो रयीणाम् ।
 धन्वचरो न वंसगस्तृष्णश्चक्रमानः पिबतु दुग्धमंशुम् १
 आ ते हनू हरिवः शूर शिप्रे रुहत् सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।
 अनु त्वा राजन्नर्वतो न हिन्वन् गीर्भिर्मदेम पुरुहूत विश्वे २
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिदद्रिवः ।
 रथादधि त्वा जरिता सदावृध कुविन्नु स्तोषन्मघवन् पुरुवसुः ३ (२८३)

एष ग्रावेव जरिता त इन्द्रे यतिं वाचं बृहदाशुषाणः ।

प्र सुव्येन मघवन् यंसि रायः प्र दक्षिणिद्धरिवो मा वि वेनः ४

वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्याम् ।

स नो वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषक्रतो वृषा वज्रिन् भरे धाः ५

यो रोहितौ वाजिनौ वाजिनीवान् त्रिभिः शतैः सचमानावदिष्ट ।

यूने समस्मै क्षितयो नमन्तां श्रुतरथाय मरुतो दुवोया ६ [७] (२८६)

(३७)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं भानुना यतते सूर्यस्याऽऽजुह्वानो घृतपृष्ठः स्वश्वाः ।

तस्मा अमृधा उपसो व्युच्छान् य इन्द्राय सुनवाभेत्याह १

समिन्द्राग्निर्वनवत् स्तीर्णबर्हि र्युक्तग्रावा सुतसोमो जराते ।

ग्रावाणो यस्येषिं वदन्त्य यदध्वर्युर्हविषाव सिन्धुम् २

वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति य ई वहति महिषीमिषिराम् ।

आस्य श्रवस्याद् रथ आ च घोषात् पुरू सहस्रा परि वर्तयाते ३

न स राजा व्यथते यस्मिन्निन्द्र स्तीर्णं सोमं पिबति गोसंखायम् ।

आ सत्वनैरजति हन्ति वृत्रं क्षेति क्षितीः सुभगो नाम पुष्यन् ४

पुष्यात् क्षेमे अभि योगे भवा त्युभे वृतौ संयती सं जयाति ।

प्रियः सूर्ये प्रियो अग्रा भवाति य इन्द्राय सुतसोमो ददाशत् ५ [८] (२९१)

(३८)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

उरोष्ट इन्द्र राधसो बिभ्वी रातिः शतक्रतो ।

अथा नो विश्वचर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र मंहय १

यदीमिन्द्र श्रवाय्य मिषं शविष्ठ दधिषे ।

पप्रथे दीर्घश्रुतं हिरण्यवर्णं दुष्टरम् २

शुष्मासो ये ते अद्विवो मेहना केतुसार्पः ।

उभा देवावभिष्टये विवश्च गमश्च राजथः ३ (२९४)

उतो नो अस्य कस्य चिद् दक्षस्य तव वृत्रहन् ।

अस्मभ्यं नृमणमा भरा—ऽस्मभ्यं नृमणस्यसे

४

नू त आभिरभिष्टिभिस्तव शर्मच्छतक्रतो ।

इन्द्र स्याम सुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः

५ [९] (२९६)

(३९)

५ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

यदिन्द्र चित्र मेहना ऽस्ति त्वादातमद्विवः ।

राधस्तन्नो विदद्वस उभयाहस्त्या भर

१

यन्मन्यसे वरेण्य—मिन्द्र द्युक्षं तदा भर ।

विद्याम तस्य ते वय—मकूपारस्य वावने

२

यत् ते वित्सु प्रराध्य मनो अस्ति श्रुतं बृहत् ।

तेन हृळ्हा चिदद्विव आ वाजं दधि सातये

३

मंहिष्ठं वो मघोनां राजानं चर्षणीनाम् ।

इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वीभिर्जुषे गिरः

४

अस्मा इत् काव्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यम् ।

तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरो वर्धन्त्यत्रयो गिरः शुम्भन्त्यत्रयो

५ [१०] (३०१)

(४०)

९ भौमोऽत्रिः । इन्द्रः, ५ सूर्यः, ६-९ अत्रिः । १-३ उष्णिक्;

५, ९ अनुष्टुप्; ४, ६-८ त्रिष्टुप्,

आ याह्यद्विभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

१

वृषा ग्रावा वृषा मद्रो वृषा सोमो अयं सुतः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

२

वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः । वृषन्निन्द्र वृषभिर्वृत्रहन्तम्

३

ऋजिधी वज्री वृषभस्तुराषाद्—छुष्मी राजा वृत्रहा सोमपावा ।

युक्त्वा हरिभ्यामुप यासदुर्वाङ् माध्यंदिने सर्वने मत्सदिन्द्रः

४

यत् त्वा सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः ।

अक्षेत्रविद् यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः

५ [११] (३०६)

स्वर्भानोरधु यदिन्द्र माया अ॒वो द्वि॒वो वर्त॑माना अ॒वाह॑न् ।
 गु॒ळ्हं सूर्य॑ तम॒साप॑व्रतेन तुरीये॑ण ब्रह्म॑णाविन्दुद॒त्रिः ६
 मा मामि॑मं तव सन्त॑मत्र इ॒रस्या॑ दुग्धो भि॒यसा॑ नि गौरी॑त् ।
 त्वं मि॒त्रो अ॑सि स॒त्यरा॑धा—स्तौ मे॒हाव॑तं वरु॑णश्च राजा ७
 ग्रा॒णो ब्र॒ह्मा यु॒युजा॑नः संप॑र्यन् की॒रिणा॑ दे॒वान् नम॑सोप॒शिक्ष॑न् ।
 अ॒त्रिः सूर्य॑स्य द्वि॒वि चक्षु॑राधात् स्व॒र्भानो॑रप॒ माया॑ अ॒घुक्ष॑त् ८
 यं वै सूर्य॑ स्व॒र्भानु॑—स्तम॒सावि॑ध्यदासुरः ।
 अत्र॑यस्तमन्व॒विन्द॑न् न॒ह्यन्ये॑ अश॒कनु॑वन् ९ [१२] (३१०)

(४१)

२० भौमोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६-१७ अतिजगती, २० एकपदा विराट् ।

को नु वा॑ मि॒त्रावरु॑णावृ॒ताय॑न् द्वि॒वो वा॑ म॒हः पार्थि॑वस्य वा॒ दे ।
 ऋ॒तस्य॑ वा स॒दसि॑ त्रासी॒थां नो॑ य॒ज्ञाय॑ते वा॑ पशु॒षो न वा॑जान् १
 ते नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो अ॒र्यमा॑यु—रिन्द्र॑ क्र॒भुक्षा॑ म॒रुतो॑ जुषन्त ।
 नमो॑भिर्वा॒ ये दध॑ते सुवृ॒क्तिं स्तोमं॑ रु॒द्राय॑ मी॒ळहु॑षे स॒जोषाः॑ २
 आ वा॑ ये॒ष्ठाश्वि॑ना हु॒वधै॑ वा॒तस्य॑ प॒त्मन् रथ्य॑स्य पु॒ष्टौ ।
 उ॒त वा॑ द्वि॒वो अ॑सुरा॒य म॑न्म॒ प्रान्धा॑सीव॒ यज्य॑वे भर॒ध्वम् ३
 प्र स॒क्ष्णो वि॒व्यः क॑ण्व॒होता॑ त्रि॒तो द्वि॒वः स॒जोषा॑ वा॒तो अ॒ग्निः ।
 पू॒षा भगः॑ प्र॒भूथे॑ वि॒श्वभो॑जा अ॒जिं न ज॑ग्मु॒राश्व॑श्वत॒माः ४
 प्र वो॑ र॒थिं यु॒क्ताश्वं॑ भर॒ध्वं रा॒य एषे॑ऽवसे दधी॒त धीः॑ ।
 सु॒शेव॑ ए॒वैरौ॒शिज॑स्य होता॒ ये व॒ एवा॑ म॒रुत॑स्तुराणा॒म् ५ [१३]

प्र वो॑ वा॒युं रथ्यु॑जं कृ॒णुध्वं॑ प्र दे॒वं वि॒प्रं प॑नितार॒मकैः॑ ।
 इ॒षुध्व॑व ऋ॒तसा॑पः पु॒रंधी॑—र्वस्वी॒र्नो अ॒त्र प॑त्नी॒रा धि॑ये धुः ६
 उ॒प व॒ एषे॑ व॒न्द्येभिः॑ शू॒षैः प्र॒ यद्वा॑ द्वि॒वश्चित॑र॒यद्भि॑र॒कैः॑ ।
 उ॒षासा॑न॒क्ता वि॒दुषी॑व वि॒श्वमा॑ हा॒ वह॑तो म॒र्याय॑ य॒ज्ञम् ७
 अ॒भि वो॑ अ॒र्चे पो॒ष्याव॑तो नृ॒न् वा॒स्तोष्प॑तिं त्व॒ष्टारं॑ ररा॒णः ।
 ध॒न्या स॒जोषा॑ धि॒षणा॑ नमो॒भिर्व॑न॒स्पती॑रोष॒धी रा॒य एषे॑ ८
 तु॒जे न॒स्तने॑ पर्व॒ताः स॑न्तु स्वै॒तवो॑ ये व॒सवो॑ न वी॒राः ।
 प॒नित॑ आ॒प्त्यो य॑ज॒तः सदा॑ नो॒ वर्धा॑न्नः शंसं॒ नयो॑ अ॒भिष्टौ॑ ९ (३११)

वृष्णो अस्तोषि भूम्यस्य गर्भं त्रितो नपातमपां सुवृक्ति ।
गृणीते अग्निरेतरी न इषैः शोचिष्केशो नि रिणाति वना

१० [१४]

कथा महे रुद्रियाय ब्रवाम कद् राये चिकितुषे भगाय ।
आप ओषधीरुत नोऽवन्तु द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशाः
गृणोतु न ऊर्जा पतिगिरिः स नभस्तरीयाँ इषिरः परिज्मा ।
गृणवन्त्वापः पुरो न शुभ्राः परि सुचो बृहदाणस्याद्रैः
विदा चिन्नु महान्तो ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्य दधानाः ।
वयश्चन सुभ्व आ व यन्ति क्षुभा मर्तमनुयतं वधस्रैः
आ दैव्यानि पार्थिवानि जन्माऽपश्चाच्छा सुमखाय वोचम् ।
वर्धन्तां द्यावो गिरिश्चन्द्राग्रा उदा वर्धन्तामभिषाता अर्णाः
पदेपदे मे जरिमा नि धायि वरुन्नी वा शक्रा या पायुभिश्च ।
सिषक्तु माता मही रसा नः स्मत् सूरिभिर्ऋजुहस्तं ऋजुवनिः

११

१२

१३

१४

१५ [१५]

कथा दाशेभ नमसा सुदानू नेवया मरुतो अच्छोक्तौ प्रश्रवसो मरुतो अच्छोक्तौ ।
मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा दस्माकं भूदुपमातिवनिः
इति चिन्नु प्रजायै पशुमत्यै देवासो वनते मर्त्यो व आ देवासो वनते मर्त्यो वः ।
अत्रा शिवां तन्वो धासिमस्या जरां चिन्मे निर्ऋतिर्जग्रसीत
तां वो देवाः सुमतिमूर्जयन्ती मिषमश्याम वसवः शसा गोः ।
सा नः सुदानुर्भूळयन्ती देवी प्रति द्रवन्ती सुविताय गम्याः
अभि न इळा युथस्य माता स्मन्नदीभिर्ऋर्वशी वा गृणातु ।
उर्वशी वा बृहद्दिवा गृणानाऽभ्यूर्णवाना प्रभुथस्यायोः
सिषक्तु न ऊर्ज्वस्य पुष्टेः

१६

१७

१८

१९

२० [१६] (३३०)

(४२)

१८ भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः, ११ रुद्रः । त्रिष्टुप्, १७ एकपदा विराट् ।

प्र शंतमा वरुणं दीर्घिती गी मित्रं भगमदिति नूनमश्याः ।
पृषद्योनिः पञ्चहोता गृणोत्व तूर्तपन्था असुरो मयोभुः
प्रति मे स्तोममदितिर्जगृभ्यात् सूनुं न माता हृद्यं सुशेवम् ।
ब्रह्म प्रियं देवहितं यदस्त्य हं मित्रे वरुणे यन्मयोभु

१

२

(३३२)

उदीरय कवितमं कवीना मुनतैनमभि मध्वा घृतेन ।

स नो वसूनि प्रयता हितानि चन्द्राणि देवः सविता सुवाति ३

सामिन्द्र णो मनसा नेषि गोभिः सं सूरिभिर्हरिवः सं स्वस्ति ।

सं ब्रह्मणा देवहितं यदस्ति सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम् ४

देवो भगः सविता रायो अंश इन्द्रो वृत्रस्य संजितो धनानाम् ।

ऋभुक्षा वाज उत वा पुरंधि र्वन्तु नो अमृतास्तुरासः ५ [१७]

मरुत्वतो अप्रतीतस्य जिष्णो रजूर्यतः प्र ब्रवामा कृतानि ।

न ते पूर्वं मघवन् नापरासो न वीर्यं नूतनः कश्चनाप ६

उप स्तुहि प्रथमं रत्नधेयं बृहस्पतिं सनितारं धनानाम् ।

यः शंसते स्तुवते शंभविष्ठः पुरुवसुरागमज्जोहुवानम् ७

तवोतिभिः सचमाना अरिष्टा बृहस्पते मघवानः सुवीराः ।

ये अश्वदा उत वा सन्ति गोदा ये वस्त्रदाः सुभगास्तेषु रायः ८

विसर्माणं कृणुहि वित्तमेषां ये भुञ्जते अपृणन्तो न उक्थैः ।

अपवतान् प्रसवे वावृधानान् ब्रह्मद्विषः सूर्याद् यावयस्व ९

य ओहते रक्षसो देववीता वचक्रेभिस्तं मरुतो नि यात ।

यो वः शमीं शशमानस्य निन्दात् तुच्छयान् कामान् करते सिष्विद्वानः १० [१८]

तमुं दृष्टि यः स्विषुः सुधन्वा यो विश्वस्य क्षयति भेषजस्य ।

यक्ष्वा महे सौमनसाय रुद्रं नमोभिर्देवमसुरं दुवस्य ११

दमूनसो अपसो ये सुहस्ता वृष्णः पत्नीर्नद्यो विश्वतृष्टाः ।

सरस्वती बृहद्विवोत राका दंशस्यन्तीर्वरिवस्यन्तु शुभ्राः १२

प्र सू महे सुशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यसीं जायमानाम् ।

य ओहना दुहितुर्वक्षणासु रूपा मिन्नानो अकृणोद्विदं नः १३

प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवन्तं मिळस्पतिं जरितनूनमश्याः ।

यो अब्दिमां उदनिमां इयति प्र विद्युता रोदसी उक्षमाणः १४

एषः स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छा रुद्रस्य सूनूर्युवन्तूरुदश्याः ।

कामो राये हवते मा स्वस्त्युप स्तुहि पूर्षदश्वौ अयासः १५

प्रैषः स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोषधी राये अश्याः ।

देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात १६ (३४६)

उरौ देवा अनिबाधे स्याम

१७

समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।

आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभंगानि

१८ [१९] (३४८)

(४३)

१७ भौमोऽत्रिः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १६ एकपदा विराट् ।

आ धेनवः पर्यसा तूण्यर्था अमर्धन्तीरुप नो यन्तु मध्वा ।

महो राये बृहतीः सप्त विप्रो मयोभुवो जरिता जौहवीति

१

आ सुष्टुती नमसा वर्तयध्वे द्यावा वाजाय पृथिवी अमृधे ।

पिता माता मधुवचाः सुहस्ता भरेभरे नो यशसावविष्टाम्

२

अध्वर्यवश्चकृवांसो मधूनि प्र वायवे भरत चारु शुक्रम् ।

होतेव नः प्रथमः पाह्यस्य देव मध्वो रसिमा ते मदाय

३

दश क्षिपो युञ्जते बाहू अद्रिं सोमस्य या शमितारा सुहस्ता ।

मध्वो रसं सुगर्भस्तिर्गिरिष्ठां चनिश्चदद् दुदुहे शुक्रमंशुः

४

असावि ते जुजुषाणाय सोमः कृत्वे दक्षाय बृहते मदाय ।

हरी रथे सुधुरा योगे अर्वाग्निन्द्र प्रिया कृणुहि हूयमानः

५ [२०]

आ नो महीमरमतिं सजोषा गां देवीं नमसा रातहव्याम् ।

मधोर्मदाय बृहतीमृतज्ञामाग्ने वह पृथिभिर्देवयानैः

६

अञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्रा वृषावन्तं नाग्निना तपन्तः ।

पितुर्न पुत्र उपसि प्रेष्ट आ घर्मो अग्निमृतयन्त्रसादि

७

अच्छा मही बृहती शंतमा गीर्दूतो न गन्त्वश्विना हवध्वे ।

मयोभुवा सरथा यातमर्वाग्गन्तं निधिं धुरमाणिर्न नाभिम्

८

प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्याऽहं पूष्ण उत वायोरदिक्षि ।

या राधसा चोदितारा मतीनां या वाजस्य द्रविणोदा उत तमन्

९

आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वाना रूपेभिर्जातवेदो हुवानः ।

यज्ञं गिरो जरितुः सुष्टुतिं च विश्वे गन्त मरुतो विश्वं ऊती

१० [२१]

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यजता गन्तु यज्ञम् ।

हवं देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृणोतु

११ (३५९)

आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं बृहस्पतिं सदेने सादयध्वम् ।	
सादद्योनिं दम आ दीद्विवांसं हिरण्यवर्णमरुषं सपेम	१२
आ धर्णासिर्बृहद्विबो रराणो विश्वेभिर्गन्त्वोमभिर्हुवानः ।	
ग्रा वसान ओषधीर्मधु—स्त्रिधातुशृङ्गो वृषभो वयोधाः	१३
मातुष्पदे परमे शुक्र आयो—विपुन्यवो रास्पिरासो अगमन् ।	
सुशेव्यं नमसा रातहव्याः शिशुं मृजन्त्यायवो न वासे	१४
बृहद् वयो बृहते तुभ्यमग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचन्त ।	
देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धातु	१५
उरौ देवा अनिबाधे स्याम	१६
समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।	
आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभंगानि	१७ [२२] (३६५)

(४४)

१५ काश्यपोऽवत्सारः (१० क्षत्र-मनस-एवावद-यजत-सधि-अवत्साराः; ११ विश्ववार-यजत-मायी-अवत्साराः, १२ अवत्सारेण सह सदापृण-यजत-बाहुवृक्त-श्रुतवित्-तर्याः, १३ सुतंभरश्च) । विश्वे देवाः । जगती, १४-१५ त्रिष्टुप् ।

तं प्रत्तथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं स्वर्विदम् ।	
प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिरा ऽऽशुं जयन्तमनु यासु वर्धसे	१
अग्ने सुहृशीरुपरस्य याः स्व—विरोचमानः ककुभामचोदते ।	
सुगोपा असि न दभाय सुक्रतो परो मायाभिर्कृत आस नाम ते	२
अत्यं हविः सचते सच्च धातु चा—ऽरिष्टगातुः स होता सहोभरिः ।	
प्रसर्षाणो अनु बर्हिर्वृषा शिशु—मध्ये युवाजरो विस्नुहा हितः	३
प्र व एते सुयुजो यामन्निष्टये नीचीरमुष्मै यभ्य ऋतावृधः ।	
सुयन्तुभिः सर्वशासैरभीशुभिः क्रिविर्नामानि प्रवणे मुषायति	४
संजर्भुराणस्तर्भुभिः सुतेगृभं वयाकिनं चित्तगर्भासु सुस्वरुः ।	
धारवाकेष्वृजुगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीरभि जीवो अध्वरे	५ [२३]
यादृगेव ददृशे तादृगुच्यते सं छायायां दधिरे सिधयाप्स्वा ।	
महीमस्मभ्यमुरुषामुरु जयो बृहत् सुवीरमनपच्युतं सहः	६
वेत्ययुर्जनिवान् वा अति स्पृधः समर्यता मनसा सूर्यः कविः ।	
घंसं रक्षन्तं परि विश्वतो गय—मस्माकं शर्म वनवत् स्वार्वसुः	७ (३७२)

ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतुनं ऋषिस्वरं चरति यासु नाम ते ।
 याहाग्निं धायि तमपस्यया विदुद् य उ स्वयं वहति सो अरं करत ८
 समुद्रमासामव तस्थे अग्निमा न रिण्यति सर्वनं यस्मिन्नायता ।
 अत्रा न हार्दिं क्रवणस्य रेजते यत्रा मतिर्विद्यते पूतबन्धनी ९
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य चित्तिभि रेवावदस्य यजतस्य सधेः ।
 अवत्सारस्य स्पृणवामं रण्वभिः शर्विष्ठं वाजं विदुषा चिदर्थम् १० [२४]

इयेन आसामर्दितिः कक्ष्योऽ मदे विश्ववारस्य यजतस्य मायिनः ।
 समन्यमन्यमर्थयन्त्येतवे विदुर्विषाणं परिपानमन्ति ते ११
 सदापूणो यजतो वि द्विषो वधीदं बाहुवृक्तः श्रुतवित् तयो वः सचा ।
 उभा स वरा प्रत्येति भाति च यदीं गणं भजते सुप्रयावभिः १२
 सुतभरो यजमानस्य सत्पति विश्वासामूधः स धियामुदञ्चनः ।
 भरद् धेनू रसवच्छिभिये पयो ऽनुबुवाणो अध्येति न स्वपन् १३
 यो जागार तमृचः कामयन्ते यो जागार तमु सामानि यन्ति ।
 यो जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १४
 अग्निर्जागार तमृचः कामयन्ते ऽग्निर्जागार तमु सामानि यन्ति ।
 अग्निर्जागार तमयं सोमं आह तवाहमस्मि सख्ये न्योकाः १५ [२५] (३८०)

(४५)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४५-५६]

११ सदापूण आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

विदा द्विवो विष्यन्नद्रिमुक्थै रायत्या उषसो अर्चिनो गुः ।
 अपावृत ब्रजिनीरुत् स्वर्गाद् वि दुरो मानुषीर्देव आवः १
 इव सूर्यो अमतिं न श्रियं सादो वाद् गवां माता जानती गात ।
 धन्वर्णसो नद्यः खादो अर्णाः स्थूणेव सुमिता दंहत द्यौः २
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य गर्भो महीनां जनुषे पूर्व्याय ।
 वि पर्वतो जिहीत साधत द्यौ राविवांसन्तो दसयन्त भूमं ३
 सुक्तेभिर्वा वचोभिर्देवजुष्टै रिन्द्रा न्वग्नी अवसे हुवधै ।
 उक्थेभिर्हिष्मा कवयः सुयज्ञा आविवांसन्तो मरुतो यजन्ति ४ (३८४)

एतो न्वद्य सुध्योऽ भवाम् प्र दुच्छुनां मिनवामा वरीयः ।
आरे द्वेषांसि सनुतर्दधामाऽयाम प्राश्नो यजमानमच्छे

५ [२६]

एता धियं कृणवामा सखायो ऽप या मातां ऋणुत व्रजं गोः ।
यया मनुर्विशिशिप्रं जिगाय यया वणिग्वङ्कुरापा पुरीषम्
अनूनोदत्र हस्तयतो अद्विरार्चन् येन दश मासो नवग्वाः ।
ऋतं यती सरमा गा अविन्दुद् विश्वानि सत्याङ्गिराश्चकार
विश्वे अस्या व्युषि माहिनायाः सं यद् गोभिरङ्गिरसो नवन्त ।
उत्स आसां परमे सधस्थ ऋतस्य पथा सरमा विदुद् गाः

६

७

८

आ सूर्यो यातु सप्ताश्वः क्षेत्रं यदस्योर्विया दीर्घयाथे ।

रघुः श्येनः पतयदन्धो अच्छा युवा कविर्दीदयद् गोषु गच्छन्

९

आ सूर्यो अरुहच्छुक्रमणो ऽयुक्त यद्भरितो वीतपृष्ठाः ।

उद्गा न नावमनयन्त धीरा आशृण्वतीरापो अर्वागतिष्ठन्

१०

धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्षा ययातर्न् दश मासो नवग्वाः ।

अया धिया स्याम देवगोपा अया धिया तुतुर्यामात्यंहः

११ [२७] (३९१)

(४६)

८ प्रतिक्षत्र आत्रेयः । विश्वे देवाः, ७-८ देवपत्न्यः । जगती; २, ८ त्रिष्टुप् ।

हयो न विद्वान् अयुजि स्वयं धुरि तां वहामि प्रतरणीमवस्युर्वम् ।

नास्यां वश्मि विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान् पथः पुरएत ऋजु नैषति

१

अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यन्त मारुतोत विष्णो ।

उभा नासत्या रुद्रो अध गाः पूषा भगः सरस्वती जुषन्त

२

इन्द्राग्नी मित्रावरुणादिति स्वः पृथिवीं द्यां मरुतः पर्वता अपः ।

हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमूतये

३

उत नो विष्णुरुत वातो अस्मिधो द्रविणोदा उत सोमो मयस्करत् ।

उत ऋभवं उत राये नो अश्विनो त त्वष्टोत विश्वानुमंसते

४

उत त्यन्नो मारुतं शर्ध आ गमद् दिविक्षयं यजतं बहिरासदे ।

बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद् वरुथ्यं वरुणो मित्रो अर्यमा

५

(३९६)

उत त्ये नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्यः स्त्रामणे भुवन् ।

भगो विभक्ता शवसावसा गमदुरुव्यचा अदितिः श्रोतु मे हवम् ६

देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु नः प्रावन्तु नस्तुजये वार्जसातये ।

याः पार्थिवासो या अपामपि वृते ता नो देवीः सुहवाः शर्म यच्छत ७

उत मा व्यन्तु देवपत्नीरिन्द्राण्यग्नाय्यश्विनी राट् ।

आ रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यन्तु देवीर्य ऋतुर्जनीनाम् ८ [२८] (३९९)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३१]

(४७)

७ प्रतिरथ आत्रेयः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रयुञ्जती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुर्बोधयन्ती ।

आविवासन्ती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदेने जोहुवाना १

अजिरासस्तदप ईयमाना आतस्थिवांसो अमृतस्य नाभिम् ।

अनन्तास उरवो विश्वतः सीं परि द्यावापृथिवी यन्ति पन्थाः २

उक्षा समुद्रो अरुषः सुपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश ।

मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा वि चक्रमे रजसस्पात्यन्तौ ३

चत्वार ईं बिभ्रति क्षेमयन्तो दश गर्भं चरसे धापयन्ते ।

त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरन्ति परि सद्यो अन्तान् ४

इदं वपुर्निवर्चनं जनासश्चरन्ति यन्नद्यस्तस्थुरापः ।

द्वे यदीं बिभ्रतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्याऽसंबन्धू ५

वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरो वयन्ति ।

उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यन्त्यच्छ ६

तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तम् ।

अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सादनाय ७ [१] (४०६)

(४८)

५ प्रतिभानुरात्रेयः । विश्वे देवाः । जगती ।

कटु प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वक्षत्राय स्वयंशसे महे वयम् ।

आमेन्यस्य रजसो यदुभ्र औ अपो वृणाना वितनोति मायिनी १

ता अन्तत वयुनं वीरवक्षणं समान्या वृतया विश्वमा रजः ।

अपो अपाचीरपरा अपेजते प्र पूर्वाभिस्तिरते देवयुर्जनः २ (४०८)

आ ग्रावाभिरहन्येभिरस्तुभिर्वरिष्ठं वज्रमा जिघर्ति मायिनि ।
 शतं वा यस्य प्रचरन् त्वे दमे संवर्तयन्तो वि च वर्तयन्नहा ३
 तामस्य रीतिं परशोरिव प्रत्यनीकमख्यं भुजे अस्य वर्षसः ।
 सचा यदि पितुमन्तमिव क्षयं रत्नं दधाति भरहूतये विशे ४
 स जिह्वा चतुरनीक ऋञ्जते चारु वसानो वरुणो यतन्नरिम् ।
 न तस्य विद्म पुरुषत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्यम् ५ [२] (४११)

(४९)

५ प्रतिप्रभ आत्रेयः, (५ तृणपाणिः) । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवं वो अद्य सवितारमेधे भगं च रत्नं विभजन्तमायोः ।
 आ वा नरा पुरुभुजा ववृत्यां दिवेदिवे चिदश्विना सखीयन् १
 प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् त्सूक्तैर्देवं सवितारं दुवस्य ।
 उप ब्रवीत नमसा विजानञ्जयेष्ठं च रत्नं विभजन्तमायोः २
 अदुत्रया दयते वार्याणि पूषा भगो अदितिर्वस्त उग्रः ।
 इन्द्रो विष्णुर्वरुणो मित्रो अग्निरहानि भद्रा जनयन्त दुस्माः ३
 तन्नो अनर्वा सविता वरुणं तत् सिन्धव इषयन्तो अनु गमन् ।
 उप यद् बोचं अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयो वाजरत्नाः ४
 प्र ये वसुभ्य ईवदा नमो दुर्ये मित्रे वरुणो सूक्तवाचः ।
 अवैत्वभ्वं कृणुता वरीयो दिवस्पृथिव्योरवसा मदेम ५ [३] (४१६)

(५०)

५ स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

विश्वो देवस्य नेतुर्मतीं वुरीत सख्यम् ।
 विश्वो राय इषुध्यति द्युम्नं वृणीत पुण्यसे १
 ते ते देव नेतुर्ये चेमां अनुशसे ।
 ते राया ते ह्याऽपृचे सचेमहि सचथ्यैः २
 अतो न आ नृनर्तिथी नतः पत्नीर्दिशस्यत ।
 आरे विश्वं पथेष्टां द्विषो युंयोतु यूयुविः ३ (४१९)

यत्र वह्निरभिहितो दुद्रवद् द्रोण्यः पशुः ।

नृमणा वीरपस्त्यो ऽर्णा धीरेव सन्निता

४

एष ते देव नेता रथस्पतिः शं रयिः ।

शं राये शं स्वस्तय इषुस्तुतो मनामहे देवस्तुतो मनामहे

५ [४] (४२१)

(५१)

१५ स्वस्त्यात्रेयः । विश्वे देवाः; ४, ६-७ इन्द्रवायू, ५ वायुः । १-४ गायत्रीः

५-१० उष्णिक्; ११-१३ जगती त्रिष्टुप्वा; १४-१५ अनुष्टुप् ।

अग्ने सुतस्य पीतये विश्वैरूमेभिरा गंहि । देवेभिर्हव्यदातये १

ऋतधीतय आ गंत सत्यधर्माणो अध्वरम् । अग्नेः पिबत जिह्वया २

विप्रैर्भिर्विप्र सन्त्य प्रातर्यावभिरा गंहि । देवेभिः सोमपीतये ३

अयं सोमश्चमू सुतो ऽमत्रे परि विन्यते । प्रिय इन्द्राय वायवे ४

वायवा याहि वीतये जुषाणो हव्यदातये । पिबा सुतस्यान्धसो अभि प्रयः ५ [५]

इन्द्रश्च वायवेषां सुतानां प्रीतिमर्हथः । ताश्नुषेथामरेपसावभि प्रयः ६

सुता इन्द्राय वायवे सोमासो दध्याशिरः । निम्नं न यन्ति सिन्धवोऽभि प्रयः ७

सजूर्विश्वेभिर्देवेभि रश्विभ्यामुषसा सजूः । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ८

सजूर्मित्रावरुणाभ्यां सजूः सोमेन विष्णुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण ९

सजूरादित्यैर्वसुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यग्ने अत्रिवत् सुते रण १० [६]

स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः ।

स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना ११

स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहे सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्पतिः

बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तय आदित्यासो भवन्तु नः १२

विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः स्वस्तये ।

देवा अवन्तवृभवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वंहसः १३

स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति ।

स्वस्ति न इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि १४

स्वस्ति पन्थामनु चरेम सूर्याचन्द्रमसाविव ।

पुनर्ददुताम्रता जानता सं गमेमहि

१५ [७] (४३६)

(५२)

१७ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । अनुष्टुप् ६, १६-१७ पङ्क्तिः ।

प्र इयावाश्व धृष्णुया ऽर्चा मरुद्भिर्ऋक्भिः ।	
ये अद्रोवमनुष्वधं श्रवो मदन्ति यज्ञियाः	१
ते हि स्थिरस्य शर्वसः सखायः सन्ति धृष्णुया ।	
ते यामन्ना धृषद्विन—स्मना पान्ति शश्वतः	२
ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ऽति ष्कन्दन्ति शर्वीरीः ।	
मरुतामधा महो दिवि क्षमा च मन्महे	३
मरुत्सु वो दधीमहि स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया ।	
विश्वे ये मानुषा युगा पान्ति मर्त्यं रिषः	४
अर्हन्तो ये सुदानवो नरो असामिशवसः ।	
प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो दिवो अर्चा मरुद्भ्यः	५ [८]

आ रुक्मैरा युधा नरं ऋष्या ऋष्टीरसृक्षत ।

अन्वेनाँ अहं विद्युतो मरुतो जज्झतीरिव भानुरतं त्मना दिवः	६
ये वावृधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ ।	
वृजने वा नदीनां सधस्थे वा महो दिवः	७
शर्धो मारुतमुच्छंस सत्यशवसमृभ्वसम् ।	
उत स्म ते शुभे नरः प्र स्पन्द्रा युजत त्मना	८
उत स्म ते परुष्ण्या—मूर्णा वसत शुन्ध्यवः ।	
उत पण्या रथाना—मर्दिं भिन्दुन्त्योर्जसा	९
आपथयो विपथयो ऽन्तस्पथा अनुपथाः ।	
एतेभिर्मह्यं नामभि—यज्ञं विष्टार ओहते	१० [९]

अधा नरो न्योहते ऽधा नियुत ओहते ।

अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि दृश्या	११
छन्दुःस्तुभः कुभन्यव उत्समा कीरिणो नृतुः	
ते मे के चित्र तायव ऊमा आसन् दृशि त्विषे	१२
य ऋष्या ऋष्टिविद्युतः कवयः सन्ति वेधसः ।	
तमृषे मारुतं गणं नमस्या रमया गिरा	१३

(४४९)

अच्छं ऋषे मरुतं गुणं दाना मित्रं न योषणा ।

दिवो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीभिर्षण्यत

१४

नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा ।

दाना सचेत सूरिभिर्—र्यामश्रुतेभिरञ्जिभिः

१५

प्र ये मे बन्ध्वेषे गां वोचन्त सूरयः पृश्निं वोचन्त मातरम् ।

अधा पितरमिष्मिणं रुद्रं वोचन्त शिक्कसः

१६

सप्त मे सप्त शाकिन एकमेका शता ददुः ।

यमुनायामधि श्रुतमुद् राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे

१७ [१०] (४५३)

(५३)

१६ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । १, ५, १०-११, १५ ककुप्; २ बृहती; ३ अनुष्टुप्, ४ पुरउष्णिक्,
६-७, ९, १३-१४, १६ सतोबृहती; ८, १२ गायत्री ।

को वेदु जानमेषां को वा पुरा सुन्नेष्वास मरुताम् ।

यद् युयुजे किलास्यः

१

ऐतान् रथेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः ।

कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह

२

ते म आहुर्य आययु—रुप द्युभिर्विभिर्मदे ।

नरो मर्या अरेपस इमान् पश्यन्निति ष्टुहि

३

ये अञ्जिषु ये वाशीषु स्वभानवः सक्ष रुक्मेषु खादिषु ।

श्राया रथेषु धन्वसु

४

युष्माकं स्म रथाँ अनु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः ।

वृष्टी द्यावो यतीरिव

५ [११]

आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः ।

वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः

६

ततृद्वानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संसुर्धेनवो यथा ।

स्यन्ता अश्वा इवा ध्वनो विमोचने वि यद् वर्तन्त एन्यः

७

आ यात मरुतो दिव आन्तरिक्षाद्मादृत ।

माव स्थान परावतः

८

(४६१)

मा वो रसानितभा कुभा कुमु—र्मा वः सिन्धुर्नि रीरमत ।

मा वः परिं ष्ठात् सरयुः पुरीषिण्य—स्मे इत् सुन्नमस्तु वः

९

तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गुणं मारुतं नव्यसीनाम् ।

अनु प्र यन्ति वृष्टयः

१० [१२]

शर्धंशर्धं व एषां वार्तवातं गुणंगणं सुशस्तिभिः ।

अनु क्रामेम धीतिभिः

११

कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः ।

एना यामेन मरुतः

१२

येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षितम् ।

अस्मभ्यं तद् धत्तन् यद् व ईमहे राधो विश्वायु सौभगम्

१३

अतीयाम निदस्तिरः स्वस्तिभिर्हित्वावद्यमरातीः ।

वृष्टी शं योराप उस्मि भेषजं स्याम मरुतः सह

१४

सुदेवः समहासति सुवीरो नरो मरुतः स मर्त्यः ।

यं त्रायध्वे स्याम ते

१५

स्तुहि भोजान् त्स्तुवतो अस्य यामनि रणन् गावो न यवसे ।

यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्वय गिरा गृणीहि कामिनः

१६ [१३] (४६९)

(५४)

१५ श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

प्र शर्धीय मारुताय स्वभानव इमां वार्चमनजा पर्वतच्युते ।

घर्मस्तुभे विव आ पृष्ठयज्वने द्युन्नश्रवसे महि नृम्णमर्चत

१

प्र वो मरुतस्तविषा उवुन्यवो वयोवृधो अश्वयुजः परिज्रयः ।

सं विद्युता दधति वाशति त्रितः स्वरन्त्यापोऽवना परिज्रयः

२

विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो वार्तत्विषो मरुतः पर्वतच्युतः ।

अव्वया चिन्मुहुरा ह्यादुनीवृतः स्तनयदमा रभसा उदोजसः

३

व्यक्तून् रुद्रा व्यहानि शिक्कसो व्यन्तरिक्षं वि रजांसि धूतयः ।

वि यदज्रा अजथ नाव ई यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिण्यथ

४

(४७३)

तद् वीर्यं वो मरुतो महित्वनं दूरीर्षं ततान सूर्यो न योजनम् ।
 एता न यामे अगृभीतशोचिषो ऽनश्वदां यद्वययातना गिरिम्
 अभ्राजि शर्धो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेव वेधसः ।
 अध स्मा नो अरमतिं सजोषस श्वक्षुरिव यन्तमनु नेषथा सुगम्
 न स जीयते मरुतो न हन्यते न स्नेधति न व्यथते न रिष्यति ।
 नास्य राय उप दस्यन्ति नोतय ऋषिं वा यं राजानं वा सुषूदथ
 नियुत्वंतो ग्रामजितो यथा नरो ऽर्यमणो न मरुतः कवन्धिनः ।
 पिन्वन्त्युत्सं यद्विनासो अस्वरन् व्युन्दन्ति पृथिवीं मध्वो अन्धसा
 प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भयः प्रवत्वती द्यौर्भवति प्रयज्यः ।
 प्रवत्वतीः पृथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः
 यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उदिते मदथा दिवो नरः ।
 न वोऽश्वाः श्रथयन्ताह सिंस्रतः सद्यो अस्याध्वनः पारमश्रुथ
 अंसेषु व ऋष्टयः पत्सु खादयो वक्षःसु रुक्मा मरुतो रथे शुभः ।
 अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्भस्त्योः शिप्राः शीर्षसु वितता हिरण्ययीः
 तं नाकमर्यो अगृभीतशोचिषं रुशत् पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ ।
 समच्यन्त वृजनातिविषन्त यत् स्वरन्ति घोषं विततमृतायवः
 युष्मार्दत्तस्य मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽवयस्वतः ।
 न यो युच्छति तिष्योऽयथा दिवोऽस्मे रारन्त मरुतः सहस्रिणम् ।
 यूयं रयिं मरुतः स्पार्हवीरं यूयमृषिमवथ सामविप्रम् ।
 यूयमर्वन्तं भरताय वार्जं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमन्तम्
 तद् वो यामि द्रविणं सद्यऊतयो येना स्वर्णं ततनाम नूरभि ।
 इदं सु मे मरुतो हर्यता वचो यस्य तरेम तरसा ज्ञातं हिमाः

५ [१४]

६

७

८

९

१० [१५]

११

१२

१३

१४

१५ [१६] (४८४)

(५५)

१० श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्रयज्यवो मरुतो भ्राजदृष्टयो बृहद् वयो दधिरे रुक्मवक्षसः ।
 ईर्यन्ते अश्वैः सुयमैभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत
 स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा विद् बृहन्महान्त उर्विया वि राजथ ।
 उतान्तरिक्षं ममिरे व्योजसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत

१

२

(४८६)

साकं जाताः सुभ्वः साकमुक्षिताः श्रिये चिदा प्रतरं वावृधुर्नरः ।

विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ३

आभूषेण्यं वो मरुतो महित्वनं दिहृक्षेण्यं सूर्यस्येव चक्षेणम् ।

उतो अस्मां अमृतत्वे दधातु शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ४

उदीरयथा मरुतः समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः ।

न वो दस्त्रा उप दस्यन्ति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ५ [१७]

यदश्वान् धूर्षु पृषतीरयुग्ध्वं हिरण्ययान् प्रत्यत्कां अमुग्ध्वम् ।

विश्वा इत् स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ६

न पर्वता न नद्यो वरन्त वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छथेदु तत् ।

उत द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ७

यत् पूर्यं मरुतो यच्च नूतनं यदद्यते वसवो यच्च शस्यते ।

विश्वस्य तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ८

मृळत नो मरुतो मा वधिष्टनाऽस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्तन ।

अधि स्तोत्रस्य सख्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ९

यूयमस्मान् नयत वस्यो अच्छा निरंहतिभ्यो मरुतो गृणानाः ।

जुषध्वं नो हव्यदातिं यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणाम् १० [१८] (४९४)

(५६)

१ श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । बृहती; ३, ७ सतोबृहती ।

अग्ने शर्धन्तमा गणं पिष्टं रुक्मेभिरस्त्रिभिः ।

विशो अद्य मरुतामव ह्वये द्विवाश्विद् रोचनादधि १

यथा चिन्मन्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशसः ।

ये ते नेदिष्ठं हवनान्यागमन् तान् वर्ध भीमसंहशः २

मीळहुर्मतीव पृथिवी पराहता मर्दन्त्येत्यस्मदा ।

ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अमो दुध्रो गौरिव भीमयुः ३

नि ये रिणन्त्योजसा वृथा गावो न दुधुरः ।

अश्मान् चित् स्वर्यं पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति यामभिः ४

(४९८)

उत् तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानाम् ।

मरुतां पुरुतममपूर्व्यं गवां सर्गमिव ह्वये

५ [१९]

युद्धं ह्यरुषी रथे युद्धं रथेषु रोहितः ।

युद्धं हरीं अजिरा धुरि वोळहवे वहिष्ठा धुरि वोळहवे

६

उत स्य वाज्यरुषस्तुविष्वणि—रिह स्म धायि दर्शतः ।

मा वो यामेषु मरुतश्चिरं कर्तु प्र तं रथेषु चोदत

७

रथं नु मारुतं वयं श्रवस्युमा हुवामहे ।

आ यस्मिन् तस्थौ सुरणानि विभ्रती सचा मरुत्सु रोदसी

८

तं वः शर्धं रथेभ्यं त्वेषं पनस्युमा हुवे ।

यस्मिन् त्सुजाता सुभगा महीयते सचा मरुत्सु मीळहुषी

९ [२०] (५०३)

(५७)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५७-७२]

८ इयावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, ७-८ त्रिष्टुप् ।

आ रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोषसो हिरण्यरथाः सुविताय गन्तन ।

इयं वो अस्मत् प्रति हर्यते मति—स्तृष्णजे न दिव उत्सा उदुन्यवे

१

वाशीमन्त ऋष्टिमन्तो मनीषिणः सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिणः ।

स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्निमातरः स्वायुधा मरुतो याथना शुभम्

२

धुनुथ द्यां पर्वतान् दाशुषे वसु नि वो वना जिहते यामनो भिया ।

कोपयथ पृथिवीं पृश्निमातरः शुभे यदुग्राः पृषतीरयुग्धम्

३

वार्तत्विषो मरुतो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसंहशः सुपेशसः ।

पिशङ्गश्वा अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः

४

पुरुद्वप्सा अञ्जिमन्तः सुदानव—स्त्वेषसंहशो अनवभ्रराधसः ।

सुजातासो जनुषा रुक्मवक्षसो दिवो अर्का अमृतं नाम भेजिरे

५ [२१]

ऋष्टयो वो मरुतो असंयोरधि सह ओजो ब्राह्मवो बलं हितम् ।

नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि तनूषु पिपिशे

६

गोमदश्वावद् रथवत् सुवीरं चन्द्रवद् राधो मरुतो ददा नः ।

प्रशस्ति नः कृणुत रुद्रियासो भक्षीय वोऽवसो दैव्यस्य

७

हये नरो मरुतो मूळता न—स्तुवीमघासो अमृता कर्तज्ञाः ।

सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणः

८ [२२] (५१६)

(५८)

८ श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

तमु नूनं तविधीमन्तमेषां स्तुषे गणं मरुतं नव्यसीनाम् ।	
य आश्वश्वा अमवद् वहन्त उतेशिरे अमृतस्य स्वराजः	१
त्वेषं गणं तवसं खादिहस्तं धुनिवतं मायिनं दातिवारम् ।	
मयोभुवो ये अमिता महित्वा वन्दस्व विप्र तुविराधसो नृन्	२
आ वो यन्तूदवाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति ।	
अयं यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः	३
यूयं राजानमिर्यं जनाय विश्वतष्टं जनयथा यजत्राः ।	
युष्मदेति मुष्टिहा बाहुजूतो युष्मत् सदश्वो मरुतः सुवीरः	४
अरा इवेदचरमा अहेव प्रप्र जायन्ते अकवा महोभिः ।	
पृथ्वेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः	५
यत् प्रायासिष्ट पृथ्वीभिरश्वैर्वीळुपविभिर्मरुतो रथेभिः ।	
क्षोदन्त आपो रिणते वना न्यवोस्त्रियो वृषभः क्रन्दतु द्यौः	६
प्रथिष्ट यामन् पृथिवी चिदेषां भर्तेव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।	
वातान् ह्यश्वान् धुर्यायुयुजे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियांसः	७
हये नरो मरुतो मूळता नस्तुर्वीमघासो अमृता ऋतज्ञाः ।	
सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहद्विरयो बृहदुक्षमाणाः	८ [२३] (५१९)

(५९)

८ श्यावाश्व आत्रेयः । मरुतः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

प्र वः स्पळकन् त्सुवितायं क्वावने ऽर्चा दिवे प्र पृथिव्या ऋतं भरे ।	
उक्षन्ते अश्वान् तरुषन्त आ रजो ऽनु स्वं भानुं श्रथयन्ते अर्णवैः	१
अमादिषां मियसा भूमिरेजति नौर्न पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती ।	
दुरेदृशो ये चितर्यन्त एमभि रन्तर्महे विदथे येतिरे नरः	२
गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तमं सूर्यो न चक्षू रजसो विसर्जने ।	
अत्या इव सुभ्वश्चारवः स्थन मर्या इव श्रियसे चेतथा नरः	३ (५१९)

को वो महान्ति महतामुदंभवत् कस्काव्या मरुतः को ह पौंस्या ।
 यूयं ह भूमिं किरणं न रेजथ प्र यद् भरध्वे सुविताय दावने ४
 अश्वा इवेदरुषासः सर्वन्धवः शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः ।
 मर्या इव सुवृधो वावृधुर्नरः सूर्यस्य चक्षुः प्र भिनन्ति वृष्टिभिः ५
 ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास उद्भिदो ऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः ।
 सुजातासो जनुषा पृश्निमातरो दिवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन ६
 वयो न ये श्रेणीः पृत्तुरोजसा ऽन्तान् दिवो बृहतः सानुनस्परि ।
 अश्वास एषामुभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनूरचुच्यवुः ७
 मिमातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उपसो यतन्ताम् ।
 आचुच्यवुर्दिव्यं कोशमेत ऋषे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः ८ [२४] (५२७)

(६०)

८ इयावाश्च आत्रयः । मरुतोऽग्नौ मरुतो वा । त्रिष्टुप्; ७-८ जगती ।

ईळे अग्निं स्ववसं नमोभि—रिह प्रसक्तो वि चयत् कृतं नः ।
 रथैरिव प्र भरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्याम् १
 आ ये तस्थुः पृषतीषु श्रुतासु सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु ।
 वनां चिदुग्रा जिहते नि वो भिया पृथिवी चिद् रेजते पर्वतश्चित् २
 पर्वतश्चिन्माहि वृद्धो बिभाय दिवश्चित् सानु रेजत स्वने वः ।
 यत् क्रीळथ मरुत ऋष्टिमन्त आप इव सध्वश्चो धवध्वे ३
 वरा इवेद् रेवतासो हिरण्यै—रभि स्वधाभिस्तन्वः पिपिशे ।
 श्रिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महोसि चक्रिरे तनूषु ४
 अज्येष्ठासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः सौभगाय ।
 युवा पिता स्वपा रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिना मरुच्यः ५
 यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद् दावमे सुभगासो दिवि ४ ।
 अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्या—ऽग्ने वित्ताद्भविषो यद् यजाम ६
 अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो दिवो वहध्व उत्तरादाधि ण्णुभिः ।
 ते मन्दसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय सुन्वते ७
 अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्कक्रभिः सोमं पिब मन्दसानो गणश्रिभिः ।
 पावकेभिर्विश्वमिन्वेभिरायुभि—र्वैश्वानर प्रदिवा केतुना सजूः ८ [२५] (५३५)

(६१)

१९ इयावाश्च आत्रेयः । १-४, ११-१६ मरुतः; ५-८ तरन्तमहिषी शशीयसी; ९ वैददश्विः
पुरुमीळहः; १० वैददश्विस्तरन्तः; १७-१९ दाभ्यो रथवीतिः । गायत्री,
३ निचृत्, ५ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती ।

के षा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः परावतः १
क्ववोऽश्वाः क्वाभीशवः कथं शोक कथा यय । पृष्ठे सदा नसौर्यमः २
जघने चोद एषां वि सक्थानि नरो यमुः । पुत्रकृथे न जनयः ३
परा वीरास एतन मर्यासो भद्रजानयः । अग्नितपो यथास्थ ४
सनत् साश्व्यं पशु—मुत गव्यं ज्ञातावयम् । इयावाश्चस्तुताय या दोर्वीरियोष्वबृहत् ५ [२६]

उत त्वा स्त्री शशीयसी पुंसो भवति वस्यसी । अदेवत्रादराधसः ६
वि या जानाति जसुरिं वि तृप्यन्तं वि कामिनम् । देवत्रा कृणुते मनः ७
उत या नेमो अस्तुतः गुमां इति ब्रुवे पणिः । स त्रैदय इत समः ८

उत मेऽरपद् युवतिर्ममन्दुषी प्रातिं इयावायं वर्तनिम् ।

वि रोहिता पुरुमीळहाय येमतु—विप्राय दीर्घयशसे ९
यो मे धेनुनां ज्ञातं वैददश्विर्यथा ददत् । तरन्त इव मंहना १० [२७]

य ई वहन्त आशुभिः पिबन्तो मविरं मधु । अत्र श्रवांसि दधिरे ११
येषां श्रियाधि रोदसी विभ्राजन्ते रथेष्व । द्विवि रुक्म इवोपरि १२
युवा स मारुतो गण—स्वेषरथो अनेद्यः । शुभंयावापतिष्कुतः १३
को वैद नूनमेषां यत्रा मदन्ति धूतयः । ऋतजाता अरेपसः १४
यूयं मतं विपन्यवः प्रणेतारं इत्था धिया । श्रोतारो यामहूतिषु १५ [२८]

ते नो वसूनि काम्या पुरुश्चन्द्रा रिशादसः । आ यज्ञियासो ववृत्तन १६
एतं मे स्तोममूर्ध्ने दाभ्याय परा वह । गिरो देवि रथीरिव १७
उत मे वोचतादिति सुतसोमे रथवीतौ । न कामो अप वेति मे १८
एष क्षेति रथवीति—मघवा गोमतीरनु । पर्वतेष्वपश्रितः १९ [२९] (५५४)

(६२)

१ श्रुतविदात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वा सूर्यस्य यत्र विमुचन्त्यश्वान् ।
दश ज्ञता सह तस्थुस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वर्षामपश्यम् १ (५५५)

तत् सु वां मित्रावरुणा महित्वमीर्मा तस्थुषीरहभिर्दुहे ।
 विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेना अनु वामेकः पविरा वर्वत २
 अवरयत पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
 वर्धयतमोषधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जीरदानू ३
 आ वामश्वासः सुयुजो वहन्तु यतरश्मय उप यन्त्वर्वाक् ।
 घृतस्य निर्णिगनु वर्तते वा—मुप सिन्धवः प्रदिवि क्षरन्ति ४
 अनु श्रुताममतिं वर्धदुर्वी बर्हिर्वि यजुषा रक्षमाणा ।
 नमस्वन्ता धृतदक्षाधि गर्ते मित्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ५ [३०]

अक्रविहस्ता सुकृते परस्पा यं त्रासाथे वरुणेळास्वन्तः ।
 राजाना क्षत्रमहणीयमाना सहस्रस्थूणं विभृथः सह द्वौ ६
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते दिव्यं श्वार्जनीव ।
 भद्रे क्षेत्रे निर्मिता तिल्विले वा सनेम मध्वो अधिगर्त्यस्य ७
 हिरण्यरूपमुपसो व्युष्टा—वयःस्थूणमुदिता सूर्यस्य ।
 आ रोहथो वरुण मित्र गर्त—मतश्चक्षाथे अदितिं दितिं च ८
 यद् बर्हिष्ठं नातिविधे सुदानू अच्छिष्टं शर्म भुवनस्य गोपा ।
 तेन नो मित्रावरुणावविष्टं सिवासन्तो जिगीवांसः स्याम ९ [३१] (५६३)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३६]

(६३)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणो । जगती ।

ऋतस्य गोपावधि तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि ।
 यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत् पिन्वते दिवः १
 सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्हशा ।
 वृष्टिं वां राधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः २
 सम्राजा उग्रा वृषभा दिवस्पती पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी ।
 चित्रेभिर्भैरुप तिष्ठथो रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया ३
 माया वां मित्रावरुणा दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम् ।
 तमुन्नेन वृष्ट्या गृहथो दिवि पर्जन्य द्रप्सा मधुमन्त ईरते ४ (५६७)

*

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविंष्टिषु ।
 रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवो दिवः सम्राजा पर्यसा न उक्षतम् ५
 वाचं सु मित्रावरुणा विरावतीं पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमतीम् ।
 अग्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयत मरुणामरेणसम् ६
 धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेत्रे असुरस्य मायया ।
 ऋतेन विश्वं भुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्र्यं रथम् ७ [१] (५७०)

(६४)

७ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशादस—मृचा मित्रं हवामहे । परिं व्रजेव बाह्वो—जगन्वांसा स्वर्णरम् १
 ता बाहवा सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते । शेवं हि जायं वां विश्वांसु क्षासु जोगुवे २
 यन्नूनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्य—हिंसानस्य सश्विरे ३
 युवाभ्यां मित्रावरुणो—पमं धेयामृचा । यद्भू क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पूधसे ४
 आ नो मित्र सुवीतिभिर्वरुणश्च सधस्थ आ । स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ५
 युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च बिभृथः । उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ६
 उच्छन्त्यां मे यजता देवक्षत्रे रुशद्रवि ।
 सुतं सोमं न हस्तिभि—रा पङ्क्तिर्धावतं नरा बिभ्रतावर्चनानसम् ७ [२] (५७१)

(६५)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

यश्चिकेत स सुक्रतुर्देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः १
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना दीधेश्रुत्तमा । ता सत्पती क्रतावृध क्रतावाना जनैजने २
 ता वामियानोऽवसे पूर्वा उप ब्रुवे सचा । स्वश्वासः सु चेतुना वाजां अभि प्र दावने ३
 मित्रो अंहोश्चिदादुरु क्षयाय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधतः ४
 वयं मित्रस्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः सत्रा वरुणशेषसः ५

युवं मित्रेमे जने यतथः सं च नयथः ।

मा मघोनः परिं ख्यतं मो अस्माकमृषीणां गोपीथे न उरुष्यतम्

६ [३] (५८३)

(६६)

६ रातहव्य आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

आ चिकितान सुकृतं देवौ मर्तं रिशादसा । वरुणाय ऋतपेशसे दधीत प्रयसे महे १
 ता हि क्षत्रमविहृतं सम्यगसुर्यमाशति । अथ व्रतेव मानुषं स्वर्णं धायि दर्शतम् २
 ता वामेषे रथानां सुवीं गव्यूतिमेषाम् । रातहव्यस्य सुष्टुतिं दुधृक् स्तोमैर्मनामहे ३
 अधा हि काव्या युवं दक्षस्य पूर्भिरेक्षता । नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा ४
 तहतं पृथिवि बृहच्छ्रवण ऋषीणाम् । जयसानावरं पृथ्वति क्षरन्ति यामभिः ५
 आ यद् वामीयचक्षसा मित्रवयं च सूरयः । व्यचिष्ठे बहुपाय्ये यतमहि स्वराज्ये ६ [४] (५८९)

(६७)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप् ।

बलित्था देव निष्कृतमादित्या यजतं बृहत् । वरुण मित्रार्यमन् वर्षिष्ठं क्षत्रमाशाये १
 आ यद् योनिं हिरण्ययं वरुण मित्र सदथः । धर्तारा चर्षणीनां यन्तं सुम्नं रिशादसा २
 विश्वे हि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अर्यमा । व्रता पदेव सश्चिरे पान्ति मर्त्यं रिषः ३
 ते हि सत्या ऋतस्पृशं ऋतावानो जनेजने । सुनीथासः सुदानवोऽहोश्चिदुरुचक्रयः ४
 को नु वां मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनाम् । तत् सु वामेषते मतिरत्रिभ्य एषते मतिः ५ [५] (५९४)

(६८)

५ यजत आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

प्र वो मित्रार्य गायत वरुणाय विपा गिरा । महिक्षत्रावृतं बृहत् १
 सम्राजा या घृतयोनी मित्रश्चोभा वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता २
 ता नः शक्तं पार्थिवस्य महो रायो दिव्यस्य । महि वां क्षत्रं देवेषु ३
 ऋतमृतेन सपन्तेऽखिरं दक्षमाशति । अद्रुहा देवौ वर्धते ४
 वृष्टिद्यावा रीत्यापि षस्पती दानुमत्याः । बृहन्तं गर्तमाशते ५ [६] (५९९)

(६९)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

त्री रेंचना वरुण त्रीरुत द्यून् त्रीणि मित्र धारयथो रजांसि ।
 वावृधानावमर्ति क्षत्रियस्याऽनु व्रतं रक्षमाणावजुर्मम

१ (६००)

इरावतीर्वरुण धेनवो वां मधुमद् वां सिन्धवो मित्र दुहे ।
 त्रयस्तस्थुर्वृषभास्तिसृणां धिषणानां रेतोधा वि द्युमन्तः २
 प्रातर्देवीमादितिं जोहवीमि मध्यादिन उदिता सूर्यस्य ।
 राये मित्रावरुणा सर्वताते ॐ तोकाय तनयाय शं योः ३
 या धर्तारा रजसो रोचनस्यो तादित्या दिव्या पार्थिवस्य ।
 न वां देवा अमृता आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा ध्रुवाणि ४ [७] (६०३)

(७०)

४ उरुचक्रिरात्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

पुरुषा चिद्धयस्त्यवो नूनं वां वरुण । मित्र वांसि वां सुमतिम् १
 ता वां सम्यगदुह्याणे वमश्याम धार्यसे । वयं ते रुद्रा स्याम २
 पातं नो रुद्रा पायुभि रूत त्रयेथां सुत्रात्रा । तुर्याम दस्यून् तनूभिः ३
 मा कस्याद्भुतकतू यक्षं भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तनसा ४ [८] (६०७)

(७१)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । गायत्री ।

आ नो गन्तं रिशादसा वरुण मित्र बर्हणा । उपेमं चारुमध्वरम् १
 विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्र राजथः । ईशाना पिप्यतं धियः २
 उप नः सुतमा गतं वरुण मित्र काशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ३ [९] (६१०)

(७२)

३ बाहुवृक्त आत्रेयः । मित्रावरुणौ । उष्णिक् ।

आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि बर्हिषि सदतं सोमपीतये १
 वृतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मणा यातयज्जना । नि बर्हिषि सदतं सोमपीतये २
 मित्रश्च नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिष्टये । नि बर्हिषि सदतां सोमपीतये ३ [१०] (६१३)

(७३)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ७३-८७]

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

यवुद्य स्थः परावति यदवावत्यश्विना । यद् वां पुरु पुरुभुजा यवुन्तरिक्ष आ गतम् १
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु दंसीसि बिभ्रता । वरस्या याम्याधिगू हवे तुविष्टमा भुजे २ (६१५)

ईर्मान्यद् वपुषे वपु—श्चक्रं रथस्य येमथुः । पर्यन्या नाहुषा युगा म॒ह्ना रजांसि दीयथः ३
तद् वु वा॒मेना कृतं विश्वा यद् वा॒मनु ष्वे । नानां जा॒तावरेपसा समस्मे बन्धुमेयथुः ४
आ यद् वां॑ सू॒र्गा रथं तिष्ठद् रघु॒ष्यदं सदा । परि॑ वा॒मरु॒षा वयो॑ घृ॒णा वरन्त आ॒तपः ५ [११]

युवोरत्रि॒श्विकेत॒ति नरा॑ सु॒मेन॒ चेतसा । ध॒र्मं यद् वा॒मरेप॒सं नास॑त्या॒न्ना भुर॑ण्यति ६
उ॒ग्रो वां॑ ककु॒हो ययिः॑ शृ॒ण्वे या॒मेषु सं॒तनिः । यद् वां॑ दं॒सोभि॒रश्वि॒ना ऽत्रि॑नराववर्तति ७
म॒ध्व ऊ॒ वु म॑धूयुवा रु॒द्रा सि॒षक्ति॑ पि॒प्युषी॑ । यत् सं॒मुद्रा॒ति प॑र्षथः प॒क्ताः पृ॒क्षो भर॑न्त वा॒म ८
स॒त्यामि॒द् वा उ॑ अश्विना यु॒वामा॑हुर्मयो॒भुवा । ता या॒मन् या॒मह॑त॒मा या॒मन्ना मृ॑ळयत॒मा ९
इ॒मा ब्र॒ह्माणि॑ वर्ध॒ना ऽश्वि॒भ्यां स॑न्तु श॒न्तमा । या तक्षा॑म॒ रथो॑ इ॒वा ऽवो॑चाम बृ॒हन्न॑मः १० [१२]
(६३३)

(७४)

१० पौर आत्रेयः । अश्विनौ । अनुष्टुप्, ८ निचृत् ।

कू॒ष्ठो दे॒वावा॒श्विना॒ ऽद्या दि॒वो म॑नावसू । तच्छृ॒वथो॑ वृषण्वसू अ॒त्रि॒र्वा॒मा वि॒वास॑ति १
कु॒ह॒ त्या कु॒ह॒ नु श्रु॒ता वि॒वि दे॒वा ना॑स॒त्या । कस्मि॑न्ना य॒तथो॑ जने को वां॑ न॒दीनां॑ सचा २
कं या॒थः कं ह॑ गच्छथः क॒मच्छा॑ यु॒ञ्जाथे॑ रथम् । कस्य॑ ब्र॒ह्माणि॑ रण्यथो व॒यं वा॑मु॒श्मसी॑ष्ट्ये ३
पौरं॑ चि॒द्धयु॑द्भुतं पौरं॑ पौराय जिन्वथः । यदी॑ गृ॒भीत॑ता॒तये॑ सि॒ंहमि॑व द्वा॒हस्प॑दे ४
प्र च्य॑वा॒नाज्जु॑रुषो व॒त्रिम॑त्कं न मु॒ञ्चथः । यु॒वा यदी॑ क॒थः पुन॑—रा का॒ममृ॑ण्वे व॒ध्वः ५ [१३]

अस्ति॑ हि वा॒मिह॑ स्तो॒ता स्म॑सिं वां॑ संह॒शि श्रि॒ये । नू श्रु॑तं म॒ आ ग॑त—मवो॒भिर्वा॑जिनीवसू ६
को वा॑म॒द्य पुरु॑णा—मा व॒त्रे म॑र्त्या॒नाम् । को वि॒प्रो वि॒प्रवा॑हसा को य॒ज्ञैर्वा॑जिनीवसू ७
आ वां॑ रथो॒ रथानां॑ रो॒ष्ठो या॒त्वश्वि॒ना । पुरु॑ चि॒दस्म॑यु॒स्तिर आ॑ङ्गुषोऽम॒त्येष्वा ८
श॒मू वु वां॑ म॑धूयुवा ऽस्माक॑मस्तु च॒र्कतिः । अ॒र्वाची॑ना वि॒चेत॑सा वि॒भिः श्ये॑नेव दीयतम् ९
अश्वि॒ना य॒द् कर्हि॑ चि—च्छु॒भ्रया॑त॒मिमं॑ हवम् । वस्वी॑रू वु वां॑ भुजः पृ॒ञ्चन्ति॑ सु वां॑ पृ॒चः १० [१४]
(६३३)

(७५)

९ अवस्युरात्रेयः । अश्विनौ । पङ्क्तिः ।

प्रति॑ प्रि॒यत॑मं रथं वृष॑णं वसु॒वाहन॑म् ।
स्तो॒ता वा॑मश्वि॒नावृ॑षिः स्तो॒मेन॑ प्रति॒ भूष॑ति मा॒ध्वी म॑म॒ श्रुतं॑ हवम् १
अ॒त्याया॑तमश्विना ति॒रो वि॒श्वा अ॒हं स॑ना ।
व॒स्त्रा हि॑रण्यवर्त॒नी सु॒षुम्ना॑ सि॒न्धुवा॑हसा मा॒ध्वी म॑म॒ श्रुतं॑ हवम् २ (६३५)

आ नो रत्नानि बिभ्रता—वाश्विना गच्छतं युवम् ।

रुद्रा हिरण्यवर्तनी जुषाणा वाजिनीवसू माध्वी मम श्रुतं हवम् ३

सुष्टुभो वां वृषण्वसू रथे वाणीच्याहिता ।

उत वां ककुहो मृगः पृक्षः कृणोति वापुषो माध्वी मम श्रुतं हवम् ४

बोधिन्मनसा रथ्ये—षिरा हवनश्रुता ।

विभिश्चयवानमश्विना नि याथो अद्वयाविनं माध्वी मम श्रुतं हवम् ५ [१५]

आ वां नरा मनोयुजो ऽश्वासः प्रुषितप्सवः ।

वयो वहन्तु पीतये सह सुन्नेभिरश्विना माध्वी मम श्रुतं हवम् ६

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतम् ।

तिरश्चिदर्या परि वर्तिर्यातमदाभ्या माध्वी मम श्रुतं हवम् ७

अस्मिन् यज्ञे अदाभ्या जरितारं शुभस्पती ।

अवस्युर्मश्विना युवं गुणन्तमुषं भूषथो माध्वी मम श्रुतं हवम् ८

अभूदुषा रुशत्पशु—राग्निरधाय्युत्वियः ।

अयोजि वां वृषण्वसू रथो दस्रावमर्त्यो माध्वी मम श्रुतं हवम् ९ [१६] (६४१)

(७६)

५ भौमोऽग्निः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ भात्यग्निरुषसामनीक—मुद् विप्राणां देव्या वाचो अस्थुः ।

अर्वाश्वा नूनं रथ्येह यातं पीपिवांसमश्विना धर्ममच्छ १

न संस्कृतं प्र मिमीतो गमिष्ठा ऽन्ति नूनमश्विनोपस्तुतेह ।

दिवाभिपित्वेऽवसागमिष्ठा प्रत्यवर्तिं वाशुषे शंभविष्ठा २

उता यातं संगवे प्रातरहो मध्यंदिन उदिता सूर्यस्य ।

दिवा नक्तमवसा शंतमेन नेदानीं पीतिश्विना ततान ३

इदं हि वां प्रदिवि स्थानमोक् इमे गृहा अश्विनेदं दुरोणम् ।

आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा ऽच्यो यातमिषमूर्जं वहन्ता ४

समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।

आ नो उयि वंहतमोत वीरा—ना विश्वान्यभृता सौमगानि ५ [१७] (६४७)

(७७)

५ भौमोऽग्निः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृध्रादररूपः पिबातः ।
 प्रातरहिं यज्ञमश्विना दधाते प्र शंसन्ति कवयः पूर्वभाजः १
 प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सायमस्ति देवया अजुष्टम् ।
 उतान्यो अस्मद् यजते वि चावः पूर्वःपूर्वो यजमानो वर्नीयान् २
 हिरण्यत्वङ्मधुवर्णो घृतस्तुः पृक्षो वहन्ता रथो वर्तते वाम् ।
 मनोजवा अश्विना वार्तरहा येनातियाथो दुरितानि विश्वा ३
 यो भूर्यिष्टं नासत्याभ्यां विवेष चनिष्ठं पित्वो ररते विभागे ।
 स तोकमस्य पीपरच्छमीभि रनूध्वभासः सवृमित् तुतुर्यात् ४
 समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम ।
 आ नो रयिं वहतमोत वीरा ना विश्वान्यमृता सौभगानि ५ [१८] (६५२)

(७८)

९ सप्तवधिरात्रेयः । अश्विनौ (५-९ गर्भसाविण्युपनिषद्) ।

अनुष्टुप्, १-३ उष्णिक्, ४ त्रिष्टुप् ।

अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप १
 अश्विना हरिणाविव गौराविवानु यवसम् । हंसाविव पततमा सुताँ उप २
 अश्विना वाजिनीवसू जुषेथाँ यज्ञमिष्टये । हंसाविव पततमा सुताँ उप ३

अत्रिर्यद् वामवरोहन्नुबीस मजोहवीन्नाधमानेव योषा ।

इयेनस्य चिज्जवसा नूतनेना ऽऽगच्छतमश्विना शंतमेन ४ [१९]

वि जिहीष्व वनस्पते योनिः सूर्यन्त्या इव । श्रुतं मे अश्विना हवं सप्तवधिं च मुञ्चतम् ५
 भीताय नाधमानाय ऋषये सप्तवधये । भायाभिरश्विना युवं वृक्षं सं च वि चाचथः ६
 यथा वातः पुष्करिणीं समिद्गन्ति सर्वतः । एवा ते गर्भं एजतु निरैतु दशमास्यः ७
 यथा वातो यथा वनं यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहावोहि जरायुणा ८
 दश मासाञ्छशयानः कुमारो अधि मातरि । निरैतु जीवो अक्षतो जीवो जीवन्त्या अधि ९

[२०] (६६१)

(७९)

१० सत्यश्रवा आत्रेयः । उपाः । पङ्क्तिः ।

- महे नो अद्य बोधयो—पो राये दिवित्मती ।
यथा चित्तो अबोधयः सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनुते १
या सुनीथे शौचद्वये व्यौच्छो दुहितर्दिवः ।
सा व्युच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनुते २
सा नो अद्याभरद्वसु—व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाति अश्वसूनुते ३
अभि ये त्वा विभावरि स्तोमैर्गुणन्ति वह्नयः ।
मधैर्मघोनि सुभ्रियो दामन्वन्तः सुरातयः सुजाति अश्वसूनुते ४
यच्चिद्धि ते गुणा इमे हृदयन्ति मघत्तये ।
परि चिद् वष्टयो दधु—वर्दतो राधो अह्नयं सुजाति अश्वसूनुते ५ [२१]

- एषु धा वीरवद् यश उषो मघोनि सूरिषु ।
ये नो राधांस्यह्नया मघवानो अरासत सुजाति अश्वसूनुते ६
तेभ्यो द्युभ्रं बृहद् यश उषो मघोन्या वह ।
ये नो राधांस्यह्नया गव्या भजन्त सूरयः सुजाति अश्वसूनुते ७
उत नो गोमतीरिष आ वह्ना दुहितर्दिवः ।
साकं सूर्यस्य रश्मिभिः शुक्रैः शोचद्भिरर्चिभिः सुजाति अश्वसूनुते ८
व्युच्छा दुहितर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः ।
नेत त्वा स्तेनं यथा रिपुं तपाति सूरों अर्चिषा सुजाति अश्वसूनुते ९
एतावद् वेदुषस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि ।
या स्तोतृभ्यो विभावयु—च्छन्ती न प्रमीयसे सुजाति अश्वसूनुते १० [२२] (६७१)

(८०)

६ सत्यश्रवा आत्रेयः । उपाः । त्रिष्टुप् ।

- द्युतद्यामानं बृहतीमुतेनं ऋतावरीमरुणप्सुं विभातीम्
केवीमुषसं स्वरावहन्तीं प्रति विप्रासो मतिभिर्जरन्ते १
एषा जनं दर्शता बोधयन्ती सुगान् पथः कृण्वती यात्यये ।
बृहद्वथा बृहती विश्वमिन्वो—या ज्योतिर्यच्छत्यये अह्नाम् २ (६७२)

एषा गोभिररुणेभिर्युजाना	ऽस्रेधन्ती रयिमप्रायु चक्रे ।	
पथो रदन्ती सुविताय देवी	पुरुषदुता विश्ववारा वि भाति	३
एषा व्येनी भवति द्विर्हर्षा	आविष्कृण्वाना तन्वं पुरस्तात् ।	
ऋतस्य पन्थामन्वेति साधु	प्रजानतीव न दिशो मिनाति	४
एषा शुभ्रा न तन्वो विद्वानो	ध्वेव स्नाती दृश्ये नो अस्थात् ।	
अप द्वेषो बाधमाना तमांस्यु	षा दिवो दुहिता ज्योतिषागात्	५
एषा प्रतीची दुहिता दिवो नृन्	योयैव भद्रा नि रिणीते आत्मः ।	
वृषध्वती दाशुषे वायौणि	पुनर्ज्योतिर्युवतिः पूर्वधाकः	६ [२३] (६७७)
(८१)		

५ श्यावाश्च आत्रेयः । सविता । जगती ।

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो	विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।	
वि होत्रा दधे वयुनाविदेक	इन्मही देवस्य सवितुः परिणुतिः	१
विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्जते कविः	प्रासावीद् भद्रं द्विपदे चतुष्पदे ।	
वि नाकमख्यत् सविता वरेण्यो	ऽनु प्रयाणमुवसो वि राजति	२
यस्य प्रयाणमन्वन्य इद् ययु	र्देवा देवस्य महिमानमोजसा ।	
यः पार्थिवानि विममे स एतंशो	रजांसि देवः सविता महित्वना	३
उत यांसि सवितस्त्रीणि रोचनो	त सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।	
उत रात्रीमुभयतः परीयस	उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः	४
उतेशिषि प्रसवय त्वमेक	इदुत पूषा भवसि देव यामभिः ।	
उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि	श्यावाश्चस्ते सवितुः स्तोममानशे	५ [२४] (६८१)
(८२)		

१ श्यावाश्च आत्रेयः । सविता । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

तत् सवितुर्वृणीमहे	वयं देवस्य भोजनम् । श्रेष्ठं सर्वधातमं तुरं भगस्य धीमहि ?	
अस्य हि स्वयंशस्तरं	सवितुः कच्चन प्रियम् । न मिनन्ति स्वराज्यम्	२
स हि रत्नानि दाशुषे	सुवाति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे	३
अद्या नो देव सवितः	प्रजावत् सावीः सौभगम् । परा दुःष्वप्यं सुव	४
विश्वानि देव सवित	दुरितानि परा सुव । यद् भद्रं तन्न आ सुव	५ [२५]
अनागसो अदितये	देवस्य सवितुः सुवे । विश्वा वामानि धीमहि	६ (६८८)

आ विश्वेदेवं सत्पतिं सूक्तैरद्या वृणीमहे । सत्यसवं सवितारम् ७
य इमे उभे अहनी पुर एत्यप्रयुच्छन् । स्वाधीर्देवः सविता ८
य इमा विश्वा जाता न्याश्रावयति श्लोकैर्न । प्र च सुवाति सविता ९ [२६] (६९१)

(८३)

१० भौमोऽत्रिः । पर्जन्यः । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ९ अनुष्टुप् ।

अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं नमसा विवास ।
कर्निकदद् वृषभो जीरदान् रेतो दद्यात्योषधीषु गर्भम् १
वि वृक्षान् हन्त्युत हन्ति रक्षसो विश्वं विभाय भुवनं महावधात् ।
उनानांगा ईषते वृष्ण्यावतो यत् पर्जन्यः स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः २
रथीव कश्याश्वो अभिक्षिपन्नाविर्दूतान् कृणुते वर्ष्योऽहं ।
दूरात् सिंहस्य स्तनथा उदीरते यत् पर्जन्यः कृणुते वर्ष्यं नमः ३
प्र वाता वान्ति पतयन्ति विद्युत उदोषधीर्जिहते पिन्वते स्वः ।
इरा विश्वस्मै भुवनाय जायते यत् पर्जन्यः पृथिवीं रेतसार्वति ४
यस्य व्रते पृथिवी ननमीति यस्य व्रते शफवज्जभूरीति ।
यस्य व्रत ओषधीर्विश्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ५ [२७]
दिवो नो वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः ।
अर्वाङ्गितेन स्तनयितुनेह्यपो निषिञ्चन्नसुरः पिता नः ६
अभि क्रन्द स्तनय गर्भमा धा उद्वन्ता परि दीया रथेन ।
द्विति सु कर्ष विषितं न्यञ्चं समा भवन्तुद्वतो निपादाः ७
महान्तं कोशमुदचा नि षिञ्च स्यन्दन्तां कुल्या विषिताः पुरस्तात् ।
घृतेन द्यावापृथिवी व्युन्धि सुप्रपाणं भवत्वद्ग्राभ्यः ८
यत् पर्जन्य कर्निकदत् स्तनयन् हंसि दुष्कृतः ।
प्रतीदं विश्वं मोदते यत् किं च पृथिव्यामधि ९
अवर्षीर्वर्षमुदुषू गृभायाऽकुर्धन्वान्यत्येतवा उ ।
अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजाभ्योऽविदो मनीषां १० [२८] (७०१)

(८४)

३ भौमोऽत्रिः । पृथिवी । अनुष्टुप् ।

बलित्था पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि । प्र या भूमिं प्रवत्वति महा जिनोषि महिनि ?

(७०२)

स्तोमासस्त्वा विचारिणि प्रति षोभन्त्यक्तुभिः । प्र या वाजं न हेषन्तं पेरुमस्यस्यर्जुनि २
 हृच्छा चिद् या वनस्पतीन् क्षमया दर्धर्ष्योर्जसा । यत् ते अभस्य विद्युतो दिवो वर्षन्ति वृष्टयः ३
 [२९] (७०४)

(८५)

८ भौमोऽत्रिः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

प्र सम्राजे बृहदर्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।
 वि यो जघान शमितेव चर्मो पस्तिरे पृथिवीं सूर्याय १
 वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान वाजमर्वत्सु पर्य उस्त्रियासु ।
 हृत्सु क्रतुं वरुणो अस्वर्गिं विवि सूर्यमदधात् सोममद्रौ २
 नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र संसर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् ।
 तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनक्ति भूमं ३
 उनत्ति भूमिं पृथिवीमुत द्यां यदा दुग्धं वरुणो वष्ट्यादित् ।
 समध्रेण वसत पर्वतासस्तविषीयन्तः श्रथयन्त वीराः ४
 इमामू प्वासुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् ।
 मानेनेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण ५ [३०]
 इमामू नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नक्रिरा दर्धर्ष ।
 एकं यदुद्रा न पूणन्त्येनी रासिश्चन्तीरवनयः समुद्रम् ६
 अर्यम्यं वरुण मित्र्यं वा सखायं वा सद्रुमिद् भ्रातरं वा ।
 वेशं वा नित्यं वरुणारणं वा यत् सीमार्गश्चकृमा शिश्रश्चस्तत् ७
 कितवासो यद् रिरिपुर्न कीवि यद् वा घा सत्यमुत यन्न विद्म ।
 सर्वा ता वि व्यं शिथिरेव देवाऽधा ते स्याम वरुण प्रियासः ८ [३१] (७१२)

(८६)

६ भौमोऽत्रिः । इन्द्राग्नी । अनुष्टुप्, ६ विराट्पूर्वा ।

इन्द्राग्नी यमवथ उभा वाजेषु मर्त्यम् । हृच्छा चित्स प्र भेदति द्युम्ना वाणीरिव चितः १
 या पृतनासु दुष्टरा या वाजेषु श्रवाय्या । या पञ्च चर्षणीरभीन्द्राग्नी ता हवामहे २
 तयोरिदमवच्छवस्तिग्मा द्विद्युन्मघोनोः । प्रति दुणा गभस्त्योर्गवां वृत्रघ्न एषते ३
 ता वामेषे रथाना मिन्द्राग्नी हवामहे । पतीं तुरस्य राधसो विद्रांसा गिर्दणस्तमा ४
 ता वृधन्तावनु द्यून् मर्ताय देवावदभा । अहन्ता चित पुरो दुधेऽशोव देवावर्षते ५ (७१७)

एवेन्द्राग्निभ्यामहावि हव्यं शूष्यं घृतं न पूतमद्रिभिः ।

ता सूरिषु श्रवो बृहद् रयिं गृणत्सु दिधृतमिषं गृणत्सु दिधृतम्

६ [३२] (७१८)

(८७)

१ एवयामरुदात्रेयः । मरुतः । अतिजगती ।

प्र वो महे मृतयो यन्तु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा एवयामरुत् ।

प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे भुन्ददिष्टये धुनिवताय शर्वसे १

प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं प्र विघ्नना ब्रुवत एवयामरुत् ।

कृत्वा तद् वो मरुतो नाधृषे शवो दाना मृता तदेपा मधृष्टासो नाद्रयः २

प्र ये दिवो बृहतः शृण्विरे गिरा सुशुक्रानः सुभ्व एवयामरुत् ।

न येषामिरी सधस्थ ईष्ट आ अग्रयो न स्वविद्युतः प्र स्पन्द्रासो धुनीनाम् ३

स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः समानस्मात् सदस एवयामरुत् ।

यदायुक्त त्मना स्वादधि ण्णुभिर्विष्णधसो विमहसो जिगाति शेवृधो नृभिः ४

स्वनो न वोऽमवान् रेजयद् वृषा त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् ।

येना सहन्त ऋक्षत स्वरोचिषः स्थाश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः ५ [३३]

अपारो वो महिमा वृद्धशवसस्त्वेषं शवोऽवत्वेवयामरुत् ।

स्थातारो हि प्रसितौ संहशि स्थन ते न उरुष्यता निदः शुशुक्रांसो नाग्रयः ६

ते रुद्रासः सुमखा अग्रयो यथा तुविद्युन्ना अवन्त्वेवयामरुत् ।

वीर्यं पृथु पप्रथे सद्ग पार्थिवं येषामज्मेष्वा महः शर्धास्यद्धृतैतसाम् ७

अद्वेषो नो मरुतो गातुमेतन् श्रोता हव जरितुरेवयामरुत् ।

विष्णोर्महः समन्यवो युयोतन् स्मद् रथ्योऽ न दुंसना ऽप द्वेषांसि सनुतः ८

गन्ता नो द्यज्ञं यज्ञियाः सुशामि श्रोता हवमरक्ष एवयामरुत् ।

ज्येष्ठासो न पर्वतासो व्योमनि यूयं तस्य प्रचेतसः स्यात दुर्धर्तवो निदः ९ [३४] (७१७)

॥ इति पञ्चमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

चतुर्थ-मण्डलस्यान्तपर्यन्तं ३६४१

पञ्चम-मण्डलस्य ७२७

सर्वयोगः- ४३६८

अथ षष्ठं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१५]

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

- त्वं ह्यग्निं प्रथमो मनोता ऽस्या धियो अभवो दस्म होता ।
 त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वै १
- अथा होता न्यसीदो यजीया निळस्पद इषयन्नीड्यः सन् ।
 तं त्वा नरः प्रथमं देवयन्तो महो राये चितयन्तो अनु गमन् २
- वृतेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः स्त्वे रयिं जागृवांसो अनु गमन् ।
 रुशन्तमग्निं दर्शतं बृहन्तं वपावन्तं विश्वहा दीदृवांसम् ३
- पदं देवस्य नमसा व्यन्तः श्रवस्यवः श्रव आपन्नमृक्तम् ।
 नामानि चिद् दधिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयन्त संदृष्टौ ४
- त्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानाम् ।
 त्वं त्राता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सदृमिन्मानुषाणाम् ५ [३५]
- सपर्येण्यः स प्रियो विश्वः प्रिहोता मन्द्रो नि षसाक्वा यजीयान् ।
 तं त्वा वयं दस्म आ दीदृवांस मुप जुबाधो नमसा सदेम ६
- तं त्वा वयं सुध्योऽ नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे देवयन्तः ।
 त्वं विशो अनयो दीद्यानो दिवो अग्ने बृहता रोचनेन ७
- विशां कविं विश्वपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं चर्षणीनाम् ।
 प्रेतीषणिमिषयन्तं पावकं राजन्तमग्निं यजतं रयीणाम्
- सो अग्न ईजे शशमे च मतो यस्त आनद्र समिधा हव्यदातिम् ।
 य आहुतिं परि वेक्वा नमोभिर्विश्वेत् स वामा दधते त्वोतः ९
- अस्मा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत हव्यैः ।
 वेदीं सूनो सहसो गीर्भिरुक्थैरा ते भद्रायां सुमतौ यतेम १० (१०)

आ यस्ततन्थ रोदसी वि भासा श्रवोभिश्च श्रवस्य स्तरुन्नः ।

बृहद्विर्वाजैः स्थविरेभिरस्मे रेवद्विरग्ने वितरं वि भाहि ११

नृवद् वसो सदुमिद्वेह्यस्मे भूरिं तोकाय तनयाय पश्वः ।

पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु १२

पुरुष्यग्ने पुरुधा त्वाया वसूनि राजन् वसुता ते अश्याम् ।

पुरुणि हि त्वे पुरुवार सन्त्यग्ने वसु विधते राजनि त्वे १३ [३६] (१३)

- १० -

[पञ्चमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-३०]

(०)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ११ शकरो ।

त्वं हि क्षैतवद् यशो अग्ने मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो वसो पुष्टिं न पुष्यसि १
त्वां हि प्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गीर्भिरीळते । त्वां वाजी यात्यवूको रजस्तूविश्वचर्षणिः २
सजोषस्त्वा द्विवो नरो यज्ञस्य केतुमिन्धते । यद्ध स्य मानुषो जनः सुम्नायुर्जुह्वे अध्वरे ३
ऋधद् यस्ते सुदानवे धिया मर्तः शशमते । ऊती ष बृहतो द्विवो द्विपो अंहो न तरति ४
समिधा यस्त आहुतिं निशितिं मर्त्यो न शत । व्यावन्तं स पुष्यति क्षयमग्ने शतार्युषम् ५ [१]

त्वेषस्ते धूम ऋण्वति द्विवि षच्छुक्र आततः । सूर्यो न हि द्युता त्वं कृपा पांवक्र रोचसे ६
अधा हि विश्वीड्यो असि प्रियो नो अतिथिः । रण्वः पुरीव जूर्यः सूनूर्न त्रययाग्यः ७
कत्वा हि द्रोणे अज्यसे अग्ने वाजी न कृत्वयः । परिज्मेव स्वधा गयो अत्यो न ह्वार्यः शिशुः ८
त्वं त्या चिदच्युता अग्ने पशुर्न यवसे । धामा ह यत् ते अजर वना वृश्चन्ति शिक्रसः ९
वेषि हाध्वरीयता मग्ने होता दमे विशां । समृधो विशपते कृणु जुषस्व हव्यमङ्गिरः १०
अच्छा नो मित्रमहो देव देवा नग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्ति सुक्षितिं द्विवो नृन् द्विपो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ११

[२] (२४)

(३)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्ने स क्षेपदत्ता क्रतेजा उरु ज्योतिर्नशते देवयुष्टे ।

यं त्वं मित्रेण वरुणः सजोषा देव पासि त्यजसा मर्तमंहः १

इजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिर्ऋधद्वायाग्यये ददाश ।

एवा च न तं यशसामर्जुष्टिर्नाहो मर्तं नशते न प्रहसिः २

(२६)

सूरो न यस्य दृशतिरेपा भीमा यदेति शुचतस्त आ धीः ।
 हेषस्वतः शुरुधो नायमक्तोः कुत्रा चिद् रण्वो वसतिर्वनेजाः ३
 तिग्मं चिदेम महि वर्षो अस्य भसदश्वो न यमसान आसा ।
 विजेहमानः परशुर्न जिह्वा इविर्न द्रावयति दारु धक्षत् ४
 स इदस्तेव प्रति धादसिष्य—जिह्वाति तेजोऽयसो न धाराम् ।
 चित्रध्वजतिररतिर्यो अक्तो—वेर्न द्रुपद्वा रघुपत्मजंहाः ५ [३]

स ई रेभो न प्रति वस्त उसाः शोचिषा रारपीति मित्रमहाः ।
 नक्तं य ईमरुषो यो दिवा नृ—नमर्त्यो अरुषो यो दिवा नृन् ६
 द्विवो न यस्य विधतो नवीनोद् वृषा रुक्ष ओषधीषु नूनोत् ।
 घृणा न यो धर्जसा पत्मना य—न्ना रोदसी वसुना दं सुपत्नी ७
 धार्योभिर्वा यो युज्येभिर्के—विद्युन्न दविद्योत् स्वेभिः शुभैः ।
 शर्धो वा यो मरुतां ततक्ष ऋभुर्न त्वेषो रभसानो अद्यौत् ८ [४] (३२)

(४)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यथा होतर्मनुषो देवताता यज्ञेभिः सूनो सहसो यजांसि ।
 एवा नो अद्य समना समाना—नुशन्नय उगतो यक्षि देवान् १
 स नो विभावा चक्षणिर्न वस्तो—रग्निर्वन्दारु वेद्यश्चनो धात् ।
 विश्वायुर्यो अमृतो मर्त्येषू—र्भुद् भूदतिथिर्जातवेदाः २
 द्यावो न यस्य पनयन्त्यश्वं भासांसि वस्ते सूर्यो न शुक्रः ।
 वि य इनोत्यजरः पावको ऽश्वस्य चिच्छिश्नथत् पूर्व्याणि ३
 वक्रा हि सूनो अस्यद्वसद्वा चक्रे अग्निर्जनुषाज्मानम् ।
 स त्वं न ऊर्जसन् ऊर्जं धा राजेव जेरवृके क्षेप्यन्तः ४
 नितिक्ति यो वारणमन्नमत्ति वायुर्न राष्ट्रत्येत्यक्तून् ।
 तुर्याम यस्त आदिशामराती—रत्यो न हुतः पततः परिहुत ५ [५]

आ सूर्यो न भानुमद्भिर्के—रग्ने ततन्थ रोदसी वि भासा ।
 चित्रो नयत् परि तर्मास्यक्तः शोचिषा पत्मन्नौशिजो न दीर्यन् ६ (३८)

त्वां हि मन्द्रतममर्कशोकैर्विवृमहे महि नः श्रोत्र्यग्रे ।

इन्द्रं न त्वा शर्वसा देवता वायुं पृणन्ति राधसा नृत्तमाः ७

नू नो अग्नेऽवृकेभिः स्वस्ति वेपि रायः पृथिभिः पर्ष्यहः ।

ता सूरिभ्यो गृणते रासि सुम्रं मदम शतहिमाः सुवीराः ८ [६] (४०)

(५)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वः सुनुं सहसो युवानमद्रोघवाचं मतिभिर्यविष्ठम् ।

य इन्वति द्रविणानि प्रचेता विश्ववाराणि पुरुवारो अधुक् १

त्वे वसूनि पुर्वणीक होतर्दोषा वस्तोररिरे यज्ञियासः ।

क्षामेव विश्वा भुवनानि यस्मिन् त्सं सौभगानि दधिरे पावके २

त्वं विश्व प्रदिवः सीद आसु कृत्वा रथीरभवो वार्याणाम् ।

अत इनोषि विधते चिकित्वो व्यानुषर्जातवेदो वसूनि ३

यो नः सनुत्यो अभिदासदग्ने यो अन्तरो मित्रमहो वनुण्यात ।

तमजरेभिर्वृषभिस्तव स्वैस्तपा तपिष्ठ तपसा तपस्वान् ४

यस्ते यज्ञेन समिधा य उक्थैरर्केभिः सूनो सहसो ददाशत ।

स मर्त्येष्वमृत प्रचेता राया द्युम्नेन श्रवसा वि भाति ५

स तत् कृधीषितस्तूर्यमग्ने स्पृधो बाधस्व सहसा सहस्वान् ।

यच्छस्यसे द्युभिरक्तो वचोभिस्तज्जुषस्व जरितुघोषि मन्म ६

अश्याम तं काममग्ने तवोती अश्याम रयिं रयिवः सुवीरम् ।

अश्याम वाजमभि वाजयन्तो अश्याम द्युम्नमजराजरं ते ७ [७] (४१)

(६)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र नव्यसा सहसः सुनुमच्छा यज्ञेन गातुमव इच्छमानः ।

वृथ्वद्वनं कृष्णयामं रुशन्तं वीती होतारं दिव्यं जिगाति १

स श्वितानस्तन्यतू रोचनस्था अजरेभिर्नानदद्भिर्यविष्ठः ।

यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यगिरनुयाति भर्वन् २ (४१)

वि ते विष्णुग्वार्तजूतासो अग्ने भामांसः शुचे शुचयश्चरन्ति ।	
तुविभ्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजन्तः	३
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः ।	
अर्धं भ्रमस्त उर्विया वि भाति यातयमानो अधि सानु पृश्नेः	४
अर्धं जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः सृजाना ।	
शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरग्ने—दुर्वर्तुर्भीमो दयते वनानि	५
आ भानुना पार्थिवानि जयसि महस्तोदस्य धृषता ततन्थ ।	
स बाधस्वार्प भया सहोभिः स्पृधो वनुष्यन् वनुषो नि जूर्ध्व	६
स चित्र चित्रं चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयोधाम ।	
चन्द्रं रयिं पुरुवीरं बृहन्तं चन्द्रं चन्द्राभिर्गृणते युवस्व	७ [८] (५४)

(७)

७ वाईस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, ६-७ जगती ।

मूर्धनं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् ।	
कविं सम्राजमतिथिं जनानां मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः	१
नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभि सं नवन्त ।	
वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयन्त देवाः	२
त्वद् विप्रो जायते वाज्यग्ने त्वद् वीरासो अभिमातिपाहः ।	
वैश्वानर त्वमस्मासु धेहि वसूनि राजन् त्स्पृहयाय्याणि	३
त्वां विश्वे अमृतं जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते ।	
तव क्रतुभिरमृतत्वमायन् वैश्वानर यत् पित्रोरदीदेः	४
वैश्वानर तव तानि व्रतानि महान्यग्ने नकिरा दधर्ष ।	
यज्जायमानः पित्रोरुपस्थे ऽविन्दः केतुं वयुनेष्वह्नाम्	५
वैश्वानरस्य विमितानि चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य केतुना ।	
तस्येदु विश्वा भुवनार्धि मूर्धनि वया इव रुरुहुः सप्त विसुहः	६
वि यो रजांस्यमिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो वि दिवो रोचना कविः ।	
परि यो विश्वा भुवनानि पप्रथे ऽदब्धो गोपा अमृतस्य गक्षिता	७ [९] (६१)

*

(८)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । जगती, ७ त्रिष्टुप् ।

- पूक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नू सहः प्र नु वोचं विदथा जातवेदसः ।
 वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते चारुरग्रये १
- स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निर्वतपा अरक्षत ।
 व्यन्तरिक्षममिमीत सुक्रतु वैश्वानरो महिना नाकमस्पृशत् २
- व्यस्तभ्नाद् रोदसी मित्रो अद्भुतो ऽन्तर्वावदकृणोज्ज्योतिषा तमः
 वि चर्मणीव धिषणे अवर्तयद् वैश्वानरो विश्वमधत्त वृष्णयम् ३
- अपासुपस्थे महिषा अगृभ्णत् विशो राजानमुप तस्थुर्ऋगिमयम् ।
 आ दूतो अग्निमभरद् विवस्वतो वैश्वानरं मातरिश्वा परावतः ४
- युगेयुगे विदुथ्यं गुणज्यो ऽग्ने रयिं यशसं धेहि नव्यसीम् ।
 पव्येव राजन्नघशंसमजर नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ५
- अस्माकमग्ने मघवत्सु धारया ऽनामि क्षत्रमजरं सुवीर्यम् ।
 वयं जयेम शतिनं सहस्रिणं वैश्वानरं वार्जमग्ने तवोतिभिः ६
- अदब्धेभिस्तव गोपाभिरिष्टे ऽस्माकं पाहि त्रिषधस्थ सूरिन् ।
 रक्षा च नो वृदुषां शर्धो अग्ने वैश्वानरं प्र च तारीः स्तवानः ७ [१०] (६८)

(९)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप्, (७ प्रस्तारपंक्तिर्वा) ।

- अहश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तते रजसी वेद्याभिः ।
 वैश्वानरो जायमानो न राजा ऽवातिरज्ज्योतिषाग्निस्तमांसि १
- नाहं तन्तुं न वि जानाम्योतुं न यं वर्यन्ति समरेऽतमानाः ।
 कस्य स्वित् पुत्र इह वक्त्वानि पुरो वदुत्यवरेण पित्रा २
- स इत् तन्तुं स वि जानात्योतुं स वक्त्वान्यृतुथा वदाति ।
 य ई चिकेतदमृतस्य गोपा अवश्चरन् पुरो अन्येन पश्यन् ३
- अयं होता प्रथमः पश्यतेम मिदं ज्योतिरमृतं मर्त्येषु ।
 अयं स जज्ञे ध्रुव आ निषत्तो ऽमर्त्यस्तन्वा इ वधमानः ४ (७९)

ध्रुवं ज्योतिर्निहितं हृशये कं मनो जर्विष्ठं पतयत्स्वन्तः ।
 विश्वे देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यन्ति साधु
 वि मे कर्णां पतयतो वि चक्षुर्वीर्यं ज्योतिर्हृदय आहितं यत् ।
 वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद् वक्ष्यामि किमु नू मनिष्ये
 विश्वे देवा अनमस्यन् भियानास्त्वामग्ने तमसि तस्थिवांसम् ।
 वैश्वानरोऽवतूतये नो ऽमर्त्योऽवतूतये नः

५

६

७ [११] (७५)

(१०)

७ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ; ७ द्विपदा विगाद् ।

पुरो वो मन्द्रं दिव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अग्निमध्वरे दधिध्वम् ।
 पुर उक्थेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जातवेदाः
 तमु द्युमः पुर्वणीक होत॒रग्ने अग्निभिर्मनुष इधानः ।
 स्तोमं यमस्मै ममतेव शूषं घृतं न शुचिं मतयः पवन्ते
 पीपाय स श्रवसा मर्त्येषु यो अग्नये दृदाश विप्र उक्थैः ।
 चित्राभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्व्रजस्य साता गोमतो दधाति
 आ यः प्रौ जायमान उर्वी दूरेदृशा भासा कृष्णाध्वा ।
 अध बहु चित् तम् ऊर्म्यायास्तिरः शोचिषा दृदशे पावकः
 नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरूती अग्ने रयिं मध्वन्त्यश्च धेहि ।
 ये राधसा श्रवसा चात्यन्यान् त्सुवीर्येभिरचाभि सन्ति जनान्
 इमं यज्ञं चनो धा अग्न उशन् यं त आसानो जुहुते हविष्मान् ।
 भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्तिमवीर्वाजस्य गध्यस्य सातौ
 वि द्वेषांसीनुहि वर्धयेलां मदम शतहिमाः सुवीराः

१

२

३

४

५

६

७ [१२] (८९)

(११)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

यजस्व होतरिषितो यजीया नग्ने बाधो मरुतां न प्रयुक्ति ।
 आ नो मित्रावरुणा नासत्या आवा होत्राय पृथिवी वधृत्याः

१

(८३)

त्वं होता॑ मन्द्रत॑मो नो अधु॑—गन्त॑र्देवो विदथा॑ मर्त्येषु ।	
पाव॑क्या जुहा॑उ बहि॑रासा ऽग्ने यज॑स्व तन्वं॑धु तव स्वाभ्	२
धन्या॑ चिद्धि॑ त्वे धिष॑णा वष्टि॑ प्र दे॒वाञ्जन्म॑ गृण॑ते यज॑ध्वै ।	
वेपि॑ष्ठो अङ्गि॑रसां यद्ध॑ विप्रो मधु॑ च्छन्दो भन॑ति रेभ इष्टौ	३
अदि॑द्युतत् स्वपा॑को विभा॒वा ऽग्ने यज॑स्व रोद॑सी उरु॒ची ।	
आयुं॑ न यं नम॑सा रा॒तह॑व्या अ॒श्वन्ति॑ सुप्र॒यसं॑ प॒ञ्च जनाः॑	४
वृ॒क्षे ह यन्नम॑सा ब॒र्हिर्ग्रा॒वयामि॑ सुग॒धृतव॑ती सुवृ॒क्तिः ।	
अम्य॑क्षि सद्य॑ सद॑ने पृथि॒व्या अश्रा॑यि य॒ज्ञः सूर्ये॑ न चक्षुः॑	५
दृ॒शस्या नः॑ पुर्व॑णीक होत॑—र्दे॒वेभि॑रग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒धानः॑ ।	
रा॒यः सूनो॑ सह॑सो वाव॒साना अति॑ स्र॒सेम वृ॒जन् नां॑हः	६ [१३] (८८)

(१२)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् (६ पुरस्ताज्ज्योतिर्वा) ।

मध्ये॑ होता॑ दुरो॒णे ब॒र्हिषो॑ रा॒ळ—ग्नि॑स्तोद॒स्य रोद॑सी यज॑ध्वै ।	
अ॒यं स सु॒नुः सह॑स॒ ऋ॒तावा॑ दू॒रात् सूर्यो॑ न शोचि॑षा॒ ततान॑	१
आ यस्मिन्॑ त्वे स्वपा॑के यजत्र॒ यक्ष॑द् राजन् त्सर्व॑तातेव नु द्यौः ।	
त्रि॒षध॑स्थस्त॒तरु॑षो न जं॒हो ह॒व्या म॒घानि॑ मानु॒षा यज॑ध्वै	२
तेजि॑ष्ठा यस्या॒रति॑र्व॒नेराद् तो॒दो अध्व॑न् न वृ॒धसानो॑ अ॒द्यौत॑ ।	
अ॒द्रोघो॑ न द्र॒विता॑ चै॒तति॑ त्म—न्नम॑र्त्योऽव॒र्त्र ओष॑धीषु	३
सा॒स्माके॑भिरे॒तरी॑ न शू॒षै—र॒ग्निः ष्वे द॒म आ जा॑तवे॒दाः ।	
द्वै॒त्रो व॑न्वन् क्र॒त्वा ना॒र्वी—सः पि॒तेव॑ जा॒रया॑यि य॒ज्ञैः	४
अध॑ स्मास्य पनयन्ति भा॒सो वृ॒था यत् तक्ष॑दनुयाति पृथ्वीम् ।	
सद्यो॑ यः स्प॒न्द्रो वि॑षि॒तो ध॒र्वीया॑—नृ॒णो न ता॑युरति धन्वा॑ राट्	५
स त्वं नो॑ अर्वन् निदा॒या वि॒श्वेभि॑रग्ने अ॒ग्निभि॑रि॒धानः॑ ।	
वेपि॑ रा॒यो वि या॑सि दु॒च्छु॒ना मदे॑म श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑	६ [१४] (९४)

(१३)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

त्वद् विश्वा सुभग सौभगा न्यग्ने वि यन्ति वनिनो न वयाः ।

श्रुष्टी रयिर्वाजो वृत्रतूर्ये दिवो वृष्टिरीड्यो रीतिरपाम्

त्वं भगो न आँ हि रत्नमिषे परिजमेव क्षयसि दुस्मवर्चाः ।

अग्ने मित्रो न बृहत् क्रतुस्याऽसि क्षत्ता वामस्य देव भूरः

स सत्पतिः शर्वसा हन्ति वृत्रमग्ने विप्रो वि पुणेर्भति वाजम् ।

यं त्वं प्रचेत क्रतुजात राया सजोषा नप्त्रापां हिनोषि

यस्ते सूनो सहसो गीर्भिरुक्थे र्यज्ञेर्मतो निशितिं वेद्यानद्र ।

विश्वं स देव प्रति वारमग्ने धत्ते धान्यं पत्यते वसन्त्यैः

ता नृभ्य आ सौश्रवसा सुवीराऽग्ने सूनो सहसः पुण्यसे धाः ।

कृणोषि यच्छर्वसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये

वृक्षा सूनो सहसो नो विहाया अग्ने तोकं तनयं वाजि नो दाः ।

विश्वाभिर्गीर्भिरभि पूतिमश्यां मदम शतहिमाः सुवीराः

(१४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । अनुष्टुप्, ६ शकरी ।

अग्ना यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोष धीतिभिः । भसन्तु ष प्र पूर्य इषं वुरीतावसे १

अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वधस्तम ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः २

नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धन्ते रायो अर्यः । तूर्वन्तो दस्युमायवो व्रतैः सीक्षन्तो अव्रतम् ३

अग्निरप्सामृतीषहं वीरं वृदाति सत्पतिम् । यस्य त्रसन्ति शर्वसः संचक्षि शत्रवो भिया ४

अग्निर्हि विद्वाना निदो देवो मर्तमुरुष्यति । सहावा यस्यावृतो रयिर्वाजेष्ववृतः ५

अच्छा नो मित्रमहो देव देवा नग्ने वोचः सुमतिं रोदस्योः ।

वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन् द्विषो अंहीसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ६

[१६] (१०६)

(१५)

१९ वार्हस्पत्यो भरद्वाजो, वीतहव्य आङ्गिरसो वा । अग्निः । जगती; ३, १५ शकवरी;
६ अतिशकवरी; १०-१४, १६, १९ त्रिष्टुप्, १७ अनुष्टुप्; १८ बृहती ।

इमम् पु वो अतिथिमुष्वुधं विश्वासां विशां पतिमृत्तसे गिरा ।
वेतीद् दिवो जुनुषा कच्चिदा शुचि—ज्योक् चिदत्ति गर्भो यदच्युतम् १
मित्रं न यं सुधितं भृगवो दृधु—र्वनस्पतावीड्यमूर्ध्वशोचिपम् ।
स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रशस्तिभिर्महयसे दिवेदिवे २
स त्वं दक्षस्यावृको वृधो भू—र्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
रायः सूनो सहसो मर्त्येष्वा हृदिद्यच्छ वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय सप्रथः ३
द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णर—मग्निं होतारं मनुषः स्वध्वरम् ।
विप्रं न द्युक्षवचसं सुवृक्तिभि—हव्यवाहमरतिं देवमृत्तसे ४
पावकया यश्चितयन्त्या कृपा क्षामन् रुरुच उपसो न भानुना ।
तूर्वनं न यामन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे न ततृषाणो अजरः ५ [१७]

अग्निमग्निं वः समिधा दुवस्यत प्रियंप्रियं वो अतिथिं गृणीषाणि ।
उप वो गीर्भिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनते हि वार्यं देवो देवेषु वनते हि नो दुवः ६
समिद्धमग्निं समिधा गिरा गृणे शुचिं पावकं पुरो अध्वरे ध्रुवम् ।
विप्रं होतारं पुरुवारमद्भुतं कविं सुनैरीमहे जातवेदसम् ७
त्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्यम् ।
देवासश्च मर्ताश्च जागृविं विभुं विश्पतिं नमसा नि षेदिरे ८
विभूषन्नग्र उभयाँ अनु व्रता दूतो देवानां रजसी समीयसे ।
यत् ते धीतिं सुमतिमावृणीमहे ऽधं स्मा नस्त्रिवरुथः शिवो भव ९
तं सुप्रतीकं सुदृशं स्वश्च—मविद्वांसो विदुष्टरं सपेम ।
स यक्षद् विश्वा वयुनानि विद्वान् प्र हव्यमग्निमृतेषु वोचत् १० [१८]
तमग्ने पास्युत तं पिपर्षि यस्तु आनद्र कवये शूर धीतिम् ।
यज्ञस्य वा निशितिं वोदितिं वा तमित पृणक्षि शर्वसोत राया ११
त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवृद्यात् ।
सं त्वा ध्वस्मन्वदभ्येतु पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहस्री १२ (११८)

- अग्निर्होता गृहपतिः स राजा विश्वा वेदुर्जनिमा जातवेदाः ।
 देवानामुत यो मर्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा १३
 अग्रे यदुद्य विशो अध्वरस्य होतः पावकशोचे वेष्टं हि यज्वा ।
 ऋता यजासि महिना वि यद् भू—हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य १४
 अभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्वै ।
 अवा नो मघवन् वाजसाता वग्ने विश्वानि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम १५ [१९]
- अग्ने विश्वेभिः स्वनीक देवै—रूपावन्तं प्रथमः सीदु योनिम् ।
 कुलायिनं घृतवन्तं सवित्रे यज्ञं नय यजमानाय साधु १६
 इममु त्यमथर्वव—दृग्निं मन्थन्ति वेधसः ।
 यमङ्कयन्तमानय—न्नमूरं श्याव्याभ्यः १७
 जनिष्वा देववीतये सर्वताता स्वस्तये ।
 आ देवान् वक्ष्यमृतां ऋतावृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः १८
 वयमु त्वा गृहपते जनाना—मग्ने अकर्म समिधा बृहन्तम् ।
 अस्थुरि नो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नस्तेजसा सं शिशाधि १९ [२०] (१२५)

(१६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १६-२३]

४८ गार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अग्निः । गायत्री; १, ६ वर्धमाना;
 २७, ४७-४८ अनुष्टुप्; ४६ त्रिष्टुप् ।

- त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः । देवेभिर्मानुषे जने १
 स नो मन्द्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः । आ देवान् वक्षि यक्षि च २
 वेत्था हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाञ्जसा । अग्ने यज्ञेषु सुक्रतो ३
 त्वामीळे अध द्विता भरतो वाजिभिः शुनम् । ईजे यज्ञेषु यज्ञियम् ४
 त्वमिमा वार्या पुरु दिवोदासाय सुन्वते । भरद्वाजाय दाशुषे ५ [२१]

- त्वं दूतो अमर्त्य आ वहा देव्यं जनम् । शृण्वन् विप्रस्य सुदुतिम् ६
 त्वमग्ने स्वाध्या—मर्तासो देववीतये । यज्ञेषु देवमीळते ७
 तव प्र यक्षि संदृश—मुत कर्तुं सुदानवः । विश्वे जुषन्त कामिनः ८
 त्वं होता मनुर्हितो वह्निरासा विदुष्टरः । अग्ने यक्षि दिवो विशः ९ (१२४)

अग्र आ याहि वीतये	गृणानो हव्यदातये	। नि होता सत्सि बृहिर्षि	१० [२२]
तं त्वा समिद्धिरङ्गिरो	घृतेन वर्धयामसि	। बृहच्छोचा यविष्ठय	११
स नः पृथु श्रवाय्यमच्छा	देव विवाससि	। बृहदग्ने सुवीर्यम्	१२
त्वामग्ने पुष्करादध्यथर्वा	निरमन्थत	। मूर्ध्नो विश्वस्य वाघतः	१३
तमु त्वा दुध्यङ्गुषिः	पुत्र ईधे अथर्वणः	। वृत्रहणं पुरंदरम्	१४
तमु त्वा पाथ्यो वृषा	समीधे दस्युहन्तमम्	। धनंजयं रणेरणे	१५ [२३]
एह्यु पु ब्रवाणि ते	ऽग्रं इथेतरा गिरः	। एभिर्वर्धास इन्दुभिः	१६
यत्र कं च ते मनो	दक्षं दधस उत्तरम्	। तत्रा सदः कृणवसे	१७
नहि ते पूर्वमक्षिपद्	भुवन्नेमानां वसो	। अथा दुवो वनवसे	१८
आग्निर्गामि भारतो	वृत्रहा पुरुचेतनः	। दिवोदासस्य सत्पतिः	१९
स हि विश्वाति पार्थिवा	रयिं दाशन्महित्वना	। वन्वन्नवातो अस्तृतः	२० [२४]
स प्रत्नवन्नवीयसा	ऽग्ने द्युन्नेन संयता	। बृहत् ततन्थ भानुना	२१
प्र वः सखायो अग्नये	स्तोमं यज्ञं च धृष्णुया	। अर्चं गायं च वेधसे	२२
स हि यो मानुषा युगा	सीदुद्धोता कविक्रतुः	। दूतश्च हव्यवाहनः	२३
ता राजाना शुचिवता	ऽऽदित्यान् मारुतं गणम्	। वसो यक्षीह रोदसी	२४
वस्वी ते अग्ने संहृष्टि	रिषयते मर्त्याय	। ऊर्जो नपादमृतस्य	२५ [२५]
क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठो	ऽद्य त्वा वन्वन् त्सुरेक्णाः	। मर्तो आनाश सुवृक्तिम्	२६
ते ते अग्ने त्वोता	इषयन्तो विश्वमार्युः	। तरन्तो अर्यो अरांती वन्वन्तो	अर्यो अरांतीः २७
अग्निस्तिग्मेन शोचिषा	यासद् विश्वं न्यत्रिणम्	। अग्निर्नो वनते रयिम्	२८
सुवीरं रयिमा भर	जातवेदो विचर्षणे	। जहि रक्षांसि सुक्रतो	२९
त्वं नः पाह्यंहसो	जातवेदो अघायतः	। रक्षाणो ब्रह्मणस्कवे	३० [२६]
यो नो अग्ने दुरेव आ	मर्तो वधाय दाशति	। तस्मान्नः पाह्यंहसः	३१
त्वं तं देव जिह्वया	परि बाधस्व दुष्कृतम्	। मर्तो यो नो जिघांसति	३२
भरद्वाजाय सुप्रथः	शर्मं यच्छ सहन्त्य	। अग्ने वरेण्यं वसु	३३
अग्निर्वृत्राणि जङ्घनद्	द्रविणस्युर्विपन्यया	। समिन्द्रः शुक्र आहुतः	३४
गर्भे मातुः पितुष्पिता	विदिद्युतानो अक्षरे	। सीदन्नृतस्य योनिमा	३५ [२७]
ब्रह्म प्रजावदा भर	जातवेदो विचर्षणे	। अग्ने यद् दीदयद् दिवि	३६
उप त्वा रण्वसंहृष्टं	प्रयस्वन्तः सहस्कृत	। अग्ने ससृजमहे गिरः	३७ (१६१)

उप॑ च्छायामिव॑ घृणे॒—रगन्म॑ शर्म॑ ते वयम् । अग्ने॑ हिरण्यसंहशः	३८
य उग्र॑ इव॑ शर्यहा॑ तिग्मशृङ्गो॑ न वंसगः । अग्ने॑ पुरो॑ रुरोजिथ	३९
आ यं हस्ते॑ न खादिनं॑ शिशुं॑ जातं॑ न बिभ्रति । विशाम॑ग्निं स्वध्वरं॑	४० [२८]
प्र दे॒वं दे॒ववी॑तये॒ भर॑ता वसुवित्त॑मम् । आ स्वे॑ योनौ॑ नि पीदतु	४१
आ जा॒तं जा॒तवे॑दसि॒ प्रियं॑ शि॒शीता॑तिथिम् । स्योन॑ आ गृहप॑तिम्	४२
अग्ने॑ यु॒क्ष्वा हि॑ ये तवा॒—ऽश्वा॑सो दे॒व सा॒धवः॑ । अरं॑ वह॑न्ति म॒न्यवे॑	४३
अच्छा॑ नो या॒ह्या व॑हा॒—ऽभि॑ प्रया॑सि वी॒तये॑ । आ दे॒वान् त्सो॑मपीतये	४४
उद॑ग्ने॒ भारत॑ द्युम॒—दज॑स्रेण॒ दवि॑द्युतत् । शो॒चा वि॑ भा॒ह्यजर॑	४५ [२९]

वी॒ती यो दे॒वं म॒तो दु॒वस्ये॒—दु॒ग्निमी॑ळीताध्वरे ह॒विष्मा॑न् ।

हो॒तारं॑ स॒त्यय॑जं॒ रोद॑स्यो॒—रु॒त्तान॑हस्तो नम॒सा वि॑वासेत्

४६

आ ते॑ अ॒ग्न ऋ॒चा ह॒वि—हृ॒दा त॒ष्टं भ॑रामसि । ते ते॑ भ॒वन्तु॑क्ष्णं॒ ऋ॒षभा॑सो व॒शा उ॒त ४७

अ॒ग्नि दे॒वा सो॑ अ॒ग्रिय॑—मि॒न्धते॑ वृ॒त्रह॑न्त॒मम् । येना॑ वसू॒न्याभृ॑ता॒ तृ॒ळ्हा र॑क्षांसि वा॒जिना॑ ४८ [३०]

(१७३)

[षष्ठोऽध्यायः ॥ ६॥ व० १-२५]

(१७)

१५ वाहस्पत्यो भग्द्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ; १५ द्विपदा त्रिष्टुप् ।

पि॒बा सो॑म॒मभि॑ यमु॒ग्र तद॑ ऊ॒र्वं ग॒व्यं म॑हि॒ गृ॒णान॑ इन्द्र ।	
वि॒ यो धृ॑ष्णो॒ वर्धि॑षो व॒ज्रह॑स्त॒ विश्वा॑ वृ॒त्रम॑मि॒त्रिया॑ श॒वोभिः॑	१
स ई॑ पा॒हि य॑ ऋ॒जीपी॑ तरु॒त्रो यः॑ शि॒प्रवान्॑ वृष॒भो यो॑ म॒तीना॑म् ।	
यो गो॑त्रभि॒द् व॒ज्रभृ॑द् यो ह॒रि॒ष्टाः स॑ इन्द्र॒ चित्रा॑ अ॒भि तृ॑न्धि॒ वाजा॑न्	२
ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ म॒न्द॑तु॒ त्वा श्रु॑धि ब्र॒ह्म वा॑वृ॒धस्वो॑त गी॒र्भिः ।	
आ॒विः सूर्य॑ कृ॒णु॒हि पो॑पि॒हीषो॑ ज॒हि शत्रू॑र॒भि गा॑ इन्द्र॒ तृन्धि॑	३
ते त्वा॑ म॒दा बृ॒हदि॑न्द्र॒ स्वधा॑व॒ इमे पी॑ता उ॒क्षय॑न्त द्युम॒न्तम् ।	
म॒हाम॑नू॒नं त॒वसं॑ विभू॒तिं म॑त्स॒रा सो॑ ज॒र्ह॑षन्त प्र॒साह॑म्	४
येभिः॑ सूर्य॑मु॒षसं॑ म॒न्द॒सानो॑ ऽवा॒सयो॑ऽप॒ हृ॒ळ्हानि॑ द॒द॑त ।	
म॒हाम॑द्रिं॒ परि॑ गा॒ इन्द्र॑ सन्तं॒ नृ॒त्था अ॒च्युतं॑ स॒द॑स॒स्प॒रि स्वा॑त्	५ [१]
तव॑ क॒त्वा तव॑ तद॒ दुंस॑ना॒भि—रा॒मासु॑ प॒क्वं श॑च्या॒ नि दी॑धः ।	
औ॒र्णोदु॑र॒ उ॒स्रिया॑भ्यो॒ वि हृ॒ळ्हो—दू॒र्वाद् गा॑ अ॒मृ॒जो अ॒ङ्गिर॑स्वान्	६ (१७९)

प्राथ क्षां महि दंसो व्युर्वी—मुप द्यामृष्वो बृहदिन्द्र स्तभायः ।
 अधारयो रोदसी देवपुत्रे प्रत्ने मातरा यद्वा ऋतस्य ७
 अध त्वा विश्वे पुर इन्द्र देवा एकं तवसं दधिरे भराय ।
 अदेवो यदुभ्यौहिष्ठ देवान् त्वर्षाता वृणत इन्द्रमत्र ८
 अध द्यौश्चित्ते ते अप सा नु वज्राद् द्वितानमद् भियसा स्वस्य मन्योः ।
 अहिं यदिन्द्रो अभ्योहसानं नि चिद् विश्वायुः शयथे जघान ९
 अध त्वष्टा ते मह उग्र वज्रं सहस्रभृष्टिं ववृतच्छताश्रिम् ।
 निकाममरणसं येन नवन्तमाहिं सं पिणगृजीषिन् १० [२]

वर्धान् यं विश्वे मरुतः सजोषाः पचच्छतं महिषां इन्द्र तुभ्यम् ।
 पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन् वृत्रहणं मदिरमंशुमस्मै ११
 आ क्षोदो महि वृतं नदीनां परिष्ठितमसृज ऊर्मिमपाम् ।
 तासामनु प्रवत इन्द्र पन्थां प्रादयो नीचीरुपसः समुद्रम् १२
 एवा ता विश्वा चकृवांसमिन्द्रं महामुग्रमजुयं सहोदाम् ।
 सुवीरं त्वा स्वायुधं सुवज्रमा ब्रह्म नव्यमवसे ववृत्यात् १३
 स नो वाजाय श्रवस इषे च राये धेहि द्युमत इन्द्र विप्रान् ।
 भरद्वाजे नवत इन्द्र सूरीन् किवि च स्मैधि पार्ये न इन्द्र १४
 अया वाजं देवाहितं सनेम मदेम शतहिमाः सुवीराः १५ [३] (१८८)

(१८)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तमु द्रुहि यो अभिभूत्योजा वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः ।
 अषाव्हमुग्रं सहमानमाभि—र्गीर्भिर्विधं वृषभं चर्षणीनाम् १
 स युध्मः सत्वा खजकृत् समद्रा तुविम्रक्षो नदनुमां ऋजीषी ।
 बृहद्रेणुश्च्यवनो मानुषीणा—मेकः कृष्टीनामभवत् सहावा २
 त्वं ह नु त्यददमायो दस्युं—रेकः कृष्टीरवनोरायाय ।
 अस्ति स्विच्छु वीर्यं तत् त इन्द्र न स्विदस्ति तद्वेतुथा वि वीचः ३
 सदिद्धि ते तुविजातस्य मन्ये सहः सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य ।
 उग्रमुग्रस्य तवसस्तवीयो ऽरधस्य रधतुरो बभूव ४

(१९२)

तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्था वदन्निर्वलमङ्गिरोभिः ।
हन्नच्युतच्युद् दस्मेपर्यन्त—मृणोः पुरो वि दुरो अस्य विश्वाः

५ [४]

स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ईशानकृन्महति वृत्रतूर्ये ।
स तोकसाता तनये स वज्री वितन्तसाध्यो अभवत् समत्सु
स मज्मना जनिम मानुषाणा—मर्मत्येन नाम्नाति प्र सस्रे ।
स द्युम्नेन स शर्वसोत राया स वीर्येण नृतमः समोकाः
स यो न मुहे न मिथू जनो भूत् सुमन्तुनामा चुमुरिं धुनिं च ।
वृणक् पिप्पु शम्बरं शुष्णमिन्द्रः पुरां च्यौताय शयथाय नू चित्
उदावता त्वक्षसा पन्यसा च वृत्रहत्याय रथमिन्द्र तिष्ठ ।
धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणत्रा ऽभि प्र मन्द पुरुदत्र मायाः
अग्निर्न शुष्कं वनमिन्द्र हेती रक्षो नि धक्ष्यशनिर्न भीमा ।
गम्भीरयं कृष्वया यो रुरोजा—ध्वानयद् दुरिता दुम्भयच्च

६

७

८

९

१० [५]

आ सहस्रं पृथिविरिन्द्र राया तुविद्युम्न तुविवाजेभिरुवाक् ।
याहि सूनो सहसो यस्य नू चि—ददेव ईशो पुरुहूत योतोः
प्र तुविद्युम्नस्य स्थविरस्य घृष्वे—द्वियो ररप्शो महिमा पृथिव्याः ।
नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सह्योः
प्र तत् ते अद्या करणं कृतं भूत् कुत्सं यदायुमतिथिग्वर्मस्मै ।
पुरु सहस्रा नि शिंशा अभि क्षा—मुत् तूर्वयाणं धृषता निनेथ
अनु त्वाहिं धने अध देव देवा मदन् विश्वे कवितमं कवीनाम् ।
करो यत्र वरिवो बाधिताय द्विवे जनाय तन्वे गृणानः
अनु द्यावापृथिवी तत् त ओजो ऽमर्त्या जिहत इन्द्र देवाः ।
कृष्वा कृत्नो अकृतं यत् ते अस्त्यु—कथं नवीयो जनयस्व यज्ञैः

११

१२

१३

१४

१५ [६] (२०)

(१९)

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

महौ इन्द्रो नूवदा चर्षणिप्रा उत द्विर्ही अमिनः सहोभिः ।
अस्मद्गवावृधे वीर्यो—रुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्
इन्द्रमेव धिषणा सातये धाद् बृहन्तमृष्वमजरं युवानम् ।
अषाळहेन शर्वसा शूशुवांसं सद्यश्चिद् यो वावृधे असाभि

१

२ (२०५)

पृथू करसा बहुला गर्भस्ती अस्मद्वाक् सं मिमीहि श्रवांसि ।
यूथेव पश्वः पशुपा दमूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृत्स्वाजौ ३
तं व इन्द्रं चतिनमस्य शकैरिह नूनं वाजयन्तो हुवेम ।
यथा चित् पूर्वं जरितार आसु रनेद्या अनवद्या अरिष्टाः ४
धृतवतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुक्षुः ।
सं जग्मिरे पथ्या रायो अस्मिन् त्समुद्रे न सिन्धवो यादमानाः ५ [७]

शर्विष्ठं न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभिभूत उग्रम् ।
विश्वा द्युम्ना वृष्ण्या मानुषाणा मस्मभ्यं दा हरिवो मादुयध्यै ६
यस्ते मदः पृतनाषाळमृध इन्द्र तं न आ भर शूशुवांसम् ।
येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः ७
आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूशुवांसं सुदर्क्षम् ।
येन वंसां पृतनासु शत्रून् तवोतिभिरुत जामीरजामीन् ८
आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्वा दोत्तरादधरादा पुरस्तात् ।
आ विश्वतो अभि समेतवर्वा इन्द्र द्युम्नं स्वर्वन्द्रेह्यस्मे ९
नुवत् तं इन्द्र नृतमाभिरूती वंसीमहि वामं श्रोमतेभिः ।
ईक्षे हि वस्व उभयस्य राजन् धा रत्नं महि स्थूरं बृहन्तम् १०
मरुत्वन्तं वृषभं वावृधान मकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम् ।
विश्वासाहमवसे नूतनायो ग्रं सहोदामिह तं हुवेम ११
जनं वज्रिन् महि चिन्मन्यमान मेभ्यो नृभ्यो रन्धया येष्वस्मि ।
अधा हि त्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये गोष्वप्सु १२
वयं तं एभिः पुरुहूत सख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर इत् स्याम ।
ग्रन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदेम बृहता त्वोताः १३ [८] (२१६)

(२०)

१३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ७ विराट् ।

द्यौर्न य इन्द्राभि भूमार्यस्तस्थौ रुयिः शर्वसा पृत्सु जनान् ।
तं नः सहस्रभरमुर्वगासां कुद्धि सूनो सहसो वृत्रतुरम्

१ (२१७)

द्विवो न तुभ्यमन्विन्द्र सत्राऽसुर्यं देवेभिर्धायि विश्वम् ।
 अहिं यद् वृत्रमपो वद्विवांसं हन्त्रीजीषिन् विष्णुना सचानः
 तूर्वन्नोजीयान् तवसस्तवीयान् कृतब्रह्मेन्द्रो वृद्धमहाः ।
 राजाभवन्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां दुर्नुमावत्
 शतैरपद्रन् पण्यं इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्कसातौ ।
 वधैः शुष्णस्याशुषस्य मायाः पित्वो नारिरेचीत् किं चन प्र
 महो दुहो अप विश्वायु धायि वज्रस्य यत् पतने पादु शुष्णः ।
 उरु ष सरथं सारथये क—रिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातौ

२

३

४

५ [९]

प्र श्येनो न मदिरमंशुमस्मै शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।
 प्रावन्नमीं साप्यं ससन्तं पूणग्राया समिषा सं स्वस्ति
 वि पिप्रोर्हिमायस्य हृळ्हाः पुरो वज्रिच्छवसा न दर्दः ।
 सुदामन् तद् रेकणो अप्रमृष्य मृजिश्चने द्वात्रं दाशुषे दाः
 स वेतसुं दशमायं दशोणिं तूतुजिमिन्द्रः स्वभित्सुस्रः ।
 आ तुग्रं शश्वदिभं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयधै
 स ई स्पृधो वनते अप्रतीतो बिभ्रद् वज्रं वृत्रहणं गभस्तौ ।
 तिष्ठन्द्री अध्यस्तेव गते वचोयुजा वहत इन्द्रमृष्वम्
 सनेम तेऽवसा नव्यं इन्द्र प्र पूरवः स्तवन्त एना युज्ञेः
 सप्त यत् पुरः शर्म शारदीर्द—र्द्धन् दासीः पुरुकुत्साय शिक्षन्
 त्वं वृध ईन्द्र पूर्यो भू—वरिवस्यन्नुशने काव्याय ।
 परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे ददाथ स्वं नपातम्
 त्वं धुनिरिन्द्र धुनिमती—र्कणोरुपः सीरा न स्रवन्तीः ।
 प्र यत् समुद्रमतिं शूर पर्षि पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति
 तव ह त्यादिन्द्र विश्वमाजौ सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्वप् ।
 द्वादयदितु तुभ्यं सोमैभिः सुन्वन् दृभीतीरिधमभृतिः पक्थ्यर्कैः

६

७

८

९

१०

११

१२

१३ [१०](२२९)

(२१)

१२ वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः १, ११ विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारो—हव्यं वीर हव्या हवन्ते ।
 धियो रथेष्ठामजरं नवीयो रयिर्विभूतिरीयते वचस्या

१

(२३०)

तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानो गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृन्द्रम् ।	
यस्य दिवमर्तिं मत्वा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम्	२
स इत् तमोऽवयुनं ततन्वत् सूर्येण वयुनवच्चकार ।	
कदा ते मर्ता अमृतस्य धामे यक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः	३
यस्ता चकार स कुहं स्विदिन्द्रः कमा जनं चरति कासु विश्व ।	
कस्ते यज्ञो मनसे शं वराय को अर्क इन्द्र कतमः स होता	४
इदा हि ते वेविषतः पुराजाः प्रत्तास आसुः पुरुकृत् सखायः ।	
ये मध्यमास उत नूतनास उतावमस्य पुरुहूत बोधि	५ [११]
तं पृच्छन्तोऽवरासः पराणि प्रत्ता त इन्द्र श्रुत्यानु येमुः ।	
अर्चीमसि वीर ब्रह्मवाहो यादेव विद्म तात् त्वा महान्तम्	६
अभि त्वा पाजो रक्षसो वि तस्थे महिं जज्ञानमभि तत् सु तिष्ठ ।	
तव प्रत्नेन युज्येन सख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व	७
स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः ।	
त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितृणां शश्वद् बभूथ सुहव एष्टौ	८
प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृष्वावसे नो अद्य ।	
प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोषधीः पर्वतांश्च	९
इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।	
श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावां अन्यो अमृत त्वदस्ति	१०
नू म आ वाचमुप याहि विद्वान् विश्वेभिः सूनो सहसो यजत्रैः ।	
ये अग्निजिह्वा कृतसाप आसुर्ये मनुं चक्रुरपरं दसाय	११
स नो बोधि पुराता सुगेषु त दुर्गेषु पथिकृद् विदानः ।	
ये अश्रमास उरवो वहिष्ठा स्तेभिर्न इन्द्राभि वक्षि वाजम्	१२ [१२] (२४१)

(२२)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य एक इन्द्रव्यश्वर्षणीनामिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आभिः ।	
यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान् त्सत्यः सत्वा पुरुमायः सहस्वान्	१
तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विप्रासो अभि वाजयन्तः ।	
नक्षद्रामं ततुरिं पर्वतेष्वा मद्रोघवाचं मतिभिः शविष्ठम्	२ (२४३)

तभीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नुवतः पुरुक्षोः । ३
 यो अस्कृधोयुरजरः सर्वान् तमा भर हरिवो मादुयधै ४
 तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चि—ज्जरितार आनशुः सुममिन्द्र । ४
 कस्ते भागः किं वयो दुध विद्वः पुरुहूत पुरुवसोऽसुरघ्नः ४
 तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्ठा—मिन्द्रं वेपी वक्वरी यस्य नू गीः । ४
 तुविश्राभं तुविकूर्मि रभोदां गातुमिषे नक्षते तुम्रमच्छ ५ [१३]

अया ह त्वं मायया वावृधानं मनोजुवां स्वतवः पर्वतेन । ६
 अच्युता चिद् वीळिता स्वोजो रुजो वि हृच्छा धृषता विराडिन् ६
 तं वो धिया नव्यस्या शर्विष्ठं प्रत्नं प्रत्नवत् परितंसयधै । ७
 स नो वक्षदनिमानः सुवहो—न्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि ७
 आ जनाय दुहणे पार्थिवानि दिव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा । ८
 तपा वृषन् विश्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपथं ८
 भुवो जनस्य दिव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतस्त्वेषसंहक् । ९
 धिष्व वज्रं दक्षिण इन्द्र हस्ते विश्वा अजुर्य दयसे वि मायाः ९
 आ संयतमिन्द्र णः स्वस्ति शत्रुतूर्याय बृहतीममृधाम् । १०
 गया दासान्यार्याणि वृत्रा करो वज्रिन् सुतुका नाहुषाणि १०
 स नो नियुद्धिः पुरुहूत वेधो विश्ववाराभिरा गंहि प्रयज्यो । ११ [१४] (२५२)
 न या अदेवो वरते न देव आभिर्याहि तूयमा मद्रयद्रिक्

(२३)

१० वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुत इत् त्वं निर्मिश्ल इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्माणि शस्यमान उक्थे । १
 यद् वा युक्ताभ्यां मघवन हरिभ्यां बिभ्रद् वज्रं बाह्वोरिन्द्र यासि १
 यद् वा दिवि पार्ये सुष्विमिन्द्र वृत्रहत्येऽवसि शूरसातौ । २
 यद् वा दक्षस्य बिभ्युषो अबिभ्य—दरन्धयः शर्धत इन्द्र दस्यून २
 पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीरुग्रो जरितारमूती । ३
 कर्ता वीराय सुष्वय उ लोकं दाता वसुं स्तुवते कीरये चित् ३ (२५५)

गन्तेयान्ति सर्वना हरिभ्यां बभ्रिर्वज्रं पपिः सोमं दुर्दिगाः ।
कर्ता वीरं नर्यं सर्ववीरं श्रोता हवं गृणतः स्तोमवाहाः ।
अस्मै वयं यद् वावान तद् विविष्म इन्द्राय यो नः प्रदिवो अपस्कः ।
सुते सोमे स्तुमसि शंसदुक्थे—न्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासत्

४

५ [१५]

ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत् त इन्द्र मतिभिर्विविष्मः ।
सुते सोमे सुतपाः शंतमानि रान्द्रा क्रियास्म वक्षणाणि यज्ञैः
स नो बोधि पुरोळाशं रराणः पिबा तु सोमं गोक्रजीकमिन्द्र ।
एदं ब्रह्मिर्जमानस्य सीवो—रुं कृधि त्वायत उ लोकम्
स मन्दस्वा ह्यनु जोषमुग्र प्र त्वा यज्ञास इमे अश्रुवन्तु ।
प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीरवस इन्द्र यम्याः
तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमैभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम् ।
कुवित तस्मा असीति नो भराय न सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति
एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमे भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः ।
असद् यथा जरित्र उत सूरि—रिन्द्रो रायो विश्ववारस्य दाता

६

७

८

९

१० [१६] (२६२)

(२४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० २४-४३]

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वृषा मदु इन्द्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा क्रजीषी ।
अर्चय्यो मघवा नृभ्य उक्थै—द्युक्षो राजा गिरामक्षितोतिः
ततुरिर्वीरो नर्यो विचेताः श्रोता हवं गृणत उर्व्यूतिः ।
वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो विदथे दाति वाजम्
अक्षो न चक्रयोः शूर बृहन् प्र ते मृहा रिंरिचे रोदस्योः ।
वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्युत्तयो रुरुहुरिन्द्र पूर्वीः
शचीवितस्ते पुरुशाकु शाका गवामिव सुतयः संचरणीः ।
वत्सानां न तन्तयस्त इन्द्र दामन्वन्तो अदामानः सुदामन्
अन्यदुद्य कर्वरमन्यदु श्वो ऽसंच्च सन्मुहुराचक्रिन्द्रः ।
मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषा ऽर्यो वशस्य पर्येतास्ति

१

२

३

४

५ [१७] (२६७)

वि त्वदापो न पर्वतस्य पृष्ठा—दुक्थेभिर्निद्रानयन्त यज्ञैः ।	
तं त्वाभिः सुष्टुतिभिर्वाजयन्त आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो अश्वाः	६
न यं जरन्ति शरदो न मासा न द्याव इन्द्रमवकर्शयन्ति ।	
वृद्धस्य चिद् वर्धतामस्य तनूः स्तोमेभिर्दुक्थैश्च शस्यमाना	७
न वीळ्वे नमते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय स्तवान् ।	
अत्रा इन्द्रस्य गिरयश्चिह्वा गम्भीरे चिद् भवति गाधर्मस्मै	८
गम्भीरेण न उरुणामत्रिन् प्रेषो यन्धि सुतपावन् वाजान् ।	
स्था ऊ पु ऊर्ध्व ऊती अरिषण्य—न्नक्तोर्व्युष्टौ परितक्मयायाम्	९
सचस्व नायमवसे अभीकं इतो वा तमिन्द्र पाहि रिषः ।	
अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मदेम शतहिमाः सुवीराः	१० [१८] (२७२)

(२५)

९ बाहस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

या तं ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुष्मिन्नस्ति ।	
ताभिर्ह पु वृत्रहत्येऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान् न उग्र	१
आभिः स्पृधो मिथुतीरिषण्य—न्नमित्रस्य व्यथया मन्युमिन्द्र ।	
आभिर्विश्वा अभियुजो विषूची—रायां विशोऽव तारीर्दासीः	२
इन्द्रं जामय उत येऽजामयो ऽर्वाचीनासो वनुषो युयुजे ।	
त्वमेपां विथुरा शर्वांसि जहि वृष्ण्यानि कृणुही पराचः	३
शूरो वा शूरं वनते शरीरैस्तनूच्छा तरुषि यत् कृण्वैते ।	
तोके वा गोषु तनये यदुप्सु वि क्रन्दसी उर्वरासु ब्रवैते	४
नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णु—र्न त्वा योधो मन्यमानो युयोध ।	
इन्द्र नकिंश्चा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि तानि	५ [१९]

स पत्यत उभयोर्नृष्णमयो—र्यदीं वेधसः समिथे हवन्ते ।	
वृत्रे वा महो नृवति क्षये वा व्यचस्वन्ता यदि वितन्तसैते	६
अर्धस्मा ते चर्षणयो यदेजा—निन्द्रं त्रातोत भवा वरुता ।	
अस्माकासो ये नृतमासो अर्य इन्द्रं सूरयो दधिरे पुरो नः	७
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये ।	
अनु क्षत्रमनु सहो यजत्रे—न्द्रं देवेभिरनु ते नृपहो	८ (२८०)

एवा नः स्पृधः समजा समस्विन्द्र रारन्धि मिथतीरदेवीः ।
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो भरद्वाजा उत त इन्द्र नूनम्

९ [२०] (२८९)

(२६)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

श्रुधी न इन्द्र हवामासि त्वा महो वाजस्य सातौ ववृषाणाः ।
सं यद् विशोऽयन्त शूरसाता उग्रं नोऽवः पार्ये अहन् दाः
त्वां वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ ।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं तरुं त्वां चंटे मुष्टिहा गोषु युध्यन्
त्वं क्विं चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुष्णं दाशुषे वर्क ।
त्वं शिरो अमर्मणः पराहन्नतिथिगवाय शंस्यं करिष्यन्
त्वं रथं प्र भरो योधमृष्वमावो युध्यन्तं वृषभं दशद्युम् ।
त्वं तुग्रं वेतसवे सचाहन् त्वं तुजिं गृणन्तमिन्द्र तूतोः
त्वं तदुक्थमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता सहस्रा शूर दधि ।
अव गिरेर्दासं शम्बरं हन् प्रावो दिवौदासं चित्राभिरूती

१

२

३

४

५ [२१]

त्वं अद्धाभिर्मन्दसानः सोमैर्दुभीतये चुमुरिमिन्द्र सिष्वप् ।
त्वं रजिं पिठीनसे दशस्यन् षष्टिं सहस्रा शच्या सचाहन्
अहं चन तत् सूरिभिरानश्यां तव ज्याय इन्द्र सुम्रमोजः ।
त्वया यत् स्तवन्ते सधवीर वीरास्त्रिवरुथेन नहुषा शविष्ठ
वयं ते अस्यामिन्द्र द्युम्रहूतौ सखायः स्याम महिन प्रेष्ठाः ।
प्रातर्दनिः क्षत्रश्रीरस्तु श्रेष्ठो घने वृत्राणां सनये धनानाम्

६

७

८ [२२] (२८९)

(२७)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः, ८ अभ्यावर्ती चायमानः (दानं) । त्रिष्टुप् ।

किमस्य मदे किम्वस्य पीताविन्द्रः किमस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि किं ते अस्य पुरा विविद्वे किमु नूतनासः
सदस्य मदे सदस्य पीताविन्द्रः सदस्य सख्ये चकार ।
रणां वा ये निषद्वि सत् ते अस्य पुरा विविद्वे सद् नूतनासः

१

२ (२९१)

नहि नु ते महिमनः समस्य न मघवन् मघवत्त्वस्य विद्म ।
 न राधसोराधसो नूतनस्येन्द्र नकिर्ददृश इन्द्रियं ते ३
 एतत् त्यत् त इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्य शेषः ।
 वज्रस्य यत् ते निहतस्य शुष्मात् स्वनाच्चिदिन्द्र परमो वृदार ४
 वधीदिन्द्रो वरशिखस्य शेषो ऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन् ।
 वृचीवतो यद्धरियूपीयायां हन् पूर्वे अर्धे भियसार्परो दत् ५ [२३]

त्रिंशच्छतं वर्मिण इन्द्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत श्रवस्या ।
 वृचीवन्तः शरवे पत्यमानाः पात्रा भिन्द्वाना न्यर्थान्यायन् ६
 यस्य गावावरुपा सूर्यवस्यू अन्तरू पु चरतो रेरिहाणा ।
 स सृञ्जयाय तुर्वशं परादाद् वृचीवतो देववाताय शिक्षन् ७
 द्वयो अग्ने रथिनो विंशतिं गा वधूमतो मघवा मध्यं सम्राट् ।
 अभ्यावर्तो चायमानो ददाति दूणाश्रेयं दक्षिणा पार्थवानाम् ८ [२४] (२९७)

(२८)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । गावः; २, ८ इन्द्रो गावो वा । त्रिष्टुप्, २-४ जगती, ८ अनुष्टुप् ।

आ गावो अगमन्नुत भद्रमक्रन् त्सीदन्तु गोष्ठे रणयन्त्वस्मे ।
 प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्यु-रिन्द्राय पूर्वीरुपसो दुहानाः १
 इन्द्रो यज्वने पृणते च शिक्ष-त्युपेद् ददाति न स्वं मुषायति ।
 भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धय-न्नभिन्ने खिल्ये नि दधाति देवयुग्म २
 न ता नशन्ति न दधाति तस्करो नासामभिन्नो व्यथिरा दधर्षति ।
 देवाँश्च याभिर्यजते ददाति च ज्योगित ताभिः सचते गोपतिः सह ३
 न ता अवीरेणुककाटो अश्रुते न संस्कृतत्रमुप यन्ति ता अभि ।
 उरुगायमभयं तस्य ता अनु गावो मर्तस्य वि चरन्ति यज्वनः ४
 गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छान् गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः ।
 इमा या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीद्धृदा मनसा चिदिन्द्रम् ५
 यूयं गावो मेदयथा कृशं चि-दश्रीरं चित् कृणुथा सुप्रतीकम् ।
 भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचो बृहद् वो वयं उच्यते सभासु ६ (३०३)

प्रजावतीः सुयवसं रिशन्तीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबन्तीः ।
मा वः स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः
उपेदमुपपर्वन मासु गोषूप पृच्यताम् ।
उप ऋषभस्य रेत स्युपेन्द्र तव वीर्ये

७

८ [२५] (३०५)

— ३०५ —

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-२५]

(२९)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं वो नरः सख्याय सेपुर्महो यन्तः सुमतये चकानाः ।
महो हि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामु रणवमवसे यजध्वम्
आ यस्मिन् हस्ते नयी मिमिक्षु रा रथे हिरण्यये रथेष्ठाः ।
आ रश्मयो गर्भस्त्योः स्थूरयो राध्वन्नश्वासो वृषणो युजानाः
श्रिये ते पादा दुव आ मिमिक्षु धृष्णुर्वज्री शवसा दक्षिणावान् ।
वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नृतविषिरो बभूथ
स सोम आमिश्लतमः सुतो भूद् यस्मिन् प्रक्तिः पच्यते सन्ति धानाः ।
इन्द्रं नरः स्तुवन्तो ब्रह्मकारा उक्था शंसन्तो देववाततमाः
न ते अन्तः शवसो धाय्यस्य वि तु बाबधे रोदसी महित्वा ।
आ ता सूरिः पूणति तूतुजानो यूथेवाप्सु समीजमान ऊती
एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तूती अनूती हिरिशिप्रः सत्वा ।
एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु च वृत्रा हनति नि दस्यून्

१

२

३

४

५

६ [१] (३११)

(३०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

भूय इद् बाबधे वीर्याय एको अजुर्यो दयते वसूनि ।
प्र रिरिचे विव इन्द्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे
अर्धा मन्ये बृहदसुर्यमस्य यानि दाधार नकिरा मिनाति ।
दिवेदिवे सूर्यो दर्शतो भूद् वि सन्नान्युर्विया सुक्रतुर्धात्
अद्या चिन्न चित् तदपो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिन्द्र ।
नि पर्वता अग्रसदो न सेदु स्वया हव्हानि सुक्रतो रजांसि

१

२

३

(३१४)

सत्यमित् तन्न त्वावाँ अन्यो अस्तीन्द्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् ।
 अहन्नहिं परिशयानमर्णो ऽवांसृजो अपो अच्छा समुद्रम्
 त्वमपो वि दुरो विषूचीरिन्द्र हृळ्हमरुजः पर्वतस्य ।
 राजाभवो जगतश्चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यामुषासम्

४

५ [२] (३१६)

(३१)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ४ शकरी ।

अभूरेको रयिपते रयीणा—मा हस्तयोरधिथा इन्द्र कृष्टीः ।
 वि तोके अप्सु तनये च सूर्ये ऽवोचन्त चर्षणयो विवाचः
 त्वद् भियेन्द्र पार्थिवानि विश्वा ऽच्युता चिच्छ्यावयन्ते रजांसि ।
 द्यावाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं हृळ्हं भयते अज्मन्ना ते
 त्वं कुत्सेनाभि शुष्णमिन्द्रा—ऽशुषं युध्य कुर्यवं गविंष्टौ ।
 दशं प्रपित्वे अध सूर्यस्य मुषायश्चक्रमविवे रपांसि
 त्वं ज्ञतान्यव शम्बरस्य पुरो जघन्थाप्रतीनि दस्योः ।
 अशिक्षो यत्र शच्या शचीवो दिवोदासाय सुन्वते सुतक्रे भरद्वाजाय गृणते वसूनि ४
 स सत्यसत्वन महते रणाय रथमा तिष्ठ तुविनृम्ण भीमम् ।
 याहि प्रपथिन्नवसोप मद्विक् प्र च श्रुत श्रावय चर्षणिभ्यः

१

२

३

५ [३] (३२१)

(३२)

५ सुहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय ।
 विरिद्भिने वज्रिणे शंतमानि वचांस्यसा स्थविराय तक्षम्
 स मातरा सूर्येणा कवीना—मवासयद् रुजद्विं गृणानः ।
 स्वाधीभिर्ऋक्भिर्वावशान उदुस्त्रियाणामसृजन्निदानम्
 स वह्निभिर्ऋक्भिर्गोषु शश्वन् मितज्ञाभिः पुरुकृत्वा जिगाय ।
 पुरः पुरोहा सखिभिः सखीयन् हृळ्हा रुरोज कविभिः कविः सन्
 स नीव्याभिर्जितारमच्छा महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।
 पुरुवीराभिर्वृषभ क्षितीना—मा गिर्वणः सुविताय प्र याहि

१

२

३

४

(३२५)

स सर्गेण शवसा तक्तो अत्यै—रप इन्द्रो दक्षिणतस्तुराषाट् ।
इत्था सृजाना अनपावृद्धं द्विवेदिवे विविषुरप्रमृष्यम्

५ [४] (३२६)

(३३)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

य ओजिष्ठ इन्द्र तं सु नो द्वा मदो वृषन् त्वभिष्टिर्दास्वान् ।
सौवर्ण्यं यो वनवत् स्वश्वो वृत्रा समत्सु सासहेदुमित्रान्
त्वां हीन्द्रावसे विवाचो हवन्ते चर्षणयः शूरसातौ ।
त्वं विप्रेभिर्वि पूर्णिरशाय—स्त्वोत इत् सनिता वाजमर्वा
त्वं तां इन्द्रोभयो अमित्रान् दासा वृत्राण्यार्या च शूर ।
वधीर्वनेव सुधितेभिरत्कै—रा पृत्सु दर्षि नृणां नृतम
स त्वं न इन्द्राकवाभिरुती सखा विश्वायुरविता वृधे भूः ।
स्वर्षाता यद्धवयामसि त्वा युध्यन्तो नेमर्षिता पृत्सु शूर
नूनं न इन्द्रापराय च स्या भवा मृळीक उत नो अभिष्टौ ।
इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्मन् द्विवि प्याम पाये गोषतमाः

१

२

३

४

५ [५] (३३१)

(३४)

५ शुनहोत्रो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सं च त्वे जग्मुर्गिरि इन्द्र पूर्वी—र्वि च त्वद् यन्ति विभ्वो मनीषाः ।
पुरा नूनं च स्तुतय ऋषीणां पस्पृध इन्द्रे अर्घ्युक्थार्का
पुरुहूतो यः पुरुगूर्त ऋभ्वा एकः पुरुप्रशस्तो अस्ति यज्ञेः ।
रथो न महे शवसे युजानोऽं ऽस्माभिरिन्द्रो अनुमाद्यो भूत्
न यं हिंसन्ति धीतयो न वाणी—रिन्द्रं नक्षन्तीदृभि वर्धयन्तीः ।
यदि स्तोतारः शतं यत् सहस्रं गृणन्ति गिर्वणसं शं तदस्मै
अस्मा एतद् विव्यर्चैव मासा मिमिक्ष इन्द्रे न्ययामि सोमः ।
जनं न धन्वन्नभि सं यदापः सत्रा वावृधुर्वनानि यज्ञेः
अस्मा एतन्मह्यद्भ्यमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं मतिभिरवाचि ।
असद् यथा महति वृत्रतूर्य इन्द्रो विश्वायुरविता वृधश्च

१

२

३

४

५ [६] (३३६)

(३५)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कदा भुवन् रथक्षयाणि ब्रह्म	कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं दाः ।	
कदा स्तोमं वासयोऽस्य राया	कदा धियः करसि वाज्ररत्नाः	१
कहिं स्वित्र तदिन्द्र यन्नृभिर्नृन्	वीरैर्वीरान् नीलयासि जयाजीन् ।	
त्रिधातु गा अधि जयासि गोष्विन्द्र द्युम्नं स्वर्वद धेह्यस्मे		२
कहिं स्वित्र तदिन्द्र यज्जरित्रे	विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः शविष्ट ।	
कदा धियो न नियुतो युवाते	कदा गोमधा हवनानि गच्छाः	३
स गोमधा जरित्रे अश्वैश्चन्द्रा	वाज्रश्रवसो अधि धेहि पृक्षः ।	
पीपिहीषः सुदुघामिन्द्र धेनुं	भरद्वाजेषु सुरुचो रुरुच्याः	४
तमा नूनं वृजनमन्यथा चिच्छ्रो यच्छक्र	वि दुरो गृणीषे ।	
मा निररं शुक्रदुर्घस्य धेनो	राज्ञिरसान् ब्रह्मणा विप्र जिन्व	५ [७] (३४१)

(३६)

५ नरो भारद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सत्रा मदासस्तव विश्वजन्याः	सत्रा रायोऽध ये पार्थिवासः ।	
सत्रा वाजानामभवो विभक्ता	यद देवेषु धारयथा असुर्यम्	१
अनु प्र येजे जन ओजो अस्य	सत्रा दधिरे अनु वीर्याय ।	
स्युमगृभे दुधयेऽर्वते च	क्रतुं वृञ्जन्त्यपि वृत्रहत्ये	२
तं सधीचीरुतयो वृष्ण्यानि	पौस्यानि नियुतः सश्चुरिन्द्रम् ।	
समुद्रं न सिन्धव उक्थशुष्मा	उरुव्यचसं गिर आ विशन्ति	३
स रायस्वामुप सृजा गृणानः	पुरुश्चन्द्रस्य त्वमिन्द्र वस्वः ।	
पतिर्वभूथासमो जनाना मेको	विश्वस्य भुवनस्य राजा	४
स तु श्रुधि श्रुत्या यो दुवोयु	द्यौर्न भूमाभि रायो अर्यः ।	
असो यथा नः शवसा चक्रानो	युगेयुगे वयसा चेकिंतानः	५ [८] (३४६)

(३७)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेन्द्र युक्तासो	हरयो वहन्तु ।	
कीरिशिचिद्धि त्वा हवते स्वर्वा	नृधीमहि सधमादस्ते अय	१ (३४७)

प्रो द्रोणे हरयः कर्माग्मन् पुनानास ऋज्यन्तो अभूवन् ।	
इन्द्रो नो अस्य पूर्यः पपीयाद् द्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा	२
आसन्नाणासः शवसानमच्छेन्द्रं सुचक्रे रथ्यासो अश्वाः ।	
अभि श्रव ऋज्यन्तो वहेयुर्नू चिन्नु वायोरमृतं वि दस्येत्	३
वरिष्ठो अस्य दक्षिणामियतीन्द्रो मघोनां तुविकूर्मितमः ।	
यया वज्रिवः परियास्यंहो मघा च धृष्णो दयसे वि सूरिन्	४
इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य वृतेन्द्रो गीर्भिवर्धतां वृद्धमहाः ।	
इन्द्रो वृत्रं हनिष्ठो अस्तु सत्वा SS ता सूरिः पूणति तूतुजानः	५ [९] (३५१)

(३८)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अपादित उदु नश्चित्रतमो महीं भर्षद् द्युमतीमिन्द्रहूतिम् ।	
पन्यसीं धीतिं दैव्यस्य यामस्तनस्य रातिं वनते सुदानुः	१
दूराच्चिदा वसतो अस्य कर्णा घोषादिन्द्रस्य तन्यति ब्रुवाणः ।	
एयमेनं देवहूतिर्ववृत्यान्मद्यः गिन्द्रमियमृच्यमाना	२
तं वो धिया परमया पुराजा मजरमिन्द्रमभ्यनूष्यकैः ।	
ब्रह्मा च गिरौ दधिरे समस्मिन् महाँश्च स्तोमो अधि वर्धदिन्द्रे	३
वर्धाद् यं यज्ञ उत सोम इन्द्रं वर्धाद् ब्रह्म गिर उक्था च मन्म ।	
वर्धाहैनमुषसो यामन्नक्तो वर्धान् मासाः शरदो द्याव इन्द्रम्	४
एवा जज्ञानं सहसे असामि वावृधानं राधसे च श्रुताय ।	
महामुग्रमवसे विप्र नूनमा विवासेम वृत्रतूरेषु	५ [१०] (३५६)

(३९)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मन्द्रस्य कुवेर्दिव्यस्य वहे विप्रमन्मनो वचनस्य मध्वः ।	
अपा नस्तस्य सचनस्य देवेषो युवस्व गृणते गोअग्राः	१
अयमुगानः पर्यदिमुसा ऋतधीतिभिर्कृतयुग्युजानः ।	
रुजदरुणं वि वलस्य सानुं पूर्णोर्वचोभिरभि योधदिन्द्रः	२ (३५८)

अयं द्योतयदुद्युतो व्यक्तून् कोषा वस्तोः शरदु इन्दुरिन्द्र ।

इमं केतुमदधुनू चिदह्नां शुचिजन्मन उपसंश्चकार

३

अयं रोचयदुरुचो रुचानोऽं ऽयं वासयद् व्यृतेन पूर्वीः ।

अयमीयत क्रतुयुग्मिरश्वैः स्वर्विद्या नाभिना चर्षणिप्राः

४

नू गृणानो गृणते प्रत राजन्निषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः ।

अप ओषधीरविषा वनानि गा अर्वतो नूनचसे रिरिहि

५ [११] (३६१)

(४०)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिब तुभ्यं सुतो मदाया—ऽव स्य हरी वि मुचा सखाया ।

उत प्र गांय गण आ निषद्या—ऽथा यज्ञाय गृणते वयो धाः

१

अस्य पिब यस्य जज्ञान इन्द्र मदाय कत्वे अपिबो विरप्तिन् ।

तमु ते गावो नर आपो अद्रि—रिन्दुं समह्यन् पीतये समस्मै

२

समिन्द्रे अग्नौ सुत इन्द्र सोम आ त्वा वहन्तु हरयो वहिष्ठाः ।

त्वायता मनसा जोहवीमीन्द्रा याहि सुवितार्य महे नः

३

आ याहि शश्वदुशता ययाथेन्द्र महा मनसा सोमपेयम् ।

उप ब्रह्माणि शृणव इमा नो ऽथा ते यज्ञस्तन्वेऽं वयो धात्

४

यदिन्द्र द्विवि पार्ये यदध—यद वा स्वे सदेने यत्र वासि ।

अतो नो यज्ञमवसे नियुत्वान् त्सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः

५ [१२] (३६६)

(४१)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अहेळमान् उप याहि यज्ञं तुभ्यं पवन्त इन्दवः सुतासः ।

गावो न वज्रिन् त्वमोको अच्छेन्द्रा गहि प्रथमो यज्ञियानाम्

१

या ते काकुत सुकृता या वरिष्ठा यया शश्वत् पिबसि मध्व ऊर्मिम् ।

तया पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थात् सं ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः

२

एष द्रुप्तो वृषभो विश्वरूप इन्द्राय वृष्णे समकारि सोमः ।

एतं पिब हरिवः स्थातरुय यस्येशिषि प्रदिवि यस्ते अन्नम्

३

(३६९)

सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्या नयं श्रेयाश्चिकितुषे रणाय ।

एतं तितित्वं उप याहि यज्ञं तेन विश्वास्तविषीरा पूणस्व

४

ह्वयामसि त्वेन्द्र याह्यर्वा डरं ते सोमस्तुन्वे भवाति ।

शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु प्रास्माँ अव पृतनासु प्र विश्व

५ [१३] (३७१)

(४२)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप्, ४ बृहती ।

प्रत्यस्मै पिपीषते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमाय जग्मये ऽपश्चाद्दध्वने नरे १

एमेनं प्रत्येतन सोमेभिः सोमपातमम् । अमत्रेभिर्ऋजीषिणमिन्द्रं सुतेभिरिन्द्राभिः २

यदी सुतेभिरिन्द्राभिः सोमेभिः प्रतिभूषथ । वेदा विश्वस्य मेधिरो धूषत् तंतमिदेषते ३

अस्माअस्मा इदन्धसो ऽध्वर्यो प्र भरा सुतम् । कुवित् समस्य जेन्यस्य शर्धतो ऽभिशास्तेरवस्परत् ४

[१४] (३७५)

(४३)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

यस्य त्यच्छम्भरं मदे दिवोदासाय रन्धयः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब १

यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमन्तं च रक्षसे । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब २

यस्य गा अन्तरश्मनो मदे हृळ्हा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब ३

यस्य मन्वानो अन्धसो माघोनं दधिषे शवः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिब ४ [१५] (३७९)

(४४)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४४-४९]

२४ शंयुर्बार्हस्पत्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्, १-६ अनुष्टुप्, ७-९ (८ वा) विराट् ।

यो रयिवो रयितमो यो द्युमैद्युम्वत्तमः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः १

यः शग्मस्तुविशग्म ते रायो वामा मतीनाम् ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः २

येन वृद्धो न शवसा तुरो न स्वाभिऋतिभिः ।

सोमः सुतः स इन्द्र ते ऽस्ति स्वधापते मदः ३

त्यमुं वो अप्रहणं गृणीषे शवसस्पतिम् ।

इन्द्रं विश्वासाहं नरं माहिष्ठं विश्वचर्षणिम् ४

४

(३८३)

यं वर्धयन्तीद् गिरः पतिं तुरस्य राधसः ।

तमिन्वस्य रोदसी देवी शुष्मं सपर्यतः

५ [१६]

तद् व उग्रथस्य बर्हणेन्द्रायोपस्तृणपिणि ।

विपो न यस्योतयो वि यद् रोहन्ति सक्षितः

६

अविदुद् दक्षं मित्रो नवीयान् पपानो देवेभ्यो वस्यो अचैत् ।

ससवान् तस्तौलाभिर्धौतरीभि रुरुण्या पायुरभवत् सखिभ्यः

७

ऋतस्य पथि वेधा अपायि श्रिये मनांसि देवासो अक्रन् ।

दधानो नाम महो वचोभि र्वर्पुर्हृशये वेन्यो व्यावः

८

द्युमत्तमं दक्षं धेह्यस्मे सेधा जनानां पूर्वीररातीः ।

वर्षीयो वयः कृणुहि शचीभि र्धनस्य सातावस्माँ अविड्वि

९

इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन्नभूम वयं दूत्रे हरिवो मा वि वेनः ।

नकिरापिदंशे मर्त्यत्रा किमङ्ग रध्रचोदेन त्वाहुः

१० [१७]

मा जस्वने वृषभ नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम ।

पूर्वीष्ट इन्द्र निष्पिधो जनेषु जह्यसुष्वीन् प्र वृहापृणतः

११

उदुभ्राणीव स्तनयन्नियतीन्द्रो राधांस्यश्व्यानि गव्या ।

त्वमसि प्रदिवः कारुधाया मा त्वाद्रामान् आ दभन् मघोनः

१२

अध्वर्यो वीर प्र महे सुताना मिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा ।

यः पूर्याभिरुत नूतनाभि र्गीर्भिर्वावृधे गृणतामृषीणाम्

१३

अस्य मदे पुरु वर्षीसि विद्वा मिन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघान

तसु प्र होषि मधुमन्तमस्मै सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्वै

१४

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता वृत्रं वज्रेण मन्दसानः ।

गन्ता यज्ञं परावर्तञ्चिदच्छा वसुर्धनामविता कारुधायाः

१५ [१८]

इदं त्यत् पात्रमिन्द्रपान मिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि ।

मत्सद् यथा सौमनसाय देवं व्यस्मद् द्वेषो युयवद् व्यंहः

१६

एना मन्दानो जहि शूर शत्रू आमिमजामिं मघवन्नमित्रान् ।

अभिषेणाँ अभ्यादेदिशानान् पराच इन्द्र प्र मृणा जही च

१७

आसु ष्माँ णो मघवन्निन्द्र पू त्स्वस्मभ्यं महि वरिवः सुगं कः ।

अपां तोकस्य तनयस्य जेष इन्द्र सूरिन् कृणुहि स्माँ नो अर्धम्

१८

(३२७)

आ त्वा हरयो वृषणो युजाना वृषरथासो वृषरश्मयोऽर्थाः ।	
अस्मन्नाञ्चो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहन्तु	१९
आ ते वृषन् वृषणो द्रोणमस्थुर्धृतप्रुषो नोर्मयो मदन्तः ।	
इन्द्र प्र तुभ्यं वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमम्	२० [१९]
वृषासि दिवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिन्धूनां वृषभः स्तियानाम् ।	
वृष्णे त इन्द्रवृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय	२१
अयं देवः सहसा जायमान इन्द्रेण युजा पणिमस्तभायत् ।	
अयं स्वस्य पितुरायुधानीन्द्रमुष्णादशिवस्य मायाः	२२
अयमकृणोदुषसः सुपत्नीरयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरन्तः ।	
अयं त्रिधातुं दिवि रोचनेषु त्रितेषु विन्ददुमृतं निगूळहम्	२३
अयं द्यावापृथिवी विष्कभायदुयं रथमयुनक् सप्तर्षिमम् ।	
अयं गोषु शच्या पक्वमन्तः सोमो दाधार दशयन्त्रमुत्सम्	२४ [२०] (४०३)

(४५)

३३ शंयुर्बार्हस्पत्यः । इन्द्रः, ३१-३३ बृहस्तक्षा । गायत्री, २९ अतिनिवृत्त,
३१ पादनिवृत्त, ३३ अनुष्टुप् ।

य आनयत् परावतः सुनीती तुर्वशं यदुम् । इन्द्रः स नो युवा सखा	१
अविप्रे चिद् वयो दधदनाशुना चिदर्वता । इन्द्रो जेता हितं धनम्	२
महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नास्य क्षीयन्त ऊतयः	३
सखायो ब्रह्मवाहसे ऽर्चत प्र च गायत । स हि नः प्रमर्तिर्मही	४
त्वमेकस्य वृत्रहन्नविता द्वयोरसि । उतेदृशे यथा वयम्	५ [२१]
नयसीद्वति द्विषः कृणोष्युक्थशंसिनः । नृभिः सुवीर उच्यसे	६
ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीर्भिः सखायमृगियम् । गां न द्रोहसे हुवे	७
यस्य विश्वानि हस्तयो रूचुर्वसूनि नि द्विता । वीरस्य पृतनाषहः	८
वि हूळहानि चिदद्विवो जनानां शचीपते । बृह माया अनानत	९
तमु त्वा सत्य सोमपा इन्द्र वाजानां पते । अहमहि श्रवस्यवः	१० [२२]
तमु त्वा यः पुरासिथ यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवम्	११ (४१४)

धीभिरर्विन्द्रिर्वतो वाजाँ इन्द्र भ्रवाय्यान् । त्वया जेष्म हितं धनम् १२
अभूरु वीर गिर्वणो महाँ इन्द्र धने हिते । भरे वितन्तसाय्यः १३
या त ऊतिरमित्रहन् मक्षूजवस्तमासति । तया नो हिनुही रथम् १४
स रथेन रथीतमो ऽस्माकेनाभियुग्वना । जेषि जिष्णो हितं धनम् १५ [२३]

य एक इत् तमु ण्डुहि कृष्णीनां विचर्षणिः । पतिर्जज्ञे वृषक्रतुः १६
यो गृणतामिदासिंथा ऽऽपिरूती शिवः सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय १७
धिष्व वज्रं गभस्त्यो रक्षोहत्याय वज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृधः १८
प्रत्नं रयीणां युजं सखायं कीरिचोदनम् । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे १९
स हि विश्वानि पार्थिवाँ एको वसूनि पत्यते । गिर्वणस्तमो अधिगुः २० [२४]

स नो नियुद्धिरा पृण कामं वाजैभिरश्विभिः । गोमन्दिर्गोपते धृषत् २१
तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वेने । शं यद् गवे न शाकिने २२
न घा वसुनि यमते दानं वाजस्य गोमतः । यत् सीमुप श्रवद् गिरः २३
कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गमत । शचीभिरर्प नो वरत् २४
इमा उ त्वा शतक्रतो ऽभि प्र णोनुवुगिरः । इन्द्र वत्सं न मातरः २५ [२५]

दूणाशं सुख्यं तव गौरसि वीर गव्यते । अश्वो अश्वायते भव २६
स मन्दस्ता ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः २७
इमा उ त्वा सुतेसुते नक्षन्ते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धेनवः २८
पुरुतमं पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजैर्भिर्वाजयताम् २९
अस्माकमिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठा अन्तमः । अस्मान् राये महे हिनु ३०
अधि बृबुः पणीनां वीषिष्ठे मूर्धन्त्रस्थात् । उरुः कक्षो न गाङ्गयः ३१
यस्य वायोर्विव द्रवद् भद्रा रातिः सहस्रिणी । सद्यो दानाय मंहते ३२
तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । बृबुं सहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमम् ३३ [२६] (४३६)

(४६)

१४ शंयुर्वाहस्पत्यः । इन्द्रः । प्रगाथः (=विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वामिन्द्रि हवामहे साता वाजस्य कारवः ।
त्वां वृत्रेष्विन्द्र सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः

?

(४३७)

- तत्त्वं नश्चिन्न वज्रहस्त धृष्णुया महः स्तवानो अद्रिवः ।
भामश्वं रथमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं न जिग्युषे २
- यः सत्राहा विचर्षणि रिन्द्रं तं हूमहे वयम् ।
सहस्रमुष्क तुविन्मृण सत्पते भवां समत्सु नो वृधे ३
बाधसे जनान् वृषभेव मन्युना घृषौ मीळ्ह ऋचीषम ।
अरुशक्रं बोध्यविता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ४
- इन्द्र ज्येष्ठं न आ भरं ओजिष्ठं पपुंरि श्रवः ।
येनेमे चिन्न वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिष्ट प्राः ५ [२७]
- दासुग्रमवसे चर्षणीसहं राजन् देवेषु हूमहे ।
विश्वा सु नो विथुरा पिबुना वसो ऽमित्रान् त्सुपहान् क्रधि ६
- यदिन्द्र नाहुपीष्ठां ओजो नृम्णं च कृष्टिषु ।
यद् वा पञ्च क्षितीनां युष्ममा भर सत्रा विश्वानि पौंस्यां ७
यद् वा तुक्षौ मघवन् दुह्यावा जने यत् पूरौ कच्च वृष्ण्यम् ।
अस्मभ्यं तद् रिरीहि सं नृषाह्ये ऽमित्रान् पृत्सु तुर्वणे ८
- इन्द्र त्रिधातु शरणं त्रिवरुथं स्वस्तिमत ।
छर्दिरेच्छ मघवन्त्यश्च मह्यं न यावयां त्रिद्युमेभ्यः ९
ये गन्धता मनसा शत्रुमादुभु रभिप्रव्रन्ति धृष्णुया ।
अथ स्मा नो मघवन्निन्द्र गिर्वणस्तनूपा अन्तमो भव १० [२८]
- अथ स्मा नो वृधे भवेन्द्र नायमवा युधि ।
यदुन्तरिक्षे पतरन्ति पर्णिनो त्रिद्युवस्तिग्ममूर्धानः ११
यत्र शूरासस्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणाम् ।
अथ स्मा यच्छ तन्वेडं तने च छर्दि रचितं यावय द्वेषः १२
- यदिन्द्र सर्गे अर्वतश्चोदयासे महाधने ।
असमने अध्वनि वृजिने पृथि श्येनां इव श्रवस्यतः १३
सिन्धूरिव प्रवृण आशुया यतो यदि क्लोशमनु ष्वणि ।
आ ये वयो न वर्वृतत्यामिषि गृभीता बाह्वोर्गवि १४ [२९] (४५०)

(४७)

३१ गगो भारद्वाजः । इन्द्रः, १-५ सोमः, २० देव-भूमि-बृहस्पतीन्द्राः, २२-२५ सार्जयः प्रस्तोकः
(दानस्तुतिः), २६-२८ रथः, २९-३० दुंदुभिः, ३१ दुंदुभीन्द्रौ । त्रिष्टुप् ; १९ बृहती, २३ अनुष्टुप्,
२४ गायत्री, २५ द्विपदा त्रिष्टुप्, २७ जगती ।

स्वादुष्किलायं मधुमाँ उतायं तीव्रः किलायं रसवाँ उतायम् ।
उतो न्वस्य पपिवांसमिन्द्रं न कश्चन सहत आहुवेषु १
अयं स्वादुरिह मर्दिष्ठ आस यस्येन्द्रो वृत्रहत्ये ममाद ।
पुरुणि यश्वयौता शम्बरस्य वि नवति नव च देह्यो हन् २
अयं मे पीत उदियति वाचं मयं मनीषामुशतीर्मजीगः ।
अयं षळुर्वीरमिमीत धीरो न याभ्यो भुवनं कच्चनारे ३
अयं स यो वरिमाणं पृथिव्या वर्ष्माणं दिवो अकृणोदयं सः
अयं पीयूषं तिसृषु प्रवत्सु सोमो दाधारोर्वन्तरिक्षम् ४
अयं विदच्चित्रहृशीकर्मणः शुक्रसंघनामुषसामनीके ।
अयं महान् महता स्कम्भेनोद् द्यामस्तभ्राद् वृषभो मरुत्वान् ५ [३०]

धूषत् पिब कलशे सोममिन्द्र वृत्रहा शूर समरे वसूनाम् ।
माध्यंदिने सर्वन् आ वृषस्व रयिस्थानो रयिमस्मासु धेहि ६
इन्द्र प्र णः पुरएतेव पश्य प्र नो नय प्रतरं वस्यो अच्छ ।
भवा सुपारो अतिपारयो नो भवा सुनीतिरुत वामनीतिः ७
उरुं नो लोकमनु नेषि विद्वान् त्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्ति ।
ऋषवा त इन्द्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा बृहन्ता ८
वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे धा वहिष्ठयोः शतावन्नश्वयोरा ।
इषमा वक्षीषां वर्षिष्ठां मा नस्तारीन्मघवन् रायो अर्यः ९
इन्द्रं मूल मह्यं जीवातुमिच्छ चोदय धियमर्यसो न धाराम् ।
यत् किं चाहं त्वायुरिदं वदामि तज्जुषस्व कृधि मा देववन्तम् १० [३१]

त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवैहवे सुहवं शूरमिन्द्रम् ।
ह्वयामि शक्रं पुरहूतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः ११
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमूळीको भवतु विश्ववेदाः ।
बाधतां द्वेषो अमयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम १२ (४६२)

- तस्य वयं सुमंतौ यज्ञियस्याऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।
 स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद द्वेषः सनुतयुयोतु १३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मि—गिरी ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते ।
 उरू न राधः सर्वना पुरुष्यपो गा वज्रिन् युवसे समिन्दून् १४
 क ई स्तवत् कः पृणात् को यजाते यदुग्रमिन्मघवा विश्वहावेत् ।
 पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कृणोति पूर्वमपरं शचीभिः १५ [३२]
- शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमाय—न्नन्यमन्यमतिनेनीयमानः ।
 एधमानद्विष्टभयस्य राजा चोष्कूयते विश इन्द्रो मनुष्यान् १६
 परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वितर्तुराणो अपरेभिरेति ।
 अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वोरिन्द्रः शरदस्तर्तरीति १७
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं प्रतिचक्षणाय ।
 इन्द्रो मायाभिः पुरुरूप ईयते युक्ता ह्यस्य हरयः शता दश १८
 युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
 को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सूरिषु १९
 अगव्युति क्षेत्रमार्गन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहूरणाभूत् ।
 बृहस्पते प्र चिकित्सा गर्विष्ठा—वित्था सते जरित्र इन्द्र पन्थाम् २० [३३]
- दिवोदिवे सहशीरन्यमर्धं कृष्णा असेधदप सदानो जाः ।
 अहन् दासा वृषभो वस्नयन्तो—दवजे वर्चिनं शम्बरं च २१
 प्रस्तोक इह्य राधसस्त इन्द्र दश कोशयीर्दश वाजिनोऽदात् ।
 दिवोदासादतिथिगवस्य राधः शम्बरं वसु प्रत्यग्रभीष्म २२
 दशाश्वान् दश कोशान् दश वस्त्रार्धिभोजना ।
 दशो हिरण्यपिण्डान् दिवोदासादसानिषम् २३
 दश रथान् प्रष्टिमतः शतं गा अथर्वभ्यः । अश्वथः पायवेऽदात् २४
 महि राधो विश्वजन्यं दधानान् भरद्वाजान् त्सार्ज्यो अभ्ययष्ट २५ [३४]
- वनस्पते वीङ्ङो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः ।
 गोभिः सन्नद्धो असि वीळयस्वा—ऽऽस्थाता ते जयतु जेत्वानि २६
 दिवस्पृथिव्याः पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः ।
 अपामोज्मानं परि गोभिरावृत—मिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज २७ (४७७)

इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः ।
 सेमां नो हव्यदातिं जुषाणो देवं रथं प्रति हव्या गृभाय २८
 उप श्वासय पृथिवीमुत द्यां पुरुत्रा ते मनुतां विष्टितं जगत् ।
 स दुन्दुभे सजूरिन्द्रेण देवैर्दूराद् दवीयो अप सेधु शत्रून् २९
 आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा निः पृतिहि दुरिता बाधमानः ।
 अप प्रोथ दुन्दुभे दुच्छुना इत इन्द्रस्य मुष्टिरसि वीळयस्व ३०
 आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमद् दुन्दुभिर्वावदीति ।
 समश्वपर्णाश्चरन्ति नो नरो ऽस्माकमिन्द्र रथिनो जयन्तु ३१ [३५] (४८१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३२]

(४८)

२२ शंयुर्वाहस्पत्यः (तृणपाणिः) । १-१० अग्निः; ११-१५, २०-२१ मरुतः (१३-१५ लिंगोक्ता वा), १६-१९ पूषा,
 २२ द्यावाभूमी वा पृथिवी । प्रगाथः = (१, ३ वृहती; २, ४ सतोवृहती; ५ वृहती, ६ महासतोवृहती; ७ महावृहती,
 ८ महासतोवृहती; ९ वृहती, १० सतोवृहती; ११ ककुप्, १२ सतोवृहती), १३ पुरउणिक्, १४ वृहती, १५
 अतिजगती, १६ ककुप्, १७ सतोवृहती, १८ पुरउणिक्, १९-२० वृहती, २१ महावृहती यवमध्या, २२ अनुष्टुप् ।

यज्ञायज्ञा वो अग्रये गिरागिरा च दक्षसे । प्रप्र वयममृतं जातवैदसं प्रियं मित्रं न शंसिषम् ?

ऊर्जो नपातं स हिनायमस्मयुर्दीशेम हव्यदातये ।

भुवद् वाजेष्वविता भुवद् वृध उत त्राता तनूनाम् २

वृषा ह्यग्रे अजरो महान् विभास्यर्चिषा ।

अजस्रेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुदीतिभिः सु दीदिहि ३

महो देवान् यजसि यक्ष्यानुषक् तव क्रत्वोत वंसना ।

अर्वाचः सीं कृणुह्यग्रेर्वसे रास्व वाजोत वंसव ४

यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य पिप्रति ।

सहसा यो मथितो जायते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि ५ [१]

आ यः प्रपौ भानुना रोदसी उभे धुमेन धावते द्विवि ।

तिरस्तमो ददश ऊर्म्यास्वा श्यावास्वरूपो वृषा श्यावा अरूपो वृषा ६

बृहद्भिरग्रे अर्चिभिः शुक्रेण देव शोचिषा ।

भरद्वाजे समिधानो यविष्ठ्य रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत् पावक दीदिहि ७

विश्वासां गृहर्पतिविशामसि त्वमग्रे मानुषीणाम् ।

ज्ञातं पूभिर्यविष्ठ पाह्यंहसः समेन्द्रारं ज्ञातं हिमाः स्तोतृभ्यो ये च ददति ८ (४८१)

त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।

अस्य रायस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः ९

पथिं तोकं तनयं पृथुभिष्ट्वमदधैरप्रयुत्वभिः ।

अग्ने हेळांसि दैव्या युयोधि नो ऽदेवानि ह्वरांसि च १० [२]

आ संखायः सवर्दुधां धेनुमजध्वमुप नव्यसा वचः । सृजध्वमनपस्फुराम् ११

या शर्धीयमारुताय स्वभानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृच्छीके मरुतां तुराणां या सुमैरेवयावरी १२

भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता । धेनुं च विश्वदोहसमिधं च विश्वभोजसम् १३

तं व इन्द्रं न सुक्रतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सुप्रभोजसं विष्णुं न स्तुष आदिशे १४

त्वेपं शर्धो न मारुतं तुविष्वप्यनर्वाणं पूषणं सं यथा शता ।

सं सहस्रा कारिष्वर्षणिभ्य आँ आविर्गूळहा वसू करत् सुवेदा नो वसू करत् १५

आ मा पूषन्पुं द्रव शंसिषं नु ते अपिकर्ण आघृणे । अघा अर्यो अरातयः १६ [३]

मा काकम्बीरमुद् वृहो वनस्पतिमशस्तीर्वि हि नीनशः ।

मोत सूरौ अह एवा च न ग्रीवा आदधते वेः १७

दृतेरिव तेऽवृकमस्तु-सख्यम् । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः १८

परो हि मर्त्यैरसि समो देवैरुत श्रिया । अभि ख्यः पूषन् पृतनासु नस्त्वमवा नूनं यथा पुरा १९

वामी वामस्य धूतयः प्रणीतिरस्तु सूनृता । देवस्य वा मरुतो मर्त्यस्य वे जानस्य प्रयज्यवः २०

सद्यश्चिद् यस् चर्कृतिः परि द्यां देवो नैति सूर्यः ।

त्वेपं शर्वो दधिरे नाम यज्ञियं मरुतो वृत्रहं शवो ज्येष्ठं वृत्रहं शवः २१

सकृद् द्यौरजायत सकृद् भूमिरजायत । पृथ्वा दुग्धं सकृत् पयस्तद्वन्यो नानु जायते २२ [४]

(४९)

(५०३)

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १५ शक्करी ।

स्तुपे जनं सुव्रतं नव्यसीभिर्गीर्भिर्मित्रावरुणा सुमन्यन्ता ।

त आ गमन्तु त इह श्रुवन्तु सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्निः १

विशोर्विश ईड्यमध्वरेष्वहसक्रतुमरतिं युवत्योः ।

विषः शिशुं सहसः सूनुमग्निं यज्ञस्य केतुमरुपं यजध्वै २

अरुषस्य दुहितरा विरूपे स्तुभिर्न्या पिपिशे सूरौ अन्या ।

मिथस्तुरा विचरन्ती पावके मन्म श्रुतं नक्षत ऋच्यमाने ३

(५०६)

प्र वायुमच्छा बृहती मनीषा बृहद्रथिं विश्ववारं रथप्राम् ।
 द्युतद्यामा नियुतः पत्यमानः कविः कविर्मियक्षसि प्रयज्यो
 स मे वपुश्छदयदुश्विनोर्यो रथो विरुक्मान् मनसा युजानः ।
 येन नरा नासत्येष्यध्वै वर्तिर्याथस्तनयाय तमने च

४

५ [५]

पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतमर्घ्यानि ।
 सत्यश्रुतः कवयो यस्य गीर्भिर्जगतः स्थातर्जगदा कृणुध्वम् ।
 पावीरवी कन्या चित्रायुः सरस्वती वीरपत्नी धियं धात ।
 आभिरच्छिद्रं शरणं सजोषा दुराधर्षं गृणते शर्म यंसत्
 पथस्पथः परिपतिं वचस्या कामेन कृतो अभ्यानल्लकम् ।
 स नो रासच्छ्रुधश्चन्द्राग्रा धियं धियं सीपधाति प्र पूषा
 प्रथमभाजं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं सुगर्भस्तिमृध्वम् ।
 होता यक्षद् यजतं पस्त्याना मग्निस्त्वष्टारं सुहवं विभावा
 भुवनस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं दिवा वर्धया रुद्रमत्तौ ।
 बृहन्तमृध्वमजरं सुषुम्नमृध्वगुवेम कविनेषितासः

६

७

८

९

१० [६]

आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गन्त गृणतो वरस्याम् ।
 अचित्रं चिद्धि जिन्वथा वृधन्त इत्था नक्षन्तो नरो अङ्गिरस्वत्
 प्र वीराय प्र तवसे तुरायाऽजा यूथेव पशुरक्षिरस्तम् ।
 स पिस्पृशति तन्वि श्रुतस्य स्तृभिर्न नाकं वचनस्य विपः
 यो रजांसि विममे पार्थिवानि त्रिश्चिद् विष्णुर्मनवे बाधिताय ।
 तस्य ते शर्मन्नुपदृद्यमाने राया मदेम तन्वाऽतनां च
 तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अङ्गिरकैस्तत् पर्वतस्तत् सविता चनो धात ।
 तदोषधीभिरभि रातिषाचो भगः पुरंधिर्जिन्वतु प्र राये
 नू नो रायि रथ्यं चर्षणिप्रां पुरुवीरं मह क्रतस्य गोपाम् ।
 क्षयं दाताजरं येन जनान् त्स्पृधो अदेवीरभि च क्रमां विश आदेवीरभ्य श्रवाम १५ [७] (५१८)

११

१२

१३

१४

(५०)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ५०-६१]

१५ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

हुवे वो देवीमदिति नमोभिर्मृळीकाय वरुणं मित्रमग्निम् ।
 अमिक्षदामर्यमणं सुशेवं त्रातृन् देवान् त्सवितां भगं च

१

(५१९)

सुज्योतिषः सूर्य दक्षपितृ—ननागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् ।
 द्विजन्मानो य क्रतुसापः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अग्निजिह्वाः २
 उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद् रोदसी शरणं सुषुम्ने ।
 महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ३
 आ नो रुद्रस्य सूनवो नमन्ता मद्या हूतासो वसवोऽधृष्टाः ।
 यद्वीमर्भे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्वाम देवान् ४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी नु देवी सिषांक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
 श्रुत्वा हवँ मरुतो यद्ध याथ भूमा रेजन्ते अध्वानि प्रविक्ते ५ [८]

अभि त्यं वीरं गिर्वीणसमर्च—न्दं ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।
 श्रवदिद्ववमुप च स्तवानो रासद् वाजो उप महो गृणानः ६
 ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।
 यूयं हि ष्ठा भिषजो मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ७
 आ नो देवः सविता त्रायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जग्म्यात् ।
 यो दत्रवाँ उषसो न प्रतीकं व्यूणुते दाशुषे वार्याणि ८
 उत त्वं सूनो सहसो नो अद्या देवाँ अस्मिन्नध्वरे ववृत्याः ।
 स्यामहं ते सदमिद् रातौ तव स्यामग्नेऽवसा सुवीरः ९
 उत त्या मे हवमा जग्म्यातं नासत्या धीभिर्युवमङ्ग विप्रा ।
 अत्रिं न महस्तमसोऽमुमुक्तं तूर्वतं नरा दुरितादुभीकै १० [९]

ते नो रायो द्युमतो वाजवतो दातारो भूत नूवतः पुरुक्षोः ।
 वृशस्यन्तो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता अप्या मृळता च देवाः ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती सजोषा मीळहुष्मन्तो विष्णुर्मृळन्तु वायुः ।
 ऋभुक्षा वाजो दैव्यो विधाता पर्जन्यावाता पिप्यतामिषं नः १२
 उत स्य देवः सविता भगो नो ऽपां नपादवतु दानु परिः ।
 त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः सजोषा द्यौर्देवेभिः पृथिवी समुद्रैः १३
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणो त्वज एकपात् पृथिवी समुद्रः ।
 विश्वे देवा क्रतावृधो हुवानाः स्तुता मन्त्राः कविशस्ता अवन्तु १४
 एवा नपातो मम तस्य धीभिर्भरद्वाजा अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।
 मा हूतासो वसवोऽधृष्टा विश्वे स्तुतासो भूता यजत्राः १५ [१०] (५३३)

(५१)

१६ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, १३-१५ उष्णिक्, १६ अनुष्टुप् ।

उदु त्यच्चक्षुर्महि मित्रयोराँ एति प्रियं वरुणयोरदब्धम् ।
 ऋतस्य शुचिं दर्शतगनीकं रुक्मो न दिव उदिता व्यद्यौत् १
 वेदु यस्त्रीणि विदथान्येषां देवानां जन्म सनुतरा च विप्रः ।
 ऋजु मर्तेषु वृजिना च पर्य-ज्ञाभि चष्टे सूरौ अर्य एवान् २
 स्तुष उ वो भह ऋतस्य गोपा नदिति मित्रं वरुणं सुजातान् ।
 अर्यमणं भगमदब्धधीती नच्छा वोचे सधन्यः पावकान् ३
 रिशार्दसः सत्पतीरदब्धान् महो राज्ञः सुवसनस्य द्रातृन् ।
 यूनः सुक्षत्रान् क्षयतो दिवो नृ नादित्यान् याम्यदिति दुवोयु ४
 द्यौः ष्पितः पृथिवि मातरधु-गग्ने भ्रातर्वसवो मूळता नः ।
 विश्व आदित्या अदिते सजोषा अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यन्त ५ [११]

मा नो वृकाय वृक्ये समस्मा अघायते रीरधता यजत्राः ।
 यूयं हि ष्ठा रथ्यो नस्तनूनां यूयं दक्षस्य वचसो बभूव ६
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे ।
 विश्वस्य हि क्षयथ विश्वदेवाः स्वयं रिपुस्तन्वं रीरिषीष्ट ७
 नम इदुग्रं नम आ विवासे नमो दाधार पृथिवीमुत द्याम् ।
 नमो देवेभ्यो नम ईश एषां कृतं चिदेनो नमसा विवासे ८
 ऋतस्य वो रथ्यः पूतदक्षा नृतस्य पस्त्यसद्वो अदब्धान् ।
 तौ आ नमोभिरुचक्षसो नृन् विश्वान्व आ नमे महो यजत्राः ९
 ते हि श्रेष्ठवर्चसस्त उ न स्तिरो विश्वानि दुरिता नयन्ति ।
 सुक्षत्रासो वरुणो मित्रो अग्नि-ऋतधीतयो वक्मराजसत्याः १० [१२]

ते न इन्द्रः पृथिवी क्षामं वर्धन् पूषा भगो अदितिः पञ्च जनाः ।
 सुशर्माणाः स्वर्वसः सुनीथा भवन्तु नः सुत्रात्रासः सुगोपाः ११
 नू सद्मानं दिव्यं नंशि देवा भारद्वाजः सुमतिं याति होता ।
 आसानेभिर्यजमानो मियेधै-र्देवानां जन्म वसूयुर्ववन्द १२
 अप त्यं वृजिनं रिपुं स्तेनमग्ने दुराध्यम् । द्रविष्ठमस्य सत्पते कृधी सुगम् १३ (५४६)

ग्रावाणः सोम नो हि कं सखित्वनायवावशुः । जही न्यत्रिणं पणिं वृको हि षः १४
यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः । कर्ता नो अध्वन्ना सुगं गोपा अमा १५
अपि पन्थांमगन्महि स्वस्तिगामनेहसम् । येन विश्वाः परि द्विषो वृणक्ति विन्दते वसु १६ [१३]
(५२) (५४९)

१७ ऋजिश्वा भारद्वाजः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ७-१२ गायत्री, १४ जगती ।

न तद् दिवा न पृथिव्यानु मन्ये न यजेन नोत शमीभिराभिः ।
उज्जन्तु तं सुभ्वः पर्वतासो नि हीयतामतियाजस्य यष्टा १
अतिं वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनिंत्सात् ।
तपूषि तस्मै वृजिनानि सन्तु ब्रह्मद्विषमभि तं शोचतु द्यौः २
किमङ्ग त्वा ब्रह्मणः सोम गोपां किमङ्ग त्वाहुरभिशस्तिपां नः ।
किमङ्ग नः पश्यसि निद्यमानान् ब्रह्मद्विषे तपूषि हेतिमस्य ३
अवन्तु मामुषसो जायमाना अवन्तु मा सिन्धवः पिन्वमानाः ।
अवन्तु मा पर्वतासो ध्रुवासो ऽवन्तु मा पितरो देवहूतौ ४
विश्वदानीं सुमनसः स्याम पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।
तथा करद् वसुपतिर्वसूनां देवा ओहानोऽवसागमिष्ठः ५ [१४]

इन्द्रो नेदिष्ठमवसागमिष्ठः सरस्वती सिन्धुभिः पिन्वमाना ।
पर्जन्यो न ओषधीभिर्मयोभु—रग्निः सुशंसः सुहवः पितेव ६
विश्वे देवास आ गतं शृणुता म इमं हवम् । एदं बर्हिर्नि धीदत ७
यो वो देवा घृतस्नुना हव्येन प्रतिभूषति । तं विश्व उप गच्छथ ८
उप नः सुनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये । सुमृळीका भवन्तु नः ९
विश्वे देवा क्रतावधं क्रतुभिर्हवन्श्रुतः । जुषन्तां युज्यं पयः १० [१५]

स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणस्त्वष्टमान् मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषन्त नः ११
इमं नो अग्ने अध्वरं होतर्वयुनशो यज । चिकित्वान् दैव्यं जनम् १२
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि ष्ठ ।
ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयध्वम् १३
विश्वे देवा मम शृण्वन्तु यज्ञिया उभे रोदसी अपां नपाच्च मन्म ।
मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सुप्तेष्विद् वो अन्तमा मदेम १४ (५६३)

ये के च जमा महिनो अहिमाया दिवो जजिरे अपां सधस्थे ।

ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः क्षपे उन्ना वस्विस्यन्तु देवाः १५

अग्नीपर्जन्याववतं धियं मे ऽस्मिन् हवे सुहवा सुष्टुतिं नः ।

इळामन्यो जनयद् गर्भमन्यः प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे १६

स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्नौ सूक्तेन महा नमसा विवासे ।

अस्मिन् नो अद्य विदथे यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वम् १७ [१६] (५६६)

(५३)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ८ अनुष्टुप् ।

वयमुं त्वा पथस्पते रथं न वाजसातये । धिये पूषन्नयुजमहि १

अभि नो नर्यं वसु वीरं प्रयतदक्षिणम् । धामं गृहपतिं नय २

अदित्सन्तं चिदाघृणे पूषन् दानाय चोदय । पणेरिचिद् वि भद्रा मनः ३

वि पथो वाजसातये चिनुहि वि मृधो जहि । साधन्तामुग्र नो धियः ४

परि तृन्धि पणीना मारया हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ५ [१७]

वि पूषन्नारया तुद पणेरिच्छ हृदि प्रियम् । अथेमस्मभ्यं रन्धय ६

आ रिख किकिरा कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रन्धय ७

यां पूषन् ब्रह्मचोदनी मारां विभर्ग्याघृणे । तयां समस्य हृदय मा रिख किकिरा कृणु ८

या ते अष्टा गोओपशा ऽऽघृणे पशुसार्धनी । तस्यास्ते सुन्नमीमहे ९

उत नो गोषणिं धियं मश्वसां वाजसामुत । नृवत् कृणुहि वीतये १० [१८] (४७६)

(५४)

१० बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

सं पूषन् विदुषां नय यो अञ्जसानुशासति । य एवेदमिति ब्रवत् १

समुं पूष्णा गमेमहि यो गृह्णां अभिशासति । इम एवेति च ब्रवत् २

पूष्णश्चक्रं न रिष्यति न कोशोऽव पद्यते । नो अस्य व्यथते पविः ३

यो अस्मै हविषाविधन्न तं पूषापि मृष्यते । प्रथमो विन्दते वसु ४

पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः ५ [१९]

पूषन्ननु प्र गा इहि यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामुत ६ (५८२)

माकिर्नेशन्माकीं रिषन्माकीं सं शारि केवटे । अथारिष्टाभिरा गहि	७
शृण्वन्तं पूषणं वयमिर्यमनष्टवेदसम् । ईशानं राय ईमहे	८
पूषन् तव व्रते वयं न रिष्येम कदा चन । स्तोतारस्त इह स्मसि	९
परि पूषा परस्ताद्धस्तं दधातु दक्षिणम् । पुनर्नो नष्टमार्जतु	१० [२०] (५८६)

(५५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री ।

एहि वां विमुचो नपादाघृणे सं संचावहै । रथीर्कृतस्य नो भव	१
रथीर्तमं कपर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः सखायमीमहे	२
रायो धारास्याघृणे वसो राशिरजाश्व । धीर्वतोधीवतः सखा	३
पूषणं न्वजाश्वमुप स्तोषाम वाजिनम् । स्वसुर्यो जार उच्यते	४
मातुर्दिधिषुमव्रवं स्वसुर्जारः शृणोतु नः । भ्रातेन्द्रस्य सखा मम	५
आजासः पूषणं रथे निशुम्भास्ते जनश्रियम् । देवं वहन्तु विभ्रतः	६ [२१] (५९२)

(५६)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । गायत्री, ६ अनुष्टुप् ।

य एनमादिदेशति कर्म्भादिति पूषणम् । न तेन देव आदिशे	१
उत घा स रथीर्तमः सख्या सत्यतिर्युजा । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते	२
उतादः परुषे गवि सूरश्चक्रं हिरण्यराम् । न्यैरयद् रथीर्तमः	३
यदुद्य त्वा पुरुष्टुत ब्रवाम दस्र मन्तुमः । तत् सु नो मन्म साधय	४
इमं च नो गवेषणं सातये सीषधो गुणम् । आरात् पूषन्नसि श्रुतः	५
आ ते स्वस्तिमीमह आरेअघामुपावसुम् । अद्या च सर्वतातये श्वश्च सर्वतातये ६	[२२] (५९८)

(५७)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रापूषणौ । गायत्री ।

इन्द्रा नु पूषणा वयं सख्याय स्वस्तये । हुवेम वाजसातये	१
सोममन्य उपासदुत् पातवे चम्वोः सुतम् । कर्म्भमन्य ईच्छति	२
अजा अन्यस्य वह्नयो हरी अन्यस्य संभृता । ताभ्यां वृत्राणि जिघ्रते	३
यदिन्द्रो अनयद् रितो महीरपो वृषन्तमः । तत्र पूषामवृत् सचा	४ (६०२)

तां पूष्णः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र वयामिव । इन्द्रस्य चा रभामहे ५
उत् पूष्णं युवामहे ऽभीशूरिव साराथिः । मह्या इन्द्रं स्वस्तये ६ [२३] (६०४)

(५८)

४ः वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । पूषा । त्रिष्टुप्, २ जगती ।

शुक्रं ते अन्यद् यजतं ते अन्यद् विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि ।
विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु १
अजाश्वः पशुपा वाजपस्त्यो धियंजिन्वो भुवने विश्वे अर्पितः
अष्ट्रां पूषा शिथिरामुद्वरीवृजत् संचक्षाणो भुवना देव ईयते २
यास्ते पूषन्नावो अन्तः समुद्रे हिरण्ययीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
ताभिर्यासि दूत्यां सूर्यस्य कामेन कृत श्रव इच्छमानः ३
पूषा सुबन्धुर्दिव आ पृथिव्या इलस्पतिर्मववा दुस्मवर्चाः ।
यं देवासो अददुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं स्वश्रम ४ [२४] (६०८)

(५९)

१० वार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । बृहती, ७-१० अनुष्टुप् ।

प्र नु वोचा सुतेषु वां वीर्यां यानि चक्रथुः ।
हतासो वां पितरो देवशत्रव इन्द्राग्नी जीवथो युवम् १
बळिस्था महिमा वा मिन्द्राग्नी पनिष्ठ आ ।
समानो वां जनिता भ्रातरा युवं यमाविहेहमातरा २
ओकिवांसां सुते सचां अश्वा सप्ती इवादने ।
इन्द्रा न्वग्नी अवसेह वज्रिणा वयं देवा हवामहे ३
य इन्द्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेष्वृतावृधा ।
जोषवाकं वदतः पञ्चहोषिणा न देवा भसथश्चन ४
इन्द्राग्नी को अस्य वां देवौ मर्तश्चिकेतति ।
विषूचो अश्वान् युयुजान ईयत् एकः समान आ रथे ५ [२५]

इन्द्राग्नी अपाद्वियं पूर्वागात् पद्वतीभ्यः । हित्वी शिरो जिह्वया वावदुच्चरत् त्रिंशत् पदा न्यक्रमीत् ६
इन्द्राग्नी आ हि तन्वते नरो धन्वानि बाह्वोः । मा नो अस्मिन् महाधने परा वक्तुं गर्विष्णिषु

७ (६१५)

इन्द्राग्नी तर्पन्ति मा—ऽघा अर्यो अरातयः । अप द्वेषांस्या कृतं युयुतं सूर्यादधि ८
 इन्द्राग्नी युवोरपि वसुं दिव्यानि पार्थिवा । आ न इह प्र यच्छतं रयिं विश्वायुपोषसम् ९
 इन्द्राग्नी उक्थवाहसा स्तोमेभिर्हवनश्रुता । विश्वाभिर्गीर्भिरा गत—मस्य सोमस्य पीतये १०
 [२६] (६१८)

(६०)

१५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राग्नी । गायत्री; १-२, १२ त्रिष्टुप्, १४ बृहती, १५ अनुष्टुप् ।

श्रथद् वृत्रमुत संनोति वाज—मिन्द्रा यो अग्नी सहृरी सपर्यात् ।
 इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरेः सहस्तमा सहसा वाजयन्ता १
 ता योधिष्टमभि गा इन्द्र नून—मपः स्वरूपसो अग्न ऊळहाः ।
 दिशः स्वरूपस इन्द्र चित्रा अपो गा अग्ने युवसे नियुत्वान् २
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मै—रिन्द्र यातं नमोभिरग्ने अर्वाक् ।
 युवं राधोभिरकवेभिरिन्द्रा—ऽग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः ३
 ता हुवे ययोरिदं पप्ते विश्वं पुरा कृतम् । इन्द्राग्नी न मर्धतः ४
 उग्रा विघनिना मृध इन्द्राग्नी हवामहे । ता नो मृळात ईदृशे ५ [२७]
 हतो वृत्राण्यार्या हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप द्विषः ६
 इन्द्राग्नी युवामिमे—ऽभि स्तोमा अनूषत । पिबतं शंभुवा सुतम् ७
 या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो कृशुषे नरा । इन्द्राग्नी ताभिरा गतम् ८
 ताभिरा गच्छतं नरो—पेदं सर्वनं सुतम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये ९
 तमीळिष्व यो अर्चिषा वना विश्वा परिष्वजत । कृष्णा कृणोति जिह्वया १० [२८]
 य इन्द्र आविवांसति सुममिन्द्रस्य मर्त्यः । द्युम्नाय सुतरा अपः ११
 ता नो वाजवतीरिष आशून् पिपृतमर्वतः । इन्द्रमग्निं च वोळहवे १२
 उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह मादुयध्वै ।
 उभा कृतातारविषां रयीणा—मुभा वाजस्य सातये हुवे वाम् १३
 आ नो गव्येभिरश्व्यै—र्वसव्यैरुप गच्छतम् ।
 सखायौ कुवौ सख्याय शंभुवै—न्द्राग्नी ता हवामहे १४
 इन्द्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं सोम्यं मधु १५
 [२९] (६३३)

(६१)

१४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सरस्वती । गायत्री, १-३, १३ जगती; १४ त्रिष्टुप् ।

इयमददाद् रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वायं दाशुषे ।

या शश्वन्तमाचखादावसं पणिं ता ते दात्राणि तविषा सरस्वति १

इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत् सानुं गिरीणां तविषेभिरुर्मिभिः ।

पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः २

सरस्वति देवनिदो नि बर्हय प्रजां विश्वस्य वृस्यस्य मायिनः ।

उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अस्रवो वाजिनीवाति ३

प्र णो देवी सरस्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामविज्यवतु ४

यस्त्वा देवि सरस्वत्युपभूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूर्ये ५ [३०]

त्वं देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि । रदा पूषेवं नः सनिम् ६

उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वष्टि सुष्टुतिम् ७

यस्या अनन्तो अहृतस्त्वेषश्चरिष्णुरणवः । अमश्चरति रोरुवत् ८

सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसृरन्या कृतावरी । अतन्नहेव सूर्यः ९

उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा । सरस्वती स्तोम्या भूत् १० [३१]

आपप्रुषी पार्थिवा न्युरु रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु ११

त्रिषधस्था सप्तधातुः पञ्च जाता वर्धयन्ती । वाजेवाजे हव्या भूत् १२

प्र या महिम्ना महिनासु चेकिते द्युम्नेभिरन्या अपसामपस्तमा ।

रथ इव बृहती विश्वने कृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती १३

सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो मापं स्फरीः पयसा मा न आ धक् ।

जुषस्वं नः सख्या वेद्या च मा त्वत् क्षेत्राण्यरणानि गन्म १४ [३२] (६४७)

॥ इति चतुर्थोऽष्टकः ॥ ३ ॥

॥ अथ पञ्चमोऽष्टकः ॥ ५ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-२७]

(६२)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६२-७५]

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

स्तुषे नरां दिवो अस्य प्रसन्ताः । अश्विना हुवे जरमाणो अर्केः ।

या सद्य उसा व्युषि ज्मो अन्तान् युर्युषतः पर्युरु वरांसि १

ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचू रजोभिः ।

पुरु वरांस्यमिता मिमाना ऽपो धन्वान्यति याथो अत्रान् २

(६४९)

ता ह त्यद् वर्तिर्यदरधमुग्रे—त्या धियं ऊहथुः शश्वदश्वैः ।
मनोजवेभिरिषिरैः शयध्वै परि व्यथिर्दाशुषो मर्त्यस्य
ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मो—प भूषतो युयुजानससी ।
शुभं पृक्षमिषमूर्जं वहन्ता होता यक्षत् प्रतो अग्र्युवांना
ता वल्गू दुस्त्रा पुरुशाकतमा प्रत्ना नव्यसा वचसा विवासे ।
या शंसते स्तुवते शंभविष्ठा बभूवतुर्गृणते चित्रराती

३

४

५ [१]

ता भुज्युं विभिरिन्द्रः समुद्रात् तुग्रस्य सूनूमूहथु रजोभिः ।
अरेणुभिर्योजनेभिर्भुजन्ता पतत्रिभिरर्णसो निरुपस्थात्
वि जयुषा रथ्या यातमाद्रिं श्रुतं हवं वृषणा वधिमत्याः ।
वृशस्यन्ता शयवे पिप्यथुर्गामिति च्यवाना सुमतिं भुरण्यू
यद् रोदसी प्रदिवो अस्ति भूमा हेळो देवानामुत मर्त्यत्रा ।
तदादित्या वसवो रुद्रियासो रक्षोयुजे तपुर्वं दधात
य ई राजानावृतुथा विदधद् रजसो मित्रो वरुणश्चिकेतत् ।
गम्भीराय रक्षसे हेतिमस्य द्रोघाय चिद् वचस आनवाय
अन्तरैश्चक्रैस्तनयाय वर्ति—द्युमता यातं नृवता रथेन ।
सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतामपि शीर्षा ववृक्तम्
आ परमाभिरुत मध्यमाभि—नियुद्धिर्यातमवमाभिरर्वाक् ।
हृळ्हस्य चिद् गोमतो वि व्रजस्य दुरो वर्त गृणते चित्रराती

६

७

८

९

१०

११ [२] (६५८)

(६३)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । अश्विनौ । त्रिष्टुप्, १ विराट्, ११ एकपदा त्रिष्टुप् ।

का१ त्या वल्गू पुरुहूताद्य दूतो न स्तोमोऽविदुन्नमस्वान् ।
आ यो अर्वाङ्गासत्या वर्त प्रेष्ठा ह्यसथो अस्य मन्मन्
अं मे गन्तं हवनायास्मै गृणाना यथा पिबाथो अन्धः ।
परि ह त्यद् वर्तिर्याथो रिषो न यत् परो नान्तरस्तुतुर्यात्
अकारि वामन्धसो वरीमन्नस्तारि बर्हिः सुप्रायणतमम् ।
उत्तानहस्तो युवयुर्ववन्दा ऽऽ वां नक्षन्तो अद्रय आश्रन्

१

२

३

(६६१)

ऊर्ध्वो वाग्निरध्वरेष्वस्थात् प्र रातिरेति जूणिनी घृताची ।	
प्र होता गूर्तमना उरणो ऽयुक्त यो नासत्या हवीमन्	४
अधि श्रिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा शतोतिम् ।	
प्र मायाभिर्मायिना भूतमन्न नरा नृत्तु जनिमन् यज्ञियानाम्	५ [३]
युवं श्रीभिर्दर्शताभिः शुभे पुष्टिमूहथुः सूर्यायाः ।	
प्र वां वयो वपुषेऽनु पत्तन् नक्षद् वाणी सुदृता धिष्या वाम्	६
आ वां वयोऽश्वासो वहिष्ठा अभि प्रयो नासत्या वहन्तु ।	
प्र वां रथो मनोजवा असर्जी पः पृक्ष इषिधो अनु पूर्वीः	७
पुरु हि वां पुरुभुजा देष्णं धेनुं न इषं पिन्वतमसकाम् ।	
स्तुतश्च वां माध्वी सुदृतिश्च रसाश्च ये वामनु रातिमग्मन्	८
उत म ऋज्रे पुरयस्य रध्वी सुमीळहे शतं पेरुके च पक्वा ।	
शाण्डो दान्द्रिरणिनः स्मदिष्टीन् दश वशासो अभिषाच ऋष्वान्	९
सं वां शता नासत्या सहस्रा ऽश्वानां पुरुपन्था गिरे दात ।	
भरद्वाजाय वीर नू गिरे दाद्धता रक्षांसि पुरुदंससा स्युः	१०
आ वां सुम्ने वरिमन्त्सूरिभिः व्याम्	११ [४] (६६९)

(६४)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

उदु श्रिय उषसो रोचमाना अस्थुरपां नोर्मयो रुशन्तः ।	
कृणोति विश्वा सुपथा सुगान्यभूदु वस्वी दक्षिणा मघोनी	१
भद्रा ददृक्ष उर्विया वि भास्युत् ते शोचिर्भानवो द्यामपत्तन् ।	
आविर्वक्षः कृणुषे शुम्भमानो पो देवि रोचमाना महोभिः	२
वहन्ति सीमरुणासो रुशन्तो गावः सुभर्गामुर्विया प्रथानाम् ।	
अपेजते शूरो अस्तेव शत्रून् बाधते तमो अजिरो न वोळ्हा	३
सुगोत ते सुपथा पर्वते ष्ववाते अपस्तरसि स्वभानो ।	
सा न आ वह पृथुयामन्नृष्वे रयिं दिवो दुहितरिष्यध्वै	४
सा वह योक्षभिरवातो षो वरं वहसि जोषमनु ।	
त्वं दिवो दुहितर्या ह देवी पूर्वहूतौ मंहना दर्शता भूः	५ (६७४)

उत् ते वयश्चिद् वसतेरपप्तन् नरश्च ये पितृभाजो व्युष्टौ ।
अमा सते वहसि भूरि वाम-मुषो देवि दाशुषे मर्त्याय

६ [५] (६७५)

(६५)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

एषा स्या नो दुहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छन्ती मानुषीरजीगः ।

या भानुना रुशता राम्या-स्वज्ञायि तिरस्तमसश्चिदुक्तून्

१

वि तद् ययुररुणयुग्मिभरश्चै-श्चित्रं भान्त्युपसश्चन्द्ररथाः ।

अग्रं यज्ञस्य बृहतो नयन्ती-र्वि ता बाधन्ते तम ऊर्म्यायाः

२

श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती-र्नि दाशुषे उषसो मर्त्याय ।

मघोनीर्वीरवत् पत्यमाना अवो धात विधते रत्नमद्य

३

इदा हि वो विधते रत्नमस्ती-दा वीराय दाशुषे उषासः ।

इदा विप्राय जरते यदुक्था नि ष्म मावते वहथा पुरा चित्

४

इदा हि त उषो अद्रिसानो गोत्रा गवामङ्गिरसो गृणन्ति ।

व्युर्केण बिभिदुर्ब्रह्मणा च सत्या नृणामभवद् देवहूतिः

५

उच्छा दिवो दुहितः प्रत्नवन्नो भरद्वाजवद् विधते मघोनि ।

सुवीर रयिं गृणते रिरीह्य-रुगायमधि धेहि श्रवो नः

६ [६] (६८१)

(६६)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

वपुर्न तच्चिकितुषे चिदस्तु समानं नाम धेनु पत्यमानम् ।

मर्तेष्वन्यद् दोहसे पीपाय सकृच्छ्रुक् दुदुहे पृश्निरुधः

१

ये अग्रयो न शोशुचन्निधाना द्विर्यत् त्रिर्मरुतो वावृधन्त ।

अरेणवो हिरण्ययास एषां साकं नृम्णैः पौंस्येभिश्च भूवन्

२

रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति पुत्रा यांश्चो नु दाधृविर्भरधै ।

विदे हि माता महो मही पा सेत् पृश्निः सुभ्वेदे गर्भमाधात्

३

न य ईषन्ते जनुषोऽया न्व-ऽन्तः सन्तोऽवद्यानि पुनानाः ।

निर्यद् दुहे शुचयोऽनु जोष-मनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः

४

(६८५)

मक्षू न येषु दोहसे चिदुया आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः ।

न ये स्तौना अयासो मृहा नू चिंत सुदानुरव यासदुग्रान्

५ [७]

त इदुग्राः शर्वसा धृष्णुषेणा उभे युजन्त रोदसी सुमेके ।

अध स्मैषु रोदसी स्वशोचि रामवत्सु तस्थौ न रोकः

६

अनेनो वो मरुतो यामो अस्त्व नश्वश्चिद् यमजत्यरथीः ।

अनवसो अनभीशू रजस्तू वि रोदसी पथ्या याति साधन्

७

नास्य वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथ वार्जसातौ ।

तोके वा गोषु तनये यमप्सु स व्रजं दर्ता पार्ये अध द्योः

८

प्र चित्रमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वम् ।

ये सहांसि सहसा सहन्ते रेजते अग्रे पृथिवी मखेभ्यः

९

त्विषीमन्तो अध्वरस्येव दिद्युत् तृष्यवसो जुहोः नाग्रेः ।

अर्चत्रयो धुनयो न वीरा भ्राजजन्मानो मरुतो अधृष्टाः

१०

तं वृधन्तं मारुतं भ्राजहृष्टिं रुद्रस्य सूनुं हवसा विवासे ।

दिवः शर्धीय शुचयो मनीषा गिरयो नाप उग्रा अस्पृधन्

११ [८] (६९२)

(६७)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा वावृधध्वै ।

सं या रश्मेव यमतुर्यमिष्टा द्वा जना असमा बाहुभिः स्वैः

१

इयं मद वां प्र स्तृणीति मनीषोप प्रिया नमसा बर्हिरच्छ ।

यन्तं नो मित्रावरुणावधृष्टं हृदिर्यद् वां वरुथ्यं सुदानू

२

आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्युप प्रिया नमसा हूयमाना ।

सं यावप्नःस्थो अपसेव जना ङ्छुधीयतश्चिद् यतथो महित्वा

३

अश्वा न या वाजिना पूतवन्धू ऋता यद् गर्भमदितिर्भरध्वै ।

प्र या महि महान्ता जायमाना घोरा मतीय रिपवे नि दीधः

४

विश्वे यद् वां मंहना मन्दमानाः क्षत्रं देवासो अदधुः सजोषाः ।

परि यद् भूथो रोदसी चिदुर्वी सन्ति स्पशो अदब्धासो अमूराः

५ [९]

ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यून् हंहेथे सानुमुपमादिव द्योः ।

हूहो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान् द्यां धासिनायोः

६

(६९८)

ता विग्रं धैथे जठरं पूणध्या आ यत् सन्न सभृतयः पूणन्ति ।	
न मृष्यन्ते युवतयोऽवाता वि यत् पयो विश्वजिन्वा भरन्ते	७
ता जिह्वया सवमेदं सुमेधा आ यद् वां सत्यो अरतिर्ऋते भूत ।	
तद् वां महित्वं घृतान्नावस्तु युवं दाशुषे वि चयिष्टमंहः	८
प्र यद् वां मित्रावरुणा स्पर्धन् प्रिया धाम युवधिता मिनन्ति ।	
न ये देवास ओहसा न मर्ता अयज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः	९
वि यद् वाचं कीस्तासो भरन्ते शंसन्ति के चिन्निविदो मनानाः ।	
आद् वां ब्रवाम सत्यान्युक्था नकिर्देवोभिर्यतथो महित्वा	१०
अवोरिस्था वां छर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।	
अनु यद् गावः स्फुरानृजिप्यं धृष्णुं यद् रणे वृषणं युनजन्	११ [१०] (७०३)

(६८)

११ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप्, ९-१० जगती ।

श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा मनुष्वद् वृक्तबर्हिषो यजधै ।	
आ य इन्द्रावरुणाविषे अद्य महे सुम्नाय मह आववर्तत	१
ता हि श्रेष्ठा देवताता तुजा शूराणां शर्विष्ठा ता हि भूतम् ।	
मघोनां मर्हिष्ठा तुविशुष्म ऋतेन वृत्रतुरा सर्वसेना	२
ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः सुम्नेभिरिन्द्रावरुणा चक्राना ।	
वज्रेणान्यः शर्वसा हन्ति वृत्रं सिषक्त्यन्यो वृजनेषु विप्रः	३
ग्राश्च यन्नरश्च वावृधन्त विश्वे देवासो नरां स्वर्गताः ।	
प्रैभ्य इन्द्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतमुर्वी	४
स इत् सुदानुः स्ववां ऋतावेन्द्रा यो वां वरुण दाशति त्मन् ।	
इषा स द्विषस्तेरिद् दास्वान् वंसद् रयिं रयिवर्तश्च जनान्	५ [११]
यं युवं दाश्वध्वराय देवा रयिं धत्थो वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।	
अस्मे स इन्द्रावरुणावपि प्यात् प्र यो भनक्ति वनुषामशस्तीः	६
उत नः सुत्रात्रो देवगोपाः सूरिभ्य इन्द्रावरुणा रयिः प्यात् ।	
येषां शुष्मः पृतनासु साह्वान् प्र सद्यो द्युम्ना तिरते ततुरिः	७ (७१०)

नू न इन्द्रावरुणा गृणाना	पूङ्कं रयिं सौश्रवसाय देवा ।	
इत्था गृणन्तो महिनस्य शर्धो	ऽपो न नावा दुरिता तरेम	८
प्र सम्राजं बृहते मन्म नु प्रियमर्चं देवाय वरुणाय सप्रथः ।		
अयं य उर्वी महिना महिवतः	क्रत्वा विभात्यजरो न शोचिषा	९
इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं	सोमं पिबतं मद्यं धृतव्रता ।	
युवो रथो अध्वरं देववीतये	प्रति स्वसरमुप याति पीतये	१०
इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य	वृष्णः सोमस्य वृष्णा वृषेथाम् ।	
इदं वामन्धः परिपिक्तमस्मे	आसद्यास्मिन् बार्हिषि मादयेथाम्	११ [१२] (७१४)

(६९)

८ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

सं वां कर्मणा समिषा हिनोरी	न्द्राविष्णू अपसस्पारे अस्य ।	
जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः	पृथिभिः पारयन्ता	१
या विश्वासां जनितारा मतीना	मिन्द्राविष्णू कलशां सोमधाना ।	
प्र वां गिरः शस्यमाना अवन्तु	प्र स्तोमांसो गीयमानासो अर्कैः	२
इन्द्राविष्णू मदपती मदाना	मा सोमं यातं द्रविणो दधाना ।	
सं वामञ्चन्त्वक्तुभिर्मतीनां	सं स्तोमांसः शस्यमानास उक्थैः	३
आ वामश्वांसो अभिमातिषाह	इन्द्राविष्णू सधमादो वहन्तु ।	
जुषेथां विश्वा हवना मतीना	मुप ब्रह्माणि शृणुतं गिरो मे	४
इन्द्राविष्णू तत् पनयाय्यं वां	सोमस्य मदं उरु चक्रमाथे ।	
अकृणुतमन्तरिक्षं वरीयो	ऽप्रथतं जीवसे नो रजांसि	५
इन्द्राविष्णू हविषा वावृधाना	ऽग्राद्वाना नमसा रातहव्या ।	
घृतासुती द्रविणं धत्तमस्मे	समुद्रः स्थः कलशः सोमधानः	६
इन्द्राविष्णू पिबतं मध्वो अस्य	सोमस्य दसा जठरं पृणेथाम् ।	
आ वामन्धांसि मदिराण्यग्म	न्मुप ब्रह्माणि शृणुतं हव मे	७
उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे	न परा जिग्ये कतरश्चनैनोः ।	
इन्द्रश्च विष्णो यदपस्पृधेथां	त्रेधा सहस्रं वि तदैरयेथाम्	८ [१३] (७२२)

(७०)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । द्यावापृथिवी । जगती ।

घृतवती भुवनानामभिश्चिरोर्वी पृथ्वी मधुदुघे सुपेशसा । द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कंभिते अजरे भूरिरेतसा	१
असंश्चन्ती भूरिधारे पर्यस्वती घृतं दुहाते सुकृते शुचिं वते । राजन्ती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे रेतः सिञ्चतं यन्मनुर्हितम्	२
यो वामुजवे क्रमणाय रोदसी मर्ती वृदाशं धिषणे स साधति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्परि युवोः सिक्ता विषुरुपाणि सवता	३
घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते घृतश्रिया घृतपृचा घृतावृधा । उर्वी पृथ्वी होतृवूर्ये पुरोहिते ते इदं विषा ईळते सुम्रमिष्टये	४
मधु नो द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्चुता मधुदुघे मधुवते । दधाने यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रवो वाजमस्मे सुवीर्यम्	५
ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदा सुदंससा । संररणे रोदसी विश्वशम्भुवा सनिं वाजं रयिमस्मे समिन्वताम्	६ [१४] (७२८)

(७१)

६ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सविता । जगती, ४-६ त्रिष्टुप् ।

उदु ण्य देवः सविता हिरण्यया बाहू अयंस्तु सर्वनाय सुकृतुः । घृतेन पाणी अभि पुष्णुते मुखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि	१
देवस्य वयं सवितुः सवीमनि श्रेष्ठे स्याम वसुनश्च द्वावने । यो विश्वस्य द्विपदो यश्चतुष्पदो निवेशने प्रसवे चासि भूर्मनः	२
अदब्धेभिः सवितः पायुभिर्द्वं शिवेभिर्द्व्य परि पाहि नो गर्यम् । हिरण्यजिह्वः सुविताय नव्यसे रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत	३
उदु ण्य देवः सविता दमूना हिरण्यपाणिः प्रतिद्रोषमस्थात् । अयोहनुर्यजतो मन्द्रजिह्व आ दाशुषे सुवति भूरि वामम्	४ (७३१)

उदू अयाँ उपवृक्तेव ब्राह्म हिरण्यया सविता सुप्रतीका ।
 द्विवो रोहांस्यरुहत् पृथिव्या अरीरमत् पतयत् कच्चिदभ्वम्
 वाममद्य सवितर्वाममु श्वो द्विवेदिवे वाममस्मभ्यं सावीः ।
 वामस्य हि क्षयस्य देव भूर्ये रया धिया वामभाजः स्याम

५

६ [१५] (७३४)

(७२)

५ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रासोमा महि तद् वां महित्वं युवं महानि प्रथमानि चक्रथुः ।
 युवं सूर्यं विविदथुर्युवं स्व॑—विश्वा तमांस्यहतं निदश्च
 इन्द्रासोमा वासयथ उषास—मुत् सूर्यं नयथो ज्योतिषा सह ।
 उप द्यां स्कम्भथुः स्कम्भनेना—प्रथतं पृथिवीं मातरं वि
 इन्द्रासोमावहिमपः परिष्ठां हथो वृत्रमनु वां द्यौरमन्यत ।
 प्राणीस्यैरयतं नदीना—मा समुद्राणि पप्रथुः पुरुणि
 इन्द्रासोमा पक्रमामास्वन्त—नि गवामिद दधथुर्वक्षणासु ।
 जगृभथुरनपिनद्धमासु रुशच्चित्रासु जगतीष्वन्तः
 इन्द्रासोमा युवमङ्ग तर्हत्र—मपत्यसाचं श्रुत्यं रराथे ।
 युवं शुष्मं नयं चर्षणिभ्युः सं विव्यथुः पृतनाषाहमुग्रा

१

२

३

४

५ [१६] (७३५)

(७३)

३ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

यो अद्विभित् प्रथमजा कृतावा बृहस्पतिराङ्गिरसो हविष्मान् ।
 द्विबर्हज्मा प्राघर्मसत् पिता न आ रोदसी वृषभो रौरवीति
 जनाय चिद् य ईवत् उ लोकं बृहस्पतिर्देवहूतौ चकार ।
 घ्नन् वृत्राणि वि पुरो दर्दरीति जयञ्छत्रैरमित्रान् पूत्सु साहन्
 बृहस्पतिः समजयद् वसूनि महो व्रजान् गोमर्तो देव एषः ।
 अपः सिषासन् त्स्व॑रप्रतीतो बृहस्पतिर्हन्त्यमित्रमर्कैः

१

२

३ [१७] (७३६)

(७४)

४ बार्हस्पत्यो भरद्वाजः । सोमारुद्रौ । त्रिष्टुप् ।

सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यं । प्र वामिष्टयोऽरमश्रुवन्तु ।

दमेदमे सप्त रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे १

सोमारुद्रा वि वृहतं विषूची ममीवा या नो गयमाविवेश ।

आरे बाधेथां निर्वृतिं पराचै रस्मे भद्रा सौश्रवसानि सन्तु २

सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।

अव स्यतं मुञ्चतं यन्नो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ३

तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमारुद्राविह सु मृळतं नः ।

प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाद् गोपायतं नः सुमनस्यमाना ४ [१८] (७४६)

(७५)

१९ पायुभरद्वाजः । (संग्रामाशिषः) १ वर्म, २ धनुः, ३ ज्या, ४ आर्त्ता, ५ इषुधिः, ६ (पूर्वार्धः)

सारथिः, ६ (उत्तरार्धः) रश्मयः, ७ अश्वाः, ८ रथः, ९ रथगोपाः, १० ब्राह्मण-पितृ-सोम-द्यावा-

पृथिवी-पूषाणः, ११-१२, १५-१६ इषवः, १३ प्रतोदः, १४ हस्तघ्नः,

१७ युद्धभूमि-कवच-ब्रह्मणस्पत्यादयः, १८ वर्म-सोम-वरुणाः,

१९ देवब्रह्माणि । त्रिष्टुप्, ६, १० जगती; १२, १३, १५, १६, १९

अनुष्टुप्, १७ पङ्क्तिः ।

जीमूतस्येव भवति प्रतीकं यद् वर्मी याति समदामुपस्थे ।

अनाविद्धया तन्वा जय त्वं स त्वा वर्मणो महिमा पिपर्तु १

धन्वना गा धन्वनाजिं जयेम धन्वना तीव्राः समदो जयेम ।

धनुः शत्रौरपक्वामं कृणोति धन्वना सर्वाः प्रदिशो जयेम २

वृक्षयन्तीवेदा गनीगन्ति कर्णं प्रियं सखायं परिष्वजाना ।

योषेव शिक्के वितताधि धन्व ऊया इयं समने पारयन्ती ३

(७४९)

ते आचरन्ती समनेव योषा मातेव पुत्रं विभृतामुपस्थे ।
 अप शत्रून् विध्यतां संविद्वाने आर्त्ता इमे विष्फुरन्ती अमित्रान् ४
 बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्रश्चिश्वा कृणोति समनावगत्य ।
 इषुधिः सङ्काः पृतनाश्च सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ५ [१९]

स्थे तिष्ठन् नयति वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुपाराधिः ।
 अभीशूनां महिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छन्ति रश्मयः ६
 तीव्रान् योषान् कृण्वते वृषपाणयो ऽश्वा रथेभिः सह वाजयन्तः ।
 अवक्रामन्तः प्रपदैरमित्रान् क्षिणन्ति शत्रूरनपन्ययन्तः ७
 रथवाहनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म ।
 तत्रा रथमुप शग्मं सदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ८
 स्वादुषंसदः पितरो वयोधाः कृच्छ्रेऽश्रितः शक्तीवन्तो गभीराः ।
 चित्रसेना इषुबला अमृधाः सतोर्वीरा उरवो वातसाहाः ९
 ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा ।
 पूषा नः पातु दुरिताहतावृधो रक्षा मार्किर्नो अवशंस ईशत १० [२०]

सुपर्णं वस्ते मृगो अस्या दन्तो गोभिः संनद्धा पतति प्रसूता ।
 यत्रा नरः सं च वि च द्रवन्ति तत्रास्मभ्यमिषवः शर्म यंसन् ११
 ऋजीते परि वृद्धि नो ऽश्मा भवतु नस्तनूः ।
 सोमो अधि ब्रवीतु नो ऽदितिः शर्म यच्छतु १२
 आ जङ्घन्ति सान्वेषां जघनाँ उप जिघ्रते ।
 अश्वाजनि प्रचेतसो ऽश्वान् त्समत्सु चोदय १३
 अहिंरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्याया हेति परिबाधमानः ।
 हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान् पुमान् पुमांसं परि पातु विश्वतः १४
 आलाक्ता या रुरुशीर्ण्यथो यस्या अयो मुखम् ।
 इदं पर्जन्यरेतस इष्वै देव्यै बृहन्नमः १५ [२१] (७६१)

अवसृष्टा परा पतु शरव्ये ब्रह्मसंशिते ।	
गच्छामित्रान् प्र पद्यस्व मामीषां कं चनोच्छिषः	१६
यत्र बाणाः संपतन्ति कुमारं विशिखा इव ।	
तत्रा नो ब्रह्मणस्पतिरदितिः शर्मं यच्छतु विश्वाहा शर्मं यच्छतु	१७
ममीणि ते वर्मेणा छादयामि सोमस्त्वा राजामृतेनानु वस्ताम् ।	
उरोर्वरीयो वरुणस्ते कृणोतु जयन्तं त्वानु देवा मदन्तु	१८
यो नः स्वो अरणो यश्च निष्ट्यो जिघांसति ।	
देवास्तं सर्वे धूर्वन्तु ब्रह्म वर्म ममान्तरम्	१९ [२२] (७६५)

॥ इति षष्ठं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र-संख्या

पञ्चममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ४३६८

षष्ठमण्डलस्य ७६५

सर्वयोगः- ५१३३

अथ सप्तमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१७]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । विराट्, १९-२५ त्रिष्टुप् ।

अग्निं नरो दीर्घितिभिररण्यो—हस्तच्युती जनयन्त प्रशस्तम् । दूरेदृशं गृहपतिमथर्युम् १
 तमग्निमस्ते वसवो न्यृण्वन् त्सुप्रतिचक्षमवसे कुतश्चित् । दृक्षाप्यो यो दम आस नित्यः २
 प्रेद्धो अग्ने दीदिहि पुरो नो ऽजंसया सूर्या यविष्ठ । त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः ३
 प्र ते अग्रयोऽग्निभ्यो वरं निः सुवीरारः शोशुचन्त द्युमन्तः । यत्रा नरः समासते सुजाताः ४
 दा नो अग्ने धिया रयिं सुवीरं स्वपत्यं सहस्य प्रशस्तम् । न यं यावा तरति यातुमावान् ५ [२३]

उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोषा वस्तोर्हविष्मती घृताची । उप स्वैनमरमतिर्वसूयुः ६
 विश्वा अग्नेऽपं दृहाराती—र्येभिस्तपोभिरदहो जरूथम् । प्र निस्वरं चातयस्वामीवाम् ७
 आ यस्ते अग्र इधते अनीकं वसिष्ठ शुक्र दीदिवः पावक । उतो न एभिः स्तवथैरिह स्याः ८
 वि ये ते अग्ने भेजिरे अनीकं मतां नरः पित्र्यासः पुरुत्रा । उतो न एभिः सुमना इह स्याः ९
 इमे नरो वृत्रहत्येषु शूरा विश्वा अदेवीरभि सन्तु मायाः । ये मे धियं पनयन्त प्रशस्ताम् १० [२४]

मा शूने अग्ने नि षदाम नृणां माशेषसोऽवीरता परि त्वा । प्रजावतीषु दुर्यासु दुर्य ११
 यमश्वी नित्यमुपयाति यज्ञं प्रजावन्तं स्वपत्यं क्षयं नः । स्वर्जन्मना शेषसा वावृधानम् १२
 पाहि नो अग्ने रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूर्तेरररुषो अघायोः । त्वा युजा पृतनार्यैरभि प्याम् १३
 सेदुग्निरग्नौ रत्यस्त्वन्यान् यत्र वाजी तनयो वीळुपाणिः । सहस्रपाथा अक्षरा समेति १४
 सेदुग्निर्यो वनुष्यतो निपाति समेन्द्रारमंहस उरुग्यात् । सुजातासः परि चरन्ति वीराः १५ [२५]

अयं सो अग्निराहुतः पुरुत्रा यमीशानः समिदिन्धे हविष्मान् । परि यमेत्यध्वरेषु होता १६
 त्वे अग्र आहवनानि भूरी—शानास आ जुहुयाम नित्या । उभा कृण्वन्तो वहतू म्रियेधे १७
 इमो अग्ने वीततमानि हव्या ऽजस्रो वक्षि देवतातिमच्छ । प्रति न ई सुरभीणि व्यन्तु १८

मा नो अग्नेऽवीरते परा दा दुर्वाससेऽर्मतये मा नो अस्यै ।

मा नः क्षुधे मा रक्षसं क्रतावो मा नो दमे मा वन आ जुहूर्थाः

१९ (१९)

नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषूदः ।
रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२० [२६]

त्वमग्ने सुहवो रण्वसंहक् सुदीती सूनो सहसो दिदीहि ।
मा त्वे सचा तनये नित्य आ ध—ङ्मा वीरो अस्मन्नर्यो वि दासीत्
मा नो अग्ने दुर्भृतये सचैषु देवेद्धेष्वाग्निषु प्र वोचः ।
मा ते अस्मान् दुर्मतयो भूमाच्चिद् देवस्य सूनो सहसो नशन्त
स मर्तो अग्ने स्वनीक रेवा—नमर्त्ये य आजुहोति हव्यम् ।
स देवता वसुवर्नि दधाति यं सुरिरर्थी पृच्छमान एति
महो नो अग्ने सुवितस्य विद्वान् रयिं सुरिभ्य आ वहा बृहन्तम् ।
येन वयं सहसावन् मदेमा—ऽविक्षितास आयुषा सुवीराः
नू मे ब्रह्माण्यग्न उच्छशाधि त्वं देव मघवन्धः सुषूदः ।
रातौ स्यामोभयास आ ते यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२१

२२

२३

२४

२५ [२७] (२५)

— ३९५ —

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३०]

(२)

११ मैत्रावरुणिवर्षसिष्ठः । आप्रीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः,
५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः,
९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य शोचा बृहद् यजत धूममूणवन् ।
उप स्पृश दिव्यं सानु स्तूपैः सं रश्मिभिस्ततनः सूर्यस्य
नराशंसस्य महिमानमेषा—मुप स्तोषाम यजतस्य यज्ञैः ।
ये सुकतवः शुच्यो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या
ईळेन्यं वो असुरं सुदक्षं—मन्तदूतं रोदसी सत्यवाचम् ।
मनुष्वदुग्निं मनुना समिद्धं समध्वराय सदुग्निर्महेम
सपर्यवो भरमाणा अभिजु प्र वृञ्जते नमसा बर्हिरग्नौ ।
आजुह्वाना घृतपृष्ठं पृषद्—दध्वर्यवो हविषा मर्जयध्वम्
स्वाधयोऽं वि दुरो देवयन्तो ऽशिश्नू रथयुर्देवताता ।
पूर्वी शिशुं न मात्रां रिहाणे समग्रुवो न समनेष्वञ्जन्
उत योषणे दिव्ये मही न उषासानक्ता सुदुर्ध्व धेनुः ।
बर्हिषदा पुरुहूते मघोनी आ यज्ञिये सुवितार्य श्रयेताम्

१

२

३

४

५ [१]

६

(३१)

विप्रां यज्ञेषु मानुषेषु कारु मन्ये वां जातवेदसा यजध्वै ।	
ऊर्ध्वं नो अध्वरं कृतं हवेषु ता देवेषु वनथो वार्याणि	७
आ भारती भारतीभिः सजोषा इळा देवैर्मनुष्येभिरग्निः ।	
सरस्वती सारस्वतेभिरर्वाक् तिस्रो देवीर्वहिरिदं सन्दन्तु	८
तन्नस्तुरीपमधं पोषयित्नु देवं त्वष्टार्वि रराणः स्यस्व ।	
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः	९
वनस्पतेऽवं सृजोषं देवा नग्निर्हविः शमिता सूदयाति ।	
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेदं	१०
आ याह्यग्ने समिधानो अर्वा ङिन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः ।	
बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम्	११ [२] (३६)

(३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निं वो देवमग्निभिः सजोषा यजिष्ठं दूतमध्वरे कृणुध्वम् ।	
यो मर्त्येषु निधुर्विर्कृतावा तपुर्मूर्धा घृतान्नः पावकः	१
प्रोथदश्वो न यवसेऽविष्यन् यदा महः संवरणाद् व्यस्थात् ।	
आदस्य वातो अनु वाति शोचि रधं स्म ते व्रजनं कृष्णमस्ति	२
उद् यस्य ते नवजातस्य वृष्णो ऽग्ने चरन्त्यजरा इधानाः ।	
अच्छा द्यारूपो धूम एति सं दूतो अग्न इयसे हि देवान्	३
वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो अश्रेत् तृषु यदन्ना समवृक्त जम्भैः ।	
सेनेव सृष्टा प्रसितिष्ठ एति यवं न दस्म जुहा विवेक्षि	४
तमिद् दोषा तमुषसि यविष्ठ मग्निमत्यं न मर्जयन्त नरः ।	
निशिशाना अतिथिमस्य योनौ दीदाय शोचिराहुतस्य वृष्णः	५ [३]

सुसंष्टक ते स्वनीक प्रतीकं वि यद् रुक्मो न रोचंस उपाके ।	
द्विवो न ते तन्यतुरेति शुष्मं श्रित्रो न सूरः प्रति चक्षि भानुम्	६
यथा वः स्वाहाग्नये दाशेम परीळाभिर्घृतवद्भिश्च हव्यैः ।	
तेभिर्नो अग्ने अमितैर्महोभिः शतं पूभिर्ग्रायसीभिर्नि पाहि	७

(४३)

या वा ते सन्ति द्वाशुषे अधृष्टा गिरो वा याभिर्नृवतीरुरुष्याः ।
 ताभिर्नः सूनो सहस्रो नि पाहि स्मत् सूरीञ्छरितृञ्छातवेदः
 निर्यत् पुतेव स्वर्धितिः शुचिर्गात् स्वया कृपा तन्वाञ्छ रोचमानः ।
 आ यो मात्रोरुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुक्रतुः पावकः
 एता नो अग्रे सौभगा दिदीह्य—पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।
 विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

९

१० [४] (४६)

(४)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वः शुक्राय भानवे भरध्वं हव्यं मतिं चाग्नये सुपूतम् ।
 यो दैव्यानि मानुषा जनुष्यन्तर्विश्वानि विद्वाना जिगाति
 स गृत्सो अग्निस्तरुणाश्चिदस्तु यतो यविष्ठो अर्जनिष्ट मातुः ।
 सं यो वना युवते शुचिदुन् भूरि चिदन्ना समिदत्ति सद्यः
 अस्य देवस्य संसद्यनीके यं मर्तासः श्येतं जगृभ्रे ।
 नि यो गृभं पौरुषेयीमुवोच दुरोकमग्निरायवे शुशोच
 अयं कविरकविषु प्रचेता मर्तेष्वग्निर्मृतो नि धायि ।
 स मा नो अत्र जुहुरः सहस्वः सदा त्वे सुमनसः स्याम
 आ यो योनिं देवकृतं ससाद् कृत्वा ह्यग्निर्मृतो अतारीत् ।
 तमोषधीश्च वनिनश्च गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं विभर्ति

१

२

३

४

५ [५]

ईशे ह्यग्निर्मृतस्य भूरे—रीशे रायः सुवीर्यस्य दातोः ।
 मा त्वा वयं सहसावन्नवीरा माप्सवः परि षदाम मादुवः
 परिषद्यं ह्यरणस्य रेक्णो नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।
 न शेषो अग्ने अन्यजातमस्त्यचेतानस्य मा पथो वि दुक्षः
 नहि ग्रभायारणः सुशेवो ऽन्योदर्यो मनसा मन्तवा उ ।
 अर्धा चिदोक्तः पुनरित् स एत्या ऽऽ नो वाज्यभीषाळेतु नव्यः
 त्वमग्ने वनुष्यतो नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवद्यात् ।
 सं त्वा ध्वस्मन्वदुभ्येतु पाथः सं रायिः स्पृहयाप्यः सहस्री

६

७

८

९

(५५)

एता नो अग्रे सौभगा दिवीह्य—पि क्रतुं सुचेतसं वतेम ।

विश्वा स्तोतृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१० [६] (५६)

(५)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्नये तवसे भरध्वं गिरं दिवो अरतये पृथिव्याः ।

यो विश्वेषाममृतानामुपस्थे वैश्वानरो वावृधे जागृवद्भिः

१

पृष्ठो दिवि धाय्यग्निः पृथिव्यां नेता सिन्धूनां वृषभः स्तिर्यानाम् ।

स मानुषीरभि विशो वि भाति वैश्वानरो वावृधानो वरेण

२

त्वद् भिया विश आयन्नसिंक्रि—रसमना जहतीर्भोजनानि ।

वैश्वानर पूरवे शोशुचानः पुरो यदग्ने दुरगन्नदीदेः

३

तव त्रिधातु पृथिवी उत द्यौर्वैश्वानर व्रतमग्ने सचन्त ।

त्वं भासा रोदसी आ ततन्था—ऽजस्रेण शोचिषा शोशुचानः

४

त्वामग्ने हरितो वावशाना गिरः सचन्ते धुनयो घृताचीः ।

पतिं कृष्टीनां रथ्यं रयीणां वैश्वानरमुपसां क्रतुमह्वाम्

५ [७]

त्वे असुर्यं वसवो न्यूण्वन् क्रतुं हि ते मित्रमहो जुषन्त ।

त्वं दस्युरोर्कसो अग्न आज उरु ज्योतिर्जनयन्नार्याय

६

स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न पाथः परिं पासि सद्यः ।

त्वं भुवना जनयन्नभि क्र—न्नपत्याय जातवेदो दशस्यन्

७

तामग्ने अस्मे इषमेरयस्व वैश्वानर द्युमतीं जातवेदः ।

यया राधः पिन्वासि विश्ववार पृथु श्रवो दाशुषे मर्त्याय

८

तं नो अग्रे मघवन्धः पुरुक्षुं रयिं नि वाजं श्रुत्यै युवस्व ।

वैश्वानर महि नः शर्म यच्छ रुद्रेभिरग्ने वसुभिः सजोषाः

९ [८] (६५)

(६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र सम्राजो असुरस्य प्रशस्तिं पुंसः कृष्टीनामनुमाद्यस्य ।

इन्द्रस्येव प्र तवसस्कृतानि वन्दे दारुं वन्दमानो विवक्मि

१

(६६)

कविं केतुं धासिं भानुमद्रे हिन्वन्ति शं राज्यं रोदस्योः ।	
पुंरुदस्य गीर्भिरा विवासे ऽग्नेर्वतानि पूर्या महानि	२
न्यक्रतून् ग्रथिनो मूधवाचः पर्णारंश्चन्द्राँ अवृधौ अयुज्ञान् ।	
प्रप् तान् दस्यूरुग्निर्विवाय पूर्वश्चकारापशं अयज्यून	३
यो अपाचीने तमसि मदन्तीः प्राचींश्चकार नृतमः शचीभिः ।	
तमीशानं वस्वो अग्निं गृणीषे ऽनानतं दुमयन्तं पृतन्यून	४
यो देह्योऽ अनेमयद् वधस्त्रैर्यो अर्यपत्नीरुपसश्चकार ।	
स निरुध्या नहुषो यह्यो अग्निर्विशश्चक्रे बलिहतः सहोभिः	५
यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनास एवैस्तस्थुः सुमतिं भिक्षमाणाः ।	
वैश्वानरो वरमा रोदस्यो राग्निः संसाद पित्रोरुपस्थम्	६
आ देवो ददे बुध्याऽ वसूनि वैश्वानर उदिता सूर्यस्य ।	
आ समुद्रादवरादा परस्मा दाग्निर्ददे दिव आ पृथिव्याः	७ [९] (७१)

(७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो देवं चित् सहसानमाग्निमश्वं न वाजिनं हिषे नमोभिः ।	
भवा नो दूतो अध्वरस्य विद्वान् तमना देवेषु विविदे मितदुः	१
आ याह्यग्ने पथ्याऽ अनु स्वा मन्द्रो देवानां सख्यं जुषाणः ।	
आ सानु शुष्मैर्नदयन् पृथिव्या जम्भेभिर्विश्वमुशधग्वनानि	२
प्राचीनो यज्ञः सुधितं हि बर्हिः प्रीणीते अग्निरीळितो न होता ।	
आ मातरा विश्ववारो हुवानो यतो यविष्ठ जज्ञिषे सुशेवः	३
सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त मानुषासो विचेतसो य एषाम् ।	
विशामधायि विशपतिर्दुरोणेऽ ऽग्निर्मन्द्रो मधुवचा क्रतावा	४
असादि वृतो वह्निराजगन्वा नग्निर्ब्रह्मा नृषदने विधर्ता ।	
द्यौश्च यं पृथिवी वावृधाते आ यं होता यजति विश्ववारम्	५
एते द्युम्नेभिर्विश्वमातिरन्त मन्त्रं ये वारं नर्या अतक्षन् ।	
प्र ये विशस्तिरन्त श्रोषमाणा आ ये मे अस्य दीधयन्नृतस्य	६ (७८)

नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवद्भ्य आनङ् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [१०] (७९)

(८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रे राजा समर्यो नमोभि—र्यस्य प्रतीकमाहुतं घृतेन ।
नरो हव्येभिरीळते सबाध आग्निरग्र उषसामशोचि १
अयमुष्य सुमहौ अवोद्वि होता मन्द्रो मनुषो यद्वा अग्निः ।
वि भा अंकः ससृजानः पृथिव्यां कृष्णपविरोषधीभिर्ववक्षे २
कया नो अग्रे वि वसः सुवृक्तिं कामु स्वधामृणवः शस्यमानः ।
कदा भवेम पतयः सुदत्र रायो वन्तारो दुष्टरस्य साधोः ३
प्रप्रायमग्निर्भरतस्य शृण्वे वि यत् सूर्यो न रोचते बृहद् भाः ।
अभि यः पूरुं पृतनासु तस्थौ द्युतानो दैव्यो अतिथिः शुशोच ४
असन्नित् त्वे आहवनानि भूरि भुवो विश्वेभिः सुमना अनीकैः ।
स्तुतश्चिदग्रे शृण्विषे गृणानः स्वयं वर्धस्व तन्वं सुजात ५
इदं वचः शतसाः संसहस्रमुदग्रये जनिषीष्ट द्विबर्हीः ।
शं यत् स्तोतृभ्य आपये भवाति द्युमदमीवचातनं रक्षोहा ६
नू त्वामग्र ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहस्रो वसूनाम् ।
इषं स्तोतृभ्यो मघवद्भ्य आनङ् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [११] (८६)

(९)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अबोधि जार उषसामुपस्था—द्धोता मन्द्रः कवितमः पावकः ।
दधाति केतुमुभयस्य जन्तो हव्या देवेषु द्रविणं सुकृत्सु १
स सुकृतुर्यो वि दुरः पणीनां पुनानो अर्कं पूरुभोजसं नः ।
होता मन्द्रो विशां दमूना—स्तिरस्तमो ददृशे राम्याणाम् २
अमूरः कविरदितिर्विवस्वान् त्सुसंसन्मित्रो अतिथिः शिवो नः ।
चित्रभानुरुषसां भात्यग्रे ऽपां गर्भः प्रस्व आ विवेश ३
ईळेन्यो वो मनुषो युगेषु समनगा अशुचज्जातवेदाः ।
सुसंहशा भानुना यो विभाति प्रति गावः समिधानं बुधन्त ४ (९०)

अग्ने याहि दूत्यं । मा रिषण्यो देवाँ अच्छा ब्रह्मकृता गुणेन ।
 सरस्वतीं मरुतो अश्विनापो यक्षि देवान् रत्नधेयाय विश्वान्
 त्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो जरुथं हन् यक्षि राये पुरंधिम् ।
 पुरुणीथा जातवेदो जरस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [१२] (९२)

(१०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

उषो न जारः पृथु पाजो अश्रेद् दविद्युतद् दीद्यच्छोशुचानः ।
 वृषा हरिः शुचिरा भाति भासा धियो हिन्वान उशतीरजीगः
 स्वर्णं वस्तोरुषसामरोचि यज्ञं तन्वाना उशिजो न मन्म ।
 अग्निर्जन्मानि देव आ वि विद्वान् द्रवद् दूतो देवयावा वनिष्ठः
 अच्छा गिरो मतयो देवयन्ती रग्निं यन्ति द्रविणं भिक्षमाणाः ।
 सुसंहशं सुप्रतीकं स्वञ्च हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्
 इन्द्रं नो अग्ने वसुभिः सजोषा रुद्रं रुद्रेभिरा वहा बृहन्तम् ।
 आवृत्येभिरदितिं विश्वजन्यां बृहस्पतिमृकभिर्विश्ववारम्
 मन्द्रं होतारमुशिजो यविष्ठ मग्निं विश ईळते अध्वरेषु ।
 स हि क्षपावाँ अभवद् रयीणा मतन्द्रो दूतो यजथाय देवान्

१

२

३

४

५ [१३] (९७)

(११)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महाँ अस्यध्वरस्य प्रकेतो न ऋते त्वदुमृता मादयन्ते ।
 आ विश्वेभिः सरथं याहि देवै र्न्यग्ने होता प्रथमः सदेह
 त्वामीळते अजिरं दूत्याय हविष्मन्तः सद्मिन्मानुषासः ।
 यस्य देवैरासदो बर्हिर्गने ऽहान्यस्मै सुदिना भवन्ति
 त्रिश्चिबुक्तोः प्र चिकितुर्वसूनि त्वे अन्तर्दाशुषे मर्त्याय ।
 मनुष्वदग्न इह यक्षि देवान् भवा नो दूतो अभिशस्तिपावा
 अग्निरीशे बृहतो अध्वरस्या ऽग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य ।
 क्रतुं ह्यस्य वसवो जुषन्ता ऽथा देवा इधिरे हव्यवाहम्

१

२

३

४

(१०१)

आग्नें वह हविरथाय देवा—निन्द्रज्येष्ठास इह मादयन्ताम् ।
इमं यज्ञं किवि देवेषु धेहि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [१४] (१०२)

(१२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अगन्म महा नमसा यविष्ठं यो द्वादाय समिन्द्रः स्वे दुरोणे ।
चित्रभानुं रोदसी अन्तरुर्वी स्वाहुतं विश्वतः प्रत्यञ्चम्
स महा विश्वा दुरितानि साह्या नग्निः पृथ्वे दम् आ जातवेदाः ।
स नो रक्षिषद् दुरितादवद्या दस्मान् गृणत उत नो मघोनः
त्वं वरुण उत मित्रो अग्ने त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः ।
त्वे वसु सुषणनानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१५] (१०५)

(१३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्राग्रये विश्वशुचे धियुधेः सुरग्रे मन्म धीतिं भरध्वम् ।
भरे हविर्न बर्हिषि प्रीणानो वैश्वानराय यतये मतीनाम्
त्वमग्ने शोचिषा शोशुचान् आ रोदसी अपृणा जायमानः ।
त्वं देवां अभिशस्तेरमुञ्चो वैश्वानर जातवेदो महित्वा
जातो यदग्ने भुवना व्यस्यः पशून् न गोपा इर्यः परिज्मा ।
वैश्वानर ब्रह्मणे विन्द गातुं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१६] (१०८)

(१४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १ वृद्धती ।

समिधा जातवेदसे देवाय देवहूतिभिः ।
हविर्भिः शुक्रशोचिषे नमस्विनो वयं दाशेमाग्रये
वयं ते अग्ने समिधा विधेम वयं दाशेम सुष्टुती यजत्र ।
वयं घृतेनाध्वरस्य होत वयं देव हविषा भद्रशोचे
आ नो देवेभिरुप देवहूति मग्ने याहि वर्षकृतिं जुषाणः ।
तुभ्यं देवाय दाशतः स्याम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३ [१७] (१११)

(१५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । गायत्री ।

उपसद्याय मीळहुषं आस्ये जुहुता हविः ।	यो नो नेदिष्ठमाप्यम् १
यः पञ्च चर्षणीराभि निषसाद् दमेदमे ।	कविर्गृहपतिर्युवा २
स नो वेदो अमात्यमग्नी रक्षतु विश्वतः ।	उतास्मान् पात्वंहसः ३
नवं नु स्तोममग्रये दिवः श्येनाय जीजनम् ।	वस्वः कुविद् वनाति नः ४
स्पर्हा यस्य श्रियो हृशे रयिर्वीरवतो यथा ।	अग्रे यज्ञस्य शोचतः ५ [१८]

सेमां वेतु वर्षद्वृतिमग्निर्जुषत नो गिरः ।	यजिष्ठो हव्यवाहनः ६
नि त्वा नक्ष्य विशपते द्युमन्तं देव धीमहि ।	सुवीरमग्र आहुत ७
क्षप उस्त्रश्च दीदिहि स्वर्गनयस्त्वया वयम् ।	सुवीरस्त्वमस्मयुः ८
उप त्वा सातये नरो विप्रोसो यन्ति धीतिभिः ।	उपाक्षरा सहस्रिणी ९
अग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः ।	शुचिः पावक ईड्यः १० [१९]

स नो राधांसया भरे शानः सहसो यहो ।	भगश्च दातु वार्यम् ११
त्वमग्ने वीरवद् यशो देवश्च सविता भगः ।	दितिश्च दाति वार्यम् १२
अग्रे रक्षा णो अंहसः प्रतिष्म देव रीषतः ।	तपिष्ठैरजरो दह १३
अधा मही न आयस्य नाधृष्टो नृपीतये ।	पूर्भवा शतभुजिः १४
त्वं नः पाह्यंहसो दोषावस्तरघायतः ।	दिवा नक्तमदाभ्य १५ [२०] (१२६)

(१६)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अग्निः । प्रगाथः (= विषमा बृहती, समा सतो बृहती) ।

एना वो अग्निं नमसो जौ नपातमा हुवे ।	
प्रियं चेतिष्ठमरतिं स्वध्वरं विश्वस्य दूतममृतम् ।	१
स योजते अरुषा विश्वभोजसा स दुद्रवत् स्वाहुतः ।	
सुब्रह्मा यज्ञः सुशमी वसूनां देवं राधो जनानाम् ।	२
उदस्य शोचिरस्था द्वाजुह्वानस्य मीळहुषः ।	
उद् धूमासो अरुषासो दिविस्पृशः समग्निमिन्धते नरः ।	३
तं त्वा दूतं कृष्णमे यशस्तमं देवा आ वीतये वह ।	
विश्वा सूनो सहसो मर्तभोजना रास्व तद् यत् त्वमेहे ।	४

(१३०)

त्वमग्ने गृहपति—स्त्वं होता नो अध्वरे ।

त्वं पोता विश्ववार प्रचेता यक्षि वेषि च वार्यम्

५

कृधि रत्नं यजमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि ।

आ न ऋते शिशीहि विश्वमृत्विजं सुशंसो यश्च दक्षते

६ [२१]

त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः सन्तु सूरयः ।

यन्तारो ये मघवानो जनाना—मूर्वान् दयन्त गोनाम्

७

येषामिळा घृतहस्ता दुरोण आ अपि प्राता निषीदति ।

ताँस्त्रायस्व सहस्य द्रुहो निदो यच्छा नः शर्म दीर्घश्रुत

८

स मन्द्रया च जिह्वया वह्निरासा विदुष्टरः ।

अग्ने रयिं मघवन्धो न आ वह हव्यदातिं च सूदय

९

ये राधांसि ददृत्यश्रया मघा कामेन श्रवसो महः ।

ताँ अंहसः पिपृहि प्रतृभिष्टं शतं पूर्भिर्यविष्ठ्य

१०

देवो वो द्रविणोदाः पूर्णा विवण्ट्यासिचम् ।

उद् वा सिञ्चध्वमुप वा पृणध्व—मादिद् वो देव ओहते

११

तं होतारमध्वरस्य प्रचेतसं वह्निं देवा अकृण्वत ।

दधाति रत्नं विधते सुवीर्यं—मग्निर्जनाय दाशुषे

१२ [२२] (१३८)

(१७)

७ मैत्रावरुणिर्वासिष्ठः । अग्निः । द्विपदा त्रिष्टुप् ।

अग्ने भव सुषमिधा समिद्ध उत बर्हिर्हविषा वि स्तृणीताम्

१

उत द्वार उशतीर्वि श्रयन्ता—मुत देवाँ उशत आ वहिह

॥१॥

२

अग्ने वीहि हविषा यक्षि देवान् त्वध्वरा कृणुहि जातवेदः

३

स्वध्वरा करति जातवेदा यक्षद् देवाँ अमृतान् पिप्रयच्च

॥२॥

४

वंस्व विश्वा वार्याणि प्रचेतः सत्या भवन्त्वाशिषो नो अद्य

५

त्वाम् ते दधिरे हव्यवाहं देवासो अग्न ऊर्ज आ नपातम्

॥३॥

६

ते ते देवाय दाशतः स्याम महो नो रत्ना वि दध इयानः

॥४॥

७ [२३] (१४५)

(१८)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १८-३३]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, २२-२५ सुदाः पैजवनः । त्रिष्टुप् ।

- त्वे ह यत् पितरश्चिन्न इन्द्र विश्वा वामा जरितारो असन्वन् ।
 त्वे गावः सुदुघास्त्वे ह्यश्वास्त्वं वसु देवयते वर्निष्ठः १
- राजेव हि जनिभिः क्षेप्येवाऽव द्युभिरभि विदुष्कविः सन् ।
 पिशा गिरो मघवन् गोभिरश्वैः स्त्वायतः शिशीहि राये अस्मान् २
- इमा उ त्वा पस्पृधानासो अत्र मन्द्रा गिरो देवयन्तीरुप स्थुः ।
 अर्वाची ते पथ्या राय एतु स्याम ते सुमताविन्द्र शर्मन् ३
- धेनुं न त्वा सुयवसे दुदुक्षन्नुप ब्रह्माणि ससृजे वर्सिष्ठः ।
 त्वामिन्मे गोपतिं विश्व आहा ऽऽ न इन्द्रः सुमतिं गन्त्वच्छ ४
- अणांसि चित् पप्रथाना सुदास इन्द्रो गाधान्यकृणोत् सुपारा ।
 शर्धन्तं शिभ्यमुचथस्य नव्यः शापं सिन्धूनामकृणोदशस्तीः ५ [२४]
- पुरोळा इत् तुर्वशो यक्षुरासीद् राये मत्स्यासो निशिता अपीव ।
 श्रुष्टिं चक्रुर्मृगवो दुह्यवश्च सखा सखायमतरद् विषूचोः ६
- आ पक्थासो भलानसो भनन्ता ऽलिनासो विषाणिनः शिवासः ।
 आ योऽनयत् सधमा आर्यस्य गव्या तृत्सुभ्यो अजगन् युधा नृन् ७
- दुराध्योऽर्दिंति स्वेवयन्तो ऽचेतसो वि जंगृभ्रे परुष्णीम् ।
 महाविष्यक् पृथिवीं पत्यमानः पशुष्कविरशयच्चार्यमानः ८
- इयुरथ न न्यर्थं परुष्णीमाशुश्चनेदभिपित्वं जंगाम ।
 सुदास इन्द्रः सुतुकां अमित्रा नरन्धयन्मानुषे वधिवाचः ९
- इयुर्गावो न यवसादगोपा यथाकृतमभि मित्रं चितासः ।
 पृश्निगावः पृश्निनिप्रेषितासः श्रुष्टिं चक्रुर्नियुतो रन्तयश्च १० [२५]
- एकं च यो विंशतिं च श्रवस्या वैकर्ण्योर्जनान् राजा न्यस्तः ।
 वृस्मो न सन्नन् नि शिशाति बर्हिः शूरः सर्गमकृणोदिन्द्र एषाम् ११
- अध श्रुतं कवषं वृद्धमप्स्वन्नु द्रुह्यं नि वृणग्वज्रबाहुः ।
 वृणाना अत्र सख्याय सख्यं त्वायन्तो ये अमदुन्नन् त्वा १२ (१५७)

- वि सद्यो विश्वा हंहितान्येषा—मिन्द्रः पुरः सहसा सप्त दर्दः ।
 व्यानवस्य तृत्सवे गयं भा—ग्जेष्म पूरं विदथे मध्रवाचम् १३
- नि गव्यवोऽनवो दुह्यवश्च षष्टिः शता सुषुपुः षट् सहस्रा ।
 षष्टिर्वीरासो अधि षड् दुवोयु विश्वेदिन्द्रस्य वीर्या कृतानि १४
- इन्द्रेणैते तृत्सवो वेविषाणा आपो न सृष्टा अधवन्त नीचीः ।
 दुर्मित्रासः प्रकलविन्मिमाणा जहुर्विश्वा नि भोजना सुदासे १५ [२६]
- अर्धं वीरस्य शृतपामनिन्द्रं परा शर्धन्तं नुनुदे अभि क्षाम् ।
 इन्द्रो मन्युं मन्युभ्यो मिमाय भेजे पथो वर्तनिं पत्यमानः १६
- आध्रेण चित् तद्वेकं चकार सिंहं चित् पत्वेना जघान ।
 अव सक्तीर्वेश्यावृश्चदिन्द्रः प्रायच्छद् विश्वा भोजना सुदासे १७
- शश्वन्तो हि शत्रवो रारधुष्टे भेदस्य चिच्छर्धतो विन्दु रन्धिम् ।
 मर्ता एनः स्तुवतो यः कृणोति त्रिमं तस्मिन् नि जहि वज्रमिन्द्र १८
- आवदिन्द्रं यमुना तृत्सवश्च प्रात्र भेदं सर्वताता मुषायत् ।
 अजासश्च शिग्रवो यक्षवश्च बलिं शीर्षाणि जभ्रुरश्व्यानि १९
- न त इन्द्र सुमतयो न रायः संचक्षे पूर्वा उपसो न नूताः ।
 देवकं चिन्मान्यमानं जघन्था—ऽव त्मना बृहतः शम्बरं भेत् २० [२७]
- प्र ये गृहादममदुस्त्वाया पराशरः शतयातुर्वसिष्ठः ।
 न ते भोजस्य सख्यं मृषन्ता—ऽधा सूरिभ्यः सुदिना व्युच्छान् २१
- द्वे नप्तुर्दिववतः शते गो—र्द्धा रथा वधूमन्ता सुदासः ।
 अहन्नग्रे पैजवनस्य दानं होतैव सन्न पर्यमि रेभन् २२
- चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः स्मर्हिष्ठयः कृशनिनो निरेके ।
 क्रञ्चासो मा पृथिविष्ठाः सुदास—स्तोकं तोकाय श्रवसे वहन्ति २३
- यस्य श्रवो रोदसी अन्तरुर्वी शीर्ष्णेशीर्ष्णे विबभाजा विभक्ता ।
 सप्तेदिन्द्रं न स्रवतो गृणन्ति नि युध्यामधिमाशिशादुभीके २४
- इमं नरो मरुतः सश्चतानु दिवोदासं न पितरं सुदासः ।
 अविष्टना पैजवनस्य केतं दृणाशं क्षत्रमजरं दुवोयु २५ [२८](१७०)

(१९)

११ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो न भीम एकः कृष्टीश्र्यावयति प्र विश्वाः ।

यः शश्वतो अदाशुषो गर्यस्य प्रयन्तासि सुष्वितराय वेदः १

त्वं ह त्यदिन्द्र कुत्समावः शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये ।

दासं यच्छृष्णं कुर्यवं न्यस्मा अरन्धय आर्जुनेयाय शिक्षन् २

त्वं धृष्णो धृषता वीतहव्यं प्रावो विश्वाभिरुतिभिः सुदासम् ।

प्र पौरुकुत्सि त्रसदस्युमावः क्षेत्रसाता वृत्रहत्येषु पूरुम् ३

त्वं नृभिर्नृमणो देववीतौ भूरीणि वृत्रा हर्यश्व हंसि ।

त्वं नि दस्युं चुमुरिं धुतिं चाऽऽस्वाप्यो दृभीतये सुहन्तु ४

तव च्यौत्नानि वज्रहस्त तानि नव यत् पुरो नवतिं च सद्यः ।

निवेशने शततमाविवेपी रहश्च वृत्रं नमुचिमुताहन् ५ [२९]

सना ता त इन्द्र भोजनानि रातहव्याय दाशुषे सुदासे ।

वृष्णे ते हरी वृषणा युनज्मि व्यन्तु ब्रह्माणि पुरुशाक वाजम् ६

मा ते अस्यां सहसावन् परिष्ठा वघाय भूम हरिवः परादै ।

त्रायस्व नोऽवृकेभिर्वरुथैस्तव प्रियासः सूरिषु स्याम ७

प्रियास इत् ते मघवन्नभिष्टौ नरो मदेम शरणे सखायः ।

नि तुर्वशं नि याद्वं शिशी ह्यतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ८

सद्यश्चिन्तु ते मघवन्नभिष्टौ नरः शंसन्त्युक्थशासं उक्था ।

ये ते हवैभिर्वि पणीरदाश त्रस्मान् वृणीष्व युज्याय तस्मै ९

एते स्तोमा नरा नृतम् तुभ्यं मस्मद्यश्चो ददतो मयानि ।

तेषामिन्द्र वृत्रहत्ये शिवो भूः सखा च शूरोऽविता च नृणाम् १०

नू इन्द्र शूर स्तवमान ऊती ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधस्व ।

उप नो वाजान् मिमीह्युप स्तीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

११ [३०](१८९)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-३०]

(२०)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उग्रो जज्ञे वीर्याय स्वधावा—आक्रिरपो नर्यो यत् करिष्यन् ।
जग्मिर्युवा नृषदंनमवोभि—स्त्राता न इन्द्र एनसो महश्चित् १
हन्ता वृत्रमिन्द्रः शूशुवानः प्रावीन्नु वीरो जरितारमूती ।
कर्ता सुदासे अह वा उं लोकं दाता वसु मुहुरा दाशुषे भूत् २
युधमो अनर्वा खजकृत् समद्वा शूरः सत्राषाड् जनुषेमषाळ्हः ।
व्यास इन्द्रः पृतनाः स्वोजा अधा विश्वं शत्रूयन्तं जघान ३
उभे चिदिन्द्र रोदसी महित्वा ऽऽ पंप्राथ तविषीभिस्तुविष्मः ।
नि वज्रमिन्द्रो हरिवान् मिमिक्षन् त्समन्धसा मदेषु वा उवोच ४
वृषा जजान वृषणं रणाय तमु चित्रारी नर्यं ससूव ।
प्र यः सेनानीरध नृभ्यो अस्ती—नः सत्वा गवेषणः स धृष्णुः ५ [१]

नू चित् स भ्रेषते जनो न रेपन् मनो यो अस्य घोरमाविवासात् ।
यज्ञैर्य इन्द्रे दधते दुवांसि क्षयत् स राय ऋतपा ऋतेजाः ६
यदिन्द्र पूर्वो अपराय शिक्ष—न्नयज्ज्यायान् कनीयसो दुष्णम् ।
अमृत इत् पर्यासीत दूर—मा चित्र चित्र्यं भरा रयिं नः ७
यस्त इन्द्र प्रियो जनो ददाश—दसन्निरेके अद्रिवः सखा ते ।
वयं ते अस्यां सुमतौ चनिष्ठाः स्याम वरुथे अघ्नतो नृपीतौ ८
एष स्तोमो अचिक्रदुद् वृषा त उत स्तामुर्मधवन्नक्रपिष्ट ।
रायस्कामो जरितारं त आगन् त्वमङ्ग शक्र वस्व आ शको नः ९
स न इन्द्र त्वयताया इषे धा—स्मना च ये मघवानो जुनन्ति ।
वस्वी षु ते जरित्रे अस्तु शक्ति—र्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२] (१९१)

(२१)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि देवं गोक्रजीकमन्धो न्यस्मिन्निन्द्रो जनुषेमुवोच ।
बोधांसि त्वा हर्यश्व यज्ञै—र्बोधा नः स्तोममन्धसो मदेषु १
प्र यन्ति यज्ञं विपर्यन्ति बर्हिः सोममादो विदथे दुधवाचः ।
न्यु भ्रियन्ते यशसो गृभादा दूरउपब्दो वृषणो नृषाचः २ (१९३)

त्वमिन्द्र सवि॑त॒वा अ॒पस्कः॑ परि॑ष्ठिता अहि॑ना शूर॒ पूर्वाः॑ ।
 त्वद् वा॑व॒क्रे र॒थ्योऽ॑ न धेना॒ रेज॑न्ते विश्वा॑ कृत्रि॒माणि भी॑षा ३
 भी॒मो वि॒वैषायु॑धेभिरेषा—मपा॑सि विश्वा॑ नर्या॒णि वि॒द्वान् ।
 इन्द्रः॑ पुरो॑ जहृ॒षाणो॑ वि दू॒धोत् वि वज्र॑हस्तो महि॒ना ज॑घान ४
 न या॑तव इन्द्र॒ जूजुवु॑र्नो न वन्द॑ना शवि॒ष्ठ वेद्याभिः॑ ।
 स शर्ध॑दुर्यो वि॒षुणस्य॑ ज॒न्तो मा॑ शि॒श्रदे॒वा अपि॑ गु॒र्कतं॑ नः ५ [३]

अ॒भि क्र॒त्वेन्द्र॑ भूर॒ध ज॒मन् न ते॑ वि॒व्यङ् म॒हिमानं॑ रजा॑सि ।
 स्वेना॒ हि वृ॒त्रं शर्व॑सा ज॒घन्थ॒ न शत्रु॑रन्तं वि॒विद॑द् यु॒धा ते॑ ६
 दे॒वाश्चित् ते॑ अ॒सुर्याय॑ पूर्वे ऽनु॑ क्ष॒त्राय॑ ममिरे सहा॑सि ।
 इन्द्रो॑ म॒घानि॑ दयते वि॒षह्ये—न्द्रं॑ वाज॑स्य जोहु॒वन्त सा॑तौ ७
 की॒रिश्चि॒द्धि त्वा॒मव॑से जुहावे—शानि॑मिन्द्र॒ सौभ॑गस्य भूरैः ।
 अ॒वो ब॒भूथ॑ शत॒मूते अ॒स्मे अ॒भिक्ष॑त्तुस्त्वाव॑तो वरु॒ता ८
 सखा॑यस्त इन्द्र॒ विश्व॑ह॒ स्याम॒ नमो॑वृ॒धासो॑ महि॒ना तरु॑त्र ।
 व॒न्वन्तु॑ स्मा॒ तेऽव॑सा स॒मीके॑ऽभी॑ति॒मर्यो॑ व॒नुषां॑ शवा॑सि ९
 स न॑ इन्द्र॒ त्वय॑ताया इ॒षे धा—स्मना॑ च॒ ये म॒घवा॑नो जु॒नन्ति॑ ।
 वस्वी॑ पु ते॑ ज॒रित्रे॑ अस्तु श॒क्ति—र्युयं॑ पा॒त स्व॑स्तिभिः सदा॑ नः १० [४] (२०१)

(२२)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट्, ९ त्रिष्टुप् ।

पि॒वा सोम॑मिन्द्र॒ मन्द॑तु त्वा॒ यं ते॑ सु॒षाव॑ ह॒र्यश्वा॑द्रिः ।
 सो॒तुर्बा॑हुभ्यां सु॒र्यतो॑ नावा॑ १
 यस्ते॑ म॒दो यु॒ज्यश्चा॒रु॒रस्ति॑ येन॑ वृ॒त्राणि॑ ह॒र्यश्च॒ हंसि॑ ।
 स त्वा॑मिन्द्र॒ प्रभू॑वसो मम॒तु २
 बो॒धा सु॑ मै म॒घव॑न् वा॒चमे॑मां यां ते॑ वसि॑ष्ठो अ॒र्चति॑ प्र॒शस्ति॑म् ।
 इ॒मा ब्र॒ह्म स॒धमा॑दे॒ जुष॑स्व ३
 श्रु॒धी ह॒वं वि॒पिपा॑नस्याद्वे—र्बो॒धा वि॒प्रस्या॑र्च॒तो म॒नीषा॑म् ।
 कृ॒ष्वा दु॒वांस्य॑न्त॒मा स॒चे॒मा ४
 न ते॑ गि॒रो अपि॑ मृ॒ष्ये तुर॑स्य॒ न सु॑ष्टुति॒मसु॑र्यस्य वि॒द्वान् ।
 सदा॑ ते॒ नाम॑ स्वय॒शो वि॒वक्मि॑ ५ [५] (२०६)

भूरि हि ते सर्वना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते त्वामित् ।

मारे अस्मन्मघवञ्चोक् कः

६

तुभ्येद्विमा सर्वना शूर विश्वा तुभ्यं ब्रह्माणि वर्धना कृणोमि ।

त्वं नृभिर्हव्यो विश्वधासि

७

नू चिन्तु ते मन्यमानस्य दुस्मो—दंशुवन्ति महिमानमुग्र ।

न वीर्यमिन्द्र ते न राधः

८

ये च पूर्व ऋषयो ये च नूत्ना इन्द्र ब्रह्माणि जनयन्त विप्राः ।

अस्मे ते सन्तु सखा शिवानि यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

९ [६] (२१०)

(२३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

उदु ब्रह्माण्यैरत श्रवस्ये—न्द्रं समर्थे महया वसिष्ठ ।

आ यो विश्वानि शवसा ततानो—पश्रोता म ईवतो वचांसि

१

अयामि घोषं इन्द्र देवजामि—रिरज्यन्त यच्छ्रुधो विवाचि ।

नहि स्वमारुश्चिकिते जनेषु तानीदंहांस्यति पर्ण्यस्मान्

२

युजे रथं गवेषणं हरिभ्या—मुप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः ।

वि बाधिष्ट स्य रोदसी महित्वे—न्द्रो वृत्राण्यप्रती जघन्वान्

३

आपश्चित् पिप्युः स्तर्यो—न गावो नक्षत्रांत जरितारस्त इन्द्र ।

याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छा त्वं हि धीभिर्दयसे वि वाजान्

४

ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु शुष्मिणं तुविराधसं जरित्रे ।

एको देवत्रा दयसे हि मर्ता—नस्मिञ्छूर सर्वने मादयस्व

५

एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रबाहुं वसिष्ठासो अभ्यर्चन्त्यर्कैः ।

स नः स्तुतो वीरवद् धातु गोमद यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [७] (२१६)

(२४)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

यानिष्ट इन्द्र सदेने अकारि तमा नृभिः पुरुहूत प्र याहि ।

असो यथा नोऽविता वृधे च ददो वस्तानि ममदश्च सोमैः

१

(२१७)

गृभीतं ते मन इन्द्र द्विर्बर्हाः सुतः सोमः परिषिक्ता मधूनि । विसृष्टधेना भरते सुवृक्तिरियमिन्द्रं जोहुवती मनीषा	२
आ नो क्वि आ पृथिव्या ऋजीषि—न्निदं बर्हिः सोमपेयाय याहि । वहन्तु त्वा हरयो मर्त्यश्च—माङ्गमच्छा तवसं मदाय	३
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषा ब्रह्म जुषाणो हर्यश्व याहि । वरीवृजत् स्थविरोभिः सुशिप्रा—ऽस्मे दधद् वृषणं शुष्ममिन्द्र	४
एष स्तोमो मह उग्राय वाहे धुरीड्वात्यो न वाजयन्नाधायि । इन्द्र त्वायमर्क ईडे वसूनां द्विर्विव द्यामधि नः श्रोमतं धाः	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पूरि प्र ते महीं सुमतिं वेविदाम । इषं पिन्व मघवन्त्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [८] (२२२)

(२५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ ते मह इन्द्रोत्युग्र समन्यवो यत् समरन्त सेनाः । पताति द्युन्नयस्य बाह्वो—र्मा ते मनो विष्वद्यग्नि चारीत्	१
नि दुर्ग इन्द्र श्रथिह्यमित्रा—नभि ये नो मतीसो अमन्ति । आरे तं शंसं कृणुहि निनित्सो—रा नो भर संभरणं वसूनाम्	२
शतं ते शिपिन्नूतयः सुदासे सहस्रं शंसा उत रातिरस्तु । जहि वर्धवनुषो मर्त्यस्या—ऽस्मे द्युम्नमाधि रत्नं च धेहि	३
त्वावतो हीन्द्र कृत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातौ । विश्वेदहानि तविषीव उग्रं ओकः कृणुष्व हरिवो न मर्धीः	४
कुत्सा एते हर्यश्वाय शूष—मिन्द्रे सहो देवजूतमियानाः । सत्रा कृधि सुहनां शूर वृत्रा वयं तरुत्राः सनुयाम वाजम्	५
एवा न इन्द्र वार्यस्य पूरि प्र ते महीं सुमतिं वेविदाम । इषं पिन्व मघवन्त्यः सुवीरां यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [९] (२२८)

(२६)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- न सोम इन्द्रमसुतो ममाद् नाब्रह्माणो मघवानं सुतासः ।
 तस्मा उक्थं जनये यज्जुजोषन्नृवन्नवीयः शृणवद् यथा नः १
- उक्थउक्थे सोम इन्द्रं ममाद् नीथेनीथे मघवानं सुतासः ।
 यदीं सबाधः पितरं न पुत्राः समानदक्षा अवसे हवन्ते २
- चकार ता कृणवन्नूनमन्या यानि ब्रुवन्ति वेधसः सुतेषु ।
 जनीरिव पतिरेकः समानो नि मामृजे पुर इन्द्रः सु सर्वाः ३
- एवा तमाहुरुत शृण्व इन्द्र एको विभक्ता तरणिर्मघानाम् ।
 मिथस्तुर ऊतयो यस्य पूर्वीरस्मे भद्राणि सश्रुत प्रियाणि ४
- एवा वसिष्ठ इन्द्रमूतये नृन् कृष्टीनां वृषभं सुते गृणाति ।
 सहस्रिण उप नो माहि वाजान् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१०] (२३३)

(२७)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- इन्द्रं नरो नेमधिता हवन्ते यत् पार्या युनजते धियस्ताः ।
 शूरो नृषाता शर्वसश्चकान आ गोमति व्रजे भजा त्वं नः १
- य इन्द्र शुभो मघवन् ते अस्ति शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः
 त्वं हि हृळा मघवन् विचेता अपा वृधि परिवृतं न राधः २
- इन्द्रो राजा जगतश्चर्षणीनामधि क्षमि विपुरुषं यदस्ति ।
 ततो ददाति द्वाशुषे वसूनि चोदुद् राध उपस्तुतश्चिदुर्वाक् ३
- नू चिन्न इन्द्रो मघवा सहृती वृानो वाजं नि यमते न ऊती ।
 अनूना यस्य दक्षिणा पीपाय वामं नृभ्यो अभिर्वीता सखिभ्यः ४
- नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी न आ ते मनो ववृत्याम मघाय ।
 गोमदश्वावद् रथवद् व्यन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [११] (२३८)

(२८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि विद्वा—नर्वाश्चस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।
 विश्वे चिद्धि त्वा विहवन्त मतीं अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व १
- हवं त इन्द्र महिमा व्यानङ् ब्रह्म यत् पासि शवसिन्नृषीणाम् ।
 आ यद् वज्रं दधिषे हस्त उग्र घोरः सन् क्रत्वां जनिष्ठा अषाळ्हः २
- तव प्रणीतीन्द्र जोहुवानान् त्सं यन्नृन् न रोदसी निनेथ ।
 महे क्षत्राय शर्वसे हि जज्ञे ऽतुर्तुजिं चित् तूतुजिरशिश्नत् ३
- एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मित्रासो हि क्षितयः पवन्ते ।
 प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अव द्विता वरुणो मायी नः सात् ४
- वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः
 यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१२] (२४३)

(२९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्व आ तु प्र याहि हस्विस्तदोकाः ।
 पिबा त्वस्य सुषुतस्य चारो—र्ददो मघानि मघवन्नियानः १
- ब्रह्मन् वीर ब्रह्मकृतिं जुषाणो ऽर्वाचीनो हरिभिर्याहि तूयम् ।
 अस्मिन्नू पु सर्वने मादयस्वो—प ब्रह्माणि शृणव इमा नः २
- का ते अस्त्यरंकृतिः सूक्तैः कदा नूनं ते मघवन् दाशेम ।
 विश्वा मतीरा ततने त्वाया ऽधा म इन्द्र शृणवो हवेमा ३
- उतो घा ते पुरुष्याऽ इदासन् येषां पूर्वेषामशृणोर्ऋषीणाम् ।
 अधाहं त्वा मघवन्नोहवीमि त्वं न इन्द्रासि प्रमतिः पितेव ४
- वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः ।
 यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [१३] (२४८)

(३०)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देव शर्वसा याहि शुष्मिन् भवा वृध इन्द्र रायो अस्य । महे नृम्णाय नृपते सुवज्र महि क्षत्राय पौंस्याय शूर	१
हवन्त उ त्वा हव्यं विवाचि तनूषु शूराः सूर्यस्य सातौ । त्वं विश्वेषु सेन्यो जनेषु त्वं वृत्राणि रन्धया सुहन्तु ।	२
अहा यदिन्द्र सुदिना व्युच्छान् दधो यत् केतुमुपमं समत्सु । न्यग्भिः सीवदसुरो न होता हुवानो अत्र सुभगाय देवान्	३
वयं ते त इन्द्र ये च देव स्तवन्त शूर ददतो मघानि । यच्छा सूरिभ्य उपमं वरूथं स्वाभुवो जरणामश्रवन्त	४
वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद् ददन्नः । यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१४] (२५३)

(३१)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः । गायत्री, १०-१२ विराट् ।

प्र व इन्द्राय मादन्नं हर्यश्वाय गायत । सखायः सोमपात्रे	१
शंसेदुक्थं सुदानव उत द्युक्षं यथा नरः । चक्रमा सत्यराधसे	२
त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुर्वसो	३
वयमिन्द्र त्वायवो ऽभि प्र णोनुमो वृषन् । विन्द्री त्वस्य नो वसो	४
मा नो निदे च वक्तवे ऽर्यो रन्धीररावणे । त्वे अपि क्रतुर्मम	५
त्वं वर्मांसि सप्रथः पुरोयोधश्च वृत्रहन् । त्वया प्रति ब्रुवे युजा	६ [१५]

महाँ उतासि यस्य ते ऽनु स्वधावरी सहः । मन्नाते इन्द्र रोदसी	७
तं त्वा मरुत्वती परि भुवद् वाणीं स्यावरी । नक्षमाणा सह द्युभिः	८
ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्दवो भुवन् दुस्ममुप द्यवि । सं ते नमन्त कृष्टयः	९

प्र वो महे महिवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं कृणुध्वम् ।

विशः पूर्वीः प्र चरा चर्षणिप्राः

१०

(२६३)

उरुव्यचसे महिने सुवृक्ति—मिन्द्राय ब्रह्म जनयन्त विप्राः ।

तस्य व्रतानि न मिनन्ति धीराः

११

इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं दधिरे सहधै ।

हर्यश्वाय बर्हया समापीन्

१२ [१६] (२६५)

(३२)

२७ (१-२५) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, २६ पूर्वार्धर्चस्य शक्तिर्वासिष्ठो वा (शाठ्यायने ब्राह्मणे),

२६-२७ शक्तिर्वासिष्ठो वा (ताण्डके ब्राह्मणे) । इन्द्रः । प्रगाथः- (बृहती, सतोबृहती), ३ द्विपदा विराट् ।

मो षु त्वा वाघतश्चना—ऽऽरे अस्मन्नि रीरमन् ।

आरात्ताञ्चित सधमादं न आ गही—ह वा सन्नुषं श्रुधि

१

इमे हि ते ब्रह्मकृतः सुते सचा मधौ न मक्ष आसते ।

इन्द्रे कामं जरितारो वसूयवो रथे न पादुमा दधुः

२

रायस्कांमो वज्रहस्तं सुदक्षिणं पुत्रो न पितरं हुवे

३

इम इन्द्राय सुन्विरे सोमासो दध्याशिरः ।

तां आ मदाय वज्रहस्त पीतये हरिभ्यां याह्योक् आ

४

श्रवच्छ्रुत्कर्ण ईयते वसूनां नू चिन्नो मधिषद् गिरः ।

सद्यश्चिद् यः सहस्राणि शता ददु—न्नकिर्दिस्नन्तमा मिनत

५ [१७]

स वीरो अप्रतिष्कुत इन्द्रेण शूशुवे नृभिः ।

यस्ते गभीरा सर्वनानि वृत्रहन् त्सुनोत्या च धावति

६

भवा वरुथं मघवन् मघोनां यत् समजासि शर्धतः ।

वि त्वाहृतस्य वेदनं भजेम—ह्या दूणाशो भरा गर्यम्

७

सुनोता सोमपात्रे सोममिन्द्राय वज्रिणे ।

पचता पक्तीरवसे कृणुध्वमित् पूणन्नित् पूणते मयः

८

मा धेधत सोमिनो दक्षता महे कृणुध्वं राय आतुजे ।

तरणिरिर्जयति क्षेति पुष्यति न देवासः कवत्तवे

९

नकिः सुदासो रथं पर्यास न रीरमत् ।

इन्द्रो यस्याविता यस्य मरुतो गमत स गोमति व्रजे

१० [१८] (२७५)

- गमद् वाजं वाजयन्निन्द्र मर्त्यो यस्य त्वमविता भुवः ।
 अस्माकं बोध्यविता रथानां मस्माकं शूर नृणाम् ११
 उद्दिन्वस्य रिच्यते ऽशो धनं न जिग्युषः ।
 य इन्द्रो हरिवान् न दभन्ति तं रिपो दक्षं दधाति सोमिनि १२
 मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशंसं दधात यज्ञियेष्व ।
 पूर्वीश्चन प्रसितयस्तरन्ति तं य इन्द्रे कर्मणा भुवत् १३
 कस्तमिन्द्र त्वावसु मा मर्त्यो दधर्षति ।
 श्रद्धा इत् ते मघवन् पार्ये दिवि वाजी वाजं सिषासति १४
 मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ये ददति प्रिया वसु ।
 तव प्रणीती हर्यश्च सूरिभिर्विश्वा तरेम दुरिता १५ [१९]
- तवेदिन्द्रावमं वसु त्वं पुष्यसि मध्यमम् ।
 सत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिंश्चा गोषु वृण्वते १६
 त्वं विश्वस्य धनदा असि श्रुतो य इ भवन्त्याजयः ।
 तवायं विश्वः पुरुहूत पार्थिवो ऽवस्युर्नाम भिक्षते १७
 यदिन्द्र यावत्स्त्वमेतावद्दहमीशीय ।
 स्तोतारमिद् दिधिषेय रदावसो न पापत्वाय रासीय १८
 शिक्षेयमिन्महयते दिवेदिवे राय आ कुहचिद्विदे ।
 नहि त्वदन्यन्मघवन् न आप्यं वस्यो अस्ति पिता चन १९
 तरणिरित् सिषासति वाजं पुरंध्या युजा ।
 आ व इन्द्रं पुरुहूतं नमे गिरा नेमिं तष्टेव सुद्वम् २० [२०]
- न दुष्टुती मर्त्यो विन्दते वसु न सधन्तं रुयिर्नशत् ।
 सुशक्तिरिन्मघवन् तुभ्यं मावते देष्णं यत् पार्ये दिवि २१
 अभि त्वा शूर नोनुमो ऽदुग्धा इव धेनवः ।
 ईशानमस्य जगतः स्वर्हशमीशानमिन्द्र तस्थुषः २२
 न त्वावा अन्यो दिव्यो न पार्थिवो न जातो न जनिष्यते ।
 अश्वायन्तो मघवन्निन्द्र वाजिनो गव्यन्तस्त्वा हवामहे २३
 अभी पतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः कनीयसः ।
 पूरुवसुर्हि मघवन् त्सनादसि भरेभरे च हव्यः २४ (२८९)

परां णुदस्व मघवन्नमित्रान् त्सुवेदां नो वसू कृधि ।

अस्माकं बोध्यविता महाधने भवा वृधः सखीनाम्

२५

इन्द्र कर्तुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा ।

शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहूत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि

२६

मा नो अज्ञाता वृजना दुराध्योऽ माशिवासो अव क्रमुः ।

त्वया वयं प्रवतः शश्वतीरपो ऽति शूर तरामसि

२७ [२१] (१९१)

(३३)

१४ (१-९) मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, १०-१४ वसिष्ठपुत्राः । १-९ वसिष्ठपुत्राः इन्द्रो वा;

१०-१४ वसिष्ठः । त्रिष्टुप् ।

श्वित्यश्रौ मा दक्षिणतस्कपदा धियंजिन्वासो अभि हि प्रमन्दुः ।

उत्तिष्ठन् वोचे परि बर्हिषो नृन् न मे दूरादवितवे वसिष्ठाः

१

दूरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम् ।

पाशद्युम्नस्य वायतस्य सोमात् सुतादिन्द्रोऽवृणीता वसिष्ठान्

२

एवेन्नु कं सिन्धुमेभिस्ततारे वेन्नु कं भेदमेभिर्जघान ।

एवेन्नु कं दाशराज्ञे सुदासं प्रावदिन्द्रो ब्रह्मणा वो वसिष्ठाः

३

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणा मक्षमव्ययं न किला रिषाथ ।

यच्छक्रीषु बृहता खेणेन्द्रे शुष्ममदधाता वसिष्ठाः

४

उद् द्यामिवेत् तृष्णजो नाथितासो ऽदीधयुर्दाशराज्ञे वृतासः ।

वसिष्ठस्य स्तुवत इन्द्रो अश्रो दुरं तृत्सुभ्यो अकृणोदु लोकम्

५ [२२]

तृण्डा इवेद् गोअजनास आसन् परिच्छिन्ना भरता अर्भकासः ।

अभवच्च पुरता वसिष्ठ आदितृत्सूनां विशो अप्रथन्त

६

त्रयः कृण्वन्ति भुवनेषु रेतस्तिष्ठः प्रजा आर्या ज्योतिरग्राः ।

त्रयो घर्मास उषसं सचन्ते सर्वा इत् तां अनु विदुर्वसिष्ठाः

७

सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां समुद्रस्येव महिमा गर्भीरः ।

वातस्येव प्रज्जवो नान्येन स्तोमो वसिष्ठा अन्वेतवे वः

८

त इन्निण्यं हृदयस्य प्रकृतैः सहस्रबल्शमभि सं चरन्ति ।

यमेन तं परिधिं वयन्तो ऽप्सरस उप सेदुर्वसिष्ठाः

९

(३०१)

विद्युतो ज्योतिः परि संजिहानं मित्रावरुणा यदपश्यतां त्वा ।
तत् ते जन्मोत्तैकं वसिष्ठाऽगस्त्यो यत् त्वा विश आजभार

१० [२३]

उतासि मैत्रावरुणो वसिष्ठोर्वश्या ब्रह्मन् मनसोऽधि जातः ।
द्विप्सं स्कन्नं ब्रह्मणा दैव्येन विश्वे देवाः पुष्करे त्वाददन्त
स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वान् त्सहस्रदान उत वा सदानः ।
यमेन तत् परिधिं वयिष्यन्नप्सरसः परि जज्ञे वसिष्ठः
सत्रे ह जाताविषिता नमोभिः कुम्भे रेतः सिपिचतुः समानम् ।
ततो ह मान उदियाय मध्यात् ततो जातमृषिमाहुर्वसिष्ठम्
उक्थभृतं सामभृतं बिभर्ति ग्रावाणं बिभ्रत् प्र वंशुत्यग्रे ।
उपैनमाध्वं सुमनस्यमाना आ वो गच्छाति प्रतृवो वसिष्ठः

११

१२

१३

१४ [२४] ३०३

(३४)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३४-११]

२५ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । विश्वे देवाः, १६ अहिः, १७ अहिर्वृध्न्यः । द्विपदा विराट्, २२-२५ त्रिष्टुप् ।

प्र शुक्रैतु देवी मनीषा अस्मत् सुतष्टो रथो न वाजी
विदुः पृथिव्या विवो जनित्रं शृण्वन्त्यापो अध क्षरन्तीः
आर्षश्चिदस्मै पिन्वन्त पृथ्वीवृत्रेषु शूरा मंसन्त उग्राः
आ धूर्षस्मै दधाताश्वा निन्द्रो न वज्री हिरण्यबाहुः
अभि प्र स्थाताहेव यज्ञं यातेव पत्नन् त्मनां हिनोत
त्मनां समत्सु हिनोत यज्ञं दधात केतुं जनाय वीरम्
उदस्य शुष्माद् भानुनार्ति बिभर्ति भारं पृथिवी न भूम
ह्वयामि देवा अयातुस्ते साधन्नृतेन धियं दधामि
अभि वो देवी धियं दधिध्वं प्र वो देवत्रा वाचं कृणुध्वम्
आ चष्ट आसां पार्थो नदीनां वरुण उग्रः सहस्रचक्षाः

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१० [२५]

राजां राष्ट्रानां पेशो नदीनां मनुत्तमस्मै क्षत्रं विश्वायुं
अविष्टो अस्मान् विश्वासु विश्वद्युं कृणोत शंसं निनित्सोः
व्येतु विद्युद् द्विषामशैवा युयोत विष्वग्रपस्तनूनाम्
अवीन्नो अग्निर्हव्यान्नमोभिः प्रेष्ठो अस्मा अधायि स्तोमः
सजूदेवेभिर्पां नपातं सखायं कृध्वं शिवो नो अस्तु

११

१२

१३

१४

१५

(३०४)

अञ्जामुक्थैरहिं गृणीषे बुध्ने नदीनां रजःसु पीदन् १६
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषे धा—न्मा यज्ञो अस्य स्निधत्तायोः १७
 उत न एषु नृषु श्रवो धुः प्र राये यन्तु शर्धन्तो अर्यः १८
 तपन्ति शत्रुं स्वर्णं भूमा महासेनासो अमेभिरेषाम् १९
 आ यन्नः पत्नीर्गमन्त्यच्छा त्वष्टा सुपाणिर्दधातु वीरान् २० [२६]

प्रति नः स्तोमं त्वष्टा जुषेत स्यादुस्मे अरमतिर्वसूयुः २१
 ता नो रासन् रातिषाचो वसू—न्या रोदसी वरुणानी शृणोतु ।
 वरुत्रीभिः सुशरणो नो अस्तु त्वष्टा सुदत्रो वि दधातु रायः २२
 तन्नो रायः पर्वतास्तन्न आप—स्तद् रातिषाच ओषधीरुत द्यौः ।
 वनस्पतिभिः पृथिवी सजोषा उभे रोदसी परि पासतो नः २३
 अनु तदुर्वी रोदसी जिहाता—मनु द्युक्षो वरुण इन्द्रसखा ।
 अनु विश्वे मरुतो ये सहासो रायः स्याम धरुणं धियध्वै २४
 तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप् ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।
 शर्भन् त्स्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः २५ [२७] (३३१)

(३५)

१५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या ।
 शमिन्द्रासोमा सुविताय शं योः शं न इन्द्रापूषणा वाजसातौ १
 शं नो भगः शम् नः शंसो अस्तु शं नः पुरंधिः शम् सन्तु रायः ।
 शं नः सत्यस्य सुयमस्य शंसः शं नो अर्यमा पुरुजातो अस्तु २
 शं नो धाता शम् धर्ता नो अस्तु शं न उरूची भवतु स्वधामिभिः ।
 शं रोदसी बृहती शं नो अद्विः शं नो देवानां सुहवीनि सन्तु ३
 शं नो अग्निर्ज्योतिरनीको अस्तु शं नो मित्रावरुणावश्विना शम् ।
 शं नः सुकृतां सुकृतानि सन्तु शं न इषिरो अभि वातु वार्तः ४
 शं नो द्यावापृथिवी पूर्वहूतौ शमन्तरिक्षं वृशये नो अस्तु ।
 शं न ओषधीर्वनिनो भवन्तु शं नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णुः ५ [२८] (३३६)

शं न इन्द्रो वसुभिर्वेवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुणः सुशंसः ।	
शं नो रुद्रो रुद्रेभिर्जलापः शं नस्त्वष्टा ग्रामिरेह शृणोतु	६
शं न सोमो भवतु ब्रह्म शं नः शं नो ग्रावाणः शमु सन्तु यज्ञाः ।	
शं नः स्वरूपां मितयो भवन्तु शं नः प्रस्वः शम्बस्तु वेदिः	७
शं नः सूर्य उरुचक्षा उदैतु शं नश्चतस्रः प्रदिशो भवन्तु ।	
शं नः पर्वता ध्रुवयो भवन्तु शं नः सिन्धवः शमु सन्त्वापः	८
शं नो अदितिर्भवतु वृतेभिः शं नो भवन्तु मरुतः स्वर्काः ।	
शं नो विष्णुः शमु पूषा नो अस्तु शं नो भवित्रं शम्बस्तु वायुः	९
शं नो देवः सविता त्रायमाणः शं नो भवन्तूषसो विभातीः ।	
शं नः पर्जन्यो भवतु प्रजाभ्यः शं नः क्षेत्रस्य पतिरस्तु शंभुः	१० [२९]

शं नो देवा विश्वेदेवा भवन्तु शं सरस्वती सह धीभिरस्तु ।	
शममिषाचः शमु रातिषाचः शं नो द्विष्याः पार्थिवाः शं नो अप्याः	११
शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु शं नो अर्वन्तः शमु सन्तु गावः ।	
शं न ऋभवः सुकृतः सुहस्ताः शं नो भवन्तु पितरो हवेषु	१२
शं नो अज एकपाद् देवो अस्तु शं नोऽहिर्बुध्न्यः शं समुद्रः ।	
शं नो अपां नपात् पेरुरस्तु शं नः पृश्निर्भवतु देवगोपा	१३
आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्ते—दं ब्रह्म क्रियमाणं नवीयः ।	
शृण्वन्तु नो द्विष्याः पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञियांसः	१४
ये देवानां यज्ञियां यज्ञियानां मनोर्यजत्रा अमृता ऋतज्ञाः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१५ [३०] (३४६)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३०]

(३६)

९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्मैतु सदेनाहृतस्य वि रश्मिभिः ससृजे सूर्यो गाः ।	
वि सानुना पृथिवी संस उर्वी पृथु प्रतीक्रमध्येधे अग्निः	१
इमां वां मित्रावरुणा सुवृक्ति—मिषं न कृण्वे असुरा नवीयः ।	
इनो वामन्यः पद्वीरदब्धो जनं च मित्रो यतति ब्रुवाणः	२
आ वातस्य ध्रजतो रन्त इत्या अपीपयन्त धेनवो न सूदाः ।	
महो विवः सदेने जायमानो ऽचिक्रदद् वृषभः सस्मिन्नूर्धन	३ (३४९)

गिरा य एता युनजद्धरीं त इन्द्र प्रिया सुरथा शूर धायू ।
 प्र यो मन्युं रिरिक्षतो मिना—त्या सुकृतमर्यमणं ववृत्याम् ४
 यजन्ते अस्य सख्यं वर्यश्च नमस्विनः स्व ऋतस्य धामन ।
 वि पृक्षो बाबधे नृभिः स्तवान इदं नमो रुद्राय प्रेष्ठम् ५ [१]

आ यत् साकं यशसो वावशानाः सरस्वती सतथी सिन्धुमाता ।
 याः सुष्वयन्त सुदुधाः सुधारा अभि स्वेन पयसा पीप्यानाः ६
 उत त्ये नो मरुतो मन्दसाना धियं तोकं च वाजिनोऽवन्तु ।
 मा नः परि ख्यदक्षरा चरन्त्यवीवृधन् युज्यं ते रयिं नः ७
 प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं प्र पूषणं विदुथ्यं न वीरम् ।
 भगं धियोऽवितारं नो अस्याः सातौ वाजं रातिषाचं पुरंधिम् ८
 अच्छायं वो मरुतः श्लोक एत्वच्छा विष्णुं निषिक्तपामवोभिः ।
 उत प्रजायै गृणते वयो धुर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ९ [२] (३५५)

(३७)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ वो वाहिष्ठो बहतु स्तवधै रथो वाजा ऋभुक्षणो अमृक्तः ।
 अभि त्रिष्टुष्ठैः सवनेषु सोमैर्मदे सुशिप्रा महभिः पूषध्वम् १
 यूयं ह रतं मघवत्सु धत्थ स्वर्हशं ऋभुक्षणो अमृक्तम् ।
 सं यज्ञेषु स्वधावन्तः पिबध्वं वि नो राधांसि मतिभिर्दयध्वम् २
 उवोचिथ हि मघवन् वृष्णं महो अर्भस्य वसुनो विभागे ।
 उभा ते पूर्णा वसुना गर्भस्ती न सूनृता नि यमते वसव्या ३
 त्वमिन्द्र स्वयंशा ऋभुक्षा वाजो न साधुरस्तमेष्यृक्वा ।
 वयं नु ते वृश्वांसः स्याम ब्रह्म कृण्वन्तो हरिवो वसिष्ठाः ४
 सनितासि प्रवतो वृशुषे चिद् याभिर्विवेषो हर्यश्व धीभिः ।
 ववन्मा नु ते युज्याभिरूती कदा न इन्द्र राय आ दंशस्येः ५ [३]

वासयसीव वेधसस्त्वं नः कदा न इन्द्र वचसो बुबोधः ।
 अस्तं तात्या धिया रयिं सुवीरं पृक्षो नो अवा न्युहीत वाजी ६ (३६१)

अभि यं देवी निर्रतिश्चिदीशे नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपृक्षः ।

उप त्रिबन्धुर्जरदष्टिमे—त्यस्ववेशं यं कृण्वन्त मतीः

७

आ नो राधांसि सवितः स्तवध्या आ रायो यन्तु पर्वतस्य रातौ ।

सदा नो दिव्यः पायुः सिषक्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [४] (३६३)

(३८)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-६ सविता, ६ उत्तरार्धस्य भगो वा, ७-८ वाजिनः । त्रिष्टुप् ।

उदु ष्य देवः सविता ययाम हिरण्ययीममतिं यामशिश्रेत् ।

नूनं भगो हव्यो मानुषेभिर्वि यो रत्नां पुरुवसुर्दधाति

१

उदु तिष्ठ सवितः श्रुध्यस्य हिरण्यपाणे प्रभृतावृतस्य ।

व्युर्वी पृथ्वीममतिं सृजान आ नृभ्यो मर्तभोजनं सुवानः

२

अपि ष्द्रुतः सविता देवो अस्तु यमा चिद् विश्वे वसवो गृणन्ति ।

स नः स्तोमान् नमस्यश्चनो धाद् विश्वेभिः पातु पायुभिर्नि सूरीन्

३

अभि यं देव्यदितिर्गृणाति सवं देवस्य सवितुर्जुषाणा ।

अभि सम्राजो वरुणो गृणन्त्यभि मित्रासो अर्यमा सजोषाः

४

अभि ये मिथो वनुषः सपन्ते रातिं दिवो रातिषाचः पृथिव्याः ।

अहिर्बुध्न्य उत नः शृणोतु वरुण्येकधेनुभिर्नि पातु

५

अनु तन्नो जास्पतिर्मसीष्ट रत्नं देवस्य सवितुरियानः ।

भगमुग्रोऽवसे जोहवीति भगमनुग्रो अर्धं याति रत्नम्

६

शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु देवताता मितद्रवः स्वर्काः ।

जम्भयन्तोऽहिं वृकं रक्षांसि सनेभ्यस्मद् युयवन्नमीवाः

७

वाजेवाजेऽवत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता क्रतज्ञाः ।

अस्य मध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पृथिभिर्देवयानैः

८ [५] (३७१)

(३९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्वो अग्निः सुमतिं वस्वो अश्रेत् प्रतीची जूर्णिर्देवतातिमेति ।

भेजाते अद्रीं रथ्येव पन्था—मृतं होता न इषितो यजाति

१

प्र वावृजे सुप्रया बर्हिरेषा—मा विशपतीव बीरिट इयाते ।

विशामक्तोरुपसः पूर्वहूतौ वायुः पूषा स्वस्तये नियुन्वान्

२

(३७३)

ज्मया अत्र वसवो रन्त देवा उरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।	
अर्वाक् पथ उरुजयः कृणुध्वं श्रोता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य	३
ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमाः सधस्थं विश्वे अभि सन्ति देवाः ।	
तां अध्वर उग्रतो यक्ष्यमे श्रुष्टी भगं नासत्या पुरंधिम्	४
आग्ने गिरो विव आ पृथिव्या मित्रं वह वरुणमिन्द्रमग्निम् ।	
आर्यमणमदितिं विष्णुमेषां सरस्वती मरुतो मादयन्ताम्	५
ररे हव्यं मतिभिर्यज्ञियानां नक्षत्र कामं मर्त्यानामसिन्वन् ।	
धाता रयिमविदुस्यं सदासां संक्षीमहि युज्येभिर्नु देवैः	६
नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैर्ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [६] (३७८)

(४०)

७ मैत्रावरुणिर्वासिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

ओ श्रुष्टिर्विदुश्याऽऽ समेतु प्रति स्तोमं दधीमहि तुराणाम् ।	
यदुद्य देवः सविता सुवाति स्यामांस्य रत्निनो विभागे	१
मित्रस्तन्नो वरुणो रोदसी च शुभं क्तमिन्द्रो अर्यमा ददातु ।	
दिदेष्टु देव्यदिती रेकणो वायुश्च यन्नियुवैते भगंश्च	२
सेदुग्रो अस्तु मरुतः स शुष्मी यं मर्त्यं पृषदश्वा अवाथ ।	
उतेमग्निः सरस्वती जुनन्ति न तस्य रायः पर्येतास्ति	३
अयं हि नेता वरुण ऋतस्य मित्रो राजानो अर्यमापो धुः ।	
सुहवा देव्यदितिरनर्वा ते नो अंहो अति पर्षन्नरिष्टान्	४
अस्य देवस्य मीळहुषो वया विष्णोरेषस्य प्रभृथे हविर्भिः ।	
विदे हि रुद्रो रुद्रियं महित्वं यासिष्टं वार्तिरश्विनाविरावत्	५
मात्रं पूषन्नाघृण इरस्यो वरुञ्चि यद् रातिषाचश्च रासन् ।	
मयोभुवो नो अर्वन्तो नि पान्तु वृष्टिं परिज्मा वातो ददातु	६
नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैर्ऋतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [७] (३८५)

(४१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ अग्नीन्द्रमित्रावरुणाश्विभगपूषन्नक्षत्राणस्पतिसोमरुद्राः, २-६ भगः,
७ उपसः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना ।
प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम १
प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम वयं पुत्रमदितेर्यो विधृता ।
आध्रश्चिद् यं मन्यमानस्तुरश्चिद् राजा चिद् यं भगं भक्षीत्याह २
भग प्रणेत्भग सत्यराधो भगेमां धियमुदेवा ददन्नः ।
भग प्र जो जनय गोभिरश्वैर्भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम ३
उतेदानीं भगवन्तः स्यामोत प्रपित्व उत मध्ये अह्नाम् ।
उतोदिता मघवन् त्सूर्यस्य वयं देवानां सुमतौ स्याम ४
भग एव भगवाँ अस्तु देवास्तेन वयं भगवन्तः स्याम ।
तं त्वा भग सर्व इज्जोहवीति स नो भग पुरेता भवेह ५
समध्वरायोषसो नमन्त दधिकावेव शुचये पदाय ।
अर्वाचीनं वसुविदं भगं नो रथमिवाश्वा वाजिन आ वहन्तु ६
अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सद्मुच्छन्तु भद्राः ।
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [८] (३९२)

(४२)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त प्र क्रन्दुनुर्नभन्यस्य वेतु ।
प्र धेनव उदुप्रतो नवन्त युज्यातामर्दी अध्वरस्य पेशः १
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो अध्वा युक्ष्वा सुते हरितो रोहितश्च ।
ये वा सद्गन्नरुषा वीरवाहो हुवे देवानां जनिमानि सतः २
समु वो यज्ञं महयन् नमोभिः प्र होता मन्द्रो रिरिच उपाके ।
यजस्व सु पुर्वणीक देवाना यज्ञियामरमतिं ववृत्याः ३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे स्योनशीरतिथिराचिकेतत् ।
सुपीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वार्यमियत्यै ४ (३९६)

इमं नो अग्रे अध्वरं जुषस्व मरुत्स्विन्द्रे यशसं कृधी नः ।
आ नक्ता बर्हिः सदतामुषासो शन्ता मित्रावरुणा यजेह
एवाग्निं सहस्यं वसिष्ठो रायस्क्रामो विश्वस्न्यस्य स्तौत ।
इषं रयिं पप्रथद् वाजमस्मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६ [९] (३९८)

(४३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्र वो यजेषु देवयन्तो अर्चन् द्यावा नमोभिः पृथिवी इषध्वै ।
येषां ब्रह्माण्यसमानि विप्रा विश्वग्वियन्ति वनिनो न शाखाः
प्र यज्ञ एतु हेत्वो न सन्ति रुद्यच्छध्वं समनसो घृताचीः ।
स्तुणीत बर्हिरध्वराय साधूध्वा शोचींषि देवयून्यस्थुः
आ पुत्रासो न मातरं विभृत्राः सानो देवासो बर्हिषः सदन्तु ।
आ विश्वाचीं विदुश्यामनक्त्वग्ने मा नो देवताता मृधस्कः
ते सीषपन्त जोषमा यजत्रा ऋतस्य धाराः सुदुघा दुहानाः ।
ज्येष्ठं वो अद्य मह आ वसूना मा गन्तन समनसो यति ण्ठ
एवा नो अग्रे विश्वा दशस्य त्वया वयं सहसावन्नास्काः ।
राया युजा सधमादो अरिण्टा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१०] (४०३)

(४४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । दधिक्राः, १ दधिकाश्च्युषोऽग्निभेगेन्द्रविष्णुपूषब्रह्मणस्पत्यादित्यद्यावापृथिव्यापः ।
त्रिष्टुप्, १ जगती ।

दुधिकां वः प्रथममश्विनोपसंमग्निं समिद्धं भगभूतयं हुवे ।
इन्द्रं विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं मादित्यान द्यावापृथिवी अपः स्वः
दुधिकामु नमसा बोधयन्त उदीराणा यजमुपप्रयन्तः ।
इळां देवीं बर्हिषिं सादयन्तोऽश्विना विप्रा सुहवा हुवम
दुधिकावाणं बुबुधानो अग्निमुषं ब्रुव उपसं सूर्यं गाम ।
बभ्रं मंश्वतोर्वरुणस्य बभ्रुं ते विश्वास्मद् दुरिता यावयन्तु
दुधिकावा प्रथमो वाज्यवाऽग्ने रथानां भवति प्रजानन ।
संविदान उपसा सूर्येणाऽऽदित्येभिर्वसुभिरङ्गिरोभिः

१

२

३

४

(४०७)

आ नो दधिकाः पथ्यामनक्तवृ—तस्य पन्थामन्वेतवा उ ।

शृणोतु नो दैव्यं शर्धो अग्निः शृण्वन्तु विश्वे महिषा अमूराः

५ [११] (४०८)

(४५)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सविता । त्रिष्टुप् ।

आ देवो यातु सविता सुरतो ऽन्तरिक्षप्रा वहमानो अश्वैः ।

हस्ते दधानो नर्या पुरुणि निवेशयश्च प्रसुवश्च भूमं

१

उदस्य बाहू शिथिरा बृहन्ता हिरण्यया दिवो अन्तो अनष्टाम् ।

नूनं सो अस्य महिमा पणिष्ट सूरश्चिदस्मा अनु दादपस्याम्

२

स घा नो देवः सविता सहावा ऽऽ साविषद् वसुपतिर्वसूनि ।

विश्रयमाणो अमर्तिमुरुचीं मर्तभोजनमधं रासते नः

३

इमा गिरः सवितारं सुजिह्वं पूर्णगभस्तिमीळते सुपाणिम् ।

चित्रं वयो बृहदुस्मे दधातु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१२] (४१२)

(४६)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । रुद्रः । जगती, ४ त्रिष्टुप् ।

इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रेष्वे देवाय स्वधात्रे ।

अषाळ्हाय सहमानाय वेधसे तिग्मायुधाय भरता शृणोतु नः

१

स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति ।

अवन्नर्वन्तीरुपं नो दुरश्चरा ऽनमीवो रुद्र जासु नो भव

२

या ते दिद्युदवसृष्टा दिवस्परि क्षमया चरति परि सा वृणक्तु नः ।

सहस्रं ते स्वपिवात भेषजा मा नस्तोकेषु तनयेषु रीरिषः

३

मा नो वधी रुद्र मा परा द्वा मा ते भूम प्रसितौ हीळितस्य ।

आ नो भज बर्हिषि जीवशंसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

४ [१३] (४१३)

(४७)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

आपो यं वः प्रथमं देवयन्तं इन्द्रपानमूर्मिमकृण्वतेळः ।

तं वो वयं शुचिमरिप्रमद्य घृतपुषं मधुमन्तं वनेम

१

(४१७)

तमुर्मिमापो मधुमत्तमं वो ऽपां नपादवत्वाशुहेमा ।
 यास्मिन्निन्द्रो वसुभिर्मादयाति तमश्याम देवयन्तो वो अद्य
 शतपवित्राः स्वधया मदन्ती देवीर्देवानामपि यन्ति पार्थः ।
 ता इन्द्रस्य न भिनन्ति व्रतानि सिन्धुभ्यो हव्यं घृतवज्जुहोत
 याः सूर्यो रश्मिभिराततान याभ्य इन्द्रो अरदद् गातुमुर्मिम् ।
 ते सिन्धवो वरिवो धातना नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२

३

४ [१४] (४२०)

(४८)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । ऋभवाः, ४ विश्वे देवा वा । त्रिष्टुप् ।

ऋभुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मघवानः सुतस्य ।
 आ वोऽर्वाचः कर्तवो न यातां विभ्वो रथं नयं वर्तयन्तु
 ऋभुर्ऋभुभिरभि वः स्याम विभ्वो विभुभिः शवसा शवांसि ।
 वाजो अस्मां अवतु वाजसाता विन्द्रेण युजा तरुषेम वृत्रम्
 ते चिद्धि पूर्वोरभि सन्ति शासा विश्वा अयं उपरताति वन्वन् ।
 इन्द्रो विभ्वो ऋभुक्षा वाजो अयः शत्रोर्मिथत्या कृणवन् वि नृष्णम्
 नू देवासो वरिवः कर्तना नो भूत नो विश्वेऽवसे सजोषाः ।
 समस्मे इषं वसवो ददीरन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४ [१५] (४२४)

(४९)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आपः । त्रिष्टुप् ।

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात् पुनाना यन्त्यनिविशमानाः ।
 इन्द्रो या वज्री वृषभो राव ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 या आपो दिव्या उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा याः स्वयंजाः ।
 समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यञ्जनानाम् ।
 मधुश्चुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु
 यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मदन्ति ।
 वैश्वानरो यास्वग्निः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु

१

२

३

४ [१६] (४२८)

(५०)

४ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ मित्रावरुणौ, २ अग्निः, ३ विश्वे देवाः, ४ नद्यः ।
जगती, ४ अतिजगती शक्ररी वा ।

आ मां मित्रावरुणेह रक्षतं कुलाययद् विश्वयन्मा न आ गन् ।
अजकावं दुर्दृशीकं तिरो दधे मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः १
यद् विजामन् परुषि वन्दनं भुव—दष्टीवन्तौ परि कुल्फौ च देहन् ।
अग्निष्टच्छोचन्नप बाधतामितो मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः २
यच्छलमलौ भवन्ति यन्नदीषु यदोषधीभ्यः परि जायते विपम् ।
विश्वे देवा निरितस्तत् सुवन्तु मा मां पद्येन रपसा विदुत् त्सरुः ३
याः प्रवतो निवत उद्वत उद्वन्वतीरनुदुकाश्च याः ।

ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः शिवा देवीरशिपदा भवन्तु सर्वा नद्यो अशिमिदा भवन्तु ४
[१७] (४३२)

(५१)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यानामवसा नूतनेन सक्षीमहि शर्मणा शंतमेन ।
अनागास्त्वे अदितित्वे तुरास इमं यज्ञं दधतु श्रोषमाणाः १
आदित्यासो अदितिर्मादयन्तां मित्रो अर्यमा वरुणो रजिष्ठाः ।
अस्माकं सन्तु भुवनस्य गोपाः पिबन्तु सोममवसे नो अद्य २
आदित्या विश्वे मरुतश्च विश्वे देवाश्च विश्वं ऋभवश्च विश्वे ।
इन्द्रो अग्निरश्विना तुष्टुवाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३ [१८] (४३५)

(५२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । आदित्याः । त्रिष्टुप् ।

आदित्यासो अदितयः स्याम पूर्ववन्त्रा वसवो मर्त्यन्त्रा ।
सनेम मित्रावरुणा सनन्तो भवेम द्यावापृथिवी भवन्तः १
मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त शर्म तोकाय तनयाय गोपाः ।
मा वो भुजेमान्यजातमेनो मा तत् कर्म वसवो यच्चर्यध्वे २
तुरण्यवोऽङ्गिरसो नक्षन्त रत्नं देवस्य सवितुरियानाः ।
पिता च तन्नो महान् यजत्रो विश्वे देवाः समनसो जुषन्त ३ [१९] (४३८)

(५३)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । द्यावापृथिवी । त्रिष्टुप् ।

प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः सबाध ईळे बृहती यजत्रे ।	
ते चिद्धि पूर्वे कवयो गृणन्तः पुरो मही दधिरे देवपुत्रे	१
प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिर्गीर्भिः कृणुध्वं सदर्ने क्रतस्य ।	
आ नो द्यावापृथिवी दैव्येन जनेन यातं महि वां वरूथम्	२
उतो हि वां रत्नधेयानि सन्ति पुरूणि द्यावापृथिवी सुदासे ।	
अस्मे धत्तं यदसदस्कृधोयु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२०] (४४१)

(५४)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः । त्रिष्टुप् ।

वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान् त्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ।	
यत् त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	१
वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।	
अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान् प्रति नो जुषस्व	२
वास्तोष्पते शग्मया संसदा ते सक्षीमहि रणवया गातुमत्या ।	
पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२१] (४४४)

(५५)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वास्तोष्पतिः, २-८ इन्द्रः (२-८ प्रस्वापिनी उपनिषद्) ।

१ गायत्री, २-४ उपरिष्ठाद्बृहती, ५-८ अनुष्टुप् ।

अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् । सखा सुशेव एधि नः	१
यदर्जुन सारमेय द्रुतः पिशङ्ग यच्छसे ।	
वीवि भ्राजन्त क्रुष्टय उप स्रक्तेषु वप्सतो नि पु स्वप	२
स्तेनं राय सारमेय तस्करं वा पुनःसर ।	
स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि पु स्वप	३
त्वं सूकरस्य दर्दहि तव दर्दतु सूकरः ।	
स्तोतृनिन्द्रस्य रायसि किमस्मान् दुच्छुनायसे नि पु स्वप	४ (४४८)

सस्तु माता सस्तु पिता सस्तु श्वा सस्तु विश्वपतिः ।

ससन्तु सर्वे ज्ञातयः सस्त्वयमभितो जनः

५

य आस्ते यश्च चरति यश्च पश्यति नो जनः ।

तेषां सं हन्मो अक्षाणि यथेदं हर्म्यं तथा

६

सहस्रशृङ्गो वृषभो यः समुद्रादुदाचरत् ।

तेना सहस्येना वयं नि जनान् त्वापयामसि

७

प्रोष्ठेशया वह्येशया नारीर्यास्तल्पशीवरीः

स्त्रियो याः पुण्यगन्धास्ताः सर्वाः स्वापयामसि

८ [२२] (४५२)

(५६)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ५६-७०]

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप्, १-११ द्विपदा विराद् ।

क ई व्यक्ता नरः सनीळा रुद्रस्य मर्या अधा स्वश्वाः

१

नकिर्होषां जनूंषि वेदु ते अङ्गः विद्रे मिथो जनित्रम्

॥१॥ २

अभि स्वपूभिर्मिथो वपन्त वातस्वनसः श्येना अस्पृधन्

३

एतानि धीरो निण्या चिकेत पृश्निर्यदूधो मही जभारं

॥२॥ ४

सा विट् सुवीरा मरुद्भिर्स्तु सनात् सहन्ती पुण्यन्ती नृम्णम्

५

यामं येष्ठाः शुभा शोभिष्ठाः श्रिया संमिश्रला ओजोभिरुग्राः

॥३॥ ६

उग्रं व ओजः स्थिरा शवांस्यधा मरुद्भिर्गणस्तुविष्मान्

७

शुभ्रो वः शुष्मः कुध्मी मनांसि धुनिर्मुनिरिव शर्धस्य धूष्णोः

॥४॥ ८

सनेम्यस्मद् युयोतं दिद्युं मा वो दुर्मतिरिह प्रणङ्गः

९

प्रिया वो नाम हुवे तुराणा मा यत् तृपन्मरुतो वावशानाः

॥५॥ १० [२३]

स्वायुधास इष्मिणः सुनिष्का उत स्वयं तन्वः शुम्भमानाः

॥६॥ ११

शुचीं वो हव्या मरुतः शुचीनां शुचिं हिनोम्यध्वरं शुचिभ्यः ।

ऋतेन सत्यमृतसाप आय ऊह्युचिजन्मानः शुचयः पावकाः

१२

असेष्वा मरुतः खादयो वो वक्षःसु रुक्मा उपशिथ्रियाणाः ।

वि विद्युतो न वृष्टिभी रुचाना अनु स्वधामायुर्धैर्यच्छमानाः

१३

प्र बुध्या व ईरते महांसि प्र नामानि प्रयज्यवस्तिरध्वम् ।

सहस्रियं दम्यं भागमेतं गृहमेधीयं मरुतो जुषध्वम्

१४

(४६६)

यदि स्तुतस्य मरुतो अधीथे—तथा विप्रस्य वाजिनो हवीमन् ।

मक्षू रायः सुवीर्यस्य दात नू चिद् यमन्य आदभदरावा

१५ [२४]

अत्यासो न ये मरुतः स्वश्रौ यक्षहशो न शुभयन्त मर्याः ।

ते हर्म्येष्ठाः शिशवो न शुभ्रा वत्सासो न प्रक्रीळिनः पयोधाः

१६

दुशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु वरिवस्यन्तो रोदसी सुमेके ।

आरे गोहा नृहा वधो वो अस्तु सुन्नेभिरस्मे वसवो नमध्वम्

१७

आ वो होता जोहवीति सत्तः सत्राचीं रातिं मरुतो गृणानः ।

य ईवतो वृषणो अस्ति गोपाः सो अद्वयावी हवते व उक्थैः

१८

इमे तुरं मरुतो रामयन्ती—मे सहः सहस आ नमन्ति ।

इमे शंसं वनुष्यतो नि पान्ति गुरु द्वेषो अररुषे दधान्ति

१९

इमे रधं चिन्मरुतो जुनन्ति भूमिं चिद् यथा वसवो जुषन्त ।

अप बाधध्वं वृषणस्तमांसि धत्त विश्वं तनयं तोकमस्मे

२० [२५]

मा वो द्वात्रांभरुतो निरराम मा पश्चाद् दध्म रथ्यो विभागे ।

आ नः स्पार्हे भजतना वसव्येडं यदीं सुजातं वृषणो वो अस्ति

२१

सं यद्धनन्त मन्युभिर्जनांसः शूरा यद्दीष्वोषधीषु विश्वु ।

अर्ध स्मा नो मरुतो रुद्रियास—आतारो भूत पृतनास्वर्यः

२२

भूरि चक्र मरुतः पित्र्याण्यु—कथानि या वः शस्यन्ते पुरा चित् ।

मरुद्भिरुयः पृतनासु साब्धा मरुद्भिरित सनिता वाजमवी

२३

अस्मे वीरो मरुतः शुष्म्यस्तु जनानां यो असुरो विधर्ता ।

अपो येन सुक्षितये तरेमा—ऽध स्वमोको अभि वः स्याम

२४

तन्न इन्द्रो वरुणो मित्रो अग्नि—राप् ओषधीर्वनिनो जुषन्त ।

शमीन् तस्याम मरुतामुपस्थे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

२५ [२६] (४७७)

(५७)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

मध्वो वो नाम मारुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शवसा मदन्ति ।

ये रेजर्यन्ति रोदसी चिदुर्वी पिन्वन्त्युत्सं यदयासुरुगाः

१

(४७८)

निचेतारो हि मरुतो गूणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्म ।	
अस्मार्कमद्य विदथेषु बर्हि—रा वीतये सदत पिप्रियाणाः	२
नैतावद्वन्ये मरुतो यथेमे भ्राजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः ।	
आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमञ्जयञ्जते शुभे कम्	३
ऋधक् सा वो मरुतो विद्युदस्तु यद् व आगः पुरुषता कराम ।	
मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्मे वो अस्तु सुमतिश्चानिष्ठा	४
कृते चिदत्र मरुतो रणन्ता—ऽनवद्यासः शुचयः पावकाः ।	
प्र णोऽवत सुमतिभिर्यजत्राः प्र वार्जेभिस्तिरत पुण्यसे नः	५
उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीषि ।	
ददात नो अमृतस्य प्रजायै जिगृत रायः सूनृता मघानि	६
आ स्तुतासो मरुतो विश्वं ऊती अच्छा सूरिन् त्सर्वताता जिगात ।	
ये नस्मना शतिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२७] (४८४)

(५८)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मरुतः । त्रिष्टुप् ।

प्र साकमुक्षे अर्चता गणाय यो दैव्यस्य धाम्नस्तुर्विष्मान् ।	
उत क्षोदन्ति रोदसी महित्वा नक्षन्ते नाकं निर्ऋतेरवंशात्	१
जनूश्चिद् वो मरुतस्त्वेष्ट्येण भीमास्तुर्विमन्यवोऽयांसः ।	
प्र ये महोभिरोजसोत सन्ति विश्वो वो यामन् भयते स्वर्दक्	२
बृहद् वयो मघवन्मो दधात जुजोषन्निन्मरुतः सुष्टुतिं नः ।	
गतो नाध्वा वि तिराति जन्तुं प्र णः स्पर्हाभिरुतिभिस्तिरेत	३
युष्मोतो विप्रो मरुतः शतस्वी युष्मोतो अवा सहुरिः सहसी ।	
युष्मोतः सम्राळुत हन्ति वृत्रं प्र तद् वो अस्तु धूतयो दुष्णम्	४
तां आ रुद्रस्य मीळहुषो विवासे कुविन्नसन्ते मरुतः पुनर्नः ।	
यत् सस्वता जिहीळिरे यदावि—ख तदेन ईमहे तुराणाम्	५
प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोना—मिदं सूक्तं मरुतो जुषन्त ।	
आराच्छिद् द्वेषो वृषणो युयोत यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२८] (४९०)

(५९)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-११ मरुतः; १२ रुद्रः (मृत्युविमोचनी ऋक्) ।

प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती); ७-८ त्रिष्टुप्, ९-११ गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

यं त्रायध्व इदमिदं देवासो यं च नयथ ।

तस्मा अग्रे वरुण मित्रार्यमन् मरुतः शर्म यच्छत १

युष्माकं देवा अवसाहनि प्रिय ईजानस्तरति द्विषः ।

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिणो यो वो वराय दाशति २

नहि वश्वरमं चन वसिष्ठः परिमंसते ।

अस्माकमद्य मरुतः सुते सचा विश्वे पिबत कामिनः ३

नहि व ऊतिः पृतनासु मर्धति यस्मा अराध्वं नरः ।

अभि व आवर्तं सुमतिर्नवीयसी तूयं यात पिपीषवः ४

ओ षु घृष्विराधसो यातनान्धांसि पीतये ।

इमा वो हव्या मरुतो ररे हि कं मो ष्वन्यत्र गन्तन ५

आ च नो बर्हिः सदाविता च नः स्पार्हाणि दातवे वसु ।

अग्नेधन्तो मरुतः सोम्ये मधौ स्वाहेह मादयाध्वै ६ [२९]

एस्वश्चिद्धि तन्वः शुम्भमाना आ हंसासो नीलपृष्ठा अपसन् ।

विश्वं शर्धो अभितो मा नि षेदु नरो न रण्वाः सवने मर्दन्तः ७

यो नो मरुतो अभि दुर्हणायुस्तिरश्चित्तानि वसवो जिघांसति ।

दुहः पाशान् प्रति स मुचीष्ट तपिष्ठेन हन्मना हन्तना तम् ८

सांतपना इदं हवि मरुतस्तज्जुजुष्टन । युष्माकोती रिंशादसः ९

गृहमेधास आ गत मरुतो माप भूतन । युष्माकोती सुदानवः १०

इहेह वः स्वतवसः कवयः सूर्यत्वचः । यज्ञं मरुत आ वृणे ११

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् ।

उर्वारुकमिव बन्धना न्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् १२ [३०] (५०१)

-३०६-

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १- २७]

(६०)

१२ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ सूर्यः, २-१२ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

यद्य सूर्यं ब्रवोऽनागा उद्यन् मित्राय वरुणाय सत्यम् ।

वयं देवत्रादिते स्याम तव प्रियासो अर्यमन् गृणन्तः १ (५०३)

एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उभे उदेति सूर्यो अभि जमन् ।	
विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च गोपा ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्	२
अर्युक्त सप्त हरितः सधस्थाद् या ई वहन्ति सूर्यं घृताचीः ।	
धामानि मित्रावरुणा युवाकुः सं यो यूथेव जनिमानि चष्टे	३
उद् वां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुरा सूर्यो अरुहच्छुकमर्णः ।	
यस्मा आदित्या अध्वनो रदन्ति मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः	४
इमे चेतारो अनृतस्य भूरे मित्रो अर्यमा वरुणो हि सन्ति ।	
इम ऋतस्य वावृधुर्दुरोणे शग्मासः पुत्रा अदितेरदधाः	५
इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ऽचेतसं चिचितयन्ति दक्षैः ।	
अपि क्रतुं सुचेतसं वर्तन्त स्तिरश्चिदंहः सुपथा नयन्ति	६ [१]
इमे विवो अनिमिषा पृथिव्याश्चिकित्वांसो अचेतसं नयन्ति ।	
प्रवाजे चिन्नद्यो गाधमस्ति पारं नो अस्य विष्पितस्य पर्पन्	७
यद् गोपावददितिः शर्म भद्रं मित्रो यच्छन्ति वरुणः सुदासे ।	
तस्मिन्ना तोकं तनयं दधाना मा कर्म देवहेळनं तुरासः	८
अव वेदिं होत्राभिर्यजेत् रिपः काश्चिद् वरुणधृतः सः ।	
परि द्वेषोभिर्यमा वृणक्तूरुं सुदासे वृषणा उ लोकम्	९
सस्वश्चिद्धि समृतिस्त्वेष्येषा मपीच्येन सहसा सहन्ते ।	
युष्मद् भिया वृषणो रेजमाना दक्षस्य चिन्महिना मृळता नः	१०
यो ब्रह्मणे सुमतिमायजति वाजस्य सातौ परमस्य रायः ।	
सीक्षन्त मन्युं मघवानो अर्य उरु क्षयाय चक्रिरे सुधातुं	११
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि ।	
विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१२ [२] (५१४)

(६१)

७ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उद् वां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयेरिति सूर्यस्ततन्वान् ।	
अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्वामि चिकेत	१ (५१५)

प्र वां स मित्रावरुणावृतावा विप्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियर्ति ।	
यस्य ब्रह्माणि सुकृतू अवाथ आ यत् क्रत्वा न शरदः पूणैथे	२
प्रोरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव ऋण्वाद् बृहतः सुदानू ।	
स्पशो दधाथे ओषधीषु विश्वृधग्यतो अनिमिषं रक्षमाणा	३
शंसा मित्रस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा ।	
अयन् मासा अयज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्मा वृजनं तिराते	४
अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासु चित्रं ददृशे न युक्षम् ।	
दुहः सचन्ते अनृता जनानां न वां निण्यान्यचिते अभूवन्	५
समु वां यज्ञं महयं नमोभिर्हुवे वां मित्रावरुणा सबाधः ।	
प्र वां मन्मान्युचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषन्निमानि	६
इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मित्रावरुणावकारि	
विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [३] (५२१)

(६२)

६ मित्रावरुणवसिष्ठः । १-३ सूर्यः, ४-६ मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

उत् सूर्यो बृहदुर्चीष्यथेत् पुरु विश्वा जनिम् मानुषाणाम् ।	
समो दिवा ददृशे रोचमानः क्रत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत	१
स सूर्य प्रति पुरो न उद् गा एभिः स्तोमैर्भिरेशेभिरेवैः ।	
प्र नो मित्राय वरुणाय वोचो ऽनागसो अर्यम्णे अग्रये च	२
वि नः सहस्रं शुरुधो रदन्त्वृतावानो वरुणो मित्रो अग्निः ।	
यच्छन्तु चन्द्रा उपमं नो अर्कमा नः कामं पूपुरन्तु स्तवानाः	३
द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नो ये वां जजुः सुजनिमान ऋग्वे ।	
मा हेळे भूम वरुणस्य वायोर्मा मित्रस्य प्रियतमस्य नृणाम्	४
प्र बाहवांसि सृतं जीवसे न आ नो गव्यूतिमुक्षतं घृतेन ।	
आ नो जने श्रवयतं युवाना श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमा	५
नू मित्रो वरुणो अर्यमा न स्तमने तोकाय वरिवो दधन्तु ।	
सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [४] (५२७)

(६३)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १-४ सूर्यः, ५ सूर्य-मित्रावरुणाः, ६ मित्रावरुणौ अर्यमा च । त्रिष्टुप् ।

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः साधारणः सूर्यो मानुषाणाम् ।

चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्य देव—श्चर्मैव यः समविद्यक् तमांसि

१

उद्वेति प्रसवीता जनानां महान् केतुरर्णवः सूर्यस्य ।

समानं चक्रं पर्याविवृत्सन् यदेतशो वहति ध्रुव युक्तः

२

विभ्राजमान उषसामुपस्थाद् रेभैरुदेत्यनुमद्यमानः ।

एष मे देवः सविता चच्छन्द यः समानं न प्रमिनाति धाम

३

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदेति दूरेअर्थस्तरणिभ्राजमानः ।

नूनं जनाः सूर्येण प्रसूता अयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि

४

यत्रा चक्रमृता गातुमस्मै श्येनो न दीयन्नन्वेति पार्थः ।

प्रति वां सूर उदिते विधेम नमोभिर्मित्रावरुणोत हव्यैः

५

नू मित्रो वरुणो अर्यमा न—स्मने तोकाय वरिवो दधन्तु ।

सुगा नो विश्वा सुपथानि सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [५] (५३३)

(६४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

द्विवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां प्र वां घृतस्य निर्णिजो ददीरन् ।

हव्यं नो मित्रो अर्यमा सुजातो राजा सुक्षत्रो वरुणो जुषन्त

१

आ राजाना मह क्रतस्य गोपा सिन्धुपती क्षत्रिया यातमर्वाक् ।

इळां नो मित्रावरुणोत वृष्टि—मव द्विव इन्वतं जीरदानू

२

मित्रस्तत्रो वरुणो देवो अर्यः प्र सार्धिष्ठेभिः पृथिभिर्नयन्तु ।

ब्रवद् यथा न आदुरिः सुदास इषा मदेम सह देवगोपाः

३

यो वां गर्त मनसा तक्ष्वेत—मूर्ध्वा धीति कृणवद् धारयच्च ।

उक्षेथां मित्रावरुणा घृतेन ता राजाना सुक्षितीस्तर्पयेथाम्

४

एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।

अवेष्टं धियो जिगृतं पुरंधी—र्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५ [६] (५३८)

(६५)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

प्रति वां सूर उदिते सूक्तै—मित्रं हुवे वरुणं पूतदक्षम् ।	
ययोरसुर्यमक्षितं ज्येष्ठं विश्वस्य यामन्नाचिता जिगत्सु	१
ता हि देवानामसुरा तावया ता नः क्षितीः करतमूर्जयन्तीः ।	
अश्याम मित्रावरुणा वयं वां द्यावा च यत्र पीपयन्नहा च	२
ता भूरिपाशावनृतस्य सेतू दुरत्येतू रिपवे मर्त्याय ।	
ऋतस्य मित्रावरुणा पथा वा मपो न नावा दुरिता तरेम	३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टिं घृतैर्गव्यूतिमुक्षतमिळाभिः ।	
प्रति वामन्न वरमा जनाय पृणीतमुद्रो दिव्यस्य चारोः	४
एष स्तोमो वरुण मित्र तुभ्यं सोमः शुक्रो न वायवेऽयामि ।	
अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्ययं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [७] (५४३)

(६६)

१९ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मित्रावरुणौ, ४-१३ आदित्याः, १४-१६ सूर्यः ।
गायत्री; १०-१५ प्रगाथः = (समा बृहती, विषमा सतोबृहती,)
१६ पुर उष्णिक् ।

प्र मित्रयोर्वरुणयोः स्तोमो न एतु शूष्यः । नमस्वान् तुविज्ञातयोः	१
या धारयन्त देवाः सुदक्षा दक्षपितरा । असुर्याय प्रमहसा	२
ता नः स्तिपा तनुपा वरुण जरितृणाम् । मित्र साधयतं धियः	३
यदद्य सूर उदिते ऽनागा मित्रो अर्यमा । सुवाति सविता भगः	४
सुप्रावीरस्तु स क्षयः प्र नु यामन् त्सुदानवः । ये नो अंहोऽतिपिप्रति	५ [८]
उत स्वराजो अदिति रदब्धस्य व्रतस्य ये । महो राजान ईशते	६
प्रति वां सूर उदिते मित्रं गृणीषे वरुणम् । अर्यमणं रिशादसम्	७
राया हिरण्यया मति रियमवृकाय शवसे । इयं विप्रा मेधसातये	८
ते स्याम देव वरुण ते मित्र सूरिभिः सह । इयं स्वश्च धीमहि	९
बहवः सूरचक्षसो ऽग्निजिह्वा कृतावृधः ।	
त्रीणि ये येमुर्विद्वथानि धीतिभिर्विश्वांनि परिभूतिभिः	१० [९] (५५३)

वि ये दधुः शरदं मासमादहं यज्ञमक्तुं चादृचम् ।

अनाप्यं वरुणो मित्रो अर्यमा क्षत्रं राजान आशत ११

तद् वां अद्य मनामहे सूक्तैः सूर उदिते ।

यदोहते वरुणो मित्रो अर्यमा यूयमृतस्य रथ्यः १२

ऋतावान् ऋतजाता ऋतावृधो घोरासो अनृतद्विपः ।

तेषां वः सुम्ने सुच्छर्दिष्टमे नरः स्याम ये च सूरयः १३

उदु त्यद् दर्शितं वपुर्दिव एति प्रतिहरे ।

यदीमाशुर्वहति देव एतंशो विश्वस्मै चक्षसे अरम् १४

शीर्ष्णः शीर्ष्णो जगत्स्तस्थुषस्पतिं समया विश्वमा रजः ।

सप्त स्वसारः सुविताय सूर्यं वहन्ति हरितो रथे १५ [१०]

तच्चक्षुर्द्विहितं शुक्रमुच्चरत् । पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् १६

कार्ग्येभिरदाभ्या ऽऽ यातं वरुण द्युमत । मित्रश्च सोमपीतये १७

द्विवो धामभिर्वरुण मित्रश्चा यातमद्रुहा । पिबतं सोममातुजी १८

आ यातं मित्रावरुणा जुषाणावाहुतिं नरा । पातं सोममृतावृधा १९ [११] (५६२)

(६७)

१० मैत्रावरुणिवसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

प्रति वां रथं नृपती जरध्वै हविष्मता मनसा यज्ञियेन ।

यो वां दूतो न धिष्ण्यावजीगच्छां सूनुर्न पितरां विवक्त्रि १

अशोच्यग्निः समिधानो अस्मे उपो अदृशन् तमसश्चिदन्ताः ।

अचेति केतुरुषसः पुरस्ताच्छ्रिये द्विवो दुहितुर्जायमानः २

अभि वां नूनमश्विना सुहोता स्तोमैः सिषक्ति नासत्या विवक्रान् ।

पूर्वाभिर्यातं पथ्याभिरर्वाक् स्वर्विदा वसुमता रथेन ३

अवोवां नूनमश्विना युवाकुर्द्वे यद् वां सुते माध्वी वसूयुः ।

आ वां वहन्तु स्थविरासो अश्वाः पिबाथो अस्मे सुषुता मधूनि ४

प्राचींमु देवाश्विना धियं मे ऽमृधां सातये कृतं वसूयुम् ।

विश्वं अविष्टं वाज आ पुरंधीस्ता नः शक्तं शचीपती शचीभिः ५ [१२] (५६७)

अविष्टं धीष्वाश्विना न आसु प्रजावद् रेतो अङ्गयं नो अस्तु ।

आ वां तोके तनये तूतुजानाः सुरत्तासो देववीतिं गमेम

एष स्य वां पूर्वगत्वेव सख्ये निधिर्हितो माध्वी रातो अस्मे ।

अहेळता मनसा यातमर्वा गश्नन्ता हव्यं मानुषीषु विक्षु

एकस्मिन् योगे भुरणा समाने परि वां सप्त स्रवतो रथो गात् ।

न वायन्ति सुभ्यो देवयुक्ता ये वां धूर्षु तरणयो वहन्ति

असश्वात मघवद्भ्यो हि भूतं ये राया मघदेयं जुनन्ति ।

प्र ये बन्धुं सूनृताभिस्तिरन्ते गव्या पृश्नन्तो अश्व्या मघानि

नू मे हवमा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।

धत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१० [१३] (५७२)

(६८)

१ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । विराट्, ८-९ त्रिष्टुप् ।

आ शुभ्रा यातमश्विना स्वश्वा गिरो दत्ता जुजुषाणा युवाकोः ।

हव्यानि च प्रतिभृता वीतं नः

प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुररं गन्तं हविषो वीतये मे ।

तिरो अर्यो हवनानि श्रुतं नः

प्र वां रथो मनोजवा इयति तिरो रजांस्यश्विना शतोतिः ।

अस्मभ्यं सूर्यावसू इयानः

अयं ह यद् वां देव्या उ अद्रि-रूध्वो विवक्ति सोमसुद् युवभ्याम् ।

आ वल्गू विप्रो ववृतीत हव्यैः

चित्रं ह यद् वां भोजनं न्वस्ति न्यत्रये महिष्वन्तं युयोतम् ।

यो वामोमानं दधते प्रियः सन्

उत त्यद् वां जुरते अश्विना भू-च्छ्यवानाय प्रतीत्यं हविर्दे ।

अधि यद् वर्षं इत ऊति धृत्यः

उत त्यं भुज्युमश्विना सखायो मध्ये जहुर्दुरेवासः समुद्रे ।

निरीं पर्षदरावा यो युवाकुः

७ (५७९)

वृकाय चिज्जसमानाय शक्तमुत श्रुतं शयवे ह्ययमाना ।
 यावद्वयामपिन्वतमपो न स्तर्यं चिच्छक्त्यश्विना शचीभिः
 एष स्य कारुर्जरते सूक्ते रगे बुधान उपसां सुमन्मा ।
 इषा तं वर्धदुध्या पयोभि र्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८

१ [१५] (५८१)

(६९)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ वां रथो रोदसी बद्धधानो हिरण्ययो वृषभिर्यात्वश्वैः ।
 घृतवर्तनिः पविर्भी रुचान इषां वोळ्हा नृपतिर्वाजिनीवान्
 स पप्रथानो अभि पञ्च भूमा त्रिवन्धुरो मनसा यातु युक्तः ।
 विशो येन गच्छथो देवयन्तीः कुत्रा चिद् याममश्विना दधाना
 स्वश्वा यशसा यातमर्वाग् दसा निधिं मधुमन्तं पिबाथः ।
 वि वां रथो वध्वाऽयार्दमानो ऽन्तान् दिवो बाधते वर्तनिभ्याम्
 युवोः श्रियं परि योषावृणीत् सूरौ दुहिता परितक्म्यायाम् ।
 यद् देवयन्तमवथः शचीभिः परि घंसमोमना वां वयो गात
 यो ह स्य वां रथिरा वस्तं उस्त्रा रथो युजानः परियाति वर्तिः ।
 तेन नः शं योरुपसो व्युष्टौ न्यश्विना वहतं युजे अस्मिन्
 नरा गौरेवं विद्युतं तृषाणा ऽस्माकमद्य सवनोष यातम् ।
 पुरुत्रा हि वां मतिभिर्हवन्ते मा वामन्ये नि यमन् देवयन्तः
 युवं भुज्युमवाविद्धं समुद्र उद्दहथुरणसो अस्त्रिधानैः ।
 पतत्रिभिश्चमेरव्यथिभिर्दुसनाभिरश्विना पारयन्ता
 नू मे हवसा शृणुतं युवाना यासिष्टं वर्तिरश्विनाविरावत् ।
 धृत्तं रत्नानि जरतं च सूरीन् युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७

८

[१६] (५८९)

(७०)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ विश्ववाराश्विना गतं नः प्र तत् स्थानमवाचि वां पृथिव्याम् ।
 अश्वो न वाजी शुनपृष्ठो अस्थादा यत् सेदथुर्धुवसे न योनिम्

१

(५९०)

सिषंक्ति सा वां सुमतिश्च निष्ठा	स्तापि घर्मो मनुषो दुरोणे ।	
यो वां समुद्रान् त्सरितः पिपत्ये	तर्त्वा चिन्न सुयुजा युजानः	२
यानि स्थानान्यश्विना दधार्थे	दिवो यहीण्वोषधीषु विश्व ।	
नि पर्वतस्य मूर्धनि सदन्ते	षं जनाय द्राशुषे वहन्ता	३
च निष्टं देवा ओषधीष्वप्सु	यद् योग्या अश्ववैथे ऋषीणाम् ।	
पुरुणि रत्ना दधतौ न्यस्मे	अनु पूर्वाणि चर्यथुर्युगानि	४
शुश्रुवांसा चिदश्विना पुरुण्य	भि ब्रह्माणि चक्षथे ऋषीणाम् ।	
प्रति प्र यातं वरमा जनाया	ऽस्मे वामस्तु सुमतिश्च निष्ठा	५
यो वां यज्ञो नासत्या हविष्मान्	कृतब्रह्मा समयोऽ भवाति ।	
उप प्र यातं वरमा वसिष्ठ	मिमा ब्रह्माण्ययन्ते युवभ्याम्	६
इयं मनीषा इयमश्विना गी	रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन्	यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [१७] (५९६)

(७१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ७१-८९]

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अप स्वसुरुषसो नग्जिहीति	रिणक्ति कृष्णीरूषाय पन्थाम् ।	
अश्वामघा गोमघा वां हुवेम	दिवा नक्तं शरुमस्मद् युयोतम्	१
उपायातं द्राशुषे गत्योय	रथेन वाममश्विना वहन्ता ।	
युयुतमस्मदर्निराममीवां	दिवा नक्तं माध्वी त्रासीथां नः	२
आ वां रथमवमस्यां व्युष्टौ	सुम्नायवो वृषणो वर्तयन्तु ।	
सूयमगभस्तिमृतयुग्भिश्चै	राश्विना वसुमन्तं वहेथाम्	३
यो वां रथो नृपती अस्ति वोळ्हा	त्रिवन्धुरो वसुमाँ उन्नयामा ।	
आ न एना नास्त्योप यात	मभि यद् वां विश्वप्स्यो जिगाति	४
युवं च्यवानं जरसोऽमुमुक्तं	नि पेदवं ऊहथुराशुमश्वम् ।	
निरंहस्तमसः स्पर्तमत्रि	नि जाहुषं शिथिरे धातमन्तः	५
इयं मनीषा इयमश्विना गी	रिमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
इमा ब्रह्माणि युवयून्यग्मन्	यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [१८] (६०२)

(७२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

आ गोमता नासत्या रथेना—ऽश्वावता पुरुश्चन्द्रेण यातम् ।	
अभि वां विश्वा नियुतः सचन्ते स्पर्हया श्रिया तन्वा शुभाना	१
आ नो देवेभिरुप यातमर्वाक् सजोषसा नासत्या रथेन ।	
युवोर्हि नः सख्या पित्र्याणि समानो बन्धुरुत तस्य वित्तम्	२
उदु स्तोमासो अश्विनोरबुध—आमि ब्रह्माण्युपसंश्च देवीः ।	
आविवांसन् रोदसी धिष्णयेमे अच्छा विप्रो नासत्या विवक्ति	३
वि चेदुच्छन्त्यश्विना उषासः प्र वां ब्रह्माणि कारवो भरन्ते ।	
ऊर्ध्व भानुं सविता देवो अश्रेद् बृहदुग्रयः समिधा जरन्ते	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [१९] (६०७)

(७३)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

अतारिष्म तमसस्पांरमस्य प्रति स्तोमं देवयन्तो दधानाः ।	
पुरुदंसा पुरुतमा पुराजा ऽमर्त्या हवते अश्विना गीः	१
न्यु प्रियो मनुषः सादि होता नासत्या यो यजते वन्दते च ।	
अश्रीतं मध्वो अश्विना उपाक आ वां वोचे विदथेषु प्रयस्वान	२
अहेम यज्ञं पथामुराणा इमां सुवृक्तिं वृषणा जुषेथाम् ।	
श्रुष्टीवैव प्रेषितो वामबोधि प्रति स्तोमैर्जरमाणो वसिष्ठः	३
उप त्या वह्नीं गमतो विशं नो रक्षोहणा संभृता वीळुपाणी ।	
समन्धांस्यगमत मत्सराणि मा नो मर्धिष्टमा गतं शिवेन	४
आ पश्वातान्नासत्या पुरस्ता—दाश्विना यातमधरादुदक्तात् ।	
आ विश्वतः पाञ्चजन्येन राया यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२०] (६१२)

(७४)

६ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । अश्विनो । प्रगाथः=(विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

इमा उ वां दिविष्टय उसा हवन्ते अश्विना ।

अयं वामहेऽवसे शचीवसू विशांविशं हि गच्छथः

१

युवं चित्रं ददथुर्भोजनं नरा चोदथां सूनृतावते ।

अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधुं

२

आ यातमुप भूपतं मध्वः पिबतमश्विना ।

दुग्धं पयो वृषणा जेन्यावसू मा नो मधिष्टमा गतम्

३

अश्वासो ये वामुप दाशुषो गृहं युवां दीयन्ति चिभ्रतः ।

मक्षुयुभिर्नरा हर्यभिरश्विना ऽऽ देवा यातमस्मयू

४

अधो ह यन्तो अश्विना पृक्षः सचन्त सूरयः ।

ता यंसतो मवचन्धो ध्रुवं यश रश्मिर्दिरस्मभ्यं नासत्या

५

प्र ये ययुरवकासो रथा इव नृपातारो जनानाम् ।

उत स्वेन शवसा शूशुवुर्नर उत क्षियन्ति सुक्षितिम्

६ [२१] (६१८)

(७५)

८ मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

व्युपा आवां दिविजा ऋतेना ऽऽविष्कृण्वाना महिमानमागात् ।

अप दुहस्तम आवरजुष्ट मङ्गिरस्तमा पृथ्या अजीगः

१

महे नो अद्य सुविताय बोध्युषो महे सौभगाय प्र यन्धि ।

चित्रं रयिं यशसं धेहस्मे देवि मर्तेषु मानुषि श्रवस्युम्

२

एते त्वे भानवो दर्शतायाश्चित्रा उपसो अमृतास आगुः ।

जनयन्तो देव्यानि व्रतान्या पूणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः

३

एषा स्या युजाना पराकात पञ्च क्षितीः परि सद्यो जिगाति ।

अभिपश्यन्ती व्युना जनानां दिवो दुहिता भुवनस्य पत्नी

४

वाजिनीवती सूर्यस्य योषा चित्रामघा राय ईशे वसूनाम् ।

कर्पिण्डुता जरयन्ती मघो न्युषा उच्छति वह्निभिर्गृणाना

५

(६२३)

प्रति च्युतानामरुपासो अश्वाश्चित्रा अहश्चक्षुषसं वहन्तः ।
 याति शुभ्रा विश्वपिशा रथेन दधाति रत्नं विधते जनाय ६
 सत्या सत्येभिर्महती महद्भिर्देवी देवेभिर्यजता यजत्रैः ।
 रुजद् दृळ्हानि दददुसियाणां प्रति गावं उपसं वावशन्त ७
 नू नो गोमद वीरवद धेहि रत्नमुपो अश्वावत् पुरुभोजो अस्मे ।
 मा नो बर्हिः पुरुपता निदे कय्यं पात स्वस्तिभिः सदा नः ८ [२२] (६२६)

(७६)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत् ।
 कृत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुःराविरकभुवनं विश्वमुपाः १
 प्र मे पन्था देवपाना अहश्चक्षुषमर्थन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।
 अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात् प्रतीच्यागादधि हर्म्येभ्यः २
 तानीदृहानि बहुलान्यासन् या प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।
 यतः परिं जार इवाचरन्त्युषो दृक्षे न पुनर्यतीव ३
 त इद देवानां सधमाद आसन्नृतावानः कवयः पूर्यासः ।
 गूळ्हं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन् तस्यमन्त्रा अजनयन्नुपासम् ४
 समान ऊर्वे अधि संगतासः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते ।
 ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्थन्तो वसुभिरिदिमानाः ५
 प्रति त्वा स्तोमैरीळते वसिष्ठा उपचुधः सुभगे तुष्टुवांसः ।
 गवां नेत्री वाजपत्नी न उच्छोषः सुजाते प्रथमा जरस्व ६
 एषा नेत्री राधंसः सूनृतानामुपा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः ।
 कीर्धश्रुतं रयिमस्मे दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ७ [२३] (६३३)

(७७)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उपसः । त्रिष्टुप् ।

उपो रुरुचे युवतिर्न योषा विश्वं जीवं प्रसुवन्तीं चुरायै ।
 अभूदग्निः समिधे मानुषाणामकुर्योतिर्बाधमाना तर्मासि १

विश्वं प्रतीची सप्रथा उदस्थाद् रुशद् वासो विभ्रती शुक्रमश्वैत् ।

हिरण्यवर्णा सुहृशीकसंहृग् गवां माता नेत्र्यहामरोचि २

देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ती श्वेतं नयन्ती सुहृशीकमश्वम् ।

उषा अदशि रश्मिभिर्व्यक्ता चित्रामघा विश्वमनु प्रभूता ३

अन्तिवामा दूरे अमित्रमुच्छोर्वी गव्यतिमभयं कृधी नः ।

यावय द्वेष आ भरा वसूनि चोदय राधो गृणते मघोनि ४

अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिर्वि भाह्युपो देवि प्रतिरन्ती न आयुः ।

इषं च नो दधती विश्ववारे गोमदश्वावद् रथवच्च राधः ५

यां त्वा दिवो दुहितवर्धयन्त्युषः सुजाते मतिभिर्वसिष्ठाः ।

सास्मासु धा रयिमृष्वं बृहन्तं यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६ [२४] (६३९)

(७८)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति केतवः प्रथमा अहश्च ब्रूध्वा अस्या अश्वयो वि श्रयन्ते ।

उषो अर्वाचा बृहता रथेन ज्योतिष्मता वाममस्मभ्यं वक्षि १

प्रति पीमग्निर्जरते समिद्धः प्रति विप्रांसो मतिभिर्गृणन्तः ।

उषा याति ज्योतिषा बार्धमाना विश्वा तमांसि दुरिताप देवी २

एता उ त्याः प्रत्यहश्नन् पुरस्ताज्ज्योतिर्यच्छन्तीरुषसो विभातीः ।

अजीजनन् त्सूर्यं यज्ञमग्निमपाचीनं तमो अगादजुष्टम् ३

अचेति दिवो दुहिता मघोनी विश्वे पश्यन्त्युषसं विभातीम् ।

आस्थाद् रथं स्वधया युज्यमानमा यमश्वासः सुयुजो वहन्ति ४

प्रति त्वाद्य सुमनसो बुधन्ताऽस्माकांसो मघवानो वयं च ।

तिल्विलायध्वमुषसो विभातीर्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [२५] (६४४)

(७९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

व्युषा आवः पथ्याऽजनानां पश्च क्षितीर्मानुषीर्बोधयन्ती ।

सुसंहग्भिरुक्षभिर्भानुमश्रेद् वि सूर्यो रोदसी चक्षसावः १ (६४५)

व्यञ्जते दिवो अन्तेष्वक्तून् विशो न युक्ता उषसो यतन्ते ।	
सं ते गावस्तम आ वर्तयन्ति ज्योतिर्यच्छन्ति सवितेव बाहू	२
अभूदुषा इन्द्रतमा मधो न्यजीजनत् सुविताय श्रवांसि ।	
वि दिवो देवी दुहिता दधात्यङ्गिरस्तमा सुकृते वसूनि	३
तावदुषो राधो अस्मभ्यं रास्व यावत् स्तोतृभ्यो अरदो गृणाना ।	
यां त्वा जज्ञुर्वृषभस्या रवेण वि हव्हस्य दुरो अद्वैरौर्णोः	४
देवदेवं राधसे चोदयन्त्यस्मद्यक् सूनृता ईरयन्ती ।	
व्युच्छन्ती नः सनये धियो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	५ [२६] (६४०)

(८०)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । त्रिष्टुप् ।

प्रति स्तोमेभिरुपसं वसिष्ठा गीर्भिर्विप्रासः प्रथमा अंबुधन् ।	
विवर्तयन्तीं रजसी समन्ते आविष्कृण्वतीं भुवनानि विश्वा	१
एषा स्या नव्यमायुर्दधाना गृद्धी तमो ज्योतिषोषा अबोधि ।	
अग्र एति युवतिरह्याणा प्राचिकितत् सूर्यं यज्ञमग्निम्	२
अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासो वीरवतीः सदेमुच्छन्तु भद्राः ।	
घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीता यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	३ [२७] (६५२)

[अथ षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२५]

(८१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । उषसः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्रत्यु अदर्यायत्यु च्छन्तीं दुहिता दिवः ।	
अपो महि व्ययति चक्षसे तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरीं	१
उदुस्त्रियाः सृजते सूर्यः सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिवत् ।	
तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च सं भक्तेन गमेमहि	२
प्रति त्वा दुहितर्दिव उषो जीरा अभुत्समहि ।	
या वहांसि पुरु स्पार्ह वनन्वति रत्नं न दाशुषे मयः	३
उच्छन्ती या कृणोषि मंहना महि प्रख्यै देवि स्वर्हृशे ।	
तस्यास्ते रत्नभाज ईमहे वयं स्याम मातुर्न सूनवः	४ (६५६)

तच्चित्रं राध आ भरोपो यद् दीर्घश्रुतमम् ।

यत् ते दिवो दुहितर्मर्तभोजनं तद् रास्व भुनजामहे

श्रवः सुरिभ्यो अमृतं वसुत्वनं वाजो अस्मभ्यं गोमतेः ।

चोदयित्री मघोनः सूनृतावत्युपा उच्छदप सिधः

५

६ [१] (६५८)

(८२)

१० मैत्रावरुणर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इन्द्रावरुणा युवमध्वराय नो विशे जनाय महि शर्म यच्छतम् ।

दीर्घप्रयज्युमति यो वनुष्यति वयं जयैम पृतनासु दुह्यः

सुम्राळन्यः स्वराळन्य उच्यते वां महान्ताविन्द्रावरुणा महावसू ।

विश्वे देवासः परमे व्योमनि सं वामोजो वृषणा सं बलं दधुः

अन्वपां खान्यतृन्तमोजसा सूर्यमैरयतं दिवि प्रभुम् ।

इन्द्रावरुणा मदे अस्य मायिनो ऽपिन्वतमपितः पिन्वतं धियः

युवामिद् युत्सु पृतनासु वह्नयो युवां क्षेमस्य प्रसवे मितज्ञवः ।

ईशाना वस्व उभयस्य कारव इन्द्रावरुणा सुहवा हवामहे

इन्द्रावरुणा यदुमानि चक्रथुर्विश्वा जातानि भुवनस्य मज्जना ।

क्षेमेण मित्रो वरुणं दुवस्यति मरुद्भिरुग्रः शुभमन्य ईयते

१

२

३

४

५ [२]

महे शुल्काय वरुणस्य नु त्विष ओजो मिमाते ध्रुवमस्य यत् स्वम् ।

अजामिमन्यः श्रथयन्तमातिरद् दुभ्रेभिरन्यः प्र वृणोति भूर्यसः

न तमहो न दुरितानि मर्त्यमिन्द्रावरुणा न तपः कुतश्चन ।

यस्य देवा गच्छथो वीथो अध्वरं न तं मर्तस्य नशते परिहृतिः

अर्वाङ्मना दैव्येनावसा गतं शृणुतं हवं यदि मे जुजोषथः ।

युवोर्हि सख्यमुत वा यदाप्यं मार्डीकमिन्द्रावरुणा नि यच्छतम्

अस्माकमिन्द्रावरुणा भरेभरे पुरोयोधा भवतं कृष्ट्योजसा ।

यद् वां हवन्त उभये अर्धं स्पृधि नरस्तोकस्य तनयस्य सातिषु

अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युमन् यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।

अवधं ज्योतिर्गदितेऋतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे

६

७

८

९

१० [३] (६६८)

(८३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

- युवां नरा पश्यमानासु आप्यं प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्शवो ययुः ।
 दासा च वृत्रा हतमर्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् १
 यत्रा नरः समर्यन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् ।
 यत्रा भर्यन्ते भुवना स्वर्हश्—स्तत्रा न इन्द्रावरुणार्धि वोचतम् २
 सं भूम्या अन्ता ध्वसिरा अदृक्षते—न्द्रावरुणा द्विवि घोष आरुहत् ।
 अस्थुर्जनानामुप मामरातयो ऽर्वागवसा हवनश्रुता गतम् ३
 इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।
 ब्रह्माण्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सूनामभवत् पुरोहितः ४
 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्यर्यो वनुषामरातयः ।
 युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽधं स्मा नोऽवतं पार्ये द्विवि ५ [४]
 युवां हवन्त उभयास आजिष्वि—न्द्रं च वस्वो वरुणं च सातये ।
 यत्र राजभिर्दशभिर्निर्वाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सूभिः सह ६
 दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः ।
 सत्या नृणामन्नसदामुपस्तुति—र्देवा एषामभवन् देवहूतिषु ७
 दाशराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिक्षतम् ।
 श्वित्यश्चो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असंपन्त तृत्सवः ८
 वृत्राण्यन्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रक्षते सदा ।
 हवामहे वां वृषणा सुवृक्तिभि—रस्मे इन्द्रावरुणा शर्म यच्छतम् ९
 अस्मे इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा द्युमन् यच्छन्तु महि शर्म सप्रथः ।
 अवधं ज्योतिरदितेः कृतावृधो देवस्य श्लोकं सवितुर्मनामहे १० [५] (६७८)

(८४)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

- आ वां राजानावध्वरे ववृत्यां हव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
 प्र वां घृताचीं ब्राह्मोर्दधाना परि त्मना विषुरूपा जिगाति १ (६७९)

युवो राष्ट्रं बृहदिन्वति द्यौर्यौ सेतृभिररज्जुभिः सिनीथः ।
परि नो हेळो वरुणस्य वृज्या उरुं न इन्द्रः कृणवदु लोकम् २
कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारुं कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रशस्ता ।
उपो रयिर्वैवजूतो न एतु प्र णः स्पर्हाभिरुतिभिस्तिरेतम् ३
अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं रयिं धत्तं वसुमन्तं पुरुक्षुम् ।
प्र य आदित्यो अनृता मिनात्यमिता शूरो दयते वसूनि ४
इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [६] (६८३)

(८५)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रावरुणौ । त्रिष्टुप् ।

पुनीषे वामरक्षसं मनीषां सोममिन्द्राय वरुणाय जुह्वत् ।
घृतप्रतीकामुषसं न देवीं ता नो यामन्नुरुष्यतामभीके १
स्पर्धन्ते वा उ देवहूये अत्र येषु ध्वजेषु दिद्यवः पतन्ति ।
युवं तां इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं पराचः शर्वा विषूचः २
आपश्चिद्धि स्वयंशसः सदःसु देवीरिन्द्रं वरुणं देवता धुः ।
कृष्टीरन्यो धारयति प्रविक्ता वृत्राण्यन्यो अप्रतीनि हन्ति ३
स सुकर्तुर्कृतचिदस्तु होता य आदित्य शर्वसा वां नमस्वान् ।
आववर्तदवसे वां हविष्मा नसदित् स सुविताय प्रयस्वान् ४
इयमिन्द्रं वरुणमष्ट मे गीः प्रावत् तोके तनये तूतुजाना ।
सुरत्नासो देववीतिं गमेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ५ [७] (६८८)

(८६)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

धीरा त्वस्य महिना जनुंषि वि यस्तस्तम्भ रोदसी चिदुर्वी ।
प्र नाकंमृष्वं नुनुदे बृहन्तं द्विता नक्षत्रं प्रप्रथच्च भूमं १
उत स्वयां तन्वाऽऽ सं वदे तत् कदा न्वन्तर्वरुणे भुवानि ।
किं मे हव्यमहणानो जुषेत कदा मृळीकं सुमना अभि ख्यम् २ (६९०)

पृच्छे तदेनो वरुण द्विदक्षू—पो एमि चिकितुषो विपृच्छम् ।

समानमिन्मे कवर्यश्चिदाहु—रयं ह तुभ्यं वरुणो हणीते

३

किमार्ग आस वरुण ज्येष्ठं यत् स्तोतारं जिघांससि सखायम् ।

प्र तन्मे वोचो दूळभ स्वधावो ऽव त्वानेना नमसा तुर इयाम्

४

अव दुग्धानि पित्र्या सृजा नो ऽव या वयं चक्रुमा तनूभिः ।

अव राजन् पशुतृपं न तायुं सृजा वत्सं न दाम्नो वसिष्ठम्

५

न स स्वो दक्षो वरुण धृतिः सा सुरा मन्युर्विभीदको अर्चितिः ।

अस्ति ज्यायान् कनीयस उपारे स्वप्नश्चनेदनृतस्य प्रयोता

६

अरं दासो न मीळहुषे करा—ण्यहं देवाय भूर्णयेऽनागाः ।

अचेतयद्वचितो देवो अर्यो गृत्सं राये कवितरो जुनाति

७

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावो हृदि स्तोम उपश्रितश्चिदस्तु ।

शं नः क्षेमे शम्भु योगे नो अस्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [८] (६९६)

(८७)

७ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । वरुणः । त्रिष्टुप् ।

रदत् पथो वरुणः सूर्याय प्राणांसि समुद्रिया नदीनाम् ।

सर्गो न सृष्टो अर्वतीर्कताय—श्चकार महीरवनीरहभ्यः

१

आत्मा ते वातो रज आ नवीनोत् पशुर्न भूर्णिर्यवसे ससवान् ।

अन्तर्मही बृहती रोदसीमे विश्वा ते धाम वरुण प्रियाणि

२

परि स्पशो वरुणस्य स्मदिष्टा उभे पश्यन्ति रोदसी सुमेके ।

ऋतावानः कवर्यो यज्ञधीराः प्रचेतसो य इषयन्त मन्म

३

उवाच मे वरुणो मेधिराय त्रिः सप्त नामाद्र्या विभर्ति ।

विद्वान् पदस्य गुह्या न वोचद् युगाय विप्र उपराय शिक्षन्

४

तिस्रो द्यावो निहिता अन्तरस्मिन् तिस्रो भूमिरुपराः षड्विधानाः ।

गृत्सो राजा वरुणश्चक्र एतं द्विवि प्रेङ्खं हिरण्ययं शुभे कम्

५

अव सिन्धुं वरुणो द्यौरिव स्थाद् इप्सो न श्वेतो मृगस्तुर्विमान् ।

गम्भीरज्ञसो रजसो विमानः सुपारक्षत्रः सतो अस्य राजा

६

(७०२)

यो मूळयाति चक्रुषे चिदागो वयं स्याम वरुणे अनागाः ।
अनु व्रतान्यदितैर्ऋधन्तो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

७ [९] (७०३)

(८८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः, (७ पाशविमोचनी) । त्रिष्टुप् ।

प्र शुन्ध्युवं वरुणाय प्रेष्ठां मतिं वसिष्ठ मीळहुषे भरस्व ।
य ईमर्वाश्वं करते यजत्रं सहस्रामघं वृषणं बृहन्तम्
अधा न्वस्य संदृशं जगन्वा नग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि ।
स्वर्ग्यदश्मन्नधिपा उ अन्धो ऽभि मा वपुर्दृश्ये निनीयात्
आ यद् रुहाव वरुणश्च नावं प्र यत् समुद्रमीर्याव मध्यम् ।
अधि यदुपां स्नुभिश्चराव प्र प्रेङ्ख ईङ्ख्यावहै शुभे कम्
वसिष्ठं ह वरुणो नाव्याधा दृषिं चकार स्वपा महोभिः ।
स्तोतारं विप्रः सुदिनत्वे अह्नां यान्नु द्यावस्ततनन् यादुषासः
क्वृ त्यानि नौ सख्या बभूवुः सचावहे यद्वृकं पुरा चित् ।
बृहन्तं मानं वरुण स्वधावः सहस्रद्वारं जगमा गृहं ते
य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः सन् त्वामागांसि कृणवत् सखा ते ।
मा त एनस्वन्तो यक्षिन् भुजेम यन्धि ष्मा विप्रः स्तुवते वरुथम्
ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु क्षियन्तो व्यस्मत् पाशं वरुणो मुमोचत् ।
अवो वन्वाना अदितेरुपस्थाद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५

६

७ [१०] (७१०)

(८९)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वरुणः । गायत्री, ५ जगती ।

मो पु वरुण मुन्मयं गृहं राजन्नहं गमम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं
यदेमि प्रस्फुरन्निव दृतिर्न ध्मातो अद्रिवः । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं
क्त्वः समह कीनता प्रतीपं जगमा शुचे । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं
अपां मध्ये तस्थिवांसं तृष्णाविदज्जितारम् । मूळा सुक्षत्र मूळ्यं
यत् किं चेदं वरुण दैव्ये जने ऽभिद्रोहं मनुष्याश्चरामसि ।
अर्चिती यत् तव धर्मा युयोपिम मा नस्तस्मादेनसो देव रीरिषः

१

२

३

४

५ [११] (७१५)

(९०)

[पञ्चोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९०-१०४]

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, ५-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

प्र वीरया शुचयो दद्विरे वा—मध्वर्युभिर्मधुमन्तः सुतासः ।	
वह वायो नियुतो याह्यच्छा पिबा सुतस्यान्धसो मदाय	१
ईशानाय प्रहृतिं यस्त आनद् शुचिं सोमं शुचिपास्तुभ्यं वायो ।	
कृणोषि तं मर्त्येषु प्रशस्तं जातोजातो जायते वाज्यस्य	२
राये नु यं जज्ञतू रोदसीमे राये देवी धिषणा धाति देवम् ।	
अध वायुं नियुतः सश्वत स्वा उत श्वेतं वसुधितिं निरेके	३
उच्छन्नपसः सुदिना अरिप्रा उरु ज्योतिर्विविदुर्दीध्यानाः ।	
गव्यं चिदूर्वमुशिजो वि वव्रु—स्तेषामनु प्रदिवः ससुरापः	४
ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति ।	
इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वा—मीशानयोरभि पृक्षः सचन्ते	५
ईशानासो ये दधते स्वर्णो गोभिरश्वेभिर्वसुभिर्हिरण्यैः ।	
इन्द्रवायू सूरयो विश्वमायु—रवर्द्धिर्वीरैः पृतनासु सद्युः	६
अर्वन्तो न श्वसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।	
वाजयन्तः स्ववसे हुवेम यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	७ [१२] (७२२)

(९१)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १, ३ वायुः; २, ४-७ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

कुविदुङ्ग नमसा ये वृधासः पुरा देवा अनवद्यास आसन् ।	
ते वायवे मनवे बाधिताया—ऽवासयन्नपसं सूर्येण	१
उशन्ता वृता न दमाय गोपा मासश्च पाथः शरदश्च पूर्वीः ।	
इन्द्रवायू सुष्टुतिर्वामियाना मर्द्धिकर्मीहे सुवितं च नव्यम्	२
पीवोअन्ना रयिवृधः सुमेधाः श्वेतः सिषक्ति नियुतामभिथ्रीः ।	
ते वायवे समनसो वि तस्थु—विश्वेन्नरः स्वपत्यानि चक्रुः	३
यावत् तरस्तन्वोऽ यावदोजो यावन्नरश्चक्षसा दीध्यानाः ।	
शुचिं सोमं शुचिपा पातमस्मे इन्द्रवायू सदतं बर्हिरेदम्	४ (७२६)

नियुवाना नियुतः स्पर्हवीरा इन्द्रवायू सरथं यातमर्वाक् ।
 इदं हि वां प्रभृतं मध्वो अग्रमधं प्रीणाना वि मुमुक्षतमस्मे
 या वां शतं नियुतो याः सहस्रमिन्द्रवायू विश्ववाराः सचन्ते ।
 अभिर्यातं सुविदत्राभिरर्वाक् पातं नरा प्रतिभृतस्य मध्वः
 अर्वन्तो न श्रवसो भिक्षमाणा इन्द्रवायू सुष्टुतिभिर्वसिष्ठाः ।
 वाजयन्तः स्वर्वसे हुवेम यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

५

६

७ [१३] (७२९)

(९२)

५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । वायुः, २, ४ इन्द्रवायू । त्रिष्टुप् ।

आ वायो भूष शुचिपा उषं नः सहस्रं ते नियुतो विश्ववार ।
 उपो ते अन्धो मद्यमयामि यस्य देव दधिषे पूर्वपेयम्
 प्र सोता जीरो अध्वरेष्वस्थात् सोममिन्द्राय वायवे पिबध्वै ।
 प्र यद् वां मध्वो अग्रियं भरन्त्यध्वर्यवो देवयन्तः शचीभिः
 प्र याभिर्यासिं द्वाश्वासमच्छा नियुद्धिर्वायविष्टये दुरोणे ।
 नि नो रयिं सुभोजसं युवस्व नि वीरं गव्यमश्व्यं च राधः
 ये वायव इन्द्रमादनास आदेवासो नितोशनासो अर्यः ।
 घ्नन्तो वृत्राणि सूरिभिः प्याम सास्र्वांसो युधा नृभिरमित्रान्
 आ नो नियुद्धिः शतिनीभिरध्वरं सहस्रिणीभिरुषं याहि यज्ञम् ।
 वायो अस्मिन् त्सर्वने मादयस्व यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१

२

३

४

५ [१४] (७३४)

(९३)

८ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्राग्नी । त्रिष्टुप् ।

शुचिं नु स्तोमं नवजातमद्येन्द्राग्नी वृत्रहणा जुषेथाम् ।
 उभा हि वां सुहवा जोहवीमि ता वाजं सद्य उशते धेष्ठा
 ता सानसी शवसाना हि भूतं साकंवृधा शवसा शूशुवांसा ।
 क्षयन्तौ रायो यवसस्य भूरः पुङ्कं वाजस्य स्थविरस्य घृष्वेः
 उपो ह यद् विदथं वाजिनो गुर्धीभिर्विप्राः प्रमतिमिच्छमानाः ।
 अर्वन्तो न काष्ठां नक्षमाणा इन्द्राग्नी जोहुवतो नरस्ते

१

२

३

(७३७)

गीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमान ईष्टे रथि यशसं पूर्वभार्जम् ।

इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा प्र नो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः

४

सं यन्मही मिथ्यती स्पर्धमाने तनुरुचा शूरसाता यतैते ।

अदेवयुं विदथे देवयुभिः सत्रा हतं सोमसुता जनेन

५ [१५]

इमाम् पु सोमसुतिमुप न एन्द्राग्नी सौमनसाय यातम् ।

नू चिद्धि परिमन्नाथे अस्माना वां शश्वद्विर्वृतीय वाजैः

६

सो अग्र एना नमसा समिन्द्रो ऽच्छा मित्रं वरुणमिन्द्रं वोचे ।

यत् सीमार्गश्चक्रमा तत् सु मृळ तदर्थमादितिः शिश्रथन्तु

७

एता अग्र आशुषाणास इष्टीर्युवोः सचाभ्यस्याम वाजान् ।

मेन्द्रो नो विष्णुर्मरुतः परि ख्यन् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [१६] (७४२)

(१४)

१२ मैत्रावरुणिवसिष्ठः । इन्द्राग्नी । गायत्री, १२ अनुष्टुप् ।

इयं वामस्य मन्मन इन्द्राग्नी पूर्यस्तुतिः

। अभ्राद् वृष्टिरिवाजनि

१

शृणुतं जरितुर्हवमिन्द्राग्नी वनतं गिरः

। ईशाना पिप्यतं धियः

२

मा पापत्वाय नो नरेन्द्राग्नी माभिर्शस्तये

। मा नो रीरधतं निदे

३

इन्द्रे अग्रा नमो बृहत् सुवृक्तिमेरयामहे

। धिया धेना अवस्यवः

४

ता हि शश्वन्त ईळत इत्था विप्रास ऊतये

। सुबाधो वाजसातये

५

ता वां गीर्भिर्विप्ययवः प्रयस्वन्तो हवामहे

। मेधसाता सनिष्यवः

६ [१७]

इन्द्राग्नी अवसा गतमस्मभ्यं चर्षणीसहा

। मा नो दुःशंस ईशत

७

मा कस्य नो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्गर्त्यस्य

। इन्द्राग्नी शर्म यच्छतम्

८

गोमन्द्रिरण्यवद् वसु यद् वामश्वावदीमहे

। इन्द्राग्नी तद् वनेमहि

९

यत् सोम आ सुते नर इन्द्राग्नी अजोहवुः

। ससीवन्ता सपर्यवः

१०

उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा या मन्वाना चिदा गिरा

। आङ्गुषैराविवासतः

११

ताविद् दुःशंसं मर्त्यं दुर्विद्रांसं रक्षास्विनम् । आभोगं हन्मना हतमुदधिं हन्मना हतम् १२

[१८] (७५४)

(९५)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ३ सरस्वान् । त्रिष्टुप् ।

प्र क्षोदसा धार्यसा सप्त एषा सरस्वती धरुणमार्यसी पूः ।	
प्रबाबधाना रथ्येव याति विश्वा अपो महिना सिन्धुरन्याः	१
एकाचित् सरस्वती नदीनां शुचिर्यती गिरिभ्य आ समुद्रात् ।	
रायश्चेतन्ती भुवनस्य भूरैर्धृतं पयो दुदुहे नाहुषाय	२
स वावृधे नर्यो योषणासु वृषा शिशुर्वृषभो यज्ञियासु ।	
स वाजिनं मघवन्धो दधाति वि सातये तन्वं मामृजीत	३
उत स्या नः सरस्वती जुषाणो—प श्रवत् सुभगा यज्ञे अस्मिन् ।	
मितज्ञाभिर्नमस्यैरियाणा राया युजा चिदुत्तरा सखिभ्यः	४
इमा जुह्वाना युष्मदा नमोभिः प्रति स्तोमं सरस्वति जुषस्व ।	
तव शर्मन् प्रियतमे दधाना उप स्थेयाम शरणं न वृक्षम्	५
अयमु ते सरस्वति वसिष्ठो द्वारावृतस्य सुभगे व्यावः ।	
वर्ध शुभ्रे स्तुवते रासि वाजान् यूयं पात स्वास्तिभिः सदा नः	६ [१९] (७६०)

(९६)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । सरस्वती, ४-६ सरस्वान् । १-२ प्रगाथः = (१ बृहती, २ सतो बृहती), ३ प्रस्तारपङ्क्तिः, ४-६ गायत्री ।

बृहदु गायिषे वचो ऽसुर्या नदीनाम् ।	
सरस्वतीमिन्महया सुवृक्तिभिः स्तोमैर्वसिष्ठ रोदसी	१
उभे यत् ते महिना शुभ्रे अन्धसी अधिक्षियन्ति पूरवः ।	
सा नो बोध्यवित्री मरुत्सखा चोदू राधो मघोनाम्	२
भद्रमिद् भद्रा कृणवत् सरस्वत्येकवारी चेतति वाजिनीवती ।	
गुणाना जमदग्निवत् स्तुवाना च वसिष्ठवत्	३
जनीयन्तो न्वग्रवः पुत्रीयन्तः सुदानवः । सरस्वन्तं हवामहे	४
ये ते सरस्व ऊर्मयो मधुमन्तो घृतश्रुतः । तेभिर्नोऽविता भव	५
पीपिवासं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषम्	६ [२०] (७६६)

(९७)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । १ इन्द्रः, २, ४-८ बृहस्पतिः, ३, ९ इन्द्राब्रह्मणस्पती,

१० इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

यज्ञे विवो नृषदने पृथिव्या नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
 इन्द्राय यत्र सर्वनानि सुन्वे गमन्मदाय प्रथमं वयश्च १
 आ दैव्या वृणीमहेऽवांसि बृहस्पतिर्नो मह आ सखायः ।
 यथा भवेम मीळहुषे अनागा यो नो दाता परावतः पितेव २
 तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः सुशेवं ब्रह्मणस्पतिं गृणीषे ।
 इन्द्रं श्लोको महि दैव्यः सिषक्तु यो ब्रह्मणो देवकृतस्य राजा ३
 स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो बृहस्पतिर्विश्ववारो यो अस्ति ।
 कामो रायः सुवीर्यस्य तं दातु पर्षन्नो अति सश्रुतो अरिष्टान् ४
 तमा नो अर्कममृताय जुष्टमिमे धासुरमृतासः पुराजाः ।
 शुचिक्रन्दं यजतं प्रस्त्यानां बृहस्पतिमनर्वाणं हुवेम ५ [२१]
 तं शग्मासो अरुषासो अश्वा बृहस्पतिं सहवाहो वहन्ति ।
 सहश्चिद् यस्य नीलवत् सधस्थं नभो न रूपमरूपं वसानाः ६
 स हि शुचिः शतपत्रः स शुन्ध्युर्हिरण्यवाशीरिषिरः स्वर्षाः ।
 बृहस्पतिः स स्वावेश ऋग्वः पुरु सखिभ्य आसुतिं करिष्ठः ७
 देवी देवस्य रोदसी जनित्री बृहस्पतिं वावृधतुर्महित्वा ।
 दक्षाय्याय दक्षता सखायः करद् ब्रह्मणे सुतरां सुगाधा ८
 इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिर्ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे अकारि ।
 अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरांतीः ९
 बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।
 धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः १० [२२] (७७६)

(९८)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । इन्द्रः, ७ इन्द्राबृहस्पती । त्रिष्टुप् ।

अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशुं जुहोतन वृषभार्य क्षितीनाम् ।
 गौराद् वेदीयां अवपानमिन्द्रो विश्वाहेद् याति सुतसोममिच्छन् १ (७७७)

यद् दधिषे प्रदिवि चार्वन्नं दिवेदिवे पीतिमिदस्य वक्षि ।	
उत हृदोत मनसा जुषाण उशन्निन्द्र प्रस्थितान् पाहि सोमान्	२
जजानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानमुवाच ।	
एन्द्र पप्राथोर्वन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्चकथं	३
यद् योधया महतो मन्यमानान् त्साक्षाम तान् बाहुभिः शाशदानान् ।	
यद् वा नृभिर्वृत इन्द्राभियुध्यास्तं त्वयाजिं सौश्रवसं जयेम	४
प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि प्र नूतना मघवा या चकार ।	
यदेददेवीरसाहिष्ट माया अथाभवत् केवलः सोमो अस्य	५
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं यत् पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य ।	
गवामसि गोपतिरेकं इन्द्र भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः	६
बृहस्पते युवमिन्द्रश्च वस्वो दिव्यस्येशाथे उत पार्थिवस्य ।	
धत्तं रयिं स्तुवते कीरये चिद् यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२३] (७८३)

(९९)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः, ४-६ इन्द्राविष्णू । त्रिष्टुप् ।

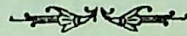
परो मात्रया तन्वा वृधान न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति ।	
उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वं परमस्य वित्से	१
न ते विष्णो जायमानो न जातो देव महिम्नः परमन्तमाप ।	
उदस्तम्ना नाकमृष्वं बृहन्तं दाधर्थं प्राचीं ककुभं पृथिव्याः	२
इरावती धेनुमती हि भूतं सूयवसिनी मनुषे दशस्या ।	
व्यस्तम्ना रोदसी विष्णवेते दाधर्थं पृथिवीमभितो मयूखैः	३
उरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं जनयन्ता सूर्यमुषासमग्निम् ।	
दासस्य चिद् वृषशिप्रस्य माया जघ्नथुर्नरा पृतनाज्येषु	४
इन्द्राविष्णू हंहिताः शम्बरस्य नव पुरो नवतिं च श्रथिष्टम् ।	
शतं वर्चिनः सहस्रं च साकं हथो अप्रत्यसुरस्य वीरान्	५
इयं मनीषा बृहती बृहन्तो रुक्रमा तवसा वर्धयन्ती ।	
ररे वां स्तोमं विदथेषु विष्णो पित्वतमिषो वृजनेष्विन्द्र	६
वषट् ते विष्णवांस आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२४] (७९०)

(१००)

७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । विष्णुः । त्रिष्टुप् ।

नू मर्तो दयते सनिष्यन् यो विष्णव उरुगायाय दाशत् ।	
प्र यः सत्राचा मनसा यजात एतावन्तं नर्यमाविवासात्	१
त्वं विष्णो सुमतिं विश्वजन्या मप्रयुतामेवयावो मतिं दाः	
पचो यथा नः सुवितस्य भूरे रश्वावतः पुरुश्चन्द्रस्य रायः	२
त्रिद्वैवः पृथिवीमेष एतां वि चक्रमे शतर्चसं महित्वा ।	
प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान् त्वेषं ह्यस्य स्थविरस्य नाम	३
वि चक्रमे पृथिवीमेष एतां क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन् ।	
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनास उरुक्षितिं सुजनिमा चकार	४
प्र तत् ते अद्य शिपिविष्ट नामा ऽर्यः शंसामि वयुनानि विद्वान् ।	
तं त्वा गृणामि तवसमतव्यान् क्षयन्तमस्य रजसः पराके	५
किमित् ते विष्णो परिचक्ष्यं भूत् प्र यद् ववक्षे शिपिविष्टो अस्मि ।	
मा वर्षो अस्मदपं गूह एतद् यदन्यरूपः समिथे बभूथ	६
वर्षद् ते विष्णवांस आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम् ।	
वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	७ [२५] (७९७)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३३]

(१०१)

६ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । त्रिष्टुप् ।

तिस्रो वाचः प्र वदु ज्योतिरग्रा या एतद् दुहे मधुदोघमूर्धः ।	
स वत्सं कृण्वन् गर्भमोषधीनां सद्यो जातो वृषभो रौरवीति	१
यो वर्धन ओषधीनां यो अपां यो विश्वस्य जगतो देव ईशे ।	
स त्रिधातुं शरणं शर्म यंसत् त्रिवर्तु ज्योतिः स्वभिष्ट्यस्मे	२
स्तरीरु त्वद् भवति सूत उ त्वद् यथावशं तन्वं चक्र एषः ।	
पितुः पयः प्रति गृष्णाति माता तेन पिता वर्धते तेन पुत्रः	३
यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थु स्तिस्रो द्यावस्त्रेधा ससुरापः ।	
त्रयः कोशास उपसेचनासो मध्वः श्रोतन्त्यभितो विरुशम्	४
इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे हृदो अस्त्वन्तरं तज्जुजोषत् ।	
मयोभुवो वृष्टयः सन्त्वस्मे सुपिप्पला ओषधीर्वेवगोपाः	५ (८०२)

स रेतोधा वृषभः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्थुषश्च ।
तन्म क्रतुं पातु शतशारदाय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

६ [१] (८०३)

(१०२)

३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः (वृष्टिकामः), कुमार आग्नेयो वा । पर्जन्यः । गायत्री, २ पादनिचृत् ।

पर्जन्याय प्र गायत दिवस्पुत्राय मीळहुषे । स नो यवसमिच्छतु १

यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्यर्वताम् । पर्जन्यः पुरुषीणाम् २

तस्मा इदुस्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमम् । इळां नः संयतं करत् ३ [२] (८०६)

(१०३)

१० मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । मण्डूकाः (पर्जन्यः) । त्रिष्टुप्, १ अनुष्टुप् ।

संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वाचं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवादिषुः १

दिव्या आपो अभि यदेनमायन् हतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।

गवामह न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वग्नुरत्रा समेति २

यदीमेनो उगतो अभ्यवर्षति तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् ।

अक्खलीकृत्या पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति ३

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनो रपां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् ।

मण्डूको यदुभिवृष्टः कर्जिष्कन् पृश्निः संपृङ्गे हरितेन वाचम् ४

यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं शाक्तस्येव वदति शिक्षमाणः ।

सर्वं तदेषां समृधेव पर्व यत् सुवाचो वदधनाध्यप्सु ५ [३]

गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरित एक एषाम् ।

समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुत्रा वाचं पिपिशुर्वदन्तः ६

ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।

संवत्सरस्य तदहः परि ण्ठ यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ७

ब्राह्मणासः सोमिनो वाचमकत ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सरीणाम् ।

अध्वर्यवो घर्मिणः सिष्विद्वाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ८

देवहिंति जुगुपुर्दादुशस्य क्रतुं नरो न प्र मिनन्त्येते ।

संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्रुवते विसर्गम् ९

गोमायुरदावुजमायुरदात् पृश्निरदाद्धरितो नो वसूनि ।

गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः १० [४] (८१६)

(१०४)

२५ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः । (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ; ८, १६, १९-२२ इन्द्रः; ९, १२-१३ सोमः;
१०, १४ अग्निः, ११ देवाः, १७ ग्रावाणः, १८ मरुतः, २३ (पूर्वार्धस्य) वासिष्ठाशीः, (उत्तरार्धस्य)
पृथिव्यन्तरिक्षे । त्रिष्टुप्; १-६, १८, २१, २३ जगती; ७ जगती त्रिष्टुप्वा; २५ अनुष्टुप् ।

इन्द्रासोमा तर्पतं रक्षं उज्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः ।
परां शृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां नि शिशीतमत्रिणः १
इन्द्रासोमा समघशंसमभ्युधं तर्पयस्तु चरुरग्निवाँ इव ।
ब्रह्माद्विषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने २
इन्द्रासोमा दुष्कृतो ववे अन्त-रनारम्भणे तमसि प्र विध्यतम् ।
यथा नातः पुनरेकेश्वनोदयत् तद् वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः ३
इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवो वृधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम् ।
उत् तक्षतं स्वयं पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः ४
इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्य-शितेभिर्भ्युवमश्महन्मभिः ।
तर्पुर्धेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शानि विध्यतं यन्तु निस्वरम् ५ [५]

इन्द्रासोमा परिं वां भूतु विश्वतं इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना ।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधये-मा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम् ६
प्राति स्मरेथां तुजयद्भिरैव-हंतं दुहो रक्षसो भङ्गुरावतः ।
इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद् यो नः कदा चिदभिदासति दुहा ७
यो मा पाकेन मनसा चरन्त-मभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः ।
आप इव काशिना संगृभीता असन्नस्त्वासंत इन्द्र वक्ता ८
ये पाकशंसं विहरन्त एवै-र्ये वां भद्रं दूषयन्ति स्वधार्भिः ।
अहये वा तान् प्रददातु सोम आ वां दधातु निर्ऋतेरुपस्थे ९
यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम् ।
रिपुः स्तेनः स्तेयकृद् दृभ्रमेतु नि प हीयतां तन्वा-तनां च १० [६]

परः सो अस्तु तन्वा-तनां च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः ।
प्रति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति यश्च नक्तम् ११
सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सच्चासच्च वर्चसी पस्पृधाते ।
तयोर्यत् सत्यं यतरहजीय-स्तदित सोमोऽवति हन्त्यासत् १२ (८२८)

न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम् ।

हन्ति रक्षो हन्त्यासुद वदन्त—मुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते १३

यदि वाहमनृतदेव आस मोघं वा देवाँ अप्युहे अग्ने ।

किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीषे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं संचन्ताम् १४

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यदि वायुस्ततप पूरुषस्य ।

अधा स वीरैर्वृशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह १५ [७]

यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह ।

इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरेधमस्पदीष्ट १६

प्र या जिगाति खर्गलैव नक्त—मप दुहा तन्वं गूहमाना ।

वत्राँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षसं उपन्दैः १७

वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्ष्विच्छत गृभायत रक्षसः सं पिनष्टन ।

वयो ये भूत्वी पतयन्ति नक्तभि—र्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे १८

प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोमशितं मघवन् त्सं शिशाधि ।

प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्ता—दुभि जहि रक्षसः पर्वतेन १९

एत उ त्वे पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम् ।

शिशीति शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदुशनिं यातुमज्यः २० [८]

इन्द्रो यातूनामभवत् पराशरो हविर्मथीनामभ्याहविवासताम् ।

अभीदु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रैव भिन्दन् त्सत एति रक्षसः २१

उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र २२

मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावता—मपोच्छतु मिथुना या किमीदिना ।

पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं दिव्यात् पात्वस्मान् २३

इन्द्र जहि पुमांसं यातुधान—मुत स्त्रियं मायया शाशदानाम् ।

विगीतासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते हृशन् त्सूर्यमुच्चरन्तम् २४

प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे—न्द्रश्च सोम जागृतम् । रक्षोभ्यो वधमस्यत—मशनिं यातुमज्यः २५ [९] (८४१)

॥ इति सप्तमं मण्डलं समाप्तम् ॥ मंत्र-संख्या

षष्ठमण्डलस्यान्तपर्यन्तं ५१३३

सप्तममण्डलस्य ८४१

सर्वयोगः— ५९७४

अथाष्टमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-५]

(३४) १-२ प्रगाथो (घौरः) काण्वः; ३-२९ मेधातिथि-मेध्यातिथी काण्वौ, ३०-३३ प्लायोगि-
रासङ्गः, ३४ आङ्गिरसी शश्वती ऋषिका । इन्द्रः, ३०-३४ आसङ्गः । १-४ प्रगाथः=
(विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ५-३२ बृहती, ३३-३४ त्रिष्टुप् ।

मा चिदुन्यद् वि शंसत सखायो मा रिषण्यत ।

इन्द्रमित् स्तोता वृषणं सचा सुते मुहुर्बुक्था च शंसत १

अवक्रक्षिणं वृषभं यथाजुरं गां न चर्षणीसहम् ।

विद्वेषणं संवननोभयंकरं मंहिष्ठमुभयाविनम् २

यच्चिद्धि त्वा जना इमे नाना हवन्त ऊतये ।

अस्माकं ब्रह्मेदमिन्द्र भूतु ते ऽहा विश्वा च वर्धनम् ३

वि तर्तूर्यन्ते मघवन् विपश्चितो ऽर्यो विपो जनानाम् ।

उप क्रमस्व पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमूतये ४

महे चन त्वामदिवः परा शुल्काय देयाम् ।

न सहस्राय नायुताय वज्रिवो न शताय शतामघ ५ [१०]

वस्यौ इन्द्रासि मे पितु—रुत भ्रातुरभुञ्जतः ।

माता च मे छदयथः समा वसो वसुत्वनाय राधसे ६

क्रेयथ क्रेदसि पुरुत्रा चिद्धि ते मनः ।

अलर्षि युध्म खजकृत् पुरंदर प्र गायत्रा अंगासिषुः ७

प्रास्मै गायत्रमर्चत वावातुर्यः पुरंदरः ।

यामिः काण्वस्योषं बर्हिणसदं यासद् वज्री भिनत् पुरः ८

ये ते सन्ति दशग्विनः शतिनो ये संहस्रिणः ।

अश्वासो ये ते वृषणो रघुदुव—स्तेभिर्नस्तूयमा गहि ९

(९)

आ त्व॑द्य स॒बर्द्ध॑धां हुवे गा॒यत्र॑वेपसम् ।

इन्द्रं॑ धेनुं सु॒दुघा॑मन्यामिषं—मुरु॑धारा॒मरु॑कृतम्

१० [११]

यत् त॒दत् सूर॑ एत॑शं व॒डू वा॑तस्य प॒र्णिना॑ ।

व॒ह॒त् कु॑त्स॒मार्जु॑नेयं श॒तक्र॑तुः त्स॒र॑द् गन्ध॒र्वम॑स्तृतम्

११

य ऋ॑ते चि॒दभि॑शिषः पुरा ज॒त्रुभ्य॑ आ॒तृदः॑ ।

संघा॑ता स॒न्धिं म॒घवा॑ पुरु॒वसु॑—रि॒ष्कर्ता॑ वि॒हृतं॑ पुनः

१२

मा भू॑म॒ निष्ट्या॑ इवे—न्द्र त्वद॑रणा इव ।

वना॑नि न प्र॒जहि॑तान्य॒द्रिवो॑ दुरो॒षासो॑ अमन्महि

१३

अम॑न्मही॒दना॑शवो ऽनु॒ग्रास॑श्च वृ॒त्रह॑न् ।

स॒कृत् सु॑ ते॒ मह॑ता शूर॑ रा॒धसा॑ ऽनु॒ स्तोमं॑ मुदीमहि

१४

यदि॑ स्तोमं॑ मम॒ श्रव॑—द॒स्माक॑मिन्द्रमिन्द्र॒वः ।

तिरः॑ प॒वित्रं॑ स॒सृवांस॑ आ॒शवो॑ मन्द॑न्तु तु॒ष्ट्यावृ॑धः

१५ [१२]

आ त्व॑द्य स॒धस्तु॑तिं वा॒वातुः॑ स॒ख्युरा॑ ग॒हि ।

उप॑स्तुतिर्म॒घोनां॑ प्र त्वावृ॑—त्वधा॑ ते व॒श्मि सु॑ष्टुतिम्

१६

सो॒ता हि॑ सोम॒मद्रि॑भि—रे॒मेन॑म॒प्सु धा॑वत ।

ग॒व्या व॑र्धेव वा॒सय॑न्त इ॒न्नरो॑ नि॒र्धुक्ष॑न् व॒क्षणा॑भ्यः

१७

अ॒ध ज॑मो अ॒ध वा॑ दि॒वो बृ॑हतो रो॒चना॑दधि ।

अ॒या वर्ध॑स्व त॒न्वा गिरा॑ ममा ऽऽ जा॒ता सु॑क्रतो पृ॒ण

१८

इन्द्रा॑य सु म॒दिन्त॑मं सोमं॑ सो॒ता वरे॑ण्यम् ।

श॒क्र ए॑णं पीप॒यद् वि॑श्व॒या धि॑या हि॒न्वानं॑ न वा॒ज्युम्

१९

मा त्वा॑ सोम॒स्य ग॑ल्द॒या स॒दा याच॑न्न॒हं गिरा॑ ।

भू॒र्णि मृ॑गं न स॒र्वने॑षु चु॒क्रुधं॑ क ई॒शानं॑ न या॒चिष॑त्

२० [१३]

मदे॑नेषितं म॒द—मु॒ग्रमु॒ग्रेण॑ श॒र्वसा॑ ।

वि॒श्वेषां॑ त॒रुता॑रं म॒दुच्यु॑तं म॒द्वे हि॑ ष्मा द॒दाति॑ नः

२१

शेवा॑रे वा॒र्या पुरु॑ वे॒वो म॑ती॒य दा॑शुषे ।

स सु॒न्वते॑ च॒ स्तुव॑ते च॒ रास॑ते वि॒श्वगू॑र्तो अ॒रिष्ट॑तः

२२

एन्द्र॑ याहि म॒त्स्व चि॒त्रेण॑ दे॒व रा॑धसा ।

सरो॑ न प्रा॒स्युद॑रं स॒पीति॑भि—रा सो॒मेभि॑रु॒रु स्फि॑रम॒

२३

(२३)

आ त्वा सहस्रमा गतं युक्ता रथे हिरण्यये ।
 ब्रह्मयुजो हरय इन्द्र केशिनो वहन्तु सोमपीतये २४
 आ त्वा रथे हिरण्यये हरी मयूरशेण्या ।
 शितिपृष्ठा वहतां मध्वो अन्धसो विवक्ष्णस्य पीतये २५ [१४]

पिबा त्वस्य गिर्वणः सुतस्य पूर्वपा इव ।
 परिष्कृतस्य रसिन इयमासुति—श्चारुर्मदाय पत्यते २६
 य एको अस्ति दुंसना मह्यो उग्रो अभि व्रतैः ।
 गमत् स शिप्री न स योषदा गम—द्धवं न परि वर्जति २७
 त्वं पुरं चरिष्ण्वं वधैः शुष्णस्य सं पिणक् ।
 त्वं भा अनु चरो अध द्विता यदिन्द्र हव्यो भुवः २८
 मम त्वा सूर उदिते मम मध्यंदिने दिवः ।
 मम प्रपित्वे अपिशर्वरे वस—वा स्तोमासो अवृत्सत २९
 स्तुहि स्तुहीदिते वा ते मंहिष्ठासो मघोनाम् ।
 निन्दिताश्वः प्रपथी परमज्या मघस्य मेध्यातिथे ३० [१५]

आ यदश्वान् वनन्वतः श्रद्धयाहं रथे रुहम् ।
 उत वामस्य वसुनश्चिकेतति यो अस्ति याद्वः पशुः ३१
 य ऋजा मह्यं मामहे सह त्वचा हिरण्यया ।
 एष विश्वान्यभ्यस्तु सौभगा ऽऽ संगस्य स्वनद्रथः ३२
 अध प्लायोगिरिति दासदुन्या—नासंगो अग्ने दुशभिः सहस्रैः ।
 अधोक्षणो दश मह्यं रुशन्तो नळा इव सरसो निरतिष्ठन् ३३
 अन्वस्य स्थूरं ददृशे पुरस्ता—दनस्थ ऊरुरवरम्बमाणः ।
 शश्वती नार्यभिचक्ष्याह सुभद्रमयं भोजनं विभर्षि ३४ [१६] (३४)

(२)

(४२) १-४० मेधातिथिः काण्वः, आङ्गिरसः प्रियमेधश्च, ४१-४२ मेधातिथिः काण्वः ।

इन्द्रः, ४१-४२ विभिन्दुः । गायत्री, २८ अनुष्टुप् ।

इदं वसो सुतमन्धः पिबा सुपूर्णमुदरम् । अनाभयिन् ररिमा ते १
 नृभिर्धूतः सुतो अश्वै—रव्यो वारैः परिपूतः । अश्वो न निक्तो नदीषु २
 तं ते यवं यथा गोभिः स्वादुर्मकर्म श्रीणन्तः । इन्द्र त्वास्मिन् त्सधमादे ३ (३७)

इन्द्र इत् सोमपा एक इन्द्रः सुतपा विश्वायुः । अन्तर्देवान् मर्त्याश्च	४
न यं शुक्रो न दुराशीर्न तृपा उरुव्यचंसम् । अपस्पृण्वते सुहार्दम्	५ [१७]
गोभिर्यदीमन्ये अस्मन् मृगं न वा मृगयन्ते । अभित्सरन्ति धेनुभिः	६
त्रय इन्द्रस्य सोमाः सुतासः सन्तु देवस्य । स्वे क्षये सुतपात्रः	७
त्रयः कोशासः श्रोतन्ति तिस्रश्चम्बुः सुपूर्णाः । समाने अधि भार्मन्	८
शुचिरसि पुरुनिष्ठाः क्षीरैर्मध्यत आशीर्तः । दध्ना मन्दिष्ठः शूरस्य	९
इमे त इन्द्र सोमास्तीवा अस्मे सुतासः । शुक्रा आशिरं याचन्ते	१० [१८]

तां आशिरं पुरोळाशमिन्द्रेमं सोमं श्रीणीहि । रेवन्तं हि त्वा शृणोमि	११
हृत्सु पीतासो युध्यन्ते दुर्मदासो न सुरायाम् । ऊधर्न नग्ना जरन्ते	१२
रेवाँ इद् रेवतः स्तोता स्यात् त्वावतो मघोनः । प्रेदु हरिवः श्रुतस्य	१३
उक्थं च न शस्यमानमगोररिरा चिकेत । न गायत्रं गीयमानं	१४
मा न इन्द्र पीयत्नवे मा शर्धते परा दाः । शिक्षा शचीवः शचीभिः	१५ [१९]

वयमु त्वा तदिदंथा इन्द्र त्वायन्तः सखायः । कण्वा उक्थेभिर्जरन्ते	१६
न घेमन्यदा पपन वज्रिन्नपसो नविष्टौ । तवेदु स्तोमं चिकेत	१७
इच्छन्ति देवाः सुन्वन्तं न स्वप्नाय स्पृहयन्ति । यन्ति प्रमादमर्तन्दाः	१८
ओषु प्र याहि वाजैभिर्मा हृणीथा अभ्यस्मान् । महाँ इव युवजानिः	१९
मो ष्वद्य दुर्हणावान् त्सायं करदारे अस्मत् । अश्रीर इव जामाता	२० [२०]

विद्वा ह्यस्य वीरस्य भूरिदावरीं सुमतिम् । त्रिषु जातस्य मनांसि	२१
आ तू पिंश्च कण्वमन्तं न घा विद्म शवसानात् । यशस्तरं शतमूतेः	२२
ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं वीराय शक्राय । भरा पिबन्नर्याय	२३
यो वेदिष्ठो अव्यथिष्वश्वावन्तं जरितृभ्यः । वाजं स्तोतृभ्यो गोमन्तम्	२४
पन्यपन्यमित् सोतार आ धावत् मद्याय । सोमं वीराय शूराय	२५ [२१]

पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नि यमते शतमूतिः	२६
एह हरी ब्रह्मयुजा शग्मा वक्षतः सखायम् । गीर्भिः श्रुतं गिर्वणसम्	२७
स्वादवः सोमा आ याहि श्रीताः सोमा आ याहि ।	
शिप्रिन्नृषीवः शचीवो नायमच्छा सधमादम्	२८
स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति महे राधसे नृम्णाय । इन्द्र कारिणं वृधन्तः	२९

गिरश्च यास्ते गिराह उक्था च तुभ्यं तानि । सत्रा दधिरे शर्वांसि ३० [२२]

एवेदेष तुविकूर्मिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृक्तो दयते ३१
हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः पुरु पुरुहूतः । महान् महीभिः शचीभिः ३२
यस्मिन् विश्वाश्चर्षण्य उत च्यौता ज्रयांसि च । अनु घेन्मन्दी मघोनः ३३
एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शृण्वे । वाजदावा मघोनाम् ३४
प्रभर्ता रथं गव्यन्तमपाकाच्चिद् यमवति । इनो वसु स हि वोळ्हा ३५ [२३]

सनिता विप्रो अर्वन्दिर्हन्ता वृत्रं नृभिः शूरः । सत्योऽविता विधन्तम् ३६
यजध्वैनं प्रियमेधा इन्द्रं सत्राचा मनसा । यो भूत् सोमैः सत्यमद्रा ३७
गाथश्रवसं सत्पतिं श्रवस्कामं पुरुत्मानम् । कण्वासो गात वाजिनम् ३८
य ऋते चिद् गास्पदेभ्यो दात सखा नृभ्यः शचीवान् । ये अस्मिन् काममश्रियन् ३९
इत्था धीवन्तमद्रिवः काण्वं मेध्यातिथिम् । मेघो भूतोऽभि यन्नयः ४०
शिक्षा विभिन्दो अस्मै चत्वार्ययुता ददत् । अष्टा परः सहस्रा ४१
उत सु त्ये पयोवृधा माकी रणस्य नप्या । जनिव्वनार्य मामहे ४२ [२४] (७६)

(३)

२४ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः, २१-२४ कौर्याणः पाकस्यामा । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), २१ अनुष्टुप्, २२-२३ गायत्री, २४ बृहती ।

पिवा सुतरस्य रसिनो मत्स्वा न इन्द्र गोमंतः ।

आपिर्नो बोधि सधमाद्यो वृधेऽस्माँ अवन्तु ते धियः १

भूयाम ते सुमतौ वाजिनो वयं मा नः स्तरभिर्मातये ।

अस्माञ्चित्राभिरवतावृभिष्टिभि—रा नः सुन्नेषु यामय २

इमा उ त्वा पुरुवसो गिरो वर्धन्तु या मम ।

पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितो ऽभि स्तोमैरनूषत ३

अयं सहस्रमृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे ।

सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये - ४

इन्द्रमिद् देवतातय इन्द्रं प्रयत्याध्वरे ।

इन्द्रं समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ५ [२५] (८१)

इन्द्रो म॒हा रोद॑सी प॒प्रथ॑च्छव॒ इन्द्रः॑ सूर्यमरोचयत् ।

इन्द्रे॑ ह॒ विश्वा॑ भुव॒नानि॑ येमि॒र इन्द्रे॑ सुवा॒नास॑ इन्द्रवः॒

६

अ॒भि त्वा॑ पु॒र्वपी॑तय॒ इन्द्र॑ स्तोमे॒भिरा॑यवः ।

स॒मीची॑नास॒ ऋम॑वः॒ सम॑स्वरन् रु॒द्रा गृ॑णन्त॒ पूर्व्य॑म्

७

अ॒स्येदिन्द्रो॑ वावृ॒धे वृ॑ष्ण्यं शवो॒ मदे॑ सुतस्य॒ विष्णा॑वि ।

अ॒द्या तम॑स्य॒ महि॑मान॒माय॑वो ऽनु॒ ष्ठु॑वन्ति॒ पूर्वा॑

८

तत् त्वा॑ या॒मि सु॒वीर्यं॑ तद् ब्र॒ह्म पु॒र्वचि॑त्तये ।

येना॒ यति॑भ्यो॒ भृग॑वे॒ धने॑ हिते॒ येन॒ प्रस्क॑ण्व॒मावि॑थ

९

येना॒ समु॑द्रमसृ॒जो म॒हीर॑प॒स्तदिन्द्र॑ वृ॒ष्णि ते॒ शवः॑ ।

स॒द्यः सो॒ अस्य॑ महि॒मा न॒ संन॑शे॒ यं क्षो॑णीरनुचक्रदे॒

१० [२६]

श॒ग्धी न॑ इन्द्र॒ यत् त्वा॑ र॒यिं या॒मि सु॒वीर्य॑म् ।

श॒ग्धि वा॒जाय॑ प्रथ॒मं सि॒षास॑ते॒ श॒ग्धि स्तो॒माय॑ पू॒र्व्य

११

श॒ग्धी नो॑ अ॒स्य य॒द्ध पौ॑रमावि॒थ धि॒य इन्द्र॑ सि॒षास॑तः ।

श॒ग्धि यथा॑ रु॒शमं॑ श्याव॒कं कृ॒पमिन्द्र॑ प्रावः॒ स्वर्ण॑रम्

१२

क॒न्नव्यो॑ अत॒सीनां॑ तु॒रो गृ॑णीत॒ मर्त्यः॑ ।

न॒ही न्व॑स्य॒ महि॑मान॒मिन्द्रि॑यं॒ स्वर्ग॑णन्त॒ आन॑शुः

१३

क॒दु स्तु॑वन्त॒ ऋत॑यन्त॒ देव॑त॒ ऋषिः॑ को वि॒प्र ओ॑हते ।

क॒दा ह॒वं म॑घव॒न्निन्द्र॑ सु॒न्वतः॑ क॒दु स्तु॑वत॒ आ ग॑मः

१४

उ॒दु त्ये॑ मधु॒मत्त॑मा॒ गिरः॑ स्तो॒मास॑ ई॒रते॑ ।

स॒त्राजि॑तो॒ धन॑सा॒ अक्षि॑तोतयो॒ वाज॑यन्तो॒ रथा॑ इव

१५ [२७]

क॒ण्वा इ॒व भृ॑गवः॒ सूर्यो॑ इ॒व विश्व॑मि॒द धी॑तमा॒नशुः॑ ।

इन्द्रं॑ स्तोमे॒भिर्म॑हयन्त॒ आय॑वः॒ प्रि॒यमे॑धासो अ॒स्वर॑न्

१६

यु॒क्ष्वा हि॑ वृ॒त्रह॑न्त॒म ह॑री॒ इन्द्र॑ प॒राव॑तः ।

अ॒र्वाची॑नो म॒घव॑न् त्सोम॒पीत॑य॒ उ॒ग्र ऋ॒ष्वेभि॑रा ग॒हि

१७

इ॒मे हि॑ ते॒ का॒रवो॑ वाव॒शुर्धिया॑ वि॒प्रासो॑ मे॒धसा॑तये ।

स त्वं नो॑ म॒घव॑न्निन्द्र॒ गिर्व॑णो॒ वेनो॑ न शृ॒णु॒धी ह॒वम्

१८

नि॒रिन्द्र॑ बृ॒हती॑भ्यो॒ वृ॒त्रं ध॑नु॒भ्यो अ॑स्फुरः ।

नि॒रबु॑दस्य॒ मृ॒गस्य॑ मा॒यिनो॑ निः प॒र्वत॑स्य॒ गा आ॑जः

१९

(२५)

निरग्रयो रुरुचुर्निरु सूर्यो निः सोम इन्द्रियो रसः ।
निरन्तरिक्षादधमो महामहि कृषे तदिन्द्र पौंस्यम्

२० [२८]

यं मे दुरिन्द्रो मरुतः पाकस्थामा कौरयाणः ।

विश्वेषां त्मना शोभिष्ठ मुपेव विवि धावमानम्

२१

रोहितं मे पाकस्थामा सुधुरं कक्ष्यप्राम् ।

अदाद् रायो विबोधनम्

२२

यस्मा अन्ये दश प्रति धुरं वहन्ति वह्नयः ।

अस्तं वयो न तुश्यम्

२३

आत्मा पितुस्तनूवास ओजोदा अभ्यञ्जनम् ।

तुरीयमिद् रोहितस्य पाकस्थामानं भोजं दातारमब्रवम्

२४ [२९] (१००)

(४)

२१ देवातिथिः काण्वः । इन्द्रः, १५-१८ पूषा वा, १९-२१ कुरुङ्गः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोवृहती), २१ पुर उणिक् ।

यदिन्द्र प्रागपागुदुङ् न्यग्वा हूयसे नृभिः ।

सिमा पुरु नृषूतो अस्यानवे ऽसिं प्रशर्धं तुर्वशे

१

यद् वा रुमे रुशमे श्यावके कृप इन्द्र मादयसे सचा ।

कण्वासस्त्वा ब्रह्मभिः स्तोमवाहस इन्द्रा यच्छन्त्या गहि

२

यथा गौरो अपा कृतं तृण्यन्नेत्यवेरिणम् ।

आपित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु सचा पिब

३

मन्दन्तु त्वा मघवन्निन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते ।

आमुष्या सोममपिबश्चमू सुतं ज्येष्ठं तद् दधिषे सहः

४

प्र चक्रे सहसा सहो बभञ्ज मन्युमोर्जसा ।

विश्वे त इन्द्र पृतनायवो यतो नि वृक्षा इव येमिरे

५ [३०]

सहस्रेणेव सचते यवीयुधा यस्त आनळुपस्तुतिम् ।

पुत्रं प्रावर्गं कृणुते सुवीर्ये वृक्षोति नमउक्तिभिः

६

मा भेम मा श्रमिष्मो ग्रस्य सख्ये तव ।

महत ते वृष्णो अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम तुर्वशं यदुम्

७

(१०७)

- स॒न्याम॑नु स्फि॒र्यं वा॒वसे वृषा॑ न द्वा॒नो अ॑स्य रोषति ।
म॒ध्वा संपृ॑क्ताः सा॒र॒घेण॑ धे॒नव॑ स्तूय॒मेहि॑ द्र॒वा पि॒ब ८
- अ॒श्वी र॒थी सु॑रूप इ॒द गोमाँ॑ इदिन्द्र ते सखा ।
श्वा॒त्रभा॒जा वय॑सा सच॒ते सदा॑ चन्द्रो या॒ति स॒भामु॑प ९
ऋ॒शो न तृ॑ण्यन्न॒वपा॑नमा ग॒हि पि॒बा सोमं॑ व॒शाँ अनु॑ ।
नि॒मेघ॑मानो म॒घव॑न् दि॒वेदि॑व ओजि॒ष्ठं द॑धिषे स॒हः १० [३१]
- अ॒ध्वर्यो॑ द्वाव॒या त्वं सोम॑मिन्द्रः पिपासति ।
उ॒प नूनं॑ यु॒युजे॑ वृष॒णा ह॒री आ च॑ जगाम वृ॒त्रहा ११
स्व॒यं चि॒त् स म॑न्यते दाशु॒रिर्ज॑नो यत्रा सोम॑स्य तृ॒म्पसि॑ ।
इ॒दं ते अ॒न्नं यु॒ज्यं स॑मु॒क्षितं॑ तस्येहि प्र द्र॒वा पि॒ब १२
- र॒थेष्ठा॒याध्व॑र्यवः सोम॑मिन्द्राय सोतन ।
अ॒धि ब्र॑ध्नस्या॒द्रयो॑ वि चक्षते सु॒न्वन्तो॑ द्वा॒श्वध्व॑रम् १३
उ॒प ब्र॑ध्नं वा॒वाता॑ वृष॒णा ह॒री इन्द्र॑म॒पसु॑ वक्षतः ।
अ॒र्वाश्च॑ त्वा स॒प्तयो॑ऽध्व॒रभ्यो॑ वह॑न्तु स॒वने॑दुप १४
- प्र पू॒षणं॑ वृणीमहे यु॒ज्याय॑ पुरु॒वसु॑म् ।
स श॑क्र शि॒क्ष पुरु॑हूत नो धि॒या तुजे॑ रा॒ये वि॑मोचन १५ [३२]
- सं नः॑ शि॒शीहि॑ भुरि॒जोरि॑व क्षुरं रा॒स्व रा॒यो वि॑मोचन ।
त्वे तन्नः॑ सु॒वेद॑मु॒स्त्रियं॑ वसु यं त्वं हि॒नोषि॑ मर्त्यम् १६
- वेमि॑ त्वा पू॒षन्न॒ञ्जसे॑ वेमि॑ स्तोत॒व आ॒घृणे॑ ।
न तस्य॑ वे॒म्यर॑णं हि तद् व॒सो स्तु॒षे प॒ज्राय॑ साम्ने १७
परा॑ गा॒वो यव॑सं कच्चि॒दाघृ॑णे नित्यं रे॒वणो॑ अमर्त्य ।
अ॒स्माकं॑ पू॒षन्न॒विता॑ शि॒वो भ॑व मं॒हिष्ठो॑ वा॒जसा॑तये १८
- स्थू॒रं राधः॑ श॒ताश्वं॑ कुरु॒ङ्गस्य॑ दि॒र्विष्टि॑षु ।
रा॒ज्ञस्त्वेष॑स्य सु॒भग॑स्य रा॒तिषु॑ तु॒र्वशै॑ष्वमन्महि १९
धी॒भिः सा॒तानि॑ का॒ण्वस्य॑ वा॒जिनः॑ प्रि॒यमे॑धैर॒भिद्यु॑भिः ।
प्रा॒ष्टिं स॒हस्रा॑नु निर्मे॒जाम॑जे निर्यू॒थानि॑ ग॒वामृ॑षिः २०
- वृ॒क्षाश्चि॑न्मे अ॒भिपि॑त्वे अ॒रार॑णुः ।
गां भ॑जन्त मे॒हना॑ ऽश्वं भजन्त मे॒हना॑ २१ [३३] (१२१)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३६]

(५)

३९ ब्रह्मातिथिः काण्वः । अश्विनौ, ३७ (उत्तरार्धस्य)-३९ चैद्यः कशुः ।

गायत्री, ३७-३८ बृहती, ३९ अनुष्टुप् ।

दूरादिहेव यत् सत्यंरुणप्सुराशिंश्चितम् । वि भानुं विश्वधातनम् १	
नृवद् दसा मनोयुजा रथेन पृथुपाजसा । सचेथे अश्विनोषसम् २	
युवाभ्यां वाजिनीवसू प्रति स्तोमा अदृक्षत । वाचं दूतो यथोहिषे ३	
पुरुप्रिया ण ऊतये पुरुमन्द्रा पुरुवसू । स्तुषे कण्वांसो अश्विना ४	
मंहिष्ठा वाजसातमे पर्यन्ता शुभस्पती । गन्तारा दाशुषो गृहम् ५ [१]	
ता सुदेवाय दाशुषे सुमेधामवितारिणीम् । घृतैर्गव्यंतिमुक्षतम् ६	
आ नः स्तोममुप द्रवत् तूयं श्येनोभिंराशुभिः । यातमश्वेभिरश्विना ७	
येभिस्तिष्ठः परावतो दिवो विश्वानि रोचना । त्रैरक्तून् परिदीयथः ८	
उत नो गोमतीरिष उत सातीरहर्विदा । वि पथः सातये सितम् ९	
आ नो गोमन्तमश्विना सुवीरं सुरथं रयिम् । वोळ्हमश्वावतीरिषः १० [२]	
वावृधाना शुभस्पती दसा हिरण्यवर्तनी । पिबतं सोम्यं मधु ११	
अस्मभ्यं वाजिनीवसू मधवन्त्यश्च सप्रथः । छर्दियन्तमदाभ्यम् १२	
नि पु ब्रह्म जनानां याविष्टं तूयमा गतम् । मो ष्वान्यो उपारतम् १३	
अस्य पिबतमश्विना युवं मदस्य चारुणः । मध्वो रातस्य धिण्या १४	
अस्मे आ वहतं रयिं शतवन्तं सहस्रिणम् । पुरुक्षुं विश्वधायसम् १५ [३]	
पुरुत्रा चिद्धि वां नरा विह्वयन्ते मनीषिणः । वाघद्विरश्विना गतम् १६	
जनांसो वृक्तबर्हिषो हविष्मन्तो अरंकृतः । युवां हवन्ते अश्विना १७	
अस्मार्कमद्य वामयं स्तोमो वाहिष्ठो अन्तमः । युवाभ्यां भूत्वश्विना १८	
यो ह वां मधुनो हतिराहितो रथचर्षणे । ततः पिबतमश्विना १९	
तेन नो वाजिनीवसू पश्वे तोकाय शं गवे । वहतं पीवरीरिषः २० [४]	
उत नो दिव्या इष उत सिन्धूरहर्विदा । अप द्वारेव वर्षथः २१	
कदा वां तौद्यो विधत् समुद्रे जहितो नरा । यद् वां रथो विभिष्यतात् २२	
युवं कण्वाय नासत्या ऽपिरिप्ताय हर्म्ये । शश्वद्वतीर्दिशस्यथः २३	
ताभिरा यातमूतिभिर्नव्यसीभिः सुशस्तिभिः । यद् वां वृषण्वसू हुवे २४	

(१४५)

यथा चित् कण्वमावतं प्रियमेधमुपस्तुतम् । आत्रिं शिञ्जारमश्विना २५ [५]

यथोत कृत्वये धने—ऽशुं गोष्वगस्त्यम् । यथा वाजेषु सोभरिम् २६

एतावद् वां वृषण्वसू अतो वा भूयो अश्विना । गृणन्तः सुम्नमीमहे २७

रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्याभीशुमश्विना । आ हि स्थाथो दिविस्पृशम् २८

हिरण्ययीं वां रभि—रीषा अक्षो हिरण्ययः । उभा चक्रा हिरण्यया २९

तेन नो वाजिनीवसू परावतश्चिदा गतम् । उपेमां सुष्टुतिं मम ३० [६]

आ वहैथे पराकात् पूर्वीरश्वन्तावश्विना । इषो दासीरमत्या ३१

आ नो द्युम्नैरा शवोभि—रा राया यातमश्विना । पुरुश्वन्द्वा नासत्या ३२

एह वां प्रुषितप्सवो वयो वहन्तु पर्णिनः । अच्छा स्वध्वरं जनम् ३३

रथं वामनुगायसं य इषा वर्तते सह । न चक्रमभि बाधते ३४

हिरण्ययेन रथेन द्ववत्पाणिभिरश्वैः । धीजवना नासत्या ३५ [७]

युवं मृगं जागृवांसं स्वदथो वा वृषण्वसू । ता नः पृङ्गमिषा रयिम् ३६

ता मे अश्विना सनीनां विद्यातं नवानाम् ।

यथा चिच्चैद्यः कशुः शतमुष्ट्रानां ददत् सहस्रा दश गोनाम् ३७

यो मे हिरण्यसंहशो दश राजो अमंहत ।

अधस्पदा इच्चैद्यस्य कृष्टय—श्चर्मन्ना अभितो जनाः ३८

माकिरेना पथा गाद् येनेमे यन्ति चेदयः ।

अन्यो नेत् सूरिरोहते भूरिदावत्तरो जनः ३९ [८] (१६०)

(६)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० ६-१२]

४८ वत्सः काण्वः । इन्द्रः , ४६-४८ तिरिन्दिरः पार्श्व्यः । गायत्री ।

महौ इन्द्रो य ओजसा पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव । स्तोमैर्वत्सस्य वावृधे १

प्रजामृतस्य पिप्रतः प्र यद् भरन्त वह्नयः । विप्रो ऋतस्य वाहसा २

कण्वा इन्द्रं यदकृत स्तोमैर्यज्ञस्य सार्धनम् । जामि ब्रुवत् आयुधम् ३

समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः । समुद्रायैव सिन्धवः ४

ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत् समवर्तयत् । इन्द्रश्चर्मैव रोदसी ५ [९]

वि चिद् वृत्रस्य दोधन्तो वज्रेण शतपर्वणा । शिरो बिभेद वृष्णिना ६

(१६६)

इमा अभि प्र णोनुमो विपामग्रेषु धीतयः । अग्नेः शोचिर्न दिद्युतः	७
गुहा सतीरुप त्वना प्र यच्छोचन्त धीतयः । कणा कृतस्य धारया	८
प्र तमिन्द्र नशीमहि रयिं गोमन्तमश्विनम् । प्र ब्रह्म पूर्वचित्तये	९
अहमिन्द्रि पितुष्परि मेधामृतस्य जग्रभ । अहं सूर्य इवाजनि	१० [१०]
अहं प्रत्नेन मन्मना गिरः शुम्भामि कण्ववत् । येनेन्द्रः शुम्भमिद वृधे	११
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुवुर्कषयो ये च तुष्टुवुः । ममेद् वर्धस्व सुष्टुतः	१२
यदस्य मन्युरध्वनीद् वि वृत्रं पर्वशो रुजन् । अपः समुद्रमैरयत्	१३
नि शुष्ण इन्द्र धर्णासिं वज्रं जघन्थ दस्यवि । वृषा ह्युग्र गृणिवेषे	१४
न द्याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । न विव्यचन्त भूमयः	१५ [११]
यस्त इन्द्र महीरपः स्तभूयमान आशयत् । नि तं पद्यासु शिश्रथः	१६
य इमे रोदसी मही समीची समजग्रभीत् । तमोभिरिन्द्र तं गुहः	१७
य इन्द्र यतयस्त्वा भृगवो ये च तुष्टुवुः । ममेदुग्र श्रुधी हवम्	१८
इमास्त इन्द्र पृश्नयो घृतं दुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिप्युषीः	१९
या इन्द्र प्रस्वस्त्वा ऽऽसा गर्भमचक्रिन् । परि धर्मेव सूर्यम्	२० [१२]
त्वामिच्छवसस्पते कणा उक्थेन वावृधुः । त्वां सुतास इन्दवः	२१
तवेदिन्द्र प्रणीतिषु त प्रशस्तिरदिवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः	२२
आ न इन्द्र महीमिषं पुरं न दर्षि गोमतीम् । उत प्रजां सुवीर्यम्	२३
उत त्यदाश्वश्वयं यदिन्द्र नाहुषीष्वा । अग्रे विश्व प्रदीदयत्	२४
अभि व्रजं न तन्निषे सूर उपाकचक्षसम् । यदिन्द्र मृळयासि नः	२५ [१३]
यवुङ्ग तविषीयस इन्द्र प्रराजसि क्षितीः । महौ अपार ओजसा	२६
तं त्वा हविष्मतीर्विश उप ब्रुवत ऊतये । उरुज्यसमिन्दुभिः	२७
उपह्वरे गिरीणां संगथे च नदीनाम् । धिया विप्रो अजायत	२८
अतः समुद्रमुद्रतश्चिकित्वा अव पश्यति । यतो विपान एजति	२९
आदित प्रत्नस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो यद्विध्यते दिवा	३० [१४]
कणास इन्द्र ते मतिं विश्वे वर्धन्ति पौंस्यम् । उतो शविष्ठ वृण्यम्	३१
इमां म इन्द्र सुष्टुतिं जुषस्व प्र सु मामव । उत प्र वर्धया मतिम्	३२
उत ब्रह्मण्या वयं तुभ्यं प्रवृद्ध वज्रिवः । विप्रा अतक्ष्म जीवसे	३३
अभि कणा अनूषता ऽऽपो न प्रवता यतीः । इन्द्रं वनन्वती मतिः	३४ (११४)

इन्द्रमुक्थानि वावृधुः समुद्रमिव सिन्धवः । अनुत्तमन्युमजरम्	३५ [१५]
आ नो याहि परावतो हरिभ्यां हर्यताभ्याम् । इमामिन्द्र सुतं पिब	३६
त्वामिदं वृत्रहन्तम् जनांसो वृक्तबर्हिषः । हवन्ते वाजसातये	३७
अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं न वर्त्येतशम् । अनु सुवानास इन्द्रवः	३८
मन्दस्वा सु स्वर्णर उतेन्द्र शर्यणावति । मत्स्वा विवस्वतो मती	३९
वावृधान उप द्यवि वृषा वज्रयरोरवीत् । वृत्रहा सोमपातमः	४० [१६]
ऋषिर्हि पूर्वजा अस्येक ईशान ओजसा । इन्द्रं चोष्कूयसे वसु	४१
अस्माकं त्वा सुतां उप वीतपृष्ठा अभि प्रयः । शतं वहन्तु हरयः	४२
इमां सु पूर्वा धियं मधोर्धृतस्य पिप्युषीम् । कण्वा उक्थेन वावृधुः	४३
इन्द्रमिदं विमहीनां मेधे वृणीत मर्त्यः । इन्द्रं सनिष्युरुतये	४४
अर्वाञ्च त्वा पुरुषुत प्रियमैधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	४५
शतमहं तिरिन्दिरे सहस्रं पर्शावा ददे । राधांसि याद्वानाम्	४६
त्रीणि शतान्यर्वतां सहस्रा दश गोनाम् । दुदुष्पञ्चाय साध्वे	४७
उदानद्र ककुहो दिव मुष्नाश्चतुर्युजो ददत् । श्रवसा याद्वं जनम्	४८ [१७] (२०८)

(७)

३६ पुनर्वत्सः काण्वः । मरुतः । गायत्री ।

प्र यद् वस्त्रिष्टुभमिषं मरुतो विप्रो अक्षरत् । वि पर्वतेषु राजथ	१
यदुङ्ग तविषीयवो यामं शुभ्रा अचिध्वम् । नि पर्वता अहासत	२
उदीरयन्त वायुभिर्वाश्रासः पृश्निमातरः । धुक्षन्तं पिप्युषीमिषम्	३
वपन्ति मरुतो मिहं प्र वेपयन्ति पर्वतान् । यद् यामं यान्ति वायुभिः	४
नि यद् यामाय वो गिरिर्नि सिन्धवो विधर्मणे । महे शुष्माय येमिरे	५ [१८]
युष्माँ उ नक्तमूतये युष्मान् दिवा हवामहे । युष्मान् प्रयत्यध्वरे	६
उदु त्वे अरुणस्वश्चित्रा यामेभिरीरते । वाश्रा अधि ण्णुनां विवः	७
सृजन्ति रश्मिमोजसा पन्थां सूर्याय यातवे । ते भानुभिर्वि तस्थिरे	८
इमां मे मरुतो गिरिर्मिमं स्तोममृभुक्षणः । इमं मे वनता हवम्	९
त्रीणि सरांसि पृश्नयो दुदुहे वज्रिणे मधु । उत्सं कवन्धमुद्रिणाम्	१० [१९]
मरुतो यद्द्र वो विवः सुम्नायन्तो हवामहे । आ तू न उप गन्तन	११ (२१९)

यूयं हि ष्ठा सुदानवो रुद्रा ऋभुक्षणो दमे	। उत प्रचेतसो मदं	१२
आ नो रयिं मदुच्युतं पुरुक्षुं विश्वधायसम्	। इयता मरुतो दिवः	१३
अधीव यद् गिरीणां यामं शुभ्रा अचिध्वम्	। सुवानैर्मन्दध्व इन्दुभिः	१४
एतावतश्चिदेषां सुभ्रं भिक्षेत मर्त्यः	। अदाभ्यस्य मन्मभिः	१५ [२०]
ये द्रप्सा इव रोदसी धमन्त्यनु वृष्टिभिः	। उत्सं दुहन्तो अक्षितम्	१६
उदु स्वानेभिरीरुत उद रथैरुदु वायुभिः	। उत स्तोमैः पृश्निमातरः	१७
येनाव तुर्वशं यदुं येन कण्वं धनस्पृतम्	। राये सु तस्य धीमहि	१८
इमा उ वः सुदानवो घृतं न पिप्युषीरिषः	। वर्धान् काण्वस्य मन्मभिः	१९
कं नूनं सुदानवो मदथा वृक्तबर्हिषः	। ब्रह्मा को वः सपर्यति	२० [२१]
नहि ष्म यद्ध वः पुरा स्तोमैर्भिवृक्तबर्हिषः	। शर्धा ऋतस्य जिवन्थ	२१
समु त्ये महतीरपः सं क्षोणी समु सूर्यम्	। सं वज्रं पर्वशो दधुः	२२
वि वृत्रं पर्वशो ययुर्वि पर्वता अराजिनः	। चक्राणा वृष्णि पौंस्यम्	२३
अनु त्रितस्य युध्यतः शुष्ममावन्नत क्रतुम्	। अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये	२४
विद्युद्धस्ता अभिद्यवः शिप्राः शीर्षन् हिरण्ययीः	। शुभ्रा व्यञ्जत श्रिये	२५ [२२]
उशना यत् परावत उक्ष्णो रन्ध्रमयातन	। द्यौर्न चक्रदद् भिया	२६
आ नो मखस्यं क्वावने ऽश्वैर्हिरण्यपाणिभिः	। देवास उषं गन्तन	२७
यदेषां पृषती रथे प्रष्टिर्वहति रोहितः	। यान्ति शुभ्रा रिणन्नपः	२८
सुषोमै शर्यणावत्यार्जीके प्रस्त्यावति	। ययुर्निचक्रया नरः	२९
कदा गच्छाथ मरुत इत्था विप्रं हवमानम्	। मर्डीकेभिर्नाधमानम्	३० [२३]
कद्ध नूनं कंधप्रियो यदिन्द्रमजहातन	। को वः सखित्व ओहते	३१
सहो पु णो वज्रहस्तैः कण्वासो अग्निं मरुद्भिः	। स्तुषे हिरण्यवाशीभिः	३२
ओ पु वृष्णः प्रयज्युना नव्यसे सुविताय	। ववृत्यां चित्रवाजान्	३३
गिर्यश्चिन्नि जिहते पर्शानासो मन्यमानाः	। पर्वताश्चिन्नि यैमिरे	३४
आक्षण्यावानो वह न्यन्तरिक्षेण पततः	। धातारः स्तुवते वयः	३५
अग्निर्हि जानि पूर्य इच्छन्वो न सूर्यो अर्चिषा	। ते भानुभिर्वि तस्थिरे	३६ [२४] (२४४)

(८)

२३ सध्वंसः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

आ नो विश्वाभिरुतिभि—रश्विना गच्छतं युवम् ।	
दस्रा हिरण्यवर्तनी पिबतं सोम्यं मधु	१
आ नूनं यातमश्विना रथेन सूर्यत्वचा ।	
भुजी हिरण्यपेशसा कवी गम्भीरचेतसा	२
आ यातं नहुषस्पर्या ऽऽन्तरिक्षात् सुवृक्तिभिः ।	
पिबाथो अश्विना मधु कण्वानां सर्वने सुतम्	३
आ नो यातं विवस्पर्या ऽन्तरिक्षादधप्रिया ।	
पुत्रः कण्वस्य वामिह सुषाव सोम्यं मधु	४
आ नो यातमुपश्रु—त्यश्विना सोमपीतये ।	
स्वाहा स्तोमस्य वर्धना प्र कवी धीतिभिर्नरा	५ [२५]
यच्चिद्धि वां पुर ऋषयो जुहूरेऽवसे नरा ।	
आ यातमश्विना गत—मुपेमां सुष्टुतिं मम	६
विवश्विद् रोचनाद—ध्या नो गन्तं स्वविदा ।	
धीभिर्वत्सप्रचेतसा स्तोमैर्भिर्हवनश्रुता	७
किमन्ये पर्यासते ऽस्मत् स्तोमैर्भिरश्विना ।	
पुत्रः कण्वस्य वामृषि—र्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत्	८
आ वां विप्र इहावसे ऽह्वत् स्तोमैर्भिरश्विना ।	
अरिप्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं मयोभुवा	९
आ यद् वां योषणा रथ—मतिष्ठद् वाजिनीवसू ।	
विश्वान्यश्विना युवं प्र धीतान्यगच्छतम्	१० [२६]
अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना ।	
वत्सो वां मधुमद् वचो ऽशंसीत् काव्यः कविः	११
पुरुमन्द्रा पुरुवसू मनोतरा रयीणाम् ।	
स्तोमं मे अश्विनाविम—मभि वह्नीं अनूषाताम्	१२
आ नो विश्वान्यश्विना धत्तं राधांस्यह्वया ।	
कृतं न ऋत्विगावतो मा नो रीरधतं निदे	१३ (२५७)

यन्नासत्या परावति यद् वा स्थो अध्यम्बरे ।

अतः सहस्रनिर्णिजा रथेना यातमश्विना

१४

यो वा नासत्यावृषिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत् ।

तस्मै सहस्रनिर्णिजमिषं धत्तं घृतश्रुतम्

१५ [२७]

प्रास्मा ऊर्जं घृतश्रुतमश्विना यच्छतं युवम् ।

यो वा सुम्नाय तुष्टवद् वसूयाद् दानुनस्पती

१६

आ नो गन्तं रिशादसेमं स्तोमं पुरुभुजा ।

कृतं नः सुश्रियो नरेमा दातमभिष्टये

१७

आ वा विश्वाभिरुतिभिः प्रियमैधा अहूषत ।

राजन्तावध्वराणामश्विना यामहूतिषु

१८

आ नो गन्तं मयोभुवाऽश्विना शंभुवा युवम् ।

यो वा विपन्यू धीतिभिर्गीर्भिर्वत्सो अवीवृधत्

१९

याभिः कण्वं मेधातिथिं याभिर्वशं दशवजम् ।

याभिर्गोर्धर्ममावतं ताभिर्नोऽवतं नरा

२० [२८]

याभिर्नरा त्रसदस्युर्मावतं कृत्वये धने ।

ताभिः प्वस्माँ अश्विना प्रावतं वाजसातये

२१

प्र वा स्तोमाः सुवृक्तयो गिरो वर्धन्त्वश्विना

पुरुत्रा वृत्रहन्तमा ता नो भूतं पुरुस्पृहा

२२

त्रीणि पदान्यश्विनोराविः सान्ति गुहा परः ।

कवी ऋतस्य पत्न्यभिर्वाग्जीवेभ्यस्परि

२३ [२९] (२६७)

(९)

२१ शशकर्णः काण्वः । अश्विनौ । अनुष्टुप्; १, ४, ६, १४-१५ बृहती; २, ३, २०, २१ गायत्री;

५ ककुप्; १० त्रिष्टुप्; ११ विराड्; १२ जगती ।

आ नूनमश्विना युवं वत्सस्य गन्तमवसे ।

प्रास्मै यच्छतमवृकं पृथु च्छर्दिर्युयुतं या अरातयः

१

यवुन्तरिक्षे यद् द्विवि यत् पञ्च मानुषाँ अनु । नृम्णं तद् धत्तमश्विना

२

ये वा दंसाँस्यश्विना विप्रासः परिमामृशुः । एवेत् काण्वस्य बोधतम्

३

(२७०)

- अयं वां घर्मो अश्विना स्तोमेन परि पिच्यते ।
 अयं सोमो मधुमान् वाजिनीवसू येन वृत्रं चिकेतथः ४
 यदुप्तु यद् वनस्पतौ यदोषधीषु पुरुदंससा कृतम् ।
 तेन माविष्टमश्विना ५ [३०]
- यन्नासत्या भुरण्यथो यद् वा देव भिषज्यथः ।
 अयं वां वत्सो मतिभिर्न विन्धते हविष्मन्तं हि गच्छथः ६
 आ नूनमश्विनोऽर्कपिः स्तोमं चिकेत वामया ।
 आ सोमं मधुमत्तमं घर्मं सिञ्चादथर्वणि ७
 आ नूनं रघुवर्तनि रथं तिष्ठथो अश्विना ।
 आ वां स्तोमा इमे मम नभो न चुच्यवीरत ८
 यदुद्य वां नासत्यो कथैराचुच्युवीमहि ।
 यद् वा वाणीभिरश्विने वेत् काण्वस्य बोधतम् ९
 यद् वां कक्षीवा उत यद् व्यश्व ऋषिर्यद् वां वीर्यतमा जुहाव ।
 पृथी यद् वां वैन्यः सार्दनेष्वे वेदतो अश्विना चेतयेथाम् १० [३१]
- यातं छर्विष्पा उत नः परस्पा भूतं जगत्पा उत नस्तनूपा ।
 वर्तिस्तोकाय तनयाय यातम् ११
 यदिन्द्रेण सरथं याथो अश्विना यद् वा वायुना भवथः समोकसा ।
 यदादित्येभिर्ऋभुभिः सजोषसा यद् वा विष्णोर्विक्रमणेषु तिष्ठथः १२
 यदुद्याश्विनावहं हुवेय वाजसातये ।
 यत् पुत्सु तुर्वणे सह स्तच्छ्रेष्ठमश्विनोरवः १३
 आ नूनं यातमश्विने मा हव्यानि वां हिता ।
 इमे सोमासो अधि तुर्वणे यदा विमे कण्वेषु वामथ १४
 यन्नासत्या पराके अवाके अस्ति भेषजम् ।
 तेन नूनं विमदाय प्रचेतसा छर्दिर्वत्साय यच्छतम् १५ [३२]
- अभुत्सु प्र देव्या साकं वाचाहमश्विनोः ।
 व्यावर्देव्या मतिं वि रातिं मर्त्येभ्यः १६
 प्र बोधयोषो अश्विना प्र देवि सूनृते महि ।
 प्र यज्ञहोतरानुषक् प्र मदाय श्रवो बृहत् १७ [३४]

यदुधो यासि भानुना सं सूर्येण रोचसे ।

आ हायमश्विनो रथो वर्तिर्याति नृपाय्यम् १८

यदापीतासो अंशवो गावो न दुह ऊर्धभिः ।

यद् वा वाणीरनूषत प्र देवयन्तो अश्विना १९

प्र द्युम्नाय प्र शवसे प्र नृपाह्याय शर्मणे । प्र दक्षाय प्रचेतसा २०

यन्नूनं धीभिरश्विना पितुर्योना निषीदथः । यद् वा सुम्नेभिरुक्थ्या २१ [३३] (२८८)

(१०)

६ प्रगाथो (गौरः) काण्वः । अश्विनौ । १ बृहती, २ मध्येज्योतिः, ३ अनुष्टुप् (पिंगलमतेन-शंकुमती),

४ आस्तारपंक्तिः, ५-६ प्रगाथः = (५ बृहती, ६ सतोबृहती) ।

यत् स्थो वीर्घप्रसन्नानि यद् वादो रोचने दिवः ।

यद् वा समुद्रे अध्याकृते गृहे ऽत आ यातमश्विना १

यद् वा यज्ञं मनवे संमिमिक्षथु रेवेत् काण्वस्य बोधतम् ।

बृहस्पतिं विश्वान् देवाँ अहं हुव इन्द्राविष्णूँ अश्विनावाशुहेषसा २

त्या न्वश्विना हुवे सुदंससा गृभे कृता ।

ययोरस्ति प्र णः सख्यं देवेष्वध्याप्यम् ३

ययोरधि प्र यज्ञा असूरे सन्ति सूरयः ।

ता यज्ञस्याध्वरस्य प्रचेतसा स्वधाभिर्या पिबंतः सोम्यं मधु ४

यदुद्याश्विनावपाग् यत् प्राक् स्थो वाजिनीवसू ।

यद् दुह्यव्यनवि तुर्वशे यदौ हुवे वामथ मा गतम् ५

यदुन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा यद् वेमे रोदसी अनु ।

यद् वा स्वधाभिरधितिष्ठथो रथमत आ यातमश्विना ६ [३४] (२९४)

(११)

१० वत्सः काण्वः । अग्निः । गायत्री, १ प्रतिष्ठा, २ वर्धमाना, १० त्रिष्टुप् ।

त्वमग्ने व्रतपा असि देव आ मर्त्येष्व १ त्वं यज्ञेष्वीड्यः १

त्वमसि प्रशस्यो विदथेषु सहन्त्य २ अग्ने रथीरध्वराणाम् २

स त्वमस्मदप द्विषो ययोधि जातवेदः ३ अदेवीरग्ने अरातीः ३

(२९७)

अन्ति चित् सन्तमहं	यज्ञं मर्तस्य रिपोः	। नोप वेपि जातवेदः	४
मर्ता अमर्त्यस्य ते	भूरि नाम मनामहे	। विप्रसो जातवेदसः	५ [३५]
विप्रं विप्रसोऽवसे	देवं मर्तास ऊतये	। अग्निं गीर्भिर्हवामहे	६
आ ते वृत्सो मनो यमत	परमाच्चित् सधस्थात्	। अग्रे त्वां कामया गिरा	७
पुरुत्रा हि सदङ्कुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	८
समत्स्वग्निमवसे	वाजयन्तो हवामहे	। वाजेषु चित्राधसम्	९
प्रतो हि कमीड्यो अध्वरेषु	सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि ।		
स्वां चाग्ने तन्वं पिप्रयस्वा	—ऽस्मभ्यं च सौभगमा यजस्व		१० [३६] (३०४)

[इति पंचमोऽष्टकः ॥५॥]

[अथ षष्ठोऽष्टकः ॥६॥]

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(१२)

३३ पर्वतः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक्, ३३ शंकुमती (पिंगळमतेन) ।

य इन्द्र सोमपातमो	मदः शविष्ठ चेतति	। येना हंसि न्यत्रिणं तमीमहे	१
येना दशग्वमधिगुं	वेपयन्तं स्वर्णरम्	। येना समुद्रमाविथा तमीमहे	२
येन सिन्धुं महीरपो	रथा इव प्रचोदयः	। पन्थामृतस्य यातवे तमीमहे	३
इमं स्तोममभिष्टये	घृतं न पूतमद्रिवः	। येना नु सद्य ओजसा ववक्षिथ	४
इमं जुषस्व गिर्वणः	समुद्र इव पिन्वते	। इन्द्र विश्वाभिरुतिभिर्ववक्षिथ	५ [१]
यो नो देवः परावतः	सखित्वनाय मामहे	। द्विवो न वृष्टिं प्रथयन् ववक्षिथ	६
ववक्षुरस्य केतव	उत वज्रो गर्भस्त्योः	। यत् सूर्यो न रोदसी अवर्धयत्	७
यदि प्रवृद्ध सत्पते	सहस्रं महिषां अघः	। आदित् त इन्द्रियं महि प्र वावृधे	८
इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभि	न्यर्शसानमोषति	। अग्निर्वनेव सासहिः प्र वावृधे	९
इयं तं ऋत्वियावती	धीतिरेति नवीयसी	। सपर्यन्ती पुरुप्रिया मिमीत इत्	१० [२]
गर्भो यज्ञस्य देवयुः	क्रतुं पुनीत आनुषक्	। स्तोमैरिन्द्रस्य वावृधे मिमीत इत्	११
सनिर्भिन्नस्य पप्रथ	इन्द्रः सोमस्य पीतये	। प्राची वाशीव सुन्वते मिमीत इत्	१२
यं विप्रो उक्थवाहसो	ऽभिप्रमन्दुरायवः	। घृतं न पिप्य आसन्यूतस्य यत्	१३
उत स्वराजे अदितिः	स्तोममिन्द्राय जीजनत्	। पुरुप्रशस्तमृतयं क्रतस्य यत्	१४
अभि वह्नय ऊतये	ऽनूषत् प्रशस्तये	। न देव विव्रता हरी क्रतस्य यत्	१५ [३]
यत् सोममिन्द्र विष्णवि	यद् वा घ त्रित आप्त्ये	। यद् वा मरुत्सु मन्दसे समिन्दुभिः	१६
यद् वा शक्र परावति	समुद्रे अधि मन्दसे	। अस्माकमित् सुते रणा समिन्दुभिः	१७ (३२१)

यद् वासिं सुन्वतो वृधो यजमानस्य सत्पते । उक्थे वा यस्य रण्यसि समिन्दुभिः १८
 देवंदेवं वोऽवस इन्द्रमिन्द्रं गृणीषणि । अधा यज्ञाय तुर्वणे व्यानशुः १९
 यज्ञेभिर्यज्ञवाहसं सोमेभिः सोमपातमम् । होत्राभिरिन्द्रं वावृधुर्यानशुः २० [४]

महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । विश्वा वसूनि द्वाशुषे व्यानशुः २१
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवासो दधिरे पुरः । इन्द्रं वाणीरनूषता समोजसे २२
 महान्तं महिना वयं स्तोमेभिर्हवनश्रुतम् । अर्कैरभि प्र णोनुमः समोजसे २३
 न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्रिणम् । अमादिदस्य तित्विषे समोजसः २४
 यदिन्द्र पृतनाज्ये देवास्त्वा दधिरे पुरः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २५ [५]

यदा वृत्रं नदीवृतं शर्वसा वज्रिन्नवधीः । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २६
 यदा ते विष्णुरोजसा त्रीणि पदा विचक्रमे । आदित ते हर्यता हरी ववक्षतुः २७
 यदा ते हर्यता हरी वावृधाते दिवेदिवे । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २८
 यदा ते मारुतीर्विशस्तुभ्यमिन्द्र नियेमिरे । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे २९
 यदा सूर्यममुं दिवि शुक्रं ज्योतिरधारयः । आदित ते विश्वा भुव्नानि येमिरे ३०
 इमां तं इन्द्र सुष्टुतिं विप्र इयति धीतिभिः । जामिं पदेव पिप्रीतां प्राध्वरे ३१
 यदस्य धामनि प्रिये समीचीनासो अस्वरन् । नाभा यज्ञस्य द्रोहना प्राध्वरे ३२
 सुवीर्यं स्वश्रव्यं सुगव्यमिन्द्र दद्धि नः । होतैव पूर्वचित्तये प्राध्वरे ३३ [६] (३३७)

(१३)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० १३-२०]

३३ नारदः काण्वः । इन्द्रः । उष्णिक् ।

इन्द्रः सुतेषु सोमेषु क्रतुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसो महान् हि षः १
 स प्रथमे व्योमानि देवानां सदेने वृधः । सुपारः सुश्रवस्तमः समप्सुजित् २
 तमहे वाजसातय इन्द्रं भराय शुष्मिणम् । भवा नः सुम्ने अन्तमः सखा वृधे ३
 इयं तं इन्द्र गिर्वणो रातिः क्षरति सुन्वतः । मन्द्रानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ४
 नूनं तदिन्द्र दद्धि नो यत्त्वा सुन्वन्त ईमहे । रयिं नश्चित्रमा भरा स्वविदम् ५ [७]

स्तोता यत् ते विचर्षणि रतिप्रशर्धयद् गिरः । वया इवानु रोहते जुषन्त यत् ६
 प्रत्नवर्जनया गिरः शृणुधी जरितुर्हवम् । मदेमदे ववक्षिथा सुकृत्वने ७
 क्रीळन्त्यस्य सुनृता आपो न प्रवता यतीः । अया धिया य उच्यते पतिर्दिवः ८
 उतो पतिर्य उच्यते कृष्टीनामेक इद् वशी । नमोवृधैरवस्युभिः सुते रण ९ (३४६)

स्तुहि श्रुतं विपश्चितं हरी यस्य प्रसक्षिणा	। गन्तारा द्वाशुषो गृहं नमस्विनः	१० [८]
तूतजानो महेमते ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः	। आ याहि यज्ञमाशुभिः शमिद्धि ते	११
इन्द्रं शविष्ठ सत्पते रयिं गृणत्सु धारय	। श्रवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वानम्	१२
हवे त्वा सूर उदिते हवे मध्यदिने दिवः	। जुषाण इन्द्र सप्तिभिर्न आ गहि	१३
आ तू गहि प्र तु द्रव मत्स्वा सुतस्य गोमतः	। तन्तुं तनुष्व पूर्य यथा विदे	१४
यच्छक्रासि परावति यदवावति वृत्रहन्	। यद् वा समुद्रे अन्धसोऽवितेदसि	१५ [९]
इन्द्रं वर्धन्तु नो गिर इन्द्रं सुतास इन्द्रवः	। इन्द्रे हविष्मतीर्विशो अराणिषुः	१६
तमिद् विप्रा अवस्यवः प्रवत्वतीभिरुतिभिः	। इन्द्रं क्षोणीर्वर्धयन् वया इव	१७
त्रिकटुकेषु चेतनं देवासो यज्ञमन्नत	। तमिद् वर्धन्तु नो गिरः सदावृधम्	१८
स्तोता यत् ते अनुवत उक्थान्यृतुथा दधे	। शुचिः पावक उच्यते सो अद्भुतः	१९
तदिद् रुद्रस्य चेतति यत्नं प्रत्नेषु धामसु	। मनो यत्रा वि तद् दुधुर्विचेतसः	२० [१०]
यदि मे सख्यमावर इमस्य पाह्यन्धसः	। येन विश्वा अति द्विषो अतारिम	२१
कदा त इन्द्र गिर्वणः स्तोता भवाति शंतमः	। कदा नो गव्ये अश्व्ये वसो दधः	२२
उत ते सुष्टुता हरी वृषणा वहतो रथम्	। अजुर्यस्य मदिन्तमं यमीमहे	२३
तमीमहे पुरुष्टुतं यत्नं प्रत्नाभिरुतिभिः	। नि बर्हिषि प्रिये सद्दुधं द्विता	२४
वर्धस्वा सु पुरुष्टुत ऋषिष्टुताभिरुतिभिः	। धुक्षस्व पिप्युषीमिषमवा च नः	२५ [११]
इन्द्र त्वमवितेदसी—त्था स्तुवतो अद्रिवः	। ऋतादियमि ते धियं मनोयुजम्	२६
इह त्या संधमाद्या युजानः सोमपीतये	। हरी इन्द्र प्रतद्रसू अभि स्वर	२७
अभि स्वरन्तु ये तव रुद्रासः सक्षत श्रियम्	। उतो मरुत्वतीर्विशो अभि प्रयः	२८
इमा अस्य प्रतूरयः पदं जुषन्त यद् द्विवि	। नाभा यज्ञस्य सं दधुर्यथा विदे	२९
अयं वीर्याय चक्षसे प्राचि प्रयत्यध्वरे	। मिमीति यज्ञमानुषग्विचक्ष्य	३० [१२]
वृषायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृषणा हरी	। वृषा त्वं शतक्रतो वृषा हवः	३१
वृषा ग्रावा वृषा मद्रो वृषा सोमो अयं सुतः	। वृषा यज्ञो यमिन्वसि वृषा हवः	३२
वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिञ्चित्राभिरुतिभिः	। वावन्थ हि प्रतिष्टुतिं वृषा हवः	३३ [१३]

(१४)

(३७०)

१५ गोषूक्यश्वसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्वाहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोषखा स्यात् १ (३७१)

शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शचीपते मनीषिणे । यदुहं गोपतिः स्याम् २
 धेनुष्ट इन्द्र सुनृता यजमानाय सुन्वते । गामश्वं पिप्युषीं दुहे ३
 न ते वर्तास्ति राधस इन्द्र देवो न मर्त्यः । यद् दित्ससि स्तुतो मघम् ४
 यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत् । चक्राण ओपशं दिवि ५ [१४]

वाव्रुधानस्य ते वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । ऊतिमिन्द्रा वृणीमहे ६
 व्यन्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनद् वलम् ७
 उद् गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहासतीः । अर्वाश्वं नुनदे वलम् ८
 इन्द्रेण रोचना दिवो हृळ्हानि हंहितानि च । स्थिराणि न पराणुदे ९
 अपामूर्मिर्मदन्निव स्तोम इन्द्राजिरायते । वि ते मदा अराजिषुः १० [१५]

त्वं हि स्तोमवर्धन इन्द्रास्युक्थवर्धनः । स्तोतृणामुत भद्रकृत् ११
 इन्द्रमित् केशिना हरीं सोमपेयाय वक्षतः । उप यज्ञं सुरार्धसम् १२
 अपां फेनेन नमुचेः शिर इन्द्रोदवर्तयः । विश्वा यदजयः स्पृधः १३
 मायाभिरुत्सिसृप्सत् इन्द्र द्यामारुरुक्षतः । अव दस्यूरधूनुथाः १४
 असुन्वामिन्द्र संसृजं विषूचीं व्यनाशयः । सोमपा उत्तरो भवन् १५ [१६] (३८५)

(१५)

१३ गोषूक्त्यश्वसूक्तिनौ काण्वायनौ । इन्द्रः । उष्णिक् ।

तम्वाभि प्र गायत पुरुहूतं पुरुष्टुतं । इन्द्रं गीर्भिस्तविषमा विवासत १
 यस्य द्विर्हसो बृहत् सहो दाधार रोदसी । गिरिरज्जा अपः स्ववृषत्वना २
 स राजसि पुरुष्टुतं एको वृत्राणि जिघ्रसे । इन्द्र जैत्रा श्रवस्या च यन्तवे ३
 तं ते मदं गृणीमसि वृषणं पुत्सु सासहिम् । उ लोककृत्नुमद्रिवो हरिश्रियम् ४
 येन ज्योतींष्यायवे मनवे च विवेदिथ । मन्वानो अस्य बर्हिषो वि राजसि ५ [१७]

तदुद्या चित् त उक्थिनो ऽनु द्रुवन्ति पूर्वथा । वृषपत्नीरपो जया दिवेदिवे ६
 तव त्यादिन्द्रियं बृहत् तव शुष्ममुत क्रतुम् । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम् ७
 तव द्यौरिन्द्र पौर्यं पृथिवी वर्धति श्रवः । त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ८
 त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः । त्वां शर्धो मदृत्यनु मारुतम् ९
 त्वं वृषा जनानां मंहिष्ठ इन्द्र जज्ञिषे । सत्रा विश्वा स्वपत्यानि दधिषे १० [१८]

सत्रा त्वं पुरुष्टुतं एको वृत्राणि तोशसे । नान्य इन्द्रात् करणं भूय इन्वति ११

(३९६)

यदिन्द्र मन्मशस्त्वा नाना हवत ऊतये । अस्माकेभिर्नृभिरत्रा स्वर्जय १२
अरं क्षयाय नो महे विश्वा रूपाण्याविशन् । इन्द्रं जैत्राय हर्षया शचीपतिम् १३ [१९] (३९८)

(१६)

१२ हरिस्त्रिभिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र स्रग्राजं चर्षणीना—मिन्द्रं स्तोता नव्यं गीर्भिः । नरं नृपाहं मंहिष्ठम् १
यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति विश्वानि च श्रवस्या । अपामवो न समुद्रे २
तं सुष्टुत्या विवासे ज्येष्ठराजं भरे कृत्नुम् । महो वाजिनं सनिभ्यः ३
यस्यानूना गभीरा मदा उरवस्तरुत्राः । हर्षुमन्तः शूरसातौ ४
तमिद् धनेषु हिते—ज्वधिवाकाय हवन्ते । येषामिन्द्रस्ते जयन्ति ५
तमिच्चयौलैरार्थन्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः । एष इन्द्रो वरिवस्कृत ६ [२०]

इन्द्रो ब्रह्मेन्द्र ऋषि—रिन्द्रः पुरु पुरुहूतः । सहान् महीभिः शचीभिः ७
सः स्तोम्यः स हव्यः सत्यः सत्वा तुविकूर्मिः । एकश्चित् सन्नभिभूतिः ८
तमर्कोभिस्तं सामभि—स्तं गायत्रैश्चर्षणयः । इन्द्रं वर्धन्ति क्षितयः ९
प्रणेतारं वस्यो अच्छा कर्तारं ज्योतिः समत्सु । सास्रह्रांसं युधामित्रान् १०
स नः परिः पारयाति स्वस्ति नावा पुरुहूतः । इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ११
स त्वं न इन्द्र वाजेभि—र्दशस्या च गातुया च । अच्छा च नः सुभ्रं नैषि १२ [२१] (४१०)

(१७)

१५ हरिस्त्रिभिः काण्वः । इन्द्रः । १४ वास्तोष्पतिर्वा । गायत्री, प्रगाथः = (१४ बृहती, १५ सतोबृहती) ।

आ याहि सुषुमा हि त इन्द्र सोमं पिबा इमम् । एदं बर्हिः संदो मम १
आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी वहतामिन्द्र केशिना । उप ब्रह्माणि नः शृणु २
ब्रह्माणस्त्वा वयं युजा सोमपामिन्द्र सोमिनः । सुतावन्तो हवामहे ३
आ नो याहि सुतावतो ऽस्माकं सुष्टुतीरुप । पिबा सु शिप्रिन्नन्धसः ४
आ ते मिश्रामि कुक्ष्यो—रनु गात्रा वि धावतु । गृभाय जिह्वया मधु ५ [२२]

स्वादुष्टे अस्तु संसुदे मधुमान् तन्वेडे तव । सोमः शर्मस्तु ते हृदे ६
अयमु त्वा विचर्षणे जनीरिवाभि संवृतः । प्र सोम इन्द्र सर्पतु ७
तुविथीवो वपोदरः सुबाहुरन्धसो मदे । इन्द्रो वृत्राणि जिघ्रते ८

(४१८)

इन्द्र प्रेहि पुरस्त्वं विश्वस्येशान ओजसा । वृत्राणि वृत्रहञ्जहि ९
 वीर्यस्ते अस्त्वङ्कुशो येना वसु प्रयच्छसि । यजमानाय सुन्वते १० [२३]

अयं त इन्द्र सोमो निपूतो अर्धि बर्हिषि । एहीमस्य द्रवा पिब ११
 शाचिगो शाचिपूजनाऽयं रणाय ते सुतः । आखण्डल प्र हूयसे १२
 यस्ते शृङ्गवृषो नपात् प्रणपात् कुण्डपाय्यः । न्यस्मिन् दध्न आ मनः १३

वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणाः—ऽसत्रं सोम्यानाम् ।

द्वप्सो भेत्ता पुरां शश्वतीना—मिन्द्रो मुनीनां सखा १४

पृदाकुसानुर्यजतो गवेषण एकः सन्नाभि भूर्यसः ।

भूर्णिमश्वं नयत् तुजा पुरो गृभे—न्द्रं सोमस्य पीतये १५ [२४] (४२५)

(१८)

२२ इरिम्बिठिः काण्वः । आदित्याः ४, ६, ७, अदितिः ८ अश्विनौ; ९ अग्निस्सूर्यानिताः । उष्णिक् ।

इदं ह नूनमेषां सुभ्रं भिक्षत मर्त्यः । आदित्यानामपूर्व्यं सर्वांमनि १
 अनर्वाणो ह्येषां पन्था आदित्यानाम् । अदब्धाः सन्ति पायवः सुगेवृधः २
 तत् सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । शर्म यच्छन्तु सप्रथो यदीमहे ३
 देवेभिर्देव्यदिते ऽरिष्टभर्मन्ना गहि । स्मत् सूरिभिः पुरुषिये सुशर्मभिः ४
 ते हि पुत्रासो अदिते—विदुर्द्वेषांसि योतवे । अंहोश्चिदुरुचक्रयोऽनेहसः ५ [२५]

अदितिर्नो दिवा पशु—मदितिर्नक्तमद्वयाः । अदितिः पात्वंहसः सदावृधा ६
 उत स्या नो दिवा मति—रदितिरूत्या गमत् । सा शंताति मयस्करदप सिधः ७
 उत त्या दैव्या भिषजा शं नः करतो अश्विना । युयुयातामितो रपो अप सिधः ८
 शमग्निरग्निभिः कर—च्छं नस्तपतु सूर्यः । शं वातो वात्वरपा अप सिधः ९
 अपामीवामप सिध—मप सेधत दुर्मतिम् । आदित्यासो युयोतना नो अंहसः १० [२६]

युयोता शरुमस्मदाँ आदित्यास उतामतिम् । ऋधग्द्वेषः कृणुत विश्ववेदसः ११
 तत् सु नः शर्म यच्छता—ऽऽदित्या यन्मुमोचति । एनस्वन्तं चिदेनसः सुदानवः १२
 यो नः कश्चिद् रिरिक्षति रक्षस्वेन मर्त्यः । स्वैः ष एवै रिरिषीष्ट युर्जनः १३
 समित् तमघमश्वद् दुःशंसं मर्त्यं रिपुम् । यो अस्मन्ना दुर्हणावाँ उप द्वयुः १४
 पाकत्रा स्थन देवा हत्सु जानीथ मर्त्यम् । उप द्वयुं चाद्वयुं च वसवः १५ [२७]

आ शर्म पर्वताना—मोतापां वृणीमहे । द्यावाक्षामारे अस्मद् रपस्कृतम् १६

(४४१)

ते नोः भद्रेण शर्मणा युष्मार्कं नावा वसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन १७
 तुचे तनाय तत् सु नो द्राघीय आयुर्जीवसे । आदित्यासः सुमहसः कृणोतन १८
 यज्ञो हीळो वो अन्तर आदित्या अस्ति मृळत । युष्मे इद् वो अपि ष्मसि सजात्ये १९
 बृहद् वरूथं मरुतां देवं त्रातारमश्विना । मित्रमीमहे वरुणं स्वस्तये २०
 अनेहो मित्रार्यमन् नृवद् वरुण शंस्यम् । त्रिवरूथं मरुतो यन्त नश्छर्दिः २१
 ये चिद्धि मृत्युबन्धव आदित्या मनवः स्मसि । प्र सू न आयुर्जीवसे तिरेतन २२ [२८] (४७७)

(१९)

३७ सोमरिः काण्वः । अग्निः, ३४-३५ आदित्याः; ३६-३७ वसवद्वयः पौरुकुत्स्यः ।

१-२६ प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोबृहती), २७ द्विपदा विराट्,

२८-३३ प्रगाथः = (समा ककुप्, विषमा सतोबृहती), ३४ उष्णिक्,

३५ सतोबृहती, ३६ ककुप्; ३७ पङ्क्तिः ।

तं गूर्धया स्वर्णरं देवासो देवमरति दधन्विरे । देवत्रा हव्यमोहिरे १
 विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिष—मग्निमीळिष्व यन्तुरम् ।
 अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोमरे प्रेमध्वराय पूर्व्यम् २
 यजिष्ठं त्वा ववृमहे देवं देवत्रा होतारममर्त्यम् । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम् ३
 ऊर्जो नपांत सुभगं सुदीदिति—मग्निं श्रेष्ठशोचिषम् ।
 स नो मित्रस्य वरुणस्य सो अपा—मा सुभ्रं यक्षते दिवि ४
 यः समिधा य आहुती यो वेदेन वृदाश मर्तो अग्रये । यो नमसा स्वध्वरः ५ [२९]

तस्येदर्वन्तो रंहयन्त आशव—स्तस्य द्युन्नितमं यशः ।

न तमहो देवकृतं कुतश्चन न मर्त्यकृतं नशत् ६

स्वग्रयो वो अग्निभिः स्याम सूनो सहस ऊर्जा पते । सुवीरस्त्वमस्मयुः ७

प्रशंसमानो अतिथिर्न मित्रियो ऽग्नी रथो न वेद्यः ।

त्वे क्षेमासो अपि सन्ति साधव—स्त्वं राजा रयीणाम् ८

सो अद्धा वृश्वध्वरो ऽग्ने मर्तः सुभग स प्रशंस्यः । स धीभिरस्तु सनिता ९

यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय तिष्ठसि क्षयद्वीरः स साधते ।

सो अवैद्भिः सनिता स विपन्युभिः स शूरैः सनिता कृतम् १० [३०]

यस्याग्निर्वपुर्गृहे स्तोमं चनो दधीत विश्ववार्यः । हव्या वा वेर्विषद् विषः ११ (४५८)

- विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो यहो मक्षूतमस्य रातिषु ।
 अवोदेवमुपरिमर्त्य कृधि वसो विविदुषो वचः १२
 यो अग्निं हव्यदातिभिर्नमोभिर्वा सुदक्षमाविवासति । गिरा वाजिरशोचिपम् १३
 समिधा यो निशितो दाशददिति धामभिरस्य मर्त्यः ।
 विश्वेत् स धीभिः सुभगो जनाँ अति युमैरुद्र इव तारिषत् १४
 तदग्ने युममा भर यत् सासहत् सदने कं चिदुत्रिणम् । मन्युं जनस्य दूढ्यः १५ [३१]
- येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा येन नासत्या भगः ।
 वयं तत् ते शवसा गातुवित्तमा इन्द्रत्वोता विधेमहि १६
 ते घेदग्ने स्वाध्याइ ये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रासो देव सुक्रतुम् १७
 त इद् वेदिं सुभग त आहुतिं ते सोतुं चक्रिरे दिवि ।
 त इद् वाजैभिर्जिग्युर्महद् धनं ये त्वे कामं न्येरिरे १८
 भद्रो नो अगिराहुतो भद्रा रातिः सुभग भद्रो अध्वरः । भद्रा उत प्रशस्तयः १९
 भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये येना समत्सु सासहः ।
 अव स्थिरा तनुहि भूरि शर्धतां वनेमा ते अभिष्टिभिः २० [३२]
- ईळे गिरा मनुर्हितं यं देवा दूतमरातिं न्येरिरे । यजिष्ठं हव्यवाहनम् २१
 तिग्मजम्भाय तरुणाय राजते प्रयो गायस्यग्रये ।
 यः पिशते सूनृताभिः सुवीर्यमग्निर्घृतेभिराहुतः २२
 यदी घृतेभिराहुतो वाशीमग्निर्भरत उच्चाव च । असुर इव निर्णिजम् २३
 यो हव्यान्यैरयता मनुर्हितो देव आसा सुगन्धिना ।
 विवासते वार्याणि स्वध्वरो होता देवो अमर्त्यः २४
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सूनवाहुत २५ [३३]
- न त्वा रासीयाभिर्शस्तये वसो न पापत्वाय सन्त्य ।
 न मे स्तोतामतीवा न दुर्हितः स्यादग्ने न पापया २६
 पितुर्न पुत्रः सुभृतो दुरोण आ देवाँ एतु प्र णो हविः २७
 तवाहमग्न ऊतिभिर्नैदिष्ठाभिः सचेय जोषमा वसो । सदा देवस्य मर्त्यः २८
 तव क्रत्वा सनेयं तव रातिभिर्रग्ने तव प्रशस्तिभिः ।
 त्वामिदाहुः प्रमतिं वसो ममाग्ने हर्षस्व दातवे २९
 प्र सो अग्ने तवोतिभिः सुवीराभिस्तिरते वाजर्भर्मभिः । यस्य त्वं सख्यमावरः ३० [३४] (४७७)

तव द्रुप्सो नीलवान् वाश ऋत्विय इन्धानः सिष्णवा ददे ।

त्वं महीनामुषसामसि प्रियः क्षपो वस्तुषु राजसि ३१

तमागन्म सोभरयः सहस्रमुष्कं स्वभिष्टिमवसे । सन्नराजं त्रासदस्यवम् ३२

यस्य ते अग्ने अन्ये अग्रय उपक्षितो वया इव ।

विपो न द्युम्ना नि युवे जनानां तव क्षत्राणि वर्धयन् ३३

यमादित्यासो अद्भुहः पारं नयथ मर्त्यम् । मघोनां विश्वेषां सुदानवः ३४

यूयं राजानः कं चिच्चर्षणीसहः क्षयन्तं मानुषां अनु ।

वयं ते वो वरुण मित्रार्यमन् तस्यामेहतस्य रथ्यः ३५

अदान्मे पौरुकुत्स्यः पञ्चाशतं त्रसदस्युर्वधूनाम् । मंहिष्ठो अर्यः सत्पतिः ३६

उत मे प्रयियोर्वयियोः सुवास्त्वा अधि तुग्वानि ।

तिसृणां सप्ततीनां श्यावः प्रणेता भुवद् वसुर्दियानां पतिः ३७ [३५] (४८४)

(२०)

२६ सोभरिः काण्वः । मरुतः । प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोबृहती); १४ सतो विराद ।

आ गन्ता मा रिषण्यत प्रस्थावानो मापं स्थाता समन्यवः । स्थिरा चिन्नमयिष्णवः १

वीळुपविभिर्मरुत ऋभुक्षण आ रुद्रासः सुदीतिभिः ।

इषा नो अद्या गता पुरुस्पृहो यज्ञमा सोभरीयवः २

विद्वा हि रुद्रियाणां शुष्मंमुग्रं मरुतां शिमीवताम् । विष्णोरेषस्य मीळहुषाम् ३

वि द्वीपानि पापतन् तिष्ठद् दुच्छुनो भे युजन्त रोदसी ।

प्र धन्वान्यैरत शुभ्रखादयो यदेजथ स्वभानवः ४

अच्युता चिद् वो अज्मन्ना नानदति पर्वतासो वनस्पतिः । भूमिर्यामेषु रजते ५ [३६]

अमाय वो मरुतो यातवे द्यौर्जिहीत उत्तरा बृहत ।

यत्रा नरो देदिशते तनू प्वा त्वक्षांसि बाह्वोजसः ६

स्वधामनु भियं नरो महि त्वेषा अमवन्तो वृषंप्सवः । वहन्ते अह्नुतप्सवः ७

गोभिर्वीणो अज्यते सोभरीणां रथे कोशे हिरण्यये ।

गोबन्धवः सुजातासं इषे भुजे महान्तो नः स्पर्से नु ८

पतिं वो वृषदञ्जयो वृष्णे शर्धीय मारुताय भरध्वम् । हव्या वृषप्रयावो ९

(४९३)

वृषणश्चेन मरुतो वृषणसुना रथेन वृषणाभिना ।

आ श्येनासो न पक्षिणो वृथा नरो हव्या नो वीतये गत १० [३७]

समानमश्रुयेषां वि भ्राजन्ते रुक्मासो अधि बाहुषु । दविद्युतत्यूष्टयः ११

त उग्रासो वृषण उग्रबाहवो नकिष्टनूषु येतिरे ।

स्थिरा धन्वान्यायुधा रथेषु वो ऽनीकेष्वधि श्रियः १२

येषामर्णो न सप्रथो नाम त्वेषं शश्वतामेकमिदं भुजे । वयो न पित्र्यं सहः १३

तान् वन्दस्व मरुतस्तां उप स्तुहि तेषां हि धुनीनाम् ।

अराणां न चरमस्तदेषां दाना मत्ता तदेषाम् १४

सुभगः स व ऊति—ज्वास पूर्वासु मरुतो व्युष्टिषु । यो वा नूनमुतासति १५ [३८]

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो नर आ हव्या वीतये गथ ।

अभि प द्युमैरुत वाजसातिभिः सुम्ना वो धूतयो नशत् १६

यथा रुद्रस्य सूनवो द्विवो वशन्त्यसुरस्य वेधसः । युवानस्तथेदं सत् १७

ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः स्मन्मीळहुषश्चरन्ति ये ।

अतश्चिदा न उप वस्यसा हृदा युवान आ ववृध्वम् १८

यून ऊ पु नविष्ठया वृष्णाः पावकां अभि सोभरे गिरा । गाय गा इव चक्रेषत् १९

साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यो विश्वासु पृत्सु होतृषु ।

वृष्णाश्चन्द्रान्न सुश्रवस्तमान् गिरा वन्दस्व मरुतो अहं २० [३९]

गावश्चिद् घा समन्यवः सजात्येन मरुतः सबन्धवः । रिहते ककुभो मिथः २१

मर्तश्चिद् वो नृतवो रुक्मवक्षस उप भ्रातृत्वमायति ।

अधि नो गात मरुतः सदा हि व आपित्वमस्ति निधुवि २२

मरुतो मारुतस्य न आ भेषजस्य वहता सुदानवः । यूयं संखायः सप्तयः २३

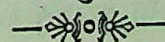
याभिः सिन्धुमवथ याभिस्तूर्वथ याभिर्दशस्यथा क्विर्विम् ।

मयो नो भूतोतिभिर्मयोभुवः शिवाभिरसचद्विषः २४

यत् सिन्धौ यदसिक्न्यां यत् समुद्रेषु मरुतः सुबर्हिषः । यत् पर्वतेषु भेषजम् २५

विश्वं पश्यन्तो बिभृथा तनूष्वा तेना नो अधि वोचत ।

क्षमा रपो मरुत आतुरस्य न इष्कर्ता विहृतं पुनः २६ [४०] (५१०)

[द्वितीयोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४०]

(२१)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० २१-३०]

१८ सोमरिः काण्वः । इन्द्रः १७-१८ चित्रः । प्रगाथः = (विषमा ककुप्, समा सतोद्बृहती) ।

वयमु त्वामपूर्व्य स्थूरं न कच्चिद् भरन्तोऽवस्यवः । वाजे चित्रं हवामहे १

उप त्वा कर्मन्नूतये स नो युवो—ग्रश्र्वक्राम यो धृषत् ।

त्वामिद्धयवितारं ववुमहे सखाय इन्द्र सानसिम् २

आ याहीम इन्दुवो ऽश्वपते गोपत उर्वरापते । सोमं सोमपते पिब ३

वयं हि त्वा बन्धुमन्तमबन्धवो विप्रांस इन्द्र येमिम ।

या ते धामानि वृषभ तेमिरा गहि विश्वेभिः सोमपीतये ४

सीदन्तस्ते वयो यथा गोश्रीति मधौ मद्विरे विवक्षणे । अभि त्वामिन्द्र नोनुमः ५ [१]

अच्छा च त्वेना नमसा वदामसि किं मुहुश्चिद् वि दीधयः ।

सन्ति कामांसो हरिवो वृदिष्टं स्मो वयं सन्ति नो धियः ६

नूत्ना इदिन्द्र ते वय—मूती अभूम नहि नू ते अद्रिवः । विद्या पुरा परीणसः ७

विद्या सखित्वमुत शूर भोज्य—मा ते ता वज्रिन्नीमहे ।

उतो समस्मिन्ना शिशीहि नो वसो वाजे सुशिप्र गोमति ८

यो न इदमिदं पुरा प्र वस्य आनिनाय तमु वः स्तुषे । सखाय इन्द्रमूतये ९

हर्यश्वं सत्पतिं चर्षणीसहं स हि ष्मा यो अमन्दत ।

आ तु नः स वयति गव्यमश्व्यं स्तोतृभ्यो मघवा शतम् १० [२]

त्वया ह स्विद् युजा वयं प्रति श्वसन्तं वृषभ ब्रवीमहि । संस्थे जनस्य गोमतः ११

जयेम कारे पुरुहूत कारिणो ऽभि तिष्ठेम दुह्यः ।

नृभिर्वृत्रं हन्याम शूश्याम चा—ऽवेरिन्द्र प्र णो धियः १२

अभ्रातृव्यो अना त्व—मनापिरिन्द्र जनुषा सनादसि । युधेदापित्वमिच्छसे १३

नकी रेवन्तं सखाय विन्दसे पीयन्ति ते सुराश्वः ।

यदा कृणोषि नदनुं समूहस्या—दित् पितेर्व हूयसे १४

मा ते अमाजुरो यथा मूरास इन्द्र सख्ये त्वार्वतः । नि षदाम सचा सुते १५ [३]

मा ते गोदत्र निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि ।

हृव्हा चिदुर्यः प्र मृशाभ्या भर न ते द्रामान आदभे १६

इन्द्रो वा घेदियन्मघं सरस्वती वा सुभगा वृदिर्वसु । त्वं वा चित्र वाशुषे १७

चित्र इद् राजा राजका इदन्यके यके सरस्वतीमनु ।

पर्जन्य इव ततनद्धि वृष्ट्या सहस्रमयुता ददत

१८ [४] (५२८)

(२२)

१८ सोमरिः काण्वः । अश्विनौ । १-६ प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ११ ककुप्, १२ मध्येज्योतिः, प्रगाथः = (९, १३, १५, १७ ककुप्; १०, १४, १६, १८ सतोबृहती) ।

ओ त्यमह आ रथ—मद्या दंसिष्ठमृतये ।

यमश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी आ सूर्याये तस्थथुः

१

पूर्वापुषं सुहवं पुरुस्पृहं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् ।

सचनावन्तं सुमतिभिः सोमरे विद्वेषसमनेहसम्

२

इह त्या पुरुभूतमा वेवा नमोभिरश्विना ।

अर्वाचीना स्वर्वसे करामहे गन्तारा दाशुषो गृहम्

३

युवो रथस्य परि चक्रमीयत ईर्मान्यद् वामिषण्यति ।

अस्मौ अच्छा सुमतिर्वा शुभस्पती आ धेनुरिव धावतु

४

रथो यो वा त्रिवन्धुरो हिरण्याभीशुरश्विना ।

परि द्यावापृथिवी भूषति श्रुतस्तेन नासत्या गतम्

५ [५]

दुशस्यन्ता मनवे पूर्व्यं दिवि यवं वृकेण कर्षथः ।

ता वामद्य सुमतिभिः शुभस्पती अश्विना प्र स्तुवीमहि

६

उप नो वाजिनीवसू यातमृतस्य पृथिभिः ।

येभिस्तृक्षिं वृषणा त्रासदस्यवं महे क्षत्राय जिन्वथः

७

अयं वामद्विभिः सुतः सोमो नरा वृषण्वसू ।

आ यातं सोमपीतये पिबंतं दाशुषो गृहे

८

आ हि रुहतमश्विना रथे कोशे हिरण्यये वृषण्वसू । युक्ताथां पीवरीरिषः

९

याभिः पक्थमवथो याभिरधिगुं याभिर्वभुं विजोषसम् ।

ताभिर्नो मक्षू तूर्यमश्विना गतं भिषज्यतं यदातुरम्

१० [६]

यदधिगावो अधिगू इदा चिदहो अश्विना हवामहे । वयं गीर्भिर्विपन्यवः

११

ताभिरा यातं वृषणोप मे हवं विश्वप्सुं विश्ववार्यम् ।

इषा मंहिष्ठा पुरुभूतमा नरा याभिः क्रिर्वि वावृधुस्ताभिरा गतम्

१२

(५४०)

ताविदा चिदहानां तावश्विना वन्दमान उप ब्रुवे । ता ऊ नमोभिरीमहे १३
 ताविद् वृषा ता उपसिं शुभस्पती ता यामन् रुद्रवर्तनी ।
 मा नो मर्ताय रिपवे वाजिनीवसू परो रुद्रावर्ति ख्यतम् १४
 आ सुगम्याय सुगम्यं प्राता रथेनाश्विना वा सक्षणी । हुवे पितेव सोमरी १५ [७]

मनोजवसा वृषणा मदच्युता मक्षुंगमाभिरुतिभिः ।
 आराताच्चिद् भूतमस्मे अवसे पूर्वाभिः पुरुभोजसा १६
 आ नो अश्वावदश्विना वर्तिर्यासिष्टं मधुपातमा नरा । गोमद दसा हिरण्यवत् १७
 सुप्रावर्गं सुवीर्यं सुष्ठु वार्यमनाधृष्टं रक्षस्विना ।
 अस्मिन्ना वामायाने वाजिनीवसू विश्वा वामानि धीमहि १८ [८] (५४६)

(२३)

३० विश्वमना वैयश्वः । अग्निः । उष्णिक् ।

ईळिष्वा हि प्रतीव्यं । यजस्व जातवेदसम् । चरिष्णुधूममगृभीतशोचिषम् १
 द्रामानं विश्वचर्षणे ऽग्निं विश्वमनो गिरा । उत स्तुषे विषर्धसो रथानाम् २
 येषांभावाध ऋग्मियं इषः पूक्षश्च निग्रभे । उपविद्रा वह्निर्विन्दते वसु ३
 उदस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो व्यजंरम् । तर्जुमस्य सुद्युतो गणश्रियः ४
 उदु तिष्ठ स्वध्वर स्तवानो देव्या कृपा । अभिरुया भासा बृहता शुशुक्रानिः ५ [९]

अग्ने याहि सुशस्तिभिर्हव्या जुह्वान आनुषक् । यथा दूतो बभूथ हव्यवाहनः ६
 अग्निं वः पूर्य हुवे होतारं चर्षणीनाम् । तमया वाचा गृणे तमु वः स्तुषे ७
 यज्ञेभिरद्भुतक्रतुं यं कृपा सुदयन्त इत् । मित्रं न जने सुधितमृतावनि ८
 क्रतावानमृतायवो यज्ञस्य सार्धनं गिरा । उपो एनं जुजुषुर्मसस्पदे ९
 अच्छा नो अङ्गिरस्तमं यज्ञासो यन्तु संयतः । होता यो अस्ति विश्वा यशस्तमः १० [१०]

अग्ने तव त्वे अजरे न्धानासो बृहद् भाः । अश्वा इव वृषणस्तविषीयवः ११
 स त्वं न ऊर्जा पते रयिं रास्व सुवीर्यम् । प्राव नस्तोके तनये समत्स्वा १२
 यद् वा उ विस्पतिः शितः सुप्रीतो मनुषो विशि । विश्वेदग्निः प्रति रक्षांसि सेधति १३
 श्रुण्व्यग्ने नवस्य मे स्तोमस्य वीर विस्पते । नि मायिनस्तपुषा रक्षसो दह १४
 न तस्य मायया चन रिपुरीशीति मर्त्यः । यो अग्रये वृदाश हव्यदातिभिः १५ [११]

व्यश्वस्त्वा वसुविद् मुक्षण्युरप्रीणादृषिः । महो राये तमु त्वा समिधीमहि १६ (५६२)

उशना काव्यस्त्वा नि होतारमसादयत् । आयजिं त्वा मनवे जातवेदसम् १७
 विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो द्रुतमक्रत । श्रुष्टी देव प्रथमो यज्ञियो भुवः १८
 इमं घा वीरो अमृतं द्रुतं कृष्णीत् मर्त्यः । पावकं कृष्णवर्तनि विहायसम् १९
 तं हुवेम यतसुचः सुभासं शुक्रशोचिषम् । विशामग्निमजरं प्रत्नमीड्यम् २० [१२]

यो अस्मै हव्यदातिभिः राहुतिं मर्तोऽविधत् । भूरि पोषं स धत्ते वीरवद् यशः २१
 प्रथमं जातवेदसं मग्निं यज्ञेषु पुर्व्यम् । प्रति सुगेति नमसा हविष्मती २२
 आभिर्विधेमाग्नये ज्येष्ठाभिव्यश्ववत् । मंहिष्ठाभिर्मतिभिः शुक्रशोचिषे २३
 नूनमर्चं विहायसे स्तोमैभिः स्थूरयूपवत् । ऋषे वैयश्व दम्यायाग्नये २४
 अतिथिं मानुषाणां सूनुं वनस्पतीनाम् । विषां अग्निमवसे प्रत्नमीळते २५ [१३]

महो विश्वां अभि पतोऽं ऽभि हव्यानि मानुषा । अग्ने नि षत्सि नमसाधि वहिषि २६
 वंस्वा नो वार्या पुरु वंस्व रायः पुरुस्पृहः । सुवीर्यस्य प्रजावतो यशस्वतः २७
 त्वं वरो सुषाम्णे ऽग्ने जनाय चोदय । सदा वसो रातिं यविष्ठ शश्वते २८
 त्वं हि सुप्रतूरसि त्वं नो गोमतीरिषः । महो रायः सातिमग्ने अपा वृधि २९
 अग्ने त्वं यशा अस्या मित्रावरुणा वह । ऋतावाना सम्राजा पूतदक्षसा ३० [१४] (५७६)

(१४)

३० विश्वमना वैयश्वः । इन्द्रः, २८-३० वरुः सौषाम्निः । उष्णिक्, ३० अनुष्टुप् ।

सखाय आ शिषामहि ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे । स्तुष ऊ पु वो नृतमाय धृष्णवे १
 शर्वसा ह्यसि श्रुतो वृत्रहत्येन वृत्रहा । मघर्मघोनो अति शूर दाशसि २
 स नः स्तवान् आ भर रायिं चित्रश्रवस्तमम् । निरेके चिद् यो हरिवो वसुर्दुदिः ३
 आ निरेकमुत प्रियमिन्द्र दधि जनानाम् । धृषता धृष्णो स्तवमान आ भर ४
 न ते सव्यं न दक्षिणं हस्तं वरन्त आमुरः । न परिबाधो हरिवो गर्विष्ठिषु ५ [१५]

आ त्वा गोभिरेव व्रजं गीर्भिक्रणोम्यद्रिवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पूण ६
 विश्वानि विश्वमनसो धिया नो वृत्रहन्तम । उग्रं प्रणेतरधि पू वसो गहि ७
 वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्याम शूर नव्यसः । वसोः स्पर्हस्य पुरुहूत राधसः ८
 इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ऽपरीतं नृतो शवः । अमृक्ता रातिः पुरुहूत दाशुपे ९
 आ वृषस्व महामह महे नृतम राधसे । हृळहश्चिद् दृह्य मघवन् मघत्तये १० [१६]
 नू अन्यत्रा चिदद्रिवस्त्वन्नो जग्मुराशसः । मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिः ११ (५८७)

नह्य॑ङ्ग नृतो त्व॒द्वन्यं वि॒न्दामि राध॑से । रा॒ये द्यु॒म्नाय॑ शर्व॑से च गिर्व॑णः १२
ए॒न्दुमिन्द्रा॑य सि॒ञ्चत पि॒बाति सो॒म्यं मधु॑ । प्र राध॑सा चोद॑याते महि॒त्वना १३
उपो॑ हरी॒णां पतिं॑ दक्षं॑ पृ॒ञ्चन्तम॑ब्रवम् । नूनं॑ श्रु॒धि स्तुव॑तो अ॒श्वस्य॑ १४
नह्य॑ङ्ग पुरा च॒न ज॒ज्ञे वी॒रतर॑स्त्वत् । नकी॑ रा॒या नैव॑था न भ॒न्दना १५ [१७]

ए॒दु मध्वो॑ म॒दिन्तरं॑ सि॒ञ्च वा॑ध्वर्यो॑ अ॒न्धसः॑ । ए॒वा हि वी॒रः स्तव॑ते स॒दावृ॑धः १६
इन्द्रं॑ स्थात॒र्हरी॑णां नकि॑ष्टे पू॒र्व्यस्तु॑तिम् । उ॒दानं॑श शर्व॑सा न भ॒न्दना १७
तं वो॑ वा॒जा॒नां पति॑म॒हूँमहि॑ श्रव॒स्यवः॑ । अ॒प्रायु॑भिर्य॒ज्ञेभि॑र्वावृ॒धेन्य॑म् १८
एतो॑ न्वि॒द्वं स्तवा॑म सखा॑यः स्तो॒म्यं नर॑म् । कृ॒ष्टीर्यो॑ वि॒श्वा अ॒भ्यस्ये॑क इत् १९
अ॒गो॒रुधाय॑ ग॒विषे॑ द्यु॒क्षाय॑ द॒स्म्यं वचः॑ । घृ॒तात् स्वा॑दी॒यो मधु॑नश्च वो॒चत २० [१८]

यस्या॑मि॒तानि॑ वी॒र्या॑ऽ न राधः॑ पर्ये॒तवे॑ । ज्योति॑र्न वि॒श्वम॒भ्यस्ति॑ दक्षि॑णा २१
स्तु॒हीन्द्रं॑ व्य॒श्वव॑दनू॒र्मि वा॒जिनं॑ यम॑म् । अ॒र्यो ग॒यं म॑ह॒मानं॑ वि वृ॒शुषे॑ २२
ए॒वा नून॑मुप॑ स्तुहि वी॒र्यश्च॑ द॒शमं॑ नव॑म् । सु॒वि॒द्वांसं॑ च॒कृत्यं॑ च॒रणी॑नाम् २३
वे॒त्था हि नि॑र्क॒तीनां॑ वज्र॑हस्त॒ परिवृ॑जम् । अ॒ह॒रहः॑ शु॒न्ध्युः परि॑प॒दामि॑व २४
तदिन्द्रा॑व आ भ॑र॒ येना॑ दंसि॒ष्ठ कृ॒त्वने॑ । द्वि॒ता कु॒त्साय॑ शि॒श्रथो॑ नि चो॒दय २५ [१९]

तमु॑ त्वा नून॑मी॒महे॑ नव्यं॑ दंसि॒ष्ठ स॒न्यसे॑ । स त्वं॑ नो वि॒श्वा अ॒भिमा॑तीः स॒क्षणिः॑ २६
य ऋ॒क्षाद॑ह॒सो मु॒चद् यो वा॒र्यात् स॒प्त सि॒न्धुषु॑ । व॒ध॒र्तु॒सस्य॑ तुवि॒नृम्ण॑ नीनमः २७
यथा॑ वरो सु॒षाम्णे॑ स॒निभ्यु॑ आ॒वहो॑ रयि॒म् । व्य॒श्वेभ्यः॑ सु॒भगे॑ वा॒जिनी॑वति २८
आ ना॒र्यस्य॑ दक्षि॒णा व्य॒श्वाँ एतु॑ सो॒मिनः॑ । स्थू॒रं च॑ राधः॑ श॒तव॑त् स॒हस्र॑वत् २९
यत् त्वा॑ पृ॒च्छादी॑जानः॒ कु॒हया॑ कु॒हया॑कृते । ए॒षो अ॒प॒श्रितो॑ व॒लो गो॑म॒तीम॑व ति॒ष्ठति ३०
[२०] (६०६)

(२५)

२४ विश्वमना वैयश्वः । मित्रावरुणौ, १०-१२ विश्वे देवाः । उष्णिक्, २३ उष्णिग्गर्भा ।

ता वां वि॒श्वस्य॑ गो॒पा दे॒वा दे॒वेषु॑ य॒ज्ञिया॑ । ऋ॒तावा॑ना यज॑से पू॒तद॑क्षसा १
मि॒त्रा तना॑ न र॒थ्याऽ वरु॑णो यश्च सु॒क्रतुः॑ । स॒नात् सु॒जा॒ता तन॑या धू॒तव॑ता २
ता मा॒ता वि॒श्ववे॑दसा ऽसुर्या॑य प्रम॒हसा॑ । म॒ही ज॑जानादि॒तिर्कृ॒ताव॑री ३
म॒हान्ता॑ मि॒त्रावरु॑णा स॒म्राजा॑ दे॒वावसु॑रा । ऋ॒तावा॑नावृ॒तमा॑ घो॒षतो॑ बृ॒हत् ४
नपा॑ता शर्व॑सो म॒हः सूनू॑ दक्ष॑स्य सु॒क्रतू॑ । सृ॒प्रदा॑नू इ॒षो वा॑स्त्वधि॒ क्षितः॑ ५ [२१]

सं या दानूनि येमथुर्दिव्याः पार्थिवीरिषः । नभस्वतीरा वां चरन्तु वृष्टयः ६ (६१२)

अधि या बृहतो दिवोऽ ॥ अभि यूथेव पश्यतः । ऋतावाना सम्राजा नमसे हिता ७
 ऋतावाना नि षेदतुः साम्राज्याय सुकृतं । धृतवता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः ८
 अक्षणाश्चिद् गातुवित्तरा ऽनुल्बणेन चक्षसा । नि चिन्मिषन्ता निचिरा नि चिक्यतुः ९
 उत नो देव्यदिति रुरुष्यतां नासत्या । उरुष्यन्तु मरुतो वृद्धशंसः १० [२२]

ते नो नावमुरुष्यत दिवा नक्तं सुदानवः । अरिण्यन्तो नि पायुभिः सचेमहि ११
 अघ्नते विष्णवे वयं मरिण्यन्तः सुदानवे । श्रुधि स्वायावन् त्सिन्धो पूर्वचित्तये १२
 तद् वार्यं वृणीमहे वरिष्ठं गोपयत्यम् । मित्रो यत् पान्ति वरुणो यदर्यमा १३
 उत नः सिन्धुरपां तन्मरुतस्तदुश्विना । इन्द्रो विष्णुर्मिद्धांसः सजोषसः १४
 ते हि ष्मा वनुषो नरो ऽभिमातिं कयस्य चित् । त्रिमं न क्षोदः प्रतिघ्नन्ति भूर्णयः १५ [२३]

अयमेक इत्था पुरु रुरु चष्टे वि विश्पतिः । तस्य व्रतान्यनु वश्वरामसि १६
 अनु पूर्वाण्योक्त्या साम्राज्यस्य सश्विम । मित्रस्य व्रता वरुणस्य दीर्घश्रुत १७
 परि यो रश्मिना दिवो ऽन्तान् ममे पृथिव्याः । उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा १८
 उदु ष्य शरणे दिवो ज्योतिरयस्त सूर्यः । अग्निर्न शुक्रः समिधान आहुतः १९
 वचो दीर्घप्रसङ्गानी शे वाजस्य गोमतः । ईशे हि पित्वोऽविषस्य द्वावने २० [२४]

तत् सूर्य रोदसी उभे दोषा वस्तोरुपं ब्रुवे । भोजेष्वस्मां अभ्युच्चरा सदा २१
 ऋचमुक्षण्यायने रजतं हरयाणे । रथं युक्तमसनाम सुषामणि २२
 ता मे अश्व्यानां हरीणां नितोशना । उतो नु कृत्वाणां नृवाहसा २३
 स्मदभीशू कशावन्ता विप्रा नविष्ठया मती । महो वाजिनावर्चन्ता सचासनम् २४ [२५] (६३०)

(२६)

२५ विश्वमना वैयश्वः, व्यश्वो वाङ्मिरसः । अश्विनौ, २०-२५ वायुः । उष्णिक्;
 १६-१९, २१, २५ गायत्री; २० अनुष्टुप् ।

युवोरु षू रथं हुवे सधस्तुत्याय सूरिषु । अतूतदक्षा वृषणा वृषण्वसू १
 युवं वरो सुषाम्णे महे तने नासत्या । अवोभिर्याथो वृषणा वृषण्वसू २
 ता वामद्य हवामहे हव्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वीरिष इपयन्तावति क्षपः ३
 आवां वाहिष्ठो अश्विना रथो यातु श्रुतो नरा । उप स्तोमान् तुरस्य दर्शथः श्रिये ४
 जुहुराणा चिदश्विना ऽऽ मन्येथां वृषण्वसू । युवं हि रुद्रा पर्यथो अति द्विषः ५ [२६]

वृषा हि विश्वमानुषङ् मक्षूभिः परिदीयथः । धियंजिन्वा मधुवर्णा शुभस्पती ६ (६३६)

उप नो यातमश्विना राया विश्वपुषा सह । मघवाना सुवीरावनपच्युता ७
 आ मे अस्य प्रतीव्यः । मिन्द्रनासत्या गतम् । देवा देवेभिर्दद्य सचनस्तमा ८
 वयं हि वां हवामह उक्षण्यन्तो व्यश्ववत । सुमतिभिरुप विप्राविहा गतम् ९
 अश्विना स्वृषे स्तुहि कुवित ते श्रवतो हवम् । नेदीयसः कूळयातः पर्णीरुत १० [२७]

वैयश्वस्य श्रुतं नरोतो मे अस्य वेदथः । सजोषसा वरुणो मित्रो अर्यमा ११
 युवादत्तस्य धिष्ण्या युवानीतस्य सूरिभिः । अहरहर्वृषणा मह्यं शिक्षतम् १२
 यो वां यज्ञेभिरावृतो ऽधिवस्त्रा वधूरिव । सपर्यन्ता शुभे चक्राते अश्विना १३
 यो वामुरुव्यचस्तमं चिकेतति नृपाय्यम् । वर्तिराश्विना परि यातमस्मयू १४
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसू यातं वर्तिर्नृपाय्यम् । विषुदुहेव यज्ञमूहथुर्गिरा १५ [२८]

वाहिष्ठो वां हवानां स्तोमो द्रुतो हुवन्नरा । युवाभ्यां भूत्वश्विना १६
 यदुदो द्विवो अर्णव इषो वा मदथो गृहे । श्रुतमिन्मे अमर्त्या १७
 उत स्या श्वेतयावरी वाहिष्ठो वां नदीनाम् । सिन्धुर्हिरण्यवर्तनिः १८
 स्मदेतया सुकीर्त्या ऽश्विना श्वेतया धिया । वहैथे शुभ्रयावाना १९
 युक्ष्वा हि त्वं रथासहा युवस्व पोष्या वसो ।
 आन्नो वायो मधु पिबा ऽस्माकं सवना गहि २० [२९]

तव वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत । अवांस्या वृणीमहे २१
 त्वष्टुर्जामातरं वयमीशानं राय ईमहे । सुतावन्तो वायुं द्युम्ना जनांसः २२
 वायो याहि शिवा द्विवो वहस्वा सु स्वश्व्यम् । वहस्व महः पृथुपक्षसा रथे २३
 त्वां हि सुप्सरस्तमं नृषदनेषु हूमहे । ग्रावाणं नाश्वपृष्ठं मंहना २४
 स त्वं नो देव मनसा वायो मन्दानो अग्रियः । कूधि वाजा अपो धियः २५ [३०] (६५५)

(२७)

२२ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्निरुक्थे पुरोहितो ग्रावाणो बर्हिरध्वरे ।
 ऋचा यामि मरुतो ब्रह्मणस्पतिं देवाँ अवो वरेण्यम् १
 आ पशुं गांसि पृथिवीं वनस्पतीं नृषासा नक्तमोषधीः ।
 विश्वे च नो वसवो विश्ववेदसो धीनां भूत प्रावितारः २ (६५७)

प्र सू न एत्वध्वरोऽं ऽग्ना देवेषु पूर्यः ।

आदित्येषु प्र वरुणे धृतवते मरुतु विश्वभानुषु

३

विश्वे हि ष्मा मनवे विश्ववेदसो भुवन् वृधे रिशादसः ।

अरिष्टेभिः पायुभिर्विश्ववेदसो यन्ता नोऽवृकं छर्दिः

४

आ नो अद्य समनसो गन्ता विश्वे सजोपसः ।

ऋचा गिरा मरुतो देव्यदिते सदने पस्त्ये महि

५ [३१]

अभि प्रिया मरुतो या वो अश्वा हव्या मित्र प्रयाथन ।

आ बर्हिर्निद्रो वरुणस्तुरा नर आदित्यासः सदन्तु नः

६

वयं वो वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आनुषक् ।

सुतसोमासो वरुण हवामहे मनुष्वद्विद्वाग्रयः

७

आ प्र यात मरुतो विष्णो अश्विना पूषन् माकीनया धिया ।

इन्द्र आ यातु प्रथमः सनिष्युभिर्वृषा यो वृत्रहा गुणे

८

वि नो देवासो अद्भुहो ऽच्छिद्वं शर्म यच्छत ।

न यद् दुराद् वंसवो नू चिदन्तितो वरुथमादुधर्षति

९

अस्ति हि वः सजात्यं रिशादसो देवासो अस्त्याप्यम् ।

प्र णः पूर्वस्मै सुविताय वोचत मक्षु सुम्नाय नव्यसे

१० [३२]

इदा हि व उपस्तुतिमिदा वामस्य भक्तये ।

उप वो विश्ववेदसो नमस्यु—रां असृक्ष्यन्यामिव

११

उदु प्य वः सविता सुप्रणीतयो ऽस्थादूर्ध्वो वरेण्यः ।

नि द्विपादुश्चतुष्पादो अर्थिनो ऽविश्वन् पतयिष्णवः

१२

देवदेवं वोऽवसे देवदेवमभिष्टये ।

देवदेवं हुवेम वाजसातये गृणन्तो देव्या धिया

१३

देवासो हि ष्मा मनवे समन्यवो विश्वे साकं सरातयः ।

ते नो अद्य ते अपरं तुचे तु नो भवन्तु वरिवोविदः

१४

प्र वः शंसाम्यदुहः संस्थ उपस्तुतीनाम् ।

न तं धूर्तिर्वरुण मित्र मर्त्य यो वो धामभ्योऽविधत्

१५

प्र स क्षयं तिरते वि महीरिषो यो वो वराय दाशति ।

प्र प्रजाभिर्जायते धर्मणस्पयं रिष्टः सर्व एधते

१६ [३३] (६७१)

ऋते स विन्दते युधः सुगेभिर्यात्यध्वनः ।

अर्यमा मित्रो वरुणः सरातयो यं त्रायन्ते सजोषसः १७

अत्रे चिदस्मै कृणुथा न्यञ्चनं दुर्गे चिदा सुसरणम् ।

एषा चिदस्मादुशानिः परो नु सास्त्रेधन्ती वि नश्यतु १८

यदुद्य सूर्य उद्यति प्रियक्षत्रा ऋतं दुध ।

यन्निष्ठुचिं प्रबुधिं विश्ववेदसो यद् वा मध्यंदिने दिवः १९

यद् वाभिपित्वे असुरा ऋतं यते छर्दिर्यम वि दाशुषे ।

वयं तद् वो वसवो विश्ववेदस उप स्थेयाम मध्य आ २०

यदुद्य सूर उदिते यन्मध्यंदिन आतुचि ।

वामं धत्थ मनवे विश्ववेदसो जुह्वानाय प्रचेतसे २१

वयं तद् वः सम्राज आ वृणीमहे पुत्रो न बहुपाय्यम् ।

अश्याम तदादित्या जुह्वतो हविर्येन वस्योऽनशामहे २२ [३४] (६७७)

(२८)

५ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । गायत्री, ४ पुरउष्णिक् ।

ये त्रिंशति त्रयस्पुरो देवासो बर्हिरासदन् । विदन्नह द्वितासनन् १

वरुणो मित्रो अर्यमा स्मद्गातिषाचो अग्रयः । पत्नीवन्तो वर्षद्रकृताः २

ते नो गोपा अपाच्यास्त उदुक्त इत्था न्यक् । पुरस्तात् सर्वया विशा ३

यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् तर्देषां नकिरा मिनत् । अरावा चन मर्त्यः ४

सप्तानां सप्त ऋष्टयः सप्त द्युम्नान्येषाम् । सप्तो अधि श्रियो धिरे ५ [३५] (६८१)

(२९)

१० मनुर्वैवस्वतः, कश्यपो वा मारीचः । विश्वे देवाः । द्विपदा विराद ।

बभुरेको विषुणः सूनरो युवाञ्ज्यङ्के हिरण्ययम् १

योनिमेक आ संसादु द्योतनो ऽन्तर्देवेषु मेधिरः ॥१॥ २

वाशीमेको बिभर्ति हस्त आयसीमन्तर्देवेषु निधुविः ३

वज्रमेको बिभर्ति हस्त आर्हितं तेन वृत्राणि जिघ्रते ॥२॥ ४

तिग्ममेको बिभर्ति हस्त आयुधं शुचिरुग्रो जलाषभेषजः ५

(६८७)

पृथ एकः पीपाय तस्करो यथाँ एष वेद निधीनाम्	॥३॥	६
त्रीण्येकं उरुगायो वि चक्रमे यत्र देवासो मदन्ति		७
विभिर्द्वा चरत एकया सह प्र प्रवासेव वसतः	॥४॥	८
सदो द्वा चक्राते उपमा द्विवि सम्राजा सपिरोसुती		९
अचन्त एके महि सामं मन्वत तेन सूर्यमरोचयन्	॥५॥	१० [३६] (६९०)

(३०)

४ मनुर्वैवस्वतः । विश्वे देवाः । १ गायत्री, २ पुरउष्णिक्, ३ बृहती, ४ अनुष्टुप् ।

नहि वो अस्त्यर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इत	१
इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्थ त्रयश्च त्रिंशच्च । मनोर्देवा यज्ञियासः २	
ते नस्त्राध्वं तेऽवत त उ नो अधि वोचत ।	
मा नः पृथः पित्र्यान्मानवादधि दूरं नैष्ट परावतः	३
ये देवास इह स्थन विश्वे वैश्वानरा उत ।	
अस्मभ्यं शर्म सप्रथो गवेऽश्वाय यच्छत	४ [३७] (६९६)

(३१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० ३१-४२]

१८ मनुर्वैवस्वतः । १-४ यज्ञः यजमानश्च, ५-९ दंपती, १०-१८ दंपत्याशिषः ।

गायत्री; ९, १४ अनुष्टुप्, १० पादनिचृत्, १५-१८ पङ्क्तिः ।

यो यजाति यजात इत सुनवच्च पचाति च । ब्रह्मेदिन्द्रस्य चाकनत्	१
पुरोळाशं यो अस्मै सोमं ररत आशिरम् । पादित तं शक्रो अंहसः	२
तस्य द्युमाँ असद् रथो देवजूतः स शूशुवत् । विश्वा वन्वन्नमित्रिया	३
अस्य प्रजावती गृहे ऽसश्चन्ती द्विवेदिवे । इळा धेनुमती दुहे	४
या दंपती समनसा सुनुत आ च धावतः । देवासो नित्ययाशिरा	५ [३८]
प्रति प्राशव्याँ इतः सम्यश्चा बर्हिरीशाते । न ता वाजेषु वायतः	६
न देवानामपि हुतः सुमतिं न जुगुक्षतः । श्रवो बृहद् विवासतः	७
पुत्रिणा ता कुमारिणा विश्वमायुर्व्यश्रुतः । उभा हिरण्यपेशसा	८
वीतिहोत्रा कृतद्रसू दशस्यन्तामृताय कम् । समूधो रोमशं हतो देवेषु कृणुतो दुवः ९	
आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे नदीनाम् । आ विष्णोः सचाभुवः	१० [३९]
एतु पूषा रयिर्भगः स्वस्ति सर्वधातमः । उरुरध्वा स्वस्तये	११ (७०७)

अरमतिरनर्वणो विश्वो देवस्य मनसा । आदित्यानामनेह इत्	१२
यथा नो मित्रो अर्यमा वरुणः सन्ति गोपाः । सुगा क्रतस्य पन्थाः	१३
अग्निं वः पुर्व्यं गिरा देवमीळि वसूनाम् ।	
सपर्यन्तः पुरुप्रियं मित्रं न क्षेत्रसाधसम्	१४
मक्षू देववर्तो रथः शूरो वा पुत्सु कासु चित् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१५
न यजमान रिष्यसि न सुन्वान न देवयो ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१६
नक्रिष्टं कर्मणा नश—न्न प्र योषन्न योषति ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१७
असदत्र सुवीर्यं—मुत त्याश्वश्चर्यम् ।	
देवानां य इन्मनो यजमान इयक्ष—त्यभीदयज्वनो भुवत्	१८ [४०] (७१४)

— १७९६ —

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-४९]

(३२)

३० मेधातिथिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

प्र कृतान्यृजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गाथया । मदे सोमस्य वोचत	१
यः सृचिन्दुमनर्शनिं पिप्पु दासमहीशुवम् । वर्धीदुगो रिणन्नपः	२
न्यबुदस्य विष्टपं वृष्माणं बृहतस्तिर । कृषे तदिन्द्र पौंस्यम्	३
प्रति श्रुताय वो धूपत् तूर्णांशं न गिरेरधि । हुवे सुशिप्रमूतये	४
स गोरश्वस्य वि व्रजं मन्वानः सोम्येभ्यः । पुरं न शूर दर्पसि	५ [१]
यदि मे रारणः सुत उक्थे वा दधसे चनः । आरादुपं स्वधा गंहि	६
वये घा ते अपि ण्मसि स्तोतारं इन्द्र गिर्वणः । त्वं नो जिन्व सोमपाः	७
उत नः पितुमा भर संरारणो अविक्षितम् । मघवन् भूरि ते वसु	८
उत नो गोमंतस्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः । इळाभिः सं रभेमहि	९
बृबदुक्थं हवामहे सुप्रकरसमूतये । साधु कृण्वन्तमवसे	१० [२]
यः संस्थे चिच्छतक्रतु—रादीं कृणोति वृत्रहा । जरितृभ्यः पुरुवसुः	११
स नः शक्रश्चिदा शक्रद् दानवाँ अन्तराभरः । इन्द्रो विश्वाभिरूतिभिः	१२
यो रायोऽवनिर्महान् त्सुपारः सुन्वतः सखा । तमिन्द्रमभि गायत	१३ (७२७)

आयन्तारं महि स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम् । भूरेरीशानमोजसा	१४
नकिरस्य शचीनां नियन्ता सूनृतानाम् । नकिर्वक्ता न दादिति	१५ [३]
न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशुनामस्ति सुन्वताम् । न सोमो अप्रता पपे	१६
पन्य इदुप गायत पन्य उक्थानि शंसत । ब्रह्मा कृणोत पन्य इत्	१७
पन्य आ ददिरच्छता सहस्रा वाज्यवृतः । इन्द्रो यो यज्वनो वृधः	१८
वि पू चर स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः । इन्द्र पिब सुतानाम्	१९
पिब स्वधैनवानामृत यस्तुष्टये सचा । उतायमिन्द्र यस्तव	२० [४]

अतीहि मन्युषाविणं सुषुवासंमुपारणे । इमं रातं सुतं पिब	२१
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जना अति । धेना इन्द्रावचाकशत्	२२
सूर्यो रश्मि यथा सृजा ऽऽ त्वा यच्छन्तु मे गिरः । निम्नमापो न सध्वक्	२३
अध्वर्यवा तु हि पित्र सोमं वीराय शिप्रिणे । भरा सुतस्य पीतये	२४
य उद्गः फलिगं भिनः स्यक् सिन्धूरवासृजत् । यो गोषु पक्कं धारयत्	२५ [५]

अहन् वृत्रमृचीषम और्णवाभमहीशुवम् । हिमेनाविध्यद्वुदम्	२६
प्र व उग्राय निष्टुरे ऽपाळ्हाय प्रसक्षिणे । देवत्तं ब्रह्म गायत	२७
यो विश्वान्यभि व्रता सोमस्य मदे अन्धसः । इन्द्रो देवेषु चेतति	२८
इह त्या सधमाया हरी हिरण्यकेश्या । वोळ्हामभि प्रयो हितम्	२९
अर्वाश्च त्वा पुरुष्टुत प्रियमैधस्तुता हरी । सोमपेयाय वक्षतः	३० [६] (७४४)

(३३)

१९ मेध्यातिथिः काण्वः । इन्द्रः । बृहवी, १६-१८ गायत्री, १९ अनुष्टुप् ।

वयं घ त्वा सुतावन्त आपो न वृक्तवर्हिषः ।	
एवित्रस्य प्रसवणेषु वृत्रहन् परि स्तोतार आसते	१
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः ।	
कदा सुतं तृषाण ओक् आ गम इन्द्र स्वब्दीव वंसंगः	२
कण्वेभिर्धृष्णवा धूपद् वाजं दर्पि सहस्रिणम् ।	
पिशङ्गरूपं मघवन् विचर्षणे मक्षू गोमन्तमीमहे	३
पाहि गायान्धसो मकु इन्द्राय मेध्यातिथे ।	
यः संमिश्लो हयोर्यः सुते सचा वजी रथो हिरण्ययः	४ (७४८)

यः सुषव्यः सुदक्षिण इनो यः सुकतुर्गुणे ।
य आकरः सहस्रा यः ज्ञातामघ इन्द्रो यः पुभिर्दारितः

५ [७]

यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति श्मश्रुषु श्रितः ।
विभूतद्युम्नश्च्यवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः

६

क ई वेद सुते सचा पिबन्तं कद् वयो दधे ।
अयं यः पुरो विभिनच्योजसा मन्वानः शिष्यन्धसः

७

वाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे ।
नकिंश्वा नि यमदा सुते गमो ग्रहोश्चरस्योजसा

८

य उग्रः सन्ननिष्ठृतः स्थिरो रणाय संस्कृतः ।
यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्भवं नेन्द्रो योपत्या गमत

९

सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः
वृषा ह्युग्र शृण्विषे परावति वृषो अवावति श्रुतः

१० [८]

वृषणस्ते अभीशवो वृषा कशा हिरण्ययी ।
वृषा रथो मघवन् वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो

११

वृषा सोता सुनोतु ते वृषञ्जिपिन्ना भर ।
वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम्

१२

एन्द्र याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम् ।
नायमच्छा मघवा शृणवद् गिरो ब्रह्मोक्था च सुकतुः

१३

वहेन्तु त्वा रथेष्ठा मा हरयो रथयुजः
तिरश्चिदुर्य सर्वनानि वृत्रहन्नन्येषां या शतक्रतो

१४

अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह ।
अस्माकं ते सर्वना सन्तु शन्तमा मदाय द्युक्ष सोमपाः

१५ [९]

नहि पस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति । यो अस्मान् वीर आनयत्

१६

इन्द्रश्चिद् घा तदब्रवीत् स्त्रिया अशास्यं मनः । उतो अह क्रतुं रघुम्

१७

सर्षी चिद् घा मवच्युता मिथुना बहतो रथम् । एवेद् धूर्वण उत्तरा

१८

अधः पश्यस्व मोपरि संतरां पादुकौ हर ।

मा ते कशप्लुकौ हंशन् त्स्त्री हि ब्रह्मा बभूविथ

१९ [१०] (७६३)

अ० ६, अ० ३, व० ११]

[५०१]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ३४, मं० १]

(३४)

(१८) १ १५ नीपातिथिः काण्वः, १६-१८ सहस्रं वसुरोचिपोऽङ्गिरसः । इन्द्रः ।
अनुष्टुप्, १६-१८ गायत्री ।

एन्द्रं याहि हरिंभि—रुप कण्वस्य सुष्टुतिम् ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १
आ त्वा ग्रावा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो २
अत्रा वि नेमिरेषा—मुरां न धूनुते वृकः ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ३
आ त्वा कण्वा इहावसे हवन्ते वाजसातये ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ४
दधामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाप्यम् ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ५ [११]

स्मत्पुंरंधिर्न आ गहि विश्वतोधीर्न ऊतये ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ६
आ नो याहि महेमते सहस्रोते शतामघ ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ७
आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वक्षदीड्यः ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ८
आ त्वा मदच्युता हरीं श्येनं पक्षेव वक्षतः ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ९
आ याह्यर्य आ परि स्वाहा सोमस्य पीतये ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १० [१२]

आ नो याह्युपश्रु—त्युक्थेषु रणया इह ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो ११
सरूपैरा सु नो गहि संभृतैः संभृताश्वः ।
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो १२ (७७५)

ऋग्वेदः । ६, अ० ३, व० १३]

[५०२]

[मं० ८, सू० ३४, मं० १३]

आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधि विष्टपः ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१३
आ नो गव्यान्यश्व्या सहसा शूर दर्हिहि ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१४
आ नः सहस्रशो भराऽयुतानि शतानि च ।	
दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	१५
आ यदिन्द्रश्च दद्वहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुम्	१६
य क्रज्रा वातरंहसो रुपासो रघुप्यदः । भ्राजन्ते सूर्या इव	१७
पारावतस्य रातिषु द्ववच्चक्रेष्वाशुषु । तिष्ठं वनस्य मध्य आ	१८ [१३] (७८१)

(३५)

१४ इयावाश्व आत्रेयः । अश्विनौ । उपरिष्ठाज्ज्योतिः (त्रिष्टुप्), २२, २४ पङ्क्तिः, २३ महाबृहती ।

अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुना ऽऽदित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	१
विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेन वाजिना दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	२
विश्वैर्देवैस्त्रिभिरेकादुशैरिहा ऽद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	३
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	४
स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	५
गिरो जुषेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम् ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	६ [१४]

हारिद्वेव पतथो वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	७
हंसाविव पतथो अध्वगाविव सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।	
सजोषसा उपसा सूर्येण च त्रिर्वर्तिर्यातमश्विना	८

(७८९)

अ० ६, अ० ३, व० १५]

[५०३]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ३५, मं० ९]

इयेनाविव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवर्तिर्यातमश्विना १
 पिबतं च तृष्णुतं चा च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना १०
 जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना ११
 हतं च शत्रून् यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना १२ [१५]

मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽऽदित्यैर्यातमश्विना १३
 अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽऽदित्यैर्यातमश्विना १४
 ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम् ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽऽदित्यैर्यातमश्विना १५
 ब्रह्म जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १६
 क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन् हतं रक्षांसि सेधतममीवाः ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १७
 धेनूजिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः
 सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना १८ [१६]

अत्रैरिव शृणुतं पूर्व्यस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽश्विना तिरोअह्वयम् १९
 सर्गा इव सृजतं सुष्टुतीरुप श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽश्विना तिरोअह्वयम् २०
 रश्मीरिव यच्छतमध्वरा उष श्यावाश्वस्य सुन्वतो मदच्युता ।
 सजोषसा उषसा सूर्येण चाऽश्विना तिरोअह्वयम् २१
 अवाग् रथं नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु ।
 आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि वृशुषे २२ (८०३)

नमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवर्क्षणस्य पीतये ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२३

स्वाहाकृतस्य तृप्पतं सुतस्य देवान्धंसः ।

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे

२४ [१७] (८०५)

(३६)

७ इयावाश्व आत्रेयः । इन्द्रः । शक्करी, ७ महापङ्क्तिः ।

अवितासिं सुन्वतो वृक्तबर्हिषः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते १

प्राव स्तोतारं मघवन्नव त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते २

ऊर्जा देवाँ अवस्यो जसा त्वां पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ३

जनिता द्विवो जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ४

जनिताश्वानां जनिता गवामसि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ५

अत्रीणां स्तोममद्विवो महस्कृधि पिबा सोमं मदाय कं शतक्रतो ।

यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु जयः समस्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ६

इयावाश्वस्य सुन्वतस्तस्था शृणु यथाशृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।

प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इन्नुषाह्य इन्द्र ब्रह्माणि वर्धयन्

७ [१८] (८१२)

(३७)

७ इयावाश्व आत्रेयः । इन्द्रः । महापङ्क्तिः, १ अतिजगती ।

प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्यैष्वाविथ प्र सुन्वतः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

१

सेहान उग्र पृतना अभि दुहः शचीपत इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः

२

(८१४)

अ० ६, अ० ३, व० १९]

[१०१]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ३७, मं० ३]

एकरात्रस्य भुवनस्य राजसि शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	३
सस्थावाना यवयसि त्वमेक इच्छीचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	४
क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वमीशिषे शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	५
क्षत्राय त्वमवसि न त्वमाविथ शचीपतु इन्द्र विश्वाभिरुतिभिः ।	
माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः	६
श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा गृणु यथागृणो रत्रेः कर्माणि कृण्वतः ।	
प्र त्रसदस्युमाविथ त्वमेक इच्छुपाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन्	७ [१९] (८१९)

(३८)

१० श्यावाश्व आत्रेयः । इन्द्राग्नी । गायत्री ।

यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्नी वाजेषु कर्मसु । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	१
तोशासा रथ्यावाना वृत्रहणापरजिता । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	२
इदं वां मदिरं मध्वधुक्षन्नादिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	३
जुषेथां यज्ञमिष्टये सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	४
इमा जुषेथां सर्वना येभिर्हव्यान्गृहथुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	५
इमां गायत्रवर्तनि जुषेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	६ [२०]
प्रातर्यावभिरा गतं देवेभिर्जेन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये	७
श्यावाश्वस्य सुन्वतो ऽग्नीणां गृणुतं हवम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये	८
एवा वामह्व ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । इन्द्राग्नी सोमपीतये	९
आहं सरस्वतीवतो रिन्द्राग्न्योर्वो वृणे । याभ्यां गायत्रमृच्यते	१० [२१] (८२९)

(३९)

१० नाभाकः काण्वः । अग्निः । महापङ्क्तिः ।

अग्निमस्तोष्युग्मियं मग्निमीळा यजध्वै ।
अग्निर्वैवाँ अनक्तु न उभे हि विदथे कवि रन्तश्चरति द्रुत्यं । नमन्तामन्यके समे ? (८३०)

[५०६]

[५०६]

[मं० ८, सू० ३९, मं० २]

न्यसे नव्यसा वचस्तनूषु शंसमेषाम् ।

न्यराती ररावणां विश्वा अर्यो अराती रितो युच्छन्त्वामुरो नभन्तामन्यके संमे २

अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसनि ।

स देवेषु प्र चिकिद्भि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे ३

तत्तदृग्विर्वयो दधे यथायथा कृण्वयति ।

ऊर्जाहुतिर्वसूनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्ये देवहूत्ये नभन्तामन्यके संमे ४

स चिकेत सहीयसा ऽग्निश्चित्रेण कर्मणा ।

स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे ५ [२२]

अग्निर्जाता देवानां मग्निर्वेदु मतीनामपीच्यम् ।

अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूर्णुते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे ६

अग्निर्वेवेषु संवसुः स विश्व यज्ञियास्वा ।

स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुष्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्यके संमे ७

यो अग्निः सप्तमानुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु ।

तमार्गन्म त्रिपस्त्यं मन्धातुर्दस्युहन्तम मग्निं यज्ञेषु पूर्य नभन्तामन्यके संमे ८

अग्निस्त्रीणि त्रिधातू न्या क्षेति विदथा कविः ।

स त्रीरैकादशां इह यक्षच्च पिप्रयच्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्यके संमे ९

त्वं नो अग्न आयुषु त्वं देवेषु पूर्य वस्व एकं इरज्यसि ।

त्वामापः परिस्त्रुतः परि यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्यके संमे १० [२३] (८३९)

(४०)

१२ नाभाकः काण्वः । इन्द्राग्नी । महापंक्तिः, २ शकरी, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राग्नी युवं सु नः सहन्ता दासथो रयिम् ।

येन हृब्हा समत्स्वा वीळु चित् साहिषीमह्य म्निर्वनैव वात इ न्नभन्तामन्यके संमे १

नहि वां ववयामहे ऽथेन्द्रमिद यजामहे शर्विष्ठं नृणां नरम् ।

स नः कदा चिद्वता गमदा वाजसातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्यके संमे २

ता हि मध्यं भराणा मिन्द्राग्नी अधिक्षितः ।

ता उ कवित्वना कवी पूच्छ्यमाना सखीयते सं धीतमश्रुतं नरा नभन्तामन्यके संमे ३

(८४२)

अ० ६, अ० ३, व० २४]

[५०७]

[श्रग्वेदः । मं० ८, सू० ४०, मं० ४

अभ्यर्च नभाकव दिन्द्राग्नी यजसा गिरा ।

ययोर्विश्वमिदं जगं दियं द्यौः पृथिवी मनु । पस्थे विभृती वसु नभन्तामन्यके संमे ४

प्र ब्रह्माणि नभाकव दिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत ।

या सतवुधमर्णवं जिह्वारमपोर्णत इन्द्र ईशान ओजसा नभन्तामन्यके संमे ५

अपि वृश्च पुराणवद् व्रततेरिव गुप्पितमोजो वासस्य धम्भय ।

वयं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण वि भजेमहि नभन्तामन्यके संमे ६ [२४]

यदिन्द्राग्नी जना इमे विह्वयन्ते तना गिरा ।

अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वसुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्यके संमे ७

या नु श्वेताववो दिव उच्चरात उप द्युभिः ।

इन्द्राग्न्योरनु व्रतमुहाना यन्ति सिन्धवो यान् त्सीं बुन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्यके संमे ८

पूर्वाष्ट इन्द्रोर्षमातयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः सूनो हिन्यस्य हरिवः ।

वस्वो वीरस्यापृचो या नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्यके संमे ९

तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेषं सत्वानमृग्ययम् ।

उतो नु चिद् य ओजसा शुष्णस्याण्डानि भेदति जेपत् स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे १०

तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्वानमृग्ययम् ।

उतो नु चिद् य ओहत आण्डा शुष्णस्य भेदत्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्यके संमे ११

एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातुवदङ्गिरस्वदवाचि ।

त्रिधातुना शर्मणा पातमस्मान् वयं स्याम पतयो रयीणाम् १२ [२५] (८५१)

(४१)

१० नाभाका काण्वः । वरुणः । महापङ्क्तिः ।

अस्मा ऊ पु प्रभूतये वरुणाय मरुद्भ्यो ऽर्चो विदुष्टरेभ्यः ।

यो धीता मानुषाणां पश्वो गा इव रक्षति नभन्तामन्यके संमे १

तमू पु समना गिरा पितृणां च मन्मभिः ।

नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्यः सिन्धूनामुपोद्वये सप्तस्वसा स मध्यमो नभन्तामन्यके संमे २

स क्षपः परि पस्वजे न्युत्सो मायया दधे स विश्वं परि दर्शतः ।

तस्य वेनीरनु व्रतमुपस्तिस्मो अवर्धयन् नभन्तामन्यके संमे ३ (८५४)

ऋग्वेदः । अ० ६, अ० ३, व० २६]

[५०८]

[मं० ८, सू० ४१, मं० ४]

यः ककुभो निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः ।

स माता पूर्वं पदं तद् वरुणस्य सप्त्यं स हि गोपा इवेर्यो नभन्तामन्यके समे ४

यो धर्ता भुवनानां य उस्त्राणामपीच्या वेदु नामानि गुह्या ।

स कविः काव्या पुरु रूपं द्यौरिव पुण्यति नभन्तामन्यके समे ५ [२६]

यस्मिन् विश्वानि काव्या चक्रे नाभिरिव श्रिता ।

त्रितं जूती संपर्यत व्रजे गावो न संयुजे युजे अश्वौ अयुक्षत नभन्तामन्यके समे ६

य आस्वत्कं आशये विश्वा जातान्येषाम् ।

परि धामानि मर्षुशद् वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु व्रतं नभन्तामन्यके समे ७

स संमुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्दधे ।

स माया अर्चिना पदा ऽस्तृणान्नाकमारुहन्नभन्तामन्यके समे ८

यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमीरधिक्षितः ।

त्रिरुत्तराणि प्रभुर्वरुणस्य ध्रुवं सदुः स सप्तानामिरज्यति नभन्तामन्यके समे ९

यः श्वेता अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णो अनु व्रता ।

स धाम पूर्वं ममे यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारयन्नभन्तामन्यके समे १०

[२७] (८६१)

(४२)

६ नाभाकः काण्वः, अर्चनाना आत्रेयो वा । १-३ वरुणः, ४-६ अश्विनौ । १-३ त्रिष्टुप्, ४-६ अनुष्टुप् ।

अस्तंभ्नाद् द्यामसुरो विश्ववेदुः अमिमीत वरिमाणं पृथिव्याः ।

आसीदुद् विश्वा भुवनानि सभ्राड् विश्वेत् तानि वरुणस्य व्रतानि १

एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् ।

स नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसत् पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे २

इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुणं सं शिशाधि ।

ययाति विश्वा दुरिता तरेम सुतर्माणमधि नावं रुहेम ३

आ वां ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रा अचुच्यवुः ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ४

यथा वामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजोहवीत् ।

नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके समे ५

(८६६)

एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः ।
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संभे

६ [२८] (८३७)

(४३)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ४३-४८]

३३ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

इमे विप्रस्य वेधसो	ऽग्नेरस्तृतयज्वनः	। गिरः स्तोमांस ईरते	१
अस्मै ते प्रतिहर्यते	जातवेदो विचर्षणे	। अग्ने जनामि सुष्टुतिम्	२
आरोका इव घेदहं	तिग्मा अग्ने तव त्विषः	। दुद्धिर्वनानि वप्सति	३
हरयो धूमकेतवो	वातजूता उप द्यवि	। यतन्ते वृथगग्रयः	४
एते त्वे वृथगग्रय	इन्द्रासः समदक्षत	। उपसामिव केतवः	५ [२९]
कृष्णा रजांसि पत्सुतः	प्रयाणे जातवेदसः	। अग्निर्यद् रोधति क्षमि	६
धासिं कृण्वान ओषधी	र्षसदग्निर्न वायति	। पुनर्यन् तरुणीरपि	७
जिह्वाभिरह नन्नम	दुर्चिषा जञ्जणाभवन्	। अग्निर्वनेषु रोचते	८
अप्स्वग्ने सधिष्टव	सौषधीरनु रुध्यसे	। गर्भे सञ्जायसे पुनः	९
उदग्ने तव तद् घृता	दुर्ची रोचत आहुतम्	। निसानं जुहोऽ मुखे	१० [३०]
उक्षात्राय वशान्नाय	सोमपृष्ठाय वेधसे	। स्तोमैर्विधेमाग्रये	११
उत त्वा नमसा वयं	होतर्वरेण्यक्रतो	। अग्ने समिन्द्रिरीमहे	१२
उत त्वा भृगुवच्छुचे	मनुष्वदग्न आहुत	। अङ्गिरस्वद्ववामहे	१३
त्वं ह्यग्ने अग्निना	विप्रो विप्रेण सन् त्सुता	। सखा सख्या समिध्यसे	१४
स त्वं विप्राय दाशुपे	रयिं देहि सहस्रिणम्	। अग्ने वीरवतीमिषम्	१५ [३१]
अग्ने भ्रातः सहस्कृत	रोहिदश्च शुचिमत	। इमं स्तोमं जुपस्व मे	१६
उत त्वग्नि मम स्तुतो	वाश्राय प्रतिहर्यते	। गोष्ठं गाव इवाशत	१७
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम्	विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	। अग्ने कामाय येमिरे	१८
अग्निं धीभिर्मनीषिणो	मेधिरासो विप्रश्चितः	। अन्नसद्याय हिन्विरे	१९
तं त्वामज्मेषु वाजिनं	तन्वाना अग्ने अध्वरम्	। वह्निं होतारमीळते	२० [३२]
पुरुत्रा हि सदङ्कुसि	विशो विश्वा अनु प्रभुः	। समत्सु त्वा हवामहे	२१
तमीळिष्व य आहुतो	ऽग्निर्विभ्राजते घृतैः	। इमं नः शृण्वद्ववम्	२२
तं त्वा वयं हवामहे	शृण्वन्तं जातवेदसम्	। अग्ने व्रन्तमप द्विषः	२३ (८९०)

विशां राजानमद्भुतमर्धक्षं धर्मणामिमम् । अग्निमीळे स उ श्रवत्	२४
अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम् । सप्तिं न वाजयामसि	२५ [३३]
घ्नन् मुघ्राण्यप द्विषो दहनं रक्षांसि विश्वहा । अग्ने तिग्मेन दीदिहि	२६
यं त्वा जनांस इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम । अग्ने स बोधि मे वचः	२७
यदग्ने दिविजा अर्यं प्सुजा वा सहस्कृत । तं त्वा गीर्भिर्हवामहे	२८
तुभ्यं घेत ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयः पृथक् । धासिं हिन्वन्त्यत्तवे	२९
ते घेदग्ने स्वाध्वो ऽहा विश्वा नृचक्षसः । तरन्तः स्याम दुर्गहा	३० [३४]
अग्निं मन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशोचिषम् । हृद्धिमन्द्रेभिरीमहे	३१
स त्वमग्ने विभार्वसुः सृजन् त्सूर्यो न रश्मिभिः । शर्धन् तमांसि जिघ्रसे	३२
तत् ते सहस्व ईमहे दात्रं यन्नोपदस्यति । त्वदग्ने वार्यं वसु	३३ [३५] (९००)

(४४)

३० विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् । आस्मिन् हव्या जुहोतन	१
अग्ने स्तोमं जुषस्व मे वर्धस्वानेन मन्मना । प्रति सूक्तानि हर्य नः	२
अग्निं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे । देवा आ सादयादिह	३
उत् ते बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः । अग्ने शुक्रास ईरते	४
उप त्वा जुहोऽमम घृताचीर्यन्तु हर्यत । अग्ने हव्या जुषस्व नः	५ [३६]
मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभार्वसुम् । अग्निमीळे स उ श्रवत्	६
प्रत्नं होतारमीड्यं जुष्टमग्निं कविकेतुम् । अध्वराणामभिध्रियम्	७
जुषाणो अङ्गिरस्तमे मा हव्यान्यानुषक् । अग्ने यज्ञं नय क्रतुथा	८
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह । चिकित्वान् दैव्यं जनम्	९
विप्रं होतारमद्रुहं धूमकेतुं विभार्वसुम् । यज्ञानां केतुमीमहे	१० [३७]
अग्ने नि पाहि नस्त्वं प्रति ष्म देव रीषतः । भिन्धि द्वेषः सहस्कृत	११
अग्निः प्रत्नेन मन्मना शुम्भानस्तन्वं स्वाम् । कविर्विप्रेण वावृधे	१२
ऊर्जो नपात्मा हुवे ऽग्निं पावकशोचिषम् । अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे	१३
स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा संत्सि बर्हिषि	१४
यो अग्निं तन्वोऽदमे देवं मर्तः सपर्यति । तस्मा इद दीदयद् वसु	१५ [३८] (९१५)

अग्निर्मूर्धा दिवः कुतः पतिः पृथिव्या अयम् । अपां रेतांसि जिन्वति १६
 उदग्ने शुच्यस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते । तव ज्योतीष्यचर्यः १७
 ईशिषि वार्यस्य हि द्वात्रस्याग्ने स्वर्पतिः । स्तोता स्यां तव शर्मणि १८
 त्वामग्ने मनीषिणस्त्वां हिंन्वन्ति चित्तिभिः । त्वां वर्धन्तु नो गिरः १९
 अदन्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभतः सदा । अग्नेः सख्यं वृणीमहे २० [३९]

अग्निः शुचिर्वततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः । शुचीं रोचत आहुतः २१
 उत त्वा धीतयो मम गिरो वर्धन्तु विश्वहा । अग्ने सख्यस्य बोधि नः २२
 यदग्ने स्यामहं त्वं त्वं वा घा स्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिषः २३
 वसुर्वसुपतिर्हि क—मस्यग्ने विभावंसुः । स्याम ते सुमतावपि २४
 अग्ने धृतव्रताय ते समुद्रायैव सिन्धवः । गिरो वाश्रास ईरते २५ [४०]

युवानं विश्पतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम् । अग्निं शुभमामि मन्मभिः २६
 यज्ञानां रथ्ये वयं तिम्रजम्भाय वीळ्वे । स्तोमैरिषिमाग्र्ये २७
 अयमग्ने त्वे अपि जरिता भूत सन्त्य । तस्मै पावक मृळय २८
 धीरो ह्यस्यद्वसद् विप्रो न जागृविः सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि २९
 पुराग्ने दुरितेभ्यः पुरा मृधेभ्यः कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ३० [४१] (१३०)

(४५)

४२ त्रिशोकः काण्वः । इन्द्रः १ अग्निन्द्रौ । गायत्री ।

आ घा ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति बर्हिर्गानुषक् । येषामिन्द्रो युवा सखा १
 बृहन्निदिधम एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः । येषामिन्द्रो युवा सखा २
 अयुञ्छ इद् युधा वृतं शूर आर्जति सत्वभिः । येषामिन्द्रो युवा सखा ३
 आ बुन्दं वृत्रहा ददे जातः पृच्छद् वि मातरम् । क उग्राः के ह शृण्विरे ४
 प्रति त्वा शवसी वदद् गिरावप्सो न योधिषत् । यस्ते शत्रुत्वमाचके ५ [४२]

उत त्वं मघवञ्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि तत् । यद् वीळ्यासि वीळु तत् ६
 यदुजिं यात्याजिकृ—दिन्द्रः स्वश्वयुरूप । रथीतमो रथीनाम् ७
 वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन् विष्वग्यथा बृह । भवा नः सुश्रवस्तमः ८
 अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातये । न यं धूर्वन्ति धूर्तयः ९
 वृज्याम ते परि द्विषो ऽरं ते शक्र द्वावने । गमेमेदिन्द्र गोमतेः १० [४३] (१४०)

शनैश्चिद् यन्तो अद्विबो ऽश्वावन्तः शतग्विनः । विवक्षाणा अनेहसः	११
ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवे सहस्रा सुनृता शता । जरितृभ्यो विमंहते	१२
विद्या हि त्वा धनंजयमिन्द्र हृळ्हा चिदारुजम् । आङारिणं यथा गयम्	१३
क्रुहं चित् त्वा कवे मन्दन्तु धृष्णविन्दवः । आ त्वा पुणिं यदीमहे	१४
यस्ते रेवा अदाशुरिः प्रममर्ष मघत्तये । तस्य नो वेद आ भर	१५ [४४]
इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः । पुष्टावन्तो यथा पशुम्	१६
उत त्वावधिरं वयं श्रुत्कर्णं सन्तमूतये । दूरादिह हवामहे	१७
यच्छुश्रूया इमं हवं दुर्मर्षं चक्रिया उत । भवेरापिनो अन्तमः	१८
यच्चिद्धि ते अपि व्यथिर्जगन्वांसो अमन्महि । गोदा इदिन्द्र बोधि नः	१९
आ त्वा रम्भं न जिवयो ररम्भा शवसस्पते । उश्मसि त्वा सधस्थ आ	२० [४५]
स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय सत्त्वेने । नक्रियं वृण्वते युधि	२१
अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये । तृम्पा व्यश्रुही मदम्	२२
मा त्वा मुरा अविष्यवो मोपहस्वान आ दभन् । मार्कीं ब्रह्मद्विपो वनः	२३
इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे । सरो गौरो यथा पिब	२४
या वृत्रहा परावति सना नवा च चुच्युवे । ता संसत्सु प्र वोचत	२५ [४६]
अपिबत क्रुद्वः सुतमिन्द्रः सहस्रबाहे । अत्रादेदिष्ट पौंस्यम्	२६
सत्यं तत् तुर्वशे यदौ विदानो अहवाय्यम् । व्यानद्र तुर्वणे शर्मि	२७
तरणिं वो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः । समानसु प्र शंसिषम्	२८
ऋभुक्षणं न वर्तव उक्थेषु तुष्ट्यावृधम् । इन्द्रं सोमे सचा सुते	२९
यः कृन्तदिद् वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम् । गोभ्यो गातुं निरेतवे	३० [४७]
यद् दधिपे मनस्यसि मन्दानः प्रेदियंक्षसि । मा तत् करिन्द्र मूळय	३१
दुभ्रं चिद्धि त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः	३२
तवेदु ताः सुकीर्तयो ऽसञ्चुत प्रशस्तयः । यदिन्द्र मूळयासि नः	३३
मा न एकस्मिन्नागसि मा द्वयोरुत त्रिषु । वधीर्मा शूर भूरिषु	३४
बिभया हि त्वावत उग्रादभिप्रभङ्गिणः । दुस्मादुहमृतीपहः	३५ [४८]
मा सस्युः शूनमा विदे मा पुत्रस्य प्रभूवसो । आवृत्वद् भूतु ते मनः	३६
को नु मर्या अमिथितः सखा सखायमब्रवीत् । जहा को अस्मदीषते	३७
एवारं वृषभा सुते ऽसिन्वन् भूयीवयः । श्वघ्नीव निवता चरन्	३८

आ त एता वचोयुजा हरीं गृभ्णे सुमद्रथा । यदीं ब्रह्मभ्य इहदः	३९
भिन्धि विश्वा अप द्विषः परि बाधो जही मृधः । वसुं स्पार्हं तदा भर	४०
यद्वीळाविन्द्र यत् स्थिरे यत् पर्शाने पराभृतम् । वसुं स्पार्हं तदा भर	४१
यस्य ते विश्वमानुषो भूरर्द्धत्तस्य वेदति । वसुं स्पार्हं तदा भर	४२ [४९] (९७२)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-५४]

(४६)

३३ वशोऽश्वयः । इन्द्रः, २१-२४ कानीतः पृथुश्रवाः, २५-२८, ३२ वायुः । गायत्री, १ पादनिचृतः
 ५ ककुप्, ७ बृहती, ८ अनुष्टुप्, ९ सतोबृहती, ११-१२ विपरीतोत्तरः प्रगाथः = (बृहती, विपरीता),
 १३ द्विपदा जगती, १४ बृहती पिपीलिकमध्या, १५ ककुम्भ्यंकुशिरा, १६ विराट्, १७ जगती,
 १८ उपरिष्टाट् बृहती, १९ बृहती, २० विषमपदा बृहती, २१, २४ पङ्क्तिः, २२ संस्तारपङ्क्तिः,
 २५-२८ प्रगाथः = (बृहती, सतोबृहती), ३० द्विपदा विराट्, ३१ उष्णिक्, ३२ पङ्क्तिः ।

त्वावतः पुरुवसो वयमिन्द्र प्रणेतः । स्मसिं स्थातर्हरीणाम्	१
त्वां हि सत्यमाद्रिवो विन्न दातारंमिषाम् । विन्न दातारं रथीणाम्	२
आ यस्य ते मद्भिमानं शतमूते शतक्रतो । गीर्भिर्गृणन्ति कारवः	३
सुनीथो वा स मर्त्यो यं मरुतो यमर्यमा । मित्रः पान्त्यदुहः	४
दधानो गोमदश्ववत् सुवीर्यमादित्यजूत एधते । सदा राया पुरुस्पृहा	५ [१]

तमिन्द्रं दानमीमहे शवसानमभीर्वम् । ईशानं राय ईमहे ६

तस्मिन् हि सन्त्युतयो विश्वा अभीरवः सचा ।

तमा वहन्तु सप्तयः पुरुवसुं मदाय हरयः सुतम् ७

यस्ते मदो वरेण्यो य इन्द्र वृत्रहन्तमः ।

य आदुदिः स्वर्नीभिर्-र्यः पृतनासु दुष्टरः ८

यो दुष्टरो विश्ववार श्रवाय्यो वाजेष्वस्ति तरुता ।

स नः शविष्ट सवना वसो गहि गमेम गोमति व्रजे ९

गव्यो षु णो यथा पुरा ऽश्वयोत रथया । वरिवस्य महामह १० [२]

नहि ते शूर राधसो ऽन्तं विन्दामि सत्रा ।

कृशस्या नो मघवन्नू चिदद्रिवो धियो वाजेभिराविथ ११

य ऋग्वः श्रावयत्सखा विश्वेत् स वेदुं जानिमा पुरुष्टुतः ।

तं विश्वे मानुषा युगेन्द्रं हवन्ते तविषं यतस्तुचः १२

स नो वाजेष्वविता पुरुवसुः पुरःस्थाता मघवा वृत्रहा भुवत् १३ (९८५)

- अभि वो वीरमन्धसो मदेषु गाय गिरा मुहा विचेतसम् ।
 इन्द्रं नाम श्रुत्यं शाकिनं वचो यथा १४
 वृदी रेकर्णस्तन्वे वृदिर्वसु वृदिर्वाजेषु पुरुहूत वाजिनम् । नूनमथ १५ [३]
- विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां सासह्यांसं चिदस्य वर्षसः । कृपयतो नूनमत्यथ १६
 महः सु वो अरमिषे स्तवामहे मीळहुषे अरंगमाय जग्मये ।
 यज्ञेभिर्गीर्भिर्विश्वमनुषां मरुतामियक्षसि गायं त्वा नमसा गिरा १७
 ये पातयन्ते अजमभिर्गिरीणां स्नुभिरेषाम् ।
 यज्ञं महिष्वणीनां सुभ्रं तुविष्वणीनां प्राध्वरे १८
- प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्रं शविष्ठा भर । रयिमस्मभ्यं युज्यं चोदयन्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते १९
 सनितः सुसनितरुग्र चित्र चेतिष्ठ सूनृत ।
 प्रासहा सम्राट् सहुरिं सहन्तं भुज्युं वाजेषु पूर्व्यम् २० [४]
- आ स एतु य ईवदाँ अदेवः पुर्तमावृदे ।
 यथा चिद्वशो अश्वयः पृथुश्रवसि कानीतिऽस्या व्युष्यावृदे २१
 षष्टिं सहस्राश्वस्यायुतासनमुष्ट्रानां विंशतिं शता ।
 दश श्यावीनां शता दश ज्यरुषीणां दश गवां सहस्रा २२
 दश श्यावा क्रधद्रयो वीतवारास आशवः । मथा नेमिं नि वावृतुः २३
 दानांसः पृथुश्रवसः कानीतस्य सुरार्धसः ।
 रथं हिरण्ययं ददुन्महिष्ठः सूरिरभूद्वर्षिष्ठमकृत श्रवः २४
 आ नो वायो महे तने याहि मखाय पाजसे ।
 वयं हि ते चक्रुमा भूरिं वावने सद्यश्चिन्महि वावने २५ [५]
- यो अश्वेभिर्वहते वस्तं उस्त्रास्त्रिः सप्त सप्ततीनाम् ।
 एभिः सोमैभिः सोमसुद्धिः सोमपा वृानाय शुकपूतपाः २६
 यो म इमं चिदु त्मनामन्दाच्चित्रं वावने ।
 अरद्वे अक्षे नहुषे सुकृत्वानि सुकृत्तराय सुकृतुः २७
 उचथ्येऽवपुषि यः स्वराळुत वायो घृतस्त्राः ।
 अश्वेषितं रजेषितं शुनेषितं प्राज्म तविदं नु तत् २८ (१०००)

अध प्रियमिषिराय पृष्टिं सहस्रासनम् । अश्वानामिन्न वृष्णाम्	२९
गावो न यूथमुप यन्ति वधय उप मा यन्ति वधयः	३०
अध यच्चारथे गणे शतमुष्ट्रां अचिक्रदत् । अध श्वितेषु विंशतिं शता	३१
शतं वासे बल्लूथे विप्रस्तरुक्ष आ ददे ।	
ते ते वायविमे जना मदन्तीन्द्रगोपा मदन्ति देवगोपाः	३२
अध स्या योषणा मही प्रतीची वशमश्वयम् । अधिरुक्मा वि नीयते	३३[६] (१००५)

(४७)

१८ त्रित आप्त्यः । आदित्याः, १४-१८ आदित्योपसः (दुःस्वप्नः) । महापङ्क्तिः ।

महिं वो महतामवो वरुण मित्रं वाशुषे ।
यमादित्या अभि द्रुहो रक्षथा नेमघं नेश—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १
विदा देवा अघाना—मादित्यासो अपाकृतिम् ।
पक्षा वयो यथोपरि व्य॑स्मे शर्म यच्छता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः २
व्य॑स्मे अधि शर्म तत् पक्षा वयो न यन्तन ।
विश्वानि विश्ववेदसो वरुथ्या मनामहे ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ३
यस्मा अरासत् क्षयं जीवातुं च प्रचेतसः ।
मनोर्विश्वस्य घेद्विम आदित्या राय ईशते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ४
परि णो वृणजन्नघा दुर्गाणि रथ्यो यथा ।
स्यामेदिन्द्रस्य शर्म—ण्यादित्यानामुतावस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ५ [७]

परिहृतेदुना जनों युष्मादत्तस्य वायति ।
देवा अर्धभ्रमाश वो यमादित्या अहेतना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ६
न तं तिग्मं च न त्यजो न दासवुभि तं गुरु ।
यस्मा उ शर्म सप्रथ आदित्यासो अराध्व—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ७
युष्मे देवा अपि षमसि युध्यन्त इव वर्मसु ।
यूयं महो न एनसो यूयमर्भादुरुष्यता—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ८ (१०१३)

अदितिर्न उरुण्यत्व—दितिः शर्मं यच्छतु ।

माता मित्रस्य रेवतो ऽर्यम्णो वरुणस्य चा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ९

यद्वेवाः शर्मं शरणं यद्भद्रं यदनातुरम् ।

त्रिधातु यद्वरुण्यं तदस्मासु वि यन्तना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १० [८]

आदित्या अं व हि ख्यता—धि कूलादिव स्पशः ।

सुतीर्थमवर्तो यथा—नु नो नेपथा सुग—मनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः ११

नेह भद्रं रक्षस्विने नावयै नोपया उत ।

गवै च भद्रं धेनवै वीराय च श्रवस्यते ऽनेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १२

यद्याविर्यदपीच्यं देवासो अस्ति दुष्कृतम् ।

त्रिते तद्विश्वमाप्त्य आरे अस्मद् दधातना—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १३

यच्च गोषु दुष्ष्वण्यं यच्चास्मे दुहितर्दिवः ।

त्रिताय तद्विभावया—प्त्याय परा वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १४

निष्कं वा घा कृण्वते सजं वा दुहितर्दिवः ।

त्रिते दुष्ष्वण्यं सर्वमाप्त्ये परि दद्वस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १५ [९]

तदन्नाय तदपसे तं भागमुपसेदुषे ।

त्रिताय च द्विताय चो—षो दुष्ष्वण्यं वहा—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १६

यथा कलां यथा शफं यथ ऋणं संनयामसि ।

एवा दुष्ष्वण्यं सर्वमाप्त्ये सं नयामस्य—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १७

अजैष्माद्यासनाम् चा—भूमानांगसो वयम् ।

उपो यस्माद् दुष्ष्वण्या—दमैष्माप तदुच्छत्व—नेहसो व ऊतयः सुऊतयो व ऊतयः १८ [१०]
(१०२३)

(४८)

१५ प्रगाथो घोरः काण्वः । सोमः । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

स्वादोरभक्षि वयसः सुमेधाः स्वाधयो वरिवोवित्तरस्य ।

विश्वे यं देवा उत मर्त्यासो मधु ब्रुवन्तो अभि संचरन्ति १

अन्तश्च प्रागा अदितिर्भवास्य—वयाता हरसो दैव्यस्य ।

इन्दुविन्द्रस्य सुख्यं जुषाणः श्रौष्टीव धुमनु राय क्रध्याः २

(१०२५)

अपां॑ सोमं॑ मृता॑ अभूमा॑ गन्म॑ ज्योतिर॑ विदाम॑ देवान् ।
 किं॑ नूनम॑स्मान् कृ॑णव॑दरातिः॑ किमु॑ धूर्तिरि॑मृत॑ मर्त्य॑स्य ३
 शं नो॑ भव॑ हृद् आ पीत॑ इन्द्रो॑ पिते॑व सोम॑ सूनवे॑ सुशेवः॑ ।
 सखे॑व सख्य॑ उरु॑शंस॑ धीरः॑ प्र ण॑ आयु॑र्जीवसे॑ सोम॑ तारीः॑ ४
 इमे॑ मां पी॒ता यु॒शसं॑ उरु॑ष्यवो॑ रथं॑ न गावः॑ सम॑नाह॑ पर्वसु॑ ।
 ते मां॑ रक्षन्तु॑ वि॒स्रस॑श्चरि॒त्रा द्रुत॑ मा॒ स्रामा॑द्यवय॒न्त्विवन्द॑वः॑ ५ [११]

अग्निं॑ न मां॑ मथि॑तं सं दि॒दीपः॑ प्र चक्ष॑य कृ॒णुहि॑ वस्य॑सो नः॑ ।
 अथा॑ हि ते म॒दु आ सोम॑ म॒न्ये रेवाँ॑ इ॒व प्र च॑रा पु॒ष्टिम॑च्छ॑ ६
 इषि॑रेण॑ ते म॒नसा॑ सु॒तस्य॑ भक्षी॑महि पि॒त्र्यस्ये॑व रा॒यः ।
 सोम॑ राजन् प्र ण॑ आयू॑षि तारी॑ र॒हानी॑व सूर्यो॑ वास॒राणि ७
 सोम॑ राजन् मृ॒ळया॑ नः स्व॑स्ति तव॑ स्मसि॑ व्र॒त्या इ॒स्तस्य॑ वि॒द्वि ।
 अल॑र्ति दक्षं॑ उ॒त म॒न्युरिन्द्रो॑ मा नो॑ अ॒र्यो अनु॑कामं॑ परा॑ दाः ८
 त्वं हि न॑स्तन्वः॑ सोम॑ गो॒पा गात्रे॑गात्रे निष॑स॒त्था नृच॑क्षाः॑ ।
 यत् ते॑ व॒यं प्र॑मि॒नाम॑ व्र॒तानि॑ स नो॑ मृ॒ळ सु॒खा दे॒व वस्यः॑ ९
 ऋदू॑दे॒रेण॑ सख्या॑ स॒चेय॑ यो मा॒ न रि॒ष्येन्द्र॑र्यश्च पीतः॑ ।
 अयं॑ यः सोमो॑ न्यधा॑य्यस्मे तस्मा॑ इन्द्रं॑ प्र॒तिर॑मि॒भ्यायुः॑ १० [१२]

अप॒ त्या अ॑स्थुर॒निरा॑ अमी॒वा निर॑त्रसन् तमि॑षी॒चीरभै॑षुः
 आ सोमो॑ अ॒स्माँ अ॑रुह॒द् विहा॑या अ॒गन्म॑ यत्र॑ प्र॒तिर॑न्त आयुः॑ ११
 यो न॑ इन्द्रुः॑ पि॒तरो॑ हृत्सु पी॒तो ऽम॑र्त्यो म॒र्त्या आ॑वि॒वेश॑ ।
 तस्मै॑ सोमा॑य ह॒विषा॑ वि॒धेम॑ मृ॒ळीके॑ अ॒स्य सु॒मतौ॑ स्याम॑ १२
 त्वं सोम॑ पि॒तृभिः॑ संवि॒द्वानो॑ ऽनु॒द्यावा॑पृथि॒वी आ त॑तन्थ ।
 तस्मै॑ त इन्द्रो॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम॑ व॒यं स्याम॑ प॒तयो॑ र॒यीणाम्॑ १३
 त्राता॑रो दे॒वा अधि॑ वोच॒ता नो॑ मा नो॑ नि॒द्रा ई॒शत॑ मोत ज॒ल्पिः
 व॒यं सोम॑स्य वि॒श्वह॑ प्रि॒यासः॑ सु॒वीरा॑सो वि॒दथ॑मा व॒देम॑ । १४
 त्वं नः॑ सोम॑ वि॒श्वतो॑ वयो॒धा स्त्वं स्व॑र्वि॒दा वि॒शा नृच॑क्षाः॑ ।
 त्वं न॑ इन्द्र॑ ऊ॒तिभिः॑ स॒जोषाः॑ पा॒हि प॒श्चाता॑द्रुत॒ वा पुर॑स्तात् १५ [१३] (१०३८)

अथ वालखिल्यम् ।

(४९) [१]

१० प्रस्कण्वः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

- अभि प्र वः सुरार्धस—मिन्द्रमर्चं यथा विदे ।
यो जरितृभ्यो मघवा पुरुवसुः सहस्रेणेव शिक्षति १
- शतानीकेव प्र जिगाति धृष्णुया हन्ति वृत्राणि दाशुषे ।
गिरेरिव प्र रसा अस्य पिन्विरे दत्राणि पुरुभोजसः २
- आ त्वा सुतास इन्द्रवो मवा य इन्द्र गिर्वणः ।
आपो न वज्रिन्नन्वोक्थं सरः पूणन्ति शूर राधसे ३
- अनेहसं प्रतरणं विवक्षणं मध्वः स्वादिष्ठमीं पिब ।
आ यथा मन्दसानः किरासिं नः प्र क्षुद्रेव त्मना धूषत् ४
- आ नः स्तोममुप द्रव—द्विद्यानो अश्वो न सौतृभिः ।
यं ते स्वधावन् त्वदयन्ति धेनव इन्द्र कण्वेषु रातयः ५ [१४]
- उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम विभूतिमक्षितावसुम् ।
उद्रीव वज्रिन्नवतो न सिञ्चते क्षरन्तीन्द्र धीतयः ६
- यन्द्रं नूनं यद्वा यज्ञे यद्वा पृथिव्यामधि ।
अतो नो यज्ञमाशुभिर्महेमत उग्र उग्रेभिरा गहि ७
- अजिरासो हरयो ये ते आशवो वाता इव प्रसक्षिणाः ।
येभिरपत्यं मनुषः परीयसे येभिर्विश्वं स्वर्हृशे ८
- एतावतस्त ईमह इन्द्र सुमनस्य गोमतः ।
यथा प्रावो मघवन् मेध्यातिथिं यथा नीपातिथिं धने ९
- यथा कण्वे मघवन् त्रसदस्यवि यथा पक्थे दशवजे ।
यथा गोशर्यि असनोर्कृजिष्वनी—न्द्र गोमद्विरणयवत् १० [१५] (१०४८)

(५०) [१]

१० पुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

प्र सु श्रुतं सुरार्धस—मर्चां शक्रमभिष्टये ।

यः सुन्वते स्तुवते काम्यं वसु सहस्रेणेव मंहते १

शतानीका हेतयो अस्य दुष्टरा इन्द्रस्य समिपो महीः ।

गिरिर्न भुज्मा मघवत्सु पिन्वते यदीं सुता अमन्दिषुः २

यदीं सुतास इन्द्रवो ऽभि प्रियममन्दिषुः ।

आपो न धायि सर्वनं म आ वसो दुर्घाड्वोषं द्राशुषे ३

अनेहसं वो हवमानमूतये मध्वः क्षरन्ति धीतयः ।

आ त्वा वसो हवमानास इन्द्रव उप स्तोत्रेषु दधिरे ४

आ नः सोमे स्वध्वर इयानो अत्यो न तोशते ।

यं ते स्वदावन् त्वदन्ति गूर्तयः पौरे छन्दयसे हवम् ५ [१६]

प्र वीरमुग्रं विविचिं धनस्पृतं विभूतिं राधसो महः ।

उद्रीव वज्रिन्नवतो वसुत्वना सदा पीपेथ द्राशुषे ६

यद्ध नूनं परावति यद् वा पृथिव्यां द्विवि ।

युजान इन्द्र हरिर्भिर्महेमत ऋग्व ऋग्वेभिरा गहि ७

रथिरासो हरयो ये ते अस्त्रिध ओजो वातस्य पिप्रति ।

येभिर्नि दस्युं मनुषो निवोषयो येभिः स्वः परीयसे ८

एतावतस्ते वसो विद्याम शूर नव्यसः ।

यथा प्राव एतं कृत्वये धने यथा वशं दशवजे ९

यथा कण्वे मघवन् मेधे अध्वरे कीर्घनीथे दमूनसि ।

यथा गोशर्ये असिपासो अद्रिवो मयि गोत्रं हरिभिर्यम् १० [१७] (१०५९)

(५१) [२]

१० श्रुष्टिगुः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

यथा मनौ सांवरणौ सोममिन्द्रापिबः सुतम् ।

नीपातिथौ मघवन् मेध्यातिथौ पुष्टिगौ श्रुष्टिगौ सचा १ (१०५९)

पार्थिवाणः प्रस्कण्वं सप्तसादय च्छयानं जितिमुद्धितम् ।	
सहस्राण्यासिषासद् गवामृषिस्त्वोतो दस्यवे वृकः	२
य उक्थेभिर्न विन्धते चिकिद्य कृषिचोदनः ।	
इन्द्रं तमच्छा वदु नव्यस्या मृत्य रियन्तं न भोजसे	३
यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणमानुचु स्त्रिधातुमुत्तमे पदे ।	
स त्विमा विश्वा भुवनानि चिकदु दादिजनिष्ट पौंस्यम्	४
यो नो दाता वसूनामिन्द्रं तं हूमेहे वयम् ।	
विद्वा ह्यस्य सुमतिं नवीयसीं गमेम गोमति व्रजे	५ [१८]
यस्मै त्वं वंसो दानाय शिक्षसि स रायस्पोषमश्नुते ।	
तं त्वा वयं मधवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे	६
कदा चन स्तरीरसि नेन्द्र सश्वासि दाशुषे ।	
उपोपेन्नु मधवन् भूय इन्नु ते दानं देवस्य पृच्यते	७
प्र यो ननक्षे अभ्योजसा क्रिवि वधैः शुष्णं निघोषयन् ।	
यदेदस्तम्भीत् प्रथयन्नमूं दिव मादिजनिष्ट पार्थिवः	८
यस्यायं विश्व आयो दासः शेवाधिपा अरिः ।	
तिरश्चिदुर्ये रुशमि पवीरवि तुभ्येत् सो अज्यते रुयिः	९
तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्रुतं विप्रासो अर्कमानुचुः ।	
अस्मे रुयिः पप्रथे वृष्णयं शवो ऽस्मे सुत्राजास इन्द्रवः	१० [१९] (१०६८)

(५२) [४]

१० आयुः काण्वः। इन्द्रः। प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती)।

यथा मनो विवस्वति सोमं शक्रापिबः सुतम् ।	
यथा त्रिते छन्द इन्द्र जुजोषस्या यौ मादयसे सचा	१
पृषध्रे मेध्ये मातरिष्वनीन्द्र सुवाने अमन्दथाः ।	
यथा सोमं दशशिप्रे दशोण्ये स्यूमरश्मावृजूनासि	२
य उक्था केवला वृधे यः सोमं धृषितापिबत् ।	
यस्मै विष्णुस्त्रीणि पदा विचक्रम उप मित्रस्य धर्मभिः	३ (१०७१)

यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिच्छतक्रतो ।
 तं त्वा वयं सुदुष्मामिव गोदुहो जुहुमसि श्रवस्यवः ४
 यो नो वृता स नः पिता महो उग्र ईशानकृत् ।
 अयामन्त्रो मघवा पुरुवसु—गोरिश्वस्य प्र दातु नः ५ [२०]

यस्मै त्वं वसो वृणाय मंहसे स रायस्पोषमिन्वति ।
 वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे ६
 कदा चन प्र युच्छस्यु—भे नि पासि जन्मनी ।
 तुरीयादित्य हवनं त इन्द्रिय—मा तस्थावमृतं द्विवि ७
 यस्मै त्वं मघवन्निन्द्र गिर्वणः शिक्षो शिक्षसि वाशुषे ।
 अस्माकं गिर उत सुष्टुतिं वसो कण्ववच्छृणुधी हवम् ८
 अस्तावि मन्म पूर्णं ब्रह्मेन्द्राय वोचत ।
 पूर्वीर्ऋतस्य बृहतीरनूषत स्तोतुर्मेधा असृक्षत ९
 समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।
 सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रममन्दिषुः १० [२१] (१०७८)

(५३) [५]

८ मध्यः काण्वः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

उपमं त्वा मघोनां ज्येष्ठं च वृषभाणाम् ।
 पूर्भिर्त्तमं मघवन्निन्द्र गोविदु—मीशानं राय ईमहे १
 य आयुं कुत्समतिथिग्वमर्दयो वावृधानो द्विवेदिवे ।
 तं त्वा वयं हर्यश्वं शतक्रतुं वाजयन्तो हवामहे २
 आ नो विश्वेषां रसं मध्वः सिञ्चन्त्वद्रयः ।
 ये परावर्ति सुन्विरे जनेष्वा ये अर्वावतीन्द्रवः ३
 विश्वा द्वेषांसि जहि चाव चा कृधि विश्वे सन्वन्त्वा वसु ।
 शीष्टेषु चित्ते मकुरासो अंशवो यत्रा सोमस्य तृप्पसि ४ [२२]
 इन्द्र नेदीय एदिहि मितमेधाभिरुतिभिः ।
 आ शंतम शंतमाभिरभिष्टिभि—रा स्वापे स्वापिभिः ५ (१०८३)

आजितुरं सत्पतिं विश्वचर्पणिं कृधि प्रजास्वाभंगम् ।	
प्र स्रुतिं शचीभिरेते उक्थिनः क्रतुं पुनत आनुषक्	६
यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्याम भरेषु ते ।	
वृथं होत्राभिरुत वेवहृतिभिः सस्रवांसो मनामहे	७
अहं हि ते हरिवो ब्रह्म वाजयु—राजिं यामि सद्रोतिभिः ।	
त्वामिदेव तममे समश्वयु—गन्धुरघे मथीनाम्	८ [२३] (१०८६)

(५४) [६]

८ मातरिश्वा काण्वः । इन्द्रः, ३-४ विश्वे देवाः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

एतत् तं इन्द्र वीर्यं गीर्भिर्गुणन्ति कारवः ।	
ते स्तोभन्त ऊर्जमावन् घृतश्रुतं पौरासो नक्षन् धीतिभिः	१
नक्षन्त इन्द्रगवसे सुकृत्यया येषां सुतेषु मन्दसे ।	
यथा संवर्ते अमवो यथा कृश एवास्मे इन्द्र मत्स्व	२
आ नो विश्वे सजोषसो देवासो गन्तनोष नः	
वसवो रुद्रा अवसे न आ गम—उच्छृण्वन्तु मरुतो हवम्	३
पूपा विष्णुर्हवनं मे सरस्व—त्यवन्तु सप्त सिन्धवः ।	
आपो वातः पर्वतासो वनस्पतिः शृणोतु पृथिवी हवम्	४ [२४]

यदिन्द्र राधो अस्ति ते मार्घोनं मघवत्तम ।	
तेन नो बोधि सधमाद्यो वृधे भगो वानार्य वृत्रहन्	५
आजिपते नृपते त्वमिन्द्रि नो वाज आ वक्षि सुकतो ।	
वीती होत्राभिरुत वेववीतिभिः सस्रवांसो वि शृण्वरे	६
सन्ति ह्यार्य आशिष इन्द्र आयुर्जनानाम् ।	
अस्मान् नक्षस्व मघवन्नृपावसे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम्	७
वृथं तं इन्द्र स्तोमैर्भिर्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो ।	
महि स्थूरं शशयं राधो अह्यं प्रस्कण्वाय नि तौशय	८ [२५] (१०९४)

(५५) [७]

५ कृशः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च । गायत्री, ३, ५ अनुष्टुप् ।

भूरीदिन्द्रस्य वीर्यं । व्यस्यमभ्यायति । राधस्ते दस्यवे वृक	१
शतं श्वेतासं उक्षणो विवि तारो न रोचन्ते । भृहा दिवं न तस्तभुः	२
शतं वेणूञ्छतं शुनः शतं चर्माणि म्लातानि ।	
शतं मे बल्वजस्तुका अरुपीणां चतुःशतम्	३
भुवेवाः स्थ काण्वायना वयोवयो विचरन्तः । अश्वसो न चङ्क्षुमत	४
आदित सातस्य चर्किरन्नानूनस्य महि श्रवः ।	
श्यावीरितिध्वसन् पथ—श्रक्षुपा चन संनशे	५ [२६] (१०९९)

(५६) [८]

५ पृषधः काण्वः । इन्द्रः, प्रस्कण्वश्च ५ अग्निसूर्यो । गायत्री, ५ पङ्क्तिः ।

प्रति ते दस्यवे वृक राधो अदुर्यह्नयम् । द्यौर्न प्रथिना शवः	१
दश मह्यं पौतक्रतः सहस्रा दस्यवे वृकः । नित्याद्वायो अमंहत	२
शतं मे गर्दभानां शतमूर्णीवतीनाम् । शतं दासाँ अति स्रजः	३
तन्नो अपि प्राणीयत पूतक्रतायै व्यक्ता । अश्वानामिन्न युथ्याम्	४
अचेत्यग्निश्चिक्नु—हव्यवाद् स सुमद्रथः ।	
अग्निः शुक्रेण शोचिषा बृहत सूर्यो अरोचत विवि सूर्यो अरोचत	५ [२७] (११०४)

(५७) [९]

४ मेथ्यः काण्वः । अश्विनौ । छिष्टुप् ।

युवं देवा क्रतुना पूव्येण युक्ता रथेन तविषं यजत्रा ।	
आगच्छतं नासत्या शचीभि—रिदं तृतीयं सर्वनं पिबाथः	१
युवां देवास्त्रय एकादशासः सत्याः सत्यस्य ददृशे पुरस्तात् ।	
अस्माकं यज्ञं सर्वनं जुषाणा पातं सोममश्विना दीद्यग्नी	२
पुनार्यं तदश्विना कृतं वां वृषभो दिवो रजसः पृथिव्याः ।	
सहस्रं शंसा उत ये गर्विण्टौ सर्वा इत ताँ उप याता पिबध्वै	३ [११०७]

अयं वां भागो निहितो यजत्रे—मा गिरो नासत्योप यातम् ।
पिबतं सोमं मधुमन्तमस्मे प्र दाश्वासमवतं शचीभिः

४ [२८] (११०८)

(५८) [१०]

३ मेध्यः काण्वः । विश्वे देवाः, १ ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप् ।

यमृत्विजो बहुधा कल्पयन्तः सचेतसो यज्ञमिमं वहन्ति ।

यो अतूचानो ब्राह्मणो युक्त आसीत् का स्वित्र तन्न यजमानस्य संबित् १

एक एवाग्निर्बहुधा समिद्ध एकः सूर्यो विश्वमनु प्रभूतः ।

एकैवोषाः सर्वमिदं वि भा—त्येकं वा इदं वि बभूव सर्वम् २

ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं त्रिचक्रं सुखं रथं सुषट् भूरिवारम् ।

चित्रामघा यस्य योगेऽधिजजे तं वां हवे अति रिक्तं पिबध्वै

३ [२९] (११११)

(५९) [११]

७ सुपर्णः काण्वः । इन्द्रावरुणौ । जगती ।

इमानि वां भागधेयानि सिंस्रत इन्द्रावरुणा प्र महे सुतेषु वाम् ।

यजेयजे ह सर्वना भुरण्यथो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षथः १

निषिध्वरीरोषधीराप आस्ता—मिन्द्रावरुणा महिमानमाशत ।

या सिंस्रतू रजसः पारे अध्वनो ययोः शत्रुर्नकिरादेव ओहते २

सत्यं तदिन्द्रावरुणा कृशस्य वां मध्व ऊर्मि दुहते सप्त वाणीः ।

ताभिर्दाश्वासमवतं शुभस्पती यो वामदधो अभि पाति चित्तिभिः ३

घृतपुषः सौम्या जीरदानवः सप्त स्वसारः सदन क्रतस्य ।

या ह वामिन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्ताभिर्धत्तं यजमानाय शिक्षतम् ४ [३०]

अवोचाम महते सौभगाय सत्यं त्वेषाभ्यां महिमानमिन्द्रियम् ।

अस्मान् त्विन्द्रावरुणा घृतश्रुत—स्त्रिभिः साप्तेभिरवतं शुभस्पती ५

इन्द्रावरुणा यदृषिभ्यो मनीषां वाचो मति श्रुतमदत्तमग्रे ।

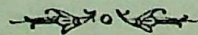
यानि स्थानान्यसृजन्त धीरा यज्ञं तन्वानास्तपसाभ्यपश्यम् ६

इन्द्रावरुणा सौमनसमदत्तं रायस्पोषं यजमानेषु धत्तम् ।

प्रजां पुष्टिं भूतिमस्मासु धत्तं दीर्घायुत्वाय प्र तिरतं न आयुः

७ [३१] (१११८)

॥ इति वालखिल्यं समाप्तम् ॥

(६०)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥ ७ ॥ सू० ६०-६९]

२० भर्गः प्रागाथः । अग्निः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

अग्र आ याह्यग्निभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।

आ त्वामनक्तु प्रयता हविर्मती यजिष्ठं बर्हिषासदे १

अच्छा हि त्वा सहसः सूनो अङ्गिरः सुचश्चरन्त्यध्वरे ।

ऊर्जो नपातं घृतकेशमीमहे ऽग्निं यज्ञेषु पूव्यम् २

अग्ने कविर्वेधा असि होता पावक यक्षयः ।

मन्द्रो यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यो विप्रैभिः शुक्र मन्मभिः ३

अद्रोघमा बहोशतो यविष्ठ्य देवाँ अजस्र वीतये ।

अभि प्रयांसि सुधिता वंसो गहि मन्दस्व धीतिभिर्हितः ४

त्वमित्प्रप्रथा अस्य—मे त्रातर्कृतस्कविः ।

त्वां विप्रासः समिधान दीदिव आ विवासन्ति वेधसः ५ [३२]

शोचां शोचिष्ठ दीदिवि विशे मयो रास्व स्तोत्रे महौ असि ।

देवानां शर्मन् मम सन्तु सूरयः शत्रूपाहः स्वग्रयः ६

यथा चिद् बुद्धर्मतस—मग्ने संजूर्वसि क्षमि ।

एवा दह मित्रमहो यो अस्मभ्युर् दुर्मन्मा कश्च वेनति ७

मा नो मर्तीय रिपवै रक्षस्विने माघशंसाय रीरधः ।

अस्त्रेधन्निस्तरणिभिर्यविष्ठ्य शिवेभिः पाहि पायुभिः ८

पाहि नो अग्र एकया साह्युत द्वितीयया ।

पाहि गीर्भिस्तिसृभिरूर्जा पते पाहि चतसृभिर्वंसो ९

पाहि विश्वस्माद्रक्षसो अरावणः प्र स्म वाजेषु नोऽव ।

त्वामिद्धि नेदिष्ठं देवतातय आपि नक्षामहे वृधे १० [३३]

आ नो अग्ने वयोवृधं रयिं पावक शंस्यम् ।

रास्वा च न उपमाते पुरुस्पृहं सुनीती स्वयंशस्तरम् ११

येन वंसां पृतनासु शर्धत—स्तरन्तो अर्य आदिशः ।

स त्वं नो वर्ध प्रयसा शचीवसो जिन्वा धियो वसुविदः १२

शिशानो वृषभो यथा—ग्निः शृङ्गे दविध्वत ।

तिग्मा अस्य हनवो न प्रतिध्वे सृजम्भः सहसो यद्गुः १३

(११३१)

- नहि ते अग्ने वृषभ प्रतिधृषे जम्भासो यद्वितिष्ठसे ।
 स त्वं नो होतः सुहुतं हविष्कृधि वंस्वा नो वार्या पुरु १४
- शेषे वनेषु मात्रोः सं त्वा मर्तास इन्धते ।
 अतन्द्रो हव्या वहसि हविष्कृत आदिद देवेषु राजसि १५ [३४]
- सप्त होतारस्तमिदीळते त्वा ऽग्ने सुत्यजमह्वयम् ।
 भिनत्स्याद्वि तर्पसा वि शोचिषा प्राग्ने तिष्ठ जनां अति १६
- अग्निमग्निं वो अधिगुं हुवेम वृक्षतर्हिषः ।
 अग्निं हितप्रयसः शश्वतीष्वा ऽऽ होतारं चर्षणीनाम् १७
- केतेन शर्मन् त्सचते सुषामण्य—ग्ने तुभ्यं चिकित्वना ।
 इषण्यया नः पुरुरूपमा भर वाजं नेदिष्ठमृतयं १८
- अग्ने जरितविश्वपति—स्तेपानो देव रक्षसः ।
 अप्रोषिवान् गृहपतिर्महो असि दिवस्प्रायुर्दुरोणयुः १९
- मा नो रक्ष आ वेशीदाघृणीवसो मा यातुर्यातुमावताम् ।
 परोगव्यत्यनिरामप क्षुध—मग्ने सेध रक्षस्विनः २० [३५] (११३८)

(६१)

१८ भर्गः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती,) १७ शंकुमती ।

- उभयं शृणवच्च न इन्द्रो अर्वाग्निदं वचः ।
 सत्राच्या मघवा सोमपीतये धिया शविष्ठ आ गमत् १
- तं हि स्वराजं वृषभं तमोजसे धिषणे निष्ठतक्षतुः ।
 उतोपमानां प्रथमो नि पीदसि सोमकामं हि ते मनः २
- आ वृषस्व पुरुवसो सुतस्येन्द्रान्धसः ।
 विद्वा हि त्वा हरिवः पूत्सु सासहि—मधृष्टं चिद् दधृष्वणिम ३
- अप्रामिसत्य मघवन् तथेदस—दिन्द्र क्रत्वा यथा वशः ।
 सनेम वाजं तव शिप्रिन्नवसा मक्षू चिद्यन्तो अद्रिवः ४
- शग्धुर्दुषु शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः ।
 भगं न हि त्वा यशसं वसुविद—मनु शूर चरामसि ५ [३६] (११३९)

- पौरो अश्वत्थस्य पुरुकृद् गवामस्युत्सो देव हिरण्ययः ।
नकिर्हि दानं परिमर्षिषत् त्वे यद्यद्यामि तदा भर ६
- त्वं ह्येहि चेरवे विदा भगं वसुत्तये ।
उद् ब्रावृषस्व मववन् गर्विष्ठय उक्विन्द्राश्वमिष्टये ७
- त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च यूथा वानाय मंहसे ।
आ पुरंदुरं चकृम विप्रवचस इन्द्रं गायन्तोऽवसे ८
- अविप्रो वा यदविधुद्विप्रो वेन्द्र ते वचः ।
स प्र ममन्दत् त्वाया शतक्रतो प्राचामन्यो अहंसन ९
- उग्रबाहुर्भक्षकृत्वा पुरंदुरो यदि मे शृणुवद्भवम् ।
वसूयवो वसुपतिं शतक्रतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे १० [३७]
- न पापासो मनामहे नारायासो न जल्हवः ।
यदिन्विन्द्रं वृषणं सचा सुते सखायं कृणवामहे ११
- उग्रं युयुज्म पृतनासु सासहि मृणकातिमदाभ्यम् ।
वेदा भूमं चित् सनिता रथीतमो वाजिनं यमिदू नशत १२
- यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।
मघवञ्छग्धि तव तन्न ऊतिभिर्वि द्विपो वि मृधो जहि १३
- त्वं हि राधस्पते राधसो महः क्षयस्यासि विधतः ।
तं त्वा वयं मघवन्निन्द्र गिर्वणः सुतावन्तो हवामहे १४
- इन्द्रः स्पळुत वृत्रहा परस्पा नो वरेण्यः ।
स नो रक्षिषच्चरमं स मध्यमं स पश्चात् पातु नः पुरः १५ [३८]
- त्वं नः पश्चादधरादुत्तरात् पुर इन्द्र नि पाहि विश्वतः ।
अरे अस्मत् कृणुहि दैव्यं भयमारे हेतीरदेवीः १६
- अद्याद्या श्वःश्व इन्द्र त्रास्व परे च नः ।
विश्वा च नो जरितृन् त्सत्पते अहा दिवा नक्तं च रक्षिषः १७
- प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः संमिश्रो वीर्याय कम् ।
उभा ते बाहू वृषणा शतक्रतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः १८ [३९] (११५६)

(६२)

१२ प्रगाथो घोरः काण्वः । इन्द्रः । पङ्क्तिः, ७-९ बृहती ।

प्रो अस्मा उपस्तुतिं भरता यज्जुजोषति ।
 उक्थैरिन्द्रस्य माहिनां वयो वर्धन्ति सोमिनो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १
 अयुजो असमो नृभिरेकः कृष्टीरयास्यः ।
 पूर्वीरति प्र वावृधे विश्वा जातान्योजसा भद्रा इन्द्रस्य रातयः २
 अहितेन चिदर्वता जीरदानुः सिपासति ।
 प्रवाच्यमिन्द्र तत् तव वीर्याणि करिष्यतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ३
 आ याहि कृणवाम त इन्द्र ब्रह्माणि वर्धना ।
 येभिः शविष्ठ चाकनो भद्रमिह श्रवस्यते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ४
 धृषतश्चिद् धृषन्मनः कृणोषीन्द्र यत् त्वम् ।
 तीवैः सोमैः सपर्यतो नमोभिः प्रतिभूषतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ५
 अवं चष्ट ऋचीषमो स्वतां इव मानुषः ।
 जुष्टी दक्षस्य सोमिनः सखायं कृणुते युजं भद्रा इन्द्रस्य रातयः ६ [४०]

विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु क्रतुं ददुः ।
 भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः ७
 गृणे तदिन्द्र ते शव उपमं देवतातये ।
 यद्धंसि वृत्रमौजसा शचीपते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ८
 समनेव वपुष्यतः कृणवन्मानुषा युगा ।
 विदे तदिन्द्रश्चेतनमर्धं श्रुतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः ९
 उज्जातमिन्द्र ते शव उत् त्वामुत् तव क्रतुम् ।
 भूरिगो भूरि वावृधुर्मघवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः १०
 अहं च त्वं च वृत्रहन्त्सं युज्याव सनिभ्य आ ।
 अरातीवा चिदद्विवो ऽनु नौ शूर मंसते भद्रा इन्द्रस्य रातयः ११
 सत्यमिद् वा उ तं वयमिन्द्रं स्तवाम नानुतम् ।
 भ्रह्म अमुन्वतो वधो भूरि ज्योतीषि सुन्वतो भद्रा इन्द्रस्य रातयः १२ [४१] (११६८)

(६३)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । १२ देवाः । गायत्रीः १, ४-५, ७ अनुष्टुप् ; १२ त्रिष्टुप् ।

स पूर्वो महानां वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्पिता देवेषु धियं आनजे १
 दिवो मानं नोत्सदन् त्सोमपृष्ठासो अद्रयः । उक्था ब्रह्म च शंस्या २
 स विद्राँ अङ्गिरोभ्य इन्द्रो गा अवृणोदप । स्तुपे तदस्य पौंस्यम् ३
 स प्रतथा कविवृध इन्द्रो वाकस्य वृक्षणिः । शिवो अर्कस्य होमन्यस्मन्ना गन्त्ववसे ४
 आदू नु ते अनु क्रतुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमर्का अनूपतेन्द्र गोत्रस्य वावने ५
 इन्द्रे विश्वानि वीर्या कृतानि कर्त्तानि च । यमर्का अध्वरं विदुः ६ [४२]

यत् पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे घोषा असृक्षत । अस्तृणाद्बर्हणा विपोऽऽर्यो मानस्य स क्षयः ७
 इयमुं ते अनुष्टुतिश्चकृषे तानि पौंस्या । प्रावश्चक्रस्य वर्तनिम् ८
 अस्य वृष्णो व्योदन उरु क्रमिष्ट जीवसे । यवं न पश्व आ ददे ९
 तदधाना अवस्यवो युष्माभिर्दक्षपितरः । स्याम मरुत्वतो वृधे १०
 बळुत्वियाय धाम्न ऋक्भिः शूर नोनुमः । जेषामेन्द्र त्वया युजा ११
 अस्मे रुद्रा मेहना पर्वतासो वृत्रहत्ये भरद्वातौ सजोषाः ।
 यः शंसते स्तुवते धारिं पञ्च इन्द्रज्येष्ठा अस्माँ अवन्तु देवाः १२ [४३] (११८०)

(६४)

१२ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

उत् त्वा मन्दन्तु स्तोमाः कृणुष्व राधोँ अद्रिवः । अव ब्रह्मद्विपोँ जहि १
 पदा पर्णोँराधसो नि बाधस्व मुहाँ असि । नहि त्वा कश्चन प्रति २
 त्वमीशिषे सुताना मिन्द्र त्वमसुतानाम् । त्वं राजा जनानाम् ३
 एहि प्रेहि क्षयोँ दिव्याँ घोषश्चर्षणीनाम् । ओभे पृणासि रोदसी ४
 त्यं चित् पर्वतं गिरिं शतवन्तं सहस्रिणम् । वि स्तोतृभ्योँ रुरोजिथ ५
 वयमुं त्वा दिवा सुते वयं नक्तं हवामहे । अस्माकं काममा पृण ६ [४४]

क । स्य वृषभो युवा तुविग्रीवो अनानतः । ब्रह्मा कस्तं संपर्यति ७
 कस्य स्वित् सर्वनं वृषा जुजुष्वाँ अव गच्छति । इन्द्रं क उँ स्विदा चके ८
 कं ते वृना असक्षत वृत्रहन् कं सुवीर्या । उक्थे क उँ स्विदन्तमः ९ (११८९)

अयं ते मानुषे जने	सोमः पूरुषं स्रयते	। तस्येहि प्र द्रवा पिब	१०
अयं ते शर्यणावति	सुषोमायामधि प्रियः	। आर्जकीये मदन्तमः	११
तमद्य राधसे महे	चारुं मदाय घृण्वये	। एहीमिन्द्र द्रवा पिब	१२ [४५] (११९९)

(६५)

११ प्रगाथः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

यदिन्द्र प्रागपागुदुङ्	न्यग्वा ह्यसे नृभिः	। आ याहि तूयमाशुभिः	१
यद्वा प्रसवणे दिवो	मादयासे स्वर्णरे	। यद्वा समुद्रे अन्धसः	२
आ त्वा गीर्भिर्महामुरुं	हुवे गामिव भोजसे	। इन्द्र सोमस्य पीतये	३
आ त इन्द्र महिमानं	हरयो देव ते महः	। रथे वहन्तु बिभ्रतः	४
इन्द्रं गृणीष उ स्तुषे	महौ उग्र ईशानकृत्	। एहि नः सुतं पिब	५
सुतावन्तस्त्वा वयं	प्रयस्वन्तो हवामहे	। इदं नो बर्हिःसदे	६ [४६]

यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र	साधारणस्त्वम्	। तं त्वा वयं हवामहे	७
इदं ते सोम्यं मध्व	धुक्षन्नाद्रिभिर्नरैः	। जुषाण इन्द्र तत् पिब	८
विश्वो अर्यो विपश्चितो	ऽति ख्यस्तूयमा गंहि	। अस्मे धेहि श्रवो बृहत्	९
दाता मे पृषतीनां	राजा हिरण्यवीनाम्	। मा देवा मघवा रिषत्	१०
सहस्रे पृषतीनामधि	श्चन्द्रं बृहत् पृथु	। शुक्रं हिरण्यमा ददे	११
नपातो दुर्गहस्य मे	सहस्रेण सुरार्धसः	। श्रवो देवेव्वक्त	१२ [४७] (१२०४)

(६६)

१५ कलिः प्रागाथः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती), १५ अनुष्टुप् ।

तरोभिर्वो विदद्वसुमिन्द्रं सुबाधं ऊतये ।

बृहद्वायन्तः सुतसोमे अध्वरे	हुवे भरं न कारिणम्	१
न यं दुध्रा वरन्ते न स्थिरा मुरो	मदे सुशिप्रमन्धसः ।	
य आदृत्या शशमानाय सुन्वते	दाता जरित्र उक्थ्यम्	२
यः शुक्रो मृक्षो अश्व्यो	यो वा कीजो हिरण्ययः ।	
स ऊर्वस्य रेजयत्यपावृतिमिन्द्रो	गव्यस्य वृत्रहा	३
निखातं चिद्यः पुरुसंभूतं वसू	दिद्वर्षति दाशुषे ।	
वज्री सुशिप्रो हयैश्च इत् करदिन्द्रः	क्रत्वा यथा वशत्	४

(१२०८)

अ० ६, अ० ४, व० ४८]

[५३१]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ६६, मं० ५

यद्वावन्थं पुरुहूत पुरा चिच्छूर नृणाम् ।

वयं तत् तं इन्द्र सं भरामसि यज्ञमुक्थं तुरं वचः

५ [४८]

सचा सोमेषु पुरुहूत वज्रिवो मदाय द्युक्ष सोमपाः ।

त्वमिन्द्रि ब्रह्मकृते काम्यं वसु देष्टः सुन्वते भुवः

६

वयमेनमिदा ह्यो ऽपीपेमेह वज्रिणाम् ।

तस्मा उ अद्य समना सुतं भ्रा ऽऽ नूनं भूषत श्रुते

७

वृकश्चिदस्य वारण उरामथि रा वयुनेषु भूषति ।

सेमं नः स्तोमं जुजुषाण आ गृहीन्द्र प्र चित्रया धिया

८

कद्रु न्वः स्याकृतमिन्द्रस्यास्ति पौंस्यम् ।

केनो नु कं श्रोमतेन न शुश्रुवे जनुषः परि वृत्रहा

९

कद्रु महीरधृष्टा अस्य तविषीः कद्रु वृत्रघ्नो अस्तृतम् ।

इन्द्रो विश्वान् बेकनाटाँ अहर्हृश उत कत्वा पूर्णारभि

१० [४९]

वयं घा ते अपूर्व्येन्द्र ब्रह्माणि वृत्रहन् ।

पुरुतमासः पुरुहूत वज्रिवो भूतिं न प्र भरामसि

११

पूर्वाश्चिद्वि त्वे तुविकूर्मिन्नाशसो हवन्त इन्द्रोतयः ।

तिरश्चिद्वर्यः सवना वसो गहि शविष्ठ श्रुधि मे हवम्

१२

वयं घा ते त्वे इन्द्रिन्द्र विप्रा अपिं षमसि ।

नहि त्वदन्यः पुरुहूत कश्चन मर्ववन्नस्ति मर्दिता

१३

त्वं नो अस्या अमतेरुत क्षुधोऽभिशास्तेरव स्पृधि ।

त्वं न ऊती तव चित्रया धिया शिक्षा शचिष्ठ गातुवित्

१४

सोम इन्द्रः सुतो अस्तु कलयो मा बिभीतन ।

अपेक्षे ध्वस्मारयति स्वयं धैपो अपायति

१५ [५०] (१२१९)

(६७)

११ मत्स्यः साम्मदः, मैत्रावरुणिर्मन्यः, बहवो वा मत्स्या जालनद्धाः ।

आदित्याः, १०-१२ अदितिः । गायत्री ।

त्यान् नु क्षत्रियाँ अव आदित्यान् याचिषामहे । सुमृच्छीकाँ अभिष्टये १

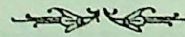
मित्रो नो अत्यंहतिं वरुणः पर्षदर्यमा । आदित्यासो यथा विदुः २

तेषां हि चित्रमुक्थयँ वरुथमस्ति वृशुषे । आदित्यानामरंकृते ३

(१२२२)

महिं वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् । अवांस्या वृणीमहे	४
जीवान् नो अभि धेतनाऽऽदित्यासः पुरा हथात् । कद्धं स्थ हवनश्रुतः	५ [५१]
यद्वः श्रान्ताय सुन्वते वरुथमस्ति यच्छर्दिः । तेना नो अधि वोचत	६
अस्ति देवा अंहोरुर्वस्ति रत्नमनागसः । आदित्या अद्भुतैनसः	७
मा नः सेतुः सिषेदुयं महे वृणक्तु नृस्पति । इन्द्र इन्द्रि श्रुतो वशी	८
मा नो मूचा रिपूणां वृजिनानामविष्यवः । देवा अभि प्र मृक्षत	९
उत त्वामदिते म ह्यहं देव्युप ब्रुवे । सुमृळीकामभिष्टये	१० [५२]
पर्षि वृने गभीर आ उग्रपुत्रे जिघांसतः । मार्किस्तोकस्य नो रिषत्	११
अनेहो न उरुवज्र उरुचि वि प्रसर्तवे । कृधि तोकाय जीवसे	१२
ये मूर्धानः क्षितीना मदब्धासः स्वयंशसः । व्रता रक्षन्ते अद्भुहः	१३
ते न आस्रो वृकाणा मादित्यासो मुमोचत । स्तेनं बद्धमिवादिता	१४
अपो पु ण इयं शरु रादित्या अप दुर्मतिः । अस्मदेत्वजधनुषी	१५ [५३]
शश्वद्भि वः सुदानव आदित्या ऊतिभिर्वयम् । पुरा नूनं बुभुज्महे	१६
शश्वन्तं हि प्रचेतसः प्रतियन्तं चिदेनसः । देवाः कृणुथ जीवसे	१७
तत् सु नो नव्यं सन्यस आदित्या यन्मुमोचति । बन्धाद्बद्धमिवादिता	१८
नास्माकमस्ति तत् त्र आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मृळत	१९
मा नो हेतिर्विवस्वत आदित्याः कृत्रिमा शरुः । पुरा नु जरसो वधीत्	२०
वि पु द्वेषो व्यंहति मादित्यासो वि संहितम् । विष्वग्वि बृहता रपः	२१ [५४] (१२४०)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-३८]

(६८)

१९ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, १४-१९ ऋक्षाश्वमेधौ । गायत्री, अनुष्टुप्मुखः प्रगाथः= (अनुष्टुप्+गायत्र्यौ) १, ४, ७, १० अनुष्टुप्, १६ शंकुमती ।

आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि । तुविकूर्मिमृतीपह मिन्द्र शविष्ठ सत्यते १
तुविशुष्म तुविक्रतो शचीवो विश्वया मते । आ पप्राथ महित्वना २
यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः । हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ३
विश्वानरस्य वस्पति मनानतस्य शर्वसः । एवैश्च चर्षणीना मूती हुवे रथानाम् ४
अभिष्टये सदावृधं स्वर्मीळ्हेषु यं नरः । नाना हवन्त ऊतये ५ [१]
परोमात्रमृचीषम् मिन्द्रमुग्रं सुरार्धसम् । ईशानं चिद्रसूनाम् ६
तंतुमिद्रार्धसे मह इन्द्रं चोदामि पीतये । यः पूर्यामनुदुति मीशे कृष्टीनां नृतुः ७ (१२४७)

अ० ६, अ० ५, व० २]

[५३३]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ६८, मं० ८

न यस्य ते शवसान सख्यमानंश मर्त्यः । नकिः शवांसि ते नशत्	८
त्वोतासस्त्वा युजा ऽप्सु सूर्ये महद्धनम् । जयेम पूत्सु वज्रिवः	९
तं त्वा यज्ञेभिरीमहे तं गीर्भिर्गिर्वणस्तम ।	
इन्द्र यथा चिदाविथ वाजेषु पुरुमाय्यम्	१० [२]
यस्य ते स्वादु सख्यं स्वाद्वी प्रणीतिरद्विवः । यज्ञो वितन्तसाय्यः	११
उरु णस्तन्वेड तन उरु क्षयाय नस्कृधि । उरु णो यन्धि जीवसे	१२
उरु नृभ्य उरु गव उरु रथाय पन्थाम् । देववीतिं मनामहे	१३
उप मा षड् द्वाद्वा नरः सोमस्य हर्ष्या । तिष्ठन्ति स्वादुरातयः	१४
ऋज्राविन्द्रोत आ देवे हरी ऋक्षस्य सूनवि । आश्वमेधस्य रोहिता	१५ [३]
सुरथा आतिथिग्वे स्वभीशूराक्षे । आश्वमेधे सुपेशसः	१६
पळश्वो आतिथिग्व इन्द्रोते वधूमतः । सचा पूतक्रतौ सनम्	१७
ऐषु चेतद्वृषण्वत्यन्तऋज्रेष्वरुषी । स्वभीशुः कशावती	१८
न युष्मे वाजबन्धवो निनित्सुश्चन मर्त्यः । अवद्यमधि दीधरत्	१९ [४] (१२५९)

(६९)

१८ प्रियमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः, ११ (अर्धर्चस्य) विश्वे देवाः, ११ (उत्तरार्धस्य)- १२ वरुणः ।

अनुष्टुप्, २ उष्णिक्, ४-६ गायत्री, ११, १६ पङ्क्तिः, १७-१८ बृहती ।

प्रप वस्त्रिष्टुभमिषं मन्दर्वाशयेन्दवे । धिया वो मेधसातये पुरंध्या विवासति	१
नदं व ओदतीनां नदं योयुवतीनाम् । पतिं वो अधन्यानां धेनुनामिषुध्यसि	२
ता अस्य सूददोहसः सोमं श्रीणन्ति पृश्नयः ।	
जन्मन् देवानां विशा—स्त्रिष्वा रोचने दिवः	३
अभि प्र गोपतिं गिरे—न्द्रमर्च यथा विदे । सूनुं सत्यस्य सत्पतिम्	४
आ हरयः ससृजिरे ऽरुषीरधि बर्हिषि । यत्राभि संनवामहे	५ [५]
इन्द्राय गाव आशिरं दुदुहे वज्रिणे मधु । यत् सीमुपहरे विदत्	६
उद्यद्वधस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वाहि ।	
मध्वः पीत्वा संचेवहि त्रिः सप्त सख्युः पदे	७
अर्चत प्राचत प्रियमेधासो अर्चत । अर्चन्तु पुत्रका उत पुरं न धृण्वर्चत	८
अव स्वराति गर्गरो गोधा परि सनिष्वणत् ।	
पिङ्गा परि चानिष्कदु—दिन्द्राय ब्रह्मोद्यतम्	९ (१२६८)

आ यत् पतन्त्येन्यः सुदुघा अनपस्फुरः । अपस्फुरं गृभायत् सोममिन्द्राय पातवे १० [६]

अपादिन्द्रो अपावृग्निर्विश्वे देवा अमत्सत ।

वरुण इविह क्षयत् तमापो अभ्यनूषत वत्सं संशिश्वरीरिव ११

सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं सूर्म्यं सुषिरामिव १२

यो व्यतीरफाणयत् सुयुक्तां उप द्वाशुषे । तक्रो नेता तदिद्वपु रूपमा यो अमुच्यत १३

अतीदुं शक्र ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः ।

भिनत् कनीन ओदुनं पच्यमानं पुरो गिरा १४

अर्भको न कुमारको ऽधि तिष्ठन् नवं रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विभ्रुक्रतुम् १५

आ तू सुशिप्र दंपते रथं तिष्ठा हिरण्ययम् ।

अथ द्युक्षं सचेवहि सहस्रपादमरुषं स्वस्तिगामनेहसम् १६

तं घेमिन्था नमस्विन उप स्वराजमासते ।

अथ चिदस्य सुधितं यदेतव आवर्तयन्ति द्वावने १७

अनु प्रत्नस्यौकसः प्रियमेधास एषाम् ।

पूर्वामनु प्रयतिं वृक्तबर्हिषो हितप्रयस आशत १८ [७] (१२७७)

(७०)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू० ७०-८०]

१५ पुरुहन्मा आङ्गिरसः । इन्द्रः । बृहती; १-६ प्रगाथाः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती),

१२ शंकुमती, १३ उष्णिक्, १४ अनुष्टुप्, १५ पुरुषोष्णिक् ।

यो राजा चर्षणीनां याता रथेभिरधिगुः ।

विश्वासां तरुता पृतनानां ज्येष्ठो यो वृत्रहा गूणे १

इन्द्रं तं शुम्भ पुरुहन्मन्त्रवसे यस्य द्विता विधर्तरि ।

हस्ताय वज्रः प्रति धायि दर्शतो महो दिवे न सूर्यः २

नकिष्टं कर्मणा नशद्यश्चकार सदावृधम् ।

इन्द्रं न यज्ञैर्विश्वगूर्तमृभ्वंसमधृष्टं धृष्णवोजसम् ३

अषाब्धमुग्रं पृतनासु सासहिं यस्मिन् महीरुरुज्ययः ।

सं धेनवो जायमाने अनोनवुर्द्याविः क्षामो अनोनवुः ४

यद्वायव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीरुत स्युः ।

न त्वा वज्रिन् त्सहस्रं सूर्या अनु न जातमष्ट रोदसी ५ [८] (१२८२)

अ० ६, अ० ५, व० ९]

[५३५]

[अग्वेदः । मं० ८, सू० ७०, मं० ६]

आ पप्राथ महिना वृष्ण्या वृषन् विश्वा शविष्ठ शर्वसा ।

अस्माँ अव मघवन् गोमति व्रजे वज्रिञ्चित्राभिरूतिभिः ६

न सीमदेव आपदिषं दीर्घायो मर्त्यः ।

एतग्वा चिद्य एतशा युयोजते हरी इन्द्रो युयोजते ७

तं वो महो महाय्यमिन्द्रं दानाय सक्षणिम् ।

यो गाधेषु य आरणेषु हव्यो वाजेष्वस्ति हव्यः ८

उदू षु णो वसो महे मृशस्व शूर राधसे ।

उदू षु महौ मघवन् मघत्तय उदिन्द्र शर्वसे महे ९

त्वं न इन्द्र ऋतयुस्त्वानिदो नि तृप्ससि ।

मध्ये वसिष्व तुविनृम्णोर्वो नि वासं शिश्रथो हथैः १० [९]

अन्यव्रतममानुषमयज्वानमदेवयुम् ।

अव स्वः सखा दुधुवीत पर्वतः सुघ्नाय दस्युं पर्वतः ११

त्वं न इन्द्रासां हस्ते शविष्ठ दावने । धानानां न सं गृभायास्मयुर्द्विः सं गृभायास्मयुः १२

सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अह्नयः १३

भूरिभिः समह ऋषिभिर्बर्हिष्मद्भिः स्तविष्यसे ।

यदित्थमेकमेकमिच्छर वत्सान् पराददः १४

कर्णगृह्या मघवा शौरदेव्यो वत्सं नस्त्रिभ्य आनयत । अजां सूरिर्न धातवे १५ [१०] (१२९२)

(७१)

१५ सुदीति-पुरुमीळहावाङ्गिरसौ, तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री,
१०-१५ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वं नो अग्ने महोभिः पाहि विश्वस्या अरतिः । उत द्विषो मर्त्यस्य १

नहि मन्युः पौरुषेय ईशे हि वः प्रियजात । त्वमिदसि क्षपावान् २

स नो विश्वेभिर्देवेभिर्रुजो नपाद्भद्रशोचे । रयिं देहि विश्ववारम् ३

न तमग्ने अरातयो मर्तं युवन्त रायः । यं त्रायसे वृश्वांसम् ४

यं त्वं विष मेधसाता वग्ने हिनेषि धनाय । स तवोती गोषु गन्ता ५ [११]

त्वं रयिं पुरुवीरमग्ने दाशुषे मर्ताय । प्र णो नय वस्यो अच्छ ६

उरुष्या णो मा परा दा अघायते जातवेदः । दुराध्येइ मर्ताय ७ (१२९२)

अग्ने माकिंष्टे देवस्य रातिमदेवो युयोत । त्वमीशिषे वसूनाम् ८
 स नो वस्व उरप मास्यूर्जो नपान्माहिंसस्य । सखे वसो जरितृभ्यः ९
 अच्छा नः शीरशोचिषं गिरो यन्तु दर्शतम् ।
 अच्छा यज्ञासो नमसा पुरुवसुं पुरुप्रशस्तमूतये १० [१२]

अग्निं सुनुं सहसो जातवेदसं वानाय वार्याणाम् ।
 द्विता यो भूदृमुतो मर्त्येष्ववा होता मन्द्रतमो विशि ११
 अग्निं वो देवयज्यया ऽग्निं प्रयत्यध्वरे ।
 अग्निं धीषु प्रथममग्निमर्वत्यग्निं क्षेत्राय साधसे १२
 अग्निरिषां सख्ये ददातु न ईशे यो वार्याणाम् ।
 अग्निं तोके तनये शश्वदीमहे वसुं सन्तं तनूपाम् १३
 अग्निमीळिष्वावसे गाथाभिः शीरशोचिषम् ।
 अग्निं राये पुरुमीळह श्रुतं नरो ऽग्निं सुदीतये छर्दिः १४
 अग्निं द्वेषो योतवै नो गृणीमस्यग्निं शं योश्च दातवे ।
 विश्वांसु विक्ष्ववितेव हव्यो भुवद्रस्तुर्कषणाम् १५ [१३] (१३०७)

(७२)

१८ हर्यतः प्रागाथः । अग्निः हवींषि वा । गायत्री ।

हविष्कृणुध्वमा गमध्वर्युर्वैनते पुनः । विद्राँ अस्य प्रशासनम् १
 नि तिग्ममभ्यंशुं सीदुद्धोता मनावधि । जुषाणो अस्य सख्यम् २
 अन्तरिच्छन्ति तं जने रुद्रं परो मनीषया । गृभ्णन्ति जिह्वा ससम् ३
 जाम्यतीतपे धनुर्वयोधा अरुहद्वनम् । हृषदं जिह्वावधीत् ४
 चरन् वत्सो रुशन्निह निवृतातरं न विन्दते । वेति स्तोतव अभ्यम् ५ [१४]

उतो न्वस्य यन्महदश्वावद्योर्जनं बृहत् । वामा रथस्य दहशे ६
 दुहन्ति सप्तैका मुप द्वा पञ्च सृजतः । तीर्थे सिन्धोरधि स्वरे ७
 आ कुशमिविवस्वत् इन्द्रः कोशमचुच्यवीत् । खेदया त्रिवृता क्रिवः ८
 परि त्रिधातुरध्वरं जूर्णिरिति नवीयसी । मध्वा होतारो अज्जते ९
 सिञ्चन्ति नमसावत मुञ्चावक्रं परिज्मानम् । नीचीनबारमक्षितम् १० [१५]

अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु । अवतस्य विसर्जने ११ (१३१८)

अ० ६, अ० ५, व० १६]

[५३७]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ७२, मं० १२]

गाव उपावतावतं मही यज्ञस्य रप्सुदा । उभा कर्णा हिरण्यया १२
 आ सुते सिञ्चतु श्रियं रोदस्योरभिश्रियम् । रसा दधीत वृषभम् १३
 ते जानतु स्वमोक्षयं सं वत्सासो न मातृभिः । मिथो नसन्त जामिभिः १४
 उप स्रक्केषु बप्सतः कृण्वते धरुणं दिवि । इन्द्रे अग्रा नमः स्वः १५ [१६]

अधुक्षत् पिप्युषीमिष—मूर्जं सप्तपदीमरिः । सूर्यस्य सप्त रश्मिभिः १६
 सोमस्य मित्रावरुणो—दिता सूर आ ददे । तदातुरस्य भेषजम् १७
 उतो न्वस्य यत् पदं हर्यतस्य निधान्यम् । परि द्यां जिह्वयातनत् १८ [१७] (१३२५)

(७३)

१८ गोपवन आत्रेयः सप्तवध्विर्वा । अश्विनौ । गायत्री ।

उदीराथामृतायते युञ्जाथामश्विना रथम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १
 निमिषाश्रिज्जवीयसा रथेना यातमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः २
 उप स्तृणीतमत्रये हिमेन घर्ममश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ३
 कुहं स्थः कुहं जग्मथुः कुहं श्येनेव पेतथुः । अन्ति षड्भूतु वामवः ४
 यदद्य कर्हि कर्हि चिच्छुभ्रयातमिमं हवम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ५ [१८]

अश्विना यामहृतमा नेदिष्ठं याम्याप्यम् । अन्ति षड्भूतु वामवः ६
 अवन्तमत्रये गृहं कृणुतं युवमश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः ७
 वरेथे अग्निमातपो वदते वल्गवत्रये । अन्ति षड्भूतु वामवः ८
 प्र सप्तवध्विराशसा धारामग्नेरंशायत । अन्ति षड्भूतु वामवः ९
 इहा गतं वृषण्वसू शृणुतं म इमं हवम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १० [१९]

किमिदं वां पुराणवज्जरंतोरिव शस्यते । अन्ति षड्भूतु वामवः ११
 समानं वां सजात्यं समानो बन्धुरश्विना । अन्ति षड्भूतु वामवः १२
 यो वां रजांस्यश्विना रथो वियाति रोदसी । अन्ति षड्भूतु वामवः १३
 आ नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रैरुप गच्छतम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १४
 मा नो गव्येभिरश्व्यैः सहस्रेभिरति ख्यतम् । अन्ति षड्भूतु वामवः १५
 अरुणप्सुरुषा अभूदकुर्योतिर्ऋतावरी । अन्ति षड्भूतु वामवः १६
 अश्विना सु विचाकश—दृक्षं परशुमां इव । अन्ति षड्भूतु वामवः १७
 पुरं न धृष्णावा रुज कृष्णया बाधितो विशा । अन्ति षड्भूतु वामवः १८ [२०] (१३४३)

(७४)

१५ गोपवन आत्रेयः । अग्निः, १३-१५ आर्क्षः श्रुतर्वा । १-१२ अनुष्टुप्मुख-
प्रगाथाः = (अनुष्टुप् + गायत्री), १३-१५ अनुष्टुप् ।

विशोर्विशो वो अतिथिं वाजयन्तः पुरुप्रियम् ।

अग्निं वो दुर्य वचः स्तुपे शूषस्य मन्मभिः १

यं जनासो हविष्मन्तो मित्रं न सर्पिरासुतिम् । प्रशंसन्ति प्रशस्तिभिः २

पन्यांसं जातवेदसं यो देवतात्युद्यता । हव्यान्पैरयद्विवि ३

आगन्म वृत्रहन्तं ज्येष्ठमग्निमानवम् ।

यस्य श्रुतर्वा बृहन्नाक्षो अनीक एधते ४

अमृतं जातवेदसं तिरस्तमांसि दर्शतम् । घृताहवनमीड्यम् ५ [२१]

सबाधो यं जना इमेऽग्निं हव्येभिरीळते । जुह्वानासो यतसुचः ६

इयं ते नव्यंसी मतिरग्रे अधाय्यस्मदा ।

मन्द्र सुजात सुक्रतोऽमूर दस्मातिथे ७

सा ते अग्रे शंतमा चनिष्ठा भवतु प्रिया । तया वर्धस्व सुष्टुतः ८

सा युन्नैर्युन्निनी बृहदुपोऽश्वसि श्रवः । दधीत वृत्रतूर्ये ९

अश्वमिद्रां रथप्रां त्वेषमिन्द्रं न सत्पतिम् ।

यस्य श्रवांसि तूर्वथ पन्यं पन्यं च कृष्टयः १० [२२]

यं त्वा गोपवनो गिरा चनिष्ठदग्ने अङ्गिरः । स पावक श्रुधी हवम् ११

यं त्वा जनास ईळते सबाधो वाजसातये । स बोधि वृत्रतूर्ये १२

अहं हुवान आर्क्षे श्रुतर्वाणि मनुच्युति ।

शर्धासीव स्तुकाविना मूक्षा शीर्षा चतुर्णाम् १३

मां चत्वार आशवः शर्विष्ठस्य द्रवितवः ।

सुरथासो अभि प्रयो वक्षन् वयो न तुभ्यम् १४

सत्यमित् त्वा महेनवि परुण्यव देदिशम् ।

नेमापो अश्वदातरः शर्विष्ठादस्ति मर्त्यः १५ [२३] (१३५८)

(७५)

१६ विरूप आङ्गिरसः । अग्निः । गायत्री ।

युक्त्वा हि देवहूतमां अश्वान् अग्रे रथीरिव । नि होता पूर्यः संदः १

उत नो देव देवा अच्छा वोचो विदुष्टरः । अद्विश्वा वार्या कृधि २ (१३६०)

त्वं ह यद्यविष्टय सहसः सूनवाहुत । कृतावा यज्ञियो भुवः ३
अयमग्निः सहस्रिणो वाजस्य शतिनस्पतिः । मूर्धा कवी रयीणाम् ४
तं नेमिभूवो यथा ऽऽ नमस्व सहतिभिः । नेदीयो यज्ञमङ्गिरः ५ [२४]
तस्मै नूनमभिद्यवे वाचा विरूप नित्यया । वृष्णे चोदस्व सुष्टुतिम् ६
कमुं ष्विदस्य सेनया ऽग्नेरपाकचक्षसः । पुणिं गोपुं स्तरामहे ७
मा नो देवानां विशः प्रस्नातीरिवोम्नाः । कृशं न हासुरध्याः ८
मा नः समस्य दूढ्यः । परिद्वेषो अंहतिः । ऊर्मिर्न नावमा वधीत् ९
नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृण्यः । अमैरमित्रमर्दय १० [२५]

कुवित् सु नो गविष्टये ऽग्ने संवेषिणो गयिम् । उरुकृदुरु णस्कृधि ११
मा नो अस्मिन् महाधने परा वरभारभृद्यथा । संवर्गं सं रयिं जय १२
अन्यमस्मद्भिया इयमग्ने सिषक्तु दुच्छुना । वर्धा नो अमवच्छवः १३
यस्याजुषन्नमस्विनः शमीमर्दुर्मखस्य वा । तं घेदुर्गिर्वृधार्वति १४
परस्या अधि संवतो ऽवरां अभ्या तर । यत्राहमस्मि तां अव १५
विद्या हि ते पुरा वयमग्ने पितुर्यथावसः । अधा ते सुमर्मीमहे १६ [२६] (१३७४)

(७६)

१२ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

इमं नु मायिनं हुव इन्द्रमीशानमोजसा । मरुत्वन्तं न वृञ्जसे १
अयमिन्द्रो मरुत्सखा वि वृत्रस्याभिनच्छिरः । वज्रेण शतपर्वणा २
वावृधानो मरुत्सखेन्द्रो वि वृत्रमैरयत् । सृजन् त्समुद्रिया अपः ३
अयं ह येन वा इदं स्वमरुत्वता जितम् । इन्द्रेण सोमपीतये ४
मरुत्वन्तमृजीषिणमोजस्वन्तं विरिञ्चिनम् । इन्द्रं गीर्भिर्हवामहे ५
इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना मरुत्वन्तं हवामहे । अस्य सोमस्य पीतये ६ [२७]

मरुत्वा इन्द्र मीढुः पित्रा सोमं शतक्रतो । अस्मिन् यज्ञे पुरुष्टुत ७
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वते सुताः सोमासो अद्रिवः । हृदा ह्वयन्त उक्थिनः ८
पिबेदिन्द्र मरुत्सखा सुतं सोमं दिविष्टिषु । वज्रं शिशान ओजसा ९
उत्तिष्ठन्नोजसा सह पीत्वी शिष्रे अवेपयः । सोममिन्द्र चमू सुतम् १०
अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणमकृपेताम् । इन्द्र यदस्युहाभवः ११
वाचमष्टापदीमहं नवसक्तिमृतस्पृशम् । इन्द्रात् परि तन्वं ममे १२ [२८] (१३८६)

(७७)

११ कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १०-११ प्रगाथः=(बृहती, सतोषृहती) ।

जज्ञानो नु शतक्रतुर्वि पृच्छदिति मातरम्	। क उग्राः के ह शृण्वरे	१
आदीं शवस्यब्रवीदौर्णवाभर्महीशुर्वम्	। ते पुत्र सन्तु निष्ठुरः	२
समित तान् वृत्रहासिदुत् खे अराँ इव खेदया	। प्रवृन्द्रो दस्युहाभवत्	३
एकया प्रतिधापिबत् साकं सरांसि त्रिंशतम्	। इन्द्रः सोमस्य काणुका	४
अभि गन्धर्वमतृणदबुधेषु रजःस्वा	। इन्द्रो ब्रह्मभ्य इदृधे	५ [२९]

निराविध्यद्विरभ्य आ धारयत् एकमोदुनम्	। इन्द्रो बुन्दं स्वाततम्	६
शतब्रध्न इषुस्तव सहस्रपर्ण एक इत्	। यमिन्द्र चकृषे युजम्	७
तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे	। सद्यो जात ऋभुष्ठिर	८
एता च्यौत्नानि ते कृता वर्षिष्ठानि परीणसा	। हृदा वीङ्क्धारयः	९

विश्वेत् ता विष्णुराभरदुरुक्रमस्त्वेषितः ।

शतं महिषान् क्षीरणाकमोदुनं वराहमिन्द्र एमुषम् १०

तुविक्षं ते सुकृतं सुमयं धनुः साधुबुन्दो हिरण्ययः ।

उभा ते बाहू रण्या सुसंस्कृत ऋदूपे चिह्नद्ववधा ११[३०](१३९७)

(७८)

१० कुरुसुतिः काण्वः । इन्द्रः । गायत्री, १० बृहती ।

पुरोळाशं नो अन्धस इन्द्र सहस्रमा भर	। शता च शूर गोनाम्	१
आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम्	। सचा मना हिरण्यया	२
उत नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्णवा भर	। त्वं हि शृण्वेषे वसो	३
नकी वृधीक इन्द्र ते न सुषा न सुदा उत	। नान्यस्त्वच्छूर वाघतः	४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे न शक्रः परिशक्तवे	। विश्वं शृणोति पश्यति	५ [३१]

स मन्युं मर्त्यानामदब्धो नि चिकीषते	। पुरा निदश्चिकीषते	६
क्रत्व इत् पूर्णमुदरं तुरस्यास्ति विधतः	। वृत्रघ्नः सोमपात्रः	७
त्वे वसूनि संगता विश्वा च सोम सौभगा	। सुदात्वपरिहृता	८
त्वामिद्यव्युर्मम कामो गव्युर्हिरण्ययुः	। त्वामश्वयुरेषते	९

तवेदिन्द्राहमाशसा हस्ते दात्रं चना ददे ।

विनस्य वा मघवन् त्संभृतस्य वा पूर्धि यवस्य काशिना

१० [३२] (१४०७)

(७९)

९ कृत्नुर्भर्गवः । सोमः । गायत्री, ९ अनुष्टुप् ।

अयं कृत्नुरगृभीतो विश्वजिदुद्भिदित् सोमः । ऋषिर्विप्रः काव्येन १
 अभ्यूणीति यन्नमं मिषक्ति विश्वं यत् तुरम् । प्रेमन्धः ख्यन्निः श्रोणो भूतः २
 त्वं सोम तनूकृद्भयो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्यः । उरु यन्तासि वरूथम् ३
 त्वं चित्ती तव दक्षैर्विव आ पृथिव्या ऋजीपिन् । यावीरघस्य चिद् द्वेषः ४
 अर्थिनो यन्ति चेदर्थं गच्छानिदुर्घो रातिम् । ववृज्युस्तृण्यतः कामम् ५ [३३]

विदद्यत् पूर्वं नष्ट—मुदीमृतायुमीरयत् । प्रेमायुस्तारीदतीर्णम् ६
 सुशेवो नो मृळयाकु—रहसकतुरवातः । भवा नः सोम शं हृदे ७
 मा नः सोम सं वीविजो मा वि बीभिषथा राजन् । मा नो हार्दि त्विषा वधीः ८
 अव यत् स्वे सधस्थे देवानां दुर्मतीरीक्षे ।
 राजन्नप द्विषः सेध मीढ्वो अप सिधः सेध ९ [३४] (१४१६)

(८०)

१० एकद्युनौधसः । इन्द्रः, १० देवाः । गायत्री, १० त्रिष्टुप् ।

नह्यन्यं बळाकरं मर्दितारं शतक्रतो । त्वं न इन्द्र मृळय १
 यो नः शश्वत् पुराविथा—ऽमृधो वाजसातये । स त्वं न इन्द्र मृळय २
 किमङ्ग रधचोर्दनः सुन्वानस्यावितेर्दसि । कुवित् स्विन्द्र णः शकः ३
 इन्द्र प्र णो रथमव पश्चाच्चित् सन्तमद्रिवः । पुरस्तादेनं मे कृधि ४
 हन्तो नु किमाससे प्रथमं नो रथं कृधि । उपमं वाज्यु श्रवः ५ [३५]

अवा नो वाज्युं रथं सुकरं ते किमित् परि । अस्मान् त्सु जिग्युषस्कृधि ६
 इन्द्र दृह्यस्व पूरसि भद्रा तं एति निष्कृतम् । इयं धीर्ऋत्वियावती ७
 मा सीमवद्य आ भागु—वी काष्ठा हितं धनम् । अपावृक्ता अरत्नयः ८
 तुरीयं नाम यज्ञियं यदा करस्तदुर्मसि । आदित् पतिर्न ओहसे ९

अवीवृधद्वो अमृता अमन्दी—देकद्युर्देवा उत याश्च देवीः ।

तस्मा उ राधः कृणुत प्रशस्तं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात्

१० [३६] (१४२६)

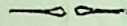
(८१)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० ८१-९३]

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं चित्रं ग्रामं सं गृभाय	। महाहस्ती दक्षिणेन	१
विद्मा हि त्वा तुविकूर्मिं तुविदेणं तुवीमघम्	। तुविमात्रमवोभिः	२
नहि त्वा शूर वेवा न मर्तासो दित्सन्तम्	। भीमं न गां वारयन्ते	३
एतो न्विन्द्रं स्तवामे—शानं वस्वः स्वराजम्	। न राधसा मर्धिषन्नः	४
प्र स्तोषदुषं गासिष—च्छ्रवत् सामं गीयमानम्	। अभि राधसा जुगुस्त	५ [३७]

आ नो भर दक्षिणेना—ऽभि सव्येन प्र मृश	। इन्द्र मा नो वसोर्निर्भीकृ	६
उषं क्रमस्वा भर धृषता धृष्णो जनानाम्	। अदशूष्टरस्य वेदः	७
इन्द्र य उ नु ते अस्ति वाजो विप्रैभिः सन्तित्वः	। अस्माभिः सु तं सनुहि	८
सद्योजुर्वस्ते वाजा अस्मभ्यं विश्वश्चन्द्राः	। वशैश्च मक्षू जरन्ते	९ [३८] (१४३५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-३८]

(८२)

९ कुसीदी काण्वः । इन्द्रः । गायत्री ।

आ प्र द्रव परावतो ऽर्वावतश्च वृत्रहन्	। मध्वः प्रति प्रभर्मणि	१
तीवाः सोमासु आ गहि सुतासो मादयिष्णवः	। पिबा वृधृग्यथोच्चिषे	२
इषा मन्दस्वादु ते ऽरं वराय मन्यवे	। भुवत् त इन्द्र शं हृदे	३
आ त्वंशत्रवा गहि न्युक्थानि च हूयसे	। उपमे रोचने दिवः	४
तुभ्यायमर्दिभिः सुतो गोभिः श्रीतो मदाय कम्	। प्र सोम इन्द्र हूयते	५ [१]

इन्द्रं श्रुधि सु मे हव मस्मे सुतस्य गोमतः	। वि पीतिं तृप्तिमश्रुहि	६
य इन्द्र चमसेष्वा सोमश्चमूषु ते सुतः	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	७
यो अप्सु चन्द्रमा इव सोमश्चमूषु ददृशे	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	८
यं ते श्येनः पदाभरत् तिरो रजांस्यस्पृतम्	। पिबेदस्य त्वमीशिषे	९ [२] (१४४४)

(८३)

९ कुसीदी काण्वः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

देवानामिदवो महत् तदा वृणीमहे वयम्	। वृष्णामस्मभ्यमूतये	१
ते नः सन्तु युजः सदा वरुणो मित्रो अर्यमा	। वृधासश्च प्रचेतसः	२
अतिं नो विष्पिता पुरु नौभिरपो न र्षथ	। यूयमुतस्य रथ्यः	३

(१४४७)

वामं नो अस्त्वयमन् वामं वरुण शंस्यम्	। वामं ह्यावृणीमहे	४
वामस्य हि प्रचेतस ईशानासो रिशादसः	। नेमादित्या अघस्य यत्	५ [३]
वयमिद्वः सुदानवः क्षियन्तो यान्तो अध्वन्ना	। देवा वृधाय हूमहे	६
अधि न इन्द्रैषां विष्णो सजात्यानाम्	। इता मरुतो अश्विना	७
प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ऽध द्विता समान्या	। मातुर्गर्भे भरामहे	८
यूयं हि ष्ठा सुदानव इन्द्रज्येष्ठा अभिद्यवः	। अधा चिद्व उत ब्रुवे	९ [४] (१४५३)

(८४)

९ उशना काव्यः । अग्निः । गायत्री ।

प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुपे मित्रमिव प्रियम्	। अग्निं रथं न वेद्यम्	१
कविमिव प्रचेतसं यं देवासो अध द्विता	। नि मर्त्येष्वावुधुः	२
त्वं यविष्ठ वृशुषो नूः पाहि शृणुधी गिरः	। रक्षां लोकमुत त्मना	३
कया ते अग्ने अङ्गिर ऊर्जो नपादुपस्तुतिम्	। वराय देव मन्यवे	४
दाशेम कस्य मनसा यज्ञस्य सहसो यहो	। कदु वोच इदं नमः	५ [५]
अधा त्वं हि नस्करो विश्वा अस्मभ्यं सुक्षितीः	। वार्जद्रविणसो गिरः	६
कस्य नूनं परीणसो धियो जिन्वसि दंपते	। गोषांता यस्य ते गिरः	७
तं मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमाजिषु	। स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्	८
क्षेति क्षेमैभिः साधुभिर्नकिर्यं घ्नन्ति हन्ति यः	। अग्ने सुवीर एधते	९ [६] (१४६२)

(८५)

९ कृष्ण आङ्गिरसः । अश्विनौ । गायत्री ।

आ मे हवँ नासत्या ऽश्विना गच्छतं युवम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	१
इमं मे स्तोममश्विने मं मे शृणुतं हवम्	। मध्वः सोमस्य पीतये	२
अयं वां कृष्णो अश्विना हवते वाजिनीवसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	३
शृणुतं जरितुहवं कृष्णस्य स्तुवतो नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	४
छर्दिर्यन्तमदाभ्यं विप्राय स्तुवते नरा	। मध्वः सोमस्य पीतये	५ [७]
गच्छतं वृशुषो गृहमिथा स्तुवतो अश्विना	। मध्वः सोमस्य पीतये	६
युञ्जाथां रासमं रथे वीङ्गङ्गे वृषण्वसू	। मध्वः सोमस्य पीतये	७ (१४६९)

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेना यातमश्विना । मध्वः सोमस्य पीतये ८
न मे गिरो नास्त्या ऽश्विना प्रावतं युवम् । मध्वः सोमस्य पीतये ९ [८] (१४७१)

(८६)

५ कृष्ण आङ्गिरसः, विश्वको वा कार्णिः । अश्विनौ । जगती ।

उभा हि दुस्त्रा भिषजा मयोभुवो—भा दक्षस्य वचसो बभूवथुः ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् १
कथा नूनं वां विमना उप स्तव—द्युवं धियं ददथुर्वस्यइष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् २
युवं हि ज्मा पुरुभुजेममधुतुं विष्णाप्वे ददथुर्वस्यइष्टये ।
ता वां विश्वको हवते तनूकृथे मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ३
उत त्यं वीरं धनसामृजीषिणं दूरे चित् सन्तमवसे हवामहे ।
यस्य स्वादिष्टा सुमतिः पितुर्यथा मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ४
ऋतेन देवः सविता शमायत ऋतस्य शृङ्गमुर्विया वि पप्रथे ।
ऋतं सासाह महिं चित् पृतन्यतो मा नो वि यौष्टं सख्या मुमोचतम् ५ [९] (१४७६)

(८७)

६ कृष्ण आङ्गिरसो, वासिष्ठो वा द्युम्नीकः, प्रियमेध आङ्गिरसो वा । अश्विनौ ।
प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना क्रिविर्न सेक आ गतम् ।
मध्वः सुतस्य स द्विवि प्रियो नरा पातं गौराविवेरिणे १
पिबतं घर्मं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं नरा ।
ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ नि पातं वेदसा वयः २
आ वां विश्वाभिरुतिभिः प्रियमेधा अहूषत ।
ता वर्तिर्यातमुप वृक्तर्बर्हिषो जुष्टं यज्ञं दिविष्टिषु ३
पिबतं सोमं मधुमन्तमश्विना ऽऽ बर्हिः सीदतं सुमत् ।
ता वावृधाना उप सुष्टुतिं द्विवो गन्तं गौराविवेरिणम् ४
आ नूनं यातमश्विना ऽश्वेभिः प्रुषितप्सुभिः ।
दस्त्रा हिरण्यवर्तनी शुभस्पती पातं सोममृतावृधा ५ (१४८१)

वयं हि वां हवामहे विपन्यवो विप्रांसो वार्जसातये ।

ता वल्गू कुक्षा पुरुदंससा धिया ऽश्विना श्रुष्ट्या गतम्

६ [१०] (१४८९)

(८८)

६ नोधा गौतमः । इन्द्रः । प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

तं वो वृस्ममृतीषहं वसोर्मन्दानमन्धसः ।

अभि वत्सं न स्वसरेषु धेनवं इन्द्रं गीर्भिर्नवामहे

१

द्युक्षं सुदानुं तविषीभिरावृतं गिरिं न पुरुभोजसम् ।

क्षुमन्तं वार्जं शतिनं सहस्रिणं मक्षू गोमन्तमीमहे

२

न त्वा बृहन्तो अद्रयो वरन्त इन्द्र वीळवः ।

यद्वित्ससि स्तुवते मावते वसु नक्किष्टदा मिनाति ते

३

योन्द्रासि क्रत्वा शवसोत दुंसना विश्वा जाताभि मज्मना ।

आ त्वायमर्क ऊतये ववर्तति यं गोतमा अजीजनन्

४

प्र हि रिरिक्ष ओजसा द्विवो अन्तेभ्यस्परि ।

न त्वा विव्याच रज इन्द्र पार्थिवमनु स्वधां ववक्षिथ

५

नकिः परिण्टिर्मघवन मघस्य ते यद्वाशुपे दशस्यसि ।

अस्माकं बोध्युचथस्य चोद्विता मंहिष्ठो वार्जसातये

६ [११] (१४८८)

(८९)

७ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । १-४ प्रगाथः= (विषमा बृहती, समा सतोबृहती),

५-६ अनुष्टुप्, ७ बृहती ।

बृहदिन्द्राय गायत मरुतो वृत्रहन्तमम् ।

येन ज्योतिरजनयन्नृतावृधो देवं देवाय जागृवि

१

अपाधमदुभिर्शस्तीरशस्तिहा ऽथेन्द्रो द्युहयाभवत् ।

देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे बृहद्भानो मरुद्गण

२

प्र व इन्द्राय बृहते मरुतो ब्रह्माचत ।

वृत्रं हनति वृत्रहा शतक्रतुर्वज्रेण शतपर्वणा

३

अभिं प्र भर धृषता धृषन्मनः श्रवश्चित् ते असद्रुहत् ।

अर्धन्वापो जवसा वि मातरो हनो वृत्रं जया स्वः

४

(१४९२)

यज्जायथा अपूर्व्यं मर्घवन् वृत्रहत्याय ।

तत् पृथिवीमप्रथय—स्तदस्तभ्रा उत द्याम्

५

तत् ते यज्ञो अजायत तदुर्क उत हस्कृतिः ।

तद्विश्वमभिभूरसि यज्जातं यच्च जन्त्वम्

६

आमासु पक्वमैरय आ सूर्य रोहयो द्विवि ।

घृमं न सामन् तपता सुवृक्तिभिर्जुष्टं गिर्वणसे बृहत्

७ [१२] (१४९५)

(९०)

६ नृमेध-पुरुमेधावाङ्गिरसौ । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

आ नो विश्वासु हव्य इन्द्रः समत्सु भूषतु ।

उप ब्रह्माणि सर्वनानि वृत्रहा परमज्या ऋचीषमः

१

त्वं वाता प्रथमो राधसाम—स्यसि सत्य ईशानकृत् ।

तुविद्युन्नस्य युज्या वृणीमहे पुत्रस्य शर्वसो महः

२

ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः क्रियन्ते अनतिद्भुता ।

इमा जुषस्व हर्यश्च योजनेन्द्र या ते अर्मन्महि

३

त्वं हि सत्यो मघवन्नानतो वृत्रा भूरि न्युञ्जसे ।

स त्वं शविष्ठ वज्रहस्त वाशुषे सर्वाञ्च रयिमा कृधि

४

त्वमिन्द्र यशा अस्यूजीषी शवसस्पते ।

त्वं वृत्राणि हंस्यप्रतीन्येक इदंनुत्ता चर्वणीधृता

५

तमु त्वा नूनमसुर प्रचेतसं राधो भागमिवेमहे ।

महीव कृत्तिः शरणा त इन्द्र प्र ते सुम्ना नो अभवन्

६ [१३] (१५०१)

(९१)

७ आत्रेयी अपाला । इन्द्रः । अनुष्टुप्, १-२ पङ्क्तिः ।

कुन्याइ वारवायती सोममपि सुताविदत् ।

अस्तं भरन्त्यब्रवी—दिन्द्राय सुनवै त्वा शक्राय सुनवै त्वा

१

(१११) असौ य एषि धीरको गृहंगृहं विचारकशत ।

इमं जम्भसुतं पिब धानावन्तं करम्भिणं—मपूपवन्तमुक्थिनम्

२

(१५०३)

अ० ६, अ० ६, व० १४]

[५४७]

[ऋग्वेदः । मं० ८, सू० ९१, मं० ३]

आ च॒न त्वा॑ चि॒कित्सा॒मो ऽधि॑ च॒न त्वा॑ नेम॒सि ।

शनै॑रिव शन॒कैरिवे॑न्द्राये॒न्वो परि॑ स्रव

३

कुवि॑च्छक॒त् कुवि॑त् कर॒त् कुवि॑न्नो वस्य॒सस्कर॑त् ।

कुवि॑त् प॒तिद्विषो॑ यती॒रिन्द्रे॑ण संग॒माभ॑है

४

इमा॑नि त्रीणि॑ वि॒ष्टपा॑ तानी॒न्द्र वि रो॑हय ।

शिर॑स्त॒तस्योर्वरा॑ मादि॒दं म॒ उपो॑दरे

५

असौ॑ च॒ या न॑ उर्वरा॒दिमां॑ तन्वं॒ मम॑ ।

अथो॑ त॒तस्य॑ यच्छि॒रः सर्वा॑ ता रोम॒शा कृ॑धि

६

खे रथ॑स्य॒ खेऽन॑सः॒ खे यु॒गस्य॑ शत॒क्रतो॑ ।

अ॒पा॒लाभि॑न्द्र त्रि॒ष्णू॒त्यकृ॑णोः सूर्य॑त्वचम्

७ [१४] (१५०८)

(९२)

३३ श्रुतकक्षः सुकक्षो वा आङ्गिरसः । इन्द्रः । गायत्री, १ अनुष्टुप् ।

पान्त॑मा वो अन्ध॑स इन्द्र॑मभि प्र॒गाय॑त । विश्वा॑साहं शत॒क्रतुं॑ म॒हि॒ष्ठं च॑र्षणीनाम् १

पुरु॑हुतं पुरु॑हुतं गा॒थान्य॑ स॒नश्रु॑तम् । इन्द्र॑ इति॒ ब्रवी॑तन २

इन्द्र॑ इन्नो॒ महानां॑ कृ॒ता वा॒जा॒नां नृ॒तुः । म॒हो॒ अभि॑वा यम॒त् ३

अपा॑दु शि॒ष्यन्ध॑सः सु॒दक्ष॑स्य प्रहो॒षिणः॑ । इन्द्रो॑रिन्द्रो॒ यवा॑शिरः ४

तम्वा॑भि प्रा॒चते॑न्द्रं सोम॑स्य पी॒तये॑ । तदि॒न्द्र्यस्य॑ वर्ध॒नम् ५ [१५]

अ॒स्य पी॒त्वा म॒दानां॑ दे॒वो दे॒वस्यो॑जसा । विश्वा॑भि भुव॒ना भुव॑त् ६

त्यमु॑ वः स॒त्रासा॑हं विश्वा॑सु गी॒र्वाय॑तम् । आ च्या॑वयस्यु॒तये॑ ७

यु॒ध्मं स॒न्तम॑न॒र्वाणं॑ सोम॑पामन॒पच्यु॑तम् । नर॑मवा॒र्यक्र॑तुम् ८

शि॒क्षा ण इन्द्र॑ रा॒य आ॒ पुरु॑ वि॒द्रो क॑चीषम । अवा॑ नः पा॒र्ये धने॑ ९

अत॑श्चिदिन्द्र॒ ण उ॒पा ऽऽ या॑हि शत॒वा॒जया॑ । इषा॑ स॒हस्र॑वाजया १० [१६]

अया॑म॒ धीव॑तो धियो॒ ऽवी॑न्द्रिः शक्र॑ गो॒दरे॑ । जये॑म॒ पु॒त्सु व॑ज्रिवः ११

वय॑मु॒ त्वा श॑त॒क्रतो॑ गा॒वो न॑ यव॒सिष्वा॑ । उ॒क्थे॑षु रण॒याम॑सि १२

वि॒श्वा हि म॑र्त्य॒त्वना॑ ऽनु॒कामा॑ शत॒क्रतो॑ । अग॑न्म॒ वज्रि॑न्नाशसः १३

त्वे सु॑ पु॒त्र श॑वसो॒ ऽवृ॑त्रन् काम॒कात॑यः । न त्वा॑मिन्द्रा॒ति रि॑च्यते १४

स नो॑ वृ॒षन् त्सनि॑ष्ठया॒ सं घो॑रया॒ द्रवि॑न्वा । धिया॑र्वी॒डि पुरं॑ध्या १५ [१७] (१५२३)

यस्ते नूनं शतक्रतुर्विन्द्रं द्युम्नितमो मदः । तेन नूनं मदं मदः १६
 यस्ते चित्रश्रवस्तमो य इन्द्र वृत्रहन्तमः । य ओजोदातमो मदः १७
 विद्महि यस्ते अद्रिव—स्त्वादत्तः सत्य सोमपाः । विश्वासु दस्म कृष्टिषु १८
 इन्द्राय मर्दने सुतं परि ष्टोभन्तु नो गिरः । अर्कमर्चन्तु कारवः १९
 यस्मिन् विश्वा अधि श्रियो रणान्ति सप्त संसदः । इद्रं सुते हवामहे २० [१८]

त्रिकद्वकेषु चेतनं वेवासो यजमन्तत । तमिद्वर्धन्तु नो गिरः २१
 आ त्वा विशन्तिवन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः । न त्वामिन्द्रातिं रिच्यते २२
 विव्यक्थं महिना वृषन् भक्षं सोमस्य जागृवे । य इन्द्र जठरेषु ते २३
 अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं धामभ्य इन्द्रवः २४
 अरमश्वाय गायति श्रुतकक्षो अरं गवे । अरमिन्द्रस्य धाम्ने २५
 अरं हि ष्मा सुतेषु णः सोमेष्विन्द्र भूषसि । अरं ते शक्र दावने २६ [१९]

पराकात्ताच्चिदद्रिव—स्त्वां नक्षन्त नो गिरः । अरं गमाम ते वयम् २७
 एवा ह्यसि वीर्यु—रेवा शूर उत स्थिरः । एवा ते राध्यं मनः २८
 एवा रातिस्तुवीमघ विश्वेभिर्धायि धातृभिः । अधा चिदिन्द्र मे सचा २९
 मो षु ब्रह्मेव तन्द्रयु—र्भुवो वाजानां पते । मत्स्वा सुतस्य गोमतः ३०
 मा न इन्द्राभ्या इदिशः सूर्यो अक्तुष्वा यमन् । त्वा युजा वनेम तत् ३१
 त्वयेदिन्द्र युजा वयं प्रति ब्रुवीमहि स्पृधः । त्वमस्माकं तव स्मासि ३२
 त्वामिद्वि त्वायवो ऽनुनोनुवतश्चरान् । सखाय इन्द्र कारवः ३३ [२०] (१५४१)

(९३)

३४ सुकक्ष आङ्गिरसः । इन्द्रः, ३४ इन्द्र-ऋभवश्च । गायत्री ।

उद्धेवुभि श्रुतामघं वृषभं नर्यापसम् । अस्तारमेषि सूर्य १
 नव यो नवतिं पुरो बिभेद बाह्वोजसा । अहिं च वृत्रहारवधीत् २
 स न इन्द्रः शिवः सखा ऽश्वोषद्वोमद्यवमत् । उरुधारेव दोहते ३
 यवद्य कच्च वृत्रह—बुदगा अभि सूर्य । सर्वं तदिन्द्र ते वशे ४
 यद्वा प्रवृद्ध सत्पते न मरा इति मन्यसे । उतो तत् सत्यमित् तव ५ [२१]

ये सोमासः परावति ये अर्वावतिं सुन्विरे । सर्वास्तौ इन्द्र गच्छसि ६
 तमिन्द्रं वाजयामसि महे वृत्राय हन्तवे । स वृषा वृषभो भुवत् ७

(१५४८)

इन्द्रः स दामने कृत ओजिष्ठः स मदे हितः । द्युम्नी श्लोकी स सोम्यः ८
 गिरा वज्रो न संभृतः सबलो अनपच्युतः । ववक्ष ऋग्वो अस्तृतः ९
 दुर्गे चिन्नः सुगं कृधि गृणान इन्द्र गिर्वणः । त्वं च मघवन् वशः १० [२२]

यस्य ते नू चिद्वृदिशं न मिनन्ति स्वराज्यम् । न देवो नाधिगुर्जनः ११
 अधा ते अप्रतिष्कृतं देवी शुष्मं सपर्यतः । उभे सुशिप्र रोदसी १२
 त्वमेतदधारयः कृष्णासु रोहिणीषु च । परुष्णीषु रुशत् पर्यः १३
 वि यदहेरधं त्विषो विश्वे देवासो अक्रमुः । विदन्मृगस्य तां अमः १४
 आदु मे निवरो भुव—द्वृत्रहादिष्ट पौंस्यम् । अजातशत्रुरस्तृतः १५ [२३]

श्रुतं वो वृत्रहन्तमं प्र शर्धं चर्षणीनाम् । आ शुषे राधसे महे १६
 अया धिया च गव्यया पुरुणामन् पुरुषुत । यत् सोमेसोम आभवः १७
 बोधिन्मना इदस्तु नो वृत्रहा भूर्यासुतिः । शृणोतु शक्र आशिषम् १८
 कया त्वं न ऊत्या ऽभि प्र मन्दसे वृषन् । कया स्तोतृभ्य आ भर १९
 कस्य वृषा सुते सचा नियुत्वान् वृषभो रणत् । वृत्रहा सोमपीतये २० [२४]

अभी पु णस्त्वं रयिं मन्दसानः सहस्रिणाम् । प्रयन्ता बोधि द्वाशुषे २१
 पत्नीवन्तः सुता इम उशन्तो यन्ति वीतये । अपां जग्मिर्निचुम्पुणः २२
 इष्टा होत्रा असृक्षते—न्द्रं वृधासो अध्वरे । अच्छावभूथमोजसा २३
 इह त्या सधमाद्या हरी हिरण्यकेरया । वोळ्हामभि प्रयो हितम् २४
 तुभ्यं सोमाः सुता इमे स्तीर्णं बर्हिर्विभावसो । स्तोतृभ्य इन्द्रमा वह २५ [२५]

आ ते दक्षं वि रोचना दधद्रत्ना वि द्वाशुषे । स्तोतृभ्य इन्द्रमर्चत २६
 आ ते दधामीन्द्रिय—मुक्था विश्वा शतक्रतो । स्तोतृभ्य इन्द्र मृळय २७
 भद्रंभद्रं न आ भरे—षमूर्जं शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २८
 स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतक्रतो । यदिन्द्र मृळयासि नः २९
 त्वामिद्वृत्रहन्तम् सुतावन्तो हवामहे । यदिन्द्र मृळयासि नः ३० [२६]

उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते । उप नो हरिभिः सुतम् ३१
 द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः सुतम् ३२
 त्वं हि वृत्रहन्त्रेषां पाता सोमानामसि । उप नो हरिभिः सुतम् ३३
 इन्द्र इषे ददातु न क्रभुक्षणमूभुं रयिम् । वाजी ददातु वाजिनम् ३४ [२७] (१५७५)

(९४)

[दशमोऽनुवाकः ॥१०॥ सू० १४-१०३]

१२ बिन्दुः पूतदक्षो वा आङ्गिरसः । मरुतः । गायत्री ।

गौर्धयति मरुतां श्रवस्युर्माता मघोनाम् । युक्ता वह्नी रथानाम् १
यस्या देवा उपस्थे वता विश्वे धारयन्ते । सूर्यामासा हृशे कम् २
तत् सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति कारवः । मरुतः सोमपीतये ३
अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः । उत स्वराजो अश्विना ४
पिबन्ति मित्रो अर्यमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिषधस्थस्य जावतः ५
उतो न्वस्य जोषमाँ इन्द्रः सुतस्य गोमंतः । प्रातर्होतेव मत्सति ६ [२८]

कदत्विपन्त सूर्यस्तिर आप इव सिधः । अर्षन्ति पूतदक्षसः ७
कद्वो अद्य महानां देवानामवो वृणे । त्मना च दुस्मवर्चसाम् ८
आ ये विश्वा पार्थिवानि पप्रथन् रोचना द्विवः । मरुतः सोमपीतये ९
त्यान् नु पूतदक्षसो विवो वो मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये १०
त्यान् नु ये वि रोदसी तस्तभुर्मरुतो हुवे । अस्य सोमस्य पीतये ११
त्यं नु मारुतं गुणं गिरिष्ठां वृषणं हुवे । अस्य सोमस्य पीतये १२ [२९] (१५८७)

(९५)

९ तिरश्चीराङ्गिरसः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

आ त्वा गिरो रथीरिवाऽस्थुः सुतेषु गर्विणः ।
अभि त्वा समनूषतेन्द्र वत्सं न मातरः १
आ त्वा शुक्रा अचुच्यवुः सुतास इन्द्र गर्विणः ।
पिबा त्वस्यान्धस इन्द्र विश्वासु ते हितम् । २
पिबा सोमं मदाय क मिन्द्र श्येनाभृतं सुतम् ।
त्वं हि शश्वतीनां पती राजा विशामसि ३
श्रुधी हवं तिरश्च्या इन्द्र यस्त्वा सपर्यति ।
सुवीर्यस्य गोमंतो रायस्पर्धि मह्यो असि ४
इन्द्र यस्ते नवीयसीं गिरं मन्द्रामजीजनत् ।
चिकित्विन्मनसं धियं प्रत्नामृतस्य पिप्युधीम् ५ [३०]
तमुं ष्टवाम यं गिर इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ।
पुरुण्यस्य पौस्या सिषासन्तो वनामहे ६ (१५९३)

एतो न्विन्द्रं स्तवाम शुद्धं शुद्धेन साक्षा ।

शुद्धैरुक्थैर्वीवृध्वांसं शुद्ध आशीर्वान् ममत्तु ७

इन्द्र शुद्धो न आ गहि शुद्धः शुद्धाभिरुतिभिः ।

शुद्धो रयिं नि धारय शुद्धो ममद्वि सोम्यः ८

इन्द्र शुद्धो हि नो रयिं शुद्धो रत्नानि वृशुषे ।

शुद्धो वृत्राणि जिघ्रसे शुद्धो वाजं सिपाससि ९ [३१] (१५९६)

(९६)

११ तिरश्चीराङ्गिरसो, द्युतानो वा मारुतः । इन्द्रः, १४ इन्द्रामरुतः १५ इन्द्रावृहस्पती ।

त्रिष्टुप्, ४ विराट्, २१ पुरस्ताज्ज्योतिः ।

अस्मा उषास आतिरन्त याम—मिन्द्राय नक्तमूर्ग्याः सुवाचः ।

अस्मा आपो मातरः सप्त तस्थु—नृभ्यस्तराय सिन्धवः सुपाराः १

अतिविन्द्रा विथुरेणा चिदस्त्रा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् ।

न तद्देवो न मर्त्यस्तुतुर्या—द्यानि प्रवृद्धो वृषभश्चकार २

इन्द्रस्य वज्र आयसो निर्मिश्र इन्द्रस्य बाह्वोर्भूयिष्ठमोजः ।

शीर्षन्निन्द्रस्य क्रतवो निरेक आसन्नेषन्त श्रुत्या उपाके ३

मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां मन्ये त्वा च्यवनमच्युतानाम् ।

मन्ये त्वा सत्त्वनामिन्द्र केतुं मन्ये त्वा वृषभं चर्षणीनाम् ४

आ यद्वज्रं बाह्वोरिन्द्र धत्से मवच्युतमहये हन्तवा उ ।

प्र पर्वता अनवन्त प्र गावः प्र ब्रह्माणो अभिनक्षन्त इन्द्रम् ५ [३२]

तमुं ष्टवाम य इमा जजान विश्वा जातान्यवराण्यस्मात् ।

इन्द्रेण मित्रं दिधिषेम गीर्भि—रूपो नमोर्भिवृषभं विशेम ६

वृत्रस्य त्वा श्वसथादीर्षमाणा विश्वे देवा अजहुये सखायः ।

मरुद्भिरिन्द्र सख्यं ते अस्त्व—थेमा विश्वाः पुतना जयासि ७

त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो वावृधाना उक्षा इव राशयो यज्ञियासः । ८

उप त्वेमः कृधि नो भागधेयं शुष्मं त एना हविषा विधेम ९

तिग्ममारुधं मरुतामनीकं कस्त इन्द्र प्रति वज्रं दधर्ष ।

अनायुधासो असुरा अदेवा—श्चक्रेण तां अप वप ऋजीषिन् १०

मह उग्राय तवसे सुवृक्षित प्रेरय शिवतमाय पश्वः ।

गिर्वीहसे गिर इन्द्राय पूर्वी—र्धेहि तन्वे कुविबुद्ध वेदव ११ [३३] (१६०६)

उक्थवाहसे विभ्वे मनीषां द्रुणा न पारमीरया नदीनाम् । नि स्पृश धिया तन्वि श्रुतस्य जुष्टतरस्य कुविदुङ्ग वेदत	११
तद्विविद्धि यत् त इन्द्रो जुजोषत् स्तुहि सुष्टुतिं नमसा विवास । उप भूष जरितर्मा रुवण्यः श्रावया वाचं कुविदुङ्ग वेदत	१२
अव द्रुप्तो अंशुमतीमतिष्ठ—दियानः कृष्णो दशभिः सहस्रैः । आवत् तमिन्द्रः शच्या धमन्त—मप स्नेहितीर्नमणा अधत्त	१३
द्रुप्तमपश्यं विषुणे चरन्त—मुपह्वरे नद्यो अंशुमत्याः । नभो न कृष्णमवतस्थिवांस—मिष्यामि वो वृषणो युध्यताजौ	१४
अध द्रुप्तो अंशुमत्या उपस्थे ऽधारयत् तन्वं तित्विषाणः । विशो अदेवीरभ्याऽचरन्ती—वृहस्पतिना युजेन्द्रः ससाहे	१५ [३४]
त्वं ह त्यत् सप्तभ्यो जार्यमानो ऽशत्रुभ्यो अभवः शत्रुरिन्द्र । गूळ्हे द्यावापृथिवी अन्विन्दो विभुमन्द्रयो भुवनेभ्यो रणं धाः	१६
त्वं ह त्यदप्रतिमानमोजो वज्रेण वज्रिन् धृषितो जघन्थ । त्वं शुष्णस्यावातिरो वर्धत्रै—स्त्वं गा इन्द्र शच्येदविन्द्रः	१७
त्वं ह त्यद्वृषभ चर्षणीनां घ्नो वृत्राणां तविषो बभूथ । त्वं सिन्धूरसृजस्तस्तभानान् त्वमपो अजयो दासपत्नीः	१८
स सुक्रतु रणिता यः सुतेष्व—नुत्तमन्युर्यो अहेव रेवान् । य एक इन्नर्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीदुन्यमाहुः	१९
स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत् तं सुष्टुत्या हव्यं हुवेम । स प्राविता मघवा नोऽधिवक्ता स वाजस्य श्वस्यस्य दाता	२०
स वृत्रहेन्द्र क्रमुक्षाः सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूव । कृण्वन्नपांसि नर्यां पुरुणि सोमो न पीतो हव्यः सखिभ्यः	२१ [३५] (१६१७)

(१७)

१५ रेभः काश्यपः । इन्द्रः । बृहती, १०, १३ अतिजगती, ११-१२ उपरिष्टाद्बृहती,
१४ त्रिष्टुप्, १५ जगती ।

या इन्द्र मुज आमरः स्ववीँ असुरेभ्यः
स्तोतारमिन्मघवन्नस्य वर्धय ये च त्वे वृक्तबर्हिषः

१

(१६१८)

यमिन्द्र दधिषे त्व—मश्वं गां भागमन्ययम् ।
 यजमाने सुन्वति दक्षिणावति तस्मिन् तं धेहि मा पुणौ २
 य इन्द्र सस्त्यव्रतोऽनुष्वापमदेवयुः ।
 स्वैः ष एवैर्मुमुरत् पोष्यं रयिं सनुतर्धेहि तं ततः ३
 यच्छक्रासि परावति यदवावति वृत्रहन् ।
 अतस्त्वा गीर्भिर्द्युर्गादिन्द्र केशिभिः सुतावाँ आ विवासति ४
 यद्वासि रोचने दिवः समुद्रस्याधि विष्टपि ।
 यत् पार्थिवे सदेने वृत्रहन्तम् यदुन्तरिक्ष आ गहि ५ [३६]

स नः सोमेषु सोमपाः सुतेषु शवसस्पते ।
 मादयस्व राधसा सूनृतावते—न्द्र राया परीणसा ६
 मा न इन्द्र परा वृण—ग्भवा नः सधमाद्यः ।
 त्वं न ऊती त्वमिन्न आप्यं मा न इन्द्र परा वृणक् ७
 अस्मे इन्द्र सचा सुते नि षदा पीतये मधु ।
 कृधी जरित्रे मघवन्नतो मह—दुस्मे इन्द्र सचा सुते ८
 न त्वा देवास आशत न मर्त्यासो अदिवः ।
 विश्वा जातानि शर्वसाभिभूरसि न त्वा देवास आशत ९
 विश्वाः पृतना अभिभूतरं नरं सजू—स्ततक्षुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे ।
 क्रत्वा वरिष्ठं वरं आमुरिमुतो—ग्रमोजिष्ठं त्वसं तरस्विनम् १० [३७]

समीं रेभासो अस्वर—न्निन्द्रं सोमस्य पीतये ।
 स्वर्पतिं यदी वृधे धृतव्रतो ह्योजसा समूतिभिः ११
 नेमिं नेमन्ति चक्षसा मेघं विप्रा अभिस्वरा ।
 सुवीतयो वो अद्रुहो ऽपि कर्णे तरस्विनः समृक्त्रभिः १२
 तमिन्द्रं जोहवीमि मघवानमुग्रं सत्रा दधानमप्रतिष्कुतं शवांसि ।
 मंहिष्ठो गीर्भिरा च यज्ञियो ववर्तद्वाये नो विश्वा सुपथा कृणोतु वज्री १३
 त्वं पुर इन्द्र चिकिदेना व्योजसा शविष्ठ शक्र नाशयधै ।
 त्वद्विश्वानि भुवनानि वज्रिन् द्यावा रेजेते पृथिवी च भीषा १४
 तन्मं क्रतमिन्द्र शूर चित्र पात्व—पो न वज्रिन् दुरितातिं पषि भूरि ।
 कदा न इन्द्र राय आ दशस्ये—विश्वप्स्यस्य स्पृहयाप्यस्य राजन् १५ [३८] (१६३२)

[सप्तमोऽध्यायः ॥ ७॥ व० १-३९]

(९८)

१९ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । उष्णिक्; ७, १०-११ ककुप्; ९, १२ पुरउष्णिक् ।

इन्द्राय सामं गायत विप्राय बृहते बृहत् । धर्मकृते विपश्चिते पनस्यवे १
 त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्यमरोचयः । विश्वकर्मा विश्वदेवो मह्यं असि २
 विभ्राजस्त्रयोतिषा स्वर्गच्छो रोचनं विवः । देवास्त इन्द्र सख्याय येमिरे ३
 एन्द्र नो गधि प्रियः सन्नाजिदगोह्यः । गिरिर्न विश्वतस्पृथुः पतिर्विवः ४
 आभि हि संत्य सोमपा उभे बभूथ रोदसी । इन्द्रासि सुन्वतो बृधः पतिर्विवः ५
 त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र कृता पुरामसि । हन्ता दस्योर्मनोर्वृधः पतिर्विवः ६[१]

अथा हीन्द्र गिर्वण उप त्वा कामान् महः संसृज्महे । उदेव यन्त उदभिः ७
 वार्षा त्वा यन्वाभिर्वर्धन्ति शूर ब्रह्माणि । वावृध्वासं चिदद्विवो विवेदिवे ८
 युस्त्रन्ति हरी इषिरस्य गार्थ्यो रौ रथ उरुयुगे । इन्द्रवाहा वचोयुजा ९
 त्वं न इन्द्रा भरं ओजो नृम्णं शतक्रतो विचर्षणे । आ वीरं पृतनाषहम् १०
 त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतक्रतो बभूविथ । अधा ते सुम्नमीमहे ११
 त्वां शुष्मिन् पुरुहूत वाजयन्तमुप ब्रुवे शतक्रतो । स नो रास्व सुवीर्यम् १२[२](१६४४)

(९९)

८ नृमेध आङ्गिरसः । इन्द्रः । प्रगाथः = (विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

त्वामिदा ह्यो नरोऽपीप्यन् वज्रिन् भूर्णयः ।
 स इन्द्र स्तोमवाहसामिह भ्रुध्युप स्वसर्मा गहि १
 मत्स्वा सुशिप्र हरिवस्तदीमहे त्वे आ भूषन्ति वेधसः ।
 तव श्रवांस्युपमान्युक्थ्या सुतेष्विन्द्र गिर्वणः २
 श्रायन्त इव सूर्य विश्वेदिन्द्रस्य भक्षत ।
 वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भागं न दीधिम ३
 अनर्शरातिं वसुदामुप स्तुहि भद्रा इन्द्रस्य रातयः ।
 सो अस्य कामं विधतो न रोषति मनो वानाय चोदयन् ४
 त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः ।
 अशस्तिहा जनिता विश्वतूरसि त्वं तूर्य तरुष्यतः ५
 (३५४९)

अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न मातरा ।

विश्वास्ते स्पृधः श्रथयन्त मन्यवे वृत्रं यदिन्द्र तूर्वासि

६

इत ऊती वो अजरं प्रहेतारमप्रहितम् ।

आशु जेतारं हेतारं रथीतम्—मर्तुं तुग्रयावृधम्

७

इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृतं शतमूर्तिं शतक्रतुम् ।

समानमिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसूजुवम्

८ [३] (१६५२)

(१००)

(१२) १-३, ६-१२ नेमो भार्गवः, ४-५ इन्द्रः । इन्द्रः, ८ सुपर्णः, ९ वज्रो वा, १०-११ वाक् ।

त्रिष्टुप्, ६ जगती, ७-९ अनुष्टुप् ।

अयं त एमि तन्वां पुरस्ता—द्विष्वे देवा अभि मा यन्ति पश्चात् ।

यदा महां दीधरो भागमिन्द्रा—ऽऽदिन्मया कृणवो वीर्याणि

१

दधामि ते मधुनो भक्षमग्रे हितस्ते भागः सुतो अस्तु सोमः ।

असश्च त्वं दक्षिणतः सखा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरिं

२

प्र सु स्तोमं भरत वाजयन्त इन्द्राय सत्यं यदि सत्यमस्ति ।

नेन्द्रो अस्तीति नेम उ त्व आह क ई ददर्श कमभि ष्टवाम

३

अयमस्मि जरितः पश्य मेह विश्वा जातान्यभ्यास्मि महा ।

ऋतस्य मा प्रदिशो वर्धय—न्त्यादर्विरो भुवना दर्दरीमि

४

आ यन्मा वेना अरुहन्तस्यै एकमासीनं हर्यतस्य पृष्ठे ।

मनश्चिन्मे हृद आ प्रत्यवोच—दक्षिणवृत्तिशुमन्तः सखायः

५

विश्वेत् ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या या चकर्थ मघवान्निन्द्र सुन्वते ।

पारावतं यत् पुरुसंभूतं व—स्वपावृणोः शरभाय ऋषिबन्धवे

६ [४]

प्र नूनं धावता पृथङ् नेह यो वो अवावरीत् ।

नि षी वृतस्य मर्मेणि वज्रमिन्द्रो अपीपतत्

७

मनोजवा अयमान आयसीमंतरत् पुरम् ।

दिवं सुपर्णो गत्वाय सोमं वज्रिण आभरत्

८

समुद्रे अन्तः शयत उद्गा वज्रो अभीवृतः ।

भरन्त्यस्मै संयतः पुरःप्रस्रवणा बलिम्

९

(१६६१)

यद्वाग्वदन्त्याविचेतनानि राष्ट्रीं देवानां निषसाद मन्द्रा ।
 चतस्र ऊर्जं दुदुहे पर्यासि कं स्विदस्याः परमं जंगाम १०
 देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ।
 सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुष सुष्टुतैतु ११
 सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व द्यौर्दीहि लोकं वज्राय विष्क्रमे ।
 हनाव वृत्रं रिणचाव सिन्धूनिन्द्रस्य यन्तु प्रसवे विसृष्टाः १२ [५] (१६६४)

(१०१)

१६ जमदग्निर्भागवः । मित्रावरुणौ, ५ मित्रावरुणादित्याः, ६ आदित्याः, ७-८ अश्विनौ, ९-१० वायुः,
 -११-१२ सूर्यः, १३ उषाः सूर्यप्रभा वा, १४ पवमानः, १५-१६ गौः । १-२ प्रगाथः =
 (बृहती, सतोबृहती), ३ गायत्री, ४ सतोबृहती, ५-१३ प्रगाथः = (विषमा बृहती,
 समा सतोबृहती,) १४-१६ त्रिष्टुप् ।

ऋधगित्था स मर्त्यः शशमे देवतातये ।
 यो नूनं मित्रावरुणावभिष्टय आचक्रे हव्यदातये १
 वर्षिष्ठक्षत्रा उरुचक्षसा नरा राजाना दीर्घश्रुत्तमा ।
 ता बाहुता न कुंसना रथर्यतः साकं सूर्यस्य रश्मिभिः २
 प्र यो वां मित्रावरुणा ऽजिरो दूतो अद्रवत् । अयःशीर्षा मदेरघुः ३
 न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे न संवादाय रमते ।
 तस्मान्नो अद्य समृतेरुण्यतं बाहुभ्यां न उरुण्यतम् ४
 प्र मित्राय प्रार्यम्णे संचथ्यमृतावसो ।
 वरूथ्यं वरुणे छन्द्यं वचः स्तोत्रं राजसु गायत ५ [६]

ते हिंन्विरे अरुणं जेन्यं वस्वेकं पुत्रं तिसृणाम् ।
 ते धामान्यमृता मर्त्यानामदब्धा अभि चक्षते ६
 आ मे वचांस्युद्यता द्युमत्तमानि कर्त्वा ।
 उभा यातं नासत्या सजोषसा प्रति हव्यानि वीतये ७
 रातिं यद्वाग्मरक्षसं हवामहे युवाभ्यां वाजिनीवसू ।
 प्राचीं होत्रां प्रतिरन्तावितं नरा गृणाना जमदग्निना ८
 आ नो यज्ञं दिविस्पृशं वायो याहि सुमन्मभिः ।
 अन्तः पवित्रं उपरि श्रीणानोऽयं शुक्रो अयामि ते ९ (१६७३)

वेत्यध्वर्युः पथिभी रजिष्ठैः प्रति हव्यानि वीतये ।

अधा नियुत्व उभयस्य नः पिब शुचिं सोमं गवांशिरम्

१० [७]

बण्महाँ असि सूर्य बळादित्य महाँ असि ।

महस्ते सतो महिमा पेनस्यते ऽन्द्रा देव महाँ असि

११

बद्र सूर्य श्रवसा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि ।

मह्ना देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिरदाभ्यम्

१२

इयं या नीच्यकिर्णी रूपा रोहिण्या कृता ।

चित्रेव प्रत्यदर्शयत्युन्तर्दृशसु बाहुषु

१३

प्रजा ह तिस्रो अत्यायमीयुर्न्युन्या अर्कमभितो विविश्रे ।

बृहद्ध तस्थौ भुवनेष्वन्तः पर्वमानो हरित आ विवेश

१४

माता रुद्राणां दुहिता वसूनां स्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ।

प्र नु वोचं चिकितुषे जनाय मा गामनागामदिति वधिष्ट

१५

वचोविवं वाचमुदीरयन्तीं विश्वाभिर्धीभिरुपतिष्ठमानाम् ।

देवीं देवेभ्यः पर्यगुषीं गा—मा मावृक्त मर्त्यो दुभ्रचेताः

१६ [८] (१६८०)

(१०९)

१२ भार्गवः प्रयोगः, अग्निर्बर्हिस्पत्यः, पावको वा, सहस्रः पुत्रौ गृहपति-यविष्ठौ
तयोर्वान्यतरः । अग्निः । गायत्री ।

त्वमग्ने बृहद्वयो दधासि देव वाशुषे ।

कविर्गृहपतिर्युवा

१

स न ईळानया सह देवाँ अग्ने दुवस्युवा ।

चिकिद्विभान्वा वह

२

त्वया ह स्विद्युजा वयं चोदिष्ठेन यविष्ठ्य ।

अभि ष्मो वार्जसातये

३

और्वभृगुवच्छुचिं मप्रवानवदा हुवे ।

अग्निं समुद्रवाससम्

४

हुवे वातस्वनं कविं पर्जन्यक्रन्ध्यं सहः ।

अग्निं समुद्रवाससम्

५ [९] (१६८५)

आ स॒वं स॒वितुर्य॒था भ॒गस्ये॒व भु॒जिं हु॒वे ।

अ॒ग्निं स॒मुद्र॒वास॒सम्

६

अ॒ग्निं वो॑ वृ॒धन्त॑—म॒ध्वरा॑णां पु॒रुत॑मम् ।

अ॒च्छा न॒प्त्रे स॒हस्व॑ते

७

अ॒यं यथा॑ न आ॒भुवत् त्व॑ष्टा रू॒पेव॑ तक्ष्या ।

अ॒स्य क॒त्वा यश॑स्वतः

८

अ॒यं वि॒श्वा अ॒भि श्रि॒यो ऽग्नि॑र्वैषु॒ पत्य॑ते ।

आ वा॒जैरु॒पं नो॑ ग॒मत्

९

वि॒श्वेषा॑मि॒ह स्तु॑हि होत॒ृणां य॒शस्त॑मम् ।

अ॒ग्निं य॒ज्ञेषु॑ पू॒र्व्यम्

१० [१०]

शी॒रं पा॒वक॑शो॒चिषं॑ ज्ये॒ष्ठो यो द॑मे॒ष्वा ।

क्री॒दाय॑ दी॒र्घभु॑त्त॒मः

११

तम॑र्वन्तं न सा॒नसिं॑ गृ॒णीहि॑ वि॒ष शु॒ष्मिण॑म् ।

मि॒त्रं न या॑तय॒ज्जन॑म्

१२

उ॒पं त्वा जा॒मयो॑ गि॒रो दे॑दि॒शती॒र्हवि॑ष्कृतः ।

वा॒यो॒रनी॑के अ॒स्थिर॑न्

१३

यस्य॑ त्रि॒धात्व॑वृ॒तं ब॒र्हिस्त॑स्थावसं॒दिन॑म् ।

आ॒प॒श्चि॒न्नि द॑धा प॒दम्

१४

प॒दं दे॒वस्य॑ मी॒ळुषो॑ ऽना॒धृष्टा॑भि॒रुति॑भिः ।

भ॒द्रा सूर्य॑ इ॒वोप॑हृक्

१५ [११]

अ॒ग्ने घृ॒तस्य॑ धी॒तिभि॑—स्ते॒पानो॑ दे॒व शो॒चिषा॑ ।

आ दे॒वान् व॑क्षि यक्षि च

१६

सं त्वा॑ज॒नन्त॑ मा॒तरः॑ क॒विं दे॒वासो॑ अ॒ङ्गिरः॑ ।

ह॒व्यवा॑ह॒भर्म॑र्त्यम्

१७

प्र॒चेत॑सं त्वा क॒वे ऽग्ने॑ दू॒तं वरे॑ण्यम् ।

ह॒व्यवा॑हं नि॒षेदि॑रे

१८

न॒हि मे॑ अ॒स्त्यद्भ्या॑ न स्व॒र्धिति॑र्व॒नन्व॑ति ।

अथै॒ताह॑र्म॒रामि॑ ते

१९

(१६९९)

अ० ६, अ० ७, व० १२]

[५५९]

[अग्वेदः । मं० ८, सू० १०२, मं० २०]

यदग्ने कानि कानि चिदा ते दारूणि बृध्मसि ।

ता जुषस्व यविष्ठ्य

२०

यदच्युपजिह्विका यद्वध्रो अतिसर्पति ।

सर्वं तदस्तु ते घृतम्

२१

अग्निमिन्धानो मनसा धियं सचेत जर्त्यः ।

अग्निमीधे विवस्वभिः

२२ [१२] (१७०२)

(१०३)

१४ सोभरिः काण्वः । अग्निः, १४ अग्नमरुतः । बृहती, ५ विराड्रूपा, ७, ९, ११, १३ सतोबृहती;
८, १२ ककुप्; १० हसीयसी; १४ अनुष्टुप् ।

अदर्शि गातुवित्तमो यस्मिन् व्रतान्यावुधुः ।

उपो षु जातमार्यस्य वर्धनमग्निं नक्षन्त नो गिरः

१

प्र देवोदासो अग्निर्वैवाँ अच्छा न मज्जमा ।

अनु मातरं पृथिवीं वि वावृते तस्थौ नाकस्य सानवि

२

यस्माद्वेजन्त कृष्टयश्चकृत्यानि कृण्वतः ।

रुहससां मेधसांताविव त्मना ऽग्निं धीभिः संपर्यत

३

प्र यं राये निनीषसि मतो यस्ते वसो दाशत् ।

स वीरं धत्ते अग्न उक्थशंसिनं त्मना सहस्रपोषिणम्

४

स हृळ्हे चिकुभि तृणन्ति वाजमर्वता स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

त्वे देवत्रा सदा पुरुवसो विश्वा वामानि धीमहि

५ [१३]

यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।

मधोर्न पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्यग्रये

६

अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मज्यन्ते देवयवः ।

उभे तोके तनये दस्म विश्पते पर्षि राधो मघोनाम्

७

प्र मंहिष्ठाय गायत क्रतावे बृहते शुक्रशोचिषे ।

उपस्तुतासो अग्रये

८

आ वंसते मघवा वीरव्यशः समिन्द्रो द्युम्याहुतः ।

कुविन्नो अस्य सुमतिर्नवीयस्य च्छा वार्जेभिरागमत्

९

(१७११)

प्रेष्ठं प्रियाणां स्तुत्यासावार्तिथिम् ।

अग्निं रथानां यमम्

१० [१४]

उदिता यो निदिता वेदिता व—स्वा यज्ञियो वर्तति ।

कुष्टरा यस्य प्रवणे नोर्मयो धिया वाजं सिषासतः

११

मा नो हृणीतामतिथिर्वसुरग्निः पुरुषशस्त एषः ।

यः सुहोता स्वध्वरः

१२

मो ते रिषन्त्ये अच्छोक्तिभिर्वसो ऽग्ने केभिश्चिदेवैः ।

कीरिश्चिद्धि त्वामीद्वे द्रुत्याय रातहव्यः स्वध्वरः

१३

आग्ने याहि मरुत्सखा रुद्रेभिः सोमपीतये ।

सोमया उप सुष्टुतिं मादयस्व स्वर्णरे

१४ [१५] (१७१६)

॥ इत्यष्टमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्र—संख्या

सप्तममण्डलस्यान्तपर्यन्तं

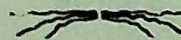
५९७४

अष्टममण्डलस्य (वालखिल्यसहिता)

१७१६

,, (वालखिल्यरहिता १६३६)

सर्वयोगः ७६९०

अथ नवमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-२४]

१० मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स्वादिष्ठया मदिष्ठया	पर्वस्व सोम धारया	। इन्द्राय पातवे सुतः	१
रक्षोहा विश्वचर्षणि	रभि योनिमयोहतम्	। दुणा सधस्थमासदत्	२
वरिवोधातमो भव	मंहिष्ठो वृत्रहन्तमः	। पर्षि राधो मघोनाम्	३
अभ्यर्ष महानां	वृवानां वीतिमन्धसा	। अभि वाजमुर्त श्रवः	४
त्वामच्छा चरामसि	तदिदर्थं विवेदिवे	। इन्द्रो त्वे न आशसः	५ [१६]
पुनाति ते परिस्रुतं	सोमं सूर्यस्य दुहिता	। वारेण शश्वता तना	६
तमीमण्वीः समर्य आ	गृभ्णन्ति योषणो दश	। स्वसारः पार्ये विवि	७
तमीं हिन्वन्त्यगुवो	धमन्ति बाकुरं दृतिम्	। त्रिधातु वारणं मधु	८
अभीष्टममघ्या उत	श्रीणन्ति धेनवः शिशुम्	। सोममिन्द्राय पातवे	९
अस्येदिन्द्रो मदेष्वा	विश्वा वृत्राणि जिघ्रते	। शूरो मघा च मंहते	१० [१७] (१०)

(२)

१० मेधातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पर्वस्व देववीरतिं	पवित्रं सोम रंहा	। इन्द्रमिन्द्रो वृषा विश	१
आ वच्यस्व महि प्सरो	वृषेन्दो द्युम्वर्त्तमः	। आ योनिं धर्णासिः संदः	२
अधुक्षत प्रियं मधु	धारा सुतस्य वेधसः	। अपो वसिष्ठ सुकृतुः	३
महान्तं त्वा महीर	न्वापो अर्षन्ति सिन्धवः	। यद्वोभिर्वासयिष्यसे	४
समुद्रो अप्सु मामृजे	विष्टम्भो धरुणो दिवः	। सोमः पवित्रे अस्मयुः	५ [१८]
अचिक्रवदृषा हरि	र्महान् मित्रो न दर्शतः	। सं सूर्येण रोचते	६
गिरस्त इन्दु ओजसा	मर्मज्यन्ते अपस्युवः	। याभिर्मदाय शुम्भसे	७
तं त्वा मदाय घृष्वय	उ लोककृत्तुमीमहे	। तव प्रशस्तयो महीः	८
अस्मभ्यमिन्द्रविन्द्रयु	र्मध्वः पवस्व धारया	। पर्जन्यो वृष्टिमाँ इव	९
गोषा इन्दो नृषा अस्य	श्वसा वाजसा उत	। आत्मा यज्ञस्य पूर्यः	१० [१९] (२०)

(३)

१० आजीगर्तिः शुनःशेषः, कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष देवो अमर्त्यः	पर्णवीरिव दीयति	। अ॒भि द्रो॒णान्या॒सद॑म्	१
एष देवो वि॒पा कृ॒तो	ऽति॒ ह्वरा॑सि धावति	। प॒र्वमा॒नो अ॒दाभ्यः	२
एष देवो वि॒प॒न्युभिः	प॒र्वमा॒न ऋ॒तायु॑भिः	। ह॒रि॒र्वाजा॑य मृज्यते	३
एष वि॒श्वानि॑ वा॒र्या	शू॒रो य॒न्निव॑ स॒त्त्वभिः	। प॒र्वमा॒नः सि॒षास॑ति	४
एष देवो रथ॑र्यति	प॒र्वमा॒नो द॑शस्यति	। अ॒विष्कृ॑णोति व॒ग्वनु॑म्	५ [२०]
एष वि॒पैर॑भिष्टुतो	ऽपो दे॒वो वि गा॑हते	। द॒ध॒द्र॒त्नानि॑ कृशुषे	६
एष दि॒वं वि धा॑वति	ति॒रो रजा॑सि धार॑या	। प॒र्वमा॒नः क॒र्निक॑दत्	७
एष दि॒वं व्या॑सरत्	ति॒रो रजा॑स्यस्पृ॒तः	। प॒र्वमा॒नः स्व॑ध्व॒रः	८
एष प्र॒त्नेन॑ जन्म॑ना	दे॒वो दे॒वेभ्यः॑ सु॒तः	। ह॒रिः प॒वित्रे॑ अर्षति	९
एष उ॒ स्य पु॑रु॒वतो॑	ज॒ज्ञानो॑ ज॒नय॑न्निषः	। धा॑र॒या प॒वते॑ सु॒तः	१० [२१] (३०)

(४)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स॒ना च सोम॑ जेषि॑ च	प॒र्वमा॒न महि॑ श्रवः	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	१
स॒ना ज्योतिः॑ स॒ना स्व॑	वि॒श्वो च सोम॑ सौ॒भगा॑ ।	अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	२
स॒ना दक्ष॑मु॒त क्र॒तु	म॒प सोम॑ मृ॒धो ज॑हि	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	३
प॒वी॒तारः॑ पु॒नीत॑न	सोम॑मिन्द्रा॒य पा॑त॒वे	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	४
त्वं सू॒र्ये न॒ आ भ॑ज	तव॑ कृ॒त्वा तवो॑तिभिः	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	५ [२२]
तव॑ कृ॒त्वा तवो॑तिभिः	ज्यो॑क् पश्ये॒म सू॒र्यम्	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	६
अ॒भ्यर्ष॑ स्वायु॒ध सोम॑ द्वि॒र्बर्ह॑सं र॒यिम्		। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	७
अ॒भ्य॑र्षान॒पच्यु॑तो र॒यिं स॑मत्सु॒ सास॑हिः		। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	८
त्वां य॒ज्ञैर॑वीवृ॒धन्	प॒र्वमा॒न वि॒धर्म॑णि	। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	९
र॒यिं न॑श्चि॒त्रम॑श्वि॒न्मि॒न्दो वि॒श्वायु॑मा भ॑र		। अ॒था नो॑ व॒स्य॑सस्कृ॒धि	१० [२३] (४०)

अ० ६, अ० ७, व० २४]

[५६३]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ५, मं० १]

(५)

११ काश्यपोऽसितो देवलो वा । अ० प्रीसूक्तं = (१ इमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्धारः, ६ उपासानकता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । गायत्री, ८-११ अनुष्टुप् ।

समिद्धो विश्वतस्पतिः पर्वमानो वि राजति । प्रीणन् वृषा कर्निकदत् १
तनूनपात् पर्वमानः शृङ्गे शिशानो अर्षति । अन्तरिक्षेण रारजत् २
इळैन्यः पर्वमानो रयिर्वि राजति द्युमान् । मधोर्धाराभिरोजसा ३
बर्हिः प्राचीनमोजसा पर्वमानः स्तूणन् हरिः । देवेषु देव ईयते ४
उदैर्तिर्जिहते बृहद् द्वारो देवीर्हिरण्ययीः । पर्वमानेन सुष्टुताः ५ [२४]

सुशिल्पे बृहती मही पर्वमानो वृषण्यति । नक्तोपासा न दर्शते ६
उभा देवा नृचक्षसा होतारा दैव्या हुवे । पर्वमान इन्द्रो वृषा ७
भारती पर्वमानस्य सरस्वतीळा मही ।

इमं नो यज्ञमा गमन् तिस्रो देवीः सुपेशसः ८

त्वष्टारमग्रजां गोपां पुरोयावानमा हुवे ।

इन्द्रुरिन्द्रो वृषा हरिः पर्वमानः प्रजापतिः ९

वनस्पतिं पर्वमानं मध्वा समङ्गिध धारया ।

सहस्रवल्शं हरितं भारजमानं हिरण्ययम् १०

विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं पर्वमानस्या गत ।

वायुर्बृहस्पतिः सूर्योऽग्निरिन्द्रः सजोषसः ११ [२५] (५१)

(६)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पर्वमानः सोमः । गायत्री ।

मन्द्रया सोम धारया वृषा पवस्व देवयुः । अद्यो वारेण्वस्मयुः १
अभि त्यं मद्यं मदु—मिन्दुविन्द्र इति क्षर । अभि वाजिनो अर्वतः २
अभि त्यं पूर्यं मदं सुवानो अर्ष पवित्र आ । अभि वार्जमुत श्रवः ३
अनु द्वप्तास इन्द्रव आपो न प्रवतासरन् । पुनाना इन्द्रमाशत ४
यमत्यमिव वाजिनं मृजन्ति योषणो दश । वने क्रीळन्तमत्यविम् ५ [२६]

तं गोभिवृषणं रसं मदीय देववीतये । सुतं भराय सं सृज ६

(५७)

देवो देवाय धारयेन्द्राय पवते सुतः । पयो यदस्य पीपयत् ७
 आत्मा यज्ञस्य रंहा सुष्वाणः पवते सुतः । प्रतं नि पाति काव्यम् ८
 एवा पुनान इन्द्रयुर्मदं मदिष्ठ वीतये । गुहा चिदधिषे गिरः ९ [२७] (६०)

(७)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्रमिन्द्रवः पथा धर्मचतस्य सुश्रियः । विद्वाना अस्य योजनम् १
 प्र धारा मध्वो अग्रियो महीरपो वि गाहते । हविर्हविष्णु वन्द्यः २
 प्र युजो वाचो अग्रियो वृषाव चक्रवृद्धने । सद्भाभि सत्यो अध्वरः ३
 परि यत् काव्या कवि नृमणा वसानो अर्षति । स्वर्वाजी सिंघासति ४
 पवमानो अभि स्पृधो विशो राजेव सीदति । यदीमृण्वन्ति वेधसः ५ [२८]

अव्यो वारे परि प्रियो हरिर्वनेषु सीदति । रेभो वनुष्यते मती ६
 स वायुमिन्द्रमश्विना साकं मदेन गच्छति । रणा यो अस्य धर्मभिः ७
 आ मित्रावरुणा भगं मध्वः पवन्त ऊर्मयः । विद्वाना अस्य शक्मभिः ८
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं मध्वो वाजस्य सातये । श्रवो वसूनि सं जितम् ९ [२९] (६९)

(८)

१ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमा अभि प्रियमिन्द्रस्य काममक्षरन् । वर्धन्तो अस्य वीर्यम् १
 पुनानासंश्चमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना । ते नो धान्तु सुवीर्यम् २
 इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो हार्दि चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ३
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो हिन्वति सप्त धीतयः । अनु विप्रा अमादिषुः ४
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमार्ति मेघ्यः । सं गोभिर्वासयामसि ५ [३०]

पुनानः कलशेष्वा वस्त्राण्यरुषो हरिः । परि गव्यान्वव्यत ६
 मघोन आ पवस्व नो जहि विश्वा अप द्विषः । इन्द्रो सखायमा विश ७
 वृष्टिं त्रिवः परि स्रव द्युम्नं पृथिव्या अधि । सहो नः सोम पृत्सु धाः ८
 नृचक्षंसं त्वा व्यमिन्द्रपीतं स्वर्विदम् । मक्षीमहिं प्रजामिषम् ९ [३१] (७८)

अ० ६, अ० ७, व० ३२]

[५६५]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ९, मं० १

(९)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रिया दिवः कविर्वयांसि नप्योर्हितः । सुवानो याति कविक्रतुः १
प्रप्र क्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अद्रुहे । वीत्यर्ष चर्निष्ठया २
स सूनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरोचयत् । महान् मही कृतावृधा ३
स सप्त धीतिभिर्हितो नद्यो अजिन्वदुद्रुहः । या एकमक्षि वावृधुः ४
ता आभि सन्तमस्तृतं महे युवानमा दधुः । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ५ [३२]

अभि वह्निरमर्त्यः सप्त पश्यति वावहिः । क्रिविर्देवीरतर्पयत् ६
अवा कल्पेषु नः पुमस्तमांसि सोम योध्या । तानि पुनान जङ्घनः ७
नू नव्यसे नवीयसे सुक्ताय साधया पथः । प्रत्नवद्रोचया रुचः ८
पवमान महि श्रवो गामश्वं रासि वीरवत् । सना मेधां सना स्वः ९ [३३] (८७)

(१०)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र स्वानासो रथा इवाऽर्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः १
हिन्वानासो रथा इव दधन्विरे गर्भस्त्योः । भरांसः कारिणामिव २
राजानो न प्रशस्तिभिः सोमासो गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातृभिः ३
परि सुवानास इन्दवो मदाय ब्रह्मणा गिरा । सुता अर्षन्ति धारया ४
आपानासो विवस्वतो जनन्त उपसो भगम् । सूर अण्वं वि तन्वते ५ [३४]

अप द्वारा मतीनां प्रत्ना ऋण्वन्ति कारवः । वृष्णो हरस आयवः ६
समीचीनास आसते होतारः सप्तजामयः । पदमेकस्य पिप्रतः ७
नाभा नाभिं न आ दद्वे चक्षुश्चित् सूर्ये सचा । कवेरपत्यमा दुहे ८
अभि प्रिया दिवस्पदमध्वर्युभिर्गुहा हितम् । सूरः पश्यति चक्षसा ९ [३५] (९६)

(११)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उपास्मै गायता नरः पवमानायेन्दवे । अभि देवा इयक्षते १
अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिश्नयुः । देवं देवाय देवयु २
स नः पवस्व शं गवे शं जनाय शमवते । शं राजन्नोषधीभ्यः ३

(९९)

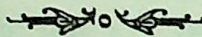

बभ्रवे नु स्वतवसे ऽरुणाय दिविस्पृशे । सोमाय गाथमर्चत	४
हस्तच्युतेभिरद्विभिः सुतं सोमं पुनीतन । मधावा धावता मधु	५ [३६]
नमसेदुप सीदत दूधेदुभि श्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन	६
अमित्रहा विचर्षणिः पवस्व सोम शं गवे । देवेभ्यो अनुकामकृत	७
इन्द्राय सोम पातवे मदाय परि पिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्पतिः	८
पवमान सुवीर्यं रयिं सोम रिरिहि नः । इन्दुविन्द्रेण नो युजा	९ [३७] (१०५)

(१२)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमिन्दवः सुता ऋतस्य सादने । इन्द्राय मधुमत्तमाः	१
अभि विप्रा अनूषत गावो वत्सं न मातरः । इन्द्रं सोमस्य पीतये	२
मवच्युत क्षेति सादने सिन्धोरूमा विपश्चित् । सोमो गौरी अर्धि श्रितः	३
द्विवो नाभा विचक्षणो ऽव्यो वारं महीयते । सोमो यः सुक्रतुः कविः	४
यः सोमः कलशेष्वं अन्तः पवित्र आहितः । तमिन्दुः परि पस्वजे	५ [३८]
प्र वाचमिन्दुरिष्याति समुद्रस्याधि विष्टपि । जिन्वन् कोशं मधुश्रुतम्	६
नित्यस्तोत्रो वनस्पतिर्धीनामन्तः सबर्दुघः । हिन्वानो मानुषा युगा	७
अभि प्रिया विवस्पदा सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कविः	८
आ पवमान धारय रयिं सहस्रवर्चसम् । अस्मे इन्दो स्वाभुवम्	९ [३९] (११४)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-३३]

(१३)

९ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमः पुनानो अर्षति सहस्रधारो अत्यविः । वायोरिन्द्रस्य निष्कृतम्	१
पवमानमवस्यवो विप्रमभि प्र गायत । सुष्वाणं देववीतये	२
पवन्ते वार्जसातये सोमाः सहस्रपाजसः । गृणाना देववीतये	३
उत नो वार्जसातये पवस्व बृहतीरिषः । द्युमदिन्दो सुवीर्यम्	४
ते नः सहस्रिणं रयिं पवन्तामा सुवीर्यम् । सुवाना देवास इन्दवः	५ [१]
अत्या हियाना न हेतुभि रसृग्रं वार्जसातये । वि वारमव्यमाशवः	६
वाश्वा अर्षन्तीन्दवो ऽभि वत्सं न धेनवः । वृधन्विरे गर्भस्त्योः	७
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः पवमान कनिक्रदत् । विश्वा अप द्विषो जहि	८
अपघ्नन्तो अरावणाः पवमानाः स्वर्दशः । योनावृतस्य सीदत	९ [२] (१२३)

अ० ६, अ० ८, व० ३]

[५६७]

[ऋग्वेद । मं० ९, सू० १४, मं० १

(१४)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि प्रासिष्यदत् कविः सिन्धोरूमावधिं श्रितः । कारं बिभ्रत् पुरुस्पृहम् १
गिरा यद्वी सबन्धवः पञ्च व्राता अपस्यवः । परिष्कृण्वन्ति धर्णसिम् २
आदस्य शुष्मिणो रसे विश्वे देवा अमत्सत । यद्वी गोभिर्वसायते ३
निरिणानो वि धावति जहृच्छर्याणि तान्वा । अत्रा सं जिघ्रते युजा ४
नप्तीभिर्यो विवस्वतः शुभ्रो न मामृजे युवा । गाः कृण्वानो न निर्णिजम् ५ [३]

अति श्रिती तिरश्चता गव्या जिगात्यण्व्या । वग्नुमियर्ति यं विदे ६
अभि क्षिपः समग्मत मर्जयन्तीरिषस्पतिम् । पृष्ठा गृभ्णत वाजिनः ७
परि विव्यानि मर्षुशद् विश्वानि सोम पार्थिवा । वसूनि याह्यस्मयुः ८ [४] (१३१)

(१५)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष धिया यात्यण्व्या शूरो रथेभिराशुभिः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् १
एष पुरु धियायते बृहते देवतातये । यत्रामृतास आसते २
एष हितो वि नीयते ऽन्तः शुभ्रावता पथा । यदी तुञ्जन्ति भूर्णयः ३
एष शृङ्गाणि दोधुवच्छिशीते यूथ्योऽ वृषा । नृम्णा दधान ओजसा ४
एष रुक्मिभिरीयते वाजी शुभ्रेभिर्शुभिः । पतिः सिन्धूनां भवन् ५
एष वसूनि पिबुना परुषा ययिवाँ अति । अव शादेषु गच्छति ६
एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणेष्वायवः । प्रचक्राणं महीरिषः ७
एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सप्त धीतयः । स्वायुधं मदिन्तमम् ८ [५] (१३२)

(१६)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते सोतार ओण्योऽ रसं मदाय घृष्वये । सर्गो न तक्त्येतशः १
क्त्वा दक्षस्य रथ्यमपो वसानमन्धसा । गोषामण्वेषु सश्विम २
अनसमप्सु दुष्टरं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे ३
प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्षति । क्त्वा सुधस्थमासदत् ४ (१३३)

प्र त्वा नमोभिरिन्द्व	इन्द्र सोमा असृक्षत	। महे भराय कारिणः	५
पुनानो रूपे अव्यये	विश्वा अर्षन्नभि श्रियः	। शूरो न गोपु तिष्ठति	६
द्विवो न सानु पिप्युषी	धारा सुतस्य वेधसः	। वृथा पवित्रे अर्षति	७
त्वं सोम विपश्चितं	तना पुनान आयुषु	। अव्यो वारं वि धावसि	८ [६] (१४७)

(१७)

८ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र निम्नेनेव सिन्धवो	घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णयः	। सोमा असृग्रमाशवः	१
अभि सुवानास इन्द्वो	वृष्टयः पृथिवीमिव	। इन्द्रं सोमासो अक्षरन्	२
अत्यूर्मिर्मत्सरो मवः	सोमः पवित्रे अर्षति	। विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	३
आ कलशेषु धावति	पवित्रे परि पिच्यते	। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धते	४
अति त्री सोम रोचना	रोहन् न भ्राजसे दिवम्	। इष्णन् त्सूर्यं न चोदयः	५
अभि विप्रा अनूषत	मूर्धन् यज्ञस्य कारवः	। दधानाश्चक्षसि प्रियम्	६
तमु त्वा वाजिनं नरो	धीभिर्विप्रा अवस्यवः	। मृजन्ति देवतातये	७
मधोर्धारा मनु क्षर	तीव्रः सधस्थमासदः	। चारुर्ऋताय पीतये	८ [७] (१५५)

(१८)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सुवानो गिरिष्ठाः	पवित्रे सोमो अक्षाः	। मर्देषु सर्वधा असि	१
त्वं विप्रस्त्वं कविर्मधु	प्र जातमन्धसः	। मर्देषु सर्वधा असि	२
तव विश्वे सजोषसो	देवासः पीतिमाशत	। मर्देषु सर्वधा असि	३
आ यो विश्वानि वार्या	वसूनि हस्तयोर्वुधे	। मर्देषु सर्वधा असि	४
य इमे रोदसी मही	सं मातरेव दोहते	। मर्देषु सर्वधा असि	५
परि यो रोदसी उभे	सद्यो वाजेभिरर्षति	। मर्देषु सर्वधा असि	६
स शुष्मी कलशेष्वा	पुनानो अचिक्रदत्	। मर्देषु सर्वधा असि	७ [८] (१६२)

(१९)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यत् सोम चित्रमुक्थ्यं	द्विव्यं पार्थिवं वसु	। तन्नः पुनान आ भर	१
युवं हि स्थः स्वर्पती	इन्द्रश्च सोम गोपती	। ईशाना पिप्यतं धियः	२ (१६४)

वृषा पुनान आयुषु	स्तनयज्ञार्धिं बर्हिषि	। हरिः सन् योनिमासदत्	३
अवावशन्त धीतयो	वृषभस्याधि रेतसि	। सूनोर्वत्सस्य मातरः	४
कुविद्वृषण्यन्तीभ्यः	पुनानो गर्भमादधत्	। याः शुक्रं दुहते पर्यः	५
उप शिक्षापतस्थुषो	भियसमा धेहि शत्रुषु	। पर्वमान विदा रयिम्	६
नि शत्रोः सोम वृषण्यं	नि शुभ्रं नि वयस्तिर	। दूरे वा सतो अन्ति वा	७ [९] (१६९)

(२०)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र कुविर्द्वृवर्वातये	ऽव्यो वारोभिरर्षति	। साह्वान विश्वा अभि स्पृधः	१
स हि ष्मा जरितृभ्य आ	वाजं गोमन्तमिन्वति	। पर्वमानः सहस्रिणाम्	२
परि विश्वानि चेतसा	मृशसे पर्वसे मती	। स नः सोम श्रवो विदः	३
अभ्यर्ष बृहद्यशो	मघवज्यो ध्रुवं रयिम्	। इषं स्तोतृभ्य आ भर	४
त्वं राजेव सुव्रतो	गिरः सोमा विवेशिथ	। पुनानो वहे अद्भुत	५
स वह्निरप्सु दुष्टरो	मृज्यमानो गर्भस्त्योः	। सोमश्चमूषु सीदति	६
क्रीळुर्मखो न मंहयुः	एवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	७ [१०] (१७६)

(२१)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते धावन्तीन्दवः	सोमा इन्द्राय घृष्वयः	। मत्सरासः स्वविदः	१
प्रवृण्वन्तो अभियुजः	सुष्वये वरिवोविदः	। स्वयं स्तोत्रे वयस्कृतः	२
वृथा क्रीळन्त इन्दवः	सधस्थमभ्येकमि	। सिन्धोरुर्मा व्यक्षरन्	३
एते विश्वानि वार्या	पर्वमानास आशत	। हिता न सप्तयो रथे	४
आस्मिन् पिशङ्गमिन्दवो	दधाता वेनमादिशे	। यो अस्मभ्यमरावा	५
ऋभुर्न रथ्यं नवं	दधाता केतमादिशे	। शुक्राः पवध्वमर्गसा	६
एत उ त्ये अवीवशन्	काष्ठां वाजिनो अकत	। सतः प्रासाविषुर्मतिम्	७ [११] (१८३)

(२२)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते सोमास आशवो	रथा इव प्र वाजिनः	। सर्गाः सृष्टा अहेषत	१
एते वाता इवोर्वः	पर्जन्यस्येव वृष्टयः	। अग्नेरिव भ्रमा वृथा	२ (१८५)

एते पूता विपश्चितः सोमासो दध्याशिरः । विपा व्यानशुर्धियः ३	
एते मृष्टा अमर्त्याः ससृवांसो न शश्रमुः । इयक्षन्तः पथो रजः ४	
एते पृष्ठानि रोदसो विप्रियन्तो व्यानशुः । उतेदमुत्तमं रजः ५	
तन्तुं तन्वानमुत्तममनु प्रवत आशत । उतेदमुत्तमाय्यम् ६	
त्वं सोम पुणिभ्य आ वसु गव्यानि धारयः । ततं तन्तुमचिक्रदः ७ [१२] (१९०)	

(२३)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

सोमा असृग्रमाशवो मधोमर्दस्य धारया । अभि विश्वानि काव्या १	
अनु प्रत्तास आयवः पदं नवीयो अक्रमुः । रुचे जनन्त सूर्यम् २	
आ पवमान नो भराऽर्यो अदाशुषो गर्यम् । कृधि प्रजावतीरिषः ३	
अभि सोमास आयवः पवन्ते मद्यं मर्दम् । अभि कोशं मधुश्रुतम् ४	
सोमो अर्पति धर्णसि र्दधान इन्द्रियं रसम् । सुवीरो अभिशस्तिपाः ५	
इन्द्राय सोम पवसे देवेभ्यः सधुमाद्यः । इन्द्रो वाजं सिषाससि ६	
अस्य पीत्वा मदाना मिन्द्रो वृत्राण्यप्रति । जघान जघनच्च नु ७ [१३] (१९७)	

(२४)

७ काश्यपोऽसितो देवलो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासो अधन्विषुः पवमानास इन्द्रवः । श्रीणाना अप्सु मृज्जत १	
अभि गावो अधन्विषु रापो न प्रवता यतीः । पुनाना इन्द्रमाशत २	
प्र पवमान धन्वसि सोमेन्द्राय पातवे । नृभिर्यतो वि नीयसे ३	
त्वं सोम नृमादनः पवस्व चर्षणीसहे । सस्त्रियो अनुमाद्यः ४	
इन्द्रो यदाद्रिभिः सुतः पवित्रं परिधावसि । अरमिन्द्रस्य धाम्ने ५	
पवस्व वृत्रहन्तमो कथेभिरनुमाद्यः । शुचिः पावको अजुतः ६	
शुचिः पावक उच्यते सोमः सुतस्य मध्वः । देवावीरघशंसहा ७ [१४] (२०४)	

(२५)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० २५-६०]

६ हळहच्युत आगस्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व दक्षसाधनो देवेभ्यः पीतर्ये हरे । मरुज्यो वायवे मर्दः १	
पवमान धिया हितोऽभि योनिं कर्निक्रदत् । धर्मणा वायुमा विश २ (२०६)	

अ० ६, अ० ८, व० १५]

[५७१]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० २५, मं० ३]

सं देवैः शोभते वृषा	कविर्योनावधि प्रियः । वृत्रहा देववीतमः	३
विश्वा रूपाण्याविशन् पुनानो याति हर्यतः । यन्नामृतास आसते		४
अरुषो जनयन् गिरः सोमः पवत आयुषक् । इन्द्रं गच्छन् कविकृतुः		५
आ पवस्व मदिन्तम पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम्		६ [१५] (२१०)

(२६)

६ इधमवाहो दाढेच्युतः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तममृक्षन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रसो अण्वया धिया	१
तं गावो अभ्यनूषत सहस्रधारमक्षितम् । इन्द्रुं धर्तारमा विवः	२
तं वेधां मेधयाहचन् पवमानमधि द्यवि । धर्णसिं भूरिधायसम्	३
तमह्यन् भुरिजोर्धिया संवसानं विवस्वतः । पतिं वाचो अदाभ्यम्	४
तं सानावधि जामयो हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । हर्यतं भूरिचक्षसम्	५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः पवमान गिरावृधम् । इन्द्रुविन्द्राय मत्सरम्	६ [१६] (२१६)

(२७)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष कविरभिष्टुतः पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घ्नन्नप सिधः	१
एष इन्द्राय वायवे स्वर्जित् परि पिच्यते । पवित्रे दक्षसार्धनः	२
एष नृभिर्वि नीयते द्विवो मूर्धा वृषा सुतः । सोमो वनेषु विश्ववित्	३
एष गव्युरचिक्रवृत् पवमानो हिरण्ययुः । इन्द्रुः सत्राजिदस्तुतः	४
एष सूर्येण हासते पवमानो अधि द्यवि । पवित्रे मत्सरो मदः	५
एष शुष्मसिष्यद्वन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्द्रुरिन्द्रमा	६ [१७] (२२२)

(२८)

६ प्रियमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविन्मनसस्पतिः । अव्यो वारं वि धावति	१
एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्यः सुतः । विश्वा धामान्याविशन्	२
एष देवः शुभायुते ऽधि योनावमर्त्यः । वृत्रहा देववीतमः	३
एष वृषा कनिक्रद्वृशभिर्जामिभिर्यतः । अभि द्रोणानि धावति	४ (२२६)

एष सूर्यमरोचयत् पर्वमानो विचर्षणिः । विश्वा धामानि विश्ववित् ५
 एष शुष्म्यदाभ्यः सोमः पुनानो अर्पति । देवावीरघशंसहा ६ [१८] (२२८)

(२९)

६ नृमेध आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्रास्य धारा अक्षरन् वृष्णः सुतस्यौजसा । देवाँ अनु प्रभूषतः १
 सति मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा । ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् २
 सुषहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् ३
 विश्वा वसूनि संजयन् पर्वस्व सोम धारया । इनु द्वेपांसि सध्वक् ४
 रक्षा सुनो अररुषः स्वनात् समस्य कस्य चित् । निदो यत्र मुमुचमहे ५
 एन्दो पार्थिवं रयिं दिव्यं पवस्व धारया । द्युमन्तं शुष्ममा भर ६ [१९] (२३४)

(३०)

६ बिन्दुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र धारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन् । पुनानो वाचमिष्यति १
 इन्दुर्हियानः सोतृभिर्मृज्यमानः कनिकदत् । इयति वग्नुमिन्द्रियम् २
 आ नः शुष्मं नृषाह्यं वीरवन्तं पुरुस्पृहम् । पर्वस्व सोम धारया ३
 प्र सोमो अति धारया पर्वमानो असिष्यदत् । अभि द्रोणान्यासदम् ४
 अप्सु त्वा मधुमत्तमं हरिं हिन्वन्त्यद्विभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये ५
 सुनोता मधुमत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे । चारुं शर्धाय मत्सरम् ६ [२०] (२४०)

(३१)

६ गोतमो राहूगणः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमासः स्वाध्यः पर्वमानासो अक्रमुः । रयिं कृण्वन्ति चेतनम् १
 विवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो द्युमन्वर्धनः । भवा वाजानां पतिः २
 तुभ्यं वाता अभिप्रियस्तुभ्यमर्पन्ति सिन्धवः । सोम वर्धन्ति ते महः ३
 आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यम् । भवा वाजस्य संगथे ४
 तुभ्यं गावो घृतं पयो बभ्रो दुदुहे अक्षितम् । वर्षिष्ठे अधि सानवि ५
 स्वायुधस्य ते सुतो भुवन्नस्य पते वयम् । इन्दो सखित्वमुश्मसि ६ [२१] (२४६)

(३२)

६ इयावाश्व आत्रेयः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो मवृच्युतः	श्रवसे नो मघोनः	।	सुता विदथे अक्रमुः	१
आदीं त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः	।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
आदीं हंसो यथा गणं	विश्वस्यावीवशन्मतिम्	।	अत्यो न गोभिरज्यते	३
उभे सोमावचाकेशन	मृगो न तक्तो अर्षसि	।	सीदन्नुतस्य योनिमा	४
अभि गावो अनूषत	योषा जारमिव प्रियम्	।	अगन्नाजिं यथा हितम्	५
अस्मे धेहि द्युमद्यशो	मघवच्च्यश्च मह्यं च	।	सनिं मेधामुत श्रवः	६ [२२] (२५२)

(३३)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सोमांसो विपश्चितो	ऽपां न यन्त्यूर्मयः	।	वनानि महिषा इव	१
अभि द्रोणानि बभ्रवः	शुक्रा क्रतस्य धारया	।	वाजं गोमन्तमक्षरन्	२
सुता इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः	।	सोमा अर्षन्ति विष्णवे	३
तिस्रो वाच उदीरते	गावो मिमन्ति धेनवः	।	हरिरेति कर्निकदत्	४
अभि बर्हीरनूषत	यह्वीर्क्रतस्य मातरः	।	मर्मज्यन्ते दिवः शिशुम्	५
रायः समुद्राश्चतुरो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	।	आ पवस्व सहास्रिणः	६ [२३] (२५८)

(३४)

६ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र सुवानो धारया तने	न्दुर्हिन्वानो अर्षति	।	रुजद्वल्हा व्योजसा	१
सुत इन्द्राय वायवे	वरुणाय मरुद्भ्यः	।	सोमो अर्षति विष्णवे	२
वृषाणं वृषभिर्युतं	सुन्वन्ति सोममद्रिभिः	।	दुहन्ति शकर्मना पयः	३
भुवत् त्रितस्य मज्यो	भुवदिन्द्राय मत्सरः	।	सं रूपैरज्यते हरिः	४
अभीमृतस्य विष्टपं	दुहते पृश्निमातरः	।	चारु प्रियतमं हविः	५
समेनमहुता इमा	गिरो अर्षन्ति समुतः	।	धेनूर्वाश्रो अवीवशत्	६ [२४] (२६४)

(३५)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ नः पवस्व धारया	पवमान रयिं पृथुम्	।	यया ज्योतिर्विदासि नः	१
इन्दो समुद्रमीह्वय	पवस्व विश्वमेजय	।	रायो धर्ता न ओजसा	२ (२६६)

त्वया वीरेण वीरवो	ऽभि ग्याम पृतन्यतः ।	क्षरा णो अभि वार्यम्	३
प्र वाजमिन्दुरिष्यति	सिषासन् वाजसा ऋषिः ।	व्रता विद्वान आयुधा	४
तं गीर्भिर्वीचमीङ्क्ष्वं	पुनानं वासयामसि ।	सोमं जर्नस्य गोपतिम्	५
विश्वो यस्य व्रते जनो	वाधार् धर्मेणस्पतेः ।	पुनानस्य प्रभूवसोः	६ [२५] (२७०)

(३६)

६ प्रभूवसुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असर्जि रथ्यो यथा	पवित्रे चम्बोः सुतः ।	कार्मन् वाजी न्यक्रमीत्	१
स वह्निः सोम जागृविः	पर्वस्व देववीरति ।	अभि कोशं मधुश्रुतम्	२
स नो ज्योतीषि पूर्य	पवमान वि रोचय ।	क्रत्वे दक्षाय नो हिनु	३
शुम्भमान क्रतायुभिः	मृज्यमानो गर्भस्त्योः ।	पर्वते वारे अव्यये	४
स विश्वा वाशुषे वसु	सोमो दिव्यानि पार्थिवा ।	पर्वतामान्तरिक्ष्या	५
आ दिवस्पृष्ठमश्वयुः	गैव्ययुः सोम रोहसि ।	वीरयुः शवसस्पते	६ [२६] (२७६)

(३७)

६ रहूगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स सुतः पीतये वृषा	सोमः पवित्रे अर्षति ।	विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
स पवित्रे विचक्षणो	हरिरर्षति धर्णसिः ।	अभि योनिं कनिकदत्	२
स वाजी रोचना विवः	पवमानो वि धावति ।	रक्षोहा वारमव्ययम्	३
स त्रितस्याधि सानवि	पवमानो अरोचयत् ।	जामिमिः सूर्य सह	४
स वृत्रहा वृषा सुतो	वरिवोविददाभ्यः ।	सोमो वाजमिवासरत्	५
स देवः कविर्नेषितोऽ	ऽभि द्रोणानि धावति ।	इन्दुरिन्द्राय मंहना	६ [२७] (२८२)

(३८)

६ रहूगण आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एष उ स्य वृषा रथो	ऽव्यो वारैभिरर्षति ।	गच्छन् वाजं सहस्रिणम्	१
एतं त्रितस्य योषणो	हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः ।	इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
एतं त्यं हरितो दश	मर्मज्यन्ते अस्त्रयुवः ।	याभिर्मदाय शुम्भते	३
एष स्य मानुषीष्वा	श्येनो न विश्व सीदति ।	गच्छन्तारो न योषितम्	४
एष स्य मद्यो रसो	ऽव चष्टे विवः शिशुः ।	य इन्दुर्वारमाविशत्	५
एष स्य पीतये सुतो	हरिरर्षति धर्णसिः ।	कन्दुन् योनिमभि प्रियम्	६ [२८] (२८८)

अ० ६, अ० ८, व० २९]

[५७१]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ३९, मं० १]

(३९)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आशुरर्षं बृहन्मते	परि प्रियेण धाम्ना	। यत्र देवा इति ब्रवन्	१
परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं	जनाय यातयन्निषः	। वृष्टिं दिवः परि स्रव	२
सुत एति पवित्र आ	त्विषिं दधान ओजसा	। विचक्षाणो विरोचयन्	३
अयं स यो दिवस्पतिं	रघुयामा पवित्र आ	। सिन्धोरुर्मा व्यक्षरत	४
आविवासन् परावतो	अथो अर्वावतः सुतः	। इन्द्राय सिच्यते मधु	५
समीचीना अनूषत	हरिं हिन्वन्त्यादिभिः	। योनावृतस्य सीदत	६ [२९] (२९४)

(४०)

६ बृहन्मतिराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पुनानो अक्रमीदुभि	विश्वा मृधो विचर्षणिः	। शुम्भन्ति विप्रं धीतिभिः	१
आ योनिमरुणो रुह	द्गदिन्द्रं वृषा सुतः	। ध्रुवे सदासि सीदति	२
नू नो रयिं महामिन्दो	ऽस्मभ्यं सोम विश्वतः	। आ पवस्व सहस्रिणम्	३
विश्वा सोम पवमान	द्युम्नानीन्दुवा भर	। विदाः सहस्रिणीरिपः	४
स नः पुनान आ भर	रयिं स्तोत्रे सुवीर्यम्	। जरितुर्वर्धया गिरः	५
पुनान इन्दुवा भर	सोम द्विबर्हसं रयिम्	। वृषन्निन्दो न उक्थ्यम्	६ [३०] (३००)

(४१)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ये गावो न भूर्णय	स्त्वेषा अयासो अक्रमुः	। घ्नन्तः कृष्णामप त्वचम्	१
सुवितस्य मनामहे	ऽति सेतुं दुराव्यम्	। साह्यांसो दस्युमव्रतम्	२
शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः	पवमानस्य शुष्मिणः	। चरन्ति विद्युतो दिवि	३
आ पवस्व महीमिषं	गोमदिन्दो हिरण्यवत्	। अश्वावद्वाजवत् सुतः	४
स पवस्व विचर्षण	आ मही रोदसी पूण	। उषाः सूर्यो न रुश्मिभिः	५
परि णः शर्मयन्त्या	धारया सोम विश्वतः	। सरा रसेव विष्टपम्	६ [३१] (३०६)

(४२)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

जनयन् रोचना दिवो	जनयन्नप्सु सूर्यम्	। वसानो गा अपो हरिः	१
एष प्रजेन मन्मना	देवो देवेभ्यस्पतिं	। धारया पवते सुतः	२ (३०८)

वावृधानाय तूर्वाये पर्वन्ते वाजसातये । सोमोऽसहस्रपाजसः	३
दुहानः प्रत्नमित् पर्यः पवित्रे परिं षिच्यते । क्रन्दन् देवाँ अजीजनत्	४
अभि विश्वानि वार्या ऽभि देवाँ ऋतावृधः । सोमः पुनानो अर्षति	५
गोमन्त्रः सोम वीरव दश्वावद्व्राजवत् सुतः । पर्वस्व बृहतीरिषः	६ [३२] (३१२)

(४३)

६ मेध्यातिथिः काण्वः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यो अत्यं इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यतः । तं गीर्भिर्वासयामसि	१
तं नो विश्वा अवस्युवो गिरः शुम्भन्ति पूर्वथा । इन्दुमिन्द्राय पीतये	२
पुनानो याति हर्यतः सोमो गीर्भिः परिष्कृतः । विप्रस्य मेध्यातिथेः	३
पवमान विदा रयि मस्मभ्यं सोम सुश्रियम् । इन्दो सहस्रवर्चसम्	४
इन्दुरत्यो न वाजसृत् कनिक्कन्ति पवित्र आ । यदक्षारतिं देवयुः	५
पर्वस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम्	६ [३३] (३१८)

॥ इति षष्ठोऽष्टकः ॥६॥

॥ अथ सप्तमोऽष्टकः ॥७॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ व० १-४१]

(४४)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ण इन्दो महे तन ऊर्मिं न बिभ्रदर्षसि । अभि देवाँ अयास्यः	१
मती जुष्टो धिया हितः सोमो हिन्वे परावति । विप्रस्य धारया कविः	२
अयं देवेषु जागृविः सुत एति पवित्र आ । सोमो याति विचर्षणिः	३
स नः पवस्व वाजयुश्चक्राणश्चारुमध्वरम् । बर्हिष्माँ आ विवासति	४
स नो भगाय वायवे विप्रवीरः सदावृधः । सोमो देवेष्वा यमत	५
स नो अद्य वसुत्तये क्रतुविद्रातुवित्तमः । वाजं जेषि श्रवो बृहत्	६ [१] (३२४)

(४५)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

स पवस्व मदाय कं नृचक्षा देववीतये । इन्दुमिन्द्राय पीतये	१
स नो अर्षाभि द्रुत्यं त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान् त्सविभ्य आ वरम्	२
उत त्वामरुणं वयं गोभिरञ्जमो मदाय कम् । वि नो राये दुरो वृधि	३
अत्यू पवित्रमक्रमीद् वाजी धुरं न यामनि । इन्दुर्वेपु पत्यते	४
समी सखायो अस्वरन् वने क्रीळन्तमत्यविम् । इन्दुं नावा अनूषत	५
तया पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रे सुवीर्यम्	६ [२] (३३०)

अ० ७, अ० १, व० ३]

[५७७]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ४६, मं० १]

(४६)

६ अयास्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

असृग्रन् देववीतये	ऽत्यासः कृत्वा इव	। क्षरन्तः पर्वतावृधः	१
परिष्कृतास इन्दवो	योषेव पित्र्यावती	। वायुं सोमा असृक्षत	२
एते सोमास इन्दवः	प्रयस्वन्तश्चमू सुताः	। इन्द्रं वर्धन्ति कर्मभिः	३
आ धावता सुहस्त्यः	शुक्रा गृभ्णीत मन्थिना	। गोभिः श्रीणीत मत्सरम्	४
स पवस्व धनंजय	प्रयन्ता राधसो महः	। अस्मभ्यं सोम गातुवित्	५
एतं मृजन्ति मज्यं	पवमानं दश क्षिपः	। इन्द्राय मत्सरं मदम्	६ [३] (३३६)

(४७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया सोमः सुकृत्यया	महश्चिदुभयवर्धत	। मन्दान उद्वृषायते	१
कृतानीदस्य कर्त्वा	चेतन्ते दस्युतर्हणा	। ऋणा च धृष्णुश्चयते	२
आत् सोम इन्द्रियो रसो	वज्रः सहस्रसा भुवत्	। उक्थं यदस्य जायते	३
स्वयं कविर्विधर्तरि	विप्राय रत्नमिच्छति	। यदी मर्मज्यते धियः	४
सिषासतू रयीणां	वाजेष्ववतामिव	। भरेषु जिग्युषामसि	५ [४] (३४१)

(४८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तं त्वा नृमृणानि विभ्रतं	सुधस्थेषु महो विवः	। चारुं सुकृत्ययेमहे	१
संवृक्तधृष्णमुक्थ्यं	महामहिब्रतं मदम्	। शतं पुरो रुरुक्षाणिम्	२
अतस्त्वा रयिमभि	राजानं सुक्रतो विवः	। सुपर्णो अव्यथिर्भरत्	३
विश्वस्मा इत् स्वर्हो	साधारणं रजस्तुरम्	। गोपामृतस्य विभरत्	४
अधा हिन्वान इन्द्रियं	ज्यायो महित्वमानशे	। अभिष्टिकृद्विचर्षणिः	५ [५] (३४६)

(४९)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व वृष्टिमा सु नो	ऽपामूर्मिं विवस्परि	। अयक्ष्मा बृहद्वीरिषः	१
तया पवस्व धारया	यया गाव इहागमन्	। जन्यास उप नो गृहम्	२
घृतं पवस्व धारया	यज्ञेषु देववीतमः	। अस्मभ्यं वृष्टिमा पव	३
स न ऊर्जे व्यव्ययं	पवित्रं धाव धारया	। देवासः शृणवन् हि कम्	४
पवमानो असिष्यवु	द्रक्षांस्यपजङ्घनत्	। प्रत्नवद्रोचयन् रुचः	५ [६] (३५१)

(५०)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मास ईरते सिन्धोरुर्मेरिव स्वनः । वाणस्य चोदया पविम्	१
प्रसवे त उदीरते तिस्रो वाचो मखस्युवः । यदव्य एषि सानवि	२
अव्यो वारे परिं प्रियं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । पवमानं मधुश्चुतम्	३
आ पवस्व मदिन्तम् पवित्रं धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम्	४
स पवस्व मदिन्तम् गोभिरञ्जानो अक्तुभिः । इन्दुविन्द्राय पीतये	५ [७] (३५६)

(५१)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं सोमं पवित्र आ सृज । पुनीहीन्द्राय पातवे	१
द्विवः पीयूषमुत्तमं सोममिन्द्राय वज्रिणे । सुनोता मधुमत्तमम्	२
तव त्य इन्दो अन्धसो देवा मधोर्व्यश्नते । पवमानस्य मरुतः	३
त्वं हि सोम वर्धयन् त्सुतो मदाय भूर्णये । वृषन् त्सतोतारमुतये	४
अभ्यर्ष विचक्षण पवित्रं धारया सुतः । अभि वाजमुत श्रवः	५ [८] (३६१)

(५२)

५ उचथ्य आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परिं द्युक्षः सनद्वयिर्भरद्वाजं नो अन्धसा । सुवानो अर्ष पवित्र आ	१
तव प्रत्नेभिरध्वमि रव्यो वारे परिं प्रियः । सहस्रधारो यात् तना	२
चरुर्न यस्तमीह्वयेन्दो न दानमीह्वय । वधैर्वधस्रवीह्वय	३
नि शुष्ममिन्दवेषां पुरुहूत जनानाम् । यो अस्मां आदिदेशति	४
शतं न इन्द ऊतिभिः सहस्रं वा शुचीनाम् । पवस्व मह्यद्वयिः	५ [९] (३६६)

(५३)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

उत् ते शुष्मासो अस्थू रक्षो मिन्दन्तो अद्रिवः । नृदस्व याः परिस्पृधः	१
अया निजघ्निरोजसा रथसङ्गे धने हिते । स्तवा अबिभ्युषा हुदा	२
अस्य व्रतानि नाधृषे पवमानस्य द्रव्या । रुज यस्त्वा पृतन्यति	३
तं हिन्वन्ति मवच्युतं हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम्	४ [१०] (३७०)

अ० ७, अ० १, व० ११]

[५७९]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ५४, मं० १]

(५४)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अस्य प्रत्नामनु द्युतं शुक्रं दुदुहे अह्नयः ।	पयः सहस्रसामृषिम्	१
अयं सूर्य इवोपहृग्यं सरांसि धावति ।	सप्त प्रवत आ दिवम्	२
अयं विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवन्नोपरि ।	सोमो देवो न सूर्यः	३
परि णो देववीतये वाजं अर्षसि गोमतेः ।	पुनान इन्दविन्द्रयुः	४ [११] (३७४)

(५५)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

यव्यं नो अन्धसा पुष्टं पुष्टं परि स्रव ।	सोम विश्वा च सौभगा	१
इन्द्रो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धसः ।	नि बर्हिषि प्रिये सन्दः	२
उत नो गोविदंश्चवित् पवस्व सोमान्धसा ।	मक्षतमेभिरहभिः	३
यो जिनाति न जीयते हन्ति शत्रुमभीत्य ।	स पवस्व सहस्रजित्	४ [१२] (३७८)

(५६)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

परि सोमं क्रतुं बृहद्वाशुः पवित्रे अर्षति ।	विघ्नन् रक्षांसि देवयुः	१
यत् सोमो वाजमर्षति शतं धारा अपस्युवः ।	इन्द्रस्य सख्यमाविशन्	२
अभि त्वा योषणो दशं जारं न कन्यानुषत ।	मृज्यसे सोम सातये	३
त्वमिन्द्राय विष्णवे स्वादुरिन्द्रो परि स्रव ।	नृन् त्तोतृन् पाह्यंसः	४ [१३] (३८२)

(५७)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

प्र ते धारा असश्चतो द्विवो न यन्ति वृष्टयः ।	अच्छा वाजं सहस्रिणम्	१
अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्षति ।	हरिस्तुञ्जान आयुधा	२
स मर्मृजान आयुभि रभो राजेव सुव्रतः ।	इयेनो न वंसु षीदति	३
स नो विश्वा द्विवो वसूतो पृथिव्या अर्षि ।	पुनान इन्दुवा भर	४ [१४] (३८६)

(५८)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

तरत् स मन्दी धावति धारा सुतस्यान्धसः ।	तरत् स मन्दी धावति	१
उन्ना वैव वसूनां मर्तस्य देव्यवसः ।	तरत् स मन्दी धावति	२ (३८८)

ध्वस्रयोः पुरुषन्त्यो—रा सहस्राणि दद्वहे । तरत् स मन्दी धावति ३
आ ययोस्त्रिंशत् तना सहस्राणि च दद्वहे । तरत् स मन्दी धावति ४ [१५] (३९०)

(५९)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

पवस्व गोजिदश्वजि—द्विश्वजित् सोम रणयजित् । प्रजावद्वत्तमा भर १
पवस्वान्द्रयो अदाभ्यः पवस्वौषधीभ्यः । पवस्व धिषणाभ्यः २
त्वं सोम पवमानो विश्वानि दुरिता तर । कविः सीदु नि बर्हिषि ३
पवमान स्वर्विदो जायमानोऽभवो महान् । इन्द्रो विश्वा अभीदासि ४ [१६] (३९४)

(६०)

४ अवत्सारः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री, ३ पुरउष्णिक् ।

प्र गायत्रेण गायत पवमानं विचर्षणिम् । इन्द्रं सहस्रचक्षसम् १
तं त्वा सहस्रचक्षस—मथो सहस्रभर्णसम् । अति वारमपाविषुः २
अति वारान् पवमानो असिष्यदत् कुलशो अभि धावति । इन्द्रस्य हार्द्याविशन् ३
इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्षणे । प्रजावद्वेत आ भर ४ [१७] (३९८)

(६१)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ६१-६७]

३० अमहीयुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

अया वीती परि स्रव यस्त इन्द्रो मदेष्वा । अवाहन् नवतीर्नव १
पुरः सद्य इत्थार्धिये दिवोदासाय शम्बरम् । अध त्यं तुर्वशं यदुम् २
परि णो अश्वमश्ववि—द्रोमदिन्द्रो हिरण्यवत् । क्षरा सहस्रिणीरिषः ३
पवमानस्य ते वयं पवित्रमभ्युन्वुतः । सखित्वमा वृणीमहे ४
ये ते पवित्रमूर्मयो ऽभिक्षरन्ति धारया । तेभिर्नः सोम मृळय ५ [१८]

स नः पुनान आ भर रायि वीरवतीमिषम् । ईशानः सोम विश्वतः ६
एतमु त्यं दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम् । समादित्येभिरेख्यत ७
समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्र आ । सं सूर्यस्य रश्मिभिः ८
स नो भगाय वायवे पूष्णे पवस्व मधुमान् । चारुमित्रे वरुणे च ९
उच्चा ते जातमन्धसो द्विवि षड्भ्या ददे । उग्रं शर्म महि श्रवः १० [१९]

एना विश्वान्यर्य आ द्युम्नानि मानुषाणाम् । सिषासन्तो वनामहे ११ (४०९)

स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवोवित् परि स्रव १२
 उपो षु जातमप्तुरं गोभिर्भङ्गं परिष्कृतम् । इन्दुं देवा अयासिषुः १३
 तमिद्वर्धन्तु नो गिरौ वत्सं संशिश्वरीरिव । य इन्द्रस्य हवुंसनिः १४
 अर्षा णः सोम शं गवे धुक्षस्व पिप्युषीमिषम् । वर्धा समुद्रमुक्थ्यम् १५ [२०]

पर्वमानो अजीजन—द्विवश्चित्रं न तन्यतुम् । ज्योतिर्वैश्वानरं बृहत् १६
 पर्वमानस्य ते रसो मदो राजन्नदुच्छ्रुतः । वि वारमव्यमर्षति १७
 पर्वमान रसस्तव दक्षो वि राजति द्युमान् । ज्योतिर्विश्वं स्वर्हृशे १८
 यस्ते मदो वरेण्यस्तेना पवस्वान्धसा । देवावीरघशंसहा १९
 जघ्निर्वृत्रममित्रियं सस्निर्वाजं द्विवेदिवे । गोषा उ अश्वसा असि २० [२१]

समिंश्लो अरुषो भव सूपस्थाभिर्न धेनुभिः । सीदच्छेनो न योनिमा २१
 स पवस्व य आविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वन्निवासं महीरपः २२
 सुवीरासो वयं धना जयेम सोम मीढुः । पुनानो वर्ध नो गिरः २३
 त्वोतासस्तवावसा स्याम वन्वन्त आमुरः । सोम वृतेषु जागृहि २४
 अपघ्नन् पवते मृधो ऽप सोमो अरावणः । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् २५ [२२]

महो नो राय आ भर पर्वमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरवद्यशः २६
 न त्वा शतं च न ह्रतो राधो दित्सन्तमा मिनन् । यत् पुनानो मखस्यसे २७
 पर्वस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने । विश्वा अप द्विषो जहि २८
 अस्य ते सख्ये वयं तवेन्दो द्युम्न उत्तमे । सासह्यार्म पृतन्यतः २९
 या ते भीमान्यायुधा तिग्मानि सन्ति धूर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ३० [२३] (४२८)

(६२)

३० जमदग्निर्भार्गवः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

एते असृग्मिन्दव—स्तिरः पवित्रमाशवः । विश्वान्यभि सौभगा १
 विघ्नन्तो दुरिता पुरु सुगा तोकाय वाजिनः । तना कृण्वन्तो अर्वते २
 कृण्वन्तो वरिवो गवे ऽभ्यर्षन्ति सुदुतिम् । इलामस्मभ्यं संयतम् ३
 असाव्यं शुर्मदाया—ऽप्सु दक्षो गिरिष्ठाः । श्येनो न योनिमासदत् ४
 शुभ्रमन्धो देववात—मप्सु धृतो नृभिः सुतः । स्वदन्ति गावः पयोभिः ५ [२४]

आवीमश्वं न हेतारो ऽशूशुभन्नमृताय । मध्वो रसं सधमादे ६ (४३४)

यास्ते धारा मधुश्चुतो ऽसृग्रमिन्द ऊतये । तामिः पवित्रमासदः	७
सो अर्धेन्द्राय पीतये तिरो रोमाण्यव्यया । सीदन् योना वनेष्वा	८
त्वमिन्दो परि स्रव स्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्यः । वरिवोविद्धृतं पयः	९
अयं विचर्षणिर्हितः पवमानः स चेति । हिन्वान आप्यं ब्रूहत्	१० [२५]
एष वृषा वृषवतः पवमानो अशस्तिहा । करद्वसूनि दाशुषे	११
आ पवस्व सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्रं पुरुस्पृहम्	१२
एष स्य परि पिच्यते मर्मज्यमान आयुभिः । उरुगायः कविकृतुः	१३
सहस्रोतिः शतामघो विमानो रजसः कविः । इन्द्राय पवते मदः	१४
गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धीयते । विर्योना वसताविव	१५ [२६]
पवमानः सुतो नृभिः सोमो वाजमिवासरत् । चमूषु शक्मनासदम्	१६
तं त्रिपृष्ठे त्रिवन्धुरे रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणां सप्त धीतिभिः	१७
तं सौतारो धनस्पृतमाशु वाजाय यातवे । हरिं हिनोत वाजिनम्	१८
आविशन् कलशं सुतो विश्वा अर्षन्नभि श्रियः । शूरो न गोषु तिष्ठति	१९
आ त इन्दो मदाय कं पयो दुहन्यायवः । देवा देवेभ्यो मधु	२० [२७]
आ नः सोमं पवित्र आ सृजता मधुमत्तमम् । देवेभ्यो देवश्रुत्तमम्	२१
एते सोमा असृक्षत गृणानाः श्रवसे महे । मदिन्तमस्य धारया	२२
अभि गव्यानि वीतये नृम्णा पुनानो अर्षसि । सनद्वाजः परि स्रव	२३
उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष परिष्टुभः । गृणानो जमदग्निना	२४
पवस्व वाचो अग्रियः सोमं चित्राभिरूतिभिः । अभि विश्वानि काव्या	२५ [२८]
त्वं समुद्रिया अपो ऽग्रियो वाच ईरयन् । पवस्व विश्वमेजय	२६
तुभ्येमा भुवना कवे महिन्ने सोम तस्थिरे । तुभ्यमर्षन्ति सिन्धवः	२७
प्र ते विवो न वृष्टयो धारा यन्त्यसश्चतः । अभि शुक्रामुपस्तिरम्	२८
इन्द्रायेन्दुं पुनीतनो—ग्रं दक्षाय सार्धनम् । ईशानं वीतिराधसम्	२९
पवमान क्रतुः कविः सोमः पवित्रमासदत् । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	३० [२९] (४५८)

(६३)

३० निधुविः काश्यपः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

आ पवस्व सहस्रिणं रयिं सोम सुवीर्यम् । अस्मे श्रवांसि धारय	१
इषमूर्जं च पिन्वस् इन्द्राय मत्सरिन्तमः । चमूष्वा नि पीदसि	२ (४६०)

सुत इन्द्राय विष्णवे सोमः कुलशे अक्षरत् । मधुमाँ अस्तु वायवे ३	
एते असृग्रमाशवो ऽति हरांसि बभ्रवः । सोमां ऋतस्य धारया ४	
इन्द्रं वर्धन्तो अप्तुरः कृण्वन्तो विश्वमार्यम् । अपघ्नन्तो अरावणः ५ [३०]	
सुता अनु स्वमा रजो ऽभ्यर्षन्ति बभ्रवः । इन्द्रं गच्छन्त इन्द्रवः ६	
अया पवस्व धारया यया सूर्यमरोचयः । हिन्वानो मानुषीरपः ७	
अयुक्त सूर एतशं पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ८	
उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र इति ब्रुवन् ९	
परीतो वायवे सुतं गिर इन्द्राय मत्सरम् । अव्यो वारेषु सिञ्चत १० [३१]	

पवमान विदा रयि—मस्मभ्यं सोम दुष्टरम् । यो दूणाशो वनुष्यता ११	
अभ्यर्ष सहस्रिणं रयिं गोमन्तमश्विनम् । अभि वाजमुत श्रवः १२	
सोमो देवो न सूर्यो ऽद्रिभिः पवते सुतः । दधानः कुलशे रसम् १३	
एते धामान्यार्या शुक्रा ऋतस्य धारया । वाजं गोमन्तमक्षरन् १४	
सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्याशिरः । पवित्रमत्यक्षरन् १५ [३२]	
प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ध पवित्र आ । मद्रो यो देववीतमः १६	
तमीं मृजन्त्यायवो हरिं नदीषु वाजिनम् । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् १७	
आ पवस्व हिरण्यव—दश्वावत् सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा भर १८	
परि वाजे न वाजयु—मव्यो वारेषु सिञ्चत । इन्द्राय मधुमत्तमम् १९	
काविं मृजन्ति मज्यं धीभिर्विप्रा अवस्यवः । वृषा कर्निकदधति २० [३३]	

वृषणं धीभिरप्तुरं सोममृतस्य धारया । मती विप्राः समस्वरन् २१	
पवस्व देवायुष—गिन्द्रं गच्छतु ते मदः । वायुमा रोह धर्मणा २२	
पवमान नि तोशसे रयिं सोम श्रवाय्यम् । प्रियः समुद्रमा विश २३	
अपघ्नन् पवसे मृधः क्रतुवित् सोम मत्सरः । नुदस्वाद्वेयुं जनम् २४	
पवमाना असृक्षत सोमाः शुक्रास इन्द्रवः । अभि विश्वानि काव्या २५ [३४]	
पवमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्द्रवः । घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः २६	
पवमाना विवस्प—र्यन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या अधि सानवि २७	
पुनानः सोम धारये—न्वो विश्वा अप सिधः । जहि रक्षांसि सुक्रतो २८	
अपघ्नन् त्सोम रक्षसो ऽभ्यर्ष कर्निकदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् २९	
अस्मे वसूनि धारय सोमं दिव्यानि पार्थिवा । इन्वो विश्वानि वार्या ३० [३५] (४८८)	

(६४)

३० कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । गायत्री ।

वृषा सोम द्युमाँ असि वृषा देव वृषवतः । वृषा धर्मीणि दधिपे १
वृष्णास्ते वृष्ण्यं शवो वृषा वनं वृषा मदः । सत्यं वृषन् वृषेदसि २
अश्वो न चक्रवो वृषा सं गा इन्वो समर्वतः । वि नो राये दुरो वृधि ३
असृक्षत प्र वाजिनो गव्या सोमासो अश्वया । शुक्रासो वीरयाशवः ४
शुभमाना ऋतायुभिर्मृज्यमाना गर्भस्त्योः । पवन्ते वारो अव्यये ५ [३६]

ते विश्वा द्वाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवन्तामान्तरिक्ष्या ६
पवमानस्य विश्ववित् प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्यस्येव न रश्मयः ७
केतुं कृण्वन् विवस्परि विश्वा रूपाभ्यर्षसि । समुद्रः सोम पिन्वसे ८
हिन्वानो वार्चमिष्यसि पवमान विधर्मणि । अक्रान् देवो न सूर्यः ९
इन्दुः पविष्ट चेतनः प्रियः कवीनां मती । सृजदश्वं रथीरिव १० [३७]

ऊर्मिर्गस्ते पवित्र आ देवावीः पर्यक्षरत् । सीदन्नृतस्य योनिमा ११
स नो अर्ष पवित्र आ मवो यो देववीतमः । इन्दुविन्द्राय पीतये १२
इषे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभिः । इन्दो रूचाभि गा इहि १३
पुनानो वरिवस्कुध्यैर्जनाय गिर्वणः । हरे सृजान आशिरम् १४
पुनानो देववीतय इन्द्रस्य याहि निष्कृतम् । द्युतानो वाजिभिर्यतः १५ [३८]

प्र हिन्वानास इन्दुवो ऽच्छा समुद्रमाशवः । धिया जूता असृक्षत १६
मर्मृजानास आयवो वृथा समुद्रमिन्दवः । अग्नमन्नृतस्य योनिमा १७
परि णो याह्यस्मयुर्विश्वा वसून् योजसा । पाहि नः शर्म वीरवत् १८
मिमाति वह्निरेतशः पदं युजान ऋक्भिः । प्र यत् समुद्र आहितः १९
आ यद्योनिं हिरण्यं माशुर्कृतस्य सीदति । जहात्यप्रचेतसः २० [३९]

अभि वेना अनूषते यक्षन्ति प्रचेतसः । मज्जन्त्यविचेतसः २१
इन्द्रयिन्दो मरुत्वते पवस्व मधुमत्तमः । ऋतस्य योनिमासदम् २२
तं त्वा विप्रा वचोविदुः परिकृण्वन्ति वेधसः । सं त्वा मृजन्त्यायवः २३
रसं ते मित्रो अर्यमा पिबन्ति वरुणः कवे । पवमानस्य मरुतः २४
त्वं सोम विपश्चितं पुनानो वार्चमिष्यसि । इन्दो सहस्रभर्णसम् २५ [४०] (५१३)

उतो सहस्रभर्णसं वाचं सोम मखस्युवम् । पुनान इन्दुवा भर	२६
पुनान इन्दवेषां पुरुहूत जनानाम् । प्रियः समुद्रमा विश	२७
दविद्युतत्या रुचा परिष्टोभन्त्या कृपा । सोमाः शुक्रा गवाशिरः	२८
हिन्वानो हेतुभिर्यत आ वाजं वाज्यक्रमीत् । सीदन्तो वनुषो यथा	२९
ऋधक् सोम स्वस्तये संजग्मानो दिवः कविः । पर्वस्व सूर्यो हृशे	३० [४१] (५१८)

- ५०५ -

[द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥ व० १-३३]

(६५)

३० भृगुर्वारुणिर्जमदग्निर्भार्गवो वा । पवमानः सोमः । गायत्री ।

हिन्वन्ति सूरमुस्यः स्वसारो जामयस्पतिम् । महामिन्दुं महीयुवः	१
पवमान रुचारुचा देवो देवेभ्यस्पतिं । विश्वा वसून्वा विश	२
आ पवमान सुष्टुतिं वृष्टिं देवेभ्यो दुवः । इषे पवस्व संयतम्	३
वृषा ह्यसिं भानुना द्युमन्तं त्वा हवामहे । पवमान स्वाध्यः	४
आ पवस्व सुवीर्यं मन्दमानः स्वायुध । इहो ष्विन्दुवा गहि	५ [१]
यदुद्भिः परिषिच्यसे मृज्यमानो गर्भस्तयोः । द्रुणां सधस्थमश्रुषे	६
प्र सोमाय व्यश्ववत् पवमानाय गायत । महे सहस्रचक्षसे	७
यस्य वर्णं मधुश्रुतं हरिं हिन्वन्त्यद्रिभिः । इन्दुमिन्द्राय पीतये	८
तस्य ते वाजिनो वयं विश्वा धनानि जिग्युषः । सखित्वमा वृणीमहे	९
वृषा पवस्व धारया मरुत्वते च मत्सरः । विश्वा दधान ओजसा	१० [२]
तं त्वा धर्तारमोण्योऽः पवमान स्वर्दशम् । हिन्वे वाजेषु वाजिनम्	११
अया चित्तो विपानया हरिः पवस्व धारया । युजं वाजेषु चोदय	१२
आ न इन्दो महीमिषं पवस्व विश्वदर्शतः । अस्मभ्यं सोम गातुवित्	१३
आ कलशा अनूषते इन्दो धाराभिरोजसा । एन्द्रस्य पीतये विश	१४
यस्य ते मद्यं रसं तीव्रं दुहन्त्यद्रिभिः । स पवस्वाभिमातिहा	१५ [३]
राजा मेधाभिरियते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे	१६
आ न इन्दो शतग्विनं गवां पोषं स्वश्व्यम् । बहा भर्गत्तिमूतये	१७
आ नः सोम सहो जुवो रूपं न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये	१८
अर्षी सोम द्युमत्तमो ऽभि द्रोणानि रोरुवत् । सीदच्छेनो न योनिमा	१९
अप्सा इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्यः । सोमो अर्षति विष्णवे	२० [४] (५३८)

महौ असि सोम ज्येष्ठ उग्राणामिन्द्र ओजिष्ठः । युध्वा सञ्जश्वजिगेथ १६	
य उग्रेभ्यश्चिदोर्जीया उद्धरेभ्यश्चिच्छूरतरः । भूरिदाभ्यश्चिन्महीयान् १७	
त्वं सोम सूर एष स्तोकस्य साता तनूनाम् । वृणीमहे सख्याय वृणीमहे युज्याय १८	
अग्न आयूषि पवस आ सुवोर्जमिषं च नः । आरे बाधस्व दुच्छुनाम् १९	
अग्निकृषिः पवमानः पार्श्वजन्यः पुरोहितः । तमीमहे महागयम् २० [१०]	
अग्ने पवस्व स्वपा अस्मे वर्चः सुवीर्यम् । दधद्भयि मयि पोषम् २१	
पवमानो अति स्त्रिधो ऽभ्यर्षति सुष्टुतिम् । सूरौ न विश्वदर्शतः २२	
स मर्मजान आयुभिः प्रयस्वान् प्रयसे हितः । इन्दुरत्यो विचक्षणः २३	
पवमान ऋतं बृहच्छुक्रं ज्योतिरजीजनत् । कृष्णा तमांसि जङ्घनत् २४	
पवमानस्य जङ्घतो हरेश्चन्द्रा असृक्षत । जीरा अजिरशोचिषः २५ [११]	
पवमानो रथीतमः शुभ्रेभिः शुभ्रशस्तमः । हरिश्चन्द्रो मरुद्गणः २६	
पवमानो व्यश्रवद्भूमिर्वाजसातमः । दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम् २७	
प्र सुवान इन्दुरक्षाः पवित्रमत्यव्ययम् । पुनान इन्दुरिन्द्रमा २८	
एष सोमो अधि त्वचि गवां क्रीळत्यद्रिभिः । इन्द्रं मदाय जोहुवत् २९	
यस्य ते द्युम्रवत् पयः पवमानाभृतं दिवः । तेन नो मृळ जीवसे ३० [१२] (५७८)	

(६७)

(१-३२) १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, ४-६ कश्यपो मारीचः, ७-९ गोतमो राहुगणः, १०-१२ अत्रिभौमः, १३-१५ विश्वामित्रो गायत्रिः, १६-१८ जमदग्निभार्गवः, १९-२१ वासिष्ठो मैत्रावरुणिः, २२-३२ पवित्र आङ्गिरसो वा वसिष्ठो वा उभौ वा । पवमानः सोमः, १०-१२ पवमानः पूषा वा, २३-२७ पवमानोऽग्निः, २५ पवमानः सविता वा, २६ पवमानाग्निसवितारः, २७ विश्वे देवा वा, ३१-३२ पावमान्यध्येता । गायत्री, १६-१८ नित्यद्विपदा गायत्री, ३० पुरउष्णिक्; २७, ३१, ३२, अनुष्टुप् ।

त्वं सोमासि धारयुर्मन्द्र ओजिष्ठो अध्वरे । पवस्व मंहयद्रयिः १	
त्वं सुतो नृमादनो दधन्वान् मत्सरन्तमः । इन्द्राय सूरिरन्धसा २	
त्वं सुष्वाणो अद्रिभिर्भ्यर्ष कर्निक्रदत् । द्युमन्तं शुष्ममुत्तमम् ३	
इन्दुर्हिन्वानो अर्षति तिरो वाराण्यव्यया । हरिर्वाजमचिक्रदत् ४	
इन्द्रो व्यव्यमर्षसि वि श्रवांसि वि सौभगा । वि वाजान् त्सोम गोमंतः ५ [१३]	
आ न इन्द्रो शतग्विनं रयिं गोमन्तमश्विनम् । भरां सोम सहस्रिणाम् ६	
पवमानास इन्द्रवस्तिरः पवित्रमाशवः । इन्द्रं यामेभिराशत ७	

(५८५)

*

ककुहः सोम्यो रस	इन्दुरिन्द्राय पूर्यः	। आयुः पवत आयवे	८
हिन्वन्ति सूरमुस्रयः	पर्वमानं मधुश्रुतम्	। अभि गिरा समस्वरन्	९
अविता नो अजाश्वः	पूषा यामनियामनि	। आ भक्षत् कन्यासु नः	१० [१४]
अयं सोमः कपर्दिने	घृतं न पवते मधु	। आ भक्षत् कन्यासु नः	११
अयं त आघृणे सुतो	घृतं न पवते शुचि	। आ भक्षत् कन्यासु नः	१२
वाचो जन्तुः कवीनां	पर्वस्व सोम धारया	। देवेषु रत्नधा असि	१३
आ कलशेषु धावति	श्येनो वर्म वि गाहते	। अभि द्रोणा कर्निकदत्	१४
परि प्र सोम ते रसो	ऽसर्जि कलशे सुतः	। श्येनो न तक्तो अर्षति	१५ [१५]
पर्वस्व सोम मन्दय	न्निन्द्राय मधुमत्तमः		१६
असृग्रन् देववीतये	वाजयन्तो रथा इव		१७
ते सुतासो मदिन्तमाः	शुक्रा वायुमसृक्षत		१८
ग्राणां तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रं सोम गच्छसि	। दधत् स्तोत्रे सुवीर्यम्	१९
एष तुन्नो अभिष्टुतः	पवित्रमति गाहते	। रक्षोहा वारमव्ययम्	२० [१६]
यदन्ति यच्च दूरके	भयं विन्दति मामिह	। पर्वमान वि तज्जहि	२१
पर्वमानः सो अद्य नः	पवित्रेण विचर्षणिः	। यः पोता स पुनातु नः	२२
यत् ते पवित्रमर्चिष्य	ग्ने विततमन्तरा	। ब्रह्म तेन पुनीहि नः	२३
यत् ते पवित्रमर्चिष्य	ग्ने तेन पुनीहि नः	। ब्रह्मसवैः पुनीहि नः	२४
उभाभ्यां देव सवितः	पवित्रेण सवेन च	। मां पुनीहि विश्वतः	२५ [१७]
त्रिभिर्द्वं देव सवित	र्वर्षिष्ठैः सोम धामभिः	। अग्ने दक्षैः पुनीहि नः	२६
पुनन्तु मां देवजनाः	पुनन्तु वसवो धिया ।		
विश्वे देवाः पुनीत मा	जातवेदः पुनीहि मा		२७
प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व	सोम विश्वेभिरंशुभिः ।	देवेभ्य उत्तमं हविः	२८
उप प्रियं पनिप्रतं	युवानमाहुतीवृधम्	। अगन्म बिभ्रतो नमः	२९
अलाप्यस्य परशुनीनाश	त मा पर्वस्व देव सोम ।	आखुं चिदेव देव सोम	३०
यः पावमानीरुध्ये	त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।		
सर्वं स पूतमश्नाति	स्वदितं मातरिष्वना		३१
पावमानीर्यो अध्ये	त्यृषिभिः संभृतं रसम् ।		
तस्मै सरस्वती दुहे	क्षीरं सर्पिर्मधूदुकम्		३२ [१८] (६१०)

अ० ७, अ० २, व० १९]

[५८९]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ६८, मं० १

(६८)

[चतुर्थोऽमुवाकः ॥४॥ सू० ६८-८५]

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

प्र देवमच्छा मधुमन्त इन्दुवो ऽसिष्यदन्त गाव आ न धेनवः ।
 बर्हिषदो वचनावन्त ऊर्धभिः परिस्रुतमुस्रिया निर्णिजं धिरे १
 स रोरुवकुभि पूर्वा अचिक्रद दुपारुहः श्रथयन् त्स्वादते हरिः ।
 तिरः पवित्रं परियन्नुरु ज्रयो नि शर्याणि दधते देव आ वरम् २
 वि यो ममे युस्या संयती मदः साकंवृधा पर्यसा पिन्वदक्षिता ।
 मही अपारे रजसी विवेविद दभिव्रजन्नक्षितं पाज आ ददे ३
 स मातरा विचरन् वाजयन्नपः प्र मेधिरः स्वधया पिन्वते पदम् ।
 अंशुर्यवेन पिपिशे यतो नृभिः सं जामिभिर्नसते रक्षते शिरः ४
 सं दक्षेण मनसा जायते कवि कृतस्य गर्भो निहितो यमा परः ।
 यूना ह सन्ता प्रथमं वि जज्ञतु गुहा हितं जनिम नेममुद्यतम् ५ [१९]

मन्द्रस्य रूपं विविदुर्मनीषिणः श्येनो यदन्धो अभरत् परावतः ।
 तं मर्जयन्त सुबुधं नदीष्वं उशन्तंमंशुं परियन्तमृगिमयम् ६
 त्वां मृजन्ति दश योषणः सुतं सोम ऋषिभिर्मतिभिर्धीतिभिर्हितम् ।
 अव्यो वारंभिरुत देवहूतिभिर्नृभिर्मयतो वाजमा दधि सातये ७
 परिप्रयन्तं वयं सुषंसदं सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभः ।
 यो धारया मधुमां ऊर्मिणां विव इयति वाचं रयिषालमर्त्यः ८
 अयं विव इयति विश्वमा रजः सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ।
 अद्भिर्गोभिर्मृज्यते अद्भिभिः सुतः पुनान इन्दुर्वरिवो विदत् प्रियम् ९
 एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो दधच्चित्रतमं पवस्व ।
 अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १० [२०] (६२०)

(६९)

१० हिरण्यस्तूप आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती, ९-१० त्रिष्टुप् ।

इषुर्न धन्वन् प्रति धीयते मतिर्वत्सो न मातुरुप सज्युधनि ।
 उरुधारिव दुहे अग्र आयत्यस्य व्रतेष्वपि सोम इष्यते १
 उपो मतिः पूच्यते सिच्यते मधु मन्द्रार्जनी चोदते अन्तरासानि ।
 पवमानः संतानिः प्रध्नतामिव मधुमान् वृत्सः परि वारमर्षति २ (६२१)

अव्ये वधूयुः पवते परि त्वचि श्रथनीते नसीरदितेऋतं यते ।	
हरिरक्रान् यजतः संयतो मदो नृम्णा शिशानो महिषो न शोभते	३
उक्षा मिमाति प्रति यन्ति धेनवो देवस्य देवीरूपं यन्ति निष्कृतम् ।	
अत्यक्रमीदर्जुनं वारमव्ययमत्कं न निक्तं परि सोमो अव्यत	४
अमृक्तेन रुशता वाससा हरिरमर्त्यो निर्णिजानः परि व्यत ।	
दिवस्पृष्टं बर्हणा निर्णिजे कृतोपस्तरणं चम्बोर्नभस्मयम् ।	५ [२१]
सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्वो मत्सरासः प्रसुपः साकमीरते ।	
तन्तुं ततं परि सर्गीस आशवो नेन्द्रादृते पवते धाम किं चन	६
सिन्धोरिव प्रवणे निम्न आशवो वृषच्युता मदासो गातुमाशत ।	
शं नो निवेशे द्विपदे चतुष्पदे ऽस्मे वाजाः सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः	७
आ नः पवस्व वसुमद्विरण्यवदश्वावद्वोमद्यवमत् सुवीर्यम् ।	
यूयं हि सोम पितरो मम स्थनं दिवो मूर्धानः प्रस्थिता वयस्कृतः	८
एते सोमाः पवमानास इन्द्रं रथा इव प्र ययुः सातिमच्छ ।	
सुताः पवित्रमतिं यन्त्यव्यं हित्वी वविं हरितो वृष्टिमच्छ	९
इन्द्रविन्द्राय बृहते पवस्व सुमृळीको अनवद्यो रिशादाः ।	
भरा चन्द्राणि गृणते वसूनि देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः	१० [२२] (६३०)

(७०)

१० रेणुवैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

त्रिरस्मै सप्त धेनवो दुदुहे सत्यामाशिरं पूर्व्ये व्योमनि ।	
चत्वार्यन्या भुवनानि निर्णिजे चारुणि चक्रे यदृतेरवर्धत	१
स भिक्षमाणो अमृतस्य चारुण उभे द्यावा काव्येना वि शश्रथे ।	
तेजिष्ठा अपो मंहना परि व्यत यदी देवस्य श्रवसा सदा विदुः	२
ते अस्य सन्तु केतवोऽमृत्यवो ऽदाभ्यासो जनुषी उभे अनु ।	
येभिर्नृम्णा च देव्या च पुनत आदिद्राजानं मनना अगृभ्णत	३
स मूज्यमानो दशभिः सुकर्मभिः प्र मध्यमासु मातृषु प्रमे सचा ।	
व्रतानि पानो अमृतस्य चारुण उभे नृचक्षा अनु पश्यते विशौ	४
स मर्मजान इन्द्रियाय धायस ओभे अन्ता रोदसी हर्षते हितः ।	
वृषा शुष्मेण बाधते वि दुर्मती रादेदिशानः शर्यहेव शुरुधः	५ [२३] (६३५)

अ० ७, अ० २, व० २४]

[५९१]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ७०, मं० ९]

स मातरा न ददृशान उम्रियो नानददेति मरुतामिव स्वनः ।
 जानन्नृतं प्रथमं यत् स्वर्णरं प्रशस्तये कर्मवृणीत सुक्रतुः
 रुवति भीमो वृषभस्तविष्यया शृङ्गे शिशानो हरिणी विचक्षणः ।
 आ योनिं सोमः सुक्रतं नि षीदति गव्ययी त्वग्भवति निर्णिगव्ययी
 शुचिः पुनानस्तन्वमरेपस मव्ये हरिर्न्यधाविष्ट सानवि ।
 जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे त्रिधातु मधु क्रियते सुकर्मभिः
 पवस्व सोम देववीतये वृषेन्द्रस्य हार्दि सोमधानमा विश ।
 पुरा नो बाधादुरिताति पारय क्षेत्रविद्धि दिश आहा विपृच्छते
 हितो न सप्तिरभि वाजमर्षेन्द्रस्येन्दो जठरमा पवस्व ।
 नावा न सिन्धुमतिं पपि विद्रा उच्छूरो न युध्यन्नव नो निदः स्पः

६

७

८

९

१० [२४] (६४०)

(७१)

९ ऋषभो वैश्वामित्रः । पवमानः सोमः । जगती, ९ त्रिष्टुप् ।

आ दक्षिणा सृज्यते शुष्म्याऽसदं वेति दुहो रक्षसः पाति जागृविः ।
 हरिरोपशं कृणुते नभस्पय उपस्तिरे चम्वोऽब्रह्म निर्णिजे
 प्र कृष्टिहेव शूष एति रोर्वदसुर्यं वर्णं नि रिणीते अस्य तम् ।
 जहाति वविं पितुरेति निष्कृत मुपप्रुतं कृणुते निर्णिजं तना
 अद्रिभिः सुतः पवते गर्भस्त्यो वृषायते नभसा वेपते मती ।
 स मोदते नसते साधते गिरा नेनिकते अप्सु यजते परीमणि
 परि द्युक्षं सहसः पर्वतावृधं मध्वः सिञ्चन्ति हर्म्यस्य सक्षणिम् ।
 आ यस्मिन् गानः सुहुताद् ऊर्ध्वानि मूर्धच्छीणन्त्यग्रियं वरीमभिः
 समी रथं न भुरिजेरहेषत दश स्वसारो अदितेरुपस्थ आ ।
 जिगादुपं जयति गोरपीच्यं पदं यदस्य मतुथा अजीजनन्

१

२

३

४

५ [२५]

श्येनो न योनिं सदं धिया कृतं हिरण्ययमासदं देव एषति ।
 ए रिणन्ति बहिषि प्रियं गिरा ऽश्वो न देवा अप्येति यज्ञियः
 परा व्यक्तो अरुषो द्विवः कवि वृषा त्रिपृष्ठो अनविष्ट गा अभि ।
 सहस्रणीतिर्यतिः परायती रेभो न पूर्वीरुपसो वि राजति
 त्वेषं रूपं कृणुते वर्णी अस्य स यत्राशयत् समृता सेधति सिधः ।
 अप्सा याति स्वधया दैव्यं जनं सं सुण्डुती नसते सं गोअग्रया

६

७

८

(६४८)

उक्षेव यूथा परियन्नरावी—दधि त्विषीरधित सूर्यस्य ।

दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः

९ [२६] (६४९)

(७२)

९ हरिमन्त आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

हरिं मृजन्त्यरुषो न युज्यते सं धेनुभिः कलशे सोमो अज्यते ।

उद्वाचमीरयति हिन्वते मती पुरुषुतस्य कति चित् परिप्रियः

१

साकं वदन्ति ब्रह्मो मनीषिण इन्द्रस्य सोमं जठरे यदादुहुः ।

यदी मृजन्ति सुगमस्तयो नरः सनीळाभिर्दुशभिः काम्यं मधु

२

अरममाणो अत्येति गा अभि सूर्यस्य प्रियं दुहितुस्तिरो रवम् ।

अन्वस्मै जोषमभरद्विनंगुसः सं द्वयीभिः स्वसृभिः क्षेति जामिभिः

३

नृधूतो अद्रिषुतो बर्हिषि प्रियः पतिर्गवां प्रदिव इन्दुर्कृत्वियः ।

पुर्धिवान् मनुषो यज्ञसाधनः शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते

४

नृबाहुभ्यां चोदितो धारया सुतो ऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।

आप्राः क्रतून् त्समजैरध्वरे मती—वेर्न दुषच्चम्बोऽरासदुन्द्रिः

५ [२७]

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तमाक्षितं कविं कवयोऽपसो मनीषिणः ।

समी गावो मययो यन्ति संयतं ऋतस्य योना सदेने पुनर्भुवः

६

नाभा पृथिव्या धरुणो महो दिवोऽऽ ऽपामूर्मो सिन्धुष्वन्तरिक्षितः ।

इन्द्रस्य वज्रो वृषभो विभूवसुः सोमो दृदे पवते चारु मत्सरः

७

स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुक्रतो ।

मा नो निर्भागवसुनः सादनस्पृशो रथि पिशङ्गं बहुलं वसीमहि

८

आ तू न इन्दो ज्ञातृतात्वश्यं सहस्रदातु पशुमद्विरण्यवत् ।

उप मास्व बृहती रेवतीरिषो ऽधि स्तोत्रस्य पवमान नो गहि

९ [२८] (६५८)

(७३)

९ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

सक्ते वृप्सस्य धमतः समस्वर—ऋतस्य योना समरन्त नाभयः ।

त्रीन् त्स मूर्धो असुरश्चक्र आरभे सत्यस्य नावः सुकृतमपीपरन्

१ (६५९)

सम्यक् सम्यञ्चो महिषा अहेषत् सिन्धोरुर्माविधि वेना अवीविपन् ।
 मधोर्धाराभिर्जनयन्तो अर्कमित् प्रियामिन्द्रस्य तन्वमवीवृधन् २
 पवित्रवन्तः परि वाचमासते पितृषां प्रतो अभि रक्षति व्रतम् ।
 महः समुद्रं वरुणस्तिरो दधे धीरा इच्छेत्कुर्धरुणेष्वाभम् ३
 सहस्रधारेऽव ते समस्वरन् दिवो नाके मधुजिह्वा असुश्रतः ।
 अस्य स्पशो न नि मिषन्ति भूर्णयः पदेपदे पाशिनः सन्ति सेतवः ४
 पितुर्मातुरध्या ये समस्वरन्नुचा शोचन्तः सुदहन्तो अब्रतान् ।
 इन्द्रद्विष्टामप धमन्ति मायया त्वचमसिक्नीं भूमनो दिवस्परि ५ [२९]

प्रतान्मानादध्या ये समस्वरन् उल्लोकयन्त्रासो रभसस्य मन्तवः ।
 अपानक्षासो बधिरा अहासत क्रतस्य पन्थां न तरन्ति दुष्कृतः ६
 सहस्रधारे वितते पवित्र आ वाचं पुनन्ति कवयो मनीषिणः ।
 रुद्रास एषामिषिरासो अद्रुहः स्पशः स्वञ्चः सुदृशो नुचक्षसः ७
 क्रतस्य गोपा न दभाय सुक्रतु स्त्री प पवित्रा ह्यद्यन्तरा दधे ।
 विद्वान् त्स विश्वा भुवनाभि पश्यत्यवाजुष्टान् विध्यति कर्ते अब्रतान् ८
 क्रतस्य तन्तुर्विततः पवित्र आ जिह्वाया अग्रे वरुणस्य मायया ।
 धीराश्चित् तत् समिनक्षन्त आशताऽत्रा कर्तमव पदात्यप्रभुः ९ [३०] (६६७)

(७४)

९ कक्षीवान् दैर्घतमसः । पवमानः सोमः । जगती, ८ त्रिष्टुप् ।

शिशुर्न जातोऽव चक्रद्वन्द्वे स्वयं द्वाज्यरूपः सिषासति ।
 दिवो रेतसा सचते पयोवृधा तमीमहे सुमती शर्म सप्रथः १
 दिवो यः स्कम्भो धरुणः स्वातत आपूर्णो अंशुः प्र्येति विश्वतः ।
 सेमे मही रोदसी यक्षद्रावृता समीचीने दाधार समिषः कविः २
 महि प्सरः सुकृतं सोम्यं मधूवी गव्यूतिरदितेऋतं यते ।
 ईशे यो वृष्टेरित उस्त्रियो वृषाऽपा नेता य इत ऊतिर्ऋग्मियः ३
 आत्मन्वन्नभो दुह्यते घृतं पर्य क्रतस्य नाभिरमृतं वि जायते ।
 समीचीनाः सुदानवः प्रीणन्ति तं नरो हितमव मेहन्ति पेरवः ४
 अरावीदंशुः सर्वमान ऊर्मिणा देवाव्यं मनुष्ये पिन्वति त्वचम् ।
 दधाति गर्भमदितेरुपरथ आ येन तां च तनयं च धामहे ५ [३१] (६७२)

सहस्रधारेऽव ता असश्चतस्तृतीये सन्तु रजसि प्रजावतीः ।
 चतस्रो नाभो निहिता अवो दिवो हविर्भरन्त्यमृतं घृतश्चुतः
 श्वेतं रूपं कृणुते यत् सिषासति सोमो मीढ्वा असुरो वेदु भूमनः ।
 धिया शर्मा सचते सेमभि प्रवद् दिवस्कर्तुर्धमव दर्षदुद्रिणम्
 अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तं कार्मन्ना वाज्यक्रमीत् ससवान् ।
 आ हिन्विरे मनसा देवयन्तः कक्षीवते शतहिमाय गोनाम्
 अद्भिः सोम पपृचानस्य ते रसो ऽव्यो वारं वि पवमान धावति ।
 स मृज्यमानः कविभिर्मदिन्तम् स्वदुस्वेन्द्राय पवमान पीतये

६

७

८

९ [३२] (६७६)

(७५)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अभि प्रियाणि पवते चनोहितो नामानि यद्वो अधि येषु वर्धते ।
 आ सूर्यस्य बृहतो बृहन्नधि रथं विष्वश्चमरुहद्विचक्षणः
 क्रतस्य जिह्वा पवते मधु प्रियं वक्ता पतिर्धियो अस्या अदाभ्यः ।
 दधाति पुत्रः पित्रोरपीच्यं नाम तृतीयमधि रोचने दिवः
 अव द्युतानः कलशा अचिक्रद्वृभिर्धेमानः कोश आ हिरण्यये ।
 अभीमृतस्य दोहना अनूषता ऽधि त्रिपृष्ठ उषसो वि राजति
 अद्भिभिः सुतो मतिभिश्चनोहितः प्ररोचयन् रोदसी मातरा शुचिः ।
 रोमाण्यव्या समया वि धावति मधोर्धारा पिन्वमाना दिवेदिवे
 परि सोम प्र धन्वा स्वस्तये नृभिः पुनानो अभि वासयाशिरम् ।
 ये ते मदा आहनसो विहायस्तेभिरिन्द्रं चोदय दातवे मघम्

१

२

३

४

५ [३३] (६८१)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२६]

(७६)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

धर्ता दिवः पवते कृत्वो रसो दक्षो देवानामनुमाद्यो नृभिः ।
 हरिः सृजानो अत्यो न सत्त्वभिर्वृथा पाजांसि कृणुते नदीष्वा
 शूरो न धत्त आयुधा गर्भस्त्योः स्वः सिषासन् रथिरो गविष्पिषु ।
 इन्द्रस्य शुष्ममीर्यन्नपस्युभि रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते मनीषिभिः

१

२

(६८३)

अ० ७, अ० ३, व० १]

[५९५]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ७६, मं० ३]

इन्द्रस्य सोम पवमान ऊर्मिणा तविष्यमाणो जठरेष्वा विश ।
 प्र णः पिन्व विद्युदुध्रेव रोदसी धिया न वाजाँ उप मासि शश्वतः ३
 विश्वस्य राजा पवते स्वर्हश ऋतस्य धीतिमृषिषाळवीवशत् ।
 यः सूर्यस्यासिरेण मृज्यते पिता मंतीनामसमष्टकाव्यः ४
 वृषेव यूथा परि कोशमर्षस्यपामुपस्थे वृषभः कर्निकदत् ।
 स इन्द्राय पवसे मत्सरिन्तमो यथा जेषाम समिथे त्वोतयः ५ [१] (६८६)

(७७)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

एष प्र कोशे मधुमाँ अचिक्रदु—दिन्द्रस्य वज्रो वपुषो वपुष्टरः ।
 अभीमूतस्य सुदुघा घृतश्रुतो वाश्रा अर्षन्ति पयसेव धेनवः १
 स पूर्यः पवते यं दिवस्परि श्येनो मथायदिषितस्तिरो रजः ।
 स मध्व आ युवते वेविजान इत् कृशानोरस्तुर्मनसाह बिभ्युषा २
 ते नः पूर्वास उपरास इन्द्रवो महे वाजाय धन्वन्तु गोमते ।
 ईक्षेण्यासो अह्योऽ न चारवो ब्रह्मब्रह्म ये जुजुषुर्हविर्विः ३
 अयं नो विद्वान् वनवद्वनुष्यत इन्दुः सत्राचा मनसा पुरुषुतः
 इनस्य यः सदेने गर्भमावृधे गवामुरुजमभ्यर्षति व्रजम् ४
 चर्किर्दिवः पवते कृत्वयो रसो महौ अर्दब्धो वरुणो हुरुग्यते ।
 असावि मित्रो वृजनेषु यज्ञियो ऽत्यो न यूथे वृषयुः कर्निकदत् ५ [२] (६९१)

(७८)

५ कविर्भागवः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र राजा वाचं जनयन्नसिष्यद—दुपो वसानो अभि गा इयक्षति ।
 गृभ्णाति रिप्रमाविरस्य तान्वा शुद्धो देवानामुप याति निष्कृतम् १
 इन्द्राय सोम परि पिच्यसे नृभिर्नृचक्षा ऊर्मिः कविरज्यसे वने ।
 पूर्वाहिं ते सुतयः सन्ति यातवे सहस्रमश्वा हरयश्चमूपदः २
 समुद्रिया अप्सरसो मनीषिणमासीना अन्तरभि सोममक्षरन् ।
 ता ई हिन्वन्ति हर्म्यस्य सक्षणिं याचन्ते सुभ्रं पवमानमक्षितम् ३ (६९४)

ऋग्वेदः । अ० ७, अ० ३, व० ३]

[५९६]

गोजिन्नः सोमो रथजिद्धिरण्यजित् स्वर्जिद्वजित् पवते सहस्रजित् ।
 यं देवासश्चक्रिरे पीतये मयं स्वादिष्ठं द्वेप्समरुणं मयोभुवम्
 एतानि सोम पर्वमानो अस्मयुः सत्यानि कृण्वन् द्रविणान्यर्षसि ।
 जहि शत्रुमन्तिके दूरके च य उर्वी गव्यूतिमभयं च नस्कृधि

४

५ [३] (६९६)

(७९)

५ कविर्भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती ।

अचोदसो नो धन्वन्तिवन्दवः प्र सुवानासो बृहद्विषेष् हारयः ।
 वि च नशन् न इषो अरांतयो ऽर्यो नशन्तु सनिषन्त नो धियः
 प्र णो धन्वन्तिवन्दवो मदुच्युतो धना वा येभिरर्वतो जुनीमसि ।
 तिरो मर्तस्य कस्य चित् परिहृतिं वयं धनानि विश्वधा भरेमहि
 उत स्वस्या अरांत्या अरिर्हि ष उतान्यस्या अरांत्या वृको हि पः ।
 धन्वन् न तृष्णा समरीत तां अभि सोम जहि पवमान दुराध्यः
 द्विवि ते नाभा परमो य आदुदे पृथिव्यास्ते रुरुहुः सानवि क्षिपः ।
 अद्र्यस्त्वा वप्सति गोरधि त्वच्यप्सु त्वा हस्तैर्दुदुर्मुनीषिणः
 एवा त इन्दो सुभवं सुपेशंसं रसं तुञ्जन्ति प्रथमा अग्निश्रियः ।
 निदंनिदं पवमान नि तारिष आविस्ते शुष्मो भवतु प्रियो मदः

१

२

३

४

५ [४] (७०१)

(८०)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती ।

सोमस्य धारा पवते नृचक्षस ऋतेन देवान् हवते दिवस्परि ।
 बृहस्पते र्वथेना वि दिद्युते समुद्रासो न सर्वनानि विव्यचुः
 यं त्वा वाजिजिह्वा अभ्यनूषता ऽयोहतं योनिमा रोहसि द्युमान् ।
 मघोनामायुः प्रतिरन् महि श्रव इन्द्राय सोम पवसे वृषा मदः
 एन्द्रस्य कुक्षा पवते मदन्तम ऊर्जं वसानः श्रवसे सुमङ्गलः ।
 प्रत्यङ् स विश्वा भुवनाभि पप्रथे क्रीळन् हरित्यः स्यन्दते वृषा
 तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं नरः सहस्रधारं दुहते दश क्षिपः ।
 नृभिः सोम प्रच्युतो ग्रावाभिः सुतो विश्वान् देवा आ पवस्वा सहस्रजित्
 तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तमदिभिर्दुहन्त्यप्सु वृषभं दश क्षिपः ।
 इन्द्रं सोम मादयन् दैव्यं जने सिन्धोरिवोर्मिः पर्वमानो अर्षसि

१

२

३

४

५ [५] (७०६)

(८१)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

प्र सोमस्य पवमानस्योर्मय इन्द्रस्य यन्ति जुठरं सुपेशसः ।

बुध्ना यद्वीमुज्जीता यशसा गवां दानाय शूरमुदमन्दिषुः सुताः १

अच्छा हि सोमः कलशाँ असिष्यदु—दत्यो न वोळ्हा रघुवर्तनिर्वृषा ।

अथा देवानांभ्यस्य जन्मनो विद्वाँ अंश्रोत्यमुत इतश्च यत् २

आ नः सोम पवमानः किरा व—स्विन्दो भव मघवा राधसो महः ।

शिक्षा वयोधो वसवे सु चेतुना मा नो गर्यमारे अस्मत् परा सिचः ३

आ नः पूषा पवमानः सुरातयो मित्रो गच्छन्तु वरुणः सजोषसः ।

बृहस्पतिर्मरुतो वायुरश्विना त्वष्टा सविता सुयमा सरस्वती ४

उभे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिर्विधाता ।

भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुषन्त ५ [६] (७११)

(८२)

५ वसुभारद्वाजः । पवमानः सोमः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

असावि सोमो अरुषो वृषा हरी राजेव दुस्मो अभि गा अचिक्रदत् ।

पुनानो वारं पर्येत्यव्ययं श्येनो न योनिं घृतवन्तमासदम् १

कविर्वेधस्या पर्येषि माहिन्—मत्यो न मृष्टो अभि वाजमर्षसि ।

अपसेधन् दुरिता सोम मृळय घृतं वसानः परि यासि निर्णिजम् २

पर्जन्यः पिता महिषस्य पर्णिनो नाभा पृथिव्या गिरिषु क्षयं दधे ।

स्वसार आपो अभि गा उतासरन् त्सं ग्रावभिर्नसते वीते अध्वरे ३

जायेव पत्यावधि शेव महसे पञ्चाया गर्भं शृणुहि ब्रवीमि ते ।

अन्तर्वाणीषु प्र चरा सु जीवसे ऽनिन्द्यो वृजने सोम जागृहि ४

यथा पूर्वैभ्यः शतसा अमृधः सहस्रसाः पर्यया वाजमिन्दो ।

एवा पवस्व सुविताय नव्यसे तव व्रतमन्वापः सचन्ते ५ [७] (७१६)

(८३)

५ पवित्र आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।

अतस्तनूनं तदामो अंश्रुते शूतास इद्रहन्तस्तत् समाशत १

(७१७)

तपोष्पवित्रं विततं विवस्पदे शोचन्तो अस्य तन्तवो व्यस्थिरन् ।

अवन्त्यस्य पवीतारमाशवो विवस्पृष्ठमार्धिं तिष्ठन्ति चेतसा २

अरुरुचदुषसः पृश्निरग्रिय उक्षा बिभर्ति भुवनानि वाजयुः ।

मायाविनो ममिरे अस्य मायया नृचक्षसः पितरो गर्भमा दधुः ३

गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति पार्ति देवानां जनिमान्यद्भुतः ।

गृष्णाति रिपुं निधया निधापतिः सुकृत्तमा मधुनो भक्षमाशत ४

हविर्हविष्मो महि सद्म दैव्यं नभो वसानः परि यास्यध्वरम् ।

राजा पवित्ररथो वाजमारुहः सहस्रभृष्टिर्जयसि श्रवो बृहत् ५ [८] (७२१)

(८४)

५ वाच्यः प्रजापतिः । पवमानः सोमः । जगती ।

पवस्व देवमार्दनो विचर्षणि—रप्सा इन्द्राय वरुणाय वायवे ।

कृधी नो अद्य वरिवः स्वस्तिम—दुरुक्षितौ गृणीहि दैव्यं जनम् १

आ यस्तस्थौ भुवनान्यमर्त्यो विश्वानि सोमः परि तान्यर्षति ।

कृण्वन् त्संचृतं विचृतमभिष्टय इन्दुः सिषक्त्युषसं न सूर्यः २

आ यो गोभिः सृज्यत ओषधीष्वा देवानां सुन्न इषयन्नुपावसुः ।

आ विद्युता पवते धारया सुत इन्द्रं सोमो मादयन् दैव्यं जनम् ३

एष स्य सोमः पवते सहस्रजि—द्विन्वानो वाचमिषिरामुषर्बुधम् ।

इन्दुः समुद्रमुदियति वायुभि—रेन्द्रस्य हार्दि कलशेषु सीदति ४

अभि त्यं गावः पर्यसा पयोवृधं सोमं श्रीणन्ति मतिभिः स्वर्विदम् ।

धनंजयः पवते कृत्यो रसो विप्रः कविः काव्येना स्वर्वनाः ५ [९] (७२६)

(८५)

१२ वेनो भार्गवः । पवमानः सोमः । जगती, ११-१२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्राय सोम सुधुतः परि स्रवा—ऽपामीवा भवतु रक्षसा सह ।

मा ते रसस्य मत्सत द्रयाविनो द्रविणस्वन्त इह सन्तिवन्दवः १

अस्मान् त्समर्त्ये पवमान चोदय दक्षो देवानामसि हि प्रियो मदः ।

जहि शत्रूँरभ्या भन्दनायतः पिबेन्द्र सोममव नो मृधो जहि २

(७२८)

अदब्ध इन्द्रो पवसे मदिन्तम आत्मेन्द्रस्य भवसि धासिरुत्तमः ।
 अभि स्वरन्ति बृहवो मनीषिणो राजानमस्य भुवनस्य निंसते ३
 सहस्रणीथः ज्ञतधारे अद्भुत इन्द्रायेन्दुः पवते काम्यं मधु ।
 जयन् क्षेत्रमभ्यर्षा जयन्नप उरुं नो गातुं कृणु सोम मीढ्वः ४
 कर्निकदत्त कलशे गोभिरज्यसे व्यव्ययं समया वारमर्षसि ।
 मर्मज्यमानो अत्यो न सानसि रिन्द्रस्य सोम जठरे समक्षरः ५
 स्वादुः पवस्व दिव्याय जन्मने स्वादुरिन्द्राय सुहवीतुनाम्ने ।
 स्वादुर्मित्राय वरुणाय वायवे बृहस्पतये मधुमाँ अदाभ्यः ६ [१०]

अत्यं सृजन्ति कलशे दश क्षिपः प्र विप्राणां मतयो वाव ईरते ।
 पवमाना अभ्यर्षन्ति सुष्टुतिमेन्द्रं विशन्ति मदिरास इन्द्रवः ७
 पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यं सुवीं गव्यूतिं महि शर्म सप्रथः ।
 मार्किर्नो अस्य परिषूतिरीशते न्द्रो जयेम त्वया धनं धनम् ८
 अधि द्यामस्थाद्वपभो विचक्ष्णो ऽरुरुचद्वि दिवो रोचना कविः ।
 राजा पवित्रमत्येति रोरुवददिवः पीयूषं दुहते नृचक्षसः ९
 दिवो नाके मधुजिह्वा असश्चतो वेना दुहन्त्युक्ष्णं गिरिष्ठाम् ।
 अप्सु द्वप्सं वावृधानं समुद्र आ सिन्धोरुर्मा मधुमन्तं पवित्र आ १०
 नाके सुपर्णमुपपत्तिवांसं गिरो वेनानामकृपन्त पूर्वीः ।
 शिशुं रिहन्ति मतयः पतिप्रतं हिरण्ययं शकुनं क्षामणि स्थाम् ११
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थादविश्वा रूपा प्रतिचक्षाणो अस्य ।
 भानुः शुक्रेण शोचिषा व्यद्यौत् प्रारुरुचद्रोदसी मातरा शुचिः १२ [११] (७३८)

(८६)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ८६-९६]

(१-४८) १-१० अकृष्टा माषाः, ११-२० सिकता निवावरी, २१-३० पृश्नियोऽजाः, ३१-४० अकृष्टमाषादय-
 स्त्रयः, ४१-४५ भौमोऽग्निः, ४६-४८ गृत्समदः शौनकः । पवमानः सोमः । जगती ।

प्र त आशवः पवमान धीजवो मदा अर्षन्ति रघुजा इव त्मना ।
 दिव्याः सुपर्णा मधुमन्त इन्द्रवो मदिन्तमासः परि कोशमासते १
 प्र ते मदासो मदिरास आशवो ऽसृक्षत रथ्यासो यथा पृथक् ।
 धेनुर्न वृत्सं पर्यसाभि वज्रिणमिन्द्रमिन्द्रवो मधुमन्त ऊर्मयः २ (७४०)

- अत्यो न हिंयानो अभि वाजमर्ष स्वर्वित् कोशं दिवो अद्रिमातरम् ।
वृषा पवित्रे अधि सानो अव्यये सोमः पुनान इन्द्रियाय धायसे ३
- प्र त आश्विनीः पवमान धीजुवो विव्या असृग्रन् पर्यसा धरीमणि ।
प्रान्तर्कषयः स्थाविरीरसृक्षत ये त्वा मृजन्त्यृषिषाण वेधसः ४
- विश्वा धामानि विश्वचक्ष ऋभ्वसः प्रभोस्ते सतः परि यन्ति केतवः ।
व्यानशिः पवसे सोम धर्मीभिः पतिर्विश्वस्य भुवनस्य राजसि ५ [१२]
- उभयतः पवमानस्य रश्मयो ध्रुवस्य सतः परि यन्ति केतवः ।
यदी पवित्रे अधि मृज्यते हरिः सत्ता नि योना कलशेषु सीदति ६
- यज्ञस्य केतुः पवते स्वध्वरः सोमो देवानामुप याति निष्कृतम् ।
सहस्रधारः परि कोशमर्षति वृषा पवित्रमत्येति रोरुवत् ७
- राजा समुद्रं नद्योऽ वि गाहते ऽपामूर्मिं संचते सिन्धुषु श्रितः ।
अध्यस्थात् सानु पवमानो अव्ययं नाभा पृथिव्या धरुणो महो विवः ८
- दिवो न सानु स्तनयज्ञचिकद्द द्यौश्च यस्य पृथिवी च धर्मीभिः ।
इन्द्रस्य सख्यं पवते विवेवित्तु सोमः पुनानः कलशेषु सीदति ९
- ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधु प्रियं पिता देवानां जनिता विभूवसुः ।
दधाति रत्नं स्वधयोरपीच्यं मदिन्तमो मत्सर इन्द्रियो रसः १० [१३]
- अभिकन्दन् कलशं वाज्यर्षति पतिर्दिवः शतधारो विचक्षणः ।
हरिर्मित्रस्य सदनेषु सीदति मर्मज्ञानोऽविभिः सिन्धुभिर्वृषा ११
- अग्रे सिन्धूनां पवमानो अषत्यग्रे वाचो अग्रियो गोषु गच्छति ।
अग्रे वाजस्य भजते महाधनं स्वायुधः सोतृभिः पूयते वृषा १२
- अयं मतवाञ्छकुनो यथा हितो ऽग्रे ससार पवमान ऊर्मिणा ।
तव कत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते १३
- द्वापि वसानो यज्ञतो दिविस्पृश मन्तरिक्षप्रा भुवनेष्वर्पितः ।
स्वर्जज्ञानो नभसाभ्यक्रमीत् प्रत्नमस्य पितरमा विवासति १४
- सो अस्य विशे महि शर्म यच्छति यो अस्य धाम प्रथमं व्यानशे ।
पदं यज्ञस्य परमे व्योमन् यतो विश्वा अभि सं याति संयतः १५ [१४]
- प्रो अयासादिन्दुरिन्द्रस्य निष्कृतं सखा सख्युर्न प्र मिनाति संगिरम् ।
मयं इव युवतिभिः समर्षति सोमः कलशं शतयाम्ना पथा १६ (७५४)

प्र वो धियो मन्द्वयवो विपन्युवः पनस्युवः संवसनेष्वक्रमुः ।
 सोमं मनीषा अभ्यनूषत स्तुभो ऽभि धेनवः पयसेमशिथयुः १७
 आ नः सोम संयन्तं पिब्युषीमिष—मिन्दो पर्वस्व पर्वमानो अस्त्रिधम् ।
 या नो दोहते त्रिरहसंश्रुषी क्षुमद्वाजवन्मधुमत सुवीर्यम् १८
 वृषा मतीनां पवते विचक्षणः सोमो अहः प्रतरीतोपसो दिवः ।
 क्राणा सिन्धूनां कलशौ अवीवश—दिन्द्रस्य हार्याविशन् मनीषिभिः १९
 मनीषिभिः पवते पूर्यः कवि—नृभिर्यतः परि कोशौ अचिक्रदत् ।
 त्रितस्य नाम जनयन् मधु क्षर—दिन्द्रस्य वायोः सख्याय कर्तवे २० [१५]

अयं पुनान उषसो वि रोचय—दुयं सिन्धुभ्यो अभवदु लोककृत ।
 अयं त्रिः सप्त दुदुहान आशिरं सोमो हृदे पवते चारु मत्सरः २१
 पर्वस्व सोम दिव्येषु धामसु सृजान इन्दो कलशं पवित्र आ ।
 सीदुन्निन्द्रस्य जठरे कनिक्रदु—नृभिर्यतः सूर्यमारोहयो दिवि २२
 अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र आ इन्दुविन्द्रस्य जठरेष्वाविशन् ।
 त्वं नुचक्षा अभवो विचक्षण सोम गोत्रमङ्गिरोभ्योऽवृणोरप २३
 त्वां सोम पर्वमानं स्वाध्वो ऽनु विप्रासो अमदन्नवस्यवः ।
 त्वां सुपुर्ण आभरद् दिवस्परी—न्दो विश्वाभिर्मतिभिः परिष्कृतम् २४
 अव्ये पुनानं परि वार ऊर्मिणा हरिं नवन्ते अभि सप्त धेनवः ।
 अपामुपस्थे अध्यायवः कवि—मृतस्य योनां महिषा अहेषत २५ [१६]

इन्दुः पुनानो अति गाहते मृधो विश्वानि कृण्वन् त्सुपथानि यज्यवे ।
 गाः कृण्वानो निर्णिजं हर्यतः कवि—रत्यो न क्रीळन् परि वारमर्षति २६
 अस्रश्चतः शतधारा अभिथ्रियो हरिं नवन्तेऽव ता उद्वन्युवः ।
 क्षिपो मृजन्ति परि गोभिरावृतं तृतीयं पृष्ठे अधि रोचने दिवः २७
 तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतस—स्त्वं विश्वस्य भुवनस्य राजसि ।
 अथेदं विश्वं पवमान ते वशे त्वमिन्दो प्रथमो धामधा असि २८
 त्वं समुद्रो असि विश्वावित् कवे तवेमाः पञ्च प्रदिशो विधर्मणि ।
 त्वं द्यां च पृथिवीं चार्ति जग्निषे तव ज्योतींषि पवमान सूर्यः २९
 त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि देवेभ्यः सोम पवमान पूयसे ।
 त्वामुशिजः प्रथमा अगृभ्णत तुभ्येमा विश्वा भुवनानि येमिरे ३० [१७] (७६८)

प्र रेभ एत्यति वारमव्ययं वृषा वनेष्वव चक्रवृद्धरिः ।	
सं धीतयो वावशाना अनूपत शिशुं रिहन्ति मतयः पतिप्रतम्	३१
स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत तन्तुं तन्वानस्त्रिवृतं यथा विदे ।	
नयन्नृतस्य प्रशिषो नवीयसीः पतिर्जनीनामुप याति निष्कृतम्	३२
राजा सिन्धूनां पवते पतिर्दिव ऋतस्य याति पथिभिः कनिकदत् ।	
सहस्रधारः परि पिच्यते हरिः पुनानो वाचं जनयन्नुपावसुः	३३
पर्वमान मह्यर्णो वि धावसि सूर्यो न चित्रो अव्ययानि पव्यया ।	
गर्भस्तिपूतो नृभिरद्रिभिः सुतो महे वाजाय धन्याय धन्वसि	३४
इषमूर्जं पवमानाभ्यर्षसि श्येनो न वंसु कलशेषु सीदसि ।	
इन्द्राय मद्रा मद्यो मदः सुतो दिवो विष्टम्भ उपमो विचक्षणः	३५ [१८]
सप्त स्वसारो अभि मातरः शिशुं नवं जज्ञानं जेन्यं विपश्चितम् ।	
अपां गन्धर्वं दिव्यं नृचक्षंसं सोमं विश्वस्य भुवनस्य राजसे	३६
इशान इमा भुवनानि वीर्यसे युजान इन्द्रो हरितः सुपर्णः ।	
तास्ते क्षरन्तु मधुमद्धृतं पयस्तव व्रते सोम तिष्ठन्तु कृष्टयः	३७
त्वं नृचक्षा असि सोम विश्वतः पर्वमान वृषभ ता वि धावसि ।	
स नः पवस्व वसुमद्भिरण्यवद्वयं स्याम भुवनेषु जीवसे	३८
गोवित पवस्व वसुविद्विरण्यविद्वरेतोधा इन्द्रो भुवनेष्वर्पितः ।	
त्वं सुवीरो असि सोम विश्ववित् तं त्वा विप्रा उप गिरेम आसते	३९
उन्मध्व ऊर्मिर्विनना अतिष्ठिपदुपो वसानो महिषो वि गाहते ।	
राजा पवित्ररथो वाजमारुहत् सहस्रभृष्टिर्जयति श्रवो ब्रूहत्	४० [१९]
स भुन्दना उदियति प्रजावती विश्वायुर्विश्वाः सुभरा अर्हदिवि ।	
ब्रह्म प्रजावद्वयिमश्वपस्त्यं पीत इन्द्रविन्द्रं मस्मभ्यं याचतात्	४१
सो अग्रे अह्नां हरिर्हर्यतो मदुः प्र चेतसा चेतयते अनु द्युभिः ।	
द्वा जना यातयन्नन्तरीयते नरा च शंसं दैव्यं च धर्तरि	४२
अश्रते व्यश्रते समश्रते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यश्रते ।	
सिन्धोरुच्छ्रवासे पतयन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमांसु गृभ्णते	४३
विपश्चिते पर्वमानाय गायत मही न धरात्यन्धो अर्पति ।	
अहिर्न जूर्णामति सर्पति त्वचमत्यो न कीळन्नसरदृषा हरिः	४४

अग्नेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवनेष्वर्पितः ।

हरिर्धृतस्नुः सुदृशीको अर्णवो ज्योतीरथः पवते राय ओक्वयः

४५ [२०]

असर्जि स्कम्भो द्विव उद्यतो मदुः परि त्रिधातुर्भुवनान्यर्पति ।

अंशुं रिहन्ति मतयः पनिप्रतं गिरा यदि निर्णिजमृग्मिणो ययुः

४६

प्र ते धारा अत्यण्वानि मेघ्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः ।

यद्गोभिर्निन्दो चम्बोः समज्यस आ सुवानः सोम कुलशेषु सीदसि

४७

पर्वस्व सोम क्रतुविन्न उक्थ्यो ऽव्यो वारे परि धावु मधु प्रियम् ।

जहि विश्वान् रक्षस इन्दो अत्रिणो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः

४८ [२१] (७८६)

(८७)

९ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र तु द्रव परि कोशं नि पीदु नृभिः पुनानो अभि वाजमर्प ।

अश्वं न त्वा वाजिनं मर्जयन्तो ऽच्छा बर्ही रशनाभिर्नयन्ति

१

स्वायुधः पवते देव इन्दु रशस्तिहा वृजनं रक्षमाणः ।

पिता देवानां जनिता सुदक्षो विष्टम्भो द्विवो धरुणः पृथिव्याः

२

ऋषिर्विप्रः पुरेता जनानां मृभुर्धरि उशना काव्येन ।

स चिद्विवेदु निहितं यदासा मपीच्यं गुह्यं नाम गोनाम्

३

एष स्य ते मधुमां इन्द्र सोमो वृषा वृष्णे परि पवित्रे अक्षाः ।

सहस्रसाः शतसा भूरिदावा शश्वत्तमं बर्हिरा वाज्यस्थात्

४

एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजायामृताय श्रवांसि ।

पवित्रेभिः पवमाना असृग्-ञ्छवस्यवो न पृतनाजो अत्याः

५ [२२]

परि हि ष्मा पुरुहूतो जनानां विश्वासरुद्रो जना पूयमानः ।

अथा भर इयेनभृत प्रयांसि रयिं तुश्नानो अभि वाजमर्प

६

एष सुवानः परि सोमः पवित्रे सर्गो न सृष्टो अदधावदवी ।

तिग्मे शिशानो महिषो न शृङ्गे गा गव्यन्नाभि शूरो न सत्वा

७

एषा ययौ परमादुन्तरद्वेः कूचि सतीरुर्वे गा विवेद ।

द्विवो न विद्युत् स्तनयन्त्यभैः सोमस्य ते पवत इन्द्र धारा

८

उत स्म राशिं परि यासि गोना मिन्द्रेण सोम सरथं पुनानः ।

पूर्वीरिषो बृहतीर्जीरदानो शिक्षा शचीवस्तव ता उपष्टुत्

९ [२३] (७९५)

(८८)

८ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे	तुभ्यं पवते त्वमस्य पाहे ।	
त्वं ह यं चकृषे त्वं ववृष	इन्द्रं मदाय युज्याय सोमम्	१
स ई रथो न भुरिषाळयोजि	महः पुरुणि सातये वसूनि ।	
आवीं विश्वा नहुष्याणि जाता	स्वर्षाता वन ऊर्ध्वा नवन्त	२
वायुर्न यो नियुत्वा इष्टयामा	नासत्येव हव आ शंभविष्ठः ।	
विश्ववारो द्रविणोदा इव त्मन्	पूषेव धीजर्वनोऽसि सोम	३
इन्द्रो न यो महा कर्माणि चक्रि	हन्ता वृत्राणामसि सोम पूभिर्त ।	
पैदो न हि त्वमहिनाम्ना हन्ता	विश्वस्यासि सोम दस्योः	४
अग्निर्न यो वन आ सृज्यमानो	वृथा पाजांसि कृणुते नदीषु ।	
जनो न युध्वा महत उपब्धि	रिर्यति सोमः पवमान ऊर्मिम्	५
एते सोमा अति वाराण्यव्या	दिव्या न कोशासो अभ्रवर्षाः ।	
वृथा समुद्रं सिन्धवो न नीचीः	सुतासो अभि कलशौ असृग्रन्	६
शुष्मी शर्धो न मारुतं पवस्वा	नभिशस्ता दिव्या यथा विद्र ।	
आपो न मक्षु सुमतिर्भवा नः	सहस्राप्साः पृतनाषाणन यज्ञः	७
राजो नु ते वरुणस्य व्रतानि	बृहदभीरं तव सोम धाम ।	
शुचिद्वमसि प्रियो न मित्रो	वृक्षाव्यो अर्यमेवासि सोम	८ [२४] (८०३)

(८९)

७ उशना काव्यः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्रो स्य वह्निः पथ्याभिरस्यान्	दिवो न वृष्टिः पवमानो अक्षाः ।	
सहस्रधारो असवृत्र्यस्मे	मातुरुपस्थे वन आ च सोमः	१
राजा सिन्धूनामवसिष्ठु वास	ऋतस्य नावमारुहद्रजिष्ठाम् ।	
अप्सु द्वप्सो वावृधे श्येनजूतो	दुह ई पिता दुह ई पितुर्जाम्	२
सिंहं नसन्त मध्वो अयासं	हरिर्मरुषं दिवो अस्य पतिम् ।	
शूरो युत्सु प्रथमः पृच्छते गा	अस्य चक्षसा परि पात्युक्षा	३ (८०६)

मधुपृष्ठं घोरमयासमश्वं रथे युञ्जन्त्युरुचक्र कृण्वम् ।	
स्वसार ई जाभयो मर्जयन्ति सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति	४
चतस्र ई घृतदुहः सचन्ते समाने अन्तर्धरुणे निर्धत्ताः ।	
ता ईमर्षन्ति नमसा पुनाना—स्ता ई विश्वतः परि षन्ति पूर्वीः	५
विष्टम्भो द्विवो धरुणः पृथिव्या विश्वा उत क्षितयो हस्ते अस्य ।	
असत् त उत्सो गृणते नियुत्वान् मध्वो अंशुः पवत इन्द्रियाय	६
वन्वन्नवातो अभि देववीति—मिन्द्राय सोम वृत्रहा पवस्व ।	
शग्धि महः पुरुश्चन्द्रस्य रायः सुवीर्यस्य पतयः स्याम	७ [२५] (८१०)

(९०)

६ वसिष्ठो मैत्रावरुणिः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र हिंन्वानो जनिता रोदस्यो रथो न वाजं सनिष्यन्नयासीत् ।	
इन्द्रं गच्छन्नायुधा संशिशानो विश्वा वसु हस्तयोरादधानः	१
अभि त्रिपुष्ठं वृषणं वयोधा—माङ्गुषाणामवावशन्त वाणीः ।	
वना वसानो वरुणो न सिन्धुन् वि रत्नधा दयते वार्याणि	२
शूरग्रामः सर्ववीरः सहावा—जेता पवस्व सनिता धनानि ।	
तिग्मायुधः क्षिप्रधन्वा समत्स्व—पाळहः साह्वान् पृतनासु शत्रून्	३
उरुगव्यतिरभयानि कृण्वन् त्समीचीने आ पवस्वा पुरंधी ।	
अपः सिपांसन्नुपसः स्वर्गाः सं चिक्रदो महो अस्मभ्यं वाजान्	४
मत्सि सोम वरुणं मत्सि मित्रं मत्सीन्द्रमिन्द्रो पवमान विष्णुम् ।	
मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि महामिन्द्रमिन्द्रो मदाय	५
एवा राजेव क्रतुमाँ अमेन विश्वा धनिमद्भुरिता पवस्व ।	
इन्द्रो सूकताय वचसे वयो धा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	६ [२६] (८१६)
[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-२८]	(९१)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

असर्जि वक्वा रथ्ये यथाजौ धिया मनोता प्रथमो मनीषी ।	
दश स्वसारी अधि सानो अव्ये ऽजन्ति वह्निं सदनान्यच्छे	१
वीती जनस्य द्विव्यस्य कव्यै—रधि सुवानो नहुष्येभिरिन्दुः ।	
प्र यो नृभिर्मृतो मर्त्येभि—र्मृजानोऽविभिर्गीभिर्गन्धिः	२ (८१८)

वृषा वृष्णे रुरुवदंशुरस्मै पवमानो रुशदीर्ते पयो गोः ।
 सहस्रमृक्का पथिभिर्वचोवि—दध्वस्मभिः सूर्यो अण्वं वि याति ३
 रुजा हृळ्हा चिद्वक्षसः सदांसि पुनान इन्द ऊर्णुहि वि वाजान् ।
 वृश्चोपरिष्ठात् तुजता वधेन ये अन्ति दूरादुपनायमेषाम् ४
 स प्रतनवन्नव्यसे विश्ववार सूक्ताय पथः कृणुहि प्राचः ।
 ये दुष्पहांसो वनुषा बृहन्त—स्तांस्ते अश्याम पुरुकृत् पुरुक्षो ५
 एवा पुनानो अपः स्वर्गा अस्मभ्यं तोका तनयानि भूरि ।
 शं नः क्षेत्रमरु ज्योतींषि सोम ज्योङ्गः सूर्यं हृशये रिरिहि ६ [१] (८२२)

(९२)

६ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

परि सुवानो हरिरंशुः पवित्रे रथो न सर्जि सनये हियानः ।
 आपच्छ्लोकमिन्द्रियं पूयमानः प्रति देवां अजुषत् प्रयोभिः १
 अच्छा नृचक्षा असरत् पवित्रे नाम दधानः कविरस्य योनौ ।
 सीवन् होतेव सदर्ने चमूषू—पैमग्ममृषयः सप्त विप्राः २
 प्र सुमेधा गातुविद्विष्वदेवः सोमः पुनानः सदर् एति नित्यम् ।
 भुवद्विष्वेषु काव्येषु रन्ता ऽनु जनान् यतते पञ्च धीरः ३
 तव त्ये सोम पवमान निणये विश्वे देवास्त्रय एकादृशासः ।
 दश स्वधाभिरधि सानो अव्ये मृजन्ति त्वा नद्यः सप्त यहीः ४
 तन्न सत्यं पवमानस्यास्तु यत्र विश्वे कारवः संनसन्त ।
 ज्योतिर्यदह्ने अकृणोदु लोकं प्रावन्मनुं दस्यवे करभीकम् ५
 परि सन्नेव पशुमान्ति होता राजा न सत्यः समितीरियानः ।
 सोमः पुनानः कलशा अयासीत् सीदन् मृगो न महिषो वनेषु ६ [२] (८२८)

(९३)

५ नोधा गौतमः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

साकमुक्षो मर्जयन्त स्वसारो दश धीरस्य धीतयो धनुत्रीः ।
 हरिः पर्यद्रवजाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे अत्यो न वाजी १
 सं मातृभिर्न शिशुर्वावशानो वृषा दधन्वे पुरुवारो अद्भिः ।
 मर्यो न योषामभि निष्कुतं यन् त्सं गच्छते कलशं उस्त्रियाभिः २ (८३०)

अ० ७, अ० ४, व० ३]

[६०७]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० १३, मं० ३]

उत प्र पिप्य ऊधरधन्याया इन्दुधाराभिः सचते सुमेधाः ।

मूर्धानं गावः पयसा चमू—ष्वभि श्रीणन्ति वसुभिर्न निकैः

३

स नो देवेभिः पवमान रदे—न्दो रयिमश्विनं वावशानः ।

रथिरायतामुशती पुरंधि—रस्मद्व्यगा दावने वसूनाम्

४

नू नो रयिमुप मास्व नृवन्तं पुनानो वाताप्यं विश्वश्चन्द्रम् ।

प्र वन्वितुरिन्दो तार्यायुः प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात

५ [३] (८३३)

(९४)

५ कण्वो घौरः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अधि यदस्मिन् वाजिनीव शुभः स्पर्धन्ते धियः सूर्ये न विशः ।

अपो वृणानः पवते कवीयन् व्रजं न पशुवर्धनाय मन्म

१

द्विता व्यूष्वन्नमृतस्य धाम स्वर्विदे भुवनानि प्रथन्त ।

धियः पिन्वानाः स्वसरे न गाव ऋतायन्तीरभि वावश्च इन्दुम्

२

परि यत् कविः काव्या भरते शूरो न रथो भुवनानि विश्वा ।

देवेषु यशो मतीय भूषन् दक्षाय रायः पुरुभूषु नव्यः

३

श्रिये जातः श्रिय आ निरियाय श्रियं वयो जरितृभ्यो दधाति ।

श्रियं वसाना अमृतत्वमायन् भवन्ति सत्या समिथा मितदौ

४

इषमूर्जमभ्यर्षाश्वं गा—मुरु ज्योतिः कृणुहि मर्त्ति देवान् ।

विश्वानि हि सुपहा तानि तुभ्यं पवमान बाधसे सोम शत्रून्

५ [४] (८३८)

(९५)

५ प्रस्कण्वः काण्वः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

कनिक्रान्ति हरिरा सृज्यमानः सीदुन् वनस्य जठरे पुनानः ।

नृभिर्यतः कृणुते निर्णिजं गा अतो मतीर्जनयत स्वधाभिः

१

हरिः सृजानः पृथ्यामृतस्ये—र्यति वाचमरितेव नावम् ।

देवो देवानां गुह्यानि नामा—ऽऽविष्कृणोति बर्हिषि प्रवाचे

२

अपामिवेदूर्मयस्तर्तुराणाः प्र मनीषा ईरते सोममच्छ ।

नमस्यन्तीरुप च यन्ति सं चा ऽऽ च विशन्त्युशतीरुशन्तम्

३

(८४१)

तं मर्त्यजानं महिषं न साना—वंशं दुहन्त्युक्षणं गिरिष्ठाम् ।
 तं वावजानं मतयः सचन्ते त्रितो विभर्ति वरुणं समुद्रे
 इष्यन् वाचमुपवक्तेव होतुः पुनान इन्दो वि ष्या मनीषाम् ।
 इन्द्रश्च यत् क्षयथः सौमगाय सुवीर्यस्य पतयः स्याम

(९६)

२४ दैवोदासिः प्रतर्दनः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

प्र सेनानीः शूरो अग्रे रथानां गव्यन्नेति हर्षते अस्य सेना ।
 भद्रान् कृण्वन्निन्द्रहवान् त्सविभ्य आ सोमो वस्त्रा रभसानि दत्ते
 समस्य हरिं हरयो मृजन्त्य—श्वहुरैरनिशितं नभोभिः ।
 आ तिष्ठति रथमिन्द्रस्य सखा विद्वाँ एना सुमतिं यात्यच्छ
 स नो देव देवताते पवस्व महे सोम प्सरस इन्द्रपानः ।
 कृण्वन्नपो वर्षयन् द्यामुतेमा—मुरोरा नो वरिवस्या पुनानः
 अजीतयेऽहंतये पवस्व स्वस्तये सर्वतातये बृहते ।
 तदुंशन्ति विश्व इमे सखाय—स्तदुहं वंश्मि पवमान सोम
 सोमः पवते जनिता मतीनां जनिता दिवो जनिता पृथिव्याः
 जनिताग्नेर्जनिता सूर्यस्य जनितेन्द्रस्य जनितो विष्णोः

१

२

३

४

५ [६]

६

७

८

९

१० [७]

११

(८१४)

त्वया हि नः पितरः सोम पूर्वे कर्माणि चक्रुः पयसा धीराः ।
 वृन्वन्नवातः परिधौरपोर्णा वीरेभिरश्वैर्मववा भवा नः

यथापवथा मनवे वयोधा अमित्रहा वरिवोविद्धविष्मान् ।
 एवा पवस्व द्रविणं दधान इन्द्रे सं तिष्ठ जनयायुधानि १२
 पवस्व सोम मधुमाँ ऋतावा ऽपो वसानो अधि सानो अव्ये ।
 अव द्रोणानि घृतवान्ति सीद मदन्तिमो मत्सर इन्द्रपानः १३
 वृष्टिं दिवः शतधारः पवस्व सहस्रसा वाजयुर्देववीती ।
 सं सिन्धुभिः कुलशे वावशानः समुस्त्रियाभिः प्रतिरन् न आयुः १४
 एष स्य सोमो मतिभिः पुनानो ऽत्यो न वाजी तरतीदरातीः ।
 पयो न दुग्धमदितेरिषिरमुर्विव गातुः सुयमो न वोळ्हा १५[८]

स्वायुधः सोतृभिः पूयमानो ऽभ्यर्षं गुह्यं चारु नाम ।
 अभि वाजं सतिरिव श्रवस्या ऽभि वायुमभि गा देव सोम १६
 शिशुं जज्ञानं हर्यतं मृजन्ति शुम्भन्ति वह्निं मरुतो गणेन ।
 कविर्गीर्भिः काव्येना कविः सन् त्सोमः पवित्रमत्येति रेभन् १७
 ऋषिमना य ऋषिकृत् स्वर्पाः सहस्रणीथः पदुवीः कवीनाम् ।
 तृतीयं धाम महिषः सिषासन् त्सोमो विराजमनु राजति ण्डुप् १८
 चमूषच्छयेनः शकुनो विभृत्वा गोविन्दुर्द्वप्स आयुधानि विश्रित् ।
 अपामूर्मि सचमानः समुद्रं तुरीयं धाम महिषो विवक्ति १९
 मर्यो न शुभ्रस्तन्वं मृजानो ऽत्यो न सृत्वा सनये धनानाम् ।
 वृषेव यूथा परि कोशमर्षन् कनिकदच्चम्बोऽरा विवेश २० [९]

पवस्वेन्दो पवमानो महोभिः कनिकदृत् परि वाराण्यर्ष ।
 क्रीलश्चम्बोऽरा विश पूयमान इन्द्रं ते रसो मद्विरो ममत्तु २१
 प्रास्य धारा बृहतीरंसृग्रन्नक्तो गोभिः कुलशाँ आ विवेश ।
 साम कृण्वन् त्सामन्यो विपश्चित् क्रन्दन्नेत्यभि सख्युर्न जमिम २२
 अपन्नन्नैषि पवमान शत्रून् प्रियां न जारो अभिगीत इन्दुः ।
 सीदन् वनेषु शकुनो न पत्वा सोमः पुनानः कुलशेषु सत्ता २३
 आ ते रुचः पवमानस्य सोम योषेव यन्ति सुदुघाः सुधाराः ।
 हरिरानीतः पुरुवारो अपस्व चिक्रदत् कुलशे देवयुनाम् २४ [१०] (८६७)

(२७)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ९७-१०३]

(५८) १-३ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः, ४-६ वासिष्ठ इन्द्रप्रमतिः, ७-९ वासिष्ठो वृषगणः,
 १०-१२ वासिष्ठो मन्युः, १३-१५ वासिष्ठ उपमन्युः, १६-१८ वासिष्ठो व्याघ्रपाद्,
 १९-२१ वासिष्ठः शक्तिः, २२-२४ वासिष्ठः कर्णश्रुद्, २५-२७ वासिष्ठो मृळीकः,
 २८-३० वासिष्ठो वसुक्रः, ३१-४४ पराशरः शाक्यः, ४५-५८ कुत्स
 आङ्गिरसः । पवमानः सोमः । त्रिष्टुप् ।

अस्य प्रेषा हेमनां पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्त रसम् ।
 सुतः पवित्रं पर्येति रेभन् मितेव सद्यः पशुमान्ति होता १
 भद्रा वस्त्रा समन्याऽवसानो महान् कविर्निर्वचनानि शंसन् ।
 आ वच्यस्व चम्बोः पूयमानो विचक्षणो जागृविर्देववीतौ २
 समु प्रियो मृज्यते सानो अव्ये यशस्तरो यशसां क्षैतो अस्मे ।
 अभि स्वरं धन्वा पूयमानो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ३
 प्र गायताभ्यर्चामि देवान् त्सोमं हिनोत महते धनाय ।
 स्वादुः पवाते अति वारमव्यमा सीदाति कलशं देवयुनः ४
 इन्दुर्ववानामुप सख्यमायन् त्सहस्रधारः पवते मदाय ।
 नृभिः स्तवानो अनु धाम पूर्वं मगन्निन्द्रं महते सौभगाय ५ [११]

स्तोत्रे राये हरिरर्षा पुनान इन्द्रं मदो गच्छतु ते भराय ।
 देवैर्याहि सरथं राधो अच्छा यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ६
 प्र काव्यमुशनेव बुवाणो देवो देवानां जनिमा विवक्ति ।
 महिब्रतः शुचिबन्धुः पावकः पदा वराहो अभ्येति रेभन् ७
 प्र हंसासस्तृपलं मन्युमच्छा मादस्तं वृषगणा अयासुः ।
 आङ्गव्यं पवमानं सखायो दुर्मर्षं साकं प्र वदन्ति वाणम् ८
 स रहत उरुगायस्य जूतिं वृथा क्रीळन्तं मिमते न गावः ।
 परीणसं कृणुते तिग्मशृङ्गो दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृजः ९
 इन्दुर्वाजी पवते गोन्योधा इन्द्रे सोमः सह इन्वन् मदाय ।
 हन्ति रक्षो बाधते पर्यराती र्वरिवः कृण्वन् वृजनस्य राजा १० [१२]

अध धारया मध्वा पृचान स्तिरो रोमं पवते अद्रिदुग्धः ।
 इन्दुरिन्द्रस्य सख्यं जुषाणो देवो देवस्य मत्सरो मदाय ११ (८७८)

अ० ७, अ० ४, व० १३]

[६११]

[ऋग्वेदः । मं० ९, सू० ९७, मं० १२]

- अभि प्रियाणि पवते पुनानो देवो देवान् त्वेन रसेन पृश्नन् ।
इन्द्रुर्धर्माण्यृतुथा वसानो दश क्षिपौ अव्यत सानो अव्ये १२
वृषा शोणो अभिकर्निकदुद्रा नदयन्नेति पृथिवीमुत द्याम् ।
इन्द्रस्येव वग्नुरा शृण्व आजौ प्रचेतयन्नर्षति वाचमेमाम् १३
रसाय्यः पर्यसा पिन्वमान ईरयन्नेषि मधुमन्तमंशुम् ।
पर्वमानः संतनिमेषि कृण्वन्निन्द्राय सोम परिषिच्यमानः १४
एवा पर्वस्व मद्विरो मदायो दद्याभस्य नमयन् वधस्रैः ।
परि वर्ण भरमाणो रुशन्तं गव्युर्नो अर्ष परि सोम सिक्तः १५ [१३]
- जुष्टी न इन्दो सुपथा सुगान्युरौ पर्वस्व वरिवांसि कृण्वन् ।
घनेव विष्वग्दुरितानि विघ्नन्नाधि ण्णुना धन्व सानो अव्ये १६
वृष्टिं नो अर्ष दिव्यां जिगत्नु मिळावतीं शंगयीं जीरदानुम् ।
स्तुकेव वीता धन्वा विचिन्वन् बन्धूरिमाँ अवराँ इन्दो वायून् १७
ग्रन्थिं न वि ष्यं ग्रथितं पुनान ऋजुं च गातुं वृजिनं च सोम ।
अत्यो न क्रदो हरिरा सृजानो मर्यो देव धन्व पस्त्यावान् १८
जुष्टो मदाय देवतात इन्दो परि ण्णुना धन्व सानो अव्ये ।
सहस्रधारः सुरभिरदब्धः परि स्रव वार्जसातौ नृपह्ये १९
अरश्मानो येऽरथा अयुक्ता अत्यासो न संसृजानास आजौ ।
एते शुक्रासो धन्वन्ति सोमा देवासस्ताँ उप याता पिबध्वे २० [१४]
- एवा न इन्दो अभि देववीतिं परि स्रव नभो अर्णश्चमूषु ।
सोमो अस्मभ्यं काम्यं बृहन्तं रथिं ददातु वीरवन्तमुग्रम् २१
तक्षद्यदी मनसो वेनतो वाग्ज्येष्ठस्य वा धर्मणि क्षोरनीके ।
आदीमायन् वरमा वावशाना जुष्टं पतिं कलशे गाव इन्दुम् २२
प्र दानुदो दिव्यो दानुपिन्व ऋतमृताय पवते सुमेधाः ।
धर्मा भुवद्वृजन्यस्य राजा प्र रश्मिभिर्दुशभिर्भारि भूम २३
पवित्रेभिः पर्वमानो नृचक्षा राजा देवानामुत मर्त्यानाम् ।
द्विता भुवद्रयिपती रयीणा मृतं भरत सुभृतं चार्विन्दुः २४
अवीँ इव श्रवसे सातिमच्छेन्द्रस्य वायोरभि वीतिर्मर्ष ।
स नः सहस्रा बृहतीरिषो द्वा भवाँ सोम द्रविणोवित पुनानः २५ [१५] (८९९)

देवाव्यो नः परिषिच्यमानाः क्षयं सुवीरं धन्वन्तु सोमाः ।	
आयज्यवः सुमतिं विश्ववारा होतारो न दिवियजो मन्दर्तमाः	२६
एवा देव देवताते पवस्व महे सोम पसरसे देवपानः ।	
महाश्चिद्विष्मसि हिताः समर्थे कृधि सुष्ठाने रोदसी पुनानः	२७
अश्वो न क्रदो वृषभिर्युजानः सिंहो न भीमो मनसो जवीयान् ।	
अर्वाचीनैः पृथिभिर्ये रजिष्ठा आ पवस्व सोमनसं न इन्दो	२८
शतं धारा देवजाता असृगन् त्सहस्रमेनाः कवयो मृजन्ति ।	
इन्दो सनित्रं द्विव आ पवस्व पुरएतासि महतो धनस्य	२९
द्विवो न सर्गा अससृगमह्नां राजा न मित्रं प्र मिनाति धीरः ।	
पितुर्न पुत्रः कर्तुभिर्यतान आ पवस्व विशे अस्या अजीतिम्	३० [१६]
प्र ते धारा मधुमतीरसृगन् वारान् यत् पूतो अत्येष्ट्यव्यान् ।	
पवमान पवसे धाम गोनां जज्ञानः सूर्यमपिन्वो अर्कैः	३१
कनिकदुदनु पन्थामृतस्य शुक्रो वि भास्यमृतस्य धाम ।	
स इन्द्राय पवसे मत्सरवान् हिन्वानो वाचं मतिभिः कवीनाम्	३२
दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि सोम पिन्वन् धाराः कर्मणा देववीतौ ।	
एन्दो विश कलशं सोमधानं क्रन्दन्निहि सूर्यस्योप रश्मिम्	३३
तिम्रो वाच ईरयति प्र वह्निः क्रतस्य धीतिं ब्रह्मणो मनीषाम् ।	
गावो यन्ति गोपतिं पूच्छमानाः सोमं यन्ति मृतयो वावशानाः	३४
सोमं गावो धेनवो वावशानाः सोमं विप्रा मतिभिः पूच्छमानाः ।	
सोमः सुतः पूयते अज्यमानः सोमे अर्कास्त्रिष्टुभः सं नवन्ते	३५ [१७]
एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व पूयमानः स्वास्ति ।	
इन्द्रमा विश बृहता रवेण वर्धया वाचं जनया पुरंधिम्	३६
आ जागृविर्विप्रं क्रता मतीनां सोमः पुनानो असदच्चमूषु ।	
सपन्ति यं मिथुनासो निकामा अध्वर्यवो रथिरासः सुहस्ताः	३७
स पुनान उप सूरं न धातो मे अप्रा रोदसी वि ष आवः ।	
प्रिया चिद्यस्य प्रियसासं ऊती स तू धनं कारिणे न प्र यंसत्	३८
स वर्धिता वर्धनः पूयमानः सोमो मीढ्वा अभि नो ज्योतिषावीत् ।	
येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञाः स्वर्विदो अभि गा अद्रिमुष्णन्	३९

- अक्रान् त्समुद्रः प्रथमे विधर्म—अनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
 वृषा पवित्रे अधि सानो अव्ये बृहत् सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ४० [१८]
- महत् तत् सोमो महिषश्चकारा—ऽपां यद्गर्भोऽवृणीत देवान् ।
 अर्द्धादिन्द्वे पर्वमान ओजो ऽजनयत् सूर्ये ज्योतिरिन्दुः ४१
- मत्सि वायुमिष्टये राधसे च मत्सि मित्रावरुणा पूयमानः ।
 मत्सि शर्धो मारुतं मत्सि देवान् मत्सि द्यावापृथिवी देव सोम ४२
- ऋजुः पवस्व वृजिनस्य हन्ता ऽपामीवां बाधमानो मृधश्च ।
 अभिश्रीणन् पयः पर्यसाभि गोना—मिन्द्रस्य त्वं तव वयं सखायः ४३
- मध्वः सूदं पवस्व वस्व उत्सं वीरं च न आ पवस्वा भगं च ।
 स्वदुस्वेन्द्राय पर्वमान इन्दो रयिं च न आ पवस्वा समुद्रात् ४४
- सोमः सुतो धारयात्यो न हित्वा सिन्धुर्न निम्नमभि वाज्यक्षाः ।
 आ योनिं वन्यमसदत् पुनानः समिन्दुर्गोभिरसरत् समद्भिः ४५ [१९]
- एष स्य ते पवत इन्द्र सोम—श्चमूषु धीरं उशते तवस्वान् ।
 स्वर्चक्षा रथिरः सत्यशुष्मः कामो न यो देवयतामसर्जि ४६
- एष प्रत्नेन वर्यसा पुनान—स्तिरो वर्षीसि दुहितुर्दधानः ।
 वसानः शर्म त्रिवरुथमप्सु होतैव याति समनेषु रेभन् ४७
- नू नस्त्वं रथिरो देव सोम परि स्रव चम्बोः पूयमानः ।
 अप्सु स्वादिष्टो मधुमां ऋतावा देवो न यः सविता सत्यमन्मा ४८
- अभि वायुं वीत्यर्षा गृणानोऽभि मित्रावरुणा पूयमानः ।
 अभी नरं धीजर्वनं रथेष्ठा—मभीन्द्रं वृषणं वज्रबाहुम् ४९
- अभि वस्त्रां सुवसनान्यर्षा—ऽभि धेनूः सुदुघाः पूयमानः ।
 अभि चन्द्रा भर्तवे नो हिरण्या ऽभ्यश्वान् रथिनो देव सोम ५० [२०]
- अभी नो अर्घ दिव्या वसू—न्यभि विश्वा पार्थिवा पूयमानः
 अभि येन द्रविणमश्रवामा—ऽभ्यर्षियं जमदग्निवन्नः ५१
- अया पवा पवस्वैना वसूनि मांश्चत्व इन्दो सरसि प्र धन्व ।
 बभ्रश्चिदत्र वातो न जूतः पुरुमेधश्चित् तर्कवे नरं दात् ५२
- उत न एना पवया पवस्वा—ऽधि श्रुते श्रवाय्यस्य तीर्थे ।
 षष्टिं सहस्रा नैगुतो वसूनि वृक्षं न पक्वं धूनवद्रणाय ५३ (१२०)

महीमे अस्य वृषनाम शूषे माँश्रत्वे वा पृशने वा वधत्रे ।
 अस्वापयन्निगुतः स्नेहयच्चा—ऽपामित्राँ अपाचितो अचेतः
 सं त्री पवित्रा वितेतान्येष्य—न्वेकं धावसि पूयमानः ।
 असि भगो असि दात्रस्य दाता ऽसि मधवा मधवद्भ्य इन्दो
 एष विश्ववित् पवते मनीषी सोमो विश्वस्य भुवनस्य राजा ।
 द्वप्साँ ईरयन् विदथेऽप्विन्दु—वि वारमव्यं समयार्तिं याति
 इन्दुं रिहन्ति महिषा अर्दब्धाः पदे रेभन्ति कवयो न गृध्राः ।
 हिन्वन्ति धीरां कुशभिः क्षिपाभिः समञ्जते रूपमपां रसेन
 त्वया वयं पर्वमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्ता—मर्दितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः

५४

५५ [२१]

५६

५७

५८ [२२] (९३५)

(९८)

११ अम्बरीषो वार्षागिरः, ऋजिश्वा भारद्वाजश्च । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, ११ बृहती ।

अभि नो वाजसातमं रयिमर्षे पुरुस्पृहम् ।
 इन्दोँ सहस्रभर्णसं तुविद्युन्नं विश्वासहम्
 परि ण्य सुवानो अव्ययं रथे न वर्माव्यत ।
 इन्दुरभि दुणां हितो हियानो धाराभिरक्षाः
 परि ण्य सुवानो अक्षा इन्दुरव्ये मदच्युतः ।
 धारा य ऊर्ध्वो अध्वरे भ्राजा नैति गव्ययुः
 स हि त्वं देवं शश्वते वसु मर्ताय दाशुषे ।
 इन्दोँ सहस्रिणं रयिं शतात्मानं विवाससि ।
 वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो वस्वः पुरुस्पृहः ।
 नि नेदिष्ठतमा इषः स्याम सुमनस्याभिगो
 द्विर्यं पञ्च स्वयंशसं स्वसारो अद्रिसंहतम् ।
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यं प्रस्नापर्यन्त्यूर्मिणम्

१

२

३

४

५

६ [२३]

परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण ।
 यो देवान् विश्वाँ इत् परि मर्देन सह गच्छति
 अस्य वो ह्यवसा पान्तो दक्षसाधनम् ।
 यः सुरिषु श्रवो बृहद्—वुधे स्वर्णं हर्यतः

७

८

(९३३)

स वाँ यज्ञेषु मानवी इन्दुर्जनिष्ट रोदसी ।	
देवो देवी गिरिष्ठा अस्त्रेधन् तं तुविष्वणि	९
इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परिं पिच्यसे ।	
नरे च दक्षिणावते देवाय सदनासदे	१०
ते प्रत्नासो व्युष्टिषु सोमाः पवित्रे अक्षरन् ।	
अप्रोथन्तः सनुतर्हुरश्वितः प्रातस्ताँ अप्रचेतसः	११
तं सखायः पुरोरुचं यूयं वयं च सूरयः ।	
अश्याम वाजगन्धं सनेम वाजपस्त्यम्	१२ [२४] (१३७)

(९९)

८ रेभसून् काश्यपौ । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, १ बृहती ।

आ हर्यताय धृष्णवे धनुस्तन्वन्ति पौंस्यम् ।	
शुक्रां वयन्त्यसुराय निर्णिजं विपामग्रं महीयुवः	१
अध क्षपा परिष्कृतो वाजाँ अभि प्र गाहते ।	
यदी विवस्वतो धियो हरिं ह्रिन्वन्ति यातवे	२
तमस्य मर्जयामसि मवो य इन्द्रपातमः ।	
यं गाव आसभिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः	३
तं गार्थया पुराण्या पुनानमभ्यनूषत ।	
उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम विभ्रतीः	४
तमुक्षमाणमव्यगे वारे पुनन्ति धर्णसिम् ।	
दूतं न पूर्वचित्तय आ शासते मनीषिणः	५ [२५]
स पुनानो मदिन्तमः सोमश्चमूषु सीदति ।	
प्रशौ न रेत आदधत् पतिर्वचस्यते धियः	६
स मृज्यते सुकर्मभिर्देवो देवेभ्यः सुतः ।	
विदे यदासु संदुदि महीरपो वि गाहते	७
सुत इन्द्रो पवित्र आ नृभिर्गतो वि नीयसे ।	
इन्द्राय मत्सरिन्तमश्चमूष्वा नि षीदसि	८ [२६] (१४५)

(१००)

९ रेभसूनु काश्यपो । पवमानः सोमः । अनुष्टुप् ।

अभी नवन्ते अद्रुहः प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् ।
वत्सं न पूर्व आयुनि जातं रिहन्ति मातरः ।
पुनान इन्द्रवा भर सोमं द्विर्हसं रयिम् ।
त्वं वसूनि पुष्यसि विश्वानि दाशुषो गृहे
त्वं धियं मनोयुजं सृजा वृष्टिं न तन्यतुः ।
त्वं वसूनि पार्थिवा विव्या च सोम पुष्यसि
परि ते जिग्युषो यथा धारा सुतस्य धावति ।
रंहमाणा व्यव्ययं वारं वाजीव सानसिः
कत्वे दक्षाय नः कवे पवस्व सोम धारया ।
इन्द्राय पातवे सुतो मित्राय वरुणाय च

१

२

३

४

५

[२७]

पवस्व वाजसातमः पवित्रे धारया सुतः ।
इन्द्राय सोम विष्णवे देवेभ्यो मधुमत्तमः
त्वां रिहन्ति मातरो हरिं पवित्रे अद्रुहः ।
वत्सं जातं न धेनवः पवमान विधर्मणि
पवमान महि श्रवश्चित्रेभिर्यासि रश्मिभिः ।
शर्धन् तमांसि जिघ्रसे विश्वानि दाशुषो गृहे
त्वं द्यां च महिमत पृथिवीं चाति जग्निषे ।
प्रति द्वापिममुश्वाः पवमान महित्वना

६

७

८

९

[२८] (२५४)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ व० १-३३]

(१०१)

(१६) १-३ अन्धीगुः श्यावाश्विः, ४-६ ययातिर्नाहुषः, ७-९ नहुषो मानवः, १०-१२ मनुः सांवरणः,
१३-१६ वैश्वामित्रो वाच्यो वा प्रजापतिः । पवमानः सोमः । अनुष्टुप्, २-३ गायत्री ।

पुरोजिती वो अन्धसः सुतार्य मादयित्वे ।
अपु श्वानं श्रथिष्टन सखायो दीर्घजिह्वयम्
यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः । इन्द्रश्चो न कृत्वयः
तं दुरोषममी नरः सोमं विश्वाच्या धिया । यज्ञं हिन्वन्त्यदिभिः

१

२

३

(९५७)

सुतासो मधुमत्तमाः सोमा इन्द्राय मन्दिनः ।

प्रवित्रवन्तो अक्षरन् देवान् गच्छन्तु वो मदाः ।

४

इन्द्रुरिन्द्राय पवत इति देवासो अब्रुवन् ।

वाचस्पतिर्मखस्यते विश्वस्येशान ओजसा

५ [१]

सहस्रधारः पवते समुद्रो वाचमीह्वयः ।

सोमः पतीं रयीणां सखेन्द्रस्य द्विवेदिवे

६

अयं पूषा रयिर्भगः सोमः पुनानो अर्षति ।

पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यस्यद्रोदसी उभे

७

समु प्रिया अनूषत गावो मदाय घृष्वयः ।

सोमांसः कृण्वते पथः पवमानास इन्द्रवः

८

य ओजिष्ठस्तमा भर पवमान श्रवाय्यम् ।

यः पञ्च चर्षणीरभि रयिं येन वनामहे

९

सोमाः पवन्त इन्द्रवो ऽस्मभ्यं गातुवित्तमाः ।

मित्राः सुवाना अरेपसः स्वाध्यः स्वविदः

१० [२]

सुष्वाणासो व्यद्रिभिश्चिताना गोरधिं त्वचि ।

इषमस्मभ्यमभितः समस्वरन् वसुविदः

११

एते पूता विप्रश्चितः सोमासो दध्याशिरः ।

सूर्यासो न दर्शतासो जिगत्तवो ध्रुवा घृते

१२

प्र सुन्वानस्यान्धसो मर्तो न वृत तद्वचः ।

अप श्वानमराधसं हुता मुखं न भृगवः

१३

आ जामिरत्के अव्यत भुजे न पुत्र ओण्योः

सरज्जारो न योषणां वरो न योनिमासदम्

१४

स वीरो दक्षसार्धनो वि यस्तस्तम्भ रोदसी ।

हरिः प्रवित्रे अव्यत वेधा न योनिमासदम्

१५

अव्यो वारोभिः पवते सोमो गव्ये अधि त्वचि ।

कनिकद्वृष्टा हरि-रिन्द्रस्याभ्येति निष्कृतम्

१६ [३] (९७०)

(१०२)

८ त्रित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

क्राणा शिशुर्महीनां हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिम् । विश्वा परि प्रिया भुवदधं द्विता १
उप त्रितस्य पाण्योऽरभक्त यदुहा पदम् । यज्ञस्य सप्त धामभिरधं प्रियम् २
त्रीणि त्रितस्य धारया पुण्ड्रेष्वरया रयिम् । मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतुः ३
जज्ञानं सप्त मातरो वेधामशासत श्रिये । अयं ध्रुवो रयीणां चिकेत यत् ४
अस्य व्रते सजोपसो विश्वे देवासो अदुहः । स्पार्हा भवन्ति रन्तयो जुषन्त यत् ५ [४]

यमी गर्भमृतावृधो हृशे चारुमजीजनन् । कविं मंहिष्ठमध्वरे पुरुस्पृहम् ६
समीचीने अभि त्मना यही ऋतस्य मातरा । तन्वाना यज्ञमानुष्यदञ्जते ७
क्रत्वा शुक्रेभिरक्षभिर्ऋणोरप व्रजं दिवः । हिन्वन्नृतस्य दीर्घितिं प्राध्वरे ८ [५] (९७८)

(१०३)

६ द्वित आप्त्यः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

प्र पुनानाय वेधसे सोमाय वच उद्यतम् । भूतिं न भरा मतिभिर्जुजोषते १
परि वाराण्यव्यया गोभिरञ्जानो अर्षति । त्री षधस्था पुनानः कृणुते हरिः २
परि कोशं मधुश्रुतमव्यये वारं अर्षति । अभि वाणीर्ऋषीणां सप्त नूषत ३
परि णेता मंतीनां विश्वदेवो अदाभ्यः । सोमः पुनानश्चम्वोर्विशन्द्रिः ४
परि दैवीरनु स्वधा इन्द्रेण याहि सरथम् । पुनानो वाघद्वाघज्जिरमर्त्यः ५
परि सप्तिर्न वाजयुर्वेवो देवेभ्यः सुतः । व्यानशिः पवमानो वि धावति ६ [६] (९८४)

(१०४)

[सप्तमोऽनुवाकः॥७॥ सू० १०४-११४]

६ पर्वतनारदौ काण्वौ, काश्यप्यौ शिखण्डिन्यावप्सरसौ वा । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

सखाय आ नि पीदत पुनानाय प्र गायत । शिशुं न यज्ञैः परि भूषत श्रिये १
समी वत्सं न मातृभिः सृजतां गयसाधनम् । देवाव्यं मदमभि द्विशंवसम् २
पुनातां दक्षसाधनं यथा शर्धाय वीतये । यथा मित्राय वरुणाय शंतमः ३
अस्मभ्यं त्वा वसुविदमभि वाणीरनूषत । गोभिष्टे वर्णमभि वासयामसि ४
स नो मदानां पत इन्द्रो देवप्सरा असि । सखेव सख्ये गातुवित्तमो भव ५
सनेमि कृध्यस्मदा रक्षसं कं चिद्विणिम । अपादेवं द्रयुमंहो युयोधि नः ६ [७] (९९०)

(१०५)

६ पर्वतनारदौ काण्वौ । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

तं वः सखायो मदाय पुनानमभि गायत । शिशुं न यज्ञैः स्वदयन्त गूर्तिभिः १
 सं वत्स इव मातृभि—रिन्दुर्हिन्वानो अज्यते । देवावीर्मदो मतिभिः परिष्कृतः २
 अयं दक्षाय सार्धनो ऽयं शर्धाय वीतये । अयं देवेभ्यो मधुमत्तमः सुतः ३
 गोमन्त्र इन्द्रो अश्ववत् सुतः सुदक्ष धन्व । शुचिं ते वर्णमधि गोपु दीधरम् ४
 स नो हरीणां पतु इन्दो देवप्सरस्तमः । सखेव सख्ये नर्यो रुचे भव ५
 सनेमि त्वमस्मदाँ अदेवं कं चिद्वत्रिणम् । साह्राँ इन्द्रो परि वाधो अपद्वयुम् ६ [८] (१९६)

(१०६)

(१४) १-३, १०-१४ अग्निश्वाश्वयः, ४-६ चक्षुर्मानवः, ७-९ मनुराप्सवः । पवमानः सोमः । उष्णिक् ।

इन्द्रमच्छ सुता इमे वृषणं यन्तु हरयः । श्रुष्टी जातास इन्द्रवः स्वर्विदः १
 अयं भराय सानसि—रिन्द्राय पवते सुतः । सोमो जैत्रस्य चेतति यथा विदे २
 अस्येदिन्द्रो मदेष्वा ग्राभं गृभ्णीत सानसिम् । वज्रं च वृषणं भरत समप्सुजित ३
 प्र धन्वा सोम जागृवि—रिन्द्रायेन्द्रो परि स्रव । द्युमन्तं शुष्ममा भरा स्वर्विदम् ४
 इन्द्राय वृषणं मधुं पर्वस्व विश्वदर्शतः । सहस्रायामा पथिकृद्विचक्षणः ५ [९]

अस्मभ्यं गातुवित्तमो देवेभ्यो मधुमत्तमः । सहस्रं याहि पथिभिः कर्निकदत् ६
 पर्वस्व देववीतय इन्द्रो धाराभिरोजसा । आ कलशं मधुमान् त्सोम नः सदः ७
 तव द्रुप्सा उदुप्रुत इन्द्रं मदाय वावृधुः । त्वां देवासो अमृताय कं पपुः ८
 आ नः सुतास इन्द्रवः पुनाना धावता रयिम् । वृष्टिद्यावो रित्यापः स्वर्विदः ९
 सोमः पुनान ऊर्मिणा ऽव्यो वारं वि धावति । अग्रे वाचः पवमानः कर्निकदत् १० [१०]

धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं वने क्रीळन्तमत्यविम् । अभि त्रिपृष्ठं मतयः समस्वरन् ११
 असर्जि कलशाँ अभि मीळहे सप्तिर्न वाजयुः । पुनानो वाचं जनयन्नसिष्यदत् १२
 पवते हर्यतो हरि—रति हरांसि रंहा । अभ्यर्षन् त्सोतृभ्यो वीरव्यशः १३
 अया पर्वस्व देवयु—मधोधारा असृक्षत । रेभन् पवित्रं पर्येषि विश्वतः १४ [११] (१०१०)

(१०७)

२६ सप्तर्षयः (१ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः, २ कश्यपो मारीचः, ३ गोतमो राहगणः, ४ भौमोऽत्रिः,
५ विश्वामित्रो गाथिनः, ६ जमदग्निर्भागवः, ७ मैत्रावरुणिर्वसिष्ठः) । पवमानः सोमः ।

प्रगाथः = (१, ४, ६, ८, ९, १०, १२, १४, १७ बृहतीः; २, ५, ७, ११, १३,
१५, १८ सतोबृहती,) ३, १६ द्विपदा विराट्; १९-२६ प्रगाथः =
(विषमा बृहती, समा सतोबृहती) ।

परीतो पिंश्चता सुतं सोमो य उ॒त्तमं हविः ।

बुधन्वाँ यो नर्यो अ॒प्स्व॑न्तरा सु॒षाव॑ सोममद्रिभिः १

नूनं पु॒नानोऽवि॑भिः परि॒ स्रवा॑-ऽद॒ब्धः सुर॑भितरः ।

सुते चित् त्वा॒प्सु म॑दामो अ॒न्धसा॑ श्रीणन्तो गोभि॒रुत्तर॑म् २

परि॑ सुवा॒नश्चक्ष॑से दे॒वमा॑र्दनः क॒त्तुरि॒न्दुर्वि॑चक्षणः ३

पु॒नानः सोम॑ धार॒या ऽपो॑ वसानो अर्षसि ।

आ र॑त्न॒धा योनि॑मृतस्य सीदु॒-स्यु॒त्सो दे॒व हिर॑ण्ययः ४

दु॒हान ऊ॒र्ध्वं दि॒व्यं मधु॑ प्रियं प्र॒त्नं मधु॑स्थमासदत् ।

आ॒पृच्छ॑यं ध॒रुणं वा॒ज्यर्ष॑ति नृभिर्धूतो वि॒चक्ष॑णः ५ [१२]

पु॒नानः सोम॑ जागृ॒वि-र॒व्यो वारे॑ परि॒ प्रियः॑ ।

त्वं विप्रो॑ अ॒भवोऽङ्गिर॑स्तमो म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॑मिक्ष नः ६

सोमो॑ मी॒ङ्काऽप॑वते गातुवित्त॑म् ऋषि॒र्विप्रो॑ विचक्षणः ।

त्वं क॒विर॑भवो दे॒ववी॑तम् आ सूर्यो॑ रोहयो द्विवि ७

सोम॑ उ पु॒वाणः सो॒तृभि॑-र॒धि ण्णु॑भिरवीनाम् ।

अ॒श्व॒येव॑ हरिता॑ याति धार॒या म॒न्द्रया॑ याति धार॒या ८

अ॒नूपे॑ गो॒मान् गो॑भिरक्षाः सोमो॑ दु॒ग्धाभिर॑क्षाः ।

स॒मुद्रं॑ न सं॒वरे॑णान्यगमन् म॒न्दी म॑दाय तोशते ९

आ सोम॑ सुवा॒नो अ॒द्रिभि॑-स्तिरो वारा॑ण्यव्यया ।

जनो॑ न पु॒रि च॒म्बोर्वि॑श॒द्धरिः॑ स॒दो वने॑षु दधिषे १० [१३]

स मा॑मृजे तिरो अण्वानि मे॒ष्यो मी॒ळ्हे स॑प्तिर्न वा॒ज॒युः ।

अ॒नुमा॑द्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो विप्रै॒भिर्ऋ॑क्भिः ११

प्र सोम॑ दे॒ववी॑तये सिन्धु॒र्न पि॑प्ये अर्णसा ।

अंशोः पय॑सा मद्विरो न जागृ॒वि-र॒च्छा को॑शं मधु॒श्रुत॑म् १२ (१०२२)

- आ ह॑र्यतो अ॒र्जुने अ॒त्के अ॒व्यत प्रि॒यः सु॒नुर्न म॒र्ज्यः ।
तमी॑ हि॒न्वन्त्य॒पसो यथा॑ रथं न॒दीष्वा ग॒भस्त्योः १३
- अ॒भि सोमा॑स आ॒यवः प॒र्वन्ते म॒द्यं म॒दम् ।
स॒मुद्र॒स्याधि॑ वि॒ष्टपि॑ म॒नीषि॑णो म॒त्सरा॑सः स्व॒र्विदः १४
- त॒रत् स॒मुद्रं प॒र्वमा॑न ऊ॒र्मिणा॑ राजा॑ दे॒व क्र॒तं बृ॒हत् ।
अ॒र्षेन्मि॒त्रस्य॑ व॒रुण॑स्य ध॒र्मेणा॑ प्र हि॒न्वान क्र॒तं बृ॒हत् १५ [१४]
- नृ॒भिर्धे॒मानो ह॑र्यतो वि॒चक्ष॑णो राजा॑ दे॒वः स॒मुद्रि॑यः १६
- इन्द्रा॑य प॒वते॒ मदुः सोमो॑ म॒रुत्व॑ते सु॒तः ।
स॒हस्र॑धा॒रो अ॒त्यव्य॑म॒र्षति॑ तमी॑ मृ॒जन्त्या॒यवः १७
- पु॒नान॑श्च॒मू ज॒नय॑न् म॒तिं क॒विः सोमो॑ दे॒वेषु॑ रण्यति ।
अ॒पो व॒सानः॒ परि॑ गो॒भिरु॑त्त॒रः सी॒दुन् वने॑ष्व॒व्यत १८
- तवा॑हं सोम॑ रा॒रण स॒ख्य इ॒न्दो दि॒वेदि॑वे ।
पु॒रूणि॑ ब॒भ्रो नि च॑रन्ति॒ मामव॑ परि॒धीर॑ति ताँ इ॒हि १९
- उ॒ताहं न॑क्त॒मुत सोम॑ ते दि॒वा स॒ख्याय॑ ब॒भ्र ऊ॒र्धनि॑ ।
घृ॒णा त॒पन्त॑म॒ति सूर्य॑ परः श॒कुना॑ इ॒व प॑तिम २० [१५]
- मृ॒ज्यमा॑नः सु॒हस्त्य॑ स॒मुद्रे॑ वा॒चमि॑न्वसि ।
र॒यिं पि॒शङ्गं॑ ब॒हुलं पु॑रु॒स्पृहं प॒र्वमा॑नाभ्य॒र्षसि २१
- मृ॒जानो॑ वा॒रे प॒र्वमा॑नो अ॒व्यये॑ वृषा॒व च॒क्रदो॑ वने ।
दे॒वानां॑ सोम॑ प॒वमान॑ निष्कृ॒तं गो॒भिर॑ञ्जानो अ॒र्षसि २२
- प॒र्वस्व॑ वा॒जसा॑तये ऽभि वि॒श्वानि॑ का॒व्या ।
त्वं स॒मुद्रं प्र॑थ॒मो वि धा॑त्यो दे॒वभ्यः॑ सोम॑ म॒त्सरः २३
- स तू प॒र्वस्व॑ परि॑ पा॒थि॒वं रजो॑ दि॒व्या च॑ सोम॑ ध॒र्मेभिः॑ ।
त्वां वि॒प्रासो॑ म॒तिभिर्वि॑चक्ष॒ण शु॒भ्रं हि॒न्वन्ति॑ धी॒तिभिः॑ २४
- प॒र्वमा॑ना अ॒सृक्ष॑त प॒वित्र॑म॒ति धा॑रया ।
म॒रुत्व॑न्तो म॒त्सरा इ॒न्द्रिया॑ ह॒या मे॒धाम॑भि प्रया॑सि च २५
- अ॒पो व॒सानः॒ परि॑ को॒शम॑र्ष॒तीन्दु॑र्हि॒यानः॑ सो॒तृभिः॑ ।
ज॒नय॑ञ्च॒योर्ति॑म॒न्दना॑ अ॒वीव॑शद् गाः कृ॒ण्वानो॑ न नि॒र्णिज॑म् २६ [१६] (१०३६)

(१०८)

(१-१६) १-२ गौरिवीतिः शाक्त्यः; ३, १४-१६ शक्तिर्वासिष्ठः; ४-५ ऊरुराङ्गिरसः,
६-७ ऋजिश्वा भारद्वाजः, ८-९ ऊर्ध्वसद्मा आङ्गिरसः, १०-११ कृतयशा आङ्गिरसः,
१२-१३ ऋणंचयो राजर्षिः । पवमानः सोमः । काकुभः प्रगाथः = (विषमा
ककुप्, समा सतोवृहती), १३ यवमध्या गायत्री ।

- पवस्व मधुमत्तम् इन्द्राय सोम क्रतुवित्तमो मदः । महि द्युक्षतमो मदः १
यस्य ते पीत्वा वृषभो वृषायते ऽस्य पीता स्वविदः ।
स सुप्रकेतो अभ्यक्रमीदिषो ऽच्छा वाजं नैतशः २
त्वं ह्यङ्ग देव्या पवमान जनिमानि द्युमत्तमः । अमृतत्वाय घोषयः ३
येन नवग्वो दृध्यङ्गुपोण्यते येन विप्रांस आपिरे ।
देवानां सुम्ने अमृतस्य चारुणो येन श्रवांस्यानशुः ४
एष स्य धारया सुतो ऽव्यो वारैभिः पवते मदिन्तमः । क्रीळन्नमिरपामिव ५ [१७]
य उस्मिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गा अकृन्तदोजसा ।
अभि व्रजं तन्निषे गव्यमश्व्यं वर्मिव धृष्णवा रुज ६
आ सौता परि पिञ्चता ऽश्वं न स्तोममप्तुरं रजस्तुरं । वनक्रक्षमुक्पुतम् ७
सहस्रधारं वृषभं पयोवृधं प्रियं देवाय जन्मने ।
ऋतेन य ऋतजातो विवावृधे राजा देव ऋतं बृहत् ८
अभि द्युम्नं बृहद्यश इषस्पते दिदीहि देव देवयुः । वि कोशं मध्यमं युव ९
आ वच्यस्व सुदक्ष चम्बोः सुतो विशां वह्निर्न विशपतिः ।
वृष्टिं दिवः पवस्व रीतिमपां जिन्वा गविष्टये धियः १० [१८]
एतमु त्थं मदृच्युतं सहस्रधारं वृषभं दिवो दुहः । विश्वा वसूनि बिभ्रतम् ११
वृषा वि जज्ञे जनयन्नमर्त्यः प्रतपञ्ज्योतिषा तमः ।
स सुष्टुतः कविभिर्निर्णिजं दधे त्रिधात्वस्य दंससा १२
स सुन्वे यो वसूनां यो रायामानेता य इळानाम् । सोमो यः सुक्षितीनाम् १३
यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य मरुतो यस्य वार्यमणा भगः ।
आ येन मित्रावरुणा करांमह एन्द्रमवसे महे १४
इन्द्राय सोम पातवे नृभिर्यतः स्वायुधो मदिन्तमः । पवस्व मधुमत्तमः १५
इन्द्रस्य हार्दिं सोमधानमा विश समुद्रमिव सिन्धवः ।
जुष्टो मित्राय वरुणाय वायवे दिवो विष्टम्भ उत्तमः १६ [१९] (१०५२)

(१०९)

२२ अग्नयो धिष्ण्या ऐश्वरयः । पवमानः सोमः । द्विपदा विराट् ।

परि प्र धन्वेन्द्राय सोम स्वादुर्मित्राय पूष्णे भगाय	१
इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः	॥१॥ २
एवामृताय महे क्षयाय स शुक्रो अर्ष दिव्यः पीयूषः	३
पवस्व सोम महान् त्समुद्रः पिता देवानां विश्वाभि धाम	॥२॥ ४
शुक्रः पवस्व देवेभ्यः सोम दिवे पृथिव्यै शं च प्रजायै	५
दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः सत्ये विधर्मन् वाजी पवस्व	॥३॥ ६
पवस्व सोम द्युम्नी सुधारो महामवीनामनु पूर्यः	७
नृभिर्येमानो जज्ञानः पूतः क्षरद्विश्वा नि मन्द्रः स्वर्वित्	॥४॥ ८
इन्दुः पुनानः प्रजामुराणः करद्विश्वा नि द्रविणानि नः	९
पवस्व सोम क्रत्वे दक्षाय—ऽश्वो न निक्तो वाजी धनाय	॥५॥ १० [२०]

तं ते सोतारो रसं मदाय पुनन्ति सोमं महे द्युम्नाय	११
शिशुं जज्ञानं हरिं मृजन्ति पवित्रे सोमं देवेभ्य इन्दुम्	॥६॥ १२
इन्दुः पविष्ट चारुर्मदाय—ऽपामुपस्थे कविर्भगाय	१३
बिभर्ति चार्विन्द्रस्य नाम येन विश्वानि वृत्रा जघान	॥७॥ १४
पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो गोभिः श्रीतस्य नृभिः सुतस्य	१५
प्र सुवानो अक्षाः सहस्रधार—स्तिरः पवित्रं वि वारमव्यम्	॥८॥ १६
स वाज्यक्षाः सहस्ररेता अद्भिर्मृजानो गोभिः श्रीणानः	१७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा नृभिर्येमानो अद्रिभिः सुतः	॥९॥ १८
असर्जि वाजी तिरः पवित्र—मिन्द्राय सोमः सहस्रधारः	१९
अअन्त्येनं मध्वो रसेनेन्द्राय वृष्ण इन्दुं मदाय	॥१०॥ २०
देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ऽपो वसानं हरिं मृजन्ति	२१
इन्दुरिन्द्राय तोशते नि तोशते श्रीणन्नृगो रिणन्नपः	॥११॥ २२ [२१] (१०७४)

(११०)

११ इयरुणस्त्रैवृणः, त्रसदक्ष्युः पौरुकुत्स्यः । पवमानः सोमः । १-३ पिपीलिकमध्या अनुष्टुप्,
४-९ ऊर्ध्वबृहती, १०-१२ विराट् ।

पर्यु पु प्र धन्व वाजसातये परि वृत्राणि सक्षणिः ।

द्विषस्तरध्या ऋण्या न ईयसे

१

अनु हि त्वा सुतं सोम मदांसि महे समर्यराज्ये ।

वाजा अभि पवमान प्र गाहसे

२

अजीजनो हि पवमान सूर्य विधारे शकमना पर्यः ।

गोजीरया रंहमाणः पुरंध्या

३

अजीजनो अमृत मर्त्येष्वं क्रतस्य धर्मममृतस्य चारुणः ।

सदासरो वाजमच्छा सनिष्यदत्

४

अभ्यभि हि श्रवसा ततर्विथो त्सं न कं चिज्जनपानमक्षितम् ।

शर्याभिर्न भरमाणो गर्भस्तयोः

५

आदीं के चित् पश्यमानास आप्यं वसुरुचो दिव्या अभ्यनूषत ।

वारं न देवः सविता व्यूर्णुते

६ [२२]

त्वे सोम प्रथमा वृक्तबर्हिषो महे वाजाय श्रवसे धियं दधुः ।

स त्वं नो वीर वीर्यीय चोदय

७

दिवः पीयूषं पूर्वं यदुक्थ्यं महो गाहादिव आ निरंधुक्षत ।

इन्द्रमभि जायमानं समस्वरन्

८

अध्र यद्विमे पवमान रोदसी इमा च विश्वा भुवनाभि मज्मना ।

यूथे न निःष्ठा वृषभो वि तिष्ठसे

९

सोमः पुनानो अव्यये वारे शिशुर्न क्रीळन् पवमानो अक्षाः ।

सहस्रधारः शतवाज इन्दुः

१०

एष पुनानो मधुमौ क्रतावेन्द्रायेन्दुः पवते स्वादुरुमिः ।

वाजसनिर्वरिवोविद्वयोधाः

११

स पवस्व सहमानः पृतन्यून त्सेधन् रक्षांस्यप दुर्गहाणि ।

स्वायुधः सासहान् सोम शत्रून्

१२ [२३] (१०८६)

(१११)

३ अनानतः पारुच्छेपिः । पवमानः सोमः । अत्यष्टिः ।

अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेपांसि तरति स्वयुग्वभिः । सूरौ न स्वयुग्वभिः ।

धारा सुतस्य रोचते पुनानो अरुषो हरिः ।

विश्वा यदूपा परियात्यृकभिः सप्तास्यैर्भिक्रकभिः १

त्वं त्यत् पण्णीनां विद्वो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि स्व आ दमं ऋतस्य धीतिभिर्दमे ।

परावतो न साम तद् यत्रा रणन्ति धीतरयः ।

त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो दधे रोचमानो वयो दधे २

पूर्वामनु प्रदिशं याति चेकितत् सं रश्मिभिर्यतते दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः ।

अग्मन्नुक्थानि पौंस्येन्द्रं जैत्राय हर्षयन् ।

वज्रश्च यद्भवथो अर्नपच्युता समत्स्वनपच्युता ३ [२४] (१०८९)

(११२)

४ शिशुराङ्गिरसः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

नानानं वा उ नो धियो वि व्रतानि जनानाम् ।

तक्षा रिष्टं रुतं भिषग् ब्रह्मा सुन्वन्तमिच्छतीन्द्रायिन्द्वो परि स्रव १

जरतीभिरोषधीभिः पर्णेभिः शकुनानाम् ।

कामारो अश्मभिर्द्युभिर्हरिण्यवन्तमिच्छतीन्द्रायिन्द्वो परि स्रव २

कारुरहं ततो भिषगुपलप्रक्षिणीं नना ।

नानाधियो वसूयवो ऽनु गा इव तस्थिमेन्द्रायिन्द्वो परि स्रव ३

अश्वो वोळ्हा सुखं रथं हसनामुपमन्त्रिणः ।

शेषो रोमण्वन्तौ मेदौ वारिन्मण्डूक इच्छतीन्द्रायिन्द्वो परि स्रव ४ [२५] (१०९३)

(११३)

११ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

शर्यणावति सोममिन्द्रः पिबतु वृत्रहा ।

बलं दधान आत्मनि करिष्यन् वीर्यं महदिन्द्रायिन्द्वो परि स्रव १

आ पवस्व दिशां पत आर्जीकात् सोम मीढ्वः ।

ऋतवाकेन सत्येन श्रद्धया तपसा सुत इन्द्रायिन्द्वो परि स्रव २

पर्जन्यवृद्धं महिषं तं सूर्यस्य दुहिताभरत् ।

तं गन्धर्वाः प्रत्यगृभ्णन् तं सोमे रसमादधु-रिन्द्रायिन्द्वो परि स्रव ३ (१०९५)

कृतं वदन्तद्युम्न सत्यं वदन् त्सत्यकर्मन् ।	
अन्द्रां वदन् त्सोम राजन् धात्रा सोमं परिष्कृत इन्द्रायिन्दो परि स्रव	४
सत्यमुग्रस्य बृहतः सं स्रवन्ति संस्रवाः ।	
सं यन्ति रसिनो रसाः पुनानो ब्रह्मणा हर इन्द्रायिन्दो परि स्रव	५ [२६]
यत्र ब्रह्मा पवमान छन्दस्यां वाचं वदन् ।	
ग्राव्णा सोमे महीयते सोमेनानन्दं जनय चिन्द्रायिन्दो परि स्रव	६
यत्र ज्योतिरजसं यस्मिन् लोके स्वरहितम् ।	
तास्मिन् मां धेहि पवमानाऽमृतं लोके अक्षित इन्द्रायिन्दो परि स्रव	७
यत्र राजा वैवस्वतो यत्रावरोधनं दिवः ।	
यत्रामूर्यहृतीरापस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्दो परि स्रव	८
यत्रानुकामं चरणं त्रिनाके त्रिदिवे दिवः ।	
लोका यत्र ज्योतिष्मन्तस्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्दो परि स्रव	९
यत्र कामा निकामाश्च यत्र ब्रध्नस्य विष्टपम् ।	
स्वधा च यत्र तृप्तिश्च तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्दो परि स्रव	१०
यत्रानन्दाश्च मोदाश्च मुदः प्रमुदु आसते ।	
कामस्य यत्राताः कामास्तत्र माममृतं कृधीन्द्रायिन्दो परि स्रव	११ [२७] (११०४)

(११४)

४ कश्यपो मारीचः । पवमानः सोमः । पङ्क्तिः ।

य इन्द्रोः पवमानस्याऽनु धामान्यक्रमीत् ।	
तमाहुः सुप्रजा इति यस्ते सोमाविधन्मन् इन्द्रायिन्दो परि स्रव	१
ऋषे मन्त्रकृतां स्तोमैः कश्यपोद्धर्धयन् गिरः ।	
सोमं नमस्य राजानं यो जज्ञे वीरुधां पतिरिन्द्रायिन्दो परि स्रव	२
सप्त दिशो नानासूर्याः सप्त होतार ऋत्विजः ।	
देवा आदित्या ये सप्त तेभिः सोमाभि रक्ष न इन्द्रायिन्दो परि स्रव	३
यत् ते राजञ्छृतं हविस्तेन सोमाभि रक्ष नः ।	
अरातीवा मा नस्तारीन्मो च नः किं चनामम दिन्द्रायिन्दो परि स्रव	४ [२८] (११०८)

॥ इति नवमं मण्डलं समाप्तम् ॥

मंत्रसंख्या

अष्टममण्डलस्यान्तपर्यन्तं ७६९०

नवममण्डलस्य ११०८

सर्वयोगः ८७९८

अथ दशमं मण्डलम् ।

(१)

[प्रथमोऽनुवाकः ॥१॥ सू० १-१६]

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्रे बृहन्नृषसामूर्ध्वो अस्था—न्निर्जगन्वान् तमसो ज्योतिषागात् ।	
अग्निर्भानुना रुशता स्वङ्ग आ जातो विश्वा सन्नान्यप्राः	१
स जातो गर्भो असि रोदस्यो—रग्ने चारुर्विभृत ओषधीषु ।	
चित्रः शिशुः परि तमस्यकूतन् प्र मातृभ्यो अधि कर्निकदद्वाः	२
विष्णुरिस्था परमस्य विद्वा—ञ्जातो बृहन्नभि पाति तृतीयम् ।	
आसा यदस्य पयो अकृत स्वं सचेतसो अभ्यर्चन्त्यत्र	३
अत उ त्वा पितृभृतो जनित्री—रन्नावृधं प्रति चरन्त्यन्नैः ।	
ता ई प्रत्येषि पुनरन्यरूपा असि त्वं विश्व मानुषीषु होता	४
होतारं चित्ररथमध्वरस्य यज्ञस्ययज्ञस्य केतुं रुशन्तम् ।	
प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य महा श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्	५
स तु वस्त्राण्यध पेशनानि वसानो अग्निर्नाभा पृथिव्याः ।	
अरुषो जातः पद इळायाः पुरोहितो राजन् यक्षीह देवान्	६
आ हि द्यावापृथिवी अग्न उभे सदा पुत्रो न मातरा ततन्थ ।	
प्र याह्यच्छोशतो यविष्ठा—ऽथा वह सहस्येह देवान्	७ [२९] (७)

(२)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

पिप्रीहि देवाँ उशतो यविष्ठ विद्वाँ ऋतूँर्केतुपते यजेह ।	
ये दैव्या ऋत्विजस्तेभिरग्ने त्वं होतृणामस्यायजिष्ठः	१
वेपि होत्रमुत पोत्रं जनानां मन्धातासि द्रविणोदा कृतावा ।	
स्वाहा वयं कृणवामा हवींषि देवो देवान् यजत्वग्निर्हन्	२
आ देवानामपि पन्थामगन्म यच्छक्रवाम तदनु प्रवोळहुम् ।	
अग्निर्विद्वान् त्स यजात् सेदु होता सो अध्वरान् त्स ऋतून् कल्पयाति	३ (१०)

यद्गो वयं प्रमिनाम व्रतानि विदुषां देवा अविदुष्टरासः ।	
अग्निष्टद्विष्वमा पृणाति विद्वान् येभिर्देवाँ ऋतुभिः कल्पयाति	४
यत् पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः ।	
अग्निष्टद्वोतां क्रतुविद्विजानन् यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजाति	५
विश्वेषां ह्यध्वराणामनीकं चित्रं केतुं जनिता त्वा जजान ।	
स आ यजस्व नृवतीरनु क्षाः स्पार्हा इषः क्षुमतीर्विश्वजन्याः	६
यं त्वा द्यावापृथिवी यं त्वापस्त्वष्टा यं त्वां सुजनिमा जजान ।	
पन्थामनु प्रविद्वान् पितृयाणं द्युमदग्ने समिधानो वि भाहि	७ [३०] (१४)

(३)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

इनो राजन्नरतिः समिन्द्रो रौद्रो दक्षाय सुषुमाँ अदर्शि ।	
चिकिद्भि भाति भासा बृहता ऽसिक्रीमेति रुशतीमपाजन्	१
कृष्णां यदेनीमभि वर्षसा भूज्जनयन् योषां बृहतः पितुर्जाम् ।	
ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तभायन् दिवो वसुभिररतिर्वि भाति	२
भद्रो भद्रया सचमान आगात् स्वसारं जारो अभ्येति पश्चात् ।	
सुप्रकेतैर्द्युभिरग्निर्वितिष्ठन् रुशद्भिर्वर्णैरभि राममस्थान्	३
अस्य यामासो बृहतो न वग्नूनिन्धाना अग्नेः सख्युः शिवस्य ।	
ईड्यस्य वृष्णो बृहतः स्वासो भामासो यामन्नक्तवश्चिकित्रे	४
स्वना न यस्य भामासः पवन्ते रोचमानस्य बृहतः सुदिवः ।	
ज्येष्ठैर्भिर्यस्तेजिष्ठैः क्रीळुमद्भिर्वर्षिष्ठेभिर्भानुभिर्नक्षति द्याम्	५
अस्य शुष्मासो दृष्टानपवे जेहमानस्य स्वनयन् नियुद्धिः ।	
प्रत्नेभिर्यो रुशद्भिर्देवतमो वि रेभद्भिररतिर्भाति विश्वा	६
स आ वक्षि महिं न आ च सत्सि दिवस्पृथिव्योररतिर्युवत्योः ।	
अग्निः सुतुकः सुतुकैभिरश्वै रभस्वद्धी रभस्वाँ एह गम्याः	७ [३१] (११)

(४)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र ते यक्षि प्र त इयमि मन्म भुवो यथा वन्द्यो नो हवेषु ।	
धन्वाँन्निव प्रपा असि त्वमग्ने इयक्ष्वे पूरवे प्रत राजन्	१ (२१)

यं त्वा जनांसो अभि संचरन्ति गावं उष्णमिव व्रजं यविष्ठ ।

दूतो देवानामसि मर्त्यानां मन्तर्महोश्चरसि रोचनेन २

शिशुं न त्वा जेयं वर्धयन्ती माता विभर्ति सचनस्यमाना ।

धनोराधि प्रवता यासि हर्यञ्जिगीषसे पशुरिवावसृष्टः ३

मूरा अमूर न वयं चिकित्वो महित्वमग्रे त्वमङ्ग वित्से ।

शये वविश्वरति जिह्यादन् रेरिह्यते युवतिं विशपतिः सन् ४

कूचिजायते सनयासु नव्यो वने तस्थौ पलितो धूमकेतुः ।

अस्नातापो वृषभो न प्र वेति सचेतसो यं प्रणयन्त मतीः ५

तनूत्यजेव तस्करा वनर्गू रज्ञानाभिर्दशभिरभ्यधीताम् ।

इयं ते अग्रे नव्यसी मनीषा युक्ष्वा रथं न शुचयन्तिरङ्गैः ६

ब्रह्म च ते जातवेदो नमश्चेयं च गीः सदुमिद्वर्धनी भूत ।

रक्षा णो अग्रे तनयानि तोका रक्षोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ७ [३२] (१८)

(५)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

एकः समुद्रो धरुणो रयीणां मस्मद्भूदो भूरिजन्मा वि चष्टे ।

सिषक्त्यूधनिर्णयोरुपस्थ उत्सस्य मध्ये निहितं पदं वेः १

समानं नीळं वृषणो वसानाः सं जग्मिरे महिषा अर्वतीभिः ।

ऋतस्य पदं कवयो नि पान्ति गुहा नामानि दधिरे पराणि २

ऋतायिनीं मायिनीं सं दधाते मित्वा शिशुं जज्ञतुर्वर्धयन्ती ।

विश्वस्य नाभिं चरतो ध्रुवस्य कवेश्वित् तन्तुं मनसा वियन्तः ३

ऋतस्य हि वर्तनयः सुजातमिषो वाजाय प्रदिवः सचन्ते ।

अधीवासं रोदसी वावसाने घृतैरन्नैर्वावृधाते मधूनाम् ४

सप्त स्वसृरुषीर्वावृशानो विद्वान् मध्व उज्जभारा हृशे कम् ।

अन्तर्यमे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वविमविदत् पूषणस्य ५

सप्त मर्यादाः कवयस्ततक्षुस्तासामेकामिदुभ्यंहुरो गात ।

आपोहं स्कम्भ उपमस्य नीळे पथां विसर्गे धरुणेषु तस्थौ ६

असच्च सच्च परमे व्योमन् दक्षस्य जन्मन्नदितेरुपस्थे ।

अग्निर्हं नः प्रथमजा ऋतस्य पूर्व आयुनि वृषभश्च धेनुः ७ [३३] (३५)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२८]

(६)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अयं स यस्य शर्मन्नवोभि—रग्नेरेधते जरिताभिष्टौ ।	
ज्येष्ठेभिर्यो भानुभिर्ऋषूणां पर्येति परिर्वीतो विभावा	१
यो भानुभिर्विभावा विभा—त्यग्निर्देवैर्भिर्योतावाजस्रः ।	
आ यो विवायं सख्या सखिभ्यो ऽपरिहृतो अत्यो न सप्तः	२
ईशे यो विश्वस्या देववीते—रीशे विश्वायुरुषसो व्युष्टौ ।	
आ यस्मिन् मना हवींष्यग्ना—वरिष्ठरथः स्क्रभ्राति शूषैः	३
शूषेभिर्वृधो जुषाणो अर्के—र्देवाँ अच्छां रघुपत्वा जिगाति ।	
मन्द्रो होता स जुह्वा—यजिष्ठः संमिश्लो अग्निरा जिघति देवान्	४
तमुस्त्रामिन्द्रं न रेजमान—मग्निं गीर्भिर्नमोभिरा कृणुध्वम् ।	
आ यं विप्रासो मतिभिर्गृणन्ति जातवेदसं जुह्वं सहानाम्	५
सं यस्मिन् विश्वा वसूनि जग्मु—र्वाजे नाश्वाः सतीवन्त एवैः ।	
अस्मे ऊतीरिन्द्रवाततमा अर्वाचीना अग्न आ कृणुष्व	६
अधा ह्यग्ने मत्ता निषद्यां सद्यो जज्ञानो हव्यो बभूथ ।	
तं ते देवास्तो अनु केतमाय—न्नधावर्धन्त प्रथमास ऊमाः	७ [१] (४२)

(७)

७ त्रित आप्त्यः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

स्वस्ति नो दिवो अग्ने पृथिव्या विश्वायुर्धेहि यजथाय देव ।	
सचैमहि तव दस्म प्रकेतै—रुरुष्या ण उरुभिर्देव शंसैः	१
इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं जाता गोभिरश्वैरभि गृणन्ति राधः ।	
यदा ते मर्तो अनु भोगमानङ्—वसो दधानो मतिभिः सुजात	२
अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि—मग्निं भ्रातरं सदुमित सखायम् ।	
अग्नेरनीकं बृहतः संपर्यं दिवि शुक्रं यजतं सूर्यस्य	३
सिधा अग्ने धियो अस्मे सनुत्री—र्यं त्रायसे दम आ नित्यं होता ।	
ऋतावा स रोहिदश्वः पुरुक्षु—र्युभिरस्मा अहर्भिवाममस्तु	४ (४६)

द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं प्रत्नमृत्विजमध्वरस्य जारम् ।
 बाहुभ्यामग्निमायवोऽजनन्त विश्वु होतां न्यसादयन्त ५
 स्वयं यजस्व द्विवि देव देवान् किं ते पाकः कृणवदप्रचेताः ।
 यथायज ऋतुभिर्देव देवा नेवा यजस्व तन्वं सुजात ६
 भवा नो अग्नेऽवितोत गोपा भवा वयस्कृदुत नो वयोधाः ।
 रास्वा च नः सुमहो हव्यदाति त्रास्वोत नस्तन्वोऽप्रयुच्छन् ७ [२] (४९)

(८)

९ त्रिशिरास्त्वाष्ट्रः । अग्निः, ७-९ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र केतुना बृहता यात्यग्निरा रोदसी वृषभो रोरवीति ।
 द्विविश्चिदन्ता उपमा उदान लपामुपस्थे महिषो ववर्ध १
 मुमोदु गर्भो वृषभः ककुद्वा नस्रेमा वत्सः शिमीवा अरावीत् ।
 स देवतात्युद्यतानि कृण्वन् त्वेषु क्षयेषु प्रथमो जिगाति २
 आ यो मूर्धानं पित्रोररब्ध न्यध्वरे दधिरे सूरौ अर्णः ।
 अस्य पत्मन्नरुषीरश्वबुधा ऋतस्य योनौ तन्वो जुषन्त ३
 उपउषो हि वसो अग्रमेषि त्वं यमयोरभवो विभावा ।
 ऋताय सप्त दधिषे पदानि जनयन् मित्रं तन्वेऽस्वायै ४
 भुवश्चक्षुर्मह ऋतस्य गोपा भुवो वरुणो यहाय वेषि ।
 भुवो अपां नपाजातवेदो भुवो दूतो यस्य हव्यं जुजोषः ५ [३]

भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता यत्रा नियुद्धिः सचसे शिवाभिः ।
 द्विवि मूर्धानं दधिषे स्वर्षा जिह्वामग्ने चकृषे हव्यवाहम् ६
 अस्य त्रितः क्रतुना ववे अन्त रिच्छन् धीतिं पितुरेवै परस्य ।
 सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि ब्रुवाण आयुधानि वेति ७
 स पित्र्याण्यायुधानि विद्वा निन्द्रेषित आप्त्यो अभ्ययुध्यत् ।
 त्रिशिर्षाणं सप्तरीशं जघन्वान् त्वाष्ट्रस्य चिन्निः संसृजे त्रितो गाः ८
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षन्तमोजो स्वाभिनत् सत्पतिर्मन्यमानम् ।
 त्वाष्ट्रस्य चिद्विश्वरूपस्य गोना माचक्राणस्त्रीणि शीर्षा परा वर्क ९ [४] (५८)

(९)

९ त्रिशिरास्त्वाष्टः, सिन्धुद्वीप आम्बरीषो वा । आपः । गायत्री, ५ वर्धमाना गायत्री,
७ प्रतिष्ठा गायत्री, ८-९ अनुष्टुप् ।

आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे	१
यो वः शिवर्तमो रसस्तस्य भाजयतेह नः । उशतीरिव मातरः	२
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः	३
शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शं योरभि स्रवन्तु नः	४
ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्वर्षणीनाम् । अपो याचामि भेषजम्	५
अप्सु मे सोमो अबवीद्वन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्निं च विश्वशंभुवम्	६
आपः पूणीत भेषजं वरुथं तन्वेष्टे मम । ज्योक् च सूर्यं हृशे	७
इदमापः प्र वहत यत् किं च दुरितं मयि ।	
यद्वाहर्मभिद्रोह यद्वा शेष उतानृतम्	८
आपो अद्यान्वचारिषं रसेन समगस्महि ।	
पर्यस्वानग्र आ गहि तं मा सं सृज वर्चसा	९ [५] (६७)

(१०)

१४ नवमीवर्ज्यानामयुजां षष्ठ्याश्च वैवस्वती यमी ऋषिका । यमः । षष्ठीवर्ज्यानां
युजां नवम्याश्च वैवस्वतो यमः ऋषिः । यमी । त्रिष्टुप्, १३ विरादस्थाना ।

ओ चित् सखायं सख्या ववृत्यां तिरः पुरु चिदर्णवं जगन्वान् ।	
पितुर्नपातमा दधीत वेधा अधि क्षमि प्रतरं दीध्यानः	१
न ते सखा सख्यं वष्टयेतत् सलक्ष्मा यद्विषुरुपा भवाति ।	
महस्पुत्रासो असुरस्य वीरा द्विवो धर्तार उर्विया परि ख्यन्	२
उशन्ति घा ते अमृतास एत देकस्य चित् त्यजसं मर्त्यस्य ।	
नि ते मनो मनसि धाय्यस्मे जन्युः पतिस्तन्वमा विविश्याः	३
न यत् पुरा चकुमा कद्ध नूनमृता वर्दन्तो अनृतं रपेम ।	
गन्धर्वो अप्सवप्या च योषा सा नो नाभिः परमं जामि तन्नौ	४
गर्मे नु नौ जनिता दंपती कर्व्वेवस्वष्टा सविता विश्वरूपः ।	
नकिरस्य प्र मिनन्ति व्रतानि वेद नावस्य पृथिवी उत द्यौः	५ [६] (७१)

को अस्य वेद प्रथमस्याहः क ईं ददर्श क इह प्र वोचत् ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य धाम कर्तुं ब्रव आहनो वीच्या नृन् ६
 यमस्य मा यम्यं काम आगन् त्समाने योनौ सहशेय्याय ।
 जायेव पर्ये तन्वं रिरिच्यां वि चिद्वहेव रथ्येव चक्रा ७
 न तिष्ठन्ति न नि मिषन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति ।
 अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चक्रा ८
 रात्रीभिरस्मा अहंभिर्दशस्येत् सूर्यस्य चक्षुर्मुहुरुन्मिमीयात् ।
 विवा पृथिव्या मिथुना सवन्धू यमीर्यमस्य विभृयादजामि ९
 आ घा ता गच्छानुत्तरा युगानि यत्र जामयः कृणवन्नजामि ।
 उप बर्बहि वृषभार्य बाहु—मन्यमिच्छस्व सुभगे पतिं मत् १० [७]

किं भ्रातासद्यदेनाथं भवति किमु स्वसा यन्निर्कृतिर्निगच्छात् ।
 काममूता बृहेऽतद्रपामि तन्वा मे तन्वं सं पिपृग्धि ११
 न वा उ ते तन्वा तन्वं सं पपृच्यां पापमाहुर्यः स्वसारं निगच्छात् ।
 अन्येन मत् प्रमुदः कल्पयस्व न ते भ्राता सुभगे वष्टयेतत् १२
 ब्रतो ब्रतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।
 अन्या किल त्वां कृक्ष्येव युक्तं परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् १३
 अन्यम् पु त्वं यम्यन्य उ त्वां परि प्वजाते लिबुजेव वृक्षम् ।
 तस्य वा त्वं मन इच्छा स वा तवा—ऽधा कृणुष्व संविदं सुभद्राम् १४ [८] (८१)

(११)

९ आङ्गिर्हविर्धानः । अग्निः । जगती, ७-९ त्रिष्टुप् ।

वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा विवः पयांसि यद्दो अदितेरदाभ्यः ।
 विश्वं स वेदु वरुणो यथा धिया स यज्ञियो यजतु यज्ञियो क्रतून् १
 रपद्गन्धर्वरिप्या च योषणा नृदस्य नादे परि पातु मे मनः ।
 इष्टस्य मध्ये अदितिर्नि धातु नो भ्राता नो ज्येष्ठः प्रथमो वि वोचति २
 सो चिन्नु भद्रौ क्षुमती यशस्व—त्युषा उवास मनवे स्वर्वती ।
 यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतु—मग्निं होतारं विदथाय जीजनन् ३ (८४)

अध त्वं वृषसं विश्वं विचक्षणं विराभरदिषितः श्येनो अध्वरे । यदी विशो वृणते दुस्ममार्या अग्निं होतारमध धीरजायत	४
सदासि रणवो यवसेव पुण्यते होत्राभिरग्रे मनुषः स्वध्वरः । विप्रस्य वा यच्छशमान उक्थयं वाजं ससवां उपयासि भूरिभिः	५ [९]
उदीरय पितरां जार आ भग—मिरक्षति हर्यतो हृत्त इण्यति । विवंक्ति वह्निः स्वपस्यते मुख—स्तविण्यते असुरो वेपते मती	६
यस्ते अग्रे सुमतिं मर्तो अक्षत् सहसः सूनो अति स प्र शृण्वे । इषं दधानो वहमानो अश्वै—रा स द्युमां अमवान् भूषति द्यून्	७
यदग्र एषा समितिर्भवाति देवी देवेषु यजता यजत्र । रत्नां च यद्विभजासि स्वधावो भागं नो अत्र वसुमन्तं वीतात्	८
श्रुधी नो अग्रे सदाने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् । आ नो वह रोदसी देवपुत्रे मार्किर्देवानामप भूरिह स्याः	९ [१०] (९०)

(१२)

९ आङ्गिर्हविर्धानः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

द्यावा ह क्षामा प्रथमे ऋतेना—ऽभिश्चावे भवतः सत्यवाचा । देवो यन्मर्तान् यजथाय कृण्वन् त्सीदुद्धोता प्रत्यङ् स्वमसुं यन्	१
देवो देवान् परिभूक्तेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् । धूमकैतुः समिधा भाक्रजीको मुन्द्रो होता नित्यो वाचा यजीयान्	२
स्वावृग्देवस्यामृतं यदी गो—रतो जातासो धारयन्त उर्वी । विश्वे देवा अनु तत् ते यजुर्गु—र्देहे यदेनीं विव्यं घृतं वाः	३
अर्चामि वां वर्धायापो घृतस्तू द्यावाभूमी शृणुतं रोदसी मे । अहा यद् द्यावोऽसुनीतिमयन् मध्वा नो अत्र पितरां शिशिताम्	४
किं स्विन्नो राजा जगृहे कदुस्या—ऽति व्रतं चक्रमा को वि वेद । मित्रश्चिद्धि ण्मा जुहुराणो देवा—ञ्छ्लोको न यातामपि वाजो अस्ति	५ [११]
दुर्मन्त्वत्रामृतस्य नाम सलक्ष्मा यद्विषुरुपा भवाति । यमस्य यो मनवते सुम—न्त्वग्रे तमृष्व पाह्यप्रयुच्छन्	६ (९६)

यस्मिन् देवा विदथे मादयन्ते विवस्वतः सदेने धारयन्ते ।

सूर्ये ज्योतिरदधुर्मास्यः कतून् परि द्योतनिं चरतो अजस्रा ७

यस्मिन् देवा मन्मनि संचरन्त्यपीच्येद् न वयमस्य विद्म ।

मित्रो नो अत्रादितिरनागान् त्सविता देवो वरुणाय वोचत् ८

श्रुधी नो अग्रे सदेने सधस्थे युक्ष्वा रथममृतस्य द्रवितुम् ।

आ नो वह रोदसी देवपुत्रे माकिर्देवानामप भूरिह स्याः ९ [१२] (९९)

(१३)

५ अङ्गिर्हविर्धानः, विवस्वानादित्यो वा । हविर्धाने । त्रिष्टुप्, ५ जगती ।

युजे वां ब्रह्म पूर्वं नमोभिर्वि श्लोकं एतु पृथयेव सूरः ।

शृण्वन्तु विश्वे अमृतस्य पुत्रा आ ये धामानि दिव्यानि तस्थुः १

यमे इव यतमाने यदैतं प्र वां भरन् मानुषा देवयन्तः ।

आ सीदतं स्वमु लोकं विदानि स्वासस्थे भवतमिन्दवे नः २

पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहं चतुष्पदीमन्वेमि व्रतेन ।

अक्षरेण प्रति मिम एतामृतस्य नाभावधि सं पुनामि ३

देवेभ्यः कर्मवृणीत मृत्युं प्रजायै कर्ममृतं नावृणीत ।

बृहस्पतिं यज्ञमकृण्वत् ऋषिं प्रियां यमस्तन्वं प्रारिरेचीत् ४

सप्त क्षरन्ति शिशवे मरुत्वते पित्रे पुत्रासो अप्यवीवतचूतम् ।

उभे इदस्योभयस्य राजत उभे यतेते उभयस्य पुष्यतः ५ [१३] (१०४)

(१४)

१६ वैवस्वतो यमः । यमः, ६ अङ्गिरःपित्रथर्वभृगुसोमाः, ७-९ लिङ्गोक्तदेवताः, पितरो वा,

१०-१२ श्वानौ । त्रिष्टुप्, १३, १४, १६, अनुष्टुप्, १५ बृहती ।

परेयिवांसं प्रवतो महीरनु बहुभ्यः पन्थामनुपस्पशानम् ।

वैवस्वतं संगमनं जनानां यमं राजानं हविषा दुवस्य १

यमो नो गातुं प्रथमो विवेद नैषा गव्यूतिरपभर्तवा उ ।

यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुरेना जज्ञानाः पृथ्याद् अनु स्वाः २

मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिर्बृहस्पतिर्ऋक्भिर्वावृधानः ।

याँश्च देवा वावृधुर्ये च देवान् त्स्वाहान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ३ (१०७)

इमं यम प्रस्तरमा हि सीदा—ऽङ्गिरोभिः पितृभिः संविद्वानः ।
 आ त्वा मन्त्राः कविशस्ता वहन्त्वेना राजन् हविषा मादयस्व ४
 अङ्गिरोभिरा गहि यज्ञियेभि—र्यम वैरूपैरिह मादयस्व ।
 विवस्वन्तं हुवे यः पिता ते ऽस्मिन् यज्ञे ब्रह्मिण्या निषद्य ५ [१४]

अङ्गिरसो नः पितरो नवगवा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ।
 तेषां वयं सुमत्तौ यज्ञियाना—मपि भद्रे सौमनसे स्याम ६
 प्रेहि प्रेहि पृथिभिः पूर्व्येभि—र्यत्रा नः पूर्वे पितरः परेयुः ।
 उभा राजाना स्वधया मदन्ता यमं पश्यासि वरुणं च देवम् ७
 सं गच्छस्व पितृभिः सं यमेनै—ष्टापूतेन परमे व्योमन् ।
 हित्वायावद्यं पुनरस्तमेहि सं गच्छस्व तन्वा सुवर्चाः ८
 अपेत वीति वि च सर्पतातो ऽस्मा एतं पितरो लोकमकन् ।
 अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्यवसानमस्मै ९
 अतिं द्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा ।
 अथा पितृन् त्सुविदत्राँ उपेहि यमेन ये सधमादुं मदन्ति १० [१५]

यौ ते श्वानौ यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षौ नृचक्षसौ ।
 ताभ्यामिनं परि देहि राजन् त्वस्ति चास्मा अनमीवं च धेहि ११
 उरूणसावसुतृपा उदुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो जनाँ अनु ।
 तावस्मभ्यं हशये सूर्याय पुनर्दातामसुमद्येह भद्रम् १२
 यमाय सोमं सुनुत यमाय जुहुता हविः ।
 यमं ह यज्ञो गच्छ—त्यग्निदूतो अरंकृतः १३
 यमाय धृतवद्भवि—र्जुहोत प्र च तिष्ठत ।
 स नो देवेष्वा यमद् दीर्घमायुः प्र जीवसे १४
 यमाय मधुमत्तमं राज्ञे हव्यं जुहोतन ।
 इदं नम ऋषिभ्यः पूर्वजभ्यः पूर्वभ्यः पथिकृज्यः १५
 त्रिकद्वुकेभिः पतति पल्लुर्वीरेकमिद्वहत् ।
 त्रिष्टुब्गायत्री छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता १६ [१६] (१२०)

(१५)

१४ शङ्खो यामायनः । पितरः । त्रिष्टुप्, ११ जगती ।

- उदीरतामवर उत परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ।
 असुं य ईयुरवृकः ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु १
 इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वीसो य उपरास ईयुः ।
 ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विश्व २
 आहं पितृन् त्सुविदत्राँ अविस्ति नपातं च विक्रमणं च विष्णोः ।
 बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः ३
 बर्हिषदः पितर ऊत्यर्वागिमा वो हव्या चक्रमा जुषध्वम् ।
 त आ गतावसा शन्तेमेनाऽथा नः शं योररपो दधात ४
 उपहृताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु ।
 त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ५ [१७]
- आच्या जानु दक्षिणतो निषद्ये मं यज्ञमभि गृणीत विश्वे ।
 मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद्व आगः पुरुषता कराम ६
 आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय ।
 पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात ७
 ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः ।
 तेभिर्यमः संरराणो हवींष्युः शन्नशद्भिः प्रतिकाममन्तु ८
 ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदुः स्तोमं तष्टासो अर्कैः ।
 आग्ने याहि सुविदत्रेभिर्वाङ् सत्यैः कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः ९
 ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः ।
 आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वेः पितृभिर्घर्मसद्भिः १० [१८]

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदैःसदः सदत सुप्रणीतयः ।

- अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन ११
 त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाङ्मयानि सुरभीणि कृत्वी ।
 प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि १२
 ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उँ च न प्रविद्म ।
 त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व १३

(१३३)

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये विवः स्वधया मादयन्ते ।
तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व

१४ [१९] (१३४)

(१६)

१४ दमनो यामायनः । अग्निः । त्रिष्टुप्, ११-१४ अनुष्टुप् ।

मैनमग्ने वि दहे माभि शौचो मास्य त्वचं चिक्षिपो मा शरीरम् ।

यदा शृतं कृण्वो जातवेदो ऽथेमेनं प्र हिणुतात् पितृभ्यः

१

शृतं यदा करसि जातवेदो ऽथेमेनं परि दत्तात् पितृभ्यः ।

यदा गच्छात्यसुनीतिमेतां मथा देवानां वशनीर्भवाति

२

सूर्यं चक्षुर्गच्छतु वार्तामात्मा द्यां च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा ।

अपो वा गच्छ यद्वि तत्र ते हितमोषधीषु प्रति तिष्ठता शरीरैः

३

अजो भागस्तपसा तं तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः ।

यास्ते शिवास्तन्वो जातवेदस्ताभिर्वहैनं सुकृतामु लोकम्

४

अव सृज पुनरग्ने पितृभ्यो यस्त आहुतश्चरति स्वधाभिः ।

आयुर्वसान उप वेतु शेषः सं गच्छतां तन्वा जातवेदः

५ [२०]

यत् ते कृष्णः शकुन आतुतोद पिपीलः सर्प उत वा श्वापदः ।

अग्निष्टद्विश्वादगदं कृणोतु सोमश्च यो ब्राह्मणो आविवेश

६

अग्नेर्वर्म परि गोभिर्व्ययस्व सं प्रोर्णुष्व पीवसा मेदसा च ।

नेत् त्वा धृष्णुर्हरसा जहृषाणो दुधृग्विधक्ष्यन् पर्यङ्घ्रयति

७

इममग्ने चमसं मा वि जिह्वरः प्रियो देवानामुत सोम्यानाम् ।

एष यश्चमसो देवपानस्तस्मिन् देवा अमृता मादयन्ते

८

कव्यादमग्निं प्र हिणोमि दूरं यमराज्ञो गच्छतु रिप्रवाहः ।

इहैवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्

९

यो अग्निः कव्यात् प्रविवेश वो गृहमिमं पश्यन्नितरं जातवेदसम् ।

तं हरामि पितृयज्ञाय देवं स घर्ममिन्वात् परमे सधस्थे

१० [२१]

यो अग्निः कव्यवाहनः पितृन् यक्षहतावृधः ।

प्रेतु हव्यानि वोचति देवेभ्यश्च पितृभ्य आ

११

उशान्तस्त्वा नि धीमह्युशान्तः समिधीमहि ।

उशान्तुशत आ वह पितृन् हविषे अत्तवे

१२

(१४६)

यं त्वमग्ने समदहस्तमु निर्वपया पुनः ।

क्रियाम्बवत्र रोहतु पाकदूर्वा व्यल्कशा

१३

शीतिके शीतिकावति ह्लादिके ह्लादिकावति ।

मण्डूक्याइ सु सं गम इमं स्वग्निं हर्षय

१४ [२२] (१४८)

(१७)

[द्वितीयोऽनुवाकः ॥२॥ सू० १७-२९]

१४ देवश्रवा यामायनः । १-२ सरण्यूः, ३-६ पूषा, ७-९ सरस्वती, १०-१४ आपः,

११-१३ सोमो वा । ऋष्टुप्, १३-१४ अनुष्टुप्, १३ पुरस्ताद्वृहती वा ।

त्वष्टा दुहित्रे बहंतु कृणोतीतीदं विश्वं भुवनं समेति ।

यमस्य माता पर्युह्यमाना महो जाया विवस्वतो ननाश

१

अपागूह्यमृतां मर्त्येभ्यः कृत्वी सर्वर्णामददुर्विवस्वते ।

उताश्विनावभरद्यत् तदासीदजहादु द्वा मिथुना सरण्यूः

२

पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्र विद्राननष्टपशुर्भुवनस्य गोपाः ।

स त्वैतेभ्यः परि ददत् पितृभ्योऽग्निर्देवेभ्यः सुविदुत्रियेभ्यः

३

आयुर्विश्वायुः परि पासति त्वा पूषा त्वा पातु प्रपथे पुरस्तात् ।

यत्रासते सुकृतो यत्र ते ययुस्तत्र त्वा देवः सविता दधातु

४

पूषेमा आशा अनु वेदु सर्वाः सो अस्माँ अभयतमेन नेषत् ।

स्वस्तिदा आर्घृणिः सर्ववीरोऽप्रयुच्छन् पुर एतु प्रजानन्

५ [२३]

प्रपथे पथामजनिष्ट पूषा प्रपथे दिवः प्रपथे पृथिव्याः ।

उमे अभि प्रियतमे सधस्थे आ च परां च चरति प्रजानन्

६

सरस्वतीं देवयन्तो हवन्ते सरस्वतीमध्वरे तायमाने ।

सरस्वतीं सुकृतो अह्वयन्त सरस्वती दाशुषे वार्यं दात्

७

सरस्वति या सरथं ययार्थं स्वधाभिर्देवि पितृभिर्मदन्ती ।

आसद्यास्मिन् बर्हिषि मादयस्वाऽनमीवा इष आ धेह्यस्मे

८

सरस्वतीं यां पितरो हवन्ते दक्षिणा यजमभिनक्षमाणाः ।

सहस्रार्धमिलो अत्र भागं रायस्पोषं यजमानेषु धेहि

९

आपो अस्मान् मातरः शुन्धयन्तु घृतेन नो घृतप्वः पुनन्तु ।

विश्वं हि रिप्रं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिरा पूत एमि

१० [२४] (१५८)

द्वप्सश्चस्कन्द प्रथमाँ अनु द्यू—निमं च योनिमनु यश्च पूर्वः ।	
समानं योनिमनु संचरन्तं द्वप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः	११
यस्ते द्वप्सः स्कन्दति यस्ते अंशु—र्बाहुच्युतो धिषणाया उपस्थात् ।	
अध्वर्योर्वा परि वा यः पवित्रात् तं ते जुहोमि मनसा वर्षद्रुतम्	१२
यस्ते द्वप्सः स्कन्नो यस्ते अंशु—रवश्च यः परः सुचा ।	
अयं देवो बृहस्पतिः सं तं सिंश्चतु राधसे	१३
पर्यस्वतीरोषधयः पर्यस्वन्मामकं वचः ।	
अपां पर्यस्वदित् पय—स्तेन मा सह शुन्धत	१४ [२५] (१६२)

(१८)

१४ संकुसुको यामायनः । १-४ मृत्युः, ५ धाता, ६ त्वष्टा, ७-१४ पितृमेधा, १४ प्रजापतिर्वा ।
त्रिष्टुप्, ११ प्रस्तारपङ्क्तिः, १३ जगती, १४ अनुष्टुप् ।

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात् ।	
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्	१
मृत्योः पदं योपयन्तो यदैत द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ।	
आप्यार्यमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवत यज्ञियासः	२
इमे जीवा वि मूतैराववृत्र—न्नभूद्द्रा देवहूतिर्नो अद्य ।	
प्राञ्चो अगाम नूतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः	३
इमं जीवभ्यः परिधिं दधामि मैषां नु गादपरो अर्थमेतम् ।	
शतं जीवन्तु शरदः पुरुची—रन्तर्मृत्युं दधतां पर्वतेन	४
यथाहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथ ऋतव ऋतुभिर्यन्ति साधु ।	
यथा न पूर्वमपरो जहात्ये—वा धातरायूषि कल्पयैषाम्	५ [२६]
आ रोहतायुर्जरसं वृणाना अनुपूर्वं यतमाना यति ण्ठ ।	
इह त्वष्टा सुजनिमा सजोषा वीर्यमायुः करति जीवसे वः	६
इमा नारीरविधवाः सुपत्नी—राञ्जनेन सर्पिषा सं विशन्तु ।	
अनश्रवोऽनमीवाः सुरत्ना आ रोहन्तु जनयो योनिमग्रे	७
उदीर्ष्व नार्यभि जीवलोकं गतासुमेतमुप शेष एहि ।	
हस्तग्राभस्य दिधिषोस्तवेदं पत्युर्जनित्वमभि सं बभूथ	८

(१७०)

धनुर्हस्ताद्वाददानो मृतस्या—ऽस्मे क्षत्राय वर्चसे बलाय ।

अत्रैव त्वमिह वयं सुवीरा विश्वाः स्पृधो अभिमातीर्जयेम

९

उप सर्प मातरं भूमिभेता—मुरुव्यचसं पृथिवीं सुशेवाम् ।

ऊर्णम्रदा युवतिर्दक्षिणावत एषा त्वा पातु निरुक्तेरुपस्थात्

१० [२७]

उच्छ्वस्व पृथिवि मा नि बाधथाः सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना ।

माता पुत्रं यथा सिचा ऽभ्येनं भूम ऊर्णहि

११

उच्छ्वस्वमाना पृथिवी सु तिष्ठतु सहस्रं मित उप हि श्रयन्ताम् ।

ते गृहासो घृतश्रुतो भवन्तु विश्वाहास्मै शरणाः सन्त्वत्र

१२

उत् ते स्तभ्रामि पृथिवीं त्वत् परी—मं लोगं निदधन्मो अहं रिपम् ।

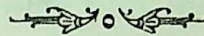
एतां स्थूणां पितरो धारयन्तु तेऽत्रा यमः सादना ते मिनोतु

१३

प्रतीचीने मामहनी—ष्वाः पर्णमिवा दधुः ।

प्रतीचीं जग्रभा वाच—मश्वं रक्षनया यथा

१४ [२८] (१७६)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१९)

८ मथितो यामायनः, भृगुर्वारुणिर्वा, भार्गवश्च्यवनो वा । आपः, गावो वा,

१ उत्तरार्धस्य अग्नीषोमौ । अनुष्टुप्, ६ गायत्री ।

नि वर्तध्वं मानु गाता—ऽस्मान् त्सिषक्त रेवतीः ।

अग्नीषोमा पुनर्वसू अस्मे धारयतं रयिम्

१

पुनरेना नि वर्तय पुनरेना न्या कुरु ।

इन्द्र एणा नि यच्छ—त्वग्निरेना उपाजतु

२

पुनरेना नि वर्तन्ता—मस्मिन् पुण्यन्तु गोपतौ ।

इहैवाग्ने नि धारये—ह तिष्ठतु या रयिः

३

यन्नियानं न्ययनं संज्ञानं यत् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं यो गोपा अपि तं हुवे

४

य उदानङ् व्ययनं य उदानद् परायणम् ।

आवर्तनं निवर्तनं—मपि गोपा नि वर्तताम्

५

आ निवर्त नि वर्तय पुनर्न इन्द्र गा देहि । जीवाभिर्भुनजामहे

६

(१८२)

परि वो विश्वतो दध ऊर्जा घृतेन पर्यसा ।
 ये देवाः के च यज्ञियास्ते रय्या सं सृजन्तु नः
 आ निर्वर्तन वर्तय नि निर्वर्तन वर्तय ।
 भूम्याश्चतस्रः प्रदिशस्ताभ्य एना नि वर्तय

७

८ [१] (१८४)

(२०)

१० ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । गायत्री, १ एकपदा विराट्
 (एष मन्त्रः शान्त्यर्थः), २ अनुष्टुप्, १ विराट् १० त्रिष्टुप् ।

भद्रं नो अपि वातय मनः

१

अग्निमीळे भुजां यविष्ठं ज्ञासा मित्रं दुर्धरीतुम् ।

यस्य धर्मन् त्ववरेनीः सपर्यन्ति मातुरुधः

२

यमासा कूपनीलं भासाकेतुं वर्धयन्ति

। भ्राजते श्रेणिदन्

३

अर्यो विशां गातुरेति प्र यदानं द्विवो अन्तान् ।

कविरभ्रं दीद्यानः

४

जुषद्भ्यो मानुषस्यो ध्वस्तस्थावृभ्वा यज्ञे

। मिन्वन् तस्य पुर एति

५

स हि क्षेमो हविर्यज्ञः श्रुष्टीदस्य गातुरेति

। अग्निं देवा वाशीमन्तम्

६

[२]

यज्ञासाहं दुवं इषे ऽग्निं पूर्वस्य शेवस्य

। अद्रेः सूनमायुमाहुः

७

नरो ये के चास्मदा विश्वेत्ते वाम आ स्युः

। अग्निं हविषा वर्धन्तः

८

कृष्णः श्वेतोऽरुषो यामो अस्य ब्रध्न क्रज्र उत शोणो यशस्वान् ।

हिरण्यरूपं जनिता जजान

९

एवा ते अग्ने विमदो मनीषा मूर्जो नपादमृतेभिः सजोषाः ।

गिर आ वक्षत् सुमतीरियान इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः

१०

[३] (१९४)

(२१)

८ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । अग्निः । आस्तारपङ्क्तिः ।

अग्निं न स्ववृक्तिभिर्होतारं त्वा वृणीमहे ।

यज्ञाय स्तीर्णबर्हिषे वि वो मदे शीरं पावकशोचिषं विवक्षसे

१

त्वामु ते स्वाभुवः शुम्भन्त्यश्वराधसः ।

वेति त्वामुपसेचनी वि वो मदु क्रजीतिरग्न आहुतिर्विवक्षसे

२

त्वे धर्माण आसते जुह्वभिः सिञ्चतीरिव ।

कृष्णा रूपाण्यर्जुना वि वो मदे विश्वा अधि श्रियो धिषे विवक्षसे

३

(१९७)

यमग्ने मन्यसे रयिं सहसावन्नमर्त्य ।

तमा नो वाजसातये वि वो मदे यज्ञेषु चित्रमा भरा विवक्षसे ४

अग्निर्जातो अथर्वणा निदद्विश्वा नि काव्या ।

भुवद्भूतो विवस्वतो वि वो मदे प्रियो यमस्य काम्यो विवक्षसे ५ [४]

त्वां यज्ञेष्वीळते ऽग्ने प्रयत्यध्वरे ।

त्वं वसूनि काम्या वि वो मदे विश्वा दधासि वागुषे विवक्षसे ६

त्वां यज्ञेष्वृत्विजं चारुमग्ने नि पेदिरे ।

घृतप्रतीकं मनुषो वि वो मदे शुक्रं चेतिष्ठमक्षभिर्विवक्षसे ७

अग्ने शुकेण शोचिषो—रु प्रथयसे बृहत् ।

अभिकन्दनं वृषायसे वि वो मदे गर्भं दधासि जामिषु विवक्षसे ८ [५] (२०२)

(२२)

१५ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुको वसुरुद्रा । इन्द्रः । पुरस्ताद्बृहती; ५, ७, ९ अनुष्टुप्; १५ त्रिष्टुप् ।

कुहं श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नद्य जने मित्रो न श्रूयते ।

ऋषीणां वा यः क्षये गुहा वा चक्रेषे गिरा १

इह श्रुत इन्द्रो अस्मे अद्य स्तवे वज्रयुचीषमः ।

मित्रो न यो जनेष्वा यशश्चक्रे असाभ्या २

महो यस्पतिः शर्वसो असाभ्या महो नृम्णस्य तूतुजिः ।

भर्ता वज्रस्य धृष्णोः पिता पुत्रमिव प्रियम् ३

युजानो अश्वा वार्तस्य धुनीं देवो देवस्य वज्रिवः ।

स्यन्ता पथा विरुक्मता सृजानः स्तोष्यध्वनः ४

त्वं त्या चिद्वातस्याश्वागां ऋज्रा त्मना वहध्वै ।

ययोर्देवो न मर्त्यो यन्ता नकिर्विदार्यः ५ [६]

अध गमन्तोशनं पृच्छते वां कदर्थं न आ गृहम् ।

आ जग्मथुः पराकाद् दिवश्च गमश्च मर्त्यम् ६

आ न इन्द्र पृक्षसे ऽस्माकं ब्रह्मोद्यतम् ।

तत् त्वा याचामहेऽवः शुष्णं यद्धन्नमानुषम् ७

(२०३)

[६४४]

अकर्मा दस्युरभि नो अमन्तु—रन्यवतो अमानुषः ।

त्वं तस्यामित्रहन् वर्धर्दासस्य दम्भय

त्वं न इन्द्र शूर शूरैरुत त्वोतासो बर्हणा ।

पुरुत्रा ते वि पुर्तयो नवन्त क्षोणयो यथा

त्वं तान् वृत्रहत्ये चोदयो नृन् कार्पाणे शूर वज्रिवः ।

गुहा यदी कवीनां विशां नक्षत्रशवसाम्

मक्ष ता त इन्द्र दानाप्रस आक्षणे शूर वज्रिवः ।

यद्गुणस्य दम्भयो जातं विश्वं स्यावभिः

माकुर्धगिन्द्र शूर वस्वीरस्मे भूवन्नभिष्टयः ।

वयंवयं त आसां सुम्ने स्याम वज्रिवः

अस्मे ता त इन्द्र सन्तु सत्या ऽहिंसन्तीरुपस्पृशः ।

विद्याम यासां भुजो धेनूनां न वज्रिवः

अहस्ता यदुपकी वर्धत क्षाः शचीभिर्वेद्यानाम् ।

शुणं परि प्रदक्षिणिद् विश्वायवे नि शिश्रथः

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो वसवान् वसुः सन् ।

उत त्रायस्व गृणतो मघोनो महश्च रायो रेवतस्कृधी नः

(२३)

७ ऐन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुकृद्वा । इन्द्रः । जगती; १, ७ त्रिष्टुप्, ५ अभिसारिणी ।

यजामह इन्द्रं वज्रदक्षिणं हरीणां रथ्यं विव्रतानाम् ।

प्र श्मश्रु दोधुवदूर्ध्वथा भूद् वि सेनाभिर्दयमानो वि राधसा

हरी न्वस्य या वने विदे वस्विन्द्रो मघैर्मघवा वृत्रहा भुवत् ।

ऋभुर्वाज ऋभुक्षाः पत्यते शवो ऽव क्षणौमि दासस्य नाम चित्

यदा वज्रं हिरण्यमिदथा रथं हरी यमस्य वहतो वि सूरिभिः ।

आ तिष्ठति मघवा सनश्नुत इन्द्रो वाजस्य दीर्घश्रवसस्पतिः

सो चिन्नु वृष्टिर्यथा स्वा सचा इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि पुष्णुते ।

अव वेति सुक्षयं सुते मधू—दिद्धनोति वातो यथा वनम्

यो वाचा विवाचो मुधवाचः पुरु सहस्राशिवा जघान ।

तत्तद्विदस्य पौर्यं गृणीमसि पितेव यस्तविषीं वावृधे शवः

स्तोमं त इन्द्र विमदा अजीजन—न्नपूर्व्यं पुरुतमं सुदानवे ।

विद्वा ह्यस्य भोजनमिनस्य य—दा पशुं न गोपाः करामहे

६

मार्किर्न एना सख्या वि यौषु—स्तव चेन्द्र विमदस्य च क्रपेः ।

विद्वा हि ते प्रमतिं देव जामिव—दुस्मे ते सन्तु सख्या शिवानि

७ [९] (२२४)

(२४)

६ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुरुद्धा । इन्द्रः, ४-६ अश्विनौ ।

आस्तारपङ्क्तिः, ४-६ अनुष्टुप् ।

इन्द्र सोममिमं पिब मधुमन्तं चमू सुतम् ।

अस्मे रयिं नि धारय वि वो मदे सहस्रिणं पुरुवसो विवक्षसे

१

त्वां यज्ञेभिरुक्थै—रुप हव्येभिरीमहे ।

शचीपते शचीनां वि वो मदे श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं विवक्षसे

२

यस्पतिर्वार्याणा—मसि रधस्य चोदिता ।

इन्द्र स्तोतृणामविता वि वो मदे द्विषो नः पाह्यहंसो विवक्षसे

३

युवं शक्रा मायाविना समीची निरमन्थतम् ।

विमदेन यदीळिता नासत्या निरमन्थतम्

४

विश्वे देवा अकृपन्त समीच्योर्निष्पतन्त्योः ।

नासत्यावन्नुवन् देवाः पुनरा वहतादिति

५

मधुमन्मे परायणं मधुमत् पुनरायनम् ।

ता नो देवा देवतया युवं मधुमतस्कृतम्

६ [१०] (२३०)

(२५)

११ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुक्रो वसुरुद्धा । सोमः । आस्तारपङ्क्तिः ।

भुद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् ।

अधा ते सख्ये अन्धसो वि वो मदे रणन् गावो न यवसे विवक्षसे

१

हृदिस्पृशस्त आसते विश्वेषु सोम धामसु ।

अधा कामा इमे मम वि वो मदे वि तिष्ठन्ते वसूयवो विवक्षसे

२

उत व्रतानि सोम ते प्राहं मिनामि पाक्या ।

अधा पितेव सूनवे वि वो मदे मृळा नो अभि चिद्विधाद्विवक्षसे

३

(२३३)

समु प्र यन्ति धीतयः सर्गांसोऽवताँ इव ।	
कतुं नः सोम जीवसे वि वो मदे धारया चमसाँ इव विवक्षसे	४
तव त्ये सोम शक्तिभिर्निकामासो व्यृण्विरे ।	
गृत्सस्य धीरास्तवसो वि वो मदे व्रजं गोमन्तमश्विनं विवक्षसे	५ [११]
पशुं नः सोम रक्षसि पुरुत्रा विण्ठितं जगत् ।	
समाकृणोषि जीवसे वि वो मदे विश्वा संपश्यन् भुवना विवक्षसे	६
त्वं नः सोम विश्वतो गोपा अदाभ्यो भव ।	
सेधं राजन्नप सिधो वि वो मदे मा नो दुःशंस ईशता विवक्षसे	७
त्वं नः सोम सुकतुर्वयोधेयाय जागृहि ।	
क्षेत्रवित्तरो मनुषो वि वो मदे द्रुहो नः पाह्यंहसो विवक्षसे	८
त्वं नो वृत्रहन्तमेन्द्रस्येन्दो शिवः सखा ।	
यत् सीं हवन्ते समिथे वि वो मदे युध्यमानास्तोकसातौ विवक्षसे	९
अयं घ स तुरो मदु इन्द्रस्य वर्धत प्रियः ।	
अयं कक्षीर्वतो महो वि वो मदे मतिं विप्रस्य वर्धयद्विवक्षसे	१०
अयं विप्राय द्वाशुषे वाजाँ इयति गोमंतः ।	
अयं सतभ्य आ वरं वि वो मदे प्रान्धं श्रोणं च तारिषद्विवक्षसे	११ [१२] (२४१)

(२६)

१ ऐन्द्रो विमदः, प्राजापत्यो वा, वासुको वसुकृद्वा । पूषा । अनुष्टुप्; १, ४ उष्णिक् ।

प्र ह्यच्छा मनीषाः स्पर्हा यन्ति नियुतः ।

प्र दुस्त्रा नियुद्वथः पूषा अविष्टु माहिनः

१

यस्य त्यन्महित्वं वाताप्यमयं जनः ।

विप्र आ वंसद्धीतिभिश्चिकेत सुष्टुतीनाम्

२

स वैद सुष्टुतीनामिन्दुर्न पूषा वृषा ।

अभि प्सुरः प्रुषायति व्रजं न आ प्रुषायति

३

मंसीमहि त्वा व्यमस्माकं देव पूषन् ।

मतीनां च सार्धं विप्राणां चाध्वम्

४

प्रत्यर्थिर्यज्ञानामश्वहयो रथानाम् ।

ऋषिः स यो मनुर्हितो विप्रस्य यावयत्सखः

५ [१३] (२४६)

आधीर्षमाणायाः पतिः शुचायाश्च शुचस्य च ।

वासोवायोऽवीनामा वासांसि मर्षजत्

६

इनो वाजानां पतिरिनः पुंष्टीनां सखा ।

प्र श्मश्रु हर्यतो दूधोद वि वृथा यो अदाभ्यः

७

आ ते रथस्य पूषन्नजा धुरं ववृत्युः ।

विश्वस्यार्थिनः सखा सनोजा अनपच्युतः

८

अस्माकमूर्जा रथं पूषा अविष्टु माहिनः ।

भुवद्वाजानां वृध इमं नः शृणवद्ववम्

९ [१४] (२५०)

(२७)

२४ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असत् सु मे जरितः साभिवेगो यत् सुन्वते यजमानाय शिक्षम् ।

अनाशीर्दामहमस्मि प्रहन्ता संत्यध्वतं वृजिनायन्तमाभुम्

१

यदीदृहं युधये संनयान्यदेवयून् तन्वाऽशृजानान् ।

अमा ते तुम्रं वृषभं पंचानि तीव्रं सुतं पञ्चदशं नि पिञ्चम्

२

नाहं तं वेदु य इति ब्रवीत्यदेवयून् त्समरणे जघन्वान् ।

यदावाख्यत् समरणमृधावदादिद्ध मे वृषभा प्र ब्रुवन्ति

३

यदज्ञातेषु वृजनेष्वासं विश्वे सुतो मघवानो म आसन् ।

जिनामि वेत् क्षेम आ सन्तमाभुं प्र तं क्षिणां पर्वते पादुगृह्य

४

न वा उ मां वृजने वारयन्ते न पर्वतासो यदृहं मनस्ये ।

मम स्वनात् कृधुकर्णो भयात् एवेदन् द्यून् किरणः समेजात्

५ [१५]

दर्शन्वत्र शृतपां अनिन्द्रान् बाहुक्षदुः शरवे पत्यमानान् ।

घृषुं वा ये निनिदुः सखायमध्यु न्वेषु पवयो ववृत्युः

६

अभूवैक्षीर्व्युः आयुरानद् दर्षन्तु पूर्वा अपरो नु दर्षत् ।

द्वे पवस्ते परि तं न भूतो यो अस्य पारे रजसो विवेष

७

गावो यवं प्रयुता अर्यो अक्षन् ता अपश्यं सहगोपाश्चरन्तीः ।

हवा इवुर्यो अभितः समायन् किर्यदासु स्वर्पतिश्छन्दयाते

८

(२५८)

सं यद्वयं यवसादो जनानां—महं यवाद् उर्वज्रे अन्तः ।
 अत्रा युक्तोऽवसातारमिच्छा—दथो अयुक्तं युनजद्वन्वान् ९
 अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं द्विपाच्च यच्चतुष्पात् संसृजानि ।
 स्त्रीभिर्यो अत्र वृषणं पृतन्या—दयुद्धो अस्य वि भजानि वेदः १० [१६]

यस्यानक्षा दुहिता जात्वास्व कस्तां विद्रो अमि मन्याते अन्धाम् ।
 कतरो मेनिं प्रति तं मुचाते य ई वहति य ई वा वरेयात् ११
 किर्यती योषा मर्यतो वधूयोः परिप्रीता पन्यसा वार्येण ।
 भद्रा वधूर्भवति यत् सुपेशाः स्वयं सा मित्रं वनुते जने चित् १२
 पुत्तो जगार प्रत्यश्रमति शीर्ष्णा शिरः प्रति दधौ वरुथम् ।
 आसीन ऊर्ध्वामुपसिं क्षिणाति न्यङ्कुत्तानामन्वेति भूमिम् १३
 बृहन्नच्छायो अपलाशो अवी तस्थौ माता विषितो अत्ति गर्भः ।
 अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरुधः १४
 सप्त वीरासो अधरादुदाय—लृण्योत्तरात्तात् समजगिमरन्ते ।
 नव पश्वातात् स्थविमन्त आयन् दश प्राक् सानु वि तिरन्त्यश्रः १५ [१७]

दृशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रतवे पार्याय ।
 गर्भं माता सुधितं वक्षणा—स्ववेनन्तं तुषयन्ती बिभर्ति १६
 पीवानं मेपमपचन्त वीरा न्युप्ता अक्षा अनु द्वीव आसन् ।
 द्वा धनुं बृहतीमप्स्वन्तः पवित्रवन्ता चरतः पुनन्ता १७
 वि क्रोशनासो विष्वश्च आयन् पचाति नेमो नहि पक्षदुधः ।
 अयं मे देवः सविता तदाह दृश इद्वनवत् सर्पिरन्नः १८

अपश्यं ग्रामं वहमानमारा—दचक्रया स्वधया वर्तमानम् ।
 सिषक्त्यर्थः प्र युगा जनानां सद्यः शिश्वा प्रमिनानो नवीयान् १९
 एतौ मे गावौ प्रमरस्य युक्तौ मो पु प्र संधीर्मुहुर्निर्ममन्धि ।
 आपंश्चिदस्य वि नशन्त्यर्थं सूरश्च मर्क उपरो बभूवान् २० [१८]

अयं यो वज्रः पुरुधा विवृत्तो ऽवः सूर्यस्य बृहतः पुरीषात् ।
 श्रव इदेना परो अन्यदस्ति तदव्यथी जरिमाणस्तरन्ति २१
 वृक्षेवृक्षे निर्यता मीमयद्वौ—स्ततौ वयः प्र पतान् पूरुषादः ।
 अथेदं विश्वं भुवनं भयात् इन्द्राय सुन्वदृषये च शिक्षत् २२ [१९]

देवानां माने प्रथमा अतिष्ठन् कृन्तत्रादिषामुपरा उदायन् ।

त्रयस्तपन्ति पृथिवीमनुषा द्वा वृषूकं वहतः पुरीषम्

२३

सा ते जीवातुरुत तस्य विद्धि मा स्मेतादृगप गूहः समर्थे ।

आविः स्वः कृणुते गूहते ब्रुसं स पादुरस्य निर्णिजो न मुच्यते

२४ [१९] (२७४)

(२८)

(१२) ? इन्द्रस्तुपा वसुकपली ऋषिका; २,६,८,१०,१२ इन्द्र ऋषिः; ३,४,५,७,९,११ ऐन्द्रो वसुक ऋषिः ।

२,६,८,१०,१२ ऐन्द्रो वसुको देवता; १,३,४,५,७,९,११ इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् ।

विश्वो ह्यन्यो अरिराजगाम ममेदह श्वशुरो ना जगाम ।

जक्षीयान्द्राना उत सोमं पपीयात् स्वाशितः पुनरस्तं जगायात्

१

स रोरुवदृषभस्तिग्मशृङ्गो वर्ष्मन् तस्थौ वरिमन्ना पृथिव्याः ।

विश्वेष्वेनं वृजनेषु पामि यो मे कुक्षी सुतसोमः पूणाति

२

अद्रिणा ते मन्दिन इन्द्र तूयान् त्सुन्वन्ति सोमान् पिबंसि त्वमेषाम् ।

पचन्ति ते वृषभाँ अत्सि तेषाँ पृक्षेण यन्मघवन् हूयमानः

३

इदं सु मे जरितरा चिकिद्धि प्रतीपं शापं नद्यो वहन्ति ।

लोपाशः सिंहं प्रत्यश्रमत्साः क्रोष्टा वराहं निरतक्त कक्षात्

४

कथा त एतदुहमा चिकेतं गृत्सस्य पाकस्तवसो मनीषाम् ।

त्वं नो विद्रोँ क्रतुथा वि वोचो यमर्धं ते मघवन् क्षेम्या धूः

५

एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति दिवश्चिन्मे बृहत उत्तरा धूः ।

पुरु सहस्रा नि शिशामि साक—संशत्रुं हि मा जानिता जजान

६ [२०]

एवा हि मां तवसं जजुरुग्रं कर्मेन्कर्मन् वृषणमिन्द्र देवाः ।

वधीँ वृत्रं वज्रेण मन्दसानो ऽप वृजं महिना दाशुषे वम्

७

देवास आयन् परशूरविभ्रन् वना वृश्न्तो अभि विद्धिरायन् ।

नि सुद्वं दधतो वक्षणासु यत्रा कृपीटमनु तदहन्ति

८

शशः क्षुरं प्रत्यश्रं जगारा—ऽद्रिं लोगेन व्यभेदमारार ।

बृहन्तं चिदहते रन्धयानि वयद्वत्सो वृषभं शशुवानः

९

सुपर्ण इत्था नखमा सिषाया—वरुद्धः परिपदं न सिंहः ।

निरुद्धश्चिन्महिषस्तर्प्यावान् गोधा तस्मा अयर्थं कर्षवेत

१०

(२८४)

तेभ्यो गोधा अयथं कर्षदेत—द्ये ब्रह्मणः प्रतिपीयन्त्यन्नैः ।

मिम उक्ष्णोऽवसृष्टाँ अदन्ति स्वयं बलानि तन्वः शृणानाः
एते शर्माभिः सुशर्मा अभूवन् ये हिन्विरे तन्वः सोम उक्थैः ।
नृवद्रुद्रुप नो माहि वाजान् दिवि श्रवो दधिषे नाम वीरः

११

१२ [२१] (२८६)

(२९)

८ ऐन्द्रो वसुकः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वने न वा यो न्यधाचि चाक—ञ्छुचिर्वा स्तोमो भुरणावजीगः ।

यस्येदिन्द्रः पुरुदिनेषु होता नृणां नर्यो नृतमः क्षपावान्

१

प्र ते अस्या उषसः प्रापरस्या नृतौ स्याम नृतमस्य नृणाम् ।

अनु त्रिशोकः शतमावहन्तु कुत्सेन रथो यो असत् सप्तवान्

२

कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो भू—दुरो गिरो अभ्युग्रो वि धाव ।

कद्वाहो अर्वागुप मा मनीषा आ त्वा शक्यामुपमं राधो अन्नैः

३

कदु द्युमनिन्द्र त्वावतो नृन् कया धिया कर्से कन्न आर्गन् ।

मित्रो न सत्य उरुगाय भृत्या अन्नै समस्य यदसन् मनीषाः

४

प्रेरय सूर्यो अर्थं न पारं ये अस्य कामं जनिधा इव गमन् ।

गिरिश्च ये ते तुविजात पूर्वी—नर इन्द्र प्रतिशिक्षन्त्यन्नैः

५ [२२]

मात्रे नु ते सुमिते इन्द्र पूर्वी द्यौर्मज्जना पृथिवी काव्येन ।

वराय ते घृतवन्तः सुतासः स्वाङ्गन् भवन्तु पीतये मधूनि

६

आ मध्वो अस्मा असिचन्नमत्र—मिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः ।

स वावृधे वरिमन्त्रा पृथिव्या अभि कृत्वा नर्यः पौंस्यैश्च

७

व्यानलिन्द्रः पृतनाः स्वोजा आस्मै यतन्ते सख्याय पूर्वीः ।

आ स्मा रथं न पृतनासु तिष्ठ यं भद्रया सुमत्या चोदथासे

८ [२३] (२९४)

(३०)

[तृतीयोऽनुवाकः ॥३॥ सू० ३०-४२]

१५ कवष ऐन्द्रवः । आपः, अपां न पात् वा । त्रिष्टुप् ।

प्र देवत्रा ब्रह्मणे गातुरे—त्वपो अच्छा मनसो न प्रयुक्ति ।

महीं मित्रस्य वरुणस्य धासिं पृथुज्यसे रीरथा सुवृक्षितम्

१

(२९५)

अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि भूताऽच्छाप इतोशतीरुशन्तः ।

अव याश्चष्टे अरुणः सुपर्णस्तमास्यध्वमूर्मिमद्या सुहस्ताः २

अध्वर्यवोऽप इता समुद्रमपां नपांतं हविषा यजध्वम् ।

स वो दददूर्मिमद्या सुपूतं तस्मै सोमं मधुमन्तं सुनोत ३

यो अन्निधो दीदयदुप्स्वन्तर्यं विप्रास ईळते अध्वरेषु ।

अपां नपान्मधुमतीरपो दुः याभिरिन्द्रो वावृधे वीर्याय ४

याभिः सोमो मोदते हर्षते च कल्याणीभिर्युवतिभिर्न मर्यः ।

ता अध्वर्यो अपो अच्छा परेहि यदासिश्वा ओषधीभिः पुनीतात ५ [२४]

एवेद्यूने युवतयो नमन्त यदीमुशन्नुशतीरित्यच्छ ।

सं जानते मनसां सं चिकित्तेऽध्वर्यवो क्षिपणापश्च देवीः ६

यो वो वृताभ्यो अकृणोदु लोकं यो वो मह्या अभिशस्तेरमुश्चत ।

तस्मा इन्द्राय मधुमन्तमूर्मि देवमादनं प्र हिणोतनापः ७

प्रास्मै हिनोत मधुमन्तमूर्मि गर्भो यो वः सिन्धवो मध्व उत्सः ।

घृतपृष्ठमीडयमध्वरेष्वाऽऽपो रेवतीः शृणुता हवं मे ८

तं सिन्धवो मत्सरमिन्द्रपानमूर्मिं प्र हेत य उभे इर्यति ।

मदुच्युतमौशानं नभोजां परि त्रितन्तुं विचरन्तमुत्सम् ९

आववृत्ततीरध नु द्विधारा गोषुयुधो न नियवं चरन्तीः ।

ऋषे जनित्रीर्भुवनस्य पत्नीरपो वन्दस्व सवृधः सयोनीः १० [२५]

हिनोता नो अध्वरं देवयज्या हिनोत ब्रह्म सुनये धनानाम् ।

ऋतस्य योगे वि ष्यध्वमूधः श्रुष्टीवरीभूतनास्मभ्यमापः ११

आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च ।

रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद्रूणते वयो धात । १२

प्रति यदापो अहंश्रमायतीवृतं पयांसि बिभ्रतीर्मधूनि ।

अध्वर्युभिर्मनसा संविदाना इन्द्राय सोमं सुपूतं भरन्तीः १३

एमा अगमन् रेवतीर्जीविधन्या अध्वर्यवः सादयता सखायः ।

नि बर्हिषि धत्तन सोम्यासोऽपां नप्त्रा संविदानास एनाः १४

आगमन्नाप उशतीर्बर्हिरेदं न्यध्वरे असदन् देवयन्तीः ।

अध्वर्यवः सुनुतेन्द्राय सोममभूदु वः सुशका देवयज्या १५ [२६] (३००)

(३१)

११ कवप पेल्लपः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

आ नो देवानामुप वेतु शंसो विश्वेभिस्तुरैरवसे यजत्रः ।
 तेभिर्वयं सुपस्वायो भवेम तरन्तो विश्वा दुरिता स्याम १
 परि चिन्मर्तो द्रविणं ममन्या हृतस्य पथा नमसा विवासेत् ।
 उत स्वेन क्रतुना सं वदेत् श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृभ्यात् २
 अधायि धीतिरसंसृग्रमंशा स्तीर्थे न दुस्ममुप यन्त्यूमाः ।
 अभ्यानश्म सुवितस्य शूषं नवेदसो अमृतानामभूम ३
 नित्यंश्चाकन्यात् स्वपतिर्दमूना यस्मा उ देवः सविता जजान ।
 भगो वा गोभिर्यमेमनज्यात् सो अस्मै चारुश्छदयदुत स्यात् ४
 इयं सा भूया उपसामिव क्षा यद्ध क्षुमन्तः शवसा समायन् ।
 अस्य स्तुतिं जैरितुर्भिक्षमाणा आ नः शग्मास उप यन्तु वाजाः ५ [२७]

अस्येदेषा रुमतिः पप्रथाना ऽभवत् पूर्वा भूमना गौः ।
 अस्य सनीला असुरस्य योनौ समान आ भरणे विभ्रमाणाः ६
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 संतस्थाने अजरे इतऊती अहानि पूर्वीरुषसो जरन्त ७
 नैतावदेना परो अन्यद्—स्त्युक्षा स द्यावापृथिवी बिभर्ति ।
 त्वचं पवित्रं कृणुत स्वधावान् यदीं सूर्य न हरितो वहन्ति ८
 स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वीं मिहं न वातो वि ह वाति भूम ।
 मित्रो यत्र वरुणो अज्यमानो ऽग्निर्वने न व्यसृष्ट शोकम् ९
 स्तरीर्यत् सूत सद्यो अज्यमाना व्यथिरव्यथीः कृणुत स्वगोपा ।
 पुत्रो यत् पूर्वः पित्रोर्जनिष्ट शम्यां गौर्जगार यद्ध पृच्छान् १०
 उत कण्वं नृपदः पुत्रमाहु रूत श्यावो धनमादत्त वाजी ।
 प्र कृष्णाय रुशदपिन्वतोर्ध—र्कृतमत्र नकिरस्मा अपीपेत् ११ [२८] (३२०)

(३२)

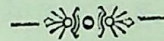
९ कवप पेल्लपः । इन्द्रः । जगती, ६-९ त्रिष्टुप् ।

प्र सु गमन्ता धियसानस्य सक्षणि वरेभिर्वरा अभि पु प्रसीदतः ।
 अस्माकमिन्द्र उभयं जुजोषति यत् सोम्यस्यान्धसो बुबोधति १ (३२१)

वीन्द्र यासि दिव्यानि रोचना वि पार्थिवानि रजसा पुरुष्टुत ।
 ये त्वा वहन्ति मुहुरध्वराँ उप ते सु वन्वन्तु वग्वनाँ अराधसः २
 तदिमे छत्सद्वपुषो वपुष्टरं पुत्रो यज्जानं पित्रोरधीयति ।
 जाया पतिं वहति वग्वनाँ सुमत् पुंस इन्द्रो वहतुः परिष्कृतः ३
 तदित सधस्थमभि चारु दीधय गावो यच्छासन् वहतुं न धेनवः ।
 माता यन्मन्तुर्युथस्य पूर्या ऽभि वाणस्य सप्तधातुरिजनः ४
 प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयुषद—मेको रुद्रेभिर्याति तुर्वणिः ।
 जरा वा येष्वमृतेषु दावने परि व ऊमेभ्यः सिञ्चता मधु ५ [२९]

निधीयमानमपंगूळहमप्सु प्र मे देवानां व्रतपा उवाच ।
 इन्द्रो विद्राँ अनु हि त्वाँ चचक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ६
 अक्षेत्रवित् क्षेत्रविदं ह्यप्राद् स प्रैति क्षेत्रविदानुशिष्टः ।
 एतद्वै भद्रमनुशासनस्यो—त सुतिं विन्दत्यस्त्रसीनाम् ७
 अद्येदु प्राणीदममन्निमाहा ऽपीवृतो अधयन्मातुरुधः ।
 एमेनमाप जरिमा युवान्—महेळन् वसुः सुमना बभूव ८
 एतानि भद्रा कलश क्रियाम् कुरुश्रवण ददतो मघानि ।
 वान इद्वे मघवानः सो अ—स्त्वयं च सोमो हृदि यं विभर्भि ९ [३०] (३३०)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-२९]

(३३)

१ कवप ऐलूपः । १ विश्वे देवाः, २-३ इन्द्रः, ४-५ कुरुश्रवणस्त्रासदस्यवः, ६-९ उपमश्रवा मैत्रातिथिः ।
 १ त्रिष्टुप्; प्रगाथः= (२ बृहती, ३ सतोबृहती), ४-९ गायत्री ।

प्र मा युयुजे प्रयुजो जनानां वहामि स्म पूषणमन्तरेण ।
 विश्वे देवासो अध मामरक्षन् दुःशासुरागादिति घोष आसीत् १
 सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पशवः ।
 नि बाधते अमतिर्नग्नता जसु—र्वेन वेवीयते मतिः २
 मूषो न शिश्रा व्यदन्ति माध्यः स्तोतारं ते शतक्रतो ।
 सकृत् सु नो मघवन्निन्द्र मृलया—ऽधा पितेव नो भव ३
 कुरुश्रवणमावृणि राजानं त्रासदस्यवम् । मंहिष्ठं वाघतामृषिः ४
 यस्य मा हरितो रथे तिस्रो वहन्ति साधुया । स्तवै सहस्रदक्षिणे ५ [१] (३३४)

यस्य प्रस्वादसो गिरं उपमश्रवसः पितुः ।	क्षेत्रं न रणवमूचुषे	६
अधि पुत्रोपमश्रवो नपान्मित्रातिथेरिहि ।	पितुष्टे अस्मि वन्दिता	७
यदीशीयामृताना—मुत वा मर्त्यानाम् ।	जीवेदिन्मघवा मम	८
न देवानामतिं वतं शतात्मा च न जीवति ।	तथा युजा वि वावृते	९ [२] (३३८)

(३४)

१४ कवष ऐलूषः अक्षो मौजवान् वा । १, ७, ९, १२ अक्षाः, १३ कृषिः २-६, ८, १०, ११,

१४ अक्ष-कितव-निन्दा । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

प्रावेपा मा बृहतो मादयन्ति प्रवातेजा इरिणे वर्वतानाः ।	
सोमस्येव मौजवतस्य भक्षो विभीदको जागृविर्मह्यमच्छान्	१
न मा मिमेथ न जिहीळ एषा शिवा सखिभ्य उत मह्यमासीत् ।	
अक्षस्याहमेकपरस्य हेतो—रनुवतामप जायामरोधम्	२
द्वेष्टि श्वशूरप जाया रुणाद्धि न नाथितो विन्दते मर्डितारम् ।	
अश्वस्येव जरतो वस्यस्य नाहं विन्दामि कितवस्य भोगम्	३
अन्ये जायां परि मृशन्त्यस्य यस्यागृधद्वेदने वाज्यक्षः ।	
पिता माता भ्रातर एनमाहु—र्न जानीमो नयता बद्धमेतम्	४
यदादीध्ये न दविषाण्येभिः परायद्भ्योऽव हीये सखिभ्यः ।	
न्युताश्च बभ्रवो वाचमक्रतु एमीर्देवां निष्कृतं जारिणीव	५ [३]
सभामेति कितवः पृच्छमानो जेण्यामीति तन्वाडे शूशुजानः ।	
अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीन्ने दधत् आ कृतानि	६
अक्षास इदङ्कुशिर्नो नितोदिनो निकृत्वानस्तपनास्तापयिष्णवः ।	
कुमारदेष्णा जयतः पुनर्हणो मध्वा संपृक्ताः कितवस्य बर्हणा	७
त्रिपश्चाशः कीळति वात एषां देव इव सविता सत्यधर्मा ।	
उग्रस्य चिन्मन्यवे ना नमन्ते राजा चिदेभ्यो नम इत् कृणोति	८
नीचा वर्तन्त उपरि स्फुरन्त्य—हस्तासो हस्तवन्तं सहन्ते ।	
विन्या अङ्गारा इरिणे न्युताः शीताः सन्तो हृदयं निर्दहन्ति	९
जाया तप्यते कितवस्य हीना माता पुत्रस्य चरतः कं स्वित् ।	
कृणावा बिभ्यद्भनमिच्छमानो ऽन्येषामस्तमुप नक्तमेति	१० [४] (३४८)

स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं ततापा—ऽन्येषां जायां सुकृतं च योनिम्	
पूर्वाह्ने अश्वान् युजुजे हि बभूव त्सो अग्रेरन्ते वृषलः पपाद	११
यो वः सेनानीर्महतो गणस्य राजा वार्तस्य प्रथमो बभूव ।	
तस्मै कृणोमि न धना रुणधिम दशाहं प्राचीस्तहतं वदामि	१२
अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित् कृषस्व वित्ते रमस्व बहु मन्यमानः ।	
तत्र गावः कितव तत्र जाया तन्मे वि चष्टे सवितायमर्यः	१३
मित्रं कृणुध्वं खलु मृळता नो मा नो घोरेण चरताभि धृष्णु ।	
नि वो नु मन्युर्विशतामराति—रन्यो बभूणां प्रसितौ न्वस्तु	१४ [५] (३५२)

(३५)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती. १३-१४ त्रिष्टुप् ।

अबुध्रमु त्व इन्द्रवन्तो अग्रयो ज्योतिर्भरन्त उषसो व्युष्टिषु ।	
मही द्यावापृथिवी चेततामपो ऽद्या देवानामव आ वृणीमहे	१
विवस्पृथिव्योरव आ वृणीमहे मातृन् त्सिन्धून् पर्वताञ्छर्यणावतः ।	
अनागास्त्वं सूर्यमुपासमीमहे भद्रं सोमः सुवानो अद्या कृणोतु नः	२
द्यावा नो अद्य पृथिवी अनागसो मही त्रायेतां सविताय मातरा ।	
उषा उच्छन्त्यप बाधतामघं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	३
इयं न उस्मा प्रथमा सुदेव्यं रेवत् सनिभ्यो रेवती व्युच्छतु ।	
आरे मनुं दुर्विद्वत्स्य धीमहि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	४
प्र याः सिस्त्रते सूर्यस्य रश्मिभि—ज्योतिर्भरन्तीरुषसो व्युष्टिषु ।	
भद्रा नो अद्य श्रवसे व्युच्छत स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	५ [६]

अनमीवा उषस आ चरन्तु न उदग्रयो जिहतां ज्योतिषा बृहत् ।	
आयुक्षातामश्विना तूर्तुजिं रथं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	६
श्रेष्ठं नो अद्य सवितर्वरेण्यं भागमा सुव स हि रत्नधा असि ।	
रायो जनित्रीं धिषणामुप बुवे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	७
पिपेतु मा तहतस्य प्रवाचनं देवानां यन्मनुष्याः अमन्महि ।	
विश्वा इदुसाः स्पलुदेति सूर्यः स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे	८ (३६०)

अद्वेषो अद्य बर्हिषः स्तरीमणि ग्राह्यां योगे मन्मनः सार्ध ईमहे ।

आदित्यानां शर्मणि स्था भुरण्यसि स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे

३

आ नो बर्हिः सधमादे बृहद्वि वि देवा ईळे सादया सप्त होतृन् ।

इन्द्रं मित्रं वरुणं सातये भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे

१० [७]

त आदित्या आ गता सर्वतातये वृधे नो यज्ञमवता सजोपसः ।

बृहस्पतिं पूषणमश्विना भगं स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे

११

तन्नो देवा यच्छत सुप्रवाचनं छर्दिरादित्याः सुभरं नृपाय्यम् ।

पश्वे तोकाय तनयाय जीवसे स्वस्त्यग्निं समिधानमीमहे

१२

विश्वे अद्य मरुतो विश्वं ऊती विश्वे भवन्त्वग्नयः समिन्द्राः ।

विश्वे नो देवा अवसा गमन्तु विश्वमस्तु द्रविणं वाजो अस्मे

१३

यं देवासोऽवधु वाजसातौ यं त्रायध्वे यं पिपृथात्यंहः ।

यो वो गोपीथे न भयस्य वेदु ते स्याम देववीतये तुरासः

१४ [८] (३६६)

(३६)

१४ लुशो धानाकः । विश्वे देवाः । जगती, १३-१४ त्रिष्टुप् ।

उषासानक्ता बृहती सुपेशसा द्यावाक्षामा वरुणो मित्रो अर्यमा ।

इन्द्रं हुवे ऋतः पर्वता अप आदित्यान् द्यावापृथिवी अपः स्वः

१

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतस ऋतावरी रक्षतामहंसो रिपः ।

मा दुर्विदत्रा निक्कतिर्न ईशत तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

२

विश्वस्मान्नो अदितिः पात्वहंसो माता मित्रस्य वरुणस्य रेवतः ।

स्वर्वज्ज्योतिरवृकं नशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

३

ग्रावा वदुन्नप रक्षांसि सेधतु दुष्पवयं निक्कतिं विश्वमत्रिणम् ।

आदित्यं शर्म मरुतामशीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

४

एन्द्रो बर्हिः सीदतु पिन्वतामिळा बृहस्पतिः सामभिर्क्रको अर्चतु ।

सुप्रकेतं जीवसे मन्म धीमहि तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

५ [९]

द्विविस्पृशं यज्ञमस्माकमश्विना जीराध्वरं कृणुतं सुन्नमिष्टये ।

प्राचीनरश्मिमाहुतं घृतेन तद्देवानामवो अद्या वृणीमहे

६

(३७२)

उप ह्वये सुहवं मारुतं गणं पावकमृष्वं सखायं शंभुवम् ।
 रायस्पोषं सौश्रवसाय धीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ७
 अपां परं जीवधन्यं भरामहे देवाव्यं सुहवमध्वरश्रियम् ।
 सुरश्मिं सोममिन्द्रियं यमीमहि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ८
 सनेम तत् सुसनिता सनित्वभिर्वयं जीवा जीवपुत्रा अनागसः
 ब्रह्माद्विषो विष्वगेनो भरेरत् तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ९
 ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते शृणोतन् यद्वो देवा ईमहे तद् दातन् ।
 जैत्रं क्रतुं रयिमद्वीरवद्यज्ञस्तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १० [१०]

महदुद्य महतामा वृणीमहे ऽवो देवानां बृहतामनर्वणाम् ।
 यथा वसु वीरजातं नशामहे तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे ११
 महो अग्नेः समिधानस्य शर्मण्यनागा मित्रे वरुणे स्वस्तये ।
 श्रेष्ठे स्याम सवितुः सवीमनि तद् देवानामवो अद्या वृणीमहे १२
 ये सवितुः सत्यसवस्य विश्वे मित्रस्य व्रते वरुणस्य देवाः ।
 ते सौभगं वीरवद्वोमदप्नो दधातन् द्रविणं चित्रमस्मे १३
 सविता पश्वातात् सविता पुरस्तात् सवितोत्तरात्तात् सविताधरात्तात् ।
 सविता नः सुवतु सर्वतांति सविता नो रासतां दीर्घमायुः १४ [११] (३८०)

(३७)

१२ सौर्योऽभितपाः । सूर्यः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

नमो मित्रस्य वरुणस्य चक्षसे महो देवाय तद्वतं संपर्यत ।
 दूरेदृशे देवजाताय केतवे विवस्पुत्राय सूर्याय शंसत १
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु विश्वतो द्यावा च यत्र ततन्नहानि च ।
 विश्वमन्यन्ति विंशते यदेजति विश्वाहापो विश्वाहोदेति सूर्यः २
 न ते अदेवः प्रदिवो नि वासते यदेतशोभिः पतरै रथर्यसि ।
 प्राचीनमन्यदनु वर्तते रज उदुन्येन ज्योतिषा यासि सूर्य ३
 येन सूर्य ज्योतिषा बाधसे तमो जगच्च विश्वमुदियर्षि भानुना ।
 तेनास्मद्विश्वामनिरामनाहुति मपामीवामप दुष्णवण्यं सुव ४
 विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रत महेल्लयन्नृचरसि स्वधा अनु ।
 यदुद्य त्वा सूर्योपववामहे तं नो देवा अनु मंसीरत् क्रतुम् ५ (३८५)

तं नो द्यावापृथिवी तन्न आप इन्द्रः शृण्वन्तु मरुतो हवं वचः ।
मा शूने भूम सूर्यस्य संहशि भद्रं जीवन्तो जरुणामशीमहि

६ [१२]

विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षसः प्रजावन्तो अनमीवा अनागसः ।
उद्यन्तं त्वा मित्रमहो दिवेदिवे ज्योग्जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
महि ज्योतिर्विभ्रतं त्वा विचक्षण भास्वन्तं चक्षुषेचक्षुषे मयः ।
आरोहन्तं बृहतः पाजसस्परि वयं जीवाः प्रति पश्येम सूर्य
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना प्र चरेते नि च विशन्ते अक्तुभिः ।
अनागास्त्वेन हरिकेश सूर्याऽह्नाह्ना नो वस्यसावस्यसोर्दिहि
शं नो भव चक्षसा शं नो अह्ना शं भानुना शं हिमा शं घृणेन ।
यथा शमध्वच्छमसद् दुरोणे तत् सूर्य द्रविणं धेहि चित्रम्
अस्माकं देवा उभयाय जन्मने शर्म यच्छत द्विपदे चतुष्पदे ।
अदत् पिबदूर्जयमानमाशितं तदुस्मे शं योररपो दधातन
यद्गो देवाश्चक्रुम जिह्वा गुरु मनसो वा प्रयुती देवहेळनम् ।
अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन् तदेनो वसवो नि धेतन

७

८

९

१०

११

१२ [१३] (३९२)

(३८)

५ मुष्कवानिन्द्रः । इन्द्रः । जगती ।

अस्मिन् न इन्द्र पृत्सुतौ यशस्वति शिमीवति क्रन्दसि प्राव सातये ।
यत्र गोषाता धृषितेषु खादिषु विष्वक् पतन्ति दिद्यवो नृषाहो
स नः क्षुमन्तं सदेने व्यूर्णहि गोअर्णसं रयिमिन्द्र श्रवार्यम् ।
स्याम ते जयतः शक्र मेदिनो यथा वयमुश्मसि तद्वसो कृधि
यो नो दास आर्यो वा पुरुषुताऽदेव इन्द्र युधये चिकेतति ।
अस्माभिष्टे सुषहाः सन्तु शत्रवस्त्वया वयं तान् वनुयाम संग्रमे
यो दुभ्रेभिर्हव्यो यश्च भूरिभिर्—र्यो अभीके वरिवोविन्नृषाहो ।
तं विखादे सन्निमद्य श्रुतं नरमर्वाश्चमिन्द्रमवसे करामहे
स्ववृजं हि त्वामहमिन्द्र शुश्रवा नानुदं वृषभ रधचोर्दनम् ।
प्र मुश्चस्व परि कृत्सादिहा गहि किमु त्वावान् मुष्कयोर्बद्ध आसते

१

२

३

४

५ [१४] (३९७)

(३९)

१४ काक्षीवती घोषा । अश्विनौ । जगती, १४ त्रिष्टुप् ।

- यो वां परिज्मा सुवृद्धिना रथो द्रोणामुषासो हव्यो हविष्मता ।
 शश्वत्तमासस्तमु वा मिदं वयं पितुर्न नाम सुहृदं हवामहे १
 चोदयतं सूनृताः पिन्वतं धिय उत पुरंधीरीरयतं तदुश्मसि ।
 यशसं भागं कृणुतं नो अश्विना सोमं न चारुं मघवत्सु नस्कृतम् २
 अमाजुराश्विन्द्रवथो युवं भगो ऽनाशोश्चिदवितारापमस्यं चित् ।
 अन्धस्य चिन्नासत्या कृशस्य चिद्युवामिदाहुर्भिषजा रुतस्यं चित् ३
 युवं च्यवानं सनयं यथा रथं पुनर्युवानं चरथाय तक्षथुः ।
 निष्ठाऽयमूहथुरज्ज्यस्परि विश्वेत् ता वां सर्वनेषु प्रवाच्या ४
 पुराणा वां वीर्याऽऽ प्र ब्रवा जने ऽथो हासथुभिषजा मयोभुवा ।
 ता वां नु नव्याववसे करामहे ऽयं नासत्या श्रदुरिर्यथा दधत् ५ [१५]
- इयं वामहे शृणुतं मे अश्विना पुत्रायैव पितरा मह्यं शिक्षतम् ।
 अनापिरज्ञा असजात्यामतिः पुरा तस्यां अभिशस्तेरवं स्पृतम् ६
 युवं रथेन विमदायं शुन्ध्युवं न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषणाम् ।
 युवं हवं वधिमत्या अंगच्छतं युवं सुषुतिं चक्रथुः पुरंधये ७
 युवं विप्रस्य जरणामपेयुषः पुनः कलेरकृणुतं युवद्वयः ।
 युवं वन्दनमृश्यदादुद्रूपथुः युवं सद्यो विशप्लामेतवे कथः ८
 युवं हे रेभं वृषणा गुहां हितमुदैरयतं ममूवासंमश्विना ।
 युवमूबीसमुत तप्तमन्नय ओमन्वन्तं चक्रथुः सप्तवधये ९
 युवं श्वेतं पेदवेऽश्विनाश्वं नवभिर्वाजैर्नवती च वाजिनम् ।
 चकृत्यं ददथुर्दावयत्सखं भगं न नृभ्यो हव्यं मयोभुवम् १० [१६]
- न तं राजानावदिते कुतश्चन नाहो अश्रोति दुरितं नकिर्भयम् ।
 यमाश्विना सुहवा रुद्रवर्तनी पुरोरथं कृणुथः पत्न्या सह ११
 आ तेन यातं मनसो जवीयसा रथं यं वामुभवश्चक्रुरश्विना ।
 यस्य योगे दुहिता जायते दिव उभे अहनी सुदिने विवस्वतः १२
 ता वर्तिर्यातं जयुषा वि पर्वतमपिन्वतं शयवे धेनुमश्विना ।
 वृकस्य चिद्रर्तिकामन्तरास्यां द्युवं शचीभिर्ग्रसिताममुञ्चतम् १३ [४१०]

एतं वां स्तोममश्विनावकुर्मा तक्षाम भृगवो न रथम् ।
न्यमृक्षाम योषणां न मर्ये नित्यं न सूनुं तनयं दधानाः

१४ [१७] (४११)

(४०)

१४ काक्षीवती घोषा । अश्विनौ । जगती ।

रथं यान्तं कुह को ह वां नरा प्रति द्युमन्तं सुविताय भूषति ।
प्रातर्यावाणं विभ्वं विशेविशे वस्तोर्वस्तोर्वहमानं धिया शर्मि १
कुह स्विद् दोषा कुह वस्तोरश्विना कुहाभिपित्वं करतः कुहोषतुः ।
को वां शयुत्रा विधवेव देवरं मर्यं न योषा कृणुते सधस्थ आ २
प्रातर्जरथे जरणेव कार्पया वस्तोर्वस्तोर्यजता गच्छथो गृहम् ।
कस्य ध्वसा भवथः कस्य वा नरा राजपुत्रेव सवनाव गच्छथः ३
युवां मृगेव वारणा मृगण्यवो दोषा वस्तोर्हविषा नि ह्वयामहे ।
युवं होत्रामृतथा जुह्वते नरेषु जनाय वहथः शुभस्पती ४
युवां ह घोषा पर्यश्विना यती राज ऊचे दुहिता पृच्छे वां नरा ।
भूतं मे अहं उत भूतमक्तवे ऽश्वावते स्थिने शक्तमवते ५ [१८]

युवं कुवी ष्टः पर्यश्विना रथं विशो न कुत्सो जरितुर्नशायथः ।
युवोर्ह मक्षा पर्यश्विना मध्वासा भरत निष्कृतं न योषणा ६
युवं ह भुज्युं युवमश्विना वशं युवं शिञ्जारमुशनामुपारथुः ।
युवो ररावा परि सख्यमासते युवोरहमवसा सुम्नमा चके ७
युवं ह कुशं युवमश्विना शयुं युवं विधन्तं विधवा मुरुष्यथः ।
युवं सनिभ्यः स्तनयन्तमश्विना ऽप ब्रजमूर्णुथः सप्तास्यम् ८
जनिष्टु योषा पतयत् कनीनको वि चारुहन् वीरुधो दुंसना अनु ।
आस्मै रीयन्ते निवनेव सिन्धवो ऽस्मा अह्ने भवति तत् पतित्वनम् ९
जीवं रुदन्ति वि मयन्ते अध्वरे दीर्घामनु प्रसिति दीधियुर्नरः ।
वामं पितृभ्यो य इदं समेरि मयः पतिभ्यो जनयः परिष्वजे १० [१९]

न तस्य विद्म तदु षु प्र वोचत् युवां ह यद्युवत्याः क्षेति योनिषु ।
प्रियोस्त्रियस्य वृषभस्य रेतिनो गृहं गमेमाश्विना तदुश्मसि ११
आ वामगन् त्सुमतिर्वाजिनीवसू न्यश्विना हत्सु कामा अयंसत ।
अभूतं गोपा मिथुना शुभस्पती प्रिया अर्यम्णो दुर्या अशीमहि १२ (४१३)

ता मन्दसाना मनुषो दुरोण आ धत्तं रयिं सहवीरं वचस्यवे ।

कृतं तीर्थं सुप्रपाणं शुभस्पती स्थाणुं पथेष्ठा मप दुर्मतिं हतम् १३

कं स्विदुद्य कतमास्वश्विना विश्व दुस्मा मादयेते शुभस्पती ।

क ई नि येमे कतमस्य जगमतु विप्रस्य वा यजमानस्य वा गृहम् १४ [२०] (४१५)

(४१)

३ सहस्यो घोषेयः । अश्विनौ । जगती ।

समानमु त्वं पुरुहूतमुदथ्यं रथं त्रिचक्रं सर्वना गनिगमतम् ।

परिजमानं विदुथ्यं सुवृक्तिभिर्वयं व्युष्टा उपसो हवामहे १

प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठथः प्रातर्यावाणं मधुवाहनं रथम् ।

विशो येन गच्छथो यज्वरीनरा कीरेश्विद्यज्ञं होतुमन्तमश्विना २

अध्वर्युं वा मधुपाणिं सुहस्यं मग्निं वा धृतदक्षं दमूनसम्

विप्रस्य वा यत् सर्वनानि गच्छथो स्त आ यातं मधुपेयमश्विना ३ [२१] (४१८)

(४२)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

अस्तेव सु प्रतरं लायमस्यन् भूर्षन्निव प्र भरा स्तोममस्मै ।

वाचा विप्रास्तरत् वाचमर्यो नि रामय जरितः सोम इन्द्रम् १

दोहेन गामुषं शिक्षा सखायं प्र बोधय जरितर्जामिन्द्रम् ।

कोशं न पूर्णं वसुना न्युष्टमा च्यावय मघदेयाय शूरम् २

किमङ्ग त्वां मघवन् भोजमाहुः शिशीहि मां शिशयं त्वां शृणोमि ।

अप्रस्वती मम धीरस्तु शक्र वसुविदुं भगमिन्द्रा भरा नः ३

त्वां जना ममसत्येष्विन्द्र संतस्थाना वि ह्वयन्ते समीके ।

अत्रा युजं कृणुते यो हविष्मान् नासुन्वता सख्यं वष्टि शूरः ४

धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्मै तीव्रान् त्सोमा आसुनोति प्रयस्वान् ।

तस्मै शत्रून् त्सुतुकान् प्रातरहो नि स्वष्ट्रान् युवति हन्ति वृत्रम् ५ [२२]

यस्मिन् वयं दधिमा शंसमिन्द्रे यः शिश्राय मघवा काममस्मे ।

आराच्चित् सन् भयतामस्य शत्रुर्न्यस्मै द्युम्ना जन्या नमन्ताम् ६ (४३४)

आराच्छत्रुमप बाधस्व दूर—मुग्रो यः शम्भुः पुरुहूत तेन ।
अस्मे धेहि यवमद्वोमदिन्द्र कृधी धियं जरित्रे वाजरत्नाम् ७
प्र यमन्तवृषसवासो अगमन् तीवाः सोमा बहुलान्तास इन्द्रम् ।
नाहं वामानं मघवा नि यंस—न्नि सुन्वते वहति भूरि वामम् ८
उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छुग्नी विचिनोति काले ।
यो देवकामो न धना रुणद्धि समित् तं राया सृजति स्वधावान् ९
गोभिष्टरेमामति दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
वयं राजभिः प्रथमा धना—न्यस्माकेन वृजनैना जयेम १०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चा—दुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु ११ [२३] (४३९)

(४३)

[चतुर्थोऽनुवाकः ॥४॥ सू० ४३-६०]

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अच्छा म इन्द्रं मतयः स्वविदः सधीचीर्विश्वा उशतीरनूषत ।
परि ष्वजन्ते जनयो यथा पतिं मर्यं न शुन्ध्युं मघवानमूतये १
न घा त्वद्रिगप वेति मे मन—स्त्वे इत् कामं पुरुहूत शिश्रय ।
राजैव दस्म नि षदोऽधि बर्हि—प्यस्मिन् त्सु सोमैऽवपानमस्तु ते २
विष्वदिन्द्रो अमतेरुत क्षुधः स इद्रायो मघवा वस्व ईशते ।
तस्येदिमे प्रवणे सप्त सिन्धवो वयो वर्धन्ति वृषभस्य शुष्मिणः ३
वयो न वृक्षं सुपलाशमासकुन् त्सोमास इन्द्रं मन्दिनश्चमूषदः ।
प्रेषामनीकं शर्वसा दर्विद्युत—द्विदत् स्वर्गमनवे ज्योतिरार्यम् ४
कृतं न श्वग्नी वि चिनोति देवने संवर्गं यन्मघवा सूर्यं जयत् ।
न तत् ते अन्यो अनु वीर्यं शक्—न्न पुराणो मघवन् नोत नूतनः ५ [२४]

विशंविशं मघवा पर्यशायत् जनानां धेना अवचाकशदृषा ।
यस्याहं शक्रः सर्वनेषु रण्यति स तीव्रैः सोमैः सहते पृतन्यतः ६
आपो न सिन्धुमभि यत् समक्षरन् त्सोमास इन्द्रं कुल्या इव हृदम् ।
वर्धन्ति विप्रा महो अस्य सादने यवं न वृष्टिर्दिव्येन दानुना ७

(४४६)

वृषा न कुन्द्रः पतयदजः स्वा यो अर्यपत्नीरकृणोदिमा अपः ।	
स सुन्वते मघवा जीरदानवे ऽविन्दुज्ज्योतिर्मनवे हविष्मते	८
उज्जायतां परशुज्योतिषा सह भूया ऋतस्य सुदुर्घा पुराणवत् ।	
वि रोचतामरुषो भानुना शुचिः स्वर्णं शुक्रं शुशुचीत सत्पतिः	९
गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।	
वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम	१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।	
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु	११ [२५] (४५०)

(४४)

११ कृष्ण आङ्गिरसः । इन्द्रः । जगती; १-३, १०-११ त्रिष्टुप् ।

आ यात्विन्द्रः स्वर्पतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुविष्मान् ।	
प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्य पारेण महता वृष्ण्येन	१
सुष्ठाया रथः सुयमा हरीं ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गर्भस्तौ ।	
शीर्षं राजन् त्सुपथा याह्यर्वाङ् वर्धाम ते पपुषो वृष्ण्यानि	२
एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहु मुग्रमुग्रासस्तविषास एनम् ।	
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्म मेर्मस्मन्ना संधमादो वहन्तु	३
एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतस मूर्जः स्क्रुभं धरुण आ वृषायसे ।	
ओजः कृष्व सं गृभाय त्वे अप्यसौ यथा केनिपानामिनो वृधे	४
गमन्नस्मे वसून्त्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः ।	
त्वमीशिषे सास्मिन्ना संत्सि बर्हिष्य नाधृष्या तव पात्राणि धर्मणा	५ [२६]

पृथक् प्रायन् प्रथमा देवहूतयो ऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरा ।	
न ये शेकुर्यज्ञियां नावमारुह मीमेव ते न्यविशन्त केपयः-	६
एवैवापागपरे सन्तु दूढ्यो ऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुजे ।	
इत्था ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरुणि यत्र वयुनानि भोजना	७
गिरीरञ्जान् रेजमानां आधारयद् द्यौः क्रन्ददन्तरिक्षाणि कोपयत् ।	
समीचीने धिषणे वि ष्कभायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति	८ (४५८)

इमं विभर्ति सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवच्छफारुजः ।
 अस्मिन् त्सु ते सर्वने अस्त्वोक्त्यं सुत इष्टौ मघवन् बोध्याभगः
 गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम् ।
 वयं राजभिः प्रथमा धना न्यस्माकेन वृजनेना जयेम
 बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः ।
 इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु

९

१०

११ [२७] (४६१)

(४५)

१२ वत्सप्रिर्भालिन्दनः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निरस्मद् द्वितीयं परि जातवेदाः ।
 तृतीयमप्सु नृमणा अजस्रमिन्धान एनं जरते स्वाधीः
 विद्मा ते अग्ने त्रेधा त्रयाणि विद्मा ते धाम विभृता पुरुत्रा ।
 विद्मा ते नाम परमं गुहा यद्विद्मा तमुत्सं यत आजगन्थं
 समुद्रे त्वा नृमणा अप्सवन्त नृचक्षा ईधे दिवो अग्न ऊर्ध्वम् ।
 तृतीयं त्वा रजसि तस्थिवांसं मपामुपस्थे महिषा अवर्धन्
 अकन्दकुशः स्तनयन्निव द्यौः क्षामा रेरिहद्वीरुधः समञ्जन् ।
 सद्यो जज्ञानो वि हीमिन्द्रो अरुयदा रोदसी भानुना भात्यन्तः
 श्रीणामुदारो धरुणो रयीणां मनीषाणां प्रार्पणः सोमगोपाः ।
 वसुः सूनुः सहसो अप्सु राजा वि भात्यग्रं उपसामिधानः
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य गर्भ आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ।
 वीळुं चिदद्रिमभिनत् परायञ्जना यदग्निमयजन्त पञ्च

१

२

३

४

५

६ [२८]

उशिक् पावको अरतिः सुमेधा मर्तेष्वग्निरमृतो नि धायि ।
 इयति धूममरुपं भरिभ्रदुच्छुकेण शोचिषा द्यामिनेक्षन्
 हृशानो रुक्म उर्विया व्यद्यौद दुर्मर्षमायुः श्रिये रुचानः ।
 अग्निरमृतो अभवद्वयोभि र्यदेन द्यौर्जनयत् सुरेताः
 यस्ते अद्य कृणवद्भद्रशोचे ऽपूपं देव घृतवन्तमग्ने ।
 प्र तं नय प्रतरं वस्यो अच्छाऽभि सुघ्नं देवभक्तं यविष्ठ

७

८

९

(४७०)

आ तं भज सौश्रवसेष्वग्न उक्थउक्थ आ भज शस्यमानि ।

प्रियः सूर्ये प्रियो अग्ना भवा—त्युज्जातेन भिनदुज्जानित्वैः १०

त्वामग्ने यजमाना अनु द्यून् विश्वा वसु दधिरे वार्याणि ।

त्वया सह द्रविणमिच्छमाना व्रजं गोमन्तमुशिजो वि ववुः ११

अस्ताव्यग्निनरां सुशेवो वैश्वानर ऋषिभिः सोमगोपाः ।

अद्वेषे द्यावापृथिवी हुवेम देवा धत्त रयिमस्मे सुवीरम् १२ [२९] (४७३)

॥ इति सप्तमोऽष्टकः ॥ ७ ॥

॥ अथाष्टमोऽष्टकः ॥ ८ ॥

[प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ व० १-३०]

(४६)

१० वत्सप्रिर्भालन्दनः । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

प्र होता जातो महान् नभोवि—न्नृषद्वा सीददुपामुपस्थे ।

दधिर्यो धायि स ते वर्यासि यन्ता वसूनि विधत्ते तनूपाः १

इमं विधन्तो अपां सधस्थे पशुं न नष्टं पदैरनु गमन् ।

गुहा चतन्तमुशिजो नमोभि—रिच्छन्तो धीरा भृगवोऽविन्दन् २

इमं त्रितो भूर्यविन्दद्विच्छन् वैभूवसो मूर्धन्यद्वयायाः ।

स शेवृधो जात आ हर्म्येषु नाभिर्युवा भवति रोचनस्य ३

मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः प्राञ्चं यज्ञं नेतारमध्वराणाम् ।

विशामकृण्वन्नरतिं पावकं हव्यवाहं दधतो मानुषेषु ४

प्र भूर्जयन्तं मह्यं विपोधां मूरा अमूरं पुरां दुर्माणम् ।

नयन्तो गर्भं वनां धियं धु—हिरिर्मश्रुं नावीणं धनर्चम् ५ [१]

नि पस्त्यासु त्रिनः स्तभूयन् परिवीतो योनौ सीददुन्तः ।

अतः संगृभ्या विशां दमूना विधर्मणायन्त्रैरीयते नृन् ६

अस्याजरासो दुमामरित्रा अर्चद्धूमासो अग्रयः पावकाः ।

श्वितीचयः श्वात्रासौ भुरण्यवो वनर्षदो वायवो न सोमाः ७

प्र जिह्वया भरते वेपो अग्निः प्र वयुनानि चेतसा पृथिव्याः ।

तमायवः शुचयन्तं पावकं मन्द्रं होतारं दधिरे यजिष्ठम् ८

द्यावा यमग्निं पृथिवी जनिष्ठा—मापस्त्वष्टा भृगवो यं सहोभिः ।

ईळेन्यं प्रथमं मातरिश्वा देवास्ततश्चुर्मनवे यजत्रम् ९

यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं पुरुस्पृहो मानुषासो यजत्रम् ।

स यामन्नग्ने स्तुवते वयो धाः प्र देवयन् यशसः सं हि पूर्वीः

१० [२] (४८३)

(४७)

८ सप्तगुरांगिरसः । वैकुण्ठ इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं वसूयवो वसुपते वसूनाम् ।
 विद्वा हि त्वा गोपतिं शूर गोनामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः १
 स्वायुधं स्ववसं सुनीथं चतुःसमुद्रं धरुणं रयीणाम् ।
 चकृत्यं शंस्यं भूरिवारमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः २
 सुब्रह्माणं देववन्तं बृहन्तं मुरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र ।
 श्रुतक्रषिमुग्रमभिमातिषाहमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ३
 सनद्राजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पृतं शूशुवासं सुदक्षम् ।
 दुस्युहनं पूभिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ४
 अश्वावन्तं रथिनं वीरवन्तं सहस्रिणं शतिनं वाजमिन्द्र ।
 भद्रवातं विप्रवीरं स्वर्षामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ५ [३]

५ सप्तगुप्ततर्हीति सुमेधां बृहस्पतिं मतिरच्छां जिगाति ।
 य आङ्गिरसो नमसोपसद्योऽस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ६
 वर्नीवानो मम दूतास इन्द्रं स्तोमाश्चरन्ति सुमतीरियानाः ।
 हृदिस्पृशो ननसा वच्यमाना अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ७
 यत् त्वा यामिं वृद्धिं तन्न इन्द्र बृहन्तं क्षयमसंमं जनानाम् ।
 अभि तद् द्यावापृथिवी गृणीतामस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं दाः ८ [४] (४९१)

(४८)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; ७, १०-११ त्रिष्टुप् ।

अहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्पतिं—रहं धनानि सं जयामि शश्वतः ।
 मां हवन्ते पितरं न जन्तवोऽहं दाशुषे वि भजामि भोजनम् १
 अहमिन्द्रो रोधो वक्षो अथर्वण—छिताय गा अंजनयमहेरधि ।
 अहं दस्युभ्यः परिं नृम्णमा ददे गोत्रा शिक्षन् दधीचे मातरिर्वने २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृजन्नपि क्रतुम् ।
 ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्वेन च ३ (४९४)

अहमेतं गन्धयमश्वयं पशुं पुरीषिणं सार्यकेना हिरण्ययम् ।
 पुरु सहस्रा नि शिशामि दाशुषे यन्मा सोमांस उक्थिनो अमन्दिषुः ४
 अहमिन्द्रो न परा जिग्य इन्द्रं न मृत्यवेऽव तस्थे कदा चन ।
 सोममिन्मा सुन्वन्तो याचता वसु न मे पूरवः सख्यं रिपाथन ५ [५]

अहमेताञ्छाश्वसतो द्वाद्वे—न्द्रं ये वज्रं युधयेऽकृण्वत ।
 आह्वयमानां अव हन्मनाहनं हृच्छा वदुन्नमस्युर्नमस्विनः ६

अभीष्टदमेकमेको अस्मि निष्पा—लभी द्वा किमु त्रयः करन्ति ।
 खले न पर्षान् प्रति हन्मि भूरि किं मा निन्दन्ति शत्रवोऽनिन्द्राः ७

अहं गुङ्गुभ्यो अतिथिग्वमिष्कर—मिषं न वृत्रतुरं विक्षु धारयम् ।
 यत् पर्णयन्न उत वा करञ्जहे प्राहं महे वृत्रहत्ये अशुश्रवि ८

प्र मे नमी साप्य इषे भुजे भू—द्रवामेषे सख्या कृणुत द्विता ।
 दिद्युं यदस्य समिथेषु मंहय—मादिदेनं शंस्यमुक्थ्यं करम् ९

प्र नेमस्मिन् दृष्टो सोमो अन्त—र्गोपा नेममाविरस्था कृणोति ।
 स तिग्मशृङ्गं वृषभं युयुत्सन् द्रुहस्तस्थौ बहुले बन्द्रो अन्तः १०

आदित्यानां वसूनां रुद्रियाणां देवो देवानां न मिनामि धाम ।
 ते मा भद्राय शर्वसे ततक्षु—रपराजितमस्तृतमपाळहम् ११ [६] (५००)

(४९)

११ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; २, ११ त्रिष्टुप् ।

अहं दां गृणते पूर्व्यं वस्व—हं ब्रह्म कृणवं मह्यं वर्धनम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य चोदिता—ऽयज्वनः साक्षि विश्वस्मिन् भरे १

मां धुरिन्द्रं नाम देवतां दिवश्च रमश्चापां च जन्तवः ।
 अहं हरी वृषणा विवता रघू अहं वज्रं शर्वसे धूणवा ददे २

अहमत्कं कवये शिश्रथं हथै—रहं कुत्समावमाभिरुतिभिः ।
 अहं शुष्णास्य श्रथिता वर्धयमं न यो रर आर्यं नाम दस्यवे ३

अहं पितेव वेतसूरभिष्टये तुग्रं कुत्साय स्मदिभं च रन्धयम् ।
 अहं भुवं यजमानस्य राजनि प्र यद्भरे तुजये न प्रियाधृषे ४ (५०६)

अहं रन्ध्रं मृगं श्रुतर्वणे यन्माजिहीत वयुना चनानुषक् ।

अहं वेशं नम्रमायवेऽकरमहं सव्याय पङ्कभिर्मरन्धयम्

५ [७]

अहं स यो नववास्त्वं बृहद्रथं सं वृत्रेव दासं वृत्रहारुजम् ।

यद्वर्धयन्तं प्रथयन्तमानुषग्दूरे पारे रजसो रोचनाकरम्

६

अहं सूर्यस्य परि याम्याशुभिः प्रैतशेभिर्वहमान ओजसा ।

यन्मा सावो मनुष आह निर्णिज ऋधक् कृषे दासं कृत्व्यं हथैः

७

अहं सप्तहा नहुषो नहुष्टरः प्राश्नावयं शवसा तुर्वशं यदुम्

अहं न्यूनं सहसा सहस्करं नव वार्धतो नवतिं च वक्षयम्

८

अहं सप्त स्रवतो धारयं वृषा द्रवित्वः पृथिव्यां सीरा अधि ।

अहमणींसि वि तिरामि सुक्रतुर्युधा विदुं मनवे गातुमिष्टये

९

अहं तदासु धारयं यदासु न देवश्चन त्वष्टाधारयदुशत ।

स्पाहं गवामूर्धःसु वक्षणास्वा मधोर्मधु श्वाड्यं सोममाशिरम्

१०

एवा देवा इन्द्रो विव्ये नृन् प्र च्यौत्नेन मघवा सत्यराधाः ।

विश्वेत् ता ते हरिवः शचीवो ऽभि तुरासः स्वयशो गृणन्ति

११ [८] (५१३)

(५०)

७ वैकुण्ठ इन्द्रः । इन्द्रः । जगती; ३, ४ अभिसारिणी, ५ डिण्डुप ।

प्र वो महे मन्दमानायान्धसो ऽर्ची विश्वानराय विश्वाभुवे ।

इन्द्रस्य यस्य सुमखं सहो महि श्रवो नृम्णं च रोदसी सपर्यतः

१

सो चिन्नु सख्या नर्य इनः स्तुतश्चर्कृत्य इन्द्रो मावते नरे ।

विश्वासु धूर्षु वाजकृत्येषु सत्पते वृत्रे वाप्स्वभि शूर मन्दसे

२

के ते नर इन्द्र ये त इषे ये ते सुम्नं सधन्यमियक्षान् ।

के ते वाजायासुर्याय हिन्विरे के अप्सु स्वासूर्वरासु पौंस्ये

३

भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा महान् भुवो विश्वेषु सर्वनेषु यज्ञियः ।

भुवो नृश्च्यौत्तो विश्वस्मिन् भरे ज्येष्ठश्च मन्त्रो विश्वचर्षणे ।

४

अवा नु कं ज्यायान् यज्ञवन्सो महीं त ओमात्रां कृष्टयो विदुः ।

असो नु कंमजरो वर्धीश्च विश्वेदेता सर्वना तूतुमा कृषे

५

(५१८)

एता विश्वा सर्वना तूतुमा कृषे स्वयं सूनो सहसो यानि दधिषे ।

वराय ते पात्रं धर्मेणे तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मोद्यतं वचः

६

ये ते विप्र ब्रह्मकृतः सुते सचा वसूनां च वसुनश्च दावने ।

प्र ते सुमनस्य मनसा पथा भुवन् मदं सुतस्य सोम्यस्यान्धसः

७ [९] (५२०)

(५१)

(९) १, ३, ५, ७, ९ देवाः; २, ४, ६, ८ सौचीकोऽग्निः । २, ४, ६, ८ देवाः;

१, ३, ५, ७, ९ अग्निः । त्रिष्टुप् ।

महत् तदुल्लं स्थविरं तदासी—द्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः ।

विश्वा अपश्यद्बहुधा ते अग्ने जातवेदस्तन्वो देव एकः

१

को मा ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बहुधा पर्यपश्यत् ।

काह मित्रावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः समिधो देवयानीः

२

ऐच्छाम त्वा बहुधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्स्वोषधीषु ।

ते त्वा यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम्

३

होत्राबुहं वरुण बिभ्यदायं नेदेव मा युनजन्नत्र देवाः ।

तस्य मे तन्वो बहुधा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः

४

एहि मनुर्देवयुर्यज्ञकामो ऽरंकृत्या तमसि क्षेप्यग्ने ।

सुगान् पथः कृणुहि देवयानान् वह हव्यानि सुमनस्यमानः

५ [१०]

अग्नेः पूर्वं भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाध्वानमन्वावरीवुः ।

तस्मान्जिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्नोरविजे ज्यायाः

६

कुर्मस्त आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिष्याः ।

अथा वहासि सुमनस्यमानो भागं देवेभ्यो हविषः सुजात

७

प्रयाजान् मे अनुयाजांश्च केवलं नूजैस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।

घृतं चापां पुरुषं चौषधीनामग्नेश्च दीर्घमायुरस्तु देवाः

८

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवलं ऊजैस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।

तवाग्ने यज्ञोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः

९ [११] (५२९)

(५२)

६ सौचीकोऽग्निः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

विश्वे देवाः शास्तन मा यथेह होता वृतो मनवै यन्निषद्य ।
 प्र मे ब्रूत भागधेयं यथा वो येन पथा हव्यमा वो वहानि १
 अहं होता न्यसीदुं यजीयान् विश्वे देवा मरुतो मा जुनन्ति ।
 अहरहराश्विनाध्वर्यवं वां ब्रह्मा समिद्धवति साहुतिर्वाम् २
 अयं यो होता किरु स यमस्य कमप्यूहे यत् समञ्जन्ति देवाः ।
 अहरहर्जायते मासिमास्य—था देवा दधिरे हव्यवाहम् ३
 मां देवा दधिरे हव्यवाह—मपस्लुक्तं बहु कृच्छ्रा चरन्तम् ।
 अग्निर्विद्वान् यज्ञं नः कल्पयाति पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ४
 आ वो यक्षयमृतत्वं सुवीरं यथा वो देवा वरिवः कराणि ।
 आ बाहोर्वज्रमिन्द्रस्य धेया—मथेमा विश्वाः पृतना जयाति ५
 त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन् ।
 औक्षन् घृतैरस्तृणन् बर्हिर्स्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ६ [१२] (५३५)

(५३)

११ देवाः, ४-५ सौचीकोऽग्निः । अग्निः, ४-५ देवाः । १-५, ८ त्रिष्टुप्; ६-७, ९-११ जगती ।

यमैच्छाम मनसा सोऽयमागा—द्यज्ञस्य विद्वान् परुषश्चिकित्वान् ।
 स नो यक्षद् देवताता यजीयान् नि हि षत्सदन्तरः पूर्वी अस्मत् १
 अराधि होता निषदा यजीया—नभि प्रयांसि सुधितानि हि ख्यत् ।
 यजामहै यज्ञियान् हन्त देवा ईळामहा ईड्याँ आज्येन २
 साध्वीमर्कद्वैववीतिं नो अद्य यज्ञस्य जिह्वामविदाम गुह्याम् ।
 स आयुरागात् सुरभिर्वसानो भद्रामर्कद्वैवहूतिं नो अद्य ३
 तदुद्य वाचः प्रथमं मसीय येनासुराँ अभि देवा असीम ।
 ऊर्जाद उत यज्ञियासः पञ्च जना मम होत्रं जुषध्वम् ४
 पञ्च जना मम होत्रं जुषन्तां गोजाता उत ये यज्ञियासः ।
 पृथिवी नः पार्थिवात् पात्वंहसो ऽन्तरिक्षं दिव्यात् पात्वस्मान् ५ [१३] (५४०)

तन्तुं तन्वन् रजसो भानुमन्विहि ज्योतिष्मतः पथो रक्ष धिया कृतान् ।	
अनुल्बणं वयत जोगुवामपो मनुर्भव जनया दैव्यं जनम्	६
अक्षानहो नह्यतनोत सौम्या इष्कृणुध्वं रक्षना ओत पिंशत ।	
अष्टावन्धुरं वहताभितो रथं येन देवासो अनयन्नभि प्रियम्	७
अश्मन्वती रीयते सं रभध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः ।	
अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान् वयमुत्तरेमाभि वाजान् ।	८
त्वष्टा माया वेदुपसामपस्तमो बिभ्रत् पात्रा देवपानानि शंतमा ।	
शिशीति नूनं परशुं स्वायसं येन वृश्वादेतशो ब्रह्मणस्पतिः	९
सतो नूनं कवयः सं शिशीत वाशीभिर्याभिरमृताय तक्षथ ।	
विद्रांसः पदा गुह्यानि कर्तन येन देवासो अमृतत्वमानशुः	१०
गर्भे योषामदधुर्वत्समास—न्यपीच्येन मनसोत जिह्वया ।	
स विश्वाहा सुमना योग्या अभि सिषासनिर्वनते कार इज्जितिम्	११ [१४] (५४३)

(५४)

६ बृहदुक्थो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तां सु ते कीर्तिं मघवन् महित्वा यत् त्वा भीति रोदसी अहयेताम् ।	
प्रावो देवा आतिरो दासमोजः प्रजायै त्वस्यै यदशिक्ष इन्द्र	१
यदचरस्तन्वा वावृधानो बलानीन्द्र प्रब्रुवाणो जनेषु ।	
मायेत् सा ते यानि युद्धान्याहुर्नाद्य शत्रुं ननु पुरा विवित्से	२
क उ नु ते महिमनः समस्या—ऽस्मत् पूर्व ऋपयोऽन्तमापुः ।	
यन्मातरं च पितरं च साक—मजनयथास्तन्वः स्वायाः	३
चत्वारि ते असुर्याणि नामा—ऽदाभ्यानि महिषस्य सन्ति ।	
त्वमङ्ग तानि विश्वानि वित्से येभिः कर्माणि मघवश्चकथ	४
त्वं विश्वा दधिषे केवलानि यान्याविर्या च गुहा वसूनि ।	
काममिन्मे मघवन् मा वि तारी—स्त्वमाज्ञाता त्वमिन्द्रासि दाता	५
यो अदधाज्ज्योतिषि ज्योतिरन्त—र्यो असृजन्मधुना सं मधूनि ।	
अध प्रियं शूषमिन्द्राय मन्म ब्रह्मकृतो बृहदुक्थादवाचि	६ [१५] (५५२)

(५५)

८ बृहदुक्तथो वामदेव्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

- दूरे तन्नाम गुह्यं पराचैर्यत् त्वा भीते अह्वयेतां वयोधै ।
 उदस्तभ्राः पृथिवीं द्यामभीके भ्रातुः पुत्रान् मघवन् तित्विषाणः १
 महत् तन्नाम गुह्यं पुरुस्पृग् येन भूतं जनयो येन भव्यम् ।
 प्रत्नं जातं ज्योतिर्यदस्य प्रियं प्रियाः समविशन्त पञ्च २
 आ रोदसी अपृणादोत मध्यं पञ्च देवाँ ऋतुशः सप्तसप्त ।
 चतुस्त्रिंशता पुरुधा वि चष्टे सरूपेण ज्योतिषा विवर्तेन ३
 यदुष औच्छः प्रथमा विभाना मजनयो येन पुष्टस्य पुष्टम् ।
 यत् ते जामित्वमवरं परस्या महन्महत्या असुरत्वमेकम् ४
 विधुं दद्वाणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो जंगार ।
 देवस्य पश्य काव्यं महित्वा ऽद्या ममार स ह्यः समान ५ [१६]
 शाकमना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः सनादनीळः ।
 यच्चिकेत सत्यमित् तन्न मोघं वसु स्पार्हमुत जेतोत दाता ६
 ऐभिर्ददे वृष्ण्या पौस्यानि येभिरौक्षद्वृत्रहत्याय वज्री ।
 ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह ऋतेकर्ममुदजायन्त देवाः ७
 युजा कर्माणि जनयन् विश्वौजा अशस्तिहा विश्वमनास्तुराषाट् ।
 पीत्वी सोमस्य दिव आ वृधानः शूरो निर्युधाधमदस्यून ८ [१७] (५६०)

(५६)

७ बृहदुक्तथो वामदेव्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४-६ जगती ।

- इदं त एकं पुर ऊं त एकं तृतीयेन ज्योतिषा सं विशस्व ।
 संवेशने तन्वश्चाकरोधि प्रियो देवानां परमे जनित्रे १
 तनूष्टे वाजिन् तन्वं नयन्ती वाममस्मभ्यं धातु शर्म तुभ्यम् ।
 अहृतो महो धरुणाय देवान् दिवीव ज्योतिः स्वमा भिमियाः २
 वाज्यसि वाजिनेना सुवेनीः सुवितः स्तोमं सुवितो दिवं गाः ।
 सुवितो धर्मं प्रथमानु सत्या सुवितो देवान् त्सुवितोऽनु पत्नं ३
 महिन्न एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वदधुरपि क्रतुम् ।
 समविव्यचुरुत यान्यत्विषु रैषां तनूषु नि विविशुः पुनः ४ (५६४)

सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू रजः पूर्वा धामान्यमिता मिमानाः ।
 तनूषु विश्वा भुवना नि येमिरे प्रासारयन्त पुरुध प्रजा अनु ५
 द्विधा सूनवोऽसुरं स्वर्विदु मास्थापयन्त तृतीयेन कर्मणा ।
 स्वां प्रजां पितरः पित्र्यं सह आवरेष्वदधुस्तन्तुमाततम् ६
 नावा न क्षोदः प्रदिशः पृथिव्याः स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा ।
 स्वां प्रजां बृहदुक्थो महित्वा ऽऽवरेष्वदधादा परेषु ७ [१८] (५६७)

(५७)

६ बन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुर्गौपायनाः । विश्वे देवाः । गायत्री ।

मा प्र गाम पथो वयं मा यज्ञादिन्द्र सोमिनः । मान्तः स्थुर्नो अरातयः १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनस्तन्तुर्वेष्वाततः । तमाहुतं नशीमहि २
 मनो न्वा हुवामहे नाराशंसं सोमेन । पितृणां च मन्मभिः ३
 आ त एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे । ज्योक् च सूर्यं हृशे ४
 पुनर्नः पितरो मनो ददातु दैव्यो जनः । जीवं व्रातं सचेमहि ५
 वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रतः । प्रजावन्तः सचेमहि ६ [१९] (५७३)

(५८)

१९ बन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुर्गौपायनाः । मन आवर्तनम् । अनुष्टुप् ।

यत् ते यमं वैवस्वतं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १
 यत् ते दिवं यत् पृथिवीं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे २
 यत् ते भूमिं चतुर्भृष्टिं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ३
 यत् ते चतस्रः प्रदिशो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ४
 यत् ते समुद्रमण्वं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ५
 यत् ते मरीचीः प्रवतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ६ [२०]
 यत् ते अपो यदोषधीर्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ७
 यत् ते सूर्यं यदुषसं मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ८
 यत् ते पर्वतान् बृहतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ९
 यत् ते विश्वमिदं जगन्मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १०
 यत् ते पराः परावतो मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे ११
 यत् ते भूतं च भव्यं च मनो जगाम दूरकम् । तत् त आ वर्तयामसीह क्षयाय जीवसे १२

[२१] (५८५)

(५९)

१० बन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुर्गौपायनाः । १-३ निर्ऋतिः, ४ निर्ऋतिः सोमश्च, ५-६ असुनीतिः,

७ पृथिवी-द्वयन्तरिक्ष-सोम-पूष-पथ्या-स्वस्तयः, ८-१० द्यावापृथिवी, १० (पूर्वार्धस्य)

इन्द्र-द्यावापृथिव्यः । शिष्टपृ, ८ पङ्क्तिः, ९ महापङ्क्तिः, १० पङ्क्त्युत्तरा ।

प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयुः स्थातरिव क्रतुमता रथस्य ।

अध च्यवान् उत तवीत्यर्थं परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् १

सामन् नु राये निधिमन्वन्नं करामहे सु पुरुध श्रवांसि ।

ता नो विश्वानि जरिता ममत्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् २

अभी प्वर्यः पौंस्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाजान् ।

ता नो विश्वानि जरिता चिकेत परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ३

मो पु णः सोम मृत्यवे परा द्याः पश्येम नु सूर्यमुच्चरन्तम् ।

द्युर्मिर्हितो जरिमा स नो अस्तु परातरं सु निर्ऋतिर्जिहीताम् ४

असुनीते मनो अस्मासु धारय जीवातवे सु प्र तिरा न आयुः

शरान्धि नः सूर्यस्य संहशि घृतेन त्वं तन्वं वर्धयस्व ५ [२२]

असुनीते पुनरस्मासु चक्षुः पुनः प्राणमिह नो धेहि भोगम् ।

ज्योक् पश्येम सूर्यमुच्चरन्तं मनुमते मूळया नः स्वस्ति ६

पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्द्यौर्विपु पुनरन्तरिक्षम् ।

पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पथ्यांश्च या स्वस्तिः ७

शं रोदसी सुबन्धवे यद्वाही क्रतस्य मातरा ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् ८

अव द्रुके अव त्रिका द्विवश्वरन्ति भेषजा ।

क्षमा चरिष्णवेककं भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् ९

समिन्द्रेय गामेनद्वाहं य आवहदुशीनराण्या अनः ।

भरतामप यद्रपो द्यौः पृथिवि क्षमा रपो मो पु ते किं चनाममत् १० [२३] (५९५)

(६०)

१२ बन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुर्गौपायनाः, ६ अगस्त्यस्वसा एषां माता ऋषिका । १-४, ६ असमातिः,

५ इन्द्रः, ७-११ जीवः, १२ हस्तः । अनुष्टुप्, १-५ गायत्री, ८-९ पङ्क्तिः ।

आ जनं त्वेषसंहशं माहीनानामुपस्तुतम् । अगन्म बिभ्रतो नमः १

असमातिं नितोशनं त्वेषं निययिन्तं रथम् । मजेरथस्य सत्पतिम् २

(५९७)

यो जनान् महिषाँ इवा—ऽतितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान् युधा ३
 यस्यैक्ष्वाकुरूपं व्रते रेवान् मराय्यधत्ते । द्विवीव पञ्च कृष्टयः ४
 इन्द्रं क्षत्रासमातिषु रथप्रोष्ठेषु धारय । द्विवीव सूर्यं हृशे ५
 अगस्त्यस्य नन्द्यः सप्ती युनक्षि रोहिता ।
 पणीन् न्यक्रमीरभि विश्वान् राजन्नराधसः ६ [२४]

अयं मातायं पिता ऽयं जीवातुरागमत् । इदं तव प्रसर्पणं सुबन्धवेहि निरिहि ७
 यथा युगं वरत्रया नहन्ति धरुणाय कम् ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ८
 यथेयं पृथिवी मही दाधारेमान् वनस्पतीन् ।
 एवा दाधार ते मनो जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये ९
 यमादुहं वैवस्वतात् सुबन्धोर्मन आभरम् । जीवातवे न मृत्यवे ऽथो अरिष्टतातये १०
 न्यग्वातोऽव वाति न्यक् तपति सूर्यः । नीचीनमघ्न्या दुहे न्यग्भवतु ते रपः ११
 अयं मे हस्तो भगवा—नयं मे भगवत्तरः । अयं मे विश्वभेषजो ऽयं शिवाभिर्मर्शनः १२
 [२५] (६०७)

(६१)

[पञ्चमोऽनुवाकः ॥५॥ सू० ६१-६८]

२७ नाभानेदिष्ठो मानवः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

इदमित्था रौद्रं गूर्तवंचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ ।
 क्राणा यदस्य पितरा मंहनेष्ठाः पथत् पक्थे अहन्ना सप्त होतृन् १
 स इहानाय दभ्याय वन्व—उच्यवान् सूरैरमिमीत् वेदिम् ।
 तूर्वयाणो गूर्तवंचतमः क्षोदो न रेत इत ऊति सिञ्चत् २
 मनो न येषु हवनेषु तिग्मं विपः शच्या वनुथो द्रवन्ता ।
 आ यः शर्याभिस्तुविनुम्णो अस्या—ऽश्रीणीतादिशं गर्भस्तौ ३
 कृष्णा यद्वोष्वरुणीषु सीदद् दिवो नपाताश्विना हुवे वाम् ।
 वीतं मे यज्ञमा गतं मे अन्नं ववन्वांसा नेषमस्मृतधू ४
 पथिष्ठ यस्य वीरकर्ममिष्ण—दनुष्ठितं नु नर्यो अपौहत् ।
 पुनस्तदा बृहति यत् कनाया दुहितुरा अनुभृतमनर्वा ५ [२६]
 मध्या यत् कर्त्तव्यमभवदुभीके कामं कृण्वाने पितरि युवत्याम् ।
 मनानप्रेतो जहतुर्वियन्ता सानौ निषिक्तं सुकृतस्य योनौ ६ (६१३)

अग्वेदः । अ० ८, अ० १, व० २७]

[५७६]

पिता यत् स्वां दुहितरमधिष्कन् क्षमया रेतः संजग्मानो नि पिञ्चत् ।

७

स्वाधयोऽजनयन् ब्रह्म देवा वास्तोष्पतिं व्रतपां निरतक्षन्

८

स ईं वृषा न फेनमस्यदाजौ स्मदा परैदपं दुध्रचेताः ।

सरत् पदा न दक्षिणा परावृद्ध न ता नु मे पृश्नयो जगृध्रे

९

मक्षू न क्क्षिः प्रजाया उपब्धि रग्निं न नग्न उप सीदुर्धः ।

स्नितेध्मं सन्तितो वाजं स धर्ता जजे सहसा यवीयुत्

मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा क्रतं वदन्त क्रतयुक्तिमगमन् ।

१० [२७]

द्विबर्हसो य उप गोपमागु रदक्षिणासो अच्युता दुदुक्षन्

मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो राधो न रेत क्रतमित् तुरणयन् ।

११

शुचि यत् ते रेक्ण आयजन्त सबर्द्धायाः पर्य उस्त्रियायाः

पश्वा यत् पश्वा वियुता बुधन्ते ति ब्रवीति वक्तरी रराणः ।

१२

वसोर्वसुत्वा कारवोऽनेहा विश्वं विवेष्टि द्रविणमुप क्षु

तदिह्वस्य परिषद्धानो अगमन् पुरू सदन्तो नार्षदं बिभित्सन् ।

१३

वि शुष्णस्य संग्रथितमनर्वा विदत् पुरुप्रजातस्य गुहा यत्

भर्गो ह नामोत यस्य देवाः स्वर्णं ये त्रिषधस्थे निषेदुः ।

१४

अग्निर्ह नामोत जातवेदाः श्रुधी नो होतर्कृतस्य होताधुक्

उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता नासत्याविन्द्र गूर्तये यजधै ।

मनुष्वद्वक्तबर्हिषे रराणा मन्द्रू हितप्रयसा विश्वु यज्य

१५ [२८]

अयं स्तुतो न्ना वन्दि वेधा अपश्च विप्रस्तरति स्वसेतुः ।

१६

स कक्षीर्वन्तं रेजयत् सो अग्निं नेमिं न चक्रमर्वतो रघुदु

स द्विबन्धुर्वैतरणो यष्टा सबर्धु धेनुमस्वं दुहधै ।

१७

सं यन्मित्रावरुणा वृञ्ज उक्थै ज्येष्ठैर्भिर्यमणं वरुथैः

तद्वन्धुः सूरिर्विवि ते धियं धा नाभानेदिष्ठो रपति प्र वेनन् ।

१८

सा नो नाभिः परमास्य वा घाऽहं तत् पश्वा कतिथश्चिदास

इयं मे नाभिर्हि मे सुधस्थ मिमे मे देवा अयमस्मि सर्वैः ।

१९

द्विजा अहं प्रथमजा क्रतस्येदं धेनुरदुहज्जायमाना

अधासु मन्द्रो अरतिर्विभावा ऽव स्यति द्विवर्तनिर्वनेषाद् ।

ऊर्ध्वा यच्छ्रेणिर्न शिशुर्वन् मक्षू स्थिरं शैवुधं सूत माता

२० [२९] (६२७)

अधा गाव उपमातिं कनाया अनु श्वान्तस्य कस्य चित् परेयुः ।

श्रुधि त्वं सुद्रविणो नस्त्वं या—लाश्वघ्नस्य वावृधे सूनृताभिः २१

अध त्वमिन्द्र विद्धय स्मान् महो राये नृपते वज्रबाहुः ।

रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरि—ननेहसस्ते हरिवो अभिष्टौ २२

अध यद्राजाना गविष्टौ सरत् सरण्युः कारवे जरण्युः ।

विप्रः प्रेष्ठः स ह्येषां बभूव परा च वक्षदुत पर्षदेनान् २३

अधा न्वस्य जेन्यस्य पुष्टौ वृथा रेभन्त ईमहे तदू नु ।

सरण्युरस्य सूनुरश्वो विप्रश्चासि श्रवसश्च सातौ २४

युवोर्यदि सख्यायास्मे शर्धाय स्तोमं जुजुषे नमस्वान् ।

विश्वत्र यस्मिन्ना गिरः समीचीः पूर्वीव गातुर्दाशत् सूनृतायै २५

स गृणानो अद्भिर्वैववानिति सुबन्धुर्नमसा सूक्तैः ।

वर्धदुक्थैर्वचोभिरा हि नूनं व्यध्वैति पर्यस उस्मियायाः २६

त ऊ पु णो महो यजत्रा भूत देवास ऊतये सजोषाः ।

ये वाजा अनयता वियन्तो ये स्था निचेतारो अमूराः २७ [३०] (६३४)

—१०९६—

[द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ व० १-२४]

(६२)

११ नाभानेदिष्टो मानवः । विश्वे देवाः, १-६ अङ्गिरसो वा, ८-११ सावर्णेर्दानम् । जगती;

५, ८, ९ अनुष्टुप्; प्रगाथः= (६ बृहती, ७ सतोबृहती); १० गायत्री, ११ त्रिष्टुप्

ये यज्ञेन दक्षिणया समं कता इन्द्रस्य सख्यममृतत्वमानश ।

तेभ्यो भद्रमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः १

य उदाजन् पितरो गोमयं वस्व—तेनाभिन्दन् परिवत्सरे वलम् ।

वीर्यायुत्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः २

य ऋतेन सूर्यमारोहयन् दिव्य—प्रथयन् पृथिवीं मातरं वि ।

सुप्रजास्त्वमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ३

अयं नाभा वदति वल्गु वो गृहे देवपुत्रा ऋषयस्तच्छृणोतन ।

सुब्रह्मण्यमङ्गिरसो वो अस्तु प्रति गृभ्णीत मानवं सुमेधसः ४

विरूपास इदृषय—स्त इदमभीरवेपसः । ते अङ्गिरसः सूनव—स्ते अग्नेः परिं जज्ञिरे ५ [१]

ये अग्नेः परिं जज्ञिरे विरूपासो दिवस्परिं ।

नवग्वो नु दशग्वो अङ्गिरस्तमः सचा वेवेषु मंहते

६

(६४०)

इन्द्रेण युजा निः सृजन्त वाघतो व्रजं गोमन्तमश्विनम् ।	
सहस्रं मे ददतो अष्टकुर्यः । श्रवो देवेष्वकत	७
प्र नूनं जायतामयं मनुस्तोक्मेव रोहतु । यः सहस्रं शताश्वं सद्यो वानाय मंहते ८	
न तमश्नोति कश्चन दिव इव सान्वारभम् ।	
सावर्ण्यस्य दक्षिणा वि सिन्धुरिव पप्रथे	९
उत दासा परिविषे स्मर्हिष्टी गोपरीणसा । यदुस्तुर्वश्च मामहे	१०
सहस्रदा ग्रामणीर्मा रिषन्मनुः सूर्येणास्य यतमानेतु दक्षिणा	
सार्वर्णेर्देवाः प्र तिरन्वायु र्यस्मिन्नश्रान्ता असनास वाजम्	११ [२] (६४५)
(६३)	

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः; १५-१६ पथ्या स्वस्तिः । जगती, १५ त्रिष्टुप्वा; १६-१७ त्रिष्टुप् ।

परावतो ये दिधिषन्त आप्यं मनुप्रीतासो जनिमा विवस्वतः ।	
ययातेर्ये नहुष्यस्य बर्हिषि देवा आसते ते अधि ब्रुवन्तु नः	१
विश्वा हि वो नमस्यानि वन्द्या नामानि देवा उत यज्ञियानि वः ।	
ये स्थ जाता अदितेरज्यस्परि ये पृथिव्यास्ते म इह श्रुता हवम्	२
येभ्यो माता मधुमत् पिन्वते पयः पीयूषं द्यौरदितिरद्विबर्हाः ।	
उक्थशुष्मान् वृषभरान् त्वग्रसस्तां आदित्यां अनु मदा स्वस्तये	३
नृचक्षसो अनिमिषन्तो अर्हणा बृहद्देवासो अमृतत्वमानशुः ।	
ज्योतीरथा अहिमाया अनागसो दिवो वर्ष्माणं वसते स्वस्तये	४
सम्राजो ये सुवृधो यज्ञमाययु रपरिहृता दधिरे दिवि क्षयम् ।	
तां आ विवास नमसा सुवृक्तिभिर्महो आदित्यां अदितिं स्वस्तये	५ [३]

को वः स्तोमं राधति यं जुजोषथ विश्वे देवासो मनुषो यति ष्ठन ।	
को वोऽध्वरं तुविजाता अरं करद् यो नः पर्षदत्यंहः स्वस्तये	६
येभ्यो होत्रां प्रथमामायेजे मनुः समिन्द्राग्निर्मनसा सप्त होतृभिः ।	
त आदित्या अभयं शर्म यच्छत सुगा नः कर्त सुपथा स्वस्तये	७
य ईशिरे भुवनस्य प्रचेतसो विश्वस्य स्थातुर्जगतश्च मन्तवः ।	
ते नः कृतादकृतादेनसस्पर्श द्या देवासः पिपृता स्वस्तये	८

भरेष्विन्द्रं सुहवं हवामहे—ऽहोमुचं सुकृतं दैव्यं जनम् ।

अग्निं मित्रं वरुणं सातये भगं द्यावापृथिवी मरुतः स्वस्तये ९

सुत्रामाणं पृथिवीं द्यामनेहसं सुशर्माणमर्दिति सुप्रणीतिम् ।

देवीं नावं स्वरित्रामनागस—मस्रवन्तीमा रुहेमा स्वस्तये

१० [४]

विश्वे यजत्रा अधि वोचतोतये त्रायध्वं नो दुरेवाया अभिहृतः ।

सत्यया वो देवहूत्या हुवेम शृण्वतो देवा अवसे स्वस्तये ११

अपामीवामप विश्वामनाहुति—मपाराति दुर्विदत्रामघायतः ।

आरे देवा द्वेषो अस्मद्युयोतनो—रु णः शर्म यच्छता स्वस्तये १२

अरिष्टः स मर्तो विश्व एधते प्र प्रजाभिर्जायते धर्मेणस्परि ।

यमादित्यासो नयथा सुनीतिमि—रति विश्वानि दुरिता स्वस्तये १३

यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता मरुतो हिते धने ।

प्रातर्यावाणं रथमिन्द्र सानसि—मरिष्यन्तमा रुहेमा स्वस्तये १४

स्वस्ति नः पृथ्यासु धन्वसु स्वस्त्यप्सु वृजने स्वर्वति ।

स्वस्ति नः पुत्रकृथेषु योनिषु स्वस्ति राये मरुतो दधातन १५

स्वस्तिरिद्धि प्रपथे श्रेष्ठा रेक्णस्वत्यभि या वाममेति ।

सा नो अमा सो अरणे नि पातु स्वावेशा भवतु देवगोपा १६

एवा प्लतेः सुनुरवीवृधद्वो विश्व आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येना—ऽस्तावि जनो दिव्यो गयेन १७ [५] (६६२)

(६४)

१७ गयः प्लातः । विश्वे देवाः । जगती; १२, १६, १७ त्रिष्टुप् ।

कथा देवानां कतमस्य यामनि सुमन्तु नाम शृण्वतां मनामहे ।

को मृळाति कतमो नो मयस्करत् कतम ऊती अभ्या ववर्तति १

क्रतुयन्ति कर्तवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः ।

न मर्दिता विद्यते अन्य एभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत २

नरा वा शंसं पूषणमगोह्य—मग्निं देवेन्द्रमभ्यर्चसे गिरा ।

सूर्यामासा चन्द्रमसा यमं दिवि त्रितं वार्तमुपसमक्तुमश्विना ३

(६६५)

कथा कविस्तुवीरवान् कया गिरा बृहस्पतिर्वावृधते सुवृक्तिभिः ।

अज एकपात् सुहवेभिर्ऋकभिर्गहिः शृणोतु बुधयो हवीमनि ४

दक्षस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मित्रावरुणा विवाससि ।

अतूर्तपन्थाः पुरुरथो अर्यमा सप्तहोता विषुरुपेषु जन्मसु ५ [६]

ते नो अर्वन्तो हवनश्रुतो हवं विश्वे शृण्वन्तु वाजिनो मितद्रवः ।

सहस्रसा मेधसाताविव त्मना महो ये धनं समिथेषु जश्चिरे ६

प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिं स्तोमैः कृणुध्वं सखाय्य पूषणम् ।

ते हि देवस्य सवितुः सवीमनि क्रतुं सचन्ते सचितः सचेतसः ७

त्रिः सप्त सप्ता नद्यो महीरपो वनस्पतीन् पर्वतां अग्निमूतये ।

कृशानुमस्तृन् तिष्यं सधस्थ आ रुद्रं रुद्रेषु रुद्रियं हवामहे ८

सरस्वती सरयुः सिन्धुरुर्मिभिर्महो महीरवसा यन्तु वक्षणीः ।

देवीरापो मातरः सूदयित्वो घृतवत् पयो मधुमन्नो अर्चत ९

उत माता बृहद्दिवा शृणोतु नस्त्वष्टा देवेभिर्जनिभिः पिता वचः ।

ऋभुक्षा वाजो रथस्पतिर्भगो रणवः शंसः शशमानस्य पातु नः १० [७]

रणवः संहृष्टौ पितुमां इव क्षयो भद्रा रुद्राणां मरुतामुपस्तुतिः ।

गोभिः प्याम यशसो जनेष्वा सदा देवास इळया सचेमहि ११

यां मे धियं मरुत इन्द्र देवा अर्ददात वरुण मित्र युयम् ।

तां पीपयत् पर्यसेव धेनुं कुविद्विरो अधि रथे वहाथ १२

कुविकुङ्गः प्रति यथा चिवुस्य नः सजात्यस्य मरुतो बुबोधथ ।

नाभा यत्र प्रथमं संनसामहे तत्र जामित्वमर्दितिर्दधातु नः १३

ते हि द्यावापृथिवी मातरा मही देवी देवास्त्रन्मना यज्ञिये इतः ।

उभे बिभृत उभयं भरीमभिः पूरु रतांसि पितृभिश्च सिञ्चतः १४

वि षा होत्रा विश्वमश्नोति वार्यं बृहस्पतिरर्मतिः पनीयसी ।

ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदवीवशन्त मतिभिर्मनीषिणः १५

एवा कविस्तुवीरवां क्रतुज्ञा द्रविणस्युर्द्रविणसश्चकानः ।

उक्थेभिरत्र मतिभिश्च विप्रोऽपीपयद्भयो विव्यानि जन्म १६

एवा प्लुतेः सूनुरवीवृधद्वो विश्वं आदित्या अदिते मनीषी ।

ईशानासो नरो अमर्त्येनाऽस्तावि जनो विव्यो गयेन १७ [८] (६७९)

(६५)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

अग्रिरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा वायुः पूषा सरस्वती सजोषसः ।
 आदित्या विष्णुर्मरुतः स्वर्बृहत् सोमो रुद्रो अदितिर्ब्रह्मणस्पतिः १
 इन्द्राग्नी वृत्रहत्येषु सर्पती मिथो हिंन्वाना तन्वाऽ समौकसा ।
 अन्तरिक्षं मह्या पंपुरोजसा सोमो घृतश्रीर्महिमानमीरयन् २
 तेषां हि मह्ना महतामनवणां स्तोमा इर्यमृतज्ञा क्रतावृधाम् ।
 ये अप्सवमर्णवं चित्रराधसस्ते नो रासन्तां महये सुमित्र्याः ३
 स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना द्यावाभूमी पृथिवीं स्कम्भुरोजसा ।
 पूषा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः ४
 मित्राय शिक्ष वरुणाय दाशुषे या सम्राजा मनसा न प्रयुच्छतः ।
 ययोर्धाम धर्मेणा रोचते बृहद् ययोरुभे रोदसी नाधसी वृता ५ [९]

या गौर्वर्तानि पर्येति निष्कृतं पयो दुहाना वतनीरवारतः ।
 सा प्रब्रुवाणा वरुणाय दाशुषे देवेभ्यो दाशद्भविषा विवस्वते ६
 विवक्षसो अग्रिजिह्वा क्रतावृध क्रतस्य योनिं विमृशन्त आसते ।
 द्यां स्कमित्व्यप आ चक्रुरोजसा यज्ञं जनिन्वी तन्वीऽ नि मामृजुः ७
 परिक्षिता पितरा पूर्वजावरी क्रतस्य योना क्षयतः समौकसा ।
 द्यावापृथिवी वरुणाय सव्रते घृतवत् पयो महिषाय पिन्वतः ८
 पर्जन्यावाता वृषभा पुरीषिणेन्द्रवायू वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 देवा आदित्या अदितिं हवामहे ये पार्थिवासो दिव्यासो अप्सु ये ९
 त्वष्टारं वायुमृभवो य ओहते दैव्या होतारा उषसं स्वस्तये ।
 बृहस्पतिं वृत्रखादं सुमेधसं मिन्द्रियं सोमं धनसा उ ईमहे १० [१०]

ब्रह्म गामश्वं जनयन्त ओषधीर्वनस्पतीन् पृथिवीं पर्वता अपः ।
 सूर्यं विवि रोहयन्तः सुदानव आर्या व्रता विसृजन्तो अधि क्षमि ११
 भुज्युमर्हसः पिपृथो निरश्विना श्यावं पुत्रं वधिमत्या अजिन्वतम् ।
 कमद्युवं विमदायोहथुर्युवं विष्णाप्वं विश्वकायाव सृजथः १२
 पावीरवी तन्यतुरेकपावृजो विवो धर्ता सिन्धुरापः समुद्रियः ।
 विश्वे देवासः शृणवन् वचांसि मे सरस्वती सह धीभिः पुरंध्या १३ (६९२)

विश्वे देवाः सह धीभिः पुरंध्या मनोर्यजत्रा अमृता कृतज्ञाः ।

रातिषाचो अभिषाचः स्वर्विदुः स्वर्गिरो ब्रह्म सूक्तं जुषेरत

१४

देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।

ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

१५ [११] (६२४)

(६६)

१५ वसुकर्णो वासुकः । विश्वे देवाः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

देवान् हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तये ज्योतिष्कृतो अध्वरस्य प्रचेतसः ।

ये वावृधुः प्रतरं विश्ववेदस इन्द्रज्येष्ठासो अमृता कृतावृधः

१

इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुः ।

मरुद्गणे वृजने मन्म धीमहि माघेनि यज्ञं जनयन्त सूरयः

२

इन्द्रो वसुभिः परि पातु नो गयमादित्यैर्नो अदितिः शर्म यच्छतु ।

रुद्रो रुद्रेभिर्वैवो मृळयाति नस्त्वष्टा नो ग्राभिः सुविताय जिन्वतु

३

अदितिर्द्यावापृथिवी कृतं महदिन्द्राविष्णू मरुतः स्वर्बृहत् ।

देवा आदित्या अवसे हवामहे वसून् रुद्रान् त्सवितारं सुदंससम्

४

सरस्वान् धीभिर्वरुणो धृतव्रतः पूषा विष्णुर्महिमा वायुरश्विना ।

ब्रह्मकृतो अमृता विश्ववेदसः शर्म नो यंसन् त्रिवरुथमंहसः

५ [१२]

वृषा यज्ञो वृषणः सन्तु यज्ञिया वृषणो देवा वृषणो हविष्कृतः ।

वृषणा द्यावापृथिवी कृतावरी वृषा पर्जन्यो वृषणो वृषस्तुभः

६

अग्नीषोमा वृषणा वाजसातये पुरुप्रशस्ता वृषणा उपं ब्रुवे ।

यावीजिरे वृषणो देवयज्यया ता नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसतः

७

धृतव्रताः क्षत्रिया यज्ञनिष्कृतो बृहद्विवा अध्वराणामभिभियः ।

अग्निहोतार कृतसापो अद्रुहो ऽपो असृजन्ननु वृत्रतूर्ये

८

द्यावापृथिवी जनयन्नाभि व्रता ऽऽप ओषधीर्वनिनानि यज्ञिया ।

अन्तरिक्षं स्वरा पप्रुतये वशं देवासस्तन्वीः नि मामृजुः

९

धर्तारो दिव क्रभवः सुहस्ता वातापर्जन्या महिषस्य तन्यतोः ।

आप ओषधीः प्र तिरन्तु नो गिरो भगो रातिर्वाजिनो यन्तु मे हवम्

१० [१३] (७०४)

समुद्रः सिन्धु रजो अन्तरिक्ष—मज एकपात् तनयित्नुर्णवः ।	
अहिर्बुध्न्यः शृणवद्वाचांसि मे विश्वे देवास उत सूरयो मम	११
स्याम वो मनवो देववीतये प्राश्नं नो यज्ञं प्र णयत साधुया ।	
आदित्या रुद्रा वसवः सुदानव इमा ब्रह्म शस्यमानानि जिन्वत	१२
दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित ऋतस्य पन्थामन्वेमि साधुया ।	
क्षेत्रस्य पतिं प्रतिवेशमीमहे विश्वान् देवाँ अमृताँ अप्रयुच्छतः	१३
वसिष्ठासः पितृवद्वाचमकृत देवाँ ईळाना ऋषिवत् स्वस्तये ।	
प्रीता इव जातयः काममेत्या—ऽस्मे देवासोऽव धूनुता वसु	१४
देवान् वसिष्ठो अमृतान् ववन्दे ये विश्वा भुवनाभि प्रतस्थुः ।	
ते नो रासन्तामुरुगायमद्य यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः	१५ [१४] (७०९)

(६७)

१२ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत् ।	
तुरीयं स्वज्जनयद्विश्वजन्यो ऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन्	१
ऋतं शंसन्त ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः ।	
विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त	२
हंसैरिव सखिभिर्वावदद्भि—रश्मन्मयानि नहन्ता व्यस्यन् ।	
बृहस्पतिरभिकनिक्कदुद्धा उत प्रास्तौदुच्च विद्राँ अंगायत् ।	३
अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ ।	
बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छ—ब्रुदुसा आकर्वि हि तिस्र आवः	४
विमिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्रीणि साकमुदुधेरकृन्तत् ।	
बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गा—मर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः	५
इन्द्रो बलं रक्षितारं दुधानां करेणैव वि चकता रवेण ।	
स्वेदास्त्रिभिराशिरमिच्छमानो ऽरोदयत् पणिमा गा अमुष्णात्	६ [१५]
स इँ सत्येभिः सखिभिः शुचद्भि—गोधायसं वि धनसैरददः ।	
ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहै—धर्मस्वेदेभिर्द्विणं व्यानद्	७
ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः ।	
बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपेभि—रुदुसिया असृजत स्वयुग्मिः	८ (७१७)

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानन्दतं सधस्थे ।

बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनु मदेम जिष्णुम् ९

यदा वाजमसन्नद्विश्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सद्यः ।

बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो विभ्रतो ज्योतिरासा १०

सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिन्द्रचवथ स्वभिरैः ।

पश्वा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रोदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ११

इन्द्रो मन्हा महतो अर्णवस्य वि मूर्धानमभिनदबुदस्य ।

अहन्नहिमरिणात् सप्त सिन्धून् कुवैर्यावापृथिवी प्रावतं नः १२ [१६] (७२१)

(६८)

१२ अयास्य आङ्गिरसः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

उवृषुतो न वयो रक्षमाणा वावदतो अभिर्यस्येव घोषाः ।

गिरिभ्रजो नोर्मयो मदन्तो बृहस्पतिमभ्यर्का अनावन् । १

सं गोभिराङ्गिरसो नक्षमाणो भग इवेदयमणं निनाय ।

जने मित्रो न दंपती अनाक्ति बृहस्पते वाजयाश्रुर्वाजौ २

साध्वर्या अतिथिनीरिषिराः स्पर्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः ।

बृहस्पतिः पर्वतभ्यो वितूर्या निर्गा ऊपे यवमिव स्थिविभ्यः ३

आप्रुषायन् मधुन क्रतस्य योनिमवक्षिपन्नर्क उल्कामिव द्योः ।

बृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्रेव वि त्वचं विभेद ४

अप ज्योतिषा तमो अन्तरिक्षा दुद्रः शीपालमिव वात आजत् ।

बृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याऽभ्रमिव वात आ चक्र आ गाः ५

यदा वलस्य पीर्यतो जसु भेद बृहस्पतिरग्नितपोभिरकैः ।

वुद्धिर्न जिह्वा परिविष्टमाद कुविर्निधीरकृणोदुस्त्रियाणाम् ६ [१७]

बृहस्पतिरमत हि त्यदासां नाम स्वरीणां सवने गुहा यत् ।

आण्डेव भित्त्वा शकुनस्य गर्भमुदुस्त्रियाः पर्वतस्य तमनाजत् ७

अश्रापिनद्धं मधु पर्यपश्यन्मत्स्यं न कुनि उदानि क्षियन्तम् ।

निष्टज्जभार चमसं न वृक्षाद् बृहस्पतिर्विरेणा विकृत्य ८ (७२९)

सोषामविन्दुत् स स्व॑ः सो अग्निं सो अर्केण वि बबाधे तमांसि ।

बृहस्पतिर्गोविपुषो वलस्य निर्मज्जानं न पर्वणो जभार १

हिमेव पर्णा मुषिता वनानि बृहस्पतिनाकूपयद्वलो गाः ।

अनानुकृत्यमपुनश्चकार यात् सूर्यामासा मिथ उच्चरातः १०

अभि श्यावं न कृशनेभिरश्वं नक्षत्रेभिः पितरो द्यामपिंशन् ।

रात्र्यां तमो अदधुज्योतिरहन् बृहस्पतिर्भिनदद्वि विदद्वाः ११

इदमकर्म नमो अभियाय यः पूर्वीरन्वानोनवीति ।

बृहस्पतिः स हि गोभिः सो अश्वैः स वीरेभिः स नृभिर्नो वयो धात १२ [१८] (७३३)

(६९)

[षष्ठोऽनुवाकः ॥६॥ सू० ६९-८४]

१२ सुमित्रो वाध्यश्वः । अग्निः । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य संहशो वामी प्रणीतिः सुरणा उपेतयः ।

यदीं सुमित्रा विशो अग्ने इन्धते घृतेनाहुतो जरते दवियुतत् १

घृतमग्नेर्वध्यश्वस्य वर्धनं घृतमन्नं घृतम्बस्य मेदनम् ।

घृतेनाहुत उर्विया वि पप्रथे सूर्य इव रोचते सर्पिरासुतिः २

यत् ते मनुयदनीकं सुमित्रः समीधे अग्ने तद्विदं नवीयः ।

स रेवच्छोच स गिरो जुषस्व स वाजं दर्षि स इह श्रवो धाः ३

यं त्वा पूर्वमीळितो वध्यश्वः समीधे अग्ने स इदं जुषस्व ।

स नः स्तिपा उत भवा तनूपा द्वात्रं रक्षस्व यद्विदं ते अस्मे ४

भवा द्युम्नी वाध्यश्वोत गोपा मा त्वा तारीदुभिर्मातिर्जनानाम् ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनः सुमित्रः प्र नु वोचं वाध्यश्वस्य नाम ५

समज्या पर्वत्या वसूनि दासा वृत्राण्यायां जिगेथ ।

शूर इव धृष्णुश्च्यवनो जनानां त्वमग्ने पृतनायूरभि व्याः ६ [१९]

वीर्यतन्तुर्बृहदुक्षायमग्निः सहस्रस्तरीः शतनीथ ऋभवा ।

द्युमान् द्युमत्सु नृभिर्मज्जमानः सुमित्रेषु दीदयो देवयत्सु ७

त्वे धेनुः सुदुघा जातवेदो ऽसश्चतेव समना संबर्धुक् ।

त्वं नृभिर्दक्षिणावद्दिग्ने सुमित्रेभिरिध्यसे देवयद्भिः ८

देवाश्चित् ते अमृता जातवेदो महिमानं वाध्यश्व प्र वोचन् ।

यत् संपृच्छं मानुषीर्विश आयन् त्वं नृभिरजयस्त्वावृधेभिः ९ (७४२)

पितेव पुत्रमविभरुपस्थे त्वामग्ने वध्यश्वः सपर्यन् ।
 जुषाणो अस्य समिधं यविष्ठो त पूर्वा अवनोर्वाधतश्चित् १०
 शश्वद्गग्निर्वध्यश्वस्य शत्रून् नृभिर्जिगाय सुतसोमवद्भिः ।
 समनं चिददहश्चित्रभानो ऽव वाधन्तमभिनदूधश्चित् ११
 अयमग्निर्वध्यश्वस्य वृत्रहा सनकात् प्रेद्धो नमसोपवाक्यः ।
 स नो अजामिँरुत वा विजामी नभि तिष्ठ शर्धतो वाध्यश्व १२ [२०] (७४५)

(७०)

११ सुमित्रो वाध्यश्वः । आप्रीसूक्तं = (१ इधमः समिद्धोऽग्निर्वा, २ नराशंसः, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उवासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । जिष्टुप् ।

इमां मे अग्ने समिधं जुषस्वे लस्पदे प्रति हर्या घृताचीम् ।
 वर्ष्मन् पृथिव्याः सुदिनत्वे अह्ना मूर्ध्वो भव सुकतो देवयज्या १
 आ देवानामग्न्यावेह यातु नराशंसो विश्वरूपेभिरश्वैः ।
 क्रतुस्य पथा नमसा मियेधो देवेभ्यो देवर्तमः सुषूदत २
 शश्वत्तममीळते द्रुत्याय हाविर्ष्मन्तो मनुष्यासो अग्निम् ।
 वहिष्वैरश्वैः सुवृता रथेना ऽऽ देवान् वक्षि नि धेदेह होता ३
 वि प्रथतां देवजुष्टं तिरश्चा कूर्ध्वं द्वाधमा सुरभि भूत्वस्मे ।
 अहेळता मनसा देव बर्हि रिन्द्रज्येष्ठां उशतो यक्षि देवान् ४
 त्रिवो वा सानुं स्पृशता वरीयः पृथिव्या वा मात्रया वि श्रयध्वम् ।
 उशतीर्द्वीरो महिना महद्भिर्देवं रथं रथयुधीरयध्वम् ५ [२१]

देवी त्रिवो दुहितरा सुशिले उवासानक्ता सदतां नि योनौ ।
 आ वां देवासं उशती उशन्त उरौ सीदन्तु सुभगे उपस्थे ६
 ऊर्ध्वो ग्रावां बृहदग्निः समिन्द्रः प्रिया धामान्यदितेरुपस्थे ।
 पुरोहितावृत्विजा यजे अस्मिन् विदुष्टरा द्रविणमा यजिथाम् ७
 तिस्रो देवीर्बर्हिरिदं वरीय आ सीदत चकुमा वः स्योनम् ।
 मनुष्वद्यज्ञं सुधिता हवींषीळां देवी घृतपदी जुषन्त ८
 देव त्वष्टर्यद्ध चारुत्वमान ड्यदङ्गिरसामभवः सचाभूः ।
 स देवानां पाथ उप प्र विद्वा नुशन् यक्षि द्रविणोदः सुरत्नः ९ (७५४)

वनस्पते रश्नया नियूया देवानां पाथ उप वक्षि विद्वान् ।
 स्वदाति देवः कृणवन्द्वी—व्यवतां द्यावापृथिवी हवं मे
 आग्ने वह वरुणमिष्टये न इन्द्रं विवो मरुतो अन्तरिक्षात् ।
 सीदन्तु बर्हिर्विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम्

१०

११ [२२] (७५६)

(७१)

११ बृहस्पतिराङ्गिरसः । ज्ञानम् । त्रिष्टुप्. ९ जगती ।

बृहस्पते प्रथमं वाचो अग्रं यत् प्रैरत नामधेयं दधानाः ।
 यदेषां श्रेष्ठं यदरिप्रमासीत् प्रेणा तदेषां निहितं गुहाविः
 सक्तुमिव तितउना पुनन्तो यत्र धीरा मनसा वाचमक्रेत ।
 अत्रा सखायः सख्यानि जानते भद्रैषां लक्ष्मीर्निहिताधि वाचि
 यज्ञेन वाचः पदवीयमायन् तामन्वविन्दुवृषिषु प्रविष्टाम् ।
 तामाभृत्या व्यदधुः पुरुत्रा तां सप्त रेभा अभि सं नवन्ते
 उत त्वः पश्यन् न ददर्श वाचमुत त्वः शृण्वन् न शृणोत्येनाम् ।
 उतो त्वस्मै तन्वं वि संसे जायेव पत्य उगती सुवासाः
 उत त्वं सख्ये स्थिरपीतमाहुर्नैनं हिन्वन्त्यपि वाजिनेषु ।
 अर्धेन्वा चरति माययैष वाचं शुश्रुवां अफलामपुष्पाम्

१

२

३

४

५ [२३]

यस्तित्याज सचिविदं सखायं न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।
 यदीं शृणोत्यलकं शृणोति नहि प्रवेद सुकृतस्य पन्थाम्
 अक्षण्वन्तः कर्णवन्तः सखायो मनोजवेष्वासमा बभूवुः ।
 आदुघ्नास उपकक्षास उ त्वे हृदा इव स्नात्वा उ त्वे ददृशे
 हृदा तृष्टेषु मनसो जवेषु यद्वाह्याणाः संयजन्ते सखायः ।
 अत्राह त्वं वि जहुर्वेद्याभिरोहब्रह्माणो वि चरन्त्यु त्वे

६

७

८

इमे ये नार्वाङ्ग परश्वरन्ति न ब्राह्मणासो न सुतेकरासः ।

९

त एते वार्चमभिपद्य पापया सिरीस्तन्त्रं तन्वते अप्रजज्ञयः

सर्वे नन्दन्ति यज्ञसागतेन सभासाहेन सख्या सखायः ।

१०

क्लिबिषस्पृत् पितृषणिर्ह्येषा मरं हितो भवति वाजिनाय

ऊचां त्वः पोषमास्ते पुपुष्वान् गायत्रं त्वो गायति शक्करीषु ।

ब्रह्मा त्वो वदति जातविद्यां यज्ञस्य मात्रां वि मिमीत उ त्वः

११ [२४] (७६७)

[तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ व० १-२८]

(७२)

१ लौक्यो बृहस्पतिः, बृहस्पतिराङ्गिरसो वा, दाक्षायणी अदितिर्वा । देवाः । अनुष्टुप् ।

देवानां नु वयं जाना प्र वोचाम विपन्यया ।

उक्थेषु शस्यमानेषु यः पश्यादुत्तरे युगे १

ब्रह्मणस्पतिरेता सं कर्मार इवाधमत् ।

देवानां पूर्वे युगे ऽसतः सदाजायत २

देवानां युगे प्रथमे ऽसतः सदाजायत ।

तदाशा अन्वजायन्त तदुत्तानपदुस्परि ३

भूर्जज्ञ उत्तानपदो भुव आशा अजायन्त ।

अदितेर्दक्षो अजायत दक्षाद्वदितिः परि ४

अदितिर्हजनिष्ट दक्ष या दुहिता तव ।

तां देवा अन्वजायन्त भद्रा अमृतबन्धवः ५ [१]

यद्देवा अदः सलिले सुसंरब्धा अतिष्ठत ।

अत्रा वो नृत्यतामिव तीव्रो रेणुरपायत ६

यद्देवा यतयो यथा भुवनान्यपिन्वत ।

अत्रा समुद्र आ गूळह मा सूर्यमजभर्तन ७

अष्टौ पुत्रासो अदिते र्ये जातास्तन्व ऽस्परि ।

देवाँ उप प्रैत सप्तभिः परा मार्ताण्डमास्यत् ८

सप्तभिः पुत्रैरदिति रूप प्रैत पूर्वं युगम् ।

प्रजायै मृत्यवे त्वत् पुनर्मार्ताण्डमाभरत् ९ [२] (७७६)

(७३)

११ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः ।

अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं दुधनन्द्रनिष्ठा १

दुहो निषत्ता पृशनी चिदेवैः पुरु शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम् ।

अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात् प्रपित्वादुर्दरन्त गर्भाः २

ऋष्या ते पावा प्र यजिगा स्यवर्धन् वाजा उत ये चिदत्र ।

त्वमिन्द्र सालावुकान् त्सहस्र मासन् दधिषे अश्विना ववृत्याः ३

(७७९)

समना तूर्णिरूपं यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि ।
 वसान्यामिन्द्र धारयः सहस्रा ऽश्विना शूर ददतुर्मघानि ४
 मन्दमान क्रतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम् ।
 आभिर्हि माया उप दस्युमागा—न्मिहः प्र तन्ना अवपत् तमांसि ५ [३]

सनामाना चिद्धवसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उपसो यथानः ।
 ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकमैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ ६
 त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम् ।
 त्वं चकर्थ मनवे स्योनान् पथो देवत्राक्षसेव यानान् ७
 त्वमेतानि पप्रिषे वि नामे—शान इन्द्र दधिषे गर्भस्तौ ।
 अनु त्वा देवाः शर्वसा मद—न्त्युपरिबुधान् वनिनश्चकर्थ ८
 चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्त—मुतो तदस्मै मध्विच्चच्छद्यात् ।
 पुथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु ९
 अश्वादिष्येति यद्वद—न्त्योजसो जातमुत मन्य एनम् ।
 मन्योरियाय हर्म्येषु तस्थौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद १०
 वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः ।
 अप ध्वान्तसूर्णहि पूर्धि चक्षु—र्मुग्ध्यस्मान् निधयेव ब्रह्मान् ११ [४] (७८७)

(७४)

६ गौरिवीतिः शाक्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

वसूनां वा चक्रेष्व इयक्षन् धिया वा यज्ञेवा रोदस्योः ।
 अर्वन्तो वा ये रयिमन्तः सातौ वनुं वा ये सुश्रुणं सुश्रुतो धुः १
 हव एषामसूरो नक्षत द्यां श्रवस्यता मनसा निसत क्षाम् ।
 चक्षाणा यत्र सुविताय देवा द्यौर्न वारोभिः कृणवन्त स्वैः २
 इयमेषाममृतानां गीः सर्वताता ये कृपणन्त रत्नम् ।
 धियं च यज्ञं च सार्धन्त—स्ते नो धान्तु वसव्यमसामि ३
 आ तत् त इन्द्रायवः पनन्ता—ऽभि य ऊर्व गोमन्तं तितृत्सान् ।
 सकृत्स्ववं ये पुरुपत्रा महीं सहस्रधारा बृहतीं दुर्दुक्षन् ४ (७९१)

शचीव इन्द्रमवसे कृणुध्व—मनानतं वृमयन्तं पृतन्यून ।

ऋभुक्षणं मघवानं सुवृक्तिं भर्ता यो वज्रं नयं पुरुक्षुः

यद्वावानं पुरुतमं पुराणा—ळा वृत्रहेन्द्रो नामान्यप्राः ।

अचेति प्रासहस्पतिस्तुर्विष्मान् यदीमुश्मसि कर्तव्ये कर्तुं तत्

५

६ [५] (७९३)

(७५)

९ सिन्धुक्षित् प्रैयमेधः । नद्यः । जगती ।

प्र सु व आपो महिमानमुत्तमं कारुर्वीचाति सदर्ने विवस्वतः ।

प्र सप्तसप्त त्रेधा हि चक्रमुः प्र सृत्वरीणामति सिन्धुरोजसा

प्र तेऽरुद्वरुणो यातवे पथः सिन्धो यद्वाजो अभ्यद्रवस्त्वम् ।

भूम्या अधि प्रवता यासि सानुना यदेषामग्रं जगतामिरज्यसि

द्विवि स्वनो रतते भूम्योप—र्यन्नन्तं शुष्ममुदियति भानुना ।

अभ्रादिव प्र स्तनयन्ति वृष्टयः सिन्धुर्यदेति वृषभो न रोरुवत्

अभि त्वा सिन्धो शिशुमित्र मातरो वाश्वा अर्षन्ति पर्यसेव धेनवः ।

राजैव युध्वा नयसि त्वमित् सिचौ यदासामग्रं प्रवतामिनक्षसि

इमं मे गङ्गे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या ।

असिक्न्या मरुद्वधे वितस्तया ऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया

१

२

३

४

५ [६]

तृष्टामया प्रथमं यातवे सजूः सुसत्वा रसया श्वेत्या त्या ।

त्वं सिन्धो कुभया गोमतीं कुमुं मेहल्वा सरथं याभिरीयसे

ऋजीत्येनी रुशती महित्वा परि जयांसि भरते रजांसि ।

अदब्धा सिन्धुरपसामपस्तमा ऽश्वा न चित्रा वपुषीव दर्शता

स्वश्वा सिन्धुः सुरथा सुवासा हिरण्ययी सुकृता वाजिनीवती ।

ऊर्णावती युवतिः सीलमाव—त्युताधि वस्ते सुभगा मधुवृधम्

सुखं रथं युयुजे सिन्धुरश्विनं तेन वाजं सनिषदस्मिन्नाजौ ।

महान् ह्यस्य महिमा पनस्यते ऽदब्धस्य स्वयंशसो विरिञ्चिनः

६

७

८

९ [७] (८०१)

(७६)

८ सर्प पेरावतो जरत्कर्णः । ग्रावाणः । जंगती ।

आ व ऋक्षस ऊर्जा व्युष्टि—ष्विन्द्रं मरुतो रोदसी अनक्तन ।
 उमे यथा नो अहनी सचाभुवा सदःसदो वरिवस्यात उद्भिदा १
 तदु श्रेष्ठं सर्वनं सुनोतना—ऽत्यो न हस्तयतो अद्रिः सोतरि ।
 विदन्द्र्यर्यो अभिभूति पौंस्यं महो राये चित् तरुते यदर्वतः २
 तदिन्द्र्यस्य सर्वनं विवेरपो यथा पुरा मनवे गातुमश्नेत् ।
 गोअर्णसि त्वाष्ट्रे अश्वनिर्णिजि प्रेमध्वरेष्वध्वरां अशिश्युः ३
 अर्प हत रक्षसो भङ्गुरावतः स्कभायत निर्क्रांतिं सेधतामतिम् ।
 आ नो रयिं सर्ववीरं सुनोतन देवाव्यं भरत श्लोकमद्रयः ४
 दिवश्चिदा वोऽमवत्तरेभ्यो विभ्वना चिदाश्वपस्तरेभ्यः ।
 वायोश्चिदा सोमरभस्तरेभ्यो ऽग्नेश्चिदर्व पितृकुत्तरेभ्यः ५ [८]

भुरन्तु नो यज्ञसः सोत्वन्धसो ग्रावाणो वाचा विविता विविर्मता ।
 नरो यत्र दुहते काम्यं मध्वा—घोषयन्तो अभितो मिथस्तुरः ६
 सुन्वन्ति सोमं रथिरासो अद्रयो निरस्य रसं गविषो दुहन्ति ते ।
 दुहन्त्यूर्ध्वरूपसेचनाय कं नरो हव्या न मर्जयन्त आसभिः ७
 एते नरः स्वपसो अभूतन् य इन्द्राय सुनुथ सोममद्रयः ।
 वामं वामं वो दिव्याय धाम्ने वसुवसु वः पार्थिवाय सुन्वते ८ [९] (८१०)

(७७)

८ स्यूमरदिमर्भागवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, ५ जंगती ।

अश्रुप्रुषो न वाचा प्रुषा वसु हविष्मन्तो न यज्ञा विजानुषः ।
 सुमारुतं न ब्रह्माणमर्हसे गुणमस्तोष्येषां न शोभसे १
 श्रिये मर्यासो अर्ञ्जिरकृण्वत सुमारुतं न पूर्विरति क्षपः ।
 दिवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते अक्रा न वावृधुः २
 प्र ये दिवः पृथिव्या न बर्हणा त्मना रिरित्रे अभ्राज्ञ सूर्यः ।
 पार्जस्वन्तो न वीराः पनस्यवो रिशादसो न मर्या अभिद्यवः ३ (८१३)

युष्माकं बुध्ने अपां न यामानि विथुर्यति न मही श्रथर्यति ।

विश्वस्सुर्यज्ञो अर्वागयं सु वः प्रयस्वन्तो न सत्राच आ गत

४

यूयं धूर्षु प्रयुजो न रश्मिभिर्ज्योतिष्मन्तो न भासा व्युष्टिषु ।

श्येनासो न स्वयंशसो रिशादंसः प्रवासो न प्रसितासः परिप्रुषः

५ [१०]

प्र यद्वहध्वे मरुतः पराकाद् यूयं महः संवरणस्य वस्वः ।

विद्वानासो वसवो राध्यस्याऽऽराच्चिद् द्वेषः सनुतयुयोत

६

य उद्वचि यज्ञे अध्वरेष्ठा मरुद्भ्यो न मानुषो ददाशत् ।

रेवत् स वयो दधते सुवीरं स देवानामपि गोपीथे अस्तु

७

ते हि यज्ञेषु यज्ञियांस ऊमा आदित्येन नाम्ना शंभविष्ठाः ।

ते नोऽवन्तु रथतूर्मनीषां महश्च यामन्नध्वरे चकानाः

८ [११] (८१८)

(७८)

८ स्युमरश्मिर्भागवः । मरुतः । त्रिष्टुप्, २, ५-७ जगती ।

विप्रासो न मन्मभिः स्वाध्वो देवाव्योऽ न यज्ञैः स्वप्नसः ।

राजानो न चित्राः सुसंहशः क्षितीनां न मर्या अरेपसः

१

अग्निर्न ये भ्राजसा रुक्मवक्षसो वातासो न स्वयुजः सद्यऊतयः ।

प्रजातारो न ज्येष्ठाः सुनीतयः सुशर्माणो न सोमा ऋतं यते

२

वातासो न ये धुनयो जिगत्तवोऽग्नीनां न जिह्वा विरोकिणः ।

वर्मण्वन्तो न योधाः शिमीवन्तः पितृणां न शंसाः सुरातयः

३

रथानां न योराः सनाभयो जिगीवांसो न शूरा अभिद्यवः ।

वरेयवो न मर्या घृतप्रुषोऽभिस्वतारो अर्कं न सुष्टुभः

४

अश्वांसो न ये ज्येष्ठांस आशवो दिधिषवो न रथयः सुदानवः ।

आपो न निमैरुदभिर्जिगत्तवो विश्वरूपा अङ्गिरसो न सामभिः

५ [१२]

ग्रावाणो न सूरयः सिन्धुमातर आदर्विरासो अद्रयो न विश्वहा ।

शिशूला न क्लीळयः सुमातरो महाग्रामो न यामन्नुत त्विषा

६

उषसां न केतवोऽध्वरश्रियः शुभंयवो नास्त्रिभिर्व्यश्वितन् ।

सिन्धवो न ययियो भ्राजहृष्टयः परावतो न योजनानि ममिरे

७

सुभागास्तो देवाः कृणुता सुरता नस्मान् त्तोतृन् मरुतो वावृधानाः ।

अधि स्तोत्रस्य स्रस्यस्य गात सनाद्धि वो रत्नधेयानि सन्ति

८ [१३] (८१६)

(७९)

७ सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विश्व ।	
नाना हनू विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यतः	१
गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्या वनानि ।	
अत्राण्यस्मै पद्भिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विश्व	२
प्र मातुः प्रतरं गुह्यामिच्छन् कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः ।	
ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वासं रिप उपस्थे अन्तः	३
तद्गामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति ।	
नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताऽग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः	४
यो अस्मा अन्नं तृष्वाद्दधात्याज्यैर्धृतैर्जुहोति पुष्यति ।	
तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षे ऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्मुखि त्वम्	५
किं देवेषु त्यज एनश्चकृथाऽग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान् ।	
अक्रीळन् क्रीळन् हरिरत्तवेऽदन् वि पर्वशश्चकृत् गार्मिवासिः	६
विषूचो अश्वान् युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रक्षनाभिर्गृभीतान् ।	
चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः	७ [१४] (८३३)

(८०)

७ सौचीकोऽग्निः वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा । अग्निः । त्रिष्टुप् ।

अग्निः सप्तिं वाजंभरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठाम् ।	
अग्नी रोदसी वि चरत् समञ्चन्नग्निर्नारीं वीरकुक्षिं पुरंधिम्	१
अग्नेरप्रसः समिदस्तु भद्रा ऽग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।	
अग्निरकं चोदयत् समत्स्वाग्निरवृत्राणि दयते पुरुषिणं	२
अग्निहं त्यं जरतः कर्णमावाऽग्निरद्भ्यो निरदहज्जखथम् ।	
अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यदुन्तरग्निर्नृमेधं प्रजयांसृजत् सम	३
अग्निर्दाद द्रविणं वीरपेशा अग्निकर्षिं यः सहस्रां सनोति ।	
अग्निर्विवि हव्यमा ततानाऽग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा	४ (८३७)

अग्निमुक्थैर्कषयो वि ह्वयन्ते ऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
 अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तो ऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम्
 अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः ।
 अग्निर्गान्धर्वी पृथ्यामृतस्या—ऽग्नेर्गव्यतिर्घृत आ निषत्ता
 अग्नये ब्रह्म क्रभवस्ततक्षुर—ग्निं महामवोचामा सुवृक्षितम् ।
 अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठा ऽग्ने महि द्रविणामा यजस्व

५

६

७ [१५] (८४०)

(८१)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप्, २ विराड् रूपा ।

य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व हविर्होता न्यसीदत् पिता नः ।
 स आशिषा द्रविणमिच्छमानः प्रथमच्छदवरां आ विवेश
 किं स्विदासीदधिष्ठानमारम्भणं कतमत् स्वित् कथासीत् ।
 यतो भूमिं जनयन् विश्वकर्मा वि द्यामौर्णोन्महिना विश्वचक्षाः
 विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोबाहुरुत विश्वतस्पात् ।
 सं बाहुभ्यां धर्मति सं पतत्रैर्द्यावाभूमीं जनयन् देव एकः
 किं स्विद्वनं क उ स वृक्ष आस यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः ।
 मनीषिणो मनसा पृच्छतेदु तद् यदुध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्
 या ते धामानि परमाणि यावमा या मध्यमा विश्वकर्मन्नुतेमा ।
 शिक्षा सखिभ्यो हविषि स्वधावः स्वयं यजस्व तन्वं वृधानः
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व पृथिवीमुत द्याम् ।
 मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनास इहास्माकं मघवां सूरिरस्तु
 वाचस्पतिं विश्वकर्माणमूतये मनोजुवं वाजे अद्या हुवेम ।
 स नो विश्वानि हवनानि जोषद् विश्वशम्भूरवसे साधुकर्मा

१

२

३

४

५

६

७ [१६] (८४७)

(८२)

७ विश्वकर्मा भौवनः । विश्वकर्मा । त्रिष्टुप् ।

चक्षुषः पिता मनसा हि धीरो घृतमेने अजन्मन्माने ।
 यदेदन्ता अदहन्त पूर्वं आदिद्यावापृथिवी अप्रथेताम्
 विश्वकर्मा विमन्ता आद्विहाया धाता विधाता परमोत संहक् ।
 तेषामिष्टानि समिषा मृदन्ति यत्रा सप्तऋषीन् पर एकमाहुः

१

२

(८४९)

यो नः पिता जनिता यो विधाता धामानि वेदु भुवनानि विश्वा ।	
यो देवानां नामधा एक एव तं संप्रश्रं भुवना यन्त्यन्या	३
त आयजन्त द्रविणं समस्मा ऋषयः पूर्वे जरितारो न भूना ।	
असूर्ते सूर्ते रजसि निषत्ते ये भूतानि समकृण्वन्निमानि	४
परो दिवा पर एना पृथिव्या परो देवेभिरसुरैर्यदस्ति ।	
कं स्विद्भूमं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समपश्यन्त विश्वे	५
तमिद्भूमं प्रथमं दध आपो यत्र देवाः समगच्छन्त विश्वे ।	
अजस्य नाभावध्येकमर्पितं यस्मिन् विश्वानि भुवनानि तस्थुः	६
न तं विदाथ य इमा जजाना—ऽन्यद्युष्माकमन्तरं बभूव ।	
नीहारेण प्रावृता जल्प्या चा—ऽसुतृष उक्थशासश्चरन्ति	७ [१७] (८५४)

(८३)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

रस्ते मन्योऽविधद्वज्र सायक सह ओजः पुष्यति विश्वमानुषक् ।	
साह्याम दासमार्यं त्वया युजा सहस्कृतेन सहसा सहस्वता	१
मन्युरिन्द्रो मन्युरेवास देवो मन्युर्होता वरुणो जातवेदाः ।	
मन्युं विश ईळते मानुषीर्याः पाहि नो मन्यो तपसा सजोषाः	२
अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसून्या भरा त्वं नः	३
त्वं हि मन्यो अभिभूत्योजाः स्वयंभूर्भामो अभिमातिषाहः ।	
विश्वचर्षणिः सहुरिः सहावा नस्मास्वोजः पृतनासु धेहि	४
अभागः सन्नप परेतो अस्मि तव कृत्वा तविषस्य प्रचेतः ।	
तं त्वा मन्यो अक्रतुर्जिहीळा—हं स्वा तनूर्बलदेयाय मेहि	५
अयं ते अस्म्युप मेह्यर्वाङ् प्रतीचीनः संहुरे विश्वधायः ।	
मन्यो वज्रिन्नाभि मामा ववृत्स्व हनाव दस्यूरुत बोध्यापेः	६
अभि प्रेहि दक्षिणतो मवा मे ऽधा वृत्राणि जङ्घनाव भूरि ।	
जुहोमि ते धरुणं मध्वो अग्र—मुभा उपांशु प्रथमा पिबाव	७ [१८] (८६१)

(८४)

७ मन्युस्तापसः । मन्युः । जगती, १-३ त्रिष्टुप् ।

त्वया मन्यो सरथगारुजन्तो हर्षमाणासो धृषिता मरुत्वः ।	
तिग्मेष्व आयुधा संशिशाना अभि प्र यन्तु नरो अग्निरूपाः	१
अग्निरिव मन्यो त्विषितः सहस्व सेनानीर्नः सहुरे हूत एधि ।	
हत्वाय शत्रून् वि भजस्व वेदु ओजो मिमानो वि मृधो नुदस्व	२
सहस्व मन्यो अमिमातिमस्मे रुजन् मृणन् प्रमृणन् प्रेहि शत्रून् ।	
उग्रं ते पाजो नन्वा रुरुधे वशी वशी नयस एकज त्वम्	३
एको बहुनामसि मन्यवीळितो विशंविशं युधये सं शिशधि ।	
अकृत्तकृ त्वया युजा वयं द्युमन्तं घोषं विजयाय कृणमहे	४
विजेषकृदिन्द्र इवानवब्रवोऽऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेह ।	
प्रियं ते नाम सहुरे गृणीमसि विद्वा तमुत्सं यत आब्रूथ	५
आभूत्या सहजा वज्र सायक सहो बिभर्ष्यभिभूत उत्तरम् ।	
क्रत्वा नो मन्यो सह मेघेधि महाधनस्य पुरुहूत संसृजि	६
संसृष्टं धनमुभयं समाकृत मस्मभ्यं दत्तां वरुणश्च मन्युः ।	
मियं दधाना हृदयेषु शत्रवः पराजितासो अप नि लयन्ताम्	७ [१९] (८६८)

(८५)

[सप्तमोऽनुवाकः ॥७॥ सू० ८५-९०]

४७ सावित्री सूर्या ऋषिका । १-५ सोमः, ६-१६ सूर्याविवाहः, १७ देवाः, १८ सोमाकाँ, १९ चन्द्रमाः,
२०-२८ नृणां विवाहमन्त्रा आशीः प्रायाः, २९-३० वधूवासः संस्पर्शनिन्दा,
३१ दम्पत्योर्यक्षमनाशनं, ३२-४७ सूर्या सावित्री । अनुष्टुप्; १४, १९-२१, २३-२४,
२६, ३६-३७, ४४ त्रिष्टुप्; १८, २७, ४३ जगती; ३४ उरोबृहती ।

सत्येनोत्तमिता भूमिः सूर्येणोत्तमिता द्यौः ।	
ऋतेनावित्यास्तिष्ठन्ति त्रिवि सोमो अधि श्रितः	१
सोमेनावित्या बलिनः सोमेन पृथिवी मही ।	
अथो नक्षत्राणामेषा मुपस्थे सोम आर्हितः	२
सोमं मन्यते पपिवान् यत् संपिषन्त्योषधिम ।	
सोमं यं ब्रह्माणो विदुर्न तस्याश्नाति कश्चन	३
आच्छद्विधानैर्गुपितो बर्हितैः सोम रक्षितः ।	
ग्राणामिच्छुण्वन् तिष्ठसि न ते अश्नाति पार्थिवः	४

(८७१)

यत् त्वा देव प्रपिबन्ति तत् आ प्यायसे पुनः ।

वायुः सोमस्य रक्षिता समानां मास आकृतिः

५ [२०]

रैभ्यासीदनुदेयी नाराशंसी न्योचनी । सूर्याया भद्रमिद्रासो गाथयेति परिष्कृतम् ६

चित्तिरा उपवर्हणं चक्षुरा अभ्यञ्जनम् । द्यौर्भूमिः कोश आसीद् यदयात् सूर्या पतिम् ७

स्तोमा आसन् प्रतिधयः कुरीरं छन्द ओपशः ।

सूर्याया अश्विना वरा ऽग्निरासीत् पुरोगवः

सोमो वधुयुरभव—दृश्विनास्तामुभा वरा । सूर्या यत् पत्ये शंसन्ती मनसा सविताददात् ९

मनो अस्या अन आसीद् द्यौरासीदुत च्छदिः । शुक्रावन्द्वाहावास्तां यदयात् सूर्या गृहम् १० [२१]

ऋक्सामाभ्यामभिहितौ गावौ ते सामनावितः ।

श्रोत्रं ते चक्रे आस्तां द्विवि पन्थाश्चराचरः

११

शुचीं ते चक्रे यात्या व्यानो अक्ष आहतः । अनों मनस्मयं सूर्या ऽऽरोहत प्रयती पतिम् १२

सूर्याया वहतुः प्रागात् सविता यमवासृजत् । अवासु हन्यन्ते गावो ऽर्जुन्योः पर्युह्यते १३

यदश्विना पुच्छमानावयातं त्रिचक्रेण वहतुं सूर्यायाः ।

विश्वे देवा अनु तद्वामजानन् पुत्रः पितराववृणीत पूषा

१४

यदयातं शुभस्पती वरेयं सूर्यामुप । कैकं चक्रं वामासीत् कं देष्टार्य तस्थयुः १५ [२२]

द्वे ते चक्रे सूर्ये ब्रह्माणं क्रतुथा विदुः । अथैकं चक्रं यदुहा तदद्भुतय इद्विदुः १६

सूर्याये देवेभ्यो मित्राय वरुणाय च । ये भूतस्य प्रचेतस इदं तेभ्योऽकरं नमः १७

पूर्वापरं चरतो माययैतौ शिशू क्रीळन्तौ परि यातो अध्वरम् ।

विश्वान्यन्यो भुवनाभिचष्टं ऋतूरन्यो विदधंजायते पुनः

१८

नवोनवो भवति जायमानो ऽह्नां केतुरुषसामेत्यग्रम् ।

भागं देवेभ्यो वि दधात्यायन् प्र चन्द्रमास्तिरते दीर्घमायुः

१९

सुकिंशुकं शल्मलिं विश्वरूपं हिरण्यवर्णं सुवृत्तं सुचक्रम् ।

आ रोह सूर्ये अमृतस्य लोकं स्योनं पत्ये वहतुं कृणुष्व

२० [२३]

उदीर्घ्वातः पतिवती ह्येष्टा विश्वावसुं नमसा गीर्भिरीळे ।

अन्यामिच्छ पितृषद्वं व्यक्तां स ते भागो जनुषा तस्य विद्धि

२१

उदीर्घ्वातो विश्वावसो नमसेलामहे त्वा ।

अन्यामिच्छ प्रफुर्व्यं सं जायां पत्या सृज

२२

(८९०)

- अनूक्षरा ऋजवः सन्तु पन्था येभिः सखायो यन्ति नो वरेयम् ।
समर्यमा सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः २३
- प्र त्वा मुञ्चामि वरुणस्य पाशाद् येन त्वाबध्नात् सविता सुशेवः ।
ऋतस्य योनौ सुकृतस्य लोके ऽरिष्टां त्वा सह पत्या दधामि २४
प्रेतो मुञ्चामि नामुतः सुबन्धाममुतस्करम् ।
यथेयमिन्द्र मीढुः सुपुत्रा सुभगासति २५ [२४]
- पूषा त्वेतो नयतु हस्तगृह्या—ऽश्विना त्वा प्र वहतां रथेन ।
गृहान् गच्छ गृहपत्नी यथासौ वशिनी त्वं विदथमा वदासि २६
इह प्रियं प्रजया ते समृध्यता—मास्मिन् गृहे गार्हपत्याय जागृहि ।
एना पत्या तन्वं सं सृजस्वा—ऽधा जिवी विदथमा वदाथः २७
नीललोहितं भवति कृत्यासक्तिर्व्यज्यते ।
एधन्ते अस्या जातयः पतिर्बन्धेषु बध्यते २८
परा देहि शामुल्यं ब्रह्मभ्यो वि भजा वसु ।
कृत्यैषा पद्वती भूत्या जाया विशते पतिम् २९
अश्रीरा तनूर्भवति रुशती पापयामुया ।
पतिर्यद्वध्वोऽ वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते ३० [२५]
- ये वध्वश्चन्तं वहतुं यक्ष्मा यन्ति जनादनु ।
पुनस्तान् यज्ञिया देवा नयन्तु यत् आगताः ३१
मा विदन् परिपन्थिनो य आसीदन्ति दंपती ।
सुगेभिर्दुर्गमतीता—मप द्रान्त्वरातयः ३२
सुमङ्गलीरियं वधू—रिमां समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्यै कृत्वाया—ऽथास्तं वि परेतन ३३
तुष्टमेतत् कटुकमेत—दपाष्ठवद्विषवन्नैतदत्तवे ।
सूर्या यो ब्रह्मा विद्यात् स इद्वाधूयमर्हति ३४
आशसनं विशसनं—मथो अधिविकर्तनम् ।
सूर्यायाः पश्य रूपाणि तानि ब्रह्मा तु शुन्धति ३५ [२६]
- गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।
भगो अर्यमा सविता पुरंधि—मह्यं त्वादुर्गाहपत्याय देवाः ३६

तां पूषन्निवतमाभेरयस्व	यस्यां बीजं मनुष्याः वर्पन्ति ।	
या न ऊरू उशती विश्रयाति	यस्यामुशन्तः प्रहराम शेषम्	३७
तुभ्यमग्रे पर्यवहन्	त्सूर्या वहतुना सह ।	
पुनः पतिभ्यो जायां	दा अग्रे प्रजया सह	३८
पुनः पत्नीमग्निरेदु	दायुषा सह वर्चसा ।	
दीर्घायुरस्या यः पति	जीवाति शरदः शतम्	३९
सोमः प्रथमो विविदे	गन्धर्वो विविदु उत्तरः ।	
तृतीयो अग्निष्ठे पति	स्तुरीयस्ते मनुष्यजाः	४० [२७]
सोमो ददद्गन्धर्वाय	गन्धर्वो ददद्गमये ।	
रथि च पुत्रांश्चादा	दुग्निर्मह्यमथो इमाम्	४१
इहैव स्तं मा वि यौष्टं	विश्वमायुर्व्यश्रुतम् ।	
क्रीळन्तौ पुत्रैर्नप्तृभि	र्मोदमानौ स्वे गृहे	४२
आ नः प्रजां जनयतु	प्रजापतिराजरसाय समनकत्वयमा ।	
अर्दुर्मङ्गलीः पतिलोकमा	विश शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४३
अघोरचक्षुरपतिघ्नोधि	शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।	
वीरसूदैवकामा स्योना	शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे	४४
इमां त्वमिन्द्र मीढुः	सुपुत्रां सुभगां कृणु ।	
दशास्यां पुत्राना धेहि	पतिमेकादशं कृधि	४५
सम्राज्ञी श्वशुरे भव	सम्राज्ञी श्वश्रवां भव ।	
ननान्दरि सम्राज्ञी भव	सम्राज्ञी अधि देवृषु	४६
समञ्जन्तु विश्वे देवाः	समापो हृदयानि नौ ।	
सं मातरिश्वा सं धाता	सम् देष्नी दधातु नौ	४७ [२८] (११५)

[चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ व० १-३१]

(८६)

(२३) इन्द्रः ७, १३, २३ वैन्द्रो वृषाकपिः; २-६, ९-१०, १५-१८ इन्द्राणी । इन्द्रः । पङ्क्तिः ।

वि हि सोतोःसृक्षत नेन्द्रं देवममंसत ।

यत्रामदवृषाकपि रयः पुष्टेषु मत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः

१

(११६)

- परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः ।
नो अह प्र विन्द-स्यन्यत्र सोमपीतये विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः २
- किमयं त्वां वृषाकपि-श्चकार हरितो मृगः ।
यस्मा इरस्यसीदु न्वर्यो वा पुष्टिमद्वसु विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ३
- यमिमं त्वं वृषाकपिं प्रियमिन्द्राभिरक्षसि ।
श्वा न्वस्य जम्भिष-दपि कर्णे वराहयु-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ४
- प्रिया तष्टानि मे कपि-व्यक्ता व्यदूदुषत् ।
शिरो न्वस्य राविषं न सुगं दुष्कृते भुवं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ५ [१]
- न मत् स्त्री सुभसत्तरा न सुयाशुतरा भुवत् ।
न मत् प्रतिच्यवीयसी न सक्थ्युद्यमीयसी विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ६
- उवे अम्ब सुलाभिके यथेवाङ्ग भविष्यति ।
भसन्मे अम्ब सक्थि मे शिरो मे वीव हृष्यति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ७
- किं सुबाहो स्वङ्गुरे पृथुष्टो पृथुजाघने ।
किं शूरपत्नि नस्त्व-मभ्यमीषि वृषाकपिं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ८
- अवीरामिव मामयं शरारुरभि मन्यते ।
उताहमस्मि वीरिणी-न्द्रपत्नी मरुत्सखा विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ९
- संहोत्रं स्म पुरा नारी समनं वाव गच्छति ।
वेधा ऋतस्य वीरिणी-न्द्रपत्नी महीयते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १० [२]
- इन्द्राणीमासु नारिषु सुभगामहमश्वम् ।
नहस्या अपरं च न जरसा मरते पति-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः ११
- नाहमिन्द्राणि रारण सख्युर्वृषाकपेर्कृते ।
यस्येदमप्यं हविः प्रियं देवेषु गच्छति विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १२
- वृषाकपायि रेवति सुपुत्र आदु सुस्तुषे ।
यसत् त इन्द्र उक्षणः प्रियं काचित्कुरं हवि-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १३
- उक्षणो हि मे पञ्चदश साकं पचन्ति विंशतिम् ।
उताहमस्मि पीव इ-दुभा कुक्षी पृणन्ति मे विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १४
- वृषभो न तिग्मशृङ्गो ऽन्तर्युथेषु शेरुवत् ।
मन्थस्त इन्द्र शं हृदे यं ते सुनोति भावयु-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः १५ [३] (९३०)

न सेशे यस्य रम्बते	ऽन्तरा सक्थ्याऽ कपूत् ।	
सेदीशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१६
न सेशे यस्य रोमशं	निषेदुषो विजृम्भते ।	
सेदीशे यस्य रम्बते	ऽन्तरा सक्थ्याऽ कपूद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१७
अयमिन्द्र वृषाकपिः	परस्वन्तं हतं विदत् ।	
असिं सूनां नवं चरु-	मादेधस्यान आचितं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१८
अयमेमि विचाकशद्	विचिन्वन् दासमार्यम् ।	
पिबामि पाकसुत्वानो	ऽभि धीरमचाकशं विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	१९
धन्वं च यत् कृन्तत्रं च	कतिं स्वित्र ता वि योजना ।	
नेदीयसो वृषाकपे	ऽस्तमेहिं गृह्णो उप विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२०
पुनरोहिं वृषाकपे	सुविता कल्पयावहै ।	
य एष स्वप्ननंशनो	ऽस्तमेषिं पथा पुन-विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२१
यदुदंश्चो वृषाकपे	गृहमिन्द्राजगन्तन ।	
क्रास्य पुल्वघो मृगः	कर्मगञ्जनयोपनो विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२२
पर्णुर्ह नाम मानवी	साकं संसूव विंशतिम् ।	
भद्रं भल त्यस्या अभूद्	यस्या उदरमामयद् विश्वस्मादिन्द्र उत्तरः	२३ [४] (९३८)

(८७)

२५ पायुर्भरद्वाजः । रक्षोहाग्निः । त्रिष्टुप्, २२-२५ अनुष्टुप् ।

रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्षि	मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म ।	
शिशानो अग्निः क्रतुभिः समिन्द्रः	स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम्	१
अयोदंष्ट्रो अर्चिषां यातुधाना-	नुप स्पृश जातवेदः समिन्द्रः ।	
आ जिह्वया मूर्देवान् रभस्व	क्रव्यादो वृक्त्वयपि धत्स्वासन्	२
उभोभयाविन्नुप धेहि दंष्ट्रा	हिंसः शिशानोऽवरं परं च ।	
उतान्तरिक्षे परि-याहि राज-	ञ्जम्भैः सं धेह्यभि यातुधानान्	३
यज्ञैरिषूः संनममानो अग्ने	वाचा शल्यां अशनिभिर्दिहानः ।	
ताभिर्विध्य हृदये यातुधानान्	प्रतीचो बाहून् प्रति भङ्ध्येषाम्	४
अग्ने त्वचं यातुधानस्य भिन्धि	हिंसाशनिर्हरसा हन्त्वेनम् ।	
प्र पर्वाणि जातवेदः शृणीहि	क्रव्यात् क्रविष्णुर्वि चिनोतु वृक्णम्	५ [५] (९४३)

यत्रेदानीं पश्यसि जातवेद—स्तिष्ठन्तमग्र उत वा चरन्तम् ।
यद्द्वान्तरिक्षे पथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः ६
उतालब्धं स्पृणहि जातवेद आलेभानाहृष्टिभिर्यातुधानात् ।
अग्ने पूर्वं नि जहि शोशुचान आमादुः क्ष्विङ्कास्तमदुन्त्वेनीः ७
इह प्र ब्रूहि यतमः सो अग्ने यो यातुधानो य इदं कृणोति ।
तमा रभस्व समिधा यविष्ठ नृचक्षसश्चक्षुषे रन्धयैनम् ८
तीक्ष्णेनाग्निं चक्षुषा रक्ष यज्ञं प्राञ्चं वसुभ्यः प्र णय प्रचेतः ।
हिंसं रक्षांस्यग्निं शोशुचानं मा त्वा दभन् यातुधाना नृचक्षः ९
नृचक्षा रक्षः परिरं पश्य विक्षु तस्य त्रीणि प्रति शृणीह्यथा ।
तस्याग्निं पृष्ठीर्हरसा शृणीहि त्रेधा मूलं यातुधानस्य वृश्च १० [६]

त्रिर्यातुधानः प्रसितिं त ए—त्वृतं यो अग्ने अनृतेन हन्ति ।
तमर्चिषा स्फूर्जयन्तातवेदः समक्षमेनं गृणते नि वृद्धि ११
तदग्ने चक्षुः प्रति धेहि रेभे शफारुजं येन पश्यसि यातुधानम् ।
अथर्ववज्ज्योतिषा दैव्येन सत्यं धूर्वन्तमचितं न्योष १२
यदग्ने अद्य मिथुना शर्पातो यद्वाचस्तृष्टं जनयन्त रेभाः ।
मन्योर्मनसः शरव्या उ जायते वा तया विध्य हृदये यातुधानान् १३
परां शृणीहि तपसा यातुधानान् पराग्ने रक्षो हरसा शृणीहि ।
परार्चिषा मूर्देवाच्छृणीहि परांसुतृपो अग्निं शोशुचानः १४
पराद्य देवा वृजिनं शृणन्तु प्रत्यगेनं शपथा यन्तु तूष्ठाः ।
वाचास्तेनं शरवं ऋच्छन्तु मर्मन् विश्वस्येतु प्रसितिं यातुधानः १५ [७]

यः पौरुषेयेण कृविषा समङ्के यो अश्व्येन पशुना यातुधानः ।
यो अघ्न्याया भरति क्षीरमग्ने तेषां शीर्षाणि हरसापि वृश्च १६
संवत्सरीणं पयं उस्त्रियाया—स्तस्य माशीद्यातुधानो नृचक्षः ।
पीयूषमग्ने यतमस्तितृप्सात् तं प्रत्यञ्चमर्चिषा विध्य मर्मन् १७
विषं गवां यातुधानाः पिबन्त्वा वृश्च्यन्तामदितये दुरेवाः ।
परैरान् देवः सविता ददातु परां भागमोषधीनां जयन्ताम् १८
सनादग्ने मृणसि यातुधानान् न त्वा रक्षांसि पृतनासु जिग्युः ।
अनुं दह सहमूरान् कृव्यादो मा ते हेत्या मुक्षत दैव्यायाः १९

त्वं नो अग्ने अधरादुदक्तात् त्वं पश्चादुत रक्षा पुरस्तात् ।
प्रति ते ते अजरासस्तपिष्ठा अघशंसं शोशुचतो दहन्तु

२० [८]

पश्चात् पुरस्तादधरादुदक्तात् कविः काव्येन परि पाहि राजन् ।
सखे सखायमजरो जरिम्णे अग्ने मर्ता अमर्त्यस्त्वं नः

२१

परि त्वाग्ने पुरं वयं विप्रं सहस्य धीमहि ।

धृषद्वर्णं दिवेदिवे हन्तारं भङ्गगुरावताम्

२२

विषेणं भङ्गगुरावतः प्रति षम रक्षसो दह ।

अग्ने तिग्मेन शोचिषा तपुर्ग्राभिकृष्टिभिः

२३

प्रत्यग्ने मिथुना दह यातुधानां किमीदिना ।

सं त्वां शिशामि जागृह्यदब्धं विप्र मन्मभिः

२४

प्रत्यग्ने हरसा हरः शृणीहि विश्वतः प्रति ।

यातुधानस्य रक्षसो बलं वि रूज वीर्यम्

२५ [९] (९६३)

(८८)

१९ आङ्गिरसो मूर्धन्वान्, वामदेव्यो वा । सूर्य-वैश्वानरोऽग्निः । त्रिष्टुप् ।

हविष्पान्तमजरं स्वविदि दिविस्पृश्याहुतं जुष्टमग्नौ ।

तस्य भर्मेणे भुवनाय देवा धर्मेणे कं स्वधया पप्रथन्त

१

गीर्णं भुवनं तमसापगूळहमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ।

तस्य देवाः पृथिवी द्यौरुतापो अरण्यन्नोषधीः सख्ये अस्य

२

देवेभिर्विषितो यज्ञियेभिरग्निं स्तोषाण्यजरं बृहन्तम् ।

यो भानुना पृथिवीं द्यामुतेमा माततान रोदसी अन्तरिक्षम्

३

यो होतासीत् प्रथमो देवजुष्टो यं समाञ्जन्नाज्येना वृणानाः ।

स पतन्नीत्वरं स्था जगद्यच्छात्रमग्निरकृणोज्जातवेदाः

४

यज्जातवेदो भुवनस्य मूर्धन्नातिष्ठो अग्ने सह रोचनेन ।

तं त्वाहिम मतिभिर्गीर्भिरुक्थैः स यज्ञियो अभवो रोदसिप्राः

५ [१०]

मूर्धा भुवो भवति नक्तमग्निस्ततः सूर्यो जायते प्रातरुच्यन् ।

मायामू तु यज्ञियानामेतामपो यत् तूर्णिश्चरति प्रजानन्

६

हशेन्यो यो महिना समिद्धो अरोचत दिवियोनिर्विभावा ।

तस्मिन्नाग्नौ सूक्तवाकेन देवा हविर्विश्व आजुह्वुस्तनूपाः

७

(९७०)

सूक्तवाकं प्रथममादिदग्निमादिद्विरजनयन्त देवाः ।

स एषां यज्ञो अभवत् तनूपास्तं द्यौर्वेदं तं पृथिवी तमापः ८

यं देवासोऽजनयन्ताग्निं यस्मिन्नाजुहवुर्भुवनानि विश्वा ।

सो अर्चिषा पृथिवीं द्यामुतेमामृजयमानो अतपन्महित्वा ९

स्तोमेन हि द्विवि देवासो अग्निमजीजनच्छक्तिभी रोदसिप्राम् ।

तमू अकृण्वन् त्रेधा भुवे कं स ओषधीः पचति विश्वरूपाः १० [११]

यदेदेनमर्धुर्यज्ञियासो द्विवि देवाः सूर्यमादितेयम् ।

यदा चरिष्णू मिथुनावभूतामादित प्रापश्यन् भुवनानि विश्वा ११

विश्वस्मा अग्निं भुवनाय देवा वैश्वानरं केतुमह्नामकृण्वन् ।

आ यस्ततानोषसो विभातीरपो ऊर्णोति तमो अर्चिषा यन् १२

वैश्वानरं कवयो यज्ञियासोऽग्निं देवा अजनयन्नजुर्यम् ।

नक्षत्रं प्रत्नमर्मिनश्चरिष्णु यक्षस्याध्यक्षं तविषं बृहन्तम् १३

वैश्वानरं विश्वहा दीदृवांसं मन्त्रैरग्निं कविमच्छा वदामः ।

यो महिम्ना परिबभूवोर्वी उतावस्तादुत देवः परस्तात् १४

द्वे सुती अगृणवं पितृणा महं देवानामुत मर्त्यानाम् ।

ताभ्यामिदं विश्वमेजत् समेति यदन्तरा पितरं मातरं च १५ [१२]

द्वे समीची बिभृतश्चरन्तं शीर्षतो जातं मनसा विमृष्टम् ।

स प्रत्यङ् विश्वा भुवनानि तस्थावप्रयुच्छन् तरणिभ्राजमानः १६

यत्रा वदेते अवरः परश्च यज्ञन्योः कतरो नौ वि वेद ।

आ शैकुरित् संधमादुं सखायो नक्षन्त यज्ञं क इदं वि वोचत् १७

कत्युग्रयः कति सूर्यासः कत्युषासः कत्यु स्विदापः ।

नोपस्पिजं वः पितरो वदामि पूच्छामि वः कवयो विद्वाने कम् १८

यावन्मात्रमुषसो न प्रतीकं सुपण्योऽवसते मातरिष्वः ।

तावद्दधात्युप यज्ञमायन् ब्राह्मणो होतुरवरो निषीदन् १९ [१३] (९८९)

(८९)

१८ रेणुवैश्वामित्रः । इन्द्रः, ५ इन्द्रासोमौ । त्रिष्टुप् ।

इन्द्रं स्तवा नृतमं यस्य महा विब्रवाधे रोचना वि ज्मो अन्तान् ।

आ यः प्रौ चर्षणीधृद्वरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो महित्वा १

(९८३)

स सूर्यः पर्युक्तं वरांस्येन्द्रो ववृत्त्याद्रथ्येव चक्रा ।
 अतिष्ठन्तमपस्यं न सर्गं कृष्णा तमांसि त्विष्यां जघान २
 समानमस्मा अनपावृद्धं क्षमया दिवो असमं ब्रह्म नव्यम् ।
 वि यः पृष्ठेव जनिमान्यर्य इन्द्रश्चिकाय न सखायमीषे ३
 इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गा अपः प्रेरयं सगरस्य बुधात् ।
 यो अक्षेणेव चक्रिषा शचीभिर्विष्वक् तस्तम्भं पृथिवीमुत द्याम् ४
 आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमां ऋजीषी ।
 सोमो विश्वान्यतसा वनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानि देभुः ५ [१४]

न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व नान्तरिक्षं नाद्रयः सोमो अक्षाः ।
 यदस्य मन्युरधिनीयमानः शृणाति वीळु रुजति स्थिराणि ६
 जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव रुरोज पुरो अरदुन्न सिन्धून् ।
 विभेदं गिरिं नवमिन्न कुम्भमा गा इन्द्रो अकृणुत स्वयुग्भिः ७
 त्वं ह त्यहणया इन्द्र धीरो ऽसिर्न पर्वं वृजिना शृणासि ।
 प्र ये मित्रस्य वरुणस्य धाम युजं न जनां मिनन्ति मित्रम् ८
 प्र ये मित्रं प्रार्यमणं दुरेवाः प्र संगिरः प्र वरुणं मिनन्ति ।
 न्यमित्रेषु वधमिन्द्र तुभ्रं वृषन् वृषाणमरुषं शिशीहि ९
 इन्द्रो दिव इन्द्र ईशे पृथिव्या इन्द्रो अपामिन्द्र इत्पर्वतानाम् ।
 इन्द्रो वृधामिन्द्र इन्मेधिराणामिन्द्रः क्षेमे योगे हव्य इन्द्रः १० [१५]

प्राक्तुभ्य इन्द्रः प वृधो अहभ्यः प्रान्तरिक्षात् प्र समुद्रस्य धासेः ।
 प्र वार्तस्य प्रथसः प्र उमो अन्तात् प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र क्षितिभ्यः ११
 प्र शोशुचत्या उषसो न केतु रसिन्वा ते वर्ततामिन्द्र हेतिः ।
 अश्मेव विध्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेषसा द्रोघमित्रान् १२
 अन्वह मासा अन्विद्वना न्यन्वोषधीरनु पर्वतासः ।
 अन्विन्द्रं रोदसी वावशाने अन्वापो अजिहत जार्यमानम् १३
 कर्हि स्वित् सा त इन्द्र चेत्यास दुघस्य यद्धिनदो रक्ष एषत् ।
 मित्रकुवो यच्छसने न गावः पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते १४
 शत्रूयन्तो अभि ये नस्ततस्ते महि ब्राधन्त ओगणास इन्द्र ।
 अन्धेनामित्रास्तमसा सचन्तां सुज्योतिषो अक्तवस्तां अभि प्युः १५ (११७)

पुरुषाणि हि त्वा सर्वना जनानां ब्रह्माणि मन्दन् गृणतामृषीणाम् ।	
इमामाघोषन्नवसा सहर्षति तिरो विश्वाँ अर्चतो याह्यर्वाङ्	१६
एवा ते वयमिन्द्र भुञ्जतीनां विद्याम सुमतीनां नवानाम् ।	
विद्याम वस्तोरवसा गृणन्तो विश्वामित्रा उत त इन्द्र नूनम्	१७
शुनं हुवेम मघवानमिन्द्र—मस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।	
शृण्वन्तमुग्रमृतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम्	१८ [१६] (१०००)

(१०)

१६ नारायणः । पुरुषः । अनुष्टुप्, १६ त्रिष्टुप् ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।	
स भूमिं विश्वतो वृत्वा ऽत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम्	१
पुरुष एवेदं सर्वं यद्धूतं यच्च भव्यम् ।	
उतामृतत्वस्येशानो यदन्नैनातिरोहति	२
एतावानस्य महिमा ऽतो ज्यायौश्च पुरुषः ।	
पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपादस्यामृतं द्विवि	३
त्रिपादूर्ध्व उदैत् पुरुषः पादोऽस्येहामवत् पुनः ।	
ततो विष्वङ् व्यक्रामत् साशनानशने अभि	४
तस्माद्विराळजायत विराजो अधि पुरुषः ।	
स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुरः	५ [१७]

यत् पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।	
वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः	६
तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रतः ।	
तेन देवा अयजन्त साध्या ऋषयश्च ये	७
तस्माद्यज्ञात् सर्वहुतः संभृतं पृषदाज्यम् ।	
पशून् ताँश्चक्रे वायव्या नारण्यान् ग्राम्याश्च ये	८
तस्माद्यज्ञात् सर्वहुत ऋचः सामानि जज्ञिरे ।	
छन्दांसि जज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत	९
तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः ।	
गावो ह जज्ञिरे तस्मात् तस्माज्जाता अजावयः	१० [१८] (१०१०)

यत् पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ।

मुखं किमस्य कौ बाहू का ऊरू पादा उच्येते ११

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः ।

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्यां शूद्रो अजायत १२

चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो अजायत ।

मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत १३

नाभ्या आसीदुन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समवर्तत ।

पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात् तथा लोका अकल्पयन् १४

सप्तास्यासन् परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ।

देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन् पुरुषं पशुम् १५

यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।

ते ह नाकं महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः १६ [१७]

(११)

[अष्टमोऽनुवाकः ॥८॥ सू०]

१५ अरुणो वैतहव्यः । अग्निः । जगती, १५ त्रिष्टुप् ।

सं जागृवद्भिर्जरमाण इध्यते दमे दमूना इषयन्निळस्पदे ।

विश्वस्य होता हविषो वरेण्यो विभुर्विभावा सुषखा सखीयते १

स दर्शतश्चरतिर्धिर्गृहेर्गृहे वनेवने शिश्रिये तक्ववीरिव ।

जमंजनं जन्यो नाति मन्यते विश आ क्षेति विश्योऽ विशविशम् २

सुदक्षो दक्षैः क्रतुनासि सुक्रतुर्ग्रे कविः काव्येनासि विश्ववित् ।

वसुर्वसूनां क्षयरि त्वमेक इदं द्यावा च यानि पृथिवी च पुण्यतः ३

प्रजानन्ने तव योनिर्मृत्वियमिळायास्पदे घृतवन्तमासदः ।

आ ते चिकित्र उषसांमिवेतयो ऽरेपसः सूर्यस्येव रश्मयः ४

तव श्रियो वर्णस्येव विद्युतश्चित्राश्चिकित्र उषसां न केतवः ।

यदोषधीरभिसृष्टो वनानि च परि स्वयं चिन्तये अन्नमास्ये ५ [२०]

तमोषधीर्दधिरे गर्भमृत्वियं तमापो अग्निं जनयन्त मातरः ।

तमित् समानं वनिनश्च वीरुधो ऽन्तर्वतीश्च सुवते च विश्वहा ६

वातोपधूत इषितो वशां अनु तृषु यदन्ना वेविषद्वितिष्ठसे ।

आ ते यतन्ते रथ्योऽ यथा पृथक् शर्धास्यग्रे अजराणि धक्षतः ७

(१०१३)

मेधाकारं विदथस्य प्रसाधनं मग्निं होतारं परिभूतमं मुतिम् ।

तमिदमे हविष्या समानमित् तमिन्महे वृणते नान्यं त्वत्

त्वामिदत्र वृणते त्वायवो होतारमग्ने विदथेषु वेधसः ।

यदेव्यन्तो दधति प्रयांसि ते हविष्मन्तो मनवो वृक्तवर्हिषः

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निहतायतः ।

तव प्रशाखं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः समिधा दाशदुत वा हविष्कृति ।

तस्य होता भवसि यासि दूत्यः—मुप ब्रूषे यजस्यध्वरीयसि

इमा अस्मै मतयो वाचो अस्मदाँ ऋचो गिरः सुष्टुतयः समग्मत ।

वसूयवो वसवे जातवेदसे वृद्धासु चिद्वर्धनो यासु चाकनत्

इमां प्रताय सुष्टुतिं नवीयसीं वोचेयमस्मा उशते शृणोतु नः ।

भूया अन्तरा हृद्यस्य निस्पृशे जायेव पत्य उशती सुवासाः

यस्मिन्नश्वास ऋषभास उक्षणो वशा मेघा अवसृष्टास आहुताः ।

कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे हृदा मतिं जनये चारुमग्नये

अहाव्यग्ने हविरास्ये ते सुचीव घृतं चम्बीव सोमः ।

वाजसानि रयिमस्मे सुवीरं प्रशस्तं धेहि यशसं बृहन्तम्

(१२)

१५ शार्यातो मानवः । विश्वे देवाः । जगती ।

यजस्य वो रथ्यं विश्पतिं विशां होतारमक्तोरतिथिं विभावसुम् ।

शोचञ्छुष्कासु हरिणीषु जभुरद वृषां केतुर्यजतो द्यामशायत

इममञ्जस्वामुभये अकृण्वत धर्माणमग्निं विदथस्य साधनम् ।

अस्तु न यद्वमुषसः पुरोहितं तनूनपातमरुषस्य निसते

बळस्य नीथा वि पुणेश्वं मन्महे वया अस्य प्रहुता आसुरत्तवे ।

यदा घोरासो अमृतत्वमाशता दिज्जनस्य दैव्यस्य चर्किरन्

ऋतस्य हि प्रसितिद्यौरुरु व्यचो नमो महा रमतिः पनीयसी ।

इन्द्रो मित्रो वरुणः सं चिकित्रिरे ऽथो भगः सविता पूतदक्षसः

प्र रुद्रेण ययिना यन्ति सिन्धव—स्तिरो महीमरमतिं दधन्विरे ।

येभिः परिज्मा परियन्तुरु ज्यो वि रोर्वज्जठरे विश्वमुक्षते

क्राणा रुद्रा मरुतो विश्वक्वण्टयो दिवः श्येनासो असुरस्य नीलयः ।

तेभिश्चण्टे वरुणो मित्रो अर्यमेन्द्रो देवेभिरवशेभिरवशः

६

इन्द्रे भुजं शशमानास आशत सूरौ दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।

प्र ये न्वस्याहर्णा ततक्षिरे युजं वज्रं नृपदनेषु कारवः

७

सूरश्चिदा हरितो अस्य रीरमदिन्द्रादा कश्चिन्दयते तवीयसः ।

भीमस्य वृष्णो जउरादभिष्वसो दिवेदिवे सहुरिः स्तन्नवाधितः

८

स्तोमं वो अद्य रुद्राय शिक्से क्षयद्वीराय नमसा दिदिष्टन ।

येभिः शिवः स्ववा एवयावभिर्दिवः सिषक्ति स्वयंशा निकामभिः

९

ते हि प्रजाया अभरन्त वि श्रवो बृहस्पतिर्वृषभः सोमजामयः ।

यज्ञैरथर्वा प्रथमो वि धारय देवा दक्षैर्भृगवः सं चिकित्रिरे

१० [२४]

ते हि द्यावापृथिवी भूरिरेतसा नराशंसश्चतुरङ्गो यमोऽदितिः ।

देवस्त्वण्टा द्रविणोदा ऋभुक्षणः प्र रोदसी मरुतो विष्णुरहिरे

११

उत स्य न उशिजामुर्विया कविः राहिः शृणोतु बुध्यो हवीमनि ।

सूर्यामासा विचरन्ता दिविक्षिता धिया शमीनहुषी अस्य बौधतम्

१२

प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यो ऽपां नपादवतु वायुरिष्टये ।

आत्मानं वस्यो अभि वार्तमर्चत तदश्विना सुहवा यामनि श्रुतम्

१३

विशामासामभयानामधिक्षितं गीभिर्ह स्वयंशंसं गृणीमसि ।

ग्राभिर्विश्वाभिरदितिमनर्वणं मत्कोर्युवानं नृमणा अधा पतिम्

१४

रेभदत्रं जनुषा पूर्वा अङ्गिरा ग्रावाण ऊर्ध्वा अभि चक्षुरध्वरम् ।

येभिर्विहाया अनवद्विचक्षणः पार्थः सुभेकं स्वधितिर्वनन्वति

१५ [२५] (१०४६)

(९३)

१५ तान्वः पार्थः । विश्वे देवाः । प्रस्तारपंक्तिः; २, ३, १३ अनुष्टुप्; ९ अक्षरैः पंक्तिः,

११ न्यङ्कुसारिणी, १५ पुरस्ताद्बृहती ।

महिं द्यावापृथिवी भूतमुर्वी नारीं यद्वी न रोदसी सदं नः ।

तेभिर्नः पातं सह्यस एभिर्नः पातं शूषणि

१

यज्ञेयं स मर्त्यो देवान् त्सपर्यति । यः सुमैर्दीर्घश्रुतम् आविवासात्येनान्

२

विश्वेषामिरज्यवो देवानां वामहः । विश्वे हि विश्वमहसो विश्वे यज्ञेषु यज्ञियाः ३ (१०४९)

ते घा राजानो अमृतस्य मन्द्रा अर्यमा मित्रो वरुणः परिजमा ।

कद्रुद्रो नृणां स्तुतो मरुतः पूषणो भगः

४

उत नो नक्तमपां वृषण्वसू सूर्यामासा सदेनाय सधन्या ।

सचा यत् साद्येषा महिर्बुध्रेषु बुध्यः

५ [२६]

उत नो देवावश्विना शुभस्पती धामभिर्मित्रावरुणा उरुष्यताम् ।

महः स राय एषते ऽति धन्वेव दुरिता

६

उत नो रुद्रा चिन्मृळतामश्विना विश्वे देवासो रथस्पतिर्भगः ।

ऋभुर्वार्ज ऋभुक्षणः परिजमा विश्ववेदसः

७

ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतो मद आ ते हरीं जूजुवानस्य वाजिना ।

दुष्टरं यस्य साम चिद्वर्धयज्ञो न मानुषः

८

कृधी नो अह्नयो देव सवितः स च स्तुषे मघोनाम् ।

सहो न इन्द्रो वह्निभिर्न्येषां चर्षणीनां चक्रं रश्मिं न योयुवे

९

एषु द्यावापृथिवी धातं महदुस्मे वीरेषु विश्वचर्षणि श्रवः ।

पृक्षं वाजस्य सातये पृक्षं रायोत त्वर्षणे

१० [२७]

एतं शंसमिन्द्रास्मयुध्वं कूचित् सन्तं सहसावन्नभिष्टये सदा पाह्यभिष्टये ।

मेदतां वेदतां वसो

११

एतं मे स्तोमं तना न सूर्ये द्युतद्यामानं वावृधन्त नृणाम् ।

संवर्ननं नाश्वयं तष्टेवानपच्युतम्

१२

वावर्त येषां राया युक्तैषां हिरण्ययी । नेमधिता न पौर्या वृथेव विष्टान्ता १३

प्र तद्गुःशीमे पृथवाने वेने प्र रामे वोचमसुरे मघवत्सु ।

ये युक्त्वाय पञ्च शतास्मयु पथा विश्राव्येषाम्

१४

अधीह्वत्रं सप्ततिं च सप्त च ।

सद्यो दिदिष्ट तान्वः सद्यो दिदिष्ट पार्थ्यः सद्यो दिदिष्ट मायवः

१५ [२८] (१०६१)

(९४)

१४ अर्बुदः काद्रवेयः सर्पः । ग्रावाणः । जगती, ५, ७, १४ त्रिष्टुप् ।

प्रेते वदन्तु प्र वयं वदाम् ग्रावभ्यो वाचं वदता वदन्त्यः ।

यद्वयः पर्वताः साकमाशवः श्लोकं घोषं भरथेन्द्राय सोमिनः

१

(१०६२)

एते वदन्ति शतवत् सहस्रवद्भुभिः क्रन्दन्ति हरितेभिरासभिः ।

विष्णीं ग्रावाणः सुकृतः सुकृत्यया होतुश्चित् पूर्वे हविरद्यमाशत २

एते वदन्त्यविदज्ञाना मधु न्यूङ्गयन्ते अधि पक्व आमिषि ।

वृक्षस्य शाखामरुणस्य बप्सतस्ते सूभर्वा वृषभाः प्रेमराविषुः ३

बृहद्वदन्ति मदुरेण मन्दिने न्हं क्रोशन्तोऽविदज्ञाना मधु ।

संरभ्या धीराः स्वसृभिरनर्तिषु राघोषयन्तः पृथिवीमुपवृद्धिभिः ४

सुपर्णा वार्चमक्रतोप द्यव्या खरे कृष्णा इषिरा अनर्तिषुः ।

न्युङ्गि यन्त्युपरस्य निष्कृतं पुरु रेतो दधिरे सूर्यश्चितः ५ [२९]

उग्रा इव प्रवहन्तः समायमुः साकं युक्ता वृषणो बिभ्रतो धुरः ।

यच्छ्वसन्तो जग्रसाना अराविषुः शृण्व एषां प्रोथथो अर्वतामिव ६

दशावनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्त्रेभ्यो दशयोजनेभ्यः ।

दशाभीशुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश धुरो दश युक्ता वहद्भ्यः ७

ते अद्रयो दशयन्त्रास आशवस्तेषामाधानं पर्येति हर्यतम् ।

त ऊं सुतस्य सोम्यस्यान्धसोऽशोः पीयूषं प्रथमस्य भेजिरे ८

ते सोमाद्रो हरी इन्द्रस्य निसर्तेऽशुं दुहन्तो अध्यासते गर्वि ।

तेभिर्दुग्धं पपिवान् त्सोम्यं मध्विन्द्रो वर्धते प्रथते वृषायते ९

वृषा वो अंशुर्न किला रिषाथने लावन्तः सदमित् स्थनाशिताः ।

रैवत्येव महसा चारवः स्थन यस्य ग्रावाणो अजुषध्वमध्वरम् १० [३०]

तुङ्गिला अतृदिलसो अद्रयोऽश्रमणा अशृथिता अमृत्यवः ।

अनातुरा अजराः स्थामविष्णवः सुपीवसो अतृषिता अतृष्णजः ११

ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे क्षेमकामासुः सदसो न युञ्जते ।

अजुर्यासो हरिषाचो हरिद्रव आ द्यां रवेण पृथिवीमशुश्रुवुः १२

तदिद्वदन्त्यद्रयो विमोचने यामन्नञ्जस्पा इव घेदुपवृद्धिभिः ।

वपन्तो बीजमिव धान्याकृतः पुञ्चन्ति सोमं न मिनन्ति बप्सतः १३

सुते अध्वरे अधि वार्चमक्रताऽऽ क्रीळयो न मातरं तुदन्तः ।

वि पू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषां वि वर्तन्तामद्रयश्चायमानाः १४ [३१] (१०७५)

[पञ्चमोऽध्यायः ॥५॥ व० १-२७]

(९५)

१८ ऐलः पुरुरवाः । उर्वशी देवता । २, ४-५, ७, ११, १३, १५-१६, १८,
उर्वशी ऋषिका । पुरुरवा देवता । त्रिष्टुप् ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु ।
न नौ मन्त्रा अनुदितास एते मयस्करन् परंतरे चनाहन् १
किमेता वाचा कृणवा तवाहं प्राक्रमिषमुपसामग्रियेव ।
पुरुरवः पुनरस्तं परेहि दुरापना वार्त इवाहमस्मि २
इषुर्न श्रिय इषुधेरसना गोषाः शतसा न रांहिः ।
अवीरे क्रतौ वि दविद्युतन्नोरा न मायुं चितयन्त धुनयः ३
सा वसु दधती श्वशुराय वय उपो यदि वण्ड्यन्तिगृहात् ।
अस्तं ननक्षे यस्मिन्नाकन् दिवा नक्तं श्रथिता वैतसेन ४
त्रिः स्म माह्नः श्रथयो वैतसेनोत स्म मेऽव्यत्यै पृणासि ।
पुरुरवोऽनु ते केतमायं राजा मे वीर तन्वस्तदासीः ५ [१]

या सुजूणिः श्रेणिः सुन्नआपि हूदेचक्षुर्न ग्रन्थिनीं चरणयुः ।
ता अश्रयोऽरुणयो न संसुः श्रिये गावो न धेनवोऽनवन्त ६
समस्मिन्नामान आसत गा उतेमवर्धन् नद्यः स्वगूर्ताः ।
महे यत् त्वा पुरुरवो रणाया ऽवर्धयन् दस्युहत्याय देवाः ७
सचा यदासु जहतीष्वक्कममानुषीषु मानुषो निषेवे ।
अप स्म मत् तरसन्ती न भुज्यस्ता अत्रसन् रथस्पृशो नाश्वाः ८
यदासु मर्तो अमृतासु निस्पृक् सं क्षोणीभिः क्रतुभिर्न पृङ्क्ते ।
ता आतयो न तन्वः शुम्भत स्वा अश्वांसो न क्रीळयो दन्दशानाः ९
विद्युन्न या पतन्ती दविद्योद्भरन्ती मे अप्या काम्यानि ।
जनिष्ठो अपो नर्यः सुजातः प्रोर्वशीं तिरत दीर्घमायुः १० [२]

जजिष इत्था गोपीथ्याय हि दूधाथ तत् पुरुरवो म ओजः ।
अशांसं त्वा विदुषी सस्मिन्नहन् न म आशृणोः किमभुग्वदासि ११
कदा सूनुः पितरं जात ईच्छा चक्रन्नाशुं वर्तयद्विजानन् ।
को दंपती समनसा वि यूयो दध यदग्निः श्वशुरेषु दीदयत् १२

(१०८७)

प्रति ब्रवाणि वर्तयते अश्रु चक्रन् न क्रन्दद्वाध्ये शिवाये ।
 प्र तत् ते हिनवा यत् ते अस्मे परेह्यस्तं नहि मूर मापः १३
 सुवेवो अद्य प्रपतेदनावृत् परावतं परमां गन्तवा उ ।
 अधा शयीत निर्र्कतेरुपस्थे ऽधैनं वृका रभसासो अद्युः १४
 पुरुरवो मा मृथा मा प्र पन्तो मा त्वा वृकासो अशिवास उ क्षन् ।
 न वै स्त्रैणानि सुख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येता १५ [३]

यद्विरूपाचरं मर्त्ये—ष्ववसं रात्रीः शरदुश्चतस्रः ।
 घृतस्य स्तोत्रं सकृदहं आश्रां तादेवेदं तातृपाणा चरामि १६
 अन्तरिक्षप्रां रजसो विमानी—मुप शिक्षाम्युर्वशीं वसिष्ठः ।
 उप त्वा रातिः सुकृतस्य तिष्ठा—न्नि वर्तस्व हृदयं तप्यते मे १७
 इति त्वा देवा इम आहुरैळ यथेमेतद्भवसि मृत्युवन्धुः ।
 प्रजा ते देवान् हविषा यजाति स्वर्ग उ त्वमपि मादयासे १८ [४] (१०९३)

(९६)

१३ बरुराङ्गिरसः, सर्वहरिर्वा पेन्द्रः । हरिः । जगती, १२-१३ त्रिष्टुप् ।

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी प्र ते वन्वे वनुषो हर्यतं मदम् ।
 घृतं न यो हरिभिश्चारु सेचत आ त्वा विशन्तु हरिर्वपसं गिरः १
 हरिं हि योनिमभि ये समस्वरन् हिन्वन्तो हरी दिव्यं यथा सद्ः ।
 आ यं पुणन्ति हरिभिर्न धेनव इन्द्राय शूषं हरिवन्तमर्चत २
 सो अस्य वज्रो हरितो य आयसो हरिर्निकामो हरिरा गभस्तयोः ।
 द्युम्नी सुशिप्रो हरिमन्युसायक इन्द्रे नि रूपा हरिता भिमिक्षिरे ३
 विवि न केतुरधि धायि हर्यतो विव्यचद्रज्रो हरितो न रंढ्या ।
 तुददहिं हरिशिप्रो य आयसः सहस्रशोका अभवद्भरिभरः ४
 त्वं त्वमर्हयथा उपस्तुतः पूर्वेभिरिन्द्र हरिकेश यज्वभिः ।
 त्वं हयसि तव विश्वमुक्थ्य—मसामि राधो हरिजात हर्यतम् ५ [५]

ता वज्रिणं मन्दिनं स्तोम्यं मदु इन्द्रं रथे वहतो हर्यता हरी ।
 पुरुण्यस्मै सर्वनानि हर्यत इन्द्राय सोमा हरयो दधन्विरे ६
 अरं कामाय हरयो दधन्विरे स्थिराय हिन्वन् हरयो हरी तुरा ।
 अर्विद्विर्यो हरिभिर्जोषमीयते सो अस्य कामं हरिवन्तमानशे ७ (११००)

हरिश्मशारुहरिकेश आयस—स्तुरस्पेये यो हरिपा अवर्धत ।
 अर्वद्विर्यो हरिभिर्वाजिनीवसु—रति विश्वा दुःरिता पारिषद्धरी ८
 सुवेव यस्य हरिणी विपेततुः शिप्रे वाजाय हरिणी दर्विध्वतः ।
 प्र यत् कृते चमसे मर्मजद्धरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः ९
 उत स्म सदा हर्यतस्य पस्त्योऽ—रत्यो न वाजं हरिवाँ अचिक्रदत् ।
 मही चिद्धि धिषणाहर्यदोजसा बृहद्वयो दधिषे हर्यतश्चिदा १० [६]

आ रोदसी हर्यमाणो महित्वा नव्यं नव्यं हर्यसि मन्म नु प्रियम् ।
 प्र पस्त्यमसुर हर्यतं गो—राविष्कृधि हरये सूर्यीय ११
 आ त्वा हर्यन्तं प्रयुजो जनानां रथे वहन्तु हरिंशिप्रमिन्द्र ।
 पिबा यथा प्रतिभृतस्य मध्वो हर्यन् यज्ञं सधमादे दशोणिम् १२
 अपाः पूर्वेषां हरिवः सुताना—मथो इदं सर्वं केवलं ते ।
 ममद्भि सोमं मधुमन्तमिन्द्र सत्रा वृषश्चर आ वृषस्व १३ [७] (११०६)
 (९७)

२३ आथर्वणो भिषग् । ओषधयः । अनुष्टुप् ।

या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा ।
 मनै नु बभ्रूणामहं शतं धामानि सप्त च १
 शतं वो अम्ब धामानि सहस्रमुत वो रुहः ।
 अधो शतक्रत्वो यूय—मिमं मे अगदं कृत २
 ओषधीः प्रति मोदध्वं पुष्पवतीः प्रसूवरीः ।
 अश्वा इव सजित्वरी—वीरुधः पारयिष्णवः ३
 ओषधीरिति मातर—स्तद्वो देवीरुपं ब्रुवे ।
 सनेयमश्वं गां वास आत्मानं तव पूरुष ४
 अश्वत्ये वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृता ।
 गोभाज इत् किलासथ यत् सनवथ पूरुषम् ५ [८]
 यत्रौषधीः समग्मत राजानः समिताविव ।
 विप्रः स उच्यते भिषग् रक्षोहामीवचार्तनः ६ (११११)

अश्वावतीं सौमावतीं मूर्जयन्तीमुदोजसम् । आवित्सि सर्वा ओषधी रस्मा अरिष्टताये ७
 उच्छुष्मा ओषधीनां गावो गोष्ठादिवस्ते । धनं सनिष्यन्तीनां मात्मानं तव पूरुष ८
 इष्कृतिर्नाम वो माता ऽथो यूयं स्थ निष्कृतीः ।
 सीराः पतन्निर्णीः स्थन यदामयति निष्कृथ ९
 अति विश्वाः परिष्ठाः स्तेन इव व्रजमक्रमुः । ओषधीः प्राचुच्यवृर्यत् किं च तन्वोऽं रपः १० [९]

यदिमा वाजयन्तह मोषधीर्हस्त आदधे । आत्मा यक्ष्मस्य नश्यति पुरा जीवगृभो यथा ११
 यस्यौषधीः प्रसर्पथाङ्गमङ्गः परुषरुः । ततो यक्ष्मं वि बाधध्व उग्रो मध्यमशीरिव १२
 साकं यक्ष्म प्र पत चाषेण किकिद्विनिना ।
 साकं वार्तस्य धाज्या साकं नश्य निहाकया १३
 अन्या वो अन्यामव त्वन्यान्यस्या उपावत ।
 ताः सर्वाः संविद्वाना इदं मे प्रावता वचः १४
 याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः
 बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः १५ [१०]

मुञ्चन्तु मा शपथ्याऽदथो वरुण्यादुत ।
 अथो यमस्य पङ्क्तिं शात् सर्वस्माद्देवकिल्बिषात् १६
 अवपतन्तीरवदन् द्विव ओषधयस्परि । यं जीवमश्रवामहै न स रिग्याति पूरुषः । १७
 या ओषधीः सोमराज्ञी बृहतीः ज्ञतविचक्षणाः । तासां त्वमस्युत्तमां कामाय शं हृदे १८
 या ओषधीः सोमराज्ञी विष्टिताः पृथिवीमनु । बृहस्पतिप्रसूता अस्यै सं दत्त वीर्यम् १९
 मा वो रिषत् खनिता यस्मै चाहं खनामि वः । द्विपचतुष्पदस्माकं सर्वमस्त्वनातुरम् २०
 याश्चेदमुपशृण्वान्ते याश्च दूरं परागताः । सर्वाः संगत्य वीरुधो ऽस्यै सं दत्त वीर्यम् २१
 ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राजा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि २२
 त्वमुत्तमास्योषधे तव वृक्षा उपस्तयः ।
 उपस्तिरस्तु सोऽस्माकं यो अस्मां अभिदासति २३ [११] (११२९)

(९८)

१२ अष्टिषेणो देवापिः (वृष्टिकामः) । देवाः । त्रिष्टु ।

बृहस्पते प्रति मे देवतामिहि मित्रो वा यद्वरुणो वासि पूषा ।
 आवित्यैर्वा यद्वसुभिर्मरुत्वान् त्वं पर्जन्यं शतनवे वृषाय

१ (११३०)

आ देवो दूतो अजिरश्चिकित्वान् त्वद्देवापे अभि मामगच्छत् ।

प्रतीचीनः प्रति मामा ववृत्स्व दधामि ते द्युमतीं वाचमासन् २

अस्मे धेहि द्युमतीं वाचमासन् बृहस्पते अनमीवामिषिराम् ।

यया वृष्टिं शतंनवे वनाव द्विवो द्रुप्तो मधुमाँ आ विवेश ३

आ नो द्रुप्सा मधुमन्तो विशन्तिवन्द्रे देहाधिरथं सहस्रम् ।

नि षीद होत्रमृतुथा यजस्व देवान् देवापे हविषा सपर्य ४

आष्टिषेणो होत्रमृषिर्निषीदन् देवार्पिर्देवसुमतिं चिकित्वान् ।

स उत्तरस्मादधरं समुद्रमपो दिव्या असृजद्वर्ष्या अभि ५

अस्मिन् त्समुद्रे अद्युत्तरस्मिन्नापो देवेभिर्निवृता अतिष्ठन् ।

ता अद्रवन्नाष्टिषेणेन सृष्टा देवार्पिना प्रेषिता मृक्षिणीषु ६ [१२]

यद्देवापिः शतंनवे पुरोहितो होत्राय वृतः कृपयन्नदीधेत् ।

देवश्रुतं वृष्टिवनिं रराणो बृहस्पतिर्वाचमस्मा अयच्छत् ७

यं त्वा देवार्पिः शुशुचानो अग्न आष्टिषेणो मन्त्रयः समीधे ।

विश्वेभिर्देवैरनुमद्यमानः प्र पर्जन्यमीरया वृष्टिमन्तम् ८

त्वां पूर्व ऋषयो गीर्भिरायन् त्वामध्वरेषु पुरुहूत विश्वे ।

सहस्राण्यधिरथान्यस्मे आ नो यज्ञं रोहिदुश्वोषं याहि ९

एतान्यग्ने नवतिर्नव त्वे आहुतान्यधिरथा सहस्रा ।

तेभिर्वधस्व तन्वः शूर पूर्वी द्विवो नो वृष्टिमिषितो रिरीहि १०

एतान्यग्ने नवतिं सहस्रा सं प्र यच्छ वृष्ण इन्द्राय भागम् ।

विद्वान् पथ क्रतुशो देवयाना नप्यैलानं द्विवि देवेषु धेहि ११

अग्ने बाधस्व वि मृधो वि दुर्गहा ऽपामीवामप रक्षांसि सेध ।

अस्मात् समुद्राद्बृहतो द्विवो नो ऽपां भूमानमुप नः सृजेह १२ [१३] (११४१)

(९९)

१२ वस्रो वैखानसः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

कं नश्चित्रमिषण्यसि चिकित्वान् पृथुगमानं वाश्रं वावृधध्यै ।

कत् तस्य दातु शर्वसो व्युष्टौ तक्षद्वज्रं वृत्रतुरमपिन्वत् १

स हि द्युता विद्युता वेति सामं पृथुं थोनिमसुरत्वा संसाद ।

स सनीळिभिः प्रसहानो अस्य भ्रातुर्न क्रते सप्तथस्य मायाः २ (११४३)

स वाजं यातापदुष्पदा यन् त्वर्षाता परि पदत् सनिष्यन् ।
 अनर्वा यच्छतदुरस्य वेदो घञ्छिभ्रदेवाँ अभि वर्षसा भूत् ३
 स यद्वयोऽवनीर्गोष्वर्वा ऽऽ जुहोति प्रधन्यासु ससिः ।
 अपादो यत्र युज्यासोऽरथा द्रोण्यश्वास ईरते घृतं वाः ४
 स रुद्रेभिरशस्तवार ऋभवा हित्वी गर्यमारेअवद्य आगात् ।
 वज्रस्य मन्ये मिथुना विर्ववी अन्नमभीत्यारोदयन्मुषायन् ५
 स इहासं तुवीरवं पतिर्दन् पळक्षं त्रिशीर्षाणं दमन्यत् ।
 अस्य त्रितो न्वोजसा वृधानो विपा वराहमयोअग्रया हन् ६ [१४]

स दुहणे मनुष ऊर्ध्वसान आ साविषदर्शसानाय शरुम् ।
 स नृतमो नहुषोऽस्मत् सुजातः पुरोऽभिनदहन् दस्युहत्ये ७
 सो अघ्रियो न यवस उदुन्यन् क्षयाय गातुं विद्वन्नो अस्मे ।
 उप यत् सीदुदिन्दुं शरीरैः श्येनोऽयोपाष्टिर्हन्ति दस्यून् ८
 स बाधतः शवसानेभिरस्य कुत्साय शुष्णं कृपणे परादात् ।
 अयं कविर्मनयच्छस्यमानमत्कं यो अस्य सन्नितो नृणाम् ९
 अयं दंशस्यन् नर्योभिरस्य दुस्मो देवेभिर्वरुणो न मायी ।
 अयं कनीनं क्रतुपा अवेद्यभिमीतारुं यश्चतुष्पात् १०
 अस्य स्तोमेभिरौशिज क्रजिश्वा व्रजं दरयद्वृषभेण पिप्रोः ।
 सुत्वा यद्यजतो वृदयद्भीः पुरं इयानो अभि वर्षसा भूत् ११
 एवा महो असुर वक्षथाय वज्रकः पङ्क्तिरुप सर्पदिन्द्रम् ।
 स इयानः करति स्वस्तिमस्मा इषमूर्जं सुक्षितिं विश्वमाभाः १२ [१५] (११५३)

(१००)

[नवमोऽनुवाकः ॥९॥ सू० १००-११२]

१२ दुवस्युर्वान्दनः । विश्वे देवाः । जगती, १२ त्रिष्टुप् ।

इन्द्र इह्यं मघवन् त्वावदिन्द्रज इह स्तुतः सुतपा बोधि नो वृधे ।
 देवोभिर्नः सविता प्रावतु श्रुतमा सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे १
 भराय सु भरत भागमृत्वियं प्र वायवे शुचिपे क्रन्दादिष्टये ।
 गौरस्य यः पर्यसः पीतिमानश आ सर्वतातिमर्दिति वृणीमहे २ (११५५)

आ नो देवः सविता साविषद्वयं ऋजूयते यजमानाय सुन्वते ।
यथा देवान् प्रतिभूषेम पाकवदा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ३
इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु विश्वहा राजा सोमः सुवितस्याध्येतु नः ।
यथायथा मित्रधितानि संवधुरा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ४
इन्द्र उक्थेन शर्वसा परुदधे बृहस्पते प्रतरीतास्यायुषः ।
यज्ञो मनुः प्रमतिर्नः पिता हि कमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ५
इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं सहो ऽग्निर्गृहे जरिता मेधिरः कविः ।
यज्ञश्च भूद्विदथे चारुरन्तम आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ६ [१६]

न वो गुहा चक्रम भूरि दुष्कृतं नाविष्ट्यं वसवो देवहेळनम् ।
माकिर्नो देवा अनृतस्य वर्षस आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ७
अपामीवां सविता साविषद्वयं ग्वरीय इदं सेधन्त्वद्वयः
ग्रावा यत्र मधुषुदुच्यते बृहदा सर्वतातिमदिति वृणीमहे ८
ऊर्ध्वो ग्रावा वसवोऽस्तु सोतरि विश्वा द्वेषांसि सनुतर्गुयोत ।
स नो देवः सविता पायुरीडय आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ९
ऊर्जं गावो यवसे पीवो अत्तन ऋतस्य याः सदने कोशे अद्ध्वे ।
तनूरेव तन्दो अस्तु भेषजमा सर्वतातिमदिति वृणीमहे १०
ऋतुप्रावा जरिता शर्वतामव इन्द्र इन्द्रदा प्रमतिः सुतावताम् ।
पूर्णमूर्धर्विव्यं यस्य सिक्तय आ सर्वतातिमदिति वृणीमहे ११

चित्रस्ते भानुः ऋतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जरणिप्रा अधृष्टाः ।
रजिष्ठया रज्या पश्व आ गोस्तूतूर्षति पर्यग्रं हुवस्युः

१२ [१७] (११६५)

(१०१)

१२ बुधः सौम्यः । विश्वे देवा, ऋत्विजो वा । त्रिष्टुप्; ४, ६ गायत्री; ५ बृहती; ९, १२ जगती ।

उद्धृध्यध्वे समनसः सखायः समग्निमिन्ध्वं बहवः सनीळाः ।
वृधिक्रामग्निमुपसं च देवी मिन्द्रावतोऽवसे नि ह्वये वः १
मन्द्रा कृणुध्वं धिय आ तनुध्वं नार्वमरित्रपरणीं कृणुध्वम् ।
इष्कृणुध्वमायुधारं कृणुध्वं प्राञ्चं यज्ञं प्र णयता सखायः २

(११६७)

युनक्त सीरा वि युगा तनुध्वं कृते योनौ वपतेह बीजम् ।
 गिरा च श्रुष्टिः सभरा असन्नो नेदीय इत् सृण्यः पृक्कमेयात् ३
 सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वि तन्वते पृथक् । धीरा देवेषु सुमनया ४
 निराहावान् कृणोतन् सं वरत्रा दधातन ।
 सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वयं सुषेकमनुपक्षितम् ५
 इष्कृताहावमवतं सुवरत्रं सुषेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् ६ [१८]

प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित् कृणुध्वम् ।
 द्रोणाहावमवतमश्मचक्र मंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणम् ७
 व्रजं कृणुध्वं स हि वो नृपाणो वर्म सीव्यध्वं बहुला पृथूनि ।
 पुरः कृणुध्वमार्यसीरधृष्टा मा वः सुसोच्चमसो दंहता तम् ८
 आ वो धियं यजियां वर्त ऊतये देवा देवी यजतां यजियामिह ।
 सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पर्यसा मही गौः ९
 आ तू षिञ्च हरीमीं द्रोपस्थे वाशीभिस्तक्षताश्मन्मयीभिः ।
 परि प्वजध्वं दशं कक्ष्याभि रूभे धुरौ प्रति वह्निं युनक्त १०
 उभे धुरौ वह्निरापिन्दमानो ऽन्तर्योनेव चरति द्विजानिः ।
 वनस्पतिं वन आस्थापयध्वं नि पू दधिध्वमखनन्त उत्सम् ११
 कपृन्नरः कपृथमुदधातन चोदयत खुदत वाजसातये ।
 निष्टिड्यः पुत्रमा ज्यावयोतय इन्द्रं स्वार्ध इह सोमपीतये १२ [१९] (११७७)

(१०२)

११ मुद्गलो भास्वः । द्रुघण, इन्द्रो वा । ऋष्टुप्, १, ३, १२ बृहती ।

प्र ते रथं मिथुकृत मिन्द्रोऽवतु धृष्णुया ।
 अस्मिन्नाजौ पुरुहूत श्रवाय्ये धनभक्षेणोऽव १
 उत स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत् सहस्रम् ।
 रथीरभून्मुद्गलानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना २
 अन्तर्यच्छ जिघांसतो वज्रमिन्द्राभिदासतः ।
 दासस्य वा मघवन्नार्यस्य वा सनुतर्यवया वधम् ३ (११८०)

उद्गो हृदमपिबज्जहृषाणः कूटं स्म तृहवुभिमातिमेति ।

प्र मुष्कभारः श्रव इच्छमानो ऽजिरं बाहू अभरत् सिषासन् ४

न्यक्रन्दयन्नपयन्त एन—ममेहयन् वृषभं मध्यं आजेः ।

तेन सूभर्वं शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः प्रधने जिगाय ५

कृकदैवे वृषभो युक्त आसी—दवावचीत् सारथिरस्य केशी ।

दुर्धैर्युक्तस्य द्रवतः सहानस कृच्छन्ति ष्मा निष्पदो मुद्गलानीम् ६ [२०]

उत प्रधिमुदहन्नस्य विद्वा—नुपायुनग्वंसंगमत्र शिक्षन् ।

इन्द्र उदावत् पतिमघ्याना—मरंहत पद्याभिः ककुद्धान् ७

शुनमष्ट्राव्यं चरत् कपर्दी वरत्रायां दार्वानह्यमानः ।

नृम्णानि कृण्वन् बहवे जनाय गाः पस्पशानस्तविषीरधत् ८

इमं तं पश्य वृषभस्य युञ्जं काष्ठाया मध्ये दुघृणं शयानम् ।

येन जिगाय शतवत् सहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु ९

आरे अघा को न्वि—त्था ददर्श यं युञ्जन्ति तम्वा स्थापयन्ति ।

नास्मै तृणं नोदुकमा भर—न्त्युत्तरो धुरो वहति प्रदेदिशत् १०

परिवृक्तेव पतिविद्यमानद् पीप्याना कूचक्रेणेव सिञ्चन् ।

एष्यया चिद्दृथा जयेम सुमङ्गलं सिनवदस्तु सातम् ११

त्वं विश्वस्य जगत—श्चक्षुरिन्द्रासि चक्षुषः ।

वृषा यद्वाजिं वृषणा सिषाससि चोदयन् वधिणा युजा १२ [२१] (११८९)

(१०३)

१३ ऐन्द्रोऽप्रतिरथः । इन्द्रः, ४ बृहस्पतिः, १२ अप्वा देवी, १३ मरुतो वा । त्रिष्टुप्, १३ अनुष्टुप् ।

आशुः शिशानो वृषभो न भीमो घनाघनः क्षोभणश्वर्षणीनाम् ।

संक्रन्दनोऽनिमिष एकवीरः शतं सेना अजयत् साकमिन्द्रः १

संक्रन्दनेनानिमिषेण जिष्णुना युत्कारेण दुश्चयवनेन धृष्णुना ।

तदिन्द्रेण जयत् तत् सहध्वं युधो नर इषुहस्तेन वृष्णा २

स इषुहस्तैः स निषङ्गिभिर्वशी संस्रष्टा स युध इन्द्रो गणेन ।

संस्रष्टजित् सोमपा बाहुशर्धु—ग्रधन्वा प्रतिहिताभिरस्ता ३ (११९२)

बृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्रा अपबाधमानः ।
 प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्तस्माकमेध्यविता रथानाम् ४
 बलविज्ञायः स्थविरः प्रवीरः सहस्वान् वाजी सहमान उग्रः ।
 अभिर्वीरो अभिसत्त्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र रथमा तिष्ठ गोवित् ५
 गोत्रभिर्दं गोविदं वज्रबाहुं जयन्तमज्म प्रमृणन्तमोजसा ।
 इमं सजाता अनु वीरयध्वमिन्द्रं सखायो अनु सं रभध्वम् ६ [२२]

अभि गोत्राणि सहसा गाहमानो ऽद्वयो वीरः शतमन्युरिन्द्रः ।
 दुरच्यवनः पृतनापाळयुध्योऽहं ऽस्माकं सेना अवतु प्र युत्सु ७
 इन्द्र आसा नेता बृहस्पतिर्दक्षिणा यज्ञः पुर एतु सोमः ।
 देवसेनानामभिभञ्जतीनां जयन्तीनां मरुतो यन्त्वग्रम् ८
 इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्यानां मरुतां शर्ध उग्रम् ।
 महामनसां भुवनच्यवानां घोषो देवानां जयतामुदस्थात् ९
 उद्धर्षय मघवन्नायुधा न्युत् सत्वेनां मामकानां मनांसि ।
 उद्धृत्रहन् वाजिनां वाजिना न्युद्धथानां जयतां यन्तु घोषाः १०
 अस्माकमिन्द्रः समृतेषु ध्वजेष्वस्माकं या इषवस्ता जयन्तु ।
 अस्माकं वीरा उत्तरे भवन्त्वस्माँ उ देवा अवता हवेषु ११
 अमीषां चित्तं प्रतिलोभयन्ती गृहाणाङ्गान्यप्ये परेहि ।
 अभि प्रेहि निर्दह हत्सु शोकै रन्धेनामित्रास्तमसा सचन्ताम् १२
 प्रेता जयता नर इन्द्रो वः शर्म यच्छतु ।
 उग्रा वः सन्त बाहवो ऽनाध्व्या यथासथ १३ [२३] (१२०२)

(१०४)

११ अष्टको वैदवामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

असावि सोमः पुरुहूत तुभ्यं हरिभ्यां यज्ञमुप याहि तूयम् ।
 तुभ्यं गिरो विप्रवीरा इयाना दधन्विर इन्द्र पिबा सुतस्य १
 अप्सु धूतस्य हरिवः पिबेह नृभिः सुतस्य जठरं पृणस्व ।
 मिमिक्षुर्यमद्रय इन्द्र तुभ्यं तेभिर्वधस्व मदमुक्थवाहः २
 प्रोग्रां पीति वृष्ण इयमि सत्यां प्रयै सुतस्य हर्यश्च तुभ्यम् ।
 इन्द्र धेनाभिरिह मादयस्व धीभिर्विश्वाभिः शच्या गृणानः ३ (१२०५)

ऊती शचीवस्तव वीर्येण वयो दधाना उशिज ऋतज्ञाः ।
 प्रजावदिन्द्र मनुषो दुरोणे तस्थुर्गृणन्तः सधमाद्यासः ४
 प्रणीतिभिष्टे हर्यश्व सुष्टोः सुषुम्नस्य पुरुचो जनासः ।
 मंहिष्ठाभूतिं वितिरे दधानाः स्तोतार इन्द्र तव सूनृताभिः ५ [२४]

उप ब्रह्माणि हरिवो हरिभ्यां सोमस्य याहि पीतये सुतस्य ।
 इन्द्र त्वा यज्ञः क्षममाणमानङ् द्वाश्वौ अस्यध्वरस्य प्रकेतः ६
 सहस्रवाजमभिमातिषाहं सुतेरेणं मघवानं सुवृक्तिम् ।
 उप भूषन्ति गिरो अप्रतीतमिन्द्रं नमस्या जरितुः पनन्त ७
 सप्तापो देवीः सुरणा अमृक्ता याभिः सिन्धुमतर इन्द्र पूभिर् ।
 नवतिं स्रोत्या नव च सर्वन्ती देवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः ८
 अपो महीरभिर्शस्तेरमुश्चो ऽजागरास्वधिं देव एकः ९
 इन्द्र यास्त्वं वृत्रतूर्ये चकर्थ ताभिर्विश्वायुस्तन्वं पुपुष्याः
 वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्तिरुतापि धेना पुरुहूतमीदृ १०
 आर्दयद्वृत्रमकृणोदु लोकं संसाहे शक्रः पृतना अभिष्टिः
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन् भरे नृतमं वाजसातौ ।
 शृण्वन्तमुग्रमतये समत्सु ध्रन्तं वृत्राणि संजितं धनानाम् ११ [२५] (११११)

(१०५)

११ कौत्सो दुर्मित्रः सुमित्रो वा । इन्द्रः । उष्णिक्; १ गायत्री वा; २, ७ पिपीलिकमध्या; ११ त्रिष्टुप् ।

कदा वसो स्तोत्रं हर्यत आव श्मशा रुधद्राः । दीर्घं सुतं वाताप्याय १
 हरी यस्य सुयुजा विव्रता वे र्वन्तानु शेपा । उभा रजी न केशिना पतिर्वन् २
 अप योरिन्द्रः पार्षज आ मर्तो न शश्रमाणो बिभीवान् । शुभे यद्युजे तविषीवान् ३
 सचायोरिन्द्रश्चकृष आ उपानसः संपर्यन् । नदयोर्विव्रतयोः शूर इन्द्रः ४
 अधि यस्तस्थौ केशवन्ता व्यचस्वन्ता न पुष्ट्यै । वनोति शिप्राभ्यां शिपिणीवान् ५ [२६]

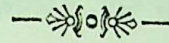
प्रास्तौहृष्वौजा ऋग्वेभिस्ततश्च शूरः शर्वसा । ऋभुर्न क्रतुभिर्मातरिश्वा ६
 वज्रं यश्चक्रे सुहनाय दस्यवे हिरीमशो हिरीमान् । अरुतहनुरज्जुतं न रजः ७
 अव नो वृजिना शिशी ह्यृचा वनेमानृचः । नाब्रह्मा यज्ञ ऋध्रजोषति त्वे ८
 ऊर्ध्वा यत् ते त्रेतिनी भूद्यज्ञस्य धूर्षु सद्मन् । सजूर्नावं स्वयंशसं सचायोः ९ (११११)

अधिये ते पृथिरुपसेचनी भू—च्छिये दर्विररेपाः । यया स्वे पात्रे सिञ्चस उत १०

शतं वा यदसुर्य प्रति त्वा सुमित्र इत्थास्तौदुर्मित्र इत्थास्तौत् ।

आवो यदस्युहृत्ये कुत्सपुत्रं प्रावो यदस्युहृत्ये कुत्सवत्सम् ११ [२७] (१२२४)

[षष्ठोऽध्यायः ॥६॥ व० १-२७]

(१०६)

११ भूतांशः काश्यपः । अश्विनौ । त्रिष्टुप् ।

उभा उ नूनं तदिदर्थयेथे वि तन्वाथे धियो वस्त्रापसेव ।

सध्रीचीना यातवे प्रेमजीगः सुदिनेव पृक्ष आ तंसयेथे १

उष्टारेव फर्वरेषु श्रयेथे प्रायोगेव श्वात्र्या शासुरेथः ।

दूतेव हि ष्ठो यशसा जनेषु मापं स्थातं महिषेवावपानात् २

साकंयुजां शकुनस्येव पक्षा पश्वेव चित्रा यजुरा गमिष्टम् ।

अग्निरिव देवयोर्दीदिवासा परिजमानेव यजथः पुरुत्रा ३

आपी वो अस्मे पितरेव पुत्रो—ग्रेव रुचा नृपतीव तुर्यै ।

इर्येव पुष्ट्यै किरणेव भुज्यै श्रुष्टीवानेव हवमा गमिष्टम् ४

वंसंगेव पूष्यां शिम्बाता मित्रेव क्रता शतरा शातपन्ता ।

वाजैवोच्चा वयसा घर्म्येष्ठा मेधेवेषा संपर्याडि पुरीषा ५ [१]

सूष्येव जर्भरीं तुर्फरीतू नैतोशेव तुर्फरीं पर्फरीकां ।

उदुन्यजेव जेमना मदेरू ता मे जराय्वजरं मरायु ६

पजेव चर्चरं जारं मरायु क्षत्रेवार्थेषु तर्तरीथ उग्रा ।

क्रभू नापत् खरमज्रा खरज्जु—वार्थुन पर्फरत् क्षयद्रयीणाम् ७

घर्मेव मधु जठरे सनेरू भगेविता तुर्फरी फारिवारम् ।

पतरेव चचरा चन्द्रनिर्णि—ङ्गानक्रङ्गा मनन्याडि न जग्मी ८

बृहन्तेव गम्भरेषु प्रतिष्ठां पादेव गाधं तरते विदाथः ।

कर्णेव शासुरनु हि स्मराथो—ऽशेव नो भजतं चित्रमप्रः ९

आरङ्गरेव मध्वरेथे सारधेव गवि नीचीनवारै ।

कीनारेव स्वेदमासिष्विद्वाना क्षामेवोर्जा सूर्यवसात् सचेथे १०

क्रध्याम स्तोमं सनुयाम वाज—मा नो मन्त्रं सरथेहोप यातम् ।

यशो न पक्कं मधु गोष्वन्त—रा भूतांशो अश्विनोः काममप्राः ११ [२] (१२३५)

(१०७)

११ दिव्य आङ्गिरसः, दक्षिणा वा प्राजापत्या । दक्षिणा, दक्षिणादातारो वा ।
शिष्टुप्, ४ जगती ।

- आविरभून्महि माघोनेमेषां विश्वं जीवं तमसो निरमोचि ।
महि ज्योतिः पितृभिर्दत्तमागा—दुरुः पन्था दक्षिणाया अदर्शि १
- उच्चा द्विवि दक्षिणावन्तो अस्थुर्ये अश्वदाः सह ते सूर्येण ।
हिरण्यदा अमृतत्वं भजन्ते वासोदाः सोम प्र तिरन्त आयुः २
- दैवीं पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो नहि ते पूणन्ति ।
अथा नरः प्रयतदक्षिणासो ऽवद्यभिया ब्रह्मवः पूणन्ति ३
- शतधारं वायुमर्कं स्वर्विदं नृचक्षस्ते अभि चक्षते हविः ।
ये पूणन्ति प्र च यच्छन्ति संगमे ते दक्षिणां दुहते सप्तमातरम् ४
- दक्षिणावान् प्रथमो हूत एति दक्षिणावान् ग्रामणीरग्रमेति ।
तमेव मन्ये नृपतिं जनानां यः प्रथमो दक्षिणामाविवाय ५ [३]
- तमेव ऋषिं तमु ब्रह्माणमाहु—र्यजन्यं सामगामुक्थशासम् ।
स शुक्रस्य तन्वो वेद तिस्रो यः प्रथमो दक्षिणया रराध ६
- दक्षिणाश्वं दक्षिणा गां ददाति दक्षिणा चन्द्रमुत यद्विरण्यम् ।
दक्षिणाघ्नं वनुते यो न आत्मा दक्षिणां वर्म कृणुते विजानन् ७
- न भोजा मम्रुर्न न्यर्थमीयु—र्न रिष्यन्ति न व्यथन्ते ह भोजाः ।
इदं यद्विश्वं भुवनं स्वश्चै—तत् सर्वं दक्षिणैभ्यो ददाति ८
- भोजा जिग्युः सुरभिं योनिमग्रे भोजा जिग्युर्वध्वं या सुवासाः ।
भोजा जिग्युरन्तःपेयं सुराया भोजा जिग्युर्ये अहूताः प्रयन्ति ९
- भोजायाश्वं सं मृजन्त्याशुं भोजायास्ते कन्याः शुभ्रमाना ।
भोजस्येदं पुष्करिणीव वेश्म परिष्कृतं देवमानेव चित्रम् १०
- भोजमश्वाः सुष्ठुवाहो वहन्ति सुवृद्धो वर्तते दक्षिणायाः ।
भोजं देवासोऽवता भरेषु भोजः शत्रून्त्समनीकेषु जेता ११ [४] (१२४६)

(१०८)

११ पणयोऽसुराः । सरमा देवता । २, ४, ६, ८, १०-११ सरमा देवशुनी ऋषिका ।
पणयो देवता । त्रिष्टुप् ।

किमिच्छन्तीं सरमा प्रेदमानद् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्मेहिंतिः का परितक्म्यासीत् कथं रसाया अतरः पयांसि १
इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्तीं पणयो निधीन् वः ।
अतिष्कदो भियसा तन्न आवत् तथा रसाया अतरं पयांसि २
कीदृङ्किन्द्रः सरमे का हंशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात् ।
आ च गच्छान्मित्रमेना दधामा—ऽथा गवां गोपतिर्नो भवाति ३
नाहं तं वेदु दभ्यं दभत् स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् ।
न तं गूहन्ति स्रवतो गभीरा हता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ४
इमा गावः सरमे या ऐच्छः परि दिवो अन्तान् सुभगे पतन्ती ।
कस्त एना अव सृजादयुध्व्य—तास्माकमायुधा सन्ति त्रिमा ५ [५]

असेन्या वः पणयो वचांस्य—निषव्यास्तन्वः सन्तु पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ६
अयं निधिः सरमे अद्रिबुध्नो गोभिरश्वैर्भिवसुभिर्नृष्टः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलकमा जगन्थ ७
एह गमन्नृषयः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवगवाः ।
त एतमूर्ध्वं वि भजन्त गोना—मथैतद्वचः पणयो वमन्ति ८
एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रबाधिता सहसा दैव्येन ।
स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ९
नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वसृत्व—मिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन् यदाय—मपात इत पणयो वरीयः १०
दूरमित पणयो वरीय उद्गावो यन्तु मिनतीर्कृतेन ।
बृहस्पतिर्या अविन्दुन्निगूळ्हाः सोमो ग्रावाण ऋषयश्च विप्राः ११ [६] (१२५७)

(१०९)

७ जुह्वर्हजया, ब्राह्मः ऊर्ध्वनाभा वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ६-७ अनुष्टुप् ।

तेऽवदन् प्रथमा ब्रह्मकिल्बिषे ऽकूपारः सलिलो मातरिश्वा ।

वीलुहरास्तप उग्रो मयोभू—रापो देवीः प्रथमजा ऋतेन १

सोमो राजा प्रथमो ब्रह्मजायां पुनः प्रायच्छदहणीयमानः ।

अन्वर्तिता वरुणो मित्र आसी—दुग्निर्होता हस्तगृह्या निनाय २

हस्तेनैव ग्राह्य आधिरस्या ब्रह्मजायेयमिति चेदवोचन् ।

न दूतार्यं प्रह्ये तस्थ एषा तथा राष्ट्रं गुपितं क्षत्रियस्य ३

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे सप्तऋषयस्तपसे ये निषेदुः ।

मीमा जाया ब्राह्मणस्योपनीता दुर्धा दधाति परमे व्योमन् ४

ब्रह्मचारी चरति वेविषद्विषः स देवानां भवत्येकमङ्गम् ।

तेन जायामन्वविन्दुद्वहस्पतिः सोमेन नीतां जुह्वं न देवाः ५

पुनर्वै देवा अददुः पुनर्मनुष्या उत ।

राजानः सत्यं कृण्वाना ब्रह्मजायां पुनर्ददुः ६

पुनर्दधि ब्रह्मजायां कृत्वा देवैर्निकिल्बिषम् ।

ऊर्जं पृथिव्या भक्त्वायौ—रुगायमुपासते ७ [७] (१२६४)

(११०)

११ जमदग्निर्भागवः, जामदग्न्यो रामो वा । आप्रीसूक्तं = (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्,

३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ वैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः

सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः) । त्रिष्टुप् ।

समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे देवो देवान् यजसि जातवेदः ।

आ च वह मित्रमहश्चिकित्वान् त्वं दूतः कविरसि प्रचेताः १

तनूनपात् पथ ऋतस्य यानान् मध्वा समञ्जन्तस्वदया सुजिह्व ।

मन्मानि धीभिरुत यज्ञमून्धन् देवत्रा च कृणुह्यध्वरं नः २

आजुह्वान ईड्यो वन्द्यश्चा ऽऽ याह्यमे वसुभिः सजोषाः ।

त्वं देवानामसि यह्य होता स एनान् यक्षीषितो यजीयान् ३

प्राचीनं बर्हिः प्रदिशा पृथिव्या वस्तोरस्या वृज्यते अग्रे अह्नाम् ।

व्यु प्रथते वितरं वरीयो देवेभ्यो अर्दितये स्योनम् ४

(१२६८)

व्यचस्वतीरुर्विया वि श्रयन्तां पतिभ्यो न जनयः शुभमानाः ।
देवीद्वारो बृहतीर्विश्वमिन्वा देवेभ्यो भवत सुप्रायणाः

५ [८]

आ सुष्वयन्ती यजते उपाके उपासानक्ता सदतां नि योनौ ।
विष्ये योषणे बृहती सुक्वमे अधि श्रियं शुक्लपिशं दधानि
देव्या होतारा प्रथमा सुवाचा मिमांसा यज्ञं मनुषो यजध्वै ।
प्रचोदयन्ता विदथेषु कारू प्राचीनं ज्योतिः प्रदिशा दिशन्ता
आ नो यज्ञं भारती तूयमे—त्वित्वा मनुष्वद्विह चेतयन्ती ।
तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं स्योनं सरस्वती स्वपसः सदन्तु
य इमे द्यावापृथिवी जनित्री रूपैरपिशद्भुवनानि विश्वा ।
तमद्य होतरिषितो यजीयान् देवं त्वष्टारमिह यक्षि विद्वान्
उपावसृज त्मन्या समञ्जन् देवानां पार्थ ऋतुथा हवीषि ।
वनस्पतिः शमिता देवो अग्निः स्वदन्तु हव्यं मधुना घृतेन
सद्यो जातो व्यमिमीत यज्ञ—मग्निर्देवानामभवत् पुरोगाः ।
अस्य होतुः प्रदिश्यतस्य वाचि स्वाहाकृतं हविरदन्तु देवाः

६

७

८

९

१०

११ [९] (११७५)

(१११)

१० वैरूपोऽष्टादंष्ट्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

मनीषिणः प्र भरध्वं मनीषां यथायथा मतयः सन्ति नृणाम् ।
इन्द्रं सत्यैरेरयामा कृतेभिः स हि वीरो गिर्वणस्युर्विदानः
ऋतस्य हि सदसो धीतिरद्यौत् सं गार्ष्ट्यो वृषभो गोभिरानद्र ।
उदतिष्ठत् तविवेणा रवेण महान्ति चित् सं विव्याचा रजांसि
इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदु स हि जिष्णुः पथिकृत् सूर्याय ।
आन्मेनां कृण्वन्नच्युतो भुवद्भोः पतिर्दिवः सनजा अप्रतीतः
इन्द्रो महा महतो अर्णवस्य व्रतामिनादङ्गिरोभिर्गृणानः ।
पुरुणि चिन्नि तताना रजांसि वाधार् यो धरुणं सत्यताता
इन्द्रो विवः प्रतिमानं पृथिव्या विश्वा वेदु सर्वना हन्ति शुष्णाम् ।
महीं चिद् द्यामातनोत् सूर्येण चास्कभ्रं चित् कम्भनेन स्कभीयान्

१

२

३

४

५ [१०]

वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रमस्तु—रदेवस्य शूशुवानस्य मायाः ।
वि धृष्णो अत्र धृषता जघन्था—ऽर्थाभवो मघवन् बाह्वोजाः

६

(११८१)

सचन्त यदुषसः सूर्येण चित्रामस्य केतवो रामविन्दन् ।	
आ यन्नक्षत्रं ददृशे दिवो न पुनर्यतो नकिरन्द्वा नु वेद	७
दूरं किल प्रथमा जग्मुरासा—मिन्द्रस्य याः प्रसवे ससुरापः ।	
कं स्विदग्रं कं बुध आसा—मापो मध्यं कं वो नूनमन्तः	८
सूजः सिन्धूरहिना जग्रसानां आदिदेताः प्र विविज्रे जवेन ।	
मुमुक्षमाणा उत या मुमुज्रे ऽधेदेता न रमन्ते नितित्ताः	९
सधीचीः सिन्धुमुशतीरिवायन् त्सनाज्जार अरितः पूर्भिदासाम् ।	
अस्तमा ते पार्थिवा वसू—न्यस्मे जग्मुः सूनृता इन्द्र पूर्वीः	१० [११] (१२८५)

(११२)

१० वैरूपो नभःप्रभेदनः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

इन्द्र पिबं प्रतिक्रामं सुतस्य प्रातःसावस्तव हि पूर्वपीतिः ।	
हर्षस्व हन्तवे शूर शत्रू—नुक्थेभिष्टे वीर्याः३ प्र ब्रवाम	१
यस्ते रथो मनसो जवीया—नेन्द्र तेन सोमपेयाय याहि ।	
तूयमा ते हरयः प्र द्रवन्तु येभिर्यासि वृषभिर्मन्दमानः	२
हरित्वता वर्चसा सूर्यस्य श्रेष्ठै रूपैस्तन्वं स्पर्शयस्व ।	
अस्माभिरिन्द्र सखिभिर्हुवानः सधीचीनो मादयस्वा निषद्य	३
यस्य त्यत् ते महिमानं मदे—ष्विमे मही रोदसी नाविविक्ताम् ।	
तदोक् आ हरिभिरिन्द्र युक्तैः प्रियेभिर्याहि प्रियमन्नमच्छं	४
यस्य शश्वत् पपिवाँ इन्द्र शत्रू—ननानुकृत्या रण्यां चकर्थ ।	
स ते पुंरधिं तविषीमियति स ते मदाय सुत इन्द्र सोमः	५ [१२]
इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिबा सोममेना शतक्रतो ।	
पूर्ण आहावो मक्षिरस्य मध्वो यं विश्व इदमिहयन्ति देवाः	६
वि हि त्वामिन्द्र पुरुधा जनासो हितप्रयसो वृषभ ह्वयन्ते ।	
अस्माकं ते मधुमत्तमानी—मा भुवन्त्सर्वना तेषु हर्य	७
प्र त इन्द्र पूर्व्याणि प्र नूनं वीर्यां वोचं प्रथमा कृतानि ।	
सतीनमन्युरश्रथायो अर्द्रि सुवेदुनामकृणोर्ब्रह्मणे गाम्	८

(१२९३)

नि षु सीद गणपते गणेषु त्वामाहुर्विप्रतमं कवीनाम् ।

न ऋते त्वत् क्रियते किं चनारे महामर्कं मघवश्चित्रमर्च

१

अभिख्या नो मघवन् नाधमानान् त्सखे बोधि वसुपते सखीनाम् ।

रणं कृधि रणकृत् सत्यशुष्मा ऽभक्ते चिदा भजा राये अस्मान्

१० [१३] (१२९५)

(११३)

[दशमोऽनुषाकः ॥१०॥ सू० ११३-१२८]

१० वैरूपः शतप्रभेदनः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप् ।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्ममावताम् ।

यदैत् कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत

१

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसां—ऽशुं दधन्वान् मधुनो वि रंक्षते ।

देवेभिरिन्द्रो मघवां सयावभि—वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः

२

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थित्था युधये शंसमाविदे ।

विश्वे ते अत्र मरुतः सह तमना ऽवर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम्

३

जज्ञान एव व्यबाधत् स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणम् ।

अवृश्चदद्विमव सस्यदः सृज—दस्तभ्नान्नाकं स्वपस्यया पृथुम्

४

आदिन्द्रः सत्रा तविषीरपत्यत् वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत् ।

अवाभरद्वृषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय काशुषे

५ [१४]

इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यो विरंक्षिनं ऋघायतो अरंहयन्त मन्यवे ।

वृत्रं यदुग्रो व्यदृश्चदोजसा ऽपो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्

६

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः ।

ध्वान्तं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मग्ना पूर्वहृतावपत्यत्

७

विश्वे देवासो अध वृण्वानि ते ऽवर्धयन्त्सोमवत्या वचस्यया ।

रुद्रं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मना ऽग्निर्न जम्भैस्तुष्वन्नमावयत्

८

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्क्रकभिः सख्येभिः सख्यानि प्र बोधत ।

इन्द्रो धुनिं च चुमुरिं च दृम्भय—च्छद्दामनस्या शृणुते कुभीतये

९

त्वं पुरुण्या भरा स्वश्या येभिर्मसै निवचनानि शंसन् ।

सुगेभिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो षु ण उर्विया गाधमद्य

१० [१५] (१३०५)

(११४)

१० वैरूपः सध्रिः, तापसो धर्मो वा । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ४ जगती ।

- धर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुस्तयोर्युष्टिं मातरिश्वां जगाम ।
 विवस्वयो दिधिषाणा अवेषन् विदुर्देवाः सहसामानमर्कम् १
 तिस्रो दुष्ट्राय निरुक्तीरुपासते दीर्घश्रुतो वि हि जानन्ति वद्वयः ।
 तासां नि चिक्युः कवयो निदानं परेषु या गुह्येषु व्रतेषु २
 चतुष्कपदा युवतिः सुपेशा घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते ।
 तस्यां सुपर्णा वृषणा नि षेदतुर्यत्र देवा दधिरे भागधेयम् ३
 एकः सुपर्णः स समुद्रमा विवेश स इदं विश्वं भुवनं वि चण्डे ।
 तं पाकेन मनसापश्यमन्तितस्तं माता रेळ्हि स उ रेळ्हि मातरम् ४
 सुपर्णं विप्राः कवयो वचोभिरेकं सन्तं बहुधा कल्पयन्ति ।
 छन्दांसि च दधतो अध्वरेषु ग्रहान्तसोमस्य मिमते द्वादश ५ [१६]
 पटत्रिंशश्च चतुरः कल्पयन्तश्छन्दांसि च दधत आद्रावुशम् ।
 यज्ञं विमाय कवयो मनीष क्रक्सामाभ्यां प्र रथं वर्तयन्ति ६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्म तं धीरा वाचा प्र णयन्ति सप्त ।
 आप्तानं तीर्थं क इह प्र वोचद्येन पथा प्रपिबन्ते सुतस्य ७
 सहस्रधा पञ्चदशान्युक्था यावद् द्यावापृथिवी तावदित तत् ।
 सहस्रधा महिमानः सहस्रं यावद्ब्रह्म विष्ठितं तावती वाक् ८
 कश्छन्दसां योगमा वेदु धीरः को धिष्ण्यां प्रति वाचं पपाद ।
 कमृत्विजामष्टमं शूरमाहुर्हरी इन्द्रस्य नि चिकाय कः स्वित्र ९
 भूम्या अन्तं पर्येके चरन्ति रथस्य धूर्षु युक्तासौ अस्थुः ।
 श्रमस्य दायं वि भजन्त्येभ्यो यदा यमो भवति हर्म्ये हितः १० [१७] (१३१५)

(११५)

९ वार्षिहव्य उपस्तुतः । अग्निः । जगती, ८ त्रिष्टुप्, ९ शकरी ।

- चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य वक्षथो न यो मातरावप्येति धातवे ।
 अनुधा यदि जीर्जनदधा च नु ववक्षं सद्यो महि दूत्यं चरन् १
 अग्निर्ह नाम धायि दन्नपस्तमः सं यो वना युवते भस्मना कृता ।
 अभिप्रमुरा जुह्वा स्वध्वर इनो न प्रोर्थमानो यवसे वृषा २ (१३१७)

तं वो विं न वृषदं देवमन्धस इन्दुं प्रोथन्तं प्रवपन्तमर्णवम् ।
 आसा वह्निं न शोचिषा विरिञ्चिन् महिषतं न सरजन्तमध्वनः ३
 वि यस्य ते जयसानस्याजर धक्षोर्न वाताः परि सन्त्यच्युताः ।
 आ रणवासो युयुधयो न सत्वनं त्रितं नशन्त प्र शिषन्त इष्टये ४
 स इदृग्निः कण्वतमः कण्वसखा ऽर्यः परस्यान्तरस्य तरुषः ।
 अग्निः पातु गृणतो अग्निः सूरी नग्निर्ददातु तेषामवो नः ५ [१८]

वाजिन्तमाय सह्यसे सुपिञ्च तूषु च्यवानो अनु जातवेदसे ।
 अनुद्रे चिद्यो धृषता वरं सते महिन्तमाय धन्वनेदविष्यते ६
 एषाग्निर्मतेः सह सूरिभिर्वसुः ष्टवे सहसः सूनरो नृभिः ।
 मित्रासो न ये सुधिता ऋतायवो द्यावो न द्युमैरभि सन्ति मानुषान् ७
 ऊर्जो नपात् सहसावन्निति त्वोपस्तुतस्य वन्दते वृषा वाक् ।
 त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधानाः ८
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य पुत्रा उपस्तुतास ऋषयोऽवोचन् ।
 तौश्च पाहि गृणतश्च सूरीन् वपङ्गुषलित्यूध्वासो अनक्षन् नमो नम इत्यूध्वासो अनक्षन् ९ [१९]

(११६)

(१३२४)

९ स्थौरोऽग्नियुतः स्थौरोऽग्नियूपो वा । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

पिबा सोमं महत इन्द्रियाय पिबा वृत्राय हन्तवे शविष्ठ ।
 पिब राये शर्वसे हूयमानः पिब मध्वस्तुपदिन्द्रा वृषस्व १
 अस्य पिब क्षुमतः प्रस्थितस्येन्द्र सोमस्य वरमा सुतस्य ।
 स्वस्तिदा मनसा मादयस्वा—ऽर्वाचीनो रेवते सौभगाय २
 ममत्तु त्वा दिव्यः सोम इन्द्र ममत्तु यः सूयते पार्थिवेषु ।
 ममत्तु येन वरिवश्चकथं ममत्तु येन निरिणासि शत्रून् ३
 आ द्विर्वाही अमिनो यात्विन्द्रो वृषा हरिभ्यां परिषिक्तमन्धः ।
 गव्या सुतस्य प्रभृतस्य मध्वः सत्रा खेदामरुशहा वृषस्व ४
 नि तिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्या—न्यव स्थिरा तनुहि यातुजूनाम् ।
 उग्राय ते सहो बलं ददामि प्रतीत्या शत्रून् विगृहेषु वृश्च ५ [२०] (१३२९)

व्य॒र्य इन्द्र॑ तनुहि श्रवा॑स्यो—जः स्थि॒रेव॑ धन्व॑नोऽभि॒मातीः
अ॒स्मद्वा॑वृ॒धानः॑ सहो॒भि—रनि॑भृष्टस्त॒न्वं वा॑वृ॒धस्व
इ॒दं ह॒विर्म॑घवन् तुभ्यं रा॒तं प्रा॒ति स॒म्रा॒ळह॑णानो गृ॒भाय ।
तुभ्यं सु॒तो म॑घवन् तुभ्यं प॒क्वोऽ॒ऽन्दी॑न्द्र पिब॑ च प्र॒स्थित॑स्य
अ॒न्दी॑दिन्द्र प्र॒स्थिते॑मा ह॒वींषि च॒नो द॑धिष्व प॒चतो॑त सोम॑म् ।
प्रय॑स्वन्तः प्रा॒ति ह॒र्याम॑सि त्वा स॒त्याः स॒न्तु य॑ज॒मान॑स्य का॒माः
प्रे॒न्दाग्नि॑भ्यां सुव॒चस्या॑मि॒यमि॑ सिन्धा॒विव॑ प्रेर॒यं नाव॑म॒कैः ।
अया॑ इव परि चरन्ति दे॒वा ये अ॒स्मभ्यं॑ धन॒दा उ॒द्भिद॑श्च

६

७

८

९ [२१] (१३३३)

(११७)

१ भिक्षुराक्षिरसः । धनान्नदानं । त्रिष्टुप्, १-२ जगती ।

न वा उ॒ दे॒वाः क्षु॒धमि॒द्वधं॑ द॒दु—रु॒ताशि॑तमु॒प ग॑च्छन्ति मृत्य॒घः ।
उ॒तो र॒यिः पृ॒णतो॑ नो॒प द॑स्य—त्यु॒तापृ॑णन् म॒र्द्धितारं॑ न वि॒न्दते
य आ॒धाय॑ च॒कमा॑नाय पि॒त्वो ऽन्न॑वा॒न्त्सन् र॑फितायो॒पज॑ग्मुषे ।
स्थि॒रं मनः॑ कृणुते से॒वते पु॒रो—तो चि॒त् स म॑र्द्धितारं॑ न वि॒न्दते
स इ॒न्द्रो॒जो यो गृ॑हवे द॒दा—त्यन्न॑कामाय च॒रते॑ कु॒शाय॑ ।
अ॒रम॑स्मै भवति या॒महू॑ता उ॒ताप॑रीषु कृणुते स॒खाय॑म्
न स स॒खा यो न द॑दाति स॒ख्ये स॒चाभु॑वे स॒चमा॑नाय पि॒त्वः ।
अपा॑स्मात् प्रे॒यान्न॑ तदो॒को अ॑स्ति पू॒णन्त॑म॒न्यम॑रणं चिदिच्छेत्
पू॒णीया॑दि॒न्नाध॑मानाय तव्यान् द्रा॒घीयां॑स॒मनु॑ पश्येत् पन्था॑म् ।
ओ हि॒ वर्त॑न्ते र॒थ्येव॑ च॒क्रा ऽन्य॑म॒न्यमु॑प तिष्ठन्त॒ रायः॑

१

२

३

४

५ [२२]

मो॒घम॑न्नं वि॒न्दते॑ अप्र॒चेताः॑ स॒त्यं ब्र॑वीमि व॒ध इ॒त् स त॑स्य ।
ना॒र्यम॑णं पु॒ष्यति॑ नो स॒खायं॑ के॒वला॑घो भवति के॒वला॑दी
कृ॒षन्नित् फा॒ल आ॑शि॒तं कृ॑णोति य॒न्नध्वा॑न॒मप॑ वृ॒ङ्क्ते च॑रि॒त्रैः ।
व॒दन् ब्र॑ह्माव॒दतो॑ वनी॒यान् पू॑ण॒न्नापि॑पृ॒णन्त॑म॒भि ष्या॑त्
ए॒कपा॑ङ्ग॒यो द्वि॑पदो वि च॒क्रमे॑ द्वि॒पात् त्रि॑पाद॒मभ्ये॑ति प॒श्चात् ।
चतु॑ष्पादेति द्वि॒पदो॑म॒भिस्वरे॑ संप॒श्यन् प॒ङ्क्तीरु॑पतिष्ठ॒मानः॑

६

७

८

(१३४१)

समौ चिन्द्रस्तौ न समं विविष्टः संभातरां चिन्नं समं दुहाते ।
यमयोश्चिन्नं समा वीर्याणि जाती चित सन्तौ न समं पृणीतः

९ [२३] (१३४९)

(११८)

९ उरुक्षय आमहीयधः । रक्षोहाऽग्निः । गायत्री ।

अग्ने हंसि न्य॥त्रिणं दीद्यन्मर्त्येण्वा	।	स्वे क्षये शुचिघ्नत	१
उत्तिष्ठसि स्वाहुतो घृतानि प्रति मोदसे	।	यत् त्वा सुचः समस्थिरन्	२
स आहुतो वि रोचते ऽग्निरीळिन्यो गिरा	।	सुचा प्रतीकमज्यते	३
घृतेनाग्निः समज्यते मधुप्रतीक आहुतः	।	रोचमानो विभावसुः	४
जरमाणः समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन	।	तं त्वा हवन्त मर्त्याः	५ [२४]
तं मर्ता अमर्त्यं घृतेनाग्निं संपर्यत	।	अदाभ्यं गृहपतिम्	६
अदाभ्येन शोचिषा ऽग्ने रक्षस्त्वं देह	।	गोपा क्रतुर्य दीदिहि	७
स त्वमग्ने प्रतीकेन प्रत्योष यातुधान्यः	।	उरुक्षयेषु दीद्यत्	८
तं त्वा गीर्भिरुरुक्षया हव्यवाहं समीधिरे	।	यजिष्ठं मानुषे जने	९ [२५] (१३५१)

(११९)

१३ ऐन्द्रो लवः । आत्मा (इन्द्रः) । गायत्री ।

इति वा इति मे मनो गामश्वं सनुयामिति	।	कुवित् सोमस्यापामिति	१
प्र वाता इव दोधत् उन्मा पीता अयंसत	।	कुवित् सोमस्यापामिति	२
उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाश्वः	।	कुवित् सोमस्यापामिति	३
उप मा मतिरस्थित वाश्वा पुत्रमिव प्रियम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	४
अहं तष्टेव वन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	५
नहि मे अक्षिपच्चना ऽच्छान्तसुः पञ्च कृष्टयः	।	कुवित् सोमस्यापामिति	६ [२६]

नहि मे रोदसी उभे अन्यं पक्षं च न प्रति	।	कुवित् सोमस्यापामिति	७
अभि द्यां महिना भुव मभीडेमां पृथिवीं महीम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	८
हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा	।	कुवित् सोमस्यापामिति	९
ओषमित् पृथिवीमहं जङ्घनानीह वेह वा	।	कुवित् सोमस्यापामिति	१०
विवि मे अन्यः पक्षोऽ ऽधो अन्यमचीकृषम्	।	कुवित् सोमस्यापामिति	११ (१३६९)

अहमस्मि महामहो ऽभिनभ्यमुदीषितः । कुवित सोमस्यापामिति १२
गृहो याम्यरकृतो देवेभ्यो हव्यवाहनः । कुवित सोमस्यापामिति १३ [२७] (१३६४)

[सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ व० १-३०]

(१२०)

९ आथर्वणो बृहद्विः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठं यतो जज्ञ उग्रस्त्वेषनृम्णः ।
सद्यो जज्ञानो नि रिणाति शत्रून् ननु यं विश्वे मदन्त्यूमाः १
वावृधानः शर्वसा भूर्योजाः शत्रुर्दुसायं भियसं दधाति ।
अव्यनच्च व्यनच्च सस्मि सं ते नवन्त प्रभृता मदेषु २
त्वे क्रतुमपि वृक्षन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्यूमाः ।
स्वादे स्वादीयः स्वादुना सृजा समदः सु मधु मधुनाभि योधीः ३
इति चिद्धि त्वा धना जयन्तं मदमदे अनुमदन्ति विप्राः ।
ओजीयो धृष्णो स्थिरमा तनुष्व मा त्वा दभन् यातुधाना वुरेवाः ४
त्वया वयं शाशन्नहे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि ।
चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयंसि ५ [१]
स्तुषेयं पुरुवर्षसमृभ्वमिनतममाप्यमाप्यानाम् ।
आ दधते शर्वसा सप्त दानून् प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि ६
नि तद्दधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे ।
आ मातरां स्थापयसे जिगत्नू अत इनोषि कर्वरा पुरूणि ७
इमा ब्रह्म बृहद्विो विवक्तीन्द्राय शूषमग्रियः स्वर्षाः ।
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरेश्व विश्वा अवृणोदप स्वाः ८
एवा महान् बृहद्विो अथर्वा ऽवोचत स्वां तन्वमिन्द्रमेव ।
स्वसारो मातरिभ्वरीरिप्राः हिन्वन्ति च शर्वसा वर्धयन्ति च ९ [२] (१३७३)

(१२१)

१० हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः । कः (प्रजापतिः) । त्रिष्टुप् ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।
स दाधार पृथिवीं द्यामुतेसां कस्मै देवाय हविषा विधेम १
य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।
यस्य छायामृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम २ (१३७५)

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव ।
 य ईशो अस्य द्विपदुश्चतुष्पदुः कस्मै देवाय हविषा विधेम ३
 यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्रं रसया सहाहुः ।
 यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ४
 येन द्यौरुग्रा पृथिवी च हृल्ला येन स्वः स्तभितं येन नाकः ।
 यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ५ [३]

यं कन्दर्सी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ।
 यत्राधि सूर उदितो विभाति कस्मै देवाय हविषा विधेम ६
 आपो ह यद्वृहतीर्विश्वमायन् गर्भं दधाना जनयन्तीरुग्निम् ।
 ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम ७
 यश्चिदापो महिना पथपश्यद् दक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम् ।
 यो देवेष्वधि देव एक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ८
 मा नो हिंसीज्जनिता यः पृथिव्या यो वा दिवं सत्यधर्मा जजान ।
 यश्चापश्चन्द्रा बृहतीर्जजान कस्मै देवाय हविषा विधेम ९
 प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव ।
 यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् १० [४] (१२८३)

(१२९)

८ चित्रमहा वासिष्ठः । अग्निः । जगतीः १, ५ त्रिष्टुप् ।

वसुं न चित्रमहसं गृणीषे वामं शेवमतिथिमद्विषेण्यम् ।
 स रासते शूरुधो विश्वधायसो ऽग्निर्होता गृहपतिः सुवीर्यम् १
 जुषाणो अग्निं प्रति हर्य मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुक्रतो ।
 घृतनिर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्ननु व्रतम् २
 सप्त धामानि परियन्नमर्त्यो दाशद्वाशुषे सुकृते मामहस्व ।
 सुवीरेण रयिणाग्ने स्वाभुवा यस्त आनद्र समिधा तं जुषस्व ३
 यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त ईळते सप्त वाजिनम् ।
 शुण्वन्तमग्निं घृतपृष्ठमुक्षणं पूणन्तं देवं पूणते सुवीर्यम् ४ (१२८७)

त्वं दूतः प्रथमो वरेण्यः स हूयमानो अमृताय मत्स्व ।

त्वां मर्जयन् मरुतो द्वाशुपो गृहे त्वां स्तोमेभिर्भृगवो वि रुरुचुः

५ [५]

इषं दुहन्त्सुदुषां विश्वधांसं यज्ञप्रिये यजमानाय सुकतो ।

अग्ने घृतस्नुस्त्रिर्ऋतानि दीद्य—द्वितीयं परिच्यन्त्सुकतूयसे

६

त्वामिवस्या उषसो व्युष्टिषु दूतं कृण्वाना अयजन्त मानुषाः ।

त्वां देवा महयाय्याय वावृधु—राज्यमग्ने निमृजन्तो अध्वरे

७

नि त्वा वसिष्ठा अहन्त वाजिनं गूणन्तो अग्ने विदथेषु वेधसः ।

रायस्पोषं यजमानेषु धारय यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः

८ [६] (१३९१)

(१२३)

८ वेनो भार्गवः । वेनः । त्रिष्टुप् ।

अयं वेनश्चोदयत् पृश्निगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने ।

इममपां संगमे सूर्यस्य शिशुं न विप्रां मतिभीं रिहन्ति

१

समुद्रादूर्मिमुदियति वेनो नभोजाः पृष्ठं हर्यतस्य दार्शि ।

ऋतस्य सानावधिं विष्टपि भ्राद्र समानं योनिमभ्यनूषत् वाः

२

समानं पूर्वीरभि वावशाना—स्तिष्ठन् वत्सस्य मातरः सनीलाः ।

ऋतस्य सानावधिं चक्रमाणा रिहन्ति मध्वो अमृतस्य वाणीः

३

जानन्तो रूपमकृपन्त विप्रां मृगस्य घोषं महिषस्य हि गमन् ।

ऋतेन यन्तो अधि सिन्धुमस्थु—विदद्वन्धर्वो अमृतानि नाम

४

अप्सरा जारमुपसिष्मियाणा योषां बिभर्ति परमे व्योमन् ।

चरत् प्रियस्य योनिषु प्रियः सन् त्सीदत् पक्षे हिरण्यये स वेनः

५ [७]

नाके सुपर्णमुप यत् पतन्तं हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा ।

हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्

६

ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके अस्थात् प्रत्यङ् चित्रा बिभ्रदुस्यायुधानि ।

वसानो अत्कं सुरभिं हृशे कं स्वर्णं नाम जनत प्रियाणि

७

वृषः समुद्रमभि यज्जिगाति पश्यन् गृध्रस्य चक्षसा विधर्मन् ।

भानुः शुक्रेण शोचिषा चक्रान—स्तृतीयं चक्रे रजसि प्रियाणि

८ [८] (१३९९)

(१२४)

९ अग्निः, १, ५-९ अग्नि-वरुण-सोमाः । १ अग्निः; २-४ अग्नेरात्मा; ५, ७-८ वरुणः;
६ सोमः, ९ इन्द्रः । त्रिष्टुप्, ७ जगती ।

इमं नो अश्रु उप यज्ञमेहि पञ्चयामं त्रिवृतं सप्ततन्तुम् ।
असौ हव्यवाळुत नः पुरोगा ज्योगेव दीर्घं तम् आशयिष्ठाः १
अदेवाद्देवः प्रचता गुहा यन् प्रपश्यमानो अमृतत्वमेमि ।
शिवं यत् सन्तमशिबो जहामि स्वात् सख्यादर्णीं नाभिमेमि २
पश्यन्नन्यस्या अतिथिं वयाया ऋतस्य धाम वि मिमे पुरुणि ।
शंसांमि पित्रे असुराय शेवमयजियाद्यजियं भागमेमि ३
बहीः समा अकरमन्तरस्मिन्निन्द्रं वृणानः पितरं जहामि ।
अग्निः सोमो वरुणस्ते च्यवन्ते पर्यावर्द्धांस्तदवाम्यायन् ४
निर्माया उ त्वे असुरा अभूवन् त्वं च मा वरुण कामयासि ।
ऋतेन राजन्ननृतं विविश्चन् मम राष्ट्रस्याधिपत्यमेहि ५ [९]

इदं स्वदिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वरन्तरिक्षम् ।
हनाव वृत्रं निरोहि सोम हविष्ठा सन्तं हविषा यजाम ६
कविः कवित्वा विवि रूपमासजदप्रभूती वरुणो निरपः सृजत् ।
क्षेमं कृण्वाना जनयो न सिन्धवस्ता अस्य वर्णं शुचयो भरिभ्रति ७
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं संचन्ते ता इमा क्षेति स्वधया मदन्तीः ।
ता ई विशो न राजानं वृणाना बीभत्सुवो अप वृत्रादतिष्ठन् ८
बीभत्सूनां सयुजं हंसमाहुर्षां विव्यानां सख्ये चरन्तम् ।
अनुष्टुभमनु चर्चुर्यमाणमिन्द्रं नि चिक्युः कवयो मनीषा ९ [१०] (१४०८)

(१२५)

८ वागाभृणी । आत्मा । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

अहं रुद्रेभिर्वसुभिश्चराभ्यहमावित्यैरुत विश्वदेवैः ।
अहं मित्रावरुणोभा बिभर्म्यहमिन्द्राग्नी अहमश्विनोभा १
अहं सोममाहनसं बिभर्म्यहं त्वष्टारमुत पूषणं भर्गम् ।
अहं दधामि द्रविणं हविष्मते सुप्राव्येडं यजमानाय सुन्वते २ (१४१०)

अहं राष्ट्रीं संगमनीं वसूनां चिकितुषीं प्रथमां यज्ञियानाम् ।
 तां मां देवा व्यदधुः पुरुत्रा भूरिस्थात्रां भूर्यविशयन्तीम् ३
 मया सो अन्नमत्ति यो विपश्यति यः प्राणिति य ईं शृणोत्युक्तम् ।
 अमन्तवो मां त उप क्षियन्ति श्रुधि श्रुत श्रद्धिवं ते वदामि ४
 अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत मानुषेभिः ।
 यं कामये तंतमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं तमृषिं तं सुमेधाम् ५ [११]

अहं रुद्राय धनुरा तनोमि ब्रह्माद्विषे शरवे हन्तवा उं ।
 अहं जनाय समदं कृणोम्यहं द्यावापृथिवी आ विवेश ६
 अहं सुवे पितरमस्य मूर्धन् मम योनिरप्स्वन्तः समुद्रे ।
 ततो वि तिष्ठे भुवनानु विश्वोतामूं द्यां वर्ष्मणोप स्पृशामि ७
 अहमेव वात इव प्र वाम्या रभमाणा भुवनानि विश्वा ।
 परो दिवा पर एना पृथिव्यै तावती महिना सं बभूव ८ [१२] (१४१५)

(१२६)

८ शैलपिः कुलमलवर्हिषो, वामदेव्योऽहोमुखा । विश्वे देवाः । उपरिष्ठाद्बृहती, ८ त्रिष्टुप् ।

न तमंहो न दुरितं देवासो अष्ट मर्त्यम् ।
 सजोषसो यमर्यमा मित्रो नयन्ति वरुणो अति द्विषः १
 तद्वि वयं वृणीमहे वरुण मित्रार्यमन् ।
 येना निरंहसो यूयं पाथ नेथा च मर्त्यमति द्विषः २
 ते नूनं नोऽयमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 नर्यिष्ठा उ नो नेषणि पर्षिष्ठा उ नः पर्षण्यति द्विषः ३
 यूयं विश्वं परि पाथ वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 युष्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयोऽति द्विषः ४
 आदित्यासो अति सिधो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 उग्रं मरुद्भी रुद्रं हुवेमेन्द्रमग्निं स्वस्तयेऽति द्विषः ५
 नेतार ऊ षु णास्तिरो वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्षणीनामति द्विषः ६
 शुनमस्मभ्यमूतये वरुणो मित्रो अर्यमा ।
 शर्म यच्छन्तु सप्रथ आदित्यासो यदीमहे अति द्विषः ७

(१४२३)

यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित् पदि षिताममुञ्चता यजत्राः ।

एवो ष्वस्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः

८ [१३] (१४२४)

(१२७)

८ कुशिकः सौभरः, रात्रिर्वा भारद्वाजी । रात्रिः । गायत्री ।

रात्री व्यंह्यदायती पुरुत्रा देव्यक्षभिः । विश्वा अधि श्रियोऽधित १

ओर्विप्रा अमर्त्या निघतो देव्युद्धतः । ज्योतिषा बाधते तमः २

निरु स्वसारमस्कृतो पसं देव्यायती । अपेदु हासते तमः ३

सा नो अद्य यस्या वयं नि ते यामन्नविक्षमहि । वृक्षे न वसति वयः ४

नि ग्रामासो अविक्षत नि पद्वन्तो नि पक्षिणः । नि श्येनासंश्चिदुर्थिनः ५

यावया वृक्षं वृक्षं यवय स्तेनमूर्ध्ने । अथा नः सुतरा भव ६

उप मा पेपिशत तमः कृष्णं व्यक्तमस्थित । उप ऋणेव यातय ७

उप ते गा इवाकरं वृणीष्व दुहितर्दिवः । रात्रि स्तोमं न जिग्युषे ८ [१४] (१४३२)

(१२८)

९ विहव्य आङ्गिरसः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप्, ९ जगती ।

ममाग्नि वचो विहवेष्वस्तु वयं त्वेन्धानास्तन्वं पुषेम ।

मह्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वयाध्यक्षेण पृतना जयेम १

मम देवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः ।

ममान्तरिक्षमुरुनोकमस्तु मह्यं वातः पवतां कामे अस्मिन् २

मयि देवा द्रविणमा यजन्तां मय्याशीरस्तु मयि देवहूतिः ।

दैव्या होतारो वनुषन्त पूर्वे ऽरिष्टाः स्याम तन्वा सुवीराः ३

मह्यं यजन्तु मम यानि हव्या ऽऽकूतिः सत्या मनसो मे अस्तु ।

एनो मा नि गां कतमच्चनाहं विश्वे देवासो अर्धि वोचता नः ४

देवीः षष्ठुर्वीरुरु नः कृणोत विश्वे देवास इह वीरयध्वम् ।

मा हास्महि प्रजया मा तनूभिर्मा रंधाम द्विषते सोम राजन् ५ [१५]

अग्ने मन्युं प्रतिनुदन् परेषा मर्दब्धो गोपाः परि पाहि नस्त्वम् ।

प्रत्यश्चो यन्तु निगुतः पुनस्ते इमैषां चित्तं प्रबुधां वि नेशत ६

(१४३८)

धाता धातृणां भुवनस्य यस्पतिर्देवं ज्ञातारमभिमातिषाहम् ।

इमं यज्ञमश्विनोभा बृहस्पतिर्देवाः पान्तु यजमानं न्यर्थात् ७

उरुव्यचा नो महिषः शर्म यंस वृस्मिन् हवे पुरुहूतः पुरुक्षुः ।

स नः प्रजायै हर्यश्व मृळयेन्द्र मा नो रीरिषो मा परा दाः ८

ये नः सपत्ना अप ते भवन्ति न्द्राग्निभ्यामव बाधामहे तान् ।

वसवो रुद्रा आकृत्या उपरिस्पृशं मोघं चेत्तारमधिराजमक्रन् ९ [१६] (१४४१)

(१२९) [एकादशोऽनुवाकः ॥११॥ सू० १२९-१५१]

७ प्रजापतिः परमेष्ठी । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप् ।

नासदासीन्नो सदासीत् तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।

किमावरीवः कुह कस्य शर्मन्नम्भः किमासीद्गहनं गभीरम् १

न मृत्युरासीद्वृमृतं न तर्हि न राज्या अहं आसीत् प्रकेतः ।

आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्मान्द्रान्यन्न परः किं चनासं २

तम आसीत् तमसा गूळहमग्नेऽप्रकेतं संलिलं सर्वमा इदम् ।

तुच्छयेनाभ्वपिहितं यदासीत् तपसस्तन्महिनाजायतैकम् ३

कामस्तदग्ने समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।

सतो बन्धुममृति निर्विन्दन् हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषा ४

तिरश्चीनो विततो रश्मिरेषा मधः स्विदासीद्दुपरि स्विदासीत् ।

रेतोधा आसन् महिमान आसन् त्वधा अवस्तात् प्रयतिः परस्तात् ५

को अन्द्रा वेदु क इह प्र वोचत् कुत आजाता कुत इयं विसृष्टिः ।

अवाग्नेवा अस्य विसर्जनेनाऽथा को वेदु यत आबभूव ६

इयं विसृष्टिर्यत आबभूव यदि वा दधे यदि वा न ।

यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन् त्सो अङ्ग वेदु यदि वा न वेद ७ [१७] (१४४८)

(१३०)

७ यज्ञः प्राजापत्यः । भाववृत्तम् । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

यो यज्ञो विश्वतस्तन्तुभिस्तत् एकशतं देवकर्मभिरायतः ।

इमे वयन्ति पितरो य आययुः प्र वयाप वयेत्यासते तते १ (१४४९)

पुमौ एनं तनुत् उत कृणत्ति पुमान् वि तन्ने अधि नाके अस्मिन् ।	
इमे मयूखा उप सेदुरु सवुः सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे	२
कासीत् प्रमा प्रतिमा किं निदान—माज्यं किमासीत् परिधिः क आसीत् ।	
छन्वुः किमासीत् प्रउगं किमुक्थं यद्देवा देवमयजन्त विश्वे	३
अग्नेर्गायत्र्यभवत् सयुग्वो—ष्णिहया सविता सं बभूव ।	
अनुष्टुभा सोम उक्थैर्महस्वान् बृहस्पतेर्बृहती वाचमावत्	४
विराणिमित्रावरुणयोरभिथ्री—रिन्द्रस्य त्रिष्टुबिह भागो अहः ।	
विश्वान् देवाभ्यगत्या विवेश तेन चाकलप्र ऋषयो मनुष्याः	५
चाकलप्रे तेन ऋषयो मनुष्या यज्ञे जाते पितरो नः पुराणे ।	
पश्यन् मन्ये मनसा चक्षसा तान् य इमं यज्ञमयजन्त पूर्वे	६
सहस्तोमाः सहछन्दस आवृतः सहप्रमा ऋषयः सप्त दैव्याः ।	
पूर्वेषां पन्थामनुदृश्य धीरा अन्वालेभिरे रथ्योऽ न रश्मीन्	७ [१८] (१४५५)

(१३१)

७ सुकीर्तिः काक्षीवतः । इन्द्रः, ४-५ अश्विनौ । त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप् ।

अप प्राच इन्द्र विश्वा अमित्रा—नपापाचो अभिभूते नुदस्व ।	
अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तद् शर्मन् मदेम	१
कुविवृद्धः यवमन्तो यवं चि—द्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय ।	
इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः	२
नहि स्थूर्युतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेषु ।	
गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः	३
युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा ।	
विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम्	४
पुत्रमिव पितरावश्विनोभे—न्द्रावथुः काव्यैर्दुसनाभिः ।	
यत् सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक्	५
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृळीको भवतु विश्ववेदाः ।	
बार्धतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम	६ (१४६१)

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्या—ऽपि भद्रे सौमनसे स्याम ।

स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद् द्वेषः सनुतयुयोतु

७ [१९] (१४६२)

(१३२)

७ शकपूतो नामैधः । मित्रावरुणौ, १ द्युभूम्यश्विनः । विराड्रूपा, १ न्यङ्कुसारिणी,

२, ६ प्रस्तारपङ्क्तिः, ७ महासतोबृहती ।

ईजानमिद् द्यौर्गुतावसु—रीजानं भूमिरभि प्रभूषणि ।

ईजानं देवावश्विना—वभि सुमैरवर्धताम्

१

ता वाँ मित्रावरुणा धारयत्क्षिती सुषुम्नेषितत्वता यजामसि ।

युवोः क्राणाय सख्यै—रभि प्याम रक्षसः

२

अधा चिन्नु यद्विधिषामहे वा—मभि प्रियं रेक्णः पत्यमानाः ।

दृष्टाँ वा यत् पुष्यति रेक्णः सम्भारन् नकिरस्य मघानि

३

असावन्यो असुर सूयत् द्यौ—स्त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ।

मूर्धा रथस्य चाकृन् नैतावतैनसान्तकधृक्

४

अस्मिन्स्वेतच्छकपूत एनो हिते मित्रे निर्गतान् हन्ति वीरान् ।

अवोर्वा यद्धात् तनूष्ववः प्रियासु यज्ञियास्वर्वा

५

युवोर्हि मातादितिर्विचेतसा द्यौर्न भूमिः पर्यसा पुपूतनि ।

अव प्रिया दिदिष्टन् सूरौ निनित्क रश्मिभिः

६

युवं ह्यप्नराजावसीदतं तिष्ठद्रथं न धूर्षदं वनर्षदम् ।

ता नः कणूकयन्ती—नृमेधस्तत्रे अंहसः सुमेधस्तत्रे अंहसः

७ [२०] (१४६९)

(१३३)

७ सुदाः पैजवनः । इन्द्रः । शकरी, ४-६ महापङ्क्तिः, ७ त्रिष्टुप् ।

प्रो प्वस्मै पुरोरथ—मिन्द्राय शूपमर्चत ।

अभीकै चिदु लोककृत् संगे समत्सु वृत्रहा ऽस्माकं बोधि चोदिता

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

१

त्वं सिन्धूरवासृजो ऽधराचो अहन्नहिम् ।

अशत्रुर्हि जज्ञिषे विश्वं पुष्यसि वार्यं तं त्वा परि प्वजामहे

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

२

(१४७१)

वि षु विश्वा अरातयो ऽर्यो नश्नन्त नो धियः ।

अस्तासि शत्रवे वृधं यो न इन्द्र जिघांसति या ते रातिर्दुर्दिवसु

नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु

३

यो न इन्द्राभितो जनो वृकायुरादिदेशति ।

अधस्पदं तमीं कृधि विबाधो असि सासहि—नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ४

यो न इन्द्राभिदासति सनाभिर्यश्च निष्ट्यः ।

अव तस्य बलं तिर महीव द्यौरध तमना नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ५

ष्यमिन्द्र त्वायवः सखित्वमा रभामहे ।

ऋतस्य नः पथा नया—ऽति विश्वानि दुरिता नभन्तामन्यकेषां ज्याका अधि धन्वसु ६

अस्मभ्यं सु त्वमिन्द्र तां शिक्ष या दोहते प्रति वरं जरित्रे ।

अच्छिद्रोष्ठी पीपयद्यथा नः सहस्रधारा पर्यसा मही गौः

७ [२१] (१४७६)

(१३४)

७, १-६ (पूर्वार्धस्य) मान्धाता यौवनाश्वः, ६ (उत्तरार्धस्य)— ७ गोधा ऋषिका । इन्द्रः ।
महापङ्क्तिः, ७ पङ्क्तिः ।

उभे यद्विन्द्र रोदसी आपप्राथोषा इव ।

महान्तं त्वा महीनां सम्राजं चर्षणीनां देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् १

अव स्म दुर्हणायतो मर्तस्य तनुहि स्थिरम् ।

अधस्पदं तमीं कृधि यो अस्मां आदिदेशति देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् २

अव त्या बृहतीरिषो विश्वश्चन्द्रा अमित्रहन् ।

शचीभिः शक्र धूनुही—न्द्र विश्वाभिरूतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ३

अव यत् त्वं शतक्रतु—विन्द्र विश्वानि धूनुषे ।

रयिं न सुन्वते सचा सहस्रिणीभिरूतिभिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ४

अव स्वेदा इवाभितो विष्वक् पतन्तु दिद्यवः ।

दूर्वाया इव तन्तवो व्यस्मदेतु दुर्मतिर्देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ५

वीर्यं ह्यङ्कुशं यथा शक्तिं विभर्षि मन्तुमः ।

पूर्वेण मघवन् पदा ऽजो वयां यथा यमो देवी जनित्र्यजीजन—इन्द्रा जनित्र्यजीजनत् ६

नकिर्देवा मिनीमसि नकिरा योपयामसि मन्त्रश्रुत्यं चरामसि ।

पक्षेभिरपि कक्षेभि रत्राभि सं रभामहे

७ [२२] (१४८३)

(१३५)

७ कुमारो यामायनः । यमः । अनुष्टुप् ।

यस्मिन् वृक्षे सुपलाशे देवैः संपिबते यमः ।
अत्रा नो विशपतिः पिता पुराणां अनु वेनति १
पुराणां अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया । असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा अस्पृह्यं पुनः २
यं कुमार नवं रथं मचक्रं मनसाकृणोः । एकैषं विश्वतः प्राञ्च मपश्यन्नधि तिष्ठसि ३
यं कुमार प्रावर्तयो रथं विप्रेभ्यस्परि । तं सामानु प्रावर्तत समितो नाव्याहितम् ४
कः कुमारमजनय द्रथं को निर्वर्तयत् । कः स्विन् तदुद्य नो ब्रूया दनुदेयी यथामवत् ५
यथामवदनुदेयी ततो अग्रमजायत । पुरस्ताद्बुध आततः पश्चान्निरयणं कृतम् ६
इदं यमस्य सार्दनं देवमानं यदुच्यते ।
इयमस्य धम्यते नाली रथं गीर्भिः परिष्कृतः ७ [२३] (१४९०)

(१३६)

[७] १ जूतिः, २ वातजूतिः, ३ विप्रजूतिः, ४ वृषाणकः, ५ करिकतः, ६ एतशः, ७ ऋष्यशृङ्गः
(एते वातरशना मुनयः) । केशिनः = अग्नि-सूर्य-वायवः । अनुष्टुप् ।

केश्यग्निं केशी विषं केशी बिभर्ति रोदसी ।
केशी विश्वं स्वर्हृशे केशीदं ज्योतिरुच्यते १
मुनयो वातरशनाः पिशङ्गा वसते मला ।
वातस्यानु धार्जि यन्ति यहेवासो अविक्षत २
उन्मदिता मौनेयेन वाता आ तस्थिमा वयम् ।
शरीरेवुस्माकं यूयं मर्तासो अभि पश्यथ ३
अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत् ।
मुनिर्वैवस्यदेवस्य सौकृत्याय सखा हितः ४
वातस्याश्वो वायोः सखा ऽथो देवेषितो मुनिः ।
उभौ समुद्रावा क्षेति यश्च पूर्वं उतापरः ५
अप्सरसां गन्धर्वाणां मुगाणां चरणे चरन् ।
केशी केतस्य विद्वान् तस्वा स्वादुर्मदिन्तमः ६
वायुरस्मा उपामन्थत् पिनष्टि स्मा कुनन्तमा ।
केशी विषस्य पात्रेण यदुद्रेणापिबत् सह ७ [२४] (१४९७)

(१३७)

७, १ भरद्वाजः, २ कश्यपः, ३ गोतमः, ४ अत्रिः, ५ विश्वामिषः, ६ जमदग्निः,
७ वसिष्ठः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

उत देवा अवहितं देवा उन्नयथा पुनः ।	
उतागश्चकुपं देवा देवा जीवयथा पुनः	१
द्वाविमौ वार्ता वात आ सिन्धोरा परावतः ।	
दक्षं ते अन्य आ वातु परान्यो वातु यद्रपः	२
आ वात वाहि भेषजं वि वात वाहि यद्रपः ।	
त्वं हि विश्वभेषजो देवानां दूत ईयसे	३
आ त्वागमं शन्तातिभि रथो अरिष्टतातिभिः	
दक्षं ते भद्रमाभार्षि परा यक्षमं सुवामि ते	४
त्रायन्तामिह देवा स्त्रायतां मरुतां गुणः ।	
त्रायन्तां विश्वा भूतानि यथायमरपा असंत	५
आष इद्वा उ भेषजी रापो अमीवचातनीः ।	
आपः सर्वस्य भेषजी स्तास्ते कृण्वन्तु भेषजम्	६
हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां जिह्वा वाचः पुरोगवी ।	
अनामयित्नुभ्यां त्वा ताभ्यां त्वोप स्पृशामसि	७ [२५] (१५०४)

(१३८)

६ अङ्ग औरवः । इन्द्रः । जगती ।

तव त्य इन्द्र सख्येषु वह्नय ऋतं मन्वाना व्यदार्दिरुर्वलम् ।	
यत्रा दशस्यन्नुषसो रिणन्नपः कुत्साय मन्मन्त्रह्यश्च दुंसयः	१
अवांसृजः प्रस्वः श्वश्रयो गिरी नुदाज उस्त्रा अपिबो मधु प्रियम् ।	
अवर्धयो वनिनो अस्य दंससा शुशोच सूर्यं ऋतजातया गिरा	२
वि सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं द्विवो विदद्वासाय प्रतिमानमार्यः ।	
इळ्हानि पिप्रोरसुरस्य मायिन इन्द्रो व्यास्यच्चकुवां ऋजिश्वना	३
अनाधृष्टानि धृषितो व्यास्य न्निधीरिदेवां अमृणद्वयास्यः ।	
मासेव सूर्यो वसु पुर्यमा ददे गृणानः शत्रूरशृणाद्विरुक्मता	४ (१५०८)

अयुद्धसेनो विश्वा विभिन्वृता दाशद्वृत्रहा तुज्यानि तेजते ।
इन्द्रस्य वज्रादविभेदभिश्चथः प्राक्कामच्छुन्ध्यूरजहादुषा अनः
एता त्या ते श्रुत्यानि केवला यदेक एकमकृणोरयज्ञम् ।
मासां विधानमदधा अधि द्यवि त्वया विभिन्नं भरति प्रधिं पिता

५

६ [२६] (१५१०)

(१३९)

६ देवगन्धर्वो विश्वावसुः । सविता, ४-६ आत्मा । त्रिष्टुप् ।

सूर्यरश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात् सविता ज्योतिरुदयौ अजस्रम् ।
तस्य पूषा प्रसवे याति विद्वान् त्संपश्यन् विश्वा भुवनानि गोपाः
नृचक्षा एष दिवो मध्य आस्त आपप्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् ।
स विश्वाचीरभि चष्टे घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्
रायो बुधः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभि चष्टे शचीभिः ।
देव इव सविता सत्यधर्मेन्द्रो न तस्थौ समरे धनानाम्
विश्वावसुं सोम गन्धर्वमापो ददृशुषीस्तदृतेना व्यायन् ।
तदुन्वैदिन्द्रो रारहाण आसां परि सूर्यस्य परिधीरपश्यत्
विश्वावसुरभि तन्नो गृणातु दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः ।
यद्वा घा सत्यमुत यन्न विद्म धियो हिन्वानो धिय इन्नो अव्याः
सस्मिमविन्दुच्चरणे नदीनामपावृणोहुरो अश्मन्नजानाम् ।
प्रासां गन्धर्वो अमृतानि वोच दिन्द्रो दक्षं परि जानादुहीनाम्

१

२

३

४

५

६ [२७] (१५१६)

(१४०)

६ अग्निः पावकः । अग्निः । सतोबृहती, १-२ विष्टारपङ्क्तिः, ६ उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

अग्ने तव श्रवो वयो महि भ्राजन्ते अर्चयो विभावसो ।
बृहद्भानो शर्वसा वाजमुक्थ्यं दधासि दाशुषे कवे
पावकवर्चाः शुक्रवर्चा अनूनवर्चा उदियर्षि भानुना ।
पुत्रो मातरां विचरन्नुपावसि पूषाक्षि रोदसी उभे
ऊर्जो नपाजातवेदः सुशस्तिभिर्मन्दस्व धीतिभिर्हितः ।
त्वे इषः सं दधुर्भूरिर्वपसश्चित्रोतयो वामजाताः

१

२

३

(१५१९)

इरज्यन्मग्निं प्रथयस्व जन्तुभिर्—रस्मे रायो अमर्त्य ।

स दर्शितस्य वपुषो वि राजसि पूणक्षि सानसिं क्रतुम्

४

इष्कर्तारिमध्वरस्य प्रचेतसं क्षयन्तं राधसो महः ।

रातिं वामस्य सुभगां महीमिषं दधासि सानसिं रयिम्

५

ऋतावानं महिषं विश्वदर्शित—मग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनाः ।

श्रुत्कर्णं सप्रथस्तमं त्वा गिरा दैव्यं मानुषा युगा

६ [२८] (१५२२)

(१४१)

६ अग्निस्तापसः । विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अग्ने अच्छा वदेह नः प्रत्यङ् नः सुमना भव ।

प्र नो यच्छ विशस्पते धनदा असि नस्त्वम्

१

प्र नो यच्छत्वयमा प्र भगः प्र बृहस्पतिः ।

प्र देवाः प्रोत सूनृता रायो देवी ददातु नः

२

सोमं राजानमवसे ऽग्निं गीर्भिर्हवामहे ।

आवित्यान् विष्णुं सूर्यं ब्रह्माणं च बृहस्पतिम्

३

इन्द्रवायू बृहस्पतिं सुहवेह हवामहे ।

यथा नः सर्व इज्जनः संगत्यां सुमना असत्

४

अर्यमणं बृहस्पतिं मिन्द्रं दानाय चोदय ।

वातं विष्णुं सरस्वतीं सवितारं च वाजिनम्

५

त्वं नो अग्ने अग्निभिर्ब्रह्म यज्ञं च वर्धय ।

त्वं नो देवतातये रायो दानाय चोदय

६ [२९] (१५२८)

(१४२)

८ शाङ्खाः— १-२ जरिता, ३-४ द्रोणः, ५-६ सारिस्तृकः, ७-८ स्तम्भमित्रः । अग्निः ।

त्रिष्टुप्, १-२ जगती, ७-८ अनुष्टुप् ।

अयमग्ने जरिता त्वे अभूदपि सहसः सूनो नृत्वा न्यदस्त्याप्यम् ।

भद्रं हि शर्म त्रिवरुथमस्ति त आरे हिंसां नामप दिव्यमा कृधि

१

प्रवत् ते अग्ने जनिमा पितृयतः साचीव विश्वा भुवना न्युञ्जसे ।

प्र सप्तयुः प्र सनिषन्त नो धियः पुरंश्चरन्ति पशुषा इव त्मना

२

(१५३०)

उत वा उ परि वृणक्षि बप्स—द्वहोरग्न उलपस्य स्वधावः ।	
उत खिल्या उर्वराणां भवन्ति मा ते हेति तविषीं चुक्रुधाम	३
यदुद्धतो निवतो यासि बप्सत् पृथगेषि प्रगार्धिनीव सेना ।	
यदा ते वातो अनुवार्ति शोचि—र्वसेव श्मश्रु वपसि प्र भूम	४
प्रत्यस्य श्रेणयो दहश्च एकं नियानं बहवो रथासः ।	
बाहू यदग्ने अनुमर्मृजानो न्यङ्कुतानामन्वेषि भूमिम्	५
उत ते शुष्मा जिहतामुत् ते अर्चि—रुत् ते अग्ने शशमानस्य वाजाः ।	
उच्छ्वस्व नि नम वर्धमान आ त्वाद्य विश्वे वसवः सदन्तु	६
अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।	
अन्यं कृणुष्वेतः पन्थां तेन याहि वशां अनु	७
आयने ते परायणे दूर्वा रोहन्तु पुष्पिणीः ।	
हृदाश्च पुण्डरीकाणि समुद्रस्य गृहा इमे	८ [३०] (१५३६)

[अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ व० १-४९]

(१४३)

६ अग्निः सांख्यः । अश्विनो । अनुष्टुप् ।

त्यं चिदत्रिभृतजुर—मथमश्वं न यातवे ।	
कक्षीवन्तं यदी पुना रथं न कृणुथो नवम्	१
त्यं चिदश्वं न वाजिन—मरेणवो यमन्तत ।	
हृळ्हं ग्रन्थि न वि प्यत—मत्रिं यविष्ठमा रजः	२
नरा दंसिष्ठावत्रये शुभ्रा सिषासतं धियः ।	
अथा हि वां द्विवो नरा पुनः स्तोमो न विशसे	३
चिते तद्वां सुराधसा रातिः सुमतिराश्विना ।	
आ यन्नः सदेने पृथौ समने पर्यथो नरा	४
युवं भुज्युं समुद्र आ रजसः पार ईङ्क्षितम् ।	
यातमच्छा पतत्रिभि—र्नासत्या सातये कृतम्	५
आ वां सुमैः शंयू इव मंहिष्ठा विश्ववेदसा ।	
समस्मे भूषतं नरो—त्सं न पिप्युषीरिषः	६ [१] (१५४२)

(१४४)

६ ताक्ष्यः सुपर्णः, यामायन ऊर्ध्वकृशानो वा । इन्द्रः । गायत्री, २ बृहती,
५ सतोबृहती, ६ विष्टारपङ्क्तिः ।

अयं हि ते अमर्त्य इन्दुरत्यो न पत्यते । दक्षो विश्वार्युर्वधसे १

अयमस्मासु काव्य ऋभुर्वज्रो दास्वते ।

अयं बिभर्त्यूर्ध्वकृशानं मदमृभुर्न कृत्वयं मदम् २

घृष्टुः श्येनाय कृत्वन आसु स्वासु वंसंगः । अव दीधेदहीशुवः ३

यं सुपर्णः परावतः श्येनस्य पुत्र आभरत् । शतचक्रं योऽह्यो वर्तनिः ४

यं ते श्येनश्चारुमवृकं पदाभरदरुणं मानमन्धसः ।

एना वयो वि तार्यायुर्जीवस एना जागार बन्धुता ५

एवा तदिन्द्र इन्दुना देवेषु चिद्धारयाते महि त्यजः ।

कृत्वा वयो वि तार्यायुः सुक्रतो कृत्वायमस्मदा सुतः ६ [२] (१५४८)

(१४५)

६ इन्द्राणी । सपत्नीवाधनम् (उपनिषत्) । अनुष्टुप्, ६ पङ्क्तिः ।

इमां खनाम्योषधिं वीरुधं बलवत्तमाम् ।

यया सपत्नीं बाधते यया संविन्दते पतिम् १

उत्तानपर्णे सुभगे देवजूते सहस्वति ।

सपत्नीं मे परा धम पतिं मे केवलं कुरु २

उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्तराभ्यः ।

अथा सपत्नी या ममाऽधरा साधराभ्यः ३

नह्यस्या नाम गृभ्णामि नो अस्मिन् रमते जने ।

परमिव परावतं सपत्नीं गमयामसि ४

अहमस्मि सहमाना ऽथ त्वमसि सासहिः ।

उभे सहस्वती भूत्वी सपत्नीं मे सहावहे ५

उप तेऽधां सहमाना मभि त्वाधां सहीयसा ।

मामनु प्र ते मनो वत्सं गौरिव धावतु पथा वारिव धावतु ६ [३] (१५५६)

(१४६)

६ ऐरम्मदो देवमुनिः । अरण्यानी । अनुष्टुप् ।

अरण्यान्यरण्या—न्यसौ या प्रेव नश्यसि ।

कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिव विन्दतीऽ १

वृषारवाय वदते यदुपावति चिच्चिकः ।

आघाटिभिरिव धावय—न्नरण्यानिर्महीयते २

उत गाव इवाद—न्त्युत वेश्मेव दृश्यते ।

उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ३

गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीत् ।

वसन्नरण्यान्यां साय—मकुक्षदिति मन्यते ४

न वा अरण्यानिर्ह—न्त्यन्यश्चेन्नाभिगच्छति ।

स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते ५

आशन्नगन्धिं सुरभिं बह्वन्नामकृषीबलाम् ।

प्राहं मृगाणां मातरं—मरण्यानिर्मशंसिषम् ६ [४] (१५६०)

(१४७)

५ सुवेदाः शैरीषिः । इन्द्रः । जगती, ५ त्रिष्टुप् ।

श्रुते दधामि प्रथमाय मन्यवे ऽहन्यद्वृत्रं नयं विवेरपः ।

उभे यत्त्वा भवतो रोदसी अनु रेजते शुष्मात् पृथिवी चिदद्विवः १

त्वं मायाभिरनवद्य मायिनं श्रवस्यता मनसा वृत्रमर्दयः ।

त्वामिन्नरो वृणते गर्विष्टिषु त्वां विश्वासु हव्यास्विष्टिषु २

ऐषु चाकन्धि पुरुहूत सूरिषु वृधासो ये मघवन्नानशुर्मघम् ।

अर्चन्ति तोके तनये परिष्टिषु मेधसाता वाजिनमह्वये धने ३

स इन्द्र रायः सुभृतस्य चाकन—न्मवुं यो अस्य रंह्यं चिकेतति ।

त्वावृधो मघवन् कुश्वध्वरो मक्षू स वाजं भरते धना नृभिः ४

त्वं शर्धाय महिना गृणान उरु कृधि मघवञ्छग्धि रायः ।

त्वं नो मित्रो वरुणो न मायी पित्वो न दस्म दयसे विभक्ता ५ [५] (१५६५)

(१४८)

५ पृथुर्वैन्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

सुष्वाणासं इन्द्रं स्तुमसि त्वा ससवांसश्च तुविनृम्णं वाजम् ।

आ नो भर सुवितं यस्य चाकन् तमना तनां सनुयाम त्वोताः १

ऋष्वस्त्वामिन्द्र शूर जातो दासीर्विशः सूर्येण सहाः ।

गुहां हितं गुह्यं गूळहमप्सु बिभ्रुमसि प्रसवणे न सोमम् २

अर्यो वा गिरो अभ्यर्च विद्रा-नृषीणां विप्रः सुमतिं चकानः ।

ते स्याम ये रणयन्त सोमैरेनोत तुभ्यं रथोळ्ह भक्षैः ३

इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि दा नृभ्यो नृणां शूर शवः ।

तेभिर्भव सकृत्तुर्येषु चाक-न्नुत त्रायस्व गृणत उत स्तीन् ४

श्रुधी हवामिन्द्र शूर पृथ्या उत स्तवसे वेन्यस्याकैः ।

आ यस्ते योनिं घृतवन्तमस्वा-रुमिर्न निन्नैर्द्वयन्त वक्राः ५ [६] (१५७०)

(१४९)

५ अर्चन् हिरण्यस्तूपः । सविता । त्रिष्टुप् ।

सविता यन्त्रैः पृथिवीमरम्णा-दस्कम्भने सविता द्यामहं हत् ।

अश्वमिवाधुक्ष-द्धुनिमन्तरिक्ष-मतूर्ते बद्धं सविता समुद्रम् १

यत्रा समुद्रः स्कभितो व्यौन-दपां नपात् सविता तस्य वेद ।

अतो भूरत आ उत्थितं रजो ऽतो द्यावापृथिवी अप्रथेताम् २

पश्चेदमन्यदभवद्यजत्र-ममर्त्यस्य भुवनस्य भूना ।

सुपर्णो अङ्गः सधितुर्गरुत्मान् पूर्वी जातः स उ अस्यानु धर्म ३

गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वान् वाश्वेव वत्सं सुमना दुर्हाना ।

पतिरिव जायामभि नो न्येतु धर्ता द्विवः सविता विश्ववारः ४

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा त्वा ऽऽङ्गिरसो जुह्वे वाजे अस्मिन् ।

एवा त्वार्चन्नवसे वन्दमानः सोमस्येवांशुं प्रति जागराहम् ५ [७] (१५७५)

(१५०)

५ मृळीको वासिष्ठः । अग्निः । बृहती, ४-५ उपरिष्ठाज्ज्योतिः, ४ जगती वा ।

समिन्द्रश्चित् समिध्यसे देवेभ्यो हव्यवाहन ।

आदित्यै रुद्रेवसुमिर्न आ गहि मृळीकार्य न आ गहि १

(१५७६)

इमं यज्ञमिदं वचो जुजुषाण उपागहि ।

मतीसस्त्वा समिधान हवामहे मृळीकाय हवामहे

२

त्वामु जातवेदसं विश्ववारं गृणे धिया ।

अग्ने देवाँ आ वह नः प्रियव्रतान् मृळीकाय प्रियव्रतान्

३

अग्निर्देवो देवानामभवत् पुरोहितो ऽग्निं मनुष्याः ऋषयः समीधरे ।

अग्निं महो धनसातावहं हुवे मृळीकं धनसातये

४

अग्निरत्रिं भरद्वाजं गर्विष्ठिरं प्रावन्नः कण्वं त्रसदस्युमाहवे ।

अग्निं वसिष्ठो हवते पुरोहितो मृळीकाय पुरोहितः

५ [८] (१५८०)

(१५१)

५ श्रद्धा कामायनी । श्रद्धा । अनुष्टुप् ।

श्रद्धयाग्निः समिध्यते श्रद्धया हूयते हविः ।

श्रद्धां भगस्य मूर्धनि वचसा वेदयामसि

१

प्रियं श्रद्धे ददतः प्रियं श्रद्धे दिदासतः ।

प्रियं भोजेषु यज्वस्विदं म उदितं कृधि

२

यथा देवा असुरेषु श्रद्धामुग्रेषु चक्रिरे ।

एवं भोजेषु यज्वस्वस्माकमुदितं कृधि

३

श्रद्धां देवा यजमाना वायुगोपा उपासते ।

श्रद्धां हृदय्यायाकूत्या श्रद्धया विन्दते वसु

४

श्रद्धां प्रातर्हवामहे श्रद्धां मध्यंदिनं परि ।

श्रद्धां सूर्यस्य निम्नुचि श्रद्धे श्रद्धापयेह नः

५ [९] (१५८१)

(१५२)

[द्वादशोऽनुवाकः ॥१२॥ सू० १५२-१९१]

५ शासो भारद्वाजः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

शास इत्था महाँ अस्य मित्रखादो अद्भुतः ।

न यस्य हन्यते सखा न जीर्यते कदा चून

१

स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा विमृधो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः सोमपा अभयंकरः

२

(१५८७)

वि रक्षो वि मृधो जहि वि वृत्रस्य हनू रुज ।

वि मन्युमिन्द्र वृत्रह नमित्रस्याभिदासतः

३

वि न इन्द्र मृधो जहि नीचा यच्छ पृतन्यतः ।

यो अस्माँ अभिदास त्यधरं गमया तमः

४

अपेन्द्र द्विषतो मनो ऽप जिज्यासतो वधम् ।

वि मन्योः शर्म यच्छ वरीयो यवया वधम्

५ [१०] (१५९०)

(१५३)

५ देवजामय इन्द्रमातरः । इन्द्रः । गायत्री ।

इह्वर्यन्तीरपस्युव इन्द्रं जातमुपासते । भेजानासः सुवीर्यम्

१

त्वमिन्द्र बलादाधि सहस्रो जात ओजसः । त्वं वृषन् वृषेदसि

२

त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद् द्यामस्तभ्ना ओजसा

३

त्वमिन्द्र सजोषस मर्क बिभर्षि बाह्वोः । वज्रं शिशान ओजसा

४

त्वमिन्द्राभिभूरासि विश्वा जातान्योजसा । स विश्वा भुव आभवः

५ [११] (१५९५)

(१५४)

५ यमी वैवस्वती । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

सोम एकैभ्यः पवते घृतमेक उपासते ।

येभ्यो मधु प्रधावति ताँश्चिदेवापि गच्छतात्

१

तर्पसा ये अनाधृष्यास्तर्पसा ये स्वर्ययुः ।

तपो ये चक्रिरे महस्ताँश्चिदेवापि गच्छतात्

२

ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये तनूत्यजः ।

ये वा सहस्रदक्षिणास्ताँश्चिदेवापि गच्छतात्

३

ये चित् पूर्वं क्रतुसाप क्रतावान क्रतावृधः ।

पितृन् तर्पस्वतो यम ताँश्चिदेवापि गच्छतात्

४

सहस्रणीथाः कवयो ये गोपायन्ति सूर्यम् ।

ऋषीन् तर्पस्वतो यम तपोजाँ अपि गच्छतात्

५ [१२] (१६००)

(१५५)

५ शिरिम्बिठो भारद्वाजः । अलक्ष्मीघ्नम्, २-३ ब्रह्मणस्पतिः, ५ विश्वे देवाः । अनुष्टुप् ।

अरायि काणे विकीटे गिरिं गच्छ सदान्वे ।
शिरिम्बिठस्य सत्वंभिस्तेभिष्ठा चातयामसि १
चत्तो इतश्चत्तामुतः सर्वा भूणान्यारुषी ।
अराय्यं ब्रह्मणस्पते तीक्ष्णशृङ्गोदृषन्निहि २
अदो यदारु पृवते सिन्धोः पारे अपूरुषम् ।
तदा रभस्व दुर्हणो तेन गच्छ परस्तरम् ३
यद्ध प्राचीरजगन्तो रो मण्डूरधाणिकीः ।
हता इन्द्रस्य शत्रवः सर्वे बुद्धुदयाशवः ४
परीमे गार्मनेषत पर्यग्निमहृषत ।
वेवेष्वकृत श्रवः क इमाँ आ दधर्षति ५ [१३] (१६०५)

(१५६)

५ केतुराग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अग्निं हिन्वन्तु नो धियः सप्तिमाशुमिवाजिषु । तेन जेष्म धनं धनम् १
यया गा आकरामहे सेनयाग्ने तवोत्या । तां नो हिन्व मघत्तये २
आग्नें स्थूरं रायि भर पृथुं गोमन्तमश्विनम् । अङ्घ्रि खं वर्तया पणिम् ३
अग्ने नक्षत्रमजरमा सूर्यं रोहयो विवि । दधुज्ज्योतिर्जनेभ्यः ४
अग्ने केतुर्विशामसि प्रेष्ठः श्रेष्ठ उपस्थसत् । बोधां स्तोत्रे वयो दधत् ५ [१४] (१६१०)

(१५७)

५ भुवन आप्तयः, साधनो वा भौवनः । विश्वे देवाः । द्विपदा त्रिष्टुप् ।

इमा नु कं भुवना सीषधामेन्द्रश्च विश्वे च देवाः १
यज्ञं च नस्तन्वं च प्रजां चाऽऽदित्यैरिन्द्रः सह चीक्लपाति ॥१॥ २
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्धि रस्माकं भूत्वविता तनूनाम् ३
हत्वायं देवा असुरान् यदार्यन् देवा देवत्वमभिरक्षमाणाः ॥२॥ ४
प्रत्यश्चर्मकर्मनयञ्छचीमिरादित् स्वधामिषिरां पर्यपश्यन् ॥३॥ ५ [१५] (१६१५)

(१५८)

५ चक्षुः सौर्यः । सूर्यः । गायत्री, २ स्वराद् ।

सूर्यो नो दिवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निर्नः पार्थिवेभ्यः १	
जोषा सवितर्यस्य ते हरः शतं सुवाँ अर्हेति । पाहि नो विद्युतः पतन्त्याः २	
चक्षुर्नो देवः सविता चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः ३	
चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे चक्षुर्विर्यै तनूम्यः । सं चेदं वि च पश्येम ४	
सुसंहशं त्वा वयं प्रति पश्येम सूर्य । वि पश्येम नृचक्षसः ५ [१६] (१६२०)	

(१५९)

६ पौलोमी शची । शची (आत्मानं तुष्टाव) । अनुष्टुप् ।

उदुसौ सूर्यो अगा—दुदुयं मामको भगः ।	
अहं तद्विद्वला पति—मभ्यसाक्षि विपासहिः १	
अहं केतुरहं मूर्धा ऽहमुग्रा विवाचनी ।	
ममेदनु कर्तुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् २	
मम पुत्राः शत्रुहणो ऽथो मे दुहिता विराट् ।	
उताहमस्मि संजया पत्यौ मे श्लोकं उत्तमः ३	
येनेन्द्रो हविषा कृत्य—भवद् व्युम्युत्तमः ।	
इदं तदकि देवा असपत्ना किलाभुवम् ४	
असपत्ना सपत्नघ्नी जयन्त्यभिभूवरी ।	
आवृक्षमन्यासां वर्चो राधो अस्थेयसामिव ५	
समजैषमिमा अहं सपत्नीरभिभूवरी ।	
यथाहमस्य वीरस्य विराजानि जनस्य च ६ [१७] (१६२६)	

(१६०)

५ पूरणो वैश्वामित्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तीव्रस्याभिव्यसो अस्य पाहि सर्वरथा वि हरीं इह मुञ्च ।	
इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् तुभ्यमिमे सुतासः १	
तुभ्यं सुतास्तुभ्यमु सोत्वांस—स्त्वां गिरः श्वाभ्या आ ह्वयन्ति ।	
इन्द्रेदमद्य सर्वं जुषाणो विश्वस्य विद्रां इह पाहि सोमम् २	
य उशता मनसा सोममस्मै सर्वहृदा देवकामः सुनोति ।	
न गा इन्द्रस्तस्य परा ददाति प्रशस्तमिच्चारुमस्मै कृणोति ३ (१६२९)	

अनुस्पष्टो भवत्येषो अस्य यो अस्मै रेवान् न सुनोति सोमम् ।

निररत्नौ मघवा तं दधाति ब्रह्मद्विषो हन्त्यनानुदिष्टः

अश्वायन्तो गव्यन्तो वाजयन्तो हवामहे त्वोपगन्तवा उ ।

आभूषन्तस्ते सुमतौ नवायां वयमिन्द्र त्वा शुनं हुवेम

४

५ [१८] (१६३१)

(१६१)

५ प्राजापत्यो यक्ष्मनाशनः । इन्द्राग्नी, राजयक्ष्मघ्नं वा । त्रिष्टुप्, ५ अनुष्टुप् ।

मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय क—मज्ञातयक्ष्मादुत राजयक्ष्मात् ।

ग्राहिर्जग्राह यदि वैतदेनं तस्या इन्द्राग्नी प्र मुमुक्षतमेनम्

यदि क्षितायुर्यदि वा परेतो यदि मृत्योरन्तिकं नीत एव ।

तमा हरामि निर्रितेरुपस्था—दस्पर्धमेनं शतशारदाय

सहस्राक्षेण शतशारदेन शतायुषा हविषाहर्षमेनम् ।

शतं यथेमं शरवो नयातीन्द्रो विश्वस्य दुरितस्य पारम्

शतं जीव शरवो वर्धमानः शतं हेमन्ताञ्छतमु वसन्तान् ।

शतमिन्द्राग्नी संविता बृहस्पतिः शतायुषा हविषेम पुनर्दुः

आहर्षि त्वाविदं त्वा पुनरागाः पुनर्नव ।

सर्वाङ्गः सर्वं ते चक्षुः सर्वमायुश्च तेऽविदम्

१

२

३

४

५ [१९] (१६३६)

(१६२)

६ ब्राह्मो रक्षोहा । रक्षोहा । अनुष्टुप् ।

ब्रह्मणाग्निः संविवानो रक्षोहा बाधतामितः ।

अमीवा यस्ते गर्भं दुर्णामा योनिमाशये

यस्ते गर्भममीवा दुर्णामा योनिमाशये ।

अग्निष्टं ब्रह्मणा सह निष्क्रव्यादमनीनशत्

यस्ते हन्ति पतर्यन्तं निषत्सुं यः संरीसृपम् ।

जातं यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

यस्त ऊरु विहरत्यन्तरा दंपती शये ।

योनिं यो अन्तरारोळिह तमितो नाशयामसि

यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा जारो भूत्वा निपद्यते ।

प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

१

२

३

४

५

(१६४१)

यस्त्वा स्वप्नेन तमसा मोहयित्वा निपद्यते ।
प्रजां यस्ते जिघांसति तमितो नाशयामसि

६ [२०] (१६४१)

(१६३)

६ विवृहा काश्यपः । यक्षमनाशनम् । अनुष्टुप् ।

अक्षीभ्यां ते नासिकाभ्यां कर्णाभ्यां छुबुकादधि ।
यक्षं शीर्षण्यं मस्तिष्काज्जिह्वाया वि वृहामि ते १
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः कीकसाभ्यो अनुक्यात् ।
यक्षं दोषण्यं मंसाभ्यां बाहुभ्यां वि वृहामि ते २
आन्त्रेभ्यस्ते गुदाभ्यो वनिष्ठोर्हृदयादधि ।
यक्षं मतस्त्राभ्यां यक्रः प्लाशिभ्यो वि वृहामि ते ३
ऊरुभ्यां ते अक्षीवद्भ्यां पाष्णिभ्यां प्रपदाभ्याम् ।
यक्षं श्रोणिभ्यां भासदाज्जंससो वि वृहामि ते ४
मेहनाद्वनंकरणाहोमभ्यस्ते नखेभ्यः ।
यक्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ५
अङ्गादङ्गालोस्त्रोलोस्त्रो जातं पर्वणिपर्वणि ।
यक्षं सर्वस्मादात्मनस्तमिदं वि वृहामि ते ६

६ [२१] (१६४८)

(१६४)

५ प्रचेता आङ्गिरसः । दुःस्वमनाशनम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप्, ५ पङ्क्तिः ।

अपेहि मनसस्पते ऽपं क्राम परश्वर ।
परो निर्ऋत्या आ चक्ष्व बहुधा जीवतो मनः १
भद्रं वै वरं वृणते भद्रं युञ्जन्ति दक्षिणम् ।
भद्रं वैवस्वते चक्षुर्बहुत्रा जीवतो मनः २
यदाशसा निःशसाभिशसो पारिम जाग्रतो यत् स्वपन्तः ।
अग्निर्विश्वान्यपं दुष्कृता न्यजुष्टान्यारे अस्मद् दधातु ३
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते ऽभिद्रोहं चरामसि ।
प्रचेता न आङ्गिरसो द्विषतां पात्वंहसः ४
अजैष्माद्यासनाम चाऽभूमानागसो वयम् ।

जाग्रत्स्वप्नः संकल्पः पापो यं द्विष्मस्तं स क्रच्छतु यो नो द्वेष्टि तमृच्छतु ५ [२२] (१६५३)

(१६५)

५ नैर्ऋतः कपोतः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

देवाः कपोत इषितो यदिच्छन् दूतो निर्ऋत्या इदमाजगाम ।
 तस्मा अर्चाम कृण्वाम निष्कृतिं शं नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे १
 शिवः कपोत इषितो नो अस्त्वनागा देवाः शकुनो गृहेषु ।
 अग्निर्हि विप्रो जुषतां हविर्नः परि हेतिः पक्षिणी नो वृणक्तु २
 हेतिः पक्षिणी न दभ्यात्स्मा नाष्ट्या पदं कृणुते अग्निधाने ।
 शं नो गोभ्यश्च पुरुषेभ्यश्चास्तु मा नो हिंसीद्विह देवाः कपोतः ३
 यदुलूको वदति मोघमेतद्यत् कपोतः पदमग्नौ कृणोति ।
 यस्य दूतः प्रहित एष एतत् तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे ४
 ऋचा कपोतं नुदत प्रणोदुमिषं मदन्तः परि गां नयध्वम् ।
 संयोपर्यन्तो दुरितानि विश्वा हित्वा न ऊर्जं प्र पतात् पतिष्ठः ५ [२३] (१६५८)

(१६६)

५ ऋषभो वैराजः, ऋषभः शाकरो वा । सपत्नघ्नम् । अनुष्टुप्, ५ महापङ्क्तिः ।

ऋषभं मा समानानां सपत्नानां विषासहिम् ।
 हुन्तारं शत्रूणां कृधि विराजं गोपतिं गवाम् १
 अहमस्मि सपत्नहेन्द्र इवारिष्टो अक्षतः ।
 अधः सपत्ना मे पदो रिमे सर्वे अभिष्ठिताः २
 अत्रैव वोऽपि नद्याम्युभे आत्नी इव ज्यया ।
 वार्चस्पते नि षेधेमान् यथा मदधरं वदान् ३
 अभिभूरहमागमं विश्वकर्मण धाम्ना ।
 आ वञ्चित्तमा वो व्रतमा वोऽहं समितिं ददे ४
 योगक्षेमं व आदायाऽहं भूयासमुत्तम आ वो मूर्धानमक्रमीम् ।
 अधस्पदान्म उद्वदत मण्डूका इवोवृका न्मण्डूका उवृकादिव ५ [२४] (१६६३)

(१६७)

४ विश्वामित्र-जमदग्नी । इन्द्रः, ३ सोम-वरुण-बृहस्पति-अनुमति-
 मघवत्-धातृ-विधातारः । जगती ।

तुभ्येदमिन्द्र परि पिच्यते मधु त्वं सुतस्य कुलशस्य राजसि ।
 त्वं रयिं पुरुवीरामु नस्कृधि त्वं तपः परितप्याजयः स्वः १ (१६६४)

स्वर्जितं महि मन्वानमन्धसो हवामहे परि शक्रं सुताँ उप ।
 इमं नो यज्ञमिह बोधया गहि स्पृधो जयन्तं मघवानमीमहे २
 सोमस्य राजो वरुणस्य धर्मणि बृहस्पतेरनुमत्या उ शर्मणि ।
 तवाहमद्य मघवन्नुपस्तुतौ धातर्विधातः कलशाँ अभक्षयम् ३
 प्रसूतो भक्षमकरं चरावपि स्तोमं चेमं प्रथमः सूरिरुन्मृजे ।
 सुते सातेन यद्यागमं वां प्रति विश्वामित्रजमदग्नी दमे ४ [२५] (१६६७)

(१६८)

४ अनिलो वातायनः । वायुः । त्रिष्टुप् ।

वातस्य नु महिमानं रथस्य रुजन्नोति स्तनयन्नस्य घोषः ।
 द्विविस्पृग्यात्यरुणानि कृण्वन्नुतो एति पृथिव्या रेणुमस्यन् १
 सं प्रेरते अनु वातस्य विष्ठा ऐनं गच्छन्ति समनं न योषाः ।
 ताभिः सयुक् सरथं देव ईयते ऽस्य विश्वस्य भुवनस्य राजा २
 अन्तरिक्षे पथिभिरीयमानो न नि विंशते कतमच्चनाहः ।
 अपां सर्वा प्रथमजा ऋतावा क्व स्वज्जातः कुत आ बभूव ३
 आत्मा देवानां भुवनस्य गर्भो यथावशं चरति देव एषः ।
 घोषा इदस्य शृण्वरे न रूपं तस्मै वाताय हविषा विधेम ४ [२६] (१६७१)

(१६९)

४ शबरः काक्षीवतः । गावः । त्रिष्टुप् ।

मयोभूर्वातो अभि वातूसा ऊर्जस्वतीरोषधीरा रिशन्ताम् ।
 पीवस्वतीर्जीविधन्याः पिबन्त्ववसाय पद्वते रुद्र मृळ १
 याः सरूपा विरूपा एकरूपा यासामग्निरिष्ट्या नामानि वेद ।
 या अङ्गिरसस्तपसेह चक्रुस्ताभ्यः पर्जन्य महि शर्म यच्छ २
 या देवेषु तन्वमैरयन्त यासां सोमो विश्वा रूपाणि वेद ।
 ता अस्मभ्यं पर्यसा पिन्वमानाः प्रजार्वतीरिन्द्र गोष्ठे रिरीहि ३
 प्रजार्पतिर्मह्यमेता रराणो विश्वैर्देवैः पितृभिः संविद्वानः ।
 शिवाः सुतीरुप नो गोष्ठमाकृस्तासां वयं प्रजया सं संवेम ४ [२७] (१६७५)

(१७०)

४ विभ्राद सौर्यः । सूर्यः । जगती, ४ आस्तारपङ्क्तिः ।

विभ्राद् बृहत पिबतु सोम्यं मध्वायुर्दधद्यज्ञपतावविहृतम् ।	
वार्तजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजाः पुपोष पुरुधा वि राजति	१
विभ्राद् बृहत सुभृतं वाजसार्तमं धर्मेन् दिवो धरुणे सत्यमर्पितम् ।	
अमित्रहा वृत्रहा दस्युहंतमं ज्योतिर्जज्ञे असुरहा संपत्नहा	२
इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं विश्वजिद्धं न जिदुच्यते बृहत ।	
विश्वभ्राद् भ्राजो महि सूर्यो हृश उरु पप्रथे सह ओजो अच्युतम्	३
विभ्राजञ्ज्योतिषा स्वर्गच्छो रोचनं दिवः ।	
येनेमा विश्वा भुवन्नान्याभृता विश्वकर्मणा विश्वदैव्यावता	४ [२८] (१६७९)

(१७१)

४ इटो भार्गवः । इन्द्रः । गायत्री ।

त्वं त्यमिटतो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः । अशृणोः सोमिनो हवम्	१
त्वं मखस्य दोधतः शिरोऽव त्वचो भरः । अगच्छः सोमिनो गृहम्	२
त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यमास्त्रबुधाय वेन्यम् । मुहुः श्रद्धा मनस्यवे	३
त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं पश्चा सन्तं पुरस्कृधि । देवानां चित्तिरो वशम्	४ [२९] (१६८३)

(१७२)

४ संवर्त आक्षिरसः । उषाः । द्विपदा विराट् ।

आ याहि वनसा सह गावः सचन्त वर्तनिं यदूर्धभिः	१
आ याहि वस्व्या धिया मंहिष्ठो जारयन्मखः सुदानुभिः	॥१॥ २
पितुभृतो न तन्तुमित् सुदानवः प्रति दध्मो यजामसि	३
उषा अप स्वसुस्तमः सं वर्तयति वर्तनिं सुजातता	॥२॥ ४ [३०] (१६८७)

(१७३)

६ ध्रुव आक्षिरसः । राजां । अनुष्टुप् ।

आ त्वाहार्षमन्तरेधि ध्रुवस्तिष्ठारविचाचलिः ।	
विशस्वा सर्वा वाञ्छन्तु मा त्वद्वाष्ट्रमधि भ्रशत्	१ (१६८८)

इहैवेधि मापं च्योष्टाः पर्वत इवाधिचाचलिः ।

इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठे ह राष्ट्रमु धारय २

इममिन्द्रो अदीधरद् ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ।

तस्मै सोमो अधि ब्रवत् तस्मा उ ब्रह्मणस्पतिः ३

ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी ध्रुवासः पर्वतो इमे ।

ध्रुवं विश्वमिदं जगद् ध्रुवो राजा विशामयम् ४

ध्रुवं ते राजा वरुणो ध्रुवं देवो बृहस्पतिः ।

ध्रुवं त इन्द्रश्चाग्निश्च राष्ट्रं धारयतां ध्रुवम् ५

ध्रुवं ध्रुवेण हविषा ऽभि सोमं मृशामसि ।

अथो त इन्द्रः केवलीं विशो बलिहृतस्करत् ६ [३१] (१६९३)

(१७४)

५ अभीवर्त आङ्गिरसः । राजा । अनुष्टुप् ।

अभीवर्तेन हविषा येनेन्द्रो अभिवावृते ।

तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते ऽभि राष्ट्राय वर्तय १

अभिवृत्य सपत्नां नभि या नो अरातयः ।

अभि पृतन्यन्तं तिष्ठता ऽभि यो न इरस्यति २

अभि त्वा देवः सविता ऽभि सोमो अवीवृतत् ।

अभि त्वा विश्वा भूतान्यभीवर्तो यथासंसि ३

येनेन्द्रो हविषा कृत्य भवद् द्युम्युत्तमः ।

इदं तदकि देवा असपत्नः किलाभुवम् ४

असपत्नः सपत्नहा ऽभिराष्ट्रो विषासहिः ।

यथाहमेषां भूतानां विराजानि जनस्य च ५ [३२] (१६९८)

(१७५)

४ ऊर्ध्वग्रावा सर्प आर्बुदिः । ग्रावाणः । गायत्री ।

प्र वो ग्रावाणः सविता देवः सुवतु धर्मेणा । धूर्षु युज्यध्वं सुनुत १

ग्रावाणो अपं दुच्छुना मपं सेधत दुर्मतिम् । उस्त्राः कर्तन भेषजम् २ (१७००)

ग्रावाण उपरेष्वा महीयन्ते सजोषसः । वृष्णे दधतो वृष्ण्यम् ३
ग्रावाणः सविता नु वो देवः सुवतु धर्मणा । यजमानाय सुन्वते ४ [३३] (१७०२)

(१७६)

४ सुनुरार्धवः । १ ऋभवः, २-४ अग्निः । अनुष्टुप्, २ गायत्री ।

प्र सुनर्वं ऋभूणां बृहन्नवन्त वृजना ।
क्षामा ये विश्वधायसो ऽश्वन् धेनुं न मातरम् १
प्र देवं देव्या धिया भरता जातवेदसम् ।
हव्या नो वक्षदानुषक् २
अयमु प्य प्र देवयुर्होता यज्ञाय नीयते ।
स्थो न योरभीवृतो घृणीवाश्चेतति तमना ३
अयमग्निरुख्यत्यमृतादिव जन्मनः ।
सहसश्चित् सहीयान् देवो जीवातवे कृतः ४ [३४] (१७०६)

(१७७)

३ पतङ्गः प्राजापत्यः । मायाभेदः । त्रिष्टुप्, १ जगती ।

पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया हृदा पश्यन्ति मनसा विपश्चितः ।
समुद्रे अन्तः कवयो वि चक्षते मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः १
पतङ्गो वाचं मनसा विभर्ति तां गन्धर्वोऽवकुर्वन्त अन्तः ।
तां द्योतमानां स्वयं मनीषा मृतस्य पदे कवयो नि पान्ति २
अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परां च पथिमिश्रन्तम् ।
स सधीचीः स विषूचीर्वसान् आ वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः ३ [३५] (१७०९)

(१७८)

३ अरिष्टनेमिस्तार्क्ष्यः । तार्क्ष्यः । त्रिष्टुप् ।

त्यमु षु वाजिनं देवजूतं सहावानं तरुतारं रथानाम् ।
अरिष्टनेमिं पृतनार्जमाशुं स्वस्तये तार्क्ष्यमिहा हुवेम १
इन्द्रस्येव रातिमाजोहुवःनाः स्वस्तये नारमिवा रुहेम ।
उर्वी न पृथ्वी बहूले गर्भीरे मा वामेतौ मा परेतौ रिषाम २ (१७११)

सद्याश्चिद्यः शर्वसा पञ्च कृष्ठीः सूर्य इव ज्योतिषापस्ततान् ।
सहस्रसाः शतसा अस्य रंहि—न स्मा वरन्ते युवतिं न शयीम्

३ [३६](१७१२)

(१७९)

३ क्रमेण- शिविरौशीनरः, काशिराजः प्रतर्दनः, रौहिदश्वो बलुमनाः । इन्द्रः । त्रिष्टुप्. १ अनुष्टुप् ।

उत्सिष्ठताव पश्यते—न्दस्य भागमुत्थियम् ।

यदि श्रातो जुहोतन यद्यश्रातो ममत्तन

१

श्रातं हविरो प्विन्द्र प्र याहि जगाम सूरौ अध्वनो विमध्यम् ।

परि त्वासते निधिभिः सखायः कुलपा न ब्राजपतिं चरन्तम्

२

श्रातं मन्य ऊर्ध्वानि श्रातमग्नौ सुश्रातं मन्ये तहतं नवीयः ।

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य दुधः पिबेन्द्र वज्रिन् पुरुकृज्जुषाणः

३ [३७](१७१५)

(१८०)

३ जय ऐन्द्रः । इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

प्र संसाहिषे पुरुहूत शत्रू—ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु ।

इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्

१

मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः परावत आ जगन्था परस्याः ।

सुकं संजायं पविमिन्द्र तिग्मं वि शत्रून् ताळिह वि मृधो नुदस्व

२

इन्द्र क्षत्रमाभि वाममोजो ऽजायथा वृषभ चर्षणीनाम् ।

अपानुवो जनममित्रयन्त—मुरुं देवेभ्यो अकृणोरु लोकम्

३ [३८](१७१८)

(१८१)

३ क्रमेण- प्रथो वासिष्ठः, सप्रथो भारद्वाजः, घर्मः सौर्यः । विश्वे देवाः । त्रिष्टुप् ।

प्रथश्च यस्य सप्रथश्च नामा—ऽऽनुष्टुभस्य हविषो हविर्यत् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो रथन्तरमा जभारा वासिष्ठः

१

अविन्दुन्ते अतिहितं यदासीं—यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—भरद्वाजो बृहदा चक्रे अग्नेः

२

तैऽविन्दुन् मनसा दीध्याना यजुः ष्कन्नं प्रथमं देवयानम् ।

धातुर्द्युतानात् सवितुश्च विष्णो—रा सूर्यादभरन् घर्ममेते

३ [३९](१७२१)

(१८१)

३ तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यः । बृहस्पतिः । त्रिष्टुप् ।

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा तिरः पुनर्नेषदृघशंसाय मन्म ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह—न्नथां करद्यजमानाय शं योः

१

नराशंसो नोऽवतु प्रयाजे शं नो अस्त्वनुयाजो हवेषु ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह—न्नथां करद्यजमानाय शं योः

२

तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो ये ब्रह्मद्विषः शरवे हन्तवा उ ।

क्षिपदशस्तिमपं दुर्मतिं ह—न्नथां करद्यजमानाय शं योः

३ [४०] (१७२४)

(१८२)

३ प्रजावान् प्राजापत्यः । १ यजमानः, २ यजमानपत्नी, ३ होत्राशिषः । त्रिष्टुप् ।

अपश्यं त्वा मनसा चेर्कितानं तपसो जातं तपसो विभूतम् ।

इह प्रजामिह रयिं रराणः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकाम

१

अपश्यं त्वा मनसा दीध्यानां स्वायां तनू ऋत्वये नाधमानाम् ।

उप मामुच्चा युवतिर्बभूयाः प्र जायस्व प्रजया पुत्रकामे

२

अहं गर्भमदधामोषधीष्वहं विश्वेषु भुवनेष्वन्तः ।

अहं प्रजा अजनयं पृथिव्यामहं जनिभ्यो अपरीषु पुत्रान्

३ [४१] (१७२७)

(१८४)

३ त्वष्टा गर्भकर्ता, विष्णुर्वा प्राजापत्यः । १ विष्णु-द्वष्ट-प्रजापति-धातारः, २ सिनीवाली-सरस्वत्यश्विनः, ३ अश्विनौ । अनुष्टुप् ।

विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु ।

आ सिंश्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते

१

गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि सरस्वति ।

गर्भं ते अश्विनौ देवा—वा धत्तां पुंकरस्रजा

२

हिरण्ययीं अरणी यं निर्मन्थतो अश्विना ।

तं ते गर्भं हवामहे दशमे मासि सूतवे

३ [४२] (१७३०)

(१८५)

३ सत्यधृतिर्वाणिः । आदित्यः (स्वस्त्ययनम्) । गायत्री ।

महिं त्रीणामवोऽस्तु द्युक्षं मित्रस्यार्यम्णाः । दुराधर्षं वरुणस्य

१

न॒हि तेष्वा॑म॒मा च॒न नाध्व॑सु वा॒रणेषु॑ । ई॒शे रि॒पुर्घ॑शंसः २
यस्मै॑ पु॒त्रासो॑ अदि॒तेः प्र जी॒वसे॑ म॒र्त्यीय॑ । ज्योति॑र्यच्छ॒न्त्यज॑स्रम् ३ [४३](१७३३)

(१८६)

३ वातायन उलः । वायुः । गायत्री ।

वात आ खातु भेषजं	शंभु मयोभु नो हृदे । प्र ण आयूषि तारिषत्	१
उत वात पितासि न	उत भ्रातोत नः सखा । स नो जीवातवे कृधि	२
यकुदो वात ते गृहेऽ	ऽमृतस्य निधिर्हितः । ततो नो देहि जीवसे	३ [४४] (१७३६)

(१८७)

५ आग्नेयो वत्सः । अग्निः । गायत्री ।

प्राग्नये वाचमीरय वृषभार्य क्षितीनाम् । स नः पर्षदति द्विषः १
यः परस्याः परावत—स्तिरो धन्वातिरोचते । स नः पर्षदति द्विषः २
यो रक्षांसि निजूर्वति वृषां शुक्रेण शोचिषा । स नः पर्षदति द्विषः ३
यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति । स नः पर्षदति द्विषः ४
यो अस्य पारे रजसः शुक्रो अग्रिरजायत । स नः पर्षदति द्विषः ५ [४५] (१७४१)

(१८८)

३ आग्नेयः इयेनः । जातत्रेप्ता अग्निः । गायत्री ।

प्र नूनं जातवेदस—यश्वं हिनोत वाजिनम्	। इदं नो बर्हिः रासदे	१
अस्य प्र जातवेदसो विप्रवीरस्य मीळहुषः	। महीमियमि सुष्टुतिम्	२
या रुचो जातवेदसो देवत्रा हव्यवाहनीः	। तामिर्नो यज्ञमिन्वतु	३ [४६] (१७४४)

(१८९)

३ सर्पराक्षी । आत्मा, सूर्यो वा । गायत्री ।

आयं गौः पृश्निरक्रमी—दसदन्मातरं पुरः । पितरं च प्रयन्त्स्वः	१
अन्तश्चरति रोचना ऽस्य प्राणादपानती । व्यस्यन्महिषो दिवम्	२
त्रिंशद्भाम वि राजति वाक् पतद्भगव्यं धीयते । प्रति वस्तोरह द्युभिः	३ [४७] (१७४७)

(१९०)

३ माधुच्छन्दसोऽधमर्षणः । भाववृत्तम् । अनुष्टुप् ।

ऋतं च सत्यं चाभीद्धात् तप्तोऽध्यजायत । ततो राज्यजायत ततः समुद्रो अर्णवः १
समुद्रार्णवादधि संवत्सरो अजायत । अहोरात्राणि विदध द्विष्वस्य मिषतो वशी २
सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पृथिवीं चाऽन्तरिक्षमथो स्वः ३ [४८] (१७५०)

(१९१)

४ संवनन आङ्गिरसः । १ अग्निः, २-४ संज्ञानम् । अनुष्टुप्, ३ त्रिष्टुप् ।

संसमिद्युवसे वृषन्नग्ने विश्वान्यर्य आ ।
इलस्पदे समिध्यसे स नो वसून्पा भर १
सं गच्छध्वं सं वदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।
वेवा भागं यथा पूर्वं संजानाना उपासते २
समानो मन्त्रः समितिः समानी समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।
समानं मन्त्रमभि मन्त्रये वः समानेन वो हविषा जुहोमि ३
समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।
समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ४ [४९] (१७५४)

॥ इति दशमं मण्डलं समाप्तम् ॥

॥ ऋग्वेदसंहिता समाप्ता ॥

मन्त्रसंख्या

नवममण्डलस्यान्तपर्यन्तं	८७९८
दशममण्डलस्य	१७५४
(वालखिल्यसहितः) सर्वयोगः	१०५५२
वालखिल्यमन्त्राः	८०
(वालखिल्यरहितः) सर्वयोगः	१०४७२

ऋग्वेदे मण्डलानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

मण्डलानि ।	सूक्तसंख्या ।	मन्त्रसंख्या ।
प्रथममण्डलस्य	१९१	१००६
द्वितीयमण्डलस्य	४३	४२९
तृतीयमण्डलस्य	६२	६१७
चतुर्थमण्डलस्य	५८	५८२
पञ्चममण्डलस्य	८७	७२७
षष्ठमण्डलस्य	७५	७६५
सप्तममण्डलस्य	१०४	८४१
अष्टममण्डलस्य	९२	१६३६
नवममण्डलस्य	११४	११०८
दशममण्डलस्य	१९१	१७५४
	<hr/>	<hr/>
	१०१७	१०४७२
बालखिल्यसूक्तानाम्	११	८०
	<hr/>	<hr/>
	१०२८	१०५५२

अष्टकानुसारेण मन्त्रसंख्या ।

अष्टकानाम् ।	सूक्तानि ।	वर्गाः ।	ऋचः ।	अक्षराणि ।
प्रथमाष्टकस्य	१२१	२६५	१३७०	४८९३१
द्वितीयाष्टकस्य	११९	२२१	११४७	५१७१८
तृतीयाष्टकस्य	१२२	२२५	१२०९	४७६३६
चतुर्थाष्टकस्य	१४०	२५०	१२८९	४२७६२
पञ्चमाष्टकस्य	१२९	२३८	१२६३	४८०२२
षष्ठाष्टकस्य	१२४	३१३	१६५०	४८४१२
सप्तमाष्टकस्य	११६	२४८	१२६३	४७५६२
अष्टमाष्टकस्य	१४६	२४६	१२८१	५२१७८
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	१०१७	२००६	१०४७२	३९४२२१
बालखिल्यसूक्तानाम्	११	१८	८०	३०४४
	<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	१०२८	२०२४	१०५५२	३९७२६५

ऋग्वेदे गायत्र्यादिछन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	२४४९	५८,७७०
२ उष्णिक्	२८	३९८	११,१४४
३ अनुष्टुप्	३२	८५८	२७,४५६
४ बृहती	३६	३७१	१३,३०६
५ पङ्क्तिः	४०	४९८	१९,९२०
६ त्रिष्टुप्	४४	४२५१	१,८७,००४
७ जगती	४८	१३४६	६४,६०८
८ अतिजगती	५२	१७	८८४
९ शकरी	५६	१९	१,०६४
१० अतिशकरी	६०	१०	६००
११ अष्टिः	६४	७	४४८
१२ अत्यष्टिः	६८	८२	५,५७६
१३ धृतिः	७२	२	१४४
१४ अतिधृतिः	७६	१	७६
१५ द्विपदा गायत्री	१६	३	४८
१६ द्विपदा विराट्	२०	१३९	२,७८०
१७ द्विपदा त्रिष्टुप्	२२	१४	३०८
१८ द्विपदा जगती	२४	१	२४
१९ एकपदा विराट्	१०	५	५०
२० एकपदा त्रिष्टुप्	११	१	११
		१०४७२	३,९४,२२१

वाल्खिल्यादि सूक्तानां छन्दसां मन्त्रसंख्या ।

छन्दोनामानि ।	अक्षरसंख्या ।	छन्दसां मन्त्रसंख्या ।	अक्षराणि ।
१ गायत्री	२४	७	१६८
२ अनुष्टुप्	३२	२	६४
३ बृहती	३६	५६	२१२८
४ पङ्क्तिः	४०	१	४०
५ त्रिष्टुप्	४४	७	३०८
६ जगती	४८	७	३३६
		८०	३०४४
		सर्वयोगः १०५५२	३९,७२६५

अथ परिशिष्टानि ।

(अथ खिलसूक्तानि ।)

(१) [क्र० अ० १-४-८] [क्र० सं० १।५० सूक्तस्यानन्तरम्]

शनैश्चिदद्य सूर्येणाऽऽदित्येन सहोपसा । अहं यशस्विनां यशो विद्यारूपमुपा ददे १
उद्यन्नद्य वि नो भज पिता पुत्रेभ्यो यथा । दीर्घायुत्वस्य हेर्शिषे तस्य नो धेहि सूर्य २
उद्यन्तं त्वा मित्रमह आरोहन्तं विचक्षण । पर्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् ३

(२) [क्र० अ० ५-५-१६] [क्र० सं० १।५० सूक्तस्यानन्तरम्]

मा विभेर्न मरिच्यसि परि त्वा पामि सर्वतः । घनेन हन्मि वृश्चिकं महिं दण्डेनागतम् १
आदित्यरथवेगेन विष्णुर्बाहुबलेन च । गरुडपक्षनिपातेन भूमिं गच्छ महायशाः २
गरुडस्य पातमात्रेण त्रयो लोकाः प्रकंपिताः । प्रकंपिता मही सर्वा सशैलवनकानना ३
गगनं नष्टचन्द्रार्कं ज्योतिषं न प्रकाशते ।

वेवता भयभीताश्च मारुतो न प्लवार्यति [मारुतो न प्लवायत्यो नमः] ४

भो सर्प भद्रं भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ५

आस्तीकवचनं श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ६

नर्मदायै नमः प्रातः नर्मदायै नमो निशि । नमोऽस्तु नर्मदे तुभ्यं त्राहि मां विषसर्पतः ७

यो जरत्कारुणा जातो जरत्कार्वा महायशाः । तस्य स्मरामि भद्रं ते दूरं गच्छ महाविष ८

[असितं चार्तिमन्तं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । दिवा वा यदि वा रात्रौ नास्ति सर्पभयं भवेत् ९*]

अगस्तिर्माधवश्चैव मुचुकुंदो महामुनिः । कपिलो मुनिरास्तीकः पञ्चैते सुखशायिनः १०*]

खिललक्षणं = " परशाखीयं स्वशाखायामपेक्षावशात्पठ्यते तत्खिलमुच्यते । "

[म० भा० शां० ३२३।१० (कुं०) नीलकण्ठ-टीका]

सू० १ पाठभेदाः— १ शनैश्चित्सूर्येण आ० । ०रूपाण्या ददे । २ । देहि (तै० ब्रा० ७।६।२२) ।

सू० २ पाठभेदाः— १-०महं दण्डेना० । [१ घनेन० । अथर्व० १०।४।९] ३ जातमात्रेण । ४ भयवित्रस्ता ।

५ महायशाः । जनमेजयस्य । १० अगस्त्यो माधव० । [* ९-१० बहुषु पुस्तकेषु नोपलभ्येते ।]

(५-६ महाभारते आदि० ५८।२५-२६ कुं०)—

सर्पापसर्प भद्रं ते गच्छ सर्प महाविष । जनमेजयस्य यज्ञान्ते आस्तीकवचनं स्मर ॥

आस्तीकस्य वचः श्रुत्वा यः सर्पो न निवर्तते । शतधा भिद्यते मूर्ध्नि शिशवृक्षफलं यथा ॥

८ जरत्कारुणाज्जातोः जरत्कारुणाज्जातोः । भूमिं गच्छ । महायशाः ।

(महाभारते आदि० ५८।२४ कुं०) यो जरत्कारुणा जातो जरत्कारौ महायशाः ।

८-९ हरेत् । (महाभारते आदि० ५८।२३ कुं०)

असितं चार्तिमन्तं च सुनीतिं चापि यः स्मरेत् । दिवा वा यदि रात्रौ वा नास्य सर्पभयं भवेत् ॥

क्र० ९७

(३) [क्र० अ० २-७-१५] [क्र० मं० २-३२ सूक्तस्थानान्तरम् ।]

८ हिरण्यगर्भः । १-२ कुहूः, ३-४ अनुमतिः, ५-८ धाता ।

त्रिष्टुप्, ५ गायत्री; ३, ४, ७ अनुष्टुप् ।

कुहूमहं सुवृतं विद्वानापस—मस्मिन् यज्ञे सुहवां जोहवीमि ।	
सा नो ददातु श्रवणं पितॄणां तस्यै ते देवि हविषा विधेम	१
कुहूर्देवानाममृतस्य पत्नी हव्या नो अस्य हविषः शृणोतु ।	
सं द्वाशुषे किरतु भूरि वामं रायस्पोषं यजमाने दधातु	२
अनु नोऽद्यानुमति—यज्ञं देवेषु मन्यताम् ।	
अग्निश्च हव्यवाहनो भवतं द्वाशुषे मयः	३
अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृधि ।	
कत्वे दक्षाय नो हिनु प्र ण आर्येषि तारिषत्	४
धाता दधातु नो रयि—मीशानो जगतस्पतिः । स नः पूर्णेन वावनत्	५
धाता ददातु द्वाशुषे वसूनि प्रजाकामाय मीळहुषे दुरोणे ।	
तस्मै देवा अमृताः सं व्ययन्तां विश्वे देवासो अदितिः सजोषाः	६
धाता ददातु द्वाशुषे प्राचीं जीवातुमक्षिताम् ।	
वयं देवस्य धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः	७
धाता प्रजानामुत राय ईशे धातेदं विश्वं भुवनं जजान ।	
धाता कृष्टीरनिमिवाभिचष्टे धात्र इद्धव्यं घृतवज्जुहोत	८

(४) [क्र० अ० २-८-१२] [ऋग्वेदस्य द्वितीयमण्डलस्थान्ते ।]

भद्रं वद दक्षिणतो भद्रमुत्तरतो वद । भद्रं पुरस्तान्नो वद भद्रं पश्चात् कपिंजल	१
भद्रं वद पुत्रै—भद्रं वद गृहेषु च । भद्रमस्माकं नो वद भद्रं नो अभयं वद	२
भद्रमधस्तान्नो वद भद्रमुपरिष्टान्नो वद । भद्रं भद्रं न आ वद भद्रं नः सर्वतो वद	३
असपन्नः पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतस्कृधि । अभयं सततं पश्चाद् भद्रमुत्तरतो गृहे	४
यौवनानि मह्यसि जिग्युषामिव दुर्दुभिः । शकुंतक प्रदक्षिणं शतपत्राभि नो वद	५
आवदुंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्धि नः ।	
यदुत्पतन् वदसि कर्करिथं बृहद्वदेम विदथे सुवीराः	६

सू० ४ पाठभेदाः— १ क-पिंजलः (निरु० ३।४।१८) । २ ऽस्माकं वदः अभयं कृधि । ४ असपन्नं ।
६ (क्र० २।४।३) ॥

(५) [क्र० अ० ४-२-२५] [क्र० मं० ५।४४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

जागर्षि त्वं भुवने जातवेदो जागर्षि यत्र यजते हविष्मान् ।
इदं हविः श्रद्धधानो जुहोमि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम् १

(६) [क्र० अ० ४-३-३] [क्र० मं० ५।४९ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येतृणान्यग्ना—विरिणे वोवृकेऽपि वा । यवस्तृणैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् १
वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(७) [क्र० अ० ४-३-७] [क्र० मं० ५।५१ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

स्वस्त्ययनं ताक्ष्यमरिष्टनेमिं महद्भूतं वायसं देवतानाम् ।
असुरघ्नमिन्द्रसखं समत्सु बृहद्यशो नारामिवा रुहेम १
अंहोमुचमाङ्गिरसं गयं च स्वस्त्यात्रियं मनसा च ताक्ष्यम् ।
प्रयतपाणिः शरणं प्र पद्ये स्वस्ति संवाधेवध्रयं नो अस्तु २

(८) [क्र० अ० ४-४-२९] [क्र० ५।८४ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

वर्षन्तु ते विभावरी दिवो अभ्रस्य विद्युतः । रोहन्तु सर्वबीजा—न्यव ब्रह्माद्विषो जहि १

(९) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डलस्यान्ते ।]

आ ते गर्भो योनिमैतु पुमान् बाण इवेषुधिम् ।
आ वीरो जायतां पुत्रस्ते दशमास्यः १
करोमि ते प्राजापत्य—मा गर्भो योनिमैतु ते
अनूनः पूर्णो जायता—मश्लोणोऽपिशाचधीतः २
पुमस्ते पुत्रो नारि तं पुमाननुजायताम् ।
तानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नौ ३
यानि भद्राणि बीजा—न्युषभा जनयन्ति नः ।
तेस्त्वं पुत्रान् विन्दस्व सा प्रसूधेनुका भव ४

सू० ५।१ (क्र० ५।३।३) 'तेन पासि०' । सू० ६ पाठभेदाः— १ [निक्षिपेत्तत्प्रयत्नेन त्यक्तेऽन्यत्र भयावहम् । (ऋग्विधाने) । २ तृणं हस्ते धृत्वा उदके निक्षिपेत् ।] यत् स्तृणैरध्ययनं तदधीतं स्तृणानि भव ते भव । सू० ७ पाठभेदाः— १ महाद्भुतं । २ भयं च नो ।

कामः समृद्धयतां मह्यमपराजितमेव मे ।
यं कामं कामये देव तं मे वायो समर्द्धय

५

(१०) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्यान्ते ।]

अग्रिरैतु प्रथमो देवतानां सोऽस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।
तदयं राजा वरुणोऽनुमन्यतां यथेयं स्त्री पौत्रमघं न रोदात्
इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ।
अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभि प्रबुद्धयतामियम्
मा ते गृहे निशि घोष उत्थादन्यत्र त्वद्गुदत्यः सं विंशन्तु ।
मा त्वं विकैश्युर आवधिष्ठा जीवपत्नी पतिलोके विराज
पश्यन्ती प्रजां सुमनस्यमाना

१

२

३

अप्रजस्तां पौत्रमृत्युं पाप्मानमुत वाधम् ।

शीर्ष्णः स्रजमिवोन्मुच्य द्विषद्भ्यः प्रतिमुञ्चामि पाशम्
देवकृतं ब्राह्मणं कल्पमानं तेन हन्मि योनिषदः पिशाचान् ।
क्रव्यादो मृत्यूनधरान् पातयामि दीर्घमायुस्तव जीवन्तु पुत्राः

४

५

(११) [क्र० अ० ४-४-३४] [ऋग्वेदस्य पञ्चममण्डकस्यान्ते ।]

॥ अथ श्रीसूक्तम् ॥

(ऋषयः- आनन्द-कर्दम-श्रीद-चिह्नीताः श्रीपुत्राः । देवता- श्रीरश्मिश्च ।

छन्दः- अनुष्टुप्, ४ बृहती, ५-६ त्रिष्टुप्, १५ आस्तारपस्तिः)

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्यमीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १
तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् २
अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । श्रियं देवीमुप ह्वये श्रीमीं देवी जुषताम् ३
कां सोस्मितां हिरण्यप्रकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् ।
पद्मेस्थितां पद्मवर्णां तामिहोप ह्वये श्रियम् ४
चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् ।
तां पद्मिनीमीं शरणं प्र पद्ये ऽलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणे ५ [१]

सू० ११ पाठभेदाः- १ ० स्रजम्; ममा वह । ३ अश्वपूर्वां; ० प्रबोधिनीम्; देवीजुं । ५ पद्मनेमीं, पद्मनेमीं।
शरणमहं प्र०, वृणोमि ।

आदित्यवर्णे तपसोऽधि जातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः ।

तस्य फलानि तपसा नुदन्तु या अन्तरा याश्च बाह्या अलक्ष्मीः

६

उपैतु मां देवसखः—कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिमृद्धिं वृद्धातु मे ७

क्षुत्पिपासामलां ज्येष्ठा—मलक्ष्मीं नाशयाम्यहम् । अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ८

गन्धद्वारां दुराधर्षा नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोप ह्वये श्रियम् ९

मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मदि श्रीः श्रयतां यशः १० [२]

कर्दमेन प्रजा भूता मयि संभव कर्दम । श्रियं वासय मे कुले मातरं पद्ममालिनीम् ११

आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिकीर्त वस मे गृहे । नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले १२

आर्द्रा पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १३

आर्द्रा यः करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आ वह १४

तां म आ वह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् ।

यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो व्रास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम्

१५ [३]

यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् । सूक्तं पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत् १६

पद्मानने पद्मविपद्मपत्रे पद्मप्रिये पद्मदलायताक्षि ।

विश्वप्रिये विष्णुमनोऽनुकूले त्वत्पादपद्मं मयि सं नि धत्स्व

१७

पद्मानने पद्मऊरु पद्माक्षि पद्मसंभवे । तन्मे भजसि पद्माक्षि येन सौख्यं लभाम्यहम् १८

अश्वदायै गोदायै धनदायि महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकामांश्च देहि मे १९

पुत्रपौत्रधनं धान्यं हस्त्यश्वश्वतरी रथम् । प्रजानां भवसि माता आयुष्मन्तं करोतु मे २०

धनमग्निधनं वायु—धनं सूर्यो धनं वसुः । धनमिन्द्रो बृहस्पति—वरुणो धनमश्विना २१ [४]

वैनतेय सोमं पिब सोमं पिबतु वृत्रहा । सोमं धनस्य सोमिनो मह्यं ददातु सोमिनः २२

न क्रोधो न च मात्सर्यं न लोभो नाशुभा पतिः ।

भवन्ति कृतपुण्यानां भक्त्या श्रीसूक्तजार्पिनाम् ।

२३

६ मा यान्तरा०, ममान्तरा । ७ भूतःसु, ० भूतोऽस्तु, ० भूतोऽसि । ऋद्धि, वृद्धि । ११ मे गृहे ।

१२ सृजन्तु, सृजन्ति । १३ यः करि० । यष्टीं, पुष्टीं० । पिङ्गलां पद्म०, चन्द्रां हिर० । ममा वह । १४, ० यष्टीं,

पुष्करिणीं यष्टीं, यः करिणीं यष्टिं, पुष्करिणीं पुष्टीं, पुष्करिणीं पुष्टि । १५, लक्ष्मी मलप० । प्रभूति ।

१६ श्रियः पञ्च० । १८ पद्मासने पद्म । पद्मिनि पद्मपत्रे० । १९ अश्वदायै च गोदायै धनदायै, लभतां ।

२० हस्त्यश्वदिगवैडकम् । करोतु मां । २१ वरुणं धनमस्तु मे, वरुण धनममस्तु ते, ० धनमश्नुते ।

२२ मघं । २३ श्रीसूक्तजपकारिणाम्; भक्तानां श्रीसूक्तं जपेत् ।

सरसिजनिलये सरोजहस्ते धवलतरांशुकगंधमाल्यशोभे ।
 भगवति हरिवल्लभे मनोज्ञे त्रिभुवनभूतिकरि प्र सीद मह्यम् २४
 विष्णुपत्नीं क्षमां देवीं माधवीं माधवप्रियाम् । लक्ष्मीं प्रियसखीं भूमिं नमाम्यच्युतवल्लभाम् २५
 महालक्ष्म्यै च विद्महे विष्णुपत्न्यै च धीमहि । तन्नो लक्ष्मीः प्र चोदयात् २६
 आनंदः कर्दमः श्रीद—श्रिकृति इति विश्रुताः । ऋषयः श्रियः पुत्राश्च श्रीदेवीदेवता मताः २७
 ऋणरोगादिदारिद्र्य—पापक्षुदपमृत्यवः । भयशोकमनस्तापा नश्यन्तु मम सर्वदा २८ [५]
 श्रीवचस्वमायुष्यमारोग्यमाविधा—च्छोभमानं महीयते ।
 धनं धान्यं पशुं बहुपुत्रलाभं शतसंवत्सरं वीर्यमायुः २९

॥ इति श्रीसूक्तम् ॥ ×

२४ धवलतरा । शुभगन्धमाल्यशोभे, ०शुकगन्धमाल्यशो(शु)भे । ०भूतिकरी । २५ विष्णोः प्रिय० ।
 २६ महादेव्यै । २७ मा विधाच्छुभमानं, ०माविधाच् शुभमानं । २८ आनन्दकर्दमश्रीदचि० । २९ रोगशोक० ।
 × श्रीसूक्तस्यान्ते एते श्लोकाः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यन्ते—

(१)

विश्वेश्वर विरूपाक्ष विश्वरूप सदाशिव । शरणं भव भूतेश करुणाकर शंकर १
 हर शंभो महादेव विश्वेशामरवल्लभ । शिव शंकर सर्वात्मन् नीलकंठ नमोऽस्तु ते २
 मृत्युंजयाय रुद्राय नीलकंठाय शंभवे । अमृतेशाय शर्वाय महादेवाय ते नमः ३
 एतानि शिवनामानि यः पठेन्नियतः सकृत् । नास्ति मृत्युभयं तस्य पापरोगादि किंचन ४

(२)

यज्ञेशाच्युत गोविन्द माधवानन्त केशव । कृष्ण विष्णो हृषीकेश वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 कृष्णाय गोपिनाथाय चक्रिणे मुरवैरिणे । अमृतेशाय गोपाय गोविन्दाय नमो नमः २
 एतान्यनन्तनामानि मण्डलान्ते (सदा) पठेत् । ३

(३)

वासनाद् वासुदेवोऽसि वासितं ते जगत्त्रयं । सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते १
 दश सप्त च नामानि मण्डलान्तेषु यः पठेत् । स शिवस्य पदं गत्वा शिवलोके महीयते २
 एतानि शिवनामानि मण्डलान्ते सकृत्पठेत् ।
 (१) ३ भीमहादेवाय० ।

(१२) [क्र० अ० ४-७-२०] [क्र० सं० ६।४४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

चक्षुश्च भोत्रं च मनश्च वाक् च प्राणापानौ देह इदं शरीरम् ।

द्वौ प्रत्यश्चावनुलोमौ विसर्गवेतं तं मन्ये दशयन्त्रमुत्सम् १

नखश्च पृष्ठश्च करौ च बाहू जघे चोरु उदरं शिरश्च ।

रोमाणि मांसं रुधिरास्थिमज्जमेतच्छरीरं जलबुद्बुदोपमम् २

ध्रुवौ ललाटे च तथा च कर्णौ हनू कपोलौ छुबुकस्तथा च ।

ओष्ठौ च दन्ताश्च तथैव जिह्वा मे तच्छरीरं मुखरत्नकोशम् ३

(१३) [क्र० अ० ४-८-४] [क्र० सं० ६।४८ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

सूक्तान्तेऽस्येत्तृणान्यग्रा—विरिणे वोक्केऽपि वा । यद्वस्तुनैरधीतं तत् तृणानि भवति ध्रुवम् १

वापीकूपतडागानां समुद्रं गच्छ स्वाहा [अग्निं गच्छ स्वाहा] २

(१४) [क्र० अ० ५-३-३०] [क्र० सं० ७।३५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

शंवतीः पारयन्त्येते तं पृच्छन्ति वचो युजा । अभ्यारं तं यमाकेतुं य एवेदमिति ब्रवन् १

भासाकेतुं परिसृतं भारतीर्ब्रह्मवर्धनीः । संजानाना मही माता य एवेदमिति ब्रवत् २

इन्द्रस्तं किं विभुं प्रभुं भानुनेयं सरस्वतीम् । येन सूर्यमरोचय—द्येनेमे रोदसी उभे ३

जुषस्वाग्ने अङ्गिरः काण्वं मेध्यातिथिम् । मा त्वा सोमस्य बर्बहत सुतस्य मधुमत्तमः ४

त्वमग्ने अङ्गिरः शोचस्व देववीतमः । आ शंतम शंतमाभि—रभिष्टिभिः शान्तिः स्वस्तिमकुर्वत ५

शं नः कनिक्रदद् देवः पर्जन्यो अभि वर्षतु ।

शं नो द्यावापृथिवी शं प्रजाभ्यः शं न एधि द्विपदे शं चतुष्पदे ६

(१५) [क्र० अ० ५-४-२२] [क्र० सं० ७।५५ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

स्वप्न स्वप्राधिकरणे सर्वं नि ज्वापया जनम् । आसूर्यमन्यान् त्वापया—व्युषं जाग्रियामहम् १

अजगरो नाम सर्पः सर्पिरविषो महान् । तस्मिन् हि सर्पः सुधित—स्तेन त्वा स्वापयामसि २

सर्पः सर्पो अजगरः सर्पिरविषो महान् । तस्य सर्पात् सिन्धव—स्तस्य गाधमशीमहि ३

सू० १२ पाठभेदाः— २ उरश्च पृष्ठीश्च, उरश्च पृष्ठश्च, उरश्च पृष्टिश्च । लोमानि । ३ हनुः ।

सू० १३ पाठभेदाः— १ यद्वस्तुनैरध्ययनं तदधीति ०, यद्वस्तुनैरध्ययनस्तदधीतं स्तृणानि भवते भव । स्तृणान्य ० । यत् स्तृणैरध्ययनं ० । सूक्तान्ते स्तृणान्यग्रा ० ॥ २ ॥ (पश्य षष्ठं परिशिष्टम्)

सू० १४ पाठभेदाः— १ ०यन्त्येतं तं, यन्त्येतेदं । अभ्यारं सं । ब्रवत् । २ पुरुस्पृहं । ३ सरस्वती । ५ शान्तिं स्व०, शान्तिं स्व० ।

सू० १५ पाठभेदाः— १ स्वप्नः, यामिनं । ०द्वयुषं यद्वयुः ० ॥ ३ यस्य शुष्कांसि च ० ।

कालिको नाम सर्पो नवनागसहस्रबलः । यमुनहृदे ह सो जातोऽहं यो नारायणवाहनः	४
यदि कालिकदूतस्य यदि काःकालिकान्द्रयात् ।	
जन्मभूमिर्मतिक्रान्तो निर्विषो याति कालिकः	५
आ याहीन्द्र पृथिभिरीळितेभिर्—र्यज्ञमिमं नो भागधेयं जुषस्व ।	
तृप्तां जह्नुर्मातुलस्येव योषा भागस्ते पैतृष्वसेयी वपामिव	६
यशस्कं बलवन्तं प्रभुत्वं तमेव राजाधिपतिर्बभूव ।	
संकीर्णनागाश्वपतिर्नराणां सुमंगल्यं सततं कीर्धमायुः	७
कर्कोटको नाम सर्पो यो दृष्टीविष उच्यते । तस्य सर्पस्य सर्पत्वं तस्मै सर्प नमोऽस्तु ते	८
येऽदो रोचने द्विवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु । येषामप्सु सदस्कृतं तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः	९x
या इषवो यातुधानानां ये वा वनस्पतीननु । ये वावटेषु शेरते तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः	१०
नमो अस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये द्विवि तेभ्यः सर्पेभ्यो नमः	११
उग्रायुधाः प्रमतिनः प्रवीरा मायाविनो बलिनो मिच्छमानाः ।	
ये देवानसुराः पराभवन् तांस्त्वं वज्रेण मघवन् निवारय	१२

(१६) [क्र० अ० ५।६।२०] [क्र० मं० ७।९६ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे यस्य व्रतमुपतिष्ठन्त आपः ।
यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वन्तमवसे हुवेम

१

(१७) [क्र० अ० ५।७।४] [क्र० मं० ७।१०३ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

उपप्लवत मण्डूकि वर्षमा वद तादुरि । मध्ये हृदस्य प्लवस्व निगृह्य चतुरः पदः

१

(१८) [क्र० अ० ७।१।१८] [क्र० मं० ९।६७ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

पावमानीः स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्रुतः । ऋषिभिः संभूतो रसो ब्राह्मणेष्वमृतं हितम् १
पावमानीर्दिशन्तु न इमं लोकमर्थो अमुम् । कामान् त्समर्धयन्तु नो देवीर्देवैः समाहिताः २
येन देवाः पवित्रेणा—त्मानं पुनते सदा । तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु माम् । ३

४ यामुनहृदे संजातो ह । ५ काकालिकान्द्रयात्, काकालिकान्द्रयम्, काःकालिकान्द्रयम् । ० भूमिपरिक्रान्तो ।
x ९-११ ये वामी (वा० य० १३-८, ७, ६) । (१६) १ [श्री० सू० पू० अ० ३।८]

सू० १७ पाठभेदाः- १ उपप्लवद । मण्डूकी । प्लवस्य । निगृह्य । परः ।

सू० १८ पाठभेदाः- २ म इमं । देवैर्देवीः । ३ सहस्रेण धारेण ।

- प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामं हिरण्यमयम् । तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे ४
- इन्द्रः पुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या ।
- यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मा जातवेदा मूर्जयन्त्या पुनातु ५
- ऋषयस्तु तपस्तेषुः सर्वे स्वर्गजिगीषवः । तपन्तस्तपसोऽग्रेण पावमानीर्कचोऽब्रुवन् ६ [१]
- यन्मे गर्भे वसंतः पापमुग्रं यज्जायमानस्य च किञ्चिदन्यत् ।
- जातस्य च यच्चापि च वर्धतो मे तत् पावमानीभिरहं पुनामि ७
- मातापित्रोर्यज्ञं कृतं वचो मे यत् स्थावरं जुद्धममाब्रूव ।
- विश्वस्य तत् प्रहृषितं वचो मे तत् पावमानीभिरहं पुनामि ८
- गोघ्नात् तस्करत्वात् स्त्रीवधाद्यच्च किल्बिषम् ।
- पापकं च चरणेभ्यस् तत् पावमानीभिरहं पुनामि ९
- ब्रह्मवधात् सुरापानात् स्वर्णस्तेयाद् वृषलिगमनमैथुनसंगमात् ।
- गुरोर्द्वाराधिगमनाच्च तत् पावमानीभिरहं पुनामि १०
- बालघ्नान्मातृपितृवधान्द्रूमितस्करात् सर्ववर्णगमनमैथुनसंगमात् ।
- पापेभ्यश्च प्रतिग्रहात् सद्यः प्रहरति सर्वदुष्कृतं तत् पावमानीभिरहं पुनामि ११
- क्रयविक्रयाद्योनिदोषाद् भक्षान्द्रोज्यात् प्रतिग्रहात् ।
- असंभोजनाच्चापि नृशंसं तत् पावमानीभिरहं पुनामि १२
- दुर्यष्टं दुरधीतं पापं यच्चाज्ञानतो कृतम् ।
- अयजिताश्वासयाज्यास् तत् पावमानीभिरहं पुनामि १३
- अमन्त्रमन्त्रं यत् किञ्चिद्भूयते च हुताशने ।
- संवत्सरकृतं पापं तत् पावमानीभिरहं पुनामि १४
- ऋतस्य योनयोऽमृतस्य धाम विश्वा देवेभ्यः पुण्यगन्धाः ।
- ता न आपः प्र वहन्तु पापं शुद्धा गच्छामि सुकृतामु लोकं तत् पावमानीभिरहं पुनामि १५ [२]
- पावमानीः स्वस्त्ययनीर्गाभिर्गच्छति नान्दुनम् ।
- पुण्यांश्च भक्षान् भक्षयत्यमृतत्वं च गच्छति १६
- पावमानीः पितृन् देवान् ध्यायेद्यश्च सरस्वतीम् । पितृस्तस्योप वर्तेत क्षीरं सर्पिर्मधूक्कम् १७

५ सुनीती, पुनीहि । मां । मोर्जयन्त्या, ऊर्जयन्त्या । १० वृषलि(ली)गमन० । १० दाराद्धि ग०, दाराभिग० ।
१७ पावमानीः, पावमानीं, पावमानं । ऋषींस्तस्योप तिष्ठे० ।

पावमानं परं ब्रह्म शुक्रं ज्योतिः सनातनम् । ऋषींस्तस्योप तिष्ठेत क्षीरं सर्पिर्मधूदुकम् १८
 पावमानं परं ब्रह्म ये पठन्ति मनीषिणः । सप्त जन्म भवेद्विप्रो धनाढ्यो वेदुपारगः १९
 दशोत्तराण्यृचांश्चैव पावमानीः शतानि षट् । एतज्जुह्वन्जपेन् मन्त्रं घोरमृत्युभयं हरेत् २०
 एतत्पुण्यं पापहरं रोगमृत्युभयापहम् । पठतां शृण्वतां चैव वृदाति परमां गतिम् । २१[३]

(१९) [ऋ० अ० ६।७।२०] [ऋ० मं० १।३।५ मन्त्रस्यानन्तरम्]

इल्लैव वामनु वस्तां घृतेन यस्याः पदे पुनते देवयन्तः ।
 घृतपदी शक्ररी सोमपृष्ठो—प यज्ञमस्थित वैश्वदेवी १
 वैश्वदेवी पुनती देव्या गा—यस्यामिमा ब्रह्मचस्तन्वो वीतपृष्ठाः ।
 तया मर्दन्तः सधमादेषु वयं स्याम पतयो रयीणाम् २

(२०) [ऋ० अ० ७।५।२८] [ऋग्वेदस्य नवममण्डलस्यान्ते ।]

यत्र तत् परमं पदं विष्णोर्लोकं महीयते ।
 देवैः सुकृतकर्मभि—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव १
 यत्र तत् परमाप्यं भूतानामधिपतिम् ।
 भावभावी च योगीश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव २
 यत्र लोकास्तनूत्यजः श्रद्धया तपसा जिताः ।
 तेजश्च यत्र ब्रह्म च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ३
 यत्र देवा महात्मानः सेन्द्राश्च समरुद्राणाः ।
 ब्रह्मा च यत्र विष्णुश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ४
 यत्र गंगा च यमुना च यत्र प्राची सरस्वती ।
 यत्र सोमेश्वरो देव—स्तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ५
 यत्र तद्विष्णुर्महीयते नराणामधिपतिम् ।
 यत्र शङ्खचक्रगदाधरस्मरणं मुक्तिश्च तत्र माममृतं कृधी—न्द्रायेन्द्रो परि स्रव ६

(२१) [ऋ० अ० ७।६।५] [ऋ० मं० १०।९ सूक्तस्यानन्तरम्]

ससुषीस्तदपसो दिवा नक्तं च ससुषीः । वरेण्यक्रतूरहमा देवीरवसे हुवे १

१८ पितृस्तस्योप वर्ते । १९ सप्तजन्मा । २० ऽण्यृचश्चैव; घोरं मृतं । सू० १९ पाठभेदाः— १ इतैव ।
 पदेषु न । ऽपृष्ठो । सू० २० पाठभेदाः— २ ऽमाव्यं । भूतानामधिपतिः, देवानामधिपतिः, भूतानामधिपतिः ।
 भावभावि । च योगी च, वयो गीश्च । ३ त्यजाः । ब्रह्मा । ४ ब्रह्म च । [१९।२] (वा० य० १९।४४)

(२२) [क्र०अ०८।३।६] [क्र० सं० १०।७५।५ मन्त्रस्यानन्तरम् ।]

सितासिते सरिते यत्र संगथे तत्रापुतासो दिवमुत्पतन्ति ।

ये वै तन्वं वि सृजन्ति धीरास्ते जनासो अमृतत्वं भजन्ते

१

(२३) [क्र०अ०८।३।२८] [क्र० सं० १०।८५ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

अविधवा भव वर्षाणि शतं साग्रं तु सुव्रता । तेजस्वी च यशस्वी च धर्मपत्नी पतिव्रता १
जनयद्बहुपुत्राणि मा च दुःखं लभेत् क्वचित् । भर्ता ते सोमपा नित्यं भवेद्धर्मपरायणः २
अष्टपुत्रा भव त्वं च सुभगा च पतिव्रता । भर्तुश्चैव पितुर्भ्रातु हृदयानंदिनी सदा ३
इन्द्रस्य तु यथेन्द्राणी श्रीधरस्य यथा श्रिया । शंकरस्य यथा गौरीं तद्भर्तुरपि भर्तरि ४
अत्रैर्यथानुसूया स्याद् वसिष्ठस्याप्यरुन्धती । कौशिकस्य यथा सती तथा त्वमपि भर्तरि ५
ध्रुवैधि पोष्या मयि मह्यं त्वादाद्धृत्स्पर्तिः । मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदः शतम् ६

(२४) [क्र०अ०८।५।२३] [क्र० सं० १०।१०३ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

असौ या सेना मरुतः परेषामभ्यैति न ओजसा स्पर्धमाना ।

तां गूहत तमसापव्रतेन यथामीषामन्यो अन्यं न जानात्

१

अन्धा अमित्रा भवता शीर्षाणा अहय इव ।

तेषां वो अग्निदग्धाना मग्निमूळहानामिन्द्रो हन्तु वरंवरम्

२

(२५) [क्र०अ०८।६।२] [क्र० सं० १०।१०६ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

हविर्भिरैके स्वरितः सचन्ते सुन्वन्त एके सर्वनेषु सोमान् ।

शचीर्मदन्त उत दक्षिणाभिर्नेज्जिह्वायन्त्यो नरैके पताम

१

(२६) [क्र०अ०८।७।१४] [क्र० सं० १०।१२७ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

॥ अथ रात्रिसूक्तम् ॥

आ रात्रि पार्थिवं रजः पितरः प्रायु धामभिः ।

दिवः सदांसि बृहती वि तिष्ठस आ त्वेषं वर्तते तमः

ये ते रात्रि नृचक्षसो युक्तासो नवतिर्नव । अशीतिः संत्वष्टा उतो ते सप्त सप्ततीः २

रात्रीं प्र पद्ये जननीं सर्वभूतनिवेशनीम् । भद्रां भगवतीं कृष्णां विश्वस्य जगतो निशाम ३

सू० २२ पाठभेदाः— १ सरितो । संगते ।

सू० २३ पाठभेदः— ३ ० नंदनी । [सू० २४] १ यथामीषा अन्यो । १ [अथ० ३।२।६; वा० य० १७।४७; साम० १८६०] २ [अथ० ६।६।७२; साम० १८७१] [सू० २५] नरकं । सू० २६ पाठभेदाः— १ पितुरः प्रायि, पितरप्रायु, पितुरप्रायि, पितुरः प्रायु, १ सन्त्यष्टा । सप्ततिः, सप्तति । ३ दिशां ।

संवेशिनीं संयमिनीं ग्रहनक्षत्रमालिनीम् ।

प्रपन्नोऽहं शिवां रात्रीं भद्रे पारमशीमहि [भद्रे पारमशीमह्यो नमः]

४

स्तोष्यामि प्रयतो देवीं शरण्यां बहुचप्रियाम् ।

सहस्रसंमितां दुर्गां जातवेदसे सुनवाम सोमम्

५ [१]

शान्त्यर्थं तद् द्विजातीनां मृषिभिः सोमपाश्रिताः ।

ऋग्वेदे त्वं समुत्पन्नाऽरातीयतो नि दहाति वेदः

६

ये त्वां देवि प्र पद्यन्ति ब्राह्मणा हव्यवाहनीम् ।

अविद्या बहुविद्या वा स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा

७

ये अग्निवर्णां शुभां सौम्यां कीर्तयिष्यन्ति ये द्विजाः ।

तांस्तारयति दुर्गाणि नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः

८

दुर्गेषु विषमे घोरे संग्रामे रिपुसंकटे । अग्निचोरनिपातेषु दुष्टग्रहनिवारिणि

९

दुर्गेषु विषमेषु त्वं संग्रामेषु वनेषु च ।

मोहयित्वा प्र पद्यन्ते तेषां मे अभयं कुरु [तेषां मे अभयं कुर्वो नमः]

१० [२]

केशिनीं सर्वभूतानां पञ्चमीति च नाम च ।

सा मां समा निशा देवीं सर्वतः परि रक्षतु [सर्वतः परि रक्षत्वो नमः]

११

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।

दुर्गां देवीं शरणमहं प्र पद्ये सुतरसि तरसे नमः सुतरसि तरसे नमः

१२

दुर्गां दुर्गेषु स्थानेषु शं नो देवीरभिष्टये । य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं रात्रौरात्रौ सदा पठेत् १३

[रात्रिः कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजो रात्रिस्तवो गायत्री ।]

रात्रीसूक्तं जपेन्नित्यं तत्कालमुपपद्यते ।

न योनिं पुनरायाति सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

१४

सू० २६ पाठभेदाः— ४ संवेशनीं, संयमनीं । गृह० । ६ समुपाश्रिताः । ७ त्वां देव । प्रपद्यन्ते ? सा नः । ८ अग्निवर्णां सौम्यां । ९ ०दुष्टग्रहनिवारणे, ०पु सर्वग्रहनिवारणे, अग्निचोरनिपाते च सर्वग्रह-निवारणे (रिणि) सर्व (दुष्ट) ग्रहनिवार (रि) ण्यो नमः । १० त्वां ? कृणु; तेषां मे अभयं कुर्वो (कृण्वो) नमः । ११ नामुत । समां दिशां देवीं देवी । १३ युग्यं । रात्रीसूक्तं जपेत्सदा । १४ रात्रिः कुशिकः सौभरो रात्रिस्तवो गायत्री, रात्रि कुशिकं सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवं गायत्रं; रात्रिः कुशिकसौभरो रात्रिस्तवो गायत्री । तत्काल उपपद्यते ।

क्षीरेण स्नापिता दुर्गा चन्दनेन विलेपिता

चित्रवपत्रकृतापीडा नमो दुर्गे नमो नमः

१५ [३]

सर्वभूतपिशाचेभ्यः सर्वसर्पसरीसृपैः ।

दैवेभ्यो मानुषेभ्यश्च उभयेभ्योऽभिरक्ष माम्

१६

या ऋग्वेदे स्तुता देवी काश्यपेन उदाहृता ।

जातवेदप्रभा गौरी जातवेदसे सुनवाम सोमम्

१७

सुरासुरैर्द्विजवरैः पिशाचैरगराक्षसैः ।

अरातिभय उत्पन्ने अरातीयतो नि दहाति वेदः

१८

गर्जद्वारेऽपथे घोरे संग्रामेषु च गौतमी ।

सर्वं रक्षतु दुरितं स नः पर्षदातिं दुर्गाणि विश्वा

१९

महाभये संमुत्पन्ने स्मरन्ति च जपन्ति च ।

सर्वं तारयते दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः

२० [४]

य इमं दुर्गास्तवं पुण्यं शृण्वन्ति च जपन्ति च ।

त्रिषु लोकेषु विख्यातं त्रिषु लोकेषु पूजितम्

२१

अपुत्रो लभते पुत्रान् धनहीनो धनं लभेत् ।

अचक्षुर्लभते चक्षुर्वद्धो मुच्येत बन्धनात्

२२

व्याधितो मुच्यते रोगादुरोगी श्रियमाप्नुयात् ।

ददाति कामितं सर्वं कात्यायनि नमोऽस्तु ते

२३ [५]

[उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम् ।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं हृषदेव प्रमृण रक्ष इन्द्र

[क्र० सं० ७।१०४।२२] १

पिशङ्गभृष्टिमभृणं पिशाचिमिन्द्र सं मृण । सर्वं रक्षो निर्वह्य]

[क्र० सं० १।१३३।५] २

(२७) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० सं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

११ सनक-सनन्दन-सनाननादयः । हिरण्यम् । अनुष्टुप् ; ५, ८-९ त्रिष्टुप्, ७ अतिशकरी, ११ जगती ।

आयुष्यं वर्चस्यं रायस्पोषमौद्धिदम् । इदं हिरण्यं वर्चस्व-जैत्राया विंशताविमाम्

१

उच्चैर्वाजि पृतनाषाद् सभासाहं धनंजयम् ।

सर्वाः समग्रा क्रद्धयो हिरण्येऽस्मिन् समाहिताः

२

[उलूकयातुं १-२ इमौ मन्त्रौ ऋग्वेदस्यौ खिलेषु गणयितुं न योग्यौ ।]

सू० २७ पाठभेदाः- १ विंशतादु मां० । (वा० य० ३४।५०) २ त्समाहिताः ।

शुनमहं हिरण्यस्य पितुर्मानेव जग्रभं । तेन मां सूर्यत्वचमकरं पुरुषं प्रियम्	३
सम्राजं च विराजं चाभिष्टिर्या च मे ध्रुवा ।	
लक्ष्मी राष्ट्रस्य या मुखे तया मामिन्द्र सं सृज	४
अग्नेः प्रजातं परि यद्विरण्यममृतं यज्ञे अधि मर्त्येषु ।	
य एनद्वेदु स इदेनमर्हति जरामृत्युर्भवति यो बिभर्ति	५ [१]
यद्वेदु राजा वरुणो यदु देवी सरस्वती । इन्द्रो यद्वृत्रहा वेदु तन्मे वर्चस आयुषे	६
न तद्रक्षांसि न पिशाचाश्चरन्ति देवानामोजः प्रथमजं ह्येतत् ।	
यो बिभर्ति दाक्षायणा हिरण्यं स देवेषु कृणुते कीर्धमायुः स मनुष्येषु कृणुते कीर्धमायुः	७
यदाबध्न दाक्षायणा हिरण्यं शतानीकाय सुमनस्यमाना ।	
तन्न आ बध्नामि शतशाखायायुष्मान् जरदष्टिर्यथासत्	८
घृतादुलुप्तं मधुमत्सुवर्णं धनंजयं धरुणं धारयिष्णु ।	
ऋणक् सपत्नादधरांश्च कृण्वदाऽऽरोह मां महते सौभगाय	९
प्रियं मां कुरु देवेषु प्रियं राजसु मा कुरु । प्रियं विश्वेषु गोत्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्	१०
अग्निर्येन विराजति सूर्यो येन विराजति ।	
विराज्येन विराजति तेनास्मान् ब्रह्मणस्पते विराज समिधं कुरु	११ [२]

(२८) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० मं० १।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

(विहव्य आंगिरसः । इन्द्रः । जगती ।)

अवाञ्चमिन्द्रममुतो हवामहे यो गोजिन्द्रं न जिदंश्वाजिद्यः ।

इमं नो हव्यं विहवे जुषस्वाऽऽस्म कुलमो हरिवो मेदिनं त्वा

(२९) [क्र० अ० ८।७।१६] [क्र० मं० १०।१२८ सूक्तस्यानन्तरम्]

यां कल्पयन्ति नोऽरयः कूरां कृत्यां वधूमिव ।

तां ब्रह्मणाप निर्णुन्नः प्रत्यक्कर्तारमृच्छतु

शीर्षण्वतीं कर्णवतीं विषुरूपां भयंकरीम् ।

यः प्राहिणोविहाद्य त्वां वि तं त्वं योजयासुभिः

[२७] ३ हिरण्यस्वपितुर्मानेव, । ०न्मिव । पुरुषप्रियं । ५ इदेयमर्हति, इदेनमर्हति, इवेदमर्हति, इदेनदर्हति ।

७ दाक्षायणं हिरण्यं । (वा० य० ३४।५१) ८ ०मानाः । तन्म आ, तत्ते, तदा । यथासन्, ०सन्, ० सत् वा, यथासम् । (वा० य० ३४।५१) ९ घृतादुलुप्तं, घृतादुल्लुप्तं । सपत्नानघ० । (अथ० १९।६२।१) १० गोत्रेषु । ११ विराज्येन । [तै० सं० ४।७।१४।४; तै० ब्रा० २।४।३।३]

येन दिष्टेह वहसि प्रतिकूलमुघायिनि ।
 तमेवेतो निवर्तस्व मास्मान् मृच्छो अनागसः ३
 अभिवर्तस्व कर्तारं निरस्तास्माभिरोजसा ।
 आयुरस्य निकृन्तस्व प्रजां च पुरुषादिनि ४
 यस्त्वा कृत्ये चकारेह तं त्वं गच्छ पुनर्नवे ।
 अरातीः कृत्ये नाशय सर्वाश्च यातुधान्यः ५ [१]

क्षिप्रं कृत्ये निवर्तस्व कर्तुरेव गृहान् प्रति ।
 पशूश्चैवास्य नाशय वीरांश्चास्य नि बर्हय ६
 यस्त्वा कृत्ये प्रजिघाय विद्रां अविदुषो गृहान् ।
 तस्यैवेतः परेत्याशु तनुं कृधि परुष्परुः ७
 प्रतीचीं त्वापसेधतु ब्रह्म रोचिष्णवमित्रहा ।
 अग्निश्च कृत्ये रक्षोहा रिप्रहा चाज एकपात ८
 यथा त्वाङ्गिरसः पूर्वे भृगवश्चाप सेधिरे ।
 अत्रयश्च वसिष्ठाश्च तथैव त्वाप सेधिम ९
 यस्ते परंषि सन्दधौ रथस्येव विभुर्धिया ।
 तं गच्छ तत्र तेऽयं न मज्जातस्ते अयं जनः १० [२]

यो नः कश्चिद्वृणस्थो वा कश्चिद्वान्योऽभि हिंसति ।
 तस्य त्वं द्रोहिर्वेन्द्रोऽग्निस्तनूमृच्छस्व हेळिता ११
 भवांश्चा देवहोले मस्यत पापकृत्त्वेन ।
 हरस्वती त्वं च कृत्ये मोच्छिष्ठस्तस्य किञ्चन १२
 यो नः कश्चिद्वहारातिर्मनसा प्रतिभूषति ।
 दूरस्थो वान्तिकस्थो वा तस्य हृद्यमसृक् पिव १३
 येनासि कृत्ये प्रहिता दूढ्येनास्मज्जिघांसया ।
 तस्य व्यानच्चाव्यानञ्च हिनस्तु हरसाशनिः १४
 ये नः शिवासः पन्थानः परायन्ति परावतम् ।
 तैर्देवि रात्र्याः कृत्या नो गमयस्वानुकृत्ये १५ [३]
 यद्वि वैषि द्विपद्यस्मान् यदि वैषि चतुष्पदी ।
 निरस्तेतो ब्रजास्माभिः कर्तुरष्टापदी गृहान् १६

यो नः शपादशपतो यश्च नः शपतः शपात् ।

वृक्षमिव विद्युदाशु तमामूलादनु शोषय

१७

यं द्विष्मो यश्च नो द्वे ष्ट्यघायुर्यश्च नः शपात् ।

शुने पिष्टमिव क्षामं तं प्रत्यस्य स्वमृत्यवे

१८

यश्च सापत्नः शपथो यश्च यामी शपाति नः ।

ब्रह्मा च यत् कुद्धः शपात् सर्वं तत् कृध्यधस्पदम्

१९

सबन्धुश्चाप्यबन्धुश्च यो अस्माँ अभि दासति ।

तस्य त्वं भिन्ध्यधिष्ठाय पदा विस्फूर्य तच्छिरः

२० [४]

अभि प्रेहि सहस्राक्षं युक्त्वा तु शपथं रथे ।

शत्रूनन्विच्छती कृत्ये वृकीवाविमतो गृहान्

२१

परि णो वृद्धाधि शपथान् दहन्नाग्निरिव हृदम् ।

शत्रूनेवाभितो जहि दिव्या वृक्षमिवाशनिः

२२

शत्रून् मे प्रोथ शपथात् कृत्याश्च सुहृदोऽसुहृत् ।

जिह्माः श्लक्षणाश्च दुर्हृदुः समिद्धं जातवेदसम्

२३

असपत्नं पुरस्तान्नः शिवं दक्षिणतः कृधि ।

अभयं सततं पश्चात् भद्रमुत्तरतो गृहे

२४

परेहि कृत्ये मा तिष्ठ विद्धस्येव एदं नय ।

मृगस्य हि मृगारिप्रो न त्वा नीकर्तुमर्हति

२५ [५]

अध्न्यास्येव घोररूपे विषुरूपेऽविनाशिनि ।

जृम्भिता प्रतिगृभ्णीष्व स्वयमादाय चाद्धतम्

२६

त्वमिन्द्रो यमो वरुणस्त्वमापोऽग्निरथानिलः ।

त्वं ब्रह्मा चैव रुद्रश्च त्वष्टा चैव प्रजापतिः

२७

आवर्तध्वं निवर्तध्वमृतवः परिवत्सराः ।

अहोरात्राश्चाब्दाश्च त्वं दिशः प्रदिशश्च मे

२८

त्वं यमं वरुणं सोमं त्वमापोऽग्निर्मथानिलम् ।

अत्राहत्य पशूंश्चैव मुत्पादयसि चाद्धतम्

२९

ये मे दमे दारुगर्भे शयानं धिया सहितं पुरुषं निजहुः ।

कुम्भीपाकं नरकं ग्रीवबद्धं हता एवं पुरुषासो यमस्य

३० [६]

32

३२

३३

३४

३५ [७]

३३

३७

३८

३०

+ 80 [C]

42

४२

४३

४४

क्र० ९९

ये नो रयिं दुश्चरितासो अग्रे जुहुर्मतीसो अनृतं वदन्तः ।

तेषां वपूँष्यचिषा जातवेदः शुष्कं न वृक्षमभि सं दहस्व ४५

कृष्णवर्णे महदूषे बृहत्कर्णे महद्भये । देवि देवि महादेवि मम शत्रून् विनाशय ४६

खट् फट् जहि महाकृत्ये विधूमाग्निसमप्रभे ।

जहि शत्रून्स्त्रिशूलेन कुध्यस्व पिब शोणितम् ४७

ये दुह्युर्जजवे मह्यमग्रे कदाधियो दुर्मदा अश्मनासः ।

आबुध्यैतान् शोचिषा विध्य तन्तून् वैवस्वतस्य सदनं नयस्व ४८ [९]

(३०) [ऋ० अ० ८।७।३०] [ऋ० मं० १०।१४२ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परि व्ययामसि । [उत हृदो हि नो धियो ऽग्निर्ददातु भेषजम्*] १

शीतहृदो हि नो धियो ऽग्निर्ददातु भेषजम् । अन्तिकामग्निमजनय दूर्वाढः शशहागमत २

अजातपुत्रपक्षाया हृदयं मम दूयते । विपुलं वनं ब्रह्माकाशं चर जातवेदः कामाय ३

मां च रक्ष पुत्रांश्च शरणमभूत् तव । पिंगाक्ष लोहितग्रीव कृष्णवर्ण नमोऽस्तु ते ४

अस्मान्निबर्हस्येनां सागरस्योर्मयो यथा । इन्द्रः क्षत्रं ददातु वरुणमभि पिंचतु ५

शत्रवो निधनं यान्तु जय त्वं ब्रह्मतेजसा । ६ [१]

कपिलजटीं सर्वभक्षं चाग्निं प्रत्यक्षदैवतम् ॥ ७

वरुणं च वशाम्यग्रे मम पुत्रांश्च रक्षतु [मम पुत्रांश्च रक्षत्वो नमः ।] ८

साग्रं वर्षशतं जीव पिब खाद च मोद च ९

दुःखितांश्च द्विजांश्चैव प्रजां च पशु पालय १०

यावदादित्यस्तपति यावद्भ्राजति चन्द्रमाः । यावद्वायुः प्रवायति तावज्जीव जया जय ११

सू० ३० पाठभेदाः- १ जरायुणाग्ने । भुवोऽग्नि०, तुवोऽग्नि०, भवोऽग्नि०, भियोऽग्नि० । २ शीतहृदो, शीतहृदा । ० जरदूर्वाद्, ० जनयदूर्वास्, ० जनपूर्वाद्, ० जनयदूर्वाद्, ० जनयदूर्वारः । शिशुरागमत । ३ धूयते, हूयते । ४ मांश्च । ५ अस्मान्नि बर्ह स्योनां, अस्मान्निबर्हरस्योनां, अस्मान्नि बर्हणस्योनां, अस्मान्निबर्हरस्योनं, अस्मान्नि वर्जय स्थानं । इन्द्रं, इन्द्र शस्त्रं । ६ जयस्त्वं, जय त्वं । १० दुःखितां च, दुःखितांत०, ० तांश्च । ११ वायुः प्रवाजति । जय तावज्जीव जया जय ।

x [३०।१] नैष मन्त्रस्य भागः, पाठभेद पृषः ।

येन केन प्रकारेण को हि नाम नु जीवति ।

परैषामुपकारार्थं यज्जीवति स जीवति । एतां वैश्वानरीं सर्वदेवानामोऽस्तु ते

१२

न चौरभयं न च सर्पभयं न च व्याघ्रभयं न च मृत्युभयम् ।

यस्यापमृत्युर्न च मृत्युः सर्वं लभते सर्वं जयते

१३ [२]

(३१) [क्र० अ० ८।८।९] [क्र० मं० १०।१५१ सूक्तस्यानन्तरम् ।]

अथ मेधा-सूक्तम् ।

मेधां मह्यमङ्गिरसो मेधां सप्त ऋषयो ददुः । मेधामिन्द्रश्चाग्निश्च मेधां धाता ददातु ते १
मेधां ते वरुणो राजा मेधां देवी सरस्वती । मेधां ते आश्विनौ देवा वा धत्तां पुष्करस्रजा २
या मेधा अप्सरस्सु गन्धर्वेषु च यन्मनः । देवी या मानुषी मेधा सा मामा विशताविमाम् ३
यन्मे नोक्तं तद्रमतां शक्यं यदनुब्रुवे ।

निशामतं नि शामहे मयि व्रतं सह व्रतेषु भूयासं ब्रह्मणा सं गमेमहि ४
शरीरं मे विचक्षणं वाङ् मे मधुमद् दुहाम् ।

अवृद्धमहमसौ सूर्यो ब्रह्मणानी स्थः श्रुतं मे मा प्र हासीः ५[१]

मेधां देवीं मनसा रजमानां गन्धर्वजुष्टां प्रति नो जुषस्व ।

मह्यं मेधां वदु मह्यं श्रियं वद मेधावी भूयासमजरारिष्णु ६

सदसस्पतिमजुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । सनि मेधामयासिषम् ७

यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते । तया मामद्यमेधया-ऽग्रे मेधाविनं कुरु ८

मेधाव्यहं सुमनाः सुप्रतीकः श्रद्धामनाः सत्यमतिः सुशेवः ।

महायशा धारयिष्णुः प्रवक्ता भूयासमस्मै शरया प्रयोगे ९

सू० ३० पाठभेदाः-१२ विनामनु, हि नाम न, वीनामनु, हीनमनु । वैश्वानरं०, वैश्वानरं देवं सर्वदेव । अग्निं वैश्वानरं वन्दे सर्वदेव नमोऽस्तु ते । १३ यस्यापि मृ० । स सर्वं लभते स सर्वं जयते ।

सू० ३० पाठभेदाः- १ मेधां मह्यं दधातु ते, ददातु मे । २ मेधां मे । ३ अप्सरासु, अप्सरासो, अप्सरेषु । मानुषी युगा । सा माया; मेधा विशतादुमां, मामा विशतादिह । ४ तद्रमतां । यदनुब्रुवे । निशामहे मयि व्रतं सह ब्रह्मणा संगमेमहि, निशामयि मयि... प्रियेण भूयासं ब्र० । ५ विचक्षण, मधुमददुहा, ०मद्रहा, ०मद्रुहां, मधुमत्तमा । अवृत्तम० । प्र हासीत् । ६ देवीमनसो, देवीं समनसां । मेधावि । ०जरिष्णुः । ८ ०मेधया मेधा०, ०मामह्यमेधाग्ने मेधाविनयं ९ ०समनाः, मेधाव्यंसगणः, मेधाव्यं सुमनः । ०मनाः सत्यपुपः सु०, ०मनास्यप्रमतिं सुवीरः । प्रवक्ता-भूयासमस्ये, ०समयै, स्वधया प्रयोगे ।

३१।७-८ (वा० य० ३२।१३-१४) २ (वा० य० ३२।१५ सहशः)

नाशायित्री पलाशस्या—रुषसौ पथिकामंसु । अथो ततस्य यक्षमाण—मपापा रोगनाशिनी १०
ब्रह्मवृक्ष पलाश त्वं श्रद्धां मेधां च देहि मे । वृक्षाधिप नमस्तेऽस्तु अत्र त्वं संनिधौ भव ११[२]

(३२) [क्र० अ० ८।८।१९] [क्र० मं० १०।१६१ सूक्तस्यातन्तरम्]

ऊर्ध्वरेखा प्र दहन्ते विष्णुरिममिन्द्राग्नी अमृतं जुषेथाम् ।
मह्यं दधाना उप दीर्घमायुरस्मे धत्तं पुरुभुजा पुरन्धिः ।

(३३) [क्र० अ० ८।८।२४] [क्र० मं० १०।१६६ सूक्तस्यातन्तरम्]

येनेदं भूतं भुवनं भविष्यत् परि गृहीतममृतेन सर्वम् ।
येन यज्ञस्तायते सप्तहोता तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १
येन कर्माण्यपसो मनीषिणो यज्ञे कृण्वन्ति विदथेषु धीराः ।
यदपूर्वं यक्षमन्तःप्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु २
यज्जाग्रतो दूरमुदैति देवं तदु सुप्तस्य तथैवेति ।
दूरंगमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ३
यत् प्रज्ञानमुत चेतो धृतिश्च यज्ज्योतिरन्तरमृतं प्रजासु ।
यस्मान्न ऋते किञ्चन कर्म क्रियते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ४
यस्मिन्नृचः साम यजूंषि यस्मिन् प्रतिष्ठिता रथनाभाविंवाराः
यस्मिंश्चित्तं सर्वमोतं प्रजानां तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ५
सुषारथिरश्वानिव यन्मनुष्यान् नेनीयतेऽभीशुभिर्वाजिन इव ।
हृत्प्रतिष्ठं यदजिरं यविष्ठं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ६ [१]

ये पञ्च पञ्चाशतः शतं च सहस्रं च नियुतं चार्बुदं च ।
ते यज्ञचित्तेष्टकाटं शरीरं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ७
वेवाहमेतं पुरुषं महान्तं—मादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ।
तस्य योनिं परिपश्यन्ति धीरा—स्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ८
येन कर्माणि प्रचरन्ति धीरा विप्रा वाचा मनसा कर्मणा वा ।
यत् स्वां दिशमनु संयन्ति प्राणिन—स्तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु ९
ये मे मनो हृदयं ये च देवा ये अन्तरिक्षं बहुधा कल्पयन्ति ।
ये श्रोत्रं च चक्षुषी संचरन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु १०

[३३।१-६] (वा० य० ३४।१-६) । ८ (वा० य० ३१।१८)

यस्येदं धीराः पुनन्ति कवयो ब्रह्माणमेतं व्यावृणत इन्दुम् । स्थावरं जङ्गमं च द्यौराकाशं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	११ [२]
येन द्यौरुग्रा पृथिवी चान्तरिक्षं येन पर्वताः प्रदिशो दिशश्च । येनेदं सर्वं जगद्व्याप्तं प्रजानत् तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१२
अव्यक्तं चाप्रमेयं च व्यक्ताव्यक्तपरं शिवम् । सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरं ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१३
कैलासशिखरे रम्ये शंकरस्य गृहालयम् । देवतास्तत् प्रमोदन्ते तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१४
आदित्यवर्णं तपसा ज्वलन्तं यत् पश्यसि गुहासु जायमानः । शिवरूपं शिवमुदितं शिवालयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१५
येनेदं सर्वं जगतो बभूव यदेवा अपि महतो जातवेदाः । यदेवाग्र्यं तपसो ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१६ [३]
गोभिर्जुष्टो धनेन ह्यायुषा च बलेन च । प्रजया पशुभिः पुष्करार्थं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१७
योऽसौ सर्वेषु वेदेषु पठ्यतेऽनन्द ईश्वरः । अकार्यो निर्वणो ह्यात्मा तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१८
यो वेदादिषु गायत्री सर्वव्यापी महेश्वरः । तदुक्तं च यदा ज्ञेयं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	१९
प्रयत्प्राणं ओंकारं प्रणवं च महेश्वरम् । यः सर्वं यस्य चित् सर्वं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२०
यो वै वेद महादेवं प्रणवं पुरुषोत्तमम् । ओंकारं परमात्मानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२१ [४]
ओंकारं चतुर्भुजं लोकनाथं नारायणम् । सर्वस्थितं सर्वगतं सर्वव्याप्तं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२२
तत् परात् परतो ब्रह्मा तत् परात् परतो हरिः । परात् परतरं ज्ञानं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२३
य इदं शिवसंकल्पं सदाधीयन्ति ब्राह्मणाः । ते परं मोक्षमाप्स्यन्ति तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु	२४

अस्ति नास्ति शयित्वा सर्वमिदं नास्ति पुनस्तथैव हृष्टं ध्रुवम् ।

अस्ति नास्ति हितं मध्यमं पदं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु

२५

अस्ति नास्ति विपरीतो प्रवादो ऽस्ति नास्ति गुह्यं वा इदं सर्वम् ।

अस्ति नास्ति परात् परो यत् परं तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु

२६ [५]

(३४) [क्र० अ० ८।८।४२] [क्र० मं० १०।१८४ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

त्वष्टारूपकर्ता (नेजमेषः) । विष्णुः । अनुष्टुप् ।

नेजमेष परा पत् सुपुत्रः पुनरा पत् । अस्यै मे पुत्रकामायै गर्भमा धेहि यः पुमान् १

यथेयं पृथिवी मद्भुत्ताना गर्भमादधे । एवं तं गर्भमा धेहि दशमे मासि सूतवे २

विष्णोः श्रेष्ठेन रूपेणा ऽस्यां नार्यां गवीन्याम् । पुमांसं पुत्राना धेहि दशमे मासि सूतवे ३

(३५) [क्र० अ० ८।८।४५] [क्र० मं० १०।१८७ सूक्तस्थानन्तरम् ।]

वत्स आग्नेयः । अग्निः । गायत्री ।

अनीकवन्तमूतयेऽग्निं गीर्भिर्हवामहे । स नः पर्षदति द्विषः १

(३६) [क्र० मं० ८।८।४६] [ऋग्वेदस्य दशममण्डलस्यान्ते ।]

संज्ञानमुशनावदत् संज्ञानं वरुणोऽवदत् । संज्ञानमिन्द्रश्चाग्निश्च संज्ञानं सवितावदत् १

संज्ञानं वः स्वेभ्यः संज्ञानमरणेभ्यः । संज्ञानमश्विना युव मिहास्मासु नि यच्छताम् २

यत् कक्षीवां संवननं पुत्रो अङ्गिरसां भवेत् । तेन नोऽद्य विश्वे देवाः सं प्रियां समजीजनन् ३

सं वो मनांसि जानतां समाकूर्तिर्मनामसि । असौ यो विमना मनः सं समावर्तयामसि ४

नैर्हस्यं सेनादरणं परि वर्मेतु यद्भुविः । तेनामित्राणां बाहून् हविषा शोषयामसि ५

परिवर्त्मान्येषामिन्द्रः पूषा च सस्रतुः ।

तेषां वो अग्निर्दग्धानामग्निमूळहाना मिन्द्रो हन्तु वरवरम् ६

ऐषु नह्यवृषाजिनं हरिणस्य धियं यथा । परौ अमित्रौ ऐष त्वर्वाची गौरुपाजतु ७

प्राध्वराणां पते वसो होतवरेण्यक्रतो । तुभ्यं गायत्रमृच्यते ८

सू० ३४ पाठभेदः- १ दशास्यां पुत्राना ।

सू० ३६ पाठभेदाः- २ वः स्वेभ्यः, वस्वभ्यः, नः स्वेभ्यः । ३ ०वांसंवननो, ०वान्संवननो । ०सामवे, ०सामवेत् समचीचरन् । ४ नमामसि । ५ जनस्तं समावर्त० ।

गोका॑मो अन्न॑कामः प्र॒जाका॑म उ॒त क॑श्यपः ।	
भूतं भ॒विष्य॑त् प्र॒स्तौति॑ सह ब्र॒ह्मैक॑मक्षरं बहुब्र॒ह्मैक॑मक्षरम्	९
यदु॒क्षरं॑ भूत॒कृतं॑ वि॒श्वेदे॒वा उ॒पास॑ते । महं ऋषि॑मस्य गो॒प्तारं॑ ज॒मद॑ग्निरकुर्वतम्	१०
ज॒मद॑ग्निराप्यायते छन्दो॑भिश्चतु॒रुत्तरैः॑ । राजा॑ सोम॑स्य भ॒क्षेण॑ ब्रह्म॑णा वीर्या॑वता	११
शि॒वा नः॑ प्रदि॒शो दि॒शः स॒त्या नः॑ प्रदि॒शो दि॒शः ।	
अ॒जो यत् ते॒जो द॑दृ॒शे शु॒क्रं ज्योतिः॑ परो गुहा॑	१२
यदृ॒षिः क॑श्यपः स्तौति॑ स॒त्यं ब्र॒ह्म च॑राच॒रं ध्रु॒वं ब्र॒ह्म च॑राच॒रम् ।	
त्र्या॒युषं॑ ज॒मद॑ग्नैः क॑श्यपस्य त्र्या॒युषम्—ऽग॑स्त्यस्य त्र्या॒युषम्	१३
यद्दे॒वानां॑ त्र्या॒युषं॑ तन्मे॒ अस्तु॑ त्र्या॒युषं॑ सर्व॑मस्तु श॒तायु॑षं ब॒लायु॑षम् ।	१४
तच्छृ॑णोरा वृ॒णीमहे॑ गा॒तुं य॒ज्ञाय॑ गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये ।	
दैवी॑ स्वा॒स्तिर॑स्तु नः स्वा॒स्तिर्मा॑नुषेभ्यः ।	
ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जं शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑ शं चतु॑र्पदे	१५

॥ इति परिशिष्टानि ॥

अष्टौ विकृतयः ।

संहितालक्षणम् ।

परः सन्निकर्षः संहिता । (अष्टाध्याय्यां १।४।१०९ पाणिनिः) (वर्णानामतिशयितः संनिधिः संहितासंज्ञः स्यात्)

[१] संहितामन्त्रः ।

ओषधयः संवदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ॥

(क्र० अष्टक ८, अ० ५, व० ११; मं० १०, सू० ९७, मं० २२)

(पदच्छेदपूर्वको) मंत्रपाठः ।

ओषधयः सं वदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस् तं राजन् पारयामसि ॥

पदसंहितालक्षणम् ।

पदविच्छेदोऽसंहितः ॥ (प्रातिशाख्यसूत्रे कात्यायनः)

[२] पदपाठः ।

ओषधयः । सं । वदन्ते । सोमेन । सह । राज्ञा ।
१ २ ३ ४ ५ ६

यस्मै । कृणोति । ब्राह्मणः । तं । राजन् । पारयामसि ॥ १ ॥
७ ८ ९ १० ११ १२

क्रमलक्षणम् ।

क्रमेण पदद्वयस्य पाठः । क्रमपाठो 'योगरूढा संहिता' इत्युच्यते । 'क्रमः स्मृतिप्रयोजनः' (प्रा०सू०४।१८ कात्यायनः)

[३] क्रमपाठः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ॥
१ २ २ ३ ३ ४ ४ ५ ५ ६ ६ ६

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।
७ ८ ८ ९ ९ १० १० ११ ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥
१२ १२

[४] पञ्चसन्धिः ।

पञ्चसंधिलक्षणम् ।

अनुक्रमश्चोत्क्रमश्च व्युत्क्रमोऽभिक्रमस्तथा । संक्रमश्चेति पञ्चैते जटायान् कथिताः क्रमाः ॥

क्रमः = १ + २; २ + ३ । उत्क्रमः = २ + २; ३ + ३ । व्युत्क्रमः = २ + १; ३ + २ ।

अभिक्रमः = १ + १; २ + २ । संक्रमः = १ + २; २ + ३ ।

(क्रमः)	(उत्क्रमः)	(व्युत्क्रमः)	(अभिक्रमः)	(संक्रमः)
१-२	२-२	२-१	१-१	१-२

ओषधयः सं ।	सं सं ।	समोषधयः ।	ओषधय ओषधयः ।	ओषधयः सं ।
१ २	२ २	२ १	१ १	१ २

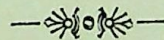
सं वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सं ।	सं सं ।	सं वदन्ते ।
२ ३	३ ३	३ २	२ २	२ ३

वदन्ते सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन वदन्ते ।	वदन्ते वदन्ते ।	वदन्ते सोमेन ।
३ ४	४ ४	४ ३	३ ३	३ ४

सोमेन सह ।	सह सह ।	सह सोमेन ।	सोमेन सोमेन ।	सोमेन सह ।
४ ५	५ ५	५ ४	४ ४	४ ५

सह राज्ञा ।	राज्ञा राज्ञा ।	राज्ञा सह ।	सह सह ।	सह राज्ञा ।
५ ६	६ ६	६ ५	५ ५	५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
६ ६

‘ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । ’ (क्र० अ० ३।४।१०, मं० ३।६।१।१०) इत्यस्य—

पञ्चसन्धिः ।

तत्सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुस्तत् ।	तत्तत् ।	तत्सवितुः ।
सवितुर्वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं सवितुः ।	सवितुस्सवितुः ।	सवितुर्वरेण्यं ।
वरेण्यं भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो वरेण्यं ।	वरेण्यं वरेण्यं ।	वरेण्यं भर्गः ।
भर्गो देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य भर्गः ।	भर्गो भर्गः ।	भर्गो देवस्य ।
देवस्य धीमहि ।	धीमहि धीमहि ।	धीमहि देवस्य ।	देवस्य देवस्य ।	देवस्य धीमहि ।
धीमहीति धीमहि ।				

(एवमग्रेऽपि)

विकृति-लक्षणानि ।

शैशिरीये समाम्नाये व्यालिनैव' महर्षिणा ।
जटाया विकृतीरष्टौ लक्ष्यन्ते नातिविस्तरम् ॥ १ ॥
जटा माला शिखा रेखा ध्वजो दण्डो रथो घनः ।
अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥

अष्टौ विकृतयः क्रमपूर्वा भवन्ति । तासु जटा-दण्डसंज्ञके द्वे विकृती मुख्ये । यत एताभ्यामेवान्यो
विकृतयः संभवन्ति । तत्र जटां शिखाऽनुसरति । तथा च दण्डं माला-रेखा-ध्वज-रथा अनुसरन्ति ।
घनस्तु जटादण्डानुसरति ।

[१] जटा ।

प्रथमं जटालक्षणम् ।

अनुलोमविलोमाभ्यां त्रिवारं हि पठेत् क्रमम् । विलोमे पदवत्संधिः अनुलोमे यथाक्रमम् ॥

द्वितीयं जटालक्षणम् ।

क्रमे यथोक्ते पदजातमेव द्विरभ्यसेदुत्तरमेव पूर्वम् ।
अभ्यस्य पूर्वं च तथोत्तरे पदे ऽवसानमेवं हि जटाभिधीयते ॥

जटा= अनुलोमः १-२ + विलोमः २-१ + अनुलोमः १-२ ॥ [क्रमः १-२ + व्युत्क्रमः २-१ + संक्रमः १-२]

जटापाठः ।

ओषधयस् सं, समोषधय, ओषधयस् सम् ॥	सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते ॥
१ २ २ १ १ २	२ ३ ३ २ २ ३
वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन ॥	सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह ॥
३ ४ ४ ३ ३ ४	४ ५ ५ ४ ४ ५
सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ॥	राज्ञेति राज्ञा ॥
५ ६ ६ ५ ५ ६	६ ६
यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति ॥	
७ ८ ८ ७ ७ ८	
कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणः ॥	
८ ९ ९ ८ ८ ९	
ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं ॥	तं राजन्, राजन्स्तं, तं राजन् ॥
९ १० १० ९ ९ १०	१० ११ ११ १० १० ११
राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन्पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ॥ १ ॥	
११ १२ १२ ११ ११ १२	१२ १२

[२] माला ।

मालाया द्वौ भेदौ पुष्पमाला-क्रममाला चेति । तत्र क्रममालायाः लक्षणम्-

क्रम-मालालक्षणम् ।

ब्रूयात्क्रमविपर्यासावर्धचस्यादितोऽन्ततः । अन्तं चादि नयेद्वैवं क्रममालेति गीयते ॥

(१ क्रम-माला)

ओषधयः सं । राज्ञेति राज्ञा ॥ सं वदन्ते । राज्ञा सह ॥ वदन्ते सोमेन । सह सोमेन ॥
 १ २ ६ ६ २ ३ ६ ५ ३ ४ ५ ४
 सोमेन सह । सोमेन वदन्ते ॥ सह राज्ञा । वदन्ते सं ॥ राज्ञेति राज्ञा । समोषधयः ॥
 ४ ५ ४ ३ ५ ६ ३ २ ६ ६ २ १
 यस्मै कृणोति । पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति ब्राह्मणः । पारयामसि राजन् ॥
 ७ ८ १२ १२ ८ ९ १२ ११
 ब्राह्मणस्तं । राज्ञस्तं ॥ तं राजन् । तं ब्राह्मणः ॥ राजन्पारयामसि । ब्राह्मणः कृणोति ॥
 ९ १० ११ १० १० ११ १० ९ ११ १२ ९ ८
 पारयामसीति पारयामसि ॥ कृणोति यस्मै ॥
 १२ ११

+ क्रम-माला

ओषधयः सं । १ राज्ञेति राज्ञा
 सं वदन्ते । ३ राज्ञा सह ।
 वदन्ते सोमेन । ५ सह सोमेन ।
 सोमेन सह । ७ सोमेन वदन्ते ।
 सह राज्ञा । ९ १० वदन्ते सं ।
 राज्ञेति राज्ञा । ११ १२ समोषधयः ।
 यस्मै कृणोति । १३ १४ पारयामसीति पारयामसि ।
 कृणोति ब्राह्मणः । १५ १६ पारयामसि राजन् ।
 ब्राह्मणस्तं । १७ १८ राज्ञस्तं ।
 तं राजन् । १९ २० तं ब्राह्मणः ।
 राजन् पारयामसि । २१ २२ ब्राह्मणः कृणोति ।
 पारयामसीति पारयामसि । २३ २४ कृणोति यस्मै ।

+ क्रममालायाः पठनक्रमोऽत्राङ्कैः प्रदर्शितः ।

(क्रम-माला)

[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]		[आदितोऽन्ततः] = [अन्तं चादि नयेत्]	
[१] १ ओषधयः सं	— राज्ञेति राज्ञा	६	[२] ७ यस्मै कृणोति — पारयामसीति पारयामसि १२
२ सं वदन्ते	— राज्ञा सह	५	८ कृणोति ब्राह्मणः — पारयामसि राजन् ११
३ वदन्ते सोमेन	— सह सोमेन	४	९ ब्राह्मणस् तं — राज्ञस्तं १०
४ सोमेन सह	— सोमेन वदन्ते	३	१० तं राजन् — तं ब्राह्मणः ९
५ सह राज्ञा	— वदन्ते सं	२	११ राजन् पारयामसि — ब्राह्मणः कृणोति ८
६ राज्ञेति राज्ञा	— समोषधयः	१	१२ पारयामसीति पारयामसि — कृणोति यस्मै ७

(२ पुष्पमाला ।)

पुष्पमाला-लक्षणम् ।

माला मालेव पुष्पाणां पदानां ग्रन्थिनी हि सा । आवर्तन्ते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥

जटावदेव पुष्पमाला भवति । तत्र प्रतिपदं विराम इतिकारश्चेति विशेषः । केचिच्च पुष्पमालाया-
मितिकारं पदसन्धिस्थानेऽपि वदन्ति । यथा- “समोषधय” इति ‘सम् ओषधयः’ । “ब्राह्मणस्तं”
इति ‘ब्राह्मणः तम्’ । “राज्ञस्तं” इति राजन् तम् । इत्यादिः ।

(क्रमः) विरामः (व्युत्क्रमः) विरामः (संक्रमः)

१ ओषधयः सं	समोषधयः	ओषधयः सं ।	इति । (विराम)
२ सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते	” ”
३ वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन	” ”
४ सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह	” ”
५ सह राज्ञा	राज्ञा सह	सह राज्ञा	” ”
६ राज्ञेति राज्ञा			
७ यस्मै कृणोति	कृणोति यस्मै	यस्मै कृणोति	” ”
८ कृणोति ब्राह्मणः	ब्राह्मणः कृणोति	कृणोति ब्राह्मणः	” ”
९ ब्राह्मणस्तं	तं ब्राह्मणः	ब्राह्मणस्तं	” ”
१० तं राजन्	राज्ञस्तं	तं राजन्	” ”
११ राजन्पारयामसि	पारयामसि राजन्	राज्ञन्पारयामसि	
१२ पारयामसीति पारयामसि ।			

[३] शिखा ।

शिखा-लक्षणम् ।

पदोत्तरां जटामेव शिखामार्याः प्रचक्षते ।

ओषधयः सं, समोषधय, ओषधयः सं, — वदन्ते ।
 १ २ २ १ १ २ ३

सं वदन्ते, वदन्ते सं, सं वदन्ते, — सोमेन ।
 २ ३ ३ २ २ ३ ४

वदन्ते सोमेन, सोमेन वदन्ते, वदन्ते सोमेन, — सह ।
 ३ ४ ४ ३ ३ ४ ५

सोमेन सह, सह सोमेन, सोमेन सह, — राज्ञा ।
 ४ ५ ५ ४ ४ ५ ६

सह राज्ञा, राज्ञा सह, सह राज्ञा ।
 ५ ६ ६ ५ ५ ६

राज्ञेति राज्ञा ।
 ६ ६

यस्मै कृणोति, कृणोति यस्मै, यस्मै कृणोति, — ब्राह्मणः ।
 ७ ८ ८ ७ ७ ८ ९

कृणोति ब्राह्मणो, ब्राह्मणः कृणोति, कृणोति ब्राह्मणस्—तम् ।
 ८ ९ ९ ८ ८ ९ १०

ब्राह्मणस्तं, तं ब्राह्मणो, ब्राह्मणस्तं, — राजन् ।
 ९ १० १० ९ ९ १० ११

तं राजन्, राजन्स्तं, तं राजन्, — पारयामसि ।
 १० ११ ११ १० १० ११ १२

राजन्पारयामसि, पारयामसि राजन्, राजन् पारयामसि ।
 ११ १२ १२ ११ ११ १२

पारयामसीति पारयामसि ।
 १२ १२

[४] रेखा ।

रेखा-लक्षणम् ।

क्रमाद् द्वित्रिचतुष्पञ्चपदक्रममुदाहरेत् । पृथक्पृथग्विपर्ययस्य लेखामाहुः पुनः क्रमात् ॥

पूर्वार्धस्य—

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सं ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 सोमेन सह । सह राजा । राज्ञेति राजा ॥

उत्तरार्धस्य—

- २ = यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै । यस्मै कृणोति ॥
 ३ = कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥
 ४ = ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि । पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥
 तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ॥

[यद्वा सर्वस्य मन्त्रस्य]

- २ (पदद्वयं) = ओषधयः सं । समोषधयः । ओषधयः सम् ॥
 ३ (पदत्रयं) = सं वदन्ते सोमेन । सोमेन वदन्ते सं । सं वदन्ते ॥
 ४ (पदचतुष्कं) = वदन्ते सोमेन सह राजा । राजा सह सोमेन वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥
 ५ (पदपञ्चकं) = सोमेन सह राजा यस्मै कृणोति । कृणोति यस्मै राजा सह सोमेन । सोमेन सह ।
 ६ (पदषट्कं) = सह राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा सह ।
 सह राजा ॥

७ (पदसप्तकं) = राजा यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजन् पारयामसि ।

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै राजा । राजा यस्मै ॥

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ।

पारयामसीति पारयामसि ॥

[५] ध्वजः ।

ध्वज-लक्षणम् ।

ब्रूयादादेः क्रमं सम्यगन्तादुत्तारयेद्यदि । वर्गे च ऋचि वा यत्र पठनं स ध्वजः स्मृतः ॥

(आदेः क्रमः)

(अन्तादुत्तारणं)

१ ओषधयः सं ।	२ पारयामसीति पारयामसि ।
३ सं वदन्ते ।	४ राजन् पारयामसि ।
५ वदन्ते सोमेन ।	६ तं राजन् ।
७ सोमेन सह ।	८ ब्राह्मणस्तं ।
९ सह राजा ।	१० कृणोति ब्राह्मणः ।
११ राज्ञेति राजा ।	१२ यस्मै कृणोति ।
१३ यस्मै कृणोति ।	१४ राज्ञेति राजा ।
१५ कृणोति ब्राह्मणः ।	१६ सह राजा ।
१७ ब्राह्मणस्तं ।	१८ सोमेन सह ।
१९ तं राजन् ।	२० वदन्ते सोमेन ।
२१ राजन् पारयामसि ।	२२ सं वदन्ते ।
२३ पारयामसीति पारयामसि ।	२४ ओषधयः सं ।

अत्र विशेषः ।

१ अत्र ध्वजस्य पठनक्रमोऽङ्कैः प्रदर्शितः ।

२ यथा मन्त्रस्यैकस्यैवं ध्वजो भवति, तथैव पञ्च-षट्-सप्त-मन्त्रसंख्याकस्य वर्गस्याप्येवमेव ध्वजो भवति ।

तत्र वर्गादिस्थितस्य पदद्वयस्य वर्गान्तस्थेन पदेन द्विरुक्तेनेतिकारसहितेन च संबद्धो ज्ञातव्यः ।

यथा 'अग्निमीळे...आ गमदिति आ गमत्' इति प्रथमस्य वर्गस्य ऋग्वेदस्य ध्वजो बोद्धव्यः ।

ॐ वर्गे वा ऋचि वा यः स्यात्पठितः स ध्वजः स्मृतः । इति वा पाठः ।

[६] दण्डः ।

दण्ड-लक्षणम् ।

कममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च कममुत्तरम् । अर्धर्चादेवमुक्तोऽयं कमदण्डोऽभिधीयते ॥

पूर्वार्धस्य-

२ = ओषधयः सं ॥ समोषधयः ।

३ = ओषधयः सं । सं वदन्ते ॥ वदन्ते समोषधयः ।

४ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन ॥ सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

५ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह ॥ सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

६ = ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥

राज्ञा सह सोमेन वदन्ते समोषधयः ।

ओषधयः सं । सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा ॥ राज्ञेति राज्ञा ।

उत्तरार्धस्य-

२ = यस्मै कृणोति ॥ कृणोति यस्मै ।

३ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः ॥ ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

४ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं ॥ तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

५ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् ॥ राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

६ = यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसि राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि ॥

पारयामसीति पारयामसि ।

[७] रथः ।

रथ-लक्षणम् ।

पादशोऽर्धचर्चशो वापि सहोक्त्या दण्डवद्रथः ।

रथस्त्रिविधः । द्विचक्रस्त्रिचक्रश्चतुश्चक्रश्चेति । तत्र द्विचक्रो रथोऽर्धचर्चशो भवति । त्रिचक्रस्तु रथः प्रतिपादे समानपद-
संख्यायुतस्य गायत्रीछन्दस्कस्यैव मन्त्रस्य भवति । चतुश्चक्रो रथस्तु पादश एव भवति ।

(१) द्विचक्रो रथः (अर्धचर्चशः)
(पूर्वार्धः) (उत्तरार्धः)

[१] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।
समोषधयः । कृणोति यस्मै ।

(प्रथम एकपात्क्रमः)

(व्युत्क्रमः)

[२] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(द्वितीयो द्विपात्क्रमः)

”

वदन्ते समोषधयः । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[३] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(तृतीयस्त्रिपात्क्रमः)

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

सोमेन वदन्ते समोषधयः । तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[४] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।
(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

(चतुर्थश्चतुष्पात्क्रमः)

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

सह सोमेन वदन्ते समोषधयः । राजंस्तं ब्राह्मणः कृणोति यस्मै ।

(व्युत्क्रमः)

[५] (१) ओषधयः सं । यस्मै कृणोति ।

(पञ्चमः पञ्चपात्क्रमः)

(२) सं वदन्ते । कृणोति ब्राह्मणः ।

”

(३) वदन्ते सोमेन । ब्राह्मणस्तं ।

”

(४) सोमेन सह । तं राजन् ।

”

(५) सह राज्ञा । राजन् पारयामसि ।

”

राज्ञेति राज्ञा । पारयामसीति पारयामसि ।

(समाप्तिः)

(२) द्विचक्रो रथः ।

अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् ॥ ऋ० १।१।१
अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रैभिरासया । अकारि रत्नधातमः ॥ ऋ० १।२०।१

मन्त्रद्वयस्य सहोक्त्याऽपि द्विचक्रो रथो भवति । सहोक्तिपाठभेदेन स द्विधा विभज्यते । तत्र प्रथमः—

(ऋ० १।१।१) (ऋ० १।२०।१)

- [१] अग्निमीळे । अयं देवाय ॥
ईळेऽग्निं । देवायायं ॥
- [२] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने ॥
पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥
- [३] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य ॥ अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः ॥
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं । स्तोमो जन्मने देवायायं ॥
- [४] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ॥
अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः ॥
देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥
- [५] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।
देवमृत्विजं ॥
अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः । विप्रैभिरासया ॥
ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥ आसया विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥
- [६] अग्निमीळे । ईळे पुरोहितं । पुरोहितं यज्ञस्य । 'पुरोहितमिति पुरःऽहितं' । यज्ञस्य देवं ।
देवमृत्विजं ॥
अयं देवाय । देवाय जन्मने । जन्मने स्तोमः । स्तोमो विप्रैभिः । विप्रैभिरासया ।
ऋत्विजमित्यृत्विजं । आसयेत्यासया ॥
- [७] होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारि ॥
होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
रत्नधातममिति रत्नऽधातमं । रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(३) द्विचक्रो रथः ।

पूर्वोक्तयोर्द्वयोर्मन्त्रयोः सहोक्त्या द्विचक्रो रथो भवति । तस्य द्वितीयः प्रकारो यथा—

(क्र० ११११)	(क्र० ११२०११)	(क्र० ११११)	(क्र० ११२०११)
[१](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	ईळेऽग्निं । देवायायं ॥	[५](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
[२](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	पुरोहितमीळेऽग्निं । जन्मने देवायायं ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रैभिः ॥	(५) देवमृत्विजं । विप्रैभिरासया ॥
[३](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	ऋत्विजं देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ।	आसया विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ।
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	[६](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥
यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	स्तोमो जन्मने देवायायं ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।
[४](१) अग्निमीळे । अयं देवाय ॥	(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रैभिः ॥	(५) देवमृत्विजं । विप्रैभिरासया ॥
(२) ईळे पुरोहितं । देवाय जन्मने ॥	(३) पुरोहितं यज्ञस्य । जन्मने स्तोमः ॥	(६) ऋत्विजमित्यूत्विजं । आसयेत्यासया ॥	[७](१) होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
‘पुरोहितमिति पुरःऽहितं’ ।	(४) यज्ञस्य देवं । स्तोमो विप्रैभिः ॥	देवं यज्ञस्य पुरोहितमीळेऽग्निं ॥	रत्नधातमं होतारं । रत्नधातमोऽकारिः ॥
विप्रैभिः स्तोमो जन्मने देवायायं ॥			होतारं रत्नधातमं । अकारि रत्नधातमः ॥
			रत्नधातममिति रत्नऽधातमं ।
			रत्नधातम इति रत्नऽधातमः ॥

(४) त्रिचक्रो रथः ।

विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो ब्रतानि पस्पशे । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ (ऋ० १।२२।१९)

इत्यस्य त्रिपदागायत्रीछन्दस्कस्य मन्त्रस्य प्रतिपादं समानपदसंख्यत्वात्त्रिचक्रो रथो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)	(द्वितीयः पादः)	(तृतीयः पादः)	
[१] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः ।			(प्रथमः क्रमः)
कर्माणि विष्णोः । ब्रतानि यतः । युज्य इन्द्रस्य ।			(व्युत्क्रमः)
[२] (१) विष्णोः कर्माणि । यतो ब्रतानि । इन्द्रस्य युज्यः ।			(द्वितीयः क्रमः)
(२) कर्माणि पश्यत । ब्रतानि पस्पशे । युज्यः सखा ।			"
पश्यत कर्माणि विष्णोः । पस्पशे ब्रतानि यतः । सखा युज्य इन्द्रस्य ।			(व्युत्क्रमः)
(प्रथमः पादः) विष्णोः कर्माणि । कर्माणि पश्यत । पश्यतेति पश्यत ।			(समाप्तिः)
(द्वितीयः ") यतो ब्रतानि । ब्रतानि पस्पशे । पस्पश इति पस्पशे ।			"
(तृतीयः ") इन्द्रस्य युज्यः । युज्यः सखा । सखेति सखा ।			"

(५) चतुश्चक्रो रथः ।

चतुश्चक्रो रथश्चतुष्पान्मन्त्रस्य पादशो भवति, यथा—

(प्रथमः पादः)	(द्वितीयः पादः)	(तृतीयः पादः)	(चतुर्थः पादः)	
[१] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् ।				(प्रथमः क्रमः)
समोषधयः । सह सोमेन । कृणोति यस्मै । राजंस्तं ।				(व्युत्क्रमः)
[२] (१) ओषधयः सं । सोमेन सह । यस्मै कृणोति । तं राजन् ।				(द्वितीयः क्रमः)
(२) सं वदंते । सह राजा । कृणोति ब्राह्मणः । राजन्पारयामसि ।				"
वदंते समोषधयः । राजा सह सोमेन । ब्राह्मणः कृणोति यस्मै । पारयामसि राजंस्तं ।				(व्युत्क्रमः)
(प्रथमः पादः) ओषधयः सं । सं वदंते । वदंत इति वदन्ते ।				(समाप्तिः)
(द्वितीयः ") सोमेन सह । सह राजा । राजेति राजा ।				"
(तृतीयः ") यस्मै कृणोति । कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मण इति ब्राह्मणः ।				"
(चतुर्थः ") तं राजन् । राजन्पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।				"

[८] घनः ।

घनश्चतुर्विधः । घनो घनवल्लभश्च । तौ च प्रत्येकं द्विधा भवतः ।

[१] प्रथमं घन-लक्षणम् ।

अन्तात्क्रमं पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिक्रमं नयेदन्तं घनमाहुर्मनीषिणः ॥

(१) पूर्वार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[१] राज्ञेति राज्ञा । सह राज्ञा । सोमेन सह । वदन्ते सोमेन । सं वदन्ते । ओषधयः सं-
(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

सं वदन्ते । वदन्ते सोमेन । सोमेन सह । सह राज्ञा । राज्ञेति राज्ञा ।

(२) उत्तरार्धस्य (अन्तादादिपर्यन्तम्)

[२] पारयामसीति पारयामसि । राजन् पारयामसि । तं राजन् । ब्राह्मणस्तं । कृणोति ब्राह्मणः ।
यस्मै कृणोति-

(आदितोऽन्तपर्यन्तम्)

कृणोति ब्राह्मणः । ब्राह्मणस्तं । तं राजन् । राजन् पारयामसि । पारयामसीति पारयामसि ।

[२] द्वितीयं घनलक्षणम् ।

शिखामुक्त्वा विपर्यस्य तरपदानि पुनः पठेत् । अयं घन इति प्रोक्त [इत्यष्टौ विकृतीः पठेत्] ॥

[१]

←	शिखापाठः	→	←	तस्य विपर्यासः	→	←	तरपदानां पुनःपाठः	→
ओषधयः सं	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते	वदन्ते	समोषधय	ओषधयः सं वदन्ते॥			
सं वदन्ते	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन	सोमेन	वदन्ते सं	सं वदन्ते सोमेन ॥			
वदन्ते सोमेन	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह	सह	सोमेन वदन्ते	वदन्ते सोमेन सह ॥			
सोमेन सह	सह सोमेन	सोमेन सह राजा	राजा	सह सोमेन	सोमेन सह राजा ॥			
सह राजा	राजा सह	सह राजा	॥	राज्ञेति राजा ॥				

[२]

यस्मै कृणोति कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति यस्मै यस्मै कृणोति ब्राह्मणः ॥
कृणोति ब्राह्मणो ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणः कृणोति कृणोति ब्राह्मणस्तं ॥
ब्राह्मणस्तं तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् राजस्तं ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तं राजन् ॥
तं राजन् राजस्तं तं राजन् पारयामसि पारयामसि राजस्तं तं राजन् पारयामसि ॥
राजन् पारयामसि पारयामसि राजन् । राजन् पारयामसि ॥ पारयामसीति पारयामसि ।

घनपाठः ।

द्वितीयघनलक्षणस्यान्यदुदाहरणम् ।

(१ शिखापाठः, २ तस्यविपर्ययः, ३ तत्पदानां च पुनः पाठो घनः ।)

गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ।

ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद्वंशमिव येमिरे ।

(ऋ० १।१०।१)

(१) प्रथमोऽर्थः ।

[१] गायन्ति त्वा, त्वा गायन्ति, गायन्ति त्वा, गायत्रिणो; गायत्रिणस्त्वा गायन्ति । गायन्ति त्वा
गायत्रिणः ॥

[२] त्वा गायत्रिणो, गायत्रिणस्त्वा, त्वा गायत्रिणो,ऽर्चन्त्यः—ऽर्चन्ति गायत्रिणस्त्वा ।
त्वा गायत्रिणोऽर्चन्ति ॥

[३] गायत्रिणोऽर्चन्त्यः—ऽर्चन्ति गायत्रिणो, गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम्—ऽर्कमर्चन्ति गायत्रिणो ।
गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कम् ॥

[४] अर्चन्त्यर्कम्—ऽर्कमर्चन्त्यः—ऽर्चन्त्यर्कम्—ऽर्किणो;ऽर्किणोऽर्कमर्चन्त्यः—ऽर्चन्त्यर्कमर्किणः ॥

[५] अर्कमर्किणो, —ऽर्किणोऽर्कम्—ऽर्कमर्किणः ॥ अर्किण इत्यर्किणः ॥

(२) द्वितीयोऽर्थः ।

[१] ब्रह्माणस्त्वा, त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा, शतक्रतो; शतक्रतो त्वा ब्रह्माणो, ब्रह्माणस्त्वा
शतक्रतो ॥

[२] त्वा शतक्रतो, शतक्रतो त्वा, त्वा शतक्रत, उदु—च्छतक्रतो त्वा । त्वा शतक्रत उत् ॥

[३] शतक्रत उदुच्छतक्रतो, शतक्रत उद्वंशमिव; वंशमिवोच्छतक्रतो, शतक्रत उद्वंशमिव ॥
शतक्रतो इति शतऽक्रतो ॥

[४] उद्वंशमिव, वंशमिवोदुद्वंशमिव, येमिरे; येमिरे वंशमिवोदुद्वंशमिव येमिरे ॥

[५] वंशमिव येमिरे, येमिरे वंशमिव, वंशमिव येमिरे ॥

वंशमिवेति वंशमऽइव । येमिर इति येमिरे ॥

पञ्चसन्धियुक्तो घनपाठः ।

(घनवल्लभः)

पदद्वयस्य क्रमोत्क्रमव्युत्क्रमाभिक्रमसंक्रमैः पञ्चसन्धिपाठो भवति । अनुलोमविलोमानुलोमैर्जटापाठो जायते । जटया सहोत्तरपदपाठेन शिखापाठो भवति । क्रममुत्तरा, विपर्यसर, पुनश्च क्रमपाठे कृते ध्वजो भवति । जटादण्डाभ्यां घनपाठः सिद्ध्यति । सर्वमेवैतत्पञ्चसंधियुक्ते घनपाठे घनवल्लभे समुच्चयेन संगच्छते । पञ्चसंधियुक्तेन अन्तादादि-पर्यन्तमादेरन्तपर्यन्तं च पाठेन द्वितीयो घनवल्लभः सिद्ध्यति ।

परां मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

(क्र० १।२५।१६)

[१] परां मे । मे मे । मे परां । परा परां । परां मे ॥

परां मे, मे परा, परां मे, यन्ति; यन्ति मे परा, परां मे यन्ति ॥

[२] मे यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति मे । मे मे । मे यन्ति ॥

मे यन्ति, यन्ति मे, मे यन्ति, धीतयो; धीतयो यन्ति मे, मे यन्ति धीतयः ॥

[३] यन्ति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यन्ति । यन्ति यन्ति । यन्ति धीतयः ॥

यन्ति धीतयो, धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो, गावो; गावो धीतयो यन्ति, यन्ति धीतयो गावः ॥

[४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ।

धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावो, न; न गावो धीतयो, धीतये गावो न ॥

[५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥

गावो न, न गावो, गावो न, गव्यूती;—गव्यूतीर्न गावो, गावो न गव्यूतीः ॥

[६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ।

न गव्यूती, गव्यूतीर्न, न गव्यूतीर—ऽन्व;—ऽनु गव्यूतीर्न, न गव्यूतीरनु ॥

[७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ।

गव्यूतीरन्व—ऽनुगव्यूती—गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥

[८] इच्छन्तीरुरुचक्षसं । उरुचक्षसमुरुचक्षसं । उरुचक्षसमिच्छन्तीः । इच्छन्तीरिच्छन्तीः ।

इच्छन्तीरुरुचक्षसं ॥

इच्छन्तीरुरुचक्षसं—मुरुचक्षसमिच्छन्ती—रिच्छन्तीरुरुचक्षसम् ॥

उरुचक्षसमित्युरुचक्षसं ॥

पञ्चसंध्युक्तो जटापाठः ।

← पञ्चसंधिपाठः → ← जटापाठः →

- [१] परा मे । मे मे । मे परा । परा परा । परा मे ॥ परा मे, मे परा, परा मे ॥
- [२] मे यंति । यंति यंति । यंति मे । मे मे । मे यंति ॥ मे यंति, यंति मे, मे यंति ॥
- [३] यंति धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो यंति । यंति यंति । यंति धीतयः ॥
यंति धीतयो, धीतयो यंति, यंति धीतयः ॥
- [४] धीतयो गावः । गावो गावः । गावो धीतयः । धीतयो धीतयः । धीतयो गावः ॥
धीतयो गावो, गावो धीतयो, धीतयो गावः ॥
- [५] गावो न । न न । न गावः । गावो गावः । गावो न ॥ गावो न, न गावो, गावो न ॥
- [६] न गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीर्न । न न । न गव्यूतीः ॥ न गव्यूतीर्गव्यूतीर्न न गव्यूतीः ॥
- [७] गव्यूतीरनु । अन्वनु । अनु गव्यूतीः । गव्यूतीर्गव्यूतीः । गव्यूतीरनु ॥
गव्यूतीरन्वनु गव्यूतीर्गव्यूतीरनु ॥ अन्वित्यनु ॥
- [८] इच्छंतीरुरुचक्षंसं । उरुचक्षंसमुरुचक्षंसं । उरुचक्षंसमिच्छंतीः । इच्छंतीरिच्छंतीः ।
इच्छंतीरुरुचक्षंसं ॥
इच्छंतीरुरुचक्षंसमुरुचक्षंसमिच्छंतीरिच्छंतीरुरुचक्षंसं ।
उरुचक्षंसमित्युरुचक्षंसं ॥

[एवमेव पञ्चसंध्युक्ताः सर्वा अपि विकृतयः पठ्यन्ते वेदविद्भिः ।]

पदक्रमविशेषज्ञो वर्णक्रमविचक्षणः ।

स्वरमात्राविशेषज्ञो गच्छेदाचार्यसंपदम् ॥

संहितापाठतः पुण्यं द्विगुणं पदपाठतः ।

त्रिगुणं क्रमपाठेन जटापाठेन षड्गुणम् ॥ (वराहपुराणे)

अथ भगवत्कात्यायनविरचिता ऋग्वेद-सर्वानुक्रमणी ।

अथ ऋग्वेदास्त्राये शाकलके सूक्तप्रतीकऋक्संख्यऋषिदैवतच्छन्दांस्यनुक्रमिष्यामो यथोपदेशं । न ह्येतज्ज्ञानमृते श्रौतस्मार्तकर्मप्रसिद्धिः । मंत्राणां ब्राह्मणार्षेयच्छन्दोदैवतविद् याजनाध्यापनाभ्यां श्रेयोऽधिगच्छतीति । एताभ्यामेवानेवंविदो यातयामानि च्छन्दांसि भवन्ति । स्थाणुं वच्छति, गतं वा पात्यते, प्रमीयते वा, पापीयान्भवतीति विज्ञायते ॥१॥ [१]

अथ ऋषयः ॥१॥ शतर्विं आद्ये मंडलें, ऋषे क्षुद्रसूक्तमहासूक्ता, मध्यमेषु माध्यमाः ॥२॥ कचिद्व्यं चिद्विशेषितं ब्रह्मर्षिमस्त्रियमनुक्तगोत्रमांगिरसं विद्यात् ॥३॥ यस्य वाक्यं स ऋषिः ॥४॥ या तेनोच्यते सा देवता ॥५॥ यदक्षरपरिमाणं तच्छन्दः ॥६॥ अर्थेऽस्य ऋषयो देवताश्छन्दोभिरुपाधावन् ॥७॥ तिस्र एव देवताः श्रित्यन्तरिक्षयुस्थाना, अग्निर्वायुः सूर्य इति ॥८॥ एवं व्याहृतयः प्रोक्ता व्यस्ताः ॥९॥ समस्तानां प्रजापतिः ॥१०॥ ओंकारः सर्वदेवत्यः, पारमेष्ठ्यो वा ब्राह्मो, देव, आध्यात्मिकः ॥११॥ तत्तत्स्थाना अन्यदेवतास्तद्विभूतयः ॥१२॥ कर्मपृथक्त्वाद्वि पृथगभिधानस्तुतयो भवन्ति ॥१३॥ एकैव वा महानात्मा देवता ॥१४॥ स सूर्य इत्याचक्षते ॥१५॥ स हि सर्वभूतात्मा ॥१६॥ तदुक्तमृषिणा 'सूर्य आत्मा जगतस्तस्थु-षश्चेति' ॥१७॥ तद्विभूतयोऽन्या देवताः ॥१८॥ तदप्येतद्वचोक्तं ॥१९॥ 'इदं मित्रं वरुणमग्निमाहु रिति' ॥२०॥ यथाभिधानं त्वनुक्रमिष्यामः ॥२१॥ प्रायेणैन्द्रे भरुतः ॥२२॥ राज्ञां च दानस्तुतयः ॥२३॥ [२]

अथ च्छन्दांसि ॥१॥ गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्बृहतीपङ्क्तित्रिष्टुप्जगत्यतिजगतीशकर्ष्यतिशकर्ष्यत्यष्टीष्टत्यतिष्टतयः ॥२॥ चतुर्विंशत्यक्षरादीनि चतुरुत्तराणि ॥३॥ ऊनाधिकेनैकेन निचृद्गुरिजौ ॥४॥ द्वाभ्यां विराट्स्वरजौ ॥५॥ पादपूरणार्थं तु क्षैप्रसंयोगैकाक्षरीभावान्व्यूहेत् ॥६॥ आद्ये तु सप्तवर्गे पादविशेषात्संज्ञविशेषाः ॥७॥ ताननुक्रमंत एवोदाहरिष्यामः ॥८॥ विराट्स्वरुपा विराट्स्थानाश्च बहूना अपि त्रिष्टुभ एवेत्युद्देशः ॥९॥ तत्र दशैकादशद्वादशाक्षराणां वैराजत्रैष्टुभजागता इति संज्ञाः ॥१०॥ अनादेशोऽष्टाक्षराः पादाः ॥११॥ चतुष्पदाश्चर्चः ॥१२॥ [३]

प्रथमं छंदस्त्रिपदा गायत्री ॥१॥ पंचकाश्चत्वारः षट्कश्चैकश्चतुर्थश्चतुष्को वा पदपङ्क्तिः ॥२॥ षट्सप्तैकादशः उष्णिगराभा ॥३॥ त्रयः सप्तकाः पादनिचृत् ॥४॥ मध्यमः षट्कश्चेदतिनिचृत् ॥५॥ दशकश्चेद्यवमध्या ॥६॥ यस्यास्तु षट्सप्तकाष्टकाः सा वर्धमाना ॥७॥ विपरीता प्रतिष्ठा ॥८॥ द्वौ षट्कौ सप्तकश्च ह्रसीयसी ॥९॥ [४]

द्वितीयमुष्णिक् त्रिपदां त्यो द्वादशकः ॥१॥ आद्यश्चेत्पुरउष्णिक् ॥२॥ मध्यमश्चेत्ककुप् ॥३॥ त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्भ्यंकुशिरा ॥४॥ एकादशिनोः परः षट्कस्तनुशिरा ॥५॥ मध्ये चेत्पिपीलिकमध्या ॥६॥ आद्यः पंचकस्तयोऽष्टका अनुष्टुभर्गा ॥७॥ चतुःसप्तकोष्णिगेव ॥८॥ [५]

तृतीयमनुष्टुप् ॥१॥ पंच पंचकाः षट्कश्चैको महापदपङ्क्तिः ॥२॥ जागतावष्टकश्च कृतिः ॥३॥ मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या ॥४॥ नवकयोर्मध्ये जागतः काविराट् ॥५॥ नववैराजत्रयोदशैर्नष्टरूपी ॥६॥ दशकास्तयो विराट् ॥७॥ एकादशका वा ॥८॥ [६]

चतुर्थं बृहती तृतीयो द्वादशकः ॥१॥ आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती ॥२॥ द्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहती वा स्कंधोमीवी वा

[१] ब्राह्मण आर्षेयः । स श्रेयोऽधिगच्छतीत्येताभ्यां । अधिगच्छति । भवत्यधस्तु विपरीते । स्थाणुमुच्छति ।

[२] (२) क्षुद्रसूक्ता । (३) ब्रह्म ऋषिः । (४) देवताश्छन्दोभिरुपाधावन् । (१०) आर्षं तु प्रजापतिः । (११) आध्यात्मिकः । पारमेष्ठ्यो वा । (१२) तत्तत्स्थाना अन्यास्तद्विभूतयः । (१७) ऋ० १।१।१।१ । (२०) ऋ० १।१।४।४।

[३] (२) अस्य सूत्रस्यानन्तरमेव मंत्रो दृश्यते । 'कृतिः प्रकृतिराकृतिर्विकृतिः संकृतिस्तथा । पृष्ठी चाभिकृतिर्नाम सप्तम्युत्कृतिरुच्यते ॥' (ऋ० प्राति०) (४) एकेनोनाधिकेन । [४] (५) सप्तकश्चेति । [५] (१) द्वादश ।

॥३॥ अंश्वेदुपरिष्ठाद्बृहती ॥४॥ अष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती ॥५॥ त्रिजागतोर्ध्वबृहती ॥६॥ त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः
पिपीलिकमध्या ॥७॥ युजावष्टकावयुजौ नवैकादशिनौ बृहती विषमपदा ॥८॥ चतुर्नवका बृहत्येव ॥९॥ [७]

पंचमं पंक्तिः पंचपदा ॥१॥ अथ चतुष्पदा ॥२॥ विराड् दशकैः ॥३॥ अयुजौ जागतौ सतोबृहती ॥४॥ युजौ चेद्विपरीता
॥५॥ आद्यौ चेत्प्रस्तारपंक्तिः ॥६॥ अंत्यौ चेदास्तारपंक्तिः ॥७॥ आद्यांत्यौ चेत्संस्तारपंक्तिः ॥८॥ मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥९॥ [८]
षष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा ॥१॥ द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती ॥२॥ त्रैष्टुभे त्रिष्टुप् ॥३॥ वैराजौ जागतौ चाभि-
सारिणी ॥४॥ नवकौ वैराजस्त्रैष्टुभश्च द्वौ वा त्रैराजौ नवकस्त्रैष्टुभश्च विराट्स्थाना ॥५॥ एकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराड्ब्रूपा
॥६॥ द्वादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च ज्योतिष्मती ॥७॥ यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ॥८॥ चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती ॥९॥ मध्ये
चेष्टवमध्या ॥१०॥ आद्यौ दशकादष्टकाश्चयः पंचयुत्तरा विराट्पूर्वा वा ॥११॥ [९]

सप्तमं जगती जागतपदा ॥१॥ अष्टिनस्त्रयः स्वौ च द्वौ महासतोबृहती ॥२॥ अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च
षलष्टका वा महापंक्तिः ॥३॥ [१०]

अथ प्रगाथाः ॥१॥ बृहतीसतोबृहत्यौ बार्हतः ॥२॥ ककुप् चेत्पूर्वा काकुभः ॥३॥ महाबृहतीमहासतोबृहत्यौ महा-
बार्हतः ॥४॥ बृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ॥५॥ अनुष्टुप्गायत्र्यौ चानुष्टुभोऽनुष्टुप्सुखास्तृचा इत्युक्ते ॥६॥ [११]

सूक्तसंख्यानुवर्तत आन्यस्याः सूक्तसंख्यायाः ॥१॥ ऋषिश्चान्यस्माद्वेदविशिष्टः ॥२॥ तु-हि-ह-वै-तच्छब्दविशिष्टा-
नृषिर्देवतच्छंदांसि द्वि-त्रि-चतुः-पंच-षट्-सूक्तभोजि यथासंख्यं ॥३॥ अनिरुक्ता संख्या विंशतिः ॥४॥ अनादेशे त्विन्द्रो
देवता ॥५॥ त्रिष्टुप् छंदः ॥६॥ प्रगाथा बार्हताः ॥७॥ विंशतिका द्विपदा विराजः ॥८॥ तदर्धमैकपदाः ॥९॥ द्विद्विपदास्तृचः
समामनंति ॥१०॥ अयुष्टवंत्या द्विपदैव ॥११॥ मंडलादिष्वाग्नेयमैद्रात् ॥१२॥ त्रिष्टुबंतस्य सूक्तस्य शिष्टा जगत्यः ॥१३॥ आदौ
गायत्रं प्राग्धैरण्यस्तूपीयात् ॥१४॥ [१२]

॥ इति द्वादशकांडी तु परिभाषा प्रवर्णिता ॥

१ अग्निं नव मधुच्छंदा वैश्वामित्रः । २ वायो वायव्यैन्द्रवायवमैत्रावरुणास्तृचाः । ३ अश्विना द्वादशाश्विनैद्र-
वैश्वदेवसारस्वतास्तृचाः । ससेताः प्रउगदेवताः । ४ सुरूपकृत्तुं दशैंद्रं । ५ आ तु । ६ युजंत्यादहृत्येताः षण्मास्यो
धीक्षु चिदिद्रेणेत्यैश्वौ च । ७ इंद्रमित् । ८ एंद्र सानसि । ९ इंद्रेहि । १० गायंति द्वादशानुष्टुभं तु । ११ इंद्रमष्टौ
जेता मधुच्छंदसः । १२ अग्निं द्वादश मेधातिथिः काण्व आग्नेयमग्निनेति पादौ अग्निदैवतौ निर्मथ्याहवनीयौ । १३
सुसमिद्ध इतीधमः समिद्धो वाग्निस्तनूनपाज्जराशंस इलो बर्हिर्देवीर्द्वार उषासानक्ता देव्यौ होतारौ प्रचेतसौ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीळाभारत्यस्वष्टा वनस्पतिः स्वाहाकृतय इति प्रत्यृचं देवताः । एतदाग्नीसूक्तं । एतेनान्यान्युक्तदेवतानि । एकादशकानि
तु नाराशंसान्याप्रशब्दोक्तान्यतनूनपांति । १४ ऐभिर्देवैश्च देवं । १५ इंद्र सोममृतव्यं । तन्नैद्री सारुती स्वाष्ट्याग्नेयैद्री
मैत्रावरुणी चतस्रो द्रविणोदस आश्विन्याग्नेयीत्यृतुदेवताः सर्वत्र । १६ आ त्वा नव । १७ इंद्रावरुणयोरैन्द्रावरुणं युवाकु
पादनिचृतौ इन्द्रो हसीयसी वा । १८ सोमानमिति पंच ब्राह्मणस्पत्याश्चतुर्थ्यामिंद्रश्च सोमश्च पंचभ्यां दक्षिणा चान्याः
सादसस्त्या नाराशंसी वात्या । १९ प्रति त्यमाग्निमारुतं ॥ [१] (मन्त्राः १९४)

२० अथमष्टावार्भवं । २१ इह षलैद्राग्निं । २२ प्रातर्युजा सैका चतस्र आश्विन्यस्तथा सावित्र्य आग्नेय्यौ द्वे देवीनामे-
कैकैद्राणीवरुणान्यग्नेयीनां चावापृथिव्ये पार्थिवी षड्वैष्णव्योऽतो देवा दैवी वा । २३ तीव्राश्चतुर्विंशतिर्वायव्यैकैन्द्रवायव्यौ
मैत्रावरुणमरुत्वतीयवैश्वदेवपौष्णास्तृचाः शिष्टा आप्नोऽस्याध्यर्धमैत्र्यप्स्वंतः पुरउगिक् परानुष्टुप्सिस्त्रांत्या एकविंशी प्रतिष्ठा ।

[७] (३) ०बृहती स्कंधोमीवी वा । (८) नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विषमपदा; नवकाष्टयेकादश्याष्टिनो विषमपदा ।

[८] चतुष्पादा । (३) दशकः । वैराजैर्विराट् ।

[१२] (८) विंशिका । (१०) नृचः; ०दा कचः । (१३) शेषा । (१४) प्राग्विषण्यस्तृपात् ।

(१२) निर्मथ्यः; निर्मथ्य । निर्मथ्य आहवनीयश्च । निर्मथ्याहवनीयाभ्याम् ।

(१३) देवता । (१५) ०ग्नेय्यृतुदेवताः । (१८) वा; चांत्या । (२१) देवीनामेकैद्राणीवरुणानि । (२३) शेषा ।

२४ कस्य पंचोनाजीगतिः क्षुण्णः स कृत्रिमो वैश्वामित्रो देवरातो वारुणं तु त्रैष्टुभमादौ कायप्राप्तेयौ सावित्रस्तुचो गायत्रोऽस्यांता भागो वा । २५ यच्चित्सैका । २६ वसिष्ठ दशमेयं तु । २७ अश्वं ससोना गायत्रेऽस्या वैवी त्रिष्टुप् । २८ यत्र आवा नव षळुनुष्टुवादि यच्चिद्व्यौल्लख्यौ परे मौसल्यौ च प्रजापतेर्हरिश्चन्द्रस्यांता चर्मप्रशंसा वा । २९ यच्चित्सस पातं । ३० आ वो अधिकास्माकं पादनिचृच्छश्चिष्टुप्परौ तृचावाशिनोषस्यौ । ३१ स्वमग्ने द्व्यूना हिरण्यस्तूप आग्नेयं त्रिष्टुवंत्याष्टमीषोडश्यौ च । ३२ इन्द्रस्य पंचोना ॥ [२] (मन्त्राः १८९)

३३ एत । ३४ त्रिष्टुद्द्वादशाश्विनं नवम्यंते त्रिष्टुभौ । ३५ ह्यस्यैकादश सावित्रं नवमी जगत्याद्या च सा लिंगोक्तदेवतपादा । ३६ प्र वो विंशतिः कण्वो घोर आग्नेयं प्रागाथमूर्ध्व ऊ पु यौष्यौ । ३७ क्रीळं पंचोना मारुतं हि गायत्रं तु । ३८ कद्द । ३९ प्र यद्दश प्रागाथं तु । ४० उत्तिष्ठाष्टौ ब्राह्मणस्पत्यं । ४१ यं रक्षन्ति नव वरुणमित्रार्यम्णां मध्ये तृच आदित्येभ्यो गायत्रं हि । ४२ सं पूषन्दश पौष्णं । ४३ कद्रुद्राय नव रौद्रं तृतीया मैत्रावरुणी चांसस्तृचः सौम्योऽस्यानुष्टुप् । ४४ अग्ने षळुना प्रस्कण्वः काण्व आग्नेयं तु प्रागाथमाद्यो द्वृचोऽभ्युपसो च । ४५ स्वमग्ने दशानुष्टुभमर्धचोऽन्त्यो देवः । ४६ एषो पंचोनाश्विनं तु गायत्रं ॥ [३] (मन्त्राः १७३)

४७ अयं दश प्रागाथं तु । ४८ सह षोडशोषस्यं तु । ४९ उपश्रुतुष्कमानुष्टुभं तु । ५० उदु त्यं ससोना सौर्यं नवाद्या गायत्रोऽन्त्यस्तुचो रोगघ्न उपनिषत् । ५१ अभि त्यं पंचोना सव्यो द्वित्रिष्टुवंतं । अंगिरा इन्द्रतुल्यं पुत्रमिच्छन्नभ्य-ध्यायस्त्वय इतीन्द्र एवास्य पुत्रोऽजायत । ५२ त्यं सु त्रयोदश्यंते त्रिष्टुभौ । ५३ न्यू ष्वेकादशांते त्रिष्टुभौ । ५४ मा नोऽस्या त्रिष्टुप् षष्ठ्यष्टमी नवमी च । ५५ दिवश्चिदष्टौ जागतं हि । ५६ एष प्र षट् । ५७ प्र मंहिष्ठा । ५८ नू चित्रव नोधा गौतम आग्नेयं हि चतुस्त्रिष्टुवंतं । ५९ वया इत्सस वैश्वानरीयं । ६० वह्निं पंच । ६१ अस्मा इदु षोडश ॥ [४] (मन्त्राः १५२)

६२ प्र ससोना । ६३ त्वं नव । ६४ वृष्णे पंचोना मारुतं त्रिष्टुवंतं । परमाग्नेयमैन्द्रात् । ६५ पश्चा दश पराशरः शाक्यो द्वैपदं तत् । ६६ रयिः । ६७ वनेषु । ६८ श्रीणन् । ६९ शुक्रः । ७० वनेमैकादश । ७१ उप प्र दश । ७२ नि काव्या । ७३ रविर्न । ७४ उपप्रयंतो नव गौतमो राहृगणो गायत्रं तु । ७५ जुपस्व पंच । ७६ का ते । ७७ कथा । ७८ अभि त्वा गायत्रं तु । ७९ हिरण्यकेशो द्वादशाद्यौ तृचौ त्रैष्टुभौगिहौ पूर्वोऽग्ने वा मध्यमाय । ८० इत्था षोडशैन्द्रं पातं हि यामित्यस्यां निपातिनो दध्यङ्मनुरथर्वा चेति ॥ [५] (मन्त्राः १८५)

८१ इन्द्रो नव । ८२ उपो पु षड् जगत्यंतं । ८३ अश्वावति जागतं । ८४ असावि विंशतिः षळुनुष्टुभ औगिहपातं गायत्रत्रैष्टुभास्तृचाः प्रागाथः । ८५ प्र ये द्वादश मारुतं ह पंचम्यंते त्रिष्टुभौ । ८६ मरुतो दश गायत्रं । ८७ प्रत्वक्षसः षड् जागतं । ८८ आ विद्युन्मन्त्रिराद्यांते प्रस्तारपंकी पंचमी विराड्रूपा । ८९ आ नो दश वैश्वदेवं तु पंचाद्याः सप्तमी च जगत्यः षष्ठी विराट्स्थाना । ९० ऋजुनीती नव गायत्रमत्यानुष्टुप् । ९१ त्वं सोम व्यधिका सौम्यं पंचम्यादि गायत्र्यो द्वादशोष्णिक् च । ९२ एता उ त्या द्व्यूनोषस्यं चतुर्जगत्यादि षळुष्णिगतं तृचोऽय आश्विनः । ९३ अग्नीषोमी द्वादशाग्नीषोमीयमाद्यास्तिस्रोऽनुष्टुभ उपांत्यास्तिस्रो गायत्र्योऽष्टमी जगती वा । ९४ इमं षोडश कुत्स आग्नेयं तद्वित्रिष्टुवंतं पूर्वो देवास्तयः पादा देवास्तन्नो मित्रोऽर्धचो लिंगोक्तदेवतो यद्देवत्यं वा सूक्तं ॥ [६] (मन्त्राः १६३)

९५ द्वे एकादशोषसाय वाग्नेये । ९६ स प्रत्यन्था नव द्रविणोदसे । ९७ अप नोऽष्टौ शुचये गायत्रं । ९८ वैश्वानरस्य तृचं वैश्वानरीयं । ९९ जातवेदस एका जातवेदस्यमेतदादीन्येकभूयांसि सूक्तसहस्रमेतत्कश्यपार्प । १०० स थो वृषैकोना वार्पांगिरा ऋत्राश्वंबरीषसहदेवभयमानसुराधसः । १०१ प्र मंदिन एकादश कुत्स आद्या गर्भस्त्राविण्युपनिषत्तुस्त्रिष्टुवंतं ।

(२४) अस्यांता । (२६) वसिष्ठा । (२९) यच्चिद्धि । (३०) तृचावाशिनोषस्यं । (३४) नवम्यंते । (३५) लिंगोक्तदेवताः पादास्त्रयः; देवतपादाः । (३६) घोर । (५०) उपनिषद् अंत्योऽर्धचः शत्रुघ्नश्च । द्विषन्नः । (८५) पंचम्यंते । (९४) देवतयोः देवतो । यद्देवत्यं । (९५) एकादशोषसाय । (९९) सूक्तसहस्रमेतत् कश्यपार्प । (१०१) कुत्सश्चतुस्त्रिष्टुवंतनाद्या गर्भस्त्राविण्युपनिषत् ।

१०२ इमां तैः स्या त्रिष्टुप् । १०३ तत्तेऽष्टौ । १०४ योनिर्नव । १०५ चंद्रमा एकोनाष्टस्त्रितो वा वैश्वदेवं हि पांक्तमंष्या त्रिष्टुबृहती महाबृहती यवमध्या । १०६ इंद्रं मित्रं सप्त त्रिष्टुवंतं । १०७ यज्ञस्तुचं । १०८ य इन्द्राग्नी सप्तोनेन्द्राभं तु । १०९ वि ब्रह्मै । ११० तत् नवार्भवं तु पंचम्यंत्ये त्रिष्टुभौ । १११ तक्षन्पंचांस्या त्रिष्टुप् । ११२ ईके पंचाधिकाश्विनमाद्यौ पादौ लिंगोक्तदेवतावंत्ये त्रिष्टुभौ ॥ [७] (मन्त्राः १७९)

११३ इदं विंशतिरूपस्यं द्वितीयोऽर्धर्चो रात्रेश्च । ११४ इमा एकादश रौद्रं द्वित्रिष्टुवंतं । ११५ चित्रं षट् सौर्यं । ११६ नासत्याभ्यां पंचाधिका कक्षीवान्दैर्घतमस उशिकप्रसूत आश्विनं वै । ११७ मध्वः । ११८ आ वामेकादश । ११९ आ वां रथं दश जागतं । १२० का राधद्वाद्दशांस्या दुःस्वप्ननाशिन्याद्या गायत्री द्वितीया ककुप्त्तृतीयाचतुर्थ्यौ काविराणनः ऋष्यौ पंचमी तनुशिरा षष्ठ्यक्षरैरुष्णिग्विष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यः । १२१ कदित्वा पंचोना वैश्वदेवं वा । [८] (मन्त्राः १३५) [इति प्रथमोऽष्टकः । मन्त्राः १३७०]

१२२ प्र वो वैश्वदेवमा वो विराड्रूपे । १२३ पृथुः सप्तोनेष्टस्यं तु । १२४ उषा उच्छंती । १२५ प्राता रत्नं सप्त स्वनयस्य दानस्तुतिरुपजगत्यौ । १२६ अमंदानिति कक्षीवान्दानतुष्टः पंचभिर्भावयस्यं तुष्टावांत्ये अनुष्टुभौ भावयः व्यरोमशयोर्दपत्योः संवादः । १२७ अग्निमेकादश परुच्छेपो दैवोदासिराग्नेयं तु पारुच्छेपं सर्वमात्यष्टं तत्रातिष्ठतिः षष्ठी । १२८ अयं जायताष्टौ । १२९ यं त्वमेकादश षष्ठ्यैदवी प्रभा वोऽतिशक्त्यावष्टिरंस्या । १३० पुंद्वाहि दशांस्या त्रिष्टुप् । १३१ इन्द्राय सप्त । १३२ त्वया षड्युवंतमैन्द्रापार्वतोऽर्धर्चः । १३३ उभे सप्तादौ त्रिष्टुसिस्तोऽनुष्टुभौ गायत्री धृतिरष्टिः । १३४ आ त्वा षड्वायस्यं त्वंस्याष्टिः । १३५ स्तीर्णं नव चतुर्थ्याद्याः पंचैष्ट्यश्चोपांत्ये अष्टी । १३६ प्र सु सप्त मैत्रावरुणं त्वंस्ये लिंगोक्तदेवत्ये अंस्या त्रिष्टुप् ॥ [९] (मन्त्राः १३७)

१३७ सुषुप्तं तृचमतिशक्तं । १३८ प्र चतुष्कं पौष्णं । १३९ अस्तु औपलेकादश वैश्वदेवी मैत्रावरुण्याश्विन्यस्तिस्र एंद्याग्नेयी मारुत्यैन्द्राग्नी बार्हस्पत्या वैश्वदेव्यंस्या त्रिष्टुपंचमी बृहती वैश्वदेवमेतदेवमन्यासामपि सूक्तप्रयोगे वैश्वदेवत्वं सूक्तभेदप्रयोगे यल्लिंसा देवता । १४० वेदिषदे सप्तोना दीर्घतमा औचथ्य आग्नेयं तु द्वित्रिष्टुवंतं तु त्रिष्टुदशमी वा । १४१ बळित्वा । १४२ समिद्ध आप्रिय आनुष्टुभमंत्यैद्वी । १४३ प्र तज्यसीमष्टावान्नेयं तु तत्रिष्टुवंतं । १४४ एति प्र सप्त जागतं । १४५ तं पृच्छत पंचांस्या त्रिष्टुप् । १४६ त्रिमूर्धानं । १४७ कथा । १४८ मथीयत् । १४९ महः स वैराजं । १५० पुरु तृचमौष्णिहं । १५१ मित्रं नव मैत्रावरुणं हि जागतं मैत्र्याद्या । १५२ युवं सप्त । १५३ यजामहे चतुष्कं । १५४ विष्णोः षड्वैष्णवं हि । १५५ प्र वो जागतं त्वैन्द्रश्चायस्तृचः । १५६ भव पंच । १५७ अबोधि षळाश्विनं त्वंस्ये त्रिष्टुभौ ॥ [१०] (मन्त्राः १४३)

१५८ वसू अंत्यानुष्टुप् । १५९ प्र थावा पंच थावापृथिवीयं तु जागतं तु । १६० ते हि । १६१ किमु अष्टः षड्नाभवं त्रिष्टुवंतं । १६२ मा नो द्वयधिकाश्वस्तुतिस्तु तृतीयाषष्ठ्यौ जगत्यौ । १६३ यदक्रंदः सप्तोना । १६४ अस्य द्विपंचाशदल्पस्तवं त्वेतत्संशयोत्थापनप्रश्नप्रतिवाक्यान्यत्र प्रायेण ज्ञानमोक्षाक्षरप्रशंसा च पंचपादं सांक्तजानां यद्वायत्रेऽयं स शिक्ते सप्तार्धगर्भा गौरीरिति जगत्यः । एतदंतं वैश्वदेवं तस्याः समुद्रा इति वाचः समुद्रा आपोऽक्षरं सा प्रस्तारः पंक्तिः शकमयमिति शकधूम उक्षाणं पृश्निमिति सोमस्त्रयः केशिन इत्यग्निः सूर्यो वायुश्च केशिनश्चत्वारि वाग्वाच इंद्रं मित्रं सौर्यौ द्वादशेति संवत्सरसंस्थं कालचक्रवर्णनं यस्ते सरस्वत्यै यज्ञेन साध्येष्यः परानुष्टुप्सौरी पर्जन्याग्निदेवता वांस्या सरस्वते सूर्याय वा । १६५ कथा पंचोना संवादोऽगस्त्यैर्द्रमरुतां तृतीयाद्ययुजो मरुतां वाक्यमंत्यस्तृचोऽगस्त्यस्य शिष्टा इंद्रस्यैकादशी च मरुतांस्त्विन्द्रो देवता ॥ [११] (मन्त्राः १३२)

(१०५) त्रिष्टुवंतं । (११०) पंचम्यंत्ये । (१२०) पंचम्यौ । का राधद्वाद्दशांस्या दुःस्वप्ननाशिनी गायत्रानुष्टुभौष्णिगहा दृचा विष्टारबृहती कृतिर्विराट् तिस्रो गायत्र्यो द्वितीयोष्णिगवा तृतीयाचतुर्थ्यौ काविराणनष्टरूप्यौ पंचमी तनुशिरा वा । (१२५) उप चरंति । (१२९) अतिशक्त्यावष्टिरंस्या । (१३२) त्वया षयं । (१३६) ऽदेवते । (१४८) मथीत् । (१५९) थावापृथिवीयं । (१६४) ऽएतदंतं तु । (१६५) ऽसंवादसूक्तीयाद्याऽग० । ऽसंवादस्तृतीया० । च शिष्टा० ।

१६६ तन्वगस्यो मारुतं हि द्वित्रिष्टुवंतं मित्रावरुणयोर्दीक्षितयोर्दक्षशीमप्सरसं दृष्ट्वा वासतीवरे कुंभे रेतोऽपतत्ततोऽ-
गस्य-वसिष्ठावजायेतां । १६७ सहस्रमेकादशाद्यैंद्री । १६८ यज्ञायज्ञा दश त्रिष्टुवंतं । १६९ महोऽष्टौ द्वितीया
विराट् । १७० न नूनं पंचागस्येनैन्द्रे हविषि मरुतामुद्यत इंद्रागस्ययोः संवाद ऐन्द्रस्त्राद्या तृतीया चैद्रवाक्यं चतुर्थी
चादौ बृहती तिस्रोऽनुष्टुभः । १७१ प्रति वः षण्मारुतं तु चतस्रोऽस्या मरुत्वतीयाः । १७२ चित्रस्तृचं गायत्रं ।
१७३ गायत्ससोना । १७४ त्वं राजा दश । १७५ मरिस षळानुष्टुभं तु त्रिष्टुवंतं त्वाद्या स्कंधोमीवा । १७६ मरिस नः ।
१७७ आ चर्षणि प्राः पंच । १७८ यद्ध स्या । १७९ पूर्वीः षड् जाया-पत्योर्लोपाभुद्राया अगस्यस्य च द्विचाभ्यां रत्यर्थं
संवादं श्रुत्वांतेवासी ब्रह्मचार्यस्ये बृहत्यादी अपश्यत् । १८० युवोर्दशाश्विनं वै । १८१ कदु नव । १८२ अभूदिदमष्टौ
षष्ठ्यस्ये त्रिष्टुभौ । १८३ तं युंजायां षट् ॥ [१२] (मन्त्राः १४२)

१८४ ता वां । १८५ कतरैकादश यावापृथिवीयं । १८६ आ नो वैश्वदेवं । १८७ पितुं न्वन्नस्तुतिर्गायत्रं त्वाद्या-
नुष्टुभार्मा तृतीया पंचम्याद्यश्च तिस्रोऽनुष्टुभोऽस्या च बृहती वा । १८८ समिद्ध आप्रियः । १८९ अग्ने नयाष्टावाग्नेयं ।
१९० अनवर्षाणं बार्हस्पत्यं । १९१ कंकतः षोडशोपनिषदानुष्टुभमपतृणसौर्यं विषशंकावानगस्यः प्राब्रवीद्दशम्याद्यास्तिस्रो
महापंकयो महाबृहती च ॥

॥ शतर्चिनां मण्डलं तु समाप्तं प्रथमं त्विति ॥ [प्रथममण्डलस्य मन्त्राः २००६]

य आंगिरसः शौनहोत्रो भूत्वा भार्गवः शौनकोऽभवत्स गृत्समदो द्वितीयं मंडलमपश्यत् । १ त्वमग्ने जागतं तु ।
२ यज्ञेन ससोना । ३ समिद्ध एकादशाग्रं ससमी जगती । ४ हुवे नव सोमाहुतिर्भार्गवो ह । ५ होताष्टावानुष्टुभं ।
६ इमां मे गायत्रं हि । ७ श्रेष्ठ षट् । ८ वाजयन्निवांत्यानुष्टुप् ॥ [१३] (मन्त्राः १५९)

९ नि होता । १० जोहूत्रः । ११ श्रुधि सैकेंद्रं विराट्स्थानमृतेऽस्यां । १२ यो जातः पंचोना । १३ ऋतुः
ससोनांत्या त्रिष्टुप् । १४ अध्वर्यवो द्वादश । १५ प्र व दश । १६ प्र वो नवांत्या त्रिष्टुप् । १७ तदस्मै द्वित्रिष्टुवंतं ।
१८ प्रातः । १९ अपायि । २० वयं ते स नो विराड् रूपा । २१ विश्वजिते षट् त्रिष्टुवंतं । २२ त्रिकटुकेषु चतुष्क-
मष्टयाद्यतिशक्रमंत्याष्टिर्वा । २३ गणानामेकोना ब्राह्मणस्पत्यं ह बार्हस्पत्यास्तु दृष्टलिंगाः पंचदश्यस्ये त्रिष्टुभौ ॥ [१४]

(मन्त्राः १५७)

२४ सेमां षोडशांत्या त्रिष्टुद्वादशी च सैंद्री च । २५ इंधानः पंच जागतं तु । २६ ऋजुश्चतुष्कं । २७ इमा-
र्यूना कूर्मो गार्गसमदो हि वादित्येभ्यः । २८ इदमेकादश वारुणं । २९ धृतव्रताः सस वैश्वदेवं । ३० ऋतमेकादश
जगस्यंतं षष्ठ्यैंद्रासोमी सरस्वति त्वमिति सारस्वतोऽर्धर्चो यो नो बार्हस्पत्या तं वो मारुती । ३१ अस्माकं सस वैश्वदेवं
त्रिष्टुवंतं । ३२ अस्य मेऽष्टौ जागतं व्यनष्टुवंतं यावापृथिव्यैका द्वे ऐंद्रयौ त्वाष्ट्रयौ वा द्वे द्वे राकासिनीवात्योरस्या लिंगोक्त
देवता । ३३ जाते पंचोना रौद्रं । ३४ धारावरा मारुतं त्रिष्टुवंतं । ३५ उपेमपोनपत्नीयं । ३६ तुभ्यं पळुतव्यं तु
जागतं तु ॥ [१५] (मन्त्राः १३७)

३७ मंदस्व । ३८ उदुष्य एकादश सावित्रं । ३९ आवागेवाष्टावाश्विनं । ४० सोमापूषणा षट् सोमापौष्णमंत्योऽ-
र्धर्चोऽप्यदितेः । ४१ वायो सैका गायत्रमुक्ता देवताः प्रउगेगाद्ये तु तृचैऽर्यैंद्रवायवी यावापृथिव्योऽत्यस्तृचो हाविर्धानो
वा तृतीयः पादो वाग्नेयोऽवितमेऽनुष्टुभौ बृहती च । ४२ कनिकदत्तृचं । ४३ प्रदक्षिणजगत्तं मध्येऽतिशक्रयैष्टिर्वा ।
एताभ्यामृषिरध्वनि वाश्यमानं शकुंतं तुष्टाव ॥

॥ इति गार्गसमदं द्वितीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [द्वितीयमण्डलस्य मन्त्राः ४२९]

(१६९) ०विराट्पंक्तिः । (१७०) वादौ च बृहती । (१८७) (ऋषिवधाने, १।२६।६॥) तृतीयांत्ये । ०अंत्या बृहती-
वानुष्टुभा । (१९१) ०दशम्याद्याश्च तिस्रोः । ०निषदपतृणसौर्यमानुष्टुभं ।

(३) षष्ठ्यादि जगत्यः; जगत्यौ । (२३) ब्राह्मणस्पत्यं ह । (२७) इमा गिरः । वादित्यं । (२८) वारुणमुपांत्या
दुःस्वप्ननाशिनी । (३०) षष्ठ्यैंद्रासोमी..... नो बृहस्पतिस्तर्वोऽस्या । (३५) ०नप्त्रियं, ०नप्यं ।

कुशिकस्वैषीरथिर्द्रुतुष्यं पुत्रमिच्छन्ब्रह्मचर्यं चचार तस्येन्द्र एव गाथी पुत्रो जज्ञे गाथिनो विश्वामित्रः स तृतीयं मंडलम-
पश्यत् । १ सोमस्य व्यधिका । २ वैश्वानराय पंचोना वैश्वानरीयं तु जागतं तु । ३ वैश्वानरायैकादश । ४ समिस्त-
मिदाप्रियः । ५ प्रत्यग्निः । ६ प्र कारवः । इत्याग्नेययोरन्यासामपि निपातो दृश्यते ॥ [१६] (मन्त्राः १४०)

[द्वितीयोऽष्टकः । मन्त्राः ११४७]

७ प्रये । ८ अंजति यूपस्तुतिः षष्ठ्याद्याभिर्बहवोऽस्या ब्रश्चिन्यष्टमी वैश्वदेवी वा तृतीयासप्तम्यावनुष्टुभौ । ९ सखायो
नव बार्हतं त्रिष्टुवंतं । १० त्वामग्न औष्णिहं । ११ अग्निर्होता गायत्रं तु । १२ इंद्राग्नी ऐंद्राग्नं । १३ प्र वः सप्त
ऋषमस्त्वानुष्टुभं । १४ आ होता । १५ वि पाजसा कात्य उत्कीलस्तु । १६ अयमग्निः षट् प्रागाथं । १७ समिध्य-
मानः पंच कतो वैश्वामित्रस्तु । १८ भवा नः । १९ अग्निं होतारं गाथी ह । २० अग्निमुपसमाद्यात्ये वैश्वदेव्यौ । २१
इमं न उपाधे अनुष्टुभौ विराड् रूपो सतोदृहती चास्या । २२ अयं स उपात्यानुष्टुप्पुरीष्येभ्योऽग्निभ्यः । २३ निर्मथितो
देवश्रवा देववातश्च भारती तृतीया सतोदृहती । २४ अग्ने सहस्व गायत्रमाद्यानुष्टुप् । २५ अग्ने दिवो वैराजमुपात्या-
ग्नेद्री । २६ वैश्वानरं नव तृचौ वैश्वानरीयमारूतो जागतौ दृच आत्मस्तुतिर्वा पूर्वात्मगीतांत्योपाध्यायस्तुतिः । २७ प्र
वः पंचोना गायत्रं त्वृतव्या वाद्या । २८ अग्ने जुषस्व षट् तृतीयाद्युष्णिक् त्रिष्टुब्जगत्यः । २९ अस्तीदं षोडशाद्याचतुर्थी-
दशमीद्वादश्यानुष्टुभः षष्ठ्येकादश्यापांत्ये च जगत्यः पंचम्यृत्विग्भ्यो वा ॥ [१७] (मन्त्राः १७६)

३० इच्छंति व्यधिकेन्द्र । ३१ शासत्कुशिको विश्वामित्र एव वा श्रुतेः । ३२ इंद्र सोमं ज्यूना । ३३ प्र पर्वतानां
ससोना संवादां नदीभिर्विश्वामित्रस्योत्तितीर्षोस्तत्र नदीवाक्यं चतुर्थीषष्ठ्यष्टमीदशम्यः षष्ठीसप्तम्योस्त्विन्द्रस्तुतिरंत्यानुष्टुप् ।
३४ इंद्रः पूर्भिकेकादश । ३५ तिष्ठा हरी । ३६ इमामू पूर्वात्यां घोरोऽपश्यत्सा निर्देहेच्छस्यमानेति श्रूयते । ३७
वार्त्रहत्याय गायत्रमंत्यानुष्टुप् । ३८ अभि तष्टेव दश प्रजापतिः स वैश्वामित्रो वाच्यो वा द्वौ वा तौ न वैकोऽपि । ३९
इंद्रं मतिर्नव ॥ [१८] (मन्त्राः १२७)

४० इंद्र त्वा गायत्रं हि । ४१ आ तू नः । ४२ उप नः । ४३ आ याह्यष्टौ । ४४ अयं ते पंच बार्हतं तु । ४५
आ मंत्रैः । ४६ युधमस्य । ४७ मरुवान् । ४८ सद्यो ह । ४९ संसा महा । ५० इंद्रः स्वाहा । ५१ चर्षणी-
धृतं द्वादशाद्यांत्यौ तृचौ जागतगायत्रौ । ५२ धानावंतमष्टौ पूर्वांश्च गायत्रं षष्ठी जगती । ५३ इंद्रापर्वता चतुर्विंशति-
राष्ट्रैद्रापर्वती पंचदश्यादिद्वे वाचे ससर्पयै चतस्रो रथांगस्तुतयोऽस्या अभिशापास्ता वसिष्ठद्वेषिण्यो न वसिष्ठाः शृण्वंति ।
दशमीषोडश्या जगत्यौ त्रयोदशी गायत्री द्वादशीविंशतीद्वादश्यानुष्टुभोऽष्टादशी बृहती । ५४ इमं महे व्यधिकोक्तगोत्रः
प्रजापतिर्हि वैश्वदेवं ह । ५५ उषसः ॥ [१९] (मन्त्राः १५८)

५६ न ताष्टौ । ५७ प्र मे षट् । ५८ धेनुर्नवाश्विनं । ५९ मित्रो मैत्रं चतुर्गायत्र्यंतं । ६० इहेह वः सप्ताभवं जागतं
तृचोऽस्य ऐंद्रश्च । ६१ उष उषस्यं । ६२ इमा उ ह्यनैर्द्रावरुणबार्हस्पत्यपौष्णसावित्रसौम्यमैत्रावरुणास्तृचा अंत्यो
जमदग्न्यापो वा चतुर्थ्याद्या गायत्र्यः ॥

॥ इति वैश्वामित्रं तृतीयं मंडलं समाप्तम् ॥ [तृतीयमण्डलस्य मन्त्राः ६१७]

× वामदेवो गौतमश्चतुर्थं मंडलमपश्यत् । १ त्वां ह्यग्ने विंशतिरष्टयतिजगतीधृतय आद्या उपाद्याश्चतस्रो वारुण्यश्च
वा । २ यो मर्त्येषु । ३ आ वः षोडशाद्या रौद्री । ४ कृणुष्व पंचोना राक्षोभं ॥ [२०] (मन्त्राः १३५)

५ वैश्वानराय वैश्वानरीयं । ६ ऊर्ध्व ऊ ष्वेकादश । ७ अयमिहाद्वौ जगती पंचानुष्टुभः । ८ दूतं वोऽष्टौ गायत्रं तु ।
९ अग्ने मृळ । १० अग्ने तमष पदपांक्तं पंचमी महापदपंक्तिरंत्योष्णिक् चतुर्थी षष्ठ्युपांत्या वा सप्तम्याः पंचकौ मुख्यौ
तृतीयः सप्तको नवकश्चाष्टम्याः पंचकः पादश्चतुष्कः सप्तकस्त्रैष्टुभश्च । ११ भद्रं षट् । १२ यस्त्वो । १३ प्रत्यग्निः
पंच लिङ्गोक्तदैवतं त्वेके । १४ प्रत्यग्निः । १५ अग्निर्होता दश गायत्रमृषिर्बोधदिस्थाभ्यां सोमकं साहदेव्यमभ्यवदत्पराभ्या-

(१५) कात्योत्की० (५३) अभिशापार्थास्ता । (६०) इहेह सप्ताभवं । (६१) उष औषस्यं ।

(१५) गायत्रमृषिर्बोधदिति द्वाभ्यां । × यः पूजयितुं देवपितृमनुष्यान् पेचे आन्त्राणि शुनः श्येनरूपेणन्द्रो वृष्य-
र्थमाहरन्मधु यस्त्वमन्त्रोऽक्षमूकः ।

मस्याश्विनावायुरयाचत । १६ आ सत्यः सैकैर्द्वं । १७ त्वं महौ असिकन्यामेकपदा । १८ अयं पंथाः ससोना संवाद
इन्द्रादिति वामदेवानां ॥ [२१] (मन्त्राः १४८)

१९ एवैकादश । २० आ नः । २१ आ यातु । २२ यन्नः । २३ कथोपांस्यास्तिस्र ऋतदेव्यो वा । २४ का
सुष्टुतिरुपांस्यानुष्टुप् । २५ को अथाष्टौ । २६ अहं मनुः ससायाभिस्तिस्रभिरिन्द्रमिवात्मानमृषिस्तुष्टावेन्द्रो वात्मानं
परा नवाष्टौ वा इयेनस्तुतिः । २७ गर्भे नु पंचांस्या शकरी । २८ त्वा युजैर्द्रासोमं वा । २९ आ नः स्तुतः । ३०
नकिश्वतुर्विशतिर्दिवाश्रितृ च उपस्यश्च गायत्रं ह्यष्टम्यंते अनुष्टुभौ । ३१ कया पंचोनाभी पु पादनिचृत् । ३२ आतूनश्च-
तुर्विशतिरंस्याभ्यामिन्द्राश्वौ स्तुतौ ॥ [२२] (मन्त्राः १५९)

३३ प्र ऋभुभ्य एकादशार्भवं वै । ३४ ऋभुर्विभवा । ३५ इहोप नव । ३६ अनश्वोऽस्या त्रिष्टुप् । ३७ उप नोऽष्टौ
चतुरनुष्टुबंतं । ३८ उतो हि दश दाधिकं हि धावापृथिव्याद्या । ३९ आशुं पळंस्यानुष्टुप् । ४० दधिक्रावणः पंच चतस्रो-
त्या जगत्योऽस्या सौरी । ४१ इन्द्रा को वामेकादशैर्द्रावरुणं तु । ४२ मम द्विता दश त्रसदस्युः पौरुक्कुस्यः पळाया
आत्मस्तवः । ४३ क उ श्रवस्तस पुरुमीळहाजमीळहौ सौहोत्रौ स्वाश्विनं हि । ४४ तं वां । ४५ एष स्य त्रिष्टुबंतं ।
४६ अमं वायव्याधैर्द्रवायवं तु गायत्रं । ४७ वायो चतुष्कमाद्या वायव्यानुष्टुभं तु । ४८ विहि पंच वायव्यं । ४९ इदं
वां षळैर्द्राबाह्रस्पत्यं गायत्रं । ५० यस्तस्तंभैकादश बाह्रस्पत्यंमये ऐंशौ चोपांस्या जगती ॥ [२३] (मन्त्राः १४४)

५१ इदमुपस्यं तु । ५२ प्रति ष्या सप्त गायत्रं । ५३ तद्देवस्य सावित्रं तु जागतं । ५४ अभूदेवः षट् त्रिष्टुबंतं ।
५५ को वा दश वैश्वदेवं त्रिगायत्र्यंतं तु । ५६ मही सप्त धावापृथिवीयं । ५७ क्षेत्रस्याष्टौ तिस्रः क्षेत्रपत्याः शुना-
यैका परः पुरउणिक् सांत्या च शुनासीराभ्यामुपांत्ये सीतायै ते चानुष्टुभावाद्याचतुर्थ्यौ च । ५८ समुद्रादेकादशाग्नेयं
जगत्यंतं सौर्यं वापं वा गव्यं वा घृतस्तुतिर्वा ॥

॥ इति वामदेव्यं चतुर्थं मंडलं समाप्तम् ॥ [चतुर्थमण्डलस्य मन्त्राः ५८९]

नमोऽत्रिभ्यो भौमोऽत्रिः पंचमे मंडलेऽनुक्तगोत्रमात्रेयं विद्यात्पंक्यंतस्य च सूक्तस्य शेषमानुष्टुभं । १ अबोधि द्वादश
बुधगविष्टिरौ । २ कुमारं कुमारो वृशो वा जान उभौ वा शक्यंतं कं वीत्यृचोस्तु वृश एव । ३ त्वमग्ने वसुश्रुतः + । ४
त्वामग्ने एकादश । ५ सुसमिद्धायाग्रं गायत्रं । ६ अग्निं तं दश पांक्तं । ७ सखाय इषः पंक्यंतं । ८ त्वामग्ने सप्त
जागतं ॥ [२४] (मन्त्राः १५२) [इति तृतीयोऽष्टकः । मन्त्राः १२०९]

९ त्वामग्ने गय्योऽस्यापंचम्यौ पंक्ती । १० अग्न ओजिष्ठमंस्याचतुर्थ्यौ च । ११ जनस्य षट् सुतंभरो जागतं । १२
प्रायनये । १३ अर्चतो गायत्रं तु । १४ अग्निं स्तोमेन । १५ प्र वेधसे पंचांगिरसो धरुणः । १६ बृहत्पूरुः पंक्यंतं
हि । १७ आ यज्ञैः । १८ प्रातर्मृक्तवाहा द्वितः । १९ अश्वयस्था वत्रिगायत्र्यावनुष्टुभौ विराड्रूपा । २० यमग्ने
चतुष्कं प्रयस्वंतः पंक्यंतं ह । २१ मनुष्वत्ससः । २२ प्र विश्वसामन्विश्वसामा । २३ अग्ने शुश्रो विश्वचर्पणिः ।
२४ अग्ने त्वं गौपायना लौपायना वा बंधुः सुबंधुः श्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चैकर्चा द्वैपदं । २५ अच्छा वो नव वसूयव आनु-
ष्टुभं । २६ अग्ने गायत्रमन्त्या लिंगोक्तदेवता । २७ अनस्वंता षट् त्रैवृष्णपौरुक्कुस्यौ द्वौ व्यरुणत्रसदस्यू राजानौ भारत-
श्चाश्वमेधोऽस्यास्तिस्रोऽनुष्टुभो नारामग्ने दद्यादिति सर्वास्वन्नि केचिदंत्यैर्द्रागनी । २८ समिद्धो विश्ववारात्रेयी त्रिष्टुब्जगती
त्रिष्टुबनुष्टुगायत्र्यौ । २९ व्यर्थमा पंचोना गौरिवीतिः शाक्य ऐंद्रमुशना यदौशनसो वा पादः । ३० क स्य बभ्रुर्ऋण-

(२८) युजैर्द्रासोमं । (३०) ह्यष्टम्यंते । (४२) आत्मसंस्तवः । (४७) ० मानुष्टुभं स्वाद्या वायव्या ।
(५७) आद्या चतुर्थी च; ते अनुष्टुभावाद्या च चतुर्थी च ।

+ (३) आद्या विराट् तृतीया मारुतरौद्रावैष्णवी ।

(१०) अंस्या चतुर्थी च । (२१) मनुष्वत्ससः । (२२) प्र विश्वसामा । (२६) अंस्या वैश्वदेवी; अंस्या
वैश्वदेवी वा । (२७) वृष्णिपौरुक्कुस्यौ । त्रैवृष्णः पौरुक्कुस्यो० ।

चयोऽप्यत्र राजा स्तुतः । ३१ इंद्रो रथाय ससोनावस्युरुग्रमिति कौत्स्यौशनसौ वा पादौ परैर्द्राकौत्सी । ३२ अर्द्धर्द्धादश गातुः ॥ २५ ॥ (मन्त्राः १६८)

३३ महि दश प्राजापत्यः संवरणः । ३४ अजातशत्रुं नव त्रिष्टुबंतं । ३५ यस्तेऽष्टौ प्रभूवसुरागिरसः पंक्यंतं । ३६ स आ गमत् षट् तृतीया जगती । ३७ सं भानुना पंचात्रिः । ३८ उरोराणुष्टुभं । ३९ यदिंद्र पंक्यंतं । ४० आ याहि नव श्रुणिगाद्यस्यानुष्टुम्मध्ये च सा सौरी तदादीतिहासः स्तुतिकर्मत्वादत्रिर्देवतैव । ४१ को नु विंशतिर्वैश्वदेवं वै तत् षोडश्याद्यतिजगत्यावत्यैकपदा । ४२ प्र शंतमा द्वयूनैकादशी रौद्री । ४३ आ धेनवस्यूना । एतयोरुपात्यैकपदा । ४४ तं प्रनथा पंचोना काश्यपोऽवसरोऽन्ये च ऋषयोऽत्र दृष्टलिंगा द्वित्रिष्टुबंतं । ४५ विदा एकादश सदाष्टुणः । ४६ हयोऽष्टौ प्रतिक्षत्रोऽस्यो दृचो देवपत्नीस्तवोऽस्या त्रिष्टुद्वितीया च ॥ [२६] (मन्त्राः १४६)

४७ प्रयुंजती सप्त प्रतिरथः । ४८ कटु पंच प्रतिभानुर्जागतं । ४९ देवं वः प्रतिप्रभोऽस्या तृणपाणिः । ५० विश्वः स्वस्यात्रेयः पंक्यंतं । ५१ अग्ने पंचोना चतस्रो गायत्र्यः षड्रिणिहस्तिस्त्रो जगत्यस्त्रिष्टुभो वांश्ये अनुष्टुभौ । ५२ प्र इयावाश्व स्यूना इयावाश्वो मारुतं ह तत्पंकितः षष्ठ्यंत्ये च । ५३ को वेद षोडश ककुब्जहस्यनुष्टुपुरष्ट्रिणिक् ककुप्सतो-बृहस्यौ गायत्री सतोबृहती ककुभौ गायत्री सतोबृहस्यौ ककुप्सतोबृहती । ५४ प्र शर्धाय पंचोना जागतमुपांस्या त्रिष्टुप् । ५५ प्रयज्यवो दशांस्या त्रिष्टुप् । ५६ अग्ने नव बार्हतं तृतीयासप्तम्यौ सतोबृहस्यौ । ५७ आ रुद्रासोऽष्टौ द्वित्रिष्टुबंतं । ५८ तमु । ५९ प्र वस्त्रिष्टुबंतं । ६० ईळे द्विजगत्यंतमारुनेयं च वा । ६१ के छैकोना गायत्रं इयावाश्वोऽत्र वैददश्वी तरंतुरुगीळहौ दारुभ्यं रथवीतिं मरुतश्च दानतुष्टः प्रशशंस बुध्वा च तरंतमहिषीं शशीयसीं पंचम्यनुष्टुभवमी सतोबृहती । ६२ ऋतेन नव श्रुतविन्मैत्रावरुणं वै तत् ॥ २७ ॥ (मन्त्राः १६४)

६३ ऋतस्य सप्तार्चनाना जागतं । ६४ वरुणं पंक्यंतं तु । ६५ यश्चिकेत षड्रातहव्यः । ६६ आ चिकितानानुष्टुभं तु । ६७ बलिस्था पंच यजतः । ६८ प्र वो गायत्रं । ६९ त्री रोचना चतुष्कमुरुचक्रिः । ७० पुरूणा गायत्रं तु । ७१ आ नस्तृचं बाहुवृक्तः । ७२ आ मित्र औष्णिहं । ७३ यदद्य दश पौर आश्विनं तदानुष्टुभं तु । ७४ कृष्टः । ७५ प्रति नवावस्युः पांक्तं । ७६ आ भाति पंचात्रिः । ७७ प्रातर्यावाणा । ७८ अश्विनौ नव सप्तवधिर्युष्णिगादि चतुर्थी त्रिष्टुप्पंचानुष्टुभोऽस्याः पंच गर्भस्त्राविण्युपनिषत् । ७९ महे दश सत्यश्रवा उषस्यं तु पांक्तं । ८० द्युतधामानं षट् । ८१ युंजते पंच इयावाश्वः सावित्रं तु जागतं । ८२ तत्सवितुर्नव गायत्रमाद्यानुष्टुप् । ८३ अच्छ दशात्रिः पार्जन्य-मुपाद्यास्तिस्त्रो जगत्य उपांस्यानुष्टुप् । ८४ बलिस्था तृचं पार्थिवमानुष्टुभं । ८५ प्र सम्राजोऽष्टौ वारुणं । ८६ इंद्राग्नी षळैर्द्राग्नमानुष्टुभं विराट्पूर्वांतं । ८७ प्र वो नवैवयामरुन्मारुतमतिजागतं ।

॥ इति आत्रेयं पंचमं मंडलं समाप्तम् ॥ [पञ्चममण्डलस्य मन्त्राः ७२७]

बार्हस्पत्यो भरद्वाजः षष्ठं मंडलमपश्यत् । १ एवं ह्यग्ने ससोना ॥ [२८] (मन्त्राः १७७)

२ एवं ऐकादशानुष्टुभं शक्यंतं । ३ अग्नेऽष्टौ । ४ यथा होतः । ५ हुवे सप्त । ६ प्र नव्यसा । ७ मूर्धानं वैश्वानरीयं हि द्विजगत्यंतं । ८ पृक्षस्यांस्या त्रिष्टुप् । ९ अहश्च । १० पुरो वो द्विपदांतं । ११ यजस्व षट् । १२ मध्ये । १३ त्वद्विष्टा । १४ अग्ना य आनुष्टुभं शक्यंतं । १५ इमम् ष्वेकोना वीतहव्य ऋषिर्वा जागतं प्राग्दशम्या-स्तृतीयापंचदश्यौ शक्यौ षष्ठ्यतिशक्यनुष्टुबृहत्या उपांत्ये । १६ त्वमग्नेऽष्टाचत्वारिंशद्गायत्रं वर्धमानाद्या षष्ठी च सप्त-विंशत्यनुष्टुप्त्रिष्टुप्पूर्वं चांत्ये ॥ [२९] (मन्त्राः १६०)

(४०) तदादीतिहासः सं० । अत्रिरेव देवः । (५१) ० पंचोना चतुर्थ्येन्द्रवायवी वायव्यैकैन्द्रवायव्यौ गा० । (५२) षष्ठ्यंत्ये च; अंत्या च । (६१) दारुभ्यं । (७८) त्रिष्टुप्पंचांस्या अनुष्टुभो गर्भस्त्राविण्यः; त्रिष्टुप्पंचानुष्टुभः । (७) वैश्वानरं ।

१७ पिब पंचोनेंद्रं त्रैष्टुभं द्विपदांतं । १८ तसु दृहि । १९ महाभस्सोना । २० यौनं वि विप्रोर्विराट् । २१ इमा उ द्वादश नवस्येकादशौ वैश्वदेव्यौ । २२ य एक एकादश । २३ सुत इहना । २४ वृषा । २५ या ते नव । २६ शुधी नोऽष्टौ । २७ किमस्यास्या चायमानस्याभ्यावर्तिनो दानस्तुतिः । २८ आ गावो गव्यं द्वितीयैद्री चांस्यश्च पादो-
ऽस्यानुष्टुब्जगतस्तृचो द्वितीयादिः ॥ [३०] (मन्त्राः १३२)

२९ इंद्रं षट् । ३० भूयः पंच । ३१ अभूरेकः सुहोत्रस्तु चतुर्थी शकरी । ३२ अपूर्वा । ३३ य ओजिष्ठः शुन-
होत्रस्तु । ३४ सं च त्वे । ३५ कदा नरस्तु । ३६ सत्रा । ३७ अर्वाक् । ३८ अपात् । ३९ मंद्रस्य । ४०
इंद्रं पिब । ४१ अहेलमानः । ४२ प्रत्यस्मै चतुष्कमानुष्टुभं बृहत्तं । ४३ यस्यौग्निहं । ४४ यो रयिवश्चतुर्विंशतिः
शंयुर्बाहस्पत्यो ह्यादौ षळनुष्टुभस्तिस्रश्च विराजो मध्यमैव वासां । ४५ य आनयस्त्रयस्त्रिंशद्वायत्रं पुरुतममतिनिचू-
दधि ब्रुवः पादनिचूदस्यानुष्टुप्त्वेऽस्ये ब्रुवस्तक्षा दैवतं । ४६ त्वामिद्धि षळूना प्रागाथं । ४७ स्वादुरेकत्रिंशद्गात्रं पंचाद्री
सौम्योऽगव्यूत्यर्धेर्चो लिंगोक्तदेवतः प्रस्तोक इति त्रिष्टुबनुष्टुब्गायत्री द्विपदा सार्जयस्य प्रस्तोकस्य दानस्तुतिः परौ तृचौ
रथदुंदुभिदेऽस्यावैद्रीऽस्योऽर्धेर्चो युजानो बृहती त्रिष्टुभमहि द्विपदा दिवस्पृथिव्या जगती ॥ [३१] (मन्त्राः १७६)

४८ यज्ञायज्ञा ब्यधिका शंयुस्तृणपाणिक् पृश्निस्सुक्तं प्रगाथौ बृहती महासतोबृहती महाबाह्वर्तबाह्वर्तौ प्रगाथावित्थारनेय्यः
काकुभः प्रगाथः पुरउणिग्वृहत्यतिजगतीति मारुयोऽस्यास्तिस्रो वासां लिंगोक्तदेवताः काकुभः प्रगाथः पुरउणिग्वृहतीति
पौष्ण्यो बृहती महाबृहती यवमध्यास्यानुष्टुम्मारुयोऽस्या-द्यावाभूम्योर्वा पृश्नेर्वा । ४९ स्तुषे पंचोन ऋजिश्वा ह वैश्वदेवं ह
शक्यंतं । ५० हुवे वः । ५१ उदुत्यषोऽश व्युणिगनुष्टुबंतं । ५२ न तत्स्यूना सप्तम्याद्याः षट्त्रायस्यश्चतुर्दशी जगती ।
सुहोत्रादयोऽनुक्तगोत्रा भारद्वाजाः पौत्रा बृहस्पतेर्दोःपंतेर्वा भरतस्य । ५३ वयं दश पौष्णं तद्वायत्रं वै यां पूषन्ननुष्टुप् ।
५४ सं पूषन् । ५५ एहि वां षट् । ५६ य एनमस्यानुष्टुप् । ५७ इन्द्रा न्वैंद्रं च । ५८ शुक्रं चतुष्कं द्वितीया
जगती । ५९ प्र नु दशैर्द्राग्नं तु बार्हतं चतुरनुष्टुबंतं । ६० अथपंचोना गायत्रं तु त्रिष्टुबादि त्रिष्टुबृहत्यनुष्टुबंतं ।
६१ इयं षळूना सारस्वतं त्रिजगत्यादि जगती त्रिष्टुबंतं ॥ [३२] (मन्त्राः १६६) [इति चतुर्थोऽष्टकः । मन्त्राः १२८९]

६२ स्तुष एकादशाश्विनं तु । ६३ क्व त्यैकपदांतं त्रैष्टुभं । ६४ उदु श्रिये षळुपस्यं तु । ६५ एषा स्या । ६६
वपुर्वेकादश मारुतं । ६७ विशेषां मैत्रावरुणं । ६८ श्रुधी वामैर्द्रावरुणमुपांत्ये जगत्यौ । ६९ सं वामश्रावैर्द्रावैष्णवं ।
७० घृतवती षट् द्यावापृथिवीयं जागतं । ७१ उदु ष्य सावित्रं त्रिष्टुबंतं । ७२ इन्द्रासोमा पंचैर्द्रासीमं । ७३ यो
अद्रिभित्तुचं बार्हस्पत्यं । ७४ सोमारुद्रा चतुष्कं सौमारौद्रं । ७५ जीमूतस्येवैकोना पायुर्भारद्वाजः संप्रामांगान्यूक्तोऽ-
भितुष्टाव वर्म धनुर्ज्यामातीं ह्युधिं जगत्यर्धे सारथिमर्धे रश्मीनश्चान् रथं रथगोपाञ्जगत्याद्या लिंगोक्तदेवता द्वाभ्यामिष्टून्
प्रतोदं हस्तं द्वाभ्यामिष्टून् पराः पंक्त्यादयो लिंगोक्तदेवताः संप्रामाशिषोऽस्यानुष्टुबृजीत आलाक्तेति च द्वे द्वे ॥

॥ इति भारद्वाजं षष्ठं मंडलं समाप्तम् ॥ (षष्ठमण्डलस्य मन्त्राः ७६५)

सप्तमं मंडलं × वसिष्ठोऽपश्यत् । १ अग्निं पंचाधिका विराजोऽष्टादशाद्याः ॥ [३३] (मन्त्राः १४३)

२ जुषस्वैकादशाम् । ३ अग्निं वो दश । ४ प्र वः । ५ प्राग्नये नव वैश्वानरीयं तु । ६ प्र सत्राजः सप्त । ७
प्र वो देवं । ८ इधे । ९ अवोधि षट् । १० उषो न पंच । ११ महान् । १२ अग्नम तृचं । १३ प्राग्नये
वैश्वानरीयं । १४ समिधा बृहत्यादि । १५ उपसद्याय पंचोना गायत्रं । १६ एना वो द्वादश प्रागाथं । १७ अग्ने
भव सप्त द्वैपदं त्रैष्टुभं । १८ त्वे ह पंचाधिकैर्द्रं सुदासः पैजवनस्यास्याश्चतस्रो दानस्तुतिः । १९ यस्तिगमशृंग एका-
दश ॥ [३४] (मन्त्राः १६६)

(२८) द्वितीयैद्री चांस्यश्च । (४७) बृहती त्रिष्टुब्जिद्विपदा । (६३) त्रैष्टुभं आद्या विराट् । (७४) सोमारौद्रं ।
(७५) गोपाञ्जगत्यादि । ताभ्यामिष्टूः । × योऽद्भ्यः संभूतो वसतीवरीषु गृह्यमाणसु पुष्करे स्थितवान्सर्वतः पुष्करं
तत्रं विश्वेदेवा अधारयन्नुत्थापयत्ततो महत्तपश्चकारादृष्टमिन्द्रमन्यैर्ऋषिभिर्यो इष्ट्वांस्तपसा पूर्वं स्तोमभागान्परितुष्टः शक्रः
प्रभूते यस्य स गुणतो नाम जज्ञे वसतः श्रैष्ठ्यकर्मणः स ।

२० उग्रो दश । २१ असावि । २२ पिब नव वैराजमृतेऽत्यां । २३ उदु षट् । २४ योनिः । २५ आ ते । २६ न सोमः पंच । २७ इंद्रं नरः । २८ ब्रह्माणः । २९ अयं सोमः । ३० आ नः । ३१ प्र वो द्वादश गायत्र त्रिविराळंतं । ३२ मो पु सप्ताधिका प्रागाथं तृतीया द्विपदा सौदासैरनौ प्रक्षिप्यमाणः शक्तिरंत्यं प्रगाथमालेभे सोऽर्धं च उक्तेऽदृष्टत । तं पुत्रोक्तं वसिष्ठः समापयतेति शाक्यायनकं वसिष्ठस्यैव हतपुत्रस्यार्थमिति तांडकं । ३३ श्वित्यंचः षड्ना संस्तवो वसिष्ठस्य सपुत्रस्येद्रेण वा संवादः । ३४ प्र शुक्रा पंचाधिका वैश्वदेवं हाद्या एकविंशतिद्विपदा अञ्जामहेरधेर्च उत्तरोऽहिर्बुध्न्याय । ३५ शं नः पंचोना शांतिः ॥ [३५] (मन्त्राः १५५)

३६ प्र ब्रह्म नव । ३७ आ वोऽष्टौ । ३८ उदु ष्य सावित्रमंस्ये वाजिन्यौ भगमिति भागो वार्धर्चः । ३९ ऊर्ध्वः सप्त वैश्वदेवं तु । ४० ओ श्रुष्टिः । ४१ प्रातर्भागं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवतां त्योषस्या । ४२ प्र ब्रह्माणः षड्वैश्वदेवं तु । ४३ प्र वः पंच । ४४ दाधिकां दाधिकं जगत्याद्या लिंगोक्तदेवता । ४५ आ देवश्चतुष्कं सावित्रं । ४६ इमा रौद्रं त्रिष्टुवंतं । ४७ आपो यमापं । ४८ ऋभुक्षण आर्भवंत्या वैश्वदेवी वा । ४९ समुद्रयेष्टा आपं । ५० आ मां मैत्रावरुण्याग्नेयी वैश्वदेवी नदीस्तुतिर्जागतमंस्यातिजगती शकरो वा । ५१ आदित्यानां तृचमादित्यं तु । ५२ आदि-त्यासः । ५३ प्र द्यावा द्यावापृथिवीयं । ५४ वास्तोष्पते वास्तोष्पत्यं । ५५ अमीवहाष्टौ वास्तोष्पत्याद्या गायत्री शेषा-स्युपरिष्टाद्बृहत्यादयोऽनुष्टुभः प्रस्वापिन्य उपनिषत् । ५६ क ई पंचाधिका मारुतं हाद्या एकादश द्विपदाः । ५७ मध्वः सप्त । ५८ प्र साकमुक्षे षट् । ५९ यं शायध्वे द्वादश त्रिप्रगाथादि नवम्याद्या गायत्र्योऽत्यानुष्टुब्रौद्री स्युविमोचनी ॥ [३६] (मन्त्राः १५६)

६० यदद्य मैत्रावरुणं तु वै सौर्याद्या । ६१ उद्वां सप्त । ६२ उत्सूर्यः षळायास्तिस्रः सौर्यः । ६३ उद्वेतीति चार्ध-पंचमाः । ६४ दिवि पंच । ६५ प्रति वां । ६६ प्र मित्रयोरेकोना गायत्रं दशम्यादयस्त्रयः प्रगाथाः पुरउष्णिक् चतु-र्थाद्या दशादित्यास्तिस्रः सौर्यः । ६७ प्रति वां दशाश्विनं तु तत् । ६८ आ शुभ्रा नव सप्ताद्या विराजः । ६९ आ वां रथोऽष्टौ । ७० आ विश्ववारा सप्त । ७१ अप स्वसुः षट् । ७२ आ गोमता पंच । ७३ अतारिष्म । ७४ इमा उ वां षट् प्रागाथं । ७५ व्युषा अष्टा उपस्यं तु वै । ७६ उदु सप्त । ७७ उपो रुहचे षट् । ७८ प्रति पंच । ७९ व्युषाः । ८० प्रति तृचं ॥ [३७] (मन्त्राः १५०)

८१ प्रत्यु षट् प्रागाथं । ८२ इंद्रावरुणा दशैद्रावरुणं ह जागतं तु । ८३ युवां नरा । ८४ आ वां पंच । ८५ पुनीषे । ८६ धीराष्टौ वारुणं ह । ८७ रदत्सप्त । ८८ प्र शुंध्युवमंस्या पाशविमोचनी । ८९ मो पु पंच गायत्रं जग-त्यंतं । ९० प्र वीरया सप्त वायव्यं द्वैष्ट्यश्च या द्विवदुक्ताः । ९१ कुविदंग । ९२ आ वायो पंच । ९३ शुचिं न्वष्टा-वैद्राग्नं तु । ९४ इयं वां द्वादश गायत्रमंस्यानुष्टुप् । ९५ प्र क्षोदसा षट् सारस्वतं तु तृतीया सरस्वते । ९६ बृहदु प्रगाथः प्रस्तारपांक्तिः परास्तिस्रो गायत्र्यः सरस्वते । ९७ यजे दशैष्ट्यादि बार्हस्पत्यमंत्यैद्री च तृतीयानवम्यावैन्द्राव्राह्मणस्पत्ये । ९८ अध्वर्यवः सप्तोक्तदेवतांत्या । ९९ परो वैष्णवं त्रुमित्यैष्ट्यश्च तिस्रः । १०० नू मर्तः ॥ [३८] (मन्त्राः १४५)

१०१ तिस्रः षट् पार्जन्यं तु । १०२ पर्जन्याय तृचं गायत्रं । एते कुमार आग्नेयोऽपश्यद्वसिष्ठ एव वा वृष्टिकामः । १०३ संवत्सरं दश पर्जन्यस्तुतिसंहृष्टान्मंद्वाकांस्तुष्ट्यावाद्यानुष्टुप् । १०४ इंद्रासोमा पंचाधिकैन्द्रासौमं राक्षोघ्नं शापाभि-शापप्रायं षट् सप्त वाद्या जगत्य एकविंशत्योर्विंशौ चाष्टादशी मारुती च दशमी चतुर्दश्यावाग्नेयौ द्वैष्ट्यकादश्यानुष्टु-भ्रवमी द्वादशी त्रयोदशी सौम्यः सप्तदशी प्राण्यष्टमीषोडश्यावैष्ट्यौ प्र वर्तयेति चतस्र ऐष्ट्यो मा नो रक्ष इत्यृषेरात्मन आसी-रुत्तरोऽर्धर्चः पृथिव्यंतरिक्षदेवतः ॥

॥ इति वासिष्ठं सप्तमं मंडलं समाप्तं ॥ (सप्तममण्डलस्य मन्त्राः ८४१)

परं गायत्रं प्राग्वत्सप्रेः । ऋषिश्चानुक्तगोत्रः प्राञ्जल्यत्काण्वः । १ मा चिन्वतुस्त्रिंशन्मेधातिथिमेध्यातिथी ऐंद्रं बार्हतं

(३२) प्रगाथमारंभे । (५४) वास्तोर्वास्तोष्पत्यम् । (१०२) गायत्रं द्वितीया पादनचित् । (१०३) पर्जन्यस्तुतिः । (१०४) पंचाधिकैन्द्रासौमं । (१) प्रायोगिश्चासंगो ।

(मं० ८।२-४५)

[८१९]

सर्वालोकमणी ।

द्विप्रगाथादि द्वित्रिष्टुबंतमाद्यं द्रवृचं प्रगाथोऽपश्यत्स वौरः सन्भ्रातुः कण्वस्य पुत्रतामगात् प्लायोगिश्चासंगो यः स्त्रीभूत्वा पुमानभूत्स मेध्यातिथये दानं दत्त्वा स्तुहि स्तुहीति चतसृभिरात्मानं तुष्टाव पत्नी चास्यांगिरसी शश्वती पुंस्वमुपलभ्यैनं प्रीतांस्तया तुष्टाव । २ इदं वसो द्विचत्वारिंशन्मेधातिथिरांगिरसश्च प्रियमेधः स्वाद्वोऽनुष्टुबंत्याभ्यां मेधातिथिर्विभिदोर्दानं तुष्टाव । ३ पिव चतुर्विंशतिर्मेध्यातिथिः प्रागाथं त्वनुष्टुप् गायत्र्यौ बृहती चांस्याः कौरवाणस्य पाकस्याज्ञो दानस्तुतिः । ४ यदिद्रः सैका देवातिथिस्तुचोऽस्यः पुरउष्णिगंतः कुरुंगस्य दानस्तुतिस्तत्पूर्वाश्चतस्रः पौष्ण्यो वा ॥ [३९] (मन्त्राः १६५)

५ दूरादेकोनचत्वारिंशद् ब्रह्मातिथिराश्विने द्विवृहत्यनुष्टुबंतंस्याः पंचार्धर्चाश्चैवस्य कशोर्दानस्तुतिः । ६ महौ इंद्रोऽष्टाचत्वारिंशद्वसस्तुचोऽस्यस्तिरिंदिरस्य पार्श्वस्य दानस्तुतिः । ७ प्र यद्रः षट्त्रिंशत्पुनर्वसो मारुतं । ८ आ नश्यधिका सध्वंस आश्विनं ह्यानुष्टुभं तु । ९ आ नूनं सैका शशकणौऽस्ये गायत्र्या उपाद्ये चाद्या चतुर्थी षष्ठी चतुर्दश्याथे च बृहत्यः पंचमी ककुब्दशम्याद्यास्त्रिष्टुब्धिराड् जगत्यः । १० यत्स्थः षट् प्रगाथोऽपश्यद् बृहती मध्येज्योतिरनुष्टुबास्तारपांतिः प्रगाथः । ११ त्वमने दश वत्स आग्नेये गायत्रेऽस्या देवी त्रिष्टुबाद्या प्रतिष्ठोपाद्या वर्षमाना ॥ [४०] (मन्त्राः १८३) [इति पञ्चमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

१२ य इंद्र त्रयस्त्रिंशत्पर्वत औष्णिहं तु । १३ इंद्रः सुतेषु नारदः । १४ यदिद्रः पंचोना गोपूक्त्यश्वसूक्तिनौ काण्व्यायनौ । १५ तम्वभि ससौनौष्णिहं । १६ प्र सम्राजं द्वादशेरिविष्टिः । १७ आ याहि पंचोना प्रगाथांतं । १८ इदं ह्यधिकादित्यमौष्णिहमष्टम्यश्विभ्यां पराग्निसूर्यानिष्ठानां देवेभिरित्यदितेरदितिर्न इति च द्वे द्वे । १९ तं गूर्ध्वं सप्तत्रिंशत्सौभरिराग्नेयं काकुभं प्रागाथं ह पितुर्न द्विपदांत्ये ककुप्पंती त्रसदस्योर्दानस्तुतिस्तत्पूर्वं उष्णिक्सतोबृहत्यावादित्येभ्यः । २० आ गंता षड्विंशतिर्मारुतं ॥ [४१] (मन्त्राः २०६)

२१ वयमु द्व्यूनांत्ये द्रवृचे चित्रस्य दानस्तुतिः । २२ ओ त्यमाश्विनं त्रिप्रगाथादि बृहत्यनुष्टुबेकादश्याद्ये ककुम्मध्येज्योतिषी । २३ ईळिष्व त्रिंशद्विंशमना वैयश्च आग्नेयमौष्णिहं ह । २४ सखायस्तुचोऽस्यः सौषाम्णस्य वरोर्दानस्तुतिरस्यानुष्टुप् । २५ ता वां चतुर्विंशतिर्मेत्रावरुणं दशम्याद्यास्तिस्रो वैश्वदेव्य उपांत्योष्णिग्गर्भा । २६ युवोः पंचाधिका व्यश्चो वांगिरस आश्विनं विंश्याद्या वायव्यास्तत्पूर्वाश्चतस्रो गायत्र्योऽस्यैकविंद्यो च विंश्यनुष्टुप् । २७ अग्निरुक्थे व्यधिका मनुर्वैवस्वतो वैश्वदेवं ह प्रागाथं । २८ ये त्रिंशति पंचोपांत्या पुरउष्णिक् । २९ बभर्दुश कश्यपो वा सारीचो द्वैपदं । ३० नहि वश्चतुष्कं पुरउष्णिग्वृहत्यनुष्टुबंतं । ३१ यो यजाति द्व्यूनात्रेज्यास्तवो यजमानप्रशंसा च येत्यादि पंच दंपत्योः शिष्टास्तदाशिपोऽनुष्टुप् चतुष्पंक्यंतं नवम्यनुष्टुबदशमी पादनिचूत् ॥ [४२] (मन्त्राः २०४)

३२ प्र कृतानि त्रिंशन्मेधातिथिः । ३३ वयं वैकोना मेध्यातिथिर्बाहंतं त्रिगायत्र्यनुष्टुबंतं । ३४ पंद्र याहि द्व्यूना नीपातिथिरानुष्टुभं तृचोऽस्यो गायत्रस्तं सहस्रं वसुरोचिषोऽगिरसोऽपश्यन् । ३५ अग्निना चतुर्विंशतिः श्यावाश्व आश्विनमुपरिष्टाज्योतिषं पंक्तिमहाबृहतीपंक्यंतं । ३६ अविता सप्त शाक्वरं महापंक्यंतं । ३७ प्रेदं महापांक्तमाद्यातिजगती । ३८ यज्ञस्य दशैद्राग्नं । ३९ अग्निमस्तोषि नाभाक आग्नेयं महापांक्तं हि । ४० इंद्राग्नी द्वादशैद्राग्नं त्रिष्टुबंतं द्वितीया शकरी । ४१ अस्मा ऊ पु दश वारुणं तु । ४२ अस्तभ्रातृवर्चनाना वा त्रेष्टुभमंत्यं वा तृचमाश्विनमालुष्टुभमपश्यत् । ४३ इमे त्रयस्त्रिंशद्विरूप आंगिरस आग्नेयं तु । ४४ सभिधारिणं त्रिंशत् । ४५ आ व द्विचत्वारिंशत्त्रिंशो क आद्याग्नेद्री ॥ [४३] (मन्त्राः २५८)

(५) ब्रह्मातिथिराश्विनं द्विवृहत्यनुष्टुबंतं । (६) अन्यस्तिरिंदिरस्य पार्श्वस्य । (१८) द्व्यधिकादित्यमौष्णिहं चतुर्ध्याद्याश्चतस्रोऽदितेः अष्टम्यश्विभ्यां; द्व्यधिकादित्यमौष्णिहं चतुर्धापंचमीषष्ठीसप्तमीष्वदितिः अष्टम्यश्विभ्यां । (१९) सप्तत्रिंशत्सौभरिराग्नेयं; सप्तत्रिंशत्सौभरमाग्नेयं; काकुभप्रागाथं; काकुभः प्रागाथः । (२२) ०त्थमश्विनौ । (२५) वैश्वदेव्यो वोपांत्योष्णिग्गर्भा; वैश्वदेव । (३५) आश्विनमुपरिष्टाज्योतिषं । (३७-३९) साहापांक्तं ।

४६ त्वावतस्त्रयस्त्रिंशद्विंशोऽस्य आ स आदि कानीतस्य पृथुश्रवसो दानस्तुतिराद्या पादनिचृत् पंचम्यादि ककुब्गायत्री बृहस्पनुष्टुप् सतोबृहती गायत्री विपरीतोत्तरः प्रगाथो द्विपदा चतुर्विंशिका बृहती पिपीलिकमध्या ककुब्ग्यंकुशिरा विराड्जगत्सु-
परिष्टाद्बृहतीबृहत्यौ विषमपदोत्तरे पंक्ती गायत्री पंक्तिः प्रगाथौ च वायव्यौ गायत्री द्विपदोष्णिक् पंक्तिर्वायव्या गायत्री ।
४७ महि वो द्व्यूना त्रित आप्य आदित्येभ्योऽस्याः दुःस्वप्नः पंचोपसेऽपि महापांक्तं । ४८ स्वादोः पंचोना प्रगाथः सौम्यं त्रैष्टुभं पंचमी जगती । ४९ अभि प्र दशं प्रस्कण्वः प्रागाथं तत् । ५० प्र सुश्रुतं पुष्टिगुः । ५१ यथा मनौ श्रुष्टिगुः । ५२ यथा मनावायुः । ५३ उपमं त्वाष्टौ मेध्यः । ५४ एतत्ते मातरिश्वा नो विश्व इति वैश्वदेवः प्रगाथः । ५५ भूरीत्पंच कृशः प्रस्कण्वस्य दानस्तुतिर्गायत्रं तृतीयापंचम्यावनुष्टुभौ । ५६ प्रति ते पृषध्नोऽस्याग्निसौरी पंक्तिः । ५७ युवं देवा चतुष्कं मेध्य आश्विनं त्रैष्टुभं । ५८ यमृत्विजस्तृचं वैश्वदेवमाद्य ऋत्विक्स्तुतिर्वा । ५९ इमानि वां सप्त सुपर्णं ऐन्द्रावरुणं जागतं । ६० अग्न आ विंशतिर्भर्गः प्रागाथ अग्नेयं प्रागाथं तु । ६१ उभयं द्व्यूना । ६२ प्रो अस्मै द्वादश प्रगाथः पांक्तं सप्तम्याद्या स्तिस्त्रो बृहस्पः । ६३ स पृथ्वी गायत्रमाद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभोऽस्या दैवी गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ६४ उक्त्वा । ६५ यदिद्र । ६६ तरोभिः पंचोना कलिः प्रागाथः प्रागाथमंत्यानुष्टुप् । ६७ त्याजु सैका मत्स्यः सांमदो मैत्रावरुणिर्मान्यो वा बहवो वा मत्स्या जालनद्धा आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिस्त्रोऽप्यदितेः ॥ [४४] (मन्त्राः २६८)

६८ आ त्वैकोना प्रियमेध आदावनुष्टुप्मुखास्तृचाश्चत्वारोऽस्याः षट्क्षाश्चमेधयोर्दानस्तुतिः । ६९ प्रप्र द्व्यूनानुष्टुभं द्विवृहस्पतं द्वितीयोष्णिक् चतुर्थ्याद्यास्तिस्त्रो गायत्र्यः षोडशैकादश्या पंक्ती अपाद्वैश्वदेवोऽर्धचस्त्रयो दारुणाः । ७० यो राजा पंचोना पुरुहन्मा बार्हतं त्रिप्रगाथाद्युष्णिगनुष्टुप्पुरउष्णिगतं । ७१ त्वं नः सुदीतिपुरुमीळहौ तयोर्वान्यतर आग्नेयं तु त्रिप्रगाथांतं । ७२ हविर्द्व्यूना हर्यतः प्रागाथो हविषां स्तुतिर्वा । ७३ उदीराथां गोपवन आत्रेयः सप्तवध्रिर्वाश्विनं । ७४ विशो विशो वः पंचोनाग्नेयं त्वनुष्टुप्मुखास्तृचाश्चत्वारोऽस्यास्तिस्त्रोऽनुष्टुभ आर्क्षस्य श्रुतर्वणो दानस्तुतिः । ७५ युक्त्वा हि षोडश विरूपः । ७६ इमं तु द्वादश कुरुस्तिः काण्वः । ७७ जज्ञान एकादश प्रगाथांतं । ७८ पुरोळाशं दश बृहस्पतं । ७९ अयं कृत्नुर्नव कृत्नुर्भार्गवः सौम्यमंत्यानुष्टुप् । ८० न ह्यन्यं दशैकधूनीधसो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । ८१ आ तू नो नव कुसीदी काण्वः ॥ [४५] (मन्त्राः १९५)

८२ आ प्र । ८३ देवानां वैश्वदेवं । ८४ प्रेष्ठमुशना काव्य आग्नेयं । ८५ आ मे कृष्ण आश्विनं हि । ८६ उभा हि पंच विश्वको वा कार्णिजगतां । ८७ युञ्जी षड्वासिष्ठो वा युञ्जीकः प्रियमेधो वा प्रागाथं ह । ८८ तं वो दस्मं नोधाः । ८९ बृहर्दिद्राय सप्त नृमेधपुरुमेधौ द्वयनुष्टुप्बृहस्पतं । ९० आ नो विश्वासु षट् । ९१ कन्या वाः सप्तत्रेयपालेतिहास ऐंद्र आनुष्टुभं द्विपंक्त्यादि । ९२ पांतं त्रयस्त्रिंशत् श्रुतकक्षः सुकक्षो वाद्यानुष्टुप् । ९३ उद्ध चतु-
स्त्रिंशत्सुकक्षोऽयैन्द्राभैवी । ९४ गौर्धयति द्वादश बिंदुः पूतदक्षो वा मारुतं । ९५ आ त्वा नव तिरश्चीरांगिरस आनुष्टुभं । ९६ अस्मै सैका युतानो वा मारुतिस्त्रैष्टुभं चतुर्थी विराड्विष्यामीति मारुतः पादः परैन्द्राबार्हस्पत्या । ९७ या इन्द्र पंचोना रेभः काश्यपो बार्हतमतजगत्सुपरिष्टाद्बृहत्यावतजगती त्रिष्टुब्जगतीत्यंततः ॥ [४६] (मन्त्राः १९७)

९८ इंद्राय द्वादश नृमेध औष्णिहं सप्तम्युपांत्ये च ककुब्भोऽस्यानवम्यौ पुरउष्णिहौ । ९९ त्वामिदाष्टौ प्रागाथं । १०० अयं ते द्वादश नेमो भार्गवस्त्रैष्टुभं षष्ठी जगती परास्तिस्त्रोऽनुष्टुभोऽयमिति द्वृचेनेन्द्र आत्मानमस्तौदुपांत्ये वाच्यौ ।

(४६) एकविंशी पंक्तिः । द्वाविंशी संस्तारपंक्तिः माहापांक्तं । विषमपदोत्तरा पंक्तिः संस्तारपंक्तिः विषमपदोत्तरा पंक्तिः संस्तारपंक्तिः । प्रगाथौ वायव्यौ । वायव्यौ बृहत्यौ च । (५६) अंत्या सौरी । (६३) स पृथ्वी आद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । स पृथ्वी गायत्रमाद्या चतुर्थ्यादिद्वे सप्तमी चानुष्टुभो गायत्रेऽस्या दैवी त्रिष्टुप् । (६७) आदित्यानस्तुवन् दशम्याद्यास्तिस्त्रोऽप्यदितेः । (७१) त्वं न सुदीतिः पुरुमीळहवो राजोर्गृहपतियविष्टयोर्वान्यतर आयं तु त्रिप्रगाथांतं । (७४) आर्क्षस्य । (९४) द्वादश बिंदुः । (९५) तिरश्ची-
रानुष्टुभं । (९६) मारुतस्त्रैष्टुभं । (१००) आत्मानमस्तौदष्टमी सौपर्णी (सौवर्णी) नवमी तन्त्रसंस्तुतिरुपांत्ये वाच्यौ ।

१०१ ऋधक् षोडश जमदग्निर्भागवो मैत्रावरुणं प्रागाथं त्रिष्टुबंतं तृतीयादि गायत्री परा सतोबृहती स्तोत्रं राजस्वृक्सपादादि-
त्याश्विन्यौ वायव्ये सौर्यौ बृहत्यापस्या सूर्यप्रभास्तुतिर्वा पावमानी गव्ये । १०२ त्वमग्ने ह्यधिका भार्गवः प्रयोगो बार्ह-
स्पत्यो वाग्निः पावकः सहस्रः सुतयोर्वाग्न्योर्गृहपतियविष्ठयोर्वान्यतर आग्नेयं तु । १०३ अदर्शि पक्वना सोमरिर्वाहंतं
पंचमी विराड् रूपा सप्तम्याद्युजः सतोबृहत्याऽष्टम्यादि युजः ककुब्जसीयसी ककुब्जनुष्टुबंत्याग्निमारुती ।

॥ इत्यष्टमं मंडलं समाप्तं ॥ [अष्टममण्डलस्य मन्त्राः १७१६]

नवमं मंडलं पावमानं सौम्यं । १ स्वादिष्ठया दश मधुच्छंदाः । २ पवस्व मेधातिथिः । ३ एष शुनःशेषः । ४
सन हिरण्यस्तूपः । ५ समिद्ध एकादश काश्यपोऽसितो देवलो वा विंशतिः सूक्तान्याद्यमाप्रियश्चतुरनुष्टुबंतं । ६ मंद्रया
नव । ७ असृमं । ८ एते सोमाः । ९ परि प्रिया । १० प्र स्वानासः । ११ उपास्मै । १२ सोमा असृमं ॥ [४७]

(मन्त्राः १९८)

१३ सोमः । १४ परि प्राष्टौ । १५ एष धिया । १६ प्र ते । १७ प्र निज्जेनेव । १८ परि सुवानः सप्त
१९ यत्सोम । २० प्र कविः । २१ एते धावन्ति । २२ एते सोमासः । २३ सोमा असृमं । २४ प्र सोमासः ।
२५ पवस्व पक्व इच्छ्युत आगस्त्यः । २६ तममृक्षंतं धमवाहो दार्ढ्युतः । २७ एष कविर्नृमेधः । २८ एष वाजी
प्रियमेधः । २९ प्रास्य नृमेधः । ३० प्र धारा विदुः । ३१ प्र सोमासो गोतमः । ३२ प्र सोमासः श्यावाश्वः ।
३३ प्र सोमासस्त्रितः । ३४ प्र सुवानः । ३५ आ नः पवस्व प्रभूवसुः । ३६ असर्जि । ३७ स सुतो रहुगणः ।
३८ एष उ स्यः । ३९ आशुरर्ष बृहन्मतिः । ४० पुनानः । ४१ प्र ये गावो मेध्यातिथिः । ४२ जनयन् । ४३ यो
अत्य इव ॥ [४८] (मन्त्राः २०४) [इति षष्ठोऽष्टकः । मन्त्राः १७३०]

४४ प्र णोऽयास्यः । ४५ स पवस्व । ४६ असृमन् । ४७ अया सोमः पंच कविर्भागवः । ४८ तं स्वा । ४९
पवस्व । ५० उक्ते शुष्मास उचध्यः । ५१ अध्वर्यो । ५२ परि शुक्षः । ५३ उक्ते चतुष्क्रमवत्सारः । ५४ अस्य
प्रत्नो । ५५ यवयवं । ५६ परि सोमः । ५७ प्र ते धाराः । ५८ तरस्तः । ५९ पवस्व । ६० प्र गायत्रेणोपात्या
पुरउष्णिक् । ६१ अया वीती त्रिशदमहीयुः । ६२ एते असृमं जमदग्निः । ६३ आ पवस्व निध्रुविः काश्यपः । ६४
वृषा सोम कश्यपः ॥ [४९] (मन्त्राः २००)

६५ हिन्वंति ऋगुर्वारुणिर्जमदग्निर्वा । ६६ पवस्व शतं वैश्वानसा अष्टादश्यनुष्टुप्परास्तिस्र आग्नेयः । ६७ त्वं
सोमासि द्वात्रिंशद्भिरद्वाजः काश्यपो गोतमोऽत्रिंश्विधमित्रो जमदग्निर्वसिष्ठ इतीह तुचाः सप्त ऋषयः शेषे पवित्रो वसिष्ठो
वोभौ वा पवस्व सोम तिस्रो निश्यद्विपदा गायत्र्योऽविता नस्तिस्रः पौष्ण्यो वा यत्ते पवित्रं पंचाग्नेयः सावित्र्यमिसावित्री
वैश्वदेवी वासामेत्नास्त्रिंशी पुरउष्णिक् सप्तविंशत्यनुष्टुबंत्ये च ते पावमान्यध्येतृस्तुती । जागतमूर्ध्वं प्रागुशनसः । ६८ प्र देवं
दश वत्सप्रिर्भालंदनस्त्रिष्टुबंतं ह । ६९ इपुर्न हिरण्यस्तूपोऽस्ये त्रिष्टुभौ । ७० त्रिरस्मै रेणुः । ७१ आ दक्षिणा नव
ऋषभः । तौ वैश्वामित्रौ । ७२ हरिं हरिमंतः । ७३ स्रक्ते पवित्रः । ७४ शिशुर्न कक्षीवांस्त्रिष्टुबष्टमी । ७५ अभि
प्रियाणि पंच कविः ॥ [५०] (मन्त्राः १६३)

७६ धर्ता । ७७ एषः । ७८ प्र राजा । ७९ अचोदसः । ८० सोमस्य वसुभारद्वाजः । ८१ प्र सोमस्य । ८२
असावीति त्रिष्टुबंतं । ८३ पवित्रं ते पवित्रः । ८४ पवस्व वाच्यः प्रजापतिः । ८५ इन्द्राय द्वादश वेनो भार्गवो
द्वित्रिष्टुबंतं । ८६ प्र तेऽष्टाचत्वारिंशदधिगणा दशर्चा अकृष्टा माषाः प्रथमे सिकता निर्वावरी द्वितीये पृथ्वाऽजास्तृतीयेऽ-

(१०२) गृहपतियविष्ठयः । (१०३) पंचम्याद्युजः । ककुब्जसीयसी; ककुब्ज गायत्री ।

(५८) तरस्तः । (६८) वत्सप्रिर्भालं नस्त्रिष्टुबंतं । (६९) हिरण्यस्तूपोऽस्ये । (८६) अजास्तृतीये त्रयः ।
पंचात्या तिस्रः ।

प्रयश्चतुर्थेऽग्निः पंचात्या गृत्समदः । ८७ प्र तु नवोशना । ८८ अयं सोमोऽष्टौ । ८९ प्रो ह्य सप्त । ९० प्र हिन्वानः
षड्वसिष्ठः ॥ [५१] (मन्त्राः १३५)

९१ असर्जि कश्यपः । ९२ परि सुवानः । ९३ साकमुक्षः पंच नोधाः । ९४ अधि यत्कण्वः । ९५ कनिकंति
प्रस्कण्वः । ९६ प्र सेनानीश्चतुर्विंशतिर्देवोदासिः प्रतर्दनः । ९७ अस्य प्रेषाष्टापंचाशदाद्यं तृचं वसिष्ठोऽपश्यदुत्तराक्षव
पृथग्वासिष्ठा इन्द्रप्रमतिवृषगणो मन्थुरूपमन्थुर्याग्नपाच्छक्तिः कर्णश्रुन्मृत्कीको वसुक्र इति चतुर्दश पराशरोंऽत्याः कुत्सः । ९८
अभि नो द्वादशांबरीष ऋजिष्वा चानुष्टुभं ह बृहत्सुपांत्या । ९९ आ हर्षतायाष्टौ रेभसून् काश्यपौ बृहत्याद्या । १००
अभी नवंते नव ॥ [५२] (मन्त्राः १३८)

१०१ पुरोजिती पोळशांधीगुः श्यावाश्विर्यातिर्नाहुषो नहुषो मानवो मनुः सांवरण इति तृचाः शेषे प्रजापतिरूपाद्ये
गायत्र्यौ । १०२ क्राणाष्टौ त्रित औष्णिहं वै । १०३ प्र पुनानाय षड् द्वित आप्यः । १०४ सखायः पर्वतनारदौ
काश्यपौ द्वे शिखंडिन्यौ वाप्सरसौ । १०५ तं वः । १०६ इन्द्रमच्छ षड्नामिश्वाक्षुषश्चतुर्मानवो मनुरापसव इति तृचाः
पंचाग्निः । १०७ परीतः षड्विंशतिः सप्त ऋषयः प्रागाथं तृतीयापोळश्यौ द्विपदे अष्टम्याद्ये बृहत्यौ । १०८ पवस्व
पोळश गौरिवीतिद्वृचं शक्तिरेकामूर्त्तजिह्वोर्ध्वसप्ता कृतयशा ऋणंचय इत्यृषयो द्वृचास्तिस्रः शक्तिः काकुभाः प्रगाथाः स
सुन्वे गायत्री यवमध्या । १०९ परि प्र व्यधिकाग्रयो धिष्ण्या ऐश्वर्यो द्वैपदं । ११० पर्युं पु द्वादश त्र्यरुणत्रसदस्यु
राजानौ तिस्रोऽनुष्टुभः पिपीलिकमध्याः षड्ध्वं बृहत्यस्तिस्रश्च विराजः । १११ अया रुचा तृचमनान्तः पारुच्छेपिरात्यष्टं ।
११२ नानानं चतुष्कं शिशुः पांक्तं हि । ११३ शर्यणावत्येकादश कश्यपः । ११४ य इंदोश्चतुष्कं ॥

॥ इति नवमं मंडलं समाप्तं ॥ (नवममण्डलस्य मन्त्राः ११०८)

१ अग्ने सप्त त्रितः । २ पिप्रीहि । ३ इनः । ४ प्र ते । ५ एकः ॥ [५३] (मन्त्राः १८९)

६ अयं । ७ स्वस्ति । ८ प्र केतुना नव त्रिभिरास्त्वाष्टृतृचोंऽस्य ऐंद्रः । ९ आपो हि सिंधुद्वीपो वांबरीष आपं
गायत्रं द्व्यनुष्टुबंतं पंचमी वर्धमाना सप्तमी प्रतिष्ठा । १० ओ चिष्वकूना वैवस्वतयोर्यमयस्योः संवादः षष्टययुग्मिभ्यमी
मिथुनार्थं यमं प्रोवाच स तां नवमीयुग्मिभरनिच्छन् प्रत्याचष्टे । ११ वृषा नवांगिर्हविर्धानं आग्नेयं तु त्रिभिष्टुबंतं । १२
धावा । १३ युजे पंच विवस्वान्वादित्यो हाविर्धानं जगत्यंतं । १४ परेयिवांसं षोळश यमो यामं षष्ठी लिंगोक्तदेवता
पराश्च तिस्रः पित्र्या वा तिस्रः इवभ्यां परः अनुष्टुभो बृहत्सुपांत्या । यामायनाः परे पंच । १५ उदीरतां षड्ना शंखः
पित्र्यं जगत्येकादशी । १६ मैत्रं दमन आग्नेयं चतुरनुष्टुबंतं । १७ त्वष्टा देवश्रवा द्वे सरण्यूदेवते पौण्यश्चतस्रः सारस्व-
त्तिस्रः पंचाग्न्यो द्रप्सस्तिस्रः सौम्यो वांत्ये अनुष्टुभा उपांत्या पुरस्ताद्बृहती वा । १८ परं सृत्यो संकुसुकश्चतस्रो
सृष्टुदेवताः परा धात्री परा त्वाष्ट्री पराः पितृमेधा एकादशी प्रस्तारपंक्तिर्जगत्सुपांत्यानुष्टुप् प्राजापत्या वा सानिरुक्ता ॥
[५४] (मन्त्राः १४१)

१९ नि वर्तध्वमष्टौ मथितो भृगुर्वाशिर्भागवद्व्यवनो वापं गव्यं वानुष्टुभममीषोमीयो द्वितीयोऽर्धर्चः षष्ठी गायत्री ।
सतोत्तराण्यैन्द्रो विमदः प्राजापत्यो वा वासुक्रो वसुक्रहा । २० भद्रं दशामेयं तु गायत्रमाद्यैकपदा पाद एव वा शांत्यर्थः
परानुष्टुबंत्ये विराट् त्रिष्टुभौ । २१ आग्निं नाष्टावास्तारपांक्तं । २२ कुह पंचोना पुरस्ताद्वाहंतं त्रिष्टुबंतं त्वं त्या चिदा
नस्वर्ष नोऽनुष्टुभः । २३ यजामहे सप्ताद्यांत्ये त्रिष्टुभौ पंचम्यभिसारिणी । २४ इन्द्र सोमं षळास्तारपांक्तं त्वाश्विन्योऽ-
त्यास्तिस्रोऽनुष्टुभः । २५ भद्रमेकादश सौम्यं । २६ प्र हि नव पौष्णमानुष्टुभमाद्याचतुर्थ्या उष्णिहौ । २७ असत्सु

(१०१) श्यावाश्विरंधीगुः । (१०८) ० यवमध्या परा सतोबृहती । (१०९) ऐश्वर्या द्वैपदं ।

(११) तु त्रिभिष्टुबंतं । (१३) विवस्वानादित्यो । हावर्धानं, हाविर्धानं । (१७) वांते । (१९) वानुष्टुभम-
मिषोमीयो वा । द्वितीयोऽर्धर्चः आनुष्टुभं षष्ठी । षष्ठी गायत्र्यैद्री च । प्राजापत्यो वासुक्रपुत्रो वा । (२६) आद्या
चतुर्थ्या च ।

चतुर्विंशतिरैन्द्रो वसुकः । २८ विश्वो हि द्वादशैन्द्रवसुकयोः संवाद ऐन्द्रः सूक्तस्य प्रथमयेंद्रस्य स्तुषा परोक्षवर्दिद्रमाहेंद्रस्य युजः शिष्टा ऋषेश्वतुर्थी च । २९ वने नाष्टौ । ३० प्र देवत्रा पंचोना कवष ऐल्लष आपमपोनप्रीयं वा । ३१ आ म एकादश वैश्वदेवं । ३२ प्र सु गमंता नव पंचाद्या जगत्स्य ॥ [५५] (मन्त्राः १५३)

३३ प्र माद्या वैश्वदेवैन्द्रः प्रगाथः परा गायत्र्यो द्वे कुरुश्रवणस्य त्रासदस्यवस्य दानस्तुतिः पराभिर्मृते मित्रातिथौ राजि तस्तेहादृषिरुपमश्रवसं पुत्रमस्य व्यशोकयत् । ३४ प्रावेपाः पळूना मौजवान्वाक्षोऽक्षकृपिप्रशंसा चाक्षकितवर्निदा च सप्तमी जगती । ३५ अबुध्रं लुशो धानाको वैश्वदेवं तु द्वित्रिष्टुबंतं तु । ३६ उषासानक्ता । ३७ नमो द्वादश सौर्योऽभितपाः सौर्यं जागतं वै त्रिष्टुब्दशमी । ३८ अस्मिन्नः पंच मुष्कवार्निद्रः । ३९ यो वां पळूना काक्षीवती घोषाश्विनं हि त्रिष्टुबंतं । ४० रथं यांतं । ४१ समानं तृचं सुहस्यो घोषेयः । ४२ अस्तेवैकादश कृष्णः । ४३ अच्छा मे द्वित्रिष्टुबंतं तु । ४४ आ यातु त्रिष्टुबादि । ४५ दिवस्परि द्वादश वत्सप्रीरागनेयं तु ॥ [५६] (मन्त्राः १४४) [इति सप्तमोऽष्टकः । मन्त्राः १२६३]

४६ प्र होता दश । ४७ जगृभ्माष्टौ सप्तगुर्वैकुण्ठमिन्द्रं तुष्टाव । विकुण्ठा नामासुरींद्रतुल्यं पुत्रमिच्छन्ती महत्तपस्तेपे तस्याः स्वयमयेंद्रः पुत्रो जजे । स सप्तगुस्तुतिसंहृष्ट अःमानमुत्तरेस्त्रिभिस्तुष्टाव । ४८ अहं भुवमेकादशांत्ये त्रिष्टुभौ सप्तमी च । ४९ अहं दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुभौ । ५० प्र वो महे सप्त द्विजगत्याद्यंतं के तेऽभिसारिण्यौ । वषट्कारेण वृक्केषु भ्रातृषु सौचीकोऽग्निरपः प्रविश्य देवैः समवददुत्तरैस्त्रिभिः । ५१ महत्तन्नवात्र युजोऽग्निवाक्यं । ५२ विश्व इत्युत्तरं च षट्कम-युजो देवानां । ५३ यमैच्छामेत्युत्तरं चैकादशकं तदद्येति तु दृवचोऽग्नेस्तंतुमाद्या जगत्स्योऽष्टमीवर्जं । ५४ तां सु षड् बृहदुक्त्यो वामदेव्यः । ५५ दूरेऽष्टौ । ५६ इदं ते सप्त वैश्वदेवं तु चतुर्थ्याद्यास्तिस्रो जगत्स्य । पराणि चत्वारि सूक्ता-न्युक्ता ऋषयो द्वैपदे त्वन्निमंडले । अथ हैक्ष्वाको राजासमातिर्गोपायनान्बध्वादीन्पुरोहितांस्यक्त्वा न्यौ मायाविनौ श्रेष्ठतमौ मत्वा पुरोदधे । तमितरे क्रुद्धा अभिचेरुः । अथ तौ मायाविनौ सुबंधोः प्राणानाचिक्षिपतुरथ हास्य आतरस्त्रयः । ५७ मा प्र गामेति षट्कं गायत्रं स्वस्ययनं जप्त्वा । ५८ यत्ते यममिति द्वादशर्चमानुष्टुभं मनआवर्तनं जेषुः । ५९ प्र तारीति दशर्चं चतस्रो निर्ऋत्यपनोदार्थं जेषुश्चतुर्थ्यां सोमं चास्तुवन्मृत्योरपगमायोत्तराभ्यां देवीमसुनीतिं सप्तम्यां किंणोक्तदेवताः शिष्टाभिः पंक्तिमहापंक्तिपंक्त्युत्तराभिर्द्यावापृथिव्यौ समिद्रेतींद्रं चार्धर्चनं । ६० आ जनमिति द्वादशर्चं आनुष्टुभे चतस्र-भिरसमातिसस्तुवन् पंचम्येंद्रं पठ्यागस्यस्य स्वसा मातैषां राजानमस्तौत्पराभिः सुबंधोर्जीवमाह्वयंस्तमंत्यया लब्धसंज्ञमस्पृशन् पंचाद्या गायत्र्योऽष्टम्याद्ये पंक्ती । ६१ इदमित्या सप्ताधिका नाभानेदिष्टो मानवो वैश्वदेवं तत् ॥ [५७] (मन्त्राः १६१)

६२ ये यज्ञेनैकादशाद्याः पळंगिरसां स्तुतिर्वास्या त्रिष्टुपंचम्यनुष्टुप्रगाथोऽनुष्टुभौ गायत्री चतस्रोऽत्याः सावर्णेर्दान-स्तुतिः । ६३ परत्ततस्यूना गयः स्नातो द्वित्रिष्टुबंतं तु स्वति नस्त्रिष्टुब्वा सा सहोत्तरया पथ्यास्वस्तदेवत्या । ६४ कथा यां मे त्रिष्टुप् । ६५ अग्निर्निद्रः पंचोना वसुकर्णो वासुकस्त्रिष्टुबंतं तु । ६६ देवान्हुवे । ६७ इमां धियं द्वादशायास्यो बाहस्परथं तु । ६८ उदप्रुतः । ६९ भद्राः सुमित्रो वाध्व्यश्च आग्नेयं द्विजगत्यादि । ७० इमां म एकादशाग्रं । ७१ बृहस्पते बृहस्पतिर्ज्ञानं तुष्टाव नवमी जगती ॥ [५८] (मन्त्राः १३३)

७२ देवानां नव लौक्यो वा बृहस्पतिर्दाक्षावण्यदितिर्वा देवमानुष्टुभं । ७३ जनिष्ठा एकादश गौरिवीतिः । ७४ वसुनां षट् । ७५ प्र सु नव सिंधुक्षिप्रैर्यमेधो नदीस्तुतिर्जागतं तु । ७६ आ वोऽष्टौ सर्प ऐरावतो जरस्कर्णो आण्डो-स्तौत् । ७७ अन्नप्रुषः स्यूमरश्मिर्भागवो मारुतं तु पंचमी जगती । ७८ विप्रासो द्वितीया पंचम्याद्याश्च तिस्रो जगत्स्य ।

(२८) युजः शेषाः । (४१) सुहस्तो । (४५) वत्सपिः । (४७) पुत्रमिच्छन्ति तपस्तेपे तस्याः । (४९) दामंत्योपाद्ये च; दामंत्योपाद्ये च त्रिष्टुभौ । (५१) महत्तन्नव तत्र । (५४) वामदेव्यः वा । (५६) प्राणाना-चिक्षिपतुरथ अस्य आतरः । (५९) चार्धर्चनं । (६०) द्वादशर्चमानुष्टुभं । (६३) सा सहोत्तरया; चोत्तरया, सहोत्तरया । (७१) ज्ञानं बु शिष्टा ।

७९ अग्नयं सप्त सौमिकोऽग्निर्वैश्वानरो वा ससिर्वा वाजंभर आग्नेयं तु । ८० अग्निः ससिं । ८१ य इमा विश्वकर्मा ओवन्नो वैश्वकर्माणं तु द्वितीया विराड्रूपा । ८२ चक्षुषः । ८३ यस्ते मन्यो मन्युस्तापसो मान्यवं त्वाद्या जगती । ८४ त्वया मन्यो चतुर्जगत्यंतं । ८५ सत्येन सप्तचत्वारिंशत्सावित्री सूर्यात्मदैवतमानुष्टुभं पंचभिः सोममस्तौत्पराभिः स्वविवाहं सप्तदश्या देवान्परया सोमाकौ परया चंद्रमसं परा नृणां विवाहमंत्रा आशीःप्रायाः परा देहीति द्वे वधूवासःसंस्पर्शमोचन्यौ परा यक्ष्मनाशिनी दंपत्योर्नवोनवास्तिस्त्रोऽनुक्षरा गृष्णामीति द्वे द्वे यदश्विना पूषावोरचक्षुरिति त्रिष्टुभस्त्रिष्टुसुरोबृहती पूर्वा-परमिह प्रियमा नः प्रजां जगत्यः ॥ [५९] (मन्त्राः १४८)

८६ वि हि त्र्यधिकैद्रो वृषाकपिरिंद्राणींद्रश्च समूदिरे पांकंतं । ८७ रक्षोहणं पंचाधिका पायुराग्नेयं रक्षोघ्नं चतुरनुष्टुबंतं । ८८ हविरकोनागिरसो मूर्ध्वान्वामदेव्यो वा सौर्यवैश्वानरयिं । ८९ इंद्रं स्तव द्व्यूना रेणुः पंचम्यैद्रासोमी । ९० सहस्रशीर्षा षोडश नारायणः पौरुषमानुष्टुभं त्रिष्टुबंतं तु । ९१ सं जागृवद्भिः पंचोनारुणो वैतहव्य आग्नेयं । ९२ यज्ञस्य शार्थातो मानवो वैश्वदेवं तु जागतं । ९३ महि तान्वः पार्थः प्रास्तारपांकंतं पुरस्ताद्बृहत्यंतं त्रयोदशयुपाद्ये चानु-ष्टुभो नवम्यक्षरैः पंक्तिरेकादशी न्यंकुसारिणी । ९४ प्रैते षळ्ना सर्पोऽर्बुदः काद्रवेयो ग्रावणोऽस्तौत्पंचम्यंत्ये त्रिष्टुभौ सप्तमी च ॥ [६०] (मन्त्राः १६०)

९५ हये द्व्यूनोर्वशीमैलः पुरुरवाः पूर्वोषितां कामात्पुनरासाद्यावरोद्धुमैच्छत्सा तमनिच्छंती प्रत्याचष्टे ह्य हृषुर्या कदा सुदेवोऽंतरिक्षपां सचेति तिस्रश्चैलवाक्यं शिष्टा उर्वश्याः । ९६ प्र ते सप्तोना बरुः सर्वहरिवैद्रो हरिस्तुतिर्द्वित्रिष्टुबंतं । ९७ या ओवधीर्ययधिकार्थवर्णो भिषगोषधिस्तुतिरानुष्टुभं । ९८ बृहस्पते द्वादशाष्टिषेणो देवापिर्द्वष्टिकामो देवांस्तु-ष्टाव । ९९ कं नो वज्रो वैखानसः । १०० इंद्र दुवस्युर्वादनो वैश्वदेवं तु त्रिष्टुबंतं । १०१ उद्बुध्यध्वं बुधः सौम्य ऋषिक्स्तुतिर्वा नवम्यंत्ये जगत्यौ पंचमी बृहती गायत्र्योर्मध्ये । १०२ प्र ते मुद्गलो भार्म्यश्चो द्रुघणेन ऋषभेण चाजि जिगायेति द्रौघणं वाद्या तृतीयांत्या च बृहत्यः । १०३ आशुः सप्तोर्नैद्रोऽप्रतिरथश्चतुर्थी बार्हस्पत्योपांत्याप्रादेव्यंत्यानुष्टु-म्मारुती वा । १०४ असाव्येकादशाष्टको वैश्वामित्रः । १०५ कदा कौत्सो दुर्मित्रो नान्ना सुमित्रो गुणतः सुमित्रो वा नान्ना दुर्मित्रो गुणत औष्णिहं हरी वज्रं पिपीलिकमध्ये त्रिष्टुबंत्याद्या गायत्री वा ॥ [६१] (मन्त्राः १४९)

१०६ उभौ भूतांशः काश्यप आश्विनं । १०७ आविर्दिश्यो दक्षिणा वा प्राजापत्या दक्षिणां तदातृन्वास्तौचतुर्थी जगती । १०८ किमिच्छंती पणिभिरसुरैर्निरूढा गा अन्वेष्टुं सरमां देवशुनीमिंद्रेण प्रहितामयुग्मिभः पणयो मित्रीयन्तः प्रोचुः सा तान्युग्मांताभिरनिच्छंती प्रत्याचष्टे । १०९ तेऽवदंस्तस जुहूर्वहजाया ब्राह्मो वोधर्वनाभा वैश्वदेवं द्वयनुष्टुबंतं । ११० समिद्ध एकादश जमदग्निस्तत्पुतो वा राम आप्रियः । परे चत्वारो वैरूपाः । १११ मनीषिणो दशाष्टादंष्ट्रः । ११२ इंद्र पिब नभःप्रभेदनः । ११३ तमस्य शतप्रभेदनोंऽस्या त्रिष्टुप् । ११४ घर्मा सभिस्तापसो वा घर्मां वैश्वदेवं चतुर्थी जगती । ११५ चित्र इक्षव वाहिहव्य उपस्तुत आग्नेयं जागतं त्रिष्टुप्शक्यंतं । ११६ पिब स्थौरोऽग्नियुतोऽ-ग्निचूपो वा । ११७ न वा उ भिक्षुर्धनान्नदानप्रशंसाद्ये जगत्यौ । ११८ अग्ने हंस्युरुक्षयभामहीयव आग्नेयं राक्षोर्न गायत्रं तु । ११९ इति वै सप्तोर्नैद्रो लव आत्मानं तुष्टाव ॥ [६२] (मन्त्राः १४०)

१२० तदिक्षवाधर्वणो बृहद्विः । १२१ हिरण्यगर्भो दश हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः कायं । १२२ वसुं नाष्टौ चित्रमहा वासिष्ठ आग्नेयं जागतमाद्यां पंचमीं चर्ते । १२३ अयं वेनो वैन्यं । १२४ इमं नो नवैद्र्युत्तमा निहवोऽग्निवरुणसोमाना-

(८५) विवाहमंत्राशीःप्रायाः; विवाहमंत्राआशीः प्रायाः । संस्पर्शनिर्दार्यः; संस्पर्शमोचिन्यौ; परा देहीत्यृग्वये वधूवासःस्पर्शनिर्दा । यक्ष्मनाशिनी परा । (८९) पंचम्यैद्रासोमी । (९१) वीतहव्य । (९३) पार्थः । चानुष्टुभौ । (९५) पूर्वोषितात् । (१००) स्वंत्या त्रिष्टुप् । (१०२) द्रुघणेन वृषभेन । तृतीयांत्या बृहत्यः । (१०७) दक्षिणा; दक्षिणाः । (१०८) निगूढाः । प्रेषिता अयुग्मिभः । प्रोचुः स । तान्युग्मांताभिः । (१११) दशाष्टादंष्ट्रः । (११३) त्रिष्टुबंतं । (११६) स्थौलः; स्थौवः । अभियूतो । (११७) भिक्षुर्धनान्नदानप्रशंसा चाद्ये । (११९) सप्तोर्नैद्रो लव ।

आद्यामेयी तिष्ठन्निवासेरामस्तवः शिष्टा यथानिपातं सप्तमी जगती । १२५ अहमष्टौ वागांभृगी आत्मानं तुष्टाव द्वितीया जगती । १२६ न तं शैलूषः कुम्भलबर्हिषो वामदेव्यो वाहोमुखैश्च देवमुपरिष्टाद्वाहृतमस्या त्रिष्टुप् । १२७ रात्री कुशिकः सौभरो रात्रिर्वा भारद्वाजी रात्रिस्तवं गायत्रं । १२८ ममाग्ने नव विहव्यो वैश्वदेवं जगद्यंतं । १२९ नासस्स प्रजापतिः परमेष्ठी भाववृत्तं तु । १३० यो यज्ञो यज्ञः प्राजापत्यो जगत्याद्या । १३१ अप प्राचः सुकीर्तिः काक्षीवतो मध्येऽनुष्टुप्सोत्तरा चाश्विन्यौ । १३२ ईजानं शकपूतो नार्मेधो मैत्रावरुणमाद्या लिंगोक्तदेवता न्यंकुसारिण्यंत्या महासतो- बृहस्पताद्योपांशे प्रस्तारपंक्ती शेषा विराड् रूपाः । १३३ प्रो पु सुदाः पैजवनः शाकरमहापांक्तावाद्यौ तृचौ त्रिष्टुबंत्या । १३४ उभे यन्मांधाता यौवनाश्वो महापांक्तं पंक्तिरंत्या तामध्यर्धा गोधाऽपश्यत् । १३५ यस्मिन्कुमारो यामायनो याममा- नुष्टुभं हि । १३६ केशी मुनयो वातरशना जूतिर्वातजूतिर्विप्रजृतिर्वृषाणकः करिक्रत एतश् ऋष्यशृंगश्चैकर्चाः कैशिनं । १३७ उत देवाः सप्त ऋषय एकर्चा वैश्वदेवं । १३८ तव ते पलंग औरवो जागतं । १३९ सूर्यरश्मिर्देवगंधर्वो विश्वा- वसुरात्मानमस्तौत्पूर्वार्धं सवितारं । १४० अग्ने तवाग्निः पावक आग्नेयं विष्टारपंक्तिस्तिस्रः सतोबृहद्व्य उपरिष्टाऽज्योतिः । १४१ अग्ने अच्छानिस्तापसो वैश्वदेवमानुष्टुभं हि । १४२ अयमष्टौ द्वृचाः शार्ङ्गा जरिता द्रोणः सारिस्तृकः स्तंभमित्र- इच्छानेयमाद्ये जगत्यौ चतस्रश्च त्रिष्टुभः ॥ [६३] (मन्त्राः १७२)

१४३ त्वं षट् सांख्योऽत्रिराश्विनं । १४४ अयं हि ताक्ष्यपुत्रः सुपर्णो यामायनो वोर्ध्वकृशनो गायत्री बृहती गायत्र्यो सतोबृहती विष्टारपंक्तिः । १४५ इमामिन्द्राण्युपनिषत्सपत्नीवाधनमानुष्टुभं तु पंक्त्यंतं । १४६ अरण्यान्धैरमदो देवमुनि- ररण्यानीं तुष्टाव । १४७ श्रुते पंच सुवेदाः शैरीपिच्छिष्टुबंतं । १४८ सुष्वाणासः पृथुर्वैन्यः । १४९ सविताचर्चनैरण्य- स्तूपः सावित्रं । १५० समिद्धो वासिष्ठो मृळीक आग्नेयं वाहृतमंत्ये उपरिष्टाज्योतिषी जगत्युपांश्या वा । १५१ श्रद्धया श्रद्धा कामायनी श्रद्धमानुष्टुभं तु । १५२ शासः शासो भारद्वाजः । १५३ ईश्वर्यंतीर्देवजामय इन्द्रमातरो गायत्रं । १५४ सोमो यमी भाववृत्तमानुष्टुभं तु । १५५ अरायि शिरिर्विठो भारद्वाजोऽलक्ष्मीभं द्वितीयातृतीये ब्राह्मणस्पत्ये अंत्या वैश्वदेवी । १५६ अग्निं केतुराग्नेय आग्नेयं गायत्रं । १५७ इमा तु कं भुवन आप्त्यः साधनो वा भौवनो वैश्वदेवं द्वैपदं त्रैष्टुभं । १५८ सूर्यो नश्रश्चुः सौर्यः सौर्यं गायत्रं । १५९ उदसौ षट् पौलोमी श्रद्धात्मानं तुष्टावानुष्टुभं । १६० तीव्रस्य पंच पूरणो वैश्वामित्रः । १६१ मुंचामि प्राजापत्यो यक्षमनाशनो राजयक्षमन्नमंत्यानुष्टुप् । १६२ ब्रह्मणा षड् ब्राह्मो रक्षोहा गर्भसंज्ञावे प्रायश्चित्तमानुष्टुभं हि । १६३ अक्षीभ्यां विवृहा काश्यपो यक्षमन्नं । १६४ अपेहि पंच प्रचेता दुःस्वप्नं पंचयंतं त्रिष्टुभमध्यं । १६५ देवा नैर्ऋतः कपोतः कपोतोपहतौ प्रायश्चित्तं वैश्वदेवं । १६६ ऋषभमृषभो वैराजः क्षाकरो वा सपत्न्यमानुष्टुभं महापंक्त्यंतं । १६७ तुभ्येदं चतुष्कं विश्वामित्रजमदग्नी जागतं तृतीया लिंगोक्तदेवता । १६८ वातस्यानिलो वातायनो वायव्यं । १६९ मयोभूः शंबरः काक्षीवतो गव्यं । १७० विश्राड्विश्राट् सौर्यः सौर्यं जागन्मास्तारपंक्त्यंतं । १७१ त्वं त्यमिठो भार्गवो गायत्रं । १७२ आ याहि संवर्त उपस्यं द्वैपदं । १७३ आ त्वा षड् ध्रुवो राज्ञः स्तुतिस्त्वानुष्टुभं तु । १७४ अभीवर्तेन पंचाभीवर्तः । १७५ प्र वश्चतुष्कमूर्ध्वप्रावा सपोऽर्जुदिग्मांणोऽस्तौ- द्रायत्रं । १७६ प्र सूनवः सूनुरार्धव आग्नेयमानुष्टुभं द्वितीया गायत्र्याद्यार्धवी । १७७ पतंगं तृचं पतंगः प्राजापत्यो मायाभेदं जगत्यादि । १७८ त्वमू ऋषिष्टनेमिस्ताक्ष्यस्ताक्ष्यं । १७९ उत्तिष्ठतैकर्चाः शिविरौशीनरः काशिराजः प्रत- र्दनो रौहिदश्वो वसुमना आद्यानुष्टुप् । १८० प्र ससाहिषे जय ऐंद्रः । १८१ प्रथमैकर्चाः प्रथो वासिष्ठः सप्रथो भार- द्वाजो धर्मः सौर्यो वैश्वदेवं । १८२ बृहस्पतिस्तपुर्मूर्धा बार्हस्पत्यो बार्हस्पत्यं । १८३ अपश्यं प्रजावान्प्राजापत्योऽनुष्टुभं यजमानपत्नी-होत्राणिषः । १८४ विष्णुस्त्वष्टा गर्भकर्ता विष्णुर्वा प्राजापत्यो गर्भार्थाशील्लिंगोक्तदेवतमानुष्टुभं ।

(१२६) न तं शैलूषः । कुम्भलबर्हिषो । (१२७) रात्रिः भारद्वाजो० । (१३३) त्रिष्टुबन्तम् । (१३५) याममानुष्टुभं हि । (१३९) पूर्वाध्वं । (१४०) आद्ये विष्टारपंक्ती, आद्या विष्टारपंक्तिः । (१४२) सारिस्तृकः । (१४४) वोर्ध्वकृशानो । (१४९) सविताचर्चिनो ह्यैरण्यस्तूपः, सवितार्चनैरण्य० । सविताचर्चन्तो० । (१५०) मृळीको वासिष्ठः । (१५५) द्वितीया तृतीया । (१६५) प्रायश्चित्तमिदं वैश्वदेवं । (१६७) लिंगोक्तदेवता वा । (१६९) शंबरः । (१७६) द्वितीयं गायत्र्यार्धवी । (१७९) शिविरौशीनरः । रौहिदश्वो । (१८४) लिंगोक्तदेवतमानुष्टुभं ।

१८५ महि सत्यप्रतिवारुणिरादित्यं स्वस्ययनं गायत्रं वै । १८६ वातो वातायन उलो वायव्यं । १८७ प्राप्नये पंचाग्नेयो वस्य भाग्नेयं तु । १८८ प्र नूनं तृचमाग्नेयः इयेनो जातवेदस्यं । १८९ आयं गौः सार्वराज्यात्मदैवतं सौर्यं वा । १९० ऋतं च माधुच्छंदसोऽमर्षणो भाववृत्तमानुष्टुभं तु । १९१ संसं चतुष्कं संवननः संज्ञानमाद्याग्नेयी तृतीया त्रिष्टुप्, तृतीया त्रिष्टुप् । [६४] (मन्त्राः ११८) (इत्यष्टमाष्टकः । मन्त्राः १२८१)

इति दशमं मण्डलम् । (दशममण्डलस्य मन्त्राः १७५४)

॥ इति कात्यायनमुनिकृता सर्वानुक्रमणी समाप्ता ॥

—७०६—

॥ अथ शौनकाचार्यकृतानुवाकानुक्रमणी ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

सर्वं कर्म सफलं यत्र तुष्टेऽतुष्टे न किञ्चित्तमहं नमामि ।

विनायकं गिरिराजेंद्रपुत्रीमहेश्वरप्रियसूनुं घृणाद्धि

बभूवचानां जनानां तु शौनकस्य प्रसादतः । अनुवाकानुक्रमणीरूपं किञ्चित्प्रवर्ण्यते

पितृदेवार्थिभ्राद्धेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च सर्वशः । आचार्येभ्यो गुरुभ्यश्च प्रणम्य प्रयतः शुचिः

मधुच्छंदः प्रभृतिभिर्ऋषिभिर्हि तपोबलात् । दृष्टानामनुवाकानामृष्टु वक्ष्याम्यतंद्रितः

सूक्तादिपरिमाणं तु संख्यां च क्रममेव च । मंडले मंडले चैव यावंतो हि समीरिताः

सूक्तसंख्यानुवाकानां सूक्तानामृक्समाहिता । पदाक्षरसमाज्ञायं छंदस्येव प्रतिष्ठितं

एकैकमनुवाकं तु खिलानि ब्राह्मणानि च । संवत्सरे संवत्सरे पठेदहरहः शुचिः

श्रावणस्य तु मासस्य पौर्णमास्यामुपक्रमः । समाप्य तर्पयेद्देवानृषीन्पितृनुक्रममात्

ऋग्वेदे शैशिरीयायां संहितायां यथाक्रमं । प्रमाणमनुवाकानां सूक्तैः शृणुत शाकलाः

आप्रीद्विष्टारः ।

कण्वाऽगिरोऽगस्त्यश्चुनका विश्वामित्रोऽत्रिरेव च । वसिष्ठकश्यपवाध्वगश्चा जमदग्निरथोत्तरं

आप्रीसूक्तानि ।

श्लोकस्यास्य यथासंख्यं सूक्तानि दश वै विदुः । न आ वह्ना, ३ आ वह्ना, ३ राजसी, ४ त्र्यमिनि, च ११

समित्समिस्तु, शोचिवे, जुषस्व, विश्वतस्तथा । इमां मे, अथ मन्विमा यथर्विपक्ष आप्रियः

वसिष्ठश्चुनकौ विना समिद्धसर्वपक्षता । जुषस्वाद्वितीयया तनूनपां द्विरोधिता ।

यजुः श्रुतौ तथाश्रुतेः समिद्धसूक्तमध्यतः

प्रजापतेः पशोः सदा भवेयुरथ मन्विमाः । इतीरितं हि बह्वृचैर्यथर्वि वेति सूत्रतः

(१) कर्मफलं । (२) पितृदेवर्षिभ्राद्धेभ्योः पितृदेवर्षिसाध्येभ्योः पितृदेवर्षिसिद्धेभ्योः । (४) मधुच्छंदप्रभृतिभिर्ऋषिभिर्हि, दृष्टानामनुवाकानामृष्टु । दृष्टानामनुवाकानां संख्यां । (५) आदिं सूक्तपरिमाणं संख्यां च क्रममेव च । (११) यथासंख्यं, राजसीत्यमिनिर्हितः । [१०-१२] (१) ऋ० १।१३; (२) ऋ० १।१४२ (दीर्वतमा); (३) ऋ० १।१८८; (४) ऋ० १।३; (५) ऋ० ३।४; (६) ऋ० ५।५; (७) ऋ० ७।२; (८) ऋ० ९।५; (९) ऋ० १०।७०; (१०) ऋ० १०।११०; (१३) जुषस्व द्वितीयया यजू याद्विरोधिनां, जुषस्व द्वितीयया यजू यद्विरोधिनां, यजुः श्रुतौ । (१४) यथो, यशो, यशः । यदा ।

अथानुवाकाः ।

(१) अग्निमीले त्रिसूक्तस्तु (२) सुरुषै (३) द्र चतुःसूक्तौ । (४) अग्नि (५) सोमानमित्येतौ षट्कां (६) कस्येति सप्तकः १५
 (७) स्वममे पंचकं विद्यात् (८) प्र वो यद्दमथाष्टकं । (९) अग्ने विवस्वद (१०) मि त्यं (११) नू चित्ते सप्तकास्त्रयः १६
 (१२) पश्वा न नवकं विद्यादु (१३) प्रप्रयंतो दशैकं च । खैलिकानामनादेशोऽस्मिन्ग्रंथेऽनुवाकानां १७
 यस्तु चर्चायते वेदे तस्य संख्येति नः श्रुतिः । (१४) प्र ये शुभंते नवक (१५) मिमं द्वादशकं विद्यात् १८
 (१६) इंद्रं मित्रं दशैवाथ (१७) नासत्याभ्यां तु पंचकं । (१८) कदित्था षट् परः सप्ता (१९) मिमा (२०) त्वा जुवः षट्कं १९
 (२१) वेदिषवे सप्तदशा (२२) बोधीत्यष्टौ सूक्तानि । (२३) कया त्रिपंचसूक्तस्तु (२४) युवोर्द्वादशकं विद्यात् २०
 इत्याद्ये मण्डले दृष्टाश्चत्वारो विंशतिश्चैव ।

प्रथमे मण्डले बाष्कलसंहिताक्रमः ।

गौतमादौशिजः कुःसः परुच्छेपादयेः परः । कुःसादीर्घतमा इत्येष तु बाष्कलकः क्रमः २१

द्वितीयादिमण्डलानामनुवाकाः ।

(२५) एवं (२६) यो (२७) गणानामा (२८) ते दश तृतीय एकादशास्त्रयः परे ।
 (२९) सोमस्य मा तवसं द्वादशोक्तं (३०) प्र वो देवायेति सप्तदशकं तु विद्यात् २२
 (३१) इच्छंति त्वा नवं (३२) द्रं मतिस्त्रिपंचको नवक (३३) इमं महे ।
 (३४) त्वां ह्यग्ने दश (३५) भद्रं (३६) यज्ञस्त्वेकादशकावुभाविमौ २३
 त्रयोदशायं (३७) प्र ऋभुभ्य ईरितो (३८) ऽग्रं पिबेत्येष चापि त्रयोदश ।
 (३९) अत्रोध्यमिः समिधा चतुर्दशातः परोऽष्टादशकः (४०) प्र वेधसे २४
 (४१) महि महे द्वादशको (४२) विदास्त्वथा (४३) ऽऽरुद्रासः षोडश (४४) यस्त्रिपंचकः ।
 (४५) एवं ह्यग्ने पंचदश (४६) त्वमष्टौ (४७) वृषा महो विंशति (४८) यो रयिवस्तु षट्कः २५
 द्विषड् (४९) दुत्रे (५०) स्तुपेऽथ द्विसप्तकः षष्ठः षष्ठे मंडले योऽनुवाकः ।
 (५१) अग्निं नरः सप्तदशाथ षोडश (५२) त्वे ह (५३) प्र शुक्रा अधिका तु विंशतिः २६
 (५४) क ई ष्यक्ताः पंचदशोना विंशतिर (५५) प स्वसुः पंचदश (५६) प्र वीरया ।
 (५७) मा चिन् (५८) महौ इंद्र (५९) इंद्रः सुतेषु पंचाथ सप्ताष्ट (६०) वयं द्विपंचकः २७
 (६१) यो यजाति द्वादशे (६२) मे ह षट्को (६३) ऽग्ने दशैकादशको (६४) य इत्युत ।
 त्रयोदशा (६५) तू न इंद्रं क्षुभंतमतः परो दशको (६६) गौर्धयत्ययं २८
 (६७) स्वादिष्यथा अष्टसूक्तः (६८) पवस्व त्रिंशत्सप्तकः परः सप्तको (६९) ऽथा ।
 (७०) प्राष्टादशैकादशकः (७१) प्र ते (७२) ऽस्य प्रेवाः सप्तैकादशकः (७३) सत्तायः २९
 (७४) अग्ने बृहन् षोडशकस्त्रयोदश (७५) त्वष्टा (७६) प्र देवत्रेति चाष्टादशा (७७) च्छ ।
 अष्टा (७८) विद्रं षोडशकस्तु (७९) भद्राः (८०) सत्येन षट् (८१) सं नवं (८२) द्र त्रयोदश ३०
 (८३) तमस्य चावापुथिवी अष्टकः परस्त्रयोविंशति (८४) नांसदासीत् ।

(१५) चतुष्कौ । (१७) उपप्रयंतो दशैवं च, विद्यादुर्पैकादशकं तथा । अस्मिन्ग्रंथेऽनुवाकानामिह स्मृतः ।
 (१८) न श्रुति । नवकमिदं । द्वादशकं विदुः द्वादशके विदुः । (१९) जुवष्पट्कं, जुवश्च षट् । (२०) सप्त-
 दशाबोधीत्येषोऽष्टसूक्तकः । विदुः । (२१) विंशतिस्तथैव, विंशतिस्त्वथा । (२१) बाष्कलकः क्रमात् । (२५)
 षोडश । यस्त्रिपंचकः यत् पंचकः । रयिवः षट् । (२६) द्विषट्दुवे । द्विषट् दुवे । द्विः षडस्तु य । षोडश । त्वे ह यत् ।
 (२७) पंचदश ... .. ऊना विंशतिरप । पंचदशैकोनविंशतिप, पंचदशैको नु विंशतिपः । (२८) इत्यथ इत्थ । इंद्र ...
 अतः । (२९) सप्तकोऽथाः । प्राष्टादशैकादश । (३०) षोडशकस्त्रयोदश । चाष्टादशाष्ट । चाष्टादशाथ । चाष्टादश ।

- ऋग्वेदांत्यो द्वादशकोऽनुवाकश्चत्वारिंशच् (८५) छास इत्येति चास्मिन् ३१
मण्डलेष्वनुवाकसंख्या ।
- [१] आद्ये चतुर्विंशतिर्हानुवाका [२] अतः परं मंडलं यच्चतुष्कं ।
[३-४] द्वे पंचके [५-६-७] त्रीणि षट्कानि चैव [८] दशाष्टमं [९] सप्त नवमं [१०] द्वादशांत्यं ३२
मण्डलेषु सूक्तसंख्या ।
- एकाधिका स्याज्जवतिः शतं [१९१] च वदंति वै मण्डलमादितो यत् ।
चत्वारिंशत्त्रीणि [४३] चाहुर्द्वितीयं सूक्ते [६२] च षष्टिं च तृतीयमाहुः ३३
अष्टापंचाशदपि [५८] यच्चतुर्थं सप्ताधिकाशीतिरतः [८७] परं स्यात् ।
पंचाधिका [७५] सप्ततिरुत्तरं तु चत्वारि वासिष्ठमथो शतं [१०४] च ३४
द्वे चैव सूक्ते नवतिं [९२] च विद्यादथाष्टमं नवमं वै शतं [११४] स्यात् ।
चतुर्दश त्वाहुरयाधिकान्यप्याद्ये यदुक्तं दशमे [१९१] तथैव ३५
ऋग्वेदस्य सूक्तसंख्या ।
- एतत्सहस्रं दश सप्त [१०१७] चैवाष्टावतो बाष्कलकेऽधिकानि [१०२५] ।
वेदपारायणफलम् ।
- तान्पारणे शाकले शैशिरीये वदंति शिष्टा न खिलेषु विप्राः ३६
पंचाशीति [८५] द्वांशतयेऽनुवाका दृष्टाः पुराणैर्ऋषिभिर्महात्मभिः ।
यस्तानुविबद्धे चैवाप्यधीते स नाकपृष्ठं भजते ह शश्वत् ३७
अध्यायानां (६४) चतुः षष्टिर्मंडलानि दशैव (१०) तु । वर्गाणां (२००६) तु सहस्रे द्वे संख्याते च षडुत्तरे ३८
सहस्रमेतत्सूक्तानां निश्चितं खैलिकैर्विना । दश सप्त च पठ्यन्ते संख्यातं वै पदक्रमं ३९
- ऋग्वेदस्य वर्गाः ।
- एकचं एकवर्गः (१) स्यादेकश्च (१) नवकस्तथा । द्वौ (२) वर्गौ तु द्वचौ ज्ञेयौ, त्र्यूनं तृचशतं (९७) स्मृतं ४०
चतुष्कं शतमेकं (१७४) च चत्वारः सप्ततिस्तथा । पंचकानां सहस्रं तु द्वे च सप्तोत्तरे शते (१२०७) ४१
त्रीणि शतानि (३४६) षट्कानां, चत्वारिंशत् षट् च वर्गाः ।
शतमूनर्विंशतिः (११९) सप्तकानां न्यूना षष्टिरष्टकानां (५९) ४२
ऋचां दश सहस्राणि ऋचां पंचशतानि च । ऋचामशीतिः पादश्च पारणं संप्रकीर्तितं ॥ (ऋचः १०५८० ।) ४३
अर्धर्चानां सहस्राणामेकविंशतिकं तथा । शतद्वयं तु द्वात्रिंशत्सपादं मुनिभिः पुरा ॥ (अर्धचः २१२३२ ।) ४४
शाकल्यदृष्टे पदलक्षमेकं सार्धं च वेदे त्रिसहस्रयुक्तं ।
शतानि चाष्टौ दशकद्वयं च पदानि षट् चेति हि चर्चितानि ॥ (चर्चितानि पदानि १५३८२६) ४५
एकं च शतसहस्रं दश च सहस्राणि सप्त शतानि चर्चापदानि ज्ञेयानि, पदानि चान्यानि चत्वारि (चर्चापदानि ११०७०४) ।
चत्वारि वाव शतसहस्राणि द्वात्रिंशच्चाक्षरसहस्राणि द्वात्रिंशच्चाक्षरसहस्राणि । (अक्षराणि ४३२०००)
॥ इत्यनुवाकाद्यनुक्रमणी समाप्ता ॥
- (३१) छास इत्या चास्मिन् । चत्वारिंशत्छास इत्येति चास्मिन् ऋग्वेदान्ते द्वादशकोऽनुवाकः । (३२) आद्यं ।
चतुर्विंशतिरिहानुवाका अतः । यत् ... अतः परं मंडलं चतुष्कं । द्वादशांत्यं च । (३५) त्वाहुरयाधिकानि त्वाद्ये ।
(३६) बाष्कलकोऽधिकारे । बाष्कलाधिकारो । पारण्ये शाकले शैशिरीय तान्पारणे शाकले शैशिरे तु । शैशिरीया वदंति
शिष्टानखिलेषु विप्रा इति पठ्यन्त्ये । (३७) पंचाशीतिर्द्वांशतये । भजेतेह । (४०) एकवर्गं स्यात् । वर्गौ ...
द्वचौ । (४२) षट्कवर्गाः । षट्कवर्गः । शतमूनर्विंशकं । त्र्यूनं द्विषष्टिरष्टकानां । (४३) पादश्चैतत्पारायणमुच्यते ।
(४५) सार्धं ... वेदे ।

॥ अथ छन्दःसंख्या ॥

एकपंचाशद्वेदे गायत्र्यः शाकलेयके । सहस्रद्वितयं चैव चत्वार्येव शतानि तु	॥ १ ॥
त्रीणि शतानि सैकानि चत्वारिंशत्तथोष्णिहः । अनुष्टुभां शतान्यष्टौ पंचाशत्पंचसंयुता	॥ २ ॥
बृहतीनां शतं ज्ञेयमेकाशीत्यधिकं बुधैः । शतानि त्रीणि पंक्तीनां द्वादशाभ्यधिकानि तु	॥ ३ ॥
पंचाशत्त्रिष्टुभः प्रोक्तास्तिस्रश्चैव ततोऽधिकाः । सहस्राण्येव चत्वारि विज्ञेयं तु शतद्वयं	॥ ४ ॥
चत्वारिंशत्तथाष्टौ च तथा चापि शतत्रयं । जगतीनामियं संख्या सहस्रं तु प्रकीर्तितं	॥ ५ ॥
दशैवातिजगत्याऽपि तथा सप्त न संशयः । शक्योऽपि तथैवोक्तास्तथा नव विचक्षणैः	॥ ६ ॥
नव चैवातिशक्यैः पळष्टयः प्रकीर्तिताः । अशीतिश्च चतस्रश्च तथात्यष्टिऋचः स्मृताः	॥ ७ ॥
धृतिद्वयं विनिर्दिष्टमेकातिधृतिरेव च । एकपदास्तु पदं प्रोक्ता द्विपदा दश सप्त च	॥ ८ ॥
प्रगाथा बार्हता येऽत्र तेषां शतमुदाहृतं । चतुर्नवतिरेवोक्तास्तद्वद् दृचास्त्वसंशयः	॥ ९ ॥
काकुभानां तु पंचाशद्विज्ञेया पंचसंयुता । महाबार्हत एवैक एवं सार्धं शतद्वयं	॥ १० ॥
एवं दश सहस्राणि शतानां तु चतुष्टयं । ऋचां व्यधिकमाख्यातमृषिभिस्तत्त्वदर्शिभिः	॥ ११ ॥

॥ इति छन्दः संख्या समाप्ता ॥

परिभाषा-खण्डौ ।

(१३)

गोधा घोषा विश्ववारा, ऽपालोपनिषन्निषत् ॥ ब्रह्मजाया जुहुर्नामागस्यस्य स्वसादितिः ॥
 इन्द्राणी चन्द्रमाता च सरमा रोमशोर्वशी ॥ लोपामुद्रा च नद्यश्च यमी नारी च शश्वती ॥
 श्रीर्लाक्षा सार्पराज्ञी वाक् श्रद्धा मेधा च दक्षिणा ॥ रात्री सूर्या च सावित्री ब्रह्मवादिन्य ईरिताः ॥ १३ ॥

(१४)

पादा अतिजगत्यां तु त्रयो द्वादशकाः परौ ॥ अष्टकौ शकरीपादाः ससैवाष्टाक्षराः स्मृताः ॥
 अतिशाकरपादौ द्वावादितः षोडशाक्षरौ + ॥ जागतश्चाष्टकावष्टिपादाः षोडशाक्षराः ॥
 अष्टकौ चात्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकास्त्रयः ॥ जागतश्चाष्टकश्चाथ धृतिपादौ तु जागतौ ॥
 पादास्त्रयोऽष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर एव च ॥ अष्टकश्चाथातिधृतौ द्वौ पादौ जागतौ ततः ॥
 त्रयोऽष्टका जागतश्च तथैवाष्टक इत्यपि ॥ परः सप्तकपादास्तु प्रसंगास्त्वयमीरिताः ॥ १४ ॥

श्रीः लाक्षा मेधा चेति तिसृणां मन्त्राः संहितायां न दृश्यन्ते । तथा च (१) काश्यप्यौ शिखण्डिन्यौ
 अप्सरसौ (१।१०४) (२) इन्द्रस्तुषा वसुकपत्नी (१०।२८।१), (३) पौलोमी शची (१०।१।१९),
 (४) नीवावरी सिकता (१।८६।११-२०, पृथ्व्योऽजाः ३१-४०) अत्र संग्रहीता न दृश्यन्ते ।
 (५) ० क्षराश्च ते । (+) ० पादौ द्वौ कर्तव्यौ षोडशाक्षरौ । (५) जागत षोडशाक्षरः ।
 तथैवाष्टाक्षरावपि ।

अथ छन्दसामुदाहरणानि ।

अयं देवाया, —ऽऽभिष्टे अद्या, —ऽग्ने तमद्य, ता मे अश्व्यानां, त्वावतः, पूरुतमं,
स सुन्वे य, ईशाना, आपः पृणीत, प्रेष्ठं दश ॥ ४ ॥ (१)

य इन्द्र, युजंति हरी, शर्धशर्ध वो, ददी रेक्णः, प्र या घोषे, हरी यस्य, पितुं
नु, मंसीमह्यष्टौ ॥ ५ ॥ (२)

छन्दोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
१ (४) गायत्री					
गायत्री +	२४	८।८।८	(प्रथमं छंदः) त्रिपदा गायत्री ।	अयं देवाय० ।	१ २० ७
पदपंक्तिः ॐ	२६	५।५।५।५।६	पंचकाश्चत्वारः षट्कश्चैकः पदपंक्तिः ।	आभिष्टे अद्य० ।	४ १० ४
पदपंक्तिः	२५	५।५।५।४।६	(वा) चतुर्थश्चतुष्कः पदपंक्तिः ।	अग्ने तमद्य० ।	४ १० १
उष्णिगर्भा	२४	६।७।११	षट्सप्तकादशा उष्णिगर्भा ।	ता मे अश्व्यानां० ।	८ २५ २३
पादनिचृत्	२१	७।७।७	त्रयः सप्तकाः पादनिचृत् ।	त्वावतः पूरुवसो० ।	८ ४६ १
अतिनिचृत्	२०	७।६।७	मध्यमः षट्कश्चेत् अतिनिचृत् ।	पूरुतमं पूरुणां० ।	६ ४५ २९
यवमध्या	२४	७।१०।७	दशकश्चेत् यवमध्या ।	स सुन्वे यो वसूनां० ।	९ १०८ १३
वर्धमाना	२१	६।७।८	यस्यास्तु षट्सप्तकाष्टकाः सा वर्धमाना ।	ईशाना वार्याणां० ।	१० ९ ५
प्रतिष्ठा	२१	८।७।६	त्रिपरीता प्रतिष्ठा ।	आपः पृणीत भेषजं० ।	१० ९ ७
ऋसीयसी	१९	६।६।७	द्वौ षट्कौ सप्तकश्च ऋसीयसी ।	प्रेष्ठमु प्रियाणां० ।	८ १०३ १०
[त्रिपरीता ऋसीयसी,,	७।६।६			इन्द्रः सहस्रदाम्नां० ।	१ १७ ५]

२ (५) उष्णिक्

उष्णिक्	२८	८।८।१२	(द्वितीयम्) उष्णिक् त्रिपदाद्यो द्वादश ।	य इन्द्र सोम पातमः ।	८ १२ १
पुरउष्णिक्	२८	१२।८।८	आद्यश्चेत् पुरउष्णिक् ।	युजंति हरी इषिर० ।	८ ९८ ९
ककुप्	२८	८।१२।८	मध्यमश्चेत् ककुप् ।	शर्धशर्ध व एषां० ।	५ ५३ ११
ककुब्भ्यंकुशिरा	२७	११।१२।४	त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुब्भ्यंकुशिरा ।	ददी रेक्णस्तन्वे० ।	८ ४६ १५
तनुशिरा	२८	११।११।६	एकादशिनोः परः षट्कस्तनुशिरा ।	प्र या घोषे भृगवा० ।	१ १२० ५
पिपीलिकमध्या	२८	११।६।११	मध्ये चेत् पिपीलिकमध्या ।	हरी यस्य सुयुजा० ।	१० १०५ २
अनुष्टुप् गर्भा	२९	५।८।८।८	आद्यः पंचकश्चोष्टका अनुष्टुप् गर्भा ।	पितुं नु इतोषं० ।	१ १८७ १
उष्णिक् x	२८	७।७।७।७	चतुः सप्तकोष्णिगो व ।	मंसीमहि त्वा वयं० ।	१० २६ ४

+ ओमासश्चर्वणी० (मं० १, सू० ३, मं० ७) । ॐ षृतं न पूतं० । (मं० ४, सू० १०, मं० ६) । [उष्णिग्वा]

x नष्टं व ओदतीनां० । (मं० ८, सू० ६२, मं० २) ।

अ॒ग्न ओजि॑ष्ठं, त॒व स्वा॑दि॒ष्ठ, मा क॑स्मै, पर्यु॑षु, ता वि॒ द्वांसा, वि पृ॑च्छामि,
प्रे॒द्धो अ॒ग्ने, अ॒ग्निं नरो॑ऽष्टौ ॥ ६ ॥ (३)

मा चि॒द॒न्यन्, म॒हो य॒स्पति॑, री॒जान॑मिद॒द्यौ, ये पा॑तय॒न्ते, यु॒वं ह्या॒स्त, म॒ध
ग॒दिमे, अ॒ग्नि वो वी॑रं, स॒नित॑स्, तं त्वा व॒यं पि॑तो न॒व ॥ ७ ॥ (४)

छन्दोमेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू०मं०
-----------	------------------	------------------	--------	----------------------	-------------------------

३ (६) अनुष्टुप्

अनुष्टुप्	३२	८।८।८।८	(तृतीयम्) अनुष्टुप् ।	अ॒ग्न ओजि॑ष्ठमा भर० ।	५ १० १
महापदपांक्तिः	३१	५।५।५।५।५।५	पंचपंचकाः पद्वकश्चैको महोपपदपांक्तिः ।	तव स्वा॑दि॒ष्टा० ।	४ १० ५
कृतिः	३२	१२।१२।८	जागतावष्टकश्च कृतिः ।	मा क॑स्मै धा॒तम॑भ्य० ।	१ १२० ८
पिपीलिकमध्या	३२	१२।८।१२	मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या ।	पर्यु॑ष प्र ध॒न्व वा॑जसा० ।	९ ११० १
काविराट्	३०	९।१२।९	नवकयोर्मध्ये जागतः काविराट्	ता वि॒द्वांसा ह॒वाम॑हे० ।	१ १२० ३
नष्टरूपी	३२	९।१०।१३	नव वैराजस्त्रयोदशो नष्टरूपी ।	वि पृ॑च्छामि पा॒क्या० ।	१ १२० ४
विराट्	३०	१०।१०।१०	दशकास्त्रयो विराट् ।	प्रे॒द्धो अ॒ग्ने वी॑दि॒हि० ।	७ १ ३
विराट्	३३	११।११।११	एकादशका (वा) ।	अ॒ग्निं नरो॑ दी॒धिति॑० ।	७ १ १

४ (७) बृहती

बृहती	३६	८।८।१२।८	(चतुर्थं) बृहती तृतीयो द्वादशकः ।	मा चि॒द॒न्यद्दि शं० ।	८ १ १
पुरस्ताद्बृहती	३६	१२।८।८।८	आष्टश्रेत्पुरस्ताद्बृहती ।	म॒हो य॒स्पतिः श॒व० ।	१० २२ ३
१ म्यंकुसारिणी	३६	८।१२।८।८	द्वितीयश्चेत् (१) न्यंकुसारिणी	री॒जान॑मिद॒द्यौ० ।	१० १३२ १
२ उरोबृहती वा + ,	"	"	(२) उरोबृहती वा	" "	"
३ स्कंधोद्गीवी वा ,	"	"	(३) स्कंधोद्गीवी वा ।	" "	"
उपरिष्टाद्बृहती	३६	८।८।८।१२	अंशश्चेत् उपरिष्टाद्बृहती ।	ये पा॑तय॒न्ते अ॒जम॑० ।	८ ४६ १८
विष्टारबृहती	३६	८।१०।१०।८	अष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती ।	यु॒वं ह्या॒स्तं म॒हो र॒न्० ।	१ १२० ७
ऊर्ध्वबृहती	३६	१२।१२।१२	त्रिजागतोर्ध्वबृहती ।	अ॒ध य॒दिमे प॒वमा॑० ।	९ ११० ९
पिपीलिकमध्या	३४	१३।८।१३	त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या ।	अ॒ग्नि वो वी॑रम॒न्धसो॑० ।	८ ४६ १४
विषमपदा	३६	९।८।११।८	नवकाष्ट्येकादश्यष्टिनो विषमपदा ।	स॒नितः सु॒स॒नित॑० ।	८ ४६ २०
बृहती	३६	९।९।९।९	चतुर्नवका बृहती एव ।	तं त्वा व॒यं पि॑तो व॒चो॑०	१ १८७ ११

+ एतं शंसमिन्द्रास्मयुः० । (मं० १०, सू० ९३, मं० ११)

,, तृष्टमेतत्कटुकमेतत्० । (मं० १०, सू० ८५, मं० ३४)

,, मत्स्यपायि मे महः । (मं० १, सू० १७५, मं० १)

॥ शुनमस्मभ्यमूतये० । (मं० १०, सू० १२६, मं० ७)

दानासो, वि पिप्रो, रायं नरो, य ऋष्वस, तस्याः समुद्रा, आग्निं न, षष्टिं
सहस्रा, —ऽतीयाम निदोऽष्टौ ॥ ८ ॥ (५)

कस्य नूनं, यूपवस्का, ये वाजिनं, यो वाचा, स्वस्ति न इन्द्रः, श्रुधी हवँ, श्रुतं
मे, अग्निनेद्रेण, तामिरा यातं, नवानां, सं मा तपन्त्ये, वेद्वाग्निभ्यां द्वादश ॥ ९ ॥ (६)

छंदोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म० सू० मं०
----------	------------------	------------------	--------	----------------------	---------------------------

५ (८) पंक्तिः

पंक्तिः ॐ	४०	८।८।८।८।८	(पंचमं) पंक्तिः पंचपदा ।	दानासः पृथ्वस्वसः ।	८ ४६ १४
विराट्	४०	१०।१०।१०।१०	अथ चतुष्पदा विराट् दशकैः ।	वि पिप्रोरहिमायस्य० ।	६ २० ७
सतोबृहती	४०	१२।८।१२।८	अयुजौ जागतौ सतोबृहती ।	आ यं नरः सुदानवो० ।	५ ५३ ६
विपरीता	४०	८।१२।८।१२	युजौ चेत् विपरीता ।	य ऋष्वः श्रावयत्स० ।	८ ४६ १२
प्रस्तारपंक्तिः	४०	१२।१२।८।८	आद्यौ चेत् प्रस्तारपंक्तिः ।	तस्याः समुद्रा अधि० ।	१ १६४ ४२
भास्तारपंक्तिः	४०	८।८।१२।१२	अंत्यौ चेत् भास्तारपंक्तिः ।	आग्निं न स्ववृ० ।	१० २१ १
संस्तारपंक्तिः	४०	१२।८।८।१२	आद्यांत्यौ चेत् संस्तारपंक्तिः ।	षष्टिं सहस्रा० ।	८ ४६ २२
विष्टारपंक्तिः +	४०	८।१२।१२।८	मध्यमौ चेद् विष्टारपंक्तिः ।	अतीयाम निदस्तिरः ।	५ ५३ १४

६ (९) त्रिष्टुप्

त्रिष्टुप् *	४४	११।११।११।११	(षष्ठं) त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा ।	कस्य नूनं कतमस्या० ।	१ २४ १
जगती	४६	११।१२।११।१२	द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती ।	यूपवस्का उत ये यू० ।	१ १६२ ६
त्रिष्टुप्	४६	१२।११।१२।११	त्रैष्टुभे त्रिष्टुप् ।	(सनेमि चक्रमजरं० ।	१ १६४ १४)
		११।११।१२।१२	वा ,, ,,	ये वाजिनं परिप० ।	१ १६२ १२
अभिसारिणी	४४	१०।१०।१२।१२	वैराजौ जागतौ च अभिसारिणी ।	यो वाचा विवाचो० ।	१० २३ ५
	३९	९।९।१०।११	विराट्स्थाना ।	स्वस्ति न इन्द्रः ।	१ ८९ ६
वैराजत्रिष्टुप्	३९	१०।९।११।९	नवकौ वैराजस्त्रैष्टुभश्च ।	शभ्रं नु ते शष्मं व० ।	२ ११ ४]
विराट्स्थाना	४०	१०।९।१०।११	द्वौ वा वैराजौ नवकः त्रैष्टुभश्च विराट्स्थाना ।	श्रुधी हवमिद्र मा रि० ।	२ ११ १
[विपरीता विराडूपा	४१	११।११।११।११	कील्लन्नो रश्म आ० ।	५ १९ ५]	
विराटरूपा	४१	११।११।११।८	एकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराटरूपा ।	श्रुतं मे मित्रावरुणा० ।	१ १२२ ६
ज्योतिष्मती	४४	१२।१२।१२।८	द्वादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च ज्योतिष्मती ।	अग्निनेद्रेण वरुणेन० ।	८ ३५ १

* इथा हि सोम इन्मवे । (मं० १, सू० ८०, मं० १

+ अग्ने तव श्रवो वयः । १०।१४०।१

* सो विन्तु बृहिर्युध्या० । (मं० १०, सू० २३, मं० ४)

प्र देवमच्छा, ऽऽयः प्रपा, विंयत्तिका, तदन्नाय चत्वारि ॥ १० ॥

अयं वा, मा सखायो, बृहद्भिरग्ने, न हि ते शूरा, ऽऽत्वा रथं पञ्च ॥ ११ ॥

छन्दोभेदः	अक्षर- संख्या	चरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू०मं०
ज्योतिः x	४४	१२।८।१२।१२	यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिः ।	ताभिरायातं वृषणो० ।	८ २२ १२
महाबृहती	४४	८।८।८।८।१२	चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहती ।	नवानां नवतीनां० ।	१ १९१ १३
यवमध्या	४४	८।८।१२।८।८	मध्ये चेत् यवमध्या ।	सं मा तपन्यभितः ।	१ १०५ ८
पञ्चयुत्तरा विराट्पूर्वा	४४	१०।१०।८।८।८	आद्यौ दशकावष्टकास्त्रयः पञ्चयुत्तरा विराट्पूर्वा वा ।	एवेद्वाग्निभ्यामहा० ।	५ ८६ ६

(१०) जगती

जगती	४८	१२।१२।१२।१२	(सप्तमं) जगती जागतपदा ।	प्र देवमच्छामधुमं० ।	९ ६८ १
महासतोबृहती	४८	१२।८।१२।८।८	अष्टिनस्त्रयः स्वौ च द्वौ महासतोबृहती ।	आ यः पप्रौ भानुना० ।	६ ४८ ६
महापङ्क्तिः	४८	८।८।७।६।१०।९	अष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च ।	इयत्तिका शकुन्ति० ।	१ १९१ ११
,,	,,	८।८।८।८।८।८	षष्ठका वा महापङ्क्तिः ।	तदन्नाय तदपसे० ।	८ ४७ १६

(११) प्रगाथाः

बार्हतः प्रगाथः	७६	८।८।१२।८= ३६	अथ प्रगाथा बृहतीसतोबृहत्यौ बार्हतः ।	अयं वां मधुमत्तमः० ।	१ ४७ १
((३६+४०) १२।८।१२।८=४०				त्रिवन्धुरेण त्रिवृता० ।	२)
काकुभः प्रगाथः	६८	८।१२।८= २८	ककुप् चेत्पूर्वा काकुभः ।	आ सखायः सवर्दु० ।	६ ४८ ११
((२८+४०) १२।८।१२।८=४०				या शर्धाय मारुताय० ।	१२)
महाबार्हतः प्रगाथः	९२	८।८।१२।८।८=४४	महाबृहतीमहासतोबृहत्यौ महाबार्हतः ।	बृहद्भिरग्ने अर्वि० ।	६ ४८ ७
((४४+४८) १२।८।१२।८।८=४८				विश्वासां गृहपतिः० ।	८)
विपरीतोत्तरः	७६	८।८।१२।८= ३६	बृहतीविपरीते विपरीतोत्तरः ।	नहि ते शूर राधसः० ।	८ ४६ ११
प्रगाथः ((३६+४०) ८।१२।८।१२= ४०				य ऋष्वः श्रावयत्० ।	१२)
आनुष्टुभः	८०	८।८।८।८= ३२	अनुष्टुब्गाय्यौ चानुष्टुभः ।	आ त्वा रथं यथोत० ।	८ ६८ १
(गाय्यौ) ((३२+२४) ८।८।८= २४				तुविशुष्म त्रिविक्तो० ।	२)
प्रगाथः +२४) ,, २४				यस्य ते महिना महः ।	३)

x पुरस्ताज्ज्योतिः, मध्येज्योतिः, उपरिष्टाज्ज्योतिः ।

प्र वो महे, प्रोष्वस्मै, साकं जात, त्रिकद्रुके, अग्निं होतार, अवर्मह इन्द्र, स हि शर्धो न सप्त ॥ १२ ॥

छन्दोभेदः	अक्षर- संख्या	क्षरणा- क्षराणि	सूत्रं	उदाहरणमंत्रप्रतीकं ।	मंत्रस्थानं म०सू०मं०
-----------	------------------	--------------------	--------	----------------------	-------------------------

(१२) संकीर्णम्

१ अतिजगती	५२	१२।१२।१२।८।८	पादा अतिजगत्यां तु त्रयो- द्वादशकाः परौ अष्टकौ ।	प्र वो महे मतयो यंतु० । ५ ८७ १	
२ शकरी	५६	८।८।८।८।८।८	शकरीपादाः सप्तैवाष्टाक्षराश्च ते ।	प्रो ष्वस्मै पुरोरथं० । १० १३३ १	
३ अतिशकरी	६०	१६।१६।१२।८।८	अतिशकरीपादौ द्वौ आदितः कर्तव्यौ षोडशाक्षरौ जागतश्चाष्टकौ ।	साकं जातः क्रतुना० । २ २२ ३	
४ अष्टिः	६४	१६।१६।१६।८।८	अष्टिपादाः षोडशकास्त्रयः अष्टकौ च ।	त्रिकद्रुकेषु मर्दिषो० । २ २२ १	
५ अत्यष्टिः	६८	१२।१२।८।८।८।१२।८	अत्यष्टिपादौ जागतौ चाष्टकास्त्रयः जागतश्चाष्टकश्च ।	अग्निं होतारं मन्ये दा० । १ १२७ १	
६ धृतिः	७२	१२।१२।८।८।८।१६।८	धृतिपादौ तु जागतौ । पादास्त्रयोऽष्टकाश्चाथ षोडशाक्षर एव च अष्टकश्च ॥	अवर्मह इन्द्र दादहि० । १ १३३ ६	
७ अतिधृतिः	७६	१२।१२।८।८।८।१२।८	अतिधृतिपादौ जागतौ । त्रयोऽष्टका जागतश्च तथैवाष्टकौ इत्यपि ।	स हि शर्धो न मारुतं तु० । १ १२७ ६	

१ कृतिः-	(त्रिगुग्धर्मो विभातु मे० । तै० आ० ४।२१।१)	[८० अक्षराणि]
२ प्रकृतिः-	(भगो अनुप्रयुक्तां० ।)	[८४ "]
३ आकृतिः-	(तच्चक्षुर्देवहितं० । तै० आ० ४।३५।३२, वा० सं० ३४।२४)	[८८ "]
४ विकृतिः-	(इमे सोमाः सुरामाणः ० । वा० सं० २१।४२)	[९२ "]
५ संकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृत्० । तै० ब्रा० ३।५।११)	[९६ "]
६ अभिकृतिः-	(देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्यक्षत्० । वा० सं० २१।५८)	[१०० "]
७ उत्कृतिः-	(छागस्य हविष आत्तामय । वा० सं० २१।४३)	[१०४ "]

ऋग्वेद-मन्त्राणां वर्णानुक्रमसूची ।

अंशुं दुहन्ति स्तनयन्तं ९, ७२, ६
 अंसेषु व ऋषयः ५, ५४, ११
 अंसेष्वा मरुतः स्वादयो ७, ५६, १३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयः ५, १५, ३
 अकर्मा ते स्वपसो अभूम ४, २, १९, अथर्व. १८, ३, २४
 अकर्मा दस्युरभि नो अमन्तु १०, २२, ८
 अकारि त इन्द्र गोतमेभिः १, ६३, ९
 अकारि ब्रह्मा समिधान तुभ्यं ४, ६, ११
 अकारि वामन्धसो ६, ६३, ३
 अक्रन्ददमिस्तनयन् १०, ४५, ४; वा. य. १२, ६; तै. सं. १, ३, १४, २; ४, २, १; २, २, २
 अक्रविहस्ता सुकृते ५, ६२, ६
 अक्रान्तसमुद्रः प्रथमे ९, ९७, ४०; साम. ५२९; १२५३; तैत्ति. आर. १०, १, १५; नि. १४, १६
 अक्रो न बभ्रिः समिधे ३, १, १२; नि. ६, १७
 अक्षपंतः कर्णवन्तः सखायो १०, ७१, ७; नि. १, ९
 अक्षन्नमीमदंत ह्यव १, ८२, २; साम. ४१५; वा. य. ३, ५१; तै. सं. १, ८, ५, २
 अक्षानहो नह्यतनोत १०, ५३, ७
 अक्षास इदं कुशिनः १०, ३४, ७
 अक्षितोति सनेदिमं १, ५, ९; अथर्व. २०, ६९, ७
 अक्षीभ्यांते नासिकाभ्यां १०, १६३, १; अथर्व. २, ३३, १; २०, ९६, १७
 अक्षेत्रविरक्षेत्रविदं १०, ३२, ७
 अक्षैर्मा दीव्यः कृषिमित् १०, ३४, १३
 अक्षोदयच्छवसा क्षाम ४, १९, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
 अक्षो न चक्रयोः शूर ६, २४, ३; नि. १, ४
 अक्षगश्चिद्रातुवित्तरा ८, २५, ९
 अगच्छतं कृपमाणं परावति १, ११९, ८
 अगच्छदु विप्रतमः सखीयन् ३, ३१, ७
 अगस्निन्द्र श्रवो बृहत् ३, ७, १०; अथर्व. २०, २०, ३; २०, ५७, ६
 अगन्म महा नमसा ७, १२, १; साम. १३०४; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अगव्युति क्षेत्रमागन्म ६, ४७, २०
 अगस्यः खनमानः खनित्रैः १, १७९, ६
 अगस्त्यस्य नजयः १०, ६०, ६

अगोरुधाय गविधे ८, २४, २०; अथर्व. २०, ६५, २
 अग्न आ याहि वीतये ६, १६, १०; साम. १; ६६०; तै. सं. २, ५, ७, ३; ८, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, १
 अग्न आ याह्यग्निभिः ८, ६०, १; साम. १५५२; अथर्व. २०, १०३, २
 अग्न आयुं पि पवसे ९, ६६, १९; साम. ६२७; १४६४; १५१८; वा. य. १९, ३८; ३५, १६; तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. आ. २, ५, १ तै. सं. १, ३, १४, ७; ४, २९, १; ५, ५, १, ६, ६, २
 अग्न इळा समिधसे ३, २४, २
 अग्न इन्द्र वरुण मित्र देवाः ५, ४६, २; वा. य. ३३, ४८
 अग्न इन्द्रश्च दाशुपो ३, २५, ४
 अग्न ओजिष्ठमा भर ५, १०, १; साम. ८१
 अग्नये ब्रह्मा ऋभवः १०, ८०, ७
 अग्ना यो मर्यां दुवो ६, १४, १
 अग्निं यंतुरमधुतं ३, २७, ११
 अग्निं वः पूर्य हुवे ८, २३, ७
 अग्निं वः पूर्य गिरा ८, ३१, १४; तै. सं. १, ८, २२, ३
 अग्निं वर्धन्तु नो गिरः ३, १०, ६
 अग्निं विश ईळते १०, ८०, ६
 अग्निं विश्वा अभि पृथः १, ७१, ७
 अग्निं विश्वायुवेपसं ८, ४३, २५
 अग्निं वो देवमग्निभिः ७, ३, १; साम. १२१९
 अग्निं वो देवयज्या ८, ७१, १२
 अग्निं वो वृधन्तं अध्वरागाम् ८, १०२, ७; साम. २१; ९४६
 अग्निं सुदीति सुदशं ३, १७, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जनः ३, २, ५
 अग्निं सूनुं सनश्रुतं ३, ११, ४
 अग्निं सूनुं सहसो जातवेदसं ८, ७१, ११; साम. १५५५
 अग्निं स्तोमेन बोधय ५, १४, १, वा. य. २२, १५; तै. सं. ४, १, ११, ४
 अग्निं हिन्वंतु नो धियः १०, १५६, १; साम. १५२७
 अग्निं होतारमीळते वसुधितिं १, १२८, ८
 अग्निं होतारं प्र वृणे ३, १९, १
 अग्निं होतारं मन्ये दास्वंतं १, १२७, १; साम. ४६५; १८१३; अथर्व. २०, ६७, ३; वा. य. १५, ४७; तै. सं. ४, ४, ४, ८; निरुक्तं ६, ८

ऋग्वेद-मन्त्राणाम्

अग्निः पूर्वैर्भिर्ऋषिभिः १, १, २; नि. ७, १६
 अग्निः प्रत्नेन मन्मना ८, ४४, १२; साम. १७११ तै. ब्रा.
 ३, ५, ६, १
 अग्निः शुचिब्रततमः ८, ४४, २१, तै. सं. १, ३, १४, ८;
 ५, ५, ३
 अग्निः सनोति वीर्याणि ३, २५, २
 अग्निः ससिं वाजंभरं १०, ८०, १
 अग्निं घृतेन वाबुधुः ५, १४, ६
 अग्निनाग्निः समिध्यते १, १२, ६; साम. ८४४; तै. सं.
 १, ४ ४६, ३; ३, ५, ११, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ३
 अग्निना तुर्वंशं यदुं १, ३६, १८
 अग्निना रयिमश्नवत् १, १, ३; तै. सं. ३, १, ११, १;
 ४, ३, १३, ५
 अग्निनेन्द्रेण वरुणेन ८, ३५, १; नि. ५, ५
 अग्निं तं मन्ये यो वसुः ५, ६, १; साम. ४२५; १७३७;
 वा. य. १५, ४१
 अग्निं दूतं वृणीमहे १, १२, १; साम. ३: ७९०, अथर्व.
 २०, १०१, १; तै. सं. २, ५, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 अग्निं दूतं पुरो दधे ८, ४४, ३
 अग्निं दूनं प्रति यदब्रवीत् न १, १६१, ३
 अग्निं देवासो अग्रियं ६, १६, ४८
 अग्निं देवासो मानुषीषु विष्णु २, ४, ३
 अग्निं द्वेषो योतवै नो गृणीमसि ८, ७१, १५
 अग्निं धीभिर्मनीषिणः ८, ४३, १९
 अग्निं न मा मप्रितं सं दिदीपः ८, ४८, ६
 अग्निं नरो दीधितिभिः ७, १, १; साम. ७२; १३७३;
 नि. ५, १०
 अग्निमाग्निं वः समिधा ६, १५, ६
 अग्निमाग्निं वो अग्रियुं ८, ६०, १७
 अग्निमग्निं हवीमभिः १, १२, १; साम. ७९१; अथर्व.
 २०, १०१, २; तै. सं. ४, ३, १३, ८
 अग्निमच्छा देवयतां ५, १, ४
 अग्निमस्तोष्यग्निमयं ८, ३९, १; नि. ५, २३
 अग्निमिधानो मनसा ८, १०२, २२; साम. १९
 अग्निमीळिष्वावसे ८, ७१, १४; साम. ४९; अथर्व.
 २०, १०३, १
 अग्निमीळ्यं कविं ५, १४, ५
 अग्निमीळे पुरोहितं १, १, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३;
 नि. ७, १५
 अग्निमीळे भुजां यविष्ठं १०, २०, २
 अग्निमुक्थैऋषयः १०, ८०, ५

अग्निमुषसमश्विना ३, २०, १
 अग्निं भद्रं पुरुप्रियं ८, ४३, ३१
 अग्निं मन्ये पितरमग्निमापि १०, ७, ३
 अग्निरग्निं भरद्वाजं १०, १५०, ५
 अग्निरप्सामृतीषहं ६, १४, ४
 अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा ३, २६, ७; वा. य. १८, ६६;
 नि. १४, २
 अग्निरिद्धिं प्रचेता ६, १४, २
 अग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रः १०, ६५, १
 अग्निरिव मन्यो त्विषितः १०, ८४, २; अथर्व. ४, ३१, २;
 नि. १, १७
 अग्निरिषां सख्ये ददातु नः ८, ७१, १३
 अग्निरिषो बृहतः अत्रियस्य ४, १२, ३
 अग्निरिषो बृहतो अध्वरस्य ७, ११, ४
 अग्निरिषो वसव्यस्य ४, ५५, ८
 अग्निरुक्थे पुरोहितः ८, २७, १; साम. ४८
 अग्निर्ऋषिः पवमानः ९, ६६, २०; साम. १५१९; वा. य.
 २, ६, २; तै. आ. २, ५, २
 अग्निर्जज्ञे जुह्वां रेजमानः ३, ३१, ३
 अग्निर्जागारतमृचः कामयन्ते ५, ४४, १५; साम. १८२७
 अग्निर्जाता देवानां अग्निः ८, ३९, ६
 अग्निर्जातो अथर्वणः १०, २१, ५
 अग्निर्जातो अरोचत ५, १४, ४
 अग्निर्जुषत नो गिरः ५, १३, ३; साम. १४०६
 अग्निर्देदाति सत्पतिं ५, २५, ६
 अग्निर्दाद्विंशं १०, ८०, ४; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्निर्देवभिर्मनुषश्च जंतुभिः ३, ३, ६
 अग्निर्देवेषु राजति ५, २५, ४
 अग्निर्देवेषु संवसुः ८, ३९, ७
 अग्निर्देवो देवानामभवत् १०, १५०, ४
 अग्निर्द्यावापृथिवी ३, २५, ३
 अग्निर्धिया स चेतति ३, ११, ३
 अग्निर्न ये आजसा १०, ७८, २; नि. ३, १५
 अग्निर्न यो वन आ २, ८८, ५
 अग्निर्न शुष्कं वनं ६, १८, १०
 अग्निर्नेता भग इव ३, २०, ४
 अग्निर्नो यज्ञमुष वेतु साधुया ५, ११, ४
 अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत् ८, ४४, १६; साम. २७; १५३२;
 वा. य. ३, १२; १३, १४; १५, २०; तै. सं.
 १, ५, ५, १; ४, ४, १, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 अग्निर्वंशं सुवीर्यमग्निः १, ३६, १७

अग्निर्वृत्राणि जघनत् ६, १६, ३४; साम. ४; १३९६;
 वा. य. ३३, ९; तै. सं. ४, ३, १३, १; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 अग्निर्ह त्वं जरतः कर्णम् १०, ८०, ३
 अग्निर्ह नाम धायि १०, ११५, २
 अग्निर्हि जानि पूर्यः ८, ७, ३६
 अग्निर्हि वाजिनं विशे ५, ६, ३; साम. १७३८; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ४
 अग्निर्हि विद्यना निदः ६, १४, ५
 अग्निर्होता कविक्रतुः १, १, ५
 अग्निर्होता गृहपतिः ६, १५, १३; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
 अग्निर्होता दास्वतः ५, ९, २
 अग्निर्होता नो अध्वरे ४, १५ १; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
 अग्निर्होता न्यसीदत् ५, १, ६; तै. ब्रा. १, ३, १४, १
 अग्निर्होता पुरोहितो ३, ११, १
 अग्निश्च यन्मरुतो ५, ६०, ७
 अग्निश्चियो मरुतो ३, २६, ५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ३
 अग्निष्वात्ताः पितरः १०, १५, ११; अथर्व. १८, ३, ४४;
 वा. य. १९, ५९; तै. सं. २, ६, १२, २
 अग्निस्तिग्मेन शोचिषा ६, १६, २८; साम. २२; वा. य.
 १७, १६; तै. सं. ४, ६, १, ५
 अग्निस्तुविश्रवस्तमं ५, २५, ५
 अग्निस्त्रीणि त्रिधातूनि ८ ३९ ९; तै. सं. ३, २, ११, ३
 अग्नीपर्जन्याववत् ६, ५२, १६
 अग्नी रक्षांसि सेधति ७, १५, १०; अथर्व. ८, ३, २६;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ६
 अग्नीषोमा चेति तद् १, ९३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा पिष्टं १, ९३, १२
 अग्नीषोमा य आहुतिं १, ९३, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १०
 अग्नीषोमा यो अज वां १, ९३, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 अग्नीषोमावनेन वां १, ९३, १०
 अग्नीषोमाविमं सु मे १, ९३, १; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्नीषोमाविमानि नो १, ९३, ११
 अग्नीषोमा वृषणा वाजं १०, ६६, ७
 अग्नीषोमा सवेदसा १, ९३, ९; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, २
 अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य १, ९३, ७; तै. सं. २, ३, १४, २
 अग्ने अच्छा वदेह नः १०, १४१, १; अथर्व. ३, २०, २;
 वा. य. ९, २८; तै. सं. १, ७, १०, २
 अग्ने अपां समिध्यसे ३, २५, ५
 अग्ने पूर्वे आतरो १०, ५१, ६
 अग्ने इळा समिध्यसे ३, २४, २

अग्ने कदा त आनुषक् ४, ७, २
 अग्ने कविर्वेधा असि ८, ६०, ३
 अग्ने केतुर्विशामसि १०, १५६, ५; साम. १५३१
 अग्ने घृतस्य धीतिभिः ८, १०२, १६
 अग्ने चिकिद्धवस्य नः ५, २२, ४
 अग्ने जरस्व स्वपस्य आयुनि ३, ३, ७
 अग्ने जरितर्विष्पतिः ८, ६०, १९; साम. ३९
 अग्ने जुषस्व नो हविः ३, २८, १
 अग्ने जुषस्व प्रति हर्यं तद्वचः १, १४४, ७
 अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः ४, १०, १; साम. ४३४; १७७७;
 वा. य. १५, २४; १७, ७७; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अग्ने तव त्वदुक्थ्यं १, १०५, १३
 अग्ने तव त्वे अजर ८, २३, ११
 अग्ने तव श्रवो वयः १०, १४०, १; साम. १८१६; वा. य.
 १२, १०६; तै. सं. ४, २, ७, २
 अग्ने तृतीयो सवने हि ३, २८, ५
 अग्ने त्री ते वाजिना ३, २०, २; तै. सं. ३, २, ११, १
 अग्ने त्वं यशा अस्या ८, २३, ३०
 अग्ने त्वचं यातुधानस्य १०, ८७, ५; अथर्व. ८, ३, ४
 अग्ने त्वं नो अंतमः ५, २४, १; साम. ४४८; ११०७;
 वा. य. ३, २५; १५, ४८; २५, ४७; तै. सं.
 १, ५, ६, २; ४, ४, ४, ८
 अग्ने त्वमस्मद्युयोधि १, १८९, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अग्ने त्वं पारया नव्यः १, १८९, २; तै. सं. १, १, १४, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ५; तै. आ. १०, २, १
 अग्ने दा दाशुवे रयिं ३, २४, ५; तै. सं. २, २, १२, ६
 अग्ने दिवः सूनुसि ३, २५, १
 अग्ने दिवो अर्णमच्छा ३, २२, ३; वा. य. १२, ४९;
 तै. सं. ४, २, ४, २
 अग्ने देवाँ इहा वह जज्ञानः १, १२, ३; साम. ७९२;
 अथर्व. २०, १०१, ३; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
 अग्ने देवाँ इहा वह सादया १, १५, ४
 अग्ने धुम्नेन जागृवे ३, २४, ३
 अग्ने घृतव्रताय ते ८, ४४, २५
 अग्ने नक्षत्रमजरं १०, १५६, ४; साम. १५३०
 अग्ने नय सुपथा राये १, १८९, १; वा. य. ३, ३६; ७, ४३
 ४०, १६; तै. सं. १, १, १४, ३; ४, ४३, १;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ३; तै. आ. १, ८, ८; शत. ब्रा.
 १४, ८, ३, १
 अग्ने नि पाहि नस्त्वं ८, ४४, ११
 अग्ने नेमिरराँ इव ५, १३, ६; तै. सं. २, ५, ९, ३

अग्ने पत्नीरिहा वह १, २२, ९; वा. य. २६, २०
 अग्ने पवस्व स्वपाः ९, ६६, २१; साम. १५२०; वा. य.
 ८, ३८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, २; ६, ६, २;
 तै. ब्रा. २, ६, ३, ४; तै. आ. २, ५, १
 अग्ने पावक रोचिषा ५, २६, १; साम. १५२१; वा. य.
 १७, ८; तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ६, १, २
 अग्ने पूर्वा अनुषसो १, ४४, १०
 अग्ने बाधस्व वि मृधो १०, ९८, १२; तै. ब्रा. २, ५, ८, ११
 अग्ने भव सुषमिधा ७, १७, १
 अग्ने भूरीणि तव ३, २०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ६
 अग्ने भ्रातः सहस्कृत ८, ४३, १६
 अग्ने मन्मानि तुभ्यं कं ८, ३९, ३
 अग्ने मनुं प्रतिनुदन् १०, १२८, ६; अथर्व. ५, ३, २;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिः ५, ६०, ८
 अग्ने माकिष्टे देवस्य ८, ७१, ८
 अग्ने मृळ महौ असि ४, ९, १; साम. २३
 अग्ने यं यजमध्वरं १, १, ४; तै. सं. ४, १, ११, १
 अग्ने यजस्व हविषा २, ९, ४
 अग्ने यजिष्ठो अध्वरे ३, १०, ७; साम. १००
 अग्ने यत्ते दिवि वर्चः ३, २२, २; वा. य. १२, ४८; तै. ब्रा.
 ४, २, ४, २
 अग्ने यदद्य विशो ६, १५, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ४;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ६; ६, १२, २
 अग्ने याहि दूर्ल ७, ९, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 अग्ने याहि सुशस्तिभिः ८, २३, ६
 अग्ने युक्ष्वा हि ये तवा ६, १६, ४३; साम. २५; १३८३;
 वा. य. १३, ३६; तै. सं. ४, २, ९, ५
 अग्ने रक्षा णो अंहसः ७, १५, १३; साम. २४; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६
 अग्नेरप्रसः समिदस्तु १०, ८०, २
 अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य २, ८, ६
 अग्नेर्गायत्र्यभवत् १०, १३०, ४
 अग्नेर्वयं प्रथमस्यामृतानां १, २४, २
 अग्नेर्वमं परि गोभिः १०, १६, ७; अथर्व. १८, २, ५८;
 तै. आ. ६, १, ४
 अग्ने वाजस्य गोमतः १, ७९, ४; साम. ९९; १५६१;
 वा. य. १५, ३५; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 अग्ने विवस्वदुषसः १, ४४, १; साम. ४०; १७८०
 अग्ने विश्वानि वार्या ३, ११, २
 अग्ने विश्वेभिः स्वनीक ६, १५, १६, तै. सं. ३, ५, ११, २

अग्ने विश्वेभिरग्निभिः ३, २४, ४
 अग्ने विश्वेभिरा गहि ५, २६, ४
 अग्ने वीहि पुरोळाशं ३, २८, ३
 अग्ने वीहि हविषा ७, १७, ३
 अग्ने वृधान आहुतिं ३, २८, ६
 अग्ने शकेम ते वयं ३, २७, ३; तै. ब्रा. २, ४, २, ५
 अग्ने शर्धतमा गणं ५, ५६, १
 अग्ने शर्ध महते सौभगाय ५, २८, ३; अथर्व. ७, ७३, १०;
 वा. य. ३३, १२; तै. ब्रा. २, ४, १, १; ५, २, ४
 अग्ने शुक्रेण शोचिषा विश्वाभिः १, १२, १२
 अग्ने शुक्रेण शोचिषोरु १०, २१, ८
 अग्ने स क्षेपहतपा ६, ३, १
 अग्ने सहन्तमा भर ५, २३, १; तै. सं. १, ३, १४, ६
 अग्ने सहस्व पृतना ३, २४, १; वा. य. ९, ३७
 अग्ने सुखतमे रथे १, १३, ४; साम. १३५०
 अग्ने सुतस्य पीतये ५, ५१, १
 अग्ने स्तोमं जुषस्व मे ८, ४४, २
 अग्नेः स्तोमं मनामहे ५, १३, २; साम. १४०५
 अग्ने हंसि न्यत्रिणं १०, ११८, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ७
 अग्रं पिबा मधूनां सुतं ४, ४६, १
 अग्नेगो राजाप्यस्तविष्य ९, ८६, ४५; साम. १६१६
 अग्ने बृहन्नुषसामूर्ध्वो १०, १, १; वा. य. १२, १३;
 तै. सं. ४, २, १, ४
 अग्ने लिधूनां पवमानः २, ८६, १२; साम. १०३३
 अगोरचक्षुरपतिष्ण्येधि १०, ८५, ४४; अथर्व. १४, २, १७
 अन्नते विष्णवे वयं ८, २५, १२
 अंगादंगाल्लोलोन्नः १०, १६३, ६; अथर्व. २, ३३, ७;
 २०, २६, २२
 अंगिरसो नः पितरः १०, १४, ६; अथर्व. १८, १, ५८;
 वा. य. १९, ५०; तै. सं. २, ६, १२, ६; नि. ११, १९
 अंगिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता ८, ३५, १४
 अंगिरोभिरा गहि १०, १४, ५; अथर्व. १८, १, ५९;
 तै. सं. २, ६, १२, ६
 अचिकित्वाञ्जिकितुषः १, १६४, ६; अथर्व. ९, ९, ७
 अचिक्रद् वृषा हरिः ९, २, ६; साम. ४९७; १०४२; वा. य.
 ३८, २२; तै. आ. ४, ११, ६
 अचित्ती यच्चक्रमा ४, ५४, ३; तै. सं. ४, १, ११, १
 अचेति दन्ना व्युनाकमृष्यः १, १३९, ४
 अचेति दिवो दुहिता मघोनि ७, ७८, ४
 अचेत्यग्निश्चिकितुः ८, ५६, ५; साम. ४४७
 अचोदसो नो धन्वन्तु ९, ७९, १; साम. ५५५

अच्युता चिह्नो अजमला ८, २०, ५
 अच्छ ऋषे मारुतं गणं ५, ५२, १४
 अच्छा कविं नृमणो गा ४, १६, ९
 अच्छा कोशं मधुश्च्युतं ९, ६६, ११; साम. ६५८
 अच्छा गिरो मतयो ७, १०, ३; तै. ब्रा. २, ८, २, ४
 अच्छा च त्वेना नमसा ८, २१, ६
 अच्छा नः शीरशोचिषं ८, ७१, १०; साम. १५५४
 अच्छा नृचक्षा असरत् ९, ९२, २
 अच्छा नो अंगिरस्तमं ८, २३, १०
 अच्छा नो मित्रमहो देव ६, २, ११
 अच्छा नो मित्रमहो देव देवान् ६, १४, ६
 अच्छा नो याह्या वह ६, १६, ४४; साम. १३८४
 अच्छा म इन्द्रं मतयः १०, ४३, १; अथर्व. २०, १७, १
 अच्छा मही बृहती शंतमा ५, ४३, ८
 अच्छायं वो मरुतः ७, ३६, ९
 अच्छा यो गता नाधमान ४, २९, ४
 अच्छा वदा तना गिरा १, ३८, १३
 अच्छा वद तवसं गीर्भिः ५, ८३, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५
 अच्छा विवक्त्रि रोदसी ३, ५७, ४
 अच्छा वो अग्निमवसे ५, २५, १
 अच्छा वोचेय शुशुचानं ४, १, १९
 अच्छा वो देवीमुपसं ३, ६१, ५
 अच्छा समुद्रमिंदवः ९, ६६, १२; साम. ६५९
 अच्छा सिंधुं मानृतमां ३, ३३, ३
 अच्छा हि त्वा सहसः सूनो ८, ६०, २; साम. १५५३;
 अथर्व. २०, १०३, ३
 अच्छा हि सोमः कलशान् ९, ८१, २
 अच्छिद्रा शर्म जरितः ३, १५, ५
 अच्छिद्रा सूनो सहसो नो १, ५८, ८
 अजा अन्यस्य बह्वयः ६, ५७, ३
 अजातशत्रुमजरा स्वर्वती ५, ३४, १
 अजा वृत्त इन्द्र शूरपत्नीः १, १७४, ३
 अजाश्वः पशुपा वाजपस्यो ६, ५८, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
 अजिरासस्तदप ईयमाना ५, ४७, २
 अजिरासो हरपो येत आशव ८, ४९, ८
 अजीजनन्नमृतं मर्त्यासः ३, २९, १३; तै. ब्रा. १, २, १, १९
 अजीजनो अमृतं ९, ११०, ४; साम. १५०८
 अजीजनो हि पवमान ९, ११०, ३; साम. १३६५;
 वा. य. २२, १८
 अजीतयेऽहतये ९, ९६, ४
 अजैष्माद्यासनाम च ८, ४७, १८; १०, १६४, ५

अजैष्माद्यासनाम च १०, १६४, ५
 अजो न क्षां दाधार पृथिवीं १, ६७, ५
 अजो भागस्तपसा तं १०, १६, ४; अथर्व. १८, २, ८;
 तै. आ. ६, १, ४
 अजोहवीदक्षिना तौग्यो १, ११७, १५
 अजोहवीदक्षिना वर्तिका १, ११७, १६; नि. ५, २१
 अजोहवीन्नासत्या करा वां १, ११६, १३
 अज्येष्ठासो अकनिष्ठासः ५, ६०, ५
 अज्रे चिदस्मै कृणुथा न्यंचनं ८, २७, १८
 अंजते व्यंजते ९, ८६, ४३; साम. ५६४; १६१४; अथर्व.
 १८, २, १८
 अंजंति त्वामध्वरे ३, ८, १; तै. ब्रा. ३, ६, १, १; नि. ८, १८
 अंजंति यं प्रथयंतो न विप्राः ५, ४३, ७; तै. आ. ४, ५, २
 अंजत्येनं मध्वो रसेन ९, १०९, २०
 अत उ त्वा पितृभृतः १०, १, ४
 अतः परिज्मन्ना गहि १, ६, ९; अथर्व. २०, ७०, ५
 अतः समुद्रमुद्गतः ८, ६, २९
 अतः सहस्रनिर्णिजा ८, ८, ११
 अतप्यमाने अवसावती १, १८५, ४
 अतश्चिदिन्द्र ण उपा ८, ९२, १०; साम. २१५
 अतस्त्वा रयिमभि ९, ४८, ३; साम. ८३८
 अतारिषुर्भरता गव्यवः सं ३, ३३, १२
 अतारिष्म तमसस्परामस्य प्रति १, १८३, ६; १, १८४, ६
 अतारिष्म तमसस्परामस्य प्रति स्तोमं ७, ७३, १
 अतारिष्म तमसस्परामस्योषा १, ९२, ६
 अतिनृष्टं ववक्षिथा ३, ९, ३
 अति त्री सोम रोचना ९, १७, ५
 अतिथिं मानुषाणां ८, २३, २५
 अति द्रव सारमेयौ १०, १४, १०; अथर्व. १८, २, ११;
 तै. आ. ६, ३, १
 अति नः सश्वतो नय १, ४२, ७
 अति नो विषिता पुरु ८, ८३, ३
 अति वा यो मरुतो ६, ५२, २; अथर्व. २, १२, ६
 अति वायो ससतो याहि १, १३५, ७
 अति वारान्पवमानो असिष्यत् ९, ६०, ३
 अतिविद्धा विथुरेणा चिदस्त्रा ८, ९६, २
 अति विश्वाः परिष्ठाः १०, ९७, १०; वा. य. १२, ८४;
 तै. सं. ४, २, ६, ३
 अति श्रिती तिरश्चता ९, १४, ६
 अतिष्ठतीनामनिवेशनानां १, ३२, १०; नि. २, १६
 अतीदु शुक्र ओहत ८, ६९, १४; अथर्व. २०, ९२, ११

अतीयाम निदस्तिरः ५, ५३, १४
 अतीहि मन्थुषाविणं ८, ३२, २१; साम. २२३
 अतृष्णुवंतं वियतम ४, १९, ३
 अतो देवा अवन्तु नः १, २२, १६; साम. १६७४
 अतो न आ नूततिथी ५, ५०, ३
 अतो वयमंतमोभिर्युजानाः १, १६५, ५
 अतो विश्वान्यमुता १, २५, ११
 अत्यं हविः सचते सच्च धातुः ५, ४४, ३
 अत्यं मृजंति कलशे ९, ८५, ७
 अस्यायातमश्विना ५, ७५, २; साम. १७४४
 अस्या बृधस्नू रोहिता ४, २, ३
 अत्यासो न ये भरुतः ७, ५६, १६; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 अस्या हियाना न हेतुभिः ९, १३, ६; साम. ११९१
 अत्यू पवित्रमक्रमीत् ९, ४५, ४
 अत्यूर्मिर्मत्सरो मदः ९, १७, ३
 अत्यो न हियानो अभि ९, ८६, ३
 अत्यो नाजमन्सर्गप्रतक्तः १, ६५, ६
 अत्रा ते रूपमुत्तमं १, १६३, ७; वा. य. २९, १८;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३; नि. ६, ८
 अत्रा वि नेमिरेषां ८, ३४, ३; साम. १८०८
 अत्राह गोरमन्वत १, ८४, १५; साम. १४७; २१५
 अथर्व. २०, ४१, ३; तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ४, २५
 अत्राह तद्बहेथे मध्व आहुतिं १, १३५, ८
 अत्राह ते हरिवस्ता उ ४, २२, ७
 अत्रिमनु स्वराजं २, ८, ५
 अत्रिर्यद्वामवरोहन् ५, ७८, ४
 अत्रीणां स्तोममद्विबो मह ८, ३६, ६
 अत्रेदु मे मंससे सत्यमुक्तं १०, २७, १०
 अत्रैरिव शृणुतं पूर्वस्तुतिं ८, ३५, १९
 अत्रैव वोपि नह्यामि १०, १६६, ३
 अथा ते अंगिरस्तमः १, ७५, २
 अथा ते अन्तमानाम् १, ४, ३; साम. १०८९; अथर्व.
 २०, ५७, ३; ६८, ३
 अथा न उभयेषां १, २६, ९
 अदन्नया दयते वायोणि ५, ४९, ३
 अददा अर्भा महते त्वत्स्यवे १, ५१, १३
 अदब्ध इंदो पवसे ९, ८५, ३
 अदब्धस्य स्वधावतः ८, ४४, २०
 अदब्धेभिः सवितः ६, ७१, ३; वा. य. ३३, ६९, ८४;
 तै. सं. १, ४, २४, १; तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 अदब्धोभैस्तव गोपाभिः ६, ८, ७

अदर्दस्समसृजो वि खानि ५, ३२, १; साम. ३१५;
 नि. १०, ९
 अदर्शि गातुरुवे वरीयसी १, १३६, २
 अदर्शि गातुवित्तमः ८, १०३, १; साम. ४७; १५१५
 अदान्मे पौरुकुत्स्यः ८, १९, ३६
 अदाभ्यः पुरणता ३, ११, ५; साम. १५५६; तै. ब्रा.
 २, ४, ८, १
 अदाभ्येन शोचिषा १०, ११८, ७
 अदाभ्यो भुवनानि ४, ५३, ४
 अदितिर्द्यावापृथिवी ऋतं १०, ६६, ४
 अदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षं १, ८९, १०; अथर्व. ७, ६, १;
 वा. य. २५, २३; तै. आ. १, १३, २; नि. ४, २३
 अदितिर्न उरुण्यतु ८, ४७, ९; तै. सं. १, ५, ११, ५
 अतिदिनो दिवा ८, १८, ६
 अदितिर्ह्यजनिष्ट १०, ७२, ५
 अदिते मित्र वरुणोत् २, २७, १४
 अदित्संतं चिदाष्टणे ६, ५३, ३
 अदित्युतस्त्वपाको ६, ११, ४; अथर्व. ३, ३, १
 अदभ्रमस्य केतवः १, ५०, ३; अथर्व. १३, २, १८;
 २०, ४७, १५; वा. य. ८, ४०
 अदष्टान्हंत्यायती १, १९१, २
 अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गाः ३, ३१, २१
 अदेवादेवः प्रचता १०, १२४, २
 अदेवेन मनसा २, २३, १२
 अदो यद्गारु ऋवते १०, १५५, ३
 अद्वीदिन्द्र प्रस्थितेमा १०, ११६, ८; नि. ६, १६
 अज्जिः सोम पृष्ठानस्य ९, ७४, ९
 अद्या चिन्तू चित्तदपो ६, ३०, ३; नि. ४, १७
 अद्या दूतं वृणीमहे १, ४४, ३
 अद्या देवा उदिता सूर्यस्य १, ११५, ६; वा. य. ३३, ४९;
 तै. ब्रा. २, ८, ७, २
 अद्याद्या श्वःश्च इन्द्रः ८, ६१, १७; साम. १४५८
 अद्या नो देव सवितः ५, ८२, ४; साम. १४१; तै. ब्रा.
 २, १४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
 अद्या सुरीय यदि यातुधानः ७, १०४, १५; अथर्व. ८, ४, १५;
 नि. ७, ३
 अद्येदु प्राणीदममज्जिमा १०, ३२, ८
 अद्रिणा ते मन्दिनः १०, २८, ३
 अद्रिभिः सुतः पवते गभस्त्योः ९, ७१, ३
 अद्रिभिः सुतः पवसे पवित्र ९, ८६, २३
 अद्रिभिः सुतो मतिभिः ९, ७५, ४

अद्रोघमा बहोशतो यविष्ण्य ८, ६०, ४
 अद्रोघ सत्यं तव तन्महित्वं ३, ३२, ९
 अद्रौ चिदस्मा अन्तर्दुरोणे १, ७०, ४
 अद्रौषो अद्य बर्हिषः १०, ३५, ९
 अद्रौषो नो मरुतो गातुं ५, ८७, ८
 अधः पश्यस्व मोपरि ८, ३३, १९
 अध ऋत्वा मघवन्तुभ्यं देवाः ५, २९, ५
 अध क्षपा परिष्कृतः ९, ९९, २; साम. १६३१
 अध गमता नहुषो हवं सूरः १, १२२, ११
 अध गमंतोशना पृच्छतेवां १०, २२, ६
 अध जिह्वा पापतीति ६, ६, ५; नि. ४, १७
 अध जमो अध वा दिवः ८, १, १८; साम. ५२
 अध ते विश्वमनु हासदिष्ट १, ५७, २; अथर्व. २०, १५, २
 अधत्यं द्रप्सं विभवं विचक्षणं १०, ११, ४; अथर्व. १८, १, २१
 अध त्वमिन्द्र विद्धि १०, ६१, २२
 अध त्वष्टा ते महः ६, १७, १०
 अध त्वा विश्वे पुरः ६, १७, ८
 अध त्विषीमां अभ्योजसा २, २२, २; साम. १४८८
 अध घृतानः पित्रोः ४, ५, १०
 अध द्यौश्चित्ते अपसा ६, १७, ९
 आ द्रप्सो अंशुमत्या उपस्थे ८, ९६, १५; अथर्व. २०, १३७, ९
 अध धारया मध्वा ९, ९७, ११; साम. १०२०
 अध प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु १, १२१, ६
 अध गियमिषिराय ८, ४६, २९
 अध प्लायोगिरति दासदन्यान् ८, १, ३३
 अध यच्चारथे गणे ८, ४६, ३१
 अध यदिमे पवमान ९, ११०, ९; साम. १४९६
 अध यद्राजाना गविष्टौ १०, ६१, २३
 अध श्रुतं कवपं वृद्धं ७, १८, १२
 अध श्वेतं कलशं ९, ७४, ८
 अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तम् ४, २७, ५
 अध स्म यस्यार्चयः ५, ९, ५
 अध स्मा ते चर्षणयो ६, २५, ७
 अध स्मा न उदवता २, ३१, २
 अध स्मा नो वृधे भव ६, ४६, ११
 अध स्मास्य पनयन्ति ६, १२, ५
 अध स्या योषणा मही ८, ४६, ३३
 अध स्वनादुत बिभ्युः १, ९४, ११
 अध स्वनामरुतां विश्व १, ३८, १०
 अध स्वमस्य निर्विदे १, १२०, १२
 अधाकृणोः पृथिवीं २, १३, ५

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं २, १७, ३
 अधा गाव उपमातिं १०, ६१, २१
 अधा चिन्नु यद्विषामहे १०, १३२, ३
 अधा ते अप्रतिष्कृतं ८, ९३, १२
 अधा त्वं हि नस्करः ८, ८४, ६; साम. १५५१
 अधा नरो न्योहतेऽधा ५, ५२, ११
 अधा नो विश्वसौभग १, ४२, ६
 अधा न्वस्य जेन्यस्य १०, ६१, २४
 अधा न्वस्य संदशं जगन्वान् ७, ८८, २
 अधा मन्ये बृहदसुर्यम् ६, ३०, २
 अधा मन्ये श्रुते अस्मा अधा १, १०४, ७
 अधा मही न आयस्यना ७, १५, १४
 अधा गातुरुपसः सप्त विप्रा ४, २, १५
 अधा यथा नः पितरः परासः ४, २, १६; अथर्व. १८, ३, २१;
 वा. य. १९, ६९; तै. सं. २, ६, १२, ४
 अधायि धीतिरसस्रुप्रं १०, ३१, ३
 अधा यो विश्वा भुवनाभिः २, १७, ४
 अधाद्यपिनर्मानुषीषु विश्व ३, ५, ३
 अधारयतं पृथिवीं ५, ६२, ३
 अधारयतं वह्नयः १, २०, ८
 अधासु मन्द्रो अरतिः १०, ६१, २०
 अधा ह यद्वयममे त्वया ४, २, १४
 अधा ह यन्तो अश्विना ७, ७४, ५
 अधा हि काव्या युवं ५, ६६, ४
 अधा हिन्वान इन्द्रियं ९, ४८, ५; साम. ८२९
 अधा हि विद्वधीव्योऽसि ६, २, ७
 अधा हीन्द्र गिर्वणः ८, ९८, ७; साम. ४०६; ७१०; अथर्व.
 २०, १००, १
 अधा होतान्यसीदो ६, १, २; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 अधा ह्यम एषां ५, १६, ४
 अधा ह्यमे क्रतोर्भद्रस्य ४, १०, २; साम. १७७८; वा. य.
 १५, ४५; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 अधा ह्यमे मह्ना निषद्या १०, ६, ७
 अधि धामस्याद् वृषभो ९, ८५, ९
 अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचः १, ८३, ३; अथर्व. २०, २५, ३
 अधि न इन्द्रैषां ८, ८३, ७; वा. य. ३३, ४७
 अधि पुत्रोपमश्रवः १०, ३३, ७
 अधि पेशांसि वपते नृत्तूरिव १, ९२, ४
 अधि वृषुः पणीनां ६, ४५, ३१
 अधि यदस्मिन्वाजिनीव ९, ९४, १; साम. ५३९; तै. सं.
 ७, १, २०, १

अधि यस्तस्थौ केशवन्ता १०, १०५, ५
 अधि या बृहतो दिवः ८, २५, ७
 अधि श्रियं नि दधुश्चरु १, ७२, १०
 अधि श्रिये दुहिता ६, ६३, ५
 अधि सानौ नि जिघत्ते १, ८०, ६
 अधीन्वन्न सप्ततिं च सप्त च १०, ९३, १५
 अधीव यद्विरीणां ८, ७, १४
 अधीवासं परि मातृ १, १४०, ९
 अधुक्षत प्रियं मधु ९, २, ३; साम. १०३९
 अधुक्षपिप्युदीमिपं ८, ७२, १६
 अधेनुं दत्ता स्तर्यं वि पक्ताम् १, ११७, २०
 अध्वर्यवः कर्तना २, १४, ९
 अध्वर्यवः पयसोधरं २, १४, १०
 अध्वर्यवश्चक्रवांसो मधूनि ५, ४३, ३
 अध्वर्यवा तु हि पिब ८, ३२, २४
 अध्वर्यवोऽप इता समुदं १०, ३०, ३
 अध्वर्यवो भरतेन्द्राय २, १४, १; नि. ५, १
 अध्वर्यवो य उरणं २, १४, ४
 अध्वर्यवो यः शतं शंबरस्य २, १४, ६
 अध्वर्यवो यः शतं २, १४, ७
 अध्वर्यवो यः स्वशनं २, १४, ५
 अध्वर्यवो यं नरः २, १४, ८
 अध्वर्यवो यो अपो वद्विवांसं २, १४, २
 अध्वर्यवो यो दिव्यस्य २, १४, ११; नि. ३, २०
 अध्वर्यवो यो दृमीकम् २, १४, ३
 अध्वर्यवोऽरुणं दुग्धमंशु ७, ९८, १; अथर्व. २०, ८७, १
 अध्वर्यवो हविष्मन्तो हि १०, ३०, २
 अध्वर्युं वा मधुपाणिं १०, ४१, ३
 अध्वर्युभिः पंचभिः ३, ७, ७
 अध्वर्यो अद्रिभिः सुतं ९, ५१, १; साम. ४९९; १२२५;
 वा. य. २०, ३१
 अध्वर्यो द्रावया त्वं ८, ४, ११; साम. ३०८
 अध्वर्यो वीर प्र महे ६, ४४, १३
 अनच्छये तुरगातु जीवं १, १६४, ३०; अथर्व. ९, १०, ८
 अनसमन्सु दुष्टुरं ९, १६, ३
 अनसीवा उपस आ १०, ३५, ६
 अनसीवास इक्ष्वा मदन्तो ३, ५९, ३; तै. सं. २, ८, ७, ५
 अनर्वाणं वृषभं मंत्रजिह्वं १, १९०, १; नि. ६, २३
 अनर्वाणो ह्येषां पन्था ८, १८, २
 अनर्शरातिं वसुदासुप स्तुहि ८, ९९, ४; साम. १३२०;
 अथर्व. २०, ५८, २; नि. ६, २३

अनवधैरभि युभिः १, ६, ८; अथर्व. २०, ४०, २, ७०, ४
 अनवस्ते रथमश्वाय तक्षन् ५, ३१, ४; सा. ४३९, ४४०;
 तै. सं. १, ६, १२, ६
 अनश्वो जातो अगभीशुर्वा १, १५२, ५
 अनश्वो जातो अनभीशु ४, ३६, १
 अनस्वन्ता सप्ततिर्मांमहेमं ५, २७, १
 अनागसो अदितये ५, ८२, ६
 अनाधृष्टानि धृषितः १०, १३८, ४
 अनानुदो वृषभो जग्मिः २, २३, ११
 अनानुदो वृषभो दोधतः २, २१, ४
 अनायतो अनिबद्धः कथायं ४, १३, ५; ४, १४, ५
 अनारम्भणे तदवीरयेथा १, ११६, ५
 अनिरेण वचसा फलवेन ४, ५, १४
 अनुकामं तर्पयेथां १, १७, ३
 अनु कृष्णे वसुधित्ती जिहाते ३, ३१, १७
 अनु कृष्णे वसुधित्ती येमाते ४, ४८, ३
 अनु तदुर्वा रोदसी ७, ३४, २४
 अनु तन्नो जास्पतिः ७, ३८, ६
 अनु ते दायि मह इन्द्रियाय ६, २५, ८; तै. सं. १, ६, १९, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 अनु ते शुग्मं तुर्यतमीयतुः ८, ९९, ६; साम. १६३८;
 अथर्व. २०, १०५, २; वा. य. ३३, ६७
 अनुत्तमा ते मधवन्नकिर्तुं १, १६५, ९; वा. य. ३३, ७९
 अनु त्रितस्य युध्यतः ८, ७, २४
 अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे १, १२१, ११
 अनु त्वा रथो अनु मर्यो अर्वन् १, १६३, ८; वा. य. २९, १९;
 तै. सं. ४, ६, ७, ३
 अनु त्वा रोदसी उभे क्रक्षमाणं ८, ७६, ११; साम. ९८९;
 अथर्व. २०, ४२, २
 अनु त्वा रोदसी उभे चक्रं ८, ६, ३८
 अनु त्वाहिमे अध देव ६, १८, १४
 अनु द्यावापृथिवी ६, १८, १५
 अनु द्रप्सास इंदवः ९, ६, ४
 अनु द्वा जहिता नयः ४, ३०, १९
 अनु पूर्वाण्योक्त्वा ८, २५, १७
 अनु प्रत्नस्यौकसः ८, ६९, १८; अथर्व. २०, ९२, १५
 अनु प्रत्नस्यौकसः १, ३०, ९; साम. ७४४; अथर्व. २०, ९६, ३
 अनु प्रत्नास आयवः ९, २३, २; साम. ५०२
 अनु प्र येजे जन आजो ६, ३६, २
 अनु यदीं मरुतो मन्दसानं ५, २९, २
 अनु व्रताय रन्ध्रयज्ञपवता १, ५१, ९

अनु श्रुताममतिं वर्षत् ५, ६२, ५
अनुस्पष्टो भवत्येषः १०, १६०, ४; अथर्व. २०, ९६, ४
अनु स्वधामक्षरज्ञपो १, ३३, ११; तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
अनु हि त्वा सुतं सोम ९, ११०, २; साम. ४३२; १३६६
अनूतोदन्न हस्तयतो अद्रि ५, ४५, ७
अनूरे गोमान्गोभिरक्षाः ९, १०७, ९; साम. ९९८; नि. ५, ३
अनृक्षरा ऋजवः १०, ८५, २३; अथर्व. १४, १, ३४
अनेनो वो मरुतः ६, ६६, ७
अनेहसं वो हवमानमूतये ८, ५०, ४
अनेहसं प्रतरणं वि वक्षणं ८, ४९, ४
अनेहो दात्रमदितेरनर्व १, १८५, ३
अनेहो न उरुवजे ८, ६७, १२
अनेहो मित्रार्यमन् ८, १८, २१
अन्तरिक्षप्रां रजसो १०, ९५, १७
अन्तरिक्षेण पतति १०, १३६, ४; अथर्व. ६, ८०, १
अन्तरिक्षे पथिभिः १०, १६८, ३
अन्तरिक्षंति तं जने ८, ७२, ३
अन्तरिक्षैस्तनयाय ६, ६२, १०
अन्तर्बुतो रोदसी द्रुम ईयते ३, ३, २
अन्तर्यच्छ जिघांसतः १०, १०२, ३
अन्तर्ह्यस ईयसे २, ६, ७
अन्तश्च प्रागा अदितिभेवा ८, ४८, २
अन्तश्चरति रोचना १०, १८९, २; साम. १३७७; अथर्व.
६, ३१, १; २०, ४८, ५; वा. य. ३, ७, तै. सं.
१, ५, ३, १
अन्ति चित् संतमह ८, ११, ४
अन्तिवामा हूरे अमित्रमुच्छ ७, ७७, ४
अन्यदद्य कर्वरमन्ददु ६, २४, ५
अन्यमस्मद्विद्या इयत् ८, ७५, १३; तै. सं. २, ६, ११, ३
अन्यमू पु त्वं यम्यन्यः १०, १०, १४; अथर्व. १८, १, १६;
नि. ११, ३४ .
अन्यन्नतममानुषं ८, ७०, ११
अन्यस्या वसं रिहती ३, ५५, १३
अन्या वो अन्यामवतु १०, ९७, १४; वा. य. १२, ८८;
तै. सं. ४, २, ६, ३
अन्ये जायां परिमृशंस्य १०, ३४, ४
अन्योऽन्यमनु गृणाति ७, १०३, ४
अन्वपां खन्द्नन्तमोजसा ७, ८२, ३
अन्वस्य रथूरं ददशे पुरस्तात् ८, १, ३४
अन्वह मासा अन्विद्वानि १०, ८३, १३; तै. सं. १.७, १३, १
अन्वेको वदति यद्दाति २, १३, ३

अपघ्नन्तो अराहणः ९, १३, ९; साम. ११९५
अपघ्नन्नेषि पवमान ९, ९६, २३
अपघ्नन्पवते मृधः ९, ६१, २५; साम. ५१०; १२१३
अपघ्नन्पवसे मृधः ९, ६३, २४; साम. ४९२; १२३७
अपघ्नन्सोम रक्षसः ९, ६३, २९
अप ज्योतिषा तमो १०, ६८, ५; अथर्व. २०, १६, ५
अप त्वं वृजिनं रिपुं ६, ५१, १३; साम. १०५
अप त्वं परिपंथिनं १, ४२, ३
अप त्या अस्थुरनिरा ८, ४८, ११
अप त्वे तायवो यथा १, ५०, २; अथर्व. १३, २, १७;
२०, ४७, १४
अप द्वारा मतीनां ९, १०, ६; साम. ११२४
अप नः शोशुचदधं १, ९७, १-८; अथर्व. ४, ३३, १; तै. ब्रा.
६, १०, १; ११, १
अप प्राच इंद्र विश्वान् १०, १३१, १; अथर्व. २०, १२५, १;
तै. ब्रा. २, ४, १, २
अप योरिन्द्रः पापजे १०, १०५, ३
अपश्चिदेष्ट विश्वो दमूताः ३, ३१, १६
अपश्यं गोपामनिपद्यमानं १, १६४, ३१; १०, १७७, ३;
ऐ. आ. २, ६; अथर्व. ९, १०, ११; वा. य. ३७, १७;
तै. आ. ४, ७, १; नि. १४, ३
अपश्यं ग्रामं वहमानं १०, २७, १९
अपश्यं त्वा मनसा चेकितानं १०, १८३, १
अपश्यं त्वा मनसादीध्यानां १०, १८३, २
अपश्यमस्य महतः १०, ७९, १; नि. ६, ४
अप स्वसुरुषसो नगिज्जीते ७, ७१, १
अप हस रक्षसो भंगुरावतः १०, ७६, ४
अपाः पूर्वेषां हरिवः १०, ९६, १३; अथर्व. १०, ३२, ३
अपाः सोममस्तमिन्द्र ३, ५३, ६
अपागृह्णन्मृतां १०, १७, २; अथर्व. १८, २, ३३;
नि. १२, १०
अपां गर्भं दर्शतम् ३, १, १३
अपाङ् प्राडति स्वधया १, १६४, ३८; ऐ. आ. २, ८; अथर्व.
९, १०, १६; नि. १४, २३
अपादहस्तो अपृतन्यत् १, ३२, ७
अपादित उदु नश्चित्रतमः ६, ३८, १
अपादिन्द्रो अपादग्नः ८, ६९, ११; अथर्व. २०, ९२, ८
अपादुशिष्यं धसः ८, ९२, ४; साम. १४५
अपादेति प्रथमापद्वतीनां १, १५२, ३; अथर्व. ९, १०, २३
अपाद्वोत्रः दुत पोत्रादमत्र २, ३७, ४
अपाधमदभिदास्त्री ८, ८९, २; वा. य. ३३, ९५

अपां नपातमवसे १, २२, ६
 अपां नपादा ह्यस्यादुपस्थं २, ३५, ९; तै. सं. २, ५, १२, १
 अपान्यदेत्यभ्याः न्यदेति १, १२३, ७
 अपामतिष्ठद्गुरुणां तमः १, ५४, १०
 अपाम सोमममृता अभूम ८, ४८, ३; तै. सं. ३, २, ५, ४
 अपामिदं न्ययनं १०, १४२, ७; अथर्व. ६, १०६, २; तै. सं.
 ४, ६, १, ३; वा. य. १७, ७
 अपामिवेदूर्ध्वस्तुराणाः ९, ९५, ३; साम. ५४४
 अपामीवां सविता १०, १००, ८
 अपामीवामप विश्वां १०, ६३, १२
 अपामीवाप सिधं ८, १८, १०; साम. १०४७
 अपामुपरो महिषा ६, ८, ४; नि. ७, २६
 अपामूर्मिर्दक्षिण ८, १४, १०; अथर्व. २०, २८, ४; ३९, ५
 अपां पेहं जीवधन्यं १०, ३६, ८
 अपां फेनेन नमुचेः ८, १४, १३; साम. २११; अथर्व.
 २०, २९, ३; वा. य. १९, ७१
 अपां मध्ये तस्थिवांस ७, ८९, ४
 अपाट्यस्यान्धसः २, १३, १
 अपारो वो महिमा ५, ८७, ६
 अपि पंथामगन्महि ६, ५१, १६; वा. य. ४, २९; तै. सं.
 १, २, ९, १
 अपिबत्कटुवः सुतम् ८, ४५, २६; साम. १३१
 अपि वृश्च पुराणवत् ८, ४०, ६; अथर्व. ७, ९०, १
 अपि घृतः सविता ७, ३८, ३
 अपूर्व्या पुरुतनानि ६, ३२, १; साम. ३२२
 अपेत वीत वि च सर्पतातः १०, १४९; अथर्व. १८, १, ५५;
 वा. य. १२, ४५; तै. सं. ४, २, ४, १; तै. ब्रा.
 १, २, १, १६; तै. आ. १, २७, ५; ६, ६, १
 अपेन्द्र द्विपतो मनः १०, १५२, ५; अथर्व. १, २१, ४
 अपेहि मनरुपते १०, १६४, १; अथर्व. २०, ९६, २३;
 नि. १, १७
 अपो देवीरुपह्वये १, २३, १८; अथर्व. १, ४, ३
 अपो महीरभिशस्तः १०, १०४, ९
 अपो यदाद्रिं पुरुहूत ४, १६, ८; अथर्व. २०, ७७, ८
 अपो वसानः परिकोशमर्षति ९, १०७, २६
 अपो वृत्रं वाघिवांसं ४, १६, ७; अथर्व. २०, ७७, ७
 अपोषा अनसः सरस् ४, ३०, १०; नि. ११, ४७
 अपो पुण इयं शरुः ८, ६७, १५
 अपो सुम्यक्ष वरुण २, २८, ६; नि. १३, १
 अपो ह्येषामनुपेत देवाः ४, ३३, ९
 अपूर्त्ये मरुत आपिः ३, ५१, ९

अमस्वतीमश्विना वाचम् १, ११२, २४; वा. य. ३४, २९
 अमश्वितं वसु बिभर्षि हस्तयो १, ५५, ८
 अमतीतो जयति सं धनानि ४, ५०, ९
 अमयुच्छन्न प्रयुच्छन्निरमे १, १४३, ८
 अप्रामिसत्य मघवन ८, ६१, ४
 अप्सरसां गंधर्वाणां १०, १३६, ६
 अप्सरा जारमुपसिग्मियाणा १०, १२३, ५
 अपसा इन्द्राय वायवे ९, ६५, २०; साम. ९९५
 अप्सु त्वा मधुमत्तमं ९, ३०, ५
 अप्सु धृतस्य हरिवः १०, १०४, २; अथर्व. २०, ३३, १
 अप्सु मे सोमो अन्नवीत् १, २३, २०; १०, ९, ६; अथर्व.
 १, ६, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ६
 अपस्वग्ने सधिष्टव ८, ४३, ९; वा. य. १२, ३६; तै. सं.
 ४, २, ३, २; ११, ३
 अपस्वन्तरमृतमप्सु भेषजं १, २३, १९; अथर्व. १, ४, ४;
 वा. य. ९, ६; तै. सं. १, ७, ७, १
 अबुध्ने राजा वरुणो वनस्प १, २४, ७
 अबुध्नुस्य इन्द्रवंतः १०, ३५, १
 अबोधि जार उपसां ७, ९, १
 अबोधि होता यजथाय ५, १, २; साम. १७४७; नि. ६, १३
 अबोधयमिः समिधा ५, १, १; साम. ७३; १७४६; अथर्व.
 १३, २, ४६; वा. य. १५, २४; तै. सं.
 ४, ४, ४, १
 अबोधयग्निर्जम उदेति सूर्यः १, १५७, १; साम. १७५८
 अब्रजामुकथैरहिं ७, ३४, १६; नि. १०, ४४
 अभागः सन्नप परेतः १०, ८३, ५; अथर्व. ४, ३२, ५
 अभि कण्वा अनुषत ८, ६, ३४
 अभि क्रवेन्द्र भूरध ७, २१, ६; तै. सं. ७, ४, १५, १
 अभि क्रदन्कलशं ९, ८६, ११; साम. १०३२
 अभि क्रद स्तनयं ५, ८३, ७; तै. सं. ३, १, ११, ६;
 अथर्व. ४, १५, ६
 अभि क्षिपः समग्मत ९, १४, ७
 अभिख्या नो मघवन १०, ११२, १०
 अभि गंधर्वमनुषत ८, ७७, ५
 अभि गन्धानि वीतये ९, ६२, २३; साम. १०६२
 अभि गावो अधन्विषुः ९, २४, २; साम. ९६२
 अभि गावो अनुषत योषा ९, ३२, ५
 अभि गोत्राणि सहसा १०, १०३, ७; साम. १८५५; अथर्व.
 १९, १३, ७; वा. य. १७, ३९; तै. सं. ४, ६, ४, ९
 अभि जैत्रीरसचंत स्पृधानं ३, ३१, ४
 अभि तष्टेव दीधया मनीषां ३, ३८, १

अभि ते मधुना पयः ९, ११, २; साम. ६५२
अभि त्वं वीरं गिर्वर्णसं ६, ५०, ६
अभि त्वं गावः पयसा ९, ८४, ५
अभि त्वं पूर्यं मदं ९, ६, ३
अभि त्वं मद्यं मदं ९, ६, २
अभि त्वं मेघं पुरुहूतमृगिमयं १, ५१, १; साम. ३७६
अभि त्रिपृष्ठं वृषणं ९, ९०, २; साम. ५२८; १४०८
अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदः १, ७८, १
अभि त्वा गोतगा गिरानूपत ४, ३२, ९
अभि त्वा देवः सविताभिः १०, १७४, ३; अथर्व. १, २९, ३
अभि त्वा देवः सवितः १, २४, ३; तै. सं. ३, ५, ११, ३
अभि त्वा नक्तीरुषसः २, २, १, २
अभि त्वा पाजो रक्षसः ६, २१, ७
अभि त्वा पूर्वपीतये ८, ३, ७; साम. २५६; १५७३;
अथर्व. २०, ९९, १
अभि त्वा पूर्वपीतये १, १९, ९; नि. १०, ३७
अभि त्वा योषणो दश ९, ५६, ३
अभि त्वा वृषभा सुते ८, ४५, २२; साम. १६१; ७३८;
अथर्व. २०, २२, १
अभि त्वा शूर नोनुमः ७, ३२, २२; साम. २३३; ६८०;
अथर्व. २०, १२१, १; वा. य. २७, ३५; तै. सं.
२, ४, १४, २
अभि त्वा सिंधो शिशुमित्र १०, ७५, ४
अभि द्यां महिना भुवं १०, ११९, ८
अभि धुम्नं बृहद्यशः ९, १०८, ९; साम. ५७९; १०११
अभि धुम्नानि वन्दिनः ३, ४०, ७; अथर्व. २०, ६, ७
अभि द्रोणानि वभ्रवः ९, ३३, २; साम. ७६५
अभि द्विजन्मा त्रिवृद् १, १४०, २
अभि द्विजन्मा त्री रोचनानि १, १४९, ४; साम. १७७५
अभि न हृत्वा यूथस्य माता ५, ४१, १९; नि. ११, ४९
अभि नक्षतो अभि ये तं २, २४, ६
अभि नो देवीरवसा १, २२, ११
अभि नो नयं वसु ६, ५३, २
अभि नो वाजसातमं ९, ९८, १; साम. ५४९; १२३८
अभि प्र गोपतिं गिरा ८, ६९, ४; साम. १६८; १४८९;
अथर्व. २०, २२, ४; ९२, १
अभि प्र द्रुहजेनयो न ४, १९, ५
अभि प्र भर ष्यता ष्यत् ८, ८९, ४
अभि प्रयांसि वाहसा ३, ११, ७; साम. १५५७
अभि प्रयांसि सुधिता ८, ६८, ५

अभि प्र वः सुराधसः ८, ४९, १; साम. २३५; ८११;
अथर्व. २०, ५१, १
अभि प्रवत समदेव ४, ५८, ८; वा. य. १७, ९६; नि. ७, १७
अभि प्र स्थाताहेव ७, ३४, ५
अभि प्रियाणि काव्या ९, ५७, २; साम. १७३२
अभि प्रियाणि पवते ९, ७५, १; साम. ५५४; ७००
अभि प्रियाणि पवते पुनानः ९, ९७, १२; साम. १०२१
अभि प्रिया दिवस्पदं ९, १०, ९; साम. ११२७
अभि प्रिया दिवस्पदा ९, १२, ८; साम. १२०४
अभि प्रिया मरुतो या ८, २७, ६
अभि प्रेहि दक्षिणतः १०, ८३, ७; अथर्व. ४, ३२, ७
अभि ब्रह्मीरनूपत ९, ३३, ५; साम. ८७०
अभि भुवेऽभिभंगाय २, २१, २
अभिभूरहमागमं १०, १६६, ४
अभि यज्ञं गृणीहि नः १, १५, ३; वा. य. २६, २१
अभि यं देवी निर्ऋतिः ७, ३७, ७
अभि यं देव्यदितिः ७, ३८, ४
अभि ये त्वा विभावरी ५, ७९, ४
अभि ये मिथो वसुषः ७, ३८, ५
अभि यो महिना दिवं ३, ५९, ७; वा. य. ३८, १७; तै. सं.
४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, १
अभि वस्त्रा सुवसनानि ९, ९७, ५०; साम. १४२७
अभि वह्नय ऊतये ८, १२, १५
अभि वह्निरमर्त्यः ९, ९, ६
अभि वां नूनमश्विना ७, ६७, ३
अभि वायुं वीत्यर्षा ९, ९७, ४५; साम. १४२६
अभि विप्रा अनूपत गावः ९, १२, २; साम. ११९७
अभि विप्रा अनूपत मूर्धन् ९, १७, ६
अभि विश्वानि वार्या ९, ४२, ५
अभि वृत्त्य सपत्नान् १०, १७४, २; अथर्व. १, २९, २
अभि वेना अनूपत ९, ६४, २१
अभि वो अर्चं पोष्यावतो ५, ४१, ८
अभि वो देवीं धियं ७, ३४, ९
अभि वो वीरमन्थसो मदेषु ८, ४६, १४; साम. ९१५
अभि व्ययस्य खदिरस्य ३, ५३, १९
अभि व्रजं न तक्षिपे ८, ६, २५
अभि वल्लरया चिदद्रिवः १, १३३, २
अभि श्यावं न कृशनेभिः १०, ६८, ११; अथर्व. २०, १६, १
अभिष्टने ते अद्रिवः १, ८०, १४
अभिष्टये सदावृधं ८, ६८, ५

अरवेद-मन्त्राणाम्

अभि सिध्मो अजिगात १, ३३, १३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ४;
नि. ६, १६

अभि सुवानास इंदवः ९, १७, २

अभि सूयवसं नय १, ४२, ८

अभि सोमास आयवः ९, २३, ४

अभि सोमास आयवः ९, १०७, १४; साम. ५२८; ८५६

अभि स्वपूर्मिथः ७, ५६, ३

अभि स्वरंतु ये तव ८, १३, २८

अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्य १, ५२, ५

अभि हि सत्य सोमपाः ८, ९८, ५; साम. १२४८; अथर्व.
२०, ६४, २

अभीक आसां पदवीः ३, ५६, ४

अभीश्दमेकमेकः १०, ४८, ७; नि. ३, १०

अभी न आ ववृत्स्व ४, ३१, ४

अभी नवंते अद्रुहः ९, १००, १; साम. ५५०

अभी नो अग्न उवथम् १, १४०, १३

अभी नो अर्षो दिव्या ९, ९७, ५१; साम. १४२८

अभीश्ममध्या उत ९, १, ९

अभीमवन्वन्स्वभिष्टमृतयः १, ५१, २

अभीमृतस्य दोहना अनुवत १, १४४, २

अभीमृतस्य विष्टपं ९, ३४, ५

अभीवर्तेन हविषा १०, १७४, १; अथर्व. १, २९, १

अभीवृत्ते कृशनेर्विश्वरूपं १, ३५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, १

अभी पतस्तदाभर ७, ३२, २४; साम. ३०९

अभी पु णः सखीनां ४, ३१, ३; साम. ६८४; अथर्व.
२०, १२४, ३; वा. य. २७, ४१; ३६, ६; तै. आ.
४, ४२, ३

अभी पु णस्त्वं रथिं ८, ९३, २१

अभीष्वार्यैः पौष्ट्यैः १०, ५९, ३

अभीहि मन्थो तवसः १०, ८३, ३; अथर्व. ४, ३२, ३

अभुत्सु प्र देव्या ८, ९, १६; अथर्व. २०, १४२, १

अभूदिदं वयुनमो पु भूषत १, १८२, १

अभूदु पारमेतवे १, ४६, ११

अभूदु ना उ अंशवे १, ४६, १०

अभूदु वो विधते रानवेयं ४, ३४, ४

अभूदुवा इंद्रतमा मघोनी ७, ७९, ३

अभूदुषा रुक्षस्पन्धुः ५, ७५, ९

अभूदेवः सविता वंशः ४, ५४, १; तै. ब्रा. ३, ७, १३, ४

अभूरु वीरगिर्वणः ६, ४५, १३

अभूरेको रथिपते ६, ३१, १

अभूवौक्षीर्युः आयुः १०, २७, ७

अभ्यभि हि श्रवसा ९, ११०, ५; साम. १५०७; नि. ५, ४

अभ्यर्चं नभाकवत् ८, ४०, ४

अभ्यर्वेत सुष्टुतिं गव्यम् ४, ५८, १०; अथर्व. ७, ८२, १;

वा. य. १७, ९८

अभ्यर्षं बृहद्यशः ९, २०, ४; साम. ९७१

अभ्यर्षं महानां ९, १, ४

अभ्यर्षं विचक्षण ९, ५१, ५

अभ्यर्षं सहस्रिणं ९, ६३, १२

अभ्यर्षं स्वायुध ९, ४, ७; साम. १०५३

अभ्यर्षोपानपच्युतः ९, ४, ८; साम. १०५४

अभ्यवस्थाः प्रजायंते ५, १९, १

अभ्यारमिद्वयः ८, ७२, ११; साम. १६०३

अभ्यूर्णोति यज्ञग्नं ८, ७९, २

अभ्युषो न वाचा १०, ७७, १

अभ्राजि शर्धो मरुतः ५, ५४, ६; नि. ६, ४

अभ्रातरो न योषणः ४, ५, ५

अभ्रातृव्यो अना त्वं ८, २१, १३; साम. ३९९; १३८९;

अथर्व. २०, ११४, १

अभ्रातेव पुंस एति १, १२४, ७; नि. ३, ५

अमंथिष्टां भारता ३, २३, २

अमंदन्मा मरुत स्तोमः १, १६५, ११

अमंदान्स्तोमान्प्र भोरम १, १२६, १; नि. ९, १०

अमन्महीदनाशवः ८, १, १४; अथर्व. २०, ११६, ९;

तांड्यब्रा. ९, १०, १

अमाजुरश्चिद्धवथो युवं १०, ३९, ३

अमाजूरिव पित्रोः २, १७, ७

अमादिषां भियसा ५, ५९, २

अमाय वो मरुतः ८, २०, ६

अमित्रहा विचर्षणिः ९, ११, ७; साम. १०४७

अमित्रायुधो मरुतामिव ३, २९, १५

अमिनती देव्यानि व्रतानि १, १२४, २

अमी य ऋक्षाणि हितासः १, २४, १०; तै. आ. १, ११, २;

नि. ३, २०

अमी ये देवा स्थन १, १०५, ५; साम. ३६८

अमी ये पंचोक्षणः १, १०५, १०

अमी ये सप्त रश्मयः १, १०५, ९

अमीवहा वास्तोष्पते ७, ५५, १; नि. १०, १७

अमीषां चित्तं प्रति १०, १०३, १२; साम. १८६१; अथर्व.

३, २, ५; वा. य. १७, ४४; नि. ६, १२; ९, ३३

अमूरः कविरदितिः ७, ९, ३

अमूरा विश्वा वृषणाविमा ७, ६१, ५

अमूरो होतान्यसादि ४, ६, २
 अमूर्या उप सूर्ये १, २३, १७; अथर्व. १, ४, २; वा. य. ६, २४
 अमृक्तेन रुशता ९, ६९, ५
 अमृतं जातवेदसं ८, ७४, ५
 अमेव नः सुहवा २, ३६, ३; वा. य. २६, २४
 अम्ययो यन्त्यध्वभिः १, २३, १६; अथर्व. १, ४, १
 अम्बितमे नदीतमे २, ४१, १६
 अम्यक्सा त इन्द्र कथिरस्मे १, १६९, ३; नि. ६, १५
 अयं यः सृजये पुरः ४, १५, ४
 अयं यज्ञो देवया अयं १, १७७, ४
 अयं यथा न आ भुवत् ८, १०२, ८; साम. ९४७
 अयं यो निश्चक्रमायं वयस्ते ४, ३, २
 अयं यो वज्रः पुरुधा १०, २७, २१
 अयं यो होता किरु स १०, ५२, ३; नि. ६, ३५
 अयं रोचयदरुचः ६, ३९, ४
 अयं वां कृष्णो अश्विना ८, ८५, ३
 अयं वां घर्मो अश्विना ८, ९, ४; अथर्व. २०, १३९, ४
 अयं वामद्विभिः सुतः ८, २२, ८
 अयं वां परि पिच्यते ४, ४९, २; तै. आ. ३, ३, ११, १
 अयं वां आगो निहितः ८, ५७, ४
 अयं वां मधुमत्तमः १, ४७, १; साम. ३०६
 अयं वां मित्रावरुणा २, ४१, ४; साम. ९१०; वा. य. ७, १९;
 तै. सं. १, ४, ५, १
 अयं विचर्षणिर्हितः ९, ६२, १०; साम. ५०८
 अयं विदश्वित्रद्वसीकं ६, ४७, ५
 अयं विप्राय दास्युषे १०, २५, ११
 अयं विश्वा अभि श्रियः ८, १०२, ९; साम. ९४८
 अयं विश्वानि तिष्ठति ९, ५४, ३; साम. ७५७
 अयं वृत्तश्चातयते ४, १७, ९
 अयं वेनश्चोदयत् १०, १२३, १; वा. य. ७, १६; तै. सं.
 १, ४, ८, १; नि. १०, ३९
 अयं वो यज्ञ क्रभवः ४, ३४, ३
 अयं शृण्वे भधजयन्नुत ४, १७, १०; तै. ब्रा. २, ८, ३, ३
 अयं समह मा तनू १, १२०, ११
 अयं स यस्य शर्मन् १०, ६, १
 अयं स यो दिवस्परि ९, ३९, ४; साम. ९००
 अयं स यो वरिमाणं ६, ४७, ४
 अयं स शिक्ते १, १६४, २९; अथर्व. ९, १०, ७; नि. २, ९
 अयं सहस्रमृषिभिः ८, ३, ४; साम. १६०८; अथर्व.
 २०, १०४, २; वा. य. ३३, ८३
 अयं स होता यो द्विजग्मा १, १४९, ५; साम. १७७६

अयं सु तुभ्यं वरुण स्वधावः ७, ८६, ८
 अयं सूर्य इवोपदक् ९, ५४, २; साम. ७५६
 अयं सो अग्निराहुतः ७, १, १६
 अयं सो अग्निर्यस्मिन् ३, २२, १; वा. य. १२, ४७; तै. सं.
 ४, २, ४, २
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं सुन्वे ७, २९, १
 अयं सोम इन्द्र तुभ्यं ९, ८८, १; साम. १४७१
 अयं सोमः कपर्दिने ९, ६७, ११
 अयं सोमश्चमू सुतो ५, ५१, ४
 अयं स्तुतो राजा वंदि १०, ६१, १६
 अयं स्वादुरिह मद्विष्टः ६, ४७, २
 अयं ह यद्वां देवया उ ७, ६८, ४
 अयं ह येन वा इदं ८, ७६, ४
 अयं हि ते भर्तृः १०, १४४, १
 अयं हि नेता वरुणः ७, ४०, ४
 अयं होता प्रथमः ६, ९, ४
 अयं कथिरकविषु ७, ४, ४
 अयं कृत्स्नुरगृभीतः ८, ७९, १; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
 अयं घ स तुरो मदः १०, २५, १०
 अयं चक्रमिषणस्सूर्यस्य ४, १७, १४
 अयं जायत मनुषो धरीमणि १, १२८, १
 अयं त आ घृणे सुतः ९, ६७, १२
 अयं त इन्द्र सोमः ८, १७, ११; साम. १५९; ७२५;
 अथर्व. २०, ५, ५
 अयं त एमि तन्वा ८, १००, १
 अयं ते अस्तु हर्यतः ३, ४४, १
 अयं ते अस्म्युपमेह्वीङ् १०, ८३, ६; अथर्व. ४, ३२, ६
 अयं ते मानुषे जने ८, ६४, १०
 अयं ते योनिर्ऋत्विगः ३, २९, १०; अथर्व. ३, २०, १; वा. य.
 ३, १४; १२, ५२; १५, ५६; तै. सं. १, ५, ५, २;
 ४, २, ४, ३; ७, १३, ५; तै. ब्रा. १, २, १, १६;
 २, ५, ८, ८
 अयं ते शर्यणावति ८, ६४, ११
 अयं ते स्तोमो अभियः १, १६, ७
 अयं दक्षाय साधनः ९, १०५, ३; साम. ११००
 अयं दशस्यज्ञर्येभिः १०, ९९, १०
 अयं दिव इयति विश्वं ९, ६८, ९
 अयं दीर्घाय चक्षसे ८, १३, ३०
 अयं देवः सहसा ६, ४४, २२
 अयं देवानामपसामपसा १, १६०, ४
 अयं देवाय जग्मने १, २०, १

अयं देवेषु जागृविः ९, ४४, ३
 अयं द्यावापृथिवी ६, ४४, २४
 अयं द्योतयदद्युतः ६, ३९, ३
 अहं नाभा वदति वल्गु वः १०, ६२, ४
 अयं निधिः सरमे १०, १०८, ७
 अयं नो विद्वान् ९, ७७, ४
 अयमकृणोदुपसः ६, ४४, २३
 अयमग्निः सहस्रिणः ८, ७५, ४; वा. य. १५, २१; तै. सं. १, ६, ११, १; ४, ४, ४, १
 अयमग्निः सुवीर्यस्येशे ३, १६, १; साम. ६०
 अयमग्निरुह्यति १०, १७६, ४; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमग्निर्वैध्रयस्त्व १०, ६९, १२
 अयमग्ने जरिता त्वे १०, १४२, १
 अयमग्ने त्वे अपि ८, ४४, २८
 अयमस्मान्वनस्पतिः ३, ५३, २०
 अयमस्मासु काव्यः १०, १४४, २
 अयमस्मि जरितः पश्य ८, १००, ४
 अयमिन्द्र वृषाकपिः १०, ८६, १८; अथर्व. २०, १२६, १८
 अयमिन्द्रो मरुत्सखा ८, ७६, २
 अयमिह प्रथमो धायि ४, ७, १; वा. य. ३, १५; १५, २६; ३३, ६; तै. सं. १, ५, ५, १
 अयमु ते समतसि १, ३०, ४; साम. १८३; १५९९; अथर्व. २०, ४५, १; नि. १, १०
 अयमु ते सरस्वति वसिष्ठः ७, ९५, ६
 अयमु स्वा विचरिणे ८, १७, ७; अथर्व. २०, ५, १
 अयमु वां पुरुतमो रथीणां ३, ६२, २
 अयमुशानः पर्यत्रिं ६, ३९, २
 अयमु ण्य प्र देवयुः १०, १७६, ३; तै. सं. ३, ५, ११, १
 अयमु ण्य सुमहौ ७, ८, २
 अयमेक इत्या पुरुह ८, २५, १६
 अयमेमि विचाकशत् १०, ८६, १९; अथर्व. २०, १२६, १९
 अयं पंथा अनुविताः ४, १८, १
 अयं पुनान उपसः ९, ८६, २१; साम. ८२३
 अयं पूषा रथिर्भगः ९, १०१, ७; साम. ५४६; ८१८
 अयं भराय सानसिः ९, १०६, २; साम. ६९५
 अयं मतवाञ्छकुनः ९, ८६, १३
 अयं मातायं पिता १०, ६०, ७
 अयं मित्रस्य वरुणस्य १, ९४, १२
 अयं मित्राय वरुणाय शंतमः १, १३६, ४
 अयं मित्रो नमस्यः ३, ५९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ५
 अयं मे पीत उदियति ६, ४७, ३

अयं मे हस्तो भगवान् १०, ६० १२; अथर्व. ४, १३, ६
 अयांसमग्ने सुक्षितिं २, ३५, १५
 अया चित्तो विपानया ९, ६५, १२; साम. ८०५
 अया ते अग्ने विधेमोर्जे २, ६, २
 अया ते अग्ने सामिधा ४, ४, १५; तै. सं. १, २, १४, ६; नि. ३, २१
 अया धिया च गव्यया ८, ९३, १७; साम. १८८
 अया निजग्निरोजसा ९, ५३, २; साम. १७१५
 अया पवस्व देवयुः ९, १०६, १४; साम. ७७२
 अया पवस्व धारया ९, ६३, ७; साम. ४९३; १२१६
 अया पवा पवस्वेना ९, ९७, ५२; साम. ५४१; ११०४
 अयाम धीवतो धियः ८, ९२, ११
 अयामि घोष इन्द्र ७, २३, २; अथर्व. १०, १२, २
 अयामि ते नमउक्तिं ३, १४, २
 अया रुचा हरिण्या ९, १११, १; साम. ४६३; १५९०
 अया वाजं देवाहितं ६, १७, १५; साम. ४५४; अथर्व. १९, १२, १; २०, ६३, ३; १२४, ६
 अया वीति परि साव ९, ६१, १; साम. ४९५; १२१०
 अया सोमः सुकृत्या ९, ४७, १; साम. ५०७
 अया ह त्वं मायया वावृधानं ६, २२, ६; अथर्व. २०, ३६, ६; अयुक्त सप्त शुंध्युवः १, ५०, ९; अथर्व. १३, २, २४ २०, ४७, २१; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
 अयुक्तं सप्त हरितः ७, ६०, ३
 अयुक्त सूर एतशं ९, ६३, ८; साम. १२१७
 अयुजो असमो नृभिः ८, ६२, २
 अयुजंत इन्द्र विश्वकृष्टीः १, १६९, २
 अयुद्ध इष्टुधा वृतं ८, ४५, ३; साम. १३४०
 अयुद्धसेनो विभवा १०, १३८, ५
 अयुयुत्सन्नवद्यस्य सेनां १, ३३, ६
 अयो दंष्ट्रो अर्चिषा १०, ८७, २; अथर्व. ८, ३, २
 अयोद्धेव दुर्मद आ हि जुह्वे १, ३२, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३; नि. ६, ४
 अरं हि ष्मा सुतेषु नः ८, ९२, २६
 अरं कामाय हरयः १०, ९६, ७; अथर्व. २०, ३१, २
 अरं कृण्वंतु वेदिं १, १७०, ४
 अरं क्षयाय नो महे ८, १५, १३
 अरण्यान्यरण्यानि १०, १४६, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६; नि. ९, ३०
 अरण्योर्निहितो जातवेदाः ३, २९, २; साम. ७९
 अरं त इन्द्र कुक्ष्ये ८, ९२, २४; साम. १६६२
 अरं दासो न मीळुषे कराणि ७, ८६, ७

अरमतिरनर्बणो ८, ३१, १२
 अरममाणो अत्येति ९, ७२, ३
 अरमयः सरपसः २, १३, १२
 अरमशाय गाथति ८, २२, २५, साम. ११८
 अरं म उल्लयाग्न ४, ३२, २४
 अरं मे गन्तं हवनायास्मै ६, ६३, २
 अरइमानो येऽरथा ९, ९७, २०
 अरा हवेदचरमा ५, ५८, ५; तै. आ. २, ८, ५, ७
 अराधि होता निषदा १०, ५३, २
 अराधि होता हवनिषत् १, ७०, ८
 अराधि काणे विकटे १०, १५५, १; नि. ६, ३०
 अरावीदंशुः सचमानः ९, ७४, ५
 अरित्रं वां दिवस्पृथु १, ४६, ८
 अरिष्टः स मर्तो विश्व १०, ६३, १३
 अरुणप्सुरुषा अभूत् ८, ७३, १६
 अरुणो मा सकृद् वृकः १, १०५, १८; नि. ५, २१
 अरुषस्य दुहितरा ६, ४९, ३
 अरुषो जनयन्गिरो २, २५, ५
 अरुरुचदुषसः पृथिभिः ९, ८३, ३; साम. ८७७
 अरोरवीद् वृणो अस्य २, ११ १०
 अर्चत प्रार्चत ८, ६९, ८; साम. ३६२; अथर्व. २०, ९२, ५
 अर्चद् वृषा वृषभिः १, १७३, २
 अर्चत एके महि साम मन्वत ८, २९, १०
 अर्चतस्त्वा हवामहे ५, १३, १
 अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः १, ९२, ३; साम. १७५७
 अर्चा दिवे वृहते शूष्यं १, ५४, ३; नि. ६, १८
 अर्चामि ते सुमतिं ४, ४, ८; तै. सं. १, २, १४, ३
 अर्चामि वां वर्धयापो १०, १२, ४; अथर्व. १८, १, ३१
 अर्चा शक्राय ज्ञानिने शची १, ५४, २
 अर्णासि चित्पप्रथाना ७, १८, ५
 अर्थमिद्वा उ अर्थिन १, १०५, २
 अर्थिनो यंति चेदर्थं ८, ७९, ५
 अर्थं वीरस्य श्रुतपां ७, १८, १६
 अर्थको न कुमारकः ८, ६९, १५; अथर्व. २०, ९२, १२
 अर्थमणं वरुणं मित्रमेषां ४, २, ४
 अर्थमणं वृहस्पतिं १०, १४१, ५; अथर्व. ३, २०, ७
 वा. य. ९, २७; तै. सं. १, ७, १०, २
 अर्थमा णो अदितिः ३, ५४, १८
 अर्थम्यं वरुण मित्र्यं वा ५, ८५, ७
 अर्यो वा गिरो अर्थ्यर्च १०, १४८, ३
 अर्यो विशां गातुरेति १०, २०, ४

अर्वाश्रिते अर्वातो नृभिः १, ७३, ९
 अर्वातो न अर्वासो भिक्षमाणा ७, ९०, ७; ९१, ७
 अर्वाग्रथं विश्ववारं ते ६, ३७, १
 अर्वाग्रथं नि यच्छतं ८, ३५, २२
 अर्वाङ्गेहि सोमकामं स्वाहुः १, १०४, ९; अथर्व. २०, ८, २
 अर्वाङ्ग् मिचक्रो मधुवाहनो १, १५७, ३; साम. १७६०
 अर्वाङ्गनरा दैव्येनावसा ७, ८२, ८
 अर्वाचीनं सु ते मनः ३, ३७, २; अथर्व. २०, १९, २
 अर्वाचीनो वसो भव ४, ३२, १४
 अर्वाची सुभगे भव ४, ५७, ६; अथर्व. ३, १७, ८; तै. आ.
 ६, ६, २
 अर्वाचं स्वा पुरुषदुत ८, ६, ४५; ३२, ३०
 अर्वाचं स्वा सुखे रथे ३, ४१, ९; अथर्व. २०, २३, ९
 अर्वाचं दैव्यं जनं १, ४५, १०
 अर्वाचमद्य यद्यं नृवाहणं २, ३७, ५
 अर्वाचा वां सप्तयो १, ४७, ८
 अर्वाच्यो अद्या भवता २, २९, ६; वा. य. ३३, ५१
 अर्वा हव श्रवसे सातिं २, ९७, २५
 अर्वावतो न आ गहि परा ३, ४०, ८; अथर्व. २०, ६, ८
 अर्वावतो न आ गद्यथो शक्र ३, ३७, ११; अथर्व. २०, २०, ४;
 ५७, ७
 अर्वा णः सोम शं गवे ९, ६१, १५; साम. १३३७
 अर्वा सोम शुमत्तमो ९, ६५, १९; साम. ५०३; ९९४
 अर्वातो ये सुदानवः ५, ५२, ५
 अर्वान्विभर्षि सायकानि २, ३३, १०; तै. आ. ४, ५, ७
 अलातृणो वल इन्द्र ३, ३०, १०; नि. ६, २
 अलायस्य परशुर्नाश ९, ६७, ३०
 अवंशे ग्रामस्तभायद् २, १५, २
 अवः परेण पर एवा १, १६४, १७; अथर्व. ९, ९, १७
 अवः परेण पितरं यः १, १६४, १८; अथर्व. ९, ९, १८
 अवक्रक्षिणं वृषभं यथारं ८, १, २; साम. १३६१; अथर्व.
 २०, ८५, २
 अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां २, ४२, ३
 अव क्षिप दिवो अश्मानं २, ३०, ५
 अव चष्ट ऋचीषमो ८, ६२, ६
 अव ते हेळो वरुण नमोभिः १, २४, १४; तै. सं. १, ५, ११, ३
 अव तमना भरते केतवेदाः १, १०४, ३
 अव त्या वृहतीरिषो १०, १३४, ३
 अव त्वे इन्द्र प्रवतो ६, ४७, १४
 अवद्यमिव मन्यमाना ४, १८, ५
 अव युतानः कलवां ९, ७५, ३; साम. ७०२

अव द्रप्सो अंशुमतीमतिष्ठ ८, ९६, १३; साम. ३२३;
 अथर्व. २०, १३७, ७; तै. आ. १, ६, ३
 अव द्रुघानि पिण्या सृजानो ७, ८६, ५
 अव द्वके अव त्रिका १०, ५९, ९
 अव नो वृजिना शिशीहि १०, १०५, ८
 अवन्तमग्रये गृहं ८, ७३, ७
 अवन्तु नः पितरः सुप्रवाच १, १०६, ३
 अवन्तु मामुषसो ६, ५२, ४
 अवपतन्तीरवदन् १०, ९७, १७; वा. य. १२, ९१; तै. सं.
 ४, २, ६, ५
 अव यच्छयेनो अस्वनीद् ४, २७, ३
 अव यस्वं शतक्रतव १०, १३४, ४
 अव यस्वे सदस्ये ८, ७९, ९
 अवस्यो शुन आत्राणि ४, १८, १३
 अवर्धयन् सुभगं सप्त यक्षीः ३, १, ४
 अवर्मह इदं दादहि श्रुधी नः १, १३३, ६
 अवर्षीर्वर्षमुदु ५, ८३, १०
 अवविद्धं तौग्यमप्यु १, १८२, ६
 अव वेदिं होत्राभिर्यजेत ७, ६०, ९
 अव सिंधुं वरुणो द्यौरिव ७, ८७, ६
 अवसृजन्नुप त्मना १, १४२, ११
 अवसृज पुनरमे १०, १६, ५; अथर्व. १८, २, १०; तै. आ.
 ६, ४, २
 अव सृजा वनस्पते १, १३, ११
 अवसृष्टा परा पत ६, ७५, १६; साम. १८६३; अथर्व. ३, १९, ८;
 वा. य. १७, ४५; तै. सं. ४, ६, ४, ४; तै. आ. ३, ७, ६, २३
 अव स्पृधि पितरं योधि ५, ३, ९
 अव स्य दुर्हणायतः १०, १३४, २; साम. १०९२
 अव स्य यस्य वेपणे ५, ७, ५
 अवस्यते स्तुवते कृष्णियाय १, ११६, २३
 अव स्य शूराध्वनो नान्ते ४, १६, २; अथर्व. २०, ७७, २
 अव स्यूमेव चिन्वती ३, ६१, ४
 अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा १, १६८, ४
 अव स्वराति गर्गरो ८, ६९, ९; अथर्व. २०, ९२, ६
 अव स्वेदा इवाभितो १०, १३४, ५
 अवा कल्पेषु नः पुमः ९, ९, ७
 अवा चक्षं पदमस्य सखः ५, ३०, २
 अवा नु कं ज्यायान् १०, ५०, ५
 अवा नो अग्न ऊतिभिः १, ७९, ७; साम. १५२४
 अवा नो वाजयुं रथं ८, ८०, ६
 अवावशंत धीतयो ९, १९, ४

अवासां मधवजहि १, १३३, ३
 अवासृजः प्रश्नः श्वचयः १०, १३८, २
 अवासृजंत जिघ्रयो न ४, १९, २
 अविता नो अजाश्वः ९, ६७, १०
 अवितासि सुन्वतो ८, ३६, १
 अविददक्षं मित्रो ६, ४४, ७
 अविन्दद्विषो निहितं १, १३०, ३
 अविन्दं ते अतिहितं १०, १८१, २
 अविम्रे चिद्वयो दधत् ६, ४५, २
 अविम्रो वा यदविधत् ८, ६१, ९
 अविष्टं धीवश्विना ७, ६७, ६; तै. आ. २, ४, ३, ७
 अविष्टो अस्मान्विधासु ७, ३४, १२
 अवीक्षो अग्निर्हव्यान् ७, ३४, १४
 अवीरामिव मामयं १०, ८६, ९; अथर्व. २०, १२३, ९;
 नि. ६, ३१
 अवीवृधद्वो अमृता ८, ८०, १०
 अवीवृधन्त गोतमा ४, ३२, १२
 अव्येममश्वैद्युवतिः १, १२४, ११
 अवोचाम कवये ५, १२२; वा. य. १५, २५; तै. सं. ४, ४, ४, २
 अवोचाम नमो अस्मा १, ११४, ११
 अवोचाम निवचनानि १, १८९, ८
 अवोचाम महते सौमगाय ८, ५९, ५
 अवोचाम गृहगणा १, ७८, ५
 अवो द्वाभ्यां पर एकया १०, ६७, ४; अथर्व. २०, ९१, ४
 अवोरिथा वां छर्दिषः ६, ६७, ११
 अवोर्वा नूनमश्विना युवाकुः ७, ६७, ४
 अग्नये पुनानं परि वार ९, ८६, २५
 अग्नये वधूयुः पवते ९, ६९, ३
 अग्न्यो वारे परि मित्रं ९, ५०, ३; साम. १२०७
 अग्न्यो वारे परि मित्रो ९, ७, ६; साम. ११३३
 अग्न्यो वारेभिः पवते ९, १०१, १६
 अशोष्यग्निः समिधानो ७, ६७, २
 अश्नापिनद्धं मधु १०, ६८, ८; अथर्व. २०, १६, ८; नि. १०, १२
 अश्मन्वती रीयते १०, ५३, ८; अथर्व. १२, २, २६; वा. य.
 ३५, १०; तै. आ. ६, ३, २
 अश्मास्यमवतं ब्रह्मणः २, २४, ४; नि. १०, १३
 अश्याम तं काममग्ने ६, ५, ७; वा. य. १८, ७४; तै. सं.
 १, ३, १४, ३
 अश्याम ते सुमतिं देव १, ११४, ३
 अश्रवं हि मृदिदावत्तरा वां १, १०९, २; तै. सं. १, १, १४, १;
 नि. ६, ९

अक्षीरा तनूर्भवति १०, ८५, ३०; अथर्व. १४, १, २७
 अश्वथे वो निषद्वनं १०, ९७, ५; वा. य. १२, ७९; ३५, ४;
 तै. सं. ४, २, ६, २
 अश्वं न गीर्भी रथं ८, १०३, ७; साम. १५८४
 अश्वं न गूळहमश्विना १, ११७, ४
 अश्वं न खा वारवन्तं १, २७, १; साम. १७; १६३४;
 नि. १, २०
 अश्वमिद्रां रथप्रां ८, ७४, १०
 अश्वस्यात्र जनिमास्य २, ३५, ६
 अश्वो हवेदरुषासः ५, ५९, ५
 अश्वोदियायति यद्वदन्ति १०, ७३, १०
 अश्वो न या वाजिना ६, ६७, ४
 अश्वायन्तो गव्यन्तो १०, १६०, ५; अथर्व. २०, ९६, ५;
 तै. ब्रा. २, ५, ८, १२
 अश्वोवति प्रथमो गोपु १, ८३, १; अथर्व. २०, २५, १
 अश्वोवतीं सोमावतीं १०, ९७, ७; वा. य. १२, ८१; तै. सं.
 ४, २, ६, ४
 अश्वोवतीर्गोमतीर्न ७, ४१, ७; ८०, ३; अथर्व. ३, १६, ७;
 वा. य. ३४, ४०; तै. ब्रा. २, ८, ९, ९
 अश्वोवतीर्गोमतीर्विश्ववारा १, १२३, १२
 अश्वोवतीर्गोमतीर्विश्वसुविदो १, ४८, २
 अश्वोवन्तं रथिनं वीरा १०, ४७, ५
 अश्वोसो न ये ज्येष्ठास १०, ७८, ५
 अश्वोसो ये वासुप ७, ७४, ४
 अश्विना परि वामिषः ३, ५८, ८
 अश्विना पिबतं मधु १, १५, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
 अश्विना पुषदंससा १, ३, २
 अश्विना मधुमत्तमं १, ४७, ३
 अश्विना मधुपुत्तमो ३, ५८, ९
 अश्विना यज्वरीरिषः १, ३, १
 अश्विना यद्ध कर्हिचित् ५, ७४, १०
 अश्विना यामहूतमा ८, ७३, ६
 अश्विना वर्तिरस्मदा १, ९२, १६; साम. १७३४
 अश्विना वाजिनीवसु ५, ७८, ३
 अश्विना वायुना युवं ३, ५८, ७
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७५, ७; नि. ३, २०
 अश्विनावेह गच्छतं ५, ७८, १
 अश्विना सु विचाकशत् ८, ७३, १७
 अश्विना स्तूपे स्तुहि ८, २६, १०
 अश्विना हरिणाविव ५, ७८, २
 अश्विनोरसनं रथं १, १२०, १०

अश्वी रथी सुरूप इत् ८, ४, २; साम. २७७
 अश्वेव चित्रारुषी ४, ५२, २; साम. १७२६
 अश्वो न क्रदो वृषभिः ९, ९७, २८
 अश्वो न क्रदन्जनभिः ३, २६, ३
 अश्वो न चक्रदो वृषा ९, ६४, ३
 अश्वो वोळ्हा सुखं ९, ११२, ४; नि. ९, २
 अश्वस्य रमना रथ्यस्य ४, ४१, १०
 अश्वयो वारो अभवः १, ३२, १२
 अपाळं युस्तु पृतना १, ९१, २१; वा. य. ३४, २०; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, ८; ७, ४, १
 अपाळसुप्रं पृतनासु ८, ७०, ४; साम. ११५६; अथर्व.
 २०, ९२, १९
 अपाळो अग्ने वृषभो ३, १५, ४
 अष्टा महो दिवो १, १२१, ८
 अष्टौ पुत्रासो अदितेः १०, ७२, ८; तै. आ. १, १३, २;
 तांड्य ब्रा. २४, १२, ६
 अष्टौ व्यख्यत् ककुभः १, ३५, ८; वा. य. ३४, २४
 असच्च सच्च परमे व्योमन् १०, ५, ७
 असस्तु मे जरितः १०, २७, १
 असदत्र सुवीर्यं ८, ३१, १८
 असन्नित्वे आहवनानि ७, ८, ५
 असपत्नः सपत्नहा १०, १७४, ५; अथर्व. १, २९, ६
 असपत्न सपत्नघ्नी १०, १५२, ५
 असमं क्षत्रमसमा मनीषा १, ५४, ८
 असमातिं नितोशनं १०, ६०, २
 असंसृष्टो जायसे मात्रोः ५, ११, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ३
 असर्जि कलशां अभि ९, १०६, १२; साम. ९४२
 असर्जि रथ्यो यथा ९, ३६, १; साम. ४९०
 असर्जि वक्त्रा रथ्ये ९, ९१, १; साम. ५४३
 असर्जि वां स्थविरा वेधसा १, १८१, ७
 असर्जि वाजी तिरः पवित्रं ९, १०९, १९
 असर्जि रुरुभो दिव ९, ८६, ४६
 असश्रुतः शतधारा ९, ८६, २७
 असश्रुता मघवद्भ्यो हि ७, ६७, ९
 असश्रुती भूरिधारे ६, ७०, २; नि. ५, २
 असादि वृत्रो वह्निः ७, ७, ५
 असाम यथा सुवसाय १, १७३, ९
 असामि हि प्रयज्यवः १, ३९, ९
 असाम्योजो बिभृया १, ३९, १०; नि. ६, २३
 असावन्यो असुर १०, १३२, ४

ऋग्वेद-मन्त्राणाम्

असावि ते जुषुषाणाय ५, ४३, ५
 असावि देवं गोऋजीकं ७, २१, १; साम. ३१३
 असावि सोम इन्द्र ते १, ८४, १; साम. ३४७; १०२८;
 तै. सं. १, ४, ३९, १
 असावि सोमः पुरुहूत १०, १०४, १
 असावि सोमो अरुषो ९, ८२, १; साम. ५६२; १३१६
 असाव्यंशुर्मदायास्तु ९, ६२, ४; साम. ४७३; १००८
 असिक्न्यां यजमानो ४, १७, १५
 असि यमो अस्यादित्यः १, १६३, ३; वा. य. २९, १४;
 तै. सं. ४, ६, ७, १
 असि हि वीर सेन्यो १, ८१, २; साम. १००३; अथर्व.
 २०, ५६, २
 असुनीते पुनरस्मासु १०, ५९, ६
 असुनीते मनो अस्मासु १०, ५९, ५; नि. १०, ४०
 असुन्वन्तं समं जहि १, १७६, ४
 असुन्वामिन्द्र संसदं ८, १४, १५; अथर्व. २०, २९, ५
 असूत पूर्वो वृषभो ३, ३८, ५
 असूत वृश्मिहते १, १६८, ९
 असृक्षत प्र वाजिनो ९, ६४, ४; साम. ४८२; १०३४
 असृग्रन्देववीतये ९, ४६, १
 असृग्रन्देववीतये वाजयन्तो ९, ६७, १७; साम. १८१२
 असृग्रमिन्द्रवः पथा ९, ७, १; साम. ११२८
 असृग्रमिन्द्र ते गिरः १, ९, ४; साम. २०५; अथर्व.
 २०, ७१, १०
 असेन्या वः पण्यो १०, १०८, ६
 असौ च या न उर्वराद् ८, ९१, ६
 असौ य एषि वीरको ८, ९१, २
 असौ यः पंथा आदित्यो १, १०५, १६
 अस्तभ्राह्मामसुरो ८, ४२, १; वा. य. ४, ३०; तै. सं.
 १, २, ८, १
 अस्तावी मन्म पूर्व्य ८, ५२, ९; साम. १६७७; अथर्व.
 २०, ११९, १
 अस्ताव्यग्निः शिमीवजिः १, १४१, १३
 अस्ताव्यग्निर्नरां सुशेवो १०, ४५, १२; वा. य. १२, २९
 अस्ति देवा अंहोः ८, ६७, ७
 अस्ति सोमो अयं सुतः ८, ९४, ४; साम. १७४; १७८५
 अस्ति हि वः सजात्यं ८, २७, १०; नि. ६, १४
 अस्ति हि वामिह स्तोता ५, ७४, ६
 अस्ति हि व्मा मदाय १, ३७, १५
 अस्तीदमधिमन्थनं ३, २९, १
 अस्तु औषद् पुरो १, १३९, १; साम. ४६१

अस्तेव सु प्रतरं १०, ४२, १; अथर्व. २०, ८९, १
 अस्तोद्वं स्तोम्या १, १२४, १३
 अस्थुरु चित्रा उपसः ४, ५१, २
 अस्मभ्यं रोदसी रयिं ९, ७, ९; साम. ११३६
 अस्मभ्यं वाजिनीवसू ८, ५, १२
 अस्मभ्यं सु त्वामिन्द्र १०, १३३, ७
 अस्मभ्यं सु वृषण्वसू ८, २६, १५
 अस्मभ्यं गातुवित्तमः ९, १०६, ६
 अस्मभ्यं तद्विदो अन्नयः २, ३८, ११
 अस्मभ्यं तद्वसो दानाय २, १३, १३; १४, १२
 अस्मभ्यं तां अपा वृषि ४, ३१, १३
 अस्मभ्यं त्वा वसुविदं ९, १०४, ४; साम. ५७५
 अस्मभ्यमिदविन्द्रयुः ९, २, ९; साम. १०४६
 अस्मा-अस्मा इदन्धसो ६, ४२, ४; साम. १४४३
 अस्मा इत्काण्यं वचः ५, ३९, ५
 अस्मा इदु र्नाश्विद् १, ६१, ८; अथर्व. २०, ३५, ८
 अस्मा इदु त्यदनु १, ६१, १५; अथर्व. २०, ३५, १५
 अस्मा इदु त्यमुपमं १, ६१, ३; अथर्व. २०, ३५, ३
 अस्मा इदु त्वष्टा तक्षत् १, ६१, ६; अथर्व. २०, ३५, ६
 अस्मा इदु प्र तवसे तुराय १, ६१, १; अथर्व. २०, ३५, १;
 नि. ५, ११
 अस्मा इदु प्र भरा १, ६१, १२; अथर्व. २०, ३५, १२;
 नि. ६, २०
 अस्मा इदु प्रय इव १, ६१, २; अथर्व. २०, ३५, २
 अस्मा इदु ससिमिव १, ६१, ५; अथर्व. २०, ३५, ५
 अस्मा इदु स्तोमं १, ६१, ४; अथर्व. २०, ३५, ४
 अस्मा उक्थाय पर्वतस्य ५, ४५, ३
 अस्मा उ ते महि महे ६, १, १०; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ४
 अस्मा उषास आतिरंत ८, ९६, १
 अस्मा ऊ पु प्रभूतये ८, ४१, १
 अस्मा एतद्विष्य चैव ६, ३४, ४
 अस्मा एतन्महागूषं ६, ३४, ५
 अस्माकं व इन्द्रमुग्रमसि १, १२९, ४
 अस्माकं शिप्रिणीनां १, ३०, ११
 अस्माकं सु रथं पुर ८, ४५, ९
 अस्माकं जोष्यध्वरं ४, ९, ७
 अस्माकं त्वा मतीनां ४, ३२, १५
 अस्माकं त्वा सुतां उप ८, ६, ४२
 अस्माकं देवा उभयाय १०, ३७, ११
 अस्माकं घृण्णुया रथो ४, ३१, १४
 अस्माकमग्ने अध्वरं ५, ४, ८

अस्माकमग्ने मघवत्सु दीविष्ठा १, १४०, १०
अस्माकमग्ने मघवत्सु धास्या ६, ८, ६; तै. सं. १, ५, ११, २
अस्माकमन्न पितरः ४, ४२, ८
अस्माकमन्न पितरो मनुष्या ४, १, १३
अस्माकमद्य वामयं ८, ५, १८
अस्माकमद्यान्तमं ८, ३३, १५
अस्माकमाशुर्वर्धय ३, ६२, १५
अस्माकमित्सु शृणुहि ४, २२, १०
अस्माकमिन्द्रः समृतेषु १०, १०३, ११; साम. १८५९;
अथर्व. १९, १३, ११; वा. य. १७, ४३; तै. सं.
४, ६, ४, ३
अस्माकमिन्द्र दुष्टं ५, ३५, ७
अस्माकमिन्द्र भूतु ते ६, ४५, ३०
अस्माकमिन्द्रावरुणा भरे ७, ८९, ९
अस्माकमिन्द्रेहि नो ५, ३५, ८
अस्माकमुत्तमं कृषि ४, ३१, १५
अस्माकमूर्जा रथं १०, २६, ९
अस्माकं मित्रावरुणावतम् १, ३१, १
अस्माकेभिः सत्वभिः २, ३०, १०
अस्मादहं तविषादीषमाणः १, १७१, ४
अस्माँ अवंतु ते शतं ४, ३१, १०
अस्माँ भविष्यति विश्वहेन्द्र ४, ३१, १२
अस्माँ हृदा वृणीष्व ४, ३१, ११
अस्यान्तसमर्थं पवमान ९, ८५, २
अस्यान्तसु तन्न चोदय १, ९, ६; अथर्व. २०, ७१, १२
अस्मिन् इन्द्र पृथुतो १०, ३८, १
अस्मिन्पदे परमे १, ३५, १४
अस्मिन्पदे अदाभ्या ५, ७५, ८
अस्मिन्समुद्रे अधुत्तर १०, ९८, ६
अस्मिन्स्वेऽतच्छकपूत १०, १३२, ५
अस्मे आ वहतं रयिं ८, ५, १५
अस्मे इन्द्र सचा सुते ८, ९७, ८
अस्मे इन्द्रावृहस्पति ४, ४९, ४; तै. सं. ३, ३, ११, १
अस्मे इन्द्रावरुणा विश्ववारं ७, ८४, ४
अस्मे इन्द्रो वरुणो ७, ८२, १०; ८३, १०
अस्मे ऊ पु वृषणा १, १८४, २
अस्मे तदिन्द्रावरुणा ३, ६२, ३
अस्मे ता त इन्द्र सन्तु १०, २२, १३
अस्मे धेहि शुमतीं १०, ९८, ३
अस्मे धेहि शुमयशो ९, ३२, ६
अस्मे धेहि अवो बृहत् १, ९, ८; अथर्व. २०, ७१, १४

अस्मे प्र यंधि मघवन् ३, ३६, १०; नि. ६, ७
अस्मे रयिं न स्वयं १, १४१, ११
अस्मे रायो दिवेदिवे ४, ८, ७
अस्मे रुद्रा मेहना ८, ६३, १२; वा. य. ३३, ५०
अस्मे वसं परि वंतं १, ७२, २
अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ४, २२, ९
अस्मे वसुनि धारय ९, ६३, ३०
अस्मे वीरो मरुतः ७, ५६, २४
अस्मे श्रेष्ठेभिर्भानुभिः ७, ७७, ५
अस्मे सा वा माध्वी रातिः १, १८४, ४
अस्मे सोम श्रियमधि १, ४३, ७
अस्मै तिस्रो अग्नय्याय २, ३५, ५
अस्मै ते प्रतिहर्यते ८, ४३, २
अस्मै बहूनामवसाय २, ३५, १२
अस्मै भीमाय नमसा १, ५७, ३; अथर्व. २०, १५, ३
अस्मै वयं यद्वावान ६, २३, ५
अस्य क्रत्वा विचेतसो ५, १७, ४
अस्य घा वीर ईवतो ४, १५, ५
अस्य ते सख्ये वयं ९, ६१, २९; साम. ७७९
अस्य ते सख्ये वयमियक्षंतः ९, ६६, १४
अस्य त्रितः क्रतुना १०, ८, ७
अस्य त्वेषा अजरा अस्य १, १४३, ३
अस्य देवस्य मीळुषः ७, ४०, ५
अस्य देवस्य संसदि ७, ४, ३
अस्य पिव क्षुमतः १०, ११६, २
अस्य पिबतमश्विना ८, ५, १४
अस्य पिव यस्य जज्ज्ञान ६, ४०, २
अस्य पीत्वा मदानां देवो ८, ९२, ६
अस्य पीत्वा मदानामिन्द्रो ९, २३, ७
अस्य पीत्वा शतक्रतो १, ४, ८; अथर्व. २०, ६८, ८
अस्य प्र जातवेदसो १०, १८८, २
अस्य प्रजावती गृहे ८, ३१, ४
अस्य प्रस्तामनु युतं ९, ५४, १; साम. ७५५; वा. य.
३, १६; तै. सं. १, ५, ५, १
अस्य प्रेषा हेमना ९, ९७, १; साम. ५२६; १३९९
अस्य मदे पुरु वर्षासि ६, ४४, १४
अस्य मदे स्वयं दा क्रताय १, १२१, ४
अस्य मदानो मध्वो २, १९, २
अस्य मे घावापृथिवी २, ३२, १
अस्य यामासो बृहतो १०, ३, ४
अस्य रणवा स्वस्येव पुष्टिः २, ४, ४

अस्य वामस्य पलितस्य १, १६४, १; अथर्व. ९, ९, १;
नि. ४, २६

अस्य वासा उ अर्चिषा ५, १७, ३

अस्य वीरस्य बर्हिषि १, ८६, ४

अस्य वृष्णो व्योदन ८, ६३, ९

अस्य वो ह्यवसा ९, ९८, ८

अस्य व्रतानि नाष्टवे ९, ५३, ३; साम. १७१६

अस्य व्रते सजोषसो ९, १०२, ५

अस्य शासुरुभयासः १, ६०, २

अस्य शुष्मासो दृढशानपवे १०, ३, ६

अस्य श्रवो नद्यः सप्त १, १०२, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, २

अस्य श्रिये समिधानस्य ४, ५, १५

अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य ४, १, ६

अस्य श्रोषत्वा भुवः १, ८६, ५

अस्य श्लोको दिवीषते १. १९०, ४

अस्य सुवानस्य मन्दिनः २, ११, २०

अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः १, १२२, ८

अस्य स्तोमेभिरौशिजः १०, ९९, ११

अस्य स्तोमे मघोनः ५. १६, ३

अस्य हि स्वयशस्तरः ५, १७, २

अस्य हि स्वयशस्तरं ५, ८२, २

अस्या ऊ पु ण उप सातये १, १३८, ४; नि. ४, २५

अस्याजरासो दमां १०, ४६, ७; वा. य. ३३, १; तै. ब्रा. २, ७, १२, १

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा प्रमं ९, १०६, ३; साम. ६९६

अस्येदिन्द्रो मदेष्वा विश्वा ९, १, १०

अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यंश ८, ३, ८; साम. १५७४;
अथर्व. २०, ९९, २; वा. य. ३३, ९७

अस्येदु त्वेषसा १, ६१, ११; अथर्व. २०, ३५, ११

अस्येदु प्र ब्रूहि पूण्याणि १. ६१, १३; अथर्व. २०, ३५, १३

अस्येदु भिषा गिरयश्च १, ६१, १४; अथर्व. २०, ३५, १४

अस्येदु मातुः सवनेषु १, ६१, ७; अथर्व. २०, ३५, ७;
नि. ५, ४

अस्येदेव प्र रिरिचे १, ६१, ९; अथर्व. २०, ३५, ९; तै. सं. २, ४, १४, २

अस्येदेव शवसा शुषन्तं १, ६१, १०; अथर्व. २०, ३५, १०

अस्येदेवा सुमतिः पप्रथाना १०, ३१, ६

अस्वप्नजस्तरणयः ४, ४, १२; तै. सं. १, २, १४, ५

अस्वापयद्भीतये ४, ३०, २१

अहं रन्ध्रयं सृगयं १०, ४९, ५

अहं राजा वरुणो मघं ४, ४२, २

अहं राष्ट्री संगमनी १०, १२५, ३; अथर्व. ४, ३०, २

अहं रुद्राय धनुरा १०, १२५, ६; अथर्व. ४, ३०, ५

अहं रुद्रेभिर्वसुभिः १०, १२५, १; अथर्व. ४, ३०, १

अहं सप्त खवतो १०, ४९, ९

अहं सप्तहा नहुषो १०, ४९, ८

अहं स यो नवचास्त्वं १०, ४९, ६

अहं सुवे पितरमस्य १०, १२५, ७; अथर्व. ४, ३०, ७

अहं सूर्यस्य परि यामि १०, ४९, ७

अहं सो अस्मि यः पुरा १, १०५, ७

अहं सोममाहनसं १०, १२५, २; अथर्व. ४, ३०, ६

अहं हि ते हरिवो ब्रह्म ८, ५३, ८

अहं हुवान आर्क्षं ८, ७४, १३

अहं होता न्यसीदं १०, ५२, २

अहं केतुरहं मूर्धा १०, १५९, २

अहं गर्भमदधां १०, १८३, ३

अहं गुड्गुभ्यो अतिथिग्वं १०, ४८, ८

अहं च त्वं च वृत्रहन् ८, ६२, ११; तै. सं. ७, ४, १५, १;
नि. १, ४

अहं चन तस्मूरिभिः ६, २६, ७

अहं तदासु धारयं १०, ४९, १०

अहं तष्टेन वन्धुरं १०, ११२, ५

अहं ता विश्वा चकरं ४, ४२, ६

अहं दां गृणते पूर्यं १०, ४९, १

अहन्नहिं परिशयानं ३, ३२, ११; शत. ब्रा. ४, ५, ३, ३

अहन्नहिं पर्वते शिभ्रियाणं १, ३२, २; अथर्व. ७, ५, ६;
तै. ब्रा. २, ५, ४, २

अहन्निन्द्रो अदहवमि ४, २८, ३

अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसं १, ३२, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३;
नि. ६, ४

अहन्वृत्रसृचीषमः ८, ३२, २६

अहमस्कं कवये १०, ४९, ३

अहमपो अपिन्वसुक्षमाणा ४, ४२, ४

अहमस्मि महामहो १०, ११९, १२

अहमस्मि सपत्नहेन्द्र १०, १६६, २

अहमस्मि सहमाना १०, १४५, ५; अथर्व. ३, १८, ५

अहमिद्धि पितुष्परि ८, ६, १०; साम. १५२, १५००;
अथर्व. २०, ११५, १

अहमिन्द्रो न परा जिग्य १०, ४८, ५

अहमिन्द्रो रोधो वक्षो १०, ४८, २

अहमिन्द्रो वरुणस्ते महि ४, ४२, ३

अहमेतं गव्ययमश्वयं १०, ४८, ४
 अहमेताच्छाश्वसतो १०, ४८, ६
 अहमेव वात इव १०, १२५, ८; अथर्व. ४, ३०, ८
 अहमेव स्वयमिदं १०, १२५, ५; अथर्व. ४, ३०, ३
 अहं पितेव वेतसू १०, ४९, ४
 अहं पुरो मंदसानो ४, २६, ३
 अहं प्रत्नेन मन्मना ८, ६, ११; साम. १५०१; अथर्व.
 २०, ११५, २
 अहं भुवं वसुनः १०, ४८, १
 अहं भूमिसव्दामार्याव ४, २६, २
 अहं मनुभवं सूर्यश्चाहं ४, २६, १
 अहश्च कृष्णमहरर्जुनं ६, ९, १; नि. १, २१
 अहस्ता यदपदी १०, २२, १४
 अहानि गुध्राः पर्याव १, ८८, ४
 अहा यदिन्द्र सुदिना ७, ३०, ३
 अहाव्यग्रे हविरास्ये १०, ९१, १५; वा. य. २०, ७९;
 तै. ब्रा. १, ४, २, १
 अहितेन चिद्वता ८, ६२, ३
 अहिरिव भोगैः पर्येति ६, ७५, १४; वा. य. २९, ५१;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, १५
 अहेळता मनसा श्रुष्टिं २, २३, ३
 अहेळमान उप याहि ६, ४१, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 अहेम यज्ञं पथासुराणा ७, ७३, ३
 अहेयातारं कमपश्यदू १, ३२, १४
 आकरे वसोर्जरिता ३, ५१, ३
 आ कलशा अनूपत ९, ६५, १४
 आ कलशेषु धावति पवित्रे ९, १७, ४
 आ कलशेषु धावति श्येनः ९, ६७, १४
 आर्क्षीं सूर्यस्य रोपनात् १, १४, ९
 आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः १, ३५, २; वा. य. ३३, ४३;
 ३४, ३१; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आकेनिपासो अहभिः ४, ४५, ६
 आ क्रन्दय बलमोजो ६, ४७, ३०; अथर्व. ६, १२६, २;
 वा. य. २९, ५६; तै. सं. ४, ६, ७, ७
 आक्षिप्स्वास्वपरा ३, ५५, ५
 आ क्षोदो महि वृत्तं ६, १७, १२
 आक्षययावानो वहन्ति ८, ७, ३५
 आगधिता परिगधिता १, १२६, ६; नि. ५, १५
 आ गन्ता मा रिषयत् ८, २०, १; साम. ४०१
 आगन्देव ऋतुभिर्वर्धतु ४, ५३, ७
 आगन्तुभूणामिह ४, ३५, २

आगन्म वृत्रहन्तमं ८, ७४, ४; साम. ८९
 आ गावो अगमन्नुत ६, २८, १; अथर्व. ४, २१, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ८, ११
 आ गोमता नासत्या रथेन ७, ७२, १
 आ रना अग्न इहावसे १, २२, १०
 आग्निं न स्ववृक्तिभिः १०, २१, १; साम. ४२०
 आग्निरगामि भारतो ६, १६, १९
 आग्ने गिरो दिव आ ७, ३९, ५
 आग्ने याहि मरुत्सखा ८, १०३, १४
 अग्ने वह वरुणं १०, ७०, ११
 आग्ने वह हृदिराया ७, ११, ५
 आग्ने स्थूरं रथि भर १०, १५६, ३; साम. १५२९
 आगमन्नाप उशतीर्बहिः १०, ३०, १५
 आ ग्रावभिरहन्येभिः ५, ४८, ३
 आ घ त्वावाँ त्मना १, ३०, १४; साम. १०८५; अथर्व.
 २०, १२२, २
 आ घा गमद्यदि श्रवत् १, ३०, ८; साम. ७४५; अथर्व.
 २०, २६, २
 आ घा ता गच्छानुत्तरा १०, १०, १०; अथर्व. १८, १, ११;
 नि. ४, २०
 आ घा ये अग्निमिन्धते ८, ४५, १; साम. १३३; १३३८;
 वा. य. ७, ३२; तै. ब्रा. २, ४, ५, ७; नि. ६, १४
 आ घा वोषेव सूनरी १, ४८, ५
 आ च त्वामेता वृषणा ३, ४३, ४
 आ वन त्वा चिकित्सामो ८, ९१, ३
 आ च नो बहिः सदता ७, ५९, ६
 आ चर्षणिग्रा वृषभो १, १७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 आ च वहसि ताँ इह १, ७४, ६
 आ चष्ट आसां पाथो ७, ३४, १०; नि. ६, ७
 आ चिकितान सुक्रत् ५, ६६, १
 आच्या जानु दक्षिणतो १०, १५, ६; अथर्व. १८, १, ५२;
 वा. य. १९, ६२
 आच्छद्विधानैर्गुपितः १०, ८५, ४; अथर्व. १४, १, ५
 आ जिह्वन्ति सान्वेषां ६, ७५, १३; वा. य. २९, ५०;
 तै. सं. ४, ६, ५; नि. ९, २०
 आ जनं खेषसंदशं १०, ६०, १
 आ जनाय द्रुहणे ६, २२, ८; अथर्व. २०, ३६, ८
 आ जागृविर्विप्र ऋता ९, ९७, ३७; साम. १३५७
 आ जातं जातवेदसि ६, १६, ४२; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ जामिरत्के अव्यत ९, १०१, १४; साम. १३८७
 आजासः पूषणं रथे ६, ५५, ६
 आजितुरं सपतिं विश्व ८, ५३, ६

आजिपते नृपते त्वमिद्धि ८, ५४, ६
 आ जुहोता दुवस्यता ५, २८, ६; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 आ जुहोता स्वध्वरं ३, ९, ८; नि. ४, १४
 आजुहान ईड्यो वंघः १०, ११०, ३; अथर्व. ५, १२, ३;
 वा. य. २९, २८; तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ८
 आजुहानो न ईड्यो देवा १, १८८, ३
 आजनगन्धि सुरभि १०, १४६, ६; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 आ त इन्द्रो मदाय कं ९, ६२, २०
 आ त इन्द्र महिमानं ८, ६५, ४
 आ त एता वचोयुजा ८, ४५, ३९
 आ त एतु मनः पुनः १०, ५७, ४; वा. य. ३, ५४; तै. सं.
 १, ८, ५, २
 आ तक्षत सातिमस्मभ्यं १, १११, ३
 आ तत्त इन्द्रायवः १०, ७४, ४; वा. य. ३३, २८
 आ तत्ते दस्त्रमंतुमः १, ४२, ५
 आ तं भज सौश्रवेषु १०, ४५, १०; वा. य. १२, २७;
 तै. सं. ४, २, २, ३
 आ तिष्ठतं सुवृतं यो रथः १, १८३, ३
 आतिष्ठन्तं परि विश्वे ३, ३८, ४; अथर्व. ४, ८, ३; वा. य.
 ३३, २२; तै. ब्रा. २, ७, ८, १
 आ तिष्ठ रथं वृषणं १, १७७, ३
 आ तिष्ठ वृत्रहन्त्रं १, ८४, ३; वा. य. ८, ३३; तै. सं.
 १, ४, ३७, १
 आ तू गहि प्र तु द्रव ८, १३, १४
 आ तू न इन्द्रो शतदातु ९, ७२, ९
 आ तू न इन्द्र कौशिक १, १०, ११
 आ तू न इन्द्र क्षुमन्तं ८, ८१, १; साम. १६७; ७२८
 आ तू न इन्द्र मन्त्राग् ३, ४१, १; अथर्व. २०, २३, १
 आ तू न इन्द्र वृत्रहन् ४, ३२, १; साम. १८१; वा. य.
 ३३, ६५
 आ तू भर माकिरेत ३, ३६, ९; तै. सं. १, ७, १३, ३
 आ तू पिञ्च कण्वमतं ८, २, २२
 आ तू पिञ्च हरिमिन्द्रो १०, १०१, १०; नि. ४, १९
 आ तू सुशिप्र दम्पते ८, ६९, १६; अथर्व. २०, ९२, १३
 आ ते अग्न इधीमहि ५, ६५, ४; साम. ४१९; १०२२; अथर्व.
 १८, ४, ८८; तै. सं. ४, ४, ४, ६
 आ ते अग्न ऋचा हविः ५, ६, ५; साम. १०२३; तै. सं.
 ४, ४, ४, ६
 आ ते अग्न ऋचा हविः ६, १६, ४७
 आ ते कारो शृणवामा ३, ३३, १०; नि. २, २७
 आ ते दक्षं वि रोचना ८, ९३, २६

आ ते दक्षं मयोभुवं ९, ६५, २८; साम. ४९८; ११३७
 आ ते दधामीन्द्रियं ८, ९३, २७
 आ तेन यातं मनसो १०, ३९, १२
 आ ते पितर्मरुतां सुन्न २, ३३, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 आ ते मह इन्द्रोद्युम ७, २५, १; तै. सं. १, ७, १३, २
 आ ते रथस्य पूषन् १०, २६, ८
 आ ते रुचः पवमानस्य ९, २६, २४
 आ ते वत्सो मनो यमत् ८, ११, ७; साम. ८; ११६६;
 वा. य. १२, ११५
 आ ते वृषन् वृषणो ६, ४४, २०
 आ तेऽवो वरेण्यं ५, ३५, ३
 आ ते शुष्मो वृषभ एतु ६, १९, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १;
 ८, ५, ९
 आ ते सपर्यु जवसे ३, ५०, २
 आ ते सिञ्चामि कुक्ष्योः ८, १७, ५; अथर्व. २०, ४, २
 आ ते सुपर्णा अभिनन्तं एवैः १, ७९, २; तै. सं. ३, १, ११, ५
 आ ते स्वस्तिमीमह ६, ५६, ६
 आ ते हनू हरिवः शूरशिप्रे ५, ३६, २
 आत्मन्वज्जभो दुह्यते ९, ७४, ४
 आत्मा ते वातो रज ७, ८७, २
 आत्मा देवानां भुवनस्य १०, १६८, ४
 आत्मानं ते मनसा रादजा १, १६३, ६; वा. य. २९, १७;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 आत्मा पितुस्तनूवांसः ८, ३, २४
 आत्मा यज्ञस्य रक्षा ९, ६, ८
 आ त्वश्च सधस्तुतिं ८, १, १६
 आ त्वश्च सबर्दुधां ८, १, १०; साम. २९५
 आ त्वशन्नवा गहि ८, ८२, ४
 आ त्वा कण्वा अहूषत १, १४, २
 आ त्वा कण्वा इहावसे ८, ३४, ४
 आ त्वागमं शन्तातिभिः १०, १३७, ४; अथर्व. ४, १३, ५
 आ त्वा गिरोरधीरिवास्थुः ८, ९५, १; साम. ३४९
 आ त्वा गीर्भिर्महामुक्तं ८, ६५, ३
 आ त्वा गोभिरिव व्रजं ८, २४, ६
 आ त्वा प्रावा वदन्निह ८, ३४, २; साम. १८०९
 आ त्वा जुवो रारहाणा अभि १, १३४, १
 आ त्वा बृहन्तो हरयो ३, ४३, ६
 आ त्वा ब्रह्मयुजा हरी ८, १७, २; साम. ६६७; अथर्व.
 २०, ३, २; ३८, २; ४७, ८
 आ त्वा मदच्युता हरी ८, ३४, ९

आ त्वा रथं यथोतये ८, ६८, १; साम. ३५४; १७७१;
 नि. ५, ३
 आ त्वा रथे हिरण्यये ८, १, २५; साम. १३९२
 आ त्वा रथं न जिघ्र्यो ८, ४५, २०; नि. ३, २१
 आ त्वा वहन्तु हरयो १, १६, १
 आ त्वा विप्रा अचुच्युः १, ४५, ८
 आ त्वा विशन्वशावः १, ५, ७; अथर्व. २०, ६९, ५
 आ त्वा विशन्विवन्दवः ८, ९२, २२; साम. १९७; १६६०
 आ त्वा शुक्रा अचुच्युः ८, ९५, २
 आ त्वा सहस्रमा शतम् ८, १, २४; साम. २४५; १३९१
 आ त्वा सुतास हृन्दवो ८, ४९, ३
 आ त्वा हरयो वृषणो ६, ४४, १९
 आ त्वा हर्यंतं प्रयुजो १०, ९६, १२; अथर्व. २०, ३२, २
 आ त्वाहार्षमंतोधि १०, १७३, १; अथर्व. ६, ८७, १;
 वा. य. १२, ११; तै. सं. ४, २, १, ४; तै. ब्रा.
 २, ४, २, ८
 आ त्वा होता मनुर्हितो ८, ३४, ८
 आ त्वेता नि षीदत १, ५, १; साम. १६४; ७४०; अथर्व.
 २०, ६८, ११
 आत्सोम इंद्रियो रसो ९, ४७, ३
 आथर्वणायाश्निना दधीचे १, ११७, २२
 आ दक्षिणा सृजते ९, ७१, १
 आदक्षिराः प्रथमं दधिरे १, ८३, ४; अथर्व. २०, २५, ४
 आ दधिकाः शवसा ४, ३८, १०; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 नि. १०, ३१
 आ दशभिर्विवस्वत ८, ७२, ८
 आदस्य ते ध्वसयंतो १, १४०, ५
 आदस्य शुधिमणो रसे ९, १४, ३
 आ दस्युष्मा मनसा ४, १६, १०
 आदह स्वधामनु १, ६, ४; साम. ८५१; अथर्व. २०, ४०, ३;
 ६९, १२
 आदाय इयेनो अभरत् ४. २६, ७; नि. ११, १
 आदारो वां मतीनां १, ४६, ५
 आदिक्ते अस्य वीर्यस्य १, १३१, ५; अथर्व. २०, ७५, ३
 आदिक्ते विश्वे क्रतुं १, ६८, ३
 आदित्यश्चा बुभुधाना ४, १, १८
 आदिप्रत्नस्य रेतसो ८, ६, ३०; साम. २०
 आदित्या अव हि ख्यता ८, ४७, ११
 आदित्यानां तसूनां १०, ४८, ११
 आदित्यानामवसा ७, ५१, १; तै. सं. २, १, ११, ६
 आदित्या रुद्रा वसवो सुनीथा ३, ८, ८

आदित्या रुद्रा वसवो ७, ३५, १४; अथर्व. १९, ११, ४
 आदित्या विश्वे मरुतश्च ७, ५१, ३
 आदित्यासो अति स्त्रिधो १०, १२६, ५
 आदित्यासो अदितयः ७, ५२, १
 आदित्यासो अदितिः ७, ५१, २
 आदित्यैरिन्द्रः सगणो १०, १५७, ३; साम. १११२; अथर्व.
 २०, ६३, २; १२४, ५; तै. आ. १, २७, १
 आदित्यासस्य चर्किरन् ८, ५५, ५
 आदिद्ध नेम इंद्रियं ४, २४, ५
 आदिद्धोतारं वृणते १, १४१, ६
 आदिन्द्रः सत्रा तविपीर १०, ११३, ५
 आदिन्मातृराविशद् १, १४१, ५
 आ दिवस्पृष्टमश्वयुः ९, ३६, ६
 आदीं शवस्यब्रवीद् ८, ७७, २
 आदीं हंसो यथा गणम् ९, ३२, ३; साम. ७७०
 आदीं के चित्पदयमानास ९, ११०, ६; साम. १४९५
 आदीं त्रितस्य योषणो ९, ३२, २; साम. ७७१
 आदीमश्वं न हंतारो ९, ६२, ६; साम. १०१०
 आदू मे निवरो भुवत् ८, ९३, १५
 आदू नु ते अनु क्रतुं ८, ६३, ५
 आदध्नोति हविष्कृति १, १८, ८
 आ देवानामग्रयावेह १०, ७०, २
 आ देवानामपि पन्थां १०, २, ३; अथर्व. १९, ५९, ३;
 तै. सं. १, १, १४, ३
 आ देवानामभवः केतुरमे ३, १, १७
 आ देवो ददे बुध्न्या ७, ६, ७
 आ देवो दूतो अजिरः १०, ९८, २
 आ देवो यातु सविता ७, ४५, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, १
 आ दैव्यानि पार्थिवानि ५, ४१, १४
 आ दैव्यानि व्रता चिकित्वा १, ७०, २
 आ दैव्या वृणीमहे ७, ९७, २
 आद्य रथं भानुमो ५, १, ११
 आ यां तनोषि रदिमभिः ४, ५२, ७
 आद्रोदसी वितरं विष्कंभा ५, २९, ४
 आ द्वाभ्यां हरिभ्यां २, १८, ४; नि. ७, ६
 आ द्विबर्हा अमिनो १०, ११६, ४
 आ धर्णसिर्वृहद्विवो ५, ४३, १३
 आ धावता सुहस्त्यः ९, ४६, ४; नि. २, ५
 आधीषमाणायाः पतिः १०, २६, ६
 आ धूवैस्मै दधाता ७, ३४, ४
 आ धेनवः पयसा ५, ४३, १

आ धेनवो धुनयन्ताम् ३, ५५, १६
 आ धेनवो मामतेयं १, १५२, ६
 आध्रेण चित्तद्वेकं ७, १८, १७
 आ न इलाभिर्विदधे १, १८६, १; वा. य. ३३, ३४; ४७
 आ न इन्द्रो महीमिषं ९, ६५, १३
 आ न इन्द्रो शतग्विनं ९, ६७, ६
 आ न इन्द्रो शतग्विनं गवां ९, ६५, १७; साम. ८३५
 आ न इन्द्र पृथसे १०, २२, ७
 आ न इन्द्र महीमिषं ८, ६, २३
 आ न इन्द्रावृहस्पती ४, ४९, ३
 आ न इन्द्रो दूरादा ४, २०, १; वा. य. २०, ४८
 आ न इन्द्रो हरिभिर्या ४, २०, २; वा. य. २०, ४९
 आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं १, १५७, ४
 आ नः पवस्व धारया ९, ३५, १
 आ नः पवस्व वसुमद् ९, ६९, ८
 आ नः पूषा पवमानः ९, ८१, ४
 आ नः प्रजां जनयतु १०, ८५, ४३
 आ नः शुष्मं नृषाण्यं ९, ३०, ३
 आ नः सहस्रशो भरा ८, ३४, १५
 आ नः सुतास इन्द्रवः ९, १०६, ९; साम. १३२८
 आ नः सोम पवमानः किरा ९, ८१, ३
 आ नः सोमं पवित्र आ ९, ६२, २१
 आ नः सोम संयतं ९, ८६, १८; साम. ११५४
 आ नः सोम सहो जुवो ९, ६५, १८; साम. ८३४
 आ नः सोमे स्वध्वर ८, ५०, ५
 आ नपातः शत्रसो ४, ३४, ६
 आ नस्तुजं रयिं ३, ४५, ४
 आ नस्ते गन्तु मत्सरः १, १७५, २; साम. १४३३
 आ न स्तुत उप वाजेभिः ४, २९, १
 आ न स्तोममुप द्रवत् ८, ५, ७
 आ न स्तोममुप द्रविध्यानो ८, ४९, ५
 आ नामभिर्मरुतो वक्षि ५, ४३, १०
 आ नार्यस्य दक्षिणा ८, २४, २९
 आ नासत्या गच्छतं हूयते १, ३४, १०
 आ नासत्या त्रिभिः १, ३४, ११; वा. य. ३४, ४७
 आ निरेकमुत प्रियं ८, २४, ४
 आ निवर्तनं वर्तय १०, १९, ८; तै. सं. ३, ३, १०, १
 आ निवर्तं नि वर्तय पुनः १०, १९, ६
 आ नूनं यातमश्विना रथेन ८, ८, २
 आ नूनं यातमश्विनाश्वभिः ८, ८७, ५
 आ नूनं यातमश्विनेमा ८, ९, १४; अथर्व. २०, १४१, ४

आ नूनं रघुवर्तनिं ८, ९, ८; अथर्व. २०, १४०, ३
 आ नूनमश्विना युवं ८, ९, १; अथर्व. २०, १३९, १
 आ नूनमश्विनोऽर्कपिः ८, ९, ७; अथर्व. २०, १४०, २
 आ नो अग्ने रयिं भर १, ७९, ८; साम. १५२५
 आ नो अग्ने वयोवृधं ८, ६०, ११; साम. ४३
 आ नो अग्ने सुचेतना १, ७९, ९; साम. १५२६; तै. ब्रा. २, ४, ५, ३
 आ नो अथ समनसो ८, २७, ५
 आ नो अश्ववदश्विना ८, २२, १७
 आ नो अश्विना त्रिवृता १, ३४, १२
 आ नो गन्तं रिशादसा ५, ७१, १
 आ नो गन्तं रिशादसेमां ८, ८, १७
 आ नो गन्तं मयोधुवा ८, ८, १९
 आ नो गव्यान्वश्व्या ८, ३४, १४
 आ नो गव्येभिरश्व्यैः ८, ७३, १४
 आ नो गव्येभिरश्व्यैर्वसव्यैः ६, ६०, १४
 आ नो गहि सख्येभिः शिवे ३, १, १९
 आ नो गोत्रा दईहि गोपते ३, ३०, २१
 आ नो गोमन्तमश्विना ८, ५, १०
 आ नो दधिक्राः पथ्यां ७, ४४, ५
 आ नो दिव आ पृथिव्या ७, २४, ३
 आ नो दिवो बृहतः ५, ४३, ११; तै. सं. १, ८, २१, १
 आ नो देवः सविता आग्रमाणो ६, ५०, ८
 आ नो देवः सविता साविशद् १०, १००, ३
 आ नो देव शवसा ७, ३०, १
 आ नो देवानामुप वेतु १०, ३१, १
 आ नो देवेभिरुप देवहृतिं ७, १४, ३
 आ नो देवेभिरुप यातं ७, ७२, २
 आ नो शुम्नैरा श्रवोभिः ८, ५, ३२
 आ नो द्रप्सा मधुमन्तो १०, ९८, ४
 आ नो नावा मतीनां १, ४६, ७
 आ नो नियुद्धिः शतिनीभिः ७, ९२, ५; वा. य. २७, २८; तै. ब्रा. २, ८, १, २
 आ नो नियुद्धिः शतिनीभिः १, १३५, ३
 आ नो बर्हिः सधमादे १०, ३५, १०
 आ नो बर्हिं रिशादसो १, २६, ४
 आ नो बृहन्ता बृहतीभिः ४, ४१, ११
 आ नो ब्रह्माणि मरुतः २, ३४, ६
 आ नो भज परमेषु १, २७, ५; साम. १४९९
 आ नो भद्राः क्रतवो यंतु १, ८९, १; वा. य. २५, १४; नि. ४, १९

आ नो भर दक्षिणेनाभि ८, ८१, ६
आ नो भर भगमिंद्र ३, ३०, १९; तै. ब्रा. २, ५, ४, १;
नि. ६, ७
आ नो भर वृषणं शुष्मं ६, १९, ८
आ नो भर व्यंजनं ८, ७८, २
आ नो मखस्य दावने ८, ७, २७
आ नो महीभरमति ५, ४३, ६
आ नो मित्र सुदीतिभिः ५, ६४, ५
आ नो मित्रावरुणा वृतेः ३, ६२, १६; साम. २२०, ६६३;
वा. य. २१, ८; तै. सं. १, ८, २२, ३
आ नो मित्रावरुणा हव्यजुष्टि ७, ६५, ४; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
आ नो यज्ञं दिविस्पृशं ८, १०१, ९; वा. य. ३३, ८५
आ नो यज्ञं नमोवृधं ३, ४३, ३
आ नो यज्ञं भारती १०, ११०, ८; अथर्व. ५, १२, ८;
वा. य. २९, ३३; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १३
आ नो यज्ञाय तक्षत १, १११, २
आ नो यातं दिवस्पृशं ८, ८, ४
आ नो यातं दिवो अच्छा ४, ४४, ५; अथर्व. २०, १४३, ५
आ नो यातमुपश्रुति ८, ८, ५
आ नो याहि परावतो ८, ६, ३६
आ नो याहि महेमते ८, ३४, ७
आ नो याहि सुतावतो ८, १७, ४; अथर्व. २०, ४, १
आ नो याष्टुपश्रुति ८, ३४, ११
आ नो रत्नानि विभ्रता ५, ७५, ३; साम. १७४५
आ नो रथि मदच्युतं ८, ७, १३
आ नो राधांसि सवित ७, ३७, ८
आ नो रुद्रस्य सूनवो ६, ५०, ४
आ नो वायो महे तने ८, ४६, २५
आ नो विश्व आस्रं १, १८६, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
आ नो विश्वान्यश्विना ८, ८, १३
आ नो विश्वाभिरुतिभिः सजोषा ७, २४, ४; तै. ब्रा.
२, ४, ३, ६; ७, १३, ४
आ नो विश्वाभिरुतिभिरश्विना ८, ८, १
आ नो विश्वासु हव्य ८, ९०, १; साम. २६९; १४९२;
अथर्व. २०, १०४, ३
आ नो विश्वेषां रसं ८, ५३, ३
आ नो विश्वे सजोषसो ८, ५४, ३
आ नोऽवोभिर्मरुतो १, १६७, २
अत्रिभ्यस्ते १०, १६३, ३; अथर्व. २, ३३, ४; २०, ९६, २०
आन्यं दिवो मातरिश्वा १, ९३, ६; तै. सं. २, ३, १४, २
आप इद्वा उ भेषजी १०, १३७, ६; अथर्व. ३, ७, ५; ६, ९१, ३

आपः पृणीत भेषजं १, २३, २१; १०, ९, ७; अथर्व.
१, ६, ३
आ पक्थासो भलानसो ७, १८, ७
आपथयो विपथयो ५, ५२, १०
आ पप्राथ महिना ८, ७०, ६; साम. ८६३; अथर्व.
२०, ८१, २; ९२, २१
आपपृषी पार्थिवान्युरु ६, ६१, ११
आपपृषी विभावरी ४, ५२, ६
आ पप्रौ पार्थिवं १, ८१, ५
आ परमाभिरुत ६, ६२, ११
आ पर्वतस्य मरुतां ४, ५५, ५
आ पवमान धारय ९, १२, ९; साम. १२०३
आ पवमान नो भरायो ९, २३, ३
आ पवमान सुष्टुतिं ९, ६५, ३; साम. ९०६
आ पवस्व गविष्टये ९, ६६, १५
आ पवस्व दिशां पत ९, ११३, २
आ पवस्व मदिन्तम ९, २५, ६; ५०, ४; साम. १२०८
आ पवस्व महीमिषं ९, ४१, ४; साम. ८९५
आ पवस्व सहस्रिणं रथिं सोम ९, ६३, १; साम. ५०१
आ पवस्व सहस्रिणं रथिं गोमन्तं ९, ६२, १२
आ पवस्व सुवीर्यं ९, ६५, ५; साम. ७८६
आ पवस्व हिरण्यवद् ९, ६३, १८; वा. य. ८, ६३
आ पशुं गासि पृथिवीं ८, २७, २
आ पश्चातान्नासत्या ७, ७२, ५; ७३, ५
आपश्चित्पिप्यु स्तयो ७, २३, ४; अथर्व. २८, १२, ४;
वा. य. ३३, १८
आपश्चिद्स्मै पिन्वन्त ७, ३४, ३
आपश्चिद्धि स्वयशसः ७, ८५, ३
आपानासो विवस्वतो ९, १०, ५; साम. ११२३
आपान्तमन्युः १०, ८९, ५; तै. सं. २, २, १२, ३;
तै. आ. १०, १, ९; नि. ५, १२
आपी वो अस्मे पितरेव १०, १०६, ४
आ पुत्रासो न मातरं ७, ४३, ३
आपूर्णे अस्य कलशः ३, ३२, १५; अथर्व. २०, ८, ३
आ पूषश्चित्रवर्हिषं १, २३, १३
आपो अद्यान्वचारिषं १, २३, २३; १०, ९, ९; वा. य.
२०, २२; तै. सं. १, ४, ४५, ३; ४६, २; तै. ब्रा.
२, ६, ६, ५
आपो अस्मान्मातरः १०, १७, १०; अथर्व. ६, ५१, २;
वा. य. ४, २; तै. सं. १, २, १, १
आपो न देवीरुप यति १, ८३, २; अथर्व. २०, २५, २

आपो न सिंधुमभि यत् १०, ४३, ७; अथर्व. २०, १७, ७
 आपो भूयिष्ठा इत्येको १, १६१, ९
 आपो यं वः प्रथमं ७, ४७, १
 आपो रेवतीः क्षयथा १०, ३०, १२
 आपो ह यद् बृहतीर्विष्व १०, १२१, ७; अथर्व. ४, २, ६;
 वा. य. २७, २५, ३२, ७; तै. सं. २, २, १२, १;
 ४, १, ८, ५; तै. आ. १, २३, ८
 आपो हि ष्ठा मयोभुवः १०, ९, १; साम. १८३७; अथर्व.
 १, ५, १; वा. य. ११, ५०; ३६, १४; तै. सं.
 ४, १, ५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ.
 ४, ४२, ४; १०, १, ११; नि. ९, २७
 आप्यायस्व मद्विन्तम १, ९१, १७; वा. य. १२, ११४;
 तै. सं. १, ४, ३२, १; तै. आ. ३, १७, १
 आप्यायस्व समेतु १, ९१, १६; ९, ३१, ४; वा. य.
 १२, ११२; तै. सं. ३, २, ५, ३; ४, २, ७, ४;
 तांज्य ब्रा. १, ५, ८
 आप्र द्रव परावतो ८, ८२, १
 आप्र द्रव हरिवो ५, ३१, २; नि. ३, २१
 आप्र यात मरुतो ८, २७, ८
 आप्रा रजसि दिव्यानि ४, ५३, ३
 आप्रुषायन्मधुन १०, ६८, ४; अथर्व. २०, १६, ८
 आप्रुदं वृत्रहा ८, ४५, ४; साम. २१६
 आप्रुदमाने उपाके १, १४२, ७
 आप्रुदमाने उपसा ३, ४, ६
 आप्रुतं शिक्षतं वज्रबाहू १, १०९, ७; तै. ब्रा. ३, ६, ११, १
 आप्रुतग्निरुषसां ५, ७६, १; साम. १७५२
 आप्रुताना पार्थिवानि ६, ६, ६
 आप्रुतं भारती भारतीभिः ३, ४, ८; ७, २, ८
 आप्रुतविधेमाग्नये ८, २३, २३
 आप्रुते अथ गीर्भिः ४, १०, ४; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 आप्रुतं स्पृष्टो मिथतीः ६, २५, २; तै. ब्रा. २, ८, ३, ३
 आप्रुत्या सहजा वज्र १०, ८४, ६; अथर्व. ४, ३१, ६
 आप्रुषेण्यं वो मरुतो ५, ५५, ४
 आप्रुगयं प्र १, ११०, २
 आप्रुवो अस्मा असिचन् १०, २९, ७; अथर्व. २०, ७६, ७
 आप्रुनीषामन्तरिक्षस्य १, ११०, ६
 आप्रुन्मसा वरेण्यं ९, ६५, २९; साम. ११३८
 आप्रुन्मस्य सनिष्यंतो ३, २, ४
 आप्रुन्मस्य हरिभिः ३, ४५, १; साम. २४६; १७१८;
 अथर्व. ७, ११७, १; वा. य. २०, ५३; तै. आ.
 १, १२, २

आ मन्येथामा गतं ३, ५८, ४
 आ मा पूषन्नुप ब्रव ६, ४८, १६
 आ मां मित्रावरुणेह ७, ५०, १
 आमासु पक्रमैरय ८, ८९, ७; साम. १४३१; तै. सं.
 १, ६, १२, २; नि. ६, १४
 आ मित्रावरुणा भगं ९, ७, ८; साम. ११३५
 आ मित्रे वरुणे वयं ५, ७२, १
 आमूरज प्रत्यावर्तये ६, ४७, ३१; अथर्व. ६, १२६, ३;
 वा. य. २९, ५७; तै. सं. ४, ६, ६, ७
 आ मे अस्य प्रतीव्यं ८, २६, ८
 आ मे वचांस्युद्यता ८, १०१, ७
 आ मे हवं नासत्याश्विना ८, ८५, १
 आ यं हस्ते न स्वादिनं ६, १६, ४०; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 आ यः पप्रौ जायमान ६, १०, ४
 आ यः पप्रौ आनुना ६, ४८, ६
 आ यः पुरं नार्मिणीम् १, १४९, ३; साम. १७७४
 आ यः सोमेन जठरं ५, ३४, २
 आ यः स्वर्ण आनुना २, ८, ४
 आयं गौः पृथ्वीरुक्मीत् १०, १८९, १; साम. ६३०; १३७६;
 अथर्व. ६, ३१, १; २०, ४८, ४; वा. य. ३, ६;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 आयजी वाजसातमा १, २८, ७; नि. ९, ३६
 आयज्ञैर्देव मर्त्य ५, १७, १
 आयं जना अभिचक्षे ५, ३१, १२
 आयत्तं त्येन्यः ८, ६९, १०; अथर्व. २०, ९२, ७
 आयत्ताकं यशसो ७, ३६, ६
 आयद्वान्वनन्वतः ८, १, ३१
 आयदिद्रश्च दद्वहे ८, ३४, १६
 आयदिषे नृपतिं तेज आनद १, ७१, ८; वा. य. ३३, ११;
 तै. सं. १, ३, १४, ६
 आयद् दुवः शतक्रतु १, ३०, १५; साम. १०८६; अथर्व.
 २०, १२२, ३
 आयद् दुवस्याद् दुवसे न कारुः १, १६५, १४
 आयद्वरी हन्द्र विव्रता १, ६३, २
 आयद्योनिं हिरण्यं वरुण ५, ६७, २
 आयद्योनिं हिरण्यं आशुः ९, ६४, २०
 आयद्गहाव वरुणश्च नावं ७, ८८, ३
 आयद्गं हन्द्र धत्से ८, ९६, ५
 आयद्गं योषणा रथं ८, ८, १०
 आयद्गं सूर्या रथं ५, ७३, ५
 आयद्गमीयक्षसा ५, ६६, ६

आचने ते परायणे १०, १४२, ८; अथर्व. ६, १०६, १
 आयन्तारं महि स्थिरं ८, ३२, १४
 आ यज्ञः पत्नीर्गमन् ७, ३४, २०
 आ यं नरः सदानवो ५, ५३, ६; तै. सं. २, ४, ८, १
 आ यन्मा वेना अरुहन्नुतस्य ८, १००, ५
 आ यन्मे अश्वं २, ४, ५; नि. ६, १७
 आयमद्य सुकृतं प्रातरिच्छ १, १२५, ३
 आ यं पृणन्ति दिवि १, ५२, ४
 आ ययोस्त्रिशतं तना ९, ५८, ४; साम. १०६०
 आ यस्ततन्थ रोदसी ६, १, ११; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 आ यस्तस्यौ भुवनानि ९, ८४, २
 आ यस्ते अग्न हृधते ७, १, ८
 आ यस्ते सर्पिरासुते ५, ७, ९
 आ यस्मिन्ते स्वपाके ६, १२, २
 आ यस्मिन्तस रश्मयः २, ५, २
 आ यस्मिन्हस्ते नर्या ६, २९, २
 आ यस्य ते महिमानं ८, ४६, ३
 आ यातं नहुषस्परि ८, ८, ३
 आ यात मरुतो दिव ५, ५३, ८
 आ यातसुप भूषतं ७, ७४, ३; वा. य. ३३, १८
 आ यातं मित्रावरुणा जुषाणा ७, ६६, १९
 आ यातं मित्रावरुणा सुशस्ति ६, ६७, ३
 आ यार्तिवद्रः स्वपतिः १०, ४४, १; अथर्व. २०, ९४, १
 आ यार्तिवद्रो दिव आ ४, २१, ३
 आ यार्तिवद्रोऽवस उप ४, २१, १; वा. य. २०, ४७
 आ याहि कृणवाम त ८, ६२, ४
 आ याहि पर्वतेभ्यः ८, ३४, १३
 आ याहि पूर्वीरति ३, ४३, २
 आ याहि वनसा स १०, १७२, १; साम. ४४३
 आ याहि वस्या धिया १०, १७२, २
 आ याहि शश्वदुशत ६, ४०, ४
 आ याहि सुषुमा हि ते ८, १७, १; साम. १९१; ६६६; अथर्व.
 २०, ३, १; ३८, १; ४७, ७
 आ याहीम इन्द्रवो ८, २१, ३; साम. ४०२
 आ याह्यसे पथ्या अनु ७, ७, २
 आ याह्यसे समिधानो अर्वा ३, ४, ११; ७, २, ११
 आ याह्यद्रिभिः सुतं ५, ४०, १
 आ याह्यर्था आ परि ८, ३४, १०
 आ याह्यर्वाङ् उप ३, ४३, १
 आयुर्विश्वायुः परि १०, १७, ४; अथर्व. १८, २, ५५;
 तै. आ. ६, १, २

आ युवानः कवयो ६, ४९, ११
 आ यूथेव क्षुमति पश्चा ४, २, १८; अथर्व. १८, ३, २३
 आ ये तन्वन्ति रात्रिभिः १, १९, ८
 आ ये तस्थुः पृषतीषु ५, ६०, २
 आ ये रजांसि तविषीभिः १, १६६, ४
 आ ये विश्वा पार्थिवानि ८, ९४, ९
 आ ये विश्वा स्वपत्यानि तस्थुः १, ७२, ९; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०
 आ यो गोभिः सृज्यत ९, ८४, ३
 आ योनिमग्निर्घृतवन्तम ३, ५, ७
 आ योनिमरुणो रुहत ९, ४०, २; साम. ९२५
 आ यो मूर्धानं पित्रोः १०, ८, ३
 आ यो योनिं देवकृतं ७, ४, ५
 आ यो वना तातृषाणो २, ४, ६
 आ यो विवाय सचथाय १, १५६, ५
 आ यो विश्वानि वार्या ९, १८, ४
 आरङ्गरेव मध्वे १०, १०६, १०
 आ रथिमा सुचेतुनं ९, ६५, ३०; साम. ११३९
 आराच्छत्रुमप बाधस्व १०, ४२, ७; अथर्व. २०, ८९, ७;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ७; नि. ५, २४
 आ राजाना मह क्रतस्य ७, ६४, २
 आ रिख किकिरा कृणु ६, ५३, ७
 आ रुक्मैरा युधा ५, ५२, ६; नि. ६, १६
 आ रुद्रास इन्द्रवन्तः ५, ५७, १; नि. ११, १५
 आरे अवा को निवस्था १०, १०२, १०
 आरे अस्मदमतिमारे ४, ११, ६
 आरे ते गोघ्नसुत १, ११४, १०; तै. सं. ४, ५, १०, ३
 आरे सा वः सुदानवो १, १७२, २
 आरोका इव वेदहो ८, ४३, ३
 आ रोदसी अपृणदा स्वः ३, २, ७; वा. य. ३३, ७५
 आ रोदसी अपृणा जायमान ३, ६, २
 आ रोदसी अपृणादोत १०, ५५, ३
 आ रोदसी बृहती वेविदानः १, ७२, ४
 आ रोदसी हर्यमाणो १०, ९६, ११; अथर्व. २०, ३२, १
 आ रोहत्यायुः १०, १८, ६; अथर्व. १२, २, २४; तै. आ.
 ६, १० १
 आर्चन्त्र मरुतः १, ५२, १५
 आर्द्धिणेणो होत्रम् १०, ९८, ५; नि. २, ११
 आलाक्ता या रुक्षीर्णी ६, ७५, १५
 आ व इन्द्रं क्रिंवि यथा १, ३०, १; साम. २१४
 आ व ऋक्स ऊर्जा १०, ७६, १; नि. ६, २१

आ वंसते मघवा वीरवधश ८, १०३, ९; साम. ८७९
 आवः कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, ३३, १४
 आवः शमं वृषभं तुग्न्या १, ३३, १५
 आ वक्षि देवां इह विप्र २, ३६, ४; अथर्व. २०, ६७, ५
 आ वच्यस्व महि पसरो ९, २, २; साम. १०३८
 आ वच्यस्व सुदक्ष ९, १०८, १०; साम. १०१२
 आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा २, ४३, ३
 आवद्रिद्रं यमुना ७, १८, १९
 आवर्तुतीरध नु १०, ३०, १०
 आवहन्ती पोष्या वार्याणि १, ११३, १५
 आवहन्यरुणीर्जोतिषा ४, १४, ३
 आ वहेथे पराकात् ८, ५, ३१
 आ वां येष्ठाश्विना ५, ४१, ३
 आ वां रथं युवतिः १, ११८, ५
 आ वां रथं दुहिता सूर्यस्य १, ११६, १७
 आ वां रथमवस्थां न्युष्टौ ७, ७१, ३
 आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं १, ११९, १
 आ वां रथो अश्विना १, ११८, १
 आ वां रथो नियुत्वान्वक्षद १, १३५, ४
 आ वां रथो रथानां ५, ७४, ८
 आ वां रथो रोदसी ७, ६९, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 आ वां रथोऽवनिर्न १, १८१, ३
 आ वां राजानावध्वरे ७, ८४, १
 आ वां वयोऽश्वासो ६, ६३, ७
 आ वां वहिष्ठा इह ते ४, १४, ४
 आ वां वाहिष्ठो अश्विना ८, २६, ४
 आ वां विप्र इहावसे ८, ८, ९
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८७, ३
 आ वां विश्वाभिरुतिभिः ८, ८, १८
 आ वां श्येनासो अश्विना वह १, ११८, ४
 आ वां सहस्रं हरय ४, ४६, ३
 आ वां सुम्ने वरिमन् ६, ६३, ११
 आ वां सुम्नैः शंयू इव १०, १४३, ६
 आ वां प्रावाणो अश्विना ८, ४२, ४
 आ वाजा यातोप न ऋभुः ४, ३४, ५
 आ वात वाहि भेषजं १०, १३७, ३; अथर्व. ४, १३, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 आ वातस्य ध्रजतो ७, ३६, ३
 आ वां दानाय वद्वतीय दक्षा १, १८०, ५
 आ वां धियो ववृत्तुरध्वरान् १, १३५, ५
 आ वां नरा मनोयुजो ५, ७५, ६

आ वामगन्धुमतिर्वा १०, ४०, १२; अथर्व. १४, २, ५
 आ वामश्वासः शुचयः १, १८१, २
 आ वामश्वासः सुयुजो ५, ६२, ४
 आ वामश्वासो अभिमातिषाह ६, ६९, ४
 आ वामुपस्थमद्रुहा २, ४१, २१; नि. ९, ३७
 आ वामृताय केशिनीरनुष १, १५१, ६
 आ वां भूषन्क्षितयो जन्म १, १५१, ३
 आ वां मित्रावरुणा हव्यं १, १५२, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 आ वायो भूष छुचिपा ७, २२, १; वा. य. ७, ७; तै. सं.
 १, ४, ४, १; ३, ४, २, १
 आ विंशत्या त्रिंशता २, १८, ५
 आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः १, ८८, १; नि. ११, १४
 आ विवाध्या परिरापः २, २३, ३
 आविरभून्महि माघोर्न १०, १०७, १
 आ विवासन्परावतो ९, ३९, ५; साम. ९०२
 आविशन्कलशं सुतो २, ६२, १९; साम. ४८९
 आ विश्वतः प्रत्यङ्गा २, १०, ५; वा. य. ११, २४; तै. सं.
 ४, १, २, ५
 आ विश्वदेवं सत्पतिं ५, ८२, ७; तै. सं. ३, ४, ११, २
 आ विश्ववाराश्विना गतं नः ७, ७०, १
 आ विष्ट्यो वर्धते चारुरासु १, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४;
 नि. ८, १५
 आ वृत्रहणा वृत्रहभिः ६, ६०, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 आ वृषस्व पुरुवसो ८, ६१, ३
 आ वृषस्व महामह ८, २४, १०
 आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहन्तं ५, ४३, १२; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 आ वो धियं यज्ञियां १०, १०१, ९
 आ वो मक्षुतनाय कं १, ३९, ७
 आ वो यक्ष्यमृतत्वं १०, ५२, ५
 आ वो यन्तूद्वाहासो ५, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ३
 आ वो यस्य द्विबर्हसो १, १७६, ५
 आ वो राजानं अध्वरस्य ४, ३, १; साम. ६९; तै. सं.
 १, ३, १४, १
 आ वो रुवण्युमौशिजो १, १२२, ५
 आ वो वहंतु सप्तयो रघुपदः १, ८५, ६; अथर्व. २०, १३, २
 आ वो वाहिष्ठो वहतु ७, ३७, १
 आ वो होता जोहवीति ७, ५६, १८
 आ शर्म पर्वतानां वृणीमहे ८, ३१, १०
 आ शर्म पर्वतानामोतापां ८, १८, १६
 आशसनं विशसनं १०, ८५, ३५; अथर्व. १४, १, २८
 आशीत्या नवत्याया २, १८, ६

आशुः शिशानो वृषभो १०, १०३, १; साम. १८४९;
 अथर्व. १९, १३, २; वा. य. १७, ३३; तै. सं.
 ४, ६, ४, १; नि. १, १५
 आशुं दधिकां तसु लु ४, ३९, १
 आशुं दूतं विवस्वतो ४, ७, ४
 आशुभिश्चिद्यान्वि २, ३८, ३
 आशुभ्रा यातमश्विना ७, ६८, १
 आशुरर्षे बृहन्मते ९, ३९, १; साम. ८९८
 आश्वत्ते अदपिता ४, ३, ३
 आश्वेनस्य जवसा १, ११८, ११; नि. ६, ७
 आश्वत्कर्ण श्रुषी हवं १, १०, ९; नि. ७, ६
 आश्विनावश्वावत्येषा १, ३०, १७
 आश्वेनस्य जंतवो ५, १९, ३
 आस एतु य ईवदा ८, ४६, २१
 आसंयतमिन्द्र नः ६, २२, १०; अथर्व. २०, ३६, १०
 आसखायः सवर्दुषां ६, ४८, ११
 आसथो यातु मघवाँ ४, १६, १; अथर्व. २०, ७७, १
 आसवं सवितुर्यथा ८, १०२, ६; तै. सं. ३, १, ११, ८
 आसखाणासः शवसानं ६, ३७, ३; नि. १०, ३
 आसहलं पथिभिरिन्द्र ६, १८, ११
 आसां पूर्वामहसु १, १२४, ९
 आसीनासो अरुणीनां १०, १५, ७; अथर्व. १८, ३, ४३;
 वा. य. १९, ६३
 आसीमरोहत्सुयमा ३, ७, ३
 आसुग्याय सुग्यं ८, २२, १५
 आसुते सिंचत श्रियं ८, ७२, १३; साम. १४८०; वा. य.
 ३३, २१
 आसुण्डुती नमसा वर्तयथ्ये ५, ४३, २
 आसुष्मा णो मघवन् ६, ४४, १८
 आसुष्यन्ती यजते १०, ११०, ६; अथर्व. ५, १२, ६; वा. य.
 २९, ३१; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, ११
 आसूर्ये न रश्मयो भ्रुवासः १, ५९, ३
 आसूर्यो अरुहच्छुक्रं ५, ४५, १०
 आसूर्यो न भानुमद्भिः ६, ४, ६
 आसूर्यो यातु ससाश्वः ५, ४५, ९
 आसोता परि सिंचता ९, १०८, ७; साम. ५८०; १३९४
 आसोम सुवानो आद्रिभिः ९, १०७, १०; साम.
 ५१३; १६८९
 आस्तुतासो मरुतो ७, ५७, ७
 आस्थापयन्त युवति युवानः १, १६७, ६
 आस्तो ब्रुकस्य वर्तिकां १, ११६, १४

आस्मा रथं वृषपाणेषु १, ५१, १२
 आस्मिन्पिशंगमिन्द्रवो ९, २१, ५
 आस्वमय युवमानो अजरः १, ५८, २
 आहं सरस्वतीवतोः ८, ३८, १०
 आहं पितृन्सुविदत्राँ १०, १५, ३; अथर्व. १८, १, ४५;
 वा. य. १९, ५६; तै. सं. २, ६, १२, ३
 आहरयः ससृजिरे ८, ६९, ५; साम. १४९०; अथर्व.
 २०, २२, ५; ९२, २
 आहर्यताय धृष्णवे ९, ९९, १; साम. ५५१
 आहर्यतो अर्जुने अक्ते ९, १०७, १३; साम. ७६८
 आहार्यं त्वाविदं त्वा १०, १६१, ५; अथर्व. ८, १, २०;
 २०, ९६, १०
 आहि धावापृथिवी अग्न १०, १, ७
 आहि रुहतमश्विना ८, २२, ९
 आहिष्मा याति नर्यः ४, २९, २
 आहिष्मा सूनवे पिता १, २६, ३
 आहोता मन्द्रो विदधानि ३, १४, १
 इच्छन्त रेतो मिथस्तनूषु १, ६८, ८
 इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखा ३, ३०, १; वा. य. ३४, १८
 इच्छन्ति देवाः सुन्वतं ८, २, १८; साम. ७२१; अथर्व.
 २०, १८, ३
 इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः १, ८४, १४; साम. ९१४; अथर्व.
 २०, २१, २; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 इक्षामग्ने पुरुदंसं ३, १, २३; ५, ११; ६, ११; ७, ११;
 १५, ७; २२, ५; २३, ५; साम. ७६; वा. य.
 १२, ५१; तै. सं. ४, २, ४, ३
 इक्ष्वायास्त्वा पदे वयं ३, २९, ४; वा. य. ३४, १५; तै. सं.
 ३, ५, ११, १
 इक्ष्वा सरस्वती मही १, १३, ९; ५, ५, ८
 इत ऊती वो अजरं ८, ९९, ७; साम. २८३; अथर्व.
 २०, १०५, ३
 इति चिद्धि त्वा धना १०, १२०, ४; अथर्व. ५, २, ४
 इति चिन्नु प्रजायै ५, ४१, १७
 इति चिन्मन्नुमध्रिजः ५, ७, १०
 इति त्वाग्ने वृष्टिहव्यस्य १०, ११५, ९
 इति त्वा देवा इम १०, ९५, १८
 इति वा इति मे मनो १०, ११९, १
 इति स्तुतासो असथा ८, ३०, २
 इतो वा साति १, ६, १०; अथर्व. २०, ७०, ६
 इत्था धीवन्तमद्रिवः ८, २, ४०; नि. ३, १६

इत्था यथा त ऊतये ५, २०, ४
 इत्था हि सोम इन्मदे १, ८०, १; साम. ४१०
 इदं यमस्य सादनं १०, १३५, ७
 इदं वचः पर्जन्याय ७, १०१, ५; तै. आ. १, २९, १
 इदं वचः शतसाः ७, ८, ६
 इदं वपुर्निर्वचनं ५, ४७, ५
 इदं वसो सुतमंधः ८, २, १; साम. १२४; ७३४
 इदं वामास्ये हविः ४, ४९, १; तै. सं. ३, ३, ११, १
 इदं वां मदिरे मधु ८, ३८, ३; साम. १०७५
 इदं विष्णुर्वि चक्रमे १, २२, १७; साम. २२२; १६६९;
 अथर्व. ७, २६, ४; वा. य. ५, १५; तै. सं.
 १, २, १३, १; नि. १२, १९
 इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच् १, ११३, १; साम. १७४९;
 नि. २, १९
 इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं १०, १७०, ३; साम. १४५५
 इदं सु मे जरितः १०, २८, ४; नि. ५, ३
 इदं स्वरिदमिद १०, १२४, ६
 इदं ह नूनमेषां ८, १८, १
 इदं हविर्मघवन् १०, ११६, ७; नि. ७, ६
 इदं हि वां प्रदिवि ५, ७६, ४
 इदं ह्यन्वोजसा ३, ५१, १०; साम. १६५; ७३७
 इदं कवेरादित्यस्य २, २८, १
 इदं त एकं पर ऊत १०, ५६, १; साम. ६५; अथर्व.
 १८, ३, ७; तै. ब्रा. ३, ७, १, ३; तै. आ. ६, ३, १, ४, २
 इदं ते पात्रं रुनवित्तं १०, ११२, ६
 इदं ते सोम्यं मधु ८, ६५, ८
 इदं ह्यत्पात्रमिन्द्रपानं ६, ४४, १६
 इदं द्यावापृथिवी सखं १, १८५, ११; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 इदं नमो वृषभाय १, ५१, १५
 इदमकर्म नमो १०, ६८, १२; अथर्व. २०, १६, १२
 इदममे सुधितं १, १४०, ११
 इदमापः प्र वहत १, २३२, २२; १०, ९, ८; अथर्व. ७, ८९, ३;
 वा. य. ६, १७
 इदमित्था रौद्रं १०, ६१, १
 इदमु ह्यसुरुत्तमं ४, ५१, १; नि. ४, २५
 इदमु ह्यन्महि महां ४, ५, ९
 इदमुदकं पिबतेति १, १६१, ८
 इदं पितृभ्यो नमो अस्तु १०, १५, २; अथर्व. १८, १, ४६;
 वा. य. १२, ६८; तै. सं. २, ६, १२, ४
 इदं पित्रे मरुतां १, ११४, ६
 इदं मे अमे कियते ४, ५, ६

इदा हि त उपो अद्विसानो ६, ६५, ५
 इदा हि ते वेविषतः ६, २१, ५
 इदा हि व उपस्तुतिं ८, २७, ११
 इदा हि वो विधत्ते ६, ६५, ४
 इदाहः पीतिं ४, ३३, १११
 इधमं यस्ते जभर ४, १२, २
 इधेनाम इच्छमानो ३, १८, ३; अथर्व. ३, १५, ३
 इनोत पृष्ठ ३, ३८, २
 इनो राजन्नरतिः १०, ३, १; साम. १५४६
 इनो वाजानां पतिः १०, २६, ७
 इन्दुर्विद्राय बृहते ९, ६९, १०
 इन्दुं रिहंति महिषा ९, ९७, ५७
 इन्दुः पविष्ट चारुमेदाय ९, १०९, १३; साम. ४३१
 इन्दुः पविष्ट चेतनः ९, ६४, १०; साम. ४८१
 इन्दुः पुनानः प्रजां ९, १०९, ९
 इन्दुः पुनानो अति ९, ८६, २६
 इन्दुरस्यो न वाजस्तृ ९, ४३, ५
 इन्दुरिद्राय तोशते ९, १०९, २२
 इन्दुरिद्राय पवत ९, १०१, ५; साम. ८७३; अथर्व.
 २०, १३७, ५
 इन्दुर्देवानामुपसख्यं ९, ९७, ५
 इन्दुर्वाजी पवते ९, ९७, १०; साम. ५४०, १०१९
 इन्दुर्हिन्वानो अर्षति ९, ६७, ४
 इन्दुर्हियानः सोतृभिः ९, ३०, २
 इन्दो यथा तव स्तवो ९, ५५, २; साम. ९७६
 इन्दो यदर्विभिः सुतः ९, २४, ५; साम. ९६४
 इन्दो व्यन्यमर्षसि ९, ६७, ५
 इन्दो समुद्रमींखय ९, ३५, २
 इन्द्र आशाभ्यस्परि २, ४१, १२; अथर्व. २०, २०, ७;
 ५७; १०; तै. ब्रा. २, ५, ३, १; नि. ६, १
 इन्द्र आसां नेता १०, १०३, ८; साम. १८५६; अथर्व.
 १९, १३, ९; वा. य. १७, ४०; तै. सं. ४, ६, ४, ३
 इन्द्र इत्सोमपा एक ८, २, ४
 इन्द्र इक्षुर्योः १, ७, २; साम. ५९७; ७९७ अथर्व.
 २०, ३८, ५; ४७, ५; ७०, ८; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
 इन्द्र इक्षो महानां ८, ९२, ३; साम. ७१५
 इन्द्र इषे वदातु नः ८, ९३, ३४; साम. १९९
 इन्द्र उक्थेन शवसा १०, १००, ५
 इन्द्र ऋभुभिर्वाजवद्भिः ३, ६०, ५
 इन्द्र ऋभुभिर्वाजिभिः ३, ६०, ७
 इन्द्र ऋभुमाग्वाजवान् ३, ६०, ६

इन्द्र ओषधीरसनो ३, ३४, १०; अथर्व. २०, ११, १०
 इन्द्रं वयं महाधन १, ७, ५; साम. १३०; अथर्व.
 २०, ७०, ११; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
 इन्द्रं वर्धतु नो गिर ८, १३, १६
 इन्द्रं वर्धतो अन्तुरः ९, ६३, ५
 इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव ७, ३१, १२; साम. १७९५
 इन्द्रं विश्वा अवीवृधन् १, ११, १; साम. ३४३; ८२७;
 वा. य. १२, ५६; १५, ६१, १७, ६१; तै. सं.
 ४, ६, ३, ४; तै. ब्रा. २, ७, १५, ५
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे देवसो ८, १२, २२
 इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतं ३, ३७, ५; अथर्व. २०, १९, ५
 इन्द्रं वो नरः सख्याय ६, २९, १
 इन्द्रं वो विश्वतः परि १, ७, १०; साम. १६२०; अथर्व.
 २०, ३९, १; ७०, १६; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं सोमस्य पीतये ३, ४२, ४; अथर्व. २०, २४, ४
 इन्द्रं स्वा नृतमं १०, ८९, १
 इन्द्रः किल श्रुत्या अस्य १०, १११, ३
 इन्द्रः धूमिदातिरद् ३, ३४, १; अथर्व. २०, ११, १; नि. ४, १७
 इन्द्रः स दामने कृत ८, ९३, ८; साम. १२२३; अथर्व.
 २०, ४७, २; १३७, १३; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
 इन्द्रः समस्तु यजमानं १, १३०, ८
 इन्द्रः सहस्रदाज्ञां १, १७, ५
 इन्द्रः सीतां नि ४, ५७, ७; अथर्व. ३, १७, ४
 इन्द्रः सुतेषु सोमेषु ८, १३, १; साम. ३८१, ७४६
 इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ ६, ४७, १२; १०, १३१, ६; अथर्व.
 ७, ९१, १; २०, १२५, ६; वा. य. २०, ५१;
 तै. सं. १, ७, १३, ४
 इन्द्रः सु पूषा वृषणा ३, ५७, २
 इन्द्रः सुशिप्रो मघवा ३, ३०, ३
 इन्द्रः सूर्यस्य रश्मिभिः ८, १२, ९
 इन्द्रः स्वर्षा जनयन् ३, ३४, ४; अथर्व. २०, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 इन्द्रः स्वाहा पिबतु ३, ५०, १
 इन्द्र ऋतुं न आ मर ७, ३२, २६; साम. २५९; १४५६;
 अथर्व. १८, ३, ६७; २०, ७२, १; तै. सं. ७, ५, ७, ४
 इन्द्र ऋतुविदं सुतं ३, ४०, २; अथर्व. २०, ६, २; ७, ४
 इन्द्र भत्रममि वामं १०, १८०, ३; अथर्व. ७, ८४, २;
 तै. सं. १, ६, १२, ४
 इन्द्र भत्रासमातिषु १०, ६०, ५
 इन्द्र गृणीष उ स्तुषे ८, ६५, ५
 इन्द्रं कामा वस्यन्तो ४, १६, १५

इन्द्रं कुत्सो वृत्रहणं १, १०६, ६
 इन्द्र जहि पुमांसं ७, १०४, २४; अथर्व. ८, ४, २४
 इन्द्र जामय उत ये ६, २५, ३
 इन्द्र ज्येष्ठं न आ भर्तुं ६, ४६, ५; अथर्व. २०, ८०, १
 इन्द्रज्येष्ठान्वृहद्भ्यः ४, ५४, ५
 इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा १, २३, ८; २, ४१, १५
 इन्द्रतमा हि धिष्ण्या १, १८२, २
 इन्द्र तुभ्यमिदद्विवो १, ८०, ७; साम. ४१२
 इन्द्र तुभ्यमिन्मघवन् ६, ४४, १०
 इन्द्र त्रिधातु शरणं ६, ४६, ९; साम. २६६; अथर्व. २०, ८३, १
 इन्द्र त्वमवितेदसी ८, १३, २६
 इन्द्र त्वा वृषभं वयं ३, ४०, १; अथर्व. २०, १, १; ६, १
 इन्द्र त्वोतास आ वयं १, ८, ३; अथर्व. २०, ७०, १९
 इन्द्र दद्या मघवन् १०, १००, १
 इन्द्र दद्या यामकोशा ३, ३०, १५
 इन्द्र दद्यास्व पूरसि ८, ८०, ७
 इन्द्र नेदीय एदिहि ८, ५३, ५; साम. २८२
 इन्द्रं तं शुभं ८, ७०, २; साम. ९३४; अथर्व. २०, ९२, १७;
 १०५, ५
 इन्द्रं नरो नेमधिता ७, २७, १; साम. ३१८; तै. सं. १, ६, १२, १
 इन्द्रं नो भग्ने वसुभिः ७, १०, ४
 इन्द्रं पिब तुभ्यं सुतो ६, ४०, १
 इन्द्रं पिब प्रतिकामं १०, ११२, १
 इन्द्रं पिब वृषधूतस्य ३, ४३, ७
 इन्द्रं पिब स्वधया चिस्सुतस्य ३, ३५, १०
 इन्द्रं प्र णः पुरएतेव ६, ४७, ७
 इन्द्रं प्र णो धितावानं ३, ४०, ३; अथर्व. २०, ६, ३
 इन्द्रं प्र णो रथमव ८, ८०, ४
 इन्द्रं प्रसूता वरुणप्रशिष्टा १०, ६६, २
 इन्द्रं प्रेहि पुरस्त्वं ८, १७, ९; अथर्व. २०, ५, ३
 इन्द्रं ब्रह्म क्रियमाणा जुषस्व ५, २९, १५
 इन्द्रमग्निं कविच्छदा ३, १२, ३; साम. ६७१
 इन्द्रमच्छ सुता इमे ९, १०६, १; साम. ५६६; ६९४
 इन्द्र मरुत्व इह पाहि ३, ५१, ७; वा. य. ७, ३५; तै. सं.
 १, ४, १८, १
 इन्द्रमित्केशिना हरी ८, १४, १२; अथर्व. २०, २९, २
 इन्द्रमिथा गिरो ३, ४२, ३; अथर्व. २०, २४, ३
 इन्द्रमिद्राथिनो बृहव १, ७, १; साम. १९८, ७९६; अथर्व.
 २०, ३८, ४; ४७, ४; ७०, ७; तै. सं. १, ६, १२, २;
 तै. ब्रा. १, ५, ८, १; नि. ७, २

इन्द्रमिद्वेतातय ८, ३, ५; साम. २४९; १५८७; अथर्व. २०, ११८, ३
 इन्द्रमिद्वीर्यवहो १, ८४, २; साम. १०३०; वा. य. ८, ३५; तै. सं. १, ४, ३८, १
 इन्द्रमिद्विमहीनां ८, ६, ४४
 इन्द्रमिवेदुभये ४, ३९, ५
 इन्द्रमीशानमोजसामि १, ११, ८; साम. १२५२
 इन्द्रमुक्थानि वावृधुः ८, ६, ३५
 इन्द्रमृळ मद्यं ६, ४७, १०
 इन्द्रमेव धिषणा ६, १९, २
 इन्द्र परेऽवरे ४, २५, ८
 इन्द्रं प्रत्नेन मन्मना ८, ७६, ६
 इन्द्रं प्रातर्हवामह १, १६, ३
 इन्द्रं मतिर्हृद आ ३, ३९, १
 इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुः १, १६४, ४६; अथर्व. ९, १०, २८; नि. ७, १८
 इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमृतये १, १०६, १
 इन्द्र य उ नु ते अस्ति ८, ८१, ८
 इन्द्र यथा ह्यस्ति ते ८, २४, ९
 इन्द्र यस्ते नवीयसीं ८, ९५, ५; साम. ८८४
 इन्द्र वाजेषु नोऽव १, ७, ४; साम. ५९८; ७९८; अथर्व. २०, ७०, १०; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
 इन्द्रवायू अयं सुतः ४, ४६, ६
 इन्द्रवायू इमे सुता १, २, ४; वा. य. ७, ८; ३३, ५६; तै. सं. १, ४, ४, १
 इन्द्रवायू बृहस्पति सुहवेह १०, १४१, ४; अथर्व. ३, २०, ६; वा. य. ३३, ८६
 इन्द्रवायू बृहस्पति मित्राग्निम् १, १४, ३; वा. य. ३३, ४५
 इन्द्रवायू मनोजुवा १, २३, ३
 इन्द्र शविष्ठ सस्पते ८, १३, १२
 इन्द्र शुद्धो न आ गहि ८, ९५, ८; साम. १४०३
 इन्द्र शुद्धो हि नो रयि ८, ९५, ९; साम. १४०४
 इन्द्रश्च मृळयाति नः २, ४१, ११; अथर्व. २०, २०, ६; ५७, ९
 इन्द्रश्च वायवेषां सुतानां ५, ५१, ६
 इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां ४, ४७, २; साम. १६२९
 इन्द्रश्च सोमं पिबतं ४, ५०, १०; अथर्व. २०, १३, १
 इन्द्रश्चिदातदब्रवीत् ८, ३३, १७
 इन्द्र श्रुधि सु मे हवं ८, ८२, ६
 इन्द्र अष्ठानि द्रविणानि २, २१, ६
 इन्द्र सोमं सोमपते ३, ३२, १
 इन्द्र सोममिमं पिब १०, २४, १

इन्द्र सोमं पिब ऋतुना १, १५, १
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तव ३, ४०, ४; अथर्व. २०, ६, ४
 इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् ३, ४२, ५; अथर्व. २०, २४, ५
 इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ ३, ३४, ५; अथर्व. २०, ११, ५
 इन्द्रस्ते सोम सुतस्य ९, १०९, २; साम. १३६९
 इन्द्र स्थातर्हरीणां ८, २४, १७; साम. १६८५; अथर्व. २०, ६४, ५
 इन्द्रः स्पृष्टुत वृत्रहा ८, ६१, १५
 इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि ३, ३२, ८
 इन्द्रस्य कृतीरिषिता १०, १०८, २
 इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचं १, ३२, १; साम. ६१२; अथर्व. २, ५, ५; तै. ब्रा. २, ५, ४, १; नि. ७, २
 इन्द्रस्य नु सुकृतं दैव्यं १०, १००, ६
 इन्द्रस्य वज्र आयसो निमि ८, ९६, ३
 इन्द्रस्य वज्रो मरुतां ६, ४७, २८; अथर्व. ६, १२५, ३; वा. य. २९, ५४; तै. सं. ४, ६, ६, ६
 इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य १०, १०३, ९; साम. १८५७; अथर्व. १९, १३, १०; वा. य. १७, ४१; तै. सं. ४, ६, ४, ३
 इन्द्रस्य सख्यमृभवः ३, ६०, ३
 इन्द्रस्य सोम पवमानं ९, ७६, ३; साम. १२३०
 इन्द्रस्य सोम राधसे पुनानो ९, ८, ३; साम. ११८०
 इन्द्रस्य सोम राधसे ९, ६०, ४
 इन्द्रस्य हार्दि सोमधानं ९, १०८, १६
 इन्द्रस्यांगिरसां चेष्टौ १, ६२, ३
 इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यः १०, ११३, ६
 इन्द्रस्येव रातिमा १०, १७८, २
 इन्द्राकुसा वहमाना रथेन ५, ३१, ९
 इन्द्रा को वां वरुणा ४, ४१, १
 इन्द्राग्नी अपसस्पृथुप ३, १२, ७; साम. १५७७; १६९४
 इन्द्राग्नी अपादियं ६, ५९, ६; साम. २८१; वा. य. ३३, ९३
 इन्द्राग्नी अवसागतं ७, २४, ७
 इन्द्राग्नी आगतं सुतं ३, १२, १; साम. ६६९; वा. य. ७, ३१; तै. सं. १, ४, १५, १
 इन्द्राग्नी आहि तन्वते ६, ५९, ७
 इन्द्राग्नी उक्थवाहसा ६, ५९, १०
 इन्द्राग्नी को अस्य वां ६, ५९, ५
 इन्द्राग्नी जरितुः सचा ३, १२, २; साम. ६७०
 इन्द्राग्नी तपंति माघा ६, ५९, ८
 इन्द्राग्नी तविषाणि वां ३, १२, ८; साम. १५७८; १६९५
 इन्द्राग्नी नवविं पुरो ३, १२, ६; साम. १५७६; १७०४; तै. सं. १, १, १४, १

इंद्राग्नी मित्रावरुणादिति ५, ४६, ३; वा. य. ३३, ४९
 इंद्राग्नी यमवथ उभा ५, ८६, १
 इंद्राग्नी युवं सु नः ८, ४०, १
 इंद्राग्नी युवामिमे ६, ६०, ७; साम. २९१
 इंद्राग्नी युवोरपि ६, ५२, ९
 इंद्राग्नी रोचना दिवः ३, १२, ९; साम. १६९३; तै. सं.
 ४, २, ११, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 इंद्राग्नी वृत्रहलेषु १०, ६५, २
 इंद्राग्नी शतदानि ५, २७, ६
 इंद्राग्नी शृणुतं हवं ६, ६०, १५
 इंद्राग्नीमासु नारिषु १०, ८६, ११; अथर्व. २०, १२६, ११;
 तै. सं. १, ७, १३, १; नि. ११, ३८
 इंद्रानु पूषणा वथम् ६, ५७, १; साम. २०२
 इंन्द्रापर्वता बृहता रथेन ३, ५३, १; साम. ३३८
 इंद्राबृहस्पती वयं ४, ४९, ५
 इंद्राय गाव आशिरं ८, ६९, ६; साम. १४९१; अथर्व.
 २०, २२, ६; ९२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १३, ४; नि. ६, ८
 इंद्राय गिरो अनिशित १०, ८९, ४; साम. ३३९; तै. ब्रा.
 २, ४, ५, २
 इंद्राय नूनमर्चतो १, ८४, ५; साम. ९५१
 इंद्राय पवते मदः ९, १०७, १७; साम. ५२०
 इंद्राय मद्रने सुतं ८, ९२, १९; साम. १५८; ७२२; अथर्व.
 २०, ११०, १
 इंद्राय वृषणं मदं ९, १०६, ५
 इंद्राय साम गायत ८, ९८, १; साम. ३८८; १०२५;
 अथर्व. २०, ६२, ५; नि. ७, २
 इंद्राय सु मद्रितमं ८, १, १९
 इंद्राय सोम परि पिच्यसे ९, ७८, २
 इंद्राय सोम पवते ९, २३, ६
 इंद्राय सोम पातवे नृभिः ९, १०८, १५
 इंद्राय सोम पातवे मदाय ९, ११, ८; साम. १४४८
 इंद्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने ९, ९८, १०; साम. १३३१; १६७९
 इंद्राय सोम सुपुतः ९, ८५, १; साम. ५६१
 इंद्राय सोमाः प्र दिवो ३, ३६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १२
 इंद्राय हि धोरसुरो अनञ्जत १, १३१, १
 इंद्रा याहि चित्रभानो १, ३, ४; साम. ११४६; अथर्व.
 २०, ८४, १; वा. य. २०, ८७
 इंद्रा याहि तूतुजानः १, ३, ६; साम. ११४८; अथर्व.
 २०, ८४, ३; वा. य. २०, ८९
 इंद्रा याहि धियेषितो १, ३, ५; साम. ११४७; अथर्व.
 २०, ८४, २; वा. य. २०, ८८

इंद्रा युवं वरुणा ४, ४१, ४
 इंद्रा युवं वरुणा भूतं ४, ४१, ५
 इंद्रायेंदुं पुनीतनो ९, ६२, २९
 इंद्रायेंदो मरुत्वते ९, ६४, २२; साम. ४७२; १०७६
 इंद्रावरुण नू नु वां १, १७, ८
 इंद्रावरुणयोरहं १, १७, १; तै. सं. २, ५, १२, २
 इंद्रावरुण वामहं १, १७, ७
 इंद्रावरुणा मधुमत्तमस्य ६, ६८, ११; अथर्व. ७, ५८, २
 इंद्रावरुणा यदिमानि चक्रधुः ७, ८२, ५
 इंद्रावरुणा यद्विभ्यो ८, ५९, ६
 इंद्रावरुणा युवमध्वरायो नः ७, ८२, १; तै. सं. २, ५, १२, २;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ५; नि. ५, २
 इंद्रावरुणा वधनाभिरप्रति ७, ८३, ४
 इंद्रावरुणावभ्या तपति ७, ८३, ५
 इंद्रावरुणा सुतपाविमं ६, ६८, १०; अथर्व. ७, ५८, १
 इंद्रावरुणा सौमनसं ८, ५९, ७
 इंद्राविष्णू तत्पनयाययं ६, ६९, ५
 इंद्राविष्णू दंडिताः शंवास्य ७, ९९, ५; तै. सं. ३, २, ११, ३
 इंद्राविष्णू पिबतं ६, ६९, ७
 इंद्राविष्णू मदपती ६, ६९, ३
 इंद्राविष्णू हविषा ६, ६९, ६
 इंद्रासोमा तपतं रक्ष उज्जतं ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, १
 इंद्रासोमा दुष्कृतो ७, १०४, ३; अथर्व. ८, ४, ३
 इंद्रासोमा पक्कामासु ६, ७२, ४
 इंद्रासोमा परि वां भूतु वि ७, १०४, ६; अथर्व. ८, ४, ६
 इंद्रासोमा महि तद्वां ६, ७२, १
 इंद्रासोमा युवमंग ६, ७२, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवस्परि ७, १०४, ५; अथर्व. ८, ४, ५
 इंद्रासोमा वर्तयतं दिवो ७, १०४, ४; अथर्व. ८, ४, ४
 इंद्रासोमावहिमपः ६, ७२, ३
 इंद्रासोमा वासयथ ६, ७२, २
 इंद्रासोमा समवशंसं ७, १०४, २; अथर्व. ८, ४, २;
 नि. ६, ११
 इंद्रा ह यो वरुणा ४, ४१, २
 इंद्रा ह रत्न वरुणा ४, ४१, ३
 इंद्रियाणि शतक्रतो ३, ३७, ९; अथर्व. २०, २०, २;
 ५७, ५; तै. सं. १, ६, १२, १
 इंद्रे अग्ना नमो बृहत् ७, ९४, ४; साम. ८००
 इंद्रेण याथ सरथं सुते ३, ६०, ४
 इंद्रेण युजा निःसृजत १०, ६२, ७
 इंद्रेण रोचना दिवो ८, १४, ९; अथर्व. २०, २८, ३; ३९, ४

इन्द्रेण सं हि दक्षसे १,६,७; साम. ८५०; अथर्व. २०,४०,१;
 ७०, ३; नि. ४, १२
 इन्द्रेणैते तृप्तवो ७, १८, १५; नि. ६, ६; ७, २
 इन्द्रे भुजं शशमानासः १०, ९२, ७
 इन्द्रे विश्वानि वीर्या ८, ६३, ६
 इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे ३, ३३, २
 इन्द्रे हि मत्स्यं बलौ १,९,१; साम. १८०; अथर्व. २०,७१,७;
 वा. य. ३३, २५
 इन्द्रो अंग महद्भ्य २, ४१, १०; साम. २००; अथर्व.
 २०,२०,५; ५७, ८
 इन्द्रो अश्रापि सुप्यो निरेके १, ५१, १४; नि. ६, ३१
 इन्द्रो अस्माँ अरदद्भ्यबाहुः ३, ३३, ६; नि. २, २६
 इन्द्रो अस्मे सुमना अस्तु १०, १००, ४
 इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो ३, ५३ २१; अथर्व. ७, ३१, १
 इन्द्रो दधीचो अस्थभिः १, ८४, १३; साम. १७९; ९१३;
 अथर्व. २०, ४१, १; तै. ब्रा. १, ५, ८, १
 इन्द्रो दिव इन्द्र ईशो १०, ८९, १०; नि. ७, २
 इन्द्रो दिवः प्रतिमानं १०, १११, ५
 इन्द्रो दीर्घाय चक्षसे १, ७, ३; साम. ७९९; अथर्व.
 २०, ३८, ६; ४७, ६; ७०, ९; तै. ब्रा. १, ५, ८, २
 इन्द्रो न यो महा कर्माणि ९, ८८, ४
 इन्द्रो नेदिष्ठमवसा ६, ५२, ६
 इन्द्रो ब्रह्मोद ऋषिः ८, १६, ७
 इन्द्रो मदाय वावृषे १, ८१, १; साम. ४११; १००२;
 अथर्व. २०, ५६, १
 इन्द्रो मधु संभृतमुत्रियायां ३, ३९, ६
 इन्द्रो महां सिंधुमाशया २, ११, ९
 इन्द्रो मङ्गा महतो १०, ६७, १२; अथर्व. २०, ९१, १२
 इन्द्रो मङ्गा महतो १०, १११, ४
 इन्द्रो मङ्गा रोदसी पप्रथच्छव ८, ३, ६; साम. १५८८; अथर्व.
 २०, ११८, ४
 इन्द्रो यज्वने पृणते ६, २८, २; अथर्व. ४, २१, २; तै. ब्रा.
 २, ८, ८, ११
 इन्द्रो यातृनामभवत्पराश ७, १०४, २१; अथर्व. ८, ४, २१;
 नि. ३, २०, ६, ३०
 इन्द्रो यातो वसितस्य राजा १, ३२, १५; तै. ब्रा. २, ८, ४, ३
 इन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोति ५, ३१, १
 इन्द्रो राजा जगतः ७, २७, ३; अथर्व. १९, ५, १; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ८
 इन्द्रो वलं रक्षितारं १०, ६७, ६; अथर्व. २०, ९१, ६
 इन्द्रो वसुभिः परि पातु १०, ६६, ३

इन्द्रो वा घेदियन्मघं ८, २१, १७
 इन्द्रो वाजस्य स्थविरस्य ६, ३७, ५
 इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः ३, ५४, १५
 इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छधीनीतिः ३, ३४, ३; अथर्व. २०, ११, ३;
 वा. य. ३३, २६
 इन्द्रो वृत्रस्य तविषीं १, ८०, १०
 इन्द्रो वृत्रस्य दोधतः १, ८०, ५
 इन्द्रो हरी युयुजे अश्विना रथं १, १६१, ६
 इन्द्रो हर्यतमर्जुनं ३, ४४, ५
 इन्द्रं वभिर्धेनुभिः २, ३४, ५
 इन्द्रानो अग्निं वनवत् २, २५, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, २
 इन्द्रे राजा समयो ७, ८, १; साम. ७०
 इम आ यातमिद्वः १, १३७, २
 इम इन्द्र भरतस्य ३, ५३, २४
 इम इन्द्राय सुन्विरे ७, ३२, ४; साम. २९३
 इम उ त्वा पुरुषाक ६, २१, १०
 इम उ त्वा वि चक्षते ८, ४५, १६; साम. १३६
 इमं यज्ञं सहसावन् ३, १, २२
 इमं यज्ञं चनो धा ६, १०, ६
 इमं यज्ञं स्वमस्माकं ४, २०, ३
 इमं यज्ञमिदं वचो १०, १५०, २
 इमं यज्ञमिदं वचो १, ९१, १०
 इमं यम प्रस्तरमा हि १०, १४, ४; अथर्व. १८, १, ६०;
 तै. सं. २, ६, १२, ६
 इमं रथमधि ये सप्त तस्थुः १, १६४, ३; अथर्व. ९, ९, ३
 इमं विधंतो अपां सधस्थे द्विता २, ४, २
 इमं विधंतो अपां सधस्थे पञ्च १०, ४६, २
 इमं स्तोमं रोदसी ३, ५४, १०
 इमं स्तोमं सक्रतवो २, २७, २
 इमं स्तोममभिष्टये ८, १२, ४
 इमं स्तोममर्हते जातवेदसे १, ९४, १; साम. ६६; १०६४;
 अथर्व. २०, १३, ३
 इमं स्वस्यै हृद आ सु तष्टं २, ३५, २
 इमं कामं मंदया गोभिरश्वैः ३, ३०, २०; ३, ५०, ४;
 तै. ब्रा. २, ५, ४, १
 इमं घा वीरो अमृतं ८, २३, १९
 इमं च नो गवेषणं ६, ५६, ५
 इमं जीवेभ्यः परिधिं १०, १८, ४; अथर्व. १२, २, २३;
 वा. य. ३५, १५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ३; तै. आ. ६, १०, २
 इमं जुषस्व शिवेणः ८, १२, ५
 इमं तं पश्य वृषभस्य १०, १०२, ९; नि. ९, २४

इमं त्रितो भूर्यविंदत् १०, ४६, ३
 इमं नराः पर्वतास्तुभ्यमापः ३, ३५, ८
 इमं नरो मरुतः सश्वतानु ७, १८, २५
 इमं नरो मरुतः सश्वता वृधं ३, १६, २
 इमं नु मायिनं हुव ८, ७६, १
 इमं नु सोममंतितो १, १७९, ५; नि. ६, ४
 इमं नो अग्न उप यज्ञं १०, १२४, १
 इमं नो अग्ने अध्वरं होतः ६, ५२, १२
 इमं नो अग्ने अध्वरं जुषस्व ७, ४२, ५
 इमं नो यज्ञममृतेषु ३, २१, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 इममग्ने चमसं मा वि १०, १६, ८; अथर्व. १८, ३, ५३;
 तै. आ. ६, १, ४
 इममंजस्पास्तुभ्ये १०, ९२, २
 इममिन्द्र गवाशिरं ३, ४२, ७; अथर्व. २०, २४, ७
 इममिन्द्र सुतं पिब १, ८४, ४; साम. ३४४; ९४९
 इममिन्द्रो अदीधरत् १०, १७३, ३; अथर्व. ६, ८७, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ९
 इमसु स्वमधर्ववद् ६, १५, १७
 इमसू पु स्वमस्माकं १, २७, ४; साम. २८; १४९७;
 तै. आ. ४, ११, ८
 इमसू पु वो अतिथिं ६, १५, १
 इमं विभर्मि सुकृतं ते १०, ४४, ९; अथर्व. २०, ९४, ९
 इमं महे विदध्याय ३, ५४, १
 इमं मे गंगे १०, ७५, ५; तै. आ. १०, १, १३; नि. ९, २६
 इमं मे वरुण श्रुधि १, २५, १२; साम. १५८५; वा. य.
 २१, १; तै. ब्रा. २, १, ११, ६
 इमं मे सोममग्निना ८, ८५, २
 इमा अग्ने मतयस्तुभ्यं १०, ७, २
 इमा अभि प्र णोनुमो ८, ६, ७
 इमा अग्ने मतयो वाचो १०, ९१, १२
 इमा अग्ने प्रतृतयः ८, १३, २९
 इमा इन्द्रं वरुणं मे ४, ४१, ९
 इमा उ त्वा पस्पृक्षाना ७, १८, ३
 इमा उ त्वा पुरुतमस्य ६, २१, १
 इमा उ त्वा पुरुशाक ६, २१, १०
 इमा उ त्वा पुरुवसो ८, ३, ३; साम. २५०; १६०७;
 अथर्व. २०, १०४, १; वा. य. ३३, ८१
 इमा उ त्वा शतक्रतो ६, ४५, २५; साम. १४६
 इमा उ त्वा सुतेसुते ६, ४५, २८
 इमा उ वः सुदानवो ८, ७, १९
 इमा उ वां दिविष्टयः ७, ७४, १; साम. ३०४; ७५३
 इमा उ वां भूमयो मभ्यमा ३, ६२, १; नि. ५, ५

इमां वा मित्रावरुणा ७, ३६, २
 इमां सुपूर्वा धियं ८, ६, ४३
 इमां गावः सरमेयाः १०, १०८, ५
 इमा गिर आदित्येभ्यो २, २७, १; नि. १२, ३६
 इमा गिरः सवितारं ७, ४५, ४
 इमां खनाभ्योषधिं १०, १४५, १; अथर्व. ३, १८, १
 इमां गायत्रवर्तनिं ८, ३८, ६
 इमा जुषेथां सवना ८, ३८, ५
 इमा जुह्वाना युधमदावनो ७, ९५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 इमां च नः पृथिवीं ३, ५५, २१
 इमा ते वाजिज्ञव मार्जनानि १, १६३, ५; वा. य. २९, १६;
 तै. सं. ४, ६, ७, २
 इमा धाना घृतस्तुवो १, १६, २; तै. ब्रा. २, ४; ३, १०
 इमा नारीरविधवाः १०, १८, ७; अथर्व. १२, २, ३१;
 १८, ३, ५७; तै. आ. ६, १०, २
 इमानि त्रीणि विष्टपा ८, ९१, ५
 इमानि वां भागधेयानि ८, ५९, १
 इमा तु कं भुवना १०, १५७, १; साम. ४५२; १११०
 अथर्व. २०, ६३, १; १२४, ४; वा. य. २५, ४६;
 तै. आ. १, २७, १
 इमां त इन्द्र सुष्टुतिं ८, १२, ३१
 इमां ते धियं प्र भरे महोमहीम् १, १०२, १; वा. य. ३३, २९;
 तै. ब्रा. २, ७, १३, ४
 इमां ते वाचं वसूयंत आयवो १, १३०, ६
 इमां त्वमिन्द्र मीढवः १०, ८५, ४५
 इमां धियं शिक्षमाणस्य देव ८, ४२, ३; तै. सं. १, २, २, २
 इमां धियं सप्तशीर्ष्णान् १०, ६७, १; अथर्व. २७, ९१, १
 इमा ब्रह्म बृहद्विवो १०, १२०, ८; अथर्व. ५, ९, ८;
 २०, १०७, ११
 इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः ३, ४१, ३; अथर्व. २०, २३, ३
 तै. ब्रा. २, ४, ६, २; नि. ४, १९
 इमा ब्रह्म सरस्वति २, ४१, १८
 इमा ब्रह्माणि वर्धना ५, ७३, १०
 इमा ब्रह्मैन्द्र तुभ्यं शंसि १०, १४८, ४
 इमामग्ने शरणि मीष्टपः १, ३१, १६; अथर्व. ३, १५, ४;
 नि. ६, २०
 इमा सु पु सोमसुतिसुप नः ७, ९३, ६
 इमामू तु कवितमस्य ५, ८५, ६; नि. ६, १३
 इमामू पु प्रभृतिं सातये धाः ३, ३६, १
 इमामू व्वासुरस्य ५, ८५, ५
 इमां प्रत्नाय सुष्टुतिं १०, ९१, १३

इमां म इन्द्र सुष्टुतिं ८, ६, ३२
 इमां मे अग्ने सामिधं जुषस्व १०, ७०, १
 इमां मे अग्ने समिधमिमां २, ६, १
 इमां मे मरुतो गिरं ८, ७, ९
 इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने १, ११४, १; वा. य. १६, ४८;
 तै. सं. ४, ५, १०, १
 इमा रुद्राय स्थिरधन्वने ७, ४६, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ८;
 नि. १०, ६
 इमास्त इन्द्र पृथ्वी ८, ६, १९; साम. १८७
 इमे चित्तव मन्यवे १, ८०, ११
 इमे चेतारो अनृतस्य भुरे ७, ६०, ५
 इमे जीवा वि मृतैः १०, १८, ३; अथर्व. १२, २, २२; तै. आ.
 ६, १०, २
 इमे त इन्द्र ते वयं पुरुष्टुत १, ५७, ४; साम. ३७३;
 अथर्व. २०, १५, ४
 इमे त इन्द्र सोमाः ८, २, १०
 इमे तुहं मरुतो ७, ५६, १९; तै. ब्रा. २, ८, ५, ६
 इमे दिवो अनिमिषा ७, ६०, ७; नि. ६, २०
 इमे नरो वृत्रहव्येषु ७, १, १०
 इमे भोजा अंगिरसो ३, ५३, ७
 इमे मा पीता यशस उरुष्यवः ८, ४८, ५
 इमे मित्रो वरुणो दूळभासो ७, ६०; ६
 इमे यामासस्त्वद्विगभूवन् ५, ३, १२
 इमे ये ते सु वायो बाह्वोजसः १, १३५, ९
 इमे ये नार्वाङ् नु परः १०, ७१ ९
 इमे रधं चिन्मरुतो ७, ५६, २०
 इमे वांसोमा अप्स्वा सुता १, १३५, ६
 इमे विप्रस्य वेधसो ८, ४३, १
 इमे सोमास इंदवः १, १६, ६
 इमे हि ते कारवो वावशुधिं ८, ३, १८
 इमे हि ते ब्रह्मकृतः ७, ३२, २; साम. १६७६
 इमो अग्ने वीततमानि ७, १, १८; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 इमौ देवौ जायमानौ जुषंत २, ४०, २; तै. सं. १, ८, २२, ५
 इयं या नोच्यकिंणी ८, १०१, १३
 इयं वामस्य मन्मन ७, ९४, १; साम. ९१६
 इयं वामह्ने शृणुतं १०, ३९, ६
 इयं वां ब्रह्मणस्पते सुवृक्तिः ७, ९७, ९
 इयं विसृष्टिर्यत आ १०, १२९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ३
 इयं वेदिः परो अंतः १, १६४, ३५; अथर्व. ९, १०, १४;
 वा. य. २३, ६२
 इयं शुभेभिर्विसखा ६, ६१, २; तै. ब्रा. २, ८, २, ८; नि. २, २४

इयं सभ भूया उषसामिव क्षाः १०, ३१, ५
 इयं सा वो अस्मे दीधितिः १, १८६, ११
 इयत्तकः कुपुंभकः १, १९१, १५
 इयत्तिका शकुंतिका १, १९१, ११
 इयं त इन्द्र गिर्वणो ८, १३, ४
 इयं त ऋत्विवावती ८, १२, १०
 इयं ते नव्यसी मतिः ८, ७४, ७
 इयं ते पूषन्ना वृणे ३, ६२, ७
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां ७, ६०, १२; ६१, ७
 इयं न उक्ता प्रथमास्तु १०, ३५, ४
 इयमददाद्रभसं ६, ६१, १
 इयमिंद्रं वरुणमष्टमे गीः ७, ८४, ५; ८५, ५
 इयमु ते अनुष्टुतिः ८, ६३, ८
 इयमेषा मृतानाम् १०, ७४, ३
 इयं मद्वां प्र स्तुणीते ६, ६७, २
 इयं मनीषा इयमग्निना गीः ७, ७०, ७; ७१, ६
 इयं मनीषा वृद्धी वृहंतः ७, ९९, ६
 इयं मे नाभिरिह मे १०, ६१, १९
 इरज्यक्ष्मे प्रथयस्व १०, १४०, ४; साम. १८१९;
 वा. य. १२, १०९; तै. सं. ४, २, ७, २
 इरावती धेनुमती ७, ९९, ३; वा. य. ५, १६; तै. सं.
 १, २, १३, १; तै. आ. १, ८, २
 इरावतीर्वरुण धेनवो वां ५, ६९, २
 इषं तोकाय नो दधत् ९, ६५, २१; साम. ९९६
 इषं दुहन्सुदुषां १०, १२२, ६
 इषमूर्जं च पिन्वस ९, ६३, २
 इषमूर्जमभ्यर्षा ९, ९४, ५
 इषमूर्जं पवमान ९, ८६, ३५
 इषा मंदस्वादु ते ८, ८२, ३
 इषिरेण ते मनसा सुतस्य ८, ४८, ७; नि. ४, ७
 इषुर्न धन्वन्प्रति ९, ६९, १
 इषुर्न श्रिय इषुधेः १०, ९५, ३
 इषे पवस्व धारया ९, ६४, १३; साम. ५०५; ८४१
 इष्कर्तारमध्वरस्य १०, १४०, ५; साम. १८१०; वा. य.
 १२, ११०; तै. सं. ४, २, ७, ३
 इष्कर्तारमनिष्कृतं सहस्कृत ८, ९९, ८
 इष्कृताहावमवतं १०, १०१, ६; तै. सं. ४, २, ५, ५
 इष्कृतिर्नाम वो माता १०, ९७, ९; वा. य. १२, ८३;
 तै. सं. ४, ५, ६, २
 इष्टा होत्रा असृक्षत ८, ९३, २३; साम. १५१
 इष्यन्वाचसुप वक्तेव ९, ९५, ५

इह त्या पुरुभूतमा देवा ८, २२, ३
 इह त्या पुरुभूतमा पुरु ५, ७३, २
 इह त्या सधमाद्या युजानः ८, १३, २७; नि. ६, २१
 इह त्या सधमाद्या हरी ८, ३२, २९; ९३, २४
 इह त्वं सुनो सहस्रो नो ४, २, १
 इह त्वष्टारमप्रियं १, १३, १०; तै. सं. ३, १, ११, १
 इह त्वा गोपरीणसा ८, ४५, २४; साम. ७३३; अथर्व.
 २०, २२, ३
 इह त्वा सूर्यं चरेदुप ४, ४, ९; तै. सं. १, २, १४, ४
 इह प्रजामिह रथि ४, ३६, ९
 इह प्रब्रूहि यतमः १०, ८७, ८; अथर्व. ८, ३, ८
 इह प्रयाणमस्तु वां ४, ४६, ७
 इह प्रियं प्रजया ते १०, ८५, २७; अथर्व. १४, १, २१;
 नि. ३, २१
 इह प्रवीतु य ईमंग वेद १, १६४, ७; अथर्व. ९, ९, ५
 इह श्रुत इन्द्रो अस्मे १०, २२, २; नि. ६, २३
 इहागतं वृषण्वसू ८, ७३, १०
 इह तिस्रः परावतः ८, ३२, २२
 इहेन्द्राग्नी उप ह्वये १, २१, १
 इहेन्द्राणीमुप ह्वये १, २२, १२; नि. ९, ३४
 इहेव भृग्व एषां १, ३७, ३; साम. १३५
 इहेह जाता समवावशीतां १, १८१, ४; नि. १२, ३
 इहेह यद्वां समना ४, ४३, ७; ४४, ७; अथर्व. २०, १४३, ७
 इहेह वः स्वतवसः ५, ५९, ११; तै. आ. १, ४, ३
 इहेह वो मनसा बंधुता ३, ६०, १
 इहेव स्तं मा वि यौष्टं १०, ८५, ४२; अथर्व. १४, १, २२;
 नि. १, १६
 इहैवैधि साप न्येष्टाः १०, १७३, २; अथर्व. ६, ८७, २;
 तै. ब्रा. २, ४, २, ८
 इहोप यात शवसो नपातः ४, ३५, १
 ईक्षे रायः क्षयस्य ४, २०, ८
 ईक्षयंतीरपस्युवो १०, १५३, १; साम. १७५; अथर्व.
 २०, ९३, ४
 ईजानमिह्यौर्गूता वसुः १०, १३२, १
 ईजे यज्ञेभिः शशमे ६, ३, २
 ईळते त्वामवस्यवः १, १४, ५
 ईळानायावस्यवे २, ६, ६
 ईळितो अम आ वह १, १४२, ४
 ईळितो अम आ वह ५, ५, ३
 ईळितो अमे मनसा नः २, ३, ३

ईळिष्वा हि प्रतीव्यं ८, २३, १; साम. १०३
 ईळे अग्निं विपश्चितं ३, २७, २; तै. ब्रा. २, ४, २, ४
 ईळे अग्निं स्ववसं ५, ६०, १ अथर्व. ७, ५०, ३; तै. ब्रा.
 २, ७, १२, ४
 ईळे गिरा मनुहितं ८, १९, २१
 ईळे च त्वा यजमानो हविर्भिः ३, १, १५
 ईळे षावापृथिवी पूर्वचित्तये १, ११२, १
 ईलेन्यं वो असुरं ७, २, ३
 ईलेन्यः पवमानो ९, ५, ३
 ईलेन्यो नमस्यः ३, २७, १३; साम. १५३८; अथर्व.
 २०, १०२, १; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 ईलेन्यो वो मनुषो ७, ९, ४
 ईयिवांसमति स्त्रिधः ३, ९, ४
 ईयुरथं न न्यथं ७, १८, ९
 ईयुर्गावो न यवसाद् ७, १८, १०
 ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् १, ११३, ११; तै. सं. १, ४, ३३, १;
 तै. आ. ३, १८, १
 ईर्मान्तासः सिलिकमध्यमा १, १६३, १०; वा. य. २९, २१;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४; नि. ४, १३
 ईर्मान्यद्वपुषे धायि ५, ७३, ३
 ईशान इमा भुवनानि ९, ८६, ३७; साम. ९५७
 ईशानकृतो धुनयो १, ६४, ५
 ईशानाय प्रहृतिं यस्त आ न ७, ९०, २
 ईशाना वार्याणां १०, ९, ५; अथर्व. १, ५, ४; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ५; तै. आ. ४, ४२, ४
 ईशानासो ये दधते स्वर्णः ७, ९०, ६
 ईशिषे वार्यस्य हि ८, ४४, १८; साम. १५३३
 ईशे यो विश्वस्या देववीतेः १०, ६, ३
 ईशे ऋग्गिरिरमृतस्य ७, ४, ६
 उक्थ उक्थे सोम इन्द्रं ७, २६, २; तै. सं. १, ४, ४६, १
 उक्थं चन शस्यमानं ८, २, १४; साम. २२५; १८०५
 उक्थभृतं सामभृतं ७, ३३, १४
 उक्थमिन्द्राय शस्यं १, १०, ५; साम. ३६३
 उक्थवाहसे विभवे मनीषां ८, ९६, ११
 उक्थेभिरर्वागवसे १, ४७, १०
 उक्थेभिर्द्वेष्ट्रहन्तमा ७, ९४, ११; वा. य. ३३, ७६
 उक्थेष्विन्नु शूर येषु २, ११, ३
 उक्षंते अर्वा अस्मां इव २, ३४, ३
 उक्षाज्ञाय वशाज्ञाय ८, ४३, ११; अथर्व. ३, २१, ६;
 २०, १, ३; तै. सं. १, ३, १४, ७

उक्षा महाँ अभि वक्ष एने १, १४६, २
 उक्षा मिमाति प्रति ९, ६९, ४; साम. १३७२
 उक्षा समुद्रो अरुषः ५, ४७, ३; वा. य. १७, ६०; तै. सं. ४, ६, ३, ३
 उक्षेव यूथा परियन् ९, ७१, ९
 उक्ष्णो हि मे पंच दश १०, ८६, १४; अथर्व. २०, १२६, १४
 उग्रं युयुज्म पृतनासु सास ८, ६१, १२
 उग्रं व भोजः स्थिरा ७, ५६, ७
 उग्रं न वीरं नमसोप सेदिम ८, ४९, ६
 उग्रबाहुर्भक्ष कृत्वा पुरंदर ८, ६१, १०
 उग्रस्तुरापाळभि भूत्योजा ३, ४८, ४
 उग्रा हव प्रवहंतः समा यमुः १०, ९४, ६
 उग्रा विघनिना मृध ६, ६०, ५; साम. ८५४; वा. य. ३३, ६१
 उग्रा संता हवामह १, २१, ४
 उग्रेष्व शूर इन्नु २, ११, १७
 उग्रो जज्ञे वीर्याय ७, २०, १
 उग्रो वां ककुहो ययिः ५, ७३, ७
 उचध्ये वपुषि यः स्वराट् ८, ४६, २८
 उच्चा ते जातमंधसो ९, ६१, १०; साम. ४६७, ६७१; वा. य. २६, १६
 उच्चा दिवि दक्षिणावंतो १०, १०७, २
 उच्छिष्टं चम्बोर्भर १, २८, ९
 उच्छुष्मा ओषधीनां १०, ९७, ८; वा. य. १२, ८२; तै. सं. ४, २, ६, ३
 उच्छोचिषा सहः स्तुत्र ३, १८, ४
 उच्छ्रयस्व वनस्पते ३, ८, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 उच्छ्रवंचमाना पृथिवी १०, १८, १२; अथर्व. १८, ३, ५१; तै. आ. ६, ७, १
 उच्छ्रवंचस्व पृथिवि १०, १८, ११; अथर्व. १८, ३, ५०; तै. आ. ६, ७, १
 उच्छंती या कृणोति मंहना ७, ८१, ४
 उच्छंतीरष चित्तयंत ४, ५१, ३
 उच्छंत्यां मे यजता ५, ६४, ७
 उच्छन्नुषसः सुदिना भरिषाः ७, ९०, ४
 उच्छा दिवो दुहितः ६, ६५, ६
 उजातमिंद्र ते शव ८, ६२, १०
 उजायतां परशुः १०, ४३, ९; अथर्व. २०, १७, ९
 उत ऋतुभिर्ऋतुपाः ३, ४७, ३
 उत कण्वं नृषदः १०, ३१, ११
 उत गाव हवावन्ति १०, १४६, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६
 उत सा अभिरध्वर ४, ९, ४

उत सा व्यंतु देवपत्नीः ५, ४६, ८; अथर्व. ७, ४९, २; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १; नि. १२, ४६
 उत वा नेमो अस्तुतः ५, ६१, ८
 उत वा स रथीतमः ६, ५६, २
 उत ते सुष्टुता हरी ८, १३, २३
 उत त्वं वीरं धनसामृजीषिणं ८, ८६, ४
 उत त्वं चमसं नवं १, २०, ६
 उत त्वदा स्वयं ८, ६, २४; तै. ब्रा. २, ७, १३, २
 उत त्वद्वां जुस्ते ७, ६८, ६
 उत त्वज्जो मारुतं शर्ध ५, ४६, ५
 उत त्वं पुत्रममुकः ४, ३०, १६
 उत त्वं भुज्युमश्विना सखा ७, ६८, ७
 उत त्या तुर्वशायदू ४, ३०, १७
 उत त्या दैव्या भिषजा ८, १८, ८; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ५
 उत त्या मे यशसाश्वतनायै १, १२२, ४; नि. ६, २१
 उत त्या मे रौद्रावर्चिमन्ता १०, ६१, १५
 उत त्या मे हवमा जग्म्यातं ६, ५०, १०
 उत त्या यजता हरी ४, १५, ८
 उत त्या सद्य आर्या ४, ३०, १८
 उत त्या हरितो दश २, ६३, ९; साम. १२१८
 उत त्वे देवी सुभगे २, ३१, ५
 उत त्वे नः पर्वतासः सुशस्त ५, ४६, ६
 उत त्वे नो मरुतो ७, ३६, ७
 उत त्वे मा ध्वन्यस्य जुष्टाः ५, ३३, १०
 उत त्वे मा पौरुकुत्सस्य सूरैः ५, ३३, ८
 उत त्वे मा मारुताश्वस्य ५, ३३, ९
 उत त्वं सख्ये स्थिरपीतं १०, ७१, ५; नि. १, २०
 उत त्वं सूनो सहसो ६, ५०, २
 उत त्वः पश्यन्न ददर्श १, ७१, ४; नि. १, ८; १९
 उत त्वं मघवच्छृणु ८, ४५, ६
 उत त्वाग्ने मम स्तुतो ८, ४३, १७
 उत त्वा धीतयो मम ८, ४४, २२
 उत त्वा नमसा वयं ८, ४३, १२
 उत त्वा बधिरं वयं ८, ४५, १७
 उत त्वा भृगुवच्छुचे ८, ४३, १३
 उत त्वा मदिते महि ८, ६७, १०
 उत त्वामरुणं वयं ९, ४५, ३
 उत त्वा स्त्री शशीयसी ५, ६१, ६
 उत दासं कौलितरं ४, ३०, १४
 उत दासस्य वर्चिनः ४, ३०, १५
 उत दासा परिविषे १०, ६२, २

उत देवा अवहितं १०, १३७, १; अथर्व. ४, १३, १
 उत छावापृथिवी क्षत्र ६, ५० ३
 उत शुमस्सुवीर्यं १, ७४, ९
 उत द्वार उशतीः ७, १७, २
 उत न ई त्वष्टा गन्वच्छास्मत् १, १८६, ६
 उत न ई मतयोऽश्वयोगाः १, १८६, ७
 उत न ई मरुतो वृद्धसेना १, १८६, ८
 उत न एना एवया ९, ९७, ५३; साम. ११०५
 उत न एषु नृषु ७, ३४, १८
 उत नः कर्णशोभमाना ८, ७८, ३
 उत नः पितुमा भर ८, ३२, ८
 उत नः प्रिया प्रियासु ६, ६१, १०; साम. १४६१, तै. ब्रा.
 २, ४, ६, १
 उत नः सिंधुरपां ८, २५, १४
 उत नः सुत्राग्नो देव गोपाः ६, ६८, ७
 उत नः सुद्योत्मा जीराश्वः १, १४१, १२
 उत नः सुभगां भरिः १, ४, ६; अथर्व. २०, ६८, ६
 उत नूनं यदिन्द्रियं ४, ३०, २३
 उत नो गोमतस्कृधि ८, ३२, ९
 उत नो गोमतीरिष आ वहा ५, ७९, ८
 उत नो गोमतीरिष उत ८, ५, ९
 उत नो गोमतीरिषो विश्वा ९, ६२, २४; साम. १०६३
 उत नो गोविदश्ववित् ९, ५५, ३; साम. ९७७
 उत नो गोषणि धियं ६, ५३, १०; साम. १५९३
 उत नो दिव्या ह्रष ८, ५, २१
 उत नो देव देवान् ८, ७५, २; तै. सं. २, ६, ११, १
 उत नो देवावश्विना १०, ९३, ६
 उत नो देव्यदितिः ८, २५, १०
 उत नो धियो गोजग्राः १, ९०, ५
 उत नो नक्तमपां १०, ९३, ५
 उत नो ब्रह्मज्ञविष ३, १३, ६
 उत नो रुद्रा चिन्मृळत १०, ९३, ७
 उत नो वाजसातये ९, १३, ४, साम. ११९०
 उत नो विष्णुरुत वातो अस्मि ५, ४६, ४
 उत नोऽहिर्बुध्न्यः शृणोतु ६, ५०, १४; वा. य. ३४, ५३;
 नि. १२, ३३
 उत नोऽहिर्बुध्न्योऽमयस्कः १, १८६, ५
 उत प्रथिमुदहजस्य १०, १०२, ७
 उत प्र पिप्य ऊधरज्यायाः ९, ९३, ३; साम. १४२०
 उत प्रहामतिदीव्या १०, ४२, ९; अथर्व. ७, ५०, ६; २०, ८९, ९
 उत ब्रह्मण्या वयं ८, ६, ३३

उत ब्रह्माणो मरुतो मे अस्य ५, २९, ३
 उत सुवंतु जंतव १, ७४, ३; साम. १३८२; तै. सं.
 ३, ५, ११, ४
 उत सुवंतु नो निदो १, ४, ५; अथर्व. २०, ६८, ५
 उत म ऋज्रे पुर यस्य ६, ६३, ९
 उत मन्ये पितुरहुहो १, १५२, २
 उत माता बृहद्दिवा १०, ६४, १०
 उत माता महिषमन्ववेन ४, १८, ११; तै. सं. ३, २, ११, ३
 उत मे प्रथियोर्वयियोः ८, १९, ३७; नि. ४, १५
 उत मे रपशुवतिः ५, ६१, ९
 उत मे वोचतादिति ५, ६१, १८
 उत यासि सवितस्त्रीणि ५, ८१, ४
 उत यो मानुषेष्वा १, २५, १५
 उत योषणे दिव्ये मही ७, २, ६
 उत वः शंससुशिजा २, ३१, ६
 उत वा उ परि वृणक्षि १०, १४२, ३
 उत वां विष्णु मद्यास्वंधो १, १५३, ४; नि. ४, १९
 उत वाजिनं पुरुनिष्पिध्वानं ४, ३८, २
 उत वात पितासि न १०, १८६, २
 उत वा यः सहस्य प्र विद्वान् १, १४७, ५
 उत वा यस्य वाजिनो १, ८६, ३
 उत वा यो नो मर्चवाद् २, २३, ७
 उत व्रतानि सोम ते १०, २५, ३
 उत शुष्णस्य धृष्णुया ४, ३०, १३
 उत सखास्यश्विनोरुत ४, ५२, ३; साम. १७२७
 उत सिंधुं विवाक्यं ४, ३०, १२
 उत सु त्ये पयोवृधा ८, २, ४२
 उत स्तुतासो मरुतो ७, ५७, ६
 उत स ते परुष्ण्यां ५, ५२, ९; नि. ५, ५
 उत स ते वनस्पते १, २८, ६
 उत स दुर्गुभीयसे ५, ९, ४
 उत स यं शिशुं यथा ५, ९, ३
 उत स राशिं परि ९, ८७, ९
 उत स सद्य हर्यतस्य १०, ९६, १०; अथर्व. २०, ३१, ५
 उत स्या सद्य ह्यपरि ४, ३१, ८
 उत स्यासु प्रथमः सरिष्य ४, ३८, ६
 उत स्यास्य तन्यतो रिब ४, ३८, ८
 उत स्यास्य द्रवतस्तुर ४, ४०, ३; वा. य. ९, १५, तै. सं.
 १, ७, ८, ३
 उत स्यास्य पनयंति ४, ३८, ९
 उत स्या हि त्वामाहुः ४, ३१, ७

उत स्नानं वस्त्रमथि नता ४, ६८, ५; नि. ४, २४
 उत स्य देवः सञ्जिता ६, ५०, १३
 उत स्य देवो भुवनस्य २, ३१, ४
 उत स्य न हृद्रो विश्व २, ३१, ३
 उत स्य न उशिजामुर्विया १०, ९२, १२
 उत स्य वाजी क्षिपणि ४, ४०, ४; वा. य. ९, १४; तै. सं.
 १, ७, ८, ३; नि. २, २८
 उत स्य वाजी सहुरिर्कता ४, ३८, ७
 उत स्य वाज्यरुषः ५, ५६, ७
 उत स्या नः सरस्वती घोरा ६, ६१, ७
 उत स्या नः सरस्वती जुषाणोप ७, ९५, ४
 उत स्या नो दिवा ८, १८, ७; साम. १०२; तै. ब्रा.
 ३, ७, १०, ४
 उत स्या वां रशतो बप्ससो १, १८१, ८
 उत स्या वां मधुमन्मक्षिकार १, ११९, ९
 उत स्या श्वेतयानरी ८, २६, १८
 उत स्वया तन्वा ३ सं वदे तत् ७, ८६, २
 उत स्वराजे भदितिः स्तोमं ८, १२, १४
 उत स्वराजो भदितिः ७, ६६, ६; साम. १३५३
 उत स्वस्य भरात्यः ९, ७२, ३
 उत स्वानासो दिवि ५, २, १०; तै. सं. १, २, १४, ७
 उतादः परुषे गवि ६, ५६, ३; नि. २, ६
 उताभये पुरुहूत श्रवोभिः ३, ३०, ५; नि. ६, १; ७, ६
 उतायातं संगवे प्रातः ५, ७६, ३; साम. १७५४
 उतालब्धं स्पृणुहे १०, ८७, ७; अथर्व. ८, ३, ७
 उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति २, २४, १३
 उतासि मैत्रावरुणो ७, ३३, ११; नि. ५, १४
 उताहं नक्तमुत सोम ते दिवा ९, १०७, २०; साम. ९२३
 उतेदानीं भगवन्तः ७, ४१, ४; अथर्व. ३, १६, ४; वा. य.
 ३४, ३७; तै. ब्रा. २, ८, ९, ८
 उतेशिषे प्रसवस्य ५, ८१, ५
 उतो घा ते पुरुष्या ७, २९, ४
 उतो नो अस्य कस्यचित् ५, ३८, ४
 उतो नो अस्या उपसो जुषेत १, १३१, ६; अथर्व. २०, ७२, ३
 उतो न्वस्य जोषमौ ८, ९४, ६; साम. १७८७
 उतो न्वस्य यत्पदं ८, ७२, १८
 उतो न्वस्य यन्महत् ८, ७२, ६
 उतो पतिर्ये उच्यते ८, १३, ९
 उतो पितृभ्यां प्रविदानु ३, ७, ६
 उतो स मष्टमिन्दुभिः १, २३, १५
 उतो सहस्रमर्णसं ९, ६४, २६

उतो हि वां रत्नधेयानि ७, ५३, ३
 उतो हि वां दाम्ना संति ४, ३८, १
 उतो हि वां पूर्व्या आ विविद्र ३, ५४, ४
 उत्तराहमुत्तरः १०, १४५, ३; अथर्व. ३, १८, ४
 उत्तानपर्णे सुभगे १०, १४५, २; अथर्व. ३, १८, २
 उत्तानायामजनयन् २, १०, ३
 उत्तानायामव भरा ३, २९, ३; वा. य. ३४, १४
 उत्तिष्ठाव पश्यते १०, १७९, १; अथर्व. ७, ७२, १
 उत्तिष्ठ नूनमेवां ५, ५६, ५
 उत्तिष्ठजोससा सह ८, ७६, १०; साम. ९८८; अथर्व.
 २०, ४२, ३; वा. य. ८, ३९; तै. सं. १, ४, ३०, १
 उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते १, ४०, १; वा. य. ३४, ५६; तै. आ.
 ४, २, २
 उत्तिष्ठसि स्वाहुतो १०, ११८, २
 उत्ते बृहन्तो अर्चयः ८, ४४, ४; साम. १५४१
 उत्ते वयश्चिद्वसतेरपसन् १, १२४, १२; ६, ६४, ६
 उत्ते शतान्मघवन्नुच्च भूय १, १०२, ७
 उत्ते शुष्मा जिहतां १०, १४२, ६
 उत्ते शुष्मास ईरते २, ५०, १; साम. १२०५
 उत्ते शुष्मासो अस्थुः ९, ५३, १; साम. १७१४
 उत्ते स्तभ्नामि पृथिवीं १०, १८, १३; अथर्व. १८, ३, ५२;
 तै. आ. ६, ७, १
 उ त्वा मदन्तु स्तोमाः ८, ६४, १; साम. १९४; १३५४;
 अथर्व. २०, ९३, १
 उत्पुर्लास्तूर्य १, १९१, ८; अथर्व. ५, २३, ६
 उत्पूषणं युवामहे ६, ५७, ६
 उत्सूर्यो बृहदचीष्यश्रेत् ७, ६२, १
 उत्स्य वातो बहति १०, १०२, २
 उदगादयमादित्यो १, ५०, १३; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २३
 उदमे तव तद् घृतात् ८, ४३, १०
 उदमे तिष्ठ प्रत्यातनुष्व ४, ४, ४; वा. य. १३, १२; तै. सं.
 १, २, १४, २
 उदग्ने भारत धुमत् ६, १६, ४५; साम. १३८५
 उदग्ने शुचयस्तव ८, ४४, १७; साम. १५३४; तै. सं.
 १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; २, ४, १४, ४
 उदपप्तदसौ सूर्यः १, १९१, ९; अथर्व. ६, ५२, १
 उदपप्तसरुणा भानवो वृथा १, ९२, २; साम. १७५६
 उदमुतो न वयो १०, ६८, १; अथर्व. २०, १६, १; तै. सं.
 ३, ४, ११, ३
 उदभ्राणीव स्तनयन् ६, ४४, १२
 उदसौ सूर्यो भगात् १०, १५९, १; अथर्व. १, १९, ५

उदस्तंभीस्समिधा ३, ५, १०
 उदस्य बाहू शिथिरा ७, ४५, २
 उदस्य शुष्माङ्गानुः ७, ३४, ७
 उदस्य शोचिरस्थादाजुह्वा ७, १६, ३; तै. सं. ४, ४, ४, ५
 उदस्य शोचिरस्थाद् दीदियुषो ८, २३, ४
 उदातैर्जिहते बृहद् ९, ५, ५
 उदानस्ककुहो दिवं ८, ६, ४८
 उदावता त्वक्षसा ६, १८, ९
 उदिता यो निदिता वेदिता ८, १०३, ११
 उदिम्बवस्य रिच्यते ७, ३२, १२; अथर्व. २०, ५९, ३
 उदीरतां सुनृता उत १, १२३, ६
 उदीरतामवर उत १०, १५, १; अथर्व. १८, १, ४४;
 वा. य. १९, ४९; तै. ब्रा. २, ६, १२, ३; नि. ११, १८
 उदीरय कवितमं ५, ४२, ३
 उदीरयथा मरुतः ५, ५५, ५; तै. सं. २, ४, ८, २
 उदीरयन्त वायुभिः ८, ७, ३
 उदीरय पितरा १०, ११, ६; अथर्व. १८, १, २३; नि. ३, १६
 उदीराथामृतायते ८, ७३, १
 उदीरध्वं जिवो असुः १, ११३, १६
 उदीर्ष्व नार्यभि १०, १८, ८; अथर्व. १८, ३, २; तै. आ. ६, १, ३
 उदीर्ष्वतः पतिवती १०, ८५, २१; अथर्व. १४, २, ३३
 उदीर्ष्वतो विश्वावसो १०, ८२, २२; अथर्व. १४, २, ३३;
 श. ब्रा. १४, ९, ४, १८
 उदु ज्योतिरमृतं ७, ७६, १; नि. ११, १०
 उदु तिष्ठ सवितः श्रुधि ७, ३८, २
 उदु तिष्ठ स्वधावर ८, २३, ५; वा. य. ११, ४१; तै. सं.
 ४, १, ४, १
 उदुत्तमं वरुण १, २४, १५; अथर्व. ७, ८३, ३; १८, ४, ६९;
 वा. य. १२, २२; तै. सं. १, ५, ११, ३; ४, २, १, ३;
 नि. २, १३
 उदुत्तमं सुमुग्धि नो १, २५, २१; तै. ब्रा. २, ४, २, ६
 उदु त्यच्चक्षुर्मही ६, ५१, १
 उदु त्यं जातवेदसं १, ५०, १; साम. ३१; अथर्व. १३, २, १६;
 २०, ४७, १३; वा. य. ७, ४१; ८, ४१, ३३, ३१;
 तै. सं. १, २, ८, २; ४, ४३, १; नि. १२, १५
 उदु त्यदर्शतं वपुः ७, ६६, १४
 उदु त्ये अरुणत्सव ८, ७, ७
 उदु त्ये मधुमत्तमा गिरा ८, ३, १५; साम. २५१; १३६२;
 अथर्व. २०, १०, १; ५९, १
 उदु त्ये सुनवो गिरः १, ३७, १०; साम. २२१
 उदु ब्रह्माण्यैरत ७, २३, १; साम. ३३०; अथर्व. २०, १२, १

उदु श्रिय उपसो ६, ६४, १
 उदु षुतः समिधा ३, ५, २
 उदु ष्य देवः सविता दमूना ६, ७१, ४
 उदु ष्य देवः सविता ययाम ७, ३८, १
 उदु ष्य देवः सविता सवाय २, ३८, १
 उदु ष्य देवः सविता हिरण्यया ६, ७१, १
 उदु ष्य वः सविता ८, २७, १२
 उदु ष्य शरणे दिवो ८, २५, १९
 उदु स्तोमासो अधिनोः ७, ७२, ३
 उदु स्त्रियाः सृजते सूर्याः ७, ८१, २; साम. ७५२; तै. ब्रा.
 ३, १, ३, २
 उदु स्वानेभिरीरत ८, ७, १७
 उदू अर्यो उपक्तेव ६, ७१, ५
 उदू पु णो वसो महे ८, ७०, ९
 उद्गा आजदङ्गिरोभ्य ८, १४, ८; साम. १६४१; अथर्व.
 २०, २८, २; ३९, ३
 उद्गातेन शकुने २, ४३, २
 उद्देदमि श्रुतामघं ८, ९३, १; साम. १२५; १४५०;
 अथर्व. २०, ७, १
 उद् घामिवेत् तृणजो ७, ३३, ५
 उद्घर्षय मघवन् १०, १०३, १०; साम. १८५८; वा. य.
 १७, ४२; तै. सं. ४, ६, ४, ४
 उद्गो हृदमपिबज्जह्वाणः १०, १०२, ४
 उद् बुध्यध्वम् १०, १०१, १
 उद्यत् सहः सहस ५, ३१, ३
 उद्यदिन्द्रो महते दानवाय ५, ३२, ७
 उद्यद् ब्रह्मस्य विष्टपं ८, ६९, ७; अथर्व. २०, ९२, ४
 उद्यन्नय मित्रमह १, ५०, ११; तै. ब्रा. ३, ७, ६, २२
 उद्यम्यमीति १, ९५, ७
 उद्यस्य ते नवजातस्य ७, ३, ३; साम. १२२१
 उद्ग ऊर्मिः शम्या ३, ३३, १३; अथर्व. १४, २, १६
 उद्गस्वस्मा अकृणोतना १, १६१, ११; नि. ११, १६
 उद्गन्दनमैरतम् १, ११८, ६
 उद्गयं तमसस्परि १, ५०, १०; अथर्व. ७, ५३, ७; वा. य.
 २०, २१; २७, १०; ३५, १४; ३८, २४; तै. सं. ४, १, ७, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ९; ६, ६, ४; तै. आ. ६, ३, २
 उद्गां चक्षुर्वरुण ७, ६१, १
 उद्गां पृक्षासो मधुमन्त ईरते ४, ४५, २
 उद्गां पृक्षासो मधुमन्तो अस्थुः ७, ६०, ४
 उद्बृहा रक्षः सह ३, ३०, १७; नि. ६, ३
 उद्देति प्रसवीता जनानां ७, ६३, २

उद्वेति सुभगो विश्वचक्षाः ७, ६३, १
 उनत्ति भूमिं पृथिवीं ५, ८५, ४
 उन्मदिता मौनेयेन १०, १३६, ३
 उन्मध्व ऊर्मिर्वनना ९, ८६, ४०
 उन्मा पीता अयंसत १०, ११९, ३
 उन्मा ममंद् वृषभो २, ३३, ६
 उप क्रमस्या भर ८, ८१, ७
 उप क्षत्रं पृचीत हन्ति १, ४०, ८
 उप क्षरन्ति सिंधवो मयोभुवः १, १२५, ४; तै.सं. १, ८, २२, ४
 उपक्षेतारस्तव सुप्रणीते ३, १, १६
 उप च्छायामिव घृणेः ६, १६, ३८; तै. ब्रा. २, ४, ४, ६
 उप ते गा ह्वाकरं १०, १२७, ८; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 उप तेऽधां सहमाना १०, १४५, ६; अथर्व. ३, १८, ६
 उप ते स्तोमान्पशुणा इवाकरं १, ११४, ९
 उप त्मन्या वनस्पते १, १८८, १०
 उप त्या वह्नी गमतो विशक्तः ७, ७३, ४
 उप त्रितस्य पाप्योः ९, १०२, २; साम. १०१४
 उप त्वा कर्मन्तूतये ८, २१, २; साम. ७०९; अथर्व.
 २०, १४, २; ६२, २
 उप त्वामे दिवेदिवे १, १, ७; साम. १४; वा. य. ३, २२;
 तै. सं. १, ५, ६, २
 उप त्वा जामयो गिरो ८, १०२, १३; साम. १३; १५७०;
 तै. ब्रा. १, ८, ८, १
 उप त्वा जुहो मम ८, ४४, ५; साम. १५४२
 उप त्वा रण्वसंद्दशं ६, १६, ३७; साम. १७०५
 उप त्वा सातये नरो ७, १५, ९
 उप नः पितवा चर १, १८७, ३
 उप नः सवना गहि १, ४, २; साम. १०८८; अथर्व.
 २०, ५७, २; ६८, २
 उप नः सुतमागतम् ५, ७१, ३
 उप नः सुतमा गहि सोमं ३, ४२, १; अथर्व. २०, २४, १
 उप नः सुतमा गहि हरिभिः १, १६, ४
 उप नः सुनवो गिरः ६, ५२, ९; साम. १५९५; वा. य.
 ३३, ७७; तै. सं. २, ४, ११४, ५
 उप नो देवा अवसा गमंतु १, १०७, २
 उप नो यातमश्विना ८, २६, ७
 उप नो वाजा अध्वर ४, ३७, १
 उप नो वाजिनीवसू ८, २२, ७
 उप नो हरिभिः सुतं ८, ९३, ३१; साम. १५०; १७९०
 उप प्र जिन्वन्नुशतीः १, ७१, १

उपप्रयंतो अध्वरं १, ७४, १; साम. १३७९; वा. य. ३, ११,
 तै. सं. १, ५, ५, १
 उप प्रागाच्छसनं वाज्यर्वा १, १६३, १२; वा. य. २९, २३;
 तै. सं. ४, ६, ७, ४
 उप प्रागात्वरमं यत्सधत्वं १, १६३, १३; वा. य. २९, २४
 तै. सं. ४, ६, ७, ५
 उप प्रागात्सुमन्मे धायि म १, १६२, ७; वा. य. २५, ३०
 तै. सं. ४, ६, ८, ३; नि. ६, २२
 उप प्रियं पनिपतं ९, ६७, २९; अथर्व. ७, ३२, १
 उप प्रेत कुशिकाश्चेतय ३, ५३, ११; नि. ७, २
 उप ब्रध्नं वावाता वृषणा हरी ८, ४, १४
 उप ब्रह्माणि हरिवो १०, १०४, ६
 उपमं त्वा मघोनां ८, ५३, १
 उप मा पेपिषुत्तमः १०, १२७, ७
 उप मा सतिरस्थित १०, ११९, ४
 उप मा इयावाः स्वनयेन १, १२६, ३
 उप मा षड् द्वा द्वा ८, ६८, १४
 उप यमेति युवतिः ७, १, ६; तै. सं. ४, ३, १४, ६
 उप यो नमो नमसि ४, २१, ५
 उप व एषे नमसा जिगीषा १, १८६, ४
 उप व एषे वंशोभिः शूयैः ५, ४१, ७
 उप शिक्षाप तस्थुषः ९, १९, ६; साम. ७६१
 उप श्वासय पृथिवीं ६, ४७, २९; अथर्व. ६, १२६, १;
 वा. य. २९, ५५; तै. सं. ४, ६, ६, ६; नि. ९, १३
 उपसथाय मीळहुषः ७, १५, १
 उप सर्पं मातरं भूमिं १०, १८, १०; अथर्व. १८, ३, ४९;
 तै. भा. ६, ७, १
 उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च १, १९०, ३
 उपस्तुतिरौचथ्यसुरथे १, १५८, ४
 उपस्तुहि प्रथमं रत्नधेय ५, ४२, ७
 उपस्तृणीतमत्रये ८, ७३, ३
 उपस्थायं चरति यत्समारत १, १४५, ४
 उपस्थाय मातरमज्ञं ३, ४८, ३
 उपस्तकेषु वप्सतः ८, ७२, १५; साम. १४८२
 उपहृताः पितरः सोम्यासः १०, १५, ५; अथर्व. १८, ३, ४५;
 वा. य. १९, ५७; तै. सं. २, ६, १२, ३
 उप ह्ये सुदुवां धेनुमेतां १, १६४, २६; अथर्व. ७, ७३, ७;
 ९, १०, ४; नि. ११, ४३
 उप ह्ये सुहवं माहृतं १०, ३६, ७
 उपहरे गिरीणां ८, ६, २८; साम. १४३; वा. य. २६, १५
 उपहरेषु यदधिध्वं १, ८७, २; तै. सं. ४, ३, १३, ७

उपाजिरा पुरुहूताय सप्तिः ३, ३५, २
उपायातं दाशुषे मर्त्याय ७, ७१, २
उपावसृज स्मन्या १०, ११०, १०; अथर्व. ५, १२, १०;
वा. य. २९, ३५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १७
उपास्मै गायता नरः ९, ११, १; साम. ६५१; ७६३; वा. य.
३३, ६२; तै. ब्रा. १, ५, ९, ७
उपेदमुपपर्चनं ६, २८, ८; अथर्व. ९, ४, २३; तै. ब्रा.
२, ८, ८, १२
उपेदहं धनदामप्रतीत १, ३३, २
उपेम सृक्षि वाजयुः २, ३५, १
उपो अदक्षि शुन्ध्युवो न वक्षः १, १२४, ४; नि. ४, १६
उपो नयस्व वृषणा तपुष्पोतेमव ३, ३५, ३
उपोप मे परा मृश मा मे १, १२६, ७; नि. ३, २०
उपो मतिः पृच्यते ९, ६९, २; साम. १३७१
उपो रथेषु पृषतीरयुग्ध्वं १, ३९, ६
उपो रुक्चे ध्रुवतिर्न योषा ७, ७७, १
उपो पु जातमप्लुरं ९, ६१, १३; साम. ४८७; ७६२,
१३३५
उपो पु शृणुही गिरः १, ८२, १; साम. ४१६
उपो ह यद्विदथं वाजिनो गुः ७, ९३, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १२, १
उपो हरीणां पतिं ८, २४, १४; साम. १५१०
उभयं शृणवन् नो ८, ६१, १; साम. २९०; १२३३; अथर्व.
२०, ११३, १
उभयतः पचमानस्य ९, ८६, ६; साम. ८८७
उभयं ते न क्षीयते २, ९, ५
उभयासो जातवेदः स्याम २, २, १२
उभा ड नूनं तदिदर्थं १०, १०६, १
उभा जिग्यथुर्न परा ६, ६९, ८; अथर्व. ७, ४४, १; तै. सं.
३, २, १६, २; ७, १, ६, ७
उभा देवा दिवि स्पृशा १, २३, २
उभा देवा नृचक्षसा ९, ५, ७
उभा पित्रतमग्निना १, ४६, १५; वा. य. ३४, २८
उभाभ्यां देव सवितः ९, ६७, २५; वा. य. १९, ४३;
तै. ब्रा. १, ४, ८, २; २, ६, ३, ४
उभा वामिन्द्राग्नी आहुवध्या ६, ६०, १३; वा. य. ३, १३;
तै. सं. १, १, १४, १; ५, ५, १
उभा शंसा नर्यामामविष्टा १, १८५, १
उभा हि दक्षा भिषजामयो ८, ८६, १
उभे अस्मै पीपयतः २, २७, १५
उभे चिदिन्द्र रोदसी ७, २०, ४
उभे धावापृथिवी विश्वमिन्वे ९, ८१, ५

उभे धुरौ वह्निरा पिबमानः १०, १०१, ११
उभे पुनामि रोदसी ऋतेन १, १३३, १
उभे भद्रे जोषयेते न मेने १, ९५, ६
उभे यत्ते महिना शुभ्रे अंध ७, ९६, २
उभे यदिन्द्र रोदसी १०, १३४, १; साम. ३७९; १०९०
उभे सुश्रद्ध सर्पिषो ५, ६, ९; साम. १०२४; वा. य. १५, ४३;
तै. सं. २, २, १२, ७; ४, ४, ४, ६
उभे सोमावचाकशन् ९, ३२, ४
उभोभयाविन्नुपधेहि १०, ८७, ३; अथर्व. ८, ३, ३
उरं यज्ञाय चक्रधुहि ७, ९९, ४
उरं हि राजा वरुणश्चकार १, २४, ८; वा. य. ८, २३;
तै. सं. १, ४, ४५, १
उरु गव्यूतिरभयानि ९, ९०, ४; साम. १४१०
उरं गभीरं जनुषा ३, ४६, ४
उरु णस्तन्वे ३ तने ८, ६८, १२
उरु ते ज्ञयः पर्येति बुध १, ९५, ९
उरं नृभ्य उरं गव ८, ६८, १३
उरं नो लोकमनु नेषि ६, ४७, ८; अथर्व. १९, १५, ४;
तै. सं. २, ७, १३, ३; नि. ७, ६
उरु वां रथः परि नक्षति ४, ४३, ५
उरुव्यचसा महिनी अतश्च १, १६०, २
उरुव्यचसे महिने ७, ३१, ११; साम. १७९४
उरुव्यचा नो महिषः १०, १२८, ८; अथर्व. ५, ३, ८;
तै. सं. ४, ७, १४, ३
उरुशंसा नमोवृषा ३, ६२, १७; साम. ६१४
उरुव्या णो अभिशस्तेः १, ९१, १५
उरुव्या णो मा परा दाः ८, ७१, ७
उरुणसावसुतृषा १०, १४, १२; अथर्व. १८, २, १३;
तै. भा. ६, ३, १
उरोष्ट इन्द्र राधसो ५, ३८, १; साम. ३६६
उरौ देवा अनिवाधे स्याम ५, ४२, १७; ४३, १६
उरौ महौ अनिवाधे ववर्ध ३, १, ११
उरौ वा ये अंतरिक्षे मदंति ३, ६, ८
उर्वी पृथिवी बहुले दूरे १, १८५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
उर्वी सप्तनी बृहती ऋतेन १, १८५, ६
उलूक्यातुं शुशुलूक्यातुं ७, १०४, २२; अथर्व. ८, ४, २२
उवाच मे वरुणो मेधिराय ७, ८७, ४
उवासोषा उच्छाण नु १, ४८, ३
उवे अम्भ सुलाभिके १०, ८६, ७; अथर्व. २०, १२६, ७
उवोचिध हि मघवन् ७, ३७, ३
उक्षता काश्यस्वा ८, २३, १७

उशना यत्परावत ८, ७, २६
 उशना यत्सहस्यैः ५, २९, ९
 उशंतस्त्वा नि धीमहि १०, १६, १२; अथर्व. १८, १, ५६;
 वा. य. १९, ७०; तै. सं. २, ६, १२, १
 उशंता कृता न दभाय गोपा ७, ९१, २
 उशंति घा ते अमृतास १०, १०, ३; अथर्व. १८, १, ३
 उशन्नु पु णः सुमना उपाके ४, २०, ४
 उशिकपावको भरतिः १०, ४५, ७; वा. य. १२, २४;
 तै. सं. ४, २, २, २
 उशिकपावको वसुर्मातु १, ६०, ४
 उष भा माहि भानुना १, ४८, ९
 उष उषो हि वसो अग्रं १०, ८, ४
 उषः प्रतीची भुवनानि ३, ६१, ३
 उषसः पूर्वा अध यत् ३, ५५, १
 उषसां न केतवो १०, ७८, ७
 उषस्तच्चित्रमा भरा १, ९२, १३; साम. १७३१; वा. य.
 ३४, ३३; नि. १२, ६
 उषस्तमश्यां यशसं सुवीरं १, ९२, ८
 उषा अप स्वसुस्तमः १०, १७२, ४; साम. ४५१; अथर्व.
 १९, १२, १
 उषा उच्छन्ती समिधाने १, १२४, १
 उषासानक्ता बृहती १०, ३६, १
 उषो अद्येह गोमति १, ९२, १४; साम. १७३२
 उषो देव्यमर्था वि माहि ३, ६१, २
 उषो न जारः पृथुपाजो ७, १०, १
 उषो न जारो विभावो १, ६९, ९
 उषो भद्रेभिरा गहि १, ४९, १
 उषो मघोन्या वह सृजते ४, ५५, ९
 उषो यदग्निं समिधे चकथं १, ११३, ९
 उषो यदद्य भानुना १, ४८, १५
 उषो ये ते प्र यामेषु १, ४८, ४
 उषो वाजं हि वंस्व १, ४८, ११
 उषो वाजेन वाजिनी प्रचेता ३, ६१, १
 उष्टारेव फर्वरेषु १०, १०६, २
 उक्षा वेद वसुनां ९, ५८, २; साम. १०५८
 ऊती देवानां वयमिन्द्रवंतः १, १३६, ७
 ऊती शचीवस्त्व १०, १०४, ४; अथर्व. २०, ३३, ३
 ऊरुभ्यां ते अहीवज्रयो १०, १६३, ४; अथर्व. २, ३३, ५;
 २०, ९६, २०
 ऊर्जं गावो यवसे १०, १००, १०

ऊर्जं नो द्यौश्च पृथिवी ६, ७०, ६
 ऊर्जा देवाँ अवस्योजसा त्वां ८, ३६, ३
 ऊर्जो नपाज्जातवेदः १०, १४०, ३; साम. १८१८; वा. य.
 १२, १०८; तै. सं. ४, २, ७, २
 ऊर्जो नपातं स हिनायं ६, ४८, २; साम. ७०४; वा. य.
 २७, ४४
 ऊर्जो नपातं सुभगं ८, १९, ४; साम. १४१४
 ऊर्जो नपातमध्वरे ३, २७, १२
 ऊर्जो नपातसा हुवे ८, ४४, १३; साम. १७१२
 ऊर्जो नपात्सहसावन् १०, ११५, ८
 ऊर्णम्रदा वि प्रथस्त्राभ्य ५, ५, ४
 ऊर्ध्व ऊषु ण ऊतये १, ३६, १३; साम. ५७; वा. य.
 ११, ४२; तै. सं. ४, १, ४, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, २
 ऊर्ध्व ऊषु णो अध्वरस्य ४, ६, १
 ऊर्ध्व केतुं सविता देवो ४, १४, २
 ऊर्ध्व नुनुद्वेतं त भोजसा १, ८५, १०
 ऊर्ध्व भानुं सविता देवो ४, १३, २
 ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतये १, ३०, ६; साम. १६०१; अथर्व.
 २०, ४५, ३
 ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयाग १, ११९, २
 ऊर्ध्वा यत्ते त्रेतिनी भूत् १०, १०५, ९
 ऊर्ध्वासस्त्वान्विन्द्रवः ७, ३१, ९
 ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवो ८, ४५, १२
 ऊर्ध्वो अग्निः सुमति ७, ३९, १
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि १०, १२३, ७; साम. १८४४
 ऊर्ध्वो गन्धर्वो अधि नाके ९, ८५, १२
 ऊर्ध्वो प्रावा बृहदग्निः १०, ७०, ७
 ऊर्ध्वो प्रावा वसवो १०, १००, ९
 ऊर्ध्वो नः पाण्डहसो १, ३६, १४; तै. ब्रा. ३, ६, १, २
 ऊर्ध्वो भव प्रति विध्या ४, ४, ५; वा. य. १३, १३;
 तै. सं. १, २, १४, २
 ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अकारि ३, ४, ४
 ऊर्ध्वो वामगिरध्वरेषु ६, ६३, ४
 ऊर्ध्वो ह्यस्यादध्यन्तरिक्षे २, ३०, ३
 ऊर्मिर्यस्ते पवित्र आ ९, ६४, ११
 ऋक्सामाभ्यामभिहितौ १०, ८५, ११; अथर्व. १४, १, ११
 ऋचा कपोतं नुदत १०, १६५, ५; अथर्व. ६, २८, १
 ऋचां त्वः पोषमास्ते १०, ७१, ११; नि. १, ८
 ऋचो अक्षरे परमे व्योमन् १, १६४, ३९; अथर्व. ९, १०, १८;
 तै. ब्रा. ३, १०, ९, १४; तै. आ. २, ११, १;
 नि. १३, १०

ऋजिप्य ईमिन्द्रावतो ४, २७, ४
 ऋजीते परि वृद्धि ६, ७५, १२; वा. य. २९, ४९, तै. सं.
 ४, ६, ६, ४
 ऋजीत्येनी रुशती १०, ७५, ७
 ऋजीपी इयेनो ददमानो ४, २६, ६
 ऋजीषी वज्री वृषभस्तुरावाट् ५, ४०, ४; अथर्व. २०, १२, ७
 ऋजुः पवस्व वृजिनस्य ९, ९७, ४३
 ऋजुनीती नो वरुणो १, ९०, १; साम. २१८; नि. ६, २१
 ऋजुश्छंसो वनवत् २, २६, १
 ऋज्रमुक्षण्यायने ८, २५, २२; नि. ५, १५
 ऋज्राविन्द्रोत आ ददे ८, ६८, १५
 ऋतं येमान ऋतमिद्वनो ४, २३, १०
 ऋतं वदन्तृतयुग्म ९, ११३, ४
 ऋतं घोचे नमसा पृच्छय ४, ५, ११
 ऋतं शंसन्त ऋजुदीध्यानाः १०, ६७, २; अथर्व. २०, ९१, २
 ऋतज्येन क्षिप्रेण २, २४, ८
 ऋतं च सत्यं चाभीद्धात् १०, १९०, १; तै. आ. १०, १, १३
 ऋतं चिकिरव ऋतमित् ५, १२, २
 ऋतधीतय आ गत ५, ५१, २
 ऋतं दिवं तद्वोचं पृथिव्यै १, १८५, १०
 ऋतं देवाय कृण्वते २, ३०, १
 ऋतमृतेन सपन्तेषिरं ५, ६८, ४; साम. १४६६
 ऋतस्य गोपा न दभाय ९, ७३, ८
 ऋतस्य गोपावधि ५, ६३, १
 ऋतस्य जिह्वा पवते मधु ९, ७५, १; साम. ७०१
 ऋतस्य तन्तुर्विततः ९, ७३, ९
 ऋतस्य द्दहा धरुणानि ४, २३, ९
 ऋतस्य देवा अनु व्रता १, ६५, ३
 ऋतस्य पथि वेदः ६, ४४, ८
 ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिः १, ६८, ५
 ऋतस्य बुध्न उपसामिषण्य ३, ६१, ७
 ऋतस्य रश्मिमनुयच्छमाना १, १२३, १३
 ऋतस्य वा केशिना योग्याभि ३, ६, ६
 ऋतस्य वो रथ्यः पूत ६, ५१, ९
 ऋतस्य हि धेनवो वावशानः १, ७३, ६
 ऋतस्य हि प्रसितिधौः १०, २२, ४
 ऋतस्य हि वर्तनयः १०, ५, ४
 ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति ४, २३, ८; नि. ६, १६; १०, ४१
 ऋतस्य हि सदसो १०, १११, २
 ऋतायिनी मायिनी १०, ५, ३
 ऋतावरी दिवो अकैरबोध्या ३, ६१, ६

ऋतावान ऋतजाता ऋतावृधो ७, ६६, १३
 ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यं ३, २, १३
 ऋतावानं विचेतसं ४, ७, ३
 ऋतावानः प्रतिचक्ष्या २, २४, ७
 ऋतावानमृतायवो ८, २३, ९
 ऋतावानं महिषं १०, १४०, ६; साम. १८२१; वा. य.
 १२, १११; तै. सं. ४, २, ७, ३
 ऋतावाना नि षेदतुः ८, २५, ८
 ऋतावा यस्य रोदसी ३, १३, २
 ऋतुर्जनित्री तस्या २, १३, १
 ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त ५, १५, २
 ऋतेन ऋतं नियतमीळ ४, ३, ९
 ऋतेन ऋतमपिहितं ५, ६२, १
 ऋतेन देवः सविता शमायत ८, ८६, ५
 ऋतेन देवीरमृता ४, ३, १२
 ऋतेन मित्रावरुणा १, २, ८; साम. ८४८
 ऋतेन यावृतावृधा १, २३, ५; साम. ७९४
 ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदक्तः ४, ३, १०
 ऋतेनाग्निं व्यसन्मिदन्तः ४, ३, ११
 ऋते स विन्दते युधः ८, २७, १७
 ऋदूदरेण सख्या सचेय ८, ४८, १०; तै. सं. २, २, १२, ३;
 नि. ६, ४
 ऋधक्सा वो मरुतो ७, ५७, ४
 ऋधक्सोम स्वस्तये ९, ६४, ३०; साम. ६५६
 ऋधगित्था स मर्यः ८, १०१, १; वा. य. ३३, ८७
 ऋधयस्ते सुदानवे ६, २, ४; साम. ३६५
 ऋध्याम स्तोमं सनुयाम १०, १०६, ११
 ऋभुक्षणं न वर्तव ८, ४५, २९
 ऋभुक्षणाभिद्रमा हुव ऊतये १, १११, ४
 ऋभुक्षणो वाजा ७, ४८, १
 ऋभुतो रथिः प्रथमश्च ४, ३६, ५
 ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता ८, ३५, १५
 ऋभुमुक्षणो रथि ४, ३७, ५
 ऋभुर्ऋभुक्षा ऋभुर्विधतः १०, ९३, ८
 ऋभुर्ऋभुरभि वः ७, ४८, २; नि. ५, २
 ऋभुर्न इन्द्रः शवसान १, ११०, ७
 ऋभुर्न रथ्यं नवं ९, २१, ६
 ऋभुर्भराय सं शिशानु साति १, १११, ५
 ऋभुर्विष्वा वाज इन्द्रो ४, ३४, १
 ऋभुश्च ईक्ष्यं चारु नाम ३, ५, ६
 ऋभ्यो न वृष्यश्च ८, ४, १०

ऋषभं मा समानानां १०, १६६, १
 ऋषिं नरावंहसः पांचजन्यं १, ११७, ३
 ऋषिमना य ऋषिकृत् ९, ९६, १८; साम. ११७६
 ऋषिर्न स्तुभ्वा विष्णु प्रशस्तः १, ६६, ४
 ऋषिर्विप्रः पुरस्ता ९, ८७, ३; साम. ६७२
 ऋषिर्हि पूर्वजा असि ८, ६, ४१
 ऋषे मंत्रकृतां स्तोमैः ९, ११४, २
 ऋषयो वो मरुतो ५, ५७, ६
 ऋष्वस्त्वमिन्द्र शूर जातः १०, १४८, २
 ऋष्वा ते पादा प्र यजिगासी १०, ७३, ३

एक एवाग्निर्बहुधा ८, ५८, २
 एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयम् ४, ३६, ४
 एकः समुद्रो धरुणः १०, ५, १
 एकः सुपर्णः स समुद्रं १०, ११४, ४; ऐ. भा. ३, ६;
 नि. १०, ४६

एकं चमसं चतुरः कृणोतन १, १६१, २
 एकं च यो विंशतिं ७, १८, ११
 एकं नु स्वा सत्पतिं पांचजन्यं ५, ३२, ११
 एकपाद्भ्यो द्विपदो १०, ११७, ८; अथर्व. १३, २, २७; ३, २५
 एकया प्रतिधापिबत् ८, ७७, ४; नि. ५, १०
 एकरालस्य भुवनस्य राजसि ८, ३७, ३
 एकस्त्वष्टुरश्वस्याविशस्ता १, १६२, १९; वा. य. २५, ४२;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३

एकस्मिन्योगे भ्रूणा समाने ७, ६७, ८
 एकस्य चिन्मे विभ्वस्त्वोजः १, १६५, १०
 एकस्या वस्तोरावतं रणाय १, ११६, २१
 एकाचेतस्तरस्वती नदीनां ७, ९५, २
 एको द्वे वसुमती समीची ३, ३०, ११
 एको बहूनामसि मन्यवीलि १०, ८४, ४; अथर्व. ४, ३१, ४
 एत उ त्वे अवीवशन् ९, २१, ७
 एत उ त्वे पतयन्ति श्रया तवः ७, १०४, २०; अथर्व. ८, ४, २०
 एत उ त्वे प्रत्यदश्रन् १, १९१, ५
 एतं वां स्तोममग्निना १०, ३९, १४
 एतं शंसमिद्रामस्मयुष्ट्वं १०, ९३, ११
 एतं शर्धं धाम यस्य सूरः १, १२२, १२
 एतश्चन त्वो विचिकेतदेधाम् १, १५२, २
 एतत्त इन्द्र वीर्यम् ८, ५४, १
 एतस्यत्त इन्द्र वृष्ण उक्थं १, १००, १७
 एतस्यत्त इन्द्रियं ६, २७, ४
 एतस्यत्त योजनमचेति १, ८८, ५; नि. ५, ४

एतदस्या भनः शये ४, ३०, ११; नि. ११, ४८
 एतद्वेदुत वीर्यं ४, ३०, ८
 एतद्वचो जरितमीपि मृष्टाः ३, ३३, ८
 एतं ते स्तोतं तुविजात ५, २, ११; तै. ब्रा. २, ४, ७, ४
 एतं त्वं हरितो दश ९, ३८, ३; साम. १२७९
 एतं त्रितस्य योषणो ९, ३८, २; साम. १२७५
 एतमु त्वं दश क्षिपो ९, १५, ८; साम. १२७३
 एतमु त्वं दश क्षिपः ९, ६१, ७; साम. १०८१
 एतमु त्वं मदच्युतं सहस्रा ९, १०८, ११; साम. ५८१
 एतं मृजन्ति मर्ज्यं पवमानं ९, ४६, ६
 एतं मृजन्ति मर्ज्यमुप द्रोणे ९, १५, ७; साम. १२६८
 एतं मे स्तोमं तना १०, ९३, १२
 एतं मे स्तोममूर्ध्ने ५, ६१, १७
 एता अग्न आशुषाणास इष्टीः ७, ९३, ८
 एता अर्षन्ति हृष्टात् ४, ५८, ५; वा. य. १७, ९३;
 १३, ३८

एता अर्षन्त्यलला भवन्ती ४, १८, ६
 एता उ त्या उषसः १, ९२, १; साम. १७५५; नि. १२, ७
 एता उ त्याः प्रत्यदश्रन् ७, ७८, ३
 एता चिकित्वो भूमा १, ७०, ६
 एता चौत्नानि ते कृता ८, ७७, ९
 एता ते अग्न उचथानि वेधो जुष्टानि १, ७३, १०
 एता ते अग्न उचथानि वेधोऽवोचम ४, २, २०
 एता ते अग्ने जनिमा ३, १, २०
 एता त्या ते श्रुत्यानि १०, १३८, ६
 एता धियं कृणवामा ५, ४५, ६
 एतानि धीरो निष्ठा चिकेत ७, ५६, ४
 एतानि भद्रा कलश १०, ३२, ९
 एतानि वां श्रवस्या १, ११७, १०
 एतानि वामग्निना वर्धनानि २, ३९, ८
 एतानि वामग्निना वीर्याणि १, ११७, २५
 एतानि सोम पवमानो ९, ७८, ५
 एता नो अग्ने सौभगा ७, ३, १०; ४, १०
 एताम्यग्ने नवतिं सहस्रा १०, ९८, ११
 एताम्यग्ने नवतिर्नव १०, ९८, १०
 एतायामोप गभ्यन्त १, ३३, १
 एतावताश्चिदेषां सुन्नं ८, ७, १५
 एतावतस्स ईमह इन्द्र ८, ४९, ९
 एतावतस्ते वसो विद्याम ८, ५०, ९
 एतावद्वां वृष्णवस् ८, ५, २७
 एतावद्वेदुषस् ५, ७९, १०

एतावानस्य महिमा १०, ९०, ३; अथर्व. १९, ६, ३;
 वा. य. ३१, ३; तै. आ. ३, १२, १
 एता विश्वा चक्रुर्वा ५, २९, १४
 एता विश्वा विदुषे ४, ३, १६
 एता विश्वा सवना तृतामा १०, ५०, ६; नि. ५, २५
 एता वो वश्युष्यता २, ३१, ७
 एति प्र होता व्रतमस्य १, १४४, १
 एते असृप्रमाशवो ९, ६३, ४
 एते असृप्रमिन्दवः ९, ६२, १; साम. ८३०
 एते त इन्द्र जन्तवो १, ८१, ९; अथर्व. २०, ५६, ६
 एते स्ये भानवो दर्शतायाः ७, ७५, ३
 एते स्ये वृथगमय ८, ४३, ५
 एते शुक्लेभिर्विश्वं ७, ७, ६
 एते धामान्यार्या ९, ६३, १४
 एते धावन्तीन्दवः ९, २१, १
 एते नरः स्वपसो १०, ७६, ८
 एतेनाग्ने मृगणा १, ३१, १८
 एते पूता विपश्चितः (०। विपा) ९, २२, ३
 एते पूता विपश्चितः (०। सूर्यासो) ९, १०१, १२; साम. ११०२
 एते पृष्ठानि रोदसोः ९, २२, ५
 एते मृष्टा भमर्त्याः ९, २२, ४
 एते वदन्ति शतवत् १०, ९४, २
 एते वदन्त्यविदञ्जना १०, ९४, ३
 एते वाता हवोरवः ९, २२, २
 एते विश्वानि वार्या ९, २१, ४
 एते शमीभिः सुशमी १०, २८, १२
 एते सोमा अति वाराण्यव्या ९, ८८, ६
 एते सोमा अभि गव्या ९, ८७, ५
 एते सोमा अभि प्रियं ९, ८, १; साम. ११७८
 एते सोमा असृक्षत ९, ६२, २२; साम. १०६१
 एते सोमाः पवमानास ९, ६२, ९
 एते सोमास आशवो ९, २२, १
 एते सोमास इन्दवः ९, ४६, ३
 एते स्तोमा नरा नृतम ७, १९, १०; अथर्व. २०, ३७, १०
 एतो न्वद्य सुध्यो ५, ४५, ५
 एतोन्विन्द्रं स्त्वाम शुद्धं ८, ९५, ७; साम. ३५०; १४०२
 एतो न्विन्द्रं स्त्वाम सख्यायः ८, २४, १९; अथर्व.
 २०, ६५, १
 एतो न्विन्द्रं स्त्वाममेपानं ८, ८१, ४
 एतौ मे गावौ प्रमरस्य १०, २७, २०
 एदं मरुतो भक्षिना ५, २६, ९

एदु मध्वो मदिन्तरं ८, २४, १६; साम. ३८५, १६८४;
 अथर्व. २०, ६४, ४
 एनाङ्गुषेण वयमिन्द्रवन्तो १, १०५, १९; नि. ५, ११
 एना मन्वानो जहि शूर ६, ४४, १७
 एना वयं पयसा ३, ३३, ४
 एना विश्वान्यर्य आ ९, ६१, ११; साम. ५२४; ६७४;
 वा. य. २६, १८
 एना वो अग्निं नमसो ७, १६, १; साम. ४५; ७४९;
 वा. य. १५, ३२; तै. सं. ४, ४, ४, ४; नि. ३, २१
 एन्दुमिन्द्राय सिञ्चत ८, २४, १३; साम. ३८६; १५०९
 एन्दो पार्थिवं रयिं ९, २९, ६
 एन्द्र नो गधि प्रियः ८, ९८, ४; साम. ३९३; १२४७;
 अथर्व. २०, ६४, १
 एन्द्र याहि पीतये ८, ३३, १३
 एन्द्र याहि मस्व ८, १, २३
 एन्द्र याहि हरिभिः ८, ३४, १; साम. ३४८; १८०७
 एन्द्र याह्युप नः १, १३०, १; साम. ४५९
 एन्द्रवाहो नृपतिं १०, ४४, ३; अथर्व. २०, ९४, ३
 एन्द्र सानसि रयिं १, ८, १; साम. १२९; अथर्व. २०, ७०, १७;
 तै. सं. ३, ४, ११, ३; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 एन्द्रस्य कुक्षा पवते ९, ८०, ३
 एन्द्रो बर्हिः सीदतु १०, ३६, ५
 एभिर्द्युभिः सुमना १, ५३, ४; अथर्व. २०, २१, ४
 एभिर्न इन्द्राहभिः ७, २८, ४
 एभिर्नृभिर्मिन्द्र त्वायुभिः ४, १६, १९
 एभिर्नो अकैर्भवा ४, १०, ३; साम. १७७९; वा. य.
 १५, ४६; तै. सं. ४, ४, ४, ७
 एभिर्भव सुमना अग्ने ४, ३, १५
 एमा अगमन्नेवतीः १०, ३०, १४
 एमाशुमाशवे १, ४, ७; अथर्व. २०, ६८, ७
 एमेनं सृजता १, ९, २; अथर्व. २०, ७१, ८; नि. १, १०
 एमेनं प्रत्येतन ६, ४२, २; साम. १४४१
 एवाँ अग्निं वसूयवः ५, २५, ९
 एवाँ अग्निमजुर्यमुः ५, ६, १०
 एवा कविस्तुवीरवाँ १०, ६४, १६
 एवाग्निं सहस्यं ७, ४२, ६
 एवाग्निर्गोतमेभिर्ऋतावा १, ७७, ५
 एवाग्निर्मतैः सह १०, ११५, ७
 एवा च त्वं सरम १०, १०८, ९
 एवा जज्ञानं सहसे ६, ३८, ५
 एवा त इन्द्रो सुम्बम् ९, ७९, ५

एवा त इन्द्रोचयमहेम २, १९, ७
 एवा तदिन्द्रं इन्दुना १०, १४४, ६
 एवा तमाहुस्त ७, २६, ४
 एवा ता विश्वा चक्रुवांसं ६, १७, १३
 एवा ते अग्ने विमदो १०, २०, १०
 एवा ते अग्ने सुमतिं ५, २७, ३
 एवा ते गृत्समदाः २, १९, ८
 एवा ते वयामिन्द्रं भुजतीनां १०, ८९, १७
 एवा ते हारियोजना १, ६१, १६; अथर्व. २०, ३५, १६
 एवा स्वामिन्द्रं वज्रिन्नव ४, १९, १
 एवा देव देवताते ९, ९७, २७
 एवा देवा इन्द्रो विष्ये १०, ४९, ११
 एवा न इन्द्रो अभि ९, ९७, २१
 एवा न इन्द्रं वार्यस्य ७, २४, ६; २५, ६
 एवा न इन्द्रोतिभिरव ५, ३३, ७
 एवा न इन्द्रो मघवा ४, १७, २०
 एवा नः सोम परिषिच्यमान आ पवस्व ९, ९७, ३६;
 साम. ८६१
 एवा नः सोम परिषिच्यमानो वयो ९, ६८, १०
 एवा नपातो मम तस्य ६, ५०, १५
 एवा न स्पृधः सम ६, २५, ९
 एवा नृगमुप स्तुहि ८, २४, २३; अथर्व. २०, ६६, २
 एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या १, १७८, ४
 एवा नो अग्ने अमृतेषु २, २, ९
 एवा नो अग्ने विद्धवा ७, ४३, ५
 एवा नो अग्ने समिधा १, ९५, ११; ९६, ९
 एवा पतिं द्रोणसाचं १०, ४४, ४; अथर्व. २०, ९४, ४
 एवा पवस्व मदिरो ९, ९७, १५; साम. ८०८
 एवा पाहि प्रजया ६, १७, ३; अथर्व. २०, ८, १; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, ११
 एवा पित्रे विश्वदेवाय ४, ५०, ६; अथर्व. २०, ८८, ६;
 तै. सं. १, ८, २२, २
 एवा पुनान इन्द्रयुः ९, ६, ९
 एवा पुनानो अपः स्वः ९, ९१, ६
 एवा ऋतेः सुतुरवीवृधद्वः १०, ६३, १७; ६४, १७
 एवा वज्रो वृषभ २, ३३, १५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ९
 एवा महस्तुविजातः १, १९०, ८
 एवा महान्मृहद्विदो १०, १२०, ९; अथर्व. ५, २, ९;
 २०, १०७, १२
 एवा महो असुर १०, ९९, १२; नि. ५, ३
 एवा मृताय महे क्षयाय ९, १०९, ३; साम. १३६८

एवा राजेव क्रतुमाँ ९, ९०, ६
 एवा रातिस्तुवीमघ ८, ९२, २९; साम. ८२५; अथर्व.
 २०, ६०, २
 एवारो वृषभा सुते ८, ४५, ३८
 एवा वन्दस्व वरुणं वृहन्तं ८, ४२, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, ४
 एवा वसिष्ठ इन्द्रं ७, २६, ५
 एवा वस्वः इन्द्रः सत्यः ४, २१, १०
 एवा वामह ऊतये (०। इन्द्राग्नी) ८, ३८, ९
 एवा वामह ऊतये (०। नासत्या) ८, ४२, ६
 एवा सत्यं मघवाना युवं ४, २८, ५
 एवा हि ते विभूतय १, ८, ९; अथर्व. २०, ६०, ५; ७१, ५
 एवा हि ते शं सवना १, १७३, ८
 एवा हि स्वामृता यातयन्त ५, ३२, १२
 एवा हि मां तवसं वर्धयन्ति १०, २८, ६
 एवा हि मां तवसं जजुः १०, २८, ७
 एवा ह्यसि वीरयुः ८, ९२, २८; साम. २३२; ८२४;
 अथर्व. २०, ६०, १
 एवा ह्यस्य काम्या १, ८, १०; अथर्व. २०, ६०, ६; ७१, ६
 एवा ह्यस्य सूनृता १, ८, ८; अथर्व. २०, ६०, ४; ७१, ४
 एवेदिन्द्रं वृषणं ७, २३, ६; अथर्व. २०, १२, ६; वा. य.
 २०, ५४
 एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि ६, २३, १०
 एवेदिन्द्रः सुहव ६, २९, ६
 एवेदिन्द्राय वृषभाय ४, १६, २०
 एवेदेते प्रति मा १, १६५, १२
 एवेदेष तुविकूर्मिः ८, २, ३१
 एवेदेषा पुरुतमा द्योको १, १२४, ६
 एवेद्यूने युवतयो नमन्त १०, ३०, ६
 एवेन सद्यः पर्येति १, १२८, ३
 एवेन्द्राग्निभ्यामहावि ५, ८६, ६
 एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन् ८, ४०, १२
 एवेन्द्राग्नी पविवांसा १, १०८, १३
 एवेन्नु कं सिंधुमेभिः ७, ३३, ३
 एवैवापागपरे १०, ४४, ७; अथर्व. २०, ९४, ७
 एष इन्द्राय वायवे ९, २७, २; साम. १२८७
 एष उ स्य पुरुवतो ९, ३, १०; साम. १२६५
 एष उ स्य वृषारथो ९, ३८, १; साम. १२७४
 एष एतानि चकारेन्द्रो ८, २, ३४
 एष कविरभिष्टुतः ९, २७, १; साम. १२८६
 एष क्षेति रथवीतिः ५, ६१, १९
 एष गव्युरचक्रद्व ९, २७, ४; साम. १२८९

एष ग्रावेव जरिता ५, ३६, ४
 एष च्छागः पुरो १, १६२, ३; वा. य. २५, २६; तै. सं.
 ४, ६, ८, १
 एष तुष्टो अभिष्टुतः २, ६७, २०
 एष ते देव नेता ५, ५०, ५
 एष दिवं वि धावति ९, ३, ७; साम. १२६२
 एष दिवं व्यासरत् ९, ३, ८; साम. १२६३
 एष देवः शुभायते ९, २८, ३; साम. १२८२
 एष देवो अमर्त्यः ९, ३, १; साम. १२५६
 एष देवो रथर्यति ९, ३, ५; साम. १२५९; नि. ६, २८
 एष देवो विपन्युभिः ९, ३, ३; साम. १२६०
 एष देवो विपा कृतो ९, ३, २; साम. १२६१
 एष द्रष्टो वृषभो ६, ४१, ३
 एष धिया यात्यण्या ९, १५, १; साम. १२६६
 एष नृभिर्वि नीयते ९, २७, ३; साम. १२८८
 एष पवित्रे अक्षरत् ९, २८, २; साम. १२८१
 एष पुनानो मधुमाँ ९, ११०, ११
 एष पुरू धियायते ९, १५, २; साम. १२६७
 एष प्र कोशे मधुमाँ ९, ७७, १; साम. ५५६
 एष प्रत्नेन जन्मना ९, ३, ९; साम. ७५८; १२६४
 एष प्रत्नेन मन्मना ९, ४२, २; साम. ७५९
 एष प्रत्नेन वयसा ९, ९७, ४७
 एष प्र पूर्वैरव १, ५६, १
 एष रुक्मिभिरायते ९, १५, ५; साम. १२७०
 एष वसुनि पिबन्ता ९, १५, ६; साम. १२७२
 एष व स्तोमो मरुत इयं १, १६५, १५; १६६, १५;
 १६७, ११; १६८, १०
 एष वः स्तोमो मरुतो नमस्वान् १, १७१, २
 एष वां स्तोमो अश्विनावकारि १, १८४, ५
 एष वाजीं हितो नृभिः ९, २८, १; साम. १२८०
 एष वां देवावश्विना ४, १५, ९
 एष विप्रैरभिष्टुतो ९, ३, ६; साम. १२५७
 एष विश्ववित्पवते ९, ९७, ५६
 एष विश्वानि वार्या ९, ३, ४; साम. १२५८
 एष वृषा कनिक्कदत् ९, २८, ४; साम. १२८३
 एष वृषा वृषव्रतः ९, ६२, ११
 एष शुष्म्यदाभ्यः ९, २८, ६; साम. १२९१
 एष शुष्म्यसिष्यदत् ९, २७, ६ साम. १२९०
 एष शृङ्गाणि दोधुवत् ९, १५, ४; साम. १२७१
 एष सुवानः गरि सोमः ९, ८७, ७
 एष सूर्यमरोचयत् ९, २८, ५; साम. १२८४

एष सूर्येण हासते ९, २७, ५; साम. १२८५
 एष सोमो अधि त्वचि ९, ६६, २९
 एष स्तोम इन्द्र तुभ्य १, १७३, १३
 एष स्तोमो अचिक्रदत् ७, २०, ९
 एष स्तोमो मह उग्राय ७, २४, ५; ऐ. आ. १, २१
 एष स्तोमो मारुतं शर्धो अच्छ ५, ४२, १५
 एष स्तोमो वरुण मित्र ७, ६४, ५; ६५, ५
 एष स्य कारुर्जरते ७, ६८, ९
 एष स्य ते तन्वो २, ३६, ५; अथर्व. २०, ६७, ६
 एष स्य ते पवत ९, ९७, ४६
 एष स्य ते मधुमाँ ९, ८७, ४; साम. ५३१
 एष स्य धारया सुतो ९, १०८, ५; साम. ५८४
 एष स्य परि पिच्यते ९, ६२, १३
 एष स्य पीतये सुतो ९, ३८, ६; साम. १२७८
 एष स्य भानुरुदियति ४, ४५, १
 एष स्य मद्यो रसो ९, ३८, ५; साम. १२७७
 एष स्य मानुषीष्वा ९, ३८, ४; साम. १२७६
 एष स्य मित्रावरुणा नृचक्षाः ७, ६०, २
 एष स्य वां पूर्वंगत्वेव सख्ये ७, ६७, ७
 एष स्य सोमः पवते ९, ८४, ४
 एष स्य सोमो मतिभिः ९, ९६, १५
 एष हितो वि नीयते ९, १५, ३; साम. १२६९
 एषा गोभिररुणेभिः ५, ८०, ३
 एषा जनं दर्शता बोधयन्ती ५, ८०, २
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि ज्योतिः १, १२४, ३
 एषा दिवो दुहिता प्रत्यदर्शि व्युच्छन्ती १, ११३, ७
 एषा नेत्री राघसः ७, ७६, ७
 एषा प्रतीची दुहिता ५, ८०, ६
 एषा ययौ परमादन्तः ९, ८७, ८
 एषायुक्त परावतः १, ४८, ७
 एषा व्येनी भवति ५, ८०, ४
 एषा शुभ्रा न तन्वो ५, ८०, ५
 एषा स्या नव्यमायुर्दधाना ७, ८०, २
 एषा स्या जो दुहिता दिवोजाः ६, ६५, १
 एषा स्या युजाना ७, ७५, ४
 एषा स्या वो मरुतोऽनुमर्त्री १, ८८, ६
 एषो उषा अपूर्व्या १, ४६, १; साम. १७८; १७२८
 एह गमन्तृषयः सोम १०, १०८, ८
 एह देवा मयोभुवा १, ९२, १८; साम. १७३५
 एह वां पुषितप्सवो ८, ५, ३३

एह हरी ब्रह्मयुजा ८, २, २७; साम. १६५८
 एहि प्रेहि क्षयो दिवीवि ८, ६४, ४
 एहि मनुर्देवयुः १०, ५१, ५
 एहि वां विमुचो ६, ५५, १; नि. ५, ९
 एहि सोमो अभि स्वरभिः १, १०, ४
 एहान्न इह होता नि १, ७६, २
 एष्टु पु ब्रवाणि ६, १६, १६; साम. ७; ७०५; वा. य. २६, १३
 ऐच्छाम स्वा बहुधा १०, ५१, ३;
 ऐतान्नयेषु तस्थुषः ५, ५३, २
 ऐतु पूषा रयिर्भगः ८, ३१, ११
 ऐभिरग्ने दुवो गिरो १, १४, १
 ऐभिरग्ने सरथं ३, ६, ९; अथर्व. २०, १३, ४
 ऐभिर्देवे वृष्ण्या पौस्यानि १०, ५५, ७; साम. १७८४
 ऐषु चाकन्धि पुरुहूत १०, १४७, ३
 ऐषु चेतद् वृषण्वती ८, ६८, १८
 ऐषु यावावृथिवी १०, ९३, १०
 ऐषु धा वीरवद्यशः ५, ७९, ६
 ओकिवांसा सुते सचो ६, ५९, ३
 ओ चित्सखायं सख्या १९, १०, १; साम. ३४०;
 अथर्व. १८, १, १
 ओजस्तदस्य तित्विषे ८, ६, ५; साम. १८२; १६५३; अथर्व.
 २०, १०७, २
 ओजिष्ठं ते मध्यतो ३, २१, ५; तै. ब्रा. ३. ६, ७, २
 ओ त्यमह्म आ रथं ८, २२, १
 ओ त्ये नर इन्द्र मृतये १, १०४, २
 ओमानमापो मानूषी ६, ५०, ७
 ओमासश्रृषणीष्टतो १, ३, ७; ऐ. आ. १, ४; वा. य.
 ७, ३३, तै. सं. १, ४, १६, १; नि. १२, ४०
 ओर्वप्रा भमर्त्या १०, १२७, २
 ओ श्रुष्टिर्विदध्या ७, ४०, १
 ओषधयः सं वदन्ते १०, ९७, २२; वा. य. १२, ९६;
 तै. सं. ४, २, ६, ५
 ओषधीः प्रति मोदध्वं १०, ९७, ३; वा. य. १२, ७७;
 तै. सं. ४, २, ६, १
 ओषधीरिति मातरः १०, ९७, ४; वा. य. १२, ७८; तै. सं.
 ४, २, ६, १; नि. ६, ३
 ओषमिष्टृथिवीमहं १०, ११९, १०
 ओ पु ष्टिविराधसो ७, ५९, ७
 ओ पु प्र याहि वाजेभिः ८, २, १९; साम. २२७
 ओ पु वृष्णः प्रयज्युन् ८, ७, ३३

ओ पु स्वसारः कारवे शृणोत ३, ३३, ९
 ओ पू णो अग्ने शृणुहि त्वं १, १३९, ७
 ओष्ठाविव मध्वास्त्रे वदन्ता २, ३९, ६
 ओ सुष्टुत इन्द्र याहि १, १७७, ५
 औच्छत्सा रात्री परितक्म्या ५, ३०, १४
 और्वशृगुवच्छुचिं ८, १०२, ४; साम. १८; तै. सं.
 ३, १, ११, ८
 क इमं वो निण्यमा चिकेत १, ९५, ४
 क इमं दशभिर्मम ४, २४, १०
 क ई वेद सुते सचा ८, ३३, ७; साम. २९७; १६९६;
 अथर्व. २०, ५३, १; ५७, ११
 क ई व्यक्ता नरः सनीळाः ७, ५६, १; साम. ४३३
 क ई स्तवत्कः पृणात्को यजाते ६, ४७, १५
 क ईषते तुज्यते १, ८४, १७; नि. १४, २६
 क उ नु ते महिमनः समस्या १०, ५४, ३
 क उ श्रवस्कतमो यशियानां ४, ४३, १
 कं याथः कं ह गच्छथः कः ५, ७४, ३
 कः कुमारमजनयत् १०, १३५, ५
 कः स्विद् वृक्षो निष्ठितो मध्ये १, १८२, ७
 ककर्दवे वृषभो युक्त आसीत् १०, १०२, ६
 ककुहः सोम्यो रस ९, ६७, ८
 ककुहं चित्वा कवे ८, ४५, १४
 कंकतो न कङ्कतो १, १९१, १
 कण्वा इन्द्रं यदक्रत ८, ६, ३; साम. १३०८; अथर्व.
 २०, १३८, ३
 कण्वा इव शृगवः सूर्या इव ८, ३, १६; साम. १३६३;
 अथर्व. २०, १०, २; ५९, २
 कण्वास इन्द्र ते मतिं ८, ६, ३१
 कण्वेभिर्धृष्णवा षष्ठत् ८, ३३, ३; ८६६; अथर्व. २०, ५२, ३;
 ५७, १६
 कतरा पूर्वा कतरा परायोः १, १८५, १; नि. ३, २२
 कत्यमयः कति सूर्यासः १०, ८८, १८
 कथा कदस्या उपसो ४, २३, ५
 कथा कविस्तुवीरवान्कया १०, ६४, ४
 कथा त एतदहमा चिकेतं १०, २८, ५
 कथा ते अग्ने शुचयन्त आयोः १, १४७, १
 कथा दाशेम नमसा सुदानून् ५, ४१, १६
 कथा दाशेमाग्नये १, ७७, १
 कथा देवानां कतमस्य याम १०, ६४, १
 कथा नूनं वां विमना उपस्तव ८, ८६, २

कथा महामवृधत्कस्य होतुः ४, २३, १
 कथामहे पुष्टिं भराय पूरणे ४, ३, ७
 कथामहे रुद्रियाय प्रवाम ५, ४१, ११
 कथा राधाम सखाय १, ४१, ७
 कथा शर्धाय मरुतामृताय ४, ३, ८
 कथा शृणोति हूयमानमिन्द्र ४, २३, ३
 कथा सबाधः शशमानो अस्य ४, २३, ४
 कथा ह तद्वरुणाय त्वमग्ने ४, ३, ५
 कथो नु ते परिचराणि विद्वान् ५, २९, १३
 कदत्विपन्त सूरयः ८, ९४, ७
 कदा क्षत्रश्रियं नरं १, २५, ५
 कदा गच्छाथ मरुतः ८, ७, ३०
 कदा चन प्रयुच्छस्य ८, ५२, ७; वा. य. ८, ३, तै. सं. १, ४, २२, १
 कदा चन स्तरीरसि ८, ५१, ७; साम. ३००; वा. य. ३, ३४; ८, २; तै. सं. १, ४, २२, १; ५, ६, ४
 कदा त इन्द्र गिर्वेण ८, १३, २२
 कदा भुवन्नथक्षयाणि ब्रह्म ६, ३५, १
 कदा मर्तमराधत्सं १, ८४, ८; साम. १३४३; अथर्व. २०, ६३, ५; नि. ५, १७
 कदा वसो स्तोत्रं हर्यतः १०, १०५, १; साम. २२८; नि. ५, १२
 कदा वां तौग्यो विधत् ८, ५, २२
 कदा सुतुः पितरं जात इच्छात् १०, ९५, १२
 कदिस्था नूः पात्रं देवयतां १, १२१, १
 कदु घुञ्जमिन्द्र त्वावतो नूनं १०, २९, ४; अथर्व. २०, ७६, ४
 कदु प्रियाय धास्ते मनामहे ५, ४८, १; नि. ५, ५
 कदु प्रेष्ठा विषां रयीणां १, १८१, १
 कदु स्तुवंत क्रतय त देवता ८, ३, १४; अथर्व. २०, ५०, २
 कदू न्वस्याकृतं ८, ६६, ९; अथर्व. २०, ९७, ३
 कदू महीरष्टा अस्य तविषीः ८, ६६, १०; नि. ६, २६
 कद्व नूनं कधप्रियः पिता १, ३८, १
 कद्व नूनं कधप्रियो यद् ८, ७, ३१
 कद्विष्ण्यासु वृधसानो अग्ने ४, ३, ६
 कद्वुद्राय प्रचेतसे १, ४३, १; तै. आ. १०, १७, १
 कद्व क्रतस्य धर्गसि १, १०५, ६
 कद्वो अय महानां ८, ९४, ८
 कनिकदज्जनुपं प्रमुवाणः २, ४२, १, नि. ९, ४
 कनिकदत्कलशे गोभिरज्य ९, ८५, ५
 कनिकददनु पन्थासृतास्य ९, ९७, ३२
 कनिक्रन्ति हरिरा सृज्यमानः ९, ९५, १; साम. ५३०

कनीनकेव विद्वधे ४, ३२, २३; नि. ४, १५
 कं ते दाना असक्षत ८, ६४, ९
 कन्नग्यो अतसीनां ८, ३, १३; अथर्व. २०, ५०, १
 कं नश्चित्रमिषण्यसि १०, ९९, १
 कन्या इव वहतु मे तवा उ ४, ५८, ९; वा. य. १७, ९७
 कन्याः वारवायती ८, ९१, १
 कन्येव तन्वाः शासवाना १, १२३, १०
 कपृष्ठरः कपृथमुद्धातन १०, १०१, १२; अथर्व. २०, १३७, २
 कमु खिदस्य सेनयाग्नेः ८, ७५, ७; तै. सं. २, ६, ११, २
 कमेतं त्वं युवते कुमारं ५, २, २
 कया तच्छृण्वे शक्या शचिष्ठ ४, २०, ९
 कया ते अग्ने अङ्गिरः ८, ८४, ४; साम. १५४९
 कया त्वं न ऊत्याभि ८, ९३, १९; साम. १५८६; वा. य. ३६, ७
 कया नश्चित्र आ भवदूति ४, ३१, १; साम. १६९; ६८२; अथर्व. २०, १२४, १; वा. य. २७, ३९; ३६, ४; तै. सं. ४, २, ११, २; तै. आ. ४, ४२, २
 कया नो अग्न क्रतयन्नुतेन ५, १२, ३
 कया नो अग्ने वि वसः ७, ८, ३
 कया शुभा सवयसः १, १६५, १
 करंभ ओषधे भव १, १८७, १०
 कर्णगृह्णा मघवा शौरदेव्यः ८, ७०, १५
 कर्हिस्वित्तिदिन्द्र यज्जग्ने ६, ३५, ३
 कर्हिस्वित्तिदिन्द्र यन्नुभिर्नूनं ६, ३५, २
 कर्हिस्वित्सा त इन्द्र चेत्यासत् १०, ८९, १७
 कर्वि शशासुः कवयो वध्वा ४, २, १२
 कविः कविस्वा दिवि रूपमास १०, १२४, ७
 कर्वि केतुं धासिं भानुमग्ने ७, ६, २
 कविमग्निमुप स्तुहि १, १२, ७; साम. ३२
 कविमिव प्रचेतसं ८, ८४, २; साम. १२४५
 कर्विं सृजन्ति मर्त्यं ९, ६३, २०
 कविर्न निण्यम् ४, १६, ३; अथर्व. २०, ७७, ३
 कविर्नृचक्षा अभि धीमचष्ट ३, ५४, ६
 कविर्वेधस्या पर्येपि ९, ८२, २; साम. १३१८
 कवी नो मित्रावरुणा १, २, ९; साम. ८४९
 कश्छन्दसां योमं १०, ११४, ९
 कस्त उषः कधप्रिये १, ३०, २०
 कस्तमिन्द्र त्वावसुं ७, ३२, १४; साम. २८०; १६८२
 कस्ते जामिर्जनानां १, ७५, ३; साम. १५३५
 कस्ते मद इन्द्र रन्त्यो १०, २९, ३; अथर्व. २०, ७६, ३
 कस्ते मातरं विधवामचिक्त् ४, १८, १२

कस्वा सत्यो मदानां ४, ३१, २; साम. ६८३; अथर्व. २०, १२४, २; वा. य. २७, ४०; ३६, ५; तै. आ. ४, ४२, ३
 कस्मा अथ सुजाताय ५, ५३, १२
 कस्य नूनं कतमस्यामृतानां १, २४, १
 कस्य नूनं परीणसो ८, ८४, ७; साम. ३४
 कस्य बह्माणि जुजुष्युवा १, १६५, २
 कस्य वृषा सुते सचा ८, ९३, २०; तै. ब्रा. २, ४, ५, १; ७, १३, १
 कस्य स्विस्सवनं वृषा ८, ६४, ८
 का त उपेतिर्भनसो १, ७६, १
 का ते अस्व्यरंकृतिः सूक्तैः ७, २९, ३
 का मर्यादा वयुना कद्ध वामं. ४, ५, १३
 कामस्तदग्रे समवर्तताधि १०, १२९, ४; तै. ब्रा. २, ४, १, २०; ८, ९, ४; तै. आ. १, २३, १
 कायमानो वनात्वां ३, ९, २; साम. ५३; नि. ४, १४
 का राधद्वोत्राश्विना १, १२०, १
 कारुहं ततोऽभिषक् ९, ११२, ३; नि. ६, ६
 का वां भृदुपमातिः कयानः ४, ४३, ४
 काव्येऽभिरदाभ्या ७, ६६, १७
 कासीत्प्रमा प्रतिमा १०, १३०, ३
 का सुष्टुतिः शवसः सूनुमिन्द्रः ४, २४, १
 किं स ऋधक् कृणवद्य सहस्रं ४, १८, ४
 किं सुबाहो स्वंगुरे १०, ८६, ८; अथर्व. २०, १२६, ८
 किं स्विदासीदपिष्ठानमारंभ १०, ८१, २; वा. य. १७, १८; तै. सं. ४, ६, २, ४
 किं सिद्धनं क उ स वृक्ष आस (०। मनीषिणो) १०, ८१, ४; वा. य. १७, २०; तै. सं. ४, ६, २, ५; तै. ब्रा. २, ८, ९, ६
 किं सिद्धनं क उ स वृक्ष आस (०। संतस्थाने) १०, ३१, ७
 किं सिद्धो राजा जगृहे १०, १२, ५; अथर्व. १८, १, ३३
 कितवासो यद्विरिपुर्न ५, ८५, ८; तै. सं. ३, ४, ११, ६
 किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावः ३, ५३, १४; नि. ६, ३२
 किं देवेषु ल्यज एनश्चकथ १०, ७९, ६
 किं न इन्द्र जिघांससि १, १७०, २
 किं नो अस्व द्रविणं कद्ध रत्नं ४, ५, १२
 किं नो आतरगस्य १, १७०, ३
 किमंग त्वा ब्रह्मणः सोम ६, ५२, ३
 किमंग त्वा मघवन्भोजमाहुः १०, ४१, ३; अथर्व. २०, ८९, ३
 किमङ्ग रधचोदनः ८, ८०, ३
 किमत्र वस्त्रा कृणुयः १, १८२, ३
 किमभ्ये पर्यासते ८, ८, ८

किमयं त्वां वृषाकपिः १०, ८६, ३; अथर्व. २०, १२६, ३
 किमस्य मदे किम्वस्य ६, २७, १
 किमाग आस वरुण ज्येष्ठं ७, ८६, ४
 किमादमत्रं सख्यं सखिभ्यः ४, २३, ६
 किमादुतालि वृत्रहन् ४, ३०, ७
 किमिच्छंती सरमा प्रेदमान १०, १०८, १; नि. ११, २५
 किमित्ते विष्णो परि चक्ष्यं भूत् ७, १००, ६; साम. १६२५; तै. सं. २, २, १२, ५; नि. ५, ८
 किमिदं वां पुराणवत् ८, ७३, ११
 किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठान आ १, १६१, १
 किमु प्विदस्मै निविदो ४, १८, ७
 किमु नु वः कृणवामा २, २९, ३
 किमेता वाचा कृणवा तवाहं १०, ९५, २; शत. ब्रा. ११, ५, १, ७
 किं आतासद्यदनाथं भवाति १०, १०, ११; अथर्व. १८, १, १२
 किमयः श्विष्टमस एष आस ४, ३५, ४
 कियती योषा मर्यतो वधूयो १०, २७, १२
 कियत्स्विदिन्द्रो अध्येति ४, १७, १२
 कियत्या यत्समया भवाति १, ११३, १०
 कीदृङ्ङिन्द्रः सरमे का दशीका १०, १०८, ३
 कीरिश्चिद्धि स्वामवसे जुहाव ७, २१, ८
 कुतस्वमिन्द्र माहिनः १, १६५, ३; वा. य. ३३, २७
 कुत्राचिद्यस्य समृतौ ५, ७, २; तै. सं. २, १, ११, ३
 कुत्सा एते हर्यश्वाय शूषं ७, २५, ५
 कुत्साय शुष्णमशुषं निबर्हो ४, १६, १२
 कुमारं माता युवतिः समुन्धं ५, २, १
 कुमारश्चित्पितरं २, ३३, १२
 कुरुश्रवणमावृणि १०, ३३, ४
 कुर्मस्त आयुरजरं यदग्रे १०, ५१, ७
 कुविच्छककुविस्करत् ८, ९१, ४
 कुविस्स देवीः सनयो नवो ४, ५१, ४
 कुविस्सस्य प्र हि व्रजं ६, ४५, २४; साम. १६६८; अथर्व. २०, ७८, ३
 कुविस्सु नो गविष्ट्ये ८, ७५, ११; साम. १६४९; तै. सं. २, ६, ११, ३
 कुविदङ्ग नमसा ये वृषासः ७, ९१, १
 कुविदङ्ग प्रति यथा चिदस्यन १०, ६४, १३
 कुविदङ्ग यवमन्तो यवंचित् १०, १३१, २; अथर्व. २०, १२५, १; वा. य. १०, ३२; १९, ६; २३, ३८; तै. सं. १, ८, २१, १; ५, २, ११, २; तै. ब्रा. २, ६, १, ३
 कुविद् वृषण्यन्तीभ्यः २, १९, ५

कुविज्ञो भग्निरुचयस्य १, १४३, ६
 कुविन्मा गोपां करसे जनस्य ३, ४३, ५
 कुपुंभकस्तद्वचिवीत् १, १९१, १६
 कुह त्या कुह न श्रुता ५, ७४, २
 कुह यान्ता सुष्टुति कान्यस्य १, ११७, १२
 कुह श्रुत हन्द्रः कस्मिन्नद १०, २२, १
 कुह स्थः कुह जग्मथुः ८, ७३, ४
 कुह स्विहोषा कुह वस्तोरश्चि १०, ४०, २; नि. ३, १५
 कृचिज्जायते सनयासु नव्यः १०, ४, ५
 कृष्टो देवावश्चिनाद्या ५, ७४, १
 कृणुश्च पाजः प्रसिति न पृथ्वी ४, ४, १; वा. य. १३, ९;
 तै. सं. १, २, १४, १; नि. ६, १२
 कृणोत धूमं वृषणं ३, २९, ९
 कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्था ४, २४, ६
 कृण्वंतो वरिवो गवे ९, ६२, ३; साम. ८३२
 कृतं चिद्धि ष्मा सनेमि द्वेषः ४, १०, ७
 कृतं न श्वधी वि चिनोति देवने १०, ४३, ५; अथर्व.
 २०, १७, ५; नि. ५, २२
 कृतं नो यज्ञं विदथेषु चारं ७, ८४, ३
 कृतानीदस्य कर्त्वा ९, ४७, २
 कृते चिदन्न मरुतो रणन्त ७, ५७, ५
 कृधि रत्नं यजमानाय ७, १६, ६
 कृधि रत्नं सुसनितः ३, १८, ५
 कृधी नो अहयो देव १०, ९३, ९
 कृषस्त्रिफाल १०, ११७, ७
 कृष्णः श्वेतोऽरुषो १०, २०, ९
 कृष्णं त एम रुशतः ४, ७, ९
 कृष्णं नियानं हरयः सुपर्णा १, १६४, ४७; अथर्व. ६, २२, १;
 ९, १०, २२; १३, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, ४; नि. ७, २४
 कृष्णपृतौ वेविजे अस्य १, १४०, ३
 कृष्णां यदेनीमभि १०, ३, २; साम. १५४७
 कृष्णा यद्वोष्वरुणीषु सोदत् १०, ६१, ४
 कृष्णा रजांसि पत्सुतः ८, ४३, ६
 केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं ३, ३, ३
 केतुं कृण्वन्दिवस्परि ९, ६४, ८; साम. ९५९
 केतुं कृण्वन्नकेतवे १, ६, ३; साम. १४७०; अथर्व. २०, २६, ६;
 ४७, १२, ६९, ११; वा. य. २९, ३७; तै. सं.
 ७, ४, २०, १; तै. ब्रा. ३, ९, ४, ३
 के ते अग्ने रिपवे ५, १२, ४
 के ते नर हन्द्र १०, ५०, ३
 केतेन शर्मन्सचते ८, ६०, १८

के मे मर्यकं ति यवन्त ५, २, ५
 केइयश्चिं केशी १०, १३६, १; नि. १२, २६
 के छा नरः श्रेष्ठतमा ५, ६१, १
 को अग्निमीष्टे हविषा १, ८४, १८; नि. १४, २७
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचत् कुत १०, १२९, ६; तै. ब्रा.
 २, ८, ९, ५
 को अद्वा वेद क इह प्र वोचद्देवां ३, ५४, ५
 को अद्य नर्यो देवकामः ४, २५, १
 को अद्य युङ्क्ते १, ८४, १६; साम. ३४१; अथर्व. १८, १, ६;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; नि. १४, २५
 को अस्य वीरः सधमादमाप ४, २३, २
 को अस्य वेद प्रथमस्याहः १०, १०, ६; अथर्व. १८, १, ७
 को अस्य शुष्मं तविषी ५, ३२, ९
 को ददर्श प्रथमं १, १६४, ४; अथर्व. ९, ९, ४
 को देवयन्तमश्वत् १, ४०, ७
 को देवानामवो अथा ४, २५, ३
 को नानाम वचसा ४, २५, २
 को नु मर्यां अमिथितः ८, ४५, ३७; तै. आ. १, ३, १; नि. ४, २
 को नु वां मित्रावरुणावृतायन् ५, ४१, १
 को नु वां मित्रास्तुतो ५, ६७, ५
 को न्वन्न मरुतो १, १६५, १३
 को मा ददर्श कतमः १०, ५१, २
 को मृत्नाति कतम ४, ४३, २
 को व स्तोमं राधति १०, ६३, ६
 को वस्त्राता वसवः ४, ५५, १
 को वां दाशस्सुमतये १, १५८, २
 को वामथा पुरुणां ५, ७४, ७
 को वामथा करते ४, ४४, ३; अथर्व. २०, १४३, ३
 को वेद जानमेषां ५, ५३, १
 को वेद नूनमेषां ५, ६१, १४
 को वोऽन्तर्मरुत १, १६८, ५
 को वो महान्ति महता ५, ५९, ४
 को वो वर्षिष्ठ आ नरो १, ३७, ६
 क्रतुप्रावा जरिता १०, १००, ११
 क्रतुयन्ति क्रतवो १०, ६४, २
 क्रतुयन्ति क्षितयो ४, २४, ४
 क्रत्व इत्पूर्णमुदरं ८, ७८, ७
 क्रत्वः समह दीनता ७, ८९, ३
 क्रत्वा दक्षस्य तरुषो ३, २, ३
 क्रत्वा दक्षस्य रथ्यं ९, १६, २
 क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठः ६, १६, २६; तै. ब्रा. २, ४, ६, २

कृत्वा महौ अनुवधं १, ८१, ४; साम. ४२३
 कृत्वा यदस्य तविषीषु १, १२८, ५
 कृत्वा शुक्रैर्भिरक्षभिः २, १०२, ८
 कृत्वा हि द्रोणे अज्यसे ६, २, ८
 कृत्वे दक्षाय नः कवे ९, १००, ५
 कृष्यादमग्निं प्र हिणोमि १०, १६, ९; अथर्व. १२, २, ८;
 वा. य. ३५, १९
 क्राणा रुद्रा मरुतो १०, ९२, ६
 क्राणा रुद्रैर्भिरसुभिः १, ५८, ३
 क्राणा शिशुर्महीनां ९, १०२, १; साम. ५७०; १०१३
 क्रीळं वः शर्धो १, ३७, १; तै.सं. ४, ३, १३, ६; नि. ७, २
 क्रीळं त्यस्य सुनृता ८, १३, ८
 क्रीळञ्चो रश्म ५, १९, ५
 क्रीळुर्मखो ९, २०, ७; साम. ९७४
 कृ१ स्थानि नौ सख्या ७, ८८, ५
 क्व१ स्या वल्गू पुरुहूताद्य ६, ६३, १
 क्व१ ग्री चक्रा त्रिधृतो १, ३४, ९
 क्व नूनं सुदानवो ८, ७, २०
 क्व नूनं कद्रो अर्थ १, ३८, २
 क्व वः सुम्ना नव्यांसि १, ३८, ३
 क्व१ वोऽश्वाः क्वा३ भीशवः ५, ६१, २
 क्व१ स्य ते रुद्र मृळयाकुः २, ३३, ७
 क्व१ स्य वीरः को अपश्यद् ५, ३०, १
 क्व१ स्य वृषभे युवा ८, ६४, ७; साम. १४२
 क्व१ स्या वो मरुतः १, २६५, ६; तै. ब्रा. २, ८, ३, ५
 क्व सिदध कतमास्त्वग्निना १०, ४०, १४
 क्व स्विदस्य रजसो महः १, १६८, ६
 क्व स्विदासां कतमा पुराणी ४, ५१, ६
 क्वेयथ क्वेदसि ८, १, ७; साम. २७१
 क्षत्रं जिन्वतमुत ८, ३५, १७
 क्षत्राय त्वं श्रवसे १, ११३, ६
 क्षत्राय त्वमवसि ८, ३७, ६
 क्षप उरश्च दीक्षिहि ७, १५, ८
 क्षपो राजन्नुत १, ७९, ६; साम. १५६३; वा. य. १५, ३७;
 तै. सं. ४, ४, ४, ५
 क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं ४, १७, १३
 क्षेति क्षेमेभिः साधुभिः ८, ८४, ९
 क्षेत्रमिव वि मसुः १, ११०, ५
 क्षेत्रस्य पतिना वयं ४, ५७, १; तै. सं. १, १, १४, २;
 नि. १०, १५

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तं ४, ५७, २; तै. सं. १, १, १४, ३;
 नि. १०, १६
 क्षेत्रादपश्यं सन्तुतः ५, २, ४
 क्षेत्रस्य च प्रयुजश्च ८, ३७, ५
 क्षेत्रो न साधुः १, ६७, २
 खे रथस्य खेऽनसः ८, ९१, ७; अथर्व. १४, १, ४१
 गच्छतं दाशुषो गृहं ८, ८५, ६
 गणानां त्वा गणपतिं २, २३, १; तै. सं. २, ३, १४, ३
 गंता नो यज्ञं यज्ञियाः ५, ८७, ९
 गन्तारा हि स्थोऽवसे १, १७, २
 गंतैयान्ति सवना हरिभ्यां ६, २३, ४
 गन्धर्व इत्था पदमस्य रक्षति ९, ८३, ४
 गमद्वाजं वाजयन्निन्द्र मर्यः ७, ३२, ११
 गमज्जस्मे वसुन्या हि शंसिषं १०, ४४, ५; अथर्व. २०, ९४, ५
 गंभीरां उदधीरिव ३, ४५, ३; साम. १७२०
 गंभीरेण न उरुणामत्रिन्नेषः ६, २४, ९
 गयस्फानो अमीवहा १, ९१, १२; तै. सं. ४, ३, १३, ५
 गर्भं धेहि सिनीवालि १०, १८४, २; अथर्व. ५, २५, ३;
 शत. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 गर्भे नु नौ जनिता दंपती कः १०, १०, ५; अथर्व. १८, १, ५
 गर्भे नु सं नन्वेषामवेद ४, २७, १; ऐ. आ. २, २४
 गर्भे मातुः पितृष्पिता ६, १६, ३५; साम. १३९७
 गर्भे योषामदधुर्वत्समासनि १०, ५३, ११
 गर्भो यज्ञस्य देवयुः ८, १२, ११
 गर्भो यो अपां गर्भः १, ७०, ३
 गवामिव श्रियसे शृंगमुत्तमं ५, ५९, ३
 गवाशिरं मन्थिनमिन्द्र शुक्रं ३, ३२, २
 गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्राः ४, १७, १६
 गव्यो पु णो यथा पुरा ८, ४६, १०; साम. १८६
 गाथपतिं मेधपतिं १, ४३, ४
 गाथश्रवसं सत्पतिं ८, २, ३८
 गामज्जैष आ ह्वयति १०, १४६, ४; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
 गायत्रेण प्रति मिमीते अर्कं १, १६४, २४; अथर्व. ९, १०, २
 गायत्साम नभन्यं १, १७३, १
 गायन्ति त्वा गायत्रिणो १, १०, १; साम. ३४२; १३४४;
 तै. सं. १, ६, १२, २; नि. ५, ५
 गार्हपत्येन संत्य १, १५, १२
 गाव इव ग्रामं यूयुधिरिवाश्वा १०, १४९, ४
 गाव उपावतावतं ८, ७२, १२; साम. ११७; १६०२;
 वा. य. १३, १९, ७१

गावश्चिद्धा समन्यवः ८, २०, २१; साम. ४०४
गावो न युथसुप यन्ति ८, ४६, ३०
गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छा ६, २८, ५; अथर्व.
४, २१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, १२
गावो यवं प्रयुता अयो अक्षन् १०, २७, ८
गिर्यश्चिद्धि जिहते ८, ७, ३४
गिरश्च यास्ते गिर्वाहः ८, २, ३०
गिरस्त इंद ओजसा ९, २, ७; साम. १०४३
गिरा जात इह स्तुत ९, ६२, १५
गिरा य एता युनजद्धरी ते ७, ३६, ४
गिरा यदी संबंधवः ९, १४, २
गिरा वज्रो न संभृतः ८, ९३, २; साम. १२२४; अथर्व.
२०, ४७, ३; १३७, १४; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३
गिरिर्न यः स्वतर्वां ऋष्व इन्द्रः ४, २०, ६
गिरिरञ्जात्रजमानां आधारय १०, ४४, ८; अथर्व. २०, ९४, ८
गिरो जुपेथामध्वरं जुपेथां ८, ३५, ६
गिर्वजः पाहि नः सुतं ३, ४०, ६; साम. १९५; अथर्व. २०, ६, ६
गीर्णं भुवनं तमसापगूळहं १०, ८८, २
गीर्भिर्विप्रः प्रमत्तिमिच्छमान ७, ९३, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
गुहा शिरो निहितमृधगक्षी १०, ७९, २
गुहा सतीरुप त्मना ८, ६, ८
गुहा हितं गुह्यं गूळहं २, ११, ५
गूहता गुह्यं तमो १, ८६, १०
गृणाना जमदग्निना ३, ६२, १८; साम. ६६५
गृणानो अङ्गिरोभिर्दस् १, ६२, ५
गृणे तदिन्द्र ते शव ८, ६२, ८; साम. ३९१
गृभीतं ते मन इन्द्र द्विवर्हाः ७, २४, २
गृष्णामि ते सौभगात्राय हस्तं १०, ८५, ३६; अथर्व. १४, १, ५०
गृष्टिः ससूवः स्थविरं तवागां ४, १८, १०
गृहं गृहमहना याल् १, १२३, ४
गृहमेघास आगत ७, ५९, १०; तै. सं. ४, ३, १३, ५
गृहो याम्यरंकृतो १०, ११९, १३
गोजिता बाहू अमितक्रतुः १, १०२, ६
गोजिहः सोमो रथजिद् ९, ७८, ४
गोत्रभिद् गोविद् वज्रबाहुं १०, १०३, ६; साम. १८५४;
अथर्व. ६, ९७, ३; १९, १३, ६; वा. य. १७, ३८;
तै. सं. ४, ६, ४, २
गोभिर्मिश्रं दुधिरं सुपारं ३, ५०, ३
गोभिर्वदीमन्ये अस्वत् ८, २, ६; नि. ५, ३
गोभिर्वाणो अयते सोमरी ८, २०, ८

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां १०, ४२, १०; ४३, १०; ४४, १०;
अथर्व. ७, ५०, ७; २०, १७, १०; ८९, १०; ९४, १०
गोमदश्चावद्रथसुवीरं ५, ५७, ७
गोमदूषु नासत्या २, ४१, ७; वा. य. २०, ८१
गोमद्विरण्यवद्भुसु ७, ९४, ९
गोमज्ञ इन्द्रो अश्ववत् २, १८५, ४; साम. ५७४; १६११
गोमज्ञः सोम वीरवद् ९, ४२, ६
गोमातरो यच्छुभयन्ते १, ८५, ३
गोमां अग्नेऽविमां अश्वी यज्ञः ४, २, ५; तै. सं. १, ६, ६, ४;
३, १, ११, १
गोमायुरदादजमायुरदाद् ७, १०३, १०
गोमायुरेको अजमायुरेकः ७, १०३, ६
गोविस्वस्व वसुविद्विरण्य २, ८६, ३९; साम. ९५५
गोषा इन्द्रो नृपा ९, २, १०; साम. १०४५
गोषु प्रशस्ति वनेषु धिषे १, ७०, ९
गौरीमेदनु वसं मिपंतं १, १६४, २८; अथर्व. ९, १०, ६;
१, ८; नि. ११, ४२
गौरीर्मिमाय सलिलानि १, १६४, ४१; अथर्व. ९, १०, २१;
१३, १, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; तै. आ. १, ९, ४;
नि. ११, ४०
गौर्धयति मरुतां ८, ९४, १; साम. १४९
ग्राश्च यज्ञश्च वावृथन्त ६, ६८, ४
ग्रन्थि न वि द्य ग्रथितं ९, २७, १८
ग्रावाण उपरेष्वा १०, १७५, ३
ग्रावाणः सविता नु वो १०, १७५, ४
ग्रावाणः सोम नो हि कं ६, ५१, १४
ग्रावाणेषु तदिदं जरेये २, ३९, १
ग्रावाणो अप दुच्छुनां १०, १७५, २
ग्रावाणो न सुरयः सिन्धुमात १०, ७८, ६
ग्रावा वदन्नप रक्षांसि सैधतुः १०, ३६, ४
ग्रावणा तुष्टो अभि द्रुतः ९, ६७, १९
ग्रावो ब्रह्मा युयुजानः सपर्य ५, ४०, ८
ग्रीवाभ्यस्त उष्णिहाभ्यः १०, १६३, २; अथर्व. २, ३३, २;
२०, ९६, १८
घनेव विष्वविज जह्य १, ३६, १६
घर्मा समन्ता त्रिवृतं व्यापतुः १०, ११४, १
घर्मेव मधु जठरे सनेरू १०, १०६, ८
घृतं न पूतं तनुरेपाः ४, १०, ६; तै. सं. २, २, १२, ७
घृतपृष्ठा मनोयुजो १, १४, ६
घृतप्रतीकं व ऋतस्य १, १४३, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
घृतपृष्ठः सौम्या ८, ५९, ४

घृतमर्मेर्वध्यश्चस्य वर्धनं १०, ६९, २
 घृतं पवस्व धारया ९, ४९, ३; साम. १४३७
 घृतं मिमिक्षे घृतमस्य २, ३, ११; वा. य. १७, ८८; तै. आ.
 १०, १०, २
 घृतवती भुवनानामभिधि ६, ७०, १; साम. ३७८;
 वा. य. ३४, ४५
 घृतवन्तः पावक ते ३, २१, २; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
 घृतवन्तमुप मासि १, १४२, २
 घृताहवन दीदिवः १, १२, ५
 घृताहवन संख्येमा १, ४५, ५
 घृतेन छावापृथिवी अभीवृते ६, ७०, ४
 घृतेनाग्निः समज्यते १०, ११८, ४
 घृषुः श्येनाय कृत्वने १०, १४४, ३
 घृषुं पावकं वानिनं १, ६४, १२
 घृतो वृत्रमतरन्नोदसी १, ३६, ८
 घ्नन्मध्राण्यप द्विपो ८, ४३, २६
 चकार ता कृणवन्तु नमन्या ७, २६, ३
 चक्रवांस ऋभवस्तदपृच्छत १, १६१, ४
 चक्रं यदस्याप्त्वा निषत्तं १०, ७३, ९; साम. ३३१
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते ५, ३६, ३
 चक्राणासः परीणहं पृथिव्या १, ३३, ८
 चक्राथे हि सध्यङ् नाम भद्रं १, १०८, ३
 चाक्रिदिवः पवते कृत्वो रसः ९, ७७, ५
 चक्रियो विश्वा भुवना ३, १६, ४
 चक्षुर्नो देवः सविता १०, १५८, ३
 चक्षुर्नो धेहि चक्षुषे १०, १५८, ४
 चक्षुषः पिता मनसा हि धीरः १०, ८२, १; वा. य. १७, २५;
 तै. सं. ४, ६, २, ४
 चतस्र ईं घृतदुहः सचंते ९, ८९, ५
 चतुःसहस्रं गव्यस्य ५, ३०, १५
 चतुरश्रिद्वदमानात् १, ४१, ९; नि. ३, १६
 चतुर्दशान्ये महिमानो अस्य १०, ११४, ७
 चतुर्भिः साकं नवतिं च नाम १, १५५, ६
 चतुष्कपर्दा युवतिः सुपेक्षाः १०, ११४, ३; तै. ब्रा.
 १, २, १, २७; ३, ७, ६, ५; ७, १४
 चतुर्ष्विंशद्वाजिनो देव १, १६२, १८; वा. य. २५, ४१;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 चत्तो इतश्चत्तामुतः १०, १५५, २
 चत्वार ईं विभ्रति क्षेमयन्तः ५, ४७, ४
 चत्वारिंशद्दशरथस्य १, १२६, ४
 चत्वारिंशते असुर्याणि नाम १०, ५४, ४

चत्वारि वाक्परिमिता पदानि १, १६४, ४५; अथर्व.
 ९, १०, २७; तै. ब्रा. २, ८, ८, ५; शत. ब्रा.
 ४, १, ३, १७; नि. १३, ९
 चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा ४, ५८, ३; वा. य. १७, ९१;
 तै. आ. १०, १०, २; नि. १३, ७
 चत्वारो मा पैजवनस्य दानाः ७, १८, २३
 चत्वारो मा मशशारस्य १, १२२, १५
 चनिष्टं देवा ओषधीषु ७, ७०, ४
 चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिन्नतं ३, ३, ५
 चन्द्रमा अपस्वंतरा १, १०५, १; साम. ४१७; अथर्व.
 १८, ४, ८९; वा. य. ३३, ९०
 चन्द्रमा मनसो जातः १०, ९०, १३; अथर्व. १९, ६, ७;
 वा. य. ३१, १२; तै. आ. ३, १२, ६
 चमूषच्छयेनः शकुनो ९, ९६, १९; साम. ११७७
 चरन्वत्सो रुशज्ञिह ८, ७२, ५
 चरित्रं हि वेरिवाच्छेदिपणं १, ११६, १५
 चरुर्न यस्तर्मींख्य ९, ५२, ३
 चर्षांस्त्यं मरुतः पृथु १, ६४, १४
 चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यं ३, ५१, १; साम. ३७४
 चाकल्ये तेन ऋषयो मनुष्याः १०, १३०, ६
 चिकित्स्विन्मनसं ५, २२, ३
 चिते तद्वां सुराधसा १०, १४३, ४
 चित्तिमचित्तिं चिनवद् ४, २, ११; तै. सं. ५, ५, ४, ४
 चित्तिरपां दमे विश्वायुः १, ६७, १०
 चित्तिरा उपबर्हणं १०, ८५, ७; अथर्व. १४, १, ६
 चित्र इच्छिशोस्तरुणस्य १०, ११५, १; साम. ६४
 चित्र इद्राजा राजका इदन्यके ८, २१, १८
 चित्रं ह यद्वां भोजनं न्वस्ति ७, ६८, ५
 चित्रं तद्वा मरुतो याम २, ३४, १०
 चित्रं देवानामुदगादनीकं १, ११५, १; ऐ. आ. ३, ९; अथर्व.
 १३, २, ३५; २०, १०७, १४; वा. य. ७, ४२;
 १३, ४६; तै. सं. १, ४, ४३, १, २, ४, १४, ४; तै. ब्रा.
 २, ८, ७, ३; तै. आ. १, ७, ६; २, १३, १; नि. १२, १६
 चित्रस्ते भानुः क्रतुग्रा अभि १०, १००, १२
 चित्रा वा येषु दीधितिः ५, १८, ४
 चित्रैरंजिभिर्वपुषे १, ६४, ४
 चित्रो यदभ्राद् धेतो न विभ्रु १, ६६, ६
 चित्रो वोऽस्तु यामः १, १७२, १
 चोदयतं सृजनाः पिन्वतं धिय १०, ३९, २
 चोदयित्री सृजतानां १, ३, ११; वा. य. २०, ८५; तै. सं.
 ४, १, ११, २

छन्दस्तुभः कुम्भन्यवः ५, ५२, १२
छर्दिर्यन्तमदाभ्यं ८, ८५, ५
जगता सिन्धुं दिव्यस्तभाय १, १६४, २५; अथर्व. ९, १०, ३
जगृभ्मा ते दक्षिणमिन्द्र हस्तं १०, ४७, १; साम. ३१७;
तै. ब्रा. २, ८, २, ५
जघने चोद पुषां ५, ६१, ३
जघन्वाँ इन्द्र मित्रेरुज्जोद १, १७४, ६
जघन्वाँ उ हरिभिः संभृत १, ५२, ८
जघान वृत्रं स्वधितिर्वनेव १०, ८९, ७
जग्निर्वृत्रममित्रियं ९, ६१, २०; साम. ८१६
जज्ञान एव व्यवाधत स्पृधः १०, ११३, ४
जज्ञानं सप्तमातरो ९, १०२, ४; साम. १०१
जज्ञानः सोमं सहसे पपाथ ७, ९८, ३; अथर्व. २०, ८७, ३
जज्ञानो जु शतक्रतुः ८, ७७, १
जज्ञानो हरितो बृषा ३, ४४, ४
जज्ञिष इत्था गोपीथ्याय हि १०, ९५, ११
जनं वज्रिन्महि चिन् ६, १९, १२
जनयन्नोचना दिवो ९, ४२, १
जनस्य गोपा अजनिष्ट ५, ११, १; साम. ९०७; वा. य.
१५, २७; तै. सं. ४, ४, ४, २
जनाय चिद्य ईवत उ लोकं ६, ७३, २; अथर्व. २०, ९०, २
जनासो अग्निं दधिरे सहः १, ३६, २
जनासो वृक्तवर्हिषो ८, ५, १७
जनिता दिवो जनिता पृथिव्या ८, ३६, ४
जनिताश्चानां जनिता गवां ८, ३६, ५
जनिष्ट योषा पतयत्कनीनक १०, ४०, ९
जनिष्ट हि जैन्यो अग्ने अह्नां ५, १, ५; तै. सं. ४, १, ३, ४
जनिष्ठा उग्रः सहरो तुराय १०, ७३, १; वा. य. ३३, ६४;
तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
जनिष्वा देववीतये ६, १५, १८
जनीयन्तो स्वग्रवः ७, ९६, ४; साम. १४६०; अथर्व.
१४, २, ७२
जनुँश्चिद्वो मरुतस्वेष्ट्येण ७, ५८, २
जने न शोव आहूयः १, ६९, ४
जनो यो मित्रावरुणा १, १२२, ९
जन्मअन्मज्जिहितो जातवेदा ३, १, २१
जम्भयतमभितो १, १८२, ४
जयतं च प्र स्तुतं च ८, ३५, ११
जयतामिव तन्यतुः १, २३, ११
जयेम कारे पुरुहूत कारिणः ८, २१, १२

जरतीमिरोषधीभिः ९, ११२, २
जरमाणः समिध्यसे १०, ११८, ५
जराबोध तद्विविडि १, २७, १०; साम. १५; १६६३;
नि. १०, ८
जातवेदसे सुनवाम सोममराति १, ९९, १; तै. ब्रा. १०, २, १;
नि. १४, ३३
जातो अग्नी रोचते ३, २९, ७
जातो जायते सुदिनस्ये ३, ८, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
जातो यदग्ने भुवना व्यख्यः ७, १३, ३; तै. सं. १, ५, ११, २
जानत्यङ्गः प्रथमस्य १, १२३, ९
जानन्ति वृष्णो अरुपस्य ३, ७, ५
जानन्तो रूपमकृपन्त विप्राः १०, १२३, ४
जामिः सिंधूनां भ्रातवे १, ६५, ७
जाम्यतीतपे धनुः ८, ७२, ४
जाया तप्यते कितवस्य होना १०, ३४, १०
जायेदस्तं मघवस्सेदयो निः ३, ५३, ४
जायेव पत्यावधि शेव मंहसे ९, ८२, ४
जिह्म्याग्निं हविषा २, १०, ४; वा. य. ११, २३; तै. सं.
४, १, २, ४
जिह्मं नुनुद्रेऽवतं तथा १, ८५, ११
जिह्मस्ये चरितवे मघोनी १, ११३, ५
जिह्वाभिरह नन्नमद् ८, ४३, ८
जीमूतस्येव भवति प्रतीकं ६, ७५, १; वा. य. २९, ३८;
तै. सं. ४, ६, ६, १
जीवं रुद्रन्ति वि मयन्ते १०, ४०, १०; अथर्व. १४, १, ४६
जीवान्नो अभि धेतना ८, ६७, ५; नि. ६, २७
जुजुरुषो नासत्योत वग्निं १, ११६, १०
जुषद्वया मानुषस्य १०, २०, ५
जुषस्व नः समिधमग्ने अद्य ७, २, १
जुषस्व सप्रथस्तमं १, ७५, १; तै. ब्रा. ३, ६, ७, १
जुषस्वाग्र हलया सजोपाः ५, ४, ४
जुषाणो अग्ने प्रति हर्यमेव १०, १२२, २
जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा ८, ४४, ८
जुषेथां यज्ञमिष्ट्ये ८, ३८, ४
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह ८, ३५, ४
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो २, ३६, ६
जुष्ट इन्द्राय मत्सरः ९, १३, ८; साम. ११९४
जुष्टी नरो ब्रह्मणा वः पितृणां ७, ३३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे ५, ४, ५; अथर्व. ७, ७३, ९;
तै. ब्रा. २, ४, १, १; नि. ४, ५
जुष्टो मदाय देवतात इन्द्रो ९, ९७, १९

जुष्टो हि दूतो असि १, ४४, १; साम. १७८१
जुष्ट्वी न इन्दो सुपथा सुगानि १, ९७, १६
जुष्टुराणा चिदश्विना ८, २६, ५
जुष्टुरे वि चितयन्तो ५, १९, २; नि. ४, १९
जेतानृभिर्निद्रः पृथु शूरः १, १७८, ३
जोषद्यदीमसूर्या सचध्वे १, १६७, ५
जोषा सवितर्यस्य ते १०, १५८, २
जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुति २, ३७, ६
जोहूयो अग्निः प्रथमः २, १०, १
ज्ञेया भागं सहसा नो २, १०, ६
जमया अत्र वसवो रन्त देवां ७, ३९, ३; नि. १२, ४३
ज्यायांसमस्य यतुनस्य केतु ५, ४४, ८; नि. ६, १५
ज्येष्ठ आह चमसाद्वाकरेति ४, ३३, ५
ज्येष्ठेन सोतरिन्द्राय सोमं ८, २, २३
ज्योतिर्यज्ञस्य पवते मधुमित्रं ९, ८६, १०; साम. १०३१
ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ३, ३९, ८
ज्योतिर्वृणीत तमसो विजान ३, ३९, ७
ज्योतिष्मतीमदिति धारयत् १, १३६, ३
ज्योतिष्मन्तं केतुमन्तं ८, ५८, ३
त आदित्या आ गता सर्वतातये भूत १, १०६, २
त आदित्या आ गता सर्वतातये बृधे नो १०, ३५, ११
त आदित्यास उरवो २, २७, ३
त आयजन्त द्रविणं समस्या १०, ८२, ४; वा. य. १७, २८;
तै. सं. १, ६, २, २; नि. ६, १५
त इदुग्राः शवसा क्षणुषेणाः ६, ६६, ६
त इद्वेवानां सधमाद आसन् ७, ७६, ४
त इद्वेदिं सुभग त आहुतिं ८, १९, १८
त इक्षिण्यं हृदयस्य प्रकैतैः ७, ३३, ९
त इन्वस्य मधुमद्वि विप्र ३, ३२, ४
त उक्षितासो महिमानं १, ८५, २
त उग्रास वृषण ८, २०, १२
त ऊ पु णो महो यजत्राः १०, ६१, २७
तं यज्ञं वर्हिषि १०, ९०, ७; अथर्व. १९, ६, ११; वा. य.
३१, ९; तै. आ. ३, १२, ३
तं यज्ञसाधमपि १, १२८, २
तं युजायां मनसो यो १, १८३, १
तं युवं देवावश्विना ४, १५, १०
तं व इन्द्रं चतिनं ६, १९, ४
तं व इन्द्रं न सुक्रतुम् ६, ४८, १४
तं वः शर्धं रथानाम् ५, ५३, १०

तं वः शर्धं रथेभ्युभम् ५, ५६, ९
तं वः शर्धं मरुतं २, ३०, ११
तं वः सखायः सं ६, २३, ९
तं वः सखायो मदाय ९, १०५, १; साम. ५६९; १०९८
तं वर्धयन्तो मतिभिः १०, ६७, ९; अथर्व. २०, ९१, ९
तं वश्रराधा १, ६६, ९; नि. १०, २१
तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुजयम् ४, ४४, १; अथर्व.
२०, १४३, १
तं वां रथं वयमद्या हुवेम स्त्रोमैः १, १८०, १०
तं वृधन्तं मारुतं ६, ६६, ११
तं वेधां मेधयाह्वन् ९, २६, ३
तं वो दस्ममृतीष्वम् ८, ८८, १; साम. २३६; ६८५;
अथर्व. २०, ९, १; ४९, ४; वा. य. २६, ११
तं वो दीर्घायुशोचिषं ५, १८, ३
तं वो धिया नश्यस्या ६, २२, ७; अथर्व. २०, ३६, ७
तं वो धिया परमया ६, ३८, ३
तं वो महो महायम् ८, ७०, ८
तं वो वाजानां पतिं ८, २४, १८; साम. १६८६; अथर्व.
२०, ६४, ६
तं वो विं न द्रुषदम् १०, ११५, ३
तं शग्मासो अरुषासो ७, ९७, ६
तं शश्वतीषु मातृषु ४, ७, ६
तं शिशीता सुवृत्तिभिः ८, ४०, १०
तं शिशीता स्वध्वरम् ८, ४०, ११
तं शुभ्रमग्निमवसे ३, २६, २
तं सखायः पुरोरुचम् ९, ९८, १२; साम. १६८०; नि. ५, १५
तं सध्रीचीरुतयो ६, ३६, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, २
तं सबाधो यतस्तुच ३, २७, ६; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
तं सानावधि जामयो ९, २६, ५
तं सिन्धवो मत्सरं १०, ३०, ९
तं सुप्रतीकं सुदशम् ६, १५, १०; तै. सं. २, ५, १२, ५
तं सुहृत्वा विवासे ८, १६, ३; अथर्व. २०, ४४, ३
तं सोतारो धनस्पृतं ९, ६२, १८
तं स्मा रथं भवतन् १, १०२, ३
तं हिन्वन्ति मद्व्युतं ९, ५३, ४; साम. १७१७
तं हि शश्वन्त ईळते ५, १४, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ८
तं हि खराजं वृषभं ८, ६१, २; साम. १२३४; अथर्व.
२०, ११३, २
तं हुवेम यतस्तुचः ८, २३, २०
तं होतारमध्वरस्य ७, १६, १२; साम. १५१४
तका न भूर्णिः १, ६६, २

तक्षक्य उशाना १, ५१, १०
 तक्षक्यदी मनसो ९, ९७, २२; साम. ५३७
 तक्षक्यासत्याभ्यां १, २०, ३
 तक्षक्यं सुवृत्तं १, १११, १
 तं गाथया पुराण्या ९, ९९, ४; साम. १६३३
 तं गावो अभ्यनूषत ९, २६, २
 तं गीर्भिर्वाचमीक्ष्यम् ९, ३५, ५
 तं गूर्तयो नेमजिषः १, ५६, २
 तं गूर्धया ८, १९, १; साम. १०९; १६८७
 तं गोभिर्धृष्टं रसं ९, ६, ६
 तं घेमिस्था (०। अर्थं चिद्) ८, ६९, १७; अथर्व. २०, ९२, १४
 तं घेमिस्था (०। होत्राभिः) १, ३६, ७
 तच्चक्षुर्देवहितं ७, ६६, १६; वा. य. ३६, २४; तै. आ. ४, ४२, ५
 तच्चित्रं राध आ भरोषो ७, ८१, ५
 तत्तं मे अपः १, ११०, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, २
 तत्तुर्विर्वीरो नयौ विचेताः ६, २४, २
 तत्तृदनाः सिन्धवः ५, ५३, ७
 तत्तु हृन्निद्रं परमं पराचैः १, १०३, १
 तत्तदभिर्वयो दधे ८, ३९, ४
 तत्तदिदधिनोः १, ४६, १२
 तत्तदिदस्य पौंस्यं १, १५५, ४
 तत्तु ते दंसो १, ६९, ८
 तत्तु प्रयः प्रमथा ते १, १३२, ३
 तत्ते भद्रं यत् १, ९४, १४
 तत्ते यज्ञो अजायत ८, ८९, ६; साम. १४३०
 तत्ते सहस्व ईमहे ८, ४३, ३३
 तत्त्वा यामि ब्रह्मणा १, २४, ११; वा. य. १८, ४९; २१, २;
 तै. सं. २, १, ११, ६
 तत्त्वा यामि सुवीर्यम् ८, ३, ९; अथर्व. २०, ९, ३; ४९, ६
 तन्नो अपि प्राणीयत ८, ५६, ४
 तत्सविता वोऽमृतं १, ११०, ३
 तत्सवितुर्वरेण्यम् ३, ६२, १०; साम. १४६२; वा. य. ३, ३५;
 २२, ९; ३०, २; ३६, ३; तै. सं. १, ५, ६, ४;
 ४, १, ११, १; तै. आ. १, ११, २
 तत्सवितुर्वृणीमहे वयं ५, ८२, १; तै. आ. १, ११, ३
 तत्सु नः शर्म यच्छता ८, १८, १२
 तत्सु नः सविता भगो (०। इन्द्रो) ४, ५५, १०
 तत्सु नः सविता भगो (०। शर्म) ८, १८, ३
 तत्सु नो नभ्यं सग्यस ८, ६७, १८
 तत्सु नो विश्वे (०। बृहस्पति) ६, ४५, ३३
 तत्सु नो विश्वे (०। मरुतः) ८, ९४, ३

तत्सु वां मित्रावरुणा ५, ६२, २; तै. ब्रा. २, ८, ६, ६
 तत्सूर्यं रोदसी उभे ८, २५, २१
 तत्सूर्यस्य देववं १, ११५, ४; अथर्व. २०, १२३, १;
 वा. य. ३३, ३७; तै. ब्रा. २, ८, ७, १; नि. ४, ११
 तथा तदस्तु सोमपाः १, ३०, १२
 तदग्ने चक्षुः प्रति १०, ८७, १२; अथर्व. ८, ३, २१
 तदग्ने शुक्लमा भर ८, १९, १५; साम. ११३
 तदस्य वाचः प्रथमं १०, ५३, ४; नि. ३, ८
 तदद्या चित्त उक्थिनो ८, १५, ६; साम. ८८२; अथर्व.
 २०, ६१, ३
 तदद्याय तदपसे ८, ४७, १६
 तदस्तु मित्रावरुणा ५, ४७, ७; अथर्व. १९, ११, ६
 तदस्मै नभ्यमङ्गिरस्वद् २, १७, १
 तदस्य प्रियमनि १, १५४, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, २
 तदस्यानीकमुत चारु २, ३५, ११
 तदस्येदं पश्यता १, १०३, ५
 तदिसधस्थमभि चारु १०, ३२, ४
 तदिसमानमाशाते १, २५, ६
 तदिदास भुवनेषु १०, १२०, १; ऐ. आ. १, १२, अथर्व.
 ५, २, १; २०, १०७, ४; नि. १४, २४
 तदिद्वयस्य सवनं विवेरपः १०, ७६, ३
 तदिद्वयस्य चेतति ८, १३, २०
 तदिद्वयस्य विमोचने १०, ९४, १३
 तदिन्द्र प्रेव वीर्यं १, १०३, ७
 तदिन्द्राव आ भर ८, २४, २५
 तदिज्ञक्तं तद्विवा मष्टमाहुः १, २४, १२
 तदिन्नु ते करणं ५, ३१, ७
 तदिन्वस्य परिपद्मानो १०, ६१, १३
 तदिन्वस्य वृषभस्य ३, ३८, ७
 तदिन्वस्य सवितुः ३, ३८, ८
 तदिन्मे च्छन्सद्रूपयो १०, ३२, ३
 तदु प्रयक्षतमस्य १, ६२, ६
 तदु श्रेष्ठं सवनं १०, ७६, २
 तदुचुषे मानुषेमा १, १०३, ४
 तदु पु वामेना कृतं ५, ७३, ४
 तदत्तं पृथिवि बृहत् ५, ६६, ५
 तद्धाना अवस्यवो ८, ६३, १०
 तद्देवस्य सवितुर्वीर्यं ४, ५३, १
 तद्देवानां देवतमाय २, २४, ३
 तद्वि वयं वृणीमहे १०, १२६, २
 तद्वि सुविदि १०, ६१, १८

तद्भद्रं तव दंसना ३, ९, ७
तद्वाधो अद्य सवितुर्वरेण्यं १, १५९, ५
तद्भ उक्थस्य बर्हणे ६, ४४, ६
तद्भः सुजाता मरुतो १, १६६, १२
तद्वां नरा नासत्यावनुष्यात् १, १८२, ८
तद्वां नरा शंस्यं राध्यं १, ११६, ११
तद्वां नरा शंस्यं पञ्जियेण १, ११७, ६
तद्वां नरा सनये १, ११६, १२
तद्वामृतं रोदसी प्र प्रवीमि १०, ७९, ४
तद्वायं वृणीमहे ८, २५, १३; नि. ५, १
तद्विप्रासो विपन्यवो १, २२, २१; साम. १६७३; वा.य. ३४, ४४
तद्विविडि यत्त इन्द्रो जुजोषत् ८, ९६, १२
तद्विष्णोः परमं पदं १, २२, २०; साम. १६७२; अथर्व.
७, २६७; वा.य. ६, ५; तै.सं. १, ३, ६, २; ४, २, ९, ३
तद्वीर्यं वो मरुतो ५, ५४, ५
तद्वो अद्य मनामहे ७, ६६, १२
तद्वो गाय सुते सचा ६, ४५, २२; साम. ११५; १६६६;
अथर्व. २०, ७८, १
तद्वो जामित्वं मरुतः १, १६६, १३
तद्वो दिवो दुहितरो विभातीः ४, ५१, ११
तद्वो यामि द्रविणं ५, ५४, १५
तद्वो वाजा ऋभवः ४, २६, ३
तनूत्यजेव तस्करा १०, ४, ६; नि. ३, १४
तनूनपात्पथ ऋतस्य १०, ११०, २; अथर्व. ५, १२, २; वा.य.
२९, २६; तै.ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ६
तनूनपात्पवमानः ९, ५, २
तनूनपादुष्यते ३, २९, ११
तनूनपादृतं यते १, १८८, २
तनूष्टे वाजिन्तन्वं १०, ५६, २
तं तमिद्राधसे मह ८, ६८, ७
तन्तुं तन्वन्नजस्ये १०, ५३, ६; तै.सं. ३, ४, २, २
तन्तुं तन्वानमुत्तमं ९, २२, ६
तं ते मदं गृणीमसि ८, १५, ४; साम. ३८३; ८८०; अथर्व.
२०, ६१, १
तं ते यवं यथा गोभिः ८, २, ३; साम. ७३६
तं ते सोतारो रसं मदाय ९, १०९, ११; साम. १३३३
तं त्रिष्टुष्टं त्रिचक्षुरे ९, ६२, १७
तं त्वा गीर्भिरुक्षया १०, ११८, ९
तं त्वा गीर्भिर्गिर्वैणसं २, ६, ३
तं त्वा घृतं वीमहे ५, २६, २; साम. १५२२
तं त्वाजन्त मातरः ८, १०२, १७

तं त्वा दूतं कृष्महे ७, १६, ४
तं त्वा देवेभ्यो मधुमत्तमं ९, ८०, ४
तं त्वा धर्तारमोण्योः ९, ६५, ११; साम. ८०४
तं त्वा नरो दम आ १, ७३, ४
तं त्वा नृमणानि बिभ्रतं ९, ४८, १; साम. ८३६
तं त्वा मज्जेषु ८, ४३, २०
तं त्वा मदाय घृष्य ९, २, ८; साम. १०४४
तं त्वा मरुत्वती परि ७, ३१, ८
तं त्वा मर्ता अगृह्णत ३, ९, ६
तं त्वा यज्ञेभिरीमहे ८, ६८, १०
तं त्वा वयं विश्ववारा १, ३०, १०
तं त्वा वयं सुधयो ६, १, ७; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ३
तं त्वा वयं हवामहे ८, ४३, २३
तं त्वा वयं पतिं १, ६०, ५
तं त्वा वयं पितो १, १८७, ११
तं त्वा वाजेषु वाजिनम् १, ४, ९; अथर्व. २०, ६८, ९
तं त्वा विप्रा वचोविदः ९, ६४, २३; साम. १०७७
तं त्वा विप्रा विपन्यवो ३, १०, ९
तं त्वा शोचिष्ठा दीदिवः ५, २४, ४; साम. ११०९; वा.य.
३, २६; १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
तं त्वा समिद्धिरङ्गिरो ६, १६, ११; साम. ६६१; वा.य. ३, ३;
तै. सं. २, ५, ८, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०; ३, ५, २, १
तं त्वा सहस्रचक्षसं २, ६०, २
तं त्वा सुतेष्वाभुवो ९, ६५, २७
तं त्वा हविष्मतीः ८, ६, २७
तं त्वा हस्तिनो मधुमन्तं ९, ८०, ५
तं त्वा हिन्वन्ति वेधसः ९, २६, ६
तं दुरोषमभी नरः ९, १०१, ३; साम. ६९९
तं देवा बुधे रजसः २, २, ३
तन्न इन्द्रस्तद्रूपः १, १०७, ३
तन्न इन्द्रो वरुणो ७, ३४, २५; ५६, २५
तन्न प्रत्नं सख्यं ६, १८, ५
तं नव्यसी हृद आ १, ६०, ३
तन्नस्तुरीपमद्भुतं १, १४२, १०; वा.य. २७, २०; तै. सं.
४, १, ८, ३; नि. ६, २१
तन्नस्तुरीपमध ३, ४, ९; ७, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, १
तं नाकमयो ५, ५४, १२
तन्नु वोचाम रभसाय १, १६६, १
तन्नु सत्यं पवमानस्यास्तु ९, ९२, ५
तं नेमिभृभवो यथा ८, ७५, ५; तै. सं. २, ६, ११, १
तं नो अमे अभि नरो ५, ९, ७

तं नो भस्मे मघवज्जयः ७, ५, ९
तस्मै अनर्वा सविता ५, ४९, ४
तं नो दात मरुतो २, ३४, ७
तस्मै देवा यच्छत १०, ३५, १२
तं नो आवापृथिवी १०, ३७, ६
तन्नो रायः पर्वताः ७, ३४, २३
तं नो वाजा ऋभुक्षण ४, ३७, ८
तन्नो वातो मयोभु १, ८९, ४; वा. य. २५, १७
तन्नो वि वोचो यदि ६, २२, ४; अथर्व. २०, ३६, ४
तं नो विश्वा अवस्युवो ९, ४३, २
तस्मैऽहिर्बुध्न्यो अजिः ६, ४९, १४
तन्म ऋतमिद्र शूर ८, ९७, १५
तन्मिन्नस्य वरुणस्याभि १, ११५, ५; अथर्व. २०, १२३, २
वा. य. ३३, ३८; तै. ब्रा. २, ८, ७, २
तपन्ति शत्रुं स्वर्ण ७, ३४, १९
तपसा ये अनाष्टव्याः १०, १५४, २; अथर्व. १८, २, १६;
तै. आ. ६, ३, २
तपुर्जुम्भो वन आ १, ५८, ५
तपुर्मूर्धा तपतु रक्षसो १०, १८२, ३
तपोष्पविभ्रं विततं ९, ८३, २; साम. ८७६
तपोष्पवः अंतरां ३, १८, २; तै. आ. ४, ५, ५
तम आसीत्तमसा १०, १२९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४; नि. ७, ३
तमस्मिन्ते ७, १, २; साम. १३७४
तममे पास्युत ६, १५, ११
तममे पृतनाषहं ५, २३, २; तै. सं. १, ३, १४, ७
तममुवः केशिनीः १, १४०, ८
तमक्किरस्वस्त्रमसा ३, ३१, १९
तमथ राधसे महे ८, ६४, १२
तमध्वरेष्वीकते १, १४, २
तमप्सन्त शवस उरसवेषु १, १००, ८
तममृक्षन्त वाजिनं ९, २६, १
तमर्कभिक्षं सामभिः ८, १६, ९
तमर्वन्तं न सानसिं गुणीहि ८, १०२, १२
तमर्वन्तं न सानसिमरुषं ४, १५, ६
तमस्मेरा युवतयो २, ३५, ४; तै. सं. २, ५, १२, २
तमस्य आवापृथिवी सचेत १०, ११३, १
तमस्य पृक्षमुपरासु १, १२७, ५
तमस्य मर्जयामसि ९, ९९, ३; साम. १६३२
तमस्य राजा वरुणः १, १५६, ४
तमस्य विष्णुर्महिमानमोज १०, ११३, २
तमस्यमुरिजोर्ध्विवा ९, २६, ४

तमहे वाजसातय ८, १३, ३; साम. ७४८
तमागन्म सोभरयः ८, १९, ३२
तमानूनं व्रजनमन्यथा ६, ३५, ५
तमा नो अर्कममृताय ७, ९७, ५
तमिच्छयौलैरार्यन्ति ८, १६, ६
तमिच्छन्ति न सिमो १, १४५, २
तमिस्सखित्व १, १०, ६
तमिस्सुहृदयमङ्गिरः १, ७४, ५
तमिद्रच्छन्ति जुह्वस्त्वर्म १, १४५, ३
तमिद्रं प्रथमं दध्न आपः १०, ८२, ६; वा. य. १७, ३०;
तै. सं. ४, ६, २, ३
तमिद्रोषा तमुपसि यविष्टं ७, ३, ५
तमिद्रनेषु हितेषु ८, १६, ५
तमिद्रं हन्तं सुहवं हुवेम ४, १६, १६
तमिद्रधन्तु नो गिरो ९, ६१, १४; साम. १३३६
तमिद्रिप्रा अवस्यवः ८, १३, १७
तमिद्रोचेम विदथेषु १, ४०, ६
तमिद्रं वाजयामसि ८, ९३, ७; साम. ११९, १२२२; अथर्व.
२०, ४७, १; १३७, १२; तै. ब्रा. १, ५, ८, ३; २, ४, १, ३
तमिद्रं जोह्वीमि ८, ९७, १३; साम. ४६०; अथर्व
२०, ५५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
तमिद्रं दानमीमहे ८, ४६, ६
तमिद्रं मद्रमा गहि ३, ४२, २; अथर्व. २०, २४, २
तमिद्रो वि ह्वन्ते समीके ४, २४, ३
तमिन्वेव समना समान ४, ५, ७; नि. ६, १७
तमीं हिन्वन्ति धीतयो १, १४४, ५
तमीं हिन्वत्यमुवो ९, १, ८
तमीं होतारमानुषक् ४, ७, ५
तमीळत प्रथमं यज्ञसाधं १, ९६, ३
तमीळिष्व य आहुतो ८, ४३, २२
तमीळिष्व यो अर्चिषा ६, ६०, १०; साम. ११४९
तमीमण्वीः समर्य आ ९, १, ७
तमीमह हन्तमस्य रायः ६, २२, ३; अथर्व. २०, ३६, ३
नि. ६, ३
तमीमहे पुरुषुतं ८, १३, २४
तमी मृजन्त्यायवो ९, ६३, १७
तमीशानं जगतः १, ८९, ५; वा. य. २५, १८
तमुक्षमाणं राजसि २, २, ४
तमुक्षमाणमन्यये ९, ९९, ५
तमु ज्येष्ठं नमसा हविर्भिः ९, ९७, ३
तमु स्वा गोतमा गिरा १, ७८, २

तमु त्वा दध्यङ् ऋषिः ६, १६, १४; वा. य. ११, ३३; तै. सं.
३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २
तमु त्वा नूनमसुर ८, ९०, ६; साम. १४१२; नि. ५, २२
तमु त्वा नूनमीमहे ८, २४, २६
तमु त्वा पाथ्यो वृषा ६, १६, १५; वा. य. ११, ३४;
तै. सं. ३, ५, ११, ४; ४, १, ३, ३
तमु त्वा यः पुरासिथ ६, ४५, ११
तमु त्वा वाजसातमं १, ७८, ३
तमु त्वा वाजिनं नरो ९, १७, ७
तमु त्वा वृत्रहन्तमं १, ७८, ४
तमु त्वा सत्य सोमपा ६, ४५, १०
तमु शुभः ६, १०, २
तमु नः पूर्वे पितरो ६, २२, २; अथर्व. २०, ३६, २
तमु नूनं तविषीमन्तमेषां ५, ५८, १
तमु एवाम य इमा जजान ८, ९५, ५
तमु एवाम यं गिर ८, ९५, ६; साम. ८८५
तमु एहि यः स्विषुः सुधन्वा ५, ४२, ११
तमु एहि यो अभिभूत्योजाः ६, १८, १; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
तमु एहीन्द्रं यो ह १, १७३, ५
तमु स्तुष इन्द्रं यो विदानः ६, २१, २
तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे २, २०, ४
तमु स्तोतारः पूर्व्य १, १५६, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ९
तमुस्त्रामिन्द्रं न १०, ६, ५
तमूतयो रणयन्च्छूरसातो १, १००, ७
तमूर्मिमापो ७, ४७, २
तमू पु समना गिरा ८, ४१, २; नि. १०, ५
तमृत्विद्या उप वाचः १, १९०, २
तमेव ऋषिं तमु १०, १०७, ६
तसोपधीर्दधिरे गर्भेऽमृत्स्वियं १०, ९१, ६; साम. १८२४
तं पृच्छता स १, १४५, १
तं पृच्छन्ति वज्रहस्तं ६, २२, ५; अथर्व. २०, ३६, ५
तं पृच्छन्तोऽवरासः ६, २१, ६
तं प्रक्षथा पूर्वथा ५, ४४, १; वा. य. ७, १२; तै. सं.
१, ४, ९, १; नि. ३, १६
तं मर्जयन्ता सुकृतुम् ८, ८४, ८; तै. सं. ३, ५, ११, ५
तं मर्ता अमर्त्य १०, ११८, ६
तं मर्जुजानं महिषं ९, ९५, ४
तम्बभि प्र गायत ८, १५, १; साम. ३८२, अथर्व. २०, ६१, ४;
६२, ८
तम्बभि प्रार्चतेन्द्रं ८, ९२, ५
तया पवस्व धारया यया गाव ९, ४९, २; साम. १४३६

तया पवस्व धारया यया पितो ९, ४५, ६
तयोरिदमवच्छवः ५, ८६, ३
तयोरिदवसा वयं १, १७, ६
तयोरिद् घृतवत्पयः १, २२, १४
तरणि वो जनानां ८, ४५, २८; साम. २०४
तरणिरित्सिषासति ७, ३२, २०; साम. २३८, ८६७
तरणिविंशदशतो १, ५०, ४; अथर्व. १३, २, १९;
२०, ४७, १६; वा. य. ३३, ३६; तै. सं. १, ४, ३१, १;
तै. भा. ३, १६, १
तरस्स मन्दी धावति १, ५८, १; साम. ५००; १०५७; नि.
१३, ६
तरस्समुद्रं पवमान ऊर्मिणा ९, १०७, १५; साम. ८५७
तरोभिर्वो विद्वद्भु ८, ६६, १; साम. २३७, ६८७
तव क्रत्वा तव तद्सनाभिः ६, १७, ६
तव क्रत्वा तवोतिभिः २, ४, ६; साम. १०५२
तव क्रत्वा सनेयं ८, १९, २९
तव क्र्यात्नानि वज्रहस्त ७, १९, ५; अथर्व. २०, ३७, ५
तव स्य इन्द्रो अन्धसो ९, ५१, ३; साम. १२२६
तव स्य इन्द्र सख्येषु वह्नयः १०, १३८, १; नि. ४, २५
तव स्यदिन्द्रियं बृहत् ८, १५, ७; साम. १६४५, अथर्व.
२०, १०६, १
तव स्यैर्य २, २२, ४, साम. ४६६
तव स्ये अग्ने अर्चयो आजन्तो ५, १०, ५
तव स्ये अग्ने अर्चयो महि ५, ६, ७
तव स्ये अग्ने हरितो ४, ६, ९
तव स्ये पितो ददतः १, १८७, ५
तव स्ये पितो रसा १, १८७, ४
तव स्ये सोम पवमान ९, ९२, ४
तव स्ये सोम शक्तिभिः १०, २५, ५
तव त्रिधातु पृथिवी ७, ५, ४
तव स्विषो जनिम ४, १७, २
तव शुभन्तो अर्चयो ५, २५, ८
तव धौरिन्द्र पौंस्यं ८, १५, ८; साम. १६४६; अथर्व.
२०, १०६, २
तव द्रप्ता उदमुत ९, १०६, ८; साम. १३२७
तव द्रप्तो नीलवान् ८, १९, ३१; साम. १८२३
तव प्रणीतीन्द्र जोडुवानान् ७, २८, ३
तव प्रत्नेभिरध्वभिः ९, ५२, २
तव प्र यक्षि संदशं ६, १६, ८
तव प्रयाजा अनुयाजाश्च १०, ५१, ९; नि. ८, २२

तव अमाल आशुया ४, ४, २; वा. य. १३, १०; तै. सं.
१, २, १४, १
तव वायव्यतस्फते ८, २६, २१; वा. य. २७, ३४
तव विश्व सजोषलो ९, १८, ३; साम. १०९५
तव व्रते शुभगासः २, २८, २
तव शरीरं पतयिष्यवर्ष १, १६३, ११; वा. य. २९, २२;
तै. सं. ४, ६, ७, ४
तव शुक्रासो अर्चयो दिवः ९, ६६, ५
तव श्रिया सुदशो ५, ३, ४
तव श्रिये मरुतो मर्जयन्त ५, ३, ३
तव श्रिये व्यजिहीत २, २३, १८
तव श्रियो वर्णस्येव १०, ९१, ५; साम. ९८२
तव स्याम पुरुवीरस्य २, २८, ३
तव स्वादिष्टास्ते ४, १०, ५
तव ह स्यदिन्द्र विश्वमाजौ ६, २०, १३
तवाग्ने होत्रं तव २, १, २; १०, ९१, १०
तवायं सोमस्त्वमेष्टवाङ् ३, ३५, ६; वा. य. २६, २३
तवाहं शूर रातिभिः १, ११, ६
तवाहं सोम रारण ९, १०७, १९; साम. ५१६; ९२२;
तांञ्च ब्रा. १२, ९, ३
तवाहमग्न ऊतिभिर्नैदिष्टाभिः ८, १९, २६
तवाहमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य ५, ९, ६
तवेदं विश्वमभितः पशव्यं ७, ९८, ६; अथर्व. २०, ८७ ६;
तै. ब्रा. २, ८, २, ६
तवेदिन्द्र प्रणीतिषूत ८, ६, २२
तवेदिन्द्रावमं वसु ७, ३२, १६; साम. २७०
तवेदिन्द्राहमाशसा ८, ७८, १०
तवेदु ताः सुकीर्तयो ८, ४५, ३३
तवेमाः प्रजा दिव्यस्य रेतसः ९, ८६, २८
तवेमे सप्त सिन्धवः ९, ६६, ६
तवोतिभिः सचमाना ५, ४२, ८
तस्मा अग्निर्भारत ४, २५, ४
तस्मा अरं गमाम वो १०, ९, ३; साम. १८३९; अथर्व.
१, ५, ३; वा. य. ११, ५२; ३६, १६; तै. सं. ४, १,
५, १; ५, ६, १, ४; ७, ४, १९, ४; तै. आ. ४, ४२, ४,
१०, १, १२
तस्मा अर्पति दिव्या २, २५, ४
तस्मा इदास्ये हविः ७, १०२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
तस्मा इद्विधे धुनयंत २, २५, ५
तस्मादथा अजायन्त १०, ९०, १०; अथर्व. १९, ६, १२;
वा. य. ३१, ८; तै. आ. ३, १२, ५

तस्माद्यज्ञात्सर्वहुत ऋचः १०, ९०, ९; अथर्व. १९, ६, १३;
वा. य. ३१, ७, तै. आ. ३, १२, ४
तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः संभृतं १०, ९०, ८; अथर्व. १९, ६, १४;
वा. य. ३१, ६; तै. आ. ३, १२, ४
तस्माद्विराजजायत १०, ९०, ५; अथर्व. १९, ६, ९; वा. य.
३१, ५; तै. आ. ३, १२, २
तस्मिन्ना वेशया गिरो १, १७६, २
तस्मिन्निह सन्त्युतयो ८, ४६, ७
तस्यै तवस्यमनु २, २०, ८
तस्यै नूनमभिद्यवे ८, ७५, ६; तै. सं. २, ६, ११, २
तस्य ते वाजिनो वयं ९, ६५, ९
तस्य धुमाँ असद्रथो ८, ३१, ३
तस्य वज्राः क्रंदति १, १००, १३
तस्य वयं सुमतौ ६, ४७, १३; १०, १३१, ७; अथर्व.
७, ९२, १; २०, १२५, ७; वा. य. २०, ५२; तै. सं.
१, ७, १३, ५; नि. ६, ७
तस्याः सयुद्रा १, १६४, ४२; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११; नि. ११, ४१
तस्येदधन्तो रंहयंत ८, १९, ६
तस्येदिह स्तवथ वृष्ण्यानि ४, २१, २
ता अस्तत वयुनं ५, ४८, २
ता अभि सन्तमस्तृतं २, ९, ५
ता अस्य ज्येष्ठमिन्द्रियं १०, १२४, ८
ता अस्य नमसा सहः १, ८४, १२; साम. १००७; अथर्व.
२०, १०९, ३
ता अस्य पृथानायुवः १, ८४, ११; साम. २००६; अथर्व.
२०, १०९, २
ता अस्य वर्णमायुवो २, ५, ५
ता अस्य सुददोहसः ८, ६९, ३; वा. य. १२, ५५; १५, ६०;
तै. सं. ४, २, ४, ४; तै. ब्रा. ३, ११, ६, २
ता आ चरंति समना ४, ५१, ८
ता हन्वेव समना ४, ५१, ९
ता हं वर्धति मरुस्य १, १५५, ३
तां वां धेनुं न १, १३७, ३
तां वो देवाः सुमतिं ५, ४१, १८
तां सु ते कीर्तिम् १०, ५४, १
ता कर्मापतरास्यै १, १७३, ४
ता गुणीहि नमस्येभिः ६, ६८, ३
ता घा ता अद्रा उषसः ४, ५१, ७
ता जिह्या सदमेदं ६, ६७, ८
तां शुषस्व गिरं मम ३, ६२, ८
ता ह्य व इन्द्र महतो ४, २२, ५

ता तू ते सत्या तुवि ४, २२, ६
 ता ते गृणन्ति वेधसो ४, ३२, ११
 ता न आ वोळहमन्विना २, ४१, ९; वा. य. २०, ८३
 ता नः शङ्कतं पार्थिवस्य ५, ६८, ३; साम. ११४५; १४६५
 ता नः स्तिपा तनूपा ७, ६६, ३
 ता नव्यसो जरमाणस्य ६, ६२, ४
 ताँ आ रुद्रस्य मीळहुषो ७, ५८, ५; नि. ४, १५
 ताँ आशिरं पुरोळाशं ८, २, ११
 ताँ ह्यानो महि २, ३४, १४
 तानीदहानि बहुलान्यासन् ७, ७६, ३
 ताँ उशतो वि बोधय १, १२, ४
 ता नृभ्य आ सौश्रवसा ६, १३, ५
 ता नो अद्य वनस्पती १, २८, ८
 ता नो रासन्नातिषाघो ७, ३४, २२; नि. ६, १४
 ता नो वाजवतीरिष ६, ६०, १२; साम. ११५१
 तान्पूर्वया निविदा १, ८९, ३; वा. य. २५, १६
 तान्यजत्राँ ऋतावृधो १, १४, ७
 तान्वन्दस्व मरुतस्ताँ ८, २०, १४
 तान्वो महो मरुत २, ३४, ११
 ता बाहवा सुचेतुना ५, ६४, २
 ताभिरा गच्छतं नरो ६, ६०, ९; साम. ९९३
 ताभिरायातं वृषणोप ८, २२, १२
 ताभिरायातमूतिभिः ८, ५, २४
 ता भुज्युं विभिरद्भ्यः ६, ६२, ६
 ता भूरिपाशावनृस्य ७, ६५, ३
 ताभ्यां विश्वस्य राजसि ९, ६६, २
 तामग्ने अस्मे इषं ७, ५, ८
 ता मन्दसाना मनुषो १०, ४०, १३; अथर्व. १४, २, ६
 तामस्य रीतिं ५, ४८, ४
 ता महान्ता सदस्पती १, २१, ५
 ता माता विश्ववेदसा ८, २५, ३
 ता मित्रस्य प्रशस्तये १, २१, ३
 ता मे अश्विता सनीतां ८, ५, ३७
 ता मे अश्व्यानां ८, २५, २३
 तां पूषच्छिन्नवतमाम् १०, ८५, ३७; अथर्व. १४, २, ३८; नि. ३, २१
 तां पूषः सुमतिं वयं ६, ५७, ६
 ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमा ६, ६२, २
 ता यज्ञेषु प्र शंसते १, २१, २
 ता योषिष्टमभि गा ६, ६०, २
 ता राजाना शुचिप्रता ६, १६, २४

ता वज्रिणं मन्दिनं १०, ९६, ६; अथर्व. २०, ३१, १
 तावदुषो राधो अस्मभ्यं ७, ७९, ४
 ता वर्तिर्यातं जयुषा १०, ३९, १३
 ता वरूदक्षा पुरु ६, ६२, ५
 ता वां वास्तून्धुमसि १, १५४, ६; वा. य. ६, ३; तै. सं. १, ३, ६, १; नि. २, ७
 ता वां विश्वस्य गोपा ८, २५, १
 ता वां सम्यगदुह्वाणे ५, ७०, २; साम. ९८६
 ता वां गीर्भिर्विपन्यवः ७, ९४, ६; साम ८०२
 ता वां धियोऽवसे ४, ४१, ८
 ता वां नरा स्ववसे १, ११८, १०
 ता वामद्य तावपरं १, १८४, १
 ता वामद्य हवामहे ८, २६, ३
 ता वामियानोऽवसे ५, ६५, ३
 ता वामेषे रथानां इन्द्राग्नी ५, ८६, ४
 ता वामेषे रथानां उर्वाम् ५, ६६, ३
 ता वां मित्रावरुणा १०, १३२, २
 ता विमं धैथे ६, ६७, ७
 ताविदा चिदहानां ८, २२, १३
 ताविदुशंसं मर्यं ७, ९४, १२
 ताविदोषा ता उषसि ८, २२, १४
 ता विद्वांसा हवामहे वां १, १२०, ३
 ता वृधन्तावनु धून् ५, ८६, ५
 ता सन्नाजा घृतासुती २, ४१, ६; साम. ९११; नि. २, १३
 ता सानसी शवसाना ७, ९३, २
 ता सुजिह्वा उप ह्वये १, १३, ८
 ता सुदेवाय दाशुषे ८, ५, ६
 ता ह त्यद्वर्तिर्यद् ६, ६२, ३
 ता हि क्षत्रं धारयेथे ६, ६७, ६
 ता हि क्षत्रमविहुतं ५, ६६, २
 ता हि देवानामसुरा ता ७, ६५, २
 ता हि मभ्यं भराणां ८, ४०, ३
 ता हि शश्वत ईळत ७, ९४, ५; साम. ८०१
 ता हि श्रेष्ठवर्चसा ५, ६५, २
 ता हि श्रेष्ठा देवसाता ६, ६८, २
 ता हुवे ययोरिदं ६, ६०, ४; साम. ८५३
 तिग्मजम्भाय तरुणाय ८, १९, २२
 तिग्मं चिदेम ६, ३, ४
 तिग्ममायुधं मरुतां ८, ९६, ९
 तिग्ममेको विभर्ति ८, २९, ५
 तिग्मा यदन्तरशनिः ४, १६, १७

तिग्मायुधौ तिग्महेती ६, ७४, ४
तिरः पुरु चिदक्षिना ३, ५८, ५
तिरश्चीनो विततो १०, १२९, ५; वा. य. ३३, ७४; तै. ब्रा.
२, ८, ९, ५
तिष्ठा सु कं मधवन् ३, ५३, २
तिष्ठा हरी रथ आ ३, ३५, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, १
तिष्ठः क्षपञ्चिः १, ११६, ४; तै. ब्रा. १, १०, ३
तिष्ठो देवीर्वाहिंरिदं वरीय १०, ७०, ८
तिष्ठो देष्टाय १०, ११४, २
तिष्ठो घावः सवितुः १, ३५, ६
तिष्ठो घावो निहिता ७, ८७, ५
तिष्ठो भूमीर्धारयन् २, २७, ८; तै. सं. २, १, ११, ५
तिष्ठो मातृस्त्रीमिपतृन् १, १६४, १०; अथर्व. ९, ९, १०
तिष्ठो यद्वेदे शरदः १, ७२, ३; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६
तिष्ठो यद्वेदे समिधः ३, २, ९
तिष्ठो वाच ईरयति प्र वह्निः ९, ९७, ३४; साम. ५२५;
८५९; नि. १४, १४
तिष्ठो वाच उदीरते ९, ३३, ४; साम. ४७१; ८६९
तिष्ठो वाचः प्र वद ७, १०१, १
तीक्ष्णेनाग्ने चक्षुषा १०, ८७, ९; अथर्व. ८, ३, ९
तीक्ष्ण्याभिवयसो १०, १६०, १; अथर्व. २०, ९६, १
तीक्षाः सोमास आ गहि सुतासो ८, ८२, ८
तीक्षाः सोमास आ गह्याशीर्वतः १, २३, १
तीक्ष्णान्वोषान्कृण्वते ६, ७५, ७; वा. य. २९, ४४; तै. सं.
४, ६, ६, ३
तीक्ष्णो वो मधुमां अयं २, ४१, १४
तुमो ह भुज्युमश्चिनो १, ११६, ३; तै. ब्रा. १, १०, २
तुवे तनाय तस्यु नो ८, १८, १८; साम. ३९५
तुजे नस्तने पर्वतः ५, ४१, ९
तुजेतुजे य १, ७, ७; अथर्व. २०, ७०, १३; नि. ६, १८
तुभ्यं वाता अभिप्रियः ९, ३१, ३
तुभ्यं शुक्रासः शुचयस्तु १, १३४, ५
तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो ३, २१, ४; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
तुभ्यं सुतास्तुभ्यसु १०, १६०, २; अथर्व. २०, ९६, २
तुभ्यं सोमाः सुता इमे ८, ९३, २५; साम. २१३
तुभ्यं स्तोका घृत ३, २१, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ७, २
तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ठ २, ३६, १
तुभ्यं गावो घृतं ९, ३१, ५
तुभ्यं वेत्ते जना ८, ४३, २९
तुभ्यं ता अङ्गिरस्त्वाम ८, ४३, १८; वा. य. १२, ११६;
तै. सं. १, ३, १४, ३; तै. ब्रा. ३, ७, १, १

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो ३, १४, ७
तुभ्यमग्ने पर्यवहन् १०, ८५, ३८; अथर्व. १४, २, १
तुभ्यमुपासः शुचयः १, १३४, ४
तुभ्यं पयो यत् १, १२१, ५
तुभ्यं ब्रह्माणि गिर ३, ५१, ६
तुभ्यं भरन्ति क्षितयो ५, १, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
तुभ्यायं सोमः परिपूतो १, १३५, २
तुभ्यायमद्रिभिः सुतो ८, ८२, ५
तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं ५, ११, ५
तुभ्येदमिन्द्र परि पिच्यते १०, १६७, १
तुभ्येदिन्द्र मरुत्वते ८, ७६, ८
तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्ये ३, ४२, ८; अथर्व. २०, २४, ८
तुभ्येदिमा सवना ७, २२, ७; अथर्व. २०, ७३, १
तुभ्येदेते बहुला १, ५४, ९
तुभ्येदेते मरुतः ५, ३०, ६
तुभ्येमा भुवना कवे ९, ६२, २७; साम. ७७७
तुरण्यवोऽङ्गिरसो ७, ५२, ३
तुरण्यवो मधुमन्तं ८, ५१, १०; साम. १६१०; अथर्व.
२०, ११९, २
तुरीयं नाम यज्ञियं ८, ८०, ९
तुविशं ते सुकृतं ८, ७७, ११; नि. ६, ३३
तुविमीवो वपोदरः ८, १७, ८; अथर्व. २०, ५, २
तुविमीवो वृषभो वावृधानो ५, २, १२
तुविशुष्म तुविक्रतो ८, ६८, २; साम. १७७२
तूतुजानो महिमते ८, १३, ११
तुर्वक्षो जीयान् ६, २०, ३
तृणस्कंदस्य तु विशाः १, १७२, ३
तृतीये धानाः सवने ३, ५२, ६
तृदिला अतृदिलासो १०, २४, ११
तृषु यदक्षा तृषुणा ४, ७, ११
तृष्टमेतत्कटुकमेतत् १०, ८५, ३४; अथर्व. १४, १, २९
तृष्टामया प्रथमं १०, ७५, ६
ते अज्येष्ठा अकनिष्ठास ५, ५९, ६
ते अद्रयो दशयंत्रास १०, ९४, ८
ते अस्मभ्यं शर्म १, २०, ३
ते अस्य सन्तु केतवो ९, ७०, ३; साम. १४२५
ते आचरन्ती समनेव ६, ७५, ४; वा. य. २९, ४१;
तै. सं. ४, ६, ६, २; नि. ९, ४०
ते क्षोणीभिररुणेभिः २, ३४, १३
ते गव्यता मनसा ४, १, १५
ते घा राजानो अमृतस्य १०, ९३, ४

ते वेदमे स्वाध्याये त्वा ८, १९, १७
 ते वेदमे स्वाध्यायेऽहा विश्वा ८, ४३, ३०
 ते चिद्धि पूर्वोरभि ७, ४८, ३
 ते जज्ञिरे दिव ऋष्यास १, ६४, २
 ते जानत स्वमोक्यं ८, ७२, १४; साम. १४८१
 तेजिष्ठया तपनी २, २३, १४
 तेजिष्ठा यस्यारतिः ६, १२, ३
 ते ते अग्ने त्वोता ६, १६, २७
 ते ते देव नेतः ५, ५०, २
 ते ते देवाय दाशतः ७, १७, ७
 ते त्वा मदा अमदन् १, ५३, ६; अथर्व. २०, २१, ६
 ते त्वा मदा इन्द्र मादयन्तु ७, २३, ५; अथर्व. २०, १२, ५
 ते त्वा मदा बृहद्विन्द्र ६, १७, ४
 ते दशग्वाः प्रथमा २, ३४, १२
 ते न आस्नो वृकाणां ८, ६७, १४
 ते न इन्द्रः पृथिवी ६, ५१, ११
 ते नः पूर्वास उपरास ९, ७७, ३
 ते नः सन्तु युजः सदा ८, ८३, २
 ते नः सहस्रिणं रथिं ९, १३, ५; साम. ११९२
 तेन नासत्या गतं १, ४७, ९
 तेन नो वाजिनीवसू परावतः ८, ५, ३०
 तेन नो वाजिनीवसू पथे ८, ५, २०
 तेन सत्येन जागृतम् १, २१, ६
 तेन स्तोतृभ्य आ भर ८, ७७, ८
 ते नस्त्राध्वं ते ८, ३०, ३
 ते नूनं नोऽयमूतये १०, १२६, ३
 ते नो अर्वतो हवनश्रुतो १०, ६४, ६; वा. य. ९, १७;
 तै. सं. १, ७, ८, २
 ते नो गृणाने महिनी १, १६०, ५
 ते नो गोपा अपाच्यः ८, २८, ३
 ते नो नावमुह्यत ८, २५, ११
 ते नो भद्रेण शर्मणा ८, १८, १७
 ते नो मित्रो वरुणो अर्यमा ५, ४१, २
 ते नो रत्नानि धत्तन १, २०, ७
 ते नो रायो धुमतो वाजवतः ६, ५०, ११
 ते नो रुद्रः सरस्वती ६, ५०, १२
 ते नो वसूनि काम्या ५, ६१, १६
 ते नो वृष्टि दिवस्पति ९, ६५, २४; साम. ११६५
 ते प्रत्नासो न्युष्टिषु ९, ९८, ११
 तेभ्यो गोधा अयं १०, २८, ११
 तेभ्यो धुम्नं बृहस्पतिः ५, ७९, ७

ते म आहुय आययुः ५, ५३, ३
 ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोः ४, १, १६
 ते मर्मजत दृष्ट्वांसो अर्द्धि ४, १, १४
 ते मायिनो ममिरे १, १५९, ४
 ते राया ते सुवीर्यैः ४, ८, ६
 तेऽरुणेभिर्वरमागैः १, ८८, २
 ते रुद्रासः सुमखा ५, ८७, ७
 तेऽवदन् प्रथमा १०, १०९, १; अथर्व. ५, १७, १
 तेऽवर्धन्त स्वतवसो १, ८५, ७; तै. सं. ४, १, ११, ३
 तेऽविदन्मनसा १०, १८१, ३
 ते विश्वा दाशुषे वसु ९, ६४, ६; साम. १०३६
 ते वो हृदे मनसे ४, ३७, २
 तेषां हि चित्रमुक्थ्यं ८, ६७, ३
 तेषां हि मङ्गा महतां १०, ६५, ३
 ते सत्येन मनसा गोपतिं १०, ६७, ८; अथर्व. २०, ९१, ८
 ते सत्येन मनसा दीध्यानाः ७, ९०, ५
 ते सीषपन्त जोषम् ७, ४३, ४
 ते सुत्तसो मदन्तमाः ९, ६७, १८; साम. १८११
 ते सुनवः स्वपसः १, १५९, ३
 ते सोमादो हरी १०, ९४, ९; नि. २, ५
 ते स्पन्द्रासो नोक्षणो ५, ५२, ३
 ते स्याम देव वरुण ७, ६६, ९; साम. १०६९
 ते स्याम ये अग्नये ४, ८, ५
 ते हि छावापृथिवी भूरिरेतसः १०, ९२, ११
 ते हि छावापृथिवी मातरा १०, ६४, १४
 ते हि छावापृथिवी विश्व १, १६०, १
 ते हिन्विरे अरुणं ८, १०१, ६
 ते हि पुत्रासो अदितेः ८, १८, ५
 ते हि प्रजाया अभरन्त १०, ९२, १०
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमा आदित्येन १०, ७७, ८
 ते हि यज्ञेषु यज्ञियास ऊमाः सधस्थम् ७, ३९, ४; नि. ६, १३
 ते हि वस्वो वसवानाः १, ९०, २
 ते हि श्रेष्ठवर्चसः ६, ५१, १०
 ते हि ण्मा वनुषो नरो ८, २५, १५
 ते हि सत्या ऋतस्पृश ५, ६७, ४
 ते हि स्थिरस्य शवसः ५, ५२, २
 तोके हिते तनय ४, ४१, ६
 तोशा वृत्रहणा हुवे ३, १२, ४; साम. १७०२
 तोशासा रथयावाना ८, ३८, २; साम. १०७४
 त्मना वहन्तो १, ६२, १०
 त्मना समस्तु हिनोत ७, ३४, ६

त्वं सु मेघं १, ५२, १; साम. ३७७
 त्वं चित्पर्वतं गिरिं ८, ६४, ५
 त्वं चिदत्रिभुवनं १०, १४३, १
 त्वं चिदर्णं ५, ३२, ८
 त्वं चिद्वं १०, १४३, २
 त्वं चिदस्य क्रतुभिः ५, ३२, ५
 त्वं चिदित्था कल्पयं ५, ३२, ६; नि. ६, ३
 त्वं चिदेषां स्वधया ५, ३२, ४
 त्वं चिदा दीर्घं १, ३७, ११
 त्वं नु मारुतं गणं ८, ९४, १२
 त्वसु वः सन्नसाहं ८, ९२, ७; साम. १७०; १६४२
 त्वसु वो अप्रहणं ६, ४४, ४; साम. ३५७
 त्वमूषु वाजिनं १०, १७८, १; साम. ३३२; अथर्व. ७, ८५, १;
 नि. १०, २८
 त्वस्यचिन्महतो निर्मृगस्य ५, ३२, ३
 त्वान्नु क्षत्रियां ८, ६७, १; तै. सं. २, १, ११, ५
 त्वान्नु एतदक्षसो ८, ९४, १०
 त्वान्नु ये वि रोदसो ८, ९४, ११
 त्वा न्वश्विना हुवे ८, १०, ३
 त्रय इन्द्रस्य सोमाः ८, २, ७
 त्रयः कृष्णन्ति भुवनेषु ७, ३३, ७
 त्रयः केशिन १, १६४, ४४; अथर्व. ९, १०, २६; नि.
 १२, २७
 त्रयः कोशमश्नोतन्ति ८, २, ८
 त्रयः पवयो मधुवाहने १, ३४, २
 त्राता नो बोधि ददृशान ४, १७, १७
 त्रातारं स्वा तनूनां २, २३, ८
 त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं ६, ४७, ११; साम. ३३३; अथर्व.
 ७, ८६, १, वा. य. २०, ५०; तै. सं. १, ६, १२, ५
 त्रातारो देवा अधि वोचता ८, ४८, १४
 त्रायन्तामिह देवाः १०, १३७, ५; अथर्व. ४, १३, ४
 त्रिशच्छतं वर्मिण ६, २७, ६
 त्रिशङ्खाम वि राजति १०, १८९, ३; साम. ६३२; १३७८;
 अथर्व. ६, ३१, ३; २०, ४८, ६; वा. य. ३, ८;
 तै. सं. १, ५, ३, १
 त्रिः षष्टिस्त्वा मरुतो ८, ९६, ८
 त्रिः सप्त मयूर्यः १, १९१, १४
 त्रिः सप्त यदुह्यानि १, ७२, ६
 त्रिः सप्त विष्णुलिङ्गका १, १९१, १२
 त्रिः सप्त सक्ता नद्यो १०, ६४, ८
 त्रिः समा माह्नः १०, ९५, ५; नि. ३, २१

त्रिकटुकैभिः पतति १०, १४, १६; अथर्व १८, २, ६;
 तै. आ. ६, ५, ३
 त्रिकटुकेषु चेतनं १० नो गिरः ८, ९२, २१; साम. ७२४;
 अथर्व. २०, ११०, ३
 त्रिकटुकेषु १० नो गिरः सदावृधम् ८, १३, १८; नि. १, १०
 त्रिकटुकेषु महिषो २, २२, १; साम. ४५७; १४८६;
 अथर्व. २०, ९५, १; तै. ब्रा. २, ५, ८, ९
 त्रितः कूपे १, १०५, १७; नि. ६, २७
 त्रिधा हितं पणिभिः ४, ५८, ४; वा. य. १७, २२; तै. आ.
 १०, १०, २
 त्रिपञ्चाशः क्रीळति १०, ३४, ८
 त्रिपाजस्यो वृषभो ३, ५६, ३
 त्रिपादूर्ध्व १०, ९०, ४; अथर्व. १९, ६, २; वा. य.
 ३१, ४; तै. आ. ३, १२, २
 त्रिभिः पवित्रैरुपपाद् ३, २६ ८
 त्रिभिष्ट्वं देव सवितः ९, ६७, २६
 त्रिमूर्धानं सप्तार्द्धिम् १, १४६, १
 त्रिरन्तरिक्षं सविता ४, ५३, ५
 त्रिरश्विना सिधुभिः १, ३४, ८
 त्रिरस्मै सप्तधेनवो ९, ७०, १; साम. ५६०; १४२३
 त्रिरस्य ता परमा ४, १, ७
 त्रिरा दिवः सवितर्वायाणि ३, ५६, ६
 त्रिरा दिवः सविता सोषतीति ३, ५६, ७
 त्रिरुत्तमा वृणशा ३ ५६, ८
 त्रिर्देवः पृथिवी ७, १००, ३; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
 त्रिर्नो अश्विना दिव्यानी १, ३४, ६
 त्रिर्नो अश्विना यजता १, ३४, ७
 त्रिर्नो रथि वहतमश्विना १, ३४, ५
 त्रिर्यातुधानः प्रसितिं १०, ८७, ११; अथर्व. ८, ३, ११
 त्रिर्वर्तिर्यातं त्रिगुवने १, ३४, ४
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रं १, ११८, २
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन यातं ८, ५८, ८
 त्रिवन्धुरेण त्रिवृता सुपेशसा १, ४७, २
 त्रिविष्टितातु प्रतिमानं १, १०२, ८
 त्रिश्चिदक्तोः प्र चिक्कितुः ७, ११, ३
 त्रिश्चिन्नो अथा १, ३४, १
 त्रिषधस्था सप्तधातुः ६, ६१, १२
 त्रिषधस्थे बर्हिषि १, ४७, ४
 त्रीणि जाना परि १, ९५, ३
 त्रीणि स आहुर्दिवि १, १६३, ४; वा. य. २९, १५; तै. सं.
 ४, ६, ७, २

श्रीणि त्रितस्य धारया ९, १०२, ३; साम. १०१५
 श्रीणि पदान्यन्विनोः ८, ८, २३
 श्रीणि पदा वि चक्रमे १, २२, १८; साम. १६७०; अथर्व.
 ७, २६, ५; वा. य. ३४, ४३; तै. ब्रा. २, ४, ६, १
 श्रीणि राजाना विदधे ३, ३८, ६
 श्रीणि शता श्री सहस्राणि ३, ९, ९; १०, ५२, ६; वा. य.
 ३३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, २
 श्रीणि शतान्यवर्ता ८, ६, ४७
 श्रीणि सरांसि पृथगो ८, ७, १०
 श्रीण्यायुषि तव ३, १७, ३; तै. सं. ३, २, ११, २
 श्रीण्येक उरुगायो ८, २२, ७
 श्री यच्छता महिषाणाम् ५, २९, ८
 श्री रोचना दिव्या धारयंत २, २७, ९
 श्री रोचना वरुण ५, ६९, १
 श्री षधस्था सिधवः ३, ५६, ५
 श्येनकं यजामहे ७, ५९, १२; अथर्व. १४, १, १७; वा. य.
 ३, ६०; तै. सं. १, ८, ६, २; नि. १४, ३५
 श्येयमा मनुषो ५, २९, १
 श्युदायं देवहितं ४, ३७, ३
 त्वं यविष्ठ दाशुषो ८, ८४, ३; साम. १२४६; वा. य.
 १३, ५२; १८, ७७
 त्वं रथं प्र अरो ६, २६, ४
 त्वं रथि पुरुवीरं ८, ७१, ६
 त्वं राजेन्द्र ये च १, १७४, १
 त्वं राजेव सुक्रो ९, २०, ५; साम. ९७२
 त्वं वरुण उत मित्रो ७, १२, ३; साम. १३०६; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, ३; ६, १, ३
 त्वं वरो सुषाम्णे ८, २३, २८
 त्वं वर्मांसि सप्रथः ७, ३१, ६; अथर्व. २०, १८, ६
 त्वं बलस्य गोमतो १, ११, ५; साम. १२५१
 त्वं विष्णु प्रदिवः सीद ६, ५, ३
 त्वं विप्रस्त्वं कविः ९, १८, २; साम. १०९४
 त्वं विश्वस्य जगतश्चक्षुः १०, १०२, १२
 त्वं विश्वस्य धनदा ७, ३२, १७
 त्वं विश्वस्य मेधिरः १, २५, २०
 त्वं विश्वा दधिषे १०, ५४, ५
 त्वं विश्वेषां वरुणांसि २, २७, १०
 त्वं विष्णो सुमतिं विश्व ७, १००, २
 त्वं वृथा नष्ट इन्द्र १, १३०, ५
 त्वं वृष इन्द्र पूष्यो ६, २०, ११
 त्वं वृषा जनानां ८, १५, १०

त्वं शतान्यव शम्बरस्य ६, ३१, ४
 त्वं शर्धाय भहिना १०, १४७, ५
 त्वं श्रद्धाभिर्मन्दसानः ६, २६, ६
 त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेता १, ६३, ३
 त्वं सद्यो अपिबो जात ३, ३२, १०
 त्वं समुद्रिया अपो ९, ६२, २६; साम. ७७६
 त्वं समुद्रो असि विश्ववित् ९, ८६, २९
 त्वं सिधूँरवासुजो १०, १३३, २; साम. १८०२; अथर्व.
 २०, ९५, ३; नि. १, १५
 त्वं सुतस्य पीतये १, ५, ६; अथर्व. २०, ६९, ४; तै. सं.
 ३, ४, ११, ४
 त्वं सुतो नृमादो ९, ६७, २; साम. १३२४
 त्वं सुषवाणो अद्रिभिः ९, ६७, ३; साम. १३२५
 त्वं सूकरस्य दर्हिहि ७, ५५, ४
 त्वं सूर्यो हरितो रामयो १, १२१, १३
 त्वं सूर्ये न आ भज ९, ४, ५; साम. १०५१
 त्वं सोम क्रतुभिः १, ९१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 त्वं सोम तनूकृद्भ्यो ८, ७९, ३; वा. य. ५, ३५; तै. सं.
 १, ३, ४, १
 त्वं सोम नृमादनः ९, २४, ४; साम. ९६५
 त्वं सोम पणिभ्य आ ९, २२, ७
 त्वं सोम पवमानो ९, ५९, ३
 त्वं सोम पितृभिः संविदानो ८, ४८, १३; वा. य. १९, ५४;
 तै. सं. २, ६, १२, २
 त्वं सोम प्र चिकितो १, ९१, १; वा. य. १९, ५२; तै. सं.
 २, ६, १२, १
 त्वं सोम महे १, ९१, ७; तै. ब्रा. २, ४, ५, ३
 त्वं सोम विपश्चितं तना ९, १६, ८
 त्वं सोम विपश्चितं पुनानो ९, ६४, २५
 त्वं सोम सूर एषस्तोकस्य ९, ६६, १८
 त्वं सोमांसि धारयुः ९, ६७, १; साम. १३२३
 त्वं सोमांसि सत्पतिः १, ९१, ५; तै. सं. ४, ३, १३, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ६, १
 त्वं ह त्वत्सप्तभ्यो जायमानो ८, ९६, १६; साम. ३२६;
 अथर्व. २०, १३७, १०
 त्वं ह त्वदप्रतिमानमोजः ८, ९६, १७; अथर्व. २०, १३७, ११
 त्वं ह त्वदिन्द्र कुत्समावः ७, १९, २; अथर्व. २०, ३७, २
 त्वं ह त्वदिन्द्र चोदीः १, ६३, ४
 त्वं ह त्वदिन्द्र सप्त १, ६३, ७
 त्वं ह त्वदिन्द्रा रिषण्यन् १, ६३, ५
 त्वं ह त्वदणया इन्द्र १०, ८९, ८

त्वं ह त्वद्वृषभ ८, ९६, १८
 त्वं ह नु त्वददमायो ६, १८, ३
 त्वं ह यद्यविष्टय ८, ७५, ३; तै. सं. २, ६, ११, १
 त्वं हि क्षैतवद्यशो ६, २, १; साम. ८४
 त्वं हि नः पिता वसो ८, ९८, ११; साम. ११७०, अथर्व.
 २०, १०८, २
 त्वं हि नस्तन्वः सोमगोपाः ८, ४८, ९
 त्वं हि मन्वो अभिभूत्योजा १०, ८३, ४; अथर्व. ४, ३२, ४
 त्वं हि मानुषे जने ५, २१, २
 त्वं हि राधस्पते ८, ६१, १४; साम. १३२२
 त्वं हि विश्वतोमुख १, ९७, ६; अथर्व. ४, ३३, ६;
 तै. भा. ६, ११, २
 त्वं हि वृत्रहक्षेपां ८, ९३, ३३; साम. १७९२
 त्वं हि शश्वतीनामिन्द्र ८, ९८, ६; साम. १२४९, अथर्व.
 २०, ६४, ३
 त्वं हि शूरः सनिता १, १७५, ३; साम. १४३४
 त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युता ३, ३०, ४
 त्वं हि सत्यो मघवन्नानतः ८, ९०, ४
 त्वं हि सुमत्सरसि ८, २३, २९
 त्वं हि सोम वर्धयन् ९, ५१, ४
 त्वं हि स्तोमवर्धन ८, १४, ११; अथर्व. २०, २९, १
 त्वं होता मनुहिंतोऽग्ने १, १४, ११
 त्वं होता मनुहिंतो वह्निः ६, १६, ९
 त्वं होता मन्द्रतमो ६, ११, २
 त्वं ह्यग्ने अग्निना ८, ४३, १४; तै. सं. १, ४, ४६, ३;
 ३, ५, ११, ५
 त्वं ह्यग्ने दिव्यस्य १, १४४, ६
 त्वं ह्यग्ने प्रथमो ६, १, १; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 त्वं ह्यङ्ग देव्या ९, १०८, ३; साम. ५८३, ९३८
 त्वं ह्येक ईशिष ४, ३२, ७
 त्वं ह्येहि चेरवे ८, ६१, ७; साम. १४०, १५८१
 त्वं करञ्जमुत १, ५३, ८; अथर्व. २०, २१, ८
 त्वं कविं चोदयो ६, २६, ३
 त्वं कुःसं शुष्णहत्येषु १, ५१, ६
 त्वं कुःसेनाभि शुष्णं ६, ३१, ३
 त्वं गोत्रमङ्गिरोभ्यो १, ५१, ३
 त्वं च सोम नो वशो १, ९१, ६; तै. सं. ३, ४, ११, १
 त्वं चित्ती तव दक्षैः ८, ७२, ४
 त्वं चित्रः शम्या ४, ३, ४
 त्वं जघन्य नमुचिं १०, ७३, ७
 त्वं जामिर्जनानां १, ७५, ४; साम. १५३६

त्वं जिगेथ न धना १, १०२, १०
 त्वदग्ने काव्या ४, ११, ३
 त्वद्धि पुत्र सहसो ३, १४, ६
 त्वन्निया विश आयन्नसि ७, ५, ३
 त्वन्नियेन्द्र पार्थिवानि ६, ३१, २
 त्वद्वाजी वाजंभरो ४, ११, ४
 त्वद्विप्रो जायते ६, ७, ३
 त्वद्विश्वा सुभगा ६, १३, १
 त्वं तदुक्थं इन्द्र ६, २६, ५
 त्वं तं देव जिह्वया ६, १६, ३२
 त्वं तमग्ने अमृतस्व १, ३१, ७
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं न १. ५५, ३
 त्वं तमिन्द्र पर्वतं महां १, ५७, ६; अथर्व. २०, १५, ६
 त्वं तमिन्द्रमर्त्यं ५, ३५, ५
 त्वं तमिन्द्र वावृधानो १, १३१, ७
 त्वं तं ब्रह्मणस्पते १, १८, ५
 त्वं तस्य द्वायाविनो १, ४२, ४
 त्वं तौ अग्न उभयान्वि १, १८९, ७
 त्वं तौ इन्द्रोभयौ ६, ३३, ३
 त्वं तान्वृत्रहत्ये १०, २२, १०
 त्वं ताम्त्सं च प्रति चासि २, १, १५,
 त्वं तू न इन्द्र तं १, १६९, ४
 त्वं त्यत्पणीनां विदो ९, १११, २; साम. १५९२
 त्वं त्यमिततो रथं १०, १७१, १
 त्वं त्यमिन्द्र मर्त्यम् १०, १७१, ३
 त्वं त्यमिन्द्र सूर्यं १०. १७१, ४
 त्वं त्या चिद्व्युताग्ने ६, २, ९; तै. सं. ३, १, ११, ६
 त्वं त्या चिद्वातस्याश्वा १०, २२, ५
 त्वं त्यां न इन्द्र देव १, ६३, ८
 त्वं योभिरा गहि १, ३०, २२
 त्वंस्त्वमहर्हया १०, २६, ५; अथर्व. २०, ३०, ५
 त्वं दाता प्रथमो ८, ९०, २; साम. १४९३; अथर्व.
 २०, १०४, ४
 त्वं दिवो धरुणं धिष १, ५६, ६
 त्वं दिवो बृहतः सानु १, ५४, ४
 त्वं दूतः प्रथमो १०, १२२, ५
 त्वं दूतस्त्वमु नः २, ९, २; तै. सं. ३, ५, ११, २
 त्वं दूतो अमर्त्य आ ६, १६, ६
 त्वं देवि सरस्वत्यवा ६, ६१, ६
 त्वं धां च महिजत ९, १००, ९; साम. १०१८
 त्वं धियं मनोयुजं ९, १००, ३

एवं धुनिरिन्द्र १, १७४, ९; ६, २०, १२
 एवं धृष्णो धृषता ७, १९, ३; अथर्व. २०, ३७, ३
 एवं न इन्द्र कृतयुः ८, ७०, १०
 एवं न इन्द्र स्वाभिरुक्ती २, २०, २
 एवं न इन्द्र राया तरुषसो १, १२९, १०
 एवं न इन्द्र राया परीणसा १, १२९, ९
 एवं न इन्द्र वाजयुः ७, ३१, ३; साम. ७१८
 एवं न इन्द्र शूर १०, २२, ९
 एवं न इन्द्रा अँ ओजो ८, ९८, १०; साम. ४०५; ११६९;
 अथर्व. २०, १०८, १
 एवं न इन्द्रासां हस्ते ८, ७०, १२
 एवं नः पश्चादधराद् ८, ६१, १६
 एवं नः पाह्यहसो जातवेदो ६, १६, ३०
 एवं नः पाह्यहसो दोषावस्ताः ७, १५, १५
 एवं नः सोम विश्वतो गोपा १०, २५, ७
 एवं नः सोम विश्वतो रक्षा १, ९१, ८; तै. सं. २, ३, १४, १
 एवं नः सोम विश्वतो वयोधाः ८, ४८, १५
 एवं नः सोम सुक्रतुः १०, २५, ८
 एवं नश्चिन्न ऊर्या ६, ४८, ९; साम. ४१; १६२३
 एवं नृचक्षा असि सोम ९, ८६, ३८; साम. ९५६
 एवं नृचक्षा वृषभानु ३, १५, ३
 एवं नृभिर्नृमणो ७, १९, ४; अथर्व. २०, ३७, ४; तै. ब्रा.
 २, ५, ८, १०
 एवं नो अग्न आयुषु ८, ३९, १०
 एवं नो अग्न ए. १, ५, १०, ३
 एवं नो अग्ने अग्निभिः १०, १४१, ६; साम. १५०५; अथर्व.
 ३, २०, ५
 एवं नो अग्ने अग्नि स्तुतः ५, १०, ७
 एवं नो अग्ने अद्भुत ५, १०, २
 एवं नो अग्ने अधराद् १०, ८७, २०; अथर्व. ८, ३, १९
 एवं नो अग्ने तव देव १, ३१, १२; वा. य. ३४, १३
 एवं नो अग्ने पित्रोरुपस्थे १, ३१, ९
 एवं नो अग्ने महोभिः ८, ७१, १; साम. ६
 एवं नो अग्ने वरुणस्य ४, १, ४; वा. य. ११, ३; तै. सं.
 १, ५, ११, ३
 एवं नो अग्ने सनये १, ३१, ८
 एवं नो असि भारताग्ने २, ७, ५
 एवं नो अस्या अमतेरुत ८, ६६, १४
 एवं नो अस्या हं प्र दुर्हणायाः १, १२१, १४
 एवं नो अस्या उपसो ३, १५, २
 एवं नो गोपाः पाथिष्ठ २, २३, ६

एवं नो वायवेषामपूर्यः १, १३४, ६
 एवं नो वृत्रहन्तमे १०, २५, ९
 स्वमग्ने हं द्रो वृषभः २, १, ३
 स्वमग्ने ईक्षितो जातवेदो १०, १५, १२; अथर्व. १८, ३, ४२;
 वा. य. १९, ६६; तै. सं. २, ६, १२, ५
 स्वमग्ने उरुशंसाय १, ३१, १४
 स्वमग्ने ऋभुराके २, १, १०
 स्वमग्ने अदितिर्देव २, १, ११
 स्वमग्ने गृहपतिः ७, १६, ५; साम. ६१
 स्वमग्ने स्वष्टा २, १, ५
 स्वमग्ने शुभिस्त्वमा २, १, १; वा. य. ११, २७; तै. सं.
 ४, १, २, ५; तै. आ. १०, ७६, १; नि. ६, १, १३, १
 स्वमग्ने द्रविणोदा २, १, ७
 स्वमग्ने पुरुरूपो ५, ८, ५
 स्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरस्तमः २, ३१, २
 स्वमग्ने प्रथमो अङ्गिरा १, ३१, १; वा. य. ३४, १२
 स्वमग्ने प्रथमो मातरिश्चन १, ३१, ३
 स्वमग्ने प्रमतिस्त्वं १, ३१, १०
 स्वमग्ने प्रयतदक्षिणं १, ३१, १५
 स्वमग्ने वृहद्वयो ८, १०२, १; तै. सं. ३, ४, ११, १
 स्वमग्ने मनवे द्याम् १, ३१, ४
 स्वमग्ने यज्ञानां ६, १६, १; साम. २; १४७४
 स्वमग्ने यज्यवे पायुः १, ३१, १३
 स्वमग्ने राजा वरुणो २, १, ४
 स्वमग्ने रुद्रो असुरो २, १, ६; तै. सं. १, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ११, २, १
 स्वमग्ने वनुष्यतो ६, १५, १२; ७, ४, ९
 स्वमग्ने वरुणो जायसे ५, ३, १
 स्वमग्ने वसूरिह १, ४५, १; साम. ९६
 स्वमग्ने वाघते ४, २, १३
 स्वमग्ने वीरवद्यशो ७, १५, १२
 स्वमग्ने वृजिनवर्तनिं १, ३१, ६
 स्वमग्ने वृषभः १, ३१, ५
 स्वमग्ने व्रतपा असि ८, ११, १; अथर्व. १९, ५२, १; वा. य.
 ४, १६; तै. सं. १, १, १४, ४; २, ३, १
 स्वमग्ने शशमानाय १, १४१, १०
 स्वमग्ने शोचिषा चानः ७, १३, २; तै. सं. १, ५, ११, २
 स्वमग्ने सप्रथा असि ५, १३, ४; साम. १४०७; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ६; नि. ६, ७
 स्वमग्ने सहसा १, १२७, २
 स्वमग्ने सुवृत्त २, १, १२

त्वमस्य सुहृदो ७, १, २१
त्वमङ्ग जरितारं ५, ३, ११
त्वमङ्ग प्र संसिधो १, ८४, १९; साम. २४७; १७२३;
वा. य. ६, ३७; नि. १४, २८
त्वमध प्रथमं जायमानः ४, १७, ७
त्वमध्वर्युक्त होतासि १, ९४, ६
त्वमपामपिधाना वृणोरप १, ५१, ४
त्वमपो यदवे तुर्वशाया ५, ३१, ८
त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वान् ३, ३२, ६
त्वमपो वि दुरो ६, ३०, ५
त्वमर्यमा भवसि यत् ५, ३, २
त्वमसि प्रशस्यो ८, ११, २
त्वमस्माकमिन्द्र विश्वध १, १७४, १०
त्वमस्य पारे रजसो १, ५२, १२
त्वमायसं प्रति १, १२१, ९
त्वमाविथ नर्यं तुर्वशं १, ५४, ६
त्वमाविथ सुश्रवसं १, ५३, १०; अथर्व. २०, २१, १०
त्वमित्तप्रथा अस्य ८, ६०, ५; साम. ४२
त्वमिन्द्रो परि स्त्रव ९, ६२, ९; साम. ९८१
त्वमिन्द्र नर्यो यौ १, १२१, १२
त्वमिन्द्र प्रतूर्तिषु ८, ९९, ५; साम. ३११; १६३७; अथर्व.
२०, १०५, १; वा. य. ३३, ६६
त्वमिन्द्र बलादधि १०, १५३, २; साम. १२०; अथर्व.
२०, ९३, ५; नि. ७, २
त्वमिन्द्र यशा असि ८, ९०, ५; साम. २४८; १४११
त्वमिन्द्र सजोषसं १०, १५३, ४; अथर्व. २०, ९३, ७
त्वमिन्द्र स्ववितवा अपस्कः ७, २१, ३
त्वमिन्द्र स्वयशा ऋभुक्षाः ७, ३७, ४
त्वमिन्द्राभिभूरसि त्वं सूर्य ८, ९८, २; साम. १०२६;
अथर्व. २०, ६२, ६
त्वमिन्द्राभिभूरसि विश्वा १०, १५३, ५; अथर्व. २०, ९३, ८
त्वमिन्द्राय विष्णवे ९, ५६, ४
त्वमिन्द्रासि वृत्रहा १०, १५३, ३; अथर्व. २०, ९३, ६
त्वमिमा ओषधीः सोम १, ९१, २२; वा. य. ३४, २२;
तै. ब्रा. २, ८, ३, १
त्वमिमा वार्या पुरु ६, १६, ५
त्वमीशिषे वसुपते वसूनां १, १७०, ५
त्वमीशिषे सुतानां ८, ६४, ३; साम. १३५६; अथर्व.
२०, ९३, ३
त्वमुत्तमाश्वोषधे १०, ९७, २३; अथर्व. ६, १५, १; वा. य.
१२, १०१
ऋ० ११४

त्वमुत्सां ऋतुभिर्बद्धधानां ५, ३२, २
त्वमेकस्य वृत्रहन् ६, ४५, ५
त्वमेतदधारयः ८, ९३, १३
त्वमेताज्जनराजो द्विर्दशा १, ५३, ९; अथर्व. २०, २१, ९
त्वमेतानि प्रपिषे १०, ७३, ८
त्वमेतान्द्रुदतो जक्षतः १, ३३, ७
त्वं पवित्रे रजसो विधर्मणि ९, ८६, ३०
त्वं पाहीन्द्र सहीयसो नृन् १, १७१, ६
त्वं पिशुं मृगयं ४, १६, १३
त्वं पुर इन्द्र चिकिद् ८, ९७, १४
त्वं पुरं चरिष्वं ८, १, २८
त्वं पुरुष्या भरा १०, ११३, १०
त्वं पुरु सहस्राणि शतानि च ८, ६१, ८; साम. १५८९
त्वं भगो न आ हि ६, १३, २
त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या १, ५२, १३
त्वं मखस्य दोधतः १०, १७१, २
त्वं महां इन्द्र तुभ्यं ४, १७, १
त्वं महां इन्द्र यो १, ६३, १
त्वं महीमवनिं विश्वधेनां ४, १९, ६
त्वं मानेभ्य इन्द्र विश्वजन्या १, १६९, ८
त्वं मायाभिरनवद्य १०, १४७, २
त्वं मायाभिरप १, ५१, ५
त्वया मन्यो सरथं १०, ८४, १; अथर्व. ४, ३१, १ तै. ब्रा.
२, ४, १, १०; नि. १०, ३०
त्वया यथा गृत्समदासो २, ४, ९
त्वया वयं शाश्वतहे १०, १२०, ५; अथर्व. ५, २, ५;
२०, १०७, ८
त्वया वयं सधन्यस्त्वोताः ४, ४, १४; तै. सं. १, २, १४, ६;
नि. ५, १५
त्वया वयं सुवृधा २, २३, ९; नि. ३, ११
त्वया वयमुत्तमं २, २३, १०
त्वया वयं पवमानेन सोम २, ९७, ५८
त्वया वयं मघवजिह्व १, १७८, ५
त्वया वयं मघवन्पूज्ये १, १३२, १; नि. ५, २
त्वया वीरेण वीरवो ९, ३५, ३
त्वया ह स्विशुजा वयं चोदिष्टेन ८, १०२, ३
त्वया ह स्विशुजा वयं प्रति ८, २१, ११; साम. ४०३
त्वया हितमप्यमप्सु २, ३८, ७
त्वया हि नः पितरः ९, ९६, ११; वा. य. १९, ५३; तै. सं.
२, ६, १२, १
त्वया ऋमे वरुणो धृत्वजतो १, १४१, ९

स्वयेदिन्द्र युजा वयं ८, ९२, ३२
 स्वष्टा तुहित्रे वहतुं १०, १७, १; अथर्व. १८, १, ५३;
 ३, ३१, ५; नि. १२, ११
 स्वष्टा माया वेदपसा १०, ५३, ९
 स्वष्टा यद्वज्रं सुकृतं १, ८५, ९
 स्वष्टारं वायुमुभयो १०, ६५, १०
 स्वष्टारं अग्रजां गोपां ९, ५, ९
 स्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः १, १८८, ९
 स्वष्टुर्जामातरं वयं ८, २६, २२
 स्वां यज्ञेभिरुक्थैः १०, २४, २
 स्वां यज्ञेष्वीळते १०, २१, ६
 स्वां यज्ञेष्वीळते चारुं १०, २१, ७
 स्वां यज्ञेष्वीळते अग्ने ३, १०, २
 स्वां यज्ञेर्वीवृधन् ९, ४, ९; साम. १०५५
 स्वां रिहन्ति मातरो ९, १००, ७; साम. १०१७
 स्वां वर्धन्ति क्षितयः पृथिव्या ६, १, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २
 स्वां वाजी हवते वाजिनयो ६, २६, २
 स्वां विश्वे अमृत जायमानं ६, ७, ४; साम. ११४१
 स्वां विश्वे सजोषसो ५, २१, ३
 स्वां विष्णुर्बृहन्क्षयो ८, १५, ९; साम. १६४७; अथर्व.
 २०, १०६, ३
 स्वां शुष्मिन्पुरुहूत वाजयं ८, ९८, १२; साम. ११७१; अथर्व.
 २०, १०८, ३
 स्वां सुतस्य पीतये ३, ४२, ९; अथर्व. २०, २४, ९
 स्वां सोम पवमानं स्वाध्यः ९, ८६, २४
 स्वां स्तोमा अवीवृधन् १, ५, ८; अथर्व. २०, ६९, ६
 स्वां ह स्यदिन्द्रार्णसातो १, ६३, ६
 स्वां हि मद्रतममर्कशोकैः ६, ४, ७; वा. य. ३३, १३; नि. १, १७
 स्वां हि ष्मा चर्पणयो ६, २, २
 स्वां हि सत्यमद्रिवो ८, ४६, २
 स्वां हि सुप्तरस्तमं ८, २६, २४
 स्वां हीन्द्रावसे विवाचो ६, ३३, २
 स्वां ह्यग्ने सदमित्समन्यवः ४, १, १
 स्वां चित्रश्रवस्तम १, ४५, ६; वा. य. १५, ३१; तै. सं.
 ४, ४, ४, ३
 स्वां जना ममसत्येर्विन्द्र १०, ४२, ४; अथर्व. २०, ८९, ४
 स्वादत्तेभी रुद्र शंतमेभिः २, ३३, २; तै. ब्रा. १, ८, ६, ८
 स्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे ६, १५, ८; साम. १५६८
 स्वां देवेषु प्रथमं हवामहे १, १०२, ९
 स्वामग्न आदित्यासः २, १, १३; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 स्वामग्न ऋतायवः समीधि ५, ८, १

स्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितं ५, ११, ६; साम. ९०८;
 वा. य. १५, २८; तै. सं. ४, ४, ४, २
 स्वामग्ने अतिथिं पूर्य विशः ५, ८, २
 स्वामग्ने दम आ विश्पतिं २, १, ८
 स्वामग्ने धर्णसि विश्वधा वयं ५, ८, ४
 स्वामग्ने पितरमिष्टिभिः २, १, ९
 स्वामग्ने पुष्करादधि ६, १६, १३; साम. ९; वा. य. ११, ३९;
 १५, २२; तै. सं. ३, ५, ११, ३; ४, १, ३, २;
 ४, ४, १
 स्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो ४, ११, ५
 स्वामग्ने प्रथममायुम् १, ३१, ११
 स्वामग्ने प्रदिव आहुतं ५, ८, ७; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने मनीषिणः सञ्जाजं ३, १०, १
 स्वामग्ने मनीषिणस्त्वम् ८, ४४, १९
 स्वामग्ने मानुषीरीळते ५, ८, ३; तै. सं. ३, ३, ११, २
 स्वामग्ने यजमाना अनुयन् १०, ४५, ११; वा. य. १२, २८;
 तै. सं. ४, २, २, ४
 स्वामग्ने वसुपतिं वसूनां ५, ४, १; तै. सं. १, ४, ४६, २
 स्वामग्ने वाजसातमं ५, १३, ५; तै. सं. १, ४, ४६, ३
 स्वामग्ने समिधानं यविष्ठय ५, ८, ६; तै. ब्रा. १, २, १, १२
 स्वामग्ने समिधानो वसिष्ठो ७, ९, ६; नि. ६, १७
 स्वामग्ने स्वाध्यो ६, १६, ७
 स्वामग्ने हरितो वावशाना ७, ५, ५
 स्वामग्ने हविष्मन्तो ५, ९, १; तै. ब्रा. २, ४, १, ४
 स्वामग्ने चरामसि ९, १, ५
 स्वामस्था व्युषि देव पूर्वे ५, ३, ८
 स्वामिष्ठवसस्पते ८, ६, २१
 स्वामिदन्न बृणते स्वायवः १०, ९१, ९
 स्वामिदस्या उपसो व्युष्टिषु १०, १२२, ७
 स्वामिदा ह्यो नरो ८, ९९, १; साम. ३०२; ८१३
 स्वामिद्धि स्वावयो ८, ९२, ३३
 स्वामिद्धि सहसस्पुत्र १, ४०, २
 स्वामिद्धि हवामहे साता ६, ४६, १; साम. २३४; ८०९;
 अथर्व. २०, ९८, १; वा. य. २७, ३७; तै. सं.
 २, ४, १४, ३
 स्वामिष्टवयुर्मम ८, ७८, २
 स्वामिद् वृत्रहन्तम (०। उग्रम्) ५, ३५, ६
 स्वामिद् वृत्रहन्तम (०। हवन्ते) ८, ६, ३७
 स्वामिद् वृत्रहन्तम सुतावन्तो ८, ९३, ३०
 स्वामीळते अजिरं ७, ११, २; तै. ब्रा. ३, ६, ८, २
 स्वामीळे अथ द्विता ६, १६, ४

त्वामुग्रमवले चर्षणी सह ६, ४६, ६; अथर्व. २०, ८०, २
 त्वामु जातवेदसं १०, १५०, ३
 त्वामु ते दक्षिरे हव्यवाहं ७, १७, ६
 त्वामु ते स्वाभुवः १०, २१, २
 त्वां पूर्वा ऋषयो १०, २८, ९
 त्वां मृजन्ति दश ९, ६८, ७
 त्वा युजा तव तत्सोम सख्यः ४, २८, १
 त्वा युजा नि खिदत्सूर्यस्य ४, २८, २
 त्वायेन्द्र सोमं सुषुमा सुदक्ष १, १०१, ९
 त्वावतः पुरुवसो ८, ४६, १; साम. १९३
 त्वावतो हीन्द्र ऋत्वे अस्मि ७, २५, ४
 त्विषीमन्तो अध्वरस्येव हि ६, ६६, १०
 त्वे अग्न आहवनानि ७, १, १७
 त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो २, १, १४
 त्वे अग्ने सुमतिं भिक्ष १, ७३, ७; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
 त्वे अग्ने स्वाहुत प्रियासः ७, १६, ७; साम. ३८; वा. य.
 ३३, १४
 त्वे असुर्य वसवो न्यृण्वन् ७, ५, ६
 त्वे हृदग्ने सुभगो १, ३६, ६
 त्वे इन्द्राण्यभूम विप्रा २, ११, १२
 त्वे क्रतुमपि वृञ्जन्ति विश्वे १०, १२०, ३; साम. १४८५;
 अथर्व. ५, २, ३, २०, १०७, ६; ऐ. आ. १, १२;
 तै. सं. ३, ५, १०, १
 त्वे धर्माण आसते १०, २१, ३
 त्वे धेनुः सुदुधा जातवेदः १०, ६९, ८
 त्वे पितो महानां देवानां १, १८७, ६
 त्वे राय इन्द्र तोशतमाः १, १६९, ५
 त्वे वसूनि पुर्वणीक ६, ५, २; तै. सं. १, ३, १४, २
 त्वे वसूनि संगता ८, ७८, ८
 त्वे विश्वा तविषी सध्र्यग्नि १, ५१, ७
 त्वे विश्वा सरस्वती २, ४१, १७
 त्वेषं रूपं कृणुत उत्तरं यत् १, ९५, ८
 त्वेषं रूपं कृणुते वर्णो अह्य ९, ७१, ८
 त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञसाधं १, ११४, ४
 त्वेषं शर्धो न माहूतं तुविष्व ६, ४८, १५
 त्वेषं गणं तवसं ५, ५८, २
 त्वेषमिथा समरणं शिमी १, १५५, २; नि. ११, ७
 त्वेषस्ते धूम ऋण्वति ६, २, ६; साम. ८३; अथर्व.
 १८, ४, ५९
 त्वेषासो अग्नेरमवन्तो १, ३६, २०
 त्वे सु पुत्र शवसो ८, ९२, १४; तै. सं. १, ४, ४६, १

त्वे सोम प्रथमा वृक्तवर्हिषः ९, ११०, ७; साम. १५०६
 त्वे ह यत्पितरश्चिन् ७, १८, १
 त्वोतासस्तवावसा ९, ६१, २४
 त्वोतासस्त्वा युजाप्सु ८, ६८, ९
 त्वोतासो मघवन्ति विप्राः ४, २९, ५
 त्वोतो वाज्यहयो १, ७४, ८
 दक्षस्य वादिते जन्मनि १०, ६४, ५; नि. ११, २३
 दक्षिणावतामिदिमानि १, १२५, ६
 दक्षिणावान्प्रथमो १०, १०७, ५
 दक्षिणाश्वं दक्षिणा १०, १०७, ७
 दण्डा इवेदोभजनास ७, ३३, ६
 ददानमिज्ञ ददभन्त १, १४८, २
 ददि रेक्णस्तन्वे ददिवसु ८, ४६, १५
 दधन्तुतं धनयज्ञस्य १, ७१, ३
 दधन्वे वा यदीमनु २, ५, ३; साम. ९४; तै. सं. ३, ३, ३, ३
 दधानो गोमदश्ववत् ८, ४६, ५
 दधामि ते मधुनो ८, १००, २
 दधामि ते सुतानां ८, ३४, ५
 दधिक्रां वः प्रथम ७, ४४, १
 दधिक्रामग्निमुषसं ३, २०, ५
 दधिक्रासु नमसा बोधयन्तः ७, ४४, २
 दधिक्रावाणं बुधुधानो ७, ४४, ३
 दधिक्रावा प्रथमो वाज्यर्वा ७, ४४, ४
 दधिक्राव्ण इदु नु ४, ४०, १
 दधिक्राव्ण इष ऊर्जा ४, ३९, ४
 दधिक्राव्णो अकारिषं ४, ३९, ६; साम. ३५८; अथर्व.
 २०, १३७, ३; वा. य. २३, ३२; तै. सं. १, ५, ११, ४;
 ७, ४, १९, ४; तांड्य ब्रा. १, ६, १७
 दधिष्वा जठरे सुतं ३, ४०, ५; अथर्व. २०, ६, ५
 दधुष्ट्वा भृगवो मानुषे वा १, ५८, ६
 दध्यङ् ह मे जनुषं पूर्वो १, १३९, ९
 दनो विश इन्द्र १, १७४, २; नि. ६, ३१
 दभ्रं चिद्धि त्वावतः ८, ४५, ३२
 दभ्रेभिश्चिच्छशीयांसं ४, ३२, ३
 दमूनसो अपसो ये सुहस्ताः ५, ४२, १२
 दशं नु विश्वदशतं १, २५, १८
 दशैन्वन्न श्रुतपां अनिन्दान् १०, २७, ६
 दविद्युतस्या रुचा ९, ६४, २८; साम. ६५४
 दशक्षिपः पूर्य सीम् ३, २३, ३
 दशक्षिपो युञ्जते बाहू ५, ४३, ४
 दश ते कलशानां ४, ३२, १९

दश मङ्गलं पौतकतः ८, ५६, २
 दश मासाञ्छशयानः ५, ७८, ९
 दश रथान् प्रष्टिमतः ६, ४७, २४
 दश राजानः समिता अयज्य ७, ८३, ७
 दश रात्रीरशिवेनानवयून् १, ११६, २४
 दश इयावा ऋधद्रयो ८, ४६, २३
 दशस्यन्ता मनवे पृथ ८, २२, ६
 दशस्यन्तो नो मरुतो मृळन्तु ७, ५६, १७
 दशस्या नः पुर्वणीक होतः ६, ११, ६
 दशानामेकं कपिलं समानं १०, २७, १६
 दशावनिभ्यो दश कक्षेभ्यः १०, ९४, ७; नि. ३, २
 दशाश्चान्दश कोशान् ६, ४७, २३
 दशेमं खष्टुर्जनयन्त गर्भं १, ९५, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ४
 दस्यो हि ष्मा वृषणं १, १२९, ३
 दस्युञ्जिभ्यूश्च पुरुहूत एवैः १, १००, १८
 दस्त्रा युवाकवः सुता १, ३, ३; वा. य. ३३, ५८
 दस्त्रा हि विश्वमानुषङ् ८, २६, ६
 दाता मे पृषतीनां ८, ६५, १०
 दादहाणो वज्रमिन्द्रो १, १३०, ४
 दाधार क्षेमं १, ६६, ३
 दाना मृगो न वारणः ८, ३३, ८; साम. १६९७; अथर्व.
 २०, ५३, २; ५७, १२
 दानाय मनः सोमपावज्ज १, ५५, ७
 दानासः पृथुश्रवसः ८, ४६, २४
 दा नो अग्ने धि .। रायि ७, १, ५
 दा नो अग्ने बृहतो दाः २, २, ७; तै. सं. २, २, १२, ६
 दामानं विश्वचर्पणे ८, २३, २
 दाशराज्ञे परियत्ताय विश्व ७, ८३, ८
 दाशेम कस्य मनसा ८, ८४, ५; साम. १५५०
 दासपत्नीरहिगोपा १, ३२, ११; नि. २, १७
 दिदक्षन्त उषसो ३, ३०, १३
 दिदक्षेभ्यः परि काष्ठासु १, १४६, ५
 दिवः पीयूषमुत्तमं ९, ५१, २; साम. १२२७
 दिवः पीयूषं पूर्य ९, ११०, ८; साम. १४९४
 दिवक्षसो अग्निजिह्वा १०, ६५, ७
 दिवक्षसो धेनवो ३, ७, २
 दिवश्चित्ते बृहतो जाजवेदः १, ५९, ५
 दिवश्चिदस्य वरिमा १, ५५, १
 दिवश्चिदा ते रुच्यन्त ३, ६, ७
 दिवश्चिदा पूर्या ३, ३९, २
 दिवश्चिदा षोडशवत्तरेभ्यो १०, ७६, ५

दिवश्चिद् वा दुहितरं ४, ३०, ९
 दिवश्चिद्रोचनादधि ८, ८, ७
 दिवस्कुण्वास इन्द्रवो १, ४६, ९
 दिवस्परि प्रथमं जज्ञे अग्निः १०, ४५, १; वा. य. १२, १८;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, २, २, १; नि. ४, २४
 दिवस्पृथिव्या अधि भवेन्दो ९, ३१, २
 दिवस्पृथिव्या पर्योज ६, ४७, २७; अथर्व. ६, १२५, २;
 वा. य. २९, ५३; तै. सं. ४, ६, ६, ५
 दिवस्पृथिव्योरव आ १०, ३५, २
 दिवा चित्तमः कृण्वन्ति १, ३८, ९; तै. सं. २, ४, ८, १
 दिवा यान्ति मरुतो भूम्याग्नि १, १६१, १४
 दिवि क्षयन्ता रजसः पृथिव्यां ७, ६४, १
 दिवि ते नाभा परमो य ९, ७९, ४
 दिवि न केतुरधि १०, ९६, ४; अथर्व. २०, ३०, ४
 दिवि मे अन्यः पक्षो १०, ११९, ११
 दिविस्पृशं यज्ञमस्त्राकं १०, ३६, ६
 दिवि स्वनो यतते भूम्योप १०, ७५, ३
 दिवेदिवे सदशीरन्यमर्धं ६, ४७, २१
 दिवो धर्ता भुवनस्य ४, ५३, २
 दिवो धर्तासि शुक्रः पीयूषः ९, १०९, ६; साम. १२४३
 दिवो धामभिर्वरुण ७, ६६, १८
 दिवो न तुभ्यमन्विन्द्र ६, २०, २
 दिवो न यस्य रेतसो दुघानाः १, १००, ३
 दिवो न यस्य विधतो ६, ३, ७
 दिवो न सर्गा अससृग्रमह्नां ९, ९७, ३०
 दिवो न सानु पिप्युषी ९, १६, ७
 दिवो न सानु स्तनयन्नचिक्र ९, ८६, ९
 दिवो नाके मधुजिह्वा ९, ८५, १०
 दिवो नाभा विचक्षणो ९, १२, ४; साम. ११९९
 दिवो नो बृष्टि मरुतो ५, ८३, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
 दिवो मानं नोत्सदन् ८, ६३, २
 दिवो य स्कम्भो धरुणः ९, ७४, २
 दिवो रुक्म उरुचक्षा ७, ६३, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ३
 दिवो वराहरुषं १, ११४, ५
 दिवो वा सानु स्पृशता १०, ७०, ५
 दिव्यं सुपर्णं वायसं १, १६४, ५२; अथर्व. ७, ३९, १;
 तै. सं. ३, १, ११, ३
 दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षि ९, ९७, ३३
 दिव्यन्यः सदन् २, ४०, ४; तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 दिव्या आप अभि यदेनम् ७, १०३, २
 दिवा सूर्यो न मिनाति ३, ३०, १२

दीदिवांसमष्टय ३, १३, ५
 दीर्घ ह्यङ्कुशं १०, १३४, ६; साम. १०९१
 दीर्घतन्तुर्बृहदुक्षायमग्निः १०, ६२, ७
 दीर्घतमा मामतेयो १, १५८, ६
 दीर्घस्ते अस्त्वङ्कुशो ८, १७, १०; अथर्व. २०, ५, ४
 दुराध्यो अदितिं स्नेयन्तो ७, १८, ८
 दुरो अश्वस्य १, ५३, २; अथर्व. २०, २१, २
 दुरोकशोचिः क्रतुर्व १, ६६, ५
 दुर्गे चिन्नः सुगं क्रुधि ८, ९३, १०
 दुर्मन्स्वप्नामृतस्य नाम १०, १२, ६; अथर्व. १८, १, ३४
 दुहन्ति ससैकामुष ८, ७२, ७
 दुहान ऊर्ध्वार्द्धं ९, १०७, ५; साम. ६७६
 दुहानः प्रत्नमिष्य ९, ४२, ४; साम. ७६०
 दुहीयन्मित्रधितये युवाकुः १, १२०, ९
 दूणां सख्यं तव ६, ४५, २६
 दूतं वो विश्वेदसं ४, ८, १; साम. १२
 दूरं किल प्रथमा १०, १११, ८
 दूरमित पणयो वरीयः १०, १०८, ११
 दूराच्चिदा वसतो ६, ३८, २
 दूरादिन्द्रमनयज्ञा ७, ३३, २
 दूरादिहेव यस्सती ८, ५, १; साम. २१९
 दूरे तन्नाम गुह्यं पराचैः १०, ५५, १
 दृक्का चिदस्मा अनु दुः १, १२७, ४
 दृक्का चिद्या वनस्पतीन् ५, ८४, ३
 दृतेरिव तेऽवृकमस्तु ६, ४८, १८
 दृशान रुक्म उर्विया १०, ४५, ८; वा. य. १२, १; २५;
 तै. सं. १, ३, १४, ५; ४, १, १०, ४; २, २, ४
 दृशेन्यो यो महिना १०, ८८, ७
 देवं वो अद्य सविता रमेवे ५, ४९, १
 देवं वो देवयज्यया ५, २१, ४
 देव स्वष्ट्यं १०, ७०, २
 देवंदेवं राधसे चोदयन्ति ७, ७९, ५
 देवंदेवं वोऽवस इन्द्रं इन्द्रं ८, १२, १९
 देवंदेवं वोऽवसे देवंदेवं ८, २७, १३; वा. य. ३३, ९१
 देवं नरः सवितारं ३, ६२, १२
 देवं बहिर्वर्धमानं २, ३, ४
 देवयन्तो यथा मतिं १, ६, ६; अथर्व. २०, ७०, २
 देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः ३, ५५, १२; नि. १०, ३४
 देवस्य वयं सवितुः सवीमनि ६, ७१, २; नि. ६, ७
 देवस्य सवितुर्वयं ३, ६२, ११
 देवहितं जुगुप्सुर्वाशस्य ७, १०३, ९

देवा एतस्यामवदन्त पूर्वे १०, १०९, ४; अथर्व. ५, १७, ६
 देवाः कपोत इषितो १०, १६५, १; अथर्व. ६, २७, १;
 नि. १, १७
 देवानां युगे प्रथमे १०, ७२, ३
 देवानां चक्षुः सुभगा वहन्ति ७, ७७, ३
 देवानां दूतः पुरुष ३, ५४, १९
 देवानां नु वयं जाना १०, ७२, १
 देवानामिदवो महत् ८, ८३, १; साम. १३८
 देवानां पत्नीरुशतीरवन्तु ५, ४६, ७; अथर्व. ७, ४९, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, १२, १; नि. १२, ४५
 देवानां भद्रा सुमतिर्कजू १, ८२, २; वा. य. २५, १५;
 नि. १२, ३९
 देवानां माने प्रथमातिष्ठ १०, २७, २३; नि. २, २२
 देवान्वसिष्ठो अमृतान् १०, ६५, १५; ६६, १५
 देवान्वा यच्चक्रमा १, १८५, ८
 देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः १०, ६६, १
 देवाव्यो नः परिषिष्यमानाः ९, ९७, २६
 देवाश्रिते अमृता जातवेदः १०, ६९, ९
 देवाश्रिते असुर्य २, २३, २
 देवाश्रिते असुर्याय पूर्वे ७, २१, ७
 देवास आयन् परशूरविभ्रन् १०, २८, ८
 देवास्त्वा वरुण मित्रो १, ३६, ४
 देवासो हि ध्मा मनवे ८, २७, १४; वा. य. ३३, ९४
 देवीं वाचमजनयन्त देवाः ८, १००, ११; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०;
 नि. ११, २९
 देवीः पल्लवीरु नः कृणोत १०, १२८, ५; अथर्व. ५, ३, ६;
 तै. सं. ४, ७, १४, २
 देवी दिवो दुहितरा सुशि १०, ७०, ६
 देवी देवस्य रोदसी जनित्री ७, ९७, ८
 देवी देवेभिर्यजते यजत्रैः ४, ५६, २
 देवी यदि तविषी १, ५६, ४
 देवीर्द्वारो वि श्रयध्वम् ५, ५, ५
 देवेन नो मनसा देव १, ९१, २३; वा. य. ३४, २३
 देवेभिर्देव्यदिते ८, १८, ४
 देवेभिर्निषितो यज्ञियेभिः १०, ८८, ३
 देवेभ्यः कमवृणीत मृत्युं १०, १३, ४; अथर्व. १८, ३, ४१
 देवेभ्यस्त्वा मदाय कं ९, ८, ५; साम. ११८२
 देवेभ्यस्त्वा वृथा पाजसे ९, १०९, २२
 देवेभ्यो हि प्रथमं ४, ५४, २; वा. य. ३३, ५४
 देवेनो देव्यदितिर्नि पातु (०। तन) १, १०६, ७
 देवेनो देव्यदितिर्नि पातु (०। नदि) ४, ५५, ७

देवो देवानामसि मित्रो १, ९४, १३
 देवो देवान्परिभूक्ततेन १०, १२, २; अथर्व. १८, १, ३०;
 नि. ६, ४
 देवो देवाय धारयेन्द्राय ९, ६, ७
 देवो न यः पृथिवीं १, ७३, ३
 देवो न यः सविता १, ७३, २
 देवो भगः सविता रायो ५, ४२, ५
 देवो वो द्रविणोदाः ७, १६, ११; साम. ५५; १५१३
 दैवी पूर्तिर्दक्षणा देवयज्वा १०, १०७, ३
 दैव्या होतारा प्रथमा न्यूजे ३, ४, ७; ७, ८
 दैव्या होतारा प्रथमा पुरोहित १०, ६६, १३
 दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टरा २, ३, ७
 दैव्या होतारा प्रथमा सुवाचा १०, ११०, ७; अथर्व. ५, १२, ७;
 वा. य. २९, ३२; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १२
 दोहेन गासुप शिक्षा सखायं १०, ४२, २; अथर्व. २०, ८९, २
 द्यामिन्द्रो हरिधायसं ३, ४४, ३
 द्यावा चिदसौ पृथिवी २, १२, १३; अथर्व. २०, ३४, १४
 द्यावा नः पृथिवी इमं २, ४१, २०; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 नि. ९, ३८
 द्यावा नो अद्य पृथिवी १०, ३५, ३
 द्यावापृथिवी जनयज्जमि १०, ६६, ९
 द्यावाभूमी अदिते ७, ६२, ४
 द्यावा यमसि पृथिवी १०, ४६, ९
 द्यावा ह क्षामा प्रथमे १०, १२, १; अथर्व. १८, १, २९
 द्यावो न यस्य जनयन्ति ६, ४, ३
 द्यावो न स्तृभिश्चित २, ३४, २
 द्युक्षं सुदातु तविधीभिरावृत्तं ८, ८८, २; साम. ६८६; अथर्व.
 २०, ९, २; ४९, ५
 द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन ५, ८०, १
 द्युतानं वो अतिथिं स्वर्णं ६, १५, ४
 द्युभिरक्षुभिः परिपातम १, ११२, २५; वा. य. ३४, ३०;
 तै. आ. ४, ४२, ३
 द्युभिर्हितं मित्रमिव प्रयोगं १०, ७, ५
 द्युमत्तमं दक्षं धेक्षसे ६, ४४, २
 द्युम्नी वां स्तोमो अश्विना ८, ८७, १
 द्युम्नेषु पृतनाज्ये ३, ३७, ७; अथर्व. २०, १२, ७
 द्यौर्न य इन्द्राभि भूमार्यः ६, २०, १
 द्यौर्मै पिता जनिता नाभि १, १६४, ३३; अथर्व. ९, १०, १२;
 नि. ४, २१
 द्यौर्वः पिता पृथिवी १, १९१, ६
 द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासः ३, ६, ३

द्यौश्च नः पृथिवी च प्रचेतसा १०, ३६, २
 द्यौश्चिदस्यामवाँ अहेः १, ५२, १०
 द्यौष्पितः पृथिवीमातर ६, ५१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 द्रप्सः समुद्रमभि यज्जिगा १०, १२३, ८; साम. १८४८
 द्रप्समपश्यं विष्णुणे चरन्तं ८, ९६, १४; अथर्व. २०, १३७, ८
 द्रप्सश्चस्कन्द प्रथमाँ १०, १७, ११; अथर्व. १८, ४, २८;
 वा. य. १३, ५; तै. सं. ३, १, ८, ३; ४, २, ८, २;
 ९, ५; तै. आ. ६, ६, १
 द्रवतान्त उपसा ३, १४, ३
 द्रविणोदाः पिपीषति १, १५, ९; वा. य. २६, २२
 द्रविणोदा ददातु नो १, १५, ८
 द्रविणोदा द्रविणस्तुरस्य १, ९६, ८
 द्रविणोदा द्रविणसो प्रावा १, १५, ७; नि. ८, २
 द्रापिं वसानो यजतो दिवि ९, ८६, १४
 द्रुहं जिघांसं ध्वरसमं ४, २३, ७
 द्रुहो निषत्तापृशनीचिदेवैः १०, ७३, २
 द्रवज्ञः सर्पिरासुतिः २, ७, ६; वा. य. ११, ७०; तै. सं.
 ४, १, ९, २
 द्वयाँ अग्ने रथिनो विंशतिं ६, २७, ८
 द्वादश धून्यदगोहस्य ४, ३३, ७
 द्वादश प्रधयश्चक्र १, १६४, ४८; अथर्व. १०, ८, ४; नि. ४, २७
 द्वादशारं नहि तज्जराय १, १६४, ११; अथर्व. ९, ९, १३;
 नि. ४, २७
 द्वाविमौ वातौ वातः १०, १३७, २; अथर्व. ४, १३, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ७; तै. आ. ४, ४२, १
 द्वा सुपर्णा सयुजा सखाया १, १६४, २०; अथर्व. ९, ९, २०;
 नि. १४, ३०
 द्विता यदीं कीस्तासो १, १२७, ७
 द्विताय मृक्तवाहसे ५, १८, २
 द्विता यो वृत्रहन्तमो ८, ९३, ३२; साम. १७९१; तै. ब्रा.
 २, ७, १३, २
 द्विता वि वज्रे सनजा १, ६२, ७
 द्विता व्यूर्ध्वज्जमृतस्य ९, ९४, २
 द्विधा सुनवोऽसुरं स्वर्विदं १०, ५६, ६
 द्विमाता होता विदधेयु ३, ५५, ७
 द्विर्यं पञ्च जीवनम्संवसा ४, ६, ८
 द्विर्यं पञ्च स्वयशसं ९, ९८, ६; साम. १३३०
 द्विषो नो विश्वतोमुखा १, ९७, ७; अथर्व. ४, ३३, ७;
 तै. आ. ६, ११, २
 द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्दशो १, १५५, १
 द्वे ते चक्रे सूर्ये १०, ८५, १६; अथर्व. १४, १, १६

द्वे नप्तुर्देववतः ७, १८, २२
द्वे विरूपे चरतः स्वर्ग्ये १, ९५, १; वा. य. ३३, ५; तै. ब्रा.
२, ७, १२, २

द्वेष्टि श्वश्रुरप जाया १०, ३४, ३
द्वे समीची विभृतश्चरतं १०, ८८, १६
द्वे सुती अशृणवं पितृणां १०, ८८, १५; वा. य. १९, ४७;
तै. ब्रा. १, ४, २, ३; २, ६, ३, ५; श. ब्रा. १४, २, १, ४

धनं न स्पन्दं बहुलं यो अस्ते १०, ४२, ५; अथर्व. २०, ८९, ५
धनुर्हस्तादादानो १०, १८, ९; अथर्व. १८, २, ५९-६०;
तै. आ. ६, १, ३

धन्या चिद्धि स्वे धिषणाव ६, ११, ३
धन्व च यत्कृतत्रं च १०, ८६, २०; अथर्व. २०, १२६, २०
धन्वना गा धन्वनः जि जये ६, ७५, २; वा. य. २९, ३९;
तै. सं. ४, ६, ६, १; नि. ९, १७

धन्वन्स्त्रोतः कृणुते गातुं १, ९५, १०
धर्ता दिवः पवते कृत्स्नोरसः ९, ७६, १; साम. ५५८, १२२८
धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊ ३, ४९, ४
धर्तारो दिव ऋभवः १०, ६३, १०
धर्मणा मित्रावरुणा ५, ६३, ७
धाता धातृणां भुवनस्य १०, १२८, ७; अथर्व. ५, ३, ९;
तै. सं. ४, ७, १४, ३

धानावन्तं करम्भिणं ३, ५२, १; साम. २१०; वा. य. २०, २९
धामन्ते विश्वं भुवनमधि ४, ५८, ११; वा. य. १७, ९९
धायोभिर्वा यो युज्येभिरर्के ६, ३, ८
धारयन्त आदित्यासो २, २७, ४; तै. सं. २, १, ११, ४
धारावरा मरुतो २, ३४, १; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
धासि कृण्वान ओषधीः ८, ४३, ७
धियं वो अप्सु दधिषे स्वर्वा ५, ४५, ११
धियं पूषा जिन्वतु २, ४०, ६; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
धिया चक्रे वरेण्यो ३, २७, ९; साम. १४७९
धिषा यदि धिषण्यन्तः ४, २१, ६
धिष्व वज्रं गभस्त्यो ६, ४५, १८
धिष्वा शवः शूर ये नः २, ११, १८
धीभिः सातानि काण्वस्य ८, ४, २०
धीभिरर्वद्विरर्वतो ६, ४५, १२
धीभिर्हिन्वन्ति वाजिनं ९, १०६, ११; साम. ९४१
धीरा स्वस्य महिना जन्विषि ७, ८६, १
धीरासः पदं कदयो नयन्ति १, १४६, ४
धीरो ह्यस्यसद् ८, ४४, २९
धुनेतयः सुप्रकेतं ४, ५०, २; अथर्व. २०, ८८, ३

धूनुथ चां पर्वतां दाशुषे ५, ५७, ३
धृतप्रता आदित्या ह्यपिरा २, २९, १
धृतप्रताः क्षत्रिया १०, ६६, ८
धृतप्रतो धनदाः सोमवृद्धः ६, १९, ५
धृषतश्चिद्धपन्मनः ८, ६२, ५
धृषत्पिब कलशे ६, ४७, ६; अथर्व. ७, ७६, ६
धेनुः प्रत्नस्य काम्यं ३, ५८, १
धेनुं न त्वा सुयवसे दुदुक्षन् ७, १८, ४
धेनुष्ट इन्द्रं सुनृता ८, १४, ३; साम. १८३६; अथर्व.
२०, २७, ३
धेनूर्जिन्वतमुत ८, ३५, १८
ध्रुव ज्योतिर्निहितं ६, ९, ५
ध्रुवं ते राजा वरुणो १०, १७३, ५; अथर्व. ६, ८८, २
ध्रुवं ध्रुवेण हविषा १०, १७३, ६; अथर्व. ७, २४, १; वा. य.
७, २५; तै. सं. ३, २, ८, ६
ध्रुवा एव वः पितरो युगेयुगे १०, ९४, १२
ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी १०, १७३, ४; अथर्व. ६, ८८, १;
तै. ब्रा. २, ४, २, ८
ध्रुवासु त्वासु क्षितिषु ७, ८८, ७
ध्रुवस्योः पुरुषन्त्योः २, ५८, ३; साम. १०५९
नकिः परिष्टिर्मघवन् ८, ८८, ६
नकिः सुदासो रथं ७, ३२, १०
नकिरस्य शचीनां ८, ३२, १५
नकिरस्य सहन्त्य १, २७, ८; साम. १४१६
नकिरिन्द्र स्वदुत्तरो ४, ३०, १; साम. २०३
नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ३, ३९, ४
नकिर्देवा मनीमसि १०, १३४, ७; साम. १७६
नकिर्देवा जन्विषि ७, ५६, २
नकिष्ट एता प्रता १, ६९, ७
नकिष्टं कर्मणा नशद्यस् ८, ७०, ३; साम. २४३; ११५५;
अथर्व. २०, ९२, १८
नकिष्टं कर्मणा नशज्य प्र ८, ३१, १७; तै. सं. १, ८, २२, ४
नकिष्टवद्रथीतरो १, ८४, ६; साम. २५०
नकीं वृधीक इन्द्र ते ८, ७८, ४
नकीमिन्द्रो निकर्तवे ८, ७८, ५
नकीरेवन्तं सख्याय विन्दसे ८, २१, १४; साम. १३९०;
अथर्व. २०, ११४, २
नक्तोषासा वर्णमामेभ्याने १, ९६, ५; वा. य. १२, २, १७, ७०;
तै. सं. ४, १, १०, ४; ६, ५, २, ७, १२, ३
नक्तोषासा सुपेशासामिन् १, १३, ७
नक्षत्रवमरुणीः पूर्ण राद १, १२१, ३

नक्षत्रोता परि सप्त १, १७३, ३
 नक्षन्त इन्द्रमवसे ८, ५४, २
 न क्षोणीभ्यां परिभवे २, १६, ३
 न वा त्वाद्रिगप १०, ४३, २; अथर्व. २०, १७, २
 न घा राजेन्द्र आ दभक्तः १, १७८, २
 न घा वसुनि यमते ६, ४५, २३; साम. १६६७; अथर्व.
 २०, ७८, २
 न घा स मामप जोषं जभार ४, २७, २
 न घेमन्यदा पपन ८, २, १७; साम. ७२०; अथर्व. २०, १८, २
 न जामये तान्वो रिक्थमा ३, ३१, २; नि. ३, ६
 न त इन्द्र सुमतयो न रायः ७, १८, २०
 न तं राजानावदिते कुतश्चन १०, ३९, ११
 न तं विदाथ य हमा जजान १०, ८२, ७; वा. य. १७, ३१;
 तै. सं. ४, ६, २, २; नि. १४, १०
 न तं जिनन्ति बहवो न दधा ४, २५, ५
 न तद्विवा न पृथिव्या ६, ५२, १
 न तं तिग्मं चन त्यजो ८, ४७, ७
 न तमहो न दुरितां कुतः २, २३, ५
 न तमहो न दुरितं देवासो १०, १२६, १; साम. ४२६
 न तमहो न दुरितानि ७, ८२, ७
 न तममे भरातयो ८, ७१, ४
 न तमश्नोति कश्चन १०, ६२, ९
 न तस्य मायया चन ८, २३, १५; साम. १०४
 न तस्य विद्य तदु पु १०, ४०, ११
 न ता भर्वा रेणुकाटो अश्नुते ६, २८, ४; अथर्व. ४, २१, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता नशन्ति न दधाति ६, २८, ३; अथर्व. ४, २१, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ९
 न ता मिनन्ति मायिनो ३, ५६, १
 न तिष्ठन्ति न नि १०, १०, ८; अथर्व. १८, १, ९; नि. ५, २
 न ते अदेवः प्रदिवो निवासते १०, ३७, ३
 न ते अन्तः शवसो धायस्य ६, २९, ५
 न ते गिरो अपि सृष्टये तुरस्य ७, २२, ५; साम. १७९९
 न ते त इन्द्राभ्यस्मद्वृत् ५, ३३, ३; वा. य. १०, २२
 न ते दूरे परमा चिद्रजांसि ३, ३०, २; वा. य. ३४, १९
 न ते वर्तास्ति राधस ८, १४, ४; अथर्व. २०, २७, ४
 न ते विष्णो जायमानो ७, ९९, २
 न ते सखा सख्यं वष्टयेतत् १०, १०, २; अथर्व. १८, १, २
 न ते सख्यं न दक्षिण ८, २४, ५
 न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने ५, ३, ५
 न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धुः ३, ३२, १६

न त्वा देवास आशत ८, ९७, २
 न त्वा वृद्धन्तो अद्रयो ८, ८८, ३; साम. २९६
 न त्वा रासीयाभिस्तये ८, १९, २६
 न त्वा वरन्ते अन्यथा ४, ३२, ८
 न त्वावो अन्यो दिव्यो ७, ३२ २३; साम. ६८१; अथर्व.
 २०, १२१, २; वा. य. २७, ३६
 न त्वा शतं चन हुतो ९, ६१, २७; साम. १२१५
 नदं व ओदतीनां ८, ६२, २; साम. १५१२; ऐ. आ. १.१३;
 न दक्षिणा वि चिकिते २, २७, ११; तै. सं. २, १, ११, ५
 नदं न भिन्नममुया १, ३२, ८
 नदस्य मा रुधतः काम १, १७९, ४; नि. ५, २
 न दुष्टुती मर्त्यो विन्दते ७, ३२, २१; साम. ८६८
 न देवानामति व्रतं १०, ३३, ९
 न देवानामपिहृतः ८, ३१, ७
 न द्याव इन्द्रमोजसा ८, ६, १५
 न नूनमस्ति नोऽधः १, १७०, १; नि. १, ६
 न नूनं ब्रह्मणासृणं ८, ३२, १६
 न पञ्चभिर्दशभिः ५, ३४, ५
 न पर्वता न नद्यो ५, ५५, ७
 नपाता शवसो महः ८, २५, ५
 नपातो दुर्गहस्य मे ८, ६५, १२
 न पापासो मनामहे ८, ६१, ११; नि. ६, २५
 न पूषणं मेथामसि १, ४२, १०
 नसीभिर्यो विवस्वतः ९, १४, ५
 न प्रमिये सवितुर्देव्यस्य ४, ५४, ४
 न भोजा मर्त्तुर्न १०, १०७, ८
 नम इदुग्रं नम आ विवासे ६, ५१, ८
 न म इन्द्रेण सख्यं २, १८, ८
 नमः पुरा ते वरुणोत २, २८, ८
 न मत्स्त्री सुभसत्तरा १०, ८६, ६; अथर्व. २०, १२६, ६
 नमसेदुप सीदत ९, ११, ६; साम. १४४६
 नमस्ते अग्न ओजसे ८, ७५, १०; साम. ११; १६४८;
 तै. सं. २, ६, ११, २
 नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं ३, २, ८
 न मा गरक्ष्यो मातृतमा १, १५८, ५
 न मा तमज्ञ श्रमज्ञोत २, ३०, ७
 न मा मिमेथ १०, ३४, २
 न सृष्टुरासीदसृत्तं न १०, १२९, २; तै. ब्रा. २, ८, ९, ४;
 नि. ७, ३
 न सृष्टा श्रान्तं यदवन्ति देवाः १, १७९, ३
 नमो दिवे बृहते रोदसीभ्यां १, १३६, ६

नमो महद्भयो नमो १, २७, १३; नि. ३, २०
नमो मित्रस्य वरुणस्य १०, ३७, १; वा. य. ४, ३५;
तै. सं. १, २, ९, १
नमो वाके प्रस्थिते ८, ३५, २३
न य हृषन्ते जनुषोऽया ६, ६६, ४
न यं रिपवो न रिषण्यवो १, १४८, ५
न यं विविक्तो रोदसी ८, १२, २४
न यं शुक्लो न दुराशी ८, २, ५
न यं हिंसन्ति धीतयो ६, ३४, ३
न यः संपृच्छे न पुनर्हवीतवे ८, १०१, ४
न यजमान रिष्यसि ८, ३१, १६; तै. सं. १, ८, २२, ४
न यं जरन्ति शरदो ६, २४, ७
न यस्मिन् नान्तर २, ४१, ८; वा. य. २०, ८२
न यपुरा चक्रमा कळ नूनं १०, १०, ४; अथर्व. १८, १, ४
न यं दिप्लन्ति १, २५, १४
न यं दुष्ठा वरन्ते ८, ६६, २; साम. ६८८
नयसीद्वति द्विषः ६, ४५, ६
न यस्य ते शवसान ८, ६८, ८
न यस्य देवा देवता १, १००, १५
न यस्य द्यावापृथिवी अजु १, ५२, १४
न यस्य द्यावापृथिवी न धन्व १०, ८९, ६; नि. ५, ३
न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति ४, २०, ७
न यस्य सातुर्जनितो ४, ६, ७
न यस्येन्द्रो वरुणो २, ३८, ९
न यातव इन्द्र जूषुर्नः ७, २१, ५; नि. ४, १९
न युष्मे वाजबन्धवो ८, ६८, १९
न ये दिवः पृथिव्या १, ३३, १०
न योरुपदिद्वरभ्यः १, ७४, ७
न यो वराय मरुतां १, १४३, ५
नरा गौरेव विद्युतं तृषाणा ७, ६९, ६
नरा दंसिष्ठावन्नये १०, १४३, ३
नरा वा शंसं पूषणमगोष्ठां १०, ६४, ३
नराशंसं वाजिनं वाजयन्निह १, १०६, ४
नराशंसं सुधृष्टमं १, १८, ९
नराशंसः प्रतिष्ठामानि २, ३, २
नराशंसः सुधृदति ५, ५, २
नराशंसमिह प्रियं १, १३, ३; साम. १३४९
नराशंसस्य महिमानमेषां ७, २, २; वा. य. २९, २७, तै. ब्रा.
३, ६, ३, १, नि. ८, ७
नराशंसो नोऽवतु १०, १८२, २
न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रः ४, २५, ७

नरो ये के चास्मदा १०, २०, ८
नवग्वासः सुतसोमास इन्द्रं ५, २९, १२
नवं जु स्तोममग्नये ७, १५, ४; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
नव यदस्य नवतिं च भोगान् ५, २९, ६
नव यो नवतिं पुरो ८, ९३, २; साम. १४५१; अथर्व. २०, ७, २
न वा अरण्यनिर्हन्ति १०, १४६, ५; तै. ब्रा. २, ५, ५, ७
न वा उ एतन्मित्रस्ये १, १६२, २१; वा. य. २३, १६;
२५, ४४; तै. सं. ४, ६, ९, ४; तै. ब्रा. ३, ७, ७, १४
न वा उ ते तन्वा तन्वं १०, १०, १२; अथर्व. १८, १, १३-१४
न वा उ देवाः क्षुधमिद्वयं १०, ११७, १
न वा उ मां वृजने वारयन्ते १०, २७, ५
न वा उ सोमो वृजिनं ७, १०४, १३; अथर्व. ८, ४, १३
नवानां नवतीनां १, १९१, १३
नवा नो अग्न आ भर ५, ६, ८
न वि जानामि १. १६४, ३७; अथर्व. ९, १०, १५; नि.
७, ३; १४, २२
न वीळवे नमते न स्थिराय ६, २४, ८
न वेपसा न तन्यतेन्द्रम् १, ८०, १२
न वो गुहा चक्रम १०, १००, ७
नवोनवो भवति जायमानो १०. ८५, १९; अथर्व.
७, ८१, २, १४, १, २४; तै. सं. २, ३, ५, ३;
४, १४, १; नि. ११, ६
नव्यं तदुक्थ्यं हितं १, १०५, १२
न संस्कृतं प्र मिमीतो ५, ७६, २; साम. १७५३
न स जीयते मरुतो ५, ५४, ७
न स राजा व्यथते यस्मिन् ५, ३७, ४
न स सखा यो न ददाति सख्ये १०, ११७, ४
न स स्वो दक्षो वरुण भ्रुतिः ७, ८६, ६
न सायकस्य चिकिते जनासः ३, ५३, २३; नि. ४, १४
न सीमदेव आपदिषं ८, ७०, ७; साम. २६८
न सेशे यस्य रम्बते १०, ८६, १६; अथर्व. २०, १२६, १६
स सेशे यस्य रोमशं १०, ८६, १७; अथर्व. २०, १२६, १७
न सोम इन्द्रमसुतो ७, २६, १
नहि प्रभायारणः सुशेवः ७, ४, ८; नि. ३, ३
नहि ते अग्ने वृषभ ८, ६०, १४
नहि ते क्षत्रं न सहो १, २४, ६
नहि ते पूर्वमक्षिपत् ६, १६, १८; साम. ७०७
नहि ते शूर राघसो ८, ४६, ११
नहि तेषाममा चन १०, १८५, २; वा. य. ३, ३२
नहि त्वा रोदसी उभे १, १०, ८
नहि त्वा शूर देवा ८, ८१, ३; साम. ७३०

नहि त्वा शूरो न तुरो ६. २५, ५
 नहि देवो न मर्त्यो १, १९, १
 नहि तु ते महिमनः समस्या ६, २७, ३
 नहि नु यादधीमसि १. ८०, १५
 नहि मन्युः पीरुषेय ८. ७१, २
 नहि मे अक्षिपन्न १०, ११९, ६
 नहि मे अस्यध्या ८, १०२, १९
 नहि मे रोदसी उभे १०, ११९, ७,
 नहि व ऊतिः पृतनासु ७, ५९, ४
 नहि वः शत्रुर्विषिदे १, ३९, ४
 नहि वश्चरमं चन ७, ५९, ३; साम. २४१
 नहि वां वधयामहे ८, ४०, २
 नहि वामस्ति वूरके १, २२, ४
 नहि वो अस्यभको ८, ३०, १
 नहि पस्तव नो मम ८. ३३, १६
 नहि णम यद्ध वः पुरा ८, ७, २१
 नहि ण्मा ते शतं चन ४, ३१, ९
 नहि स्थूर्युतथा यातमस्ति १०, १३१, ३; अथर्व. २०, १२५, ३
 नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मै १, १६७, ९
 नह्यङ्ग मृतो त्वत् ८, २४, १२
 नह्यङ्ग पुरा चन ८, २४, १५; साम. १५११
 नह्यन्यं वलाकरं ८, ८०, १
 नह्यस्या नाम गृणामि १०, १४५, ४; अथर्व. ३, १८, ३
 नाकस्य पृष्ठे अधि १, १२५, ५
 नाके सुपर्णसुपपत्तिवांसं ९, ८५, ११
 नाके सुपर्णसुप यस्पतन्तं १०, १२३, ६; साम. ३२०, १८४६;
 अथर्व. १८, ३, ६६; तै. ब्रा. २, ५, ८, ५; तै. आ. ६, ३, १
 नाना चक्राते यस्या ३, ५५, ११
 नानानं वा उ नो धियो ९. ११२, १
 नाना हि त्वा हवमाना १, १०२, ५
 नाना ह्यम्रं वसे ६, १४, ३
 नानौकासि दुर्यो २. ३८, ५
 नापाभूत न वो ४, ३४, ११
 नाभा नाभिं न आ ददे ९. १०, ८; साम. ११२६
 नाभा पृथिव्या धरुणो ९. ७२, ७
 नाभिं वज्रानो सदनं ६, ७, १; साम. ११४२
 नाभ्या आसीदन्तरिक्षं १०, ९०, १४; अथर्व. १९, ६, ८;
 वा. य. ३१. १३; तै. आ. ३, १२, ६
 नासानि ते शतक्रतो ३, ३७, ३; अथर्व. २०, १९, ३
 नावा न क्षोदः प्रदिशः १०, ५६, ७
 नावेव वः पारयन्तं २, ३९, ४

नासत्याभ्यां बर्हिर्निव १. ११६, १
 नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा ३, ५४, १६
 नासदासीन्नो १०. १२९, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ३; श. ब्रा.
 १०, ५, ३, २
 नास्माकमस्ति तत्तरः ८, ६७, १९
 नास्मै विद्युन्न तन्यतुः १, ३२, १३
 नास्य वतां न तरुता ६, ६६, ८
 नाहं वेद आतृत्वं नो १०, १०८, १०
 नाहं तं वेद दभ्यं दभत्सः १०, १०८, ४
 नाहं तं वेद य इति ब्रवीति १०, २७, ३
 नाहं तन्तुं न वि जानाम्योतुं ६, ९, २
 नाहमतो निरया ४, १८, २
 नाहमिन्द्राणि शरण १०, ८६, १२; अथर्व. २०, १२६, १२;
 तै. सं. १, ७, १३. २; नि. ११, ३९
 नि काव्या वेधसः शश्वत् १, ७२, १; तै. सं. २, २, १२. १
 निक्रमणं निषदनं विवर्तनं १. १६२, १४; वा. य. २५, ३८;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 निखातं चिद्यः पुरुसंभृतं ८, ६६, ४
 नि गव्यता मनसा सेदुरकैः ३. ३१, ९
 नि गव्यवोऽनवो दृष्टावश्च ७, १८, १४
 नि गावो गोष्ठे असदन् १. १९१, ४; अथर्व. ६, ५२, २
 नि ग्रामासो अविक्षत १०, १२७, ५
 निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं ७, ५७, २
 नि तद्दधिषेऽवरं परं च १०, १२०, ७; अथर्व. ५, १, ६;
 २०, १०७, ९
 नितिक्रि यो वारणमज्जम् ६, ४, ५
 नि तिग्ममभ्यंशुं ८, ७२, २
 नि तिग्मानि आशयन् १०, ११६, ५
 नित्यं न सुतुं मधु विभ्रत १, १६६, २
 नित्यश्चाकन्यात्स्वपतिर्दसू १०, ३१, ४
 नित्यस्तोत्रो वनस्पतिः ९, १२, ७; साम. १२०२
 नित्ये चिन्तु यं सद्ने १, १४८, ३
 नि त्वा दधे वर आ ३, २३, ४
 नि त्वा दधे वरेण्यं ३, २७, १०
 नि त्वा नक्ष्य विस्पते ७, १५, ७; साम. २६
 नि त्वा मम मनुर्दधे १. ३६, १९; साम. ५४
 नि त्वा यज्ञस्य साधनं १, ४४, ११; तै. ब्रा. २, ७, १२, ६
 नि त्वा वसिष्ठा अहन्त १०, १२२, ८
 नि त्वा होतारमृत्विजं १, ४५, ७
 नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां ३, १. १८
 नि दुर्गे हन्द्म अथिह्यमित्रान् ७, २५, २

निधीयमानमपगूळहमप्सु १०, ३२, ६
नि नो होता वरेण्यः १, २६, २
नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् २, ११, ८
नि पस्यःसु त्रित स्तभूयन् १०, ४६, ६
निमिषश्चिज्जवीयसा ८, ७३, २
नि यद्यामाय वो गिरिः ८, ७, ५
नि यद्युवेधे नियुतः सुदानू १, १८०, ६
नि यद् वृणक्षि श्वसनस्य सूर्य १, ५४, ५; नि. ५, १६
नियुधन्तो ग्रामजितो यथा ५, ५४, ८
नियुवान्वायवा गहि २, ४१, २; वा. य. २७, २९
नियुवाना नि युतः स्पर्हावी ७, २१, ५
नि येन मुष्टिहृत्पया १, ८, २; अथर्व. २०, ७९, १८
नि ये रिणन्त्योजसा ५, ५६, ४
निरग्नयो रुरुचुर्निरुसूर्यः ८, ३, २०
निराविद्धयद्विरिभ्य आ ८, ७७, ६; नि. ६, ३४
निराहावान्कृणोतन १०, १०१, ५; तै. सं. ४, २, ५, ५
निरिणानो वि धावति ९, १४, ४
निरिन्द्र बृहतीभ्यो ८, ३, १९
निरिन्द्र भूम्या अधि १, ८०, ४
निरु स्वसारमस्कृतोषसं १०, १२७, ३
निर्मथितः सुधित आ ३, २३, १
निर्माया उ र्ये असुरा अभूवन् १०, १२४, ५
निर्यत्पूतेव स्वधितिः शुचि ७, ३, ९
निर्यदीं बुध्नान्महिषस्य १, १४१, ३
निर्युवाणो अशस्तीः ४, ४८, २
नि वर्तध्वं मानु गाता १०, १९, १
नि वेवेति पलितो दूत ३, ५५, ९
नि वो यामाय मानुषो १, ३७, ७
नि शत्रोः सोम दृग्ग्यं ९, १९, ७
नि शुष्ण इन्द्र धर्णसि ८, ६, १४
नि शुष्ममिन्दवेपां ९, ५२, ४
निश्चर्मण ऋभवो गामपिश १, ११०, ८
निश्चर्मणो गामरिणीत १, १६१, ७
नि षसाद धृतव्रतो १.२५, १०; वा. य. १०, २७, २०, २;
तै. सं. १, ८, १६, १; तै. ब्रा. १, ७, १०, २;
२, ६, ५, १
नि वीमिदत्र गुह्या ३, ३८, ३
नि पु ब्रह्म जनानां ८, ५, १३
नि पु सीद गणपते गणेषु १०, ११२, ९
नि पु नमातिमतिं १, १२९, ५
निष्कं वा घा कृण्वते ८, ४७, १५

नि ष्वापया मिथूदशा १, २९, ३; अथर्व. २०, ७४, ३
निषिषध्वरीरोषधीराप ८, ५९, २
निषिषध्वरीस्त ओषधीस्ता ३, ५५, २२
नि सर्वसेन इषुधीर १, ३३, ३
नि सामनामिधिरामिन्द्र ३, ३०, ५
नि होता होतृपदने २, ९, १; वा. य. ११, ३६; तै. सं.
३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३
नीचातया अभवद् वृत्रपुत्र १, ३२, ९
नीचा वर्तत उपरि १०, ३४, ९
नीचीनवारं वरुणः कवन्धं ५, ८५, ३; नि. १०, ४
नीललोहितं भवति १०, ८५, २८; अथर्व. १४, १, २६
नू अन्यत्रा चिद्विद्वः ८, २४, ११
नू हृत्था ते पूर्वथा च १, १३२, ४
नू इन्द्र राये वरिवस्कृधी नः ७, २७, ५
नू इन्द्र शूर स्वमान ७, १९, ११; अथर्व. २०, ३७, ११
नू गृणानो गृणते प्रत्नराजन् ६, ३९, ५
नू च पुरा च सदनं रयीणाम् १, ९६, ७; नि. ४, १७
नू चित्स ओषते जनो नरेषन् ७, २०, ६
नू चित्सहोजा अमृतो १, ५८, १
नू चिञ्ज इन्द्रो मववा ७, २७, ४
नू चिन्नु ते मन्यमानस्य ७, २२, ८; अथर्व. २०, ७३, २
नू त आभिरभिष्टिभिः ५, ३८, ५
नू ते पूर्वस्यावसो २, ४, ८
नू त्ना इदिन्द्र ते वयं ८, २१, ७
नू स्वामग्न ईमहे वसिष्ठाः ७, ७, ७; ८, ७
नू देवासो वरिवः कर्तना नः ७, ४८, ४
नू न इद्धि वार्यमासा ५, १७, ५
नू न इन्द्रा वरुणा गृणाना ६, ६८, ८
नू न एहि वार्यमग्ने ५, १६, ५
नूतं सा ते प्रति वरं जरित्रे २, ११, २१; १५, १०; १६, ९;
१७, ९; १८, ९; १९, ९; २०, ९; नि. १, ७
नूतं तदिन्द्र दद्धि नो ८, १३, ५
नूतं न इन्द्रापराय च ६, ३३, ५
नूतमर्चं विहायसे ८, २३, २४
नूतं पुनानोऽविभिः परि स्त्रव २, १०७, २; साम. १३१४
नू नव्यसे नवीयसे ९, ९, ८
नू नश्चिभ्रं पुरुवाजाभिरुती ६, १०, ५
नू नस्त्वं रथिरो देवसोम २, ९७, ४८
नू नो अग्न ऊतये सवाधसः ५, १०, ६
नू नो अग्नऽवृकैभिः स्वस्ति ६, ४, ८
नू नो गोमद्वीरवद्धेहि ७, ७५, ८

नू नो रयि रथं चर्षणिमां ६, ४९, १५
 नू नो रयि उप मास्व ९, ९३, ५; नि. ६, २८
 नू नो रयि पुरुवीरं बृहन्तं ४, ४४, ६; अथर्व. २०, १४३, ६
 नू नो रयि महामिन्द्रो ९, ४०, ३; साम. ९२६
 नू नो रास्व सहस्रवत् ३, १७, ७
 नू म आ वाचमुप याहि ६, २१, ११
 नू मन्वान एषां ५, ५२, १५
 नू मतो दयते सनिष्यन् ७, १००, १, तै. ब्रा. २, ४, ३, ४
 नू मिश्रो वरुणो अयमा नः ७, ६२, ६; ६३, ६
 नू मे गिरो नासत्याश्विना ८, ८५, ९
 नू मे ब्रह्माण्यम् उच्छशाधि ७, १, २०, २५
 नू मे इवमा श्रुणुतं युवाना ७, ६७, १०; ६९, ८
 नू रोदसी अभिष्टुते वसिष्ठैः ७, ३९, ७, ४०, ७
 नू रोदसी अहिना बुध्नयेन ४, ५५, ६
 नू रोदसी बृहज्जिर्नो ४, ५६, ४
 नू षुत इन्द्र नू गृणानः ४, १६, २१, १७, २१, १९, ११;
 २०, ११; २१, ११; २२, ११; २३, ११; २४, ११
 नू छिरं मरुतो वीरवन्तं १, ६४, १५
 नू सन्नानं दिव्यं ६, ५१, १२
 नू चक्षसं स्वा वयं ९, ८, ९; साम. ११८५
 नू चक्षसो अनिमिषन्तो १०, ६३, ४
 नू चक्षा एष दिवो मध्य १०, १३९, २, वा. य. १७, ५९;
 तै. सं. ४, ६, ३, ३
 नू चक्षा रक्षः परि पश्य १०, ८७, १०; अथर्व. ८, ३, १०
 नू णामु स्वा नू तं गीभिः ३, ५१, ४
 नू धूतो अद्रिषुतो बर्हिषि ९, ७२, ४
 नू बाहुभ्यां चोदितो धारया ९, ७२, ५
 नू मिधूतः सुतो ८, २, २; साम. ७३५
 नू भिर्येमानो जज्ञानः पूतः ९, १०९, ८
 नू भिर्येमानो हर्यतो विचक्ष ९, १०७, १६; साम. ८५८
 नू वत्त इन्द्र नू तमाभिस्ती ६, १९, १०; नि. ६, ६
 नू वद्वा मनोयुजा ८, ५, २
 नू वद्वा सो सदमिच्छेदस्मे ६, १, १२; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
 नेतार ऊ पु णस्तिरो १०, १२६, ६
 नेमि नमन्ति चक्षसा ८, ९७, १२; साम. ९३१; अथर्व.
 २०, ५४, ३
 नेशत्तमो बुधितं ४, १, १७
 नेह भद्रं रक्षस्त्रिने ८, ४७, १२
 नैतावदन्ये मरुतो यथेमे ७, ५७, ३
 नैतावदेना परो अन्यदस्ति १०, ३१, ८
 न्यक्तृत्प्रथिनो ७, ६, ३

न्यक्तृदयन्नुपयन्त १०, १०२, ५; नि. ९, २३
 न्यामि जातवेदसं होत्रवा ५, २६, ७
 न्यामि जातवेदसं दधाता ५, २२, २
 न्यग्ने नव्यसा वचः ८, ३९, २
 न्यग्वातोऽव वाति १०, ६०, ११; अथर्व. ६, ९१, २
 न्यक्ष्यस्य मूर्धनि १, ३०, १९
 न्यर्षुदस्य विष्टपं ८, ३२, ३
 न्यस्मै देवी स्वधितिर्जिहीत ५, ३२, १०
 न्याविध्यदिलीबिनास्य १, ३३, १२; नि. ६, १९
 न्यु प्रियो मनुषः ७, ७३, २
 न्यु पु वाचं १, ५३, १; अथर्व. २०, २१, १
 एजेव चर्चरं जारं १०, १०६, ७
 पञ्च जना मम होत्रं लुपन्तां १०, ५३, ५;
 पञ्च पदानि रूपो अन्वरोहम् १०, १३३, ३; अथर्व. १८, ३, ४०
 पञ्चपावं पितरं द्वादशाकृतिं १, १६४, १२; अथर्व. ९, ९, १२
 पञ्चारे चक्रे परिवर्तमाने १, १६४, १३; अथर्व. ९, ९, ११;
 नि. ४, २७
 पतङ्गमक्तमसुरस्य १०, १७७, १; तै. आ. ३, ११, १०
 पतङ्गो वाचं मनसा १०, १७७, २; तै. आ. ३, ११, ११
 पताति कुण्डृणाच्या १, २९, ६; अथर्व. २०, ७४, ६
 पतिर्भव बृहन्मनुजानां ३, ३१, १८
 पतिर्ह्यध्वराणां १, ४४, ९
 पत्तो जगार प्रत्यञ्चं १०, २७, १३; नि. ६, ६
 पत्नीवन्तः सुता इम ८, ९३, २२; नि. ५, १८
 पत्नीव पूर्वहूतिं १, १२२, २
 पथ एकः पीपाय तस्करो ८, २९, ६
 पथस्पथः परिपतिं ६, ४२, ८; वा. य. ३४, ४२; तै. सं.
 १, १, १४, १; नि. १२, १८
 पदं देवस्य नमसा ६, १, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १०, २;
 नि. ४, १९
 पदं देवस्य मीळुषो ८, १०२, १५; साम. १५७२
 पदापणीरराधसो ८, ६४, २; साम. १३५५; अथर्व. २०, ९३, २
 पदे हव निहिते दस्य ३, ५५, १५
 पदेपदे मे जरिमा निधायि ५, ४१, १५
 पद्या वस्ते पुररूपाः ३, ५५, १४
 पनाद्यं तदश्विना ८, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ९
 पन्य आ दर्दिरच्छता ८, ३२, १८
 पन्य इदुप गायत ८, ३२, १७
 पन्यं पन्यमिस्तोतारः ८, २, २५; साम. १२३; १६५७
 पन्यासं जातवेदसं ८, ७४, ३; साम. १५६६

पृष्ठेयमिन्द्र त्वे ह्योजः ५, ३३, ६
प्राथ क्षां महि ६, १७, ७
पयस्वतीरोषधयः १०, १७, १४; अथर्व. ३, २४, १;
१८, ३, ५६; तै. सं. १, ५, १०, २
पर ऋणा सावीः २, २८, ९
परः सो अस्तु तन्वा ७, १०४, ११; अथर्व. ८, ४, ११
परं मृत्यो अनु १०, १८, १; अथर्व. १२, २, २१; वा. य. ३५, ७; तै. ब्रा. ३, ७, १४, ५; तै. भा. ३, १५, २;
६, ७, ३; नि. ११, ८
परशुं चिद्धि तपति ३, ५३, २२
परस्या अधि संवतो ८, ७५, १५; वा. य. ११, ७१; तै. सं. २, ६, ११, ३; ४, १, ९, २
पराकात्ताच्चिद्विवः ८, ९२, २७
परा गावो यवसं कश्चिद् ८, ४, १८
परा चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्र १, ३३, ५
परा शुद्धस्व मधवज्जमिन्नान् ७, ३२, २५
परा देहि श्वासुत्यं १०, ८५, २९; अथर्व. १४, १, २५
पराष्ट देवा वृजिनं १०, ८७, १५; अथर्व. ८, ३, १४
परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति ६, ४७, १७
परा मे यमि धीतयो १, २५, १६
परायतीनामन्वेति पाथः १, ११३, ८
परायतीं मातरं ४, १८, ३
परा याहि मधवन् ३, ५३, ५
परावतं नासत्या २, ११६, ९
परावतो ये दिक्षिषन्तं १०, ६३, १
परा वीरास एतन ५, ६१, ४
परा व्यक्तो अरुषो ९, ७१, ७
परा शुभ्रा अयासो १, १६७, ४
परा शृणीहि तपसः १०, ८७, १४; अथर्व. ८, ३, १३
परा ह यस्त्रिंशं १, ३९, ३
परा हि मे विमन्थवः १, २५, ४
परा हीन्द्र धावसि १०, ८६, २; अथर्व. २०, १२६, २
परि कोशं मधुश्च्युतं ९, १०३, ३; साम. ५७७
परिक्षिता पितरा १०, ६५, ८
परि चिन्मतो द्रविणं १०, ३१, २
परि णः शर्मयन्त्या ९, ४१, ६; साम. ८९७
परि गेता अतीनां ९, १०३, ४
परि णो अश्वमश्ववित् ९, ६१, ३; साम. १२१२
परि णो देववीतये ९, ५४, ४
परि णो याष्टस्मयुः ९, ६४, १८
परि णो वृणजजघा ८, ४७, ५

परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः २, ३३, १४; वा. य. १६, ५०;
तै. सं. ४, ५, १०, ४
परि वृन्धि पणीनां ६, ५३, ५
परि ते जिग्युषो यथा ९, १००, ४
परि ते कूळभो रथो ४, ९, ८; वा. य. ३, ३६
परि त्मना मित्तुरेति ४, ६, ५
परि त्वं हर्यंत हरिं ९, ९८, ७; साम. ५५२; १३२९; १६८१
परि त्रिधातुरध्वरं ८, ७२, ९
परि त्रिविष्टयध्वरं ४, १५, २; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
परि त्वा गिर्वणो गिर १, १०, १२; वा. य. ५, २९, १; तै. सं. १, ३, १, २
परि त्वाप्तं पुरं वयं १०, ८७, २२; अथर्व. ७, ७१, १;
८, ३, २२; वा. य. ११, २६; तै. सं. १, ५, ६, ४;
४, १, २, ५
परि दिव्यानि ममृशत् ९, १४, ८
परि दैवीरनु स्वधा ९, १०३, ५
परि युक्षं सहसः ९, ७१, ४
परि युक्षः सनद्रयिः ९, ५२, १; साम. ४९६
परि धामानि यानि ते ९, ६६, ३
परि पूषा पुरस्तात् ६, ५४, १०; अथर्व. ७, ९, ४
परि प्रजातः क्रत्वा १, ६९, २
परि प्र धन्वेन्द्राय सोम ९, १०९, १; साम. ४२७; १३६७
परिप्रयन्तं वयं सुयंसवं ९, ६८, ८
परि प्र सोम ते रसो ९, ६७, १५
परि प्रासिष्यदत्कविः ९, १४, १; साम. ४८८
परि प्रियः कलशे ९, ९६, ९
परि प्रिया दिवः कविः ९, ९, १; साम. ४७६; ९३५
परि यत्कविः काव्या ९, ९४, ३
परि यत्काव्या कविः ९, ७, ४; साम. ११३१
परि यदिन्द्र रोदसी उभे १, ३३, ९
परि यदेवामेको १, ६८, २
परि यो रश्मिना दिवो ८, २५, १८
परि यो रोदसी उभे ९, १८, ६
परि वाजपतिः कविः ४, १५, ३; साम. ३०; वा. य. ११, २५;
तै. सं. ४, १, २, ५; तै. ब्रा. ३, ६, ४, १
परि वाजे न वाजयुं ९, ६३, १९
परि वाराण्यव्यया ९, १०३, २
परि विश्वानि चेतसा ९, २०, ३; साम. ९७०
परि विश्वानि सुधितामः ३, ११, ८
परिविष्टं जाहुषं विश्वतः १, ११६, २०
परिवृक्षेव पविषिषं १०, १०२, ११

परि वो विश्वतो दध १०, १९, ७
 परिषद्यं हरणस्य ७, ४, ७; नि. ३, २
 परिष्कृपवज्जनिष्कृतं ९, ३९, २; साम. ८९९
 परिष्कृतास इन्द्रवो योषेव ९, ४६, २
 परि ष्य सुवानो अक्ष इन्द्रः ९, ९८, ३; साम. १२४०
 परि ष्य सुवानो अक्षयं ९, ९८, २
 परि सशेव पशुमान्ति ९, ९२, ६
 परि ससिर्न वाजयुः ९, १०३, ६
 परि सुवानश्चक्षसे ९, १०७, ३; साम. १३१५
 परि सुवानास इन्द्रवो ९, १०, ४; साम. ४८५; ११२२
 परि सुवानो गिरिष्ठाः ९, १८, १; साम. ४७५; १०९३
 परि सुवानो हरिरंशुः ९, ९२, १
 परि सोम ऋतं बृहत् ९, ५६, १
 परि सोम प्र धन्वा ९, ७५, ५; नि. ४, १५
 परि स्पशो वरुणस्य ७, ८७, ३
 परि हि ष्मा पुरुहूतो ९, ८७, ६
 परिहृतेदना जनो ८, ४७, ६
 परीं घृणा चरति १, ५२, ६
 परीतो वायवे सुतं ९, ६३, १०
 परीतो विष्चता सुतं सोमो ९, १०७, १; साम. ५१२;
 १३१३; वा.य. १२, २; तै. ब्रा. २, ६, १, १
 परीमे गामनेषत् १०, १५५, ५; अथर्व. ६, २८, २; वा.य.
 ३५, १८
 परेषिर्वासं प्रवतो १०, १४, १; अथर्व. १८, १, ४९; तै. आ.
 ६, १, १; नि. १०, २०
 परेहि विग्रमस्तृतं १, ४, ४; अथर्व. २०, ६८, ४
 परो दिवा पर पुनां १०, ८२, ५; वा. य. १७, २९; तै. सं.
 ४, ६, २, २
 परो मात्रशृचीषमं ८, ६८, ६
 परो मात्रया तन्वा ७, ९९, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, २
 परो यस्वं परम आ जनिष्ठाः ५, ३०, ५
 परो हि मलैरसि ६, ४८, १९
 पर्जन्यः पिता महिषस्य ९, ८२, ३; साम. १३१७
 पर्जन्यवाता वृषभा ६, ४९, ६
 पर्जन्यवृद्धं महिषं ९, ११३, ३
 पर्जन्याय प्र गायत ७, १०२, १; तै. ब्रा. २, ४, ५, ५;
 तै. आ. १, २९, १
 पर्जन्यावाता वृषभा १०, ६५, २
 पयूं पुत्र धन्व वाजसातये ९, ११०, १; साम. ४२८; १३६४;
 अथर्व. ५, ६, ४
 पर्वतस्मिन्महि वृद्धो विभाय ५, ६०, ३; तै. सं. ३, १, ११, ५;

पशुर्ह नाम मानवी १०, ८६, २३; अथर्व. २०, १२६ २३
 पर्विं तोकं तनयं पर्विभिष्टं ६, ४८, १०; साम. १६२४
 पर्विं दीने गभीर आं ८, ६७, ११
 पवते हर्यतो हरिरति ९, १०६, १३; साम. ५७६; ७७३
 पवते हर्यतो हरिर्गुणानो ९, ६५, २५
 पवन्ते वाजसातये ९, १३, ३; साम. ११८९; तांश्च ब्रा. ४, २, १५
 पवमान ऋतः कविः ९, ६२, ३०
 पवमान ऋतं बृहत् ९, ६६, २४
 पवमानः सुतो नृभिः ९, ६२, १६
 पवमानः सो अद्य नः ९, ६७, २२; वा. य. १९, ४२
 पवमान धिया हितो ९, २५, २; साम. ९२१
 पवमान नि तोशसे ९, ६३, २३; साम. १२३६
 पवमानमवस्यवो ९, १३, २; साम. ११८८
 पवमान महि श्रवश्चित्रेभिः ९, १००, ८
 पवमान महि श्रवो गाम् ९, ९, ९
 पवमान मङ्गणो ९, ८६, ३४; नि. ५, ६
 पवमान रसस्तव ९, ६१, १८; साम. ८९०
 पवमान रुचारुवा ९, ६५, २; साम. ९०५
 पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम दुष्टम् ९, ६३, ११
 पवमान विदा रयिमस्मभ्यं सोम सुश्रियम् ९, ४३, ४
 पवमान सुवीर्यं ९, ११, ९; साम. १४४९
 पवमानस्य जङ्घतो ९, ६६, २५; साम. १३१०
 पवमानस्य ते कवे ९, ६६ १०; साम. ६५७
 पवमानस्य ते रसो ९, ६१, १७; साम. ८९१
 पवमानस्य ते वयं ९, ६१, ४; साम. ७८७
 पवमानस्य विश्ववित् ९, ६४, ७; साम. ९५८
 पवमाना स्वर्विदो ९, ५९, ४
 पवमाना असृक्षत पवित्रमति ९, १०७, २५; साम. ५२२
 पवमाना असृक्षत सोमाः ९, ६३, २५; साम. १६९९
 पवमाना दिवस्पति ९, ६३, २७; साम. १७००
 पवमानास आशवः ९, ६३, २६; साम. १७०१
 पवमानास इन्द्रवः ९, ६७, ७
 पवमानो अजीजनद् ९, ६१ १६; साम. ४८४; ८८९
 पवमानो अति स्त्रियो ९, ६६, २२
 पवमानो अभि स्पृधो ९, ७, ५; साम. ११३२
 पवमानो अभ्यर्षा सुवीर्यम् ९, ८५, ८
 पवमानो असिष्यद्वक्षांसि ९, ४९, ५; साम. १४३९
 पवमानो रथीतमः ९, ६६, २६; साम. १३११
 पवमानो व्यभवत् ९, ६६, २७; साम. १३१२
 पवस्व गोजिदशजित् ९, ५२, १
 पवस्व जनयस्त्रियो ९, ६६, ४

पवस्व दक्षसाधनो ९, २५, १; साम. ४७४; ९१९
पवस्व देवमादनो ९, ८४, १
पवस्व देववीतय हन्तो ९, १०६, ७; साम. ५७१; १३२६
पवस्व देववीरति ९, १, १; साम. १०३७
पवस्व देवायुषग ९, ६३, २२; साम. ४८३; १२३५
पवस्व मधुमत्तम हन्त्राय ९, १०८, १; साम. ५७८; ६९२
पवस्व वाचो अग्निः ९, ६२, २५; साम. ७७५
पवस्व वाजसातमः ९, १००, ६; साम. १०१६
पवस्व वाजसातयेऽभिविश्वानि ९, १०७, २३; साम. ५२१
पवस्व वाजसातये विप्रस्य ९, ४३, ६
पवस्व विश्वचर्षणे ९, ६६, १
पवस्व वृत्रहन्तमोक्षयेभिः ९, २४, ६; साम. ९६६
पवस्व वृष्टिमा सु नो ९, ४९, १; साम. १४३५
पवस्व सोम क्रतुविन् ९, ८६, ४८
पवस्व सोम क्रतवे दक्षाय ९, १०९, १०; साम. ४३०; १३३२
पवस्व सोम दिव्येषु ९, ८६, २२
पवस्व सोम देववीतये ९, ७०, ९
पवस्व सोम घृष्णी सुधारो ९, १०९, ७; साम. ४३६
पवस्व सोम मधुमाँ ९, ९६, १३; साम. ५३२
पवस्व सोम मन्दयन् ९, ६७, १६; साम. १८१०
पवस्व सोम महान्समुद्रः ९, १०९, ४; साम. ४२९; १२४१
पवस्वाद्भयो अदाभ्यः ९, ५९, २
पवस्वेन्दो पवमानो ९, ९६, २१
पवस्वेन्दो वृषा सुतः ९, ६१, २८; साम. ४७९; ७७८
पवित्रं ते विततं ९, ८३, १; साम. ५६५; ८७५; तै. आ.
१, ११, १; ताण्ड्य ब्रा. १, २, ८
पवित्रवन्तः परि वाचं ९, ७३, ३; तै. आ. १, ११, १; नि.
१२, ३२
पवित्रेभिः पवमानो ९, ९७, २४
पवीतारः पुनीतन ९, ४, ४; साम. १०५०
पशुं नः सोम रक्षसि १०, २५, ६
पशून् चित्रा सुभगा १, ९२, १२
पश्चात्पुरस्तादधरात् १०, ८७, २१; अथर्व. ८, ३, २०
पश्चेदमन्यदभवत् १०, १४९, ३
पश्यन्नन्यस्या अतिथिं १०, १२४, ३
पश्वा न तायुं गुहा १, ६५, १
पश्वा यत्पश्वा वियुता १०, ६१, १२
पाकः पृच्छामि मनसा १, १६४, ५; अथर्व. ९, ९, ६
पाकत्रा स्थन देवा ८, १८, १५
पातं नो रुद्रा पायुभिः ५, ७०, ३; साम. ९८७
पाता वृत्रहा सुतं ८, २, २६; साम. १६५९

पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं हन्ता ६, ४४, १५
पाता सुतमिन्द्रो अस्तु सोमं प्रणेनीः ६, २३, ३
पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं ३, ५, ५
पान्तं आ वो अन्धस ८, ९२, १; साम. १५५; ७१३
पान्ति मिश्रावरुणाववचात् १, १६७, ८
पारावतस्य रातिषु ८, ३४, १८
पार्षद्वाणः प्रस्कण्वं ८, ५१, २
पावकया यश्चिन्नया ६, १५, ५; वा. य. १७, १०; तै. सं.
४, ६, १, २
पावकवर्चाः शुक्रवर्चाः १०, १४०, २; साम. १८१७; वा. य.
१२, १०७; तै. सं. ४, २, ७, ३
पावकशोचे सव हि क्षयं ३, २, ६
पावका नः सरस्वती १, ३, १०; साम. १८९; वा. य.
२०, ८४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १; नि. ११, २६
पावमानीर्यो अध्येति ९, ६७, ३२; साम. १२९९
पावीरवी कन्या चित्रायुः ६, ४९, ७; तै. सं. ४, १, ११, २
पावीरवी तन्यतुरेकपात्रयः १०, ६५, १३; नि. १२, ३०
पाहि गायान्धसो मवे ८, ३३, ४; साम. २८९
पाहि न हन्द्र सुष्टुत १, १२९, ११
पाहि नो अग्र एकया ८, ६०, ९; साम. ३६; १५४४;
वा. य. २७, ४३
पाहि नो अग्रं पायुभिः १, १८९, ४
पाहि नो अग्रे रक्षसः पाहि १, ३६, १५
पाहि नो अग्रे रक्षसो अजुष्टात् ७, १, १३
पाहि विश्वस्माद्रक्षसो ८, ६०, १०; साम. १५४५
पिता यज्ञानामसुरो ३, ३, ४; नि. ५, २
पिता यस्त्वां दुहितरं १०, ६१, ७
पितुः प्रज्ञस्य जन्मना १, ८७, ५
पितुं नु स्तोयं महो १, १८७, १; वा. य. ३४, ७; नि.
९, २५
पितुभ्यतो न तन्तुमित् १०, १७२, ३
पितुर्न पुत्रः सुभृतो ८, १९, २७
पितुर्न पुत्राः क्रतुं १, ६८, ९
पितुर्मातुरध्या ये ९, ७३, ५
पितुश्च गर्भं जनितुश्च ३, १, १०
पितुश्चिद्वर्जनुषा ३, १, ९
पितेव पुत्रमभिभः १०, ६९, १०
पित्रे चिच्छुः सदनं समस्यं ३, ३१, १२
पित्रवन्त्यपो मरुतः सुदान १, ६४, ६; तै. सं. ३, १, ११, ७
पिपर्तुं नो अदिती राजपुत्रा २, २७, ७
पिपर्तुं मा तदतस्य १०, १५, ८

पिपीले अंशुर्मयो न ४ २२, ८
 पिपीहि देवाँ उशतो १०, २, १; तै. सं. ४, ३, १३, ४; तै. ब्रा.
 ३, ५, ७, ५; ६, ११, ४
 पिबतं सोमं मधुमन्तं ८, ८७, ४
 पिबतं घर्मं मधुमन्तम् ८, ८७, १
 पिबतं च तृण्युतं च ८, ३५, १०
 पिबन्ति मित्रो अर्यमा ८, ९४, ५; साम. १७८६
 पिबन्त्यस्य विश्वे देवासो ९, १०९, १५
 पिब स्वधेनवानां ८, ३२, २०
 पिबा त्वस्य गिर्वणः ८, १, २६; साम. १३९३
 पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु २, ११, ११
 पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मा रिषण्यो १०, २२, १५
 पिबा वर्धस्व तव घा सुतासः ३, ३६, ३
 पिबा सुतस्य रसिनो ८, ३, १; साम. २३९; १४२१
 पिबा सोममभि यमुग्रतः ६, १७, १
 पिबा सोममिन्द्र मन्वतु ७, २२, १; साम. ३९८; ९२७;
 अथर्व. २०, ११७, १; तै. सं. २, ४, १४, ३
 पिबा सोममिन्द्र सुवानम् १, १३०, २
 पिबा सोमं मदाय कं ८, ९५, ३
 पिबा सोमं महत १०, ११६, १
 पिबेदिन्द्र मरुत्सखा ८, ७६, ९
 पिशङ्गमृष्टिममृष्टं १, १३३, ५
 पिशङ्गरूपः सुभरो २, ३, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीपाय धेनुदितिः १, १५३, ३
 पीपाय स श्रवा मर्त्येषु ६, १०, ३
 पीपिवांसं सरस्वत ७, ९६, ६; तै. सं. ३, १, ११, २
 पीषानं मेघमपचन्त १०, २७, १७
 पीषोअर्षा रयिवृषः ७, ९१, ३; वा. य. २७, ३३, तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 पीषोअर्षाः शुचद्रथा ४, ३७, ४
 पुत्रमिव पितरा १०, १३१, ५; अथर्व. २०, १२५, ५; वा. य.
 १०, ३४; २०, ७७; तै. ब्रा. १, ४, २, १
 पुत्रिणा ता कुमारिणा ८, ३१, ८
 पुत्रो न जातो रण्वो १, ६९, ५
 पुनः पत्नीमग्निरदात् १०, ८५, ३९; अथर्व. १४, २, २;
 नि. ४, २५
 पुनः पुनर्जायमाना १, ९२, १०
 पुनः समव्यहितं २, ३८, ४; नि. ४, ११
 पुनन्तु मां देवजनाः ९, ६७, २७; वा. य. १९, ३९; तै. ब्रा.
 १, ४, ८, १; २, ६, ३, ४
 पुनरेता नि वर्तन्ताम् १०, १९, ३

पुनरेता नि वर्तय १०, १९, २
 पुनरोहि वृषाकपे १०, ८६, २१; अथर्व. २०, १२६, २१;
 नि. १२, २८
 पुनर्दाय ब्रह्माजायां १०, १०९, ७; अथर्व. ५, १७, ११
 पुनर्नः पितरो मनो १०, ५७, ५; वा. य. ३, ५५; तै. सं.
 १, ८, ५, ३
 पुनर्नो अंसुं पृथिवी १०, ५९, ७
 पुनर्थे चक्रुः पितरा युवाना ४, ३३, ३
 पुनर्वै देवा अदधुः १०, १०९, ६; अथर्व. ५, १७, १०
 पुनाता दक्षसाधनं ९, १०४, ३; साम. ११५९
 पुनाति ते परिश्रुतं ९, १, ६; वा. य. १९, ४; तै. सं.
 १, ८, २१, १; तै. ब्रा. २, ६, १, २
 पुनाम इन्द्रवा भर (०। त्वं वसूनि०) ९, १००, २
 पुनान इन्द्रवा भर (०। वृषन्०) ९, ४०, ६
 पुनान इन्द्रवेषां पुरुहूत ९, ६४, २७
 पुनानः कलशेष्वा ९, ८, ६; साम. ११८३
 पुनानः सोम जागृविः ९, १०७, ६; साम. ५१९
 पुनानः सोम धारयापो ९, १०७, ४; साम. ५११; ६७५
 पुनानः सोम धारयेन्दो ९, ६३, २८
 पुनानश्चमू जनयन् ९, १०७, १८
 पुनानासश्चमूषदो ९, ८, २; साम. ११७९
 पुनाने तन्वा मिथः ४, ५६, ६; साम. १५९७
 पुनानो अक्रमीदभि ९, ४०, १; साम. ४८८; ९२४
 पुनानो देववीतय ९, ६४, १५; साम. ८४३
 पुनानो याति हर्यतः २, ४३, ३
 पुनानो रूपे अद्यये ९, १६, ६
 पुनानो वरिष्कृधि ९, ६४, १४; साम. ८४२
 पुनीषे वामरक्षसं मनीषां ७, ८५, १
 पुमौ एनं तनुत उत् १०, १३०, २; अथर्व. १०, ७; ४३-४४
 पुरः सद्य इत्याधिये २, ६१, २; साम. १२११
 पुरंदरा शिक्षतं वज्रहस्ता १, १०९, ८
 पुरं न धृष्णवा रुज ८, ७३, १८
 पुराप्ते दुरितेभ्यः ८, ४४, ३०
 पुराणमोकः सख्यम् ३, ५८, ६
 पुराणो अनुवेनन्तं १०, १३५, २
 पुराणा वां वीर्या १०, ३९, ५
 पुरां भिन्दुर्युवा कविः १, ११, ४; साम. ३५९, १२५०,
 तांध्य ब्रा. १४, १२, ३
 पुरा यस्वरस्तमसो अपीतेः १, १२१, १०
 पुरा संवाधादभ्यावदुत्स २, १६, ८

पुरीष्वासो अग्रयः ३, २२, ४; वा. य. १२, ५०; तै. सं.
४, २, ४, ३
पुरुकुसानी हि वामदाशत् ४, ४२, ९
पुरुत्रा चिद्धि वां नरा ८, ५, १६
पुरुत्रा हि सङ्कलसि ८, ११, ८; ४३, २१; साम. ११६७;
तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
पुरु त्वा दाशान्वोचे १, १५०, १; साम. ९७; नि. ५, ७
पुरुद्रप्सा अजिमन्तः ५, ५७, ५
पुरुमिया ण ऊतये ८, ५, ४
पुरुमन्त्रा पुरुवस् ८, ८, १२
पुरुष एवेदं सर्वं १०, ९०, २; साम. ६१९; अथर्व. १९, ६, ४;
वा. य. ३१, २; तै. आ. ३, १२, १
पुरुष्टुतस्य धामभिः ३, ३७, ४; अथर्व. २०, १९, ४
पुरु हि वां पुरुभुजा ६, ६३, ८; नि. ६, २९
पुरुहूतं पुरुष्टुतं ८, ९२, २; साम. ७१४
पुरुहूतो यः पुरुहूतः ६, ३४, २
पुरुणि दस्यो नि रिणाति १, १४८, ४
पुरुणि हि त्वा सवना १०, ८९, १६
पुरुष्यमे पुरुधा त्वाया ६, १, १३; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ५
पुरुषमं पुरुणां स्तोतृणां ६, ४५, २९
पुरुतमं पुरुणामीशानं १, ५, २; साम. ७४१; अथर्व.
२०, ६८, १२
पुरु यत्त इन्द्र सन्त्युषथा ५, ३३, ४
पुरुवर्यो मा मृथा १०, ९५, १५; शत. ब्रा. ११. ५, १, ९
पुरुषणा चिद्धयस्ति ५, ७०, १; साम. ९८५
पुरु वर्षास्यधना दधाना १, ११७, ९
पुरोगा अभिर्देवानां १, १८८, ११
पुरोजिती वो अन्धसः ९, १०१, १; साम. ५४५, ६९७
पुरोळा अक्षे पचतः ३, २८, २; नि. ६, १६
पुरोळा हस्तुर्वशो ७, १८, ६
पुरोळाशं यो अहमै सोमं ८, ३१, २
पुरोळाशं सनश्रुत ३, ५२, ४
पुरोळाशं च नो वसो ३, ५२, ३; ४, ३२, १६
पुरोळाशं नो अन्धस ८, ७८, १
पुरोळाशं पचत्वं ३, ५२, २
पुरो वो मन्त्रं दिव्यं सुवृत्तिं ६, १०, १
पुष्टिर्न रणा क्षितिर्न १, ६५, ५
पुष्याक्षमे अभियोगे ५, ३७, ५
पूर्वापरं चरतो १०, ८५, १८; अथर्व. ७, ८१, १; १३, २, ११;
१४, १, २३; तै. ब्रा. २, ७, १२, २; ८, ९, ३
पूर्वापुं सुहवं पुरुष्टुहं ८, २२, २

पूर्वामनु प्रदिशं याति ९, १११, ३; साम. १५९१
पूर्वामनु प्रयतिम् १, १२६, ५
पूर्वा विश्वस्माभुवनाद् १, १२३, २
पूर्वाभिर्हि ददाशिम १, ८६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, ५
पूर्वोरस्य निष्पिधो ३, ५१, ५
पूर्वोरहं शरदः शश्रमाणा १, १७९, १
पूर्वोरिन्द्रस्य रातयो १, ११, ३; साम. ८२९
पूर्वरूपसः शरदश्च ४, १९, ८
पूर्वाश्चिद्धि त्वे तुविकूर्मि ८, ६६, १२
पूर्वीष्ट इन्द्रोपमातयः ८, ४०, ९
पूर्वं अर्धं रजसो १, १२४, ५
पूर्वो देवा भवतु १, ९४, ८
पूर्व्य होतरस्य नो १, २६, ५
पूषणं न्वजाम् ६, ५५, ४
पूषणवते ते चक्रमा ३, ५२, ७
पूषणवते मरुत्वते १, १४२, १२
पूषन्तव व्रते वयं ६, ५४, ९; अथर्व. ७, ९, ३; वा. य.
३४, ४१; तै. ब्रा. २, ५, ५, ५
पूषन्ननु प्र गा इहि ६, ५४, ६
पूषा गा अन्वेतु नः ६, ५४, ५; तै. सं. ४, १, ११, २;
तै. ब्रा. २, ४, १, ५
पूषा त्वेतश्चयावयतु १०, १७, ३; अथर्व. १८, २, ५४;
तै. आ. ६, १, १, नि. ७, २
पूषा त्वेतो नयतु १०, ८५, २६; अथर्व. १४, १, २०
पूषा राजानमाष्टुणिः १, २३, १४
पूषा विष्णुर्हवनं मे ८, ५४, ४
पूषा सुबन्धुर्दिव ६, ५८, ४; तै. ब्रा. २, ८, ५, ४
पूषेमा आशा अनु वेद १०, १७, ५; अथर्व. ७, ९, २;
तै. ब्रा. २, ४, १, ५; तै. आ. ६, १, १
पूषणश्चक्रं न रिष्यति ६, ५४, ३
पूषप्रयजो द्रविणः ३, ७, १०
पूषस्य वृष्णो अरुषस्य ६, ८, १
पूषे ता विश्वा भुवना २, ३४, ४
पूषो वपुः पितुमान् १, १४१, २
पूषामि त्वा परमन्तं १, १६४, ३४; अथर्व. ९, १०, १३;
वा. य. २३, ६१
पूषे तदेनो वरुण ७, ८६, ३
पूषीयादिब्राह्मणानाय १०, ११७, ५
पूषकप्रायन्प्रथमा १०, ४४, ६; अथर्व. २०, २४, ६; नि.
५, २५
पूषपाजा अमर्त्यो ३, २७, ५; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३

पृथू करस्त्रा बहुला ६, १९, ३
 पृथू रथो दक्षिणाया १, १२३, १
 पृदाकुसानुर्यजतो गवेषणः ८, १७, १५
 पृषदश्वा मरुतः पृषि १, ८९, ७; वा. य. २५, २०
 पृषध्रे मेध्ये मातरिभ्यः ८, ५२, २
 पृष्टो दिवि धार्यमिः ७, ५, २
 पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः १, ९८, २; वा. य. १८, ७३, तै. सं. १, ५, ११, १; तै. मा. ३, ११, ६, ४
 पौरं चिद्धयुद्धमुतं ५, ७४, ४
 पौरो अश्वस्य पुरुकृद् ८, ६१, ६; साम. १५८०, अथर्व. २०, ११८, २
 प्र क्रभुभ्यो दूतमिव ४, ३३, १
 प्र कविर्देववीतये ९, २०, १; साम. ९६८
 प्र कारवो मनना ३, ६, १; तै. मा. २, ८, २, ५
 प्र काव्यमुशनेव ९, ९७, ७; साम. ५२४; १११६
 प्र कृतान्यृजीषिणः ८, ३२, १
 प्र कृष्टिहंव शूष एति ९, ७१, २
 प्र केतुना बृहता यात्यमिः १०, ८, १; साम. ७१, अथर्व. १८, ३, ६५; तै. आ. ६, ३, १
 प्र क्षोदसा धायसा ७, ९५, १
 प्र गायताभ्यर्चाम ९, ९७, ४; साम. ५३५
 प्र गायत्रेण गायत ९, ६०, १
 प्र वा न्वस्य महतो २, १५, १
 प्र चक्रे सहसा सहो ८, ४, ५
 प्र चर्षणिभ्यः पृतना १, १०९, ६; तै. सं. ४, २, ११, १
 प्र चित्रमर्कं गृणते ६, ६६, ९; तै. सं. ४, १, ११, ३; तै. मा. २, ८, ५, ५; नि. ३, २१
 प्रचेतसं त्वा कवे ८, १०२, १८
 प्र व्यवानाज्जुजुषो ५, ७४, ५
 प्रजानक्षत्रे तव योनिं १०, ९१, ४
 प्रजापतिर्महामेता १०, १६९, ४; तै. सं. ७, ४, १७, २
 प्रजापते न त्वदेतानि १०, १२१, १०; अथर्व. ७, ७९, ४; ८०, ३; वा. य. १०, २०; २३, ६५; तै. सं. १, ८, १४, २, ३, २, ५, ६; तै. मा. २, ८, १, २; ३, ५, ७, १; नि. १०, ४३
 प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजंत २, १३, ४
 प्रजामृतस्य पिप्रतः ८, ६, २; साम. १३०९; अथर्व. २०, १३८, २
 प्रजावता वचसा १, ७६, ४
 प्रजावतीः सूयवसं ६, २८, ७; अथर्व. ४, २१, ७; तै. मा. २, ८, ८, १२

प्रजा हातिस्त्रो अत्यायम् ८, १०१, १४; ऐ. आ. २, १; अथर्व. १०, ८, ३
 प्र जिह्या भरते वेपो १०, ४६, ८
 प्र ण इन्दो महे तन ९, ४४, १; साम. ५०९
 प्र ण इन्दो महे रण ९, ६६, १३
 प्रणीतिभिष्टे हर्यश्च १०, १०४, ५
 प्र णु त्वं विप्रमध्वरेषु साधुं ५, १, ७
 प्रणेतारं वस्यो अच्छा ८, १६, १०; अथर्व. २०, ४६, १
 प्र णो देवी सरस्वती ६, ६१, ४; तै. सं. १, ८, २९, १
 प्र णो धन्वस्विन्दवो ९, ७९, २
 प्र त आशवः पवमान ९, ८६, १
 प्र त आश्विनीः पवमान ९, ८६, ४; साम. ८८६
 प्र त इन्द्र पुर्याणि १०, ११२, ८
 प्र तं विविक्मि १, १६७, ७
 प्र तत्त अथ शिपिविष्ट ७, १००, ५; साम. १६२६; तै. सं. २, १, १२, ५; नि. ५, ९
 प्र तत्ते अद्या कारणं कृतं भूत ६, १८, १३
 प्र तद्दुःशीमे पृथवाने १०, ९३, १४
 प्र तद्विष्णु स्तवते १, १५४, २; अथर्व. ७, २६, २-३; तै. मा. २, ४, ३, ४; नि. १, २०
 प्र तद्वोच्यं भव्याये १, १२९, ६; नि. १०, ४२
 प्र तमिन्द्र नशीमहि ८, ६, ९
 प्र तव्यसीं नव्यसीं १, १४३, १
 प्र तव्यसो नमउक्तिं तुरस्य ५, ४३, ९
 प्र तां अग्निर्बभसत् ४, ५, ४
 प्र तार्यायुः प्रतरं १०, ५९, १
 प्रति केतवः प्रथमा अदधन् ७, ७८, १
 प्रति घोराणामेतानाम् १, १६९, ७
 प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वे ७, १०४, २५; अथर्व. ८, ४, २५
 प्रति ते दस्यवे वृक ८, ५६, १
 प्रति त्वं चारुमध्वरं १, १९, १; साम. १६; नि. १०, ३६
 प्रति त्वा दुहितर्दिवः ७, ८१, ३
 प्रति त्वाद्य सुमनसो ७, ७८, ५
 प्रति त्वा शवसी वदत् ८, ४५, ५
 प्रति त्वा स्तोमैरीकते ७, ७६, ६
 प्रति शुतानामरुषासो ७, ७५, ६
 प्रति धाना भरत ३, ५२, ८
 प्रति न स्तोमं त्वष्टा जुषेत ७, ३४, २१
 प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान् ५, ४९, २
 प्रति प्र याहीन्द्र मीळुषो नृन् १, १६९, ६
 प्रति प्राशव्यां हतः ८, ३१, ६

प्रति प्रियतमं रथं ५, ७५, १; साम. ४१८; १७४३
 प्रति श्रवाणि वर्तयते १०, ९५, १३
 प्रति भद्रा अदक्षत ४, ५२, ५
 प्रति मे स्तोममदितिर्जगृ ५, ४२, २
 प्रति यस्या नीषा दर्शि १, १०४, ५; नि. ५, १६
 प्रति यदापो अदक्ष १०, ३०, १३
 प्रति वा पुना नमसाहमेमि १, १७१, १
 प्रति वां रथं नृपती जरथ्ये ७, ६७, १
 प्रति वां सूर उदिते मित्रं ७, ६६, ७; साम. १०६७
 प्रति वां सूर उदिते सूक्तं ७, ६५, १
 प्रति वो वृषदअये ८, २०, ९
 प्रति श्रुताय वो ध्रुवत् ८, ३२, ४; नि. ५, १६
 प्रति वीमस्मिर्जरते समिद्धः ७, ७८, २
 प्रति षोभस्ति सिंधवः १, १६८, ८
 प्रति ष्या सुनरी जनी ४, ५२, १; साम. १७२५
 प्रति स्तोमेभिरुषसं वसिष्ठाः ७, ८०, १
 प्रति स्पशो वि सृज ४, ४, ३; वा. य. १३, ११; तै. सं.
 १, २, १४, १
 प्रति क्षरेथां तुजयद्भिरेवैः ७, १०४, ७; अथर्व. ८, ४, ७
 प्रतीचीने मामहनी १०, १८, १४
 प्र तु द्रव परि कोष्ठां ९, ८७, १; साम. ५२३; ६७७
 प्र तुविष्णुस्तस्य स्थविरस्य ६, १८, १२
 प्र ते अग्नयोऽग्निभ्यो वरं ७, १, ४
 प्र ते अग्ने ऋविष्मती ३, १९, २
 प्र ते अग्नौ कुक्षयोः ३, ५१, १२; साम. ७३९
 प्र ते अस्या उषसः १०, २९, २; अथर्व. २०, ७६, २
 प्र ते दिवो न वृष्टयो ९, ६२, २८
 प्र ते धारा अत्यण्वानि ९, ८६, ४७
 प्र ते धारा असश्चतो ९, ५७, १; साम. १७६१
 प्र ते धारा मधुमतीः ९, ९७, ३१; साम. ५३४
 प्र ते नावं न समने २, १६, ७
 प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्रा ४, १९, १०
 प्र ते पूर्वाणि करणानि वोचं ५, ३१, ६
 प्र ते बभू विचक्षण ४, ३२, २२
 प्र ते मदासो मदिरास ९, ८६, २
 प्र ते महे विदधे शंसिषं १०, ९६, १; अथर्व. २०, ३०, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ३, १०; ३, ७, ९, ६
 प्र ते यक्षि प्र त ह्यमि १०, ४, १; तै. सं. २, ५, १२, ४
 प्र ते रथं मिथूकृतं १०, १०२, १
 प्र तेऽरद्वरुणो यातवे १०, ७५, २
 प्र ते वोचाम वीर्यां ४, ३२, १०

प्र ते सोतार ओण्योः ९, १६, १
 प्रत्नं रथीणां युजं ६, ४५, १२
 प्रत्नं होतारमीक्यं ८, ४४, ७
 प्रत्नवज्जनया गिरः ८, १३, ७
 प्रत्नान्मानादध्या ये ९, ७३, ६
 प्रत्नो हि कमीक्यो अध्वरेषु ८, ११, १०; तै. ब्रा. १०, २, १
 प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानो ३, ५, १
 प्रत्यग्निरुषसामग्रम् ४, १३, १
 प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा ४, १४, १
 प्रत्यग्ने मिथुना १०, ८७, २४
 प्रत्यग्ने हरसा हरः १०, ८७, २५; साम. ९५; नि. ४, १९
 प्रत्यग् देवानां विशः १, ५०, ५; अथर्व. १३, २, २०;
 २०, ४७, १७; नि. १२, २४
 प्रत्यञ्चमर्कमनयन् १०, १५७, ५; अथर्व. २०, ६३, ३;
 १२४, ६
 प्रत्यर्चाकृशदस्या १, ९२, ५
 प्रत्यर्थिर्यज्ञानां १०, २६, ५
 प्रत्यस्यै पिपीपते ६, ४२, १; साम. ३५२; १४४०; तै. ब्रा.
 ३, ७, १०, ६
 प्रत्यस्थ श्वेणयो वृद्धश्च १०, १४२, ५
 प्रत्यु अदक्षीयती ७, ८१, १; साम. ३०३; ७५१; तै. ब्रा.
 ३, १, ३, १
 प्रत्यक्षसः प्रतवसो १, ८७, १
 प्र त्वा दूतं वृणीमहे १, ३६, ३
 प्र त्वा नमोभिरिन्दव ९, १६, ५
 प्र त्वा सुरुचामि वरुणस्य १०, ८५, २४; अथर्व. १४, १, १९; ५८
 प्रथमं जातवेदसमग्निं ८, २३, २२
 प्रथमभाजं यशसं वयोधां ६, ४९, ९
 प्रथमा हि सुवाचसा १, १८८, ७
 प्रथश्च यस्य सप्रथश्च १०, १८१, १
 प्रथिष्ट यस्य वीरकर्म १०, ६१, ५
 प्रथिष्ट यामनृथिवी चिदेपां ५, ५८, ७
 प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति २, ४३, १
 प्र दानुदो दिव्यो दानु ९, ९७, २३
 प्र दीधितिर्विश्ववारा ३, ४, ३
 प्र देवत्रा ब्रह्मणे १०, ३०, १
 प्र देवं देववीतये ६, १६, ४१; तै. सं. ३, ५, ११, ४
 प्र देवं देव्या धिया १०, १७६, २; तै. सं. ३, ५, ११, १
 प्र देवमच्छा मधुमन्त ९, ६८, १; साम. ५६३
 प्र देवोदासो अग्निः ८, १०३, २; साम. ५१, १५१७
 प्र धावा यज्ञैः पृथिवी क्रतावृषा १, १५९, १

प्र छावा यज्ञैः पृथिवी नमोभिः ७, ५३, १
 प्र युञ्जाय प्र शवसे ८, ९, २०; अथर्व. २०, १४२, ५
 प्र धन्वा सोम जागृविः ९, १०६, ४; साम. ५६७
 प्र धारा अस्त्र शुग्मिणो ९, ३०, १
 प्र धारा मध्वो अग्रियो ९, ७, २; साम. ११२९
 प्र नः पूषा चरथं विश्वदेव्यः १०, ९२, १३
 प्र नव्यसा सहसः सुनुं ६, ६, १
 प्र निस्नेनेव सिन्धवो ९, १७, १
 प्र तु यदेषां महिना १, १८६, ९
 प्र तु वयं सुते या ५, ३०, ३
 प्र तु वोचा सुतेषु वां ६, ५९, १
 प्र नूनं जातवेदसं १०, १८८, १; नि. ७, २०
 प्र नूनं जायतामयं १०, ६२, ८
 प्र नूनं धावता पृथक् ८, १००, ७
 प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ५; वा. य. ३४, ५७
 प्र नू महित्वं वृषभस्य १, ५२, ६; नि. ७, २३
 प्र नू स मर्तः शवसा १, ६४, १३
 प्र नेमस्मिन्ददृशे १०, ४८, १०
 प्र नो यच्छत्वयमा १०, १४१, २; अथर्व. ३, २०, ३;
 वा. य. ९, २९; तै. सं. १, ७, १०, २
 प्रपथे पथामजनिष्ट १०, १७, ६; अथर्व. ७, ९, १; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ३
 प्र पर्वतानामुशती उपस्था ३, ३३, १; नि. ९, ३९
 प्र पवमान धन्वसि ९, २४, ३; साम. ९६३
 प्र पस्यामदिति सिन्धुसु ४, ५५, ३
 प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानमे ३, १५, ६
 प्र पुनानस्य चेतसा ९, १६, ४
 प्र पुनानाय वेधसे ९, १०३, १; साम. ५७३
 प्र पूतास्त्रिमशोचिषे १, ७९, १०
 प्र पूर्वजे पितरा नव्यसीभिः ७, ५३, २; तै. सं. ४, १, ११, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
 प्र पूषणं वृणीमहे ८, ४, १५
 प्र प्यायस्व प्र स्यन्दस्व ९, ६७, २८
 प्रप्र क्षयाय पन्यसे ९, ९, २; साम. ९३७
 प्रप्र पूष्णस्तुविजातस्य १, १३८, १
 प्रप्र वस्त्रिष्टुभं ८, ६९, १; साम. ३६०
 प्रप्रायमग्निर्भरतस्य ७, ८, ४; वा. य. १२, ३४; तै. सं.
 २, ५, १२, ४; ४, २, ३, २
 प्रप्रा वो अस्मे १, १२९, ८; नि. ६, ४
 प्र वभ्रवे वृषभाय २, ३३, ८

प्र बाहवा सिस्तुतं ७, ६२, ५; वा. य. ११, ९; तै. सं.
 १, ८, २२, ३; तै. ब्रा. २, ७, १५, ६; ८, ६, ७
 प्र बुध्न्या व ईरते ७, ५६, १४; तै. सं. ४, ३, १३, ६
 प्र बोधयोषः पृणतो १, १२४, १०
 प्र बोधयोषो अश्विना ८, ९, १७; अथर्व. २०, १४२, २
 प्र ब्रह्माणि नभाकवद् ८, ४०, ५
 प्र ब्रह्माणो अङ्गिरसो नक्षन्त ७, ४२, १
 प्र ब्रह्मेतु सदानादृतस्य ७, ३६, १
 प्रभङ्गं दुर्मतीनां ८, ४६, १९
 प्रभङ्गी शूरो मघवा तुवीमघः ८, ६१, १८; साम. १४५९
 प्रभर्ता रथं गव्यन्त ८, २, ३५
 प्र भूर्जयन्तं मह्यं १०, ४६, ५; साम. ७४
 प्र भ्रातृत्वं सुदानवो ८, ८३, ८
 प्र मंहिष्ठाय गायत ८, १०३, ८; साम. १०७, ८७८
 प्र मंहिष्ठाय बृहते त १, ५७, १; अथर्व. २०, १५, १
 प्र मन्दिने पितुमदर्चता १, १०१, १; साम. ३८०; नि.
 ४, २४
 प्र मन्महे शवसानाय १, ६२, १; वा. य. ३४, १६
 प्र मातुः प्रतरं गुह्यं १०, ७९, ३; नि. ५, ३
 प्र माम्राभी रिरिचे ३, ४६, ३
 प्र मा युषुञ्जे प्रयुजो १०, ३३, १
 प्र मित्रयोर्वरुणयो ७, ६६, १
 प्र मित्राय प्रार्यग्णे ८, १०१, ५; साम. २५५
 प्र मे नमी साप्य १०, ४८, ९
 प्र मे पंथा देववाना अष्टश्रू ७, ७६, २
 प्र मे विविक्षां अविदन् ३, ५७, १
 प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य ३, ७, १
 प्र यं राये निनीषसि ८, १०३, ४; साम. ५८
 प्र यज्ञ एतु हेत्वो न ससिः ७, ४३, २
 प्र यज्ञ एत्वानुषक् ५, २६, ८
 प्रयज्यवो मरुतो आजहृष्टयः ५, ५५, १
 प्र यत्ते अस्मे सूरयो १, ९७, ४; अथर्व. ४, ३३, ४; तै. ब्रा.
 ६, ११, १
 प्र यत्पितुः परमान् १, १४१, ४
 प्र यत्सिन्धवः प्रसवं ३, ३६, ६; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 प्र यदग्नेः सहस्वतो १, ९७, ५; अथर्व. ४, ३३, ५; तै. ब्रा.
 ६, ११, १
 प्र यद्विथा परावतः १, ३९, १
 प्र यद्विथा महिना नृभ्यो १, १७३, ६
 प्र यज्ञमिष्ट एषां १, ९७, ३; अथर्व. ४, ३३, ३; तै. ब्रा.
 ६, ११, १

प्र यद्गन्धेषु पृथ्वीरयुग्धं १, ८५, ५
 प्र यद्गन्धेषु भूमिपं ८, ७, १
 प्र यद्गन्धेषु मरुतः १०, ७७, ६
 प्र यद्गन्धेषु महिना रथस्य १, १८०, ९
 प्र यद्गन्धेषु मित्रावरुणा ६, ६७, ९
 प्र यन्तमिदपरि जारं १, १५२, ४
 प्र यन्ति यज्ञं विपयन्ति बर्हिः ७, २१, २
 प्र यन्तु वाजास्तविषीभिः ३, २६, ४
 प्र यमन्तवृषसवासो १०, ४२, ८; अथर्व. २०, ८९, ८
 प्र याः सिद्धते सूर्यस्य १०, ३५, ५
 प्र या घोषे भृगवाणे १, १२०, ५
 प्र याजान्मे अनुयाजांश्च १०, ५१, ८; नि. ८, २२
 प्र या जिगाति खर्गलेव ७, १०४, १७; अथर्व. ८, ४, १७
 प्र यात शीभमाशुभिः १, ३७, १४
 प्र याभिर्यासि दाश्वान्सम् ७, ९२, ३; वा. य. २७, २७;
 तै. सं. २, २, १२, ७
 प्र या महिना महिनासु ६, ६१, १३
 प्र युजो वाचो अग्रियो ९, ७, ३; साम. ११३०
 प्र युजती दिव एति ब्रुवाणा ५, ४७, १
 प्र ये गावो न भूर्णयः ९, ४१, १; साम. ४९१; ८९२
 प्र ये गृहादममदुस्वाया ७, १८, २१; नि. ६, ३०
 प्र ये जाता महिना ५, ८७, २
 प्र ये दिवः पृथिव्या न १०, ७७, ३
 प्र ये दिवो बृहतः शृण्वरे ५, ८७, ३
 प्र ये धामानि पूर्याण्यर्चा ४, ५५, २
 प्र ये मित्रं प्रार्थयमणं १०, ८९, ९
 प्र ये मे बन्ध्वेषु ५, ५२, १६
 प्र ये ययुरवृकासो रथा इव ७, ७४, ६
 प्र ये वसुभ्य ईवदानमोदुः ५, ४९, ५
 प्र ये शुम्भन्ते जनयो १, ८५, १
 प्र यो ननक्षे अभ्योजसा ८, ५१, ८
 प्र यो वां मित्रावरुणाजिरो ८, १०१, ३
 प्र राजा वाचं जनयन् ९, ७८, १
 प्र रुद्रेण ययिना यंति १०, ९२, ५
 प्र रेभ एत्यति वारं ९, ८६, ३१
 प्र व इन्द्राय बृहते ८, ८९, ३; साम. १५७; वा. य. ३३, ९६
 प्र व इन्द्राय सादनं ७, ३१, १; साम. १५६; ७१६
 प्र व उग्राय निधुरे ८, ३२, २७
 प्र व एको मिमय २, २९, ५
 प्र व एते सुयुजो ५, ४४, ४
 प्र वः पान्तं रघुमन्यवो १, १२२, १

प्र वः पान्तमन्धसो १, १५५, १
 प्र वः शंसाभ्यद्रुहः ८, २७, १५
 प्र वः शार्धाय घृष्टव्ये १, ३७, ४
 प्र वः शुक्राय भानवे ७, ४, १; तै. ब्रा. २, ८, २, ३
 प्र वः सखायो अग्नये ६, १६, २२
 प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय २, १६, १
 प्र वता हि ऋतूनां ४, ३१, ५
 प्र वत्ते अग्ने जनिमा १०, १४२, २
 प्र वत्स्वतीयं पृथिवी मरुतयः ५, ५४, ९
 प्र वद्यामना सुवृता रथेन १, ११८, ३
 प्र वर्तय दिवो अश्मानमिदं ७, १०४, १९; अथर्व. ८, ४, १९
 प्र व स्पलकन्सुवि ५, ५९, १
 प्र वां रथो मनोजवा इयति ७, ६८, ३
 प्र वां शरद्वान्वृषभो १, १८१, ६
 प्र वां स मित्रावरुणावृतावा ७, ६१, २
 प्र वां स्तोमाः सुवृक्तयो ८, ८, २२
 प्र वाचमिन्दुरिष्यति ९, १२, ६; साम. १२०१
 प्र वाच्यं वचसः ४, ५, ८
 प्र वाच्यं शश्वधा वीर्यं तत् ३, ३३, ७
 प्र वाजमिन्दुरिष्यति ९, ३५, ४
 प्र वाता इव दोधत १०, ११९, २
 प्र वाता वान्ति पतयंति ५, ८३, ४; तै. ब्रा. ६, ६, २
 प्र वां दंसांस्तृषिनाववोचं १, ११६, २५
 प्र वां निचेरुः कुकुहो वशां १, १८१, ५
 प्र वामन्धांसि मद्यान्यस्थुः ७, ६८, २
 प्र वामर्चन्त्युक्थिनो ३, १२, ५; साम. १५७५; १७०३
 प्र वामवोचमश्विना ४, ४५, ७
 प्र वामश्रोतु सुद्युतिः १, १७, ९
 प्र वां महि णवि ४, ५६, ५; साम. १५९६
 प्र वायुमच्छा बृहती ६, ४९, ४; वा. य. ३३, ५५; तै. ब्रा.
 २, ८, १, १
 प्र वावृजे सुप्रया बर्हिरेषां ७, ३९, २; वा. य. ३३, ४४;
 नि. ५, २८
 प्र विश्वसामन् ५, २२, १
 प्र विश्ववे शूषमेतु १, १५४, ३
 प्र वीरमुग्रं विविचिं ८, ५०, ६
 प्र वीरया शुचयो वद्विरे ७, ९०, १; वा. य. ३३, ७०
 प्र वीरया प्र तवसे तुराय ६, ४९, १२
 प्र वृष्वन्तो अभियुजः ९, २१, २
 प्र वेधसे कवये वेद्याय ५, १५, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 प्र वेपयन्ति पर्वतान् १, ३९, ५; तै. ब्रा. २, ४, ४, ३

प्र वो प्रावाणः सविता १०, १७५, १
प्र वोऽच्छा रिरिचे देवयुः १०, ३२, ५
प्र वो देवं चित्सहसानममि ७, ७, १
प्र वो देवायामये ३, १३, १; आश्व. श्री. ५, ९, २१
प्र वो धियो मन्द्रयुवो ९, ८६, १७; साम. ११५३
प्र वो भ्रियन्त इन्दवो १, १४, ४
प्र वो मरुतस्तविषा ५, ५४, २
प्र वो महीमरमतिं कृणुध्वं ७, ३६, ८
प्र वो महे मतयो यन्तु ५, ८७, १; साम. ४६२
प्र वो महे मन्दमानायान्वसः १०, ५०, १; वा. य. ३३, २३;
नि. ११, ९
प्र वो महे महि नमो १, ६२, २; वा. य. ३४, १७
प्र वो महे महिवृधे भरध्वं ७, ३१, १०; साम. ३२८, १७९३;
अथर्व. २०, ७३, ३
प्र वो महे सहसा १, १२७, १०
प्र वो मित्राय गायत ५, ६८, १; साम. ११४३
प्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन् ७, ४३, १
प्र वो यज्ञं पुरुषो १, ३६, १; साम. ५९
प्र वो रयि युक्ताश्च भरध्वं ५, ४१, ५
प्र वो वाजा अभिषवो ३, २७, १; तै. सं. २, ५, ७, २;
तै. ब्रा. ३, ५, २, १
प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं ५, ४१, ६
प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधिम १०, ६४, ७
प्र शंसमानो अतिथिर्न ८, १९, ८
प्र शंसा गोष्वा यं १, ३७, ५
प्र शन्तमा वरुणं ५, ४२, १
प्र शर्धं आर्तं प्रथमं ४, १, १२
प्र शर्धाय मारुताय ५, ५४, १
प्र शुक्रासो वयो जुवो ९, ६५, २६
प्र शुक्रैतु देवी मनीषा ७, ३४, १; तै. आ. ४, १७, १;
ताण्ड्य ब्रा. १, २, ९
प्र शुन्ध्युवं वरुणाय ७, ८८, १
प्र शोशुचत्या उषसो १०, ८९, १२
प्र इयावाश्च धृष्ण्या ५, ५२, १
प्र इयेनो न मदिर्न ६, २०, ६
प्र सक्षणो दिव्यः ५, ४१, ४
प्र सक्षयं तिरते ८, २७, १६
प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यस्यान् ५, १, ९; तै. ब्रा. २, ४, ७, १०
प्र ससगुसृतधीतिं १०, ४७, ६
प्र ससवधिराशसा ८, ७३, ९
प्र ससहोता सनकादरोषद् ३, २९, १४

प्र स मित्र मर्तो अस्तु ३, ५९, २; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
नि. २, १३
प्र सन्नाजं चर्षणीनां ८, १६, १; साम. १४४; अथर्व. २०, ४४, १
प्र सन्नाजे बृहते मन्मसु ६, ६८, ९
प्र सन्नाजे बृहदर्चा गभीरं ५, ८५, १
प्र सन्नाजो असुरस्य प्रशस्ति ७, ६, १; साम. ७८
प्रसवे त उदीरते ९, ५०, २; साम. १२०६
प्र ससाहिषे पुरुहूत १०, १८०, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४;
तै. ब्रा. २, ६, ९, १; ३, ५, ७, ४
प्र साकसुक्षे अर्चता गणाय ७, ५८, १
प्र सा क्षितिरसुर १, १५१, ४
प्र सा वाचि सुष्टुतिर्मघोनां ७, ५८, ६
प्र सीमादित्यो असृजत् २, २८, ४; नि. १, ७
प्र सु रमन्ता धियसानस्य १०, ३२, १
प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां १, १३६, १
प्र सुन्वानस्यान्धसो ९, १०१, १३; साम. ५५३; ७७४;
१३८६
प्र सुमेधा गालुवित् ९, ९२, ३
प्र सु व आपो महिमानं १०, ७५, १
प्र सुवान इन्द्रुक्षाः ९, ६६, २८
प्र सुवानो अक्षाः सहस्र ९, १०९, १६; साम. ११६०
प्र सुवानो धारया ९, ३४, १
प्र सु विश्वाभ्रक्षसो १, ७६, ३
प्र सु श्रुतं सुराध्वसं ८, ५०, १; अथर्व. २०, ५१, ३
प्र सु ष विभ्यो मरुतो ४, २६, ४
प्र सुष्टुतिः स्तनयन्तं रुवंतं ५, ४२, १४
प्र सु स्तोमं भरत वाजयंतः ८, १००, ३
प्र सु त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां ३, ३०, ६; अथर्व. ३, १, ४
प्र सुतो भक्षमकरं १०, १६७, ४
प्र सु न एत्स्वधरो ८, २७, ३
प्र सुनव ऋभूणां १०, १७६, १
प्र सु महे सुशरणाय ५, ४२, १३
प्र सेनानीः शूरो अग्ने ९, ९६, १; साम. ५३३
प्र सो अग्ने तवोतिभिः ८, १९, ३०; साम. १०८; १८२२;
तै. सं. ३, २, ११, १
प्र सोता जिरो अध्वरेषु ७, ९२, २
प्र सोम देववीतये ९, १०७, १२; साम. ५१४; ७६७
प्र सोम मधुमत्तमो ९, ६३, १६
प्र सोम याहि धारया ९, ६६, ७
प्र सोम याहीन्द्रस्य कुक्षा ९, १०९, १८; साम. ११६२
प्र सोमस्य पवमानयोर्मया ९, ८१, १

प्र सोमाय व्यश्ववत् ९, ६५, ७
 प्र सोमासः स्वाध्यः ९, ३१, १
 प्र सोमासो अधन्विषुः ९, २४, १; साम. ९६१
 प्र सोमासो मदच्युतः ९, ३२, १; साम. ४७७; ७६९
 प्र सोमासो विपश्चितो ९, ३३, १; साम. ४७८; ७६४
 प्र सोमो अति धारया ९, ३०, ४
 प्र स्कम्भदेष्णा अनवभ्र १, १६६, ७
 प्रस्तुतिर्वा धाम १, १५३, २
 प्रस्तोक हन्तु राधसस्त हंद् ६, ४७, २२
 प्र स्तोषदुप गासिषत् ८, ८१, ५
 प्र स्वानासो रथा ह्वावन्तो ९, १०, १; साम. १११३
 प्र हंसासस्तुपलं मन्युं ९, ९७, ८; साम. १११७
 प्र हि क्तुं वृहथो २, ३०, ६
 प्र हि त्वा पूषन् १, १३८, २
 प्र हिन्वानास इन्द्रो ९, ६४, १६
 प्र हिन्वानो जनिता ९, ९०, १; साम. ५३६
 प्र हि रिरिक्ष ओजसा ८, ८८, ५; साम. ३११
 प्र होता जातो महान् १०, ४६, १; साम. ७७
 प्र होत्रे पूष्यं वचो ३, १०, ५; साम. ९८, तै. सं.
 ३, २, ११, १
 प्र छाच्छा मनीषा १०, २६, १
 प्राक्तुभ्य इन्द्रः प्र १०, ८९, ११
 प्राप्नये तवसे भरध्वं ७, ५, १
 प्राप्नये बृहते यज्ञियाय ५, १२, १
 प्राप्नये वाचमीरय १०, १८७, १; अथर्व. ६, ३४, १
 प्राप्नये विश्वत्रुचे धियं ७, १३, १
 प्राप्नुवो नभन्वो ४, १९, ७
 प्राचीनां बर्हिः प्रदिशा १०, ११०, ४; अथर्व. ५, १२, ४;
 वा. य. २९, २९, तै. ब्रा. ३, ६, ३, २; नि. ८, ९
 प्राचीनं बर्हिरोजसा १, १८८, ४
 प्राचीनो यज्ञः सुधितं ७, ७, ३
 प्राचीमु देवाश्विना धियं ७, ६७, ५
 प्राप्त्वं यज्ञं चक्रम वर्धतां गीः ३, १, २
 प्रातः सुतमपिबो ४, ३५, ७
 प्रातरग्निः पुरुप्रियो ५, १८, १; साम. ८५
 प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं ७, ४१, १; अथर्व. ३, १६, १; वा. य.
 ३४, ३४; तै. ब्रा. २, ८, ९, ७
 प्रातर्जरेये जरणेव १०, ४०, ३
 प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम ७, ४१, २; अथर्व. ३, १६, १;
 वा. य. ३४, ३५; तै. ब्रा. २, ८, ९, ७; नि. १२, १४
 प्रातर्देवीमदितिं जोहवीमि ५, ६९, ३

प्रातर्यजध्वमश्विना ५, ७७, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३; नि. १२, ५
 प्रातर्यावभिरागतं ८, ३८, ७
 प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं ५, ७७, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 प्रातर्यावाणा रथेव २, ३९, २
 प्रातर्याग्णः सहस्कृत १, ४५, ९
 प्रातर्युजं नासत्याधि तिष्ठतः १०, ४१, २
 प्रातर्युजा वि बोधय १, २२, १; तै. सं. १, ४, ७, १; तै. ब्रा.
 २, ४, ३, १३; नि. १२, ४
 प्राता रत्नं प्रातरिवा १, १२५, १
 प्राता रथो नवो २, १८, १
 प्रान्यच्चक्रमवृहः सूर्यस्य ५, २९, १०
 प्राव स्तोतारं मधवज्जव ८, ३६, २
 प्रावीविपद्वाच ऊर्मि ९, ९६, ७; साम. ९४५
 प्रावेपा मा बृहतो १०, ३४, १; नि. ९, ८
 प्रास्तौष्ट्वौजा ऋष्वेभिः १०, १०५, ६
 प्रास्मा ऊर्जं घृतश्चुतं ८, ८, १६
 प्रास्मै गायत्रमर्चत ८, १, ८
 प्रास्मै हिनोत मधुमन्तं १०, ३०, ८
 प्रास्य धारा अक्षरन् ९, २९, १; साम. १७६५
 प्रास्य धारा बृहतीः ९, ९६, २२
 प्रियं श्रद्धे ददतः १०, १५१, २; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 प्रियं दुग्धं न काम्यं ५, १९, ४
 प्रियमेधवदन्निवत् १, ४५, ३; नि. ३, १७
 प्रिया तष्टानि मे कपिः १०, ८६, ५; अथर्व. २०, १२६, ५
 प्रिया पदानि पश्वो १, ६७, ६
 प्रिया वो नाम हुवे तुराणां ७, ५६, १०; तै. सं. २, १, ११, १
 प्रियास इत्ते मधवज्जमिष्टौ ७, १९, ८; अथर्व. २०, ३७, ८
 प्रियो नो अस्तु विष्पतिः १, २६, ७; साम. १६१९
 प्रीणीताश्वान्हितं जयाथ १०, १०१, ७; नि. ५, २६
 प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा २, ४१, १२
 प्रेता जयता नराः १०, १०३, १३; साम. १८६२; अथर्व.
 ३, १९, ७; वा. य. १७, ४६, तै. सं. ४, ६, ४, ४
 प्रेतो मुंचामि नाश्रुतः १०, ८५, २५; अथर्व. १४, १, १८
 प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथ ८, ३७, १
 प्रेदो अग्ने दीदिहि पुरो ७, १, ३; साम. १३७५; वा. य.
 १७, ७६; तै. सं. ४, ६, ५, ४
 प्रेद्वमिर्वावृधे स्तोमेभिः ३, ५, २
 प्रेन्द्रस्य वोचं प्रथमा कृतानि ७, ९८, ५; अथर्व. २०, ८७, ५
 प्रेन्द्राग्निभ्यां सुवचस्यां १०, ११६, ९
 प्रेरय सूर्यो अर्थं न १०, २९, ५; अथर्व. २०, ७६, ५
 प्रेष्ठं वो अतिथिं स्तुवे ८, ८४, १; साम. ५; १२४४

प्रेहं वो अतिथिं गृणीषे १, १८६, ३
 प्रेष्टसु प्रियाणां ८, १०३, १०
 प्रेहि प्रेहि पथिभिः १०, १४, ७; अथर्व. १८, १, ५४
 प्रेक्षभीहि धृष्णुहि १, ८०, ३; साम. ४१३
 प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः १, ४०, ३; साम. ५६; वा. य. ३३, ८९;
 ३७, ७; तै. आ. ४, २, २
 प्रैते वदन्तु प्र वयं १०, ९४, १; नि. ९, ९
 प्रैष स्तोमः पृथिवीमन्तरि ५, ४२, १६
 प्रैषामज्मेषु विधुरं १, ८७, ३; तै. सं. ४, ३, १३, ७
 प्रो अयासीदिन्दुरिन्द्रस्य ९, ८६, १६; साम. ५५७, ११५२;
 अथर्व. १८, ४, ६०
 प्रो अश्विनाववसे १, १८६, १०
 प्रो अस्मा उपस्तुतिं ८, ६२, १
 प्रोम्रां पीतिं वृष्णं ह्यमिं १०, १०४, ३ अथर्व. २०, २५, ७;
 ३३, २
 प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं ६, २१, ९
 प्रो त्वे अमयोऽग्निषु ५, ६, ६
 प्रोयदशो न यवसे ७, ३, २; साम. १२२०; वा. य.
 १५, ६२; तै. सं. ४, ४, ३, ३
 प्रो द्रोणे हरयः ६, ३७, २
 प्रोरोमिन्नावरुणा ७, ६१, ३
 प्रोष्टेयया वज्रेशया ७, ५५, ८; अथर्व. ४, ५, ३
 प्रो ष्वस्मै पुरोरथं १०, १३३, १; साम. १८०१; अथर्व.
 २०, ९५, २; तै. सं. १, ७, १३, ५; तै. ब्रा. २, ५, ८, १
 प्रो स्य वज्रिः पथ्याभिः ९, ८९, १
 बृद्ध सूर्य अवसा ८, १०१, १२; साम. १७८९; अथर्व.
 २०, ५८, ४; वा. य. ३३, ४०
 बलस्य नीथा वि १०, ९२, ३
 बलिस्था तद्वपुषे १, १४१, १
 बलिस्था देव निष्कृतं ५, ६७, १
 बलिस्था पर्वतानां ५, ८४, १; तै. सं. २, २, १२, २; नि. ११, ३७
 बलिस्था महिमा वां ६, ५९, २
 बल् ऋत्विष्याय धास्य ८, ६३, ११
 बणमहौ असि सूर्य ८, १०१, ११; साम. २७६; १७८८;
 अथर्व. १३, २, २९; २०, ५८, ३; तै. ब्रा. १, ४, ५, ३
 बतो बतासि १०, १०, १३; अथर्व. १८, १, १५; नि. ६, २८
 बभ्रुवे नु स्वतवसे ९, ११, ४; साम. १४४४
 बभ्राणः सुनो सहसो ३, १, ८
 बभ्रुरेको विपुणः ८, २९, १
 बर्हिः प्राचीनमोजसा ९, ५, ४

बर्हिर्वा यत्स्वपत्याय १, ८३, ६; अथर्व. २०, २५, ६
 बर्हिषदः पितर ऊति १०, १५, ४; अथर्व. १८, १, ५१; वा. य.
 १९, ५५; तै. सं. २, ६, १२, २; नि. ४, २१
 बलं धेहि तनूषु नो ३, ५३, १८
 बलविज्ञाय स्थविरः १०, १०३, ५; साम. १८५३; अथर्व.
 १९, ३, ५; वा. य. १७, ३७; तै. सं. ४, ६, ४, २
 बहवः सुरचक्षसो ७, ६६, १०
 बह्वीः समा अकरमंतः १०, १२४, ४
 बह्वीनां पिता ६, ७५, ५, वा. य. २९, ४२; तै. सं. ४, ६, ६, २;
 नि. ९, १४
 बाधसे जनान्वृषमेव मन्यु ६, ४६, ४
 बिभया हि स्वावतः ८, ४५, ३५
 बिभर्ति चाविंद्रस्य ९, १०९, १४
 बिभ्रद्वापि हिरण्यं १, २५, १३
 बीभत्सूनां सयुजं हंसं १०, १२४, ९
 बृबदुक्थं हवामहे ८, ३२, १०; साम. २१७; नि. ६, ४, १७
 बृहती इव सूनवे रोदसी १, ५९, ४
 बृहत्सुज्ञः प्रसवीता निवेश ४, ५३, ६
 बृहत्स्वश्चन्द्रममवध १, ५२, ९
 बृहदिन्द्राय गायत ८, ८९, १; साम. २५८; वा. य.
 २०, ३०; तै. ब्रा. २, ५, ८, ३
 बृहदु गायिषे वचो सूर्यां ७, ९६, १
 बृहद्भिरे अर्चिभिः ६, ४८, ७; साम. ३७
 बृहद्वदन्ति मदरेण १०, ९४, ४
 बृहद्वयो बृहते तुभ्यमग्ने ५, ४३, १५
 बृहद्वयो मघवज्जयो ७, ५८, ३
 बृहद्वयो हि भानवे ५, १६, १; साम. ८८
 बृहद्वरुणं मरुतां ८, १८, २०
 बृहन्त इज्जानवो ३, १, १४
 बृहन्त हन्तु ये ते २, ११, १६
 बृहन्तेव गम्भरेषु १०, १०६, ९
 बृहज्ज्वायो अपलाशः १०, २७, १४
 बृहज्जिदिभ्य एवां ८, ४५, २; साम. १३३९; वा. य.
 ३३, २४
 बृहस्पत इन्द्र वर्धतं ४, ५०, ११
 बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो ४, ५०, ४; अथर्व. २०, ८८, ४;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ७
 बृहस्पतिः समजयद्रसुनि ६, ७३, ३; अथर्व. २०, ९०, ३;
 तै. ब्रा. २, ८, २, ८
 बृहस्पतिरभत हि स्यत् १०, ६८, ७; अथर्व. २०, १६, ७

बृहस्पतिर्नः परि पातु १०, ४२, ११; ४३. ११; ४४, ११;
अथर्व. ७, ५१, १; २०, १७, ११; ८९, ११; ९४, ११;
तै. सं. ३, ३, ११, १

बृहस्पतिर्नयतु दुर्गहा १०, १८२, १

बृहस्पते अति यदर्थो २, २३, १५; वा. य. २६, ३; तै. सं.
१, ८, २२, २

बृहस्पते जुषस्व नो ३, ६२, ४; तै. सं. १, ८, २२, २

बृहस्पते तपुषाश्वेव २, ३०, ४

बृहस्पते परि दीया १०, १०३, ४; साम. १८५२; अथर्व.
१९, १३, ८; वा. य. १७, ३६; तै. सं. ४, ६, ४, १

बृहस्पते प्रति मे देवताम् १०, ९८, १

बृहस्पते प्रथमं वाचो १०, ७१, १; ऐ. आ. १, ११, १४

बृहस्पते या परमा परावत् ४, ५०, ३; अथर्व. २०, ८८, ३

बृहस्पते युवमिन्द्रश्च ७, ९७, १०; ९८, ७; अथर्व
२०, १७, १२; ८७, ७; तै. ब्रा. २, ५, ६, ३

बृहस्पते सदमिज्ञः १, १०६, ५

बोधयन्मा हरिभ्यां ४, १५, ७

बोधा मे अस्य वचसो १, १४७, २; वा. य. १२, ४२;
तै. सं. ४, २, ३, ४; नि. ३, २०

बोधा सु मे मघवन्वाचमेमां ७, २२, ३; साम. ९२९;
अथर्व. २०, ११७, ३

बोधिन्मनसा रथ्ये ५, ७५, ५

बोधिन्मना इदस्तु नो ८, ९३, १८; साम. १४०

ब्रह्मा गामश्वं जनयन्त १०, ६५, ११

ब्रह्मा च ते जातवेदो १०, ४, ७

ब्रह्मचारी चरति १०, १०९, ५; अथर्व. ५, १७, ५

ब्रह्मा जिन्वतभुत जिन्वतं ८, ३५, १६

ब्रह्मणस्पतिरेता १०, ७२, २

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता २, २३, १९; २४, १६; वा. य.
३४, ५८; तै. ब्रा. २, ८, ५, १

ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथा २, २४, १४; तै. ब्रा. २, ८, ५, २

ब्रह्मणस्पते सुयमस्य २, २४, १५; तै. ब्रा. २, ८, ५, २

ब्रह्मणाग्निः संविदानो १०, १६२, १; अथर्व. २०, ९६, ११

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा ३, ३५, ४; अथर्व. २०, ८६, १

ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण ७, २९, २

ब्रह्मा प्रजावदा भर ६, १६, ३६; साम. १३९८

ब्रह्मा कृणोति वरुणो १, १०५, १५

ब्रह्मा ण इन्द्रोप याहि ७, २८, १

ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं ६, ४५, ७

ब्रह्मणस्त्वा वयं युजा ८, १७, ३; साम. ६६८; अथर्व.
२०, ३, ३; ३८, ३; ४७, ९

ब्रह्माणि मे मतयः १, १६५, ४; वा. य. ३३, ७८

ब्रह्माणि हि चक्रुषे वर्धनानि ६, २३, ६

ब्रह्मा त इन्द्र गिर्वणः ८, ९०, ३

ब्रह्मा देवानां पदवीः ९, ९६, ६; साम. ९४४; तै. सं.

३, ४, ११, १; तै. आ. १०, १०, १; नि. १४, १३

ब्राह्मणादिन्द्र राधसः १, १५, ५; साम. २२९

ब्राह्मणासः पितरः ६, ७५, १०; वा. य. २९, ४७;

तै. सं. ४, ६, ६, ३

ब्राह्मणासः सोमिनो वच ७, १०३, ८

ब्राह्मणासो अतिरात्रे ७, १०३, ७

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत् १०, ९०, १२; अथर्व. १९, ६, ६;

वा. य. ३१, ११; तै. आ. ३, १२, ५

भृग एव भगवाँ अस्तु देवाः ७, ४१, ५; अथर्व. ३, १६, ५;

वा. य. ३४, ३८; तै. ब्रा. २, ५, ५, १; ८, ९, ८

भगं धियं वाजयन्तः २, ३८, १०; तै. ब्रा. २, ८, ६, ३

भग प्रणेतर्भग सत्यराधः ७, ४१, ३; अथर्व. ३, १६, ३;

वा. य. ३४, ३६; तै. ब्रा. २, ५, ५, २; ८, ९, ८

भगभक्तस्य ते वय १, २४, ५

भगस्य स्वसा वरुणस्य १, १२३, ५

भजन्त विश्वे देवत्वं १, ६८, ४

भद्रं वै वरं ब्रूते १०, १६४, २

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम १, ८९, ८; साम. १८७४; वा. य.

२५, २१; तै. आ. १, १, १

भद्रं ते अग्ने सहसिन् ४, ११, १; तै. सं. ४, ३, १३, १

भद्रं नो अपि वातय मनः १०, २०, १

भद्रं नो अपि वातय मनो १०, २५, १; साम. ४२२

भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रून् ५, ३०, १२

भद्रमिन्द्रा ७, ९६, ३

भद्रंभद्रं न आ भर ८, ९३, २८; साम. १७३

भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये ८, १९, २०; साम. १५६०;

वा. य. १५, ३९-४०

भद्रा अग्नेर्वध्यश्वस्य १०, ६९, १

भद्रा अथा हरितः सूर्यस्य १, ११५, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, १

भद्रा ते अग्ने स्वनीक ४, ६, ६; तै. सं. ४, ३, १३, १

भद्रा ते हस्ता सुकृतोत ४, २१, ९

भद्रा ददक्ष उर्विया ६, ६४, २

भद्रा वक्षा समन्या ९, ९७, २; साम. १४००

भद्रो नो अग्निराहुतो ८, १९, १९; साम. १११; १५५९;

वा. य. १५, ३८-३९

भद्रो भद्रया सचमान १०, ३, ३; साम. १५४८

भरयदि विरतो ४, २६, ५

भरद्वाजाय सप्रथः ६, १६, ३३
 भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता ६, ४८, १३
 भरामेधं कृणवा १, ९४, ४; साम. १०६५
 भराय सु भरत भागं १०, १००, ९
 भरेषु हव्यो नमसोप २, २३, १३
 भरेष्विन्द्रं सुहवं १०, ६३, ९; तै. सं. २, १, ११, १; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 भर्गो ह नामोत यस्य १०, ६१, १४
 भवा धुम्नी वाऽयश्चोत १०, ६९, ५
 भवा नो अग्नेऽवितोत १०, ७, ७
 भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ ३, १८, १
 भवा मित्रो न शेव्यो १, १५६, १; तै. ब्रा. २, ४, ३, ८
 भवा वरूथं गृणते १, ५८, ९
 भवा वरूथं मघवन्मघोनां ७, ३२, ७
 भारतीळे सरस्वति १, १८८, ८
 भारती पवमानस्य २, ५, ८
 भास्वती नेत्री सूनृतानां दिव १, ९२, ७
 भास्वती नेत्री सूनृतानामचेति १, ११३, ४
 भिनत्पुरो नवतिं इन्द्र १, १३०, ७
 भिनद्भिर् शिवसा ४, १७, ३
 भिनद्बलमङ्गिरोभिः २, १५, ८; तै. सं. २, ३, १४, ५
 भिंधि विश्वा अपद्विषः ८, ४५, ४०; साम. १३४; १०७०;
 अथर्व. २०, ४३, १
 भीताय नाधमानाय ५, ७८, ६
 भीमो विवेषायुः भिरेषां ७, २१, ४
 भुज्युमंहसः पिष्ट्यो १०, ६५, १२
 भुरन्तु नो यशसः १०, ७६, ६
 भुवत्प्रितस्य मज्यो ९, ३४, ४
 भुवनस्य पितरं गीर्भिराभिः ६, ४९, १०
 भुवश्चक्षुर्महं क्रतस्य १०, ८, ५
 भुवस्त्वमिन्द्र ब्रह्मणा १०, ५०, ४; तै. सं. ३, ४, ११, ४
 भुवो जनस्य दिव्यस्य राजा ६, २२, ९; अथर्व. २०, ३६, ९
 भुवो यज्ञस्य रजसश्च १०, ८, ६; वा. य. १३, १५;
 १५, २३; तै. सं. ४, ४, ४, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, १
 भुवोऽविता वामदेवस्य ४, १६, १८
 भूय्या अन्तं पर्यंके चरन्ति १०, ११४, १०
 भूय इवावृषे वीर्या ६, ३०, १
 भूयसा वस्नमचरत् ४, २४, ९
 भूयाम ते सुमतौ ८, ३, २; साम. १४२२
 भूयामो सु स्वावतः ४, ३२, ६
 भूरिकर्मणे वृषभाय १, १०३, ६

भूरि चकर्थ युज्येभिः १, १६५, ७; नि. ६, ७
 भूरि चक्र मरुतः पित्र्याणि ७, ५६, २३
 भूरि त इन्द्र वीर्यं १, ५७, ५; अथर्व. २०, १५, ५
 भूरि दक्षेभिर्वचनेभिः १०, ११३, ९
 भूरिदा भूरि देहि ४, ३२, २०
 भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुषा ४, ३२, २१
 भूरि नाम वन्दमानो दधाति ५, ३, १०
 भूरि द्वे अचरंती चरंतं १, १८५, २; तै. ब्रा. २, ८, ४, ८
 भूरिभिः समह ऋषिभिः ८, ७०, १४
 भूरि हि ते सवना मालुषेषु ७, २२, ६; साम. १८००
 भूरीणि भद्रा नर्येषु १, १६६, १०
 भूरीणि हि त्वे दधिरे ३, १९, ४
 भूरीदिन्द्र उदिनक्षंतं १०, ८, ९
 भूरिदिन्द्रस्य वीर्यं ८, ५५, १
 भूर्जज्ञ उत्तानपदः १०, ७२, ४
 भूषज्ञ योऽधि बभूषु १, १४०, ६
 भृमिश्चिद्वासि तूतुजिः ४, ३२, २
 भोजं त्वामिन्द्र २, १७, ८
 भोजमश्वाः सुषुवाहः १०, १०७, ११
 भोजा जिग्युः सुरभिं १०, १०७, ९
 भोजायाश्च समृजन्ति १०, १०७, १०; नि. ७, ३
 भंसीमहि त्वा वयं १०, २६, ४; नि. ६, २९
 मंहिष्ठं वो मघोनां ५, ३९, ४
 मंहिष्ठा वाजसातमेषा ८, ५, ५
 मक्षू कनायाः सख्यं नवग्वा १०, ६१, १०
 मक्षू कनायाः सख्यं नवीयो १०, ६१, ११
 मक्षू ता त इन्द्र दानामस १०, २२, ११
 मक्षू देववतो रथः ८, ३१, १५; तै. सं. १, ८, २२, ३
 मक्षू न येषु दोहसे चिदया ६, ६६, ५
 मक्षू न वह्निः प्रजाया १०, ६१, ९
 मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतोषू ४, ४३, ३
 मक्षस्य ते तविषस्य प्रजृतिं ३, ३४, २; अथर्व. २०, ११, २
 मघोन आ पवस्व नो ९, ८, ७; साम. ११८४
 मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ७, ३२, १५; साम. १६८३
 मतयः सोमपासुहं ३, ४१, ५; अथर्व. २०, २३, ५
 मती जुष्टो धिया हितः ९, ४४, २
 मत्सि नो वस्य इष्टये १, १७६, १
 मत्सि वायुमिष्टये ९, ९७, ४२; साम. १२५४
 मत्सि सोम वरूणं ९, ९०, ५
 मत्स्यपायि ते महः १, १७५, १; साम. १४३२
 मत्स्वा सुनिम मंदिभिः १, ९, ३; अथर्व. २०, ७१, ९

मत्स्वा सुशिप्र हरिवस्तदीम ८, ९२, २; साम. ८१४
 मथीछर्दी विभृतो १, ७१, ४
 मथीछर्दी विष्टो मा १, १४८, १
 मदच्युत्क्षेति सादने ९, १२, ३; साम. ११९८
 मदेनेषितं मदं ८, १, २१
 मदेमदे हि नो ददि: १, ८१, ७; अथर्व. २०, ५६, ४;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ७
 मधु नक्तमुतोषसो १, ९०, ७; वा. य. १३, २८; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १२
 मधु नो छावापृथिवी ६, ७०, ५
 मधुपृष्ठं घोरमयासं ९, ८९, ४
 मधुमतीरोषधीर्द्याव आपः ४, ५७, ३; अथर्व. २०, १४३, ८
 मधुमन्तं तनूनपाद् १, १३, २; साम. १३४८
 मधुमन्मे परायणं १०, २४, ६
 मधुमान्नो वनस्पतिः १, ९० ८; वा. य. १३, २९; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, १३
 मधु वाता ऋतायते १, ९०, ६, वा. य. १३, २७; तै. सं.
 ४, २, ९, ३; तै. आ. १०, १०, २; श. ब्रा.
 १४, ९, ३, ११
 मधोर्धारामनु क्षर ९, १७, ८
 मध्या यत्कर्त्तव्यमभवत् १०, ६१, ६
 मध्ये होता दुरोणे बहिषोरा ६, १२, १
 मध्व ऊ षु मधूयुवा ५, ७३, ८
 मध्वः पिबतं मधुपेभिरास ४, ४५, ३
 मध्वः सुदं पवस्व २, ९७, ४४
 मध्वः सोमस्याश्विना १, ११७, १
 मध्वो वो नाम मारुतं ७, ५७, १
 मनीषिणः प्र भरध्वं १०, १११, १
 मनीषिभिः पवते पूर्व्यः ९, ८६, २०; साम. ८२२
 मनुष्वत्वा नि धीमहि ५, २१, १; तै. ब्रा. ३, ११, ६, ३
 मनुष्वदमे अङ्गीरस्वदङ्गिरः १, ३१, १७
 मनुष्वदिन्द्र सवनं जुषाणः ३, ३२, ५
 मनो अस्या अन आसीत् १०, ८५, १०; अथर्व. १४, १, १०
 मनोजवसा वृषणा मदच्यु ८, २२, १६
 मनोजवा अयमान ८, १००, ८
 मनो न येषु हवनेषु १०, ६१, ३; वा. य. ७, १७
 मनो न योऽध्वनः १, ७१, ९
 मनो न्वा हुवामहे १०, ५७, ३; वा. य. ३, ५३; तै. सं.
 १, ८, ५, २

मन्त्रमखर्वं सुधितं सुपेशसं ७, ३२, १३; अथर्व. २०, ५९, ४
 मंथता नरः कविमद्वयन्तं ३, २९, ५
 मन्दन्तु त्वा मघवश्चिन्द्रेन्दवः ८, ४, ४; साम. १७२२
 मन्दन्तु त्वा मन्दिनो १, १३४, २
 मन्दमान कृतादधि १०, ७३, ५
 मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसः २, ३७, १
 मन्दस्वा सु स्वर्णर ८, ६, ३९
 मन्दामहे दशतयस्य १, १२२, १३
 मन्दिष्ठ यदुशने काव्ये १, ५१, ११
 मन्द्रं होतारं शुचिमद्रया ३, २, १५
 मन्द्रं होतारमुशिजो नमोभिः १०, ४६, ४
 मन्द्रं होतारमुशिजो यविष्ठं ७, १०, ५
 मन्द्रं होतारमृत्विजं ८, ४४, ६; साम. १५४३
 मन्द्रजिह्वा जुगुर्वणिः १, १४२, ८
 मन्द्रया सोम धारया ९, ६, १; साम. ५०६
 मन्द्रस्य कवेर्द्विष्यस्य ६, ३९, १
 मन्द्रस्य रूपं विविदुः ९, ६८, ६
 मन्द्रा कृणुध्वं धिय १०, १०१, २
 मन्द्रो होता गृहपतिः १, ३६, ५
 मन्युग्निद्रो मन्युरेवास १०, ८३, २; अथर्व. ४, ३२, २;
 तै. ब्रा. २, ४, १, ११
 मन्ये त्वा यज्ञियं यज्ञियानां ८, ९६, ४
 ममच्चन ते मघवन् ४, १८, ९
 ममच्चन त्वा युवतिः ४, १८, ८
 ममत्तु त्वा दिव्यः सोमः १०, ११६, ३
 ममत्तु नः परिज्मा १, १२२, ३; तै. सं. २, १, ११, १
 मम त्वा सूर उदिते ८, १, २९
 मम देवा विहवे सन्तु १०, १२८, २; अथर्व. ५, ३, ३;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य ४, ४२, १
 मम पुत्राः शत्रुहणो १०, १५९, ३
 मम ब्रह्मेन्द्र याज्ञच्छ २, १८, ७
 ममाप्ते वर्चो विहवेषु १०, १२८, १; अथर्व. ५, ३, १;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मया सो अन्नमिति १०, १२५, ४; अथर्व. ४, ३०, ४
 मयि देवा द्रविणम् १०, १२८, ३; अथर्व. ५, ३, ५;
 तै. सं. ४, ७, १४, १
 मयो दधे मेधिरः पूतदक्षः ३, १, ३
 मयोभूर्वातो अभि वातु १०, १६९, १; तै. सं. ७, ४, १७, १;
 नि. १, १७
 मरुतः पिबत ऋतुना १, १५, २

मरुतो मारुतस्य न ८, २०, २३
 मरुतो यद्ध वो दिवः ८, ७, ११; तै. सं. १, ५, ११, ४
 मरुतो यद्ध वो बलं १, ३७, १२
 मरुतो यस्य हि क्षये १, ८६, १; अथर्व. २०, १, २; वा. य.
 ८, ३१; तै. सं. ४, २, ११, १
 मरुतो वीक्षुपाणिभिः १, ३८, ११
 मरुत्वतो अप्रतीतस्य ५, ४२, ६
 मरुत्वन्तं वृषभं ३, ४७, ५; ६, १९, ११; वा. य. ७, ३६;
 तै. सं. १, ४, १७, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ४
 मरुत्वन्तं हवामह १, २३, ७
 मरुत्वन्तमृजीपिणं ८, ७६, ५
 मरुत्वाँ इन्द्रमीद्वः ८, ७६, ७
 मरुत्वाँ इन्द्र वृषभो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३८; तै. सं.
 १, ४, १९, १; नि. ४, ९
 मरुसु वो दधीमहि ५, ५२, ४
 मरुस्तोत्रस्य वृजनस्य १, १०१, ११
 मर्तश्चिद्रो नृतवो रुक्मवक्ष ८, २०, २२
 मर्ता अमर्त्यस्य ते ८, ११, ५
 मर्माणि ते वर्मणा ६, ७५, १८; साम. १८७०; अथर्व.
 ७, ११८, १; वा. य. १७, ४९; तै. सं. ४, ६, ४.५
 मर्मृजानास आयवो ९, ६४, १७
 मर्यो न शुभ्रस्तन्वं ९, ९६, २०
 मह उग्राय तवसे सुवृक्षितं ८, ९६, १०
 महः स राय एषते १, १४९, १
 महः सु वो अरमिषे स्त्वाम ८, ४६, १७
 महत्तत्सोमो महिषः ९, ९७, ४१; साम. ५४२; १२५५;
 नि. १४, १७
 महत्तदुत्वं स्थविरं १०, ५१, १; नि. ६, ३५
 महत्तद्वः कवयः ३, ५४, १७
 महत्तज्जाम गुह्यं पुरुस्पृक् १०, ५५, २
 महदद्य महतामावृणीमहे १०, ३६, ११
 महश्चर्कैर्म्यवतः क्रतुप्राः ४, ३९, २
 महश्चिस्त्वमिन्द्र यत एतान् १, १६९, १
 महश्चिदम् एतसो ४, १२, ५
 महौ अमत्रो वृजने विरप्सी ३, ३६, ४; नि. ६, २३
 महौ असि महिष ३, ४६, २
 महौ असि सोम ज्येष्ठ ९, ६६, १६
 महौ अस्पध्वरस्य ७, ११, १
 महौ आदित्यो नमसोष ३, ५९, ५; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 महौ इन्द्रः परश्चतु १, ८, ५; साम. १६६; अथर्व. २०, ७१, १

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा ६, १९, १; वा. य. ७, ३९;
 तै. सं. १, ४, २१, १; तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४; नि. ६, १६-१७
 महौ इन्द्रो य ओजसा ८, ६, १; साम. १२०७; अथर्व.
 २०, १२८, १; वा. य. ७, ४०; तै. सं. १, ४, २०, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ४
 महौ उग्रो वावृधे वीर्याय ३, ३६, ५
 महौ उतासि यस्य ते ७, ३१, ७
 महौ ऋषिर्देवजा ३, ५३, ९
 महान्तं कोशमुदचा ५, ८३, ८; अथर्व. ४, १५, १६
 महान्तं त्वा महीरनु ९, २, ४; साम. १०४०
 महान्तं महिना वयं ८, १२, २३
 महान्ता मित्रावरुणा ८, २५, ४
 महान्तो मद्वा विभ्वो १, १६६, ११
 महान्सधस्थे ध्रुव आनिष ३, ६, ४
 महिकेरव उतये १, ४५, ४
 महि क्षेत्रं पुरुश्चंद्रं विविद्वान् ३, ३१, १५; तै. ब्रा. २, ७, १३, ३
 महि ज्योतिर्निहितं वक्षणा ३, ३०, १४
 महि ज्योतिर्विभ्रनं त्वा १०, ३७, ८
 महि त्रीणामवोऽस्तु १०, १८५, १; साम. १९२;
 वा. य. ३, ३१
 महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्थं ३, ७, ४
 महि द्यावापृथिवी भूतं १०, ९३, १
 महि पसरः सुकृतं सौम्यं ९, ७४, ३
 महि महे तवसे दीध्ये नृन् ५, ३३, १
 महि महे दिवे अर्चा ३, ५४, २
 महिन्न एषां पितरः १०, ५६, ४
 महि राधो विश्वजन्यं ६, ४७, २५
 महि वो महतामवो वरुण मित्र दाशुषे ८, ७७, १
 महि वो महतामवो वरुण मित्रार्यमन् ८, ६७, ४
 महिषासो मायिनश्चित्र १, ६४, ७
 मही अत्र महिना १, १५१, ५
 मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे ४, ५६, १
 मही द्यौः पृथिवी चनः १, २२, १३; वा. य. ८, ३२; १३, ३२;
 तै. सं. ३, ३, १०, २; ५, ११, ३; ४, २, ९, ३
 मही मित्रस्य साधयः ४, ५६, ७; साम. १५९८
 महीमे अस्य वृषनाम ९, ९७, ५४; साम. ११०६
 मही यदि विषणा शिष्ये ३, ३१, १३
 महीरस्य प्रणीतयः (०।नास्य) ६, ४५, ३
 महीरस्य प्रणीतयः (०।विश्वा वसुनि) ८, १२, २१
 मही वामूतिरश्विना मयोभु १, ११७, १९

मही समैरञ्ज्वा ३, ५५, २०
 महे चन त्वामद्रिवः ८, १, ५; साम. २९१
 महे नो अद्य बोधयोषो ५, ७९, १; साम. ४२१; १७४०
 महे नो अद्य सुविताय बोधि ७, ७५, २
 महे यत्पित्र ई रसं १, ७१, ५
 महे शुल्काय वरुणस्य ७, ८२, ६
 महो भग्नेः समिधानस्य १०, ३६, १२; वा. य ३३, १७
 महो अर्णः सरस्वती १, ३, १२; वा. य. २०, ८६; नि. ११, २७
 महो देवान्यजसि यक्ष्यानु ६, ४८, ४
 महो दुहो अप विश्वायु ६, २०, ५
 महो नो भग्ने सुवितस्य ७, १, २४
 महो नो राय आ भर ९, ६१, २६; साम. १२१४
 महो महानि पनयन्त्यस्य ३, ३४, ६; अथर्व. २०, ११, ६
 महो यस्पतिः शवसो १०, २२, ३
 महो रुजामि बन्धुता ४, ४, ११; तै. सं. १, २, १४, ४
 महो विश्वां अभि षतो ८, २३, २६
 मह्यं यजन्तु मम १०, १२८, ४; अथर्व. ५, ३, ४; तै. सं.
 ४, ७, १४, २
 मह्यं त्वष्टा वज्रमतक्षत् १०, ४८, ३
 मष्टा ते सख्यं ३, ३१, १४
 मा कस्यै धातमभ्यमित्रिणे १, १२०, ८
 मा कस्य नो अरुषो ७, ९४, ८
 मा कस्य यक्षं सदमित् ४, ३, १३
 मा कस्याहुतक्रत् ५, ७०, ४
 मा काकम्बीरमुदहो ६, ४८, १७
 माकिरेना पथा गात् ८, ५, ३९
 माकिर्न एना सख्या १०, २३, ७
 माकिर्नैशान्माकीं ६, ५४, ७
 माकुभ्यगिन्द्र शूर वस्त्रीः १०, २२, १२
 मा चिदन्यद्वि शंसत ८, १, १; साम. २४२; १३६०; अथर्व.
 २०, ८५, १; नि. ७, २
 मा ष्टेष्ट रश्मीरिति १, १०९, ३; तै. ब्रा. ३, ६, ९, १
 मा जस्त्रने वृषभ ६, ४४, ११
 मां चत्वार आशवः ८, ७४, १४
 मातली कव्यैर्यमो १०, १४, ३; अथर्व. १८, १, ४७; तै. सं.
 १, ६, १२, ५
 माता च यत्र दुहिता ३, ५५, १२
 माता देवानामदितेः १, ११३, १९
 माता पितरमृत आ भज १, १६४, ८; अथर्व. ९, ९, ८
 माता रुद्राणां दुहिता ८, १०१, १५; तै. आ. ६, १२, १

मातुर्दिधिषुम् ६, ५५, ५; नि. ३, १६
 मातुष्पदे परमे ५, ४३, १४
 मा ते अमाजुरो यथा ८, २१, १५
 मा ते अस्यां सहसावन्परि ७, १९, ७; अथर्व. २०, ३७, ७;
 तै. सं. १, ६, १२, ५
 मा ते गोदत्र निरराम राधसः ८, २१, १६
 मा ते राधांसि मा त ऊतयो १, ८४, २०; साम. १७२४;
 नि. १४, ३७
 मातेव यज्ञरसे पप्रथानः ५, १५, ४
 मा ते हरि वृषणा वीतपृष्ठा ३, ३५, ५
 मात्र पूषन्नाष्टृण इरस्यः ७, ४०, ६
 मात्रे तु ते सुमिते १०, २९, ६; अथर्व. २०, ७६, ६
 मा त्वाग्निध्वनयीदूमगंधिः १, १६२, १५; वा. य. २५, ३७;
 तै. सं. ४, ६, ९, २
 मा त्वा तपस्त्रिय आत्मापि १, १६२, २०; वा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ९, ३
 मा त्वा मूरा अविष्यवो ८, ४५, २३; साम. ७३२; अथर्व.
 २०, २२, २
 मा त्वा रुद्र चुकुधामा नमो २, ३३, ४
 मा त्वा इयेन उद्धधीन् २, ४२, २
 मा त्वा सोमस्य गव्दया ८, १, २०; साम. ३०७;
 नि. ६, २४
 मादयस्व सुते सचा १, ८१, ८; अथर्व. २०, ५६, ५
 मादयस्व हरिमिः १, १०१, १०; नि. ६, १७
 माध्यन्दिनस्य सवनस्य धानाः ३, ५२, ५
 माध्यन्दिने सवने जातवेदः ३, २८, ४
 मा न इन्द्र परा वृणक् ८, ९७, ७; साम. २६०
 मा न इन्द्र पीयत्नवे ८, २, १५; साम. १८०६
 मा न इन्द्राभ्यादिशः ८, ९२, ३१; साम. १२८
 मा न एकस्मिन्नागसि ८, ४५, ३४
 मा नः शंसो अरुषो १, १८, ३; वा. य. ३, ३०
 मा नः समस्य वृष्यः ८, ७५, ९; तै. सं. २, ६, ११, २;
 नि. ५, २३
 मा नः सेतुः सिषेदयं ८, ६७, ८
 मा नः सोमपरिबाधो १, ४३, ८
 मा नः सोम सं वीविजो ८, ७९, ८; तै. सं. ३, २, ५, २
 मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि २, २३, १६
 मा नस्तोके तनये १, ११४, ८; वा. य. १६, १६; तै. सं.
 ३, ४, ११, २; ४, ५, १०, ३
 मा निन्दत य इमां ४, ५, २
 मा नो अग्ने दुर्मृतये ७, १, २२

मा नो अग्नेऽमतये ३, १६, ५
 मा नो अग्नेऽवसृजो १, १८९, ५
 मा नो अग्नेऽवीरते परादा ७, १, १९
 मा नो अग्ने सख्या १, ७१, १०
 मा नो अज्ञाता वृजना ७, ३२, २७; साम. १४५७; अथर्व. २०, ७९, २; तांढ्य ब्रा. ४, ७, ५, ६
 मा नो अरातिरीशत २, ७, २
 मा नो अस्मिन्मघवन् १, ५४, १
 मा नो अस्मिन्महाधने ८, ७५, १२; साम. १६५०; तै.सं. २, ६, ११, ३
 मा नो गव्येभिरभ्यैः ८, ७३, १५
 मा नो गुह्या रिप आयोरहन्द २, ३२, २
 मा नो देवानां विशः ८, ७५, ८; तै. सं. २, ६, ११, २
 मा नो निदे च वक्तवे ७, ३१, ५; अथर्व. २०, १८, ५
 मा नो मर्ता अभि हुहन् १, ५, १०; अथर्व. २०, ६९, ८
 मा नो मर्तीय रिपवे ८, ६०, ८
 मा नो मर्धोरा भरा ४, २०, १०; तै. सं. १, ७, १३, ३
 मा नो महान्तमुत १, ११४, ७; वा. य. १६, १५; तै.सं. ४, ५, १०, २
 मा नो मित्रो वरुणो अर्धमायुः १, १६२, १; वा. य. २५, २४; तै. सं. ४, ६, ८, १; नि. ९, ३
 मा नो मृचा रिपूणां ८, ६७, ९
 मा नो रक्ष आ वेशीदाघृणीव ८, ६०, २०
 मा नो रक्षो अभि नव्यातु ७, १०४, २३; अथर्व. ८, ४, २३
 मा नो वधाय हव्यवे १, २५, २
 मा नो वधीरिन्द्र मा १, १०४, ८
 मा नो वधी रुद्र मा ७, ४६, ४
 मा नो वधैर्वरुण २, २८, ७
 मा नो वृकाय वृक्ये समस्यै ६, ५१, ६
 मा नो हिंसीज्जनिता १०, १२१, ९; वा. य. १२, १०२; तै. सं. ४, २, ७, १
 मा नोऽहिर्बुध्न्यो रिषेधात् ७, ३४, १७; नि. १०, ४५
 मा नो हृणीतामतिथिर्वसु ८, १०३, १२; साम. ११०
 मा नो हेतिर्विष्वत् ८, ६७, २०
 मां देव दधिरे हव्यवाहं १०, ५२, ४
 मां धुरिन्द्रं नाम देवता १०, ४९, २
 मां नरः स्वधा वाज्यन्तः ४, ४२, ५
 मा पापत्वाय नो नरेन्द्राग्नी ७, ९४, ३; साम. ९१८
 मा पृणन्तो दुरितम् १, १२५, ७
 मा प्र गाम पयो वयं १०, ५७, १; अथर्व. १३, १, ५९

मा भूम निष्क्या हवे ८, १, १३; अथर्व. २०, ११६, १; तांढ्य ब्रा. ९, १०, १
 मा भेम मा अमिष्मो ८, ४, ७; साम. १६०५
 मा मामिमं तव ५, ४०, ७
 मायाभिरिन्द्र मायिनं १, ११, ७
 मायाभिरुत्तिष्ठत्सत ८, १४, १४; अथर्व. २०, २९, ४
 माया वां मित्रावरुणा दिवि ५, ६३, ४
 मारे अस्मद्भि सुमुचो ३, ४१, ८; अथर्व. २०, २३, ८
 मार्जाल्यो मृज्यते स्वे ५, १, ८
 मा व एनो अन्यकृतं भुजेम ६, ५१, ७
 मा वां वृको १, १८३, ४
 मा विदन्परिपंथिनो १०, ८५, ३२; अथर्व. १४, २, ११
 मा वो ज्ञन्तं मा शपंतं १, ४१, ८
 मा वो दात्रान्मरुतो ७, ५६, २१
 मा वो मृगो न यवसे १, ३८, ५
 मा वो रसानितभा ५, ५३, ९
 मा वो रिषत्स्वनिता १०, ९७, २०; वा. य. १२, ९५; तै. सं. ४, २, ६, ५
 मा शूने अग्ने नि षदाम नृणां ७, १, ११
 मा सख्युः क्षूनमा विदे ८, ४५, ३६
 मा सा ते अस्मत्सुमतिर्विद १, १२१, १५
 मा सीमवद्य आ भाग् ८, ८०, ८
 मा क्षेधत सोमिनो दक्षता ७, ३२, ९
 माहं मघोनो वरुण २, २७, १७; २८, ११; २९, ७
 मित्रं वयं हवामहे १, २३, ४; साम. ७९३
 मित्रं हुवे पूतदक्षं १, २, ७; साम. ८४७; वा. य. ३३, ५७
 मित्रं कृणुध्वं खलु १०, ३४, १४
 मित्रं न यं शिष्या गोषु १, १५१, १; तै. ब्रा. २, ८, ७, ६
 मित्रं न यं सुधितं ६, १५, २
 मित्रश्च तुभ्यं वरुणः ३, १४, ४
 मित्रश्च नो वरुणश्च ५, ७२, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो देवो अयः ७, ६४, ३
 मित्रस्तन्नो वरुणो मामहन्त ७, ५२, २
 मित्रस्तन्नो वरुणो रोदसी ७, ४०, २
 मित्रस्य चर्षणीष्टतो ३, ५९, ६; वा. य. ११, ६२; तै. सं. ३, ४, ११, ५; ४, १, ६, ३; तै. आ. ४, ३, २
 मित्रा तना न रथ्या ८, २५, २
 मित्राय पञ्च येमिरे ३, ५२, ८
 मित्राय शिक्ष वरुणाय १०, ६५, ५
 मित्रावरुणवन्ता उत ८, ३५, १३
 मित्रो अहोश्चिदादुरु ५, ६५, ४

मित्रो अग्निर्भवति यत् ३, ५, ४
 मित्रो जनान्यातयति ३, ५९, १; तै. सं. ३, ४, ११, ५;
 तै. ब्रा. ३, ७, २, ३; नि. १०, २२
 मित्रो देवेष्वायुषु ३, ५९, ९
 मित्रो नो अत्यहति ८, ६७, २
 मिमाति वह्निरेतशः ९, ६४, १९
 मिमातु जौरदितिर्वीतये नः ५, ५९, ८
 मिसीहि श्लोकमाख्ये १, ३८, १४
 मिम्यक्ष येषु रोदसी ६, ५०, ५; नि. ६, ६
 मिम्यक्ष येषु सुधिता १, १६७, ३
 मिहः पावकाः प्रतता अभूव ३, ३१, २०
 मीळहुष्मतीव पृथिवी ५, ५६, ३
 मुञ्चन्तु मा शपथ्याद् १०, ९७, १६; अथर्व. ६, ९६, २;
 ७, ११२, २; वा. य. १२, ९०
 मुञ्चामि त्वा हविषा जीवनाय १०, १६१, १; अथर्व.
 ३, ११, १; २०, ९६, ६
 मुनयो वातरक्षणाः १०, १३६, २
 मुमुक्ष्वो मनवे १, १४०, ४
 मुमोद गर्भो वृषभः १०, ८, २
 मुषाय सूर्य कवे १, १७५, ४
 मूरा अमूरा न वयं १०, ४, ४; नि. ६, ८
 मूर्धा दिवो नाभिरग्निः १, ५९, २
 मूर्धानं दिवो अरतिं ६, ७, १; साम. ६७; ११४०; वा. य.
 ७, २४; ३३, ८; तै. सं. १, ४, १३. १
 मूर्धा भुवो भवति नक्तं १०, ८८, ६; नि. ७, २७
 मूषो न शिक्षा व्यदन्ति १०, ३३, ३
 मृगो न भीमः कुचरो गिरि १०, १८०, २; साम. १८७३;
 अथर्व. ७, ८४, ३; वा. य. १८, ७१; तै. सं.
 १, ६, १२, ४
 मृजन्ति त्वा दश क्षिपो ९, ८, ४; साम. ११८१
 मृजन्ति त्वा समग्रो ९, ६६, ९
 मृजानो वारे पवमानो ९, १०७, २२; साम. १०८०
 मृज्यमानः सुहृदय ९, १०७, २१; साम. ५१७; १०७९
 मृळत नो मरुतो मा वधि ५, ५५, ९
 मृळा नो रुद्रोत १, ११४, २; तै. सं. ४, ५, १०, २
 मृत्योः पदं योपयन्तो १०, १८, २, अथर्व. १२, २, ३०;
 तै. आ. ६, १०, २
 मेघन्तु ते वह्नयो २, ३७, ३; नि. ८, ३
 मेधाकारं विदथस्य १०, ९१, ८; साम. ९८४; तै. ब्रा.
 ३, ११, ६, ३
 मेहनाह्ननकरणात् १०, १६३, ५; अथर्व. २०, ९६, २१

मेनममे वि दहो १०, १६, १; अथर्व. १८, २, ४; तै. आ.
 ६, १, ४
 मोघमश्रं विन्दते १०, ११७, ६; तै. ब्रा. २, ८, ८, ३;
 नि. ७, ३
 मो ते रिषन्त्ये अच्छोक्तिभिः ८, १०३, १३
 मो पु णः परापरा १, ३८, ६
 मो पु णः सोम सृत्यवे १०, ५९, ४
 मो पु त्वा वाघतश्चनारे ७, ३२, १; साम. २८४; १६७५
 मो पु देवा अदः स्वर १, १०५, ३
 मो पु ब्रह्मेव ८, ९२, ३०; साम. ८२६; अथर्व. २०, ६०, ३
 मो पु वरुण मृषमयं ७, ८९, १
 मो पु वो अस्मदभि तानि १, १३९, ८; अथर्व. २०, ६७, २
 मो पु ण इन्द्रात्र पृत्सु १, १७३, १२; वा. य. ३, ४६
 मो पु णो अत्र जुहुरन्त ३, ५५, २
 मो ष्वद्य दुर्हणावान् ८, २, २०
 य आत्मदा बलदा यस्य १०, १२१, २; अथर्व. ४, २, १;
 १३, ३, २४; वा. य. २५, १३; तै. सं. ४, १, ८, ४;
 ७, ५, १७, १
 य आधाय चक्रमानाय १०, ११७, २
 य आनयत्परावतः ६, ४५, १; साम. १२७
 य आपिर्नित्यो वरुण प्रियः ७, ८८, ६
 य आयुं कुत्समतिथिग्व ८, ५३, २
 य आर्जिकेषु कृत्वसु ९, ६५, २३; साम. ११६४
 य आस्तेयश्च चरति ७, ५५, ६; अथर्व. ४, ५, ५
 य आस्त्वश्च आशये ८, ४१, ७
 य इह आविवासति ६, ६०, ११; साम. ११५०
 य इन्द्रोः पवमानस्यानु ९, ११४, १
 य इन्द्र चमसेष्वा ८, ८२, ७; साम. १६२
 य इन्द्र यतयस्त्वा ८, ६, १८
 य इन्द्र जुष्टो मघवन्ते अस्ति ७, २७, २; तै. ब्रा. २, ८, ५, ७
 य इन्द्र सस्यव्रतो ८, ९७, ३
 य इन्द्र सोमपातमो ८, १२, १; साम. ३९४; अथर्व.
 २०, ६३, ७
 य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथे १, १०८, १
 य इन्द्राग्नी सुतेषु वां ६, ५९, ४; नि. ५, २२
 य इन्द्राय वचोयुजा १, २०, २
 य इन्द्राय सुनवत् सोमं ४, २४, ७
 य इमा विश्वा जातानि ५, ८२, ९
 य इमा विश्वा भुवनानि जुह्व १०, ८१, १; वा. य. १७, १७;
 तै. सं. ४, ६, २, १

य इमे उभे अहनी ५, ८२, ८
य इमे छावापृथिवी जनित्री १०, ११०, ९; अथर्व. ५, १२, ९; वा. य. २९, ३४; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, १४
य इमे रोदसी उभे अहं ३, ५३, १२
य इमे रोदसी मही समीची ८, ६, १७
य इमे रोदसी मही सं मातरेव ९, १८, ५
य ई राजानावृतुथा ६, ६२, ९
य ई वहन्त आशुभिः ५, ६१, ११
य ई खयन्ति पर्वतान् १, १९, ७
य ई चकार न सो अस्य १, १६४, ३२; अथर्व. ९, १०, १०; नि. २, ८
य ई चिकेत गुहा १, ६७, ७
य ईशिरे भुवनस्य १०, ६३, ८
य उक्था केवला दधे ८, ५२, ३
य उक्थेभिर्न विन्धते ८, ५१, ३
य उग्र इव शर्यहा ६, १६, ३९; साम. १७०७; तै. सं. २, ६, ११, ४
य उग्रः सन्ननिष्टतः ८, ३३, ९; साम. १६९८; अथर्व. २०, ५३, ३; ५७, १३
य उग्रा अर्कमानृचुः १, १९, ४
य उग्रेभ्यश्चिदोजियान् ९, ६६, १७
य उदाजन्पितरो १०, ६२, २
य उदानङ् व्ययनं १०, १९, ५; अथर्व. ६, ७७, २
य उदचि यज्ञे अध्वरेष्ठा १०, ७७, ७
य उदचीन्द्र देवगोपाः १, ५३, ११; अथर्व. २०, २१, ११
य उद्रः फलिगं भिनत् ८, ३२, २५
य उशता मनसा सोमं १०, १६०, ३; अथर्व. २०, ९६, ३
य उ श्रिया दमेष्वा २, ८, ३
य उत्थिया अप्या अन्तः ९, १०८, ६; साम ५८५
य ऋक्षावंहसो मुचत् ८, २४, २७
य ऋज्रामहं मामहे ८, १, ३२
य ऋज्रा वातरंहसो ८, ३४, १७
य ऋते चिदभिश्चिषः ८, १, १२; साम. २४४; अथर्व. १४, २, ४७; तै. आ. ४, २०, १; कात्या. औ. सू. २५, ५, ३०; ताण्ड्य. ब्रा. ९, १०, १
य ऋते चिद्रास्पदेभ्यः ८, २, ३९
य ऋतेन सूर्यमारोहन् १०, ६२, ३
य ऋषवः धावयत्सखा ८, ४६, १२
य ऋषा रिष्टिविद्युतः ५, ५२, १३
य एक हृष्यावयती ४, १७, ५

य एक इत्तमु घृहि ६, ४५, १६
य एक इन्द्रव्यश्वर्षणीनां ६, २२, १; अथर्व. २०, ३६, १
य एक इन्द्रियते १, ८४, ७; साम. ३८९; १३४१; अथर्व. २०, ६३, ४; नि. ४, १७
य एकश्वर्षणीनाम् १, ७, ९; अथर्व. २०, ७०, १५
य एको अस्ति दंसना ८, १, २७
य एनमादिदेशति ६, ५६, १
य ओजिष्ठ इन्द्र तं ६, ३३, १
य ओजिष्ठस्तमा भर ९, १०१ ९; साम. ८२०
य ओहते रक्षसो देववीतौ ५, ४२, १०
यं यज्ञं नयथा नरः १, ४१, ५
यं युवं दाशध्वराय देवा ६, ६८, ६
यं रक्षन्ति प्रचेतसो १, ४१, १; साम. १८५
यं वर्धयन्तीद्विरः ६, ४४, ५
यं विप्रा उक्थवाहसो ८, १२, १३
यं वै सूर्यं स्वर्भानुः ५, ४०, ९
यं सीमकृष्वन्तमसे ४, १३, ३
यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं ४, ३८, ३
यं सुपर्णः परावतः १०, १४४, ४
यं सोममिन्द्र पृथिवीं ३, ४६, ५
यं सा पृच्छन्ति कुह २, १२, ५; अथर्व. २०, ३४, ५
यः ककुभो निधारयः ८, ४१, ४
यः कुक्षिः सोमपातमः १, ८, ७; अथर्व. २०, ७१, ३
यः कृन्तदिद्दि योन्यं ८, ४५, ३०
यः पंचचर्षणीरभि ७, १५, २
यः परस्याः परावतः १०, १८७, २; अथर्व. ६, ३४, ३; नि. ५, ५
यः पावमानीरध्येति २, ६७, ३१; साम. १२९८
यः पुष्पिणीश्च २, १३, ७
यः पूर्याय वेधसे १, १५६, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, ९
यः पृथिवीं व्यथमानाम् २, १२, २; अथर्व. २०, ३४, २
यः पौरुषेयेण ऋविषा १०, ८७, १६; अथर्व. ८, ३, १५
यः प्राणतो निमिषतो १०, १२१, ३; अथर्व. ४, २, २; वा. य. २३, ३; २५, ११; तै. सं. ४, १, ८, ४; ७, ५, १६, १
यः शक्रो मृक्षो अश्व्यः ८, ६६, ३
यः शम्भस्तुविशम्भ ते ६, ४४, २
यः शम्भं पर्वतेषु २, १२, ११; अथर्व. २०, ३४, ११
यः शम्भतो मह्यनो २, १२, १०; अथर्व. २०, ३४, १०
यः शुक्र इव सूर्यो १, ४३, ५
यः शूरेभिर्हव्यो १, १०१, ६

यः श्वेताँ अधिनिर्णिजः ८, ४१, १०
यः संख्ये चिच्छतक्रतुः ८, ३२, ११
यः सत्राहा विचर्षणिः ६, ४६, ३; साम. २८६
यः सप्तारश्मिर्बुधः २, १२, १२; अथर्व. २०, ३४, १३
यः समिधा य आहुती ८, १९, ५
यः सुनीथो ददाशुषे २, ८, २
यः सुन्वते पचते २, १२, १५; अथर्व. २०, ३४, १८
यः सुन्वतमवति यः २, १२, १४; अथर्व. २०, ३४, १५
यः सुषड्यः सुदक्षिणः ८, ३३, ५
यः सुबिन्दमनर्शानि ८, ३२, २
यः सोमः कलशेष्वाँ ९, १२, ५; साम. १२००
यः सोम सख्ये तव १, ९१, १४
यः स्नीहितीषु पूर्यः १, ७४, २; साम. १३८०
यः स्मारुन्धानो गध्यासम ४, ३८, ४
यं कुमार नवं रथं १०, १३५, ३
यं कुमार प्रावर्तयो १०, १३५, ४
यं क्रन्दसी अवसा १०, १२१, ६; अथर्व. ४, २, ३; वा. य.
३२, ७; तै. सं. ४, १, ८, ५
यं क्रन्दसी संयती २, १२, ८; अथर्व. २०, ३४, ८
यश्च गोषु दुष्वप्यं ८, ४७, १४
यन्निग्रमपन् उषसो वहन्ती १, १६३, २०
यच्चिद्धि ते अपि व्यथिः ८, ४५, १९
यच्चिद्धि ते गणा इमे ५, ७९, ५
यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा ४, १२, ४; तै. सं. ४, ७, १५, ६
यच्चिद्धि ते विशो यथा १, २५, १; तै. सं. ३, ४, ११, ४
यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह १, २८, ५; नि. ९, २१
यच्चिद्धि त्वा जना इमे ८, १, ३; अथर्व. २०, ८५, ३
यच्चिद्धि वां पुर कपयो ८, ८, ६
यच्चिद्धि शश्वता तना १, २६, ६; साम. १६१८
यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र ४, ३२, १३, ८, ६५, ७
यच्चिद्धि सत्य सोमपा १, २९, १; अथर्व. २०, ७४, १
यच्छक्रासि परावति (०। अतस्त्वा) ८, ९७, ४;
साम. २६४
यच्छक्रानि परावति (०। यद्वा) ८, १३, १५
यच्छलमलौ भवति ७, ५०, ३
यच्छुश्रूया इमं हवं ८, ४५, १८
यजध्वेनं प्रियमेधा ८, २, ३७
यजन्ते अस्य सख्यम् ७, ३६, ५
यजमानाय सुन्वत आग्ने ५, २६, ५
यजस्व वीर प्र विहि २, २६, २
यजस्व होतृविभितो ६, ११, १

क्र० ११८

यजा नो मित्रावरुणा १, ७५, ५; साम. १५३७; वा. य.
३३, ३; तै. ब्रा. २, ७, १२, १
यजान हवमसा वृद्धमिन्द्रं ३, ३२, ७
यजामह इन्द्रं वज्रं १०, २३, १; साम. ३३४
यजामहे वां महः १, १५३, १
यजिष्ठं त्वा यजमाना १, १२७, २; साम. १८१४
यजिष्ठं त्वा ववृमहे ८, १९, ३; साम. ११२; १४१३
यजातवेदो भुवनस्य १०, ८८, ५
यजायथा अपूर्व्यं ८, ८९, ५; साम. ६०१; १४२९
यजायथास्तदहरस्य ३, ४८, २
यज्ञ इन्द्रमवर्धयत् ८, १४, ५; साम. १२१; १६३९; अथर्व.
२०, २७, ५
यज्ञं च नस्तत्त्वं च १०, १५७, २; साम. ११११; अथर्व.
२०, ६३, १; १२४, ४
यज्ञं पृच्छामि १, १०५, ४
यज्ञस्य केतुः पवते ९, ८६, ७
यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितं हविष्मन्त १०, १२२, ४
यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निम् ५, ११, २; साम. ९०९;
तै. सं. ४, ४, ४, ३
यज्ञस्य वो रथ्य विष्पतिं १०, ९२, १
यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा ८, ३८, १; साम. १०७३
यज्ञानां रथ्ये वयं ८, ४४, २७
यज्ञायज्ञा वः समना तुतुर्वणिः १, १६८, १
यज्ञायज्ञा वो अग्नये ६, ४८, १; साम. ३५; ७०३; वा. य.
२७, ४२
यज्ञासाहं दुव ह्ये १०, २०, ७
यज्ञे दिवो नृषदने पृथिव्या ७, २७, १
यज्ञेन गातुमन्तुरो २, २१, ५
यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः १, १६४, ५०; १०, ९०, १६;
अथर्व. ७, ५, १; वा. य. ३१, १६; तै. सं. ३, ५, ११, ५;
तै. आ. ३, २, ७; श. ब्रा. १०, २, २, २
यज्ञेन वर्धत जातवेदसम् २, २, १
यज्ञेन वाचः पदवीयं १०, ७१, ३
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अवाक् ३, ३२, १३
यज्ञभिर्यज्ञुतक्रतुं ८, २३, ८
यज्ञभिर्यज्ञवाहसं ८, १२, २०
यज्ञेयज्ञे स मर्या १०, ९३, २
यज्ञैः समिष्ठाः पृथतीभिः २, ३६, २; अथर्व. २०, ६७, ४
यज्ञैरथर्वा प्रथमः १, ८३, ५; अथर्व. २०, २५, ५
यज्ञैरिष्टुः संनममानः १०, ८७, ४; अथर्व. ८, ३, ६
यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो १, ८६, २; तै. सं. ४, २, ११, २

यज्ञो देवानां प्रत्येति सुन्नं १, १०७, १; वा. य. ८, ४;
३३, ६८; तै. सं. १, ४, २२, १; १, १, ११, ४
यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूत ३, ३२, १२
यज्ञो हि वमेन्द्रं १, १७३, ११
यज्ञो हीळो वो अन्तर ८, १८, १९
यं जनासो हविष्मन्तो ८, ७४, २; साम. १५६५
यत इन्द्र भयामहे ८, ६१, १३; साम. २७४; १३२१;
अथर्व. १९, १५, १; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ.
१०, १, १; तां. ब्रा. १५, ४, ३
यता सुजूर्णी रातिनी ४, ६, ३
यत्किं चेदं वरुण ७, ८९, ५; अथर्व. ६, ५१, ३; तै. सं.
३, ४, ११, ६
यत्तुदस्सुर एतशं ८, १, ११
यत्तुतीयं सवनं रत्नधेयं ४, ३५, ९
यत्तु अपो यदोषधीः १०, ५८, ७
यत्ते कृष्णः शकुन १०, १६, ६; अथर्व. १८, ३, ५५; तै. आ.
६, ४, २
यत्ते गात्रादग्निना १, १६२, ११; वा. य. २५, ३४; तै. सं.
४, ६, ८, ४
यत्ते चतस्रः प्रदिशो १०, ५८, ४
यत्ते दिक्षु प्रार्ध्यं ५, ३९, ३; साम. ११७४
यत्ते दिवं यत्पृथिवीं १०, ५८, २
यत्ते पराः परावतो १०, ५८, ११
यत्ते पर्वतान्बृहतो १०, ५८, ९
यत्ते पवित्रमर्चिषत् ९, ६७, २४
यत्ते पवित्रमर्चिषि ९, ६७, २३; वा. य. १९, ४१; तै. ब्रा.
१, ४, ८, २
यत्ते भूतं च भव्यं च १०, ५८, १२
यत्ते भूमिं चतुर्भुजं १०, ५८, ३
यत्ते मनुष्यदनीकं १०, ६९, ३
यत्ते मरीचीः प्रवतो १०, ५८, ६
यत्ते यमं वैवस्वतं १०, ५८, १
यत्ते राजञ्छृतं हविः ९, ११४, ४
यत्ते विश्वमिदं जगत् १०, ५८, १०
यत्ते समुद्रमर्णवम् १०, ५८, ५
यत्ते सादे महसा १, १६२, १७; वा. य. २५, ४०; तै. सं.
४, ६, ९, २
यत्ते सूर्यं यदुपसं १०, ५८, ८
यत्ते सोम गवाशिरौ १, १८७, ९
यत्वा तुरीयमृतुभिः १, १५, १०

यत्वा देवा प्रपिबन्ति १०, ८५, ५; अथर्व. १४, १, ४; नि.
११, ५
यत्वा पृच्छादीजानः ८, २४, ३०
यत्वा यामि दद्धि तन्नः १०, ४७, ८
यत्वा सूर्यं स्वर्मानुः ५, ४०, ५
यत्वा होतारमनजन् ३, १९, ५
यत्वेष्टया मा नदयन्त १, १६६, ५
यत्पर्जन्य कनिष्कदत् ५, ८३, ९
यत्पाकत्रा मनसा १०, २, ५; तै. ब्रा. ३, ७, ११, ५
यत्पाञ्चजन्यया विशेन्द्रे ८, ६३, ७; नि. ३, ८
यत्पुरुषं व्यदधुः १०, ९०, ११; अथर्व. १९, ६, ५; वा. य.
३१, १०; तै. आ. ३, १२, ५
यत्पुरुषेण हविषा १०, ९०, ६; अथर्व. १९, ६, १०; वा. य.
३१, १४; तै. आ. ३, १२, ३
यत्पूर्य्य मरुतो यच्च नूतन ५, ५५, ८
यत्प्रायासिष्ट पृषतीभिरश्वैः ५, ५८, ६
यत्प्र कामा निकामाश्च ९, ११३, १०
यत्प्र क्व च ते मनो ६, १६, १७; साम. ७०६
यत्प्र प्रावा पृथुबुध १, २८, १
यत्प्र ज्योतिरजस्रं ९, ११३, ७
यत्प्र देवां ऋषायतो ४, ३०, ५
यत्प्र द्वाविज जघना १, २८, २
यत्प्र नार्यपच्यवं १, २८, ३
यत्प्र बाणाः संपतन्ति ६, ७५, १७; साम. १८६६; वा. य.
१७, ४८; तै. सं. ४, ६, ४, ४
यत्प्र ब्रह्मा पवमान ९, ११३, ६
यत्प्र संथां वि बभूते १, २८, ४
यत्प्र राजा वैवस्वतो ९, ११३, ८
यत्प्र वह्निरभिहितो ५, ५०, ४
यत्प्र वेत्थ वनस्पते ५, ५, १०; तै. ब्रा. ३, ७, २, ५
यत्प्र शूरासस्तान्वो वितन्वते ६, ४६, १२
यत्प्रा चक्रुर्मृता गातुमसौ ७, ६३, ५; नि. ६, ७
यत्प्रा नन्दाश्च ओदाश्च ९, ११३, ११
यत्प्रा नरः समयन्ते कृतध्वजो ७, ८३, २
यत्प्रा नुकासं चरणं ९, ११३, ९
यत्प्रा वदेते अवरः १०, ८८, १७; नि. ७, ३०
यत्प्रा समुद्रः स्कभितो १०, १४९, २
यत्प्रा सुपर्णा अमृतस्य १, १६४, २१; अथर्व. ९, ९, २२;
नि. ३, १२
यत्प्रेदानीं पश्यसि १०, ८७, ६; अथर्व. ८, ३, ५

यत्रोत बाधितेभ्यः ४, ३०, ४
 यत्रोत मर्त्याय कं ४, ३०, ६
 यत्रोवधीः समग्रमत १०, ९७, ६; वा. य. ११, ८०; तै. सं.
 ४, २, ६, २
 यत्संवत्सृभवो गामरक्षन् ४, ३३, ४
 यत्सानोः साधुमासहत् १, १०, २; साम. १३४५
 यत्सिन्धौ यदसिन्ध्यां ८, २०, २५
 यत्सोम आ सुते नर ७, ९४, १०
 यत्सोम चित्रमुक्थं ९, १९, २; साम. ९९९
 यत्सोममिन्द्र विष्णवि ८, १२, १६; साम. ३८४; अथर्व.
 २०, १११, १
 यत्सोमो वाजमर्षति ९, ५६, २
 यत्स्थो दीर्घप्रसजानि ८, १०, १
 यथा कण्वे मघवन्प्रसदस्यवि ८, ४९, १०
 यथा कण्वे मघवन्मेघे ८, ५०, १०
 यथा कलां यथा शफं ८, ४७, १७; अथर्व. ६, ४६, ३;
 १९, ५७, १
 यथा गौरो अपा कृतं ८, ४, ३; साम. २५२; १७२१; नि.
 ३, २०
 यथा चिक्णवमावतं ८, ५, २५
 यथा चिद्वृद्धमतसं ८, ६०, ७
 यथा चिन्मन्यसे हृदा ५, ५६, २
 यथा देवा असुरेषु १०, १५१, ३; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 यथा नो अदितिः करत् १, ४३, २; तै. सं. ३, ४, ११, २
 यथा नो मित्रो अर्यमा ८, ३१, १३
 यथा नो मित्रो वरुणो १, ४३, ३
 यथापवथा मनवे ९, ९६, १२
 यथा पूर्वैभ्यः शतसा ९, ८२, ५
 यथा पूर्वैभ्यो जरितृभ्यः १, १७५, ६; १७६, ६
 यथाभवदनुदेयी १०, १३५, ६
 यथा मनौ विवस्वति ८, ५२, १
 यथा मनौ सांवरणौ ८, ५१, १
 यथायजो होत्रमग्ने पृथिव्या ३, १७, २
 यथा युगं वरत्रया १०, ६०, ८
 यथा रुद्रस्य सुनवो ८, २०, १७
 यथा वः स्वाहा अग्नये दाशेम ७, ३, ७
 यथा वरो सुपाज्ञे ८, २४, २८
 यथा वशन्ति देवास्तथेदसत् ८, २८, ४
 यथा वातः पुष्करिणीं ५, ७८, ७; श. ब्रा. १४, ९, ४, २२
 यथा वातो यथा वनं ५, ७८, ८; वा. य. ८, २८; नि. ३, १५
 यथा वामन्निरग्निना ८, ४२, ५

यथा विद्वाँ अरं करत् २, ५, ८
 यथा विप्रस्य मनुषो १, ७६, ५
 यथा ह त्यद्वसवो ४, १२, ६; १०, १२६, ८; तै. सं.
 ४, ७, १५, ७
 यथाहान्यनुपूर्वं १०, १८, ५; अथर्व. १२, २, २५; तै. आ.
 ६, १०, १
 यथा होतर्मनुषो देवताता ६, ४, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 यथेयं पृथिवी मही १०, ६०, ९
 यथोत कृत्वे धने ८, ५, २६
 यदक्रन्दः प्रथमं जायमानः १, १६३, १; वा. य. २९, १२;
 तै. सं. ४, २, ८, १; ६, ७, १
 यदग्न एषा समितिः १०, ११, ८; अथर्व. १८, १, २६
 यदग्ने अथ मिथुना १०, ८७, १३; अथर्व. ८, ३, १२
 यदग्ने कानि कानि चित् ८, १०२, २०; अथर्व. १९, ६४, ३;
 वा. य. ११, ७३; तै. सं. ४, १, १०, १
 यदग्ने दिविजा असि ८, ४३, २८
 यदग्ने मर्त्यस्त्वं ८, १९, २५
 यदग्ने स्यामहं त्वं ८, ४४, २३
 यदङ्ग तविषीयवो ८, ७, २
 यदङ्ग तविषीयस ८, ६, २६
 यदङ्ग त्वा भरताः सं तरेषु ३, ३३, ११
 यदङ्ग दाशुषे त्वं १, १, ६
 यदचरस्तन्वा वावृधानो १०, ५४, २; श. ब्रा. ११, १, ६, १०
 यदज्ञातेषु वृजनेषु १०, २७, ४
 यदक्षुपजिह्विका ८, १०२, २१; वा. य. ११, ७४; तै. सं.
 ४, १, १०, १; नि. ३, २०
 यददो दिवो अर्णव ८, २६, १७
 यददो पितो अजगन् १, १८७, ७
 यददो वात ते गृहे १०, १८६, ३; साम. १८४२; तै. ब्रा.
 २, ४, १, ८; तै. आ. २, ४२, २
 यदङ्गिः परिषिच्यसे ९, ६५, ६; साम. ७८५
 यदद्य कक्ष वृत्रहन् ८ ९३, ४; साम. १२६; अथर्व. २०, ११२, १;
 वा. य. ३३, ३५
 यदद्य कर्हि कर्हि चित् ८, ७३, ५
 यदद्य त्वा पुरुष्टुत ६, ५६, ४
 यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन् ३, २९, १६; अथर्व. ७, ९७, १
 वा. य. ८, २०; तै. सं. १, ४, ४४, २
 यदद्य भागं विभजासि १, १२३, ३
 यदद्य वां नामत्योक्त्यैः ८, ९, ९; अथर्व. २०, १४०, ४
 यदद्य सूर उदितेऽनागा ७, ६६, ४; साम. १३५१; वा. य. ३३, २०
 यदद्य सूर उदिते यन् ८, २७, २१

यद्यस्य सूर्य उद्यति ८, २७, १९
यद्यस्य सूर्य ब्रवो नागाः ७, ६०, १
यद्यस्य स्थः परावति ५, ७३, १
यद्यश्चिनावपाक ८, १०, ५
यद्यश्चिनावहम् ८, ९, १३; अथर्व. २०, १४१, ३
यदाधिगावो अधिगू ८, २२, ११
यदन्तरा परावतम् ३, ४०, ९; अथर्व. २०, ६, ९
यदन्तरिक्षे पतथ पुरुषुजा ८, १०, ६
यदन्तरिक्षे यद्विदि ८, ९, २; अथर्व. २०, १३९, २
यदन्ति यच्च दूके ९, ६७, २१
यदन्यासु वृषभो ३, ५५, १७
यदपामोपधीनां १, १८७, ८
यदप्सु यद्वनस्पतौ ८, ९, ५; अथर्व. २०, १३९, ५
यदब्रवं प्रथमं वां वृणानः १, १०८, ६
यदयातं शुभस्पती १०, ८५, १५; अथर्व. १४, १, १५
यदयातं दिवोदासाय वर्तिः १, ११६, १८
यदयुक्ता अरुषा १, ९४, १०
यदजुन सारमेय ७, ५५, २
यदश्वस्य ऋषिषो मक्षिका १, १६२, ९; वा. य. २५, ३२;
तै. सं. ४, ६, ८, ३
यदश्वान्धूर्ध्वं पृषतीरयुग्ध्वं ५, ५५, ६
यदश्वाय वास उपस्तृणति १, १६२, १६; वा. य. २५, ३९;
तै. सं. ४, ६, ९, २
यदश्विना पृच्छमानाव १०, ८५, १४; अथर्व. १४, १, १४
यदस्य धामनि प्रिये ८, १२, ३२
यदस्य मन्युरध्वनीत् ८, ६, १३
यदाजि यात्याजिकृत् ८, ४५, ७
यदा ते मारुतीर्विशः ८, १२, २९
यदा ते विष्णुरोजसा ८, १२, २७
यदा ते हर्यता हरी ८, १२, २८
यदादीध्ये नदविषाणि १०, ३४, ५; नि. १२, ७
यदापीतासो अंशवो ८, ९, १९; अथर्व. २०, १४२, ४
यदारमक्रन्तुभवः पितृभ्यां ४, ३३, २
यदा वज्रं हिरण्यमिह १०, २३, ३; अथर्व. २०, ७३, ४
यदा वलस्य पीयतो १०, ६८, ६; अथर्व. २०, १६, ६
यदा वाजमसनत् १०, ६७, १०; अथर्व. २०, ९१, १०
यदा वीर्यद्वीच्यं ८, ४७, १३
यदा वीरस्य रेवतो दुरोणे ७, ४२, ४
यदा वृत्रं नदीवृत् ८, १२, २६
यदाशसा निःशसा १०, १६४, ३; अथर्व. ६, ४५, २;
तै. ब्रा. ३, ७, १२, ४

यदा समर्थं व्यचेद् ४, २४, ८
यदासु मर्तो अमृतासु १०, ९५, ९
यदा सूर्यमसुं दिवि ८, १२, ३०
यदि क्षितायुर्गदि वा १०, १६१, २; अथर्व. ३, ११, २;
२०, ९६, ७
यदिन्द्र चित्र मेहनास्ति ५, ३९, १; साम. ३४५, ११७२;
तांड्य ब्रा. १४, ६, ४; नि. ४, ४
यदिन्द्र ते चतस्रो ५, ३५, २
यदिन्द्र दिवि पार्थे यदधक् ६, ४०, ५
यदिन्द्र नाहुषीष्वां ६, ४६, ७; साम. २६२
यदिन्द्र पूर्वा अपराय शिक्षन् ७, २०, ७
यदिन्द्र पृतनाज्ये ८, १२, २५
यदिन्द्र प्रागपागुदङ् (०। आ याहि) ८, ६५, १
यदिन्द्र प्रागपागुदङ् (०। सिमा) ८, ४, १; साम. २७९;
१२३१; अथर्व. २०, १२०, १
यदिन्द्र ब्रह्मणस्पते १०, १६४, ४; अथर्व. ६, ४५, ३
यदिन्द्र मनमशस्त्वा ८, १५, १२
यदिन्द्र यावतस्त्वं ७, ३२, १८; साम. ३१०; १७९६;
अथर्व. २०, ८२, १
यदिन्द्र राधो अस्ति ८, ५४, ५
यदिन्द्र सर्गे अर्धतः ६, ४६, १३
यदिन्द्राग्नी अवमस्यां १, १०८, ९
यदिन्द्राग्नी उदिता सूर्यस्य १, १०८, १२
यदिन्द्राग्नी जना इमे ८, ४०, ७
यदिन्द्राग्नी दिवि द्यौ १, १०८, ११
यदिन्द्राग्नी परमस्यां १, १०८, १०; नि. १२, ३१
यदिन्द्राग्नी मदथः स्वे १, १०८, ७
यदिन्द्राग्नी यदुषु १, १०८, ८
यदिन्द्राहं यथा त्वं ८, १४, १; साम. १२२; १८३४; अथर्व.
२०, २७, १
यदिन्द्राहमप्रथमजामहीनां १, ३२, ४; तै. ब्रा. २, ५, ४, ३
यदिन्द्रेण सरथं याथो ८, ९, १२; अथर्व. २०, १४१, २
यदिन्द्रो अनयद्वितो ६, ५७, ४; साम. १४८
यदिन्विन्द्र पृथिवी १, ५२, ११
यदि प्रवृद्ध सत्पते ८, १२, ८
यदिमा वाजयज्ञं १०, ९७, ११; वा. य. १२, ८५; तै. सं.
४, २, ६, २; नि. ३, १५
यदि मे शरणः सुत ८, ३२, ६
यदि मे सख्यमावर ८, १३, २१
यदि वाहमनृतदेव ७, १०४, १४; अथर्व. ८, ४, १४
यदि स्तुतस्य मरुतो अधि ७, ५६, १५
यदि स्तोमं मम श्रवत् ८, १, १५

यदी सुतास इन्द्रवोऽभि ८, ५०, ३
 यदी सोमा बभ्रूधूता ५, ३०, ११
 यदी घृतेभिराहुतो ८, १९, २३
 यदी गणस्य रशनामजीगः ५, १, ३; साम. १७४८
 यदीदहं युधये १०, २७, २
 यदी मञ्जन्ति बाहुभिः ३, २९, ६
 यदी मातुरूप स्वसा २, ५, ६
 यदीमिन्द्र श्रवाख्यं ५, ३८, २
 यदीमृतस्य पयसा १, ७९, ३
 यदीमेनां उशतो ७, १०३, ३
 यदीशीयामृतानां १०, ३३, ८
 यदी सुतेभिरिन्दुभिः ६, ४२, ३; साम. १४४२
 यदुत्तमे मरुतो ५, ६०, ६; तै. ब्रा. २, ७, १२, ४
 यदुदञ्चो वृषाकपे १०, ८६, २२; अथर्व. २०, १२६, २२;
 नि. १३, ३
 यदुदीरत आजयो १. ८१, ३; साम. ४१४; १००४;
 अथर्व. २०, ५६, ३
 यदुद्धतो निवतो यासि १०, १४२, ४
 यदुल्लो वदति मोघं १०, १६५, ४
 यदुष औच्छः प्रथमा १०, ५५, ४
 यदुषो यासि आनुना ८, ९, १८; अथर्व. २०, १४२, ३
 यद्वध्वमुदरस्यापवाति १, १६२, १०; बा. य. २५, ३३;
 तै. सं. ४, ६, ८, ४
 यदेदेनमदधुर्यज्ञियासो १०. ८८, ११; नि. ७, २९
 यदेमि प्रस्फुज्जिव ७, ८९, २
 यदेषामन्यो अन्यस्य वाचं ७, १०३, ५
 यदेषां पृषती रथे ८, ७, २८; अथर्व. १३, १, २१
 यद्वायत्रे अधि गायत्रं १, १६४, २३; अथर्व. ९, १०, १
 यद्गोपावददितिः ७, ६०, ८
 यद्दधिषे प्रदिवि चार्वाङ्गं ७, ९८, २; अथर्व. २०, ८७, २
 यद्दधिषे मनस्वसि ८, ४५, ३१
 यद्देवा अदः सलिले १०, ७२, ६
 यद्देवाः शर्म क्षरणं ८, ४७, १०
 यद्देवानां मिश्रमहः पुरोहित १, ४४, १२
 यद्देवापिः शन्तनवे १०, ९८, ७; नि. २, १२
 यद्देवा यतयो यथा १०, ७२, ७
 यद्देवा इन्द्र ते शतम् ८, ७०, ५; साम. २७८; ८६२;
 अथर्व. २०, ८१, १; ९२, २०; तै. सं. २, ४, १४, ३;
 तै. ब्रा. १, ७, ५; नि. १३, १
 यद्द त्यद्वा पुरुमीळहस्य १, १५१, २
 यद्द त्यन्मित्रावरुणा १, १३९, २

यद्द नूनं यद्वा यज्ञे ८, ४९, ७
 यद्द नूनं परावति ८, ५०, ७
 यद्द प्राचीरजगन्तोरो १०, १५५, ४; अथर्व. २०, १३७, १
 यद्द यान्ति मरुतः १, ३७, १३
 यद्दविष्यमृतुशो देवयानं १, १६२, ४; बा. य. २५, २७;
 तै. सं. ४, ६, ८, २
 यद्द स्या त इन्द्र श्रुष्टिरस्ति १, १७८, १
 यद्दहिष्ठं नातिविधे सुदान् ५, ६२, ९; तै. ब्रा. २, ८, ६, ७
 यद्युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसः २, ३४, ८
 यद्युञ्जाथे वृषणमन्विना १, १५७, २; साम. १७५९
 यद्युयं पृश्निमातरो १, ३८, ४
 यद्योघया महतो मन्यमानः ७, ९८, ४; अथर्व. २०, ८७, ४
 यद्गोदसी प्रदिवो अस्ति ६, ६२, ८
 यद्गः भ्रान्ताय सुन्वते ८, ६७, ६
 यद्वा उ विष्पतिः शितः ८, २३, १३; साम. ११४
 यद्वाग्वदन्यविचेतनानि ८, १००, १०; तै. ब्रा. २, ४, ६, ११;
 नि. ११, २८
 यद्वा कक्षीवां उत ८, ९, १०; अथर्व. २०, १४०, ५
 यद्वाजिनो दाम १, १६२, ८; बा. य. २५, ३१; तै. सं.
 ४, ६, ८, ३
 यद्वातजूतो वना १, ६५, ८
 यद्वा तृशौ मघवं दुत्यावाज ६, ४६, ८
 यद्वा दिवि पार्थे सुष्विमिन्द्र ६, २३, २
 यद्वा प्रवृद्ध सत्पते ८, ९३, ५; अथर्व. २०, ११२, २
 यद्वा प्रस्त्रवणे दिवो ८, ६५, २
 यद्वाभिपित्वे असुरा ८, २७, २०
 यद्वा मरुत्वः परमे सधस्थे १, १०१, ८
 यद्वा यज्ञं मनवे संमिमिक्ष ८, १०, २
 यद्वा रुमे रुशमे ८, ४, २; साम. १२३२; अथर्व. २०, १२०, २
 यद्वावन्थ पुरुष्टुत ८, ६६, ५
 यद्वावान पुरुतमं १०, ७४, ६
 यद्वा शक्र परावति ८, १२, १७; अथर्व. २०, १११, २
 यद्वासि रोचने दिवः ८, ९७, ५
 यद्वासि सुन्वतो वृधो ८, १२, १८; अथर्व. २०, १११, ३
 यद्वाहिष्ठं तदग्रये ५, २५, ७; साम. ८६; बा. य. २६, १२;
 तै. सं. १, १, १४, ४
 यद्विजामन्परुषि ७, ५०, २
 यद्विरूपाचरं मर्त्येषु १०, ९५, १६; बा. ब्रा. ११, ५, १, १०
 यद्वीळाविन्द्र यस्थिरे ८, ४५, ४१; साम. २०७; १०७२;
 अथर्व. २०, ४३, २
 यद् वृत्रं तव चाशनिं १, ८०, १३

यद्वा देवाश्चक्रम जिह्वा १०, ३७, १२
यद्वा वयं प्रमिताम १०, २, ४; अथर्व. १९, ५९, २; तै. सं.
१, १, १४, ४
यं ते इयेनः पदाभरत् ८, ८२, ९
यं ते इयेनश्चाहमवृकं १०, १४४, ५
यं त्रायध्व इदमिदं ७, ५९, १
यं त्वं रथमिन्द्र मेघसा १, १२९, १
यं त्वं विप्र मेघसातौ ८, ७१, ५
यं त्वमग्ने समदहः १०, १६, १३; अथर्व. १८, ३, ६;
तै. आ. ६, ४, १
यं त्वा गोपवनो गिरा ८, ७४, ११; साम. २९
यं त्वा जनास इन्धते ८, ४३, २७
यं त्वा जनास ईळते ८, ७४, १२
यं त्वा जनासो अभि संचरन्ति १०, ४, २; नि. ५, १
यं त्वा देवा दधिरे हव्यवाहं १०, ४६, १०
यं त्वा देवापिः शुशुचानो १०, ९८, ८
यं त्वा देवासो मनवे दधुरिह १, ३६, १०
यं त्वा द्यावापृथिवी यं १०, २, ७
यं त्वा पूर्वमीळितो १०, ६९, ४; नि. ६, १७
यं त्वा वाजिष्णया अभि ९, ८०, २
यं देवासश्चिरहन् ३, ४, २
यं देवासोऽजनयन्तामि १०, ८८, ९
यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं शूरसाता १०, ६३, १४
यं देवासोऽवथ वाजसातौ यं त्रायध्वे १०, ३५, १४
यश्च इन्द्रो जुजुषे ४, २२, १
यज्ञासत्या पराके अर्वाके ८, ९, १५; अथर्व. २०, १४१, ५
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे १, ४७, ७
यज्ञासत्या परावति यद्वा स्थो अध्यम्बरे ८, ८, १४
यज्ञासत्या भुरण्यथो ८, ९, ६; अथर्व. २०, १४०, १
यज्ञियानं न्ययनं १०, १९, ४
यज्ञिर्णिजा रेक्णसा १, १६२, २; वा. य. २५, २५; तै. सं.
४, ६, ८, १
यज्ञीक्षणं मां स्पचन्या १, १६२, १३; वा. य. २५, ३६;
तै. सं. ४, ६, ९, १
यं नु नकिः पृतनासु ३, ४९, २; नि. ५, ९
यन्नूनं धीभिरश्विना ८, ९, २१; अथर्व. २०, १४२, ६
यन्नूनमस्यां गतिं ५, ६४, ३
यन्मन्यसे वरेण्यं ५, ३९, २; साम. ११७३; नि. ४, १८
यन्मरुतः सरभसः स्वर्णरः ५, ५४, १०
यमग्निं मेध्यातिथिः १, ३६, ११

यमग्ने पृथु मर्त्यं १, २७, ७; साम. १४१५; वा. य. ६, २९;
तै. सं. १, ३, १३, २
यमग्ने मन्यसे रयिं १०, २१, ४
यमग्ने वाजसातम ५, २०, १; वा. य. १९, ६४
यमल्यमिव वाजिनं ९, ६, ५
यमश्विना ददधुः श्वेतमश्वं १, ११६, ६
यमश्वी नित्यमुपयाति य ७, १, १२
यमस्य मा यम्यं कामः १०, १०, ७; अथर्व. १८, १, ८
यमाचिदग्न यमसूरसूत ३, ३९, ३
यमादहं वैवस्वतात् १०, ६०, १०
यमादित्यासो अद्भुहः ८, १९, ३४
यमापो अद्भयो वना ६, ४८, ५
यमाय वृत्तवद्धविः १०, १४, १४; अथर्व. १८, २, ३; तै. आ.
६, ५, १
यमाय मधुमत्तमं १०, १४, १५; अथर्व. १८, २, २; तै. आ.
६, ५, १
यमाय सोमं सुनुत १०, १४, १३; अथर्व. १८, २, १; तै. आ.
६, ५, १
यमासा कृपनीळं १०, २०, ३
यमिन्द्र दधिषे त्वं ८, ९७, २; अथर्व. २०, ५५, ३
यमिमं त्वं वृषाकपिं १०, ८६, ४; अथर्व. २०, १२६, ४
यमी गर्भमृतावृधो ९, १०२, ६
यमी द्वा सवयसा १, १४४, ४
यसु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे २, ३७, २; अथर्व. २०, ६७, ७
यसृत्विजो बहुधा ८, ५८, १
यमे हव यतमाने १०, १३, २; अथर्व. १८, ३, ३८; तै. आ.
६, ५, १
यमेन दत्तं त्रित एनमायुन १, १६३, २; वा. य. २९, १३;
तै. सं. ४, ६, ७, १; नि. ४, १३
यमेरिरे शृगवो १, १४३, ४; नि. ४, २३
यमैच्छाम मनसा सो १०, ५३, १
यमो नो गातुं प्रथमो १०, १४, २; अथर्व. १८, १, ५०
यमो ह जातो यमो १, ६६, ८; नि. १०, २१
यं बहुतेव पिप्रती १, ४१, २
यं मर्त्यः पुरुषपृष्ठं ५, ७, ६
यं मे दुरिन्द्रो मरुतः ८, ३, २१; नि. ५, १५
यया गा आकरामहे १०, १५६, २; साम. १५२८
यया रथं पारयथात्वंहो २, ३४, १५
ययोरधि प्र यज्ञा ८, १०, ४
यवंयवं नो अन्धसा ९, ५५, १; साम. २७५
यवं वृकेणाश्विना वपन्ता १, ११७, २१; नि. ६, २६

यश्चिकेत स सुकृतुः ५, ६५, १
यश्चिदापो महिना १०, १२१, ८; वा. य. २७, २६; ३२, ७;
तै. सं. ४, १, ८, ६
यश्चिद्धि त हृत्था भगः १, २४, ४
यश्चिद्धि त्वा बहुभ्यः १, ८४, ९; साम. १३४२; अथर्व.
२०, ६३, ६
यस्त हृषं जभरसि ४, २, ६; तै. आ. ६, २, १
यस्त हृन्द्र प्रियो जनो ७, २०, ८
यस्त हृन्द्र महीरप ८, ६, १६
यस्त ऊरु विहरति १०, १६२, ४; अथर्व. २०, ९६, १४
यस्तस्तम्भ सहसा विज्मः ४, ५०, १; अथर्व. २०, ८८, १
यस्ता चकार स कुह ६, २१, ४
यस्तिग्मशृङ्गो वृषभो ७, १९, १; अथर्व. २०, ३७, १
यस्तित्याज सचिविदं १०, ७१, ६; ऐ. आ. ३, १०; तै. आ.
१, ३, १; २, १५, १
यस्तुभ्यं दाशाद्यो १, ६८, ६
यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् ४, २, ९
यस्तुभ्यमग्ने अमृताय मर्त्यः १०, ९१, ११
यस्ते अग्ने नमसा यज्ञमीद्रे ५, १२, ६
यस्ते अग्ने सुमर्ति मर्तो १०, ११, ७; अथर्व. १८, १, २४
यस्ते अथ कृणवद्भद्रशोचे १०, ४५, ९; वा. य. १२, २६;
तै. सं. ४, २, २, ३
यस्ते अनु स्वधामसत् ३, ५१, ११; साम. ७३८
यस्ते गर्भममीवा १०, १६२, २; अथर्व. २०, ९६, १२;
नि. ६, १२
यस्ते चिन्नश्रवस्तमो ८, ९२, १७
यस्ते द्रप्स स्कन्दति यः १०, १७, १२; वा. य. ७, २६;
तै. सं. ३, १, १०, १
यस्ते द्रप्स स्कन्धो यस्ते १०, १७, १३
यस्ते नूनं शतक्रतव ८, २२, १६; साम. ११६
यस्ते भरादक्षियते ४, २, ७
यस्ते मदः पृतनाषाल् ६, १९, ७
यस्ते मदो युज्यश्वाः ७, २२, २; साम. २२८; अथर्व.
२०, ११७, २
यस्ते मदो वरेण्यस्तेना ९, ६१, १९; साम. ४७०, ८१५
यस्ते मदो वरेण्यो य ८, ४६, ८
यस्ते मन्योऽविधद्वज्र १०, ८३, १; अथर्व. ४, ३२, १
यस्ते यजेन समिधा ६, ५, ५
यस्ते रथो मनसा १०, ११२, २
यस्ते रेवा अदाशुरिः ८, ४५, १५

यस्ते शृङ्गवृषो नपात् ८, १७, १३; साम. ७२७; अथर्व.
२०, ५, ७; तै. आ. २, ४, ५, १
यस्ते साधिष्ठोऽवस हृन्द्र ५, ३५, १
यस्ते साधिष्ठोऽवसे ते स्या ८, ५३, ७
यस्ते सूनो सहसो गीर्भिः ६, १३, ४
यस्ते स्तनः शशयो १, १६४, ४९; अथर्व. ७, १०, १;
वा. य. ३८, ५; तै. आ. ४, ८, २; श. आ.
१४, ९, ४, २८
यस्ते हन्ति पतयन्त १०, १६२, ३; अथर्व. २०, ९६, १३
यस्त्वद्योता पूर्वो ३, १७, ५; नि. ५, ३
यस्त्वा देवि सरस्वति ६, ६१, ५
यस्त्वा दोषा य उपसि ४, २, ८
यस्त्वा भ्राता पतिर्भूत्वा १०, १६२, ५; अथर्व. २०, ९६, १५
यस्त्वामग्न हनधते ४, १२, १
यस्त्वामग्ने हविष्पतिः १, १२, ८; साम. ८४५
यस्त्वा स्वप्नेन तमसा १०, १६२, ६; अथर्व. २०, ९६, १६
यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो ४, ४, १०; तै. सं. १, २, १४, ४
यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानः ५, ४, १०; तै. सं.
१, ४, ४६, १
यस्पतिर्वायानामसि १०, २४, ३
यस्मा अन्ये दश प्रति ८, ३, २३
यस्मा भरासत क्षयं ८, ४७, ४
यस्मा अर्कं सप्तशीर्षाणाम् ८, ५१, ४
यस्मा ऊमासो अमृता १, १६६, ३
यस्मादिन्द्राद् बृहतः २, १६, २
यस्मादते न सिध्यति १, १८, ७
यस्माद्रेजन्त कृष्टयः ८, १०३, ३; साम. १५१६
यस्माक्ष ऋते विजयन्ते २, १२, ९; अथर्व. २०, ३४, ९
यस्मिन्देवा मन्मनि १०, १२, ८; अथर्व. १८, १, ३६
यस्मिन्देवा विद्ये १०, १२, ७; अथर्व. १८, १, ३५
यस्मिन्श्वास ऋषभासः १०, ९१, १४; वा. य. २०, ७८;
तै. आ. १, ४, २, २
यस्मिन्नुक्थानि रण्यन्ति ८, १६, २; अथर्व. २०, ४४, २
यस्मिन्वयं दधिमा १०, ४२, ६; अथर्व. २०, ८९, ६
यस्मिन्विश्वा अधि श्रियो ८, ९२, २०; साम. ७२३; अथर्व.
२०, ११०, २
यस्मिन्विश्वाणि काश्या चक्रे ८, ४१, ६
यस्मिन्विश्वाणि भुवनानि ७, १०२, ४
यस्मिन्विश्वाश्चर्षणयः ८, २, ३३
यस्मिन्वृक्षे मध्वदः सुपर्णा १, १६४, २२; अथर्व. ९, ९, २१
यस्मिन्वृक्षे सुपर्णा १०, १३५, १; तै. आ. ६, ५, ३

यस्यै त्वं वसो दानाय मंहसे ८, ५२, ६
यस्यै त्वं वसो दानाय शिक्षसि ८, ५१, ६
यस्यै त्वं सुकृते जातवेदः ५, ४, ११; तै. सं. १, ४, ४६, १
यस्यै त्वं सुद्रविणो १, ९४. १५; नि. ११, २४
यस्यै त्वमायजसे १. ९४, २; नि. ४, २५
यस्यै त्वं मघवन्नन्द्र ८, ५२, ८
यस्यै धातुरदधा मर्त्याय ३. ३०, ७
यस्यै पुत्रासो अदितेः १०, १८५, ३; वा. य. ३, ३३
यस्य गा अन्तरश्मनो ६, ४३, ३
यस्य गावावरूपा ६, २७. ७
यस्य तीव्रसुतं मदं ६, ४३, २
यस्य ते भग्ने अन्ये भग्नय ८, १९, ३३
यस्य ते शुभ्रवत्पयः ९, ६६, ३०
यस्य ते नृचिदादिशं ८, ९३, ११
यस्य ते पीत्वा वृषभो ९, १०८, २; साम. ६९३
यस्य ते पूषन्सख्ये १, १३८, ३
यस्य ते मधं रसं ९, ६५, १५
यस्य ते महिना महः ८, ६८, ३; साम. १७७३
यस्य ते विश्वमानुषो ८, ४५, ४२; साम. १०७१, अथर्व.
२०, ४३, ३
यस्य ते विश्वा भुवनानि केतुना १०, ३७, ९
यस्य ते स्वादु सख्यं ८, ६८, ११
यस्य त्वच्छम्बरं मदे ६, ४३, १; साम. ३९२
यस्य त्वत्ते महिमानं १०, ११२, ४
यस्य त्वन्महित्वं वाताप्यम् १०, २६, २
यस्य त्रिधात्वृत्तं ८, १०२, १४; साम. १५७१
यस्य त्री पूर्णा मधुना १, १५४, ४
यस्य त्वमग्ने अध्वरम् ४, २, १०
यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु ८, ५२, ४
यस्य त्वमूर्ध्वो अध्वराय ८, १९, १०
यस्य दूतो असि क्षये १, ७४, ४
यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं १, १०१, ३
यस्य द्विर्हंसो बृहत् ८, १५, २; अथर्व. २०, ६१, ५; ६२, ९
यस्य न इन्द्रः पिबाद्यस्य ९, १०८, १४; साम. १०९७
यस्य प्रयाणमन्वन्य ५, ८१, ३; वा. य. ११, ६; तै. सं.
४, १, १, २
यस्य प्रस्तादसो गिर १०, ३३, ६
यस्य मन्दातो अन्धसो ६, ४३, ४
यस्य मा परूषाः शतं ५, २७, ५
यस्य मा हरितो रथे १०, ३३, ५
यस्य वर्णं मधुश्चुतं ९, ६५, ८

यस्य वा यूयं प्रति वाजिनो ८, २०, १६
यस्य वायोरिव द्रवत् ६, ४५, ३२
यस्य विश्वानि हस्तयोः पञ्च १, १७६, ३
यस्य विश्वानि हस्तयोरुचुः ६, ४५, ८
यस्य व्रते पृथिवी नक्षमीति ५, ८३, ५
यस्य शर्मन्नुप विश्वे जनासः ७, ६, ६
यस्य शश्वत्पिवाँ इन्द्र १०, ११२, ५
यस्य श्रवो रोदसी ७, १८, २४
यस्य श्वेता विचक्षणा ८, ४१, ९
यस्य संस्थं न वृण्वते १, ५, ४; अथर्व. २०, ६९, २
यस्या अनन्तो अहृतः ६, ६१, ८
यस्यास्त्रिर्वपुर्गुहे ८, १९, ११
यस्याजस्वं शवसा १, १००, १४
यस्याजुषन्नमस्विनः ८, ७५, १४; तै. सं. २, ६, ११, ३
यस्या देवा उपस्थे व्रता ८, ९४, २
यस्यानक्षा दुहिता १०, २७, ११
यस्यानासः सूर्यस्येव यामः १, १००, २
यस्यानूना गभीरा ८, १६, ४
यस्यामितानि वीर्या ८, २४, २१; अथर्व. २०, ६५, ३
यस्त्वायं विश्व आयो ८, ५१, ९; साम. १६०९; वा. य. ३३, ८९
यस्या रुशन्तो अर्चयः १, ४८, १३
यस्यावधीत्पितरं ५, ३४, ४
यस्याश्वासः प्रदिशि २, १२, ७; अथर्व. २०, ३४, ७
यस्येक्ष्वाकुरूप व्रते १०, ६०, ४
यस्येमे हिमवन्तो १०, १२१, ४; अथर्व. ४, २, ५; वा. य.
२५, १२; तै. सं. ४, १, ८, ४
यस्यौषधीः प्रसर्पथा १०, ९७, १२; वा. य. १२, ८६
या आपो दिव्या उत वा ७, ४९, २
या इन्द्र प्रस्वस्वासा ८, ६, २०
या इन्द्र भुज आभरः ८, ९७, १; साम. २५४; अथर्व.
२०, ५५, २
या ओषधीः पूर्वा जाताः १०, ९७, १; वा. य. १२, ७५;
तै. सं. ४, २, ६, १; नि. ९, २८
या ओषधीः सोमराजीर्बहीः १०, ९७, १८; अथर्व.
६, ९६, १; वा. य. १२, ९२; तै. सं. ४, २, ६, ४
या ओषधीः सोमराजीर्विष्टिताः १०, ९७, १९; वा. य.
१२, ९३; तै. सं. ४, २, ६, ४
याः प्रवतो निवता ७, ५०, ४
याः फलिनीर्या १०, ९७, १५; वा. य. १२, ८९; तै. सं.
४, २, ६, ४
याः सरूपा विरूपाः १०, १६९, २; तै. सं. ७, ४, १७, १

याः सूर्या रश्मिभिराततान ७, ४७, ४
 या गुङ्गूर्या सिनीवाली १, ३२, ८
 या गोमतीरूपसः सर्ववीरा १, १३३, १८
 या गौर्वर्तनिं पथेति १०, ६५, ६
 या जामयो वृष्ण इच्छन्ति ३, ५७, ३
 या त ऊतिरमिब्रह्म ६, ४५, १४
 या त ऊतिरवमा ६, २५, १
 या तं च्छर्दिष्पा उत नः परः ८, ९, ११; अथर्व.
 २०, १४१, १
 याति देवः प्रवता १, ३५, ३
 या ते अग्ने पर्वतस्येव ३, ५७, ६
 या ते अष्टा गोओपशा ६, ५३, ९
 या ते काकुत्सुकृता यावरि ६, ४१, २; तै. ब्रा. २, ४, ३, १३
 या ते जिह्वा मधुमती ३, ५७, ५
 या ते दिद्युद्वसृष्टा ७, ४६, ३; नि. १०, ७
 या ते धामानि दिवि १, ९१, ४; तै. सं. २, ३, १४, १;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, २
 या ते धामानि परमाणि १०, ८१, ५; वा. य. १७, २१;
 तै. सं. ४, ६, २, ५
 या ते धामानि हविषा १, ९१, १९; वा. य. ४, ३७; तै. सं.
 १, २, १०, १
 या ते भीमान्यायुधा ९, ६१, ३०; साम. ७८०
 या दम्पती समनसा ८, ३१, ५
 या दत्ता सिन्धुमातरा १, ४६, २; साम. १७२९
 यादगेव ददशे तादगुच्यते ५, ४४, ६
 या देवेषु तन्वमैरयन्त १०, १६९, ३; तै. सं. ७, ४, १७, १
 याद्राध्यं वरुणो २, ३८, ८
 या धर्तारा रजसो रोचनस्यो ५, ६९, ४
 या धारयन्त देवाः ७, ६६, २; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
 या नः पीपरदक्षिणा १, ४६, ६
 याँ आभजो मरुत ३, ३५, ९
 यानि स्थानानि अश्विना ७, ७०, ३
 यानीन्द्राग्नी चक्रधुरीर्या १, १०८, ५
 या नु श्वताववो दिव ८, ४०, ८
 याँ त्वा दिवो दुहितर्वर्धय ७, ७७, ६
 यात्राये मर्तान्सुषूदो १, ७३, ८
 यान्वो नरो देवयन्तो ३, ८, ६
 या पृतनासु दुष्टरा ५, ८६, २
 याभिः कण्वमभिष्टिभिः १, ४७, ५
 याभिः कण्वं मेधातिथिं ८, ८, २०
 याभिः कुत्समाजुनेयं १, ११२, २३

याभिः कृशानुमसने १, ११२, २१
 याभिः पक्थमवथो ८, २२, १०
 याभिः पठर्वा जठरस्य १, ११२, १७
 याभिः पक्षीर्विमदाय १, ११२, १९
 याभिः परिज्मा तनयस्य १, ११२, ४
 याभिः शचीभिर्बृषणा १, ११२, ८
 याभिः शचीभिश्चमसां ३, ६०, २
 याभिः शंताती भवथो १, ११२, २०
 याभिः शुचन्ति धनसां १, ११२, ७
 याभिः सिन्धुमवथ याभि ८, २०, २४
 याभिः सिन्धु मधुमन्तं १, ११२, ९
 याभिः सुदानू औशिजाय १, ११२, ११
 याभिः सूर्यं परियाथः १, ११२, १३
 याभिः सोमो मोदते १०, ३०, ५
 याभिरंगिरो मनसा १, ११२, १८
 याभिरन्तकं जसमानम् १, ११२, ६
 याभिर्नरं गोपुयुधं १, ११२, २२
 याभिर्नरा त्रसदस्थुं ८, ८, २१
 याभिर्नरा शयवे याभिः १, ११२, १६
 याभिर्महामतिथिर्वं १, ११२, १४
 याभिर्वन्न विपिपानं १, ११२, १५
 याभिर्विष्पला धनसां १, ११२, १०
 याभीरसां क्षोदसो १, ११२, १२
 याभी रेभं निवृत्तं १, ११२, ५
 यामं येष्ठाः शुभाशोभिष्ठाः ७, ५६, ६
 यामथर्वा मनुष्यता १, ८०, १६; नि. १२, ३४
 यां पूषन्ब्रह्मचोदनीम् ६, ५३, ८
 यां मे धियं मरुत १०, ६४, १२
 या रुचो जातवेदसो १०, १८८, ३
 या वः शर्म १, ८५, १२; तै. सं. १, ५, ११, ५; तै. ब्रा.
 २, ८, ५, ६
 यावत्तरस्तन्यो ७, ९१, ४
 यावदिद भुवनं विश्व १, १०८, २
 यावन्मातरमुषसो १०, ८८, १९; नि. ७, ३१
 यावयद्द्वेषसं त्वा ४, ५२, ४
 यावयद्द्वेषा ऋतपा ऋतेजाः १, ११३, १२
 यावया वृक्यं वृकं १०, १२७, ६
 या वां शतं नियुतो याः ७, ९१, ६
 या वां सन्ति पुरुस्पृहः (०। अस्मे ता) ४, ४७, ४
 या वां सन्ति पुरुस्पृहः (०। इन्द्राग्नी) ६, ६०, ८;
 साम. ९९२

या वां कक्षा मधुमति १, २२, ३; वा. य. ७, ११; तै.सं.
१, ४, ६, १
या वा ते सन्ति दाक्षुषे ७, ३, ८
याविस्था श्लोकमादिव १, ९२, १७; साम. १७३६
या विश्वासां जनितारा ६, ६९, २
या वीर्याणि प्रथमानि १०, ११३, ७
या वृत्रहा परावति ८, ४५, २५
या वो भेषजा मरुतः २, ३३, १३
या वो माया अभिद्रुहे २, २७, १६
या शर्धाय मारुताय ६, ४८, १०
याश्चेदं उपशृण्वन्ति १०, ९७, २१; वा. य. १२, ९४; तै. सं.
४, २, ६, ५
यासां राजा वरुणो याति ७, ४९, ३; अथर्व. १, ३३, २;
तै. सं. ५, ६, १, १
यासां तिस्रः पंचाशतो १, १३३, ४
यासि कुत्सेन सरथं ४, १६, ११; नि. ५, ६५
या सुजूर्णिः श्रेणिः सुस्ते १०, ९५, ६
या सुनीधे शौचद्रथे ५, ७९, २; साम. १७४१
या सुबाहुः सांगुरिः २, ३२, ७; अथर्व. ७, ४६, २; तै.सं.
३, १, ११, ४
या सुरथा रथीतमोभा १, २२, २
यासु राजा वरुणो यासु ५, ४९, ७
यास्ते धारा मधुच्युतो ९, ६२, ७; साम. ९७९
यास्ते पूषन्नावो ६, ५८, ३; तै. ब्रा. २, ५, ५, ५
यास्ते प्रजा अमृतस्य १, ४३, ९
यास्ते राके सुमतयः २, ३२, ५; अथर्व. ७, ४८, २; तै. सं.
३, ३, ११, ५
युक्ते अस्तु दक्षिण १, ८२, ५
युक्ता मातासीदुरि दक्षिणाया १, १६४, ९; अथर्व. ९, ९, ९
युक्को ह यद्वां तौग्याय १, १५८, ३
युक्त्वा हि केशिना हरी १, १०, ३; साम. १३४६; वा. य. ८, ३४
युक्त्वा हि त्वं रथासहा ८, २६, २०
युक्त्वा हि देवदूतमाँ अर्धौ ८, ७५, १; वा. य. १३, ३७;
३३, ४; तै. सं. २, ६, ११, १
युक्त्वा हि वाजिनीवती १, ९२, १५; साम. १७३३
युक्त्वा हि वृत्रहन्तम ८, ३, १७; साम. ३०१
युक्त्वा हारुषी रथे १, १४, १२
युगेयुगे विदध्यं गृण्ययः ६, ८, ५
युङ्क्वं हारुषी रथे ५, ५६, ६
युजं हि मामकृथा आदिदि ५, ३०, ८
युजा कर्माणि जनयन् १०, ५५, ८

युजानो अश्वा वातस्य १०, २२, ४
युजानो हरिता रथे ६, ४७, १९
युजे रथं गवेषणं हरिभ्यां ७, २३, ३; अथर्व. २०, १२, ३;
तै. ब्रा. २, ४, १, ३
युजे वां ब्रह्म पूष्य १०, १३, १; अथर्व. १८, ३, ३९; वा. य.
११, ५; तै. सं. ४, १, १, २
युजते मन उत युजते धियः ५, ८१, १; वा. य. ५, १४;
११, ४; ३७, २; तै.सं. १, २, १३, १; ४, १, १, १;
तै. आ. ४, २, १
युजन्ति ब्रह्मरूप १, ६, १; साम. १४६८; अथर्व. २०, २६, ४;
४७, १०; ६९, ९; वा. य. २३, ५; तै.सं. ७, ४, २०, १
युजन्ति हरी हृषिरस्य ८, ९८, ९; साम. ७१२; अथर्व.
२०, १००, ३
युजन्त्यस्य काम्या १, ६, २; साम. १४६९; अथर्व. २०, २६, ५;
४७, ११; ६९, १०; वा. य. २३, ६; तै.सं. ७, ४, २०, १
युजायां रासभं रथे ८, ८५, ७; वा. य. ११, १३
युधा युधसुप घेदेवि १, ५३, ७; अथर्व. २०, २१, ७
युधेन्द्रो मङ्गा वरिवश्चकार ३, ३४, ७; अथर्व. २०, ११, ७
युधम सन्तमनवाणं ८, ९२, ८; साम. १६४३
युधमस्य ते वृषभस्य ३, ४६, १
युधमो अनर्वा खजकृत्सम ७, २०, ३
युनक्त सीरा वि युगा १०, १०१, ३; अथर्व. ३, १७, २;
वा. य. १२, ६८; तै. सं. ४, २, ५, ५; नि. ५, २८
युनजिम ते ब्रह्मणा १, ८२, ६
युयूतः सवयसा १, १४४, ३
युयोता शरुमस्त्रदाँ ८, १८, ११
युयोप नाभिरुपरस्यायो १, १०४, ४
युवं रथेन विमदाय १०, ३९, ७
युवं रेभं परिषूतेरुह्यथः १, ११९, ६
युवं वन्दनं निरुक्तं जरण्यया १, ११९, ७
युवं वरो सुषाम्णे ८, २६, २
युवं वस्त्राणि पीवसा १, १५२, १; तै. ब्रा. २, ८, ६, ६
युवं विप्रस्य जरणां १०, ३९, ८
युवं शक्रा मायाविना १०, २४, ४
युवं श्यावाय रुशतीमदत्तं १, ११७, ८; नि. ६, ६
युवं श्रियमग्निना देवताता ४, ४४, २; अथर्व. २०, १४३, २
युवं श्रीभिर्दर्शिताभिः ६, ६३, ६
युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजुतं १, ११८, ९
युवं श्वेतं पेदवेऽग्निना १०, ३९, १०
युवं सुराममग्निना १०, १३१, ४; अथर्व. २०, १२५, ४;
वा. य. १०, ३३; २०, ७६; तै. ब्रा. १, ४, २, १

युवं ह कृशं युवमश्विना १०, ४०, ८
 युवं ह गर्भं जगतीषु १, १५७, ५
 युवं ह घर्मं मधुमन्तमत्रये १, १८०, ४
 युवं ह भुज्युं युवमश्विना १०, ४०, ७
 युवं ह रेभं वृषणा १०, ३९, ९
 युवं ह स्थो भिषजा १, १५७, ६
 युवं हि ष्मा पुरुभुजेममेधतुं ८, ८६, ३
 युवं हि स्थः स्वर्पती ९, १९, २; साम. १००१
 युवं ह्यप्नराजाव सीदतं १०, १३२, ७
 युवं ह्यास्तं महो रन्युवं १, १२०, ७
 युवं कण्वाय नासत्या ८, ५, २३
 युवं कवी छः पर्याश्विनारयं १०, ४०, ६
 युवं चित्रं ददथुर्भोजनं ७, ७४, २; साम. ७५४
 युवं च्यवानं सनयं १०, ३९, ४; नि. ४, १९
 युवं च्यवानं जरसो मुमुक्तं ७, ७१, ५
 युवं च्यवानमश्विना जरन्तं १, ११७, १३
 युवं तमिन्द्रापर्वाता १, १३२, ६; वा.य. ८, ५३
 युवं तासां दिव्यस्य १, ११२, ३
 युवं तुमाय पूर्वोभिरेवैः १, ११७, १४
 युवं दक्षं धृतरता १, १५, ६
 युवं देवा क्रतुना ८, ५७, १
 युवं धेनुं शयवे १, ११८, ८
 युवं नरा स्तुवते कृष्णिषाय १, ११७, ७
 युवं नरा स्तुवते पज्जिषाय १, ११६, ७
 युवं नो येषु वरुणा ५, ६४, ६
 युवमस्यस्याव नक्षथो १, १८०, २
 युवमत्रयेऽवनीताय तसं १, ११८, ७
 युवमेतं चक्रथुः सिंधुषु प्लवं १, १८२, ५
 युवमेतानि दिवि १, ९३, ५; तै. सं. २, ३, १४, १; तै. ब्रा.
 ३, ५, ७, २
 युवं पय उत्तियायामधत्त १, १८०, ३
 युवं पेदेवे पुरुवारमश्विना १, ११९, १०
 युवं प्रत्यस्य साधथो महो यत् ३, ३८, ९
 युवं भुज्युं समुद्र आ १०, १४३, ५
 युवं भुज्युमवविद्धं समुद्र ७, ६९, ७; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८
 युवं भुज्युं भुरमाणं १, ११९, ४
 युवं मित्रेमं जनं ५, ६५, ६
 युवं सृगं जागृवांसं ८, ५, ३६
 युवां यज्ञैः प्रथमा १, १५१, ८
 युवां स्तोमेभिर्देवयन्तो १, १३९, ३
 युवां ह घोषा पर्याश्विनायती १०, ४०, ५

युवां हवन्त उभयास ७, ८३, ६
 युवाकु हि शचीनां १, १७, ४
 युवां गोतमः पुरुमीळ्हो १, १८३, ५
 युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु १, १८०, ८
 युवादत्तस्य धिष्ण्या ८, २६, १२
 युवानं विष्पतिं कविं ८, ४४, २६
 युवाना पितरा पुनः १, २०, ४
 युवानो रुद्रा भजरा १, ६४, ३
 युवां देवास्त्रय ८, ५७, २
 युवां नरा पश्यमानास ७, ८३, १
 युवाभ्यां वाजिनीवसु ८, ५, ३
 युवाभ्यां देवी धिष्णा १, १०९, ४
 युवाभ्यां मित्रावरुणोपमां ५, ६४, ४
 युवामिन्द्रयवसे पूर्व्याय ४, ४१, ७
 युवामिद्युस्तु पृतनासु ७, ८२, ४
 युवामिन्द्राग्नी वसुनो १, १०९, ५
 युवां पूषेवाश्विना १, १८१, ९
 युवां सृगेव वारणा १०, ४०, ४
 युवा स मारुतो गणः ५, ६१, १३
 युवा सुवासाः परिवीत ३, ८, ४; तै. ब्रा. ३, ६, १, ३
 युवो श्रियं परि योषावृणीत ७, ६९, ४; तै. ब्रा. २, ८, ७, ८;
 नि. ६, ४

युवो राजांसि सुयमासो १, १८०, १
 युवोरत्रिश्चिकेतति ५, ७३, ६
 युवो रथस्थ परि चक्रमीयते ८, २२, ४
 युवोरश्विना वपुषे युवा युजं १, ११९, ५
 युवो राष्ट्रं बृहदिन्वतिद्यौः ७, ८४, २
 युवोरुषा अनु श्रियं १, ४६, १४
 युवोरूष रथं हुवे ८, २६, १
 युवोर्क्तं रोदसी ३, ५४, ३
 युवोर्दानाय सुभरा १, ११२, २
 युवोर्थदि सख्यायास्मे १०, ६१, २५
 युवोर्हि मातादितिः १०, १३२, ६
 युष्माकं स्मा रथां अनु ५, ५३, ५
 युष्माकं देवा भुवसाहनि ७, ५९, २
 युष्माकं बुध्ने अपां १०, ७७, ४
 युष्मादत्तस्य मरुतो विचेत ५, ५४, १३
 युष्माँ उ नक्तं ८, ७, ६
 युष्मे देवा अपि षमसि ८, ४७, ८
 युष्मेपितो मरुतो १, ३९, ८
 युष्मोतो विप्रो मरुतः ७, ५८, ४

यून ऊषु नविष्ठया ८, २०, १९
यूपवस्का उत ये १, १६२, ६; वा. य. २५, २९; तै. सं.
४, ६, ८, २
यूयं रयिं मरुत ५, ५४, १४
यूयं राजानः कश्चिच्चर्षणी ८ १९, ३५
यूयं राजानमियं जनाय ५, ५८, ४
यूयं विश्वं परि पाथ १०, १२६, ४
यूयं ह रत्नं मघवासु धत्थ ७, ३७, २
यूयं हि दवीर्कतुयुग्मिभरसैः ४, ५१, ५
यूयं हि षा सुदानव (०। अघा चिद्) ८, ८३, ९
यूयं हि षा सुदानव (०। कर्ता) ६, ५१, १५
यूयं हि षा सुदानवो रुद्रा ८, ७, १२
यूयं गावो मेदयथा कृशं ६, २८, ६; अथर्व. ४, २१, ६;
तै. ब्रा. १, ८, ८, १२
यूयं तत्सत्यशवस १, ८६, ९
यूयं देवाः प्रमतिर्युय २, २०, २
यूयं धूर्षु प्रयुजो न १०, ७७, ५
यूयं न उग्रा मरुतः १, १६६, ६; ६, ३०
यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यः ४, ३६, ८
यूयमस्माज्जयत वस्यो ५, ५५, १०
यूयं मर्तं विपन्यवः ५, ६१, १५
ये अस्या ये अङ्गयाः १, १९१, ७
ये अग्रयो न शोशुचिजिहाना ६, ६६, २
ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा १०, १५, १४; अथर्व.
१८, २, ३५; वा. य. १९, ६०
ये अग्नेः परि जज्ञिरे १०, ६२, ६
ये अग्ने चन्द्र ते गिरः ५, १०, ४
ये अग्ने नेरयन्ति ते ५, २०, २
ये अजिषु ये वाशीषु ५, ५३, ४
ये अवाचस्तौ १, १६४, १९; अथर्व. ९, ९, १९
ये अश्विना ये पितरा ४, ३४, ९
ये के च उमा महिनो ६, ५२, १५
ये गव्यता मनसा शत्रुमाद ६, ४६, १०; अथर्व. २०, ८३, २
ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं ४, ३४, १०
ये च पूर्व ऋषयो ये ७, २२, ९
ये चाकनन्त चाकनन्त नू ते ५, ३१, १३
ये चार्हन्ति मरुतः सुदानवः ८, २०, १८
ये चिपूर्वं ऋतसाप १०, १५४, ४. अथर्व. १८, २, १५
ये चिद्धि त्वामृषयः पूर्वं १, ४८, १४
ये चिद्धि पूर्व ऋतसाप १, १७९, २
ये चिद्धि मृत्युबन्धव ८, १८, २२

ये चेह पितरो ये च १०, १५, १३; वा. य. १९, ६७
ये तातृषुर्देवमा १०, १५, ९; अथर्व. १८, ३, ४७;
तै. ब्रा. २, ६, १६, २; नि. ६, १४
ये ते त्रिरहन्सवितः ४, ५४, ६
ये ते पन्याः सवितः पूर्व्यासः १, ३५, ११; वा. य. ३४, २७;
तै. सं. ७, ५, २४, १
ये ते पवित्रमूर्मयो ९, ६१, ५; साम. ७८८
ये ते विप्र ब्रह्मकृतः १०, ५०, ७
ये ते वृषणो वृषभास इन्द्र १ १७७, २
ये ते शुक्रामः शुचयः शुचि ६, ६, ४
ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन् ३, ३२, ३
ये ते सन्ति दशग्विनः ८, १, ९
ये ते सरस्य ऊर्मयो ७, ९६, ५; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १०, २४
ये त्रिंशति त्रयस्परो ८, २८, १
ये त्वा देवोस्त्रिकं मन्ये १, १९०, ५; नि. ४, २५
ये त्वामिन्द्र न तुष्टुः ८, ६, १२; साम. १५०२; अथर्व.
२०, ११५, ३
ये त्वाहिहत्ये मघवन् ३, ४७, ४; वा. य. ३३, ६३; तै. ब्रा.
३, २०
ये देवानां यज्ञिया यज्ञिया ७, ३५, १५; अथर्व. १९, ११, ५
ये देवास इह स्थन विश्वे ८, ३०, ४
ये देवासो अभवता सुकृत्या ४, ३५, ८
ये देवासो दिव्येकादश १, १३९, ११; वा. य. ७, १९;
तै. सं. १, ४, १०, १
ये द्रप्सा इव रोदसी ८, ७, १६
ये नः पूर्वं पितरः सोम्यासो १०, १५, ८, अथर्व. १८, ३, ४६;
वा. य. १९, ५१
ये नः सपत्ना अप ते १०, १२८, ९; अथर्व. ५, ३, १०;
वा. य. ३४, ४६; तै. सं. ४, ७, १४, ४
येन चष्टे वरुणो मित्रो अर्यमा ८ १९, १६
येन ज्योतींष्यायवे ८ १५, ५; साम. ८८१; अथर्व. २०, ६१, २
येन तोकाय तनयाय धान्यं ५, ५३, १३
येन दीर्घं मरुतः १, १६६, १४
येन द्यौरमा पृथिवी १०, १२१, ५; अथर्व. ४, २, ४;
वा. य. ३२, ६; तै. सं. ४, १, ८, ५
येन मानासश्चितयन्त उज्जाः १, १७१ ५
येन वंसाम पृतनासु शर्धतः ८, ६०, १२
येन वृद्धो न शवसा ६, ४४, ३
येन सिन्धुं महीरपो ८, १२, ३; अथर्व. २०, ६३, ९
येन सूर्यं ज्योतिषा १०, ३७, ४
ये नाकस्याधि रोचने १, १९, ६

येना दशमवमध्रिगुं ८, १२, २; अथर्व. २०, ६३, ८
 येना नवमवो दध्यङ्कु ९, १०८, ४; साम. ९३९
 येना पावक चक्षसा १, ५०, ६; साम. ६३७; अथर्व.
 १३, २, २१; २०, ४७, १८; वा. य. ३३, ३२;
 नि. १२, २२-२५
 येनाव तुर्वशं यदुं ८, ७, १८
 येना समुद्रमसृजो ८, ३, १०; अथर्व. २०, ९, ४; ४९, ७
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१०...अमपत्तः।) १०, १७४, ४
 येनेन्द्रो हविषा कृत्वी (१० असपत्ता।) १०, १५९, ४
 येनेमा विश्वा च्यवना २, १२, ४; अथर्व. २०, ३४, ४
 ये पाकशंसं विहरन्त एवैः ७, १०४, ९; अथर्व. ८, ४, ९
 ये पातयन्ते अजमभिर्गिरी ८, ४६, १८
 ये पायवो मामतेयं १, १४७, ३; ४, ४, १३; तै. सं.
 १, २, १४, ५
 ये पृषतीभिर्ऋष्टिभिः १, ३७, २
 येभिः सूर्यमुषसं भन्दसानः ६, १७, ५
 येभिस्त्रिस्तः परावतो ८, ५, ८
 येभ्यो माता मधुमत् १०, ६३, ३
 येभ्यो होत्रां प्रथमां १०, ६३, ७
 ये महो रजसो विदुः १, १९, ३
 ये मूर्धानः क्षितीनां ८, ६७, १३
 ये मे पञ्चागतं ददुः ५, १८, ५; तै. ब्रा. २, ७, ५, २
 ये यजत्रा य ईङ्वाः १, १४, ८
 ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ताः १०, ६२, १
 ये युध्यन्ते प्रधनेषु १०, १५४, ३; अथर्व. १८, २, १७;
 तै. आ. ६, ३, २
 ये राधांसि ददत्यङ्ग्या ७, १६, १०
 ये वध्वश्चन्द्रं वहतुं १०, ८५, ३१; अथर्व. १४, २, १०
 ये वाजिनं परिपश्यन्ति १, १६२, १२; वा. य. २५, ३५;
 तै. सं. ४, ६, ९, १
 ये वां दंसांस्यश्विना ८, ९, ३; अथर्व. २०, १३२, ३
 ये वायव इन्द्रमादनास ७, ९२, ४
 ये वावृधन्त पार्थिवा ५, ५२, ७
 ये वृक्षणासो अधि क्षमि ३, ८, ७
 ये शुभ्रा घोरवर्षसः १, १९, ५
 येषां श्रियाधि रोदसी ५, ६१, १२
 येषामज्मेषु पृथिवी १, ३७, ८
 येषामणो न सप्रथो ८, २०, १३
 येषामाबाध ऋमिमय ८, २३, ३
 येषामिळा घृतहस्ता ७, १६, ८
 ये सत्यासो हविरदो १०, १५, १०; अथर्व. १८, ३, ४८

ये सवितुः सत्यसवस्य १०, ३६, १३, तै. ब्रा. २, ८, ६, ४
 ये सोमासः परावति (०।ये वादः) ९, ६५, २२; साम. ११६३
 ये सोमासः परावति (०। सर्वास्तौ) ८, ९३, ६; अथर्व.
 २०, ११२, ३
 ये स्तोतृभ्यो गोअग्राम् २, १, १६; २, १३
 ये स्था मनोर्यज्ञियास्ते १०, ३६, १०
 ये ह स्ये ते सहमाना ४, ६, १०
 ये हरी मेधयोक्था मदन्तः ४, ३३, १०
 यो अग्निं हव्यदातिभिः ८, १९, १३
 यो अग्निः कव्यवाहनः १०, १६, ११; वा. य. १९, ६५
 यो अग्निः ऋग्यात्प्रविवेश १०, १६, १०; अथर्व. १२, २, ७
 यो अग्निः ससमानुषः ८, ३९, ८
 यो अग्निं तन्वो दमे ८, ४४, १५
 यो अग्निं देववीतये १, १२, ९; साम. ८४६
 यो अग्नीषोमा हविषा १, ९३, ८; तै. ब्रा. २, ८, ७, ९
 यो अत्य हव सृज्यते ९, ४३, १
 यो अदधाज्योतिषि १०, ५४, ६
 यो अद्रिभिर्प्रथमजा ऋता ६, ७३, १; अथर्व. २०, ९०, १
 यो अध्वरेषु शन्तम १, ७७, २
 यो अनिधमो दीदयत् १०, ३०, ४; अथर्व. १४, १, ३७;
 नि. १०, १९
 यो अपाचीने तमसि ७, ६, ४
 यो अप्सु चन्द्रमा हव ८, ८२, ८
 यो अपस्वा शुचिना दैव्येन २, ३५, ८
 यो अयो मर्तभोजनं १, ८१, ६
 यो अश्वस्य दधिक्राव्णो ४, ३९, ३
 यो अश्वानां यो गवां गोपति १, १०१, ४; नि. ५, १५
 यो अश्वेभिर्वहते ८, ४६, २६
 यो अस्मा अश्वं तृषु १०, ७९, ५
 यो अस्मै ग्रंस उत वाय ५, ३४, ३; नि. ६, १९
 यो अस्मै हविषाविधन् ६, ५४, ४
 यो अस्मै हव्यदातिभिः ८, २३, २१
 यो अस्मै हव्यैर्धृत २, २६, ४
 यो अस्थ परे रजसः १०, १८७, ५; अथर्व. ६, ३४, ५
 योगक्षेमं व आदायाहं १०, १६६, ५
 यो गर्भमोषधीनां ७, १०२, २; तै. ब्रा. २, ४, ५, ६;
 तै. आ. १, २९, १
 यो गृणतामिदासिथापिः ६, ४५, १७
 योगे-योगे तवस्तरं १, ३०, ७; साम. १६३, ७४३; अथर्व.
 २०, २६, १; वा. य. ११, १४; तै. सं. ४, १, २, १
 यो जनान्महिषां हवा १०, ६०, ३

यो जागार तमृचः ५, ४४, १४; साम. १८२६
 यो जात एव प्रथमो २, १२, १; अथर्व. २०, ३४, १;
 तै. सं. १, ७, १३, २; नि. ३, २१; १०, १०
 यो जिनाति न जीयते ९, ५५, ४; साम. ९७८
 यो दन्नेभिर्हव्यो यश्च १०, ३८, ४
 यो दुष्टो विश्ववारः श्रवाय ८, ४६, ९
 यो देवो देवतमो ४, २२, ३
 यो देहो अनमयद्वयैः ७, ६, ५; तै. ब्रा. २, ४, ७, ९
 योद्धासि कृत्वा शवसो ८, ८८, ४
 यो धर्ता भुवनानां ८, ४१, ५
 यो धारया पावकया ९, १०१, २; साम. ६९८
 यो धृषितो योऽवृत्तो ८, ३३, ६
 यो न आगो अभ्येनो भराति ५, ३, ७
 यो न हृदमिदं पुरा ८, २१, ९; साम. ४००; अथर्व.
 २०, १४, ३; ६२, ३
 यो न हन्तुः पितरो ह्यसुपीतः ८, ४८, १२
 यो न हन्द्राभितो जनो १०, १३३, ४
 यो न हन्द्राभिदासति १०, १३३, ५; अथर्व. ६, ६, ३
 यो नः कश्चिद्विरिक्षति ८, १८, १३
 यो नः पिता जनिता यो १०, ८२, ३; अथर्व. २, १, ३;
 वा. य. १७, २७; तै. सं. ४, ६, २, १; तै. आ.
 १०, १, ४
 यो नः पूषन्नवो वृकः १, ४२, २
 यो नः शश्वपुराविथा ८, ८० २
 यो नः सनुत्य उत २, ३०, ९
 यो नः सनुत्यो अभिदासद् ६, ५, ४
 यो नः स्त्रो अरणो यश्च ६, ७५, १९; साम. १८७२
 यो नन्त्वान्यनमन् २, २४, २
 यो नार्मरं सहवसुं २, १३, ८
 योनिमेक आ ससाद् ८, २९, २
 योनिष्ट इन्द्र निषदे १, १०४, १; नि. १, १७
 योनिष्ट इन्द्र सद्ने ७, २४, १; साम. ३१४
 यो नो अग्ने अरिवाँ १, १४७, ४
 यो नो अग्ने दुरेव आ ६, १६, ३१
 यो नो अग्नेभिदासति १, ७९, ११
 यो नो दाता वसूनां ८, ५१, ५
 यो नो दाता स नः पिता ८, ५२, ५
 यो नो दास आर्यो वा १०, ३८, ३
 यो नो देवः परावतः ८, १२, ६
 यो नो मरुतो अभि दुर्हणायुः ७, ५९, ८; अथर्व. ७, ७७, २;
 तै. सं. ४, ३, १३, ३

यो नो मरुतो वृकताति २, ३४, ९
 यो नो रसं दिप्सति पित्वो ७, १०४, १०; अथर्व. ८, ४, १०
 यो ब्रह्मणे सुमतिमायजाते ७, ६०, ११
 यो भानुभिर्विभावा १०, ६, २
 यो भूयिष्ठं नासत्याभ्यां ५, ७७, ४
 यो भोजनं च दयसे २, १३, ६
 यो स इति प्रवोचति ५, २७, ४
 यो स ह्रमं चिदु त्मना ८, ४६, २७
 यो मर्त्येष्वमृतं कृतावा ४, २, १
 यो मा पाकेन मनसा चरन्तं ७, १०४, ८; अथर्व. ८, ४, ८
 यो मायातुं यातुधानेत्याह ७, १०४, १६; अथर्व. ८, ४, १६
 यो मित्राय वरुणायाविधजू १, १३६, ५
 यो मृळयाति चक्रुषे चिदा ७, ८७, ७
 यो मे धेनूनां शतं ५, ६१, १०
 यो मे राजन्युज्यो वा २, २८, १०
 यो मे शता च विंशतिं च ५, २७, २
 यो मे हिरण्यसंदशो ८, ५, ३८
 यो यजाति यजात इत् ८, ३१, १
 यो यज्ञस्य प्रसाधनः १०, ५७, २; अथर्व. १३, १, ६०
 यो यज्ञो विश्वतस्तनुभिः १०, १३०, १
 यो रक्षांसि निजूर्वति १०, १८७, ३; अथर्व. ६, ३४, २
 यो रजांसि विममे पार्थिवानि ६, ४९, १३
 यो रधस्य चोदिता २, १२, ६; अथर्व. २०, ३४, ६
 यो रथिवो रथिन्तमो ६, ४४, १; साम. ३५१
 यो राजभ्य ऋतनिभ्यो २, २७, १२
 यो राजा चर्षणीनां याता ८, ७०, १; साम. २७३; ९३३;
 अथर्व. २०, ९२, १६; १०५, ४
 यो रायो अवनिर्महान् (०। तमिन्द्रम्) ८, ३२, १३
 यो रायो अवनिर्महान् (०। तस्मा इन्द्राय) १, ४, १०
 अथर्व. २०, ६८, १०
 यो रेवान्यो अमीवहा १, १८, २; वा. य. ३, २९;
 नि. ३, २१
 यो रोहितौ वाजिनौ ५, ३६, ६
 यो वः शिवतमो रसः १०, ९, २; साम. १८३८; अथर्व.
 १, ५, २; वा. य. ११, ५१; ३६, १५; तै. सं.
 ४, १, ५, १, ७, ४, १९, ४; तै. आ. ४, ४२, ४;
 १०, १, ११
 यो वः सुनोत्यभिपित्वे ४, ३५, ६
 यो वः सेनानीर्महतो १०, ३४, १२
 योऽवरे वृजने विश्वथाविभु २, २४, ११
 यो वर्धन ओषधीनां यो अपाः ७, १०१, २

यो वां यज्ञेभिरावृतो ८, २६, १३
 यो वां यज्ञैः शशमानो १, १५१, ७; नि. ६, ८
 यो वां यज्ञो नासत्या ७, ७०, ६
 यो वां रजांस्यश्विना ८, ७३, १३
 यो वां रथो नृपती अस्ति वो ७, ७१, ४
 यो वाघते ददाति सुनुरं १, ४०, ४
 यो वां गर्तं मनसा ७, ६४, ४
 यो वाचा विवाचो १०, २३, ५; अथर्व. २०, ७३, ६
 यो वां नासत्यावृषि ८, ८, १५
 यो वामश्विना मनसो १, ११७, २
 यो वासुरुच्यचस्तमं ८, २६, १४
 यो वासृजवे क्रमणाय ६, ७०, ३
 यो वां परिजमा सुवृद् १०, ३९, १
 यो विश्वतः सुप्रतीकः १, ९४, ७; नि. ३, ११
 यो विश्वस्य जगतः १, १०१, ५
 यो विश्वा दयते वसु ८, १०३, ६; साम. ४४, १५८३
 यो विश्वान्यभि व्रता ८, ३२, २८
 यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पर्षद्) १०, १८७, ४;
 अथर्व. ६, ३४, ४
 यो विश्वाभि विपश्यति (०। स नः पूषा) ३, ६२, ९
 यो वृत्राय सिनमत्रा २, ३०, २
 यो वेदिष्ठो अव्यथिषु ८, २, २४
 यो वो देवा घृतस्नुना ६, ५२, ८
 यो वो वृताभ्यो अकृणोद् १०, ३०, ७
 यो व्यंसं जाह्नुषाणेन १, १०१, २
 यो व्यतीरफाणयत् ८, ६९, १३; अथर्व. २०, ९२, १०
 यो हत्वाहिमरिणात् २, १२, ३; अथर्व. २०, ३४, ३
 यो ह वां मधुनो हतिः ८, ५, १९
 यो हव्यान्वैरयता मनुर्हितः ८, १९, २४
 यो ह स्य वां रथिरा ७, ६९, ५; तै. सं. २, ८, ७, ८
 यो होता सीध्रथमो १०, ८८, ४; नि. ५, ३
 यो ते श्वानौ यम रक्षितारो १०, १४, ११; अथर्व. १८, २, १२, १
 तै. आ. ६, ३, १
 रक्षा णो अग्ने तव ४, ३, १४
 रक्षा सु नो अररुषः ९, २९, ५
 रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्षि १०, ८७, १; अथर्व. ८, ३, १;
 तै. सं. १, २, १४, ६
 रक्षोहा विश्वचर्षणिः ९, १, २; साम. ६९०; वा. य. २६, २६
 रण्वः संदष्टौ पितुमान् १०, ६४, ११
 रथं यान्तं कुह १०, ४०, १

रथं युञ्जते मरुतः शुभे ५, ६३, ५; तै. आ. २, ४, ५, ३;
 नि. ४, १९
 रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठां ४, ३३, ८
 रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसो ४, ३६, २
 रथं वामनुगायसं ८, ५, ३४
 रथं हिरण्यवन्धुरं हिरण्याभीशुम् ८, ५, २८
 रथं हिरण्यवन्धुरं इन्द्रवायू ४, ४६, ४
 रथं नु मारुतं वयं ५, ५६, ८; नि. ११, ५०
 रथवाहनं हविरस्य ६, ७५, ८; वा. य. २९, ४५; तै. सं.
 ४, ६, ६, ३
 रथानां न येऽराः १०, ७८, ४
 रथाय नावसुतनो १, १४०, १२
 रथिरासो हरयो ये ते अस्ति ८, ५०, ८
 रथीतमं कपर्दिनं ६, ५५, २
 रथीव कश्याश्वौ ५, ८३, ३
 रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः ६, ७५, ६; वा. य. २९, ४३; तै. सं.
 ४, ६, ६, २; नि. ९, १६
 रथेन पृथुपाजसा ४, ४६, ५
 रथेष्ठायाध्वर्यवः ८, ४, १३
 रथो न यातः शिक्कभिः १, १४१, ८
 रथो यो वां त्रिवन्धुरो ८, २२, ५
 रदपथो वरुणः सूर्याय ७, ८७, १
 रपक्विरिन्द्रार्कसातौ १, १७४, ७
 रपन्नधर्वीरण्या १०, ११, २; अथर्व. १८, १, १९
 रमध्वं मे वचसे सोम्याय ३, ३३, ५; नि. २, २५
 रथिं सुक्षत्रं स्वपत्यं १, ११६, १९
 रथिं दिवो दुहितरो ४, ५१, १०
 रथिं नश्चित्रमश्विनं ९, ४, १०; साम. १०५६
 रथिनं चित्रा सूरौ १, ६६, १
 रथिनं यः पितृवित्तो १, ७३, १
 ररे हुष्यं मतिभिर्यज्ञियानां ७, ३९, ६
 रश्मोरिव यच्छतमध्वरौ ८, ३५, २१
 रसं ते मित्रो अर्यमा ९, ६४, २४; साम. १०७८
 रसाव्यः पयसा पिन्वमान ९, ९७, १४; साम. ८०७
 राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे २, ३२, ४; अथर्व. ७, ४८, १;
 तै. सं. ३, ३, ११, ५; नि. ११, ३१
 राजन्तमध्वराणां १, १, ८; वा. य. ३, २३; तै. सं.
 १, ५, ६, २
 राजानावनभिद्रुहा २, ४१, ५; साम. ९११
 राजानो न प्रशस्तिभिः ९, १०, ३; साम. ११२१
 राजा मेधाभिरीयते ९, ६५, १६; साम. ८३३

राजा राष्ट्राणां पेशो नदीनां ७, ३४, ११
 राजा समुद्रं नद्यो ९, ८६, ८
 राजा सिन्धूनामवासिष्ठ २, ८९, २
 राजा सिन्धूनां पवते पतिः ९, ८६, ३३
 राजेव हि जनिभिः ७, १८, २
 राज्ञो नु ते वरुणस्य १, ९१, ३; ९, ८८, ८
 रातिं यद्वामरक्षसं हवामहे ८, १०१, ८
 रात्रीभिरस्मा अहभिः १०, १०, ९; अथर्व. १८, १. १०
 रात्री व्यस्यदायती १०, १२७, १; तै. ब्रा. २, ४, ६, १०
 रायः समुद्राँश्चतुरो ९, ३३, ६; साम. ८७१
 रायस्कामो वज्रहस्तं ७, ३२, ३
 रायस्पूर्धि स्वभावो १, ३६, १२
 राया वयं ससवांसो ४, ४२, १०; वा. य. ७, १०
 राया हिरण्यया मतिः ७, ६६, ८; साम. १०६८
 राये नु यं जज्ञतु रोदसी मे ७, ९०, ३; वा. य. २७, २४;
 तै. ब्रा. २, ८, १, १
 रायो धारास्याष्टणे ६, ५५, ३
 रायो बुध्नः संगमनो वसूनां यज्ञस्य १, ९६, ६
 रायो बुध्नः संगमनो वसूनां विश्वा रूपाभिः १०, १३९, ३;
 अथर्व. १०, ८, ४२; वा. य. १२, ६६; तै. सं.
 ४, २, ५, ४
 रारन्धि सवनेषु ण ३, ४१, ४; अथर्व. २०, २३, ४
 रासि क्षयं रासि मित्र २, ११, १४
 रिशादसः सत्पतीरदग्धा ६, ५१, ४
 रुजा दृढा चिद्रक्षसः ९, ९१, ४
 रुद्रस्य ये मीळहुषः सन्ति ६, ६६, ३
 रुद्राणामेति प्रदिशा १, १०१, ७
 रुवति भीमो वृषभः ९, ७०, ७
 रुद्राद्वत्सा रुद्राती १, ११३, २; साम. १७५०; नि. २, २०
 रूपंरूपं प्रतिरूपो बभूव ६, ४७, १८
 रूपंरूपं मघवा बोभवीति ३, ५३, ८
 रेभद्वज्र जनुषा पूर्वः १०, ९२, १५
 रेवतीर्नः सधमाद १, ३०, १३; साम. १५३; १०८४; अथर्व.
 २०, १२२, १; तै. सं. १, ७, १३, ५; २, २, १२, ८;
 ४, १४, ४
 रेवद्वयो दधाथे १, १५१, ९
 रेवाँ इद्रेवत स्तोता ८, २, १३; साम. १८०४; तै. सं.
 २, २, १२, ८
 रैभ्यासीदनुदेयी १०, ८५, ६; अथर्व. १४, १, ७
 रोदसी आ वदता १, ६४, ९
 रोहिण्यावा १, १००, १६

रोहितं मे पाकस्थामा ८, ३, २२
 वंसगेव पूषया १०, १०६, ५
 वंस विश्वा वार्याणि ७, १७, ५
 वंस्वा नो वार्या पुरु ८, २३, २७
 वक्ष्यन्तीवेदा ६, ७५, ३; वा. य. २९, ४०; तै. सं. ४, ६, ६, १;
 नि. ९, १८
 वचो दीर्घप्रसजनीशे ८, २५, २०
 वचोविदं वाचमुदीरयन्तीं ८, १०१, १६
 वच्यन्ते वां ककुहासो १, ४६, ३; साम. १७३०
 वज्रं यश्चक्रे सुहनाय १०, १०५, ७
 वज्रमेको बिभर्ति ८, २९, ४
 वज्रेण हि वृत्रहा वृत्रं १०, १११, ६
 वद्या सुनो सहसो ६, १३, ६
 वद्या हि सुनो अस्य प्रसद्धा ६, ४, ४; तै. सं. १, ३, १४, ७
 वर्धी वृत्रं मरुत १, १६५, ८; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
 वधीदिन्द्रो वरशिखस्य ६, २७, ५
 वधीर्हि दस्युं धनिनं धनेन १, ३३, ४
 वधूरियं पतिमिच्छन्त्येति ५, ३७, ३
 वधेन दस्युं प्र हि ५, ४, ६
 वधैर्दुःशंसां अप १, ९४, २
 वनस्पतिं पवमान ९, ५, १०
 वनस्पतिरवसृजन्नुप २, ३, १०
 वनस्पते रशनया नियूयः १०, ७०, १०; नि. ६, ७
 वनस्पतेऽवसृजोप देवान् ३, ४, १०; ७, २, १०; वा. य.
 २७, २१; तै. सं. ४, १, ८, ३
 वनस्पते वीङ्गो हि भूयाः ६, ४७, २६; अथर्व. ६, १२५, १;
 वा. य. २९, ५२; तै. सं. ४, ६, ६, ५; नि. २, ५; ९, १२
 वनस्पते शतवल्गो ३, ८, ११; तै. सं. १, ३, ५, १
 वनीवानो मम दूतास १०, ४७, ७
 वने न वा यो न्यधायि १०, २९, १; अथर्व. २०, ७६, १;
 नि. ६, २८
 वनेम तद्धोत्रया १, १३२, ७
 वनेम पूर्वोरयो १, ७०, १
 वनेषु जायुर्मतेषु १, ६७, १
 वनेषु व्यंतरिक्षं ततान ५, ८५, २; वा. य. ४, ३१; तै. सं.
 १, २, ८, १
 वनोति हि सुन्वन् १, १३३, ७; अथर्व. २०, ६७, १
 वन्दस्व मारुतं गणम् १, ३८, १५
 वन्वज्जवातो अभि ९, ८९, ७
 वपन्ति ऋतो मिहं ८, ७, ४
 वपुर्नु तक्षिकितुषे ६, ६६, १

वज्रोभिः पुत्रममुत्रो ४, १९, ३; नि. ३, २०
वयं वो वृक्षर्हिषो ८, २७, ७
वयं शूरेभिरस्तृभिः १, ८, ४; अथर्व. २०, ७०, २०
वयं सोम व्रते तव १०, ५७, ६; वा. य. ३, ५६; तै. ब्रा.
१, ४, २, ७; ३, ७, १४, ३
वयं हि ते अमन्महि १, ३०, २१
वयं हि त्वा बन्धुमन्तं ८, २१, ४
वयं हि वां हवामह उक्षयन्तो ८, २६, ९
वयं हि वां हवामहे विपन्यवो ८, ८७, ६
वयः सुपर्णा उप सेदुः १०, ७३, ११; साम. ३१९; तै. ब्रा.
२, ५, ८, ३; तै. आ. ४, ४२, ३; नि. ४, ३
वयं घ त्वा सुतावन्त ८, ३३, १; साम. २६१; ८६४;
अथर्व. २०, ५१, १; ५७, १४
वयं घा ते अपि षमसि ८, ३२, ७; साम. २३०
वयं घा ते अपूर्व्येन्द्र ८, ६६, ११
वयं घा ते स्वे इत् ८, ६६, १३
वयं चिद्धि वां जरितारः १, १८०, ७
वयं जयेम त्वया युजा वृत्तं १, १०२, ४; अथर्व. ७, ५०, ४
वयं त इन्द्र स्तोमेभिः ८, ५४, ८
वयं त एभिः पुरुहूत सख्यैः ६, १९, १३
वयं तद्वः सन्नाज ८, २७, २२
वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम ५, ४, ७
वयं ते अग्न समिधा विधेम ७, १४, २
वयं ते अथ ररिमा ३, १४, ५; वा. य. १८, ७५
वयं ते अस्य वृत्रहन् वसो ९, ९८, ५; साम. १२३९
वयं ते अस्य वृत्रहन् विद्याम ८, २४, ८
वयं ते अस्यामिन्द्र पुन्रहूतौ ६, २६, ८
वयं ते त इन्द्र ये च देव ७, ३०, ४
वयं ते त इन्द्र ये च नरः ५, ३३, ५
वयं ते वय इन्द्र विद्धि २, २०, १
वयं नाम प्र ब्रवामा वृत्तस्य ४, ५८, २; वा. य. १७, ९०;
तै. आ. १०, १०, २
वयमग्ने अर्चता २, २, १०
वयमग्ने वनुग्राम त्वोता ५, ३, ६
वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्टा १, १६७, १०
वयमिद्वः सुदानवः ८, ८३, ६
वयमिन्द्र त्वायवः सखित्वं १०, १३३, ६
वयमिन्द्र त्वायवोऽभि प्र णोनुमो ७, ३१, ४; साम. १३२;
अथर्व. २०, १८, ४
वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो ३, ४१, ७; अथर्व. २०, २३, ७
वयमिन्द्र त्वे सचा ४, ३२, ४

वयमु त्वा गृहपते जनानां ६, १५, १९; तै. ब्रा. ३, ५, १२, १
वयमु त्वा तदिदर्या ८, २, १६; साम. १५७, ७१९;
अथर्व. २०, १८, १
वयमु त्वा दिवा सुने ८, ६४, ६
वयमु त्वा पथस्पते ६, ५३, १; तै. सं. १, १, १४, २
वयमु त्वामपूर्य ८, २१, १; साम. ४०८, ७०८; अथर्व.
२०, १४, १; ६२, १
वयमु त्वा शतक्रतो ८, २२, १२
वयमेनमिवा ह्यो ८, ६६, ७; साम. २७२; १६९१; अथर्व.
२०, ९७, १
वयं मित्रस्यावसि ५, ६५, ५
वयश्चित्ते पतत्रिणो १, ४९, ३; साम. ३६७
वया इदग्ने अग्नयस्ते १, ५९, १
वयो न ये श्रेणीः ५, ५९, ७
वयो न वृक्षं सुपलाशं १०, ४३, ४; अथर्व. २०, १७, ४
वरा इवेद्वैवतासो हिरण्यैः ५, ६०, ४
वरिवो धातमो भव ९, १, ३; साम. ६९१
वरिष्ठे न इन्द्र वन्धुरे ६, ४७, ९
वरिष्ठो अस्य दक्षिणां ६, ३७, ४
वरुण वो रिशादसं ५, ६४, १
वरुणः प्राविता भुवन् १, २३, ६; साम. ७९५; वा. य.
३३, ४६
वरुणो मित्रो अर्यमा ८, २८, २
वरेये अग्निमातपो ८, ७३, ८
वर्धन्तीमापः पन्वा १, ६५, ४
वर्धस्वा सु पुरुषुत ८, १३, २५
वर्धांश्च यज्ञ उत ६, ३८, ४
वर्धांश्च विश्वं मरुतः ६, १७, ११
वर्धांश्च पूर्वीः क्षपो १, ७०, ७
वर्षिष्ठ क्षत्रा उरुचक्षसा ८, १०१, २
ववक्ष इन्द्रो अमितं ४, १६, ५; अथर्व. २०, ७७, ५
ववक्षुरस्य केतवो ८, १२, ७
वव्राजा सीमनदतीः ३, १, ६
वव्रासो न ये स्वजास्यतवसः १, १६८, २
वषट् ते विष्णवासा ७, ९९, ७; १००, ७; साम. १६२७;
तै. सं. २, २, १२, ४
वसां राजानं वसति ५, २, ६
वसिष्ठं ह वरुणो ७, ८८, ४
वसिष्ठामः पितृवश्च १०, ६६, १४
वसिष्वा हि मियेध्य १, २६, १
वसुं न चित्रमहसं १०, १२२, १

दसुरभिर्दसुश्रवा ५, २४, २; साम. ११०८; वा. य.
३, २५, १५, ४८; तै. सं. १, ५, ६, ३; ४, ४, ४, ८
वसुर्वसुपतिर्हि कं ८, ४४, २४; तै. सं. १, ४, ४६, २
दसूनां वा चर्कष १०, ७४, १
वसू रुद्रा पुरुमन्तु १, १५८, १
वसोस्मिन् वसुपतिं १, ९, ९; अथर्व. २०, ७१, १५
वस्यो हन्दासि मे पितुः ८, १, ६; साम. २९२
वस्वी ते अग्ने संदृष्टिः ६, १६, २५
वह कुत्समिन्द्र यस्मिन् १, १७४, ५
वहन्ति सीमरुणासो ६, ६४, ३
वहन्तु त्वा मनोयुजो ४, ४८, ४
वहन्तु त्वा रथेष्टां ८, ३३, १४
याहिष्टेभिर्विहरन् ४, १३, ४; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाह्नि यशसं विदथस्य १, ६०, १
वाचं सु मित्रावरुणाविराव ५, ६३, ६; तै. ब्रा. २, ४, ५, ४
वाचमष्टापदीमहं ८, ७६, १२; साम. ९९०; अथर्व.
२०, ४२, १
वाचस्पतिं विश्वकर्माणं १०, ८१, ७; वा. य. ८, ४५, १७, २३;
तै. सं. ४, ६, २, ५
वाचो जन्तुः कवीनां २, ६७, १३
वाजयज्ञिव नू रथान् २, ८, १
वाजिनीवती सूर्यस्य यो ७, ७५, ५
वाजिन्तमाय लह्यसे १०, ११५, ६
वाजी वाजेषु धीयते ३, २७, ८; साम. १४७८
वाजेभिर्नो वाजसातां १, ११०, ९
वाजेवाजेष्वत वाजिनो नः ७, ३८, ८; वा. य. ९, १८;
२१, ११; तै. सं. १, ७, ८, २; ४, ७, १२, १
वाजेषु सासहिर्भव ३, ३७, ६; अथर्व. २०, १९, ६
वाजो नु ते शवसस्पात्यन्तं ५, १५, ५
वाज्यसि वाजिनेना १०, ५६, ३
वात आ वातु भेषजं १०, १८६, १; साम. १८४; १८४०;
तै. ब्रा. २, ४, १, ८; तै. आ. ४, ४२, २; नि.
१०, ३५
वातस्विपो मरुतो वर्षनि ५, ५७, ४
वातस्य नु महिमानं १०, १६८, १
वातस्य पद्मस्त्रीकृता ५, ५, ७
वातस्य युक्तान्सुयुजश्चिद् ५, ३१, १०
वातस्याथो वायोः सखा १०, १३६, ५
वातासो न ये धुनयो १०, ७८, ३
वातेवाज्यं नद्येवरीतिः २, ३९, ५
वातोपधूत इषितो १०, ९१, ७; साम. ९८३

वामं वामं त आदुरे ४, ३०, २४; नि. ६, ३१
वामं नो अस्त्वय्यमन् ८, ८३, ४
वाममद्य सवितर्वामम् ६, ७१, ६; वा. य. ८, ६; तै. सं.
१, ४, २३, १; २, २, १२, २
वामस्य हि प्रचेतसो ८, ८३, ५
वामी वामस्य धृतयः ६, ४८, २०
वाय उक्थेभिर्जरन्ते १, २, २
वायवा याहि दर्शतेमे १, २, १; नि. १०, २
वायवा याहि वीतये ५, ५१, ५
वायविन्द्रश्च चेतथः १, २, ५
वायविन्द्रश्च शुष्मिणा ४, ४७, ३; साम. १६३०
वायविन्द्रश्च सुन्वत १, २, ६
वायुरस्मा उपामन्थत् १०, १३६, ७
वायुर्न यो नियुत्वां ९, ८८, ३
वायुर्युक्ते रोहिता १, १३४, ३
वायो तव प्रपृचती १, २, ३
वायो याहि शिवा दिवो ८, २६, २३
वायो ये ते सहस्रिणो २, ४१, १; वा. य. २७, ३२
वायो शतं हरीणां ४, ४८, ५; तै. सं. २, २, १२, ७
वायो शुक्रो अयामि ते ४, ४७, १; साम. १६२८; वा. य.
२७, ३०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ६
वाणं त्वा यव्यामिः ८, ९८, ८; साम. ७११; अथर्व.
२०, १००, २
वात्रैहत्याय शवसे ३, ३७, १; अथर्व. २०, १९, १; वा. य.
१८, ६८; तै. ब्रा. २, ५, ६, १
वावर्त. एषां राया १०, ९३, १३
वावसाना त्रिवस्वती १, ४६, १३
वावृधान उप द्रवि ८, ६, ४०
वावृधानः शवसा भूयोजाः १०, १२०, २; ऐ. आ. १, १२;
साम. १४८४; अथर्व. ५, २, २; २०, १०७, ५
वावृधानस्य ते वयं ८, १४, ६; अथर्व. २०, २७, ६
वावृधानाय तूर्वये ९, ४२, ३
वावृधाना शुभस्पती ८, ५, ११
वावृधानो मरुत्सखेन्द्रो ८, ७६, ३
वाशीमंत ऋष्टिमंतो ५, ५७, २
वाशीमेको विभर्ति ८, २९, ३
वाश्रा अर्धन्तीन्द्रो ९, १३, ७; साम. ११९३
वाश्रेव विद्युन्मिमाति १, ३८, ८; तै. सं. ३, १, ११, ५
वासयसीव वेधसस्त्वं नः ७, ३७, ६
वास्तोष्पते ध्रुवा स्थूणा ८, १७, १४; साम. २७५
वास्तोष्पते प्रतरणो ७, ५४, २

वास्तोष्पते प्रति जानीहि ७, ५४, १; तै. सं. ३, ४, १०, १
वास्तोष्पते शग्मया संसदा ७, ५४, ३; तै. सं. ३, ४, १०, १
वाहिष्ठो वां हवानां ८, २६, १६; नि. ५, १
वि क्रोशनासो १०, २७, १८
वि घ त्वावाँ ऋतजात १, १८९, ६
विघ्नन्तो दुरिता पुरु ९, ६२, २; साम. ८३१
वि चक्रमे पृथिवीमेष ७, १००, ४; तै. ब्रा. २, ४, ३, ५
वि चिद् वृत्रस्य दोधतो ८, ६, ६; साम. १६५२; अथर्व.
२०, १०७, ३
वि चेदुच्छन्त्यश्विना ७, ७२, ४
वि जनाच्छयावाः १, ३५, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
वि जयुषा रथ्या या ६, ६२, ७
वि जानीष्टार्यान् १, ५१, ८
वि जिहीष्व वनस्पते ५, ७८, ५
विजेषकृदिन्द्र इव १०, ८४, ५; अथर्व ४, ३६, ५; नि. ६, २९
वि ज्योतिषा वृद्धता भाति ५, २, ९; अथर्व ८, ३, २४;
तै. सं. १, २, १४, ७; नि. ४, १८
वि सद्युररुणयुग्मिभरश्चैः ६, ६५, २
वि तन्वते धियो अस्मा अपां ५, ४७, ६
वि तर्तूर्यन्ते मघवन् ८, १, ४; अथर्व. २०, ८५, ४
वि तिष्ठध्वं मरुतो ७, १०४, १८; अथर्व. ८, ४, १८
वि ते वज्रासो अस्थिरन् १, ८०, ८
वि ते विष्मवातजूतासो ६, ६, ३; तै. सं. ३, ३, ११, १
वित्वक्षणः समृतौ चक्रमास ५, ३४, ६
वि त्वदापो न पर्वतस्य ६, २४, ६; साम. ६८
वि त्वा ततस्ते मिथुना १, १३१, ३; अथर्व २०, ७२, २; ७५, १
वि त्वा नरः पुरुषा १, ७०, १०
विदद्यत्पूर्यं नष्टं ८, ७२, ६
विदद्यद्दी सरमा ३, ३६, ६; वा. य. ३३, ५९; तै. ब्रा.
२, ५, ८, १०
विदन्तीमन्न नरो १, ६७, ४
विदा चिन्तु महान्तो ५, ४१, १३
विदा दिवो विष्यन्नद्रिमुक्थैः ५, ४५, १
विदा देवा अघानां ८, ४७, २
विदानासो जन्मनो ४, ३४, २
विदुः पृथिव्या दिवो ७, ३४, २; तांज्य ब्रा. १, २, ९
वि दुर्गा वि द्विषः पुरः १, ४१, ३
विदुष्टे अस्य वीर्यस्य १, १३१, ४; अथर्व. २०, ७५, २
विदुष्टे विश्वा भुवनानि ४, ४२, ७
विदुष्टानि चिद्विद्वो ६, ४५, २

विद्या ते अग्ने वेवा १०, ४५, २; वा. य. १२, १९; तै. सं.
४, २, २, १
विद्या सखित्वमुत ८, २१, ८; नि. ६, १७
विद्या हि ते पुरा वयं ८, ७५, १६; तै. सं. २, ६, ११, ४
विद्या हि त्वा तुविक्रमिं ८, ८१, २; साम. ७२९
विद्या हि त्वा धनंजयं वाजेषु ३, ४२, ६; अथर्व. २०, २४, ६
विद्या हि त्वा धनंजयमिन्द्र ८, ४५, १३
विद्या हि त्वा वृषन्तमं १, १०, १०
विद्या हि यस्ते अद्विवः ८, ९२, १८
विद्या हि रुद्रियाणां ८, २०, ३
विद्या ह्यस्य वीरस्य ८, २, २१
विद्यामादित्या अवपो २, २७, ५
वि द्यामेपि रजस्पृष्टु १, ५०, ७; अथर्व. १३, २, २२;
२०, ४७, १९; नि. १२, २३
विद्युतो ज्योतिः परि ७, ३३, १०
विद्युद्धस्ता अभिद्यवः ८, ७, २५
विद्युद्रथा मरुत ३, ५४, १३
विद्युन्नया पतन्ती १०, ९५, १०; नि. ११, ३६
विद्युन्महसो नरो ५, ५४, ३
विद्वाँ अग्ने वयुनानि १, ७२, ७
विद्वाँसाविदुदुरः पृच्छेत् १, १२०, २
वि द्वीपानि पापतन् ८, २०, ४
वि द्वेपांसीनुहि वर्धयेच्छां ६, १०, ७
विधुं दद्राण समने १०, ५५, ५; साम. ३२५; १७८२;
अथर्व. ९, १०, २; तै. ब्रा. ४, २०, १; नि. १४, १८
विधेम ते पामे जन्मन्मे २, ९, ३; वा. य. १७, ७५;
तै. सं. ४, ६, ५, ४
वि न इन्द्रमृधो जहि १०, १५२, ४; साम. १८६८;
अथर्व. १, २१, २; वा. य. ८, ४४; १८, ७०;
तै. सं. १, ६, १२, ४; नि. ७, २
वि नः पथाः सुविताय १, ९०, ४
वि नः सहस्रं शुरुधो ७, ६२, ३
वि नो देवासो अद्रुहो ८, २७, ९
वि नो वाजा ऋभुभ्रणः ४, ३७, ७
वि पथो वाजसातये ६, ५३, ४
विपश्चित्रे पदमाताय ९, ८६, ४४; साम. १६१५; तै. ब्रा.
३, १०, ८, १
वि पाजसा पृथुना ३, १५, १; वा. य. ११, ४९; तै. सं.
४, १, ५, १
वि पिप्रोरहिमायस्य ह्यहाः ६, २०, ७
वि पृषन्मरया ६, ५३, ६

वि पृक्षो अग्ने मघवानो १ ७३, ५
 वि पृच्छामि पाक्या न देवाः १. १२०, ४
 विप्रं विप्रासोऽवसे ८, ११, ६; नि. १४, ३२
 विप्रं होतारमद्रुहं ८, ४४, १०
 वि प्रथतां देवजुष्टं १०, ७०, ४
 विप्रस्य वा स्तुवतः सहसो ८, १९, १२
 विप्रा यज्ञेषु मानुषेषु ७, २, ७
 विप्रासो न मन्मभिः १०, ७८, १
 विप्रेभिर्विप्र सन्त्य ५, ५१, ३
 विभक्तारं हवामहे १, २२, ७; वा. य. ३०, ४; तै. आ.
 १०, १०, २
 विभक्तसि चित्रमानो १, २७, ६; साम. १४९८
 विभावा देवः सुरणः ३, ३, ९
 विभिद्या पुरं शयथा १०, ६७, ५; अथर्व. २०, ९१, ५
 विभिर्द्वां चरत ८, २९, ८
 विभु प्रभु प्रथमं मेहनां २, २४, १०
 विभूतरातिं विप्र ८, १९, २; साम. १६८८
 विभूषन्नम उभयाँ ६, १५, ९; साम. १५६९
 विभ्राजज्जोतिषा स्वः (०। देवास्त) ८, ९८, ३; साम.
 १०२७; अथर्व. २०, ६२, ७
 विभ्राजज्जोतिषा स्वः (०। येनेमा) १०, १७०, ४
 विभ्राजमान उपसामुपस्थाः ७, ६३, ३
 विभ्राड् बृहत्पिबतु सोम्यं १०, १७०, १, साम. ६२८;
 १४५३, वा. य. ३३, ३०
 विभ्राड् बृहत्सुभृतं १०, १७०, २, साम. १४५४
 वि मच्छथाय रशनाम् २, २८, ५
 वि मृळीकाय ते मनो १, २५, ३
 वि मे कर्णा पतयतो विचक्षुः ६ ९, ६
 वि मे पुरुत्रा पतयन्ति ३, ५५, ३
 वि यत्तिरो धरुणमच्युतं १, ५६, ५
 वि यदस्थाद्यजतो १, १४१, ७
 वि यदहेरध त्विषो ८, ९३, १४
 वि यद्वरांसि पर्वतस्य ४, २१, ८
 वि यद्वाचं कीस्तासो भरन्ते ६, ६७, १०
 वि यस्य ते जयसानस्या १०, ११५, ४
 वि यस्य ते पृथिव्यां पाजो ७, ३, ४
 वि या जानाति जसुरिं ५, ६१, ७
 वि या सृजति समनं १, ४८, ६
 वि ये चृतन्त्यृता सपन्त १, ६७, ८
 वि ये ते अग्ने भेजिरे अनीकं ७, १, ९
 वि ये दधुः शरदं मासमादहः ७, ६६, ११

वि ये भ्राजन्ते सुमखास १, ८५, ४
 वि यो ममे यस्या संयती ९, ६८, ३
 वि यो रजांस्यमिमीत ६, ७, ७
 वि यो ररग्ना ऋषिभिः ४, २०, ५
 वि यो वीरुसु रोध १, ६७, ९
 वि रक्षो वि मृधो जहि १०, १५२, ३; साम. १८६७;
 अथर्व. १, २१, ३
 विराट् सञ्जाड्विभ्वीः १, १८८, ५
 विराणिमन्नावरुणयोः १०, १३०, ५
 वि राय और्णोदुरः १, ६८, १०
 विरूपास इष्टयः १० ६२, ५; नि. ११, १७
 वि वातजूतो अतसेषु तिष्ठते १, ५८, ४
 वि वृक्षान्हन्युत हन्ति ५, ८३, २; नि. १०, ११
 वि वृत्रं पर्वशो ययुः ८, ७, २३
 विषेय यन्मा धिषणा जजान ३, ३२, १४; तै. सं.
 १, ६, १२, ३
 विष्यक्थ महिना वृषन् ८, ९२, २३; साम. १६६१
 विशंविशं मघवा परि १०, ४३, ६; अथर्व. २०, १७, ६
 विशां राजानमनुतं ८, ४३, २४
 विशां कविं विश्पतिं शश्वतीनां ६, १, ८; तै. ब्रा.
 ३, ६, १०, ३
 विशां कविं विश्पतिं मानुषीणाम् ५, ४, ३
 विशां कविं विश्पतिं मानुषीः ३, २, १०
 विशां गोपा अस्य चरन्ति १, ९४, ५
 विशामासामभयानां १०, ९२, १४
 विशो यदह्ने नृभिः १, ६९, ६
 विशोविश इन्ध्यमध्वरेषु ६, ४९, २
 विशोविशो वो अतिथिं ८, ७४, १; साम. ८७; १५६४
 विश्पतिं यङ्गमतिथिं नरः ३, ३, ८
 वि श्रयन्तामुर्विया २, ३, ५
 वि श्रयन्तामृतावृषः प्रयै १, १४२, ६
 वि श्रयन्तामृतावृषो द्वारो १, १३, ६
 विश्वं सत्यं मघवाना २, २४, १२
 विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः १०, ८१, ६; साम. १५८९;
 वा. य. १७, २२; तै. सं. ४, ६, २, ६; नि. १०, १७
 विश्वकर्मा विमना १०, ८२, २; वा. य. १७, २६; तै. सं.
 ४, ६, २, १; नि. १०, २६
 विश्वजिते धनजिते २, २१, १
 विश्वतश्चक्षुरुत १०, ८१, ३; अथर्व. १३, २, २६; वा. य.
 १७, १९; तै. सं. ४, ६, २, ४; तै. आ. १०, १, ३

विश्वदानीं सुमनसः हयाम ६, ५२, ५
 विश्वमस्या नानाम चक्षसे १, ४८ ८
 विश्वमिस्त्वन्नं सुतं १, १६, ८
 विश्व पश्यंतो विश्वया ८, २०, २६
 विश्व प्रतीची सप्रथा ७, ७७, २
 विश्ववेदसो रायिभिः १, ६४, १०
 विश्वस्या आग्निं भुवनाय १०, ८८, १२
 विश्वस्या हस्त्वर्दशे ९, ४८, ४; साम. ८४०
 विश्वस्यात्सीमधर्मां ४, २८, ४
 विश्वस्याज्ञो अदितिः १०, ३६, ३
 विश्वस्य केतुर्भुवनस्य १०, ४५, ६; वा. य. १२, २३;
 तै. सं. ४, २, २, २
 विश्वस्य राजा पवते ९, ७६, ४
 विश्वस्य हि प्रचेतसा ५, ७१, २
 विश्वस्य हि प्राणनं जीवनं १, ४८, १०
 विश्वस्य हि प्रेषितो १०, ३७, ५
 विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः २, ३८, २
 विश्वा अग्नेऽप दहारातीः ७, १, ७
 विश्वा उत स्वया वयं २, ७, ३
 विश्वाः पृतना अभिभूतं ८, ९७, १०; साम. ३७०; ९३०;
 अथर्व. २०, ५४, १
 विश्वा द्वेषांसि जहि ८, ५३, ४
 विश्वा घामानि विश्वचक्ष ९, ८६, ५; साम ८८८
 विश्वानरस्य वरुणं ८, ६८, ४; साम. ३६४; नि. १२, २१
 विश्वा अर्यो विपश्चितो ८, ६५, ९
 विश्वानि देव सचितर्दुरितानि ५, ८२, ५; वा. य. ३०, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ६, ३; तै. आ. १०, १०, २
 विश्वानि देवी भुवना १, ९२, ९
 विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदा ५, ४, ९; तै. ब्रा. २, ४, १, ५;
 तै. आ. १०, २, १
 विश्वानि भद्रा मरुतो १, १६६, ९
 विश्वानि विश्वमनसो ८, २४, ७
 विश्वानि मुक्तो नर्याणि ४, १६, ६; अथर्व. २०, ७७, ६
 विश्वान्देवाँ आ वह १, ४८, १२
 विश्वान्देवान्हवामहे १, २३, १०
 विश्वान्यन्यो भुवना २, ४०, ५; तै. ब्रा. २, ८, १, ६
 विश्वामिर्धाभिर्भुवनेन ८, ३५, २
 विश्वामित्रा अरासत ३, ५३, १३
 विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते ५, ८१, २; वा. य. १२, ३;
 तै. सं. ४, १, १०, ४; नि. १२, १३
 विश्वा रूपाण्याविशन् ९, २५, ४

विश्वा रोधांसि प्रवतश्च ४, २२, ४
 विश्वावसुं सोमगन्धर्वम् १०, १३९, ४; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वावसुरभि तन्नो १०, १३९, ५; तै. आ. ४, ११, ७
 विश्वा वसूनि संजयन् ९, २९, ४
 विश्वासां गृहपतिर्विशाम् ६, ४८, ८
 विश्वासां त्वा विशां १, १२७, ८
 विश्वा सोम पवमान ९, ४०, ४
 विश्वाहा त्वा सुमनसः १०, ३७, ७
 विश्वा हि मत्स्यत्वना ८, ९२, १३
 विश्वा हि वो नमस्यानि १०, ६३, २
 विश्वाहेन्द्रो अविक्ता नो १, १००, १९; १०२, ११
 विश्वे अद्य मरुतो विश्वे १०, ३५, १३; वा. य. १८, ३१;
 ३३, ५२; तै. सं. ४, ७, १२, १
 विश्वे अस्या व्युषि माहिना ५, ४५, ८
 विश्व चनेदना त्वा ४, ३०, ३
 विश्वे त इन्द्र वीर्यं ८, ६२, ७
 विश्वेत्ता ते सवनेषु ८, १००, ६
 विश्वेत्ता विष्णुराभरत् ८, ७७, १०; नि. ५, ४
 विश्वेदनु रोधना २, १३, १०
 विश्वेदेते जनिमा ३, ५४, ८
 विश्वे देवा अकृपन्त १०, २४, ५
 विश्वे देवा अनमस्यन् ६, ९, ५
 विश्वे देवा ऋतावृध ६, ५२, १०; तै. सं. २, ४, १४, ५
 विश्वे देवाः शास्तन मा १०, ५२, १; श. ब्रा. १, ५, १, २६
 विश्वे देवाः शृणुतेमम् ६, ५२, १३; वा. य. ३३, ५३;
 तै. सं. २, ४, १४, ५; तै. ब्रा. २, ८, ६, ५
 विश्वे देवाः सह धीभिः १०, ६५, १४
 विश्वे देवाः स्वाहाकृतिं ९, ५, ११
 विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये ५, ५१, १३
 विश्वे देवा मम शृण्वन्तु ६, ५२, १४
 विश्वे देवास आ गत २, ४१, १३; ६, ५२, ७; वा. य. ७, ३४
 विश्वे देवासो अध वृण्वानि १०, ११३, ८
 विश्वे देवासो अन्तुरः १, ३, ८; नि. ५, ४
 विश्वे देवासो अस्त्रिध १, ३, ९
 विश्वेभिः सोम्यं १, १४, १०; वा. य. ३३, १०
 विश्वेभिरग्ने अग्निभिः १, २६, १०; साम. १६१७
 विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यः २, २३, १७
 विश्वे यजत्रा अधि १०, ६३, ११
 विश्वे यद्वां मंहना मन्दमानाः ६, ६७, ५
 विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा ६, ६७, १
 विश्वेषां ऋध्वराणामनीकं १०, २, ६

विश्वेषामदितिर्यजिषानां ४, १, २०; वा. य. ३३, १६;
 तै. ब्रा. १, ७, १२, ५
 विश्वेषामिरज्यन्तं वसूनां ८, ४६, १६
 विश्वेषामिरज्यवो १०, ९३, ३
 विश्वेषामिह स्तुहि ८, १०२, १०
 विश्वेषु हि त्वा सवनेषु १, १३१, २; अथर्व. २०, ७२, १
 विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो ५, २३, ३
 विश्वे हि त्वा सजोषसो देवासो ८, २३, १८
 विश्वे हि विश्वेदसो ५, ६७, ३
 विश्वे हि त्वा मनवे ८, २७, ४
 विश्वे ह्यसौ यजताय १, १६, ४
 विश्वेदेवैस्त्रिभिरेकादशैः ८, ३५, ३
 विश्वो देवस्य नेतुः ५, ५०, १; वा. य. ४, ८; ११, ६७;
 २२, २१; तै. सं. १, २, २, १; ४, १, ९, १
 विश्वो यस्य मते जनो ९, ३५, ६
 विश्वो विहाया भरतिः १, १२८, ६; तै. ब्रा. २, ५, ४, ४
 विश्वो ह्यन्यो भरिः १०, २८, १
 विषं गवां यातुधानाः १०, ८७, १८; अथर्व. ८, ३, १६
 वि पा होत्रा विश्वमश्नोति १०, ६४, १५
 वि पाह्यमे गृणते ४, ११, २
 वि पु द्वेषो व्यंहति ८, ६७, २१
 वि पु विश्वा अभियुजो ८, ४५, ८
 वि पु विश्वा अरातयो १०, १३३, ३; साम. १८०३; अथर्व.
 २०, ९५, ४
 वि पू चर स्वधा अनु ८, ३२, १९
 विपूचो अश्वान्युयुजे १०, ७९, ७
 वि पू मृधो जनुषा ५, ३०, ७
 विपूवृद्धिन्द्रो अमतेः १०, ४३, ३; अथर्व. २०, १७, ३
 विषेण भङ्गुरावतः १०, ८७, २३; अथर्व. ८, ३, २३
 विष्टम्भो दिवो धरुणः ९, ८९, ६
 विष्ट्वो शमी तरणित्वेन १, ११०, ४; नि. ११, १६
 विष्णुं स्तोमासः पुरुदस्मं ३, ५४, १४
 विष्णुरिथा परममस्य १०, १, ३
 विष्णुर्गोपाः परमं ३, ५५, १०
 विष्णुर्गोनिं कल्पयतु १०, १८४, १; अथर्व. ५, २५, ५;
 न. ब्रा. १४, ९, ४, २०
 विष्णोः कर्माणि पश्यत १, २२, १९; साम. १६७१; अथर्व.
 ७, २६, ६; वा. य. ६, ४; १३, ३३; तै. सं. १, ३, ६, २
 विष्णोर्नु कं वीर्याणि १, १५४, १; अथर्व. ७, २६, १; वा. य.
 ५, १८; तै. सं. १, २, १३, २
 विष्वर्षसो नरो न शंसैः १, १७३, १०

वि सद्यो विश्वा दंहितानि ७, १८, १३
 विसर्माणं कृणुहि वित्तमेपां ५, ४२, ९
 वि सुपर्णो अन्तरिक्षायस्य १, ३५, ७; तै. ब्रा. २, ८, ६, २
 वि सूर्यो अमर्ति न श्रियं ५, ४५, २
 वि सूर्यो मध्ये अमुचत् १०, १३८, ३
 वि हि त्वामिन्द्र पुरुषा १०, ११२, ७
 वि हि सोतोरसृक्षत १०, ८६, १; अथर्व. २०, १२६, १;
 नि. १, ४; १३, ४
 विहि होत्रा अवीता ४, ४८, १
 वि ह्यख्यं मनसा १, १०९, १; तै. ब्रा. ३, ६, ८, १
 वीळु चिदाहजन्तुभिः २, ६५, साम. ८५२; अथर्व. २०, ७०, १
 वीळु चिद् दृढा पितरो १, ७१, २
 वीळुपथमभिराशुहेमभिर्वा १, ११६, २
 वीळुपविभिर्मरुत ८, २०, २
 वीळौ सतीरभि धीरा ३, ३१, ५
 वीतिहोत्रं त्वा कवे ५, २६, ३; साम. १५२३
 वीतिहोत्रा कृतद्वसू ८, ३१, ९
 वीती जनस्य दिव्यस्य ९, ९१, २
 वीती यो देवं मर्तो दुवस्येत् ६, १६, ४६
 वीन्द्र यासि दिव्यानि १०, ३२, २
 वीरस्य नु स्वस्थं ३, ५५, १८
 वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः १०, १०४, १०
 वीरोर्भिर्वीरान्वनवद् २, २५, २
 वृकश्चिदस्य वारण ८, ६६, ८; साम. १६९२; अथर्व.
 २०, ९७, २; नि. ५, २१
 वृकाय चिज्जसमानाय ७, ६८, ८
 वृक्षाश्चिन्मे अभिपिष्टे ८, ४, २१
 वृक्षेवृक्षे नियता १०, २७, २२; नि. २, ६
 वृक्ष्याम ते परि द्विषो ८, ४५, १०
 वृक्षे ह यज्ञमसा बर्हिर्मनो ६, ११, ५; तै. ब्रा. २, ४, ३, २
 वृत्तेव यन्तं बहुभिर्वसव्यैः ६, १, ३; तै. ब्रा. ३, ६, १०, १
 वृत्रखादो वलम्हजः ३, ४५, २; साम. १७१९
 वृत्रस्य त्वा श्वसथादीषमाणा ८, ९६, ७; साम. ३२४;
 तै. ब्रा. २, ८, ३, ५; ऐ. ब्रा. ३, २०
 वृत्राण्यन्यः समिधेषु ७, ८३, ९
 वृत्रेण यदहिना बिभ्रत् १०, ११३, ३
 वृथा क्रीळन्त इन्द्रवः ९, २१, ३
 वृषणं त्वा वयं वृषन् ३, २७, १५; साम. १५४०; अथर्व.
 २०, १०२, ३; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 वृषणं धीभिरप्सुरं ९, ६३, २१
 वृषणश्चेन मरुतो ८, २०, १०

वृषणस्ते अभीशवो ८, ३३, ११
 वृषणिन्द्र वृषपाणास १, १३९, ६
 वृषभं चर्षणीनां ३, ६२, ६
 वृषभो न तिग्मशृङ्गो १०, ८६, १५; अथर्व. २०, १२६, १५
 वृषाकपायि रेवति १०, ८६, १३; अथर्व. २०, १२६, १३;
 नि. १२, ९
 वृषा मावा वृषा मदो (०। वृषणिन्द्र) ५, ४०, ३
 वृषा मावा वृषा मदो (०। वृषा यज्ञो) ८, १३, ३२
 वृषा जजान वृषणं रणाय ७, २०, ५
 वृषाणं वृषभिर्यतं ९, ३४, ३
 वृषा ते वज्र उत ते २, १६, ६
 वृषा त्वा वृषणं वर्धतु ५, ३६, ५
 वृषा त्वा वृषणं हुवे (०। वावन्थ) ८, १३, ३३
 वृषा त्वा वृषणं हुवे (०। वृषणिन्द्र) ५, ४०, ३
 वृषा न क्रुद्धः पतयत् १०, ४३, ८; अथर्व. २०, १७, ८
 वृषा पवस्व धारया ९, ६५, १०; साम. ४६९; ८०३
 वृषा पुनान आयुषु ९, १९, ३; साम. १०००
 वृषा मतीनां पवते ९, ८६, १९; साम. ५५९; ८२१; अथर्व.
 १८, ४, ५८
 वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्था ६, २४, १
 वृषा यज्ञो वृषणः १०, ६६, ६
 वृषायन्ते महं अस्याय पूर्वीः ३, ७, ९
 वृषायमाणोऽवृणीत सोमं १, ३२, ३; अथर्व. २, ५, ७;
 तै. ब्रा. २, ५, ४, २
 वृषायमिन्द्र ते रथ ८, १३, ३१
 वृषा यूथेव वंसगाः १, ७, ८; साम. १६२२; अथर्व.
 २०, ७०, १४
 वृषा रवाय वदते १०, १४६, २; तै. ब्रा. २, ५, ५, ६
 वृषा वि जज्ञे जनयन् ९, १०८, १२
 वृषा वृषभिध चतुरः ४, २२, २
 वृषा वृष्णे दुदुहे दोहसा १०, ११, १; अथर्व. १८, १, १८
 वृषा वृष्णे रोरुवद् ९, ९१, ३
 वृषा वो अंशुर्न किला १०, २४, १०
 वृषा शोणो अभिकनिकरद् ९, ९७, १३; साम. ८०६
 वृषासि दिवो वृषभो ६, ४४, २१; नि. ६, १७
 वृषा सोता सुनोतु ते ८, ३३, १२
 वृषा सोम धुमाँ असि ९, ६४, १; साम. ५०४, ७८१;
 तै. सं. ४, २, ११, ३; ३, १३, ३
 वृषा ह्यमे भजरो ६, ४८, ३
 वृषा ह्यसि भानुना ९, ६५, ४; साम. ४८०, ७८४
 वृषा ह्यसि राघसे ५, ३५, ४

वृषेव यूथा परि कोशं ९, ७६, ५
 वृषो अग्निः समिध्यते ३, २७, १४; साम. १५३९; अथर्व.
 २०, १०२, २; तै. ब्रा. ३, ५, २, २
 वृष्टिष्ठावा रीत्यापेषः ५, ६८, ५; साम. १४६७
 वृष्टिं दिवः परि स्रव ९, ८, ८; साम. ११८६
 वृष्टिं दिवः शतधारः ९, ९६, १४
 वृष्टिं नो अर्प दिव्यां ९, ९७, १७
 वृष्णः कोशः पवते २, १६, ५
 वृष्णस्ते वृष्ण्यंशवो ९, ६४, २; साम. ७८२
 वृष्णे यत्ते वृषणो अर्कमर्चा ५, ३१, ५; तै. सं. १, ६, १२, ६
 वृष्णे शर्धाय सुमखाय १, ६४, १
 वृष्णो अस्तोयि भूम्यस्य ५, ४१, १०
 वेस्था हि निर्ऋतीनां ८, २४, २४; साम. ३९६; अथर्व.
 २०, ६६, ३
 वेस्था हि वेधो अध्वनः ६, १६, ३; साम. १४७६
 वेत्युमुर्जनिवाग्वा ५, ४४, ७
 वेत्यध्वर्युः पथिभी रजिष्ठे ८, १०१, १०
 वेद मासो घृतघृतो १, २५, ८
 वेद यस्त्रीणि विदथान्येषां ६, ५१, २
 वेद वातस्य वर्तनिं १, २५, २
 वेदा यो वीनां पदं १, २५, ७
 वेदिषदे प्रियधामाय १, १४०, १
 वेधा अदसो अग्निः १, ६९, ३
 वेमि त्वा पूषन्नुजसे ८, ४, १७
 वेरध्वरस्य दूत्यानि ४, ७, ८; नि. ६, १७
 वेषि होत्रमुत पोत्रं जनानां १०, २, २
 वेषि ह्यध्वरीयताममे ६, २, १०
 वेषी ह्यध्वरीयतामुपवक्ता ४, ९, ५
 वेषीद्वस्य दूत्यं ४, ९, ६
 वैयश्वायस्य श्रुतं नरोतो ८, २६, ११
 वैश्वानरं विश्वहा १०, ८८, १४
 वैश्वानरः प्रसन्ना नाकम् ३, २, १२; तांज्य ब्रा. १, ७, ६
 वैश्वानरं कवयो यज्ञियासो १०, ८८, १३
 वैश्वानर तव तस्यस्यमस्तु १, ९८, ३
 वैश्वानर तव तानि व्रतानि ६, ७, ५
 वैश्वानर तव धामान्या ३, ३, १०
 वैश्वानरं मनसाग्निं ३, २६, १
 वैश्वानरस्य वंसनाभ्यो ३, ३, ११; तै. सं. १, ५, ११, १
 वैश्वानरस्य विमितानि ६, ७, ६; नि. ६, ३
 वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम १, ९८, १; वा. य. २६, ७; तै. सं.
 १, ५, ११, ३; नि. ७, २२

वैश्वानराय धिषणाम् ३, २, १
 वैश्वानराय पृथुपाजसे ३, ३, १
 वैश्वानराय मीळहुषे ४, ५, १
 वैश्वानरो महिष्ठा १, ५९, ७
 वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं ७, २८, ५; २९, ५; ३०, ५
 व्यकृणोत चमसं चतुर्धा ४, ३५, ३
 व्यक्तन्नुद्रा व्यहानि ५, ५४, ४
 व्यचस्वतिरुर्वियः १०, ११०, ५; अथर्व. ५, १२, ५; वा. य.
 २९, ३० ते. ब्रा. ३, ६, ३, ३; नि. ८, १०
 व्यञ्जते दिवो अंतेष्वक्तून् ७, ७९, २
 व्यञ्जिभिर्दिव आतास्व १, ११३, १४
 व्यनिनस्य धनिनः १, १५०, २
 व्यन्तरिक्षमतिरन् ८, १४, ७; साम. १६४०, अथर्व. २०, २८, १;
 ३९, २
 व्यम्बिन्नु येषु मन्दसानः २, ११, १५
 व्यर्थ इन्द्र तनुहि श्रवांसि १०, ११६, ६
 व्यर्थमा वरुणश्चेति पन्थां ४, ५५, ४
 व्यश्स्वा वसुविदम् ८, २३, १६
 व्यस्तभ्राद्रोदसी मित्रो ६, ८, ३
 व्यस्मे आधि शर्म तत् ८, ४७, ३
 व्यानळिन्द्रः पृतनाः १०, २९, ८; अथर्व. २०, ७६, ८
 व्युच्छन्ती हि रश्मिभिः १, ४९, ४
 व्युच्छा दुहितर्दिवो ७, ७९, ९
 व्युषा भावः पथ्या जनां ७, ७९, १
 व्युषा भावो दिविजा ऋते ७, ७५, १
 व्यूर्ण्वती दिवो अन्तां १, ९२, ११
 व्येतु दिद्युद् द्विषाम् ७, ३४, १३
 व्रजं कृणुध्वं १०, १०१, ८
 व्रता ते अग्ने महतो ३, ६, ५
 व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा ५, ७२, २
 व्रातं-व्रातं गणं-गणं सुशस्ति ३, २६, ६
 शं रोदसी सुबन्धवे १०, ५९, ८
 शंसा महामिन्द्रं ३, ४९, १
 शंसा मित्रस्य वरुणस्य ७, ६१, ४
 शंसावाध्वर्यो ३, ५३, ३; नि. ४, १६
 शंसेदुक्थं सुदानव ७, ३१, २; साम. ७१७
 शकमयं धूममारादपथं १, १६४, ४३; अथर्व. ९, १०, २५
 शकेम त्वा समिधं १, ९४, ३; साम. १०६६
 शग्धि पूरि प्र यंसि १, ४२, ९
 शग्धि वाजस्य सुभग प्रजा ३, १६, ६

शग्धी न इन्द्र यस्वा ८, ३, ११
 शग्धी नो अस्य यद्वा ८, ३, १२
 शग्ध्यु घु शचीपत ८, ६१, ५; साम. २५३; १५७९; अथर्व.
 २०, ११८, १
 शचीभिर्नः शचीवसू १, १३९, ५; साम. २८७
 शचीव इन्द्र पुरुकुद् द्युमत्तम १, ५३, ३; अथर्व. २०, २१, ३
 शचीव इन्द्रमवसे १०, ७४, ५
 शचीवतस्ते पुरुशाक् ६, २४, ४
 शच्याकर्त पितरा युवाना ४, ३५, ५
 शतं राज्ञो नाधमानस्य १, १२६, २
 शतं वा यः शुचीनां १, ३०, २
 शतं वा यदसुर्य १०, १०५, ११
 शतं वा यस्य दश साकं २, १३, ९
 शतं वेणुच्छतं शुनः ८, ५५, ३
 शतं वो अम्ब धामानि १०, ९७, २; वा. य. १२, ७६; तै. सं.
 ४, २, ६, १
 शतं श्वेतास उक्षणो ८, ५५, २
 शतक्रतुमर्णवं शाकिनं ३, ५१, २
 शतं जीव शरदो १०, १६१, ४; अथर्व. ३, ११, ४;
 २०, ९६, ९; नि. १४, ३६
 शतधारं वायुमकं १०, १०७, ४; अथर्व. १८, ४, २९
 शनधारमुत्समक्षीयमाणं ३, २६, ९
 शतं ते राजन् मिषजः सहस्रम् १, २४९, ९; तै. सं. १, ४, ४५, १
 शतं ते शिप्रिन्नुतयः सुदासे ७, २५, ३
 शतं दासे वस्वूये ८, ४६, ३२
 शतं धारा देवजाताः ९, ९७, २९
 शतं न इन्द्र ऊतिभिः ९, ५२, ५
 शतपवित्राः स्वधया मदं ७, ४७, ३; नि. ५, ६
 शतब्रह्म ह्युस्तव ८, ७७, ७
 शतभुजिभिस्तमभिहुते १, १६६, ८
 शतमश्मन्मयीनां ४, ३०, २०
 शतमहं तिरिन्दिरे ८, ६, ४६
 शतमिन्नु शरदो १, ८९, ९; वा. य. २५, २२
 शतं मे गर्दभानां ८, ५६, ३
 शतं मेषाम्बुक्ये चक्षदानं १, ११६, १६; नि. ५, २१
 शतं मेषाम्बुक्ये सामहानं १, ११७, १७
 शतानीका हेतयो अस्य ८, ५०, २; अथर्व. २०, ५१, ४
 शतानीकेव प्र जिगाति ८, ४९, २; साम. ८१२, अथर्व.
 २०, ५१, २
 शतेना नो अभिष्टिभिः ४, ४६, २
 शतैरपद्रव्यण्य ६, २०, ४

शत्रूयन्तो अभि ये नः १०, ८९, १५
शनैश्चिद्यन्तो अद्रिबो ८, ४५, ११
शं न इन्द्राग्नी भवतामवो ७, ३५, १; अथर्व. १९, १०, १;
वा. य. ३६, ११
शं न इन्द्रो वसुभिर्देवो ७, ३५, ६; अथर्व. १९, १०, ६
शं नः करत्यर्वते १, ४३, ६
शं नः सत्यस्य पतयो भवन्तु ७, ३५, १२; अथर्व. १९, ११, १
शं नः सूर्य उरुचक्षा ७, ३५, ८; अथर्व. १९, १०, ८
शं नः सोमो भवतु ७, ३५, ७; अथर्व. १९, १०, ७
शं नो अग्निज्योतिरनीको ७, ३५, ४; अथर्व. १९, १०, ४
शं नो अज एकपादेवो ७, ३५, १३; अथर्व. १९, ११, ३
शं नो अदितिर्भवतु व्रतेभिः ७, ३५, ९; अथर्व. १९, १०, ९
शं नो देवः सविता त्रायमाण ७, ३५, १०; अथर्व. १९, १०, १०
शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु ७, ३५, ११; अथर्व. १९, ११, २;
तै. ब्रा. २, ८, ६, ३
शं नो देवीरभीष्ट्य १०, ९, ४; साम. ३३; अथर्व. १६, १;
वा. य. ३६, १२; तै. ब्रा. १, २, ११; २, ५, ८, ५;
तै. आ. ४, ४२, ४
शं नो धावापृथिवी ७, ३५, ५; अथर्व. १९, १०, ५
शं नो धाता शमु धर्ता ७, ३५, ३; अथर्व. १९, १०, ३
शं नो भगः शमु नः ७, ३५, २; अथर्व. १९, १०, २
शं नो भव चक्षसा १०, ३७, १०; तै. ब्रा. २, ८, ७, ३
शं नो भवन्तु वाजिनो हवेषु ७, ३८, ७; वा. य. ९, १६;
११, १०; तै. सं. १, ७, ८, २; नि. १२, ४४
शं नो भव हृद ८, ४८, ४
शं नो मित्रः शं वरुणः १, ९०, ९; अथर्व. १९, ९, ६;
वा. य. ३६, ९
शमश्चिरमिभिः करत् ८, १८, ९; तै. ब्रा. ३, ७, १०, ५
शमूषु वां मधूयुवा ५, ७४, ९
शयुः परस्तादध तु ३, ५५, ६
शरस्य चिदार्चकस्या १, ११६, २२
शरासः कुशरासो १, १९१, ३
शर्धशर्ध व एषां ५, ५३, ११
शर्धो मास्तमुच्छंस ५, ५२, ८
शर्यणावति सोमं इन्द्रः ९, ११३, १
शवसा ह्यसि श्रुतो ८, २४, २; अथर्व. १८, १, ३८
शविष्ठं न आ भर ६, १९, ६
शशः क्षुरं प्रत्यञ्च १०, २८, ९
शशमानस्य वा नरः १, ८६, ८; साम. १५९४
शशत्तममीळते दूलाय १०, ७०, ३
शशत्पुरोषा व्युवास देव्य १, ११३, १३

क्र० १२१

शशदग्निर्वधयश्चस्य शत्रून् १०, ६९, ११
शशदिन्द्रः पोमुधग्निः १, ३०, १६
शशद्धि वः सुदानव ८, ६७, १६
शशन्त हि प्रचेतसः ८, ६७, १७
शशन्तो हि शत्रवो ७, १८, १८
शाकमना शाको अरुणः १०, ५५, ६; साम. १७८३
शाचिगो शाचिपूजनां ८, १७, १२; साम. ७२६; अथर्व.
२०, ५, ६; नि. ३, १०
शास इथा महौ असि १०, १५२, १; अथर्व. १, २०, ४
शासद्वाह्निर्दुहितुर्नप्यङ्गात् ३, ३१, १; नि. ३, ४
शिक्षा ण इन्द्र राय ८, ९२, ९; साम. १६४४
शिक्षा विभिन्दो अस्मै ८, २, ४१
शिक्षेयमस्मै दिस्सेयं ८, १४, २; साम. १८३५; अथर्व.
२०, २७, २
शिक्षेयमिन् महयते दिवेदिवे ७, ३२, १९; साम. १७९७;
अथर्व. २०, ८२, २
शिप्रिन्वाजानां पते १, २९, २; अथर्व. २०, ७४, २; तै. ब्रा.
२, ४, ४, ८
शिवः कपोत इषितो नो १०, १६५, २; अथर्व. ६, २७, २
शिवस्त्वष्टरिहा गहि ५, ५, ९; तै. सं. ३, १, ११, २
शिवा नः सख्या सन्तु ४, १०, ८
शिशानो वृषभो यथाग्निः ८, ६०, १३
शिशुं जज्ञानं हरिं ९, १०९, १२; साम. १३३४
शिशुं जज्ञानं हयंतं ९, ९६, १७; साम. ११७५
शिशु न त्वा जेन्यं वर्धयन्ति १०, ४, ३
शिशुर्न जातोऽव चक्रदत् ९, ७४, १
शीतिके शीतिकावति १०, १६, १४; अथर्व. १८, ३, ६०;
तै. आ. ६, ४, १
शीरं पावकशोचिषम् ८, १०२, ११
शीर्ष्णः शीर्ष्णो जगतः ७, ६६, १५
शुकेषु मे हरिमाणं १, ५०, १२; अथर्व. १, २२, ४; तै. ब्रा.
३, ७, ६, २२
शुकः पवस्व देवेभ्यः ९, १०९, ५; साम. १२४२
शुकः शुशुक्लं उपो न १, ६९, १
शुकं ते अन्यद्यजन्ते ६, ५८, १; साम. ७५; तै. सं.
४, १, ११, २; तै. आ. १, २, ४; १०, १; ४, ५, ६;
नि. १२, १७
शुकस्याय गवाशिर २, ४१, ३
शुक्रंभिरङ्गै रज आ ततन्वा ३, १, ५
शुचिः पावक उच्यते ९, २४, ७; साम. ९६७
शुचिः पावक वन्द्योमे २, ७, ४; तै. सं. १, ३, १४, ५
शुचिः पावको अद्भुतो १, १४२, ३

शुचिः पुनानस्तम्बं ९, ७०, ८
 शुचिः यम यस्या अश्विन ५, ७, ८
 शुचिं न यामजिपिं ३, २, १४
 शुचिं तु स्तोमं नवजातम् ७, ९३, १; तै. सं. १, १४, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ८, ३
 शुचिमर्कैर्बृहस्पतिं ३, ६२, ५; तै. ब्रा. २, ४, ६, ३
 शुचिरपः स्यवसा २, २७, १३; तै. सं. २, १, ११, ४
 शुचिरसि पुरुनिष्ठाः ८, १, ९
 शुचिर्वेषु अपिता १, १४२, ९
 शुची ते चक्रे १०, ८५, १२; अथर्व. १४, १, १२
 शुची वो हव्या मरुतः ७, ५६, १२; तै. ब्रा. २, ८, ५, ५
 शुतं वाहाः शुनं नरः ४, ५७, ४; अथर्व. ३, १७, ६; तै. आ.
 ६, ६, २
 शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रं ३, ३०, २२; ३१, २२; ३२, १७;
 ३४, ११; ३५, ११; ३६, ११; ३८, १०;
 ३९, ९; ४३, ८; ४८, ५; ४९, ५; ५०, ५;
 १०, ८९, १८; १०४, ११; साम. ३२९, अथर्व.
 २०, ११, ११; तै. ब्रा. २, ४, ४, ३
 शुनःशोपो ह्यह्व गुभीतः १, २४, १३
 शुनं नः फाला ४, ५७, ८; अथर्व. ३, १७, ५; वा. य. १२, ६९;
 तै. सं. ४, २, ५, ६
 शुनमन्धाय भरमह्वसा १. ११७, १८
 शुनमष्टा व्यचरत् १०, १०२, ८
 शुनमस्मभ्यमृतये १०, १२६, ७
 शुनश्चिच्छेपं ५, २, ७
 शुनासीराविमो वाचं जुवे ४, ५७, ५; तै. आ. ६, ६, २;
 नि. ९, ४१
 शुभं तु ते शुभं वर्धयन्तः २, ११, ४
 शुभमन्धो देववातं २, ६२, ५; साम. १००९
 शुभो वः शुभः कुधमी ७, ५६, ८
 शुभमान कृतायुभिः ९, ३६, ४
 शुभमाना कृतायुभिः ९, ६४, ५; साम. १०३५
 शुभुर्वासाविदधिना ७. ७०, ५
 शुष्णं पिप्पुं कुयवं वृत्रमिन्द्र १, १०३, ८
 शुष्मासो ये ते अद्रिवो ५, ३८, ३
 शुष्मिन्तमं न ऊनये ३, ३७, ८; अथर्व. २०, २०, १, ५७, ४
 शुष्मिन्तमो हि ते मदो १, १७५, ५
 शुष्मी शर्षो न मारुतं २, ८८, ७; साम. १४७३
 शूरग्रामः सर्वधीरः ९, ९०, ३; साम. १४०९
 शूरस्यैव युध्यतो ३, ५५, ८
 शूरा हवेषुयुधयो १, ८५, ८

शूरो न धत्त आयुधा ९, ७६, २; साम. १२२९
 शूरो वा शूरं वनते शरीरैः ६, २५, ४
 शूरोमिर्बुधो जुषाणो १०, ६, ४
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गां ३, ८, १०; तै. ब्रा. २, ४, ७, ११
 शृङ्गव नः प्रथमा २, ३९, ३
 शृणुतं जरितुर्हवं कृष्णस्य ८, ८५, ४
 शृणुतं जरितुर्हवमिन्द्राग्नी ७, ९४, २; साम. ९१७
 शृगोतु न ऊर्जा पतिर्गिरः ५, ४१, १२
 शृण्वन्तं पूषणं वयं ६, ५४, ८
 शृण्वन्तु नो वृषणः ३, ५४, २०
 शृण्वन्तु स्तोमं मरुतः १, ४४, १४
 शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन् ६, ४७, १६; नि. ६, २२
 शृण्वे वृष्टेरिव स्वनः ९, ४१, ३; साम. ८९४
 शृतं यदा करसि १०, १६, २; अथर्व. १८, २, ५; तै. आ. ६, १, ४
 शेवारे वार्या ८, १, २२
 शेपन्तु त इन्द्र सस्मिन्धोना १, १७४, ४
 शेपे वनेषु मात्रोः ८, ६०, १५; साम. ४६
 शोचा शोचिष्ठ दीदिहि ८, ६०, ६
 शनथद्वयमुत सनोति वा ६, ६०, १; तै. सं. ४, २, ११, १;
 तै. ब्रा. ३, ५, ७, ३
 श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा ८, ३७, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा ८, ३६, ७
 श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽग्नीणां ८, ३८, ८
 श्येन आसामदितिः कश्यो ५, ४४, ११
 श्येनाविव पतथो ८, ३५, ९
 श्येनो न योनिं सदनं ९, ७१, ६
 श्रुते दधामि प्रथमाय १०, १४७, १; साम. ३७१
 श्रद्धयाग्निः समिध्यते १०, १५१, १; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६;
 नि. ९, ३१
 श्रद्धां देवा यजमाना १०, १५१, ४; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 श्रद्धां प्रातर्हवामहे १०, १५१, ५; तै. ब्रा. २, ८, ८, ७
 श्रवः सुरिभ्यो अमृतं ७, ८१, ६
 श्रवच्छुक्कर्णं ह्यते वसूनां ७, ३२, ५
 श्रवो वाजमिषमूर्जं वहन्ती ६, ६५, ३
 श्रातं हविरोविन्द्र प्र याहि १०, १७९, २; अथर्व. ७, ७२, २
 श्रातं मन्य ऊधनि १०, १७९, ३; अथर्व. ७, ७२, ३
 श्रायन्त इव सूर्यं ८, ९९, ३; साम. २६७, १३१९;
 अथर्व. २०, ५८, १; वा. य. ३३, ४१; नि. ६, ८
 श्रावयेदस्य कर्णां ४, २९, ३
 श्रियसे कं भाजुभिः १, ८७, ६; तै. सं. २, १, ११, २;
 ४, २, ११, २; नि. ४, १६

अग्निं कं वो अग्निं तनूषु १, ८८, ३
अग्निं जातः अग्निं आ १, ९४, ४
अग्निं ते पादा दुव आ ६, २९, ३
अग्निं ते वृक्षिरूपसेवनी १०, १०५, १०
अग्निं वृक्षिरूपसेव देवाः १, १८४, ३
अग्निं मर्यासो अग्नी १०, ७७, २
अग्निं सुदशीरूपस्य यास्वः ५, ४४, २
अग्निं ननुप स्वाहिवं १, ६८, १
अग्निं मुदारी १०, ४५, ५; वा. य. १२, २२; तै. सं. ४, २, २, ३
श्रुतं वो वृक्षहन्तमं ८, ९३, १६; साम. २०८
श्रुतं गायत्रं तद्वानस्याहं १, १२०, ६
श्रुतं मे सिन्नावरुणा १, १२२, ६
श्रुति श्रुत्कर्णं वक्षिभिः १, ४४, १३; साम. ५०; वा. य. ३३, १५; तै. ब्रा. २, ७, १२, ५
श्रुधी न इन्द्रं ह्यामसि ६, २६, १
श्रुधी नो अग्ने सदने १०, ११, ९; १२, ९; अथर्व. १८, १, २५
श्रुधी हवं विषिपानस्याहः ७, २२, ४; साम. १७९८
श्रुधी हवं तिरश्च्या ८, ९५, ४; साम. ३४६; ८८३
श्रुधी हवमिन्द्र मा रिपण्यः २, ११, १
श्रुधी हवमिन्द्र शूर १०, १४८, ५
श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यतः सजोषा ६, ६८, १
श्रुष्टीवानो हि दाक्षुषे १, ४५, २
श्रुष्ट्यग्ने नवस्य मे ८, २३, १४; साम. १०६
श्रुया अग्निश्चित्रभानुः २, १०, २
श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने २, ७, १; तै. सं. १, ३, १४, ३
श्रेष्ठं यविष्ठमतिथि १, ४४, ४
श्रेष्ठं वः पेशो अग्निं धायि दर्शतं ४, ३६, ७
श्रेष्ठं नो अद्य सवितः १०, ३५, ७
श्रेष्ठो जातस्य रुद्रा अग्निं २, ३३, ३
श्रोणामेक उदकं गामवाज १, १६१, १०
श्वसित्वप्सु हंसो न १, ६५, ९
श्विष्टो मा दक्षिणत ७, ३३, १
श्वेतं रूपं कृणुते यत् १, ७४, ७
सृष्टिं शिशांश्च चतुरः १०, ११४, ६
षड्भारौ एको अचरन् ३, ५६, २
षड्भारौ आतिथिग्व ८, ६८, १७
षष्टिं सहस्राश्वस्य ८, ४६, २२
स आगमदिन्द्रो यो वसूनां ५, ३६, १
स आ नो योनिं सदतु प्रेष्ठो ७, ९७, ४
स आ वक्षि महि न आ च १०, ३, ७; नि. ४, १८

स आहुतो वि रोचते १०, ११८, ३
स इज्जनेन स विशा २, २६, ३; तै. सं. २, ३, १४, ३; तै. ब्रा. २, ८, ५, ३
स इक्षेति सुधित ४, ५०, ८; तै. ब्रा. २, ४, ६, ४
स इत्तन्तुं स वि जानात्योतुं ६, ९, ३
स इत्तमोऽव्युनं ततन्वत् ६, २१, ३; नि. ५, १५
स इत्सुवानुः स्ववां ६, ६८, ५
स इत्स्वपा भुवनेष्वास ४, ५६, ३; तै. ब्रा. २, ८, ४, ७
स इदग्निः कण्वतमः १०, ११५, ५
स इदस्तेव प्रति धाव ६, ३, ५
स इद्वानाय दम्भाय १०, ६१, २
स इद्वानं तुवीरवं १०, ९९, ६
स इद्वोजो यो गृहवे १०, ११७, ३
स इद्वारा प्रतिजन्यानि ४, ५०, ७
स इद्वने नमस्युभिर्वचस्यते १, ५५, ४
स इधान उपसो राग्या २, २, ८
स इधान वसुष्कविः १, ७९, ५; साम. १५६२; वा. य. १५, ३६; तै. सं. ४, ४, ४, ५
स इन्नु रायः सुमृतस्य १०, १४७, ४
स इन्महानि समिथानि १, ५५, ५
स इषुहस्तैः सनिषङ्गिभिः १०, १०३, ३; साम. १८५१; अथर्व. १९, १३, ४; वा. य. १७, ३५; तै. सं. ४, ६, ४, १
स इ रथो न अरिषाळ १, ८८, २; साम. १४७२
स इ रेभो न प्रति वस्त उक्षाः ६, ३, ६
स इ वृषा जनयत्तासु गर्भं २, ३५, १३
स इ वृषा न फेनमस्य १०, ६१, ८
स इ सत्येभिः सखिभिः १०, ६७, ७; अथर्व. २०, ९१, ७; तै. ब्रा. २, ८, ५, १; नि. ५, ४
स इ स्पृधो वनते अप्रतीतः ६, २०, ९
स इ पाहि य ऋजीषी ६, १७, २; तै. ब्रा. २, ५, ८, १
स इ महीं धुनि २, १५, ५
स इ मृगो अग्न्यो १, १४५, ५
सं यं स्तुभोऽवनयो न १, १९०, ७
सं यज्जनान् क्रतुभि १, १३२, ५
सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्ध ५, ३४, ८
सं यत्त इन्द्र मन्यवः ४, ३१, ६
सं यदिषो वनामहे ५, ७, ३; तै. सं. २, १, ११, ३
सं यद्वनन्त मन्युभिर्जना ७, ५६, २२
सं यद्वयं यवसादो १०, २७, ९
सं यन्मदाय शुष्मिणः १, ३०, ३
सं यन्मही मिथती ७, ९३, ५
सं यन्मिथः पस्पृधानासो १, ११९, ३

सं यस्मिन्निश्चा वसुनि १०, ६, ६
 सं वा दान्नि येमधुः ८, २५, ६
 सं वस इव मातृभिः २, १०५, २, साम. १०९९
 संवत्सरं शशयानाः ७, १०३, १; अथर्व. ४, १५, १३;
 नि. ९, ६
 संवत्सरीणं पय उल्लियायाः १०, ८७, १७; अथर्व. ८, ३, १७
 सं वां शतानासत्या सहजा ६, ६३, १०
 सं वां कर्मणा समिषा ६, ६९, १; तै. सं. ३, २, ११, १
 संवृक्तधृणुमुक्थ्यं ९, ४८, २; साम. ८३७
 सं वो मदासो अगमते १, २०, ५
 संसमिषुवसे वृषन् १०, १९१, १; अथर्व. ६, ६३, ४;
 वा. य. १५, ३०; तै. सं. २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ४
 सं सीदस्व महौ असि १, ३६, ९; वा. य. ११, ३७; तै. सं.
 ४, १, ३, ३; तै. आ. ४, ५, २
 संसृष्टं धनमुभयं १०, ८४, ७; अथर्व. ४, ३१, ७
 संहोत्रं य पुरानारीः १०, ८६, १०; अथर्व. २०, १२६, १०
 सकृद् द्यौरजायत ६, ४८, २२
 स केतुरध्वराणां ३, १०, ४
 सकृन्मिष तितउना १०, ७१, २; नि. ४, १०
 स क्षपः परि षस्वजे ८, ४१, ३
 सखाय आ नि षीदत पुनानाय ९, १०४, १; साम. ५६८,
 ११५७
 सखाय आ नि षीदत सविता १, २२, ८
 सखाय आ शिषामहि ८, २४, १; साम. ३९०; अथर्व.
 १८, १, ३७
 सखायः क्रतुमिच्छत ८, ७०, १३
 सखायः सं वः संयज ५, ७, १; वा. य. १५, २९; तै. सं.
 २, ६, ११, ४; ४, ४, ४, ३
 सखायस्त इन्द्र विश्वेह स्याम ७, २१, ९
 सखायस्ते विपुण ५, १२, ५
 सखायस्त्वा वदुमहे ३, ९, १; साम. ६२
 सखायो ब्रह्मवाहसे ६, ४५, ४
 सखा सख्ये अपचसूयमग्निः ५, २९, ७
 सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वै ३, ३९, ५
 सखिपितामविता बोधि ४, १७, १८
 सखि विष्णो वितरं ८, १००, १२
 सखे सखायमभ्या ४, १, ३
 सख्ये त इन्द्र वाजिनो १, ११, २; साम. ८२८
 स गृणानो अजिर्वैववान् १०, ६१, २६
 स गुत्सो अग्निस्तृणश्चिद् ७, ४, २
 स गोमघा जरित्रे ६, ३५, ४

स गोरक्षस्य वि व्रजं ८, ३२, ५
 स ग्रामेभिः सनिता रथे १, १०० १०
 स वा तं वृषणं रथमधि १, ८२, ४; साम. ४२४
 स घा नः सूनुः शवसा १, २७, २; साम. १६३५
 स घा नो देवः सविता सहा ७, ४५, ३; तै. आ. २, ८, ६, १
 स घा नो योग आ भुवत् १, ५, ३; साम. ७४२; अथर्व.
 २०, ६९, १
 स घा यस्ते ददाशति ३, १०, ३
 स घा राजा सत्पतिः १, ५४, ७
 स घा वीरो न रिष्यति १, १८, ४
 स घेदुतासि वृत्रहन् ४, ३०, २२
 संक्रदनेनानिमिषेण १०, १०३, २; साम. १८५०;
 अथर्व. १९, १३, ३; वा. य. १७, ३४; तै. सं.
 ४, ६, ४, १
 सं गच्छध्वं सं वदध्वं १०, १९१, २; अथर्व. ६, ६४, १;
 तै. आ. २, ४, ४, ४
 संगच्छमाने युवति १, १८५, ५
 सं गच्छस्व पितृभिः १०, १४, ८; अथर्व. १८, ३, ५८;
 तै. आ. ६, ४, २
 सं गोभिरङ्गिरसो १०, ६८, २; अथर्व. २०, १६, २
 सं गोमदिन्द्र वाजवद् १, ९, ७; अथर्व. २०, ७१, १३
 सं घोषः शृण्वे वमैरमित्रैः ३, ३०, १६
 स चक्रमे महतो निरुः ५, ८७, ४
 सचन्त यदुषसः सूर्येण १०, १११, ७
 स चन्द्रो विप्र मर्त्यो १, १५०, ३
 सचस्व नायमवसे अभीके ६, २४, १०
 सचा यदासु जहतीषु १०, ९५, ८
 सचायोर्निद्रश्चर्क १०, १०५, ४
 सचा सोमेषु पुरुहूत ८, ६६, ६
 स चिकेत सहीयसाग्निः ८, ३९, ५
 स चित्रचित्रं चितयन्तमस्मे ६, ६, ७
 स चेतयन्मनुषो ४, १, ९
 स जातुभर्मा श्रद्धाने १, १०३, ३
 स जातेभिर्वृत्रहा ३, ३१, ११
 स जातो गर्भो असि १०, १, २; वा. य. ११, ४३; तै. सं.
 ४, १, ४, २
 स जामिभिर्यत्समजाति १, १००, ११
 स जायत प्रथमः पत्न्यासु ४, १, ११
 स जायमानः परमे व्योमनि व्रतानि ६, ८, २
 स जायमानः परमे व्योमन्याविः १, १४३, २
 स जायमानः परमे व्योमन् वायुर्न ७, ५, ७

स जिन्वते जठरेषु प्रजलि ३, २, ११
 स जिह्वा चतुरनीक ५, ४८, ५
 सजूगदित्यैर्वसुभिः ५, ५१, १०
 सजूर्वेभिरपां नपातं ७, ३४, १५
 सजूर्मित्रावरुणाभ्यां ५, ५१, ९
 सजूर्विश्वेभिर्देवेभिः ५, ५१, ८
 सजोषस आदित्यैर्मोदय ४, ३४, ८
 सजोषस्वा दिवो नरो ६, २, ३
 सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं ४, ३४, ७
 सजोषा इन्द्र सगणो ३, ४७, १; वा. य. ७, ३७; तै. सं.
 १, ४, ४२, १; तै. आ. १०, १, ११
 सजोषा धीराः पदैरनु १, ६५, २
 सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र ६, ३४, १
 सं चोदय चित्रमर्वाक् १, ९, ५; अथर्व. २०, ७१, ११
 सं जर्भुगणस्तुरुभिः सुते ५, ४४, ५
 सं जागृवद्भिर्जरमाण १०, ९१, १
 संजानाना उप सीदन्न १, ७२, ५
 सतः सतः प्रतिमानं ३, ३१, ८
 स तत्कृषीषितस्तूयमग्ने ६, ५, ६
 स तुर्वणिर्महौ अरेणु १, ५६, ३; नि. ६, १४
 स तु वस्त्राण्यधपेशनानि १०, १, ६
 स तु श्रुधि श्रुत्या यो ६, ३६, ५
 स तु श्रुधीन्द्र नूतनस्य ६, २१, ८
 स तू नो अभिर्नयतु ४, १, १०
 स तू पवस्व परि पार्थिवं राजा सोमे ९, ७२, ८
 स तू पवस्व परि पार्थिवं राजो दिव्या च ९, १०७, २४
 स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ ४, ४, ६; तै. सं. १.२.१४, २
 स तेजीयसा मनसा त्वोतः ३, १९, ३; तै. सं. १.३.१४, ६
 सतो नूनं कवयः सं १०, ५३, १०
 सत्तो होता न ऋत्विग्यः ३, ४१, २; अथर्व. २०, २३, २
 सत्तो होता मनुष्वदा १, १०५, १४
 सत्यं तत्तुर्वशे यदौ ८, ४५, २७
 सत्यं तदिन्द्रा वरुणा ८, ५२, ३
 सत्यं त्वेषा अभवन्तो १, ३८, ७
 सत्यमित्तल त्वावां ६, ३०, ४; तै. ब्रा. २, ६, ९, १
 सत्यमित्रा महेनदि ८, ७४, १५
 सत्यमिस्था वृषेदसि ८, ३३, १०; साम. २६३
 सत्यमिद्वा उ अश्विना ५, ७३, ९
 सत्यमिद्वा उ तं वयं ८, ६२, १२
 सत्यमुग्रस्य बृहतः ९, ११३, ५

सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुः ४, ३३, ६
 सत्यामाशिषं कृणुता १०, ६७, ११; अथर्व. २०, ९१, ११
 सत्या सत्येभिर्महती ७, ७५, ७
 सत्येनोत्तमिता भूमिः १०, ८५, १; अथर्व. १४, १, १
 सत्रा ते अनु कृष्टयो ४, ३०, २
 सत्रा त्वं पुरुष्टुतं ८, १५, ११
 सत्रा मदासस्तन ६, ३६, १
 सत्रा यदीं भार्गवस्य ४, २१, ७
 सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ३, ३४, ८; अथर्व. २०, ११, ८
 सत्रासाहो जनभक्षो २, २१, ३
 सत्रा सोमा अभवन् ४, १७, ६
 सत्राहणं दाष्टिं ४, १७, ८; साम. ३३५
 स त्रितस्याधि सानवि १, ३७, ४; साम. १२५५
 सत्रे ह जाताविषिता नमो ७, ३३, १३
 स त्वं विप्राय दाष्टुषे ८, ४३, १५
 स त्वं दक्षस्यावृको ६, १५, ३
 स त्वं न इन्द्र धियसानो अकैः ५, ३३, २
 स त्वं न इन्द्र वाजेभिः ८, १६, १२; अथर्व. २०, ४६, ३
 स त्वं न इन्द्र सूर्ये सो अप्सु १, १०४, ६
 स त्वं न इन्द्राकवाभिः ६, ३३, ४
 स त्वं न ऊर्जा पते ८, २३, १२
 स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृणु ६, ४६, २; साम. ८१०; अथर्व.
 २०, ९८, १; वा. य. २७, ३८
 स त्वं नो अग्नेऽवमो ४, १, ५; वा. य. २१, ४; तै. सं.
 २, ५, १२, ३
 स त्वं नो अर्वक्षिदाया ६, १२, ६
 स त्वं नो देव मनसा ८, २६, २५
 स त्वं नो रायः शिशीहि ३, १६, ३
 स त्वमग्ने प्रतीकेन १०, ११८, ८; तै. सं. २, ५, १२, ५
 स त्वमग्ने विभावसुः ८, ४३, ३२
 स त्वमग्ने सौभगत्वस्य १, ९४, १६
 स त्वमस्त्रदप द्विषो ८, ११, ३
 सत्वा भरिषो गविषो दुव ४, ४०, २
 स त्वामदद् वृषा मदः १, ८०, २
 स दर्शतश्रीरतिथिः १०, ९१, २
 सदसस्पतिर्मनुतं १, १८, ६; साम. १७१; वा. य. ३२, १३;
 तै. आ. १०, १, ४
 सदस्य मदे सदस्य ६, २७, २
 सदा कवी सुमतिमाचके १, ११७, २३
 सदाष्टणो यजतो विद्विषो ५, ४४, १२
 सदासि रण्वो यवसेव १०, ११, ५; अथर्व. १८, १, २२

सदा सुगः पितृमाँ ३, ५४, ११
 सदिदि ते तुविजातस्य ६, १८, ४
 स दूतो विवेदमि वष्टि ४, १, ८
 स हळहे चिदमि तृणत्ति ८, १०३, ५
 सदशीरद्य सदशी १, १२३, ८
 स देवः कविनेषितो ९, ३७, ६; साम. १२९७
 सद्यो द्वा चक्राते उप ८, २९, ९
 सद्येव प्राचो विमिमाय २, १५, ३; तै. सं. २, ३, १४, ५
 सद्यश्चिद्यः शवसा पञ्च १०, १७८, ३; नि. १०, २९
 सद्यश्चिद्यस्य चर्कृतिः ६, ४८, २१
 सद्यश्चिन्तु ते मधवज्जमि ७, १२, ९; अथर्व. २०, ३७, ९
 सद्यो अध्वरे रथिरं जनन्त ७, ७, ४
 सद्यो जात ओषधीभिः ३, ५, ८
 सद्यो जातस्य दृष्टानं ४, ७, १०
 सद्यो जातो व्यमिमीत १०, ११०, ११; अथर्व. ५, १२, ११;
 वा. य. २९, ३६; तै. ब्रा. ३, ६, ३, ४; नि. ८, २१
 सद्योजुवस्ते बाजा ८, ८१, ९
 सद्यो ह जातो वृषभः ३, ४८, १
 स दुहणे मनुष १०, ९९, ७
 स द्विबन्धुवैतरणो १०, ६१, १७
 स धारयत्पृथिवीं पप्रथ १, १०३, २
 सध्रीचीः सिन्धुमुनशीरवा १०, १११, १०
 सध्रीमा यन्ति परि २, १३, २
 स न हन्द्रः शिवः सखा ८, ९३, ३; साम. १४५२;
 अथर्व. २०, ७, ३
 स न हन्द्र स्वयताया ह्वेषाः ७, २०, १०; २१, १०
 स न हन्द्र यज्यवे ९, ६१, १२; साम. ५९२; ६७३;
 वा. य. २६, १७
 स न ईळानया सह ८, १०२, २
 स न ऊर्जे व्यययं ९, ४९, ४; साम. १४३८
 सं नः क्षुमन्तं सद्ने १०, ३८, २
 स नः पमिः पारयाति ८, १६, ११; अथर्व. २०, ४६, २
 स नः पवस्व वाजयुः ९, ४४, ४
 स नः पवस्व शं गवे ९, ११, ३; साम. ६५३
 स नः पावक दीदिवो १, १२, १०; वा. य. १७, ९;
 तै. सं. १, ३, १४, ८; ५, ५, ३; ४, ६, १, ३
 स नः पावक दीदिहि ३, १०, ८
 स नः पितेव सूनवे १, १, ९; वा. य. ३, २४; तै. सं.
 १, ५, ६, २; नि. ३, २१
 स नः पुनान आ भर रथिं वीरवतीम् ९, ६१, ६; साम.
 ७८९

स नः पुनान आ भर रथिं स्तोत्रे ९, ४०, ५
 स नः पृथु श्रवायं ६, १६, १२; साम. ६६२; तै. ब्रा.
 ३, ५, २, १
 स नः शक्रश्चिदासकन् ८, ३२, १२
 स नः शर्माणि वीतये ३, १३, ४
 स नः सिन्धुमिव नावयाति १, ९७, ८; अथर्व. ४, ३३, ८;
 तै. आ. ६, ११, २
 स नः सोमेषु सोमपाः ८, ९७, ६
 सनरसाश्व्यं पञ्च ५, ६१, ५
 सनद्वाजं विप्रवीरं १०, ४७, ४
 स नक्षित्राभिरद्विबो ४, ३२, ५
 स न स्तवान आ भर गायत्रेण १, १२, ११
 स न स्तवान आ भर रथिं ८, २४, ३
 सना च सोम जेषि च २, ४, १; साम. १०४७
 सना ज्योतिः सना स्वः ९, ४, २; साम. १०४८
 सना ता का चिद्भुवना २, २४, ५
 सना ता त हन्द्र नव्या १, १७४, ८
 सना ता त हन्द्र भोजनानि ७, १९, ६; अथर्व. २०, ३७, ६
 सनात्सनीळा अवनीरवा १, ६२, १०
 सना दक्षमुत ऋतुं २, ४, ३; साम. १०४९
 सनादग्ने मृणसि यातुधानान् १०, ८७, १२; साम. ८०;
 अथर्व. ५, २९, ११; ८, ३, १८
 सनादेव तव रायो १, ६२, १२
 सनाद्विं परि भूमा १, ६२, ८
 सना पुराणमध्येमि ३, ५४, ९
 सनामाना चिद् ध्वसयो १०, ७३, ६
 सनायेत गोतम हन्द्र १, ६२, १३
 सनायुवो नमसा नव्यो १, ६२, ११
 सनितः सुसनितरुद्र ८, ४६, २०
 सनिता विप्रो अर्वाङ्गिः ८, २, ३६
 सनितासि प्रवतो दाशुवे ७, ३७, ५
 सनिर्मित्रस्य पप्रथः ८, १२, १२
 स नीव्याभिर्जरितारः ६, ३२, ४
 सनेम तस्युसनिता १०, ३६, ९
 सनेम तेजसा नव्य हन्द्र ६, २०, १०
 सनेम ये त ऊतिभिः २, ११, १९
 सनेमि कृष्यास्वादा ९, १०४, ६
 सनेमि चक्रमजरं १, १६४, १४; अथर्व. ९, ९, १४
 सनेमि स्वमस्मादाँ अदेवं ९, १०५, ६; साम. १६१३
 सनेमि सव्यं स्वपत्यमानः १, ६२, ९
 सनेम्यस्मयुयोत दिशुं ७, ५६, ९

स नो भय वसुतये ९, ४४, ६
स नो अर्ष पवित्रा ९, ६४, १२
स नो अर्षाभि दूत्यं ९, ४५, २
स नो ज्योतींषि पूर्य ९, ३६, ३
स नो दूराणां सा १, २७, ३; साम. १६३६
स नो देव देवताते ९, ९६, ३
स नो देवेभिः पवमान ९, ९३, ४
स नो धीती वरिष्ठया ५, २५, ३
स नो नव्येभिर्बुधकर्मन् १, १३०, १०
स नो नियुद्धिः पुरुहूत ६, २२, ११; अथर्व. २०, ३६, ११
स नो नियुद्धिरा पृण ६, ४५, २१
स नो नृणां नृतमो १, ७७, ४
स नो नेदिष्ठं वदशान १, १२७, ११
स नो बोधि पुराणा सुमेधूत ६, २१, १२
स नो बोधि पुरोळाशं ६, २३, ७
स नो बोधि भुध्री हवं ५, २४, ३; वा. य. ३, २६
स नो बोधि सहस्य २, २, ११
स नो भगाय वायवे पूरणे ९, ६१, ९; साम. १०८३
स नो भगाय वायवे विप्रवीरः ९, ४४, ५
स नो मदानां पत ९, ४४, ५
स नो मन्त्राभिरध्वरे ६, १६, २; साम. १४७५
स नो महौ अनिमानो १, २७, ११; साम. १६६४
स नो मित्रमहस्वं ८, ४४, १४; साम. १७१३
स नो युवेन्द्रो जोहूतः २, २०, ३
स नो राधांस्त्या अरे ७, १५, ११
स नो रेवत्समिधानः २, २, ६
स नो वस्व उप मासि ८, ७१, ९
स नो वाजाय श्रवस इषे च ६, १७, १४
स नो वाजेष्वाविता पुरुव ८, ४६, १३
स नो विभावा चक्षणिर्नव ६, ४, २
स नो विश्वा दिवो वसुतो ९, ५७, ४; साम. १७६४
स नो विश्वान्या भर सुवितानि ८, ९३, २९
स नो विश्वाहा सुक्रतुः १, २५, १२
स नो विश्वेभिर्देवेभिः ८, ७१, ३
स नो वृषभमुं चहं १, ७, ६; साम. १६२१; अथर्व.
२०, ७०, १२; नि. ६, १६
स नो वृषन्सनिष्ठया ८, ९२, १५
स नो वृष्टिं दिवस्परि २, ६, ५
स नो वेदो अमाल्यं ७, १५, ३; साम. २३८१
स नो हरीणां पत ९, १०५, ५; साम. १६१२
सन्ति ह्यर्ष आशिष ८, ५४, ७

सं ते पर्यासि समु १, ९१, १८; वा. य. १२, ११३; तै. सं.
४, २, ७, ४
सं श्री पवित्रा वित्तानि ९, ९७, ५५
सं दक्षेण मनसा जायते ९, ६८, ५
सं देवैः शोभते वृषा ९, २५, ३; साम. ९२०
सं नः शिशीहि भुरिजो ८, ४, १६
सं नु वोचावहै पुनः १, २५, १७
सं नो राया बृहता विश्वपेश १, ४८, १६
स पत्यत उभयोर्नृग्नमयोः ६, २५, ६
स पप्रथानो अभि पञ्च ७, ६९, २; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
स पर्यवो भरमाणा अभिभु ७, २, ४
स पर्येषयः स प्रियो विद्व ६, १, ६; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ३
स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः १, ५२, २
स पवस्व धनंजय ९, ४६, ५
स पवस्व मदाय कं ९, ४५, १
स पवस्व मदिन्तम ९, ५०, ५; साम. १२०९
स पवस्व य अविथेन्द्रं ९, ६१, २२; साम. ४९४
स पवस्व विचर्षण ९, ४१, ५; साम. ८९६
स पवस्व सहमानः ९, ११०, १२
स पवित्रे विचक्षणो ९, ३७, २; साम. १२९३
स पित्र्याण्यायुधानि १०, ८, ८
स पुनान उप खरे न ९, ९७, ३८; साम. १३५८
स पुनानो मदिन्तमः ९, ९९, ६
स पूर्व्या निविदा १, ९६, २
स पूर्यः पवते ९, ७७, २
स पूर्यो महानां ८, ६३, १; साम. ३५५
स पूर्यो वसुधिज्जायमानो ९, ९६, १०
सप्त क्षरन्ति शिशवे १०, १३, ५; अथर्व. ७, ५७, २
सप्त त्वा हरितो रथे १, ५०, ८; अथर्व. १३, २, २३;
२०, ४७, २०; तै. सं. २, ४, १४, ४
सप्त दिशो नानासूर्याः ९, ११४, ३; तै. आ. १, ७, ४
सप्त धामानि परियन् १०, १२२, ३
सप्तभिः पुत्रैरदितिः १०, ७२, २; तै. आ. १, १३, ३
सप्त मर्यादाः कवयः १०, ५, ६; अथर्व. ५, १, ६; नि. ६, २७
सप्त मे सप्त शाकिनः ५, ५२, १७
सप्त युजन्ति रथमेकचक्रं १, १६४, २; अथर्व. ९, ९, २;
१३, ३, १८; तै. आ. ३, ११, ८; नि. ४, २७
सप्त वीरासो अधरात् १०, २७, १५
सप्त स्वसारो अभि मातरः ९, ८६, ३६
सप्त स्वसूररूपावावसानः १०, ५, ५; नि. ५, १
सप्त होतारस्तमिदीकते ८, ६०, १६

सप्त होत्राणि मनसा ३, ४, ५
 सप्तानां सप्त ऋषयः ८, २८, ५
 सप्तापो देवीः सुरणा १०, १०४, ८
 सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतः १, १६४, ३६; अथर्व. ९, १०, १७;
 नि. १४, २१
 सप्तास्यासम्परिधयः १०, ९०, १५; अथर्व. १९, ६, १५;
 वा. य. ३१, १५; तै. आ. ३, १२, ३
 सप्तं सृजन्ति वेधसो ९, २९, १; साम. १७६६
 सप्तौ चिद्धा मद्ध्युता ८, ३३, १८
 स प्रकेत उभयस्य प्रविद्वान् ७, ३३, १२
 स प्रस्तथा कविवृध ८, ६३, ४
 स प्रस्तथा सहसा जायमानः १, ९६, १
 स प्रस्तवज्जवीयसा ६, १६, २१; तै. सं. २, २, १२, १;
 तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 स प्रस्तवज्जव्यसे ९, ९१, ५
 स प्रथमे व्योमनि ८, १३, २; साम. ७४७
 स प्रबोळदृन्परिगत्या २, १५, ४
 स प्राचीनान्पर्वतान् २, १७, ५
 सप्ताधो यं जना हमे ८, ७४, ६
 स बोधि सुरिर्मघवा २, ६, ४; वा. य. १२, ४३; तै. सं.
 ४, २, ३, ४
 स भन्दना उदियति ९, ८६, ४१; नि. ५, २
 सभामेति कितवः १०, ३४, ६
 स भिक्षमाणो अमृतस्य ९, ७०, २; साम. १४२४
 स भूतु यो प्रथमाय २, १७, २
 स भ्रातरं वरुणमग्न ४, १, २
 समजैषमिमा अहं १०, १५९, ६
 समज्जना जनिम मातुषाणाम् ६, १८, ७
 समज्जया पर्वत्या वसूनि १०, ६९, ६
 समज्जन्तु विश्वे देवाः १०, ८५, ४७
 समग्र गावोऽभितो ५, ३०, १०
 स मत्सरः पृत्सु घन्वन् ९, ९६, ८
 समस्तु रवा शूर सतासुराणं १, १७३, ७
 समस्तस्त्रिमवसे ८, ११९, ९; साम. ११६८; तै. ब्रा. २, ४, ४, ४
 समध्वरायोषसो ७, ४१, ६; अथर्व. ३, १६, ६; वा. य.
 ३४, ३९; तै. ब्रा. २, ८, ९, ९
 समना तूर्णिरूप यासि १०, ७३, ४
 समनेव वपुष्यतः ८, ६२, ९
 स मन्दस्वा ह्यनु जोषम् ६, २३, ८
 स मन्दस्वा ह्यन्धसो ३, ४१, ६; ६, ४५, २७; अथर्व.
 १०, २३, ६

स मन्द्रया च जिह्या ७, १६, ९
 समन्या यन्युप यन्ति २, ३५, ३; साम. ६०७; तै. सं.
 २, ५, १२, १
 स मन्थुमीः समदनस्यक १, १००, ६
 स मन्थु मर्त्यानां ८, ७८, ६
 स मर्तो अग्ने स्वनीकरवान् ७, १, २३
 स मर्मज्ञान आयुभिः प्रयस्वान् ९, ६६, २३
 स मर्मज्ञान आयुभिरिभो ९, ५७, ३; साम. १७६३
 स मर्मज्ञान हृन्दित्रयाय २, ७०, ५
 समश्चिनोरवसा ५, ४२, १८; ४३, १७; ७६, ५; ७७, ५
 समस्त्रिजायमान आसत १०, ९५, ७; नि. १०, ४७
 समस्य मन्यवे विशो ८, ६, ४; साम. १३७; १६५१;
 अथर्व. २०, १०७, १
 समस्य हरिं हरयो ९, ९६, २
 स मग्ना विश्वा दुरितानि ७, १२, २; साम. १३०५
 स मातरा न ददृशान ९, ७०, ६
 स मातरा विचरन् वाजयन् ९, ६८, ४
 स मातरा सूर्येणा ६, ३२, २
 स मातरिश्वा पुस्वार १, ९६, ४
 समान ऊर्ध्वे अधि संगतासः ७, ७६, ५
 समानं वत्समभि १, १४६, ३
 समानं वां सजात्यं ८, ७३, १२
 समानं नीलं वृषणो १०, ५, २
 समानमज्येषां ८, २०, ११
 समानमस्मा अनपावृत् १०, ८९, ३
 समानमु त्वं पुरुहूतं १०, ४१, १
 समानमेतदुदकं १, १६४, ५१; तै. आ. १, ९, ५; नि.
 ६, २२; ७, २३
 समानं पूर्वीरभि वावशाना १०, १२३, ३
 समानयोजनो हि वां १, ३०, १८
 समानी व आकृतिः १०, १९१, ४; अथर्व. ६, ६४, ३;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ५
 स मानुषीषु बूळभो ४, ९, २
 स मानुषे वृजने शन्तमो १, १२८, ७
 समाने अहन्त्रिरवद्यगोहना १, ३४, ३
 समानो अध्वा स्वचोरनन्त १, ११३, ३; साम. १७५१
 समानो मन्त्रः समितिः १०, १९१, ३; अथर्व. ६, ६४, २;
 तै. ब्रा. २, ४, ४, ५
 समानो राजा विभूतः ३, ५५, ४
 समान्या विद्युते कूरे ३, ५४, ७; नि. ४, २५
 स मासृजे तिरो अण्वानि ९, १०७, ११; साम. १६९०

समाववर्ति विष्टितो २, ३८, ६
 स माहिन इन्द्रो अणो २, १९, ३
 समित्तमघमश्रवत् ८, १८, १४
 समित्तान्वृत्रहाखिदद् ८, ७७, ३
 समित्समित्सुभना ३, ४, १
 समिद्धमग्निं समिधा गिरा ६, १५, ७; साम. १५६७
 समिद्धश्चित्समिध्यसे १०, १५०, १
 समिद्धस्य प्रमहसो ५, २८, ४
 समिद्धस्य श्रयमाणः ३, ८, २; तै. ब्रा. ३, ६, १, १
 समिद्धाग्निर्वनवत्स्तीर्णं ५, ३७, २
 समिद्धे अग्नौ सुत इन्द्र ६, ४०, ३
 समिद्धेष्वग्निष्वानजाना १, १०८, ४
 समिद्धो अग्न आ वह १, १४२, १
 समिद्धो अग्न आहूत देवान् ५, २८, ५; तै. सं. २, ५, ८, ६;
 तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समिद्धो अग्निर्दिवि ५, २८, १
 समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां २, ३, १
 समिद्धो अद्य मनुषो दुरोणे १०, ११०, १; अथर्व. ५, १२, १;
 वा. य. २९, २५; तै. ब्रा. ३, ६, ३, १; नि. ८, ५
 समिद्धो अद्य राजसि १, १८८, १
 समिद्धो विश्वतस्पतिः ९, ५, १
 समिधाग्निं दुवस्यत् ८, ४४, १; वा. य. ३, १; १२, ३०;
 तै. सं. ४, २, ३, १; तै. ब्रा. १, २, १, ९
 समिधा जातवेदसे ७, १४, १
 समिधान उ सन्य ८, ४४, ९
 समिधानः सहस्रजित् ५, २६, ६
 समिधा यस्त आहुतिं निशितं ६, २, ५
 समिधा यो निशितो दाशत् ८, १९, १४
 समिध्यमानः २. १।नु ३, १७, १; तै. ब्रा. १, २, १, १०
 समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः ३, २७, ४; तै. ब्रा. ३, ५, २, ३
 समिध्यमानो अमृतस्य ५, २८, २
 समिन्द्र गर्दभं १, २९, ५; अथर्व. २०, ७४, ५
 समिन्द्र णो मनसा नेषिगो ५, ४२, ४; अथर्व. ७, ९७, २;
 वा. य. ८, १५; तै. सं. १, ४, ४४, १; तै. ब्रा. २, ८, ८, ६
 समिन्द्र राया समिषा १, ५३, ५; अथर्व. २०, २१, ५
 समिन्द्रेणोत वायुना ९, ६१, ८; साम. १६७८
 समिन्द्रेय गामनड्वाहं १०, ५९, १०
 समिन्द्रो गां अजयत् ४, १७, ११
 समिन्द्रो रायो बृहती ८, ५२, १०; साम. १७३२
 समी रेभसो अस्वरन् ८, ९७, ११; साम. ९३२; अथर्व.
 २०, ५४, २
 क्र० १२२

समीचीना अनूपत् ९, ३९, ६; साम. ९०३
 समीचीनास आसते ९, १०, ७; साम. ११२५
 समीचीने अभि रमना यद्ही ९, १०२, ७
 समीं पणेरजति ५, ३४, ७
 समी रथं न भुरिजोः ९, ७१, ५
 समी वत्सं न मातृभिः ९, १०४, २; साम. ११५८
 समी सखायो अस्वरन् ९, ४५, ५
 समु त्वे महतीरपः ८, ७, २२
 समु त्वा धीभिरस्वरन् ९, ६६, ८
 समुद्रः सिन्धू रजो १०, ६६, ११
 समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य ७, ४९, १
 समुद्रमासामव तस्थे अग्निः ५, ४४, ९
 समुद्रादणवादधि १०, १९०, २; तै. आ. १०, १, १४
 समुद्रादूर्मिसुदियति १०, १२३, २
 समुद्रादूर्मिमधूमां ४, ५८, १; वा. य. १७, ८९; तै. आ.
 १०, १०, २
 समुद्रिया अप्सरसो ९, ७८, ३
 समुद्रे अन्तः शयत् ८, १००, ९
 समुद्रेण सिन्धवो ३, ३६, ७
 समुद्रे त्वा नृमणा १०, ४५, ३; वा. य. १२, २०; तै. सं.
 ४, २, २, १
 समुद्रो अप्सु मासृजे ९, २, ५; साम. १०४१
 समु पूष्णा गमेमहि ६, ५४, २
 समु प्र ण्ति धीतयः १०, २५, ४
 समु प्रिया अनूपत् ९, १०१, ८; साम. ८१९
 समु प्रियो मृज्यते ९, ९७, ३; साम. १४०१
 समु वां यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ६१, ६
 समु वो यज्ञं महयज्ञमोभिः ७, ४२, ३
 स मृज्यते सुकर्मभिः ९, ९९, ७
 स मृज्यमानो दशभिः ९, ७०, ४
 समेनमहता इमा ९, ३४, ६
 स मे व पुच्छदयदशिनोर्यः ६, ४९, ५
 समोहे वा य आशत् १, ८, ६; अथर्व. २०, ७१, २
 समौ चिद्धस्तौ १०, ११७, ९
 सं पश्यमाना अमदक्षभि ३, ३१, १०
 सं पूषन्नध्वनस्तिर १, ४२, १
 सं पूषन्विदुषा नय ६, ५४, १
 सं प्रेरते अनु वातस्य १०, १६८, २
 सं भानुना यतते सूर्यस्य ५, ३७, १; नि. ५, ७
 सं भूम्या अन्ता ७, ८३, ३

सं माग्ने वर्चसा १, २३, २४; अथर्व. ७, ८९, २;
९, १, १५; तै. सं. १०, ५, ४७
सं मा तपन्त्यभितः (०१ नि बाधते) १०, ३३, २
सं मा तपन्त्यभितः (०१ मूषो) १, १०५, ८; नि. ४, ६
सं मातृभिर्न शिशुः ९, ९३, २; साम. १४१९
संमिश्रो अरुषो भव ९, ६१, २१; साम. ८१७
संमील्य यद्भुवना १, १६१, १२
सम्यक्सम्यङ्गो महिषा ९, ७३, २
सम्यक्सवन्ति सरितो न ४, ५८, ६; वा. य. १३, ३८;
१७, ९४; तै. सं. ४, २, ९, ६
सं यज्जनान्क्रतुभिः १, १३२, ५
सम्राजा उग्रा वृषभादिव ५, ६३, ३
सम्राजा या घृतयोनी ५, ६८, २; साम. ११४४
सम्राजावस्य भुवनस्य ५, ६३, २
सम्राजो ये सुवृधो यज्ञं १०, ६३, ५
सम्राज्ञी श्वशुरे भव १०, ८५, ४६; अथर्व. १४, १, ४४
सम्राज्यः स्वराज्य ७, ८२, २
स यन्ता विप्र एषा ३, १३, ३
स यद्भयोऽवनीर्गोष्वर्वा १०, ९९, ४
स युध्मः सत्वा खजकृत्सम ६, १८, २
स योजते अरुषा विश्वभोज ७, १६, २; साम. ७५०; वा. य.
१५, ३३; तै. सं. ४, ४, ४, ४
स यो न मुहे न मिथू ६, १८, ८
स यो वृषा नरां न १, १४९, २
स यो वृषा वृष्ण्याभिः १, १००, १; तै. ब्रा. २, ८, ३, ६
स यो व्यस्थादभि २, ४, ७
स रंहत उरुगायस्य ९, ९७, ९; साम. १११८
स रत्नं मर्त्यो वसु १, ४१, ६
स रथेन रथीतमो ६, ४५, १५
स रन्धयत्सदिवः २, १९, ६
सरस्वति त्वमस्माँ २, ३०, ८
सरस्वति देवनिदो नि ६, ६१, ३
सरस्वति या सरथं १०, १७, ८; अथर्व. १८, १, ४३
सरस्वती यां पितरो १०, १७, ९; अथर्व. १८, १, ४२
सरस्वती देवयन्तो हवन्ते १०, १७, ७; अथर्व. १८, १, ४१
सरस्वती सरयुः सिंधुः १०, ६४, ९
सरस्वती साधयन्ती २, ३, ८
सरस्वत्याभि नो नेषि ६, ६१, १४; तै. ब्रा. २, ४, ३, १
सरस्वान्धीभिर्वरुणः १०, ६६, ५
स राजसि पुरुषुँ एको ८, १५, ३; अथर्व. २०, ६१, ६; ६२, १०
स रायस्वामुप सृजा ६, ३६, ४

स रुद्रेभिरशस्तवार १०, ९९, ५
सरूपैरा सु नो गहि ८, ३४, १२
स रेतोधा वृषभः ७, १०१, ६
स रेवाँ हव विश्वपतिः १, ९७, १२; साम. १६६५
स रोचयज्जनुषा रोदसी ३, २, २
स रोरुवदभिपूर्वा ९, ६८, २
स रोरुवद् वृषभः १०, २८, २
स र्गो हव सृजतं सुष्टुतीरुप ८, ३५, २०
सर्वं परिक्रोशं जहि १, २९, ७; अथर्व. २०, ७४, ७
सर्वे नन्दन्ति यशसा १०, ७१, १०
स वज्रभृद्दस्युहा १, १००, १२
स वर्धिता वर्धनः ९, ९७, ३९; साम. १३५९
स वह्निः पुत्रः पित्रोः १, १६०, ३
स वह्निः सोम जागृविः ९, ३६, २
स वह्निभिर्ऋक्वभिः ६, ३२, ३
स वह्निरप्सु दुष्टरो ९, २०, ६; साम. ९७३
स वां यज्ञेषु मानवी ९, ९८, ९
स वाजं यातापदुष्पदायन् १०, ९९, ३
स वाजं विश्वचर्षणिः १, २७, ९; साम. १४१७
स वाजी रोचना दिवः ९, ३७, ३; साम. १२९४
स वाज्यक्षाः सहस्ररेताः ९, १०९, १७; साम. ११६१
स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्य ४, ३६, ६
स वावृधे नर्यो योषणासु ७, ९५, ३
सविता पश्चातात्सविता १०, ३६, १४
सविता यन्त्रैः पृथिवीं १०, १४९, १; नि. १०, ३२
सवितारमुषसमाश्विना १, ४४, ८
स विद्वाँ अङ्गिरोभ्य इन्द्रो ८, ६३, ३
स विद्वाँ अपगोहं २, १५, ७
स विद्वाँ भा च पिप्रयो २, ६, ८
स विप्रश्चर्षणीनां ४, ८, ८
स विश्वा दाशुषे वसु ९, ३६, ५
स वीरो अप्रतिष्कृत ७, ३२, ६
स वीरो दक्षसाधनो ९, १०१, १५; साम. १३८८
स वृत्रहत्ये हव्यः स ४, २४, २
स वृत्रहा वृषा सुतो ९, ३७, ५; साम. १२९६
स वृत्रहेन्द्र ऋभुक्षाः ८, ९६, २१
स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः २, २०, ७
स वृत्रहेन्द्रश्चर्षणीधृत् ८, ९६, २०
स वेतसुं दशमायं दशोणिं ६, २०, ८
स वेद देव आनमं ४, ८, ३
स वेद सुष्टुतीनां १०, २६, ३

स वायुमिन्द्रमक्षिना ९, ७, ७; साम. ११३४
 स वावशान इह पाहि ३, ५१, ८
 सव्यामनु स्फिग्यं वावसे ८, ४, ८; साम. १६०६
 स ब्राधतः शवसानेभिः १०, ९९, ९
 स ब्राधतो नहुषो १, १२२, १०
 स शुष्मी कलशेष्वा ६, १८, ७
 स शेवृषमधि धा पुष्पमस्य १, ५४, ११; तै. ब्रा. २, ६, ९, १
 स श्रुधि यः स्या पृतनास्तु १, १२९, २
 स श्वितानस्तन्यतू ६, ६, २; तै. सं. १, ३, १४, ४
 सं संस्तिरो विष्टरः १, १४०, ७
 स सत्पतिः शवसा हन्ति ६, १३, ३
 स सत्यसत्त्वन्महते ६, ३१, ५
 स सप्त परि णीयते ४, ९, ३
 ससन्तु त्या अरातयो १, २९, ४; अथर्व. २०, ७४, ४
 स संनयः स विनयः २, २४, ९
 स सप्त धीतिभिर्हितो ९, ९, ४
 स समुद्रो अपीच्यः ८, ४१, ८
 स सर्गेण शवसा तक्तो ६, ३२, ५
 ससर्परीरभरत् ३, ५३, १६
 ससर्परीरमति ३, ५३, १५
 स सव्येन यमति ब्राधतः १, १००, ९
 ससव्य यद्वियुता ४, ७, ७
 ससानात्थौ उत सूर्य ससान ३, ३४, ९; अथर्व. २०, ११, ९
 स सुक्रतुः पुरोहितो १, १२८, ४
 स सुक्रतुर्ऋतचिदस्तु ७, ८५, ४
 स सुक्रतुर्यो वि दुरः पणीनां ७, ९, २
 स सुक्रतू रणिता यः सुतेषु ८, ९६, १९
 स सुतः पीतये च्वा ९, ३७, १; साम. १२९२
 स सुन्वत इन्द्रः २, २, १९, ५
 स सुन्वे यो वसूनां ९, १०८, १३; साम. ५८२; १०९६
 स सुष्टुभा स ऋक्ता गणेन ४, ५०, ५; अथर्व. २०, ८८, ५;
 तै. सं. २, ३, १४, ४
 स सुष्टुभा स स्तुभा १, ६२, ४
 स सुनुभिर्न रुद्रेभिर्ऋग्वा १, १००, ५
 स सुनुमांतरा सुचिः ९, ९, ३; साम. ९३६
 स सूर्यः पर्युक्त वरांसि १०, ८९, २
 स सूर्य प्रति पुरो न उद्गाः ७, ६२, २
 स सूर्यस्य रश्मिभिः परि व्यत ९, ८६, ३२
 ससुबांसमिव त्मना ३, ९, ५
 स सोम आमिष्ठतमः ६, २९, ४
 सस्तु माता सस्तु पिता ७, ५५, ५; अथर्व. ४, ५, ६

स स्तोम्यः स हव्यः ८, १६, ८
 सस्थावाना यवयसि ८, ३७, ४
 सस्त्रिमविन्दश्चरणे १०, १३९, ६; तै. आ. ४, ११, ८;
 नि. ५, १
 स स्या कृणोति केतुमा ५, ७, ४
 सस्वश्चिद्धि तन्मः ७, ५९, ७
 सस्वश्चिद्धि समृतिस्वेव्ये ७, ६०, १०
 सहदानु पुरुहूत क्षियन्तं ३, ३०, ८; वा. य. १८, ६९;
 नि. ६, १
 सह वामेन न उषो १, ४८, १
 स हव्यवाळमर्त्यः ३, ११, २; वा. य. २२, १६; तै. सं.
 ४, १, ११, ४
 स ह श्रुत इन्द्रो नाम २, २०, ६
 सहस्तोमाः सहच्छन्दस १०, १३०, ७; वा. य. ३४, ४९
 सहस्र व्यतीनाम् ४, ३२, १७
 सहस्रं साकमर्चत १, ८०, ९
 सहस्रणीयः शतधारो ९, ८५, ४
 सहस्रणीयाः कवयो १०, १५४, ५; अथर्व. १८, २, १८
 सहस्रदा ग्रामणीः १०, ६२, ११
 सहस्रधा पञ्चदशानि १०, ११४, ८; ऐ. आ. १, १६
 सहस्रधारं वृषभं ९, १०८, ८; साम. १३९५
 सहस्रधारः पवते समुद्रो ९, १०१, ६; साम. ८७४;
 अथर्व. २०, १३७, ६
 सहस्रधारे न ता असश्नतः ९, ७४, ६
 सहस्रधारेऽव ते सं ९, ७३, ४; अथर्व. ५, ६, ३
 सहस्रधारे वितते पवित्र ९, ७३, ७
 सहस्रं त इन्द्रोतयो १, १६७, १
 सहस्रवाजमभिमातिषाहम् १०, १०४, ७
 सहस्रशीर्षा पुरुषः १०, ९०, १; साम. ६१७; अथर्व.
 १९, ६, १; वा. य. ३१, १; तै. आ. ३, १२, १
 सहस्रशृङ्गो वृषभो यः ७, ५५, ७; अथर्व. ४, ५, १
 सदस्रसामाभिर्वेशि ५, ३४, ९
 सहस्राक्षेण शतशारदेन १०, १६१, ३; अथर्व. ३, ११, ३;
 २०, ९६, ८
 सहस्राक्षो विचर्षणिः १, ७९, १२
 सहस्रा ते शता वयं ४, ३२, १८
 सहस्रेणेव सचते यवीयुधा ८, ४, ६
 सहस्रे पृषतीनां ८, ६५, ११
 सहस्रोतिः शतामघो ९, ६२, १४
 सहस्र मन्यो अभिमाति १०, ८४, ३; अथर्व. ४, ३१, ३
 सहावा पृथु तरणिः ३, ४९, ३

स हि क्रतुः स मर्यः १, ७७, ३
 स हि क्षत्रस्य मनसस्य ५, ४४, १०
 स हि क्षपावाँ अग्नी १, ७०, ५
 स हि क्षयेण क्षम्यस्य ७, ४६, २
 स हि क्षेमो हविर्यज्ञः १०, २०, ६
 स हि त्वं देव शश्वते ९, ९८, ४
 स हि युता विद्युता १०, ९९, २
 स हि शुभिर्जनानां ५, १६, २
 स हि द्वरो द्वरिषु १, ५२, ३
 स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युग्र ६, १८, ६
 स हि पुरु चिदोजसा १, १२७, ३; साम. १८१५
 स हि यो मानुषा युगा ६, १६, २३
 स हि रत्नानि दाशुपे ५, ८२, ३
 स हि विश्वाति पार्थिवा ६, १६, २०
 स हि विश्वानि पार्थिवाँ एको ६, ४५, २०
 स हि वेदा वसुधितिं ४, ८, २
 स हि शर्धो न मारुतं १, १२७, ६
 स हि शुचिः शतपत्रः ७, ९७, ७; तै. ब्रा. २, ५, ५, ४
 स हि श्रवस्युः सदनानि १, ५५, ६
 स हि ण्मा जरितृभ्य आ ९, २०, २; साम. ९६९
 स हि ण्मा धन्वाक्षितं ५, ७, ७
 स हि ण्मा विश्वचर्षणिः ५, २३, ४
 स हि सत्यो यं पूर्वे ५, २५, २
 स हि स्वसृष्ट्युग्रे १, ८७, ४
 स होता यस्य रोदसी ३, ६, १०
 स होता विश्वं परि २, २, ५
 स होता सेदु ४, ८, ४
 सहोभिर्विश्वं परि चक्रमू १०, ५६, ५
 सहो पु णो वज्रहस्तैः ८, ७, ३२
 साकं यक्षम प्र पत १०, १३७, वा. य. १२, ८७; तै. सं. ४, २, ६, ४
 साकंयुजा शकुनस्येव १०, १०६, ३
 साकं वदन्ति बहवो ९, ७२, २
 साकं हि शुचिना शुचिः २, ५, ४
 साकं जातः क्रतुना २, २२, ३; साम. १४८७
 साकं जाताः सुभ्रवः ५, ५५, ३
 साकंजानां सप्तथमाहुः १, १६४, १५; अथर्व. ९, ९, १६; तै. आ. १, ३, १; नि. १४, १९
 साकमुक्षो मर्जयन्त ९, ९३, १; साम. ५३८; १४१८
 सातिर्न वोऽमवती १, १६८, ७
 सा ते अग्ने शंतमा ८, ७४, ८

सा ते जीवातुरुत तस्य १०, २७, २४; नि. ५, १९
 सा युञ्जैर्युञ्जिनी बृहत् ८, ७४, ९
 साधुर्न गृध्नुस्तेव १, ७०, ११
 साध्वपांसि सनता २, ३, ६
 साध्वर्या अतिथिनीः १०, ६८, ३; अथर्व. २०, १६, ३
 साध्वीमकर्देववीतिं १०, ५३, ३; तै. सं. १, ३, १४, २
 सा नो अद्य यस्या वयं १०, १२७, ४
 सा नो अद्या भरद्वाजः ५, ७९, ३; साम. १७४२
 सा नो विश्वा अति द्विषः ६, ६१, ९
 सांतपना इदं हविः ७, ५९, ९; अथर्व. ७, ७७, १; तै. सं. ४, ३, १३, ३
 साम द्विर्हर्षा महि ४, ५, ३
 सामन्नु राये निधिमत् १०, ५९, २
 सा मा सत्योक्तिः परि पातु १०, ३७, २
 सा वसु दधती श्वशुराय १०, ९५, ४
 सा वह योक्षभिः ६, ६४, ५
 सा विट् सुवीरा मरुद्भिरस्तु ७, ५६, ५
 सास्त्रा अरं प्रथमं २, १८, २
 सास्त्रा अरं बाहुभ्यां २, १७, ६
 सास्त्राकेभिरेतरी न शूषैः ६, १२, ४; नि. ६, १५
 साहा ये सन्ति मुष्टिहेव हव्यः ८, २०, २०
 साह्वान्विश्वा अभियुजः ३, ११, ६; साम. १५५८
 सिंहं नसन्त मध्वो ९, ८९, ३
 सिंहा इव नानदति १, ६४, ८
 सिञ्चन्ति नमसावतं ८, ७२, १०; साम. १६०४
 सिध्ना अग्ने धियो अस्मे १०, ७, ४
 सिनीवालिं पृथुष्टुके २, ३२, ६; अथर्व. ७, ४६, १; वा. य. ३४, १०; तै. सं. ३, १, ११, ३; नि. १, ३२
 सिधुर्न क्षोदः १, ६६, १०
 सिधुर्न क्षोदः शिमीवाँ २, २५, ३
 सिधुर्न वाँ रसया ४, ४३, ६
 सिधूरिव प्रवण आश्रया ६, ४६, १४
 सिधोरिव प्रवणे निज्ञ ९, ६९, ७
 सिधोरिव प्राध्वने ४, ५८, ७; वा. य. १७, ९५
 सिषक्ति सा वाँ सुमतिश्चनि ७, ७०, २
 सिषक्तु न ऊर्जव्यस्य पुष्टेः ५, ४१, २०; नि. ११, ४९
 सिषासत् रयीणां ९, ४७, ५
 सीदन्तस्ते वयो यथा ८, २१, ५; साम. ४०७
 सीद होतः स्व उ लोके ३, २९, ८; वा. य. ११, ३५; तै. सं. ३, ५, ११, २; ४, १, ३, ३

सीरा युजन्ति कवयो १०, १०१, ४; अथर्व. ३, १७, १;
वा. य. १२, ६७; तै. सं. ४.२.५, ५
सुकर्माणः सुरुचो ४, २, १७; अथर्व. १८, ३, २२
सुकिंशुकं शलमलि १०, ८५, २०; अथर्व. १४, १, ६१;
नि. १२, ८
सुकुसुपाणिः स्वर्वा ३, ५४, १२
सुक्षेत्रिया सुगातुया १, ९७, २; अथर्व. ४, ३३, २; तै. आ.
६, ११, १
सुखं रथं युयुजे सिन्धुः १०, ७५, ९
सुगः पन्था अनृश्वरः १, ४१, ४
सुगव्यं नो वाजी स्वश्व्यं पुंसः १, १६२, २२; वा. य. २५, ४२;
तै. सं. ४, ६, ९, ४
सुगस्ते अग्ने सनवित्तो ७, ४२, २
सुगुरससुहिरण्यः १, १२५, २; नि. ५, १९
सुगोत ते सुपथा पर्वते ६, ६४, ४
सुगो हि वो अर्यमन् २, २७, ६
सुज्योतिषः सूर्य दक्षपितृन् ६, ५०, २
सुत इत्वं निमिश्र इन्द्र ६, २३, १
सुत इन्दो पवित्र आ ९, ९९, ८
सुत इन्द्राय वायवे ९, ३४, २
सुत इन्द्राय विष्णवे ९, ६३, ३
सुत षति पवित्र आ ९, ३९, ३; साम. ९०१
सुतः सोमो असुतादिन्द्र ६, ४१, ४
सुतपात्रे सुता इमे १, ५, ५; अथर्व. २०, ६९, ३
सुतंभरो यजमानस्य सप्त ५, ४४, १३
सुता अनु स्वमारजो ९, ६३, ६
सुता इन्द्राय वज्रिणे ९, ६३, १५
सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय ९, ३३, ३; साम. ७६६
सुता इन्द्राय वा अ सोमासो ५, ५१, ७
सुतावन्तस्त्वा वयं ८, ६५, ६
सुतासो मधुमत्तमाः ९, १०१, ४; साम. ५४७; ८७२;
अथर्व. २०, १३७, ४
सुते अध्वरे अधि वाचं १०, ९४, १४
सुतेसुते न्योकसे १, ९, १०; अथर्व. २०, ७१, १६
सुत्रामाणं पृथिवीं वां १०, ६३, १०; अथर्व. ७, ६, ३; वा. य.
२१, ६; तै. सं. १, ५, ११, ५
सुदक्षो दक्षैः क्रतुना १०, ९१, ३
सुदासे दक्षा वसु बिभ्रता १, ४७, ६
सुदेवः समहासति ५, ५३, १५
सुदेवा स्थ काण्वायुना ८, ५५, ४

सुदेवो अद्य प्रपतेद् १०, ९५, १४; वा. आ. ११, ५, १, ८;
नि. ७, ३
सुदेवो असि वरुण ८, ६९, १२; अथर्व. २०, ९२, ९;
नि. ५, २७
सुनिर्मथा निर्मथितः ३, २९, १२
सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे २, २३, ४
सुनीथो वा स मर्त्यो ८, ४६, ४; साम. २०६
सुनोता मधुमन्तमं सोमं ९, ३०, ६
सुनोता सोमपात्रे सोमं ७, ३२, ८; साम. २८५; अथर्व.
६, २, ३
सुन्वन्ति सोमं रथिरासो १०, ७६, ७
सुपर्ण इत्था नखमासि १०, २८, १०
सुपर्ण वस्ते सृगो ६, ७५, ११; वा. य. २९, ४८; तै. मं.
४, ६, ६, ४; नि. २, ५; ९, १९
सुपर्ण विप्राः कवयो १०, ११४, ५
सुपर्णा एत आसते १, १०५, ११
सुपर्णा वाचमक्रतोप १०, ९४, ५; अथर्व. ६, ४९, ३
सुपेक्षसं सुखं रथं १, ४९, २
सुपेक्षसं माव सज्जन्यस्तं ५, ३०, १३
सुप्रतीके वयोवृद्धा ५, ५, ६
सुप्रवाचनं तव वीर २, १३, ११
सुप्रावर्गं सुवीर्यं ८, २२, १८
सुप्रावीरस्तु स क्षयः ७, ६६, ५, साम. १३५२
सुप्राव्यः प्राशुषाल ४, २५, ६
सुप्रेतुः सूक्ष्मसो १, १९०, ६
सुब्रह्माणं देववन्तं १०, ४७, ३; तै. आ. २, ५, ६, १
सुभगः स प्रयज्यवो १, ८६, ७
सुभगः स व ऊतिषु ८, २०, १५
सुभगाज्ञो देवाः कृणुत १०, ७८, ८
सुमङ्गलीरियं वधूः १०, ८५, ३३; अथर्व. १४, २, २८
सुयुग्मिभश्चैः सुवृता ३, ५८, ३
सुयुग्वहन्ति प्रति ३, ५८, २
सुरथो आतिथिगवे ८, ६८, १६
सुरुक्मे हि सुपेक्षमाधि १, १८८, ६
सुरूपकृतुमूतये १, ४, १; साम. १६०; १०८७; अथर्व.
२०, ५७, १; ६८, १
सुविज्ञानं चिकितुषे ७, १०४, १२, अथर्व. ८, ४, १२
सुवितस्य मनामहेऽति ९, ४१, २; साम. ८९३
सुविवृतं सुनिरजं १, १०, ७
सुवीरं रथिमा भर ६, १६, २९
सुवीरस्ते जनिता मन्यत ४, १७, ४

सुवीरासो वयं धना ९, ६१, २३
 सुवीर्यं स्वश्वं सुगव्यं ८, १२, ३३
 सुवृद्धो वर्तते यन् १, १८३, २
 सुशसो बोधि गृणते १, ४४, ६
 सुशिर्ये वृद्धी मही ९, ५, ६
 सुशेवो नो मृळयाकुः ८, ७२, ७
 सुषहा सोम तानि ९, २९, ३; साम. १७६७
 सुषुप्तांस ऋभवस्तदृच्छ १, १६१, १३
 सुषुप्तांस न निर्कृतेरुपस्थे १, ११७, ५
 सुषुमा यातमद्रिभिः १, १३७, १
 सुषोमे शर्यणावति ८, ७, २९
 सुष्टुभो वां वृषण्वसू ५, ७५, ४
 सुष्ठामा रथः सुयमा १०, ४४, २; अथर्व. २०, ९४, २
 सुष्वाणाम इन्द्र स्तुमसि १०, १४८, १; साम. ३१६
 सुष्वाणासो व्यद्रिभि ९, १०१, ११; साम. ११०३
 सुसंकाशा मातृमृष्टेव १, १२३, ११
 सुसंदत्ते स्वनीकं प्रतीकं ७, ३, ६
 सुसंदशं त्वा वयं प्रति पश्येम १०, १५८, ५
 सुसंदशं त्वा वयं मघवन् १, ८२, ३; वा. य. ३, ५२, तै. सं. १, ८, ५, १
 सुसमिद्धाय शोचिषे ५, ५, १; वा. य. ३, २
 सुसमिद्धो न आ वह १, १३, १; साम. १३४७
 सूक्तवाकं प्रथमम् १०, ८८, ८
 सूक्तेभिर्वो वचोभिः ५, ४५, ४
 सुनोर्मानेनाश्विना गृणाना १, ११७, ११
 सूयवसाद्भागवती १, १६४, ४०; अथर्व. ७, ७३, ११; ९, १०, २०; नि. ११, ४४
 सूर उपाके तन्वं दधानो ४, १६, १४
 सूरश्वकं प्र वृद्ध १, १३०, ९
 सूरश्विदा हरितो अस्य १०, ९२, ८
 सूरश्विदथं परितक्म्यायां ५, ३१, ११
 सूर्यो न यस्य दशतिररेषाः ६, ३, ३
 सूर्यं चक्षुर्गच्छतु १०, १६, ३; अथर्व. १८, २, ७; तै. आ. ६, १, ४; ७, ३
 सूर्यरश्मिर्हृदिकेशाः १०, १३९, १; वा. य. १७, ५८; तै. सं. ४, ६, ३, ३
 सूर्यस्येव रश्मयो द्रावयित्त्वो ९, ६९, ६; साम. १३७०; नि. ७, २
 सूर्यस्येव वक्षथो ज्योतिरेषां ७, ३३, ८; नि. ११, २०
 सूर्याचन्द्रमसौ घाता १०, १९०, ३; तै. आ. १०, १, १४
 सूर्याया वहतुः प्रागात् १०, ८५, १३; अथर्व. १४, १, १३

सूर्यायै देवेभ्यो १०, ८५, १७; अथर्व. १४, २, ४६
 सूर्ये विषसा सजामि १, १९१, १०
 सूर्यो देवीसुषंसं रोचमानां १, ११५, २; अथर्व. २०, १०७, १५; तै. ब्रा. २, ८, ७, १
 सूर्यो नो दिवस्पातु १०, १५८, १
 सूर्यो रश्मि यथा सृजा ८, ३२, २३
 सृजः सिद्धिहिना १०, १११, ९
 सृजन्ति रश्मिमोजसा ८, ७, ८
 सृजो महीरिन्द्र या २, ११, २
 सृण्वेव जर्भरी १०, १०६, ६; नि. १३, ५
 सेदक्षिराक्षीरस्यस्त्वन्या ७, १, १४; तै. ब्रा. २, ५, ३, ३
 सेदक्षिर्यो वनुष्यतो ७, १, १५
 सेदग्ने अस्तु सुभगः ४, ४, ७; तै. सं. १, २, १४, ३
 सेदुग्रो अस्तु मरुतः ७, ४०, ३
 सेदभवो यमवथ ४, ३७, ६
 सेनेव सृष्टामं दधा १, ६६, ७; नि. १०, २१
 सेमं नः काममा पृण १, १६, ९
 सेमं नः स्तोममागहि १, १६, ५
 सेमां वेतु वषट्कृतिम् ७, १५, ६
 सेमामविद्धि प्रभृति २, २४, १
 सेहान उग्र पृतना ८, ३७, २
 सैनानीकेन सुविदत्रो २, ९, ६; तै. सं. ४, ३, १३, २
 सो अग्न ईजे शशमे च मर्तः ६, १, ९; तै. ब्रा. ३, ६, १०, ४
 सो अग्न एना नमसा ७, ९३, ७
 सो अक्षिर्यो वसुगृणे ५, ६, २; साम. १७३९; वा. य. १५, ४२
 सो अग्ने अक्षा हरिः ९, ८६, ४२
 सो अक्षिरसां उचथा २, २०, ५
 सो अक्षिगेभिः १, १००, ४
 सो अक्षा दाश्वध्वरो ८, १९, ९
 सो अप्रतीनि मनवे २, १९, ५
 सो अक्षियो न यवस १०, ९९, ८
 सो अर्णवो न नद्यः १, ५५, २
 सो अर्षेन्द्राय पीतये ९, ६२, ८; साम. ९८०
 सो अस्य वज्रो हरितो १०, ९६, ३; अथर्व. २०, ३०, ३
 सो अस्य विशे महि शर्म ९, ८६, १५
 सो चिन्तु भद्रा क्षुमती १०, ११, ३; अथर्व. १८, १, २०
 सो चिन्तु वृष्टिर्युध्या १०, २३, ४; अथर्व. २०, ७३, ५
 सो चिन्तु सख्या नर्यं इनः १०, ५०, २
 सोता हि सोममद्रिभिः ८, १, १७
 सोदक्ष सिन्धुमणिना २, १५, ६
 सोम इदः सुतो अस्तु ८, ६६, १५

सोम उ पुत्राणः सोमभिः ९, १०७, ८; साम. ५१५; २९७
 सोम एकैभ्यः पत्रते १०, १५४, १; अथर्व. १८, २, १४;
 तै. आ. ६, ३, २
 सोमं राजानमवसे १०, १४१, ३; साम. ९१; अथर्व.
 ३, २०, ४; वा. य. ९, २६; तै. सं. १, ७, १०, ३
 सोमः पत्रते जनिता ९, ९६, ५; साम. ५२७; ९४३;
 नि. १४, १२
 सोमः पुनान ऊर्मिणाभ्यो ९, १०६, १०; साम. ५७२; ९४०
 सोमः पुनानो अर्षति ९, १३, १; साम. ११८७
 सोमः पुनानो अव्यये ९, ११०, १०
 सोमः प्रथमो विविदे १०, ८५, ४०; अथर्व. १४, २, ३
 सोमः सुतो धारयात्यो ९, ९७, ४५
 सोम गीर्मिष्ट्वा वयं १, ९१, ११; तै. ब्रा. ३, ५, ६, १;
 तांड्य ब्रा. १, ५, ७
 सोमं गावो धेनवो ९, ९७, ३५; साम. ८६०; नि. १४, १५
 सोममन्य उपासदत् ६, ५७, २
 सोममिन्द्रा वृद्धस्पती ४, ४९, ६
 सोमं मन्यते पपिवात् १०, ८५, ३; अथर्व. १४, १, ३;
 नि. ११, ४
 सोम यास्ते मयोभुव १, ९१, ९; तै. सं. ४, १, ११, १
 सोम राजन्मृगया नः ८, ४८, ८
 सोम रारन्धि नो हृदि १, ९१, १३; तांड्य ब्रा. १, ५, ६
 सोमस्य धारा पत्रते ९, ८०, १
 सोमस्य मा तवसं वक्ष्यसे ३, १, १
 सोमस्य मित्रावरुणादिता ८, ७२, १७
 सोमस्य राज्ञो वरुणस्य १०, १६७, ३; नि. ११, १२
 सोमा असृग्रमाशवो ९, २३, १
 सोमा असृग्रमिन्द्रवः ९, १२, १; साम. ११९६
 सोमाः पवन्त ह १, १०१, १०; साम. ५४८; ११०१
 सोमानं स्वरणं १, १८, १; साम. १३९; १४६३; वा. य.
 ३, २८; तै. सं. १, ५, ६, ४; तै. आ. १०, १, ११; नि. ६, १०
 सोमापूषणा जनना रयीणां १, ४०, १; तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमापूषणा रजसो विमानं २, ४०, ३; तै. सं. १, ८, २२, ५;
 तै. ब्रा. २, ८, १, ५
 सोमारुद्रा धारयेथाम् ६, ७४, १
 सोमारुद्रा युवमेतान्यस्मे ६, ७४, ३; अथर्व. ७, ४२, २;
 तै. सं. १, ८, २२, ५
 सोमारुद्रा वि वृद्धं ६, ७४, २; अथर्व. ७, ४२, १; तै. सं.
 १, ८, २२, १
 सोमासो न ये सुताः १, १६८, ३
 सोमेनादित्या बलिनः १०, ८५, २; अथर्व. १४, १, २

सोमो अर्षति घर्णमिः ९, २३, ५
 सोमो अरुमभ्यं द्विपदे ३, ६२, १४
 सोमो जिगाति गातुवित् ३, ६२, १३; तै. सं. १, ३, ४, १
 सोमो ददद्गन्धर्वाय १०, ८५, ४१; अथर्व. १४, २, ४
 सोमो देवो न सूर्यो ९, ६३, १३
 सोमो धेनुं सोमो १, ९१, २०; वा. य. ३४, २१; तै. ब्रा.
 २, ८, ३, १
 सोमो न वेधा ऋत० १, ६५, १०
 सोमो मीद्वान्पत्रते ९, १०७, ७
 सोमो राजा प्रथमो ब्रह्म० १०, १०९, २; अथर्व. ५, १७, २
 सोमो वधूरभवात् १०, ८५, ९; अथर्व. १४, १, ९
 सोषामत्रिन्दत्स स्वः १०, ६८, ९; अथर्व. २०, १६, ९
 स्तम्भीद्ध यां १, १२१, २
 स्तरीरु त्वन्नवति ७, १०२, ३
 स्तरीर्यसूत १०, ३१, १०
 स्तवा नु त इन्द्र पूर्वा २, ११, ६
 स्तविष्यामि त्वामहं १, ४४, ५
 स्तीर्णं ते बर्हिः सुत ३, ३५, ७
 स्तीर्णं बर्हिरुप नो याहि १, १३५, १
 स्तीर्णा अस्य संहतो ३, १, ७
 स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्रा ऊर्ध्वो ४, ६, ४
 स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्रा सूक्तेन ६, ५२, १७
 स्तुत इन्द्रो मववा यद् ४, १७, १९
 स्तुतश्च यास्त्वा वर्धन्ति ८, २, २२
 स्तुतासो ना मरुतो १, १७१, ३
 स्तुप उ वो मह ऋतस्य ६, ५१, ३
 स्तुपे जनं सुमन्तं नव्यसीभिः ६, ४९, १
 स्तुपे नरा दिवो अस्य प्रसन्ता ६, ६२, १
 स्तुपेयं पुरुवर्षसं १०, १२०, ६; अथर्व. ५, २, ७;
 २०, १०७, ९; नि. ११, २१
 स्तुपे सा वां वरुण मित्र १, १२२, ७
 स्तुहि भोजान्स्तुवतो अस्य ५, ५३, १६
 स्तुहि श्रुतं विपश्चितं ८, १३, १०
 स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं २, ३३, ११; अथर्व. १८, १, ४०;
 तै. सं. ४, ५, १०, ३
 स्तुहि स्तुहीदेते घा ते ८, १, ३०
 स्तुहीन्द्रं व्यश्नवद् ८, २४, २२; अथर्व. २०, ६६, १
 स्तृणानासो यतस्तुचो १, १४२, ५
 स्तृणीत बर्हिरानुषक् १, १३, ५
 स्तेगो न क्षामत्येति १०, ३१, ९; अथर्व. १८, १, ३९
 स्तेनं राय सारमेय ७, ५५, ३

स्तोता यत्ते अनुवत ८, १३, १९
 स्तोता यत्ते विचर्षणिः ८, १३, ६
 स्तोत्रं राधानां पते १, ३०, ५; साम. १६००, अथर्व.
 २०, ४५, २
 स्तोत्रमिन्द्राय गायत ८, ४५, २१
 स्तोत्रमिन्द्रो मरुद्गणः ६, ५२, ११
 स्तोत्रे राये हरिरर्षा ९, ९७, ६
 स्तोमं वो अद्य रुद्राय १०, ९२, ९
 स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्ये ८, ३५, ५
 स्तोमं त इन्द्र विमदा १०, २३, ६
 स्तोमा आसन् प्रतिधयः १०, ८५, ८; अथर्व. १४, १, ८
 स्तोमासस्वा गौरिवीतेरवर्धन् ५, २९, ११
 स्तोमासस्वा विचारिणी ५, ८४, २; तै. सं. २, २, १२, ३
 स्तोमेन हि दिवि देवासो १०, ८८, १०; नि. ७, २८
 स्त्रियः सतीस्तां १, १६४, १६; अथर्व. ९, ९, १५; तै. आ.
 १, ११, ४; नि. ५, १; १४, २०
 स्त्रियं दृष्ट्वाय कितवं १०, ३४, ११
 स्त्रियो हि दास आयुधानि ५, ३०, ९
 स्थिरं हि जानमेष्ठां १, ३७, ९
 स्थिरं मनश्चकृषे ५, ३०, ४
 स्थिरा वः सन्तु नेमयो १, ३८, १२
 स्थिरा वः सन्तुवायुधा १, ३९, २
 स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप २, ३३, ९
 स्थिरौ गावौ भवतां ३, ५३, १७
 स्थूरं राधः शता ८, ४, १९; नि. ६, २२
 स्थूरस्य रायो बृहतो ४, २१, ४; तै. ब्रा. २, ८, ५, ८
 स्पर्धन्ते वा उ देवहूये ७, ८५, २
 स्पर्हा यस्य श्रियो दशे ७, १५, ५; तै. ब्रा. २, ४, ८, १
 स्तपुर्धनिर्न आ गहि ८, ३४, ६
 स्तदभीशू कशावन्ता ८, २५, २४
 स्तदेतया सुकीर्त्या ८, २६, १९
 स्याम ते त इन्द्र ये त २, ११, १३
 स्याम वो मनवो देववीतये १०, ६६, १२
 स्यूमना वाच उदियति १, ११३, १७
 स्योना पृथिवि भवा १, २२, १५; अथर्व. १८, २, १९;
 वा. य. ३५, २१; ३६, १३; तै. आ. १०, १, १०;
 नि. ९, ३२
 स्रक्के द्रप्सस्य धमतः ९, ७३, १
 सुवेव यस्य हरिणी १०, ९६, ९; अथर्व. २०, ३१, ४
 स्व आ दमे सुदुवा यस्य २, ३५, ७
 स्व आ यस्तुभ्यं दम १, ७१, ६

स्वः स्वाय धायसे २, ५, ७
 स्वप्नयो वो अग्निभिः ८, १९, ७
 स्वप्नयो हि वार्य १, २६, ८
 स्वदस्व हव्या समिषो ३, ५४, २२
 स्वधामनु श्रियं नरो ८, २०, ७
 स्वध्वरा करति जातवेदा ७, १७, ४
 स्वध्वरासो मधुमन्तो ४, ४५, ५
 स्वना न यस्य भामासः १०, ३, ५
 स्वनो न वोऽमवाग्नेजयद्वृषा ५, ८७, ५
 स्वमेनाभ्युष्या जुसुर्हि २, १५, ९
 स्वयं यजस्व दिवि देव १०, ७, ६
 स्वयं कविर्विधर्तरी ९, ४७, ४
 स्वयं चिस्स मन्यते ८, ४, १२
 स्वयं दधिध्वे तविषीं यथा ५, ५५, २
 स्वयुरिन्द्र स्वराळसि ३, ४५, ५
 स्वरन्ति स्वा सुते नरो ८, ३३, २; साम. ८६५; अथर्व.
 २०, ५२, २; ५७, १५
 स्वर्जितं महि मन्दानं १०, १६७, २
 स्वर्जेषे भर आप्रस्य १, १३२, २
 स्वर्णरमन्तरिक्षाणि १०, ६५, ४
 स्वर्णवस्त्रोरुषसाम् ७, १०, २
 स्वर्भानोरध यदिन्द्रमायाः ५, ४०, ६
 स्वर्यद्वेदि सुदशीकं ४, १६, ४; अथर्व. २०, ७७, ४
 स्ववृजं हि त्वामहमिन्द्र १०, ३८, ५
 स्वश्वा यशसा यातमर्वाङ् ७, ६९, ३; तै. ब्रा. २, ८, ७, ७
 स्वश्वा सिन्धुः सुगथा १०, ७५, ८
 स्वसा स्वस्ते ज्यायस्यै १, १२४, ८
 स्वस्तये वाजिभिश्च ३, ३०, १८
 स्वस्तये वायुसुप ब्रवामहै ५, ५१, १२
 स्वस्तिदा विश्वस्पतिः १०, १५२, २; अथर्व. १, २१, १;
 तै. ब्रा. ३, ७, ११, ४; तै. आ. १०, १, ९
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः १, ८९, ६; साम. १८७५;
 वा. य. २५, १९; तै. आ. १, १, १; २१, ३;
 १०, १, ९
 स्वस्ति नः पथ्यासु १०, ६३, १५
 स्वस्ति नो दिवो अग्ने १०, ७, १; तै. सं. ४, ३, १३, २
 स्वस्ति नो मिमीतामग्निना ५, ५१, ११
 स्वस्ति पन्थामनु चरेम ५, ५१, १५
 स्वस्ति मिशावरुणा स्वस्ति ५, ५१, १४
 स्वस्तिरिद्धि प्रपथे अष्टा १०, ६३, १६; नि. ११, ४६
 स्वादवः सोमा आ याहि ८, २, २८

स्वादिष्टया मदिष्टया ९, १, १; साम. ४६८; ६८९; वा. य.
२६, २५; नि. ११, ३

स्वादुः पवस्व दिव्याय ९, ८५, ६

स्वादुषसदः पितरो वयो ६, ७५, ९; वा. य. २९, ४६;
तै. सं. ४, ६, ६, ३

स्वादुष्किलायं मधुमाँ ६, ४७, १; अथर्व. १८, १, ४८

स्वादुष्टे अस्तु संसुदे ८, १७, ६; अथर्व. २०, ४, ३

स्वादो पितो मधो पितो १, १८७, २

स्वादोरभक्षि वयसः ८, ४८, १

स्वादोरिस्था विष्वतो १, ८४, १०; साम. ४०९; १००५;
अथर्व. २०, १०९, १

स्वाध्वो दिव आ सप्त १, ७२, ८; तै. ब्रा. २, ५, ८, १०

स्वाध्वो वि क्षुरो देवयन्तो ७, २, ५

स्वायुधं स्ववसं सुनीथं १०, ४७, २

स्वायुधः पवते देव इन्द्रुः ९, ८७, २; साम. ६७८

स्वायुधः सोतृभिः पूयमानो ९, ९६, १६

स्वायुधस्य ते सतो ९, ३१, ६

स्वायुधास इष्मिणः ७, ५६, ११

स्वावृग्देवस्यामृतं यदी १०, १२, ३; अथर्व. १८, १, ३२

स्वाहा कृतस्य नृपतं ८, ३५, २४

स्वाहा कृतान्या गच्छुष १, १४२, १३

स्वाहामये वरुणाय ५, ५, ११

स्वाहा यज्ञं कृणोतने १, १३, १२

दिदमा यद्वनधितिः १, १२१, ७

हंसः शुचिपद्मसु ४, ४०, ५; वा. य. १०, २४, १२; १४;

तै. सं. १, ८, १५, २; ४, २, १, ५; तै. आ.

१०, १०, २

हंसा इव कृणुथ ० ३, ५३, १०

हंसा इव श्रेणिशो ३, ८, ९

हंसाविव पतथो ८, ३५, ८

हंसासो ये वां मधुमन्तो ४, ४५, ४

हंसैरिव सखिभिः १०, ६७, ३; अथर्व. २०, ९१, ३;

तै. सं. ३, ४, ११, ३

हतं च शत्रून्यततं च ८, ३५, १२

हत वृत्रं सुदानव १, २३, ९

हतो वृत्राण्यायाँ ६, ६०, ६; साम. ८५५

हत्वाय देवा असुरान्यदाय १०, १५७, ४; अथर्व. २०, ६३, २

हनामैर्नो इति त्वष्टा १, १६१, ५

हन्ता वृत्रं दक्षिणेनेन्द्रः ८, २, ३२

हन्ता वृत्रमिन्द्रः ७, २०, २

हन्ताहं पृथिवीमिमां १०, ११९, ९; नि. १, ४

हन्तो नु किमाससे ८, ८०, ५

हये जाये मनसा १०, ९५, १; अ. ब्रा. ११, ५, १, ६

हये देवा यूयमिद् २, २९, ४

हये नरो मरुतो मृलता ५, ५७, ८; ५८, ८

हयो न विद्वौ अयुजि ५, ४६, १

हरयो धूमकेतवो ८, ४३, ४

हरिं हि योनिमभि १०, ९६, २; अथर्व. २०, ३०, २

हरिः सृजनः पथ्याम् ९, ९५, २

हरिस्त्वता वर्चसा सूर्यस्य १०, ११२, ३

हरिं मृजन्त्यरुषो न २, ७२, १

हरिश्मशारुर्हरि १०, ९६, ८; अथर्व. २०, ३१, ३

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य २, १८, ३

हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता २, ११, ७

हरी न्वस्य या वने १०, २३, २

हरी यस्य सुयुजा विप्रता १०, १०५, २

हर्यन्नुपसमर्चयः ३, ४४, २

हर्यंश्च सत्पतिं ८, २१, १०; अथर्व. २०, १४, ४; ६२, ४

हव एवामसुरो १०, ७४, २

हवं त इन्द्र महिमा ७, २८, २

हवन्त उ त्वा हव्यं ७, ३०, २

हविर्हविष्मो महि ९, ८३, ५

हविषा जारो अपां १, ४६, ४; नि. ५, २४

हविष्कृणुषामा गमत् ८, ७२, १

हविष्पान्तमजरं १०, ८८, १; नि. ७, २५

हवीमभिर्हवते यो हविभिः २, ३३, ५

हवे त्वा सूर उदिते ८, १३, १३

हव्यवाळग्निरजरः ५, ४, २; तै. सं. ३, ४, ११, १

हस्काराद्विश्रुतस्पर्धतो १, २३, १२

हस्त्युतेभिरद्रिभिः ९, ११, ५; साम. १४४५

हस्ताभ्यां दशशाखाभ्यां १०, १३७, ७; अथर्व. ४, १३, ७

हस्ते दधानो मृग्णा १, ६७, ३

हस्तेनैव ग्राह्य १०, १०९, ३; अथर्व. ५, १७, ३

हस्तेव शक्तिमभि २, ३९, ७

हारिद्रवेव पतथो वनेदुष ८, ३५, ७

हिङ्कृण्वती वसुपत्नी १, १६४, २७; अथर्व. ७, ७३, ८;

९, १०, ५; नि. ११, ४५

हितो न ससिरभि ९, ७०, १०

हिनोता नो अध्वरं १०, ३०, ११; नि. ६, २२

हिन्वन्ति सूरमुखयः पवमानं ९, ६७, ९

हिन्वन्ति सूरमुखयः स्वरासो ९, ६५, १; साम. ९०४

हिन्वानासो रथा इव ९, १०, २; साम. ११२०
 हिन्वानो वाचमिष्यसि ९, ६४, ९; साम. ९६०
 हिन्वानो हेतुभिर्यत ९, ६४, २९; साम. ६५५
 हिमेनाग्निं प्रसमवारयेथां १, ११६, ८; नि. ६, ३६
 हिमेव पर्णां मुषिता वनानि १०, ६८, १०; अथर्व. २०, १६, १०
 हिरण्यकर्णं मणिग्रीवं १, १२२, १४
 हिरण्यकेशो रजसो १, ७९, १; तै. सं. ३, १, ११, ४
 हिरण्यगर्भः समवर्ततामे १०, १२१, १; अथर्व. ४, २७; वा. य.
 १३, ४; २३, १; २५, १०; तै. सं. ४, १, ८, ३; २, ८, २;
 ताण्ड्य ब्रा. ९, ९, १२; नि. १०, २३
 हिरण्यस्वङ्मधुवर्णो ५, ७७, ३
 हिरण्यदन्तं शुचिचर्णं ५, २, ३
 हिरण्यनिर्णिगयो अस्थ ५, ६२, ७
 हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिः १, ३५, ९; वा. य. ३४, २५
 हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्वः ३, ५४, ११
 हिरण्यपाणिमूतये १, २२, ५; वा. य. २२, १०; तै. सं.
 १, ४, २५, १; २, २, १२, २
 हिरण्ययी अरणी १०, १८४, ३; श. ब्रा. १४, ९, ४, २१
 हिरण्ययी वां रमिः ८, ५, २९
 हिरण्ययेन पुरुभू ४, ४४, ४; अथर्व. २०, १४३, ४
 हिरण्ययेन रथेन द्रवत् ८, ५, ३५
 हिरण्ययेभिः पविभिः १, ६४, ११
 हिरण्यरूपः स हिरण्यसदृग् २, ३५, १०; नि. ३, १६
 हिरण्यरूपमु- युष्टौ ५ ६२, ८; वा. य. १०, १, ५; तै. सं.
 १, ८, १२, ३; नि. ३, ५
 हिरण्यशृङ्गोऽयो अरु १, १६३, २; वा. य. २९, २०; तै. सं.
 ४, ६, ७, ४

हिरण्यस्तूपः सवितर्यथा १०, १४९, ५; नि. १०, ३३
 हिरण्यहस्तमग्निना रराणा १, ११७, २४
 हिरण्यहस्तो असुरः १, ३५, १०; वा. य. ३४, २६
 हुवे वः सुद्योत्मानं २, ४, १
 हुवे वः सूनुं सहसो ६, ५, १
 हुवे वातस्वनं कविं ८, १०२, ५; तै. सं. ३, १, ११, ८
 हुवे वो देवीमदितिं ६, ५०, १
 हृणीयमानो अप हि मद् ५, २, ८
 हृन्सु पीतासो युध्यन्ते ८, २, १२; नि. १, ४
 हृदा तष्टु मनसो १०, ७१, ८; नि. १३, १३
 हृदिस्पृशस्त आसते १०, २५, २
 हेतिः पक्षिणी १०, १६५, ३; अथर्व. ६, २७, ३
 होताजनिष्ट चेतनः २, ५, १
 होता देवो अमर्त्यः ३, २७, ७; साम. १४७७; नि. ६, ७
 होताध्वर्युरावया १, १६२, ५; वा. य. २५, २८; तै. सं. ४, ६, ८, २
 होता निषत्तो मनोरपत्ये १, ६८, ७
 होतायक्षद्विनो १, १३९, १०
 होतारं विश्वेदसं १, ४४, ७
 होतारं सप्तजुहो यजिष्ठं १, ५८, ७
 होतारं चित्राथं १०, १, ५; तै. ब्रा. २, ४, ३, ६
 होतारं त्वा वृणीमहे ५, २०, ३
 होत्रादहं वरुण विभ्यदाय १०, ५१, ४
 हृदं न हि त्वानृषन्मूर्मयः १, ५२, ७
 हृदा इव कुशयः सोमधानाः ३, ३६, ८
 ह्वयामसि त्वेन्द्र याहि ६, ४१, ५; तै. ब्रा. २, ४, ३, ११
 ह्वयामि देवां अयातुः ७, ३४, ८
 ह्वयाम्यग्निं प्रथमं ह्वन्मये १, ३५, १

Vinay Avasthi Sahib Bhuvan Vani Trust Donations

पारडी [जि. बलसाड]